1-6-2

6
40 N
27

6
40/1 N
27

COMMENTARIA IN

PSALMOS

SEXAGINTADVOS DAVIDICOS, INCERTI CVIVSDAM AVCTORIS:

Videlicet ab octogesimonono Psalmo, qui est, DOMINE REFVGIVM FACTVS ES MIHI, ad centesimum quinquagesimum, qui est vltimus.

TOMVS SECVNDVS.

LVGDVNI,
APVD CAROLVM PESNOT.
M. D. LXXX.

Ad pium Lectorem.

PRIOR Tomus primos octuaginta octo Pſalmos complexus eſt:hic ſecundus ſexaginta duos, qui reliqui ſunt ab octuageſimo nono,videlicet, Domine refugium factus es mihi:ad centeſimum quinquageſimum, & vltimum, continet:cum eiuſdem authoris ſimili,hoc eſt doctiſsima,enarratione. Quando ergo maiorem huius arenæ partem permenſus es, lector ſtudioſe, metam quoque ipſam pertingito:non ſegnis,neque oſcitabundus,aut animo labaſcens: ſed anhelo ſpiritu & ardenti charitate feruens. vt iis ſtimulis percitus, fœlicem beatúmque finem conſequaris. Nec te à lectione deterreat voluminis magnitudo. Nihil male multis verbis dicitur,quod pluribus dictum, diminutum mancúmque eſt.Si prophetici ſpiritus myſteria conſideres:ſi fœcundiſsimam diuini ſermonis vbertatem,& cœleſtis muſicæ altiſsimos modulos reputes:intelliges humano ingenio,longa exercitatione opus eſſe, vt aliquid ex illis à quibus longiſſimè diſtat,aſſequatur.Quin adſit potius vnus ſcopus Deo optimo maximo huius humani certaminis athlothetæ placere.Sit potiundi æterni brabij flagrantiſſimum deſiderium:& nullum etiam longiſsimum ſtadium te remorabitur aut fatigabit,quo minus fœlicem terminum alacri curſu contingas. VALE.

PSAL. LXXXIX.

1551. OMINE refugium, factus es nobis à generatione in generationem.

Huic Psal. præmittitur titulus iste. Oratio Moysi hominis Dei. Opinio fuit aliquorum quòd Dauid istum Psal. fecerit: sed intitulatur Moysi. Cuius ratio est; quoniá Moyses fuit lator legis antiquæ, & propheta nouæ legis: de quibus agit iste psalmus tractans statum antiquæ legis, in qua terrena præmia pollicebátur: & de statu nouæ legis dádæ per Christum. Cum enim sit vita vetus & vita noua, vita mortalis & vita immortalis: anni qui pro nihilo habentur, & dies quibus implebimur misericordia: & pœna primi hominis & regnum seculi: de quibus agit iste psalmus: ideo ab ipso Moyse intitulatur: non quòd Moyses ipsum fecerit: sed Dauid. Et hanc opinionem ponit glosa. Sed verisimilius & communius dicitur à doctoribus quòd Moyses istú psalmum fecerit: & ab ipso intitulatur tanquàm ab auctore. Vt enim dictum fuit in principio huius libri, plures fuerunt auctores psalmorum: inter quos fuit Moyses qui istum psalmum fecit ad impetrádum populo quem eduxerat de Ægypto beneficia Dei. Et sic titulus est planus. Oratio Moysi hominis Dei. Alius textus habet viri Dei, & idem est sensus. Agit iste psalmus de defectu generis humani qui per Christum auferetur. Sic igitur ad litteram petit beneficia temporalia populo Israel: sed quo ad intellectum prophetę petit spiritualia beneficia Christi populo Christiano. Intentionem mouet ad cótemptum vitæ veteris, & ad amoré vitæ nouæ. Quibus visis psalmus iste diuiditur in duas partes. quia primò recoluntur beneficia Dei præterita: secúdo postulátur futura: ibi. Quis nouit. Prima in duas: quia primò recolit beneficia homini data generaliter: secundò beneficia naturæ lapsæ data specialiter. ibi. Ne auertas. Prima iterum diuiditur in duas. quia primò beneficia recolit: secundò circa hoc errorem excludit. ibi, Priusquàm montes. Quantum ad primum sciendum quòd duo præcipua beneficia fecit Deus naturæ humanæ à principio. Primum fuit beneficium creationis: quia de nihilo creauit hominem: & præ aliis creaturis ad imaginem & similitudinem suam, quantum scilicet ad animam per quam est capax Dei per cognitionem & amorem. Secúdum est beneficium singularis gubernationis: quia ordinauit hominem ad vitam beatam habendam: quam consequi non potest sine speciali Dei gubernatione, & adiutorio gratiæ, quæ hominem in finem beatú dirigit. Et hoc modo non gubernat ceteras creaturas inferiores. Sic enim dicit Apostolus 1. Cor. 9. Non est Deo cura de bobus. Secundum beneficium includit primum: & adeo secundum tangit dicens. *Domine refugium factus es nobis:* quia singulariter nos ad te dirigis. vt ad tuum refugium perueniamus. Per hoc autem vult ostendere quòd Christus in sua incarnatione factus est refugium nobis vt Christo dicat. *Domine refugium factus es nobis.* vt sit sensus. Domine tu es refugium nobis: quia factus es. Non est Deus factus, nisi quia filius incarnatus est. Qualiter anté Christus sit refugium nostrum, vide supra vers. 418. 439. 757. Et nota hic quòd filius Dei vt nostrum esset refugium, pro nobis multipliciter legitur factus. Hic enim factus est similis hominibus, nostram carnem assumendo. Factus est obsecrans prolixius, patrem Deum exorádo. Factus est obediens in omnibus, crucis mortem tolerádo. Primò factus est similis hominibus; ad Rom. 1. Factus est ex semine Dauid secundum carnem; quia scilicet caro gloriosæ virginis ex qua virtute spiritus sancti formatú est corpus Christi, processit ex semine Dauid. Et in hoc magna nobis commendatur humilitas, cuius humilitatis magnitudinem admirans Apostolus, per istud participium factus, ait ad Philip. 2. Hoc sentite in vobis quod & in Christo Iesu: qui cùm in forma Dei esset, non rapiná arbitratus est esse se æqualé Deo; sed semetipsum exinaniuit: formá serui accipiens in similitudinem hominum factus. Qui ideo sic factus est vt nostram superbiá deprimeret suo exemplo: vt si quis ab hominibus exemplum humilitatis non dignatur accipere; saltem illud recipiat a filio Dei. Vnde Aug. super Ioann. ser. 25. ait, Quid superbis ó homo? filius Dei propter te humilis factus est. Pudet te fortasse imitari hominem humilem; imitare humilem Deum. Venit filius Dei in homine & humilis factus est. Præcipitur tibi vt humilieris: non præcipitur tibi vt ex homine fias pecus. Ille verus Deus factus est homo: & tu cognosce te hominem esse. Tota humilitas tua est, vt teipsum cognoscas. Considerando ergo verbum Dei carnem factum, ducimur ad humilitatem. Et ideo dicamus cum pastoribus. Videamus hoc verbum quod factum est, quod dominus fecit & ostendit nobis. Secúndò est factus obsecrans prolixius. Luc. 22. Factus in agonia prolixius orabat: & factus est sudor eius vt guttæ &c. In hoc enim quòd factus est orans, humilitatis nobis dat exemplum, dum cóspicis illum, qui omnium vota exaudit, cum tanta humilitate exorare patrem. quod totum fecit vt nos orando humiles esse doceret. vnde & propter hoc orando etiam genu flexit. Vnde Greg. Nazanzenus, Humanus vsus habet pronos terræ supplicare maioribus, facto ostendentes maiores nobis esse quibus supplicamus. Palam autem est humanam naturam nihil dicere Deo condignú: & ideo honorifica signa quę inuicé exhibemus, fatentes nos humiles esse respectu excellentiæ Christi facimus incomparabili naturæ. Filius ergo Dei factus refugium nobis genu flexit orádo: sanciens non esse superbiendum orationis tempore: sed per omnia insistendum humilitati. Iudic. 9. Humilium & mansuetorum tibi domine semper placuit deprecatio: quia respexit in orationem humilium, & non spreuit preces eorum. Tertiò factus est obediens in omnibus. ad Phil. 2. Factus est obediens vsque ad mortem; mortem autem crucis, vbi glo. Attende qualiter factus est humilis Christus: quoniam factus est humilis vsque ad incarnationem; vsque ad diaboli tentationem; vsque ad populi irrisioné, vsque ad spúta, vincula, alapas & flagella; vsque ad mortem. Et si parum est hoc; aliquid addendum ést de genere mortis, mortem autem non quamlibet, sed crucis: quę ignominiosior cæteris erat. Ecce ha-

Beneficia dei.

1. Cor. 9.

Factus est Christus multipliciter.

Rom. 1. Incarnatio Christi.

Philip. 2.

Augusti.

Luc. 2.

Luc. 22.

Iudicum 9.

Psal. 101.

Philip. 2.

bemus humilitatis exemplum, superbiæ medicamentum. Quid ergo superbis ô homo? O pellis morticina: quid tenderis? O sanies fœda: quid inflaris? Princeps tuus humilis factus est: & tu superbis? Caput humile, & membrum superbum; res est monstruosa. Quia igitur vsque ad tantam obedientiam humilis pro nobis est factus: merito de ipso dicitur, Humilis factus & confusus, pauper & inops

Psal. 73.

1552. Priusquàm montes fierent, aut formaretur terra, & orbis; à seculo & in seculum tu es Deus.

Hic remouet occasionem cuiusdam erroris. Quia enim dixit Deum nobis factum esse refugium: cum factio quãdam mutabilitatem includat: posset forsitan ex hoc aliquis inferre Deum esse factum. Hoc remouet psalmus dicens, Deum esse æternum. Æternitas autem nullam mutationem recipit: sic nec Deus. vnde dicit hîc Deum esse Deum ante omnem creaturã. vnde ait. *Priusquàm montes fierent.* Per montes enim intelligit angelicã naturam: per terram vero naturam humanam. Et dicit montes factos; sed terram formatã. De angelis enim dixit Deus. Fiat lux, & facta est lux. De hominibus vero dicitur, Formauit Deus hominem de limo terræ. Formari enim vel fingi dicitur secũdum corpora (vt dicit glo.) quod angelis non competit. Et consequẽter omnes alias creaturas insimul concludit, dicens, *Et orbis*, s. antequàm angeli fierent: antequàm homo formaretur: antequàm orbis id est, generaliter antequã omnis creatura fieret. *Tu es Deus à seculo & vsque in seculum*, id est, ab æterno vsque in æternum. Hîc enim secundum glos. seculum non pro tempore, sed pro æterno accipitur. Propriè enim loquendo Deus non est à seculo: quia est ante omne seculum: nec est vsque in seculum, cum sit sine fine. Sed qualiter est possibile quòd Deus sit factus nostrum refugium: qui ante non erat nostrũ refugium: & non sit mutatus? Dico quòd in hoc est aliqua mutatio, sed in nobis, nõ in Deo. Sicut si fenestra sit clausa, sol non est illuminans domum: si autem aperiatur, sol fit illuminans domum. Et ista mutatio quæ fit de non illuminante illuminans solùm est in domo & non in sole. Et notanter dicit; Tu es Deus, & non dicit; Tu fuisti Deus, vel eris: quia æternitas nõ capit præteritum nec futurum: quia omne præteritum vel futurum mutabile est, vt ostendit magister lib. 1. dis. 8. Vnde esse creaturarum respectu esse Dei, est non esse. Vnde super illo verbo Iob 23. Ipse solus est, ait Grego. lib. 16. mora. cap. 18. Nunquid non sunt angeli & homines, cælum & terra, aër & maria, cuncta volatilia vel quadrupedia atque reptilia? Et certè scriptum est. Creauit Deus vt essent omnia. Cum ergo in rerum natura tã multa sunt, cur beati viri nunc voce dicitur: Ipse solus est? Sed aliud est esse: aliud principaliter esse: aliud mutabiliter: aliud immutabiliter esse. Sunt enim hæc omnia: sed principaliter non sunt: quia in semetipsis minimè subsistũt: & nisi manu gubernantis teneantur, esse nequaquam possunt. Cuncta namque in illo subsistunt à quo sunt creata. Nec ea quæ viuunt, sibimetipsis vitam tribuunt: neque ea quæ mouentur, & non viuunt suis nutibus ad motum ducuntur: sed ille cũcta mouet, qui quædam viuificat: quædam verò non viuificata in extremam essentiam mire ordinãs seruat. Cuncta quippe ex nihilo facta sunt: eorúmque essentia rursum ad nihilum tenderet: nisi eam auctor omnium regiminis manu retineret. Omnia itaque quæ creata sunt per se, nec subsistere valent, nec moueri: sed intantum subsistunt, inquãtum vt esse debeant acceperunt, intantum mouentur inquantum occulto instinctu disponuntur. Ecce enim peccator flagellandus est de rebus humanis: arescit in eius laboribus terra: concutitur in eius naufragiis mare: ignescit in eius sudoribus aër: tenebrescit contra eum inũdationibus cælum: inardescũt in eius oppressionibus homines: mouentur in eius aduersitate etiam angelicę virtutes. Nunquid nam hæc quæ inanimata, vel quæ viuentia diximus, suo instinctu & nõ magis diuino impulsu agitantur? Quidquid est itaque quod exterius sæuit: per hoc ille metuendus est qui principaliter est, & hoc interius disponit. qui etiam ad Moysen dicit. Ego sum qui sum. sic dices filiis Israel. Qui est misit me ad vos. Cum itaque flagellamur per ea quæ videmus, debemus illum sollicitè metuere quem non videmus. Cũ similiter & nunc psal. esse soli Deo approprians dicit. *A seculo & vsque in seculum tu es Deus.* Et psal. 101. Mutabis eos & mutabuntur: tu autem idem ipse es

Montes sunt angeli.

Terra sunt homines.

Deus mutabilis est.

Esse propriè soli Deo competit.

Peccator punitur ab omni creatura mota per deũ.

Exod. 3.

Psal. 101.

1553. Ne auertas hominem in humilitatem: & dixisti, Conuertimini filij hominum.

Hic ponitur Dei beneficium collatum naturæ lapsæ. Et primò hoc facit. secundò circa hoc beneficium quendam errorem excludit. ibi, Quoniam mille. Quantum ad primum sciẽdum quòd beneficium quod Deus homini lapso confert, est hoc: quia ipsum continuè reuocat ad se: vt ad finem debitum, propter quẽ factus est, possit peruenire. Reuocat autem ipsum ad suam gratiam modis diuersis: aliquando prosperis, aliquando aduersis, aliquando promissionibus, aliquando terroribus. Orat ergo pro hoc psal. dicens. *Ne auertas hominem in humilitatem.* Homo enim à principio in magno honore fuit positus: quia omniũ dominus factus. Psal. 8. Omnia subiecisti sub pedibus eius. Nunc autem per peccatum tantum est humiliatus quòd omnibus creaturis subiicitur, & ab omnibus læditur: etiam à pulicibus & muscis. Et ab isto statu rogat psal. Deum liberare hominem dicens. *Ne auertas hominem in humilitatem*, id est, ne dimittas ita abiectum & humiliatũ, vt omni creaturæ subdatur: sed reuoca ipsum per tuam gratiam ad statum pænitentiæ: quo scilicet statum perditum possit recuperare. Et quamuis Deus hoc continuè faciat; ad nos tamen pro hoc ipsum rogare spectat. Ideo psal. confitetur hoc Deũ facere continuè, dicens. *Et dixisti, conuertimini filij hominum.* q. d. Et sic fecisti, quia semper dixisti conuertimini filij hominum. A principio enim Deus conuersionem hominum quæsiuit. Nam statim post peccatum primi hominis Adam & Euam reprehendit vt pæniterẽt. Similiter Cain, quia fratrem habebat odio, dicens, Cur concidit facies tua? Et similiter facto homicidio sibi dicit, Vbi est Abel frater tuus? Et sic per omnem statũ hominum Deus peccatorum quæsiuit cõuersionem. vnde Ezechiel. 18. Nolo mortem peccatoris, sed vt magis cõuertatur & viuat. vt sit sensus.

Psal. 8.

Conuersionem peccatorum Deus quærit.

Genes. 4.

Ezech. 18

Quia

Quia tu dixisti, conuertimini filij hominum: ideo ne auertas hominem in humilitatem, id est, hoc peto, vt tu in homine facias: quia conuerti non poterit nisi tu illum cõuertas. Ideo alibi orat dicens, Conuerte nos Deus salutaris noster. Istam conuersionẽ facit amor & timor. vide supra versi. 455. De conuersione multiplici. vide supra versi. 1323. 1326. 1374. 1378.

Psal. 84.

1554. Quoniam mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesterna quæ præteriit.

Hic remouet errorem humanũ. Et primò pro tempore ante diluuium. Secundò pro tempore post diluuium. ibi. Quæ pro nihilo. Quantum ad primum sciendum inter alia quæ homines errare circa vitia faciunt, & non cito cõuerti ad Deũ: est spes vitæ lõgioris. Sic & multos prouocat ad peccandum. Quod ostendens Grego. ait, Reproborum mens erga dies præsentis vitę tanto amore constringitur, vt sic semper hic appetant viuere: quatenus si valeant viuendi cursum desiderẽt nunquam finire. Cogitare quippe futura despiciunt: spem totam in rebus trãseuntibus ponũt: habere se nulla nisi quæ prætereunt, conspiciũt. Cùmque nimis transeuntia cogitant, & mansura nullatenus sperant, sic cæcitate insensibili cordis oculus clauditur, vt æternæ luci nullatenus intendatur. Vnde fit sæpè vt iam corpus molestia quatiat: & intima mors virtutem vitalis spiritus incidat: nec tamen curare quæ mundi sunt desinant: iamque eos vltor ad iudicium pertrahit: & tamen ipsi ordinatione sollicita rebus transeuntibus occupati, nihil aliud cogitant, nisi in hoc mundo qualiter viuant: derelinquenda omnia quasi possidenda disponunt: quia spes viuẽdi nõ frangitur, etiam cum vita terminatur. Iam ad iudicium pertrahuntur per sententiam: & tamen adhuc habendis rebus inhærent per curam. Dura etenim mente abesse mors longe creditur etiã cũ sentitur. Sicque à carne anima soluitur vt erga præsentia immoderato amore se retinens cum ad æternum supplicium ducitur: hoc ipsum quoq; nesciat qui ducatur: & deserens quæ amare cum termino noluit, repẽte sine termino inuenit quæ nunquam præuidit. &c. Sic ergo apparet quòd spes longioris vitæ homines implicat peccatis: & à conuersione pænitẽtiæ retrahit. Hoc autem maximè erat tempore ante diluuium, in quo homines diu viuebant, scilicet nongentis & octingentis annis: vt patet Gen. 5. Istum autem errorẽ vitæ longioris excludens psal. ait. *Quoniam mille anni ante oculos tuos tanquam dies hesterna quæ præteriit,* id est, totum tẽpus vitæ præsentis respectu æternitatis est nihil. Ex hoc inferre volẽs quòd in lõgitudinem vitæ homo sperare non debet: quia tempus quantumcũque longum præterit. Quod autem præteritum est nihil est. Vnde hic ait glos. Omnia enim quæ fine clauduntur pro transactis habẽda sunt. q.d. Nihil est homo, nisi des ei alteram vitam. Et aduerte quòd non solum mille anni sunt tãquàm dies vna hesterna: sed multo minus debet cõputari quàm vna dies. vnde subdit,

Spes vitæ longioris decipit multos.

Gregor. 8. moral. 12.

Gen. 5.

Vita præsens est nihil.

1555. Et custodia in nocte: quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt.

Vbi notandum quòd ista prima pars versus, scilicet, Et custodia in nocte: est de versu præce-

A denti. vt sit sensus, Mille anni sunt tanquàm dies hesterna: quinimmo minus quàm dies hesterna: quia sunt vt & custodia in nocte. quę scilicet custodia minus est quàm dies. Pro cuius intelligẽtia sciendum quòd hic accipitur custodia noctis pro vigilia. Secundum autem quòd Hiero. dicit super illud Matth. 14. Venit ad eos quarta vigilia noctis. Stationes & vigiliæ militares in triũ horarum spacium diuidutur: sic quòd quælibet vigilia vel custodia continet tres horas. sed aliquãdo plus, aliquando, minus. Vbi notandum quòd nox distinguebatur quo ad custodias militum in quatuor partes: quarum quælibet pars dicebatur vna vigilia. Et sic quãdo nox erat maior: quęlibet custodia vel vigilia erat longior. quãdo ve-

Custodia noctis dicitur vigilia.

Hieronym.

Matth. 14.

Custodia noctis habet tres horas.

Noctis quatuor sunt partes.

B rò breuior, tunc quælibet vigilia erat breuior. Accipiendo autem noctem prout est in tempore medio inter lõgitudinem & breuitatem: scilicet vt est in æquinoctio vernali, vel hyemali: nox cõtinet duodecim horas. Quæ diuisa in quatuor custodias: quælibet custodia cõtinebat tres horas. Et sic accipit Hiero. dicens. Vigiliæ militares cõtinebant tres horas: quia accipit noctẽ, nõ prout est longior, neque breuior, sed prout est in æquinoctio. Ad propositum ergo ait psalmus, quòd mille anni non solum sunt vt dies hesterna ante oculos Dei: immo etiam minus: quia sunt vt custodia in nocte. quasi dicat, quia non solum sunt vt vna dies, immò vt tres horæ quæ faciebãt vnã custodiam noctis. Aliter autẽ Isidorus in 5. etym.

C dicit, quòd septem sunt partes vel custodiæ aut vigiliæ noctis: scilicet vesperum, crepusculũ, cõticinium, intempestum, gallicanum, matutinum, & diluculum. Vesperum autẽ dicitur prima pars noctis ab occidentali stella quæ solem occidentem sequitur, & tenebras sequẽtes præcedit. Crepusculum autem dicitur pars sequens quasi dubia lux. Nam creperon idem est quòd dubium. & hæc pars est inter lucem & tenebras. Tertia pars dicitur conticinium: scilicet quando cuncti solent cõticere, id est, simul tacere. Quarta pars dicitur intempestum, id est, medium noctis, quasi sine tempore: quia tunc non est tempus aptum alicui rei fiendæ. per actus enim nostros cognoscimus tempus, & per consequens sine tempore

Isidorus.

Noctis septem sunt partes.

D illa pars dicitur quia non est apta actibus humanis, sed magis dormitioni. Quinta pars, gallicanũ dicitur propter gallos lucis prænuncios suo cãtu. Sexta pars dicitur matutinum, scilicet pars sequens, scilicet tempus medium inter abscessum tenebrarum & aduentum auroræ. Et dicitur matutinum, quia illa hora inchoatur mane. Septima pars dicitur diluculum, quasi diei prima lux iam incipiẽs: quæ pars etiam aurora dicitur. Est enim aurora clarescentis diei exordium quæ solis ortũ præcedit. Si ergo accipimus istas partes vel custodias noctis prout nox septem habet partes: patet quòd adhuc minori spacio comparantur mille anni quam sit vna dies hesterna. Sequitur. *Quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt.* Hic est princi-

E pium sententiæ. Hic enim remouet errorem illorum qui differunt cõuerti post diluuium spe lõgitudinis vitæ: quia si vita lõgior erat ante diluuium quàm post fuerat, quia durabat per mille annos vel circa, qui tamẽ nihil sunt ante oculos Dei, vt dictum est; quanto magis post diluuium talis spes est vana quando multo breuior est vita quàm ante. In ista ergo parte tractat de breuitate

vitæ nostræ post diluuium. Et tria facit: quia primò proponit vitæ nostræ breuitatem. Secundò ad hoc adducit exempli conformitatem. ibi, Mane sicut. Tertiò ad hoc adducit diuinæ iusticiæ æquitatem. ibi, Quia defecimus. Quãtum ad primum sciendum quòd istum textum aliter ponit Hieronymus iuxta litteram hebraicam quę est magis errori. quæ dicit. Fluctuasti eos somnium erunt. Quia scilicet in diluuio homines fuerunt aquis diluuij submersi exceptis octo personis. Et terræ fertilitas inũdatione aquarum fertilitatem suam perdidit. Vnde & homines post diluuium breuioris vitæ fuerunt: sic quòd vita hominis videbatur quasi quædam dormitio, siue somnus breuis respectu vitæ ante diluuium. Et hoc est quod dicit littera hebraica, Fluctuasti eos, scilicet, aquis diluuij, & velut somnium erunt. Et hoc idem vult litera nostra dicens, *Quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt*. quasi dicat, anni eorum: idest totum tempus vitæ nostræ post diluuium erunt sicut somnia quæ pro nihilo habẽtur. Quia somnia dormientibus aliquid apparent & de facto nihil existunt. Sic enim pro nihilo totum tempus vitę præsentis reputabat Iob cùm dicebat. Iob 7. Parce mihi Domine: nihil enim sunt dies mei. Et istam vitæ præsentis breuitatẽ inducit psalmista: quam dicit esse nihil: vt ipsa considerata vitã perpetuam nobis paremus. Nam huius breuitas ad Dei amorem nos inducit. teste Grego. lib. 12. mora. cap. 8. dicente, Quia hic homo vires viuẽdi ad modicum accepit, vt in perpetuum transeat: vbi eius vitã terminus non concludit: vt in hac breuitate roboratus colligat vnde in perpetuitatem veniat: vel vt semper gaudeat, vel vt suscepta supplicia non euadat.

Vita breuitas nos inducit ad Deum.

1556. Mane sicut herba transeat, mane floreat, & transeat; vespere decidat; induret, & arescat.

Hic breuitatis vitæ ponitur exemplum. Trãsitus námque herbæ directe assimilatur breuitati vitæ præsentis: quia sicut herba mane floret, & statim succisa desiccatur: sic & vita nostra quantumcunque in alto statu floreat, modica percussione vel infirmitate percussa cadit. Per mane enim significatur principium vitæ. per vesperum autem finis. A mane ergo transit in vesperũ: quia à principio semper tendit ad finem, & nunquam quiescit. Vnde nostrum viuere nihil aliud est, quàm tẽdere ad mortem. Vespere autem decidit per mortem: & tunc induratur & arescit: quia in cineres redigitur. Rectè enim vita nostra herbæ & flori comparatur: vt ostẽdit Grego. lib. 11. mora. cap. 27. exponens illud Iob 14. Qui quasi flos egreditur, &c. dicens, Quasi enim flos egreditur homo: quia nitet in carne, sed conteritur: quia redigitur in putredinẽ. Quid enim sunt nati homines in mundo, nisi quidam flores in campo? Tendamus oculos cordis in hanc latitudinẽ mũdi præsentis: & ecce quasi tot floribus quot hominibus plenus est. Vita itaque in carne: flos est in fæno. Vnde bene per psal. dicitur, Homo sicut fænum dies eius: & sicut flos agri sic efflorebit. Esaias quoque ait, Omnis caro fænum, & omnis gloria eius sicut flos fæni. Homo enim more floris procedit ex occulto, & subito apparet in publico. qui statim ex publico per mortem trahitur

Vita præsens herbæ & flori comparatur.

Psal. 102.

Esa. 40.

A ad occultum. Carnis nos viriditas ostendit: sed ariditas pulueris ab aspectibus retrahit. Quasi flos apparuimus, qui non eramus: quasi flos aruimus qui temporaliter apparebamus. Et quia per momenta homo quotidie cõpellitur ad mortem, rectè adiungitur, Et fugit velut vmbra: & nũquam in eodem statu permanet. Sed cũ sol quoque cursum suũ indesinenter peragat: nunquamque in stabilitatẽ se figat. cur cursus vitæ hominis vmbræ potius quàm soli cõparatur: nisi quia amisso amore conditoris calorem cordis perdidit: & in solo iniquitatis suæ frigore remãsit. Qui igitur in amore Dei calorem cordis non habet, nec tamẽ vitam quam diligit tenet: sed velut vmbra fugit. Bene autem dicitur, Et nũquam in eo-B dem statu permanet. Quia dum infantia ad pueritiam, pueritia ad adolescentiam, adolescẽtia ad iuuentutem, iuuentus ad senectutem, senectus transit ad mortem: in cursu vitæ præsentis ipsis suis augmentis ad detrimenta impellitur. Et inde semper deficit, vnde proficere in spaciũ vitæ credit. Firmum etenim statum hic habere non possumus, vbi transituri venimus. Atque sic ipsum nostrum viuere est quotidie à vita transire. &c. Et hoc exẽplum ponit hic psal. dicẽs, *Mane sicut herba transeat, mane floreat & transeat*. Hic enim transire bis ponitur: vt transire huius vitę cordi nostro magis imprimatur. Et nota quòd vitæ præsentis transitus atque breuitas multis rebus trãsitoriis C in scriptura comparatur. vide suprà versi. 567.

Quia defecimus in ira tua: & in furore tuo turbati sumus. 1557.

Hic adducit diuinæ iusticiæ æquitatem. Et quatuor facit. quia ponitur primò effectus diuinæ iusticiæ. Secũdò defectus nostræ maliciæ. ibi, Posuisti. tertiò processus nostræ miseriæ. ibi, Anni nostri. quartò respectus diuinę clementię. ibi, Quoniam superuenit mansuetudo. Quantum ad primum sciendum quòd ante peccatum vita hominis non sic transibat cum tempore: sed homo transeunte tempore, stabat: vt ostendit Grego. dicens, Lapsum vitæ primus homo ante culpã habere non potuit: quia tempora eo stante transi-D bant. Sed postquàm deliquit in quodam se quasi lubrico temporalitatis posuit. Et quia cibum comedit vetitum, status sui protinus inuenit defectum. Quam tamen mutabilitatem non solũ exterius, sed interius quoq; homo patitur dum ad meliora opera surgere conatur. Mens enim mutabilitatis suę põdere ad aliud semper impellitur, quàm est. Et nisi in statu suo, arcta custodiæ disciplina teneatur, semper in deteriora dilabitur. Quia enim semper stantem deseruit, quem habere potuit, statim amisit. Vnde nunc cùm ad meliora nititur, quasi contra ictum fluminis conatur: cùm vero ab intentione ascendendi resoluitur, sine labore reducitur ad ima. Quia enim in ascensu labor est, in descensu ocium: intraturos E per angustam portam dominus admonet dicẽs, Contẽdite intrare per angustam portam. Dicturus quippe angustæ portæ introitum præmisit, contendite: quia nisi mentis intentio feruerat, vnda mundi non vincitur, per quam anima semper ad ima reuocatur. Ex quibus patet quòd fluxus vitæ præsentis tam corporis quàm mẽtis ex peccato processit primi parentis. Et hoc hic notans psalmus dicit. *Quia defecimus in ira tua*. Quid est enim

Vita fluxus ex peccato processit.

Gregor. 11. moraliũ c. 27.

Malũ agere leuius est quã bonum.

Luc. 13.

enim ira Dei, nisi effectus diuinę iusticię, qua punit peccata: & sic ad modum irati se habet. Dicat ergo. Vnde habemus lapsum vitę? Respõdet, quia defecimus in ira tua, id est, quia iusticia tua nos punit: vt quia noluimus tenere statum primum, deficeremus per fluxũ mortalitatis. vt sit sensus, *In ira tua*. scilicet puniti sumus. & quare? quia defecimus peccando. Et quanto amplius peccata sunt augmentata: breuior factus est fluxus vitæ præsentis. vnde quia multiplicata erant peccata in terra ante diluuium, immisit Deus diluuium, post quod breuior fuit vita præsens quàm ante. vnde Gen. 6. dixit Deus. Repleta est terra iniquitate eorum: & ego disperdam eos cum terra. Et nota alium effectum diuinę iusticię: quia non solum vita præsens, semper currit ad mortem: sed ipsum etiam finem semper fugimus. quod non fuisset ante peccatum: quia homo sine morte raptus fuisset ad cęlum. Et hoc notans psalmus dicit. *Et in furore tuo turbati sumus*. Hic appellat furorem Dei, sententiam mortis irreuocabilem quam propter peccatum tulit. quæ sentẽtia furor dicitur: quia mors est vltimum terribilium: ad cuius aduentum quilibet turbatur. Vnde istum textum sic exponit glos. di. *Et in furore tuo turbati sumus*. id est, timore mortis infirmi infirmitatem finire trepidamus. Vnde dominus Petro dixit. Cũ senueris, extendes manus tuas: & alius ducet te quo tu non vis. Et dominus in se nos transfigurans, ait de seipso. Tristis est anima mea vsque ad mortẽ.

Gen. 6. — *Mortem quilibet fugit.* — *Ioan 21.*

1558. Posuisti iniquitates nostras in cõspectu tuo: seculum nostrum in illuminatione vultus tui.

Hic ponitur causa dicti defectus: scilicet nostra malicia. Omnis enim pæna iusta pro peccato est inflicta. Ex eo ergo pæna fluxus vitę præsentis & mortis hominibus est à Deo inflicta propter peccata nostra. Et hoc est quod hic ait. *Quia defecimus in ira tua*. &c. Respõdet, quia posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo. Vbi sciendũ, quòd conspectus Dei idem est quòd scientia Dei. Nam specio, specis, idem est quod videre, & considerare, & componitur diuersimodè. quandoque cum a, & fit aspicio. cum in, & fit inspicio. quandoque cum pro, & fit prospicio. &c. Et ista cõposita habent diuersa significata. Nam aspicimus ante, respicimus retro, suspicimus sursum, despicimus deorsum, inspicimus introrsum, prospicimus lõgè, conspicimus circunquaque: Et inde conspectus quasi simul vel circunquaq; aspectus. Quãuis ergo omnia nuda & aperta sint intellectui diuino (vt ait Apostolus, Omnia nuda & aperta sunt oculis eius) tamen aliqua quãdoque dicitur non videre peccata: non quia non videat illa, sed quia dissimulat, & ad tempus impunita dimittit. Illa autẽ videre dicitur quæ punit. Sicut orationem nostram in conspectu suo ponit quando illam exaudit secundum modum loquendi. Intret in cõspectu tuo oratio mea: inclina aurem tuam ad precem meam. Et hoc est quod ait hic psalm. *Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo*. id est, decreuisti punire iniquitates nostras sicut iudex punit coram se reum quem vult punire. Et hoc innuit hic gl. dic. *Posuisti iniquitates nostras in cõspectu tuo*. id est, non ab eis dissimulasti. Et quòd nihil eum lateat boni vel mali quod facimus: & ideo quòd in conspectu suo illud ponere possit ad li-

Conspectus Dei quid est. — *Hebr. 4.* — *Cõspectu Deus peccata quæ punit.* — *Psal 87.*

A bitum, declarat dicens, *Seculum nostrum in illuminatione vultus tui*. Et hic accipitur seculum pro vita nostra. & est sensus, *Seculum nostrum in illuminatione vultus tui*. id est, sicut illud quod est in lumine videtur, & non abscõditur: sic totum seculum nostrum, id est, tota vita nostra aperta & clara est in oculis tuis. secundum illud, Oculi domini multo lucidiores sunt sole: vias hominũ circunspiciunt. Et ad istu sensum notat glo. quòd illa peccata teguntur à conspectu domini, quæ veniam habent, id est, quibus Deus parcit. secundum quod dicitur psal. 31. Beati quorum tecta sunt peccata. Illa autem illuminantur & ponuntur in conspectu Dei quæ puniuntur. Et hic nota quòd cõspectus Dei multa in nobis efficit: quia nos quãdoque il-
B luminat, quandoque purificat, quãdoque humiliat, quandoque beatificat. Vide in dictione conspectus, parte prima. Ex isto ergo conspectu Dei quo peccata nostra punit, sequitur fluxus vitæ præsentis. Vnde sequitur,

Eccles. 23. — *Psal. 31.*

Quoniam omnes dies nostri defecerunt: & in ira tua defecimus. 1559.

Hic enim versus quasi repetitio est illius quod superius dixerat. *Quia defecimus in ira tua*. &c. Et est repetitio ad maiorem expressionem breuitatis vitæ præsentis. Vel per diem accipitur cognitio: sicut per tenebras ignorantia. Et tunc est sensus, *Quoniam omnes dies nostri defecerunt*. id est, cognitio nostra defecit: obtenebratur enim ratio
C per peccatum. *Et in ira tua defecimus*. id est, ex punitione quæ procedit à iustitia tua quæ per iram designatur. Vel si per dies intelligatur tẽpus præsentis vitæ, tunc magis concordat cũ versi. 1557. Et tunc secundum gl. est sensus. *Omnes dies nostri defecerunt*. id est, totum tempus vitę nostrę abbreuiatum est & penè defecit: quia ad paucitatẽ reducti sunt dies vitę nostrę. Vita enim hominis per iram Dei abbreuiata est, vt tollatur spes longioris vitæ quam præsumptionem habentes magis peccabant. Vnde ad tollendum spem longioris vitæ dies vltimus vitæ omnibus incognitus manet. vt ostendit Greg. dicens, Sæpe enim dum præsentis vitæ breuitas quasi diu persecutura diligitur, ab æterna spe animus frangitur: & de-
D lectatus præsentibus desperationis suæ caligine reuerberatur. Cunque lõgum putat quod ad viuendum sibi spacium restat, repente præsentem vitam deserens ęternam inuenit quam iam vitare nequeat: quia dum se diu immorari visibilibus ęstimant, spem inuisibilium derelinquunt. Cunque mẽs in præsentibus figitur, vita terminatur: & repente ad supplicia improuisa perueniũt qui decepti suis præsumptionibus aut nunquàm se contingere aut tarde crediderunt. Hinc veritas dicit, Vigilate itaque, quia nescitis diem neq; horam. Hinc rursus scriptum est, Dies domini sicut fur in nocte veniet. Quia enim ad rapiẽdam animá propinquans minimè conspicitur, furi in nocte comparatur. Tanto ergo debet quasi semper
E veniens metui, quanto à nobis non valet ventura dies prænosci. Vnde & sancti viri qui breuitatem vitę semper aspiciũt, quasi quotidie moriẽtes viuunt: & tanto se solidius mansuris præparant, quanto nulla esse transitoria semper ex fine pensant. De istis diebus ait psal. Homo sicut fænum dies eius. Hinc Esaias ait, Omnis caro fænum: & gloria eius sicut flos fæni. Hinc mẽtes præsumẽtium Iacobus tangit dicens. Quę est vita nostra?

Vita finis sine dies vltimus incognitus est Greg. 7 moralium c. 20. — *Vita præsens amari nõ debet.* — *Matth. 25.* — *1. Thess. 5.* — *Psal. 102.* — *Esa. 40.*

Est vapor ad modicum parens. Quod bene ostendit Psal. 101. Dies mei sicut vmbra declinauerũt: & ego sicut fænum arui. *Psal. 101.*

1560. Anni nostri sicut aranea meditabũtur: dies annorum nostrorum in ipsis, septuaginta anni.

Hic ponitur processus nostræ miseriç. Iste versus aliter incipit in translatione Hiero. secundum hebraicam veritatem. sic enim incipit, Consumpsimus annos nostros quasi sermonem, idest, sicut sermo prolatus cito transit, & desinit esse: sic & anni vitæ nostræ. Et pertinet ad sententiã prædictam de breuitate vitæ humanæ. Litera autem communis magis refertur ad miseriam & laborẽ quibus repletur vita præsens, cum dicitur. *Anni nostri sicut aranea.* Quia sicut aranea cum multo labore telam texit, vt dolosè capiat muscas, quibus vitam suam deducat: & tamen modico vento vel flatu tela eius frangitur, & euanescit: sic & homines multo sudore, multisq; laboribus occupãtur ad acquirendas diuitias vel honores, quę modico pulsu fortunæ omnia euanescunt. Et attende quòd ista litera potest legi actiuè & passiuè. Actiuè, vt sit sensus, *Anni nostri meditabuntur sicut aranea.* idest, ipsi anni meditabuntur: quia homines in annis viuentes meditantur inania; sicut facit aranea, quæ scilicet sine fructu & vtilitate boni operis transeunt. Vel passiuè potest accipi, meditabuntur, idest, reputabuntur anni nostri sicut aranea. idest, sicut inanes & inutiles. Et nota quòd araneæ multa comparantur, scilicet quandoque viri iusti conscientia. vide supra versi. 646. Quandoque hypocritarum fallacia. Hoc deducit Grego. super illo verbo Iob. 8. Sicut araneatum tela fiducia eius, dicens. Bene hypocritarum fiducia aranearum telis similis dicitur: quia omne quod ad obtinendam gloriam exudãt, ventus dissipat vitæ mortalis. Nam quoniam æterna non quærũt, bona temporalia cum tempore amittũt. Pensandum quoque est, quòd araneæ fila per ordinem ducunt: quia sua hypocritæ quasi sub discretionę opera disponunt. Araneatu tela studiosè texitur: sed subito flatu dissipatur: quia quicquid bypoetita cuio labote peragit: aura humani fauoris tollit. Et dum in appetitu laudis opus deficit, quasi in ventum labor euanescit. Sæpe namque & vsque ad præsentis vitæ terminum hypocritarum facta perdurant: sed quia per hæc auctores laudem nun quærunt: bona ante Dei oculos nunquã ferunt. Plerumque enim sacræ legis eruditione fulciũtur, doctrinæ verba proferut, omne quod sentiunt, testimonijs accingunt: nec tamen per hæc vitam audicotium, sed proprios fauores quærunt. Quia nec proferre alia nouerũt nisi quę auditorum corda ad impendendas laudes excutiant, non vt ad lachrymas accendãt. Mens quippe exterioribus concupiscentijs occopata, igne diuini amoris non calet. & idcirco ad incendium diuini amotis inflãmare auditotes suos nequeũt verba quæ frigido ote proferuntur. Neque enim res quæ in seipsa non arserit, aliud accendit. Et infra, Bene ergo dicitur, Sicut tela aranearum fiducia eius: quia apparente cordis teste præterit omne quod exterius de humano fauore confidit. Quandoque verò per araneam significatur huius mundi miseria. vt hic cum dicitur, *Anni nostri sicut aranea meditabuntur.* vbi gloss. Miseria & breuitas huius vitæ exprimitur hic per similitudinẽ araneæ quæ multo labore inanes telas texit vt dolo capiat muscas. Sequitur. *Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni.* Hic in particulari determinat vitæ præsentis breuitatem, dicens quòd durat vsque ad septuaginta annos. quia scilicet ad illud tempus potest durare fortitudo hominis, pulchritudo, & huiusmodi: quo tẽpore trãsacto vt communiter ista deficiũt in hominib. Et quia aliqui alijs sunt melius complexionati: ideo tales aliquando, sed raro vigent vsque ad octuaginta annos, quibus transactis, vita hominis non est nisi quædam miseria. Vnde sequitur,

Aranea multa singit.

Grego. 8. mor. c. 29. Hypocrita araneæ cõparatur.

Malus alios ad bonum nõ potest accendere.

Si autem in potentatibus octoginta anni: & amplius eorum labor & dolor. 1561.

Quod ideo dicit, quia in anno septuagesimo incipit ætas senij quæ est vltima, in qua vigor naturæ deperditur, oculi caligant, visus hebetatur, & aures surdescunt. Si autem propter bonitatem complexionis aliquis incolumis transeat septuagesimum annum: saltem in octuagesimo incipit deficere. De distinctione ætatum vide supra. vers. 1156. Potentatus autem dicitur à potentia: vnde potentatus idem est quòd potentia, siue potens. Et est sensus, Si quis tantum sit vigorosus, & potens, quòd etiam vigorosus transeat annum septuagesimum: tamen cum peruenerit ad octuagesimum deficit: quia senium non est nisi quidam langor & miseria vitæ. Quomodo autem vita senum sit dolor, & miseria, & in multis deficiat. vide ver. 1147. vnde merito tales dicere possunt, Defecit in dolore vita nostra: & anni mei in gemitibus. Vt autem magis appareat quòd vita tota senum est miserabilis, non solum exterius, sed etiam interius: nota quòd philosophus. 2. retho. tãgit multas malas senum cõditiones: inter quas sex specialiter enumerat, dicens quòd sunt increduli, suspiciosi, timidi, illiberales, malæ spei, & inuerecũdi. Primò enim sunt increduli. Sunt enim in multis experti: & sic cognoscunt homines in multis mentiri: ideo de difficili alijs credunt: sed credũt omnes alios esse deceptores. Ideo dicitur. 2. rethor. quòd quia senes multis annis vixerunt, & in multis fuerunt decepti: propter hanc experientiam contingit illos esse incredulos. Secundò sunt suspiciosi. Omnia enim quæ vident, vt plurimum suspicantur in malum, & interpretantur in partem deteriorem. Habent enim contrariam dispositionem quàm iuuenes. Iuuenes enim vel pueri non multa mala fecerunt, & a seipsis alios mensurant: & sic credunt communiter alios esse bonos. Econtra autem senes, quia multo tempore vixerũt, & in multis peccauerunt, & multa mala fecerunt: aliorum facta mensurant secundum illa quæ ipsi fecerunt. Et ideo vt plurimum credunt alios esse malos, & aliorum facta interpretãtur in malum. Et hoc est quod dicitur. 2. rethoriçę quòd quia senes vixerunt multis annis, esse nũ potest quin in multis peccauerint: ideo sunt malè suspiciosi: & omnia in deterius æstimant. Tertiò sunt pusillanimes & timidi. Sicut enim in eis deficiunt humores & vita: sic deficit & cor in eis. vnde dicitur. 2. reth. Infrigidatio præparat viam formidini. Cum enim timidi efficiantur frigidi, sequitur quòd quicuque naturaliter est frigidus, quòd naturaliter sit timidus & formidolosus. Sequitur

Psal. 90.

Senum multæ malæ conditiones.

Senes sunt increduli.

Senes sunt suspiciosi.

Senes sunt timidi.

quitur ergo senes naturaliter esse timidos: quia calor naturalis deficit in eis, & habent membra frigida. Quartò sunt illiberales: quod contingit tripliciter. Primò ex defectu vitæ. Anima enim vt plurimum sequitur complexionem corporis. Cũ ergo senes in propriis corporibus deficiãt in humoribus & in vita: sic videtur eis quòd omnia ipsis deficiant. Et sic timentes defectum pati, efficiuntur illiberales. Secũdò sunt illiberales ex parte experientiæ temporis. quia enim multo tempore vixerunt, credibile est eos multas indigẽtias passos fuisse: & sic timentes amplius indigẽtiam pati, illiberales efficiuntur. Tertiò sunt illiberales, quia magis viuunt in memoria quàm in spe. Cogitant enim se multũ vixisse in præterito, & permansuros in futuro: & ideo memoria præteritorum & spe futurorum non viuunt in spe, nec cõsiderant de his quæ debent acquirere in futuro: sed solum confidunt in his quæ acquisierunt iuuari in futuro. quare non confidentes de acquirendis, acquisita non facile tribuunt: & sic fiunt illiberales. Quinto sunt malæ spei. Nihil enim bene sperant: sed contra omnia se deficere credunt. Causa huius est: Nam spes est futurorum: memoria autem præteritorum. Et senes memorantur se multum vixisse in præterito, & parum sperãt viuere in futuro: ideo in sperando deficiunt: & modica se cogitant facturos. vnde non viuunt, nec delectantur in sperando. Senes autem adinuicem congregati semper recitant res gestas quas fecerunt: non autem multum loquuntur de futuris, quia pauca se sperant facturos. Sextò sunt inuerecundi: nam quia illiberales sunt, magis curant de vtili quàm de honesto. Vt enim vult Philosophus, 2. retho. magis student ad vtilitatem quàm ad ea, quæ quærit status honoris. Verecundia ergo cum sit timor inhonorationis non competit senibus: quia magis curant de vtili quàm de honore. Tota enim causa quare quis est verecundus (vt vult Philosophus) est, quia vult honorari & reputari. Senes autem sicut deficiunt in vita, & in calore naturali: sic deficiunt in animo & non curant reputari: quare contingit eos esse inuerecũdos. Potest autẽ assignari & alia causa ad omnia prędicta communis. Senes enim naturaliter sunt frigidi: frigus autem omnia constringit, & constringendo reddit illa grauiora. & sic facit illa appetere locum inferiorem. Omnia enim frigida & grauia inferius collocantur: calida verò & leuia superius, vt patet in elementis. Et ideo quia senes frigidi sunt: & frigiditate cõstipati, in seipsis redduntur immobiles vt nihil credant, nihil sperẽt, nihil audeant, & vt non curent reputari: & quia frigidi non quærunt locum superiorem, sed magis inferiorem. Ad propositũ ergo si illi qui sunt in ætate senili tot malis conditionibus quasi naturaliter occupantur: quid aliud potest esse vita ipsorũ quàm labor & dolor? Et hoc est quod hic ait psalmus. Si autem in potentatibus octoginta anni: amplius eorum labor & dolor.

Senes sunt illiberales.

Senes sunt malæ spei.

Senes sunt inuerecundi.

1562. Quoniam superuenit mansuetudo super nos: & corripiemur.

Hic ostẽditur respectus diuinæ misericordiæ. Quamuis enim Deus peccatum nõ dimittat impunitum: punit tamen semper cum misericordia: quia minus punit quàm peccatum puniri meretur etiam quia multoties punit, non solũ ne pec-

A catum impunitum dimittat: sed etiam vt peccatorem corrigat. vt puta, puniuit peccata hominũ per diluuium. Sed nũquid cum misericordia? sic: quia reseruauit octo homines, in quibus genus humanum saluatum multiplicaretur: & consideratione præteritæ punitionis scilicet diluuij amplius peccare caueret. Sic etiam aduersa immittit vt à peccato custodiant electos. Sic & senibus multos labores & dolores immittit: quibus excitati, peccare timeant: & commissa peccata corrigant. Et hoc est quod hîc ait psal. *Nos corripiemur.* scilicet a peccato corrigemur. & causa est: quoniã superuenit mansuetudo. Et aduerte quod mansuetudo hîc potest referri ad domini correptionem, vel ad nos correptos. Si enim referatur B ad domini castigationem, tunc est sensus, quia Deus nos punit, & castigat cũ misericordia, ideo corripiemur à peccato, & emendabimur. Si enim rigorosè Deus peccantem puniret vt puniri meretur: statim ipsum dãnaret: nec relinqueret pænitentiæ locum. Sed quia mansuetè & clementer nos punit: reseruans nobis pænitentiæ locũ, ideo corripiemur. Potest etiam mãsuetudo ad punitos referri: vt idẽ sit mãsuetudo quòd humiliatio. Et tunc est sensus. *Quoniam superuenit mansuetudo.* id est quoniam humiliatio & punitio Dei venit super nos: ideo corripiemur. Pæna enim multoties aperit oculos, quos clauserat culpa. Et hoc est quod ait gl. Mansuetudo si Dei est, clementia dicitur: si nostra est, punitio vel domatio dicitur.

Mansueti nos facit Deus.

Mãsuetos pæna nos Deus facit.

C Ipse enim Deus per clementiam mansuetus: domando nos efficit mansuetos: & sic corripiemur. Quem enim Deus diligit, corripit & castigat. Ex hoc autem quòd mansuetudo Dei nos corrigit, notatur quòd alium corrigere volens à mansuetudine & misericordia incipere debet. vnde psal. 140. Corripiet me iustus in misericordia: & increpabit me. Quamuis enim correctio quandoque sæueritatem requirat: semper tamen à misericordia & mãsuetudine incipere debet. Cuius figura habetur in virga Moysi. Moyses enim corrigere volẽs Pharaonẽ, primò virgã gracilẽ portauit in manu, quæ tãdem ipso Pharaone obstinato permanẽte, in colubrum est versa: vt habetur Exo. 7. Quam figuram ad propositum applicãs Bruno, D dicit, Moysi dixit Dominus: Quid est quod tenes in manu? Respondet, virgã. Dixitque dominus, Proiice illam in terram: & proiecit, quæ versa est in colubrum. Interrogatur Moyses non propter aliud, sed vt responsionis suæ vinculo teneatur. Ipse enim confessus est se virgam tenere: quam mox in serpentem versam fugiens expauit. Credat huic signo, qui non vult credere verbis. Sed quid per virgam, nisi correctio Dei? Vnde ait psal. Virga tua & baculus tuus ipsa me cõsolata sunt. Hæc autem virga illis vertitur in draconem, qui misericorditer correcti emendare se nolunt. quia qui incorrigibiles existũt, tãdem diuinæ vltionis sæueritatem sentiunt. Vnde & psalmus ait de talibus. Reges eos in virga ferrea &c. Sic ergo diE uina correctio aliis est virga pietatis: aliis verò draco sæueritatis. quia alios misericorditer castigat: alios autem insanabiliter percutit. Huius autem caudam Moyses tenet, & in virgam reuertitur, quando aliquis vir iustus vindictam peccantibus incorrigibiliter imminentem auertit orationibus suis. Cum enim Deus ab vltionis ira placatur: draco sæuiens in virgam correctionis ver

Correctio debet fieri cum misericordia.

Exod. 7. Bruno.

Psal 2.

nis vertitur per misericordiam, dicens, Cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis. Et vt alios misericorditer corrigamus: primò de nobisipsis multa cogitare debemus: vt ostendit Grego. 23. moral. c. 14. dicens, Cõsideremus igitur, quia aut tales sumus, quales nõnullos corrigimus: aut tales aliquando fuimus. Ac si diuina gratia operãte iam tales non sumus vt tanto temperantius corde humili alios corrigamus: quanto nosmetipsos in ipsis quos corrigimus agnoscimus. Si autẽ tales nec sumus nec aliquando fuimus, quales illi adhuc sunt, quos emendare curamus; ne cor nostrum superbiat, & forte de ipsa innocentia prius ruat quorum mala corrigimus, alia ipsorum bona ante oculos nostros reuocemus. Quæ si omnino nulla sunt ad occulta Dei iudicia recurramus. Quia sicut nos nullis nostris meritis hoc ipsum bonum quod habemus accepimus: ita illos quoque potest gratia supernæ virtutis infundere vt excitati posterius etiam ipsa possint quæ nos non accepimus dona præuenire. Quis enim credidisset quòd per apostolatus meritu Saulus lapidatum Stephanum esset præcessurus, qui in morte eius lapidantium vestimenta seruabat? Sic ergo alium corrigens, cogitando mansuetudinẽ seruet vt correcte dicere possit. Quoniam superuenit mansuetudo &c.

Abacuc 2. Corrigens alios multa de se cogitare debet.

1563. ## Quis nouit potestatem iræ tuæ: & præ timore tuo iram tuam dinumerare?

Hic beneficia futura postulantur. Petit autem Dei sex beneficia quæ in nuuo testamento sunt impleta. Petit enim primò iræ Dei scire potestatem. Secundò dexteræ Dei & hominis vnitatem, ibi, Dexteram tuam. Tertiò pro peccatis indulgentiæ pietatem. ibi, Conuertere. Quartò gloriæ æternæ claritatem. ibi, Repleti. Quintò in aduersis patientiæ firmitatem. ibi. Lætati. Sextò in agẽdis dirigentis gratiæ veritatẽ. ibi, Respice. Quantum ad primum sciẽdum quòd ira Dei distinctos habet effectus, scilicet eius punitio qua aduersarios tãgit. Nam aliquos purgat, aliquos verò deteriores facit: quia plerunque illis Deus magis parcit, quibus magis videtur iratus, Et plerunq; illis est magis iratus quibus parcere videtur. Plerunque illis magis irascitur, quos etiam hic punit: ad hoc scilicet vt maiora alibi tormenta recipiant. Quis ergo hominum potestatem iræ tuæ cognoscat ò Domine: qua aliquãdo corrigis, aliquando damnas, aliquando verò irasceris, vt in perpetuú damnes? Hos effectus iræ diuinæ ostẽdit Grego. super illo verbo Iob 27. Emittet super eum & nõ parcet. dicens, Peccatorem Deus quoties feriendo corrigit, ad hoc flagellum emittit vt parcat. Cum verò huius vitã in peccato permanentem feriendo nõ cludit, flagellum emittit, sed nunquàm parcit. In hac enim vita Dominus magis studet vt parcat quanto magis expectando flagellat. sicut ipse voce angeli ad Ioann. ait. Ego quos amo, arguo, & castigo. Econtra de flagello damnationis scriptum est. In operibus manuum suarum cõprehensus est peccator. vnde hoc semper electi prouident vt ante ad iustitiam redeant, quàm super se ira iudicis accendatur inextinguibiliter: ne vltimo flagello deprehensi simul eis finiatur vita cum culpa. Flagellum namque tunc diluit culpam, cum mutauerit vitam. nam cuius mores non mutat, non expiat actiones. Omnis ergo ira diuina, vel percussio, aut purgatio in nobis vitæ præsentis est, aut initium pœnę sequentis. Propter eos enim qui ex flagello proficiunt dictum est, Qui fingis dolorem in præcepto. Quia dum flagellatur iniquus & corrigitur quia præceptum audire noluit, audiuit dolorem. Dolor autem in præcepto fingitur eis: quia malis operibus quasi præcepti vitæ dolor adhibetur. De his verò quos damnant flagella, & non liberant, dicitur, Percussisti eos & non doluerunt: attriuisti eos & renuerũt accipere disciplinam. &c. Bene ergo ait psalmus. Quis nouit potestatem iræ tuæ: quæ tanta est quòd aliquibus iratus parcis: aliquos damnas. Consimili modo facit ecclesia, quæ aliquando non parcens parcit: & quandoq; parcens non parcit. vt ostendit Grego. 23. moral. c. 8. dicens. Sancta ecclesia disciplinæ rigorem cũ permixtione mansuetudinis seruans, aliquando malis quasi non parcens parcit: aliquando verò quasi parcens non parcit. Quod melius ostendimus si ipsa quę plurimum accidunt proferamus. Ponamus ante oculos mentis nostrę duos prauos intra sanctã ecclesiam esse constitutos: quorum vnus sit potens & proteruus: alter mitis & subditus. Si qua miti & subdito culpa subripuerit: hanc protinus increpando prædicator insequitur, corripit eum: quem corripiendo à culpa liberat: atque ad viã rectitudinis reformat. Quid itaque huic, nisi non parcens parcit? quia dum correctionis verbum non distulit, citius hunc a culpa liberauit. Liberè enim arguens non pepercit: sed in eo quòd correxit, pepercit. At contrà, potens & proteruus cum quid perpetrasse cognoscitur: tempus quæritur vt de malo quod fecit increpetur. Nisi enim prædicator sustineat, quando ferre congrue increpationem possit: auget in eo malum quod insequitur. Sæpe enim cõtingit vt talis sit, qui nulla increpationis verba suscipiat. Quid itaque prædicator huic, nisi parcens minime pepercit? cui & specialiter correptionis verba non intulit: & tamen vulnus illius sub communi admonitione percussit, &c. Sic & ira Dei quandoque vulnerans parcit: & quandoque parcens vulnerat. Et hoc cognoscere scilicet, quando Deus ferit vt parcat: & quando parcit, vt damnet, est difficile. Ideo subditur, *Et præ timore tuo iram tuam dinumerare* scilicet, quis nouit, id est, quis nouit distinguere iram tuam qua his parcis ad pœnam: his parcis ad salutem: præ timore tuo, id est, vt te timeat, quasi dicat, Pauci sunt qui hæc nouerunt.

Ira Dei diuersos habet effectus.

Punit Deus & parcat. quandoque & damnet.

Greg. 18. moral. c. 12.

Apocal. 3.

Psal. 9.

Psal. 93.

Hieremi.

Parcens non parcit & non parcens parcit.

Dexteram tuam sic notam fac: & eruditos corde in sapientia. 1564.

Hîc petit dexterę Dei & hominis vnitatem, id est, verbi incarnationem, quo doceamur irã Dei cognoscere: & non præsentia sed amare futura. Vbi notandum quòd nomine dexterę, intelligitur Dei filius, per quem dominus omnia fecit. vide sup. ver. 285. 713. 740. Hæc autem dextera nobis nota facta est, quãdo ipse filius humanitatem nostram assumens inter homines cõuersatus est. Quid est ergo dicere? *Dexteram tuam sic notam fac:* nisi filium tuum mitte in carnem, vt nobis fiat notus: quo scilicet cognoscamus quid quærendum, vel quid fugiendum. vnde gl. Dexteram tuã sic no

Ioan. 1.

sic notam fac : id est Christum sic notum fac, vt tui per ipsum discant magis petere quæ non videntur pertinentia ad nouum testamentum, quam præsentia pertinentia ad vetus testamentum. Quam orationem impletam videmus. Per Christum enim sic notum fecit Deus vt in eius [illegible] nibus ostenderet non præsentia, sed æterna esse petenda. Sequitur, *Et eruditos corde in sapientia*, supple fac nos per ipsum Christum. Alia litera habet, *Et compeditos corde in sapientia* : quod idem est : quia qui eruditus est in sapiẽtia, pedem suum mittit in compedes præceptorum. Quid est autem vera sapientia, nisi vera fides catholica qua Deus verus cognoscitur: despiciuntur caduca, & vera bona quæruntur. Quid est ergo, *Et eruditos corde in sapientia* : nisi fac nos corde eruditos in fide: Quod & dextera Dei fecit : quando per se & per Apostolos fidem per orbem manifestauit : vt homines pro fide omnia spernerent quæ magna habebantur in veteri testamento, & æterna bona morte quærerent. Vel per sapientiam hic intellige Christum. de quo ait Apostolus, Prædicamus Christum Dei sapientiam. vbi [illegible]. Christus enim sapientia patris est: sicut virtus patris est. ipse est verbũ patris & manus patris, per quem tanquã manu & verbo omnia fecit. Et tunc est sensus. *Et eruditos corde in sapientia*: id est fac nos corde eruditos in Christo. Et dicit *corde* quia aliqui erudiuntur in Christo & in factis fidei sola voce, & non corde vel mente.

Sapientia Dei Christus. 1. Cor. 1.

1565 Conuertere domine, vsquequo? & deprecabilis esto super seruos tuos.

Hic ergo pro peccatis petit indulgentiæ Dei pietatem. Deus enim à peccatoribus est auersus, quandiu perseuerant in peccato: sed quando eis parcit dando veniam : tunc ad eos conuertitur, & eos ad se conuerti facit. vide supra, versic. 1374. In hoc ergo quod petit Deum ad se conuerti, petit peccatorum veniam sibi dari. Et quia Christus erat ille qui potestatem habebat dimittendi peccata : ideo in hoc Christum postulabat mitti in mundum. Qualiter autem Deus multipliciter conuertatur ad nos, vide supra versicul. 1385. Dicat ergo: *Conuertere domine, vsquequo*: id est vsquequo eris auersus? Consimiliter conuerti Deum postulabat Psalm. dicens, Conuertere domine, & eripe animam meam: saluum me fac &c. Creatura enim à Deo auersa se ad Deum conuertere non posset: nisi prius Deus sua pietate se conuerteret ad illam. Durum enim & laboriosum est ad serenitatem & tranquillitatem diuinæ lucis a terrenarum voluptatum caligine retorqueri: quasi in conuersione multis impeditam hostibus & oppressam, tam [illegible] vehementem perplexitatem [illegible] & spinas quasdam dilacerantium desiderium [illegible] in ipsa conuersione pa[illegible]. Sic ergo Deus postulatus respondet, dicens, Conu[illegible] & [illegible] eorum. V[illegible] potest [illegible] sta [illegible] iram Dei [illegible] nentis, [illegible] adversa nunquam non ex toto [illegible] si aliqua aduersitas [illegible] cautos reddat. Sequitur, *Et deprecabilis esto super seruos tuos*, id est talem te exhibe vt a peccatoribus possis exorari. Quod maximè fit quando preces nostras exaudit. quia tunc magis ad ipsum deprecandum excitamur.

Psal. 6

Conuersionis difficultas.

Hier.

Repleti sumus mane misericordia tua : & exultauimus, & delectati sumus omnibus diebus nostris. 1566

Hic petit æternæ gloriæ claritatem. Vbi notandum quòd per noctem præsens vita designatur : per diem verò beatitudo futura. Sicut enim in nocte clare non videmus, sed mane: sic in præsenti vita Deũ clare videre non possumus, quem in futuru clarè cõspiciemus. Et hoc notans Gregor. ait, Nocturna enim visio apparere mentis contemplationi sub quibusdam imaginibus solet: in diurna autem luce clarè videmus. Quia ergo omnes sancti quandiu in vita ista sunt, diuinæ naturæ secreta quasi sub quadam imaginatione conspiciunt, quæ in patria manifestius contemplantur : ideo hic in visione nocturna Deum videre dicuntur. Nox quippe est vita, in qua quandiu sumus, per hoc quod interna non conspicimus : sub incerta imaginatione caligamus. Propheta namque ad videndum dominum sub quadam seipsum sentiebat positum caligine, dicens, Anima mea desiderauit te in nocte. acsi diceret, In hac obscuritate præsentis vitæ videre te appeto : sed adhuc infirmitatis nubilo circumscribor. Dauid quoque huius noctis caliginem vitans claritatẽ veri luminis præstulatus ait, Mane astabo tibi & videbo. Adhuc ergo in nocte videre se minus conspicit : qui ad videndum Deum futurum mane concupiscit. Sic ad propositum. hic per mane intelligit claritatem lucis æternæ : in qua sancti misericordia Dei replentur : quia ibi Deus misericorditer omnes vires eorum replet, dum ibi intellectus satiatur Dei visione : voluntas Dei fruitione: memoria Dei comprehensione. Et hoc est quod hic ait Psal. *Repleti sumus mane misericordia tua*, id est in æternitate. Modò enim est nox in qua esurimus & sitimus : tunc autem saturabimur vultu Dei : quia satiabor cum apparuerit gloria tua. vnde & alibi ait, Mane astabo tibi, & videbo, id est visione tua satiabor. Sed quia diuinitas sine gaudio videri nõ potest, vt ait magister lib. 4. dist. vlt. ideo subditur, *Et exultauimus, & delectati sumus omnibus diebus nostris.* Quamuis enim in æternitate non sint plures dies. quia solùm ibi est vna dies perseuerans, quæ nulla nocte terminatur: tamen ad maiorem expressionem gaudij æterni quod nulla mœsticia interpolatur, dicit hic, *Omnibus diebus nostris*, id est quandiu erimus, exultabimus, & delectabimur. Cum ergo constet animam immortalem esse, & æternam: sequitur quòd talis delectatio erit æterna. Et nota quòd sancti in patria tripliciter replentur. Primò claritate diuinæ sapientiæ. Eccl. 39. Spiritu intelligentiæ replebit illum. & hoc quo ad intellectum. Secundò voluptate omnis affluentiæ quo ad voluntatem. Psal. 64. Replebimur in bonis domus tuæ. Tertiò firmitate æternæ permanentiæ. Michea 3. Repletus sum fortitudine spiritus domini.

Greg. 3. mor. cap. 21.

Nox est vita præsens. Mane est visio beata.

Beati replentur misericordia.

Replentur beati in patria multipliciter.

Lætati

1567 Lætati sumus pro diebus quibus nos humiliasti: annis quibus vidimus mala.

Hic petit patientiæ firmitatem. Vbi notandum, quòd pro diebus humiliationis accipit dies vitæ præsentis, in quibus diuersis flagellis & pœnis iusti humiliantur, & suppeditantur: in quibus per virtutem patientiæ lætantur more Apostolorum. de quibus Actuum 5. Ibant Apostoli gaudentes à conspectu concilij. &c. Et idem sunt hic dies humiliationis & anni quibus mala videntur. Humiliatio enim significat pœnam & aduersitatem. vide versicul. 616. Et quomodo differunt humilitas & humiliatio, versicul. 896. Dicens ergo Psalm. *Lætati sumus pro diebus quibus nos humiliasti*. petit, quasi dicat, Fac vt lætemur in diebus humiliationis, & in annis quibus videbimus mala, id est aduersa. Vel iste versus potest intelligi de lætitia habita in patria: quæ tanto amplior erit, quanto maiora fuerint aduersa, vt sit sensus, *Lætati sumus*, id est lætabimur in patria, *Pro diebus quibus nos humiliasti*, id est humiliatio & aduersitas hic habita, ibi maioris lætitiæ causa erit. Et hunc intellectum habet Beroardus qui istum versum exponens ait, Lætati sumus pro diebus quibus nos &c. Non habebit Deus noster perfectam gloriæ suæ laudem, donec de puluere suscitetur, qui in conspectu angelorum hoc carmen victoriæ ei cantet: *Lætati sumus*, &c. Hoc genus lætitiæ cœlestes nesciunt nisi per ecclesiæ filios. Hic nemo lætatur qui nunquam lætatur. Opportunè post tristitiam gaudium subit: post laborem requies: post naufragium portus. Placet cunctis securitas: sed ei magis qui timuit. Iucunda omnibus est lux: sed magis euadenti de potestate tenebrarum. Iucundior transisse de morte ad vitam gratia duplicatur. Pars mea hæc in cœlesti conuiuio & seorsum ab ipsis spiritibus beatis. Audeo dicere ex parte meæ beatitudinis ipsam beatam vitam, vbi dignetur fateri, quod per charitatem in me ea fruitur, & per me aliquid sanè videtur ibi perfectioni illi accessisse per me: neque id parum: denique gaudent angeli ad pœnitentiam peccatoris. Quod si deliciæ angelorum sunt lachrymæ meæ: quid erunt eis deliciæ meæ?

Regna auget gloriam.

Angeli sunt beatiores propter homines.

1568 Respice in seruos tuos, & in opera tua: & dirige filios eorum.

Hic petit in bonis directionem & perseuerantem voluntatem. Vbi notandum quòd ad merendum beatitudinem, non sufficit facere quod bonum est: nisi id fiat bene & perseueranter. Quoniam bonum malè potest fieri: sicut de hypocritis patet: qui multa bona faciunt, sed non benè: quia non ad Dei laudem, sed propriam: vnde illi non merentur, sed peccant: quia Dei laudem furantur. Vnde Gregorius, Scriptum est, Iustè quod iustum est exequere. Iniustè quippe quod iustum est exequitur, qui ad defensionem iustitiæ non virtutis æmulatione, sed amore præmij temporalis excitatur. Iniustè quod iustum est exequitur, qui non intentionem iustitiæ quam præter dignitatem vel mundare omnino meretur. Iustè ergo quod iustum est exequi, est in assertionem iustitiæ eandem ipsam iustitiam quærere. Tunc enim rectè agimus, cùm nequaquam præmia, nequaquam laudes ab hominibus expectamus. Et hoc est quod Psalm. petit dicens, *Respice in seruos tuos*. Respicere enim Dei in nos est nostri misereri. Vide supra versicul. 150. 360. 363. 493. 875. 1385. Et in quo petat sibi misereri ostendit, dicēs, *Et in opera tua dirige filios eorum*. Dirigere enim opera alicuius est ipsa ad debitum perducere finem. Nam dirigo componitur ex di, & rego, gis. & dicitur dirigo, quod est in directum regere. Illa ergo opera dirigit quæ ad debitum finem regit. Cùm ergo finis debitus omnium operum nostrorum sit ipse Deus: & nihil aliud in quem omnia vt in finem debitum tendere debent: illa solum opera diriguntur a Deo, quæ non alium finem intendunt habere nisi ipsum Deum. Et quia omne quod est, a Deo est: & sic omnia opera sunt Dei. In operibus Dei dirigimur quando bona facientes per illa solum quærimus Deum. Et hoc alibi petebat Psalm. dicens, Dirige in conspectu tuo viam meam. Dicat ergo Psal. *Respice in seruos tuos*. Qui serui dicuntur Apostoli: quia ab ipso Christo finaliter seruati. Nam seruus quasi seruatus dicitur. Illos autem præcipuè Christus sua oratione seruauit, quando patrem pro eis orauit dicens, Pater sancte serua eos in nomine tuo quos dedisti mihi. Filij autem istorum seruorum sunt cæteri fideles per ipsos in fide Christi geniti. Aliter autem istum versum & sequentem exponit N. de lyra, dicens, quòd istis verbis Psal. postulabat gratiam ædificationis tabernaculi ad Dei cultum construendi. Ad cuius constructionem seniores populi larga donaria obtulerunt: & filij eorum iuniores operati sunt faciendo illud opus tabernaculi, & vasa in tabernaculo ad ministrandum necessaria. vt habetur Exod. 31. Pro isto ergo tabernaculo Moyses orat, dicens, *Respice in seruos tuos*, id est seniores populi inspirando eis voluntatem offerendi donaria ad opus tabernaculi faciendum. *Et in opera tua dirige filios eorum*, id est in operibus tabernaculi & vasorum necessariorum ad cultum tuum. *Dirige filios eorum*, scilicet dans eis ad hoc sapientiam & intellectum. Quod de facto dominus fecit. Vnde dixit dominus Moysi, Exodi 31. Ecce vocaui ex nomine Beseleel filium Hur, & impleui eum spiritu Dei, & sapientia ad omne opus faciendum ex auro, argento, ære, & marmore, & gemmis, & diuersitate lignorum. Et sic iste cum aliis a Deo directis fecit tabernaculum Dei cum omnibus ad ipsum pertinentibus. Et ad istum intellectum etiam exponit sequētem versum, cum dicitur,

Greg. 9. mor. cap. 19.

Dirigit opera nostra Deus.

Psal. 5.

Ioan. 17.

Et sit splendor domini Dei nostri super nos, & opera manuum nostrarū dirige super nos: & opus manuum nostrarum dirige. 1569

Hoc ad prædictum sensum operis tabernaculi idem sic exponit. *Et sit splendor domini Dei nostri super nos*, id est, & sit deitas super nos in tabernaculo, quādo erit cōpletum, illuminans nos, & dās nobis responsa. Quod & factum fuit cōstructo tabernaculo, in quo diuina responsa de propitiatorio daban

Exo 25. dabantur. vnde dixit dominus Exo. 25. Inde præcipiā tibi & loquar ad te de propiciatorio. Sequitur. *Et opera manuum nostrarum dirige super nos, & opus manuum nostrarum dirige.* Quod bis repetitur. semel pro constructione tabernaculi: & secundo pro sacrificiis ibidem per manum Leuitarum offerendis. Sed continuando primam expositionem, quam credo magis ad intellectum propheticum pertinere, est sciendum, quòd splendor dei est imago dei, scilicet, ipsa gratia nos illuminās & imaginem destructam reformans: quæ gratia sola actus nostros dirigit in deum. Hic est ille gratiæ splendor qui tres reges direxit ad Christum. Ambulabunt reges in splendore ortus tui, &c. Et de isto splendore gratiæ quo actus nostri diriguntur in deum dicit, *Et sit splendor domini dei nostri super nos.* q. d. Superius dixit, Respice in seruos tuos, & in opera tua dirige &c. Sed quomodo dirigentur in deum opera nostra? respondet, quòd per splendorem gratiæ. Et hoc est quod ait. *Et sit splēdor domini dei nostri super nos,* id est, lumen gratiæ suæ. Et per istum splendorem gratiæ opera manuum tuarum dirige super nos, id est, per istum splendorem diriges opera nostra ad te: qui splēdor est super nos: quia excedit facultatem nostræ naturæ. Diriguntur autem per istum splendorem opera nostra, quando opera nostra facimus non pro mercede terrenorum, sed æternorū. Sed quia nulla sunt opera bona nisi procedāt ex radice charitatis, quæ omnia facit vnum: ideo omnia opera bona & directa ex vna radice charitatis procedentia vnum opus esse notat, dicēs. *Et opus manuum nostrarum dirige.* Bona enim quæ facimus sunt Dei & nostra, quia procedunt à gratia & à libero arbitrio: vt dicit magister li. 2. di. 25.

Splendor dei doctor gratia.

Esa. 60.

Charitas omnia facit vnū.

2. sententia.

PSALM. XC.

5570. QVi habitat in adiutorio altissimi; in protectione Dei cœli cōmorabitur.

Huius Psal. secundum magistrum in glo. titulus est, Laus cantici ipsi Dauid. Ex hoc apparet auctor Psal. Sed quæ sit materia Psal. ex titulo nō apparet. Sciendū est ergo quòd Dei filius homo factus pro nobis tentationibus diaboli se supposuit, vt tentatorem superando nobis formam daret, & adiutorium ad ipsum superādum. Formam quidem: quia sicut prior tentatus humilitate diabolum superauit ita nos humilitate ipsum vincere docuit. Quia Christus in suis iniuriis & tētationibus humilitatem seruans, & testimoniis scripturarum tentatori respondēs, iniuriam tamen dei æquanimiter sufferre noluit. Quod maximæ humilitatis fuit indicium: quia scilicet in omnibus sibi deum præponebat. Sic & nos si tentati deum nobis præponamus, & ipsius honorem nostro præferamus, continuò, superabimus ipsum diabolum, siue tentatorem. Adiutorium etiam dedit: quia tentatus à diabolo ipsum superando eius potestatem contra nos debilitauit. Nam vt ait magister li. 2. di. 6. Diabolus in tentatione ab hominibus semel victus victorem nec alium hominem de eodem vitio amplius tentare non potest. Cum ergo principalis dæmon scilicet lucifer, contra nos maioris esset potestatis, maiorisque maliciæ: sicut & præ aliis dæmonibus maioris est scientiæ; ideo vt ipsius potestatē Christus ligaret, sic quòd amplius alium tētare nō posset, ab ipso de tribus principalioribus vitiis ad quæ cætera reducuntur, tētari voluit: vt ipsum superando amplius neminem posset tentare. Isto enim modo Christus apprehendit serpētem antiquum; qui est sathanas: & ligauit eū ne amplius seducat gentes. Hanc autem tentationem Christi præuidens propheta Dauid fecit istum Psal. Cuius auctoritate confisus diabolus Christum tentare ausus est. Huius Psal. scripturā diabolus allegans dixit Christo, Scriptum est enim, quia angelis suis deus mandauit de te &c. Agit ergo iste Psal. de victoria Christi habita in tentatione diaboli. Est ergo sensus tituli iste, Laus cātici ipsi Dauid, id est, iste Psal. est laus ipsi Dauid, id est, ipsi Christo: quia cōtinet laudes Christi contra dæmones: quia ostendit diaboli tentationes victas à Christo, & à suis membris in adiutorio Dei. Est etiam laus cātici: quia est laus cum gaudio cordis. Intētionem mouet vt nos exemplo Christi discamus diaboli tentationes vincere. Quibus visis Psal. iste ab aliquibus exponitur literaliter de populo dei exeunte de Ægypto. vide. N. Sed quo ad sensum propheticum iste Psal. diuiditur in partes tres. Quia in tentatione Christi & suorum tria esse ostēdit, scilicet, primò diuinam protectionem. secundò dæmonum deiectionem: ibi, Cadent à latere. tertiò victorū exaltationem: ibi, Quoniam in me sperauit. Prima pars diuiditur in partes tres. quia ponitur primò diuina tētati protectio. secundò protectionis gratiarū actio. ibi, Dicet domino. tertiò protectionis expositio: ibi, Quoniam ipse. Quantum ad primum sciendum quòd iste textus de Christo exponitur, & de membris eius. Quantum ad Christum sciendum quòd in Christo erat duplex natura, scilicet, diuinitatis & humanitatis. In quantum deus, dat omnia: in quantum homo, recipit omnia. Vnde Christi humanitas à verbo recepit scientiam, potētiam, &c. Et sic à verbo Christi humanitas adiuuabatur & protegebatur: sic quòd nulla tentatione eius anima cōcuti, vel superari posset (vt dicit Grego.) quamdiu verbo vnita erat. Quærit magister li. 3. di. 13. an anima Christi potuerit peccare? Et respondet quòd ipsa manente vnita ad verbum, peccare nō poterat, à verbo protecta. Vnde de Christo dicit nunc Psal. *Qui habitat in adiutorio altissimi,* scilicet, qui totam confidentiam habet in deo. *In protectione dei cœli commorabitur.* Quæ scilicet protectio erit ratione vnionis hypostaticè. Vnde ipse Christus patri dicit, In te domine speraui. sequitur, Esto mihi in deum protectorem. Qualiter autē Christus protegebatur à verbo, vel protegebat verbum, vide versi. 438. Consimiliter de hominibus intelligitur: Qui habitat in adiutorio altissimi. &c. Quia qui toto corde in adiutorium dei sperat, ab ipso deo protegitur & defenditur. Si autem vis scire qui sunt illi qui habitant in adiutorio altissimi, hoc ostendit Bernar. istum versum pertractans, vbi ait, Quis sit diuini inhabitatot adiutorii: per non inhabitantes clarius elucebit. Tria quidem sunt eorum genera. vnum nō sperantium; aliud desperantium; tertium frustra sperantiū. Neque enim habitat in adiutorio altissimi, qui nō posuit deum adiutorē suum: sed sperauit in multitudine diuitiarū suarum. Et vt de secularibus taceamus, timeo ne sit in nobis, qui non habitat in adiutorio altissimi: qd sine dolore nec loquimur, nec videmus. Sunt enim aliqui q in sanctæ conuersationis principio satis solliciti & timorati viden-

Apoc. 20.

Grego. 3. moral. c. 13.

Psal. 30.

Quis habitat in adiutorio dei et quis nō. Bernard.

2. sententia.

B

tur, donec initium aliquod sanctæ conuersationis acceperint. & cum multo magis desiderare debuerant (iuxta illud Eccle. 24. Qui edunt me adhuc esurient) incipiunt ita tæpide agere (acsi dicant) vt quid ei seruiamus vltra quãdo iam habemus quod daturus est? O si scires quam parum habes: & quã cito perdes illud, nisi seruauerit ille qui dedit. Hi ergo non sperant, neque habitant in diuino adiutorio: quia non putant illud necessarium esse. Sunt alij qui desperant; qui scilicet circa infirmitatem suam semper intenti; & habitãtes in carne sua, omnia quæ patiuntur cursim enumerare parati sunt. vbi enim intenderis, valet ingenium. Alij autem sperant in domino; sed frustrà, peccantes scilicet in spe. Primi ergo habitant in meritis suis: secundi in pœnis: tertij in vitijs. Immunda habitatio tertij; anxia secũdi; periculosa primi. Soli autem in adiutorio altissimi habitant, qui illud solùm obtinere desiderant. illud solùm amittere trepidant, sedula circa illud & sollicita cogitatione versantes: quæ est vtique pietas cultus dei. Hi itaque habitant in adiutorio altissimi: in protectione dei commorabitur. Et bene in protectione dei cæli commorabitur: quid eis nocere poterit eorum quæ sub cælo sunt: quos deus cæli voluerit conseruare. Porro sub cælo sunt quæcunque nocere possunt aëreæ potestates; caro; mundus; & dæmonia. In protectione inquit, non in præsentia. Angelus siquidem habet in præsentia: ego autem in protectione sum securus. Et glo. hic ait, *Qui habitat in adiutorio altissimi.* qui scilicet totam spem non in se, sed in solo deo constituit: *in protectione dei cæli commorabitur*, id est, omnibus modis protegetur à deo, vt nec illecebra male blãdientis voluptatis capiatur: nec timore aduersitatis frangatur: vt nec declinet ad dexteram nec ad sinistram regia via incedens. Regia via est via Christi regis nostri, qui sic viam mũdi cucurrit, vt nec prosperis illiceretur; nec aduersis frangeretur: quem & nos imitari debemus. De adiutorio dei vide versi. 99. 267. 301. 499. 631. 673. 872. 957. 1137.

Protectio dei hominem custodit.

1571 **Dicet domino, susceptor meus es tu; & refugium meum, deus meus sperabo in eum.**

Hic ponitur protectionis gratiarũ actio. Quanto maius est beneficium; tanto maior debet esse gratiarum actio. Maximum autem beneficium à deo datum Christo fuit homini assumptio humanitatis ad suppositum diuinum: sic quòd homo esset deus. Et de tãto beneficio Christus gratias agẽs deo dicebat, Tu autem susceptor meus es, gloria mea, &c. Et hoc præuidens Psal. de Christo dicit. *Dicet domino susceptor meus es tu.* Quia scilicet verbum assumpsit naturam humanã. Et Psal. 62. Adhęsit anima mea post te: me suscepit dextera tua. Et quia humanitas nostra à verbo assumpta est; etiam totum genus humanum verbo gratias agens, *Dicet domino, susceptor meus es tu.* Vbi notat, quòd dei filius factus est susceptor noster multipliciter, scilicet, quia factus est susceptor nostræ humanitatis in incarnatione. Susceptor nostræ pœnalitatis in peregrinatione. Susceptor nostræ mortis in passione. Primò fuit susceptor nostræ humanitatis in incarnatione: de qua Psal. 72. Tenuisti manum dexteram meã: & in voluntate tua deduxisti me: & cum gloria suscepisti me. Et verè cum gloria à verbo su-

Psal. 3. — Psal. 62. — Incarnatio. — Psal. 72.

A sceptus est homo: quia in primo instãti illius vnionis anima Christi fuit perfectè beata. Quæ humanitatis susceptio sic facta est; non quòd natura diuina nostram susceperit personam: quia tunc pater & spiritussanctus esset homo, cùm sint ipsa diuina natura. Non quòd persona diuina nostram susceperit personam: quia tunc in eodem supposito essent duæ personæ. Non quòd natura diuina susceperit naturam humanam: quia tunc natura humana ad omnes personas diuinas æqualiter spectaret. Sed persona diuina assumpsit humanam naturam sine persona humana: quia anima & corpus simul faciunt personam, quando per se ad inuicem sunt vnita. Ista autẽ assumpsit verbum non ad inuicem B vnita: sed illa duo assumẽdo in se vniuit. Quæ omnia diffuse ostendit magister li. 3. di. 5. Ex prædictis sequũtur aliqua. Primum quòd Christus vt homo, id est, ratione humanitatis non est persona. pater; quia persona hominis assumpta non fuit. Secundũ quòd Christus vt persona est æternus. pater; quia persona Christi est verbum dei æternum. Tertium quòd Christus vt persona non est creatura: quia vt sic est deus. Secũdò principaliter fuit susceptor nostrę pœnalitatis. Nam vt ait magister li. 3. di. 15. Ipse dei filius omnes infirmitates nostras, & defectus assumpsit absque defectu ignorãtiæ. Et hoc primo vt se verũ demõstraret hominẽ. vnde ait magister vbi suprà, quòd dei filius naturã hominis suscepit passi C bilẽ, scilicet, animã passibilẽ & corpus. vt enim verum corpus probaretur habere, suscepit defectus corporis, scilicet, famẽ, sitim, &c. Et vt verã animã probaretur habere, suscepit defectus animæ, scilicet, tristiciam, dolorem, timorẽ, & huiusmodi. Secundò vt suis pœnalitatibus nos in aduersis fortificaret. Quia si pœnalitates Christi ad memoriã reducantur: nihil est tam durum vel asperum quòd non patienter toleretur. Parua enim sunt quæ toleramus, si recordamur quid biberit ad patibulum ille Dei filius, qui nos inuitat ad cælum. Ille enim pro nobis opprobria, irrisiones, contumelias, alapas, sputa, flagella, spineam coronam, crucemque sustinuit. Et nos miseri vno sermone fatigamur, D & vno verbo deijcimur. Verba sunt Cassiod. in de conflictu vitiorum. Tertio vt se diabolo occultaret. Sicut enim de virgine desponsata nasci voluit, vt hoc sacramẽtum diabolo celaretur: sic & nostris subijci pœnalitatibus. Videbat enim diabolus in Christo aliqua quæ erant diuinitatis & non humanitatis opera, scilicet, angelos, & mũdi elementa sibi subijci: ex quibus suspicabatur ipsum esse Deum. Sed ne ex tali suspicione ipse dæmon ab instigatione suæ passionis desisteret, ostendebat sibi aliqua quæ erant solum hominis, & non dei: sicut ex itinere fatigari, famescere, & huiusmodi. Tertiò principaliter fuit susceptor nostræ mortis: quam quidem mortem voluntate non necessitate E suscepit: vt ostendit Gregor. dicens, quòd veniens in carnem dominus, non ipsam mortem ex necessitate suscepit: quia nulla labe peccati pollutus reatus nostri cõditione teneri nõ potuit. Et ideo mortem nostram omni necessitate calcata, cum voluit sponte suscepit. Quibus omnibus consideratis bene dei filio natura humana, *Dicet domino, susceptor meus es tu: & refugium meum.* Qualiter verbum refugium Christi fuerit, vide versi. 439. *Deus meus.* Habuit enim Christus vt homo deum: sed nõ vt deus. vide versi. 1525. Sperabo in eũ. Qualiter spes fuerit in Christo, vide versi. 284. 298. Istũ versum exponit

3. senten. — Pœnas nostras Christus suscepit. — 3. senten. — Cassiodo. — Greg. 24. moral. ca. 2.

ponit Bernar. vt sit hominis gratias deo agentis super duplici dei adiutorio, dicens, *Dicet domino. susceptor meus es tu.* Dicet inquam gratiarum actione cōfitēs deo super duplici adiutorio eius. Ipse enim refugium est: vt venientem cū stercoribus boum, pigrorum lapidatorem, impigri fugiamus & euadere possimus fœdam nimis lapidationē. Ipse quoque susceptor est: vt etiam cum ceciderimus, non collidamur: quia ipse supponit manum suam. Omnes enim aliquando cadere necesse est dum in hoc seculo detinentur. Sed alij colliduntur; alij non: quia deus supponit manum suam. Iniustus verò cùm ceciderit; non adijciet vt resurgat. Iustus verò super manum domini cadit. Nonne illum cadentem dominus suscipit qui ab humilitate suscipitur cautior resurgens & humilior. Dicet itaque fidelis anima, *Susceptor meus es tu.* Possunt omnia dicere, creator meus es tu. Possunt animalia dicere, pastor meus es tu. Possunt homines dicere, redēptor meus es tu. At verò susceptor meus es tu; is tantum dicere potest, qui habitat in adiutorio altissimi. Et addit. *Deus meus.* Cur non deus noster? Quia in creatione, & redemptione, ceterisque omnibus beneficijs est deus omnium: sed in tētationibus suis proprium eum habent singuli electorum. Sic enim paratus est & cadentem suscipere, & recipere fugientem, vt videri possit relictis omnibus alijs ei soli operam dare: propterea expedit omni animæ deū attendere: non solum vt adiutorem, sed vt inspectorem. Sequitur, *Deus meus sperabo in eum.* Non dixit speraui, aut spero, sed sperabo. Hoc est (inquit) votū meum; hoc est propositum meum; hęc est intentio cordis mei. Sperabo in eum, nō desperabo, nec frustra sperabo: quia maledicti qui peccāt in spe, & qui peccant in desperatione. Sed nec esse volo de his qui non sperant in deo: sed sperabo in eum, &c.

Suscipit infirmos Deus.

Deus meus quo possit dicere.

1572 ## Quoniā ipse liberauit me de laqueo venantium; & à verbo aspero.

Hîc ponitur modus protectionis, & adiutorij diuini: quo tentatos adiuuat & protegit. Vbi notandum quòd tentatio est multiplex. Est enim tentatio dæmonis vel hominis; tētatio mundi vel carnis, tentatio occulta, & tētatio publica. Et ab omnibus istis nos protegit deus. Et secūdum ista; hæc pars habet quatuor partes: quia ostenditur primò quòd nos protegit à prima: secundò quòd à secunda; ibi, Scapulis suis. tertiò quòd à tertia; ibi, Scuto. quartò quòd à quarta, ibi, A sagitta. Quantum ad primum sciendum quòd Christus tentatus fuit à dæmone, tentatus fuit ab homine. Tentatus fuit à dæmone, Mathæi 4. Et hanc tentationem ponit psalmista dicens in persona Christi. *Quoniam ipse liberauit me de laqueo venantium*, glos. id est, à tentatione dæmonum. Dæmon enim Christum tentando; sibi laqueos parauit; dum ipsum per verba sacræ scripturæ capere credidit. vt cum dixit, Si filius dei es, mitte te deorsum: scriptum est enim, angelis suis &c. Sed ab isto laqueo fuit liberatus; quia per sapientiam à deo sibi datam; laqueum fregit, dicens, Scriptum est, Non tentabis &c. Et sic dæmon laqueo quem parauerat Christo, scilicet, verbum scriptū, ipse fuit captus. Psal. 9. In laqueo isto quem abscōderunt, comprehensus est pes eorum. Et notat hic gl. quòd in scriptura venator vix in bono inuenitur: sicut ecōtra piscator vix in malo. Secundò fuit Christus tentatus ab homine: vt puta, quando iniuriosa verba ei dicebant, vt ipsum ad impatientiam prouocarent. vt Ioan. 8. Dæmonium habes. Hoc autem dicebant tentantes eum. Et istam tētationem psalmista vocat verbum asperum, dicens, *Et à verbo aspero.* à quo Christus per patientiam fuit liberatus. Consimiliter & multos tentat diabolus per laqueos, & asperum verbum. Vbi notat glo. quòd dæmones fidelibus laqueos parant: non in via Christo: sed circa viam, scilicet, ad dexteram prosperitatis malæ extollentis: vel ad sinistram aduersitatis parant laqueos. Si ergo vis securus ambulare; noli declinare in dexteram; neque in sinistrā: sed sit tibi via ille qui pro te factus est via: vt ducat te ad se per se: & ita non timebis laqueos venantium. Sequitur, *Et a verbo aspero.* Multos enim per verbum asperum misit diabolus in laqueos: in quos per verbum asperū aliqui cadunt. Puta quia multi nolunt esse Christiani propter insultantes Christiano nomini: & qui timent detractiones hominum à deo vt cessent à via dei. Insultatio itaque & detractio infidelium verbum asperum dicitur. Et ab omnibus istis per suam gratiam suis exemplis nos liberat Christus. Istum autem versum sic exponit Bernardus, dicens, *Quoniam ipse liberauit me de laqueo venantium.* Ergo ne bestiæ sumus: Quid ergo superbis ô homo? Vide quia bestia factus es; cui venandæ laquei præparantur. Venatores dæmones sunt, qui cornu non sonant, ne audiantur: sed sagittant in occultis immaculatum. Sicut est ante venatorem bestia; sic ad eorum comparationem sit quilibet astutissimus homo; præter eos qui cum apostolo non ignorant cogitationes eorum. Laqueus diaboli diuitiæ sunt huius seculi: sicut ait apostulus. Qui volunt diuites fieri, incidunt in laqueum diaboli. Vos ergo qui reliquistis omnia, & secuti estis non habētem vbi caput suum reclinaret filium hominis, cōfitemini domino toto corde, tota anima; & tota virtute; gratias eis agite dicētes, *Quoniam ipse liberauit me de laqueo venantium.* Et ne forte paruum beneficium hoc æstimetur; audite quod sequitur. *Et a verbo aspero,* O homo, immo magis, ô bestia laqueum non timebas? Time vel malleum à verbo inquit aspero. Quod est verbum hoc, nisi illud insatiabilis gehennę, affer; affer; percute; dilacera; cito interfice; velociter spolia, detrahe: Quod est verbum asperum, nisi tollatur impius ne videat gloriam dei: Quomodo exultant venatores, capta bestia: & clamant, tolle tolle: infige in veru; infer prunis; & malè bullientibus impone lebetibus. Verbum asperum fuit quod protulit domus exasperās, domus Iudæorum. Tolle tolle, crucifige eum. Quàm horribile verbum; quàm asperum; quàm crudele. Hoc verbum asperum tu sustinuisti domine: vt nos à verbo aspero liberares. Sit iam pietatis tuæ, vt nun sustineamus nos, quod sustinere dignatus es pro nobis. Vos autem fratres mei, vos pennati; ante quorum oculos frustra iacitur rete; nunquid non valde exhilarantur corda vestra ad verbum hoc: & spirituali iucunditate replentur? Nunquid non preciosiorem ducitis paupertatem vestram thesauris seculi: Nunquid ipsa est quæ vos liberat à verbo aspero? Quomodo autē à vobis exiget Deus: quod pro ipsius amore relictum est? Agite ergo gratias, & exultate, dicentes, *Quoniam ipse liberauit me,* &c. Exultate inquam; sed interim cum tremore. Quid enim nobis adhuc timendum est? Certè peccatum apostasiæ. Bene enim factum est, vt pennas acciperetis: sicut columbæ, vt volaretis ad quiescēdum. Nam in terra non erit requies: sed

Tentatio multiplex

Mat. 4.

Psal. 9.

Ioan. 8.

Laqueos parat diabolus.

Verbum asperum.

Bernard.

1. Timo. 6

Verbum asperum quod est

labor & afflictio spiritus &c.

1573 Scapulis suis obũbrabit tibi: & sub pennis eius sperabis.

Secunda tentatio à qua nos liberat Deus, est mundi vel carnis. Et quamuis Christus carnis tentationem passus non fuerit; mundi tamẽ sustinuit. Ioan.6. vt puta, quando turba voluit eum facere Regem: non quòd anima Christi illa tentatione esset percussa; sed quia intulit mundus. Et sic ab hac vmbra dei fuit liberatus: vmbra enim semper est obscura. Sic Christus homo sciens mysterium humilitatis sibi traditum sub vmbra veritatis manens: non regnum mundi quæsiuit: sed in vmbra & obscuro humilitatis permansit. Scapulis enim dei significatur eius fortitudo: sub cuius vmbra Christus humilitatem seruauit. Et sub pennis vel alis dei; quæ sunt iusticia & misericordia, sperauit: quoniam iusticia dictabat ipsum patris seruare præceptum: misericordia verò humilitatis nobis dare exemplum. Psal.56. Vnde & dicit Psal.56. Sub vmbra alarũ tuarũ sperabo: donec trãseat à me iniquitas, id est, non quòd in Christo fuerit iniquitas; sed quòd virtute talis spei, ab ipso longe fuit omnis iniquitas. Vel de iusto quolibet homine potest intelligi: qui sub vmbra scapularum Christi ab omni tẽtatione protegitur. *Scapulæ significant exempla Christi nobis relicta.* scapulæ enim sunt partes posteriores hominis, scilicet, humerus, vel dorsum. De persona autem quæ nos præcedit; non faciem, sed solum dorsum videmus. Præcessit nos Christus in hoc mũdo peregrinus. C Quid ergo de Christo videmus nisi dorsum, id est, partem posteriorem: id est illa quę post se nobis reliquit exempla virtutum? Vnde scapulas Christi vides; quando eius humilitatem consideras: quando eius charitatem: quando eius constantiam, patientiam, & firmitatem. Et de istis scapulis nobis obumbrat: quia suis exẽplis & virtutibus ab omni tentatione; si illa imitari & contemplari volumus; liberamur. Ista etiam exempla sunt alæ Christi; quibus nos portat in altum: ne in terra per amorem terrenorum commoremur. Deute.32. Vnde de ipso dicitur Deute. 32. Sicut aquila prouocans ad volandum pullos suos: & super eos volitãs assumpsit eum atque portauit in humeris suis. Sed sunt multi qui sub istis scapulis Christi & pennis protegi nolũt: Math.23. de quibus dicit dominus Matth. D 23. Quotiens volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alis, & noluisti? Vel per alas vel pennas Christi intellige duo testamenta. vide suprà versi. 559. Vel alæ diuinæ protectionis sunt misericordia & charitas. vide suprà versicu. 593. Istum autem versum sic exponit Bernar. dicens, Scapulis suis obumbrabit tibi. Bernar. Qui fidelis est in modico; iure constituitur supra multa. Sicut in accipiendis indignus est, qui fuerit de acceptis ingratus. Itaque deuotè illi gratiarum actioni respondet spiritus, dicens. Non id solum quod dictũ est faciet tibi: sed & scapulis suis obũbrabit tibi. *Scapulæ Christi sunt promissiones eius.* Credo in his scapulis geminã promissionem domini intelligendam, vitæ quæ nunc est; pariter & futuræ. Si enim promitteret regnum; & E viaticum in itinere deesset; omnino cõquererẽtur homines. Propterea qui post hoc seculum vitam promisit æternam; ipse dandum in hoc seculo centuplum prouidentissima pietate promisit. Sub his igitur scapulis quatuor nobis conferuntur beneficia. Sub his abscõdimur, sub his ab incursu miluorum & accipitrum protegimur: quæ sunt aëreæ A potestates: sub his obumbraculum salubre refrigerat nos: & repellit nimium solis feruorem: sub his quoque alimur & fouemur. Necesse est enim abscondere interim si quid habemus boni: propter quod corporaliter in claustro, & in syluis abscondimur: neque hoc infructuosè credo. Necessaria est enim hæc absconsio; non solum ante oculos aliorum; sed multo magis ante ipsum. Sic enim ait dominus. Cùm feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis; dicite, Serui inutiles sumus &c. Luce 18. Hæc igitur est absconsio quam sub scapulis domini præstari diximus. Qualis forsitan fuit obumbratio illa quæ Mariæ est facta a Spiritu sancto ad celandum scilicet tam incomprehensibile sacramentum. Sub ipsis scapulis protegimur. Sicut enim videns B accipitrem venientem gallina mater expandit alas suas vt pulli subeant, & habeant tutum refugium: sic nobis parata, & quodammodo aperto seu dilatato sinu extensa est summa illa & ineffabilis pietas Dei nostri. Iam vero sub ipsis quoque scapulis & vmbraculum salubre, & protectionẽ habemus. Sicut enim sol iste corporeus: licet bonus sit, & valde necessarius: tamen & feruor eius si temperatus non fuerit; infirmo capiti: & splendor infirmis oculis nocet: nec est solis culpa, sed infirmitatis. Sic & sol iusticiæ; oportet à nobis etiam bonam gratiam temperari; ne forte elationis aut indiscretionis vitium incurramus. Quippe licet gratia non detur nobis ad sacietatem: datur tamen ad sustẽtationem. Et si cauet nobis dominus a feruore nimio: C tamen fouet nos sicut mater calore spiritus. Et hoc est quartum quod sub scapulis eius nobis præstatur. Sub his pennis securus sperabis: vt de perceptione pręsentium munerum, sit firma expectatio futurorum.

Scuto circundabit te veritas eius: 1574
non timebis à timore nocturno.

Hic agitur de tentatione occulta. Tentat enim diabolus occultè; quando sub specie boni ad peccatum intendit inducere: vt quando adulator sub specie virtutis ad elationẽ adulatũ inducere satagit. Et istu modo tentatus fuit Christus nõ solum à Math.4. diabolo; quando sibi dixit, Si filius Dei es, mitte te deorsum: scriptum est enim &c. Ibi enim secũdum D glo. pinaculum templi erat cathedra doctorum; supra quam posuit eum diabolus, vt ipsum tentaret de vana gloria: quia in cathedra doctorum inani gloria deceperat multos. Et isto modo tẽtatio occulta vocatur timor nocturnus. Vnde secundum glo. occulta tentatio per timorem nocturnum significatur: quia illa quæ fiunt in nocte; non clare videntur. Consimiliter occultè fuit tẽtatus ab hominibus; quando, scilicet, adulantes ipsum laudabant: vt ipsum cadere facerent: vt puta quando dicebant, Magister; scimus quia verax es &c. Math.22. Dic nobis quid tibi videtur, &c. Sed contra istam tentationem fuit circundatus scuto veritatis: quia veritatem respõdens; laqueos ipsorum euasit. Per scutum enim veritas fidei significatur. vide suprà versi. 53. E Et attende secundum glo. quòd in isto Psal. Deus dicitur habere scapulas, alas, & scutũ: cum nihil horum propriè sit in deo: sicut Christus dicitur lapis, leo, agnus, vitulus, & huiusmodi: cum nihil horum sit. *Christus dicitur lapis, leo, agnus: cum nihil sit horũ.* Si enim verè leo esset; lapis nõ esset; si leo esset; agnus non esset. Ideo ista insimul esse dicitur: vt nullum horum esse credatur. Istæ enim sunt similitudines non proprietates. Est ergo sensus,

sus, *Non timebis à timore nocturno*. idest à tentatione occulta: quia vt scuto circundabit te veritas eius. idest veritas dei proteget te, quæ personas non accipit nec miscet sperantes de seipsis, cum his qui sperant in deo: sed discernit humilem a superbo: pœnitentem ab impœnitente: circumspectum ab ignorãte. Istum autem versum exponit Bernardus sic dicens, *Scuto circundabit te veritas eius*. Hoc ideo necesse est: vt quia circũdamur vndique tentationibus: scuto circundet nos veritas eius: vt quemadmodum vndique sunt bella; sint & vndique præsidia. Veritas enim circundat: quia verax est qui promittit: & sic exhibet vt promittit. Non enim incongruè scuto comparatur gratia diuinæ protectionis: quia scutum in superiori parte latum & amplum est; vt caput, humerosque custodiat. In inferiori verò parte strictius vt oneret minus: maximè quia graciliores sunt tibiæ: nec tã facile vulnerantur: sed nec adeo sic periculosum in illis partibus est vulnerari. Sic omnino sic militibus suis Christus ad inferiora tuenda, id est, carnem magnam (vt ita dixerim) strictitatem atque penuriam rerum temporalium donat: nec vult eatum multitudine eos prægrauari: sed vt victum & vestitum habentes his contenti simus: in superioribus verò ampliorem latitudinem & abũdantiam gratiæ spiritualis. Sic enim habes: primùm quærite regnũ dei &c. Nam & hæc ipsa pater noster celestis donat nobis ob duplicem scilicet causam: ne vel omnino crederemus infensum, si ista negaret: & sic desperaremus: vel illorum nimia sollicitudo spiritualis exercitij fieret detrimentum. Sine his enim neque viuere, neque deo seruire est. Ceterũ quanto strictius; tanto melius. Et infrà. Sunt autẽ quatuor tentationes; quibus vndique circundari scuto veritatis habemus: vt sit nobis à dextris & à sinistris ante & retro. Et credo quòd eo ordine quo hic numerantur, contra eos qui conuertuntur insurgũt: vt princeps omnium tentationum sit aduersitas. Per noctem enim aduersitatẽ sæpius designari reperies. Et scimus contra eos qui cõuertuntur: primum esse certamen de molestijs corporis consuetis. Caro enim adhuc indomita castigari, & in seruitutem redigi nequaquam æquanimiter tolerat: sed adhuc memor recens perditæ libertatis; acrius cõcupiscit aduersus spiritum: maximè quia in pœnis in quibus sunt cotidie morientes; immo & morte affecti tota die quæ supra vires sunt; vltra naturam: & contra consuetudinẽ vestram. Necessarium est ergo nobis plane inter initia cõuersationis scutum domini: vt non timeamus à timore nocturno. Et bene dicitur, à timore nocturno, non à nocte: quia non ipsa afflictio tentatio est: sed timor afflictionis. Nocturnus planè & tenebrosus timor: sed hunc facile radius veritatis exuperat. Ingerit enim oculis cordis nunc quidem peccata quæ fecimus: nũc verò æterna supplicia quæ timemus: nunc verò cælestia præmia ad quæ tendimus: crebro videlicet memorantes, quia non sunt condignæ passiones huius temporis ad futurã gloriam &c. & quæ pro nobis pertulit Christus; vt crebro considerantes quãta sustinuit illa maiestas pro militibus suis; erubescamus non sustinere vel parua pro nobis. Ergo ad lucem tam multiplicis veritatis nocturnus timor recedit.

Bernard.

Veritas nos circundat.

Scutum dicitur gratia dei

Matth. 6.

Rom. 8.

1575 **A sagitta volante in die; à negocio perambulante in tenebris; ab incursu, & dæmonio meridiano.**

Hic agitur de tentatione aperta. Sicut enim per timorem nocturnum tentatio occulta designatur: ita per sagittam in die volantem tentatio aperta: vt cum quis non ignoranter, sed scienter tentatur ad malum: quod scit esse malum. Et sic quamuis ex parte tentatoris aliqua tentatio Christo esset occulta: vt quando tentator credebat suam intentionem latere Christum: tamen ex parte Christi omnis tentatio sibi facta erat in die: quia nihil ipsum latebat. Et est sensus, Sicut a tentatione nocturna, vel occulta te Christe vt scuto circundedit veritas dei: sic & à tentatione aperta quæ per sagittam volantem in die clara significatur. Sagitta volans in die fuit: quando vt ipsum ad desperationem inducerent; ipsi in cruce pendenti improperabant prætereuntes, & blasphemabant eum mouentes capita sua, & dicentes. Vah, qui destruis templum dei &c. quando clamabãt, dicentes, Alios saluos fecit; seipsum non potest saluum facere. Istæ sunt sagittæ diurnæ & apertæ: de quibus Psal. 56. Filij hominũ dẽtes eorum arma & sagittæ: & lingua eorum gladius acutus. Et tamen ab istis sagittis fuit scuto veritatis protectus: quia in ipsis tentationibus positus: viam veritatis non deseruit. Prædicta autem duo tentationum genera, scilicet occultæ & manifestæ, alijs verbis replicat, dicens. *A negocio perambulante in tenebris*: & hoc quo ad tentationem occultam. *Et à dæmonio meridiano*: & hoc quo ad tentationem apertam. Supple ab his liberaberis scuto diuinæ veritatis circundatus. Istum autem versum exponens Bernardus per sagittam volantem in die intelligit tentationem vanæ gloriæ: per negocium in tenebris tentationem auaritiæ: sed per dæmonium meridianum, intelligit ignorantiam boni. Quantum ad primum ait, *A sagitta volante in die*: time sagittam leuiter volantem: quæ leuiter penetrat: sed non leuiter vulnus infligit. Nã sagitta hæc, vana gloria est. Qui feruentiores videntur; ipsi sibi caueant in hac parte adhuc solliciti non deserere scutum inexpugnabilis veritatis. Quid enim aliud tam contrariũ vanitati sicut veritas: Nec sane huic opponenda sagittæ secreta illa: & quodam modo intima veritatis exigimus: seipsam nouerit anima: de se teneat veritatem. Difficile prorsus (ni fallor) homo verbis laudantium hominem in vita sua adduci poterit altam sapere: si se intus ad lucem veritatis sollicita consideratione discutiat. Quantum ad secundum subdit: negocium in tenebris planè est cupiditas, quæ est radix omnis iniquitatis: ambitio; subtile malum; secretum virus; pestis occulta; artifex; mater hypocrisis; liuoris parens; vitiorum origo; criminum fomes; virtutũ erugo; tinea sanctitatis, excæcatrix cordium; ex remedijs morbos creans; generans ex medicina languorẽ. Contempsit iste (ait dæmon) vanam gloriam: quia vana est. fortasse aliquid solidius affectaret; fortè honores; fortè diuitias. Quid verò hunc vermem fouet aliud quam mentis alienatio, & obliuio veritatis? aut quid nisi veritas hunc prodendum inuestigat proditorem: & negocium arguit tenebrarum? Quantum ad tertium ait, Dæmonium meridianũ aperta superbia: quia dæmon impingit perfectos; vt facile qui currit, incurrat. Hoc est dæmoniũ non tãtum diurnum; sed etiam meredianum &c. Ab his ergo omnibus, si scuto veritatis circundati fuerimus; protegimur.

Sagitta dicitur tentatio.

Matth. 27. Mar. 15.

Psal. 56.

Tobie. 2.

Sagitta dicitur vana gloria.

Negotium in tenebris est auaritia siue cupiditas.

Auaritia quantum sit malum.

Dæmonium meridianum dicitur aperta superbia.

1576 **Cadēt à latere tuo mille; & decem milia à dextris tuis: ad te autem nō appropinquabit.**

Hic ponitur dæmonum deiectio. Et notantur hîc tria: scilicet primò dæmonum deiectio: secundò Christi, & iustorum conseruatio: ibi, Non accedet: tertiò dæmonum conculcatio: ibi, Super aspidem. Circa primum ostendit tria: primò quòd dæmones a Christo superantur: secundò quòd dæmones per Christum puniuntur: ibi, Veruntamen. tertiò quòd humiles per Christum exaltantur: ibi, Quoniam tu es domine. Quātum ad primū sciendum, quòd in eo quod Christus tentatus a diabolo ipsum superauit: dæmonum eneruauit potestatem: vt etiam à suis fidelibus victi succubāt. Quod notans psalmista dicit, *Cadent a latere tuo &c.* Vbi sciēdum quòd Christus duo latera dicitur habere: scilicet latus dextrum, ad quod collocabuntur in iudicio prædestinati: & sinistrum ad quod ponentur præsciti, vt habetur Matth. 25. Per latus ergo dextrum significantur prædestinati: & per sinistrum reprobati. Reprobati autem, quandoque sunt in statu gratiæ, sicut aliquando fuit Iudas. Et sic quandoque victoriam dæmonum habent. Prædestinati autem multo fortius & plures ipsos dæmones vincūt. Et hoc ostēdens primò de præscitis, dicit Psalmista, *Cadēt a latere tuo mille.* Per latus hic intelligitur latus sinistrum, quod patet; quia ipsum distinguit a latere dextro: dicens postea, *Et decem milia a dextris tuis.* Et sic est sensus. *Cadent à latere tuo mille*, scilicet, dæmones, id est, ab ipsis etiam præscitis aliquando dæmones superabuntur. Et ponitur numerus mille determinatus pro numero indeterminato. Vnde mille, id est, multi: vel mille dæmones cadent: mille, id est, generaliter: quoniam mille significat vniuersitatem: vt ait Grego. lib. 9. moral. cap. 2. Quia etiam ipsi præsciti in omni genere tētationis quandoque dæmones vincunt. Sed nulli dubium quòd multo plures dæmones vincunt ipsi prædestinati. Tum quia frequentius infestantur ab ipsis. Illos enim magis tentant dæmones: quos vident meliores: vt dicit Grego. lib. 4. moral. cap. 24. Et lib. 24. cap. 17. Tum etiam quia dæmones maximè homines tentant; quando morti appropinquant: vt dicit Greg. libro 32. mor. cap. 22. Et certum est quòd tūc prædestinati semper de ipsis habent victoriam: sed nunquam præsciti. Et sic multo plures vincunt prædestinati quam præsciti. Et hoc notans Psalmista postquam dixit, quòd mille cadunt à latere, id est, præscitis: statim subdit, *Et decem milia a dextris tuis.* Ponitur etiam hic numerus determinatus pro indeterminato. Vt sit sensus, Multo plures vincuntur à prædestinatis quam à præscitis. Vel aliter exponit glo. Notans quòd per latus Christi intelliguntur boni; qui cum Christo iudicabunt in iudicio. Assessores enim iudices de latere principis dicuntur vulgato sermone: sicut cardinales dicūtur de latere Papæ. Isti autem erūt omnes illi qui relinquētes omnia: secuti sunt Christum. quibus Christus promisit, dicēs, Vos qui reliquistis omnia, & secuti estis me: sedebitis super sedes duodecim &c. Non est enim putādum, quòd solis duodecim apostolis hoc promiserit Christus. Alioquin vbi erit Paulus, qui plus omnibus laborauit? Duodecim ergo perfectio est tribunalis: in quibus sedebunt omnes illi qui reliquerunt omnia: & secuti sunt Christū; qui per latus designantur. Per dexteras autem intelligitur beatitudo æterna. Plures autem sunt beati qui non reliquerunt omnia: vt Abraham, Dauid, &c. Vnde plures sunt qui sperant beatitudinem, quàm qui sperant cum Christo se iudicaturos. Multi etiam sperant se cum Christo iudicaturos: qui ab illa spe cadent: quia nō radicati per charitatem. Et multo plures sunt, qui sperant se futuros beatos: qui tamen ab illa spe decident. Et hoc notans Psalmista, dicit, O Christè cadent a latere tuo mille. Et decem milia &c. idest pauciores sunt qui præsumunt se tecum iudicaturus: & multo plures qui præsumūt se à dextris tuis sessuros: qui tamen cadent à præsumptione sua. Et quamuis illi sic cadent; talis tamen casus ad te non appropinquabit: ad te, id est, ad tua membra, scilicet prædestinatos: qui vnum sunt tecum: quia nullus illorum finaliter cadet.

Latus Christi sinistrò significat reprobos: sed dextrum prædestinatos.

Greg. lib. 9. moral. 2.

Greg. lib. 4. mor. c. 24. & lib. 24. cap. 17. Greg. lib. 32 mor. cap. 22.

Latus Christi significat illos qui cum illo iudicabunt.

Matth. 19.

Dextera significat gloriā æternam.

Veruntamen oculis tuis considerabis; & retributionē peccatorum videbis. 1577

Hic ostendit quòd mali per Christum puniuntur. Vbi notandum quòd Deus nō tam considerat quid fit: sed intentionem qua fit principalius attendit: vt ostendit Greg. 28. moral. cap. 13. dicēs, In euāgelio veritas dicit, Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex; totum corpus tuum lucidum erit. Si autem nequam fuerit; etiam corpus tuū tenebrosum erit. Quid enim per oculum exprimitur, nisi præueniēs opus suum cordis intentio? quæ priusquam in actione se exerceat: hoc iam quod appetit, contemplatur. Et quid appellatione corporis designatur, nisi vnaquæque actio: quæ intētionem suam quasi oculum intuentem sequitur? Lucerna itaque corporis est oculus: quia per radicē bonæ intentionis merita illustrantur actionis. Et si oculus tuus simplex fuerit; totum corpus tuum lucidum erit; quia si rectè intēdimus per simplicitatem cogitationis, bonum opus efficitur: etiam si minus bonū esse videtur. Et si oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit: quia cum peruersa intentione quid vel rectum agitur; & si splēdere coram hominibus cernitur: tamen apud examē interni iudicis obscuratur. Ex quo apparet, quòd Deus nō intēdit quid quis agat; sed qua intentione illud agat. Ad propositum dæmon a Deo permissus tentat bonos: quæ tētatio vtilis est bonis: quia per illam cum diabolo certant, & de illo triumphant: & propter victoriam coronam merentur. Quamuis autem sic tentando bonis proficiat: quia tamen mala intentione hoc facit, scilicet, vt eos ad casum peccati perducat; ideo sibi imputatur ad delictum: & per hoc amplius supplicium meretur. Et hoc est quod ait, *Veruntamen oculis tuis considerabis*, scilicet, tu Christe illo lucido aspectu; quo iudicas hominum corda; Et sic videbis hoc dæmones mala intentione agere: ideo punies eos. Et hoc est, *Et retributionem peccatorum videbis.* Quia bonum quod per nescientes agitur, non eis retribuetur; sed malum quod intenderunt; quia non quod faciunt; sed quod intendunt, cōsiderabis. Vel secundum Bernardum exponitur de beatis qui oculis suis videbūt pœnas damnatorum: quod ad minus ipsorum gaudium erit: quia lætabitur iustus cùm viderit vindictam.

Intentionem attendit Deus non opus. Greg. lib. 28. moral. cap. 13.

Intentio operi nomen imponit.

Bernard.

Quoniam

1578 **Quoniá tu es domine ſpes mea: altiſsimum poſuiſti refugium tuum.**

Refugium eſt Chriſtus & quibus.

Hic oſtendit quòd humiles; & boni per Chriſtum exaltantur. Hic enim loquitur eccleſia ipſi Chriſto, vt eſt eccleſiæ caput. Vbi ſciendum quod Chriſtus aliquibus eſt refugium altum: aliquibus baſſum. Baſſum eſt refugiũ illis qui ad ipſum refugiunt ſolum pro temporalibus bonis habendis: vel moleſtiis temporalibus fugiẽdis. Sed altum eſt refugiũ bonis & humilibus qui ſolũ propter ipſum ad ipſum cõfugiunt, & æternam pœnam effugiũt. Et tales ſibi dicere poſſunt. *Altiſſimum poſuiſti refugium tuum* ſcilicet teipſum altiſſimum mihi poſuiſti refugium: quia nihil aliud ſpero præter te: nihil aliud fugio, quam ſeparari à te: quoniam tu es ſpes B mea. Vnde iſtum verſum exponens Bernardus ait, *Quoniam tu es domine ſpes mea.* Quicquid agendum; quicquid declinandum; quicquid optãdum; quicquid tolerandum ſit, Tu es domine ſpes mea. Hæc vna mihi omnium promiſſionum cauſa: hæc tota ratio meæ expectationis. Prætẽdat alter meritum: ſuſtinere ſe iactet pondus diei & æſtus; ieiunare bis in ſabbato ſe dicat; poſtremò non ſicut ceteri hominum ſe eſſe glorietur. mihi autem adhærere deo bonum eſt: & ponere in deo ſpem meam. Ponãt alij ſpẽ ſuam in alijs: hic forte in ſcientia literarum; hic in aſtutia ſeculi: ille in dignitate vel qualibet alia vanitate confidat: propter te ego hæc omnia detrimẽtum feci: omnia arbitror vt ſtercora. Quoniam tu es domine ſpes mea. Speret qui vult in incerto diuitiarum: ego autem nec ipſa quidẽ victui neceſſaria, niſi à te ſpero, nimirum fidens in verbo tuo: in quo abieci omnia. Quærite primũ regnum dei: & hæc omnia adijcientur vobis. Si mihi præmia promittuntur, per te obtinenda ſperabo. Si inſurgãt aduerſum me prælia; ſi fæuiat mundus; ſi fremat malignus; ſi ipſa caro aduerſus ſpiritum concupiſcat, in te ſperabo. Hoc ſapere ex fide neceſſariũ eſt: & dicere, Tu es domine ſpes mea. Nec aliud ex ſententia quis dicere poteſt: niſi cui intus à ſpiritu ſancto ſit perſuaſum iactare cogitatum ſuum in domino. Quis enim ſperauit in eo, & confuſus eſt? De quacũque inquit tribulatione clamauerint ad me; exaudiam eos. Ecce innumeræ ſunt tribulationes: ſed ſecundum multitudinem earum conſolationes lætificauerunt animam meam: dum modo non ad alia cõuertaris: dum modo clames ad eum, dum modo in eum ſperes: nec humile aliquod vel terrenum; ſed altiſſimum ponas refugium tuum. Non enim accedet illuc tẽtator; non calumniator, non peſſimus ille fratrum accuſator attinget. Sæpe illuc fugiamus, munitus eſt locus; nullus ibi timebitur hoſtis, vt magis illic manere liceat ſemper: ſed nõ huius tẽporis. Hoc enim quod modo refugiũ eſt: poſt habitaculum erit; & habitaculũ ſempiternum. Nempe ad omnem tentationem; ad omnem tribulationem; ad omnem cuiuſcunque denique modi neceſſitatem aperta eſt nobis vrbs refugij: ſinus montis expanſus eſt: parata ſunt foramina petræ: patent viſcera miſericordiæ dei. Hoc refugiũ qui declinat, æternam pœnam non meretur effugere. Et nota quòd dixit, ſpes mea: plus eſt quam ſi dixiſſet; ſperabo in eum. Conuenientius quippe ſpes noſtra dicitur quod ſperamus: quam in quo ſperamus. Sunt enim forte nõnulli qui a domino obtinere corporalia, vel temporalia concupiſcunt: ſed perfecta charitas, ſolum id quod ſummum eſt, di-

Bernardus ſpes noſtra Chriſtus.

Matth. 6.

Refugium noſtrum Chriſtus.

A cente cum propheta. Quid enim mihi eſt in cælo: & à te quid volui ſuper terram &c. Pſal. 72.

Nõ accedet ad te malum: & flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo. 1579

Hic ponitur Chriſti & iuſtorum conſeruatio. Nota quòd malum eſt duplex, ſcilicet, pœnę & culpæ. Similiter & Chriſtus accipitur dupliciter, ſcilicet, ſecundum caput & ſecundum membra. Chriſto autem in ſe non accedet malum culpæ nec pœnæ, quia in totum glorificatus eſt: membris autem eius accedet malum pœnæ, ſed non culpæ. Diuiditur ergo in tres partes: quia ponitur primò huius conſeruationis beneficium: ſecundò eius miniſte- B rium: ibi, Quoniam angelis ſuis: tertiò miniſterij modum: ibi, In manibus. Quantum ergo ad primum notandum quòd Pſalmiſta in iſto verſu loquitur primò Chriſto vt corpus eſt, dicens, *Non accedet ad te malum.* ſecundò loquitur ſibi vt eſt caput, dicens, *Et flagellum &c.* Quantũ ergo ad membrum Chriſti, dicit, *Non accedet ad te malum.* Propriè enim loquendo mali nomine ſolum intelligitur malum quod culpam includit. Nam (vt habetur 15. q. 1. illa cauenda ſunt.) mali nomine illa ſolum intelliguntur, quæ mentem crimine implicãt. Vnde paupertas, ægritudo, mors, & ignobilitas propriè mala non dicuntur. Deus igitur ſuos electos ſic cuſtodit, vt ſaltem finaliter ipſos peccato implicari non permittat. Et hoc eſt quod Pſalmi- C ſta corpori Chriſti, ſcilicet, omnibus prædeſtinatis ait, *Non accedet ad te malum*, ſcilicet, culpæ finaliter: licet multotiens iſtis accedant flagella, & multæ aduerſitates in præſentiã quibus tamẽ omnibus finaliter liberantur. Pſal. 33. Multæ tribulationes iuſtorum: & de omnibus his liberabit eos dominus. Conſequenter loquens Chriſto capiti dicit, *Et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.* Per tabernaculum enim intelligitur corpus Chriſti; in quo habitabat plenitudo diuinitatis corporaliter: vt ait apoſtolus. Iſtud autem tabernaculũ vſque ad mortem crucis fuit flagellatum, paſſum, corona ſpinea coronatum, & mortuum: ſed per reſurrectionem factum fuit impaſſibile & immortale: quia Chriſtus reſurgens ex mortuis; iam non D moritur: mors illi vltra non dominabitur. Et ideo nulla pœna amplius iſtud tabernaculũ lædere poteſt. Et hoc eſt quod hic dicit Chriſto Pſalm. *Et flagellum nõ appropinquabit tabernaculo tuo.* quòd autẽ tabernaculum dicatur corpus Chriſti. vide ſuprà verſicu. 388. 460.

Malum propriè ſolum dicitur peccatũ.

Pſal. 33.

Tabernaculũ dicitur corpus Chriſti. Coloſ. 2.

Rom. 6.

Quoniam angelis ſuis mandauit de te, vt cuſtodiant te in omnibus viis tuis. 1580

Hic ponitur cuſtodiæ iuſtorum miniſterium. Secundum enim Hierony. iſte verſus non intelligitur de Chriſto, quẽ cuſtodire habeant angeli: quia angelos tanquam dominus ipſe cuſtodit. Sed in- E telligitur de quolibet ſancto viro: qui angelorum miniſterio cuſtoditur ne cadat in peccatum. Et ſic diabolus falſe iſtum textum allegauit Chriſto: quia de filio Dei dictus non erat. Vnde ait Hierony. ſuper Matth. in Pſal. 90. legimus, quoniam angelis ſuis &c. hoc non de Chriſto; ſed de quolibet ſancto viro prophetia eſt. Male ergo interpretatur diabolus ſcripturas. Nota ergo quòd beati angeli ad cu-

Hierony.

Matth. 4. Hieron.

Angeli animas custodiunt. Matth. 18. stodiam animarum iustorum sunt deputati. Vnde Herony. super illo verbo, Matth. 18. Angeli eorum semper vidét faciem patris mei qui in cælis est. ait, Magna dignitas animarum; vt vnaquęque ab ortu suo habeat angelum ad sui custodiam deputatum. Consimiliter quælibet habet vnum malum angelum deputatum sibi ad exercitium: vt eorum impugnationibus resistendo, animarum crescat meritum. Nota ergo quòd angeli boni iustos custodiunt, ne cadant tripliciter. Primò dæmones refrenando, ne noceant, vel tentent quantum cupiunt. Exemplum de angelo Tobiæ, qui dæmoniú compescuit ab vxore Tobiæ. *Tobie 12.* Vnde dixit Tobias patri de angelo Raphaele, Dæmoniu ab vxore mea compescuit. Quod quidem faciunt tétati augendo virtutem: & tentantis virtutem debilitando. Et ideo *Bernard.* consulit Bernardus in sermone de angelis, dicens, Quotiens grauissima cernitur insurgere tentatio, vel vehemens tribulatio imminere; inuoca angelú custodem tuum, ductorem tuú, adiutorem tuum: non enim dormitat, neque dormit: etiam si quandoque ad tépus dissimulare videatur. Et ad istum *Apoc. 20.* intellectum habetur Apoc. 20. quòd angelus ligauit serpentem antiquum qui est diabolus: ne amplius seducat gentes. Secundò bonas inspirationes immittendo. *Actuum 12.* Cuius figura habetur Actuum 12. de angelo Petri; qui Petrum dormientem, & catenis ligatum excitauit, dicens, Surge velociter. Quamuis enim secudum magistrum lib. 2. dist. 12. omnes boni angeli cómuniter nostrú bonum velint: cómuniterque salutem omnium custodiát: ille tamen angelus qui alicui deputatus est ad custodiam; specialiter eum ad bonum excitat, & hortatur. Consimiliter & quamuis omnes mali angeli generaliter malum omnium hominum desiderent: magis tamen quemlibet hominem ad malum magis incitat ille malus angelus; qui sibi est ad exercitium deputatus. Figura huius habetur in angelo *Actuum 8.* Philippi, de quo Actuum 8. Angelus domini locutus est ad Philippum, dicens, Surge & vade &c. Tertiò ipsos à malis operibus retrahendo. Si enim in conspectu alicuius hominis quis canét peccatum verecundia ductus, quanto fortius in præsentia beati angeli ad custodiam cuilibet animæ deputati: qui semper & vbique animæ quam custodit, præsens est, peccare quilibet erubescere debet? *Bernard.* Et hoc notat Bernardus in sermone de quadragesima, dicens, In quouis loco, in quouis angelo reuerentiam exhibe angelo tuo: nec audeas illo præsente facere: quod me vidére nó auderes. Sic enim angelus Balaam ipsum à peccato præseruauit, scilicet, eum retrahens, no iret ad maledicendum populo Dei vt disposuerat: quando dixit illi angelus. *Num. 22.* Ego veni vt aduersarer tibi: quiá peruersa est via tua, mihique contraria. Istud ad intellectum custo- *Iudith 13.* diæ angelorum illa sancta mulier Iudith in seipsa experta fuerat. Vndè dicit, Custodiuit me angelus domini: & non permisit me ancillam suam inquinari peccato. Quamuis autem angeli quantum ex se est, omnes animas à peccatis præseruent, & custodiant, maximè tamen electos custodiunt: quia magis eis obtemperant. Vnde nunc Psalmista cuilibet iusto dicit, *Quoniam angelis suis Deus mandauit de te* &c. Quantum enim est ex parte sua, quemlibet sibi deputatum in omnibus suis vijs & actionibus custodiunt.

1581 In manibus portabunt te: ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum.

Hic ponitur modus huius custodiæ. Vbi nota quòd iste versus de Christo exponitur. Sic quòd per pedes Christi, intellige sanctos apostolos, euágelistas, & prædicatores, qui Christum, id est, eius fidem portauerút per orbem. vide supra versi. 445. & 768. Lapis autem significat legé antiquam, quæ in tabulis lapideis data fuit: quæ fuit lex timoris: quia cum terroribus data fuit: vt habetur Exo. 19. *Exo. 19.* Offendere ergo pedes ad lapidem: est ipsos prædicatores offendere in legem timoris in prædicando fidem timore, De Christo ergo dicit, quòd angeli manibus portabunt te: quia manibus angelorum Christus subleuatus est in cælum: non quòd sine eis rueret, sed quia obsequebantur regi. Melior est enim & nobilior qui portatur, quam iumentum portans. Quid autem ex hoc factum est, quia portatus est in cælum? Certè statim post apostolis & prædicatoribus misit Spiritum sanctum. Quo recepto, omnis timor ab eis fuit expulsus: qui ante timidi non audebant verbum Dei loqui. Sed cum magna auctoritate sine timore prædicabant lapidé, id est, legem antiquá impletam fuisse. Dicat ergo Christo. *In manibus portabunt te*, scilicet, angeli in cælum: vt mittas tuis pedibus Spiritum sanctum. *Ne forte offendas ad lapidem pedem tuum.* id est, ne forte apostoli offendant timore. vel ad lapidem, id est, prædicent legem in lapidibus datam esse seruandam. Vel secundum Bernardum iste versus intelli- *Bernard.* gitur etiam de quolibet iusto, quem angeli sancti in manibus portant: quia non patientur eum tentari supra id quod potest: sed in manibus, id est, in auxilijs suis tollent eum, vt pertranseat offendiculum. quam facilè transit foueam, qui portatur manibus. quàm mùdè lutum transit, qui manibus sustinetur. quàm facilè natat aquam, cuius alter sustinet mentum. Qui ergo angelorum portatur auxilio, ad lapidem non offendit. Sed quis est iste lapis? Ego istú lapidem intelligo Christum: qui est lapis offensionis, & petra scandali. In quem si quis offenderit, colliditur: super qué verò ceciderit, conteret eum. In hunc lapidem offendunt: qui contra Christum peccant.

Super aspidem & basiliscum ambulabis, & cóculcabis leonem & draconem. 1582

Hic ponitur dæmonum conculcatio. Vbi notandum, quòd sicut Christus diuersis nominibus nuncupatur, secundum diuersas virtutes quas habet: Vnde vocatur leo propter fortitudiné: agnus propter mansuetudinem: lapis propter fundationis stabilitatem. Sic econtrà diabolus secundum diuersa eius vitia nomina habet diuersa. *Diabolus dicitur aspis: basiliscus: leo: & draco.* Vnde vt hic ait glo. hæc nomina hic posita diabolo conueniunt. Ipse enim est aspis, cùm occultè percutit. Ipse est basiliscus, cùm palàm venenat. Basiliscus enim rex serpentum est, & nocet flatu. Leo est, dum persequitur violenter. Leo enim rex animalium viribus nocet. Draco est, cùm deuorat negligentes. Per ista ergo omnia nomina hic intelligitur diabolus. Super ergo diabolú istis nominibus significatum Christus ambulauit, & ipsum conculcauit, quando ipsum diabolum tentantem superauit: & potestatem suis fidelibus dedit ipsum conculcandi. Vel ipsum conculcauit? quando per suam passionem ipsum

Bernard.

ipſum eiecit à cordibus fidelium. Vel aliter ſecundum Bernardum iſtis nominibus intelliguntur diuerſa genera vitiorum: quæ vir iuſtus auxilio Dei fultus, conculcat. Vnde ait ſuper iſto verſu. *Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis &c.* Quid inter iſta faceret pes humanus? quid humanæ affectionis inter tam horribilia monſtra cõſtaret? Iſta enim ſunt nequitiæ ſpirituales: quæ quidem ex diuerſis officijs, vel potius maleficijs diuerſa vocabula ſortiuntur. Alius quidem aſpis, alius baſiliſcus, alius leo, alius draco: quòd ſcilicet variè noceant. Alius morſu, alius viſu, alius rugitu vel ictu, alius flatu. Et conſequenter declarat ſingula: primò de aſpide, dicẽs,

Aſpis ſignificat obſtinatio.

Aſpis eſt obſtinatio: quia aſpis alteram aurem preſſius quam poteſt terræ infigere ſolet: & alteram cauda obturare, ne audiat vocem &c. Quid ad hãc, ſcilicet aſpidem incãtionis vox: quid faciat ſermo prædicantis? Nouerit tamẽ vir pertinax non ſe cælo, ſed ſolo terrę infigere: ne ſapientiã quæ de cælo eſt, non ſolum pudica, ſed etiã pacifica non audiat: quã audiret ſi cauda non obturaret auditum. Cauda hæc finis eſt vitæ, quẽ conſiderare recuſat. Terra verò alteram claudit aurem terrenis intẽtus. De aſpide vide ſupra verſic. 871. Conſequenter declarat quid ſit baſiliſcus dicẽs,

Baſiliſcus ſignificat inuidos.

Baſiliſcus (vt naturales dicunt) venenum gerit in oculo: peſſimum animal & præ omnibus execrabile. Noſſe cupis oculum venenatum, oculum nequam, oculum faſcinatum? inuidiam cogita. Quid enim eſt inuidere, niſi malum videre? Si non fuiſſet baſiliſcus, nunquam eius inuidia mors intraſſet in orbem terrarum. Væ miſero homini, qui inuidum non præuidit. Superemus hũc inuidũ, dum viuimus: ſi poſt mortem volumus miniſtrum tantæ nequitiæ non timere. Nemo alterius bonum inuido reſpiciat oculo. Neque hoc ipſum quãtum in ſe eſt interficiat. Si enim qui odit hominem illum homicidam veritas teſtatur: quid & ille qui bonum odit in homine: nunquid ille homicida poterit appellari? Conſequenter de dracone ſequitur, dicẽs,

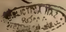
Draco ſignificat iracundos.

Immanis beſtia eſt draco: flatu igneo quicquid attigerit, necat: nõ ſolùm beſtias terræ: ſed etiam volucres cæli. Hic eſt iracundiæ ſpiritus. Quãtos enim ſublimis vitæ flatu huius draconis miſerè ſatis aduſtos turpiter in os eius ingemiſcimus cecidiſſe. Quam melius ſibi iraſci potuerant ne peccarent. Nimirum affectio naturalis ira hominum eſt: ſed abutẽtibus bono: non miſeranda pernicies eſt. Occupanda eſt ira in quibus expedit: ne forte ad illicita prorumpat. Nolite iraſci eis qui vobis tranſitoria auferunt, qui conuitia inferunt, qui ingerunt forte ſupplicia: & propter hoc faciũt nihil. Iraſcimini iniquitati veſtræ. Nulla enim nocebit aduerſitas, ſi nulla dominetur iniquitas. Hinc nimirum non modo manſuetudo oritur cui draconis flatus non noceat: ſed etiam magnanimitas quam rugitus leonis non terreat.

Leo ſignificat timorẽ paupertatis.

Conſequenter de bonitate dicit. Aduerſarios videtur tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret. ſed gratias leoni de tribu Iuda: rugire poteſt ille: ferire non poteſt. Ad rugitum quidem leonis nulla beſtia ſtare poteſt: & plerumque ſuperat ferientem, qui non ſuſtinet rugiẽtem. Verè beſtia, verè rationis expers quæ ſolo timore cedit: qui victus ante conflictum, non telo, ſed tuba proſternitur. Hæc eſt quidem tentatio quæ corporalis neceſſitatis occaſione animum turbat.

1583 Quoniam in me ſperauit, & ego liberabo eum: protegam eum, quoniam cognouit nomen meum.

Spes quomodo fuit in Chriſto.

Hic ſequitur virorum exaltatio quæ in tribus cõſiſtit. Quoniam iuſti in ſuis certaminibus à Deo proteguntur: ſecundò à Deo aſſociantur: ibi, Clamabit. tertiò à Deo coronantur: ibi, Longitudine. Quantum ad primum ſciẽdum quòd iſta ſunt verba patris de Chriſto, dicens, *Quoniam in me ſperauit.* Licet enim in Chriſto non fuerit propriè ſpes, quę eſt certa expectatio futuræ beatitudinis: quia à primo inſtanti cõceptionis ſuæ verè fuit beatus: nondum tamen habebat corpus impaſſibile: ſed multis paſſionibus ſubditum: & ſecundum hoc ſperabat quòd merito ſuæ paſſionis reſurgeret cũ corpore impaſſibili: per quam reſurrectionem ab omnibus penitus liberatus eſſet. Et hoc eſt quod pater dicit, *Quoniam in me ſperauit*: cõfidens certiſſimè immortalem ſe reſurrecturum. *Et ego liberabo eum,* ſcilicet, à morte ipſum reſuſcitando. *Protegam eum,* ſcilicet, ne amplius pati poſſit, vel mori. *Quoniam cognouit nomen meum,* id eſt, rem & virtutem quæ per nomen Dei importatur. Nomen enim Dei eſt dominus: vide ſupra verſi. 100. Dominus autem eſt nomen poteſtatis. Quid eſt ergo cognoſcere nomen domini, niſi cognoſcere deum eſſe omnipotentem? Vel etiam poteſt iſte verſus legi de Chriſto: non ſecundum quòd eſt caput, ſed ſecundum quòd eſt corpus, ſcilicet, de mẽbris ſuis. Et eodem modo exponitur, ſcilicet, de finali reſurrectione.

Bernard. Nomẽ domini cognoſcere quid eſt.

Iſtum autem verſum ſic exponit Bernard. dicens. Quoniam in me ſperauit, &c. Dulciſſima liberalitas eſt in ſe ſperantibus non deeſſe. Quoniam inquit in me ſperauit: & ego liberabo eum. Protegam eum, id eſt, conſeruabo eum. Si tamẽ cognouerit nomen meum, id eſt, non ſibi tribuat quòd liberatus eſt: ſed nomini meo det gloriam. Protegam ergo eum, quoniam cognouit nomen meum. Non nouit nomẽ eius qui illud aſſumit in vanum: qui dicit ei, domine domine, & non facit quod dicit ipſe. Non nouit nomen eius, qui eum nec honorat, nec patrem, nec timet vt dominum. Nos autem ſi nouimus nomen ſanctum quod inuocatum eſt ſuper nos: deſiderandum eſt, vt ſemper ſanctificetur in nobis.

Clamauit ad me & ego exaudiam eum: cum ipſo ſum in tribulatione: eripiam eum, & glorificabo eum. 1584

Hic oſtendit quòd iuſti in tribulationibus à Deo aſſociantur. Si enim iſte textus de Chriſto capite intelligatur, certum eſt quòd multis clamauit ad patrem orando. Et quòd omnis eius oratio fuit exaudita, non ſolum quo ad vtilitatem, vt orationes aliorum iuſtorum: ſed etiam quo ad votũ. vide ſupra verſi. 190. & 292. & 365. & 406. & 506. 1105. Etiam qualiter Chriſtus multoriens clamauit & multipliciter. vide ſupra verſi. 399. Si autẽ de corpore Chriſti intelligatur, certum eſt quòd omnis iuſtorum oratio à domino exauditur. Et ſi nõ quo ad votum, ſaltem quo ad vtilitatem: quod eſt melius. quia multotiens exaudiri ad votum eſt cauſa perditionis. ſicut patet de infirmo corporaliter: qui inſtãter poſtulat quod medicus ſibi mortifera nouit. de hoc vide ſupra verſi. 74. & 294. & 516. Et nota hic magnam Dei miſericordiam: quia omnem deuotè clamantem exaudit. Quod hic notans

Oratio quæ meretur exaudiri.

Bernar

Bernardus ait, *Clamauit ad me & ego exaudiam eum.* Fructus notitiæ domini eſt clamor orationis. Porro fructus clamoris eſt exauditio ſaluatoris. Clamauit ad me &c. Hoc plane eſt teſtamentum pacis, hoc pietatis fœdus, hoc pactũ miſericordiæ, & miſerationis. Non enim dixit exaudiam eum; quia dignus fuit, quia iuſtus fuit, & rectus, innocẽs manibus, & mundo corde: propterea liberabo eum. Si enim hæc aut ſimilia diceret: quis non diffideret? Quis gloriabitur ſe caſtum habere cor? Dulcis vox, quæ meritum exauditionis in clamore conſtituit poſtulationis. Clamauit, inquit, ad me, & ego exaudiam eum. Meritò nõ exauditur, qui clamare diſſimulat: aut omnino non poſtulans, aut tæpidè poſtulans & remiſſè. Siquidem in Dei auribus deſiderium veniens clamor magnus eſt: remiſ-B ſa autem intentio vox ſubmiſſa. Quid autem clamans poſtulat, niſi liberationem, conſolationem, & glorificationem? Exaudiam eum, inquit. In quo domine vel in quibus? Sequitur. *Cum ipſo ſum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum.* Poſſumus nobis hunc ternarium aſſignare. In vita enim præſenti in tribulationibus nobiſcum eſt, cõſolatur nos. In morte eripiet nos, quando iam nihil quod animæ vel corpori faciat mundus habebit. In reſurrectione glorificabit, quando ſurget in gloria quod in ignominia ſeminatur. Vnde verò ſcimus quòd nobiſcum ſit in tribulatione? Ex eo quòd in ipſa tribulatione ſubſiſtimus. Quis enim ſuſtinet ſine ipſo? Clamemus in cælum, vt exaudiamur. Et qui in cælis eſt, ipſe nobis mittat auxilium de ſan-C cto, mittat interim auxilium de tribulatione, eripiat à tẽtatione, glorificet in reſurrectione. Ex tua Domine promiſſione ſperamus hęc: inde audemus dicere, ſi corde rugamus pio, certe exaudire debes ex promiſſo.

Clamor orationis meretur exaudiri.

1585 Longitudine dierum replebo eum: & oſtendam illi ſalutare meum.

Hic ponitur quòd iuſti à Deo coronantur. Vbi notandum quòd dierum longitudo ſignificat gloriam æternam: in qua dies nocte non terminatur, ſed ſine fine perſeuerat. Pſal. 118. Ordinatione tua perſeuerat dies. Vnde de quolibet beato dicitur: Longitudo dierum in dextera illius: & in ſiniſtra diuitiæ & gloria. Vbi dexteram accipit pro anima: D ſed ſiniſtram pro corpore. Dicit ergo, *Longitudine dierum replebo eum*, id eſt, gloria æterna illum ſatiabo, ſic quòd amplius nihil deſiderare poſſit: quia ibi omne quod deſiderabitur, aderit. vnde beatorum capacitas repleta ſicut vas repletum alia recipere non poteſt. Sed qualiter beati ſaturabuntur & replebuntur, oſtẽdit, dicens, quòd oſtendam illi, ſcilicet, ſalutare meum, ſcilicet, Chriſtum qui ſalutare dicitur, id eſt, ſaluator. vide verſi. 105. & 146. & 155. & 272. & 662. & 979. & 1043. In viſione enim Chriſti noſtra beatitudo perfecta conſiſtit. Quoniam in ipſo ratione diuinitatis beatificatur anima: & in viſione humanitatis corpus. Ioan. 17. Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te verũ Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. vide ſupra verſi. E 1390. & 1453. Iſtum autẽ verſum ſic exponit Bernardus. *Longitudine dierum replebo eum.* Congruus finis Pſalmi: vbi pſallẽti finis promittitur tam beatus, & bonus finis, qui finem non habet. Et ſanè, quoniam cuius finis bonus eſt, ipſum quoque bonum eſt. Amplectamur igitur ſanctificationem: quoniam finis eius vita eſt ſine fine. Hæc enim vita

Longitudo dierũ dicitur gloria cæli. *Prouer. 3.* *Ioan. 17.* *Vita præſens mors dicitur.*

A qua hic viuimus, magis mors eſt: nec ſimpliciter vita, ſed vita mortalis. Quid enim agimus ex quo primum incipimus viuere, niſi morti appropinquare, & incipere mori? Ibi verè viuitur, vbi viuida vita eſt & vitalis. Gratias deo: vbi dies boni, ibi interminabilis longitudo dierum. Eorum verò dierum paucitas finietur breui, quorum ſufficit cuique malitia ſua. Et nota quòd in hoc quod dicit, *Longitudine dierum:* non viciſſitudinẽ voluit commendare. Alioquin melior eſt dies vna in atrijs ſuper millia. Legimus ſanctos viros etiam à diebus nuſtris plenos migraſſe dierum: quod non aliud quam plenos intelligimus gratiarũ. Nimirum vſque ad hãc plenitudinẽ vel de die in diem, de claritate in claritatem: non quidem à ſuo, ſed à Domi-B ni ſpiritu transformamur. Si ergo dies gratia dicitur: quomodo non magis verus dies & plenus meridies dicatur gloriæ plenitudo? *Longitudine*, inquit, *dierum replebo eum.* Ac ſi dicat, Scio quid deſideret, quid ſitiat, quid ſapiat ei. Non enim argẽtum, non aurum ſapit, non voluptas, non curioſitas, non dignitas ſecularis. Non ignorat ad cuius imaginem conditus ſit, cuius magnitudinis capax eſt, nec ſuſtinet de modico creſcere, vt de maximo minuatur. Itaque longitudine dierum replebo eum. Quem niſi lux vera reficere, niſi æterna replere nõ poteſt. Siquidem nec longitudinitas illa terminum, nec claritas illa occaſum, nec ſatietas illa faſtidium habet. Erit enim ſecuritas de æternitate, gloriatio de veritate, exultatio de ſocietate. Lõgitudine, inquit, C dierum replebo eum. Et tanquam quærens vnde illi dies in ciuitate: de qua legimus, quòd nõ lucebit ibi ſol per diẽ: nox non erit in ea, ſubdit, *Oſtendam illi ſalutare meum*: niſi quẽadmodum ſcriptum eſt, In illa lucerna eius ſit agnus: oſtendam illi ſalutare meum. Iam enim ibi non erudiar, in ſpe non exercebor: ſed in ſpecie adimplebo. Oſtendam illi ſalutare meum: vt in æternum ibi videat, in quem credidit, quem ſemper optauit.

Viuere noſtrũ eſt mori. *Dierum longitudo eſt gratiarum plenitudo.* *Dies gratia dicitur.* *Pſal. 120.* *Apoc. 21.*

PSALM. XCI.

BOnum eſt confiteri domino: & 1586
pſallere nomini tuo altiſsime.

Titulus huius Pſalmi eſt. Pſalmus cantici in die ſabbathi. Pro cuius expoſitione ſciendum quòd quamuis ſabbathum multipliciter accipiatur: vt dictum fuit ſupra verſi. 334. tamẽ aliter hic diſtinguendum eſt, ſcilicet, quòd ſabbathum ſecundum glo. hic accipitur tripliciter. Eſt enim triplex ſabbathum, ſcilicet, ſabbathum temporis, pectoris, & æternitatis. Sabbathum temporis eſt dies ſeptimus ſeptimanæ: quo poſt omnia ſex dierũ opera quieuiſſe dicitur (alias legitur) per hoc nos docens in præſenti vita, quę velut ſex diebus, id eſt, ſex ætatibus deducitur, laborare vt in futuro quieſcamus. In cuius figuram ſabbathum temporis in lege veteri dies quietis ab omni opere vacans celebatur. E Et dicitur ſabbathum à ſabba, quod eſt ſeptem ſecundum Hebræos: quia ſit ſeptimus dies ſeptimanæ. Vel ſecundum gentiles dicitur ſabbathum à Saturno: quia Saturnus planeta dominatur in prima hora illius diei. Ponunt enim ſeptem dies in ſeptimana ſecundum numerum ſeptem planetarum: ſic quòd quælibet dies denominatur ab illo planeta; qui dominatur in prima hora illius diei.

Sabbathũ triplex.

Sunt enim in die naturali viginti quattuor horæ: & planetæ sunt septem, scilicet Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, & Luna. In prima ergo hora sabbathi dominatur Saturnus, in secunda Iupiter, & sic per ordinem. Quibus septẽ planetis cõpletis consequenter reincipiunt: sic quòd in octaua hora dominatur Saturnus, in nona Iupiter &c. & in quinta decima Luna. Iterum reincipiendo, in sexta decima Saturnus, in septima decima Iupiter &c. etiam vigesima prima Luna. Iterum incipiẽdo in vigesima secunda Saturnus: in vigesima tertia Iupiter: in vigesima quarta Mars. Et sic cõsequenter in prima hora sequentis diei dominatur Sol, à quo dicitur dies dominicus. Et sic procedendo in prima hora alterius diei dominabitur Luna, à qua dicitur dies lunæ. Et sic de singulis continuè procedendo. Secundum dicitur sabbathum pectoris vel mentis: quod nihil aliud est, quam tranquillitas & quies bonæ conscientiæ ex spe beatitudinis futuræ: vt hic non turbetur aduersis seculi: sed laborem patienter toleret, vt mercenarius spe præmij in fine diei percipiendi. Et istud sabbathũ conscientiæ, duo principalia requirit. Primum vt omnia tua bona Deo attribuas. Secúndum vt omnia mala tua tibi. Tertium est sabbathum æternitatis, scilicet requies æternæ beatitudinis: pro qua habenda in præsenti vita continuè laborare debemus deo seruiẽdo. Et de duobus vltimis sabbathis agit iste psalmus scilicet de sabbatho conscientiæ & æternitatis: ostendens quòd hic est habendum sabbathum conscientiæ, vt tandem post hanc vitam habeatur sabbathum gloriæ. Item notandum vt dictum est superius, quòd psalmus qui dicitur à psalterio, quod manu pulsatur: significat bonam operationem: canticum verò lætitiam mentis, & exultationem. Est ergo sensus tituli talis. Psalmus iste per quem notatur bona operatio, est cantici, idest, exultationis mentis: & hoc in die sabbathi, idest, ex consideratione æternæ beatitudinis. Et nihil aliud est dicere, nisi iste psalmus agit de bona operatione hic habenda cum exultatione mentis ex spe futuræ beatitudinis. De auctore vero istius psalmi, dicũt Hebræi, quòd Moyses ipsum fecit ad decantandum in die sabbathi: quæ erat celebris in memoriam beneficij creationis. Diuiditur autem psalmus iste in tres partes: quia primò ostendit quomodo sabbathũ mentis à bonis agitur: secundò qualiter sabbathum mentis à malis perditur: ibi, Cum exorti. tertiò qualiter sabbathum æternitatis iustis traditur: ibi, Et exaltabitur. Quantum ad primum sciendum quòd sabbathum mentis consistit in quinque: secundum quæ prima pars diuiditur. Consistit enim primò in diuinæ laudis exaltatione: secundò in sui & suorum perfecta cognitione: ibi, Ad annunciandũ. tertiò in præceptorum dei obseruatione: ibi, In decacordo. quartò in gratiarũ actione: ibi, Quia delectasti. quintò, in fideli deo adhæsione: ibi, Quàm magnificata. Quãtũ ad primũ sciendũ quòd quáuis confessio sacramentalis sit bona, qua quis deo & vicario suo peccata

Psal. 31. sua cõfitetur: vt dicitur Psal. 31. Dixi, cõfitebor domino: & tu remisisti &c. tamen de ista hic non loquitur: sed de confessione laudis, qua deus à creatura sua laudatur, colitur & adoratur. de qua vide suprà versi. 81. &. 91. 250. 1236. & 1868. Et de ista confessione laudis dicit, *Bonum est confiteri domino.* Et quia talis confessio non solum fit corde, sed etiam voce, sicut clerici alta voce cantando & psallendo

A in choro deum laudant: ideo additur. *Et psallere nomini tuo altissime.* Et hic nota quòd aliquid dicitur bonum multipliciter: secundum quod triplicia sunt bona. vide supra versiculo 1014.

Ad annunciandum mane misericordiam tuam, & veritatem tuam per noctem. 1587

Hic ponitur secũdum quod requiritur, scilicet, suiipsius perfecta cognitio. Homo enim habet duo, scilicet, aduersa & prospera: seipsum in vtroque statu debet cognoscere: & tempore prosperitatis annunciare mane misericordiam Dei: & tempore aduersitatis annunciare debet per noctem veritatem

B Dei. Vbi sciendum quòd in statu vtroque nos insequitur diabolus, scilicet, in statu prosperitatis vt cadere faciat per elationem: & in statu aduersitatis vt faciat cadere per impatientiam. Status autem prosperitatis per diem vel mane significatur: & aduersitatis per noctem. Vnde Greg. 2. moral. c. 9. dicit, Sacra scriptura sæpe diem pro prosperis, & noctem pro aduersis ponere consueuit. In die autem & in nocte nos persequitur dæmõ: quia modo nos in prosperis, modo in aduersis nos ante Deum accusabiles contendit ostendere. In die accusat, cũ nos prosperis malè vti insinuat. In nocte accusat, cum in aduersis nos impatientiam habere demonstrat. Ad hoc autem summum remedium est, vt in statu prosperitatis totum quicquid boni

Nox aduersa dies prospera significat.

C habes & prosperitatis, cognoscas talia bona non esse tua, sed Dei: illa non habere à te, sed à Deo: illa non habere meritis tuis, sed solum per misericordiam Dei. Et hoc notans hic psalmista dicit, *Ad annunciandum mane misericordiam tuam.* hoc est, debes esse paratus mane, idest, tempore prosperitatis ad annunciandum misericordiam tuam, idest, ad confitendum & prædicandum quòd bonum quod habes est à misericordia Dei. In statu autem aduersitatis debes cognoscere mala tua: & quòd talia aduersa meruisti: & sic confiteri veritatem Dei, idest, iustitiam per noctem, scilicet, aduersitatis: vt hic ait glo. *Ad annunciandum mane &c.* idest, quando bene est tibi. lauda misericordiam Dei. *Et veritatem tuam per noctem.* idest, quando malè est tibi, annuncia ve-

Prospera sunt ex misericordia Dei: aduersa ex iustitia.

D ritatem, idest, iusticiam Dei, non crudelitatẽ, quia ipse iustè flagellat. Et est sensus. In prosperis quæ per mane intelliguntur: lauda diuinam misericordiam: in aduersis, quæ per noctem: lauda iusticiam. Et hoc est quod in primo versiculo præmisit, dicens, Bonum est confiteri: vt scilicet mala nobis: sed bona Deo tribuamus. Cuius oppositum faciunt peruersi: qui bona sibi tribuunt, mala verò vel sathanæ quasi cogerent, vel fato stellarum quod est accusare creatorem: vel apertè Deo attribuunt: quasi hoc ipse voluerit.

In decachordo psalterio: cum cantico in cithara. 1588

Hic ponitur tertiũ, scilicet, mandatorum obseruatio.

E Vbi sciendum quod psalterium, quoddam est instrumẽtum musicum decem chordas habẽs: quod manu pulsatur, quo Dáuid cõmuniter laudes Deo resonabat. sicut modo cum organis in choro Dei laudes canimus. Et significat obseruationem decem mandatorum Dei. Nam in hoc quod decẽ chordas habet, significat decem præcepta. In eo verò quod manu pulsatur, significat quod illa ope-

re

A tur eam? Itaque consilium summæ & occultæ virtutis, satisfactio sit apertæ rationis. Vnde in euangelio cum de eius rei causa dominus loqueretur, ait, Confiteor tibi domine pater cæli & terræ: quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus: & reuelasti ea paruulis. Ita pater. Atque mox tanquam rationem quandam absconsionis atque reuelationis adiungens, ait, Quia sic fuit placitum ante te. Quibus nimirum verbis exempla humilitatis accipimus: ne temerè discutere superna consilia de aliorum vocatione: aliorum verò repulsione præsumamus. Cum enim intulisset vtrumque, non mox rationem reddidit, sed hoc deo placitum dixit: hoc videlicet ostendens quòd iniustum esse nō potest quod placuit iusto. Qualiter etiam opera Dei sunt supra nostrū intellectum magnificata: B vide suprà versi. 1182. Et hoc est quod dicitur Psal. 138. Confitebor tibi, quia mirabiliter magnificatus es mirabilia opera tua. Meritò ergo nunc dicat psalmista: quàm magnificata sunt opera tua domine, scilicet, plusquam valeamus intelligere. Sequitur. *Nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ.* Quid enim sunt Dei cogitationes, nisi eius æternalis rerum dispositio, prouidentia & ordinatio? quæ dicuntur profundæ, quia occultæ: & in profundum radicatæ. Quanto enim arbor profundius radicatur, stabilior persistit. Sic diuinæ cogitationes sunt nobis mortalibus occultæ: quia nescimus quid finaliter de nobis cogitet. Et sunt stabiliter radicatæ: quia nullus illas permutare potest. Vnde Iob. 23. Nemo potest auertere cogitationes eius. C Quod exponēs Greg. 16. mor. c. 18. ait, Sicut enim Deus natura est immutabilis: ita immutabilis est eius cogitare. Cogitationē ergo eius nullus auertit: quia nemo resistere occultis eius iudicijs potest: quia semel fixa iudicia Dei, mutari nequaquā possunt. Vnde scriptum est. Præceptum posuit & non præteribit. *Nimis ergo profundæ factæ sunt cogitationes tuæ*: quia, scilicet, inuariabiles & imperscrutabiles. vnde sequitur.

Matth. 11.

Ergò Deus quos vult & reprobat quos vult.

Psal. 138.

Cogitatio Dei mutari non potest.

Grego. 16. moral. c. 18.

Psal. 148.

1591 Vir insipiens nō cognoscet: & stultus non intelliget hæc.

Stultus enim & insipiens dicitur, qui operum Dei rationem vult quærere: qui sapientiam Dei suo intellectu vult comprehendere: quia ista sunt supra D intellectum creatum & inscrutabilia. Vnde Iob. 5. dicitur quòd deus facit magna & inscrutabilia. Quod exponens Grego. ait. Quis omnipotētis Dei mirabilia perscrutari sufficiat &c. vide suprà versi. 1182. Vnde & in eodem cap. ad propositū adiungit exemplum, dicens: Sed inter hæc sciendum est quòd mirabilia Dei semper debent considerari per studium: & nunquam per intellectum velle comprehendi. Sæpe nāque humanus intellectus dum quarundam rerum rationem quærēs non inuenit: in dubitationis se voraginem mergit. Vnde fit vt nonnulli homines mortuorum corpora in puluerem redacta considerent, dumque rationis vim ex ratione comprehendere non possunt, hæc ad statum pristinum redire posse desperent. Mira igitur E quæ ex fide credenda sunt: perscrutanda per rationem non sunt. quia si hæc nostris oculis ratio expanderet, mira non essent. Sed cum in his fortasse animus titubat, necesse est vt ea quæ per vsum nouit: nec tamē per rationem colligit, ad memoriam reducat: quatenus rei similis argumento fidem roboret; quam labefactari sua sagacitate deprehendit. Consideratō quippe humanæ carnis puluere, quorundam mens concussa desperat: quando puluis ad carnem redeat: & rediuiuum corpus per membrorum liniamenta componat: quando illa terræ ariditas per viuentia membra virescat: ac sese per eorū species formasque distinguat. Hoc nimirum per rationem comprehendi non potest: sed tamen credi facile per exemplum potest. Quis enim ab vno grano seminis immensam cōsurgere arborem crederet, nisi hoc certum per experimentum teneret? In tanta namque vnius grani paruitate vbi penè nullam vides similitudinem, vbi latet ligni duritia: & ligni tenerior vel durior medulla: asperitas corticis: viriditas radicis: sapor fructuum; suauitas odorum: colorum diuersitas: mollicies foliorum. B Et tamen quia hoc per experimentum nouimus: ex vno grano seminis omnia prodire non dubitamus. Quid est ergo difficile vt puluis in membra redeat: dum conditoris potentiam cotidie cernimus: quia ex grano ligna mirabiliter, & adhuc mirabilius fructus ex ligno creat? Ex quibus omnibus patet, quòd stultus & insipiens est: qui Dei cogitationes & opera mirabilia per rationem vult comprehendere: quæ sola fide creduntur. Et hoc est quod de talibus dicit. *Vir insipiens non cognoscet &c.* Immo quàto plus illa per rationem vult comprehendere, in maiorem voraginem dubitationis se immergit. Vnde Ecclesiast. 2. Stultus in tenebris ambulant.

Iob 5. Greg. li. 6 moral. c. 6

Ecclesiast. 2.

C Cum exorti fuerint peccatores sicut fænum, & apparuerint omnes qui operantur iniquitatem. 1592

Hic ostendit quòd mali non habēt sabbathum mentis. Et duo facit: quia ostendit primò quòd in præsenti non habent mentis requiē: secundò quòd nec in futuro: ibi, Vt intereant. Quantum ad primum sciendum quòd deus multotiens malos in hoc mundo exaltat prosperitatibus & dignitatibus: & deprimit bonos aduersitatibus. & tamen aduersitas bonorum terminatur, sicut & malorum prosperitas finem habet. Et rationem huius, vide suprà versiculo 329. Et hinc est quòd status malorum, quia breuis est, & ad malum finem inducit, D fæno comparatur, qui mane floret, & vespere arescit. Vnde dicitur, *Cum exorti fuerint peccatores, erunt sicut fænum.* Et similiter cū apparuerint omnes qui operantur iniquitatem, supple erunt sicut fænum. Vnde glo. *Cum exorti fuerint peccatores.* Hic asserit malos perituros: vt eorum pœna metus sit cæteris. Vnde ait, *Cum exorti fuerint peccatores.* id est, postquā excreuerint in temporalibus: sicut fænum, scilicet, erunt: quia in hyeme huius seculi virēt: sed in æstate futuri iudicij arescent. *Et apparuerint omnes qui operantur iniquitatem.* Apparent qui in altum statum prosperitatis eleuantur: statim simple cadent vt fænum. Quare autem peccatoris status fæno vel herbæ comparetur. vide suprà versicu. 1556. Per hoc enim vult psalmista ostendere, quòd quanto pec- E cator est in statu maioris prosperitatis: tanto est in maiori periculo casus: quod cōsiderans nunquam requiem mentis habet. Quod ostendit Grego. dicēs, Malus prius dolorē habuit in ipsa suæ concupiscentiæ fatigatione: quomodo scilicet concupita raperet: quomodo alia blandimentis, alia terroribus auferret. Atque postquā acquisitis rebus peruenit ad desiderium, alius hūc dolor fatigat, vt scilicet

Malorū vita repletur doloribus.

Greg. li. 15. moral. c. 11.

licet cum sollicito timore custodiat, quod cum graui labore meminit acquisitum. Hinc inde insidiantes metuit, atque se hoc perpeti quod ipse fecit alijs, pertimescit. Formidat potiorem alterum, ne hunc sustineat violentum, pauperem cum aspicit, suspicatur furem, ipsa quoque quæ congesta sunt, curat magnopere ne ex naturæ propriæ defectu per negligentiam consumantur. In his itaque omnibus quia timor ipse pœna est, infælix tanta

Exemplum. patitur quanta pati timet &c. Exemplum de Dionysio tiranno, qui semper vultu tristis erat. Vnde cum semel ab vno amico suo reprehensus cur non staret lætus, quia erat in alto statu, & omnia sibi prosperè succedebant. cui factis respondere volés antequam verbis, ipsum inuitauit ad prandium, & supra caput ipsius amici fecit suspendi gladium acutum cum tenui filo. Quod iste percipiens, nullo modo lætari poterat, nec comedere, sed tristi facie suspirabat ex timore gladij pendentis. Quem

Dionysius tyrannus. cum Dionysius increparet, cur non staret in tanto conuiuio iucundus. Respondit. Et quomodo possum lætari, cum videam me in continuo periculo mortis ex casu gladij tenui filo suspẽsi? Cui Dionysius, Ego quomodo lętè possum viuere, qui omnium ciuium gladios in me conspicio promptos? Ex quibus apparet, quòd hic mali sabbathũ mentis habere non possunt, quamuis prosperitatibus exorti super alios appareant. Et hoc est quod hic ait, *Cum exorti fuerint peccatores vt fœnum: & apparuerint &c.* quod idem dicit, quia talium vita non est

Iacob. 4. nisi ad modicum apparens. Quid est vita nostra nisi vapor ad modicum apparens?

1593 Vt intereant in seculum seculi: tu autem altissimus in æternũ Domine.

Hic consequenter ostendit malos in alia vita carere sabbatho mentis. q.d. Ad quid mali hic prosperitatibus exaltantur? Ad hoc scilicet, vt post intereant in seculum seculi, quia scilicet in alia vita semper puniri merentur: ideo hic habent præmium laborum suorum. Vnde hic ait glo. q.d. Modo hic peccatores florent, & prosperantur. *Tu autẽ domine altissimus es in æternum.* scilicet qui expectas de super ex æternitate tua quando transeat tempus impiorum, & veniat tempus iustorum. quia æternus es, longanimiter mala toleras, & vides quid illis serues. Per seculum seculi notatur perpetuitas. vide suprà versi. 596. Vnde sicut electis aduersitas immissa, est signum prædestinationis ipsorum: sic prosperitas malorum hic est signum ipsorum reprobationis & interitus. vide suprà versi. 329. & 578. Ad quid ergo hic exaltantur mali: Respondet, Ad hoc vt intereant in seculum seculi. Similiter ad quid hic affliguntur iusti? Ad hoc vt aduersis purgati beatificentur in seculũ seculi. Sequitur, *Tu autem altissimus in æternum domine.* qualiter autem Deus dicatur altissimus, vide versi. 1430.

1594 Quoniã ecce inimici tui Domine, quoniã ecce inimici tui peribũt: & dispergẽtur omnes qui operãtur iniquitatẽ.

Hoc idem hîc alijs exprimit verbis. Inimicos enim Dei dicit, qui operantur iniquitatem: nõ qui operati sunt: sed qui operantur. quia Paulus operatus fuit iniquitatem Christum persequẽdo: tamen quia pœnituit, ex inimico factus fuit amicus. Sic

Psal. 7. enim loquebatur Psal. 7. Discedite à me omnes qui

A operamini iniquitatem. Et attende quòd inimici Dei dicuntur, omnes qui bonis inimicantur. Et reperio multa inimicorum genera: quæ Deo inimicantur & nobis: qui sunt Blandi adulatores, Falsi consideratores, Rabidi detractores, Malorum correctores. Primi inimici sunt adulatores: patet quia tales ideo adulantur, vt decipiant, & oculum tollant rationis. Eccl. 12. In labijs suis adulatur inimicus: & quasi adiuuans suffodiet plantas tuas. Vnde Seneca epistola 95. Non sumus contenti modica laudatione: nisi quis sapientissimos & prudentissimos nos dicat: totum acceptamus tanquam nobis debitum: & tamen constat nobis quòd illi solent mentiri, qui nos laudant, & laudibus eorum credimus: & ideo non corrigimus nos, nec mutari *Eccl. 12.* *Seneca li. 8. ca. 80.*

B volumus: quia nos esse optimos credimus. Et ideo sententia Platonis fuit, quòd homines ex inimicis magis proficiunt quam ex amicis: quia inimici eis errores improperant, & ex hoc corriguntur: amici vero errores occultant: ex quo sequitur quòd non corriguntur. Vnde Matt. 10. dicitur, Inimici hominis domestici eius. Et Esa. 3. Popule meus qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt. Isti sunt execrandi, scilicet, considerando defectus nostros quibus conscij sumus: & tunc non decipiemur. Et hoc est quod docet nos Seneca de Alexandro epistola supradicta inducẽs exemplum. Qui dum in obsidione cuiusdam ciuitatis circuiret muros, sagitta percussus cum vehementer doleret, ait, omnes me dicunt Iouis filiũ: sed vulnus hoc me hominem esse *Matt. 10.* *Esa. 3.*

C clamat. Idem etiam & nos nostris faciamus adulatoribus. Vos dicitis me sapientem vel prudentem esse: ego autem video quòd multa inutilia concupisco & multa similia. De isto inimico potest exponi illud Eccl. 12. Nõ credas inimico tuo in æternum. Secundi inimici sunt falsi consiliatores: qui nobis suggerunt aliud quam expediat. Et isti sunt maximè periculosi in communitate. Quia sicut in nobis consultoribus consistit honor & vtilitas rei publicę; sic in falsis oppositum. Dicit enim Tullius in li. de sene. quòd consiliator in republica est sicut gubernator nauis: in qua alij de sentina aquam hauriunt, alij chordas trahunt, alij malum ascendunt. Iste vero tenens clauum, est sedens in puppi: & multo maiora facit quam alij. Vnde & con- *Eccl. 12.* *Consiliatores falsi sunt inimici.* *Tullius.*

D silians est sicut dans formam: secũdum quã alij habent operari. Et hic nota quod consiliãs debet habere: primò in vita sanctitatẽ, secundò in verbo veritatem: tertiò in zelo æquitatẽ: quartò in experimento sagacitatem. Et tales in republica Romana vocabantur senatores. Et se habent in cõmunitate sicut cor in corpore. Vnde & Romulus cõdita ciuitate quam ex suo nomine Romam vocauit, centum ex senibus elegit: quorum cõsilio omnia ageret, quos senatores propter senectutem & solicitudinem rei publicæ vocauit. Horum nomina literis aureis scribebantur: propter quod ab omnibus patres conscripti vocabantur. Isti eligebantur postquam fuerant probati in diuersis statibus & officijs. Istis tantus honor impendebatur: quòd *Senatores.*

E nunquam duces ad bellum procedebant, nec aliquid solemne faciebant: nisi de ipsorum consilio. Sicut igitur isti consultores sunt ciuitati vtiles & amici, quando sunt boni: ita sunt inimici & pessimi quando sunt periculosi, scilicet, quando habent zelum pro commodo suo personali: & non pro re publica, & bono communi, quando sunt cupidi & acceptores munerum. Tunc enim rem publicam

dissi

pant quam gubernare deberent. Et talibus potest dici illud Actuum 13. O plene omni dolo & fallacia, fili diaboli, inimice omnis iusticiæ: non desinis subuertere vias domini rectas. Talis inimicus fuit Aman, qui pietatem nobilissimi principis Assueri suis consilijs falsis ad crudelitatem induxit.

Actuū 13.

Hester 7.

Detractores

Boetius.

Hester 7. Hostis noster pessimus, inimicus gentis nostræ Aman. Tertij inimici sunt detractores: qui tamen frequenter nocere cupientes proficiunt. Sic enim docet Boetius lib. 3. de consolatione. Prouidentia diuina ex inde produxit sæpe insigne miraculum: vt mali malos bonos faciát. Isto modo inimicus dicitur diabolus: qui facta & vitam iustorum lacerat. Horum infamatio timenda non est.

Diffamari à malo, commẽdatio est. Gre. super Ezechielem.

Quia sicut dicit Greg. super Ezechielem. Peruersorum derogatio, vitæ nostræ approbatio est. Quia iam ostendimus iusticiæ aliquid nos habere: si illis qui Deo non placent, incipimus displicere. Non enim derogatio, sed commendatio lucis, si eam fugiunt vespertiliones. Sancti autem viri sunt lux per lucidam famam & vitam. Thessa. 5. Vos filij lucis estis & filij Dei. Peccatores autem sicut vespertiliones amantes opera tenebrosa. Consimiliter non est derogatio vineæ, si odorem eius serpentes fugiunt: sed commẽdatio. Boni autem viri sunt odor Christi per bonam conuersationem. 2. Corin. 2. Bonus odor Christi sumus: & in his qui salui fiunt, & in his qui pereunt: illis quidem odor mortis in mortem: alijs autem odor vitæ in vitam. Peccatores autem sunt sicut serpentes pleni veneno.

2.Corin.2.

Consimiliter tertio non est derogatio coloris, sed commendatio: si cæci de illo mentiantur & iudicent falsum. Peccatores autem sunt cæci. Sopho. 1. Ambulabunt vt cæci quia domino peccauerunt. Et ideo iudicia temeraria sunt contemnenda. Vnde cum quidam iuuenis speciosus diceret Dæmostheni Philosopho. Si homines me odirẽt, me ipsũ perimerem. Respondit Demosthenes. Et ego me perimerem: si me quemadmodum te amarẽt. Consimiliter non est diffamatio medici, sed commendatio: si freneticus sibi maledicit. Si ergo mali bonis detrahunt; ipsorum detractio bonorum est commendatio.

Soph. 1.

Inimici boni sunt correctores.

Quartò inimici sunt apparentes, sed realiter amici, qui, scilicet, de nostris nos excessibus arguunt & corrigunt. Veritas enim errantibus est odiosa: quandiu in errore persistunt. Talis inimicus fuit Paulus contra Galatas, eis dicens, Inimicus factus sum vobis verum dicens vobis. Et tales inimici non sunt odiendi, sed acceptandi ad amicitiam. Matth. 5. Diligite inimicos vestros. Ad propositum ergo non de isto quarto genere inimicorum: sed de tribus primis dicit textus noster. *Quoniam ecce inimici tui domine: quoniam ecce inimici tui peribunt &c.* Et duplicat nomen inimici ad maiorem ipsorum detestationem.

Galat. 4.

Matth. 5.

1595 Exaltabitur sicut vnicornis cornu meum: & senectus mea in misericordia vberi.

Hæc est tertia pars, in qua ostendit qualiter sabbathum mentis iustis conceditur. Et diuiditur in partes quinque secundum quòd quinque ostendit effectus ex passionibus iustorum in præsenti. Primus est Christi exaltatio. Secundus prauorum condemnatio: ibi, Et despexit. Tertius est iustorum coronatio: ibi, Iustus vt palma. Quartus est ecclesiæ consummatio: ibi, Adhuc. Quintus est

A iusticiæ diuinæ commendatio &c. ibi, Quoniam rectus. Quantum ad primum sciendũ quòd quamuis in scriptura cornu multa significet: vt dictum fuit versi. 1245. specialiter tamẽ hic significat Christum, vel Christi potestatem: quia ipso tanquam animal cornibus defenditur, nos protegimur ab inimicis spiritualibus. Vnde de Christo ad literam dicitur, Erexit nobis cornu salutis &c. de hoc vide superius versicu. 714. Matth. vltimo. Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Præuidens ergo propheta qualiter Christi potestas erat exaltanda in ecclesia, vt reges & imperatores sibi subijceret mediantibus prædicationibus & passionibus sanctorum martyrum: de Christo ait. *Et exaltabitur sicut vnicornis cornu meum.*

Cornu Christi potestas est.

Luce. 1.

B Aliquando enim vnicornis significat superbiam: sicut in Psal. 21. Et à cornibus vnicornium humilitatem meam. Aliquando verò significat vnitatem potestatis sicut hic. Et est sensus, Potestas cornu Christi exaltabitur quæ in Christo erit vnita: quia erit vnicornis, id est, vnus monarcha: cui totus orbis subijcietur. Et quamuis hoc iam sit adimpletum: quia Christi dominium per totum orbem fuit dilatatum. hoc tamen vberius apparebit in fine mũdi: quádo Christus spiritu oris sui interficiet antichristum qui se maiorem Deo prædicabit: vt dictũ fuit versi. 1417. Et hoc est quod tangit psalmista in persona ecclesiæ, dicens, *Et senectus mea in misericordia vberi*: quia in fine mundi interfecto antichristo: solus Christus & in Iudęis & in gentibus exaltabitur. Dicit ergo,

Vnicornis.

Psal. 21.

C *Et senectus mea*, id est, in nouissimo ecclesiæ vberius apparebit potestas Christi: quia sua misericordia agente, omnes Christo subijcientur. Et notat hic glo. quòd totum tempus vsque ad finem mundi quo patitur ecclesia, dicitur iuuẽtus ipsius. Nouissima autem sunt senectus ipsius: quæ in lætitia e[...]nt. quia vt dicitur Prouerb. vltimo. Ridebit in die nouissimo. Quamuis autem senectutis sint multæ malæ cõditiones: vt dictum fuit versi. 1561. hic tamen senectus accipitur in bono. Senectus enim aliquas habet bonas conditiones: per quas status nouissimus ecclesię potest designari. Nam vt habetur 2. retho. senes habent quattuor laudabiles conditiones. Primò concupiscentias habent remissas: secundò sunt miseratiui: tertiò dubia non

Prouerb. vlti.

Senes habent aliquas bonas conditiones.

Aristotel.

D pertinaciter asserunt: quartò nihil agũt valde. Primum patet: quia concupiscentiæ senum maximè circa actus venereos sunt multum tẽperatæ. Quoniam corpore existente calefacto: fit intensio concupiscentiarum venereorum: ergo per locum ab oppositionis corpore infrigidato, fit remissio ipsarum. Concupiscentia enim venereorum per appetitum in alia se extendit. Hoc autem est contra rationem frigiditatis quod habet constringere. Et sic senes remisso calore naturali, propter frigiditatem constringuntur in seipsis: & sic in ipsis remittuntur concupiscentiæ. Secundò senes sunt miseratiui: non tamen ex eadem causa sunt senes miseratiui sicut iuuenes. Iuuenes enim miseratiui sunt propter amicitiam: senes autem propter imbecillitatem.

E Quilibet enim miseretur super amico: & super eo quod credit indignè pati. Iuuenes ergo quia sunt amatores amicitiarum: & quia sua innocentia alios mensurant: ideo existimant omnes esse bonos: quare si patiantur, putant alios indignè pati, & sic faciliter miserentur. Senes autem non sunt miseratiui, quia credant alios bonos, nec quia sint amatiui amicitiarum, sed quia quilibet cum est in

imbecillitate vel defectu, desiderat vt alij patiātur ei, & misereantur. propter quod & ipse de facili ad miserādum alijs inclinatur. Tertiò senes nihil dubium pertinaciter affirmant. Nam vt dicitur 2. rhetho. quia senes vixerunt multis annis: & viderunt quòd sæpius fuerunt decepti: non audent aliquid pertinaciter affirmare: timētes ne res ita se habeat, & decipiātur. Et ideo ait ibi Philosophus: quòd senes omnia dubie sentiunt: & semper apponunt in dictis suis quasi, vel forte. Cùm enim ab eis de aliquo negocio quæritur, dicunt vt sæpius, fortè sic est, vel fortè sic erit. vnde timentes decipi, nō facilè sententiant. Quartò senes nihil agunt valde: sed in omnibus operibus suis videntur esse tēperati. Nam sicut iuuenes, quia in eis abundant concupiscentiæ & passiones, in omnibus tenent extremum: & omnia agunt valde: sic senes quia habent concupiscentias & passiones remissas vt plurimum, agūt omnia moderatè. Ad propositum ergo, vltimus ecclesię status senectus dicitur: maxime propter duas conditiones senectutis ex prædictis, scilicet, primā & vltimam.

1596 Et despexit oculus meus inimicos meos: & insurgētibus in me malignātibus audiet auris mea.

Hic ponitur malorum condemnatio. Vbi sciendum, quòd in senectute ecclesiæ sancti videbunt inimicos suos, scilicet, multos fuisse, qui se simulabant amicus: sicut sunt multi simulati & hypocritæ. Videbūt inquam illos inferius positos, scilicet, ad sinistram ipsis ad dexteram collocatis. Et hoc est quod dicit, *Et despexit oculus meus inimicos meos.* Nam specio, cis, quod est videre, vel considerare: componitur cum de, & fit despicio, cis, quod est deorsum videre vel cōsiderare. Et quia illa ponuntur deorsum quæ sunt contempta: ideo despicio etiam quandoque stat pro cōtemnere. Alia autem litera habet, Et respexit oculus meus &c. & eadem est sententia. Et hic accipitur præteritum pro futuro propter certitudinem prophetiæ. Et non solum sic boni malos videbūt: sed etiam audient sententiam datam contra illos. vnde subdit, *Et insurgentibus in me malignantibus audiet auris mea.* Hic subintelligitur de, vt dicatur, Et de insurgentibus &c. in futuro audiet auris mea. Et quid audiet? scilicet sententiam iudicis, dicentis, Ite maledicti in ignem æternum. Et nota quòd peccatores pro tunc damnatos vocat malignos. malignus enim cōponitur ex malo & igne: & dicitur dupliciter malignus quasi malè igniens, vel quasi malè ignitus. Primo modo diabolus dicitur malignus: quia malè ignit, & malè inflammat. Sicut econtra Christus dicitur benignus, quia bene ignit. Nam secundum naturales duplex est natura ignis: altera combustiua & cruciatiua: altera autem delectabilis & illuminatiua. Diabolus autem vtitur igne qui est edax, scilicet, igne cupiditatis quo peccatores ignit & inflammat. Christus autem vtitur igne charitatis ad illuminandum. Alio vero modo dicitur malignus quasi male ignitus: & sic reprobi hic dicuntur maligni quasi malo igne cupiditatis accensi. In senectute autem ecclesiæ erunt maligni: quia igne infernali igniti & cruciati: quia non habitabūt apud Deum: sed apud diabolum. Psal. 5. Neque habitabit iuxta te malignus &c.

Matth. 25.
Malignus quis dicatur.
Benignus quis dicatur.
Psal. 5.

Iustus vt palma florebit: sicut cedrus libani multiplicabitur. 1597

Hic ponitur iustorum coronatio: quia iustus hic palmæ comparatur quę est signum coronationis & victoriæ. Et vide dissimilitudinē aliqualem: nam malos cōparat fœno, dicens, Cum exorti fuerint peccatores sicut fœnum. Iustos autem palmæ, dicens. Iustus vt palma &c. Et verè meritò ipsa sancta mater ecclesia & quilibet etiam iustus palmæ cōparatur: vt ostēdit Gre. 19. mor. c. 24. dicens, Palma enim tardè proficit: sed diu in viriditate subsistit. Cum multis autem difficultatibus sancta Dei ecclesia ad fidei statum venit: & pro collectione plurimorum in eiusdem fidei gloria diutius stare concupiscit. Nec immeritò iustorum vita palmæ cōparatur: quia, scilicet, palma inferius tactu aspera est: & quasi aridis corticibus inuoluta: superius vero & visu & fructibus pulchra. Inferius corticū suorum inuolutionibus angustatur: sed superius amplitudine pulchræ viriditatis expanditur. Sic quippe est electorum vita despecta in inferioribus: in superioribus pulchra. In imis istis quasi multis corticibus obuoluitur: dum innumeris tribulationibus angustatur: in summis verò illis quasi pulchre viriditatis folijs amplitudine retributionis dilatatur. Habet etiam aliud palma quo à cunctis arborum generibus differt. Omnis namque arbor in suo robore iuxta terram vasta subsistit: sed crescendo superius angustatur. Et quanto paulisper sublimior: tanto in altum subtilior redditur. Palma vero minoris altitudinis vel amplitudinis ab imis inchoat: & iuxta ramus ac fructus ampliori robore exurgit. Et quæ tenui ab imis proficit, vastior ad summa succrescit. Quibus itaque alia arbusta, nisi terrenis mentibus inueniuntur similia esse: inferius vasta, superius angusta? Quia nimirum omnes seculi dilectores in terrenis rebus fortes sunt: in cælestibus debiles. Nam pro tēporali gloria vsque ad mortem desudare contendunt: sed pro spe perpetua nec parum quidem in labore subsistunt. Pro terrenis lucris quaslibet iniurias tolerant: & pro cælesti mercede vel tenuissimi verbi ferre contumelias recusant. Terreno iudici totū etiam die assistere fortes sunt: in oratione vero coram Domino vel vnius horæ momēto lassantur. Sæpe nuditatem, deiectionem, famem pro acquirendis diuitijs & honoribus tolerant, & earum rerum abstinentia cruciantur: ad quas adipiscēdas festinant. Superna laboriosè quærere tanto magis dissimulant: quanto magis ea tardius retribui putant. Hi itaque quasi aliarum arborum more deorsum vasti: sursum angusti: quia fortes in inferioribus subsistunt: sed ad superiora deficiunt. At cōtra ex qualitate palmarum designatur proficiens vita iustorum: qui nequaquam sunt in terrenis studijs fortes, & in cælestibus debiles: sed longius atque distantius studiosos se Deo exhibent: quàm seculo fuisse meminerunt &c. Ex quibus patet apta comparatio iustorum ad palmam, cùm dicitur, *Iustus vt palma florebit.* Sequitur. *Sicut Cedrus libani multiplicabitur.* Ecce alteri arbori iusti comparantur, scilicet, Cedro. Et hoc propter altitudinem vitæ & virtutum multiplicitatem. Nam vt ait gloss. Cedros arbor immarcescibilis est, & altior cæteris arboribus: & præsertim in libano quæ interpretatur candidatio. Ita & iustus est imputribilis stola immortalitatis candidus. Istis ergo arboribus iusti

Palma comparatur iustus.
Greg. li. 19. moral. c. 24.
Arbor.

compa

comparantur : quia hæ arbores non arescunt in æstate vt fænum:cui ipsius comparatur : quia cito arescit.Sed locutus est in singulari, dicens,Iustus, & non iusti : vt ostẽdat quòd accipit singulare pro plurali:ideo subdit pluraliter dicens,

1598 Plantati in domo domini : in atrijs domus Dei nostri florebunt.

Ioan. 2. Domus enim domini dicitur ecclesia. Domus mea domus orationis vocabitur. in qua hic iusti plantantur per fidem & vitæ sanctitatem: sed postea florebunt in atrijs domus Dei nostri. Atriũ enim est initium mansionis:sed domus vocatur interior. Nota ergo quòd hic bis ponit domum Dei. Primò dicit plantati in domo Domini : & sic accipit domum pro ecclesia militante. Secundò cum dicit, *In atrijs domus Dei nostri florebunt* : & hic accipit domum pro ecclesia triumphante : de qua Ioan. 14. *Ioan. 14.* In domo patris mei mansiones multæ sunt. Quia ergo atrium est principium domus : & sic per atria domus gloriæ intellige resurrectionem : per quam totus homo intrabit in domũ interiorem gloriæ: & sic hic plantãtur:sed in resurrectione florebunt: quando,scilicet , dicetur eis. Venite benedicti patris mei.&c. *Matth. 25. Atriũ gloriæ* De istis atrijs dictum est Psal.83. Quã dilecta tabernacula tua domine virtutum : concupiscit & defecit anima mea in atrijs domini.In istis atrijs gloriæ sunt multa. Primò ibi est æternitas sine fine. Psal. 84. *Psal. 84.* Melior est dies vna in atrijs tuis super milia. Secundò ibi est obumbratio ab omni iniquitatis ardore. *Exo. 40.* Exo. 40. Circundabit atrium tentorijs : quia ibi sub tegmine & vmbra alarum diuitiarum sancti proteguntur. Ezec. 10. Nubes impleuit atriũ interius. Tertio ibi est clarus splendor gloriæ. *Ezech. 10. Atrium religionis.* Ezec. 10. Atrium repletum est splendore gloriæ domini &c. Istum autem versum exponens Hugo ipsum applicat ad domum sanctæ conuersationis vel religionis , dicens, Domus Dei nostri,domus sanctę conuersationis vel religionis est. Est autem atrium ante domum. Atrium ergo conuersionis est atrium renunciationis. Qui enim mundo renunciat:palmam victoriæ qua mundum vincit : in atrijs domus Dei nostri plantat. Plantatur ergo in domo conuersionis : floret per famam bonæ opinionis : & facit fructum bonæ operationis. Radicatur autem per fidẽ, crescit per spem, roboratur per charitatem. Mirum est tamen quòd de iustis dicitur , *Plantati in domo Domini &c.* Mirum quòd plantatur in domo,& floret in atrio. Sed fortasse per fidem plantatur iustus intus : per exemplum boni operis floret exterius:& sic per famam bonæ opinionis foras exit odor floris. Vel aliter, Plantatur in domo:floret in atrio : quia iusti plantantur in præsenti ecclesia : & flore immarcescibili florebunt in æterna vita. Ibi etiam cum flore recipient fructum, id est, cum mundicia carnis & animæ futuræ retributionis recipient præmium.

1599 Adhuc multiplicabuntur in senecta, vberi, & bene patientes erunt vt annuncient.

Hic ponitur quartum,scilicet, ecclesiæ cõsummatio & perfectio , quæ erit in fine. Per senectam enim ecclesiæ intelligitur finis ecclesiæ: vt dictum est versi.1595. Ibi ergo fideles multiplicabuntur: quia tũc numerus electorum erit completus : quia vterque populus tam gentilis quam Iudaicus verum Deum esse Christum cognoscent , & confitebuntur. Et hoc est quod ait, *Adhuc multiplicabuntur &c.* q.d. quamuis ecclesia per numerum iustorum sit multiplicata, amplius tamen multiplicabitur in senecta vberi: quia scilicet ille vltimus status ecclesiæ erit vberior : quia ecclesia magis incipit esse vberrima: cùm ad finem seculi fuerit perducta. Sed quomodo in fine ecclesia multiplicatur ? quia scilicet tunc per antichristum multi iusti patientur martyrium: vt per suum sanguinem prædicent , & annuncient Christum. Et hoc est quod ait , *Et bene patientes erunt vt annuncient* : quia patienter omnia sustinebunt prædicando Christum. Ecce ergo sabbathum quod iustis dabitur in fine , quia cum cruciatu corporis pacem mentis habebunt. Et si quæras quid tunc iusti annunciabunt siue prædicabunt. Hoc scilicet quòd Deus est iustus puniendo malos, & bonos præmiando. Prædicabunt ergo hoc quod sequitur;

Quoniam rectus dominus Deus noster: & non est iniquitas in eo. 1600

Hic vltimo ponitur quintum quod est iusticiæ commendatio. Prædicabunt enim quòd Christus Dominus Deus noster est rectus , scilicet iustus: quia iustus omnium retributor bonorum & malorum, & quòd non est iniquitas in eo , quia scilicet non decipit. quod enim promittit implet. Et nota quòd Christus duas habet naturas , quia est Deus & homo. *Deus dicitur iusticia propriè quam iustus.* Et licet vt homo possit dici rectus, iustus , sapiens & huiusmodi , non tamen propriè loquẽdo vt Deus dicitur rectus, sed ipsa rectitudo. non dicitur iustus,sed iusticia. non dicitur sapiens, sed sapientia. quia propriè loquendo nomina concreta per se non sunt talia , sed participatione formæ qua talia dicuntur, sicut album, non nisi ab albedine quàm participat: non à se, cùm album non sit albedo, sed ipsam participans. Sic cum filius essentialiter sit iusticia, rectitudo, sapientia & huiusmodi , potius debet dici iusticia quam iustus &c. Quod satis ostendit Gregorius lib. 18. moral. cap. 32. *Greg. li. 18. moral. c. 32.* dicens, Omnes quidem electi iusti sunt, sapientes sunt, sed participatione sapientiæ, non comparatione. Quid enim sunt homines Deo comparati? Lumen in sapientia, & serui sapiẽtiæ vocari solẽt, Sed illa lux illuminans, isti lumen illuminatum: sicut scriptum est. *Ioan. 1.* Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Istis autem tantummodo dicitur , vos estis lux mundi, Ille est iusticia iustificans : iusti autem sunt iusticia iustificata. De Deo quippe scriptum est , vt sit ipse iustus & iustificans , isti verò dicunt vt nos efficeremur iusticia Dei in ipso. Aliter ergo venerãdum est lumen illuminans , aliter lumen illuminatum, aliter iusticia iustificans , aliter iusticia iustificata, Deus autem est sapientia & sapit , nec aliud habet esse,& aliud sapere, Serui autem sapientiæ esse quidam sapientes possunt, non tamen habent hoc esse quod sapere &c. Cum ergo de Christo dicitur, *Quoniam rectus est Dominus Deus noster &c.* si vt homo, rectus quidem propriè dicitur, si autẽ vt Deus, rectus dicitur rectificans , iustus iustificans &c. Istum autem versum aliter exponit Hugo, dicẽs, *Hugo.* *Quoniam rectus Dominus Deus noster.* Rectus Deus rectum fecit hominem similem sibi &c. vide supra versiculo 480. Et de rectitudine ibi multa nota.

PSALMUS XCII.

1601 **Dominus regnauit, decorem indutus est: indutus est Dominus fortitudinem, & præcinxit se.**

Iste Psal. talem habet titulum. Laus cantici Dauid in die ante Sabbathum, quando fundata (aliàs, inhabitata) est terra. Pro cuius intellectu est notandū quòd secundum Hebræos istum Psal. non fecit Dauid sed Moyses. Ideo ly Dauid quod ponitur in titulo, non stat pro ipso Dauid patre Salomonis, sed pro significato ipsius, scilicet, pro Christo. quia Dauid interpretatur manu fortis, & aspectu desiderabilis. Ipse autem Christus dicitur
B
Mat. vlt. manu fortis: quia sibi data est omnis potestas in cælo & in terra. Est etiam vultu desiderabilis: quia in ipsum desiderant angeli prospicere. Et de quo di-
Aggei 2. citur Aggei. 2. Veniet desideratus cunctis. &c. Agit autem Psal. iste de regno Christi, quod est ecclesia, sub figura primæ mundi creationis. Vt enim ha-
Gen. 1. betur Gen. 1. sexta die quæ immediatè præcedit sabbathum factus est homo ad imaginem & similitudinem Dei. Quo facto requieuit Deus die sabbathi: cessando, scilicet, à nouis creaturis creandis secundum genus: quia secundum indiuidua cotidie nouas creaturas producit, per hoc præsignans quòd post bona opera sex dierum perueniemus ad sabbathum quietis æternæ, quod vesperum, id est, finem non habet. Et hinc est quòd in die mortuo-
C
Mortuorum officium secundu vespera caret. rum quod agitur post festum omnium sanctorum ecclesia in vespera non facit officium pro mortuis: ad denotandum quòd requies quæ ea die optatur eis fine caret. Item notandum quòd quamuis ad litteram in sexta die ante sabbathum non fuerit terra fundata, sed in prima die, quia in principio fecit Deus cælum & terram: ideo tamē dicitur quòd sexto die fundata est terra: quia factus est homo de terra. Et per hoc mysticè designatur quòd in sexta ætate quæ per sextum diem figuratur, venit Deus hominem de terra factum reformare. Tunc enim mysticè fundata fuit terra, id est, homo de terra factus, qui prius per peccatum fuerat deformatus: cum homo per aduentum Christi in fide fuit immubilis factus. Est ergo sensus tituli talis. Hic Psal-
D
mus est laus cantici Dauid, id est, iste Psalmus agit de laude diuina ipsius Christi, de eo, scilicet, quod fecit quandu fundata est terra ante diem sabbathi, id est, de eo quod fecit in sexta die: scilicet in sexta ætate seculi: quia scilicet venit Christus in carnem verum fundamentum, & in fide fundauit hominem. Et sic iste Psalmus agit de regno Christi quod factum fuit quando Christus incarnatus fundauit per fidem ecclesiam. Diuiditur autem iste Psalmus in tres partes: quia primò agit de regni Christi inchoatione. secundò de regni Christi impugnatione. ibi, Eleuauerunt. tertiò de regni Christi confirmatione. ibi, Mirabilis. Quantum ad primum sciendum quòd licet Christi regnum per fidem incæperit in sua natiuitate: quia tunc etiam reges sibi fue-
E
runt subiecti: vt patet de Magis qui venerūt ipsum
Matt. 2. adorare, vt habetur Matth. 2. tamen istud satis manifestum fuit absconditum vsque ad eius resurrectionem, ascensionem, & Spiritussancti missionem. Et ideo regnum istud tunc dicitur inchoatum, quia tunc notoriè fuit diuulgatū. Et secundum ista tria ista pars habet tres partes: quia ostendit regnum Christi ex

A
tribus inchoatum: primò ratione suæ resurrectionis: secundò ratione Spiritussancti missionis. ibi, Etenim. tertiò ratione suæ ascensionis. ibi, Parata sedes. Primò ergo ostendit Christi regnum inchoatum ratione resurrectionis. Vbi notandum quòd vestimentum Christi dicitur eius humanitas, qua diuinitas & anima operiebātur, secundum dictum apostoli, Semetipsum exinaniuit; formam serui ac- *Philip. 2.* cipiens in similitudinem hominum factus: & habitu inuentus vt homo. Istud autem vestimētum ante resurrectionem videbatur infirmum & debile: quia eius humanitas ligata, flagellata, crucifixa, & mortua fuerat deturpata: quia proprio sanguine cruentatum. Esa. 53. Vidimus eum non habentem *Esa 53.* speciem neque decorem. Fuit dissolutum: quia cor-
B
pus ab anima separatum. Io. 19. Inclinato capite *Ioan 19.* tradidit spiritum. Sed in resurrectione, vt se verum regem ostenderet, contra defectum infirmitatis accepit potestatis plenitudinem. vnde statim post resurrectionem dixit, Data est mihi omnis potestas. *Mat. vlt.* Contra deturpationem assumpsit decorem: quia pulcher & gloriosus resurrexit. Contra passionem & mortem surrexit immortalis. Quantum ad potestatem dicit, Dominus regnauit. Quātum ad dotes gloriosi corporis ait, decorē indutus est. Quantum ad immortalitatem ait, indutus est dominus fortitudinem &c. Et nota quòd propriè Christus super fideles regnare dicitur vt verus rex non vt tyrannus: quia habet omnia quæ ad verum pertinent regē, vt distinguatur à tyrāno. vide su. versi.
C
735. 767. Nota hic quòd aliud est accingere: aliud præcingere &c. glo.

Etenim firmauit orbem terræ, qui non commouebitur. 1602

Hic ostendit regnum Christi inchoatum ratione missionis spiritussancti. Vbi aduertendum quòd orbis dicitur à rota rotunda. Et sic dicitur orbis quælibet res rotunda, & figuræ sphericæ. Et ideo quia mundus est rotundus, dicitur orbis. Certum est autem quòd quælibet res sphærica, & rotunda multum habilis est ad motū: & faciliter mouetur. Et ideo quia apostoli domini post acceptionē spi- *Orbis terræ fuit apostoli.* ritussancti multum habiles fuerunt ad discurrendum per mundum, quia in paruo tempore totum
D
mundum Christi fide repleuerunt. Psalmus 18. In *Psal. 18.* omnem terram exiuit sonus eorum, &c. ideo quilibet ipsorum orbis terrarum dicitur: quasi circulus terrarum propter velocitatem motus & cursus ipsorum. Isti autem apostoli etiam ante aduentum spiritussancti etiam mobiles valde erant, & parum in fidē stabiles: vt patuit de Petro tempore passionis, & cæteris apostolis: qui omnes Christo relicto fugerunt. Sed per aduentum Spiritussancti facti fuerunt in fide stabiles: vt nec verba principum timerent: nec verbera vt a fide caderent. vide su. versi. 1008. Et hoc præuidens Psalmus ait, *Etenim firmauit orbem terræ*, scilicet, ipsos apostolos: qui nō commouebitur, scilicet, amplius à fide. Vel si per orbē terræ mundus intelligatur: tunc accipitur conti-
E
nens pro contento. Et est sensus, Firmauit orbem terræ &c. idest homines habitantes in orbe terræ ad prædicationem apostolorū fecit in fide stabiles: vt patuit in martyribus, qui non blandis, non asperis à Christi fide euelli poterant. vnde glo. Etenim firmauit urbem terræ, idest, in toto orbe aliquos firmauit, qui nulla concussione commouebuntur à fide. Orbis ergo qui non commouebitur

est

eſt certus credens in Chriſtum: paratus non molleſcere linguis laudantium, nec frangi linguis vituperantium. Vel per orbem terræ intellige ipſum Chriſtũ, qui orbis dicitur ratione diuinitatis: qui ad inſtar urbis ſui circuli caret principio & fine ratione æternitatis: ratione vero corporis dicitur terra, quia de terra formatum. vide ſu. verſi. 929. De quo orbe dicitur. 1. reg. 2. Domini enim ſunt cardines terræ: & poſuit ſuper eos orbem: quia Chriſtum omni creaturæ præfecit. Pſalmus 8. Iſtum orbem ſic Deus firmauit vt nullis aduerſis commoueri poſſet. Videbatur enim Deus contra ipſum in paſſione commotus: ipſe tamen incommotus permanſit. Procuratione enim dæmonis videbatur Deus contra Chriſtum commotus. Vnde dicebat ipſi dæmoni. Tu autem commouiſti me aduerſus eum, vt affligerem eum fruſtrà. Commouit ergo diabolus Deum aduerſus filium vt ipſum morti traderet, quando primos parentes tentando traxit ad culpam. Qui tamen Chriſtus fruſtrà dicitur afflictus, quia ſine proprio peccato fuit paſſus. Quæ oſtendẽs Greg. 3. moral. c. 11. dicit. Si Iob redemptoris noſtri in paſſione poſiti ſpeciem tenet: quomodo ad ſathan à Deo dicitur, Commouiſti me aduerſus eum vt affligerem eum fruſtrà? Mediator quippe Dei & hominum Chriſtus vt culpas hominum extergeret: venit noſtræ mortalitatis flagella tolerare. Sed qui vnus cum patre eiuſdemque naturæ eſt: quomodo per ſathan commotum ſe aduerſus eum pater aſſerit: cùm conſtet quòd patris filijque concordiam nulla poteſtatis inæqualitas, nulla volũtatis interrumpat diuerſitas? Sed tamen idem qui patri æqualis eſt per diuinitatem: venit propter nos ad flagella per carnem. Quæ nimirum flagella non ſuſciperet, niſi formam damnati hominis redimendi ſumpſiſſet. Et niſi primus homo deliquiſſet, ſecundus ad paſſionis probra minimè veniſſet. Cùm ergo primus homo per ſathan commotus eſt: tunc eſt Deus in hominem ſecundum commotus. Sathan ergo ad huius afflictionem tũc dominum commouit quando in paradiſo primum hominem à iuſtitiæ culmine per inobedientiam proſtrauit. Niſi enim Adam primus per voluntarium vicium in mortem culpæ tranſiſſet: ſecundus ſine vicio in mortem carnis voluntariam non veniret. Bene ergo ei de redemptore noſtro dicitur, Commouiſti me aduerſus eum vt affligerem &c. Ac ſi apertè dicatur. Dum iſte non ſua, ſed illius cauſa moritur: tunc me in huius afflictionem commouiſti cũ illũ à me callida perſuaſione traxiſti. De quo & bene additur, fruſtrà. Fruſtra quippe afflict⁹ eſt, qui & culpæ vltione preſſus eſt, & culpæ contagione inquinatus non eſt. Fruſtrà paſſus eſt, qui in carne natus, & propria admiſſa non habuit: & tamen pœnam carnalium ſine culpa ſuſcepit. Hinc eſt quod per Prophetam loquitur dicens, Quę non rapui; tunc exoluebam. Adam quippe in paradiſo conditus, diuinæ ſcientiæ ſimilitudinem ſuperbè ſapere voluit: ſed tamen pœnas huius ſuperbiæ ſine culpa mediator exoluit. Fruſtrà ergo & nõ fruſtrà afflictus eſt, qui & in ſe quidem admiſſa non habuit, ſed cruore ſuo reatus noſtri maculam terſit. Et quamuis pater pro nobis ſic aduerſus Chriſtum fuerit commotus: ipſe tamen Chriſtus dexteræ diuinæ poteſtate munitus, in paſſione incommotus permanſit: ipſo dicente, A dextris eſt mihi Dominus, ne commouear. Et hoc notans de Chriſto nunc Pſalmus dicit, *Etenim firmauit orbem terræ.*

Orbis terræ ſignificat Chriſtum. — *1 Regum 2.* — *Pſalmus 8.* — *Iob 2.* — *Gregor. 3. moral. c. 11.* — *Commotus fuit Deus contra Chriſtum.* — *Cõmotus non fuit Chriſtus in paſſione.* — *Pſalmus 68.* — *Pſalmus 15.*

A ſcilicet, Chriſtum, *qui non commouebitur.*

Parata ſedes tua Deus extunc: à ſeculo tu es. 1603

Hic oſtenditur Chriſti regnum paratum ratione ſuæ aſcenſionis. Vbi aduertendum quòd ſedes Dei dicitur anima iuſti: quia ibi tanquam Dominus habitat in ſede. Vnde ipſe ait, Eſaię. 66. Cælum mihi ſedes eſt. Vnde Gregor. lib. 19. moral. ca. 21. Quid enim aliud cælum, niſi ſublimis debet intelligi vita ſanctorum? Cui cælo dicitur, Attende cælum & loquar. Non enim inſenſibili, ſed rationali creaturæ loquebatur. De hoc cælo ait dominus. B Cælum mihi ſedes eſt. De qua etiam ſede alias ſcriptum eſt, Anima iuſti ſedes ſapientiæ. Quia ergo ſapientia eſt Deus: ſi ſedes cælum eſt, & anima iuſti ſedes eſt ſapientiæ: & cælum eſt vtique anima iuſti. In iſta autem hic habitat Chriſtus per gratiam: ſed in patria per gloriam. Et nulli dubiũ quòd perfectius habitat Chriſtus in patria, quàm hic in via. Cùm ergo aſcenſio Chriſti fuerit principium quo animæ intrauerunt gloriam: quia tunc captiuos quos reſurgendo de inferno traxit, ad cæli gloriam ſecum perduxit. Et hoc eſt quod ait, *Parata ſedes tua extunc*, ideſt, parata & perfecta fuit ſedes regni tui, ideſt, anima iuſti, *extunc*, ſcilicet, à tempore aſcenſionis. modo ly extunc, poteſt denotare tempus paſſionis: quia per paſſionem meruit omnium habere imperium: iuxta modum loquendi Apoſtoli ad Phil. 2. dicens, quod factus eſt obediens vſque ad mortem. propter quod & Deus dedit illi nomen &c. vt in nomine Ieſu omne genu flectatur. Extũc ergo, ſcilicet, ab ipſa paſſione parata fuit Chriſti ſedes, & in perpetuum. Ne tamen putes Chriſti regnum tunc ſolum in paſſione eſſe paratum addit, *A ſeculo tu es.* Quaſi dicat, ſecundum humanitatem ſedem mundi meruiſti per paſſionem: ſed ſecundum diuinitatem à ſeculo, ideſt, ab æterno tu es verus Deus, verus Dominus & omnium imperator. Vel per ſedem Chriſti intellige eius crucem quæ in paſſione eius fuit parata, quando pellis Chriſti ibidem fuit affixa, & membris eius ornata, vt eius contemplatione vitaremus peccare. Vide exemplum de rege Cambiſe qui pellem iudicis ſedi affixit &c. vide ſupra verſi. 742. D

Eſa. 66. — *Grego. 19. moral. c. 21.* — *Deut. 32.* — *Prouerb. 14.* — *Phil. 2.*

Eleuauerunt flumina Domine: eleuauerunt flumina vocem ſuam. 1604

Hæc eſt ſecunda pars in qua agitur de regni Chriſti impugnatione. Vbi ſciendũ quòd regnum Chriſti poſtquam fuit inchoatum per eius reſurrectionem, aſcenſionem, & Spiritus ſancti miſſionem: à multis multipliciter fuit impugnatum: qui ex toto volebant diſſipare Chriſti nomen & ſuorum fidelium. Fuit autem dupliciter impugnatum. primò à Iudæis & ſacerdotum principibus. ſecundò à tyrannis & Romanis imperatoribus. ibi, *Eleuauerũt flumina fluctus.* Vbi primò notandum quòd per flumina intelligitur decurſus vitæ præſentis. Vt autem Grego. dicit Quid enim nomine fluuij, niſi E humani generis decurſio deſignatur: qui velut à fontis ſui origine naſcendo ſurgit? ſed quaſi ad ima defluens moriendo pertranſit. Sic ergo per fluuium accipe malos, qui ſolum vita corporali non ſpirituali viuere quærunt. Ex quibus erant principes ſacerdotum qui primò contra Chriſti regnum leuauerunt vocem ſuam, eius reſurrectionem & aſcenſionem negare volentes. vnde loquẽtibus Apo-

Fluuius ſignificat vitã præſentem. — *Gregor. 33. moral. c. 7.* — *Act. 4.*

stolis ad populum, supervenerunt sacerdotes & magistratus populi, dolentes quòd docerent in Iesu resurrectionem ex mortuis. vnde vocantes Apostolos, denunciauerunt ne omnino amplius loquerentur in nomine Iesu. Similiter dixerunt, præcipientes præcepimus vobis ne doceretis in nomine Iesu: & ecce replestis Hierusalē doctrina vestra. Et cæsis eis denunciauerūt eis ne amplius loquerētur in nomine Iesu. Et hoc est quod ait Psalmus, quod *flumina*, id est, sacerdotum principes contra Christi regnū eleuauerūt vocem suam, scilicet, præcipiendu apostolis ne in nomine Iesu ausi essent prædicare. Sic & quando Stephanus eis Iesum prædicabat, ipsi exclamantes voce magna, impetum fecerunt vnanimiter in eum.

Actu. 5.

1605 Eleuauerunt flumina fluctus suos, à vocibus aquarum multarum.

Hic ponitur impugnatio facta à tyrannis & gentilibus. Fluctus enim fluuiorum differunt à voce, vel à sono aquarum: quia vox aquarum solùm terret: sed fluctus non solū terret, sed etiam necat. Sic impugnatio Iudæorum fuit quasi vox fluuij: quia de facto paucos ex apostolis occiderunt: sed vocibus præcipiendo ipsos terrere conabantur. Sed impugnatio paganorum fuit crudelior: quia gladiis vbique Christi fidem persequebantur, & trucidabāt fideles. Et ideo impugnatio Iudæorum dicitur vox fluminis: sed impugnatio gentilium & romanorum dicitur fluctus. Vnde de gentilibus dicit, Eleuauerunt flumina fluctus suos. Sub istis enim fluctibus occubuit Petrus, & Paulus, Andreas, Thomas, & cæteri apostoli. Ideo de tyrannis & romanis principibus qui gladiis Christi regnū impugnabant, dicebat ecclesia Christi: Omnia excelsa tua, & fluctus tui, super me transierunt. Et Psalmus. 87. Omnes fluctus tuos induxisti super me. Sed vnde habuerunt romani principes vt Christum persequerentur, nisi moti a vocibus aquarum multarum? quia ad voces apostolorum Petri & Pauli prædicantium Christi fidem fuerunt commoti ad fidem Christi sequendam. Et hoc est quod ait, *A vocibus aquarum multarum*. Vel aliter iste versiculus & præcedens in bonum possunt exponi. Vbi aduertendum quòd textus lxx. interpretum ex istis duobus versiculis solum facit vnum, dicens, Eleuauerunt flumina, Domine, vocem suam à vocibus aquarum multarum. Cætera autem quæ ponuntur non sunt in editione lxx. interpretum. Aliqui ergo hoc totum in bono exponentes, per flumina intelligunt Apostolos, qui admodum fluuij repleti spiritus gratia ecclesiæ ciuitatem lætificauerunt. Psalmus 45. Fluminis impetus lætificat ciuitatem Dei. Ista flumina leuauerut vocem suam, audacter prædicando accepto Spiritusancto, qui prius clare loqui non audebant. nonne claré eleuauerunt vocem suam, quando principes sacerdotum præceperunt apostolis ne omnino loquerentur, vel docerent in nomine Iesu. Quibus Petrus & Ioannes dixerunt, Non possumus non loqui quæ vidimus, & audiuimus: & obedire Deo magis oportet, quā hominibus. Eleuauerunt fluctus suos: quando miraculis ostensis corda gentilium conuertebant ad fidem: & vsque ad mortem defenderunt fidē, quam gratis ante persequebantur. Et propter hoc ipsi Apostoli erant honorati à multis populis & exaltati. Et hoc est quod subditur, *A vocibus aquarum multarum*. Vnde cum Paulus & Barnabas prædicarent Lystris; turbæ leuauerunt vocem dicentes, Dij similes facti hominibus descenderunt ad nos.

Fluctus significat persecutionem gentilium.

Psalmus 41.

Psalmus 87.

Psalmus 45.

Mirabiles elationes maris: mirabilis in altis Dominus. 1606

Hic consequenter ponitur regni Christi confirmatio. Et duobus autem confirmatum & multiplicatum fuit regnum Christi, scilicet ex persecutionibus tyrannorum, & ex operationibus miraculorum. ibi, Testimonia. Quantum ad primum mirabilis fuit Christi regni & Christianorum multiplicatio & confirmatio: quia quanto amplius Christi nomen persequebatur, & Christiani trucidabantur: tanto plus crescebant & augebantur. Sic enim incepit augeri, & confirmari in capite Christo: quia plures ad fidem conuertit moriēdo, quàm viuens: quia vt dicit Grego. 29. moral. ca. 7. Christus moriens fidem suam in gentibus dilatauit. Quæ dilatatio fidei non fieret nisi ipse prius vitam quam nouimus, moriendo despiceret: & vitam quam non nouimus, resurgendo monstraret. In morte quippe sua nostræ mētis oculos aperuit: & quæ esset vita quæ sequeretur ostendit. Vnde & hunc in euangelio tenens ordinem, dicit: Sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die: & prædicari in nomine eius pænitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes. Pauci enim ex plebe Israelitica ipso prædicante crediderunt. plurimi verò gentium populi viam vitæ illo moriente, secuti sunt. Quod bene Sanson in semetipso figuraliter ostendit, qui paucos quippe dum viueret, interemit: destructo autem templo, hostes innumeros cum moreretur, occidit. Quia nimirum dominus ab elatione superbiæ paucos cum viueret, plures verò cum templum sui corporis exolueret, extinxit: atque electos ex gentibus quos viuendo sustinuit: simul omnes moriendo prostrauit. Sic & sui apostoli & fideles in persecutionibus sunt multiplicati, & confirmati in fide. Et hoc est quod ait nunc, *Mirabiles elationes maris*. Quid enim elationes mirabiles maris sunt, nisi contra fideles Christi mirabiles persecutiones malorum? Inter quas mirabilis Dominus apparuit: quia in illis persecutionibus mirabiliter persecutorum multitudinem conuertit ad fidem. Vnde istum textum ad propositum inducens Gregorius lib. 9. moral. ca. 5. super illo verbo Iob. 9. Graditur supra fluctus maris. dicit, Quid enim maris nomine, nisi in bonorum necem sæuiens huius mundi amaritudo significatur: &c. vide supra versiculo 1509. Dicit ergo, *Mirabiles elationes maris*: id est mirabiles fuerunt persecutiones malorum cōtra ecclesiam: scilicet dum fideles vbique persequebantur & trucidabantur. Sed *mirabilis in altis Dominus*. scilicet plus apparuit, qui scilicet fidē suam maximè in persecutionibus crescere fecit.

Christus plures conuertit moriendo quā viuens.

Luca 24.

Iudic. 15. & 16.

Persecutionibus crescit ecclesia.

Grego. 9. mor. cap. 5.

Testimonia tua credibilia facta sunt nimis: domum tuam decet sanctitudo, domine in longitudinem dierum. 1607

Hic ponitur secundum, quo regnum Christi cōfirmatum est: quod fuit miraculorum operatio. Opera enim miraculosa per apostolos per orbem facta & alios successores ipsorum, fuerunt quasi quoddam certum testimonium quo Christi fides fuit confirmata, & in cordibus gentilium dilatata. quia miracula facta confirmabant in cordibus audien

diencium fidem quam verbis prædicabant. Et hoc est quod dicitur Mar. vlt. Illi autem profecti prædicauerunt vbique domino cooperante & sermonem confirmante sequentibus signis. Et ista miracula fuerunt testimonia Christi fidei credibilia nimis. Item ex alio: nam maius est testimonium datum operibus quam verbis. Testimonia autẽ Christi non solùm verbis, vel miraculis data fuerunt: sed multo fortius factis. Quia fideles pro testimonio dando fidei Christi, vitam suam dabant in mortem. vnde & martyres testes dicuntur. Cogita quale testimonium fuit fidei quam prædicabãt Petrus & Paulus, martyrium quod vna die susceperunt: quale testimonium Laurentij & aliorum martyrum. Certe testimonia magis credibilia quam verborum. Et quia testimonia fidei dabant martyres sanguine proprio: ideo dicit Psalmus, *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis.* Vnde cum Paulus ad Hebræos 11. narrasset multorum martyrum pœnas, & mortes diuersas, concludit dicens. Et hi omnes testimonio fidei probati inuẽti sunt. Et nota, quòd hoc quod dicit, *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis.* quòd nimis quandoque notat superabundantiam: & tunc est vituperabile. vt cum dicitur, nimis comedis, vel nimis peccasti. Sic enim Dauid ait quando reprehensus fuit de peccato quod fecerat. Peccaui nimis in hoc facto. Quãdoque verò notat multũ, vel perfectionẽ. vt cum dicitur, nimis honorati sunt amici tui Deus, id est, multũ vel perfectè. Sic & hic cũ dicitur, *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis:* id est, multũ & perfectè credibilia sunt facta. Perfectè autẽ & nimis credibilia facta sunt testimonia fidei: quia ipsi apostoli habuerunt in se omnia quæ aliquem faciunt esse credibilem secundum philosophũ 3. rethor. vide supra ver. 252. Sequitur. *Domum tuam decet sanctitudo Domine in lon. &c.* Per hoc enim vult ostendere, quòd decens fuit ecclesiam Christi habere testimonia credibilia: quia indecẽs est quòd in domo Domini, quæ est ecclesia, aliquod non solum falsum inueniatur, sed etiam nec aliquod falsitatis suspicionem habens. Et ideo vt omnis falsitatis suspicio tollatur de domo Domini, ipsam decet habere sanctitatem per quam testimonia eius credibilia reddantur. Hoc etiam notandum, quòd de domo ecclesiæ Christi dicit, *Domum tuam decet sanctitudo &c.* quia clericis qui in domo ecclesiæ testimonia fidei reddere debent: non sufficit quòd sint sancti, sicut & cæteros seculares esse decet: sed magis requiritur iuxta modum loquendi quòd sint sanctitudo. Sanctitudo enim plus importat quàm sanctitas: sicut albedo plusquam album: quia album est album ratione albedinis: non autem albedo est albedo propter album. sic & sanctitas est ratio quâ aliquis dicitur sanctus: & non econtrario. Clericos ergo qui habitant in domo domini, decet sanctitudo: sed seculares decet sanctitas, quia clerici debent esse causa sanctitatis laicorum: & non econtrario quòd laici sint causa sanctitatis clericorum.

Marci vlt. — *Testimonium operibus credibile est.* — *Heb. 11.* — *Nimis accipitur dupliciter.* — *1. Paral. 21.* — *Sanctitudo competit clericis, sanctitas laicis.*

PSALMVS XCIII.

1608 DEus vltionum dominus: Deus vltionum liberè egit.

Titulus huius psalmi est, Psalmus Dauid quarta sabbathi. Ad huius intellectum sciendum (vt

A communiter dicitur) quòd Dauid non fecit istum psalmum, sed Moyses, ad extirpandum vnum errorem qui suo tempore per mundum seminabatur, quo multi de populo Israel erant corrupti. Qui error erat, quòd Deus non regit ista inferiora: neque de illis curat. quia cùm Deus sit summæ sapientiæ ac potestatis, & summè bonus, si ista gubernaret, in istis inferioribus nihil inordinatum fieret, sicut in cælestibus quæ ipse gubernat omnia seruant ordinatam sibi dispositionem, & ab illa non variantur. sicut patet de motu cæli quod semper vniformiter mouetur: de motu solis, & Lunæ, stellarum & huiusmodi. Ista autem inferiora multipliciter variantur, & in illis multa mala contingunt, vt homicidia, furta, sterilitas terræ, aëris infectio, pestilẽtia

B &c. Etiã ex alio fortificabatur error iste, quia videmus quòd in istis inferioribus indistinctè bona & mala dantur bonis & malis, & amplius bona malis & mala bonis. Quod nõ cõtingeret si Deus ista inferiora gubernaret: cùm ipse sit summa iusticia. Iste autẽ error fuit tẽpore Moysi: quod patet, quia iste error fuit tẽpore Iob. Vnde de Deo dicitur, Nubes latibulum eius: circa cardines cæli perambulat, nec nostra considerat. Moyses autem & Iob fuerũt eodem tempore. Quod patet: quia Baldath suites, qui fuit ex quatuor amicis Iob contra eum disputantibus: fuit ipse Balach qui fuit tempore Moysi. de quo habetur Nume. 22. Ex quibus sequitur quòd error iste currebat tempore Moysi. Cum ergo error iste sit pessimus, quia ad ipsum sequitur

C quòd homines non curent bene agere: sed quòd erunt ad vicia proni: & sequentur magis delectabilia quam iusta: magis sensum quam rationẽ: Ideo quia Moysi fuit singularis cura ad extirpandum dictum errorem, istũ Psal. fecit, in quo apertè ostendit Deum considerare ista inferiora: & malos punire ac bonos remunerare. Vnde ait, *Deus vltionum Dominus.* & infra, *Intelligite insipientes in populo: & stulti aliquando sapite.* nunquid qui finxit oculũ non considerat? Ad propositum ergo iste Psalmus intitulatur. Psalmus Dauid quarta sabbathi. Quarto enim die sabbathi, id est, quarto die septimanæ, scilicet, die mercurij: vel quarto die ante sabbathum, quod idem est: Deus fecit cæli luminaria, scilicet, solem & lunam in potestatẽ diei: & stellas in potestatem

D noctis. Ad denotandum quòd fideles debent esse inter alios certantes tanquam luminaria lucentes in mundo: ne scilicet isto errore capiantur: sed luminose cognoscant per intellectum ipsum Deum per se omnia regere & disponere: sicut & ipse omnia creauit & fecit. vt ostensum fuit superius versi. 566. Et est ergo sensus tituli talis secundũ illos qui dicunt hunc Psal. factum à Moyse. Psalmus Dauid, id est, Christi: quia ostendit Christum omnia regere quarta sabbathi, id est, nos inducens ad lumen intellectus, quo cognoscamus Deum omnia regere. quod lumen figuratur per quartam sabbathi: qua die luminaria in cælo facta fuerunt. Vel secundum alios Dauid fecit istum Psal. & hoc tenet glo. & tunc clarior est titulus. Intentionem monet vt

E cognito Deo omnium gubernatore, patientiam habeamus in aduersis. Diuiditur autem Psalmus in partes tres. quia ostẽdit primò Deum malorum esse punitorem: secundò ipsum cunctorum esse cognitorem. ibi, Intelligite insipientes. tertiò ipsum esse bonorum præmiatorem. ibi, Beatus homo. Quantum ad primum ostendit Deum malorum punitorem: maximè cùm prauos Ægyptios Dei populum

Error quòd Deus non regit ista inferiora. — *Iob 22.* — *Moyses & Iob fuerunt in eodem tempore.* — *Nume. 22.*

pulũ persequentes;iustè ac manifestè puniuit.Circa quod tria facit:quia primò Deum vltorem malorum prædicat:secundò Deum ad malos puniendũ inuocat.ibi, *Exaltare.* tertiò peccata Ægyptiorum punienda manifestat.ibi, *Populum tuum.* Quãtum ergo ad primum,sciendũ quòd homines aliorum iudices in iudicando nõ sunt veri domini:tũ quia altiorem dominum habent supra se, scilicet Deum:tũ quia ex suo libero arbitrio alios non debent iudicare:sed solum secundum leges & iura 3. q.7.iudicet ille.2.q.1.vnus.& capit.si peccauerit. Propter quod dicit Gregor.24.moral.ca.29.quòd quilibet iudex in terris cogitare debet quòd superiorem iudicem habet in cælis. Deus autẽ cùm superiorem iudicem,vel dominum non habeat, neque in terris neque in cælis:sequitur quòd ipse solus verus est: & liberè potest iudicare quem vult punire:& cui vult parcere potest. Et ideo vocatur Dominus punitionum : quia aliquem punire vel non punire,liberè subest iustæ suæ volũtati.Quod attendens psalmus ait, *Deus vltionum est Dominus*. id est,deus est dominus vltionum vel punitionum:& liber dominus : quia non subditus alicui domino vel legibus.vnde subdit, *Deus vltionum liberè egit*. Ex ex hoc vult psalmus, nos inducere ad patientiam habendam in aduersis.quia si aliquis tibi iniuriatur:cogita Deum esse dominum vltionum & liberum iudicem.Noli tu de tua iniuria vindictam facere:quia officium est domini vltionum. Noli dicere,deus non vindicat iniuriam meam:quia nescis modum quomodo ipse illam vindicãdam disposuit. Quæ omnia notans magister in glos.dicit, *Deus vltionum dominus*.Quasi dicat,Putabatur Deus non vindicare in malos:sed verè vindicat.Ne ergo festines tu alium punire,si ipse te læsit: sicut & tu nolles puniri alio rogante quem læsisti. Noli subuertere pontem misericordiæ quem transisti. Et si ille peccat in te,ne pecces tu deterius blasphemãs Deum.Appende in statera æquitatis illum furem qui tua bona furatur,& te blasphemum. Ille enim te dormire putat : tu verò Deum.ille somnũ captat hominis,vt aliquid furetur: & tu dicis, quia dormiat deus & hominem non videt,quia non punit. Nec optes vindictam, quæ si venerit, forsan te inueniet prius.Cogita Christum iudicaturum:quia adhuc in carne loquens liberè egit,nulli pepercit, vitia hominum liberè correxit. Si ergo liberè egit tempore infirmitatis,vt quando in templo docuit tanquam potestatem habẽs,quia nec veritati eius nec potestati poterat obuiari. Quid ergo in iudicio faciet, qui iudicandus nec pepercit in verbo? vtique iudicaturus non parcet in facto. Vnde scribitur Eccl.28. Qui vindicari vult,à Deo inueniet vindictam.

Gregor.24. moral.ca.29. Deus liberè dominus & iudex est.

Vindicta deo est relinquenda.

Eccl.28.

1609. Exaltare qui iudicas terram : redde retributionem superbis.

Hic Deum ad malos puniendum inuocat. Et primò Deum ad punitionem inuocat.secondò ad hoc rationem assignat.ibi, *Vsquequo.* Quantum ad primum quo ad litteram Deum inuocat ad punitionem Ægyptiorum, qui iniustè detinebant populum Dei:& dura seruitute opprimebant, dicẽs, *Exaltare domine qui iudicas terram.* Quasi dicat, Vsq; modo humilis apparuisti Ægyptiis, permittendo populum tuum ab ipsis affligi.sed nunc ô Domine,qui iudicas terram, id est, qui terrenos habes punire; exaltare, id est, ostende potentiam tuam ipsos puniendo, *Redde retributionem superbis.* Per superbos intelligit Ægyptios,qui Dei mandatis nolebant obedire, vt ad Dei mandatum populum Israel dimitterent.vt patet in Exodo à quinto capit. vsque ad tertium decimũ,inclusiuè. Vnde & Pharao dixit,Quis est Deus vt dimittã populum? Deũ nescio:& Israel nõ dimittam. Exod.5. Per ista verba psalmus Christum inuocabat ad resurrectionẽ. quasi Christo dicat.Et si inter iudæos humilis apparuisti,qui ibi te ceperunt,ligauerunt, flagellauerunt,& occiderunt : modo exaltare qui iudicas terram,id est, tu Christe cui omne iudicium datũ est à patre : exaltare resurgendo, & ascendendo. *Redde retributionem superbis*: scilicet puniendo iudæos contra te superbos. Quod adimpletum fuit per Titum & Vespasianum. Et nota quòd reddere,multas habet significationes.vide versi.67.555. Hic autem accipitur reddere in malum pro malo pœnæ,quod fit virtute iustitiæ.Hic nota quòd inter omnia vicia superbia magis puniri meretur: quia inter cætera peccata est maius malum. si cõsideres quòd malum superbiæ est magis generosum in nascendo:magis animosum in videndo: & magis cautelosum in alliciẽdo. Primò superbia est magis generosum malum in nascendo. patet:quia est malum spirituale,vnde inter angelicos spiritus fuit adinuentũ.Et ideo nobiliores & altiores mentes magis infestat. Vnde Hieronymus in quadam epistola ait, Superbia natione cælestis sublimium appetit mentes:& quasi ad proprium rediens ortũ appetit omnium gloriam & puritatem corrumpere,quæ de sua puritate & gloria corruit:vt quos repererit participes gloriæ,consortes faciat ruinæ. Sic tamen fatua est quòd ad dominum nescit redire. Vnde Hugo de superbia dicit, quòd est valde immemor qua via de cælo ceciderit : vnde illuc postea redire non potuit.Secundò superbia est vicium magis animosum in videndo.vnde hoc vicium nõ parcit personæ,non loco,nõ tempori : immo quãtu status est superior siue sublimior : tãto superbia est promptior.vt patet in præsidentibus,& omnibus aliis,in quibus vigere deberet maior deuotio, ibi se magis immiscet superbia,vt magis superbiæ studeant & ostentationi. Nõ enim parcit personæ: non pepercit Christo, quia Christum spiritus superbiæ tentauit:sed non profecit.Angelum & hominem inuasit. Quia vt dicit Hiero.difficilius arrogantia caremus quàm auro vel gemmis. Non parcit tempori:immo quanto dies sanctior, tanto magis infestat.Non parcit statui:immò omnes generaliter inuadit:senes cum iunioribus:religiosos cum secularibus:diuites cũ pauperibus : subditus cum superioribus. & non est qui se abscõdat à calore eius. Ideo orat psalmus,dicens, Non veniat mihi pes superbiæ : & manus peccatoris non moueat me.Pes superbiæ est affectus per quem homo recedit à Deo. Manus peccatoris est tentatio diaboli fortis, qua vt manu ad peccatum impellit. Tertiò est vicium cautelosum in alliciendo. Facilè est enim detestari gulam;luxuriæ resistere.Vnde sicut sagittarius si percutiat bestiam in pede, nõ est securus de ea, nisi ipsam percutiat in corde: sic si diabolus percusserit hominem in pede per immoderatam affectionem,vel alibi:homo tamen facilè potest euadere. Sed si percusserit in corde per superbiam:euadere non potest sine difficultate.vnde 4.reg.9.Egressa est sagitta per cor regis : statimque corruit.Et Hiere.49. Arrogantia tua decepit te : & superbia

Superbia est maius peccatum cæteris.

Hierony.

Hugo.

Matth.4.

4.Reg.9.

Hiere.49.

superbia cordis tui. Superbus enim deo odibilis est & habet sibi deum aduersarium. quia vt dicitur Eccl. 10, Odibilis est Deo & hominibus superbia. Quibus consideratis quid mirum si præ cæteris peccatis puniri meretur? Propter quod ait psalmus, *Redde retributionem superbis.* A

1610 Vsquequo peccatores Domine, vsquequo peccatores gloriabuntur.

Hic ostendit rationem quare peccatores Ægyptios petit puniri. Et duas assignat rationes. prima, quia de peccatis gloriantur: secunda, quia de peccatis contra Deum eleuantur. ibi, *Effabuntur.* Primò quia de peccatis gloriantur, quærunt doctores, quod est maius peccatum: vel certum peccatum committere, vt puta adulterium: vel post commissum peccatum in recordatione ipsius gloriari, vel delectari. Et respondent quòd maius peccatum est secũdum. Quod probatur, quia cum tota ratio peccati stet in voluntate, vbi est æqualis mala voluntas, ibi est æquale peccatum. Modo ille qui in recordatione peccati gloriatur, vel delectatur: hoc ipso quòd gloriatur, nũ detestatur peccatum, sed vult illud se commisisse: & sic tantam voluntatem habet circa illud, sicut committẽdo habuit. Vltra hoc habet delectationem nouam vel gloriam quam primò nõ habuit. ergo. Et vltra hoc committẽdo adulterium, habet obiectum extrinsecum quod ipsum ad peccatum inclinat. habet etiam carnis stimulũ. Sed in delectatione vel gloria recordationis peccati nullum horum habet, nisi propriam maliciam. Quãto autem peccatum est ex maiori tentatione minus est: & quãto ex minori maior est. ergo. Grauitatem autem hanc peccati allegat psalmus ad ipsorum punitionẽ dicens, *Vsquequo peccatores Domine: vsquequo peccatores gloriabuntur.* Quasi dicat, vsquequo permittes impunitũ peccatum Ægyptiorum qui gloriantur in peccato suo, scilicet, in hoc quòd populum tuum violẽter tenent oppressum? Per ista autem verba psalmus quærit tempus punitionis Iudæorum, qui gloriãtur se Christum occidisse. De quibus dicitur Prouer. 2. Lætantur cùm malè fecerint: & gloriantur in rebus pessimis. Et nota quòd aliqui de peccato gloriantur ante peccatũ: sicut ille diues qui dixit, Anima mea habes multa bona reposita in annos plurimos: sede, lætare, comede &c. Alij gloriantur in peccando. De quibus dicitur psalm. 51. Quid gloriaris in malicia, qui potens es in iniquitate? Alij gloriantur post peccatum, vt prædictum est. Lætantur cum malè fecerint &c. Quorum omniũ istud vltimum est peius: quia minori motiuo committitur.

Peccatū maius quam est gloria vel delectatio habita de peccato præterito seu commisso. B

C

Prouerb. 2.

Luca 12. D

Psal. 51.

1611 Effabuntur, & loquentur iniquitatem: loquentur omnes qui operantur iniusticiam?

Hic allegat secundam rationem: quia scilicet illi de peccatis contra Deum eleuãtur & superbiũt. Videns enim Pharao, quòd Dei populum subiectũ possidebat: se deo resistere gloriabatur, nec Dei mãdatis volebat subijci. Vnde dixit Exod. 5. Quis est Dominus, vt audiam vos, & dimittam Israel? Deum nescio, & Israel non dimittam. Et hoc est quod ait Psal. *Effabuntur & loquentur iniquitatem.* Vbi aduerte, quòd for, aris, quod idem est quòd loqui, componitur cum ex: & dicitur effor, effaris: quod est extra loqui. Quod dicitur ad differẽtiam illorum qui tantum in corde suo loquuntur, & nõ extra. sicut dicitur 1. reg. 1. Porro Anna loquebatur tantum in corde suo. Ille ergo effatur, qui non solum in corde loquitur, sed quod habet in corde extra loquitur verbis. Vnde sicut bonum loqui in corde est virtuosum: sed illud ad exemplum aliorum effari est magis virtuosum, sic & per oppositum de malo: magis viciosum est malum effari quo alij corrumpantur, quam solum illud in corde loqui. 1. Corin. 15. Corrumpunt bonos mores eloquia praua. Volens ergo Psalm. illorum peccata exaggerare, dicit, *Effabuntur, & loquentur iniquitatem:* quia apertè Pharao contra Deum loquebatur: vt dictum est. Et qui sunt, ibi, subdit, *Omnes qui operantur iniusticiam*, scilicet, Ægyptij qui iniustè opprimebant filios Israel. Et per ista verba Psal. notat omnes qui prædicto errore corrupti, dicũt Deum de istis inferioribus nõ curare nec illa regere. Tales enim effantur: quia quod intus habent, extra fantur: dicentes contra Deum. Deus nõ curat ista, vel non placent ei bona quæ facimus: quia iustis mala eueniunt, sed malis prospera. Cur ergo non faceremus quod libet? Ego malè agendo sum felix. iustus bene agẽdo est miser. Talia ergo effantur. Sed qui, subdit, *Omnes qui operantur iniusticiam.* Per hoc etiam tangit Iudæos qui contra Christum expressè loquebantur operãtes iniusticiam, scilicet, cum ipsum iniustè traderent. De quibus dicitur Psal. 72. Cogitauerũt & locuti sunt nequitiam: iniquitatem in excelso locuti sunt. posuerunt in cælum os suum. Omnes etiam qui prædicto errore decepti dum in aduersis murmurant: contra Deum effanctur. Vnde Gre. 2. moral. cap. 19. Stultè contra Deum loquitur, qui inter aduersa positus, semetipsum iustificare conatur. Si enim se sanctiorem asserere, superbè audeat: quid aliud quã iustitiam ferientis accusat?

Exo. 5.

Effari est extra loqui. E

1. Reg. 1.

1. Corin. 15.

Psal. 72.

Loquitur cõtra Deum qui murmurat in aduersis.

Populum tuum domine humiliauerunt: & hæreditatem tuam vexauerunt. 1612

Hic explicat Ægyptiorũ peccata: propter quæ punitionem ipsorũ postulat. Et duo peccatorum genera maximè explicat. scilicet primò peccauerunt contra proximum: secundò peccauerũt contra Deum. ibi, *Et dixerunt.* Contra proximum autem peccauerunt dupliciter: scilicet per superbiam proximos iniustè subiugando: & per crudelitatem eos passim trucidando. Quantum ad primum dicit, *Populum tuum Domine humiliauerunt.* Nam humiliare, quandoque idem est quòd alium sibi subiugare, & ad bassum sub se ponere. vide suprà versi. 616. 896. 1233. Ipsi autem Ægyptij populum Domini humiliauerunt: quia ipsos oppresserũt operibus duris, luti & lateris ad faciendum ciuitates Pharaonis. vt habetur Exo. 1. Intantum quòd vitam eorum ad amaritudinem perducebãt. Et quòd intelligar per populum Domini filios Israel, subdit. *Et hæreditatem tuam vexauerunt*, scilicet, ipsos filios Israel qui soli hæreditas Dei dicebantur. vt ostensum fuit superius versi. 1356. Per hoc vult Psal. allegare Deo superbiam mundanorum, qui dicunt Deum non regere ista inferiora: & ideo potentia opprimunt iustos, & humiliant. sicut Nero humiliauit apostolos Petrum & Paulum, & oppressit. Decius Sixtum & Laurentium. Maxentius

Humiliantur boni à malis.

Cateri

Aduersa humiliant.

Caterinam. Vel possunt verba prædicta intelligi A de humiliatione virtutis: eo quòd aduersa inflicta multoties etiam ad veram humilitatem deducunt hominem: & ipsum in humilitate conseruant. Et sic Ægyptij humiliauerunt Israelitas: & tiranni humiliauerunt iustos, & martyres Christi. Ideo enim Deus permittit iustos ab iniquis hæc pati: vt seipsus cognoscentes ad virtutem proficiant humilitatis, vel habitam custodiant humilitatem. Sic enim datus est Paulo stimulus tẽtationis, vt virtutem seruaret humilitatis. Vnde ait Grego. Cum enim virtutibus proficimus: si nulla nos pulsaret aduersitas; nos alicuius fortitudinis esse crederemus. Sed quia nobiscum superna dispensatione agitur, vt infirmitatis nostræ, quia proficiẽdo obliuiscimur, aduersis percussi recolamus. Sæpe enim B anima alicuius boni sibi conscia, cum virtutes suas sibi ad memoriam reuocat, quadam delectatione pascitur: & quasi gratulatione propriæ plenitudinis impinguatur. Sed cum aduersitatibus tangimur, qui nos alicuius esse momenti bona nostra pẽsando credidimus: iã pulsati aduersitatibus formidamus: tunc iniquos nos esse deprehendimus, qui sanctos nos paulò ante esse credebamus. Tabescit mens, stupescunt oculi: & omne quod prius prosperũ arridebat, euanescit &c. Ad propositum ergo mali populum Domini humiliant: cum bonos aduersitatibus pulsando, ipsos in humilitate cõseruant. Bonos ergo à malis permittit Deus aduersis humiliari: vt per humilitatem à fulmine diuinæ sententiæ finaliter liberentur. Docet experientia C quòd natura fulguris est transire per medium corporis porosi, & non resistentis absque læsione: corpora verò resistentia in puluerem redigit. Sicut patet 3. methereorum: secundum Albertum de ferro posito in vagina. Nam per fulgur ferrum comminuitur vbi vagina manet illæsa. Cuius causa est resistẽtia ferri. Sic spiritualiter gladius diuinæ vltionis humiles & obediẽtes Deo trãsit sine læsione: conterit autem & comminuit resistentes superbos. Hac ergo ex causa permittit Deus, vt populus suus humilietur, scilicet, vt boni aduersis affligantur à malis. Vnde iusti dicunt, Humiliasti nos in loco afflictionis.

Greg. 23. mor. c. 27.

Psal. 43.

1613 Viduam & aduenam interfecerunt: D & pupillos occiderunt.

Hic explicat peccatum crudelitatis ipsorum. Quantum ad literam præcepit rex Pharau obstetricibus, quòd quicquid masculini sexus ex Hebræis nasceretur, occiderent: sed fœminas reseruarent. Quod quia obstetrices timentes Deum non fecerunt: Pharao præcepit populo suo vt quicquid ex Hebræis masculini sexus nasceretur, proijcerẽt in flumen. Nulli autem dubium esse debet quòd tam patres quam matres videntes tam crudelem sententiam in filios suos datam, postquam nati erãt, antequam filij necarentur ipsi parentes dolore deficiebant. Et sic ex mandato dato interficiebantur dolore etiam antequam nati necarentur. Et hoc est quod dicit, *Viduam & aduenam interfecerunt*. Ipsi E enim Israelitæ aduenæ erant in Ægypto. Et sic per viduam intelligit matrem: sed per aduenã patrem. Moriebatur enim primò dolore pater pueri necãdi: & sic vxor vidua remanebat. consequenter moriebatur hæc vidua relicta: post quorũ mortes occidebatur pupillus, qui remanebat. Ex quibus sensus literalis clarus apparet. Per hoc enim vult Psal. A exaggerare ipsorum peccatum: quia contra istos sæuiebant: scilicet contra viduam & aduenam & pupillum quibus Deus magis præcipit misereri. Per hoc vult Psal. ostẽdere crudelitatem malorum cõtra bonos: qui viduam occidunt dum animam Christi sponsam suis persecutionibus suo sponso Christo priuant: & ad mortem spiritualem perducũt. Aduenæ sunt pauperes Christi, qui hic manentem ciuitatem non habent: sed futuram inquirunt. Quos interficiunt dum eos blandis vel asperis ad mundum per amorem terrenorum reducũt.

Et dixerũt, non videbit Dominus: 1614 nec intelliget Deus Iacob.

Hic ostendit quomodo directè peccauerũt contra B Deum, scilicet, negantes scientiam Dei quæ Deus est: scilicet quia negabant Deum cognoscere ista inferiora. qui error est causa omnis peccati. Qui enim corde crederet Deum videre omnes nos, & nostra tam cogitationes quam opera, & hoc actualiter cogitaret: quomodo auderet illa mala opera facere, vel corde cogitare: quæ cogitare vel facere in conspectu hominum etiam subditorum non auderet? verè nullo modo. Sed quamuis fide credamus Deum videre omnia: tamen quãdo peccamus hoc actualiter corde cogitare negligimus. Error autem iste ex hoc processit: quia hominibus accidit sicut pueris: qui quando clausos habent oculos, neminem vidẽt: ipsi à nemine se videri putant. Sic & peccatores mente non videntes Deum, C se putant non videri à deo. Vnde Greg. ait. Exteriora nostra opera patent oculis hominum: longè verò incomparabiliter interiores ac subtilissimæ cogitationes nostræ patent oculis Dei. Omnia enim (sicut scriptum est) nuda & aperta sunt oculis eius. Et sæpe in exteriori opere ante oculos hominum inordinari metuimus: & in interiori cogitatione Dei respectum non metuimus: quoniam videntem non videmus. Multo enim magis intrinsecus Deo, quam extrinsecus hominibus cõspicabiles sumus. Vnde sancti omnes foris intusque se conspiciunt: quia reprehensibiles se exterius vel iniquos interius videri inuisibiliter timent. Hinc est quòd animalia quæ per prophetam videntur in circuitu & intus plena oculis esse memorãtur. Quisquis enim D exteriora sua bene disponit: sed interiora negligit, in circuitu oculos habet, sed intus oculos non habet. Sancti verò quia exteriora sua circumspiciunt vt bona de se exempla fratribus præbeant, & interiora sua vigilanter attendũt: quia sese irreprehensibiles interni iudicis obtutibus parant, & in circuitu & intus oculos habere perhibentur, magisque se quo Deo placeant sua interna conspiciunt & componunt &c. Ex quibus patet, quòd cogitãs se interius videri à Deo, non peccat. Et sic peccantes credunt, vel non aduertunt se interius à Deo videri, nec exterius. Et hoc est quod dicunt, *Non videbit Dominus*, scilicet, opera nostra exterius: *nec intelliget Deus Iacob*, scilicet, nostras cogitationes interius. Et iste error apud homines creuit: quia E sciunt Deum esse iustum: & ideo quandò peccata non punit: credunt Deum illa non videre. Et hoc est quod ait Greg. 25. moral. c. 5. Sæpe enim euenit vt dum peccatores superna clementia expectat: in maiorem cordis cæcitatem prosiliunt. Ecce dum violentus quisque dum quæ potest, rapit, dum inualidos opprimit, & dum diu omne quod nequiter concupiscit, exercet: quia non subito percutitur, sed

Deus omnia cognoscit & videt.

Grego. 19. moral. c. 10. Hebr. 4.

Eze. 10.

Deus peccata omnia cognoscit.

Deus cognoscere peccata non creditur quãdo non punit.

A sed ei⁹ in finē pæna differtur:nequissima eius actio à deo videri uon creditur. cum tamen scribatur, Oculi eius super vias hominū:& gressus eius considerat. Tunc enim nequaquam cōsiderare credebatur:quando peccator omne malum quod poterat,inultè perpetrabat.Æstimabatur Deus nun videre:quia differebat punire. Iniquus igitur totiens in peccatis suis non videri à Deo credidit, quotiēs inultè peccauit. Peccatores ergo Ægyptij nondum à Deo puniti,credebant à Deo nō videri, dicentes, *Non videbit Dominus.&c.*

1615 Intelligite insipientes in populo,& stulti aliquando sapite.

Hic ostendit ipsum Deum omnium habere cognitionē.Et duo facit, primò excitat auditores.
B secundò propositū probat per rationes.ibi, *Qui plantauit.* Quantum ad primum sciendum, quòd aliquorum ad inuicem conuersatio est causa participationis morū adinuicem. Et facilius mali trahūt bonos secum conuersantes ad suos malos mores, quam ipsi trahantur à bonis.Quod satis docet experientia Psal.17. Cum electo electus eris, & cum peruerso peruerteris. Societas malorū bonos corrumpit,vt deducit Greg.6.moral.c.1.
Greg.6. mor.c.1. Quia igitur omnes filij Israel quos Moyses eduxit de Ægypto, nati fuerant in Ægypto, & cum ipsis toto tempore ipsorum conuersati, ideo multi illorum erroribus Ægyptiorū erant infecti. Vnde & propter hoc ad idololatriam erāt proni,quod nō fuit antequam
C Ægyptum intrarēt. Inter errores autem Ægyptiorum vnos erat, quòd Deus nō cognoscebat ista inferiora,nec ipsa regebat,nec cōsiderabat.& sic impunè quilibet poterat idololatrare, & quæcūque alia mala facere. Hos ergo isto errore taliter infectos tanquam fatuos & insipientes ad suum auditorium aduocat Psal. dicens, *Intelligite insipientes in populo.&c*, id est, intelligite rationes probātes Deū omnia scire.
Insipiens quis dicatur multipliciter. Nota quòd multiplici ratione insipiēs quis dicitur in scriptura,scilicet Ratione fatuitatis & amentiæ. Ratione iniquitatis & malitiæ.Ratione inhonestatis & stulticiæ.Ratione vilitatis & immunditiæ. Ratione incredulitatis & perfidiæ. Primi sunt illi qui ad modum amentiū Deum negant, vel quasi non esset Deus, de ipso non curant. De
D quibus dicitur,Dixit insipiens in corde suo non est deus.
Psalmus 13. Secundi sunt ad modum furiosorum, qui sine remorsu conscientiæ perpetrant mala, vel gaudent in malis.
Sap 10. De quibus dicitur, Insipientiæ suæ reliquerunt hominibus memoriam. Et tales quia sunt sine virtute, dicuntur insipiētes. Nullus enim eorum qui secundum virtutem viuunt stultus dicitur.vt dicit Philosoph.4.ethi. Tertij sunt ad modum stultorū, qui vestibus vilibus aut nudi inhonestè incedūt.Homo enim inhonestus habitu merito insipiens reputatur,sicut Dauid inhonesto gestu & modo reputatus fuit insipiens & repudiatus à rege Geth,& exercitu eius.licet ipse sagaciter hoc
1.Regum 21. Cato. finxerit pro salute sua quia vt dicit Cato,Insipiens esto,dum tēpus postulat aut res, Stulticiam simu-
E lare loco summa prudētia est. Tamen inhonesti reputantur insipientes & temporaliter & spiritualiter.
Eccl.20. Vnde Ecclesia. 20. Melior est qui celat insipiētiam suam, quam qui abscondit sapientiam suam. Quarti insipientes sunt peccatores, sicut ex operibus iudicatur.In quorum persona dicitur,Deus tu
Psalmus 68. scis insipientiam meam & delicta mea.&c. Et Psal.
Psalmus 37. 37. Putruerunt & corruptæ sunt cicatrices meæ à
A facie insipientiæ meæ.Quinti sunt insipientes, scilicet,increduli,qui credentes se esse sapientes,scilicet,in fide stulti facti sunt. De quibus dicitur Lucę 6.quòd impleti sunt insipientia,& quęrebant quid
Rom.1. Ad Titum 3. facerēt de Iesu. &c. Et de talibus loquitur apostolus dicens,Eramus & nos insipiētes, scilicet,in iudaismo,quia ignorabant Iesum,qui est virtus & sapientia. Primo autem modo erant insipientes illi quos excitat Psal.dicens.*Intelligite insipientes.&c.*

Qui plantauit aurem, non audiet: aut qui finxit oculum, non cōsiderat? 1616

Hic adducit rationes ad propositum.Et probat primò quòd Deus omnia perspiciat.secundò quòd mala corrigat.ibi, Qui corripit. tertiò concludit
B quòd cogitationes nostras cognoscat.ibi, Dominus scit. Quantum ad primum volens ostendere quòd Deus omnia videt, & omnia audit: arguit sic. Quicquid est perfectionis in hominibus & creaturis inferioribus,totum prius & eminentius existit in prima causa:sed perfectionis est in homine quòd ista inferiora audiat, & quòd illa videat: ergo & Deus illa videt & audit.Patet maior: quia quicquid habent ista inferiora,habēt à prima causa.Quomodo autem prima causa alicui daret perfectionem quam in se non haberet?quia nemo dare potest quod non habet formaliter vel virtualiter.Et hanc rationem ponit dicens, *Deus qui plantauit aurem*, id est,qui aures dedit homini vt audiret,ipse non audiet? q.d.inconueniens est ponere
C quòd Deus virtutem audiendi communicauerit homini,& ipse audire non possit:quia tunc perfectior esset homo quam Deus. Eodē modo arguit, de cognitione dicens, *Aut qui finxit oculum non considerat?* q.d.Deus qui oculum dedit homini ad cognoscendum alia,ipse nō cognoscet?id est,impossibile est quòd ipse nō cognoscat.Et aduerte quòd duplex est oculus,scilicet, exterior quo videntur corporalia:& interior quo videntur spiritualia,scilicet, intellectus. Et vtrunque oculum dedit Deus homini,vt cognosceret exterius,& intelligeret interius. Et nota quòd non dicit qui plātauit aurem non habet aures:sed dixit, non audiet. Nec dixit, qui finxit oculum,non habebit oculum:sed dixit, non considerat. Quia virtutes istorum membrorū
D in se habet Deus: sed ista membra non habet quia
Membra corporis Deus nō habet. Deus spiritus est,non corpus. Ista autem membra sunt corporis.Quasi dicat secundum gl. Deus qui fecit tibi vnde audias, non habebit ipse vnde audiat?Qui fecit tibi vnde cognoscas:nonne habebit ipse vnde cognoscat? Certe immo habet. nulli enim tantum dedit Deus quantum in se habet. Et aduerte quòd quandoque scriptura dicit Deum habere membra corporalia,vt aures,oculos, manus,& huiusmodi:non quia talia membra corporalia Deus habeat;sed virtutem illorum membrorum in se continet eminenter. Vnde Grego.ait.In
Grego.14. mor.c.12. Deo qui corporis forma non circūscribitur,membra corporis,id est,manus,oculi, vterus ita nominantur:vt ex membrorum vocabulis effectus eius
E potentiæ designetur. Oculos quippe habere dicitur,quia cuncta videt. Manus habere describitur, quia cuncta operatur.&c.

Qui corripit gentes, non arguet: qui docet hominem scientiam? 1617

Hic ostendit quòd Deus mala corrigit. Vult enim eis Psal.probare,quòd Deus ipsorum pecca-

ra puniet per experientiam habitam. Viderát enim A in exitu de Ægypto quomodo Deus gẽtiles, Ægyptios & peccatores rigidè punierat omnes submergendo in mare. Cùm ergo nõ minus sit peccatum illorum qui sunt de populo Dei, quàm gentilium, immo maius, & committant maiorem ingratitudinem: consequens est quòd si illorum peccata sic puniuit, quòd & vestra puniet. Et hoc est quod ait, *Qui corripit gentes*, scilicet Ægyptios ipsos: sed ipsorum peccata submergendo non arguet. q. d. immo

Corripit Deus malos. etiam arguet vos. Vel aliter. Deus corrigit peccatores multipliciter ipsos vocando ad pænitẽtiam per prophetas, per Christũ per apostolos, & alios prædicatores. quod non faceret nisi peccata sibi displicerent. Consequens est ergo quòd si corrigit gentes vt emendentur, quòd non emendatos finaliter B arguet in iudicio. Et istũ sensum clarius ponit alia litera quæ dicit, Qui erudit gentes nõ arguet. Vbi gl. Ad erudiendas gentes misit Deus filium suum: & ante ipsum & post ipsum misit seruos suos prophetas & apostolos. Nõne ergo arguet, id est, iustè iudicabit quibus sermonẽ doctrinæ præmisit? Magister in scholis erudiẽs committit tibi vt reddas. Vtique quando accipis à magistro, erudiris: committit tibi magister quòd præbet, nonne exiget vt reddas? Et cum cœperis reddere sine metu eris plagarum. Sic Deus exigit quod seminauit. Qui enim modo accipimus: postea statuemur ante magistrũ vt reddamus rationem de omnibus. Vnde aposto-

Rom. 14. lus, Omnes stabimus ante tribunal Christi, vt re- C cipiat vnusquisque prout gessit. &c. Et hanc similitudinem de deo & nobis ponit Psal. dicens, quòd Deus est sicut magister qui docet hominem scien-

Arguit deus nos multipliciter. tiam. Per ista ergo ostendit Psal. quòd Deus arguet peccatores. Et nota quòd Deus aliquos arguit tripliciter: quia quosdam arguit in æquitate, quosdã in ira, & quosdam in furore. Primò arguit aliquos in æquitate, scilicet quãdo electos suos vt pius pa-

Esa. 11. ter hic arguit & castigat vt emendet. De quo Esa. 11. Non secũdum visionem oculorum arguet: sed iudicabit in iusticia pauperes: & arguet in ęquitate pro mansuetis terrę: & percutiet terram virga oris sui. Arguẽs enim virga terram percutit Deus, quãdo leuiter suos aduersis tangẽdo ipsos ad pæ-

Bruno. Exod. 7. nitẽtiã ducit. Vnde Bruno super illo verbo Exo. 7. D Virga versa est in colubrum. dicit: Quid per virgã, nisi dulcis correctio domini designatur: dicente psal. Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt? Sed hæc virga in draconem vertitur, quando leuiter correcti emendare se nolunt. Et tunc quilibet sic à Deo argutus dulciter se emendando ei-

Iob 20. dem deo dicere debet illud Iob 20. Doctrinã qua me arguis audiam: & spiritus intelligentiæ meæ respondebit tibi. Secundò aliquos arguit in ira:

Hebr. 12. quos scilicet temporaliter punit, vel igne purgatorij, ne æternaliter damnet. Vnde dicitur. Noli negligere disciplinam domini: neq; fatigeris cum ab eo argueris: quem enim diligit Deus, castigat. Flagellat autem omnem filium quem recipit. Vbi gl. Per tribulationes enim erudimur à domino. ideo E ne fatigeris, scilicet, deficiẽdo dum argueris ab eo qui purgat peccata. Et meritò fatigari non debes, dum argueris ab eo: quia quem diligit dominus, castigat, id est, ipsum arguendo facit castum. Propter quod subdit. Flagellat autem Deus omnem filium quem recipit, id est, quem recepturus est in hæreditatem æternam. Addit autem, omnem, quia etiam vnicum filium suum qui fuit sine omni pec-

A cato, flagellauit. Si ergo non argueris à Deo, si exceptus es à passione flagellorum, exceptus es à numero filiorũ. Vnicus enim dei patris natus æqualis patri, & in forma dei verbo quo facta sunt omnia non habebat quo flagellaretur: ad hoc autem carne indutus est vt sine flagello non esset. Deus ergo qui flagellat vnicum filium suum sine peccato: relinquet sine flagello adoptiuum filium qui est cum peccato. vnicus fuit sine peccato, non tamen sine flagello. Exemplum hoc nobis proposuit in passionibus suis. Non igitur turbari debemus dum à Deo arguimur, dum grauia & indigna patimur, si obliti nõ sumus quæ pertulit iustus iustorum. Et attẽde hic iusticiam & misericordiam dei. Iusticiã in hoc quòd arguit & flagellat. misericor- B diam autem in eo quòd recipit. Et attẽde quòd nõ ait, Omnis qui arguitur vel flagellatur filius est: sed omnis qui est filius arguitur & flagellatur. Et aliter nullus in filium recipitur nisi qui arguitur *Apocal. 3.* & flagellatur, ipso dicente. Ego quos amo, arguo, & castigo. Tertiò Deus aliquos arguit in furore, scilicet obstinatos, quos in perpetuum damnat. Vnde in epistola Iudæ dicitur, Ecce veniet domi- *Iudæ 1.* nus facere iudicium cõtra omnes: & arguere omnes impios de omnibus operibus impietatis eorũ quibus egerunt contra dominum. Vnde Bernard. *Bernard.* super illo verbo psal. 6. Domine ne in furore tuo *Psal. 6.* arguas me. dicit, Domine ne in furore tuo arguas *Arguntur quidam in furore & alios in ira.* me: sicut fecisti angelum se exaltantem in cælo. ne- C que in ira tua corripias me: sicut fecisti hominem in paradiso. Ambo iniquitatem meditati sunt altitudinem affectantes: ille potentiæ: iste sciẽtiæ. Verum vtriusq; altitudo deiecta est: sed hominis mitius: quia angelus in furore fuit argutus: sed homo in ira. Nam angelus dum arguitur in furore damnatur. Homo autem iram sensit, sed non furorem. Vnde & filij eius non furoris, sed filij iræ nascuntur. Vis videre in furore argutum angelum? Vidi *Lucæ 10.* (inquit) sathan tanquàm fulgur de cælo cadẽtem: quasi impetu præcipitatum bibisse de furore Dei: quia ipsum arguendo non est recordatus misericordiæ suæ: qui tamẽ cum iratus fuerit, misericordiæ recordabitur. Væ ergo illis filiis Adam, qui nati iræ filij iram in furorem sibi vertunt. Et de ista D argutione furoris dicitur, Ego extendam manum *Ezech. 25.* meam super Palestinos arguens in furore.

Dominus scit cogitationes hominum: quoniam vanæ sunt. 1618

Hic ex prædictis concludit Deum scire secreta cordium. hoc enim est proprium Dei corda interius scrutari. Hoc enim ex prædictis sequitur: quia dictum est quòd Deus habet arguere & punire peccata. peccata principalius sunt in corde quàm in opere. Quomodo ergo iustè arguere posset peccata cordis, nisi corda videret? Et ideo sequitur, quòd dominus scit cogitationes hominum: quoniam vanæ sunt Gen. 8. Sensus & cogitatio ho- *Genes. 8.* minis ad malum sunt proni. Si autem nouit vanas E cogitationes: consequẽs est quòd & nouit bonas: quia bonum plus in se habet de ratione entitatis, & cognoscibilitatis quàm vanum. Et nota quòd quamuis omnia nuda sint, & aperta coram oculis Dei (vt dicitur Hebr. 4.) tamen in speciali multa di- *Hebr. 4.* citur scire & cognoscere, scilicet, nostrã ambitio- *Multa Deus scire & cognoscere.* nem & superbiam: nostram fragilitatem & miseriã: nostram asperitatem & pænitentiam: cordis iniquitatem & maliciam: iustorum humilitatem & innocen

innocentiam nostram in aduersitate patientiam. Primò cognoscit nostram ambitionem & superbiam, sed à longe. Psal. 138. Quoniam excelsus dominus & humilia respicit: & alta à lõgè cognoscit: quia scilicet humilia respicit oculo misericordiæ. Si autem aliqui sint superbi non eum latent: sed à longè cognoscuntur ab eo: quia per gratiam non est cum illis. Nõ ergo hoc agit superbus vt minus perfectè ab eo cognoscatur: sed vt non sit cum illo à quo videtur. Et hoc est alta à longè cognoscit. Secundò scit fragilitatem nostram. Et hoc ipsum inclinat ad nobis compatiẽdum. *Psal. 102.* Psal. 102. Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est dominus timentibus se: quoniam ipse cognouit figmentum nostrum. Cognouit enim deus (vt ait glo.) figmentum nostrum, id est, infirmitatem nostram. Nouit enim quod fecit, quomodo dilapsum sit, quomodo reficiendum sit, quomodo adoptandũ sit, quomodo inhabitandum sit. Factura autem creatoris sumus: sed peccãdo repulsi ipsi nos finximus. Tertiò scit nostram in aduersis humilitatem & pœnitentiam: quam nobis inspirat, vt à peccatis surgamus. *Psal. 138.* Et hoc est quod ait Psal. 138. Domine probasti me, & cognouisti me: tu cognouisti sessionem meam & resurrectionem meam. Vbi gl. Cognoscit dominus sessionem nostram & resurrectionem, quam ipse nobis donat. Sedent humiles in patientia: surgunt erecti in spem vitæ æternæ. Item sedẽt confitentes peccata sua: surgunt iustificati gratia sua. Dicam ergo Deo. Tu cognouisti sessionẽ meã, & resurrectionem meam: quia per tuam gratiam iustificatus surgo: & in spem vitæ æternæ erigor. Et hoc dicere Deo nihil aliud est, quàm eius dona cognoscendo sibi gratias agere. Quartò cognoscit iniquitatem cordis & maliciam: aliter enim illam *Psal. 43.* iustè iudicare non posset. Psal. 43. Nonne deus requiret ista? ipse enim nouit abscondita cordis. Vnde *Hiere. 17.* Hiere. 17. Prauum est cor hominis & inscrutabile: & quis cognoscet illud? ego dominus scrutãs, &c. Quintò cognoscit iustorum puritatem: aliter *Ioan. 10.* enim iustè bona præmiare non posset. Ioã. 10. Ego cognosco oues meas. &c. Sextò cognoscit nostrã in aduersitate patientiam, vt scilicet ipsam remuneret. *Psal. 1.* Psal. 1. Nouit dominus viam iustorum. *Psal. 36.* Psal. 36. Nouit dominus viam immaculatorum: & hæreditas eorum in æternum erit.

5619 Beatus homo quem tu erudieris domine: & de lege tua docueris eum.

Hic ostẽdit Deum bonorum præmiatorem. Et duo facit. quia primò ponit bonorum præmiationem. secundò malorum iudæorum punitionem. ibi, Quis consurget. Quantum ad primum ostendit quòd Deus suis electis tria facit. primò ipsos illuminat interius. secundò ipsos humiliat exterius. ibi, Vt mitiges eum. tertiò ipsos fortificat solidius. ibi, Quia non repellet. Quantum ad primum sciẽdum quòd sicut beatitudo patriæ principalius cõsistit in clara dei visione: *Ioan. 17.* Hæc est vita æterna vt cognoscãt te. &c. Sic & beatitudo viæ est in ipsius cognitione per fidem quæ fit per eruditionem legis diuinæ. Ideo volens ostẽdere quòd Deus suos beatificat in patria, ostendit quòd primò hic ad sui cognitionem illuminat in via. Et hoc est quod ait, *Beatus homo quem tu erudieris domine.* &c. Quod ideo dicit, quia solus deus mentem interius illuminando docere potest. Homo enim docendo aures pulsat corporis. solus Deus illuminat mẽtem, vt ostẽ-

A sum fuit superius versic. 1155 & 274. Et nota quòd erudit nos deus multipliciter. *Erudit nos deus multipliciter.* Primò nos erudit per gratiæ inspirationem, vt pater filium, vt bonũ conferat. Vnde ad Titũ 1. *Ad Titum 1.* Apparuit gratia dei omnibus hominibus erudiens nos, vt abnegãtes impietatem & secularia desideria sobriè, & iustè, & piè viuamus. &c. *Deut. 8.* Deute. 8. Sicut erudit homo filiũ suum, sic dominus deus erudit te vt custodias mãdata eius. Secundò nos erudit per scripturæ cõsolationem sicut magister discipulum. Per scripturas enim nos erudit quid credendum, quid sciendum, quid fugiendum, quid sequẽdum. *2. Tim. 3.* Omnis scriptura diuinitus inspirata vtilis est ad docẽdum, ad arguendum, & erudiendum in iusticia: vt perfectus sit homo ad omne bonum instructus. *Osee 7.* Vnde Ose. 7.

B Ego erudiui eos, & ipsi recesserunt à me. Et loquitur de eruditione facta per legem. Tertiò nos erudit per creaturarum contemplationem: sicut artifex erudit discipulum per imagines & opera suæ artis. Sic contemplando opera dei erudimur de dei prouidentia, bonitate & benignitate. *Iob 35.* Qui docet nos super iumenta terræ, & super volucres erudit nos. Quartò erudit nos per disciplinæ flagellationem: sicut dominus seruum quando ipsum rebellẽ reperit, erudit flagellis. *Esa. 8.* Esa. 8. In forti manu erudiuit me, ne irem in viã populi huius. *Hiere. 31.* Et Hiere. 31. Castigasti me domine, & eruditus sum quasi iuuẽculus indomitus. Et nota quòd ista dei eruditio valet ad multa: *Erudit nos deus ad multa.* quia per suam gratiam nos erudit, Primò ad peccata deuitandum: sicut bestia mansueta

C erudit catulos suos ad fugiẽda pericula, & animalia eis nociua. *Iob 33.* Vnde Iob 33. Erudiens nos instruit disciplina, vt auertat hominem ab his quæ fecit: & liberet eum à superbia. Secundò nos erudit ad mãdata custodienda. & hæc eruditio assimilatur animali quod docet catulos suos ad sequendum eius vestigia: vt aquila prouocans ad volandum pullos suos, & super eos volitans. *Deut. 8.* Deut. 8. Dominus deus erudit te, vt custodias mãdata eius. Tertiò nos erudit ad æternam pœnam præcauẽdum. Et hæc similis est eruditioni principis erudientis commilitones suos, ne victi redigantur in seruitutem: sic nos deus erudit vt inferni periculum deuitemus. *Prouer. 15.* Semita viæ super eruditum, vt declinet ab inferno nouissimo. Quartò nos erudit ad vitam æternam ap-

D petendum. Et hæc similis est eruditioni boni mercatoris, qui erudit filium suum ad acquirẽdum ex paucis multa, ex minimis magna, ex vilibus preciosa. *Eccles. 7.* Eccles. 7. Eruditio sapientiam & vitam tribuit. Et quia omnis dicta eruditio est beatitudo viæ per quam peruenitur ad beatitudinẽ patriæ, ideo nũc ait psal. *Beatus homo quem tu erudieris domine, &c.*

Vt mitiges eum à diebus malis: donec fodiatur peccatori fouea. 5620

Hic ostendit quòd Deus suos electos humiliat exterius. Vbi nota quòd mitis idem est quòd humilis & patiens. vnde mitigo, gas, idem est quòd aliquem humilem & mansuetum facere. Quemlibet ergo electum suum Deus ad hoc erudit, vt mitiget

E eum à diebus malis, id est, vt ipsum humilem & mansuetum faciat in diebus vitæ præsentis, qui dicuntur mali, quia aduersitatibus pleni. Vbi aduerte quòd quamdiu boni in aduersitatibus mitigantur, peccatori foditur fouea. *Prosperitas malorum fouea est illis.* Dum enim hic boni premuntur aduersitatibus, mali prosperitatibus florent. Et sicut aduersitas bonorum eis coronam gloriæ parat, sic prosperitas malorũ fodit foueam

 illis.

illis. Et ideo dum boni aduersis humiliantur, prosperitatibus fouea foditur malis: quia cotidie per prospera pergunt ad foueam mortis æternæ: vel continue superbiendo sibi mortis æternæ foueam parant: Vnde hic ait glo. Ad hoc domine erudis, & doces tuos, vt a diebus malis, quibus, scilicet, florent mali, & boni laborant, mitiges eum, vt scilicet patienter ferat quicquid contra ipsum agitur. Mitiges domine donec fodiatur fouea peccatori. Ipsa namque felicitas peccatorum siue malorum fouea est: quia dum florent, eleuantur per superbiam: & sicut magis se in altum eleuant, sic magis cadũt ab alto. Vnde alibi dicitur. Deiecisti eos dum alleuarentur. Ideo enim malis patet, vt fodiatur fouea ipsis. Per aspera ergo boni erudiuntur: sed per prospera, fouea, scilicet, æternæ mortis malis paratur. Vel aliter, Vbi nota quòd fossæ paratæ peccatori dicuntur vulnera Christi, quibus Christi corpus fuit fossum. Foderunt manus meas, & pedes meos. Quæ fossæ peccatori parantur, quamdiu durat vita præsens: quia stat Christus fossis apertis ad peccatores recipiendum. Sed post hanc vitam non parantur istæ fossæ peccatori, sed clauduntur: quia amplius non recipiuntur ad pœnitentiam. Totum ergo tempus præsens dicitur, donec fodiatur peccatori fouea. Et sic est sensus, quòd Deus per flagella & aduersitates erudit quemlibet electũ. Ad quid? *vt mitiges eum a diebus malis*, id est, vt à diebus malis quibus aduersitatibus repletur, mitis & humilis efficiatur. Et si quæras quamdiu a diebus malis mitigabitur iustus: respondet solum donec fodiatur peccatori fouea, idest, quãdiu Christus in suis vulneribus paratus sit recipere peccatorem. Et sic hoc totum non est aliud dicere, nisi quod iusti mitigantur aduersitatibus quãdiu durat vita præsens.

Psalmus 72. — *Fouea dicuntur Christi plagæ.* — *Psalmus 21.*

A B C

1621 Quia non repellet Dominus plebem suam; & hæreditatem suam non derelinquet.

Hic ostendit quod Deus suos fortificat solidius. Aduersa enim iustis immissa ipsos fortius Deo coniungit. Quanto autem quis magis vnitus est Deo, fortior est: & per consequens per aduersa iusti fortificantur. Vnde Grego. super illo verbo Iob 33. Tabescit caro illius: & ossa quæ tecta fuerant, nudabuntur. ait, Quid autem hoc loco carnis nomine, nisi ipsa delectatio carnis accipitur? Vel quid per ossa, nisi virtutes animæ designantur? Tabescit ergo caro, vt ossa nudentur: quia dum flagellis arguentibus carnalis delectatio extenuatur: ea quæ dudum quasi sub carne latuerant, virtutum fortia patefiunt. Nemo quippe quantum profecerit, nisi inter aduersa cognoscit. Cùm enim adsunt prospera: cerni virtutum documẽta non possunt. Inde alias scriptum est, In die mandauit dominus misericordiam suam: & nocte canticum eius. Quia videlicet vnusquisque superni doni gratiam in tranquillitate quietis percipit: sed quantum perceperit in aduersitate perturbationis ostendit. Tabescat ergo caro, vt nudentur ossa. Feriamur paternis correctionibus, vt quantum proficimus agnoscamus. Flagellis enim domini pinguedo carnalis delectationis atteritur: sed virtutum nostrarum ossa patefiunt. Cæsis namque apostolis denunciatum est illis ne vltra loquerentur in nomine Iesu: sed magna exultatione gauisi sunt, quia digni positi sunt pro

Aduersa iustos fortificãt. — *Grego. 21. moral. cap. 28.*

D E

A nomine eius contumeliam pati: suisque aduersariis cum fiducia responderunt, Obedire oportet Deo magis quam hominibus. Ecce inter aduersa validius fidei robur eminent. Ecce concisa est integritas carnium: sed patefacta sunt ossa virtutum. &c. Ex quibus sequitur quòd aduersa nõ sunt signum reprobationis, sed electionis & prædestinationis. Et hoc intendit hic Psal. dicens, *Quia non repellet dominus plebem suam* q. d. dictum est quòd bonos erudit per flagella: sed nunquid flagellando ipsos aduersis repellit eos? respondet quòd per flagella non repellet dominus plebem suam, & hæreditatẽ suam non derelinquet: immo dum magis flagellat illos, magis associat. Cum ipso sum in tribulatione. &c. Qualiter autem Deus aliquos repellit, & qualiter
B non: vide supra versi. 707. 718. Et quomodo Deus derelinquit non bonos sed malos, versi. 630. 114. Item quomodo fideles sunt hæreditas Dei versi. 178. 410. 975. 1366. Si autem quæratur quamdiu hoc durabit, scilicet, quòd Deus per aduersa custodiet suos electos, Respondet,

Act. 5. — *Psalmus 90.*

Quoadusque iusticia conuertatur in iudicium: & qui iuxta illam? omnes qui recto sunt corde. 1622

Idest tamdiu hic boni aduersis prementur, quousque iusticia in iudicium conuertatur. Pro cuius intellectu sciendum quòd iusticia in nobis
C significat habitum mentis qui stat etiam sine aliquo actu exteriori: sicut sapiẽtia, sicut misericordia & huiusmodi. Sed iudiciũ dicit actũ exercitum ab ipsa iusticia, vel ab homine iusto. vnde quis dicitur iustus a iusticia etiam cum dormit: sed iudicium dicitur cum actu iudicat. Iusticia ergo conuertitur in iudicium, quando quis iustus intus habens iusticiam, actum iudicii exercet exterius, rectè iudicando. A simili ergo iusticia Dei conuertetur in iudicium, quando per suam sibi essentialem iusticiam iudicabit in vltimo iudicio bonos & malos iuste. Et sic iudicium dicitur executio ipsius iusticiæ. Verum quia iudicium illud erit valde tremebundum: quia dies illa dies calamitatis & miseriæ. Statim quærit psal. dicens, *Et qui iuxta illam*, scilicet, iusticiam diuinam tunc stare poterunt sine terrore: Et statim sibiipsi respondet, dicens, *Omnes qui recto sunt corde*. q. d. & si dies illa malis sit formidabilis, bonis autem & rectis corde delectabilis erit. Vel aliter, Vbi sciendum quòd quandoque iusticia accipitur pro hominibus iustis: sicut sapiẽtia pro hominibus sapientibus. Et sic tũc iusticia cõuertetur in iudiciũ, quãdo iusti cum Christo venient ad iudicandum. Et ad istum intellectum exponit istum passum Greg. dicens, Abstulisse a iustis oculos suos dominus fortasse creditur: quia iniustorum crudelitatibus hic sine vindicta lacerantur: sed famulos suos tunc magis respicit, cum iniuste eos nequitia persequentis affligit. Videns enim quid hic humiliter tolerant: iam præuidet quem illic misericorditer recompenset. Non ergo aufert a iusto oculos suos. Ecce iste humiliter ingemiscit: ille superbit, & nequiter floret. Iste cor conuertit ad Deum: ille se de gloria iniquitatis extulit. Horum ergo quis diuinis obtutibus lõgè est: an qui iniusticiam pertulit, an qui eam patientibus irrogauit? qui supernam gratiam inter mæroris tenebras tenuit: an qui inter exteriora gaudia lumen iusticiæ intus amisit?

Iusticia quomodo conuertatur in iudicium. — *Greg. 26. moral. c. 25.*

D E

Et infrà, De iustis autem dicitur, Reges in solio collocat. Seu etipsos enim iusti regendo ad tempus sunt fatigati: sed etiam in regno regenerationis internæ solio imperpetuum collocantur. Et eò illic accipiunt alios dignè iudicare, quo hic nesciunt nequiter sibimetipsis parcere. Hinc enim alias dicitur, Donec iusticia conuertatur in iudicium. Paulus de se suisque consortibus dicit, Vt nos efficeremur iusticia Dei in ipso. (1. Corin. 5.) Iusticia ergo in iudicium conuertitur: quia hi qui nunc iustè ac irreprehensibiliter viuunt, tunc iudicandi alios potestatem accipient. &c. Sed ne dubitetis qui sint illi iusti, qui conuertentur in iudicium, statim psal. de hoc proponit quæstionem dicens, *Et qui iuxta illam.* scilicet, qui stabunt iuxta illam increatam sapientiam ad iudicandum? Et respondet, dicens, *Omnes qui recto sunt corde.* scilicet, omnes qui hoc volunt quod Deus vult. Qui voluntatem suam tortuosam diuinæ voluntati subiiciunt, & ad regulam diuinę voluntatis dirigunt. Recti sunt corde. vt puta voluntatem humanam vel naturalem quæ fugit aduersa, quæ mortem abhorret, per voluntatem rationis Deo subiiciunt, exemplo Christi dicentis, Pater transeat à me calix iste. Hæc est voluntas naturalis quam voluntas rationalis subiicit diuinæ voluntati dicens, Non sicut ego volo, sed sicut tu. vt ait glo.

1623 Quis consurget mihi aduersus malignantes: aut quis stabit mecum aduersus operantes iniquitatem?

Hic ostendit diuinam prouidentiam regere ista inferiora per punitionem Iudæorum. Vbi notandum, quòd quamuis multoties populus Iudæorum in deserto contra Deum peccauerit, & à Deo multoties fuerit punitus: de duabus tamen solum punitionibus hic facit mentionem, scilicet, de punitione facta, pro peccato adorationis vituli: & de punitione pro rebellione qua populus voluit in Ægyptum reuerti. Primò ergo agit de prima. secundò de secunda. ibi, Nunquid adhæret. Prima pars diuiditur in partes quatuor. quia ponit primò punitionis mandatum. secundò punientis periculum. ibi, Nisi quia dominus. tertiò Dei datum adiutorium. ibi, Si dicebam. quartò cõsolationis largum beneficium. ibi, Secundum multitudinem. Quantum ad primum sciendum quòd dum Moyses cum Deo staret in monte ad accipiendum legem; (Idololatria Iudæorum punita.) populus vidẽs quòd moram faceret Moyses ad redeundum, compulerunt Aaron vt sibi faceret idolum, quòd colerent. qui fecit vitulum aureum quẽ populus adorauit dicens, Isti sunt dij tui Israel qui te eduxerũt de terra Ægypti. Quo facto Moyses præcepto domini descendit ad populum, vt punitionem faceret de peccato dictæ idololatriæ: vnde statim vt descendit, præcepit bonis qui non idololatrauerant. Iungatur mihi, & ponat vnusquisque gladium suum super fæmur suum, & occidat vnusquisque fratrem & amicum, & proximum suum, scilicet, qui fuerit causa dictæ idololatriæ. Et occisi sunt illa die vigintitria milia. Hoc ergo præceptum diuinæ punitionis quod Moyses fecit, dicẽs, Si quis est Dei, iungatur mihi &c. hic aliis verbis Psal. ponit dicens. *Quis consurget mihi aduersus malignantes?* id est, aduersus concitantes populum ad fabricãdum idolum? Fuerunt enim ibi aliqui ad hoc Inducentes populum: & isti fuerunt peiores, quos vocat malignãtes. *Aut quis stabit mecum aduersus operantes iniquitatem?* id est, aduersus illos qui ab aliis inducti vitulum adorauerunt. Vel ista possunt esse verba, qui à diabolo tentatus ipsum superauit: qui à Iudæis aduersis percussus seruauit patientiam. Et in istis imitatores, dicunt, *Quis consurget mihi aduersus malignantes?* id est, quis stabit mecum aduersus malignantes dæmones eorum tentationes superando? *Aut quis stabit mecum aduersus operantes iniquitatem?* scilicet, aduersus Iudæos, mundi aduersa patienter tolerando. Vel possunt esse verba cuiuslibet iusti tentati à dæmonibus, & aduersitatibus pressi Dei inuocantis auxilium dicens, *Quis consurget mihi,* id est, pro me. *aduersus malignantes.* id est, dæmones tentantes. *Aut quis stabit mecum in acie patiens?* Quia ille vincit qui sustinet: perdit ille qui ferit. Quis dico stabit, scilicet, patienter aduersus operantes iniquitatem? Quis? quasi dicat: nullus nisi dominus.

Nisi quia dominus adiuuit me: paulo minus habitasset in inferno anima mea. 1624

Hic ostenditur ipsius Moysi dictum peccatum punientis periculum. Populus enim hebræorum multoties insurrexit contra Moysen, volens ipsum interficere. (Exod. 17.) Vnde ipse ait, Adhuc paululum, & lapidabunt me. Similiter & contra Aaron. Vnde ipse Aaron timore mortis compulsus, fecit eis vitulum aureum. Cui autem dubium quòd libentius occidissent Moysen, qui pro illo vitulo adorato viginti tria milia hominum vna die occidit: qui & post vitulum cõfregit, & redegit in puluerem: nisi ipsum Deus speciali adiutorio protexisset, ab illis fuisset occisus. Et hoc est quod ait, *Nisi quia dominus adiuuit me. &c. habitasset in inferno anima mea.* Hic infernus accipitur pro sepulchro quia inferius foditur. (Infernus pro sepulchro.) Et est sensus, Nisi dominus sua gratia me iuuisset fuissem ab illis mortuus, & in sepulchro positus. Vel si infernus accipitur propriè, scilicet, pro loco inferiori ad quem descendit anima Christi post mortẽ, tunc est sensus. Nisi dominus adiuuisset me, fuissem mortuus: & sic anima descendisset ad infernum, & ibidem habitasset. Quia ante Christum anima cuiuslibet quantumcumque iusti ad infernum post mortem descendebat, & ibidem habitabat quousque Christus ibi descendens illas extraxit. Vel possunt hæc esse verba Christi, cuius anima descendit post mortem ad infernum: sed ibi non habitauit, quia adiutorio domini statim resuscitatus fuit. Et ideo adiutorium qui surrexit patri attribuens ait, *Nisi quia dominus adiuuit me. &c.* Sic enim alibi patri dicebat psal. 85. (Psalmus 85.) Eripuisti animã meam ex inferno inferiori. Vel possunt esse verba cuiuslibet iusti qui tentationibus dęmonũ, & aduersitatibus mundi resistere non posset quin in peccatum caderet: nisi per diuinam gratiã adiuuaretur. vt ostendit Greg. (Gregor. 3. moral. cap. 8) Et hoc est quod ait Apostolis: Fidelis Deus qui non patietur vos tentari supra id quod potestis: sed faciet cum tentatione prouentũ, vt possitis sustinere. (1. Corin. 10.)

Si dicebam, motus est pes meus: misericordia tua domine adiuuabat me. 1625

Hic ostendit Moyses à Deo sibi datum adiutoriũ. Vbi sciendum, quòd facto vitulo statim Deus præcepit Moysi, vt descenderet, reuelãs sibi peccatum idololatriæ populi, dicens sibi, Descende: pec-

cauit enim populus tuus quem eduxisti de terra Ægypti. Et ad præceptum domini Moyses statim incæpit descendere. Et dum descenderet, cæpit cogitare quòd populus ille duræ ceruicis erat: & quòd ante voluerāt ipsum interficere. vnde incæpit timere ne occideretur ab eis. Sed statim Deus adfuit sibi, ne timeret: sibi reuelans quòd ipsum illæsum sua misericordia conseruaret. Et hoc est quod hic dicit, *Si dicebam motus est pes meus* id est, iā incæpi descendere ad populum duræ ceruicis, à quo timeo occidi, statim misericordiá tua adiuuabat me: quia scilicet statim mihi promisisti tua misericordia me iuuare. Vel ista possunt esse verba Christi dicentis, *Si dicebam motus est pes meus*. Vbi sciendum quòd pedes Christi dicuntur ipsi apostoli & prædicatores qui ipsum Christum portāt per mūdum eius fidem prædicando. vide suprà vers. 768. 1072. Isti autem Christi pedes fuerunt moti, quando in Christi passione fidem perdiderunt. Petrus negauit, & omnes ipso relicto fugerunt, frāgentes Christo fidem promissam. Sed pedes motos statim misericordia dei adiuuit ipsos per pænitentiam ad fidem reducendo. Et sic accipitur hic singulare pro plurali, id est, pes pro pedes. Vel possunt esse verba iusti tentationibus, vel aduersis pressus: qui cadere per consensum vel impatientiam timet: sed ne cadat à dei adiuuatur misericordia dum ipsum inuocat. Ne ergo pereas, inuoca deum, dicens, Domine pereo: & statim manum misericordiæ porrigit: sicut dominus porrexit manum Petro dicens, Modicæ fidei quare dubitasti? Quod ergo hic dicitur, Motus est pes meus. ibi dicitur, Domine pereo. Quod hic dicitur, Misericordia tua adiuuabat me. ibi dicitur, Porrexit Iesus manum. Pericula autem dulciorem faciunt liberationem. vt ait glo.

Exo. 17.

Pedes Christi Apostoli & prædicatores.

Adiuuat nos misericordia Dei.

Mat. 14.

1626 Secūdum multitudinem dolorum meorum in corde meo; consolationes tuæ lætificauerunt animam meam.

Hic ponitur beneficium abundantis consolationis. Moyses enim multiplicem dolorem habuit. Et propter peccatum populi quem vidit idololatrasse, vnde & tactus dolore tabulas testamenti, quas deus sibi dederat, proiecit ad terram, & fregit: quo facto etiā doluit. Doluit etiā quia vidit deum commotum contra populum: vnde sibi dominus dixit, Dimitte me, vt irascatur furor meus contra eos, & deleam eos. Et tamen cōtra omnes istos dolores cōsolationem diuinam recepit: quia post ipsius multas præces dominus populo peccatum idololatriæ dimisit: quia scilicet hi qui remanserāt, pænituerunt: & alias tabulas nouas Moysi dedit, & placatus populo fuit. Vnde bene dicere potest, *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo; consolationes tuæ lætificauerunt. &c.* quia scilicet omnē causam doloris extinxit. Vel possunt esse verba Christi, qui secūdum dolores quos in passione sustinuit fuit multiplicatio gloriæ resurrectionis. Quia secundum quòd acerbius fuit passus præ cæteris, sic præ cæteris gloriosior resurrexit. Et si dicas. cōtra: quia textus loquitur de doloribus cordis non carnis: quia dicit secūdum multitudinem dolorum meorum in corde meo. non dicit in carne. Respondetur quòd omnis dolor carnis principalius est animæ quam carnis: quia (vt dicit magister li. 3. di. 15.) caro non dolet, sed anima per carnem. Vel possunt esse verba iusti hominis afflicti, & aduersitatibus pressi. Quia quanto maiora pro Christo sustinet, tanto sibi præmia maiora debentur, imo etiā consolationes dolores excedunt: quia non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Et hoc est quod dicit Apostolus. Sicut abūdant passiones Christi in nobis, ita & per Christum abundat consolatio nostra. Passiones dicit Christi, id est, quas patimur propter Christum, vel ad similitudinem Christi. Et attende etiam quòd cōsolatio data per Christum, excedit dolores habitos pro ipso. vt ostendit Gregor. super illu verbo Iob. 42. Addidit dominus omnia quæ fuerant Iob duplicia. Vbi istū textum inducit dicens, Cuncta quæ amiserat Iob, duplicia recepit: quia per pietatem benigni iudicis tentationis nostræ dispendium vincunt suffragia consolationum. Minus enim tentat probatio, quā remuneratio cōsolatur: vt ex remunerationis præmio leue fuisse omne quod sustinuit, agnoscat: qui ex percussionis pōdere se aliquid tolerasse iudicabat. Vnde afflictæ Iudææ dicitur. Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te. Aliquando verò meta afflictionis disponitur mensura consolationis. Vnde alias scriptum est. *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo. consolationes tuæ lætificauerunt animam meam.* In ea enim mensura consolatum se in qua afflictus fuerat iudicauit: qui lætificatum se secūdum multitudinem dolorum clamat.

Exo. 32.

Dolor animæ est non carnis.

3. sent. n.

Consolatio datur quādoque, sed mēsurā dolorum quandoque vltra. 2. Cor. 1.

Gre. 35. mor. ca. 8.

Nunquid adhæret tibi sedes iniquitatis: qui fingis laborem in præcepto. 1627

Hic agitur de secunda notabili punitione Iudæorum: ex qua ostenditur quòd diuina prouidentia se extendit ad regimen & curam actuum humanorum. Pro cuius euidentia sciendum quòd ista punitio fuit pro rebellione populi: quando scilicet territi ad verba exploratorum dicebant, Nequaquam ad hunc populum valemus ascendere, quia fortior nobis est. detraxeruntque terræ quam inspexerant, apud filios Israel, dicētes, Terra quam lustrauimus, deuorat habitatores suos. populus quem aspeximus, proceræ staturæ est. Ibi vidimus monstra quædam filiorum Enac, de genere giganteo: quibus comparati quasi locustæ videbamur. Ad hæc verba territus populus non sperans se terram promissionis posse obtinere: murmurauerunt contra Moysem, & voluerunt in Ægyptum reuerti dicentes, Constituamus nobis ducem, & reuertamur in Ægyptum. Et propter istud peccatum data fuit notabilis sententia contra populum, scilicet, quòd nullus illorum qui numerati fuerant in exitu de Ægypto, scilicet, à viginti annis & supra, numero 603550. intraret terrā promissionis: sed omnes in deserto morerentur præter Iosue & Caleb. qui populum confortabant ad obtinēdam terram promissionis. Vnde & illi exploratores qui terruerūt populum morte repentina mortui fuerunt. De ista ergo punitione hic agitur. Et circa istam punitionem quatuor facit: quia ponitur primò contra populum Dei indignatio. secundò populi contra Moysem persecutio. ibi, Captabūt. tertiò pro Moyse diuina protectio. ibi, Et factus. quarto populi punitio. ibi, Et reddet. Quantum ad primum (vt visum est) populus territus verbis exploratorum credidit, quòd præceptum Dei quo iusserat ad terram

Nu. 13.

Num. 14.

promissionis possidendam pergere, tantæ esset difficultatis, quòd illud nō posset implere: magis credentes exploratoribus suis quàm deo: & in præcepto fingebant (sed falsò) laborem. Et sic erant sedes iniquitatis: quia sicut anima iusti est sedes dei: sic populus contradicēs deo est sedes iniquitatis: contra quos procedit indignatio dei. Et hoc est quod ait Deo. *Nunquid adhæret tibi sedes iniquitatis*, id est, nunquid tibi placent tibi contradicentes, qui sunt sedes iniquitatis: quasi dicat, nō. quia non habitabit iuxta te malignus: neque permanebunt iniusti ante oculos tuos. Sed sic populus. Et quis est sedes iniquitatis: Respondet, *Tu qui fingis laborē in præcepto*, vt dictū est. Vel aliter. Vbi notandū quòd multi vidētes φ deus flagellat hic suos, & reprobos exaltat prosperitatibus: refutāt adhærere deo, ne & ipsi flagellis corrigantur ab eo. Et isti sunt sedes iniquitatis, qui plus diligūt gloriā mundi, quam gloriā dei: plus prospera carnis, quam mentis. Videntes ergo quòd deus præcipit hic affligi, lugere, continere, abstinere, quæ sunt laboriosa: ideo ne laborent, adhærere deo nolunt. Vnde glo. *Nunquid adhæret tibi sedes iniquitatis?* idest nullus iniquus sedet tecum: nullus adhæret tibi. Quæ est causa? *Quia tu fingis laborem in præcepto*, id est, das præcepta carni laboriosa. Nam præceptum eius continet. Beati qui lugēt, beati qui esuriūt, Beati qui percutionē patiuntur.

Sedes iniquitatis qui sunt omnes iniqui. — *Laborem in præcepto Deus fingitur.*

Captabunt in animam iusti: & sanguinem innocentem condemnabunt.

Hic ponitur contra Moysem populi persecutio: cum populus territus verbis nunciorum vellet in Ægyptum redire: Moyses & Aaron proni corruerūt in terram rogantes deum pro populo. At vero Iosue & Caleb confortabant populum dicentes, Terrā quam vidimus valde bona est: nolite rebelles esse contra dominum: recessit ab illis, scilicet, Chananeis, omne præsidium. vnde possumus omnem illum populum sicut panē deuorare: & consimilia dicentes, confortantes populum vt eos animarent ad terram promissionis obtinendam. Et tūc omnis multitudo voluit Moysem, & istos lapidare, scilicet, dicētes illos dignos morte: quia eduxerant populum de Ægypto, promittentes terram quam obtinere non possent. Et hoc est quod ait, *Captabunt*, id est, captauerunt in animam iusti, scilicet, Moysi principaliter, & consequēter aliorum, volentes eos occidere. *Et sanguinem innocentem condemnabunt*, id est, condēnauerunt, Et attende quòd dicit, captabunt. Nam capto, captas, est frequentatiuum à capio, pis. quod idem est quod frequenter capere. Isti autem frequenter & sæpe voluerunt captare animam iusti, scilicet, Moysi: quia sæpius ipsum occidere voluerūt. Vel hoc intelligitur prophetice dictum de Christo: quia Iudæi sæpius animam Christi capere voluerunt, & ipsum occidere. Finaliter tamen sanguinem istius iusti condemnauerunt: vt puta quando Pilatus dixit eis postulantibus Christi mortem: Innocēs ego sum à sanguine iusti huius. Ipsi autem responderunt dicentes, Sanguis eius super nos & super filios nostros. Vel potest intelligi de sanctis martyribus, quos Iudæi sæpe captauerūt, ipsorum iustum sanguinem condēnantes. De quibus ipsis dicit Christus. Ecce ego mitto ad vos prophetas, &c. & ex illis occidetis & flagellabitis, &c. vt veniat super vos omnis sanguis iustus qui effusus est. &c. Et hic nota quòd condemnatio aliqua vel alicuius dicitur iniusta tripliciter. quibus omnibus modis condemnatio Christi sanguinis & suorum martyrum fuit iniusta. Primò condemnatio est iniusta ratione innocentiæ condemnati: sicut quando innocens tāquam reus condemnatur. Sapien. 12. Ipsum quoque qui non debet puniri, condemnas. Isto modo Christi sanguinis condemnatio fuit iniusta: quia innocens & absque peccato. quod clarè apparet omnium inimicorum suorum testimonio. Testimonium enim illud maximè est credibile, quod pro aliquo datur ab inimico suo. vt ostendit Grego. 5. moral. cap. 4. omnes autem inimici Christi testimonium dederunt suæ condemnationis iniustæ. Audi Iudam de ipso dicentem, Peccaui tradēs sanguinem iustum. Audi Pilatum qui eum condemnauit ad mortem dicentem, Innocens ego sum à sanguine iusti huius. Audi Centurionem, qui eum conduxit ad crucem, dicētem, Verè hic homo iustus erat. Et tamen his non obstantibus ad mortem fuit cōdemnatus. Mar. 14. Tūc summus pōtifex ait, Audistis blasphemiam: quid vobis videtur? Qui omnes condemnauerunt eum reum esse mortis. Secundò condemnatio dicitur iniusta ratione ordinis iuris prætermissi: quia nullus condemnari debet nisi iuridicè reus fuerit comprobatus. Vnde dicitur Nume. 35. Homicida sub testibus punietur: ad vnius testimonium nullus condemnabitur. Et isto modo Christi condemnatio iniusta fuit. Quamuis enim multi falsi testes contra ipsum deponerent, tamen (vt dicitur Marci 14.) conuenientia non erant testimonia eorum. Et tamen hoc non obstante ad mortem fuit condemnatus. sicut de seipso ipse prædixerat. Filius hominis tradetur principibus sacerdotum, & scribis, & condēnabūt eum morte. Tertiò condemnatio dicitur iniusta ratione liuoris, vel vindictæ: quando quis scilicet alterum condemnat non zelo iustitiæ sed liuore vindictæ, Sicut illi duo senes presbyteri volentes de Susanna vindicari, quia non consenserat eis, ipsam accusantes condemnauerūt ad mortem: vt habetur Dan. 13. Sic & Christi condemnatio fuit iniusta, quia ex inuidia à scribis & pharisæis fuit cōdemnatus ad mortem: quia vt dicitur Mat. 27. Sciebat enim Pilatus quòd per inuidiam tradidissent eum. Quæ omnia de Christo præuidens Psal. dicit, *Captabunt in animam iusti: & sanguinem innocentem condemnabunt.*

Num. 14. — *Captare, id est sæpe capere.* — *Mat. 27.* — *Math. 23.* — *Condemnatio tripliciter dicitur.* — *Sap. 12.* — *Gregorius.* — *Christus innocēs fuit condemnatus.* — *Mat. 27.* — *Luca 23.* — *Mar. 14.* — *Num. 35.* — *Mar. 14.* — *Mat. 20.* — *Dan. 13.* — *Mat. 27.*

Et factus est mihi dominus in refugium: & deus meus in adiutorium spei meæ. 1629

Hic ponitur diuina protectio, qua Moyses cum suis à dictis persecutoribus fuit liberatus. Vt enim habetur Nume. 14. cum omnis multitudo clamaret cōtra Moysem, & prædictos, scilicet cōfortantes populum, & vellent eos lapidare: apparuit gloria super tectum fœderis, videntibus cunctis filiis Israel. Et sic populus non fuit ausus facere quod disposuit: quia tectum fœderis sub quo erat Moyses cum suis, à gloria domini fuit opertum nube dēsissima, & igne coruscante: sicut quando loquebatur cum Moyse in monte Sinai dans sibi legem. Et isto modo Moyses fuit protectus à deo. Et hoc est quod hic ait Moyses, *Et factus est mihi Dominus in refugium. &c.* Vel de Christo possunt legi: qui in persecutionibus Iudæorum positus, qui ipsum, id est, nomen eius, & fidem totaliter conabantur interficere, à deo fuit per suam resurrectionē protectus:

Num. 14. — *Refugium Moysi fuit dominus, qualiter.*

 & sic

& ſic Deus fuit refugiũ ſibi factus:& inde amplius in ſuo nomine & fide fuit exaltatus. Vnde Christus
Pſalmo 30. dixit, Eſto mihi in deum protectorẽ, & in domum refugij, vt ſaluum me facias. Vel poteſt legi de viro iuſto aduerſitatibus preſſo: cui Deus ſit refugium ſibi dando patiẽtiam ne deficiat: ſibi pro certamine promittens coronam, vt non in mundo, ſed ſolùm in Deo ſpem ponat. Ideo enim quis pungitur dolore vt remedium quærat. Qualiter autem refugium noſtrum ſit Christus vide ver. 438. 755. 655. Dicitur autem quòd Deus factus eſt refugium: non quòd ipſe deus aliquo modo ſit factus, ſicut dicimus, verbum caro factum eſt. non tamen ſequitur, ergo verbum eſt factu neque mutatum: ſed ſolùm quòd factum eſt vt aliquid vnitum ſit verbo quod
Factus dicitur Deus refugium, & quo modo. ante non erat vnitum. Sic Deus dicitur factus refugium, quia actione dei factum eſt, vt Moyſes viſibiliter à deo protegeretur, qui ſic ante non protegebatur: & alicui eſſet refugium, cui antè non erat.

1630 Et reddet illis iniquitatem ipſorum: & in malicia eorũ diſperdet eos: diſperdet illos dominus Deus noſter.

Hic vltimò ponitur ipſorum Iudæorum punitio.
Num. 13. Nam omnes illi exploratores qui miſſi fuerant ad explorandam terram promiſſionis, qui reuerſi falſe retulerunt popolo, quòd terra illa erat ſterilis, deuorabat habitatores ſuos: & quòd erat eis impoſſibile illam terram obtinere propter fortitudinem habitantium ibi. Et ſic verbis falſis terruerunt populum, vt reuerti vellet in Aegyptum. Omnes inquam iſti propter ſuam iniquitatem tũc à deo in conſpectu aliorũ fuerunt percuſſi, & mortui ſunt repente. Et quantum ad iſtos dicit, *Et reddet*, id eſt, reddidit, *illis iniquitatem ipſorum:* quia ſicut iniquè & falſe informauerunt populũ: ita morte condigna corã populo mortui ſunt. Aliorũ vero punitio fuit, quòd omnes qui exierunt de Ægypto à viginti annis ſupra, morerẽtur in deſerto: ſic quod nullus eorum intraret terrã promiſſionis, exceptis duobus ex illis exploratoribus, ſcilicet, Ioſue & Caleb, qui veritatẽ referẽtes populo ipſum confortabant ad poſſidendã terram promiſſionis. Vnde illis dixit dominus, Viuo ego, ait dominus, in ſolitudi-
Num. 14. ne hac iacebunt cadauera veſtra omnes qui numerati eſtis à viginti annis & ſuprà: & murmuraſtis cõtra me: non intrabitis terram ſupra quam leuaui manum meam, vt habitare vos facerem in ea præter Caleb & Ioſue, &c. Et ſic omnes iſti per deſertum fuerunt hincinde diſperſi, & mortui. Et quantũ ad hoc dicit, *Et in malitia eorum diſperdet eos. &c.* Diſperdo, dis, componitur ex dis, & perdo. Et eſt diſperdere, idem quòd diuerſis modis perdere: quia illi diuerſis modis perditi, & mortui fuerunt per deſertum. Vel poteſt intelligi de punitione Iudæorum propter perſecutionem factam Christo. Quibus reddita fuit iniquitas illorum: quando per Romanos principes Titum & Veſpaſianum fuerunt trucidati, captiuati, venundati, & per totum orbem vagabundi diſperſi. Vel hoc poteſt intelligi de punitione tẽporali, qua diſperguntur per mundum, & de æternali qua damnantur in perpetuum. Punitio æterna notatur cum dicitur, *Et reddet illis iniquitatem*. ſed punitio temporalis, cum dicitur, *Et in malitia eorum diſperdet illos.* Et nota quòd malitia merito diſperditur homo, id eſt, diuerſis modis perditur: quia in anima & corpore. Nam ipſa malitia eſt

A rectæ rationis peruerſiua, Humanæ conuerſationis turbatiua, Proprij actoris punitiua. Primũ patet, quoniam malitia corrumpit æſtimationem rectam de rebus eligendis: ſicut dicit philoſophus 7. Ethi. Et hinc eſt quòd malitioſi quamuis ſint in nonnullis prudentes, tamen ſæpè decipiuntur: *Sap. 2.* quia malitia ipſorum rationem corrumpit. Sap. 2.
Chryſoſt. Excæcauit illos malitia eorum. Vnde Chryſoſto. ſuper Matthæum oſtendit quomodo malitia Herodis ipſum fecit ſtultum: quando ſcilicet quærebat puerum ad perdendum eum: dicens ſic, Aut enim Herodes ſcripturæ credidit, aut non. Si non credidit, vt quid interrogat ſcripturas, quas reputat vaniloquas? Si credidit æſtimans prophetiam eſſe immobilem: quomodo ergo ſperabat regem
B illum poſſe interficere: quem futurum eſſe dicebãt ſcripturæ? Nam ſi propheriæ credidit, clarum eſt ipſum ad impoſſibilia conari. Si non credidit, quare ergo dubitauit, vel timuit, vel puero inſidiatus fuit? Et reſpondet Chryſoſto. Ani-
Chryſoſt. ma ſub malignitate capta ſtultior cunctis efficitur. Tale quippe eſt venenum malitiæ vt a nullo plerumque impulſus præcipitetur: & ſæpè abſque effectu operum ærumnoſa & impoſſibilia conatur efficere. Et nota quòd malitia in vtroque ſexu multum eſt periculoſa, ſed magis in fœmina. Vnde Eccl. 25. Breuis eſt omnis malitia ſuper malitiam
Eccl. 5. 2. mulieris. Vnde ibidem malitiam mulieris compa-
Malitia mulieris. rat ſapiens tribus animalibus venenoſis. Primò comparat eam colubro venenoſo, dicens, Non eſt
C caput nequius ſuper caput colubri: & non eſt ira ſuper iram mulieris. Comparatur enim malitia mulieris colubro: primò quia coluber dicitur quaſi colens vmbram: & mulier plus diligit te-
Nota. nebram quam lucem. Secundò quia coluber totum venenum habet in capite: & mulier principaliter venenum ſuum portat in capite: quod principalius ornat, vt oculos intuentium valeat immutare. Tertiò quia coluber totum venenum ſuum colligit inter fauces, vt per os illud effundat: ita mulier mala totum malitiã per fauces & os effundit contendendo & detrahendo. Quartò quia coluber ſibilat vt noceat. Sic & mala mulier cantan-
Hugo. do & adulãdo mirabiliter fallit multos. Vnde Hugo de ſingularitate clericorum, dicit, Venenoſius
D ſuper cuncta quæ fallunt, eſt mulier: quia tolerabilius eſt audire baſiliſcum ſibilantem, quam mulierem cantantem. Secundò comparat eam leoni, dicens. Non eſt ira ſuper iram leonis: & nõ eſt ira ſuper iram mulieris. Quod ideo dicit, quia ſicut leo iratus non poteſt placari: ſic nec mulier. Item quia ſicut oſſa leonis adinuicem colliſa generãt ignem: ſic mulierum verba ignem incẽdunt luxuriæ. Item quia ſicut leo cauda veſtigia ſua tegit: ita & mulier crimina ſua excuſationibus operit. Ideo dicitur
Eccl. 42. Eccle. 42. In medio mulierum noli commorari. De veſtimẽtis enim procedit tinea: & muliere nequius nihil. Ad literam enim prima iniquitas viri à muliere proceſſit. Tertiò comparat eã draconi: primò quia draco incedit criſtatus: & mulieres criſtã ge-
E runt in capite varijs ornatæ monilibus. Secundò principaliter malitia eſt humanæ conuerſationis turbatiua. Malitia enim nunquam ceſſat machinari malum ſub ſpecie ſanctitatis & iuſticiæ. Vnde
Hugo. Hugo lib. 1. de anima, ſibiipſi loquens dicit: Maligna cogitatio vſquequo illam tolero? Conſentire enim apparebo, ſi illam non corripio: conſentiẽs autem Deũ offendo. Corripiã ergo me, ne Deum offen

offendam: sed pro Dei iniuria totum faciam: immo A me ibi restituam sicut proximum. Si enim me corrigere & castigare voluero, & hoc non est nocere: sed velle prodesse. Et nota quod malitia habet cur-*Bernard.* rum suum, sicut docet Bernardus super Cantica, quatuor rotas habentem: quæ sunt, sæuitia, impatiētia, audacia, & impudentia. Valde velox est cursus iste ad effundendum sanguinem. quia nec innocentia aut patientia retardatur: nec timore refrenatur, nec prudentia inhibetur. Trahitur à duobus perniciosis equis, & ad omnem perniciem paratissimis, scilicet à terrena potētia, & à seculi pompa. Porro præsidentes his duobus equis duo aurigæ sunt, scilicet, timor & liuor. timor pompam, li-*Ecclesiast. 9.* uor seculi potētiam auget. Eccl. 9. Corda filiorum hominum implentur malitia, & contemptu in vi- B ta sua: & post hoc ad inferos descendunt. Tertio principaliter malitia est in proprium auctorem reflexiua: quia venenum malitiæ est peius quam venenum serpentis. Sic enim homini mortiferum est: cùm sit alterius vita: sicut sunt aliqua animalia quę comedunt serpentes & ranas. Sed venenum malitiæ primo nocet habenti: quia malitia ipsa maximam partem sui veneni bibit. Illud venenum serpentes in alienā perniciem proferunt: hæc in suam. *Gregor.* Vnde Grego. 12. mor. cap. 19. dicit, quod mēs praua est in laboribus semper: quia aut molitur mala quæ inferat, vel metuit ne sibi inferantur ab aliis. Et quicquid suo proximo cogitat: hoc contra se à proximus excogitari formidat. Ideo dicitur Hiere. *Hiere. 2.* 2. Arguet te malitia tua. Ideo Hiere. 4. consulitur. C *Hier. 4.* Laua à malitia cor tuum. Quibus consideratis: quid mirum si de malitiosis psal. dicit, quod in malitia sua disperdet eos: disperdet illos dominus Deus noster.

PSALMVS XCIIII.

1631 VEnite exultemus domino, iubilemus Deo salutari nostro.

Hic Psalmus habet istum titulum, Laus cantici ipsi Dauid: Quamuis secundum Hebræos nullus præmittatur titulus. De materia psalmi dicunt Hebræi quòd istum psalmum fecit Moyses circa D finem vitæ suæ: quando iam mortui erant in deserto omnes qui exierant de Aegypto, à viginti annis & suprà, præter Iosue & Caleb; vt habetur Nume. *Num. 14.* 14. Vnde in isto psalmo Moyses vult inducere filios illorum mortuorum, quibus promiserat dominus quòd ingrederentur terram promissionis loco patrum suorum; vult inquam illos inducere ad Dei laudem, & obedientiam: ne ex rebellione contra Deum Deus irascatur contra illos, & moriantur in deserto antequam intrent terram promissionis: sicut accidit patribus ipsorum. Et litera psalmi satis ad istud propositum videtur applicabilis. Sed Paulus apostolus tractans magnam par-*Heb. 3. & 4.* tem istius psalmi ad Hebræ. 3. & 4. dicit istum Psalmum fuisse factum à Dauid, dicens, Quoniam su- E perest quosdam introire in illam requiē; & hi quibus prioribus annunciatum est, non introierunt propter incredulitatē. Iterum terminat diē quendam hodie in Dauid, dicendo post tantum temporis: sicut supradictum est, hodie si vocem eius audieritis &c. Dicit etiam ibi Apostolus, quòd iste psalmus non loquitur de ingressu terræ promissionis, qui ante permulta tēpora fuerat, scilicet tempore Iosue, sed de ingressu terræ viuentium nobis apertæ per Christū tempore gratiæ: quia Christus per passionem, resurrectionem, & ascensionem ianuas nobis paradisi aperuit, remouendo obstacula. Et sic iste psalmus ad literam secundum apostolum agit de tempore gratiæ: quando per Christum paradisus reseratus fuit nobis. Propter quod omnes fideles inducit ad deuotè Deum laudādum: & sibi gratias agendum. Et hoc intendit glo. dicens, Agitur in isto psalmo de tempore gratię: in quo per Christum intratur in requiem. Vnde tam in titulo quam in psalmo monet deuote hilariter laudare & deuotē. Laus enim deuotionem significat: cantus autem hilaritatem: vt cum lætitia laudemus. Est ergo sensus tituli talis, Laus ista cantici, idest deuotionis & hilaritatis sit ipsi Dauid, idest ipsi Christo per Dauid figurato. In hoc ergo psalmo ad Christi laudes primo inuitātur Hebræi: quibus principaliter Christus fuit missus: & per cōsequens omnes alij fideles. Et iuxta hoc iste Psal. diuiditur in partes quatuor: quia primò populus ad Christi laudem inducitur: secundò ad hoc multiplex ratio adducitur: ibi, Quoniam deus. tertiò principale propositum concluditur: ibi, Hodie si vocem. Circa primū duo facit: quia primò nos inducit ad Christum laudandum: secundò laudis indicat tempus debitum, ibi, Præoccupemus. Quantū ad primum sciendum, quòd quia Christus humiliter venit ad nos: & nos ne simus ingrati, ad ipsum tenemur accedere. Ipse enim Christus ad nos venit: primò *Venit ad nos Christus multipliciter.* ad infirmorum sanationem: sic enim dixit, Mat. 8. Ego veniam & curabo eum: non solum in corpore sed principalius in anima. Lucæ 5. Non veni voca-*Luca 5.* re iustos: sed peccatores ad pœnitētiam. Ad perditorum saluationem. Ioā. 10. Ego veni vt vitam ha-*Ioan. 10.* beant: & abundantius habeant. Mat. 18. Filius ho-*Matt. 18.* minis venit saluare quod perierat, & dare &c. Ad ignorātium illuminationem. Ioan. 3. Ergo lux ve-*Ioan. 3.* nit in mundum: sed dilexerunt homines magis tenebras quam lucem. Ergo & merito nos ad ipsum *Venire debemus ad Christum multipliciter.* venire debemus. Primò vt infirmi ad medicū pro susceptione sanitatis. Ad hoc enim inuitamur Oseę 6. Venite, reuertamur ad dominum: quia ipse *Osee 6.* cæpit & sanabit nos: percutiet & curabit nos. Vide contrarium modum curationis. Nam medici corporales vulnerant animam vt sanent corpus. Christus autem vulnerat corpus, vt animam sanet: quia corpus atterit flagellis, & multis aduersis, vt animam per humilitatem à superbia sanet: vt ostendit Greg. lib. 6. moral. cap. 15. Vnde ad nos sic sa-*Grego. lib. 6. moral. cap. 16.* nandos per humilitatem inuitat, dicens Psal. 33. *Psal. 33.* Venite filij, audite me: timorē domini docebo vos. Secundò vt perditi ad dominum, ipso nos vocante, Mat. 11. Venite ad me omnes qui laboratis &c. *Matth. 11.* & ego reficiā vos. Tertiò vt discipuli ad magistrum, ad quod inuitamur, Esa. 2. Venite, ascendamus ad *Esa. 2.* montem domini: & ad domum dei Iacob: & docebit nos vias suas. Sic ad ipsum venit Nicodemus nocte: & dicit ei, magister &c. Et quia per ista omnia ipse Christus laudatur: ideo ad ipsum sic laudandum nos inuitat psalmista, dicens, *Venite exultemus domino.* venite inquam non passibus corporis, sed mentis, & affectibus cordis, ac imitatione virtutum. *Exultemus domino.* Exultatio enim est lætitia mentis exterioribus actibus ostēsa. vide supra vers. 94. & 480. & 531. Exultat in deo, qui gaudet exēplo Christi in aduersis. versi. 152. Exultat in domino,

no, qui omnia sua bona recognoscit à Christo. Lucæ 1. Exultauit spiritus meus in deo salutari meo. *Iubilemus Deo salutari nostro.* Quid autem sit iubilare Deo: dictum est versi. 766. Salutare autem nostrum dicitur Christus. Lucæ 2. Quia viderũt oculi mei salutare tuum. Est ergo sensus istius versiculi secundum glo. Venite, scilicet fide: exultemus domino, scilicet gaudium sit in mente, quod verbis extra exprimi nõ possit. Et quòd domino Iesu Christo exultare & iubilare debeamus, ex hoc apparet. Nam quærũt doctores: quis maiorem habuit causam lætitiæ de Christi aduẽtu: angeli an homines. Respondetur quòd homines: tum quia naturã humanam apprehendit, non angelicam. ad Hebræ. 2. Nusquam angelos apprehẽdit: sed semen Abrahæ. Etiam quia venit satisfacere pro peccato hominis, non angeli: cuius peccatum irremediabile erat. Et tamen Angeli Christo exultauerunt in sua natiuitate. Lucæ 2. Facta est cum angelo multitudo militiæ cælestis exercitus laudãtium deũ &c. Quanto ergo fortius hoc facere debet homo. Ad quod psalmista inuitans ait, *Venite exultemus domino.* Sed tamen peccatores obstinati, nõ Christo sed mundo exultant: multiplex malum venite cantãtes. vide suprà ver. 1037.

Luca 1.
Luca 2.
Exultare Christo debemus.
Hebr. 2.
Luca 2.

1632 Præoccupemus faciẽ eius in confessione: & in psalmis iubilemus ei.

Hic psalmista ostendit laudis diuinæ tempus debitum: quod scilicet est tempus vitæ præsentis. Quia qui hic confessione laudat Christum in æternum laudabit: qui autem hinc decedit sine laudibus Christi: amplius inter laudatores eius non erit. Oportet ergo ad hoc præoccupare diem mortis: ne forte præoccupemur ab eo. Nã secũdum grammaticos, præoccupare componitur ex occupo, occupas: & præ, quod est ante. Et ideo præoccupare idem est quod præuenire: & ante occupare. Præoccupemus ergo faciem domini in confessione: antequam præoccupemur à facie iræ, & furoris eius in die mortis: exemplo filiorum Israel: qui videntes quòd Holofernes veniret ad ipsos perdẽdum: præoccupauerunt vertices montium, per quos ascendere poterat ad eos. Sic & nos: quia videmus diabolum paratum nos subiugare, præoccupemus faciem Christi in cõfessione. Quid est autem faciem domini præoccupare in cõfessione, nisi ipsum laudare, nos accusare? Ad cuius euidentiam notãdum quòd duplex est ad propositum confessio, scilicet laudis, qua Deus laudatur: & criminis quo quis seipsum accusando, proprium peccatum cõfitetur. Et vtraque cõfessione oportet faciem domini præuenire. Quid enim est facies domini, nisi Christus per quem dominus Deus cognoscitur? vide suprà versi. 459. & 689. & 448. Vnde hic ait glo. Præoccupemus faciem domini in confessione: scilicet illum laudantes, & nos accusantes. Gemina enim confessio est scilicet laudis & peccati. Confessio etiam peccati ad laudem pertinet ignoscentis. Vnde glo. prædicta principaliter hoc dicit de confessione peccatorum: cum dicit, *Præoccupemus faciem eius in confessione.* sed de confessione laudis: cũ subdit, *Et in psalmis iubilemus ei.* Quantum ergo ad cõfessionem peccatorum dicit, *Præoccupemus faciem eius in confessione:* quia cõfessio mortem præuenire debet: ne homo præueniatur à morte. Si enim morbo corporali cognito, homo quàm citius potest augmentum eius præoccupare conatur ne inualescat.

Iudit. 4.
Confessio debet esse festina multiplici ratione.

A quanto fortius de morbo spirituali homo facere debet: ne morte præoccupetur? Et hoc est quod dicitur nobis. Eccle. 17. Sta cum viuis & dantibus confessionem domino: non demoreris in errore impiorum. Ad hoc autem quòd confessio criminis debeat præoccupare faciem iudicis: vt scilicet sit festina, multiplex ratio assignatur. Prima, quia tardatio cõfessionis habita opportunitate, peccatum aggrauat. quoniam diuturnitas peccati ipsum aggrauat: quia tanto sũt grauiora peccata: quanto diutius infelicem animam detinent alligatam, vt habetur extrà de consuetudine. Cum tanto. Secunda, quia ex hoc anima fit debilior ad resistendũ diabolo: & in alia peccata facilius labitur. Vnde Gregu. ait, Omne peccatum quod citius pœnitendo nõ tergitur: peccatum est, & causa peccati. **B** Peccatum nanque quod pœnitentia non deletur: ipso suo pondere mox ad aliud trahit. Vnde fit: vt non solum peccatum sit: sed etiam & causa peccati. Ex illo quippe vitio subsequens culpa oritur: ex quo cæcata mẽs ducitur: vt pœnis & alio peccato ligetur. Tertia, quia hoc peccator se periculo damnationis exponit. Quoniam vt ait Greg. in ho. Et si deus pœnitenti veniam spopõdit: tibi tamen diem crastinum non promisit. Et ideo iuxta consilium beati August. in libro de vtilitate agendę pœnitentiæ, dicit. Vis à dubio liberari, dum sanus es pœnitentiam age. dico tibi quòd si sic agis, securus es: quia pœnitentiam egisti quo tempore peccare potuisti. Si autem vis agere pœnitentiam quando **C** amplius peccare non potes: peccata te dimiserunt, nõ tu illa. Et ideo nobis consulit sapiens Ec. 17. Confiteberis viuens & sanus confiteberis. Quia scilicet tunc magis viget discretio mentis. Et istis rationibus consideratis, ait psalmista, *Præoccupemus faciem eius in cõfessione.* Sed ad horum declarationẽ hic occurrit dubium, scilicet, vtrũ habens conscientiam peccati mortalis: statim habita opportunitate: cõfiteri teneatur. Ad hoc respondent aliqui doctores dicẽtes, quòd loquẽdo de cõfessione exteriori fienda sacerdoti in foro pœnitentiæ: quòd quis ad talem confessionem obligatur dupliciter. Primò ex institutione ecclesiæ: & nõ ex culpa propria, vt puta ille qui non habet conscientiam peccati mortalis per totum annum. Talis enim tenetur ad cõ**D**fessionem semel in anno, solo præcepto ecclesię. Et talibus sufficit vt tẽpore paschali se sacerdoti præsentent: & ei suam conscientiam aperiant. Secũdò quis tenetur ad confessionem nõ solum præcepto ecclesiæ, sed etiã ex culpa propria. vt puta ille qui habet consciẽtiam peccati mortalis. Et de talibus est aliquorum opinio, quòd tales habita conscientia peccati mortalis, statim tenentur confiteri: sed confessionem sacerdoti fiendam licitè differre possunt vsque ad tempus paschæ. Ratio ipsorum est, quia præceptũ ecclesiæ (extra de pœ. & re. omnis.) nõ plus eos obligat: quod quidem est præceptum affirmatiuum. quod in hoc differt à negatiuo: quia præceptum negatiuum obligat ad semper & pro semper. Præceptum affirmatiuum obligat non pro **E** semper: sed solum ad certum tẽpus: maxime si determinatum tempus in præcepto affirmatiuo sit determinatum. Istud autem præceptum de confessione facienda affirmatiuum: certum tempus continet, scilicet tempus paschæ: ergo solum illo tempore obligamur ad confessionem. Insuper dicunt tales, quòd certi sunt casus in quibus quis habens conscientiam peccati mortalis: etiam ante illud tẽpus

Ecclesiast. 17.
Greg. lib. 25. mor. cap. 24.
Greg. in ho.
Augusti.
Ecclesi. 17.
Quæstio. Confessio an debeat fieri statim habita opportunitate.

A pus confiteri tenetur. Primus ratione sacramẽti: vt cum quis vult celebrare, vel eucharistiam sumere. Secundus ratione periculi: vt cũ quis est infirmus, & in periculo mortis. Tertius ratione conscientię: vt si alicui dictet conscientia quòd statum confiteri tenetur: aliter enim faceret contra consciẽtiam: quod semper est peccatũ. Quartus est ratione dubij, scilicet quãdo quis verisimiliter dubitat, quòd in pascha non habebit opportunitatem confitẽdi: vt exponens se longæuæ peregrinationi: vel habẽs conscientiam peccati, cuius absolutio spectet ad episcopum, cuius modo habet copiam: quam verisimiliter in tempore paschæ nõ habebit. Quintus est ratione statuti obligãtis: sicut religiosi ratione suarum constitutionum, ad quas obseruãdas obligantur: omni septimana confiteri tenentur: & cer- B

Alia opinio. tis temporibus in anno cõmunicare. Sed ista opinio mihi vera non videtur. Quia credo quòd quilibet statim habita conscientia peccati mortalis: habita opportunitate cõfiteri tenetur. Et voco hic opportunitatem confessionis, quando habet sufficientem memoriam suorum peccatorum, diligenti exãminatione præmissa, quam tenetur facere quàm citius potest: si habet copiã sacerdotis proprij, aliàs debiti: si habet tempus congruũ. Istis ergo conditionibus habitis, & consimilibus: dico quòd quilibet habens conscientiam peccati mortalis: statim confiteri tenetur.

Confessio de iure diuino est. Ad hoc probandum sciendum, quòd confessio sacramentalis peccatorum, & si non sit de iure naturali: est tamen de iure diuino. Primò, quia in antiqua lege fuit prophetico spiritu prenunciata. C *Prouerb. 28.* Prouerb. 28. Qui abscondit scelera sua non dirigetur: qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea: misericordiam cõsequetur. Secundò quia cõfessio à Christo fuit instituta. Quãdo enim Christus dedit Petro, suisque successoribus potestatem iudiciariam animas ligandi & soluendi. Ioã. 20. tunc confessionem instituit. *Ioan. 20. & Matth. 16.* Probo. Quia nullus rectè potest iudicare de his quę ignorat. Si ergo apostoli habebant animas iudicio ligare vel absoluere: oportebat ipsos scire status & cõditiones animarum: quæ sciri non possunt, nisi per cõfessionem propriam cuiuslibet: quia solus deus inspicit hominum corda. *2. Paral. 6.* Christus ergo instituendo apostolos animarum iudices: ex cõsequenti instituit confessionem ipsis faciẽdam. D Ex quo patet, quòd confessio est de iure diuino. Ad illa autẽ quæ sunt de iure diuino: quilibet obligatur, etiã absq; aliquo statuto ecclesiæ. Sed ad ius diuinum obseruãdum: quilibet semper obligatur opportunitate habita: ergo. Præterea, habens consciẽtiam peccati mortalis, & differens confessionem opportunitate habita: etiam posito quòd habeat peccati displicẽtiam interiorem: quæro an talis est in statu gratiæ, aut non. Si dicas quòd sic, cùm omnis existens in statu gratiæ licitè communicari possit: ergo talis licitè sine cõfessione posset communicari, & missam celebrare. quod manifestè est falsum etiam per eos: quod patet ex casibus positis superius. Si antẽ dicas, quòd talis non sit in statu gratiæ: cum hoc E nõ sit, nisi quia habita opportunitate differet cõfessione: quã si nõ differret, esset in statu gratiæ: sequitur q̃ habita opportunitate statim confiteri tenetur: sicut statim tenetur ad statũ peccati dimittẽdũ, & gratiæ procurandũ. Præterea sciẽdũ q̃ quilibet mortaliter peccans offendit non solũ Deũ, sed etiã ecclesiam. Offendit enim Deum, quia sibi debitam obedientiam subtrahit & honorem. Offendit etiã

A ecclesiam, quia seipsum qui ante erat membrũ ecclesiæ, membrũ diaboli facit: ad Ephes. 5. *Ephes. 5.* Christus dilexit ecclesiam: & nos membra sumus corporis eius. Vel si antè erat in peccato: seipsum qui de iure debet esse membrũ ecclesiæ, magis subijcit hosti ecclesiæ. Cum ergo quilibet offendens alium, & damnificãs, habita opportunitate teneatur statim sibi reconciliari, & satisfacere: vt docet Christus Matth. 5. dicens, Si offers munus tuum ad altare, relinque ibi &c. *Matth. 5.* Sequitur quòd peccator habita conscientia peccati mortalis, statim tenetur recõciliari Deo & ecclesiæ: & sibi de dãno illato satisfacere. Deo autem reconciliamur per contritionẽ. Psal. 50. *Psal. 50.* Cor contritum & humiliatum Deus non despicies. Ecclesiæ autem reconciliamur per exte- B riorem cõfessionem, per quam peccator se humilitet subijcit iudicio ministri ecclesiæ, declarãs offensam sibi factam: & se paratum offerens ad emẽdam, & satisfactionem debitã facere iudicio illius: igitur. Nec ratio opinionis oppositæ valet: quia illa decretalis, Omnis vtriusque: non dat licentiam differendi confessionem, nec fortè dare posset, sed prohibet prolixiorem negligentiam. Sicut consimiliter ecclesia sub certis pœnis prohibet, ne quis vltra annum remaneat in excommunicatione. Nõ tamen sequitur, quòd licitè vsque ad annum possit remanere in excommunicatione. Sic etiam in proposito. Et ideo sicut laborans morbo cõtagioso & mortali: statim habita opportunitate tenetur quærere remedium & peritum medicum, & mor- C bum occultum aperire medico: & iuxta consilium medici facere, aliter suiipsius homicida reputaretur: Sic multo fortius in morbo spirituali hoc esse debet. Et ideo bene dicebat ille rex Ezechias. *Esa. 38.* Viuens viuens ipse confitebitur tibi. Et dicit bis viuens, vt denotet vitam corporis & vitam mentis, quæ in discretione consistit. Si igitur viuens viuẽs debet confiteri: qualiter licitè potest cõfessionem differre: cùm ignoret diem & horam mortis corporis, & perditionis rationis, & discretionis mentis? Debet ergo cõfessio præuenire & præoccupare faciem iudicis. Et hoc est quod hic ait Psalmista. *Præoccupemus faciem eius in confessione.*

Quoniam Deus magnus dominus: 1633
D & rex magnus super omnes deos.

Hic adducitur multiplex ratio quare sic Christum debemus laudare. Et prima sumitur ratione suæ dignitatis. Secunda ratione suæ potestatis: ibi, Quia in manu. Tertia ratione suæ bonitatis: ibi, Quoniam ipsius. Quarta ratione nostræ vtilitatis: ibi, Venite adoremus. Primò ergo est à nobis Christus laudandus ratione suæ dignitatis. Quod ostẽdens Psal. dicit, *Quoniam deus magnus dominus.* Quasi dicat Bene debemus Christum laudare, quoniã ipse est Deus: quia filius Dei æternus ratione suppositi, non Deus participatione, sed per essentiam: quia in principio erat verbũ, & verbum erat apud deum, & deus erat verbum. Et verbum caro factũ est &c *Ioan. 1.* Si igitur Christus est verus Deus, sequitur E quòd est magnæ dignitatis: scilicet quòd sit magnus dominus, & rex super omnes alios reges & dominos. Et hoc est quod subdit, *Et rex magnus super omnes deos.* idest super omnes alios sanctos. Nam prophetę & alij sancti, dij participatiune in scriptura vocantur, psal. 81. *Psal. 81.* Ego dixi dij estis: & filij excelsi omnes. vide versi. 774. & 809. & 1391. & 1411. Vnde de Christo dicitur Apocal. 19. *Apoc. 19.* quòd ipse est

rex re

Dominus proprie dicitur deus Christus & non homo.

rex regũ & dominus dominatiũ. Nota ergo quòd A dicit. *Quoniam deus magnus dominus*, quod dicit ad differentiam temporalium dominorum, qui veri domini non sunt dicendi: propter tres cõditiones eis deficientes. Primò quia non possunt tantũ reddere seruo suo, quantum seruus eis tribuit. Et per consequens magis indigẽt seruo, quàm seruus domino: & per consequens non habent veram rationem libertatis: ergo nec dominij. Secundò, quia nullus dominus terrenus potest facere seruum suũ liberum: quia nec ipse liber est. Patet, quia ipse seruit malis affectionibus & cupiditatibus: vt iræ, auaritiæ & huiusmodi. Vnde Seneca epistola 74.

Seneca.

seruus es: ostende mihi quis non sit: alius libidini, B alius auaritiæ, alius ambitioni, alius timori seruit. immo vt ipse Seneca docet in prouerbiis suis: domini vt communiter magis timent quàm serui. Rex inquit est qui multũ timetur: magisque à regibus quàm à seruientibus timetur: quia isti singulos, illi vniuersos timent. Et ad hoc dicit Chrysostomus super Matth. Semper enim grandis potestas maiori timori subiecta est. Sicut enim ramum arborum in excelso positarum si leuis aura flauerit mouet: sic & sublimes homines etiam leuis nuncij fama conturbat. Humiles autem sicut in conualle existentes plerunque in tranquillitate consistut. Tertiò, quia nõ possunt compellere homines ad liberè & bene seruiendum: quia nullus alteri bene seruit C inuitus & coactus. Per oppositum verò Christus deus est verus & naturalis dominus. Primò, quia seruis nullatenus indiget, nec per aliorũ seruitium aliquid sibi accrescit: immo potius seruis quos ille continuè præseruat & custodit. Vnde sibi quilibet seruus dicit, Conserua me domine. Sequitur, Bonorum meorum non indiges. Secundò, quia ipse sibi seruientes liberos facit: immo reges. Io. 8. Si filius vos liberauerit verè liberi eritis. Et Apoc. 1. Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes. Tertiò quia non solum homines, sed etiam omnis creatura seruit sibi velit vel nolit in cælo, in terra, & in inferno. Quia si homo seruiat sibi voluntariè, virtuosè seruiet: expectans in præsenti diuinam misericordiam, & in futuro gloriam. Si autem nolit diuinis præceptis obedire voluntariè: seruiet diuinæ iusticiæ in inferno. Ideo dicitur psal. 118. Ordinatione tua perseuerat dies: quoniam omnia seruiũt D tibi. Istud satis aduertebat Octauianus Augustus, sicut de eo dicitur in libro de duodecim Cæsaribus. Dicebat enim domini appellationẽ esse quasi opprobrium & maledictionem. Cum enim eo spectante ludos pronunciatum fuisset ipsum esse dominum & regem vniuersi: quod cum de eo dictum exultãtes approbassent; statim manum vultui apponens adulationem compressit: & sequẽti die eos grauissimè corripuit: & post hæc nunquam voluit se dominum nuncupari. Ex quibus patet, quòd propriè solus Deus Christus dicitur & dominus. Et hoc est quod hic ait Psalmista. *Quoniam deus magnus dominus*. Propter quod sibi dicitur, Nomen tibi dominus: tu solus altissimus &c. vide ver. 1430.

Chrysost.

Psal. 15.

Ioann. 8.

Apoc. 1. & 5.

Psal. 118.

Exemplum.

Psal. 82.

1634 Quia in manu eius sunt omnes fines terræ: & altitudines montiũ ipsius sunt.

Hic ostenditur Christus laudandus ratione suę potestatis. *Quia in manu eius*, id est, in potestate sunt omnes creaturæ: quas liberè cõseruat, & ad nihilũ A redigere potest. Notãdum quòd aliqui textus istũ versum aliter inchoant, sic dicentes. Quoniam nõ repellet dominus plebem suam: quia in manu eius sunt omnes fines terrę. Tamen textus communis non habet illud, Quoniam non repellet dominus plebem suam. Si tamen ponatur, tunc aduertendũ est, quòd per plebem domini intelligit populũ iudaicum. Lucæ 1. Benedictus dominus deus Israel: quia visitauit & fecit redemptionẽ plebis suæ. Hãc ergo plebem nõ repellit Deus: quia & si aliqui eorum a fide recesserunt, & per consequẽs à Christo sint repulsi, aliqui tamen multi remanserunt. Nam de ista plebe fuerunt apostoli & multi alij iusti, fuit B & Christus. Per fines terræ intelligit gentes, quæ per circuitum terræ Iudęorum habitabant vsq; ad fines terræ, quia terra Iudęorum erat in medio orbis sita, & gentes circũcirca terram per totum orbem habitabant. Dicit ergo, quoniam nõ repellet dominus plebem suam, quia scilicet partẽ Iudæorum tenebit in manu sua per fidem, ac etiam gentes reducet ad fidem, & sic in vna ecclesia coniungit Iudæos & gentes. Vnde de gentibus dicit, *Quia in manu eius sunt omnes fines terræ*, id est, omnes gentes reducet ad fidem, id est, de omni genere gentium. Et sic Christus est lapis angularis qui fecit vtraq; vnum. Et si aliquis de hoc dubitasset, scilicet, quod non posset gentes ad fidem ducere, quia inter gen- C tes erant magni & potẽtes domini, vt reges, imperatores, qui Christo contradicerẽt. Ad hoc respõdet Psalmista, dicens, quòd etiam ipsos magnates reges & imperatores conuertet, & ipsos oculo suę misericordiæ aspiciet. Et hoc est quod ait, *Et altitudines montium*. id est, altæ & terrenæ potestates, quæ prius Christi fidei aduersabantur, ipsius sunt, quia scilicet illos faciet de numero suorum fideliũ. Qualiter autem Deus aliquos repellit, & qualiter nõ. vide versi. 705. & 718. Item nota quòd per manum dei intelligitur eius potentia. vide versi. 125. Vel per manum dei intelligitur Christus. ver. 197. Et ista manus habet quinq; digitos. vide ver. 1520.

Plebs dei sunt Iudæi. Luc. 1.

Gẽtes sunt fines terræ.

Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud: & siccam manus eius formauerunt. 1635

D Hic ostendit Christum laudandum ratione suæ bonitatis, qua mare fecit & terram. A principio enim omnia erãt mixta in simul terra & aqua, sed Deus fecit mare quando cõgregauit aquas ad vnũ locum, scilicet ad mare oceanum, & tunc fecit etiã terram, quia terra in parte sui mansit discreta propter habitationem & alimenta hominũ & animalium. Vnde Gen. 1. dicitur. Dixit deus, congregentur aquę quæ sub cælo sunt in locum vnum, & appareat arida. Vocauitque deus aridam terram, cõgregationesq; aquarum appellauit maria. Et hæc omnia Christus fecit ratione suppositi. Per hoc vult ostendere Psal. Christi bonitatem, qui nos sic regit, vt nulla creatura hominem ad peccatum cogere possit. Vbi notandũ quòd hic per mare intel- E ligitur omnis tentatio, tam mũdi quàm carnis vel diaboli, quæ mare dicitur, quia ad amaritudinem peccati nos conatur inducere. De hoc mari dicitur Iob 41. Ferueścere facit quasi ollam profundũ maris. quod fit quando grauis tentatio inflammat cor intetius, Sed istud mare tentationis, vel aduersitatis Deus sic arctat, vt non permittat nos tentari supra id quod possumus, sed facit cum tẽtatione prouen

Gen. 1.

Iob 41.

Tentationes moderat deus.

prouentum:vt etiam ex tentatione,id est, mēs prida afferat fructum. Et hoc ponit glo. dicens, *Quoniam ipsius est mare*. scilicet, mundus vel diabolus: cuius fluctus, id est, tentationes vel aduersitates tantummo arctat Deus, vt non permittat nos tentari supra id quod possumus. Qui fluctus etiam prouentum,id est, vtilitatem nobis faciunt, Deo illud agente. Ipse ergo facit quòd nec scandala tibi nocerant:quæ moderatur. *Et ipse fecit illud*. Hoc addit, vt omnia subiecta esse eius potestati cognoscas. Vnde & Gregorius ait. Pius conditor noster cum viribus flagella moderatur,ne virtutem pœna transeat: & per astutiam fortium humana infirmitas excidat. Vnde bene per Paulum dicitur. Fidelis autem Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis; sed faciet cum tentatione prouentū,vt possitis sustinere. Nisi enim misericors Deus cum viribus tentamenta modificet; nullus profecto est qui malignorum spirituum insidias nō corruens portet. Quia si mensuram tentationibus iudex non præbet, eo ipso protinus stantem deiicit, quo vltra vires onera imponit. Quia vt ait idem Gregorius, nimirum iudicij occulti mensura est, & quādo persecutionis procella prosiliat,& quando quiescat,ne aut non exagitata electos exerceat: aut non moderata in profundum mergat &c. Sic ergo, quia huius maris tentationes vel aduersitates Christus ad libitum temperat: ideo sub ipsius dicitur esse potestate. Quod notans Psal. dicit, *Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud: & siccam manum eius formauerunt*. id est, aridam & solidam terram mentis humanæ quæ diuinæ gratiæ recipit imbrem, & fructificat: quam non sinit fluctus tentationum operire. De periculis quæ sunt in mari istius mundi, per tres syrenas maris figurata, vide versi. 653.

Greg. lib. 9. mor. cap. 34.

1. Corinth. 10.

Greg. 28. moral. ca. 16.

1636 Venite, adoremus, & procidamus, & ploremus ante dominum qui fecit nos: quia ipse est Deus noster.

Hic ostendit Christum laudandum ratione nostræ vtilitatis, id est, ratione beneficiorum suorum nobis collatorum. quæ in speciali sunt duo: primum quia creauit nos ad imaginem suam: secundum, quia gubernat nos per misericordiam suam. secundum ponit ibi, Et nos populus. Quantum ad primum sciendum, quòd quamuis omnia de nihilo creauit: tamē modo quodam singularissimo hominem inter cætera maioris dignitatis creauit: vt ostendit Greg. super illo verbo Iob 10. Manus tuæ domine fecerunt me &c. dicens, Ac si humiliter dicat, Quia sub iusto examine dignum non est tuæ placationi quod feci: pensa misericorditer ne pereat quod tu fecisti. Quibus etiam verbis peruersum Manichæi dogma destruitur: qui duo esse principia mentiens: à Deo spiritum, à sathana vero carnem esse conditam asserere conatur. Sanctus enim vir prophetici spiritus gratia plenus longè post ventura considerat: & errorum germina præuidēs calcat, dicens, Manus tuæ domine fecerunt me, & plasmauerunt me totum in circuitu. Qui enim & plasmatū se, & factū totū in circuitu à Deo asserit, tenebrarum genti nec in spiritu suo aliquid nec in carne dereliquit. Nam plasmatum se propter internam imaginem retulit: factum verò totum in circuitu: in eo quòd ex carnis constat indumēto memorauit. Notandum verò est quòd se plasmatum manibus asserit: misericordiæ iudicis dignitatem suæ conditionis opponit. Quamuis enim per coæternum patris verbum cuncta creata sint: in ipsa tamen relatione creationis ostenditur quantū cunctis animalibus: quātumque rebus vel cælestibus, sed tamen insensibilibus, homo præstatur. Cuncta quippe dixit & facta sunt. Cum vero facere hominem decreuit: hoc quod reuerenter pensandum est: præmisit dicens. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Neque enim sicut de rebus cæteris de eo scriptum est: fiat, & factum est: neque vt aquæ, volatilia, sic terra hominē protulit: sed priusquam fieret, faciamus dicitur. vt videlicet quia rationalis creatura condebatur: quasi cum consilio facta videretur: quasi per studium de terra plasmatur, & inspiratione conditoris in virtute spiritus vitalis erigitur: vt scilicet non per iussionis vocem; sed per dignitatem operationis existeret, qui ad conditoris imaginem fiebat. Hanc dignitatem habens in qua à Deo est factus hic allegat Psalmista: vt ipsum dominum laudemus & adoremus. dicens, *Venite adoremus, & procidamus, & ploremus ante Deum*. Et rationem subdit, *Qui fecit nos*. Et vide debitum modum laudādi: primò vt ipsum adoremus: secundò vt ante ipsum procidamus: tertiò vt peccata nostra ploremus. Venite ergo primò adoremus dominum Iesum Christum. Adorare enim aliquid, est illud præ omnibus aliis diligere: in illo totam spem suam ponere: vt dictum est suprà versi. 300. & 320. Primum ergo quòd requiritur ad laudem Christi, est ipsius super omnia dilectio: vt nullius alterius rei dilectio sibi præponatur, secundum doctrinam apostoli dicentis, Quis nos separabit à charitate Christi: tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an gladius &c. Certus sum enim quòd neque mors, idest, timor mortis, neque vita, id est, amor vitæ præsentis &c. neque aliqua creatura poterit nos separare à charitate Dei quæ est in Christo. Sic ergo qui timore mortis, vel amore vitæ præsentis, vel alterius creaturæ præcepta Christi contemnit, ipsum Christum non adorat. sed illud adorat, cuius dilectione Christum contemnit. Quos reuocat Psalmista nunc, dicens, *Venite adoremus dominum* scilicet, corde ipsum præ omnibus diligendo. Ioan. 4. Veri adoratores adorāt in spiritu & veritate. Sed hīc vnum dubium cadit: si vera adoratio Dei stat in spiritu & veritate: qui spiritus loco non circūscribitur: quare ergo adorando obseruamus locorum differentias: vt puta oramus versa facie ad orientem. Et sic oratoria nostra & ecclesias ordinamus, quòd caput ad partem orientis habent. Quomodo ergo in spiritu Deum adoramus: si loca adorando obseruamus? Ad hoc dico quòd quamuis in spiritu & veritate, & non localiter adorandus sit Deus: vt, scilicet, magis credatur placabilis in vno loco quam in alio: veruntamen ipsa locorū differentia quandoque ad adorandum & orandum, specialius nostram deuotionem incitat & auget. Per accidens tamen dum, scilicet, per ipsa loca aliqua nobis diuinitatis mysteria præsentantur. Quis enim nostrum existens in loco, in quo Christus orando genu flexit, non deuotius Christum adoret orando? & sic de cōsimilibus. Nos ergo publicè Christum orando, versus partem orientalem oramus: quamuis ad omnem partem possimus orare. Quia illa pars orientalis nobis tria repræsentat: quibus consideratis nostra augetur deuotio. Nobis enim repræsentat: primum principium à quo

Hominis dignitas patet ex modo creationis.

Greg. lib. 9. moral. cap. 33.

Hominem animam & corpus fecit Deus

Gen. 1.

Adorare debemus Christum.

Rom. 8.

Ioan 4.

Quæstio.

Adoramus ad orientem & quare.

Ecclesiæ habent caput ad orientem & quare.

nostra progreditur fælicitas. Acerbũ supplicium, A quo nostra redimitur iniquitas. Vltimũ iudicium, quo nostra concipitur humilitas. Primum patet, quia ipsa pars orientalis est principiũ lucis solaris: qua omnia tẽporalia generãtur, nutriũtur & cõseruãtur. Et sic nobis repræsentat ipsum Deum: à quo nostra beatitudo procedit, & perpetuatur. Zac. 6. Oriens est nomen eius. In huius figuram Christus ad orientem cælos ascendit. Psal. 67. Ascendit super cælum cæli ad orientem. Vt ergo fęlicitatis desiderio magis accensi videndo præsentem orientalem deuotius Deũ adoremus, versis vultibus ad orientem adoramus. Secundum patet, quia oriens repræsentat nobis Christi passionem. Christus enim in cruce positus faciem habebat ad occidentem, & dorsum ad oriẽtem: quia scilicet pro nobis patiendo illos aspiciebat qui per peccatum occiderant, B & recesserant à vero oriente. Si ergo Christum per faciem volumus aspicere pro nobis pendentem in cruce, dum ipsum colimus, oportet nos faciem nostram ad orientem vertere: vt sic non solum mente in faciem Christi adorando tendamus: sed etiam corpore. dicens, psal. 83. Respice in faciem Christi tui. Sic ergo dum ad orientem adoramus: faciem Christi pro nobis crucifixi aspicimus mẽte. Ezech. 8. Viri habentes faciem ad orientem adorabant ad ortum solis. Tertium patet. Legimus enim quòd Christus in valle Iosaphat, quæ est iuxta montem oliueti, qui est iuxta Hierusalem à parte orientali tenebit vltimum iudicium. Cuius iudicij consideratio nos a multis malis refrænat, & ad humilitatem inducit. Et ideo ad orientem adoramus, vt vl- C timum iudicium ante oculos nostræ mentis habeamus. Vnde de Christo in vltimo iudicio existẽte, dicitur, Stabunt pedes eius super montem oliuarum qui est contra Hierusalem ad orientem. Secundus actus laudis Christi est, vt procidamus ante ipsum. Vnde dicit, *Venite adoremus. & procidamus.* Procido procidis, cõponitur ex pro, & cado, dis. Et est procidere idẽ quod ante cadere. Et sic ille procidit ante aliquem, qui ante aliquem ex humilitate se totum prosternit ad terram. Sic enim de Magis legitur Matth. 2. Et procidentes adorauerunt eum. Et hoc est signum summæ humilitatis, & reuerentiæ erga Christum habendæ. Non enim coram aliquo homine debemus in signum reuerẽtiæ pro- D cidere, sed solùm coram Deo. vt ait Gregorius libro 21. mor. cap. 11. dicens, Cùm primus pastor ecclesiæ Petrus adorante se Cornelio, supra se sibi honorem videret oblatum, ad æqualitatem conditionis citius recucurrit, dicens, Surge & ego ipse homo sum. Quis enim nesciat quòd conditori suo homo, & nõ homini debeat prosterni? Quia ergo humiliari sibi plusquam debuit hominem vidit, ne vltra humilitatis metas mens intumesceret, esse se hominem recognouit: quatenus illati sibi honoris elationem frangeret, considerata æqualitate conditionis. Veruntamen hodie hoc modicum ex elatione præsidentium obseruatur: quia indifferenter summo pontifici & alijs maioribus homines loquendo se prosternunt: & ante ipsos procidunt. E Tertius actus laudis Christi est: vt de peccatis agamus pænitentiam. Et hoc est quod ait, *Venite, adoremus, procidamus. & ploremus ante Deum.* Non enim maior laus alicui potest exhiberi, quam factis seipsum accusare, & ipsum laudare. Quod bene aduertens Magdalena pedes Christi lachrymis lauit. Ideo dicitur, Plorate in miserijs vestris.

[Marginal notes: Zacha. 6. — Psalmus 67. — Psalmus 83. — Ezech. 8. — Zach. 14. — Matth. 2. — Prosterni homini nullus debet: sed soli Deo procidere. — Act. 10. — Laudat Deũ qui pænitet. — Luca 7.]

Et nos populus pascuæ eius: & oues manus eius. 1637

Hic ostendit Christum laudandum ex beneficio gubernationis. Deus enim speciali modo gubernat homines vltra alia animalia & cæteras creaturas. Quod notans apostolus ait, Non est cura Deo de bobus, id est, talis, sicut de hominib^9: quia homines gubernat specialius. vt puta quia propter hominẽ legem dedit: præmia & supplicia ordinauit æterna: & non propter alia animalia. Vnde de gubernatione quam specialiter circa homines habet, dicitur, Vniuersorum finem ipse considerat, scilicet, bonorum & malorum. Quod exponens B Greg. dicit, Vniuersorum nomine electos comprehendi voluit & reprobos. Nam bona faciens Deus: mala verò non faciens: vniuersorum curam habet. Nam ab iniquis facta ne inordinatè veniant: ipse disponendo considerat vniuersorum finem: & patienter tolerat omnia: atque intuetur electorum terminum, quòd ex malo mutentur ad bonum. Intuetur etiã reproborum finẽ, quod de malo opere dignè trahantur ad supplicium. Vidit finem persequẽtis Sauli, quo prostratus diceret, domine quid me vis facere. Vidit finem quasi obsequentis discipuli: quo commisso scelere guttur laqueo stringeret: seque & peccãtem puniret: & vlterius puniendo deperiret. Vidit Niniuitas delinquẽtes: sed considerauit finem delinquentium pænitentiam cor- C rectorum. Viditque Sodomam delinquentem: sed considerauit finem ardoris luxuriæ ignem gehennæ. Vidit gentilitatis finem: quòd possessa iniquitatum tenebris, quandoque fidei luce clarescerẽt. Vidit Iudææ terminũ: quòd ab ea luce fidei quã tenebat obduratè perfidię se tenebris cęcaret. &c. De quibus patet, quòd vigilantiori cura Deus homines gubernat cæteris creaturis. Et si obijciatur illud Sap. 6. quòd æqualiter est ei cura de omnibus. Ex prædictis patet responsio, scilicet, quo ad effectum, æqualiter est ei cura de omnibus: licet diuersis effectibus de omnibus curet. Sicut si pater duos filios habens, vnum doctorem, alium militem: quos æqualiter affectu diligit: diuersis tamen effectibus illos gubernabit, scilicet, militi dans non li- D bros, sed arma: doctori autem libros dabit non arma. Sic Deus omnes creaturas æqualiter gubernat, vnicuique prouidens secundũ naturæ suæ statum. Et ideo cum hominis natura nobilior sit cæteris, diligentius gubernat homines. Hoc ergo beneficium hominem ad Christi laudem inducit. Quod hic commemorans Psalmista dicit, *Et nos populus pascuæ eius: & oues manus eius:* quia, scilicet, nos singulariter pascit, & vt oues suas sua manu gubernat. Et aduerte quòd idem intelligit hic per oues & per populum. Vnde hic ait glo. vide quam eleganter ordo verborum mutatus est. Non dixit oues pascuæ, nec populus manus: quod magis videretur cõgruere: quia ad oues pascua magis pertinẽt. Quod ideo fecit, vt ipsas intelligas oues quæ E sunt populus. Ista etiã littera specialiter referri potest ad populum Hebraicum, quem Deus gloriose quadraginta annis pauit in deserto. Vel aliter potest intelligi, quòd nos sumus populus pascuę Dei: non solum quia nos Deus gubernat & pascit: sed etiam quia nos pascimus Deum bonis operibus nostris. Vnde sicut mali malis operibus diaboli famem pascunt (vt dicit Grego.) sic & bonis operibus

[Marginal notes: Hominum specialem curam Deus habet. 1. Corin. 9. — Iob 28. — Greg. lib. 38. moral. ca. 17. — Finẽ omnium Deus videt. — Sap. 6. — Pascit nos Deus & nos Deum. — Greg. 33. mor. cap. 12.]

Grego.lib.30. moral.c.34.

bus bonorum pascitur Deus. Vnde Gregor.lib. 30.moral.c.34.dicit, Bonis operibus cõuersorum quasi herbis virentibus deus satiatur. Vnde voce sponsi in canticis dicitur. Vbi pascas, vbi cubes in meridie: cùm ex desideriis carnalibus ardenti corde reproborum apud electorum suorum pectora refrigerium interuenit bonę cogitationis &c. Sumus ergo populus pascuæ dei: quia ipse sua gratia nos reficit. Psal. 36. Spera in Deo & fac bonitatem: & pasceris in diuitiis eius. Sumus populus pascuæ eius: quia ipse pascitur bonis operibus nostris. Can.6. Dilectus meus descẽdit vt pascatur in hortis. Quid autem propriè sit populus: dictũ est ver. 816. Per oues autem boni designantur. vide versic. 88. & 1334.

Psal.36. Can.6.

1638 Hodie si vocem eius audieritis: nolite obdurare corda vestra.

Hebr.3.

Hæc est tertia principalis pars: in qua concludit principale propositum: quod est (secundũ quòd deducit Apostolus) inducere omnes & maximè populum Hebræorum ad obediẽdũ humiliter Christo: ne propter inobedientiam & rebellionem impediatur ab ingressu terræ viuentium: sicut & patres eorum qui de Ægypto educti fuerunt: propter eorum rebellionem in deserto deo factam fuerunt impediti ab ingressu terræ promissionis. Et circa hoc tria facit: quia primò admonitio præmittitur: secundò ad hoc exemplum adducitur: ibi, Sicut in irritatione: tertiò pœna illata exprimitur: ibi, Quadraginta. Quantum ad primùm sciẽdum, quòd inter alias differentias legis nouæ & antiquæ hæc est vna: quia, scilicet, antiqua fuit data, nõ quidem per Deum in persona propria loquẽtem: sed per angelum deum repræsentantẽ: vt expresse habetur Act. 7. Noua data fuit à deo in persona propria: quia à Christo, qui est verus deus. vt habetur Matt.5. Vbi Christus aperiẽs os suum docebat eos, &c. Ex quo sequitur quòd sicut Christus est maioris excellentiæ quàm sit aliquis angelus: ad Hebr.1. Sic & lex noua excellit antiquam. Et ideo lex noua cum maiori obediẽtia, cum maiori deuotione est obseruãda, quàm lex antiqua. Cuius oppositũ faciens maiori pœna puniri meretur, quàm violator legis antiquæ. Item notãdum quòd lex noua per diem designatur: & lex antiqua per noctem: quia sicut dies in claritate noctẽ excedit: sic in lumine gratiæ lex noua antiquam. Et hoc est quod dicit Apostolus ad Rom.13. Nox præcessit, scilicet, lex antiqua: dies autem appropinquauit, scilicet, lex noua. Et ideo per ly hodie, intelligitur lex noua, vel tempus gratię. Loquitur ergo tam cum Iudæis, quàm cum cæteris omnibus Psal. dicens. *Hodie.* scilicet, tempore gratiæ, *si vocem eius audieritis.* Et hic ponitur si, pro quia: scilicet, quia vocẽ eius Christi audietis: quia per se nunc loquitur, qui olim per seruum loquebatur: qui præcones ante se mittebat: ipse venire dignatus est: ideo ad eius vocem ne sitis duri: sicut ad vocem serui duri fuerunt in deserto patres vestri. Et hoc est quod subditur. *Nolite obdurare corda vestra.* scilicet, legem euangelicam repellendo. Et notanter dicit, *Nolite obdurare:* ostendens quòd cordis obduratio vel obstinatio: non est à deo: sed à libero hominis arbitrio. Et si dicas, quòd deus dixit, Exod.7. Ego indurabo cor Pharaonis: & sic obduratio cordis est à deo. Respõdet magister lib. 1. dist.41. quòd quamuis misericordiæ nullum sit meritum, ne gratia euacuetur, si non gratis data,

Lex antiqua data fuit per angelum: sed noua per Deũ. Act. 7. Matth.5. Hebr.1. Lex antiqua dicitur nox: sed noua dies. Rom.13. Exod.7.

obduratos, tamen aliquando inuenimus meritum, scilicet, mala voluntas quæ obicem ponit. Miseretur itaque deus secundum gratiam quæ gratis datur: indurat autem secundum iudicium quod meritis redditur. Vnde sicut reprobatio Dei est nolle misereri: ita obduratio Dei est non misereri. Non quòd à deo irrogetur aliquid quo sit homo deterior: sed tantum quo sit melior non erogetur. Vnde vult dicere, quòd deus indurat hominem solũ: quia non miseretur.

Sicut in irritatione secundum diem tentationis in deserto: vbi tentauerũt me patres vestri: probauerunt, & viderunt opera mea. 1639

Hic adducit exemplũ de illis qui in deserto territi verbis exploratorum, fuerunt rebelles deo: vt habetur Nume.14. vide ver. 1630. Hic enim culpa parentum in exemplum repetitur, vt pœna timeatur. Illi enim territi verbis exploratorum voluerũt reuerti in Ægyptum, citò obliti potentiæ diuinæ, quæ tam mirabiliter ipsos eduxerat de Ægypto. Hoc est enim Deum irritare, visa eius potentia de ipso diffidere. Et ista irritatio vocatur dies tẽtationis: quia sic deum prouocando tentabant: habitis multis experientiis de ipsa dei potentia, & misericordia circa seipsos. Et hoc est quod dicit, *Vbi tentauerunt me patres vestri: probauerunt, & viderunt opera mea.* vt puta quòd mare ante ipsos fuit exiccatum: quòd Pharao cum omnibus suis fuit submersus in mari: quòd ad orationem Moysi Amalech cum suo exercitu fuit superatus: & sic de multis aliis miraculosis dei operibus, quæ viderant, & probauerãt. Quibus nõ obstantibus, adhuc de Deo diffidebãt. Istum versum recitat Apostolus ad Hebr.3. quem sic ibi gl. exponit, *Sicut in irritatione.* &c. id est, nolite obdurari sicut patres vestri obdurati sunt in die tentationis in deserto: vbi magis dei indigebant auxilio. q.d. ita & vos in deserto huius mundi cauere debetis: ne tentetis deum: ne pereatis sicut illi perierunt in deserto: qui deum tentauerunt. Recolamus quòd ille populus tẽtauerit Deum, & acceperit disciplinã: & rectus sit in deserto tanquàm ab optimo sessore frenis legum & præceptorum: non desistente etiam emendationis virga: qua percussi sunt pro amaricatione. historia enim satis nota est: de eo quòd miserũt exploratores videre terram. Et cum audirent ab eis ibi esse inexpugnabilis giganteæ staturæ viros, obliti virtutis dei totiẽs probatæ, dixerunt, Redeamus in Ægyptum ad ollas carnium. Vnde iurauit dominus quòd nõ intrarent terram promissionis: quæ esset eis requies laboris. Et sic omnes perierunt præter duos, scilicet, Caleb & Iosue. Nolite ergo vos effici similes illis. Et nota quòd aliqui deum tẽtant multipliciter. Primò aliqui tentant Dei clementiam: qui scilicet negligenter & sine deuotione orant. Eccl. 18. Ante orationẽ præpara animã tuã: & noli esse sicut homo qui tentat Deũ. Secundò aliqui tentãt dei patiẽtiam: qui scilicet de die in diẽ in peccatis perseuerant: & quandoq; per totum tempus vitæ suæ. Cõtra quos dicitur, Tentauerunt & exacerbauerunt Deum excelsum: & testimonia eius non custodierunt. Tertiò aliqui tentant Dei iusticiam: qui scilicet iniustè optant inferre vindictam. Lucæ 9. Vis vt dicamus vt descendat ignis de cælo, & deuoret eos. Quartò aliqui tentant eius

Nume.14. Tẽtauit populus Deum in deserto. Hebr.3. Tẽtatur Deus multipliciter. Ecclesi.18. Psal.77. Lucæ 9.

potentiam: qui scilicet in periculis existentes, non plenè de ipso cõfidunt. Iudith 8. Qui estis vos qui tentatis dominum, & tempus vultis ponere misericordiæ eius? Et loquebatur cõtra sacerdotes: qui statuerant dare se in manibus Nabuchodonosor, nisi deus infra quinque dies eos liberaret. Quintò aliqui tentant dei sapientiam: qui scilicet exponũt se ad docendum alios sine studio & premeditatione. Psal. 77. Tentauerunt deum in cordibus suis. Et sequitur, Et malè locuti sunt de deo.

Iudith 8. Psal. 77.

1640 Quadraginta annis offensus fui generationi illi: & dixi, semper hi errant corde.

Hic ponitur pœna illi populo illata propter suã obdurationẽ. Modica enim est via inter Ægyptũ, & terram promissionis: tamen Deus peccatis eorũ iratus per quadraginta annos circunduxit eos per desertum, retardans introitum terræ promissionis: quousque omnes qui exierãt de Ægypto, à viginti annis & suprà qui viderunt mirabilia dei, & increduli permanserant, morerẽtur in deserto: vt habetur Nume. 14. Et hoc est quod ait, *Quadraginta annis offensus fui generationi illi* id est, implacabiliter iratus fui contra eos, non permittens eos intrare terram promissionis. *Et dixi semper hi errant corde.* q.d. ipsi errabãt volũtariè. Vnde talis error peccatũ eorum augebat, non minuebat. Sicut ignorantia voluntaria peccatum auget, non diminuit. Quia isti experti sunt dei miranda opera, & tamen increduli deo manebant. Consimiliter ergo & nos qui cõtinuè videmus Christi mirabilia, si rebelles ei fuerimus, ipse nobis erit offensus. Mysticè autẽ secundũ glo. hic per quadraginta annos designat omnia secula. Constat enim ex denario qui est primus limes numerorum: & ideo plenitudinem significat. Et ex quaternario: qui ad quatuor tempora anni refertur. Et sic per quadraginta, omne tempus designatur. Vnde & dominus in huius numeri sacramento quadraginta diebus ieiunauit, quando tentatus est. Matth. 4. Et quadraginta diebus post resurrectionem cum discipulis suis fuit, antequàm in cælum ascenderet: per hæc significans se nobis semper adesse & cõsolatorem & adiutorem in hoc peregrinationis & tentationis tẽpore. Sicut & ipse ait, Ego autem vobiscũ sum omnibus diebus vsq; ad consummationem seculi. Et nota quòd singulariter iste numerus quadraginta est numerus pænitentiæ applicatus: sic enim isto numero ieiunauit Moyses. Exo. 24. Helias 3. Reg. 19. Et ipse Christus. Matth. 4. Et hoc ad denotandum quòd totum tempus vitæ præsentis pænitentiæ debet deputari, & non lætitiæ temporali. Qui enim hic in isto numero vult lętari: ipso cõpleto tristabitur. Sicut patuit de Zoroastre: qui ante quadragesimum diẽ solus risisse legitur: qui postea dæmonibus fuit dedicatus. vide suprà ver. 841.

Nume. 14. Quadraginta significat omne tempus. Matth. 4. Matth. vlt. Quadraginta est numerus pænitentiæ dicatus. Exod. 24. 3. Reg. 19. Matth. 4.

1641 Et isti non cognouerũt vias meas: vt iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam.

Hic ponitur causa talis pœnæ qua non intrauerunt in terram promissionis, & fuerũt prostrati in deserto. Cuius causa fuit, quia noluerũt præcepta Dei obseruare. Et hoc est quod de ipsis dicit, *Et isti non cognouerunt vias*, id est, non approbauerunt legem meã, & præcepta mea, quæ dedi eis illa adimplendo. Sicut enim non cognoscere dei, aliquãdo idem est quòd non approbare: sicut dicit fatuis virginibus. Amen dico vobis, nescio vos. Sic & nõ cognoscere hominis dicitur non approbare. Sicut de malis dicitur, Viam pacis non cognouerunt: nõ est timor dei ante oculos eorum. Et ideo illico sequitur pœna. vnde subdit, *Quibus* scilicet, malis, iuraui in ira mea. Iratus dicitur deus quando malos vult punire. Et sic iurat in ira, quando stabiliter proponit peccatum punire. Vnde aliquando deus iurat iratus: quandoq; iurat placatus. Iurauit enim placatus obedientia Abrahæ, Gen. 22. Per memetipsum iuraui, dicit dominus: quia fecisti rem hanc: & non pepercisti vnigenito tuo propter me: benedicens benedicam tibi &c. Iurauit iratus quando iurauit punire Heli, cum omni domo sua: quia filios non correxerat. 1. Reg. 4. Iuraui domui Heli, quòd non expietur iniquitas eius victimis & muneribus vsque in æternum. Eodem modo dissimẽa hic punire rebelles iurauit in ira sua. Sed quid iurauit, subdit. *Si introibunt in requiem meam.* Hic enim accipitur, si pro non. Et est sensus. Iuraui quòd ipsi nõ intrabunt in requiem meam. Ad literam dicebat de terra promissionis, in quam intrãtibus dedit requiem. Et quia illa requies fuit figura quietis bonorũ in patria: quia vt dicit Apostolus. Omnia in figura contingebant illis: ideo per hoc intẽdit Psal. inducere omnes, & maximè populum iudaicum ad obediẽdum Christo: ne Christo increduli & inobedientes excludantur ab ingressu terræ viuentium: vbi est requies sempiterna beatorũ. Notandum autem quòd requies bona quam debemus appetere: triplex est, scilicet, requies iustorum, requies contemplatiuorum, & requies beatorum. Prima est contra laborem culpæ: secunda contra laborem vitæ actiuæ: tertia contra laborem omnis miseriæ. Prima est requies iustorum. Mali enim in peccato positi nunquam requiem habent. Vnde superbus semper cum ambitione cõtendit: auarus cum diuitiis: & sic de singulis. Vnde Grego. Rarum valde est vt qui auarum possidẽt ad requiẽ tendant: cum per semetipsam veritas dicat, Difficile qui pecuniam habent, intrabunt in regnum cælorum. Nam qui hic multiplicãdis diuitiis inhiãt, quæ alterius vitæ gaudia sperant? quod tamen vt redemptor noster valde rarum, & ex solo diuino miraculo euenire posse mõstraret. Apud homines inquit hoc est impossibile: apud deum autem omnia possibilia sunt. Sed boni in conscientia requiẽ habent: qui seipsos sanctificant Deo. Exod. 16. Requies sabbathi sanctificatio est domino. Secũda requies est contemplatiuorum. Actiui enim sollicitudinibus mundi intenti requiem habere nõ possunt. Sed veri pauperes qui cõtemplatiuam vitam eligunt, veram requiem cordis habent. Quoniam vt ait Greg. Mira securitas cordis est aliena nõ quęrere: sed vniuscuiusque diei sufficientia cõtentum manere. Ex qua etiam securitate perennis requies nascitur: quia à bona & tranquilla cogitatione ad gaudia æterna transitur. Econtrà reprobi & hic fatigantur in desideriis, & illic in tormentis: eisq; de labore cogitationis labor doloris nascitur: du ab æstu auaritiæ trahuntur ad ignẽ gehennæ. Et quia contẽplatiuus quilibet in solo deo requiescit: ideo dicit psal. 4. In pace in idipsum: dormiã & requiescã. Tertia est requies beatorũ. Vera enim requies in præsenti haberi non potest: vbi continuè abundant

Matth. 25. Psal. 13. Gen. 22. 1. Reg. 4. 1. Cor. 10. Requies bona multiplex est. Gre. 4. mora. cap. 2. Luca 18. & Matt. 10. Matth. 19. & Luca 18. Exod. 16. Greg. lib. 15. moral. c. 12. Psal. 4.

dant labores & miseriæ, sed solù in patria: vbi nullum bonum est sine aliqua miseria. Et de hac requie

Iob 36. *Greg. l. 26. moral. c. 32.* dicitur Iob 36. Requies mensæ tuæ erit plena pinguedine. Quod exponens Greg. dicit, Requies mensæ est refectio satietatis internæ, quæ pinguedine plena dicitur: quia internæ voluptatis delectatione præparatur. Huius mensæ epulas esuriebat pro-

Psal. 16. *Psal. 41.* pheta cum dicebat, Satiabor cum apparuerit gloria tua. Huius mensæ pocula sitiebat, dicens. Sitiuit anima mea ad deum fontem viuum: quãdo veniam & apparebo ante faciẽ dei. Et de hac requie

Esa. 32. dicitur Esa. 32. Sedebit populus meus in requie opulẽta. Et istam prohibet Deus malis: de quibus nunc ait, *Quibus iuraui in ira mea: si introibunt in requiem meam.*

PSALM. XCV.

1642 Cantate domino cãticum nouum: cantate domino omnis terra.

Hic psalmus hunc habet titulum. Psalmus Dauid, quando domus ædificabatur post captiuitatẽ. Pro cuius euidentia notandum, quòd quando Iudæi per regem Babyloniæ fuerũt captiui: inter alia mala quæ Babylonij fecerũt, ipsi templum per Salomonem factum funditus euerterunt: sed post captiuitatem tempore Zorobabel fuit reædificatũ: vt patet 1. Esdræ 1. Et ideo dicũt aliqui, quòd Dauid hoc in spiritu prophetico præuidens fecit istũ psalmum ad laudandũ Deum, & gratias sibi agendum, quãdo templum reædificabatur. Sed istud nõ videtur verisimile. cuius ratio est: quia quando tẽplum fuit reædificatum, gentes non fuerũt admissæ ad illam reædificationem: immo magis expulsæ,

Esdr. 4. vt habetur 1. Esdræ 4. Ad ædificationem autem tẽpli de quo psal. agit fuerunt gentes admissæ. Propter quod in isto psal. dicitur, Annũciate inter gẽtes gloriã eius: in omnibus populis mirabilia eius. Dicunt ergo doctores Hebræorum, vt Rabbi Sa. quòd iste psal. agit de tempore Messiæ, cuius tẽpore ædificabitur templum Deo mirabile. Ad cuius ædificationem gentes & alij orbis populi congregabuntur. Credebant enim Iudæi ipsum messiam temporaliter regnaturum, & templum materiale facturum. Sed in hoc errant. Quoniam sicut Christus regnum temporale non habuit: ipso dicente,

Ioan. 18. Regnum meum non est de hoc mundo: sic nec tẽplum materiale ædificãdum. Sed regnum spirituale habuit in suis fidelibus: & templum spirituale ædificauit, quando animas nostras fecit templum dei. Et ad istud spirituale templum fabricandum, non solum Iudæi, sed & gentes & populi fuerunt vocati. Ædificatur hoc tẽplum per Christum, non ex lapidibus insensibilibus: sed ex lapidibus viuis,

Ephes. 2. sicut ait Apostolus. Estis ciues sanctorum & domestici dei superædificati super fundamentũ apostolorum & prophetarum: ipso summo angulari lapide &c. Agit ergo iste psalmus de templo ecclesiæ per Christũ ædificatæ. Ex quibus apparet sensus tituli, qui est: psalmus Dauid quando templum ædificabatur, id est, psal. iste est Dauid, id est, attribuitur ipsi Dauid, scilicet, Christo agens de hoc quod factum est: quando ædificabatur, scilicet domus domini spiritualis in toto orbe terrarum. Quibus visis, accedo ad psalmi diuisionẽ. Sicut enim ad ædificationem domus materialis duo genera hominum requiruntur, scilicet, magistri & præceptores, & subditi operatores: Cõsimiliter ad

A ædificationem templi spiritualis, magistri & præceptores sunt prælati, & prædicatores: sed operatores sunt alij fideles subditi. Et secundum hoc psalmus habet duas partes: quia ad Christi laudẽ primò excitat prælatos & doctores: secũdò alios subditos fideles ibi, Afferte domino pa. Prima pars diuiditur in duas: quia ipsos excitat primò ad Christi præconium: secundò ad debitum Christi obsequium ibi, Confessio. Prima in duas: quia primò ipsos inducit ad actum præconij: secundò ad prædicationem euangelij: ibi, Annunciate inter gentes. Prima in duas: quia primò inducit ad Christi præconium: secundò ostendit præconij modũ: ibi,

B Cantate domino & benedicite. Quantum ad primum sciendum quòd dicit, Cantate domino canticum nouum. Cantare enim domino, nihil aliud est quàm Dei laudes, non solum corde, sed etiam voce cum lætitia resonare. vide de hoc suprà versi. 1145. & 1146. Sed quid cantare debemus adiũgit, *Canticum nouum.* Est enim canticum vetus, & cãticum nouum. Canticum vetus est vetus testamentum: canticum nouum est nouum testamentum. vide suprà versi. 653. Dicit ergo, *cantate domino*, id est, Iesu Christo, cãticum nouum, scilicet, canticũ euangelicum: quod non requirit pœnam & mortẽ peccatoris: sed vitam, id est, Christo domino attribuite cãticum nouũ: quod est gratiæ & misericor-

C diæ, non canticum antiquum: quod erat rigoris & iustitiæ. vt puta, oculum pro oculo, dentem pro dente &c. Christi autem canticum misericordiæ erat. Vade & amplius noli peccare. *Ioan. 8.*

Cantate domino, & benedicite nomini eius: annunciate de die in diem salutare eius. 1643

Hic ostẽdit cantandi modũ. Cãtant enim aliqui domino voce: sed corde diabolo. Sed illi domino verè cãtant, qui corde, & ore, & opere deũ benedicũt, i. oibus occasionẽ dãt benedicendi deũ. Et aduerte q; hic psal. tribus vicibus dicit. Cãtate dño: *Trinitatis mysterium.* ostẽdẽs mysteriũ trinitatis. Vt ly primũ, cãtate dño, referatur ad Deũ patrẽ, secundũ referatur ad filiũ, tertiũ ad spiritũ sanctũ. Vnde hic ait glos. Ter dicit

D cãtate dño, ad distinguẽdam personarũ trinitatem: quia laus Christi honor est totius trinitatis. Et sic principiũ istius versus refertur ad spiritũsanctũ: vt sit sensus, *Cãtate domino*, i. spirituisancto. *Et benedicite nomini eius* Hic modo reuertitur ad laudẽ Christi. Nã nomen eius quod debemus benedicere est Iesus: vt oẽs ipsum nostrũ saluatorem credamus. Et quia hoc maximẽ spectat ad prælatos vt populum instruãt benedicere nomẽ Iesus: ideo consequẽter se ad prælatos vertit dicẽs, *Annunciate de die in diẽ salutare eius.* i. cõtinuè prædicate Iesum omnium esse saluatorem. Sic ergo ad prælatos maximẽ spectat cãtare, & annũciare populo salutare Christi. Vnde nota q; sancti prædicatores annũciãdo diuina my- *Prædicatores cantant canticum nouum.* steria, cauere dicũtur. In quotũ figuram angeli an-

E nunciantes futura, canere dicebantur. Apoc. 8. Et angeli qui habebant septem tubas, parauerunt se vt canerent. Vnde & quilibet sanctus prædicator, dicit cum psalm. Et immisit in os meum canticum *Psal. 39.* nouum, carmen deo nostro. Prædicatio enim euãgelij canticũ nouũ dicitur: sicut antiquæ legis cãticũ vetus. Quod ostendit ibi gl. dicens, Cantabãt enim homines veteris testamenti canticum vetus, scilicet, oculũ pro oculo, dentẽ pro dẽte, aĩam pro

 anima:

A anima: & ad infernum omnes descendebant, clausa regni ianua: prohibebat Cherubin paradisi aditũ: in cuius manu erat ignea rumphea. Sed prædicatores noui testamenti cantant canticum nouum: quod nouus homo attulit Christus, per quem noua facta sunt omnia. Nouus ergo populus noua cantat de incarnatione, de resurrectione, de ascensione, de regni cælestis apertione, & huiusmodi. Et hoc est quod prædicatoribus præcipitur. Cantate domino canticũ nouum, quia mirabilia fecit. Sed heu: quia prædicatores satis possunt hodie cãtare: tamen ad ipsorum canticum pauci cõuertuntur. Vnde conquerendo hodie ipsi mundanis hominibus dicunt. Cecinimus vobis, & non saltastis, id est, prouocauimus vos ad nostrum canticum, & B non saltastis: lamentauimus, & non plãxistis. Quia satis possunt cãtare de præmijs, & lamẽtari de supplicijs: ad eorum tamen canticum quasi nulli immutantur. Sed vt mihi videtur, ipsimet prædicatores dant in hoc occasionem: maximè propter duo. Primò, quia suo cantu maiores peccatores palpãt, quos fortius terrere deberent. Secundò, quia & si verbis cantant, tamen operibus tacent. Et de istis duobus loquitur Greg. exemplo galli, dicens. Gallus nãque valentiores & profundiores cantus edere solet in profundioribus horis noctis: cùm verò tempus matutinum appropinquat, leuiores, & minutiores omnino voces format. Sic & prædicatores cum iniquis adhuc mentibus prædicãt: altis & magnis vocibus æterni iudicij terrores resonant: C quia videlicet quasi in profundæ noctis tenebris clamant. Cum verò iam auditorum suorum cordibus veritatis lucem adesse cognoscũt: clamoris sui magnitudinem in dulcedinem vertunt: & non tam illa quæ de pœnis sunt, quam illa quæ sunt blanda de præmijs proferunt. Qui etiam minutis tunc vocibus cantant: quia appropinquãte mane subtilia quæque de mysterijs prædicant: vt sequaces illi eo minutiora quæque de cælestibus audiãt: quo luci veritatis magis appropinquãt. Et quos dormiẽtes longus gallicantus excitauerat: vigilãtes succisior delectet. Ex quibus patet, quòd prædicator secũdum variationem temporis & auditorum variare debet cãticum prædicationis. Oseæ 2. Canet tibi iuxta dies iuuentutis suæ, & iuxta dies ascensio- D nis suæ de Aegypto. Secũda causa est, quia prædicator quod ore cantat, operibus tacet. Cuius oppositum debet facere: vt exemplo galli ostendit Greg. 30. moral. c. 7. dicens. Gallus cùm se iam cãtus edere parat: prius alas excutit: & semetipsum feriẽs vigilantiorem dedit. Sic & ipsi sancti prædicatores cũ verba prædicationis monent: prius se in sanctis actionibus exercent: ne in semetipsis torpẽtes opere; alios excitẽt voce. Prius sua punire fletibus curant: & tunc quæ aliorũ sunt punienda denunciãt. Prius igitur alis insonant, quam cantum emittãt: quia antequam verba exhortationis proferãt: omne quod locututi sunt, operibus clamant. Quia ergo prædicatores hodie oppositũ prædictorum faciunt; ideo cantando paucos conuertunt. Prædi- E cando enim bona verbis; & operibus mala demõstrãdo: plus occasionem præstant auditoribus maledicendi Christi nomen, quam benedicendi. Et ipsos reprehendens psalmista ait. *Cantate domino, & benedicite nomini eius.*

Psal. 97. — Matth. 11. — Greg. 30. moral. cap. 7. — *Prædicator fortius arguere debet maiores peccatores.* — Osea 2. — *Prædicator prius debet facere quod prædicat.*

1644 Annũciate inter gentes gloriã eius: in omnibus populis mirabilia eius.

A Hic inducuntur prælati ad prædicationẽ euangelij. Annunciare debent gentibus de Christo maximè tria, scilicet, gloriã suæ resurrectionis. secundò excellentiam suæ dominationis: ibi, Quoniam deus magnus dominus. tertiò potentiam suæ operationis: ibi, Quoniam omnes dij gẽtium dæmonia. Vbi notãdum, quòd quamuis principalius ad Iudæos venerit Christus, ipso dicente, Non sum missus nisi ad oues quę perierunt domus Israel. tamen consequenter ad omnes mundi gentes saluandas venit. Vnde ipse dicebatur expectatio gẽtium. Ipse etiam dicebatur desideratus cunctis gẽtibus. Aggæi 2. Veniet desideratus cunctis gentibus. Et hinc est quòd post eius ascẽsionem discipuli primò prædicauerunt Iudæis gloriam Christi resurrectionis. B Virtute magna reddebant apostoli testimonium resurrectionis Iesu Christi. Sed per Iudæos expulsi, se ad gentes transtulerunt. Sic enim Paulus & Barnabas constanter Iudæis dixerũt: Vobis oportebat primum loqui verbũ dei: sed quoniam illud repulistis, & indignos vos iudicastis: ecce conuertimur ad gentes. Et hoc præuidens Psal. apostolis & alijs prædicatoribus, dicit, *Annunciate*, scilicet, non solum Iudæis: sed etiam *Inter gentes gloriam eius*, scilicet, gloriam suæ resurrectionis. Et ne fortè intelligatur gentes in particulari, sed vniuersaliter de omnibus gentibus, ideo subdit. *In omnibus populis mirabilia eius.* scilicet, annunciate vt alia Christi sacramẽta mirabilia. vt quomodo mirabiliter con- C ceptus, & natus: quomodo mirabilia in mundo est operatus, cæcos illuminãdo, surdis auditum, claudicantibus gressum, mutis loquelam, & mortuis dederit vitam. Quod & sic factum est. Quia vt habetur Mar. vlti. Illi autem profecti prædicauerunt vbique domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. Et nota quòd multa mirabilia de Christo annunciare debemus, scilicet, eius incarnationem, natiuitatem, operationem, resurrectionem, & ascensionem. vide suprà. ver. 657.

Matth. 15. — Genes. 49. — Aggæi 2. — Actuum 4. — *Gẽtibus prædicatur fides.* — Actuum 13. — Mar. vlt.

Quoniã magnus dominus, & lau- 1645
dabilis nimis: & terribilis est super omnes deos.

Hic ostendit quòd debent annunciare excelsam D dominationem. Christus enim magnus dominus dicitur: quia omnium dominorum dominus. Ipse est rex regum, & dominus dominantium. De hoc vide versi. 1633. & 957. & 1270. & 775. Et aduerte, quod Christi magnitudo maximè in iudicio apparebit. Ibi enim habebit, & ostendet tria contra tria parua, quæ in mundo ostendit. Primo enim in mundo apparuit seruus & infirmus: quia cum in forma dei esset &c. humiliauit semetipsum formã serui &c. Phil. 2. Sed in iudicio apparebit magnus dominus: quia omnium ordinarius iudex. Et quãtum ad hoc dicit, *Quoniam magnus dominus*, scilicet, erit Christus: quia, scilicet, eius dominij magnitudo tũc omnibus apparebit: de quo dicitur. 1. Reg. 2. Dominus mortificat & viuificat: quia bonis da- E bit vitam: sed malis mortem æternam. Dominus pauperem facit, & ditat: humiliat & subleuat. Et infra. Dominus iudicabit fines terræ. Secundò in mundo apparuit humilis & despectus. Vnde & Iudæi dicebant de ipso. Ecce vidimus eũ, & non erat ei aspectus &c. Sed in iudicio apparebit nõ despectus, sed totus gloriosus. Et quantum ad hoc dicit, quòd erit & laudabilis nimis: quia ab omnibus eius

Apocal. 19. — *In iudicio magnus apparebit Christus multipliciter.* — 1. Reg. 2. — Esa. 53.

eius iusticia ratione laudabitur: quia & iusti laudabunt eius misericordiam, qua saluati erunt: & mali videbont se iustè damnatos. Sed hic aduertendum, quum omnis virtus existat in medio: & omne nimium recedat à medio: quomodo ergo Christus dicetur laudabilis nimis: quia tunc non virtuosè *Nimis significat multa.* laudabilis esset? Ad hoc dicendum: quòd secundum grammaticos huiusmodi aduerbium nimis, quandoque denotat superabundantiam: & idē est quòd plus iusto: sicut de duobus dæmoniacis dicitur *Matth. 8.* Matth. 8. quòd occurrerunt ei duo habētes dæmonia sæui nimis, id est, plus iusto. Aliquando vero denotat perfectionem excedētem intellectum nostrum. *Psal. 138.* Sic enim dicitur. Nimis bonorati sunt amici tui deus &c. *Nimis laudabilis est Deus. Ephe. 2.* Quia honor quem deus tribuit in patria suis amicis: nostrum intellectū excedit. non quòd sit indebitus & plus iusto. Sic etiam loquitur apostolus. Propter nimiam charitatem qua dilexit nos deus &c. Nō quòd illa charitas dei fuerit plus iusto, & vitiosa: sed quia nostrum intellectum excedit. *Gualfredus.* Vnde Gualfredus exponēs dicta verba apostoli, dicit. Nimia est ira Dei: nimia est & charitas Dei. Immensus siquidem est deus: & non nisi immensum amat: sed nec nisi immensum iudicat. Veruntamen non ad ipsum: sed solum ad nos referenda est vtraque nimietas. Siquidem consideretur nostra indignitas, nimiū diligimur: si nostra infirmitas, nimis punimur. Quam terribilis es domine, qui sic iudicas: quàm amabilis, qui sic amas. Nostra itaque omnia tam sunt minima, vt eorum comparatione omnis magnitudo dei sit nimia &c. Sic ergo dicitur Christus laudabilis nimis: quia supra vires nostras dignus est omni laude. Et hoc est *Ecclesiast. 43.* quod dicitur Eccl. 43. Magnificate eum quantum potestis: maior est enim omni laude. Sic enim dicitur. *Psal. 144.* Psal. 144. Magnus dominus, & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis. Tertiò in mundo fuit timidus: quia timorem humanum in se *Mar. 14.* assumpsit voluntariè. Vnde Mar. 14. Cæpit Iesus pauere & tædere. Sed in iudicio nullū timens, omnibus apparebit terribilis. ideo subditur. *Terribilis super omnes deos.* Deos hic appellat omnes mūdi potentes, & etiam ipsos dæmones qui ab idololatris pro Deo coluntur: quia omnes dij gentiom dæmonia: vt statim sequitur.

1646 Quoniam omnes dij gentium dæmonia: dominus autem cælos fecit.

Hic ostenditur quòd debent annunciare mirabilem Christi operationē. Hic enim Psalmista ponit differētiam inter Christū verum Deum: & dæmonia vel idola gentium: quæ dij nuncupatiuè dicuntur. Quoniam cùm per verbum Dei æternum *Ioan. 1.* omnia sint facta, cælū, terra, mare &c. Ioan. 1. Omnia per ipsum facta sunt. sequitur quòd cum Christus sit verbum, quòd omnia quæ Deus non sunt, per Christum sunt facta. Vnde ratione suppositi *Christus vt verbum fecit omnia.* Christi verum est dicere. Iste puer fecit cælum: fecit stellas: fecit totum orbem. vt ait magister lib. 3. dist. 11. Ipse ergo Christus qui ratione suppositi omnia quæ sunt facta fecit: dicitur non factus. Dæmones autem vel idola gentium qui dij dicuntur, simpliciter sunt. Omnes enim angelos à principio fecit, dicens, Fiat lux: & facta est lux. Sed ipsis à deo luce factis: alij permanendo luces sunt confirmati: alij superbiēdo tenebræ siue dæmones sunt effecti. Isti autem dæmones in idolis à gentibus colebantur: quæ idola operibus hominū sunt facta: vt dif- A fusè deducitur Sap. 13. *Sap. 13.* Hanc ergo differētiam ponens Psalmista, ostendit quòd omnia idola gētium quæ dij appellantur, sunt facta. Sed Christus verus deus omnia fecit: inter quę omnia nominat cælum tanquam omnibus alijs creaturis nobis maius apparens. Per cælos ergo superiorem cælestem regionem: vt cælum empyreum in quo dæmones habitare non possunt inde superbia proiecti. Vel per cælos accipit ipsos cælestes angelos, vel prædicatores & apostolos, qui virtute Christi potestatis imperant dæmonibus. q.d. Psal. Prædicate Christi pænitentiam: quia ipse cælos fecit, quod dæmonia & dij gentium facere non possunt: quia ipsi sunt à Christo facti. Volens ergo Psal. Christi prædicandam ostendere potentiam ait, *Dominus autē cælos fe-* B *cit.* Per cælos hic accipe sanctos prædicatores: de quibus dicitur, Cæli enarrāt gloriam dei. vide ver. *Psal. 18.* 252. Isti autē cæli, scilicet, sancti apostoli & prædicatores, potestatem habēt supra dæmones. Luc. 9. *Luca 9.* Dedit eis potestatem super omnia dæmonia. Quid ergo sequitur, nisi quòd cælorum potestas est maior quā dæmonū: & Christi potestas maior quam cælorum: quia ipse cælos fecit.

Confessio & pulchritudo in conspectu eius: sanctimonia & magnificētia in sanctificatione eius. 1647

Postquam Psalmista excitauit prælatos & prædicatores ad Christi prædicandam laudem & præ- C conium. Hic excitat eos ad Christi debitum obsequium. Vbi aduertēdum quòd obsequium Christi in noua lege debitum, requirit in obsequēte interiorem mundiciam mentis: & exteriorem pulchritudinem corporis, vel apparentiæ exterioris. Mundiciam enim interiorem notat hic, dicens, *Confessio:* quia per confessionem mundatur anima ab omni sorde. Psal. 31. *Psal. 31.* Dixi confitebor &c. & tu remisisti impietatem &c. Vnde hic ait glo. Confitendo fit homo de fædo pulcher. Si ergo amas pulchritudinem: confitere vt sis pulcher, id est, iustus. Munditiam verò exteriorem notat, dicens, *Et pulchritudo.* *Sacramētum eucharistia cō tinet pulchritudinem mentis & corporis.* Christus enim in suo sacrificio immūditias etiam corporales expellit: qui in conspectu suo cōfessionem & pulchritudinem requirit. Quod ideo dici- D tor ad excludendum immunditias quas gētiles in cultu idolorum faciebant: sicut in sacris Priapi, viri & mulieres incedebant nudi: & faciebāt aliquas vilitates quas hodie etiam meretrices facere erubescunt. Similiter & in cultu legis antiquæ multæ immunditiæ corporales includebātur: vt puta ibi iuxta altare occidebātur animalia: quorū sanguine altare aspergebatur: & aliquando populus. Ibi etiam propter sanguinem occisorum animalium congregabatur magna muscarum multitudo: fætor erat & multiplex immūditia. Christus in sacrificio nouæ legis non solum puritatē interioris conscientiæ requirit: quæ per confessionē acquiritur: sed etiam exteriorem pulchritudinem. Vnde in sacrificio Christi nullus actus inhonestus exercetur: E nulla turpitudo animalium ibi adducitur: nullus animalis sanguis ibi spargitur: sed ibi sub speciebus panis & vini suum corpus & sanguis pulcherrimè & mundissimè cōsecratur. Et hoc est obsequium dignè Christo debitum ad altare sibi ministrare cū mūditia mētis quam inducit debita confessio: & corporis quam continet debita corporis munditia & pulchritudo. Et hoc est quod ait, *Con-*

fessio, quo ad primum: & *Pulchritudo in conspectu eius*, quo ad secundum. Et quòd tantā pulchritudinem sequitur huc sacramentum: subdit dicens. *Sanctimonia & magnificentia* Sanctimonia quod idē est quod sanctitas: quia in hostia consecrata Christus cōtinetur: qui est sanctus sanctorum: omnes alias sanctificans. Ibi est magnificētia: quia ibi est Christus verus deus quo nihil maius cogitari potest. Hoc idem replicat psal. notanter, dicens, *Confessio & magnificentia in conspectu eius &c.* Quis dicatur pulcher, vide ver. 739. Et aduerte quòd meritò Christus in hoc nouæ legis sacramento dicitur magnificentia. Sicut enim magnificus dicitur magna faciēs: sic & magnificentia magnorum factio. Si autem hoc sacramentū cōsideres: videbis in ipso magna fieri, vt puta quod ad verbū sacerdotis panis fit corpus Christi, & vinum sanguis. quòd idem corpus Christi in diuersis locis continetur: quòd Christus totus in tota hostia existens ad diuisionem hostiæ nō diuiditur: & similia. Istum versum exponens Hugo ait, *Cōfessio & pulchritudo in cōspectu eius.* Cuius eius? Certè speciosi forma præ filiis hominum; ipsius in quē desiderant angeli prospicere. Audis cui places, ama vnde placeas: ama confessionem ob quam amaris: ama confessionē si affectas decorē. Confessioni iungitur decor, iungitur pulchritudo: habes vtrūque. Confessionem inquit & decorem induisti. Et confessio & pulchritudo in cōspectu eius. Reuera vbi confessio, ibi pulchritudo: ibi decor. Si peccata sunt, in confessione purgantur: si bona sunt, cōfessione cōmendantur. Cum mala tua cōfiteris, sacrificium deo spiritus contribulatus. cum dei beneficia confiteris: immolas deo sacrificium laudis. Bonum ornamentum animæ confessio: quæ & peccatorem purgat: & iustum reddit puriorem. Absque confessione, iustus iudicatur ingratus: & peccator mortuus reputatur. A mortuo quippe tāquam qui non est perit confessio. Confessio igitur est peccatoris vita; iusti gloria. Et si necessaria sit peccatori; tamē iustum decet. Denique rectos decet laudatio. Sericum & purpura & cincturarum fucus decorē habent: sed non præbent. Quicquid tale applices corpori exponit speciem suam non deponit: secum denique tollit cum tollitur. Ipse quippe decor qui cum veste induitur, & cum veste deponitur: vestis quippe procul dubio est talis decor non vestiti. Ille igitur est verus, propriusque cuiusque rei decor, qui nulla interiacente materia per se inest. O quam decenti robore genas suffundit ingenuæ gēma pudoris: nec inferioris insigne decoris disciplina præfertur. O quam cumpetentem reddit omnem corporis statum disciplina. Ceruicē submittit, ponit supercilia, componit vultum, ligat oculos, cachinos cohibet, moderatur linguam, gulam frænat, irā sedat, format incessum.

Eucharistia dicitur magnificentia.

Hugo. Confessio pulchritudinē habet & decorē.

Disciplina totum corpus ornat.

1648 Afferte domino patriæ gētium: afferte domino gloriā & honorē: afferte domino gloriam nomini eius.

Hæc est secūda pars: in qua inuitat subditos ad Christi laudem. Et primò ipsos ad Christi præconium inducit: secundò ad rationem multiplicē adducit: ibi, Commoueatur. Prima in duas: quia primò Christi obsequium imponit: secundò obsequij modum exponit: ibi, Tollite hostias. Quantum ad primum sciendum quòd Psalmista prævidit gētes Christi fidem recepturas ad prædicationem Apostolorum: Et tales ad honorem inuitat, dicens, *Afferte domino*, scilicet, Iesu Christo, *Patriæ gentium*, scilicet, ad fidem conuersarum. Sed quid domino debeant offerre, subdit. *Afferte domino gloriam & honorē*, Vbi notandum quòd secūdum Philosophum differt honor à gloria sicut superius ab inferiori. quòd omnis qui alteri offert gloriam: sibi etiā offert honorem, & non econtrario. Vnde dicit, quòd honor est exhibitio reuerentiæ in testimoniū virtutis suæ: etiam si fiat secretò, vel corā paucis. Sed gloria dicitur quando talis reuerentia fit publicè, & coram multis. Ex hoc igitur vult ostēdere Psalmista, quòd conuersis ad fidem non sufficit honorare Christum in corde, & secretò, vel ipsum confiteri; sed etiam oportet ipsum in publico & apertè cōfiteri. Vt puta si quis ab infidelibus captus, & ad Christum negādum inductus: si Christi fidem teneat corde, sed ne moriatur ipsum neget ore: hoc non sibi sufficit, sed peccaret mortaliter. vide suprà versi. 458. Vult ergo Psalmista quòd non solum honorem Christo exhibeamus: sed etiam gloriam: vt ipsum publicè cōfiteamur. Vnde ad maiorē huius expressionem, exhibitionem gloriæ replicat, dicens, *Afferte domino gloriam nomini eius.* Vel aliter. Afferte gloriam nomini alicuius, est ostendere quòd significatum nominis de illo verificetur. Sicut si quis vocatur Ioānes: glorificare illum de illo nomine, est ostendere quòd significatum huius nominis quòd est gratia, realiter sit in illo. Sic dare gloriam nomini Christi, quòd est Iesus, cuius significatum est saluator: est ostendere realiter ipsum esse saluatorem. Quod ille solū facit, qui se operibus disponit vt saluetur per ipsum. Nā peccans facto, negat ipsum esse saluatorem. Et sic nō dat gloriā nomini eius. Vocare enim aliquem dominum & non facere quæ dicit: est nomini eius inferre opprobriū. sicut dicebat Christus. Quid vocatis me domine domine: & nō facitis quę dico: Vel aliter, ille offert gloriam nomini Christi: qui omnia quæ facit, facit ad eius honorē: sic quòd de suis bonis operibus non quærit gloriam propriam: sed Christi. vide suprà ver. 412. 502.

Philo. 4. eti.

Honor quid sit & quid gloria.

Gloria dari nomini alicuius quid est.

Luce. 9.

Tollite hostias, & introite in atria eius: adorate dn̄m in atrio sancto eius. 1649

Hic ostendit quomodo gentes Christum debēt honorare. Quia nō solum verbis, sed rebus: & non solum exterioribus, sed seipsis: vt quilibet seipsum primò offerat deo, & consequēter sua. Nihil enim proficit deo offerre sua temporalia bona, & non seipsum. Quia secundum Greg. lib. 19. moral. c. 12. Manens in peccato, & suo amore dei distribuens: sua quidem dat deo, sed seipsum diabolo. Oportet ergo quòd primò quis seipsum deo offerat hostiā viuam, id est, non peccato mortuam: vt dicit apostolus. Obsecro vos per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuētem deo placentem &c. Quòd autem sit seipsum offerre hostiā viuam. vide suprà versi. 411. Et de talibus hostijs hic loquitur Psal. gentibus conuersis. *Tollite hostias.* Quādo autē quis primò se obtulerit deo: tūc secura sua potest offerre. Vel per hostias intelligit sacramētū eucharistiæ: in quo Christus honoratur, quādo dignè celebratur & sumitur. Nec mireris si illud sacramētū hostias dicit in plurali: quia quāuis sit vnū sacramētū & nō plura: tamē duabus distinctis cōsecrationibus cōsecratur: quarū vna aliā nō expectat. De isto ergo sacramento ait, *Tollite hostias*, i. recipite dignè istud sacramētū. *Et introite in atria eius.* Quia mul

Grego. Nota.

Rom. 12.

Hostia dicitur eucharistia.

A multotiens scriptura mentionem de atriis domini facit: ideo notádum, quod atrium in scriptuta duo maxime significat, scilicet, ecclesiã militantem, & ecclesiam triumphantem. *Atrium est ecclesia militans.* Primò ergo atrium dicitur ecclesia militans. Atrium enim dicitur ampla domus, & spaciosa. Et sic est ecclesia quæ per totum orbem est diffusa. Et in isto atrio benedicendus est Deus. *Psalmus 133.* Psalmus 133. Eece nunc Benedicite dominum omnes serui &c. Et attende quòd dicit, qui statis: quia solũ in atriis ecclesiæ Deum laudãt qui stant: non qui iacent. Stãt autem boni: sed mali iacent: vt ostendit Petrus ra. super illo verbo, Matth. 8. Domine puer meus iacet in domo &c. *Math. 8.* dicens. Qui vocat dominum suum, fatetur fideliter seruitutem. Quomodo hic qui sic agnoscit dominum puerum suum ausus est profiteri: quasi nesciens serui peculium ad dominum pertinere? Aut ignorat communia qui tam profunda mysteria docet, dicens, Puer meus: sed meum dico quia iacet. Si tuus esset domine nõ iaceret: sed staret. Ecce inquit benedicite dominũ omnes serui domini, qui statis in domo domini in atriis. Istud est atrium ecclesiæ in quo peccara nostra debemus confiteri. *Psalmus 99.* Psal. 99. Introite portas eius in confessione: atria eius in hymnis confitemini illi. In isto atrio verbum Dei debet prædicari. *Hierem. 26.* Hiere. 26. Sta in atrio domus domini: & loqueris ad eos omnes sermones meos quos mandauero tibi. *Atrium est gloria eterna.* Secundum est atrium triumphantis ecclesiæ. Psal. 83. Quam dilecta tabernacula tua domine: conspicit & defecit anima mea in atriis domini. vide ibi. In isto atrio gloriæ est æternitas sine fine. *Psalmus 83.* Psal. 83. Melior est dies vna in atriis tuis super milia. *3. Reg. 7.* 3. Reg. 7. Fecit Salomon atrium maius rotundũ. Figura enim spherica principio caret & fine. Ibi est obũbratio ab omni iniquitatis ardore. *Exod. 40.* Exod. 40. Circundabis atrium tentoriis: quia ibi sub vmbra alatum Dei sancti proteguntur. Vnde Ezech. 10. *Ezech. 10.* Nubes impleuit atrium interius. Ibi est clarus splendor gloriæ. Ezech. 10. Atrium repletum est splendore gloriæ domini Ad propositum de istis duobus atriis hic loquitur Psal. Primò de atrio ecclesiæ militantis, dicens, *Tollite hostias & introite in atria eius* id est, in ecclesia militãte: extra quam nullum verum fit sacrificium. Et ne mireris, si ecclesiam atria dicat in plurali. quia quamuis vna sit ecclesia catholica generalis: plures tamẽ particulares sunt ecclesiæ. vt ecclesia Cõstantinopolitana, Rauennensem. &c. Et de atrio triumphantis ecclesiæ, subdit, *Adorate dominum in atrio sancto eius.* id est, adorate Christum qui est in atrio gloriæ ad dexteram patris collocatus.

1650 Commoueatur à facie eius vniuersa terra: dicite in gentibus quia dominus regnauit.

Hic adducit rationem & motiuum præconij Christi. Et primò adducit rationem: secundò ostendit fidelium exultationem: ibi, Lætentur cæli. Laudem enim & præconium meruit Christus ratione suæ passionis & resurrectionis: propter quæ gentes ad fidem sunt conuersæ. Et ideo primò ponit eius passionem & resurrectionem: secundò mundi conuersionem: ibi, Etenim correxit. Quantum ad primum sciendum quòd Christum esse verum Deum ostendit omnis creatura in sui passione tam cælestis quam terrestris. Nam sol per totum orbem obscuratus est: petræ scissæ sunt, terræ motus factus est. Quibus visis magna multitudo conuersa est ad Christum. Et hoc est quod dicitur Luc. 23. *Luc. 23.* quòd omnis turba quæ simul aderat ad spectaculũ istud, videntes quæ fiebant, percutientes pectora sua reuertebantur. Et per per consequens ex istis signis cognouerunt Christum verum Deum esse: & sic verum regem & dominum. De istis autem signis in Christi morte factis Psalmista solum ponit hic terræ motũ, dicens. *Commoueatur à facie eius vniuersa terra.* id est, tempore suæ passionis commouebitur. Ex qua cõmotione fuit cognitus verus rex: ideo subditur, *dicite*, id est, dicet in nationibus: quia dominus regnauit. Vel per terrã intellige gentes quæ ad Christi fidem fuerunt cõmotæ omissa idololatria: quãdo audierũt Christum per mortẽ crucis in sua B resurrectione accepisse regnum super omnẽ creaturam. sicut deducit apostolus. *Philip. 2.* Factus est obediens vsque ad mortem: mortẽ ante crucis: propter quod & Deus exaltauit illum &c. vt in nomine Iesu omne genu flectatur &c. *Matth. vlt.* Et ipse dixit resuscitatus. Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Et quantum ad istum intellectum Psal. loquitur apostolis & aliis prædicatoribus, dicens, *Dicite in gentibus* id est, prædicate inter gentes: *quia dominus regnauit* quia, scilicet, merito suæ passionis in sua resurrectione regnum accepit. Vnde littera Augustini & Cassiodori hic dicit: quia regnauit à ligno, scilicet, crucis. Et hoc est quod in hymno cantat ecclesia. Impleta sunt quæ concinit Dauid fidelis, carmine: dicendo nationibus, regnauit à ligno Deus. C Dicat ergo psalmus apostolis, dicite in gentibus, quia dominus regnauit. Et quid ad hoc sequitur, scilicet, gentium conuersio: quia commoueatur, id est, ex hoc commouebitur à facie eius vniuersa terra, id est, gentes quæ per vniuersam terram habitabunt. Et nota quòd triplex est commotio qua *Commotio multiplex.* commota est terra, id est, gentes à facie Christi. Prima est commotio conuersionis peccatorum. Magna quippe est commotio quando peccator per pænitentiam cõmutatur: de idololatria ad fidem, de vitiis ad virtutem: & de filio perditionis & diaboli fit filius saluationis & Dei. Et isto modo commotæ sunt gentes ad prędicationem apostolorum. Et de ista commotione dicitur psalmus 28. *Psalmus 28.* Vox domini conuutientis desertum: & commouebit D dominus desertum Cades. vbi desertum vocat gentes: qui sine Deo, sine lege, sine prophetis fuerunt. Et dicuntur desertum Cades. Cades enim ad literam est ille locus vbi de petra per Moysen data est *Cades.* aqua populo. Et quod ad litteram ibi factum fuit: hoc factum est spiritualiter in ecclesia: quando ad prædicationem apostolorum, dura gentilium corda sunt ad fidem conuersa: quæ aquas viuas gratiæ emanant. Gentiles ergo dominus commouet, vt agricola commouet sterilem terram vt fructificet: sic & corda gentilium sunt commota: vt fructum pænitentiæ afferant: & aquam fidei & salutaris sapientiæ effundant. Vnde psalmus 59. *Psalmus 59.* Commouisti terram, scilicet, ab idololatria: & conturbasti eam, scilicet, per pænitentiam. Secunda est commotio E eruditionis subditorum. Nonne magna est commotio: quando quis de ignorantia mutatur ad sapientiam: de falsitate ad veritatem: de tenebris ad lucem. Christus autem ista commotione multos commouit docendo: ex quo laudãdus erat. sed ingrati Iudæi ex hoc ipsum diffamare credentes: ipsum accusabant Pilato, dicentes. *Luca 23.* Commouit populum docens vniuersam Iudæam à Galilea vsque huc.

huc. Et sic ipsum diffamare volentes laudabant. Vnde Beda ibidem dicit. His autem verbis, dicit, Commouit populum docens &c. non illum, sed seipsos accusant. Docuisse enim populum, & à pristini temporis ignorantia docẽdo commouisse: taliq́ue actu totam terram promissionis perlustrasse: non criminis, sed maximum est signum virtutis. Et per talem commotionem doctrinæ idololatriam
Esa. 19. amouit à populo. Esa. 19. Commouebuntur simulacra Ægypti à facie eius. Tertia est commotio admirationis deuotorum. Sic enim deuoti videntes Christi mirabilia quæ capere non sufficiunt, admi-
Matth. 21. ratione commouebuntur. Matth. 21. Cum intrasset Iesus Hierusalem commota est vniuersa ciuitas
Chrysost. &c. Vbi Chrysostomus ait, Meritò autem omnes commouebantur ad introitum Christi: videntes rem tam mirabilẽ. Homo laudabatur quasi deus: sed deus laudabatur in homine. Puto autem quòd nec ipsi qui laudabant, sciebant quod laudabant: sed spiritus subito ingressus in eos veritatis verba suadebat. Consimiliter ad spectaculum Pauli, vt di-
Actuum 21. citur Actuum 21. Commota est ciuitas tota, & facta est concursio populi. Prædictis ergo tribus modis cõmota est terra prædicãtibus apostolis, quòd dominus Iesus Christus regnauit a ligno.

1651 Etenim correxit orbem terræ qui non commouebitu : iudicabit populos in æquitate.

Hic ostendit mundi correctionem. Ante enim C aduentum Christi & eius passionem & resurrectionem totus orbis idololatria plenus erat: excepto populo Israel: qui tamen etiam multotiẽs idololatrabat. Sed postquam Christus resurrexit, & apostoli veritatem fidei per totum orbem prædicauerunt: gentes quæ habitabant in orbe ab errore correctæ fuerunt. Et hoc præuidens Psalmista ait. *Etenim correxit orbem terræ.* scilicet, ab idololatria. Et ipsum corrigendo tanta firmitate fidem fundauit in eis, vt ab illa amplius euelli nõ possint. quod satis in martyribus fuit manifestum: quia nec blandis, vel asperis, non verberibus, nec etiam ipsa morte ab ipsa Christi fide poterant separari. Et hoc est quod subdit, *Qui non commouebitur.* scilicet à veritate fidei. *Iudicabit populos in æquitate.* Hoc potest intelligi D
Iudicium discretionis. de iudicio discretionis: quod à tempore Christi incepit: quia per prædicationem Christi, & suorum prædicatorum aliqui conuersi sunt ad fidem: aliis in infidelitatẽ dimissis iusto Dei iudicio: licet nobis occulto. Deus enim ab æterno elegit quos voluit: alios dimisit quos non elegit. Omnes autem electos ab ipso per prædicationem fidei conuertit:
Iudicare in æquitate. & sic ipsos ab aliis diuisit. Quid est ergo dicere, Iudicabit populos in æquitate: nisi secundum æquitatem & iusticiam æternam per quam aliquos elegit, & aliquos non. Ipse secundum illam iusticiam illos iudicabit, id est, discernet & diuidet ab inuicem bonos conuertendo: malis omissis. Vel etiam hoc potest intelligi de iudicio finali: in quo iustè vnicuique dabit secundum opera sua. Et hic nota E æquiuocationem commotionis. Prius enim dixit, Commoueatur a facie eius vniuersa terra: nunc autem dicit, quòd correxit orbẽ terræ qui non commouebitur. Sed prima est commotio de malo ad bonum, qua totam terram commouit, scilicet, ab idololatria ad fidem. Secunda est commotio de bono ad malum: quam in suis electis non permittit:

A vt commoueantur à fide ad idololatriam. de qua nunc dicit: quòd orbis terræ non commouebitur. Supra istam partem quæ dicit. *Etenim correxit orbem terræ &c.* notandum quòd correctio ad hoc vt sit vtilis & virtuosa, requirit maximè quòd corrigens ab aliquibus vitiis sit immunis. Primò à cupiditate gloriæ: quia corrector vitiorum laudes populares quærere non debet. Vnde dicit Seneca epistola 52. Quid turpius est philosophia captante clamores? Nunquid æger laudat medicum secantem? Vult dicere. quòd sicut æger quãdo secatur, tũc non laudat medicum suum: sic ille qui corripitur, tũc non laudat correctorem suum. & ideo hoc corrector quærere non debet. Vnde subdit notabile verbum. Quid lætaris, quòd ab hominibus his laudatus es? B quos non potes ipse laudare? Non ergo ex correctione laudes quærat humanas: sed Dei gratiam & consequenter amicitiam correcti. Vnde Prouerb. 28. Qui corripit hominẽ, gratiam postea inueniet apud eum magis quàm ille qui per linguæ blandimenta decipit. Secundò à conformitate malitiæ: ne scilicet corripiens sit in eodem vitio de quo corripit alium. Sicut enim dicit Isidorus in de summo bono: non debet vitia corrigere aliena; qui adhuc vitiorum contagiis seruit. Improbum est enim arguere in alio: quod quis adhuc deprehendit in seipso. Et hoc est quod dicitur Eccl. 11. Cum interrogaueris corripi iustè: quia prius seipsum discutiendo debet interrogare conscientiam suam: & cum se ab eodem vitio mundum inuenerit: tunc C proximũ arguere & corrigere debet. Tertiò à tempestate iracundiæ. Hoc enim vitium maximè in correctione est fugiendum. Vnde Augustinus super epistolam ad Galatas dicit. Quicquid reo duxerit puniendum impetus iræ: non est charitatis. Corrigendum dilige: & dic quicquid volueris. Et Grego. dicit, Omnis per quem necesse est aliena vitia corrigi: semetipsum prius solerter debet intueri: ne dum aliorum culpas corrigendo vlciscitur: ipse vlciscendi furore superetur. Plerumque enim mentem sub obtentu iusticiæ, iræ immanitas vastat. Et dum quasi sæuit zelo rectitudinis, rabiditas replet furoris: iusteque se facere existimat, quicquid ira nequiter dictat. Ad hoc autem Valerius multa adducit exempla lib. 4. cap. 1. Et inter cætera D ponit exẽplum de Archyta Tarẽtino, qui dum sub Pythagora magno labore, longoq́ue tempore solidum opus doctrinæ complexus fuisset: postquam in patriam suam fuisset reuersus, rura sua reuisere cœpit: & animaduertit negligentia sui villici corrupta perditaq́;. Intuẽsq́; malè meritũ villicũ: inquit, Sumpsissem à te inquit suppliciũ, nisi tibi iratus essem. Maluit enim impunitum dimittere, quã propter iram grauius iusto punire. Aliud exemplum ponit Platonis, qui cùm versus delictum serui vehementius exarsisset, veritus ne ipse modum vindictæ respicere non posset: Speusippo amico castigationis arbitrium mandauit: deforme sibi futurum existimans, si iratus in correctione excessisset: vt parem reprehensionem culpam serui & animaduersio Platonis mereretur. Ex quibus omni- E bus patet: quòd debita correctio ab iracundia debet esse aliena. Propter quod dicitur Hier. 10. Corripe me domine: veruntamen in iudicio, & non in furore tuo: ne fortè ad nihilum redigas me. Et Psal. 6. Domine ne in furore tuo arguas me: neque in ira tua corripias me. Quarto à præsumptione superbiæ. Sẽper enim corrigens cogitare debet quòd in

Corrigens animam multis vitiis carere debet. *Seneca.* *Prouerb. 28.* *Isidorus.* *Ecclesi. 11.* *Augustinus.* *Greg. lib. 26. moral. cap. 36.* *Differt vindictam donec transeat ira.* *Exemplum.* *Exemplum.* *Hiere. 10.* *Psalmo 6.*

Augusti. Non domi. in simile cadere potest. Vnde Augustinus 2. lib. de sermone domini in monte, dicit. Cogitemus cum aliquem nos necessitas corrigere cogit, vtrum tale sit vitium quod nunquam habuimus: cogitemus nos homines esse, & hoc potuisse habere: aut est tale quod habuimus iam, aut habemus. Et tunc tangat memoria quid sit nostra miseria, nostra fragilitas, vt illam correctionem non odium, sed misericordia præcedat. Et hoc est quod hortabatur apostolus, dicens. *1. Thess. 5.* Rogamus vos fratres corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes. Quintò ab adulationis malignitate: quia corrigens reum palpare non debet: sed sibi vicium suum aperire. Quia tales adulatores magis vicia fouent, quam corrigãt. *Eccles. 19.* Vnde Ecclef. 19. Est correctio mendax in ira contumeliosi: & iudicium quod non probatur esse bonum. Sexto à cęcitate ignorantię. Quia prius quisque veritatẽ cognoscere debet, quã ad correctionem procedat: & non omni credere verbo. *Nullus debet iudicare antequam sciat veritatem.* Primò præmittit cognitionem: & consequẽter addit correctionem, dicens, *Iob. 33.* Secundum scientiam vestram, & ego noui: audite ergo correctiones meas: & iudicium labiorum meorum attendite.

1652 Lætentur cæli & exultet terra: commoueatur mare & plenitudo eius: gaudebunt cãpi, & omnia quæ in eis sunt.

Hic ponitur fideliũ exultatio. Omnis enim creatura tam cælestis quam terrestris exultationem de Christo recipit, tam sensibilis, quam insensibilis. Et tria facit: quia primò ostendit exultationem sensibilium, secundò insensibilium: ibi, Tunc exultabunt. tertiò Dei iustum iudicium. ibi, Iudicabit. *Exultauit omnis creatura ad præsentiam Christi.* Quo ad primum sciendum quòd creaturæ rationales sunt duæ, scilicet, angeli & homines: & vtraque in aduentu Christi exultauerunt. Angeli enim lætati sunt. vnde in Christi natiuitate *Lucæ 2.* cantauerunt canticum lætitiæ, dicentes, Gloria in altissimis deo. &c. Et quantum ad hoc ait, *Lætentur cæli.* id est, ciues cælestes. Quantum vero ad homines subdit, *Et exultet terra.* id est, homines de terra creati. Vel terra, id est, principes terræ. Quod fuit adimpletum quando illi tres principes terræ, scilicet, tres reges Magi venerunt ab oriente adorare dominum Iesum Christum: qui ipsum videntes *Mat. 2.* gaudium magnum habuerunt: immo etiam videntes stellam quæ ipsos perducebat ad Christum. Videntes stellam gauisi sunt gaudio magno valde. Et etiam gentes gauisæ sunt de eius aduentu ad prædicationem apostolorum. De quibus dicitur, *Act. 13.* Audientes gentes gauisæ sunt: & glorificabant verbum Dei. Gentes autem per mare significantur: vt sæpius dictum est superius: quia peccatis inuolutæ erant amaræ. vide supra vers. 1509. 1524. De gentibus sub nomine maris dicit, *Commoueatur mare & plenitudo eius.* quod dicit ad significandum multitudinem gentium quæ fidem Christi acceperunt. Et etiam plebes iudæorum sunt gauisæ, scilicet, videntes mirabilia opera Christi: vt puta quãdo in campis desertis saturauit quinque milia hominum ex *Matth. 14.* quinque panibus. Et hoc est quod ait. *Gaudebũt campi.* Locus enim ille vbi miraculũ fecit, gaudebat: quia erat ibi herba multa: sicut dicimus quod pratũ ridet quãdo floret. Erat enim fœnum multũ in loco. Quod significãs Psal. dicit *Gaudebunt campi.* Et non solũ cãpi illi gaudebãt: sed multo fortius homines qui erãt in eis. Et de hoc subdit, quòd non solũ cãpi gaudebunt ad præsentiam Christi: sed etiam omnia quæ in eis sunt, Quia (sicut dicitur Lucæ 13.) *Lucæ 13.* omnis populus gaudebat in omnibus quæ gloriosè fiebant ab eo. Vel aliter. Ad litteram exultauerunt cæli in Christi natiuitate. vnde & stellam nouam ex lætitia miserunt in mundum. *Exultauit terra.* id est, habitantes in ea. Exultauit mare, quando Christo reuerentiam exhibuit, vt se sub pedibus eius conculcabilem præberet. Exultauerunt campi, quando pastores qui erant in campis super gregem suum vigilantes Christum natum gaudentes adorauerunt. De quibus dicitur, quòd reuersi sunt laudantes & glorificantes Deum. *Lucæ 2.*

Tunc exultabunt omnia ligna syluarum à facie domini quia venit: quoniam venit iudicare terram. 1653

Hic agit de exultatione insensibilium. Quamuis enim insensibilia propriè exultare non possint: tamen metaphoricè exultare dicuntur quando hominibus causam præbent exultationis. Hoc autem tunc fuit impletum quando in aduentu Christi in Hierusalem, scilicet, in die palmarum turba populi cædebant ramos de arboribus, & sternebant in via ante Christum ex lætitia clamãtes, & dicẽtes. Osanna filio Dauid &c. Illa enim arborum prostratio *Matth. 21.* fiebat in signum reuerentiæ & exultationis. Nec mireris quia dicit, *Omnia ligna syluarum.* quia cõsuetudo est scripturæ accipere partem pro toto, & totũ pro parte. Et hoc à facie domini: quia ante Christi faciem ramos arborum prosternebant. *Arborum ramos quare Christo prosternebãt pueri.* Sed causam quare ligna syluarum prosternebãt subdit, dicens, *Quia venit.* Venit enim tũc Christus Hierusalam ad duo, scilicet, ad mortẽ crucis pro nobis tolerãdam: & ad sacerdotum & pharisæorum hypocrisin & malitiam iudicandam. Venit ergo tũc primò Hierusalem ad mortem tolerandam pro nobis. Propter quod spiritusancto inspirati, & moti pueri Hebræorum ligna syluarũ sibi prosternebant in via dicentes, Osanna filio Dauid. Et iste honor exhibitus Christo ab infantibus in ramis arborũ, & clamoribus populorũ fuit maior, quã honor exhibitus ab angelis in natiuitate cantãtibus, Gloria in excelsis Deo. &c. Vide suprà vers. 84. Quantũ ergo ad istã partẽ dicit, *Tunc exultabunt omnia ligna syluarum a facie domini: quia venit.* scilicet, pro nobis pati. Secũdo venit tunc ad reprehendẽdã hypocrisin & maliciã sacerdotũ, scribarũ, & pharisęorum. Nusquam enim legimus tã clarè & diffusè Christum reprehendisse illos, sicut in illo aduentu fecit. sicut apparet Mat. 23. Quia tunc pluries & pluries ait illis: *Matth. 23.* Væ vobis scribæ & pharisęi hypocritæ, qui clauditis regnũ cælorũ ante homines. &c. Væ vobis &c. qui circuitis mare & aridã. &c. Væ vobis scribę & pharisæi, qui similes estis sepulchris dealbatis &c. Ex quibus omnibus expressè patet, quòd tũc Christus ipsos malos iudicauit, & discreuit bonos à malis. Et ideo pueri Hebræorũ hoc spiritu sancto inspirati præuidentes, & ipsum verum iudicem futurum cognoscentes, sibi honorem exhibentes, ligna syluarum prosternebant in via. Et istam causam secundam allegat Psal. dicens, *Quoniam venit iudicare terram.* id est, terrenos sacerdotes, pharisęos & scribas, scilicet, iudicio discretionis: ostendens illos à bonis esse discretos & separatos. Vel aliter, Ex hoc vult ostẽdere quòd gentiles exultauerũt per Christi

Ligna syluarum significat gentiles.

sti aduentum. Antequam enim Christus veniret, gentiles erant ligna syluarũ, nullis vsibus seruientia: sed post Christi aduentum fuerunt facta ligna domus ecclesiæ. O quàm magnum lignum fuit in ecclesia dei beatus Gregorius, Ambro. Augusti. & Hieruny. qui exultauerunt ad fidem conuersi. *Quia dominus venit*, scilicet, ad eos per prædicationẽ apostolorum. Et istum intellectum habet glo. dicens, *Exultabunt omnia ligna syluarum* id est, pagani qui olim erant ligna syluarum: sed modo sunt ligna domus dei abscissa in ædificium ecclesiæ. Exultabunt inquam à facie domini, quia venit primò in ecclesia in nubibus, id est, in Apostolis, & in alijs sanctis prædicatoribus, & impleuit totum urbẽ. vnde ipse ait, Ammodo videbitis filium hominis venientem in nubibus cæli. Cui aduentui qui credit, exultabit in vltimo aduentu. de quo subdit, *Quoniam venit iudicare terram.* id est, venturus est postea iudicare terram, scilicet, viuos & mortuos. Gentiles enim conuersi ad fidem exultant, quia Christus ad iudicium est venturus: quia tunc sperant beatitudinis duplicem habere stolam. vt ostendit Grego. dicens, Venturum iudicium & si adhuc oculis non cernimus iam tamen sperando præuidemus. Omnis autem qui bene viuere incipit, audiens quòd per extremum iudicium iusti ad regnum vocentur, hilarescit. Sed quia quædã mala adhuc ex reliquo considerat: hoc ipsum iudiciũ de quo exultare inchoat, appropinquare formidat. Vitam quippe suam bonis malisque permixtam conspicit, & cogitationes suas aliquo modo spe & timore confundit. Nam cùm audit quæ sint regni gaudia: mox mentem lætitia subleuat. Et rursum cum respicit quæ sint gehennæ tormenta: mox mẽtem formido perturbat. Sic ergo de gentibus conuersis ait Psal. *Exultabunt omnia ligna siluarum a facie domini quia venit.*

Mat. 26. Iudicium ad venturi fuit in nubibus prædicatoribus. — *Grego. 11. moral. ca. 18.*

1654 Iudicabit orbem terræ in æquitate: & populos in veritate sua.

Hic ostendit iustum Christi vltimum iudicium. Istum versum exponunt aliqui de iudicio discretionis dicentes, quòd totum orbem, id est, omnis orbis homines iustè & verè iudicabit: quia secundum quòd æterna sua iusticia ordinauit, bonos vocabit ad fidem, id est, electos: sed alios in sua infidelitate relinquet. Et in isto iudicio est æquitas: quia est secundum æternam Dei electionem, quæ iusticia est per effectum. Et est veritas, quia sua vocatio nullo modo deuiabit ab ipsius æterna electione. Quamuis ista iusticia qua istum elegit ab æterno, & non illum nobis sit incognita. Alij autem & melius istum versum exponunt de finali iudicio: in quo secundum iusticiam vnicuique dabitur secundum quòd gessit in corpore siue bonum siue malum. Et attende quòd secundum glo. per orbem terrarum hic intelligit omnes filios Adam, qui sunt dispersi per totum orbem terrarum. Adam nãque ex quattuor litteris componitur, quibus orbis terrarum significatur, scilicet, A, quod apud Græcos dicitur alpha. D, quod dicitur delta. A, quod dicitur alpha. &, M, quod dicitur my. Secundum Græcos autem alpha, dicunt orientem. Delta, occidentem. Arton, aquilonem. Mesembrion, meridiem. Ita quòd nomen Adã quatuor litteras cõtinet, quibus incipiũt quatuor partes principales orbis. Cũ igitur dicit, *Iudicabit orbẽ terræ in æquitate*, generaliter omnẽ hominẽ includit secundũ Dei æquitatẽ iudicandũ. Scriptura enim sæpè nobis mentionẽ facit extremi iudicij: vt hic vitã nostrã corrigamus. Quia Christus nobis modò mansuetus apparet, & placabilis: tunc placari non poterit. Et hoc est quod ait Greg. Tunc iudex districtius exhibet, quod nũc mansuetus iubet. Sic namque cotidie conspicimus quòd magistri pueros elementa litterarum blandientes imponunt. sed hæc ab eis sæuientes exigũt: & quæ dant cum mansuetudine, cum verbere exquirunt. Blandè itaque nunc alliciunt eloquij diuini mandata: sed erunt aspera in exactione facienda. Mansueta est modo admonitio vocantis, sed tũc districta ventura est iusticia iudicis. Tunc enim iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in veritate sua.

Orbis terrarum significat ipsum Adam. — *Christus modo mansuetus: in iudicio erit seuerus.* — *Gre. 20. 22. moral. cap. 19.*

PSALMVS XCVI.

DOminus regnauit, exultet terra: lætentur insulæ multæ. 1655

Hic psal. talem habet titulum. Psal. Dauid quando terra ei restituta est. Titulus iste tãgit historiam quæ habetur. 2. Regum 17. quòd Absalõ filius Dauid inuasit regnum patris, & accepit dominium eius. Cuius timore Dauid cum suis fugit de Hierusalem. Veruntamen postea habito prælio inter partes, ipse Absalon fugiẽs sub quadam arbore suspensus per capillos remansit: quo mortuo Dauid recuperauit regnum suum & terram: & postea regnauit in pace. & tunc Dauid istum psal. fecit. Et sic apparet titulus. Psal. Dauid quando terra ei restituta est, scilicet, quando regnum suum recuperauit. Verutamen de ista historia non agit iste psal. sed de significato historiæ. Vbi sciendũ quòd Dauid Christum significat. Hic inter filios ceteros habuit vnum filium, scilicet, Iudam, qui per Absalon figuratur. Nam Absalon dicitur pax patris. & Iudas pacis osculo tradidit Christum. Iste inuasit terram patris, scilicet, Christi. Nam terra Christi fuit eius caro. vide versi. 193. 396. Hanc terram Iudas inuasit, quia proditoriè ipsum ad mortem perduxit: & terra, scilicet caro Christi ab ipso fuit ablata: quia caro ab anima fuit separata. Quo facto sicut Absalon suspensus interiit, sic & Iudas laqueo se suspendit. Quo mortuo sicut terra sua restituta fuit ipsi Dauid: sic & Iuda suspẽso Christus terrã suam, scilicet, carnem resurgendo reassumpsit, & postea regnauit in pace, tanquã verus rex, & omniũ iudex & dominus. Et de hoc agit iste psal. scilicet ostendens quòd Christus resurrexit & in carne reassumpta venturus est ad iudicandum omnes. Iste ergo psal. ad litteram agit de Christo nõ de ipso Dauid. Vnde & apostolus ad Heb. 1. inducit litteram istius psal. dictam de Christo dicens, Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ dicit. Et adorẽt eum omnes angeli Dei. Quæ littera assumpta est de isto psal. vbi dicitur, Adorate eum omnes angeli eius. Nec est multum curandum si psal. loquitur angelis in secunda persona dicens, Adorate eum, & apostolis loquatur in tertia persona dicẽs, Et adorent. quia apostoli & euangelistæ allegantes scripturas veteris testamenti non semper allegabant ipsam de verbo ad verbum: sed sufficiebat eis quandoque capere sententiam: sicut etiam ipse Christus allegans quod scriptum est Psalmo 40. Qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem. non ipsam allegat de verbo ad verbum

2. Regum 17. — *Absalon significat iudam.* — *Heb. 1.* — *Scriptura non semper allegatur de verbo ad verbum.*

Ioan. 13. verbum, sed sententiam, dicens, Qui mãducat panem meum, leuabit contra me calcaneum suum. Sic & in proposito literã istius psal. dictã de Christo ostẽdit apostolus dicens, Et cum iterum introducit, &c. Fuit enim Christus primò introductus in orbem terræ, scilicet, in primo aduentu, sed iterum introduceetur in secundo aduentu, quãdo veniet iudicare viuos & mortuos. Sic ergo iste psal. agit de secundo aduentu Christi. Diuiditur ergo psalmus iste in tres partes, quia ponit primò Christi generale dominium: secundò Christi aduentus ad iudicium. ibi, Nubes. tertiò generalis exultatio fidelium, ibi, Audiuit & lætata est. Quãtum ad primum notandum, quòd quãuis Christus ab instanti suæ incarnationis fuerit verus Deus & dominus omnium: tamen vsq; ad resurrectionem apparuit humilis, & infirmus, vt seruus. sed postquàm resurrexit, apparuit mundo clare eius dominium: quia tunc subiecit sibi per fidem reges mundi, & imperatores. Et hoc est quod resuscitatus ait, Data est mihi omnis potestas. &c. (Math. vlt.) Et hoc est quod ait. *Dominus regnauit*, q. d. dominus Iesus Christus qui pri' infirmus mundo apparuit, qui spretus & occisus fuit, resurgens regnauit, id est, rex omnium mũdo innotuit. Hoc autem eius dominium mundo manifestatu hominibus causam lætitiæ intulit: quia fide mundo per apostolos prædicata, homines relictis idolis verum Deum cognouerunt: & de potestate diaboli sunt liberati. Et hoc est quod subdit, *Exultet terra*, id est, homines habitãtes in terra: quia Christus per suam resurrectionem & ascensionem præbuit hominibus ingressum regni cælestis. Et non solum exultet terra, id est, homines habitãtes in terra firma: sed etiam lætẽtur insulæ multæ: quia etiam multæ insulæ Christi fidem receperunt: vt patet de insulis Cipri, Candiæ, Angliæ. &c. in quibus Christi fides viget, & exultant. Vel per insulas (Ecclesia insulis comparatur.) intelligit totius orbis ecclesias: quæ rectè insulis comparantur secundum gl. quia sicut insulæ sunt in medio maris, & fluctibus maris vndiq, agitantur: sic ecclesiæ sunt in medio tentationum & circumiactantur fluctibus tentationum. Et sicut insula circumstrepentibus fluctibus tunditur, sed non rumpitur: ita ecclesia per totum orbem dilatata, persecutiones infidelium patitur, sed nõ vincitur: immo potius tanquàm insula frangit fluctus venientes.

1656 **Nubes & caligo in circuitu eius: iusticia & iudicium correctio sedis eius.**

Hic consequenter describitur aduentus Christi ad iudiciũ. Et tria facit. quia primò ponitur Christi iudicantis conditiones. secundũ malorum condemnationes. ibi, Ignis ante ipsum. tertiò bonorũ præmiationes. ibi. Annunciauerunt. Quantum ad primum sciendum quòd à Christi sentẽtia nõ poterit in iudicio appellari: tum quia Christus iudicẽ superiorem non habet: tum quia erit iusta, in nullo deuians à iusticia. Et ideo postquàm posuit generale dominium Christi dicens, *Dominus regnauit*. nunc consequenter ponit eius inobliquabilem iusticiam, dicens, *Nubes. &c iusticia & iudicium*. &c. Per quæ vult inferre quòd sentẽtia illa erit irreuocabilis à qua nullus appellare poterit. Et sic primò describit venientis iudicis modum: & consequenter iudicis iustum solium. Quantum ad modũ veniendi dicit, *Nubes & caligo in circuitu eius*. Vbi notandum quòd eodem modo Christus descẽdet ad iudicium quo in cælum ascendit. (Christus veniet in nubibus.) Sic enim dixerũt angeli. Quemadmodum vidistis eum ascendentem in cælum sic veniet. Christus autem ascendens in cælum habuit nubes ad obsequium. Sic enim dicitur Act. 1. (Act. 1.) Videntibus illis eleuatus est, & nubes suscepit eum. Sic & conformiter ad iudiciũ veniẽs habebit nubes in obsequium. Quia nubes clarissimæ circundabunt eum ad modum cuiusdam throni, in quo iudex quasi sedere videbitur. Vnde ipse dicit, Videbitis filium hominis venientem in nube (Luc. 21.) cum potestate magna & claritate. Quod præuidẽs Psal. ait. *Nubes & caligo in circuitu eius*. Vel etiam aliter intelligi potest. Per nubes enim quæ terram irrigant ad fructificandum, designantur Apostoli & (Christus veniet cum sanctis ad iudicium.) sancti prædicatores, vt suprà dictum est versi. 556. 1273. 926. 1084. 1086. Christus autẽ veniet ad iudicium circundatus apostolis, & alijs suis sanctis. Vnde Zacha. 14. (Zacha. 4.) Veniet dominus Deus meus, & omnes sancti eius cũ eo. Et sic erunt nubes in circuitu eius: quia sanctis circundatus descendet. Vel per nubem accipe Christi corpus glorificatum in quo descendet vt ab omnibus iudicãdis videatur. Omnes istas tres expositiones notat Augu. in epistola ad Esitium dicens, (Augusti.) Quod autem dicitur quòd dominus in nube veniet: intelligi potest quòd veniet in ecclesia sua, vel in sanctis eius tanquàm in nube: siue quòd veniet in corpore suo, in quo sedet ad dexteram patris. Credendum enim est quòd nõ solùm in eodem corpore, sed etiam in nube venturus est. Quoniam sic veniet sicut abiit. (Act. 1.) Nubes autem suscepit eum ab oculis eorum. Et nota quòd Christus sic in nube descendẽs iustis apparebit totus clarus, & luminosus: sed malis totus iratus & caliginosus. Et ista duo notat psal. dicens, *Nubes in circuitu eius* scilicet quo ad bonos. sed caligo quo ad malos, Sequitur, *Iusticia & iudiciũ correctio sedis eius*. Hic enim per sedem Christi accipit totum orbem cui Christus dominatur. Ex cælo enim & terra cõponitur sedes Christi. Iuxta illud Esa. 66. (Esa. 66.) Cælum mihi sedes est: & terra scabellum pedum meorum. Istam sedem iustificabit in iusticia & iudicio: vt iusticia referatur ad iustam iudicis voluntatem: & iudicium ad actũ iudicandi. Tunc enim iusticia conuertetur in iudicium: vt dictum fuit versi. 1522. De sede Christi nota versi. 742. 1433. 1504.

Ignis ante ipsum præcedet: & inflammabit in circuitu inimicos eius. 1657

Hic ponitur malorum cõdemnatio. Circa quã tria notantur. primò malorum condemnatio. secũdò malorum perturbàtio. ibi, Alluxerunt. tertiò malorum cruciatio. ibi, Montes. Quantum ad primum sciendum quòd in iudicio duplex ignis erit: (Ignis iudicij duplex.) quorum vnus præcedet iudicem: & alius sequetur. Primus erit ignis conflagrationis, quo scilicet totus mundus comburetur: & sic renouabitur sicut per ignem aurum, & argentum purificatur & renouatur. Et iste ignis data sententia inflammabit in circuitu inimicos eius, id est, peccatores, qui ab illo igne inuoluentur, & ad ignem inferni sic inuoluti deducentur. Et de isto igne vide diffusius versicul. 812. Secundus ignis qui sequetur iudicem erit ignis inferni, in quem mali mittentur, dicente Christo. Discedite à me maledicti in ignem æternum, &c. (Math. 25.) De igne autem inferni qualiter malos cruciat, vide versiculo 1426.

Hugo. Istum autem versum exponit Hugo de igne diuini amoris magis mysticè, dicens, *Ignis ante ipsum.* &c. Cú per seipsum visere dignatur deus animá quærentem se: hoc est signum aduentus eius, quòd, scilicet ignis, id est, ardés desiderium ante ipsum præcedit. Oportet namq; vt sancti desiderij ardor præueniat faciem eius ardere animam ad quá est ipse venturus: qui omnem consumat rubiginem vitiorum, & sic præpararet locum domino. Et scit tunc anima quàm iuxta est dominus cùm senserit se illo igne succésam: & dixerit cum propheta. De excelso misit ignem in ossibus meis, & erudiuit me. Et illud, Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exarsit ignis. Tali animæ suspiranti frequenter, immò sine intermissione oráti & affectáti semper desiderio cum interdú desideratus ille qui sic quæritur miseratus occurrit. Puto illi de propria experientia conuenire, vt dicat cum sancto Hiere. Bonus es domine sperantibus in te, animæ quærenti te. Vel aliter secundum eundem, *Ignis ante ipsum præcedet.* &c. Ignis qui deus est consumens quidem sed non affligit: ardet suauiter: desolatur feliciter. Est enim vere carbo desolatorius: sed qui sic exercitat intima, vt in anima vicem exhibeat vnctionis. Ergo in virtute quá imitaris, & in amore quo inflammatis dominum præsentem intellige. Nam dextera domini fecit virtutem. Non auté fit hæc mutatio dexteræ excelsi: nisi in feruore spiritus, & in charitate non ficta: ita vt dicat qui huiusmodi est. Concaluit cor meum intra me.

Thren. 1. Psal. 8. Threni 3. Igni dicitur Deus. Psal. 38

1658 Alluxerūt fulgura eius orbi terræ: vidit & commota est terra.

Hic ponitur malorum perturbatio. Ad litteram enim ante iudicium fient multæ impressiones in aëre, & multę coruscationes terribiles: quibus homines territi turbabuntur, & maximè mali iudiciú pertimentes. Et hoc præuidens psal. dicit, *Alluxerunt fulgura eius orbi terræ.* Et loquitur de futuro per modum præteriti propter certitudiné prophetiæ. Sequitur. *Vidit & commota est terra* id est, homines habitantes in terra videbunt, & commouebūtur: quia scilicet timore turbabuntur. Vel per fulgura intellige miracula, quæ tunc faciet antichristus. Quibus visis, terra, id est, terreni commouebuntur ad ipsum antichristum adorandum. Vel similiter accipi possunt miracula sanctorum apostolorum & prædicatorum quæ toti orbi alluxerunt: quibus mota est terra, id est, gentilitas ad Christi fidem recipiendam. Fulgur enim in scriptura significat miracula: vt ostendit Greg. 27. moral. c. 8. dicés, Quid enim per fulgura nisi miracula sentire debemus? De quibus per psal. dicitur, Fulgura multiplicabis & conturbabis eos. Quia visis miraculis gétes cóuersæ de peccatis suis sunt turbatæ. Qualiter autem commouetur terra à facie Christi, vide versic. 1650. Ad istum intellectum fulgura pro miraculis sanctorum exponit Greg. 30. moral. cap. 3. dicens. Fulgura quippe ex nubibus exeunt: sic mira opera ex sanctis prædicatoribus ostenduntur. qui idcirco nubes vocari debent: quia & coruscant miraculis, & verbis pluunt. Et quia humana corda postquam per prædicationem mota non fuerint istis miraculorum fulgoribus, turbantur: propheta attestante qui ait, Fulgura multiplicabis, & cóturbabis eos. Ac si diceret, Cùm verba prædicationis tuæ non audiunt, per prædicantium miracula conturbantur. Vnde alias scriptum est. In lumine tuo iacula tua ibunt in splendore fulgoris armorum tuorum. Iacula domini in lumine iræ, est verba eius aperta veritate resonare. Sed quia sæpe homines verba vitæ vel intellecta despiciunt: adiunguntur etiam miracula. Vnde illic subditur, In splendore fulgoris armorum tuorum. Fulgor quippe armorum est claritas miraculorum. Armis namque nos tuemur: iaculis aduersa destruimus. Arma ergo cum iaculis sunt miracula cùm prædicamentis. Sancti enim prædicatores verbis suis quasi quibusdam iaculis aduersarios feriunt. Armis verò, id est, miraculis seipsos tuétur: vt & quátum sint audiendi sonét per impetum iaculorum: & quantum sint reuerendi clarescát per arma miraculorum. Vnde & alibi dicitur, *Alluxerunt fulgura eius orbi terræ: vidit & commota est.* &c.

Fulgura significant miracula. Gregorius. Psal. 17. Greg. 30. moral. c. 3.

Montes sicut cæra fluxerunt à facie domini: à facie domini omnis terra. 1659

Hic ponitur malorum cruciatio. Tépore enim iudicij erunt terræ motus magni per mundum: intantum vt etiam montes de suis altitudinibus cadát: sicut cæra cadit à facie ignis. Quæ omnia peccatoribus, quia iudicium timebunt, ad magnum tormentum vertentur. Sicut dicit Christus. Erunt pestilentiæ, fames, & terræmotus per loca. Et subdit, Hæc omnia initia sunt dolorum. scilicet malorum & peccatorum. Vel per montes intellige superbos & altos peccatores: qui humiliabuntur in iudicio à facie furoris domini, sicut cæra liquescit à facie ignis. Propriè enim per montes peccatores figurantur, si consideres montis códitiones. Quoniam vt docet experientia mons inferius dilatatur: superius angustatur: exterius illustratur: interius obscuratur. Sic & conformiter peccatores. Primò sicut mons inferius dilatatur: sic & peccatores terrena diligentes, & solum in terrenis affectionem ponentes in istis inferioribus maximè dilatantur. Quoniam vt docet experientia, quanto quis temporalibus intentus illis magis abundat: tanto circa illa suus magis dilatatur affectus. Vnde Ambrosius. O diues nescis quàm pauper sis: quàm inops tibi videaris qui te diuitem dicis: quanto plus habueris, tanto amplius requiris: & quanto plus acquisieris, tanto plus affectu indiges. Inflammatur lucro auaritia: non restringitur. Achab Rex in Israel erat: & pauper Naboth. Ille regni opibus affluebat: hic angusti soli possidebat cespitem. Nihil pauper de possessionibus diuitis concupiuit. Rex autem egere visus est: quia vineam habebat pauperculus vicinus. Quis igitur tibi pauper videtur: vel qui contentus est suo: an qui concupiuit alienum? Alter scilicet pauper censu videtur: alter affectu. Affectus diues egere non nouit. Census abundans auari pectus explere nequit. Hæc ille. Quia igitur diues auarus inferius vt mons dilatatur, vmbram diuitiarum cernens: ideo decipitur: Cui dicitur Iudicum 9. Vmbram montium videns, scilicet, diuitiarum. & hoc errore deciperis. Secundò sicut mons versus sursum semper magis restringitur: sic & affectus peccatoris versus cælestia semper angustatur: cum simul deo & mammonæ seruire non possit. Vbi Hieronym. ait. Mammona sermone Syriaco diuitiæ nuncupantur. Audiat ergo hoc auarus, qui censetur vocabulo Christiano non posse

Matth. 24. Mons significat peccatores. Ambros. Auaritia habitis rebus crescit. Iudicum 9. Hieronym.

posse se simul diuitiis, Christoq; seruire. Si igitur talis sic est arctus, immo nullus in seruitio Dei: sequitur quòd ipse ad modum montis superius angustatur: & ideo mortem incurrit æternam. Exod. 19. Exod. 19. Qui tetigerit montem talem, scilicet, per affectum, morte morietur. Tertium patet: quia sicut mons exterius lucet: sic & peccatores frequenter exterius quo ad famam apud homines claret: quia etiam proximo pauper odiosus erit: amici verò di- Prouer. 14. uitum multi. Vnde tales per adulationes aliorum 1. Mac. 6. videntur multum lucere. Vnde. 1. Mac. 6. Resplenduerunt montes ab eis, scilicet, ab adulatoribus. Quartum patet, quia sicut mons interius lumine caret: quia non habet viam per quam lumé ingredi possit: & peccatores interius diuinæ gratiæ lu- Isidorus. mine carét. Quia (vt ait Isidorus in synonymis) diuitiæ nunquam sine peccato acquirútur. Ideo ait Matth. 19. Christus. Quàm difficile est diuitem intrare in regnum cælorum. Vnde tales figurantur per montes Gelboe steriles: super quos nec ros descendit, nec 2. Regum 1. pluuia. Montes Gelboe nec ros nec pluuia descédat super vos &c. Isti ergo peccatores sunt illi móntes qui in iudicio à facie domini fluent, & cadent. Mich. 1. Conterentur montes subtus eum. De quibus núc ait psal. *Montes sicut cera fluxerunt à facie domini.* Et idem aliis verbis repetit dicens. *A facie domini omnis terra.* scilicet, fluet. Vbi per terram peccatores intelligit. vide supra versi. 809. 1026.

1660 Annunciauerunt cæli iusticiá eius: & viderunt omnes populi gloriá eius. C

Hic ostenditur bonorum præmiatio. Ostendit enim primò quòd iusta est bonorum præmiatio. secundò quòd iusta est malorum códemnatio. ibi, Confundantur. Et stat in hoc ratio: quia veritas fidei annúciata est sufficienter omnibus. Et ideo sicut qui fidem receperunt iuste præmiantur: sic & nolentes credere iuste punientur: nec poterunt excusari. Sed quòd veritas fidei sufficienter omnibus sit publicata, ponit dicens, *Annunciauerunt cæli iusticiam eius.* Cæli sunt apostoli & prædicatores. Per cælos intelligit apostolos & alios cælestes prædicatores. de quibus dicitur, Cæli Psal. 18. enarrant gloriam dei, Sic quòd in omnem terram exiuit sonus eorum. Vide hoc supra versic. 252. Isti cæli annunciauerunt sufficienter iusticiá dei. Diabolum superare volés carnem nostram assumpsit: D. in qua pro nobis passus: tertia die resurrexit gloriosus. Et istos cælos per totum orbem dilatauit. Iob 9. de quibus dicitur Iob 9. Qui extendit cælos solus. Grego. 9. moral. c. 4. Quod ad propositum exponit Greg. dicens, Quid enim cælorum nomine, nisi cælestis prædicátium vita significatur? Ipsi cæli, ipsi sol esse memorátur. Cæli, scilicet, quia intercedendo protegunt. sol autem quia prædicando verum lumen ostendunt. Extédit ergo cælos deus: quia cùm Iudæa ad iram persecutionis infremuit: apostolorum & prædicatorum vitá dominus in cunctarum gentium cognitione dilatauit. Et dum illa per iudiciú in múdum captiua dispergitur: isti vbique per gloriam & honorem tendunt. Angusti quippe cæli fuerát, cum vna plebs tot egregios prædicatores tenebat. E Quis enim gentilium Petrum agnosceret: si in solius Israelitici populi prædicatione remaneret? Quis Pauli virtutes agnosceret, nisi hunc Iudæi ad nostram notitiam persequendo transmisissent? Ecce qui iam flagris & cótumeliis ab Israelitica plebe repulsi sunt, per mundi fines honorantur. Solus ergo dominus cælos extendit, qui secreti mira A dispensatione cósilij prædicatores suos vnde permisit in vna gente opprimi: fecit in mundi cardines inde dilatari. &c. Sic igitur isti cæli per totum orbem fuerunt dilatati, vt omnibus gentibus prædicarét gloriam Christi. Et hoc est quod subditur, *Et viderunt omnes populi gloriam eius.* quia scilicet ipsi sufficienter omnibus nationibus prædicauerunt gloriam Christi. Quis ergo infidelis poterit excusari de infidelitate sua. Vel viderunt omnes populi gloriá eius, id est, omnes populi, scilicet iusti & fideles videbunt gloriam in iudicio: quia cum Christo erunt gloriosi. Propriè enim populus solum significat bonos. vide sup. a, versi. 816.

Confundantur omnes qui adorát 1661
B sculptilia: & qui gloriantur in simulachris suis.

Hic ex prædictis ostédit iustam damnationem infidelium. quia cæli sufficienter omnibus annunciauerunt Christi iusticiam: sic quòd omnes potuerunt cognoscere Christum verum esse Deum. Meritò ergo infideles confundi debét, qui sculptilia vel simulachra adorant. Ipsa enim idola dicuntur sculptilia quia ad imaginem alicuius rei fabricata. Et eodem modo dicuntur simulachra quasi alicui rei similia fabricata. Et si dicas, nonne Christiani adorant talia sculptilia, & simulachra: nóne adorant simulachrum Christi, beatæ virginis, & C aliorum sanctorum? Respondetur quòd non: quia non adorant tales imagines: sed intantum illas venerantur, inquátum per illas in memoriam reducuntur significatorum. Vnde cum quidam Christianus à pagano reprehenderetur quòd simula- Exemplum. chrum Christi adorabat. Respódit, Non istu Christum: sed Christum adoro per istum. Nota autem hic moraliter quòd simulachra, sculptilia, vel idola sunt multiplicia, quæ significant diuersa peccatorum genera: vel quòd idola diuersas códitiones habent quibus diuersa significant peccata. Idola significát aliqua peccata. Primò enim simulachra sunt falsæ simulationis & apparentiæ. Exterius enim habét effigiem hominis viuentis: sed carent corde & partibus interioribus spiritualibus. Tales sunt simulatores & hypocritæ: D. qui exterius adornantur vitæ gratiæ: sed interius sunt mortui per peccatum. Isti quandoq; lapsos sine compassione iudicant & damnát, vt ipsi ab aliis. oditores criminum, & boni iudicentur. De quibus ait Hieron. in quadá epistola. Intus leo: foris agnus Hiero. móstrum est: velut quædam bestia composita quæ chimera vocatur. Et quia tales frequenter in gradibus ecclesiasticis reperiútur: ideo de talibus cóqueritur dominus. Posuerunt idolum in domo in Hiere. 32. qua inuocatum est nomen meum, & polluerunt eam. Ideo de clericis verificatur hodie illud Psalm. Psal. 77. 77. In sculptilibus suis ad æmulationem eum prouocauerunt. Secundò simulachrum vel idolú materiam habet preciosam: vtputa sunt aurea & argentea lapidibus preciosis ornata. Et sic significat E auaros deditos terrenis. Argentum suum & au- Osea 8. rum dederunt, & fecerunt sibi idolum vt intereát. Istud est idolum mammonæ quod auari adorant. Vnde auaritia idolorum seruitus dicitur. ad Ephe. Ephes. 5. 5. vbi ait gloss. Deus auari est nummus: & illum vt Deum adorat & colit. Diligit enim pecuniá plusquàm se: sicut deberet diligere Deum. Quod patet, quia animam suam exponit pro acquirenda

 pecunia.

Eccles.10. pecunia. Vnde Eccl. 10. Nihil iniquius quàm amare pecuniam. hic enim animam suam venalem habet. hic etiam de pecunia condie meditatur. Gen.
Genes.42. 42. Contemplati sunt pecuniam in ore. A pecunia
Matth.6. sua nunquàm sponte separatur. Matth. 6. Vbi est thesaurus tuus, ibi est cor tuum. Pecuniæ suę obe-
Eccles.10. dientiam seruat. Eccles. 10. Pecuniæ obediunt omnia. Et in fine, decepti ad inferna descēdūt. Amos
Amos 2. 2. Deceperunt eos idola sua post quæ abierūt. Vnde tales aduertere nolunt quod scribitur Psal. 113.
Psal.113. Simulachra gentium argentum & aurum: os habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbūt &c. Erubescāt ergo & cōfundātur qui adorant lapides: quia nec se nec alios iuuare possunt.

1662 Adorate eum omnes angeli eius: audiuit & lætata est Sion.

Hic ponitur generalis fideliū exultatio. Et primò ponitur generaliter bonorum gaudium. Secūdò ex hoc infert quoddam correlarium. ibi, Qui diligitis. Quantum ad primū nota quòd tria maximè inducunt subditos, vt lętentur de suo domino, scilicet domini nobilitas, domini æquitas, & domini potestas. Et ideo psal. ista tria assignat in rege nostro Christo: quæ omnibus sunt causa exultationis. Primò ponit eius nobilitatem. secundò eius iusticiam & æquitatem. ibi, Et exultauerunt. tertiò eius excelsam potestatem. ibi, Quoniam tu dominus. Quantum ad primum sciendum quòd ante Christi incarnationem nobilior creatura erat angelica natura: quia inter omnes creaturas rationalis est nobilior irrationali. Rationalis autem creatura erat duplex, scilicet angelica & humana. Angelica autem nobilior erat humana. in cuius signū
Reuerēda est Christi humanitas & quo liber. angeli ab hominibus permittebant se adorari. Sed post Christi aduentum hoc non permiserunt, sciētes naturam humanam in Christo super omnē naturam angelicam fore exaltatam. Et hinc est quòd modo angeli hominem Christum adorant. Hanc ergo Christi nobilitatē præuidens psal. super omnes angelos: & per cōsequens super omnem creaturam celsiorem angelis, dicit. *Et adorent eum omnes angeli eius.* i. adorabūt eum omnes angeli. Ad cuius intellectum: vltra illa, quæ dicta sunt de adoratione, versi. 320. est sciendum quòd triplex est adoratio. Quædam latriæ: & hęc est cultus soli deo de-
Triplex est adoratio. bitus. Quædam est duliæ: & hæc est cultus etiam creaturæ debitus: vtputa honor qui fit superioribus & virtuosis. Isto enim modo homines superiores, & maximè virtuosi ab inferioribus adoran-
Genes.27. tur. Vnde & Isaac benedicens filio suo Iacob ait, Adorēt te tribus. Esto dominus fratrum tuorum. &c. Quædam verò est adoratio media inter latriā & duliā: quia inferior latria & superior dulia: quæ dicitur hyperdulia. Et ista adoratione quæ est media inter latriam & duliam adorāda est Christi humanitas: quæ dicitur hyperdulia. Dulia enim idem est quod seruitus: & componitur cum hyper quod est supra: inde hyperdulia, scilicet, seruitus vel reuerentia supra seruitutem purę creaturæ debitam. Vnde quòd non eadem adoratione sit adorāda humanitas Christi cum diuinitate notat gl. super illo verbo, Adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est. dicens: Videndum est quid nos iubeat
Psal 98. adorare cum dicit, Adorate scabellum pedū eius. Terram scabellum pedum alibi dicit scriptura di-
Esa.66. cens: Cælum mihi sedes est: terra autem scabellum pedum meorum. Ergo nos terram iubet adorare,

A quia est scabellum pedum eius. Sed alibi dicit scriptura. Dominum tuū adorabis, & illi soli seruies. *Math 4.* Sed sciendum est quòd in Christo terra est, id est, caro quæ sine impietate adoratur. Suscepit enim de terra terram: quia caro de terra est: & de carne virginis Mariæ carnem accepit. Hæc à verbo dei assumpta sine impietate adoratur à nobis. Quia nemo carnem eius spiritualiter māducat, nisi eam prius adoret. Non illa dico adoratione quæ latria est, quæ soli creatori debetur: sed illa quæ dulia dignior est. Dulia enim adoratio est quæ etiam creaturæ exhibetur: quæ duas habet species. vnam quę indifferenter hominibus: alteram quæ soli humanitati Christi exhibetur. De qua dicit, Adorate scabellum pedum eius, id est, corpus Christi quod est
B scabellum diuinitatis. Per pedes enim indefessa stabilitas diuinitatis accipitur. Sed qui hoc scabellū adorat, nō terram intuetur: sed illum potius cuius est scabellum propter quem adorat. Vnde subdit, Quoniam sanctus est. In cuius honore scabellum adorat: quasi non propter se, sed propter ipsum cuius est scabellum adorat. Ideo dixit: quoniam sanctus est: & non quoniam sanctum est: vt discernas corpus à diuinitate: etsi in vtroq; sit vna persona.* Et hanc etiam sentētiam ponit magister lib. 3. di. 9. in principio. Et ibidem consequenter recitat aliorum opiniones, scilicet, quòd humanitas cum diuinitate vna adoratione sit adoranda: non tamen propter se, sed propter illū cui vnita est. Vnde ait. Aliis placet Christi humanitatem vna adoratione
C cum verbo esse adorandam: nō propter se, sed propter illum cuius scabellū est, cui est vnita. Nec ipsa humanitas sola vel nuda sed cū verbo cui est vnita: nec propter se, sed propter illud est adoranda. Nec qui hoc facit, idololatrię reus iudicari potest. Sed ista concordari possunt: quia licet adoratio latriæ & hyperduliæ vna adoratio sit in substantia: tamen diuersos habent respectus quibus speciem suo modo diuersificare videntur: quia, scilicet, illa adoratione deus adoratur propter se: & sic dicitur latria. Sed humanitas Christi adoratur nō propter se, sed propter deum cui vnitur hypostaticè: & sic variat speciem, & dicitur hyperdulia. Sicut vna dilectione substantialiter diligitur finis, & ea quæ sunt ad finem: sed quia finis propter se, illa verò
D propter aliud, ideo differre videntur. Dicat igitur psalmi. de Christo homine. *Adorate eum omnes angeli eius.* Ex prædictis ergo patet quantæ sit nobilitatis rex noster Christus, quòd non solum homines, sed etiam angeli ipsum adorare iubentur. Et hoc causam lætitiæ ingerit fidelibus suis. Quoniam vt dicitur Eccles. 10. Beata terra cuius rex nobilis est. Et hoc est quod subdit. *Audiuit & lætata est Sion.* Sion enim specula interpretatur: & significat ecclesiam quæ deum per fidem speculatur. Vnde hic gl. *Audiuit Sion*, id est, ecclesia. Quid audiuit? quòd regis sui iusticiam cæli annunciauerunt: quòd viderunt omnes populi gloriam eius: quòd confundentur adoratores idolorum: quòd angeli Christū adorant. Et inde lætata est.

** Et istā opinionē videtur ibi approbare magister hanc suspectam in fine di. 9. & per verba Dam. & Augu. ibi adducta. vnde Aug. contra Arrianū. Perfectā humanitatem in Christo idcirco adoro: quia à diuinitate suscepta & diuinitati vnita est, vt nec alium & alium sed vnū eundemque deū & hominē filium dei esse confitear. vnde ait, Si hominē à deo separauero, illū nūquam credo nec seruio. intellige cultu latria. Si quis enim purpuram vel diadema iacens inuenerit, nū coronabitur adorare. cū vero rex ea indutus fuerit: periculum mortis incurrit si eam cum rege quis contempserit adorare. Ita in Christo humanitatē non solam sed vnitam diuinitati, si quis contempserit adorare, æternaliter morietur.*

E

Et exultauerunt filię Iudæ propter iudicia tua domine. 1663

Hic adducit secundā causam lætitiæ quæ est ex iudiciis iustis sui regis. Cū enim res publica per iustitiā principis gubernetur & cōseruetur (vt deducit philosophus 5. Ethic.) consequēs est q subditi *Aristotel.*

diligentes

A diligentes rempublicam lætantur de principis iustitia. Quæ autem sit iustitia Christi. Certè bonis *Iudicia Dei multa.* dat præmia: malis autem reddit supplicia. Nam boni finaliter lætantur non solu de præmiatione bonorum inter quos erũt: verumetiam de punitione malorũ. vt patet supra ver. 130. 131. 404. 522. 858. 937. Et ideo propter istas duas partes iusticiæ vocat in plurali iudicia dicens, *Et exultauerunt filiæ Iudæ propter iudicia tua domine.* Quæ enim sunt filiæ Iudæ nisi animæ Christum verũ deum & hominem confitentes. Nam Iudas cõfessio interpretatur. Vel aliter. Iudicia appellat discretionis. Nam gentiles videntes iudicia dei, quibus sunt discreti ab idololatris recipiendo fidem, & videntes dei magnalia quibus Iudæi sunt excæcati, exultant de sua vocatione quæ dicitur iudicium discretionis. Sic enim B & apostoli & qui erant filij Iudæorum audientes quòd gentes receperunt verbum dei, lætabantur & *Acto. 13.* magnificabãt deũ. vnde Actuũ 13. dicitur. Audientes autem gentes repletæ sunt gaudio, & magnificabant verbum dei.

1664 Quoniam tu dominus altissimus super omnem terram: nimis exaltatus es super omnes deos.

Hic ponitur tertia ratio quæ est regis potentia. Tanta est enim Christi regis potentia, quòd omnẽ *Potestas Christi omnẽ aliã superat.* creaturam aliam puram excedit. Excedit enim potentiam omnium hominum, & omniũ dæmonum C atque omnium angelorum. Quantũ ad potentiam hominum ait, *Quoniam tu dominus altissimus super omnem terram*, id est, super omnes homines qui habitant in terra: vel super omnes homines qui de terra sunt creati. Vel hic vult ostendere Christum habere plenam potestatem iudicãdi malos & bonos: vt per terram intelligat peccatores. Et quantũ ad hoc dicit, *Quoniam tu dominus altissimus super omnẽ terram.* Sed per deos intelligat homines iustos. de quibus *Psal. 81.* Psal. 81. Ego dixi dij estis &c. Et quantũ ad hoc dicit, *Nimis exaltatus es super omnes deos.* Vel per hoc quod dicit, nimis exaltatus es super omnes deos. vult ostẽdere Christi potestatem generaliter excedere potestatem omnium hominum, dæmonũ & beatorum angelorum: qui omnes, diuersimodè tamen, dij dicuntur. vt fuit dictum versi. 1411. Quòd D autem boni angeli dij dicantur, patet: quia Iacob dicit se deum vidisse facie ad faciem: qui solùm an- *Gen. 32.* gelum dei vidit. Lex antiqua dicitur per deum data *Exo. 31.* Moysi, quæ tamen solum per manus angelorũ fuit data. vt patet ver. 1638. Si ergo Christus exaltatus est super omnem terram, & super omnes deos, sequitur quòd eius potestas excedit omnem potestatem cæli, mũdi & inferni. Et hoc est quod ipse ait, *Mat. vlti.* Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Quomodo autem Christus dicatur multipliciter altissimus. vide versi. 1430. Quomodo propriè dicatur dominus. vide versi. 1633. Quomodo nimis *Exaltatus est Christus super omnes ratione humilitatis.* de deo possit dici, vide versi. 1607. 1645. Et attende quòd de Christo ait, *Nimis exaltatus es super omnes deos*, quia meritũ exaltationis est humilitas. Lucæ E 18. Omnis qui se humiliat, exaltabitur. Et meritũ depressionis est superbia. ibidẽ. Omnis qui se exal- *Superbia cadere facit ad ima.* tat, humiliabitur. Et ideo quia præmium proportionari debet merito, sic quanto maior est alicuius superbia: maiorem depressionem meretur. sic quã- *Grego. 32. moral. c. 8.* to alicuius est maior humilitas: tanto magis exaltari meretur. vt deducit Gre. super illo verbo Iob.

A 40. Simul & facies eorum demerge in foueã. dicẽs, Iusto nãque iudicio superborum facies dominus in foueam mergit: quia intentionem cordis eorum sese vltra hominem erigentem inferius deiicit. Ima enim respicit, cuius facies foueam attẽdit. Et bene de superbis dicitur, quòd eorũ facies in superbiam demerguntur: quia ima petũt dum superbiẽdo alta sectantur. Et quò magis extollendo se erigunt: eò magis ruendo inferius tendunt. Terrenam quippe gloriam quærunt: & infima sunt, quæ prospiciunt dum superbiendo alta sequuntur. Vnde miro ac diuerso modo res agitur, vt humiles cælum petant, dũ se infra deiiciunt: & superbi infima petant, dum superbiẽdo super cæteros quasi in altioribus extolluntur. Isti se dum despiciunt, cælestibus immer- B guntur: illi dum se erigũt, a superioribus diuiduntur: atque (vt ita dixerim) illi se eleuantes deprimũt, isti, se deprimẽtes eleuãt. Vnde bene de superbientibus per Psalmistam dicitur. Humilians autẽ peccatores vsque ad terrã. *Psal. 146.* quia ea quæ infra sunt ambientes: dum ea extollendo se erigunt, amisso cælo quid aliud quam terrã petunt: Quibus hoc ipsum iã nimis cecidisse, est relictis superioribus ima quæsisse. Rectè ergo facies in foueã demergi perhibentur: quia sequentes infima ad inferni barathrum tendunt. Miro enim iudicio agitur, vt quos hic voluntaria auersio excæcat: illic ab intuitu veri luminis, digna supplicij fouea abscõdat. Ex quibus apparet quòd sicut secundum mẽsuram superbiæ est mensura depressionis: sic consequenter secundum C mẽsuram humilitatis est mensura exaltationis. Cũ igitur Christus in passione se humiliauerit vltra omnẽ creaturam: quid mirum si exaltatus fuit super omnem creaturam: & istam rationem formaliter facit apostolus ad Phil. 2. dicens, Humiliauit se- *Phil. 2.* metipsum &c. sequitur, propter quod & deus exaltauit illum: & dedit illi nomen, quod est super omne nomen. &c. Et hoc hic notans Psal. ait, *Nimis*, id est, perfectissimè, *Exaltatus es super omnes deos.* De exaltatione Christi per suã passionẽ. vide ver. 290.

Qui diligitis dominum, odite malum: custodit dominus animas sanctorum suorũ: de manu peccatoris liberauit eos. 1665

D Hic Psalmista ex prædictis concludit quoddam correlarium. Dictũ est enim quòd rex noster Christus est summæ iusticiæ & æquitatis: est & summæ potestatis. Ex quibus sequitur quòd omnes iustè iudicabit secũdum opera: quia iustus. & nullũ formidabit: quia præ omnibus potens. Ergo suum iudicium peccatores debẽt formidare & iusti lætanter expectare. Ex quibus omnes hortatur Psalmista ad fugiendum peccatum: & ad bonum imitãdum. Et hoc Psalmista hic nos hortatur ad tria. primò vt peccatũ fugiamus, secundò vt bonũ faciamus. ibi, Lux orta. tertiò vt in domino confidamus. ibi, Lætamini. Quantũ ad primũ sciendum quòd malũ est duplex, scilicet, culpę & pœnæ: sed malũ culpæ pro- E priè dicitur malũ: quia nullã rationẽ boni cõtinet. malũ autẽ pœnæ nõ simpliciter dicitur malũ: quia aliquã rationẽ boni cõtinet. vt puta quia satisfacit pro culpa: purgat mẽtẽ, reordinat rẽ deprauatã quã peccatũ deordinauerat. Sic igitur propriè solũ peccatum dicitur malũ. 15. q. 1. cauenda sunt. vide suprà versicu. 1570. Et de isto malo culpæ ait, *Qui diligitis dominum odite malum*, scilicet, culpæ. Et si dicas,

qualis exhortatio est ista: cum contradictionem includat oppositum, scilicet, quòd quis diligat dominum, & non odiat malum? Respondeo dilectio tua est duplex, scilicet, dilectio qua res diligitur propter se, quæ dicitur fruitio. & dilectio qua res diligitur propter aliud, quæ dicitur vsus. sicut diligo vinum, non propter vinũ: sed propter me. Dilectio prima dei cũ peccato stare non potest: de qua procedet argumẽtũ. Sed secũda dilectio dei sine peccato esse nõ potest: quia vtitur deo: & sic aliquid aliud diligit plusquã deũ. Et de ista loquitur Psal. Multi enim desiderant habere gloriã, qui tamẽ in peccato existunt. Et talibus ait Psal. *Qui diligitis dominum*, scilicet, finaliter habere vobis placatũ: odite malũ, scilicet, culpę. Vel si loquatur iustis qui diligũt deũ propter se, & odiũt malũ, tunc est sensus. Qui diligitis dominum odite malũ, scilicet, perseuerãter. Et ne aliquis se excuset quòd peccatũ odire nõ potest, quia superatur tẽtationibus diuersis. Ad hoc respõdet Psal. dicẽs, *Custodit dominus animas sanctorũ suorum*, scilicet, ne incurrãt tentationẽ quã non possint superare si velint. quia vt dicitur. 1. Corin. 10. Fidelis deus, qui nõ patietur vos tẽtari supra id quod potestis: sed faciet cum tẽtatione prouentũ, vt possitis sustinere. Et sic eas custodit ne per peccatũ cadant in manibus diaboli nisi liberè velint. Et hoc est quod subditur, *De manu peccatoris*, id est, diaboli, liberauit eos. Et verè deus custodit animas sanctorum suorum. Vbi nota quòd præcipuè sex hominum genera custodit deus sua gratia: Quoniam deus custodit humiliter se deprimentes. Custodit stabiliter propter se patientes. Custodit cordialiter se diligentes. Custodit spiritualiter se deprecantes. Custodit fideliter sibi adhærentes. Custodit feliciter ipsum contemplantes. Primum patet: quoniam sicut de puero paruulo diligẽtiorẽ habemus custodiam: sic & deus de paruulis per humilitatem. Psal. 114. Custodiẽs paruulos dominus humiliatus sum & liberauit me. vbi glo. Custodiens paruulos dominus, id est, humiles. quoniam grãdes quærit hæredes: sed Christus paruulos. vnde suos multis doloribus humiliat: qui dolor non est pænalis sed salutaris: quem medicus secãdo facit. vnde sequitur. Humiliatus sum: quia flagellat deus omnẽ filium quem recipit. Et liberauit me. quasi dicat, experto crede. Vnde & Greg. super illo verbo Iob. 7. Quid faciam tibi ô custos hominũ. dicit, Humilitas nostræ destitutionis ostenditur. cum deus hominum custos vocatur. Quia si eius nos custodia minimè protegit, ante occulti hostis insidias nostræ solicitudinis oculus dormit. Psal. attestante qui ait, Nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam. Per nos namque occidimus: sed nostris resurgere viribus nõ valemus. Culpa nos voluntatis propriæ strauit: sed pæna culpę deterius eo ridie deprimit. Ad amissam rectitudinem surgere conantibus nitimur: sed meritorum pondere grauamur. Vnde in figuram quòd dominus humiles custodit dixit ad Iacob. Ego ero custos tuus quocũque perrexeris. &c. Per Iacob namque quilibet humilis significatur: quia Iacob teste scriptura fuit vir simplex, & humilis erat. De aliis autem membris custodiæ dei aliàs dicam.

Dilectio dicitur duplex scilicet fruitio & vsus. — *1. Corin. 10.* — *Custodit specialiter multos.* — *Humiles deus custodit.* — *Grego. 8. moral. c. 21.* — *Psal. 126.* — *Gen. 28.* — *Gen. 25.*

1666 Lux orta est iusto: & rectis corde lætitia.

Hic hortatur fideles ad bonum faciendum. Vbi sciendum quòd Christus propriè dicitur lux. de quo Ioã. 1. Erat lux vera. &c. quia habet lucis proprietates. vt dictum fuit versi. 706. Qui idcirco ortus est in mũdum, vt suo exemplo nos ad virtutes dimissis vitiis induceret exemplis. Nam vt ait Gre. 1. dialogorum. Redemptor noster per mortale corpus omne quod gessit hoc totum in exemplum actionis præbuit, quatenus miro modo eius sequentes vestigia in offenso pede præsentis operis vitæ vim carpamus. Et Greg. 21. moral. ca. 6. dicit, Ad hoc namque dominus apparuit in carne, vt humanam vitam admonendo excitaret: exempla præbendo accenderet: moriendo redimeret: resurgendo repararet. Natus est ergo Christus vt nos ad bonum agendum suo exemplo induceret. Et hoc est quod ad memoriam nos inducens Psalm. ait. *Lux orta est iusto*, id est, lux verbum dei orta est per carnis susceptionem, Iusto, id est, pro homine suis exemplis faciẽdo iusto. Cuius lucis ortus te ad bonum faciendum inducit. Vnde de ista luce, quæ sol etiam dicitur, scribitur Psal. 103. Ortus est sol, scilicet, Christus. & in cubilibus suis collocabuntur, scilicet, recludentur dæmones: & sic exibit homo ad opus. &c. Sed ad quem finẽ vult te facere bonũ? non propter se, sed propter te. vt, scilicet, cum fuerimus eius exemplis effecti iusti, ipse nobis sit lætitia. Et aduerte quòd nec mundus, nec diabolus veram lætitiam nobis dare possunt: sed magis virtutẽ frangentes inducunt tristitiam mentis. Quid enim docet mundus, nisi vanitates & voluptates sequi, per quæ tristitia inducitur sempiterna? Narrat magister in historiis quòd Cyrus rex persarum nõ valens bellis subiugare sibi gẽtem Lydorũ strenuam in armis, & bellicosam: finxit cum eis amicitiam: & vt eos redigeret in vecordiam sub specie amicitiæ tradidit eis solennitates & ludos, vt ludis & voluptatibus vacarent. Quibus vacãtes virtutem & artem bellandi perdiderunt, & per lætitias temporales illos superauit, quos armis superare non poterat. Ita facit mundus & diabolus: multas procurant nobis temporales lætitias vt nos peccatis subiiciant. Et istam lætitiam quærere est apertum stultitiæ signũ. Propter quod de ista lætitia mundi dicitur. Cor stultorum vbi est lætitia. Non talis est lætitia Christi. Quia illis quos suis exemplis liberat, confert lætitiam sempiternam. Esa. 35. Redempti à domino venient in Sion cum laude & lætitia sempiterna: super caput eorum gaudium & lætitiam obtinebunt: & effugiet dolor & gemitus.

Ioan. 1. — *Gregorius.* — *Psal. 103.* — *Ecclesiast. 7.* — *Esa. 35.*

Lætamini iusti in domino: & confitemini memorię sanctificationis eius. 1667

Hic consequenter hortatur vt in Christo confidamus, omnem nostram solicitudinem projjciẽtes in eum: quoniam ipsi cura est de nobis. Quia enim in mundo solum pressura est & labor: ideo non in mundo, sed in Christo lætari debemus: in quo vera pax mentis habetur. Ioan. 16. In mundo pressuram habebitis: in me autẽ pacem. Et hoc est quod ait, *Lætamini in domino*. omnis enim nostra lætitia in Christo esse debet. vide ver. 155. 479. Et quid sit in domino lætari subdit. *Et cõfitemini memoriæ sanctificationis eius*, id est, laudate eum qui memor fuit sanctificare vos. Quia nisi vos sanctificaret, non gauderetis in illo. Et sic intelligitur de cõfessione laudis. Potest etiam intelligi de confessione peccati quæ hominem sanctificat: quæ principaliter fit

Ioan. 16. — *Cõfessio requirit cõtritionẽ.*

Chri

Christo: quia sacerdoti gerenti Christi vices in A certis quæ contritionem præteritorum peccatorũ requirit. Iusticia enim dei exigit, vt per quę quis peccat: per hęc & satisfactio fiat: modo, scilicet, cõtrario. Verbi gratia, vt furatur aliena, satisfaciat etiam propria dando: sic & naturaliter qui deficit nimis comedendo, per abstinentiam reducitur ad debitum statum. Sic & iusticia diuina requirit, vt qui peccando malam delectationem habuit, & vanam ad debitum statum reducatur per lachrymas *Psal. 7.* & confessionem. Propter quod dicit Psal. Et confitebor domino secundum iusticiam eius. Et vt sic quilibet domino confiteri volens cum amaritudi- *Esa. 38.* ne sua peccata recogitet, dicet illud Esa. 38. Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine *Gre. 9. mor. c. 33.* animæ meæ. Vnde Gregorius super illo verbo Iob. B 10. Dimittam aduersum me eloquium meum. dicit, Quasi pro se loquitur, qui praua quæ gessit defendere excusationibus conatur: sed aduersum se eloquium suum dimittit, qui confitendo se accusat de eo quod errauit. Sæpe verò & cum delinquimus, ea quoque quę agimus diiudicamus: & accusat mens ipsa quod perpetrat: sed hoc ex desiderio minime deserit, & erubescit confiteri quod fecit. Cum vero toto iam iudicio carnis delectationem premit: audaci voce in accusationis suæ confessionem se erigit. Vnde rectè nunc dicitur, Dimittam aduersum me eloquium meum. Quia fortis mens relaxare verba detestationis culpæ inhiat: quæ apud semetipsam prius infirma verecundata tenebat. Sed sunt nonnulli qui apertis vocibus cul- C pas confitentur: sed tamen in confessione gemere nesciunt, & lugenda gaudentes dicunt. Vnde ad hoc subiungitur. Loquar in amaritudine animæ meæ. Qui culpas suas detestãs loquitur: testat necesse est vt in amaritudine animæ has loquatur. vt hæc ipsa amaritudo puniat quidquid lingua per mẽtis iudicium accusat. Hæc Grego. Et causa quare confessio ad hoc vt animam sanctificet debet esse cum amaritudine contritionis est, Nam (vt dicũt naturales) omnia dulcia sunt oppilatiua: & amara sunt purgatiua. Vnde aloes, quæ est species amarissima, mirabiliter purgat interius hominem. Sic & spiritualiter dulcia & delectabilia secundum carnem oppilant animam interius, & claudunt ne inde purgari valeat. Sed amaritudo contritionis in- D de confessione habita ipsam sanctificat & mundat. *Mat. 3.* In cuius figuram dicitur de Iudæis, quòd baptizabantur in Iordane. Et consequenter additur, confitentes peccata sua. Vbi sciendum quòd Iordanis qui interpretatur fluuius iudicantis: significat fluuium siue abundantiam lachrymarum quam primò confitens debet habere. Et in isto lachrymarum flumine seipsum iudicando debet lauare, & *Psal. 6.* baptizare: sicut faciebat Psal. 6. dicens. Lauabo per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis. &c. Et tunc postquam in tali flumine fuerit baptizatus per cõtritionem: ad confessionem securè accedere potest. Qui enim nõ dolet se peccasse, eo ipso peccat: quia deum non diligit, si dei offensa sibi nõ displicet. Hoc est contra multos qui peccata con- E fitentes non dolent: sed gloriantur se aliqua mala perpetrasse. Quod maximè accidit libidinosis: qui lætantur cùm malè fecerint. &c. Vera autem confessio exigit contritionem de commissis cum proposito amplius non peccandi. Propter quod di- *Prouer. 28.* citur Prouer. 28. Qui abscondit peccata sua non dirigetur: qui autẽ confessus fuerit, & reliquerit ea, A misericordiam consequetur. Sic ergo vera confessio animam sanctificans, non læticiam carnis vel mundi: sed læticiam in deo quam causat abundantia lachrymarum requirit. Beati qui lugent, quo- *Mat. 5.* niam ipsi consolabuntur. Et hoc est quod nos hortatur nunc Psal. dicens, Lætamini in domino: & confitemini memoriæ sanctificationis eius.

PSALMUS XCVII.

CAntate Domino canticum nouũ: 1668
quia mirabilia fecit.

B

Iste Psal. hunc habet titulum. Psal. ipsi Dauid. Expositio patet ex supradictis frequenter. De materia verò Psal. sciendum, quòd duo maximè sunt quæ hominem præseruant à voluntate peccandi & ad bonum ipsum inducunt, scilicet, amor gloriæ, & timor pœnæ. Nam timor pœnæ retrahit à malo: sed amor gloriæ inducit ad bonum. *Amor gloriæ & timor pœnæ à peccatis præseruant.* Ista autẽ duo causantur in nobis ex consideratione duplicis aduentus Christi. Quia aduentus in mundum qui fuit ex maxima dei dilectione ad nos (dicẽte Chri- *Ioan. 3.* sto, Sic deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret) nos inducit ad amorem dei: & per consequens ad amorem gloriæ: dicente Christo. *Ioan. 14.* Qui diligit me, diligetur à patre meo: & ego dili- C gam eum, & manifestabo ei meipsum. Aduentus autem ad iudicium nobis timorem inducit per quem declinamus à peccatis. Per timorem domi- *Eccl. 1.* ni declinat omnis homo à malo. Et ideo Psal. in hoc Psal. volens nos allicere ad dei amorem pariter & timorem, in isto Psal. agit de duplici Christi aduentu prædicto, scilicet, in mundum, & ad iudicium. Et secundum hoc Psal. iste duas partes habet. quia primò agit de aduentu in mundum. secundò de aduentu ad iudicium. ibi, Iubilate. Circa primum duo facit. quia primò ostendit Christi in- *Quatuor nouitates in Christi incarnatione.* carnationem. secundò incarnationis per totum mundum publicationem. ibi, Viderunt. Circa primum ostendit quatuor incarnationis Christi conditiones, scilicet, primò quòd fuit magnæ nouita- D tis. secundò quòd fuit magnæ vtilitatis. ibi, Saluabit. tertiò quòd fuit manifestæ claritatis. ibi, Notum. quartò quòd fuit plenæ fidelitatis. ibi, Recordatus. Quantum ad primum, primò pro beneficio incarnationis præmittit debitam gratiarum actionem, dicens, Cantate domino canticum nouum. Quantò enim gratia facta est maior: tantò gratiarum actio amplior esse debet. In rebus autem per tempus ortis illa fuit summa gratia, qua homo in vnitatem verbi diuini fuit assumptus. vt ait magi- *3 senten.* ster li. 3. di. 12. Quid enim amplius potuit nobis deus facere quam hominem facere deum? Pro tanta ergo gratia & vos gratias agite. Et hoc est quod ait, *Cantate domino canticum nouum* id est, gratias agite domino Iesu Christo. Istam partem expone vt E superius, versicu. 1642. Nulli enim dubium quòd incarnatio Christi plus nobis contulit, quam angelis beatis. Et tamen angeli beati in Christi natiuitate gratias agentes cantauerunt canticum nouum, dicentes, Gloria in altissimis deo &c. *Luca 2.* Quanto fortius ergo homines gratias agendo canticum nouum Domino Iesu Christo debent cantare? Consequenter subdit causam huius de-

cantationis,dicens, *Quia mirabilia fecit*. Hæc est in-
Esa.7. carnationis nouitas. Nónne mirabile fuit quòd deus fieret homo,& homo deus:quòd immortalis mortalis fieret,& æternus temporalis:quòd virgo conciperet, & salua virginitate pareret? quòd puer in corpore matris verus & perfectus vir existeret? Et multa similia quæ toti mundo admiranda sunt, &
Hiere.31. stupenda. Istam nouitatem incarnationis admitabatur Hieremias, dicens, Nouum faciet dominus super terram:mulier circúdabit virum &c. De hoc vide suprà versi.657. Nonne magnú mirabile quòd in Christi incarnatione cæci illuminarentur,& excæcarétur illuminati?vt puta quòd gentes Christú cognoscerent,& Iudæi ignorarent. Quod admirãs
Greg.27. moral.c.1. Grego. ait. Dei filius per infirmitaté carnis nostris obtutibus apparens:dum alios reprobat, alios vocat, mira iudicia exhibuit quæ à nobis & cogitari
Ioan.9. possent, & cópræhendi non possent. Ait namque.In iudicium in hunc mundum veni, vt qui non vidét
Matth.11. videát:& qui vident, cæci fiant.Et rursum. Confiteor tibi domine pater cæli & terræ:quia abscondisti hæc a sapientibus & prudentibus: & reuelasti ea paruulis.In quibus nimirum mirandis iudicijs Iudæa tepescit, & gentilitas aggregatur. Quod videlicet factum mirari possumus,sed perscrutari nó valemus. Bene ergo dicit, Cantate domino canticum nouú.glo.id est,O vos qui noui estis in Christo,veteres in Adam, cãtate domino & vita & lingua,cãticum nouum,scilicet, de incarnatione domini,& hominis redemptione. Quod dicitur canticum nouum,quia nihil tale múdus ante audiuit. Et quia mirabilia fecit. Mirabilia enim fecit in cóspectu nostro:sed in conspectu eius nihil est mira-
Eccl.39. bile.Ecel.39. Nihil mirabile in conspectu eius. Et
Mirabile qui dicitur propter multa. notandum vlterius quòd aliquid dicitur mirabile propter multa,scilicet,ratione potestatis,veritatis, sanctitatis,paupertatis, cófusionis & formositatis. ratione quorum omniú Christus admirabilis apparuit in sua incarnatione. De tribus primis dictú fuit superius versi. 82. De quarto hic prosequitur.
Paupertas voluntaria facit hominem ad mirabilem. Dico ergo quòd aliquis redditur mirabilis ratione paupertatis voluntariæ. Quid enim in præsenti vita mirabilius cogitari potest,quam præsenté mun-
Eccl.31. dum spernere:carnis delicias horrere:diuitias propter deum cótemnere? Vnde merito talem mirabilem esse scriptura prædicat,dicens, Beatus vir qui post aurum non abijt:nec sperauit in pecuniæ thesauris.Quis est hic,& laudabimus eum:fecit enim mirabilia in vita sua. Vere enim admirabilem red-
Bernard. dit hominem talis paupertas voluntaria:teste Bernardo in expositione dictorum verborum, dicens, Quid enim mirabilius voluntaria paupertate esse potest,quam amore paupertatis inter epulas esurire:inter vestes multas algere: paupertate premi inter diuitias quas offert mundus,quas ustentat malignus, quas desiderat ipse noster appetitus?An nó merito omnibus admirabilis erit qui sic legitimè certauerit:pro mittentem mundum abijciens, irridens inimicum tentãtem:& quod gloriosius & admirabilius est de seipso sic triumphãs, & in seipso crucifigens pereuntem concupiscentiam? Vnde de
Eccl.34. tali paupertate dicitur, Vas admirabile opus excelsi,Opus namque excelsi dicitur ipsa paupertas vo-
2.Corin.8. luntaria: quia ipsam primò Christus attulit mundo.Vnde de ipso ait apostolus, Scitis enim gratiá domini nostri Iesu Christi: quoniam propter nos egenus factus est, cum esset diues: vt illius inopia nos diuites faceret. In hoc ergo Christus in mun-

A dum veniens mirabilia fecit: & mundo admirabilis fuit:quia pauper factus exterius,scilicet,in corpore,interius tamen diues remansit vt deus. Vnde glo. exponens dicta verba apostoli dicit, Admirabilis Christus redditur: quia paupertatem assumpsit & diuitias nó amisit:intus diues,foris pauper: deus in diuitijs, homo comparens in paupertate. Et hoc in spiritualibus nos diuites faceret. Per illius enim paupertatem abijcimus pannos mortalitatis,& induimur stola immortalitatis. Omnes ergo diuites facti sunt pauperes Christum imitantes.Nemo ergo se contemnat pauper in cella, diues in conscientia: securior dormit in terra, quam diues in purpura.Non ergo erubescas eum tua mendicitate ad illum accedere, quem in teipso figuras.
B Considerantes ergo Christum pauperem natum, dicamus illud Psal.117.A domino factum est istud, scilicet,quòd quis paupertatem eligat.& est mirabile in oculis nostris.

Saluauit sibi dextera eius:& brachiú sanctum eius. 1669

Hic ostendit incarnationis vtilitatem: quia per ipsam saluamur. Vbi aduertendum quòd per dexteram dei,& brachium eius in scriptura ipse Christus intelligitur. Per dexterá enim Christus intelligitur,quia alteri dexteram offerre signum est pacis.Sic & deus nos sibi reconcilians dexterá suam, id est, Christum nobis obtulit. De hoc vide versi. 713. Consimiliter autem & Christus dicitur bra-
C chium: quia in ipso consistit omnis fortitudo diuinitatis.vide suprà ver.713. 1367. De Christo ergo sub nomine dexteræ & brachij dicitur: quòd dextera eius & brachium sanctum eius, scilicet Christus,saluauit sibi.Sed quid saluauerit sibi non dicit.Subaudi ergo saluauit sibi orbé terræ. Et nota quòd dicit quòd Christus saluauit sibi.& ad differentiam illorum qui sanantur corpore nó mente:saluantur sibiipsis non deo. Quæ notans glo.ait, Saluauit sibi, non dicit quid: sed intelligimus orbem terræ.quod fuit magnú mirabile.Maius enim mirabile est quòd totú orbem erexit à morte æterna,quam quòd corpore mortuos suscitauit.Saluauit,dico sibi,scilicet,deo.Hoc enim, sibi, ideo ad-
D dit:quia multi saluantur corporaliter, sed sibiipsis non ei: quia accepta sanitate corporali lasciui viuunt: qui ægroti casti erant,sanati adulteri fiunt. Et qui dum ægrotarent, neminem lædebant:receptis viribus opprimunt innocentes.Isti ergo sanati sunt,sed non ei: Christus autem electos saluauit sibi.Et nota quòd Christus dei dextera & brachiú nos sibi saluauit multipliciter. Primò nos saluauit per suam incarnationem.Esaiæ 45. Rorate cæli de super: & nubes pluant iustum: aperiatur terra & germinet saluatorem. Et Esaiæ 25. Ecce deus noster quem expectabamus, ipse veniet, & saluabit nos. Vnde dixit angelus ad Ioseph. Vocabis nomen eius Iesum. ipse enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Secundò nos saluauit per suam natiuitatem. Tunc enim verificatum
E fuit illud Esaiæ 12. Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris. Et notanter dicit, haurietis: quia in sua natiuitate melliflui facti sunt cæli: vt cantat ecclesia. Tunc enim saluatus fuit mundus à flebilitate tristiciæ. sicut dixit angelus pastoribus,Annúcio vobis gaudium magnum:quia natus est vobis saluator múdi. Tertiò per suá passionem: quia tunc nos à dæmonibus liberauit, præcium

Saluantur aliqui sibi ipsis & sanantur alij, qui deo.
Saluauit nos Christus multipliciter.
Esa.45.
Esa.25.
Mat.1.
Esa.12.
Luce.2.

Matth. 18. — 1. Mac. 4. — Esaiæ 49. — Actu. 5. — Esaiæ 40. — Dan. 12.

cium nostræ captiuitatis exoluendo. Matth. 18. Filius hominis venit saluare quod perierat: & dare animam suam in redéptionem pro multis. Quartò per inferni spoliationem. Tuuc redemptor reuersus est ad spolia castrorum: & facta est salus mea in Israel. vt dicitur. 1. Mac. 4. Et verificatum fuit illud Esaiæ 49. Captiuitas à forti tollitur: & quod ablatum fuit, saluabitur. Quintò per suam resurrectionem. Act. 5. Deus patrum nostrorum suscitauit Iesum, quem vos interemistis suspendentes in ligno: hunc principem & saluatorem exaltauit &c. Sextò per suam ascẽsionem. Tunc enim impletum fuit quod dictum erat Esaiæ 40. Dicite filiæ Sion: ecce rex tuus venit: & merces eius coram eo. Merces eius erãt animæ sanctæ quas adducebat secum ad patriam: quas eripuit de manu diaboli. Dan. 12. In tempore illo saluabitur populus tuus omnis qui inuentus fuerit scriptus in libro vitæ.

1670 Notũ fecit dominus salutare suum: in conspectu gentium reuelauit iusticiam suam.

Christus statim iudæis & gentibus fuit notificatus. — Lucæ 2. — Psalmus 75. — Matth. 2. — Augusti. — Quare Christus primo fuit notificatus idiotis & peccatoribus.

Hic ostendit tertiò quòd Christi adneutus fuit magnæ claritatis: qoia statim natus manifestatus fuit & iudæis & gentibus: etiam si non statim omnibus. Vbi sciendum quòd Christus habet diuersa nomina secnudum diuersas virtutes & proprietates quas habet: vt puta, quandoque dicitur agnus propter mansuetudinem: quandoque leo propter fortitudinem: quandoque dexteram propter pacificationem: quandoque brachium propter operationem: quandnque salutare propter saluationem: quandoque insticia propter iustificationem. Et talia nomina sibi competunt summè. vnde proprius dicitur iusticia quam iustus: sapientia quam sapiẽs &c. vt dictum est versi. 1600. Sic ergo idem hic significat dextera, brachiũ, salutare, & iusticia: quia his omnibus Christus intelligitur. De Christo ergo statim incarnato dicit, *Notum fecit dominus salutare suum.* quia statim natus aliquibus iudæis fuit manifestatus, & notificatus, scilicet, pastoribus: quando, scilicet, angelus dixit pastoribus. Annuncio vobis gaudium magnum: quia natus est vobis saluator mũdi, qui est Christus dominus in ciuitate &c. Et tunc verificatum fuit illud Psal. Notus in iudæa Deus. Statim etiam fuit notificatus gentibus, scilicet, per stellam tribus regibus magis orientalibus. vt habetur Matth. 2. De pastoribus iudæis quibus primò fuit notificatus, dicit, *Notum fecit dominus salutare suum.* De gentibus verò Magis subdit. *In conspectu gentium reuelauit iusticiam suam* scilicet, Christum qui est iusticia Dei. Et aduerte quia non dicit, in conspectu omnium gentium: quia non statim omnibus fuit notificatus. Et nota quibus primò notificatus fuit Christus: non quidem doctis, & sapiẽtibus, sed idiotis & simplicibus pastoribus: non iustis & fidelibus, sed gentilibus & peccatoribus. Horum causam ostendit Aug. in ser. de Epiphania, dicens, Isti Magi quibus notificatus est Christus, quid fuerunt, nisi primiciæ gentium. Pastores israelitæ: sed magi gentiles. Isti erant prope, illi longè. Vtrique tamen ad angularem lapidem concurrerunt. Et subdit ad propositum. Manifestatus est ergo Iesus primò nec doctis nec iustis. Ratio. Præualet namque imperitia in rusticitate pastorum: & impietas in sacrilegiis magorum. vtrosque ille lapis angularis attribuit sibi: quia est qui venit stulta eligere, vt confunderet sapientes. & non vocare iustos sed peccatores: vt nullus doctus superbiret: & nullus peccator desperaret. Sed attẽde & modum notificationis: quia pastoribus angeli: Magis verò stella Christum notificat. Quare ergo notum fecit dominus salutare suum, scilicet, pastoribus per angelum, sed Magis per stellam? Ad hoc respondet Gregor. in homilia dicens. Rationabiliter nãque iudæis tanquam ratione vtentibus, rationale animal, id est, angelus prædicare debuit. Gẽtiles, quia ratione vti nesciebant ad cognoscendum dominum: non per voces, sed per signa perducũtur: quia & illis prophetia tanquam fidelibus: & istis tanquam infidelibus signa data sunt. Eisdem autẽ gentibus Christum cum perfectæ esset ætatis, apostoli prædicant: eumq́ue paruulum nec per humani corporis officium loquentem stella gentibus notificat. quia nimirum rationis ordo poscebat, vt loquentem iam dominum loquentes nobis prædicatores, & necdum loquentem elementa muta prædicarent.

Gregorius.

Recordatus est misericordiæ suæ, & veritatis suæ domui Israel. 1671

Lucæ 1. — Christus dicitur puer. — Lucæ 2. — Lucæ 2. — Psalmus 76.

Hic ostendit quartò quòd iste Christi aduentus fuit magnæ fidelitatis. quia quod Deus promiserat Abrahę & semini eius, scilicet, quòd in ipso benedicerentur omnes gentes terræ: per istum aduentum adimpleuit. Et hoc est quod dicebat virgo Maria, Suscepit Israel puerum suum: recordatus misericordiæ suæ, sicut locutus est ad patres nostros &c. vnde idem tunc dixit Maria, quod nunc dicit psal. Suscepit, inquam, Israel puerum suum. Puer enim dicebatur Iesus à puritate. sic enim vocatus fuit in circuncisione. Lucæ 2. Et postquam consummati sunt dies octo, vt circumcideretur puer &c. Sic & in præsentatione. Lu. 2. Cum inducerent puerum Iesum parentes eius, vt facerent secundum consuetudinem legis pro eo &c. Sic & in conuersatione. Lucæ 2. Puer autem Iesus crescebat & confortabatur. &c. Sic & in disputatione. Lucæ 2. Remansit puer Iesus in Hierusalem, & non cognouerunt parentes eius &c. Est ergo sensus, Suscepit Israel puerum suum, id est, verbum Dei suscepit hominem Christum, id est, Christi humanitatem: Israel, id est, ex Israel quia ex semine Abrahæ. Et hoc recordatus misericordiæ suæ, id est, promissionis factæ misericorditer & mirabiliter adimpletæ. quia quòd verbum hominem susciperet, quòd perditum hominem redimeret, non fuit meritum nostrum, sed solùm diuinæ misericordiæ donũ. Videbatur enim Deus oblitus promissionis suæ differendo incarnationem. Propter quod dicit Psal. 76. Nunquid obliuiscetur misereri Deus: aut continebit in ira sua misericordias suas? Et ideo in ista incarnatione ait Psal. quòd recordatus est misericordiæ suæ. quia scilicet filium incarnandum patribus misericorditer promisit. Et veritatis suæ. quia scilicet quod promisit, fideliter obseruat. quia eius veritas nec decipi nec decipere potest. Et hoc domui Israel, scilicet, quam misericordiam & veritatem promisit domui Israel, scilicet, quòd de illo populo hominem susciperet. Vel aliter per domum Israel nõ intelligit illum carnalem populum Dei Iacob, qui & Israel est dictus natum: sed fidelẽ domum omnium fidelium Christianorum. Nam Israel interpretatur Videns Deum. Illi ergo solum domus Israel dici possunt, qui Deum per fidem contemplãtur. Hanc

ergo

ergo misericordiam & veritatem incarnationis dedit solum domui Israel: quia solum fideles Christi eius effectum eius, id est, salutem per ipsam consequuntur. Qualiter autem recordatio vel obliuio cadat in Deo. vide supra versi. 349. 1324.

1672 Viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.

Hic consequenter ponit prædictæ incarnationis Christi per totum orbem publicationẽ. Quod factum fuit post eius ascensionem, & spiritus sancti missionem: quando scilicet apostoli postquã ipsam publicauerant per Iudæam, a finibus Iudæorum expulsi per totum orbem se diuiserunt: & Christi fidem per totum orbem prædicauerunt: eis dicente Christo, Ite in mundum vniuersum, & prædicate euangelium omni creaturæ &c. Et hoc est quod nunc dicitur: *Viderunt omnes fines terræ salutare. &c.* Quia in omnem terram exiuit sonus eorum. &c. Et attende quòd illud quod psal. dicit, omnes fines terræ, saluator dicit, omni creaturæ. Vnde per omnem creaturam, & per omnes fines terræ idem intelligitur, scilicet, omnis homo, scilicet, omne genus hominum. Vnde Hiero. super Lucam dicit, Omnis creaturæ nomine significatur homo. Omnis enim creatura aliquid habet homo. habet enim commune esse cum lapidibus: viuere cum arboribus: sentire cum animalibus: intelligere cum angelis. Omni ergo creaturæ prædicatur euãgelium cum soli homini prædicatur. Quia videlicet ille docetur propter quem in terra cuncta creata sunt: & à quo omnia per quandam similitudinem aliena sunt. Potest etiam omnis creaturæ nomine omnis natio designari. Autẽ enim apostolis dictum fuerat, In viam gentium ne abieritis. Nunc autem dicitur, *Prædicate omni creaturæ.* vt scilicet prius à Iudæa apostolorum repulsa prædicatio tunc nobis adiutorium fieret, cum hanc Iudæa ad damnationis suę testimonium superbè repulisset. Eodem modo dicendum quòd omnes fines terræ viderunt salutare Dei, id est, quæ habitant in terra vsque ad fines terræ omnia videt unt Christum, vt si, omnia, id est, de omni genere hominum. Et nota quòd non loquitur de visione corporali, cum extra Iudæam pauci vel nulli viderint Christum: sed de visione intellectuali, qua homo intelligit quæ audit: etsi illa vera esse non credat. Sic enim dicitur. 1. Corin. 10. Qui stat, videat, id est, cognoscat, vel aduertat ne cadat. Sic enim dicitur Lucæ 3. Videbit omnis caro salutare Dei. vide supra versi. 254. Et nota mirabile quòd Iudæi inter quos, & ex quibus natus est Christus: qui eum semper habebant præsentem: per intellectum videre noluerunt. Sed pagani a quibus erat remotus ipsum crediderunt, & receperunt. Quæ huius fuit causa? Ad quod sciendum. dicit Albertus in de sensu & sensato lib. 1. quòd multi sunt qui rem de prope videre non possunt: sed melius vident a remotis, vt patet de côsectis senio, & excecatis vigilijs & studio. Cuius ratio est secundum ipsum, debilitas spiritus visibilis. Quando enim visibile est iuxta oculos: tunc ad directum oculi non dirigitur species visibili, nisi ad paucas partes eius. Sed quędam partes visibiles sunt supra indirectum oculi: quædam subtus: quædã verò à latere. Quando verò visibile elongatur: tunc omnes partes eius, magis sunt ex directo oculi. Et quia spiritus visibilis debilis est: ideo solum videt quod est ex directo ipsius oculi. Sic ad propositum potentia visibilis intellectiua Iudæorum inuidia contra Christum intantum debilitata erat, quòd non poterant eum sufferre videre. vnde & dicebant. Grauis nobis est ad videndum. Sed gentiles qui à remotis erãt: cum receperunt lumen prædicationis, melius ipsum Christum cognouerunt: quia omnes partes Christi ipsorum oculis directè repræsentabantur: nõ solum humanitas, sed etiam diuinitas. & sic cognouerunt eius potentiam & bonitatem. Vnde quilibet illorum qui fidem receperant, dicere poterat illud Psal. 15. Prouidebam dominum in conspectu meo semper &c. De Iudæis autem dicitur Psal. 85. Non proposuerunt te in conspectu suo.

Iubilate Deo omnis terra: cantate, & exultate, & psallite. 1673

Hæc est secunda pars vbi agit de secundo aduentu, scilicet, ad iudiciũ, vt timorem inducat. Vbi primò sciendũ quòd duplex est iudicium, scilicet, discretionis & discussionis. Iudicium discretionis quo scilicet separantur boni à malis: incepit tempore Christi & prædicationis apostolorum. Ante enim soli Iudæi vocabantur ad fidem: post verò & gentiles. Nam inter gentiles ab æterno præuidit aliquos esse saluandos. Et istos Christus per se & suos apostolos venit iudicare, id est, vocare, & à malis ipsos secernere: vt dictum fuit versi. 1651. Et hoc gentibus fuit ratio magnæ exultationis. Iudicium autem discussionis erit in fine. Et secundum hoc ista pars habet duas partes. quia primò nos inducit ad gratiarum actionem pro iudicio discretionis. secundò pro iudicio discussionis. ibi, Iudicabit. Ad gratiarum actionem vt debito modo fiat quatuor requiruntur: secundum quòd prima pars habet quatuor partes: Primò requirit mentis exaltationem, in principio: secũdò carnis subiugationem, ibi, Psallite domino. tertiò mentis in Deum directionem. ibi. Iubilate in conspe. quartò mandatorum obseruationem. ibi, Flumina. Quantum ad primum sciendum quòd gratiarum actio tanto maior debet esse, quanto gratia facta est maior. Sed quis cogitare sufficiat quãta sit gratia vocatis gentibus facta, qui de cultura dæmonum ad cultum Dei sunt vocati: de tenebris ad lucem: de perfidiæ ad fidem: de filijs perditionis filij regni sunt effecti. Quibus dicit Petrus. Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis: qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei: qui aliquando non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam consecuti &c. Et ideo tanto amplius ad gratiarum actionem tenentur. Gratiarum actio fi hat verbis, vel actibus exterioribus sine complacentia voluntatis, nec à Deo, nec ab hominibus acceptatur: qui solum acceptat seruitia cum hilaritate exhibita: quia non censum, sed votum attendat. 2. Corin. 9. Hilarem enim datorem diligit Deus. Vbi glo. Illum qui ex bona voluntate dat, vel gratias agit, diligit Deus, id est, approbat & remunerat: nõ tristem & murmurantem. Qui dat ve careat tædio interpellantis, non vt reficiat viscera indigentis: rẽ & meritum perdit. Quicquid ergo bonũ facis: cum hilaritate fac: & tunc bene facis. Si autem cum tristicia facis, fit de te: non tu facis. Ad propositũ ergo vt nos de tanta gratia nobis facta debitè gratias agamus: hilaritatem nos Psal. docet habere, dicẽs, *Iubilate Deo omnis terra: cantate, exultate & psallite*, scilicet, ipsi Deo. Hæc enim omnia exposita sunt superius. Quid enim sit iubilare,

Marginal notes: Mar. vlti. — Psalmus 18. Homo dicitur omnis creatura, & omnes fines terræ. — Hierony. — Math. 10. — 1. Corin. 10. Lucæ 3. Vident Christum gentiles melius quàm Iudæi. — Vident aliqui à remoto melius quàm de prope. — Sap. 2. — Psalmus 15. Psalmus 85. — 1. Pet. 2. — Gratiarũ actio debet fieri cũ Letitia cordis. — 2. Corin. 9. — Eleemosyna cum hilaritate debet fieri.

lare,vide versi.766.1146. Quid sit cantare Deo:vide versi.389.482.1145.1146.Quid sit exultare,vide versiculo 92.155.480.531.1631. Quid sit psallere:vide versi.389.708.771.772.

1674 Psallite domino in cithara, in cithara & voce psalmi:in tubis ductilibus, & voce tubæ corneæ.

Hic ostendit quòd debita gratiarum actio debet habere carnis macetationẽ. Si enim caro non maceretur,& per pænitẽtiam domata spiritui subiciatur:insurgit contra spiritum,& illum sibi subiicit.spiritus autem subiectus carni nec Deum debitè laudare potest,nec sibi subiici. Ideo ad carnis macerationem nos inducens,dicit, *Psallite domino in cithara.* Per citharam enim intelligitur asperitas pænitentiæ.vide supra versi.481. Ideo psallere domino in cithara nihil aliud est, quam per afflictionem carnis laudare,sic quòd caro spiritui subiiciatur, Vel laudare Deum pro Christi incarnatione, vel ipsum laudare de passione quam portauit in cruce.Nam tam ipsa Christi humanitas, quã crux dominica per citharam significãtur. versi. 481. Et hic replicat in cithara : vt non solum intelligas te laudaturum Deum per afflictionem tuæ carnis: sed etiam pro Christi incarnatione & passione crucis.Sequitur, *In voce psalmi.* Psalmus enim quandoque stat pro bona operatione:quandoque vero stat communiter pro Dei laude. Et sic stat hic. vt sit sensus.Non solum gratias agite corde & opere: sed etiã voce.Sequitur. *In tubis ductilibus & voce tubæ corneæ.* Vbi nota quòd talibus instrumentis vtebantur iudæi in laudibus diuinis.Habebant enim duplex genus tubarum,scilicet, habebant tubas ductiles:vt puta de argento,vel ære,quæ fiebant cum percussionibus malleorum:& sic protendebantur. propterea ductiles dicebantur. Et per hoc significabatur,quòd percussi malleo aduersitatis,per patientiam producuntur,& proficiunt,& Deum laudant.Habebant tubas corneas,quibus significatur quòd laudans Deum,vel prædicans magnalia Dei ad modum cornu debet excedere carnem , id est, omnia carnalia desideria superare.Et hoc satis clarè deducit glosa hic,dicẽs, Morem iudæorum hic tangit,qui habebant duo genera tubarum , (sicut legitur in li.Num. 10.) Alias quæ argento vel ære ductili producebantur.Alias corneas.Per ductiles tubas significãtur illi qui tribulari sub malleo vniuersæ terræ,id est,sub diabolo proficiunt, & sonãt laudes Dei. Tribulatiò ergo tunsio est : profectus productio est.Talis tuba fuit Iob,qui repente percussus tantis damnis,& orbitate filiorum tunsione illa tantæ tribulationis quasi tuba ductili sonuit, dicens,Dominus dedit,dominus abstulit:sicut domino placuit &c. Ecce quam suauem sonum dedit illa tuba.Cornu verò carnem excedit:& sic firmum est & capax vocis. Is est ille qui affectus carnis superat, & libidines : qui non sapit terram sed quæ sursum sunt. Qui in carne ambulat , & non secundum carnem militat : si cornu carni hæret , & eam superat. Et est sensus , Cantate in tubis ductilibus , vt, scilicet, prædicatores ductilibus,id est, productis & proficientibus sub malleo diaboli.Et cantate in voce tubæ corneæ, id est , vt ita aliis sonent prædicatores,vt in seipsis vicia carnis castigent. Istis enim instrumentis vtebantur iudæi literaliter , ad significandum nobis qualiter Deum laudare debemus. Omnia enim in figura contingebãt illis. Aliter nos peccaremus qui cum talibus instrumentis laudes Dei non resonamus.

Num. 10.

Tuba ductilis significat laudem Dei in aduersis.

Iob. 1.

1. Corin. 10.

Iubilate in conspectu regis domini: moueatur mare & plenitudo eius : orbis terrarum,& qui habitant in eo. 1675

Hic ostendit quòd gratiarum actio debet habere mentis in Deum directionem : quia omnia nostra bona in Deum debent dirigi vt in finem principaliter intentum.Vnde nihil aliud est in conspectu domini iubilare,nisi ad ipsum principaliter intentionem nostræ cogitationis,locutionis vel operationis dirigere: & non ad mundum , non ad lucrum,non ad hypocrisim. Quamuis enim peccatores ante conspectum Dei sint per cognitionem: quia omnia & aperta sunt oculis eius , non tamen per approbationem. De iustis enim dicit Helias, Viuit dominus in cuius conspectu sto.De malis verò dicitur.Non veniet in conspectu eius omnis hypocrita.Vnde hoc tractans Greg.ait,Cum Paulus apostolus dicat,Si nosmetipsos diiudicaremus,nõ vtique iudicaremur.Et tunc dominus saluator inuenitur quo nunc pro timore domini peccata nostra à nobismetipsis in cõspectu ipsius redarguuntur &c.vide supra versi.686.Et ibi etiam multa nota de efficacia cõspectus domini.Sequitur, *Moueatur mare & plenitudo eius.* Quanto enim quis deuotius seruit Deo,tanto amplius persequitur à mundo & à diabolo. Quia vt ait Greg. illos magis diabolus tẽtat,quos sibi magis contrarios videt.quia illos quos iure quieto possidet,tentare non curat. Tentando ergo bonos fluctus aduersitatum cõtra ipsos inducit & excitat.Et hoc intelligens psalmus ait, *Iubilate in conspectu regis domini.* scilicet, Christi,Et quid sequitur ad hoc?quòd mouebitur contra vos mare mundi & plenitudo eius,scilicet , aduersitatum.Prædicit enim hoc psalmus non orat siue non optat. Apostolis enim prædicantibus , contra eos motum est mare huius seculi:& creuerunt fluctus persecutionum.Quod autem per mare & plenitudinem eius intelligat mundum cum suis persecutionibus,exponit,dicens , *Orbis terrarum & qui habitant in eo.* Quasi dicat.Per mare intelligo orbem terrarum : per plenitudinem eius intelligo omnes qui habitant in eo fluctu persecutionum. Quod enim mare significat mũdi aduersa,vide versi.335. Significat etiam infideles qui contra bonos insurrexerunt.versi.756.1225.

3. Regum 17. Iob 13. Grego. 11. moral. 19.

Greg. 4. mor. c. 22.

Flumina plaudent manu,simul mõtes exultabunt à conspectu domini: quoniam venit iudicare terram. 1676

Hic ponit quartum quod requiritur , scilicet, præceptorum obseruantia. Vbi aduertẽdum quod per flumina significantur illi qui abundant aquis gratiæ.sicut dicebat saluator.Qui credit in me (sicut dicit scriptura) flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. hoc autem dicebat de spiritusancto &c.Significantur etiam illi qui abundant aqua sapientiæ salutaris sacrarum scripturarum. vt deducit Grego.18.mor.c. 23.dicens, Quid namque per flumen nisi antiquorum patrũ dicta designantur &c.vide sup.versi.758.Cum ergo apostoli post receptionem spiritussancti præ aliis repleti fuerint gratiarum aquis, & sacrum scripturarum , merito nomine fluuiorum ipsi apostoli intelliguntur : qui

Ioan. 7.

Flumina significant apostolos.

prius

prius parui in gratia, parui in scientia, subito prædictis aquis repleti fuerunt. vt patet in actibus apostolorum: maxime in principio. Vnde de quolibet illorum figuraliter dicitor Hester. 10. Fons paruus creuit in fluuium magnum: & in aquas plurimas redundauit. Per manus autem quibos operamur: significantur opera quibus præcepta adimplentur diuina: dicente Psalmo. Anima mea in manibus meis: & legem tuam non sum oblitus. Quid ergo? flumina plaudent manu simul, nisi dum mare & plenitudo eius commouebitur contra fideles ipsos persequendo: tunc sancti apostoli operibus bonis exultabont? Et hoc est, flumina, id est, apostoli, plaudent simol manu, id est, exultabūt operibus bonis. Sic enim dicitur act. 5. Ibant apostoli gaudentes à conspectu concilij: quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contomeliam pati. vnde hic ait glo. Flumina plaudent simul manibus, id est, sancto pleni spirito dei gaudebūt simul bonis operibos. Hoc etiam sonat hoc verbum plaudet. Quoniam secūdum grammaticos plaudo, is, id est, manu simul repercutere ex lætitia, claudere, iungere, & manibus sonum facere. Sequitur, *Montes exultabunt a conspectu domini.* Quid enim hic nomine montium intelligitor, nisi ipsi iosti à Deo electi, & à malorum cōsortio segregati: vt dictom est superius. ver. 1659. Tales montes fuerunt omnes apostoli per iudiciū discretionis ex iudęis à Deo electi: ac etiam omnes alij iusti ex gentibus ad fidem Christi vocati, qui meritò gaudent dum vident Christum per suum iudicium eos à malis discernere. Et hoc est quod dicit. *Exultabunt montes a conspectu domini* Et rationē subdit, *Quoniam venit iudicare terram*, id est, illos qui prius erāt terra & peccatores, venit iudicare, id est, ad suam gratiā vocare, & eos à malis segregare. Ista sunt mirabilia iudicia Dei: quòd de vna ciuitate aliqoos ab æterno elegerit: & alios reprobauerit. immò de vna domo, immò de duobus fratribus simul cōceptis & natis: vt de Iacob & Esāo. De quibus ait Apostolus, quòd cum nōdū nati essent, aut aliquid boni vel mali egissent, scriptom est, Iacob dilexi, & Esāo odio habui, &c. Quæ verba exponens Aug. ad Sixtum ait, Cum Iacob antequam natus fuisset, quid boni egerat? Quid ergo Deus diligebat in eo, nisi gratuitum misericordiæ suæ donū? Et in Esau quid oderat antequam natus fuisset, nisi originale peccatum? Nam nec in illo diligeret iusticiam, quā nullam ille fecerat: neque odisset in isto naturam, quam bonam condiderat. Sed quoniā tem stupendam de nondum natis, nec aliquid boni vel mali agentibus proposuerat: quòd vnum Deus dilexerit, alterum oderit: quomodo hoc rectum fuerit cū nihil egissent. Ideo Apostolus sibijpsi consequenter obijcit exprimens vnde moueri posset auditor. & ait, Quid ergo dicemus? Nūquid dicemus quòd iniquitas sit apud Deum? id est, dicetur forte quòd Deus ex hoc sit iniquus? Iniquus enim videtur, vt sine vllis bonorum vel malorum meritis vnum diligat & alterum oderit. Qua in re si futura bona huius, & mala illius quæ vtique Deus præsciebat, attenderet: non diceret nō ex operibus, sed diceret ex operibus. Quia ergo sine meritis alterum elegit, & alterum reprobauit. vnde fortè dicis, quid iniquius? Absit. Non eoim iniquus est, quia vnom dilexit, & alterum odit: qoia hunc, scilicet, Iacob per misericordiā elegit: illum autem, scilicet, Esau per iusticiam reprobauit: in quoru neutro est iniquus. Nemo ergo dicat Deum: quia futura opera præui-

Hester 10.

Psalm. 118.

Actu. 5.

Iudicia Dei prædestinationis & reprobationis mira. Rom. 9.

Augusti.

A debat, alterum elegisse, & alterum reprobasse. Sed potius ne quisquam de suorū operum meritis audeat gloriari: ad Dei gratiam commendandam gratis vnum elegit, & iuste alterū reprobauit. Ex qoibus apparet quàm sint miranda iodicia Dei. Meritò ergo illi quos sic iudicat Deus à malis segregando, caosam habent exultationis & actionis gratiarum. De quibus nunc ait Psalmus. *Exultabunt montes a conspectu domini: quoniam venit iudicare terram.*

Iudicabit orbem terrarum in iusticia: & populos in æquitate. 1677

Hic consequenter agit de iudicio discussionis, B scilicet, de vltimo, in quo omnes iudicabuntur boni & mali secundum ipsorum merita vel demerita. Vnde secundum glo. hic per orbem terrarum malos & terrenos intelligit: qui secundū iusticiam iudicabuntur: non secūdum misericordiam, scilicet, totaliter liberantem: quia ipsi non metuerunt misericordiam. Ei namque qui non fecerit misericordiam, fiet iudicium sine misericodia. Et attende quòd opera debitè non potest facere, qui non incipit a seipso: vt scilicet, primò sibiipsi misereatur, & animæ suæ. Quomodo enim est credibile quòd quis misereatur secundum inclinationem gratiæ alteri, qui non miseretur sibijpsi: cùm gratia plus incliner ad dilectionē animæ propriæ quam corporis pro- C ximi? quia vt dicitur Eccl. 14. Qui sibi nequam, cui voquā bonus erit? Propter quod dicitur Eccle. 30. Miserere animæ tuæ placens Deo. Ex quibus sequitur, quòd nullus in peccato manens debitè alicui misericordiam fecit: scilicet tempore quo mansit in peccato. Tales ergo iudicabuntur in iusticia. De iustis autem subdit, *Et populos in æquitate.* Per popolos enim boni intelliguntur: quia solum boni faciunt populum, vt dictum fuit versi. 816. Isti iudicabuntur in æquitate: quia capient æqua præmia meritis. Nota tameo quòd Christus iudicādo tam bonos quam malos obseruabit simul misericordiā & iusticiam. nam iosticiam faciet malis dando pœnam pro culpis: & misericordiam, quia minus punientur quàm meruerint puniri. Similiter & iustis faciet iusticiam pro meritis dando præmia: & misericordiam, quia præmia excedent merita. In puni- D tione malorum principalius relucet iusticia: & in præmiatione bonorum misericordia. Iste versiculus est vnius sententiæ cum versic. 1654 Ideo vide ibi, immo etiā Psalmus 95. & iste quasi sunt vnius sententiæ.

Misereri alteri volens primo sibi debes misereri.

Ecclesi. 30.

PSALMVS XCVIII.

DOminus regnauit, irascantur populi: qui sedes super cherubin moueatur terra. 1678

Hic Psalmus talem habet titulom. Psalmos Dauid. Titulus patet ex sæpè dictis. Huius enim Psal. Dauid fuit auctor. Sed de materia Psalmi sciēdum quòd secundum opinionem aliquorum hebręorū, E vt pota Rabbi sa. Daoid fecit istum psalmom de rege Messia, & de regno eius, id est, Christi in lege promissi. Qui Messias vt venerit, debellabit og & magog: & multos alios infideles populos: secundū quòd videtur velle Daniel propheta. Quibus gentibos infidelibus debellatis, monarchia mondi pacificè obtinebitur à iudæis. Et de isto regno ac rege hic agit Psal. Sed hoc in parte est verum, & in parte

falsum

A falsum. Quod enim Christus in suo aduentu litteraliter sit debellaturus og & magog: & regnum mundum subijcere iudæis: patet falsum. quia iam venit Christus, nec bella commisit, quibus gentes debellaret: & omnia regna mūdi subiugaret. imme dixit Pilato. Regnum meum non est de hoc mundo. Og enim & magog de quibus loquitur Daniel secundum Aug. 20. de ciui. Dei, non sunt populi determinati: sed sunt generaliter persecutores ecclesiæ, ad hoc à diabolo specialiter inducti & inducendi: maximè in fine mundi: quos in fine destruet Christus occidēdo spiritu oris sui ipsum antichristum. Et certum est quod tunc erit finis mundi. Et sic non fiet nouum regnum subdendum iudæis. Quantum ergo ad hoc falsa est ipsorum opinio.

Ioan. 18.

Og & magog quid significant.

B Sed quantum ad hoc quod dicit, quòd iste Psalmus loquitur de rege Messia, & de eius regno, verum dicit, quod quidem regnum non est temporale sed spirituale: quo in animabus sanctis regnat. iuxta dictum angeli. Et regnabit in domo Iacob in æternum, id est, in animabus sanctis quæ supplantant mundum, carnem, & Diabolum. Vbi sciendum quòd hic secūdum literam agit de regno Dauid: per hunc intelligens regnū Christi. Prophetæ enim sub quibusdam figuris rerum prædixerunt futura de Christo, sicut Esaias eius ortum sub figura prædixit, dicens, Egredietur virga de radice Iesse &c. Sic & nūc Psalm. sub velamento regni sui temporalis hic agit de spirituali regno Christi. Et ideo quia vmbra præterijt, & veritas venit: abiectis figuris veritatem sequi debemus.

Luca. 1.

Esa. 11.

C Intentionem mouet vt Christum verum Deum adoremus, & vt verum regem honoremus. Diuiditur ergo Psalmus iste in partes duas: quia sub typo regis temporalis primò inducit gentes ad Christum honorandum: secundò ad hoc adducit exempla sanctorum patrum, ibi, Moyses. Prima in duas: quia primò ostendit Christum venerādum vt regem, secundò adorandum vt Deum. ibi, Exaltate. Prima diuitur in partes quatuor, secundū quòd quatuor ostendit in rege nostro esse propter quæ honorandus est. In ipso namque ostēditur primò potestatis fortitudo: secundò dignitatis altitudo. ibi, Dominus in Sion. tertiò sanctitatis pulchritudo. ibi, Confiteātur. quartò æquitatis rectitudo. ibi, Tu parasti.

D Quantum ad primum primò ostendit Dauid ex seipso potentiam regni Christi, dicēs. Dominus regnauit. Quod enim quis facit per aliū: per seipsum facere dicitur. Deus autem Dauid elegit in regem: & ipsum super populum suum regnare fecit. Nam vt habetur, 2. Reg. 7. Hæc dicit Dominus exercituum. Ego te tuli de pascuis sequentem greges, vt esses dux super populum meū Israel. Et per consequens in ipso Dauid Deus regnare dicitur. Et sic est sensus. *Dominus regnauit*, id est, Dominus regnare me fecit. Statim autem vt Dauid habuit regnum totius Israel. Philistæi, & aliæ gentes quæ in circuitu terræ promissionis habitabant, fuerunt cōturbati: timentes quod si Dauid prosperaretur in regno, cum esset vir fortis, & bellicosus, quod ipsos impugnaret. Vnde statim

2. Reg. 7.

E irati contra Dauid congregati in vnum exercitum venerunt contra Dauid vt ipsum interficerent. Et hoc est quod dicitur. 2. Reg. 5. Audierunt Philistæi quòd vnxissent Dauid regem super Israel: & ascenderunt vniuersi vt quærerent Dauid. Dauid autem fortificatus à Deo, illos omnes deuicit. Et hoc est quòd subditur, *Dominus regnauit, irascantur populi*, id est, ex hoc irati sunt populi. Qui sedes super cherubin.

2. Regum 5.

A Deus autē dicebatur sedere super cherubin: quia arca testamenti in qua Deus colebātur, duobus cherubin sustentabatur. vt patet Exo. 25. *Moueatur terra*. Hoc est quòd dictu est, irascantur populi: quia per terram intelligit populos habitantes in terra: qui cōmoti & irati fuerunt, audientes Dauid regem esse factum. Est ergo sensus, quòd Dauid confidens in deo nō timet cōmotionem hostium. Vnde deo loquitur, dicens. Qui sedes super cherubin. quasi dicat, In te domine confido, qui sedes super cherubin. Ecce irati sunt populi: commota est terra, scilicet, cōtra me. Et ... subdit, quia dominus regnauit. i. me regnare fecit. Per hoc enim vult intelligere quòd contra regnum Christi gētes iratæ cōuenerunt contra ipsum Christū.

Exo. 25.

B Regnauit autem Christus, id est, regnum suū innotuit mūdo post eius resurrectionem, & ascensionem: quia & si prius humilis apparuit: postea regnáuit gloriosus: Gentiles autem & Iudæi audientes prædicari eius resurrectionem, irati sunt, & contra fideles conuenerunt. Et hoc significans Dauid dicit, *Dominus regnauit*, id est, Christus: & si prius humilis & infirmus apparuit, dominus ergo regnauit, id est, post eius resurrectionē & ascensionem rex esse mundo intonuit. Ex hoc *irascuntur populi*, id est, irati sunt Iudæi: qui populus præcisè dicebatur. *Moueatur terra*, id est, cōmoti sunt gentiles, per terram significatis quia idola terrā colebant. Et si quæras cui loquitur Psal. certè loquitur deo. Vnde dicit. *Qui sedes super cherubin*, quia ad literam super angelicas potestates

C deus sedet, id est, quiescit, quasi dicat, Loquor tibi deo qui sedes super cherubin. Qualiter autē deus sedet super cherubin, vide vers. 1372. Vel aliter. *Qui sedes super cherubin*, id est, qui habitas in animabus habētibus charitatem, Vnde ait glo. Qui sedes super cherubin, id est, qui quiescis & regnas in eo qui habet charitatem. Cherubin enim plenitudo scientiæ interpretatur: quæ plenitudo est charitas: cōtra quā nihil possunt irati. Quid enim terra potest cōtra cælum: Alia litera habet. Qui sedes super cherubin. & idē est sensus. Notandum autem quòd cherubin est vnus ordo angelicus: cuius est officiū homines de veritate & mysterijs fidei informare. Cherubin enim secūdum Greg. in homilia, plenitudo sciētiæ dicitur. Et illa summa angelorū agmina

Sedet dominus super Cherubin.

Cherubin quod habet officium.

D idcirco cherubin sunt vocata: quia tanto perfectiore sciētia sunt plena, quanto claritatē vicinius contēplantur: vt secundū creaturæ modum eo plenius omnia sciant, quo vicinius visioni conditoris sui per meritum dignitatis appropinquāt. Officiū igitur huius ordinis est promouere homines ad cognitionē dei. Istud angelicū officiu patuit in angelo Gabriele, qui missus ad Mariā virginē de incarnatione verbi informauit eā profunde: qn̄ dixit Maria ad Angelū. Quomodo fiet istud. Respōdit, Spiritussanctus superueniet in te. &c. Informauit Ioseph de Mariæ virginitate. Angelus dn̄i in somnis apparuit Ioseph dicens, Noli timere: accipe Mariā cōiugem tuā. quod eñ̄ in ea natū est, de spiritusancto est. Informauit pastores de Christi natiuitate.

Luce. 1.

Math. 1.

E Ecce angelus stetit iuxta illos dicēs, Annuncio vobis gaudiū. &c. Informauit mulieres de Christi resurrectione, Matthæi vlt. Respondens angelus dixit Nolite timere, surrexit sicut dixit. Quorū omnium expressa figura fuit in illo angelo: quē vidit Ioānes, qui habebat librum apertum in manu. vbi dicitur, Vidi angelum fortem descendentem de cælo: amictū nube: & iris in capite eius: facies eius sicut sol

Luca 2.

Apoc. 10.

& pedes eius vt columna ignis:& habebat in manu sua libellum apertum,&c.Quid enim in libello aperto,nisi manifesta doctrina designatur. Et vide quàm apertè ille cherubin mysteria Christi docuit Ioannem. Vide vbi aperta incarnationis mysteria:. quia vidi angelum descendentem de cælo. Vide ibi mysterium natiuitatis: quia amictum nube. Vide ibi mysteriũ incarnationis:quia iris in capite eius. Vide ibi mysterium resurrectionis eius:quia facies eius sicut sol. Vide ibi mysteriũ Christi iudiciariæ potestatis: quia pedes eius vt columna ignis. Vide ibi mysterium Christi fidei veritatis: quia habebat in manu sua libellũ apertum. Et ideo cuilibet nostrûm,vt plenè dedictis Christi mysterijs informe- B tur,dicitur, *Apoc.10.* Vade & accipe librum de manu angeli &c.Ad istum ordinem angelicum cherubin assumuntur theologi doctores:qui diuina cognoscentes mysteria,Deum sedulè contemplantur. Vnde *Greg. in ho. de Angelis.* Grego.in homil.de angelis dicit, Sunt qui supernæ contemplationis facibus accensi in solo cõditoris desiderio anhelant:terrena abijciunt:cuncta tẽporalia mente transcendunt. Et isti merito cherubin dicuntur,de quibus dicitur *Matth.18.* Matth.18. Angeli eorum semper vident faciem patris mei qui in cælis est.Sed heu,quia multi hodie istum angelicum ordinem cherubin odio habere videntur:qui intellectum suum non ad diuina cognoscenda eleuantes: sed solum sunt ad terrena sapientes. Contra quos C dicitur *Eccle. 5.* Ecclesia. 5.Ne dicas coram angelo: non est prouidentia:ne fortè iratus dominus cõtra sermones tuos:dissipet cuncta opera manuum tuarũ &c. Sic dicitur dominus sedere super cherubin:nõ solum quia in illo ordine angelico habitat:sed etiam quia in quolibet deuoto theologo residet per cognitionẽ. *1. Paral 13.* 1.Paralip. 13. Reduxit Dauid arcam domini Dei sedentis super cherubin.

1679 Dominus in Sion magnus,& excelsus super omnes populos.

Hic ostendit consequenter quòd Christus est honorandus: quia in ipso est dignitatis altitudo, dicens, *Dominus in Sion magnus*, hoc est: ille Deus verus qui colitur in Sion, id est, in monte Sion in quo erat templum & locus adorationis: ille inquã dominus est magnus,& excelsus super omnes po- D pulos, id est, sua potestas se extendit super oẽs populos:ergo meritò honorãdus.Et per hoc vult Psalmista ostẽdere Christi dignitatem. Vbi nota, ꝙ per Sion quod interpretatur specula:ipsa ecclesia intelligitur,quæ in præsenti per fidẽ Deum speculatur. vide versi. 101.& 1128. Quis autẽ Deus colitur in Sion,id est,in ecclesia,nisi Christus?Cum ergo dicit quòd dñs qui colitur in Sion, intelligit quòd Christus qui colitur in ecclesia,ipse est magnus dominus & excelsus &c. Et per hoc cõfirmare videtur fideles:quia dictum est statim suprà, quòd ex hoc quòd dñs,id est,Christus regnauit,irati sunt populi,& persecuti sunt christicolas:ideo nunc ait christicolis ne timeãt: quia dominus Christus est magnus & excelsus &c.q. d. Non poterunt populi te E persequi,nisi quãtum ipse permittet:quia ipse magnus dominus, & excelsus super oẽs populos.Non permittet suos persequi,nisi ad ipsorum profectũ. Qualiter Christus sit magnus dominus.vide versi. 957.& 775.& 1270.& 1633.& 1645 Et nota quòd *Excelsus dicitur Christus multipliciter.* Christus dicitur dominus excelsus super oẽs populos multipliciter:scilicet ratione suæ bonitatis, & misericordiæ.Psalm.137.Quoniã excelsus dominus

A & humilia respicit: & alta à longè cognoscit. Ratione suæ veritatis & sapientiæ. *Iob. 21.* Iob 21. Nunquid docebit quispiam domini scientiã qui excelsos iudicat?Ratione suæ potestatis & essentiæ. *Esa 6.* Esa.6. Vidi dominum sedentẽ super solium excelsum & eleuatum &c. Ratione suæ felicitatis atque gloriæ: quàm scilicet plenè considerare non valemus. *Esa. 38.* Esa. 38. Attenuati sunt oculi mei suspicientes in excelso.

Confiteantur nomini tuo magno, quoniam terribile & sanctum est: & honor regis iudicium diligit. 1680

B Hic ostendit quòd in Christo est sanctitatis pulchritudo. Vbi nota quòd nomen Dei maximè erat dñs:vt patet supra versi. 100. Nomen autem domini debet esse malis terribile:& bonis sanctũ & placabile.Ideo inducens nos Psalmista ad malum fugiendum:& quòd numẽ domini est terribile, *Psalm 75. Terribilis est solus Deus.* Psal. 75.Tu terribilis es,& quis resistet tibi. Solus enim Deus verè terrorem incutere potest. Ideo dicitur Ioh.25.Apud eum potestas & terror est. Vbi Gregorius lib. 17. *Greg.17. Moral. c. 7.* Moral. cap.7.dicit, Ac si apertè dicat.Solus Deus corda mortalium veraciter terret: quia ea ex diuinitatis suæ potentia veraciter possidet.Humana enim potentia quem terrorem incu- C tere potest:quæ iure eiusdem potentiæ quando careat nescit?Deute. 10,Deus magnus potens & terribilis, *Deute. 10.* qui personam non accipit.Volens etiã Psalmista nos ad bonum agendum inducere:ait, quòd nomen Dei est sanctum. *1.Reg 2.* 1.Regum. 2. Non est sanctus,vt est dominus. Quia ille solus sanctus est alios sanctificãs. *Leui.20.* Leuiti.20.Ego sanctus sum, qui sanctifico vos.Et ista duo simul comprehenduntur. *Exo.15.* Exod. 15.Quis similis tui magnus in sanctitate terribilis &c.Et per hoc vult Psalmista ostẽdere Christi sanctitatem erga bonos, quibus in iudicio totus sanctus apparebit & dulcis: & Christi potestatem erga malos,quibus totus turbidus videbitur & iratus. Et hoc est quod ait, *Cõfiteantur nomini tuo magno*. scilicet confessione laudis. nomini inquam magno.Paruum enim videbatur Christi nomen quãdo populi irascebantur & ipsum persequebantur. D Nunc autem magnum nomen est:quia in omni terra dilatatum.Et merito debetis confiteri: quia ipsum est terribile potentia qua malos punit:est sanctum bonitate qua parcit contritis.Et merito terribilis est malis,& sanctus bonis:quia honor regis iudicium diligit.Iudicium autem est actus iusticię, quæ vnicuique reddit secundũ opera sua. Et quòd nomen Christi verè dicitur sanctũ,quia ipse Christus omnibus modis sanctitatis dicitur sanctus. vide supra versi. 1459.

Tu parasti directiones: iudicium & iusticiam in Iacob tu fecisti. 1681

Hic ostendit quòd Christus est æquitatis rectitudo.Deus non solùm in se dicitur iustus: sed etiã in nobis:quia præcepta sufficientia dedit, quæ ad E iusticiam plenè seruandam nos inducunt.Vbi notandum quòd in antiqua lege erant tria pręceptorum genera,quæ ad bonum faciẽdum nos inducebant: scilicet præcepta moralia: vt sunt præcepta decalogi, quæ perfectè dirigunt mores humanos in vltimum finem:vt pura dñm Deũ tuũ adorabis, & illi soli seruies:non sumes nomen Dei in vanum &c.Et ista præcepta propriè vocantur directiones: *Præceptorum sunt tria genera, scilicet, moralia: iudicialia & ceremonialia.*

quia

quia de directo nos dirigunt in vltimum finem. A Matth. 19. Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Per istorum enim obseruationem gressus hominis dirigetur, scilicet ad Deum: & viá eius volet. Psal. 36. Alia erant præcepta iudiciaba, quibus præcipiebatur vt omnibus facerét iudicium in alos puniendo pœna talionis: vt manum pro manu, oculu pro oculo, dentem pro dente, vitá pro vita. Et ista præcepta vocabantur iodicia, per illa enim populus iudicabatur. Nee. 9. Nee. 9. Dedisti eis iudicia recta. Alia erát præcepta cæremonialia: vt quòd ignis in altarí semper arderet: quòd omni die fieret sacrificium & huiusmodi, quæ omnia figura erant Christi, & sacramentorum eius: quibus à peccatis mundamur & efficimur iusti. Vnde vocantur iustificationes Psal. 118. Psalm. 118. Legem pone mihi domine viam iustificationum tuarum &c. B Et quia ista præcepta cæremonialia erant quædam figuræ nos inducentes ad vera sacramenta nouæ legis: ideo iusticia præparatiua dicebatur. Psal. 84. Psalm. 84. Iusticia ante eum ambulabit: & ponet in via gressus suos. Et omnia ista tria præceptorum genera dedit Deus ipsi populo Iacob, id est, ex Iacob genito. Præcepta ergo moralia vocat directiones, dicens, *Tu parasti directiones.* Præcepta iudicialia vocat iudicium, dicens, *Iudicium,* Præcepta cæremonialia vocat iusticiam, dicens, *Et iustitiam.* Ista omnia in Iacob tu fecisti. Sed omnia hæc Christus perfectius dedit, & fecit in populo suo. Nam præcepta moralia perfecit in populo Mat. 5. Ioan. 8. suo per additionem cõsiliorum. Præcepta iudicialia perfecit per remissionem iniuriarum. Vade & C amplius noli peccare. Præcepta cæremonialia perfecit per institutioné sacramentorum: & præcipuè Mat. 26. sacramenti eucharistię. Bene ergo dicere possumus Christo, *Tu parasti directiones: iudicium & iusticiam.*

1682 Exaltate Dominum Deum nostrũ: & adorate scabellum pedum eius: quoniam sanctum est.

Hic ostendit Christum adorandum vt Deum. Vbi notandum quòd in Christo fuit duplex natura: scilicet diuinitatis & humanitatis. Ratione diuinitatis exaltandus est indubiè vt Deus & adorandus. Et quantum ad hoc de Christo vt Deus est, dicit, *Exaltate dominum Deum nostrum*. scilicet Iesum D Christum. Quid est autem exaltare Christum, nisi Colimus illud quod plus diligimus. ipsum adorare adoratione latriæ? Quia illud homo præ cæteris rebus in corde suo exaltat, quod plus diligit. Illud auté quod quis plus diligit, illud adorat. Sicut gulosi, quia præ cæteris rebus diligunt ventrem: ideo ventrem pro Deo adorare dicuntur. Philip. 3. ad Philip. 3. Quorum Deus venter est. Vnde ibidé ait glo. Gulosorum Deus venter est: quia quicquid faciunt, pro Deo faciunt: quasi ipsum ventrem colentes. Hoc enim ab homine colitur: quod præ cæteris diligit. Et ideo quia Deus omnibus rebus maior est, & melior: plus omnibus rebus colendus est vt colatur. Illi autem Deum suum faciunt vẽtrem: quia ita laborát pro edendis, quasi sit salus in esca: E Qualiter autem Deum exaltare possumus, cùm sit immensus. vide supra versicu. 421. Quantum verò ad humanitatem Christi à nobis adorandam, subdit, *Et adorate scabellum pedum eius* &c. Scabellum námque pedum Dei vel verbi dicitur humanitas Christi. Et de hoc dictum est versi. 1662. Et nota quòd Scabellũ Christi multiplex. Christi humanitas dicitur scabellum verbi. Nam secundum grammaticos scabellũ dicitur à scamello, n, mutata in, b. Et dicitur scabellum, li, quod paruulis lectulis apponitur, scamnum auté quod altioribus, super quæ pedes ponuntur, quæque pedibus subduntur. Et secundum hoc accipitur scabellũ pro omni re subiecta voluntati alterius, quæ volũtas per pedes intelligitur. Cũ ergo humanitas Christi præ omni altera creatura ipsi diuinitati obediens fuerit, & subiecta, merito eius scabellum nominatur. Est autem notandum, quòd sicut variè aliqua Deo subijciũtur: sic & variè scabellum Dei dicuntur. Quoniam scabellum Dei dicitur primò tota mundi inferioris machina: quia Dei voluntate regitur. Esa. 66. Esa. 66. Cælũ mihi sedes est: & terra scabellum pedum meorum. Secundò scabellum eius dicitur sancta mater ecclesia: quia eius voluntati B subditur: quam obliuisci dicitur: quoniá ipsam aduersitatibus exponit. Threnor. 2. Thren. 2. Non est recordatus scabelli pedum eius. Tertio angelica natura: quia eius voluntati semper conformatur. 2. Paral. 9. 2. Paral. 9. Fecit Salomon solium eburneum, & scabellũ aureũ. Solium namque eburneum est natura humana in Christo propter candorem puritatis: sed scabellũ aureum est angelica natura propter virtutem consummatæ charitatis. Quarto scabellum eius dicitur prauorum iniquitas: quia eius potestati subijciuntur, licet inuitè. Psalm. 109. Psalm. 109. Ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Quintò scabellum eius est ipsa Christi humanitas: quia totaliter Deo conformis plenè sibi subditur: vt hic. *Adorate scabellum pedum eius: quoniam sanctum est.*

C Moyses & Aaron in sacerdotibus eius: & Samuel inter eos qui inuocant nomen eius. 1683

Hic consequenter ad propositum adducit exẽpla sanctorum patrum. Et ponitur primò antiquorum patrum Christi adoratio: secundò orationis adorantium à Christo exauditio: ibi, Inuocabant, tertiò exauditionis demonstratur ratio: ibi, Custodiebant. quartò præuaricationis patrum ponitur punitio: ibi, Dñe Deus, quintò adorationis Christi ponitur conclusio: ibi, Exultate. Quantũ ad primũ sciendum quod exempla ad imitandum data: quanto Fides Christi semper fuit ad salutem necessaria. personæ nobiliori data: tanto amplius ad imitationem alios inducũt. Inter omnes auté personas magnæ D auctoritatis, quæ ante Dauid fuerunt: isti tres, scilicet, Moyses, Aaron, & Samuel fuerunt principaliores. Nam Moyses fuit legislator: Aaron summus sacerdos: Samuel auté magnus rector & propheta in populo domini. Et tamen isti adorauerũt Christum: non præsentem eis, sed futurum. Nã vt ait magister lib. 3. dist. 3. dist. 25. sine fide Christi nũquam quis potuit saluari: nec ante incarnationem, neque post. Sicut enim nos fidem Christi habemus quòd ipse iam venit: ita & illi credebant ipsum esse futurum. Vnde August. epistola 93. ait, Ista fides sa- Augusti. na est, qua credimus nullũ hominem siue maioris siue minoris ætatis, liberari à cõtagione mortis & obligatione peccati, quod prima natiuitate cõtraxit, nisi per vnũ mediatoré Dei & hominu Christũ E Iesum. Cuius hominis eiusdemq; Dei saluberrima fide etiã illi iusti salui facti sunt: qui priusquá veniret in carné, crediderũt in carné venturũ. Eadé enim fides est & nostra & illorum &c. Si ergo credebant Christũ venturũ, & in eius fide se saluandos, sequitur quòd ipsum verum Deum credebant esse venturum. Et nota quòd per istos tres quos hic nominat, vult intelligere generaliter omnes fideles

tam laicos quàm clericos. Quoniam per Moysen & Aaron qui erant de tribu Leui, & sacerdotes, intellige clericos: sed per Samuelem, qui non erat de tribu Leui: ad quam spectabant officia templi: sed erat de tribu Ephraim, accipe laicos. Ista ergo duo genera ponit ad ostendendum quòd nullus vnquã potest, nec poterit absq; Christi fide saluari. Et hoc innuit hic glo. dicens, Moyses legislator, & Aaron summus sacerdos fuerunt in sacerdotibus eius, id est, Christi. Nota q Moyses sacerdos dicitur: quia si nõ hostias, vota tamen populi obtulit Deo: & pro populo supplicauit. Samuel autem nõ numeratur inter sacerdotes: quia fuit de Ephraim: de qua tribu non fuit sacerdos secũdum legem: sed solùm de tribu Leui. Et ideo solum inter inuocantes ponitur. Item nota quòd inter clericos duo sunt gradus scilicet, doctorum & prælatorum. Doctores significãtur per Moysen, qui fuit legislator, & maximus prophetarum. Nam de ipso dicitur Deute. vlti. *Deut. vlt.* Nõ surrexit vltra propheta in Israel sicut Moyses. Sed statim hic dubium occurrit. *Doctor honore prælatum præcedere debet.* Ecce Moyses fuit maximus doctor & propheta: Aaron autem fuit summus prælatus & pontifex: quare ergo præmittitur Moyses ipsi Aaron summo sacerdoti? Et hoc est quærere vter horum sit magis honorandus doctor vel prælatus. Præterea, Aaron antiquior erat tempore ipso Moyse. *Exod. 7.* Nam vt habetur Exod. 7. Erat autẽ Moyses quando introiuit ad Pharaonem octoginta annorum, Aaron autem octoginta trium. Cum igitur antiquitas sit venerãda, sequitur quòd Aarõ præmitti debuit Moysi. Cuius tamen oppositũ hic facit: etiam per totam scripturam: vbi ambo nominãtur simul Moyses præmittitur. Respondeo, quòd sicut scientia est maioris dignitatis quàm prælatio: quia scientia regitur prælatio: & non ecõuerso. Sic & doctor maioris est dignitatis quàm prælatus, & amplius honorandus. Et hoc est quod de sapientia dicitur. *Sap. 7.* Præposui illam regnis & sedibus &c. Præfertur etiam tempori: in cuius argumentum Moyses minor præfertur ipsi Aaron antiquiori: ratione scientiæ siue prophetiæ maioris. Si autem hodie communis vsus habet oppositum: hoc facit virtus diuitiarum. Sed nunquid Moyses inter omnes prophetas veteris testamenti fuit excellentior propheta siue doctor? Nũquid maior ipso Dauid? Et videtur quòd sic per illud quod dictum est Deut. vlt. *Deut. vlt.* Non surrexit vltra in Israel propheta sicut Moyses. Ad oppositum est magister in præmio huius libri, dicens, quòd Dauid fuit eximius prophetarũ. Vnde & quando propheta absolutè dicitur, intelligitur, de Dauid: sicut Paulus per apostolum. *Dauid qualiter fuit maximus propheta: & qualiter Moyses.* Respondeo quòd vnus propheta maior alio potest dici tripliciter. Primò modo ratione clarioris notitiæ. Et sic quia alij prophetæ nouerunt quæ dicebãt per somnia, aliqui per figuras: aliqui per apertam visionem, & claram reuelationem: illi dicuntur maiores quibus clariori modo reuelata sunt prophetica mysteria. Isto modo Moyses fuit summus: quia loquebatur dominus facie ad faciem cum Moyse: sicut loqui solet homo cum amico suo. vnde ait dominus, *Num. 12.* Si quis fuerit inter vos propheta domini in visione apparebo ei: vel per somnium loquar ad eum. at non talis Moyses: ore enim ad os loquor ei: palam & non per ænigmata & figuras Deum videt &c. Sic & isto modo loquebatur Deus per seipsum immediatè ipsi Dauid. *Psalmus 84.* Psal. 84. Audiam quid loquatur in me dominus Deus. Et sic etiam Dauid fuit summus prophetarum. Sicque ergo vterque istorum summus dicitur prophetarum negatiuè, id est, quo nullus maior: non autem affirmatiuè, id est, maior cæteris: quia isti æquales fuerunt. Secundo modo dicitur quis summus propheta ratione maioris extensionis, scilicet, quia plura mysteria prophetizauit. Et sic Dauid dicitur maior Moyse: quia multo plura Christi mysteria prædixit. Tertio modo quis dicitur summus prophetarum ratione maioris confirmationis suæ prophetiæ. Et sic quia Moyses plura miracula coram populo fecit quàm Dauid: ideo suam prophetiam coram populo magis confirmabat, & faciebat credibilem.

Inuocabant dominum, & ipse exaudiebat eos: in columna nubis loquebatur ad eos. 1684

Hic ponitur antiquorum patrum orationis à Christo exauditio. quia ipsi inuocabãt, id est, intus in corde vocabant Christum ipsum orando. & ipse exaudiebat eos: quia orationes omnes exaudiuntur: & si non semper ad votũ: semper tamẽ ad fructum. vide vers. 74. & 291. & 294 & 514. & 516. Sed quõ antiquos patres exaudiebat Christus qui nondum erat. Dicitur quòd antiqui patres præsciebant verbum incarnandum: & quòd idem esset Deus & homo: & istum inuocabant. Et iste tunc eos exaudiebat: quia ratione suppositi Christus semper fuit: quamuis non ratione humanitatis assumptæ. Multotiens enim repetimus Moysen & Aaron à Deo fore exauditos: vt in plagis Pharaonis: in diuisione maris: in superatione Abimelech: qui orante Moyse superabatur à filiis Israel. Exod. 17. *Exod. 17.* *Et in columna nubis loquebatur ad eos.* Realiter enim Deus in nube Moysi loquebatur: *In nube qualiter Deus iam esset loquebatur.* vt puta quando sibi legem dedit: statim nubes operuit montem. Exod. 19. *Exod. 19.* Et in multis aliis scripturæ locis. Sed per hoc vult ostendere quòd prophetæ ea quæ prædicebant, erant figuris & ænigmatibus velata: & non sine velamento pronunciata. Et hoc est quod hic ait glo. *In columna nubis loquebatur ad eos*, id est, per figuras in nube obscura. Sed illa dicta obscura quendam manifestum significabant, scilicet Christum. Ad eos ergo tunc loquebatur in nube, qui iam nobis loquitur in scabello, id est, in carne assumpta apertè. Et nota quòd non ait in nube: sed in columna nubis. Columna enim fortitudo est, & decor domus. In hac ergo spiritussanctus loquebatur eis: qui annunciabat ecclesiam vel carnem Christi. Sed tunc qui in nube loquebatur: modo per filium apertè loquitur nobis. Magis autem mysticè notandum, quòd columna per quam nobis loquitur Deus, est ipse Christus: qui propriè columna dicitur. *Columna nubis & ignis dicitur Christus.* Nam secundum grammaticos columna dicitur à culmine, eo quòd culmen domus sustineat. Quis igitur aptius Christo columna dici potest: qui totum sustinet orbem? Ista autem columna aliter iustos sustinet, & aliter peccatores: aliter iustis loquitur, aliter peccatoribus. Vnde de Christo sub nomine columnæ dicitur Exo. 13. *Exod. 13.* quòd dominus præcedebat eos per diẽ in colũna nubis: & per noctẽ in colũna ignis. Quod ad propositũ exponẽs Stephanus dicit, *Stephanus.* Colũna dicitur Christus: quia rectus & firmus omnia fulciẽs. Hæc autẽ colũna homines in die præcedit in colũna nubis: quia Christus nulla luce claret illis: qui se in die putãt esse: scilicet præsumptuosis & superbis. Sed in colũna ignis præcedit in nocte: quia illis qui se infirmos esse reputãt, & peccatores illos

illos gratia sui amoris inflāmat pariter & illustrat. Item etiam per colūnam nubis & ignis duo Christi significatur aduētus: quia in primo fuit columna nubis: scilicet blandus & humilis: in secundo autem erit colūna ignis, scilicet asper & terribilis. Vel aliter. nox peccator est. iustus autē dies. Columna ergo nubis in die; & ignis in nocte: quia dominus iustos obūbrat, & illuminat peccatores. Hæc ille. *Gregorius.* Gregorius autem prædicta verba exponens, dicat in homilia. Dominus autem præcedebat eos per diē in colūna nubis &c. In igne terror est: in nube autem leue visionis blandimentum. Dies vita iusti: nox verò vita peccatoris. Vnde illud Apostoli. *Ephes. 5.* Fuistis aliquando tenebræ: nunc autem lux in domino. In die ergo per nubē colūna monstrata est: & in nocte per ignem: quia omnipotens Deus & blādus iustis, & terribilis apparebit iniustis. hos ad iudicium veniens per lenitatis mansuetudinē mulcet: illos autē per iusticiæ districtionem terret. Vel aliter. colūna nubis in heremo præibat populū in die: & in splēdore ignis non in die sed in nocte irradiabat: quia Christus conuersationis suæ exemplo ducatū sequētibus præstās: de iusticia sua confidentibus nulla luce claret: peccatorum verò tenebras agnoscētibus, ignē sui amoris infulsit. Et magister in glo. Psal. 77. illā columnā nubis, & ignis exponit de Christo, dicens, Ista colūna indicabat Christum futurū. *Psalmus 77.* Sicut enim illa colūna nubis erat in vmbraculū contrà æstū solis: sic & christus per suā incarnationē nobis refrigeriū præstat contra æstū vitiorū. In nocte verò erit colūna ignis: quia toto tēpore vitæ præsentis obscurè: in claritate sui luminis quā per illuminationem ignis, id est spiritussancti christianos custodit. Et ideo quia Deus pater habitat in Christo tanquā in suo throno: ipse de Christo sub nomine columnæ nubis, dicit. *Eccles. 24.* Ego in altissimis habito: & thronus meus in colūna nubis. Et Neemi. 9. dicitur Christo. In colūna nubis ductor eorum fuisti domine: & in columna ignis per noctem, vt appareret eis via per quam ingrederentur.

1685 Custodiebant testimonia eius, & præceptum quod dedit illis.

Hic ponitur ratio exauditionis orationis ipsorū. quasi dicat. Dixi quia Christus exaudiebat eos. Et huius ratio est, quia ipsi vt verè obedientes custodiebant testimonia eius &c. Et nota quòd aliud sunt testimonia Dei: & aliud præcepta. *Testimonia quid sint, & quid præcepta. Gen. 31.* Nam testimoniū dicitur pactū factū per aliqua signa testificantia significatum. Sicut quando Laban & Iacob fecerunt pactum adinuicem, de pace habenda inter se & successores suos: fecerunt aceruū lapidum in testimoniū pacti præfati. Præcepta verò dicuntur absolutè: sicut præcepta per Moysen data. Habebat ergo Deus pactū cum patribus antiquis: habebat & præcepta. Præcepta primò dederat eis per Moysen: consequenter autem pactū fecit cum eis: vt si ipsi custodirent præcepta sua: daret eis bona temporalia temporibus suis: & multiplicaret eos, ac ab hostibus defensaret: vt patet Leu. 26. *Leu. 26.* Custodiebant ergo testimonia eius: scilicet pacta quæ cū Deo fecerant: & præceptum eius, scilicet legis præcepta obseruabant. Et ponitur præceptum hic in singulari pro plurali. Vel secundū Nicolaū: testimonia hic dicuntur præcepta iudicialia & cæremonialia: sed præcepta simpliciter dicuntur præcepta moralia. Per hoc enim vult ostendere, quòd obseruatio mandatorū Dei facit exaudiri orationes iustorum. Qualiter autem debemus præcepta Dei custodire, & qualiter obligamur. vide versiculo 1339. Qui enim præcepta Dei non custodit: orando non meretur exaudiri. *Orationē exaudiri facit præceptorum obseruatio.* Vnde Greg. lib. 16. mor. cap. 10. ait: Rogant quippe Deū: sed exaudiri minime merentur, qui iubentis domini præcepta contēnunt. Vnde scriptum est. Qui declinat autem suā ne audiat legē: oratio eius erit execrabilis. Prouerb. 28.

Domine deus noster tu exaudiebas eos: deus tu propicius fuisti eis: & vlciscēs in omnes adinuētiones eorum. 1686

Hic ponitur præuaricationis patrum punitio. Deus enim misericors, & iustus, & semper misericordiam seruat cum iusticia: & iusticiā cum misericordia. Tamē apertius tūc dicitur misericors, quādo beneficia confert, orationes exaudit, & nos custodit à malis. Tunc apertius dicitur iustus quādo peccata punit. antiqui autē patres si iusti erāt: tamē quia homines aliquando peccabāt. Et sic Deus illis dicebatur misericors, præmiando eorū merita, & iustus, puniendo eorum peccata. Quantū ergo ad primū dicit. *Domine deus tu exaudiebas eos: & propicius fuisti eis:* quia ex benignitate suæ misericordiæ exaudiebat iustas petitiones eorum. Et propicius erat eis, ipsis peccata remittendo. Propicius enim non dicitur Deus, nisi quādo peccatis dat veniam. vt hic ait glo. Et non sic erat eis propicius per misericordiā: sed etiā per iusticiā peccata cōmissa puniēdo. Et hoc est quod dicit. *Et vlciscens in omnes adinuentiones,* siue affectiones eorum. *Punitio peccati magnū est beneficium.* Deus enim tanquam pius pater, & iustus, quos diligit, corrigit & castigat: vt puta, peccauit Moyses quando murmurante populo pro aquæ penuria, ad præceptū Dei dubitauit aquā de petra educere posse: similiter dubitauit & Aaron. Ista peccata Deus vlciscebatur: quia in pœnam huius peccati, ambo scilicet Moyses & Aaron mortui sunt in deserto: & non intrauerunt terrā promissionis, Vnde statim post illud infidelitatis vel incredulitatis peccatū: (vt scribitur Nume. 20.) dixit dominus ad Moysen & Aarō: quia non credidistis mihi, vt sanctificaretis me coram filiis Israel, non introducetis populos hos in terrā quā dabo eis &c. *Num. 20.* Punire autem statim peccatā est magnū Dei beneficiū. Nam vt dicitur. 2. Mac. 6. *2. Mac. 6.* Etenim multo tēpore non sinere peccatoribus ex sententia agere: sed statim vltiones adhibere magni beneficij est indiciū &c. Vel secundum glo. prædicti patres propter peccata sua in hoc puniebantur; quia Deus permittebat eos ab inimicis infestari: quod sine pœna non erat eorū: quæ tamen pœna ad eorū vtilitatē erat. Vnde ait, *Et vlciscens in omnes adinuentiones eorum.* ecce & si tanti erant isti: aliquid tamen habebant peccati: & sic Deus erat vlciscens in omnes adinuentiones eorū: pro quibus pœna erat eis pati eos cum quibus erant. Cotidie enim patiebantur populos contradicentes, & iniquè viuētes: inter quos viuere cogebantur: pro quorum peccatis quasi pro suis, per charitatē dolebant. Et attende quòd pœna à Deo illis pro peccato incredulitatis illata, scilicet quòd non intrarent terram promissionis: fuit figura pœnæ malorum. Vnde hic ait August. *Augustinus.* Non enim sicut putatur à plerisque fuit Moysi pœna tantū non intrare in terrā promissionis: in quam etiā multæ miseriæ intrauerūt. sed fuit etiam figura huius rei, scilicet quòd qui sub lege

essent,quia & per eum,scilicet,per Moysen lex data est: & qui sub gratia esse nollent,non intrarent in requiem æternam. Quid autem sint adinuentiones hominum:& quid adinuentiones Dei. vide versi. 1269.& 1401.

1687 **Exaltate dominũ deum nostrum: & adorate in monte sancto eius: quoniam sanctus dominus deus noster.**

Hic ponitur conclusio adorationis Christi ex prædictis. Ex quibus sequitur quòd ipsum exaltare debem⁹ & adorare. Iste versus exponitur vt ver. 1682.vsque ad illum locum,In monte sancto eius. Per montem enim sanctum literaliter intelligitur mons Sion: quia ibi iam erat locus diuini cultus institutus. Ibi enim erat templũ & arca testamenti.Sed per istum montem sanctum literalem,alium montem vult intelligere, scilicet, corpus Christi. Vnde hic idẽ est mons sanctus, quod superius scabellum pedum eius. Et sic est sensus, *Adorate eum in monte sancto eius*, id est, adorate eum in corpore assumpto,vel humanitate.Qualiter autem sit adorandus in humanitate assumpta. vide suprà versi. 1662. Vnde per istum montem sanctum intelligit glo.Christi humanitatem,dicẽs, Adorate in monte sancto eius,id est, in corpore. Hic est lapis paruus:qui sicut ait Dan.excisus de monte sine manibus:creuit in montem magnum:& impleuit totam faciem terræ.præcisus,id est,natus de mõte,id est, de Iudæorum gente, quæ vnum deum colebat. & inde monti comparatur. præcisus inquam sine manibus,id est, sine opere hominum:quia de virgine sine virili semine conceptus est. Quod enim Christus mons dicatur,vide ver. 336.

PSALMVS XCIX.

1688 **IVbilate deo omnis terra:seruite domino in lætitia.**

Titulus huius psalmi est. Psalmus in confessione.Ex isto titulo apparet materia psalmi: sed non auctor.Materia enim psalmi est, quòd iste psalmus fuit factus ad inducendum homines vt confiterentur domino. Tamen notandum quòd maximè in scriptura triplex reperitur confessio, scilicet, reorum damnatiua: gratiarum redditiua: & peccatorum purgatiua.vide versi.81.Quia autem deus nõ quærit mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat:ideo hic psal. non agit de confessione qua rei damnantur: sed de alia duplici confessione,scilicet,gratiarum redditiua, & pænitentiali peccatorum purgatiua. Docet enim hic Psalmista, & Deum laudando sibi gratias agere, & nos accusando peccata nostra plangere. Primum docet, ne in bonis superbiamus.Secundum docet,ne in malis desperemus.Est ergo sensus tituli talis. Psalmus in confessione,id est, iste psal. agit de duplici confessione, scilicet, laudis & criminis. Intentio Psalmistę est perfectos inducere ad dei laudem:& peccatores ad criminis confessionem. Et secundum hoc Psalm.iste habet duas partes: quia primò agit de confessione laudis. quæ est gratiarum actio:secundò de cõfessione criminis, quæ est suipsius accusatio: ibi. Introite portas eius. Prima pars diuiditur in partes tres:quia ad confessionem laudis primò inducit omnes generaliter:secundò inducit Hebræos specialiter:ibi, Introite in cõspectu eius: tertiò inducit ministros ecclesiæ singulariter: ibi, Populus eius. Quantum ad primum omnibus loquens generaliter ait, Iubilate deo omnis terra, id est,omnes habitantes in tera. Quid autem sit iubilare.vide suprà ver.766. Sed quia perfecta laus dei, vel exultatio de deo non solum stat in corde, vel in voce: sed multo fortius in bona operatione: Ideo subdit. *Seruite domino in lætitia*. id est, secundum glo. Iubilate,deoque gratias agite:non coactè & necessitate:sed charitate:qua liberati estis per Christum. Et ideo seruite in lætitia non murmurantes, vt Iudæi in deserto murmurauerunt. Hæc seruitus non est amaritudinis nec indignationis: sed felicitatis & libertatis: quia seruire deo regnare est. Gratum est enim redemptis seruos esse dei. Seruum ergo te faciat charitas: quia liberum te fecit veritas. Vnde in euangeliu. Si manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis:& cognoscetis veritatẽ,& veritas liberabit vos. Hic nota ꝙ seruitus est triplex,scilicet, seruitus infectionis vitiosæ quæ culpæ copulatur. Seruitus cõditionis tædiosę quę pęnę subiugatur. Seruitus perfectionis virtuosę quę vitę regulatur. Primò est seruitus culpæ: qua quis, scilicet, vitiis & diabolo seruit: de qua anima de corpore conqueritur & econuerso, dicens, Seruire me fecisti in peccatis tuis: præbuisti mihi laborem in iniquitatibus tuis. Diabolus enim alliciens hominem per vitia, promittit sibi libertatem: sed ad miserabilem ipsum inducit seruitutem. quia vt ait Saluator. Omnis qui facit peccatũ, seruus est peccati. Quod exponens Augustinus super Ioan. ait, O miserabilis seruitus peccati. Seruus enim hominis aliquando sui domini duris fatigatus imperiis, fugiendo requiescit. Seruus autem peccati quò à peccato fugiat, nõ inuenit: quia peccatum secum trahit quocumque fugerit. Peccatum enim intus est: voluptas transit: peccatum non transit: perit quod delectat: remansit quod pungat &c. Et Hieronymus Qui facit peccatum seruus est peccati. quinimmo tot dæmoniorum seruus est, quot vitiorum. Et vide differentiam seruitutis bonorum & malorum. Nam vt ait Augustinus. Bonus homo etiam si seruit, liber est: malus autem etiam si regnet, seruus est. nec vnius hominis, sed quod grauius est, tot dæmoniorum quot vitiorum. Et hoc satis patere potest. Nam denominatio fieri debet à parte potiori. Cum ergo potior pars hominis sit anima, & minor corpus, sequitur quòd boni qui sunt liberi secundum animum: etiam si corpore seruiant, liberi sunt simpliciter: mali autem & si corpore regnent: tamen anima sunt serui: simpliciter serui dicuntur. Vnde Rõ.7. dicitur, Carne seruio legi peccati: spiritu autem legi dei. Secundò est seruitus conditionis tædiosæ: qua, scilicet, quis alterius hominis corpore seruus est: sicut filij Israel in Ægypto serui fuerunt. Exo.13. In manu forti eduxisti nos de domo seruitutis. Hæc seruitus est patienter toleranda: quia prouenit ex peccatis, scilicet, quòd vnus homo alteri sit seruus. Vnde Augustinus 19.de ciuita.dicit, Seruitutis nomen culpa meruit non natura. Et ideo consulit apostolus Petrus, dicens; Serui subditi estote in omni timore dominis. Tertiò est seruitus perfectionis virtuosæ: qua quis deo seruit, vel homini ob amorem dei cuius ille homo vices gerit in terris: de quibus nobis Psal. consulit, dicens, Seruite domino in timore &c. Et Iosue.24.

Tunete

Seruitus multiplex. *Ioan.8.* *Seruitus peccati* *Esa.43.* *Ioan.8.* *Augusti.* *Hierony.* *Augu. 4. de ciui.dei.* *Rom.7.* *Seruitus corporalis.* *Exo.13.* *Augusti.* *1.Petri 2.* *Seruitus gratia.* *Psal.2* *Iosue.24.*

Tmucte dominum:& sertuite ei corde perfecto. Et A
aduerte quòd ista seruitus multas conditiones de-
bet habere. Quoniam debet esse cum castitate car-
nis,& mundicia. Cum honestate moris, & decẽtia.
Cum parcitate victus & abstinentia. Cum humi-
litate mentis & reuerentia. Cum hilaritate cordis
& lætitia. Primum patet: quoniam mundus domi-
Luc. 1 nus mundum seruum cupit habere. Luc. 1. Seruia-
mus illi in sanctitate & iusticia coram ipso omni-
bus diebus nostris. Secũdum patet: quia dominus
in seruo non solùm requirit criminis munditiam:
sed etiam decentiam morum: vt talis seruiens per
compositos mores appareat homo, & non bestia:
& sic sit similis Christo formam serui accipiens in
similitudinem hominum factus: & habitu inuen-
Philip. 2. tus vt homo. Tertium patet: nam seruus nimis re- B
pletus, ad seruiendum redditur inhabilis. Et ideo
serui dei vt sint habiliores per parcitatem sua cor-
1. Cor. 9. pora premunt. Vnde 1. Corin. 9. Castigo corpus
meũ,& in seruitutem redigo. q.d. quia castigo cor-
pus meum per abstinentiam: ideo ipsum in serui-
tutem dei redigo per veram obedientiã. Quartum
patet: seruus enim nomen est humilitatis: vt dicit
glo. ad Rom. 1. Et ideo ne quis nomen serui falsè
vsurpando occupet: humilitatem seruare debet in
opere: exemplo Christi qui semetipsum exinaniuit
formam serui accipiens. Vt sic quilibet seruus dei
Phil. 2. humiliter dicat deo. Ego seruus tuus & filius an-
Psal. 115. cillæ tuæ. Quintum patet: quoniam sicut deus hi-
2. Cor. 9. larem diligit datorem. 2. Corin. 9. qui, scilicet, hila-
Psal. 108. riter sua pro Deo donat: sic multò fortius illũ qui C
hilariter suo se mãcipat seruitio. Ideo dicitur, Ser-
Esa. 65. uus antẽ tuus lætabitur. Ideo veri serui dei semper
Gen. 47. debent esse læti:& laudibus Dei occupari Esa. 65.
Serui mei laudabunt cum exultatione. Et Gen. 47.
Respiciat nos dominus noster: & nos læti serui-
mus regi. Et hoc est quod nũc nobis imperat Psal-
mista, dicens, Seruite domino in lætitia. Talis, au-
tem dei seruitus multum est affectanda: quia libe-
rat à vitiis, & lætificat in præmiis. Probatur, quia
qui debitè seruit deo: nõ seruit diabolo: qui autem
Mat. 6. non seruit diabolo, liber est ab omni vitio: ergo.
Maior patet, Matth. 6. Nemo potest duobus do-
Ioan. 8. minis seruire. gl. scilicet, contrariis. sicut sunt deus
ac diabolus. Et minor patet, Ioan. 8. Omnis qui fa-
cit peccatum, seruus est peccati. glo. quinimmo D
tot demoniorum quod vitiorum. Quia igitur con-
tradictionem implicat, quòd quis simul deo ser-
uiat & diabolo: sequitur quòd dei seruitus liberat
1. Reg. 7. ab omni vitio. Vnde in figuram huius dicitur. 1.
Reg. 7. Præparate corda vestra,& seruite illi soli, &
liberabit vos de manu Philistiim. Philistiim nãque
interpretatur ruina duplex: & significat vitia, quæ
dupliciter faciũt peccatorem ruere, scilicet, à gra-
Augu. 19. de ci. Dei. tia & gloria. Sic igitur dei seruitus liberat à vitiis:
quod attestatur Augustinus, dicens. Vt seruiatur
deo vtile est omnibus hominibus: quia seruiẽs deo
animus rectè imperat corpori. Ipsa namque ratio
Mat. 4. domino deo subdita, rectè imperat libidini, cæteris-
que vitiis &c. Et ideo si vis dominari vitiis: domi-
num deũ tuum adorabis, & illi soli seruies. Quod E
imperans Psalmista ait, *Seruite domino in lætitia.* Hic
pone originale. 1085. Iubilate &c.

1689 Introite in conspectu eius: in exul-
tatione.

Hic singulariter inducit Hebræorum populum
ad deum laudãdum,& gratiarum actionem. & pri-
mò eos inducit ad gratiarum actionem: secũdò ad
hoc assignat rationem, ibi. Scitote. Quantũ ad sen-
sum literalem sciendum quòd sic erat templum or-
dinatum: quòd ante templum erat atrium sacerdo-
tum: in quo erat altare holocaustorum: in quo se-
cularibus nõ licebat passim intrare. Sed ante istud
atrium erat atrium laicorum: à quo per portas cer-
tas, & fenestras laici offerentes hostias suas poterãt
videre sacrificiorum suorum consummationem,
stando in portis vel fenestris illis. Quod tamẽ gen-
tilibus non permittebatur tam prope accedere, vt
videre possent sacrificiorum oblationẽ & consum-
mationem. Sic ergo hic loquitur psal. populo He-
bræorum: vt quando offerebant sacrificia, venirẽt
ad portas atrij sacerdotum vnde conspectum sacri-
B ficiorum suorum videre possent:& exultãtes deum
laudarẽt. Et hoc est quod ait, *Introite scilicet, vsque ad
portas atrij sacerdotum*: & sic sitis in conspectu eius,
scilicet, sacrificij vel hostiæ vestræ: quia quando vi-
debant hostias quas obtulerãt offerri deo: exulta-
bunt. Per hoc Psalmista vult intelligere, quòd lau-
date dignè deum ad conspectum suæ conscientiæ Cõscientia cõspectus domini.
prius debet accedere:& ibi seipsum discutere. Cõ-
scientia enim conspectus dicitur. Conspectus
enim idẽ est quod simul aspectus. Et ideo quia qui
libet seipsum in sua conscientia aspicere potest, &
ibi suas virtutes, suaque vitia simul cernere: ideo
conscientia cõspectus dicitur. Et ideo quia cõscien-
tiam nostrã solus deus agnoscere potest,& non ali-
quis homo: ipsa cõspectus eius appellatur. De isto
C cõspectu cõsciẽtiæ Psal. deo loquitur dicẽs, Dirige Psal. 5.
in cõspectu tuo viã meã. Vbi glo. Dirige viã meam
qua, scilicet, itur ad te: in cõspectu tuo, id est, in cõ-
sciẽtia: vbi nullus hominũ videt: sed tu solus. Vnde
homini laudanti, vel vituperanti non est creden-
dum, quia non videt in cõscientia: in qua ratio lau-
dis consistit, vel vituperij. Et nota quòd iste cõspe-
ctus cõscientiæ debet semper deum meditari more Psal. 15.
Psalmistæ qui dicebat, Prouidebã dominũ in con-
spectu meo semper: quoniam à dextris est mihi ne
commouear. Vbi glo. q.d. prouidebã dominum in
cõspectu meo semper, id est, in cõsciẽtia mea: quia
in his qui trãseũt nõ abstuli oculũ mentis meæ ab
eo qui semper est prouidẽs quomodo in eum post
ista tẽporalia trãsacta recurrerẽ. Et attẽde quòd ait,
D prouidebã dominũ in conspectu meo semper. Hic
trahe exẽplũ quo peccata vitẽtur. Qui enim domi-
nũ semper acie mẽtis, id est, in cõsciẽtia intuentur:
non peccatis inquinãtur. Ideo dñm attẽdo, quoniã
à dextris est mihi, ne cõmouear. i. fauet mihi, vt in
eo stabilis permaneã. Et ideo nihil sinistri præua-
let mihi. Iste conspectus cõsciẽtiæ virtutibus semp Exo. 23.
debet abũdare. Exo. 23. Nõ apparebis in cõspectu
meo vacuus. s. bonis operibus secũdũ glo. scilicet,
vt per omne tẽpus vitæ præsentis nos esse peregri-
nos agnoscẽtes, nõ hic, sed in futuro requiẽ inqui-
ramus sedulò curãtes, ne virtutibus vacui in cõspe-
ctu domini appareamus. Ille enim in cõspectu con-
sciẽtiæ deo vacuus non apparet: qui Dei mandata
custodit. Vnde Eccl. 25. Non apparebis in conspe- Eccl. 25.
E ctu meo vacuus. hæc enim omnia propter manda-
tum dei fiũt. Iste cõspectus cõsciẽtiæ peccata pro- Psal. 37.
pria cogitãdo, debet dolere. Psal. 37. Nõ est pax os-
sibus meis à facie peccatorũ meorũ. Et infra. Quo-
niam ego in flagella paratus sum: & dolor meus
in conspectu meo semper. Iste enim secũdum glo.
pænitendo, inde doler quia deliquit: impius se de-
fendit: iustus autem irascitur contra seipsum. Ex

isto conspectu contritionis conscientiæ, sequitur conspectus confessionis: quo, scilicet, in conspectu sacerdotis conspectum suæ conscientiæ aperit. Psal. 18. Erunt vt complaceant eloquia oris mei: & meditatio cordis mei in conspectu tuo semper. Et si dicas: quomodo de conspectu cõscientiæ de peccatu dolentis potest intelligi iste textus, cũ dicatur, *Introite in conspectu eius in exultatione.* & conspectus conscientiæ considerans peccata semper dolet? Respondeo, quòd dolor peccatorum in conscientia est ipsi animæ magnæ consolationis & lætitiæ: immò quantò maior est in cõscientia dolor peccatorum, tantò amplior est consolatio pænitentiũ, iuxta illud. Psal. 93. Secũdum multitudinem dolorum meorum in corde meo cõsolationes tuæ lætificauerunt animam meam.

Psal. 18.

Psal. 93.

1690 ## Scitote quoniam dominus ipse est deus: ipse fecit nos, & non ipsi nos.

Hic assignat rationem laudis diuinæ. Quoniam inter omnia peccata, peccatum maximum dicitur ingratitudo. Si ergo ingrati domino deo nolumus esse, oportet sibi beneficia ab eo recepta recõpensare. Ipse enim dedit nobis esse naturæ: esse gratiæ & cõseruat. Sed quid domino pro his omnibus retribuere possumus? sed de nostro nihil: quia omnia sua sunt. Saltẽ ergo volũtate recognosce beneficia, & ipsum lauda, ipsum adora. Et istã rationẽ assignat psal. dicens, *Scitote quoniam dominus ipse est deus &c.* Et aduerte quòd hic loquitur de Christo domino: nos inducens ad ipsum exaltandum & adorãdum. Vnde hic ait glo. Quis nesciat quia dominus sit deus? Sed loquitur hic contra Iudæos de Christo crucifixo. q. d. Non vilescat vobis quem crucifixistis, & flagellastis: quia ipse est dominus noster: ipse deus noster. Et hoc est quod dicebat Psal. 94. Venite adoremus, & procidamus ante dominum: quia ipse est dominus deus noster. Qualiter autem Christus propriè dicatur dominus deus noster. vide versi. 1633. Quod autem sit dominus Iesus Christus dominus deus noster, probat: quia ipse fecit nos: & nõ ipsi nos. Vbi notandum quòd homo habet duplex esse, scilicet, naturale, & morale. Esse naturale constat ex anima & corpore. Esse autẽ morale ex gratia & bonis moribus. Quantum ad esse naturale deus partem principalem hominis fecit se solo, scilicet, animam: quæ per creationẽ de nihilo producitur: ad quam nulla virtus creata, & finita pertingere potest: cũ distantia infinita sit inter aliquid & nihil. Et ideo dicit Philosophus 16. de animalibus: quòd intellectus humanus datur de foris. Corpus autem hominis Deus facit: quia omnia per ipsum facta sunt. Sed non se solo: sed mediantibus causis secundis: quia ad generationem hominis non solum concurrit virtus dei infinita: sed etiam finita virtus & creata: quia vt dicitur 2. Phil. sol & homo generant hominem. De ista autem factione hominis quo ad esse naturale, vide suprà versi. 1633. Homo verò quantum ad esse morale constat ex gratia & bonis moribus: quia sicut ille solùm veraciter dicitur homo, qui vtitur debitè ratione, per quam distinguitur à brutis animalibus. de hoc vide versi. 558. & 589. Et quantum ad hoc esse hominis ipse deus fecit nos: quia omnis gratia, virtus, omne bonum morale ab ipso principaliter habemus. Iac. 1. Omne datum optimum & omne donum perfectũ desursũ est &c. Et de isto esse hominis morali principaliter hic textus intelligitur. Vnde hic ait glo.

Psal. 94.

Homo habet duplex esse, scilicet, naturale & morale.

Aristotel. Homo solum est a deo quo ad esse naturale & gratia. Philosoph.

Iacob. 1.

A *Ipse fecit nos: & non ipsi nos* id est, esse nostrũ bonum ex ipso est: non ex nobis. Ex ipso est, vnde coronamur: ex nobis est: vnde damnamur. Hoc ergo ait de operibus gratiæ. Omnis autẽ ista factio hominis, competit domino Iesu Christo: quia ipse est verbũ dei ratione suppositi. Et per verbum dei omnia facta sunt: & sine ipso factum est nihil. Sed forte di. Potest ne licitè Christus dici dominus? quia si sic, cum eius actio nostra sit instructio: christiani potuerunt licitè vocari domini: & vnus dominari alteri. Sed hoc non videtur licitum, scilicet, quòd vnus Christianos alteri dominetur: nec vnus homo alteri. Quod probatur multipliciter. Primò, quia natura omnes homines sunt ęquales: ergo cõtra naturam est, quòd vnus dominetur & alter subiciatur.
B Secundò quia vsurpans sibi potestatem non sibi à deo traditã, peccat. Deus autẽ homine creato quãuis sibi dederit dominiũ supra pisces maris, & bestias terræ: non tamẽ supra homines. Vnde Gen. 1. dixit deus primis parẽtibus. Subiicite terrã, & dominamini piscibus maris & volucribus cæli: & vniuersis animãtibus quæ mouẽtur in terra. Ecce determinat quibus volebat hominẽ dominari. Tertiò quia mulier dominari non debet supra virum: ergo nec vir supra mulierẽ. Antecedens patet. Gen. 3. Dixit deus mulieri, sub viri potestate eris: & ipse dominabitur tui. Et patet cõsequẽtia: quia æqualis cõditionis debet esse mulier viro. In cuius signum mulier creata est de latere viri: non de capite, ne viro
C dominetur: non de pedibus ne viro subiecta videatur: sed de latere, vt æqualis conditionis cũ viro esse demonstretur: vt ait magister lib. 2. dist. 19. Tum etiam quia si dicatur quòd peccatũ fuit causa subiectionis, plus peccauit vir quam mulier. Ad oppositum præcipit scriptura. 1. Pe. 2. dicens, Serui subditi estote dominis vestris: non tãtum bonis & modestis: sed etiam discolis &c. Respõdeo ponendo tres propositiones. Prima, quòd dominatio & prælatio est in cęlo inter bonos angelos. patet, quia ibi sunt ordines distincti: inter quos est vnus ordo qui dicitur dominationes. Secũda, quòd dominatio & prælatio est in mũdo inter homines, probatur. Luc. 22. Reges gentium dominantur eorũ &c. etiam quia in mundo sunt fatui & sapiẽtes: sapien-
D tes autem fatuis dominantur. Intellectu autem vigentes secũdum morales Phil. aliorum sunt domini & rectores. Vnde Prouer. 17. Seruus sapiens dominabitur filio stulto. Tertia, quòd in inferno est dominatio & prælatio inter dæmones: patet, quia vnus alteri ibidem principatur. Lucæ 11. In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit &c. Nec contrariatur quòd scribitur Iob 10. quòd in inferno nullus est ordo: quia intelligitur nõ de suppliciis quę ibi sunt ordinatissima: sed de mẽtibus damnatorum: quę præ acerbitate tormentorum nullo reguntur ordine: vt dicit Greg. lib. 9. moraliũ ca. 47. Istæ propositiones sunt de mente Grego. dicentis, Ex rebus insensibilibus discimus quid de sensibilibus atque intelligibilibus sentiamus. Terra nan-
E que aëre fæcundatur: aër autem ex cæli qualitate disponitur: sic iumentis homines, hominibus angeli, archangeli verò angelis præsunt. Nam quod iumentis homines præsunt: & vsu cernimus, & Psalmistę verbis docemur, qui ait, Omnia subiecisti sub pedibus eius &c. quod verò angeli hominibus præsint per prophetam testatur Dominus, dicens, Princeps regni Persarum restitit mihi. quòd verò angeli à superiorum angelorum potestatibus dispo

Ioan. 1.

Quæstio. Dominari an possit licitè vnus alteri.

Gen. 1.

Gen. 3.

1. Pet. 2.

Luca 22.

Prouer. 17.

Luca 11.

Iob 10.

Greg. li. 4. moral. c. 31.

Psal. 8.

Dan. 10.

Prælatio & dominium inter homines in vitio processit.

disponantur, ostendit Zacharias, qui ait, Ecce angelus qui loquebatur in me, egrediebatur in occursum eius: & dixit ad eum, curre & loquere ad puerum istum, &c. Si enim in ipsis officiis sanctorum spirituum nequaquam potestates summæ minora disponerent: nullo modo hoc quod homini diceret angelus, ab alio angelo cognouisset. quòd igitur cunctorũ conditor omnia per semetipsum tenet: & tamen ad distinguendum pulchre vniuersitatis ordinem, alia aliis dispensantibus regit: nõ immeritò reges angelorum spiritus accipimus &c. Sed pro solutione argumentorum, ad oppositum, notandum quòd prælatio & dominium inter homines accessit, non natura, sed ex vitio.

Grego. lib. 21. moral. c. 11.

Quod ostendens Greg. ait. Omnes homines natura genuit æquales: sed accessit dispensatio ordinis, vt quibusdã prælati videamur. Si igitur hoc à mẽte deprimimus, quod temporaliter accessit: inuenimus citius quod naturaliter vnum sumus. Plerumq; enim animo se accepta potestas obiicit: cũque tumidis cogitationibus allidit. Manu ergo humillimæ considerationis deprimendus est tumor elationis. Si enim apud semetipsam mens descẽdit de vertice culminis: citius planitiẽ inuenit naturalis æqualitatis. Nam vt præfati sumus, omnes homines natura æquales genuit: sed variante meritorum ordine alios dispensatio occulta postponit. Ipsa autem diuersitas quæ accessit ex vitio, rectè est diuinis iudiciis ordinata, vt quia omnis homo iter vitæ non rectè graditur: alter ab altero regatur. Ex hoc patet quid dicendum ad argumenta quæ procedũt de natura integra: nou de corrupta.

1691 **Populus eius & oues pascuæ eius, introite portas eius in cõfessione: atria eius in hymnis confitemini illi.**

Hic ad laudem Christi singulariter inducuntur ministri ecclesiæ: qui singulari modo dicti sunt populus dei & oues pascuæ. Dicebantur enim populus dei, quia singulariter ad eius ministeriũ electi. Dicebantur oues pascuæ: quia isti pascebantur & viuebant de oblationibus & decimis quæ deo offerebãtur. Vel hoc etiam potest intelligi vniuersaliter de omnibus hominibus: quia deus singulariter eu aregit & gubernat homines. vide ver. 1658. Sequitur, *Introite portas eius in confessione.* Hæc est secũda pars principalis, in qua secundũ gl. agit de confessione criminis, q. d. monui intrare in conspectu eius. nec dubites si peccator es, quia misericordia dei est. Ergo introite confidenter, nou foris stetis vbi sunt hostes. Dicit ergo. Intrate portas eius in confessione. Et aduerte quòd per portas intelligit confessionem: quia sicut in porta est initium domus, sic confessio est principium salutis. Et ista cõfessio criminis etiam continet cõfessionem laudis: quia & nostra accusatio ad laudem pertinet ignoscentis. Et ideo post confessionem statim adiungit & laudem, dicens, *Atria eius in hymnis cõfitemini illi.* Et ad istum intellectum hunc passum sic exponit glos. dicens, *Introite portas eius in confessione.* In portis initium est & confessio peccatorũ: de qua hic agitur est à qua incipimus ad misericordiam intrare. Et sic est sensus. Intrate portas eius, scilicet misericordiæ, in confessione, id est, à confessione incipite ad misericordiam dei intrare: non à vobis facti: laudate eum à quo facti estis, vos accusando: quia & vestra accusatio ad laudem spectat ignoscentis.

Confessio est principium salutis.

B

C

D

E

A Et cum intraueritis in atria eius, id est, in amplitudine cælestis beatitudinis: gratiæ plenitudine percepta cõfitemini illi in hymnis, id est, in laudibus. quasi di. Cum intraris, vos per cõfessionem accusate: cum autẽ intraueritis, ipsum laudate. Sed quia hic agitur de confessione criminis: notandũ quòd confessio fieri debet de propriis peccatis, non de alienis: quia seipsum accusare debet, & non alium. Sicut & vulneratus curari desiderans sua vulnera ostendit medico: & non aliena. Sic enim Psalmista confiteri docet, dicens, Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam domino. Vbi docet confitẽrẽ se accusare non excusare, dicens, Cõfitebor aduersum me. docet aliena peccata tacere, & solum propria confiteri, dicens, Iustitiam meam, scilicet non alienam. Contra hoc multi facientes in confessione seipsos excusando, peccata profitẽtur aliena: & tales venia non sunt digni. Sic fecit Adã, qui de peccato suo requisitus à domino: seipsum excusans, peccatum vxoris protulit, dicens, Mulier quã dedisti mihi sociam: dedit mihi & comedi. Similiter & mulier peccatum dæmonis confessa fuit, dicens. Serpens decepit me, & comedi. Non sic fecit magister pincernarum Pharaonis, qui peccatũ suũ confessus est: & non alienũ, dicens. Confiteor peccatum meum. Et in figura huius dicitur Iosue 7. Dixit Iosue ad Acham: qui fuerat furatus pallium coccineum ducentos siclos argenti, & virgam auream. Fili da gloriã deo, & confitere, & indica mihi quid feceris. Ad cuius euidentiam sciẽdum quòd Achã, qui interpretatur peruertens: significat peccatorem qui peccando peruertit ordinem diuinæ iustitiæ, dum peccando seipsum Deo præponit: & dilectionẽ creaturæ dilectioni creatoris. Vnde de peccatoribus sub nomine peruersorũ dicitur, Generatio praua, & peruersa est, & infideles filij. Hic igitur talis peccator furatur pallium coccineum &c. Color enim coccineus, qui est color rubeus, significat charitatem: vt ait gl. Exod. 25. Quæ scilicet charitas ad modum pallij omnia turpia & peccata operit. Prouerb. 10. Vniuersa delicta operit charitas. Argentum autem quod est album, & sonorum: significat eloquentiam honestam & diuinorum: iuxta illud Psal. 11. Eloquia domini argentum igne examinatum &c. Virga autem aurea, significat pietatis opera: quibus quis subuenit indigentibus: vt expresse figuratur in virga Assueri, quam extendebat in signum clementiæ. Hester 4. Hæc autem tria sic se habent: quòd charitas stat in mẽte: eloquium in ore: sed pietas in opere. Acham ergo, id est, peccator furatur pallium coccineum: dum peccat corde. Furatur argentum, dum peccat ore. Furatur virgam auream, dũ peccat opere. Cuilibet ergo tali loquitur Iosue, qui saluator interpretatur, id est, Iesus Christus, dicens, Fili da gloriã Deo, & confitere. Et modum confessionis subdit, dicẽs. Et indica mihi quid feceris, q. d. indica peccata quæ fecisti: & non aliena. Sed dices, Nunquid aliquando licet aliena peccata in confessione dicere? Dico quòd sic: nõ ad sui excusationem, sed magis ad accusationem, & sui peccati declarationem. Aliquando enim tale est peccatum quod declarari nõ potest, nisi narrato peccato alterius. Verbi gratia: quis cognouit matrem ipsa volente: talis enim non potest declarare peccatum suum, nisi dicat & peccatum matris. Qui autem aliena peccata vult exprimere ad sui excusationem: talis suum peccatũ in Deum videtur impingere: quod omnino iniustũ est.

Confessio debet fieri de peccatis propriis non de alienis.

Psal. 31.

Gen. 3.

Gen. 40.

Iosue 7.

Deut. 32.

Exod. 25.

Prouerb. 10.

Psal. 11.

Hester 4.

Quæstio. Nũ quomodo aliquis possit confiteri peccatũ alterius in cõfessione.

Psal.31.

est. Quod expresse ostendit glo. supee illud Psal. 31. Dixi coufitebor aduersum me, &c. dicens, Multi enim confitentur iniquitatem suam: sed aduersus Deum, &c. vide supra versi. 471. Dicát ergo illi potius: domine miseteee mei: sana animam, quia peccaui tibi. Ita clamat æger ad medicum: dicés, Cum libero arbitrio me creauit Deus. Ideoq; si peccaui: per meipsum peccaui, nó fatú, nó fortuna, nó diabolus me peccare coegit: sed ego volútatie persuadéti cósensi. Et sic propeiú peccatú confiteatur: nó excuset. Vnde peæcipitur Num. 5. Vir siue muliet cú fecerint ex omnibus peccatis que solét accidere hominibus, &c. confitebuntur peccatum suum, scilicet, non alienum.

Num. 5.

1692 Laudate nomé eius, quoniam suauis est Dominus: in æternum misericordia eius: & vsque in generatione & generationem veritas eius.

Hic hortatur ad dictam confessionem criminis faciendam: ostendens quod omnibus libere parcit. Et hoc est quod dicit, *Laudate nomen eius*. Laudat peccatot nomen domini, quando seipsum confitendo accusat: quia vt dictum est, confessio criminis est ad laudem Dei misericorditer indulgentis. Non enim est Deus ita peccatori iratus, quin pee cófessionem statim dulcescat. Vnde subditur. *Quoniam suauis est dominus*. vt statim misereatur. Vnde in æternum misericordia eius. quia hic à culpa liberat: & in futuro coronat. Et quia fideliter omnibus adimplet promissa: ideo subditur, *Et vsque in generatione & generationē veritas eius*. Geneeatio enim est duplex, scilicet, in præsenti, quæ parit mortales: & altera cælestis, quæ parit æternos. Et in vtraque est veritas eius complens promissa. Sed hic est vnú dubium. Cum quis volens alicuius nomen honorare, & laudabile ac famosum reddere, ipsum conatur multis imponere: sic enim pater filio imponit nomé sui patris, & huiusmodi. Cum ergo tota scriptura nos prouocet ad laudem & honorem nominis Iesu Christi: vt hic, *Laudate nomen eius*. Quaee ergo nomé Iesu Christi in baptismo aliquibus nó imponitur: cum tamen nomen matris eius, scilicet Maria multis imponatur mulieribus? Ad hoc eespondetur: quòd ideo nomen Christi Iesu nulli in nouo testamento imponitur: ne hoc nomé ab aliquo sic nominato per peccatum aliquod deturpetur, vel vilipendatur. Nomé verò matris potest imponi: quia si aliqua mulier vocata Maria peccet, non Mariam matré domini eefertur vilipensio nominis: sed ad alias mulieres hoc nomine vocatas: quæ ipsum nomen deturpauerunt. A tribus enim mulieribus istud nomé Maria mirabiliter fuit vituperatú. Primò à Maria sorore Moysi quæ ipsum deturpauit per superbiam & murmurationem. Secundò à Maria matre Ioánis & Iacobi, quæ ipsum deturpauit per auaritiam & cupiditatem, Christo dicens, Dic vt sedeant hi duo filij mei &c. Tertiò à Maria soeore Lazari, quæ ipsum deturpauit per luxuriam & carnalem delectationem. Lucæ 7. Ecce mulier quæ erat in ciuitate peccatrix &c.

Iesu Christi nomen quare nulli imponitur.

Maria nomē ab aliquibus fuit deturpatum.

Num. 12.

Matth. 20.

Luc. 7.

PSALM. C.

1693 MIsericordiam & iudicium cantabo tibi domine.

A Titulus huius psalmi est, Psalmus ipsi Dauid. Ex titulo apparet auctor psalmi, scilicet, Dauid: sed non apparet materia. Quantum ergo ad mateeiam psal. sciendum, quòd secudum literam Dauid quádo post multas persecutiones vidit se à deo liberatum, & ad regnum assumptum atque stabilitum: vt dicitur. 2. Reg. 5. Cognouit ergo Dauid quòd Deus confirmasset eum regé super Iseael. tunc Dauid firmiter in corde suo deliberauit vti bene potestate regia. Et quia duæ sunt præcipuæ virtutes regiæ, scilicet, misericordia & iusticia: vt dicit Isidor. 9. Ethic. Ideo firmiter proposuit istas duas habere virtutes: vt scilicet bonis esset pius & misericors: malis autem iustus. Et de istis promissionem fecit deo ista se obseruaturum. Et tunc ista promit-
B tendo: fecit hunc psal. dicens, *Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine*. Deo enim moduiannus cátamus operibus bonis quàm vocibus. Per ista auté voluit Dauid duplicem Christi aduétum demonstrare futurum, scilicet, aduentum in carnem qui fuit misericordiæ: & aduentum ad iudiciú qui erit iusticiæ. Primus inducit nos ad spem veniæ vt lapsi surgant a culpa. Secundus nos ducit ad timoté diuinæ iusticiæ, ne cadant in gratia stantes. Ista enim duo sunt causa prosecutionis omnis boni: & vitationis omnis mali. Et hoc est quod hic ait glo. Hic psalmus est cétesimus. & ideo sicut centesimus est perfectus numerus: sic iste psalmus cótinet, & docet normam perfectæ sanctitatis. Hic enim docemur bonum appetere per misericordiam: mala fu-
C gere pee iusticiam: in quibus consistit perfecta cóuersatio vitæ. Et quia omne bonum nostrum peocedit à Christo: ideo iste psalmus qui perfectú docet esse hominé, Christo attribuitur. Est ergo sensus tituli talis. Psalmus ipsi Dauid, id est, iste psalmus attribuitur ipsi Christo: vt hoc totum quod hic docemur virtutibus Christi applicetur. Sic ergo agit psalmus iste de misericordia, & de iudicio dei: sub misericordia & iudicio ipsius Dauid. Quátum ad literam iste psalmus habet tres partes: quia primò ostenditur qualiter Dauid deuoté se habuit circa deum: secúdò qualiter mundé erga seipsum: ibi, Perambulabá. tertiò qualiter iusté quo ad subditum sibi populum: ibi, Non proponebam. Peima in duas: quia primò ostédit deuotionis materiam:
D secúdò deuotionis formam: quæ scilicet est discretio operationis: ibi. Psallam. Insimul tractabo literam cum sensu prophetico. Quantum ergo ad sensum literæ ostendit deuotionis suæ materiam erga Deum, dicens, *Misericordiam & iudicium &c.* Materia enim nostræ deuotionis est: vt recognoscamus Deum misericordem & iustum: misericordem bona conferendo: iustum mala puniendo. Dicat eego misericordiam & iudicium &c. quasi dicat, *Cantabo tibi*, id est, laudibus extollam misericordiam tuá & iudicium tuum. Misericoediam, quia me gratiosè à multis liberasti periculis: & gratiosè ad regnú peomouisti: & in illo me cófirmasti. Iudicium, qui Saulem & domum eius propter ipsorum demerita abiecisti. Et per ista verba vult Dauid ostendere,
E quòd omne nostrum bonum, & prosperitas est ex dei misericordia: omne autem malú pænæ vel aduersitatis est ex dei iusticia: quia mala nobis immittit iustè propter peccata: bona nobis misericoediter tribuit peæter merita nostra. vide supta versi. 1587. Per ista enim verba státes terret per iusticiá ne cadant: iacentes verò per misericoediam hortatur vt surgant. Vnde hic dicit gl. Nemo de Dei misericordia

2. Reg. 5.

Isidorus.

Misericordia & iudicium à peccatis nos præseruant.

ſericordia præſumat impunitatem:quia eſt ei iudicium: & nemo mutatus in melius iudiciũ timeat, quia præcedit miſericordia. Hæc enim ſemper ſimul in eo ſunt. Deus enim nec in bonitate miſericordiæ perdit iudicij ſeueritatem: nec in iudicãdo cum ſeueritate amittit miſericordiæ bonitatẽ. Sed & per tempora hæc duo diſtinguuntur ſecundum effectus. Miſericordia enim nũc omnibus offertur, & multipliciter exhibetur:iudicium autem in futuro. Hic enim eſt tempus miſericordiæ: cum Dei patientia peccantes ad pænitẽtiam adducit:& bonis & malis temporalia bona præſtat. In futuro autem tempus iudicij: cùm vnicuiq; ſecundum merita reddet. Hæc duo mutua ſocietate ſibi iunguntur. In his duobus breuiter includit omnia opera Dei. Tamen nota quòd iſta duo, ſcilicet, miſericordia Dei, & iudicium à nobis ſecundum ſtatus diuerſitatem diuerſimodè conſideranda ſunt. quia exiſtentes in gratia iuſticiam conſiderare debent: & non miſericordiam qua faciliter parcit. Exiſtentes verò in peccato conſiderare debent: non iuſticiam ne deſperent: ſed miſericordiam qua redeuntes liberaliter recipit. Et hoc eſt quod dicit Greg. Pius quippe ac iuſtus eſt conditor noſter &c. vide verſi. 369.

Greg. 33. moral. c. 15.

1694 Pſallam & intelligam in via immaculata:quando venies ad me.

Hic oſtendit ſuæ deuotionis formam. Vbi notãdum quòd quamuis dona gratuita Dei etiã malis dentur: inter quæ eſt donũ prophetiæ: quia mali etiam aliquando prophetizant: ſicut fecit Caiphas prænuncians vtilitatẽ mortis Chriſti, dicens, Expedit vt vnus homo moriatur pro populo &c. Tamen in hoc eſt differentia inter bonos & malos ſpiritum prophetiæ habẽtes: quia boni intelligũt quod prædicunt: mali autem non intelligũt quod prophetizant. ſicut Caiphas nõ intellexit quæ ſpiritusſanctus per eum loquebatur: ſed boni intelligunt intellectum ſpiritus in his quæ proferunt. Et hoc eſt quod hic ait pſal. *Pſallam*, id eſt, cum hilaritate bene operabor. Et ſic exiſtens in via immaculata, ſcilicet, viuens ſine peccato intelligã quando venies ad me, ſcilicet per ſpiritum propheticum mihi reuelando ſecreta tua. Et notandũ quòd prophetæ quamuis ſint boni, & in ſtatu gratię: nõ tamẽ ſemper adeſt eis ſpiritus propheticus: ſed quãdoq; ab eis recedit: quandoque ad eos venit: ſicut oſtendit Greg. ſuper Ezechielem homil. 1. de Nathan propheta, dicẽs, Nathan etenim prophetam ſanctum virum fuiſſe quis neſciat: qui Dauid regẽ, & de culpa apertè reprehendit: & quæ ei pro culpa eadem eſſent ventura nunciauit. Quem tamẽ dũ idem dauid, quia templum deo vellet conſtruere, requiſiſſet, illico reſpondit, Omne quod eſt in corde tuo vade & fac: quia dominus tecũ eſt. De quo illic ſtatim ſubditur. Factum eſt autem in nocte illa: & ecce ſermo domini ad Nathan, dicens, Vade & loquere ad ſeruum meum Dauid. Hæc dicit dominus Deus. Non tu ædificabis mihi domum ad habitandum: ſed cum completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis: ſuſcitabo ſemen tuũ poſt te, quod egredietur de vtero tuo: & firmabo regnum eius: ipſe ædificabit mihi domũ. Ecce Nathan propheta qui prius dixerat regi, vade & fac: ipſe poſt modum per prophetiæ ſpiritum hoc fieri non poſſe denuncians filium regis hoc facturum prædixit. Quia quod de ſuo ſpiritu dixerat, falſum fuiſſe deprehendit per ſpiritum prophetiæ, qui ad eum venit &c. Ex quibus patet quòd quando Nathan primò dixit regi: omne quod eſt in corde tuo vade & fac &c. quòd tunc ſpiritum prophetiæ nõ habebat: qui ſequenti nocte venit. Et hoc eſt quod hic Dauid ait: dum ero in via immaculata, id eſt, in ſtatu gratiæ, intelligam quando venies ad me, ſcilicet, per ſpiritum propheticum. Vel hoc poteſt intelligi de aduẽtu Chriſti in carnem vel ad iudiciũ. In carnem enim venit ſine peccato: vixit ſine peccato: tranſiuit ex vita iſta ſine peccato. Et hoc eſt quod ait, *Pſallam*: & ſic intelligam quando venies ad me, ſcilicet carnem aſſumendo immaculatã. Vel per viam immaculatam qua venit ad nos, intelligitur: virgo Maria. Si autem de aduentu ad iudiciũ intelligitur: ſciendum quòd tunc ſancti videbunt Chriſti diuinitatem per quam omnia cognoſcent in verbo: non autem mali. Et ſic eſt ſenſus. *Pſallam*, id eſt, cum hilaritate bona operabor: & ſic exiſtens in via immaculata, quando venies ad me iudicandum intelligam, id eſt, omnia intelligam: quia videbo verbum in quo omnia relucent. Quid enim eſt quod non intelligit qui videntem omnia videt? quaſi nihil. vt ait Greg. lib. 2. moral. c. 3. Hic appone origi. 1086. & applica.

Ioan. 11.

Prophetis nõ ſemper adeſt ſpiritus propheticus.

Grego. ſuper Ezechiel.

2. Paral. 7.

Aduẽtus Chriſti duplex, ſcilicet in carnẽ & ad iudiciũ.

Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ. 1695

Hic oſtendit pſal. qualiter mundè ſe habuit ad ſeipſum. Cùm enim vita regis ſit quoddam ſpeculum, & quædam regula ſubditorum, quæ imitãda proponitur: ſi vita regis fuerit munda, faciliter ad munditiam trahit ſubditos: ſimiliter ſi maculata, faciliter eius exemplo maculantur & ſubditi. Et hinc eſt quòd reges & prælati peccantes, non ſolùm pro peccatis ſuis merentur puniri, ſed etiã pro peccatis ſubditorum, quæ illis imputantur. Vnde dicitur. 11. q. 3. præcipue. Vnde vt ait beatus Greg. Scire etenim prælati debent, quòd ſi peruerſa vnquàm perpetrant, tot mortibus ſunt digni, quot ad ſubditos perditionis exempla tranſmittunt. Vnde neceſſe eſt, vt tanto cautius ſe à culpa cuſtodiant, quanto per praua quæ faciunt, non ſoli moriũtur. Et ideo Dauid vidẽs ſe regem, & aliorum dominũ, ſtuduit mũdam vitam ducere. Et hoc eſt quod ait, *Perambulabam in innocentia cordis mei*, id eſt, in puritate conſcientiæ meæ: *In medio domus meæ*, ſcilicet, cordis. q. d. multo plus innocentiam extra ſeruaui. Quia magni homines principes & reges magis ſunt ſolliciti ſeruare honeſtatem inter extraneos, quàm inter domeſticos: & plus ſollicitantur de exteriori honeſtate quàm de interiori. Sed fortè dices, Quomodo Dauid ſe dicit perambulaſſe in innocentia: cum tamen ſcienter, & ex malitia multa enormia peccata commiſerit: vt dictum fuit verſic. 34. Innocentia autem omne peccatum excludit. Quod patet. Innocens componitur ex in, quod eſt nõ: & noceo, es. Omne autem peccatum nocet. Et ſic nullus peccator innocens dici poteſt. Dicendũ quòd duplex eſt innocentia, ſcilicet, quædam concreata: vt eſt innocẽtia angelorum beatorum, quæ nunquàm peccatum admittit. Et ſic Adã ante peccatum fuit innocens. Alia eſt innocẽtia recuperata, ſcilicet quãdo peccator à peccato purgatur per ſacramentum baptiſmi & pænitentiæ. Primam innocentiam nunquàm habuit Dauid, ſed ſecũdam: quia per pænitentiam abſolutus fuit à peccato. vt pſal. 50. Et quòd generaliter loquẽdo de prima innocentia

Greg.

Quæſtio. Innocẽtia multiplex.

Innocens propriè ſolus Chriſtus dicitur.

nocentia vel secũda, nullus plene innocẽs dici potest præter Christum. Quoniá vt dictum est, innocens idem est quòd non nocens. Et in hoc differt Christus ab alijs sanctis: quia alij faciendo mirabilia sua, vel orationes suas aliquibus nocebant. Christus nulli vnquam nocuit: sed omnibus

Act. 4.

profuit. Act. 4. Qui transiuit benefaciẽdo, & sanãdo omnes oppressos à diabolo: quoniá Deus erat cum illo. Alij autem sancti à Christo, etiam multotiens alios offendebant, saltem corporaliter in suis portẽtis & mirabilibus: vt patet de Moyse. Ad cuius orationem aperta est terra & deglutiuit Dathã

Num. 16. 4. Reg. 1.

& Abirõ. Num. 16. De Helia ad cuius preces ignis descendit de cælo: & cõsumpsit duos quinquagenarios cum cẽtum viris. De Helisæo ad cuius preces egressi sunt duo vrsi de saltu, & lacerauerunt

B

4. Reg. 2. Act. 5.

quadraginta & duos pueros qui insultabant ei. De Petro ad cuius verbũ Ananias & Saphira expirauerũt ad pedes eius. Christus omnibus benefaciẽdo nunquam alicui nocuit: quinimmo quãdo virtutẽ suæ punitiuæ iusticiæ ad terrorẽ peccatorum volebat ostendere: hanc exercebat non in hominibus, sed in bestijs, vel arboribus. vt patet quãdo ad Christi imperium grex porcorum præceps ruit in

Matth. 8. Matth. 21. Chrysost.

mare. Matth. 8. Et arbor ficus continuò arefacta fuit. Matth. 21. Vnde Chrysostomus super Mattheum. Christus maledixit ficui: & arefacta est cõtinuò. Quod fecit vt discipuli scirent ipsum malos posse punire. Quia enim vbiq; sua beneficia tribuebat: nullumq; puniebat; oportebat etiam eum suæ punitiuæ potestatis demonstrationem præbere: vt discerent quòd poterat etiam iudæos persequẽtes siccare. noluit autem hoc demonstrare in hominibus: vnde in planta suæ potestatis punitiuæ præbuit signum &c.

1696 Non proponebã ante oculos meos rem iniustam: facientes præuaricationes odiui.

Hic ostendit Dauid consequenter suam iusticiã erga populum. Et quia in populo aliqui sunt mali, & aliqui boni: ideo primò ostẽdit quomodo se habuit erga malos: secũdò quomodo erga bonos: ibi, Oculi mei. Prima pars diuiditur in quatuor partes: secundum quòd quatuor peccatorum genera

D

specialiter nominat quę persequebatur, & odiebabat: quia primò legis pręuaricatores odiebat: secũdò inuidos malignãtes reprobabat: ibi, Nõ adhæsit. tertiò proximorum detractores puniebat: ibi, Detrahẽtem. quartò superbos & auaros fugiebat:

Præuaricatio quid est.

ibi, Superbo oculo. Quantum ad primum sciendũ quòd secundum grammaticos præuarico, cas, cõponitur ex præ & varico, cas. varicare autem idem est quòd claudicare, vel carne madere: quod sic dicitur à quadam vena intrinseca, quæ si lædatur, statim reddit hominem curuum & claudicantem. Et sic præuarico, cas, idem est quod præ alijs varicare & claudicare. Et quia maxima claudicatio est, quæ fit mente circa legem Dei, ideo varicatio accipitur pro transgressione legis & præceptorũ. Et sic præ-

E

uaricare est præ alijs legem Dei transgredi: & præuaricator dicitur talis trãsgressor: & præuaricatio talis transgressio. Quid est ergo facere præuaricationes, nisi facere opposita legis per quæ lex transgreditur? Et sic qui furatur, qui idololatrat, qui aliquo peccato transgreditur legem, ille facit præuaricationem. talis autem rem facit iniustam. Et tales

A

Psalmista odio habebat: de quibus nunc ait, *Non proponebam ante oculos*, scilicet, mentis: quia non diligebam rem iniustam, scilicet, illa peccata per quæ lex transgreditur: immo facientes præuaricationes odiui, id est, legis præuaricatores. Et istud odiũ est perfectũ & laudabile. vide de odio multiplici versi. 303. Et aduerte quòd dicit, *Non proponebã ante oculos meos rem iniustam*. In oculo enim corporali signũ datur amoris: quia si aliquam rem frequenter oculus videre cupit: signum est quòd illam diligit. Vnde dicit Philosophus de regimine principum ad Alexandrum. Si videris hominem frequentantem in te visum & suspirantem: hic te diligit. Sic & eodem modo qui delectabiliter, & freqũẽter aliquid ponit ante oculos mẽtis: signum est quòd illã rem diligit. Et per oppositum, illud quod ante oculos mentis non vis ponere, illud odio habes. Et ideo Psalmista ait. *Non proponebam ante oculos meos rem iniustam &c.* Et ideo oculi tam mentis quam corporis cautè sunt custodiendi. vide ver. 1261.

Oculus signũ dat amoris.

Aristotel.

Non adhæsit mihi cor prauum: declinantem à me malignum non cognoscebam. 1697

Hic inuidos & malignantes reprobat. Vbi nota quòd malignus, idẽ est quòd malo igne ignitus. vide supra ver. 566. Quis autẽ peior ignis inuidia: quæ ex bonis alterius propriam substantiam comburit? Qui autem tales malignos approbat, vel diligit: cor tortum habet & prauum: quia ad vitia inclinatum. Et tale cor Psalmista à se excludit, dicẽs, *Non adhæsit mihi cor prauum.* Cor autẽ qualiter multipliciter dicatur prauum. vide vers. 1288. qui autẽ cor prauum non habet: malos nõ approbat. Et hoc est quod subdit. *Declinantem à me malignum non cognoscebam.* Declinat quis ab alio, quando ipsum, & eius exẽpla non imitatur: quando ipsum odit: quãdo per inuidiã sibi æmulatur. Et hoc est quod ait, *Declinantem à me malignum*, scilicet non me imitantem, sed magis per inuidiã odiẽtem; hunc non cognoscebã, id est, nõ approbabã. Cognoscere enim aliquando stat pro approbare: sicut nõ cognoscere pro reprobare, vel nõ approbare. Sic enim dicebat Christus fatuis virginibus. Amẽ dico vobis: nescio vos, id est, non approbo, sed magis reprobo. Notãdum quòd ne cor nostrum sit prauũ: illud deo debemus offerre liberaliter, integraliter, & perpetualiter. vide versi. 1208. Vel cor prauum dicitur cor induratum & obstinatũ in malis. Et tale debet virtute pietatis emolliri. Nã vt dicit magister de proprieta. re. Cor est quædam substantia carnea dura. Sic mysticè cor durum dicitur, quod caret mollicie pietatis: de quo dicitur Iob 41. Cor eius indurabitur quasi lapis. Vnde Bernard. lib. de consideratione ad Eugeniũ, dicit, Quæris quid est cor prauum & cor durũ. Solum enim cor durũ & prauum est: quod semetipsum nõ sentit. Quid me interrogas? Interroga Pharaonem. Quid est ergo cor durum? Ipsum est, quod nec compũctione scinditur, nec pietate emollitur, nec mouetur precibus: minis non cedit, flagellis induratur: ingratũ est ad beneficia: ad consilia infidũ, ad iudicia sæuũ, inuerecundũ ad turpia: impauidum ad pericula: inhumanum ad humana: ferum ad diuina: præteritorum obliuiscens: præsentium negligens, futura nõ præuidens. Ipsum est cor durum & prauum: cui præteritorũ præter solas iniurias nihil omnino non scitur, præ

Inuidia est peior igne.

C

Matth. 25.

D

Cor prauũ dicitur cor obstinatum.

Iob 41. Bernard.

Nunquid sit cor durum.

E

ut, præsentia non attendit: futurorū nulla nisi forte ad vlciscendum prospectio siue præparatio est. Et vt in breui cūcta horribilis mali mala complectar: ipsum cor durum est, quod nec Deum timet, nec hominē veretur &c. Tale fuit cor Pharaonis: *Exod. 7.* de quo Exod. 7. Induratū est cor Pharaonis: & nō audiuit eos sicut præceperat dominus. *Cor deus indurat & quomodo.* Sed mirabile est quòd istā prauitatem, vel duriciem cordis facere Deus in nobis dicitur. Vnde dominus dixit Moysi. *Exod. 7.* Ego indurabo cor eius &c. Sed hoc sic intelligi debet: non quòd prauitatē & duriciem cordis vitiosam Deus faciat: sed quia facit signa & mirabilia, quibus visis, cor emolliri deberet: sed ex illis sua malicia deterior efficitur. *Origenes.* Vnde Origenes exponens dicta verba: ego indurabo cor eius. dicit, Assiduè Deus dicit: indurabo cor eius: & multiplicabo signa tanquā necessaria fuerit induratio cordis Pharaonis, vt signa multiplicarētur. Vtitur ergo Deus bene cordibus malis ad id quod vult ostēdere bonis, vel quod facturus est bonis. Et quāuis cuiusq; cordis in malicia qualitas, id est, quale cor habeat ad malum suo fiat cordis vitio ex arbitrio voluntatis: ea tamē qualitate mala vt huc vel illuc moueatur, cùm huc siue illuc malis moueatur causis: sic quibus animus propellitur, quæ vt existant vel non: nō est in hominis ditione: sed venit ex occulta dei prouidentia iustè & sapiēter omnia quæ creauit disponentis & administrantis. Vt ergo tale cor prauum ac durum habeat: quod patientia Dei non mouetur ad pietatem: vitij propriè fuit. quòd vero ea facta sunt quibus cor suo vitio tam malignū resisteret iussionibus Dei. Hoc est enim quod dicitur induratum: quia non flexibiliter cōsentiebat, sed inflexibiliter deo resistebat, diuinę dispositionis fuit: quia tali cordi euidenter iusta pæna parabatur: qua timentes Deū corrigerentur proposito eis lucro. Verbi gratia, Propter hoc quòd homicidium cōmittitur, alter auarus, alter pecuniæ cōtemptor mouetur: ille ad facinus, scilicet perpetrādū: ille ad cauendum: lucri tamē propositio in eorū potestate non fuit. Ita causæ veniunt malis: quæ non sunt in eorum potestate: sed hæ de illis faciūt, quales inuenerunt iā factos propriis vitiis ex propria voluntate. Potest etiā sic accipi: indurabo cor eius, id est, quàm durū sit cor eius demōstrabo. Et ideo quia prauitas & duricies cordis nō à deo, sed à propria malicia procedit: pænā meretur æternā. *Eccl. 3.* Eccl. 3. Cor durū male habebit in nouissimo: Istud autē cor durū pietate diuina debet emolliri: quod multotiens mollificatur per aduersa. teste Iob de *Iob 23.* seipso dicente, Deus molliuit cor meum. Et statim modū subdit, dicēs, Et omnipotēs cōturbauit me. Quod enim cor tam durum, quòd timore aduersitatis æternæ non emolliatur? *Grego. lib. 16. moral. c. 20.* Vnde Greg. exponēs prædicta verba dicit, Diuino munere cor durum molliri dicitur: quia superni iudicij timore penetratur. Molle enim est quod penetrari potest: durū *Prouerb. 28.* autem quod penetrari non potest. Quoniam per Salomonē dicitur, Beatus homo qui semper pauidus est: qui verò mētis est duræ, corruet in malum. Virtutem ergo suæ fortitudinis, nō sibi, sed auctori attribuit qui ait, Deus molliuit cor meū: & omnipotens conturbauit me. Nō autē secura, sed conturbata sunt corda bonorum: quia dū futuri examinis pondus cōsiderant: quietem hic habere non appetunt: securitatem suam districtionis intimæ cōsideratione perturbant. De isto ergo corde prauo & duro, *Hiere. 7.* dicitur Hier. 17. Prauum est cor homi-

A nis, & inscrutabile.

Detrahentem secretò proximo suo, hunc persequebar. 1698

Hic ponitur tertium peccatum, scilicet, detractionis: quod Dauid odiebat. *Detractio multiplex.* Ad huius peccati notitiam habendam sciendum quòd detractio est triplex in scriptura, scilicet detractio sanctitatis, qua à corde stultorum culpa trahitur. *Prouerb. 21.* Prouerb. 21. Cogitat iustus de domo impij, vt detrahat à malo. Detractio æquitatis: qua pæuis vita malorū traduur. *Esa. 14.* Esa. 14. Veruntamen ad inferos detracta est superbia tua. Detractio prauitatis: qua verbis iustorum fama læditur. *Iacob 4.* Iac. 4. Nolite detrahere alterutrū &c. vide supra ver. 629. Et quid sit detractio: & vtrum B detrahēs semper teneatur famā restituere. vide ver. 828. Et quòd omnis detractor est inimicus versic. 1594. Et quia istud detractionis vitiū est maximè detestandum, ideo hoc magis declarās, noto quòd *Detractio figuratur per coruum.* antiqui motales istud vitium per coruum figurabant: & mirabilem imaginem sibi faciebant. Primū ideo, quia conditiones corui videtur habere. Nam vt docet experiētia, coruus est auis iniquitatis furtis assueta. Loquacitatis linguis variata. Dolositatis vulpi sociata. Malignitatis bonis inimica. Impietatis pullis indurata. Damnabilitatis diis dedicata. Quæ omnia vitiū detractionis continet. *Detractionis imago.* Imaginem autem detractionis taliter figurabant. Erat enim imago hominis existētis in equo pallido: qui in manu flagellum gestabat: in quo quinq; versus C scripti erant. Primus, famam furor qua melius manet in homine nihil. Secundus erat, variis armatus gladiis mores omnes lacero linguis. Tertius erat, dolo dolens semper volo: cunctos decipere volo. Quartus erat, lædere volens alios, me zelo perimo meo. Quintus erat, me verbis perimēs primo, corde nulli parco secundo. Quæ breuiter deduco. *Detractor cōparatur coruo in multis.* Primò coruus est auis furtis assueta. Vnde 12. de proprieta. rerum dicitur, quòd coruus est auis dolosa, res furtiuè subtrahens, & subtractas abscondens. Sic & detractor furatur aliorum famā. Multi enim videntes quòd propriis meritis laudes nō possunt acquirere: conantur alios per detractionem diffamare: vt saltem respectu illorū quos se peiores esse alios faciunt credere, ipsi boni reputentur. *Hieronym.* De quiD bus ait Hierony. in epistola. Vilium hominum detractorum & suam laudem quærentium: est alios facere viles: vt in comparatione aliorū laudari possint: & quo suo merito placere non possunt, placere volunt comparatione aliorum alias peiorum. Et hinc est quod detrahere est famā alterius furādo rapere. Ex hoc apparet huius peccati grauitas: quia quanto res ablata est præciosior: tanto illius furtū grauius est peccatū. Quæ autē res in hac vita gloriosior, alias præciosior, quàm fama potest haberi? *Prouerb. 22.* Certe nulla. teste sapiēte Prou. 22. Melius est nomē bonū, quàm diuitiæ multæ. In cuius signū antiqui cętera omnia spernebāt: immo etiā mori nō dubitabant: vt sibi nominis famā acquirerent. Sic agebāt romani: quia vt dicit Augu. 5. de ciui. Dei. *August.* Ipsi E pro fama acquirēda suū viuere ordinabāt: pro hac mori nō timebāt: aurū, diuitias, luxuriā, cæterasq; mundi cupiditates præmebant. Sic & in scriptura sacra fecit Eleazar ille: de quo 2. Macc. 6. *2. Macc. 6.* vt acquireret sibi nomen, se dedit periculo mortis. Quod tanti sapientes non fecissent, nisi boni nominis fama gloriosissima res esset. Et ideo quia melior est fama omni alia temporali substantia:

grauissimum vitium est detractio quæ hanc futatur. Vnde. 6. q. 1. deteriores. dicitur. Deteriores sunt detractores: qui nostram vitam, famamq; detrahendo corrumpunt: quàm qui substantias aliorum prædamq; diripiunt. Et ideo subditur, Quia illi ea quæ extra nos sunt, licet nostra sint, auferut: detractores verò nosipsos diripiunt. Et ideo quia

Iob 19. detractor sicut coruus furatur: dicitur Iob 19. Venerunt latrones, fecerunt sibi viam per me: & cum recessissem ab eis, detrahebát mihi. Secúdò coruus est auis loquacitatis &c. quoniã vt dicitur lib. 21.

Coruus. de proprie. re. Coruus est auis clamosa diuersas formans voces. Sola enim inter aues sexaginta quatuor innitationes vocis habet. Sic & detractor est linguis variatus: quia in nullo statu quis quantúcunq; sanctus potest esse: quin detractor inueniat

B

Bernard. modum ad sibi detrahendum. Quod declarãs Bernard. in sermone dicit, Si pauper es, detractor statim te vilem & abiectum prædicat. Si diues, ambitiosum, auarum, & cupidum. Si affabilis, dissolutu. Si prædicator, vel doctor, humani honoris & fauoris, quæstorem. Si tacens, inutilem. Si ieiunans, hypocritam. Si comedẽs, voracem. Et tales detractores in Pharisæis figurantur. de quibus dicit Chri-

Matth. 11. stus Matth. 11. Venit Ioannes nun mãducans neq; bibens: & dicunt, dæmoniũ habet. Venit filius hominis manducans & bibens: & dicunt, ecce vorator, potator vini, & peccatorũ amicus. Et ideo detractores omni genere linguarum parati ad detrahendum, figurantur per serpentem illum qui cerastes dicitur. qui secundum magistrũ de proprie.

Magister de proprieta. rerum.

C

lib. 18. nocere volẽs homini: per omnes vias & semitas ei ponit insidias: vt suo veneno ipsum interimat. Sic vere facit detractor: quia ad omnẽ statum ad quem vt bene facias te vertas: semper nouo loqnẽdi genere tibi parat insidias. Vnde de ta-

Deut. 32. libus dicitur Deut. 32. Dentes bestiarum immittã in eis cum furore trahentium, id est, detrahentium

Psal. 108 super terram, atq; serpentium. Vnde Psal. 108. Os peccatoris super me apertum est. Sequitur. Pro eo vt me diligerent, detrahebãt mihi: ego autem orabam. Tertiò coruus est dolositatis &c. Vnde habet quasi quandam dolositatem & cõnaturalem ami-

Magister. citiam cũ vulpe. Vnde ait magister vbi suprà: quòd coruus est amicus vulpis: vnde pugnat cum aliis bestiis pro vulpe. Sic & detractor quãdam naturalem amicitiã habet culpæ quia sicut inter omnes bestias vulpis est dolosa, & cautelis plena: sic & detractor semper dolos cogitando seu meditando cõgitat qualiter detrahendo alterius famam lædere possit. Quia vt melius eis credatur, antequã detractionem proferant: multa signa simulata falsa &

D

Bernard. dolosa præmittunt. De quibus ait Bernard. super Can. ser. 24. Detractores quodam simulato verecúdiæ fuco conceptam maliciam quam retinere non possunt: obumbrare conãtur. Videas à detractore alta præmitti suspiria: atq; cum quadam grauitate & tarditate: vultu mœstu, dimissis superciliis, & voce plangenti egredi maledictionem: & quidem tãto persuasibiliorem, quãto creditur ab his qui audiunt corde inuito, & magis condolentis affectu quàm malitiosè proferri. Doleo inquit detractor vehementer: pro eo quia diligo eũ, & nũquam potui de hac re corrigere eum: alias quidem mihi bene compertũ erat de eo istud: sed per me nũquam innotuisset. Et quoniã per alium res patefacta est: veritatẽ negare non possum. reuera ita est. Ex quibus patet quòd detractores ad modũ vulpis caute-

E

A

losi sunt, fictis palliationibus suas detractiones operiunt vt nó cognoscãtur. Vnde compassionem prætẽdentes, durissimè mordent. Vnde Eccl. 10. Si mordeat serpens in silentio: nihil minus eo habet qui occultè detrahit proximo suo. Quartò coruus est auis malignitatis. Nullũ enim bonũ scit facere sed malũ. Bonis enim animalibus & vtilibus multũ cõtrariatur. Vnde dicit magister vbi suprà, quòd coruus pugnat cum asino & boue: & volat super ipsos: & nocet eis pungendo eos cũ rostro: & eorũ oculos pungit. Sic & detractor bonis semper contrariatur. Quod patet: quia detractio procedit ex inuidia: vt ostẽdit Ricardus in 5. de Trini. Et Greg. 6. moral. cap. 33. Inuidia autẽ semper nocet, & cõtrariatur bonis & melioribus: igitur & detractio.

Eccles. 10.

Ricardus. Greg lib. 6. moral. c. 33.

B

immo quod plus est sibiipsi maximè cõtrariatur & nocet: quia omnia merita & spiritualia bona annihilat. Propter quod dicitur, de cõsecr. di. 5. nihil. Nihil prodest homini ieiunare & orare & alia religionis bona facere, nisi mens ab iniquitate: & lingua à detractionibus coerceatur. Vnde de detractoribus dicitur Psal. 108. Induãtur qui detrahũt mihi pudore: & operiantur sicut diploide cõfusione sua. Quintò coruus est auis impietatis &c. Quia secundum magistrum vbi suprà: tãtæ crudelitatis est erga pullos suos, quòd nunquã eis cibũ ministrat, quousq; eos pẽnas nigras, & sibi illos videat similes. Sic & detractor est magnæ crudelitatis: quia nõ solùm cibũ socus & bonis personis nõ ministrat: sed etiã eorum viuas comedit carnes. Vnde nõ mi-

Psal. 108.

Magister.

C

nus peccatũ est aliis, detrahere, quàm propriis manibus alienum spargere sanguinem: vt dicitur. 11. quæst. 3. Immo quilibet detractor homicida censetur. 11. quæst. 1. in summa. de pænit. dist. 1. homicidiorũ. Propter quæ cõsulit sapiens, Prouerb. 4. dicens, Labia detrahentia sint procul à te. Sextò coruus est auis dãnabilitatis &c. Vnde dicit magister vbi suprà, quòd coruus apud gẽtiles fuit Apollini cõsecratus. Sic & detractor diis gentiũ, scilicet dæmonibus est dedicatus: quia omnes detractores vicarij sunt diaboli: & ideo tãquam eius vicarij & successores eius hæredes erũt, scilicet pænæ infernalis. Ideo dicitur. 2. q. 7. accusatio. quòd omnis detractor flãmis exuretur. nec mirũ: quoniam summa iniquitas est alteri detrahere. 6. q. 1. in summa.

Prouerb. 4

D

Propter quod dicitur. 1. Petri 3. In eo quòd detrahunt de vobis, cõfundantur qui calumniant vestrã bonam conuersationẽ in Christo. Si ergo tantum peccatũ est detractio: quid mirũ si detractores à bonis persequi debent? Propter quod dicit Psalmista. *Detrahentem secretò proximo suo, hunc persequebar.*

1 Petr 3.

Superbo oculo & insatiabili corde, cum hoc non edebam. 1699

Hic Dauid detestatur superbos & auaros. Si enim ista accipiantur literaliter: superbos & auaros Dauid fugiebat. Vnde hic ait gl. superbo oculo, id est, cũ tumido corde: & insatiabili corde, id est, cũ auaro: cuius cor satiari nõ potest. Cũ hoc scilicet, vtroque nõ edebã: quia Dauid ad literã cõsortia talium

E

vitabat, & fugiebat. Vitiũ ergo superbiæ per oculos manifestat, dicẽs, *Superbo oculo*: ex eo quia vitiũ superbiæ per oculos exterius manifestatur: vt ostẽdit Greg. lib. 16. moral. ca. 11. super illo verbo Iob 22. Qui inclinauerit oculos suos ipse saluabitur. Hoc autẽ rectè dicitur: quia quantum per membrorum ministerium deprehendi potest: prima superbiæ ostensio esse in oculis solet. Hinc etenim scriptum

Superbia per oculos primò ostenditur. Greg. lib. 16. moral. c. 11.

Ps. 117. Iob 41. Prouerb. 30.

scriptum est. Et oculos superborum humiliabis. Hinc de ipso superborum capite dicitur. Omne sublime videt oculus eius. Hinc de illa generatione quæ ei per infidelitatem adhæsit: scriptum est. Generatio cuius excelsi sunt oculi: & palpebræ eius in alta subiectæ. Oculos ergo inclinare, est nullum respiciendo despicere: sed seniorē atq; imparem cunctis quos aspicit, æstimare. Hoc idem sententialiter dicit lib. 34. moral. cap. 16. Vitium verò auaritiæ per cor insatiabile ponit, dicens, Et insatiabili corde: quia cor auari nunquam satiatur: vt ostēdit Greg. super illo verbo Iob 20. Nō est satiatus venter eius. Venter quippe iniqui auaritia eius est: quia in ipso colligitur quicquid iniquo desiderio peruerso glutitur. Loquet verò: quia auaritia desideratis rebus non extinguitur, sed augetur. Nam more ignium ligna quæ cōsumat, reperit, excrescit: & videtur ad momētum flamma comprimi: & inde paulo post cernitur dilatari. Cum talibus ergo Dauid non edebat: quia literaliter ipsorum cōuiuia fugiebat. Potest etiam hoc spiritualiter accipi. Nam comedere, est cibum sibi incorporare. Ille ergo non comedit cum superbis & auaris, qui ipsorum cibos sibi non incorporat, vel ponit in mēte. Vt panis cibus superbi est præsumptio, & vanitas. Cibus auari est pecuniæ cupiditas. Ille ergò nō comedit cum superbo vel auaro, qui in suo corde nō ponit vanitatem præsumptionis, nec ambitionem cupiditatis: quamuis cum illis temporaliter comedat & cōuersetur. Et istum intellectum hic ponit gl. dicens, Potius hoc quod addit: *superbo oculo & insatiabili corde cum hoc non edebam:* spiritualiter accipiendum est. Nam & Iesus cum superbis conuiuatus est: vt cum Pharisæo: quando venit ad eum Maria peccatrix. Nos quoq; abstinemus à conuiuio fratrum notabilium vt corrigantur. Facimus hoc plerunque propter medicinam: sed cum extraneis multis edimus: vt cum paganis & cum aliis impiis & superbis. Quid est ergo quod Psal. ait. *Cum superbo oculo & insatiabili corde non edebam?* Habet epulas suas cor superbum & insatiabile vnde pascitur: sed non reficitur. Epulæ enim superbi cordis vanitas: epulæ insatiabili auaritię pecunia. Hoc ergo cibo superbiæ & cupiditatis iustus non pascitur: sed cibo humilitatis & misericordiæ. Hoc est ergo cum istis non edebam, id est, non pascebar, non delectabar, epulis superbiæ & auaritiæ. Istum textum exponit Bernard. contra illos qui festa Christi celebrant cum pomposo ornatu vestium & apparatu ciborum, dicens, Videas homines seculares in aduentu Christi tanta sollicitudine vestium gloriam parare & ciborum delitias. sed ait Christus: superbo oculo &c. Ac si dicat, Quid tāta ambitione vestes paras in natali meo? Has detestor ego: superbiam non amplector. Quid tanta sollicitudine ciborum copias reponis in tēpus illud? Damno ego carnis delitias: non accepio. planè insatiabilis es corde tanta parans, & ex tam lōgo tempore. Nam & corpori vtiq; & pauciora sufficerēt, & quæ possent opportunius inueniri. Istum etiam textū aliter exponit Gualfredus, dicens, *Superbo oculo & insatiabili corde &c.* Ipsi enim sunt esurientes & ebrij, quibus non est dominicam cœnam mādūcare. Insatiabili corde est illud desiderās, vnde nequeat satiari. Quid illud: concupiscentia carnis & oculorū ambitio seculi, vniuersa deniq; vanitas, curiositas, & voluptas. Non enim satiabitur oculus visu, nec auarus auditu. Sed & qui diligit pecuniam, nō impletur ea: nec voluptuosus illecebra: nec ambitiosus honoribus. Superbo oculo est aliud magnū de se sentiens & dicens: quia diues sum & nullius egeo. contraria equidem vitia. Sed inter hæc iter medium virtus tenet. Ipsa est de qua ait dominus. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: quoniā ipsi saturabuntur. His cōnescitur dominus, & cum eis cœnat, qui aperiunt ei. Nam illorum nauseam vel innaturalem famem ideoq; inexplebilē detestatur.

Auaritia insatiabilis est. Gregorius moral. 20. August. Bernard. Corde insatiabilis quis est. Gualfred. Matt. 5.

Oculi mei ad fideles terræ, vt sedeant mecum: ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabit. 1700

Hic ostendit qualiter se habeat erga bonos. Et primò hoc facit: secundò iterat suam cum malis displicentiam: ibi, Non habitabit. Sicut enim conuersatio bonorum faciliter malos ad bonū attrahit: sic & malorum conuersatio ad malum. Ex cōuictu enim in simul similes mores formantur. Ideo sicut qui conuersatur cum sancto sanctificatur: sic qui cūuersatur cum peruersis peruertitur. Et ideo malorum conuersatio est summè fugiēda, & maximè clericis: vt enim prauis non cohabitēt: sed cum bonis & fidelibus. & hoc exemplo Dauid dicētis. *Oculi mei ad fideles terræ vt sedeant mecum.* Vocantur autem fideles terræ iusti, adhuc corpore habitātes in terra. *Ambulans in via immaculata, hic &c.* Hoc dicit quo ad subditos & seruitores: quia non sufficit consocios habere fideles: nisi etiam & ministri boni habeantur. Et nota quòd illi ambulāt in via immaculata, qui spiritum sequuntur: non carnem. de quibus ait Apostolus. Spiritu ambulare: & desideria carnis non perficietis. Vbi nota, quòd aliqui viuendo spiritum sequuntur: quia secundum eius inspirationem se regunt. Et isti dicūtur ambulare. Alij verò non spiritum, sed carnē sequuntur: & isti non ambulare dicuntur: sed magis trotare. Quod ostendit Guillielmus de calce exponens dicta verba apostoli, dicentis. Spiritu ambulare &c. dicens, Nostis fratres quòd non omnibus equis ambulare competit: sed solū domitis & eruditis: & quos ad hoc flexit sollicitudo magistri. Spiritualem huius vitæ ambulationem solum capiunt homines spirituales spiritualibus exercitiis disciplinati, ab impetu mundi alienati. Qui enim ambulant equi pedes decentius mouent: compositis quodammodo passibus edocti. Solent autem equi quos trotare dicimus, eundo sese distinguere: quamuis etiam multo durius portare sessores. Ambulantes autem equi quadam pedum connexione mouentur: & incedētes pulchrius. vt si diligenter attendas posteriorem pedem anteriorem supertransire, quodam videbis libertatis incessu: ita vt velocius ambulēt amplius excedentes. Non longè alio modo distingui possunt ambulantes secundum spiritum: & vt ita dicā secundum carnem trotātes. Carnales enim distinguuntur incedētes quos superbia distinguit a deo: inuidia à proximo: ira à seipsis: sic ita ergo a seipsis disiuncti à seinuicem & à Deo: nec Deum nec hominem sessorem recipiunt. Seipsos portare dicendi sunt: quos spiritus carnis quocunque impellit vt etiam compellat. Qui verò spiritu ambulant, coniunctis passibus ambulant: in connexione virtutum, deo per humilitatē, per charitatē proximo: sibi per munditiam vitę curriculum persoluentes: per humilitatem sub Deo ambulant: per charitatem coambulant proximis: per puritatem per-

Societas & cōuersatio bonorum vtilis est: & malorum damnosa. Galat. 5. Ambulare secundū spiritū vel secundum carnem.

ambulant in innocētia cordis sui. In his etiam pedes posteriores transeunt: quia carnis affectus & opera spiritualibus desideriis & studiis superant, & excedunt. Deniq; sic omnes quos deo placuisse legimus, receperunt duplicia pro omnibus peccatis suis, scilicet, & pœnitentiæ modum ambulantes: addiderunt etiam laborem ad meritorum præmia. Placet certe plurimum deo ambulatio pœnitentis. Quippe non vult mortem peccatoris: sed vt conuertatur & viuat. Placent illi qui relinquunt latam viam spaciosam, quæ ducit ad mortē: & per pœnitentiæ ac continentiæ semitas difficiles Deū quærunt: & propter verba labiorū eius custodiūt vias duras &c. Sic enim se ambulasse prædixit Psalmista, dicens, *Perambulabam in innocentia cordis mei in medio domus meæ*. Sic & munde ambulantes vult habere ministros, dicens, *Ambulans in via immaculata: hic mihi ministrabat*.

1701 Nō habitabit in medio domus meæ qui facit superbiam: qui loquitur iniqua non direxit in cōspectu oculorum meorum.

Hic renettitur ad ostendendum qualiter se habebat erga malos: quia scilicet primò malos nō recipiebat: secundò quia obstinatos occidebat: ibi, In matutino. Quantum ad primum dicit, *Non habitabit &c.* Ad literam hoc dicit: ne videatur approbare quos habet familiares si mali sunt, dicens, *Nō habitabit in medio domus meæ*, id est, inter ministros meos: *qui facit superbiam*, id est, qui facit opera ex superbia: vt puta alios despiciendo vel suppeditādo. *Qui loquitur iniqua*: aliis detrahendo: *non direxit in conspectu oculorum meorum*. scilicet cor suum nō habuit rectum in conspectu meo: quia scilicet tales ad literam secum Dauid non retinebat. Dirigere enim componitur ex di, & rego, gis. & est dirigere idem quòd in rectum regere. Illi ergo dirigunt se in cōspectu dei: qui omnia opera sua recte ad Deū regunt. Quod non facit superbus: quia se contra Deum erigit: non auarus, qui ad terrena curuatur &c. Istum versum exponens Adam de perseuerantia: ipsum applicat ad virginem Mariam: ostendēs quæ ad ipsam pertineant, & quæ non: dicens, *Non habitabit in medio domus &c.* Verba hæc sunt mediatoris nostri: cuius domus est ecclesia. Huius autem domus medium est, aut mediatoris mater mediatrix Maria, aut veritas anguli nescia, aut virtus mediæ charitatis. Non igitur ad mediatricem pertinet, non in veritate ambulat, non in charitate manet, qui facit superbiam, quæ bonis inimicam eo mnibus, & priuatæ gloriæ cupidam sanctorum communio non admittit. Cum ergo rex virtutum iure mediatoris nomē obtineat: ipsaq; regina virtutum Maria se exhibeat mediatricem hominum, merito iudex ecclesiasticus virtutibus dare operā debet: & propter moderantiam discretionis satagere, ne quid nimis faciat, vel loquatur. Non enim frustra in medio duorum animalium cognitor verbi incarnati infantia: aut in medio templi se suscipiēdam exhibuit misericordia: aut in medio latronum probatur redemptoris nostri patientia: aut in medio discipulorum innotescit resurgentis gloria. Vide mediatorem medium sibi locum fere in omnibus eligere: medium nostrum consistere, quotiens duo vel tres in nomine eius fuerimus congregati. De medio quod Christus elegit, vide ver. 759. & 782.

Adam.

Maria dicitur medium domus.

Medium in omnibus tenuit Christus.

In matutino interficiebam omnes peccatores terræ: vt disperderem de ciuitate domini omnes operantes iniquitatem. 1702

Hic ostendit quomodo se habebat ad obstinatos & incorrigibiles: quia scilicet tales occidi faciebat. Vbi notandu, quòd iudex tēporalis certis peccatis cōmissis: illos peccatores habet punire habita opportunitate iuridicè celeriter, ne impedimētum superueniat. In casu autē in quo timetur ciuitatis seditio, punitionem differre potest. Sic & Dauid aliquando statim habito reo ipsum occidebat: quod patet de Rechab & Banaa, qui occiderāt Miphiboseth filiu Ionathæ, credentes per hoc placere ipsi Dauid: quos statim vt eos habuit, interfici fecit: vt patet. 2. Reg. 4. Aliquando tamen timēs seditionem, punitionē distulit: sicut patuit de Ioab qui proditoriè interfecit Abner: quē tamen Dauid non statim occidit, sed ipsum occidendu filio suo Salomoni imposuit. vt patet 3. Reg. 2. Cuius ratio fuit, quia Dauid nūquam tantū fuit firmatus in regno: nec tantu habuit amorē populi propter scelus cōmissum in Vria & Bersabe, sicut firmatus fuit Salomō. Quia igitur ipse Ioab maximus princeps erat in regno, & a populo dilectus, ideo Dauid distulit ipsum punire, timens seditionem ciuitatis. Notans ergo Dauid quòd sollicite iusticiā erga malos seruabat: & statim quando cōmode poterat, dicit, *In matutino*, id est, celeriter sine expectatione: interficiebam omnes peccatores terræ, scilicet qui morte erat digni. Et quare hoc? vt, scilicet, alij secure manere possent, & deo seruire: amoris hominibus criminosis. Et hoc est quod subdit, *Vt disperdere de ciuitate dei omnes operantes iniquitatem*. Per hoc autem vult ostendere quòd in die iudicij omnes peccatores morte occidētur æterna. Iudicij enim tēpus vocatur matutinū: quia ibi omnia erut nuda & aperta, quæ in nocte præsentis vitæ manent occulta. Et istū sensum habet hic gl. dicens, *In matutino*, id est, cū dies iudicij aduenerit: & erūt omnia manifesta quæ sunt modo occulta: interficiebā omnes peccatores terræ, id est, mittentur mali in ignē æternum, qui modo mali tolerantur à patientia dei, vt corrigantur. quod si nō fecerint tempore misericordiæ quod modo est, pòst interficiētur. Et hoc est quod ait, *In matutino interficiebā omnes peccatores terra*, id est, in iudicio malos mittā in ignē æternū. Quare? subdit, *Vt disperderem de ciuitate dei omnes operantes iniquitatem*, id est, de societate ecclesiæ. Modo enim in ecclesia mixti sunt boni cū malis: sed tēpore iudicij separabuntur: quia tunc separabunt angeli malos de medio iustorum: & mittent eos in caminum ignis &c. Matth. 25.

Iudicis est citra malorum de... ut non... ... ...

2. Reg. 4.

3. Reg. 2.

In iudicio omnes peccatores occidentur.

Glosa.

Matth 25.

PSALM. CI.

Domine exaudi orationem meam: & clamor meus ad te veniat. 1703

Titulus huius psalmi est, Oratio pauperis dum anxiaretur in cōspectu domini effudit precē suam (aliàs, Oratio pauperis cùm anxiatus fuerit, & corā domino effuderit precē suā.) Ex isto titulo non apparet quis hūc psal. fecerit: neq, per aliquē doctorē, nisi per August. qui ponit generaliter quòd Dauid omnes psal. fecerit. Cuius opposita dicit Hieronymus,

Augustin. Hieronym.

ronymus, & alij doctores multi tam hebræorum A quàm latinorum. Vnde iste Psal. computatur inter ignotos, scilicet, quo ad auctorem. Quantum verò ad materiam psal. diuersæ sunt opiniones. Nā quidam dicunt quòd iste Psal. est oratio quædam facta ab illis amicis Dauid: qui remanserunt in Hierusalem, quando ipse fugit a facie Absalonis filij sui. Nam de mandato Dauid ibi remanserunt Sadoch sacerdos, & Abiathar, & alij sacerdotes: quos Dauid remisit in Hierusalē cum arca domini. similiter & Chusi consiliarius, & amicus Dauid, & decē cōcubinæ Dauid; quæ remāserant ad custodiam palacij. vt habetur 2. Reg. 15. Isti ergo propter fugam Dauid erāt in magna anxietate: & deuotē orabant deū pro reuersione ipsius Dauid in pace. vnde pro oratione sua istū Psalmū dicebāt. Sed hoc stare B non potest: quia in isto Psalmo fit mētio de ædificatione Sion. Certū est autē quòd in reditu Dauid nihil ibi fuit reædificatum: quia illo paruo tēpore quo Absalon regnauit in Hierusalem nihil legitur destruxisse in monte Sion. Propter quod est aliorū opinio, quòd iste Psalmus fuit oratio deuota populi Israel in captiuitate Babylonica deducti. Tunc enim multi illorum deuoti assiduè deum deprecabantur pro liberatione dictæ captiuitatis, & reædificatione ciuitatis Hierusalē, & tēpli quod destruxerat rex Babylonis: vt habetur 4. Reg. vlti. Et ad hoc litera Psalmi posset satis applicari. Sed omnes tales opiniones destruit apostolus Paulus: ostendens ad hebræos 1. quòd iste Psalmus ad literam loquitur de Christo. Vbi ad probandum æqualita- C tem Christi ad patrem in potētia & duratione: adducit illud quòd in isto Psalmo habetur: dicens, Et tu domine in initio terram fundasti &c. Et anni tui non deficient &c. Ibi enim ostendit illa verba de Christo ad literam dicta. Sic ergo dicendum quòd iste Psalmus est quædam oratio Christi pauperis, qui, scilicet, cum diues esset secundū diuinitatem, pro nobis pauper factus est secundū humanitatem: vt sua paupertate nos diuites faceret: vt ait Apostolus 2. Cor. 8. Est ergo hic Psalmus oratio Christi pauperis. Tamen notandū quòd Christus hic loquitur quandoque secūdum quòd est caput fidelium: quandoque secundū corpus: vnde in persona membrorū in quibus sunt pænitētes, quos, in se trāsfigurat: loquēs dicit, Cinerē tanquā panem D manducabam. Non enim in ea egestate erat Christus: vt de sua persona hoc dicere posset: sed in mēbris loquitur. Christus ergo pauper: vt ait glo. hic orat in persona pænitētis à peccatis liberari, & in pristinū statū reponi postulātis. Est ergo tituli sensus. Psalmus iste est oratio pauperis, id est, Christi qui est pauper in se, & in mēbris, in quorū persona loquitur: oratio, inquā, deo habita dum anxia retur in miseriis, inter quas deiectus est secundum peccatū primi hominis. quas vt euaderet in cōspectu domini effudit precē suā, per quā solū poterat liberari. Hic ergo loquitur Christus quādoque vt caput, quādoque vt corpus. Intentionē mouet, omnes suā aduertere miseriā & dei misericordiā postulare. Et secundū hoc Psalmus iste diuiditur in duas E partes. quia primò ponitur afflicti populi deprecatio. secundò ipsius per Christū liberatio. ibi, Tu autē. Prima in duas: quia primò ponitur deprecatio. secundò huius deprecationis allegatur ratio. ibi, Quod defecerunt. Et quāuis in tribus primis versiculis fit repetitio eiusdē sententiæ: tamen sic distingui possunt: quia in primo ponit suā orationē.

2. Reg. 15.

4. Reg. vlt.

Ad Heb. 1. vel secundum quosque iste Psal. literaliter intelligitur de persecutione Antiochi regis & sic subiecta nota.

in secūdo suā ponit tribulationē: ibi, Non auertas. in tertio petit exauditionis accelerationem: ibi, In quacūque die. Quātu ergo ad primū Christus hic orat dicēs patri, *Domine exaudi orationem meam.* Vbi aduertendum φ quāuis Christus à patre semper auditus esset, vt ipse ait Ioā. 11. Ego enim sciebā quia semper me audis. tamē iuxta vnū modū exauditionis nō semper fuit exauditus. Nā exaudire cōponitur ex audire, & ex, quod est extra. & sic exaudire idē est quod extra audire. & ille exauditur qui extra auditur. Exauditur ergo oratio: quando illud quod orando petitur exterius in effectu ponitur. Quādo ergo Christus orabat, tūc semper audiebatur a patre: quia sua oratio patri erat accepta. sed tunc exaudiebatur quando effectus orationis ponebatur in esse exterius. vt puta quando Christus orabat patrē pro apostolis suis. Ioā. 17. dicēs, Pater, rogo vt serues eos ad malo: pater sanctifica eos. Quāuis enim tūc Christi oratio Deo esset placita, & a Deo audita. nū tamē tūc erat exaudita: quia effectus orationis nōdū venerat. nōdum enim erāt à malo seruati nec pœnæ nec culpæ. quia eadē nocte omnes peccauerut frāgēdo fidē Christo datā. quia omnes relicto eo fugerūt: & Petr° turpius alijs, qui ipsum abnuēdo negauit. sic nec tunc fuerūt sanctificati. Sed in die Pētecostes hæc oratio Christi fuit exaudita, quādo de facto fuerunt per spiritum sanctū sanctificati: & à malo culpæ ne amplius caderēt cōseruati. Orat ergo Christus: vt suæ orationis effectus in esse ponatur. dicēs, *Domine exaudi orationem meā.* Si autē exaudire accipiatur pro annuere: sicut cōmuniter accipitur. sic omnis Christi oratio semper fuit exaudita. vt supra fuit dictū ver. 190. 292. 1105. Itē nota quod Christus orauit multipliciter. 268. 399. 400. Itē φ oratio Christi aliter fuit exaudita quā nostra versi. 406. Et vtrū Christus oret pro nobis versi. 442. *Et clamor meus ad te veniat.* De clamore Christi & corporali & spirituali orationis: vide versi. 24. 295. 390. 399. 422. 516. 1092. Qualiter autem oratio clamat ad deum versi. 242. Et quid nos clamando debemus à Deo petere versi. 893.

Ioa. 11.

Oratio aliter à Deo auditur aliter exauditur.

Omnis oratio Christi semper fuit audita à patre: sed non semper exaudita.

Non auertas faciem tuam à me: in 1704 quacūque die tribulor, inclina ad me aurem tuam.

Hic ostēdit suā tribulationē. Sciebat enim Christus deū ab ipso non auersurū faciē. sed hic loquitur in persona suorū, dicēs, *Non auertas faciem tuam à me.* id est, à meis: despiciēdo orationē ipsorum. Loquitur enim hic de deo ad modū hominis, qui quādo petitionem alicuius non vult exaudire, ab ipso auertit faciē. quādo autē ipsum vult exaudire, sibi aurem inclinat. quasi dicat, auerte faciem tuam à peccatis meis: non à me. *In quacunque die tribulor inclina ad me aurem tuam.* Notandum quod tribulatio est duplex, scilicet, quædam ab extrinseco, & quædam ab intrinseco. Tribulatio ab intrinseco est quę procedit à carne nostra: quæ nos multipliciter tribulando tētat. de qua 1. Cor. 7. Tribulationem carnis sustinebit. & cum sic tribulamur, ad deum per orationem clamare debemus: exemplo Psalmistæ dicentis, In tribulatione mea ad dominum clamaui. &c. Hæc enim dicitur propriè nostra tribulatio quo ad principiū actiuū: quia à carne nostra procedit: & quo ad principiū passiuū, quia mētē impugnat. In ista ergo tribulatione maximè orandus est deus: quia hoc genus demoniorū nō ejicitur nisi in

Tribulatio duplex.

1. Cor. 7.

Psal. 17.

Matt. 17.

 oratio

Valerius. Exemplum.

oratione & ieiunio. Narrat Valerius li. 1. quòd cū Egles Samius athleta esset mutus, & sibi præmium victoriæ quam adeptus fuerat videret accipi: indignatione tam graui accensus fuit, quòd vocalis euasit, id est, cæpit loqui, qui prius mutus fuerat.

Orandum est quando quis tētatur carne.

Sic moraliter multi sunt fortes athletæ, qui multa fortia virtutum opera faciunt: qui multos hostes vitiorum superant, ita vt sint digni præmio sempiterno: qui tamen quandoque tentantur & tribulantur à carne: vt patet de Paulo.

2. Cor. 12.

Quando ergo per tales tribulationes vident se præmio quo prius digni erant, priuari: tunc ad orationem oportet habere recursum. vt si prius muti erant, ab oratione vocales fieri debent orando vt auxilium eis diuinū conferatur. Psal. 90. Clamauit ad me, & ego exaudiam eum: cum ipso sum in tribulatione &c.

Psalm 90.

Alia est tribulatio ab extrinseco, scilicet, quæ fit per mūdi calamitates & aduersa. de qua Iudith 8. Omnes qui placuerunt Deo per multas tribulationes transierunt fideles.

Iudith. 8.

Et in ista etiam est clamandum ad Deum. Dicit magister de propriet ati. rer. quòd coturnix mare transiens cum fuerit fatigata vnam alam erigit ad modum veli: & alteram alam ad corpus applicat: & sic super aquas maris quiescēs flante vēto ad littus peruenit.

Magister de proprietatibus

Sic & nos moraliter hoc mare magnum & spaciosum transituri, quādo per aduersa patimur, & tribulamur, incipimus in itinere fatigari 2. Cor. 1. Supra modum fatigati sumus.

2. Cor. 1

Licet autem vnam alam dum hic sumus oporteat applicare corpori, vt scilicet prouideamus quę corpori sunt necessaria. alteram tamen semper ad Deum erectam per orationem debemus habere, & ipsa vti tanquam velo: vt flante vento spiritussancti perueniamus ad portum salutis æternæ. quia dicitur Psal. 45. Deus noster refugium & virtus, adiutor in tribulationibus. Qualiter auertit à nobis faciē. vide versi. 842. Quid sit auris Dei. versi. 1838.

Psal. 45.

1705 In quacumque die inuocauero te: velociter exaudi me.

Hic petit exauditionis accelerationē. Hoc idem aliis verbis petebat, Psal. 69. dicens, Deus in adiutorium meum intende: domine ad adiuuādum me festina. Sic & nunc ait, *Velociter exaudi me.* Notādum tamen quòd in aliquibus velocitas est reprehensibilis, & in aliquibus laudabilis. Quia est quædam velocitas mala: & quædam bona.

Velocitas duplex bona & mala.

Velocitas mala triplex.

Velocitas autem mala est triplex. Prima consistit in corde, & hæc turbationis & iracundiæ. Cūm enim ira sit accensio sanguinis circa cor: res autem accensa velocis sit motus: sicut ignis velocioris est motus cæteris elementis. hinc est quòd ipsa iracundia quandam velocitatem in se continet detestandam. vnde iracūdus nihil deliberat. Et hæc est causa quare iuuenes velocius irascuntur quàm senes, quia, scilicet, in eis magis viget calor naturalis. Et sic eorum sanguis facilius accēditur. Et de ista velocitate iræ dicitur, Eccl. 7. Ne sis velox ad irascendum: ira enim in sinu stulti requiescit.

Eccl. 7.

Senes autem tardius irascuntur: quia ipsorum sanguis tardius inflammatur. Iaco. 1. Sit autem tardus ad iram.

Iaco. 1.

Velocitas locutionis.

Secundò consistit in ore. Et hæc est velocitas locutionis siue loquelæ. Cùm enim quæ ex ore exeunt de corde procedāt naturaliter vt in pluribus: quanto magis cor appropinquat ori, tanto velocius loquela procedit ad extra. Et hinc est quòd cæteris paribus parui statura velocius loquuntur quam grandes: quia cùm minor distantia in ipsis sit inter cor & linguam: in ipsis motus cordis citius peruenit ad linguam.

No. de paruis.

Et sic minus mature videntur verba proferre. Et de ista velocitate dicitur Prouer. 29. Vidisti hominem velocem ad loquendum: stultitia magis speranda est quam illius correctio.

Prouer 29.

Velocitas operis mala.

Tertia velocitas stat in opere. Communiter enim velociores sunt mali ad malum exequendum, quam boni ad bonum. Cuius ratio est, quia ad bonum peragendum, scilicet, bene: oportet multas circunstantias considerare: & illas omnes obseruare. Ad malum autem solum defectus vnius circunstantiæ debitæ sufficit. Sicut facilius sagittantem videmus à signo deficere, quam directè attingere signum: quia pluribus modis deficere potest, scilicet, si sagitta perueniat supra signum, si infra, si à lateribus: & huiusmodi. Ad attingendum ad signum oportet omnia prædicta cauere. Et ideo velocius & citius quis malum agit quam bonum. Vnde de malis dicitur Psalmus 13. Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. Et Prouer. 6. Sex sunt quæ odit dominus. pedes veloces ad currendum in malum &c.

Psal. 13.

Prouer. 6.

Alia autē est velocitas bona. Et hæc multiplex. Prima est velocitas increpationis: vt mali corrigantur. Sicut enim medicus infirmo velociter adhibet remedium, ne morbus deterius crescat: sic multo fortius prælatus malis subditorum velociter obuiare debet: ne inualescāt. Et hoc est quod prælatis & superioribus sub angelorū nomine dicitur Esa. 18. Ite angeli veloces ad gentem conuulsam & dilaceratam.

Esa. 18.

Sic & sermo Dei dicitur velociter currere: quia velociter peccātes corrigit. Psal. 147. Velociter currit sermo eius.

Psal. 147.

Secunda est velocitas auditionis: vt nescientes informentur. Iacob 1. Sit omnis homo velox ad audiendum.

Iaco. 1.

Tertia est obedìtionis, vt præcepta obseruētur. Sic enim omnes boni student velociter adimplere diuina præcepta. Eccl. 32. In omnibus operibus tuis esto velox: & omnis infirmitas non occurret tibi.

Eccl. 32.

Quarta est velocitas orationis: vt Dei adiutoriū impetretur. Quia enim hostes spirituales vndique nobis & velociter occurrunt: oportet vt velociter diuinum quæramus auxilium: quia si tardaret, succumberemus. Et hoc est quòd Psal. velociter adiuuari postulat. Psal. 69. Deus in adiutorium meum intende: domine ad adiuuandum me festina. sic & Psal. 142. Velociter exaudi me: quoniam defecit spiritus meus.

Psal. 69.

Psal. 142.

Consimiliter & nunc velocem adiutorem postulat dicens, *In quacumque die inuocauero te: velociter exaudi me.* Notandum tamen quòd orationes etiam iustorum multotiens differt dominus exaudire: saltem quo ad votum propter ipsorum vtilitatem. vide versi. 56. 291. 514. 516. 650. 1495.

Quia defecerunt sicut fumus dies mei: & ossa mea sicut cremium aruerunt. 1706

Hic ponitur huius deprecationis ratio. Huius enim deprecationis motiuum & ratio fuit crudelis persecutio Antiochi tribulantis populum. quæ consistebat in duobus, scilicet, in factis & in verbis iniuriosis. propter quæ compellebantur Dei inuocare adiutorium. Vnde primò ponit primum. secundò secundum: ibi, Tota die. Quantum ad primum notandum quòd hic adducit Psal. multa mala quæ populus in illa persecutione fuit passus: quorum primum fuit populi crudelis trucidatio. secundum corporis fame arefactio: ibi, Percussus sum.

A sum.tertium vigoris personalis attenuatio: ibi, A
voce gemitus.quartum fuit per deserta populi dis-
persio:ibi,Similis factus.quintum fuit laudis diui-
næ conculcatio:ibi.Vigilaui. Quātum ad primum
sciendum quo ad literam:quòd intentio Antiochi
regis erat, ex toto abducere Iudæos à cultu veri
Dei ad cultum idolorum suorum.vt apparet in plu
1. Macca. 6. ribus locis primo & secundo Mac. & maximè 2.
& 7. Mac.cap.6.& 7.Vnde & aliqui consentientes tran
sibant ad ritum gentilium.nolentes autem consen
tire,trucidabātur:vt patet ibidem.Et sic deficiebat
populus dupliciter à lege Dei. quia aliqui peruer-
tebantur, & aliqui occidebantur. Et hoc ponens
Psal.in persona illius populi dicit,*Quia defecerunt si-
cut fumus dies mei*,id est,dies mei appropinquant de-
fectui vt omnino deficiat dei cult⁹, nisi tu adiuues B
nos.quia multi ex nobis trucidātur,& multi timē-
tes ad ritū gentiliū trāsferuntur.Et sic hic accipiū-
tur dies non pro tēpore, sed pro cultu diuino, qui
omnibus aliis sectis clarior erat, sicut dies superat
noctē.Sequitur *Et ossa mea sicut cremiū aruerunt*. Vbi
aduerte quòd secundum grammaticos cremium
dicitur à cremo,cremas.Et dicitur cremium frixo-
Cremiū quid dicitur. rium in patella: & maximè illud quod remanet in
patella aridum de carnibus post pinguedinem li-
quefactam dicitur cremium.Dicit ergo Psal.quòd
in illa persecutione ossa mea sicut cremium arue-
runt. Quia ad literam aliquos fortes & constantes
in lege diuina nolentes regi obedire,ne legem Dei
trāsgrederentur, rex Antiochus in patellis cremari
& frixari faciebat.Sic enim legitur 2. Mac. 7. quòd C
2. Mac. 7. septem fratres vnà cum matre compellebantur fla-
gris & verberibus carnes porcinas contra legem
manducare.Quorum primus dixit regi,Quid quę-
ris? parati sumus magis mori quam patrias leges
dimittere.Iratus rex iussit sartagines æneas succen
di. Quibus statim succensis iussit eum qui prior
fuerat locutus,amputata lingua & cute capitis ab-
stracta, & summitatibus manuum & pedum præ-
cisis ipsum torreri in sartagine: in qua diu crucia-
tus & crematus expirauit. Et hæc ad literam præ-
uidēs Psal.ait,*Et ossa mea sicut cremium aruerunt*. quia
pinguedine & carnibus in sartagine consumptis
ossa rem anserunt arida. Per hoc autem vult Psal.
designare casum humani generis per elationē pri-
mi parentis consecutum. Vbi notandum quòd in D
Dies. sacra scriptura per diem prosperitas intelligitur:&
aduersitas per noctem.vide versi.2.690.692.1481.
1587.Per fumum verò denotatur superbia.quia si-
Fumus. cut fumus ascendit semper, & ascendendo deficit:
sic & superbia.vide versi. 1049. Humanum igitur
genus ante primi parentis peccatum erat in die:
quia multis prosperitatibus circundatus:quia ha-
bitabat in paradiso voluptatis:vbi nihil molestiæ,
nihil indigentiæ sentiebat.&c.vide versi. 799. Sed
ista dies prosperitatis defecit propter fumū super-
biæ primi parentis. Et hoc est quod Christus alle-
gat patri in personam sui corporis dicens, *Velociter
exaudi me*. Ratio, *Quia defecerunt sicut fumus dies mei*.
quia propter fumum superbiæ Adæ defecit dies
prosperitatis. Vnde ex tali defectione aruit virtus E
hominis:non solum quo ad corpus,sed etiam quo
ad animæ vires: quia propter peccatum primi ho-
minis etiam sol & luna,& omnia sidera obscurata
4. Senten. sunt:vt dicit magister li.4.di.48.quia à suo lumine
defecerunt:quia minus lucent quam ante. quanto
magis & vires animæ quæ per ossa significantur.
Et hoc notans ait, *Et ossa mea sicut cremium aruerunt*.

A Glo.id est,animæ virtus & fortitudo contracta est.
Quod ideo dicit, vt miseria nostra pium iudicem
moueat ad compassionem. Quod enim ossa virtu-
tes significent,vide ver.55.468.519.532. 867. Ipsa
enim aduersitas quam incurrimus vires nostras
arescere fecit. prouerbi. 17. Spiritus tristis exsic-
cat ossa.

Percussus sum vt fœnū, & aruit cor meum:quia oblitus sum comedere pa- 1707
nem meum.

Hic ponit secundum malum,scilicet, corporis
propter famem arefactio. Vbi sciendum quòd duci
& prælato licet quandoque fugere:quando scilicet
B videt quòd præsentia mortem incurrit cum dispen
dio salutis subditorum. tunc fugere licet,conside-
rato quòd sua absentia proficit pro tunc subditis,
& præsentia noceret. vt habetur 7. q. 1. per multa 7. q. 1.
exempla.Iudas ergo Mac.in illa persecutione fugit
ad tempus cum multis:vt tempore opportuno Iu-
dæis auxilium posset afferre.Vnde dicitur,quòd Iu
das Maccabęus secessit in desertum locum:ibique 2. Mac. 5.
inter feras in montibus vitam agebat,& fœni cibo
vescentes demorabātur, ne participes essent coin-
quinationis.Et sic eorum corpora fame arescebāt,
& desiccabantur: sicut fœnum prati nimio calore
solis arescit.Quod præuidens Psal. in persona illo-
rū dicit,*Percussus sum vt fœnum*,scilicet, sicut fœnum
percutitur à sole, ita & ego in montibus vbi sine
C habitaculis erant. *Et aruit cor meum*. Hic accipitur
cor nō prout est vis animæ:sed prout est quoddam
membrum corporeum.Totum enim corpus arefie
bat præ æstu solis ac etiam præ fame:quia non pa-
nem,sed fœnum comedebant. Et hoc est quod ait,
Quia oblitus sum comedere panem meum. id est, in vsum
duxi non comedere panem.Per hoc autē vult ostē-
dere Psalm. quòd miseria humani generis ex pec-
cato primi parentis venit. Nam creatus fuit homo
immortalis:qui si mandatum Dei seruasset, etiam
secundum corpus nunquam aruisset. sed commis-
so primo peccato statim immortalitate perdita,
mortalis est effectus: corpora autem per mortem
arescunt. Hanc ergo nostram miseriam allegans
Christus patri ait,*Percussus sum vt fœnum*,id est ex pec
D cato hoc patior: quia factus sum vt fœnum: quod
scilicet cito arescit ad æstū solis. Vnde dicitur Esa.
45.Omnis caro fœnum.*Et aruit cor meum*,scilicet,ste
rilitate peccati. Totum corpus hominis per mor-
tem arescit. Et sic accipitur cor pro toto corpore.
Et vnde hæc pœna processit,subdit dicēs, *Quia obli-
tus sum comedere panem meum*.Quid enim propriè no-
mine panis nisi verbū Dei intelligitur? Ioan.6.Ego
sum panis viuus. &c. & Matth.4.Non in solo pane
viuit homo, &c. Quæ est ergo causa quare homo Ioan. 6.
ad mortis miseriam venit? Respondet dicens, *Quia* Mat. 4.
oblitus sum comedere panem meum, id est, oblitus sum
obseruare verbum Dei, id est, præceptum à Deo
mihi datum. Vnde glo. *Quia oblitus sum comedere pa-
nem meum*, id est,verbum Dei custodire: quia præ-
E ceptum quod dedit Deus primo homini dimisit:&
bibit venenum serpentis consentiendo eius indi-
gnæ persuasioni.

A voce gemitus mei, adhæsit os meum carni meæ. 1708

Hic ponitur tertium malū, scilicet,vigoris per-

 sona

sonalis attenuatio. Corpus autem attenuatum nimia macie attenuatur:& vigore corporali sicut & debita refectione fortificatur & robur. Tempore autem prædictæ persecutionis Iudæi fugientes in montibus, & cum bestiis comedentes fœnum (vt dictum est) multa fame attenuati viribus etiam corporalibus deficiebant. Vnde intantum erant attenuati & macri effecti, quòd consumpta omni pinguedine, cutis ossibus adhærebat. Etiam ex alio: quia tribulatio intesa multum exiceat corpus. Isti autem maximam tribulationem patiebantur: maximè quia videbant legem Dei violari, sanctum templum contaminari,& Iudæos passim interfici: ideò vitam suam in dolore & gemitibus perducebant. Quod præuidens psal. ait. *A voce gemitus mei*. id est, propter tribulationem & gemitum meum, adhæsit os meum carni meæ. Hic enim secundum

Hierony. Hiero. caro accipitur pro cute: quia omni carne consumpta ossa cuti adhærebat. Per hoc vult Psal. ostendere quòd propter peccatum primi parentis spiritus vel ratio quæ prius sensualitati præerat, sibi subiicitur. Vnde nota quòd per ossa quæ robur & firmitatem habent: significatur spiritus siue ratio. sed per carnē ipsa sensualitas denotatur. iuxta modum saluatoris dicentis. Spiritus quidē promptus est: caro autem infirma. Ante enim peccatum caro adhærebat ossibus: quia sensualitas spiritui subdebatur: sed post peccatum econtrario ossa adhæreut carni: quia ratio multoties se subiicit sensualitati. Et hoc est quod nunc in persona generis humani dicit, *Adhæsit os meum carni meæ*. non autem dicit: Adhæsit caro mea ossibus meis. Consimilis textus habetur Iob 19. Pelli meæ consumptis carnibus adhæsit os meum. Quia hic caro pro pelle siue pro cute accipitur. Et ideo iste textus potest exponi sicut illum textum Iob exponit Greg. 14. mor. c. 23. dicens, Pelli meæ consumptis carnibus adhæsit os meum, In osse formido: in carnibus verò infirmitas designatur. Quia igitur Christus & ecclesia vna persona est: quid per os nisi ipse dominus designatur, quid per carnem nisi discipuli qui passionis eius tempore infirma sapuerant. per pellē verò quæ exterior manet carne in corpore quid, nisi illæ sanctæ mulieres designantur: quæ ad præparanda subsidia corporis exterioribus domino ministeriis seruiebant? Nam cum eius discipuli quamuis necdū firme veritatis fidem domino prędicarent: ossi suo inhærebant carnes. Et cum sanctæ mulieres ea quæ necessaria erāt exteriora præparatent: quasi pelles exterius manebant in corpore. Sed cum ad crucis horam ventum est: eius discipulos grauis ex persecutione Iudæorum timor inuasit. fugerunt singuli, mulieres adhæserunt. Quasi ergo consumpta carne os domini pelli suæ adhæsit: quia fortitudo eius passionis tempore fugientibus discipulis iuxta se mulieres inuenit. Stetit equidē aliquamdiu Petrus, sed tamē post territus negauit. Stetit & Ioannes cum ipso: cui & crucis tempore dictum est, Ecce mater tua. sed perseuerare minimè potuit: quia de eo quoque scriptum est, quòd adolescens quidam sequebatur eum amictus sindone super nudo, & tenuerunt eum. At ille relicta sindone nudus profugit ab eis. Quia etsi post verba sui redemptoris audiuit, ad horam crucis tedit: prius tamen territus fugit. Mulieres autē non solum non timuerunt, neque fugisse sed etiam vsque ad horam sepulchri stetisse memorantur. Dicit ergo, Pelli meæ cōsumptis carnibus adhæsit os

Marginal notes: Mat.26. — Iob 19. — Gregorius. Os dicitur Christus caro eius apostoli: pelles vel cutis mulieres. — Ioan.19. — Mar.14. — Iob 19.

A meū. hoc est, Hi qui meæ fortitudini propinquius inhærere debuerant, passionis meæ tempore consumpti sunt. Et eas quas ad exteriora ministeria posui: in passione mea sine formidine inhærere mihi fideliter inueni. Consimiliter & iste textus intelligi potest.

Similis factus sum pellicano solitudinis: factus sum sicut nycticorax in domicilio. 1709

Hic ponit quartum malum quod fuit dispersio populi per deserta. Nam vt dictum est: & habetur 2. Mac. 5. Iudas Maccabæus cum multis fugerūt à facie tantæ persecutionis & latitabant in solitudine in montibus cum bestiis. Et in persona horum loquitur psal. dicens, *Similis factus sum pellicano solitudinis*. Pellicanus enim est auis solitaria habitans in solitudine. Isti ergo sic latitantes in solitudine non erant ausi apparere de die, ne caperentur. De nocte tamen & occultè Iudas Maccabæus cum suis introibant per castella: confortantes Iudæos alios, vt legem domini tenerent constanter. vt habetur 2. Mac. 8. vbi dicitur, Iudas vero Maccabæus, & qui cum illo erant, introibant latenter in castella: & conuocantes cognatos, & amicos & eos qui permanserant in iudaismo assumentes adducebant ad se. &c. Et quantum ad hoc dicit de illis psal. *Factus sum sicut nycticorax in domicilio*. Nycticorax est auis quæ solum de nocte apparet: in die autem latitat inter rimas parietum. Per istas aues vult Psal. ostendere quale factum est genus humanū propter peccatum. Homo habitabat in paradiso cum angelis: propter peccatum inde expulsus ad mundi solitudinem venit. Ante peccatum ambulabat in die gratiæ: sed post ambulabat in nocte culpæ. Quæ notans Christus in persona suorum ait, *Similis factus sum pellicano solitudinis*. quo ad primum. *Factus sum sicut nycticorax. &c.* quo ad secundum. Vel ista verba Christus dicit de seipso: qui propter nostrum peccatum factus est vt pellicanus, & vt nycticorax. Vbi sciendum quòd (vt ait magister de proprieta. rerum & hic recitatur in glo.) pellicanus naturaliter odit serpentes. Serpens autem per arborem ascendens pullos suos interficit. Quod dum pellicanus percipit: per triduum pullos suos luget: deinde se in pectore proprio vulnerat, & aspersione sui sanguinis filios suos mortuos viuificat. Vel secundum quòd hic ait glo. pellicanus dicitur (etsi non certū sit) filios suos rostro occidere, & triduo lugere. & tūc rostro sanguinē suū super eos spargere: vnde illi reuiuiscūt. Sic & cōformiter Christi filios, id est, homines ab ipso creatos serpēs veneno suæ tētationis occidit: quibus cōpatiens Christus sanguinē proprium super mortuos filios spargēs in cruce, ipsos viuificauit. Vel etiam Christus ipse filios occidit, & viuificat: quia peccatores occidit, ab eo quod sunt, cōmutās: & sanguine suo, id est, fide sanguinis sui viuificat illos. Sic enim Christus occidit Saulū persecutorē, & ipsum suo sanguine viuificauit. Iuxta illud Deut. 32. Ego occidā, & ego viuere faciam &c. Et 1. Reg. 2. Dominus mortificat & viuificat. *Factus sum sicut nycticorax in domicilio*. Nycticorax enim secundum magistrum est auis quæ de nocte volans cibos sibi quærit: & quærendo clamat: cuius cibus volucribus cæli est odiosus. Sic & spiritualiter Christus de nocte volans cibos sibi quærit. Quid enim per noctē obscuram nisi peccatores designan-

Marginal notes: B — C — D — E — 2. Mac. 5. — 2. Mac. 8. — Pellicano cōparatur genus humanū. — Pellicano similis est Christus. — Deute. 32. 1. Reg. 2. Nycticorax dicitur Christus.

designantur, qui lumine gratiæ carẽt. Per hos volat Christus qui non venit vocare iustos sed peccatores ad pænitentiam. Mat. 9. In istis cibum sibi quærit, dum sibi per gratiam incorporans ipsos sibi vnit. Et hoc facit clamore suo, scilicet, prædicationis clamore. qui clamor odiosus est volucribus cæli, scilicet, dæmonibus: qui volucres cæli dicuntur. Luc. 8. Volucres cæli comederunt illud. Istum autem versum exponit Alcuinus de pænitentibus dicens, *Similis factus sum pellicano solitudinis.* Pellicanus pallidi coloris esse fertur: qui pullos mox vt excluserit rostro occidit: rursumque cum gemitu mirabili, & sanguinis sui effusione resuscitat. Felix anima quæ mutuans alas columbæ ad solitudinem secura volauit, in qua mortificãs membra sua quæ sunt super terrã opera sua priora quasi pullos suos interficit. deinde in nouam vitam dolore ac sudore quasi sanguinis effusione, gemitibusque inenarrabilibus ac salutari compunctione viuificat. Deinde cibos sibi cælestes in domicilio mutuans scripturarum nycticorax efficitur: spiritualiter in nocte æquè vt in die: in aduersis, scilicet, & prosperis volans & exultans: & de virtute in virtutem proficiens donec quidam passer effectus, & a tenebris huius infelicitatis in illam inaccessibilem lucem euigilans transeat in locum tabernaculi admirabilis vsque ad domum dei in voce exultationis & cõfessionis. Vel istis tribus auibus, scilicet, pellicano, nycticoraci, & passeri compatãtur tria genera pænitentium. Quod sic hic glo. deducit. Diuersa pœnitentium genera notat per has aues. Pellicano enim aui maciei nimiæ & solitariæ comparantur Eremitæ. Nycticoraci verò similis est ille qui à publico remotus: dum alij in nocte huius seculi dormiunt, vigilat, & sibi mentis escas petit. qui si non inter homines: extra tamen in alto est: dicens eis qui dormiunt, Vigilate, quia nescitis diem neque horam. Passer est ille qui sagax ad alta virtutum fugit vbi tutus est à laqueis. Qui solitarius vel vnicus dicitur propter charitatem quæ ex multis facit vnum, &c.

Matth. 9.

Luc. 8.

Alcuin. Pellicano & nycticorax significant pænitentes.

Pænitentes assimilantur pellicano, nycticoraci & passeri.

1710 ## Vigilaui, & factus sum sicut passer solitarius in tecto.

Hic ponit quintum malum quòd fuit diuinæ laudis cõculcatio. Quia enim in illa persecutione Iudæi publicè vniri stare non poterant, sed dispersi erant: ideo laudibus diuinis secundum legis præceptum non poterant intendere. Et hoc insinuans Psal. in persona illius populi dicit, *Vigilaui.* scilicet, mente: sed nõ potui voce publica Dei laudes exolvere. *Quia factus sum sicut passer solitarius in tecto.* Passer solitarius in campis cantat, sed in tecto silet. Per hoc autem vult ostẽdere quòd quamuis Christus ad modum pellicani sanguine suo filios mortuos ipse moriens viuificauerit: tamen à morte resurgẽs cælos gloriosus ascendit. Vnde hoc exponens hic glo. ait, Christus vigilans factus est passer solitarius in tecto. Quia Christus qui in passione dormierat, vigilauit in resurrectione: & volando in cælum factus est sicut passer solitarius in tecto. id est, in cælo, vbi interpellat pro nobis. De hoc vide versicul. 1433. Vel aliter, quia pænitentia de peccatoribus iustos efficit: ideo postquã ostendit statum pænitẽtiæ dicens, Similis factus sum pellicano. &c. nunc ostendit statum iusticiæ acquisitum per pænitentiam dicens. *Vigilaui, & factus sum sicut passer solitarius in tecto.* Passer enim significat iustos. vide ver. 1433.

A Vel in istis duobus ver. ponuntur tria genera auiũ, & tria loca quibus diuersi status prędicatorum intelliguntur. Quod sic deducit magister in glo. Tres aues, & tria loca hic distinguuntur. Aues. pellicanus, nycticorax & passer. Loca. solitudo, parietina & tectum. Et dicitur pellicanus in solitud. nẽ: nycticorax in parietinis: passer in tecto. Pellicanus auis est, quæ in solitudine habitat. Nycticorax est auis vigil, & terret cornus noctis, habitat in parietinis, quas vulgo dicimus ruinas, vbi parites stant sine tecto, vbi habitat nycticorax auis quæ noctẽ amat. Passer autem tecta amat. Vnus autẽ homo vel plures possunt habere personam trium auiũ. Tria verò loca: tria genera hominũ. Est enim solitudo vbi Christiani non sunt neque fuerunt. Parietinæ vbi fuerunt sed corruerũt. Tecta verò vbi fuerunt necdum ceciderunt, manentes in domo. Verus ergo prædicator si venit inter eos vbi Christiani non sunt: similis est pellicano solitudinis. Si autem venit ad eos qui Christiani fuerunt, sed tamen ceciderunt: est sicut nycticorax in domicilio, vel in parietinis: quia nec tenebras eorum deserit, sed vult eos lucrari. Si autẽ venit ad eos qui crediderũt, nec ceciderũt manẽtes in domo ecclesiæ, sed tæpidè agẽtes: est sicut passer in tecto: & clamat eis qui sub tecto, id est, sub carne torpẽt cùm ipse sit supra carnem. Vnde dominus in euangelio, Quod in aure auditis, prædicate super tecta. Et alibi. Qui in tecto est non descendat.

Pellicanus, nycticorax & passer significant prædicatores.

Prædicatorũ tria genera.

Matt. 10. Matt. 24.

C ## Tota die exprobrabant mihi inimici mei: & qui laudabãt me, aduersum me iurabant. 1711

Hic ponitur secundum genus persecutionis, scilicet factæ verbis iniuriosis & contumeliosis. Et primò ponuntur illata opprobria. secundò pæna populi ex hoc habita. ibi, Quia cinerem. Quãtum ad primum ait, *Tota die.* &c. Exprobrãbat enim Antiochus cum suis populo Iudæorum: vtputa dicẽs, Vbi est modò Deus vester quem colitis? surgat & liberet vos de manibus meis. q. d. Non est verus Deus: quia vos defendere non potest: & vos fatui estis talem Deum adorare: non aduertentes quòd Deus non se habebat in populo Iudæorum sicut in alijs nationibus: quia istos vt pater temporaliter flagellabat vt corrigeret: sed alios impunitos permittebat, ipsos supplicijs reseruans æternis. Et hoc est quod Iudæi dicebant 2. Mac. 6. Non enim sicuẽ in alijs nationibus dominus patienter expectat, vt eas cum iudicij dies aduenerit, in plenitudine peccatorum puniat, ita & in nobis statuit vt peccatis nostris deuolutis ita demum in nos vindicet: propter quod quidem nunquam misericordiam suã à nobis remouet. Corripiens verò in aduersis populum suum non derelinquit. Et aduerte quòd talis exprobratio propter iniuriã Deo illatam plus cruciabat bonos fideles, quam proprij corporis tormenta: quia iniuriam dei propriam reputabant. Et hoc est quòd dicit, *Tota die exprobrabant mihi.* &c. Quid autem sit exprobrare propriè vide ver. 1549. Et modum exprobrationis subiungit dicens, *Et qui laudabant me, aduersum me iurabant.* Est enim quædam laudatio ironicè dicta: vt cùm fatuo ironicè dicitur, Tu es sapiens præ cæteris. vel turpi dicitur, Tu es pulchrior cæteris. Isto modo hostes Iudæorum laudabant eos ironicè, quòd realiter erat eos vituperare. vt dicendo, Vos estis sapientiores cæteris,

Punire peccatum signum est amoris.

2. Mac. 6.

qui

qui Deum inuisibilem adoratis, qué nulla alia natio colit. Modo apparet sapientia vestra: & similia. Et sic laudando iurabant aduersus eos: quia scilicet per Deos suos iurabant Iudæorum nationem. 1. Mac. 5. & Dei cultum ex toto annulare, vt patet, 2. Mac. 5. Per hoc vult Psal. ostendere Iudæorum malitiam, contra Christum: qui Christo exprobrabant. vt Mat. 11. Ioan. 8. Mat. 11. Hic est vorax, & potator vini, & publicanorum amicus. Ioan. 8. Dæmonium habes. & consimilia. Quæ præuidens Psalm. in persona Christi loquitur dicens. *Tota die exprobrabãt mihi inimici mei.* Quare? Quia peccatores Diaboli membra conuerto, & ipsos membra mea facio. Ex hoc exprobrãt mihi dicentes, Magister vester manducat cum pu- B blicanis & peccatoribus. vt ait glo. Et sic laudabãt Christum verbis adulatorijs: facto autem contra ipsum iurabãt, id est, in mortem eius conspirabãt: vt quando miserunt discipulos suos cum Herodia- Mat. 22. nis dicẽtes, Scimus quia verax es &c. Est enim mos adulatorum vt primò laudent quem vituperare & perdere volunt. Vnde magnum peccatum est adu- Adulatio graue habet. lari peccatori: quia tunc in peccato nutritur. vide versi. 114. Maius peccatum est adulari iusto: quia quantum est ex parte adulantis ipsum cadere facit: Maximum peccatum erat adulari Christo: quia per hoc nõ creditur Deus dum æstimatur nescire mentem adulatoris.

1712 Quia cinerem tanquam panem mãducabam: & poculum meum cum fletu miscebam.

Hic ponitur pœna ex dicta improbratione Iudæis consecuta. Et hic triplex pœna nominatur. Prima ex parte victus, qui erat cinis. Secunda ex parte casus, qui erat grauis. ibi, A facie. Tertia ex parte finis, qui videbatur breuis. ibi, Dies mei. Quantum ad primum sciendum quòd vt dictum est: in illa persecutione Iudas & alij multi fugerũt ad mõtes conuersãtes cum bestijs: & quandoque latẽter descendebãt in castra. vt habetur. 2 Mac. 8. 2. Mac. 8. Et sic quandoque aliquantulum de farina vt poterant asportabant, ex qua faciebant panes subcinericios, qui cum cineribus sunt inuoluti: & sic ex penuria cinerem cum pane manducabant. Simili- D ter recordantes quomodo sancta erant conculcata ipsorum peccatis exigentibus, & genus Iudęorum exterminatum, continuas lachrymas emittebant: & sic dum potarent, lachrymæ in ipsorum potu stillabant. Et sic cinerem tanquam panem manducabant, & potum cum fletu miscebant. Per hoc autem vult Psal. ostendere quare Iudæi iurauerunt vel conspirauerunt contra Christum. Vnde si quęras à Christo. Quare Iudæi qui te laudabant, aduersum te iurabant, siue conspirabant? Respondet Christus. Causa est, quia cinerem tanquam panem manducabam, &c. Vbi notandum quòd per cineres intelliguntur pœnitentes siue ipsa pœnitentia. Quod pulchre patet si consideres quòd cinis præcipuè valet ad tria, scilicet, ad lauanda sordida: ad conseruandum ignem: & ad obscura facienda lu- E cida. Sic & conformiter pœnitentia. Primò ergo pœnitentia ad modum cineris lauat sordida. Ex cinere enim fit lixiuium quòd sordida purgat. Sic & pœnitentia sordidam in peccatis purgat animam. Propter quod dicitur, Pœnitentiam ago in cinere Iob 42. & cilicio. In huius figuram dicitur Hebre. 9. San- Hebre. 9. guis taurorum & cinis vitulæ aspersus inquinatos A sanctificat ad emundationem carnis. Vbi sciendum quòd (vt habetur Num. 19.) præcepit dominus vt Num. 19. vacca ætatis integræ & sine macula extra castra duceretur: & ibi combusta, ex cineribus eius fieret lixiuium, quo immundi homines aspersi mundabãtur. Quid autem figurabatur, nisi Christus qui est vacca siue vitulus sine macula ratione suæ immolationis: ætatis integræ, quia triginta trium annorũ: & sine macula, quia peccatum non fecit. Qui extra castra ductus, id est, extra ciuitatem Hierusalẽ ductus, & in cruce positus, igne charitatis fuit consumptus. Ex cuius cineribus, id est, passionibus nobis fit pœnitentiæ lixiuium omnis immunditiæ B purgatiuum: vt sententialiter ponit ibi glo. ad Hebræ. 9. Isto ergo cinere aspergimur, & emundamũr, Hebr. 9. cùm passionem eius imitantes, & nos pœnitentiam agimus. Et ad istum cinerem pœnitentiæ inducimur Hiere. 6. Filia populi mei accingere cili- Hiere. 6. cio, & aspergere cinere, luctum vnigeniti fac tibi planctum amarum. Secundò cinis valet ad operiẽdum ignem: ne, scilicet, appareat. Quid autem per ignem omnia consumentem, nisi peccatum intelligitur. Ignis in domo impij. Sed hunc ignem pec- Miche. 6. cati operit pœnitentia, ne à Deo videatur ad puniendum. propter quòd dicitur. Saccum cõsui super Iob. 16. cutem meam: & operui cinere carnem meam. Quod de virtute pœnitentiæ exponẽs Grego. ait, Grego. 13. C Quid in sacco & cinere nisi pœnitentia: quid in cu- Mora. c. 10. te & carne nisi peccatum carnis debet intelligi? Cũ ergo quidam post lapsum carnis ad pœnitentiam redeunt: quasi saccus super cutem consuitur, & cinere caro operitur: quia culpa per pœnitentiam tegitur ne in districti Iudicis examine ad vltionem videatur. Et ideo nobis consulitur Hiere. 25. Cla- Hiere. 25. mate, & aspergite vos cinere. Tertiò cinis valet ad faciendum obscura lucida. Nam quid lucidius vitro. Quòd tamen fit ex cinere. Sic & consimiliter pœnitẽtia quæ clarificat animas: quia omnem obscuritatem peccati tollit. Psal. 147. Nebulam sicut Psalm. 147. cinerem spargit. Vbi glo. ad propositum ait, Dum nos ad pœnitentiam vocat Deus, nebulam sicut cinerem spargit. Cinis enim ad humilitatem, & pœnitẽtiam pertinet: quia cinis & cilicium sunt arma pœnitentium. Nebula verò caliginem peccati, & D ignorantiam notat. Et dum vocatur quis ad intelligendum deum, & dicitur illẽ capere veritatem: incipit velle capere veritatem, & non sufficit, sed paritur caliginem: adhuc est illi nebula, vt sciat se nescire, & non posse capere quem oportet eum scire. Sed si non potest penetrare veritatis arcanum, pœniteat eum peccatorum suorum quibus in hãc difficultatem videndi venit. Et ita erit ei salubris nebula quam spargit Deus vt cinerem, id est, tollit per humilitatem pœnitentiæ quæ significatur per cinerem. Nebulam ergo, id est peccati caliginem deus sicut cinerem spargit, id est, tollit per humilitatis pœnitentiam. Hæc glo. Et quia talis cinis pœnitentię de cælo nobis inspiratur. dicitur Deut. 28. Deut. 28. De cælo descendet super te cinis donec conteraris, scilicet, de peccatis. Ad propositũ ergo dicit Chri- Gaudium spiritale dolore miscetur. E stus, quòd aduersus eum iurabant. causa, quia cinerem, id est, pœnitentes manducabam, id est, mihi Incorporabam peccatores vocando ad pœnitentiã. Vnde hic glo. *Aduersum me iurabant*, id est, conspirabant. *Quia cinerem tanquam panem manducabam*, id est, quia pœnitentes qui per cinerem & fletum significantur in membris meis habere volui. Istũ autem versum aliter exponit Balduinus dicens, *Quia cinerem* Balduinus.

rem tanquam panem,&c. Ac si diceret, Memoriam infirmitatis & conditionis meæ qua memini me cinerem,& puluerem, panis mihi est, refectio mea est robotans & confortans me: & poculum spiritualis lætitiæ quòd me lætificat non sine amaritudine est, quia gaudium doloris temperamentum. Si autem esset virtus sine infirmitate: esset gaudium sine mœrore. Nunc autẽ & infirmitas proficit ad virtutem. Et hoc est, cinerem tanquam panem manducare. Et virtus humiliatur per infirmitatem. Et hoc est, poculum meum cum fletu miscebam.

1713 A facie iræ indignationis tuæ: quia eleuans allisisti me.

Hic ponitur grauitas pœnæ ex parte casus. Quanto enim quis magis cadit ab alto, tanto casus est grauior. Nulla autem generatio tantum à Deo fuerat exaltata, vt natio Iudæorum: vt patet si consideres quantum fuit exaltata tempore Dauid, qui omnes circunstantes populos, & regna sibi subiecit. Quantum tempore Salomonis, cuius vultum
3.Reg.10. omnis terra videre desiderabat. De quo 3.Reg.10. Magnificatus est Rex Salomon super omnes reges terræ. Quantum tempore Hester. Quantum tempore Iudith: quæ sola mulier totum exercitum Holofernis deuicit. Et sic discurrendo per scripturam nullum regnũ magnificatum tantũ fuit gloria, virtute,& mirabilibus, sicut regnum & gens Iudæorum. Modò autem tempore Antiochi non erat natio in orbe tantũ vilipensa, tantum abiecta & subiugata, totque miserijs aggrauata, vt natio Iudæorum. Sic enim ad literam de gente Iudæorũ
1.Mac.1. tempore Antiochi dicitur. Secũdum gloriam eius multiplicata est ignominia eius,& sublimitas eius conuersa est in luctum. vnde rectè videbatur deus contra Iudæos indignatus. Et hoc præuidens Psal. dicit. *A facie iræ indignationis tuæ*, scilicet, proiectus sum in tantum opprobrium propter iram indignationis tuæ, qua mihi indignaris propter peccata. *Quia eleuans allisisti me*, id est, quanto amplius me eleuasti, nationem, scilicet, Iudæorum exaltando, tanto amplius modò depressisti istam, ipsam in opprobrium & conculcationem gentibus subijciendo. Per hoc vult Psal. ostendere, quòd quanto homo nobiliori modo,& altiori cæteris creaturis inferioribus fuit creatus à Deo, tanto amplius peccando cæteris creaturis fuit depressus, & allisus. patet si consideres hominis miseriam. Vnde secundum glo. Hæc sunt verba generis humani deo dicentis, Eleuans me, scilicet in honorẽ faciendo me ad imaginem tuam, ex quo omnia animalia superamus: & tanto grauius propter peccatum allisisti me. Nullum enim animal habet tantam pœnam miseriæ præsentis, & gehennæ futuræ nisi homo. Quod enim pecus plangit de peccato? quòd animal? Certè nullum nisi homo. Quæ auis timet gehennam ignis æterni? Certè nulla nisi homo; Quia sicut nulla est eis participatio vitæ beatæ: ita nulli sunt stimuli miseriarum. Nec mirum: quia cum augentur dona, rationes etiam crescunt donorum: & ampliori ingratitudini maior pœna debetur.

Homo miso... est cæteris creaturis.

1714 Dies mei sicut vmbra declinauerũt: & ego sicut fœnum arui.

Hic ponitur tertia pœna ex parte finis, quæ videbatur breuis. Promiserat enim Deus Dauid sta-
2.Reg.7. bilire regnũ eius & Salomonis. Vt patet 2.Reg.7. vbi Deus per Nathan dixit ipsi Dauid. Suscitabo semen tuum post te, quòd egredietur de vtero tuo: & stabiliam regnum eius vsque in sempiternum. &c. Modò autem tempore Antiochi ex toto defecisse videbatur. Et hoc est quòd Psal. in persona illius populi tempore illius persecutionis deplorat dicens, *Dies mei sicut vmbra declinauerunt*, quæ, scilicet, in se nullam habẽt stabilitatem. Et rationem subdit dicens. *Et ego*, id est, quia ego sicut fœnum arui, id est, sicut viriditas fœni ab ardore solis deficit,& arescit, sic & ego ab ęstu persecutionis. quia tunc Iudæi passim interficiebantur. Vnde dicitur.
2.Mac.5. quòd in triduo octoginta milia Iudæorũ interfecti sunt: quadraginta milia vincti: nõ minus autem venũdati. Per hoc autem vult Psal. demonstrare, quòd viuere hominis quod ante peccatum fixum & stabile erat: post peccatũ breuiter ad modum vmbræ solis transit. Quia sicut sol nunquam cessat à cursu suo: sic & vmbra causata à sole nunquam fixum statum habet, sed semper fluit. Et fœnum ardore solis arescit: sic & homo vitæ cursu. Et hoc est quod dicitur Iob 14. Homo natus de muliere breui viuens tempore,&c. quasi flos egreditur, & fugit velut vmbra. Vbi Grego. 11. mor. ca. 27. ait. Homo enim more floris procedit ex occulto,& subito apparet in publico: qui statim ex publico per mortem trahitur ad occultum. Carnis nos viriditas ostendit: sed ariditas pulueris ab aspectibus hominum retrahit. Quasi flos apparuimus qui non eramus: quasi flos arescimus, qui temporaliter apparemus. Et quia per momenta homo cotidie cõpellitur ad mortem: rectè adiungitur, Et fugit velut vmbra. Sed cùm sol cursum suum indesinenter peragat: nunquamque in stabilitate figat: Cur cursus vitæ hominis vmbræ potius quàm soli cõparetur: nisi quia amisso amore cõditoris calorem cordis perdidit,& in solo iniquitatis suę frigore remansit? Qui igitur in amorem Dei calorem cordis non habet, nec tamen vitam quam diligit tenet, velut vmbra fugit. Et hoc est quòd de humano genere post peccatum Psal. ait, *Dies mei sicut vmbra declinauerunt*. quia cotidie tendimus ad mortem. *Et ego sicut fœnum arui*, scilicet, tempore mortis. Quòd autem vmbra sit vita præsens vide vers. 567.

Homo vt flos egreditur: & fugit velut vmbra.

Tu autem domine in ęternum permanes: & memoriale tuum in generatione & generationem. 1715

Hic ponitur dictæ persecutionis per Christum liberatio, quam prædicit Psal. fieri per aduentum Christi. Et diuiditur in partes tres: quia primò ponitur ecclesiæ promotio per aduentum Christi. secundò ecclesię futura tribulatio per aduentum antichristi. ibi, Respondit ei. tertiò præsentis vitæ cessatio in fine mũdi, ibi, In initio. Prima in duas. quia primò ponitur ecclesiæ promotio, secundò ea hoc concluditur gratiarum actio. ibi, Scribantur. Prima in duas: quia primò ponitur ecclesiæ promotio immediatè facta per Christum. secundò facta per cætum apostolicum. ibi, Quoniam placuerũt. Circa primum duo facit: quia ponitur primò Christi æternitas ratione paternæ generationis. secundò Christi pietas ratione maternæ incarnationis: ibi, Tu exurgens. Quantũ ad primum sciendum quod Christi duplex est natura, scilicet, diuina ratione personæ,& humana ratione assumptæ naturæ. Ratione autẽ naturæ diuinæ Christus semper fuit, est, & erit:

& erit: quia persona Christi est verbum Dei, & sapientia Dei. Sicut est impossibile deum esse, vel aliquando fuisse sine sapientia: sic & sine verbo. Et hanc æternitatem Christi ratione suppositi notãs Psal. Christo dicit, *Tu autem Domine in æternũ permanes*. Præuidens enim Psal. quòd aliqui futuri erant hæretici qui dicerẽt Christũ dei filium nihil fuisse, antequam conciperetur ex Maria virgine: sicut fuerunt Ebenomitę hæretici. Istum errorem extirpare volens ait Christo, *Tu autem Domine in æternum permanes*. Et istam æternitatem Christi ratione suppositi bene nouerant Iudæi quando Christo dicebant, Nos audiuimus ex lege, quia Christus manet in æternum. Sed contra istam æternitatem personę Christi admirantur simplices dicẽtes, Omne quòd nascitur ex aliquo, est posterius illo ex quo nascitur. Quis enim intellectus potest capere, quòd pater aliquis generans filium aliquem, non sit ante filium, & filius post patrem? Quòd autem est post aliquid, non est æternum: quia in æternitate nihil prius aut posterius. Et hanc obiectionem mouet Aug. in de verbis domini, dicens, Dicunt hæretici. Si natus est patri filius: erat pater antequam filius ei nasceretur. hoc autem respuit fides. Ergo dicũt, rationem redde quomodo filius nasci potuit patri vt coæternus esset ei à quo natus est, vel coæuus. Post patrem enim nascitur vtique filius: quòd verum de filio qui nascitur patri morituro successurus. Accipe ergo rationem. Nemo dubitat quòd splendor ex igne generatur. Ponamus ergo ignem patrem splendoris. da mihi ignem sine splendore: & dabo tibi patrem domini sine filio. Similiter ponamus arborem natam supra aquam: nonne cum imagine sua nascitur? Si enim semper esset, vel fuisset arbor super aquam, semper eius imago de ipsa nata fuisset in aqua. Ad hoc autem clarius intelligendum, scilicet, coæternitatem patris & filij: est notandum, quòd principium aliquod productiuum alicuius præcedat duratione aliquod productum ab eo, solum tribus rationibus accidere potest: Primò quia producens à principio sui esse non habet potẽtiam productiuam in seipso perfectam: sicut homo à principio sui non habet perfectam potentiam generandi: & ideo eius filius necessariò duratione est posterior ipso. Secundò hoc contingit propter modum producendi: quia quando aliquid producitur per motũ, qui motus est in tempore, oportet quod productum sit posterius duratione ipso producẽte: quia productum primò habet esse in primo instanti, in quo terminatur ille motus: prout patet in generatione formæ vel compositi. Tertiò hoc accidit quando aliquid producitur libere, & non de necessitate naturæ: quia tale producens potest expectare quantum vult ad producendum suum effectum. sicut creaturæ à Deo cuius potentia est perfectissima, & sine transmutatione & motu: tamen non sunt ei coæternæ. & si ab æterno potuerit producere creaturas: noluit tamen illas producere ab æterno. Modò ad propositum, nullus istorum modorum potest poni vt verbum Dei sit posterius ipso patre producente. Non primum, quia in diuinis nulla potest esse potentia productiua imperfecta: quia in Deo nihil imperfectum cadere potest. Nec secundum, quia verbum in diuinis non procedit per mutationem & motum, quia vt dicitur Iaco. 1. Apud Deum nõ est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio. Nec tertium, quia verbum in diuinis procedit de

Christus est æternus ratione persona. — *Ioan. 12.* — *Augusti.* — *Iaco. 1.*

A necessitate naturæ: quia Deus necessariò seipsum intelligit. Et sic relinquitur necessariò quòd verbũ in diuinis est patri coæternus: quòd verbum est suppositum Christi. Et ratione suppositi Christo nunc dicit Psal. *Tu autem Domine in æternum*, &c. Sed iterum contra hoc arguunt hæretici, vt dicit magister li. 1. di. 9. dicens, Omne quòd est natum, habet principium: sed verbum in diuinis est natũ: ergo habet principiũ. Tunc sic, omne quòd habet principiũ incipit esse, verbũ habet principiũ, &c. Tunc sic, omne quòd incepit esse, est tẽporale & nõ æternum. Ad istud argumentum respõdetur quòd duplex est principium, scilicet, originis à quo producitur aliquid: & principium temporis in quo aliquid producitur. Tunc ad argumentum, omne

B quòd est natum habet principium: verum est de principio originis, sed non de principio temporis. Nam vt dictum est: si ignis fuisset æternus: calor vel splendor eius fuisset æternus. Et tunc calor eius habuisset principium originis, sed non durationis siue temporis. Vnde ad prædictum argumentum sic respondet Ambro. vt dicit magister vbi suprà. Dic mihi hæretice. Fuitne quandoque omnipotẽs Deus qui pater nõ erat, & Deus erat? Nam si pater esse cæpit: deus primò erat, & postea pater factus est. Quomodo ergo immutabilis est Deus. Si enim antea Deus, postea pater fuit: vtique generationis accessione mutatus est. Sed auertat Deus hanc amentiam. Ex prædictis ergo omnibus, patet quòd Christus ratione suppositi manet in æternum, di-

C cente Psal. *Tu autem Domine in æternum permanes*. Et quamuis sit æternus: memoriam tamen temporalium habet. vnde subditur, *Memoriale tuum in generatione & generationem*, id est, memoria qua nostri memor es: est in generationem præsentem, & generationem futuram. quia promissionẽ habemus vitæ quæ nunc est & futuræ. vt ait glo.

Tu exurgens misereberis Sion: quia tẽpus miserẽdi eius, quia venit tẽpus. 1716

Hic ponitur Christi pietas ratione suæ incarnationis. Loquitur enim sacra scriptura de deo more hominum, quos dormire dicimus, quãdo oppressis nõ succurrunt: sed tunc surgere, quãdo præstant auxilium, Sic & similitudinariè dicimus Deum iace-

D re, vel dormire, quãdo suos aduersitatibus exponit, sed surgere quando ab aduersis ipsos liberat. Quia ergo Christus per suã incarnationẽ succurrit humano generi: ideo per illã dictus est surgere. Et hoc est quòd ait Psal. *Tu*, scilicet, Christe, *exurgens*, per assumptionem carnis, *misereberis Sion*. Ad hoc autẽ intelligendum: nota quòd Christus ante incarnationem nõ stabat, sed iacebat, vel dormiebat similitudinariè. quoniã aliquibus erat sedẽs, aliquibus verò iacẽs. Sedẽs quidẽ erat angelis, sed hominibus iacẽs. Quòd sic deduco: quoniã stãtis tã pars superior quã inferior videtur, sedẽtis autẽ pars superior corporis videtur, sed pars interior occultatur. iacẽtis verò vtraq; pars occultatur: quia nõ videtur nisi obscurè & cõfuse. In deo autẽ est cõsiderare par-

E tẽ superiorẽ & inferiorẽ: & vtrãq; manifestat. Psal. 138. Si ascẽdero in cælũ, tu illic es: si descendero in infernũ, ades. Et Iob 11. Excelsior est cęlo, & profundior inferno. Est enim excellior cęlo, quantũ ad partẽ superiorẽ diuinitatis: sed profundior inferno per humanitatẽ assumptã. alioquin nõ diceret Psa. Eruisti animã meã ex inferno inferiori. Angeli autẽ ante incarnationẽ hãc partẽ superiorẽ, scilicet, diuinitatem

Exurrexit Christus per incarnationẽ. Surgere Christi est incarnatio. — *Psal. 138.* — *Iob. 11.* — *Psal 85.*

oinitatem clare videbant:sed partem inferiorē hu- A
manitatis non videbant. Vnde Bernard.in ser.de
Epiph.loquens angelis beatis,dicit,Habetis subli-
mitatē eius:sed humanitatem eius antea non vidi-
stis. Sic igitur fuit Deus apud angelos quasi se-
Psal.79. dens. Psalm.79.Qui sedes super cherubin,&c. Sed
hominibus iacebat: quia pars superior, scilicet,
Exod.33. diuinitas eos latebat. Exod.33. Non poteris vide-
re faciem meam. non enim videbit me homo &
1.Timo.6. viuet. quia Deus habitat lucem inaccessibilem,
&c. Pars etiam inferior, scilicet, humanitatis la-
tebat homines: quia nondum apparuerat Chri-
sti humanitas, nec benignitas, nec humilitas. Vn-
de Bernard. Priusquam appareret humilitas, late- B
bat benignitas. ideo quo ad homines erat quasi
iacens: quia omnino latebat: nisi quia de ipso ali-
Psal.43. quid enigmaticè per fidē de ipso credebāt. iacebat
quidē in cubiculo,id est,in sinu dei patris vbi æter
naliter requieuit.Ideo ad ipsum excitandum vt per
incarnationē exurgat super ipsum clamabat Psal.
dicens, Exurge domine adiuua nos: & libera nos
propter nomen tuū.Et alibi.Exurge quare obdor-
mis domine:exurge,& ne repellas in finē. Et dicit
bis exurge: Primum propter homines quibus erat
iacēs.Secundū propter angelos quibus erat sedēs.
Iob 25. Sed nonne videtur magna præsumptio, vt homo
putredo & filius hominis vermis, audeat clamare,
1.Reg.26. & inquietare regē cælestem dormiētem. 1.Re.26. C
Quis es,tu qui clamas,& inquietas regem?Sed ad-
huc maior videtur præsumptio quòd sibi modum
voluit imponere exurgendi,dicens, Exurge domi-
ne in præcepto quòd mandasti. Præceptum quòd
ipse mandauit, est præceptū mansuetudinis & hu-
Matt.11. militatis,dicens, Discite à me quia mitis sum. Sed
adhuc maior præsumptio videtur ex causa, quare
ipsum excitat:quia non ad vtilitatē regis exurgen-
tis:sed necessitas hominis iacentis excitauit. exci-
tauit enim eum vt se liberaret, & ab hostibus pro-
tegeret: cū tamen præsciret hoc fieri nō posse sine
Psal.34. magno regis periculo.vnde clamat alibi, Apprehē-
de arma & scutum: & surge in adiutoriū mihi. Ad
quē tamen misericorditer Christus respondet, di-
Psal.11. cens,Propter miseriā inopum,& gemitum paupe-
rum:nunc exurgam dicit Dominus.Hęc ergo om-
nia præuidens Psal.quomodo Christus exurgens D
per incarnationē secum misericordiā afferret,dicit,
Tu exurgēs misereberis Sion,id est populi colētis deum
in monte Sion.Magna enim miseria est implere iu-
stum desideriū alicuius. Omnes autē sancti patres
cū magno desiderio affectabant Christū incarna-
Luc.10. tum videre.Luc.10. Multi reges & prophetæ vo-
luerunt videre quæ vos videtis,&c.Inter quos fuit
ille sanctus Simeō, qui responsum acceperat à spi-
ritusancto nō visurū se mortem, nisi videret Chri-
Luc.2. stum.Hoc autē fuit adimpletum,quando Christus
fuit in tēplo præsentatus,quòd erat in monte Sion:
qn̄ ibi prædicauit,& miracula multa fecit,quando
in mōte Siō cùm discipulis cœnauit; & sacramentū
eucharistiæ instituit. quando ibidē spiritūsanctum
apostolis misit. Et sic per Christum fuit adimpleta
Zacha.9. prophetia Zachariæ dicentis,Exulta satis filia Siō:
iubila filia Hierusalē.ecce rex tuus venit tibi iustus
& saluator,& ipse pauper.Et per hoc quòd dicitur
pauper,manifeste patet quòd consolatio danda per
Christum non intelligebatur quo ad bona tēpo-
ralia quæ sunt minima: sed quo ad spiritualia quæ
sunt maxima.Et præuidens Psal. tēpus Christi in-
carnationis quòd præfixū fuit æternaliter à patre,

A subdit,*Quia tempus miserendi eius:quia venit tempus*.De Gala.4.
quo tempore dicitur ad Gal.4. At vbi venit pleni-
tudo tēporis, &c. Et aduerte quòd cū dicit,mise-
reberis Sion. per Sion quòd Specula. interpreta-
tur,non solum intelligit iudæos quorum misertus
est ex eis sumendo Apostolos & alios discipulus
multos: sed etiam intelligit omnes fideles per fidē
Deū contemplantes.vide ver. 101.269.1336.1351.

Quoniam placuerunt seruis tuis la- 1717
pides eius: & terræ eius miserebuntur.

Hic ponitur promotio ecclesiæ facta per Chri-
stum mediantibus Apostolis: qui primò prædica-
B uerunt Iudęis,& inde expulsi gentibus.vt habetur
Act.13.Vbi notandū quòd hic non loquitur de la- Act.13.
pidibus mortuis:sed de viuis,quibus ecclesia con-
struitur. Vnde Greg.8.mor.c.36.ait. Lapidum no- Gregorius.
mine in scriptura sacra homines designantur.sicut Lapides di-
sanctæ ecclesiæ per Esaiā dicitur. Ponam iaspidem cuntur homi-
propugnacula tua: & portas tuas in lapides scul- conuersi.
ptos. Qui per eosdem lapides quid dixisset aperuit
cùm subiunxit, Vniuersos filios tuos electos à do-
mino.Sicut & admonēte Petro dicitur, Et vos tā- 1.Pet.2.
quam lapides viui super ædificamini domos spiri-
tuales. Et de istis lapidibus viuis dicit, *Quoniā pla-
cuerunt seruis tuis lapides eius*, scilicet, seruis tuis apo-
stolis placuerunt lapides eius,scilicet,fideles de Iu-
C dæis ad prędicationē apostolorū conuersi,vt patet
Act.2.& multis alijs locis. Ipsi enim de Iudæis cō- Act.2.
uersi fuerunt primi lapides viui in spirituali ædifi-
cio ecclesiæ positi. Et de istis lapidibus conuersis
dicitur Zachar.9. vbi postquam dixit, Exulta filia
Sion,&c. quia ecce rex tuus venit tibi,&c.subdit, Zacha.9.
Et saluabit eos dominus deus eorum in die illa:
quia lapides sancti eleuabuntur super terram eius.
Et serui dei, scilicet, apostoli primò in Iudæa præ-
dicando miserti sunt Iudæorū, ipsis prædicādo,ip-
sorum infirmitates sanando: & ipsos ad cultū veri
Dei & fidē Iesu Christi adducēdo. Et hoc est quòd
subditur,*Et terræ eius miserebuntur*. Vel aliter. Vbi ad- Lapides
uerte quòd per lapides solidos & fortes intelligū- dicuntur pro-
tur sancti prophetæ, qui mysteria ecclesiæ prædi- phetæ.
xerunt,& Christi incarnationē. Et sic fundamentū
ecclesiæ & principium fuerunt.ad Eph.2. Super- Ephe.2.
D ædificati super fundamentum apostolorū & pro-
phetarum.Serui autē dicuntur apostoli:quia idem
quòd missi. sed terra ipsius montis Sion dicuntur
alij Iudæi & populares. Sic est ergo sensus. *Quoniā
placuerunt seruis tuis lapides eius*, id est, apostolis pla-
cuerunt prophetæ.quia eorum dicta de Christo &
ecclesia receperunt,& crediderunt omnia in Chri-
stum esse cōpleta. Et hac fidelitate habita ex dictis
prophetarum terræ Iudæorum, id est, populo Iu-
dæorum sunt miserti eos per prædicationem ad fi-
dem adducendo. vnde subdit, Et terræ eius mise-
rebuntur. Et hunc intellectum habet glo: dicens
hic. *Quoniam placuerunt seruis tuis lapides eius*, id est,a-
postolis tuis placuerunt lapides Sion, id est, pro-
phetæ firmi & stabiles. Sunt enim in Sion lapides:
sunt & non lapides, scilicet, puluis & terra. Lapi-
E des sunt prophetæ. Ibi enim præmissa est prædica-
tio vnde sumptum est euangelicum officium. Ergo
serui, id est, apostoli agnoscunt in lapidibus,id est,
in prophetis eloquia Dei. Et de terra formant ima-
ginem Dei, id est, ecclesiam dum terreni mun-
dantur; quorum miserentur. Sicut ergo de pul-
uere terræ plasmatus est homo: sic de puluere
ruentium parietinarum Dei imago formatur.

Inde est quòd misso spiritusancto multi crediderunt eorum qui Christum crucifixerunt. De illo enim puluere siue terra multa vtilis credentiũ venerunt precium rerum suarum ad pedes apostolorum ponentium,&c.

1718 Et timebunt gentes nomen tuum domine, & omnes reges terræ gloriã tuam.

Hic ponitur gentium conuersio. Ad prędicationem enim apostolorum, & ad miracula eorũ gẽtes audientes timuerunt deũ,& conuersę sunt ad fidẽ. Sic enim de Cornelio gẽtili ait Petrus. Omnis qui timet Deũ, & operatur iustitiam, acceptus est illi. Et non solum gentes vulgares receperut timorem Dei,& fidem: sed etiã magni principes & reges. vt patet de rege Franciæ cõuerso per beatum Dionysium: de rege Angliæ: de imperatore Romanorum per beatũ Siluestrũ: & sic de multis alijs. Si autem nõ omnes reges adhuc cõuersi sunt: omnes tamen in fine timebunt gloriã Christi timore filiali aut seruili, vt dæmones qui credũt & contremiscũnt. Nota quòd timoris multæ sunt species. Est enim timor mundanus, seruilis, initialis, & filialis. vide ver. 261. Timore mũdano siue seruili omittere malũ, vel bonũ facere, nõ est meritoriu. vide ver. 242. Timore autẽ initiali si plus mouet timor quã amor iustitiæ, peccatũ est: si autẽ econtrario, meritorium est. Si autẽ moueat ęqualiter, tunc est peccatũ: quia tunc deus non plus amatur quã idẽ amet seipsum. Item nota quòd timor & amor causa sunt conuersionis. ver. 455. Item nota, quòd timor dei vtilis est omnibus peccatoribus pœnitentibus, proficientibus & perfectis. Primò ergo timor dei valet peccatoribus ad tria, scilicet, ad præterita peccata odiendũ: ad præsentia peccata repellendum: ad futura peccata declinandũ. Primò timor dei valet ad peccata præterita odiendũ. Sic latro deprehensus, solo timore pœnę dolet de furto cõmisso. Exẽplum in Adam qui post peccatũ dixit ad dominũ. Vocẽ tuam audiui in paradiso: & timui eo quòd nudus essem, & abscõdi me. Vnde Cassiodorus super Psal. 2. dicit, quòd sicut nimia securitas culpas admittit: sic timor delicta semper excludit. Et hoc est quòd dicitur Prou. 8. Timor domini odit malã arrogantiã & superbiã. Secundò valet ad peccata præsentia repellendũ: sicut mulier timore mariti expellit pręsentẽ adulterũ. Figura huius in obstetricibus Ægypti. Exo. 1. Timuerunt obstetrices Deum, & non fecerunt iuxta præceptũ regis. Vnde Hugo. li. 3. de anima dicit, Si amor dei te tenere non potest: saltẽ te teneat iudicij timor, metus gehennæ, meditatio mortis, dolores inferni, ignis vrens, vermis corrodens, sulphur fœtẽs, flamma tartarea, &c. Et hoc est quòd dicitur Eccl. 1. Timor domini expellit peccatũ. Nã qui sine timore est: iustificari non poterit. Tertiò valet ad futura peccata cauẽda: sicut carnis timore domini clamantis declinat à prohibito. Figura habetur de Ægyptijs Exo. 9. quòd qui timuerunt verbũ domini propter grandinẽ futuram: fugere fecerunt seruos suos & iumẽta in domos, &c. Vnde isto timore declinauit Pharao à peccato quod facere disponebat, scilicet, hebræos retinere. Ideo dicitur Prou. 15. Per timorẽ domini declinat omnis homo à malo. Sed notandum quòd iste timor seruilis quo deus timetur ratione pœnæ: licet peccatoribus sit vtilis (vt dictu est) non tamen est perfectus. quia isto timore plus timetur pœna quàm Deus ametur. Vnde Greg. dicit, Qui humani generis conditorẽ adhuc seruiliter timet: proculdubio ipsum nõ amat. Nam tunc solũ Deo vera obsequia reddimus, cùm eum propter amoris fiduciã seruiliter non timemus: cùm nos ad bona opera affectus non metus dirigit: cũ malum nostræ menti iam nõ placet, etiã si licet. Nã qui à peruersitatis opere ex timore restringitur, peruersa libenter ageret, si liceret. Nequaquã ergo veraciter rectus est, qui adhuc à prauitatis desiderio liber non est: quia vera obsequia deo non reddimus si ex timore mãdatis illius, & non potius ex amore seruimus.

Actuum 10.

Timore seruili facere bonum qualiter est meritorium.

Timor etiã seruilis, videlicet, ad peccata fugiẽda.

Gen 3.

Psal. 2.

Prouer. 8

Exod. 1.

Hugo.

Eccle. 1.

Exod. 9

Prouer. 15.

Greg. 3. moral. c. 12.

Quia ædificauit dominus Sion: & videbitur in gloria sua. 1719

Hic ponitur ecclesiæ ædificatio. Vbi notandum quòd per Siõ significatur ecclesia. Est autẽ duplex ecclesia, scilicet, militans in præsenti: & triũphans in futuro. Significat enim Sion quãdoq; ecclesiam militantẽ. vide vers. 1336. 1351. Significat etiã ecclesiã triumphantẽ ver. 101. De ecclesia ergo militante dicit, quòd ædificauit dominus Siõ, scilicet, ecclesiã militantẽ, in qua deus per fidẽ speculatur, quã Christus ædificauit per seipsum & per prædicationẽ apostolorũ. Incepit enim ecclesia in mõte Sion per oblationẽ Christi in tẽplo; per eius miracula & prædicationẽ, & spiritusancti in eadẽ Sion missionẽ. Et hoc est quòd dicit, *Quia ædificauit dominus Sion*. Et in eodẽ loco, videbitur in gloria sua. quia ibi à suis discipulis visus est resuscitatus, & gloriosus. Vel hoc quod dicit: Et videbitur in gloria sua. refertur ad ecclesiã triumphantẽ, vbi beati clarè gloriã dei vidẽt. Et hoc videtur sentire glo. Aug. dicẽs. *Quia ædificauit dominus Sion*, id est, ecclesiã. Et tandem ædificata ecclesia in ipsa deus videbitur in gloria sua, qui modò nũ videtur apertè quãdiu hic ecclesia ædificatur. Tunc enim videbitur Christus gloriosus, qui prius visus est infirmus & despectus. Tunc enim videbitur Christus gloriosus: quia ipsius diuinitas nõ quidẽ à malis, quia mali deũ etiã sibi præsentẽ videre nõ possunt. vide ver. 1672. *Et videbitur in gloria sua.* Nota quòd triplici visione gloria Christi videtur, scilicet, primò visione corporali & sensitiua: & sic viderũt ipsum apostoli incarnatũ & gloriosum resuscitatũ. 1. Ioã. 1. Quòd vidimus & audiuimus, & manus nostræ cõtrectauerunt de verbo vitæ, &c. Et Ioã. 1. Vidimus gloriã eius, &c. Sic enim ipsum vidit Simeõ. Luc. 2. Viderũt oculi mei salutare tuũ, &c. Secundò visione spirituali & intellectiua. Et sic ipsum modo vident fideles enigmaticè per fidẽ. 1. Cor. 13. Videmus per speculũ in enigmate, &c. Tertiò visione æternali & fruitiua. Mat. 5. Beati mũdo corde: quoniã ipsi deũ videbunt. Istarũ autẽ visionum modo sola secunda nobis viatoribus congruit. Et ista visione in Christo multa gloriosa videre debemus. Quæ omnia figuraliter nobis demonstrãtur Apocal. 10. vbi dicitur Vidi angelum fortem stantem, descendentem de cælo: amictum nube: iris in capite eius: facies eius sicut sol: pedes eius tanquam columna ignis: & posuit pedem dextrum super mare: sinistrum autem super terram. In qua figura apparet quòd si volumus videre gloriam Christi in patria: hic primò in ipso per fidem multa videre debemus, scilicet, diuinitatis maiestatem. ibi, vidi angelum fortẽ. &c. Humanitatis veritatẽ. ibi, descendẽtem de cælo. Benignitatis pietatem. ibi, iris in capite eius.

Sion significat ecclesiam.

Augustin.

Visione terna Christus videtur.

Ioan. 1.

Luc. 2.

Matth. 5.

Videre multa debemus de Christo & credere de Christo.

Subti

Subtilitatis claritatē.ibi,facies eius ſicut ſol. Stabilitatis firmitatem.ibi,pedes eius,&c. Auctoritatis poteſtatem.ibi,& poſuit pedem,&c. Primū patet cum dicitur. Vidi angelum fortem ſtantem. Per hoc enim diuinitas verbi intelligitur: quia ſecundum magiſtrum li.1.di.8. ſolus Deus ſtabilis eſt & immutabilis: ſic quòd omnia creata mutabilia ſunt & variabilia. Vnde Iaco.1. Apud quem nō eſt trāſmutatio,nec viciſſitudinis obumbratio. Notās ergo Chriſti diuinitatem dicit. Vidi angelum fortem ſtātem. Qui rectè vocatur angelus: quia ipſe Chriſtus propriè angeli cum habuit officium. Angelus enim idem eſt quòd nuncius vel legatus,&c.

1.Senten. *Iaco.1.*

1720 **Reſpexit in orationem humilium: & non ſpreuit precem eorum.**

Incarnationē Chriſti ſancti patres ſummè deſiderabant.

Hic ponitur orationum per Chriſtum exauditio. Ad quid enim tendebāt ſanctorum patrū orationes, niſi ad poſtulandum Chriſti incarnationē cuius deſiderio ſummè æſtuabant. vt oſtēdit Greg. li.13.mor.c.21.ſuper illo verbo Iob 17. Vbi eſt nūc præſtolatio mea: dicēs, Quę eſſe potuit pręſtolatio iuſtorum, niſi iuſtus iuſtificans deus: qui ad preces humani generis ſpōte deſcēderet: & captiuos mortuos iuſtitiæ ſuæ virtute liberaret? Huius enim præſentiam ſancti patres minimè ceſſabāt intenta cogitatione præſtolari: quàm quandoq; venturam eſſe nouerant, ſed venire citius quærebant. Vnde non ait: Vbi eſt præſtolatio mea, ſed ait: Vbi eſt nunc præſtolatio mea. vt oſtendat quia quē quandoque vēturum nouerat, ipſum venire citius quęrebat. Quid enim aliud orabat Simeon ille ſenex, vt redemptor cito niſi veniret dicens, Quando veniet: putas videbo? &c. In iſtorum ergo orationem Chriſtus reſpexit, quando ipſos exaudiuit carnem aſſumēdo. Et hoc eſt quòd ait. *Reſpexit in orationem humilium*, ſcilicet, ipſos exaudiendo. *Et non ſpreuit preces eorum.* Hoc eſt enim dei reſpicere, quòd non ſpernere. Quid enim eſt reſpicere dei in orationē, niſi ipſam exaudire, homini miſereri. vide ver.444. 541.590.360.363.493.873.1385. Item reſpicere Dei eſt incarnatio Chriſti. vide verſ.152.158. Sic ergo reſpexit in orationem humilium quando ipſos exaudiendo carnem aſſumpſit.

Reſpicere dei.

1721 **Scribantur hæc in generatione altera: & populus qui creabitur, laudabit Dominum.**

Hic ponitur ex prędictis gratiarum actio. Et diuiditur in partes duas. quia primò beneficiorum Chriſti percipitur memoria. ſecūdò incarnationis Chriſti exprimitur clementia. ibi, Quoniā proſpexit. Quantum ad primum ſciendum quòd ad hoc ordinata fuit ſcriptura, vt rerum ſtabilis eſſet memoria: quia illa quæ verbis proferuntur, in memoria non diutius manent; quæ autem ſcribuntur, diutius ſicut & ſcriptura longius verbo manent in memoria. Et hinc eſt quòd illa quæ Deus ſtabiliter perduratura ordinauit, illa ſcribere dicitur. nō autem illa quę mutabiliter diſpoſuit. vt oſtēdit Greg. ſuper illud Iob 13. Scribis cōtra me amaritudines. dicens, Quia omne quòd loquimur tranſit: quòd verò ſcribimus, manet. Deus nō loqui, ſed ſcribere cōtra nos amaritudines dicitur, cùm diu ſuper nos flagella perdurant. Semel quippè peccati homini dictū eſt, Terra es, & in terrā ibis. Et ſæpe apparentes angeli hominibus præcepta dederunt. Moyſes legiſlator per diſcretionem peccata coercuit. Ipſe vnigenitus ſummi patris ad nos redimēdos venit, moriendo mortē abſorbuit, vitā perpetuam denūtiauit nobis quā oſtendit in ſe. Sed tamen illa quæ in paradiſo data eſt de morte carnis noſtræ ſententia? ab ipſo initio generis humani vſq; ad finē ſeculi nō mutatur. Quis eſt enim homo qui viuit, & non videbit mortē? Et ideo amaritudines contra nos ſcribere dicitur: quia illa ſentētia immutabilis durat. Cōſimiliter ergo prædicationē euāgelij quæ vſq; ad finem mūdi eſt duratura, ſcribi voluit deus, & non ſolū verbis prædicati: vt eius memoria vſq; ad mundi finē firmius perduraret. Et hoc eſt quòd ait, *Scribantur hæc in generatione altera.* quaſi dicat, ſecundū glo. per Chriſtum eſſe reparationē: per Adā eſſe deſtructionem. Hæc, ſcilicet, ſcribantur, vt firmiter habeantur in generatione altera, ſcilicet, in omni generatione vſq; ad finem ſeculi futura. Vel per alterā generationē intelligit non carnalē generationē, ſed ſpiritualē qua quis per aquam & ſpiritum regeneratur in Chriſto: quia tali generationi ſcriptura euangelij proficit nō carnali. Sed quia talis generatio altera, ſcilicet, ſpiritualis nō erat in antiquo teſtamento, ſed ſolū per Chriſti prædicationem fuit inſtituta: ideo Pſal. iſta præuidens non ait, populus qui creatus eſt laudabit dominum: ſed populus qui creabitur laudabit dominum. quia tēpore Pſal. nondum iſta ſpiritualis erat generatio: quæ cōdita per ſcripturā euangelicā gratias agens laudat Dominū Ieſum Chriſtum. Nota ergo quòd populus nouus, ſcilicet, per Chriſtum nouiter generatus multipliciter. ipſum dominū Ieſum Chriſtum laudare tenetur. vide. ver.1281. Itē nota quòd à duplici generatione, ſcilicet, viatorū & beatorū in quibus perfecta dei laus cōſiſtit: de qua Pſal.8. Ex ore infantiū & lactentium perfeciſti laudē. Generatio enim viatorum per infantes: ſed beatorum per lactentes deſignatur. Deſignatur autem ſtatus viatorum per infantes: quia tēpus infantiæ ſolùm continet ſeptem annos. Numerus autem ſeptenarius ad totum tempus præſentis vitæ refertur, (vt oſtēdit Greg.) quia ſeptem diebus deducitur. vide 1.Petr.2. Quaſi modo geniti infantes, &c. Et ideo de viatoribus qui ſemper in vita preſenti pœnis multis, & miſeriis percutiuntur ſub nomine infantium dicitur. Vnde latera eius dum infans eſt. Per lactentes verò deſignatur ſtatus beatorum & fruentium Deo. Non enim omnis qui lac guſtat, dicitur lactēs: ſed ſolùm ille qui de vberibus ipſum immediatè ſuggit. Sic in propoſito. Nā viri contemplatiui præſenti vita lac cæleſtis dulcedinis guſtāt, ſed tamen lactentes non ſunt: ſed cùm exiſtentes in patria quando nudam Dei faciem videbunt, & ex ea immediatè ineffabilem ſuauitatem haurient, quaſi ore nudis vberibus applicato. Dicit enim Auicē. quòd lac melius eſt quòd ex vberibus ſugendo bibitur. Sic & illa dulcedo patriæ omnem aliam ſuperat. De qua Pſalm.30. Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ Domine: quam modò abſcondiſti timentibus te: ſed reuelaturus eam in futuro. Et ideo nobis conſulitur, vt hoc lac ſugere deſideremus in patria. 1.Petri 2. Lac concupiſcite ſine dolo: vt in eo creſcatis in ſalutem.

Scriptura manet ſed locutio tranſit. *Greg 11. mor.cap.24.* *Gen.3.* *Pſalmus 88.* *Generatio altera dicitur generatio ſpiritualis.* *Laudatur Deus a viatoribus & à beatis.* *Infantes ſignificant viatores.* *Gregorius 35. moral. cap.6.* *Eccleſ.10.* *Lactentes dicuntur beati.* *Auicen.2.cano.*

Quia proſpexit de excelſo ſancto ſuo, dominus de cælo in terrā aſpexit. 1722

Hic incarnationis Christi exprimitur clemētia. Et primò ponitur Christi incarnationis pietas. secundò einsdem incarnationis vtilitas: ibi, Vt audiret. Quantum ad primum sciendum quòd Dei aspicere significat Christi incarnationem. vide vers. 152.158. Dicit ergo, quia prospexit, &c. Superius enim dixit, quòd ædificauit Dominus Sion. Dixit insuper: Scribantur hæc in generatione altera. Sed quid sit scribendum, & qualiter ædificauit ecclesiā hic ostendit dicens, scilicet, Scribantur hæc. *Quia Dominus prospexit*, id est, misertus est nobis. Et hoc *de excelso sancto suo*: vt, scilicet, inde ad humiles veniret. & per istum respectum ædificauit Sion. Loquitur enim de his quæ erant futura per modum præteriti propter prophetiæ certitudinem. Et istum respectum Dei, scilicet, Christi incarnationis sub alijs verbis aperit dicens, *Dominus de cælo in terram aspexit*. Quòd autem respicere Dei super nos significet Christi incarnationem, sic deducitur. Respicere enim est actus visionis. Licet autem de visu fuerit diuersitas opinionum, scilicet, vtrum fiat extra mittendo, vel intus accipiendo, tantum veritas est secundum philosophum quod fit intus suscipiendo eo quod similitudo rei visæ in oculo recipitur: & visus à re visibili mutatur. & non econuerso. Sic fuit in incarnatione Christi. Nam Dei oculus dicitur Dei filius: sicut & cætera quę ad cognitionem pertinent. vt dicitur Dei sapientia, dei notitia, &c. Iob 29. Oculus fui cæco. Iste igitur oculus à nobis motus est, id est, compassione nostræ miseriæ affectus. Ex qua motione sequebatur ipsius incarnatio. Rex Israel mutauit habitum suum. Fuit autem hæc mutatio nostræ similitudinis in se susceptio. Phil. 2. In similitudinem hominū factus & habitu inuentus vt homo. Hoc igitur fuit suum respicere, nō aliquid à se extra emittere: quia Deus est vt erat. sed intra se recipere, quia nostram naturam assumpsit, quam prius non habebat. Sic enim respexit humilitatem ancillæ suæ, quia de ipsius substantia in se nostram naturā assumpsit. Vel aliter. *Dominus de cælo in terram aspexit*. vt per cælum intelligamus gloriosam virginem: de qua carnem assumens in terram, id est, in peccatores aspexit sua misericordia. Quòd autem virgo Maria propriè cęlum dicatur: apparet, si consideres cęli conditiones sibi propriè conuenire. Nam cælum in suo motu habet viuacitatem: in suo situ subtilitatem: in suo effectu luminositatem: in suo motu regularitatem: in suo esse stabilitatem: in suo aspectu speciositatē. Primò cælum habet in suo motu viuacitatē: quoniam cælorum influentia omnibus inferioribus vita pręstatur: ac etiam illa omnia quibus vita nostra nutritur & conseruatur, cælorum generātur virtute. Si enim cælum pluuiā non tribueret terrę: omnia terræ virentia ariditate deficerent. Ideo dicitur Deute. 28. Aperiet Dominus thesaurum suū optimum cælum vt tribuat pluuiam tempore suo. Et quātum ad hoc cælum significat virtutem charitatis, quæ est spiritualis vita animæ nostræ: à qua omnia opera viua & meritoria procedunt: sine qua opera omnia mortua esse censentur. vt ostendit magister lib. 2. di. 25. & lib. 3. di. 22. Propter quòd dicebat Apostolus, Si tradidero corpus meū ita vt ardeam, charitatē autem non habeam, nihil mihi prodest. Sed istā cęli virtutē quis plenius habuit gloriosa virgine Certè nullus. quia secundum Hiero. cęteris gratia per partes pręstatur: Marię autē se tota gratię plenitudo infudit, dicente sibi an-

Respicere Dei dicitur incarnatio Christi.

Iob. 29.

3 Reg. 22.
Phil. 2.

Luc. 1.

Cælum significat gloriosam virginem Mariā.

Deut. 28.

2. senten. & 3 sentē.
1 Cor. 13.

Hiero.

A gelo. Aue gratia plena. Et propter hāc virtutē charitatis ipsius, Petr⁹ blesen. ipsam cōparat cęlo, &c.

Vt audiret gemitus compeditorum, & solueret filios interemptorum. 1723

Hic ponitur incarnationis vtilitas. Et aduerte quod hic non accipitur incarnatio præcisè: sed cū ea etiā quę Christus gessit incarnatus: vt fuit Christi prædicatio, passio, & huiusmodi. Istorum autem triplex ponitur hic vtilitas. Et secundum hoc hæc pars diuiditur in tres. quia ponitur primò sacramentorum virtus & efficacia. secundò prædicatorum vigor & constantia. ibi, Vt annuncient. tertiò
B fidei vnitas & cōcordia. ibi. In cōueniendo. Quātum ad primū sciendū quod sacramenta nouę legis habuerunt efficaciā & virtutē ab ipso Christo, qua peccata remittuntur: & gratia gratū faciens infunditur. vtputa baptismus lauat omnē maculā & gratiam infundit etiā à malo ministro datus. Sic etiā sacramentū pænitentiæ quantumcunque malus sit minister: & sic de alijs. Quia eorum virtus nō solū est ratione operis operātis, id est, deuotionis ministri, sed etiā ratione operis operati. Quòd nō sic erat de sacramentis antiquæ legis, quæ & si aliqua peccata dimittebāt, vtputa circuncisio remittebat peccatū originale, non tamē de se cōferebat gratiā. Et hoc est quod ait Psal. quod ideo Christus pro-
C spexit de excelso sancto suo: & ideo Dominus de cælo in terrā aspexit: ad hoc vt audiret gemitus cōpeditorū, scilicet, vt per virtutē pænitētiæ quæ per gemitū significatur, audiret pænitentes: & ipsos à peccatis absolueret. Vocātur enim peccatores cōpediti: quia vinculis peccatorū suorū ligantur ipsorum pedes, id est, affectiones, ne ad bonū valeant procedere. Vnde Prouer. 5. Funibus peccatorum suorū quisque cōstringitur. Sed Christi incarnatio & passio talē virtutē dedit sacramēto pænitentiæ: quòd ab istis cōpedib⁹ soluit peccatores. Psal. 145. Dominus soluit cōpeditos. Hos etiā peccatores & malos alio nomine vocat filios interemptorū. Nā interimo, interimis: idē est quod occidere. vnde & interemptus dicitur mors vel mortuus. Et sic interēpti idē quod mortui. Filij ergo interemptorū dicuntur filij primorū parentū: qui per peccatum
D fuerunt interēpti, ac totū humanū genus peccato suo interemerūt. Est ergo sensus, quòd ideo incarnatus est Christus & passus, vt daret virtutē sacramentis, quibus mediantibus audiret, id est, exaudiret gemitus compeditorū, scilicet, peccatorū pęnitentium. & sic per sacramenta solueret, scilicet, à peccatis filios interēptorū, id est, peccatores filios primorū parentū. Quæ omnia sacramenta habent efficaciam à Christi passione, vt dicit magister li. 2. di. 18. & li. 4. di. 2. Tamen notandū quod duplex est gemitus cōpeditorū, sicut duplex est genus lachrymarū. s. lachrymæ eductæ pro tēporalibus, & istæ sunt parui valoris: & lachrymæ eductæ pro spiritualib⁹. i. ex cōsideratione diuinæ offensæ amissionis gloriæ, &c. & istæ sunt fęcūdiores. Dicit Philosophus quòd aqua pluuialis magis cōuenit plātis, quā aqua fontis. & nihil vniformiter bene crescit
E nisi aqua pluuiali imbuatur. Sic & spiritualiter, aqua fontis quæ est de terra, significat lachrymas & gemitus: quæ ex amissione terrenorū prorūpunt. & istę lachrymę nō valent ad fœcunditatē meritorum. Aqua vero pluuialis quæ de sursum descēdit, significat lachrymas spirituales, & deuotionis ex amissione diuinæ gratiæ, & cōmissione offensæ diuinæ.

Sacramēta habent efficaciam à Christi passione.

Prouer. 5.

Psal. 145.

Lachrymarum duplex genus.

Arist. 7. de animalibus.

tunæ. Et istis anima nostra plenè fœcúdatur gratia, & à culpa lauatur: & ad fructum meritorú summè disponitur. Et istum gemitú exaudit dominus Psal. 11. Propter miseriam inopum & gemitum pauperom nunc exurgam, dicit dominus. Vel hoc accipitur de bonis compedibus gratiæ. vide glo.

Psal. 11.

1724 Vt annuncient in Sion nomen domini: & laudem eius in Hierusalem.

Hic ponitur secúda vtilitas, scilicet, prædicatorum vigor, & constátia. Ante enim missionem spiritus sancti, apostoli & alij prędicatores timidi erát ad annunciandum nomé domini Iesu Christi: sed per spiritum sanctum taliter confirmati fuerunt, vt non timerent minas, non verbera, sed neque ipsam mortē: vt manifestè in Petro patuit, qui territus vo- B ce vnius mulierculæ non fuit ausus annúciare nomé Christi. Sed post missionem spiritus sancti, audacter cú magna constantia contra præcepta principum ipsum prædicabat, dicens: Obedite magis oportet deo quá hominibus. vt deducit Greg. Scimus quòd Petrus &c. vide. versico. 1141. Et hoc est quod præuidens Psal. ait, quòd ad hoc venit Christus: vt per spiritumsanctum fortificaret suos prædicatores. Vt annuncient in Sion, id est, in ecclesia nomen domini, & laudem eius in Hierusalem. Per Sió enim significatur ecclesia. vide. ver. 1719. Hierusalem verò quæ interpretatur visio pacis, significat ecclesiam triumphantem: vbi sancti videntes deum pacificè quietantur. In Sion ergo annuncia- C tur nomen domini: quia in ecclesiá militante fides nominis Iesu Christi prędicatur: sed in Hierusalem annunciatur laus eius: quia beati continuè laudát deum. Esa. 52. Laudabunt, quia oculo ad oculum videbunt, scilicet, ipsum deum. Et nota quòd in ecclesia multa sunt annúcianda. Primò quæ fide sunt tenenda, scilicet, mysteria Christi. vt est incarnatio, natiuitas &c. vide ver. 657. Item debemus annonciare quæ mente sunt docenda, scilicet, laudes dei: vide versi. 1370. Ité debemus annúciare quæ corde sunt purganda, scilicet, peccata proximorum, vt corrigantur. & nostra vt confiteamur. Quátum ad primum sciendum quòd ad quemlibet prælatum maximè spectat annunciare subditis ipsorum peccata: vt de ipsis agant pœnitétiam. Aliter anima il- D lius animabus illorú esset similis, scilicet, quia vterque peribit. Vnde cuilibet prælato vel prædicatori dicitur, Si dicente me ad impium, morte morieris, & non annunciaueris ei: neque locutus fueris vt auertatur impius à via sua mala, & viuat: ipse impius in iniquitate sua morietur: animam auté eius de manu tua requiram. Si auté annunciante te impio: & ille non fuerit cóuersus: ipse quidem in iniquitate sua morietur: tu auté animam tuam liberasti. Quæ quidem annunciatio qualiter fieri debeat, ostendit Greg. 25. moral.

Actu. 4.
Greg. li. 17 mora. 15.
Sió significat ecclesiam. Hierusalem significat gloriam cælestem.
Annunciare debemus peccata proximorú & nostra.
Ezech. 3.
Greg. li. 26. mo. ca. 5.

1725 In conueniendo populos in vnum: & reges vt seruiant domino.

Hic ostenditur tertia vtilitas: quæ est fideliú vni- E tas & concordia. Ad hoc enim venit dei filius: vt suos prędestinatos per diuersas mundi partes extra Iudæam dispersos in vnitaté fidei congregaret. Vbi notandú quòd quamuis ante Christi incarnationé soli Iudæi essent de ouibus dei: quia illi soli colebát verum deum: & per cósequens soli saluabantur: tamen in aliis nationibus deus multos elegerat prædestinando, qui post mortem suá ad ouile fidei de- A ducti fuerút: & in vna fide vniti, & quotidie regenerantur in Christo, & ad vnitaté fidei accedunt. Et hoc est quod Christus dicit, Ioá. 10. Alias oues habeo quæ nó sunt ex hoc ouili: & illas oportet me adducere, & vocé meá audient: & fiet vnú ouile, & vnus pastor. Quod exponés Aug. de verbis domini: ait, Loquebatur enim primò de ouibus generis carnis Israel: sed erát alij inter gétes de genere fidei ipsius extra Israel. Erát enim adhuc multi in gétibus prędestinati: nondú ad ouile fidei congregati. Illi ergo non erát de hoc ouili: quia non erát de genere carnis Israel: sed erunt de hoc ouili: quia post passioné Christi ad fidem congregabútur per prædicationé apostolorú. Et omnia ista præuidens Psal. ait quòd ideo Christus est incarnatus, & passus, vt reducat B prędestinatos populos in vnum, & principes múdi & reges vt seruiát domino seruitute, scilicet, cultus latriæ. Et hoc est quod ait, *In conueniendo populos in vnum: & reges vt seruiant domino.* Istius enim cógregationis in vnú diuersorú populorú causa fuit Christi mors & passio: euangelista de Caipha dicente, Expedit vt moriatur vnus homo pro populo, & nó tota gés pereat. hoc auté à semetipso non dixit, sed cú esset pótifex anni illius, prophetauit: quia Iesus moriturus erat pro géte, scilicet, Iudæorum. & non tantú pro géte, sed vt filios dei qui erát dispersi cógregaret in vnú. Sic ergo Christus morte sua fideles suos cógregauit in vnú. Ex quo apparent mira iudicia Dei contra astutias hominú. Ad hoc enim C solú Iudæi Christi mortem tractauerunt: vt eius fidem delerent, & suos fideles fugádo dispergerét. & ecce inde fides plus est dilatata: & diuersæ nationes in vná fidé vnitæ. Quod admirádum ostédit Greg. Certè cùm ad nostri redemptoris miracula credétiú turba afflueret: cùm sacerdotes populi inuidiæ facibus accési múdú post eum ire clamarét dicentes, Videtis quia nihil proficimus: ecce múdus totus post eú abiit. vt ab illo vim tantæ occursionis absciderét: finire eius potétiá morte conati sunt: dicétes, Expedit vt vn' homo moriatur, ne tota gés pereat. Sed redéptoris mors ad vnitatem & córiunctioné ecclesiæ valuit; non ad separationé. Persecutores ergo peregerút: hoc quod perniciose moliti sunt. Intulerút mortem, vt ab eo absciderét fide- D lium deuotioné: sed vnde fides creuit, vnde hác extinguere infidelium crudelitas credidit. Cumque se existimant hanc persequendo extinguere: hanc compulsi sunt nesciendo dilatare. Multo plures enim Christus moriendo sibi vniuit per fidem, quàm fecerat viuens: vt deducit Grego. 29. moral. 10. Mortuus ergo est Christus in conueniendo, id est, in congregando populus in vnum. Notandum quòd triplici medio fideles in vnum conueniunt, & copulantur Christo suo capiti: vt ostendit Ricar. super illud Psalmus 72. Mihi autem adhærere deo bonum est. dicens, Tria sunt vincula quibus constringimur Christo: sicut sunt tria, quibus res corporales ligantur adinuicem, & vniuntur. primò accipite funes. secundò clauos ligneos vel E ferreos. tertiò gluten. primum adstringit & vnit fortiter & duré: secundum fortius & durius: tertium verò fortiter & securè. &c. De ista autem vnitate fidelium dicitur, Multitudinis ante credentium erat cor vnum &c.

Ioan. 10.
Mors Christi causa fuit vnionis ecclesiæ & fidelium.
Ioan. 11.
Greg. lib. 6. moral. ca. 12.
Ioan. 11.
Vniuntur Christo tripliciter & copulantur.
Actuum 4.

Benedic ei in via virtutis suæ, paucitatem dierum meorum nuncia mihi. 1726

Hic ponitur ecclesiæ tempore antichristi tribulatio. Et primò ponitur illius tribulationis breuitas. Secundò postulatur in tribulatione patientiæ stabilitas:ibi, Ne reuoces. Quantum ad primum sciendum quòd tribulatio tempore antichristi qua impugnabitur ecclesia, erit fortis & asperrima,sed breuis & modicum duratura:secundú quòd Christus ostendit, dicens. Erit enim tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi vsque modo nec fiet.Et nisi abbreuiati essent dies illi,non fieret salua omnis caro: sed propter electos breuiabuntur. Et hanc tribulationem hic ponit psal. dicẽs, *Respondit ei &c.* Vbi notandum quòd (vt ait Greg.) vocat nos dominus quando collatis nobis suis donis: quasi voce ad nos missa ad se trahit. Nos autẽ respondere deo,est condigna opera suis donis facere: vel eius exemplo imitari. Hoc etiam idem Greg. ostendit:dicens, Respondere quippe cuilibet dicimur: cum factis illius digna opera recópensamus. Deo ergo respondere est donis eius præcedentibus nostra obsequia reddere. Rectum itaque deus hominem condidit, eumque ad peruersa defluentem cum longanimitate tolerauit: cotidie culpas aspicit, & tamen viuẽdi spacia non citius abscidit:pro nobis mortem patienter sustinuit &c. Quibus omnibus beneficiis homo respondere debet digna recompensans obsequia.Ille ergo beneficio suæ passionis respondet, qui propter Christum persecutus, persecutionem pro Christo tolerat patienter. quia ipse passus est pro nobis: vobis relinquens exemplum vt sequamini vestigia eius: vt dicitur, 1. Pet. 2. Vnde cuilibet propter Christum patienti dicitur,Responde absque contẽtione,id est,patienter sustine. Ad propositum ergo ecclesia tempore antichristi mirabiliter afflicta respódebit Christo: quia sicut Christus pro nobis patienter est passus: sic tunc & ecclesia persecutionem portabit patienter per virtutem patiẽtiæ à Christo ostensæ.Et hoc est quod de ecclesia dicit,Respondit ei,scilicet,ecclesia Christo:in via virtutis suæ, scilicet in via patiẽtię.Et loquitur de futuro per modú præteriti dicẽs,Respondit,id est,respódebit propter prophetię certitudinem. Verum quia fragilitas humana multa est: forte si illa persecutio magno duraret tempore,multi frangerentur, & non patienter tolerarent:vt ex verbis Christi suprascriptis colligitur. Et ideo ecclesia vt patiẽter toleret breuitatem illius tribulationis, sibi reuelari postulat: dicens, *Paucitatem dierum meorum:* quibus, scilicet, durabit illa tribulatio,nuncia mihi. Quãtum autem durabit illa persecutio antichristi ostenditur Dan. 12. vbi dicitur quòd durabit per tempus & tempora & dimidium temporis, scilicet, tribus annis cum dimidio:in quibus regnabit antichristus.Nam per tempus intelligitur vnus annus: per tempora duo anni:& per dimidium tẽporis medius annus.Tantum enim regnabit antichristus quãtum prædicauit Christus. vnde Apoca. 13. Datum est ei os loquens magna & blasphemias,& data est ei potestas facere menses quadraginta duos,id est, tres annos cum dimidio. Vnde & Danie. 12. Porro docti intelligent à tempore quo posita fuerit abominatio, dies mille ducenti nonaginta,qui, scilicet, faciunt tres annos cũ dimidio.Et sequitur in Daniel. Beatus qui expectat, & peruenerit vsque ad dies mille trecentos triginta quinque.Quod ideo dicit, quia quadraginta quinque dies erunt post mortem antichristi antequam mundus finiatur:vt in illis homines mali ad pænitentiam redire possint. Hanc ergo breuitatem regni antichristi reuelari ecclesia sibi postulat dicens, *Paucitatem dierum meorum nuncia mihi.*

Mat. 24.

Greg. 14. Respõdere deo quid est. Greg. 9. mor. c. 32.

1. Pet. 2. Iob. 6

Mat. 24.

Antichristus regnabit tribus annis cum dimidio.

Apoc. 13.

Danie. 12.

A B C D E

Ne reuoces me in dimidio dierum meorum,in generatione & generationem anni tui. 1727

Hic postulatur in illa tribulatione patientiæ stabilitas.Vbi notandum,quòd in persecutione antichristi: quanto plus durabit, tanto crudelior erit. Tum quia plures sibi adhærebunt.Tum quia semper nouos cruciatus adinueniet. Quanto autem persecutio est crudelior,tanto magis est periculum ne patientis perdatur patientia. Dictum est autem quòd antichristi persecutio durabit per tres annos cum dimidio. Et sic in illo dimidio anno vltimo indigebunt iusti maiori constantia: quia acriora erunt tormenta. Et ideo ecclesia specialiter in illo dimidio temporis,scilicet,in dimidio vltimo anno orat,vt à deo specialius conseruetur, dicens. *Ne reuoces me in dimidio dierum meorum,* scilicet,in dimidio vltimo anno:quo persecutione antichristi amplius debeo premi. Non enim est intelligendum, quòd deus aliquem reuocet à statu gratiæ ad statum peccati:cùm ipse velit omnes homines saluos fieri. sed quia homo sibiipsi dimissus stare nõ potest, quin cadat, ideo tunc reuocare à statu gratiæ dicitur, quia ab homine suum subtrahit adiutorium.Sicut deus dicitur indurare cor obstinati peccatoris: non quòd ipse obstinationem immittat, quæ peccatum est:sed quia ipsi non confert gratiæ adiutorium:vt dictum est supra versi. 1697.Sic & reuocare dicitur à virtute patientiæ, quando constantia non apponit patienti. Dicendo ergo, ne reuoces me in dimidio dierum meorum:idem est quòd dicere, in illo vltimo dimidio anno conserua me; vt stabilis permaneam in fide. Et quòd hoc deus possit facere subdit, *In generatione & generationem anni*, id est, anni tui sunt æterni: ergo tu æternus: ergo tu omnia potes. Vel aliter, vbi sciendum quòd aliter diuiduntur dies bonorum:& aliter dies malorũ,diuidũtur enim dies malorũ quando non continuè perseuerant in malo,sed ad pænitentiam conuertuntur: sed tunc non diuiduntur quando continuè in malo perseuerãt. Vnde Greg. Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos. Dies quippe dimidiare est tempus vitæ malæ in voluptatibus ductum ad pænitentiæ lamenta diuidere:atque hoc ad bonum vsum partiendo reparare. Sed iniqui dies suos nequaquam dimidiant: quia peruersam mentem nunquam immutant. Ad propositum ergo ecclesia dei gentibus conuersa est in dimidio dierũ,quia dies suos dimidiat, dum de statu culpæ venit ad statum gratiæ:in quo confirmari à deo postulat: dicens, *Ne reuoces me in dimidio dierum meorum, in generatione & generationem anni tui.* Et nota quòd annus dei dicitur gloria æterna. qui annus dicitur in generatione & generationem: quia non solú paratus est primæ generationi, quæ fuit ab Adam vsque ad Noe,sed etiam secũdæ quæ fuit à Noe vsque ad Abraham:& sic de aliis succedentibus generationibus:eo quia in omni generatione fuerunt semper aliqui ad gloriam æternam prædestinati.Gloria enim æterna per annum figuratur septimum,qui erat annus pacis & quietis.de quo dicitur Leui. 25. Sex annis putabis vineá tuã: septi

Reuocat deus à bono quãdo gratiam non apponit.

Greg. 5. mor. ca. 28.

Dimidiũ dierum quid sit.

Annus dicitur gloria æterna. Leui. 25.

septimus verò annus requietionis erit. quia sex annis deo seruire debemus faciendo opera meritoria. Per sex annos considera totum tẽpus vitæ præsentis: quod per sex ætates ducitur: sed septimus annus est quietis: quia in septima ætate quæ erit post resurrectionem, iusti in gloria quietabuntur.

1728 Initio tu domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cæli.

Hic describitur vitæ mortalis cessatio: quæ erit in generali resurrectione omnium. Duratio enim vitæ præsentis ordinatur ad completionem numeri electorum: qui numerus cum erit completus, statim cessabit vita mortalis: cessabit & motus cæli qui est causa generationis & corruptionis rerum ad obsequium vitæ mortalis. Et circa hoc quatuor facit: quia ponitur primò orbis productio: secundò mundi cessatio: ibi, Ipsi, peribunt. tertiò dei immutatio: ibi, Et sicut opertorium. quartò beatorum quietatio: ibi, Filij seruorum tuorum. Quantum ergo ad primum ponens mundi creatione ait, *Initio tu domine terram fundasti*. (Gen. 1.) Initiũ enim idem est quòd principium. (Deus est æternus.) Et idem est in initio tu domine terrã fundasti &c. sicut in principio creauit deus cælum & terram. Per hoc enim vult ostendere Dei ęternitatem: quia si deus cęlum & terram creauit in principio, scilicet, tẽporis: ergo ipse fuit ante principium temporis. Sed ante tempus non fuit, nisi ęternitas: ergo deus est ęternus. Et hoc est quod ait glo. (Glosa.) In initio tu domine terram fundasti. q.d. Tu domine æternitate tua fundasti & creasti omnia. Præcedis ante omnia quæ creasti: ergo tu existis ante omnes creaturas: & per consequens tu es æternus. Et de terra dicit: tu fundasti: quia illud dicitur fundamentum, quod est infimum in ædificio. Cum autem totus orbis sit sphericus, & terra sit in medio, sequitur quòd terra totius orbis est fundamentum. Et fundamentum terræ est ipsius centrum, ad quod omnia grauia tãquam ad bassiorem orbis situm naturaliter tendunt. Consequenter ponit partem orbis superiorem: quæ est supremum cælum, dicens, *Et opera manuum tuarum sunt cæli*. Dicendo enim cælos in plurali, supremũ cælum includit. Et aduerte, quòd per manum operamur. & quia omnia deus per suum verbum est operatus: ideo hic per dei manum intelligit dei verbum. De quo Ioan 1. (Ioan. 1.) Omnia per ipsum facta sunt. Vnde hic ait glo. Opera manuum tuarum sunt cæli. Alibi enim dicitur, verbo domini cæli firmati sunt. Sed quod deus verbo suo facit: hoc & manu sua facit, id est, virtute. non enim distinctus est corporeis lineamentis. verbum autem domini manus eius est. Et attende quòd ista dei manus qua cælum & omnia creata produxit, scilicet, dei filius, habet quinque digitos. vide versi. 1520.

1729 Ipsi peribunt, tu autẽ permanes: & omnes sicut vestimentũ veterascent.

Hic ponitur mundi cessatio: quia in fine peribunt, & cessabunt omnia quæ naturaliter ordinata sunt ad generationem vel corruptionem rerum. Completo enim numero electorum, amplius non erit generatio hominum. Et per consequens cum omnia sint facta propter hominem: cessabunt omnia quæ ad generationem vel corruptionẽ rerum faciunt. Et quia inter omnia creata quæ maximè faciunt ad generationem & corruptionem rerum, A cæli sunt præcipuè: ideo ipsos cælos hic cessare dicit, vt nomine ipsorum intelligãtur cætera. Et hoc est quod ait de cęlis. *Ipsi peribunt, tu autẽ permanes*. Sed quomodo in fine peribit cælum & terra, & totus mundus? (Cælum & terra quomodo peribunt.) Certè saluator ait Lucæ 21. Cælũ & terra transibunt. (1. Cor. 7.) Apostolus ait. Præterit enim figura huius mundi &c. (Mundus qualiter immutabitur.) Ad hoc respondet Greg. lib. 17. mor. cap. 5. super illo verbo Iob 25. Auferentur omnia. dicens, Sed quæri potest, cum per Salomonem dicatur, Generatio præterit, & generatio aduenit: terra autem in æternum stat: cur beatus Iob omnia asseruit auferri? Quod tamen facile discutimus, si terra & cælum vel qualiter transeat, vel qualiter maneat, distinguamus. Vtraque enim hæc per eam quam nunc imaginem habent, transeunt: sed per B essentiam suam subsistunt. Hinc namque per Paulum dicitur. Pręterit enim figura huius mũdi. (1. Cor. 7.) Hinc per semetipsam veritas dicit, Cælum & terra transibunt: verba autem mea non &c. (Mat. 24.) (Apoc. 21.) Hinc per Ioannem angelica voce dicitur, Erit cælum nouum, & terra noua. Quæ quidem non alia condenda sunt, sed hæc ipsa renouantur. Cælũ igitur & terra transit, & erit: quia & ab ea quam nũc habet specie per ignẽ tergitur: & tamen in sua semper natura seruatur. Tamen per Psal. dicitur, Mutabis ea & mutabuntur. (Psal. 101.) Quam quidem vltimam commutationem suam ipsis nobis nunc vicissitudinibus nunciant: quibus nostris vsibus indesinenter alterant. Nam sicut terra à sua specie hyemali aridirate deficit: virginali humore viridescit: sic cælum coridie caligi-C ne noctis obducitur, & diurna claritate renouatur. Hinc ergo fidelis quisque colligat & interire hunc & tamen per renouationem refici: quæ cõstat nũc assiduè velut ex defectu reparari. Ad quorum clariorem intelligentiam sciendum quòd ista inferiora sic innouabuntur, quòd ignis qui præcedet faciem Christi ad iudicium descendentis: totũ mundum comburet, & ascendet tantum quantum ascenderunt aquæ diluuij in altum: & hoc ad purificandum terram & aërem ab immunditiis factis in ipsis: & maximè à fumo sacrificiorum idolis immolatorum siue oblatorum: post quem remanebit terra purificata: similiter aër splendidissimus. Sphera vero ignis sic innouabitur: quòd ignis suas qualitates sic diuidet: quòd vnam superius mittet per ef-D fectum, & aliam inferius. Ignis enim est calidus & lucidus. totam luciditatem suam mittet superius versus cælum: & totam caliditatem suam versus infernum. Cæli autem sic peribunt, scilicet, à motu quem nũc habent. Motus enim cæli continuus est propter generationem & corruptionem. Sed quia post iudicium non erit amplius opus generationis vel corruptionis: ideo cæli amplius non mouebuntur: sed solidè stabunt: sic quòd sol & luna, & cæteræ stellæ stabunt in eo situ in quo creata fuerunt: vt dicit magister li. 4. di. 48. Quantum autem ad elementa clarius loquendo: notant doctores quòd omnia elementa secundum substantiam remanebunt: sed quantum ad qualitates innouabuntur. (Elemẽta quomodo innouabuntur.) Et notant quòd tria sunt genera qualitatum in ele-E mentis. Quædam secundum quas ordinantur in mundo quo ad situm: vt grauitas & leuitas: & illæ remanebunt: quia remanebit in mundo ordo & situs. Aliæ sunt qualitates elementorum: secundum quas est receptio influentię luminis sine omni corruptione: vt perspicuitas & transparentia: & illę similiter remanebunt: sicut influẽtia luminis. Quædam autem sunt, secundum quas ordinantur ad

agendum & patiendum, & per consequens ad generationem & corruptionem:& secundum has nó remanebunt. Sed inter istas quædam sunt actiuę, vt frigiditas & caliditas: quædam passiuæ, vt humiditas & siccitas. Et illæ quæ sunt actiuæ, & illæ quæ excitant & faciont transmutationem: illæ tollẽtur ab elementis:& cadẽt in regionem damnatorum: sicut vult Basilius super illud Psal. Vox domini intercidentis flammam ignis. Dicit enim quòd calor cedet in partem damnatorũ: sicut lux in regionem saluatorum, similiter & in aqua frigiditas ad affligendum. Siccum verò & humidum non tollentur: sed remanebũt. Ad propositum ergo apparet quomodo innouabitur mundus:& quomodo cæli peribunt, scilicet, quantum ad motum peribunt: non quãtum ad esse substantiale. Vel mysticè secũdum glo. Cæli sunt iusti, qui sunt opera manuum dei: qui secundũ vestimentũ quod, scilicet, est corpus, peribunt: quia statutum est omnibus hominibus semel mori: sed mutabũtur in melius: Tu autẽ permanes, scilicet, omnino immutabilis. Vnde sicut æternitatẽ ostẽdit creãdo omnia, cũ dixit: tu autem domine in initio terrã fundasti &c. sic nũc ostendit manẽdo post mutata. Sequitur, *Et omnes sicut vestimentum veterascent*. Et hoc secundum glo. de angelis non potest intelligi: sed de cælis vt dictum est: vel de sanctis, qui veterascent secundum vestimẽtum, id est, secundum corpus, quod more vestimenti seu vestis consumitur. Vel de toto mundo intelligitur, quòd omnia quæ in mundo sunt veterascent, scilicet à statu quẽ nunc habent, deficient, vt dictũ est. C

Basilius.

Glosa. Iusti peribunt qui ad corpus: sed mutabuntur in melius.

1730 Et sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur: tu autem idem ipse es: & anni tui non deficient.

Hic ostenditur mundi immutatio. Loquitur enim Psal. de cælis & aliis elemẽtis per quandã similitudinẽ: vt sicut adueniente æstate mutatur vestis hyemalis, quæ amplius non est necessaria, manet tamẽ hominis substãtia. Sic finaliter in fine mũdi corpora cælestia & elemẽtaria mutabũtur à statu in quo sunt: quia non erunt amplius necessaria ad generationẽ, cõpleto electorũ numero. *Tu autem idem ipse es*, scilicet, omnino immutabilis & inuariabilis. Istos duos versus allegat Apostolus ad literã D de Christo dictos ad Hebræ. 1. dicens, Et tu in principio domine terrã fundasti, & opera manuũ tuarũ sunt cæli: ipsi peribũt, tu autẽ permanebis: & omnes vt vestimentũ veterascent. & velut amictũ mutabis eos & mutabũtur: tu autẽ idẽ ipse es: & anni tui non deficiẽt. Quæ omnia de Christo ad literam dicta ostẽdit ibidẽ glo. dicẽs, Psalmista de filio ad filiũ ait, Tu domine, scilicet, fili dei, in principio terram fundasti: quasi dicat, tu creator ante creata existis sine vllo initio. Et opera manuũ tuarũ sunt cæli. Quod ita dicit: quasi in eis specialiter sit operatos. Manus autem eius est virtus iussionis, id est, potentia voluntatis: quæ vt voluit facta sunt omnia. Ipsi peribunt &c, scilicet, ab eo quod sunt. Nouissimi enim cæli qui per diluuiũ perierũt; sicut aqua E totã istã capacitatẽ, vbi aues volitãt, occupauit: sic vtique cæli peribunt, scilicet, propinqui terris vbi aues habitant: de quibus non est dubium quin diluuio perierint: & igne perituri sint. De superioribus ergo cælis, vtrũ igne perituri sint, dubiũ est & inter doctores, an erit incendiũ mundi non incendẽs sanctos Dei. Quod enim fuit caminus regis tribus pueris: hoc erit ardẽs mũdus iustis in trinitate signatis. *Tu autẽ permanebis*. hoc dicit: quia sicut æternus esse ostenditur: quia est ante omnia: sic etiam ostẽdatur, quia permanet idẽ post omnia mutata. *Et omnes sicut vestimentum veterascẽt*. Veterascere ante dicitur illud quod more vestis paulatim consumitur: sicut caro humana: quæ tamẽ in melius mutabitur: sic cæli meliorẽ formã recipiẽt. *Et velut amictũ mutabis eos & mutabũtur*. Per hoc enim significat mutationem cæli. Vnde Ioan. in Apoc. 21. ait. Vidi cælũ nouũ, & terrã nouam. Et rectè cælos amictui vel vestimẽto cõparat: quia cingũt. Tã facile enim mutat deus cælos: sicut amictus extẽditur & plicatur. Post mutationem autem permanebunt cæli. Vnde subdit, *Et mutabuntur*. id est, mutati sic permanebũt. B Quia facta dei iã sub æternitate stabũt nec ad corruptionẽ reuertentur. *Tu autem idem ipse es, &c.* Et est sensus, Tu nõ mutaris nec deficis. Quod ad filium dictũ est. Ac per hoc ipse dicere potest: Ego deus & nõ mutor. *Et anni tui non deficiẽt*. id est, æternitas tua. Hæc omnia glo. Per hoc autem vult dare differentiã inter æternitatem & annos vitæ pręsentis: quia illa omnino inuariabilis totum simul habens. Isti autem semper variantur: quia nõ simul totum habent: sed successiuè partem post partem. Ad cuius euidentiam sciendum, quòd in scriptura est annus multiplex. Et de vltimo anno, scilicet, gloriæ, dictũ est versicu. 1727.

Non de mutatione colorũ & terra in nouissimo.

Æternus est dei filius.

Manus Dei dicitur potentia.

Apoc. 21.

Malac. 3.

Filij seruorum tuorum habitabũt: 1731
C & semen eorum in seculum dirigetur.

Hic vltimò ostenditur beatorum quietatio. Vbi notandum quòd nomine seruorum dei omnes iusti intelliguntur: vt patriarchæ, prophetæ, apostoli, ceterisque sancti doctores: qui Christo per fidem multos filios genuerunt. Vnde glo. *Filij seruorũ tuorum habitabũt*, id est, prophetarum & apostolorum, nedum ipsi: sed etiã filij eorũ per imitationem, scilicet, ita dicit hic filios habitare: vt filij Israel intrauere in terram promissionis, nõ patres eorũ. Quod significat nouos homines intrare in veram requiẽ, non veteres. Intrauerũt tamẽ de illis patribus duo, scilicet, Caleb & Iosue: quia etiam in verã requiem intrant vnos & vnitas, id est, Christus significatus per Iosue: & ecclesia per Caleb cum omni nouitate filiorũ. Cùm ergo dixit filios habitaturos: & D historię alludit, & mysterium notauit. Dicat ergo. *Filij seruorum tuorum habitabunt*, scilicet, in annis tuis, id est, in æternitate tua. Filij inquam, s. prophetarũ & apostolorum quos genuerunt per verbum prædicationis, & euangelij, iuxta modũ loquẽdi Apostoli dicentis. 1. Cor. 4. In Christo Iesu per euangelium ego vos genui. Et isti sunt veri fideles & Christiani. Sequitur. *Et semẽ eorum in seculum dirigetur*: semen idem est quòd filij. Quod ideo dicit, quia fideles & veri Christiani æternaliter in patria dirigentur: quia semper actu & continuè directè ferẽtur in deũ. Vel aliter: per filios seruorũ intelligit opera bona illorum qui debitè seruiũt deo: quia virtute istorum operũ quæ à nobis generãtur & producũtur, E vt filij intramus requiẽ æternam. Et est sensus, Filij tui habitabunt, id est, serui tui per opera sua bona habitabũt in gloria. Et hoc notãs glo. dicit. Filij sũt opera bona sine quibus gloriã nemo intrat. Filij ergo seruorũ tuorum habitabunt, id est, serui tui per opera bona sua habitabunt, quasi per filios. Noli ergo esse sterilis, si vis habitare. Præmitte fœtus operũ quos sequaris; qui te reducãt ad terrã viuẽtium.

Filij sanctorũ dicũtur omnes iusti.

1. Cor. 4.

Filij dicuntur opera nostra.

Glosa.

Iu

In cuius figuram Ioseph filius Iacob antecessit patrem in Ægyptu. Et ait patri suo & fratribus suis. Ego præueni parare vobis escas. Ita ergo præcedát filij tui, id est, opera tua parare tibi escas refectionis æternæ. Quales enim filios præmiseris: tales sequeris. Hæc gl. Aduertát ergo illi qui viuétes opera mala præmittunt: vel aliena detinent: sed bona opera sequi volút: dum illa quæ ipsi restituere noluerunt: hæredibus suis restituéda relinquunt plus de illis quam de seipsis cófidentes. Si enim præmiseris opera bona: semé tuum in seculum dirigetur, id est, opera tua æternaliter te in deum dirigent. Quod ideo dicit, quia nihil tuttum ibidem potest intrare. Si auté præmiseris malos filios, id est, opera mala, cum illis in æternum cruciaberis. Quid auté propriè sit dirigere. vide versic. 1047. Sed hic fortè dices, Cùm sancti viri liberi sint & non serui, cùm Christus omnibus suis dicat, Iam non dicam vos seruos sed amicos: quare ergo hic serui appellátur: cum dicitur, *Filij seruorum tuorum*, id est, sanctorum prophetarum & apostolorum? Ad hoc respondet gl. ad Rom. 1. dicens quòd duo sunt genera seruitutis. Est enim seruitus timoris & pænæ seruilis: & est seruitus amoris & filiationis ac humilitatis: qua instar filij qui seruit, non vult offendere patré. Si ergo sanctos dictos seruos secundum humilitatis & amoris seruitutem putemus, nó errabimus. Non enim per hoc læditur veritas libertatis: quia omni libertate maiur est seruitus Christi: cui seruire regnare est. Vnde autem originé traxit vocabulum serui, vide vers. 1130. Notandum autem quòd non incongruè (vt dictum est) per filios intelliguntur opera nostra. Quod ostendit Greg. dicens, Non incongruè filiorum nomine opera designantur: sicut de muliere Paulus dicit: quòd salua erit per filiorum generationem. Neq; enim mulier, quæ cótinentiæ studens nequaquá filios generat: propter hoc salua non erit. Sed per generationem filiorum saluari dicitur, quia per effectum bonorum operú perpetuæ saluti sociatur. Nobiles ergo filij sunt opera recta: ignobiles verò peruersa opera &c.

Gen. 45. — Quæstio. — Ioan. 15. — Seruitus duplex. — Rom. 1. — Filij dicuntur opera nostra. Greg. lib. 4. moral. c. 30.

PSALM. CII.

1732 Benedic anima mea domino: & omnia quæque intra me sunt nomini sancto eius.

Huius psalmi titulus est. Psalmus ipsi Dauid. Hic psalmus historialis non est: sed totus doctrinalis. In ipso Dauid excitat seipsum ad laudádú Deú: vt suo exemplo ad hoc alios inducat. Et vt hoc efficacius faciat: hic ostendit rationes quare à nobis benedicendus est Deus. Sensus autem tituli apparet ex superius multotiés dictis. Iste ergo psalmus, quia in ipso Dauid ad laudem Dei excitat omnes: diuiditur in tres partes. Quia ad laudé Dei Dauid primò excitat naturam humanam: secundò excitat naturam angelicá: ibi, Dominus in cælo. tertiò generaliter excitat omné creaturam: ibi, Benedic domino anima. Circa primam partem vt omnes homines ad Dei laudem excitet, tria facit: quia primò recolit beneficia sibi à Deo data personaliter: secúdò beneficia populo Israel data specialiter: ibi, Faciens misericordiá. tertiò beneficia omnibus iustis data generaliter: ibi, Misericordia autem domini. Prima in duas: quia primò seipsum excitat ad Dei laudem: secúdò ad hoc multiplicem assignat rationem: ibi, Qui propiciatur. Quantum ergo ad primum ait, *Benedic anima mea domino*. Pro cuius euidentia est notandum, quòd benedicere quandoq; compositum est ex bene, & dico, dicis: & sic benedicere idem est quòd de aliquo bonum dicere, vel aliquem laudare. Et hoc contingit dupliciter: quádoq; voce, & sic benedicere est idem quòd aliú voce vel verbis laudare. Quandoq; verò hoc contingit, non voce, sed aliquo signo exteriori, vel opere. Et sic obediendo deo & præceptis eius, ipsum benedicimus: sicut in isto psalmo dicitur. Benedicite domino omnes ministri eius: qui facitis voluntaté eius. Sic etiam omnes creaturę ratione etiam caréntes Deum benedicunt: dum eius voluntati obtemperant: & seruant ordinem naturalem eis inditum. Sic etenim dicitur Dan. 3. Benedicite montes & colles domino &c. Quandoq; verò benedicere cóponitur ex bene siue bono: & do das. Et sic benedicere: idem est quòd bonum dare, siue boni datio. Et isto modo spectat ad maiores. Et sic nos Deum benedicere non possumus: quia nullú bonum sibi dare possumus: sed ipse nobis benedicit. Et de ista benedictione loquitur Apostolus. Sine vlla conditione: quod minus est, à maiore benedicitur. Ad propositum ergo psal. hic seipsum & suo exemplo alios ad benedicendum Deo excitat primo modo benedictionis. Et sic est sensus, *Benedic anima mea domino*, id est, lauda dominum qui dicit: sacrificium laudis honorificabit me. Et in hoc tangit benedictionem quæ fit voce siue verbis. Sed benedictionem quæ fit corde, vel operibus bonis tangit, cum subdit, *Et omnia quæ intra me sunt: nomini sancto eius*, scilicet, benedicant. quasi dicat secundum gl. Lauda Deum voce si est homo qui audiat, sed si non est homo qui audiat: lauda & clama sine voce. quia est Deus qui audit. Et hoc declarans, subdit. *Et omnia quæ intra me sunt &c.* id est, omnis cogitatio, omnes vires, nulla discrepet quin benedicat nomini sancto eius. Sicut enim nunquá desinis beneficia Dei recipere, sic núquam desinere debes Deum laudare. Vnde in prima parte versus, dicit, *Benedic anima mea domino*: excitat omnes vires exteriores animæ: vt est visus, auditus, loquela &c. Sed per secundam partem, dicit, *Et omnia quæ intra me sunt &c.* excitat omnes vires interiores animæ: vt sunt intellectus, voluntas, & memoria &c. quia omnia ista tam interiora quàm exteriora diuinis laudibus debét occupari seruando rectum ordinem in actibus suis propter qué Deus illa creauit. Hic ergo nota, quòd multipliciter debemus Deú benedicere. vide versicul. 502.

Benedicere est duplex. — Dan. 3. — Hebr. 7. — Benedicere deo debét omnia exteriora & interiora.

Benedic anima mea domino: & noli obliuisci omnes retributiones eius. 1733

Hic explicat aliis verbis hoc idem quod prius dixerat: addens modum quo Deo debemus benedicere, dicens, *Et noli obliuisci omnes retributiones eius.* Sicut enim summum ingratitudinis genus est acceptorum beneficiorum obliuio: vt dictum est superius versi. 1291. Si vis ergo debitè benedicere & laudare domino: noli obliuisci omnes retributiones eius. Quomodo autem hoc sit faciendú, ostendit hic gl. dicens, *Noli obliuisci omnes retributiones eius*: vt, scilicet, non sit ante oculos mentis tuæ delectatio peccati: sed peccati damnatio & quasi remissio Dei. Cogita omnia mala tua: quia quot sunt mala tua: tot sunt bonæ Dei retributiones. Nó ergo poterunt ante oculos tuos esse omnes retributiones Dei:

Peccatorú cósideratio ad Deú benedicendú nos inducit.

dei: nisi ante oculos tuos fuerint omnia peccata A tua. Et notat gl. quòd non ait omnes tributiones: sed omnes retributiones. Aliud enim debebatur nobis: & aliud redditum est, quod non debebatur. Homo tribuit mala pro bonis: & Deus ei retribuit bona pro malis: pro quibus bonis tribuit homo mala. Ecce bonū est: quia homo est, & quia viuit, & quia ad imaginem Dei factus est. Pro quibus cū debuisset reddere deo similitudinem, reddit dissimilitudinem. Et pro his malis reddit Deus bona inspirando pœnitētiam & præstando veniam. Ideo

Psal.115. alibi dicit, Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Tribuit mihi cùm me fecit: retribuit cū me recreauit & iustificauit. Istę ergo sunt retributiones Dei. Item cogita, non solùm quæ tibi bona retribuit: sed à quantis malis te præserua- B uit. Quæ considerare ostendit Gregorius, dicens,

Grego.lib.23. moral.c.14. Consideremus igitur: quia aut tales sumus &c. vide versi. 1562. Item nota quòd retributionis multę sunt species. vers. 67. & 535. Sed hic forte dicet aliquis,

Quæstio.

Missa quandoque finitur per ite missa est: quandoque per benedicamus: quandoque per requiescant.

Cùm tā sedulè inducimur, vt in omnibus operibus nostris benedicamus domino: quare ergo nō in omni missa: quæ inter omnia est sacrificiū & excellentior Dei laus: non semper dicimus, Benedicamus domino: sed aliquando Ite missa est: aliquādo Requiescant in pace: aliquando Benedicamus domino? Respondeo, quòd sicut missæ celebrātur pro tribus generibus personarū: sic & tribus modis terminantur. Aliquæ enim missæ celebrātur ad honorem sanctorum in cælo existentium. Et tunc in fine missæ dicitur, Ite missa est. quasi dicatur per C sonis ibi existentibus, Ite ad bene agendum: vt mereamini ire in cælum: sicut fecerūt sancti, quorum missam celebrauimus. Et quia possent forte respōdere. hoc libenter faceremus si haberemus auxiliū Dei. Ideo eis respondens sacerdos vel diaconus dicit, Missa est. scilicet hostia in cælis ad interpellendum pro vobis. Aliquando verò missæ celebrātur ad deuotionem viuorum: vt sunt missæ peculiares. Et istæ finiuntur per benedicamus domino. quasi dicat, In nostris tribulationibus & pœnis, benedi-

Iob 1. camus domino: sicut fecit Iob, dicens, Sit nomen domini benedictum. Aliquando missæ celebrātur pro defunctis. Et tunc finiuntur per requiescant in pace. quasi dicat, Pœnæ existentium in purgatorio sunt ita graues, quòd cum lachrymis debemus ora D re vt ab eis absoluantur.

1734 Qui propiciatur omnibus iniquitatibus tuis: qui sanat omnes infirmitates tuas.

Hic Dauid vt ad laudē Dei magis excitetur, recolit beneficia à Deo sibi collata. Et sunt tria. Primum est peccatorum absolutio. Secundum est à morte præseruatio: ibi, Qui redimit. Tertiū est orationis exauditio: ibi, Qui replet. Quantum ad pri-

Beneficiū est vel bonum datum vel malū ablatū.

mum sciendum, quòd tātum est beneficium alicui collatum: quantum est bonum quod per illud cōsequitur: vel malū quod per illud declinatur. Nullum autem maius malum potest esse quàm pecca- E tum & iniquitas: immo propriè solum hoc dicitur malum. Quoniam vt dicit Cañ. Mali nomine illa solum intelliguntur, quæ mentem crimine implicant. Vnde paupertas corporis, ægritudo, mors, vel ignobilitas mala non dicuntur: sed solum peccata dicuntur mala 15. quæst. 1. illa cauenda sunt. Cum ergo Dauid multis peccatis fuerit implicatus & enormibus. vt patet versi. 54. quæ tamē sibi à Deo omnia gratiose dimissa fuerūt. vt patet 2. Reg. 12. 2 Reg 12.

Ideo hoc pro magno beneficio sibi collato ad memoriam reducit animæ suæ, dicens, *Qui propiciatur omnibus iniquitatibus tuis.* Quid autē propriè sit propiciari. vide ver. 355. Et multipliciter nobis Deus propiciatur ver. 1012. Notandū autem quòd quāuis omnis infirmitas ex peccato processerit: quia si non fuisset peccatum, nulla pœna fuisset: tamē etiā infirmitas carnis quādoq; causa est peccati. Vnde etiam & caro integra ante peccatum fuit quædam circunstantia minuens peccatum hominis: vt non tantum peccaret, sicut angelus fecit, qui erat sine carne. vt ostendit Grego. dicens, Duas ad se intelligēdum creaturas fecerat Deus: angelicam, scilicet, & humanā. Ambas verò superbia perculit, & à statu ingenitæ rectitudinis fregit. Sed vna tegmē carnis habuit: alia verò nihil infirmum de carne gestauit. Angelus namq; solummodo spiritus est: homo verò spiritus & caro. Misertus ergo creator vt redimeret, illam ad se debuit reducere, quam in perpetratione culpæ ex infirmitate aliquid constat habuisse. Et eo altius debuit apostatam angelum repellere: quo cum à persistendi fortitudine corruit: nihil infirmum in carne gestauit. Vnde rectè cum Psalmista misertum redemptorem hominibus diceret: ipsam quoq; causam misericordiæ expressit, dicens, Misertus est dominus timentibus se: quoniam ipse cognouit figmētum nostrum: memoratus est quia caro sunt. Ac si diceret, Quo eorū infirma vidit: eo culpam districtè punire noluit &c. Ex quo apparet quòd etiam caro ad peccandū inclinat. Et ideo Deus remittēdo peccata, & post remissionem peccatorum carnis infirmitates sanat: & hoc per gratiā mitigando carnis desideria: quādoq; prosperis: quandoq; aduersis ne mentem superent. Et hoc notans hic glos. dicit, *Qui propiciatur omnibus iniquitatibus tuis:* remittendo eas. Qui etiam post remissionem iniquitatum: sanat omnes infirmitates tuas: quia corpus infirmū est: & ex lāguore corporis multa suggeruntur animæ: carnalia desideria titillāt: & quibusdam capitur anima: vt carnis fragilitas pauperem inclinat ad furtum: colericum ad iram: sanguineum ad libidinem. quæ omnia ex infirmitate carnis procedunt. Sed non est timendum: quia Deus per gratiam sanat omnes infirmitates tuas, scilicet, ne animæ possint dominari: nunc fouendo blandis: nūc secādo asperis. Omnipotenti enim medico nullus languor insanabilis occurrit. Maxime autem istas infirmitates sanabit in fine: quando corruptibile hoc induet incorruptionem. Nota quòd duplex est infirmitas: scilicet corporis & animæ. versicu. 55. Infirmitas omnis ex peccato processit, versi. 611.

Caro est causa peccati & peccatū manet.

Grego.lib.4. moral.c.9.

Psal.77.

Glosa.

Qui redimit de interitu vitam tuam: qui coronat te in misericordia & miserationibus. 1735

Hic ostendit secūndum beneficium, quod fuit à morte præseruatio. Vbi nota, quòd interitus dicitur mors: ab interimo, mis. vide supra ver. 529. Dauid autem pluries fuit in periculo mortis. Tū quia vir bellicosus fuit, & ex consequenti multotiens vulneratus. Tum quia Saul fecit custodire domum Dauid de nocte, vt mane interficeretur: sed Michol vxor eius ipsum emisit per fenestrā: vt habetur 1. Regum 19. Tum quia Saul dū Dauid psalleret ante eum,

David multotiēs fuit in periculo mortis.

1.Reg.19.

eum, nisus est cõfigere lancea Dauid in parietem: sed lancea casso vulnere perlata est in parietem: vt habetur ibidem. Similiter quando Saul eum exercitu suo circundedit locum in quo erat Dauid in modũ coronæ vt ipsum interficeret: sic quòd tunc desperauit Dauid posse euadere mortem. Sed dominus sua gratia ipsum liberauit: quia tunc nutu dei nuncius venit ad Saul, dicens, Festina, quia infuderunt se Philistei super terràm. Ex quo Saul cõpulsus est recedere, & Dauid dimittere. vt habe-
1. Reg. 23 tur 1. Regum 23. Et sic multotiens Dauid fuit in periculo mortis: sed miraculosè liberatus à Deo. Et hoc sibi ad memoriam reducens, dicit sibiipsi, Benedic anima mea domino: qui redimit de interitu, scilicet de morte vitã tuam. Et quod plus est non solùm ipsum à morte saluauit, sed etiã ex abũdanti misericordia ipsum regem super populũ suũ constituit. primò super tribum Iuda. vt habetur 2.
2. Reg. 2. Reg. 2. Deinde supra totum Israel. vt habetur 2.
2. Reg. 5. Reg. 5. Et hoc notans ait, *Qui coronat te in misericordia*, scilicet, quando ipsum fecit regem supra tribũ Iuda, & in miserationibus, quando fecit regem super omnes duodecim tribus. Et per hoc multo fortius vult inducere omnes fideles ad benedicẽdum & laudandum Christum: qui nos à spirituali peccati morte redemit: quasi dicat, Si ego benedico Deum: quia me redemit à morte corporali: quanto magis omnes debemus Christo benedicere: qui nos suo sanguine à morte spirituali redemit? Quod solus Christus Deus & homo facere potuit. vide vers. 662. & 794. & 803. Et nõ solum redemit nos: peccatum nostræ mortis exoluendo: sed etiam nos redẽptos coronat in gloria. vide vers. 1021. Et hoc facit in misericordia & miserationibus: quia corona gloriæ excedit merita nostra: propter quod opus misericordiæ dicitur: quamuis etiam ibi sit opus
2. Tim. 4. iusticiæ: vt dicit Apostolus. Reposita est mihi corona iustitiæ &c. Vel hoc possumus intelligere, de corona meritorum: quæ principalius à Dei gratia procedunt: vt ostendit magister lib. 2. dist. 26. Sic quòd secundum diuersitatem meritorum diuersificatur & corona iustorum. Et de ista corona dici-

Coronat Deus iustos corona meritorum.

Tobiæ 3. tur Tobiæ 3. Hoc autẽ pro certo habet omnis qui colit te: quia vita eius si in probatione fuerit, coronabitur.

1736 Qui replet in bonis desiderium tuum: renouabitur vt aquilæ iuuentus tua.

Hic ponitur tertium beneficium, scilicet orationis exauditio. Vbi nota quòd Dauid maximè in præsenti vita duo desiderauit. scilicet regimen populi Dei, & Dei visionem. Primò enim desiderauit
2. Reg. 3. habere coronam regni. Vnde 2. reg. 3. dixit Abner ad Dauid, Surgam vt congregem ad te dominum meum omnẽ Israel, vt imperes omnibus, sicut desiderat anima tua. Et hoc eius desiderium impleuit Deus, qui ipsum assumpsit ad regnum. vt patet 2. Regum 5. Sed fortè dices, Nunquid istud desiderium est iustum? Et videtur quòd non: quia omne dominium & prælatio ex vitio processit. vt patet ver. 1690. Item quia appetere dominationẽ est desiderium ambitionis. Ad oppositum videtur Apostolus dicere, Si quis episcopatum desiderat, bonũ opus desiderat. Respondeo, quòd in dominio vel prælatione duo continentur, scilicet, honor & labor. Honor mentem extollit: labor, subditos guber-

Quæstio. Dominari vel episcopari qualiter desiderari licet & qualiter non. 1. Tim. 3.

A nat & regit. Ratione honoris nõ licet: quia est præsumptuosum. Ratione laboris licet, & est meritorium. Vnde glo. 1. Tim. 3. sic ait, Si quis episcopatũ desiderat &c, id est, qui desiderat operari & prodesse multis: non superbè dominari: vt scilicet desideret opus non dignitatem, laborem non delitias, nõ crescere fastigio, sed humilitate decrescere: vt fiat seruus & minister hominum propter Christum, vt etiam intermissã Rachele decora facie, sed non relicta: cum Iacob intret ad Liam oculis lippam: & de monte cum Moyse descẽdat ad campos: de ocio cõtemplationis ad laborem actionis. Non sic enim quisq; debet esse ociosus, vt in eodem ocio vtilitatem non cogitet proximi: nec sic actuosus: vt contemplationem non requirat Dei. In ocio non iners
B vacatio delectare debet: sed inquisitio, vel inuẽtio veritatis: vt in ea quisq; proficiat: & quod inuenerit, alteri non inuideat. In actione verò non amandus est honor sine potentia: quia in hac vita omnia sunt vana sub sole: sed opus ipsum quod per eundẽ honorem vel potentiam fit: vt sic rectè & vtiliter fiat, vt valeat ad salutem subditorum. Ideo rectè ait apostolus. Si quis episcopatum desiderat, &c. Exponere voluit quid sit episcopatus: quia nomẽ est operis, non honoris. Græcũ enim vocabulum est atq; inde ductũ: quòd ille qui præficitur, illis quibus præficitur superintẽdit curam eorum, scilicet. gerens. Scopos quidem intẽtionem notat. Episcopus ergo latinè superintendens dicitur: vt intelligat se non esse episcopum qui præesse desiderat, nõ
C prodesse &c. Ad propositum ergo Dauid desiderabat regnum Israel, nõ vt præesset principaliter: sed vt prodesset. Et in hoc eius desiderium à Deo fuit impletum. Quoniam vt dicitur Psal. 77. Deus elegit Dauid seruum suum pascere Iacob seruũ suũ, & Israel hæreditatem suam. Et sequitur, Et pauit eos in innocentia cordis sui &c. non dicit: & subiecit eos. Et quia in dignitate regia solum desiderabat prodesse, nõ præesse: ideo Deus impleuit desiderium suum. Quoniam vt habetur Prouerb. 10. Desiderium suum dabitur iustis. Secundò Dauid desiderauit Dei visionem, dicens, Psal. 41. Sicut desiderat ceruus ad fontes aquarũ, ita desiderat anima mea ad te Deus. Sed hoc desiderium ipsius fuit impletum etiã in vita præsenti: quia super omnes
D prophetas hic clarius Christi mysteria fuit contẽplatus. vt patet vers. 1683. Vnde & de seipso, dicit. Psal. 126. Beatus vir qui impleuit desiderium suum &c. Hoc ergo beneficiũ recolens, vt magis seipsum ad Dei laudem excitet, dicit, *Qui replet in bonis desiderium tuum.* Verum quia hoc sanctorum desiderium, scilicet, vidẽdi deum hic in vita ex parte licet possit impleri, non tamẽ ex toto. Ideo si quæras, quando hoc desiderium ex toto erit impletum: vt anima totaliter sit satiata. Respõdet, quod hoc erit quando renouabitur vt aquila iuuentus tua. q. d. secundum glo. Desiderium hoc in præsenti totaliter non impletur: sed quando erit ad instar aquilæ renouata iuuentus tua, scilicet, ad immortalitatem. Similitudo enim data est (quia dicit vt aquilæ) quanta
E dari potest de re mortali ad immortalem. Dicitur aquila dum senio grauatur, rostri immodicè crescentis vnco non posse aperire os, & cibum capere: & inde languescit: sed quodam instinctu naturæ collidit rostrum ad petram: & excutit rostri onus quo cibus impediebatur: & redit ad cibum: & ei omnia reparantur, vt robore iuuenis fiat, Sic & quod nos impedit comedere panem nostrum, pe-
tra

Ecclef. 1. Psal. 77. Prouerb. 10. Psal. 41. Psal. 126. Aquila quomodo renouatur. Glosa augusti.

tra anfert & excutit vetustatem, id est, Christus vt in eo renouamur, quibus vetustas peccati claudit os oblitis manducare panem nostrum. Vel per renouationem aquilæ intellige renouationem veteris hominis per statum pœnitentię ad gratię nouitatem. Dicit enim magister de proprietatibus rerũ lib. 12. quòd aquilæ natura est quòd cum senuerit: in alis habet granedinem: in oculis caliginé: in rostro nimiam sentit duriciem. tũc fontem aquę scaturientis petit: & altissimè per directum aeris sensum volat: & ex motu & ex aeris calefactione & solis appropinquatione se calefactam sentiens, subito in fontem descẽdit. In quo mutatis plumis & oculorum caligine ascendit recens de fonte. Sic & conformiter pœnitẽs: dum se grauari sentit in plumis, vt ad alta contemplenda euolare minimè possit peccatorum pondere pressus, & oculorum mẽtis caliginem pati: incipit cælestia quantum potest considerare: & per aliqualem affectionem ad Deũ appropinquare. Et tunc calefactus proprio motu, scilicet, timore ac etiam appropinquatione ad solem, scilicet, etiam amore iustitiæ: tunc de peccatis dulendo se immergit in aquam frigidam, scilicet, lachrymarum, & sic renouatur, & ad pristinũ statum reducitur. De hoc vide in litera aquila, parte sexta.

Aquila significat pœnitentes.

1737 Faciens misericordias dominus & iudiciũ, omnibus iniuriam patiẽtibus.

Hic inducit beneficia data specialiter populo Israeli: vt non solùm seipsum, sed etiam totum populum Israel excitet ad Dei laudẽ. Et diuiditur in duas partes: quia primò ponitur beneficiorũ collatio: secũdò ad hoc multiplex adducitur ratio: ibi, Quomodo miseretur. Prima pars diuiditur in quatuor partes, secũdum quòd quatuor narrat beneficia eis à Deo collata. Primũ, quia eos à iugo seruitutis liberauit. Secundò, quia eos per legem datam informauit: ibi, Notas fecit. Tertiò, quia eos peccãtes patiẽter expectauit: ibi, Miserator. Quartò, quia iram suam erga eos temperauit ibi, Nõ in perpetuum irascetur. Quantũ ad primũ notat beneficium liberationis de Ægypto, dicẽs, quòd ipse dominus est faciens misericordias, scilicet, omnibus iniuriam patientibus. Filij enim Israel in Ægypto multas iniurias patiebantur. vt patet Exod. 1. Quia Ægyptij affligebãt iniuste filios Israel in operibus luti & laterum: & ad amaritudinem deducebant vitam illorum. Insuper & crudele pręceptum contra filios Israel ne multiplicarentur fecit Pharao: vt scilicet omnes mares filiorum Israel, statim cùm nati essent, interficerentur. Istas iniurias cernens dominus, misericorditer illos de tanta seruitute liberauit: & eos per manum Moysi eduxit de Ægypto. Et hoc est quod ait, quòd dominus est faciens misericordias omnibus iniuriã patientibus, id est, omnibus filiis Israel, dictas iniurias in Ægypto patientibus eos liberando. *Et iudicium.* hoc refertur ad ipsos Ægyptios qui iniuriam inferebant: quibus iudiciũ fecit ipsos mirabiliter diuersis plagis puniendo: & similiter Pharaonem cum toto exercitu suo in mare submergendo. vt patet Exod. 14. Est ergo sensus versiculi, quòd dominus est faciens misericordias omnibus patientibus iniuriã: & est faciens iudicium omnibus, scilicet facientibus iniuriam. Iudicium enim significat actũ ipsius habitualis iustitiæ quo puniuntur mali: vt dictum

Exod. 1.

Exod. 14.

A fuit versi. 1622. Per hæc enim verba vult ostendere Psalmista, quòd Deus à nobis semper est laudãdus: quia est faciens misericordiam & iudiciũ. sed misericordiam bonis: iudicium autẽ malis. Et nota hic, quòd Deus miseretur maximè tribus generibus personarum, scilicet primò aliis misericordiã facientibus. Matth. 5. Beati misericordes &c. Sed sciendum quòd vera misericordia in duobus consistit, scilicet, in dimittere & dare. & vnum sine alio imperfectum est: vt ostendit Greg. 22. moral. c. 12. dicens. Scriptum est, Dimittite & dimittemini: date & dabitur vobis. Dare namque nostrum ad res pertinet, quas habemus exterius: dimittere autem ad relaxandum dolorem quem ex aliena culpa cõtraximus interius. B Sed sciendum est, quòd qui dimittit, & non dat: & si non plenè operatus est: meliorem tamen partem misericordię tenuit. Qui autem dat, & minimè dimittit: omnino misericordiã nullam facit: quia ab omnipotenti Deo munus ex manu non accipitur, quod corde obligato in malicia profertur. Mũdari quippe debet animus priusquam eleemosynam tribuat: quia omne quod datur Deo, ex dantis mente pensatur. Cuncta namq; maliciæ macula ab interiori nostro homine tergẽda est: quia irã iudicis placare nescit oblatio, quæ non placet ex immũdicia offerẽtis. Vnde scriptum est, Respexit Deus ad Abel & ad munera eius: ad Cain autem & ad munera eius non respexit. Neq; etenim sacrum eloquium dicit, Respexit ad munera Abel: ac deinde subiũxit ad Abel: sed respexit C ad Abel primò: ac deinde subiunxit & ad munera eius. Et rursum dicit: quia nõ respexit dominus ad Caim, ac deinde subdit, nec ad munera eius. Ex dãtis quippe corde id quod datur accipitur. Iccirco non Abel ex muneribus: sed ex Abel munera oblata placent. Prius namq; ad eum legitur dominus respexisse qui dabat &c. Vnde qui dat & nõ dimittit: res temporales dat deo, sed seipsum diabolo. vide versi. 484. Ideo scribitur Eccl. 30. Miserere animæ tuæ placens deo. vt scilicet tibi primò miserearis, deinde proximo. Secũdò Deus miseretur à malo recedentibus, scilicet per contritionem peccati. Iohel 2. Conuertimini ad dominum Deum vestrũ: quia benignus est, & multæ misericordiæ &c. Tertiò miseretur iniuriam patientibus, vt hic. Sed no D ta quòd patiens quandoque dicitur à passione. Et sic etiam dæmones & mali homines inuiti puniũtur: & sic non est meritorium. Quandoq; autem dicitur à patientia: & sic patiens diuinam misericordiam meretur.

Matth. 5.

Dimittere & dare quomodo differunt.

Luc. 9.

Dimittere melius est quam eleemosynã dare.

Munus dati ex corde dantis pensatur.

Eleemosyna in peccato facta non valet.

Genes. 4.

Eccl. 30.

Iohel 2.

Notas fecit vias suas Moysi: filiis Israel voluntates suas. 1738

Hic notat secundum beneficium, scilicet datæ legis. Præcepta enim in lege à deo data, erant viæ domini: quia, scilicet per illa patet seu paratur nobis via veniendi ad Deum. Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi serua mandata. Dando enim legem nota fecit præcepta: notas etiam fecit voluntates E suas filiis Israel. Sed illa Moysi immediatè per seipsum, vel ministerio angelico manifestauit: sed populo Israel mediante ipso Moyse. Sed dubitabit aliquis: quomodo Deus notas fecit volũtates suas filiis Israel: cùm Dei voluntas sit nobis incognita: maximè in his quæ tangunt homines. Certum est enim quòd Deus certos vult saluare, & certos dãnare: quia vult prædestinatos saluare & damnare

Matth. 19.

præscitos:

præscitos: & voluntariè quos voluit prædestinauit. A Sed quis hominum nouit in vita præsenti, an Dei voluntas sit ipsum esse prædestinatum, an nó: Certè nullus. Ideo dicitur Eccl. 9. Nemo scit vtrú amore vel odio dignus sit. Præterea cum voluntas Dei sit idem quod Deus: & ideo sicut est solum vnus Deus, sic solum erit vna voluntas Dei. Quomodo ergo plures dei asserit esse voluntates, dicens, *Notas fecit filiis Israel voluntates suas.* Notádú ergo quòd voluntas Dei cum sit vna & simplicissima, vt dictú est versic. 1516. tamen voluntatem Dei impropriè scriptura multipliciter accipere consueuit, scilicet, quandoq; pro præcepto: quandoq; pro consilio: quandoq; pro prohibitione: quæ tamen in se non sunt Dei voluntas: sed sunt aliqua signa exteriora B diuinæ voluntatis. Sicut dicimus punitionem esse signum iræ diuinæ: cùm tamen punitio qua ponit peccatores, non sit ira Dei: quia ira in deo non cadit. Sic dicimus illas esse volútates Dei: quia signa voluntatis. Et quantum ad ista talia signa voluntatis diuinæ: quæ impropriè dicuntur voluntas Dei: certum est quòd illas volútates nobis fecit notas: vt puta voluntatem præcepti per affirmatiua præcepta: & voluntatem prohibitionis per præcepta negatiua: voluntaté consiliationis per consilia quę dedit hominibus. Et de istis loquitur, dicens, *Notas fecit filiis Israel voluntates suas.* Notádum etiam quòd accipiendo voluntatem Dei pro signis voluntatis eius: voluntas Dei non semper impletur: quia nec omnes eius præcepta affirmatiua vel negatiua seruant. Vnde & ipse voluntate signi multa præcipit, C quæ nó vult adimpleri voluntate beneplaciti: quia illa semper adimpletur. de qua dicitur Psalm. 134. Omnia quæcunq; voluit fecit dominus in cœlo & in terra.

Voluntas Dei quomodo est hominibus nó.

Psal. 134.

1739 Miserator & misericors dominus longanimis & multum misericors.

Hic ponit tertium beneficium, scilicet, patientiæ Dei in expectatione peccatorum. In hoc enim quòd Deus peccatorem non statim punit æternaliter cùm peccat: sed ipsum patienter expectat ad pœnitentiam vt conuertatur: apparet magna Dei misericordia. Quam notans Apostolus ait, An diuitias bonitatis illius patiétiæ & benignitatis có- D temnis? Ignoras quòd patientia Dei ad pœnitentiá te adducit? Tu autem secundum duritiam tuam, & cor impœnitens thesaurizas tibi iram, &c. De ista autem misericordia Dei, qua peccatores patienter expectat, vide versi. 75. & 484. & 1265. Hanc ergo notans dicit, *Miserator & misericors dominus, &c.* Vbi gl. Miserator actu: sed misericors natura. Misericordiam necessariò sequitur patientia. Vnde subdit, *Longanimis*: quia peccatores sustinet. & multú misericors quia nó solum expectat: sed etiam dat bona & multis modis vocat. Vocat enim Deus peccatores beneficiis creaturæ: vocat impartiendo tépus viuendi: vocat per lectorem; vocat per tractatorem: vocat per intimam cogitationem; vocat per flagellum correctionis: vocat per misericordiam E consolationis. Qualiter autem Deus sit misericors vel misericordia cadat in deo. vide versi. 55. Misericordia Dei in quibus consistit: vide versi. 592. Misericordia Dei quomodo differt à miseratione ver. 664. Misericordia Dei est multiplex versic. 833. & 834. Istud autem beneficium misericordiæ & expectationis multipliciter Iudæorum populo Deus

Rom. 2.

Vocat deus peccatores multipliciter.

concessit: quia multotiens in deserto ipsum ad iracundiam concitauerunt. Vnde de illo populo dixit dominus Moysi. Nume. 14. En iam tentauerút me per decem vices: Tamen (vt dicitur Psal. 105.) vidit cum tribularentur, & audiuit orationem eorum: & dedit eos in misericordias, &c. Et nota quòd talis ac tanta est Dei misericordia, quòd in omni loco & ad omnes se extédit: & reperitur vbiq;. Nam si sursum ad cœlum respicias, ipsam in cœlo reperies: quia ibi beatos vltra condignum præmians. Psalm. 35. Domine in cœlo misericordia tua. Si in mundo, ibi est peccatores patienter expectás. Esa. 30. expectat dominus vt misereatur vestri. Si in purgatorio: ibi est per sanctos angelos ibidem cófortans animas. Eccles. 51. Liberasti me à pressura flammæ quæ circundedit me secundum multitudinem misericordiæ nominis tui. Si in inferno: ibi est damnatos mitius puniendo quàm meruerunt. Vnde Psal. 76. Núquid obliuiscetur misereri Deus: aut continebit in ira sua misericordias suas? &c.

Nume. 14.
Psal. 105.
Misericordia Dei est in omni loco.
Psal. 35.
Esa. 30.
Eccl. 51.
Psal. 76.

Non in perpetuum irascetur: neque in æternum comminabitur. 1740

Hic ostendit quartum beneficium: quia scilicet iram suam circa illos temperauit. Temperatur autem ira alicuius dupliciter, scilicet, ipsam terminádo, & ipsam mitigádo. Sic & Deus circa illum populum iram suam terminauit: & secundò illá mitigauit: ibi, Non secúdum. Quantum ad primú sciédum quòd electis suis deus dicitur iratus, quando eos hic ponit ne ipse puniat ęternaliter. Sicut pater iratus videtur filiis qñ ipsos corrigédo verberat, quę tñ correctio nó ex ira sed magno ex amore procedit. Apoc. 3. Ego quos amo, corripio & castigo. Quod ostendit Greg. dicens, Omnipotens Deus eos quos in æternum diligit: aliquádo ad tempus relinquit. Vnde scriptum est, Ad punctum in modico dereliqui te: & in miserationibus magnis cógregabo te. In momento indignationis meæ abscondi faciem meam paulisper à te: & in misericordia sempiterna miseratus sum tui. Et hoc est quod Psalmista deprecatur, dicens, Non me derelinquas vsquequaque. Derelinqui igitur sese posse ad modicum vtiliter nouerat: qui ne vsquequaq; derelinqueretur petebat. Sanctos suos dominus veniendo adiuuat: derelinquendo probat: donis firmat: tribulationibus tentat. Iustam quippe animam gratia reuocat: tentatio interrogat. Et omnipotens Deus electorum suos aduersarios quandoque permittit témporaliter excrescere: vt per illorum sæuitiam purgetur vita bonorum. Nunquam quippe dominus bonis malos aduersos esse permitteret, nisi etiam quantum prodessent, videret. Nam dum iniusti sæuiunt, iusti purgantur. Et vtilitati innocentium proficit vita prauorum, dum hanc puniendo humiliat: & humiliando semper ad melius format, &c. vide ibi. Vnde sequitur eodem cap. Quia igitur mala prauorum: dum bonos cruciant, purgant: vtilitati iustorum militat etiam potestas prauorum. Sed talis ira Dei erga electos non semper durat: sed temporaliter transit & terminatur. Propter quod dicitur, In me transierunt iræ tuę. Quod autem transit: non in perpetuum durat. vide versicul. 1497. Et hoc notans Psalmista dicit, quòd non In perpetuum irascetur, scilicet, electis suis. Qualiter autem ira cadat in deo. vide versi. 55. 684. 1360. Item nota quòd ira Dei diuersos habet effectus. vide versi. 1563.

Ira Dei prodest bonis.
Apoc. 3.
Greg. 20 moral. c. 22.
Esa. 54.
Psal. 118.
Boni per malos purgantur.
Psal. 87.

1741 **Non ſecundum peccata noſtra fecit nobis:neque ſecundum iniquitates noſtras retribuit nobis.**

Hic ponit iræ circa illos mitigationem. Et primò ponit ipſius mitigationem:ſecundò mitigationis modum:ibi,Quoniam ſecundum altitudinem. Quantum ad primum ſciendum, quòd in hoc mitigatur ira Dei erga peccatores:quia etiam eos puniendo punit citra condignum : ſicut ſemper præmiando vltra condignum præmiat. Vnde quilibet peccator percuſſus a Deo , rectè dicere debet illud Iob 33.Deliqui:& vt erã dignus non recepi.Quod exponẽs Greg.ait, Vnuſquiſq; enim in flagello poſitus,minus adhuc peccata ſua conſiderat,ſi vel tãto vel amplius ſe percuſſum quàm merebatur,æſtimat.Iſte autem quanto maiorum extra conſiderat: tanto ſe minus percuſſum quàm merebatur agnoſcit: quia in illorum iuſtitia conſpicit quàm grauis culpa fuerit quòd errauit.Et icirco illud quod patitur diſtrictum eſſe non ſentit:quia diſtrictè nouit pẽſare quod fecit. Valde autem facile eſt:vt peccatorem quiſq; ſe eſſe cõfiteatur cum nihil pro peccato ſuo patitur. Sed cum de peccato flagello interueniente corripimur,murmuramus. Pæna ergo nos interrogat,ſi veraciter cognoſcimus culpã. Et ibidem Greg.dicit , Si ſollicita conſideratione pẽſamus quantum quotidie contra auctorem noſtrũ delinquimus agnoſcimus. Si autem culpas perpẽdimus : profectò æquanimiter flagella toleramus, Dolor quippe flagelli temperatur , cum culpa cognoſcitur. Quia & tanto quiſq; patientius ſerramẽtum medici tolerat,quanto putridum cõſpicit eſſe quod ſecat. Cùm ergo quiſq; quæ fecit bene conſiderat:profectò intelligit quòd cũcta quæ patitur minora ſint quàm meruerat.Hoc ergo bene conſiderans Pſalmiſta dicit , *Non ſecundum peccata noſtra fecit nobis,&c.* Ad hoc autem intelligendum quærũt aliqui vtrum Deus peccatum per iuſtitiam punire poſſet ſine miſericordia,vt ſi puniret peccatum vel peccatorem,quantũ puniri meretur de condigno. Et videtur quòd ſic:quia hoc præcipit fieri:ergo & hoc ipſe facere poteſt. Patet antecedens, Apoc.18. Quantum glorificauit ſe,& in delicijs fuit:tantum date ei tormentum & luctum.Et Deute.25. Secũdum menſuram delicti erit & plagarum modus. Item quia non poteſt punire ſine iuſtitia : cum ſit ſummè iuſtus.Ad oppoſitum , quia deo proprium eſt miſereri & parcere.Et quia in opere Dei cõcurrit miſericordia & iuſtitia.Pſalm.24.Vniuerſæ viæ domini miſericordia & veritas. Reſpondeo quòd Deus non poteſt punire peccatorem , quantum peccator puniri meretur:quinimo ſi puniret eum quantum meruit puniri , ſequeretur quòd nullus peccator pænam aliquam haberet.probatur,quòd omnis peccator ingratus eſt Deo. Omnis autem ingratus meretur de cõdigno priuari omni beneficio accepto ab illo cui eſt ingratus, Cũ ergo peccator a Deo acceperit beneficium eſſentiæ,meretur priuari eſſentia:ergo & annullari. Si autẽ peccator eſſet annullatus,nullam pænã haberet: quia quod nihil eſt,nullam pænam pati poteſt. Ad rationes autem in oppoſitum dicitur, quòd in illis auctoritatibus ly quantum , denotat æqualitatem proportionis pænæ ad peccatum : nõ æqualitatem quantitatis. Et quòd iuſtitia Dei intrinſecè includit miſericordiam.

Punit Deus peccata citra condignum.

Iob 33.

Greg.24.moral.c.12.

Greg.10 moral.c.8.

Quæſtio. Peccator an puniri poſſit ad condignũ.

Apoc.18.

Deute.25.

Pſal.24.

Quòniam ſecundum altitudinem cœli à terra : corroborauit miſericordiam ſuam ſuper timentes ſe. 1742

Hic declarat modum mitigationis iræ diuinæ. Ira autem Dei erga nos mitigatur,& quo ad pænãt quia minus punit quàm peccator puniri meretur, vt dictum eſt.& quo ad culpam:quia culpam mortalem quæ de ſe nõ meretur veniam, vnde & mortalis vocatur:ſua gratia remittit. Et ſecundum iſta duo:iſta pars habet duas partes. Quia primò agit de mitigatione iræ Dei quo ad pænam:ſecundò de ipſa quo ad culpam:ibi,Quantum diſtat ortus.Pro euidentia iſtorum duorum notandum quòd multo maior eſt diſtantia ab oriente vſq. ad occidens, quàm ſit à terra vſq; ad cœlum. cõſideremus ergo ſpheram cœli in quo ſol eſt poſitus:qui facit oriẽtẽ & occaſum. Diſtantia in ipſo orientis ad occaſum eſt directè ſecũdum diametrum circuli ipſius. Vnde ſi circulus illius cœli continet ſexaginta milliaria:diameter eius cõtinet tertiam partem.ſcilicet, viginti.Linea autem ducta à centro circuli vſq; ad circumferentiam continet ſolum ſextam partẽ circunferentiæ circuli,ſcilicet decem. Et ſic diſtantia orientis ab occidẽte in circulo eſt maior quàm diſtantia cœli à terra : etiam vſq; ad centrum terræ. Cùm ergo culpa ſit maius malum quàm pæna,immo ipſa pæna propriè malum nõ dicatur : ideo per diſtantiam cœli a terra intelligit ipſam remiſſionẽ vel mitigationem pænæ.ſed per maiorem diſtãtiã, ſcilicet,orientis ab occidente,intelligit remiſſionẽ culpæ. Quantum ergo ad mitigationẽ iræ ſuæ quo ad pænam dicit, *Quoniã ſecundum altitudinem cœli à terra corroborauit,&c.* quaſi dicat,quia quãtitas pænæ debitæ intelligitur ſecundũ altitudinem cœli à terra:iſtã altitudinẽ mitigat corroborando miſericordiã ſuã ſuper timentes ſe:quia quanta eſt illa latitudo pænæ debitæ:tãta fuit eius miſericordia illã dimittendo. Quod facit virtute veræ pænitentiæ, quæ æternã pænã peccato debitam remittit, Et adducit iſtam cõparationẽ diſtantiæ cœli à terra:quia quamuis terra multũ diſtet à cœlo : tamẽ ſine cœli influẽtia nullis vſibus eſſet apta. Sic & homo peccator ſi puniretur vt meruit:nullis vſibus eſſet aptus. Vnde hic ait gl. Attẽde aptã cõparationẽ. Cœlũ enim vndiq; terrã circuit. Inde lux ad terrã,inde aer,inde ſpiritus,inde pluuia,inde fructus:ſine cœlo deficit terra. Sic mitigatio debitæ pænæ ſuper timentes eũ. Et nota hic q mitigationẽ pænæ notat per altitudinẽ cœli à terra : quia multiplex eſt altitudo qua pæna debita remittitur, ſcilicet altitudo humilitatis,paupertatis,aſperitatis,contemplationis,charitatis,& obedientiæ. Vide in litera,altitudo:parte prima. Iſta eſt ergo altitudo diuinæ miſericordiæ,qua ſe timẽtibus pænam dimittit.de qua Pſal.112. Dominus Deus noſter in altis habitat:& humilia reſpicit.

Altitudo cœli à terra ſignificat pænã peccato debitam.

Diſtantia ortus ab occidẽte ſignificat culpam.

Altitudo bona multiplex.

Pſal.112.

Quantũ diſtat ortus ab occidente: lõgè fecit à nobis iniquitates noſtras. 1743

Hic oſtendit mitigationem iræ Dei quo ad culpam. Sicut enim vt dictum eſt , maior eſt diſtantia ortus ab occidente,ſic maior eſt Dei miſericordia qui peccatis noſtris iratus etiam per pænitentiam ipſa peccata dimittit. Et nota quòd hic per ortum intelligit diuinam gratiam : per occidens autem peccata, quia Deus per ſuam gratiam quæ eſt oriẽs,occidit noſtra peccata. Vnde luc. ait gl. occidunt

Oriens gratia occidens peccatum.

cidunt peccata dum gratia oritur. Peccata tanquã in occasu sunt: quia cadere faciunt gratia verò in ortu est qua liberaris. Auerte ergo ab occasu peccatorum: & attende ad ortum gratiæ. & ita surgit. Fecit ergo à nobis longè iniquitates nostras, quãtum distat ortus ab occidente: quando fecit vt illa occidant & gratia oriatur. quod gratis fecit: non meritis nostris. Et nota quòd secundum distãtiam quæ peccatum nos distare facit à deo: sic Dei misericordia nos deo appropinquare facit, tollẽs peccatum quod est causa illius distantiæ. Distãtia autẽ peccati à Deo, nos in multis facit errare. Quos errores Deus tollit, dum à nobis peccatum distare facit, scilicet, ipsum remittendo. Distantia autẽ qua à Deo elongamur per peccatum: circa vitam beatã nos in multis facit errare, scilicet, secundum quòd in rebus corporalibus distantia corporalis errare facit. Primò distantia facit errare circa rei quantitatem. quanto enim res visa magis distat: apparet minor quàm sit secundum rei veritatẽ. Patet in sole, qui quia multum distat à nobis, videtur minor terra: cum tamen sit inter omnia luminaria maius: & quælibet stella sit maior tota terra. Item distantia facit errare circa qualitatẽ. Patet, quia propter distantiam res alba apparet oculis nigra. vt patet in turribus visis à remotis & montibus & in velis nauium. Item facit errare in figuris: vt patet de re quadra visa à remotis quæ apparet rotunda. Turris enim quadra à remotis rotũda videtur. Sic igitur quia peccatum à cælesti patria nos distare nimis facit: quia longe à peccatoribus, salus: iccirco circa illam modis prædictis nos facit errare. Primò circa quantitatem eius. Credunt enim peccatores maiorem esse gloriam mũdi quàm regni cælestis: ideo istam præferunt illi. Errant quia illa incomparabiliter maior est. Baruch. 3. O Israel quàm magna est domus Dei: & ingens locus possessionis eius, &c. Item errãt circa eius qualitatem: quia cum ibi recepti sint homicidæ vt David: peccatrices vt Magdalena: fures vt latro crucifixus: nõ æstimant illam esse securam neq; mundam: sed spelũcam latronum & prostibulum mulierum. Et ideo intrare non curant. Sed multum errãt: quia vt scribitur Apoc. 21. Nihil inquinatum intrabit in illã: immo canes & venefici foras eiicientur. Item errãt circa figuram: quia credunt illam esse rotundã: cũ tamẽ sit quadra. Res enim rotũda faciliter est mutabilis: quadra autem difficilius: quia credũt illam non esse perpetuam: cum tamẽ sit stabilis & æterna: quia quadra. Apoc. 21. Ciuitas in quadro posita est. Sed remota culpa quæ est causa istius distantiæ: remouẽtur prædicti errores. Sed culpam istam remouet Deus tantũ ipsam a nobis distare faciens, quantum ipsa nos distare faciebat à Deo. Et hoc est quod ait. *Quantum distat ortus ab, &c.*

Distantia facit errare corporalibus visum in rebus.

Peccatũ facit errare circa gloriam æternam in rebus.

Baruch 3.

Apoc. 21.

Apoc. 21.

1744 Quomodò miseretur pater filiorũ, misertus est dominus timentibus se: quoniã ipse cognouit figmẽtũ nostrũ.

Hic consequenter ponitur prædictæ miserationis diuinæ ratio. Quæ sumitur ex tribus, scilicet, primò ratione diuinæ bonitatis: secundò ratione humanæ fragilitatis: ibi, Recordatus est: tertiò ratione nostræ mortalitatis: ibi, Quoniã spiritus, Quãtum ad primum sciendum quòd naturaliter maior est amor parentum ad filios, quàm filiorum ad parentes. Quod probat Philosophus 8. Ethic. maxi-

Pater magis amat filium quam econtra.

Aristot.

A mè triplici via & ratione. Prima ratio sumitur ex diuturnitate temporis. Nam quãto amor plus durat: vehementior efficitur. Amor autem parentum ad filios plus durat, quam filiorum ad parentes. Nã statim vt filij nascuntur, parentes diligunt eos: immo statim vt sunt concepti antequam nascantur. Non autem sic filij diligunt parentes citò: quia nõ statim nati sunt tãtæ cognitionis vt possint discernere quid sit diligendum: etiam quia statim nati nesciunt discernere parentes ab alijs: ideo non statim per amorem afficiuntur ad illos: sed per processum temporis: quando parentes ab alijs incipiunt discernere: tũc ipsos diligere incipiunt. Diuturnior ergo est amor parentum ad filios, quàm ecõtrario. & per consequens intensior. Secũda ratio sumitur B ex parte certitudinis: quia magis certi sunt parentes de prole sua, quàm proles de parentibus. Filij enim non possunt esse certi qui sint parentes eorũ, nisi ex auditu & per quædã signa amoris satis extrinseca: quæ multotiens tanta vel maiora ostendit aliquis non filijs suis. Parentes autem statim habẽt cognitionem de ipsa prole: & certificare possunt de prole sua. Et ex hac ratione deducit Philosophus quòd mater plus amat filiũ quàm pater: quia certior est de filio quòd sit suus quam sit pater. Tertia ratio sumitur ex parte vnionis parentum ad filios: quia filij sunt propinqui parentibus magis quàm parentes filijs. Cum autem amor quandam vnionem importet: ideo filij tanquam magis vniti parẽtibus magis ab eis diligũtur quàm ecõtrario. C Imaginatur enim Philosophus, quòd filij sunt quasi quædam pars parentum: quia filius est quædam portio à parentibus decisa. Pars autẽ magis vnitur toti quàm totum parti. Quia totum comprehẽdit partem: pars autem totum comprehendere nõ potest: quia in toto assignatur aliquid quod multum distat à parte: sed nihil est in parte quod non sit in ratione totius. Quare si pars moueretur ad amorẽ totius, non sic feruẽter diligeret ipsum: quia videret in ipso toto aliqua, quæ multũ distarent ab ea. Sed quia filius est quædam pars parẽtum, nihil est in filio quod non sit propinquum parentibus: & quod secundum aliquem modum nõ pertineat ad illos. Et ideo parentes plus amant filios dictis rationibus quàm econtrario. Et hinc est quòd filius D nũquam tantum potest offendere patrem: quin libenter ipsum recipiat ad suam misericordiã si velit reuerti: non autem ecõtrario. Quod satis apparuit in filio prodigo, quem pater reuertentẽ misericordia motus gratiosè suscepit. Nec mirũ, quia naturaliter semper in patris pectore manet: qui pro filio intercedit affectus. Istam ergo rationẽ allegat Psalmista. Nõ mirum si Deus misertus fuit populo suo: Quia si pater carnis naturaliter miseretur filio ab ipso carnaliter genito: quanto amplius pater Deus suorum filiorum? Et hoc est quod ait, *Quomodo miseretur pater filiorum: misertus est dominus timentibus se.* Et aliam rationem huius miserationis assignat, dicẽs, *Quoniam ipse cognouit figmentum nostrum.* Figmentum hic accipitur pro fomite peccati qui est in anima: E quo homo ad malũ inclinatur: secũdum: quod dicũt Hebræi. Propter quod hominis peccatũ est magis miseratione dignũ. De quo fomite dicitur Gen. 8. Sensus & cũcta cogitatio hominis prona sunt ad malum ab adolescentia sua. Sic etiam gl. hic accipit figmentum pro infirmitate mẽtis, id est, pro fomite, dicẽs, *Ipse cognouit figmentum nostrum*, id est, infirmitatẽ nostrã. Nouit enim quod fecit quomodo

Luc. 15.

Figmentum dicitur fomes peccati.

Genes. 8.

dilapsum

dilapsum sit: quomodo reficiendum sit: quomodo A aduptandum sit: quomodo ditandum sit. Factura enim creatoris tepulsa ipsi nos finximus.

1745 Recordatus est quoniam puluis sumus, homo sicut fœnum, dies eius tãquam flos agri sic efflorebit.

Hic assignat rationem nostræ fragilitatis quo ad carnem siue corpus, Homo enim ex terra creatus est quo ad corpus. *Gen. 1.* Gen. 1. Fecit Deus hominẽ de limo terræ, *Redimi debuit homo & non angelus.* Terra autem est corpus graue: & sic ipsum corpus animæ cõiunctum semper aggrauat animam, & ad peccatum inducit: & ex consequẽti peccatum hominis redditur magis misericordia dignũm. Angelus autem quia non est puluis, neque B carnem gestat peccando grauius cecidit: & peccatum suum non fuit venia dignum. Et hanc rationẽ *Gregor lib. 4. moral. c. 9.* assignat Greg. ad probandum quòd homo debuit redimi, & non angelus: quia homo carnem gestabat: sed nun angelus, dicens. Duas ad se cognoscẽdũ creaturas dominus cõdidit &c. vide vers. 1734. *Sap. 9* Et hoc est quod dicitur Sap. 9. Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam &c. Vnde & hanc nostram fragilitatem ratione corporis, aliis verbis innuit, dicẽs. *Homo sicut fœnum*, id est, sicut herba, quæ statim arescit. *Dies eius tanquam flos agri, &c.* De hoc vide ver. 1556. Vnde ex istis verbis quàm sit fragilis vita nostra demonstratur, dum dicitur, *Homo sicut fœnum, dies eius tanquam flos agri, &c.* Sic enim istũ *Gregor lib. 7. moral. c. 20.* textum ad hoc propositum inducit Greg. 7. mora. C cap. 20. dicens, Sæpe enim dum præsentis vitę breuitas quasi diu perseueratura diligitur: ab æterna spe animus frangitur, & delectatus præsentibus *Breuitas vitæ debet considerari.* desperationis suæ caligine reuerberatur. Cumque longum putat quod ad viuẽdum sibi spacium re- *Eccl. 2.* stat, repente vitam deserẽs, æterna inuenit quæ vitare iam nequeat. Hinc est quod per quendam sapientem dicitur. Væ his qui perdiderunt sustinentiam. Sustinentiam enim perdunt, qui dum diu se visibilibus immorati æstimant, spem inuisibilium derelinquunt. Cúmque mens in pręsentibus figitur, vita terminatur: & repente ad supplicia improuisa perueniũt, que decepti suis pręsumptionibus, aut nunquam se contingere, aut tarde crediderunt. *1. Tessal. 5.* Hinc enim scriptum est, Dies domini sicut fur ita D in nocte veniet. Qui enim ad rapiendam animam minimè propinquans conspicitur: furi in nocte comparatur. Tanto igitur debet quasi veniẽs semper metui: quanto a nobis non valet venturus præsciri. Vnde & sancti viri qui breuitatem vitæ indesinenter aspiciunt: quasi quotidie moriẽtes uiuũt. Et tanto se solidius mansuris pręparant; quanto nulla esse transitoria semper ex fine pensant. Hic quippe Psal. veloci cursu fugere vitam pręsentem ait. Homo sicut fœnum: dies eius tanquam flos agri &c. Sed tamen aduertendum quomodo homo *Grego. lib. 4. moral. c. 17. Homo tribus modis dicitur.* fœnum dicatur. Nam vt ait Grego. Scriptura sacra hominẽ tribus modis appellat, scilicet, aliquando per naturam, aliquando per culpam, aliquãdo per infirmitatem. Homo quippe per naturã in scriptu- E *Gen 1.* *Psal 81.* ra dicitur sicut scriptum est, Faciamus hominẽ ad imaginem & similitudinem nostrã. Homo per culpam, sicut scriptum est. Ego dixi, dij estis, & filij excelsi omnes: vos autem sicut homines moriemini. *1. Cor. 3.* Ac si apertè dicat, Sicut delinquentes obitis. Vnde & Paulus ait. Cum sit inter vos zelus & contẽtio, nonne carnales estis, & secundum hominem am- A bulatis? Ac si dicat, Qui discordes mentes ducitis: nonne adhuc ex reprehẽsibili humanitate peccatis? Homo per infirmitatem accipitur: sicut scriptũ est. Maledictus qui spem suã ponit in homine. Ac si *Hiere. 17.* apertè dicat, in infirmitate. Et quocunq; modo accipiatur homo, apparet quòd est sicut fœnũ: quia ecce per mortem a flore vitæ decidens arescit.

Quoniam spiritus pertransibit in illo, & non subsistet: & non cognoscet amplius locum suum. 1746

Hic ponit tertiam rationẽ, quæ sumitur ex parte mortalitatis. Vbi notandum quòd spiritus quãdoq; accipitur pro superbia. Vnde Gregorius ex- *Grego. 7. moral. c. 4.* B ponens illud Iob 6. Sagittæ domini in me, quarum *Spiritus hominis est superbia qui fuit causa mortis.* indignatio ebibit spiritum meum, ait. Quid enim est spiritus hominis, nisi spiritus elationis. Sagittæ autem domini spiritum hominis ebibunt: cum supernæ animaduersionis sententiæ afflictam men- *Psal. 76.* tem ab elatione compescunt. Sagittæ domini spiritum hominis ebibunt: quando intẽtum exterioribus introrsus trahũt. Vnde & Psalmista dicit, Renuit consolati anima mea: memor fui Dei: & defecit spiritus meus, scilicet, superbia. Et si sic hic spiritus accipiatur, ostendit causam nostrę mortalitatis: quia superbia hominis qua deo inobediẽs fuit, causa fuit nostræ mortalitatis. Rom. 5. per vnũ ho- *Rom. 5.* minem peccatum intrauit in mundum: & per peccatum mors. Et tunc est sensus. Quare homo mo- C ritur, & non subsistit? Respondet, *Quoniam spiritus*, scilicet superbiæ pertransibit in illo. accipit enim futurum pro præterito. Et ideo non subsistet, scilicet, in esse hominis: quia mortuus homo non est homo. Quandoq; verò accipitur spiritus pro effe- *Spiritus dicitur vita spiritualis.* ctu spirituali. Vnde Greg. 11. moral. cap. 3. ait, Pro effectu spirituali spiritus accipitur: sicut scriptum *Psal. 103.* est. Qui facit angelos suos spiritus. Angeli namq;, id est, nuncij in sacro eloquio prædicatores vocãtur: sicut scriptum est, Labia sacerdotis custodiũt *Malac. 2.* scientiam: & legem requirũt de ore eius. Angelus enim domini exercituum est. Omnipotens ergo Deus angelos suos spiritus facit: quia prædicatores suos spirituales efficit. Et si sic accipiatur hic spiritus: eodem modo vult ostendere causam mor- D talitatis. Homo enim à Deo sine aliqua culpæ macula fuit creatus: & statim per gratiam & virtutes spiritus, id est, spiritualis effectus. Sed quia istũ spiritum spiritualis vitæ peccãdo perdidit: ideo mortalis effectus non subsistit: quia statim perdita vita gratiæ, est mortalis effectus. Quandoq; verò spiri- *Spiritus dicitur ipsa anima.* tus accipitur pro anima rationali: quæ est forma *Grego. lib. 11. moral. c. 4.* substantialis hominis. Vnde Greg. ait. Ponitur nãque spiritus pro anima: sicut de capite nostro scriptum est, Et inclinato capite tradidit spiritum. Si enim aliud spiritum quàm animam euangelista diceret: exeunte namq; spiritu, anima remansisset. Et si sic hic accipiatur spiritus, Psalmista ostẽdit ipsam mortalitatẽ hominis & non causam, dicẽs, *Quoniã spiritus pertransibit in illo.* i. quia anima nõ semper ma- E net in corpore: sed quandoq; separatur per mortẽ: ideo homo nõ subsistit. s. in esse hominis. Vnde & *Philosophus.* Philosophus 1. de aia in fine ait. q egrediẽte anima homo expirat. i. desinit esse homo, & corpus marcescit. Et hoc est qđ subditur, *Et nõ cognoscet amplius locum suũ.* Quis enim est locus spiritus siue animæ, nisi ipsum corpus in quo naturaliter manere desiderat? sed anima separata istũ locum amplius non cognoscit,

cognoſcit,id eſt, amplius ad ipſum corpus non reuertitur in vita præſenti.Et hoc de lege communi. Vel per locum animæ accipe vitã præſentem,à qua ânima violẽter recedit.Et tunc eſt ſenſus quòd anima ſeparata à corpore, nõ cognoſcet amplius locũ ſuum:qoia ſicut exiſtentes in præſenti vita nõ cognoſcunt quæ fiũt in receptaculis defunctoru: ſic nec animæ exeũtes à corpore cognoſcunt illa quæ fiunt in locis viuẽtiũm:vt dicit Augu.in li. de cura pro mortuis agenda.Quod intelligẽdũ eſt de lege cõmuni:quia aliquãdo accidit oppoſitũ ex ſpeciari reuelatione diuina. Sciẽdũ etiã quòd beati vidẽt in verbo illa quæ faciũt ad augmentũ beatitudinis ipſorum.Et ſic vidẽt pœnas dãnatorum,& illa quæ hic fiuot ad Ipſurum honorẽ. Item notãdum quòd litera Hierony.aliter dicit:quæ ſic ſtat. *Et non cognoſcet eũ amplius locus eius*.Et tunc ſenſus eſt clarior,ſcilicet,quòd illi qui ſunt in vita præſenti, nõ cognoſcũt ſtatũ,in quo ſit ſpiritus ſeparatus. Sed hic dubium inſurgit. Quia dictum eſt quod ſpiritus pertrãnſibit in illo,& non ſubſiſtet,id eſt,quòd anima tranſeunte, homo nõ ſubſiſtit amplius in eſſe hominis.Nunquid Chriſtus ſeparata anima ſubſiſtebat verus homo. Ad hoc fuit opinio mag[illegible] li. 3. diſt,2.qoòd Chriſtus in triduo erat verus homo:& tamẽ verè mortuus erat:quia alia ratione Chriſtus erat homo, quàm cæteri hominũ:quia alij nõ ſunt homines:quia anima corpus informat. Deus verò erat homo : quia verbũ aſſumpſit corpus & animã humanam in vnitate perſonę:quamuis autẽ anima ſeparata fuerit à corpore, & ècontrariò,tamen nec corpus nec anima ſeparata fuit à diuinitate : quia quod ſemel aſſumpſit nunquam dimiſit. Sed communis ſchola hic nõ tenet magiſtrum. vide de hoc multa ibi,ſcilicet,libro 3.diſt.22.

Animæ ſeparata nõ cognoſcũt quæ hic fiunt. — *Auguſt.* — *Mortuis.* — *Hierony.* — *Chriſtus an fuerit homo in triduo mortis.* — *Magiſter.*

Miſericordia autem Domini ab æ-
1747 terno, & vſque in æternum : ſuper timentes eum.

Hic cõſequẽter accipitur ratio laudãdi deũ ex beneficiis cõmuniter à deo collatis omnibus iuſtis. Vbi oſtẽdit quòd duo maximè habẽt iuſti, quibus dei beneficia merẽtur habere. Primũ eſt timor dei, quo declinãtur peccata.Secundũ eſt amor dei.quo adimplẽtur pręcepta:ibi.Et iuſtitia.Duę enim ſunt partes iuſtitiæ , ſcilicet, declinare à malo & facere bonũ.Primã inducit timor domini,ſcilicet,filialis: qoo offenſa patris diſplicet:etiam ſi nulla ſequeretur pœna.Vnde Prou.15.Per timorẽ domini declinat omnis homo à malo. Iſtum verſum bene cordi ſuo impreſſerat virgo Maria:quæ beneficiũ tãtũ vt magiſter dei eſſet effecta,ex timore domini cõfitebatur ſe habuiſſe in ſuo cãtico,dicẽs.Et miſericordia eius à progenie in progenies timentibus eum. Quæ verba exponẽs Græcus ait quaſi dicat virgo Maria. Ex miſericordia dei quã habet à generatione in generationẽ,ego cõcipio.At ipſe corpori animato cõiungitur noſtrã tractans ſalutem ſolius intuitu pietatis.Miſeretur autẽ deus non quibuſcunqoe:ſed his quos timor eius cõpeſcuit in qualibet natione. propter quod ſubditur:timentibus eum, quaſi,ſcilicet , pœnitẽtia ducti ad fidem cõuertuntur.Nã qui obſtinati ſunt incredulitatis vitio,clauſerunt ſibi ianuã pietatis. Per hoc quod dicit,à generatione in generationem, idẽ eſt ꝙ hic dicitur. *Ab æterno vſque in æternũ*,id eſt,à principio mundi ſine fine à parte poſt,id eſt,à præſenti ſeculo vſq; in futurũ:miſeretur dominus timẽtibus ſe. Quia dictum eſt ſu.ver.1718.quomodò timor valet ad fugienda peccata:nunc cõſequenter oſtẽdo quomodo valet ad acquirendã gratiã & dei miſericordiã. Vbi nota quòd maximè pœnitẽtibus valet ad tria,ſcilicet,Ad iuſtificationẽ,in cõtritione.Ad ſanctificationẽ , in cõfeſſione.Ad obedientiam in ſatisfactione.Primò valet ad iuſtificationẽ in cõtritione:ſicut humiliatio iniuriãtis valet ad recõciliationẽ iniuriati. Huius figura habetur in duobus latronibus crucifixis cũ domino.Luc.23.Neq; tu times deum,qui in eadem damnatione es &c.Vnde & ſuprà : quomodo miſeretur pater filiorũ,miſertus eſt dominus timẽtibus ſe.Vnde Hiero. ſuper mat.ait.Timor domini corrigit,ſcilicet,iuſtificãdo.Timor hominũ differt actionem:ſed malã volũtatem nõ mutat:immo audaciores reddit ad crimen quos à crimine qoãdoq; ſuſpendit.Et ideo ſine dei timore iuſtitiã nullus acquirit.Eccl.1.Qui ſine timore eſt,iuſtificari non poterit. Secũdum patet : quia ſicut ancilla timore dominæ domũ ab immũditiis purgat : ſic & dei timor per cõfeſſionem domum conſcientiæ purgat. Ideo Pſalmiſta vt timore domini cõſcientiam melius à peccatis purgare poſſet orabat Pſal. 118. dicẽs.Cõfige timore tuo carnes meas:à iudiciis enim tuis timui. Ideo ait Caſſiodorus ſuper Pſal. Noueris te, ſcilicet, tuam conſcientiam diſcutiendo : vt deum timẽs noueris deum, vt anima tua ipſum diligat:quia lex dei à timore incipit,& ad charitatem terminatur.Initium nãque ſapientiæ eſt timor domini:& plenitudo legis eſt dilectio. quẽadmodum enim ex notitia tui venit in te timor dei:ſic ex notitia dei in te venit amor. Et hoc eſt quod dicitur Eccl.2.Qui timẽt deum præparabunt corda ſua:in cõſpectu illius ſanctificabũt animas ſuas.Tertium patet quoniã ſicut ſeruus timore principis implet ſibi præcepta:ſic & timens deũ obediendo ſatisfacit de peccatis commiſſis.Cuius figura habetur de Iacob, qui timens fratrẽ ſuum Eſau ſtudebat ei per obediẽtiã ſatisfacere.vt habetur Gẽ.32.dicẽs,Erue me domine de manu fratris mei : qoia valde eũ timeo.Sequitur.& ait,placabo ipſum muneribus.Et huius ratio eſt:quia timor dei cor pœnitẽtis emollit,vt deo ſatisfaciat:vt oſtendit Grego.dicens. Diuino munere cor iuſti emolliri debet : quia ſuperni iudicij timore penetratur. Molle enim dicitur, quod penetrari poteſt : durum autem quod penetrari non poteſt.Iſto autem timore penetrata:non ſecura ſed perturbata ſunt corda bonorum : quia dum futuri examinis pondus cõſiderant:hic habere quietẽ non appetunt. Qui tamẽ inter ipſa timoris ſupplicia ſæpe animum reuocant ad dona. Et dum ſe magis debitores conſiderant:timentes deo ſatisfacere curant.Et hoc eſt quod dicitur Eccl. 2. Qui timent deum cuſtodiunt mãdata illius, & patientiã habebunt.Et Pſal.111.Beatus vir qui timet dominũ,in mãdatis eius volet nimis. Cũ igitur iuſtificatio,mẽtis purgatio,& mandatorũ obſeruatio quæ per timorẽ habẽtur:ſint effectus diuinæ miſericordię:ſequitur formaliter quòd miſericordia dei ab æterno vſque in æternum ſuper timentes eum.

Prouer.15. — *Timor Domini miſericordiam acquirit & gratiam.* — *Luc.1.* — *Græcus.* — *Timor domini valet ad multa.* — *Luc.23.* — *Hierony.* — *Eccl.1.* — *Pſal.118.* — *Caſſiodorus.* — *Eccl.2.* — *Gen.32.* — *Gre.16.mora. ca 20.* — *Eccl.2.* — *Pſal.111.*

Et iuſtitia illius in filios filiorũ : his qui ſeruant teſtamentum eius. 1748

Hic oſtendit ſecundam partem iuſtitiæ quã facit amor:quæ eſt mandatorum dei obſeruatio.Vbi nota quòd cùm iuſtitia ſit virtus qua cuicunque redditur quod ſibi debetur : ideo iuſtitia appella-

Iuſtitia dicitur præmium æternum.

A tur:quando deo reddimus debitum:quãdo & proximo damus eleemosynam:sicut dicitur Psal. 111. Dispersit dedit pauperibus iustitia eius &c. Sic & conformiter præmium æternum dicitur iustitia: quia debetur iustis. Deus enim debitor noster est, non ex condigno,scilicet, aliquid cui prius dederimus,quòd ipse nobis reddere teneatur:sed ex promisso: quia promisit iustis præmium æternum. Et ideo gloria æterna vocatur iustitia:quia ex promisso debita iustis. Vnde & gloriam æternam sibi ex promissu debitam apostolus vocat coronam iustitiæ.2.Tim.4.dicens,Bonum certamen certaui &c. Ideo reposita est mihi corona iustitiæ &c. De ista ergo iustitia quæ est merces æterna,dicit, *Et iustitia illius*, id est,merces æterna est, *In filios filiorum his qui* B *seruant testamentum eius*. quasi dicat.illis qui seruant testamentum dei, scilicet, eius præcepta debita est iustitia dei,id est, gloria æterna. Vnde hic ait glos. Ecce iusticiã dei dicit retributionẽ mercedis æternæ quæ debetur filiis filiorum &c.Sed hic dubium mouet glo.Cum multi iusti non habeant filios, & per consequens nec filios filiorum:quomodo dicit quòd iustitia dei in filios &c? Et respondet,dicens, quòd filij iustorum sunt opera eorum:sed filij filiorum dicũtur merces operis.Et est sensus prædictorum versiculorum. Misericordia autẽ domini &c. Et iustitia illius &c,id est,per misericordiã & iustitiam dei dabitur timẽtibus eũ æterna merces pro bonis operib⁹.Et ne omnes hoc habere pręsumãt: C ideo subditur quibus dabitur,dicens, *His qui seruãt testamentum eius*. Quod autem filij nostri dicantur opera nostra,vide ver.1735. Item nota quòd testamẽtũ dei dicitur scriptura sacra.vt patet ver. 1503. & 1527.Et sic illi seruant dei testamentũ, qui præcepta in scriptura sacra posita custodiũt. Sed forte dices , Cùm scriptura sacra duo testamenta contineat,scilicet,vetus & nouum:& ad obseruationem amborum teneamur,saltem antiqui testamẽti quo ad præcepta moralia. cur dixit in singulari,his qui seruant testamẽtum eius : & non potius in plurali, his qui seruant testamenta eius? Ad hoc respondetur:quia ista duo testamenta vnum faciunt:eo quia nouum testamentum in veteri continetur figuraliter:vt dictum fuit ver.949.Vel aliter:per testamentũ dei intelligitur passio Christi. vt patet suprà ver. D 354.& 358. Illi ergo obseruant testamẽtum Christi , qui passionem eius imitantur crucifigẽtes carnem suam cum vitiis & concupiscentiis.

Psal.111. — *Deus debitor est ex promisso.* — *2.Tim.4.* — *Filij dicuntur opera.* *filij filiorum sunt merces operibus debita.*

1749 Et memores sunt mandatorum ipsius,ad faciendum ea.

Iste versus est quasi expositio præcedẽtis:ostendens quòd per testamẽtum dei intelligit præcepta dei. Per hoc ostendens quòd præcepta dei semper debent esse in memoria nostra : non solùm vt memoriter pronuncientur:sed magis vt per memoriã fœcundam agant quod didicerunt:quia,scilicet,ad faciendum ea.Nota autem quòd dei memoriam,& E mandatorum suorum duo maximè nobis inducũt, scilicet , multiplex similitudo nobis proposita , & multa eius beneficia nobis exhibita.vide ver.1324. Vnde quantum sit nobis habenda dei memoria,& mandatorũ ipsius:ostendit Gualfredus exponẽs illud Ecclesias. vlti. Memento creatoris tui. dicens, Dum adhuc videre creatorem tibi nõ licet : saltem memoriam eius amplectere:si præsentiã eius concupiscis habere.Memẽto creatoris tui:nihil vtilius. Ea nempe memoria tollit extollentiam,& sub deo

Memoria dei nobis est vtilis. Gualfre. Eccl.vlti.

A humiliat.Tollit diffidentiam , & aduersus inimicũ erigit & confortat.Memento creatoris tui. Parum est hoc.Ego amplius aliquid addo.Memẽto redemptoris tui. Nihil enim creari profuit , nisi redimi profuisset. Salomon enim suæ generationis hominibus q̃ erat notũ pro tempore loquebatur:nobis autem clamat Apostolus. Empti enim estis precio magno &c.Nõ mediocriter periculosa est beneficij huius obliuio. Odibilis foret omnib⁹ hominibus, si quis hominum homini inueniretur ingratus:per cuius operam videretur auditũ recepisse vel visum &c.Et hic nota quòd multorum memoriam debemus habere : si debitè viuere volumus. Primò dierum sanctorum ad festiuandum.Exod.20.Memento vt diem sabbathi sanctifices. Secundò susceptorum beneficiorum ad gratias agendum. 1. Mac. 4. B Mementote quomodo salui facti sunt patres vestri. Et Ecclesiast.vlti.Memẽto creatoris tui.Tertiò status mortuorum ad non peccandum. Eccl. 28.Memento nouissimorum:& desine inimicari:Et Eccl. 14.Memor esto quomodo mors non tardabit.Et in cap.7.Memorare nouissima tua,& in æternum nõ peccabis. Quartò peccatorum commissorum ad pœnitentiam. Apoc.2.Memor esto vnde excideris: & age pœnitentiam.Quintò diuinorum iudiciorũ ad nos humiliandum. Eccl.7.Memento iræ : quoniam non tardabit. Sextò diuinorum mãdatorum ad ipsa faciendum : quia misericordia dei ab æterno vsque in æternum super timentes eum.& iusti- C tia eius in filios filiorũ &c .Et memores sunt mandatorum ipsius &c.

1.Cor.6. — *Exo.20.* — *1.Mac.4.* — *Eccl.vlt.* — *Eccl.28.* — *Eccl.14.* — *Ecc.7.* — *Apoc.2.* — *Eccl.7.*

Dominus in cælo parauit sedem suam : & regnum ipsius omnibus dominabitur. 1750

Hic cõsequẽter Dauid inducit ad laudẽ dei naturam angelicam.Et duo facit:quia primò ponit eis, scilicet,angelis à Deo collatum beneficium:secundò concludit in eis diuinæ laudis debitum:ibi,Benedicite domino. Quantum ad primum sciẽdum, quòd quamuis deus quia immensus,sit vbique per suam essentiam,potentiam,& pręsentiam:quia aliter contineretur loco,& finitus esset:quod contra- D dictionem importaret : tamẽ per quandam specialem influentiam plus dicitur in vna parte mũdi esse quàm in alia : secundum quòd maiores effectus in vna parte efficit, vel ostendit quàm in alia.Sic & anima humana licet sit tota in toto corpore,& tota in qualibet parte corporis,quia tamen magis se manifestat in capite in quo omnes sensus ostendit: quod non facit in aliqua alia parte corporis : ideo principaliorem sedem dicitur habere in capite : vt deducit magister lib.1.distin.37.Sic & deus , quia in cælo maiores effectus ostendit quàm in terra,& nobiliores : ideo ibi dicitur habitare principalius. vt dictum est superius versi.136.Et non solùm hoc intelligendum est de cælo materiali,sed multo for- E tius de cælo spirituali. quod cælum spirituale sunt sancti angeli : in quo cælo se eis clarè & manifestè ostendit.Et hoc tantum beneficium beatis angelis collatum, eos obligat ad deum semper benedicendum,& laudandũ.Et hoc beneficium angelis præstitum Psalmista hic exprimit,dicẽs,*Dominus in cælo parauit sedem suam*,id est, in sanctis angelis specialiter sedet, & habitat per sui clarã manifestationem. Nec incongruè angeli beati cæli dicuntur:quia sicut cæli solidi sunt , & stabiles : sic & sancti angeli solidi

Angeli beati dicuntur cæli.

solidi & stabiles permanserunt in amorem conditoris, quem acceperant in munere, quando aliis cadentibus, ipsi deo per amorem adhæserunt. Et de (Iob.37.) istis cælis, scilicet, beatis angelis, dicitur Iob. 37. (Gre. 27 mor. ca.15.) Cæli solidissimi quasi ære fusi sunt. Quod de beatis angelis exponit Greg. dicés. Per cælos hi qui in cælestibus sunt conditi angelici spiritus designantur. Vnde & in oratione dominica voce veritatis dicere (Mat.6) instruimur. Fiat voluntas tua sicut in cælo & in terra. vt nimirũ sicut voluntas dei à superiore creatura agitur: ita in omnibus etiam ab humana infirmitate seruetur. De quibus bene dicitur, quòd solidissimi quasi ære fusi sunt. Natura namque æris est rubigine difficile cõsumi. Et virtutes angelicę quę in diuino amore fixæ perstiterũt, lapsis superbientibus angelis, hoc in munere diuinæ retributionis B acceperunt, vt in contemplatione conditoris sine fælicitatis fine permanerẽt. & in hoc quòd sunt conditæ æterna stabilitate subsistunt. Quod bene apud Moysen ipsa de mũdi origine historiæ verba testãtur: cùm & prius cælum factum dicitur: & hoc idem postmodum firmamentum vocatur: quia videlicet & natura angelica prius subtilis est in superioribus condita: & post ne vnquam posset cadere, mirabilius cõfirmata &c. In isto ergo cælo parauit deus sedem suam: quia in ipsis sanctis habitat, quibus se clarè & beatificè manifestat. Et de isto cælu (Psal.10.) angelicæ naturæ dicitur Psal. 10. Dominus in templo sancto suo, scilicet, in Christo per plenitudinẽ diuinitatis. *Dominus in cælo sedes eius*, scilicet, in angelis per ostensionem suæ maiestatis. Cùm ergo be- C neficium collatum inducat recta ratione ad gratias agendum benefactori: quid mirum si sancti angeli tantum beneficium receperunt à deo: si ipsi deum laudare tenẽtur? Et hoc est quod ait, *Dominus in cælo parauit sedem suam*. Ne autem aliquis per hoc credat quòd etiam per visionem beatificam deus non regnet in sanctis suis hominibus: ideo ad hoc remouendũ subdit, *Et regnũ eius omnibus dominabitur*. Quid enim nomine omnium intelligitur nisi homo, qui solus cum omnibus creaturis participat? Quod o- (Mar. vlti.) stendit Christus Mar. vlti. dicens, Prædicare euãgelium omni creaturæ, id est, homini qui dicitur omnis creatura.

1751 Benedicite domino omnes angeli eius: potentes virtute, facientes verbũ D illius, ad audiẽdam vocem sermonum eius.

Hic ex præmisso beneficio beatis angelis à deo concessu, cõcludit Psalmista angelis sanctis esse debitũ deo benedicere. Et primò ad hoc excitat omnes angelos generaliter: secundò odinem virtutum specialiter: ibi, *Benedicite domino omnes virtutes eius*. Quantum ergo ad primum sciendũ quòd potestas beatorum angelorum excedit mirabiliter potestatem hominum, & omnium corporalium creaturarũ. Vnde multotiens in scriptura leguntur mirabilia opera per angelos facta: quæ nulla alia creatura (Dan.14.) posset facere. Vt de angelo qui de Iudæa portauit E Abacuc virtute capilli sui in Babylonem subito: cũ tamẽ inter Iudæam & Babylonem multa esset distantia. Et subito restituit Abacuc in locũ suum dictum. Sicut etiam patet de angelo domini, qui de exercitu sennacherib regis Assyriorũ occidit vna nocte centum octoginta quinque milia virorũ. vt (4.Reg.19.) habetur. 4. Reg, 19. Sicut patet de angelo qui præ- A cedebat populum in deserto in die per columnam nubis: & in nocte per columnam ignis. Exo. 13. (Exo 13.) Quæ enim virtus corporalis vel naturalis hæc posset facere? Certè nulla. Quinimo quod mirabilius est, ista potestas etiam remãsit in angelis damnatis, qui mirabilia virtute sua naturali possunt facere: nisi deus ipsorum ligaret potestatẽ. Apparuit in angelo (Mat.4.) qui tentauit Christum: qui Christum de deserto post primam tẽtationem subito adsportauit in sanctam ciuitatem, & statuit eum supra pinnaculum tẽpli, & de templo statim & subito adsportauit in mõtẽ excelsum valde. Quis enim homo virtute sua hoc facere posset? Certè nullus. Vnde etiam de malo angelo, dicitur Iob. 41. (Iob 41.) Nõ est potestas super terram quæ cõparetur ei, scilicet, malo angelo. Quod (Gre 14. mor. ca 13.) B exponens Greg. ait. Potestas diaboli super terram cunctis eminentior perhibetur: quia & si actionis suæ merito infra homines cecidit, omne tamen genus humanum naturæ angelicæ cõditionem transcendit. (Angelorũ etiã maiorũ magna est potestas.) quamuis enim internæ fælicitatis beatitudinem perdiderit: naturæ tamẽ suæ magnitudinem nõ amisit: cuius adhuc viribus humana omnia superat: licet sanctis hominibus meritorum suorum deiectione subiaceat. Vnde & eisdem sanctis cõtra hunc decertantibus eo retributionis suæ meritum crescit: quo ille ab eis vincitur: qui per naturæ potentiam, quasi iure se hominibus superesse gloriatur. Si igitur adhuc tanta potestas in malis remansit angelis quid credendum est de bonis, in quibus per gratiam natura est fortissima? Et ideo hic Psal- C mista, omnes bonos angelos potentes virtute appellat, dicens, *Benedicite domino omnes angeli eius potentes virtute*. Et attende quòd hoc non dicit Psalmista angelis beatis imperando, nec eos ad hoc excitando sed magis congratulando. Subdit. *Facientes verbum eius*. Quod dicit: quia sancti angeli obedientes (Angeli superiores illuminãt inferiores.) sunt diuinæ voluntati: & officia eis commissa diligenter exercent. Quæ tamen per eos agenda sunt: habent per reuelationes quæ primò & immediatè à deo fiunt angelis superioris hierarchiæ: & isti reuelãt angelis mediæ hierarchiæ: & isti medij reuelant angelis inferioris hierarchiæ: & isti reuelant facienda hominibus. Et ideo stant intenti ad percipiendas supernas reuelationes. Et hoc est quod ait, *Ad audiendam vocem sermonum eius*. Vox enim sermo- D num dei ipsis angelis: non est nisi reuelatio diuinæ voluntatis. Sed hic occurrit quæstio non omittenda. (Quæstio angeli beati quomodo adinuicẽ præliantur.) Quia hic dicitur, quòd beati angeli faciunt verbũ dei: quomodo hoc est possibile, quia nos in sacra scriptura inuenimus in officiis suis sibi à deo commissis ipsos adinuicem præliari: & vnum alteri contradicere. Ex quo sequitur, quòd in sibi commissis contradicũt. quod alter illorum dei verbum non facit, sed sibi contradicit. Habemus enim Dan. (Dan 10.) 10. quòd angelus custos regni persarum restitit angelo custodi regni Iudæorum. Vnde ibidem angelus regni Iudæorũ dixit Danieli. Ego veni propter (Angeli beati quomodo adinuicẽ præliãtur.) sermones tuos: princeps autem regni persarũ, scilicet, angelus ad custodiam regni persarum deputatus: restitit mihi viginti & vno diebus, & ecce E Michael vnus de principibus primis venit in adiutorium mihi. Et paulo post, Nunc reuertar, vt prælier aduersus principem persarum. &c. Hanc materiam pulchrè & apertè tractat Greg. super illo ver- (Greg 17. mor. cap 7.) bo Iob 25. Qui facit cõcordiam in sublimibus suis. dicẽs, Hic licet inquirere: si pax in sublimibus angelis summa retinetur: quid est quod per angelum (Dan.10.) Danieli dicitur? Ego veni propter sermones tuos:

A ſed princeps perſarũ reſtitit mihi: & ecce Michael vnus de principibus &c. Quos itaque alios principes gentium appellat, niſi ſanctos angelos; qui ſibi execũti reſtiterũt? Quomodo ergo in ſublimibus angelis pax eſſe poteſt: ſi inter ipſos quomodo angelicos ſpiritus præliãdi certamẽ aggreditur: qui ſemper cõſpectui veritatis aſſiſtunt. Sed quia certa angelorũ miniſteria diſpẽſandi ſingulis quibuſque gẽtibus ſunt prælata, cum ſubiectorũ mores aduerſum ſe viciſſim præpoſitorum ſuorum ſpirituum opem merentur: ipſi qui præſunt ſpiritus contra ſe venire referuntur. Ille nãq; angelus qui Danieli loquebatur, captiuis Iſraelitici populi in perſide conſtitutis prælatus agnoſcitur. Michael autem eorum qui ex eadẽ plebe in Iudææ terra remanſerant præpoſitus eſt inuẽtus. B Vnde adhuc ab eodem angelo poſt Danieli dicitur. Nemo eſt adiutor meus in omnibus iſtis, niſi Michael princeps noſter. De quo & hoc quod præmiſimus dicit, Ecce Michael vnus de principibus primis venit in adiutorium mihi. Qui dum nequaquam ſimul eſſe, ſed venire in adiutorium dicitur, apertè eidem populo prælatus agnoſcitur: qui captiuus in alia parte tenebatur. Quid

Dan.10. eſt ergo angelo dicere, Ego veni propter ſermones tuos: princeps autẽ regni perſarum reſtitit mihi. niſi ſua ſubditis opera nũciare? Ac ſi apertè dicat. Precum quidẽ tuarũ merita exigũt, vt Iſraeliticus populus à iugo ſuæ captiuitatis exuatur: ſed eſt adhuc quod in eodem populo perſarum dominio purgari debeat. Vnde ereptionem illius perſarũ princeps mihi iure contradicat: quãuis preces tuæ illorũque C lachrymæ qui in Iudæa relicti ſunt, adiuuẽt. Vnde hoc quoque quod prædiximus adiungit. Michael princeps veſter venit in adiutoriũ mihi. Cumq; vt aduerſus principem perſarum prælietur, egreditur: Græcorum princeps adueniens apparet. Qua ex re innuitur quòd aduerſum quoq; Græcos aliquid Iudæa cõmiſerat: quorũ perfecto cauſa ereptioni illius reſiſtebat. Prophetæ igitur preces angelus exaudiuit: ſed perſarum princeps reſtitit. Quia & ſi iam iuſta vita deprecãtis ereptionem illius populi exigit: eiuſdem tamẽ populi adhuc vita cõtradicit. Vnde quia necdũ plene hi qui in captiuitatẽ fuerant ducti, purgati ſunt: iure eis adhuc perſæ dominentur. Michael adiuuat: ſed Græcorum princeps ad prælium venit. D Quia mereri quidem veniã tam longa oppreſſorum captiuitas poterat: ſed ereptionis eorũ beneficio: hoc quoq; quod in Græcis deliquerũt, obuiabat. Rectè ergo dicitur, quòd contra ſe angeli veniũt: quia ſubiectarũ ſibi gentiũ viciſſim merita contradicũt. Nam ſublimes ſpiritus eiſdẽ gẽtibus principantes nequaquam pro iniqua agẽtibus decertãt: ſed eorũ facta iuſtè iudicãtes examinãt. Cũque vniuſcuiuſque gentis vel culpa vel iuſtitia ad ſupernæ curiæ conſilium ducitur, eiuſdem gẽtis angelus præpoſitus vel obtinuiſſe in certamine, vel ſuccubuiſſe perhibetũt. Quorũ tamen omniũ vna victoria eſt ſui ſuper ſe opificis voluntas ſumma: quam dum ſemper aſpiciũt, quod obtinere non valent, nunquã volunt. Hæc omnia Greg. E Ex quibus patet quòd arma quibus ad ſe inuicem angeli beati præliantur, ſunt merita vel demerita ſubditorum eis populorum. Ipſi tamẽ angeli ſemper concorditer præcepta conditoris adimplent.

1.Reg.14. Et ad iſtum intellectum dicitur. 1. Regum 14. Applicate vniuerſos angelos populi, & ſcitote per quẽ acciderit hoc peccatum hodie,

A Benedicite domino omnes virtutes eius: miniſtri eius qui facitis voluntatem eius. 752

Angelorum hierarchiæ tres

Hic ſpecialiter ad laudem dei excitat ordinem virtutum. Vbi notandum eſt, quòd ſecundũ doctores triplex eſt hierarchia angelorũ. ſ. ſuperior, media, & inferior. Et quælibet iſtarũ cõtinet tres ordines angelorũ. Superior hierarchia tres ordines cõtinet, ſcilicet, ſeraphin, cherubin, & thronos. Media continet tres ordines, ſcilicet, principatus, poteſtates, & dominationes. Inferior cõtinet tres, ſcilicet, virtutes, angelos, & archangelos. Ex quibus omnibus inſurgunt nouem angelorum ordines. Et quia

Ordines Angelorum nouem.

B in iſto loco diffuſius tractatur materia angelorum, quam in aliqua alia parte Pſalterij. Ideo quia materia eſt lata & alta, aliquid de iſtis ordinibus dicã, ſcilicet, qualiter diſtinguũtur, & quæ ſint propria cuiuſlibet ordinis officia. Primus ergo ordo angelicus dicitur, ſeraphin. Secundum enim Greg. in homel. de angelis, ſeraphin dicitur multitudo cæleſtiũ ſpirituũ: qui ardentes, vel incẽdẽtes interpretatur: eo quòd angelorũ iſtius ordinis proprium eſt præ aliis in dei amore ardere: & alios ad incendium diuinæ dilectionis promouere. Iſtud officium angelicum figuratũ fuit in illo angelo qui Gedeoni apparuit. de quo habetur Iudi. 6. Angelus domini dixit Gedeoni, tolle carnes & panes azymos: & pone ſupra Petram: & ius de ſuper funde. Quod cùm

Seraphin. Gre. in hom. de Angelis.

Iudi.6.

C feciſſet, extendit angelus domini ſummitatem virgæ quã tenebat in manu, & tetigit carnes & azymos panes: & aſcẽdit ignis de petra: & carnes, azymoſque panes cõſumpſit. Gedeon quippe qui circuiens in vtero interpretatur: verum pænitentem ſignificat: qui circuit in vtero mentis ſuæ omnia ſua cogitando peccata. Panis autem quo vita ſuſtentatur, ſignificat animam: ſed carnes ſignificant corpus noſtrũ quod eſt caro. Petra autẽ eſt Chriſtus. 1. Cor. 10. Gedeõ ergo ad præceptũ angeli ponit carnes & panes ſupra petram: quando vir pænitens ſe totum, ſcilicet, animam & corpus offert Chriſto in pænitentiæ ſacrificium: quia ſacrificiũ deo ſpiritus contribulatus. Et tunc angelus domini virga quam tenet in manu, ſcilicet, amore domi-

Mat.4.

1.Cor.10.

Pſal.50.

D ni tangit ſacrificium, ſcilicet, feruorem inſpirando diuini amoris. Quo facto ignis charitatis pænitẽtem totaliter accendit & inflãmat. Et attende quòd ſecundum Greg. in prædicta homel. diſtinctæ conuerſationes hominum ſingulis angelorum ordinibus applicantur: ſic quòd quilibet homo iuſtus in aliquo ordine angelico reponitur. Et ſic ſecũdum ipſum illi homines qui dei & proximi dilectione feruent, & ardent, in primo ordine angelorum, ſcilicet, Seraphin collocantur: figurati in angelo qui apparuit manuæ. Iudi. 13. de quo ibi dicitur. quòd cum aſcendiſſet flammæ altaris in cœlum, angelus in flamma pariter aſcẽdit. Et ſic de aliis ordinibus procede. Sed de ordine virtutum: (de quo loquitur præſens textus, dicens, *Benedicite domino omnes virtutes eius.*) E ſciendum quòd vt ait Gregorius vbi ſuprà. ad ordinem virtutum ſpectat miranda exercere opera. Vnde illi angelici ſpiritus virtutes vocantur: per quos ſigna & mirabilia frequentius fiunt. Et ſic iſtius ordinis officium eſt virtus faciendi miracula: & illam virtutem hominibus perfectis concedere, vt reducti ad primum ſtatum in quo deus fecit hominem ad imaginem & ſimilitudinem

Gre. in homel. prædicta.

Iudi.13.

Virtutes ordo angelorum.

Gre. vt ſuprà.

dinem suam, demonstrentur. Istius ordinis fuerunt A illi angeli, de quibus dicitur. *Apoc.15.* Vidi signum in cœlo magnum, & mirabile: angelos septem habentes plagas septem, &c. Consimiliter istius ordinis fuit ille angelus qui miraculosè populum domini liberauit: qui occidit de castris Sennacherib vna nocte centum octoginta quinque milia. vt habetur. *4.Reg.19.* 4.Reg.19. Ad istum ordinem secundum Grego. reducuntur illi homines, qui miracula in vita sua faciunt, & mirabilia signa demonstrãt: sicut fuit Petrus suscitando mortuos: Laurentius cæcos illuminando: & huiusmodi. Et istum ordinem fugiunt homines pigri & otiosi: qui carnis pacem quærentes grandia operari recusant, nõ aduertentes quòd scribitur *Esa.33.* Esa.33. Angeli pacis amarè flebunt. Et si B quæras quare hic Psalmista specialiter nominat istum ordinem virtutum, alios ordines prætermittendo. Ad quòd dicitur quòd huius ratio est: quia iste ordo plus nobis innotescit dum mira operatur contra insolitum cursũm naturæ: & plus nos in admirationem ducit cæteris ordinibus. Ideo ipsius hic singularem mentionem fecit Psalmista.

Angelus vnus in diuersis ordinibus reponitur. Item notandum quòd idem spiritus angelicus in diuersis ordinibus potest poni: secundum diuersa officia sibi commissa. Eidem enim spiritui angelico potest cõmitti vt faciat miracula: & vt reuelet etiã aliqua temporalia: vtputa Michael, quem non dubitamus, sicut dignitate cæteros angelos præcellit sic etiam & cæteris in Dei amore feruentius ardet. Et sic ratione feruentis amoris erit in ordine seraphin: ratione miraculorũ erit in ordine virtutum: C ratione reuelationis summorum erit in ordine archangelorum: & ratione reuelationis tẽporalium erit in ordine angelorum. Et consimiliter dico de hominibus. quòd vnus & idem homo ad diuersos ordines angelorum potest assumi. Ista videtur in- *Greg. vt sup.* tentio Greg. in homil. de angelis, sic dicens, Sciendum quòd plerumque ipsi beatorum spirituũ ordines vicinorum sibi spirituum vocabula sortiuntur. Thronos enim, id est, sedes dei specialem spirituum beatorum ordinem diximus. Et tamen per Psalmistam dicitur, Qui sedes super cherubin operare, &c. Quia videlicet in ipsis distinctionibus agminũ dum cherubin thronis iungitur: sedere etiã super cherubin dominus ex vicini agminis æqualitate perhibetur. Sic quippè in illa summa ciuita- D te specialia quædam singulorum sunt: vt tamẽ sint communia omnium. Et quod in se quisque habet ex parte, hoc in alio ordine totum possidet. Sed idcirco vno eodemq; vocabulo cõmuniter non censentur: vt ille ordo vocari vniuscuiusq; debet nomine qui hanc plenius accepit in munere. Seraphin enim incendium dicimus: & tamen in amore conditoris omnes simul ardent. Sic cherubin plenitudinem scientiæ: & tamen quis ibi aliquid nesciat vbi ipsum omnes simul fontem scientiæ domini vident. Throni illa quoque agmina quibus conditor præsidet, vocantur. Sed beatus quis esse potest: nisi creator eius menti præsideat? Quod ergo ex parte ab omnibus habetur: eis in priuato nomine data sunt qui hoc in munere plenius acceperũt. E Ad propositum ergo ad istum ordinẽ virtutes appellat Psalmista congratulando: causa prædicta Psalmista specialiter loquitur, dicens, *Benedicite domino omnes virtutes eius.* Et quia per miranda opera vel miracula quæ ad istum ordinem spectat facere (vt est dictum) quæ excedunt virtutem naturæ nobis apertè monstratur quòd Deus non agit ex ne- A cessitate naturæ: sed sua & mera libera voluntate. Ideo subditur. *Ministri eius qui faciunt voluntatem eius:* quia omnes sunt administratorij spiritus: vt ait A- *Heb.1* postolus. Vnde per hoc quòd subditur. *Ministri eius,* &c. notat omnes alios angelorum ordines. Vnde ait glo. Per hoc ait, *Benedicite domino omnes virtutes eius.* notatur ille singularis ordo angelorũ qui virtutes dicitur. Deinde generaliter omnibus angelis loquitur, dicens, Benedicite domino ministri eius qui facitis voluntatem eius.

Angeli omnes dicuntur ministri Dei.

Benedicite Domino omnia opera 1753
eius in omni loco dominationis eius:
benedic anima mea domino.

B Hic vltimò ad Dei laudem inducit generaliter omnem creaturam. Vbi notandum, quòd propriè solùm creatura rationalis Deũ benedicere potest: quia ista sola capax est illius per amorem & cognitionem. Sed aliæ creaturæ ratione carentes: deo benedicunt methaphoricè inquantum in eis relucet diuina bonitas, & in ipsarum proprietatibus & operationibus: vel inquantum ordinem naturæ à Deo sibi datum conseruant: quia sic videntur Deo obedire & ipsum suum dominum confiteri: quòd est sic deum laudare. Sicut enim suo modo omnis creatura etiam inuisibilis deo benedicit: vt puta cœlum ordinatè motum suum continuando: sol & luna mundum illuminando: stellæ noctem, & tempora distinguendo: ignis calefaciendo: aër respirando: aqua humectando: terra fructus C producendo. Propter quòd dicitur Dan.3. *Dan.3.* Benedicite omnia opera domini domino, &c. Similiter modo ait. *Benedicite domino omnia opera eius.* Et aduerte quòd sicut nullum opus excipitur à benedicendo domino: sic & nullus locus. Vnde subdit, *In omni loco dominationis eius*, id est, in omni loco benedicite domino. Vnde glo. *In omni loco dominationis eius.* Ac si dicat, Sicubi Deus non dominatur: ibi non benedicatur. Sed quia vbique est, & vbique dominatur: ideo vbique benedicatur, nullus excusetur. Sicut nulla creatura excipitur à laude diuina: sic & nullus locus. consimiliter & nullum tempus. Psal.33. *Psal.33.* Benedicam dominum in omni tempore: semper laus eius in ore meo. Sed quia nulla virtus quantumcunque bene inchoata, nisi perseueret est deo D accepta: ideo vnde iste Psalmus incæpit: ibi terminatur. *Benedic anima mea domino.* Vnde hic ait glo. Vnde cępit Psalmista: ibi finit. Benedictio à capite, *Glosa.* benedictio à fine. A benedictione profecti sumus: ad benedictionem redeamus: & in ea regnemus. Et secundum Cassiodorum per hoc notat eos qui bonis principiis bonum finem adiungunt. Et nota quòd propriè benedicere deo est bene viuere. vide ver.378. Item nota quòd deum benedicimus multipliciter. ver.502.

Benedicendus est Deus vbique.

PSALMVS CIII.

BEnedic anima mea domino: do- 1754
mine Deus meus magnificatus es
E vehementer.

Iste Psalmus secundum Hieronymum nullum habet titulum: nec etiam in Hebræo titulus apponitur. Propter quòd aliquorum fuit opinio, quòd iste Psalmus non est Psalmus distinctus à præcedente. Sed ista opinio expresse conuincitur falsa: quia secundum Hierony. & secundum omnes Hebræos

Benedicit Deo omnis creatura.

A braeos psalterium continet centum quinquaginta psalmos. Si autem iste psalmus non distingueretur à præcedenti: non esset talis psalmorum numerus. Magister autem in glo. & alij doctores communiter talem titulum huic Psalmo præmittunt. Psalmus Dauid: qui titulus ex multotiens supra dictis patet. Notandum autem quòd intentio Dauid in isto psalmo est eadem quæ fuit in præcedenti, scilicet, mouere nos ad Dei laudem. Sed aliter hic nos ad hoc inducit, quàm in præcedenti psalmo fecerit. Ibi enim omnes induxit ad Dei laudem ex beneficijs dei nobis collatis. Hic autem materiam laudis assumit ab omni creatura à Deo producta: vtputa à cœlo, & à terra, & ab ornatu eorum, ab angelis & hominibus & ipsorũ operibus. De quibus omnibus agit iste psalmus.

Glosa. Deo cognoscitur per creaturas.

B Et notat Glo. quòd totus iste psalmus figuris rerum mysteriisque est cõtextus. Quia omnia in isto psalmo posita quãuis ad literam accipi possint: omnia tamen plena sunt mysterijs: vt, scilicet, ex visibilibus operibus Dei quæ realiter iuxta literam hic ponuntur, inuisibilia dei intelligantur: vt, scilicet, ex creaturis productis earum creator cognoscatur: & ex ipsarum magnitudine & pulchritudine, dei magnitudo & pulchritudo intelligatur iuxta modum loquendi Apostoli, dicentis, Inuisibilia dei à creatura mundi per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque virtus eius & diuinitas: ita vt inexcusabilis sit omnis homo. Et Sapien. 13. ait sapiens, A magnitudine enim speciei & creaturæ cognoscibiliter poterit horum creator videri.

Rom. 1.
Sapien. 13.

C Nec mirum, quoniam sicut sapientia artificis in artificato suo relucet: sic dei potentia, pulchritudo & sapientia in suis creaturis relucet. Quibus visis ad diuisionem Psalmi accedo. Diuiditur autem psalmus iste in partes tres: quia primò laudẽ Dei proponit. secundò adhoc rationes adducit: ibi, Cõfessionem. tertiò laudem Dei concludit: ibi, Cantabo domino. Quantum ad primum laudem dei proponit, dicẽs, *Benedic anima mea domino.* Dupliciter enim Deus benedicitur, scilicet, corde & ore. Sed benedictio oris sine benedictione cordis non proficit: sicut est benedictio hypocritarum: de quibus dicitur Psal. 77. Et dilexerunt eum in ore suo, & lingua sua mentiti sunt ei. Cor autem eorum non erat rectum cum eo. Et Esa. 29. Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum lõgè est à me.

Psal. 77.
Esa. 29. & Matt. 15.

D Laus autem cordis sine laude oris proficere potest. Et ideo Psalmista principalius ad laudem interiorẽ cordis consurgit, dicens, *Benedic anima mea Domino.* de hoc vide vers. 1732. & 1733. Sequitur. *Domine Deus meus magnificatus es vehementer.* Hoc ideo dicit: vt ad ipsius laudem anima magis sollicitetur. quasi dicat, Tu Deus tantum magnificatus es, quòd ad te laudandum non sufficit anima mea. Et propter hoc dicitur Eccl. 43. Glorificantes dominum quantumcũque poteritis: superualebit adhuc, & admirabilis magnificentia eius. Benedicentes dominum exaltate eum quantum potestis: maior est enim omni laude. Qualiter autem Deus sit immensus, & immutabilis, à nobis potest magnificari. vide vers. 272. & 503. 551. & 1160.

Laudari nõ potest Deus quantum dignus est laude.

E.

1755 Confessionem & decorem induisti: amictus lumine sicut vestimento.

Hic adducit motiua laudis diuinæ, quæ sunt creaturæ ab ipso productæ. Ostendit ergo deũ ex duobus laudandum. Primò ex partium mundi de-

A bita productione. Secundò ex rerum viuentiũ debita prouisione: ibi. Qui emittis. Quantum ad primum sciendũ quòd mundi vel vniuersi partes principales sunt duæ. Prima cælum quòd est supra elementa: quòd tenet à cœlo supremo, scilicet, empyreo vsque ad supremum elementum ignis exclusiuè. Secunda pars sunt elementa quæ incipiunt à sphera ignis inclusiuè vsque ad ipsam terram inclusiuè. Et sic prima pars habet partes duas: quia primò agit de parte cœlesti: secundò de parte elementari: ibi, Qui ponis nubem ascensum tuum. Prima pars habet partes duas: quia primò agit de cœlo empyreo: secundò agit de cœlo sidereo: ibi. Extendens cœlum. Quãtum ad primam partem sciendum quòd in cœlo empyreo habitant

B angeli sancti & animæ beatæ: quæ nõ cessant continue deum benedicendo laudare. Et illud cœlum vocatur empyreum ab igne: pyr enim idem est quòd ignis. Illud autem cœlum cõcordat cũ igne: non quidem in ardore: sed in claritate & splẽdore. Vnde illud cœlum per lumen figuratur. Laus verò continua angelorum per cõfessionem demonstratur. De istis ergo duobus, scilicet, de cœlo empyreo, & de confessione angelorum dicit, *Confessionem & decorem induisti*: quia ibi angeli mundi & decori semper Deum laudando confitentur. *Amictus lumine sicut vestimento.* hic per lumen intelligit cœlum empyreum, quòd est splendidum & luminosum. Istis enim duobus dicitur indutus: scilicet, claritate cœli, & empyrei: & confessione & decore laudis ange-

C lorum. Quia sicut vestimentum facit ad ornamentum corporis induti: sic illa duo faciunt ad ornamentum Dei: quia in illis maximè diuina maiestas & gloria in illis principalius laudatur. Ad istum intellectum istum versum inducit Gregor. super illo verbo Iob 40. Circunda tibi decorem: & speciosis induere vestibus, &c. dicens, Deus enim sibi decorem circundat: quia de ipso scriptum est, Dominus regnauit, decorem indutus est. Ipse speciosis induitur vestibus: quia sanctorum angelorum choros quos condidit in vsum sui decoris assumpsit: & velut quandam vestem gloriosam sibi ecclesiam exhibet non habentem maculam aut rugam. Vnde ei per prophetam aliũs, Psalmistam dicitur, Confessionem & decorem induisti amictus lumine si-

Vestis Dei sunt omnes sancti.
Greg. li. 32 morum cap. 5.
Psal. 92.

D cut vestimento. Hic quippe confessionem induit: illic decorem. quia quos hic per pœnitentiam cõfitentes fecerit: illic fulgentes per decorem iustitiæ ostendet. Lumine ergo sicut vestimento induitur Deus: quia sanctis omnibus quibus dictum est: vos estis lux mundi, id est, illa æterna gloria vestientur. Vnde per euangelium dicitur, quòd transfigurato in monte domino: vestimenta eius facta sunt candida sicut nix. In qua transfiguratione quid aliud quam resurrectionis vltimæ gloria nunciatur? In monte enim vestimenta eius facta sicut nix. quia in supernæ claritatis culmine sancti omnes ei luce iustitiæ fulgentes adhærebunt. Mysticè autem per hoc vult intelligere, quòd confessione sacramentali Deus induitur decore luminoso: quia confessio

E. suos facit decoros & luminosos. Quòd ostẽdit Hugo super illud Psal. 95. Confessio & pulchritudo in conspectu eius, &c. vide vers. 1647. Vel hic per vestimentum intelligit Christi incarnationem: quia carnem verbum assumpsit. quę vt vestimento operiretur. Vnde hic ait Glos. Incarnationem Christi significat cum ait, *induisti confessionem & decorem*, id est, carnem assumpsisti: per quam confessio laudis,

Hugo. Psal. 95.
Glosa.

&

& decus supernæ maiestatis innotuit. Et per hoc es amictus lumine sicut vestimēto: quia per eandē incarnationem homines eum sunt confessi: quia lumē cognitio est. Vel per hoc vult ostēdere quòd ad hoc quòd confessio decoret animam: debet esse luminosa angelis, & excusationibus carens: & vt omnes circunstantias peccati producat ad lucem.

1756 Extendens cœlum sicut pellem: qui tegis aquis superiora eius.

Hic agit de cœlo Sydereo quòd continet sphęram stellarum fixarum, & orbem septem planetarum. De quo cœlo ad literam dicit, *Extendens cœlū sicut pellem*. Ad literam enim cœlum stellatum videtur extendi super Hemisphærium nostrum ad modum cuiusdam tentorij. Suprà autem cœlum sydereum est cœlum crystallinum quòd dicitur aqueū: quia conuenit cum aqua in diaphanitate & transparentia. Et istæ sunt illæ aquę quæ sunt super cœlum sydereum, scilicet, cœlum aqueum in modum crystalli. De quo cœlo aqueo dicitur Gen. 1. Et diuisit aquas quæ erant sub firmamento: ab his quæ erant supra firmamentum. Vnde quòd istud cœlū aqueum operiat cœlum stellatum, subdit. *Qui tegis aquis superiora eius*. Hoc enim ad magnam Dei laudē pertinet, quòd aquas quæ sunt naturaliter graues super cœlos leues collocauit: quòd nulla virtus creata facere posset. Vnde literaliter hunc passum exponit glo. dicens, Ad literam enim cœlum quasi tentorium extendit deus. Facit enim amplum firmamentum vt tegat orbem terrarum. Et hoc facit sicut pellem, id est, non labore aliquo: vt tu homo cum extendis tectum. Sed tam facile facit deus: vt pellem quis extendit: deus verò facile illud extendit sicut pellem. Mysticè autem, quia dictum est in præcedenti versiculo quòd deus induit sanctos & ecclesiam hic ostendit modum quo sibi per fidem vniuit ecclesiam, dicēs, *Qui extendit cœlum sicut pellem*. Vbi notandum quòd cœli nomine ipsi sancti prædicatores & apostoli intelligūtur. vt patet ver. 255. & 815, 1502. 1660. Istos ergo cœlos dominus extendit: quando prædicatores suos apostolos à Iudæis expulsos per totum orbem dilatauit. Qui Christi fidem gentibus prædicantes, Christo congregauerunt ecclesiam: cuius confessione & decore luminoso induitur. Istam extēsionem cœlorum ostendit Grego. super illo verbo Iob 9. Qui extendit cœlos solus, dicens, Quid namque cœlorū nomine, &c. vide versi. 1660. Sed nota quomodo illos extendit: quia sicut pellem. Pellis enim animalium extenditur post mortem ipsorum, vt ad vsum nostrum sit apta: sic & Deus pellem suorum apostolorum per ipsorum mortem extendit: quia omnes martyrio coronati, Christi ecclesiam fabricauerūt. Sed quia hodie prædicatores non circūeunt mūdum prædicando infidelibus timentes, ne pelles suæ per martyria extendantur: ideo conqueritur dominus de ipsis Hiero. 10. dicens, Non est qui extendat tentorium meum & pelles meas. Sed Apostoli vt Christi fidem dilatarent morti se libenter tradebant: quia gratia spiritusancti protecti mortē non formidabant. Et hoc est quòd subditur. *Qui tegis aquis superiora eius*. Per aquas enim accipe spiritus sancti gratiam. Ioan. 7. Qui crediderit in me, &c. Sed per superiora apostolorum intellige eorū animas quas corporibus præponebant.

Gen. 1.

Cœlum Sidereum dicitur tentorium.

Glosa.

Cœlos, id est, apostolos extendit deus sicut pellem.

Greg. 9. moralium c. 4.

Hiero. 10.

Ioan. 7.

1757 Qui ponis nubem ascensum tuum: qui ambulas super pennas ventorum.

Hic consequenter agit de creatis quæ continētur infra spheram lunæ, quæ sunt quatuor elementa. Et diuiditur in quatuor partes. quia primò agit de elemento aëris, secundò ignis, ibi, Qui facis. tertiò terræ ibi, Qui fundasti. quartū aquæ: ibi, Abyssus sicut. Quantum ad primum sciēdum quòd hic vult ostendere Psalmista Dei potestatem supra elementum aëris: quia ipse potestate sua ad libitum agitat aërem: & per ventum nubes ducit per aërem secundum bene placitum voluntatis suæ. Per hoc volens inferre, quòd tales impressiones, quæ fiunt in aëre & consimiles: fiunt ex diuina dispositione. Vnde ait. *Qui ponis nubes ascensum tuum*. In hebræo habetur, currum suum: quia nubes videntur discurrere per aëre ad modum curruum: quòd fit dei virtute. Et quia nubes per aërem velociter agitantur, & discurrunt à ventis impulsæ: ideo ait, *Qui ambulas super pennas ventorum*. Dicuntur enim venti habere pennas metaphoricè propter velocitatē cursus. Et per hoc voluit ostendere Psalmista Christi ascensionem in nubibus. Nam vt habetur Act. 1. Videntibus illis eleuatus est: & nubes suscepit eum ab oculis eorum. Et nō solum ipse Christus vt caput ascendit in nubibus, sed etiam membra eius ascendent in nubibus: dicente Apostolo. 1. Thes. 4. Nos qui viuimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Christo in aëra, &c. Quòd ideo dicit, quia tempore iudicij nubes suscipient fideles, qui tunc erunt: & angelorum ministerio ducentur in nubibus obuiam Christo: vt ibidem ait Glo. Tam ergo de Christo capite quam de mēbris eius dicit, *Qui ponis nubem ascensum tuum*. Et quia Christi ascēsus fuit in ictu oculi: & sic etiā erit ascensus sanctorum: ideo ait, *Qui ambulas super pennas ventorum*. Vel mysticè aliter. Vbi nota quòd per nubes sancti Apostoli & prædicatores significantur: vt ostēdit Greg. vide versiculo 926. & 556. Cœlum autem ad quòd iusti ascendere cupiunt, est sacra scriptura, cœlum dicta a celo, as. quia in ipsa mysteria diuina celantur. Ponit ergo Deus nubes ascensum suum: quia per prædicatores hominum corda ad intellectum sacræ scripturę fecit ascendere. Qui ascensus fuit super pennas ventorum: quia Apostoli fidem Christi prædicantes: ipsa sacra scriptura in paruo tempore totum mundum repleuerunt. Et istum intellectum ponit hic Glo. dicens, Spiritualiter cœlum scripturæ per prædicatores ascenditur, quādo per eos non intelligentibus exponitur extensa est scriptura, nec nubes desunt, quæ in eam ducunt. Sequitur, *Qui ambulas super pennas ventorum*. Per hoc enim mysticè vult ostendere Psalmista: quòd Christus virtutes omniū aliarum animarum excedit. Mysticè enim animæ sunt vēti: quia ipsarum virtute corpora agitantur. vnde & anima hominis ventus siue spiratio dicitur Gen. 1. Et inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ. Pennę autem ventorum, id est, animarum sunt virtutes duæ, scilicet, duo charitatis præcepta. Ambulat ergo Christus super pennas ventorum: quia charitate omnium animarum superat charitas Christi & excedit. Ad istum sensum istum Versum exponit Greg. exponens illud Iob 28. Qui fecit ventis pondus. dicens, Velocitate enim ac subtilitate ventorum in sacra scriptura solēt animæ designari: sicut per Psalmistam de Christo dicitur, Qui ambulat super pennas ventorum, id est, qui transgreditur virtutes

Ascensio Christi.

Actuum 1. Nubes ascensio Christi.

1. Thess. 4. Ascendent sancti in nube.

Gregorius.

Ventus dicitur anima.

Glosa. Pennæ ventorum præcepta charitatis.

Charitas Christi omnē aliā superat.

Gen. 2.

Greg. 19. moral. c. 4.

Psal. 17.

virtutes omnium animarum. Fecit ergo Deus vẽtis pondus: quia dum superna sapientia implet animas: eas maturitate solita graues reddit: non illa grauitate qua dicitur, Filij hominũ vsquequo graui corde. Aliud namque est grauem esse per consilium, aliud per peccatum: aliud est grauem esse per constantiam, aliud per culpam. Ista enim grauitas pondus habet oneris: illa virtutis. Pondus ergo recipiunt animæ: vt ab intentione Dei non tam leui motu desiliant: sed in ea fixæ constantiæ grauitate cõsistant, &c. Hoc etiã sententialiter ponit hic Glos. Et quia hic agitur de Christi ascensione, cum sibi dicitur, *Qui ponis nubem ascensum tuum.* potes notare quòd Christus propter multa ascendit, scilicet, mẽtem, nauem, crucem, nubem siue cœlum.

Psal. 4. *Grauitas duplex bona & mala.* *Glosa.* *Ascendit Christus multis.*

1758 Qui facis angelos tuos spiritus: & ministros tuos ignem vrentem.

Hic agit de elemento ignis, quòd Deus ad libitum assumit ad suum famulatum. Vbi notandum est, quòd angelus est nomen officij non naturæ: & spiritus est nomen naturæ & non officij. Vnde angelus idem est quòd nuncius: vnde substantiæ separatæ intellectuales semper sunt spiritus: sed non semper angeli: vt Michael semper est spiritus: sed non est angelus, nisi quando à Deo ad aliquod mysterium mittitur. Vnde eo quòd est, spiritus est: ex eo autem quòd agit, angelus est. Illos igitur beatos spiritus ad libitum Deus facit angelos: cum ipsos ad aliqua officia mittit. Hoc apertè ponit Gregorius in homilia de angelis, dicens, Angelorum vocabulum nomen est officij nõ naturæ. Nam sancti illi cœlestis patriæ spiritus, semper quidem spiritus sunt: sed semper angeli vocari nequaquã possunt. Tunc enim solum sunt angeli: cum per eos aliqua nunciantur. Græca enim lingua angeli nuncij dicuntur: archãgeli verò summi nuncij. Est ergo sensus, *Qui facis spiritus beatos angelos tuos,* scilicet, ad libitum tuum. Nõ quòd faciat angelos esse spiritus, sed facit quòd spiritus efficiuntur angeli, id est, nũcij, quia eos ad libitũ mittit. *Et ministros tuos ignem vrentem.* Ex hoc vult ostendere, quòd Deus in potestate sua nõ solùm habet spiritus minores, & inferiorum ordinum: sed etiam superiores: & ipsos superiores quandò vult angelos, id est, nuncios facit. Nam primus & supremus ordo spirituũ beatorum est Seraphin: vt dictum est ver. 1752. Ille autem ordo per ignem vrentem significatur: quia Seraphin interpretatur incendium. Et tamen spiritus illius ordinis facit quandoque angelos. Vnde Esa. 6. dicitur, Volauit ad me vnus de Seraphin: qui sunt superior ordo. Et hoc est quòd hic ait, *Et ministros tuos ignem vrentem,* id est ipsos Seraphin qui dicuntur ignis vrens: ad libitum tuũ facis ministros tuos & nuncios. Vel ideo hoc dicit, *Et ministros tuos ignem vrentem:* ad ostendendum quòd Deus elemẽto ignis vtitur ad votum: quia spiritus beatos & nuncios suos aliquãdo mittit in forma ignis. quia frequenter legitur angelos in elemẽto ignis apparuisse: vt Moysi in rubo ardenti. Exo. 3. Qui angelus tamen ibi vocatur Deus: quia dei personam repræsentabat. Item 4. Regum 2. in translatione Heliæ quæ facta est ministerio angelico: apparuit currus igneus, & equi ignei: qui nihil aliud erat quam beati angeli. Item 4. Reg. 6. Apparuit mons plenus equorum & curruum igneorum in circuitu Helisæi. quia vt ait Hieronymus: tunc ad defensionem Helisæi descenderunt sancti angeli. Per hoc autem

Angelus nomen officij est nõ naturæ. *Gregor. in homel. de angelis.* *Spiritus summi etiam fiũt angeli, id est, nuncij.* *Esa. 6.* *Angeli in specie ignis multoties apparuerunt.* *Exod. 3.* *4. Reg. 2.* *4. Reg. 6.* *Hieron.* *Prædicatores suos deus*

vult Psalmista intelligere, quòd Deus prædicatores suos qui angeli in scriptura dicũtur, facit spiritus, id est, spirituales: quos igne charitatis inflammat. Vnde istum textum ad istud propositum exponit Greg. li. 11. morum ca. 3. dicens, Scriptum est, Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignẽ vrẽtem. Angeli quippe, id est, nuncij in sacro eloquio nonnunquam prædicatores vocantur: sicut per prophetam dicitur, Labia sacerdotis custodiũt sciẽtiam: & legem requirunt de ore eius: quia angelus dei est. Omnipotens ergo Deus angelos suos spiritus facit, quia prædicatores suos spirituales efficit & ardentes spiritu: qui alios igne charitatis incendunt & consumunt scoriam vitiorum.

facit spirituales & graues. *Greg. li. 11. moral. cap. 3.* *Malac. 2.*

Qui fundasti terrã super stabilitatẽ suã: non inclinabitur in seculũ seculi. 1759

Hic consequenter agit de elemento terræ. Vbi notandum quòd fundamentum rei fundatæ dicitur pars eius inferior. Pars autem inferior rei est illa ad quam naturaliter grauitas rei descendit. Et per consequens cum omnia grauia, & omnes partes terræ naturaliter descendunt ad centrum terræ: & de facto descenderent, nisi obstaculum alterius rei impediret: sequitur quòd fundamentum terræ est ipsum centrum terræ. Vnde sicut in vno circulo omnes lineæ protractæ à circumferentia ad centrũ: experimentaliter quantò amplius appropinquant ad centrum circuli, & minùs distant à centro: tãto plus à se inuicem elongantur. Sic conformiter est de omnibus grauibus: quia omnia grauia directè centrum terræ appetunt naturaliter: & si ibi pertingere possent, in eo naturaliter quiescerẽt. Quia ergo supra centrum terræ fundata est terra: quòd centrum de se naturaliter est immobile: quia in eo est ratio omnis grauitatis: & à quacunque parte moueretur, ascenderet: quòd est contra naturam grauitatis: sequitur quòd ipsa terra sit stabilis, & moueri non possit, scilicet, secundum se totam extra spheram suam: licet bene moueatur secundum partes naturaliter: & hoc tamen infra spheram suã. Et hoc est quòd ait, *Qui fundasti terram super stabilitatem suam,* id est, supra centrum eius quòd est immobile. Et ideo nõ inclinabitur, id est, nõ exibit spheram suam in seculum seculi. Et si dicas quòd scribitur Luc. 21. Cœlũ & terra transibunt, dico quòd non quo ad substantiam, sed solùm quo ad formã: vt dictũ est superius ver. 1729. Mysticè autẽ per hoc Psalmista vult ostendere ecclesiæ stabilitatem: quæ licet varijs persecutionum impulsibus turbetur: inconcussa tamen & stabilis semper durabit. De qua dicit, *Qui fundasti terram,* &c. Terræ namque nomine ipsa ecclesia intelligitur: vt dictũ est ver. 334. Fundamentum autem ecclesiæ est Christus. De quo dicit: Qui fundasti terram super stabilitatem suam, id est, Christum qui sic stabilis est, quòd nũquam peccare potuit, vel errare: vt ostendit magister lib. 3. dist. 12. Dicat ergo de ecclesia, *Qui fundasti terram super stabilitatem suam,* &c. Quia ecclesia super Christum fundata per martyres fuit roborata: & per sanctos doctores illuminata: vt sic fulta à veritate inclinari non possit. Quòd pulchrè deducit Greg. super illo verbo Iob 9. Qui fecit arcturum & oriones & hyadas, &c. dicens, Quid namque Arcturi nomine qui in cœli axe constitutus septem stellarum radiis fulget: nisi ecclesia vniuersalis exprimitur: quæ in Ioannis Apocalipsi per septem ecclesias, septemque candelabra figuratur?

Luc. 21. *Ecclesia fundata est stabiliter.* *Greg. 9. moral. ca. 6.* *Arcturus, significat ecclesiam.* *Apoc. 1.*

Quæ

Quæ dũ dona in se septiformis gratiæ spiritus cõtinet: claritate summæ virtutis irradians: quasi ab axe veritatis lucet. Pensandũ quoque est quòd Arcturus semper versatur & nũquam mergitur: quia sancta ecclesia persecutiones iniquorum sine cessatione tolerat: sed tamen vsque ad mundi terminum sine defectu perdurat. Sæpe namque reprobi eam vsque ad internitionẽ persecuti sunt: quasi hãc se funditus extinxisse crediderunt. Sed eo multiplicius ad statum suæ rectitudinis redit: quo inter manus persecutorum moriendo laborauit. Arcturus ergo dum versatur, erigitur: quia tunc ecclesia valentius in veritate reficitur: cùm ardentius pro veritate fatigatur. Et statim subdit quomodo per martyres roboratur, dicens, Vnde aptè quoque post Arcturum Oriones subdit. Oriones quippe in ipso pondere temporis hyemalis oriútur: suo quoque ortu tempestates excitant: maria terrasq; perturbant. Quid ergo per Oriones, nisi martyres designantur Qui dum sancta ecclesia ad statum prædicationis erigitur: pondus persequentium, molestiasq; passuri: ad cœli faciem quasi in hyeme venerunt. His etenim natis mare terraque turbata est: quia dum gentilitas mores suos destrui apparente illorum fortitudine doluit: in eorum necesse non solum iracundos ac turbidos, sed etiam placidos erexit. Oriones ergo cœlum edidit: cùm sancta ecclesia martyres misit: qui dum loqui recta rudibus ausi sunt: omne põdus ex frigoris aduersitate pertulerunt. Et statim subdit quomodo per doctores illuminatur, dicẽs, Bene autem post Oriones hyadas subdit: quæ iuuenescẽte verno vel vere, ad cœli faciem prodeunt: & cum sol iam caloris sui vires exerit ostenduntur. Illius quippè signi initiis inhęrent quòd sapientes seculi taurum vocant, ex quo augeri sol incipit: atque ad extendenda diei spacia feruentior exurgit. Quid itaq; post Oriones hyadum nomine, nisi doctores sanctæ ecclesiæ designantur: qui subductis martyribus: eo iam tempore ad mundi notitiam venerunt: quo fides clarius elucet: & repressa infidelitatis hyeme altius per corda fidelium sol veritatis calet: qui remota tempestate persecutionis, expletis noctibus longis infidelitatis, tunc sanctæ ecclesiæ exorti sunt: cùm ei iam post vernum credulitatis lucidior annus aperitur. Et infra prædicta recolligendo ait, Vt igitur sanctus redemptionis nostræ ordinem contemplatus admirans exclamet, dicens, Qui extẽdit cœlos solus, & facit Arcturum Oriones & Hyadas. Extẽsis enim cœlis, dominus formauit Arcturum: quia in honorem deductis apostolis in cœlesti conuersatione formauit ecclesiã. Formatoq; Arcturo fecit Oriones: quia roborata fide vniuersalis ecclesiæ: contra procellas mundi edidit martyres. Editisque Orionibus protulit hyadas: quia conualescentibus contra aduersa martyribus ad infundendã ariditatem humanorum cordium doctrinam cõtulit magistrorum, &c. Ex quibus omnibus patet qualiter ecclesia stabiliter est fundata. quòd aliis hic verbis notans Psal. dicit, Qui fundasti terram supér stabilitatem suam, &c.

Oriones significant martyres.

Hyadæ significant doctores.

Ecclesia qualiter fundata fuit.

1760 **Abyssus sicut vestimentum amictus eius: super montes stabunt aquæ.**

Hic incipit agere de elemento aquæ. Circa quòd quatuor agit: quia ostendit primò aquarum quantitatem: secundò earum qualitatem: ibi. Ab increpatione: tertiò earum æqualitatem: ibi. A ascendunt, quartò stabilitatem: ibi. Terminum posuisti. Quantum ad primum sciendum quòd elementum aquæ quam sit grande maximè apparet in mari Oceano. quòd abyssus dicitur propter ipsius nimiam profunditatem. Hoc autem mare circundat terram ab omni latere, excepta vna parte: quæ discooperta seruatur a Deo propter habitationem hominum & aliorum animalium quæ in aqua viuere non possunt. Existimandum enim est de mundo ad modum vnius oui: quòd in medio habet vitellum rubeum: & istud vndique circundatur albugine: albugo autem pellicula: sed pellicula cortice. sic est de mundo. Elementum enim terræ consistit: cuius centrum quasi æqualiter distat ab omni parte superficiei terræ. Quòd dico B quasi: quia superficies terræ non est ex toto plana: quia habet montes & valles. Sed talis inæqualitas modicum quid est respectu tãti corporis, vt est elementum terræ. Aqua autẽ imaginetur albugo oui quæ vndique circũdat vitellum rubeum: quia elementum aquæ siue ipsum mare Oceanum vndiq; terram circundat: & naturaliter tãtum esset super vnam partem terræ sicut supra aliam: quia cum sit corpus graue, naturaliter appetit centrum: & cum sit corpus fluxibile, partes superiores aquæ circũcirca æqualiter distarent à centro terræ. Sed Deus sua potestate ligat istas aquas maris, ne totam terram cooperiant (vt dictum est) propter habitationem hominum. De isto ergo mari Oceano sub nomine abyssus dicit, quòd abyssus est amictus eius, C scilicet, terræ: & hoc sicut vestimentum: quia ex omni parte operit terram, vt dictum est. Corpus enim aquę est totum sphericum circa centrũ terrę, vt dictum est. & sic est vestimentum terræ, quia ipsam vndique operit. Et vide aliud mirabile quòd Deus facit circa istud elementum, quia super mõtes stabũt aquæ. Quòd sic intelligit Rabbisa. quòd aquæ maris Oceani sunt altiores omnibus montibus terræ. Quòd vtique verum est quo ad supremã ipsarum partem: quia vbi terram circundant, non impeditæ à sua fluxibilitate naturali, terram cooperirent: & earũ superior superficies magis distat à centro terræ, quã aliqua pars terrę. Potest etiam & aliter intelligi de aquis quæ per calorem solis eleuantur sursum, & in nubibus ligãtur: vt inde fluẽ D tes terram irrigent, quæ aquæ in nubibus ligatæ sine dubio altiores sunt & magis distantes à centro terræ quam montium summitates. Et sic intelligit hic Psalmista, dicens, *Super montes stabunt aquæ.* scilicet, in nubibus ligatæ, quia Iob 26. Qui ligat aquas in nubibus, &c. Per hoc autem vult ostendere Psalmista mysticè, quòd abyssus, scilicet, diuinorum iudiciorum nobis occultorum, terram ecclesiæ circundat. Quæ diuina iudicia sunt vt abyssus tantæ profunditatis, quòd illa non solum super alios, sed etiam supra seipsum nullus mortalium cognoscere potest. quòd notabat Psalmista Psalm. 35. dicens. Iudicia tua abyssus multa. Quæ domini iudicia terram ecclesiæ circundantia, sub nomine abyssus nobis incerta ostendit Grego. lib. E 29. moralium cap. 9. dicens, Quis hominum iudicia diuina discutere potest? Multos enim videmus quotidie qui iustitiæ luce resplendent, & tamen ad finem suum nequitiæ obscuritate tenebrantur. Et multos cernimus peccatorum tenebris obuolutos, & inde iuxta vitæ suæ terminum repente reddi luci iustitiæ liberos. Multos etiam nouimus semel inuentam viam iustitiæ

Aqua terrã circundat.

Altitudo vel attenditur penes distantiam a centro.

Aqua mõtibus sunt altiores.

Iob 26.

Abyssus dicuntur iudicia Dei.

Psal. 35.

Gregorius.

Qui bene viuunt male moriuntur: & econtrario.

illibatæ vſque ad obitum tenuiſſe. Et pleroſque A conſpeximus vſque ad exitum cæpta ſemel crimina ſine ceſſatione cumulaſſe. Quis verò inter iſta iudiciorum nubila mentis ſuæ radium mittat, vt aliqua conſideratione diſcernat: vel quis perduret in malo: vel quis aliqua perſeueret in bono: vel quis ab infimis conuertatur ad ſummum: vel quis à ſummis reuertatur ad infima? Latent hæc ſenſus hominum, nec quicquam de cuiuſlibet fine cognoſcitur: quia diuinorum iudiciorum abyſſus humanæ mentis oculo nullatenus penetratur. Videmus namque quòd illa Deo aduerſa gentilitas iuſtitiæ luce perfuſa eſt: & videmus dudum dilecta Iudæa quòd perfidiæ nocte eſt cæcata. Scimus etiā quòd latro de patibulo tranſiuit ad regnum: Iudas autem de apoſtolatus gloria eſt lapſus in tartarū. B Ruſumque quia aliquando ſortes quæ cæperint non mutantur: & latronem alium nouimus perueniſſe ad ſupplicium: & apoſtolos percepiſſe propoſitum quòd deſiderauerunt regnum. Video apoſtolum de illa perſecutionis ſæuitia ad gratiā apoſtolatus vocari: & certè iam de illo dominica voce dictum: Vas electionis eſt mihi iſte. Et tamen adhuc inter iudicia dei occulta formidat reprobari, dicens, Caſtigo corpus meum: & in ſeruitutem redigo: ne forte cum aliis prædicauero: ipſe reprobus efficiar. Væ ergo miſeris nobis: qui de electione noſtra nullam adhuc Dei vocem cognouimus: & iam in ocio quaſi de ſecuritate torpemus. Debet profectò non ſolum in ſpe eſſe ſecuritas: ſed etiam terror in conuerſatione: vt & illa certantes foueat: C & iſta torpentes pungat. Et hæc omnia notans Pſalmiſta, dicit quòd abyſſus, ſcilicet, diuinorum iudiciorum, terram eccleſiæ vndequaque vt veſtimentum operit, dicens, *Abyſſus ſicut veſtimentum amictus eius. Sed ſuper montes ſtabunt aquæ.* Per montes intellige beatos angelos: vt patet verſi. 166. & 1552. Et iſti non circundantur abyſſo tali: quia operti ſunt ſapientia Dei quæ per aquam ſignificatur: vt patet verſiculo 212. & 216. & 257. Et ſic clarè circa ſe diuina iudicia cognoſcunt. Vel iſte verſus poteſt intelligi de abyſſo perſecutionum qua circundata fuit eccleſia.

Actuum. 9.

1. Cor. 9.

1761 Ab increpatione tua fugient: à voce tonitrui tui formidabunt.

Hic oſtendit aquarum qualitatem: quæ, ſcilicet, D multoties hominibus timorem immittunt: quia pericula aquarum multum terrent homines. Et hoc maximè patuit in diluuio: cuius inundatione totum genus humanum, octo perſonis exceptis fugit, id eſt, de terra periit. vt patet Gene. 7. Patet etia quotidie: quia virtute aquarum congregatarum in nubibus generantur fulgura, ſonitus, & tonitrua terribilia, quæ terrent homines: & quaſi naturaliter ſe quaſi abſcondendo fugiunt: vt experientia docet, quæ omnia Dei poteſtate cauſantur. Et hoc eſt quòd ait, *Ab increpatione tua fugient.* quia, ſcilicet, homines taliter his impreſſionibus territi, fugiunt de campis ad loca magis ſecura. vt habetur de grandine quam Deus miſit in Ægyptum. E Exo. 9. Dedit dominus tonitrua, & grandinem ac diſcurrentia fulgura ſuper terram, &c. Iſtæ autem tales impreſſiones nō fuiſſent in nubibus, ſi homo nō peccaſſet. & ideo ſunt quaſi quædā dei increpationes propter peccata. Dicat ergo, *Ab increpatione tua fugient,* &c. Per hoc autē myſticè Pſalmiſta vult oſtendere, quòd conſtanti prædicatione apoſtolo- A rum & miraculorum operatione Chriſtus fugauit eccleſiæ ſuæ perſecutores: ipſos, ſcilicet, conuertēdo ad fidem. Et hoc ſatis deducit Greg. 29. moral. ca. 16. ſuper illo verbo Iob 38. Quis dedit vehementiſſimo imbri curſum, & viam ſonantis tonitrui, dicens, Quid enim per tonitruum, niſi prædicatio ſuperni terroris accipitur? Cuius terrorem dum humana corda percipiunt, quatiuntur. Dominus ergo ſe viam ſonantis tonitrui date aſſerit: qui & verba prædicationis tribuit: & per terrorem corda compungit, &c.

Gen. 7.

Exod. 9.

Tonitruum dicitur prædicatio.

Greg. 29. moral. ca. 16.

Aſcendunt montes & deſcendunt campi: in locum quem fundaſti eis. 1762

B Hic oſtendit aquarum æqualitatem: ponendo differentiam inter terram & aquas. Quoniam terra eſt corpus ſolidum: idcirco vna pars ſuper aliam poſita in loco ſuperiori manet: ſi fundamentum habet ſolidum. Et ſimiliter valles inferius remanent baſſæ: quia latera habent ſolida. Sed non ſic de aqua: quia cum ſit corpus fluxibile, ex ea montem facere non potes: quia ſtatim pars ſuperior fluet inferius. Similiter nec in aqua vallem baſſam poteris facere: quia aqua non facit ripas ſolidas: quia ſtatim fluunt. ſicut patet per exemplum: ſi foueam facis in terra, remanet concauitas propter latera terræ ſolida. ſi foueam facis in aqua: non remanet concauitas: quia latera fluida ipſam ſtatim replent. Iſtius autem differentiæ inter terram & aquā Pſal- C miſta ſolum ponit vnam partem, ſcilicet, quæ eſt ex parte terræ: vt aliam partem quæ eſt ex parte aquæ ex prima concipiamus. Et hoc eſt quod de terra dicit *Aſcendunt montes & deſcendunt campi.* quòd totum eſt poteſtate diuina. Vnde ſubdit, *In locum quem fundaſti eis.* Per hoc vult Pſalmiſta oſtendere, quòd quando Deus permiſit: ſuperbi perſecutores eccleſiæ qui per montes figurantur, (vt dictum eſt verſ. 208. & 1659.) ipſi aſcendunt ſupra eccleſiā ipſam perſequendo ſed quando Deo placuit: ipſos humiliauit: & eccleſiæ ſuæ ſubiecit. Nonne ad modum montis aſcendit contra eccleſiam ſuperbia Pauli: qui Chriſtum in ſuis membris perſequebatur: Nonne ſtatim quando voluit ipſum deſcendere ad planiciem humilitatis fecit: Quando, ſcilicet, circumfulſit eum lux de cœlo: & cadens in terram, D &c. Sic de Imperatoribus romanis: qui ad modum montium ſe contra eccleſiam eleuabant: quos tamen ad campum humilitatis deſcendere fecit: ipſos eccleſiæ ſubiciendo. quòd totum poteſtate diuina factū eſt. Et hoc eſt quòd dicit, *Aſcendunt montes,* ſcilicet, ſuperbi tyranni contra eccleſiam: ſed ad libitum deſcendunt campi, id eſt, efficiuntur plani ad modum camporum & humiles. *In locum quem fundaſti eis,* id eſt, ſecundum gradum humilitatis, quem eis diſpoſuiſti. Vel per campos intellige ſtatum pœnitentiæ: ad quem multoties ſuperbos elatos Deus ſua inſpiratione deſcendere facit: dum eis ſua peccata proponit. De quo campo dicitur Ezech. 37. Duxit me in medio campi, qui erat ple- E nus oſſibus. erat autem multa valde ſuper faciem campi. Et ſequitur. quomodo flante ſpiritu, oſſa illa ad vitam ſunt reducta. Sic conformiter & in pœnitentiæ campo anima quæ eſt ad modum oſſis arida & dura, flante ſpiritu ſancto ad gratiam vitæ reducitur, &c.

Superbos Deus humiliat, & aſcendentes deſcendere facit.

Actuum 9.

Ezech. 37.

Terminum poſuiſti quem non trāſgredientur: 1763

gredientur: neque conuertentur operire terram.

Hic notat aquarum stabilitatem. Quãuis enim aqua de sui natura nullam habeat stabilitatem, sed semper fluit ad bassum: Deus tamen ad libitum ei ponit terminum ne fluat: sicut fecit in transitu maris filiorum Israel, vt habetur Exod. 14. Erat enim aqua quasi murus à dextris eorum & sinistris. Et sicut fecit in transitu Iordanis tempore Iosue: vbi aquæ quæ desuper erant, in vna mole steterunt. Et sic etiam facit hodie aquis maris Oceani: quæ multo altiores sunt quã sit terra: quia magis à centro terræ distant, quam aliqua pars terræ: vt dictum est vers. 1760. Et tamen dominus posuit eis terminum, ne cooperiant terram: vt homines & animalia viuere possint. Per hoc vult Psalmista ostendere, quòd abyssis siue aquis persecutionem ecclesiæ Deus ad sui libitum imponit terminum & mensuram: vt, scilicet, non tantum excrescant, vt ipsam terram ecclesiæ operiant ex toto, vel submergant: quinimo ipsas terminat vt sua voluntas dictat. Et hoc est quòd ait Glo. *Terminum posuisti eis*, scilicet, finem posuisti persecutionibus ecclesiæ: ipsos persecutores, scilicet, reges, principes, & imperatores ipsi ecclesiæ subiiciendo per fidem. *Neque conuertentur operire terrã*, scilicet, ecclesiæ. Quia & si leues fluctus insurgunt: terram tamen ecclesiæ diluuio nõ operiunt: vt iam liceat ecclesiæ liberè prædicare. Et si ei perstrepunt adhuc, & murmurant pagani: sonitus litorum audio: diluuiũ nõ perhorresco. Conformiter loquitur Greg. lib. 28. moral. ca. 16. exponens illud Iob 38. Huc vsque venies, & non procedes amplius, dicens, Quia nimirum iudicij occulti mensura est: & quando persecutionis procella prosiliat: & quando conquiescat: ne aut non exagitata electos nõ exerceat: aut non moderata in profundum mergat. Cùm verò notitia fidei vsque ad persequentes extẽditur: turbati maris tumor sedatur. Ibique fluctus suos mare frangit: quia ad cognitionem veritatis veniẽs, omne quòd nequiter egit, erubescit. Fracta quippe vnda in se colliditur: quia cognita nequitia per cognitionem sui cordis accusatur: & quasi ipsam vim quam intulerat, recipit: quia de prauitate quam gesserat, reatus sui stimulos sentit. Vnde per Paulum quibusdam dicitur, Quem fructum habuistis in quibus nunc erubescitis? Ac si diceret, Quid se in altum fluctus vestræ prauitatis extulerũt: qui nunc in semetipsis fracti: vnde peruersos vos inflammauerunt, conuersos nunc confundunt. Conformiter omnibus tentationibus & aduersitatibus terminum & mẽsuram Deus imponit: ne supra vires nostras ascendant, & mentem submergant: vt ostendit Greg. li. 9. moral. cap. 34. dicens, Pius conditor noster cum viribus nostris flagella moderatur: ne per virtutem pœna transeat: & per astutiam dæmonum humanam infirmitatem excedat. Vnde & bene per Paulum dicitur, Fidelis autem Deus qui non patietur vos tẽtari supra id quòd potestis: sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. Nisi enim omnipotens Deus cum viribus tentamenta modificet: nullus profecto est qui malignorum insidias non corruens portet: quia si mensuram tentationibus iudex non præbeneo ipso protinus stantem deiicit, quo vltra vires onera imponit. Et hoc est quòd hic ait Psalmista. *Terminum posuisti quem non transgredientur, &c.*

Exod. 14. — *Iosue 3.* — *Glosa.* — *Persecutiones ecclesiæ terminat deus vt vult.* — *Aduersa terminat deus Grego. 28. moral. c. 16.* — *Rom. 6.* — *Greg. li. 9. moral. ca. 34.* — *1. Corin. 10.*

A Qui emittis fontes in cõuallibus: inter mediũ montiũ pertransibũt aquæ. 1764

Hic adducitur ratio laudis diuinæ ex debita prouisione viuentium. Et diuiditur in tres partes: quia primò ostenditur debita prouisio vitæ eorum qui habitant in terra. secundò eorum qui habitant in aquis: ibi, *Hoc mare*. tertiò quo ad prouisionem vtriusque naturæ: ibi, *Omnia a te expectant*. Quantum ad primum, quòd ad vitam corporalem eorum quæ habitant in terra duo præcipuè requiruntur, scilicet, sufficientia ciborum, & alternatio temporum. quæ duo hic ostendit. secundum ibi, B *Fecit lunam*. Ad productionem autem ciborum requiritur quòd terra aquis irrigetur. Et ideo primò ostendit prouidentia Dei circa irrigationem terræ: secundo ex hoc ostendit fructum orientem ex terra: ibi, *Producens fœnum*. Circa primum sciendum quòd duplices sunt aquæ, scilicet, inferiores quæ de terra oriuntur, & superiores quæ de nubibus stillantur. Vnde primò agit de primis: secundò de secundis: ibi, *Rigans montes*. Circa primum duo facit: quia primò ostendit aquarum ex terra productionem: secundò ponit ipsarum ad vitam ampliationem: ibi, *Potabunt omnes*. Quantum ergo ad primum sciendum quòd communiter in pedibus montium quidam fontes oriũtur: ex qui- C bus magna flumina crescunt. Flumina autem valles faciunt, & per valles transeunt. Et hoc est quòd ait, *Qui emittis fontes in conuallibus, &c.* Ad intelligendum autem quomodo ex terra fontes oriantur aquarum, cum terra sit infra elementum aquæ: & aqua naturaliter sit supra terram, sciendum quòd ariditas terræ est causa dissolutionis terræ: quia terra ex ariditate in puluerem conuertitur. Et hinc est quòd in æstate multiplicantur pulueres: quia terra tunc aridior est quam in hyeme. Ne ergo terra ex toto propter ariditatem dissolueretur: miscuit Deus aliquas partes aquæ cum elemento terræ: quæ magis in visceribus terræ occultantur: quia calor solis arefaciens terram, non sic penetrat interiora terræ sicut tangit superficiem. Et hinc est quòd quanto amplius profundius cauatur: plus de aqua reperitur. Et hoc est quòd dicitur Psal. 135. D Qui firmauit terram super aquas. Aqua ergo infra terram violenter inclusa: quærit sibi venas terræ & meatus vnde possit exire. & tales aquarũ meatus, fontes vocantur. Per hoc enim vult ostendere Psalmista, quòd gratia spiritussancti ex prædicatione Apostolorum processit ad irriganda humilium corda. Vbi nota quòd per fontem aquæ intelligitur gratia spiritussancti: teste Christo Ioan. 4. dicẽte, Qui biberit ex aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ viuæ salientis in vitam æternam. Per valles autem humiles designantur & pœnitentes. Psalm. 83. Ascensiones in corde suo disposuit in valle lachrymarum. Per montes autem significantur Apostoli & sancti prædicatores. vide versiculo. 1816. & 1179. Sic ergo Deus emittit fontes in cõuallibus, quia superbis resistit: humilibus autem E dat gratiam. Iaco. 4. Sed inter medium montium pertransibunt aquæ: quia ex doctrina Apostolorum & aliorum prædicatorum aquæ gratiarum ad humiles peruenerunt. Vel idem sunt conualles & montes: quia omnis humilis altus est conuersatione mentis qua habitat in cœlis. Et istam sententiam ponit Glos. hic dicens, *Qui emittis fontes in conuallibus*, id est, fontes aquæ viuæ salientis in vi-

Fontes quomodo ex terra possunt oriri. — *Aqua intra terram includitur.* — *Psal. 135.* — *Ioan. 4.* — *Valles significant humiles.* — *Gratia humilibus datur* — *Iaco. 4.* — *Glosa.*

tam æternam, id est, gratiarum spiritusancti, in conuallibus, id est, in humilibus: qui etiã montes propter spiritualẽ altitudinẽ dicuntur, conualles autẽ propter spiritus sui humilitatẽ. Et est sensus. De humilibus subditis gratiæ, & si sint montes spirituali altitudine: fluit fontes spiritussancti qui super humilem & quietũ quiescunt.

Magister.

Dicit magister de propric. terũ in cap. de fonte, quòd in Ægypto est quidam fons: in quo faces accẽsæ extinguuntur & accendũtur extinctę. Talis fons est gratia spiritussancti: quia qui est accensus, scilicet, qui se reputat luminosum, & igne charitatis accensum, per superbiam statim extinguitur: quia in eo omnis gratia spiritussancti amittitur. sed ille qui se reputat extinctum, scilicet, humilis: accenditur & inflammatur.

Fontes dicuntur apostoli.

B Vel per istos fontes intellige Apostolos quos deus misit ad conualles, id est, ad gentes quæ erant valles per vitæ fœditatem: per terrenam cupiditatem: & per cultus vanitatem. Nec immerito Apostoli fontes dicuntur: quoniam secundum Isidorum 13. etym. Fons est caput aquæ nascentis: dictus fons quasi aquas fundens. Et ideo per fontes intelliguntur Apostoli: qui erant caput aquæ gratiæ nascentis in mundo. De quibus dicitur Exo. 15. quòd in Helim erant duodecim fontes aquarũ, id est, Christo adhærentium. Nam Helim interpretatur fortis eorum: & significat Christum: qui dicit Ioan. 15. Sine me nihil potestis facere. Et aquę istorum fontium habẽt triplicem prærogatiuam. Primò in copiositate: quia in omnem terrã exiuit sonus eorũ. Psal. 18.

Isidorus. Exod. 15. Ioan. 15. Aqua significat doctrinã apostolorum. Vitruuius.

C Dicit Vitruuius li. 8. de architectura: quòd aquæ fluẽtes de saxo subeo sunt copiosæ & bonæ. Tales istæ fuerunt. Nã saxũ est Christus 1. Cor. 10. Petra autẽ, &c. Et Deut. 23. Vt suggeret mel de petra, oleumq; de saxo durissimo. Erat autem hoc saxum rubeum: quia proprio sanguine rubricatum. secundum illud apostoli. Ego autẽ non ab homine illud accepi, scilicet, euangelium: sed per reuelationem Iesu Christi. Et ideo istæ sunt aquæ bonæ & copiosæ. Num. 20. Egressæ sunt de petra aquæ largissimæ: ita vt omnis populus biberet, &c. Et Psal. 77. Eduxit aquam de petra: & eduxit tanquam flumina aquas. Secundò ex sui puritate: erãt enim isti fontes purissimi. Dicit Auicen. 1. can. quòd aquæ fontium sunt cæteris aquis meliores. fontium inquam terræ: quæ est ab omni extranea dispositione

1. Cor. 10. Deut. 23. Gala. 1. Num 20. Psal. 77. Auicen.

D aliena, id est, ab omni infectione & putrefactione. Sic erant isti fontes Apostolorum liberi ab omni infectione extranea peccati mortalis. Ezec. 32. Purissimas reddam aquas eorum: immò & vt puriores essent aquæ fluentes ab ipsis: omnes sordes rerum temporalium abiecerũt. Vnde & Petrus ait. Argentum & aurũ non est mihi. Hæc enim temporalia istam aquam viciant. Quia sicut dicit Auicẽ. 1. can. Aquæ vbi miscetur substãtia metallina, omnes malę sunt. Et sicut dicit Vitruuius vbi sup. Vbi aurum, argentu, & metalla fodiuntur, sicut in mineris istorũ fontes inueniuntur copiosi: sed maximè viciosi. Sic & doctrina quæ de corde procedit circa istas diuitias occupato: licet quãdoq; possit esse

Ezech. 32. Actuum 3.

E copiosa, tamẽ semper est viciosa. Num. 27. Hi sunt fontes aquæ contradictionis. quia tales quòd verbis prædicant: moribus impugnant. Tertiò ex sui vtilitate. Dicit enim Vitruuius vbi supra: quòd aquæ quæ sub radicibus montium oriuntur: sunt vberiores, frigidiores, & salubriores. Sic in proposito. Nam mons est ecclesia: secundũ illud Psal. 67. Mons in quo beneplacitum est deo habitare in eo.

Num. 27. Psal. 67.

A Huius montis radix & origo dicitur esse charitas. Ephe. 3. In charitate radicati & fundati. Hæc autẽ Apostolorum doctrina ex magna charitate processit. Phil. 1. Testis est mihi Deus, quomodo cupiam vos esse in visceribus charitatis. Et ideo istæ aquæ sunt frigidissimæ ad extinguendum feruorem inordinatæ concupiscentiæ. saluberrimæ ad curandas omnes infirmitates tam corporis quã animæ. Ezech. 47. Erant pisces multi, postquam venerunt illuc aquæ istæ & viuent.

Ephe. 3. Phil. 1. Ezech. 47.

Potabunt omnes bestiæ agri: expectabunt onagri in siti sua. 1765

B Hic applicat istas aquas ad vsus viuentium. Et primò ad vsum bestiarum: secundò ad vsum volatilium: ibi, Super ea volucres. Quãtum ad primum sciendum, quòd inter animantia quæ habitant in terra: bestiæ sunt maioris potus: quia magis abundant in calore naturali: quo humidũ intrinsecum consumitur. Et inter alias bestias onagri sunt amplioris caloris. Et ideo volens Psalmista ostendere, quòd Deus sufficiẽter parat potum omnibus animalibus habitantibus in terra: exemplificat de bestiis: inter quas specialiter ponuntur onagri, dicẽs, quòd Deus sic abunde omnibus potum ministrat: quòd potabunt omnes bestiæ agri: & expectabunt onagri in siti sua. Expectabunt sufficienter saturare sitim suam. Vel extinguent sitim suam. Per hoc vult ostendere Psalmista quòd ex doctrina prædicationis Apostolorum, scilicet, sanctorum euangeliorum omnes tam gẽtiles quam Iudæi bibere

C debent, id est, ad doctrinam euangelicam conuerti: & ipsam cordialiter desiderare. sed differenter, quia ad Christi fidem gentes prius conuertentur: Iudæi autem expectabunt conuerti vsque in finem seculi. Ad cuius intellectum sciendum, quòd per bestias intelligit gentilem populum, qui colendo idola, & Deum non cognoscendo viuebant bestialiter. Psal. 48. Homo non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, &c. Sed per onagrum populus iudaicus intelligitur. Quoniam vt dicit magister de proprie. re. Onagri nascentibus maribus inuident: & ne generare possint, dentibus testiculos eis abscindunt. Quòd naturaliter cognoscentes mares nati, à patribus recedunt: & ad alia

Psal. 48. Onager significat Iudæos.

D loca procedunt. Sic & conformiter Iudæi videntes apostolos ex eis natos esse mares, & virtuosos, & viriles ad alios per prædicationem Christi generandos in fide, ipsis inuiderunt: & virtutem generandi alios fideles, scilicet, loquelam quam multipliciter eis auferre conati sunt. Vnde Actuum 4. Vocantes apostolos eis præceperunt ne omnino loquerentur: nec docerent in nomine Iesu. Quòd videntes apostoli dimissis patribus: ad gentes processerunt. Et per consequens ipsos Iudæos hodie venatur diabolus: qui dicitur leo quærens quẽ deuoret. Vnde populo iudaico sub nomine onagri dicitur, Venatio leonum onager in heremo. De gentibus ergo ad prædicationem Apostolorum conuertendis, dicit, *Potabunt omnes bestiæ agri*, id est, ex

Actuum 4. Eccle. 13.

E omni generatione gentilium fidem Christi desiderabunt & recipient. Hoc fuit figuratum Petro in lintheo de cœlo ter submisso quatuor initiis: in quo erant omnia animalia. De quibus dictum est Petro. Macta, & manduca. Petrus enim primus Apostolorum significat omnes Apostolos & prædicatores. Vas submissum plenum animalibus est cœtus populi gentilium bestialiter viuentium. Et

Actuum 10.

dictum

dictum est Petro de illis, Macta & manduca. quia omnes illos mactat Petrus in eo quòd mali sunt:& manducat in curpus ecclesiæ traiciendo. Et vide modum quo ipsos conuertendo manducat. Nā illud vas quatuor initiis submissum est: ad figurandum quatuor partes orbis:in quibus prædicādum erat euangelium,& homines baptizandi. Ter submissum est: vt in nomine trinitatis baptismus fieret,Et vide per quos,scilicet,per apostolos:quoniā ex ternario & quaternario numerus duodenus cōsurgit: qui est numerus prædicatorum duodecim enim Apostoli electi sunt à domino, quorum prædicatione totus orbis cuius quatuor sunt partes, quæ in nomine trinitatis vocantur vt inde ecclesia congregetur.Sed de Iudæis solum in fine mundi conuertendis dicitur,*Expectabunt onagri in siti sua.* Vbi glo.id est,Iudæi.Quia has aquas scripturarum & fidei differunt bibere vsque in vltimum tempus. Et sic sitim patientur vsque ad illud tempus.

1766 Super ea volucres cæli habitabunt: de medio petrarum dabunt voces.

Hic agit de vsu aquarum quo ad volatilia. Duplex est enim genus auium:quia quædā sunt aquaticæ, quæ in agris vel fluminibus habitant, sicut cignus:& quædam sunt nemorosæ, quæ in arboribus vel in petris nidificant. De primis ait. *Super ea volucres cæli habitabūt.* De aliis verò auibus quæ,scilicet, veniunt ad aquas ad bibendum:& postea recedunt cantando,dicit,*De medio petrarum dabunt voces.* Inter enim cæteras aues nidificantes in petris: aquila dicitur principalior.De qua dicitur Iob.39. In petris moratur,& in cæsis rupibus.Et ideo cum ipsa aquila sit regina auium qua morantur in terra: per ipsam cæteræ aues intelliguntur;quæ postquam potauerit: ad nidum suum in petris factum tediés, volitat clamando. Et hoc est quod ait. *De medio petrarum dabunt vocem suam.* Littera autem Hebraica habet De medio ramorum. Et tunc per illas intelligit aues in arboribus nidificantes. Per huc vult Psalmista ostendere quòd super ea quæ dicta sunt, scilicet, super aquas scripturæ & dicta apostolorum, habitant non omnes, sed solum spirituales: qui significatur per volucres cæli. Volucres enim quandoque significant superbos præsumptuose in altum volare cupientes, & alios suppeditare. De quibus vide supra versiculo 89.Aliquando verò significat homines spirituales mente conuersantes in cælis:more apostoli dicentis, Nostra conuersatio in cælis est. Vel per volucres cœli intellige pœnitentes.. Nam volucris idem est quòd auis. Auis autem dicitur ab a quod est sine: & vis, quasi sine violentia.Et sic significat statum pœnitentiæ: quæ non violenta debet esse,sed voluntaria.Et tales aues vel volucres de medio petrarum dant voces, quia non sua proferunt, sed solum illa quæ petræ Apostoli & prophetæ prædixerunt.Et hoc est quod ait glosa.Super ea volucres cæli habitabunt, id est,super montes,prophetas & apostulos, volucres cœli,id est, spiritualia corda. Ideo enim addidit cœli, vt notet sanctos:habitabunt, quia ibi petras inueniunt, id est, fundamentum præceptorum. Sicut enim illa vna petra verbum dei Christus est: sic multa verba dei, multæ petræ sunt. Et iste petræ sunt in montibus.Sed ne putes has volucres suam sequi voluntatem:ideo addit dicens, quia dabunt voces de medio petrarum, id est,non de suo:sed de

Iob.39. | Volucres dicitur homines spirituales. | Glosa.

A auctoritate verborum dei in quibus sonat petra Christus:à quo etiam sui dicuntur petræ.

Rigans mōtes de superioribus suis: de fructu operum tuorum satiabitur terra. 1767

Hic agit de aquis superioribus quæ de nubibus descendunt. Calore enim solis vapores aquei sursum eleuantur & condensantur in nubibus:vt opportuno tempore compluant terram.Et quia aqua pluuialis fœcundior est quam sit aqua fluminis, vel fontis:vt dictum est versicu.690. hinc est quòd plura gignit ad nutrimentum animalium, quam aqua inferior. Et hoc est qood ait, *Rigans montes de*
B *superioribus suis*, id est,de aquis quæ sunt in nubibus superioribus:quæ aquę mirabiliter terram fœcundant:ideo de fructu operum tuorum, id est,de effectu pluuiæ quæ est opus tuum, satiabitur, id est, fœcundabitur. Per huc vult ostendere Psalmista quòd Deus repleuit terram ecclesiæ fidelibus:quia primò corda apostolorum quæ montes dicuntur spiritussancto de super misso rigauit: per quorum postea prædicationem terra per totum mundum dilatata fœcundata fuit. Rigare enim dicitur Deus corda nostra, quando gratiam suam desuper immittit:vel prædicationem fidei spargit per orbem. Sic enim rigati fuerunt montes prophetarum primò & apostolorum: & per ipsos alij: vt ostendit
C Grego.super illo verbo Iob.5.Vniuersa deus aquis irrigat.dicens, Possunt vniuersorum nomine ipsæ morum dissimilitudines designari. Alius namque elatione erigitur: alius pondere timoris inclinatur &c. Vel ipsus irrigauit quando per spiritumsanctum docuit omnem veritatem. Vnde Gregorius in homil.de Pentechoste ait, Libet fratres charissimi oculos fidei in virtutem spiritussancti attollere,&c. Sic enim irrigata terra fructu satiatur:quia paulatim de virtute proficit in virtutem. Quarum virtutum fructificationem paulatim de gradu ad gradum procedere ostendit Christus,dicens, Terra vltro fructificat primò herbam: deinde spicam: deinde plenum frumentum. Quod exponit Gregorius ad propositum lib. 22. capitulo 20. dicens,
D Ecce veritatis voce &c.vide versi.222.

Prædicatione apostolorū terra est saturata. | Gre.li.6.mor. ca.7. | Mar.4.

Producens fœnum iumētis:& herbam seruituti hominum. 1768

Hic ostendit fructum diuina prouidentia extra productum: & ex arboribus quæ de terra nascuntur.Et primò agit quomodo isti fructus deseruiunt vitæ hominum.Secundò quomodo vitæ auium & animalium: ibi, Saturabuntur. Ad victum autem hominum tria requiruntur, scilicet, cibus, potus,& condimentum. Et sic primò agit de cibo: secundò de potu: ibi, *Vt educas*: tertiò de condimento: ibi, *Vt exhilaret.* Quantum ad primum sciendum, quòd hic fœnum & herba pro eodem
E accipiuntur. & similiter iumentum & homo:quia homo per peccatum versus est in iumentum. Psalmus 48. Homo cum in honore esset &c. Dicit ergo quòd deus est producens de terra fœnum iumentis, id est, hominibus peccatoribus: quia herbæ nascentes ex terra sunt ad vsum & seruitium hominum.Et hoc aliis verbis repetit,dicens,*Et herbā seruituti hominū.*Per hoc vult ostendere Psalmista, quòd prædicatoribus euangelij liberè est subue-

Prædicatoribus dāda sunt necessaria cū nō petentibus.

niendum, & hoc ante quam petant. Vnde differentia est inter pauperes mẽdicantes, & doctores euangelizantes. Quia primis est dandũ quando petunt: quia te quærere debent, non tu illos. Secundis autem dandum est antequã petant: quia tu illos quærere debes. Hoc enim est quasi debitum: illud autem magis quasi gratiosum. Prędicatores enim per iumenta significantur: quia sunt iuuamenta infirmorum. Ideo si te iuuant, & tibi seruiunt: ex debito mercedem quo viuere possint obligaris eis dare: etiam illis non petentibus. Et hoc sentit hic glos.

Glosa Augu.

dicens, *Producens fœnum iumentis*, id est, prædicatoribus seruis hominum pro Christo: vt de euangelio viuant, qui euangelium annunciant. Vnde consequẽter exponit quod dixerat, *Et herbam seruituti hominum*, id est, temporalia bona seruituri prædicatorum: qui sunt serui hominum pro Christo. Hæc sunt iumenta quibus merces debetur: quia seruiũt.

B

Deut. 25. *Luc. 10.* *1. Cor. 9.*

De quibus dicitur, Non alligabis os boui trituranti. Et dignus est operarius mercede sua. Debentur enim prædicatoribus temporalia: qui largiũtur spiritualia. Vnde Apostolus ait, Si seminamus vobis spiritualia, magnum est si vestra carnalia metamus. De istis enim dicitur, Beatus qui præoccupat vócem petentis, id est, qui intelligit super egenum & pauperem. Et sequitur ad propositum. Non enim ita debes agere boui triturãti: vt mẽdico transeunti. illi enim, id est, mendico das: quia scriptum est.

Luc. 6.

C

Omni petenti te tribue. Huic etiã non petenti dare debes. Vide ergo ne si sic egeat miles Christi vt petat: te iudicet, id est, damnabilem ostendat antequam petat. Sicut enim enim dicitur de illo qui quærit: da omni petenti. sic de illo quem tu quærere debes, dicitur, Desudet eleemosyna in manu tua: donec inuenias iustum cui des. Omni petenti ergo quicumque sit da: agnoscẽs in eo cui des. Sed multo magis da seruo dei militi Christi etiam noo petenti. Hæc glo.

Eccl. 29.

Prædicatori an liceat mendicare.

Ex quibus apparet, quòd prædicatoribus & militibus Christi non licet mendicare: sed auditores sponte non petenti necessaria debẽt tribuere. Quid ergo dicemus de mẽdicantibus religiosis prædicatoribus? Respoodeo, quòd si præueniantur in necessariis: mendicare non debent. si autem non præueniantur: tanto amplius merẽtur: quia & stipendium lucrantur prædicando: & consequenter laborant mendicãdo. Notet tamen quilibet prædicator, quòd (vt dicit Grego.) prędicator non debet prædicare vt alatur: sed ali vt prædicet.

D

1769 Vt educas panẽ de terra: & vinum lætificet cor hominis.

Hic agit consequenter de potu necessario vitæ animalium. Tamen notandum quòd ista pars prima istius versi. videtur esse finis præcedentis versi. quasi dicat, Ideo enim producit fœnum & herbam de terra: vt inde educat panem ad vitam hominum necessarium. Sicut enim per pecuniam intelligitur omne medium transmutationis in emptionibus & vẽditionibus: sic per panem intelligitur omnis cibus ad vitam necessarius. De potu autem sequitur, *Et vinum lætificet cor hominis*. Vinum enim naturaliter est lætificatiuum: quia sanguinem generat. Complexio autem sanguinea lætitiam parit. Per hoc autem vult Psalmista ostendere, quòd ad vitam spiritualem hominum nutriẽdam deus de terra, id est, de beata virgine Maria quæ terra dicitur, Esai. 45. Aperiatur terra, & germinet saluatorem. vide versi. 1446. & 1455. deus nobis eduxit panẽ spiritualem

E

Panis vitæ est Christus. *Esa 45.*

A

& vinum, Panis est ipse Christus, qui de seipso ait, Ego sum panis viuus qui de cœlo descendi, &c. Si quis manducauerit ex hoc pane viuet in æternum. *Ioan. 6.* Per hoc vult dare differentiam in mãna datum patribus, & corpus Christi. quia illud manna solum erat panis figuratiuus corporis Christi: corpus autem Christi est panis vitæ figuratus. Sed circa hoc August. super Ioan. mouet dubium. *August.* Sed nunquid nos morimur qui mãducamus panem descendentem de cœlo? Sic etenim patres qui mandocauerunt manna mortui sunt: sicut & nos sumus morituri, quantum attinet ad mortem huius corporis visibilem, atque carnalem: quantum autem attinet ad mortem spiritualem qua patres istorũ mortui sunt:

B

Manducauit manna Moyses, & multi qui domino placuerunt, & mortui non sunt: quia visibilem cibum spiritualiter intellexerũt, & spiritualiter gustauerunt vt spiritualiter satiarentur. Nam & nos hodie accipimus visibilem cibum. sed aliud est sacramentum, & aliud virtus sacramenti. quod multi de altari accipiunt: & accipiendo moriũtur. Vnde apostolus. Iudiciom sibi manducat & bibit: qui indignè accipit. *1. Cor. 11.* Panẽ ergo cœlestem spiritualiter manducare est innocẽtiam ad altare portare. peccata & si sint quotidiana: nõ sint ortifera, &c. Hic est ergo panis quem deus eduxit de terra, id est, Christi corpus: quod ex virgine Maria formatur. Et ad hoc manifestandum ipse Christus se no-

C

bis manducandum sub specie panis in sacramento reliquit. Vel per terram significantur prædicatores ratione stabilitatis & constantiæ: & ratione fertilitatis qua fructum spiritualem animarũ producũt. Psal. 84. Dominus dabit benignitatem: & terra nostra, scilicet, stabiles prædicatores dabit fructum suum. *Psal. 48.* De hac ergo terra dominus panem educit, scilicet, verbum dei, quod panis dicitur. quia Apostoli & alij prædicatores panem verbi dei per totum orbem prædicauerunt. *Mar. 4. Glosa.* Et istum intellectum notat glo. dicens, *Vt educas panem de terra*, id est, verbum dei de prædicatoribus. *Et vinum lætificet cor hominis*. Vbi loquitur de sacramento altaris sub specie vini tradito: qui est calix domini inebriãs, scilicet, dignè sumẽntem gratiis & virtutibus conformiter ad panem acceptum pro corpore Christi. Vel per

D

vinum accipe dilectionem dei: qua deus suos inebriat delectabiliter. Vbi notandum quòd aliter lætificat cor hominis vinum diuini amoris: & aliter vinum amoris mundi. quia vino mũdanæ dilectionis in principio dulce videtur: sed in fine amarum inuenitur. ecõtrario autẽ vinum amoris dei. Quod ostendens Hugo super illo verbo Ioan. 2. Omnis homo primò bonũ vinum ponit. dicit, Inter amorem Dei & huius mundi hæc est differentia: quia amor mundi in principio dulcis esse videtur: sed finem habet amarum. sed amor dei ab amaritudine incipit: sed vltima eius plena sunt dulcedine. Vnde & dicitur, Omnis homo primò bonum vinum po-

Vinũ amoris significat Delectat aliter amor dei aliter amor mundi. Hugo.

E

nit, &c. Omnis namque homo carnalis ponit bonum vinum primò: quia in sua dilectione primò quandam falsam dulcedinem sentit: sed postquam fame desiderij mentem inebriauerit, tũc quod deterius est propinat: quia spina conscientiæ superueniens mentem quam prius falso delectabat, grauiter cruciat. Sed sponsus noster Christus postremò bonum vinum porrigit: dum mentem quam sui amoris dulcedine replere disponit quadã prius tribulationum compunctione amaricari sinit: vt post gustum amaritudinis auidius bibat suauissi-

mum

mum poculum charitatis. Et hoc est vinum quod A vete lætificat. Et de hoc dicitur Iudi. 9. Vinum lætificat deum & homines. Iudi. 9.

1770 Vt exhilaret faciem in oleo: & panis cor hominis confirmet.

Hic agit de códiméto ciborum, scilicet, de oleo. Per oleum enim, quod est principale ciború códimétnm, intelligútur omnia códimenta. Hic oportet subintelligi quod dictum est superius, scilicet, vt educas panem de terra: educas etiá vinum: educas etiá oleú. Et ad quid? scilicet, vt in oleo exhilaret facié, & ipsam iucúdam ostendat. Vbi sciédum quòd vt ait Hie. super Mat. Erat cósuetudo prouinciæ palestinæ, q in diebus festiuis oleo aliqualiter homines, & maximè mulieres vngebát caput & fa- B cié: ad hoc, scilicet, vt magis capilli respléderent: ac etiá facies iucundior videretur. Et sic oleú faciem exhilarabat. Sed posito quod hoc sit verú: nó tamé facit ad propositum: quia talé hilaritaté faciei, non facit oleú táquá ciború códimentú. Aliter ergo est dicendú. Ná oleú cú sit quædá pinguedo códiendo cibos, illos facit pingues. cibi auté pingues magis comedenté impinguát. facies auté pinguis hilarior est, seu videtur: sicut & macilenta tristis. & sic quia oleú impinguat facié, ipsam hilaré facit. Per ista auté omnia nos ad dei laudé cósurgere debemus. Verú quia tria principalia ad vitam hominis de terra dixit producta. s. panem, vinú, & oleum. & dixit effectú vini quia lætificat: & olei quia exhilarat: & nó dixit effectú panis: ideo hic effectú panis ostédit, di C cés, quòd fortificat. *Et panis cor hominis confirmet*. Vbi per cor intelligit vitá quę principiú habet à corde, quæ pane cófirmatur: quia panis est hominis principale nutrimétú. Per hoc auté Psalmista vult ostédere, quòd caput ecclesię Christus omni gratia spiritussancti repletus fuit. Quid enim per faciem nisi Christus intelligitur? vide versi. 150. Quid auté per oleú, nisi gratia spiritussancti? Vnde Gre. ait: Potest nomine olei ipsa spiritussancti vnctio designari. De qua per propherá dicitur. Cóputrescit iugú à facie olei. Iugú quippe à facie olei cóputrescit: quia dum spiritussancti gratia vngimur: à captiuitatis nostræ seruitute liberamur. dúq; maligni spiritus superba dominatio repellitur: iugú conteritur quo libertatis nostræ colla premebantur. De hoc quippe oleo D rursum scriptum est. Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei. Filij quippe olei, fidelis populus dicitur: qui ad fidé dei in terrena spiritussancti vnctione generatur. Quid est ergo vt exhilaret faciem in oleo: nisi donis spiritussancti Christú replere: à quo tanquá à fonte gratiará riuuli nobis conferuntur: quia de plenitudine eius omnes accepimus gratiá. Ioá. 1. Propter quod dicitur Iob 29. Petra fundebat mihi riuos olei. Petra, id est, Christus. 1. Co. 10. Petra auté erat Christus. Vel per facié accipe mété nostrá: vt suprà versi. 168. quæ donis spiritussancti iucúdatur. Et tunc est sensus secundú glo. Vt exhilaret faciem in oleo, id est, lætificet menté nostram gratia spiritussancti, qua, scilicet, gratiosus quis efficitur apud alios. Vnicuiq; enim vt ait, Apostolus: E datur spiritus ad manifestationé &c. Hic auté notare possumus quòd in scriptura mysticè oleum est multiplex, scilicet, Oleum adulationis criminalis. Oleum sapientiæ diuinalis. Oleum prosperitatis temporalis. Oleum misericordiæ salutaris. Primò est oleum adulationis: de quo dicitur Psalmus 140. Corripiet me iustus: & increpabit me. oleú autem

Olei significat gratiá spiritussancti.
Greg. lib. 19. mora. ca. 13.
Esa. 10.
Esa. 5.
Ioan. 1.
Iob 29.
1. Cor. 10.
Glosa.
Oleú est multiplex.

peccatoris non impinguet caput meum. Vbi glos. Oleum peccatoris est falsa laus adulatoris: & simulata dilectio, quæ mentes a rigore veritatis emollit ad noxia. Inde est quòd homines enm falsa laude aliquem irriserunt: de illo dicunt. vnxit caput illius. Secundum patet: quoniam sacra scriptura ad instar olei vngit mentes quas docet. quæ sicut vnctio docet de omnibus. Vnde de sacra scriptura sub olei nomine dicitur Iob. 29. Petra fundebat mihi riuos olei. Quod ad propositum exponens Gre. ait. Quia Petræ nomine Christus accipitur: prædicator egregius fatetur, dicens, Petra autem erat Christus. Quæ videlicet Petra nunc ad vsum sanctæ ecclesiæ olei riuos fundit: quia in ea loquens dominus prędicaméta vnctionis intimè emanat. De hac Petra riuus B exiit, liber Matthæi: liber Marci: liber Lucæ, liber Ioannis, In diuersis mundi partibus, quot prædicamenta edidit: tot petra hæc per Apostolorum ora omnium riuos olei fudit. Totiens adhuc de petra hac riuus olei funditur: quotiens sancto spiritu vngendis mentibus auditorum ea quæ in libris veteribus de Christo dicta sunt, explanantur &c. Vnde Deut. 32. Vt suggeret mel de petra, oleúque de saxo durissimo. Tertium patet. quoniam sicut oleum extinguit calcem viuam, quam aqua accendit: sic & aduersitas ad dei amorem mentem accédit quá prosperitas extinguit temporalis. De hoc vide ver. 1159. Vnde ipsum oleum inter tépotalia bona specialiter nuncupatur. Psal. 4. A fructu frumenti vini & olei sui &c. Quartú patet, quia sicut oleum valet C ad sanáda vulnera: sic & misericordia ad métes peccato laceratas sanádas. In cuius figurá dicitur Luc. 10. quòd ille Samaritan⁹ illius sauciati vulnera curauit infundens vinum & oleum. Quod exponens Gre. In vino morsum districtionis exhibet: in oleo mollitiem pietatis. per vinum purgantur putrida: per oleum sanáda fouentur. Miscéda est ergo lenitas cum seueritate: ac faciendum est quoddam ex vtroq; temperamentum: vt nec multa asperitate exasperentur subditi: neque benignitate nimia soluátur. Et quia isto oleo misericordiæ Christus caput ecclesiæ fuit impinguatus: ideo de illo dicit ecclesia. Psal. 22. Impinguasti in oleo caput meú. Vnde misericordia est illud oleum exultationis quo Christus fuit vnctus. Psal. 44. Vnxit te deus, deus D tuus oleo lætitiæ &c. De quo nunc consimiliter ait Psal. *Vt exhilaret faciem in oleo*.

Glosa.
Iob 29.
Gre. 19 mor. ca. 12.
1. Cor. 10.
Deut. 32.
Luc 10.
Gre. 20. mor. ca. 6.
Psal. 22.
Psal. 44.

Saturabuntur ligna campi, & cedri libani quas plantauit: illic passeres nidificabunt. 1771

Hic ostendit quomodo prædicti fructus ex terra producti deseruiunt vitæ auium: & animalium, scilicet, quo ad victum, & quo ad habitationem. Quo ad victum ait, *Saturabunt ligna campi*, id est, lignis campi. Pro lignis campi intelligit omne lignum quod nascitur in terra. omnis autem herba, & omnis arbor nomine ligni vocatur. Certum est autem quòd his vescuntur aues: & animalia, & saturantur. Ista ligna campi sunt ad escam nó solum E hominum, sed etiam omnium auium & animalium: & non solum ad escam, sed etiam quo ad aues & animalia ad habitationem. Quæ omnia ligna campi figurantur in arbore, Danielem 4. quæ erat arbor in medio terræ: & altitudo eius nimia: esca vniuersorum in ea: subtus eam habitabant animalia & bestiæ: & in ramis eius conuersabantur volu-

Danie. 4.

cres cœli. Vbi tanguntur duo, scilicet, animalium & auium esca, & habitatio. Inter omnia autem ligna notabilia camporum: cedri quæ nascuntur in libano sunt notabiliora: quia cæteris altiora. Ideo nomine illorum cætera ligna comprehendit. Vnde dicit, *Et cedri libani quas plantauit*, scilicet, ipse Deus, supple sunt ad escam auium & animalium. Et non solum ad escam, sed etiam ad habitationem. Vnde subdit, *Illic passeres nidificabunt*. Nomine enim passerum intelligit omnes aues. Vnde textus Hiero. habet: illic aues nidificabũt. Et sic accipit cedros pro omni arbore: quia cæteris altiores, & passeres pro omnibus auibus: quia cæteris communiores. Per hoc autem vult Psalmista ostẽdere, quòd ex fructibus terræ, scilicet, ex fructibus prædicatorum: qui fructus sunt verbi dei: omnes homines saturantur tam magni quam parui, tam nobiles quam plebei: vt dictum est, versi. 1767. Vnde per ligna campi intelligit pauperes subditos & humiles: sed per cedros libani, altos, potẽtes & principes. Quibus omnibus per apostolos & prędicatores ad saturitatem datus est panis diuini verbi. Et istum sensum accipit glo. dicens, *Saturabuntur ligna campi*, id est, plebes humiles prius. *Et cedri libani*, id est, potẽtes in seculo posterius: quia prius electi sunt contẽptibiles & ignobiles, quam sapientes & nobiles. Vel in cedris passeres nidificabũt. Quia pauperes, qui per passeres quæ sunt minuta animalia intelliguntur, nidificant in cedris. quia pauperes qui sua relinquunt vt nudi sequantur Iesum, vt Apostoli qui non solum dimiserunt quicquid habebãt: sed etiam quicquid habere & cupere poterãt. *In cedris nidificant*, scilicet, ex bonis magnatum & principum viuunt. Vt puta pauperes clerici nidificãt in bonis Constãtini imperatoris, quæ dimisit ecclesiæ, Philippi imperatoris tempore Sixti, Karoli magni &c. Vel per cedros intellige prælatos: in quibus passeres, id est, subditi nidificare debent: ab ipsis exempla accipiendo virtutum. Vel per cedrum intellige gloriosam virginem Mariam &c.

Hierony.

Verbo dei saturãtur omnes.

Glosa.

Pauperes de bonis diuitum viuunt.

1772 Herodij domus dux est eorum: montes excelsi ceruis: petra refugium herinaciis.

Hic ostendit quòd ligna, & terra, & alia creata nõ solum a deo sunt facta pro habitatione auium: sed etiam aliorum animaliũ. Et primò quo ad aues dicit, *Herodij domus dux est eorum*. Vbi notandũ quòd Herodius est nomẽ cuiusdam auis prędalis: quę in celeritate volatus cæteras aues trãscẽdit: quia modicum habet de carnibus quæ grauant: & multum de plumis quæ leuãt. Vnde propter volatus sui celeritatem, etiã aquilam impetit. Hæc auis alio nomine dicitur falco: vt dicit magister de proprie. lib. 9. Hæc auis nidificat in cedris; ita quòd cedri sunt domus eius. Et propter celeritatem volatus, regina aliarum auium dicitur, & ductrix: eo modo quo leo propter fortitudinẽ dicitur rex & dux animalium. De ista ergo aue dicitur; *Herodij domus*. Hæc enim pars spectat ad pręcedẽtem. Dictum est enim quòd passeres nidificant in cedris; sequitur quòd similiter & Herodij. Vnde de cedris dicitur, quòd sunt Herodij domus. Sed quod sequitur: *Dux est eorum*. refertur ad passeres, scilicet, ad alias aues: quarum Herodius dux est siue rex. Consequenter agit

Herodius dicitur falco.

A de habitatione animalium, dicens, *Mõtes excelsi ceruis*, scilicet, præstant habitationẽ: quia cerui libentius latibula sua in montibus parant. Et sequitur, *Petra refugium herinaciis*. Herinaceus enim idem est quod hericius animal totum spiritùosum. Et hoc animal libentius habitat in petris, & in locis duris: quia quando est in locis mollibus: eius spinæ infiguntur terræ: & sic minus liberè potest moueri. Sed secundum quòd hic ait glosa. per hæc quæ sunt satis grossa, & naturalia: innuit alia spiritualia esse quærenda. Nam vt dictum est in præcedenti versi. per cedrum intelligitur altitudo prælatorum: in quibus passeres nidificant. Cum ergo prælatorum summus sit Christus: ipse propriè cedrus potest dici. De quo dicitur Esa. 2. Exaltabitur super omnes B cedros sublimes & erectas. Ista ergo cedrus non solum domus est, & refugium passerum, scilicet, paruorum & humilium hominum, quos ad suam gratiam liberè recipit: sed etiam est domus Herodij, id est, magnorum & superborum peccatorum: quia etiam tales Christus à sua misericordia non repellit. Et hoc ponit glosa. dicens, Herodius rapacissima auis est omnium volatilium maior: qui & aquilam vincit. per quem intelliguntur rapaces, superbi, & magni peccatores: nec etiam tales deserit Christus. Vnde non solum passeres nidificant in cedris, id est, in Christo qui omnes cedros in se continet, id est, omnium prælatorum virtutes: sed etiam ibi nidificat Herodius: quia Christus etiam est domus rapacissimorum: quia nec taC les deserit. Vel per Herodium auem rapacissimam intellige tribu Beniamin: de qua fuit Paulus apostolus. De quo dicitur Genese 49. Beniamin lupus rapax, mane comedet prædam: vespere diuidet spolia. quia Paulus in adulescentia rapacissimus fuit, & persecutor Christianorum: sed in vespere suæ ætatis conuersus ad dominum: spolia diabolo rapuit prædicando. Et est sensus. In cedris non solùm humiles nidificant: sed etiam Herodis auis rapacissima, scilicet, Paulus. Vnde & ipse factus est dux eorum: quia sua prædicatione alios plures raptores post se traxit ad fidem. Sequitur, *Montes excelsi ceruis*. Vbi nota quòd fidelium sunt duo genera: quidam enim in statu perfectionis sunt, quærentes non solum dei sequi præcepta: sed etiam supeD rogando obseruare consilia. Et isti per ceruos qui alta petunt, figurantur: vt pauperes voluntarij. Dicit enim magister de proprie. re. quòd ceruus tantæ est agilitatis, quòd currendo vel saltando quasi terram non tangit: & inter spinas saltando, eas non sentit: & virgularum summitatibus pascitur. Sic & quilibet perfectus pauper voluntarius tantæ agilitatis est, quia totus mente cœlestis: quòd quandiu hic habitat, quasi terram, id est, terrena mente non tangit. dicens cum apostolo. Habentes alimenta. & quibus tegamur, his contenti simus. Vnde inter spinas diuitiatum saltans, eas non sentit; quia in eis cor non apponit. Et de talibus dicitur; *Montes excelsi ceruis*, quia tales solùm montes & præcepta quærunt excelsa. dicentes illud Psalmo. 17. Perfecit pedes meos tanquam E ceruorum super excelsa statuens me. Alij autem sunt parua animalia non magnæ vel altæ perfectionis, ducentes vitam communem: sicut viuentes in coniugio, mercatores, & alij: quorum vita sine multis saltem venialibus transigi non potest. Et isti per hierichium spinis vndique plenum signi

Glosa.

Esa. 2.

Glosa. Herodius significat superbos & rapaces.

Paulus per Herodium significatur.

Genes. 49.

Contẽplatiui & veri pauperes significantur per ceruum.

1. Tim. 6.

Psal. 17. Actiui per herinacium significantur.

significant: quæ peccata venialia per spinas hericij significant: quæ licet in seipsis pungant, eius tamẽ carnem non lacerant. Et istis refugium est petra Christus: quia tales Christo per fidem adhærent. Et istos notat dicens. *Petra refugium, &c.*

1773 **Fecit lunam in tempora: sol cognouit occasum suum.**

Hic agit consequenter de alternatione temporum: quæ requiritur ad cõseruationem hominum & animalium. Et primò alternationem temporum ostendit in generali: secundò in speciali: ibi, Posuisti. Quantum ad primum notandum quòd non solum terrestria Deus fecit propter conseruandam vitam hominum, & animalium: sed etiam ipsa cælestia: sicut est sol, luna, & stellæ. Sed quia inter omnia cælestia ista duo, scilicet, sol & luna nobis magis apparent: ideo ista duo in singulari notauit, dicens, *Fecit lunam in tempora, &c.* Secundum enim lunam quæ est mater humiditatis, maximè alternatur tempora secundum qualitates quæ ad humiditatem spectant: vt de pluuia in serenitatem: & econtrario, de tempore ventoso ad tranquillum: & huiusmodi: quia secundum varium motum lunæ nobis sensibiliter apparet maior mutatio aeris. Sol autẽ variat tempora secũdum alias qualitates. scilicet de calore ad frigus: de luminositate ad claritatem: & huiusmodi. Et sine istis alternationibus temporum, non staret vita hominis & animalium. quia si non esset pluuia, terra nõ germinaret. si nõ esset tẽpus clarũ & siccũ: fructus nõ maturescerẽt: si nõ esset frigidũ: fructus nõ radicaretur in terra. si non esset calidũ: non aperiretur terra: & huiusmodi. Sed per ista duo alia voluit psalmista ostendere. Vbi primò quo ad lunam notandum, quòd per lunam quæ illuminatur à sole significatur ecclesia: quæ à vero sole Christo, gratia & veritate perlustratur. Et sicut luna crescit & decrescit: sic & ecclesia crescit & decrescit in omni gradu suo: quo ad doctores, prædicatores, subditos & alios fideles. Vnde Greg. ait. Quid enim per lunam, nisi cuncta simul ecclesia designatur? Quid per stellas nisi singulorum bene viuentium animæ designátur? Qui inter prauorum hominum conuersationes: dum magnis virtutibus eminent: quasi in tenebris noctis lucent. Quibus per Paulum dicitur. Inter quos lucetis sicut luminaria in mundo. Quia enim appellatione lunæ sancta ecclesia exprimitur, propheta testatur dicens, Eleuatus est sol: & luna stetit in ordine suo. Eleuato enim sole, in ordine suo luna statuitur: quia ascendente ad cœlos domino: sancta protinus ecclesia in prædicationis auctoritate roboratur: quia etiam nec sancta ecclesia virtute propria miraculis emicat: nisi hanc præuenientis gratiæ dona perfundant, &c. De hac igitur luna ecclesiæ, dicit, *Fecit lunam in tempora*: quia ecclesia militans cum tempore incepit: & cum tempore terminabitur. Incepit enim in primo homine: & in vltimo iusto finietur: vt ait Greg. in homil. vide versic. 85. & 1169. Vel per lunam intellige gloriosam virginem Mariam: & hoc multiplici ratione. Primò ratione suæ potestatis. Habet enim luna potestatẽ supra mare, & super omnia quæ viuunt in mari. Vnde in plenilunio meliora reperiuntur. De quo dicit Isidorus 12. Etym. cap. 6. Omnium enim clausorum animalium maris, atq; concharũ incremẽto lunæ membra turgescunt, defectu euacuãtur. Luna enim cum in augmento fuerit, humorem auget.

[margin notes, left column: Luna significat ecclesiam. — Greg. 17. moral. 3. — Philip. 2. — Abac. 3. — Greg. in homi. — Luna significat gloriosam virginem Mariam. — Isidorus.]

A Sic & Maria quæ stella maris dicitur: supra mare, id est, amaritudinẽ vitæ præsentis dominatur: iuxta illud Psal. 88. Tu dominaris potestati maris. Et eius virtute mouetur hoc mare ad littus: quod est ipsam amaritudinem in quietem cõuertit. Nam per littus vbi est terminus maris: quies & lætitia designatur. Vnde & Christus post resurrectionẽ in littore stetit, qui ante passionẽ dormiebat in mari. Dicit Albumazar, quòd quãdiu luna est in ascẽdendo versus medium cœli: mouet mare ad littus: & postmodum motu opposito. Sic autem lunam moueri, est ipsam nobis appropinquare. Sic autem & Maria quibus appropinquat: laboris amaritudinẽ in gaudium & quietem perducit. Psal. 65. Conuertit mare in aridam. Insuper & eorum qui in amaritudi-

B ne viuunt: conditionem meliorat: humorem gratiæ augmentando: Præcipuè verò eorum quæ inclusa sunt: per quæ intelliguntur illi qui forti se patientia muniunt intrinsecus in aduersis. Vel qui intra secretum conscientiæ Deũ habentes ab huius mũdi temporalibus se abscõdunt. Ideo postulatur Iosue. Luna contra vallem haylon ne mouearis. Cõtra vallem haylon ipsam moueri est ab afflictis & oppressis se elongare, quod auertat. Vnde Bernardus super missus ait. Ex ore tuo pendet consolatio miserorum, redemptio captiuorum, liberatio damnatorum, salus deniq; vniuersorum filiorum Adã. Secundò ratione suæ humilitatis. Luna enim infima omnium planetarum: quamuis lumine post solem omnes excellat: insuper & quanto magis fue-

C rit illuminata superius: tanto minus lumen suum terræ ostendit. Sic & beata virgo Maria post Christum gratia singulari resplenduit, & humilior fuit: & minus apparere hominibus curauit: satis iudicans si Deo & supernis spiritibus lumen suum appareret: iuxta illud Lucæ 1. Exultauit spiritus meus in deo salutari meo, &c. Et angelo ait, Ecce ancilla domini. Ezech. 32. Luna non dabit splendorẽ suũ, id est, gratiam sibi datam per humilitatem abscõdet. Vnde Bernardus super missus est. Quæ est tam sublimis humilis, quæ cedre nouit honoribus? Insolescere gloria nescit: mater dei eligitur: sed humilitatem non obliuiscitur. Tertiò ratione suæ benignitatis. Luna enim hoc habet singulare, quòd appareat tam die quàm de nocte. Vnde secundum Isi-

D dor. 8. etym. Luna dicitur diana, quasi duana: eo quòd die ac nocte appareat. Sic beata virgo tã iustis quàm peccatoribus præsto est: vt de ipsa dicatur illud Act. 19. Magna Diana Ephesiorum. Et illud Quis est hominum qui nesciat Ephesiorum ciuitatem cultricem esse magnæ Dianæ, Iouisq; prolis? Ciuitas Ephesiorum est ecclesia Christianorum. Nam Ephesus interpretatur volũtas mea in ea. Et de ecclesia dicitur Esa. 62. Vocaberis volũtas mea in ea. Istam ergo colit ecclesia & meritò præ cæteris: quia (1. Cor. 15.) alia est claritas lunæ & alia stellarum. Quartò ratione singularis dignitatis. Habet enim luna hanc dignitatem: vt festum resurrectionis secundum suum cursum tardius aut citius celebretur. Vnde Ambrosius in hexamerõ ait, Lu-

E na decimaquarta significat diem salutis. Sic & resurrectio spiritualis, scilicet à morte culpæ ad vitã consequitur motum voluntatis virginis gloriosæ. Quamuis enim resurrectio dominica celebretur: & nostra resurrectio spiritualis sit principaliter ex diuina gratia: tamen præsupponit lunam decimáquartam plenam, id est, Mariam tam lumine gratiæ quàm verbo Dei repletam: vt merito si resurrectionem

[margin notes, right column: Psal. 88. — Iob 21. — Albumaz. — Psal. 65. — Iosue 10. — Bernard. — Luc. 1. — Ezech. 32. — Bernard. — Isidorus. — Act. 19. — Esa. 62. — 1 Cor. 15. — Ambros.]

nem spiritualẽ celebrare volumus.ad ipsius gratiæ A
Eccl.43. plenitudinem recurramus.Eccl.43.A luna signum diei festi. Quintò ratione suæ mediationis. Nã secundum Hipocratem luna est coniungens cælestia cum terrestribus. Sic & virgo Maria fuit medium coniunctionis naturæ diuinæ cum humana: quoniam in eius vtero facta est illa coniunctio secundum illud Esa.7.Ecce virgo cõcipiet,& pariet, &c.Emanuel interpretatur nobiscum Deus,id est, in nostra natura. Vnde & merito ipsa dicitur mediatrix.Insuper in ipsa fuit cõiuncta virginitas,quę est portio angelica cum fœcunditate carnali: quæ est conditio terrestris.Est aliud mediũ coniungens cælestia cum terrestribus. Ex quibus merito ipsa per lunam signatur:quam Deus nobis hic tempo B raliter viuentibus dedit protectricem:quia fecit lunam in tempore.Sequitur,*Sol cognouit occasum suum,* id est,sol determinate vadit ad occasũ,ac si haberet intellectum:quia talis motus est ab intelligentia mouente.Sic enim dicimus,quòd opus naturæ est opus intelligentiæ.Per hoc enim vult Psalmista ostẽdere Christi passionem & resurrectionẽ. Quid enim nomine solis,nisi Christus intelligitur. Mal. 4. Orietur vobis timentibus nomen meum sol iustitiæ.vide ver.77.Sol enim est rex stellarum,ac lumen earum.Propter eum enim cõplentur res terrę ex plantis & fructibus:& per eum crescit,& augetur substãtia eorum.Sic enim est de Christo: quoniam ipse est rex stellarum, scilicet angelorum: & ab ipso illuminantur: & per ipsum etiam complẽtur res terræ: quia omnis perfectio nostra ab ipso C est,& omne crementum spirituale.Vnde Apoca.1. Vidi similem filio hominis, &c.& facies eius sicut sol lucet in virtute sua. Quid autem per occasum, nisi mors intelligitur?vide versi.1051. Quid est ergo dictu:sol cognouit occasum suũ: nisi Christus. prævidit,& cognouit passionem suam & mortem? quæ bene occasui solis comparatur. Sol enim sic occidit vt oriatur:ita & Christus ita occidit vt resurgeret. Occidit,quia voluit:surrexit,quia voluit & quando voluit:quia nemo tollit animam eius.

Hipocras. | Esa.7. | Sol significat Christum. | Malac.4. | Apoc.1. | Occasus solis significat Christi mortem.

774 Posuisti tenebras,& facta est nox:in ipsa pertransibunt omnes bestię syluę.

Hic agit de alternatione & varietate temporum magis in speciali. Et primò ponit modum varietatis:secundò eius effectum:ibi, *Catuli*. Quantum ad primum sciendum quòd maxima temporis variatio est:qua mutatur de die in noctem: & econtrario.quod facit præsentia solis super Hemisphęriũ nostrum,& eius absentia. Quando enim sol est super Hemisphærium nostrum: causat diem.quando autem circuiendo recedit ab Hemisphærio nostro, & circundat terram circundatam aquis:ibi diẽ nõ causat,neq; noctem:sed hic tũc causat noctem. Et hoc est quod ait, *Posuisti tenebras* ,id est, in Hemisphærio nostro per occasum solis.Tenebra enim nihil est,nisi absentia lucis,sicut nec silentium aliquid est,nisi carentia locutionis.Ideo subdit, *Et facta est nox*. Quia sic ut dies est latio solis super terram:ita eius occasus causat noctem. *In ipsa pertransibunt omnes bestiæ syluæ*: quia animalia syluestria de die stant in latibulis suis, ne ab aliquo videantur: de nocte autem perambulant quærentes sibi cibum magis quam de die. Per hoc enim vult ostendere & prædicere Psalmista: quomodo ad occasum veri solis tenebræ factæ sunt super vniuersam terrã. Per noctem ergo intellige absentiã veri solis,id est, Christi:qui à vita præsenti per mortem abscessit: & tũc tenebræ factæ fuerunt. Et hoc maximè in Iudæis qui in Christi morte perdentes lumen sacræ scripturæ tenebrosi & obstinati sunt effecti. Vnde Iudæa sic effecta tenebrosa omnium immundorum spirituum habitatio facta fuit. Vnde de ipsa subditur, *In ipsa pertransibunt omnes bestiæ syluæ*.Quid enim per bestias syluæ,nisi dæmones hic accipimus.Nũ enim immerito bestia dicitur diabolus.Bestia enim quasi vastia à vastando dicitur: & diabolus omnia vastare nititur bona & corrumpere. Vnde de ipso dicitur Daniel.7. Bestia erat quasi leena, & habebat alas aquilæ.Sicut enim leo rex est animalium, sic & diabolus omnium superborum. Iob 41. Ipse est rex super omnes filios superbiæ. Vnde & diabolum ratione superbiæ bestiam appellat scriptura: dicens cuilibet humili, Bestiam terræ non formidabis.Quod exponit Greg.dicens, Callidus quippe aduersarius bestia terræ dicitur: quia ad capiẽdas mortis tempore animas superbia crudelitatis effrenatur.Quos enim viuentes blandiens decipit: hos morientes sæuiens rapit. Quocirca de electorum ecclesia per prophetam dominus pollicetur, dicens,Mala bestia non transibit per eam.Illi ergo bestiam terræ timent: qui viuentes sui conditoris potentiam non timent, &c. Istæ ergo bestiæ terræ per Iudæam trãseunt: quia ipsorum obstinata possidet corda.Et sic de illis verificatum est illud Sap. 16.Superuenit illis sæua bestiarum ira.Et nota etiã ad literam, quòd istæ bestiæ dæmonum plus ambulant de nocte quàm die:& fortius homines tentant. Cùm enim Christus dicat, omnis qui malè agit odit lucem, & non venit ad lucem , vt non arguantur eius opera: consequens est quòd dæmones malè agentes,lucem fugiunt:& diligunt tenebras noctis:& aduenient luce diei,non tantũ nobis possunt nocere.Vnde & in hymno dicitur hoc, scilicet,solis ortu omnis errorum chorus viam nocẽdi deserit. Vnde & de dæmonibus dicitur:ortus est sol,& congregati sunt:& in cubilibus suis collocabunt.Hoc etiam generaliter potest intelligi de omni peccatore peccatorum tenebris obscurato, quòd omnes bestiæ agri in ipso pertransibunt: quia super ipsum potestatem habent & dominium.

Bestia dicitur diabolus. | Dan.7. | Iob 41. | Iob 5. | Grego.6.moral.c.21. | Esa.35. | Sap.16.

Tenebræ factæ sunt in Christi morte.

D Catuli leonum rugientes vt rapiãt, & quærant à deo escam sibi. 775

Hic ostẽdit varium effectum varietatis temporum.Et primò ostendit quòd noctis obscuritas est timorosa.Secũdò, quòd lucis claritas est assecuratiua: ibi, *Ortus est sol*. Tertiò quòd diei claritas est operosa:ibi, *Exibit*. Quartò ex hoc concludit quòd dei potestas est gloriosa:ibi, *Quam magnificata*. Primò ergo noctis obscuritas est timorosa.sicut enim lux naturaliter assecurat hominem & cõfortat: sic & obscuritas timorem inducit, & vires dissoluit, scilicet hominibus.ecõtrà autem feris animalibus. Plus enim habet timere quis in nocte quàm in die. Vnde plura mala de nocte quàm de die perpetrantur,maximè ab animalibus brutis,quæ tunc maxi- E mè perambulant:vt dictum est:quia in ipsa scilicet obscuritate pertransibũt omnes bestiæ syluæ. Vnde & nunc addit quòd in ipsa obscuritate, *Catuli leonum sunt rugientes vt rapiant* ,&c. quia tunc magis ad prædam sunt auidi.Per hoc enim vult Psalmista ostendere ferocitatem dæmonum erga peccatores. Vbi notandum quòd sicut inter angelos bonos est ordo prælationis & subiectionis: sicut etiam inter homines.

Leo dicuntur dæmones maiores: catuli leonum minores.

homines.sic & inter dæmones aliqui principâtur, vt lucifer:& alij subiciuntur. Principâtes per leones figurantur:sed subditi per catulos leonum. De istis ergo catulis dicit, *Catuli leonum,&c.* quasi dicat, Non solum principales & maiores dæmones infesti sunt hominibus, vt ipsos rapiant in escam sibi: quia peccatis nostris pascuntur: sed etiam hoc faciunt catuli leonum, id est, alij dæmones minores & subditi. Et aduerte quòd ait, *Vt rapiant & quærant à Deo escam sibi:* quia neminem tentare possunt, nisi quantum deus eis permittit. vt patuit de dæmone tentante Iob. Sed quærunt aliqui. Et si leo diabolus nullum tentare potest, nisi quantum Deus sibi permittit: quare ergo suos electos deus à diabolo sinit tentari? Ad hoc respondet Gregorius dicens, Bona nostra antiquus hostis malitiosè attrectate appetit:sed hæc tentare Deus, nô nisi benignè permittit:vt dum mens tentatione pulsante, in bonis de quibus gaudebat concutitur:imbecillitatis suæ debilitate cognita, in spe diuini amoris robustius solidetur. Fitq; mira dispensatione pietatis:vt vnde malignus hostis eos tentat vt interimat:inde misericors conditor hoc erudit vt viuat, &c. Sed fortè dices. Hæc responsio est de illis qui tentationes vincunt. Sed de illis qui superantur: quæro cur Deus permittit tentare hominem quem nouit esse casurum. Et ista dubitatio assimilatur illi qua quæritur: cur creauit Deus homines quos malos præsciuit. Ad quæ respondet magister lib.2.dist.23.dicens, Quæri solet:cur Deus hominem tentari permiserit quem casurum esse præsciebat. Respondet. Sed non esset laudabile homini: si ideo bene viueret, quia nemo malè viuere persuaderet:cum in natura posse, & in potestate haberet velle non consentire suadenti deo iuuante. Et est gloriosius nô consentire, quam tentari non posse. Mouêt etiam quidam dicentes. Cur creauit Deus quos malos futuros præsciebat? Respondeo, quia præuidit quid de malis eorum esset facturus. Sic enim eos fecit vt relinqueret eis vnde aliquid facerent. Et si culpabiliter aliquid facerent: illum de se laudabiliter operâtem inuenirent. A se habent voluntatem malam: & ab illo naturam bonam & iustam pœnam.

Quæstio. Tentari suos permittit deus & quare.

Grego.2. moral.c.32.

Tentari quare permittit deus quos casuros præsciuit.

Quare creauit Deus quos futuros malos præsciuit.

1776 Ortus est sol,& congregati sunt:& in cubilibus suis collocabuntur.

Hic ostenditur quomodo lucis claritas est assecuratiua. quia scilicet ad ortum lucis solaris fere in cubilibus suis congregantur quæ de nocte vagando quærût prædam:ideo securius est homo de die ambulare, quàm de nocte. Per hoc enim vult Psalmista ostendere, quòd sic moriente Christo:leo cû suis catulis circuiens multos rapuit:quia etiâ ipsos Apostolos à Christo fugauit: Apostolorum principem ad negandum ter Christum induxit. Et per consequens fortius alios strauit. Sic & Christo resurgente, illi ad fidem surrexerunt:& dęmones territi fugati fuerunt. Et hoc est quod ait, *Ortus est sol,* scilicet, Christus, qui per mortem occiderat prius. *Et congregati sunt,* dæmones scilicet, qui prius tentâdo erât dispersi. *Et in cubilibus suis collocabuntur.* Quæ enim sunt cubilia dęmonum, nisi corda peccatorû in quibus habitant per peccata diuersa. vide versi. 555. Et attêde quòd Christus sol maximè dicitur: quia ad modum lucis solaris omnia aduersa & dolores mitigat. Docet enim experiêtia quòd luce solis adueniente, alleuiantur infirmi. Lux incarceratis præstita eorum pœnam mitigat. Lux cæcis tedêdia, eis ingerit consolationem: in tantum quòd sine luce nullus potest esse iucundus. Propter quod dicitur Tobiæ 5. Quale gaudium potest esse mihi: qui in tenebris sedeo:& lumen cœli nô video? Vnde dicit Damas. quòd lux solaris tenebras expellit: mœrores dissoluit, ægritudines alleuiat, & omnem speciem lætam iucûdamq; facit: omnibusq; rebus formam tribuit & decorem. Sic & Christus ad modum veri solis, & lucis omnes aduersitates infirmitatesque alleuiat. Et hoc suo ortu & resurrectione spem victoriæ ex aduersitatibus tribuit:& post aduersitates gloriosus resurgens: nomen quod est super omne nomen accepit. Vnde resurrectio Christi per solis ortum denotatur Mar.vlt. cum dicitur, quòd mulieres venerunt ad monumentum orto iam sole.

Tobiæ 5.

Damas. Christus dicitur lux.

Mar.vlt.

Exibit homo ad opus suum:& ad operationem suam vsque ad vesperâ. 1777

Hic ostenditur quomodo lucis claritas est operosa. Sicut enim animalia fera in die stant in latibulis, ne capiantur:de nocte autem perambulant prædam sibi quærêdo:sic homo qui est animal rationale, per oppositum de nocte quiescit, & in die exit ad opus. Per hoc vult ostêdere Psalmista quòd Apostoli & alij prædicatores fidei qui ante Christi resurrectionem opus prædicationis eis à Christo impositum, timore concussi non audebant exercere:post Christi resurrectionê, & spiritus sancti missionem fortes effecti: per totum mundum opus eis commissum viriliter adimpleuerunt. Vnde ipsos apostolos sic roboratos sub nomine hominis ponit dicens, *Exibit homo ad opus suum.* Nec immeritò quia propriè solum ille dicitur homo, qui viuit secundum rationem. Qui autem sensualiter viuit, nô homo, sed bestia debet censeri. vide versi. 558.589. Et aduerte quòd Apostolos non dicit homines in plurali: sed singulariter homo. & propter vnitatem summam quam adinuicem habuerût post Christi resurrectionem: vt de ipsis dicatur, Act.4. Multitudinis credentium erat cor vnum & anima vna. De istis ergo omnibus in singulari numero dicit, *Exibit homo ad opus suum.* vtputa Petrus Romam, Andreas Achaiam. Matthæus Æthiopiam. Bartholomeus Indiam: opus Euangelistæ faciendo perambulauerunt. De quo opere ait Apostolus 2. Tim.4. Opus fac euangelistæ: ministerium tuum imple. Et quia istud opus deuote fecerunt vsq; ad finem vitę ipsorum, ideo subditur. *Et ad operationem suam vsque ad vesperam.* Per vesperam enim quæ est finis diei, intelligitur mors: quæ est finis vitæ hominis. Sic enim vesperam pro morte accipit propheta dicés, De mane vsque ad vesperam fines me.

Homo dicuntur apostoli.

Act.4.

2.Tim.4.

Esa.38.

Quàm magnificata sunt opera tua domine:omnia in sapientia fecisti:impleta est terra possessione tua. 1778

Hic concluditur ex prædictis: quòd dei potêtia & operatio est gloriosa. Quis enim posset excogitare magnificêtiam operum Dei prædictorum etiâ quo ad literam, quomodo mundum vt dictum est disposuit: quomodo elementa adinuicem composuit: qualiter cœlos disposuit, &c. Quò verò ad intelligêtiam spiritualem: qualiter homines creauit, qualiter aliquos ab æterno prædestinauit: & aliquos reprobauit, &c. vide versi. 1590. Quæ tamen omnia in sapientia fecit: quia per verbum suû: quia omnia

Not. totũ vsque ad finem. Sapientia dei dicitur filius Dei.

omnia per ipsum facta sunt. quod verbum est sapientia patris. Pro cuius intelligentia notandum quòd sapientia patris dicitur verbum patris, vel filius Dei. Vbi nota quòd verbum in nobis dicitur propriè: non vox prolata exterius: sed notitia mentis interior. In nobis autem est duplex interior notitia: scilicet informis & perfecta. quia nostra cognitio procedit de imperfecto ad perfectũ. primo Ethic. Et ideo de re primò habemus notitiam imperfectam & vniuersalẽ: & talis non dicitur verbũ, sed cogitatio. Ab illa autem notitia confusa & imperfecta procedimus ad notitiam rei discretam & perfectam: quæ à Philosophis dicitur diffinitio: à sanctis autem dicitur mentis verbum. Et ista notitia perfecta quæ est in mente: dicitur verbum vel sapientia nostra. Vox autem exterior propriè non est verbum nec sapiẽtia: sed solum manifestatio interioris verbi & sapientiæ. vt dicit Aristotel. primo Perihermenias. quòd voces sunt eorum quæ sunt in anima passionum notæ. Ex hoc autem deuenire possumus in cognitionem sapientiæ siue verbi diuini. Vt enim ab omnibus cõceditur philosophis: Deus est naturæ intellectualis. Et ideo in ipso ponitur verbum, quod est perfecta notitia & sapiẽtia omnium: quo vnico verbo immenso vel vnica immensa sapiẽtia, Deus perfectissimè seipsum cognoscit, & omnia alia: quæ sapientia per omnia sibi est æqualis: aliter seipsum perfectissimè nõ cognosceret. Istud autem Dei verbum vel sapientia dicitur filius Dei. Ad cuius euidẽtiam sciendum quòd de ratione filiationis naturalis & propriè dictæ, sunt tria. Primum quòd ibi sit origo vnius ab altero. sic quòd sicut nullus potest esse homo, nisi sit animal: sic nullus naturaliter potest esse filius alterius, nisi sit ab illo originatus. Secundum quod requiritur est, quòd ibi sit originatio viuentis à viuente. Non enim sufficit originatio. Nam frumẽtum originatur à terra. non tamen propriè dicitur filius terræ: sed oportet quòd vtrunq;, scilicet originãs & originatum habeat vitam. Sed nec hoc etiam sufficit. Vt puta vermis viuus originatur ab homine viuo: non tamen propriè eius filius dicitur. Sed requiritur tertium scilicet quòd originans & originatum sint similes in natura specifica. Sic enim animal viuum originatum ab animali viuo eiusdem speciei: dicitur eius filius. Et ista tria complẽt rationem filiationis naturalis: scilicet originatio viuentis à viuente infra eandem speciem. Ex prædictis duo apparent. Primum quare sapiẽtia nostra, vel verbum non dicitur filius noster: quia non procedit viuum à viuente: neq; sunt eiusdem speciei: cum vnum sit accidens, & aliud substantia. Secundum quòd sapientia Dei vel verbum propriè dicitur filius Dei naturalis. Quia ibi sunt omnia tria prædicta, scilicet originatio: quia verbum quodlibet originatur à mente: cuius est verbum vel sapientia. Secundum quia ibi est processus viuentis a viuẽte. quia sapiẽtia Dei est vita: Deus est vita: quia essentia diuina essentialiter est vita. Tertium, quia ibi est similitudo: immo identitas specifica. quia omne quod est in deo: realiter est Deus. vt dicit magister lib. 1. distinct. 8. Ex quibus omnibus sequitur quòd Dei sapientia realiter est filius Dei naturalis. Et de filio sub nomine sapientiæ hic ait Psal. *Omnia in sapiẽtia fecisti:* quia Deus omnia fecit in filio vel per filium. Ioã. 1. Omnia per ipsum facta sunt. Sed quomodo omnia Deus fecit in sapientia? notãdum est, quòd omnia creata producũtur à deo: sicut artificiata ab

Non totum de verbo sapiẽtia siue filio Dei. — *Arist.* — *1. Sentẽtiar.* — *Filio Dei qui est sapientia omnia sunt facta.*

A artifice: cum ipse deus sit agens nõ necessitate naturæ: sed per intellectũ & voluntatẽ. Vnde de ipso dicitur. Sap. 7. quòd omniũ est artifex. Quod autẽ producitur per intellectũ & artẽ: producitur per exemplũ artificiati quod est in intellectu artificis. sicut dicit Philosophus 7. metaphisi. quòd domus quæ est extra producitur à domo quæ est intra in anima. Et sic per sapiẽtiam artificis quæ est in eius mente, producũtur omnia artificiata. Cùm autem verbum diuinum, siue filius Dei sit sapientia Dei, vt dictum est, sequitur quòd per ipsam sapientiam Deus omnia producit. Et ideo dicitur de ista sapiẽtia quæ verbũ Dei est. Omnia per ipsum facta sunt. Quod & nunc ostendit Psal. dicens, *Omnia in sapiẽtia fecisti.* Et per hoc vult ostẽdere Psal. quòd Deus B per filium suum, qui sapientia patris dicitur: sicut omnia creauit, ita illa sapientia omnia redemit & recreauit. Ad quod sequitur, quòd impleta est terra possessione tua. Per terrã enim ecclesia designatur vt dictum est. Possessio autem dei dicutur fideles. vide supra. Quid est ergo, *Impleta est terra possessione tua:* nisi quia omnia quæ in sapientia fecisti: in sapientia redemisti? ideo ecclesia tua impleta est fidelibus.

Sap. 7. — *Philosophus. 7* — *Ioan. 1.*

Hoc mare magnum, & spaciosum manibus: illic reptilia, quorum non est numerus. 1779

Hic consequẽter agit Psal. de prouisione illorũ C quæ habitant in aquis. Et diuiditur in partes duas. quia primò describitur maris ampla capacitas. secũdò eius magna vtilitas: ibi, *Animalia pusilla.* Quãtum ad primum sciendũ quòd hic loquitur de mari Oceano quod totã terrã circũdat: ad quod omnes aquæ cõfluunt quod est magnũ & latum: quia realiter totã spheram elementi aquæ continet. Et sic est mare spaciosum: *Manibus.* Dicit Nicolaus de lyra: quòd hic ly manibus, est dictio hebraica significãs duo: scilicet manus & loca. Et si significet manus, est sensus, quòd illud mare est spaciosum ad operandum manibus, id est ad remigandũ quod fit manibus. Si autẽ ly manus, significet loca: tunc est sensus quòd in illo mari sunt multa & diuersa loca. quia multo maius est tota terra. Vel aliter secũ D dum Grammaticos, Manes, maniũ, manibus, accusatiuo manes: dicũtur dij infernales, qui in illo mari frequenter apparent. Propter quod subditur, *Illic reptilia quorum non est numerus.* scilicet vel pisces diuersi generis: qui à nobis numerari non possunt. Vel secundum gl. *Illic reptilia quorum non est numerus.* id est, mali spiritus quorum insidiæ serpunt: quorũ insidiæ sunt innumerabiles, & incautos occupant. Per hoc vult ostendere psal. quòd mare huius seculi periculis est plenum, & dæmonũ insidijs. quod cautelosè est transeũdum: vt ad portum perueniamus salutis. Et ad stellã maris eleuãdi sunt oculi: ne in ipso operamus: scilicet ad gloriosam virginẽ Mariam. De quo mari ait Bernardus in sermo. Maria merito nuncupatur stella maris: quia exemplo vir E tutum præradiat vniuersis. In hoc etenim mundo quasi in mari magno & spacioso sumus. Illic reptilia quorum non est numerus: maligni scilicet spiritus, piratæ crudeles. Quod si ventu tentationis immittant: si fluctus iræ superbiæ vel alterius vicij in nos iactent: si scopulis aduersitatum uos illidát: ad hãc stellam erigatur deuotè oculus cordis: & eius beneficio tempestas in auram gratiæ reducetur.

Nicolaus de lyra. — *Manes sunt dij infernales.* — *Glosa.* — *Bernard.*

Quanta

Quanta autem huius maris mundi ſint pericula, A figuraliter oſtenditur per illas tres ſyrenas quæ in mari habitant. vide verſi. 653.

1780 **Animalia puſilla cum magnis: illic naues pertranſibunt.**

Hic ponitur maris vtilitas. Aduertendum tamē quòd prima pars verſus, ſcilicet, *Animalia puſilla cum magnis:* ſpectat ad verſum præcedētem. Quia dictū eſt quòd in mari ſunt reptilia quorum non eſt numerus. ſubdit, quia ibi ſunt animalia parua cū magnis. In mari enim ſunt multi piſces valde parui: & aliqui valde magni. Per hoc enim vult oſtendere Pſal. quòd in præſenti mūdo ſunt multi infideles: B aliqui magni ſcilicet & potentes: aliqui autē parui & puſilli: quos infideles per animalia ſignificat, qui fideles perſequuntur. Vnde gl. ait, *Animalia puſilla cum magnis.* id eſt infideles puſilli & magni qui nondum crediderunt: qui oderunt eccleſiam: ſed Chriſti nomine præmuntur, ne ſæuiant vt volunt. Vel per animalia puſilla intelliguntur in mundo humiles: & per magna ſuperbi: quę animalia puſilla dicuntur volucres. Vnde de arbore Daniel. qua ſignificatur eccleſia: dicitur Dan. 4. quòd ſubtus arborem habitabant animalia & beſtiæ: & in ramis eius volucres cœli conuerſabantur. Per arborem enim illam vniuerſalem eccleſiam accipe: quæ etiā mare propter multas preſſuras quas patitur, dicitur: *Hoc mare magnum, &c.* In ramis eius cōuerſantur volucres, ſcilicet animalia puſilla per humili- C tatem cæleſtia cōtemplantes: & vt prælati aliis ſuperintendentes: ſed ſubtus eam animalia magna & beſtiæ manent: quia terreni & ſuperbi peccatores per humiles & ſpirituales debent regi, & nō regere. Sed vt notant doctores: hodie videbis mirabile: quia rectus ordo peruerſus videtur. Sic quòd animalia & beſtiæ habitent in ramis arboris eccleſiæ: ſed volucres conuerſentur in terra. quia animales & beſtiales ad prælationes altas eriguntur: ſed ſpirituales, boni, & humiles ſub arbore in terra & in abyſſo relinquuntur. Quod admirās Ricardus expouēs prædicta verba Daniel. dicit, Rectè in ramis arboris magnæ eccleſiæ quaſi in ſublimioribus conuerſantur volucres cœli. quòd ſpirituales viri D & humiles cæleſtibus ſuccenſi deſideriis, merito debent in auctoritate erigi: & honore digno ſuper alios ſublimari. Sed ſubtus eam habitabāt animalia magna & beſtiæ. Ergo in imis animalia & beſtias coercebat: puſillos & ſpirituales ſubleuabat in alta. Diſcāt ergo prælati noſtri: diſcant hic quid facere debeant: diſcant inquam indiſciplinatos & animales premere mores: honorare & attollere bonos. Quid quæſo hoc generis mōſtrum: quod noſtri temporis arbores vrſos portāt in ramis ac leones. Volucres verò cœli & quælibet pennata animalia, contra naturæ iura premunt in imis. Quid quæſo eſt quòd facitis: qui bruta & beſtialia corda in ſublime attollitis: & velut ad aëra ſuſpenditis? Si verè eos diligitis, cur eis non parcitis? Nam dū eos ad alta ſuſpenditis, eis vtiq; ruinas præparatis. Cō- E uerſentur volucres cœli in ramis, locumq; teneant in ſummis, quos pēna ſubleuat ſanctitatis. Animalia verò & beſtiæ in imis reſideant. Et qui pronos vultus habent ad terram per appetitum carnis: diſtrictionem ſentiant piæ ſeueritatis & iuſtæ humiliationis. Eſt enim contra rationem: quòd rationale ab irrationali regatur. Quoniam vt ait Apoſto- A lus 1. Cor. 2. Animalis homo nō percipit quæ ſunt ſpiritus Dei: ſpiritualis aūt iudicat oīa. Vnde Greg. dicit, Nequaquam noſmetipſos intuemur, vt ſciamus aliud in nobis eſſe rationale quod regit: & aliud animale quod regitur; niſi ad ſecretum mentis redeuntes, ab omni exterius occupatione ſeparemur. Et tūc in ſemetipſo vel quæ præeſſe debeāt viriliter, vel quę ſubeſſe poſſint infirma diſtinguit: vt aliud ſit quòd in illo regere debeat tanquam vir & rationale: & aliud tanquam animale & fœmina quod regatur. Ex quibus patet quòd non ſolum in eccleſia, ſed etiam in quolibet homine ſunt animalia puſilla cum magnis, beſtiæ & volatilia, ſuperbi & humiles motus. Ex malo ergo iſtorum regimine, ſcilicet quòd animalia regant, & volucres regātur: quòd animalia ſtent in ramis eccleſiæ, & volucres in terra: hodie deſtructum eſt vtrunq;, ſcilicet, animalia & volucres & ſpirituale & temporale: vt Hieremias prophetauit, dicens, Propter malitiam habitantium in ea, ſcilicet in eccleſia conſumptum eſt animal & volucre. Tamen his non obſtantibus Deus fideles gubernat & regit. Vnde ſequitur. *Illic naues pertranſibunt.* Secundum literam hic notatur vtilitas. quia ad hoc naues pertranſeūt mare: vt bona in vna terra abundātia per nauigium deportentur ad aliam terram vbi deficiunt: & ecōtrario. Quātum verò ad intellectum prophetæ prædictū: per nauem ſignificatur eccleſia fidelium: quam inter huius mūdi procellas, inter animalia puſilla & magna Deus gubernat & regit. Vnde eccleſia dici- C tur nauis Simonis petri, quam Chriſtus aſcendit, Lucæ 5. Hæc eſt nauis ſine qua in mari huius mūdi nemo ſaluari poteſt: figurata per nauim vel arcā Noe: in qua omnes exiſtentes ab aquis diluuij ſunt ſaluati, cæteris ſubmerſis. Gen. 7. De qua naui eccleſiæ dici poteſt illud Act. 27. Niſi in naui manſeritis: ſalui fieri nō poteritis. quia extra catholicam eccleſiam nō eſt ſalus: nec aliquis poteſt ſaluari. vt ait Greg. lib. 14. moral. cap. 2. lib. 23. c. 4. lib. 35. c. 5. & 6. Et 1. q. 1. tenemus 24. q. 1, quia ex ſola. Et vide quàm propriè eccleſia dicitur nauis. Quoniam ſicut multa ligna copulantur ad faciēdum nauim, ſic in eccleſia fidelium multudo per fidem vnitur. Huius nauis gubernator eſt Chriſtus. arbor eſt ſanctiſſima crux. velum charitas: ventus impellēs ſpi- D ritus ſanctus: anchora ſpes: ſentina, peccatorū frequens meditatio. Et de hac naui dicitur Marc. 8. quòd Ieſus aſcendit nauem cū diſcipulis ſuis. Hæc ergo nauis pertranſit mare huius mundi. quia nauicula Petri impelli fluctibus poteſt & agitari: ſed Chriſto iam regente, ſubmergi non poteſt. 24. q. 1. à recta ergo. & multis cap. ſequentibus. Et non miteris ſi in plurali dicit naues: quia quamuis ſit vna vniuerſalis eccleſia: ſit vna fides, & vnū baptiſma: plures tamen ſunt particulares eccleſiæ. de quibus nunc ait. *Illic naues pertranſibunt.*

Animalia puſilla & magna: ſunt humiles & ſuperbi in eccleſia.

Humiles & humiles debēt regere: ſed ſuper ſe rego & ſub [illegible].

Ricardus.

1. Cor. 2.

Gregorius.

Hierem. 12.

Nauis ſignificat eccleſiam.

Luc. 5.

Gen. 7.

Act. 27.

Gregorius.

Marc. 8.

Draco iſte quem formaſti ad illudendum ei: omnia à te expectant, vt 1781
E **des illis eſcam in tempore.**

Hic Pſal. declarat prouiſionē diuinā generaliter circa omnia. Notandū tamē ꝙ iſta prima pars verſus ſpectat ad verſum præcedentem. quia dictum eſt quòd in mari iſtius mundi ſunt animalia puſilla cum magnis. ſequitur quòd ibi etiā eſt draco quē formaſti ad illudendū ei. Vbi notandū ꝙ literaliter

[illegible] dicitur cetus.

iste draco existens in mari, dicitur quidã piscis magnæ quãtitatis qui alio nomine dicitur cœtus. Genes. 1. Creauit Deus cœte grãdia. In Iob autem vocatur Leuiathan. Vnde cũ dicitur Geñ. 1. Creauit Deus cœte grãdia. in Hebræo dicitur, Creauit De⁹ dracones magnos. Iste draco vel cœtus creatus est ad illudendum ei: vel secundum aliam literam ad ludendum in eo. Vnde ly, ad, non tenet causatiuè. vt scilicet ad hoc ille draco sit creatus vt sibi illudatur ab aliis piscibus: sed magis tenet consecutiue. quia ad eius formationem consecuta est eius illusio. Quæ illusio talis est. Nam piscis ille siue draco cùm sit magnus corpore, multo cibo indiget: propter quod alios pisces multum insequitur, vt eos deuoret. Propter quod alij pisces videntes cœtu: naturali instinctu fugiunt ab eo: & vadunt versus littus maris: vbi cœtus magnus corpore vorare ipsos non potest propter paruitatem aquæ. Vnde & cœtus eos insequẽs impingit ad terram. & sic nõ valens ibi natare à piscatoribus occiditur. Et sic ab aliis piscibus ei illuditur. Per hoc vult Psal. ostẽdere diaboli potestatem in hoc mundo a Christo superatam, & sibi fuisse à Christo illusum: vnde & captiuatus fuit. Vbi notandum quòd per istũ draconem corpore magnũ diabolus intelligitur: qui in forma serpentis tentauit primos parentes. Qui ideo magnus dicitur, quia non est potestas super terram, quæ comparetur ei. Sed dum per mare huius mundi alios pisces, id est, fideles deuorare vellet: peruenit ad Christum, a quo per escam suæ carnis illusus fuit & captus. Vnde istam materiam ad literam tractans Greg. lib. 33. moral. super illo verbo Iob 40. An extrahere poteris Leuiathan hamo: sic dicit, Leuiathan quippe additamentum eorum dicitur. Quorum videlicet nisi hominum: quibus semel culpam præuaricationis intulit: & hanc vsq; ad mortem quotidie pessimis suggestionibus extẽdit: Quibus dum peccata multiplicat: pœnas procul dubio sine cessatione coaceruat. Potest etiã per irrisionem vocari Leuiathan. Primò quippe homini persuasione callida diuinitaté se additurũ promisit: sed immortalitatem tulit. Additamẽtum ergo hominum per irrisionem dicitur: dũ hoc quod non erant se addere promisit: etiam hoc quod erãt fallẽdo subtraxit. Sed Leuiathã iste illusus à Christo hamo captus est: quia dum in redemptore nostro per satellites suos escam corporis momordit: diuinitatis illum aculeus perforauit. Quasi hamus quippe fauces glutientes tenuit: dum in illo & esca carnis patuit quam deuorator appeteret: & diuinitas passionis tempore latuit, quæ ipsum necaret. In hoc ergo mari, vel aquarum abysso, id est, in hac numerositate generis humani ad omniũ mortem inhiabat, vitam pene omnium vorans: huc illucq; aperto ore cetus ferebatur. Sed ad mortẽ ceti istius in hac aquarũ caliginosa profunditate mira dispositione hamus est suspẽsus. Huius hami linea est illa per euãgelium antiquorum patrũ propago memorata. Nam cum dicitur Abraham genuit Isaac: Isaac genuit Iacob: cumq; cæteri successores interposito Ioseph nomine vsq; ad Mariam virginem describuntur desponsatam: quasi quædã linea torquetur: in cuius extremo incarnatus dominus, id est, hamus iste ligaretur: quẽ in his aquis humani generis dependẽtem aperto ore iste cœtus appeteret: sed eo per satellitũ suorum seuitiã morsu mordendi vires vlterius non haberet. Ne ergo iste cœtus humanis morsibus insidiãs quos vellet

Gen. 1.

Cetus quomodo illuditur & capitur.

Greg. 33 moral. 14. Diabolus à Christo fuit illusus & captus.

Draco diabolus a Christo qualiter fuit captus.

A vltra deuoraret: hamus hic fauces raptoris tenuit: & sese mordentem momordit. Sequitur, *Omnia a te expectant, vt des illis escam in tempore.* Hic in Hebræo incipit versus: & in translatione Hieronymi. vbi Psal. declarat prouisionem diuinam generaliter ad omnia animantia tam in aquis commorantibus quàm in terra. Et circa hoc duo facit. quia primò ostendit erga creaturas diuinam bonitatem. secũdò diuinam potestatem. ibi, *Qui respicit terram.* Prima in duas: quia primò describitur diuina bonitas. secundò ex hoc deo agit gratias: ibi, *Sit gloria.* Circa primum primò ostenditur creaturarum necessitas. secundò diuinæ bonitatis largitas. ibi, *Dãte te.* Quantum ergo ad primum dicit, *Omnia à te expectant, vt des illis escam in tempore.* Expectare enim

Hieronym.

B idem est quòd desiderare vel extra petere. Cũ enim humor radicalis vitam cuiuslibet animalis cõseruet: qui per calorem naturalem consumitur: ideo exteriori cibo omnia animalia indigent ad humorem radicalem fouendum. Et sic omnia naturali instinctu desiderãt à deo ab extra sibi dari cibum. Et hoc est quod aliis verbis dicitur, Psal. 144. Oculi hominum in te sperant domine: & tu das illis escam in tempore opportuno.

Dante te illis, colligent: aperiente te manum tuam, omnia replebuntur bonitate. 578a

Hic ostenditur diuinæ bonitatis largitas. Et C ostenditur primò quantæ sit liberalitatis. secundò quantæ sit necessitatis. ibi, *Auertente.* tertiò quantę sit potestatis. ibi, *Emitte spiritũ.* Quantum ad primũ sciendũ quòd aliqua sunt animalia quæ de victualibus prouisionem sibi faciũt: vt sunt homines qui tẽpore messis frumenta colligunt pro tẽpore hyemali. Sic & formicæ faciũt. Alia autẽ sunt quæ nõ colligunt, sed de die in diẽ escã sibi quærũt: vt sunt aues, & animalia fera maximè. De primis dicit, *Dãte te illis colligent.* Vnde de formica dicitur Prouerb. 6. Vade ad formicã ò piger, & cõsidera vias eius: & disce sapientiam: quæ parat in æstate cibum sibi: & congregat in messe quod comedat. De aliis verò subditur. *Aperiente autem te manum tuam omnia replebũtur bonitate.* Quia etiã talia animalia Deus pascit: D de die in diem sibi parat escas. Et hoc est quod ait Christus Matth. 6. Respicite volatilia cœli: quoniã nõ serunt, neq; metunt, neq; cõgregant in horrea: & pater vester cęlestis pascit illa. Per hoc vult ostẽdere Psal. quòd omnes tam boni quàm mali escas suas habent à Deo. Vbi notãdum quòd in mundo sunt duo capita quæ faciunt duo corpora mystica: ad quæ omnes homines reducuntur. Primũ caput est Christus qui est caput omniũ fideliũ: & sic omnes fideles sunt corpus Christi mysticũ. Secũdum caput est diabolus, qui est caput omniũ iniquorũ. cuius corpus faciũt omnes mali. Et tamẽ omnibus istis dat Deus escã suã. Sed attende quòd alia est esca corporis Christi: & alia esca diaboli. Vnde hic ait gl. Habet iustus cibum suũ: habet & draco. Ci- E bus draconis terra est: cui dictũ est, Terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ. quia peccatores qui terrena amant, cibus diaboli sunt. Cibus autem iusti est verbum Dei. Matthæus 4. Non in solo pane viuit homo, &c. Si ergo bene vixeris, cibum Christi habebis. Si verò à Christo recesseris, cibus draconis eris. Et tamen nullus istorum cibum suum potest habere nisi tu deus dederis:

Prouerb. 6.

Matth. 6.

Cibus diaboli.

Gen. 3.

Cibus Christi & bonorum.

quia *dante te illis colligent*. Ante enim quàm dederis A illis, scilicet dæmonibus: ipsi nō possunt colligere, nec tentare. Et hoc est, *dante te illis colligent*. id est, dante te illis licentiā tentandi, illi tentare possunt: & non aliter. Per tentationes autem multos in cibum sibi colligūt. Deinde de cibo bonorum dicitur, *Aperiente te manum suam: omnia replebuntur bonitate*. Manus enim Dei Christus est, quæ aperitur cū reuelatur. Quasi dicat, à se non habent iusti intelligentiam verbi diuini, nec ad bonum: sed à Christo aperiente manum suam, id est, reuelante seipsum. Hic cadit dubium vtrum iustis liceat temporalia

Psal. 144. congregare. Consimiliter dicitur Psal. 144. Aperis tu manū tuā & imples omne animal benedictione.

1783 Auertente autem te faciem, turbabuntur: auferes spiritum eorum, & deficiēt, & in puluerem suum reuertētur. B

Hic ostendit quantæ necessitatis nobis sit diuina bonitas. Quia si desinat sua bonitate præstare nobis sua beneficia, statim omnia animātia morerentur: quia diu sine cibo manere non possunt. Facies namq; dei dicitur eius dilectio. vide vers. 392. Ex dilectione autem dei nobis conceditur vt terra, aër, & aqua fructus suos producāt: ex quibus vita animaliū conseruatur in esse. Est ergo sensus, *Auertente autem te faciem tuam*. scilicet, tuam bonitatem à nobis fructus necessarij non producuntur. Et sic omnia animalia fame turbarētur & morte deficerent. Vnde subditur, *Auferes spiritum eorum*, id est, vitam ipsorū *& in puluerem reuertentur*. scilicet in terram, quæ puluis est, de qua sunt creata animalia irrationabilia, & homo quo ad corpus. Per hoc autē vult ostendere Psal. quòd nulla virtus in homine remanere potest, nisi deo efficiente: quia statim vt auertit Deus faciem suæ gratiæ à nobis, cadimus: & nulla virtus in nobis virescere potest. Quid enim proficiet prædicator auditoribus, si ab eis auertatur gratia Dei? Certè nihil. Et hoc est quod dicitur Iob 12. Si continuerit aquas, omnia siccabuntur. Quod exponēs Greg. ait. Aquarum nomine spiritus sancti gratia accipitur, Christo dicēte, Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuę, hoc autē dicebat de spiritu sancto. Ait ergo de his aquis. Si continuerit aquas, omnia siccabuntur. D Quia si spiritussancti gratia ab audientis mēte subtrahitur, arescit protinus intellectus, qui iam per spem viridescere in audiēte videbatur: &c. Vel aliter vt sonet in bonum: vt per faciem intelligantur prospera: sicut per dorsum aduersa. Et sic auertit Deus faciē ab aliquo, & dorsum vertit illū: quādo aufert ab ipso prospera & immittit aduersa, vt spiritus superbiæ deficiat in ipso: & spiritus humilitatis formetur. Et ad istum intellectum hunc passum exponit Gregor. super illo verbo Iob 34. Deficiet omnis caro simul: & homo in cinerem reuertetur. dicens, Simul omnis caro deficit, quādo iam nullis suis motibus seruit: quia præsidens spiritus cuncta eius fluxa restringit: & quodam discretionis suæ gladio, omne quod in illa malè viuebat, interficit. Et infra, Nam quanto quisquis incipit superius viuere: tanto & inchoat inferius interire. Iuxta effectum namq; carnalis operationis omnis caro paulo simul defecerat, cùm dicebat, Viuo ego iam non ego: viuit verò in me Christus. Vnde & rectè subditur, Et homo in cinerem reuertetur. In peccato enim quisq; positus mortalitatis suę obli- E

Gratia remota prædicatio non proficit.

Grego. li. moral. c. 6.

Greg. 24. moral. c. 26.

Galat. 2. Homibus cinis est ? fragilitate.

uiscitur: & terram se esse non meminit: dum adhuc per superbiam inflatur. Post conuersionis verò suę gratiam eum humilitatis spiritu tangitur: quid se esse aliud quàm cinerem recordatur? Sic enim Abraham in poluerē reuersus fuerat dicens, Loquar ad dominum meum, eum sim pulvis & cinis. Et si viuentem carnem necdum in terra mors soluerat: hoc tamē apud se erat, quòd se futurum absq; dubitatione præuidebat. Hinc aliàs dicitur. Auferes spiritum eorum & deficient: & in puluerem suum reuertentur. Quis autem eorum spiritus, nisi spiritus superbię nominatur? Tollatur ergo spiritus eorum, & deficient: id est, subducto superbiæ spiritu, nihil de se se esse cognoscent. & reuertātur in puluerē. id est humilientur ex infirma cōditione propter hunc puluerem: ad cuius memoriam qui se ipsos considerant, reuocantur. Ad istum etiam intellectum hunc versum exponit gl. hic, dicēs, Multi repleti bonitate dei sibi tribuunt quod habēt: & facti sunt sibi placentes. Volens autem eos probare Deus quòd à se hoc non habent, sed à deo: vt ea bonitate habeant humilitatē, aliquando ipsos perturbat: auertit ab eis faciem, & cadunt in tentationem. Et ita ostendit illis quia quòd iusti erāt, & rectè viuebant: eo regente fiebat. Sed quare metuebas? Ecce per hoc. *Auferes spiritum eorum*, id est, superbiā, & *deficient* omnino vt conuertantur & clament, *Defecit spiritus meus*: de peccatis pænitentes: *& reuertentur in puluerem*, id est, se esse pulverem cognoscent.

Genes. 18.

Auferes humiliant.

C Emitte spiritum tuum, & creabuntur: & renouabis faciem terræ. 1784

Hic ostēdit diuinæ bonitatis potestatem. Quia sicut deo auertēte suam bonitatē omnia deficiunt: sic illam emittente omnia quæ defecerant, renouātur. Patet in naturalibus: quia plantæ, arbores, & herbæ quæ in hyeme defecisse videntur: deo in vere emittente spiritum suum, id est effectum suæ voluntatis vel bonitatis: iterum creari videntur & reuiuiscere. Et per hoc terra renouari videtur: quia de nouo ornatur floribus, foliis, herbis, & fructibus. Per hoc autem vult ostendere Psal. quòd sicut Deo auertente a nobis faciem bonitatis omnis in nobis deficit virtus: sic & se ad nos conuertente per gratiā, omnis virtus perdita recuperatur. quia non minoris potestatis est sua gratia quæ per spiritum significatur ad viuificādum, quàm fuerat peccatum nostrum ad mortificādum. Et hoc est quod ait. *Emitte spiritum tuum & creabuntur*, scilicet homines noui efficientur in virtutibus. Homo enim dū de statu culpæ venit ad statum gratiæ, creari dicitur, & nouus homo effici. quia de non homine totali, fit homo rationalis: & de non grato fit gratus. Vel dicitur. *Emitte spiritum tuum & creabuntur*. scilicet virtutes quæ prius erant perditæ creabuntur. quia nō ille materialiter redeunt, sed aliæ illarū loco Deus creat de nouo: sicut & gratiam confert de nouo creatā. Et tūc facies terræ renouatur: scilicet esse hominis qui est de terra. vide vers. 1736. Notādū q̄ per spiritū sanctū meritu in virtutibus creari dicuntur, & renouari. Cōsideremus igitur quos effectus spiritus sanctus in animā facit ad quā descēdit: qui sunt multi. Primò spiritus sanctus est purgatiuus culpæ inficientis. gratia enim cū contraria sit peccato, insimul cum peccato stare non potest. ideo adueniente spiritussancti gratia: statim omnis expellitur culpa. Esaiæ 4. Si lauerit dominus

Spiritussancti in anima multa bona facit.

Esa. 4.

fordes filiarum Sion: & sanguinem lauerit de medio eius in spiritu iudicij & in spiritu ardoris. Sion enim significat animas quæ Deũ per fidem debent cõtẽplari. Vnde & Sion specula interpretatur. Per sordes verò intellige peccata spiritualia. *Prouerb. 30.* Prouerb. 30. Generatio quæ sibi munda videtur, nõ est lota à sordibus suis. Per sanguinẽ vero peccata carnalia intelliguntur. *Esa. 1.* Esa. 1. Manus vestræ sanguine plenæ sunt. Ista autẽ lauantur, & purgantur per spiritum sanctũ: qui dicitur spiritus iudicij, quia bonos discernit à malis. Dicitur spiritus ardoris, quia animã ad dei amorẽ accendit, ad desiderium æternorum. *Psal. 50.* Hãc purgationẽ postulabat Dauid, dicẽs, Amplius laua me ab iniquitate mea, &c. Et infrà. Cor mundum crea in me Deus: & spiritũ rectum innoua in visceribus meis, &c. Secũdò spiritus sanctus est infusiuus gratiæ viuificantis. Anima enim sine gratia spiritus sancti mortua est. *Ioan. 6.* Ioan. 6. Caro nõ prodest quicquam: spiritus autem est qui viuificat. Figura *Ezech. 37.* Ezech. 37. de cãpo pleno ossibus quæ spiritum nõ habebant: quæ per spiritũ flantẽ a quatuor ventis viuificata fuerũt. Quid enim per ossa arida nõ habentia vitam, nisi animæ carentes vita gratiæ designantur? Sed per spiritum sanctũ a quatuor ventis flantem viuificantur. *Venti quatuor quod significent.* Per quatuor ventos intellige quatuor conditiones quas spiritus sanctus immittit, quibus anima vitam gratiæ sumit. Primus est ventus aquilonaris, cuius principalis qualitas est siccitas: per quam defectus mũdanorum intelligitur: vt arida ab homine nihil reputẽtur. Per ventũ occidẽtalem, cuius principalis qualitas est frigiditas, intellige carnis mortificationem, per quam ardor carnalis concupiscentiæ refrigeratur. Per ventum meridionalem: cuius principalis qualitas est humiditas: intellige misericordiã & compassionẽ: quæ cor durum humectat. Per ventum verò orientalem: cuius principalis qualitas est caliditas: intellige amorem & charitatem. Ab istis ergo quatuor ventis spiritus sanctus emittitur: quia dictas cõditiones per dictos ventos significatas largitur: per quas anima prius mortua, resuscitatur per gratiã. *Rom. 8.* Et hoc est quod dicitur Rom. 8. Viuificauit mortalia corpora nostra per spiritum sanctum habitantẽ in nobis. Vel per istos quatuor vẽtos intellige quatuor considerationes: quas spiritus immittit, ex quibus anima creatur ad vitam. Primus vẽtus scilicet orientalis est, cõsideratio nostræ natiuitatis: scilicet quàm de vili materia ortus est. & iste vẽtus immittit humilitatẽ. Secundus ventus scilicet occidentalis est: consideratio mortis. & iste immittit timorem. Tertius est australis: qui est consideratio mundanæ prosperitatis: quam scilicet sit breuis & incerta. Quartus est aquilonaris: qui est consideratio mundanæ aduersitatis, vt patiẽter toleretur, & iste immittit fortitudinẽ. Tertiò principaliter spiritus sanctus est collatiuus gloriæ quietantis. *Psal. 142.* Psal. 142. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. *Rom. 8.* Rom. 8. Qui spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt: si filij & hæredes, &c.

1785 Sit gloria domini in seculum: lætabitur dominus in operibus suis.

Hic ex præmissis Psal. Deo gratias agit, Vbi nota, quòd per seculum hic non intelligitur aliquod tempus determinatum: sed æuum, quod fine caret, quasi dicat, Gloria Deo detur sine fine propter beneficia tot & tanta nobis impensa. *Lætatur Deus & qualiter.* Lætabitur dominus in omnibus operibus suis. non quòd Deus ab operibus gloriam recipiat, qui in seipso gloriosus est: sed dum creaturas propter seipsum operatus est: gloriari in operibus, est in seipso gloriari. *Prouerb. 16.* vnde Prouerb. 16. dicitur. Vniuersa propter semetipsum operatus est dominus. Loquitur enim more hominum, qui effectus suos diligunt: & per consequens in eis lætantur. quia dilectio sine lætitia esse non potest. Vel sic loquitur propter vnitatem corporis cũ capite. *Prouerb. 2.* Sicut enim mali lætantur cùm malè fecerint: sic & iusti delectantur in operibus bonis: & per consequens lætantur in omnibus operibus dei: cum omnia sint bona. Lætitia autem iustorum, dei dicitur esse.

Qui respicit terrã, & facit eam tremere: qui tangit montes, & fumigant. 1786

Post commẽdationem diuinæ bonitatis sequitur commendatio suæ potestatis. Ad literam enim terram tremere facit Deus, quando virtute ventorum infra terram inclusorũ facit terræmotus. *Tangit montes & fumigant.* quando ictu fulguris, quod frequenter cadit in montibus, incendit syluas: & tunc fumigant: non solum quia naturaliter ex igne fumus procedit: sed etiam quia ignis fulguris magis fumigat, quàm inflammat, vt experiẽtia docet. *Respicere Deũ tremere facit peccatores per pœnitentiam.* Per hoc enim vult ostendere Psal. quòd tãta est diuina potestas, quòd peccatores quãdo vult per cõtritionem conuertit. Et hoc est terram tremere facere. Peccator namq; terra dicitur, &c. vide versic. 959. Respicit ergo terram, & facit eã tremere: quãdo oculo suæ misericordiæ peccatorem respicit & ad cõtritionẽ inducit. sicut de Petro legitur *Matth. 26.* Matt. 26. Respexit dominus Petrũ: & recordatus est Petrus, &c. & egressus foras fleuit amarè. *Superbos deus fumigare facit per contritionẽ vel orationem.* *Sed tangit montes & fumigant.* Quid enim mõtes, nisi huius seculi potentes accipimus: qui pro terrena substantia in altum tument. Hos montes tangit dominus, quando aduersa eis immittit: vt seipsos cognoscãt. Magnus mons superbiæ erat Paulus, quãdo spirãs minarum, & cædis in discipulos domini: accessit ad principes sacerdotum, &c. Hunc montem tetigit Deus quando circunfulsit eum lux de cœlo: & cadens in terra audiuit vocem sibi dicẽtem, Saule, &c. Hic mõs statim fumum emisit. *Fumus significat cõtritionem vel orationem.* Quid enim fumus lachrymarum eductiuus significat, nisi cõtritionem vel orationem quibus Deus placatur? Sic enim dicitur Apoc. 8. Ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum de manu angeli coram deo. Sic ergo iste mõs superbiæ tactus à deo statim fumigauit per contritionẽ: fumũ orationis ad Deũ emisit, dicens, Domine quid me vis facere? Istũ intellectũ ponit gl. hic, dicens. *Qui respicit terram & facit eam tremere.* quia peccatores respiciẽs dominus, ad tremorẽ cõtritionis inducit. quia melior est tremor humilitatis, quàm superbia vitæ. *Ipse tãgit mõtes & fumigant.* tangit montes superbos per cõpunctionẽ vel amissionẽ rerum: & tacti fumigant: quia preces cõtriti Deo offerũt. Iste autẽ fumus lachrymarum, quia fumus lachrymas educit, est purgatiuus: quia ex eo q̃ lachrymas educit exterius, desiccat interius. *Auicen. 4. ca.* propter quod dicit Auicen. q̃ omnes fumi sunt desiccatiui. Vnde fumus cõtritionis educẽs lachrymas per oculos: interius exsiccat iniquitatis torrentes: vt ipsis desiccatis valeat anima melius inflammari amore diuino.

Cantabo domino in vita mea: psallam deo meo quàm diu sum. 1787

Hæc

A Hæc eſt tertia pars principalis:in qua ex omnibus præmiſſis concludit dei laudem. Et diuiditur in partes tres:quia primò gratias agẽs deum veneratur.ſecundò peccata ſua accuſat & confitetur: *Iucundum ſit ei.* tertiò pro peccatoribus orat vt conuertantur:ibi:*Deficiant.* Quãtum ad primum ſciendum.quòd vt dictum fuit. verſi.389.cantate domino eſt in deo corde & voce lætari. pſallere verò eſt manibus & operibus dei obſeruare præcepta. Dicit ergo Pſal.*Cãtabo deo in vita mea.* quia in vita præſenti totam noſtram lætitiam in deum ferre debemus.Sed quia præcepta ad plenum hic ſeruari non poſſunt propter carnem repugnãtem. vt dicit Ma- *3.Sent. m.* giſter.li. 3. de.37.de præcepto dilectionis dei vt in ipſum feramur omnibus viribus noſtris:ſed ſolum

B in patria perfectè adimplebitur.Ideo pſallere ſe dicit : non in vita præſenti ſed in futura. Poſt hanc enim vitam homo eſt, quia principalior eius pars exiſtit,ſcilicet, anima. Et hoc eſt quod ait, *Pſallam deo meo quandiu ſum.* Vel ſi volumus bene deum laudare in præſenti vita : ſibi per actum pœnitentiæ debemus canere.propter quod dicit, *Cantabo deo in vita mea.* Lacrymæ enim & gemitus pænitentium dulciſſimum cantum in auribus dei faciunt.Et hic eſt cantus quem deo pro gratiarum actione debemus reddere:qui omnibus peccatoribus ſuadetur. *Eſa.23.* Eſa.23.vbi cuilibet dicitur,Sume citharam:circue ciuitatem meretrix obliuioni tradita. bene cane: *Cãtus pœnitẽtiæ qualis debet eſſe.* frequenta canticum vt memoria tui ſit. Meretrix

C dicitur quælibet peccatrix anima quæ relicto vero ſponſo Chriſto peccando,adulteratur cum diabo- *Ezech.16.* lo. Cui dicitur, Facta es quaſi meretrix faſtidioſa. Hæc ciuitatem,ſcilicet, conſcientiæ ſuæ debet circuire conſiderando peccata ſua:& tũc bene canere,ſcilicet,cantu contritionis & pænitentiæ.& hoc in cithara quæ manu pulſatur : quia operibus bonis canticum ſuæ pænitentiæ debet oſtendere. Et *Pſal.91.* de iſto cantu pænitentiali dicitur,Bonum eſt cõfiteri domino.Et ſequitur, In pſalterio decachordo cum cantico in cithara.Vbi nota quòd cantus pænitentiæ has conditiones debet habere.Primò, vt ſit in voce per confeſſionem.ideo præmiſit,Bonum eſt confiteri domino. Secundò debet eſſe in opere per ſatisfactionem. propter quod ſubiungit,In de-

D cachordo pſalterio. Pſalterium enim vt ibidem dicit glo. à ſuperiori parte reddit ſonum. Et ideo per ipſum viuificatio ſpiritus ex pænitẽtia intelligitur. Pſalterio dico decachordo,id eſt,decem præceptorum : per quorum obſeruantiam ſpiritus in pænitentia viuificatur.Tertiò debet eſſe in moribus per concordantiam:vt, ſcilicet, cum moribus lingua concordet.Et ideo ſubditur, Cum cãtico in cithara.cum cãtico,id eſt,verbo:cum cithara,id eſt,opere. Si enim tantum bene loqueris : tunc canticum habes ſine cithara. ſi autem bene operatis, & non bene loqueris:citharam habes ſine cantico.& ideo in pęnitentia bene loquere & bene fac:vt ſit cithara cum cantico in carnis mortificatione. De iſto *Iohel.2.* cantu pænitentiæ dicitur,Canite tuba,ſanctificate *Ricardus.*

E ieiunium &c.Et attẽde quòd(vt dicit Ricardus ſuper illud Pſal.97.Cantate domino, quia mirabilia fecit.)tribus modis omnis cãtus diſtinguitur:quia aut eſt grauis:acutus:aut ſuperacutus.Sic in pænitentia debet eſſe cantus grauis per contritionem. *2.Para.35.* cuius figura habetur. 2. Paralip. 35. vbi dicitur, quòd omnes cantores & cantatrices ſuper Ioſiam lamentantes repleuit, ſcilicet, omnes pænitentes vtriuſque ſexus per contritionem lamentantes Ioſiam mortuum, id eſt, Chriſtum per peccatum ab eis perditum.Item debet eſſe cantus acutus:hic eſt qui clarius ſonat:& ſignificat confeſſionem. Pſal. 105. Cantate ei:pſallite ei:narrate omnia, ſcilicet, veſtra peccata. Item ibi debet eſſe cantus ſuperacutus : qui ſignificat carnis mortificationem. in qua caro repugnans ſenſualiter ſemper clamat & ſtridet.Et ſic dicere poterit illud Abac.3.Super excelſa mea deducet me victor in pſalmis canentem. *Abac.3.* Iſte eſt ergo pænitentiæ cantus, qui cuilibet ſuadetur. Ezec. 32. Fili hominum cane carmen lugubre ſuper multitudinem Ægypti, id eſt, peccatorum. Aegyptum enim interpretatur tenebra, quod peccatum ſignificat.

B Iucundum ſit ei eloquium:ego verò delectabor in domino. 1788

Hic Pſal.ſe accuſat & confitetur.Vbi notãdum quòd in ſcriptura nomine eloquij confeſſio deſignatur peccatorum. *Eloquiũ dicitur confeſſio.* Sic enim de confeſſione dicitur Iob. 10. Dimittam aduerſum me eloquium meum.Quod ad propoſitum exponens Grego. dicit, *Gre.9. moral. ca.33.* Cum pręſens vita vileſcere,cũ conditoris amor dulceſcere cęperit : ſeipſum contra ſe animus accendit : vt accuſare ſe de culpis debeat : in quibus ſe ante ſupernorum neſcius defendebat. vnde ait, Dimittam aduerſum me eloquium meum. Quaſi *Cõfeſſio debet eſſe amara.*

C pro ſe eloquio ſuo vtitur qui praua quæ geſſit defendere excuſationibus conatur. Sed aduerſum ſe eloquium dimittit : qui accuſat in ſe quod errauit. Sæpè verò enim delinquimus, ea quoque quæ agimus diiudicamus. accuſat mens ipſa quod perpetrat. Sed quia hoc ex deſiderio minimè deſerit,erubeſcit confiteri quod fecit. cùm verò toto iam iudicio carnis delectationem premit : audaci voce in accuſationis ſuæ confeſſionem ſe erigit. Vnde bene ait, Dimittam aduerſum me eloquiũ meum. quia fortiter mens relaxare cõtra ſe verba deteſtationis inchoat : quæ apud ſemetipſam prius infirmè verecundata retinebat. Et de iſto eloquio confeſſionis nunc ait Pſalmus. *Iucundum ſit ei eloquium meum.* Sed forte dices, Cum eloquium confeſſio-

D nis debeat eſſe amarum:quia cum conteratur quomodo iſte ait, *Iucundum ſit eloquium meum* ? Quod enim debeat eſſe amarum:audi Iob dicentem, Dimittam aduerſum me eloquium meum : loquar in amaritudine animæ meæ.Quod exponens Gregorius ait, *Grego.* Sunt nonnulli qui apertis vocibus culpas fatentur : ſed tamen in confeſſione gemere neſciũt: & lugenda gaudentes dicunt. contra quos dicitur, Loquar in amaritudine animæ meæ. Qui enim culpas ſuas rectè deteſtans loquitur, neceſſe eſt vt has in amaritudine animæ loquatur. vt hæc ipſa amaritudo puniat : quicquid lingua per iudicium mentis accuſat. Si ergo amarum debet eſſe confeſſionis eloquium : quomodo Pſalmus ait. *Iucundum ſit eloquium meum* ? Reſpondeo, quòd

E amarum debet eſſe ex parte confitentis : ſed iucundum ex parte Dei acceptantis.vnde nihil aliud eſt, *Iucundum ſit ei eloquium meum* : niſi deo ſit acceptum. Et hoc notat gloſa. dicens, Iucundum ſit ei eloquium meum,id eſt,eloquium meum quo me iudico me ſcienti : vt ſe mihi indicet neſcienti: ſit ei iucũdum,Et re vera ſic eſt:quia ſuauis eſt deo cõfeſſio tua.Quod autem hic ad litteram loquatur de eloquio cõfeſſionis:patet, quia vbi nos habem⁹ *Confeſſio dicitur diſputatio.*

iucũdum fit ei eloquium meum:alia littera habet: A
suauis fit ei disputatio mea.vbi glosa.hic,Disputatio enim hominis ad deum est confessio peccatorum:quæ suauis est deo. Confitere ergo deo quod es:fac bona opera, & disputas. Vnde Iob 13. dicitur. Cum deo disputare cupio. Et verè confessio disputatio quædam dicitur: quia in ipsa magnũ certamen homo sustinet. Nam verecũdia arguit quòd non debeat confiteri quod secretum est quòd nullus famam suam negligere debet:quòd soli deo qui solus peccata dimittere potest,sit confitendum. Ex alia verò parte arguit ratio. vulnus medico occultari non debet:& huiusmodi. Intantum inualescit in mente peccatoris ista disputatio: quòd maioris certaminis est peccata commissa confiteri, quam B nõ commissa vitare. Quod apertè ostendit Gre. super illo verbo Iob. 31. Si abscondit peccatum meũ quasi homo, dicens, Mirentur qui volunt in Iob castitatis continentiam:mirentur integritatem iustitiæ: mirentur viscera pietatis: mirentur patientiæ vigorem. Ego verò in eo non minus admiror confessionem humilem peccatorum:quam tot sublimia virtutum. Scio enim quia per infirmitatis verecundiam plerumque grauioris est certaminis commissa peccata prodere, quam non commissa vitare. Et vnumquodque malum quamuis tutius viteturitamen humilius proditur. Beatus ergo Iob, qui tot magnis operibus fultus confiteri culpam non erubuit: ostendit in virtutibus quam C humilis fuit. Sequitur, *Ego vero delectabor in domino.* quasi dicat Psal. Circa confessionem peccatorum in me est disputatio partium contrariarum: quia vna pars arguit quòd non: alia quòd sic. Sed ego delectabor in illa parte: quæ arguit confitendum esse domino,& illam eligo. Et hoc est quod ait, *Ego vero delectabor in domino*, id est, in parte quæ arguit pro eo.

Iob.13.

Confessio est magni certaminis. Greg. 22. mor. ca.14.

1789 Deficiant peccatores à terra,& iniqui ita vt non sint:benedic anima mea domino.

Hic pro peccatoribus orat vt conuertantur. Vbi notandum quòd res duobus modis dicitur dificere,scilicet, quo ad esse: & quo ad modum essendi. D Quo ad esse, sicut homo deficit quando moritur. sic enim dicitur Iud.4. Defecit & mortuus est. Quò verò ad modum essendi,sicut quando quis calidus efficitur frigidus, albus niget, lætus tristis. Trenn. 5. Defecit gaudiũ cordis nostri. Et isto modo quando quis de bono efficitur malus, deficit à bonitate.& quando de malo efficitur bonus,deficit à malicia. Sic enim per pœnitentiam peccator deficit ab esse peccatoris: & amplius peccator dici non debet. 36. q. 2. apud omnipotentem. Isto ergo modo hic Psal. accipit deficere peccatorum: vt, scilicet, conuertantur vt amplius peccatores non sint: dicens, *Deficiant peccatores à terra.* glosa. Deficiant, scilicet, à peccatis ne iam sint quod prius erant, scilicet, ipsorum auferantur peccata & mala voluntas. E Et iniqui, scilicet, qui peccant, in proximos deficiant,scilicet,ita vt non sint iniqui. Et quia ad laudem dei est quando sic peccator deficit: vt sic deo subiiciatur voluntatè: qui deo ante contrarius erat. Et per consequens qui suis orationibus vel doctrina peccatorem conuertit, hic deum laudat. ideo Psal. pro peccatoribus orans se deum laudare fatetur, dicens, *Benedic anima mea domino.*

Defectus quadruplex.

Iudi.4.

Trenn.5.

Peccator per pœnitentiã deficit quia amplius non est peccator.

PSALMVS CIIII.

Confitemini domino, & inuocate nomen eius: annunciate inter gentes opera eius. 1790

Iste Psalmus talem habet titulum, Alleluia. Vbi sciendum quòd secundum glosa. hic est primus locus in quo in scriptura inuenitur alleluia. Est enim nomen Hæbraicum,quod nullus doctor Hebræus, Græcus vel Latinus propter sui dignitatem vnquam mutare fuit ausus. Sicut amẽ primo in euangelio à Christo dictum reperitur. Sciendum ergo quòd alleluia non est solum vna dictio, vt aliqui putant: sed sunt duæ dictiones simul composit, scilicet, allelu, & ia. Nam allelu, idem est quòd laudate. & est verbum imperatiui modi. ia verò est nomen domini. & est hic ia accusatiui casus. vnde alleluia idem est quod laudate deum. ia enim significat deum, vt est inuisibilis. Et sic alleluia idem est quòd laudate deum inuisibilem. Quod autem ab aliquibus dicitur quòd alleluia quatuor habet syllabas:per quas quatuor intelliguntur, scilicet, al. id est, altissimus. le, id est, leuatus est in cruce. lu, id est, lugebant apostoli. ia, id est, iam surrexit. etymologia est nominis, non significatio. Istius ergo Psalmi titulus est alleluia. quia totus iste Psal. nos mouet ad laudem dei ex suis operibus & beneficiis quæ contulit deus spirituali semini Abrahæ, id est, imitatoribus eius: quæ etiam & quotidie spiritualiter intellecta exhibet. De dignitate autem & excellentia istius nominis alleluia: sic dicit Ioannes Cassianus. Alleluia tantum haber honorem vt in Hebraica lingua sit traditum, nulli q; alio sermone translatum. Hoc Græcus, hoc latinus, hoc chaldeus, hoc syrus, hoc persa, hoc arabs, hoc tenet cũcta terrarum natio. Et quicquid est debitum diuinitati: dignitate huius nominis pia deuotione veneratur. Hoc nomen nulli absonum: nulli absurdum. quia omnes celebrant gaudia sua cum huius nominis suauitate prolata. Est ergo sensus tituli, alleluia, id est, laudate deum. vnde & à laude dei hic incipit Psalm. Per titulum ergo quamuis appareat materia Psalmi, non tamen apparet quis fuerit auctor. vnde & secundum Hieronymum auctor istius Psalm. quis fuerit ignoratur. & sic iste Psal. quo ad auctorem inter psalmos ignotos computatur. Quibus visis venio ad psalmi diuisionem. Diuiditur ergo in partes duas. quia psalmus primò omnes ad dei laudem excitat. secundò ad hoc multiplicem rationem assignat: ibi, *Mementote.* Prima in duas. quia primò omnes ad dei laudem inducit. secundò modum laudandi deum ostendit: ibi, *Cantate ei.* Quantum ergo ad primum omnes excitans ad dei laudem dicit, *Confitemini domino*, scilicet, confessione laudis. Multiplex est enim confessio, scilicet, quædam reorum damnatiua, quædam peccatorũ purgatiua: & quædam dei laudatiua. vide. ver. 81. Hic autẽ loquitur de confessione laudatiua. De hac confessione vide ver. 250. 1468. Vnde ad veram confessionem laudis requiritur dilectio dei. propter quod hic ait glos. *Confitemini domino*, id est, laudate deum. quod rectè solum fit ab amante deum. Non enim est speciosa laus in ore peccatoris. An autem existẽs in peccato possit confiteri domino, vel ipsum laudare, quin noniter peccet. vide versi. 825. Sequitur, *Et inuocate nomen eius.* Inuocare enim deum

Alleluia quid sit.

Hierony.

Glosa.

Inuocare deũ quid est.

deum est actus ad quem duo requiruntur, scilicet, mentis puritas: & fidei credulitas. Requirit enim primò puritatem conscientiæ. Nam cum scribatur Iohc.2. Quicumq; inuocauerit nomen domini saluus erit. & tamen peccatores deus nõ exaudit. sequitur quòd peccatores deum nõ inuocant. Inuocare enim componitur ex in, & voco, vocas. & sic inuocare idem est quòd intus vocare. Inuocas ergo deum quãdo intus vocas eum, scilicet, quando in domum cordis inuitas eum. Ad faciendũ primum oportet mundari ab omnibus immũdiciis. In turpi enim hospitio tãtum dominũ inuocare non debes. Mũdas autem cõscientiæ hospitiũ, quãdo deũ vocas, nõ pro tẽporalibus, sed solum pro spiritualibus bonis. Si enim vocas deũ, vt det tibi lucrum, lucrũ inuocas nõ deũ. Si inuocas eum vt prosperis in furto, furtũ inuocas non deũ. Gratis ergo, id est, sine causa auare inuocas deum, vt te ipse deus impleat. Nunquid sine auro & argento non vis illum ad te venire? Quid ergo de his quæ facit tibi deus? Quomodo illa sufficient tibi: cui deus non sufficit? Secundò inuocare requirit fidei credulitatem. vide ver.204. Istis ergo modis inuocandus est deus, scilicet, cum puritate & fide. vnde nunc ait Psal. *Et inuocate nomen eius*. Sequitur, *Annũciate inter gentes opera eius*, id est, cognoscere facite in populis. Quæ autem sunt opera dei quæ annunciate & prædicare debemus aliis. vide versi.657.1370.

Iohel.2. Ioan.9.

1791 Cãtate ei, & psallite ei: narrate omnia mirabilia eius.

Hic ostẽdit modum laudis diuinæ. ostẽdit enim quòd tripliciter debemus laudare deũ. Primò vniuersaliter. Secũdò delectabiliter: ibi. *Laudamini*. Tertiò perseueranter: ibi, *Quærite dominum*. Primò debemus deum laudare vniuersaliter, scilicet, & quo ad nos & quo ad omnia eius opera. Quo ad nos primò: quia & intrinsecè & extrinsecè .i. corde & opere. Et quo ad hoc dicit, *Cãtate ei, & psallite ei*. Cãtate quia cãtatur corde ore & voce. Psallite, verò quo ad opera. psallere enim est opere laudare: quia manib⁹ psallitur. Quid autem sit cantare deo. vide ver.482.1145.1645. Vel hoc intelligit de cãtu charitatis in consonantia morũ. Et de cãtu charitatis dicitur ad Eph. 5. Impleamini spiritu sancto loquẽtes vobismetipsis in psalmis, & hymnis: & cãticis spiritualib⁹ cãtantes & psallẽtes domino in cordib⁹ vestris. Et vide quòd iste cantus charitatis quo deo canere debeamus, directè opponitur cantui prauitatis & diaboli. vt ostendit Hugo in de.12. abusionibus seculi. abusione, 11. dicens, differt musica Christi à musica diaboli. Illa enim cãticum suũ incipit à voce sublimiori: hæc autem ab humiliori: dicens, Discite à me quia mitis sum. In musica siquidẽ Christi sex sunt voces consonæ inter se & concordes. Prima vox concordiæ est humilitas cordis; secunda mortificatio carnis: tertia compassio: quarta consolatio: quinta oratio: sexta deuotio. In istis ergo sex vocibus cantatur domino cantus charitatis. In his auditur iubilus vnitatis, consonum melos deuotionis, & dulcedo contemplationis. Et ad istum cantum charitatis & concordiæ nos inducit psal. dicens, *Cantate ei*. Et Hugo vbi suprà consimiliter ad hoc nos inducens ait, Sunt tres species sonorum quæ fiunt, pulsu, flatu, & cantu. Ad citharam pertinet pulsus: ad organum. flatus: cantus ad vocem. Assignatur hæc cõsonantia sonorum: concordiæ morum: si referatur ad pulsum citharæ manuum operatio: ad flatum organi mentis deuotio: ad cantus vocis sermonis operatio. Percute ergo chordas citharæ manu bonæ operationis: vt concordes proximo per exemplum mortificante carnis. Imple organum cordis flatu, id est, spiritu sanctæ inspirationis: vt reddas deo sonum piæ deuotionis. Hæc ille. Et hoc est quod de isto cantu quo deo canere debemus: nobis dicit apostolus. Sitis in gratia canentes in cordibus vestris domino. Ad quem nos conformiter nunc hortatur psal. dicens, *Cantate ei, & psallite ei*. Quid enim sit psallere: vide versi.708.771.772. Sequitur. *Narrate omnia mirabilia eius*, id est, loquimini de vniuersis mirabilibus eius. Hoc est quasi declaratiuum illius quod dixerat superius. Annunciate inter gentes opera eius. nisi quòd hic additur omnia. & hoc ad determinãdum quòd laus dei debet esse vniuersalis: non solum quo ad nos vt dictũ est: sed etiam quo ad opera eius: vnde ait, *Narrate omnia mirabilia eius*. Sed quo modo omnia mirabilia dei possunt à nobis narrari, cum sint sine numero? vide versi. 91. Et aduerte quòd non dicit monstrate vel ostendite omnia mirabilia eius: sed narrate: quia mirabilia dei credi debent quæ inuestigari nõ possunt à nobis. vide ver. 1182.1466. Et quæ mirabilia narrare debemus, vide versi.1268.657.1570.

Cãtus significat charitatẽ & cõcordiam.

Hugo.

Mat.11.

Coloss.3.

Laudamini in nomine sancto eius: 1762
lætetur cor quærentium dominum.

Hic ostendit quòd deum laudare debemus hilariter. Omnia enim opera cum lætitia cordis debẽt fieri. quia omnia ex voluntate & libertate arbitrij procedunt. Omnia autem quæ ex voluntate procedunt, quandam secum delectationem gerunt. Omnis autem delectatio lætitiam causat. Et hoc est quod dicitur. 2. Cor.9. Hilarem enim datorem diligit deus. Vbi ex bona electione quòd lætanter faciendum est, conformiter inducit glosa. de omni alio bono opere: dicens, Hilarem enim datorem diligit deus, id est, qui ex voluntate bona dat talem diligit deus & remunerat: non tristem murmurantem. Qui enim dat vt careat tædio interpellantis non vt reficiat viscera indigentis: & rem & meritum perdit. Et subdit ad propositum. Quicquid ergo boni facis, cum hilaritate fac: & tunc bene facis. si autem cum tristitia facis, illud fit de te: non tu facis. Similiter & cum bonum abstinentiæ agimus: illud lætanter debemus facere. propter quod Christus ait, Cum ieiunatis nolite fieri tristes &c. vbi ait Hieronymus. Hic præcipit vt cum ieiunamus: nos lætos & festiuos esse monstremus. Similiter ergo deum laudando: læto animo hoc facere debemus. & hoc est quod hic ait Psal. *Laudamini &c.* Lætetur cor &c. Vbi notãdum quòd quatuor sunt quæ quasi idem videntur: sed tamen differunt ab inuicem, scilicet, laus, honor, gloria & fama. Primò enim differunt: laus & honor à fama & gloria: tanquam causa ab effectu. Ex hoc enim quòd aliquis laudatur & honoratur: apud alios habet famam & gloriam. Honor etiam differt à laude tanquam genus à specie: quoniam laus propriè stat in verbis, quibus aliquis honoratur & commendatur. sed honor non solum est in verbis: sed etiam in aliis signis exterioribus. vt dicitur primò rethorice. fama autem differt à gloria: quia ex honore fama procedit. Ex hoc enim quòd quis honoratur, consequẽter laudatur: & ex laude sequitur gloria: ex gloria

Lætitia debet esse in omnibus operibus bonis.

Mat.6. Hierony.

Laus honor gloria & fama differunt.

Aristo.

Laudē soli bonis merentur.

auté sequitur fama. Ex quibus apparet quòd laus est honor verbis alicui exhibitus. Cum igitur honor nulli debeatur nisi virtuoso, (vt habetur. 3. ethicorum. quia est exhibitio reuerentiæ in testimonium virtutis.) sequitur quòd consimiliter solus virtuosus & bene operãs laudem meretur. Vnde sicut honorem vicioso exhibere, est falsum dare testimonium. sic & laudare non virtuosum. Ad propositum ergo ait psal. *Laudamini in nomine sancto eius.* Non est aliud quam dicere, nisi sic virtuose operamini sub nomine sancto eius: vt laude digni sitis. Et hoc est quod hic ait glos. *Laudamini in nomine sancto eius*, id est, operamini sic, vt laudemini. quod bene operantes solum merito possunt. Sed ne ex bonis operibus tibi adscribas laudem, sed soli deo à quo bonum habes quo laudaris, ideo dicit, *Laudamini.* non in vobis: *Sed in nomine sancto eius.* Vt qui gloriatur: non in seipso: sed in domino glorietur. Quod dicit contra hypocritas qui de bonis operibus laudem sibi quærunt, non deo. & sic faciendo, furtum committunt. De quibus ait Gregorius. Hypocritarum vita ad bona opera peragenda infusione quidem superueri muneris percipit: sed in cunctis quæ agit exteriores laudes appetens: à fructu perceptæ infusionis inanescit. Sæpe namque mira signorum opera faciunt: ab obsessis corporibus spiritus expellunt: prophetiæ dono ventura quæque sciendo præueniunt. Sed tamen à largitore tot munerum cogitationis intentione diuisi sunt. quia per eius dona, non eius gloria, sed proprias laudes quærunt. Cumque per accepta bona sese in laude sua eleuant ipsis muneribus contra largitatorem pugnant. Inde quippe contra dantem superbiunt: vnde ei amplius humiles esse debuerunt. Sed eo eos postmodum districtior sententia percutit: quo nunc superna bonitas & ingratos largius infundit. Fitque eis amplitudo muneris incrementum damnationis. quia irrigati fructum non ferunt &c. Contra istos ergo ait psal. *Laudamini in nomine sancto eius*, id est, omnem vestram laudem nomini eius attribuite. Si autem quæras: quod est nomen sanctum domini in quo laudari debemus. Respondet glosa. quòd est nomen Christi: à quo Christianus diceris in quo laudaris: quando Christum imitaris operibus. Sed quia omnia ista, non ex timore, sed magis amore iustitiæ lætanter sunt facienda, ideo subdit. *Lætetur cor quærentium dominum.* Non quidem lætetur in seipso: sed in domino. Sic enim dicitur Psalmus 149. Lætetur Israel in eo qui fecit eum: & filiæ Sion &c.

Glosa.

I audē bonorū operū deo non nobis dare debemus.

Hypocritæ pugnant contra deum.

Gre. 8. moral. ca. 27.

Glosa.

Psal. 149.

1793 Quærite dominum, & cõfirmamini: quærite faciem eius semper.

Hic ostendit quòd deum laudare debemus perseueranter. Nullum enim opus sine perseuerantia laudem meretur, nec præmium: vt ostendit Bernardus super illo verbo Christi, Qui autem perseuerauerit vsque in finem &c. dicens, Perseuerantia sola meretur viris gloriam: coronam virtutibus. &c. vide versi. 844. Et hanc nobis præcipit nunc Psalm. dicens, *Quærite dominum & confirmamini.* glosa. id est, quærite dominum vobis in præmium. vnde hic versus est quasi confirmatiu præcedentis: vbi dictum est, quòd in omnibus nostris operibus non laudem nostram sed domini quærere debemus. Quod nunc confirmans ait, *Quærite dominum, & non laudem vestram &c.* Vbi nota quod hic quæritur dominus per fidem. sed in futuro per clarã visionem. In futuro autem fides non erit, sed cessabit, adueniente specie. Confirmatur autem fides in præsenti: quando durat vsque ad vltimum articulum vitæ. Sed visio in futuro nullo termino finitur. Et ideo de vita præsenti dicit, *Quærite dominum & cõfirmamini*, scilicet, per fidem. De futura verò vita subdit: dicens, *Quærite faciem eius semper.* Vel ly semper, potest referri ad præsentem vitam & futuram. vt sit sensus, *Quærite semper* id est, in præsenti & in futuro. tũc enim sine fine quæritur: quia qui amatur semper desideratur & semper quæritur ne sit absens: sed semper præsens. Malus auté potest timere præsentiam: quam bonus amat. Quomodo auté deus quærendus sit. vide versi. 1123. Per faciem autem dei Christus intelligitur: in quo totaliter beatificamur: & quo ad animam & quo ad corpus. vide ver. 150. 1374. Vel per faciem dei intellige verbum dei versiculo 459.

Mementote mirabilium eius quæ fecit: prodigia & iudicia oris eius. 1794

Hic consequenter Psalm. recitat dei beneficia: quæ homines ad laudem dei excitant. Et diuiditur ista pars in partes quinque secundũ quinque tempora quæ narrat: in quibus deus beneficia sua contulit populo suo. Prima pars continet tempus ab Abraham vsque ad Iacob: in principio. Secunda tempus à tempore Iacob vsque ad Ioseph. ibi, *Et statuit illud in Iacob.* Tertia à Iacob vsque ad Moysen, ibi, *Et vocauit famem super.* Quarta à tempore Moysi vsque ad Iosue. ibi, *Misit Moysen.* Quinta à tempore Iosue vsque ad ingressum terræ promissionis. ibi, *Et eduxit populum suum.* Prima autem pars diuiditur in partes quatuor. quia primò implicitè dei mirabilia notantur. secundò auditores vt attendant excitantur: ibi, *Semen Abraham.* tertiò dei mirabilia ad omnes gentes perducuntur. ibi, *Memor fuit.* Quantum ad primum sciẽdum quòd tempore Abraham deus multa mirabilia pro suis operatus est. Vt puta quando Abraham cum vxore sua ingressus est Ægyptum, Pharao rex Ægypti tulit Sara, vxorem Abraham. vt habetur gen. 12. quia erat pulchra nimis? Deus autem miraculose flagellauit regem Ægypti: sic quòd illam cognoscere non potuit: sed intactam restituit viro suo, ipsumque in multis ditauit: vt ibidem habetur. Similiter miraculosè eius tempore subuertit pentapolim: igne cum sulphure emisso de cęlo. & de medio ipsorum saluauit Loth: nepotem Abrahę per manum angelorum. Gen. 19. Similiter cum venisset Abraham in Gerare: Abimalech rex terræ tulit Sarram vxorem Abrahæ. Deus autem miraculosè ipsam custodiuit ne pollueretur ab eo. Nam vt habetur Genese 20. Deus statim in nocte apparuit ipsi regi Abimelech, dicens, En morieris propter mulierem quam tulisti: redde eam viro suo. Restituit eam & munera multa dedit ipsi Abrahæ. Et multa alia fecit tempore Abrahæ. vt patet ex decursu libri Genese ab. 11. capitulo vsque ad capitulum 25. Et nota quòd ista dei mirabilia vocantur prodigia. Prodigium enim dicitur, quasi procul à digito, id est, ab ostensione. quia talium causa à nobis ostendi nõ potest. vt puta quòd super pentapolim plueret ignis & sulphur: nullus naturalium causam posset assignare: nec

Abrahæ deus fecit mirabilia.

Gen. 12.

Gen. 19.

Gen. 20.

Mirabilia dicuntur prodigia.

nec Dei volimtatem nobis oecultam. Quòd vxor Loth illo tempore verteretur iu ftatuam falis:caufam nullus reddere poffet. Propter quod prodigia vocantur. Et hoc eft quod ait, *Mementote mirabili um eius quæ fecit.* quæ, fcilicet, funt prodigia eius: funt & iudicia oris eius. Quòd ideo dicit:quia flagellatio dictorũ tegum fuit quidam effectus diuinæ iuftitiæ. effectus autem iuftitiæ fiue actus iudicium vocatur. Nota ergo quòd Dei memoriam & operum eius habere debemus. vide ver. 715. 1230.

1795 Semen Abraham ferui eius: filij Iacob electi eius.

Hic auditores excitantur. Cum enim femen in feipfo gerat fimilitudinem eius à quo deciditur: vnde & poftea per illud aliud fimile in fpecie generatur. Et filius fit femen patris, patet quòd filius patrem imitatur, & hinc eft quòd omnes alterius imitatores, femen illius dicuntur. Sic enim illis lubricis iudicibus quia imitabantur chananeos in fuis immundiciis: ait, Semen chanaan & non Iuda. Sic & imitatores Iacob ipfius femen dicitur, Pfal. 21. Qui timetis Deum laudate eum: vniuerfum femen Iacob glorificate eum. Merito ergo fequitur quòd femẽ Abraham debet recordari de mirabilibus factis in ipfo Abraham vel tẽpore fuo ficut & ille recordabatur. Dicat ergo, *Mementote mirabilium eius*, &c. Sed qui funt illi qui debent recordari? Ifti funt fucceffores Abrahæ: quia femen Abrahã ferui eius. Sic & confequẽter filij Iacob electi eius. Vocat enim Abrahã feruum propter actum maximũ obedientiæ quam oftendit obediens Deo in immolatione fui vnigeniti. Sed Iacob vocat electum: quia in ventre matris fuit à Deo electus: & Efau reprobatus. Per hos ergo filios Abraham & Iacob vult intelligere omnes fideles iftorum imitatores in fide: qui Dei mirabilia meditari debent. Notandum ergo vt imitari poffimus Abraham quòd ipfe multarum virtutum nobis ponitur in exemplum, fcilicet, fidelitatis: quia fuit ciius credendorum amplexator. In ipfo enim primum fignum fidei reperimus: fcilicet, circuncifionem. ficut in nouo teftamento baptifmus fideles diftinguit ab infidelibus. Propter quòd de ipfo dicitur, Credidit Abrahã deo & reputatum eft ei ad iuftitiam. Hoc ideo ad teftimonium fuæ credulitatis adducit Apoftolus ad Ro. 4. & ad Gal 3. Vbi notandũ eft quòd Abraham quamdiu fuit in domo patris: fignum fidei non accepit, fcilicet, circuncifionem: fed poftquã ad præceptum dei egreffus eft de domo fua, & patris fui. vt habetur Gen. 15. Et infra. Et hoc ad denotandum: quòd qui fidem vult fufcipere ad naturalia inftrumenta non debet intendere vel rationes: fed egredi de domo fua: id eft, intellectum fuum captiuare in obfequium fidei. Vnde Origen. fuper gen. ait, Abrahã cum adhuc carnalis natiuitatis vocabulum ferret: non poterat fufcipere teftamentum Dei, fidei fignum, circuncifionem. Et ideo exiuit de terra fua, & de cognatione fua: & ad eum fecretiora deferuntur. vnde primo dicitur ei. Non vocaberis Abram: fed Abraham erit nomẽ tuum. Tunc & teftamentum Dei fignaculum fidei accepit circuncifionem: quam non potuit recipere: cum effet in domo patris fui & in confanguinitate carnali. vt oftendat volẽtem credere extra fe & fuos oportere exire. vt non fenfibus fuis, nec fcientiis mundanis innitatur: fed ab omnibus his exutus: foli Deo intellectum fuum fubiiciat. Sicut & Abrahã de quo fcriptum eft, Credidit Abrahã Deo: & reputatum eft ei ad iuftitiam. Et hinc eft quòd in generatione Chrifti in quo noftra fides confiftit, Abrahã primus pater ponitur: vt fidei typum gerẽs. Vbi notandum quòd ad veram fidem tria requiruntur, fcilicet, fidei deuotio: operum fidei executio: & aduerfitatum pro fide toleratio. Quæ tria in Chrifti generatione denotantur, vt, fcilicet, in Abraham fides, in Dauid operatio: in trãfmigratione Babylonis toleratio. vt oftendit Gualfre. fuper illo verbo Matt. 1. Ab Abraham vfque ad Dauid generationes funt quatuordecim, dicens, In genealogia faluatoris triplex eft diftinctio, fcilicet, ab Abrahã vfque ad Dauid. à Dauid vfque ad tranfmigrationem Babylonis. & exinde vfque ad Chriftum. Tria enim nobis neceffaria funt ad falutem: vt quifque in feipfo per fidem veram pariat faluatorem, fcilicet, deuotio fidei, fortitudo operis, & tolerantia tribulationis. Abraham autem prima fidelitatis & credendi via eft dictus pater multarum gentium. quia fides parens eft omnium virtutum. Dauid autem manu fortis: formam exprimit fanctæ actionis. Tranfmigratio autem in Babylonem: eft fubire confufionem: fuftinere tribulationem. Quæ quãuis pluribus propter peccata fua acciderit: indignatur tamen Deus his qui recalcitrant: & fufcipere difciplinam recufant. Poft igitur iftam triplicem patrum feriem per fidem in nobis vere nafcitur Chriftus. quia electus quifque per hæc tria in fide faluatur. In fingulis autem diftinctionibus generationes quatuordecim numerantur. quia neceffe eft vt in omnibus decalogo legis quatuor euangeliftæ fideliter focientur. Docemur enim in lege quid credendum per Abraham. quid agendum per Dauid. quid fuftinendum per Babylonis tranfmigrationem. Sed in his omnibus fine euangeliorum fide lex neminem duxit ad perfectum. Vnde quia fides in Abraham fignificatur: ideo ipfe multarum gentium, id eft, omnium fidelium pater interpretatur, propter quòd de ipfo dicitur Eccl. 44. Abraham magnus pater gentium nõ eft inuentus fimilis illi in gloria. qui conferuaret legem excelfi: & fuit in teftamento cum illo. In carne eius ftare fecit teftamentum: & in tentatione inuentus eft fidelis. Ex quibus omnibus patet quòd loquendo Pfal. femini Abrahæ: loquitur omnibus fidelibus. quorum omnium ipfe pater fuit. dicens, *Semen Abraham*, &c.

Ipfe Dominus Deus nofter: in vniuerfa terra iudicia eius. 1796

Hic oftendit quòd Dei mirabilia ad omnes mũdi partes dilatantur. Quia enim fideles qui femen Abraham dicũtur, per vniuerfam terram feminati funt & generati per Apoftolos: fequitur quòd fi Deus mirabilia fua facit ipfi Abrahę & femini eius, oftendit fua iudicia: quòd hoc faciat in omni terra vbi fideles habitant. Vel per vniuerfam terram intellige omnes tam bonos quàm malos. quia omnes de terra habent corpus creatum. Et in iftis omnibus iudicia fua oftendit mirabilia. vtputa quòd vnum eligat & alium reprobet. quòd gentes cęcas illuminauit: & Iudæos videntes excecauerit. Ifta funt Dei iudicia quæ in omni terra operatur. quæ iudicia abyffus multa nullus mortalium difcurere poteft. De quibus iudiciis dictum eft ver. 557. 754.

Memor fuit in feculum teftamenti fui: 1797

fui: verbi quod mandauit in mille generationes.

Testamentum dicitur scriptura sacra.

Hic ostendit quòd dei mirabilia se extendunt ad omnes generationes præteritas præsentes & futuras. Vbi notandum quòd sacra scriptura nó immerito testamentum dicitur. vide vers. 1503. 1527. Hoc autem testamentum primò fuit lex vetus: quę quia neminé ad perfectum poterat adducere: ideo huius testamẽti memor, illud perfecit addens nouum testamentum sacræ scripturæ: quam mádauit obseruari vsque in finem. quia nouum testamentum amplius non mutabitur per aliud: sicut mutatum fuit antiquum per nouum. Et hoc est quòd ait, quòd, scilicet, testamentum mandauit in mille generationes. Ibi enim accipitur numerus deter- B minatus pro indeterminato. Quod ostẽdens Greg. super illo verbo Iob 9. Non poterat respondere ei vnum pro mille. ait, In sacra scriptura millenarius numerus pro vniuersitate solet intelligi. Hinc etenim Psal. ait, Verbi quòd mandauit in mille generationes. cum profecto constet quòd ab ipso mundi exordio vsque ad redemptoris aduentum per euangelistam non amplius quam septuaginta & septem propagines numerentur. Quid ergo in millenario numero: nisi ad proferendam nouam sobolẽ: perfecta vniuersitas præscitæ generationis accipitur? Hinc & per Ioannem dicitur. Et regnabit cum eo mille annis. Quia videlicet regnum sanctæ ecclesiæ vniuersitatis perfectione solidatur. Est ergo sensus quòd mandauit testamentum suum, scilicet, C seruari in mille generationes, id est, sine fine. Et sic loquitur de testamento nouo: nó de antiquo quòd finem habuit. Vel etiam si loquatur de antiquo: loquitur de ipso vt nouum includit: quia nouum testamentum vetus includit: vt supra dictum est ver. 949. Vnde sententia versus est hæc. *Memor fuit*, scilicet, promissionis factæ ad Abrahã, scilicet, quòd Christus ex eo nasceretur. Gen. 12. Dixit dominus ad Abraham. In te benedicentur omnes cognationes terræ, scilicet, in Christo qui erit ex te oriundus. Et sic memor fuit verbi, scilicet, implẽdo promissum ipsi Abrahæ. Quę quidẽ promissionis impletio in Christo fuit formatio noui testamenti: quòd mandauit in mille generationes. Ita quòd ly verbi, refertur ad memor fuit. Et hanc expositioné D hic insinuat Glo. Vel aliter per mille generationes intelliguntur solum boni & fideles: quibus Deus mandat testamentum suum, id est, hęreditatem in testamẽto suo promissam donat. Numerus autem millenarius perfectioné significat vt ostẽdit Greg. 35. moral. cap. 19. dicens, Breuiter dicere possumus quòd apud seculares scientiam millenarius numerus idcirco perfectus habetur: quia denarij numeri quadratum solidum reddit. Decem quippe decies ducta fiunt cétum: quæ iam figura quadrata est: sed plena non est. Vt autem ad altitudinem surgat, & solida fiat: rursus centum decies multiplicantur & mille sunt. Sic ergo testamentum est verbum fidei: verbum euangelij quòd extenditur in omnes generationes. pro quo seruato datur pręmium æternum: sed solum illis qui sunt de mille E generationibus, id est, de numero perfectorum. Quamuis enim euangelium manderur omnibus: quia tamen nó obseruatur ab omnibus: ideo promissa hęreditas per euangeliũ non omnibus datur.

Greg. li. 9. moral. cap. 1.
Mille significat vniuersitatem.
Apoc. 20.
Gen. 12.
Mille significat perfectionem.
Greg. 35. moral. cap. 19.

1798 Quod disposuit ad Abraham: & iu- A ramenti sui ad Isaac.

Hic ostendit quibus primo promissum est nouum testamentum, scilicet, ipse Christus qui nouũ testamẽtum condidit. Promissus enim fuit Christus principaliter ipsi Abrahæ & ipsi Isaac. Abrahę namque vt habetur Gen. 22. quãdo ad præceptum domini voluit immolare filium suum Isaac: sibi ait dominus. Per memetipsum iuraui, dicit dominus: quia non pepercisti filio tuo vnigenito propter me, benedicens benedicám tibi: & benedicẽtur in semine tuo omnes gentes terræ. Et Luc. 1. Iusiurãdum, quòd iurauit ad Abraham patrem nostrum: daturum se nobis. Consequenter autem & hoc disposuit & iurauit ad Isaac qui erat filius suus B per quem Christus erat descensurus. Vnde dixit dominus ipsi Abrahæ Genes. 21. In Isaac vocabitur tibi semen. Si ergo iurauit dominus Abrahæ quòd ex semine suo nasceretur Christus: & determinauit quòd in Isaac vocaretur sibi semen: consequens est quòd iurauit quod ex Isaac Christus nasceretur. Et hoc est quòd ait, quòd, scilicet, *testamentum disposuit ad Abraham: & iuramenti sui*, scilicet, intentio erat ad Isaac. Vbi nota quòd quamuis diuersi sancti patres diuersis polleant virtutibus: sic quòd in vna virtute vnius superat alium: sed in alia superatur ab illo, tamen inter omnes sanctos patres Abrahã in humilitatis obedientia maior prædicatur. Et quia hæc virtus præcipua fuit in Christo: per quam totum mysterium redemptionis hu- C manæ compleuit, qua factus est obediens patri vsque ad mortem. ideo in signum huius conformitatis in humilitatis virtute: Deus maximè legitur disposuisse Christum ex semine Abrahæ incarnari. Quod ostendit Greg 27. moral. dicens. Ad medium sanctorum patrum exempla ducamus. Ecce cum præceptis celestibus subuci per obedientiam cupimus: consideratis antiquorum patrum vestigiis iuuamur. Quid enim Abraham obedientius: qui ad vnam vocem dominicam cognatos & patriam deseruit: & pro adipiscenda æterna hæreditate ipsum ferire non trepidauit quam senex iam & penè moriturus acceperat hæredẽ, &c. vide residuum versi. 1249. Quia igitur virtus humilitatis maxima fuit in Christo: cuius exemplum præci- D puum pręcessit in Abraham: ideo inter omnes quibus promissus est Christus principalius notatur Abraham. Similiter quia exemplum patientię maximum fuit in Isaac qui iam grandis effectus se à patre ligari permisit: & aræ superponi, vt occideretur à patre. Christo autem nihil patientius: ideo eadem ratione ex ipso Isaac Christum procedere fuit promissum. Quod notans Gregorius, ait, Cum patientiæ apprehendere virtutem conamur: præcedẽtium patrum exempla inspicimus. Quid enim Isaac patientius qui ligna portat, & de holocausto interrogat: atque post paulolum ab Abraham ligatur & non loquitur: arę superponitur & non reluctatur? Quid isto viro patientius dici potest: qui quasi ad solatium ducitur & requiritur ad E feriendum: ligatur & conticescit: & oblatus in holocaustum tacet.

Gen. 22.
Abraham exemplum humilitatis & obedientiæ.
Grege. lib. 27. moral. cap. 7.
Isaac exemplum fuit patientiæ.
Gre. vbi sup.

Et statuit illud Iacob in præceptũ: & Israel in testamentum æternum. 1799

Hic consequẽter describuntur facta à tempore Iacob vsque ad Ioseph. Mirabilia autem quæ notantur facta ipsi Iacob sunt plura: secundum quæ

ista

ista pars diuiditur. Primum est diuini cultus impetratio. secundum est suis terræ promissionis distributio: ibi, *Dicens tibi.* tertium est sui generis multiplicatio: ibi, *Cum essent in numero.* quartum est per mundum peregrinatio: ibi, *Et pertransierunt.* quintũ est ipsius ab hostibus protectio: ibi, *Non reliquit.* sextum est Christianorum commendatio: ibi, *Nolite tangere.* Quantum ad primum notãdum quòd præceptum diuini cultus singularissimè datum à Deo fuit ipsi Iacob. quòd tamen ante datum fuerat Abrahæ & Isaac minus lucidè. Quòd quidem fecit Deus. quando Deus apparuit ipsi Iacob dicẽs, Ego sum dominus Deus Abraham patris tui, & Deus Isaac. Terrã in qua dormis dabo tibi & semini tuo. Et illa erat terra promissionis in qua nasciturus erat & Christus moriturus: & nostræ redemptionis impleturus mysterium. In qua terra cultus diuinus erat ampliandus: sacerdotes & ministri ad illum cultum deputãdi: templum per Salomonem construendum. quem cultum maximè ampliauit Dauid & Salomon. Quando ergo Deus dixit ipsi Iacob quòd sibi daret terram illam & semini suo: per hoc sibi præcepit diuinum cultum quòd in illa ampliandum obseruaret. Ideo sibi ait. Ego sum Deus Abraham: imponens sibi cultum vnius Dei. Et ideo statim Iacob euigilans intelligens præceptum de diuino cultu sibi per illa verba datum: statim promisit se colere Deũ. Vnde dicitur ibi quòd surgens Iacob accepit lapidem quem supposuerat capiti suo: & illum in altare consecrauit fundens oleum desuper, dicens, Erit mihi dominus in Deũ, & lapis iste quem erexit in titulum: & cunctorum quæ dederis mihi decimas offeram tibi. Vnde de præcepto diuini cultus ait, *Et statuit illud in Iacob præceptum.* Et quia Iacob binominis fuit: vocatus est enim Iacob, id est, supplantator: quia nascens tenebat plantam fratris. Gen. 25. Sed postea quãdo luctauit cum angelo, & Deũ clarè vidit Israel, id est, videns Deum ab angelo vocatus fuit. Ideo primũ dictum de Iacob sub alio nomine replicat: dicens. Et illud idem statuit Israel in testamentum æternum, id est, in descendentibus ab illo Israel siue Iacob. non quidem secundum generationem carnalem, sed secundum generationem spiritualem quæ fit per imitationem cultus & bonorum operum. Isto enim modo gentiles conuersi dicuntur filij Abraham, Isaac, & Iacob. Ideo autem præceptum diuinum cultus posuit in Iacob ad denotandũ quòd fides sine operibus mortua est. Inter omnes enim sanctos patres Iacob fuit laboribus plurimis magis deditus. Vnde de ipso ait Greg. Quid enim Iacob laboriosius qui apud Laban tam longo tempore propinquus iure cognationis opera exercuit seruientis? & vice obsecutus est famuli vt perfrueretur præmiis hæredis.

Iacob habuit præceptũ diui. cultus. *Gen. 28.* *Iacob vocatus fuit Israel.* *Greg. lib. 27. moral. c. 7.*

1800 Dicẽs tibi, dabo terram Chanaam: funiculum hæreditatis vestræ.

Hic ponitur secundum, scilicet, terræ promissionis suis distributio. Ipsi enim Iacob promisit Deus dare terram promissionis in hæreditatem: nõ quidem dare personæ suæ, sed successoribus suis descendentibus ex eo. quando, scilicet, ipsi eunti Mesopotamiam apparuit sibi dominus dicẽs, Terram in qua dormis dabo tibi & semini tuo. Quòd postea fuit impletum tempore Iosue, quando omnes duodecim tribus de Iacob descendentes intrauerant terram promissionis, quam omnibus eis diuisit Iosue per sortem vt habetur Iosue 18. Quamlibet autem contingentem singulas tribus vocat funiculũ hæreditatis. Funiculus enim dicitur quædam mensura. Et secundum certam mensuram, & certos terminos Iosue cuilibet tribui assignauit dictam terram promissionis. De hoc vide vers. 1337. Quia autem multi mirantur quòd sacra scriptura totiens facit mentionem de ista terra promissionis data populo Israel: Ideo notandum quòd hoc non facit scriptura propter ipsam terram promissionis in se: sed magis ad imprimendum mentibus fideliũ significatum illius terræ: & qui sunt qui modo eiiciuntur, & quibus distribuitur. Notans ergo quòd illa terra promissionis significat celestem patriam quam Deus suis fidelibus promisit, ad quam non omnes pertinent, sed solum prædestinati quibus datur in funiculo distributionis: quia secundum proportionem meritorum erit & proportio præmiorum. dicente Christo. In domo patris mei mãsiones multæ sunt. Hæc autem cœlestis patria dicta est terra Chanaan: qui interpretatur humilis: quia sine humilitatis virtute nullus intrat in eam. Datur autem duodecim filiis Iacob: per quos duodecim virtutes significantur: quibus hæc terra meretur à nobis. Isti filij Iacob fuerunt, Ruben, Symeon, Leui, Iudas, &c. Quid autem isti significent: vide. vers. 1372.

Gen. 28. *Iosue 18.* *Ioan. 14.*

Cùm essent in numero breui, paucissimi & incolæ eius. 1801

Hic ostẽditur tertium, scilicet, sui generis multiplicatio mirabilis. Nam quando Iacob ingressus est Ægyptum cum omnibus ab ipso descendentibus: omnes insimul erant septuaginta. Et tamen sic in paruo tempore multiplicati sunt, quòd non numeratis illis de tribu Leui, ex aliis vndecim tribubus Moyses solum viros bellatores numerando à viginti annis & supra, omissis mulieribus & paruulis, sexcenta tria milia quingenti quinquaginta. Hoc ergo admiratione dignũ ostẽdit Psal. dicẽs, *Cũ essent in numero breui.* quia solum septuaginta. *Et paucissimi incolæ eius*, scilicet, ipsius Iacob supple mirabiliter multiplicati sunt. Per hoc autem quòd dicit: *Incolæ eius*: notãt grammatici, quòd ista differunt, scilicet, inquilinus, incola, aduena, & peregrinus. Nam inquilinus dicitur à colo colis, scilicet, qui aliena colit, vel habitat. Sic tamen differunt inquilinus, incola, aduena & peregrinus. Nam inquilini sunt qui emigrant: sed incola vel aduena qui aliunde veniunt. Nam incola non indigenam, sed aduenam designat. Hæc ergo inter illa differentia est. Nam inquilini sunt qui emigrant, & non perpetuo permanent: sed aduenæ vel incolæ sunt aduenticij, sed permanentes. idem & accolæ. Peregrini verò propriè dicuntur quorum parentes ignorantur. sunt enim de longinqua regione. Indigenæ verò sunt inde geniti, inde nati, scilicet, in eodem loco vbi habitant. Sic ergo Iacob cum suis descendentibus fuit incola in terra Ægypti. quia aliunde ibidem venit permansurus. Per hoc enim vult ostendere Psal. multiplicationem fidelium qui eadem via multiplicati sunt: sicut & successores. Nam isti sunt multiplicati mediantibus aduersitatibus & persecutionibus. Nam vt scribitur Exod. primo. Oderãt Ægyptij filios Israel: & affligebant illudentes eis: atque ad amaritudinem perducebant vitam illorũ operibus duris, &c. Sed quanto magis opprimebant eos, tanto magis multiplicabantur & crescebant.

Accola, incola, inquilinus, aduena, indigena, peregrinus. *Ecclesia aduersitatibus creuit.*

bant. Consimiliter fideles à principio erant paucissimi, vtputa duodecim Apostoli, homines rudes, & idiotæ: expulsi de Iudæa per orbem fidem prædicauerunt, persecuti sunt, flagellati, occisi, crucifixi, decollati. Sed quanto magis persequebantur, & martyrizabantur: tanto amplius numerus creuit fidelium. Quot fideles credis fecerit vna mors Petri ratione suæ constantiæ ostēsæ? quot mors Pauli. Occidebatur vnus: & conuertebātur multa millia. Modo autem cessante persecutione fidelium, decrescit fidelium numerus & deuotio. Et per ista quæ patent ad sensum: denotatur quòd aduersitatibus virtutes multiplicantur in nobis quæ in prosperitate decrescunt. Vnde Greg. li. 23. moral. c. 2. ait, Cum enim multæ passiones iustus pro veritate afficitur, in æternæ vitæ hæreditate recuperatur. Et qui hic virebat per fidem: illo virescit per spem: & rami eius pululant. quia plerunque ex passione iusti fideles quique ad amorem cœlestis patriæ multiplicantur: & viriditatem vitæ spiritualis accipiunt: dum pro deo se fortiter agere vident.

Aduersitatibus crescunt virtutes.

1802 Et pertransierunt de gente in gentem: & de regno ad populum alterum.

Hic ponitur quartum, scilicet, ipsius per mundum peregrinatio. Prædixerat enim Deus Abrahæ: qualiter descendentes ab eo debebant peregrinari in Ægyptum, & ibi seruituti subijci: & post quadringentos annos inde educi magnifice. Vnde dixit Deus ad Abraham Gen. 15. Scito prænoscēs quòd peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua: & subijcient eos seruituti, & affligent quadringentis annis: veruntamen cui seruituri sunt ego vindicabo. Et post hæc egredientur cum magna substantia. Hoc autem temporaliter adimpletum fuit quando Iacob cum omnibus suis descendentibus tempore famis intrauit Ægyptum: vbi filius suus Ioseph dominabatur. Et hoc est quod commemorans Psal. *Et pertransierunt de gente in gentem.* quia, scilicet, à gente Chananeorum recesserunt & transierunt ad gentem Ægyptiorum. Et hoc aliis verbis explicat: dicēs, *Et de regno ad populum alterum.* Sed hic occurrunt duo dubia. Primum quomodo vocat terram Chananeorum regnum: quia quādo Iacob inde recessit, regnum non erat. Secundum quomodo vocat gentem Ægyptiorum populum qui erant idololatræ. Et dictum est ver. 816. quòd solùm iusti & subditi Dei faciūt populum. Ad primum dicitur quòd si terra illa nondum erat regnū: tamen futurum erat, vt esset regnum: sicut temporibus Saulis, Dauid, &c. Et hoc est quòd ait Glo. hic. Terram promissionis vocat regnum: non quia tunc esset regnum, sed quia futurum erat, vt esset ibi regnum Israel. Ad secundum dicitur: quod quāuis proprie accipiendo populum solum ex iustis constituatur: tamen aliquando populus accipitur magis large. Et sic eum diffinit Aug. 19. de ciuitate Dei ca. 24. dicens. Populus est cœtus multitudinis rationalis rerum quas diligit concordi communione sociatus. Sic ergo hic accipit populum largo modo loquendi: vt mali etiam faciant populū iuxta modum Christi de malis hypocritis: dicens, Mat. 15. Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longe est à me. Notandum tamen quia sacra scriptura in diuersis locis pro eodem videtur accipere populū, plebem, vulgum, & tribū. quamuis ista proprie accepta multum differunt secundum Isido. 9. etymo. Nam populus est collectio tā nobilium quàm ignobiliū eiusdem ciuitatis. Plebs autem est collectio solum ignobilium. Et dicitur plebs à pluralitate: quia plures sunt ignobiles quā nobiles. Vulgus est multitudo passim inhabitans. Et dicitur vulgus à volendo. quia quilibet facit quòd vult. Tribus dicuntur congregationes distinctæ populorum, sic dictæ. quia in principio Romani fuerunt à Romulo distincti tripliciter, scilicet in senatores, milites, & plebeios. Et ideo populus vt distinguitur contra vulgum, plebem, & tribum: stat pro collectione tam nobilium quam ignobilium. sequitur quòd continet omnes tam bonos quam malos, nobiles, & ignobiles.

Quæstio.

Populus large sic ex malis.

Matt. 15.

Populus plebs. vulgus. tribus.

Isidorus.

Non reliquit hominem nocere eis: & corripuit pro eis reges. 1803

Hic ponitur quintum, scilicet, ab hostibus protectio. Hoc enim refertur ad tempus: quo filij Iacob transierunt per desertum ad capiendam terrā ipsis promissam: non autem ad tempus quo steterunt in Ægypto. quia certum est quòd tunc Ægyptij multum Israelitis erant infesti: & eis multa nocumenta inferebant, vt patet Exod. 1. Sed per tempus quo per desertum processerant, nullus eis nocere potuit: quamuis multi & magni hoc attentassent. Statim enim transacto mari rubro Amalech venit ad pugnandum contra Israel. qui tamen superatus fuit à Iosue mediante oratione Moysi: vt patet Exod. 17. Similiter insurrexit contra eos Seō rex Armorreorum manu armata, & eis nocere nō potuit: sed superatus fuit ab eis & mortuus: vt habetur Numeri 21. Similiter & Balaam regem madianitarum cum populo suo interfecerunt gladio cum multis aliis regibus: vt habetur Numeri 31. Et de multis aliis populis & regibus qui volebāt nocere filiis Israel: non permisit illos Deus: sed illos occidendos tradidit in manu Israel. Et hoc recolēs Psal. ait, *Non reliquit hominem nocere eis: & corripuit*, id est, interfecit pro eis reges terræ. Per hoc enim vult Psalm. ostendere quòd bonis nocere non possunt mali. immo quanto plus mali contra bonos sæuiūt ipsi sibiipsis nocent: sed bonis proficiunt. Quanto bonorum crescunt certamina: tanto & eorum præmia crescunt. Quid nocuit Nero Apostolis Petro & Paulo quos laureatos trāsmisit ad cœlum? Quid Laurentius Decius: vide versi. 997. Quid noceret tibi in effectu auferens denarium ex cuius actu lucrateris regnum? Nocent ergo mali bonis quo ad affectum: sed quo ad effectum proficiūt eis. Quòd satis notatur Psal. 9. Dum superbit impius incenditur pauper. Bene ergo de bonis dicitur, *Non reliquit hominem nocere eis.* Sed eis nocere volentes sibiipsis nocuerunt. Vnde sequitur. *Et corripuit pro eis reges terræ.* Notandum autem quòd correptio tam diuina quam humana à pietate incipit: sed obstinatis in seueritatem vertitur, Quòd satis fuit figuratum in virga Moysi. Moyses enim corrigere volēs Pharaonem primò virgam gracilem portauit in manu, quæ tandem ipsi Pharaoni incorrigibili in colubrum est versa. Exo. 4. Quam figuram ad propositum applicans Bruno dicit, Moysi dixit Dominus. Quid est quòd tenes in manu tua? Respōdit, virga. Dixitque dominus, proiice illam in terram. & proiecit: quæ versa est in colubrū. Interrogatur Moyses non propter aliud: sed vt responsionis suæ vinculo teneatur, Ipse enim confessus est se tenere virgam quam mox in serpentem versam fugiens expauit. Credat huic signo qui non vult credere verbis.

Exod. 1.

Exod. 17.

Num. 21.

Num. 31.

Nocent mali sibiipsis non bonis.

Psal. 9.

Correctio incipit à pietate: sed obstinatis seueritate terminatur.

Bruno.

[*Psal. 22.*] bis. Sed quid per virgam: nisi correctio Dei designatur? Vnde ait Psalm. Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt. Hæc autem virga illis vertitur in draconem qui misericorditer & leuiter correcti emendare se nolunt. quia qui incorrigibiles existunt: tandem diuinæ vltionis vim & indignationem super se sæuientem sentiunt. vnde Psalm. Reges eos in virga, &c. vide ver. 1562.

1804 **Nolite tangere christos meos: & in prophetis meis nolite malignari.**

[*Christi dicebantur patres antiqui.*] Hic ponitur sextum, scilicet, Christianorum commendatio. Quantum enim ad literam spectat: hic Psalmus ostendit quòd illos antiquos patres, scilicet, Abraham, Isaac, & Iacob Deus ab inimicis & potentibus defendebat: dicens regibus & principibus mundi, verbis, signis, vel factis. *Nolite tangere christos meos & prophetas meos.* Sic enim dixit Pharaoni regi Aegypti quem flagellauit propter vxorem ipsius Abrahæ. Gene. 12. [*Gene. 12.*] Sic & regem Gerare flagellauit: quia tulerat vxorem Abrahæ Gene. 20. [*Gene. 20.*] Et sic factis dicebat illis ne nocerent seruis suis: dicēs, Nolite tangere christos meos, &c. Et aduerte quomodo Abraham, Isaac, & Iacob vocat christos & prophetas. Vbi notandum quòd Christus idem est quòd vnctus. vngebantur autem exteriori vnctione sacerdotes & reges. ideo quilibet illorum Christus dicebatur, id est, vnctus. Sed cùm talis vnctio incœperit de præcepto domini tempore Moysi: vt apparet in Exodo: & isti, scilicet, Abraham, Isaac, & Iacob. fuerunt per magnum tempus ante Moysent & sic vncti non fuerunt. Quomodo ergo vocat eos christos: cum Christus sit idem quòd vnctus. Respondeo quòd vnctio est duplex, scilicet, exterior & interior, corporalis & spiritualis. [*Vnctio duplex: interior scilicet, & exterior.*] Spiritualis est qua spiritus sanctus sua gratia inungit mētes fidelium. Sic enim omnibus fidelibus dicitur 1. Ioan. 2. [*1. Ioan. 2.*] Vos vnctionē habetis à spiritu sancto. Sic enim omnes baptizati Christi siue Christiani dicuntur. quia gratia spiritussancti interius sunt vncti. Sic ergo ad propositum ipsi patres dicebantur Christi, non ab vnctione exteriori, sed ab interiori. Dicuntur etiam prophetæ: quia quilibet eorum spiritu sancto tactus multa prophetauit: vt in pluribus locis in lib. Gene. patet. [*Gene. 24.*] De Abraham patet quòd prophetauit dicens seruo suo. Dominus mittet angelum suum coram te: & accipies inde vxorem filio meo, &c. De Isaac patet: qui benedicens filio suo Iacob multa futura ei prædixit ipsi Iacob & semini eius, Gen. 27. [*Gene. 27.*] Consimiliter patet de Iacob qui benedicens filios suos omnibus eis futura prædixit. Gene. 49. [*Gene. 49.*] Bene ergo istos patres antiquos vocant christos & prophetas dicens regibus & aliis. *Nolite tangere christos meos,* &c. [*Glossa.*] Et hoc est quod sentit hic Glo. dicens, Quod autem dixit illos Christos, nullum moueat: quia iam tunc christiani erant: & si latenter. Vnde Abraham exultauit vt videret diem Christi: vidit & gauisus est. Nullus enim præter hanc fidē Christi vel ante incarnationem vel post Deo reconciliatus est. vnde enim mediator est Dei & hominū Christus Iesus. *Et in prophetis meis nolite malignari.* [*Prophetia multipliciter reuelatur.*] Pro huius euidentia sciendum quòd prophetia à Deo multis modis reuelatur. vide in procemio. Et sic multipliciter quis propheta constituitur. [*Propheta multiplex.*] Notandum quòd propheta triplex reperitur, scilicet, Propheta falsidicus & decipiens, Propheta veridicus & non intelligens Propheta catholicus & intelligens.

Et vocauit famem super terram: & omne firmamentum panis contriuit. 1805

Hic describuntur mirabilia quæ acciderunt à tempore Ioseph vsque ad Moysen. Tota enim istius partis intentio est ostendere quomodo Deus mirabili modo exaltauit Ioseph. propter cuius exaltationem Iacob cum omnibus suis intrauit Aegyptum. Et diuiditur in nouem partes: quia ponitur primò exaltationis Ioseph occasio. Secundò ipsius Ioseph vēditio: ibi, *Misit ante eos.* Tertiò ipsius Ioseph incarceratio: ibi, *Humiliauerunt.* Quartò ipsius Ioseph liberatio: ibi, *Eloquium domini.* Quintò ipsius Ioseph exaltatio: ibi, *Constituit eū.* Sextò ipsius Ioseph illustratio: ibi, *Vt erudiret.* Septimò populi Dei in Aegyptum descensio: ibi, *Et intrauit Israel.* Octauò ipsius populi multiplicatio: ibi, *Et auxit.* Nonò ipsius populi ab Aegyptiis afflictio: ibi, *Conuertit cor eorum.* Quantum ad primum ponitur occasio omnium prædictorum quæ fuit fames generalis per orbē septem annorū. De qua habetur Gen. 41. [*Gene. 41.*] Vbi dicitur quòd transactis septem annis vbertatis cœperunt venire septem anni inopiæ. & in vniuerso mundo præualuit. Et hoc est quod ait, *Et vocauit,* scilicet, Deus sua ordinatione, *famem super terram,* scilicet, septē annorum. in quibus septem annis omne frumentum (alias, firmamentum) panis contriuit. quod non intelligitur de frumento per annos præcedentes congregato: quia ipsius magna copia erat in Aegypto: sed de frumento in illis septem annis famis nascituro: quia terra illis septē annis nihil fructificabat: quia sementem vix colligere poterant. historia est clara Gene. 41. [*Gene. 41.*] Nota quòd in scriptura triplex fames reperitur, scilicet, Fames cibi corporalis. Fames verbi diuinalis. Fames pœnæ infernalis. [*Fames multiplex.*] Primò est fames cibi corporalis: quæ nihil aliud est nisi naturale desiderium cibi pro consetuatione humidi radicalis quod cōsumit calor naturalis. De qua Luc. 15. [*Luc. 15.*] Facta est fames valida in regione illa: & ipse cœpit egere. Et quandoque Deus immittit, vt ex indigentia homines reducantur ad Deum. Sic enim ille prodigus filius fame pressus reuersus est ad patrem: qui abundans recesserat à patre. Vnde in se reuersus, dixit, Quanti mercenarij in domo patris mei abūdant panibus: ego autem hic fame pereo: surgam ergo, &c. [*Luc. 15.*] Quod exponens Petrus ra. ait, [*Petrus ra.*] In seipso reuersus est, quia à seipso recesserat: dum recessit à patre transit, & totus ab homine migrat in bestiā: paternæ pietatis immemor gratiæ genitoris oblitus. Sed hunc fames ad patrem reuocat: quem saturitas expulerat à patre, &c. Sic ergo Deus multis famem & alias aduersitates immittit: vt homines ad seipsum reducat. Sic ergo nunc dicit Psal. *Vocauit famem super terram,* quæ fuit occasio vt fratres Ioseph cognoscerent quod in venditione eius cōmiserāt. Secundò est fames verbi Dei, id est, desiderium audiendi verbum Dei, vel carentia prædicationis verbi Dei. Vnde Amos 8. [*Amos 8.*] Immittam famem in terra: non famem panis sed audiendi verbi Dei. Vnde Gregorius ait, [*Greg. li. 14. moral. cap. 7.*] Omnis homo quia ex anima & carne consistit: quasi ex robore & infirmitate compositus est. Ex ea enim parte qua spiritus rationalis est conditus, non incongrue dicitur robustus

bustus: ex ea verò qua carnalis infirmus est. Robur A ergo spiritus est anima rationalis quam impugnantibus vitiis resistere per rationem valet. Ex rationali quippe anima habet homo: vt in perpetuum viuat. Peccatoris ergo robur fame attenuatur quãdo eius anima nulla interni cibi refectione pascitur. Hinc ergo famẽ quandoq; deus immittit propter rebellionem audientium. sicut à Iudæis trãstulit prædicatores Apostolos propter ipsorum obstinationem. Vel tunc istam famem immittit, quãdo cordibus nostris desiderium audiendi verbum Dei inspirat. Sicut de gentibus conuersis dicitur, Conuertentur ad vesperam: & famem patientur vt canes: vide vers. 944. Tertiò est fames pœnæ infer- B nalis. vnde de quolibet dãnato dicitur, Plagæ eius, ignis, luctus & fames. Ignis quia damnati reali igne qui non extinguitur cruciabuntur. Luctus propter acerbitatem doloris. Mat. 13. Ibi erit fletus & stridor dentium. Sed fames quia ibi naturale desiderium frustrabitur: quia desiderabunt mortem & mors fugiet ab eis.

Psal. 58. Apoc. 18. Matth. 13.

1806 Misit ante eos virum: in seruum venundatus est Ioseph.

Hic ponitur secundum, scilicet, ipsius Ioseph venditio. Vt enim habetur Gene. 37. videntes fratres Ioseph quòd ipse à patre cunctis plus amare- C tur: & quòd propter somniũ quod fecerat, scilicet, quòd manipuli fratrũ adorabant manipulum suũ. Item quia vidit solem & lunam & stellas vndecim ipsum adorare. Quæ somnia pater eius Iacob interpretatus est quòd ipse à patre & matre ac vndecim suis fratrib⁹ adoraretur. Et hoc fratres sui sufferre non poterant. Et ideo ne hoc eueniret, ipsum semel à patre ad eos missum, vendiderunt mercatoribus Ismaelitis euntibus in Ægyptum cogitantes & cogitatione dicẽtes, Vendidimus eum seruũ: amplius non dubitamus quòd nobis nõ dominetur. Et vide mirabile iudicium Dei. Ista vẽditio directè fuit via, vt dominaretur ipsis. Vnde hoc ostẽdit Grego. super illo verbo, Iob 5. Qui apprehendit sapientes in astutia sua. dicens, Sæpè enim nonnulli humana sapientia inflati dum desideriis suis diuina iudicia contraire conspiciunt: astutis ei relu- D ctari machinationibus conantur. Et quòd ad votũ suum vim supernæ dispensationis intorqueãt: callidis cogitationibus insistunt. subtiliora cõsilia exquirunt. Sed inde voluntatem Dei peragunt: vnde hanc immutare contendunt. Atque omnipotentis Dei consilio dum resistere nituntur, obsequuntur. Et subdit infra ad propositũ de venditione Ioseph dicens, Ioseph somnium viderat: quòd suo manipulo fratrum manipuli se prosternebant. Somniũ viderat quòd sol & luna cũ reliquis stellis se adorabant. Quæ quia purè fratribus retulit: eorũ corda protinus futuræ dominationis inuidia pauoreq; perculsi. Cumq; hunc ad se venire conspicerẽt maligna sæuitie dixerunt, Ecce somniator ille venit: venite occidamus eum: & videamus quid illi prosunt somnia sua. Cuiq; eius dominio se subiici metuunt: somniatorem in puteo deponunt: eumque Ismaelitis transeuntibus vendunt. Qui in Ægypto ductus seruituti subditus, luxuriæ accusatione dãnatus: castitatis merito adiutus, prophetiæ iudicio ereptus est: omni Ægypto prælatus est. per supernam verò sapiẽtiam prouidus frumenta congessit: & futuro periculo famis obuiauit. Cumq; in orbẽ

Gene. 37. Greg. li. 6. moral. cap. 11. Iob 5. Consilia nostra contra ordinationẽ dei non possunt. Ioseph venditus factus est dominus Ægypti.

fames irruit, de alimentorum præparatione sollicitus Iacob filios in Ægyptum misit. Qui frumentorum dispensationi præpositum Ioseph nescientes inueniunt: atque vt mererentur alimenta percipere, eorum dispensatorem compulsi sunt protinus pronis in terra ceruicibus adorare. Pensemus ergo rei gestæ ordinem: pensemus quomodo sapientes in ipsa sua astutia vis diuina comprehẽdit. Ideo enim ab eis Ioseph venditus fuerat, ne adoraretur. Sed ideo est adoratus, quia venditus, &c. Ex quibus patet: quòd quamuis Dei bona dispensatione Ioseph sit venditus, missus fuit in Ægyptum vt parentibus & fratribus aliis prouideret tempore famis. mala tamẽ voluntate fratres sui ipsum vẽdiderunt. Vnde eis dixit Ioseph postquã ipsum cognouerunt: non vestro consilio sed Dei huc missus sum voluntate, vt reseruemini super terram & escas ad viuendum habere possitis. Gen. 45. Est versiculi sensus iste, *Misit ante eos virum*, scilicet, Deus misit ante patrem suum & fratres: virum, scilicet, Ioseph qui rectè vir, id est, virtuosus erat: & hoc ad prouidendum. Sed per quem modum misit: adiungit dicens, *In seruum venundatus est Ioseph*, &c. Respectu ergo eiusdem missionis ponitur bona voluntas dei in prima parte versus: sed mala voluntas fratrum eius in parte secunda.

Gen. 45.

Humiliauerunt in compedibus pedes eius. ferrum pertransiit animam eius: donec veniret verbum eius. 1807

Hic ponitur tertium, scilicet, ipsius Ioseph incarceratio: quæ habetur Gene. 39. Nam cum Ioseph ab Ismaelitis ductus esset in Ægyptũ, ipsum in seruum sibi emit Phutiphar princeps exercitus Pharaonis: qui inuenit gratiam corã domino suo: vt liberè de ipso confidẽs administrationem totius domus suæ in manu ipsius Ioseph poneret. Dominus autem Deus benedixit illi domui propter Ioseph, & multiplicauit omnia bona eius. Erat autem Ioseph pulchra facie, & decorus aspectu. Domina autem ipsius Phutipharis semel iniecit oculos in Ioseph, & ait illi, Dormi mecum. Qui nequaquam acquiescens operi nefario respondit, Ecce, D dominus meus omnib⁹ mihi traditis ignorat quid habeat in domo sua: nec quicquam est quod non tradiderit in mea potestate præter te, quę vxor eius es. Quomodo ergo possum hoc malum facere & peccare in dominum meum? Illa autem continuò molesta erat illi. Accidit autem quadam die, vt illa apprehenso vestimento Ioseph diceret: dormi mecum. Ille autem relicto in manu eius pallio fugit foras. Cumque illa videret se contemptam marito suo ait. Ingressus est ad me seruus Hebræus vt illuderet mihi. Cumq; ego clamassem, ipse timens reliquit pallium quod tenebat in manu, & fugit foras: & in argumentum fidei retentum pallium ostẽdit. Quibus auditis dominus nimis credulus verbis cõiugis fecit Ioseph in carcerem poni, & com- E pedibus ferreis alligari. Et sic mansit vltra duos annos. Hoc ergo exprimens Psalm. dicit, *Humiliauerunt in compedibus pedes eius*, scilicet, ministri Phutipharis ad præceptum Domini sui ipsum incarceratum pedes eius compedibus ferreis ligauerunt: ferrum pertransiit animam eius: quia ex illis compedibus non solum affligebatur in corpore, sed etiam in mente. Quamuis enim patiẽtiam seruaret: tamen affligebatur mente: maximè considerans

Gene. 39. Ioseph falso accusatus incarceratur.

insa

infamiam sibi illatam, & malitiam mulieris. Et sic remansit donec veniret verbum eius, id est, donec veniret tempus in quo verbis suis ostenderet sapientiam suam. Quod tēpus fuit quando ipso existenti in compedibus duo ministri regis qui erant cum ipso in carcere, scilicet, pincerna & princeps pistorum, viderunt somnia: quæ ille prudenter & veraciter exposuit. Quæ expositio fuit causa liberationis suę: vt dicetur. Istud autem verbum: *ferrum pertransiit animam eius*, exponit Ber. de Christo dicēs. Foderunt Iudæi manus Christi & pedes & latus lancea forauerunt: vt eius anima sciat compati infirmitatibus meis. Patet arcanum cordis. Per foramina corporis patet magnum pietatis illud sacramentum: patent viscera misericordiæ dei nostri: in quibus visitauit nos oriēs ex alto: quòd viscera per vulnera pateāt: in quo enim clarius quā in vulneribus illuxisset. Quoniam tu domine suauis & mitis & multæ misericordiæ? Maiorem enim miserationem nemo habet: vt animam suam ponat quis pro amicis suis & damnatis. Meum proinde meritum miseratio domini, &c. Per hæc omnia vult ostendere Psal. quòd aduersa præsentis vitæ patienter sufferre debemus: ignorātes diuinæ dispositionis consilium. Quòd quandoque ideo hominē humiliat: vt ipsum exaltet gloriosius: hominē in carcerem ponit: vt inde ipsum gloriosius ducat ad regnum. sicut in Ioseph hic ostendit exemplum. vt Act. 4. Nescit quis præuidere: quòd de carcere catenisq; introducatur quis ad regnum: & alius natus in regno inopia consumatur.

Bernard.

Aduersitas in via est ad felicitatem.

Act. 4.

1808 Eloquium domini inflammauit eū: misit Rex & soluit eum: princeps populorum, & dimisit eum.

Hic ostenditur quartum, scilicet, ipsius Ioseph liberatio. Aduertendum tamen quòd in translatione Hiero. habetur, *Eloquium domini probauit eum*, scilicet, habere spiritum & sapientiam Dei. & idē est. quia ex hoc quòd eloquiū domini inflāmauit eū, probatum fuit ipsum habere sapientiam Dei. Huius historia habetur Gene. 40. Cum enim Ioseph compedibus ferreis in carcere esset detentus: accidit vt duo ministri regis Ægypti peccarent domino suo regi. quos in carcerem vbi erat Ioseph iussit mitti. quos semel cum Ioseph tristiores solito vidisset, dixit eis, Cur tristior solito est hodie facies vestra? Qui dixerunt. Vidimus somnium, & non est qui interpretetur nobis. Dixitq; Ioseph. Referte mihi quod vidistis. Narrauit præpositus pincernarum somnium suum, dicens, Videbam coram me vitem, in qua erant tres propagines, crescere paulatim gemmas: & post flores vuas maturescere. calicemque Pharaonis in manu mea. Tuli ergo vuas & expressi in calicem quem tenebam, & tradidi poculum Pharaoni. Respondit Ioseph. Hæc est interpretatio. Tres propagines: tres adhuc dies sunt: post quos recordabitur Pharao ministerij tui: & restituet te in gradum pristinum: dabisq; ei potū sicut facere consueueras. Rogo te memento mei cū bene tibi fuerit: vt suggeras Pharaoni vt educat me de isto carcere: quia furtim sublatus sum de terra Hebręorum: & hic innocens in lacum missus sum. Tunc alius pistorum magister, videns quòd prudenter somniū exposuisset: ait, Et ego vidi somniū, quòd haberem tria canistra farinę super caput meū & in vno canistro quod erat superius: portare omnes cibos qui fiunt arte pistoria: auesq; cœli cōmedere ex eo. Respōdit Ioseph. Hæc est interpretatio. Tria canistra, tres adhuc sunt dies post quos Pharao auferet caput tuum: & suspendet te in cruce, & lacerabūt volucres carnes tuas. Et sicut Ioseph exposuit, sic & rei exitus fuit: quia post tres dies pincerna fuit restitutus in officium suum: & pistor fuit suspensus. Ista autem interpretatio fuit eloquium: quia reuelatū fuit sibi à domino verbū, quod hic protulit. Et hoc est quod ait, *Eloquium domini inflammauit eum*. Istis ista gestis: ille pincerna liberatus: oblitus est interpretis sui Ioseph: nec aliquā mentionē de ipso fecit Pharaoni. Sed duobus annis postea elapsis: Pharao vidit somnium: quòd septē boues crassæ pascebantur: post quos veniebāt aliæ septem macilentæ nimis. Rursumq; dormiens vidit aliud somnium: quòd septem spicæ pullulabant in culmo vno plenæ atq; formosæ. post quas videbat alias septem tenues vredine cōsumptas. Quæ somnia dum sapientibus Ægypti narrasset: nullus sciebat illa exponere. Tunc pincerna reminiscens Ioseph interpretis sui: ait Pharaoni. Cōfiteor peccatū meum. Dum essem in carcere: vidi somnium ego & pistorum magister, cū narrauissemus vni incarcerato Hebræo, scilicet, Ioseph: exposuit nobis verè sicut rei euentus probauit. Et tunc ad regis imperiū subito de carcere eductus fuit Ioseph. Causa ergo quare eductus fuit de carcere, fuit eloquiū domini: qui inflammauit eum, id est, informauit in solutione somniorū pincernæ & magistri pistorum. Et hoc est quod ait, *Eloquium domini inflammauit eum, misit rex & soluit eum*. Et non misit minores ad liberandum eum: sed misit principes populorū: & dimisit eū: scilicet, à carcere. Non est credendū quòd scriptura sacra tanta de isto recitet propter eius corporalē liberationem: sed magis propter significatū: quia per hoc significatur quòd vinculis peccatorū ligati: gratia spiritus sancti soluuntur. Quid enim est eloquium domini: nisi spiritus sanctus: dicente Christo suis Apostolis. Non enim vos estis qui loquimini: sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Cū autem istud eloquiū incarceratū peccatorum vinculis inflammat: statim ipsum liberatum à vinculis emittit.

Hieronymus.

Gene. 40. Somnia Pincernæ & officialium eius.

Eloquiū domini est spiritus sanctus.

Constituit eum dominum domus suæ: & principem omnis possessionis suæ. 1809

Hic ponitur quintum, scilicet, ipsius Ioseph exaltatio. Causa enim huius exaltationis habetur Gen. 41. Nam cùm Ioseph eductus esset de carcere ad suggestionē magistri pincernarum, vt solueret somnia Pharaonis de septē vaccis pinguibus præcedentibus, & septem macris sequentibus: similiter & de septem spicis pinguibus præcedentibus, & septem vaccis subsequentibus. & illa prudenter soluisset, dicēs: quòd primæ vaccæ septem pingues & septem spicæ priores plenæ: significabāt septem annos proximè futuros maximè abundantiæ & fertilitatis. sequentes autem septem vaccæ macilentes & septem spicæ vacuæ: significabant septem alios annos sequentes maximæ sterilitatis, in quibus cōsumptura est fames omnem terram. subdit dicens regi. Prouideat ergo Rex virum sapientem & industrium & præficiat eum terræ Ægypti qui constituat præpositos per singulas regiones Aegypti, qui tempore septem annorum fertilitatis

Ioseph in regnum exaltatur.

congregent frumenta in borrea regis: vt habeatut tempore sterilitatis. Placuit consilium Pharaoni, & cūctis principibus eius. Et tunc dixit ad Ioseph. Quia Deus ostendit tibi omnia quæ lucutus es, tu eris super domum meam: & ad tui oris imperium cunctus populus obediet. vno tātum solio te præcedam. Ecce constitui te super vniuersam terram Ægypti. Et tulit annulum de manu sua: & dedit in manu eius: & ascendere fecit eum super currum suum secundum: clamante præcone vt omnes coram eo genua flecterent: & præpositum eum scirēt vniuersæ terræ Ægypti. Et hoc cōmemorans Psal. dicit, *Constituit eum dominum domus suæ: & principem omnis possessionis suæ.* Per ista enim Psal. vult ostendere: quòd in domo regis quæ est ecclesia: dominus & princeps siue prælatus ille solum debet constitui: qui exemplo ipsius Ioseph castitatem seruet integraliter: qui aduersa portet patienter: qui scripturam exponat sapienter: quæ babuit Ioseph vt patet ex dictis.

Prælati conditiones.

A

B

1810 Vt erudiret principes eius sicut semetipsum: & senes eius prudentiam doceret.

Hic ponitur sextum, scilicet, ipsius Iosepb illustratio. Quia sicut ipse à Deo illustratus fuerat sapientia: ita ad hoc fuit exaltatus vt alios erudiret: ne lucerna domini tecta lateret sub modiu. Vbi aduerte, quòd scientia est duplex: vna, scilicet, per exercitium & studiū acquisita: alia autem diuinitus infusa. Prima non concernit, nisi solum necessaria quæ aliter se habere non possunt: vt est naturalis philosophia. Et ista non se extendit ad actus humanos qui sunt variabiles: neque ad certam futurorum cognitionem, quę pater posuit in sua potestate. Sed scientia diuinitus infusa: omnia cōcernit præsentia, præterita, & futura. malitias hominum & euentus temporum: vt dicitur Sap. 8. Primam scientiam acquisitam per studium habebant Aegyptij. Quoniam in Aegypto primò viguit studium sapientiæ. vt dicitur 1. Metaph. sed secunda scientia carebant, quæ necessaria erat ad prouidēdum cōtra sterilitatem futuram. Et ista docuit Iosepb principes Aegypti, quia statim circuit omnes regiones Aegypti docēs principes prouinciarum: quem ordinem tenere deberent in congregatione frumentorum per septem annos fertilitatis. Et hoc est quod ait, *Vt erudiret principes eius, sicut semetipsum.* Et quia talis doctrina maximè erat circa actus humanos, & circa practica magis quam circa speculatiua: ideo dicitur prudentia. Et hoc est quòd subdit, *Et senes eius prudentiam doceret:* qua scirent frumenta congregare. Notandum autem quòd prudentia est multiplex, scilicet, temporalis, moralis, & spiritualis. Primò est prudentia temporalis. quā, scilicet, babēt homines mundi in acquisitione rerum temporalium: sicut mercatores astuti ad lucrandum, dicuntur prudentes: aduocati & iudices, qui temporalia per fas & nefas congregare sciunt. De qua prudentia dicitur Luc. 16. Filij huius seculi prudentiores sunt filiis lucis in generatione sua. Et Baruch 3. Filij Agar exquisierunt prudentiam quæ de terra est. Sed forte dices. Nūquid ergo peccatores & mali possunt habere virtutem prudentiæ? quia hoc videtur contra Philosophum, dicentem, Impossibile est prudētem esse non entem bonum. Respondeo quòd duplex inuenitur prudentia tēporalis, scilicet, vera & falsa. Falsa est illa quæ intendit non bonum finē: & tamen moderat cautè illa quæ sunt ad finem illum. Et istā habentes, volgariter dicuntur prudentes: licet nō sint verè prudentes. sicut dicitur prudens latro: prudens adulter: & huiusmodi. Et ista virtus. 6. Ethic. dicitur Gnotica, id est, naturalis industria: quæ se habet indifferenter ad bonum & ad malū: siue dicitur quędam astutia, sed non est propriè prudētia. cùm virtutes denominentur secundum dictamen rectę rationis ad finem debitum. Isto modo prudentiæ: vir diues, sapiens sibi videtur. vt dicitur Prou. 28. Et quia ista prudentia est imperfecta: quia potest esse in bonis & in malis: secundum quòd aliquos actus prudentiæ potest habere, vt bene consiliari: bene eligere in aliquib⁹. Et dicitur largè eubulia. 6. Eth. Et sic dicitur quis prudens mercator vel prudens agricola. Secunda prudentia est moralis: quæ est vera virtus. quam Tullius 2. rethoricæ sic describit dicens, Prudentia est bonorum malorumq; sciētia: scilicet, ad fugienda mala & inquirenda bona. Et quasi eandem diffinitionē dat Philosophus 6. Eth. dicens, quòd prudentia est habitus verus cum ratione actiuus circa hominis bona aut mala. Et primò rethoricæ dicit, quòd prudentia est virtus intellectualis: secundum quam homines possunt bene cōsiliari de his quę dicūtur optima vel bona ad felicitatem. Vnde inter omnes virtutes morales vel intellectuales: prudētia cōtinet has prærogatiuas: quia, scilicet, in virtutibus moralibus habet mediū inuenire. Principalis actus eius est pręcipere. Ad regimē multitudinis habet se extēdere. Alias virtutes sub se aliquo modo habet includere. Primū habetur ex hoc q̀ ponitur in diffinitione virtutis moralis. 2. Ethic. vbi dicitur, quòd virtus moralis est habitus electiuus immediatè existēs determinatus ratione quo ad nos prout sapiēs determinabit. i. prudēs. Sicut fuit Hirā. de quo 2. Paral. 2. dicitur, quòd ipse prudēter sciebat inuenire omne quod in opere erat necessarium. Secundum patet 6. Ethic. vbi dicitur quòd prudentia est præceptum. Cuius ratio est: quia actus proprius rationis practicæ est applicare consiliata & iudicata ad operandum. Et quia iste actus est propinquior fini practicè: ideo bene dicitur principalis actus. Exemplum de Dauid: qui ad omnia prudenter se agebat: & ideo posuit eum Saul super exercitum, scilicet, ad præcipiendum. vt habetur. 1. Re. 18. Tertium patet ex tertio politicę. vbi dicitur, quòd prudētia est propria virtus principis. Etenim certū est: quòd ista virtus est maximè necessaria principibus: & in illis qui alios habent gubernare. Vnde in Policraton lib. 4. dicitur, quòd nunquam meminit actor libri istos per quos res publica viguit illiteratos fuisse. Et vegetius de re militari, dicit, quòd nullus est quem oporteat vel plura vel meliora scire: quàm principem cuius doctrina omnibus subditis prodesse debet. Talis fuit Salomon: cui Deus dedit multam prudentiam. Quartum patet, quoniā vt dicitur 6. Ethico. Prudentia existenti vna, omnes erunt virtutes. Causa est, quia habet ordinare circa materias omniū virtutum moralium: cū sit ratio recta & perfecta agibilium: non respectu vnius virtutis tantum: sed respectu omniū. quia pro obiecto sibi adæquato habet totū bonū agibile humanū. Vnde Pro. 17. Gēma gratissima expectatio prestolātis quocunq; se vertat. prudenter intelligit, id est, quantū ad omnes alias virtutes: prudens se rectè diriget & ordinabit prout

Scientia est duplex. *Sapien. 8.* *Studiū scientiæ in Aegipto incepit.* *Prudentia multiplex.* *Luc. 16.* *Baruch 3.* *Phil. 6. Ethicorum.*

Prouer. 28. *Tullius.* *Philosophus.* *Aristo.* *2. Paral. 2.* *1. Reg. 18.* *Policraton.* *Vegetius.* *3. Reg. 4.* *Prouer. 17.*

C D E

A prout fuerit rationis. Ista autem prudentia facit in homine ista bona: quia Rationem dirigit ad rectè consiliandum. Volútatem ad rectè eligendum. Intellectum ad rectè iudicandum. Affectum ad bene *Aristo 6. Ethicorum.* operandum. De primo dicitur, 6. ethic. quòd prudentis est bene consiliari posse circa ipsum, id est, circa bona humana & conferentia: non secundum partem: sed ad totum bene viuere. Et ista vocabitur *Prouer. 2.* eubulia. 6. ethic. Et ideo dicitur Prou. 2. Consilium custodiet te: & prudentia seruabit te. De secundo dicitur. 6. eth. quoniam non erit electio recta sine prudentia. Et ad hoc dicitur homo prudés: vt sciat reprobare malum & eligere bonum: sicut Salomõ *3 Reg. 3.* elegit prudentiam. De tertio dicitur 6. ethicorum. quòd sinesis est virtus: qua quis bene iudicat quæ sunt eligenda aut fugienda. Synesis autem est quæ- B dam species prudentiæ aut pars. Et sic prudens est bene iudicans circa agibilia. Vnde Prouerb. 14. di- *Prouer. 14.* citur. In corde prudentis requiescit sapientia. De quarto dicitur 2. ethic. quòd virtus est quæ habentem perficit: & eius opus bonú reddit. Modo prudentia est directiua ad opus bonum. Ideo dicitur *Prouer. 15.* Prouerb. 16. Vir prudens dirigit gressus suos. Et Prouerb. 3. Beatus vir qui affluit prudentia. Tertia est prudentia spiritualis: quam quilibet possidens, gratiam habet. Et quia gratia charitatis est eadem: ideo posuerunt aliqui quòd est dare prudentiam spiritualem correspondentem charitati: sicut est dare prudentiam correspondentem omnibus virtutibus moralibus, theologicè loquédo. Vnde ista C prudentia, habet Honestatis conuersationem. Sanctitatis meditationem. Bonitatis operationem. Fe- *Mat. 10.* licitatis contemplationem. Veritatis affirmationem. De primo. Estote prudentes sicut serpentes: & simplices sicut columbæ. simplicitas autem attenditur in motu & gestu. Super quo dicit Augu. *Augusti.* Simplicitatem columbinam habete: ne cuiquam malum machinaueritis: & prudentiam serpentinam ne vnquam fallaris cuiusquam insidiis: quia non multum distat in vicio decipere vel decipi. De *Prou. 6.* secundo. Qui sapiens est corde: appellabitur pru- *1. Petri. 4.* dens. De tertio. Estote prudentes, scilicet, operatione: & vigilate in orationibus. De quarto prouer. 9. dicitur, quòd sapientia sanctorum est prudentia. Sapientia autem sanctorum est in contemplatione D veræ fœlicitatis. De quinto. Os prudentis quæritur *Eccl. 9.* in ecclesia. Sed vtrum possit inueniri in prælatis modernis & viris ecclesiasticis? quia dubiu est nō magis verificetur illud Deut. 32. Gens absque consilio est & sine prudentia: vtinam &c. Prudentia *Aristo.* autem est circa futura. vt habetur. 6. ethic. Ad propositum ergo electus fuit Ioseph vt senes Aegypti doceret prudétiam non primam, quia non est perfecta: non tertiam, quia erant infideles & sine gratia. sed secúdam quę est moralis. vt scilicet, prudenter scirent fami futuræ præuidere.

1811 Et intrauit Israel in Aegyptum: & Iacob accola fuit in terrà Cham.

Hic ponitur septimum, scilicet, populi dei in Aegyptum descensio. Vbi notandum quòd Iacob fuit binominis. Prius enim dictus fuit Iacob: sed E postquam luctauit cum angelo, & deum vidit faciem *Gen. 32.* ad faciem (vt habetur Gene. 32.) ab angelo fuit vocatus Israel. Hic autem cum omni sua familia tempore famis prædictæ intrauit in Aegyptum: vt à filio suo Ioseph ibi cum omnibus suis aleretur: vt habetur Gen. 45. Cùm enim fratres Ioseph filij Iacob descendissent in Aegyptum vt emerent frumenta: & finaliter Ioseph se manifestasset eis dicens, Ego sum frater vester Ioseph quem vendidistis in Aegyptum: nolite timere: pro salute enim vestra me præmisit dominus in Aegyptum, Biennium est enim quòd fames cæpit: & adhuc quinque anni restant quibus arari non poterit, nec meti. Festinate ergo, ascendite ad patrem meum. & dicetis ei. Hæc mandat filius tuus Ioseph. Deus fecit me dominum vniuersæ terræ Aegypti. descende ad me cum omnibus quæ possides: eritque iuxta me tu & filij tui, & filij filiorum tuorum &c. Et dedit eis plaustra ad portandum patrem & omnia supellectilia eius. Isti ergo venientes ad patrem, nunciauerunt ei dicentes. Ioseph filius tuus viuit: & ipse dominatur in totam terram Aegypti. Quo audito Iacob & visis plaustris & vniuersis quę miserat Ioseph: reuixit spiritus eius: & ait, Sufficit mihi si adhuc viuit filius meus Ioseph. vadam & videbo ipsum antequam moriar. Sicque profectus est Iacob in Aegyptum cum omnibus filiis suis & familia: & cú omnibus quæ habebat in terra Chanaam. Erant autem omnes tam Iacob cum filiis & filiorum filiis: numero septuaginta. Et hoc est quod commemorans Psalmista ait. *Et intrauit Israel in Aegyptum*, scilicet, cum omnibus suis: *Et Iacob*, qui idem quòd Israel, *Accola fuit in terra Cham.* Accola enim *Accola cur dicitur.* idem est quòd aduena, non indigena. Terra enim C Cham dicitur Aegyptus: cuius geris à Cham filio Noe descendit. Cham enim filius Noe fuit pater Chanaam: de quo Aegyptij traxerunt originem.

Et auxit populum suum vehementer: & firmauit eum super inimicos eius. 1812

Hic ostendit octauum, scilicet, ipsius populi, scilicet, Iacob filiorum multiplicatio. Nam vt habetur Exode 1. Filij Israel creuerunt: & quasi germinantes multiplicati ac roborati sunt nimis: & im- *Exod 1.* pleuerunt terram. Vbi notandum quòd filij Israel quandiu vixit Ioseph, qui dominabatur in Aegy- D pto: propter ipsius Ioseph potestatem fratres eius ab omnibus aliis Aegyptiis timebantur, & honorabantur. Et quia tamen Aegyptij hoc faciebant, *Israel in Aeg. pro quomodo fuit fortificatus.* non amore sed timore: ideo corde eis maledicebát quibus ore benedicebát. Propter quod & si apparenter amici erant: tamen realiter erant inimici. Et hoc est quod ait, *Et confirmauit eum super inimicos eius*, scilicet, quádiu vixit Ioseph. Propter quod statim mortuo Ioseph: Aegyptij apertè ostenderunt se inimicos eorum. vt habetur Exod. 1. Vel hoc quòd *Exod 1.* deus confirmauit populum suum super inimicos eorum, scilicet, Aegyptios: refertur ad tépus Moysi. Mortuo enim Ioseph, filij Israel fuerunt multum afflicti ab Aegyptiis, in tantum quòd regis præcepto omnis masculus qui ex filiis Israel na- E scebatur, necabatur. Sed post quando deus per manum Moysi fecit illa mirabilia signa in Aegypto: & eam suis plagis percussit, tunc filij Israel fortificati & confirmati fuerunt super Aegyptios. Et hoc ponit glosa. dicens, *Et firmauit eum super inimicos eius.* Hoc non ante Moysen factum fuit: sed per signa Moysi. Ante enim masculi filiorum Israel necabantur: & ipsi in faciédis lateribus cõterebantur. Sed post in manu potéti per signa &

portenta domini, metuendi & honorádi facti sunt: A donec duri regis contentio vinceretur: ipsumque cum exercitu sui mare rubrum obrueret. Ex hoc quòd mortuo Ioseph filij Israel multiplicati sunt, quia auxit populum suum vehementer & firmauit eum &c. vult spiritualiter Psal. ostendere quòd per Christi mortem multiplicati sunt fideles. Vnde Grego. super Exod. ait. Sic postquam verus Ioseph, id est, Christus pro omnibus mortem suscepit, & destruxit eum qui habebat mortis imperiú: multiplicatus & auctus est populus fidelium. Nisi enim granum frumenti cadens in terra mortuum fuisset, solum mansisset, Vel aliter secundum Origenes. Si moritur in te Ioseph, id est, si mortificationem Christi in te susceperis, & mortifices mem- B bra tua peccato: multiplicátur in te filij Israel. sensus, scilicet, boni & spirituales. Si enim sensus carnis mortificantur: sensus animæ crescunt: & morientibus in te vitiis virtutes augentur: & terra te multiplicat in operibus bonis: quæ per officium corporis ministrantur. Paulum multiplicauerat terra qui dicebat, Permanere in carne magis necessarium est propter nos. Dum enim manet in terra, id est, in carne sua: multiplicatur credendo acquirendo populum deo &c.

Grego. super Exodum.

Christus mort multiplicauit fideles & virtutes.

Origenes.

Philip. 1.

1813 Conuertit cor eorum vt odirent populum eius: & dolum facerent in seruos eius.

Hic ponitur nonum, scilicet, ipsius populi ab Ægyptiis afflictio. Quod fuit quando rex Ægypti alios Ægyptios induxit apertè ad persequendum filios Israel, dicens eis. Ecce populus filiorum Israel multus, & fortior nobis est. Venite sapienter opprimamus eum: ne forte multiplicentur &c. Et tunc afflixerunt eos apertè operibus duris luti & lateris. Et quantum ad hoc dicit, *Conuertit cor eorum vt odirent populum eius.* Etiam occultè insidiabantur eis. Vt puta, quia rex Ægypti præcepit obstetricibus, vt in partu Hæbræarum masculos interficerent: simulando quòd abortiuum fecissent. vt habetur Exo. 1. Sed dices: Quis conuertit cor eorum ad tantum malum peragendum: vt odirent populum eius, & dolum facerét &c. Dicunt aliqui quòd D hoc refertur ad regem Ægypti: qui dixit. populo suo, Populus filiorum Israel fortior est nobis. Venite sapienter opprimamus eum &c. Non enim ausi sunt dicere quòd hoc fecerit deus: timentes ex hoc dicere quòd deus est causa peccati. Sed hoc non stat in veritate: quia ad literam Psal. loquitur de deo, scilicet, quòd deus conuertit cor eorum vt odirent filios Israel. Non est maius periculum confiteri: quòd deus conuertit cor eorum ad odium: quam dicere quòd deus indurauit cor Pharaonis. Et tamé deus dicit apertè. Ego indurabo cor Pharaonis. Qualiter autem hoc deus facere possit: non tamen sit causa peccati. vide ver. 1697. Cósimiliter E dicitur hic de deo: quòd conuertit cor eorú vt odirent populum eius &c. Quomodo autem hoc fit possibile deo: hic declarat glos. non quòd deus illorum corda ad malum induxerit: sed ipsi propter bona dei opera ad malum sunt moti. verbi gratia, Deus benefaciebat populo Israel: ipsos multiplicando & fortificando. Ægyptij ergo hoc videntes: ad inuidiam sunt excitati, scilicet, quòd accolæ & peregrini in ipsorum patria tantum prosperarentur. Et ex hoc bono opere dei, se ad illorum odium conuerterunt. Vnde hoc ponens glos. hic dicit. *Conuertit cor eorum vt odirent populú eius.* Non ideo dicit, Conuertit cor eorum: quòd deus sit auctor mali. Non intelligendum est vel credendum quòd deus cor hominis ad facienda peccata conuertat: vel quòd paruum peccatum sit odisse populú dei. Istorum ergo grauium peccatorum auctor non est deus: quia nullius etiam leuissimi peccati, auctor credendus est. Sed mirabilis dei bonitas etiam malis bene vtitur. Cú enim ipsi vitio suo mali essent: ille de malo illorum bene fecit. Non enim antequam odissent populum eius, boni erant: sed maligni & impij: tales erant qui facile incolis suis fœlicibus inuiderét. Dum ergo auxit deus fœlicitatem B populi sui: hoc dei beneficio illi ad inuidendum sunt conuersi: quia iam mali erant. Non itaque cor illorum malum faciendo: sed populo suo benefaciendo cor eorum sponte malum conuertit: dum suos multiplicauit: vt odirent per inuidiam populum eius. Inuidia enim est odium alienæ fœlicitatis. quo illorum odio ad exercitationem populi sui: & ad gloriá nominis sui vsus est: sicut sequentia docent &c, Vnde Exode 1. dicitur. Oderant filios Israel Ægyptij: & affligebant illudentes eis.

Exo. 1.

Exo. 7.

Cor ad malú quomodo conuertit deus.

Misit Moysen seruum: Aaron quem elegit ipsum. 1814

Hic describuntur mirabilia facta tempore Moy- C si: tam in terra Ægypti quam in deserto. Et primò describuntur prima. secundò secunda. ibi. *Petierunt & venit coturnix.* Circa primum duo facit: quia primo ostenditur quorum ministerio illa mirabilia sunt facta. secundò quomodo: ibi. *Posuit in eis.* tertiò quæ mirabilia fuerunt illa. ibi, *Misit tenebras.* Quantum ergo ad primum primo notat ministros mirabilium factorum in Aegypto: qui fuerunt Moyses & Aaron. In illis enim mirabilibus Moyses erat principalis minister. sed quia nó erat multum eloquens: deus sibi associauit fratrem suum Aaron: qui loquelæ magnam habebat facundiam. Vnde Exod. 4. Postqoam dixisset dominus Moysi, Veni mittam te ad Pharaonem: vt educas filios Israel de Aegypto. Ait Moyses ad dominum. Obsecro domine non sum ego eloquens: sed impeditioris & D tardioris linguæ sum. Túc sibi respondit dominus, Aaron frater tuus scio qoòd eloquens est. tu pones verba mea in ore eius. ipse loquetur pro te ad populum: & erit os tuum. Sic ergo istos duos ministros elegit deus vt loquerentur Pharaoni: & ipsorum ministerio mirabilia in Aegypto faceret coram Pharaone. Moyses erat immediatus dei minister: sed Aaron quasi minister Moysi. Et aduerte, quòd vt ait glosa. Exo. 4. Moyses ideo dicebatur nó eloquens: quia secundum Hæbræos Moyses gracilé & tenuem habuit vocem: & in illis mirabilibus fiendis coram Pharaone, necesse erat vti voce clamosa quia regio fastu prope Pharaonem accedere E nó permittebatur. Erat autem tunc Moyses octuaginta annorum: Aaron autem octuaginta tres. Hos ergo duos, scilicet, Moysen & Aaron insimul misit dominus vt liberarent populum suum de seruitute Aegypti: ad denotandum quòd prælatus volens subditos de seruitute peccati liberare in se debet simul habere Moysen & Aaron. Per Moysen qui fuit legislator, scientia intelligitur: sed per Aaron charitas: quia nec scientia sine charitate: sed nec charitas sine scientia subditis proficit. immo magis potest subditis proficere scientia prælati quam buna

Moyses quomodo ineloquens fuit.

Exod. 4.

Exo. 4.

Moyses significat scientiam. Aarõ significat charitaté.

Oddo. *Exo 28.* *Prælatus debet habere scientiã & caritatem.*

bona ipsius vita: vt dicit Oddo. super illo verbo A Exo. 28. Applica ad te Aaron fratrem tuum. dicẽs. Prælatus si ignorat legem dei, quomodo suum sequetur officium? qui nec de vulnere scit iudicare: quomodo ipsum curare poterit? Cum ergo reprobandus sit prælatus ex mala vita: multo fortius ex ignorantia. Peccare enim potest prælatus occultè vt noceat sibi soli. Si verò cæcus fuerit: nõ se solum, sed totum gregem in foueam trahit. Sic ergo quia ratione subditorum plus in prælato necessaria est sciẽtia vel cognitio diuinæ legis signata per Moysen: quam caritatis vel bona vita figurata per Aaron. Hinc est quòd Moyses præmittitur ipsi Aaron, cum dicitur, *Misit Moysen seruum suum: Aaron, &c.* Et quòd per Aaron charitas vel sanctitas vitæ denotetur: quod videtur magis obscurũ: hoc patet. Quo- B niam magnam charitatem expressit Aaron quãdo se totum in adiutorium Moysi orantis dedicauit: immo in subsidium totius populi: pro quo Moyses orabat. Exo. 17. Vbi dicitur quòd dũ Moyses oraret: Aaron & Hur sustentabant manus eius. Quæ verba ad propositum exponit Gualfre. dicens, In Aarõ & Hur amorem dei & proximi accipite: quia in his duobus mandatis vniuersa lex pẽdet & prophetæ. Nihil est quod timeas, si tales auxiliatores & consiliatores habeas tecum. Per Aaron enim amor dei designatur: quia Aaron mons fortitudinis interpretatur. Et quid est mons fortitudinis: nisi amor omnipotentis? Vis scire quantum mons iste sit fortis. Charitas (vt ait apostolus) nunquam ex- C cidit: & charitas omnia suffert. Hunc montem diabolus non facile aggreditur: sciens quod scriptum est, quòd qui tetigerit montem lapidabitur. Hur autem qui lumen, siue ignem significat: amorem proximi nobis euidenter insinuat. Quod enim amor proximi lumen sit: Ioannes ostendit dicens, Qui diligit fratrem suum, in lumine manet. Sit ergo nobiscum Aaron, vt ardeat in nobis ignis diuini amoris: & sic intus ferueat, vt etiam foris exeat per exhibitionẽ fraternæ dilectionis. Hoc namque mandatum habemus à deo: vt qui diligit deũ, diligat & fratrẽ suum. O quam frigidus est in quo nõ ardet iste ignis. Parũ dixi: mortuus est: iuxta illud. Qui nõ diligit, manet in morte. Et ideo quia null9 amor in infimis dulcior est amore fraterno, ideo ad ostendẽdum quòd Aaron significat charitatis ami- D citiam: ipse in scriptura sæpius fraterno nomine designatur. vt Exod. 7. Dixit ad Moysen: Aaron frater tuus, ipse erit propheta tuus. Ex quibus patet quòd in prælato simul Moyses & Aaron debent coniungi, scilicet, scientia & amor vt subditos de potestate diaboli possit liberare. Sic enim deus misit Moysen seruum suum Aarõ quem elegit ipsum.

Exo. 17. *Aarõ significat caritatẽ & dilectionẽ dei.* *1. Corin. 13.* *Exo. 19.* *Hur significat caritatẽ & dilectionẽ proximi.* *1. Ioan. 3.* *Exo 7.*

1815 Posuit in eis verba signorũ suorum & prodigiorum in terra Cham.

Hic ostendit modum quo prædicti Moyses & Aaron fecerũt mirabilia in terra Aegypti. Vbi notãdum quòd illa signa fuerunt facta virtute diuina, non virtute Moysi vel Aaron: sed facta fuerunt ad verba eorum. quia deus vt ostenderet potẽtiam in E seruis suis: posuit verba in ore ipsorum: quibus signa mirabilia imperarent fieri. tamen ipse deus miracula illa faciebat. Sicut sacerdotis ore verba consecrationis eucharistię proferuntur: tamen deus est qui sua virtute panem conuertit in Christi corpus, & vinum in sanguinem. vt dicitur de conse. distin. 2. quia corpus. Et aduerte quòd aliter posuit ver- A ba signorum suorum in Moyse: & aliter in Aaron. Nam deus per semetipsum informabat Moysen quid esset dicturus: sed mediante Moyse informabat ipsum Aaron. Vnde dixit dominus ad Moysen. Loquere ad Aaron: & pones verba mea in ore eius. ipse loquetur pro te ad populum. Vbi glosa. Augustinus. Hoc adiutorium Aaron Adiunxit dominus Moysi, qui conuenienti voce sufficeret populum docere. quoniam Moyses gracilis vocis & tardioris linguæ erat. Quod autem ait: Dabis verba mea in ore eius: ostendit quòd ea loquendo esset daturus. Deinde quod postea ait: Et loquetur pro te ad populum, & ipse erit os tuum. Ex hoc indicat in Moyse principatum: in Aaron autem ministerium. Sic ergo differenter posuit in eis, in Moyse & Aa- B ron verba signorum suorum & prodigiorum in terra Cham, scilicet, quæ ibi in Aegypto erat facturus. Terra enim Cham vocatur Ægyptus, eo quòd mesraim à quo dẽnominata est Aegyptus, fuit filius Cham filij Noe. Gen. 10. Vnde vbicumque in veteri testamento habetur Aegyptus in Latino: in Hæbræo habetur mesraim. Hic nota quòd signa diuina sunt in multiplici differentia. Est enim quoddam signum placatiuum diuinæ iracundiæ: quod est misericordiæ. Quoddam signum punitiuum humanæ immundicię: quod est pænitentiæ. Quoddam directiuum humanæ ignorantiæ: quod est sapientiæ. Quoddam expressiuum diuinæ potentiæ: quod est efficaciæ. De quarto autem signo hic agitur. quia in decem plagis quæ Deus immisit C per verba Moysi & Aarõ in Aegytũ ostẽdit potentiam suam cũctis præualere. vt ait dominus Exo. 7. Multiplicabo signa & portẽta mea. Et de talibus signis nunc ait, *Posuit in eis verba signorum suorum &c.*

Moyses in mirabilibus faciendis erat principalis: sed *Aarõ minister Moysi.* *Augu.* *Gen. 10.* *Signum multiplex.* *Exo. 7.*

Misit tenebras & obscurauit: & non non exacerbauit sermones suos. 1816

Hic incipit narrare mirabilia quæ in terra Chã facta fuerunt. Et diuiditur in partes decem secundum quòd fuerunt mirabilia secũdum decem plagas quibus percussit Aegyptum. quæ tamen plagę hic non ponuntur illo ordine quo immissæ fuerũt. nec etiam hic omnes plagæ numerãtur siue ponũtur: quia solũ ex decem hic octo numerãtur. Et secundum istas octo plagas: hæc pars habet octo D partes, quæ patebunt successiue. Prima plaga quæ hic ponitur in ordine fuit nona, scilicet, plaga tenebrarum. De qua dicitur Exo. 10. Dixit dominus ad Moysen. Extende manum tuam in cœlũ, & sint tenebræ super terram Aegypti tam densæ vt palpari possint. Extendit Moyses manum & factæ sunt tenebræ horribiles in tota terra Aegypti: tribus diebus nemo vidit fratrem suum: nec mouit se de loco in quo erat. Vbicumque autem habitabant filij Israel: lux erat. Et hoc recolens psal. ait. *Misit tenebras & obscurauit: & non exacerbauit sermones suos*, scilicet, ipse deus: quia, scilicet, ipsos compleuit. Res enim quæ remanet acerba: non peruenit ad finem intentum naturæ. Illi ergo dicuntur exacerbare sermo- E nes suos, qui promittunt, & promissa nõn implent. Sed quia deus plagas quas immittere promisit: ad effectum produxit: ideo dicitur quòd non exacerbauit sermones suos. Et quamuis ista plaga tenebrarum secundum rei veritatem non fuerit prima: hic tamẽ ideo ponitur primo loco: quia per ipsam significatur mentis cæcitas, quæ est omnis mali initium. quia secundum Aristo. 3. eth. omnis malicia præsupponit mentis obscuritatem. ideo dicit.

Tenebrarum plaga. *Exacerbãtur sermones qui nõ implẽtur.*

ibi quod omnis malus est ignorans. Cum enim obiectum voluntatis sit bonum: núquam aliquid vult, nisi aut quod est verè bonú, aut quod apparet bonum,& nó est:& tūc decipitur & ignoratur intellectus. Et hoc intelligit hic glo. dicés Per tenebras intelliguntur corda eorum obscuta, qui præcepta dei spernebát. Et est competens initium plagarum cæcitas, sine qua non incurrisset cætera. Et attende quòd ista plaga quę realiter fuit nona: directè competit transgressori noni præcepti. Pręceptum enim nonum est, Non concupisces vxorem proximi tui. Nona plaga densæ tenebræ. Est enim quædam tenebra Mechia etiam in appetédo vxorem alienam: quando cuiusnoo sufficit sua, etiam alienam tentare: verè densæ tenebræ sunt. Nihil enim tam dolet patiens, nihil tam nolit pati faciés: qui ergo hoc facit: verè cæcatur furore horribili.

Vxorē alienā cōcupiscere: cæcitas est horribilis.

1817 ## Conuertit aquas eorum in sanguinem:& occidit pisces eorum.

Hæc enim fuit prima plaga qua deus percussit Aegyptum. quia omnes aquas Aegypti conuertit in sanguinem: & sic occidit omnes pisces eorum. nec aliquis ex aquis poterat bibere. Hæc tamen plaga non tetigit terram Aegypti quam incolebát filij Israel. Istam plagam expositam vide ver. 1326. *Et occidit pisces eorum*. Per hoc enim quòd aquas cóuertit in sanguinem: præsignabat eis deus, quòd aqua maris rubei verteretur eis in mortem. *Et occidit pisces eorum*: præsignans eorum finalem desperationem. Vnde glosa. Et occidit pisces eorum: ne sit in aquis spes vitæ illis hominibus, cùm in aqua moritur, quod ibi naturaliter nutritur. Aqua enim significat gratiam spiritus sancti. Pisces ergo naturaliter viuentes in aqua significant eos qui spe gratiæ viuunt: qui occiduntur apud Aegyptios: quia spe gratiæ priuantur. Vel per pisces qui viuunt in aquis: accipe pœnitentes, qui in aquis lachrymarum vitam suam ducunt. Et isti apud Aegyptios occiduntur, quia nullus eorum ab obstinatione sua ad statum pœnitentiæ erat reuersurus: sed omnes obstinati in mari erant submergendi.

Pisces significat spē & pænitentes.

1818 ## Et dedit terra eorum ranas: in penetralibus regnum ipsorum.

Hic ponitur alia plaga quæ fuit secunda. vt habetur Exod. 8. Vbi dixit dominus ad Moysen. Dic ad Aaron. Extende manum tuam super riuos, fluuios,& paludes:& educ Ranas super terram Ægypti: Et extende Aaron manum super aquas Ægypti: & ascenderunt Ranæ:& operuerunt terram Ægypti. Quæ Ranæ fuerunt in tanta multitudine quòd intrabant omnia loca Aegypti quantumcumque secreta, cameras, mésas, lectos &c. Et hoc est quòd ait, *Dedit terra eorum Ranas in penetralibus regum ipsorum*. Et dicit regum in plurali, quamuis vnus solus esset rex Aegypti: quia reges intelligit omnes principes regum, populumque regentes. Quid autem istæ Ranæ mysticè significent. vide versicu. 1327. Et vide quòd ista secunda plaga: secúdo præcepto correspondet. Quod deducit Richardus. dicens, Secundum præceptum est. Non accipies nomen dei tui in vanum. Nomen domini veritas est. Ipse enim ait. Ego sum veritas. Qui loquitur veritatem de deo loquitur: qui autem loquitur mendacium, de suo loquitur. Veritatem loqui, est rationabiliter loqui: vanitatem autem loqui, strepere. Secundum ergo præceptum est dilectio veritatis. cui contrariatur dilectio vanitatis. Loquitur veritas: Perstrepit vanitas. Huic contraria est secunda plaga Ranarum abundantia: quarum loquacitas vanitatem significat. Amatores veritatis non accipiunt nomen dei in vanum: quia à veritate in vanitatem non recedunt. qui autem veritati contradicunt & vanitati decepti decipiunt: Ranæ sunt tædium inferentes auribus, non verbum mentibus. Audi homines rationabiliter loquentes. non sunt loquelæ neque sermones: quorum non audiantur voces eorum: sed voces non inanes: quia in omnem terram exiuit sonus eorum &c. Audi & Ranas: vana locuti sunt vnusquisque ad proximum suum.

Exo. 8.

Ranarū plaga.

Ranæ significāt vane loquentes.

Dixit & venit cynomyia, & cinifes in omnibus finibus eorum. 1819

Hic ponitur alia plaga quæ fuit quarta. vt habetur Exod. 8. vbi dicitur, Dixit dominus ad Moysen. Loquere ad Aaron. Extende virgam tuam & percute puluerem terræ, & sint cinifes in tota terra Aegypti: feceruntque ita: & extendit manum suam Aaron virgam tenens: percussitque puluerem terræ: & facti sunt cinifes in hominibus & in iumentis: omnis puluis terræ versus in cinifes per totam terram Ægypti. Et statim post sequitur de plaga cynomyiarum siue moscarum. Et venit musca grauissima in domo Pharaonis & seruorum eius in omnem terram Aegypti. Corrupta est autem terra ab huiusmodi muscis. Ista duo insimul commemorans Psalmista ait, Dixit & venit cynomyia, id est, musca canina. Et cum hoc venerunt aliæ muscæ graues diuersi generis. Et hæc fuit plaga quarta. De alia autem plaga quæ fuit tertia: sequitur, *Et cinifes in omnibus finibus eius*. Quid autem sit cynomyia. vide versiculo 1327. Et nota quod dicitur, *Et venit cynomyia*: in Exodo dicitur: Et venit mosca. vbi accipitur singulare pro plurali. quia ibi fuit tanta muscarum multitudo quòd totam terram Aegypti impleuerunt. Vnde Augustinus in glos. Exo. Et venit musca &c. Musca pro multitudine muscarum posita est. Nescio enim quomodo per loquendi consuetudinem imbutis sensibus hominum plus videtur quod singulariter quam quod pluraliter dicitur. verbi gratia, Est illic miles: plus significat, quam sunt illic milites. Est illic piscis: plus significat, quam sunt illic pisces. *Et cinifes in omnibus finibus eius*. Cinifes enim secundum catholicon est genus paruarum muscarum: quod vulgo dicitur zinzala. Et secundum papiam cinifes est genus culicú aculeis permolestum. quæ sunt ita paruæ, quòd vix oculis hominum videntur. Et attende quòd in ista tertia plaga cinifum, magi Pharaonis defecerunt. Nam in prima plaga magi Pharaonis etiam aquá verterút in sanguinem, vt fecerat Moyses. Similiter & in secunda plaga Ranarú, ipsi suis incantationibus Ranas produxerunt. Sed in ista tertia plaga defecerunt: non valentes suis incátationibus producere cinifes. Vnde dixerunt, Digitus dei est hic. Quod pertractans Augustinus super Exo. dicit, Quod dixerunt magi ad Pharaonem, Digitus dei est hic: quia non potuerunt educere cinifes. Senserunt profectò (cum artium suarum nefariarū scirent potentiam non talibus artibus velut potétior in eis esset Moyses) se fuisse frustratos. sed digito dei qui operabatur per Moysé, qui est spiritus sanctus.

Plaga quarta muscarū.

Cynomyia est musca canina.

August.

Plaga Cinifum.

Cinifes est zinzala.

Magi Pharaonis defecerunt in tertia plaga.

Augu.

Quod

Digitus Dei est spiritussanctus.

Quod enim alius euangelista ait. In digito dei eiicio demonia: id exposuit dicēs, in spiritu Dei. Cum vero magi: in quorum potentia Pharao cōfidebat; confiterētur digitum dei esse in Moyse: in quo superabantur eorum beneficia. Induratum tamē est cor Pharaonis. Cur autem in tertia plaga magi defecerunt: scutire & explicare difficile est. Poterant enim in primo signo deficere. verbi gratia. Vbi virga versa est in serpentē: & in prima plaga vbi aqua versa est in sanguinem: & in secunda de ranis si hoc voluisset digitus dei. id est spiritus Dei. Quia enim dixerit digito Dei magos in hoc signo posse impediri: & nō in superioribus? Certa est ergo causa: quare huc vsq; facere permissi sunt. Cōmendatur enim fortasse trinitas: & quasi verum est. Summi philosophi gentium quantum in eorum literis indagatur: sine spiritu sancto philosophati sunt: quāuis de patre & filio non tacuerint. Ista tertia plaga cinifum directe correspondet tertio mandato. Vnde Rabanus ait, Tertium præceptum est, Memento vt diem sabbati sanctifices. quo insinuatur vacatio & tranquillitas mentis, quam bona consciētia facit. Ibi sanctificatio: quia ibi spiritus Dei. Vnde super quem requiescet spiritus meus: nisi super humilem. quietum, &c. Inquieti ergo a spiritu sancto resiliunt. prouocatores rixarum, amatores calumniarum. nec admittēt quietem spiritualis sabbati. Esto ergo mansuetus. nō sit tumultus in corde tuo volitātibus per corruptionem fantasmatibus & te pungentibus. Audi Deum dicentem. Vacate & videte quoniam ego sum Deus. Tu per inquietudinem vacare non vis: & cæcatus exigis videre quod non potes. Attende enim contrariā plagam. Cinifes natæ sunt in terra Ægypti de limo muscæ: scilicet minutissimæ, inquietissimæ, inordinatè volantes, in oculos ruentes, & negātes hominibus requiem: dum abiguntur redeunt: sic fantasmata inquietorum. Preceptum tene: plagam caue. Similiter & quarta plaga quarto præcepto respōdet. vnde idem ait, Quartum præceptum est. Honora patrem tuum & matrem tuam. Huic præcepto cōtraria est quarta plaga scilicet cynomyia. id est musca canina. Canum enim est parentes non agnoscere. Vnde & catuli canum cæci nascuntur. De ista quarta plaga vide versi. 1327.

Rabanus.

Psal. 45.

1810 Posuit pluuias eorum grandinem: ignem comburētem in terra ipsorum.

Hic ponitur alia plaga quæ in ordine fuit septima. vt habetur Exod. 9. Dixit dominus ad Moysen. Extende manum tuam in cœlum, vt fiat grando in omni terra Aegypti super homines, & super iumēta, & super omnem herbam agri in terra Aegypti. Extēdit Moyses virgam in cœlum: & dominus dedit tonitrua, & grandinem, & discurrentia fulgura super terram. pluitq; dominus grandinē super terram Aegypti: & grando igni mixta pariter ferebatur. tantæq; fuit magnitudinis, quanta nunquam ante apparuit in vniuersa terra Aegypti, &c. Et hoc commemorans Psal. ait. *Posuit pluuias eorū grandinem, &c.* De ista plaga vide versic. 1329. Ista plaga quæ in ordine fuit septima: septimo præcepto respondet. vt deducit Rab. dicens, Septimum præceptum est: Non furaberis. septima plaga grando in fructibus. Nemo enim habet iniustum lucrum sine iusto damno. Dum furaris, acquiris vestem: perdis fidem: lucrum visibile, damnum inuisibile. lucrum de tua cæcitate: damnum de domini nube.

Exod. 9.

Plaga septima grandinis.

Qui enim malo desiderio forinsecus furantur: Dei iudicio intrinsecus grandinantur: & ager cordis eorum deuastatur.

Et percussit vineas eorum: & ficulneas eorum: & cōtriuit lignum finium eorum. 1821

Hic nō ponitur plaga distincta: sed effectus plagæ grandinis. Nam grando igni immixta descendens consumpsit omne quod in campis vel in locis discoopertis reperit. Quoniam vt dicitur Exod. 9. Percussit grando in omni terra Aegypti cuncta, quæ fuerunt in agris ab homine vsq. ad iumētum: cunctam herbam agri percussit grando, & omne lignum regionis confregit: tantum in terra Gessen vbi erant filij Israel grando nō cecidit. Mysticè autem per vineam & ficulneam destructam: intellige hypocritarum opera à Deo esse reprobata. Vnde Greg. ait. O miseri hypocritæ qui affectantes laudes hominum in semetipsis dissipant fructus laborum. Cumq; se ostendere alienis oculis appetunt: damnant quod agunt. Quos nimirum maligni spiritus cum ad iactantiam prouocant: eorum opera capriuantes denudant. Vnde sub cuiusdam gentis specie antiquorum hostium malitiam signans, per prophetam veritas dicit, Posuit vineam meam in deserto: decorticauit ficum meam: nudans spoliauit eā: albi facti sunt rami eius. Insidiantibus quippe spiritibus, vinea Dei in deserto ponitur cū plena fructibus anima humanæ laudis cupiditate dissipatur. Ficum dei gens ista decorticat. quia seductam mentem in fauoris appetitum rapiens: quo hanc ad ostentationem pertrahit, tegmē ei humilitatis tollit: eamq; nudans spoliat: quia quousque in bonis suis absconditur, quasi proprij tegminis cortice vestitur. Cum verò mens hoc quod egerit, videri ab alijs appetit: quasi spoliata ficus eum qua se texerat corticem amisit. Vnde apertè subditur. Albi facti sunt rami eius. quia ostēsa humanis oculis eius opera candescunt. De sanctitare nomen sumitur, cùm recta actio diuulgatur: sed quoniā subducto cortice, rami huius fici arescunt: solerter intuendum est, quia facta arrogātium humanis oculis ostensa: vnde placere appetunt, inde siccantur. Mens itaq; quæ per iactātiam proditur: decorticata rectè ficus vocatur. Vnde ait Psalm. de appetitu laudis humanæ. *Et percussit vineas eorum & ficulneas eorum. &c.* Vide de hoc effectu istius plagæ. versicul. 1330.

Exod. 9.

Vineæ dissipatæ & ficus exspoliatæ hypocritæ simulantur.

Grego 8. moral. c. 38.

Ioel 1.

Dixit, & venit locusta, & brucus: 1822 cuius non erat numerus.

Hic ponitur alia plaga quæ in ordine fuit octaua immediatè sequens plagam septimam. Vbi notandum quòd (vt habetur Exod. 9.) post plagam septimam grandinis remanserūt aliqua terræ nascētia, quæ adhuc sub terra latebant: necdū supra terram erant nata. vnde grādine (vt ibi dicitur) linum & hordeum læsum est: eo quòd hordeum esset virens, & linum iam folliculos germinaret. Triticum autem & far non sunt læsa: quia serotina erant. Ista ergo octaua plaga superueniēs, scilicet locustarum & brucorum: totum quicquid remanserat à plaga grandinis consumpsit. Vnde vt habetur Exod. 10. Dixit Moyses ad Pharaonem. Hæc dicit dominus. Dimitte populum meum. Et si non vis dimittere: ecce ego inducam cras locustam in fines tuos, quę operiat

Plaga octaua locusta & brucus.

Exod. 10.

operat superficiē terræ:nec quicquam eius appareat,sed comedatur quod residuum fuerit grandini:& corrodēt omnia ligna quę germināt in agris. Cum ergo Pharao nollet eiā adhuc dimittere populum:dixit dominus ad Moysen. Extēde manum tuam super terram Aegypti ad locustam,vt ascendat super eam,& deuoret omnem herbam quæ residua fuerit grandini. Extendit Moyses virgam super terram Aegypti: & dominus induxit ventum vrentē tota die & nocte:& mane facto,ventus vrēs leuauit locustas quæ ascenderunt super vniuersam terrā Aegypti: & sederūt in cunctis finibus Aegyptiorum innumerabiles,quales ante illud tempus non fuerunt. Deuorata sunt ergo omnia quæ grādo dimiserat. Istam ergo plagam memorans Psalm. ait. *Dixit & venit locusta, &c.* Vnde locusta & bruca fuerunt insimul vna plaga. Brucus enim est quidam paruus vermis à locusta generatus qui dicitur brucus à bracos quod est breue, eo quòd breuis sit. Et vide quòd ista octaua plaga correspondet octauo præcepto. Quod deducit Rab. dicens, Octauum præceptum est. Falsum testimonium nō dices. Octaua plaga locusta animal,scilicet, dente nuxium. Falsus enim testis mordendo nocet & cōsumit mentiendo. Vnde si mordetis & consumitis, videte ne adinuicem consumamini.

Rabanus.

1823 Et comedit omne fœnum in terra eorum: & comedit omnem fructum terræ eorum.

Hic non ponitur noua plaga sed effectus plagæ octauæ, scilicet locustarum & brucorum quæ cōsumpserunt omnia terræ nascentia quæ remanserant a plaga grandinis:vt dictū est. Litera clara est. Sed moraliter quid per locustas quæ omne bonū consumpserunt,quas ventus vrens adduxit,intelligitur:nisi adulatio quæ omnia bona deuorat hominis? Vnde Grego. super Exod. ait. Exhibitæ cælitus Aegypti plagæ:exigentibus meritis corporaliter illatæ sunt. Sed quæ mala quotidie prauas mētes feriant, spiritualiter signauerunt. Quibus exteriori percussione commota humana mens,dolensque perpendet,quę vastationis damna interius negligens toleret. Per locustas enim quæ plus quàm cætera mouta animantia fructibus nocent,linguę adulatorum figurantur, quæ terrenorum mentes aliqua bona proferentes immoderatius laudando corrumpūt. Fructus enim Aegyptiorum opera cenodoxorum quæ locustæ exterminant, dum adulatores linguæ ad appetendas laudes trāsitorias cor operantis inclinant. Herbam locustæ comedunt: quando adulatores verba loquentium fauoribus extollunt. Poma verò bonorum deuorāt, dum vanis laudibus quotundam tanquam fortium opera enarrant. Vel per locustam significatur inanis gloria: per brucum autem vitium gulæ figuratur.vt ostendit Greg. 33. moral. c. 39. exponēs illud Iohel. 1. dicēs. Residuū erucæ comedit locusta. residuū locustæ comedit brucus. residuum bruci comedit rubigo. dicēs, Quid enim per erucam quæ toto in terram torpore repit:nisi luxuria designatur: quæ cor quod tenet ita polluit, vt in superiotis mundiciç surgere amorem nō possit? Quid per locustam quæ sal[t]ibus euolat, nisi inanis gloria exprimitur quæ se varus modis præsumptionis exaltat. Quid enim per brucum cuius penè totum corpus in vētre colligitur:nisi edēdi ingluuies figuratur? Quid

Gregorius.

Locustæ significant adulatores.

Greg. 33. moral. c. 39.

Eruca significat luxuriā.

Locusta significat inanem gloriam.

Brucus significat gulam.

Rubigo significat impatientiam.

A per rubiginem quæ dum tangit,incēdit nisi ira innuitur? Residuū ergo erucæ locusta comedit:quia sæpè dum luxuriæ vitium à mente recesserit inanis gloria succedit. Nam quia iam quasi per amorem Dei caro sternitur: mens quasi se sanctam ex castitate gloriatur. Et residuum locustæ comedit brucus:quia sæpe cum inani gloriæ quæ quasi ex sanctitate veniebat,resistitur: vel veneri vel quibuslibet ambitionis desideriis immoderatius indulgetur. Mens enim dei nescia tāto atrocius ad quemlibet ambitum ducitur:quanto nullo vel humano laudis amore refrenatur. Residuum vero bruci cōsumit rubigo:quia sæpe dum ventris ingluuies per abstinentiam restringitur: impatientia acrius dominatur. Et more rubiginis quasi exurendo mes-

B sem comedit: quia virtutum fructus impatientiæ flamma tabefacit. Dum ergo intos vitia succedūt: agrum mentis alia pestis deuorat quod alia relinquit. Sic etenim quod plaga grandinis dimisit: locusta & brucus consumpsit.

Peccatū sequēs cōsumit quod præcedēs relinquit.

Et percussit omne primogenitum in terra eorum: primitias omnis laboris eorum. 1824

Hic ponitur alia plaga:quæ fuit decima & vltima,scilicet, omnium primogenitorum Aegyptiorum interfectio. Aduertēdum autem quòd hic nō facit mētionem de duabus plagis,scilicet,de quinta & sexta. Quinta enim fuit omnium animalium

C Aegyptiorum pestilentia & mors.quæ secundum Rabanum correspondet 5 precepto. Quintū enim præceptum est: Non mæchaberis. Quinta plaga mors in pecoribus & animalibus: Comparemus hæc. Da hominem mæchari volentem cōiugio nō contentum:appetitum carnis domare nō vult:nobis pecoribusq; communem. Coire enim & generare etiam pecudum est:ratiocinari & intelligere hominum. Ratio ergo quæ præsidet: motus inferiores tanquam regina frenare debet, nō immoderatè laxare. Ideoq; pecoribus natura datum est: vt certis tantum temporibus ad coitum moueantur. Interim namq; motus ipse torpescit:homo autem semper moueri potest: quia refrenare motum semper potest. Tibi determinationem rationis crea

D tor dedit: tibi præcepta continentiæ tanquam in bestias inferiores lora cōcessit. Tenes quod pecus non potest: & speras quod non potest. laboras in continendo non pecus. si opus fatigat: merces cōsolatur. Debes interiorem motum frenare:non tāquam pecus in omnia laxare. Quod si contempseris & imaginem Dei quæ in te est seruare neglexeris:victus cupiditate tāquā dimisso homine, pecus eris:cōtra illud, Nolite fieri sicut equus & mulus quibus nō est intellectus. Sed forte eligis libera libidine vagari:nulla lege refrenari. Artēde plagam:si pecus es saltem mori time. Sexta verò plaga fuit: quòd in hominibus & in iumentis facta sunt vulnera & vesicę turgentes: nec poterant malefici Pharaonis propter vulnera quæ in eis erant stare

E coram Moyse. Et hæc plaga sexto præcepto correspōdet secundū Raba. quod sic deduxit. Sextum præceptum est:nō occides. Sexta plaga pustulæ in corpore, vesicæ bullientes & scatentes incendia vulnerum fauilla fornacis. Atdēt enim homicidæ, ita, insania. Si posses videre animas homicidarum: plus plangeres quàm potentia corpora vlceratorum. Istas duas plagas interposui quia istas omittit hic

Rabanus.

Plaga quinta fuit pestis animalium.

Luxuria facit hominē pecus.

Psal. 31.

Sexta plaga fuit vlcera & vesicæ turgites.

Rabanus.

Plaga decima primogenitorum interfectio. hic Psal. & nescio quare. Reuertor ergo ad decimã plagam quæ fuit primogenitorum interfectio, Nã vt habetur Exod. 12. Celebrato Pascha à populo Dei quando comederunt per familias suas agnum paschalem:factũ est, in noctis medio percussit dominus omne primogenitum in terra Aegypti à primogenito Pharaonis qui sedebat in solio eius, vsq; ad primogenitum captiuæ quæ erat in carcere. & omne primogenitum iumentorũ. Surrexitq; Pharao nocte, & omnes serui eius, cunctaq; Aegyptus: & ortus est clamor magnus in Aegypto: neq; enim erat domus in qua non iaceret mortuus, &c. De ista plaga vide versic. 1333. Hæc decima plaga correspondet decimo præcepto. vide versi. 1333.

1825 Et eduxit eos cum argento & auro: & non erat in tribubus eorũ infirmus. B

Narratis plagis quibus Deus Aegyptios percussit: & consequenter narratur exitus populi Dei d. Aegypto. Et primo narratur exitus ipsorum. Secũdo ipsorum progressus: ibi, *Expandit.* Quantum ad primum: primò ostendit ipsorum exitum quo ad filios Israel. Secundò quo ad Egyptios: ibi. *Lætata est.* Quãtum ad primum circa populum Israel duo tangit, scilicet, ipsorum prosperitatem temporalẽ: ibi, *Et eduxit eos cum argento & auro.* Secũdò prosperitatem personalem: *quia non erat in tribubus eorũ infirmus.* Quantum ad primum sciendum quòd Pharao cum omnibus suis subditis visis plagis Dei: maximè vltima quæ fuit mors omnium primogenitorum: omnes mori timuerunt. vnde amplius nõ C fuit ausus retinere populum Dei: sed etiam ipsum exire cum omnibus suis coegit. In illo autem exitu (vt habetur. *Exod. 12.*) dominus dedit gratiam populo Israel coram Aegyptiis. quia quicquid ab eis postularunt mutuo, concesserunt eis. Postulauerũt ergo ab illis mutuo ex præcepto domini vasa aurea, & argentea, & vestes: quæ omnia eis concesserunt. & sic cum omnibus illis recesserunt & expoliauerunt Aegyptios. Vnde dixit dominus ad *Exod. 11.* Moysen. Dices omni plebi: vt postulet vir ab amico suo: & mulier à vicina sua vasa aurea & argentea: dabit autem dominus gratiam populo coram Aegyptiis. Et hoc est quod ait Psalm. quòd eduxit eos dominus, scilicet, de Aegypto cum argento & *An furtũ fecerũt filij Israel expoliãtes Aegyptios.* auro. Sed nunquid furtum fecerunt: quia sic dolose petẽtes mutuo expoliauerũt Aegyptios? Respõdetur quòd non: quia hoc fecerũt ex præcepto domini cuius sunt omnia: & potest illa dare quibus vult: & auferre à quibus vult. Vel etiam aliter. nam ipsi Aegyptij expoliauerũt Hebræos: quia mercedem ipsorum retinebant, quam eis pro laboribus suis dare tenebãtur. Hæc ergo expoliatio Aegyptiorum ab Hebræis facta fuit magis bonorum sibi debitorum acceptio quàm alienorum. Sed hic Augustinus mouet dubium. Hebræi habitabãt in Aegypto seorsum ab Aegyptiis: scilicet in terra Gessen vbi nec plagæ fiebant: quomodo ergo potuit quis petere a vicino suo, vel vicina vasa aurea, & argentea, vel vestes? Respondet. Intelligendum est ergo in terra Gessen non solum Hebræos habitasse: sed etiam aliquos Aegyptios cohabitasse: ad quos poterant merito Hebræorum illa diuina beneficia peruenire vt eos etiam diligerent. & quod petebãt facilè commodarent. Nec tamen Deus iudicauit ita eos alienos fuisse ab iniuriis & contritionibus quas populus Dei pertulit: vt nec isto damno ferirentur qui plagis aliis percussi non fuerãt. Sed nũ-

A quid exemplo istorum licet nobis proximos decipere? Respondit August. super Exo. dicens. Nõ debet hinc quisquam exemplum sumere, vel proximum expoliare. Hoc enim Deus iussit qui nouerat, quid quodq; oporteat pati. Nec Israel furtum fecerunt: sed deo iubenti ministerium præbuerũt. Sicut enim minister iudicis occidit quem iudex præcepit: sed si illud spõte faciat, homicida est: etiã si eum occidat quem scit à iudice occidi debuisse. Item notandum quòd ista vasa mutuo fuerunt postulata, non post mortem primogenitorum sed ante. Non enim est verisimile quòd in tanto luctu: vt fuit plaga primogenitorum, ista commodarentur. Sed adhuc maius restat dubium. quoniã & si Deus vt verus omnium dominus ista potuerit licite auferre ab Aegyptiis & conferre Hebræis: sed tamen hoc Deum per deceptionem facere nõ licuit. quomodo ergo præcepit vt vasa illa mutuo peterent: quæ tamen non mutuate: sed dominium transferre volebat ad Hebræos? Hoc dubium mouet gl. dicens, Præcepit Deus Hebræis vt vasa aurea & argentea ac vestes preciosas ab Aegiptiis mutuarẽt: ac secum asportarent. In hoc autẽ quòd Aegyptios deceperunt: non est putandus deus dolos eis qui sursum habent cor, vel iubere vel approbare: quia in eis non fuit hic dolus: quia nõ ex cupiditate fecerunt: sed vt deo mandanti parerẽt. Illi autem infirmi quorum cupiditates examinabat Deus: magis permissi sunt hoc facere illis, scilicet, Aegyptiis qui talia iure passi sunt, quàm iussi. Sicut enim bonis præceptum fuit: ita & cupidis permissio secũdum aliquid: & secundum aliud præceptio. Præcepit Deus vt facerent: sed permisit. Non præcepit vt ita facerent. Quantitas ergo facti fuit in permissione: factum vero in præceptione. Sequitur de secũdo beneficio. *Et non erat in tribubus eorum infirmus.* In toto enim tempore quadraginta annorũ quo fuerunt in deserto: vestimenta sua, scilicet filiorum Israel nõ fuerunt læsa nec attrita: vt dicitur Deute. 8. Vestimentum tuum quo operiebaris nequaquam vetustate defecit: & pes tuus non est subtritus. En quadragesimus annus est. Similiter quando exierunt Aegyptum: in toto illo tã grandi populo nullus erat infirmus: quod dei prouidẽtia fecit: ne alicuius ipsorum infirmitate ipsorum exitus de Aegypto tardaretur. Nam secundũ quod habetur Exod. D 12. Numerus filiorum Israel qui exierũt Aegyptũ fuit sexcenta fere millia peditum virorum absque paruulis: sed & vulgus promiscuum innumerabile ascendit cũ eis. & in tanta multitudine nullus erat infirmus. Sed nunquid ista corporalis sanitas durauit per totum tẽpus quo fuerunt in deserto? Credo quòd non: quia omnis illa multitudo sexcẽtorum milium moriebatur in deserto: duobus exceptis. Et certum est: quòd mortem naturaliter præcedit infirmitas.

Occidens aliter qualiter est homicida: & qualiter non.

Glosa.

August.

Vestes populi in deserto nõ fuerunt attritæ.

Deuter. 8.

Exod. 12.

Lætata est Aegyptus in profectione eorum: quia incubuit timor eorum super eos. 1826 E

Hic ostendit exitus illorum conditionem quo ad Aegyptios. Videntes enim Aegyptij plagam vltimam interfectionis primogenitorum: timẽtes ne si filij Israel violenter tenerentur, reliquis ita accideret: eos emiserunt: immo eos exire ægyptum coegerant. Vnde cum tanta festinantia exierũt ægyptum quòd non potuerũt sibi de victualibus prouidere:

Aegyptus lætati fuerunt in profectione filiorum Israel & qualiter.

uidere : vnde nec panem fermentatum potuerunt coquere : sed fecerut panes subcinericios azymos: vt dicitur. Exod. 12. Neq; enim poterant fermẽtari cogentibus exire ægyptiis:& nullam facere sinentibus moram. Et ideo in memoriale huius liberationis deus præcepit eis:vt omni anno Hebręi pascha facerent in quo non comederent panem fermẽtatum, sed solum azymum:in memoriam quòd compulsi exire ægyptum azymos panes sibi præparauerunt. Et quia illud pascha siue transitus erat figura transitus Christi ex hoc mundo ad patrem: in quo transitu sacramẽtum eucharistiæ instituit: ideo sacramẽtum eucharistiæ adhuc ecclesia celebrat in pane azimo. *Lætata est ergo ægyptus in profectione eorum.* Non quidem propriè lætata:quia malè libenter caruit seruitute Hebræorum. sed ideo lætata:quia libentius elegit eorũ seruitute carere quàm mori. Sicut homo timens mori lętatur si liberatus à morte mittatur in exilium : quod tamen exilium de se sibi non placet. Vel aliter secundum aliquos, *Lætata est ægyptus in profectione eorum.* Hoc quidem nõ refertur ad exitum de ægypto. Sed quando audita tanta strage mortuorum in mari rubro:quãdo, scilicet, Pharao persequens Hebræos : cum toto suo exercitu in mari rubro fuit submersus. timebant ægyptij ne populus Israel reuerteretur ad ægyptũ reliquias ægyptiorum cõsumere. Et sic lætati sunt quando scierunt quòd Israel illis mortuis proficiscebantur versus terram promissionis : & nõ reuertebantur in ægyptum : quia mortuis in mari exercitibus:si fuissent reuersi, faciliter totam ægyptum obtinuissent. Et hoc est quod subditur, *Quia incubuit timor eorum super eos.* Ex prædictis possumus notare modum diuinæ bonitatis : quo peccatores ad pœnitentiam vocat per aduersitates:quia incipit à leuioribus ad grauiora procedens, si non conuertãtur ex primis. si autem obstinati finaliter manẽt: ipsos in mare inferni submergit. Quod deducit ex prædictis plagis, Orige. super Exod. dicens, Considera erga peccatores Dei bonitatem siue pietatem & sapientiam. Primo enim non flectitur Pharao cũ vertitur aqua in sanguinem. In secundo paru mollliri videtur, scilicet, in plaga ranarũ. Vocauit enim Moysen & Aaron dicens, Orate pro me ad dominum. In tertio autem signo, scilicet, ciniphum magi cedunt:dicentes, Digitus dei est hic. In quarto per cynomyiam verberatus:dixit, Eũtes immolate domino deo vestro, &c. In quinto verò signo necis pecudũ & animaliũ non cedit:sed amplius induratur. In sexto similiter super plagam vlcerum. In septimo verò cum grandine deuastatur & ignibus: vocauit Moysen & Aaron, dicens, Peccaui etiam nunc:dominus enim iustus:ego autem & populus meus impij sumus. In octauo verò cum locustis vrgetur:festinanter vocat Moysen & Aaron, dicẽs, Peccaui ante dominum deum vestrum & in vos: suscipite peccatum meum etiam nunc & orate ad dominum deum vestrum. In nono cum tenebris effunditur vocat Moysen & Aaron:dicens, Ite seruite domino deo vestro, &c. In decimo vero cum primogenita extinguuntur vocat eos noctè:& dicit. Surgite & exite de populo meo vos & filij vestri, &c. Et subdit: Benedicite autem me. Sic & mysticè deus diuersis aduersis vocat peccatores. Sed nota quia dicit quòd lætata est ægyptus, &c. quia incubuit timor eorum super eos. Quod conuersio peccatoris vel pœnitentia facta timore pœnæ non valet. vide versi. 242. 1315. 1718.

Exod. 12. — *Plagæ decem ægyptiorũ quibus Deus vocat peccatores.* — *Origenes.*

Expandit nubem in protectionem eorum : & ignem vt luceret eis per noctem. 1827

Hic incipit narrare ipsorum progressum : & eis beneficia collata in ipsorum progressu describere. Et tria facit : quia primò narrat beneficia eis exhibita quo ad tempus. Secundò quo ad corpus : ibi, *Petierunt.* Tertiò ex his concludit quòd in promissis est verus:ibi, *Quoniam memor.* Quantum ad primum sciendum (vt habetur, Exod. 14.) quòd statim vt populus Israel exiuit de ægypto, dominus ducatum præstabat eis viam quam eos tenere volebat. Per diẽ namq; præcedebat eos in columna nubis quæ eos protegebat ab æstu solis. sed per noctem in columna ignis : vt obscuritatẽ noctis perlustraret. Hoc declaratum fuit versi. 1294. Et sic nubes in die erat ad protectionẽ eorum. prout tego, gis, stat pro operire. & sic protegere pro valde operire: quia nubes interposita inter solem & eos operiebat eos contra solis ardorem. De protectione vide versic. 438.

Exod. 14. — *Columna nubis & ignis præcedebat filios Israel.*

Petierunt & venit coturnix, & pane cœli saturauit eos. 1828

Hic describit beneficia eis collata quo ad vitam corporis necessariam. Et primo quo ad cibum. Secundo quo ad potum:ibi. *Dirupit petram.* Quantum ad primum sciendum quòd cum esset populus Israel in deserto, vulgus promiscuum quod ascẽderat de filijs Israel de ægypto:non contentus manna flagrabat desiderio carnium, flens & ait, Quis dabit nobis carnes ad vescẽdum? Recordamur piscium quos comedebamus in ægypto. Audiuit autem Moyses murmur populi:& ait ad dominum. Vnde mihi carnes vt dem tantæ multitudini? flent enim coram me dicentes, Da nobis carnes vt comedamus. Dixitq; dominus ad Moysen: Dices populo. Sanctificamini. cras comeditis carnes : dabo enim vobis carnes non vno die vel duobus, aut quinq; aut decem, nec viginti quidem:sed vsq; ad mensem dierum donec exeant per nares vestras & vertãtur vobis in nauseam, &c. Tunc ergo ventus egrediẽs à domino : arreptas trans mare coturnices detulit, & dimisit in castra tantu in circuitu quantum vno die cõfici potest ex omni parte castrorum per circuitum. volabãtq; in aere duobus cubitis altitudine super terram. Surgens ergo populus collegit coturnices, &c. Et hoc est quod dicitur Psal. 77. Transtulit austrum de cœlo, & pluit super eos sicut puluerẽ carnes, &c. vide ibi versi. 1307. & infra. Et hoc hic recolens Psal. dicit, *Petierunt & venit coturnix.* Sed qui petierunt? Populus? non quidem: quia ille non postulauit sed murmurauit. sed hoc postulauit a deo Moyses cum aliquibus aliis bonis vt murmurationem populi sedarent. Et hoc est quod ait gl. Petierunt itaq; non coturnicem sed carnem:& venit coturnix:non quælibet caro, sed coturnix quæ habet nobilissimas carnes. Et quia hic nõ de amaricatione iniquorum in quibus non est beneplacitũ deo: sed de fide electorum qui sunt verũ semẽ Abrahæ, loquitur. Ideo ipsi intelligendi sunt postulasse carnes : vnde amaricantium murmura prætermittuntur. Et non solum prouidit eis de carnibus : sed etiam de pane. vnde subditur, *Et pane cœli saturauit eos.* Hic panis de cœlo fuit manna:quod eis pluit de cœlo.

Nume. 11. — *Coturnices dedit Deus populo.* — *Psal. 77.*

dc

Psal.77. de quo dictum est Psal.77. Et pluit illis manna ad A manducandum: panem cœli dedit eis. vide versic. 1305.1306.

1829 Dirupit petram, & fluxerunt aquæ: abierunt in sicco flumina.

Aquam dedit Deus populo in deserto.

Hic ostendit beneficium eis collatum quo ad potum. Istud autem beneficium aquç sibi miraculosè traditæ: bis eis dominus contulit, scilicet, primò ante dationem legis: vt habetur Exod.17. Vnde de hoc dicitur. Psal.77. Interrupit petrã in Eremo, &c. vide 1295. Secundò post dationem legis: *Nume.20.* vt habetur Nume.20. Et de ista secunda vice dicitur ibidem. Et eduxit aquam de petra. vide versicul. 1296.

1830 Quoniam memor fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerũ suum.

Hic ex dictis concludit quòd Deus in promissis *Genes.15.* est fidelis. Promiserat enim Deus Abrahæ quòd semen suum peregrinum esset futurum in terra aliena: & subiicerentur seruituti, & affligerentur quadringentis annis: post quos educeret eos inde cum magna substantia: & eos introduceret in terrã promissionis. Vt ergo seruaret promissa, prouidit eis in deserto in omnibus necessariis. Et hoc est quod dicitur, Quare dicta beneficia contulit eis? Respõdet: quoniã memor fuit verbi sancti sui quod habuit ad Abraham. Vel aliter: vt per hoc ostendat quòd illa beneficia non dedit illi populo propter ipsorum merita, cum essent rebelles, & murmurãtes: sed propter merita Abrahæ quibus merebatur vt promissio sibi facta perficeretur. Et nota quòd *Abraham fuit summæ pietatis erga pauperes.* præmia correspondẽt meritis. Inter omnes autem sanctos patres Abraham maximè de pietate erga indigentes & peregrinos commendatur: propter quod conueniens erat quòd propter illum deus semini peregrè per desertum cõstituto etiam de necessariis prouideret. Abraham enim omnibus in exemplum pietatis erga indigentes & peregrinos *Genes.18.* ponitur. Hic enim pauperum pater & hospitalitatis fuit: propter quod angelos meruit recipere. Vnde de ipso dicitur Dist.42, Quiescamus. Quiescamus ab hac absurda curiositate. & infra, Abraham *Eleemosyna omnibus est danda.* circa omnes hospitalem se ostendebat. Si scrutator fuisset circa refugientes ad se, nunquam angelos hospitio recepisset. Fortassis enim nõ putasset eos angelos: sed eum reliquis repelleret. Sed quoniam Abrahã omnes suscipiebat, suscepit angelos hospitio. Non enim ex vita eorum quos accipis mercedem tibi tributurus est dominus: sed ex voluntate & ex honorificentia multa, & misericordia & bo- *Chrysost.* nitate tua. Et sunt verba Chryso. super epistolam ad Hebræ. Et vide mirabilem ipsius Abrahæ erga pauperes pietatẽ: quia non fuit contentus Abrahã in præsenti vita pauperes fouere & hospitio recipere: quinimo etiam post mortem in alia vita pauperum fuit receptor. vnde illum mẽdicum & pau- *Luc.16.* per Lazarum post hãc vitam gestabat in sinu. Vnde Luc.16. dicitur, Factum est autem vt moreretur mendicus & portaretur ab angelis in sinu *Pe.Ra.* Abrahæ, &c. Quod exponens Pe.Ra. dicit. Vides quàm rerum lamentanda permutatio. pauperem portant angeli in sinu Abrahæ: diuitem autem deglutit infernus. Quare ergo sic exequiarum pompa mentitur? In obsequium diuitis migrat tota ciuitas cum funus effertur. Paoper vadit solus: pauperem portat duorum miseratio baiulorum: nec quatuor vt mortuo: sed duobus vno vecte: quasi proiiciendo eum portatores adducuntur inuiti. Merito mox ei officia deputãtur angelica: cui tam crudeliter negata sunt ipsa humanitatis. funus diuitis antecedit lugubris turba suorum: feretrum pauperis antecedit angelorum psallentium multitudo. Vnde & de mẽdico paupere dicitur, Factum est autem vt moreretur mendicus & portaretur ab angelis in sinu Abrahæ. Sed cur Abraham sic ambit pauperem: diuitem autẽ sic refugit & refutat? Nõne & ipse diues fuit. Re vera diues fuit: sed pau- B perum pater: & opes non habere sed prærogare gestiuit, magisq; in sinu pauperis quàm in horreis recondere suas studuit facultates: sicut in toto vitæ eius exordio perdocetur. Exterus patria, domus nescius, ipse & domus omnium fuit & patria: sciẽs se non incubatorem sed dispensatorem diuinæ positum largitatis. Et de eius hospitalitate quid dicam? cum & ipsum Deum Abrahæ humanitas inuitauit & compulit hospitari? Vnde & nũc parum se beatum credidit: si etiam ipsa superna gloria ab hospitalitatis cessaret officio & solis donis frueretur diuinis: qui hic crudelem se credidit, si humana bona cuiq; negaret. Hæc ille. Et quia pietas & misericordia erga pauperes etiã temporalia multiplicat bona: ita & Abraham diuitiæ quanto plura C erogabat: tanto amplius multiplicabantur. Propter quod de ipso dicitur, Erat autem Abraham *Genes.24.* senex multorumq; dierum: & dominus in cunctis benedixerat ei. Ex quibus patet: quòd Abraham propter sua pietatis opera erga peregrinos apud Deum meruit, vt semini suo peregrè proficiscenti etiam dominus in cunctis necessariis prouideret. quia si deus iniquitates patrum visitat in filios: quanto amplius propter bona opera patrum cum filiis bene agit? Et ideo si quæras: quare ista populo Deus sic prouidebat in deserto. Respondetur: quòd propter merita Abrahæ. Et hoc est quod ait Psal. *Quoniam memor fuit verbi sancti sui: quod habuit ad Abraham, &c.* Vel hoc solum refertur ad illud quod dictum est superius: Et eduxit eos cum argento & D auro. ratio quia memor fuit verbi sui quod habuit ad Abraham: quando, scilicet, dixit ad Abraham *Genes.15.* quòd semen suum educeret de seruitute cum magna substantia. Qualiter autem memoria cadat in deo, scilicet, quomodo memorari dicatur. vide ver. 270.1234.1324.1365.

Et eduxit populum suum in exultatione: & electos suos in lætitia. 1831

Hic describuntur beneficia facta populo Israeli tempore ducatus Iosue. Et diuiditur in tres partes: secundum quòd tria hic narrantur beneficia. Primum fuit viæ ipsorum præparatio. Secundum E terræ promissionis distributio: ibi, *Et dedit illis.* Tertium fuit ipsorum paternalis eruditio: ibi, *Vt custodiant.* Quantum ad primum sciendum quòd tem- *Iordanis desiccatio.* pore ducatus Iosue: dominus siccauit iordanis *Iosue 3.* fluuium eis viam præparans. vt enim habetur Iosue 3. peruenerunt filij Israel ad iordanis fluuiũ in tempore messis: qui aquis impleuerat ripas suas. Iosue præcepit, quòd sacerdotes acciperent

Exequiarũ pompa mentitur.

Nota totũ de diuitibus & pauperibus quantũ distãt ad inuicẽ in morte.

arcam domini, & intrarent aquas iordanis. quòd cum posuissent pedes in aquis fluminis sacerdotes domini, statim aquæ superiores steterunt in vno loco ad instar mõtis intumescentes: quæ erant inferiores, descenderũt in mare: & sic desiccatus fuit fluuius & totus populus lætus transiuit. Quibus omnibus transactis sacerdotes vltimi transierunt cum arca fœderis: & statim aquæ superiores fluxerunt per ripas iordanis: vt prius facere cõsueuerãt. Vnde lætitiam quam habuit populus ex ista præparatione viæ: hic notat Psal. dicens, *Et eduxit populum suũ in exultatione.* Nota quòd lætitia est duplex, scilicet, iustorum & peccatorum. Lętitia iustorum est vera & grandis: sed lætitia peccatorum falsa est & breuis. Prima est lætitia iustorum qui lætantur in solo Deo. Psal. 31. Lætamini in domino, & exultate iusti. Et ista est vera & grandis lætitia. Vbi notandum, quòd secundum naturales cor nostrum in quo stat lætitia vel tristitia sic est dispositum, quòd superius est latum, & strictum inferius. Cum ergo lætitia de deo & bonis spiritualibus sit superior: lætitia autem de tẽporalibus & carnalibus sit inferior, consequens est quòd lætitia iustorum stat in parte superiori cordis: & peccatorum in parte inferiori. Cum ergo cor in parte inferiori sit strictũ: ibi de lætitia temporalium modicum potest contineri: quia parua lætitia ibi repletur. sed in superiore parte cum sit latum: ibi capax est magnę lætitię. Est enim de lætitia bonorum & malorum: sicut de auro vero & falso. Nam secũdum naturales aurum verum habet cor confortare & dilatare: & per cõsequens lætificare. & propter hoc in medicinis ponitur. Sed aurum falsum: quamuis exterius habeat apparentiam auri non tamen cor cõfortat: sed magis grauat si sumatur. Sic & in proposito: mali quamuis lætitiam simulent exterius ex temporalibus bonis quæ assumunt contra tristitiam, tamen quia illa non sunt vera bona: realiter magis grauãt cor quàm lætificent. Vnde Sene. epistola 96. Ista quæ sic petis tanquam veram datura lætitiam ac voluptatem: causæ sunt dolorum. & infra. Quid igitur stulti ac mali, inquit, non gaudent sed magis grauantur. Sed boni, cum Deus sit obiectum lætitiæ ipsorum verum gaudium possidẽt. Psal. 63. Lætabitur iustus in domino, & sperabit in eo. Vis videre si mundanorum lætitia cor non lætificat sed dissoluit? Narrat magister in historiis quòd Cirus rex Persarum gentem Lydorum bellicosam: quam armis superare nõ poterat, astutè redegit in vecordiam. Tradidit enim eis solennitates & ludos: quibus vacarent, ludis, comessationibus, & amplexibus essent intenti: quasi beneuolentiam eis ostendens. Et cum talibus lætitiis eos eneruauit: & sibi plene subiugauit quos bello subiugare non poterat. Sic & diabolus, mundus, & caro multis procurant occasionem mundialis lætitiæ: suadẽtes vt talibus occupentur, certi quòd per hoc posterius de ipsis triumphabunt virtute mentis totaliter ablata. Ideo de ista peccatorũ lætitia dicitur, Cor stultorum vbi est lætitia, scilicet mundialis. Nam lætitia spiritualis non est stultorum sed iustorum. Psal. 31. Lætamini in domino & exultate iusti. Ad propositum ergo tali lætitia habita de diuinis beneficiis præstitis filiis Israel: *Eduxit dominus populum cum exultatione: & electos cum lætitia.*

Lætitia duplex.

Psal.31

Seneca.

Psal.63.

Ecc l.7.

Psal.31.

1832 Et dedit illis regiones gentium: & labores populorum possederunt.

Hic ponitur terrę promissionis distributio. Nã sub ducatu Iosue introduxit filios Israel in terram: quam eiectis gentilibus populis qui in ipsa habitabãt, ipsis illam sorte distribuit. Et hoc est quod ait. *Et dedit illis regiones gentium,* scilicet, Amorrteorum, Chananeorum, Iebuseorum, Pheresceorum, Eueorum, &c. vt diffuse patet in libro Iosue. *Et labores populorum possederunt,* scilicet, ciuitates terræ promissionis. quas illi suis laboribus ædificauerũt. Et hoc est qd dicitur Psal. 77. Et eiecit a facie eorum gẽtes, & diuisit eis terrã, &c. Et habitare facit in tabernaculis eorum tribus Israel. vide ibi. Notandũ autem quòd sæpius scriptura mẽtionem facit de terra promissionis data filiis Israel quasi in præmium cultus diuini: quo ipsum soli verum Deum colebant. Sed quia secundum apostolum omnia in figura contingebant illis: ideo non est credendum quòd Deus bonis terrenis suos fideles velit præmiare: quia cùm deus semper præmiet vltra condignum: semper melius est præmium quàm sit meritum nostrum. Ideo cum nullum bonum creatum sit melius virtute & actu meritorio: sequitur quòd nullum bonum creatum potest esse sufficiens prę mium virtutis. Et nullum bonum creatũ recta ratione eligibilius est virtute. Per illam ergo terram promissionis eis datam quasi stipendiũ diuini cultus: intelligitur nõ ipsa terra: sed significatũ ipsius: quod est terra viuẽtium: vbi Deus seipsum suis veris cultoribus dat in præmium. Vnde hic ait glos. *Dedit eis regiones, &c.* Hoc dicit: non vt propter ista terrena Deum colant: sed vt ista ad sua significata, scilicet, ad bonum æternum referãt: quod quidem suis cultoribus dare semper est paratus. Sicut enim deus superbos angelos de cœlo eiecit: & ibi eorũ loco homines iustos collocauit: sic eiectis superbis idololatris de terra promissionis ipsam in possessionem populo Israel tradidit. Nota ergo quanta negligentia est nostra: qui Deum dare nobis æterna præmia semper paratum cernimus: & nos illa petere, aut nobis oblata negligimus accipere. Vnde Pe. Ra. super illo verbo, Quis vestrum habebit amicum, & ibit ad illum media, &c. dicit, O quam dare vult deus: qui se inquietari taliter vult suscitari. O quàm pulsanti gestit occurrere qui sic secreti sui cubilis ipsum enllocauit ad ianuam. O quàm denegare noluit qui sibi etiam deneganti qualiter extorqueretur, ostendit. O quàm dare desiderat: qui dormientibus seruis pulsantis necessitatem solus & primus audit. O quàm misericors: quia quod mandatis dicit probat & informat exemplis. Cum facis eleemosynam: noli tuba canere ante te. Quod ibis ad illum media nocte: parum est. Quod facientis misericordiam nox velabat: quòd largitatem dantis & petentis obtegebat improbitas nisi ad cumulum pietatis velandum ascriberetur etiam somniis. Vnde necnon potuit impetrare quod voluit, &c. Si ergo sic se offert deus nobis dare regiones gentium, scilicet, supernas sedes angelorum. quid torpemus petere: quinimo quid accipere tardamus? Narrat Vale. lib. 1. de Dionysio Siculo. quòd cum pertransiuit per Siciliam, vidit simulachra deorum habentia manus extensas, & in manibus coronas aureas. Quæ omnia ab eis recepit. Et cum argueretur quòd deos expoliabat. Respondit, quòd cum a diis bona precamur: absurdum esse oblata nobis ab eis nolle recipere. Et constat quòd verum dixisset: si ea quæ recipiebat sibi à diis oblata fuissent. Vnde

Terra promissionis significat gloriam æternam.

1.Cor.19.

Glosa.

Dare nobis semper deus paratus est.

Valerius.

Psal.83. Vnde Psal.83. Gratiam & gloriam dabit dominus. Deus deus virtutum: beatus homo qui sperat in te.

1833 Vt custodiant iustificationes eius: & legem eius requirant.

Hic ponitur Dei paternalis eruditio populi sui. Deus enim ad modum patris eos erudiendo incitabat ad virtutes: quandoq; donis & promissionibus: quandoq; verò flagellis & verberibus. Hic antè notat primam partem: quia: scilicet, vt custodiant mandata eius: ideo illos donis alliciendo dedit eis regiones gentium, &c. Hic enim iustificationes & legem intelligit mandata decalogi data in lege quę spiritualiter obseruata, obseruantē iustificāt. *Iustificationes Dei quid sunt.* Nulli enim dubium quòd spes æterni præmij ad obseruationē diuinæ legis inducit. Propter quod. Psal. 118. *Psal.118.* Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum propter retributionem, scilicet æternā quæ Deus est. Si enim propter retributionem temporalem quis obseruaret præcepta diuina iam peccaret: quia temporalem mercedem sinè sibi constitueret. Vel per iustificationes dei duo intellige quibus iustificantur electi, scilicet, aduersitatem temporalem & prosperitatem: vt, scilicet, in aduersis patientia, in prosperis seruetur humilitas. *Aduersitas requirit patientiā prosperitas humilitatem.* Istis enim duabus probantur electi & iustificātur. *August.* Vnde hic ait August. Vos ergo verum semen Abrahę qualiter vti debeatis temporali aduersitate ac prosperitate hic intelligite. Si aduersitates seculi vobis duræ vidētur: Ioseph in carcere, & Christum in cruce cogitate: & Ioseph per carcerem ad dominium ægypti peruenisse: & Christū per crucē super omnia exaltatum fuisse. Si prospera vobis arrident: nō propter ipsa deo, sed ipsis propter Deū vtamini. Nec illa putetis præmium iustis debitum: quæ dat malis & blasphematoribus suis. Sed primum quærite regnum Dei: & hæc omnia adiicientur vobis. Quantum autem ad custodiam diuinorum præceptorum tenemur: vide versi. 1339.

PSALM. CV.

1834 Confitemini domino quoniā bonus, quoniam in seculum misericordia eius.

Iste psalmus hunc habet titulum, Alleloia alleluia. Quid autem dictum sit alleluia: dictum est in titulo psal. præcedentis. Sed hic notandum quòd apud magnos doctores de titulo istius psal. in quo bis ponatur alleluia varia est opinio: dicentibus quibusdam quòd primum alleluia spectat ad præcedentem psalmum: & est finis eius. Secundū verò alleluia est titulus istius psalmi. Vnde dicit generaliter: quòd quandocunq; in titulo alicuius psalmi ponitur duplex alleluia quòd primum spectat ad psalmum præcedentem. Et ista videtur fuisse opinio Hieronym. & Cassiodori. *Hieronym. Cassiodo.* Sed quàm plures alij dicunt: quòd vbicuq; in titulis psalmorum duplicatur alleluia vel triplicatur: totum spectat ad psalmum sequentem. Sicut quandoq; Christus volens affirmare quæ dicturus erat: quandoque ponebat vnum solum amen: sicut quando dixit Petro, Amē dico tibi: tu in hac nocte ter me negabis. *Mar.14.* Quandoque vero duplicabat: & hoc ad maiorem certitudinem: sicut quando dixit Nicodemo. *Ioan.3.* Amen amen dico tibi: nisi quis renatus fuerit denuo. &c. Et tamen certum est: quòd vtrūq; amen ad futurā propositionē spectabat. Et istius opinionis videtur esse August. *August.* Et hanc tenet gl. præsertim quia nulli codices græcorum habent in fine alicuius psalmi alleluia. Ponitur ergo hic duplex alleluia in titulo. Primum pro laude Dei: qua in præsenti laudatur à iustis. Secundum pro laude quæ est in futuro: qua laudatur à beatis secundum modum qui habetur, Apoc. 19. vbi dicitur. *Apoc.19.* Audiui voces in cœlo angelorum multorum dicentium alleluia, &c. Et sequitur, Et iterum dixerunt alleluia. De materia vero psalmi notādum: quòd sicut ecclesia Dei nunc insimul cōtinet bonos & malos: sic & synagoga populi Israel in qua aliqui erant boni & deo deuoti: aliqui verò mali & obstinati. Et secūdum hoc iste psalmus differt à præcedente: quia præcedens agit de populo Israel secundum partem bonorum: nihil agens de malis: sed ostendens dei beneficia eis collata. hic autem psalmus agit de eodem populo: sed secundum partem malorum agens de ipsorum peccatis quibus sępius deum ad iracundiam prouocauerunt. tamen ostendens quòd Deus illis sua beneficia conferebat. Et sic iste psalmus mouet ad confessionem peccatorum: ac etiam laudis diuinę. Agit enim de peccatis malorum: vt ipsos ad cōfessionem peccatorum inducat. Agit etiam de beneficiis diuinis: vt eos ad confessionem laudis diuinæ attrahat. Quibus visis venio ad psalmi diuisionem. Diuiditur ergo psalmus iste in duas partes: quia primò excitat peccatores ad confessionem peccatorum. secundò ad cōfessionem laudis diuinorum: ibi, *Memento nostri domine.* Prima pars subdiuiditur in tres partes: secūdum quòd ex tribus nos ad cōfessionem peccatorum induxit, scilicet, primò ratione diuinæ bonitatis: quæ veniam vult dare. secundò ratione diuinæ potestatis: quæ culpam potest delere: ibi, *Quis loquetur.* tertiò ratione diuinæ æquitatis: quæ culpam habet punire: ibi, *Beati qui custodiunt.* Primò ergo induxit ad confessionē peccatorum ratione diuinæ bonitatis: quæ tanta est quòd pœnitētibus semper veniam præstat. Et hoc proponit: dicens, *Confitemini domino quoniam bonus.* Bonitas enim iudicis: qua cunctis suum defectum cognoscētibus dispositus est veniam dare: reos ad sui reatus confessionem inducere debet. *Bonitas Dei ad confessionem inducit.* Propter quod ad Ro.2. dicit Apostolus. An diuitias bonitatis illius contemnis: an ignoras quòd benignitas Dei ad pœnitētiam te adducit? Vbi ait gl. *Glosa.* Copiosa est bonitas Dei quæ multa peccantibus bona ministrat: blandiens vt ad pœnitētiam adducat. Copiosa est patientia Dei: quæ tot & tanto peccantes sustinet: & non cito eos punit: sed per multa tempora peccatores expectat ad pœnitentiam. Hanc ergo bonitatem Dei nobis vt confiteamur proponit nunc Psalm. dicens, *Confitemini domino.* Et ideo subdit: *quoniam bonus, &c.* Notandum tamen quòd vt confessio peccati veniam mereatur: multas cōditiones debet habere, scilicet, debet esse iusta, propria, plorans scelera. vide ver. 1667. Secundò debet esse propria: aliorum tacēs crimina. vide ver. 1691. Tertiò debet esse vera: vt falsa omittantur omnia. *Confessio debet nulla falsa dicere.* Quod hic ostendo. Nulla enim causa licet in cōfessione mentiri: vel scienter falsum dicere. Confessio enim inducta est; vt animam à peccatis viuificet. quod mendaciu facere non potest: quinimo ipsius animæ vitam occidit. Sapien. 1. *Sapien.1.* Os quod mentitur occidit animam. Et ideo præcipitur. 2. Paral. 20. *2. Paral.20.*

Voce consona confitemini domino. Vox enim cōsona dicitur quæ conscientiæ concordat & menti, &c. Ad confessionem ergo ex dei bonitate & misericordia Psalmi. cunctis peccatores prouocans: ait. *Confitemini domino quoniam bonus, &c.* Vbi gl. Hoc dicit: ne pro culpa commissa quis terreatur & ne desperet: sed misericordiam Dei poscat. *Quoniam in seculum misericordia eius*, id est, vsq; in finem seculi est misericordia eius: quæ miseris exhibetur: veniam dando peccatorum: quæ solùm in præsenti seculo præstatur.

1835 Quis loquetur potentias domini: auditas faciet omnes laudes eius?

Potestas Dei ad ...cās peccata est infinita.

Hic peccatores inducit ad confessionem ratione diuinæ potestatis: quia solus ipse potest peccatis veram dare veniam. Cum enim (vt ait August. super Ioan. maius sit totum peccatorem iustificare quàm totum mundum creare. & nulla creatura possit totum mundum creare: consequens est ergo quòd nulla creatura potest peccatorem iustificare. quia ad peccatum tollendū requiritur potestas infinita: cū ratione obiecti infiniti præoffensi peccatum sit malitiæ infinitæ. Hāc ergo summam dei potestatem admirans hic Psalm. dixit. *Quis loquetur potentias domini*? quasi dicat, nullus hominum ad hoc sufficit. Et dicit in plurali potentias: quamuis vna sola potentia sit in deo: sicut vna essentia propter plures effectus illius potentiæ: sicut cum vna sola sit in Deo voluntas: in plurali tamen quandoq; dicitur Psal. 110. Magna opera domini exquisita in omnes voluntates eius. Verum quia multotiēs reperitur quòd Christus tollit peccata mundi: etiam quòd sacerdotes possunt à peccatis ligatos soluere. quomodo ergo solus Deus habet potestatē dimittendi peccata? Notādum ergo quòd peccatum multis modis tolletur, scilicet, impetratiuè: & sic quilibet homo iustus potest dispositiuè: & sic peccator seipsum potest soluere satisfactiuè: & sic solus Christus. iustificatiuè: & sic solus Deus. De hoc vide versic. 1445. Ad intelligendum autem clarius quomodo sola Dei potētia a vinculo peccati peccatorem soluere potest: est notādum quòd peccator triplici vinculo tenetur ligatus, scilicet, Primo vinculo culpæ. Ipsa enim peccata sunt quædā vincula quibus ligatur anima: & in diaboli potestate ligata tenetur. Prouerb. 5. Iniquitates suæ capiunt impium? & funibus peccatorum suorum cōstringitur. Et Sapien. 17. dicitur, quòd iniqui vinculis tenebrarum compediti sunt. Secundo ligatur vinculo pœnæ æternalis ad quā ratione peccati obligatur: quia eo ipso quòd quis mortaliter peccat: iudicio Dei iusto æternæ pœnæ obligatus manet. Vnde in epistola Iudæ dicitur: quòd iudicium magni Dei vinculis æternis sub caligine reseruauit. Tertiò ligatur vinculo pœnæ temporalis: quia anima existens in peccato: eo ipso punitur temporaliter: dum per remorsum conscientiæ semper stimulatur: & pro tunc bono gratiæ priuatur. Vnde peccatori dicitur, Fili hominis data sunt super te vincula & ligabunt te. Secundum ergo ista ad declarandum præsentem difficultatem dico aliqua. Primò quòd sola diuina potestas animam a vinculo, culpæ potest soluere. Probatur, quia ille solus potest vinculum culpæ soluere qui animæ gratiā infundere potest: quia culpa non tollitur sine gratia: sed hoc potest solus Deus: sed solus Deus gratiam potest infundere: vt dicit magister lib. 3. dist. 27. Et lib. 4. dist. 18. dicit: quòd solus Deus animam à morte culpæ resuscitat: ac pulsis interioribus tenebris & maculis: animam illuminat & mundat qui solus animæ faciem lauat. Et secundum hoc: dico quòd sacerdotes non possunt soluere vinculū culpæ. quod probo: quia nō possunt soluere animam contritam: quia iam soluta est: nec non contritam: quia contradictionem implicat. Secundum quòd solus Deus & homo potest soluere à vinculo pænę æternæ. patet, quia debitum ęternæ pænæ est inseparabile à culpa mortali: quia omnis existens in mortali culpa: est debitor æternæ pænæ: & ecōtrariò. Vnde eo ipso quòd vinculum culpæ soluitur: soluitur etiam vinculum æternæ pænæ: & ecōtrariò. & ideo sicut solus Deus potest primum: sic solus Deus potest & secundum. Statim enim soluta culpa: pæna ęterna in temporalem mutatur. Tertiū dico quòd nō solum Deus potest soluere à vinculo temporalis pænæ: sed etiam sacerdotes quibus hoc ipse concessit. Vbi sciendum quòd postquam anima per ipsum Deum soluta est à culpa: & debitum pænæ æternæ in temporalem pænam cōmutatum: tunc si peccatoris contritio fuerit tanta vt æquipolleat pænæ temporali debitæ pro culpa soluta: tunc virtute contritionis anima soluitur a toto debito illius pænæ: vt ostendit magister lib. 4. dist. 20. Si autem contritio nō fuerit tanta quòd sit æquiualens toti illi pænæ temporali debitæ: tunc illius pænæ parte in qua illa pæna excedebat contritionem: anima remanet obligata ad ipsam tolerādam hic, vel in purgatorio. Et a tali vinculo pænæ possunt sacerdotes soluere virtute clauium. Sic ergo sacerdotes soluunt, dum totam illam pænam aut partē dimittunt. Ex quibus patere potest: quāta sit potestas domini remittentis culpam, de qua nunc dicit. *Quis loquetur potentias domini.* Sequitur. *Auditas faciet omnes laudes eius.* Hoc duobus modis exponitur. Primo modo: vt sit sensus quòd sicut nullus sufficit loqui & declarare potestatem Dei: sic nec ipsum tantum laudare quantum dignus est laudare: quia maior est omni laude. Secūdo modo exponitur: vt sit sensus. Quis omnes laudes eius auditas faciet: Et tunc per laudē eius intellige pręcepta eius: quæ quis faciendo laudat Deum. Et tūc est sensus: quòd ille solus poterit loqui potentias domini, id est, dignè laudare Deum qui facit omnia eius præcepta, scilicet, data à Deo & à populo audita.

Nota totū de solutione peccati.

Ligatur peccator multipliciter.

Prouerb. 5. Sapien. 17.

Ezech. 3. Peccatorem qu... deus soluere potest: & qualiter sacerdos.

Ecclesi. 43.

Beati qui custodiunt iudicium, & faciunt iustitiam in omni tempore. 1836

Hic inducit ad cōfessionē ratione diuinæ iustitiæ. Vbi nota quòd tanta ac talis est diuina iustitia ꝙ peccatum cōmissum nūquam impunitū dimittit: vnde oportet ꝙ peccator vel seipsum puniat in præsenti per pęnitentiā: aut Deus illū puniet in futuro: vt habetur de pæni. dist. 1. si peccatū. sic igitur ad diuinam iustitiā spectat peccatū punire. Sed ille qui peccatum suū punit in præsenti: ex toto à peccato liberatur: & sic post hanc vitā beatificatur. Ille autē qui in præsenti per pænitētiā nō vult seipsum pro peccato punire: in futura vita Deus ipsum ęternaliter punit. Et hoc est qđ hic ait Psal. *Beati qui custodiūt iudicium.* s. seipsos hic puniēdo. Sed quia non sufficit commissa punire peccata: nisi in posterum homo à peccatis caueat, diuina adimplendo præcepta. ideo subdit, *Et faciunt* iustitiam. Nam facere iustitiam est facere opera iusta. Item quia

Peccatū impunitum esse non potest.

De penitentia dist. 1.

non

non sufficit semel pænitere, nisi contritio de peccato perseueret: similiter non sufficit facere iustitiam ad tempus, & postea dimittere: ideo quo ad ista duo subdit, *In omni tempore*. Sic ergo beati qui iudiciũ custodiunt omni tempore: beati qui faciũt iustitiã omni tempore. Cum ergo confessio sit pars pænitentiæ: sequitur quòd ratione diuinæ iustitiæ quis peccata debet confiteri. Sed forte dices, Nunquid semper oportet pænitere de peccato & semper confiteri: quia dicit, in omni tempore? Respondeo: quòd ly, in omni tempore, refertur ad omne tempus quo quis se peccato videt implicari. Semper enim debet displicentiam habere de peccato, & confessionis propositum. Displicentia autem debet perseuerare, etiam post commissum peccatum. Confessio autem peccato sacramentaliter remisso necessitatem nõ habet: nisi in certis casibus. Vbi notandum quòd confessio debet esse integra. Sicut enim multis obnoxius pro quorum quolibet morti est iudicatus: vt puta propter homicidium, furtum, adulterium &c. fatue & vane supplicaret veniam de aliquo illorũ & non de aliis: vel de omnibus vno illorum excepto: quia sic etiã mortem non euaderet. Sic etiam pluribus peccatis mortalibus implicatus: pro quorum quolibet mortem meretur æternam: vane de illis confitetur vno illorum retento &c. Sed dices. Nunquid omni tempore quis habens conscientiam peccati mortalis tenetur confiteri, scilicet, habita opportunitate? Respondeo quòd sic. versi. 1632.

Quæstio.

Quæstio.

1837 Memento nostri domine in bene placito populi tui: visita nos in salutari tuo.

Visitatio dicitur Christi incarnatio.

Hic consequenter nos inducit ad confessionem laudis. Vbi aduerte quòd omnis qui postulat dei gratiam: eo ipso laudat deum & ipsi confessionem laudis offert: quia hoc ipso confitetur ipsum esse gratiarum dominũ. Ideo ista tria facit: quia deum laudando primò dei precatur gratiam. Secundò suam confitetur malitiam: ibi, *Peccauimus*. Tertiò se totum ad diuinam confert misericordiam: ibi. *Saluos nos fac*. Quantum ad primum sciẽdum quòd gratia peccatoribus facta est per Christum. & ideo vt humanum genus gratiam consequatur iste petit Christi incarnationem ad duo. Primò vt ipsa visitemur. Secundò vt ipsa peccatores iustificentur: ibi, *Ad videndum*. Quantum ergo ad primum nota quòd Christi incarnatio dicitur humani generis visitatio. Lu. 1. Per viscera misericordiæ dei nostri: in quibus visitauit nos oriens ex alto. Quæ visitatio fuit eius incarnatio. Vnde Chry. super Luc. ait. Zacharias dum deum benediceret, visitationẽ dicit esse factam ab ipso deo erga populum suum: siue materiales Israelitas quis velit accipere. Venit enim ad oues quæ perierant domus Israel: siue spirituales, id est, fideles qui digni fuerunt hac visitatione efficaciter erga se diuinam prouisionem facientes. Hanc ergo visitationem pro adipiscenda gratia diuina sancti patres postulabant: dicentes, *Memento nostri domine &c.* Notandum ergo quòd ideo Christi incarnationem petit: vt eius populus sit in dei beneplacito. Pro quo sciendum: quòd beneplacitum dei est in multis virtutibus: quæ per Christi incarnationem nobis fuerunt exhibitæ. Nam beneplacita sunt deo, scilicet, stabilis credulitas: humilis synceritas: gracilis benignitas: præceptorum obseruatio: deuotorũ habitatio: filiorum deprecatio. Sed ista omnia nobis attulit Christus per suam incarnationem. Primo fidem docẽs se verum deum & hominem: dicens. In deũ creditis: & in me credite. Secũdo humilitatẽ, quia humiliauit semetipsum &c. propter quòd dicit. Discite à me. &c. Tertiò benignitatem. Mat. 5. Beati misericordes. & Luc. 6. Estote misericordes: sicut pater vester. &c. Quarto obedientiam. Ioan. 4. Meus cibus est vt faciam voluntatem. &c. Quintò deuotorum &c. dicens. Ego in medio vestrum &c. Sextò orationem: dicens. Orate pro persequentibus &c. Ad propositum ergo sciẽs quòd omnium istarum virtutum Christus exemplum nobis erat daturus: vt in ipsis ecclesia sit in dei beneplacito: ipsum Christum incarnari postulat dicens. *Visita nos domine in salutari tuo*, id est, in Christo qui salutare dei dicitur. Luc. 1. Exultauit spiritus meus in deo salutari meo. Et ad quid? vt populus tuus dictis virtutibus sit in beneplacito tuo. Vnde hic ait Glosa. *Memento nostri in beneplacito populi tui*, id est, vt simus de numero illorum in quibus beneplacitum est tibi. Et per quem modum precor memento nostri, subdit, *Visita nos in salutari tuo*, id est, in Iesu, quem sequentes erigimus beneplacentes tibi.

Beneplacitũ dei est in multis virtutibus.

Phil. 2. *Mat. 5.* *Luc 6.* *Ioan. 4.* *Luc 22.* *Mat. 5.* *Luc. 1.*

Ad videndum in bonitate electorum tuorum: ad lætandum in lætitia gentis tuæ, vt lauderis cum hæreditate tua. 1838

Hic consequenter postulat: vt per Christi incarnationẽ peccatores iustificentur, id est, a peccatis purgentur per gratiam: vt Christum videre mereantur. Nullus enim nisi iustificatus Christum videre potest saltem meritoriè. Mat. 5. Beati mundo corde, quoniam ipsi deum videbunt. Aduertẽdum ergo quòd hic tria nomina ponit: cum quibus omnes ante deum esse cupit: & tria verba illis adiungit. Primum nomen est, *Electorum*. Secundum. *Gentis tuæ*. Tertium, *Hæreditate tua*: quæ tria idem significant: sed diuersis respectibus, scilicet, beatos deum facialiter contemplantes. Qui dicuntur electi ratione æternæ prædestinationis. Eph. 1. Elegit nos ante mundi constitutionem, vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius. Et iste actus electionis est solum ex parte dei: nullum bonum vel meritum præsens vel futurum supponens in electo. Vnde ibidem ait Glosa. Ne quis ergo putet animas cum deo fuisse æternas: & tunc aliquid meruisse iuxta errorem illorum: qui ante hæc visibilia dicunt fuisse animas sanctas: & ideo tunc fuisse à deo electas. Sed aperte ostendit hoc falsum esse dicens. Elegit nos ante mundi constitutionem. Quomodo autem eligeret illos qui nondum erant: nisi prædestinando? Elegit ergo prædestinans nos. Et sicut non elegit nos tunc eo quòd sancti essemus: ita nec ideo quia sancti futuri eramus. Sed potius elegit nos ad hoc vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius, scilicet, in tempore gratiæ. Non ergo quia futuri eramus sancti: sed vt essemus sancti. Ideo quippe tales futuri eramus: quia ad hoc ipse nos elegit prædestinans vt tales per gratiam eius essemus. Sed Pelagianus veritati resultans ait, Præsciebat deus qui futuri erant sancti, & immaculati per liberum voluntatis arbitrium. Et ideo in sua præscientia quales futuros esse præsciuit: elegit in-

Electio domini est causa meritorum.

quit antequam essent: prædestinãs filios suos quos futuros sanctos præsciuit esse, non fecit nec se facturum: sed ipse futuros esse præuidit. Quem confutat Aposto. dicens. Vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius, id est, vt eum conspiciamus, Ex quibus apparet quòd sancti dicuntur electi ratione æternæ prædestinationis: ad hoc vt sint sancti & immaculati: in qua sanctitate deum facialiter videre possint. Et ideo huic nomini electorum addidit Psal. hoc verbum videre dicens, *Ad videndum in bonitate electorum tuorum*, Glo. id est, ad videndum te in bonitate quam præstas electis tuis per gratiam tuam. Et hoc potest intelligi de visione fidei & de visione dei faciali. Per hoc ergo nihil petit psal. in persona aliorũ à deo: nisi vt sit de numero electorũ. Sed quia diuinitas sine gaudio & lætitia videri non potest: vt ait magister lib. 4. dist. vlti. Cum enim obiectum voluntatis sit bonum: & ibidem intellectus conspiciat rationem omnis bonitatis: ideo impossibile est voluntatem clare deum videre: & non delectari in obiecto suo ipsum totaliter satiantem. Ideo subdit psal. secundum nomen cum verbo delectationis dicẽs. *Ad lætandum in lætitia gentis tuæ*. Vbi aduertendum quòd electio præcedit meritum electi: vt dictum est: immo est causa omnis operationis meritoriæ. Vnde ipsa electio æterna facit postea electos in vita ista bene operari per gratiam. Et ratione istius operationis diuinæ dicuntur gens dei: nam gens dicitur à generando. Illi ergo dicuntur gens dei: qui generant & faciũt opera dei. Et quia opera dei semper fieri debẽt cum lætitia: ideo ait ad lætandum in lætitia gentis tuæ. Quia meritorie nullus bene potest operari: nisi complacenter operetur. vide versicu. 1792. Et sic psal. dicẽs: *Ad lætandum in lætitia gentis tuæ*, nihil aliud petit: nisi post electionem diuinam sit generans opera dei, scilicet, meritoria hilariter. Sed quia quilibet generans opera meritoria complacet eis, & condelectatur: aliter virtuosè non ageret: quòd totum ad laudem dei procedit, quia sicut per omne malum opus deus inhonoratur quantum est ex parte peccantis: sic per omne opus bonum deus honoratur & laudatur. Ideo subdit tertium nomẽ cum verbo laudationis dicens, *Vt lauderis hæreditate tua*. Hæreditas dei vocantur sancti in patria qui deum habent: & deum possident. sicut filius hæres patris dicitur, bona paterna possidens. psal. 46. Elegit nobis, id est, nobis hæreditatem suam. Sunt ergo sancti hæreditas dei: vt veri filij in patria. Sancti autem hæredes dei in patria semper deum laudant: semper gratias agunt. Psal. 83. Beati qui habitant in domo tua domine: in secula seculorum laudabunt te. Et sic psal. dicens: *Vt lauderis cum hæreditate tua*: nihil aliud petit: nisi vt post generationem bonorum operum perueniat ad diuinam hæreditatem, scilicet, ad possessionem æternæ gloriæ: vbi sine fine gratias agendo diuinis laudibus insistat. Psal. Benedicam dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo.

Gens dei dicuntur electi.

Hæreditas dei, scilicet, sancti semper laudãt deum. Psal. 46.

Psal. 83.

1839 Peccauimus cum patribus nostris: iniustè egimus, iniquitatem fecimus.

Hic psal. vt dignius possit deo confiteri confessione laudis: sciens quòd non est speciosa laus in ore peccatoris: sua & patrum peccata confitetur: vt illorum acquirat veniam. Et quia ingratitudo beneficiorum receptorum est circunstantia omne peccatum aggrauans: ideo ad ostendendum peccatorum suorum & patrum grauitatem confitendo peccata patrum: narrat enim hoc beneficia eis à deo collata quibus fuerunt ingrati. Et diuiditur in tres partes. Quia primo confitetur peccata quæ fecerunt in Ægypto. Secundo quæ fecerunt in deserto: ibi, *Cito fecerunt*. Tertiò quæ fecerunt in terra promissionis: ibi, *Et destruxit in labiis*. Prima in duas: quia primò confitetur ipsorum infidelitatem. Secundò circunstantiam beneficiorum aggrauãtem: ibi. *Et saluauit eos*. Prima pars diuiditur in partes tres: secundum quòd tria peccata narrat, Primum fuit infidelitatis. Secundum fuit ingratitudinis. ibi, *Patres nostri*. Tertium fuit contradictionis, ibi, *Et irritauerunt*. Quantum ad primum sciendum quòd quamuis filij Israel primò credidissent Moysi dicenti eis, quòd deus ipsos volebat liberare de Pharaonis seruitute: vnde dicitur Exode 4. Credidit populus. audierunt quòd dominus visitasset filios Israel & respexisset afflictionem eorum: & proni adorauerũt, Tamen satis cito post increduli sunt effecti. Quia cum Moyses dixisset Pharaoni ex parte dei: vt dimitteret populum eius: propter quod indignatus Pharao præcepit vt filij Israel magis grauarentur in operibus suis: statim infideles effecti: murmurauerunt contra Moysen & Aaron dicentes eis. Videat dominus & iudicet: quoniam fœtere fecistis odorem nostrum coram Pharaone, & seruis eius: & præbuistis gladium ei, vt occideret nos. Istud ergo peccatum infidelitatis, quia oppressi nouiter amplius crediderunt quòd moyses eos decipisset: & infideles deo per consequens fuerunt: commemorans psal. ait, *Peccauimus cum patribus nostris*. Increduli enim tunc fuerunt, non solum patres antiqui, sed etiam filij eorum. Vnde hic in persona filiorum loquitur psal. dicens, *Peccauimus &c.* Et attẽde quòd tunc peccauerunt contra deum, & contra proximum: quia non crediderunt verbis dei dictis per Moysen: & per consequens reputauerunt Moysen deceptorem. Vnde hic ait glo. Iniustè egimus quantum ad deum: iniquitatem fecimus quantum ad proximum. Sed statim oritur dubium, Isti confitentur peccatum parentum, dicentes, *Peccauimus cum patribus nostris*, id est, sicut patres nostri. Sed nunquid licitum est aliena peccata confiteri: cum tamen dicatur. Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meã domino. &c. Respondeo: quòd quamuis aliena peccata quis nõ debeat confiteri in excusationem sui criminis: quãdoque tamen licet ratione declarationis peccati proprij. vt dictũ fuit ver. 1691. Et sic est in proposito. Non enim est verisimile, quòd omnes de populo Israel illa verba infidelitatis dixissent Moysi: qui erant fere sexcenta milia: sed principalis patres aliorum. Erat ergo manifestũ peccatũ infidelitatis patrum: sed peccatum filiorum qui erant imitatores in hoc patrum ipsorũ, occultum manebat. Declarãtes ergo occultum peccatum ipsorum: inducũt peccatum publicum patrum: declarantes se eodem modo peccasse. Et hoc licet. Dicunt ergo. *Peccauimus cum patribus nostris*, id est, secundum glo. peccauimus sicut patres nostri.

Infideles fuerunt patres & filij Iudeorũ deo & Moysi.

Exo. 5.

Psal. 31.

Peccatum alterius ratione declarationis cõfiteri licet.

Patres nostri in Aegypto nõ intellexerũt mirabilia tua: non fuerũt mores multitudinis misericordiæ tuæ. 1840

Hic

Hic ponit secundum ipsorum peccatum; quod fuit ingratitudinis. Quamuis enim peccatum ingratitudinis inter alia sit maximum: tamen habet certas partes, inter quas obliuisci de receptis beneficiis est grauius. vt dictũ fuit ver. 1291. Isto peccato peccauerũt patres antiqui: quia non fuerũt memores multitudinis misericordiæ dei. Vbi notandum, quòd in Ægypto deus multa mirabilia ostendit populo suo: quia in decẽ plagis quibus totam terram Ægypti percussit: nulla illarum tetigit filios Israel: nec terrã Gessen in qua illi habitabãt: quòd in manu potenti eos de seruitute liberauit. Quamuis enim illa mirabilia oculata experientia vidissent, illa tamen non intellexerunt, scilicet, quid per illa deus vellet significare. Verbi gratia. Prima plaga fuit, conuersio aquæ in sanguinem. per quam vult significare, quòd per ea quæ peccat quis, & punietur. Et ideo, quia Pharao occidens pueros Iudæorum ipsorum sanguinem sparserat: ideo in pœnam ipsorum, potum sanguinis dedit eis. Et sic de aliis. Omnia enim solum literaliter accipiẽtes, sensum spiritualem quem in eis operabatur spiritus sanctus non intelligebant. Et sic quãtum ad intellectum defecerunt non intelligentes per illa mirabilia significata. Etiã quo ad mirabilia eis promissa, per quæ æterna præmia significabantur: quæ tamen omnia solum temporalia intelligebant. Vnde glo. *Non intellexerunt mirabilia tua*, id est, quid per illa eis dare velles, scilicet, non temporale: sed æternum bonum quod per patientiam expectatur. Et ideo ipsi peccatores murmurauerũt: temporalibus bonis fallacibus & fugacibus beati volẽtes. *Et non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ*, id est, multorum mirabilium alias miraculorũ quæ pro ipsorum liberatione in Ægypto fecisti: vt saltẽ illa temporaliter recolentes: potestate quam experti fuerãt se ab inimicis liberandos sperarent. Talia enim hic debent memorari: quia ipsorum memorari post mortem non proficit. versi. 58. Hic autem beneficiorum dei memorari nobis magnam cõfidentiam parit. versi. 695. 715. 1230. 1268. Sed attende quòd memoriam beneficiorũ dei multa impediũt. 1316.

Præmia æterna per tempo-ralia bona significantur.

1841 Et irritauerunt ascendentes in mare, mare rubrum.

Hic ponit peccatũ eorum cõtradictionis: quo, scilicet, deum ad iracundiam prouocauerunt, dicens, *Et irritauerunt*. Nam irrito, as. quãdoque idem est quòd prouocare: quandoque vero idem quòd rem promissam non obseruare. vide ver. 1533. Hic autem accipitur pro prouocare: quia suis cõtradictionibus deum ad iracundiam prouocauerunt, quando mare intrare debebant. Nam vt habetur Exod. 14. Cùm eduxisset Moyses populum de Aegypto castra posuerunt supra mare: Pharao autem dolens quòd illos emiserat, dixit Aegyptiis. Quid facere voluimus, vt dimitteremus Israel ne seruiret nobis? Tulitque omnes currus ad prælium aptos, & omnes duces exercitus, & per consequens totum exercitum suum. & persecuti sunt filios Israel existentes supra mare. Cum appropinquasset Pharao, leuantes filij Israel oculos viderunt Aegyptios in graui multitudine contra se venientes: & timuerunt valde, & clamauerunt contra dominum: & contra Moysen dicentes, Forsitan non erant sepulchra in Aegypto: ideo tulisti nos vt moreremur in solitudine? Quid hoc facere voluisti, vt educeres nos de Aegypto? Nonne melius erat nobis seruire Aegyptiis quam mori in solitudine? Ecce ergo quomodo obliti sunt mirabilium quæ dominus fecit in Aegypto: & contradicendo verbis Moysi, deum ad iracundiam prouocauerunt. sed Moyses suis orationibus deũ placauit. Hanc ergo contradictionem notans psal. dicit, *Et irritauerunt ascendẽtes in mare*. quia, scilicet, erant supra mare castra metati. Vnde glosa. ait. Hæc est irritatio facta, cum egredientes de Aegypto peruenerunt ad mare rubrum: vbi erant conclusi. quia ex vno latere mons nimis arduus, & nemini ad transeundum peruius. ex alio latere erat mare rubrum: & à dorso erant insequentes Aegyptij. vnde cœperunt grauiter murmurare obliti potentiæ dei. Sed tunc mare ante eos diuisum est in duodecim diuisiones, sicut erant duodecim tribus. Et adhuc tantum formidantes & increduli deo: nullus ausus erat intrare mare. Sed Aminadab princeps in tribu Iuda, fuit primus qui cum quadrigis suis, & tribu sua intrauit mare per vnam diuisionem: post quẽ aliæ tribus sequentes eum intrauerũt mare, quælibet per viam suam. Et propter istam probitatẽ, tribus Iudæ quæ prior mare intrauit, illa tribus meruit dignitatem regiam & principatum super omnes alias. Quod aliæ tribus postea videntes, turbatæ sunt: quasi dicat. Quare ego non primo intraui mare sicut fecit Aminadab princeps tribus Iudæ: & sic obtinuissem principatũ: Et hoc est quod dicitur ar. Cãtico. 6. Anima mea turbauit me propter quadrigas Aminadab, scilicet, primò mare transeuntes. Et nota quòd illud mare quod transierunt filij Israel, dicitur mare rubrum: non quia aqua eius sit rubra; sed quia terram rubram habet in littore. Per hoc enim mysticè denotantur aliqui, qui videntes se persequi ab Aegyptiis, id est, dæmonibus: timent intrare mare pœnitentiæ &c.

Exod. 14.

Iuda tribus quare meruit regnum.

Cantico 6.

Rubrũ mare dicitur propter terrã rubram.

Et saluauit eos propter nomen suum: vt notam faceret potentiam suam. 1842

Nunc describit circunstantiam beneficiorum aggrauantem. Duo autem beneficia tunc eis collata describit. Primum fuit populi Israel salutatio. Secundum fuit persecutorum submersio, ibi, *Operuit aqua*. Circa primum, scilicet, circa ipsorum liberationem tria facit. quia primò ponit saluationis motiuum. secundò saluationis modum, ibi, *Et increpuit*. tertiò saluationis effectum, ibi, *Et saluauit eos*. Quantum ad primum ostendit, quòd causa quare deus ipsos liberauit: non fuit ipsorum meritum: immo merebantur oppositum: quia visis tot mirabilibus, adhuc non sperantes ipsum irritauerunt. Sed tota causa fuit diuina bonitas: quæ non obstante tanta ipsorum ingratitudine, propter seipsum illos saluauit, propter quod dicit, *Et saluauit eos propter nomen suum*, scilicet, inter gentes magnificandum. Nonne etiam vsque hodie magnificatur nomen domini, dum audimus quòd gentem tam incredulam & obstinatam deus sola sua pietate saluauit, ipsorum meritis contradicentibus. Ex hoc enim apparet bonitas dei: quia contradicentibus meritis saluat. Apparet etiam potentia dei: quia tam miraculosè contra omnem modum naturalem saluat quos vult. Vnde subditur: *Vt notam faceret potentiam suam*. quæ, scilicet, maximè parcendo peccatis manifestatur: quia maius est impium iustificare, quam totum mundum

Saluat deus tripliciter. creare. Nota autē quòd deus saluat aliquos tripliciter. Primò quosdam propter ipsorũ merita: quia, scilicet, fides ipsorum saluationem meretur. Sic fides & pœnitentia Magdalenæ, sibi meruit saluationem. *Luc.7.* Lu.7. Fides tua te saluā fecit: vade in pace. Fides enim eum lachrymis saluationem meretur. *Ambrosius.* Vnde Ambr. super Lu. Ingressus domum Pharisei discubuit. Et ecce mulier quę erat in ciuitate peccatrix, &c. Sic & tu si vis à Christo saluari, desle. & post peccati pænitentiam vbicũque audieris Christi nomẽ, accurre. In cuiuscunque interiorem domum Iesum intrasse cognoueris in penetrabilibus recumbentem, accurre ad pedes. hoc est: vel extremam partem quære sapientiæ. lachrymis confitere delicta. Et fortasse ideo non lauit pedes suos Christus: vt eos nos lachrymis lauemus: *Lachrimarū vtilitas.* Bonę lahrymę, quæ non solum nostrum possunt lauare delictum: sed etiam verbi cæleſtis rigare veſtigium: vt gressus eius in nobis exuberent. Bonæ lachrymæ, quæ non solum merentur saluationem peccatorum: sed etiam iustorum refectionē. Sic enim ait Christus mulieri Emorroisse. Fides tua te saluam fecit, &c. Secundo saluat aliquos meritis aliorum: vt in fide parentum saluantur paruuli baptisati. *Mar.2.* Vnde de paralytico, quem portantes non habentes modum quo ipsum possent inferre: ipsum submiserūt per tegulas ante Iesum. dicitur, Cum vidisset autem Iesus fidem illorum: ait paralytico. Fili, dimittuntur tibi peccata tua &c. *Beda.* Vbi ait Beda, Intuendum sane quanti propria cuiusque fides apud deum valeat: vbi tantum valuit aliena, vt totus homo repente interius exteriusque tam saluatus exurgeret: aliorumque merito illi relaxarentur errata. Et ad istum sensum loquitur Apostolus. *1.Cor.7.* 1. Corinthios 7. dicens, Sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem: & sanctificata est mulier infidelis per virum fidelem. *Aduersa diuersis causis proueniunt.* Tertio saluat aliquos absque omnibus cuiuscunque meritis, solum propter gloriam nominis sui. Sic enim dixit de cæco nato, & de Lazaro. *Ioan.9. Ioan.11.* Hæc infirmitas non est ad mortem: sed pro gloria filij dei. Ex talibus enim liberationibus inopinatis, nomen dei magis honoratur: & eius potestas magis cognoscitur. *Gre.1.moral. ca.9. In præfatione.* Vnde Gregorius ait. Alia est percussio qua peccator percutitur, vt sine retractatione puniatur. alia qua peccator percutitur vt corrigatur: alia qua quis percutitur, non vt præterita corrigat: sed ne ventura committat: alia per quam nec præterita culpa corrigitur, nec futura prohibetur: sed dum inopinata salus percussionem sequitur: saluātis virtus cognita, ardentius amatur. Et sic fuit in proposito: quoniam dum filij Israel inter mare & hostes essent conclusi, desperantes euadere, dum fuerunt per deum liberati: gratias nomini domini magis egerunt, dicentes. *Exo.15.* Cantemus domino &c. Et hoc hic notans psal. ait, *Psal.78.* *Et saluauit eos propter nomen suum &c.* Sic & nos petamus dicentes, Adiuua nos deus salutaris noster. &c..

1843 Et increpuit mare rubrum, & exsiccatum est: & deduxit eos in abyssis sicut in deserto.

Hic ostendit modum, quo tunc eos saluauit, scilicet, mare exsiccando. Modus enim quo mare meabile fecit eis, *Exo.14.* habetur Exode 14. Dum essent filij Israel conclusi inter mare ab vna parte, & hostes ab alia, & montes ab alia: sic quòd eis non pate- A bat modus euasionis: dixit dominus ad Moysen, Eleua virgam tuam supra mare: & diuide illud vt gradiantur filij Israel in medio maris per siccum. Quod cum fecisset moyses, abstulit dominus mare flante vento vrēti tota nocte: & vertit in siccum. Diuisaque est aqua, & ingressi sunt filij Israel per medium maris sicci. Erat enim aqua quasi murus à dextris eorum & sinistris. Et sic mare trāsierunt. *Glosa.* Vt enim ait glo. t35. Sicut duodecim erant tribus, ita duodecim diuisiones fecit in mari, vt quælibet tribus suam viam haberet: vt vna tribus aliam non impediret: & sic citius transirent. Et istum modum recolens psal. ait, *Increpuit mare &c. Et deduxit eos in abyssis sicut in deserto.* In abyssis, non quòd ipsi irent per aquas: sed inter aquas quæ erant altissimæ ab B omni latere ipsorum. *Baptismus per mare figuratur. Origenes.* Iste modus liberationis mysticē figuram gerit baptismi quo liberamur ab Ægyptiis persecutoribus. vt deducit Origenes super Exode dicens. Iubetur Moyses virga percutere mare vt ingrediente populo dei cedat: & aquæ quæ timebantur, dextera læuaque murus effectæ: quæ non solùm perniciem nesciāt: sed etiam munimen exhibeant: soliditatem recipit liquor, & solum maris arescit in puluerem. Bonitatem creatoris intellige si voluntati eius obtemperes: si legem eius sequaris, elementa tibi contra naturam compellet seruire. Audiui à maioribus traditum, quòd singulis tribus singulę aquarum diuisiones factę sunt & propria vnicuique via. Quod ostenditur, eo quòd dicitur: Qui diuisit mare rubrum in diuisiones. *Psal.135.* C Apostolus autem baptismū in Moyse constitutum: dicit in nube & in mari: vt & tu qui in Christo baptizaris in aqua & spiritu: scias te insectari Ægyptios: & ad seruitium eorum reuocare rectores, scilicet, mundi: & spirituales nequitias quibus ante seruisti. Sed cum descendis in aquam, euadis incolumis: & nouus ascendis: peccatorum sordibus ablutis: paratus ad cantandum nouum canticum. Ægyptij insequentes submerguntur in abyssum: quia peccata omnia in aqua necantur. Et ad eundem sensum huius maris transitum inducit *Isidorus.* Isidorus dicens. Mare rubrum baptismum Christi sanguine consecratum significat. Hostes à tergo sequentes cum rege suo moriuntur: quia peccata præterita in baptismo delentur, & dyabolus suffocatur. D Premunt Ægyptij vsque ad mare, & peccata vsque ad baptismum. Post transitum maris cantat populus submersis hostibus & fideles de lauacro ascendentes exstinctis peccatis, hymnum decantat, dicentes, Cantemus domino gloriose. Vel per istud mare intellige sacramētum pænitentiæ. vt dictum est. ver. 1015. *Exo.15.*

Et saluauit eos de manu odiē tium, & redemit eos de manu inimici. 1844

Hic concluditur saluationis effectus. Vbi primò videndum, quid per odientes filios Israel, & quid per inimicum significetur. *Exo.1.* Vt enim habetur Exod. 1. E Surrexit rex nouus in terra Ægypti: qui videns quòd populus Israel multum creuerat timens eos, induxit cæteros Ægyptios ad odium eius. Propter quod ibidem dicitur, quòd oderant filios Israel Ægyptij: & affligebāt illudentes eis: atque ad amaritudinem inducebant vitam illorum. Et sic Pharao erat inimicus eorum. Sed alij Ægypti erant odientes eos inducti à Pharaone. Sed istud odium adhuc magis creuit, quando propter filios Israel Ægy

Ægypti à Deo decem prædictis plagis flagellati A fuerunt: & ab omnibus istis illos saluauit Deus. Quod commemorans Psal. ait, *Et saluauit eos de manu odientium*, scilicet, Ægyptiorum. *Et redemit eos de manu inimici*, scilicet, Pharaonis. Hæc autem saluatio fuit per transitum maris. [*Baptismus per mare figurabatur.*] Per quod manifestè figurabatur saluatio fidelium facta per transitum aquæ baptismalis. [*Glosa.*] Vnde hic ait Glosa, Hoc in figura baptismi dictum est: in quo redimimur de manu diaboli sanguine Christi. Vnde mare rubrum dixit: quo colore sanguis Christi figurabatur. [*Redemit nos Christus multipliciter.*] Notandum quòd Christus nos redemit de manu inimici tripliciter, scilicet, sapienter: & hoc contra dæmonis astutiam: quia Christus muscipulam prudenter parauit diabolo: quando diuinitatis occultæ [*Psal. 30.*] suæ carni esca operuit. Vnde Psal. 30. Redemisti me B domine Deus veritatis. Secundò nos redemit iuste: quia iustum preciũ pro nobis exoluit. [*Psal. 110.*] Psal. 110. Redemptionem misit dominus populo suo, scilicet, filium suũ. Tertiò nos redemit clementer: quia [*Titum 2.*] sola charitate. ad Titum 2. Dedit semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate. [*1. Cor. 1.*] Quæ notans Apostolus de Christo dicit, quòd factus est [*Christus est sapientia, iustitia, sanctificatio & redemptio.*] nobis à Deo sapientia iustitia sanctificatio & redemptio. Quæ verba exponens Ber. ostendit quomodo & qui huius redemptionis participes esse possunt: dicens, Christus factus est nobis sapientia: vt expectata futuræ gloria præmia, per ipsius gratiam prælibemus. Iustitia, quia ipse est qui operatur in nobis, & velle, & operari, & proficere pro bona voluntate. Sanctificatio: vt peccata quæ odi- C mus eius ope, & opere decliuemus. Redemptio: vt per ipsum ab æternis quæ meruimus peccãdo suppliciis eruamur. Et hæc quatuor vnusquisque nostrum in se debet habere. Sanctificationem, in contritione cordis. Sapiẽtiam, in confessione oris. Iustitiam, in satisfactione operis. Redemptionem, [*Mat. 10.*] in consummatione virtutis. Qui enim perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. [*Latro bonus virtutes habuit.*] Hæc quatuor in se habuit latro: qui in cruce Christum confessus est. Habuit sapientiam: quia perfectè illuminatus Christum Deum esse cognouit: quando omnes discipuli eum reliquerant. Habuit iustitiam: quia aliũ latronem blasphemantem per charitatẽ corripuit: & seipsum per iustitiam accusauit: & Christi innocentiam fideliter prædicauit. Hanc enim D triplicem perfectionem iustitiæ sonant verba la- [*Luc. 23.*] tronis. Ait enim ad alterum. Nec tu times Deum: qui in eadem damnatione es? Ecce correctio per charitatem erga proximum. Et nos quidem iustæ, inquit, nam digna factis recipimus: ecce cognitio culpæ per pænitentiam. Hic verò nihil mali gessit, ecce prædicatio innocentiæ Christi. Habuit san- [*Luc. 3.*] ctificationem: quia per fidem & dilectionem Christum orauit, dicens, Memento mei Domine dum veneris in regnum tuum. Habuit participium redemptionis: sicut ei dominus ait, Amen dico tibi, Hodie mecum eris in paradiso. Et de omnibus cõsimilibus dicitur, *Et de manu inimici redemit eos*. quia [*Matt. 18.*] vt dicitur Matth. 18. Filius hominis venit saluare quod perierat, & dare animam suam in redemptio- E nem pro multis.

1845 Et operuit aqua tribulantes eos, vnus ex eis non remansit.

Hic ponitur persecutorum submersio. Et primò ponit ipsorum submersionem. secundò consequentem vtilitatem, ibi, *Et crediderunt*. Quantum ad primum modus ponitur Exo. 14. [*Exod. 14.*] Nam cũ filij Israel ingressi essent per siccum maris, Pharao cum exercitu suo & curribus peruenit ad mare. [*Submersio Ægyptiorũ.*] Et videntes filios Israel fugiẽtes per siccum maris, ingressi sunt post eos ipsos persequentes: omnis exercitus Pharaonis, currusq; eius, & equites per medium maris. Iamq; aduenerat vigilia matutina: subuertit dominus rotas curruum Pharaonis & ferebantur in profundum. Cumq; vellẽt reuerti, Moyses præcepto domini extendit manum suam supra mare: & aquæ quæ erant quasi pro muro consolidatæ à dextris & à sinistris, reuersæ sunt ad pristinam naturam fluxibilem. Et sic Pharao cum toto suo exercitu inuolutus in medijs fluctibus, aquis operti omnes submersi fuerunt: nec vnus quidem super- B fuit ex toto exercitu Pharaonis, quin submergeretur in mari. Et verisimile est: quòd erant in grandi multitudine quando persequebantur filios Israel, vt eos captiuos reducerent ad Ægyptum. [*Filij Israel, quãdo egressi sunt de Ægypto erant 6000. armatorum hominum.*] Qui tamen filij Israel erant sexcenta millia hominum armatorum. Vnus enim persecutus (vt communiter) valet duos persequentes. Sic ergo de illis persecutoribus Ægyptiis nullus penitus remansit. Illi autem qui remanserant in ciuitatibus Aegypti non persequentes: remanserunt superstites. [*Baptismus omnia peccata occidit.*] Mysticè autem per hoc denotatur: quomodo aqua baptismi omnia peccata quibus impugnamur, occidit. [*Exod. 14.*] Vnde ait Glo. super Exod. Spiritus sancti gratia aquas baptismatis fidelibus meabiles facit: vt de spiritualis Aegypto, scilicet, peccatorum: in terram pro- C missionis trãseant. hostium verò suffocat exercitũ.

Et crediderunt in verbis eius: & laudauerunt laudem eius. 1846

Hic ponitur effectus dictæ punitionis quo ad filios Israel: quia, scilicet, videntes Aegyptios submersos, considerantes potentiam Dei, crediderunt verbis quæ dixerat Moyses eis ex parte Dei. [*Exod. 14.*] Nam vt habetur Exod. 14. Antequam filij Israel intrarent mare: videntes Aegyptios contra se venientes in manu forti: timuerunt valde: & insurrexerunt verbis contra Moysen, quia eos eduxerat de Aegypto. Et ait eis Moyses. Nolite timere. State, & videte magnalia Dei: quæ facturus est hodie. Aegyptios enim quos nunc videtis, nunquam vltra videbitis D vsque in sempiternum. Ista ergo sunt verba quibus crediderunt: quando Aegyptios omnes viderunt mortuos. Vnde in fine eiusdem cap. dicitur. Liberauit dominus in die illa Israel de manu Aegyptiorum: & viderunt Aegyptios mortuos super littus maris & magnam manum quam exercuerat Dominus contra eos: & crediderunt domino & Moysi seruo eius, scilicet, verba quæ dixerat Moyses vera fuisse. Et notat hic Glo. duritiã Iudæorũ qui ante miracula visa credere noluerũt. Et ideo eorum credulitas meritoria non fuit. quia fides nõ habet meritum: cui humana ratio prebet experimẽtum. Sequitur. *Et laudauerunt laudem eius*. quia vt habetur Exo. 15. statim visis Aegyptiis mortuis: laudantes dominum, cantauerunt, Cantemus domino, glo- E riose, &c. [*Credere alicui multipliciter.*] Quod autem isti crediderũt verbis Moysi propter impletionẽ visam, & nõ crediderunt impletionẽ futurã propter verba: nõ habuerunt verũ credere, quod est meritoriũ. probo. Vbi notandum quòd quatuor modis contingit aliqua credere, scilicet, ratione naturali: auditu, miraculis & fide.

Citò fecerunt, obliti sunt operum, eius: 1847

eius: & non ſuſtinuerunt conſilium eius.

Hic conſequenter oſtendit eorum peccata quæ fecerunt in deſerto poſtquam mare tranſierunt. Et inter alia numerat ſeptem peccata quæ commiſerunt in deſerto, ſecundum quæ hęc pars diuiditur: Primum fuit peccatum guloſitatis & caſtrimargię. ſecundum rebellionis & ſuperbiæ: ibi, *Et irritauerunt Moyſen*. tertium fuit infidelitatis & idololatriæ: ibi, *Et fecerunt vitulum*. quartum fuit ingratitudinis & nequitiæ: ibi, *Obliti ſunt Deum*. quintum fuit incredulitatis & perfidiæ, ibi. *Non crediderunt*. ſextum fuit voluptatis & luxuriæ: ibi. *Et initiati ſunt*. ſeptimum fuit prouocationis ad malum & diſcordiæ: ibi, *Et irritauerunt eum*. Quãtum ad primum tria facit. quia primo ponit ipſorum inſtabilitatem. ſecũdò ipſorum guloſitatem: ibi, *Et concupierunt*. tertiò, ipſorum ſaturitatem: ibi, *Et dedit eis*. Notat ergo primò eorum inſtabilitatem. Vbi ſciendum quòd diuinum conſiliũ & prouidentia erat prouidere populo ſuo: quem tam mirabiliter eduxerat de Ægypto, ſcilicet, de omnibus neceſſariis ſibi. Promiſerat enim eos educere de Ægypto & inducere in terram promiſſionis. vt patet Exo. 3. quòd requirebat neceſſaria vitæ. Sed ipſi citò ſatis tranſacto mari; non expectauerunt quòd Deus daret eis: ſed murmurando quęſierunt victualia. Et ſic patet eorum inſtabilitas: quia viſis Ægyptiis mortuis: crediderunt verbis domini, & ſtatim poſt increduli non expectauerunt quòd Deus prouideret eis. Et hoc eſt quòd hic dicitur. *Cito fecerunt*. Quid fecerunt? hoc quod ſubditur. Quod obliti ſunt operũ eius. quaſi ſumma celeritate mutati à credulitate in credulitatem: à laude in murmurationem. Et non ſuſtinuerunt conſilium eius, id eſt, non patienter expectauerunt prouidentiam Dei: quæ daret eis victualia: quod Deus facere aliquantulum differebat alto conſilio: vt, ſcilicet, eos probaret, ſcilicet, & mundo oſtẽderet ipſorum inſtabilitatem & malitiam. Si enim Deus eis prouideret in maioribus ſine ipſorum requiſitione, multo fortius ſperare debuerant quòd eis in victualibus prouideret. Et vide quàm cæca iſtorum fatuitas, qui ſperabant ſuis murmurationibus diuinum mutare conſiliũ: quod eſt immutabile, dicens, Cõſilium autem domini in æternum manet.

Exod. 3. — *Cõſilium Dei à nobis mutari non poteſt.* — *Pſal. 32.*

1848 Et concupierunt concupiſcentiam in deſerto: & tentauerunt Deum in inaquoſo.

Hic ponitur eorum guloſitas. Vbi notandum quòd vt habetur Exo. 16. quintodecimo die menſis ſecundi egreſſionis filiorum Iſrael de Ægypto: ipſi peruenerunt in deſerto Sin: & ſtatim ibi murmurauit omnis congregatio filiorum Iſrael contra Moyſen & Aaron, dicentes, Vtinã mortui eſſemus in Ægypto, quando ſedebamus ſuper ollas carniũ, & comedebamus panes in ſaturitate. Cur induxiſti nos in deſertum iſtud, vt occideres omnẽ hanc multitudinem? Tũc locutus eſt dominus ad Moyſes, dicens, Loquere. Audiui murmurationes filiorũ Iſrael. Loquere ad eos. Veſpere comedetis carnes, & mane ſaturabimini panibus. Quod & ſic factum eſt: quoniam veſpere venerunt ad caſtra eorum tot coturnices, quòd operuerunt, caſtra: & quilibet capere poterat ad libitu. Mane verò quando ſurrexerunt, apparuit manna panis de cœlo datus per circuitum caſtrorum. Et iſte cibus omni die pluebat de cœlo: excepto die ſabbathi. Et ſic durauit per quadraginta annos quouſque ceperũt comedere de fructibus terræ promiſſionis. Hanc ergo eorum guloſitatem notans Pſal. ait, *Et concupierunt concupiſcentiam*, id eſt, concupierunt carnes in deſerto. Et dicit, concupierunt cõcupiſcentiam: quaſi geminando eorum deſiderium: vt deſiderij nimietatem oſtendat. Statim autem inde moti venerunt in Raphidim, vbi erat terra inaquoſa: vbi ſurrexerunt filij Iſrael contra Moyſen, dicentes, Da nobis aquam vt bibamus. Cur feciſti nos exire de Ægypto, vt occideres nos & filios noſtros? Et hoc notans Pſal. dicit, *Et tentauerunt deũ in inaquoſo*, id eſt, in loco qui erat inaquoſus, id eſt, ſine aqua, vel in ſolitudine. Et dicit tentauerunt, quia non ſolum quæſierunt aquam ad ſitim refocillãdam: ſed etiam ad experiendam potentiam Dei. cuius exempla tamen antea multa experti fuerant. Quid autem ſit tentare Deum: & quòd multipliciter tentatur, vide verſ. 1298.

Exod. 16. — *Exod. 17.* — *Tentare Deũ quid ſit.*

Et dedit eis petitionem ipſorum: & miſit ſaturitatem in animas eorum. 1849

Hic ponitur ipſorum ſaturitas, quòd ipſorum deſiderium adimpleuit dominus: quia & carnes abundanter eis miniſtrauit, & panem de cœlo, vt ſtatim dictum fuit, & ſimiliter aquam abundanter eis de petra fluxit. De adminiſtratione panis de cœlo dictum eſt verſ. 1304. 1305. 1306. De datione carnium dictum eſt verſ. 1307. 1308. 1309. De datione aquæ de petra: dictũ eſt ver. 1295. 1296. Et attẽde quòd deus exaudiuit eos in malũ ipſorũ: quia habita ſaturitate ira Dei aſcendit ſuper eos: & magnã partẽ illorũ occidit. vt dictũ eſt ve. 1311. 1312. Et ſic nota quòd nõ omnis qui exauditur à Deo, exauditur ad eius vtilitatem: immò quandoque ad damnum temporale & æternum. vide verſ. 1310. Quæ omnia conſiderans Pſal. dicit, *Et dedit eis petitionem ipſorum: & miſit ſaturitatem in animas eorum*. Hic nota quòd multiplex eſt ſaturitas, ſcilicet, Saturitas criminalis & vitioſa. Saturitas ſpiritualis & virtuoſa. Saturitas æternalis & glorioſa. Primò eſt ſaturitas criminalis. Et iſta magis conſiſtit in deſiderio quàm in eſſe reali. Vtputa auarus quærit ſaturari diuitiis: & illæ ſitum augent. vide ver. 509. 568. 582. Luxurioſi quærunt ſatiari libidine, quę ſatiari nun poteſt, ſed fatigat. Hypocrita quærit ſaturari laude. Et quanto amplius laudatur: amplior ſitis laudis excreſcit in eo. Guloſus cibis non ſatiatur quia non ſatietatem, ſed nauſeam magis inducunt. Et de iſta ſaturitate dicitur, Manducauerunt & ſaturati ſunt, &c. Sequitur, Adhuc eſcæ eorum erant in ore ipſorum, &c. Secũda eſt ſaturitas ſpiritualis. Et hanc facit iuſtitia. Matth. 5. Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam. quoniam ipſi ſaturabuntur. Quod ideo dicitur: quia deſiderium iuſtitiæ: omni virtute animam replet. Vnde prędicta verba exponens Iſaac: ait. Beati qui eſuriut & ſitiunt iuſtitiam, &c. Liber ſapientiæ ſcriptus eſt intus & foris. Qui peruerſos corrigit: foris loquitur. & quaſi intus qui peruerſos dirigit. Iuſtitia eſt virtus quæ omnia æquat, reddẽs cuique quod ſuum eſt. Hanc lex naturæ continet: ſcriptura præcipit: euangelium cõplet. Hac itaque diligendus eſt qui veram ſaturitatem quęrit: qui beatitudinem contendit habere ne cum naturali lege maneat, vt philoſophus: vel iuſtitiam

Saturitas multiplex. — *Pſal. 77.* — *Matt. 5.* — *Iſaac.* — *Commendatio iuſtitiæ.*

ſtitiam inſtituat vt Iudæus. Hinc præſumptor, hinc ſimulator, ſed iuſtitiæ fidei ſe ſubiiciat vt Chriſtianus & humilis accuſator ſui. Vis ſaturari victute? Vide ne vnquam affugiat iuſtitia à manu, ab ore, à corde. Nam qui continens eſt iuſtitiæ apprehendet illam: non vacuam ſed plenam: ſed perfectam & quietem. Ideo beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam: quoniam ipſi ſaturabuntur. Iuſtitia viaticum eſt in itinere: iuxta quod ex parte eſt. Ipſa cœna in patria: iuxta quod perfecta eſt: nunc ad medicinā: tunc ad delectationem. Cuius inchoatio obtinet, nemini iniuriam facere. profectus, illatam patienter ferre: perfectio, omnibus benefacere ſi poteſt, ſin minus, velle. Hæc qui habuerit, ſatiatus erit. Hęc enim eſt illa virtus: de qua dicitur, Quæ ſatiauit animam inanem, & animam eſurientem ſatiauit bonis. Tertia eſt ſaturitas æternalis: quæ ſtat in viſione nuda, & fruitione diuinitatis, de qua Pſal. 16. Satiabor cum apparuerit gloria tua. Vide ibi.

Pſal.106. *Pſal.16.*

1850 Et irritauerunt Moyſen in caſtris: Aaron ſanctum domini.

Hic ponitur ſecundum peccatum ipſorū. quod, ſcilicet, fuit rebellionis & ſuperbiæ. Et primò ponitur ipſorum rebellio. ſecundò rebellionis punitio. ibi, *Aperta eſt terra.* Pro euidentia iſtius rebellionis ſciendum quòd cum Moyſes & Aaron cum cęteris filiis Iſrael in deſerto eſſent in caſtris: & Aaron iam præcepto domini in ſummum ſacerdotē eſſet conſecratus: aliqui ſibi inuidentes, amoliebantur & ipſi ſummum habere ſacerdotium. Quorum tres inter alios erant principales, ſcilicet, Chore, Datan & Abiron. Qui rebellantes Moyſi, dixerunt, Sufficiat vobis quod omnis multitudo ſanctorum eſt. quaſi dicat, Debet vobis ſufficere quòd vos, ſcilicet, Moyſes & Aaron ſitis in eodem gradu cum aliis de tribu Leui: quia omnis multitudo eſt ſanctorum, id eſt, ita ſpectant ad Deum ſicut & vos. Cur ergo eleuamini ſuper populum? Quod cum audiſſet Moyſes: cecidit pronus in terram: & dixit ad omnem multitudinem. Mane notum faciet dominus qui ad ſe pertineant: & ſanctos applicabit ſibi: & quos elegerit, appropinquabunt ſibi. Tollat vnuſquiſque veſtrum thuribulum ſuum: & hauſto igne ponat deſuper thymiama coram domino. Et quem elegerit dominus, ille ſanctus erit, id eſt, ſummus ſacerdos. Quid enim fecit Aaron vt murmuraretis contra eum. Miſit ergo Moyſes & vocauit Dathan & Abiron. Qui reſponderunt, Non venimus. Nunquid parum tibi eſt quòd nos eduxiſti de Aegypto quæ fluebat lacte & melle, niſi noſtri dominatus fueris? An oculos noſtros vis eruere? Et tunc iratus eſt Moyſes valde, &c. Iſtam ergo rebellionem notans Pſalm. ait, *Et irritauerunt Moyſen in caſtris,* &c. id eſt, ad iracundiam prouocauerunt. Quid autem propriè ſit irritare, vide ver. 1533. In hoc enim denotatur aliquorum præſumptio ſubditorum: qui ſuis prælatis rebellare contendunt: ipſorum audientes honorem. Nam ipſe Aarō ſummus ſacerdos cæteros eccleſiæ prælatos ſignificat. Et hoc ratione ſui nominis: ſui ponderis: ſui pectoris, &c.

Num.16.

1851 Aperta eſt terra, & deglutiuit Dathan: & operuit ſuper congregationem Abiron.

Hic ponitur dictæ rebellionis punitio. Huius punitionis hiſtoria habetur Num. 16. Facta hac rebellione dixit dominus ad Moyſen. Præcipe vniuerſo populo, vt ſeparentur à tabernaculis Chore, Dathā & Abiron. Cumq; receſſiſſent à tabernaculis eorū per circuitū: Dathan & Abirō ſtabāt in ingreſſu papilionum ſuorum cum vxoribus & liberis omniumque frequentia. Et ait Moyſes ad populum. In hoc ſcietis quia dominus miſit me. Si iſti conſueta hominum morte interierint, nō miſit me dominus. Si autem rem nouam fecerit dominus: vt aperiens terra os ſuum deglutiat eos, & omnia quę ad illos pertinent, deſcenderintque viuentes in infernum: ſcietis quia blaſphemauerunt dominum. Igitur vt Moyſes ceſſauit loqui, confeſtim dirupta eſt terra ſub pedibus eorum: & aperiens os ſuū deuorauit eos cū tabernaculis eorum vniuerſa ſubſtantia eorum. Deſcenderuntque viui in infernum operti humō, &c. Et iſtam pœnam commemorans Pſal. ait, *Aperta eſt terra & deglutiuit Dathan,* &c. Hic notat Glo. quòd pœna, culpæ reſpondet. Nam iſti qui terrena ambiebant: à terra ſunt abſorpti. ſecundū quod dicitur Sapiē. 11. Per quæ peccauerit homo, per hęc & torquetur. Attende quòd aperire in ſcriptura, quandoq; punitionem malorum ſignificat. quia diuina iuſtitia aperit pharetram ſuam vt malos percutiat. quia ſicut reprobi aperiunt cogitationes ſuas, & opera ad mala peragenda: ſic & dignum eſt vt Deus iuſtitiam ſuam aperiat ad illos puniendos. Sicut enim ſagittarius aperit pharetrā ſuam vt hoſtem feriat: ſic & Deus ſuam iuſtitiam vt malos puniat. Propter quod de Deo dicitur Iob 30. Pharetram ſuam aperuit & afflixit me. Sic & in propoſito: Deus aperuit terram: vt peccatores puniret. quia aperta eſt terra.

Num.16. *Dathan & Abiron abſorpti.* *Aperire ſignificat punitionem.* *Iob 30.*

1852 Et exarſit ignis in ſynagoga eorum: flamma combuſſit peccatores.

Hic ponitur alterius partis punitio. Apertio enim terræ puniuit Dathan & Abiron: vt dictum eſt, ſed Chore cum ſuis igne fuit punitus. Nam volens Moyſes oſtendere, quòd Aaron à Deo in ſummum ſacerdotē fuerat electus, dixit ad ipſum Chore qui erat de tribu Leui, & ambiebat ſacerdotium ſummum. Dixit ad Chore. Tu & omnis congregatio tua, ſtate ſeorſum coram domino: & Aaron ex alia parte: & tollite ſinguli thuribula veſtra offerentes incenſum coram domino, ſcilicet, ducenta quinquaginta thuribula. Aaron quoque teneat thuribulum ſuum. Quod cum feciſſent, tum dixit dominus ad Moyſen. Separamini de medio cōgregationis huius: vt eos repente diſperdam. Cumque Chore cum ſuis ducentis quinquaginta thuribulis vellent incenſum offerre domino: ignis egreſſus eſt à domino: & interfecit illos ducētos quinquaginta viros qui offerebant incenſum. Quo facto murmurauit vniuerſa multitudo contra Moyſen & Aaron, dicentes, Interfeciſtis populum domini? Qui timentes fugerunt ad tabernaculum fœderis. Et dixit dominus ad Moyſen & Aaron. Recedite de medio huius multitudinis, & nunc deleboeos: & egreſſus eſt à domino ignis deuorans multitudinem. Dixitque tunc Moyſes ad Aarū. Tolle thuribulum & perge cito ad multitudinē: vt ures pro eis. Quod cum feciſſet Aaron: venit ad mediā multitudinem quam iam vaſtabat incendium, & obtulit thymiama: & ſtans inter viuos & mortuos orauit pro populo: & ceſſauit plaga. Fuerunt autem qui igne perierunt quatuordecim milia ſeptingenti

Num.16. *Chore cū ſuis combuſtus.*

ti absque illis qui perierunt in seditione Chore. Huius ergo incẽdij quo puniti fuerunt rebelles & superbi: commemorans Psalmus ait, *Et exarsit ignis in synagoga ipsorum*, &c. Quid autem dicatur synagoga: & quomodo differat ab ecclesia. vide versicul. 1406. Et vide pœnam correspondere peccato. Illi enim acceptis thuribulis igne imposito: superbè Deo sacrificare voluerunt: vnde & igne perierunt. quoniam exarsit ignis in synagoga eorum, id est valde arsit. Notandum ergo quòd ardor ignis ardori ignis correspondet, scilicet, ignis pœnę, igni culpæ. Est enim duplex ardor, scilicet, criminalis immunditiæ: & hic est multiplex. & est ardor pœnæ peccato correspondens: scilicet, ardor ignis infernalis. quia qui hic ardet igne viciorum: ibi ardebit igne tormentorum.

Ardor multiplex.

1853 Et fecerunt vitulum in Horeb: & adorauerunt sculptile.

Hic ponitur tertium ipsorum peccatum: quod fuit infidelitatis & idololatriæ. Et primò ponitur ipsorum idololatratio. secundò ex hoc ipsorum vituperatio. ibi, *Et mutauerunt gloriam*. Quantũ ad primum historia habetur Exo. 32. Nã cũ Moyses esset in monte Sinai: in quo fuit quadraginta diebus, & quadraginta noctibus ieiunans: vt legem de manu domini mereretur accipere. Videns populus quòd Moyses moram faceret in monte: congregatus est aduersus Aaron: dicens, Fac nobis deos qui præcedãt nos. Moysi enim ignoramus quid acciderit. Aaron autem volens eos ab ista stultitia auertere: cogitauit petere ab eis rem tam difficilem pro factura idoli: quòd ipsi non acquiescerent. Dixit ergo Aaron ad eos. Tollite inaures aureas de auribus vxorum, filiorum & filiarum vestrarum: & ferte ad me. Illi autem nullam difficultatẽ in hoc facientes: fecerunt sicut dixit. Quas cum Aaron accepisset: fecit ex eis vitulum conflatilem opere fusorio, quẽ populus adorauit, & hostias attulit illi. Et hoc est quod ait. *Et fecerunt vitulũ in Oreb: & adorauerunt sculptile.* Et aduerte quòd vitulus ille conflatilis fuit, scilicet, opere fusorio factus & non sculptus. Sed hic accipitur vnum pro alio. Sed nunquid Aaron causa fuit prædictę idololatriæ, qui aurum petiit, & formauit idolum? Aliqui excusant eum de primo, scilicet, quòd aurum eorum petiit, vt eos difficultate postulationis reuocaret. Et hæc est intentio Rabani super Exod. dicens, quòd iubet Aaron aurum dari ab auribus vxorum, filiorum & filiarum suarum, vnde illis faceret deos: non absurdè intelligitur difficilia voluisse præcipere: vt difficultate præcepti eos ab intentione idololatrię facilius reuocaret. Et si dicas, postquam isto modo reuocare non potuit, quia libenter ei dederunt quod petierat: quare tamẽ ipse summus sacerdos ex illo auro idolum fabricauit, seu fecit eis? Ad hoc respondent aliqui, quòd non fuit intentionis eius idolum facere: nec ista intentione aurum acceptum proiecit in ignem: sed potius ipsorum postulatione turbatus vt inaures ipsorum destrueret. Et hoc videtur sentire magister in historiis scolasticis super Exod. dicens, Tradunt quidam Aarõ inaures ipsorum in ignem proiecisse: sed dæmonis opera conflatum fuisse caput vitulinum. quod tamen quandoque vitulus: quandoque caput vituli vocatur. Vnde in excusationem sui quando Moyses arguit eum, ipse ait, Dederunt mihi aurum. proieci illud in ignem: & egressus est vitulus iste. Sed posito quòd in prædictis possit excusari: non video tamẽ de his quę consequenter fecit: qualiter excusari possit: vt non dicatur causam dedisse illi idololatriæ. Nã postquam vitulus ille factus est, arte cuiuscunq; factus fuerit, Aaron ędificauit altare corã eo: & præconis voce magna fecit clamari, dicens. Cras solennitas domini est, Vnde surgentes mane obtulerunt holocausta & hostias, &c. imò ipse Aaron populo dixit. Isti sunt dij tui qui eduxerunt te de Ægypto. Et nota quòd per istum actum quem Aaron fecit, notant doctores auaritiã à clericis ortum habere: vt dictum est superius ver. 818. De pœna autem qua hoc peccatum idololatrię fuit punitum, nihil hic dicitur: sed illam vide Exo. 32.

Exod. 32. *Aaron an fuerit causa idololatriæ.* *Rabanus.* *Exod. 32.* *Auaritia processit à clero.*

Et mutauerunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnũ. 1854

Hic ponitur dictæ idololatriæ vituperatio. Nõne magna confusio est homini idololatrę: & maxime Iudęo qui maiestatem inuisibilis Dei: quã non solum ex creaturis agnouit: sed per legem, per tot mirabilia illis ostensa, & tam multiplicia beneficia, in similitudinem vituli commutare: & imaginem vituli pro Deo colere: Dicant quod est excellentioris perfectionis, vel res viua & sensibilis: vel res insensibilis & sine vita. Quis Philosophus etiam mente naturalis non diceret, quòd res viua? Et tamẽ ipsi non adorassent vitulum viuum. Et ad tantam dementiam deuenerunt, quòd similitudinem vituli vita carentem coluerunt. O quãta mentis hębetudo: quantaq; stultitia eorum apud quos plus potest imago quàm veritas: insensibilitas quã vita. Isti ergo recedentes à Deo viuo & vero: vt experti fuerunt, ad similitudinem vituli se contulerunt: similes gẽtilibus de quibus dicit Apostolus Rom. 1. quòd commutauerunt gloriã incorruptibilis Dei: in similitudinem imaginis corruptibilis hominis quadrupedum & serpentum.

Idololatria est detestãda. *Rom. 1.*

Obliti sunt Deũ qui saluauit eos, qui fecit magnalia in Aegypto: mirabilia in terra Cham: terribilia in mari rubro. 1855

Hic ponitur quartum ipsorum peccatum: quod fuit ingratitudinis. Et primò ponit ipsorum ingratitudinem. Secundò Dei indignationem: ibi, *Et dixit*. Tertiò Dei placationem: ibi, *Vt auerteret iram*. Quantum ad primum notat beneficia eis collata pro ipsorum liberatione, vt ex hoc exigeret eorum ingratitudinem: dicens quòd Deus saluauit eos, scilicet, de tanta miseria: qua subiugati erant in Ægypto: sicut dictũ est supra. Et saluauit eos propter nomen suum, vt notam faceret potentiã suam: vide ver. 1842. Sed modũ quo saluauit eos subdit: dicẽs, *Qui fecit magnalia in Aegypto*. Et hoc dicit: quoad decem plagas, quibus flagellauit Ægyptum, de quibus plagis dictum est supra, *Qui fecit mirabilia in terra Cham*, scilicet, in Ægypto qui dictus est Chã. Quia Æsraim à quo denominata est Aegyptus, fuit filius Cham vt habetur Gene. 10. Vbi vbicũq; in veteri testamento habetur Aegyptus in latino, in hebręo habetur Mesraim. Mirabilia ergo fecit in Aegypto siue in terra Cham. quia cum cæca Aegyptus decẽ plagis percuteretur: mirabile erat quòd terra Gessen in qua habitabant filij Israel, illis plagis nullo modo fuit percussa. *Terribilia in mari rubro*: quando, scilicet, filij Israel sicco pede mare transierunt; in quo totus exercitus Ægyptij submersus fuit:

Ingratitudo Iudæorum. *Gene. 10.*

fuit: vt vnus quidem non superesset. quæ omnia fecit ad saluandum populum Israel. Et tamen isti ita ingrati fuerunt, quòd obliti sunt Deum: qui, scilicet, modis prædictis saluauit eos. Quæ tamen omnia propter facientis virtutem & talium operum in consuetudinem non solùm videntes, sed etiam audientes merito ducuntur in stuporem: & per consequens memoriæ hominum magis imprimuntur. Quæ tamen isti ingrati obliti sunt. quod est summum genus ingratitudinis: vt dictum est vers. 1291. Ex omnibus ergo prædictis vult Psalm. concludere: quòd ex operibus illis Deus admirabilis apud filios Israel esse debuerat: & per consequẽs non tradendus obliuioni. Si enim admirantur homines opera mirabilia quæ vident incõsueta: quomodo non admirari debent potentiam facientis? Sic enim ex operibus mirabilibus Dei: ipse Deus vbique admirabilis prædicatur. Psalm. 8. Domine Dominus noster, quàm admirabile est nomen tuum in vniuersa terra, &c.

Admirabilis deus dicitur vbique.

Psal. 8.

1856 Et dixit vt disperderet eos: si non Moyses electus eius stetisset in confractione in conspectu eius.

Hic ponitur Dei contra illos indignatio. Hoc enim fuit quando fecerunt sibi vitulum conflatilem, atque adorauerunt. Tunc enim (vt habetur Exod. 32.) dixit Dominus ad Moysen. Descende, peccauit populus tuus: fecerunt sibi vitulum & adorauerunt. Cerno enim quòd populus iste duræ ceruicis sit, dimitte vt irascatur furor meus contra eos: & deleam eos, faciamq; te in gentem magnam. Sed Moyses indignationi diuinæ orationibus se opposuit dicens, Quiescat domine ira tua: & esto placabilis super malitiam populi tui. Et infra. Aut dimitte eis noxam hanc: aut dele me de libro tuo quem scripsisti. Hanc ergo indignationem domini, & per Moysen factam placationẽ recolit Psal. dicẽs, *Et dixit vt disperderet eos: si non Moyses*, &c. Ex quibus verbis ostendit Augustin. quantum apud Deũ pro peccatoribus valeat iustorum oratio: quia Deus dixit Moysi. Dimitte me, &c. Et tamen ipse Moyses tanti peccati indignationem diuinam sua oratione placauit. Vnde sic ait Augustin. Volebat Moyses vt filij Israel in domino spem ponerent: & in eius misericordia se ab illa seruitute liberatos crederent. Cuius tamen tantum erat meritum: vt ei diceret dominus. Dimitte me: vt irascar contra eos. Quod sit iubentis cum ait: sine me: aut quasi petentis. vtrumque videtur absurdum. Nam si Deus iubebat: famulus obedienter non parebat. Et Deum hoc à seruo pro beneficio petere non decebat: qui poterat eos etiam ipso nolente conterere. Significat ergo his verbis Deus plurimum prodesse apud se illi populo, sic ab illo diligi: quem Deus sic diligebat: vt eo modo admoneremur: cum merita nostra grauant ne diligamur à Deo, releuari nos apud Deum illorum meritis posse, quos diligit. Nam cum à Deo homini dicitur: sine me, & conteram eos: hoc est conteram eos nisi diligerentur à te. quasi noli eos diligere: & conteram eos. quia ne illud faciam: dilectio tua intercedit. Obtemperandum esset Deo dicenti: noli eos diligere: si hoc iubendo dixisset & non potius admonẽdo: exprimendo quid illum ab eorum supplicio reuocaret. Nec tamen illo intercedente sine flagello disciplinæ populum dereliquit. Nescio cuim quomodo, vt sic eos diligeret ipse Moyses, Deus occultus illos diligebat, qui manifesta voce terrebat. Et hic in isto versu Glos. dicit. Hic monstratur quantũ valet intercessio sanctorum. Securus enim Moyses de iustitia Dei qua eum delere non posset: impetrauit misericordiam Dei his qui iuste perirent. Et attende quòd Deus orationibus iustorum placatus sic peccatoribus vno modo parcit, vt eos etiam alio modo percutiat. Nam Moyses qui suis orationibus tanti sceleris à Deo veniam impetrauit populo. ipsemet postea puniuit populum: vt ibidem habetur Exod. 32. Vnde istum versum pertractans Gregor. ait. Intueri libet Moysi pectore misericordiam cum seueritate sociatam. Videmus enim piè amantem & districtè sæuientẽ. Certe cum Israeliticus populus ante Dei oculos pene inueniabilem contraxisset offensam: ita vt eius rector audiret: descende. peccauit populus tuus. Ac si ei diuina vox diceret. Populus qui in tali peccato lapsus est: iam meus non est: ac subiungeret. Dimitte me: vt irascatur furor meus contra eos & deleam eos: faciamq; te in gentem magnam. Ille semel & iterum pro populo cui præerat obicem se ad imperium Dei irascentis opponens ait. Aut dimitte eis hanc noxam: aut si non facis dele me de libro tuo quem scripsisti. Pensemus ergo quibus visceribus eundem populum amauit: pro cuius vita deleri se de libro vitæ petiuit. Sed tamen iste qui tanto eius populi amore constringitur contra eius culpas pensemus quanto zelo rectitudinis accendatur. Mox enim vt petitione prima culpæ veniam ne deleretur obtinuit: ad eundem populum veniens ait. Ponat vir gladium super femur suum: ite & redite de porta vsque ad portam per medium castrorum: & occidat vnusquisque fratrem & amicum & proximum suum. Cecideruntque in die illa quasi viginti tria milia hominum. Ecce qui vitam omnium etiam cum sua morte petiuit: paucorum vitam gladio extinxit. Et intus arsit ignibus amoris, & foris accensus est zelo seueritatis. Tanta fuit pietas: vt se pro illis coram domino offerre non dubitaret: tanta sæuitas, vt eos quos diuinitus feriri timuerat, ipse iudicij gladio feriret. Sic amauit eos quibus præfuit, vt pro eis nec sibi parceret, Et tamẽ delinquentes sic persecutus est quos amauit, vt eos etiam Domino parcente prosterneret, &c. Et hoc notans Psal. ait. *Et dixit vt disperderet eos si non Moyses*, &c.

Oratio iustorum pro peccatoribus multum proficit apud dominũ.

Augustin.

Glosa.

Prælatus misericordia cũ iustitia debet habere.

Exod. 32.

Gregor. lib. 20. moral. cap. 6.

Vt auerteret iram eius ne disperderet eos: & pro nihilo habuerunt terram desiderabilem. 1857

Hic ostenditur diuina placatio. Et est quasi declaratio intentionis Moysi orantis pro populo, quasi dicat, Ad quid fuit Moyses pro populo in confractione in conspectu Domini? Respondet. *Vt auerteret iram eius*, scilicet, a populo. Oratio enim iusti hominis tantæ est efficaciæ quòd Deũ erga peccatorem placat, & iram Dei auertit à peccatore. In cuius figurã dicitur Num. 25. quòd statim quòd Phinees luxuriantes percussit, scilicet, Iudæum & Madianitidem: Deus iram suam auertit a populo. vnde ibidem ait Deus. Phinees auertit iram meam à filijs Israel. Similiter & quandocunque nos contriti peccata nostra punimus, Deus iram

Num. 25.

suam à peccatis nostris auertit. Ergo & nos sibi A vere cõtriti dicamus. *Psal.50.* Auerte faciem tuá à peccatis meis,&c. Si enim nos aspicimus peccata nostra illa puniendo: Deus ab ipsis auertit iram suam, ne illa puniat: si autem nos ab ipsis faciem nostram auertimus, tunc Deus illa respiciẽdo punit. Vnde super præallegato verbo. Auerte faciem tuam à peccatis meis, ait Glo. *Glosa.* Auerte faciem tuam à peccatis meis. Non dicit a me: sed à peccatis meis: quia, scilicet, ego illa habeo ante faciem meam. Sic enim homo auertit, & illa bene respicit: Deus faciem suam auertit ab illis ne ipsa puniat. Auerte ergo peccatũ tuum, vt auertat ab illo iram suá Deus: ne tu auertendo, ipse animaduertat. *Auertere Dei irá quomodo quis possit.* Et non solum actus pænitentis à suis peccatis iram Dei auertit: sed etiam actus orationis iusti pro alio orantis, vt in præce- B denti versiculo patuit. Et ad hunc finem Moyses orauit pro populo & veniam obtinuit. Sed hic est dubium: quomodo quis pænitẽtia vel orationibus iram Dei potest auertere: cum scriptum sit Iob 23. *Iob 23.* Et nemo auertere potest cogitationes eius. Hoc declarans Greg. ait. *Greg.li.16. moral.cap 18.* Sicut enim Deus natura est immutabilis: ita immutabilis est cogitatione. Cogitationem quippe eius nullus auertit: quia nemo resistere occultis eius iudiciis præualet. Nam & si fuerunt quidam qui orationibus suis eius cogitationem auertisse viderentur: ita fuit interna eius cogitatio: vt sententiam illius auertere potuissent: & ab ipso acciperent quod agerent apud ipsum. Dicat ergo. Nemo auertere potest cogitationẽ eius. quia semel fixa iudicia mutari nequaquam possunt. Vn- C de scriptum est. *Psal.148.* Præceptum posuit & non præteribit. *Luc.21.* Et rursum. Cœlum & terra transibunt: verba autem mea non transibunt. Cum ergo exterius mutari videtur sententia: interius consilium non mutatur: quia de vnaquaque re immutabiliter intus constituitur, quicquid foris mutabiliter operatur. Est ergo intentio Grego. quòd sententia (quia stat in signis exterioribus) mutari potest: sicut & signa exteriora mutabilia sunt. sed Dei consilium & cogitatio interius nullatenus orationibus potest auerti. Sequitur. *Et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem.* Hic incipit versus sequens in Hebræo: & in translatione Hierony. *Hieronym.* Et sic hic incipit quintum peccatum: quod, scilicet, fuit incredulitatis & perfidiæ. Quod fuit, scilicet, quando D populus territus verbis exploratorum (vt habetur Nume.14) voluit reuerti in Ægyptum. Et hoc est quod dicitur. *Et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem*, id est, terram promissam Abrahę & semini eius. Vnde ipsam despicientes quasi sterilem: in Ægyptum voluerunt reuerti. *Num.14.* Pro cuius intellectu sciendum quòd Moyses de deserto misit de qualibet tribu vnum principem ad explorandum terram promissionis; vt populo referrent conditiones eius: ad hoc vt populus audita eius bonitate & pulchritudine patriæ, ad ipsam magis animaretur acquirendam. Inter istos duodecim exploratores fuit Caleb de tribu Iuda. Qui reuersi detraxerunt terræ, dicẽtes. Nequaquam ad istam terram valemus ascendere: quia ibi est populus fortior nobis. Terra quá E vidimus: deuorat habitatores suos, scilicet, sterilitate. Populus quem vidimus proceræ staturæ est: ibi vidimus gigantes, &c. Caleb vero econtrario compescens murmur populi: quod oriebatur contra Moysen, dicebat. Ascendamus secure ad possidendam terram nobis promissam quoniam optima est: & poterimus obtinere illam. Populus autem credidit maiori parti: & despexit terram promissionis: & dicebat alter ad alterum. Constituamus nobis ducem: & reuertamur in Ægyptum. Et sic illam terram promissam spreuerunt. Et hoc est quod hic ait, *Et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem.*

Non crediderunt verbo eius: & murmurauerunt in tabernaculis suis: non exaudierunt vocem Domini. 1858

Hic exequitur peccatum incredulitatis illorum. Et primò ponitur ipsorum incredulitatis malignatio. Secundò ex hoc diuinę iræ prouocatio: ibi. B *Et eleuauit manum.* Quantum ad primum sciendum, quòd ista litera duobus modis exponitur. Primo modo: vt pro ly verbo eius intelligatur verbum Caleb. quoniam vt statim dictum est: omnes exploratores reuersi terruerunt populum non credentes illam terram posse obtinere: solo Caleb dicente quòd facile erat eis ipsam capere. & eos confortabat vt ad ipsam ascenderent. Ipsi ergo crediderunt aliis distrahentibus: vt redirent in Ægyptum: & noluerunt credere verbo ipsius Caleb. Et hoc est quod ait. *Non crediderunt verbo eius.* Vel secũdo potest intelligi de verbo Dei qui multotiens per Moysen promiserat eis introducere illos in terram illam: ipsi autem audientes exploratores: dicentes quòd ibi erat populus fortissi- C mus & homines quasi gigantes: quòd ibi erant ciuitates fortissimæ vsque ad cœlum muratæ: statim diffiderunt illam terram posse obtinere: & quòd Deus non daret eam illis. Et hoc est quod ait. *Non crediderunt verbo eius*, id est, ipsius Dei. Vnde sequitur. *Murmurauerunt in tabernaculis suis.* quia vt habetur Nume.14. *Num.14.* Filij Israel audientes verba exploratorum fleuerunt tota nocte illa: & murmurabant contra Moysen & Aaron cuncti filij Israel: dicentes, Vtinam mortui essemus in Ægypto: & non in hac vasta solitudine. Vtinam pereamus: & non inducat nos dominus in terram istam: ne cadamus gladio: & vxores nostræ & filij ducantur captiui. Nonne melius est reuerti in Aegyptum? Et dicebant ad alterutrum. Consti- D tuamus nobis ducem & reuertamur in Aegyptũ. Et de isto murmure hic ait Psalm. *Et murmurauerunt in tabernaculis suis: & non exaudierunt vocem Domini.* Per hoc autem spiritussanctus intendit reprehendere eos qui pro nihilo reputant terram viuẽtium per istam terram promissionis figuratam: qui de diuino adiutorio diffidentes: timent superari à mundo, à carne vel a diabolo. *Terra promissionis significat terram cœlestem. Matth.vlt. Glosa.* Et sic non credunt verbis Domini dicentis. Ego autem vobiscum sum omnibus diebus, &c. Et istum sensum hic ponit Glos. dicens. Et pro.ni.ha.ter.desi. id est, contempserunt: quod per illam significabatur bonum, scilicet, æternum: quòd est verè desiderabile. Nec crediderunt verbo eius per parua ad magna vocantis. Pro certo nisi aliquod magnum terra illa E significaret ad quod inuitaremur: nullo modo culparentur qui pro nihilo habuerunt eam: cuius temporale regnum etiam sancti pro nihilo ducunt: vt Hierusalem quæ est in cœlo verè desiderabilis ament. Sed infidelitas merito arguitur: quia in eo quod pro nihilo habuerunt eam: nõ crediderunt verbũ Dei per parua ad magna ducẽtis. *Murmuratio quid sit & quam multiplex.* Notandũ quod dicit, *Et murmurauerũt in tabernaculis suis.*

Quod

Quod murmuratio est querela cum impatientia in iis quæ homo deberet sustinere patienter, &c.

1859 Et eleuauit manum suam super eos, vt prosterneret eos in deserto.

Hic ponitur ex prædicta incredulitate cótra ipsos Dei indignatio. Et primò contra patres. Secundò contra natos: ibi. *Et vt deiiceret*. Quantum ad primum sciendum: quòd vt habetur Num. 14. ex peccato prædictæ incredulitatis & murmurationis, contra eos data fuit diuina senténtia: vt omnes maiores natu prosternerétur in deserto. sic quòd nullus eorum terram promissionis intraret. Et voco maiores natu, id est, omnes illi qui in exitu Israel de Ægypto numerati sunt à viginti annis & suprà: omnes illi mortui sunt in deserto: duobus exceptis scilicet, Iosue & Caleb. Vnde dicitur Nú. 14. quòd dominus ex peccato prædicto prouocatus ait, Vsquequo multitudo hæc pessima murmurat contra me? Querelas filiorum audiui. Dic ergo eis. Viuo ego ait Dominus: sicut locuti estis audiente me: sic faciam vobis. In solitudine hac iacebunt cadauera vestra omnes qui numerati estis à viginti annis & supra, & murmurastis contra me: non intrabitis terram super quam leuaui manum meam: vt habitare vos facerem: præter Caleb & Iosue. Istam ergo sententiam contra ipsos datam ostendens Psal. ait, *Et eleuauit manum suam super eos: vt prosterneret eos in deserto*: quia, scilicet, sententiam dedit quòd omnes illi in deserto morerentur. Et hæc fuit causa quare per quadraginta annos vagi per desertũ ambulauerunt antequam peruenirent ad terram promissionis: cum tamen non multum distet Ægyptus à terra promissionis: vt, scilicet, omnes illi qui à viginti annis suprà ex Ægypto exierunt: primò in deserto morerentur, quàm terram promissionis attingerent. Ex quo concluditur, quòd ex illis qui intrauerunt terram promissionis: nullus erat ætatis vltra sexaginta annorum. Mysticè autem per manum domini intellige Dei potentiam: vt patet ver. 125. quam in iudicio super malos eleuabit: vt eos in deserto infernalis miseriæ prosternat. Item nota quòd manus domini multa facit ver. 127. Vel manus Dei dicitur Christus ver. 197. qui in iudicio supra malos eleuabitur.

Mortuò sunt in deserto omnes qui exierunt Ægypto à viginti annis supra.

Num. 14.

1860 Et vt deiiceret semen eorum in nationibus, vt disperderet eos in regionibus.

Hic ostenditur diuina indignatio contra filios eorum. Per semen tamen ipsorum intelliguntur filij qui ex ipsorum semine sunt nati. Vbi nota quòd ista pœna erga filios eorum à Deo fuit comminata: sed pro tunc precibus Moysi fuit impedita: sed fuit impleta tépore captiuitatis Babylonicæ: quia tunc descendentes ex illis in nationibus extraneis captiui ducti fuerunt: & in alienis regionibus, scilicet, in Babylonia, & dispersi per regnum illud. Et si dicas: illi qui dispersi fuerunt per orbem tempore Nabuchodonosor, quid culpabiles fuerunt incredulitatis patrum suorum: vt pro peccato patrũ deberent puniri? Dico quòd de pœna temporali multotiens filius portat pœnam patris: sed non de pœna spirituali. Vel etiam quia isti fuerunt non solum semen patrum nati ab ipsis: sed etiam peccatorum patrũ imitatores. Ideo nó solũ propter peccata patrũ, imò propter sua dispersi & captiuati fuerunt. Et hoc notat cum vocat eos semen eorũ: dicens. *Et vt deiiceret semen eorum*, &c. Nam propriè semen alicuius dicũtur illi qui sunt eius imitatores: vide ver. 1795. Vel ista pœna in filiis Israel directè fuit impleta, quando per Titum & Vespasianũ fuerunt trucidati & venundati: & à propria patria expulsi, & per orbem dispersi: & sic vsque hodie manét. Et vide quòd istius dispersionis duo notat. Primò extremum à quo fuerunt expulsi: dicens, *Et vt deiiceret*. Et exteras nationes ad quas fuerunt dispersi, dicens, *Et dispergeret eos*.

Filius pro peccato patris punitur.

Et initiati sunt Beelphegor: & comederunt sacrificia mortuorum. 1861

Hic ponitur sextum peccatum: quod fuit voluptatis & luxuriæ. Vbi sciendũ, quòd quamuis textus iste principalius videatur agere de peccato idololatriæ: tamen ad illud peccatum deuenerunt propter peccatũ luxuriæ. Et sic tractando ipsorum idololatriam: principalius intendit manifestare luxuriam ipsorum. Hic aliqua sunt prænotanda. Primò quid est initiare. Vbi sciendum quòd secundum grammaticos initior, initaris. dicitur ab initiũ. Et est initiare idẽ quod inchoare, introducere, vel sacrificare. Vnde initiare vel initiari est quasi encenia facere, id est, noua festa colere: vel aliquid de nouo sacrificare. Hic autẽ cum dicitur: initiati sunt, stat pro sacrificare. Item notandum quò Beelphegor erat idolum Moabitarum: pro cuius euidentia sciendum quòd vt ait Beda: Ninus rex Assiriorum qui condidit Nininem patre suo mortuo: qui Beel vocabatur: fecit imaginẽ ad eius memoriam fieri: quã vocauit Beel, iuxta nomen patris. Et vt ad maiorem patris memoriam illa imago ab hominibus in maiori reuerentia haberetur: ordinauit quòd quilibet reus ad dictam imaginem confugiens, saluus esset: vnde & illa imago cæpit multum ab hominibus venerari: in tantum etiã quòd diuinos honores cœperunt homines illi exhibere, ab illa gratias postulare: & illã vt Deum colere. Et inde incœpit idololatria: & ad alias gentes est deriuata: ita quòd nomen istius iduli Beel ad alia idola deriuatum fuit secundum diuersitatẽ linguarum. Et maximè istud nomen Beel, ad omnia idola applicabatur. quia lingua punica Beel idem est quòd Deus. Vnde sicut Assyrij vocabant idolũ suum Beel, vel Belum: ita & Babylonij suum idolũ vocabant Beel: alij Baal: alij Beol secundum varietatem linguarum. Moabitæ autem idolum suũ vocabãt Beelphegor: quod est nomen cópositum ex duobus integris, scilicet, ex Beel & Phegor: quod est nomẽ cuiusdã mótis in quo colebatur idolum Moabitarũ. Istud ergo idolum, scilicet, Beelphegor Iudæi propter derisionem gentiũ vocabãt Beelzebub: asserentes in isto idolo principem dæmoniorum habitare. Erat ergo Beelphegor idolũ Moabitarum. Quod filij Israel in deserto coluerunt, & sibi sacrificauerunt. Et hoc est quod ait. *Et initiati sunt Beelphegor*. Huius autem idololatriæ causa fuit ipsorum luxuria Nam vt dicũt doctores. & habetur Numer. 22. Balach rex Moabitarum videns quòd populus Israel erat iuxta terram suam, timens ne ipsum & regnum eius caperent: misit pro Balaam qui erat magnus diuinator & propheta: vt sibi contra filios Israel consilium daret: ipse autem finaliter tale consilium ei dedit. Non poteris istos superare quamdiu seruient Deo suo: sed si ipsum offendant, leuiter superabuntur. Mitte

Initiare quid est.

Beelphegor.

Beda.

Idololatria quomodo incœpit.

Num. 22.

Nota malum consilium Balaã prophetæ.

ergo puellas pulchras & nobiles prope castra ipsorum: vt per eas inducantur ad idololatriam: & sic Deus ipsorum irasceretur contra eos. Quod & factũ est. Videntes ergo filij Israel illas puellas moti ad luxuriam ibant ad illas. Illæ autem vt edoctæ erant: nullo modo permittebant se ab illis cognosci, nisi illi cum ipsis prius adorarent Beelphegor deum illarum. Illi autem impetu brutali deuicti, vt eis cõsentirent, idololatrabant. Et patet quòd principalis causa istius idololatriæ fuit peccatum luxuriæ. Sic etiam fuit de Salomone: qui per mulieres infatuatus: templa idolis ædificauit: vt habetur 3. Reg. 11. Ponit ergo primo istorum idololatriam. Secundo Dei displicentiã: ibi, *Et irritauerunt*. Quantum ergo ad primum dicit, *Et initiati sunt Beelphegor*, id est, coniuncti sunt, vel sacrificauerunt illi idolo Moabitarum. *Et comederunt sacrificia mortuorum*, id est, de carnibus animalium mortuorum illi idolo sacrificatorum. Iste versus habetur Numer. 25. vbi dicitur, Fornicatus est populus cũ filiabus Moab, quæ vocauerunt eos ad sacrificia sua: at illi comederunt & adorauerũt deos earum. Quomodo autem Balaam docuit Balach, vt per mulieres induceret filios Israel ad idololatriã, habes Apocal. vbi dicitur, Balaam docebat mittere scandalum coram filiis Israel, edere, & fornicari, &c. vide in postil. Et vide duo vitia coniuncta, scilicet, edere & fornicari: quia vnum sequitur ad aliud. vnde Hierony. ait, Venter mero æstuãs, cito in libidinem spumat. vicina enim sunt venter & genitalia. Ista autem duo vitia diabolus omnibus communicat. Vbi nota quòd Glo. super illud Tob. 6. dæmõ occidit septem viros Sarræ, dicit, Diabolus de cõcupiscentia vxore sua nouem filias habuit, quarum septem diuersis generibus hominum maritauit, scilicet, primam simoniam prælatis & clericis. Secundam, scilicet, hypocrisim, monachis luxuriosis & falsis fratribus religiosis. Rapinam, militibus & aliis nobilibus. Vsuram, burgẽsibus. Dolum, mercatoribus. Sacrilegium, agricolis, qui decimas Deo sacratas auferunt. Fictum seruitium operariis conducticiis. Luxuriam autem & gulam nulli maritari voluit: sed omnibus generaliter illas exposuit. Ex quibus patet quàm pauci sunt hodie sine vxore: sed pauciores sine concubina.

Luxuria causa fuit idololatriam. — *3. Reg. 11.* — *Num. 25.* — *Apoc. 2.* — *Ad gulã sequitur luxuria* — *Hierony.* — *Peccata nouẽ genuit diabolus ex concupiscentia.* — *Peccata diuersa diuersis applicantur.*

1862 **Et irritauerunt eũ in adinuẽtionibus suis: & multiplicata est in eis ruina.**

Hic ponitur erga eos Dei displicentia. secundò ponitur placatio diuina: ibi. *Et stetit*. Quantum ad primam notandum quid sit adinuentio. Quamuis enim adinuentio vnò modo idẽ sit quod præceptũ. vt dictum est vers. 401. quandoq; tamen aliter accipitur. Nam venio, venis, componitur cũ in: & fit inuenio, nis, quod est in id quod cupimus, vel quærimus venire. vnde inuenimus quæsita: reperimus vltro occurrentia. Inuenio autem componitur cũ ad, & fit adinuenio, id est, valde iuxta nostrum votũ inuenire quæsita & desiderata. vnde adinuẽtio, id est, valde exquisita inuẽtio. vt quando quis propter id quod concupiscit, diuersas vias ad illud cõsequendum inuenit. Sicut in proposito, isti pro cõcupiscentia illarum puellarum, etiam ad idololatriam se inclinauerunt: & sic adinuentiones fuerũt peccata: quæ studiosè vt quod quærebant habere possent, commiserunt. Dicit ergo, *Et irritauerunt Deum in adinuentionibus suis*, id est, in idololatriis suis. & commestionibus sacrificiorum idolis oblatorũ.

Adinuentione vocat peccata exquisita pro voluntate consequendo.

Qualiter autem fuit irritatus dominus ex istis adinuentionibus, habetur Num. 25. vbi dicitur. quòd cum initiatus Israel Beelphegor: iratus dominus dixit ad Moysen. Tolle cunctos principes populi: & suspende eos contra solem in patibulis: vt auertatur furor meus ab Israel. Quod ideò præcepit: quia peccata subditorum principibus & prælatis imputantur: maximè quãdo perueniunt ad eorum notitiam publicam, & illa non corrigunt. Et vocat principes primos tribuum. Quælibet enim tribus vnum principaliorẽ habebat: qui in illa tribu principabatur. Istis ergo principibus qui suas tribus habebant corrigere & non corrigebant: subditorum imputantur peccata. Nam vt dicit Leo epis. & habetur di. 86. inferiorum. Inferiorum ordinum culpæ, ad nullos magis referẽdæ sunt, quam ad desides negligentesque rectores: qui multam sæpè nutriunt pestilentiam, dum austeriorem dissimulãt adhibere medicinã. Et ideo dominus peccata populi imputans: principibus iussit, vt omnes principes suspenderent. vnde sequitur. *Et multiplicata est in eis ruina*, quia, scilicet, ex isto peccato multi corruerunt. vt enim habetur Num. 25. Moyses ad præceptum domini dicit. suspende principes populi, &c. præcepit principibus vt emendarent negligentiam suam, & corrigerent malos. vnde dixit ad iudices Israel. Occidat vnusquisque proximos suos qui initiati sunt Beelphegor. Et occisa sunt 23. millia hominum. Et propter istam strangem dicit. *Et multiplicata est in eis ruina*. Ruina enim dicitur à ruo, is. quod est cadere. Et sic ruina est casus. Multiplicata fuit ergo in eis ruina: quia 23. millia occiderũt.

Num. 25. — *Prelatis imputantur peccata subditorum.* — *Leo.* — *Num. 25.*

Et stetit Phinees, & placauit: & cessauit quassatio. 1863

Hic ponitur diuina placatio. & ponitur per quẽ facta fuit placatio. secundo placantis commendatio: ibi. *Et reputatum*. Quantum ad primum quomodo facta fuit in hoc facto placatio Dei: notandum quòd (vt scribitur Nume. 25) dum tanta commotio in proposito Dei esset vt principes tribuum occiderent quos reperiebant initiasse Beelphegor: accidit vt princeps tribus Simeonis, cui nomen Zambri luxuria ductus, publicè coram omnibus videns puellam pulcham nomine Cozbi filiam Sur nobilis principis Madianitarum, intrauit ad eam. Quod videns Phinees filius Eleazari sacerdotis filij Aaron, zelo Dei accẽsus, surrexit de medio multitudinis. & arrepto pugione, ingressus est post istũ principem Zambri in lupanar; & inuenit eos pariter commiscentes: & perfodit ambos simul virum, scilicet, & mulierem in locis genitalibus. Quo facto statim cessauit quassatio: quia ex zelo istius, & & morte illius principis Deus placatus: dixit ad Moysen. Phinees auertit iram meam à filiis Israel: quia zelo meo commotus est contra eos. Et hoc est quod recolens Psalm. ait, *Et stetit Phinees*, &c. Ex hoc apparet quòd multitudine peccante: non omnium, sed aliquorum cæde Deus placatur.

Num. 25. — *Peccãte multitudine pauci puniuntur.*

Et reputatum est ei ad iustitiam in generatione & generationem: vsque in sempiternum. 1864

Hic ponitur placantis, scilicet, Phinees commẽdatio. Deus enim non tantum factũ quã intentionẽ aspicit facientis tam in bono quàm in malo. Et Ideo intentionem Phinees respiciens Deus: quia

hoc

hoc fecit zelo dei motus: ipsius opus ad meritum sibi & aliis imputatur. & non solum sibi: sed etiam successoribus suis. vnde per hoc à deo fuit certificatus, quòd patri suo succederet in sacerdotio. Nã vt habetur Nume. 25. hoc facto dixit dominus ad Moysen. Phinees filius Eleazari filij Aaron sacerdotis auertit iram meã a filiis Israel: quia zelo meo commotus est contra eos. Idcirco loquere ad eum. Ecce do ei pacem foederis mei: & erit illi pactum sacerdotij sempiternum: quia zelatus est pro deo suo. Sed forte dices. Cum actus istius Phinees fuerit actus fortitudinis, quomodo ergo sibi reputatum est hoc factum ad iustitiam, & non potius ad fortitudinem? Sciendum est igitur, quòd (vt dicit Philosophus 5. ethico.) iustitia est duplex, scilicet, iustitia legalis, & iustitia æqualis. Iustitia enim legalis est quodammodo omnis virtus: sed iustitia æqualis est virtus particularis. Quod autem iustitia legalis dicatur omnis virtus: ex hoc declaratur. Nam ex hoc aliquis dicitur iustus: quia adimplet præcepta ad quæ obligatur. Sed vt dicitur in. 1. magnorũ moralium. Lex præcipit actus omnium virtutum. Vnde & 5. ethico. dicitur: quòd lex præcepit non derelinquere aciem nec fugere: quod spectat ad virtutem fortitudinis. Lex præcipit non mœchari: quod spectat ad temperãtiam. Lex præcipit non repercutere: quod spectat ad mansuetudinem. Et sic vniuersaliter lex iubet actus omnium virtutum adimplere: & omnem maliciam fugere. Cum igitur iustitia legalis sit implere legem: consequẽs est, quòd iustitia legalis actus omnium virtutum præcipit. Iustitia autem æqualis dicitur particularis virtus, per quam redditur vnicuique quod sibi debetur. Ad propositũ ergo patet: quòd Phinees exercendo actum fortitudinis, habuit iustitiam legalem, quæ actum omnis virtutis imperat. Dando autem illi Zambri quod meruerat: habuit iustitiam æqualem. Et ideo actus ille reputatus est ei ad iustitiam. Eodem modo actus fidei reputatus fuit Abrahæ ad iustitiam: cum tamẽ fides sit alia virtus à iustitia particulari. Vnde Genese. 15. Credidit Abraham deo: & reputatum est ei ad iustitiam.

Num. 25. — *Iustitia duplex, scilicet, legalis & æqualis.* — *Philosoph.* — *Gen. 15.*

1865 Et irritauerunt eum ad aquas contradictionis: & vexatus est Moyses propter eos: quia exacerbauerunt spiritum eius.

Hic ponitur septimum peccatum: quod fuit prouocationis ad malum & discordiæ: quod fuit propter defectum aquæ. De quo habetur Nume. 20. De qua cõtradictione & aquæ datione dictum est superius. versicu. 1295. 1296. 1829. Et vocatur aqua illa data, aqua contradictionis: quia impatienter & contentiose locuti sunt contra Moysen: & per consequens contra deum, non expectantes patienter eius beneplacitum. Vnde vt habetur Numero. 20. Cumque indigeret aqua populus, conuenerunt aduersum Moysen & Aaron: & versi in seditionem dixerunt, Vtinam periissemus inter fratres nostros coram domino. Cur eduxistis ecclesiam domini in solitudinem: vt nos & iumenta nostra moriamur? Quare nos fecistis ascendere de Ægypto: & adduxistis in locum hunc pessimum? &c. Et hoc est quod ait Psalmista *Et irritauerunt eum*, scilicet, deum, & etiam ipsum Moysen ad aquas contradictionis. *Et vexatus est Moyses propter eos*, id est, turbatus mente, in tantum quòd dubitauit aliqualiter de bonitate dei: ne, scilicet, exaudiret eum, dando eis aquam. Vnde non plenè credidit verbis domini, dicentis sibi & Aaron. Loquimini ad petram coram eis, & illa dabit aquas: vnde & percutiendo petram, locutus est dubitatiuè dicens. Num de petra hac vobis aquam poterimus eiicere? vnde quòd Moyses & Aaron deo in hoc non plenè crediderint, apparet, quia propter illorum incredulitatem puniendam fuerunt priuati ambo ingressu terræ promissionis, & in deserto sunt mortui. Vnde dicitur Nume. 20. quòd postquam deus de petra aquam dederat in abundantia, dixit dominus ad Moysen & Aaron. Quia non credidistis mihi vt sanctificaretis me coram filiis Israel non introducetis hos populos in terram quã dabo eis. Vexatus ergo fuit Moyses tunc propter verba ipsorum, id est, turbatus, quia exacerbauerunt spiritum eius, id est, asperum & acerbum fecerunt, ne domino crederet. Et ad hoc facit quod subditur, *Et distinxit in labiis suis*, id est, distinctè & apertè ostendit in verbis suis quòd non credebat: quando, scilicet, dubie pronunciauit coram populo, dicens, Num de petra hac poterimus eiicere aquam? Et nota quòd istud peccatum contradictionis præcessit peccatum luxuriæ & initiationis Beelphegor, quamuis illud hic præponatur. Sicut multoties faciunt etiam euangelistæ: qui posterius acta prius narrant. Sicut Matthæus 27. narrat desperationem & suspẽsionem Iudæ: antequam narret examinationem Christi factam per Pilatum: cũ tamen post Christi condemnationem Iudas se suspenderit.

Num. 20. — *Aqua contradictionis quare dicatur.* — *Num. 20.* — *Moyses & Aaron non crediderunt deo.* — *Num. 20.*

Et distinxit in labiis suis, & non disperdiderunt gentes quas dixit dominus illis. 1866

Hic narratis peccatis quæ fecerunt in deserto, narrat peccata quæ fecerunt in terra promissionis. Et diuiditur in duas partes: quia primò ipsorum describitur culpa: secũdò pœna, ibi, *Et iratus*. Quantum ad primum aliqua ipsorum notat peccata. primò peccatum inobedientiæ. secundo peccatum idololatriæ, ibi, *Et commixti*. tertiò peccatum homicidij, ibi, *Et immolauerunt*. Quantum ad primum sciendum, quòd prima pars istius versus, scilicet, *Et distinxit in labiis suis*. refertur ad versum præcedentem: cuius est finis: qui intelligitur de Moyse, qui non distinctè sed dubitatiuè locutus est, quando præcepto domini de petra aquam eduxit: vt dictum est. Vnde hic ait Glosa. & est Cassiani. *Et distinxit in labiis suis*, scilicet, hoc miraculum Moyses à priori constantia quam habuit in aliis miraculis. Hoc enim ambiguè dixit: qui omnia alia certa fide promiserat. Perturbatus namque murmure populi infidelis, non tenuit fiduciam quam debuit: quasi non posset, vel nollet deus facere, qui tanta iam fecerat. Dubitans namque petram percussit, qui in aliis miraculis nõ dubitauerat. De hoc autẽ hac sola pœna correptus est, vel punitus: quòd nõ intrauit terram illam. Nõ alienatus est à regno gratię, sicut illi de quorũ iniquitatibus loquitur iste Psal. Hæc glos. Ex quibus patet, quòd pars ista in qua incipit agere de peccatis commissis infra terram promissionis: incipit in sequẽti parte istius Versus, ibi, scilicet, *Et nõ disperdide*

Moyses non credidit deo. — *Glosa* — *Hæc est glosa Augustini.*

Societas malorum nocet.

diderunt gentes, quas dixit dominus illis. Vbi sciendum quòd contraria iuxta se posita, semper in inuicem agunt & patiuntur. & quodlibet eorum alterum conatur similare sibi. vt patet de calidu & frigido: de sicco & humido: sic & de bonu & malo. Et hinc est, quòd si boni sint mixti cum malis: sicut boni conantur malos ad suam similitudinem ducere, sic & mali bonos: & ratione fragilitatis humanæ quæ prona est ad malum: vt in pluribus: malis ad se trahunt bonos, quam trahantur ab eis. Et ideo sciens deus prunitatem populi sui Israel ad malú: ne malorum & idololatrarum societate ad idololatriam traherentur: præcepit eis, dicens, Cum intraueritis terram Chanaam, dispergite, id est, interficite cunctos habitatores eius: ne, scilicet, eorum societas vobis sit in ruinam. Ipsi autem in hoc domino inobedientes fuerunt: quia cupiditate ducti, vt ab eis baberent tributum, sub se illos permiserunt viuere. Et hoc peccatum hic notans psal. ait, *Et non disperdiderüt gentes quas dixit dominus illis.* Vnde & post experti fuerunt, quam malum est deo non obedire. Quod patere potest: considerato quantum bonum sit obedientiæ virtus. De qua ait Grego. libro 35. moral. ca. 12. dicens. Obedientia est virtus, quę cæteras virtutes mëti inserit, insertasque custodit. Vnde primus homo præceptum quod seruaret accepit: cui si vellet subesse ad æternam beatitudinem sine labore perueniret. Hinc Samuel ait. Melior est obedientia quá victima: & auscultare magis quam offerre adipem arietum. quoniam peccatum ariolandi est repugnare, & quasi scelus idololatrię nolle acquiescere. Obedientia quippe victimis recte præponitur: quia per victimá aliena caro: per obedientiam vero voluntas propria mactatur. Tanto ergo quisque citius deum placat, quáto ante oculos eius reprehensa arbitrij superbia, gladio præcipientis se immolat. Quo contra ariulandi peccatum inobedientia dicitur: vt quanta sit virtus obedientiæ demonstretur. Ex aduerso igitur melius ostéditur quid de eius laude sentitur. Si enim quasi peccatum ariolandi est repugnare, & quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere: obedientia sola est, quæ meritum fidei possidet, sine qua quisque infidelis cöuincitur, etiam si fidelis esse videatur. Hinc per Salomonem in ostensionem obedientiæ dicitur. Vir obediens loquetur victorias. Vir quippe obediens victorias loquitur: dum alienæ voci humiliter subdimus, nosmetipsos in corde superamus &c.

Contraria agunt ad inuicé & patiuntur. — *Num. 33.* — *Obedientia quàm bonum sit.* — *Grego. lib. 35. mor. cap. 12.* — *1 Reg. 15.* — *Prouer. 21.*

1867 **Et commixti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & seruierunt sculptilibus eorum: & factum est illis in scandalum.**

Hic ponitur secundum peccatum eorum, quod fuit idololatria. Quoniam vt statim est dictum: mali bonos ad suam similitudinem trahunt. Ideo filij Israel habita terra promissionis. illos idololatras reseruauerunt: vnde habitàtes cum eis, ad illorum idololatriam deuenerunt. Propter quod multotiés à deo derelicti, grauia passi fuerunt. vt patet per totum librum Iudicum & regú. Et hoc est quod ait, *Et commixti sunt inter gentes &c.* Quia hic ait, quòd *Seruierunt sculptilibus suis: & factum est illis in scandalum.* Quod seruire peccatis, est seruire dęmonibus: quia qui facit peccatum, seruus est peccati. Ioan. 8. Vbi Hierony. Immo tot dæmoniorum, quot vitiorum.

Seruitus mala peccati.

A Quantum autem detestabilis sit talis seruitus & damnosa, apparet si consideres quòd illa seruitus inducit Mentis fœditatem, Culpæ pronitatem. Mentis cæcitatem, Pœnæ calamitatem. Primum patet, quoniam sicut seruiens immundicijs carnalibus, & si maculat corpus: multo fortius mentem quia mores mali plus fœditatis offerunt quá seruitia corporalia etiam corporaliter minus munda. vt sunt multa artificia quibus corpus maculatur. de quibus loquitur Philosoph. 1. politicæ. Pręterea Seneca epistola 47. dicit, Erras si æstimas me quosdam quasi sordidioris operis reiecturum: vt puta bubulcum. Non enim ministerijs eos, æstimabo fœdos: sed moribus. Et sequitur. In illis ex sordida conuersatione seruile est: honestiorum conuictus B excutiet. Idéo ad Ro. 6. dicitur. Sicut exhibuistis membra vestra seruire iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibete seruire iustitiæ &c. Secundum patet. quia sicut dicitur ad Titum. 1. Coinquinatis & infidelibus nihil est mundum. inquinatæ sunt eorum mens & conscientia. Isti non seruiunt deo, sed dagon. sicut illi de quibus dicitur. 1. Reg. 5. Dagon enim interpretatur piscis iniquus, aut piscis mœroris. quia illi qui seruiunt vicijs: semper iniquitate grauantur & miseria. Et tales figurantur per Amon regem Iuda: de quo dicitur. 4. Reg. 21. quòd seruiuit immundicijs quibus seruierat pater suus. pater enim malorum est dæmon. Tertium patet, nam vt dicitur. 7. ethico. venus furatur intellectum ipsius sapiëtis. & sic seruitus veneris excæ- C cat intellectum. Nam vt dicit Sene. multis seruit qui corpori seruit: qui pro illo nimium timet. qui ad omnia illud refert. quod est honestum, illi vile est cui corpus suum nimis carum est. Ex quo sequitur quòd qui seruit corpori: caret iudicio rationis. De quibus dicitur Rom. 16. quòd non seruiút Christo: sed ventri suo. Quartum patet, quia qui seruiunt diabolo: pro præmio seruicij sui habent pœnam æternam. De hoc Bernard. in vno sermone fingit ꝙ esset vnus homo in medio, caro, mundus & diabolus essent in circuitu eius. Et quilibet eorum clamat quòd ille homo sibi seruiat ostendendo præmium seruicij quod sibi dabit: sic quòd caro clamat: serui mihi, & ego te inficiam. mundus clamat: serui mihi & ego tibi deficiam. diabolus D clamat: serui mihi & ego te decipiam. Christus clamat: serui mihi: & ego te reficiam. ad cuius seruitium potius declinare debes? & tamen excæcatus homo ad seruitium creaturarum declinat: relicto seruitio creatoris quod ei in scandalum vertitur. De talibus dicitur Rom. 1. quòd seruierunt potius creaturæ quam creatori. propter quod tradidit illos in reprobum sensum. Conformiter nunc de filiis Israel dicitur, quòd seruierunt sculptilibus eorum, id est, idolis sculptis: & factú est illis in scandalum.

Rom. 6. — *Tit. 1.* — *1. Re. 21.* — *4. Reg. 21.* — *Aristo.* — *Seneca Epist. 15.* — *Rom. 16.* — *Bernar.* — *Rom. 1.*

Et immolauerunt filios suos, & filias suas dæmoniis. 1868

Hic ostendit tertium ipsorum peccatum: quod E fuit homicidij filiorum suorum. Vbi ostendit quòd illa homicidia erant magnæ peruersitatis. secundo erant magnæ crudelitatis: ibi, *Et effuderunt.* tertio quòd erant prauæ volútatis: ibi, *Et infecta est.* Quantum ad primum sciendum quòd (vt ait Hierony. super Matth.) idolum quoddam nomine Baal, fuit iuxta Hierusalem ad radicem montis mura: vbi erat vallis aquosa, nemorosa, & deliciis plena. vbi

Immolabant filios suos demoniis filij Israel. — *Hierony.*

ante per gentiles colebatur idolum Baal: quod ibi erat in loco quodam obscuro. In tantam autem dementiam deuenerant filij Israel: quòd ritu gentilium idololatrando hostias & sacrificia immolabant illi idolo. Et quandoque non solum immolabant illi bruta animalia vt deo: sed ad maiorem deuotionem ad idolum ostendendum immolabant etiam quandoque filios suos & filias. quod maximæ peruersitatis opus erat. Et hoc recolens psalm. dicit, *Et immolauerunt filios suos &c. dæmoniis*, id est, idolo in quo dæmones habitabant. Vbi aduertendum secundum grammaticos quod immolo, as, componitur ab, in, & moles, vel mola: qui est lapis grandis. Et est immolare quasi in molam altaris victimam ponere. vnde & immolatio dicta est ab antiquis eo quòd in mola altaris posita victima occideretur. vnde & mactatio post immolationem erat. Et attende quòd immolo scribitur per duo. m. quia. n. mutatur in, m. cum ante. m. n. stare non possit. Immolabant ergo primò filios & filias, id est, super altare offerebant viuos: & postea mactabant.

Immolare quid est.

Et effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum & filiarum suarum: quas sacrificauerũt sculptilibus Chanaam.

Hic ostenditur ipsorum crudelitas. Si enim magnæ crudelitatis est scienter spargere sanguinem innoxium quantuncunque alienum: multo fortius est crudelitatis innocentem sanguinem suorum filiorum spargere: cum non sit aliquod animal tam ferum, vel crudele, quod non conseruet quantum potest vitam filiorum. Quam crudelitatẽ auget motiuum pessimum: quia vt illos sacrificarent idolis: quia illos sacrificauerunt sculptilibus Chanaam, id est, idolis Chananæorum inter quos habitabant. Et nota quòd per istius sanguinis innocẽtis filiorum suorum effusionẽ: iam præsignabant infœlices Iudæi se crudeliter sanguinẽ Christi innocẽtis & suorum sanctorum effusuros: quoniam Christus & apostoli filij Iudæorum dicuntur: quia ex eis nati. De quibus dicitur psal. 78. Effuderunt sanguinem sanctorũ velut aquam in circuitu Hierusalẽ. non considerantes quod scriptum est Gen. 9. Quicũque effuderit sanguinem humanum, effundetur sanguis eius. Sanguis enim humanus dicitur sanguis innocentis: quia cũ quis perdit innocentiã peccando: iam limites exit hominis, & mutatur in bestiam. Nos ergo non sanguinem innocentem sed sanguinem noxium, scilicet, peccatũ effundamus. Sic enim præceptum est in lege. Effundent filij Aaron sanguinem per circuitum altaris. Quod exponens Radulph. ait, Filij Aaron nonnũquã rectores ecclesiæ: nõnunquã vero quilibet fideles accipiuntur, Per sanguinem verò in quo vita carnis cõsistit, prauam intelligimus voluntatem. Fũde sanguinẽ, & caro morietur. tolle malam volũtatem: nec erit qui mala operetur. Fundunt ergo filij Aaron sanguinẽ: quia doloris sancti assiduitate sua de discipulorum cordibus expellunt malitiam. Et quoniã dei timore hoc agitur, hæc ipsa effusio, dei oblatio appellatur. Effundent inquit per altaris circuitum. Altare Christus est: quia oblationes nostras ei imponimus: & per ipsum illas acceptas patri fore posse speramus. Per huius circuitũ altaris sanguinem fundimus: dum Christi virtutes mente reuoluentes, viciosos affectus à nobis eiicimus verbi gratia. dum mansuetudinem illius recolimus: nostram iracundiam abdicamus. & sic de singulis est agendum. Si verò nomine altaris sancta ecclesia designatur: per eius circuitum sanguinem fundimus, dum sanctorum qui in ea aut sunt aut fuerũt, sanctitatẽ considerantes. in singulis oculos tẽdimus, correctionis nostræ exempla videmus. &c.

Crudelitas maxima filios occidere.

Psal. 78. Gen. 9.

Sãguis significat peccatũ.

Radul.

Sãguinẽ peccati qualiter effundere debemus.

Altare dicitur Christus.

Et infecta est terra in sanguini- 1870
bus, & contaminata est in operibus
eorum: & fornicati sunt in adinuẽtionibus suis.

Hic ostenditur eorum praua voluntas: quæ, scilicet, ad tantum scelus à nullo coacti, sed sola libidine malæ voluntatis deuenerũt. Quod notat cum dicit: quòd fornicati sunt in adinuentionibus suis, scilicet, studiose & cum magna diligentia in malis ab ipsis adinuentis. Dicit ergo: *Et infecta est terra in sanguinibus*. vbi per terram significat ipsos habitantes in illa terra promissionis qui interfecti sunt: dũ quidam corporaliter, scilicet, filij & filiæ qui immolabantur idolis: quidam spiritualiter, scilicet, ipsi immolantes: qui tam enormi scelere interficiebant animas suas. Et etiam quia propter talia peccata multoties deus tradidit eos in manibus inimicorum à quibus trucidabantur. vt patet in libr. Iudicum & regũ. Sic enim dicitur Psal. 77. Et tradidit pulchritudinem eorum in manus inimici. Et cõclusit in gladio populum suum: & hæreditatem suam spreuit. Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt. &c. vide histo. 1. Re. 22. Dicat ergo. *Et infecta est terra in sanguinibus*, id est, in peccatis eorum. Quãuis enim secundum grammaticos sanguis in plurali non dicatur: tamen illo licentia spiritus sancti scriptura sacra vtitur in plurali, per sanguines significans peccata. vide ver. 847. *Et contaminata est in operibus eorum*. Vbi aduerte quòd contamino, as, componitur ex con, & tamino, as. quod est aduersari, corrumpere, polluere. Et inde contamino, as. idem est quòd simul polluere, deturpare, vel corrũpere. Contaminata est ergo terra in operibus eorum, id est, polluta & deturpata vel dehonestata: sicut ciuitas per maleficia deturpatur. *Et fornicati sunt in adinuentionibus suis*. fornicati enim est idololatrare: quia fornicatio dicitur ipsa idololatria. vide versic. 157. 1209. Et tamen (quod ipsorum grauat peccatum) de istis eos deus præmunierat dicens, Caue ne imiteris gentes: postquam fuerint te introeunte terrã promissionis subuersæ: & requiras cærimonias eorum dicens, Sicut coluerunt gentes istæ deos suos: ita & ego colam. Offerebant enim filios suos & filias cumburentes igni. Et tamen hoc non obstante, ita sicut gentes fecerunt. Quia fornicati in adinuẽtionibus suis. Vbi glo. id est, polluti sunt adulterinis pollutionibus suis: quas dicit adinuentiones ipsorum: non quia primi inuenirent: sed quia alios imitati sunt. Nota quòd fornicatio in scriptura est triplex. Prima stat in carnis delectatione. Nu. 25. Fornicatus est populus cum filiabus Moab. Secunda stat in dæmonis veneratione. Iudic. 8. Fornicati sunt cum Baalim. Tertia stat in cuiusque criminis commissione. Psal. 72. Perdidisti omnes qui fornicantur abs te.

Terra quomodo interfecta est.

Psal. 77.

Deut. 12.

Fornicatio triplex.

Iudicum. 8.

Et iratus est furore dominus in po- 1871
pulum suum: & abominatus est hæreditatem suam.

Hic ponitur pœna pro illis peccatis eis hic à deo inflicta. Et diuiditur in partes duas: quia primò ponitur eorum punitio. Secundò diuina miseratio, ibi, *Et vidit cum tribularentur*. Prima pars diuiditur in partes duas: quia primò ponitur ipsorum punitio. Secundò punitionis ostenditur iusta ratio. ibi, *Ipsi autem*. Prima autem diuiditur in tres partes: secundum quòd tres ipsorum pœnas assignat. Prima fuit diuini auxilij subtractio. Secunda inimicis suis subiugatio, ibi, *Et tradidit eos*. Tertia fuit ipsorum ab inimicis afflictio, ibi. *Et tribulauerunt eos*. Prima ergo pœna fuit, quia à deo qui solebat eos protegere, fuerunt derelicti. Deus enim derelictus à nobis per peccata nostra, nos derelinquit. Vnde ait, *Et iratus furore dominus &c*. Non quòd propriè ira vel furor cadat in deo: sed quia iuxta nostrum modum intelligẽdi vocatur iratus: quando ad modum irati se habet. Puniens peccata, & furibundus dicitur, quando peccata subito & acriter punit: quæ tamen omnia cum trãquillitate facit & mansuetudine: sicut dicitur Sap. 12. Tu autẽ domine cum tranquillitate iudicas. Quomodo autem furor, vel ira cadat in deo, vide ver. 12. 54. 55. 684. Vnde hic ait glo. Ira non est in deo: sed per simile hoc dicitur: quasi potentia vindicandi excitatus est. vt puta, quádo reliquit eos viribus propriis ipsos non defendendo. *Et abominatus est hereditatem suam*. De hereditate dei: vide ver. 178. 410. 975. 556. Et nota quòd ista abominatio fuit dei erga eos ad vtilitatem eorum. Qui enim flagellat aduersitatibus, videtur illum repellere & abominari: sed tamẽ hoc multoties facit ad eius vtilitatem temporalem vel spiritualem. Sic enim deus abominatus est populum peccantem: non vt eum perderet, sed vt eum corrigeret & castigaret. Sic & nunc dicitur, quòd abominatus est hæreditatem suam. Ex hoc enim quòd ipsum populum abominatum nominat hæreditatem suam datur intelligi quòd ista abominatio erat ad reducendum eos: vt hæredes essent domini. Vnde hic ait glo. *Abominatus est hereditatẽ suam*, id est, aduersus est ab eis: non ad perditionem, sed ad disciplinam. quod innuit nominans hæreditatẽ. Abominatus est ergo eos: quia ad tempus auersus est ab eis, tradens eos in manus gẽtium. quòd auerti ab eis: est extremum omnium malorum prænomen. Sic enim eos abominari ad correctionẽ ipsorum eis prædixerat deus, dicens. Si ambulaueritis contra me, & ego incedam contra vos: & corripiã vos: & abominabitur vos anima mea in tantum vt vrbes vestras redigam in solitudinem. Ex hoc datur nobis exemplum vt peccatores ratione vitiorum suorum abominemur. Prouer. 29. Abominantur iusti virum impium: & abominantur impij eos qui in via recta sunt. Et nota quòd quãuis viri iusti generaliter abominentur omnia vicia. de aliquibus tamen in scriptura fit specialis mentio.

Sap. 12.

Abominatur deus peccatores ad vtilitatem eorum.

Leui. 26.

Abominantur iusti peccatores & peccatum.

1872 Et tradidit eos in manus gentium: & dominati sunt eorũ qui oderunt eos.

Hic ponitur secunda pœna: quæ fuit subiicere ipsos inimicis suis. Propter enim ipsorum peccata multoties ipsos permittit deus ab inimicis subiici: vt quia derelinquẽtes deum, idola colebant: merito idololatris subiicerentur. Nam vt habetur Iudicum. 2. Fecerũt filij Israel malum in conspectu domini: & reliquerut deum patrum suorum: & secuti sunt deos alienos. Iratusque est dominus contra Israel: & tradidit eos in manus diripientium: qui ceperunt eos & vendiderunt hostibus, nec poterant resistere aduersariis: sed quocunque pergere voluissent, manus domini erat super illos. Vnde cap. 3. nominantur aliqui in quorum manus traditi fuerunt. vbi dicitur. Iratus dominus contra filios Israel: tradidit eos in manus Chusanresataim regis Mesopotamiæ: & seruierunt illi octo annis. Sed postea misertus dominus liberauit eos per manus Othoniel. Et quieuit terra sub Othoniel quadraginta annis. Quo mortuo, fecerunt filij Israel malum coram domino: & tradidit eos in manus Eglon regis Moab: & seruierunt ei decem & octo annis. Et misertus dominus liberauit eos per manus Ahot. Et quieuit terra octuaginta annis sub ipso Ahot. Quo mortuo, addiderunt facere malum in conspectu domini: & tradidit eos in manus Iabin regis Chanaam per quadraginta annos. Quibus regebatur populus Israel per vnam mulierem, scilicet, Delboram prophetissam. Et misertus dominus liberauit eos per manum Barach: sub quo quieuit terra per quadraginta annos. Quo mortuo, fecerunt filij Israel malum in conspectu domini: qui tradidit eos in manus Madian septem annis: & oppressi sunt ab eis valde. Et misertus dominus liberauit eos per manus Gedeon, & quieuit terra sub eo. 40. annis. Quo mortuo, filij Israel fecerunt malum coram domino: & adorauerunt Baalim, & Astaroth deos Philistinorũ: & tradidit eos deus in manus Philistim & filiorum Amon. Et afflicti sunt ab eis vehementer annis decẽ & octo. Et misertus dominus liberauit eos per manus Iepte. & postea cœperunt inter seipsos dimicare. Multis etiam aliis vicibus tradidit eos deus in manus gentium. Et quando pleno corde reuertebantur ad dominum: liberabat eos. vt patet per totum librum Iudicum & regum. Hoc ergo recolens Psalmista eis propter peccata sua factum dicit. *Et tradidit eos in manus gentium &c*. Omnia autem ista quamuis litteraliter sint dicta. ad mysticum tamen intellectum reducuntur: vt per illos in quorum manus sunt traditi, diuersa denotantur vicia, in quibus deum derelinquentes cadunt: & per illos à quibus liberantur denotentur virtutes quibus ab illis liberantur vitiis.

Filij Israel subditi fuerunt gẽtilibus malis.

Iudicum. 2.

Et tribulauerunt eos inimici eorũ, 1873
& humiliati sunt sub manibus eorum: sæpe liberauit eos.

Hic ponitur tertia pœna, scilicet, qualiter ab inimicis afflicti & tribulati fuerunt. Iste versus ex statim dictis patet quomodo sæpe ab inimicis vexati & tribulati fuerunt: & quomodo ipsi tribulati clamauerunt ad dominum: & ipse sæpe liberauit eos. Sed hic est notandum quòd deus eos tribulari ab inimicis permittebat, non solum vt de suis peccatis punirẽtur: sed etiam vt tribulatio aurem cordis ipsorum aperiret: & sua peccata facilius cognoscerent: & per consequens ad deum redirent. Pœna enim oculos mentis aperit: quos culpa claudit: vt ait Gre. Ideo dicitur psalmo 82. imple facies eorum ignominia: & quærent nomen tuum domine. Et Psal. 77. Cum occideret eos quærebant eum: & diluculo veniebant ad eum: Vnde Gregorius 6. moralium. Plerumque culpas imminentes non solum minimè vitamus: verum etiam nec commissas agnosci

Tribulatio & pœna corpora in aperit oculos mentis.

Gre. 25. mor. ca. 3.

Psal. 77.

Greg. 6. mor. ca. 17.

agnoſcimus. Et peccatoris mẽs tanto altius tenebreſcit: quanto nunc damnum ſuæ cæcitatis intelligit. Vnde fit plerunq; diuini muneris largitate, vt culpã pœna ſubſequatur: & flagella oculos delinquentis aperiant: quos inter vitia ſecuritas cæcabat. Torpens quippe animus percuſſione tangitur, vt excitetur: quatenus qui ſtatum ſuæ rectitudinis ſecutus perdidit: afflictus conſideret quo iacet. Hinc itaq; ipſa aſperitas correctionis origo fit luminis. *Ephes.5.* Vnde per Paulũ dicitur, Omne quod arguitur: in lumine manifeſtatur. Argumentum vero ſalutis eſt vis doloris. *Eccleſ.10.* Hinc eſt quod Salomon ait: *Hebr.12.* curatio ceſſare facit peccata maxima. Hinc iterum dicit. Quem enim diligit dominus flagellat: caſtigat autem omnem filium quem recipit. Hinc voce B *Apoc.3.* angelica ad Ioannem dominus loquitur. Ego quos amo corrigo & caſtigo, &c. Si ergo permiſit eos dominus tribulari: vt per afflictionem ſe ipſos cognoſcerent & humiliarentur. Et hoc eſt quod ait, *Et tribulauerunt eos inimici eorum: & humiliati ſunt ſub manibus eorum.* Et hoc duobus modis intelligi poteſt. Nam humiliatio quandoq; ſignificat pœnam & non virtutem. Et ſic humiliari eſt de alto ſtatu in baſſum deponi. Quandoq; vero ſignificat virtutem: vide verſi.616. Poteſt ergo intelligi, humiliati ſunt, id eſt, afflicti & ad baſſum deducti. Vel humiliati, id eſt, virtuoſe ſe cognoſcentes, deo ſe humiliauerunt petentes veniã. Et iſte ſenſus magis prædictis conformari videtur: ac etiam ei quod ſequitur. *Sæpe liberauit*, quia: ſcilicet quandocũq; humiliati reuertebantur ad Deum deus ipſe liberabat C eos: vt patet in verſi. præcedente. Nota quòd liberatio eſt multiplex. verſi.1110.

1874 Ipſi autem exacerbauerunt eum in conſilio ſuo: & humiliati ſunt in iniquitatibus ſuis.

Hic ponitur ratio punitionis ipſorum: quia ſcilicet, ipſi peccatis ſuis quotidie ad iracũdiam Deũ prouocabant. Et hoc eſt quod dicit: *Ipſi autem exacerbauerunt eum in conſilio ſuo.* Quid autem ſit exa-*Conſiliũ peccatorum.* cerbare: vide ver.1322.1816. Per hoc autem quod dicit. *In conſilio ſuo*: notat quòd peccabant non ex infirmitate vel ignorantia: ſed potius ex deliberatione & certa malitia. Et hæc eſt ratio punitionis D ipſorum. Et ideo ſubditur. *Et humiliati ſunt in iniquitatibus ſuis*, id eſt, propter iniquitates ſuas afflicti, depreſſi & ſubiugati: vt hic humiliatio ſtet pro pœna. Et nota quòd quamuis conſilium debeat eſſe de his quæ ſunt ad finem: iſti tamen conſilium ſuũ ſolum dirigebant contra finem, ſcilicet ad irritandum Deum: per quod homo elongatur a fine humano; ſibi ſcilicet, & aliis male conſulendo: nõ aduertentes quòd prauum cõſilium primo præcipitat illum à quo datur, quàm illum cui datur. Propter quod dicitur Iob 18. *Iob 18.* Præcipitabit eum cõſilium ſuum. *Greg.14. moral.c.4.* Quod exponens Gregor. dicit. Habet nunc conſilium ſuum omnis iniquus, ſcilicet, præſentia appetere, æterna deſperare. iniuſta agere, au-E ſta deſidere. Sed cum iudex iuſtorum iniuſtorumque venerit: ſuo vnuſquiſq; impius conſilio præcipitabitur. quia per hoc quòd hic appetere prauis cogitationibus elegit: in æterni ſupplicij tenebras ingreditur. Quem enim hic gloria temporalis extollit: illic ſine termino pœna premit. Quia hic in voluptate lætatus eſt: illic perpetua vltione cruciatur. Et fit plerunq;, vt hæc ipſa mundi proſperitas

A quæ ab aliis inhianter appetitur: eorum greſſus ita obliquat, vt etiam cum ad bona opera voluerint redire, vix poſſint. quia recte agere nõ valent: cum mundi huius amatoribus diſplicere timent. vnde agitur vt per gloriam quam impius ex peccato cõſequitur: adhuc eius peccatum amplius multiplicatur, &c. Et hoc maxime fiet quãdo dominus veniet, & illuminabit abſcõdita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium. vt dicitur 1.Cor.4. Et notandum quòd conſilium peccatorum vel criminalis prauitatis in ſcriptura multiplex reperitur, &c.

*Et vidit cum tribularentur: & audiuit orationem eorum. 1875

B Hic conſequenter ponitur circa eos diuina miſeratio. Et diuiditur in partes tres. quia ponitur primò dei pietas ipſos exaudiendo. ſecundò dei fidelitas promiſſa adimplendo: ibi. *Et memor.* tertiò dei largitas ipſos liberando: ibi. *Et dedit eos.* Quantum *Vidit Deus peccatorem in præſenti vt parcat: in futuro, vt puniat.* ad primum notandum quòd aliter videt deus peccatores in præſenti: & aliter in futuro. Nam videre Deum peccatorem in præſenti: eſt cor eius emollire: vt ſeipſum cognoſcat & ſe corrigat. in futuro autem videt, vt puniat. Vnde Grego. ſuper illo verbo Iob 7. *Grego.8 moral.c.13.* Nec aſpiciet me viſus hominis. ait, Viſus hominis eſt miſericordia noſtri redemptoris: qui inſenſuabilitatis noſtræ duritiã cum reſpicit emollit. Vnde teſte quoq; euangelio dicitur, Reſpexit dominus Petrũ: & recordatus eſt Petrus verbi Ieſu C quod dixerat, Et egreſſus foras fleuit amarè. *Luc.22.* Exutã vero carne animam nequaquam iam viſus hominis aſpicit: quia poſt mortem non liberat quẽ ante mortem gratia ad veniam nõ reformat. Hinc enim *2.Cor.6.* Paulus dicit. Ecce nunc tempus acceptabile: ecce nunc dies ſalutis. Hinc pſal. ait. *Pſal.135.* Quoniam in ſeculum miſericordia eius. quia nimirum quẽ nequaquam modo miſericordia eripit: ſola poſt præſens ſeculum iuſtitia addicit. Hinc Salomon ait, *Eccl.11.* quia lignum in quocunq; loco ceciderit, ſiue ad auſtrum ſiue ad aquilonem, ibi erit. quia cum humani caſus tẽpore ſiue ſanctus ſiue malignus ſpiritus egredientem animam clauſtra carnis acceperit: in æternum ſecũ ſine vlla permutatione retinebit. vt nec exaltata ad ſupplicia proruat: nec merſa æternis D ſuppliciis vltra ad remedium ereptionis aſcendat. Vir igitur ſanctus humani generis damna cõſiderans, quòd à præſenti ſeculo ſine redemptoris cognitione ſubtrahitur: atq; æternis ignibus irreparabiliter ſepelitur: & eius vocem in ſe ſuſcipiẽs dicat, Nec aſpiciet me viſus hominis. *Iob 7.* Quia nimirum redẽptoris gratia quem nunc non intuetur vt corrigat: tunc non reſpicit vt ab interitu abſcondat. In iudicium quippe dominus veniẽs, peccatorem videt vt feriat: ſed non videt, vt ad largiendam ſalutis gratiam recognoſcat: culpas examinat, & vitã pœnitentium ignorat. Ex quibus patet quòd illos quos ſcriptura dicit Deum videre in præſenti: oſtẽdit illos ad bonum emollire & conuertere. Ad propoſitum ergo vidit Deus filios Iſrael cum tribularen-E tur: quia ipſos ad pœnitẽtiam prouocabat, ſcilicet, vt ſeipſos cognoſcerent: & ad dei gratiam poſtulãdam redirent. Vnde in lib. iudicum. quando filij Iſrael traditi erant in manus gentium & tribulabantur, *Exaudit deus orantes ad pœnitentiam ſuas.* ſemper dicitur, Et clamauerunt filij Iſrael ad dominum: & liberauit eos. Et quare & vnde clamabant ad dominum: niſi quia deus prius eos oculo miſericordiæ videndo, ipſorum corda emolliebat?

Et ſic

Et sic cum clamarent, ipsos exaudiebat.imo quod plus est:antequàm clamarét exauditi.Et ideo quia eos iam exaudierat: ipsos ad clamorem orationis excitabat.Ideo dicitur Psal.16.Ego clamaui: quoniam exaudisti me. Et hoc est quod hic dicitur, *Et vidit cum tribularentur:& audiuit orationem eorum.*

1876 Et memor fuit testaméti sui:& pœnituit eum secundum multitudinem misericordiæ suæ.

Hic ostenditur dei fidelitas in promissis: quia testamentum quod promisit Abrahæ,scilicet promissio quam sibi fecit,quòd semen eius multiplicaretur:& quòd in ipso omnes gentes benedicerétur,adimpleuit. Et ideo filios Israel quãuis malos non deserebat finaliter in manus inimicorum: sed ipsos ad tempus in manibus inimicorum propter ipsorũ peccata tradebat:sed postea pœniteus ipsus liberabat.Et hoc est quod ait. *Et memor fuit,&c.* Vel memor fuit testamenti sui id est, promissionis suæ, quam per Moysen fecerat,dicés,Si ad cardines cœli fueris dissipatus scilicet,propter peccata tua:retrahet te dominus Deus tuos scilicet,si verè pœnitueris: & assumet atq; introducet in terram quam possederunt patres tui. *Et pœnituit eum secũdum multitudinem misericordia sua*,id est, ad modum pœnitétis se habuit:quádo quos propter peccata sua captiuauerat,de captiuitate reduxit. Qualiter autem memoria cadat in deo,vel obliuio:vide versi.1324. 1363.349.Quomodu autem deus possit pœnitere, vide versi.55.Hic gl.duo notat. Primò quòd causa quare Israel pro debito peccati non periit,fuit testamentum quod disposuit ad Abraham scilicet, testamentum nouum:vbi est aduentus domini:qui est Abrahæ promissus.Et hoc notat,dicens, *Et memor fuit testamenti sui*. Secundũ quod notat est,quia quod dicitur: *Et pœnituit eum, &c.* Ideo enim dicit, *Et pœnituit*:non quia pœnitétia in Deum cadat:sed quia mutauit quod facturus videbatur. Túc enim pœnitet deus:quádo nos pœnitere videt. Talis est nobis,quales nos illi. Nihil auté repéte facit deus: sed quod ab æterno præsciuit. Sed mutari dicitur: quia cursum causarum sequi nó videtur, aliis causis occultis interueniétibus.Sed & causas, & quid fieret,præuidit immutabiliter.

Deuter.30. Glossa. Pœnitet deus & qualiter.

1877 Et dedit eos in misericordias in conspectu omnium qui ceperant eos.

Hic ponitur larga dei bonitas ipsos mirabiliter liberando. Tali enim modo & mirabili deus liberabat eos:vt inimici eorum manifesté viderent misericordias domini ipsos liberare, & nõ virtus humana. Si consideres quàm mirabiliter Gedeon liberauit populum de manibus Madianitãrum:quia contra infinitam multitudinem venerunt trecenti viri,pro armis portátes lampades in lagenis, & tubas. Quam mirabiliter liberauit populum de manu Holufernis per manum vnius mulieris scilicet, Iudith. Qualiter liberauit Israel de manu Philistinorum,omnes philisthinorum prouincias pestę natium percutiendo:propter quod & compulsi, arcã domini quam ceperant,honorificè remiserunt. Et sic de multis aliis. Vel aliter. *Dedit eos in misericordias in conspectu omnium,qui ceperant eos.* Quia ipsimet inimici qui eos capiebant,illos captiuos misericorditer exaltabát.vt patet de Manasse rege iuda: quem de captiuitate in regnum suũ restituit.De Ioachim rege Iuda: quem rex Babylonis de carcere eduxit: & ipsum inter maiores sui regni constituit.De Daniele in captiuitate posito,quem rex babylonis super totum regnum exaltauit. De Tobia cui in captiuitate posito dedit Deus gratiam in conspectu Salmanasar regis Assyriorũ. Et sic de Mardocheo: de Hester regina & de multis aliis: quos mirabiliter in conspectu illorum qui eos ceperant,faciebat gratiosos. Verum quamuis de multis hoc legatur: quia tamen hoc nõ fuit vniuersaliter de omnibus. vt patet de rege babylonis,qui captum Sedechiam regem iuda cum filiis suis tenens,omnes filios Sedechiæ occidit coram illo:& oculus Sedechiæ regis eruit:& vinctum catenis duxit in babylonem. Et ideo ly omnium,cum dicitur,in conspectu omnium qui ceperant eos, accipitur vt nullus fuerit qui non inuenerit gratiam apud, eos captiuantes, nisi hoc deo faciente. Vel hoc mysticè exponit gl. de prædestinatis de illo populo:quia quicquid boni habent,est miserentis Dei.Prophetę enim,Apostoli, martyres & confessores de Iudæis fuerunt: quos dedit in misericordias in cóspectu omnium qui ceperant eos,scilicet,gentium: vt gentes mirétur quæ prius eos despexerát. Vel dedit eos in misericordias in cóspectu omnium,&c.id est,diaboli & angelorum eius:qui eos prius captiuos tenebát. Nam coram dęmonibus liberi facti sunt: sub quibus sancti fuerant captiui.

Iudicum 7. Iudith 13. 1 Reg.5. Misericordia Dei erga Iudæos. 2.Para.33. 4.Reg.vlt. Daniel.2. Tobiæ 1.

Saluos nos fac domine deus noster: & congrega nos de nationibus. 1878

Hic Psalm.se totum ad diuinam misericordiam confert. Et tria facit:quia primò gratiam Dei postulat.secundò deo se humiliat.ibi, *Et confiteamur.* tertio deum glorificat.ibi, *Benedictus.* Quantum ad primum sciendum,quòd populus Israel à tempore iudicum frequenter fuit captiuatus:& ad diuersas nationes ductus propter ipsum peccata. Et ideo contra hoc dei misericordiam postulat:vt Dei populus de nationibus educatur: & ad locum diuini cultus introducatur.Et hoc est quod ait, *Saluos fac nos domine deus noster: & congrega nos de nationibus* scilicet ad locum tui cultus.Per hoc autem orat Psal. vt deus suos electos in nationibus gentium contétos ad ouile reducat ecclesiæ, dicens, *Congrega nos de nationibus* id est,de gentibus.vnde hic ait gl. Dominus ait: Alias oues habeo, &c.id est,filios Dei, qui dispersi erant in gentibus.vnde Ioannes euangelista ait de Caypha qui prophetauit. Expedit vt vnus moriatur pro populo:ne tota gés pereat. Hoc autem non dicit à semetipso, sed cum esset pontifex anni illius,prophetauit quod vnus erat moriturus pro gente:& non tantum pro géte,scilicet, Iudæorum,sed vt filios Dei qui erant dispersi cógregaret in vnum id est, filios Dei dispersos de gentibus congregaret cum Iudæis vt fieret vnum ouile & vnus pastor.Et hoc est quod hic orat Psal.dicés, *Congrega nos de nationibus.* Hoc autem falsò Iudæi putant impleri per antichristum. Ad videndum autem qualiter electos suos cógregat Christus ad diuersa:est notandũ quòd congregatio in scriptura multiplex reperitur,scilicet,cógregatio fidelitatis ecclesiæ.cógregatio charitatis atq; gratiæ, &c.

Congregauit Christus electos de gentibus. Ioan.10. Ioan.11.

Et confiteamur nomini sancto tuo: & gloriemur in laude tua. 1879

Hic deo se humiliat, non quærens in persona omnium electorũ gloriari vel lætari in alio, quàm

in con

Meritorum nunc est tempus, sed in futuro præmiorum.

in confessione Dei & laude. Vbi attende, quòd sicut sunt distincta merita & præmia: sic distinguútur & tempora meritorum & præmiorum. Nam in præsenti est tempus meriti: sed in futuro præmij. De tempore ergo meriti dicit, *Et confiteamur nomini tuo* scilicet, confessione laudis ipsum exaltando. Et in hoc stat meritum nostrum: quia per omne bonum quod agimus, cófitemur domino, id est, laus datur domino. De qua cófessione laudis vide versi. 250. Consequenter verò agit de tempore præmiorum quod erit in futuro, dicens, *Et gloriemur in laude tua.* Quia in gloria sancti semper Deum laudabunt. vide versi. 1721. Si auté hoc referre volumus ad gloriam iustorum, quam habent in præsenti: túc dicendum quòd iusti gloriátur in multis. ver. 479. 860. Dicat ergo. *Gloriemur in laude tua*: quia gloriá omnium bonorum nostrorum, non nobis sed soli Deo dare debemus.

1880 Benedictus dominus Deus Israel a seculo & vsque in seculum: & dicet omnis populus, fiat fiat.

Hic concludédo ex omnibus prædictis, Deum benedicit & glorificat dicens. *Benedictus dominus Deus.* Vbi nota quòd benedicimus Deum multipliciter. versi. 502. Item benedicere Deum est bene viuere. versi. 378. Item quòd omnia nostra tam interiora quam exteriora Deum benedicere debent. versi. 1732. Item quòd vbiq; benedicédus est deus. versi. 1753. Item quòd semper, in præsenti scilicet, & in futuro. Et hoc est quod hic ait. *Benedictus dominus Deus Israel à seculo* scilicet, præsenti: *& vsque in seculum,* futurum. Vbi notandum, quòd secundum grammaticos seculum dicitur à sequor, eris. Et est seculum hoc quandoq; spatium cétum annorum. quandoq; ponitur pro tota vita vnius. quandoq; pro quolibet longo spatio temporis. quandoq; vero pro toto tempore vitæ præsentis. Et dicitur seculum, quia partes temporis successiuè se habent, quòd vna sequitur ad aliam. Quádoq; & seculum dicitur vita futura, eo quòd sequatur ad istam. Et sic hic seculum pro loco positum stat pro tota vita præsenti: sed secúdo loco positum stat pro vita futura. Et est sensus, *A seculo vsque in seculum*, id est à pręsenti vita vsq; in futurá inclusiue: semper Deus sit benedictus. *Et dicet omnis populus, fiat fiat.* Hic accipit populum pro omnibus bonis tam in præsenti quam in futuro: qui merito nomine populi designantur: quia populum non mali propriè: sed solú boni facere possunt: vt dictum fuit versi. 816. Vnde istum textum sic exponit gl. *Benedictus dominus Deus Israel:* & hoc *à seculo vsque in seculum:* quia ab æterno in æternú: quia sine fine laudabitur ab eis, de quibus dicitur, Beati qui habitant in domo tua domine: in secula seculorum laudabunt te. *Et dicet omnis populus, fiat fiat.* Iste est populus prædestinatus tá de Iudæis quàm de gentibus. *Fiat fiat*, id est, isti laudi cósentient omnes prædestinati. Idem enim est fiat fiat, quod Amen amen. Et secúdum opinioné illorum qui dicunt, quòd psalterium continet quinq; libros: quia vbicúq; in fine psalmi ponitur fiat, ibi est finis vnius libri. Et sic primus liber finitetur in Psal. 40. secundus in 71. tertius in 88. quartus hic, scilicet, 105. quintus in 150. Hic finitetur ergo quartus liber psalmorum. Sed magister illam opinionem improbat, dicens, quòd est solum vnus liber psalmorum: licet plures habeat distinctiones:

Seculú quid dicitur.

Psal 83.

Psalteriú facit solú vnum librú & non plures.

A sicut epistolæ Pauli plures habent distinctiones: tamen vnum solum librum faciunt. Vnde Dauid vnum solum librum ponit dicens. In capite libri scriptum est de me. non ait librorum. Et consimiliter in actibus apostolorum dicitur. sicut scriptum est in libro psalmorum.

Psal. 39. Act. 1.

PSALM. CVI.

Onfitemini domino quoniá bonus: quoniam in seculum misericordia eius. 1881

Quinta pars psalterij.

Hic est Psalmus 106. qui talem titulum habet, B Alleluia alleluia. Vbi notádum, quòd quamuis iste Psal. habeat eundem titulum cum præcedenti: tamé alia de causa hic ponitur duplex alleluia quàm ibi. Nam vt ibidem dictum fuit, ibi ponitur duplex alleluia pro duplici laude Dei, scilicet, quam sibi exhibemus in præsenti: & exhibetur à beatis in futuro. Sed in titulo istius psalmi ponitur duplex alleluia: solú pro laude quam deo exhibemus in pręsenti: sed à duplici pariete ecclesiæ quos Christus lapis angularis coniunxit in vnum, scilicet populú gentilem & Iudaicum: vt primum alleluia respondeat populo gentili conuerso: quoniam iste psalmus agit de duobus dictis populis in Christo per fidem coniunctis: Est ergo tituli sensus, alleluia alleluia, id est, alleluia decantant Iudæi credentes in C Christum, ipsum laudantes: & alleluia decantant conuersi ad Christum gentiles. Quid auté sit propriè dictu alleluia, vide versi. 1790. Quantum vero ad materiam psalmi diuersæ sunt opiniones. Nam opinio videtur esse Augustini, quòd iste psalmus est quædam gratiarum actio facta à redemptis omnibus generaliter per Christum. Quoniá psalmus iste præuidit Christum humanum genus redempturum: ideo in persona redemptorum generaliter pro gratiarum actione fecit húc psalmum. Ad hoc videtur facere quod statim subditur, Dicant nunc qui redempti sunt à domino, &c. Et quia ista redéptio quo ad sufficientiam fuit generalis omnium: quo vero ad efficaciam fuit generalis quo ad genera singulorum: quia ex omni parte aliquos ele- D git: ideo subditur, A solis ortu & occasu, ab aquilone & mari. Sed saluo semper meliori iudicio, talis expositio est magis mystica quàm literalis: vnde in multis locis litera huius psalmi illi expositioni non conuenit. Est ergo aliorum opinio: quòd iste psalmus est quædam inuitatio ad gratiarum actionem quorumcunq; à deo redemptorum, vel liberatoru à pressuris & periculis vndequaq; & maximè ipsorum Iudæorum. Certum est enim quòd filij Israel vt habetur in libro iudicum: & in 4. Reg. diuersis vicibus & in diuersis partibus fuit captiuatus. & oppressus. Et si non vniuersaliter totus populus Israel: tamé particulariter fuit captiuatus ad omnem plagam circunstantem terram promissionis: quandoq; versus orientem, quádoq; ad oc- E cidentem, &c. Et hoc est quod dicit. *Confitemini domino, &c.* Dicant núc qui redempti sunt, a solis ortu & occasu, ab aquilone & mari. Et ista opinio est magis literalis. Opinio autem Augustini pulchra est: sed magis moralis & mystica quàm literalis. Quis auté fecerit ipsum psalmú, inter ipsos ignotos computatur. His visis accedo ad psalmi diuisionem. Diuiditur ergo psalmus iste in duas partes:

quia

quia Psal. inducit ad gratiarum actioné, primo liberatos a periculis. secundò liberatos particulariter, ibi, *Errauerunt*. Quantum ad primum duo facit: quia primo ponit gratiarum actionis modum. secundo ponit debitu, ibi, *Dicant nunc*. Quātum ad primū sciédū q̄ gratias agimus deo per cófessioné criminis & per confessioné laudis. Nā quando cófitemur criminalia iam dei prædicamus omnipotentiam: quia ex ipso speramus per ipsum veniam cósequi, & iustificari: quod est summæ potestatis: vt dictum est versi. 1158. Similiter quando cófitemur deo confessione laudis: tūc ab ipso recognoscimus bona quæ habemus. Sic ergo intelligitur iste versus de vtraq; confessione, scilicet, laudis & criminis. De confessione laudis, vide versi. 1790. De cófessione criminis, vide versi. 1858. Sed quo ad confessionem criminis hic addo, quod ibi dictum non fuit: quòd confessio criminis inter alias conditiones quas requirit, est, quòd debet esse cum spe veniæ. Si quis enim doleret de peccatis suis omnibus, & omnia confiteretur, nón tamen a deo sperās veniam: nihil in tali confessione proficeret. Iudas enim tradito Christo doluit de peccato quod fecerat: & pœnitentia ductus confessus est peccatum suum, dicens, Peccaui tradens sanguinem iustum. quia tamen de venia desperauit: nihil profuit sibi. Vnde spem veniæ in cófessione necessitatem habere docet psal. dicens, Spera in deo, quoniam adhuc confitebor illi. Loquitur enim animæ suæ.

Confessio debet habere spē venia. — *Matth. 27.* — *Psal. 42.*

1882 Dicant qui redempti sunt à domino, quos redemit de manu inimici: & de regionibus congregauit eos.

Hic ponitur gratiarum actionis debitum, scilicet, datum beneficium. & primo in se: secundo in circunstantiis, ibi, *A solis ortu*. Quātum ad primum sciendum, quòd deus multoties redemit filios Israel de manu inimicorum eos opprimentium. Redemit enim eos de manu Ægyptioru. vt patet Exo. 14. Et similiter postquam fuerunt in terra promissionis, multoties fuerut traditi propter peccata sua in manus gentium, miraculose fuerunt à domino liberati. vt patet versic. 1872. Istud igitur beneficiū recolens psal. ait. *Dicant nunc qui redempti sunt a domino, &c.* Sed quid dicant, scilicet, primum versum præmissum dicant. Confitemini domino quoniam bonus, &c. Ex quo apparet, quòd in isto versiculo incipit constructio totius primæ partis istius psalmi: sic quòd iste versus secundus in constructione præcedit primum. Per hoc auté vult inducere populum Christianum ad gratiarū actiones Christo domino: qui gentiles per mundum dispersos non solum corpore sed magis mente per diuersum cultum idolorū suo sanguine redemit de manu inimici diaboli, sub cuius potestate pressi tenebantur: & congregauit in vnam catholicam fidem: non quidem omnes simul sed paulatim. Quod & quotidie facit per sacramentum baptismi nos ad vnitatem ecclesiæ ducens. Et non solum ab vna plaga mundi, sed de diuersis mundi regionibus: imo & de omni regione aliquos cógregauit in fidem ecclesiæ. De istis ergo sic redéptis & congregatis dicit. *Dicant nūc qui redempti sunt a domino Iesu Christo, quos redemit de manu inimici*, diaboli. *& de regionibus diuersis congregauit eos*, scilicet, in vnam fidem & cultum veri dei. Redempti enim sumus per Christum. ver. 267. 377. 431. 533. 521. 662. 794. 803. Notandum etiam quòd Christus nos de multis redemit, scilicet, de praua peccatorum inquinatione. De vana mundanorum conuersatione. De dura dæmoniorum subiugatione. Item notādum quòd multiplex est congregatio tam bona quàm mala: & quòd bona congregatione nos Christus misericorditer cógregauit. Et prima est cógregatio fidelitatis ecclesiæ: qua, scilicet, Christus diuersitatem gentium in vnam fidem congregauit, & ecclesiam. Et istā congregationem per suos apostolos & prædicatores fieri præcepit: eis præcipiens. Ite ad exitus viarum: & quoscūq; inueneritis, vocate ad nuptias. Egressi autem congregauerunt omnes, quotquot inuenerunt. De congregatione autem diuersa, vide versicul. 1878.

Exod. 14. — *Redempti sumus per Christum.* — *Matth. 22.*

A solis ortu & occasu, ab aquilone & mari. 1883

Hic ostendit circunstātiam, qua, scilicet, augetur beneficium redemptionis. Quia non solum redemit & cógregauit ab vna parte, sed ab omnibus. Vnde hic nominat quatuor partes mundi principales, scilicet, per mare intelligens partem australem. Sciendum enim quòd filij Israel in terra promissionis odiosi erant omnibus circunstantibus: ideo diuersitatem cultus & ab omni parte inimicos habebant: à quibus quādoq; subiogati fuerāt: tamé ab omnibus liberati. Per hoc enim vult Psal. ostendere, quòd ex omni statu mūdi quosdā Christus redemit: & in vnitatem congregauit ecclesiæ: quia aliquos ab oriente, aliquos ab occidente. &c. Quia aliquos vocat in iuuentute, aliquos in senectute, aliquos in aduersitate, & aliquos in prosperitate. Vbi notandum quòd per oriens in quo lux solis primò aspicitur, significatur vitæ humanæ principium. Illos ergo vocat ab oriente, quos in principio conuertit ad fidem: sicut pueros statim ortos per sacramentum baptismi. Per occidés autem in quo lux solaris occidit nobis, intelligitur finis humanæ vitæ, scilicet, mors. Illos ergo vocat ab occidente, quos solum in fine vitæ cóuertit. Sic enim vocauit latronem cum ipso a dextris crucifixum: qui in hora mortis cóuersus fuit ad Deum. Per aquilonem auté status significatur aduersitatis: quoniam ventus aquilonis est frigidus & tempestuosus. Sic & status aduersitatis est frigidus, quia caret amore siue igne charitatis: eo quòd in aduersitate positus nullum habet amicū. Et est tempestuosus: quia talis multiplicationé pœnarū sustinet: quia vna pœna inuitat aliā. Illos ergo ab aquilone redimit, quos in miseria & paupertate positos vocat: sicut vocauit hominem illū qui viginti octo annis iuxta piscinā in Hierusalé iacuit infirmus: sic & vocauit cæcū à natiuitate. Per austrum vero ipsa prosperitas intelligitur: quia pars australis est calida, & in illa parte sol est altior & magis resplédés: sic & homo positus in prosperitate alté situatur, ac lucidus & famosus prædicatur. Sic enim vocauit ab austro prosperitatis Cōstantinū Imperatorem, Karolum magnū, ac Romanos principes. Hæc ergo denotans psal. de Christo dicit, *Quos redemit de manu inimici*: aliquos ab ortu solis, aliquos ab occasu, aliquos ab aquilone: & aliquos a mari siue ab austro. Per mare enim bene intelligitur pars australis in qua sol est altior: quia per mare significantur superbi se in altū eleuantes seculares: quos tamé ad fidé reduxit dominus. Quod ostendit Grego. super illo verbo Iob 26. capit. In fortitudine illius maria aggrega

Occidēs mors. Oriens vita. Aquilo: aduersitas. Auster: prosperitas. — *Luc. 23.* — *Eccl. 43.* — *Ioan. 5.* — *Ioan. 9.* — *Mare significat superbos.* — *Greg. 17. moral. c. 15.*

aggregata sunt.dicens. Quid autem maris nomine nisi præsens seculum designatur:in quo corda hominum terrena quærētium diuersis cogitationum fluctibus intumescunt? Qui elatione superbiæ incitati:dum alterna intentione se impetūt:quasi aduersitates se vnde collidūt. Sed iam in fortitudine illius maria cōgregata sunt: quia incarnato domino,discordantia secularium corda cōcorditer crediderunt.Iam Petrus iam in mare ambulat:quia nimirum Christi prædicatoribus illa quondam tumida corda humili auditu subtracta sunt. Vnde rectè & in euangelio huius mundi mansuetudinem figurauit:quòd procellosa maris aqua domini pedibus presso tumore calcata est.

Mare,id est, mundus aggregatur Christo.

1884 Errauerūt in solitudine in inaquoso:viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt.

Hic ostenditur quòd eos liberauit à periculis particularibus multis,quæ cōmuniter hominibus accidere solēt: per quæ pericula multa tentationū genera intelligit.Et diuiditur in sex partes: secūdū quòd sex pericula exprimit, à quibus liberati fuerunt.Et ponuntur sex pericula,secundum quæ ista pars habet sex partes. Primum fuit erroris in itinere.Secundū captiuitatis ab hosti,ibi, *Sedentes*.Tertium fuit, infirmitatis in corpore,ibi, *Suscepit eos*. Quartum fuit tempestatis in mare, ibi, *Qui descendunt*.Quintum sterilitatis patriæ.ibi, *Posuit flumina*, Sextū fuit dissensionis interioris & discordiæ,ibi, *Et pauci facti sunt*. Quantum ad primum sciendum quòd in primo periculo quatuor ponit,scilicet, primò ponitur periculi expositio:secundò cōtra periculum apponitur oratio.ibi, *Et clamauerunt*. tertiò ponitur orationis exauditio.ibi,*Et eduxit eos*.quartò gratiarum actio.ibi, *Confiteantur*. In prima autē parte primo exponitur error itineris.secūdo consequentia famis.ibi, *Esurientes*. Quantum ad primū sciendum quòd filij Israel vagi quasi viam nescientes,steterunt in deserto quadraginta annis:cum tamen non multa esset via ab ægypto vsq; ad terram promissionis:quod accidit eis propter peccata sua: nec in toto illo tempore habuerunt aliquam ciuitatem in qua pacifice habitare possent. Nā vt habetur Nume.13.exploratores missi Moyse ad considerandam terram promissionis quadraginta diebus illam circundederunt & considerauerunt:qui postea reuertentes ipsam populo diffamauerunt: propter quod populus in ægyptum voluit reuerti. Et in pœnam huius peccati Deus decreuit iuxta numerum quadraginta dierum vt quadraginta annis vagabundi per desertum incederent. Vnde illis ait dominus. Omnes qui numerati estis à viginti annis & supra,scilicet, in exitu de Ægypto,& murmurastis contra me,non intrabitis terram pro qua iuraui patribus vestris.filij autem vestri vagi erunt in deserto annis quadraginta,donec consumantur cadauera patrum in deserto:iuxta numerum quadraginta dierum,quibus considerastis terrā:annus pro die cōputabitur: & quadraginta annis feretis vltionem meam.Istam ergo per desertum vagationem notans psal. dicit, *Errauerunt in solitudine in inaquoso*: quia in solitudine illa aquarū penuria erat, vt habetur Nume.20. *Et viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt*, quia in toto tempore quadraginta annorum nullam ciuitatem habuerunt.Per hoc autē vult ostendere psal.quòd gentilis populus vsq; ad Christi aduentum errauit in solitudine huius mūdi, non inueniens viam per quam accedere posset ad ciuitatem supernam. Et hāc expositionem notat gl.hic dicens,*Errauerunt*,scilicet, gētiles existentes in solitudine: quia soli erant sine deo. Existebāt & in inaquoso.Per aquam enim vera doctrina intelligitur.Eccl.15. Aqua sapientiæ salutaris potauit illum.Ille ergo existit in inaquoso , id est,in loco sine aqua qui vera doctrina fidei caret. Et ideo quia erat sine vera doctrina, non inuenerunt viam ciuitatis habitaculi. Quid est enim hæc via, nisi Christus,qui de se dicit. Ego sum via,veritas, &c. quæ via ducit ad cælestem ciuitatem Hierusalem in qua habitandum est. Quandiu ergo gentiles errauerunt,viam quę ducit ad ciuitatē,scilicet, Christum,non inuenerunt.Qui quantum ad diuinitatē immobilis,sed quo ad humanitatē mobilis, & via ducens existit:vt ostendit Gregor.super illo verbo Iob 28.Deus intelligit viam eius:dicens,Sapientia Dei æterna,aliter habet locum,aliter viam.Viā habet per humanitatis trāsitum: locum vero per statum diuinitatis. Inde enim nō transit vt coæterna est:sed inde trāsit, vnde propter nos apparuit temporalis. Sic namq; in euangelio scriptum est: quia egrediens à Hiericho transibat:duo autem cęci sedentes iuxta viam,clamabant dicētes,Domine miserere nostri fili Dauid. Ad quorum vocem sicut illic scriptū est,stetit Iesus,& lumen reddidit.Quid est autem transeundo audire,stando autem lumen restituere:nisi quòd per humanitatem suam nobis misertus est qui per diuinitatis suæ potētiam à nobis mentis nostræ tenebras exclusit? Quod enim propter nos natus & passus est,quòd resurrexit,ascendit in cœlum,quasi transit Iesus.quia nimirum hæc actio est temporalis.Sed stans nos tetigit & illuminauit:quia non sicut illa dispensatio verbi tēporalis,ita verbi æternitas transit:quæ in se manēs innouat omnia.Stare enim est incommutabili cogitatione mutabilia cūcta disponere.Qui ergo voces petentium transiens audiuit ,stans lumen reddidit.quia & si propter nos temporalia pertulit: inde tamen nobis lucem tribuit, vnde habere mutabilitatis transitum nescit , &c. Ex quibus apparet,quòd Christus via dicitur ratione humanitatis assumptæ, quam gentiles errantes non inuenerunt.Notandum etiam quòd homines errare contingit ex tribus. Primò ex iustitiæ diuinæ permissione: & tunc talis error non solum peccatum est: sed & pœna peccati.vnde Psal.106.Errare fecit eos in inuio,& non in via. Secundo ex negligentia sacræ lectionis: & similiter est peccatū & pœna peccati. Sic errabant Iudæi nolentes scripturas ad verum sensum intelligere.Matth.22.Erratis nescientes scripturas. Tertiò ex fuga humanæ increpationis:quia quando homo non vult corrigi: faciliter cadit in errorem. Prouerb.10. Qui increpationes relinquit,errat,& Sapien.17.Indisciplinatæ animę errauerunt.

Eccl.15.

Ioan.14. Christus doctor via nostræ humanitatis.

Grego.19.moral.c.4. Iob.28.

Matth.20.

Errat quis multipliciter.

Matth.22.

Prouerb.10. Sap.17.

Esurientes & sitiētes,anima eorum in ipsis defecit. 1885

Hic ostēditur defectus proueniens ex prædicto defectu siue errore. Errantes enim per solitudinis inuias vbi nō reperiuntur necessaria vitæ humanę: vt cōmuniter defectum famis patiuntur & sitis.Sic enim legimus de Agar ancilla Abrahę quādo emissa fuit de domo Abrahę cum filio suo Hismael:ipsa errabat per solitudinem Bersabee: & consumpta

Gene.21.

aqua quam portauerat in vtre, puer fuit in periculo mortis: nisi Deus aliter prouidisset. Sic & filij Israel vagantes per desertum, quandoq; esuriebãt & sitiebat. Quamuis enim manna haberent ad sufficientiam: tamen illo cibo non contenti alios cibos & potum desiderabant. Sic enim ex desiderio cibi locutus est populus cõtra dominum & Moysen, dicens, Cur eduxisti nos de Ægypto: vt moreremur in solitudine? Deest panis: non est aqua: anima nostra nauseat super cibo isto leuissimo. Et hoc notans psalm. ait. *Esurientes & sitientes, &c.* Per hoc enim Psal. vult ostendere, quòd inter gentiles multi erant: qui diuersis studiis inquirebant veritatem doctrinæ cum magno desiderio: & tamẽ ambulando per multos circuitus errorum ipsam non inueniebant: & verum doctrinæ cibum & potum desiderantes, nec inuenientes, esurientes & sitientes deficiebant. Sicut Aristoteles cum magno studio indagauit inuenire veram vitam moralem, per quam homo esset verè virtuosus: nec inuenit: quia sine fide nulla vera virtus habetur. Similiter de beato Augustino legitur, quòd post multos circuitus errorum quærebat verum animæ virum cuius amplexibus semper inhæreret: nec inueniebat. Isti ergo erant esurientes & sitientes. Esuries enim & sitis nihil aliud est quàm naturale desiderium cibi & potus. Et sic esurire & sitire est desiderare. Et ad istum intellectum exponit glo. dicens, *Esurientes & sitientes.* scilicet, ipsi gentiles qui erãt sine cibo vero Dei & potu gratiæ. Per hoc autem quod dicit. *Esurientes & sitientes*, curiosos seculi significat: qui veritatem diuersis opinionibus exquirebant: nec inueniebãt: ideo anima eorum in ipsis defecit, scilicet, a bono interiori. Et hoc ideo quia anima eorũ mansit in ipsis: quia nõ se excessit: sed se sibi ipsi sufficere putauit. Et aduerte quòd cũ dicitur, *Anima eorum in ipsis defecit*: non ostenditur dei crudelitas: sed monstratur quomodo Deus commendabilem se nobis ostendat: permittens hominem deficere: quod nobis expedit. Deficimus enim vt rogemus: & vt subuenientem amemus. Nota quòd esuries vel fames est duplex, scilicet, mentis & corporis. versi. 944. Item quòd est multiplex. 1805.

Nume. 21.

Esuriebãt & sitiebãt gẽtiles verbũ dei.

Philosophus.

August.

Glosa.

August.

1886 Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur: & de necessitatibus eorum eripuit eos.

Hic cõtra dictum periculum apponitur oratio. Tanta est enim Dei pietas vt subueniat omnibus deuotè ad ipsum recurrentibus. Psal. 90. Clamauit ad me: & ego exaudiam eum. Sic & quãdocũq; filij Israel clamauerunt ad dominum: exauditi fuerunt. vnde literaliter clamauerunt ad dominũ desiderãtes cibos: & statim eis per Moysen fuit respõsum. Dabit dominus vobis vespere carnes: & mane saturabimini panibus. Sic etiam clamauerunt desiderantes aquam ad potandum: & statim dominus exaudiuit eos. vnde aqua abundantissimè eis de petra fluxit. Verumtamen quia clamor in talibus filiorum Israel erat magis quoddam murmur; & sic magis clamor est contra dominum quàm ad dominum. ideo melius intelligendum hoc puto de clamore Moysi & Aaron: quo orabant Deum vt in prædictis necessariis populo suo prouideret. Sic enim orando clamabant ad dominum: quoniam ipsi Moyse orante sibi ait dominus. Quid clamas ad me: Clamauerunt ergo filij Israel ad dominũ in prędicto necessitatis articulo: quia Moyses & Aarõ pro ipsis orabant vt Deus eorum saturaret desiderium. Et per hoc vult psalmus ostendere quòd gẽtiles esurientes & sitientes saturati verbo quando non ad vanitatem mundi studebant: sed solo ad intelligẽdam veritatem: quòd dominus illis inspirabat gratiam quã ipsum intelligerẽt. sicut fecit Dionysio philosopho. sicut fecit beato Augustino. sicut fecit Cornelio. Sic enim dicitur Psal. 21. Ad te clamauerunt patres nostri: clamauerũt & salui facti sunt. Nota ergo quòd oratio deuota quamuis principalius stet in mente quàm in voce; tamẽ dicitur esse quidam clamor spiritualis ad deum. Sic enim orans Propheta ad Deum, ait, Domine exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat. Et quòd tali clamore pro multis clamare debemus ad dominum, vide versi. 893.

Clamans ad dominum orãdo exauditur.

Exod. 16.

Nume. 20.

Exod. 14.

Act. 10.

Clamor orationum.

Psal. 101

Et deduxit eos in viam rectam: vt irent in ciuitatem habitationis. 1887

Hic ponitur exauditio quo ad principale periculum, scilicet, erroris viæ. Secũdum enim literam consumptis in deserto murmurationibus contra Deum: filios eorum qui pro peccato parẽtum vagi per desertum fuerant annis quadraginta: dominus per manum Iosuæ ipsos per viam rectã deduxit ad terram promissionis, quam obtinuerunt: & ipsorũ ciuitates habitauerũt. vt habetur in lib. Iosuæ per capit. multa. Quod hic commemorans Psal. ait, *Et deduxit eos in viam rectam, &c.* Per hoc autẽ vult Psal. ostendere quòd gentiles qui prius errabant in diuersis erroribus diuersa adorantes idola: dominus Iesus Christus incarnatus ad viã veritatis reduxit: quia ipsos à cultura idolorum ad cultum veri Dei deduxit per se, & per apostolos suos, & alios prędicatores. vt per Petrum, in viam rectã fidei deduxit Italiam: per Ioãnem, Asiam: per Andream, Achaiã: per Bartholomeum, Indiam: per Mattheũ, Æthiopiam: & sic de aliis. Et prædicatione apostolorum deduxit eos in viam rectam, scilicet, in Christũ: vt per illam viam ambulantes irent in ciuitatem habitationis, scilicet, Hierusalem cælestem quã prius nesciebant inuenire. Sic enim istum versum exponit gl. dicens, *Et deduxit eos in viam rectam:* illos, scilicet, gentiles qui prius errabãt, deduxit in viam rectam, quę Christus est, qui dicit: Ego sum via, veritas, &c. quia: scilicet, Christus eripuit eos de ignorantia, ostẽdens eis seipsum viã vt per hãc viam irẽt bene operãdo, & eius exẽpla imitãdo, in ciuitatem habitationis quã prius inuenire nesciebãt. De isto ductore Christo dicitur, Iustũ deduxit dñs per vias rectas; & ostẽdit illi regnũ Dei. quia illũ quẽ iustificat: per vias rectas deduxit ad gloriã. O quàm ergo miseri qui iustũ ducem dimittentes, ad duces se cõuertũt erroris: quia ducũtur illecebrosa sensualitate, alij perniciosa familiaritate, alij præsumptuosa temeritate: alij maliciosa cæcitate. Nõ sic ductor Christus, qui suos recta via ad patriam ducit. ideo hũc ductorẽ sequi debemus more formicæ excæcatę. De qua dicit Albertus 8, de animalibus, &c. vide ver, 1467. quia Christus se sequẽtes ducit ad fontẽ vitæ beatæ, Apoc. 7. Agnus qui in medio throni est, reget eos: & deducet eos ad fontem aquarum.

Ioan 14.

Sap. 10.

Deductores mali multiplices.

Deducit nos Christus ad ciuitatẽ gloriæ.

Apoc. 7.

Confiteãtur domino misericordiæ eius: & mirabilia eius filiis hominum. 1888

Hic ponitur pro prędictis gratiarũ actio. & cõsequẽter ponitur beneficij recordatio: ibi. Quia satiauit.

Indu

Inducēs ergo filios Israel quibus præfatum beneficium contulit ad gratiarum actiones, dicit. *Confiteantur domino misericordiæ eius*, id est, misericordiæ quas vobis fecit, debent vos inducere ad confitendum domino confessione laudis. Ac etiam mirabilia eius facta filiis hominum: ipsos ad confitendum domino inducere debēt. Et sic ex duobus inducit eos ad gratiarum actionem. primo quia misericorditer eos deduxit. secūdo quia mirabiliter. Per hoc conformiter vult psal. ostēdere fideles quos de regionibus ad vnitatem cōgregauit ecclesiæ ad gratiarum actionē, dicens, *Confiteantur domino*. Et quid debent cōfiteri? hoc, scilicet quòd eos liberauit ab errore: hoc attribuant misericordiæ eius: quia misericordiæ eius nos liberauerunt: non merita nostra, non virtutes, non sapientia: sed misericordiæ. Etiam mirabilia eius sint filiis hominum materia laudandi Deum. Non enim misericorditer solum gētes vocauit ad fidem: sed cum mirabilibus suis, id est, miraculis ostensis. Potest & iste textus intelligi de confessione peccatorum. Si enim deus sua mera misericordia nos vocauit ad fidē, nullis nostris meritis præcedentibus: quanto magis misericorditer iam vocatis veniā dabit, vt sit sensus: Misericordiæ domini nobis factæ & mirabilia nobis ostensa: sunt causa sufficiens filiis hominum; vt cōfiteantur domino, scilicet, peccata sua: ab ipso sperantes veniam. Nota tamen quòd talis confessio & si voluntaria debeat esse: cum hoc tamen debet esse verecunda. Ideo enim ordinauit Deus, vt homo homini confiteretur: & secreta suæ conscientiæ reuelaret, vt inde verecundaretur: & sic per verecundiam pœniteret: aliàs puniretur. Quæ verecundia est magna pars satisfactionis.

Confessio debet esse verecunda.

1889 Quia satiauit animam inanem: & animam esurientem satiauit bonis.

Hic recolit beneficium pro quo illos ad gratiarum actionem inducit. Quoniam vt dictū est, desiderium ipsorum cōpleuit ipsis dādo panes de cœlo & carnes in abundātia & aquam de petra. Propter quod dicitur Psal. 77. Manducauerūt & saturati sunt nimis: & desiderium eorum attulit eis dominus: & non sunt fraudati a desiderio suo. Et hoc notans Psal. dicit. *Quia satiauit animam inanem. &c.* Inanis enim idem est quod quasi annihilatus, depressus, diminutus, vel vacuus. Et attēde quòd hic accipitur anima pro toto homine. Et sic anima vel homo dicitur inanis, scilicet, famescens præ fame quasi annihilatus, consumptus vel vacuus. Illis ergo datis abundanter victualibus in eremo & quibusdam cibis adiungit dicens. *Quia animam esurientem satiauit bonis*, scilicet, cibis: quia pane cœlesti omne delectamentum in se habēti & omnis saporis suauitatem. vt scribitur Sapien. 16. Per hoc vult psal. ostendere: quòd Deus illos quos ad fidem misericorditer elegit spiritualibus hic replet per spē: sed in futuro realiter. iuxta quod dicitur. Satiabor cum apparuerit gloria tua. Vbi notandum quòd multiplex est bonum, scilicet temporale, morale & æternale. Et istud vltimū in patria nos satiat. quod quamuis solum sit vnicum: tamen propter multiplicem eius effectum, multiplex vocatur, vt puta quia satiantur omnes partes animæ. vide vers. 1014. vnde Psalm. 64. dicit. Replebimur in bonis domus tuæ. Itē nota quòd triplex est satietas, scilicet, criminalis, temporalis & æternalis. vide versic. 1849. De satietate autem æternali, qua esurientes & sitientes satiat dominus: dicitur Matth. 5. Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: quoniam ipsi saturabuntur. Quod ad propositum exponens Bernard. ait. Qui esurit esuriat amplius: & qui desiderat, abundantius desideret adhuc. Quoniam quandocunq; desiderare poterit: tantū est accepturus: imo vero non secundum imperfectionem moderni desiderij: quoniam donec perfectè habeat, perfectè desiderare non potest: sed nec perfectè habere, donec perfectè desideret. Inferiori palato cordis & animæ languenti adhuc dura & insipida: res videtur esse iustitia: qua tamē anima satiatur in patria. Sed qui gustauerunt, ipsi sciūt: quoniam beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam: quoniam ipsi saturabūtur. O vere fœlix & gloriosa satietas. o sanctum cōuiuium. ô desiderabiles epulæ. vbi anxietas nulla. nullum poterit esse fastidium. Iam vero hoc verbum aduersus Adam procedere credo: qui portionem videtur tenuisse iustitiæ: in eo quòd mulieri compassus est. Sed si vere esuriisset iustitiam: curasset reddere quod debebat. nō modo vxori, sed multo magis creatori. Debebat enim vxori cōpassionē & disciplinam tanquam inferiori. deo autem obedientiam & subiectionem. Sed quàm multi vsque hodie factum illud grauiter diiudicant: & tamē insipienter illud imitantur. Indignantur aduersus Adam quòd obedierit voci vxoris suæ plusquam dei. & ipsi Euam id est, carnem suam audiunt plusquam Deum. Si modo præsentem videremus Adā in hoc articulo positum: coarctari inter præceptū vxoris & præceptum creatoris: nōne clamaremus aduersus eum dicētes: Caue tibi miser, seducta est mulier: ne acquiescas ei. Vt quid ergo quotiēs apprehendit nos tentatio similis: non persuademus similiter nobisipsis: vt vere sitientes iustitiam, vero fructu iustitiæ saturemur? Scriptum est enim. Quia satiauit animam inanem: & animam esurientem satiauit bonis, scilicet, æternis.

Matth. 5.

Bernard. Satiet ab beatorum.

Sedētes in tenebris & vmbra mortis: vinctos in mendicitate & ferro. 1890

Hic ponitur secundum periculum in quo fuerunt filij Israel. Istud enim refertur ad tempus quo in ægypto miserabili seruitute pressi fuerunt. a qua per dominum miraculose liberati fuerunt. Et diuiditur in quatuor partes: quia ponitur periculi expositio. secundò contra periculum deprecatio: ibi, *Et clamauerunt*. tertiò à periculo liberatio: ibi, *Et eduxit*. quartò gratiarum actio: ibi, *Confiteantur*. Circa primum tria ostenduntur. primò ipsorum dura subiugatio. secundo subiugationis occasio: ibi, *Quia exacerbauerunt*. tertiò ipsorum à deo derelictio: ibi, *Humiliatum*. Quantum ad primum sciendum quòd per tenebras vel vmbram mortis in scriptura ægyptus intelligitur. quoniam ægyptus tenebræ & angustia siue tribulatio interpretatur. Dum autem in ægypto sederunt filij Israel: vincti fuerunt mendicitate & ferro. mēdicitate: quia duris laboribus luti & lateris victum suum mendicare cogebantur. ferro, id est, morte crudeli: quia statim nati præcepto Pharaonis necabantur. vt habetur Exo. 1. Est ergo sensus versiculi: quòd quādo erāt sedentes in tenebris & vmbra mortis, scilicet, quādiu erant habitātes in ægypto: Pharao tenebat eos vinctos mendicitate & ferro: vt expositum est. Per hoc vult ostendere psal. quòd quandiu habitamus in vita præsenti, lege peccati vel carnis vincimur ne malū quod odimus plene fugiamus: nec bonum

Tenebræ dicuntur vita præsens.
Grego. 5. moral. c. 3.
Ignoramus finem nostrũ.

quod volumus, perfecte compleamus. Vbi primo notandu quòd per tenebras vita præsens designatur: quia in ipsa sedentes vndiq; tenebris circundamur: quia finem nostrum & operum nostrorum ignoramus. vt deducit Grego. super illo verbo Iob 3. Viro cuius abscondita est via: & circũdedit eum deus tenebris. dicens. In præsenti enim vita via sua viro abscondita est: quia & si iam in qua sit vitæ qualitate considerat: adhuc tamen ad quem finem tendit ignorat. Et si iam superna appetit & plenis desideriis quęrit: adhuc si in eisdem desideriis permanebit, nescit. Peccata quippe deserẽtes ad iustitiam tendimus: & vnde venimus nouimus: sed quo perueniamus ignoramus, &c. Sequitur infra. Bene autem subditur, *Et circundedit eum Deus tenebris.* Tenebris namq; homo circundatur: quia quãuis cœlesti desiderio ferueat, quid de semetipso dispositũ sit, intrinsecus ignorat: & valde metuit ne quid in iudicio sibi obuiet, quod se de se nũc & in desiderio boni fructus latet. Tenebris homo circũdatur: quia ignorantiæ suæ caligine premitur. An tenebris circundatus non est qui plerunq; præteritorũ non meminit: futura nõ inuenit: præsentia vix cognoscit? Tenebris se circundatum quidam sapiens viderat cũ dicebat: Quæ in prospectu nostro sunt: inuenimus cum labore. & quæ in cœlis sunt: quis inuestigabit? His tenebris propheta se circundatũ vidit: cum dispositionis intimæ penetrare interna non potuit, dicens, Posuit tenebras latibulum suũ. Auctor enim noster qui a nobis in hoc exilio deiectis lucem suæ visionis abstulit: sese nostris oculis quasi in tenebratum latibulo abscondit, &c. Ex quibus apparet quòd per tenebras intelligitur status obscurus vitæ pręsentis: vt nostrum quilibet in vita præsenti positus merito dicat, Tenebrę circũdant me. Consimiliter per vmbram mortis intellige vitam præsentem: quę nihil aliud est quàm prolixitas mortis. vnde in hac vita existẽtes illuminari quærebat Zacharias, dicens. Illuminare his qui in tenebris, & in vmbra mortis sedẽt. Similiter & dei electos in hac vita positos: sedere in tenebris & vmbra mortis dicit psal. *Sedentes in tenebris & vmbra mortis.* Quãdiu ergo sumus in præsenti vita astringuntur mendicitate & ferro, id est, difficultate ad bonum agendum & ad malum fugiẽdum. vnde & Apostolus Paulus se sic vinctum sentiebat cum dicebat. Velle adiacet mihi: perficere autem bonum non inuenio. Nun enim quod volo bonum hoc ago: sed quod odit malum hoc facio. Quod ideo quilibet etiam electus dicere potest: quia concupiscentia carnis ligatur. vnde ibidem ait gl. Attende quòd ait: Velle adiacet mihi: perficere autẽ bonum non inuenio. Non dicit facere: sed perficere. quia & si aliquid boni facit: non tamen perficit. rebellat enim concupiscentia & non cõsentit. vt puta, delectat vxor aliena & non amat. mentem euertit: in secretarium mentis intrat. videt foris strepẽtem concupiscentiam. agit ergo bonum, quia concupiscentiæ non consentit: sed nõ perficit bonum, vt, scilicet, non concupiscat. Sic & hostis eius, scilicet, concupiscentia agit malum quia mouet malũ desiderium: sed non perficit malum, quia non parturit malum repugnante voluntate. Et in isto bello est tota vita sanctorum. Sic & Petrus erat vinctus catenis duabus ferreis. quarum prima est difficultas perficiendi bonum. secunda verò est difficultas fugiẽdi malum. Sic ergo omnes electos ponit psalm. hic sedentes in tenebris & vmbra mortis: vinctos esse mendicitate & ferro.

Psal. 17.
Eccl. 23.
Vmbra mortis dicitur vita præsens.
Luc. 1.
Concupiscẽtia rebellat voluntati.
Rom. 7.
Act. 12.

Quia exacerbauerunt eloquia dei: & consilium altissimi irritauerunt. 1891

Hic ponitur tantæ subiugationis & captiuationis occasio. Quantum ad literam deus permisit filios Israel in Ægypto taliter opprimi: quia ibidem primo exacerbauerũt eloquia. Nam vt dictum est versicul. 1816. exacerbare eloquia dei est præcepta eius non obseruare. Præceptum autem principalę dei erat non colere deum alienum: quòd & si nondum lex erat data per Moysen: erat tamẽ hoc præceptum patribus eorum a deo: & ipsi pro se suisq; successoribus obseruare promiserũt. propter quod & Deus vocabat se Deũ Abraham Isaac & Iacob. Ipsi autem in Ægypto existentes: hoc præceptum non seruarunt: sed adorauerũt idola ægyptiorum. Vnde super illo verbo Exod. 32. fecit eis vitulum conflatilem: ait gl. Ideo fecit eis vitulum, quia bouem adorauerunt in ægypto: forsitan enim aliud idolum non suscepissent. Hoc ergo ipsorum peccatũ innuẽs psal. ait. *Quia exacerbauerunt, &c.* Quasi si quęratur quare permisit Deus filios Israel tanta seruitute opprimi in ægypto? Respõdet: quòd ideo hoc permisit quia exacerbauerũt eloquia dei, &c. Per hoc autem vult ostendere psalm. causam quare electi Dei concupiscentia repugnante sic in præsenti vita ligantur, dicens quòd causa est: quia exacerbauerunt eloquia Dei. Nõ inquit de ipsis nũc electis: sed de primis parentibus qui trãsgressi fuerunt primum præceptum eis a deo datum, contingendo prohibitum eis lignum. Hoc enim primum peccatum fuit causa totius carnalis concupiscẽtiæ & carnalis rebellionis, Dignum namq; fuit vt anima quæ deo per obedientiam subiici noluit: ipsa quoq; suum inferiorem, scilicet, carnem sibi repugnantem haberet. vnde & in carnali conceptione propter primorum parentum peccatum carnalis oritur peccati fomes & concupiscẽtia mali. Quod ostendens Greg. super illo verbo Iob 14. Quis potest facere mundum de immundo cõceptum semine? ait. Is qui per se solus est mundus, mundare valet immũda. Homo enim in corruptibili carne viuens habet tentationum immundicias impressas in semetipso: quia nimirum eas traxit ab origine. Ipsa quippe propter delectationem carnis eius cõceptio immunda est. Hinc est ergo quòd electus quis tentatur etiam nolens. Hinc est quòd immũda quædam in mente patitur: quamuis ex iudicio reluctetur. quia exceptus de immundicia dum ad mundiciam tendit: hoc conatur vincere quod est. Quisquis autem occultæ tentationis motus aut immundiciam cogitationis euicerit: nequaquam sibi suam mundiciam tribuat: quia de immundo conceptum semine nullus facere potest mundum: nisi is qui mundus per semetipsum solus est. Qui ergo iam ad locum mundiciæ mente peruenit: cõceptionis suæ viam respiciat per quam venit. atque inde colligat quia ex sua virtute non habet mundiciam viuendi: cui de immunda conceptione factum est initium subsistendi. Hanc ergo causam psalmus exprimens ait. *Quia exacerbauerunt eloquia domini,* scilicet, primi parentes. Et *consilium altissimi irritauerunt.* quo, scilicet, consulit eis ne de ligno scientiæ boni & mali comederent: quia vt dicitur Psal. 77. Non custodierunt testamentum dei: & in lege eius noluerunt ambulare.

Exod. 4.
Exod. 32.
Concupiscẽtia carnis ex originali peccato oritur & fomes peccati.
Greg. 11. moral. c. 28.
Mũdiciã nullus habet.
Psal. 77.

Et

1892 **Et humiliatum est in laboribus cor eorum, & infirmati sunt: nec fuit qui adiuuaret.**

Hic ostenditur ipsorum à deo ad tempus derelictio. Peccatis eorum exigentibus deus permisit eos ad tempus in Ægypto sic affligi ipsos non adiuuando, vt ex afflictione cognoscerent seipsos: & redirent ad deum. Et hoc notat Psal. dicens, *Et humiliatum est in laboribus cor eorum.* humiliatũ, scilicet, humilitate afflictionis & pœnæ. quia vt dicitur Exo. 1. Oderant filios Israel Ægyptij, & affligebant illudentes eis: & ad amaritudinem ducebant vitam illorum operibus duris: omnique famulatu in terra præmebantur. & sic humiliati sunt, id est, bassi & subiecti effecti. Et vnde hoc? quia non fuit qui adiuuaret, scilicet, deus non iuuabat eos, ab illis afflictionibus eos liberando, & sic infirmati sunt, id est, debilitati resistere non valẽtes. Et ex hoc vult psal. ostendere quòd in præsenti vita quandoque deus derelinquit sanctos suos affligi à diuersis personis & occidi corporaliter, vt inde magis coronentur. Et quamuis dicatur quòd dominus nõ derelinquit sanctos suos. hoc intelligitur de prędestinatis, quos finaliter non deserit. Et nota quòd ad adiutorium diuinum multi multimode se habẽt. quoniam aliqui illud spernunt. aliqui illud colunt. aliqui illud impugnant &c. vide ver. 1131. Istud autem adiutorium impugnauerunt filij Israel in Ægypto: quando deum deserentes idola coluerunt. Ideo nõ meruerunt adiuuari à deo. propter quod dicitur: *Et nõ fuit qui adiuuaret*, quousque redirent ad deum.

Exo. 1.

Adiutorio dei aliqui ad tempus priuantur.

1893 **Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur: & de necessitatibus eorum liberauit eos.**

Hic ponitur cõtra defectum deprecatio. Quantum enim ad literam: postquam filij Israel in Aegypto sic afflicti fuerunt & humiliati: reuersi sunt ad deum vt eos liberaret: & ad dominum clamauerunt. Sic enim ad literam scribitur Exo. 3. Ingemiscentes filij Israel propter opera, vociferati sunt: ascenditque clamor eorum ad deum ab operibus: audiuitque gemitum eorum: & recordatus est fœderis quod pepigerat cum Abrahã, Isaac & Iacob. Et infra ait ad Moysen. Vidi afflictionẽ populi mei in Aegypto, & clamorem eius audiui: descendi vt liberem eum de manibus Aegyptiorum &c. Et hoc est quod hic Psalm. ponit, dicens, *Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur: & de manibus eorum liberauit eos.* Per hoc autem vult ostendere quòd licet electos suos deus ad tempus aduersitatibus affligi permittat vt seipsos cognoscant: ipsos tamen finaliter liberat. Expone vt suprà versi. 1886. Nota ergo quòd clamor oppressorum ab aliis iniuste exauditur à domino.

Exo. 3. Clamauerunt filij Israel ad dominum in Aegypto.

Clamor oppressorũ audi tur à domino.

1894 **Et eduxit eos de tenebris, & vmbra mortis: & vincula eorum dirupit.**

Hic ponitur à prædicta seruitute liberatio. Vt enim dictum est versi. 1890. per tenebras & vmbrã mortis significatur Aegyptus. Tunc ergo quando filij Israel reuersi fuerunt ad dominum afflicti & clamauerunt: ipse mirabiliter liberauit eos: & eduxit eos per manum Moysæ & Aaron de Aegypto. vt habetur Exode 14. Per hoc vult ostendere Psal. quòd deus electos, si in præsenti vita quæ dicitur tenebræ & vmbra mortis ipsos affligi permittit, de tali tamen afflictione ipse ipsos gloriose educit ad gloriam: & vincula ipsorum disrumpit: quando ipsos de præsenti vita educit ad gloriam. Nam vt dictum est versicu. 1890. per tenebras & vmbram mortis intelligitur vita præsens. Quamuis enim concupiscentia carnis & difficultate ad bonum agendum & ad malum fugiendum in præsenti vita ligentur electi: tamen omnia ista vincula disrumpuntur, cum de hac vita electi deducuntur ad gloriam. Et hoc est quod ait. *Et eduxit eos de tenebris &c.* Sic enim educi de vinculis præsentis vitæ orabat psal. 141. Educ de custodia animam meam: vt confiteatur nomini tuo. Ad ipsum enim deuote recurrendum est: quia ipse est qui educit vinctos in fortitudine. Et nota quòd tria sunt mystica vincula, scilicet, vinculum culpæ & inquinationis. pœnæ & afflictionis: gratiæ & charitatis. Prima tria vincula in suis electis disrũpit dominus: vt eos ad charitatis perfectæ vincula perducat.

Exo. 14.

Psal. 141.

Psal. 67. Vincula multiplicia.

Confiteãtur domino misericordiæ eius: & mirabilia eius filiis hominum. 1895

Hic ponitur gratiarũ actio primò. & consequenter ponitur beneficij recordatio: ibi, *Quia contriuit.* Quantum ad primum certum est quòd iuxta literam deus misericorditer liberauit filios Israel de Aegypto: faciens pro eis multa mirabilia. vide psal. 77. 104. 105. Quæ omnia mouere debuerant filios Israel ad confitendum deo. Sic enim ait dominus Exo. 3. Percutiam Aegyptum in mirabilibus meis. Per hoc vult Psal. inducere dei electos de vinculis huius mundi absolutos & mirabiliter ad gratiarũ actiones, multoties enim mira ostendit: & magna miracula in morte sanctorum ostendit: ex quibus sancti liberati: tenentur gratias deo reddere. Et hoc est quod dicit, *Cõfiteantur domino omnia. &c.* expone vt ver. 1886. Potest etiam hoc intelligi de cõfessione criminis: vt misericordia nostris patribus exhibita, & mirabilia pro ipsorum liberatione ostensa, nos ad confessionem criminis induceret. Et quantum ad hoc prꝺter alias de confessione dicta criminis: hic notandum quòd confessio criminis inter cætera debet esse volita, & liberè facta &c.

Exo. 3.

Cõfessio debet esse voluntaria.

Quia contriuit portas æreas: & vectes ferreos confregit. 1896

Hic recolitur datum liberationis beneficium. Vbi nota, quòd captiuitas populi Israel in Aegypto propter magnam oppressionem duram, vocabatur carcer ferreus. Sic enim ad literã dixit Moyses populo. Nos autem tulit dominus, & eduxit de fornace ferrea Aegypti. Et per consequens quando eos liberauit de captiuitate illa: vectes ferreos & portas æreas dicitur confregisse. Quamuis dicant aliqui quòd ciuitas Gessen vbi habitabant filij Israel in Aegypto, claudebatur portis æreis, & vectes ferreos habebat. Quæ omnia in nocte qua primogenita Aegyptiorum per manum domini fuerunt occisa: angelico ministerio confracta fuerunt. quod beneficium rememorans Psalmista ait, *Quia contriuit portas æreas.* Per hoc autem vult Psalmista ostendere quòd deus in electis suis quando ipsos eduxit de præsenti vita quæ est vmbra mortis & tenebræ: omne obstaculum soluit carnalis concupiscentiæ. Vel per portas

Deut. 4.

Exo. 12.

Porta ærea sunt cupiditudines malæ. Vectes ferrei sunt dæmones.

æreas intellige secundum glo. carnalem cupiditatem. & per vectes ferreos, diabolicas suggestiones. Portæ enim æreæ sunt hominum cupiditates viciosę: quæ clausos non sinunt exire. vectes autem sunt spiritus immundi qui portas obseruát. Æreas autem portas & vectes ferreos pro fortitudine ponit. Quæ omnia dirumpūtur: cum anima cuiuslibet electi à corpore migrat.

Ricardus.

Ricardus autem istum versum aliter exponit, dicens, *Quia contriuit portas æreas &c.* Portis procedentium transitum obstruimus: vectibus autem ipsam clausuram, munimus atque obfirmamus. Quid itaque per portam accipimus, nisi contradictionem. quid per vectes, nisi rebellionem? Per ferrum enim quod omnia metalla domat: audacia quæ neminem formidat accipitur.

Porta ærea contradictio pertinax.

Per æs vero quod est cæteris durabilius: pertinacia designatur. Porta enim Ærea, contradictio pertinax: vectis ferreus, & rebellio audax.

Vectis ferreus audax rebellio.

Portas itaque æreas & vectes ferreos dominus confregit: quando pertinacem contradictionem & audacem rebellionem interna aspiratione & cordis cōpunctione conterit & dissoluit.

Vectis multiplex.

Hic potest notare quòd in scriptura est multiplex vectis. Primo est vectis sapientiæ: quo portatur vinum consolationis spiritualis, Num. 13. Absciderunt palmitem cum vua sua: quem portauerunt in vecte duo viri. Secundo vectis pudiciciæ ad portandum arcam sanctitatis.

Exod. 25.

Exo. 25. Facies vectem de lignis sethim: quæ sunt ligna imputribilia. quia sacerdotes & clerici qui arcam legis prædicando circunferre debent: debēt esse per castitatem incorruptibiles. Tertio publicæ iustitiæ ad dādum vrbi debili fortitudinem firmitatis.

Prou. 18.

Prou. 18. Iudicia, quasi vectes vrbium. Quarto est vectis diuinæ potentiæ ad prestandum rei labili quietudinem stabilitatis.

Iob. 38.

Iob. 38. Posui vectem & ostia & dixi. hucusque venies & non procedes amplius. hoc dicitur mari labili. Quinto est vectis diabolicæ maliciæ ad obdurandum cor peccatoris: quem deus sua gratia frangit. de quo hic. *Et vectes ferreos confregit.*

1897 Suscepit eos de via iniquitatis eorum: propter iniustitias enim suas humiliati sunt.

Hic ponitur tertium periculum: quod est infirmitatis corporalis. Et diuiditur vt prius in quatuor partes. quia primo periculum exponitur, secundo remedium à deo quęritur: ibi, *Et clamauerūt.* tertio à deo remedium conceditur: ibi, *Misit verbum.* quartò gratiarum actio exoluitur: ibi, *Confiteantur.*

Deute. 4.

Quantum ad primum sciendum, quòd dum filij Israel vagarentur per desertum, cœpit eos tædere laboris & itineris: & locuti sunt contra dominum & Moysen, dicentes, Cur eduxisti nos de Ægypto vt moreremur in solitudine? deest panis: non est aqua anima nostra nauseat super cibo isto leuissimo. Propter quam murmurationem dominus serpentes ignitos misit in populum: qui mordebant populum & plures ad ipsorum plagas moriebātur.

Infirmitas corporis multoties sanat animam.

Quod ideo fecit dominus: vt per istam mirabilem punitionem eis præmissam ipsi recognoscerēt potentiam dei. & per infirmitatem corporis, ipsi à tali murmuratione cessarent. Multoties enim deus percutiens corpora sanat animas. Et hoc est quod recolens Psal. ait, *Suscepit eos de via iniquitatis eorum,* scilicet, qua contra dominum murmurabant: per illam, scilicet, plagam quam immisit: quia per illam seipsos recognouerunt, & reuersi sunt ad dominum. Et hoc est quod subditur. *Propter iniustitias enim suas humiliati sunt,* id est, propter iniustitias suas remouendas, humiliati sunt, id est, afflicti, & puniti per plagas serpentium. Sic enim multoties deus percutit corpora: vt sanet animas. exemplum de Ezechia rege Iuda.

4. Reg. 20.

Sic igitur suscepit eos de via iniquitatis eorum, scilicet, suscepit eos ad puniendum infirmitate corporali: sicut pater accipit filium ad castigandum. Per hoc vult Psalm. ostendere quòd deus suis electis multoties aduersitates temporales immittit: vt ipsis peccata commissa purgentur. vide ver. 1842. Nam pœna corporalis oculos aperit mentis. 1873. Et nota quòd Christus diuersos suscipit ad diuersa.

Suscipit nos Christus multipliciter.

Primo suscipit innocentes per gratiam conseruantem. Psalm. 40. Me autem propter innocentiam suscepisti & confirmasti &c. Secundò, suscipit pænitentes per gratiam reparātem.

Iere. 3.

Iere. 3. Reuertere ad me: & ego suscipiam te. Tertio, suscipit patientes per gloriam præmiantem. Actu. 7. Domine Iesu suscipe spiritum meū. Quarto, suscipit delinquentes per disciplinam corrigentem. sicut hic. *Suscepit eos de via: &c.*

Omnem escam abominata est anima eorum: & appropinquauerunt vsque ad portas mortis. 1898

Hic exaggeret & peccatum eorum & pœnam. Peccatum: quia omnem escam abominata est anima eorum: quia, scilicet, māna quæ dicebatur omnis esca: quia in se omnem saporē habebat, & suauitatem omnium escarum: ipsi abominati sunt. vnde & dixerunt de manna.

Num. 21.

Nauseat anima nostra super cibo isto leuissimo. quod fuit magnæ ingratitudinis. Consequenter exaggerat pœnam, dicēs, *Et appropinquauerunt vsque ad portas mortis,* id est, tanta fuit pœna eis per illos serpētes immissa, quòd quasi omnes mortui sunt. Vel aliter. inualescente infirmitate, omnem escam abominata est anima eorum: sicut infirmus omnem cibum abominatur. Et sic appropinquauerūt vsque ad portas mortis, scilicet, ex desperatione recuperandæ sanitatis. sicut legitur de Ezechia: qui auditis verbis Esaiæ prophetæ sibi dicentis ex parte domini, Dispone domui tuæ &c. ait, Ego dixi in dimidio dierum meorum: vadam ad portas inferi.

Esa. 38.

Verbi dei carentia occidit animam, sine mors est animæ.

Sed prior expositio magis litteræ conformatur. Per hoc vult Psal. ostēdere quòd defectus verbi dei, mortem inducit animæ. Nā verbum dei esca & cibus est animæ. Matt. 4. Non in solo pane viuit homo: sed &c. Quandocunque ergo anima istam escam abominatur & ipsam nō percipit: moritur spiritualiter. Vnde glo. Omnem escam abominata &c. id est, verbum dei quo anima viuit. De hoc vide versi. 1805. Illi ergo istam escam abominantur: qui verbum dei reiiciūt: nec reuerentur ipsum audire satagunt.

Abominati sunt Iudei Christum. Iob. 19.

Sic enim Iudei istam escam abominabantur: quando Christum prædicantem contempserunt. De quo Christus cōqueritur, dicens, Abominati sunt me quondam consiliarij mei: & quem maxime diligebam, aduersatus est mihi. Consiliarij enim dei dicti sunt prophetæ & maiores Iudæorum: quia consilia & si non deo in se: tamen ipsi in membris suis ministrabant. Vnde prædicta verba ad propositum exponens Gregor. ait. Cunctis liquet quia dominus consiliariis non indiget &c.

Gregori. 14. moral. 23.

Et

1899 **Et clamauerunt ad dominum cum tribularẽntur:& de necessitatibus eorum liberauit eos.**

Num.21.

Hic contra dictum periculum opponitur humilis oratio. Sic enim ad literá habetur Nu. 21. quòd filij Israel percussi ab illis serpentibus: orauerunt pro sua liberatione. vnde ibi dicitur, quòd vidẽtes serpentium plagas, mortesque plurimorum: venerunt ad Moysen dicentes, Peccauimus: quia locuti sumus contra deum & contra te. Ora vt deus tollat à nobis serpentes. quòd quidem ipsorum oratio: clamor quidam fuit in auribus dei. Per hoc vult psal. ostendere quòd aduersitas corporalis, ad orationem consurgere facit. vide versic. 1783. Et nota quòd orantes dicuntur clamare. Cuius causam ostendit Grego. dicens, Vera quippe oratio vel postulatio non est in nris vocibus, sed in cogitationibus cordis. Valentiores namque voces apud secretissimas aures dei non faciunt verba nostra, sed desideria. Æternam quippe vitam si ore petimus, non tamen corde desideramus, clamãdo tacemus. Si vero desideramus ex corde: & tamen ore conticescimus: tacentes clamamus. Hinc est quòd in eremo populus vocibus perstrepit: & Moyses à strepitu verborum tacet. & tamen silens, aure diuinę pietatis auditur: cui dicitur, Quid clamas ad me? Intus ergo in desiderio est clamor secretus, qui ad humanas aures non peruenit: & tamen auditum conditoris replet &c. Ex quo apperet quòd omnis deuota oratio apud deum clamat: etiam si vox corporis sileat. vide de clamore orationis ver. 24. 412. 898. 1886. 1893.

Gre.22. mor. ca.18.
Clamat oratio cordis ad deum.
Exo.14.

1900 **Misit verbũ suum & sanauit eos:& eripuit eos de interitionibus eorum.**

Num.21.

Hic contra dictam tribulationem apponitur à deo remedium. Vbi notandum quòd (vt habetur Nu. 21.) cum populus Israel pœnitens propter plagam serpentum de murmuratione quam fecerant contra deũ & Moysen, dixisset Moysi: peccauimus: quoniá locuti sumus contra deum & cõtra te: ora pro nobis ad dominum vt tollat à nobis serpentes. orauit Moyses pro populo: & dominus locutus est verbum Moysi per quòd sanati fuerunt, & cessauit plaga. Et quod fuit verbũ ꝙ misit dominus Moysi, id est, dixit Moysi? hoc, scilicet, fac serpẽtem æneũ: & pone eũ pro signo, qui percussus aspexerit serpẽtẽ, viuet. Fecit ergo Moyses serpentem æneũ, & posuit eũ pro signo: quẽ percussi aspicientes sanabantur. Et hoc est ad literam, verbũ quod misit dominus ad sanandũ eos quãdo, scilicet, dixit Moysi, fac serpentem æneũ. Accipitur enim multoties verbũ pro significato verbi, nõ pro ipso verbo. sicut cũ dicit Christus. Qui audit verba mea hæc & facit ea &c. scilicet, illa quę per verba significãtur. Sic enim facimus verbũ Christi quãdo significata per verbũ eius obseruamus. Verbũ ergo quod deus misit, fuit serpẽs æneus, quẽ fieri præcepit. Et hoc notãs psal. ait. *Misit verbũ suum & sanauit eos*, id est, effectum verbi. *Et sanauit eos de interitionibus eorum.* Interitus enim idem est quòd mors. Interitiones ergo idem sunt quòd mortes. Saluauit ergo eos de interitionibus eorum, id est, à mortibus. quia abstulit serpentes quibus illi percussi moriebantur. ac etiam percussos ad mortem intuitu serpentis sanauit. Quid autem ex hoc Psal. velit innuere Christus satis expres-

Serpẽs æneus sanauit à morte.
Matth.7.
Serpẽs æneus significat Christũ crucifixum.

A sit Ioá. 3. cum Nicodemo dixit. Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto: ita exaltari oportet filiũ hominis, vt omnis qui credit in eũ &c. Vnde verba prædicta exponens Aug. ait. Serpentũ enim morsibus multi in deserto moriebantur: ac sic Moyses ex præcepto domini serpentem æneũ exaltauit: quem videntes sanabantur continuo. Quid est autẽ exaltatus serpens: nisi mors Christi eo modo significãdi, quo per efficientẽ effectus designatur? A serpente quippe mors venit qui peccatum quo mori mereretur, homini persuasit. Dominus autẽ in carnem suam, non peccatũ transtulit tanquã venenum serpẽtis, sed mortẽ: vt esset in similitudine carnis peccati pœna sine culpa. vt in carne peccati pœna solueretur & culpa. B Sicut ergo tunc qui conspiciebãt exaltatum serpentem, à veneno sanabantur, & liberabantur à morte: sic nunc qui conformatur similitudini mortis Christi per fidem baptizatus: & à peccato per iustificationem: & à morte per resurrectionem liberatur. Sic ergo per serpentẽ qui fuit causa mortis: intellige mortem. Christus ergo serpens dicitur: quia verbum caro factũ, in cruce pro nobis mortem suscepit. Et hoc notans Psal. dicit, *Misit verbum suum in carne*, vt in ipsa mortem susciperet. *Et sic sanauit eos à peccatis: & eripuit eos de interitionibus eorum.* Vnde prædictam serpentis figurã ad Christi mortem applicans Theo. ait. Videas igitur figuram veritate impletã. Ibi enim serpentis simi- C litudo, speciem quidem bestiæ habet: sed venenum nõ habet. Sic & hic, Christus à peccato liber: in similitudinem carnis peccati venit. Exaltari autem serpentẽ audiens, suspensionem intellige in altum: vt sanctificaret aërem qui sanctificauerat terrã, ambulando in ea. istam missionem verbi pro sanatione à morsibus serpentum factam, expresse præuidit sapiens de prædicta serpentum plaga, dicens. Etenim cum superueniret illis sæua bestiarũ ira: morsibus peruersorum colubrorum exterminabantur: sed non in perpetuum permãsit ira tuà. sed ad correptionem in breui turbati sunt: signum habentes salutis, scilicet, serpentem exaltatum. Qui enim nõ per hoc quod videbant, sanabantur: quia, scilicet, serpẽs ille solum erat figura Christi passionis. Ideo dicit: non enim per hoc quod videbant sanabãtur: D sed per te omnium saluatorem, scilicet, in illo serpẽte figuratum. Neque enim herba nec malagma sanauit eos, sed tuꝰ domine sermo qui sanauit omnia. Malagma, atis. enim est quoddã medicamentum ex herbis confectum. Ex quibus verbis apparet quòd per illum serpentem exaltatum in deserto non sanabantur aspiciẽtes in eum: sed per significatum eius quod erat dei verbum. De quo nunc ait, *Misit verbum suum & sanauit eos &c.*

Augu. in li. de baptismo paruulorum.
Theophil.
Sap. 16.

Confiteantur domino misericordię eius:& mirabilia eius filiis hominum. 1901

Hic cõsequẽter ponitur ex dicto beneficio gra- E tiarum actiõ. Et exponitur vt suprà ver. 1888. 1895. Si autẽ intelligatur, quòd per hoc nos inducat ad confessionẽ criminis, circa confessionẽ criminis vltra cõditiones eius alias dictas. nota quòd cõfessio debet esse lucida, nulla omissa circunstantia. Non enim sufficit peccatum simpliciter confiteri: nisi circũstantiæ omnes quæ peccatum mortaliter aggrauant confiteantur. &c.

Cõfessio exprimere debet circunstãtias.

Et sacrificẽt sacrificiũ laudis:& annuncient opera eius in exultatione. 1902

Hic ostendit qualiter deo gratias debemus reddere & cõfiteri. Nam vt sæpius dictum est, duplex maximè est confessio, scilicet, laodis & criminis. & vtraque dicitur sacrificium laudis. Nã laudare deũ, *Psal. 49.* dicitur sacrificiũ. psal. 49. Immola deo sacrificiom laudis. Confessio etiam quæ eõtritionem iocludit, *Psal. 50.* dicitur sacrificium. psal. 50. Sacrificiũ deo spiritus eootribulatus. Et est sacrificiũ laudis: quia eunfitẽs peccata sua laudat deum, dum se sibi humiliat cum *Sacrificiũ so lũ ex corde deus accepta.* spe veniç, credens ipsum peccatis veniã posse dare. Nota tamen generaliter quòd nullũ sacrificiũ deus acceptar, quod ei corde bono nõ sacrificatur. Vnde Gre. in suo pastorali. li. 34. ait. Hoc solũ deus sacrificium accipit, quod ante eius oculos in altari cordis boni operis charitatis flamma iocendit. De diuersis sacrificiis antiquç legis & qualiter spiritua B liter illa sacrificia sacrificare debem⁹. vide. ver. 817. *Sacrificium multiplex.* Possumus etiam notare quòd multa sunt sacrificia quæ deo sacrificare debemos, scilicet, Sacrificium corporalis macerationis & pænitẽtiæ. Sacrificium temporalis distributionis & eleemosynç. Sacrificiũ sacramentalis consecrationis & eucharistiç. Primũ *Psal. 50.* est sacrificium pænitentiæ. psal. 50. Sacrificium deo spiritus cõtribulatus &c. De hoc vide. ver. 849. 34. Secundum est sacrificium eleemosynæ. Nam eleemosyna quæ ex corde datur, sacrificium dicitor. quod probatur. Sacrificium summe deo acceptum est obseruatio diuiootum mãdatorum. vnde Eccl. *Eccl. 35.* 35. Sacrificiuo salutare est attendere mandatis domini. Cũ ergo eleemosyna cadat sub præcepto. Esa. *Esa. 58.* 58. Frange esurienti panẽ tuum: egenosque. &c. sequitur quòd eleemosyna sit sacrificiom. Sed nota quòd istud sacrificiũ non acceptat deus nisi à iusto. vide ver. 484. 592. Tertium est sacrificium eucharistiæ. de quo psal. 4. Sacrificate sacrificiom iustitiæ &c. Et psal. 149. Sacrificium laudis honorificabit me. Respice de isto sacrificio vbi de eucharistia.

1903 Qui descẽdũt mare in nauibus: facientes operationem in aquis multis.

Hic ponitur quartum periculum à quo deus liberat suos. Et diuiditur in quatuor partes. & primò periculum exponitur. secundo suffragium postulatur: ibi, *Et clamauerunt.* tertiò adiutorium impetratur: ibi, *Et flatus*, quartò ex hoe deus laudatur: ibi, *Confiteantur.* Quantum ad primum ostendit pericula maris ex multis. primò ex parte nauis. secundo ex parte maris. ibi, *Ipsi viderunt.* tertiò ex parte venti: ibi, *Dixit & stetit.* quartò ex parte fluctus: ibi, *Ascendunt.* quintò ex parte effectus: ibi, *Turbati sunt.* Quantum ad istud periculum maris Psal. vertit ad historiam Ionæ prophetæ: qui in mari sæuiente *Iona. 1.* tempestate fuit proiectus & à cæte deuoratus: & ta- *Nauta exiguo ligno credit suo amim animas suas.* men à deo finaliter liberatus. Et primò ostendit maris periculum ex parte nauis. Quantum enim *Ionas in mare fuit proiectus.* sit periculum modico ligno nauis credere vitam suam in mare, apparet cogitanti pelagus & ligni fragilitatem. Vnde Galfre. super illo verbo Prouer. 30. Quatuor sunt mihi difficilia &c. via nauis in medio mari. ait, Nihil enim in rebus humanis terribilius, nihil periculosius, qoam inter flatus aëris & fluctus maris: inter auras mutabiles & vndas mobiles ligno fragili credere vitam suam: & vix duobus digitis à morte distare. vnde Sap. 14. dici- *Sap. 14.* tur. Alius nauigare cogitans, & per feros fluctus incipiens iter facere, exiguo ligno credit animam suam. Hoc periculum expertus fuit Ionas. de quo habetur Ioann. 1. Nam cum præcepisset dominus *Ionas 1.* Ionæ vt iret io Niniuem ciuitatem magnam ad prædicandum: quòd ipse timore motos facere recusauit. Ionas cogitauit fugere in Tharsis: & descẽdit in Ioppen: & inuenit nauem quæ ibat Tharsis: & intrauit in illam vt fugeret præceptum domini. Dominus autem immisit ventum magnum in mare: & facta est tempestas magna in mari: & nauis periclitabator conteri: & timuerunt nautæ: & clamauerunt vnusquisque ad deum suum. Et Ionas descenderat in profundum nauis & dormiebat. Et accessit ad eum gubernator dicens. Quid to sopore deprimeris? Sorge inuoca deum tuum: si forte cogitet de nobis & non pereamos. Et dixerũt ad inuicem. Mittamus sortem: & sciamos quare hoc malum sit oobis. Et miserunt sortem: & cæcidit sors super Ionam. Et dixerunt ei. Indica nobis quare hoc malum sit nobis? Qood est opus tuum. quæ terra tua: quo vadis: vel ex quo populo es tu? Et respondit eis Ionas. Hebræos ego sum: & dominum deum cæli ego timeo, qui fecit mare & aridam. Et indicaoit eis quòd à facie domini fugeret. Et dixerunt ei. Quid faciemus tibi vt cesset mare à nobis? Et tunc Ionas recognoscens peccatum suum. dixit eis, Tollite me & proiicite in mare: Scio enim quòd prupter me venit hæc tempestas. Tune nautæ soliciti euadere periculum: omnia vasa quæ erant in naoi proiecerunt in mare: & similiter proiecerunt ipsum Ionam. Sic ergo omnes istas operationes quas isti fecerunt in aqnis maris posi- C ti vt euadere possent: quia quilibet clamaoit deum suom sortes miserunt. omnia vasa proiecerunt: & finaliter ipsum Ionam proiecerunt in mare. Notans Psal. ex periculo nauis ait. *Qui descendunt mare in nauibus.* supple ipsi sunt facientes operationem in aquis multis. Per hoc vult Psalm. ostendere, quam periculosum sit in mari huius moodi mente coouersari: quia tales operationes multas oportet facere in aquis multis, scilicet, adoersitatum. quia implicati mundo, semper solicitantur inter aduersa mondi & operantur. Per mare enim mundus significatur. Et de periculis eius vide ver. 653.

Ipsi viderunt opera domini: & mirabilia eius in profundo. 1904

D Hic pooitur periculum ex parte maris. Vbi aduertendum quòd realiter in maris profundo mirabilia videntur, quando nautæ quandoque cautè siue studiosè descendunt sub naui, vel ad aptandum vel ad colligendum anchoras. Ibi enim sunt mirabiles species animalium. Propter qood dictum est Psalmo 103. Hoc mare magnum & spaciosum: illic reptilia quorum non est numerus. Dicont ergo aliqui quod proiecto Iona in mare, statim facta fuit maris tranquillitas: quod nautæ videntes admirati, aliquos miserunt in mare vt videreot quid de ipso Iona factum esset. Et tunc viderunt mirabilia opera domini in profundo maris. quia, scilicet, viderunt cætum grandem: qui Ionam sine aliqua læsione deglutioit. Et hoc no- E tans Psalmista. ait. *Ipsi*, scilicet, descendentes, *viderũt opera domini &c.* Per hoc enim vult psal. ostẽdere quomodo in profundo maris hu⁹ seculi deus mi- *Mirabilia ta dicta dei.* rabilia operatur. Nõne mirabile est qoòd vnus homo benè viuat, & malè moriatur? Nõne mirabilius ꝙ vn⁹ fit in profundo maris huius mersus per vitia: & tamẽ ꝙ bene morietur. Quç tamẽ sæpe videmus contin

Greg. 29. moral cap. 9.

contingere. vt notat Greg. lib. 29. moral. cap. 9. vide vers. 1760. Nonne mirabilia in huius profundo maris operatur Deus? vt duo ex eisdem parentibus in eadem constellatione eodémq; tempore concepti & nati: & tamen vnus eorum inclinatur ad virtutes: alius ad vitia? vt exemplum patet de Iacob & Esau. Et de istis & consimilibus mirabilibus ait Psal. quòd ipsi, scilicet, qui descendunt per humilitatem considerando iudicia Dei viderunt opera domini & mirabilia eius in profundo. Iob 5. Qui facit mirabilia absque numero. Et quotidie multa mirabilia Deus operatur. Vbi nota quòd mirabile aliquid dicitur propter multa. quandoque propter nouitatem: vt in naturalibus insolita operatio. vt quòd de petra arida educatur aqua abundantissime sicut Moyses fecit. Et de hoc Eccle. 36. Innoua signa & immuta mirabilia. Quandoque propter raritatem: vt quòd homo magnæ potestatis sit humilis. quòd diues homo sit bonæ conuersationis. Propter quod dicitur Eccl. 31. Beatus diues qui inuentus est sine macula: & qui post aurú non abijt. Quis est hic & laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vita sua. Quandoque propter naturalé cótrarietatem: vt quia naturale est quòd ignis ardeat apposito combustibili: Quod tamen non fecit in fornace tribus pueris. quòd ignis ardeat in aqua: quod tamen fecit Deus. Vnde Sap. 16. Quod enim mirabile erat in aqua quæ omnia extinguit, plus valebat ignis. Quæ tamen mirabilia in huius profundo seculi Deus operatur spiritualiter in nobis. quoniam mirabiliter aquam educit de petra: quando cor peccatoris lapideum conuertit ad lachrymas per pœnitentiam. Diuites facit humiles: quia tyrannos & principes mundi conuertit ad fidem. Naturalem vsum immutat quando sancti propter fidem seipsos ad supplicia tradunt. Et ista mirabilia videmus Deum facere sæpe.

Gene. 25. Iob 5. Mirabile quid dicitur multipliciter. Num. 20. Eccle. 31. Dan. 3.

1905 Dixit & stetit spiritus procellæ: & exaltati sunt fluctus eius.

Hic ponitur periculum ex parte venti qui faciliter agitatur in mari. Hoc namque periculum realiter fuit in naui Ionæ. Nam vt dictú est ver. 1903. dum Ionas intrasset nauem: dominus immisit ventum magnum in mare: & facta est tempestas magna in mari. Quod notans Psal. ait. *Dixit*, scilicet, Deus, cuius dicere est facere. quia dixit & facta sunt. Dixit ergo ad cuius preceptum stetit spiritus procellæ. Spiritus namque idem est quòd ventus. Ioan. 3. Spiritus vbi vult spirat, &c. Stetit ergo spiritus procellæ, id est, surrexit ventus procellosus. Vbi nota procello, is. idem est quòd percutere. & componitur cum pro. & fit procello. vnde hęc procella, ę, id est, subita vis ventorum cum pluuia: quia procellat, id est, percutit. Quandoque dicitur procella eleuatio fluctuum maris ex vi ventorum. Est ergo sensus. *Dixit & stetit spiritus procellæ*, id est, ad preceptum domini surrexit ventus vehemens procellæ, id est, tanquam procella percutiens aquas maris. propter quam procellam conturbatum est mare: & per consequens exaltati sunt fluctus eius. Per hoc autem vult Psal. ostendere quòd dominus quandoque mare huius mundi contra suos agitat aduersitatibus: vt & sua virtus aduersa placando, amplius cognoscatur. Sic enim fecit cæcum nasci à natiuitate, vt opera sua manifestaret in illo. Sic enim (vt habetur Mar. 4.) cum esset in naui cu discipulis suis, facta est procella magna. venti fluctus mittebát in naui vt impleretur nauis. Et simile habetur Matt. 8. Et ecce motus magnus factus est in mari: ita vt nauicula operiretur fluctibus. Vbi ait Orige. Hæc tempestas non ex se orta est, sed potestati paruit imperantis: quæ educit ventos de thesauris suis. Facta est autem tempestas magna, vt magnum opus ostenderetur: quia quanto amplius fluctus nauiculę irruebant, tanto magis discipulos timor conturbabat, vt plus desiderarent se liberari per miracula saluatoris. Et ideo secúdum Chrisost. postquam multa & magna operatus fuerat in terra, transiuit ad mare vt ibi excellentiora opera demonstraret: quatenus terræ marisq; dominum se omnibus demonstraret. Hoc autem etiam se permittit, vt patientes deuotius ad orationem consurgant. quia aduersitatibus pressi: deuotius ad orandum consurgunt. Quæ omnia in naui Ionæ apparuerunt. Ibi enim cognita fuit Dei potentia: quia proiecto Iona in mare: statim facta fuit tranquillitas magna. Propter quod (vt dicitur Ione 1.) stetit mare à feruore suo: & timuerunt viri timore magno dominum: & immolauerunt hostias domino. &c. Ibi etiam ad orationem surrexerunt: vnde vt dictum est, quilibet inuocabant Deum suum. Non ergo credas quòd suis Deus aduersa agitare permittit nisi quia illis ipsos ad deuotionem excitat & fidem. Et notat quòd in hoc quòd ait. *Et exaltati sunt fluctus eius*, quòd fluctus habent tres conditiones quibus tria significant. Primò sunt instabiles: quia ad ventis agitantur faciliter, & sic significant mobilitaté conscientię peccatoris quæ nulla stabilitate fulcitur. Iaco. 1. Qui enim hæsitat: similis est fluctui maris qui à vento mouetur, &c. Secundò sunt eleuabiles: quia in altum eleuantur ac deprimuntur. Psal. 92. Eleuauerunt flumina fluctus suos. Tertiò sunt formidabiles. vnde etiam & apostoli dum cum Christo essent in naui: videntes fluctus maris, timuerunt valde. Et sic significát diuinam iustitiam: quæ cuilibet redditur formidabilis. Iob 31. Quasi tumentes super me fluctus: sic timui dominum. Primi fluctus quietantur per animi constantiam. Eccl. 24. In fluctibus maris ambulaui. Secundi dissipantur per Dei potétiam Iob 38. Ibi confringes tumentes fluctus suos. Tertij mitigantur per satisfactionem & pœnitétiam. Psal. 88. Motum autem fluctuum eius tu mitigas.

Ione 1. Psal. 32. Aduersa & pericula contra suos excitat Deus ad multa. Mar. 4. Origenes. Chrisost. Fluctus multa significat. Matth. 8.

Ascendunt vsque ad cœlos, & descendunt vsque ad abyssos: anima eorum in malis tabescebat. 1908

Hic ponitur periculum ex parte fluctus maris, qui, scilicet, quando mare turbatur, de profundo maris in altum aëris spacium ascendunt: & statim de alto descendunt in abyssum. Quod fuit in naui Ionæ. Nam vt dicitur Ionæ 1. Mare orta tempestate ibat & intumescebat super eos. Quod notans Psal. de illis fluctibus: ait. *Ascendút vsque ad cœlos*. &c. Per cœlum enim intelligitur altum aëris spacium, ad quem aues ascendunt volando. propter quod & dicuntur aues cœli. Per abyssum vero intelligit maris profunditatem inuisibilem nobis. Vnde ex tali ascensu fluctuum & descensu illi qui in naui erant, timebant mori. Nam vt habetur Ionæ 1. remigabant viri vt reuerterentur ad aridam, & non valebát: quia mare intumescebat super eos: & clamauerunt ad Deum & dixerunt. quæsumus domine pereamus, &c. Et hoc notans Psal. ait. *Anima eorum*

Iona 1. Luc 8. Ascendunt superius ad cœlos: sed descendunt ad inferiorum.

Esa. 14. *rum in ipsis tabescebat.* Per hoc vult ostendere Psalm. quòd superbi qui in mari huius mundi ascendunt vsque ad cœlos per superbiam: trahuntur consequenter vsque ad abyssos, id est, vsque ad infernum per diuinam iustitiam. Sic fuit & de lucifero qui dicit, In cœlum ascendam, &c. sequitur. Veruntamen ad infernum detracta est superbia tua. Et non immerito per abyssum significatur infernus: quia sicut abyssus quos capit retinet: sic & infernus quos semel cœpit, amplius non relaxat. Istum versum exponit Gregor. de viris contemplatiuis: qui contemplatione vsque ad cœlestia eleuantur: & inde tentati statim ad turpia cogitanda descendũt. descendunt. Vnde exponens illud verbum, Iob 9. Cum inuocantem me exaudierit: non credo quòd exaudierit me, dicit, Plerumque enim mens desiderio diuini amoris accenditur: atque ad intuenda cœlestia subleuatur: ad summa iam rapitur: & perfecto desiderio compuncta ab infimis eleuatur: sed repentina tentatione percussa quæ intẽtione forti erecta in Deũ fuerat ab ortis cogitationibus transfixa curuatur: ita vt seipsam discernere nesciat atque inter vitia virtutesq; deprehensa: ex qua parte sit valentior non agnoscat. Nam sæpe ad hoc vsque perducitur vt miretur quomodo tam summa comprehendit quam cogitatio illicita polluit. Et rursum quomodo illicitam cogitationem recipit: quam supra se valde fortior spiritus rapit. Quos alternantes cogitationum motus in animo bene per Psal. intuens ait. *Ascendunt vsque ad cœlos: & descẽdunt vsque ad abyssos.* Vsque ad cœlos quippè ascendimus: cum summa penetramus. sed vsq; ad abyssos descendimus: cum repente à contemplationis culmine per turpia tentamenta deiicimur, &c.

Abyssus significat infernum.

Contemplatiui ascendunt vsque ad cœlos & descendunt ad abyssos.

1907 Turbati sunt, & moti sunt sicut ebrius: & omnis sapientia eorum deuorata est.

Hic ostendit periculum consequens talem maris perturbationem exteriorem in tali commotione habitũ. Nam vt docet experientia ex maris cõmotione cerebrum agitatur, stomachus perturbatur, & omnes vires sensitiuæ debilitantur. Vnde quædam vertigo in capite generatur: sicut ebriis accidere solet: propter quæ impeditur intellectus ab actu suę virtutis intellectiuæ. Quamuis in ebrio maneat habitus artis vtputa habitus scribendi: tamen quamdiu durat talis commotio cerebri atque vertigo, actum scribendi elicere non potest. Sic & de virtutibus moralibus & intellectualibus: quia quamuis maneant & sic commoto: illarum tamen virtutum actus habere non potest. Sic enim accidit illis qui erant in naui cum Iona. Vnde & amisso actu sapientiæ: conabantur contra fluctus nauigare: cum magis fluctus sequi debuissent. Et hoc quod notans Psal. ait. *Turbati sunt & moti sunt sicut ebrius: omnis sapientia eorum deuorata est*, id est, omnis actus sapientiæ non habitus in eis perditus fuit. Aliqui autem textus habent: omnis substantia eorum deuorata est. Et tũc hoc intelligitur, quia omnem substantiam, id est, omnes merces, omnia vasa quæ habebant in naui proiecerunt in mare: & sic à mari omnia consumpta fuerunt. Communius autem habetur. *Omnis sapientia eorum deuorata est:* quia, scilicet, ipsi ab actu sapientiæ alienati fuerunt. Nec mirum: quoniam vt hic ait Glo. tempore prosperitatis aliqui sapientes apparent, quando loquuntur & quando legunt: sed adueniente tempestate, omnia consilia humana deficiunt: & quid agendum sit, non vident. Propter quod dicitur: *Omnis sapientia eorum deuorata est.* Vnde Apostolus ait. Supra modum grauati sumus: ita vt tęderet nos viuere. & ipsi in nobismetipsis responsum mortis habuimus: vt non simus fidentes in nobis. Orta enim maris tẽpestate quantumcunque se vertant: fluctus fremũt, tempestas sæuit, brachia deficiunt, quo prora impinguatur: quo nauis impulsa dimittatur: à quibus saxis ne pereat refrenetur: omnino à rectoribus non videtur. Nihil ergo restat nisi clamare ad Deum vt dirigantur. Et nota quòd hic Psal. turbatum & commotum comparat ebrio: quia omnia mala quæ facit ebrietas, facit & commotio iræ. Ebrietas autem multa mala facit: propter quod maximè in prælatis & principibus est vitanda.

Iona 1. *Actus virtutum perditur quandoque manente habitu.* *Glossa.* *Maris pericul. 2. Cor. 1.* *Ebrietas multa mala facit.*

Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur: & de necessitatibus eorum eduxit eos. 1908

Hæc est secunda pars istius periculi in qua suffragium postulatur à Deo. Realiter enim illi qui erant in naui cum Iona videntes se in periculo mortis: pro subsidio clamauerunt ad dominũ. vnde Ionæ 1. dicitur. quòd orta tempestate timuerunt valde. & clamauerunt ad dominum suum: & infra, clamauerunt ad dominum atque dixerunt, Quæsumus domine ne pereamus. Quod notans Psalm. dicit: *Et clamauerunt ad Dominum*, &c. Exponitur vt sup. ver. 1893. 1899. Per hoc vult notare Psal. quòd quandoque Deus immittit aduersa: vt ad ipsum per deuotam orationem clamare cogamur. Ista enim ratione (vt habetur Matt. 8.) dum esset in nauicula cum discipulis suis: commoto mari ipse Iesus dormiebat, vt discipuli cogerentur ipsum excitare. Vnde Chrisostomus ibi assignat duas rationes: quare mare tunc commouit: & dormiebat: dicens, Quia enim viderant apostoli alios Christi beneficia recepisse: non autem similiter quis æstimat quæ in alienis corporibus fiũt, & quæ in seipso: ideo oportuit per familiarem sensum eos potiri beneficiis Christi: & ideo voluit hanc fieri tempestatem: vt per liberationem manifestiorem accipiant beneficij sensum: sed vt daret tempus formidini ipse dormiebat. Sic enim eo vigilante facta esset tempestas: vel non timuissent, vel non rogassent. Et quia ideo dormiebat: accesserunt ad eum & suscitauerunt eum, dicentes, Domine salua nos, perimus. Et sic aduersa ad Deum per orationẽ nos redire cogunt. Psal. 77. Cum occideret eos: quærebant eum, &c. & Psal. 82. Imple facies eorum ignominia: & quærent nomen tuum domine.

Ionæ 1. *Matt. 8.* *Chrisost.* *Beneficia in propria persona plus mouent quam in aliena.* *Aduersa ad orationẽ inducunt.*

Et statuit procellam eius in auram: & siluerunt fluctus eius. 1909

Hic ponitur adiutorij impetratio: & consequẽter ex impetrato adiutorio exultatio: ibi. Et lætati. Quantũ ad primum: vt habetur Ionæ 1. facto clamore ad Deum: & proiecto Iona in mare statim tempestas maris cessauit: vnde dicitur ibidem. Clamauerunt ad dominum: tulerunt Ionam & proiecerunt in mare: & stetit mare à feruore suo. Quod nunc ostendit Psal. dicens. *Et statuit procellam eius in auram.* Aura enim dicitur lenis motus aëris: quo aër non tempestuosè: sed dulciter mouetur & leniter. Et sic procella ac tempestuosi fluctus maris in auram

Ionæ 1.

Matt. 8.

ram sunt conuersi. Consimile dicitur Mat 8. Quia cum discipuli essent cum Christo in naui, & tempestas magna esset: Christus à discipulis inuitatus surgens imperauit ventis & mari: & facta est tranquillitas magna. Per hoc vult Psal. ostendere quòd Christus est æqualis patri ratione suppositi: quia quod hic dicitur de patre, quòd statuit procellam eius in auram, Christus adimpleuit quando imperans mari & ventis tranquillitas magna facta est in mari. Vnde Chrisosto. super Matth. hoc inducens ait. In hoc enim quòd Christi imperio omnis subito soluta est tēpestas, sic ꝙ neq; semita quidē turbationis aquarum remāsit: quod quidem extraneū erat. Cū enim naturaliter maris fluctuatio terminatur: vsque ad multum tempus aquæ concutiuntur: sed hic simul omnia soluebantur. Vnde quod de patre prædixit Psalm. dixit, & stetit spiritus procellæ: & statuit procellam eius in auram: hoc Christus opere adimpleuit: solo enim verbo mare sedauit & refrenauit. In hoc etiā prouidebat Psal. quòd tempestuosas procellas & fluctus persecutionum quas mare huius mundi in primitiua ecclesia contra Christum & eius ecclesiā per tyrannos & principes excitauit. Hæc omnia Christus verbo suæ prædicationis per Apostolos suos placauit. Quod notans Greg. super illo verbo Iob 9. Qui graditur super fluctus maris, ait. Quid enim maris nomine nisi in bonos seuiens mundi huius amaritudo signatur? De quo per Psal. dicitur. Congregans quasi in vtre aquas maris. Aquas enim maris quasi in vtre congregat: cum miro moderamine cuncta disponens in suis clausas cordibus carnalium minas frenat. Super fluctus ergo maris dominus graditur: quia cum se procellæ persecutionis erigunt: miraculorum eius obstupefactione franguntur. Qui enim tumores humanæ vesaniæ mitigat: quasi erectas in cumulo vndas calcat. Nam cum morem suū gentilitas destrui nouæ conuersationis prædicatione conspiceret: cum mundi huius diuites elationi suæ contrarię viderent facta pauperum: cum sapientes seculi aduersari sibi imperitorum verba pensarēt: in persecutionis protinus tempestate intumuerunt. Sed qui verborum aduersitate commoti ad persecutionis procellas insiliunt: signorū vt diximus admiratione temperantur. Tot ergo in istis fluctibus dominus gressus posuit: quot superbis persecutoribus miracula ostendit. Vnde bene rursum per Psal. dicitur, Mirabiles elationes maris: mirabilis in altis dominus. Quia contra electorum vitam ad persecutionis vndas mundus se mirabiliter extulit, sed has supernorum conditor subleuatā virtute prædicantium, mirabilius strauit. Ministros etenim suos plus ostendit posse per miracula, quàm potestates terrenæ tumuerāt per iram. Et hoc est quod nunc Psal. præuidens ait. *Et statuit procellam eius in auram: & siluerunt fluctus eius*, scilicet, mundi maris.

Mare tranquillatur à Christo miraculose.

Chrisosto.

Greg. libr. 9. moral. cap. 5.

Psalm. 32.

Persecutiones ecclesiæ per tempestatem maris significatas dominus placauit.

Psal. 92.

1910 **Et lætati sunt, quia siluerunt: & deduxit eos in portum voluntatis eorū.**

Hic ponitur consequenter exultatio impetrati adiutorij. Naturaliter enim quantum malum turbat: tantum lætificat ablatio vel terminatio mali. Et sic quàm turbati & commoti fuerunt existentes in naui, cum Iona exorta tempestate, tantum lętati fuerunt in eius sedatione. Vnde vt habetur Ionæ 1. Ex lætitia immolauerunt hostias domino, & vouerunt vota. & sic peruenerunt tranquillè ad portum voluntatis eorum. Per hoc vult Psal. ostendere quòd aduersa præsentis vitæ: dominus electos suos deducit ad portum salutis æternę. Similiter & Ionam deduxit ad portū suæ voluntatis: quia quādo Ionas fuit proiectus in mare (vt habetur Ion. 2.) Dominus parauit piscem grandem, qui deglutiuit Ionam. Et erat Ionas in ventre ceti tribus diebus, & tribus noctibus, & euomuit Ionam in aridam. Et sic iuit ad locum quem præceperat illi Deus, scilicet, in Niniuem ad prædicandum pœnitētiam. Nota quòd in beneficiis & donis Dei spiritualibus lætari debemus: & non in rebus temporalibus. Et quæ sit lætitia mundi, & quæ iustorum, vide ver. 155. Item nota quòd iusti lętantur in multis, ver. 479. Item quòd lætitia mundi ducit ad interitum & mortem: sed lætitia in Christo ad vitam ęternam ver. 1666.

Iona 1.

Confiteantur domino misericordiæ eius: & mirabilia eius filij hominum. 1911

Hic ex prædictis deus laudatur: & consequenter modus laudis ostenditur: ibi, *Et exaltent*. Quātum ad primum expone vt supra. ver. 1888. 1895. Si autem hoc intelligatur de confessione criminis: tunc circa illam vltra cōditiones alibi positas, Nota quòd confessio debet esse debita, scilicet, debitè facta confessori: quia nō omnis habet potestatem absoluendi sacerdos: quamuis quilibet habeat ecclesiæ claues ordinis, nō iurisdictionis. Solus enim summus pontifex habet claues iurisdictionis plenariæ super omnes, & in omnibus casibus. Alij autem sacerdotes hoc habent ex commissione super illos, quos papa in hoc illis subditos fecit: & solum in illis casibus quos tales illis voluit subiici. Et hinc est quòd vnus curatus habet claues ligandi: non quidem super omnes homines ciuitatis: quia papa non subiecit omnes sibi: sed solum illos de cura sua. Nec etiam in illis habet potestatē in omnibus casibus: sed solum in certis: quia aliquos retinet sibi papa: aliquos episcopus, &c. Est ergo cōfessio debita quando peccatum confitetur illi qui potestatem habet iurisdictionis supra cōfitentem, & supra casum de quo confitetur.

Confessio debitum confessorem debet habere.

Et exaltent eum in ecclesia plebis: & in cathedra seniorum laudent eum. 1912

Hic ostendit modum quo Deus est laudandus, vt, scilicet, laudētur vniuersaliter ab omnibus tàm subditis quàm prælatis & rectoribus. Vnde per ecclesiam plebis intelligit subditorum congregationem: quoniam ecclesia est communis locus in quo plebs conuenit ad orandum. Psalm. 67. In ecclesiis benedicite Deo domino de fontibus Israel. Qualiter autē ecclesia differt à synagoga, vide ver. 1406. Sed per cathedram seniorum intelligit præsidētes & prælatos qui alios habent regere. Vnde hic ait Glo. *Laudent eum in ecclesia plebis*, id est, laudent eum populi minores qui reguntur. *Et in cathedra seniorum laudent eum*, id est, laudent eum seniores & prælati qui alios regunt & docent. Qualiter autem Deus exaltetur à nobis vide ver. 69. Nota quòd multiplex est cathedra in qua Deus debet laudari: & vna quæ est maligna quæ debet exterminari.

Glosa.

Cathedra multiplex.

Posuit flumina in desertum: & exitus aquarum in sitim. 1913

Hic ponitur quintum periculum quod fuit sterilitatis patriæ ex carentia pluuiæ. Et primò ponitur

tur terræ ſiccitas. ſecundo terræ ſterilitas: ibi, *Terrã fructiferã.* tertiò terræ reddita fertilitas: ibi, *Poſuit deſertum.* Quantum ad hoc ſciẽdum quòd Pſal. iſtam terræ ſterilitatem applicat ad ſterilitatem quæ fuit in regno Iſrael tempore Heliç prophetæ ex nimia ſiccitate terræ ſub rege Achab: de qua habetur. 3. Reg. 17. quando, ſcilicet, propter peccatum Achab regis Iſrael ad orationem Heliæ clauſum eſt cœlũ annis tribus & menſibus ſex, quibus non pluit ſuper terram, ſcilicet, illius regni. vnde propter ſiccitatem terra facta eſt ſterilis. Et hoc eſt quod commemorans Pſal dicit. *Poſuit flumina in deſertum,* ſcilicet, illa deſiccãdo ab aquis fecit deſerta. Sicut enim ex pluuiis augentur torrentes & flumina: ſic ex defectu pluuiarum minorantur: & aliquando deſiccantur totaliter. ſimiliter & fontes ex quibus oriũtur flumina. Et hoc eſt quòd ait, *Poſuit flumina in deſertum,* ſcilicet, illa exiccando. *Et exitus aquarum,* id eſt, fontes vnde ſcaturiunt aquæ in ſitim, id eſt, in ſiccitatem: ſicut dicimus quòd terra ſitit quando eſt ſicca. Per hoc vult Pſal. oſtendere quòd ſynagoga Iudæorum quæ gratiis abundare ſolebat, in aduentu Chriſti priuaretur: & à gratia Dei maneret aliena. vnde ait, *Poſuit flumina in deſertum,* id eſt, Iudæos qui ad modum fluminum gratiis abundare ſolebant: vbi erant doctrinæ: vbi currebãt prophetæ, poſuit in deſertum: quia ibi iam non eſt propheta: non fides Chriſti: non ſacerdos: non ſacrificium, nec templũ. vt ait Glo. Et hoc idẽ aliis verbis exprimit, dicens, Poſuit exitus aquarũ in ſitim, id eſt, Iudæos vnde alii manabant aquæ doctrinæ poſuit in ſitim, id eſt, ſine aqua doctrinç atque gratiæ. Nota quòd non immerito per aquam intelligit diuinam gratiam qua Iudæi ſunt expoliati propter ſuam incredulitatem: quoniam ipſa gratia ad modum aquæ purificat maculam deformantem: refrigerat fomitem ardeſcentem: viuificat animam morientem, &c.

Pluuia tempore Heliæ ceſſauit tribus annis & ſex menſibus.

Iudæ gratiis dei ſunt priuati.

Gloſa.

Aqua ſignificat gratiam.

Aqua aſcẽdit quãdoque vſque ad talos vſque ad genua vſque ad renes.

A B C

1914 Terram fructiferam in ſalſuginem: à malicia inhabitantium in ea.

Hic conſequenter ponitur terræ ſterilitas propter penuriam aquæ. Quoniam terra Iſrael quç lacte & melle manare conſueuerat, ad tantam ſterilitatem peruenit tempore ipſius Achab deficiente pluuia: quòd nec modicam herbam pro equis & iumentis ſaluandis reperire poterant. Vnde vt habetur. 3. Reg. 18. Achab præ penuria herbarum dixit ad Abdiam diſpenſatorem domus ſuæ. Vade ad vniuerſos fontes aquarum: & ad vniuerſas valles: ſi forte inuenire poſſimus herbã & ſaluare equos & mulos noſtros. Et iſta tanta ſterilitas terræ fuit propter ceſſationem pluuiæ: quam impetrauit Helias propter peccata ipſius Achab regis, & Iezabel reginæ. Et hoc eſt quod notat Pſal. ait, *Quia deus poſuit terram fructiferam in ſalſuginem,* id eſt, poſuit terram illam quæ prius faciebat fructus vberes in ſterilitatem. Sal enim in terra poſitum facit terrã ſterilem: quia deſiccat & conſumit humorem terræ. Et cauſam ſubdit, dicens, *A malitia habitantium in ea,* id eſt, propter malitiam & peccata Achab regis & Iezabel reginæ. Per hoc vult Pſal. oſtendere: quòd terra, id eſt, natio Iudæorum quæ prius electa fructus meritorum ſolebat producere, & bonorũ operum: propter ipſorum malitiam ſterilis eſt effecta à bonis operibus. Vnde Glo. *Poſuit terrã fructiferam in ſalſuginem,* id eſt, Iudæam que prius bona opera faciebat: poſuit ſterilem a bonis operibus: quia ſine fide impoſſibile eſt placere deo. Salſus enim humor vbi dominatur: tollit fœcunditatem. Et hoc ſecundum malitiam habitantium in ea, ſcilicet, ſacerdotum, ſcribarum, & phariſeorum, qui in ea doloſis mentibus dominabãtur. Ex quo habes, quòd propter peccata principis multotiens punitur populus. Sic enim propter Dauid numerantis populum puniti fuerunt ſubditi. vnde vt habetur 2. Re. vlti. infra tres dies mortui ſunt peſte angelico myſterio ſeptuaginta milia virorũ. Et hic nota: quòd ſicut ſal facit ſterilitatem terræ: ſic malitia ſterilitatem mẽtis inducit. quoniam ipſa malitia in homine malitioſo eſt rectæ rationis peruerſiua: humanæ conuerſationis turbatiua: & in proprium auctorem reflexiua.

Sterilitas terra tẽpore Heliæ.

3. Reg. 18.

Iudæi ſteriles ſunt effecti.

Gloſa.

Punitur populus pro peccato domini.

2. Reg. vlti.

Malitia mẽtis [illegible]

D E A B

Poſuit deſertum in ſtagna aquarum: & terram ſine aqua in exitus aquarum. 1915

Hic ponitur terræ reddita fertilitas. Sicut enim Helias ſua oratione clauſit cœlum, & nõ pluit tribus annis & ſex menſibus: ſic & conſequenter ſua oratione aperuit cœlum, & cœlum dedit pluuiam ſuam: & ſic terra quæ facta fuerat ex ſiccitate ſterilis: adueniente pluuia fructificauit. vt dicitur Iac. 1. Et circa hoc multa oſtenduntur: primò ſequitur terræ irrigatio, ſecundò terræ deſertæ inhabitatio ibi, *Et collocauit.* tertiò terræ fructificatio: ibi, *Et ſeminauerunt.* quartò bonorum multiplicatio: ibi, *Et benedixit eis.* Quantum ad primum ad orationem Heliç apertum fuit cœlum, & terræ dedit pluuiam. Nam vt habetur 3. Reg. 18. Poſtquam cœlum clauſum fuerat tribus annis & ſex menſibus: Helias qui tempore illo fugerat à facie Achab, ex præcepto domini ſeipſum Achab præſentauit: & dixit ipſi Achab. Aſcende quia ſonus pluuiæ eſt. Helias autẽ aſcendit in verticẽ montis Carmeli: & dixit ad puerũ ſuũ: Reſpice contra mare. Qui reſpiciens dixit. Non eſt quicquã. Et rurſum ait illi. Reſpice ſeptẽ vicibus. In ſeptima autẽ vice vidit nebulã paruulam quaſi veſtigium hominis aſcendentem de mari. Et tunc dixit ad Achab. Iunge currum tuum & deſcende: ne occupet te pluuia. Et ecce cœli cõtenebrati ſunt, & nubes & ventus: & facta eſt pluuia grandis: ita quòd terra quæ prius erat ſicca, aquis ſufficienter compluta fuit. Et hoc in breuibus recitans Pſal. ait. *Poſuit deſertum in ſtagna aquarũ,* id eſt, terram prius deſertam aquis & deſiccatam, poſuit in ſtagna aquarum, ſcilicet, dando pluuias in tanta abundantia, vt in ſtatum priſtinum reducerentur fontes & flumina. Et hoc idem aliis verbis exprimit dicens, *Et terram ſine aqua,* id eſt, quæ prius erat ſine aqua: poſuit in exitus aquarum. ſic ſcilicet, quòd aqua exibat de fontibus & replebat flumina vt prius. Per hoc enim vult Pſal. oſtendere quòd per aduentum Chriſti gentilitas quæ erat deſerta, & ſine aquis gratiæ vel diuinæ ſapientiæ exiccata: aquis gratiarum & ſcientiæ Dei fuit irrigata & fertilis effecta. Et iſtum intellectum ponit hic Glo. dicens, Poſuit deſertum in ſtagna aquarũ, id eſt, gentes deſertas aquis gratiæ irrigauit: vt velut in ſtagno in eis manerent aquæ gratiarum. Et reperit idem dicẽs, *Et terram,* ſcilicet, quæ prius erat ſine aqua in exitus aquarum, vt, ſcilicet, ab ipſis aliis emanent aquæ viuæ gratiarum. Per aquã ergo intellige gratiam vt ver. 1913. Vel per aquam intellige ſapientiam fidei ſalutarem: quæ data eſt gentibus

3. Reg. 17.

Iacobi 1.

3. Reg. 18.

Gẽtes aquã gratiæ & ſcientiæ perceperunt.

Gloſa.

C D E

tibus

Aqua significat sapientiam fidei. tibus per Christi aduentum. Nec mirum quòd per A aquam significatur fidei sapientia salutaris: si consideres quòd aqua habet superficialem continuationem, summam humectationem, & figuratam reputationem, &c.

1916 Et collocauit illic esurientes: & constituerunt ciuitatem habitationis.

Hic consequenter ponitur terræ prius derelictæ inhabitatio, Verisimile est enim quòd propter prædictam siccitatem aliàs sterilitatem terræ regni Israel, quòd multi inde ad alias partes recesserint fertiles vt viuere possent. Sicut etiam Israel quandoque cum omnibus suis intrauit in Ægyptum ad habitandum propter sterilitatem terræ Chanaan. *Gen.46.* vt habetur Gen.46. Et per consequens multa loca deserta remanserunt inhabitata. Sed consequenter B adueniente pluuia & terræ fœcunditate ad proprias mansiones inhabitandas reuersi fuerunt. Et hoc notans Psal. dicit, *Et collocauit illic esurientes*, scilicet, Deus, restituendo pluuiam illuc induxit vagos esurientes: & ciuitates prius desertas inhabitauerunt, *Et constituerunt ciuitatem habitationis*. Per hoc enim vult Psal. ostendere, quòd Christus incarnatus, gentes quæ prius esuriebant: quia cibo verbi Dei carebant: ad fidem vocauit: ex quibus ciuitas ecclesiæ est constituta. *Glosa.* Vnde Glo. *Et collocauit illic*, scilicet, in gratia fidei, *esurientes*, id est, gentiles qui auide verbum Dei receperunt. *Et constituerunt ciuitatem habitationis*, scilicet, ecclesiam diuinis obediendo præceptis. Potest etiam hoc & melius intelligi C de Apostolis: quos primo in fide Christus collocauit: vt ciuitatem ecclesiæ suis prædicationibus ex vtroque populo fabricarent. Ipsa namque ecclesia dicitur ciuitas. ver. 461. 758. 775. Et hæc fundata fuit per Apostolos. ver. 1474. 1475. *Ecclesia dicitur ciuitas.*

1917 Et seminauerunt agros, & plantauerunt vineas: & fecerunt fructum natiuitatis.

Hic ponitur terræ fructificatio: quia, scilicet, isti reuersi post datam pluuiam terram suam quæ prius inculta fuerat, inceperunt colere & vineas plantare. Et tandem terra sic culta & plantatæ vineæ fecerunt fructum natiuitatis, id est, naturalem & bonum. Quando enim terra diu quieuerit à cultura, si postea cultiuetur meliores & vberiores fructus producit. Per hoc vult Psalm. ostendere *Semen verbi Dei per gentiles & apostolos fuit seminatum.* quòd gentiles qui prius absque rore gratiæ erant aridi: postquam compluti fuerunt aqua salutaris sapientiæ, ipsi verbum Dei per agrum mundi prædicando seminauerunt: & fructum multum attulerunt alios ad fidem conuertendo: sicut fecerunt Dionysius, Augustinus, Ambrosius, Hieronymus, & Gregorius, de gentilibus ad fidem conuersi. Ecclesia enim quandoque in scriptura dicitur ager. *Matth.13.* Matth.13. Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro, &c. quandoque dicitur vinea. *Matth.20.* Matth. 20. Simile est regnum cœlorum homini E qui exiit primo mane conducere operarios in vineam suam. Vel hoc intellige de Apostolis qui verbum Dei per totum orbem etiam vsque ad mortem certantes fideliter seminauerunt: de quibus *Psal.125.* Psalm.125. Euntes ibant & flebant mittentes semina sua. Ipsum enim agrum totius mundi per duodecim partes diuisum semine verbi Dei impleuerunt. vt puta Petrus seminauit in agro Italiæ, Ioannes Græciæ, Matthæus Æthiopiæ, Bartholomeus Indiæ: & sic de singulis: & fructum plurimum domino fidelium attulerunt eis: dicente Christo. *Matth. vlt.* Ite prædicate euangelium omni creaturæ, &c. Vel secundum Glo. *Glosa.* seminant agros & plantant vineas qui corpora sua cœlesti institutione purificant: vt fructus bonorum operum ferant. Vnde hic nota *Ager multiplex.* quòd ager mysticus in scriptura est multiplex, scilicet, ager vniuersalis ecclesiæ meritorum productiuus, &c. *Ager dicitur ecclesia.*

Et benedixit eis, & multiplicati sunt nimis: & iumenta eorum non minorauit. 1918

Hic ponitur bonorum per benedictionem Dei multiplicatio. Quia, scilicet, in regno Israel, reddita fertilitate terræ per Dei gratiam, & benedictionem, multum fuerunt multiplicati & in hominibus & in iumentis. Et per hoc vult ostendere Psal. *Benedictio dei multiplicat temporaliter & spiritualiter.* quomodo ecclesia per verbum prædicationis apostolorum, qui agrum mundi fidem seminauerunt: mirabiliter & subito augmentata fuit & merito ac numero. Quod totum fuit: non principaliter virtute Apostolorum: sed virtute benedictionis diuinæ. Sicut etiam in carnali generatione virtute verbi Dei quo primis parentibus benedicens, dixit: Crescite & multiplicamini, & replete terram: *Gen.1.* homines mirabiliter cito fuerunt multiplicati: mediante tamen humano opere. Sic & in generatione spirituali mediante apostolorum prædicatione: principaliter tamen virtute benedictionis diuinæ multiplicati sunt. Et hoc est quod ait. *Et benedixit eis & multiplicati sunt nimis*, id est, multum. sicut Alibi dicitur: Nimis honorati sunt amici tui Deus: nimis confortatus est, &c. Vide de nimis quomodo dupliciter accipitur ver. 1607. 1645. *Et iumenta eorum non minorauit.* *Iumentũ multiplex.* Et nota quòd iumentum quandoque significat prædicatores & prælatos: quia iuuant & aliorum onera sustinent. & sic coadiutores Dei dicuntur. Psal.72. Vt iumentum factus sum apud te: *Iumentũ dicitur prædicator & quilibet prælatus virtute patientiæ.* & ego semper tecum. Et hoc est magnæ dignitatis onera Christi portare: immo potius ipsum Christum per patientiam. Vnde de isto iumento dicit D Bernard. super illo verbo Psalm.48. Homo cum in honore esset non intellexit: comparatus est iumentis, &c. Quid tantopere propheta plangit in homine similitudinem iumentorum: præsertim qui alio loco de se loqui videtur & dicere. Vt iumentum factus sum apud te, &c. Scio aliquam similitudinem iumentorum & hominum commendari, scilicet, patientiæ & mansuetudinis. Neque enim plãgentis vox videretur si diceret. homo cum sub Dei honore esset, non recalcitrauit: vt iumentum factus est apud eum. Quis non illi iumento plurimum inuideret: in cuius humili tergo saluator sedere dignatus est? cum illius tam preciosi oneris intelligentia quoque tam singularis honoris habuisset. Vt iumentum ergo esto: non tam iumentum quidem patienter sustinens onus: sed etiam honorem intelligens sapienter & delectabiliter cogitans tam ipsius oneris dignitatem quam propriam vtilitatem. Nempe gestare eum, cui seruire regnare est, non oneris est: sed honoris, &c. Et de istis iumentis dicitur, Interroga iumenta, & docebunt te. *Iob 12.* Quandoque verò iumentum

significat simplices & inferiores, qui iumenta dicuntur: quia superiores in temporalibus iuuant, sicot a superioribus iuuantur in spiritualibus. Et in ipsorum comparatione prælati & prædicatores dicuntur homines. Psal. 35. Homines & iumenta saluabis. Quandoque iumentum significat peccatores, qui vt iumentum in stercoribus iacent peccatorum. Iohel. 1. Computruerunt iumenta in stercore suo. Hic ergo cum dicitur, quod Deus iumenta eorum non minorauit: de duobus primis generibus iumentorum intelligitur. Item nota quòd benedictio Dei valet ad multa. ver. 1444.

Psal. 35. *Iohel. 1.*

1919 Et pauci facti sunt: & vexati sunt à tribulatione malorum & dolore.

Hic ponitur sextú periculum: quod fuit interioris diuisionis & discordiæ. Hic enim loquitur de dissensione & discordia orta in populo Dei, quando Moyses misit duodecim principes, scilicet, de qualibet tribu vnum principem ad explorandum terram promissionis: qui cum reuersi fuissent, dixerunt populo quòd impossibile foret populo illá terrá acquirere. propter quod populus in seditionem versus fuit contra Moysen. vt habetur Nú. 14. Circa istud seditionis periculum, primò ponitur eius narratio: secundò ex omnibus prædictis gratiarum actio, ibi, *Videbunt*. tertiò ad considerandum prædicta omnium excitatur intentio, ibi, *Quis sapiens*. Circa primum tria facit, quia ponitur primò populi turbatio: secundò principum punitio: ibi, *Effusa est*. tertiò humilium directio: ibi, *Et audiuit pauperem*. Quantum ad primum sciendum quòd istæ primæ tres partes satis parere possunt ex dictis ver. 1884. & infra: quia ibi istud periculum tractatú est. Melius ergo exponitur de discordia in populo orta contra Moysen per Dathan, Chore, & Abiron. de qua habitum est supra ver. 1850. Sciendum est ergo quòd cum Chore, Dathan, & Abiron cum ducétis quinquaginta aliis viris de maioribus insurrexissent contra Moysen, nolentes quòd ipse populum regeret: diuioo iodicio primò omnes qui erát cum Chore igne diuino interfecti fuerunt: & consequenter Dathan & Abiron cum omni sua familia a terra fuerunt absorpti. vnde in summa ceciderunt de illis quatuordecim milia 950. hominum. vt habetur Num. 16. & 17. Et sic de cóplicibus ipsorú puniti remanserunt. Ex quo omnis multitudo turbata fuit. vnde vt dicitur Nume. 17. Murmurauit omnis multitudo contra Moysen: dicens, Vos interfecistis populum domini. Et hoc est quòd notás Psa. ait. *Et pauci facti sunt*, scilicet, illi qui erát ex parte Chore, Dathan, & Abiró, quia, scilicet, tot milia mortui sunt. Ea quo alij hoc videntes vexati sunt a tribulatione & dolore, scilicet, malorum quę videbant, scilicet, tantum de populo interfici. Per hoc vult Psal. ostendere, quòd insurgentes contra ecclesiá hæretici & schismatici à veris catholicis superati ad paucum numerum ducerentur respectu, catholicorum. vnde Glo. *Et pauci facti sunt*, quia omnes diuisi ab vnitate fidei, scilicet, hęretici qui cum catholicis communia habent sacramenta & specié pietatis: pauci sunt, non tam meritis quàm numero. Vel per oppositum potest intelligi, quòd quia in ecclesia sunt boni mixti cum malis, & mali multiplicantur, & semper bonos persequuntur: ideo ipsi boni pauci facti sunt, & vexati à tribulatione & dolore malorú, scilicet, per malos illata. Sic enim per multos mali intelliguntur, sed boni per paucos: Matth. 20. Multi sunt vocati: pauci verò electi. vide ver. 895.

Num. 14. *Num. 16. Cótentio Dathá & Abiron, & Chore contra Moysen.* *Num. 16. & 17. Pauci sunt boni, & multi mali, & econtrario.* *Glosa.* *Matth. 20.*

Effusa est contentio super principes eorum: & errare fecit eos in inuio, & non in via. 1920

Hic ostenditur principum contentio. Quia vt dictú est, principes populi, scilicet, Chore, Dathan, & Abiron contra Moysen & Aaron: quia à Deo instituti erant principes populi, contendere ceperunt volentes dominari ipsi in populo. Vnde cum Moyses vocasset eos, ipsi contentiosè responderunt: dicentes, Non veniemus. Nunquid parum tibi est, quòd nos eduxisti de terra Ægypti quæ lacte & melle manabat: an etiam oculos nostros vis eruere? Non veniemus. Et hoc est quòd ait. *Effusa est contentio super principes illorum*, scilicet, eorum aduersus Moysen & Aaron. Et propter tales contentiones & consimiles Deus fecit eos errare in inuio, id est, in deserto quod erat inuium, & non in via: quia non posuit in viam rectam eos propter ipsorum peccata: sed errare fecit eos per desertum circúeundo per annos quadraginta, donec omnes morerentur qui exierant de Ægypto ab annis viginti & supra. vt habetur Num. 14. Et sic dum essent in inuio & non in via, scilicet, in deserto: errare fecit eos. vide ver. 1884. Per hoc vult Psal. ostendere, quòd Deus iusto iudicio errare à via veritatis fecit hæreticos: quia contentiosę contra ecclesiam se erexerunt, in ecclesia quærentes habere primatum. Sed ex hoc ipsi magis contempti fuerunt. Vnde hic ait Glo. *Effusa est contentio super principes eorum*, scilicet, hæreticorú, id est, super hæresiarchas & magistros hæresum: vnde reprobati sunt ab ecclesia: & magis contempti sunt: quia principes esse voluerunt. De quibus dominus per prophetam ait, Ipsi regnauerunt: & non ex me principes extiterunt: & non cognoui. vnde errare fecit eos ipsos, scilicet, sibi relinquendo. sicut dicitur Roman. 1. Tradidit eos Deus in reprobum sensum, &c. Boni enim positi sunt in via recta, vt vadant in ciuitatem cœlestem: superbi verò a Deo relicti, in inuio extra viam sunt positi. Et nota quòd licet sit multiplex contentio in scriptura, quædam virtuosa, & quædam vitiosa: hic solum agitur de contentione vitiosa, quæ est contentio iniquitatis & malitiæ, atque discordiæ.

Contétio exploratorum. Num. 16. *Inuium dicitur desertu, id est sine via.* *Num. 14.* *Hæreticorú contentio & superbia.* *Glosa.* *Osee 8.* *Rom. 1.* *Contentio vitiosa.*

Et audiuit pauperem de inopia: & posuit sicut oues familias. 1921

Hic ponitur humilium directio. In illa enim plaga quádo percussi fuerunt Chore, Dathan & Abiron: solum superbi & præsumptores ceciderunt. humiles verò non contradicentes directi fuerunt, & terram promissionis intrauerunt. Et hoc est quòd ait Psal. *Et audiuit pauperem de inopia*: quia, scilicet, illos humiles qui intrauerunt terram promissionis, ditauit bonis gentium, qui terram promissionis habitabant: quas ingressi exterminauerunt, & ipsorú bona possederút. quos nó solú multiplicauit diuitiis tépotalibus, sed filiis ipsos mirabiliter multiplicando. Et hoc est quod ait, *Et posuit sicut oues familias*. Ouis enim est animal quod multa fœcunditate multiplicatur. Per hoc vult Psal. ostendere quod dissipatis hæreticis, Deus suos fideles adiuuat & multiplicat. Et quanto fideles plus impugnantur: tanto amplius crescunt. Et sic dum contra fideles crescit contentio impugnantium: dilatatur

Num. 16. *Ecclesia persecutionibus crescit.*

dilatatur ecclesia. vide ver.221.448. Ponit autem Deus sicut oues familias. quilibet enim electus est de familia Dei. Istos autem per distinctos gradus collocat in patria: quia diuersæ & multæ mansiones sunt in domo patris mei. Sed quia nullum ad suam familiam admittit, nisi sit innocens: ideo dicitur quòd ponit sicut oues familias. Et nota quòd Deus maximè pauperes adiuuat: quia isti à mundo premuntur. Si enim homo iustus dici non potest; si pauperes iniustè oppressos non adiuuat, quos adiuuare potest: quomodo Deus iustus diceretur, si pauperes oppressos non adiuuaret? Propter quod de ipso dicitur. Factus est dominus refugium pauperi: adiutor in opportunitatibus in tribulatione.

Ioan.14.

Adiuuat Deus pauperes & patientes.

Psal.9.

B

1922 Videbunt recti & lætabuntur: & omnis iniquitas oppillabit os suum.

Hic ex prædictis concludit lætitiam iustorum, & gratiarum actionem. Iusti enim gaudent de omni opere Dei tam iustitię, quàm misericordiæ. vnde etiam beati videntes supplicia damnatorum, quæ sunt opus diuinæ iustitiæ, lætantur Psal.57. Lætabitur iustus cum viderit vindictam. Lætantur de præmiatione bonorum: quod est opus misericordiæ. Psal.5. Lætentur omnes qui sperant in te: quoniam tu benedices iusto. Et de istis duobus dicitur simul. Psal.66. Lætentur & exultent gentes: quoniam iudicas populos in æquitate. Et hoc quo ad opera iustitiæ. Et gentes in terra dirigis: quo ad opera misericordiæ. Cum ista duo genera operum Dei sint tractata superius, scilicet, quod malos per iustitiam punit, ibi: effusa est contentio super principes, &c. & quòd bonos adiuuat per misericordiã, ibi: & audiuit pauperem de inopia. sequitur quòd iusti ista videntes opera, lætantur in patria. Quod notans Psal. ait. *Videbunt & lætabuntur.* Sed econtra mali & peccatores de omni opere Dei dolebunt, & tristabuntur: quia dolebunt de suppliciis quæ per iustitiam patiuntur. dolebunt de præmiis iustorum quæ se perdidisse vident. Et hinc est quòd ad augendam lętitiam iustorum: beati semper supplicia damnatorum videbunt. ad mitigãdam verò pœnam damnatorum, non semper damnati videbunt beatos: quia non post iudiciũ, vt ostendit magister li.4.di.50. vnde de malis subditur, *Omnis iniquitas oppilabit os suum.* Iniqui enim ęterno supplicio pressi: vidẽdo iustorum pręmia, loqui nõ possunt, qui hic positi iustos ore aperto lacerabant, Et hoc est quod dicitur Iob 5. Erit egeno spes: iniquitas autem contrahet os suum. Quod exponens Greg. ait, Sic enim Deus mentes humilium in se solidat, vt eas ad perpetrandam nequitiam nec blandimẽta suasionum pertrahant, nec dolores suppliciorũ sternãt. Spes quippe in æternitate animum dirigit: & idcirco nulla mala quæ exterius tolerat sentit. Ad cuius spei fructum cum pauper peruenit: omnis elatus obmutescit. Propter quod subditur, *Iniquitas autem contrahet os suum.* Nunc enim malus bonis derogat: & recta quæ agere negligit: hæc in aliis obtrectando lacerare non cessat. Sed tunc iniquitas os suũ contrahit: cũ iustis quanta suppetat gloria retributionis agnoscit. Tunc enim ei loqui cõtra bonos non vacat: quia malorum suorum digna retributione linguam tormenta ligant. Vnde bene Anna prophetante dicitur. Pedes sanctorum suorum seruabit: & impij in tenebris conticessent. Quod similiter nunc ait Psal. dicens, *Et omnis iniquitas oppilabit os suum.* quia nihil quod tantam audaciã præstet loquendi, sicut innocentia. & nihil quod tantum intumescere faciat: sicut culpa perpetrata.

Lætantur iusti in omnibus operibus Dei: mali tristantur.

Psal.66.

C

D

Grego 6. moral. cap.26.

Os malorum in loquendo claudit iniquitas.

1.Reg.2.

E

A

1923 Quis sapiens & custodiet hæc: & intelliget misericordias domini?

Hic ad opera misericordiæ Dei, quibus ab omnibus periculis oppressos liberat, mente consideranda omnes excitantur. Vbi aduertendum quòd hic ly, quis, non stat interrogatiuè: sed magis indicatiuè. Et est sensus. Ille qui est sapiens custodiet hæc, scilicet, prædicta opera misericordiæ Dei cõseruabit in corde suo illa sæpe meditando. Sicut de gloriosa virgine dicitur, Maria autem conseruabat omnia verba hæc conferens in corde suo. Et quis est fructus istius custodiæ, subdit: quia ille qui ista custodiet, intelliget misericordias domini, id est, non attribuet sibi aliquod bonum quod habeat: nõ quòd de errore sit ductus ad viam veritatis: non quòd pericula euaserit. sed omnia hæc cognoscet misericordias domini in illo stetisse: & omni in ipso speranti, fideliter subuenire. Quilibet etiam iustus opera dei mente cõsiderando intelliget misericordias Dei multas esse in ipso. Quod notans Bernar. super illo verbo: Misericordias domini in æternum cantabo, dicit. Septem in me misericordias Dei intelligo. Prima est cõseruatio gratiæ quæ à multis peccatis, &c. vide ver.1500. Ergo intelligite hæc qui obliuiscitur Deum: ne quãdo rapitur, & non sit qui eripiat.

Luc.2.

Misericordia dei multiplex in nobis.

Psal.88.

PSALMVS CVII.

1924 PAratum cor meum Deus, paratũ cor meum: cantabo & psallam in gloria mea.

Hic Psalmus hunc habet titulum. Canticũ Psal. ipsi Dauid. Vbi notandum quòd iste Psal. est compositus ex duobus Psal. præcedentibus, scilicet, ex Psal.56. & 59. Nam prima pars istius Psal. vsque ad illum locum. Et super omnem terram gloria tua: habetur formaliter in vltima parte Psal.56. Totum verò quòd in isto Psal. sequitur: habetur in Psal.59. scilicet, vt liberentur dilecti tui. & infra. Ita quòd ex duabus partibus illorum Psal. Dauid illas partes recapitulando, istum Psal. composuit: volens ostẽdere quòd illi duo Psal. ad vnum concurrant intellectum: non quidem secundum superficiem historiæ in qua fundantur, sed secundum sensum propheticum. Verba ergo de duobus prædictis Psalm. hic in vnum Psal. cõiuncta, ducuntur ad alium intellectum in hoc Psal. quam ibi contineant secundum superficiem historię. In illis enim duobus primis Ps. agitur de primo de fuga Dauid a facie Saulis. In secundo autem agitur de fortitudine & victoria Dauid. Conformiter ad illa duo hic agitur de Christo secũdum duas Christi naturas. quia hic agitur de Christi humilitate secundum hominem: quæ significatur per fugam Dauid. agitur secundò de Christi altitudine secundum diuinitatem: quæ per fortitudinem & victoriam Dauid significatur. Quod declarat huius Psal. titulus, dicens, Canticũ Psal. ipsi Dauid. Et est sensus tituli. Iste Psalm. dicitur canticũ: quia agit de mẽtis iocuditate. Dicitur etiã Psa. quia mouet ad bonã operationẽ. Canticũ eni ad diuinas res pertinet. Ps. verò ad actuales operationes. Attribuitur ipsi Dauid.i. Christo: in cuius

persona Dauid hic loquitur. Intentionem mouent vt Christum verum Deum credamus & hominem. & litera patet ex dictis duobus præteritis Psalm. ex quibus huius Psal. litera accipitur. Ideo hic solum sensum tractabo propheticum. Iste ergo Psal. diuiditur in partes duas. quia primò Christus gratias agit patri suo: quia a mortuis resurrexit gloriosè. secundò ostendit fructum qui secutus est ex sua resurrectione: ibi, *Vt liberentur dilecti tui.* Quantum ad gratiarum actionem Christus tria ostendit. primò gratiarum actionis modum. secundò gratiarum actionis effectum: ibi, *Exurge.* tertiò ostendit causam: ibi, *Quia magna.* Quantum ad primum gratias agit Christus patri: quia in passione sibi dedit perfectam patientiam, vt esset pleno corde paratus pro nobis mortem subire. Et hoc est quod ait, *Paratum cor meum Deus, paratum cor meum.* Quod bis dicit: quia gratiarum actio fit duobus modis, &c. vide ver. 923. Quæ duo alijs verbis distinguit, dicens, *Cantabo & psalmum dicam,* &c. vt ibi. Vbi notandum quòd ex istis verbis nos docet Christus cor nostrũ in omnibus Deo subiugare in aduersis & prosperis. vt in aduersis sit paratum per patientiam: in prosperis autem per humilitatem. Ad tantam enim elationem venit cor nostrum ex fomite primi peccati, quòd plus appetit apparere quam realiter existere. plus falsam apparentiam quam veram existẽtiam, plus vana quam solida. Propter quod dicitur, Non est in ore eorum veritas: cor eorum vanum est, &c.

Gratiarum actio fit dupliciter.

Cor nostrum vanum decet Deo humiliari.

Psal. 5.

1925 Exurge psalterium & cithara: exurgam diluculo.

Hic ponit Christus effectum gratiarum actionis. Et ponit duplicem effectum, scilicet, suæ gloriosæ resurrectionis: & gentium ad fidem conuersionis: ibi. *Confitebor.* Quantum ad primum nota quòd ista verba prima possunt esse patris ad filium, vel ipsius Christi ad corpus proprium. prout sunt verba patris ad filium, dicentis. *Exurge psalterium & cithara.* Vbi notandum quòd Christus per psalterium & citharam intelligitur. dicitur enim psalterium vt hic ait Glo. propter morum probitatem. psalterium decem chordas continens manu pulsatur: & significat consummationem legis quæ in decem præceptis consistit: quam Christus perfectè adimpleuit & perfecit. Math. 5. Non veni legẽ soluere sed adimplere. Dicitur autẽ cithara. vide vers. 481. Sub istis ergo duobus nominibus pater loquitur filio, dicẽs, *Exurge psalterium,* &c. E a quo apparet effectus gratiarum actionis, qui fuit Christi resurrectio. Possunt etiã esse verba Christi ad corpus suum diuinitati vnitum: quod eis rationibus psalterium & cithara dicitur. Et sic est sensus, *Exurge,* id est, exurges. Ad quæ verba Christus respõdet, dicẽs, *Exurgam diluculo.* Quod ideo dicit: quia Christi resurrectio primo diluculo fuit facta. diluculum enim dicitur prima pars diei & vltima noctis, scilicet, quando iam lux aliqualiter incipit apparere. vide ver. 943. Et illa hora Christus resurrexit. In Psalm. autem 56. præmittitur ante: Exurge gloria mea. quod hic non præmittitur. sed non variat sensum: quia Christi caro, gloria Christi dicitur. vide ver. 924.

Christus dicitur psalterium & cithara.

1926 Confitebor tibi in populis domine: & psallam tibi in nationibus.

Hic ponitur secundus effectus, scilicet, ex Christi resurrectione gentium ad fidem conuersio. Expone sicut vers. 925. Et nota quòd Christus patri confitetur: & per seipsum dum patri gratias agit, & per alios qui per fidem in Deum credunt. De prima confessione, quæ est filialis sapiẽtiæ, dixit Christus. Cõfiteor tibi domine pater cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Ita pater: quoniam sic placitũ est ante te. Ista enim confessio Christi ad patrem quid aliud est quàm nostra eruditio, ne, scilicet, iudiciorum occultorum Dei aliam quæramus causam, nisi ipsam Dei voluntatem. Quod ostendens Greg. 25. moral. ca. 18. exponens illud Iob 34. Ipso concedente pacem: quis est qui condemnet? &c. Nemo discutiat cur stante populo Iudaico in fide dudum in infidelitate gẽtilitas iacuit. Et cur ad fidem gentilitate surgente, Iudaicum populum infidelitatis culpa prostrauit. Nemo discutiat cur alius trahatur ex dono: alius repellatur ex merito. Si enim miraris gentilitatem assumptam ipso concedente pacem: quis est qui condemnet? Si Iudæam obstupescis perditam: ex quo absconderit vultum suum: quis est qui contempletur eum? Itaque consilij summi & occultæ virtutis satisfactio sit apertæ rationis. Vnde in euãgelio cum dominus de huius rei causa loqueretur, ait. Confiteor tibi domine pater cœli & terræ, quia abscondisti hæc, &c. Atque mox tanquam rationem quandam absconsionis ac reuelationis adiungens ait, quia sic placitum fuit ante te. Quibus nimirum verbis exempla humilitatis accipimus: ne temere discutere superna consilia de aliorum vocatione aliorumque repulsione præsumamus. In cunctis ergo qui exterius disponuntur, aperta causa rationis est occultæ iudicij voluntatis. Et ideo quia Christus in tali confessione nostram reprimit superbiam: & paternæ voluntatis prædicat potentiam: ipsius confessionẽ mente considerare debemus: vt dicit Apostolus ad Hebręos 3. dicens, Considerate Apostolum & Põtificem confessionis nostræ Iesum: qui fidelis est ei qui fecit illum.

Cõfessio Christi ad patrem est nostra eruditio.

Gregor. 25 moral. cap. 18.

Iudiciorũ Dei aliam non quæramus causã nisi diuinam voluntatem.

Quia magna est super cœlos misericordia tua: & vsq; ad nubes veritas tua. 1927

Hic ponitur causa tantæ actionis gratiarũ. Vbi sciendum quòd merito passionis Christi ipse fuit exaltatus super omnem creaturam angelicam vel humanam, cœlestem vel terrestrem. vt ostendit Apostolus ad Phil. 2. Propter quod Deus dedit illi nomen quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur, &c. Quod hic notans Christus ait patri. *Quia magna est super cœlos misericordia tua,* &c. Vbi nota quòd nomine misericordiæ Dei ipse Christus homo intelligitur: vel ipsa Christi humanitas à verbo assumpta. De qua dicitur Psal. 47. Suscepimus Deus misericordiam tuam in medio templi tui, &c. Expone vt ver. 926. Solum autẽ in hoc distat ista littera ab illa: quia ibi dicitur, Quoniam magnificata est vsque ad cœlos misericordia tua. Hic autem dicitur, quia magna super cœlos misericordia tua. Eadem enim est sententia: quia magnificatus idem est quòd magnus factus. Et sic magnus in creatura idẽ est quod factus magnus: quia nulla creatura est magna nisi ab alio facta & magnificata. Item ibi dicitur vsque ad cœlos: hic autem dicitur super cœlos. Illud enim non obuiat isti: sed istud magis est illius declaratiuum. Sequitur, *Et vsque ad nubes veritas tua.* Exponitur vt ibi.

Christus dicitur misericordia Dei.

Psal. 47.

Magnus idẽ quod creatura quod magnificata.

Notandum

Cœlũ triplex dicitur triplex cognitio.

Notãdum autem quòd cum de humanitate Christi dicitur, *Quia magna est super cœlos misericordia tua:* hic potest accipi cœlum materialiter: Christus autem super omnes cœlos ascendit corporaliter. ad Eph. 4. Vel possunt accipi cœli magis mysticè. Vbi notandum quòd cœlum in scriptura sacra stat pro cognitione diuina: & hoc ratione suæ luminositatis. Et secundum quòd est triplex visio vel cognitio dei: sic dicitur esse triplex cœlum. Et hoc est quòd Paulus fuit raptus vsque ad tertium cœlum in illo triduo, quãdo, scilicet, circũfulsit eum lux de cœlo: & fuit tribus diebus cæcus corpore non manducans neque bibens. vt habetur Actu. 9. De quo tertio cœlo ipse ait. Scio hominem in Christo raptum vsque ad tertium cœlum &c. Ad propositum verò ex hoc quòd Christus dicit humanitatem suam magnam super cœlos, vult ostendere quòd humanitas sua omnia illa genera transcendit, clarius vidẽs diuinitatem & perfectius aliqua alia creatura. Sed nunquid sic super omnes cœlos isto modo sit exaltata humanitas Christi per meritum suæ passionis. Respondeo, quòd anima Christi à principio suæ creationis habuit omne meritum & præmium in se: quod postea habuit. Vnde nunquam profecit in merito: nec in gratia: non in sciẽtia: non in præmio. vnde omnia quæ meruit in passione: iam illa omnia meruit in primo instanti suæ conceptionis: sed idem pluribus actibus meruit. Hæc satis deducit magister lib. 3. dist. 18.

2. Cor. 12.

Christus non profecit in merito.

1928 Exaltare super cœlos deus, & super omnem terram gloria tua: vt liberẽtur dilecti tui.

Hic ponitur fructus qui ex resurrectione secutus est. Quamuis propriè versus hic non incipiat: sed in Hebræo incipit ibi, vt liberentur dilecti tui. vsque enim ad illum locum exclusiuè totum sumptum est de psal. 56. sed ab illo loco, vt liberentur, & infra: sumptum est de 59. Sed quia secundũ psalterium nostrum totum in vno versiculo cõtinetur: ideo totum insimul legam: hic incipiens secũdam partem istius psal. Sic ergo ista sequens pars diuiditur in tres: quia ponitur primò electorum consolatio. secundò diuinæ virtutis recognitio: ibi, *Quis deducet.* tertiò reproborum finalis damnatio: ibi. *In deo.* Prima pars diuiditur in partes quinque: quia ponitur primò ecclesiæ generalis deprecatio. secũdò gentium ad fidem conuersio: ibi, *Deus locutus est.* tertiò gentium cõuersarum applicatio: ibi, *Meus est.* quartò tribulationum cõsolatio: ibi. *Iuda rex meus,* quintò euãgelij Christi per orbem prædicatio: ibi, *In Idumeam.* Quantum ergo ad primum sciendum quòd ista verba possunt esse verba psal. ad Christũ: vel verba Christi ad patrem. Si autem sint verba psal. tunc psal. visis iniuriis Christo in passione illatis: visa Christi triumphali resurrectione: desiderans quòd Christus super omnem creaturam cognoscatur gloriosus, & verus deus: optat prædicendo & prædicit optando, quòd nomen diuinitatis sibi dabitur vt super omnem creaturam verus deus nuncupetur. Quamuis enim in sua cõceptione verus esset deus: tamen quia mortalis & passibilis, nõ apparebat hominibus & dæmonibus clarè ipsum esse deum: vt postea apparuit per resurrectionem eius & ascensionem. Dicitur ergo per resurrectionem & ascensionem exaltatus super omnem terram: aliàs, creaturam: vt deus esset quod tamẽ erat

Christus quoliter in resurrectione dicitur exaltatus

Christo in resurrectione datum est nomen dei & qualiter.

ante. sed dicitur deus factus per resurrectionem & ascensionem, eo loquẽdi modo quo res dicitur fieri quando innotescit. Illud ergo quod ante resurrectionem erat: non tamen euidens erat: post resurrectionem fuit in euidenti positum, vt euidenter scirent homines & dæmones ipsum esse verum deum, quod eis ante incuidens erat. Hæc omnia habẽtur à magistro li. 3. dist. 18. Quæ omnia præuidens psal. ait Christo. *Exaltare super cœlos deus,* id est, super angelos vt deus cognoscaris. Nomine enim cœlorum ipsi beati angeli intelligũtur. vnde in oratione dominica cœlum angelicam naturam dicimus cum oramus: Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra. Quod exponens Greg. dicit. Per cœlos enim hi qui in cœlestibus sunt cõditi angelici spiritus designãtur. vnde & orando voce dominica instruimur: Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra. vt nimirum voluntas dei sicut à superiori, id est, ab angelica natura agitur: ita eoam in omnibus ab humana infirmitate seruetur. Cum ergo Psal. Christo dicit: *Exaltare super cœlos deus:* hoc prædicit, quòd Christus per resurrectionem & ascensionem cognoscatur verus deus: & per consequens super omnes angelos exaltatur enim deus, non in se, sed in nobis: quando ipsum exaltatum cognoscimus, quod prius nesciebamus. Et istum sensum aperiens Consequẽter ait, *Et super omnẽ terrã gloria tua,* id est, sic exaltare vt gloria tua in hoc vt verus deus es, in omni terra cognoscatur & dilatetur. quod sic factum fuit quando apostoli post eius resurrectionẽ & ascensionẽ Christum esse verum deum per omnem terram prædicauerunt, & euidẽtibus miraculis ostẽderunt. quoniam vt habetur Psal. 18. In omnem terram exiuit sonus eorũ &c. Si autem ista sint verba Christi ad patrem: tunc est sensus vt Christus patri dicat. O tu deus pater exaltare super cœlos, id est, fac in me per quod cognoscaris super omnes cœlos, id est, angelos exaltatus, id est, fac me resurgere & ascẽdere ad dexteram tuam. Et tũc apparebit hominibus quod gloria tua excedit gloriam angelorum: quia, scilicet, tunc apostoli mei per omnem terram gloriam tuam prædicabunt. Et hoc est quod subdit: *Et super omnem terrã gloria tua,* scilicet, per apostolos erit manifestata. Sequitur, *Vt liberentur dilecti tui.* Et hic est principium versus sequentis in Hebræo: & etiam apud nos in psal. 56. vnde totum quod in isto psal. sequitur, fuit sumptum. ita quòd ista pars continuatur cũ sequenti ver. Sciẽdum ergo quòd Christi passio in se fuit sufficiens pretium pro redemptione omnium: immo infinitorum mundorum si essent. tamen quo ad efficaciam solum dilectis applicatur & prædestinatis à deo, qui fidem formatam cũ operibus habẽt. maior autem pars electorũ erat in gentilibus: ex quibus ecclesia Christi fabricãda erat. oportebat gẽtiles vt per Christũ passionem liberarẽtur: & ipsos in Christũ credere. Sed quomodo crederent nisi audirent? Quomodo autem audirẽt sine prædicante? Quomodo autem prædicabũt, nisi mittãtur? vt deducit apostolus Rõ. 10. Sed quis habebat eos mittere per orbem, nisi Christus post eius resurrectionẽ ascensionẽ & spiritussancti missionem? Et ideò vt spiritussanctus per Christũ mittatur, orat Psal. vt Christus resurgat, & in cœlũ ascẽdat: quia nisi ascẽderet, spiritussanctus non mitteretur. ipso dicente. Nisi ego vadam, paracletus non veniet ad vos. Orat ergo psalm. vt Christus ascendat, dicens. *Exaltare super cœlos deus: ad hoc,* scilicet, vt spiritussanctus mittatur, quo apostoli edocti

Angeli dicuntur cœlum.

Gre. 27. mor. ca. 25.

Mat. 6.

Psal. 18.

Vt prædestinati saluarentur oportuit Christum ascendere & spiritũ sanctum mittere.

Rõ. 10.

Ioan. 14.

ad prædicandum per omnem terram mittantur: A ad hoc vt fide Christi per orbem prædicata prædestinati Christi fidem accipiant. Quod totum hoc ad hoc tendit: vt, scilicet, per passionem tuam liberentur dilecti tui. Quod declarat versus sequẽs cuius hoc quod dictum est, est principium.

1929 Saluum fac dextera tua, & exaudi me: deus locutus est in sancto suo.

Sic ergo continuatur iste versus: vt, scilicet, liberentur dilecti tui: saluum fac dextera tua &c. Vbi notandum quòd in scriptura per dexteram dei aliquando significatur dei gratia bonorum præmiatiua: sicut per sinistrã diuina iustitia malorum punitiua. *Mat.25.* Et hoc significatur ex hoc quòd in iudicio statuet beatos à dextris, scilicet, ad partem miseri- B cordiæ per ipsum præmiandos: malos autem à sinistris, scilicet, ad partem iustitiæ per ipsum puniendos. Vnde Christus pro suis fidelibus orans ad patrem ait. *Saluum fac*, scilicet, populum mihi creditum. *Orauit Christus pro suis vt seruarentur a malo.* Non quidem peto vt saluetur meritis suis: sed dextera tua, id est, misericordia & gratia tua. *Et exaudi me*, scilicet, pro eis orantem. *Ioan.17.* Orabat enim Christus pro suis tempore suæ passionis dicens patri. Non pro mundo rogo: sed pro eis quos tradidisti mihi. Non rogo vt tollas eos de mundo: sed vt serues eos à malo. Et non pro eis rogo tantum: sed pro eis & qui per verbum eorum credituri sunt in me. Et in ista oratione se postulat exaudiri. Sed fortè dices. Quomodo ista sunt possibilia quæ postulat Christus vt non tollantur de mundo, & tamen seruentur à malo: cum in mundo nullus sine multis pœnis & miseriis viuere possit? Respondeo quòd duplex est malum, scilicet, culpæ & pœnæ. 15. q. 1. Illa cauenda sunt. Orat ergo Christus vt sui seruentur à malo: non quidem pœnæ sed culpę. vt, scilicet, mala pœnæ quæ patientur illos corrigant: non per impatientiam ad peccatum inducãt. Quomodo autem omnis oratio Christi fuit exaudita, vide versi. 190. 292. 406. 1105. 1703. Et quòd Christus se exaudiendum à deo reputet, certum ostendit cum subdit. *Deus loquutus est in sancto suo.* *Sanctus absolute dicitur Christus.* Vbi nota quòd per ly, sanctum quando ponitur absolutè Christus intelligitur qui per excellentiam dicitur sanctus cæteros sanctificans. Vnde ipsum sanctum absolutè vocauit angelus Marię dicẽs. Quod D enim ex te nascetur, sanctum &c. *Luc.1.* Vnde & Leui.60. ait. Ego sanctus sum qui sanctifico vos. Sed quid locutus est deus pater in isto sancto: nisi quòd per ipsum redimeret genus humanum? *Luc.1.* Sic enim per angelum dixit Mariæ. Vocabis nomen eius Ierusalem: ipse enim saluum faciet populum. &c. Vnde hic ait glo. Deus locutus est in sancto suo, id est, in me Christo. Non ait deus locutus est per sanctum suum: sed in sancto suo. ne per eum putaretur loqui sicut per prophetas & apostolos: quia deus est in Christo per gratiam vnionis: in aliis autem per gratiam adoptionis. Locutus est ergo in sancto suo, quòd per ipsum dilecti liberarentur. Cum ergo diuina promissio irrita esse non possit: certifica- E tus erat Christus de salute dilectorũ, & quòd prædestinati ad fidem vocarentur. Et hoc est quod subditur.

1930 Exultabo & diuidam sichimam: & conuallem tabernaculorum dimetiar.

Hic ponitur ex Christi oratione gentium electarum ad Christi fidem conuersio. Iste versus plenè expositus est versicu. 963. Dic vt ibi. Ista enim sunt verba Christi: qui exultat in conuersione peccatorum.

Meus est Galaad & meus est Manasses: & Ephraim susceptio capitis mei. 1931

Hic ponitur gentium conuersarum applicatio. Vbi aduertendum quòd deus fideles suos conuersos ad fidem ad diuersa applicat officia &c. Dic vt versi. 964. quia ille est in omnibus idem cum isto: nisi quòd ibi dicitur Ephraim fortitudo capitis mei. Et hic dicitur Ephraim susceptio capitis mei. Prima littera ibi exposita est: sed ista hic debet exponi. Nam per Ephraim quod interpretatur crescens, siue augmentum, significantur prædicatores: per quos fideles multiplicantur, & crescunt: vt ibi dictum fuit. Hic autem vult aliam assignare causam multiplicationis fidelium: quæ fuit susceptio capitis Christi, scilicet, quando caput Christi suscepit spineam coronam. Illa enim susceptio coronæ præfigurabat gentibus Christum per passionẽ gloria & honore coronandum: vt etiam regnaret in gentibus. Et sic illa corona non solum figura fuit augmentationis fidelium: quæ per Ephraim significatur: sed etiam causa fuit. Et hoc est quod ait, *Susceptio capitis mei*, scilicet, corona est Ephriam, id est, C augmentatio fidelium. Et istum sensum hic ponit glos. dicens, Ephraim, id est, augmentum vel fructificatio: est susceptio capitis mei. quia dum spineam coronam caput meum suscepit: vltra omnes fructificauit. Totum enim mũdum hæc susceptio lucrata est: quia, scilicet, me totius orbis regem fecit, id est, me regem mundi esse manifestauit.

Iuda rex meus: Moab lebes spei meæ. 1932

Hic ponitur consolatio tribulationum. Vbi notandum quòd iusti ad deum conuersi, plus consolantur aduersis quam prosperis: & plus prospera timent quam aduersa &c. expone vt supra versicu. 964. quia in nullo hic & ibi variatur litera: nisi quia D ibi dicitur Moab olla spei meæ: hic autem lebes spei meæ. Sed non est diuersitas: quia pro eodem accipitur lebes & olla.

In Idumeam extendam calceamentum meum: mihi alienigenæ amici facti sunt. 1933

Hic ponitur euangelij per orbem prædicatio. Hic versus est idem cum versu. 966. Ideo expone sicut ibi. Solum in hoc differũt: quia ibi dicitur, Mihi alienigenæ subditi sunt: hic autem dicitur, Mihi alienigenæ amici facti sunt. Tamen idem vtrobique designatur. quia omnis voluntariè subditus Christo per fidem formatam amicus est Christi. E Quibus Christus loquitur dicens, Vos amici mei estis, si feceritis quę ego præcipio vobis. *Ioã.14* Et hic notandum, quòd ad hoc quòd quis sit verus Christi amicus, ac etiam cuiuslibet alterius multas conditiones debet habere, scilicet, Intentionis puritatẽ, dilectionis æqualitatem, volitionis conformitatẽ, patientiæ stabilitatem, conuersationis iucunditatem: & castigationis synceritatem. *Amicus verus multa debet habere.*

Quis

1934 **Quis deducet me in ciuitatem munitam : quis deducet me vſque in Idumeam?**

Hic ponitur diuinæ virtutis recognitio. Iſte verſus in nullo diſcrepat à verſic. 967. Ideo per omnia exponatur vt ibi. Vel ſecundum gloſ. hic per ciuitatem munitam, id eſt, bene clauſam & firmam, infernus intelligitur: quam nullus poterat penetrare nec aperire. Chriſtus ergo de hoc interrogat: vt reſpondendo oſtendat, quòd ad infernum aperiendum poſt mortem: & Idumeam, id eſt, ad gentes conuertendum, nullus eum deducere poteſt: niſi ſolus deus: & non alius purus homo. Vnde ad hoc reſpondet dicens ſtatim. *Nonne tu deus.* Sic ergo iſte verſus de duplici ciuitate intelligitur, ſcilicet, de cœleſti & infernali.

Ciuitas gloria. Ciuitas inferni.

1935 **Nonne tu deus qui repuliſti nos: & non exibis deus in virtutibus noſtris?**

Hic reſpondetur prædictæ interrogationi. Iſta reſponſio poteſt eſſe Chriſti loquentis in perſona ſuorũ membrorum, quæ à deo repulſa videntur cũ pœnis & aduerſitatibus exponitur in vita præſenti. Iſtum verſum expone, vt verſi. 968. quia idẽ ſunt.

1936 **Da nobis auxilium de tribulatione: quia vana ſalus hominis.**

C

Exponitur vt ver. 969. quia idem ſunt pænitus. In tribulationibus enim & aduerſitatibus anima intus fortificatur. Et ſic per tribulationes deus ſuis electis auxilium præſtat: vt deducit Gre. 23. li. mor. cap. 24. Notandum ergo quòd diuinum auxilium maximè datur agonizãtibus tribulatis, & laborantibus, quia eſt confortatiuum militantium.

Auxiliũ dei datur tribulatis & pugnãtibus.

1937 **In deo faciemus virtutem: & ipſe ad nihilum deducet inimicos noſtros.**

Hic ponitur reproborum finalis damnatio. Iſte ver. eſt idem cum verſu. 970. ideo exponitur vt ibi. In hoc enim ſolum eſt differentia iſtius literæ & illius: quia ibi dicitur, Tribulantes nos. hic dicitur inimicos noſtros. quæ pro eodem accipiuntur, ſcilicet, pro malis & reprobis qui electos dei perſequuntur.

D

PSALMVS CVIII.

1938 **DEus laudem meam ne tacueris: quia os peccatoris & os doloſi ſuper me apertum eſt.**

Pſalmus iſte talem habet titulum. In finem pſal. Dauid. Qui titulus patet ex multoties ſuperius dictis. Quantum ad materiam notandum, quòd iſte pſal. eſt quintus inter illos qui latius de Chriſti paſſione loquutur. Quorum primus eſt pſal. 21. Deus deus meus. ſecũdus eſt pſal. 34. Iudica domine nocentes me. tertius eſt pſal. Exaudi deus orationem. quartus eſt pſal. 68. Saluum me fac, quintus eſt iſte. Deus laudem meam. Hic ergo pſal. agit ſpecialiter qualiter Chriſtus à Iuda fuit traditus. qualiter ipſe Iudas de apoſtolatus gradu fuit depoſitus: & Matthias in locum eius ſubſtitutus. vnde literam iſtius pſalm. de Iuda ad literam allegat Petrus apoſtolus Actu. 1. dicens, Viri fratres oportet impleri ſcripturam quam prædixit ſpiritusſanctus per os Dauid de Iuda qui fuit dux eorum qui cõprehenderũt Ieſum. Et ſubdit, Scriptum eſt enim in libro pſal. Fiat habitatio eorum deſerta: & non ſit qui inhabitet in ea. & epiſcopatum eius accipiat alter. Prima pars iſtorum verborum habetur in pſal. 68. ſed ſecunda, ſcilicet, & epiſcopatum eius accipiat alter: habetur in iſto pſal. In eo ergo quod agit de proditione & ingratitudine Iudę: conſequenter agit de omnibus inimicis Chriſti ingratiſque Iudæis: quorum perſonas exprimit Iudas: quibus etiam competunt illa quæ hic de Iuda ſunt expreſſa. Intentionem monet iſte pſal Iudæ malitiam declinare: & humilitatem Chriſti paſſionis & patientiam imitari. In iſto ergo pſal. Chriſtus loquitur ad patrem orando. vnde eſt quædam Chriſti oratio declarans ſuam innocentiam: & Iudæ ac Iudæorum maliciã. Diuiditur ergo pſal. iſte in partes quinque: quia in iſta Chriſti oratione primò prenotatur Chriſti innocentia. ſecundò Iudæorum demonſtratur malitia: ibi, *Locuti ſunt.* tertiò Iudæorum prædicitur miſeria: ibi, *Conſtitue.* quartò reſurrectionis Chriſti poſtulatur gloria: ibi, *Et tu domine.* quintò obſtinatorum prædicantur futura ſupplicia, ibi, *Induantur.* Quantum ad primum notandum, quòd illa ſola eſt vera laus, quæ fit ab illo qui nec decipi, nec decipere poteſt. Cum igitur deus ſit huiuſmodi: ſequitur, quòd ille quem laudat, verè laudabilis exiſtit. Et ideo à deo cui omnia ſunt nota: laudes, non ab hominibus ſunt quærendæ. Sed fortè dices. Nunquid licet homini quãtuncunque iuſto laudari velle: vel ſeipſum laudare? Et videtur quòd non: dicente Chriſto Mat. 6. Neſciat ſiniſtra tua, quid faciat dextera tua. Quoniã & Luc. 18. abiectus eſt Phariſæus ille, qui ſeipſum laudabat. Ad oppoſitum Paulus apoſtolus laudans ſeipſum dicit, Bonum certamen certaui: fidem ſeruaui &c. Ad hoc reſpondet glo. ſuper verbo Chriſti, Attendite ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus &c. dicens. Prohibet deus opera noſtra bona facere coram hominibus ad hunc finem, vt videamur ab eis & laudemur. Præcipit autẽ vt videant opera noſtra bona proximi, vt deus glorificetur. Ad quod magis declarandum, ſciendũ, quòd deus qui omnium corda ſcrutatur, nõ verba noſtra attendit principaliter: ſed magis noſtræ mentis intentionem. Nam eiſdem verbis à duobus intentione diuerſa dictis, ab vno deus placatur, ab alio vero irritatur. Quod oſtendit Gre. dicẽs, Sicut enim grauis culpa eſt hominem ſibi arrogare quod non eſt: ſic plerumque nulla culpa eſt, ſi humiliter bonum dicit quod eſt. Vnde ſæpe contingit, quòd iuſti & iniuſti habent verba ſimilia: ſed tamen ſemper cor longè diſſimile. Et ex quibus dictis dominus ab iniuſto offenditur: in eiſdem quoque à iuſtis placatur. Nam Phariſæus ingreſſus in templum dicebat. Ieiuno bis in ſabbatho: decimas do omnium quæ poſſideo. Sed iuſtificatus magis publicanus quam ille exiit. Ezechias quoque rex: cum moleſtia corporis afflictus ad extremitatem vitæ perueniſſet: in oratione compũctus dixit, Obſecro domine: memẽto quæſo quomodo ambulauerim coram te in veritate & in corde perfecto. Nec tamen dominus hanc confeſſionem perfectionis eius deſpexit, aut renuit: quem mox in ſuis precibus exaudiuit. Ecce Phariſæus ſe iuſtificat in opere. Ezechias ſe iuſtum aſſeruit etiam in cogitatione: atque vnde ille offendit: inde iſte dominum placauit. Cur itaque hoc niſi quia omnipotens deus ſingulorum

Actu. 1. (margin) — A, B, C, D, E (section letters)

Quæſtio. Laudare ſeipſum an ſit licitum. *Luc. 18.* *2. Thi. 4.* *Matth.* *Grego lib. 22. mor. c. 16.* *Luc. 18.* *4. Re. 20.* *Eſa 38.*

A verba atque cogitationes pensat:& in eius auribus superba non sunt, quæ humili corde proferuntur &c. Ex quibus verbis claré patet, quòd licitè potest quis in casu velle laudare. sed hoc non pro se sed pro proximorum vtilitate. Nam certum est: quòd quandoque qui bonus est intus, exterius diffamatur & malos creditur. Et econtra qui malus est intrinsecus: exterius commendatur & bonus creditur. Si ergo quis doctor vel prælatus alios habens docere vel regere: quamuis intus sit bonus: si exterius diffamatus videt auditores suos doctrinā eius despicere, subditos eius præcepta cōtemnere: nonne talis pro vtilitate subditorum appetere licitè potest suam bonitatem esse subditis manifestam & suam bonam famam apud suos rutilare? Certū est quòd sic: immo in tali casu crudelitatis argueretur:

Famā suam nullus negligere debet.

B si circa bonam suam famam procurandam negligens foret. Vnde Greg. dicit, Sicut viri de sua bona opinione nonnunquā gaudent: sed eum hanc proficere audientibus pensant: nec iam de opinione sua: sed de proximorum gaudent vtilitate: quia aliud est fauores quærere, aliud de prouectibus fauorum exultare. Sicut infirmus libenter medicinā amaram recipit ratione consequendæ sanitatis: sic & iustus laudes suas quærit ratione consequendæ vtilitatis subditorum. Et huiusmodi exemplū nobis Christus dedit, qui laudes suas a deo publicari quæliuit, dicēs, *Deus laudem meam ne tacueris*. Si enim Chisti infamia iniuste sibi illata, vt puta quòd esset seductor & dæmoniacus: apud mentes hominum remasisset. quis ad eius fidem fuisset cōuersus?

Greg. lib. 22. mor. ca. 9.

C Certū est quòd nullus. Dicat ergo Christus patri. *Deus laudem meam ne tacueris*. sed ipsam mundo manifesta. *Quia os peccatoris super me apertum est*, id est, populi Iudaici. Ex quibus apparet quòd in casu peccatum esset suas virtutes & laudes tacere. Sed pone. Duo sunt, quorum vnus se laudat vltra cōdignum. alius seipsum vituperat vltra condignum. Certum est, quòd vterque peccat. Sed quis istorum magis peccat? vide ad Titum. 6.

Laudans se vltra cōdignū vel vituperās quis magis peccat.

1939 Locuti sunt aduersum me lingua dolosa: & sermonibus odij circundederunt me, & expugnauerunt me gratis.

D Hic ponitur Iudæorum erga Christum malitia quia Christo summè fuerunt ingrati. Et diuiditur in tres partes. secūdum quòd suam malitiam & ingratitudinem contra Christum habuerunt in tribus. Primò in falsa oblocutione. Secundo in praua emulatione, ibi. *Pro eo*. Tertio in iniqua operatione, ibi, *Et posuerunt*. Quantum ad primum notandum, quòd Iudæi contra Christum quandoque loquebantur dolosè: quandoque iniquè. Loquebantur dolose, quando fictè eum commendabant vt ipsum deciperent & caperent in sermone: sicut quando dolosè sibi dicebant. Magister scimus quia verax es: & viam dei in veritate doces &c. quando adduxerunt ei mulierem in adulterio deprehensam, dicentes, Magister hæc mulier modo deprehensa est

Matth. 22.

E in adulterio &c. Locuti sunt dolosè, quando consilium fecerunt: quomodo Ierusalem dolo tenerent & occiderent. Loquebantur dolosè, quando ipsis congregatis vt dolosè Iesum tenerent: ad ipsos Iudas accessit, dicens, Quid vultis mihi dare, & ego eum vobis tradam? Loquebantur dolosè, quando vt ipsum traderet, sibi pecuniam dare promiserūt.

Ioan. 8.

Matth. 26.

A Quæ omnia præuidens psal. in persona Christi dicit, *Locuti sunt aduersum me lingua dolosa*. Et ab ista lingua dolosa: per suam resurrectionem se liberari postulabat Christus dicens patri, Domine libera animam meam à labiis iniquis & à lingua dolosa. Aliquando vero non dolose, id est, abscōse, sed iniquè & apertè contra Christum loquebantur. vt puta quando apertis vocibus dicebant. Nonne bene dicimus nos: quia Samaritanus es tu: & dæmonium habes? Quando Pilato dicebant. Ioan. 19. Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. Quando clamabant, Tolle, tolle, crucifige eum. Quæ omnia verba ex fomite odij procedebant. Quæ notans hic Christus ait. *Sermonibus odij circundederunt me: & expugnauerunt me gratis*, id est,

Psal. 119.

Ioan. 8.

Ioan. 19.

B sine iusta causa. Sicut enim piis placet per se æquitas: sic & impiis iniquitas. Nota quòd aliquis contra alium potest loqui multipliciter. Primò iusta iustè. vt puta quando aliquis peccatum quod alius fecit, loquitur iusta intentione. vt, scilicet, ille corrigatur. Secundò iniusta iniustè. vt cum quis alium falsè diffamat: & iniqua intentione: tunc loquitur iniusta, quia falsa: & iniustè quia intentione sinistra. Tertiò iniusta iustè. vt cum quis credens verum dicere alteri crimen obiicit falsum: tamen bona intentione. Quartò iusta iniustè. vt cum quis loquitur vera: sed malo animo & intentione non corrigendi sed vituperandi. Vnde Gregorius dicit. Omne quod dicitur: quadrifaria potest qualitate distingui. Quia autem mala malè: aut bona bene:

Loquimur quatuor, scilicet, bene bona bene mala. male mala. male bona.

Gre. 23. mor. c. 3.

C aut mala bene: aut bona malè dicuntur. Malum enim malè dicitur, cum res peruersa suadetur, sicut scriptum est. Benedic deo: & morere. Bene bonum dicitur, cum rectè recta prædicantur. Sicut Ioannes ait. Agite pœnitentiam: appropinquabit enim regnum cœlorum. Malum bene dicitur, quando per os dicentis idcirco vicium exprimitur, vt reprobetur. sicut Paulus ait. Fœminæ eorum immutauerunt naturalem vsum in eum qui est contra naturam. quo loco execranda quoque virorum facinora subdidit. Sed honestè inhonesta narrauit: vt multos ad honestatis formam ab inhonestis reuocaret. Malè autem bonum dicitur, cum rectum aliquid non recto studio profertur: sicut illuminato cæco Pharisæi dixisse perhibentur. Tu sis disci-

Matth. 3.

Ioan. 1.

Rom. 1.

Ioan. 9.

D pulus eius. quod maledictionis vtique dixerunt studio non orationis voto. Et sicut Caiphas ait, Oportet vnum hominem mori pro populo, vt non tota gens pereat. Bonum quippe, sed non bene locutus est: quia dum crudelitatem vobis appetiit, redemptoris gratiam prophetauit. In proposito ergo isti contra Christum locuti sunt mala malè. quia, scilicet, falsa & intentione corrupta. Quod explicans Christus ait, *Locuti sunt aduersum me lingua dolosa &c.*

Ioan. 11.

Pro eo vt me diligerent, detrahebāt mihi; ego autem orabam. 1940

E Hic ostendit quòd contra Christum ostenderunt suam ingratitudinem in praua æmulatione: quia, scilicet, pro dilectione ipsi rependebant odia, & pro oratione detractiones. Et hoc est quod ait Christus, *Pro eo vt me diligerent, detrahebant mihi*, id est, pro eo quod debebant diligere: detrahebant mihi, scilicet, negādo me esse filium dei. vt puta detrahebant Christo, quando dicebat, In Belzeebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia. Ioann. 9.

Detractio quā grane sit peccatum.

Luc. 11.

Nos

Matth.11. Nos scimus, quia hic homo peccator est. Matt.11. Hic homo est vorator & potator vini, & publicanorum amicus. Nota quòd aliqui textus aliter habẽt, scilicet, pro eo vt me diligerent interficiebant me: & detrahebant mihi, q.d. secundum gl. ideo interfecerunt: quia detraxerunt. *Glosa.* Plus enim nocent membris Christi detrahentes Christo qui animas crediturorum interficiunt quàm qui eius carnem mox resurrecturam peremerunt. Et sic est sensus. Pro bono mala reddebant: quia illi detrahebant: ego autem orabam: non solum pro discipulis, sed etiam pro illis. vt puta quando existẽs in cruce ait ad patrem. *Luc 23.* Pater dimitte illis, &c. Sed dices. *Quaestio.* Nunquid Christi oratio fuit exaudita à patre: cum illi Iudæi obstinati permanentes vsq; hodie non sint conuersi ad Christum: Dicitur quòd omnis Christi oratio fuit exaudita: vnde & omnes illi conuersi sunt, pro quibus orauit. *Orauit Christus pro electis non pro praescitis.* Nam vt dicit Hiero. super Matthæum in prolatione huius orationis vltra quinq; milia conuersi sunt. Orabat ergo pro illis quos videbat electos: & illi conuersi fuerunt. Nos autem quia discernere non valemus inter electos & præscitos: generaliter orauimus pro omnibus, & de primis exaudimur nõ pro secundis. Nota quòd detractio est multiplex. quædam bona: quædã mala. *Detractio multa mala facit.* Vide. versic. 629. Item nota quid propriè est detractio mala, & quàm multiplex sit. versi. 828. Item: nota quòd detractio per coruũ figuratur: & quot mala facit. Vide supra. versic. 1698.

1941 **Et posuerunt aduersum me mala pro bonis: & odiũ pro dilectione mea.**

Hic ostendit quòd suam ingratitudinem Christo ostenderunt per iniquam operationẽ: quia: scilicet, non solum verbis sed operibus mala pro bonis acceptis reddebant. Christus enim multa bona fecerat eis prædicando, infirmos eorum sanando, mortuos suscitando: & pro ipsis orando. Pro quibus omnibus ipsi ipsum persequebantur ad mortem. Et hoc est quod Iudæis Christus dicebat. *Ioan.10.* Multa bona opera ostẽdi vobis ex patre meo: propter quod eorũ opus vultis me lapidare? Quæ omnia præuidens psalmus in persona Christi dicit de Iudæis. *Et posuerunt aduersum me mala pro bonis.* Sed quæ fuit causa omnium illorum malorum? Certè sola illorum mala intẽtio & odium: propter quod subdit, *Et odium pro dilectione mea.* Nã occidere Christum, non fuit malum nisi inquantum ex odio & mala voluntate ipsorum processit. *Odiũ & mala voluntas omniũ peccatorum est causa. Occidisse Christum ex charitate non fuisse peccatum.* Nam pater tradidit pro nobis Christum in mortem: sed quia nõ odio, sed charitate ideo commẽdatur. Sic & Christus tradidit seipsum: vnde eius charitas vbiq; cõmendatur. Sed quia Iudas & Iudæi ipsum tradiderunt odio: ideo reprobantur: vt deducit magister. *Glosa.* lib. 3. dist. xo. Vnde ait hic glo. *Et odium pro dilectione mea.* Hic est omnis & magnus reatus eorum. Non enim nocere Christo potuerunt persequentes, non necessitate sed voluntate moriẽrem. sed totum crimen persequentium fuit odium. Hic notat Augu. super istum locũ: quòd retributionis sex sunt differentiæ. *Reddere sex sunt differentiæ.* Et similiter ponitur. 23. quæst. 3. sex sunt: Vnde ait. Notandum quòd in reddendis bonis vel malis pro bonis vel malis: sex sunt differentię, quæ cõmemoratæ animaduerti facile possunt, scilicet, reddere bona pro malis: non reddere mala pro malis. Hæc duo bonorum sunt: & primum quidẽ melius est. Itẽ non reddere bona pro bonis & reddere mala pro bonis. Et hæc duo malorũ sunt: sed

A posterius peius est. Item reddere bona pro bonis: & mala pro malis. Et hæc duo sunt mediorum, scilicet, illorum qui sunt vel mediocriter mali. & primum propinquius est bonis. Quod Christus non arguit in euangelio: sed plus oportere dicit: quia ethnici hoc faciunt. diligunt enim diligentes se. Postremum verò, scilicet, reddere mala pro malis propinquum est malis: conuenit tamen bonis. *Math.5. Exod.21.* Vnde & lex modum vltionis statuit: oculum pro oculo, & dentem pro dente, & huiusmodi: quæ (si dici potest) iniustorum iustitia est: non tamen ideo quia iniqua sit vltio quam lex statuit: sed quia vitiosa est libido id expetẽtis desiderio vlciscẽdi. Hoc autem non ad hominem: sed magis ad iudicem pertinet. Cum enim homo hoc agit: reddit malum pro B malo. Iudex vero nõ: sed delectatione iustitiæ iustũ reddit pro iniusto: quod est reddere bonũ pro malo. quod etiam deus iudex facit. Tribus ergo modis omne peccatum cõtrahitur in huiusmodi redditionibus. Primus gradus est non reddere bona pro bonis. Secundus reddere mala pro malis. Vltimus est reddere mala pro bonis. & hoc est deterius. Et hoc Iudæi elegerũt, scilicet, vt Christo detraherent: & odium pro dilectione redderent. Cõtra hæc sunt alia tria quæ spectant ab bonos. Primum est dare bona pro bonis. Secundum nõ reddere mala pro malis. Tertium vero quod est perfectum: est reddere bona pro malis. Et hoc Christus orans pro Iudæis fecit. Et hoc est quod contra Iudæos ait. *Posuerunt aduersum me mala pro bonis, &c.*

C **Constitue super eum peccatorem: & diabolus stet à dextris eius.** 1942

Hic consequenter ex præmissis peccatis Iudæ & Iudæorum prædicitur miseria. Et diuiditur in partes duas. Quia primo ponitur pœna Iudæ in speciali. Secundò pœna Iudæorum in generali. Secunda pars ibi, *Nutantes.* Prima pars diuiditur in quatuor partes secundum quòd quatuor pœnas de ipso prædixit: quia ex illo peccato primo Iudas diabolo fuit deputatus. Secundo ad pœnam æternam fuit condemnatus, ibi, *Cum iudicatur.* Tertio de apostolatu fuit cancellatus: ibi, *Fiant dies.* Quartò vita cito fuit priuatus: ibi, *Fiant filij eius.* Quantũ ad primum sciendum, quòd in scriptura nomine D peccatoris simpliciter positi significatur diabolus: *Peccator absolute dicitur diabolus.* tum quia primò ipse peccauit: tũ quia primos parentes ad peccandum induxit: tum quia omnium peccatorum est caput. vnde hic ait gl. *Constitue super eum peccatorem.* id est, super Iudam diabolum: vt qui noluit esse Christo subditus, diabolo subiiciatur. Vnde & si quæras quem peccatorem cõstituet super eum? respondet diabolum. Vnde subditur, *Diabolus stet à dextris eius.* vnde notat glos. quòd hoc cuilibet dextrum vocatur: quod cæteris aliis præponitur & tanquã melius elucet. *Dextrũ dicitur cuilibet quod sibi praeponit.* quia dextera pars fortior est, nobilior & ad operandum promptior. vt qui præponit castitatem libidini: castitas est illi dextrum. qui verò libidinem: libido est sibi dextrũ. Similiter qui præponit diuitias scientiæ: diuitiæ E sunt sibi dextrum: & econuerso. Iudæ ergo quod erat dextrum, scilicet, opera diaboli quę præposuit operibus Christi, auaritia quam præposuit suæ saluti. *Diabolus super Iudã fuit constitutus.* Stetit ergo diabolus à dextris eius: quia diabolum præposuit Christo: dum præposuit auaritiam sapientiæ: pecuniam suę saluti: vt eum pecunia traderet, à quo debuit possideri, ne à diabolo possideretur. Hæc ergo præuidens psal. ait. *Constitue super eum*

A eum peccatorem,&c.prædicit,non optat.Hoc autem maxime impletum fuit in Iuda,quãdo Christus cum intinxisset bucellam panis tradidit Iudæ: *Ioan.13.* & post bucellam introiuit in eum Sathanas : quia tunc,scilicet,plenius ipsum possedit.vnde August. *August.* super Ioan.Tunc introiuit in Iudam sathanas : introiuit in eum:vt iam sibi traditum plenios possideret. Neq; enim non io illo ante erat quando de pretio tradendi dominum ad Iudæus pactus est: cum Lucas dicat, Intrauit autem Sathanas in Iudã *Luc.22.* & abut:& locutus est cum principibus sacerdotũ: vt proderet eum illis. Talis iam venerat ad comedendom : sed post panem introiuit in eum diabolus:nõ vt adhuc alienum tentaret:sed vt proprium possideret.Tunc enim verificatũ est quod per psal. B prædictum fuerat. *Cõstitue super eum peccatorem, &c.* Quod Deus dicitor facere:quia iusto iudicio illud permittit. Istum autem versum aliter exponit Nicolaus : & iudicio meo magis extraneo modo dicens. Hoc intelligendum non solum de Iuda , sed etiam de populo illo Iudaico.vt sit sensus, *Cõstitue*, *Caiphas peccator dicitur.* id est,cõstitues super eum,scilicet,populum Iudaicum peccatorem,id est , Caipham qui erat pontifex anni illios : qui ideo hic dicitur peccator absolutè:quia dedit vltimum cõsilium de morte Christi:vt habetur Ioan.11. *Ioan.11.* *Et diabolus stet a dextris eius*,id est,stabit:quia ad hoc a diabolo principaliter incitabatur:quia cum esset pontifex anni illius , & per consequens magnæ auctoritatis , poterat alios ad suam sententiam facilius inclinare.Et tuoc diabolus stetit à dextris eius : quia voluntatem diaboli, C scilicet,de morte Christi sententiando prælegit.

1943 Cum iudicatur exeat condemnatus:& oratio eius fiat in peccatum.

Hic ostendit quomodo inde ad æternam pœnã fuit condemnatus.Vbi notãdum quòd cum Christus in cæna suis dixisset discipulis, vnus vestrũ me traditurus est, *Matth.26.* adiunxit dicens , Filius quidem hominis vadit sicut scriptum est de illo:statim sentẽtiam coutra proditorem Iudam protulit dicẽs,Væ autem homini illi per qoem tradetur. *Væ significat damnationẽ æternam.* Per væ enim significatur dãnatio æterna : vt apparet Matth.23. vbi Christus hypocritas ostendit damnãdos æternaliter dicens, Væ vobis scribæ & Pharisæi hypocritæ qui clauditis regnum cælorum ante homi- D nes nec vos intratis , &c. Dicens ergo Christus de Iuda proditore , vę autem homini illi per quẽ tradetur:ipsum ex peccato suo quod præsciebat condemnauit ad æternam pœnam. Quãdo autẽ Christus illam sententiam protulit adhuc erat in cæna cum illo : vt habetur Matth.26. *Matth.26.* post autem prædictam sententiam cõtra Iudam datam discipuli volentes scire contra quem data esset sententia aspiciebant se mutuo hæsitantes de qoo diceret. Cum ergo Ioannes recumberet in sinu Iesu ad nutũ Petri dixit ad Iesum. *Iudas exiuit a cæna condemnatus.* Domine quis est qui tradet te? Cui dixit Iesus. Ille est cui intinctum panem ego porrexero. Et cum intinxisset panem dedit Iudæ. Cum ergo accepisset ille bucellam exiuit cõtinuo: vt habetur Ioann.13. *Ioan.13.* E Ex quibus patet quòd Iudas antequam de societate Christi in nocte cænæ exiret:iam contra eum data erat sententia damnationis æternæ per Christum. Et hoc est quod præuidens psal.in persona Christi dicit, *Cum iudicatur*,scilicet in cæna a Christo, *exeat condemnatus*,id est,exibit iam condemnatus:quia post prolatam sententiam a Christo Iodas exiuit à consortio Christi & A apostolorum ad perficiendum proditionem suam: quam ante facete principibus sacerdotum promiserat,scilicet,vt de facto traderet Christum in manibos eorum:vt habetur Ioann.18. *Ioan.18.* Sequitur quod est mirabile. *Et oratio eius fiat in peccatum.* Vbi notandum quòd oratio secundum grammaticos dicitur *Oratio idẽ est quòd oris ratio siue locutio.* quasi oris ratio. Et sic omnis ad alterum prolocutio:oratio potest nũcupari. Vnde & ambasiatores ad loquendum alicui missi oratores dicuntur. Et *Oratio quomodo sit in peccatum.* secundom istum intellectũ:oratio Iudæ fuit qoando exiuit de cæna à consortio Christi quòd directa via iuit ad principes sacerdotum ad orãdum,id est, ad loquendum cum eis quòd modo erat hora capiendi Christum:& ad petendum ab eis cohortem B & ministros vt caperẽt Iesum. Et sic nulli dubium quòd talis Iudæ oratio illi fuit in peccatum , scilicet tractatio quòd Christus caperetur : quod & de facto fecit.Et hoc est quod præuidens psalm.ait. *Et oratio eius fiat in peccatum*, scilicet , ipsi Iudæ , & aliis qui ad orationem eius dederunt ei cohortem & ministros.Magis autem hic mysticè notat gl.quòd *Oratio bona oratio quæ fit per Christum.* illa oratio oranti fit in peccatum qua quis nõ vult sequi Christum , sed persequi magis.Non enim est iusta oratio:nisi illa quæ fit per Christum.Illa autẽ quæ non fit per Christum:non solũ non delet peccatum:sed etiam ipsa fit peccatum. Illa autem oratio non fit per Christom quæ nec affectu bono fit nec bonum petit.Sicut ecõtrario illa oratio fit per Christum : qua petitur quod petendum est & eo modo quo petendum est. Alioquin aut sic oratur C vt in parte sit oratio per Christum : & in parte nõ: quando,scilicet , bonum non bene , vel bene non bonum petatur. Iodas autem nec boonm nec bene petiit. Quando autem Iudas sic orare potuit vt oratio eius fieret in peccatum , certe iam nõ poterat orare per Christum : cum iam cogitaret de illo tradendo.Ex quo habes quòd omnis orans peccat *Orans quod non debet vel qualiter non debet peccat.* orando : qui orando aut petit qood noo decet aut petit affectione & modo : quo non petere decet. Quid ergo dicemus de petentibus in oratione tẽporalia non æternam salutem corporis,non animę & huiusmodi?De talibus enim dicitur:Com multiplicaueritis orationes vestras , nõ exaudiam vos: *Esa.1.* manus enim vestræ plenæ sunt sanguine.

Fiant dies eius pauci : & episcopa- 1944
D tum eius accipiat alter.

Hic ponitur tertia pœna Iodæ,scilicet,quòd in apostolatu modicum stetit , & de collegio apostolorum fuit cancellatus. Et hæc vtẽti ratione maxima pœna esse videtur. *Philosophus 4.Ethicorũ.* Nam sicut honor in pręsenti vita videtur bonum supremum : sic priuatio bonoris qua quis ab honore alto ad confusionem cadit : pœnarum temporalium maxima esse videtur. Considera ergo quàm altus honor & gradus erat *Iudas modicũ tẽpus stetit in apostolatu.* Christi apostolatus , ad quẽ gratuitè à Christo Iodas fuerat electus : quia de toto orbe ad tam altam dignitatem duodecim elegit,vt essent totius orbis lumen:seculi totius iusti iudices : vt cœlum verbo clauderent:serasq; eius soluerent:animas hominũ E ligare & soluere possent. Et ideo quanto gradus apostolatus honore erat altior,tanto ab ipso depositi,maior fuit pœna. In isto autem gradu apostolatus Iudas paucis stetit diebus:quia apostoli à Christo fuerunt electi postquam Christus incepit prædicare.cuius prædicatio durauit per tres annos.Petrus autem apostolatum tenuit post mortẽ Christi per multos annos.sic & Andræas, Matthæus , &c.

Et

Et hoc præuidens psalm.ait. *Fiant*, id est erunt dies eius pauci, scilicet, in apostulatu. *Et episcopatum eius accipiat*, id est, accipiet alter: quia scilicet, dignitaté apostulatus loco eius accepit Matthias: vt habetur Act. 1. vbi hunc textum pro electione Matthiæ faciēda allegat Apostolus Petrus, ad literam dictum esse de Iuda, dicēs, Viri fratres oportet impleri scripturá quam prædixit spiritussanctus per os Dauid de Iuda qui fuit dux eorum qui comprehenderunt dominum Iesum: qui cōnumeratus erat in nobis, & sortitus est sortem ministerij huius, &c. Scriptū est enim in lib. psal. *Fiat commoratio eorū deserta, &c. Et episcopatum eius accipiat alter.* Nota ergo quòd episcopatus in ecclesia alti est honori, sed magni laboris. quod ex suo patet nomine. Nam scopin quod est intendere vel speculari componitur cum epi, quod est supra: & inde dicitur episcopus, quasi speculator, & superintendens, curam subditorum gerens. Vel dicitur ab epi & copos, quod est labor quasi superlaborās supra gregem sibi commissum. Et quia talis labor & speculatio est labor bonus & meritorius: ideo de episcopatu ait Apostolus. Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Sed vt ait catholicon: hodie magis videtur esse nomé honoris quam oneris: magis domini quam ministratoris. De tanto ergo officio depositus fuit Iudas: quia oportet esse episcopum sine crimine. Ipse autem radicem omnium criminum in se cōtinebat, scilicet, auaritiam: qua inebriatus Christum vēdidit suum dominum & magistrum. Vnde istius iustam depositionem propter cupiditaté auaritiæ notans Ioānes Chrysostomus in sermone de proditione Iudæ, sic ait, Ait Iudas principibus sacerdotum, Quid vultis mihi dare & ego eu vobis tradam? Dico Ioda omniu sceleratissime, hoc tibi magister docuit: hoc tibi tantus doctor ostendit? Ideo enim diuitias debere contemnere prędicabat: ideo admonebat. Nolite possidere aurum nec argētum in zonis vestris, vbiq; auidam cupiditatem pecuniarum excludens. Nam & hoc tibi persuadebat dicens. Si quis te percusserit in vna maxilla: præbe ei alterā. Quid vultis mihi dare, &c. Dic mihi quæ causa proditionis est. Tradis magistrum: nunquid laceratus ab eo? audiam læsionem tuam. Forsitan quòd tibi dęmonum tradidit potestatem. quòd fecit te languētibus subuenire. quòd mortuos suscitare didicisti: has beneficiorum vices exsoluis dicens, Quid vultis mihi dare & ego vobis eum tradam? O dementia, imo cupiditas proditoris: Cūcta enim mala cupiditas procurauit. Hac affectus Iudas magistrum tradidit. Nam cupiditas huiusmodi sortita est naturam: captas animas retinet: & omnibus modis alligatas constringit. beneficiorum omnium obliuionem imponit: & alienationem mentis ostendit & animæ. Iudas captus cupiditatis insania: quanta beneficia conuersationis mensę apostolatus admonitionis suasionis oblitus est: cupiditati intentus? Vnde & Apostolus omnium malorum radicem cupiditatem dicit esse. Hæc Iudam à Christi mensa expulit: de libro vitæ cancellauit: ac de episcupatu sui apostolatus exclusit, vt alter sui loco poneretur, dicente psal. *Fiant dies eius pauci: & episcopatum eius accipiat alter.*

Act. 1. — *Episcopatus est nomē honoris & laboris.* — *1. Tim. 3.* — *1. Tim. 3.* — *Iudas auaritia tradidit Christum.* — *Matth. 26.* — *Matth. 20.* — *Matth. 5.* — *Matth. 26.* — *1. Tim. 6.*

1945 Fiant filij eius orphani: & vxor eius vidua.

Hic ponitur quarta pœna Iudæ. quia scilicet, citò post proditionem suá fuit vita priuatus: quia, scilicet, eodem die quo Christus fuit passus. Nam vt habetur Matth. 27. videns Iudas quòd damnatus esset, scilicet, Christus ad mortem: pœnitentia ductus retulit triginta argenteos principibus sacerdotum, dicens, Peccaui tradens sanguinem iustum: & abiens laqueo se suspendit: & diffusa sunt omnia viscera eius. vt habetur Act. 1. Hoc ergo notans psalm. dicit. *Fiant filij eius orphani.* Filij enim alicuius fiunt orphani ex morte patris: quia, scilicet, eodem die passionis se suspendit. Quod aliis verbis repetit: dicens, *Et vxor eius vidua*: quia vxor alicuius non fit vidua nisi per mortem illius cuius est vxor. Habebat enim Iudas vxorem & filios, vt hic ait glo. Ex hoc enim vult notare psal. quòd etiā filij & vxor Iudæ propter ipsius peccatū sunt passi: quia scilicet, filij effecti sunt orphani, & vxor vidua. Sed hic gl. mouet quæstionem: quare hic nominat filios Iudæ & vxorem? vult ne forte ex hoc innuere quod ad pœnæ Iudæ specter, quòd sui cari hic relicti passi sunt: an etiam nullus dolor tangat mortuos de iis quæ in suis caris post mortem contingunt: vel quomodo ea quæ circa nos agontur: nouerunt spiritus mortuorum. Ad istud respundet gl. dicens, Breuiter dici potest, quòd mortuis est cura de suis caris: vt de diuite legitur: qui dum tormenta apud inferos pateretur: leuauit oculos ad Abraham: & inter alia dixit, Habeo enim quinque fratres: ne & ipsi veniant in hunc locum tormentorum. Habent enim mortui curam de viuis quos sciunt viuere: quia nec in locis pœnarum vident eos, vbi diues sine fratribus erat: nec in requie beatorum vbi Abraham & Lazarum agnoscebat. Dānati enim videbunt beatos vsq; ad diem iudicij: nō tamen ideo consequens est eos scire quæ circa caros illorum agantur hic, vel læta vel tristia. Volt dicere quòd mortui sciunt suos viuere: ex hoc quia nō vident eos ibi esse, nec cum beatis neq; cū malis: non tamen eos hic vident: vnde nesciunt quid circa eos, scilicet, viuos agatur.

Matth. 27. — *Act. 1.* — *Glosa.* — *Mortui an cognoscant quæ hic aguntur.* — *Glosa.* — *Luc. 16.* — *Damnati videbunt beatos vsque ad diē iudicij.*

Nutantes transferantur filij eius, & mendicent: & eiicientur de habitationibus suis. 1946

Hic ponitur Iudæorum pœna in generali. Et diuiditur in duas partes: quia primò ipsorum multiplex pœna ponitur: secundò dictæ pœnæ causa ostenditur: ibi, *Fiant contra dominum semper.* Quantum ad primum, pœna multiplex Iudæorum prædicatur, quam propter Christi mortem erant passuri: quia primo a suis habitationibus fuerunt expulsi. secundò suis bonis omnibus fuerunt expoliati: ibi, *Scrutetur.* tertiò omni adiutorio fuerunt destituti: ibi, *Non sit illi adiutor.* quartò de mundo citò fuerunt eradicati: ibi, *Fiant nati eius.* quintò pro patribus filij fuerunt trucidati: ibi, *In memoriam.* Prima pœna quam ponit Iudæorum pro peccato mortis Christi est: quia de suis habitationibus fuerunt expulsi. Quod fuit quando Titus & Vespasianus Romani principes obsederūt ciuitatem Hierosalé in die festo: & ipsa capta omnes trucidauerūt, vendiderunt, vel sic captiuarunt, quòd in toto regno Iudæę nullus ipsorum remanere potuit. Et huc præuidens psal. dicit, *Nutantes transferantur filij eius*, id est, populi Iudæorum, id est, cadentes vel ruentes. Nam nuto, as, idem est quod cadere, vel ruere: quia ipsi ruentes in captione ciuitatis, multi ipsorum venundati ad alias regiones translati fuerunt.

Iudæorū captiuitas per Romanos.

runt. Et notandum quòd non dicit de Iudæis qui A Christum persecuti sunt:sed de filiis:quia cū quadraginta duo anni transierunt inter Christi passionem & captionem ciuitatis per Titum & Vespasianum: verisimile est quòd persecutores Christi iam erant mortui: vel saltem maior pars ipsorum: pro quorum peccato filij puniti fuerunt.& expulsi. Et ideo sicut vagabondi omnibus suis priuati: exierunt coacti mendicare. Et hoc est quod subdit, *Et mendicent & eiciantur de habitationibus suis.* Hoc autem intelligit glo.dictum de filiis & vxore Iodæ: qui post mortem Iodæ expulsi fuerunt & expoliati etiam ab ipsis Iudæis in detestationem proditionis commissæ. Licet enim quandoq; malæ placeāt proditiones qoibus suos inimicos euertant: nunquam tamen proditores: maximè cum secundum B aliquos vxor Iudæ cum filiis fuerint consentientes proditionis Christi: quam Iudas eis reuelauit propter lucrum inde recipiendum.

1947 Scrutetur fœnerator omnem substantiam eius: & diripiant alieni labores eius.

Hic ostenditur quòd Iudæi omnibus bonis tēporalibus fuerunt expoliati. Vbi primò aduertendum quòd nomine fœneratoris intelligitur princeps Romanus Titus. Cuius ratio est. Nam vt dictum fuit.versic.1177.vsura siue fœnus est triplex, scilicet, culpæ, gratiæ, & pœnæ. Et dicitur fœnus C pœnæ quando plus exigitur in pœnis quàm commissum fuerit in culpis: quod multipliciter accidit: vt patet ibidem. quod & fecit Titus: quia a Iudæis vnus solus iniustè fuit mortuus: & ipse tot milia Iudæorum trucidauit pro vindicta illius. Vnde & alia litera habet exactor: vbi hic habetur fœnerator. Secondò notandum quòd nomine substantiæ tria intelliguntur: quoniam substantia est triplex, scilicet, interior, & sic anima nostra dicitur substātia, quia est corporis humani forma substantialis: vt deducit Philosophus 3.de anima. Et de hac substantia dicit psal. Deo. Et substantia mea apud te est. Secundò est substantia superior, scilicet, fides: quia dicitur fundamentum primum omnibus virtutibus substantiās. Et de hac ad Heb.11. Fides est D substantia rerum sperandarum: ar. &c. Tertio est substantia exterior, scilicet, omnia bona temporalia, quæ dicuntur substantia: quia subesse debent homini & non dominari. Sic enim de bonis temporalibus dicitur Geñ.13.de Abraham & Loth quòd erat substantia eorum multa, & nequibant simul habitare. Et in ista tēporali & exteriori substantia tria debent attendi. Primum ne indebitè acquiratur. Eccl.13. Bona est substantia, cui nō inest peccatum in conscientia. Secundum ne iniustè dissipetur: sicut fecit ille adulescens qui accepta portione substantiæ quæ ipsum contingebat: à patre recessit: & dissipauit substātiam suam cum meretricibus: & postea cæpit egere: vt habetur Lucæ 15. Tertium, ne nimis cupide retineatur. Eccle.14. E Viro cupido & tenaci sine ratione est substantia. Ad propositum hic accipitur substantia pro diuitiis & temporalibus bonis: quibus omnibus per Titum & suum exercitum Iudæi expoliati fuerūt: quādo ab eo ciuitas Hierusalem capta fuit in vindictam mortis Christi. Et hoc est quod præuidens psal. de populo Iudæorum ait. *Scrutetur*, id est, scrutabatur fœnerator, id est, Titus cum suo exercitu, omnem substantiam eius. *Et diripiant alieni labores eius*, id est, Romani qui alieni erant a Iudæis & natione & cultu. Vbi per labores intellige diuitias ipsorum laboribus acquisitas. Vel aliter istū textū intelligit glos. dictum de vxore Iodæ relicta & filiis suis: de quibus etiam intelligitur versus præcedēs. Sed tunc facit dubitationem, vnde Iudæ vxor & filij habebant substantiam rerum temporalium quā Iudas pater eorum non habuit: qui cum aliis apostolis sequebatur dominum, & omnia reliquerat. Ad hoc respondetur quòd quamuis Iudas à principio quādo secutus est Christum omnia reliquerit: tamē postea a Christo factus societatis procurator, habebat loculos: & ea quæ Christo dabātur B ipse portabat. Et sic vsu pecuniarum mutato, animo factus est fur. Et de illis quæ dabantur Christo & Apostolis ipse partem furabatur. (vt habetur Ioann.12.) & illam dabat vxori ac filiis. & ex hoc habetur verisimiliter quòd illos triginta argēteos quos recepit pro Christi proditione retulit vxori ac filiis. & sic vnde illos habuerat intimauit illis. Ex quo satis apparet quòd illi etiam consentientes fuerunt in Christi traditione. Vnde hic ait glo. Omnia quæ Iudas habuit, vxori & filiis dimisit, scilicet, quæ de loculis Christi furabatur. Et de istis substantiis quas Iudas dimisit vxori & filiis hic dicitur: *Scrutetur fœnerator omnem substātiam eius, &c.* quia istis ipsi postea expoliati fuerunt. Sed dicet quis. Cum dominus cognosceret Iudam ad C furtum dispositum: quomodo sibi commisit loculos dans ei occasionem furandi? Ad hoc respondet Chrysosto. super Ioan. dicens. Ideo enim Iudæ furi existenti loculos commisit dominus: vt omnem ab eo furandi abscindat occasionem. Non enim habebat dicere quoniam propter pecuniarum desiderium hoc fecit. Etenim sufficientem habebat ex loculo concupiscentiæ mitigationem.

Substātia accipitur tripliciter.

Articulus.

Hebr.11.

Substātia diuitias superstria debent habere.

Eccl.14.

Glosa.

Iudas habuit diuitias quia fur erat.

Ioan.12.

Glosa.

Iudam quare dominum Christus fecit procuratorē cum sciret eū furē.

Non sit illi adiutor: nec sit qui misereatur pupillis eius. 1948

Hic ponitur tertia pœna, scilicet, quòd in illa captiuitate omni fuerunt adiutorio destituti. quia propter timorem potestatis Romanorum nullus D alius populus ausus fuit sibi præbere auxilium cōtra Romanos. & etiam quia aliæ nationes circunstantes erant gentiles: & propter cultus disparitatem ipsos habebant odio. Quinimo Agrippa Rex qui erat Iudæus: populo Iudęorum relicto: confœderauit se, & iunxit cū Romanis: vt dicit Iosephus in lib. de bello Iudaico. Istum autem textum intelligit gl. de Iuda, dicens sic, *Non sit illi adiutor.* De Iuda hoc ideo dicit, quia & boni quandoq; temptantur: sed dominum habent adiutorem. De Iuda autem dicitur: non sit illi adiutor, scilicet, ad tuendum eius posteritatem: propter quod subditur, *Nec sit qui misereatur pupillis eius.* Pupilli enim dicuntur quasi pusilli. vnde & pupillus dicitur quasi paruus. Hoc dicit, quia filij Iudæ non habuerunt E protectorem qui eos à morte tueretur: vt statim dicetur in sequenti versiculo. Et nota quòd diuinum adiutorium multiplici ratione a multis subtrahitur: quibus omnibus merito à Iuda & sua posteritate fuit subtractum. Subtrahitur enim primo ratione præuaricationis & inobedientiæ. Qui enim deo inobediēs est: qualiter eius auxilio fulciri meretur? Sic enim de populo Iudæorum qui deo fuit rebellis

Iosephus.

Glosa.

Auxilio diuino qui priuatur propter multa.

rebellis dicitur Psal.88. Auertisti adiutorium gladij eius:& non es auxilistus ei in bello. Iudas auté Christo inobediens fuit: quia sibi cum alijs præceperat Christus. Nolite possidere aurum nec argentum,&c. Secundò ratione præsumptionis & superbiæ. Sic enim superbus & facinorosus Nicanor deposita veste gloriæ fugiens solus: omni auxilio destitutus venit Antiochiã. vt habetur 2. Macc. 8. Tertiò ratione humanæ confidentiæ. Quando enim quis in auxilio mundi sperat,& non dei: merito diuino priuatur adiutorio. Sic enim accidit Iudæis quando in mundo sperabant. Esa.30. Væ filij desertores sperantes in auxilio & fortitudine Pharaonis:& habẽtes fiduciam in vmbra Ægypti. Talis erat Iudas:& ideo furabatur: spem in temporalibus ponens: vt ab illis adiuuaretur. Quartò ratione sustentationis malitiæ: quando, scilicet, quis malis auxilium præstat & ipsos fouet. Vnde 2. Paral.19. Impio præbes auxilium:& his qui oderunt dominum amicitia iungeris? idcirco iram domini merebaris. Talis fuit Iudas qui auxilium præstitit principibus sacerdotum ad Christum capiẽdum. Quintò pusillanimitatis & vecordiæ. Qui enim indigenti timet præstare auxilium: quomodo ipse a deo auxiliari meretur? Sic enim accidit Assyrus, de quibus 2. Reg.10. Si præualuerũt aduersum me Syri: eris mihi in adiutoriũ. si autem filij Ammon præualuerint aduersum te: auxiliabor tibi. Sic fuit Iudas qui Christu auxilium debuit præstare: per oppositum fecit. Sexto ratione obstinationis voluntariæ. Vnde de obstinato Antichristo dicitur. Veniet vsq; ad summitatem eius:& nemo auxiliabitur ei. Talis fuit Iudas qui obstinatus periit. Septimò ratione damnationis & perpetuæ miseriæ. Damnatis enim non præstabitur auxilium dei. vnde Esa.10. Quid facietis in die visitationis & calamitatis de longe venientis: ad cuius confugietis auxilium? Quasi dicat. Nullus auxiliabitur vobis. Talis fuit Iudas: de quo deus ait. Væ autem homini illi,&c. Et hæc omnia etiam populo Iudæorum possunt applicari iuxta primam expositionem.

Matth.10.

1949 Fiant nati eius in interitum: in generatione vna deleatur nomen eius.

Hic ponitur quarta pœna, scilicet, quòd de mũdo cito essent eradicati. Hic de populo Iudæorum intelligitur. Vbi notãdum quòd non omnes Iudęi tractauerunt mortem Christi: quinimo aliquibus displicebat quod cõtra Christum agebatur. Quoniam vt dicitur Luc.23. dum Christus duceretur ad crucem, sequebatur eum multa turba populi & mulierum quæ plangebant, & lamentabantur eũ. De illis ergo Iudæis qui principales fuerunt contra Christum, intelligitur hic textus. Tales enim iam verisimiliter erant mortui tempore captionis ciuitatis. Sed ne aliqua posteritas talium remaneret, omnes nati illorum in illo excidio ciuitatis interierunt. Quod præuidens psal. de illis principalioribus dicit, *Fiant nati eius in interitum*, scilicet, eius gentis quæ principaliter Christi mortem tractauit. vt, scilicet, memoria eorum ex toto eradicetur de terra. Et hoc est quod subditur, *In generatione vna deleatur nomen eius*, id est, in generatione prima. Nam prima generatio patris est filius, secunda filius filij, tertia filius filij, & sic vlterius. Tales ergo non habuerunt secundam generationem: quia omnes ipsorum nati mortui sunt in illo excidio absque filiis. Quod quidem satis est verisimile. Si enim in vindictam mortis Christi, Romani tantam stragem Iudæorum fecerunt: credendum est quòd omni diligentia adhibita ipsi principalius quærebant illos occidere, quæ fuerunt causa, mortis Christi, & natos eorum. Aliter istum textum Nicolaus de omnibus Iudæis intelligit generaliter. quia anno quadragesimo secundo post passionem domini: Romani ceperunt ciuitatem: & natos multorum qui fuerant tempore occiderunt. Et taliter illos qui de Iudæis remanserunt, disperserunt hincinde per mundum aliis nationibus subiectos, quòd hodie per se non faciunt populum habitantem aliquam terram, vel habentem aliquod dominium. Et sic in prima ipsorum generatione deletum est nomen eorum: quod erat populus Dei vel populus Israel: quo amodò nomine carent. Et hoc præuidens psalm. ait, *In generatione vna deleatur nomen eius*. Aliter istum versum de Iuda proditore & eius filiis exponit gl. dicens, Quia supra de Iuda & filiis eius ait psalm. Non sit illi adiutor: nec sit qui misereatur pupillis eius. Et possent sine adiutore filij Iudæ (licet in erumnis) crescere,& genus suum propagationem seruare: ideo de ipsis subdit, *Et in generatione vna*, scilicet, prima, deleatur nomen eius, id est, quod de Iuda generatum est, cito per interitum transeat & deficiat. Ricardus autem de sancto Victore, istum textum magis mysticè exponit de tentatione: quæ ne robur acquirat: in prima generatione debet occidi. vnde dicit sic, *Fiant nati eius in interitum,&c.* de prima suggestione cui in ipso exordio non resistitur, praua desideria tanquam filij vel filiæ oriuntur. contra quam sobolem increpationis iaculũ, propheta valida manu deuotionis intorsit, cum dixit, *Fiant nati eius in interitum*. Filiæ ergo sunt species quæ mentem alliciunt: nati vero cum per consuetudinem robur acquiritur. In fœminis enim forma quæritur: in viris autem virtus præfertur. Quoniam ergo quasdam prius assuetas, quasdam quamuis minus assuetas, tamen multum illecebrosas cogitationes toleramus: nunc contra filios, nunc contra filias pugnamus. Fiant inquit nati eius in interitum, &c. Noluit eos viuere cum dicit: *In generatione vna deleatur nomen eius*. Prima proles est in cogitatione: secunda in delectatione. tertia in consensu: & quarta in effectu. Vigilanter tamen attendendum est quòd non dixit, sine generatione deleatur nomen eius: sed ait. *In generatione vna deleatur nomen*. Si enim non tentemur, non coronabimur: quia si non pugnemus, non superabimus. Sed quia internæ pacis gaudia, quæ exuperant omnem sensum, non contemplamur: quandiu tentationis perturbationum molestiis fatigamur, non ipsum tantum: sed nomen eius etiam deleri desiderat: vt vel nulla memoria conscientiam remordeat.

Iudæi tractãtes Christi mortẽ omnes sunt exciosi cum suis.

Iudæi nomen suũ perdiderũt quod erat populus.

De Iuda proditore nullus superest.

Tentatio statim debet occidi.

In memoriam redeat iniquitas patrum eius in conspectu domini: & peccatum matris eius non deleatur. 1950

Hic ponitur quinta pœna: quia pro peccato patrũ filij puniti fuerunt, quod generaliter de Iudæis

A intelligitur. Nam vt dicit Nicolaus: ista dissipatio Iudæorum fuit facta per Romanos per quadraginta duos annos post mortem Christi. Et verisimile est quòd illi qui tractauerunt mortem Christi: iam erãt mortui: vel saltem pro maiori parte. Sed ipsorum iniquitas ad memoriam fuit reducta domini: quando in vindictam Christi mortis nati eorum captiuati & interfecti fuerũt. *Quæstio.* Sed forte dices. Quæ iustitia est Dei, vt filium nõ peccantem puniat pro peccato patris: cum tamen dominus dicat. *Ezech. 18.* Omnes animæ meæ sunt: ita anima patris, ita anima filij. Anima quę peccauerit ipsa morietur. filius nõ portabit iniquitatem patris, &c. *Quomodo pro peccato patris filius punitur.* Istam materiã tractat Greg. lib. 15. moral. cap. 22. super illo verbo Iob 21. Deus seruabit filiis eorum dolorem patris. dicens sic. *Exod. 34.* Scriptum nouimus, qui reddis peccata patrum in filiis ac nepotibus vsq; in tertiam & quartã generationem. B *Ezech. 18.* Et rursum scriptũ est. Anima quę peccauerit ipsa morietur. filius non portabit iniquitatem patris, &c. In vtraq; igitur hac sententia dum dissimilis sensus inuenitur: sed auditoris animus vt discretionis viã subtiliter requirat, instruitur. Peccatum quippe originale a parentibus trahimus: & nisi per gratiam baptismatis soluamur: etiam parẽtum peccata portamus: quia vnum adhuc videlicet cum illis sumus. Reddit ergo peccata patrũ in filiis: dum pro culpa parentis ex originali peccato anima polluitur prolis. Et rursum non reddit parẽtum peccata in filiis: quia cum ab originali culpa per baptismum mundamur, non iam parentum culpas, sed quas nosipsi committimus habemus. C Quod tamen aliter intelligi potest. quia quisquis parentum iniquitatem imitatur: etiam ex eius delicto constringitur. quisquis etiam parentum iniquitatem non imitatur: nequaquam delicto illius grauatur. Vnde fit vt iniquus filius iniqui patris imitator: non solum quæ addidit: sed etiam peccata patris persoluat: cum vitiis patris quibus iratum dominum non ignorat: etiam suam adhuc malitiã adiungere non formidat. Et iustum est vt qui sub districto iudice vias parentis iniqui nõ timet imitari: cogatur in vita præsenti etiam culpas parẽtis iniqui persoluere. Vnde & illic dictũ est. anima patris mea est. anima filij mea est: anima quæ peccauerit ipsa morietur: quia in carne nonnunquã filij etiam ex patris peccato puniuntur. D Deleto autem originali peccato: ex parentum nequitia in anima non tenetur. Quid enim est quòd paruuli nonnũquam à dęmonibus arripiuntur, nisi quòd caro filij ex patris pœna vulneratur. In semetipso enim percutitur pater iniquus, & percussionis vim sentire contemnit. Pleruq; percutitur in filiis vt acrius vratur. vnde dolor patris carni filiorum redditur: quatenus per filiorum pœnas mens patris iniqua puniatur. Cum vero non iã paruuli, sed prouectiores filij ex parentum culpa feriuntur, quid aliud apertè datur intelligi, nisi quòd illorum etiã pœnas luunt: quorum facta secuti sunt? Vnde rectè dicitur vsq; ad tertiam & quartam progeniem. Quia enim vsq; ad tertiam vel quartam progeniem eam quam imitantur filij parentum vitam possunt videre: E vsq; ad eos vltio extenditur qui viderũt quòd malè sequerentur, &c. Istum autem textum applicat gl. non ad Iudæos generaliter, sed ad Iudam & suos filios. quia Iudas fuit imitatus peccatum patrum qui iustos & prophetas persequebantur: & similiter filij ipsius Iudæ peccata patris sui. ideo pro ipsis puniti fuerunt. vnde ait, Peccata enim patrum eis redduntur: qui à malis eorum non recedunt. sed non eis qui mutati sunt in Christo qui iã non sunt filij iniquorum: quia iam non imitantur mores eorum. Si ergo Iudas teneret adoptionem quam ceperat: non pertineret ad eum vel sua præterita vel parẽtum iniquitas: sed quia rediit ad malam vetusti generis: redit iniquitas patrum in conspectu domini: vt in eo puniretur. Vel breuiter ad difficultatẽ potest dici, quòd pro peccato alterius non punitur quis spiritualiter: sed solum temporaliter vel corporaliter: sicut pro peccato patris adulterantis filius ex adulterio natus punitur temporaliter: quia hæreditate priuatur. vel corporaliter: quia ex seruo natus in seruitutem redigitur.

B Fiant contra dominum semper, & 1951
dispereat de terra memoria eorũ: pro
eo quòd nõ est recordatus facere mi-
sericordiam.

Hic ostenditur dictarũ pœnarum causa. Et assignatur multiplex causa. prima ipsorũ peruersitatis obstinatio: secunda crudelitatis persecutio, ibi, *Et persecutus est.* tertia peruersitatis electio, ibi, *Et dilexit.* quarta diuinæ æquitatis retributio, ibi, *Hoc opus eorum.* Quantũ ad primũ notandum quòd quilibet obstinatus est cõtra dominũ: quia negat bonitatẽ domini. *Obstinatus est semper cõtra dominũ.* quod maximè intelligitur de finaliter in malo obstinatis. Illi enim propriè dicuntur semper cõtra dominũ. Cuius ratio est, quoniã in eodẽ statu in quo anima separatur à corpore quo ad bonitatẽ & malitiã: semper sine fine perdurabit. C Et ideo quia mali morientes obstinati semper erũt obstinati: & omnis obstinatus opponitur domino: ideo de talibus dicitur, quòd semper erunt cõtra dominũ. Hoc ergo intelligitur de Iudæis generaliter: quia Iudæi qui remãserũt post captionẽ ciuitatis & trucidationẽ multorum: vt in pluribus cõtra Christũ manent obstinati & infideles: & sic permanebunt vsq; ad finẽ seculi. Sed quia malorũ nomẽ & fama cito transit (vt ostendit Greg.) hinc est quòd fama Iudæorum quæ per totum orbẽ diuulgabatur: ad nihilum est redacta. *Greg. lib. 14. moral. cap. 7.* Quod considerans psalm. ait, *Et dispereat de terra memoria eorum*, scilicet, quãtum ad virtutes & bonam famã. licet eorum memoria duret in malũ ipsorum & infamiã. D Sic enim dicitur. Prouerb. 10. Memoria iusti cum laudibus: & nomẽ impiorum putrescet. Quæ autẽ sit causa ipsorum talis infamiæ per orbẽ subdit de illo populo: *Pro eo quòd non est recordatus facere misericordiã.* Minus ponit & plus significat. Per hoc enim intelligit quòd populus Iudaicus crudelitatẽ maximã fecit Christũ persequendo. Ex quo patet, quòd per illam propositionem negatiuam, scilicet, nõ est recordatus facere misericordiam: vult inferre istam affirmatiuã: fecit magnam crudelitatem. *Negatio infert affirmationem.* Sed illa propositione negatiua vsus est: vt ostendat populum Iudæorum iustè derelictum à deo: sine misericordia finali puniendum: iuxta illud quod dicitur Iacob. 2. Iudiciũ sine misericordia fiet illi qui nõ fecerit misericordiam. E Aliter istum versum exponit glos. de Iuda & parentibus suis. *Contra accipitur dupliciter.* Pro quo notandum quòd hæc dictio contra, quandoq; significat contrarietatem, quãdoq; præsentialitatẽ. Notat enim cõtrarietatẽ: sicut vnum cõtrariorum alteri cõtrariatur: vt calidum frigido, album nigro. sic mali cõtra bonos cõtinuè bellãt. sic & Iudæi cõtra Christum. *Cantic. 1.* Filij matris meæ pugnauerunt contra me. Quandoq; verò

notat

notat præsentialitatem rei ante conspectũ positæ. A Sic enim dixit Christus Apostolis, Ite in castellum quod contra vos est, quæ, scilicet, ciuitas Hierusalẽ directẽ erat ante oculos ipsorum. Et isto modo dicebat Psal.50. Peccatum meum cõtra me est semper, id est, ante oculos meos. Dauid enim peccatũ suum post tergum habuit, & non contra se, id est, ante: cum sententiam contra diuitem qui rapuerat ouẽ pauperis dedit: oblitus quòd ille erat qui Bersabe rapuerat. Sed tunc illud cõtra se habuit: cum per Nathan reprehensus peccatum suum recognoscens fleuit, dicens, Peccatum meum cõtra me est semper, id est, ante me, in conspectu meo. Isto etiam modo accipitur contra pro ante Psal.49. vbi deus ait peccatori. Arguam te & statuam cõtra faciem tuã. Vnde ibidẽ ait gl. Arguam te, &c. id est, B arguendo ostendam te tibiipsi & displicebis tibi, quod & modo faceres si te videres mihi non placens, quasi dicat, Statuam cõtra faciem tuam: quia peccatum tuum quod post tergum posuisti: ante faciem tuam ego ponam, vt scias quòd malè egisti, & fœditatem tuam erubescas. Ad propositum ergo hic accipitur ly contra, secundo modo, scilicet, vt notat præsentialitatem. De Iuda ergo & parentibus eius ait Psalm. *Fiant contra dominum semper.* vbi glosa, id est, pater & mater Iudæ fiant contra dominum: non quidem vt aduersentur domino: sed vt deus mala ipsorum aspiciens, non obliuiscatur in isto. Et est sensus. *Fiant contra dominum*, id est, in conspectu domini. *Et memoria eorum*, id est, parentũ ei dispereat de terra: quia memoria parentũ in successoribus dicitur continuari, sed successores Iudę in prima generatione fuerunt deleti, vt dictum est versi.1949. Et causam assignat. *Pro eo quòd non est recordatus facere misericordiam cum effectu*, scilicet, cum Christo. sed ipsum prodidit in mortem.

Matth.21.

1952 Et persecutus est hominem inopẽ & mendicum: & compunctum corde mortificare.

Hic ostendit secundam causam tanti extermini Iudæorum: quæ fuit ipsorũ persecutionis crudelitas. Vbi aduerte quòd in Christo erat duplex natura, scilicet, diuina & humana. diuinam Iudæi persequi non poterant: sed humanam persequebã- D tur, quæ adhuc mortalis erat, & infirmitatibus subiecta. Et in illa natura Christus erat inops & mendicus: inops, id est, sine ope: quia nihil habuit sibi proprium ipso dicente, Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos: filius autem hominis non habet vbi reclinet caput suũ. Et quia nihil habuit quando mendicando vixit: vt dicit Bernard. in illo triduo quando remansit in Hierusalem recedentibus parentibus eius, cũ esset annorum duodecim, Nec derogat dignitati Christi mendicasse: cui non derogat, imo sibi gloriam infert, quòd cum in forma Dei esset, tantum se pro nobis humiliauit, vt eius humanitas non solum in manibus diaboli, sed quod amplius est in manibus membrorũ eius traderetur. Assumpsit enim omnes defectus nostros E non culpabiles excepta ignorantia: vt ostẽdit magister lib.3. dc.15. Cum ergo mendicitas in nobis sit defectus non culpabilis: distinctus ab ignorantia: sequitur quòd hunc sumpsit. Quod autem nõ sit defectus culpabilis, patet intuenti: quid sit mẽdicitas, vel mendicare. Nã secundum grãmaticos, manus componitur cũ dico dicis: & fit mendicus,

Christus fuit inops & mendicus.

a.ũ. id est, ex toto pauper: quasi manu dicens vel manu ducens: eo quòd mos erat antiquus egeoũ os claudere & manum extẽdere: quasi manu dicere, vel manum ducere. Nihil autem aliud includit quod sit culpabile. Dicit ergo de populo Iudæorũ quòd ideo tantam cladem fuit passus: quia persecutus est hominem inopem & mendicum, scilicet, Christum gratis & iniustè: quod fuit maximæ crudelitatis. Vnde hic ait glo. Pauperes enim persequi sola sæuitia est. Alij autem vt diuites persequuntur quandoq; vel pro diuitiis ipsorum habendis, vel ipsorum dignitatibus. Vel secundũ gl. hoc totũ intelligitur de Iuda qui specialiter persequutus est Christũ: ipsum in manus hostiũ tradendo. propter quod tantã pœnã ipse meruit cũ omnibus suis natis. De Christi mendicitate, & inopia in qua eum sequi debemus. vide versic.671. Et de isto codẽ inope & mẽdico, scilicet, Christu: sequitur. *Et compũctum corde mortificare.* Christus enim compunctus, id est, totus simul pũctus, & vulneratus fuit carne & corde. carne per flagella: mẽte per peccata Iudæorum: quibus videbat aliàs electũ populũ Iudæorũ morte sua perire. Vnde dolore tactus cordis: pro populo Iudæorum dixit patri in cruce. Deus deus meus vt quid dereliquisti me? Quod secũdũ Theo. sic intelligitur. hoc pro Iudæis dixit: quasi & ipse secundũ carnẽ Iudæus existens quasi patri diceret. Vt quid dereliquisti populũ Hebraicũ intantũ cadere flagitiũ vt tuũ crucifigeret filiũ: Plus enim me affligũt ipsiũ peccata, quam vulnera mea. Et istũ C ergo Christũ cord e cõpunctum: ipse populus Iudaicus quæsiuit mortificare, id est, mortuũ facere. Nã iudicãte Pilato illũ dimittendũ acquiescere noluerunt: sed clamantes dicebant. Si hunc dimittis, nõ es amicus Cæsaris. Similiter & Iudas hunc mortificare quęsiuit: dũ ipsum ad mortẽ tradidit. De populo ergo Iudæorum & de ipso Iuda dicitur quòd quæsiuit compunctum corde mortificare. Per hoc enim vult ostendere quomodo vterq; illorum persecutus est hominem inopem & mendicum.

Christus compunctus fuit carne & corde.

Matth.27.

Ioan.19.

Et dilexit maledictionem & veniet ei: & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo. 1953

Hic ostendit tertiã causam quæ fuit ipsorũ voluntatis, vel electionis peruersio. Et diuiditur in tres partes. quia primò ponitur ipsorũ electionis peruersitas. secundò ipsorũ punitionis grauitas, ibi, *Et induit.* tertiò ipsorũ captiuationis qualitas, ibi, *Fiat ei sicut.* Quantũ ad primũ sciẽdum q deus ad malũ neq; bonũ nullũ cogit: quia quod coactè fit, & nũ liberè, neq; peccatũ est, nec meritũ, nec laudabile, nec vituperabile. Sed homini dedit rationẽ qua posset cognoscere & deliberare quid agendũ, quid fugiendũ: & voluntatẽ qua posset eligere libere partẽ quã vellet. Et si eligeret bonũ: ordinauit tali debitũ premium. si autẽ ex peruersitate volũtatis eligeret malũ: tali ordinauit pœnã & suppliciũ. Et huc est quod dicitur Eccl.15. Deus ab initio creauit hominẽ: & reliquit cũ in manu cõsilij sui. adiecit mãdata & præcepta: appusuit tibi aquam & ignẽ: ad quodcumq; volueris porrige manũ tuã. ante hominẽ vita & mors: bonũ & malũ: quod placuerit ei dabitur illi. Etiã sciendũ q omnia præcepta legis ad dilectionẽ proximi terminabantur: vt deduxit Apostolus ad Rom.13. dicens, Qui proximũ diligit: legem impleuit. Nam non adulterabis: non occides:

Deus nullum cogit ad peccatum neque ad meritum.

non furtum facies. Et si quod aliud est mandatum in hoc verbo instauratur: diliges proximum tuum sicut teipsum. plenitudo ergo legis est dilectio. Et ideo vt dilectionem proximi nullus violaret: certas maledictiones & pœnas statuit contra persequentes proximum: vt patet Deuter. 27. & certas benedictiones obseruantibus legem & dilectioné proximi. Qui ergo studiosè & gratis eligit proximum persequi & iniustè: talis consequenter eligit mala quæ persecutoribus proximorum sunt ordinata. vt puta eligit inquinari peccato, a deo derelinqui, æternis pœnis deputari. Non quòd ista per se cadát sub electione: quia nullus potest velle malum per se sub ratione mali: sed per accidens: quia eligit illud agere ad quod ista mala sequuntur. sicut eligens fornicari: per accidens eligit pœnam fornicantibus debitam. Ad propositum ergo Iudæorũ populus habebat legẽ de dilectione proximi: habebat insuper maledictiones & pœnas debitas iniustè persequentibus proximum. Sed his non obstantibus peruersum habentes iudicium elegerunt Christum innocentem persequi. & ideo ex cósequenti maledictiones & pœnas talibus debitas elegerũt. Et hoc est quod de illo populo ait, *Et dilexit maledictionem*: quia dilexit persequi proximum: ad quod sequitur debita maledictio: & veniet ei. Et similiter noluit benedictionem. sicut enim maledictionem nullus per se potest eligere: sic nec benedictionem per se nullus potest nolle: sed per accidens: vt dictum est: nolendo aliquid ad quod sequitur benedictionis priuatio. Et isto modo nolentes dilectionem proximi, benedictionem debitam diligentibus proximum noluerũt. Isti ergo populo merito venit maledictio: quia a Romanis grauiter & merito afflicti fuerũt & venundati. & sic ab istis elõgata fuit benedictio: quia Romani illius populi nullatenus miserti fuerunt. Vnde istum passum tam de populo Iudæorum quàm de ipso Iuda exponit gl. dicens, Dilexit maledictioné, scilicet, ipse Iudas furãdo de loculis: & magistrum suum vendendo. Vel etiam populus Iudæorum dilexit maledictioné, dicens, Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Et veniet ei: quia adhuc vsque hodie maledictio pro illa Christi persecutione durat in eis. Noluit benedictionem: quia Christum regem negauerunt, dicentes, Non habemus regem, &c. Vnde & cæco nato dixerunt. Tu discipulus eius sis: nos autem non. *Et elongabitur ab eo*: quia benedictio in lege promissa ipsi Abrahæ: cui dictum est, In semine tuo benedicentur omnes gẽtes: ab ipsis Iudæis elongata transiuit ad gentes. Et verè merito populus Iudæorum benedictione Dei est priuatus: quoniam dei benedictio sex virtutibus haberi meretur: quibus omnibus in Christi persecutione priuati fuerunt Iudæi.

Malũ per se nullus eligere potest.

Bonũ per se nullus potest nolle.

Maledictionẽ voluerunt Iudæi & non benedictionẽ.

Ioan 9.

1954 Et induit maledictionem sicut vestimẽtum: & intrauit sicut aqua in interiora eius, & sicut oleum in ossibus eius.

Hic ostenditur ipsorũ maledictionis siue punitionis grauitas. Vbi notandũ quòd Iudæi triplicẽ maledictioné passi fuerunt in persecutione Romanorum, & ipsorũ excidio. Primo bonis exterioribus, scilicet, temporalibus fuerũt priuati. Vnde de ipsis hic prædicitur. *Mendicent & eijciantur de habitationibus suis.* Secũdo corporaliter populares fuerunt interfecti, venundati, & captiuati. Sic enim dictũ est, *Fiant nati eius in interitum, &c.* Tertiò ipsorum multi in tãta persecutione desperati fuerũt: & sic in anima perpetuò mortui. Vnde de eis prædictum est: *Fiant contra dominum semper.* Volens ergo psal. ostendere acerbitatem maledictionis quæ super Iudæos venit: ista tria hic insimul comprehendit. Et primò tangit bonorum temporalium expoliationem, dicens, *Fiat ei sicut vestimentum quo operitur.* Vestimentũ enim est inter exteriora bona. Et sicut maledictio fuit eis sicut vestimentum: quando loco bonorum exteriorum maledictionem induerũt. Secundò tãgit corporum trucidationem vel captiuationé, dicẽs, *Et intrauit sicut aqua in interiora eius.* Aqua enim significat morté corporis: quia sicut aqua corpus semper fluit ad mortem 2. Regum. 14. Omnes morimur: & sicut aquæ dilabimur super terram quæ non reuertuntur. Inter bona auté intrinseca & nõ extrinseca computantur corpora nostra quæ sunt intrinsecæ partes hominis. Maledictio ergo sicut aqua intrauit in interiora eius: quando mors corporalis in dicta strage ad Iudæorum corpora peruenit. Tertiò tangit mortem animæ ipsorum dicẽs, *Et sicut oleum in ossibus eius.* Quid enim per ossa, quibus totum corpus fortificatur, & totus homo sustentatur intelligitur: nisi anima qua corpus viuit & sustinetur? Quid autem per oleũ quod est summè penetratiuũ nisi peccatum figuratur? Maledictio ergo sicut oleum intrauit in ossibus eius, scilicet, Iudæ: quando abiens laqueo se suspendit: & sic irrecuperabiliter eius anima peccato mortua fuit. Vel populi Iudæorum: quando in illa strage multi desperati obierunt. Aliter autem istum versum exponit gl. dicens, *Induit maledictionem.* scilicet peccata quæ modo delectant: sed dicuntur maledictio: quia tormenta parant. *Sicut vestimentum*: quòd quia corporis est per ipsum deprauatum: corpus significatur. Et eadem maledictio intrauit sicut aqua in interiora eius: per quod intelligitur deprauata anima. Foris enim in corpore & intus in anima maledictionem habuit, incidens in eis iudiciũ: qui corpus & animam perdit in gehennam. Et eadem maledictio fuit in ossibus eius. per quod notatur deprauata ratio. Addit autem sicut oleum. per quod ostenditur: quia delectat eos modo malè agere. Et nota quòd maledictio est multiplex, scilicet, opprobrij. vnde maledicta erat sterilis in lege. Deut. 7. Et istam maledictionem hodie sustinẽt Iudæi: quia in opprobrium sunt toti mũdo. Secunda est maledictio culpæ. vnde maledictus dicitur qui in homine confidit plus quàm in deo. Hier. 17. Maledictus homo qui confidit in homine. Istam maledictioné sustinent Iudæi: quia Infideles effecti. Tertia tẽporalis pœnæ. Esa. 24. Dabo eos in maledictionem & vexationem. Istam sustinent Iudæi: quia per orbem vagabũdi. Quarta pœnæ æternæ. Matth. 25. Discedite à me maledicti in ignem, &c. Et istam sustinebunt æternaliter: nisi conuertantur ad Christum.

Vestimentum significat bona tẽporalia.

Aqua significat mortem.

Ossa significãt animam. Oleũ significat peccatum.

Maledictio multiplex.

Fiat ei sicut vestimẽtum quo operitur: & sicut zona qua semper præcingitur. 1955

Hic ostenditur captiuationis qualitas, siue modus. Hic enim vult psal. ostendere, quòd maledictio Iudæ, & Iudæorum confusio ex Christi morte erit publica toti mũdo & perpetua. Erit publica: & quãtũ ad hoc dicit, *Fiat ei sicut vestimẽtũ quo operitur.*

Quamuis

A Quamuis enim sit differentia inter vestimentum & operimētum: quia vestimentū non totū hominem operit: immo aliquā partē liberam dimittit, vt caput & manus: operimentū autē vt palliū totū operit: & nihil inopertū dimittit: vt notatur ver. 1189. Tamē Psal. hic accipit vestimentū largo modo, vt etiam se extēdit ad operimentū. Propter quod statim exponit seipsum, dicēs, *Fiat ei sicut vestimetū.* Vnde quòd vestimētū accipiat pro operimēto: statim subdit, *Quo operitur.* Vnde glo. hic ait, Suprà dixit: Et induit maledictionē sicut vestimētū: accipiēs vestimentū pro tunica: hic verò dicit, vestimentum quo operitur vt pallio. Quod ideo dicit: quia sicut homo operatus pallio, hominis perdit apparētiā: quia si vna statua lignea sit operta pallio, & vnus homo sit opertus pallio: nō plus intuēti apparebit, seu in B cōspectu hominū homo quā statua. Sic & Iudæi in cōspectu totius orbis: sic indumēto vel pallio maledictionis operiūtur: vt ab omnibus nō homines esse videātur, id est, secundū rationem viuētes: ideo quia vt dicitur Psal. 72. Quia tenuit eos superbia, operti sunt iniquitate & impietate sua: quæ, scilicet, faciūt hominē desinere esse à vero esse hominis. Vel ideo Iudæi dicūtur maledictione operti: quia Christi persecutionem falsis coloribus operiebāt, vt puta dicētes eum legis trāsgressorem, deum blasphemantem &c. Tamen istud operimentorum falsorum colorum hodie toti mundo denudatū est: vt non zelo iustitiæ: sed liuore & odio ipsum Christū fuerint persecuti credatur. vt prædixit propheta. C Esa. 22. Reuelabitur operimentū Iudæ, scilicet, populi Iudæorū: vel etiam ipsius Iudæ: qui reuelauit operimentū suę maliciæ: quādo pœnitēs dixit, Peccaui tradens sanguinē iustum. Quātum vero ad secundū, scilicet, quòd ista maledictio sit eis durabilis declarat, dicēs, *Et sicut zona qua semper præcingitur.* Præcinctus enim siue ab hoste zona ligatus: nō potest se ad libitum liberare. Sic & Iudæi maledictione vt zona semper præcincti dicuntur: quia ab ista maledictione nullatenus liberari possunt: quia ligatas habēt manus & pedes, scilicet, affectiones & opera ad bonū. Vel ideo hoc dicit: quia in illa clade à romanis captiuari, ligati fuerunt vt captiui, & tracti extra patriam suam. Nota quòd in scriptura multiplex zona reperitur, scilicet, mala & bona. D Primo est zona mala, scilicet, prauæ cōsuetudinis: qua homo in peccato ligatus retinetur: & ducitur ad perpetuā miseriā. Et ista zona ligati sunt Iudæi, vt hic dicitur. Secundò est zona bona. Et hæc est quadruplex qua multipliciter accingi debemus. Prima zona est puritatis & mūditiæ. Et hæc est zona poderis: quę, scilicet, est quædam vestis sacerdotalis linea: qua sacerdotes induebantur, quæ descēdebat vsque ad pedes: sed circa pectus erat stricta. & hac significatur mūditia castitatis. Et ista circa pectus accingi debemus exemplo Christi: de quo Apoc. 1. Vidi similē filio hominis vestitum podere: præcinctum ad mamillas zona aurea. Secūda zona est funea: & significat vitutē asperitatis & pœnitentiæ: & ista debet poni ad renes contra impetus E libidinis & luxuriæ. Iob. 12. Baltheum regū dissoluit: & præcingit fune renes ipsorum. Tertia ęst zona pellicea, significans memoriam nostræ mortalitatis: & hæc debet poni ad lumbos, vbi est virtus generatiua: vt geniti nos semper cognoscamus mortuos. Ista zona pellicea accinctus erat Helias. Et de Ioanne baptista: quòd habebat zonam pelliceam circa lumbos suos.

Operti fuerūt Iudæi maledictione.

Math. 27.

Zona multiplex qua multipliciter debemus accingi.

4. Reg. 1. Matth. 3.

Hoc opus eorum qui detrahūt mihi apud dominū: & qui loquūtur mala aduersus animam meam. 1956

Hic ostenditur diuinę æquitatis retributio. Vbi notandum quòd Christus ex duabus naturis consistebat: diuina, scilicet, & humana. Et vtrique naturæ Iudæi Christo detraxerunt, scilicet, primo diuinæ, quādo, scilicet, negabāt eum filiū dei esse, vnde ex hoc allegauerunt Pilato ipsum dignum morte, quia filium dei se dixerat Christus, dicentes. Nos legem habemus, & secūdum legē debet mori, quia filium dei se fecit. Et quantum ad hoc dicit, *Hoc opus eorum qui detrahunt mihi apud dominum.* Nam secundum glo. apud dominū Christo detrahunt dicentes, ipsum nō esse filium dei, non esse illū quem lex & prophetæ deum vēturum pronunciauerunt, qui dicūt eum nō esse ex patre vel minorem patrē. Secundò Christo detraxerunt quantum ad humanitatem, vt puta, qui dicebant ipsum peccatorem & hominem maleficum, sicut quādo dixerūt, Nos scimus quia hic homo peccator est. & Mat. 11. Hic homo vorator & potator vini, & publicanorū amicus &c. Et quantum ad hoc dicit, *Et qui loquuntur mala aduersus animā meam.* Per animam enim accipitur totus homo quādoque, sicut aliquādo per carnem totus homo intelligitur. vt Verbum caro factum est. Item nota quòd hic opus eorū accipitur C pro ipsorū malis operibus, sed pro pœna illis operibus malis debita. vt sit sensus, Hoc opus eorū, id est, hæc est retributio operis eorum qui detrahunt mihi &c, scilicet, pœnæ supradictæ sunt retributio operis Iudæorum contra Christum.

Detrahebant Iudæi Christo dupliciter.

Ioan. 19.

Ioan. 1.

Et tu domine domine fac mecum propter nomen tuum: quia suauis est misericordia tua. 1957

Hic expositis malis & calamitatibus Iudæ & Iudæorum, qui Christum perduxerūt ad mortem: cōsequenter ponitur à Christo resurrectionis eius postulatio. Orat enim Christus, vt per resurrectionem D de manibus Iudæorum eripiatur. Et primò quòd debeat in hoc exaudiri, multiplicem adducit rationem. Secundo expresse suam postulat orationem: ibi, *Adiuua me.* Quantum ad primum Christus adducit tres rationes propter quas à patre debet exaudiri. Prima sumitur ex parte diuinæ clementiæ, secunda ex parte Christi miseriæ: ibi, Libera me. tertia ex parte Iudæorum maliciæ: ibi, Et ego factus sum opprobrium illis. Quātum ad primum sciendum quòd non nostris meritis deus nostras preces exaudit, sed sua sola misericordia. quoniam (vt ait Magister) meritis nostris inquantum huiusmodi non debetur gratia, sed pœna. libro 2. distinctio. 56. Et hoc ostendens Christus solam dei misericordiam pro exauditione sua inuocat, diE cens, *Et tu domine domine fac mecum propter nomen tuum: quia suauis est misericordia tua.* Quasi dicat, *Et tu domine domine fac mecum*, scilicet, misericordiam tuam me resuscitando propter nomen tuum, scilicet, per mundum prædicandum & dilatandum. *Quia suauis est misericordia tua*, id est, assueta preces istas exaudire. Nam secundam grammaticos suauis dicitur à sueo, sues: quæ assueta sunt suauia solent esse. Sic ergo misericordia

Suaue dicitur quasi assuetū.

 dei

Dei dicitur suauis: quia sucta exaudire. Et nota A quòd cum Christus dicit patri fac mecum: ly mecum, tenetur merè passiuè: vt sit sensus, fac mecum, id est, fac mihi. Vel potest teneri actiuè: vt sit sensus, fac mecum, id est, id quod ego facio, tu mecum facis. Et hunc sensum magis approbat glosa. Et ideo permittit coniunctionem, dicẽs. *Et tu domine.* Christus enim inquantum verbum omnia opera ad extra faciebat vt pater. Ioan. 6. Pater meus vsque modo operatur: & ego operor. Inquantum enim verbum, resuscitauit se mortuum vnà cum patre: inquantum verò homo, resuscitatus fuit à patre & à verbo. Vnde hic ait glo. Nota quòd ait, *Et tu domine domine fac mecum*: quia non sine causa præposita est coniũctio: ac si diceret, Et tu domine fac: quia ego facio. vnde sequitur, *Fac mecum*, id est, operare vt ego B in vasa misericordiæ: vel fac mecum, id est, adiuua me secũdum hominem. Et sic glo. notat vtrumque sensum. Et sic vides quòd idem homo Christus rogat patrem: qui omnia agit vna cum patre. Rogat vt homo: ideo patrem dominum vocat, dicens. *Et tu domine.* Agit cum patre inquantum verbum. & ideo dicit, *Fac mecum*, id est, tu & ego insimul faciamus.

Merita nulla præcesserat vt homo Christus esset deus.

Sed quòd ad tantam dignitatem peruenerit Christus: vt assumptus à verbo patri dicere possit: fac mecum: hoc non habuit Christus homo aliquibus suis præcedentibus meritis: sed sola gratia dei sibi collatum fuit tantum beneficium. Et hoc notans dicit, *Propter nomẽ tuum.* quasi dicat: quòd ego Christus homo tibi patri dicere possim: fac mecum. hoc est: quia in vnitate personæ assumptus sum. sed ta- C lis assumptio non est propter merita mea præcedentia: sed solum propter nomen tuũ. Et sic in hoc gratiam dei cõmendat. Nullis enim operum Christi meritis præcedentibus in tantam celsitudinem subuecta est humana natura: vt totum simul verbũ & caro, hoc est deus & homo vnigenitus filius diceretur. Vnde hoc totum misericordiæ dei attribuit, dicẽs, *Quia suauis est misericordia tua.* Sicut enim

Rom. 8.

nullis præcedentibus meritis ab æterno deus elegit & prędestinauit quos voluit: sed sola gratia eligentis: sic nullis prçcedẽtibus meritis humanitas Christi assumpta est à verbo: sed sula inextimabili gratia creatoris. Quod notans Christus ait, *Quia suauis est misericordia tua.*

Misericordia dei in Christo nobis val.t ad multa.

Vere suauis nobis est misericordia, qua deus humanam naturã assumpsit: quia in hoc D eius misericordia nobis subuenit in multis, scilicet, primò contra incommodum nostræ infirmitatis per suam omnipotentiam: quia natura humana

Matt. vl.

in Christo omnipotentię dei fuit copulata: ipso dicente, Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terris. Et de hac misericordia dei dicitur Sapien. 11. Misereris omnium: quia omnia potes. Secundò cõtra incõmodum ignorantiæ: quia natura humana in Christo facta est omnia sciens: quia omnia nouit quæ deus. Et sic nostra per illum illustratur ignorantia. Eccle. 36. Miserere nostri deus & respice in nos: & ostẽde nobis lucem miserationum tuarum. Tertio contra incommodum peccati vel maliriæ: quia natura humana in Christo innocens fuit absque omni macula. 1. Petr. 2. Non fecit peccatum E &c. Immo accepit potestatem purgandi peccata, dicens, Ecce agnus dei: ecce qui tollit peccata mũdi. Vnde Ionæ. 4. Scio quia tu domine clemens & misericors es & patiẽs: & multæ miserationis ignoscens super malicia.

1958 Libera me, quia egenus & pauper ego sum: & cor meum conturbatum est intra me.

Hic Christus assumit rationes quòd debeat à patre exaudiri, ex parte pœnæ suæ & miseriæ. Quãto enim quis in maiori miseria est: tanto amplius alium inclinat ad misericordiam sibi exhibendam. Christus autẽ vt homo hic suas miserias exprimit: quæ maximè sunt tres. Primò miseria paupertatis & inopiæ, secundo miseria persecutionis variç: ibi. *Sicut vmbra.* tertiò miseria infirmitatis & pœnæ: ibi, *Genua mea.* Quantum ad primum experiẽtia docet: quòd alterius paupertas & miseria hominẽ inclinat ad misericordiam. Quid enim aliud est misericordia: nisi miserum cor ex alterius miseria? Christus autem propter nos homo factus (vt aliàs dictũ est) defectum nostrum non culpabilem assumpsit præter ignorantiam siue ignorantia excepta. Et sic quo ad corpus assumpsit paupertatem: quo ad mẽtem tristitiam. Et ista hic allegat patri: vt ipsum iuxta nostrum modum loquẽdi ad misericordiam flectat & facilius exaudiatur, dicens, *Libera me*, scilicet, de manibus Iudæorum & de morte: & hoc per resurrectionem. *Quia egenus & pauper sum ego:* quia cum esset diues, pro nobis egenus factus est: vt sua paupertate nos faceret diuites. Vel egestas & paupertas Christi est assumptæ carnis infirmitas, ex qua crucifixus est. *Et cor meum conturbatum est intra me.* Quod fuit quando in passione sua ait, Tristis est anima mea vsque ad mortem. Cor enim Christi vel anima sic potuit conturbari: sicut & caro crucifigi. Et hoc in vtroque ostenditur vera humanitas. Consimilem orationem fecit Christus supra psal. 39. dicẽs, Ego autẽ mendicus sum & pauper: dominus solicitus est mei. Et psal. 69. Ego vero egenus & pauper sum: deus adiuua me. vide ver. 672. 1136.

Miseria inclinat ad misericordiam.

Matt. 26. & Mar. 14.

Sicut vmbra cum declinat ablatus 1959 sum: & excussus sum sicut locusta.

Hic consequenter Christus allegat suam persecutionem variè. Vbi notandum quòd Christus à principio suæ natiuitatis persecutus fuit, & de terra sua excussus: vt quando à facie Herodis fugit in Ægyptum: similiter grandis effectus, à Iudæis & principibus sacerdotum: & sic finaliter ductus ad mortem. Vbi notandum quòd per vmbram mutabilitas vitæ præsentis designatur. Vnde de homine qui in continua mutatione persistit, dicitur Iob. 14. quòd fugit velut vmbra: & nunquam in eodem statu permanet. Sic & Christus se vmbræ comparat: quia diuersas persecutiones passus diuersimodè agitabatur vita eius, & tandem eleuata super ipsum persecutione, finita & ablata fuit eius vita. Quod notans dicit. *Sicut vmbra cum declinat ablatus sum.* Pro cuius euidentia sciendum quòd vmbra causatur à sole interposito corpore opaco: sic quòd quanto sol est bassior, maiorem & altiorem vmbrã causat: quanto autem est altior tanto paulatim minuitur vmbra. Et si tantum eleuaretur quòd directe esset supra corpus opacum: nullam vmbrã causaret. Vnde dicitur quòd in monte Sion est vna columna, quæ dicitur esse in medio mondi: & cum in solsticio æstiuali in meridie sol respicit illam columnam quòd nullam vmbram causat: sed ex omni parte illuminatur à sole. Cuius ratio est: quia cum corpus solare multo maius sit illa columna: ad omnem partem eius expandit radios suos: & per consequens totam illius vmbram euacuat. Ista similitudine

Vmbra significat vitam præsentem.

Sol significat persecutionis ardorem.

tudine vtitur hic Christus. Vbi notandum quòd per solem ratione sui ardoris significatur quandoque in scriptura persecutionis ardor & crudelitas: quod ostendit Grego. dicens, Per solem in scriptura persecutio designatur: sicut dominus in euangelio dicit: quòd orta fine radicibus semina, orto sole aruerunt: quia videlicet verba vitæ in corde terrenorum hominum temporali momento virentia superueniente persecutionis ardore siccantur. Sol ergo persecutionis quanto magis inaltatur: tanto vmbra vitæ præsentis minoratur: & quando est in summo ipsa vmbra vitæ præsentis aufertur. Sic ergo quando persecutio Iudæorum contra vitam Christi fuit in summo: quia ipsorum contra Christum malicia erat confirmata: & potestas eis à deo permissa: statim ad nihilum deduxit vitam Christi per mortem. Et hoc est quod de se Christus ait. *Sicut vmbra cum declinat ablatus sum*, scilicet, à persecutione inaltata. Sequitur. *Et excussus sum sicut locusta.* Quod ideo dicit: quia fugiendo persecutores multotiens transiuit de loco ad locum quousque venit tempus suæ passionis à deo præfinitum vt puta fugiendo persecutionem Herodis fugit in Aegyptum. Iam grandis effectus fugiêdo persecutionem Iudæorum fugit trans Iordanem. Vnde cum Christus prædicaret, quærebant Iudæi apprehendere eum: & ipse exiuit de manibus eorum, & abiit trans Iordanem. Item cum dixisset Iesus Iudæis. Amen dico vobis: antequam Abraham fieret, ego sum: tulerunt lapides vt iacerent in eum: Iesus autem abscôdit se, & exiuit de templo. Item cum deliberato consilio ad verbum Caiphæ dicentis: expedit vt vnus homo moriatur pro populo &c. deliberassent Iudæi interficere Christum: Iesus iam non in palam ambulabat apud Iudæos: sed abiit in regionem iuxta desertum in ciuitatem quæ dicitur Ephrem: & ibi morabatur cum discipulis suis: & sic multis aliis vicibus contigit. Et propter istas fugas frequentes, & mutationem locorum comparat se Christus lucustis quæ in eodem loco non perdurant: sed saltant hinc inde, dicens, *Et excussus sum sicut locusta.* Istum autem textum: *Excussus sum sicut locusta*, exponit Grego. de Christi resurrectione: ostendens quòd locusta in scriptura multa significat. dicens, Locustarum nomine aliquádo Iudæorū populus: aliquando conuersa gētilitas: aliquando adulantium lingua: aliquando vero resurrectio dominica: vel prædicatorum vita significatur: & procedit de singulis: vide ibi. & subdit ad propositum. Locustæ nomine per cumparationem redemptoris nostri resurrectio designatur: vnde & voce eius per prophetam dicitur, *Excussus sum sicut locusta.* Teneri enim se Christus vsque ad mortem à persecutoribus pertulit: sed sicut locusta excussus est: quia ab eorum manibus saltu subitæ resurrectionis euolauit &c.

Greg. lib. 34. moral. cap. 6. *Matth. 13.* *Christi vita fuit vmbra fuit ablata.* *Fugit Christus multotiens a facie persecutorum.* *Matth. 2.* *Ioan. 10.* *Ioan. 8.* *Ioan. 11.* *Locustis cōparatur Christus.* *Locusta multa significat. Grego lib. 31. mor. ca. 19. & 20.* *Locusta significat Christi resurrectionem.*

1960 Genua mea infirmata sunt à ieiunio: & caro mea immutata est propter oleum.

Genua primo sentiūt debilitatē corporis.

Hic Christus allegat miseriam suæ infirmitatis & pœnæ. Vbi sciendum quòd in genibus maxime debilitas apparet corporis: in quibus totum corpus vertitur. Hinc est quòd homo fessus statim sedere quærit: quod maxime facit propter genua quæ laborem corporis portant & pondus. Christus autē in vita præsenti multos labores sustinuit: vt puta itinerando, ieiunádo: vnde & eius genua infirmata sedere quærebat quandoq;. Ioan. 4. Iesus autē fatigatus sedebat sic super fontē. Cū ergo Iesus statim post baptismū ieiunauerit quadraginta diebus & quadraginta noctibus nihil penitus gustando & postea esurierit: cōsequēs est φ ex defectu cibi eius genua debilitata & infirmata fuerint nō modicum. Et hoc est quod ait, *Genua mea infirmata sunt à ieiunio.* Sequitur, *Et caro mea immutata est*, id est, intrinsecus mutata & debilitata. & sequitur causa, ꝑpter oleū. Quod exponit Nicolaus, dicens: propter oleum, id est, propter defectum olei: quia Christus sine côdimento olei, & multotiens fortius alterius pinguedinis sua cibaria comedebat. Et sic in hoc notatur tenuitas cibi sui. Et probat quòd sic debet exponi propter oleum, id est, propter defectum olei: primò per textum Hieron. qui sic dicit, Et caro mea lenta est absque oleo. Et in Hebrço habetur. Et caro mea maciléta à pinguedine. Corpus enim Christi optimè complexiu natū erat: quia virtute spiritus sancti formatum, qui errare non poterat, & ideo in iuuentute habuit conuenientem carnositatem: quæ tamen mutata fuit in maciem ex ieiuniis, vigiliis, itinerationibus, & aliis laboribus. Et hinc est quòd in apparentia videbatur amplioris temporis quam de facto esset. Vnde & Iudæi dixerunt ei quinquaginta annos nondū habes. Sic enim locuti fuerūt: quia licet solum tunc haberet triginta duos annos cum dimidio: vel secundū alios triginta tres: videbatur tamen multo plures habere propter mutationem faciei & corporis ex causis prædictis. Vel aliter: Christus hic assumit personam discipulorū suorum quos vocat genua sua: quia in genibus stat virtus ambulationis. Et ipsi Christum per totū orbem portauerunt: ambulantes prædicando. Isti autem Christo capto, & ab eis subtracto sic infirmati fuerunt: vt Petrus ipsum negaret: Ioánes nudus fugeret: & cæteri omnes relicto eo fugerūt. & sic tunc ieiunabāt: quia verus panis, scilicet, Christus ab eis erat subtractus. Et hoc est quod ait. Genua mea infirmata sunt à ieiunio. Vbi glo. Hoc aperte de Christi membris intelligitur. Et est sensus. *Genua mea infirmata sunt à ieiunio*, id est, fortes mei, apostoli mei. pane, id est, Christo subtracto defeceruut: vt patuit in Petro & aliis. De quibus etiam subdit, *Et caro mea immutata est propter oleum.* Per oleum enim vnctio spiritus sancti designatur: quia quos tangit vngit spiritualibus donis. De quo dicitur. 1. Ioā. 2. vnctionem habetis à spiritu sancto: qui sicut vnctio vos docet, Caro igitur Christi, id est, apostoli sui qui prius erāt debiles & infirmi: immutata est propter oleum, id est, per spiritū sanctū fortificata: quia accepto spiritu sancto sic fortes sunt effecti in Christo: vt nō verba timerēt: nō minas, non verbera: sed nec mortem. Et hoc est quod ait glo. *Et caro mea immutata est propter oleum*, id est, apostoli confirmati sunt per spiritum sanctum.

A B C D

Christus amplius temporis appa-ebat quam esset. Ioan. 8. *Genua significāt apostolos.* *Oleū dicitur spiritus sanctus.*

E Et ego factus sum opprobrium illis: videruut me & mouerunt capita sua. 1961

Iudæorū crudelitas cōtra Christum.

Hic assignat tertiam rationem suæ exauditionis quæ sumitur ex crudelitate Iudæorum persequentium. Aperta enim iniuria alicui crudeliter illata mouet ad compassionem. Quæ autem maior poterat esse Iudæorum crudelitas, quam postquam ipsum ceperunt, ligauerunt, flagellauerunt, & posuerunt in cruce: adhuc non contenti dum in cruce pēderet ipsum opprobriis lacerabát, & blasphe-

mabât mouentes capita sua dicentes. Si Christus rex Israel est: descédat nûc de cruce: & credimus ei. Alij insultabât, dicentes. Alios saluos fecit, seipsum nô potest saluû facere: & similia. Quæ omnia præuidês Psal. in persona Christi dicit. *Et ego factus sum opprobriû illis*. Côsimiliter dicit psal. 21. Ego sum vermis & nô homo: opprobrium hominû & abiectio plebis: omnes videntes me deriserût me: locuti sunt labiis & mouerût caput. Et hoc idê nunc præuidês psal. ait. Viderunt me, & mouerût capita sua. vide. ver. 296. 297. Dicat ergo. *Viderût me & mouerût capita sua*. Q. d. viderût me pendentê in cruce: sed non resurgentê. Viderût me: quando genua mea infirmata sunt: sed non quando caro mea immutata est. Et ideo mouerunt capita sua tanquam furiosi: commotione capitis adhuc minantur.

Math. 27.

Caput mouere & minari.

1962 Adiuua me domine deus meus: saluû me fac secundum misericordiâ tuam.

Hic Christus expresse à patre suam postulat resurrectioné. Et diuiditur in partes tres: quia Christus primo postulat resurrectioné. secundo ex hoc manifestat dei potestaté: ibi, *Et sciant*. tertiò ex hoc ostendit apostolorum confirmationé: ibi, *Maledicêt*. Quantum ad primum sciêdum quòd Christus qui erat verus deus & homo: vt homo orat: sed vt deus exaudit orationé. Dicit ergo. *Adiuua me domine deus meus*, scilicet, me Iudæorû manibus liberâdo: quod fit per resurrectionem: quâdo corpus mortale immortale fuit effectû. & sic in ipsum amplius Iudæi potestatem non habuerût. vnde subdit. Saluum me fac. Anima enim Christi ante resurrectionem erat vere beata: & deo fruebatur: sed corpus nôdu à miseriis mûdi erat ereptum: sed in resurrectione beatitudinis dotes assumpsit. Et ideo quantum ad hoc ait. *Saluum me fac*, scilicet, corpus resuscitando. Et quia resurrectio Christi fuit opus non solû iustitiæ: sed etiam misericordiæ. vide, ver. 69. 918. & in ipsa maximè dei misericordia relucet: ideo ipsam Christus petit magis ex misericordia quam ex iustitia, dicens, *Secundum misericordiam tuam*. vnde secundum glo. nô petit adiuuari ex debito operum: sed à misericordia. Qualiter autem adiuuat deus inuocantes eum: vide supra in multis locis: vbi de adiutorio dei tractatur.

1963 Et sciât quia manus tua hæc: tu domine fecisti eam.

Hic ostendit Christus ex sua resurrectione quòd manifestabatur mundo eius potestas. quia cum resurrectio erit mûdo publicata, cû solus deus mortuos sua potestate suscitare possit: ex côsequêti eius potestas publicabatur. Vel aliter: ex hoc vult ostêdere quòd per resurrectionem Christus cognoscetur verus dei filius. Vbi aduertendû quòd manus dei dicitur eius potêtia: quia per manû operamur. Cum ergo deus omnia operetur per verbum: ideo ipsum verbum rectè manus dei dicitur: quâ manû petebat Psal. in mundû emitti. dicês, Emitte manû tuâ de alto, eripe me &c. vide. versi. 197. 469. 1215. 1520. De ista ergo manu quæ est Christus ait, *Et sciât quia manus tua hæc*. i. cum resuscitatus fuero, electi qui sunt inter peruersos, côuertêtur & sciêt, quia hęc est manus tua, scilicet, cognoscêt ꝙ Christus est manus tua. i. verus filius tu⁹. Et nota quòd ista manus dei quæ est Christ⁹ duas partes habet, scilicet, duas naturas, diuinitatis & humanitatis. secundû primâ non est facta: quia filius à solo patre est: nô creatus nô factus sed genitus: quia factum à faciête essentialiter differt: nô autê dei filius à patre. sed secundum humanitaté est factus quâdo, scilicet, verbû caro factû est. Gal. 4. Misit deus filiû suû factû ex muliere &c. Secundû humanitatem ergo dicit. *Et sciât quia tu fecisti eam*. Sic ergo quantû ad diuinitatem dicit. *Et sciât quia manus tua hæc*. sed quãtû ad humanitaté: sciant quia tu fecisti eam. Et nota quòd Christus dicitur factus multipliciter. vide: ver. 1551.

Manus dei dicitur Christus.

Psal. 143.

Athanasius in symbolo.

Ioan. 1.

Factus multipliciter dicitur.

Maledicent illi, & tu benedices qui insurgunt in me, confundantur: seruus autem tuus lætabitur. 1964

Hic ex resurrectione ostêditur apostolorû côfirmatio. vt enim habetur in pluribus locis in actibus apostolorû: dû apostoli prædicarêt Iudæis Christi resurrectioné: Iudæi ipsos persequebantur & maledicebãt: etiâ verberibus flagellabât: præcipiêtes eis ne in nomine Iesu amplius prędicarent. Vnde dicitur Actu. 4. & 5. Quia prædicantibus apostolis ad populû, superuenerût sacerdotes & magistratus têpli dolentes quòd docerêt populû, & annunciarêt Iesum resurrexisse à mortuis: & iniecerût in eos manus: & posuerût eos in carcere. Et in crastinû congregato concilio vocauerût apostolos: præcipiêtes eis: ne amplius docerêt in nomine Iesu. Sic ergo etiam Christo iâ resuscitato maledicebât: dû ipsum dicebant malû: prohibêtes ne suum nomen diuulgaretur. Sicut ergo de bonis electis qui inter malos erant, statim ostendit quòd per resurrectionem erant credituri, dicens. Et sciant quia manus tua hæc. Ita nunc de reprobis dicit: quòd per resurrectionem magis obstinabuntur, & Christo maledicent: eius nomen tanquam malum prohibebant annunciari populo. Et hoc est quod ait, *Maledicent illi*, scilicet, Christo resuscitato. Vel maledicent illi, id est, membris eius electos & prædicatores persequêndo. Et sequitur. *Et tu benedices*: quia quãto amplius impugnabant nomen Christi, tanto plures conuertebantur ad fidé Christi: & sic nomé Christi benedicebant, id est, bonum esse dicebant, & ipsum adorabant. immo quod plus est vide quòd propter maledictionem à reprobis factam nominis Christi, nomen Christi per totum orbem fuit diuulgatum & honoratum, quia propter illorum maledictionem apostoli de Iudæa expulsi totum mundum fide Christi repleuerunt, quod totû fuit diuina virtute factû. Quæ omnia præuidês psal. dicit. *Maledicêt illi & tu benedices*, scilicet, nomini Christi, vel ipsis apostolis, ipsos in fide côfirmâdo. Vnde propter magnâ apostolorû in Christi fide côstâtiâ ipsi sacerdotes & magistrat⁹ in seipsis côfundebâtur, nec sciebât apostolorum verbis respondere. Si enim habetur Actu. 4. ꝙ cû præcepissent apostolis ne ampli⁹ prædicarêt Christi resurrectionem, Petr⁹ eis respôdit, Si iustû est in côspectu dei vos potius audire quâ deû, vos ipsi iudicate. Et tûc côfusi sunt, nescientes quid respôderêt, nô inuenientes quomodo punirêt eos. Et sic illi torquebãtur inuidia, & apostoli ibât gaudêtes à côspectu côcilij. Et hoc notâs Psal. in persona Christi ait. *Qui insurgût in me: côfundantur*, id est, côfundêtur. *Seruus autê tuus lætabitur*: loquitur enim in persona apostolorû, vnde Actu. 3. dicitur, quòd cum Petrus sanasset Æneâ ad portam speciosam têpli sedêtê mêdicâdo, adduxerunt apostolos in côsiliû suû & illû hominê sanatû. Audiêtes autem Petrû prędicatê, & videntes Petri côstâtiâ & Ioânis, côperto quòd essent homines idiotæ & sine literis

Maledicebât Iudæi Christo resuscitato.

Benedicebat apostolis deus ipsos côfirmâdo.

literis confundebantur: scientes eos fuisse cum Iesu: videntesque hominem qui curatus fuerat stantem cum eis nihil contradicere poterant. Nec mirandum si apostoli à Deo benedicti tantam habebant in fide constantiam. quoniam benedictio dei valet ad multa. vide literam, benedictio, parte secunda.

Benedictio dei vt ad multa.

1965 Induantur qui detrahunt mihi pudore: & operiantur sicut diploide cõfusione sua.

Hic obstinatorum prædicuntur futura supplicia. Et tria facit: quia primò ponit ipsorum damnationem. secundò gratiarum actionem: ibi, *Confitebor Domino*. tertiò Christi exaltationem: ibi, *Qui astitit*. Quantum ad primum notandum quòd confusio spectat ad mentem: cum sit quædam verecundia mentis & compunctio de malis commissis. Sed pudor secundum grammaticos est verecũdia corporis, id est, per aliquod signum extrinsecum apparens in corpore ex aliquo malo commisso. Volens ergo ostendere Psal. quòd damnati patientur verecundiam & confusionem intus & extra in corpore & in mente: in se ipsis & in cõspectu aliorum: dicit, *Qui detrahunt mihi*, scilicet, infideles qui dicunt Christum non esse verum Deum: tales nunquam induantur pudore, id est, circundabuntur verecundia exterius in corpore coram aliis: sicut homo circundatur vestimento. Et *operiantur sicut diploide confusione sua*, id est, intus in mente totaliter erunt confusi. & sic confundentur intus & extra. Diplois enim est duplex vestimentũ. Vnde ad hunc sensum istum versum exponit Gregor. dicẽs, Duobus autem modis in hac vita hominem iudicat Deus: quia aut per mala præsentia irrogare iã tormenta sequentia flagellis præsentibus extinguit. Nisi enim delictis exigentibus iustus iudex & nũc & postmodum quosdam percuteret: Iudas Apostolus minimè dixisset: secundum eos qui non crediderunt perdidit. Et de iniquis Psal. non diceret. *Induantur qui detrahunt mihi pudore: & operiantur sicut diploide confusione sua.* Diploidem duplex vestimentum dicimus. Confusio ergo sicut diploide induti sunt: qui iuxta reatus sui meritum & temporali & æterna animaduersione feriuntur. Solos enim illos pœna præsens ab æterno suplicio liberat: quos immutat. Nam quos præsentia mala non corrigũt: ad supplicia æterna perducunt. Vel operiantur cõfusione sicut diploide: quia dupliciter confundentur, scilicet, coram Deo & coram hominibus. Et hoc est quod dicitur Hiere. 17. Duplici contritione contere eos domine Deus noster. Et notanter dicit operientur: quia nihil eis à pœna manebit liberum. Quanta autem erit damnatorum cõfusio. vide ver. 455. 550. 55. Vel posset exponi iste ver. in bono: vt, scilicet, oret Christus pro electis qui adhuc sunt de numero malorum: vt de peccatis suis verecundentur, & confundantur. & sic per pœnitentiam veniant ad statum gratiæ. Sed ista expositio licet pulchra: tamen non est literalis: sed magis mystica.

Damnatorũ confusio duplex.

Gregor. lib. 9. moral. ca. 33.

Diploidis significat damnatorum duplicem pœnã.

1966 Confitebor domino nimis in ore meo: & in medio multorũ laudabo eũ.

Hic consequenter Christus ex omnibus prædictis consurgit ad gratiarum actionem. Confessio est multiplex, scilicet, laudis & criminis: vt toties superius dictum est. Hic autem accipitur pro confessione laudis: quia qui laudat Deum in beneficiis suis, de illis sibi gratias agit. Dicit ergo, *Confitebor Domino*, id est, laudem dicam domino, & in meipso & in membris meis: & non solum corde sed etiam ore. vnde subdit, *Nimis in ore meo*. Et attẽde quòd hic nimis non accipitur prout sonat vltra debitum: sed accipitur pro valde. sicut dicitur Psal. 95. Nimis exaltatus es super omnes deos. vide ver. 1607. 1645. De confessione laudis vide ver. 81. 91. 250. 806. 1044. 1236. 1468. Sed quia non sufficit confiteri corde: nisi etiam & homo confiteatur Dei laudes ore: vbi adsit facultas: vt ostensum fuit ver. 1926. ideo ait. *Confitebor domino nimis in ore meo*: quia corde creditur ad iustitiam: ore autem confessio fit ad salutẽ. Sequitur. *In medio multorum laudabo eum*. Quod realiter verificatum fuit in Christo: quando post resurrectionem suam discipulis apparuit: & stetit in medio eorum: ostendens se à Deo resuscitatum ad Dei laudem, dicens: Videte manus meas, & pedes meos, &c. Hoc etiam quotidie Christus in membris suis facit.

Ioan. 20.

Qui astitit à dextris pauperis: vt saluam faceret à persequẽtibus animam meam. 1967

Hic finaliter concludit Christi exaltationem. Vbi notandum quòd nomine pauperis, Christus intelligitur. Sic enim se pauper vocabat superius dicens, Libera me: quia egenus & pauper ego sum. De hoc vide ver. 315. 574. 1408. 1958. Item sciendum quòd per dexteram significatur illud quod quis sibi præeligit: & per sinistram id quod minus: vt dictum est ver. 1941. Et quia Christus elegit sibi Deum: ideo Deus dicebatur dextera Christi. sicut quia Iudas elegerat sibi congregare diuitias: ideo diuitiç erant dextera eius. Est ergo sensus. *Qui*, scilicet, *Deus astitit à dextris pauperis*, id est, ipse Deus fuit dextera Christi pauperis. sicut & diabolus stetit à dextris Iudæ: qui, scilicet, fuit dextra eius. Vel aliter Dominus habet dexteram & sinistram. dextera sunt electi: vnde & ponet eos à dextris in iudicio. sinistra autem sunt reprobi: vnde ipsos ponet à sinistris. Mat. 25. Assistit ergo Deus à dextris: quia suos electos adiuuat & saluat. Non autem assistit à sinistris: quia reprobos sibiipsis dimittit & damnat. Assistit ergo à dextris pauperis, scilicet, vt saluam faciat animam meam: quia, scilicet, protegit pauperem, id est, humiles, ne paupertate vel infirmitate deficiant: quia ipsi humiles sunt dextera Christi. Vel aliter: vbi sciendum quòd per sacramenta ecclesiæ quæ virtutem habent ex Christi passione: saluantur animæ nostrç. Quæ quidem sacramenta fluxerunt de latere Christi dextro dormientis in cruce. vt ait magister li. 2. dist. 18. Volẽs ergo Deus saluare animas nostras: astitit à dextris pauperis: quia, scilicet, virtutem sacramentorum, quibus saluamur posuit in latere dextro pauperis Christi. Et hoc est quod per dexteram Christi orabat propheta Psal. 59: dicẽs. Saluum me fac dextera tua: & exaudi me. A latere enim dextro Christi in cruce pendentis salus nostra processit, quando vnus militum lancea latus eius perforauit: & continuo exiuit sanguis & aqua. Ioan. 19. Per sanguinem enim & aquam intellige tria sacramenta: in quibus salus nostra consistit principaliter. Nam aqua significat sacramentum baptismi: sine quo nullus

Dextera est illud quod præeligimus.

Dextera sunt electi.

A dextra Christi processit salus nostra.

nullus porest saluari. Ioan. 3. Significat & sacramétum pœnitentiæ: quo quis aquis lachrymarum à peccatis purgatur. Sanguis autem significat sacramentum eucharistiæ, in quo realiter Christi sanguis continetur & corpus. Et ista sacramenta salutis caosa processerunt à dextera Christi. Pro quorum euidentia dicit Isidorus 17. etymol. de succo balsami, quòd arbore balsami percussa vngulis ferreis in corrice: per illa foramina exit gutta balsami eximij odoris: quæ est inter omnes guttas maioris salutis. Nam hæc gutta fœtum mortuum expellit de ventre matris, cicatrices curat, & corpora à putrefactione præseruat. Sic & in proposito Christus quasi arbor balsami & lignum vitæ vngulis ferreis percussus in cortice, id est, in carne, guttam suauissimam distillauit ex foraminibus vulnerum, scilicet, perforatus clauis & lancea. Quæ quidem gutta vel vnda sanguinis & aquæ fœtum mortuum expellit, id est, peccata & opera mortua: cicatrices, id est, inordinatas affectiones sanat. & tam corpus & animam saluando seruat à putrefactione. vnde Ambrosius super Psa. beati immaculati, dicit, Christus in ligno compunctus est lancea: & exiuit ex eo sanguis & aqua omni suauior vnguéto. Et quasi balsamum ex arbore: sic virtus de Christi corpore exibat. Compuncta ergo dextera Christi: odorem remissionis peccatorum & redemptionis effudit. Hæc Ambrosius. Vnde Psalm. 19. In potentatibus salus dexteræ eius. Et Ezech. 47. Aquæ redundabant à latere dextro: & erút pisces multi satis postquam illuc peruenerint aquæ istæ: & sanabuntur & viuent. Exiuit etiam sanguis à dextera. Sanguis enim præcipuè audaciam confert & vires. vnde dicitur in libro de naturis rerum: quòd aues prædales de sanguine auium venatarum magnam sumunt audaciam & venandi conatum. Sic regenerati in aqua baptismi cum sint quasi aues prædales: vt pura quarú præda Christus est qui est quasi auis. Esa. 46. Vocans ab oriente auem: & de terra longinqua virum voluntatis meæ. Auis ista re vera in sacramento eucharistiæ sumitur. Et ideo sanguis eius magnam audaciam & potentiam venandi, id est, strenue prædam suam capiendi confert. Quæ omnia facit virtus Dei quam collocauit in dextera Christi, vt merito de ipsa dicamus illud Psal. 117. Dextera domini fecit virtutem: dextera domini exaltauit me. Et hoc ideo quod dominus astitit à dextris pauperis: vt saluam faceret à persequentibus animam meam.

Balsami gutta vtilis est ad membra.

Sanguis Christi audaciam & fortitudinem confert.

PSALMVS CIX.

1968 DIxit dominus domino meo, sede à dextris meis.

Iste Psalmus hunc habet titulum. Psalmus Dauid. Patet titulus ex supra positis titulis multotiés. De materia verò literali istius psalmi diuersorum est multiplex opinio. Quidam dicút quòd est quædam gratiarum actio pro victoria diuinitus concessa ipsi Abrahæ de quatuor regibus: de quibus habetur Gen. 14. quòd rex Sennaar & rex Ponti, & rex Elamitarum, & rex gentium simul congregati: venerunt contra regem Sodomorum, & contra regem Gomorre, & contra regem Adame, & contra regem Seboim, & contra regem Bale siue Segor: & percusserút omné regioné Amalechitarú & Amorrheorum. Et facto bellu rex Sodomę & Gomorreorú terga verterunt, & illi tulerút omné substátiá Sodomorú & Gomorre: & inter cætera ceperút Loth, qui habitabat in Sodomis filiú fratris Abraham: & omné substantiá eius abstulerút. Quod cú audisset Abraham, qui tunc habitabat in conualle Mábre, scilicet, iuxta regiones illas numerauit de sua familia vernaculos trecentos decem & octo: & persecutus est eos vsque Dan. & irruit super eos nocte & percussit eos: redemitq; omnem prædam quam illi abstulerant: & Loth nepotem suum cum omni substantia illius: mulieresq; & omnem populum. Et tunc Melchisedech rex Salem: qui erat sacerdos Dei altissimi: venit obuiam ipsi Abrahæ reuertenti cum victoria: & obtulit ipsi Abrahæ panem & vinum, &c. De hac ergo victoria per ipsum Abraham habita, dicunt istum psalmum factum pro gratiarum actione ab ipso Dauid. Et túc sic exponunt Psal. *Dixit dominus domino meo*, id est, dixit Deus ipsi Abrahæ: quem Dauid dominum suú vocat: quia descendit ex eo. *Sede à dextris meis*, id est, sis securus de protectione mea contra istos reges: ad quos debellandos procedis: quia, scilicet, ponã eos sub scabello pedum tuorú: quia, scilicet, dabo tibi victoriam contra illos. Et quia Melchisedech obtulit sibi panem & vinum & decimas: ideo hic vocatur Abraham sacerdos secundum ordinem Melchisedech, id est, Melchisedech ex illo actu osté dit ipsum esse sacerdotem. Et sic consequenter applicant literam ad illam historiam. Aliorum verò opinio est, quòd iste Psal. est gratiarum actio ipsius Dauid: pro hoc quòd Deus ipsum assecurauit in persecutione Saulis: quòd non traderetur in manibus eius. Et tunc sic exponitur, *Dixit dominus domino meo*. vt sint verba Dauid dicétis, Dominus dixit mihi, domino meo, id est, pro domino meo Saule me persequente: sede à dextris meis, id est, sis securus de protectione mea, quòd non traderis in manus eius. *Donec ponam inimicos tuos*, id est, omnes illos qui te cum Saule nituntur impedire à regni executione: *scabellum pedum tuorum*, id est, tibi faciã illos subditos. quod fuit adimpletum post mortem Saulis, vt patet 2. Reg. per multa capitula. Et sic cósequenter applicat Psal. ad ipsum Dauid. Sed istæ expositiones stare non possunt secundum intentionem literæ. patet: quia litera Psalmi est de illo qui est sacerdos in æternum: ipse autem Abraham non fuit sacerdos, nec ipse Dauid. Et dato quòd fuissent sacerdotes non tamé habuerunt sacerdotium æternum. Vnde ad literam iste Psal. intelligitur de Christo: qui solus habet sacerdotiú æternum: vt diffusè tractat Apostolus ad Hebr. 7. Item hoc patet ex verbis Christi qui istum Psal. de se dicit scriptum. Nam congregatis Pharisæis interrogauit eos Iesus dicés. Quid vobis videtur de Christo, cuius filius est? Dicút ei. Dauid. Ait Iesus: Quomodo ergo Dauid vocat eum dominum, dicens: *Dixit dominus domino meo, sede*, &c. Si ergo Dauid vocat eum dominum: quomodo filius eius est? Et nemo poterat respódere illi verbum. Quod ideo erat: quia Pharisæi ignorabant diuinitatem Christi, per quam erat dominus omnium: & per consequens ipsius Dauid. quamuis eius filius esset secundum carnem. Item quòd hic Psal. ad literam sit de Christo, patet per Apostolum qui ex litera istius Psal. probat Christum maiorem esse angelis, dicés, Cui enim angelorum dixit aliquando Deus, sede à dextris meis, quoosque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorú? Vnde de Angelis subdit. Nõne omnes

Nota hic historiam quia non videtur hoc dicere. Melchisedech obtulit Abrahæ panem & vinum.

Dauid sedet à dextris Dei & qualiter.

Matth. 22.

Hebr. 1.

omnes sunt administratorij spiritus in ministeriū missi? Probatio autem per scripturam sacram non fit, nisi ex sensu literali: vt dicit August. contra Vincentium donatistam. Item patet ex alio. quoniam quidam doctor Hebræus, scilicet, Rabbi Ionathas filius Oziel: qui tantæ fuit auctoritatis apud Hæbræos: quòd nullus fuit ausus contradicere sibi, in translatione sua Chaldaica, vbi nos habemus, dixit dominus domino meo, &c. transtulit sic. Dixit Dominus verbo suo, sede, &c. Certū est autem quòd nec Abraham potest dici verbum Dei: nec aliquis alius nisi dominus Iesus Christus. His ergo præmissis: accedo ad Psalmi diuisionem. Vbi sciendum quòd intentio Psalm. est hic ostendere tria de Christo, scilicet, eius humanitatem, qua est minor patre. secundò eius diuinitatem, qua est æqualis cū patre, ibi, *Tecum principium*, tertiò eius sacerdotalem dignitatem, qua pro nobis intercedit ad patrem, ibi, *Iurauit Dominus*, Circa verò Christi humanitatē tria ostendit. Primò eius dignitatem: qua à patre fuit exaltata. Secundò eius potestatem: qua omnia sibi fuerunt subiugata, ibi, *Donec ponam*. Tertiò eius fidei veritatem: quæ per orbem fuit prædicata, ibi, *Virgam virtutis*. Quantum ad primum sciendū quòd humanitas Christi secundum quam est minor patre, in hoc fuit ostensa inter cætera quòd à patre Christus in sua ascensione eleuatus est in cœlum: & ad dexteram ipsius patris collocatus. sicut dicitur Mar. vltimo. Et dominus quidem Iesus postquā locutus est eis, assumptus est in cœlum: & sedet à dextris Dei. Nullus enim ab aliquo potest sic exaltari: nisi ab habente potestatem & auctoritatem super eum: & per consequens à maiore suo. In hoc ergo quòd Christus sic à patre suo fuit exaltatus: ostenditur eius humanitas, qua minor est patre. Est ergo sensus iste, *Dixit dominus domino meo*, id est, dominus, scilicet, Deus pater, dixit domino meo, id est, Iesu Christo, quem Dauid secundum diuinitatem æqualem patri, & omnium cognoscebat Dominum, quem præuidebat incarnandum: & etiam secundum humanitatem super omnia exaltādum: & sic omnium dominum in humanitate futurum. Vnde Hieronymus super Matth. Dominus Dauid, erat Christus iuxta illud quòd natus est de patre: secundum quòd fuit superpræueniens ipsum suæ carnis patrem. Sed quomodo hoc dixit, dominus domino, id est, pater filio? Non enim hoc dixit vocali sono vocis: sed potius re, ipsum verbum æternaliter generando. Vbi nota, quòd dicere Dei multipliciter accipitur. vide ver. 14. Quomodo autem dicere Dei ad intra sit idem quòd filium generare: est sciendum quòd in nobis est duplex dicere, scilicet, ad intra & ad extra. Dicere enim ad extra, præceditur à dicere ad intra: quia antequam verbum extrinsecum & vocale dicatur: prius dicitur verbum intrinsecum sine voce, à quo procedit extrinsecum verbum. Vnde verbum extrinsecum nō potest dici sine intrinseco: sed bene econtrario. quia nostrum intelligere potest esse sine extrinseca loquela. Dicimus enim verbum intrinsecum, quādo intelligimus: sed verbum extrinsecum per vocem exterius proferimus. Propter quod ait Philosophus, quòd voces sunt earum quæ sunt in anima passionum notæ. Consimiliter etiam Deus dicit intrinsecè: dum verbum intrinsecum suum produxit intelligendo: quod verbum dicitur filius dei. Et quia Deus æternaliter intelligit & perfectissimè seipsum: ideo æternaliter dicendo produxit sibi verbum æquale per omnia. Et isto modo dicitur Psal. 2. Dominus dixit ad me: filius meus es tu, &c. id est, dominus pater generādo dominum verbum siue filium: produxit ipsum sibi æqualem per omnia. quæ æqualitas per hoc notatur, quòd dicitur, sede à dextris meis. Hoc enim nomen dominus cōpetit tam patri quàm filio. ver. 28. Si autem iy, dominus, secundò loco positus, stet pro Christo secundum humanitatem: tunc est sensus. Dixit dominus, &c. id est, Deus pater disposuit æternaliter quòd Christus homo exaltaretur ad dexteram suā. Vnde hic ait Glo. Sede à dextris meis. hoc humanitatis iudicium est: quòd dicit pater filio: sede, id est, post laborem quiesce, & regna secundum quòd homo. sede non solum in alto vt excellens domineris, sed etiam in occulto, vt latens & occultus credaris. quia non est merces fidei, nisi lateat quod credimus. Dum ergo dicit pater Christo: sede: duo notat, scilicet, eum post laborem passionis quiescere & conregnare: & in occulto esse. Sede dico à dextris meis, id est, in potioribus bonis meis conregna, vt æqualis mihi. Per dexteras enim accipitur æqualitas. Hic notandum quòd Christum reperio dupliciter sedentem, scilicet, primo in throno crucis sedet ignominiose: secūdò in throno patris sedet gloriose. Primò sedet in throno crucis ignominiose. Quid enim per Christi thronum: nisi Christi crux designatur? Vnde Balduinus de laude crucis ait, Quem inquit decet magis Christi thronum dicere: quàm Christi crucem tormentis paratam? In isto throno sedisse dicitur Christus: quāuis ibi affixus fuerit extensus, quia sedens habet partem sui corporis erectam, scilicet, superiorem, inferiorem verò curuatam. Sic & in Christo: quāuis sensualitas & inferior pars rationis pœna curuabatur: quia humiliauit semetipsum factus obediēs vsque ad mortem crucis: superior tamen pars rationis continue in Deum erecta ferebatur. In hoc ergo throno sedet Christus: vt iustitiam faceret de hostibus, qui iniuste captiuos tenebant homines: quamuis isti iuste tenerentur. Et ideo dicitur. Parauit in iudicio thronum suum, &c. & sedes super terram qui iudicas iustitiam. Secūdò sedet in throno patris gloriosè. vide ver. 841.

Quæstio.

Dicere Dei quid sit.

Dicere nostrū duplex.

Philosophus 1. periherme-nias.

Christus sedet in cruce & in gloria.

Philip. 2.

Psal. 9.

Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum. 1969

Hic ostendit quomodo omnia Christo homini fuerunt subiugata. Hoc autem sic probatur: quia omnes homines aut sunt de numero prædestinatorum, aut reproborum. Sed tam isti quàm illi sunt sub pedibus Christi: quia boni per humilitatem & deuotionem: mali autem per iudiciariam potestatem. Et hoc est quod dicit Christus. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Per cœlū intellige bonos: sed malos per terram. Et hoc alibi præuidens Psal. de Christo, dicit, Omnia subiecisti sub pedibus eius, &c. vide ibi ver. 88. Ista potestas Christi qua sibi omnia, scilicet, & boni & mali subiugātur: figuraliter ponitur Apoc. 10. vbi ait, Vidi angelum descendentem de cœlo, &c. & infra. Et posuit pedem dextrum super mare: sinistrum autem super terram, &c. Per terrā intellige malos: per mare autem bonos in sacramento pœnitentiæ, existentes. vide in prædictis. Vel per inimicos Christi intellige ipsos Iudæos de facto positos sub scabello pedum Christi: quia de facto Iudæi qui per fidem Christo crediderunt: sibi per fidem sunt subiecti &

Christo omnia subiiciuntur.

Matth. vlt.

Psal. 8.

Iudæi omnes Christo subiiciuntur.

& deuotionem. Qui autem obstinati credere nolunt, etiam sunt Christo subiecti: quia membris eius. quia in terris Christianorum habitâtes, christianis sunt subiecti. aliæ autem nationes ipsos nō permittunt in terris suis habitare. Dicat ergo pater Christo. *Sede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum.* Vnde hic ait Glo. ponā inimicos tuos scabellum pedum tuorum, id est, ponā illos tibi plenè subiectos: aut ex voluntate vt conuersos, aut ex necessitate, vt malos. Et si dicatur quando omnes inimici Christi, Christo erūt plenè subiecti: nūquid postea Christus sedebit ad dexteram patris? quia dicit: sede, &c, donec, &c. Respondeo: quòd ly donec, hic non accipitur pro aliquo determinato tempore: sed pro ęterno. Vnde donec, id est, ęternaliter. sicut accipitur Matth. 1. quòd Ioseph non cognouit Mariam donec peperit filium suum. vide ver. 915. Vnde istum textum exponit Greg. & ait. Per Psal. dicitur, *Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis: donec ponam,* &c. non quòd à dextris domini neqnaquam dominus sedeat postquam inimicos illius feriens eins potestati substernit: sed quòd in æterna cunctis beatitudine præsidet: & priusquam rebellium suorum corda côculcet: quia nimirum constat quòd subiectis hostibus suis, sine fine etiam posterius regnat. Sic enim per euangeliū de Mariæ sponso dicitur. Ioseph nō cognouit eā donec peperit filiū suum primogenitū. Non quòd hanc post natiuitatem domini cognouerit: sed quòd nunquam illam contigit: etiam cū conditoris sui matrem esse nesciuit: etiam quia eā nequaquam contingere valuit: postquam redemptionis nostræ ex eius vtero celebrari mysterium agnouit. De illo profectò tempore necesse erat vt Euangelista testimonium ferret: de quo propter Ioseph ignorantiam, dubitari potuisset.

Greg. 8. moral. cap. 42. — *Mat. 1.*

1970 Virgam virtutis tuæ emittet dominus ex Sion: dominare in medio inimicorum tuorum.

Hic ostenditur fidei veritas, quæ per totum orbem fuit prædicata: quæ de Sion monte fuit emissa per orbem. Vbi sciēdum quòd postquam Christus assumptus fuit in cœlum secundum humanitatem à dextris collocatus: spiritussanctus apostolis fuit missus: qui omnia mysteria fidei eos docuit: & omnia linguarum genera: qui eos ad prædicandum fidem, fortes fecit & constantes. qui eis datus fuit in monte Sion, in loco vbi Christus cum eis cænauerat. Quo spiritusancto accepto ibidem: statim inde exierunt ad fidem Christi prædicandum. Sic enim in assumptione sua eis prædixerat Christus. Accipietis virtutem spiritussancti in vos: & eritis testes in Hierusalem & in omni Iudæa & Samaria & vsque ad vltimum terræ. Per hanc autem fidei prędicationem Christus per fidem incepit regnare in cordibus fidelium. & per consequens prædicatio euāngelij de monte Sion fuit emissa: & ibi regnum Christi incepit. Sic enim prædictum fuerat Esa. 2. De Sion exibit lex: & verbum domini de Hierusalem. Et hoc est quod præuidēs Psal. Christo prædicit. *Virgam virtutis tuæ emittet dominus ex Sion,* id est, potestatem cum scientia docendi omnium linguarum Deus emittet ex Sion: quia ibi spiritussanctus fuit datus qui Apostolos docuit & fortificauit. Vel per virgam intellige ipsam potentiam Christi regiam, quæ de Sion exiuit: quia inde missi sunt discipuli Christum verum regem mundo prædicare. Vnde hic ait Glosa. Laudem subiectionis inimicorum propheta Christo canit ad ipsum in sua persona loquens, & ordinem incipiendi regni Christi: ostendens quòd à Iudæis incepit & transiuit ad gētes. Prophera ergo loquens in sua persona ait, *Virgam virtutis tuæ,* &c. quasi dicat, Dominus ponet inimicos tuos, scabellum pedum tuorū, quod ita fiet quòd, scilicet. incipiet à Iudæis. Et hoc est, *Dominus emittet virgam virtutis tuæ,* id est, regiæ potentiæ tuæ. ex Sion, scilicet, inde exibit fidei & regię tuę dignitatis prædicatio. Et quia prædicata fide Christi per totum orbem Christus fideles & sibi subiectos habuit: & ideo sequitur, *Dominare in medio inimicorū tuorum.* quasi dicat, Hæc erit vtilitas talis emissionis: quia, scilicet, tu Christe dominare, id est, dominaberis in medio inimicorum tuorū: quia inimici tui, scilicet, infideles recepta fide tibi subiicientur. Hic potest notari quòd multiplex est virga. vide ver. 1214. Itē quòd beata Maria dicitur virga. ver. 1531. Vel aliter diuidendo, nota quòd multiplex est Christi virga. scilicet, virga crucis Christi, & pœnalitatis: virga iustitiæ Christi & æquitatis, virga pietatis Christi & humanitatis. Primo est virga, scilicet, crux dominica. Crux enim dominica fuit Christo lancea & armatura, qua hostes nostros superauit. 2. Reg. 23. Præuaricatores & spinæ euellētur: si quis tangere voluerit, armabitur ferro: & ligno lanceato. Ista virga crucis dominicæ dęmones superati fuerunt: & Christo subiugati. Et bene dicitur virga ferrea: quia ferramentis vndiqne plena. quia in ipsa multis clauis ferreis corpus Domini cōfixum fuit. Vnde crux Christo fuit quasi sceptrū sui regni. Vnde Bernard. ait. Improperabant insani Christo dicētes. Si rex Israel est: descendat de cruce, &c. immo totum oppositum oportebat dicere. si rex Israel est: titulum regni non deserat. virgam imperij, scilicet, crucem non dimittat: cuius imperium nimirum super humerum eius. Per istam virgam mali corriguntur: quia per eius meditationē reducuntur ad pœnitentiam. Prou. 23. Tu percutis eum virga: & animam eius liberasti. Istam virgam ex Sion emisit dominus: quia ad literam, palacium regium in quo Christus per Pilatum ad crucē fuit iudicatus, erat in monte Sion iuxta templū: & inde exiuit Iesus condemnatus, baiulans sibi crucem. Secundò est virga iustitiæ & æquitatis. Per virgam enim intelligitur rectitudo iustitiæ. Vnde & regibus Sceptrum datur: vt ostendatur eos habere potestatem iustè rectèq; iudicandi. Sed fortè dices. Regibus virga datur aurea, quam Christus nō habuit. Respondeo quòd auream virgam noluit habere: quia apud ipsum aurum nō erat preciosum. Sapiē. 7. Omne aurum in comparatione eius, arena est exigua. sed magis virgam ferream per quam inflexibilis à iustitia regeret mundum. quia vt habetur Dan. 2. Ferrum omnia domat. Et sic magis ferrum iustitiæ cōgruit quàm aurum: quinimo aurum repugnat magis, & est venenum iustitiæ: quia qui diligit aurū non iustificabitur. Et ideo de Christo dicitur: quòd recturus est gētes in virga ferrea. Istam virgam iustitię ex Sion emisit dominus: quia in templo quod erat in monte Sion cæpit primo Iesus actum iustitiæ in malos exercere: quando ementes & vendentes eiecit de templo, vt habetur Ioan. 2. Tertiò est virga Christi humanitatis. Humanitas enim Christi virga dicitur, quasi vi regēs: quia potestate diuina omnia gubernat & regit.

Virga virtutis dicitur fidei prædicatio. — *Virga multiplex.* — *Virga dicitur crux.* — *Mat. 15.* — *Ioan. 19.* — *Virga dicitur iustitia.* — *Eccle. 3.* — *Apoc. 12.* — *Virga dicitur humanitas Christi.*

Virga

Virga autem dicitur secundũ Cassiodorũ, eo quòd vi sua regat: & non sinat cadere innitẽtes. Sic hæc virga humanitatis Christi non sinit sibi innitentes submergi vel cadere: sed potenter sustinet illos. Esa. 50. Quis ambulat in tenebris: & non est, &c. Et Psal. 22. Virga tua & baculus tuus ipsa me consolata sunt. Et ista virga dicitur ferrea: quia sicut dicitur in libro de naturis rerum, vis adamantis iudici maior esse perhibetur, cũ in annulo ferreo ponitur. vnde sicut dicit Philosophus in libro de lapidibus: adamas ferrum attrahit: & magnetẽ surripit. Sic in proposito: nã adamas (secundũ Isido. 16. Etym.) Græca Etymologia, dicitur quasi vis indomita: quia nec ferro nec igni cedit, sed tantum hircino sanguine emollescit. Sic nec ira Dei nec igne veteris legis sacrificia consumebatur perpetuò: quia præceptum veteris legis erat. Ignis in altari modo semper ardebit. Nec ferro, id est, humano corpore consumpto emollita est: ad misericordiam, id est, ad remissionem culpæ originalis: donec sanguine innocentis filij placaretur. Ezechi. 3. Adamantem & silicem dedi faciem tuam. Facies Christi, sua erat diuinitas. Iste autem adamas: vt virtutem suam nobis magis ostenderet: positus est in virga ferrea, id est, in natura assumpta à patribus veteris legis, tanquã in sede cõuenientissima. Lu. 1. Dabit ei dominus Deus sedem Dauid patris eius, &c. Vnde propter hoc ipse ferrum illud rapuit à magnete. Nam magnes erat diabolus qui totum ferrum illud, id est, naturam humanã ad se rapuerat. sed adamas iste sua virtute ferrum magneti surripuit: quando naturam nostram sic ab omni peccato mundauit: vt de purissimis sanguinibus virginis Mariæ sibi corpus assumeret. Iob 28. Ferrum de terra tollitur, id est, de beata Maria: quando terra dedit fructum suum. Et de ista virga dicitur, Virga directionis, virga regni tui.

Adamas significat diuinitatem. *Leui 16.* *Psal. 82.* *Psal. 44.*

1971 Tecum principium in die virtutis tuæ in splẽdoribus sanctorum: ex vtero ante luciferum genui te.

Hic exprimitur Christi diuinitas: qua patri est æqualis. Vbi primò sciendum, quòd nomine principij: propriè Deus pater intelligitur. Cuius ratio est quoniam principium dicitur illud ex quo aliud procedit. Sic parentes dicuntur principium filiorum: quia ab ipsis procedunt: sicut ignis dicitur principium caloris, sol splendoris, & huiusmodi. Cum ergo à Deo procedant omnia visibilia & inuisibilia: ipse Deus dicitur principium omnium. Apoc. 3. Est principium creaturæ Dei. Deus autem dicitur principium quandoque ad extra, quandoque ad intra. Si dicatur principiũ ad extra, sic nomen principij conuenit toti trinitati: sic quòd omnes tres personæ diuinæ insimul sunt vnum solum principium omnium creaturarum: quia opera trinitatis ad extra sunt indiuisa. vt habetur lib. 5. dis. 1. Si autem in diuinis accipiatur principiũ ad intra, sic distinguitur, quia aut est principium non de principio aliquo egrediens: aut est principium de aliquo principio. Si secundo modo, sic principium est filius qui producit spiritumsanctum: quia ab ipso filio simul cum patre procedit spiritussanctus. & sic pater & filius dicuntur vnum principiũ spiritussancti. vt habetur extra de summa trin. & fide cap. lib. 6. Si autem accipiatur in diuinis principium ad intra non de aliquo principio: sic solum competit patri, qui a nullo procedit: & à quo procedit filius per generationem: & spiritussanctus per spirationem. Ex prædictis apparent tria. Primũ quòd spiritussanctus ad intra nullo modo dicitur principium: sed solum ad extra respectu creaturarum. Secundum quòd filius ad intra dicitur principium: sed de principio: quia de patre. Tertium quòd pater dicitur propriè principium, quia principium non de principio: & quia est principium respectu omnium, quorum filius & spiritussanctus est principium ad intus vel ad extra: & non econtrario. nam spiritussanctus solum est principium respectu creaturarum: sic & omnium pater & filius. & filius est principium respectu spiritussancti, & respectu creaturarum: sic & pater. Sed pater est principium respectu filij: quod non competit filio nec spiritusancto. Omnia ista satis habentur lib. 1. senten. dist. 29. Ex quibus omnibus concluditur, quòd nomen principij proprius competit patri, quàm alicui creaturæ vel alteri personæ diuinæ. Vnde de patre sub nomine principij dicitur. In principio erat verbum, &c. Vnde Orige. prædicto verbo exponens ait. Quia principium filij pater est: & principium spiritussanctus ac etiam omniũ entium. ideo per illud in principio erat verbum, per verbum filium intellige: per principium patrem. tanquam si foret dictum, in patre erat filius. Et cõformiter hic nomine principij patrem intellige cum filio dicitur, *Tecum principium*, &c. Et attẽde quòd non ait tu es cum principio: sed tecum principium: nec filius minor patre indicetur. Vnde ista possunt esse verba Dei patris dicentis filio, Quasi dicat pater, Ego dominus emittam virgam virtutis tuæ: quia tecum est mihi principium. quia quod ego facio, tu facis: quia tu es filius meus per naturam. vnde ego & tu vnum principium sumus omnium. Sed hoc hic plenè videri non potest: sed videbitur in patria vbi clarè diuina essentia conspicietur cum omnibus personis & proprietatibus earum. Et hoc est quod subdit. *In die virtutis tuæ in splendoribus sanctorum*, id est, hoc videbitur clarè in æternitate vbi virtus diuina conspicitur à sanctis qui fulgent; vt sol in regno patris eorum: quoniam in resurrectione omnes sancti erunt splendidi vt angeli. Sic ergo est sensus. hoc quòd filius sit æqualis patri, & vnum principium cum patre: hic non videtur clarè: sed videbitur quando erimus in splendoribus sanctorum, id est, inter sanctos splendentes quibus clarè diuina virtus manifestatur. Sequitur, *Ex vtero ante luciferũ genui te.* Vbi primò notandum quòd per vterum Dei, significatur essentia diuina: in qua velut in vtero ab æterno omnia quæ ex tempore erant fienda concipiebantur: & in qua ab æterno electi prædestinabantur. Vterus enim in nobis significat mentem nostram: teste Grego. dicente. Sciendum vero est quòd in sacro eloquio vteri nomine mens solum intelligitur. Hinc enim per Salomonem dicitur, Lucerna domini spiraculum hominis, quæ inuestigat omnia secreta ventris. Lux enim gratiæ, quæ desuper venit spiraculum præstat homini ad vitam. quæ videlicet, lux omnia secreta ventris inuestigare dicitur: quia occulta mentis penetrat, vt ea quæ de se ipsa latebant animam ante eius flenda oculos reducant. Hinc Hieremias ait. Ventrem meum doleo. Qui et ventrem suum quid dixisset ostenderet: ad

Principium propriè dicitur Deus pater. *Extra. de summa trinit. cata. lib. 6.* *Ioan. 1.* *Greg 12. moral. cap. 28. Vterum dicitur mens.* *Prouer. 20.* *Hier. 12.*

Vterus dei est essentia Dei.

adiunxit. Sensus cordis mei turbati sunt. Vteri itaque nomine recte mens accipitur: quia sicut proles in vtero concipitur: sic cogitatio in mente generatur. Et sicut in ventre cibi: ita continentur in mente cogitationes. Si ergo in nobis per vterum signatur mens nostra: sic & in Deo vterus Dei est mens Dei, id est, diuina essentia. Dicit ergo filio pater. *Ex vtero genui te*, id est, secundum Glo. ex occulta & secreta substantia mea genui te ineffabiliter. Et hoc *ante luciferum*, id est, ante omnia tempora. Lucifer enim quæ est emicans stella quæ diem nunciat seculo: hic accipitur pro omnibus stellis & syderibus: per quæ sydera, omnia tempora intelliguntur: quia in signis & in temporibus posita sunt. Et est sensus secundum Glo. *Ante luciferum genui te*, id est, ante omnem creaturam: & ante omnia tempora: & per consequens ab ęterno. cum ante omnẽ creaturam nihil fuerit: nisi æternum. Vel possunt omnia verba istius versus esse ipsius Psalmistæ loquẽtis ad filium. Quasi dicat, Benedixi quòd dominus emittet virgam virtutis tuæ: quia ipse est principiũ tecum, id est, in principio tecum & coæternus tibi: non tamen secundum quòd homo, sed in die virtutis tuæ, id est, in claritate diuinitatis tuæ quæ est tua: quia tu consubstantialis es patri. Etiam est pater tecum principium. Et hoc in splendoribus sanctorum, id est, in spiritusancto: quia est splendor sanctorum & sanctos splendificat. Sed quantum ad humanitatem ego ex vtero genui te. Quasi dicat Dauid. Cum Maria sit de me: ex vtero virginis eius genui te. Et hoc ante luciferum, id est, in nocte: ante diem corporaliter natus est Christus. Hic notãdum magis moraliter, quòd principium reperitur multiplex, scilicet, principium efficiens, deficiens, iuficiens, reficiens, & perficiens. vide super Ioan. 6.

1972 Iurauit dominus & non pœnitebit eum: tu es sacerdos in ęternum: secundum ordinem Melchisedech.

Hæc est tertia principalis pars: in qua agit de Christi sacerdotali dignitate & regali. Et primò agit de sacerdotali. secundò de regali: ibi, *Iudicabit*. Prima pars in duas. quia primo agit de ipsius sacerdotali dignitate. secundò de ipsius potestate: ibi, *Dominus a dextris tuis*. Quantum ad primum sciẽdum quòd iurare Dei nihil aliud est, quam aliud stabiliter ordinare. Stabiliter autẽ Deus ordinauit Christum regere futurũ. quod fecit: quando dixit Abrahæ. Per memetipsum iuraui dixit dominus. sequitur: in semine tuo benedicentur omnes gentes terræ, id est, de semine tuo nascetur ille, qui omnes gẽtes habet benedicere. Benedicere autem aliis, est officium sacerdotis. Et sic iurauit dominus ipsi Abrahę, quòd de semine suo nasceretur sacerdos: qui omnes gentes benediceret. Et sic est sensus secundum Glo. vt Psa. loquatur filio, dicens, *Dominus iurauit tibi*, id est, firmiter promisit tibi, scilicet, secundum quòd tu es homo. Iuratio enim Dei firmamẽtum est promissionis. *Et non pœnitebit eum*, id est, non mutabit sacerdotium tuum: sicut cõtigit de sacerdotio Aaron quod mutauit in sacerdotium nouæ legis: quia illud erat figura, sed illud est figuratum. Ideo significans æternitatẽ sacerdotij Christi, ait. *Iurauit dominus & non pœnitebit eum*. Loquitur enim de Deo more hominum: in quem tamen nulla cadit pœnitentia. Scit enim quid agat: nec mutat consilium. sed verbo pœnitentię Dei: mutatio non voluntatis Dei, sed rerũ ab extra intelligitur: quando, scilicet, res aliter mutantur quam sperabatur euenturum. Quomodo enim tu cum aliquid pœnitet te fecisse: doles factum quod fecisti. sic quãdo aliquid Deus, præter quàm homines sperant, mutat in aliud: pœnitere se dicit: vsque adeò vt de pœna nostra pœniteat eum si nos de vita nostra mala pœnituerit. Ergo non pœnitebit eum: quia sacerdotium non mutabit. Vnde quid dominus iurauerat de quo non pœnitebit eum, subdit quòd hoc iurauit: *Tu es sacerdos in æternum*, id est, sacerdos æternus. Istum textũ adduxit Apostolus ad Heb. 7. ponens ipsum Melchisedech figuram fuisse Christi sacerdotis, dicens, Contestatur enim, scilicet, Dauid dicens, *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*. Vbi notandum quòd secundum Glo. quæ habetur ad Heb. 7. tradunt Hebræi istum Melchisedech fuisse Sem filium Noe. Et quando Abraham natus est: ipsum trecentos & nonaginta annos habuisse. hic Abrahæ nepoti suo obuiauit, quando reuertebatur de cæde quatuor regum. de quibus dictum est in principio istius Psa. & panem & vinũ Abrahæ obtulit in refectione eius & suorum. Salem verò dicunt fuisse Hierusalem: nõ quòd Hierusalem tunc esset: sed ibi erat quoddam oppidum: vbi post Hierusalem fuit ædificata. Ex quibus & multis aliis deducit Apostolus: quòd Melchisedech erat Christi figura. Primò ex nomine: quia vocatur Melchisedech rex Salẽ. primò quia Melchisedech interpretatur rex iustitiæ. & hic est Christus qui suos iustos facit & regit. Deinde dicitur rex Salem, id est, rex pacis: quod verè Christo competit: qui pacificauit quæ in cœlo & quæ in terra sunt. Quis ergo hominum propriè dicitur rex iustitię & rex pacis: nisi solus Christus? Certè nullus. Etiam dicit Apostolus ipsum Melchisedech fuisse sine patre & sine matre. Non quidem est intelligendum quòd ille non habuerit patrem & matrem: sed ideo sine illis dicitur fuisse: quia scriptura de patre vel matre eius nullam facit mentionem. Sic & Christus fuit sine patre quo ad humanitatem: & sine matre quo ad diuinitatem: quia in cœlis natus sine matre: & in terris sine patre. Ille etiam non animalia bruta in sacrificium obtulit: sed panem & vinum quæ figurabant sacrificium Christi: quod sub speciebus panis & vini cõsecratur. Quibus omnibus consideratis concludit Apostolus: Christum verè sacerdotem esse secundum ordinem Melchisedech: secundum quòd Psal. dicit, *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*. Vnde & Apostolus ibidem probat Christum esse sacerdotem in æternum: dicens quòd secundum legem plures facti sunt sacerdotes: idcirco quòd morte prohibentur permanere. Iesus autem eo quòd maneat in æternum; sempiternum habet sacerdotium, &c. Et aduerte quòd non solum Iesus est sacerdos æternus in se: sed etiam in suis sacerdotibus: quoniam character sacerdotalis est indelebilis: & idcirco in resurrectione omnes qui modo sunt sacerdotes, sic & tunc erunt sacerdotes: quod non erat in sacerdotio legis antiquæ. Non autem omnes qui modò sunt religiosi, tunc erunt & secundum Theologos, neque Episcopi: quia episcopatus non est ordo sed dignitas. Notandum quòd sacerdotes sacerdotium Christi volẽtes imitari multas conditiones debent habere: & in multis beatis assimilari angelis.

Iurare Dei. — *Gene. 22.* — *Dominus quomodo pœnitet* — *Melchisedech figura fuit Christi multipliciter.* — *Gene. 14.* — *Heb. 7.* — *Sacerdos à nullo debet assimilari.*

1973 **Dominus à dextris tuis: confregit in die iræ suæ reges.** A

Hic ostendit Christi potestatem regalem. Et primò ostendit Christi potestatis officium. secundò eius potestatis causam & meritum: ibi, *De torrente*. Potestas autem Christi maximè ad duo se extēdit, scilicet, ad malos puniendum. secundò ad bonos præmiandum: ibi, *Iudicabit*. Quantum ad primum sciēdum quòd per reges in quibus totum regnum consistit: intelliguntur omnes etiam subditi. *Dominus ergo confregit reges*: quia tam superiores quàm inferiores Iudæorum sibi resistentium redegit ad nihilum. Quod maximè patuit de Herode, de Pilato, de principibus sacerdotum: qui principaliter insurrexerunt contra Christum. De quibus dicitur Psal. 2. Astiterunt reges terræ: & principes conuenerunt in vnum aduersus dominum: & aduersus Christum eius. Istos confregit dominus in die iræ suæ, scilicet, quando vindictam de ipsorum peccatis voluit facere per manus Romanorum. Nam Herodes & Pilatus fuerūt in exilium relegati per imperatorem Romanū. Pilatus occidit seipsum: Herodes verò postea cum esset in gloria sua, statim ab angelo percussus & vermibus plenus expirauit. Principes verò sacerdotum cum reliquo populo consequenter per Romanos principes Titum & Vespasianum fuerunt trucidati: partim venundati: & de propria terra expulsi: per mundum vsq; hodie peregrè constituti. Dicat ergo Psalm. Christo. *Dominus à dextris tuis confregit in die iræ suæ reges*. Quomodo autem ita cadat in deo: multoties dictum est superius. Sed notandum est quomodo dominus, scilicet, Deus pater dicitur esse à dextris Christi: cū magis videatur esse à sinistris. Dictum est enim supra quòd Christus est à dextris patris, quia dixit dominus domino meo, id est, pater filio, sede à dextris meis. Quicunque autem sedet ad dexteram alicuius: oportet quòd ille ad cuius dexteram sedet sit ad sinistram illius, qui ad eius sedet dexteram. Respondeo quòd argumentum procedit de dextera corporali: hic autem non accipitur dextera corporalis, cum talis non cadat in Deo qui corporalia membra non habet, sed accipitur dextera spiritualis, scilicet, pro potestate gloria & honore: quia vna essentia diuina, vna potestas, vnus honor D gloria est patris & filij per naturam, quæ Christo humani per gratiam sunt communicata. Et sic filius est ad dexteram patris: quia eiusdem potentiæ & essentiæ est cum patre. & pater ad dexteram filij eadem ratione. Tamen proprius, filius dicitur ad dexteram patris, quam pater ad dexteram filij: quia filius habet esse à patre per potentiam & virtutem: quia nascendo accepit æternaliter à patre quicquid habet. Hic est notandum, quòd peccator aliquàdo confringitur à Deo, aliquando comminuitur. Cōfringitur enim aduersitatibus huius vitæ: sed comminuitur supplicijs æternæ pœnæ. Quod notans saluator ait, Qui ceciderit super lapidem istum, cōfringetur: super quem verò ceciderit, conteret eū. Quod exponens Augu. in de quæstionibus euangeliorum exponit confractionem ad pœnam vitæ præsentis: sed comminutionem ad pœnā vitæ futuræ, dicens, Qui ceciderit super lapidem istum: confringetur. de his loquitur Christus qui modo cadunt super eum: qui, scilicet, peccando illum modo contemnunt vel afficiunt iniurijs, qui non penitus intereunt: sed tamen confringuntur, vt non E

Reges terræ confregit Christus ipsorum per [illegible].

Act. 2.

Confringitur peccator & comminuitur.

Matth. 21.

recti ambulent. super quos tamen cadet dum venient in iudicio desuper cum pœna perditionis. Ideo dixit, Conteret eos: vt sint ipsi tanquam puluis ante faciem venti: De quibus dicitur in Psal. Reges eos in virga ferrea: & tanquam vas figuli cōfringes eos. Aliter tamē exponit Chrisostomus.

Psal. 2.

Iudicabit in nationibus: implebit ruinas: conquassabit capita in terra multorum. 1974

Hic ostendit Christi potestatem in bonorū saluatione. Vbi notandum quòd inter cæteras causas quare Deus hominem creauit: hæc fuit vna, vt, scilicet, ex hominibus restauraretur angelorum ruina. Statim enim creatis angelis: lucifer cum alijs multis superbiens, Deo voluit æquari. Michael autem cum cæteris voluntati illorum resistens, Deo adhæsit humiliter. Et hoc fuit prælium inter angelos primitus factum. vnde & tunc Michael cū suis Deo adhærentibus fuit confirmatus in gratia: diabolus verò cum suis, ruit ad infernum. Et sic quo ad numerum tanta ruina mansit in angelis beatis: quot numero fuerunt angeli qui ceciderunt. Volēs ergo Deus istam ruinam implere & beatorum angelorum numerum reintegrare, hominem condidit, vt ex hominibus dicta ruina implerentur, non quòd restauratio dictæ ruinæ fuerit totalis causa creationis hominis: sed inter cęteras fuit vna. Et hoc notans magister lib. 2. dist. 9. dicit, Notandum est quòd decimus ordo angelorum legitur de hominibus restaurandus. Sed cum non sint nisi nouem ordines angelorum, nec plures fuissent, etiā si illi qui ceciderunt perstitissent: mouentur lectores quomodo scriptura dicat decimum ordinem angelorum compleri ex hominibus. Gregorius namque dicit homines assumendos in ordines angelorum. Quorum alij sumuntur in ordine superiorum. qui, scilicet, magis ardent caritate. Alij in ordine inferiorū, qui, scilicet, minus perfecti sunt. Ex quo apparet non esse de hominibus formandum decimum ordinem angelorum: tanquam nouem sint ordines angelorum, & decimus hominū: sed homines pro qualitate meritorum statuendos in ordinibus angelorum. Quod ergo legitur quòd decimus ordo de hominibus est complendus: ex tali sensu dictum accipi potest: quia de hominibus restaurabitur ruina angelorum: de quibus tot ruerunt vt posset fieri decimus ordo. Propter quod dicit Apostolus, restaurari omnia in Christo, quæ in cœlis, & quæ in terris sunt: quia per Christum redemptum est humanū genus: de quo fit reparatio angelicæ ruinæ, &c. Istam ergo angelorum ruinam, ex hominibus implendam per Christum prædicens Psal. ait, *Iudicabit in nationibus*, id est, discernet in nationibus tot homines bonus & electos. quia de qualibet natione aliquos elegit, quòd de ipsis electis implebit ruinas angelorum. Vnde Apostolus ait: quòd instaurauit omnia per Christum: quæ in cœlo & quæ in terra sunt. Vbi ad propositum ait Glo. Instaurauit, id est, ad primum statū reduxit omnia per peccatum destructa: & quæ in cœlis, id est, angelos: & quæ in terris sunt. i. homines. Nō quidē ꝙ pro angelis reparandis mortuus sit Christus: sed quia ex ipsa redemptione hominū ruinæ angelicæ damnum reparatur. Et vtiq; nouerunt angeli docti à Deo quanti numeri supplemento de genere humano, integritas illius ciuitatis sit restauranda.

Ruina angelorum ex hominibus implebitur.

Ephe. 1.

Ephe. 1.

Instaurantur ergo quæ in cœlis sunt:cũ illud quod indè cecidit in angelis, redditur ex hominibus: ex quibus angelorum ruina impletur. Sed qualiter de nationibus iudicabit,id est,discernet electos ad implendum ruinam angelorum. subdit. *Conquassabit capita in terra multorum.* Per multos enim intellige malos. quorum capita conquassauit Christus: quando de peccatoribus fecit iustos. Vbi aduertẽdum quòd caput omnium est superbia. quæ ideo malorum dicitur caput: quia ipsa est radix omnis peccati & origo. Istud autem caput superbiæ: in plurali dicitur capita: quia plura aliorum vitiorũ in se capita portat. Vnde superbia figuratur per illam bestiam: de qua habetur Apo.13. Vidi bestiam ascendentem de mari: habẽtem capita septem. Hæc bestia est superbia: quæ homines extra cognitionem propriam trahens: in bestias vertit. Quæ ascẽdit de mari, scilicet, huius mũdi: quia ex rebus mũdanis, scilicet, ex diuitiis, potentiis, honoribus & huiusmodi oritur. Habet capita septem: quia ex ea septem principalia vitia oriuntur. vt ostẽdit Greg. *Conquassabit ergo Christus in terra*, scilicet, gentes capita malorum: quia conquassando & dissipando multorũ vitia, ipsos iustificauit: & ex ipsis ruinas angelorum impleuit. Vnde hic ait Glo. *Conquassabit capita in terra multorum*: quia vt impleret ruinas angelicas: hic in vita ista de multis superbis humiles fecit.

Caput omniũ malorum superbia.

Greg. 31. moral. cap. 31.

1975 De torrente in via bibit: propterea exaltabit caput.

Hic ostenditur Christi potestatis meritum, scilicet, quid fuit in Christo vt tantam dignitatẽ mereretur & potestatem. & ostendit quòd hoc meritũ fuit humilitas suæ passionis. Vbi notandum quòd per torrentem significatur aduersitas & miseria vel mortalitas vitæ præsentis. Nam secundum Grammaticos Torreo, res, torrui. idem est quod vrere, assare, siccare, cremare. Et à torreo dicitur hic torrens, tis, id est, fluuius vel aqua veniens cum impetu ex imbribus repentina, & magnum habens incrementum: sed adueniente æstate: calore solis, torrescit & exiccatur. Et est sic dictus, quia pluuia crescit: sed in æstate torrescit & siccatur. Quid autem per aquas: nisi mundi aduersitates designantur. Psal.68. Saluum me fac Deus, quoniam intrauerunt aquæ, &c. Vel ipsa mors. 2. Reg. 14. Omnes morimur, & quasi aqua, &c. Et sic torrens aquarũ ducens impetum: significat aduersitatis impetum ducens ad mortem. Quæ aduersitates non diu durant: sed cito torrentur: quia saltem terminantur in morte. De isto ergo torrẽte Christus bibit dum hic esset in via: quando calicem amarum suæ passionis potauit. Quæ potatio vel mortis toleratio fuit meritum suæ exaltationis: vt ostendit Apostolus ad Phil. 2. vnde Glo. hic ait. *De torrente in via bibit*. quia Christus de fluxu mortalitatis nostræ & de transitoria & turbulenta passione bibit nascendo & moriendo. Et hoc in via, id est, in præsenti vita qua itur ad patriam. Et propterea quia sic bibit humiliatus & factus obediens patri vsque ad mortem: Deus pater propter hoc exaltauit caput eius, scilicet, dando illi nomen quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu, &c. Cõsimiliter hunc versum de Christo exponit Gregor. dicens, Quid per torrentem nisi mortalitas huius vitæ exprimitur. de quo per prophetam dicitur, De torrente in via bibit: propterea exaltabit caput. quia, videlicet, redemptor noster mortalis vitæ pœnam in quodam terræ situ attigit. Et ideo eo eidem morti cui sponte succubuit: nõ adhæsit. Vnde die tertia hoc quod moriendo posuerat: resurgendo caput eleuauit, quia, scilicet, pater ipsum Christum caput omniũ exaltauit. Et aduerte quòd rectè Christus per caput designatur. quia ipse omnium fidelium caput existit. Col. 1. Ipse est caput corporis ecclesiæ: qui est principium primogenitus ex mortuis. vt sit ipse in omnibus primatum tenens, &c.

Torrẽs significat aduersitates & mortem.

Greg. 33. moral. cap. 6.

Caput dicitur Christus.

PSALMVS CX.

1976 Confitebor tibi domine in toto corde meo: in consilio iustorum & congregatione.

Hic Psal. talem titulum habet. Alleluia. Expositus est in principio Psal. 104. vide ibi. Et quamuis hic titulus omnibus Psal. congruat, ibi tamen præcipue ponitur, vbi de magna exaltatione agitur. sicut ait Glo. in hoc Psal. populus enim Dei ab omni malo liberatus laudat Deum: & ad eius laudẽ considerans operibus Dei alios inuitat. quæ laus vitæ præsentis, figuram gerit laudis quæ erit in patria. Diuiditur autem iste Psal. in duas partes. quia Psal. primò laudem Dei proponit, secundò rationes diuinæ laudis ostendit, ibi, Magna opera domini. Quantum ad primum sciendum quòd duplex est confessio, scilicet, laudis & criminis. Ista gaudet: illa luget. Illa medico vulnus ostẽdit: ista medico de sanitate gratias agit. Et hæc toto corde est facienda non labiis solum. ne simus de illorum numero de quibus dicitur. Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longe est à me. vide ver. 91. Sed quia non est speciosa laus in ore peccatoris. ideo vt Deo dignè cõfiteri valeamus ipsi laudando, primo cor nostrum debet emundari. Docet autẽ scriptura quòd cor nostrum multipliciter emundatur, scilicet, per adhæsionem credendorum, per contritionem peccatorũ, &c. Sed quia laus diuina quanto est communior & insimul à pluribus facta, gloriosior est. Propter quod & clerici ad Deum laudãdum insimul conueniunt ecclesia. Ideo subdit, *In consilio iustorum & congregatione.* Vel per consiliu iustorum intellige causam laudis Dei, quam iusti assumunt: non quidem pro terrenis, sed pro spiritualibus gratias agentes. Vel per consilium & cõgregationem iustorum: accipe angelorum beatorum multitudinem: in quorũ consilio & ordinibus homines positi & assumpti in patria, Deum cum illis laudabunt. sicut Psal. 137. dicitur. Confitebor tibi domine in toto corde meo. sequitur in conspectu angelorum psallam tibi, &c. Vel per consilium iustorum: accipe exempla sanctorum quibus instruimur ad Dei laudem. Non enim quis alteri consulit verbis: sed multo fortius factis & exemplis: quia sicut efficacius quis docetur exemplis quam verbis: sic etiam efficacius est consilium factis datum & exemplis quàm verbis nudis.

Esa. 29.

Cor mundatur multipliciter.

Consilium iustorum dicitur exempla sanctorum.

1977 Magna opera domini: exquisita in omnes voluntates eius.

Hic adducit rationes laudis diuinæ. Et primò adducit rationes generales. Secundò rationes speciales. ibi, *Confessio*. Quantum ad primum rationes generales adducit duas. Prima sumitur ex parte potentiæ. Secunda ex parte iustitiæ, ibi, Confessio.

Quantum

Quantum ad primum dicit deum laudabilẽ ex parte suæ potentię: quæ talis est, quòd potentia sua est voluntas sua: & voluntas est potẽtia. Et ideo sicut leue est deo, magna opera facere velle: sic & illa facere. Et hoc est quod ait, *Magna opera domini*: quæ tamen à voluntate eius procedũt. Vnde subdit. *Exquisita in omnes voluntates eius.* Quasi dicat, Ideo magna opera facit dominus, quia illa vult facere. quasi dicat, Non est alia causa magnorum operum dei, nisi voluntas eius: & alia causa non est inquirenda. Si ergo consideras operum dei magnitudinem: quòd totũ mundũ ex nihilo creauit, quòd cœlos incorruptibiles fecit, & in suo motu infatigabiles, quòd in homine naturã spiritualem & corporalẽ sic coniunxit, vt nullatenus ab inuicẽ separari velit, & huiusmodi. si velis quærere quare deus sic fecit ista opera magnalia: certè nulla alia cadit responsio, nisi quia sic voluit. quia magna opera domini, exquisita in omnes volũtates eius. Si autẽ vlterius quæras, quare sic voluit, fatuè quæris, quia quæris diuinæ volũtatis causam: quæ tamen nõ habet causam, sed aliorũ omniũ causa existit. Et hoc est qood ait magister. li. 1. di. 45. volũtatis dei causa quęrẽda nõ est: quia causam nõ habet, cũ ipsa omniũ causa existat. Vnde Augu. 83. q. ar. 28. ait. Qui quærit quare voluit deus mũdũ facere, causam quęrit volũtatis dei. Omnis autẽ causa efficiens: maior est eo quod efficitur. Nihil autẽ maius est voluntate dei. Nõ ergo eius causa quærẽda est. Tãtũ piè quęrẽtibus satisfaciẽdo. possumus dicere, quòd deus ideo mũdũ voluit facere: vt bonitatem suã omnibus creaturis cõmunicaret generaliter: in spirituali autem creaturę rationali. ita quòd nõ propter suum bonũ, sed propter nostrũ fecit nos & mũdũ. Vnde magister. li. 2. di. prima. Credimus ergo omniũ creaturarũ visibiliũ & inuisibiliũ causam nõ esse, nisi bonitatẽ ac volũtatẽ creatoris. cuius tãta est bonitas, vt beatitudinis suæ qua æternaliter est beatus: alios velit esse participes. Et quia nõ valet eius beatitudinis aliquis particeps existere, nisi per intelligẽtiã, ideo fecit rationalẽ creaturã quæ ipsum intelligeret, & intelligendo amaret: amãdo possideret, & possidẽdo frueretur eo. Si autem quæras, quare ita voluit, fatuè quæris, quia magna opera domini exquisita &c. Vel aliter, *Magna opera domini, exquisita &c.* quia dum volũtati eius resistere quis conatur, inde eius volũtatẽ cogitur proficere. vt deducit Greg. dicẽs, Sæpe enim nõnulli hominum sapiẽtia inflati, dũ desideriis suis diuina iudicia cõtrarie cõspiciunt &c. vide ver. 440. Et concludit fine cap. 13. dicẽs. Iustus nãq; & misericors deus facta mortaliũ disponẽs, alia cõcedit propicius, alia permittit iratus. sicq; illa quæ permittit sic tolerat, vt etiã hæc in suæ voluntatis vsum cõuertat. Vnde miro modo fit, vt quod sine voluntate dei cõtrarium nõ fit: quia dum in bonũ vsum malè facta vertuntur: eius voluntati militant, etiã quæ eius voluntati repugnant. Hinc enim per Psal. dicitur. *Magna opera domini, exquisita in omnes voluntates eius.* Sic quippe eius opera magna sunt. vt per omne quod ab hominibus agitur: eius voluntas exquiratur. Nam sæpe inde voluntas dei perficitur: vnde repelli videbatur &c.

Voluntas dei est causa omnium.

Voluntatis dei causam quærere fatuitas est.

Voluntati dei nullus resistere potest.

Grego. lib. 6. moral. 51.

Voluntas dei semper adimpletur.

1978 Confessio. & magnificentia opus eius: & iustitia eius manet in seculum seculi.

Hic ostendit Psal. deum esse laudãdum generaliter ratione iustitiæ. Vbi notandũ, quòd iustitia legalis est omnis virtus (vt ait Philosoph.) eo quòd sine iustitia nullũ opus moraliter potest esse bonũ. Hinc est quod habẽs iustitiã legalẽ, omnes habet virtutes, quia talis seruat omnẽ legẽ. Vnde & ipsa legalis iustitia, nõ solum laudãda & magnifica virtus est: sed ipsa in abstracto dicitur laudatio & magnificentia. Quod notãs Psal. dicit, quòd opus dei est cõfessio & magnificẽtia, sicut de vno qui excellenter sit sapiens, dicimus quòd ipse est ipsa sapientia. & de vno excellenter bono, quòd ipse est ipsa bonitas. Sic & opera dei quæ in iustitia legali fundãtur: ostendit quòd deus nõ solum est laudãdus, sed etiã ipse est ipsa laus. & quòd nõ solum est magnificus, sed quòd est ipsa magnificentia. Ratio, quia omnia in iustitia sunt fundata. Et hoc est quod subditur, *Iustitia eius manet in seculũ seculi*, id est, incõmutabilis durat in æternum Psal. 118. Iustitia tua iustitia in æternũ. Et maximè verificabitur de iustitia vltimæ sentẽtiæ per ipsum dãdæ pro bonis dicens, Venite benedicti &c. & cõtra malos, dicẽs, Discedite à me maledicti in ignem æternum &c. Et ibũt hi in supplicium æternum: iusti autem &c. Opera ergo dei dicuntur cõfessio, quia omnia deum cõfitentur: vt puta naturalia obseruãdo naturã eis à deo indictã. Cœlum deum confitetur, dum regulariter motum suum seruat. Ignis dum lucet & calefacit. Aër dum spiratur & spirat. Aqua dum irrigat & terram fœcundat. Terra dum germinat, & fructus producit. Homo bonus, dum dei præcepta seruat. Malus, dũ per deũ punitus ipsum iudicẽ iustũ ostẽdit. Et breuiter omnia superiora & inferiora cœlestia, terrestria deũ cõfitẽtur. Psal. 148. Cõfessio eius super cœlũ & terrã. De hoc vide. versi. 250. Ad videndũ autẽ qualiter dei iustitia est virtus perpetua manens in seculum seculi: est notãdum, quòd cum omnis virtus consistat in medio: vt dicitur 2. & 3. ethicorũ. & iustitia sit omnis virtus, vt dicitur. 4. ethicorum: sequitur quòd præ omnibus aliis virtutibus iustitia consistat in medio. Mediũ autem est cõsecratiuum rei. Et hoc est quod ipsa iustitia de se profitetur. prouer. 8. dicens. In viis iustitiæ ambulo in medio semitarum iudicij. Ad quod magis intelligẽdũ, notandum: quòd secundum Aulum Gelliũ, li. noctiũ atticarũ ca. 4. Antiqui imaginem iustitię sic descripserũt, scilicet, in specie virginis incorruptæ: clarũ habens lumen oculorum: quæ non humilis nec atrocis aspectus: sed cuiusdam reuerendæ dignitatis videbatur. capite coronata: in cathedra sedens: sceptrum tenens in manu. Ex qua figura clarè patere potest iustitiæ perpetuitas: quæ nunquam violari potest. Vbi notandum quòd in scriptura multiplex medium reperitur in quo consistit iustitia &c. Et ideo de iustitia dicitur Sapientiæ. 1. Iustitia enim perpetua est & immortalis. Si igitur iustitia de ratione sui est perpetua: quanto magis in Deo? Propter quod nunc ait Psalmista. *Iustitia eius manet in seculum seculi.*

Philosoph. 5. ethicorum.

Confessio & magnificẽtia dicitur opera dei.

Matth. 25.

Cõfitẽtur omnia deum esse.

Iustitia quomodo cõsistit multipliciter in medio.

Nota imaginem iustitiæ.

Memoriam fecit mirabilium suorum misericors & miserator dominus: escam dedit timentibus se. 1979

Hic ponitur ratio laudis diuinæ ex sacramẽto eucharistiæ. Circa quod duo ponũtur. primò eius ostẽditur cõditio. secũdo eius institutio: ibi, Redẽptionẽ.

Prima in duas: quia primo ostenditur eucharistiæ A conditio respectu vitæ præsentis. secundò respectu vitæ futuræ: ibi, *Memor erit.* Quantum ad primum sciendum quòd inter cætera mirabilia quæ deus fecit filiis Israel in deserto: fuit quòd quadraginta annis ipsos pane cœlesti pauit. Vnde in signum admirationis manna dicitur, id est, quid est hoc. quia quando Iudæi primo illud manna viderunt: admirantes adinnicem dixerũt. Man, id est, quid est hoc?

Exo.16. Eucharistia per mãna significatur.

Quod quidẽ manna expressa figura fuit sacramenti eucharistiæ: vt dictum est. versi. 1305. 1306. Cum ergo figura & figuratum sint relatiua: & vnum relatiuorum ducat in cognitionem & memoriam alterius: sicut videndo imaginem Petri: duceris in memoriam petri. & econtrario: videndo Petrum: duceris in memoriam figuræ suæ. Sic & in proposito: B sancti patres videndo manna: per illud recordabantur sacramenti eucharistiæ futuri. Et nos videndo sacramentum eucharistiæ recordamur figuræ suæ, scilicet, manna: in quo multa mirabilia dei virtus operabatur. Inter autẽ alia mirabilia ipsius manna duo erant notabilia. Primum quòd ille cibus bonis erat sapidus & miræ delectationis, ac boni nutrimenti: propter quod dicitur Sapien. 16. Panem de cœlo præstitisti eis: sine labore omne delectamentum in se habentem. Secundum vero mirabile erat: quòd malis videbatur cibus insipidus & abominabilis. Vnde & mali dicebant, Nauseat anima nostra super cibo isto leuissimo. Sic & conformiter sacramentum eucharistiæ bonis quidem est vtilis & summæ delectationis, quia nutrit nos: C non quidem vita temporali: sed spirituali & æterna.

Num.21. Eucharistia bonis est ad salutẽ: malis ad iudicium.

Propter quod Christus dicit, Ioan. 6. Ego sum panis viuus qui de cœlo descendi: si quis manducauerit ex hoc pane, scilicet, dignè: viuet in æternum. Malis autem & peccatoribus insipidus est, & damnosus: quia ipso damnantur æternaliter, Vnde ait apostulus. 1. Corin. 11. Probet autem seipsum homo: & sic de pane illo edat & de calice bibat: qui enim manducat & bibit indignè: iudicium sibi manducat & bibit &c. Nec mireris: si sacramẽtum istud malis fit ad damnationẽ. quoniam sicut mala possunt proficere bonis vt aduersa patienter tolerata: (sic enim Decius malus multũ profecit Laurentio patienti) sic & econtrario bona malis possunt nocere. Vnde glos. super illo verbo, Quicunque D manducauerit vel biberit calicem domini indignè: reus erit &c. dicit, Ecce ex his habes: quòd sancta obsunt malis: bonis autem sunt ad salutem: sed malis ad iudicium. Vtique sanctum est quod accipimus: nec ideo reus est qui malè accipit: quia malum est quod accipit: sed quia ille malus malè accidit quod bonum est. Cauendum est ergo malè accipere bonum: quia bonum male acceptum obest malis, sicut econtrario mala patienter portata prosunt bonis, vt Paulo angelus sathanæ.

Glosa super 1. Cor. 11.

2. Cor. 12.

Propter ergo istas similitudines quas eucharistia habet cũ manna: ponitur ipsum mãna summa figura eucharistiæ fuisse. Cum igitur figuratum visum ducat ad memoriam figuram ipsius prçteritã, sequitur quòd eucharistia ad memoriam nobis inducit mirabilia E dei ostensa in manna. Et hoc est quod ait psal. *Memoriam fecit mirabilium suorum misericors & miserator dominus*, id est, mirabilium ostensorum in manna. Et in quo fecit istam memoriã? Certè in hoc quòd escam dedit timentibus se, scilicet, escam & cibum corporis & sanguinis sui. Vnde hic ait glosa. *Memoriam fecit mirabilium suorum &c.* Quasi dicat, Ideo

A confiteri debemus domino & ipsum laudare: quia ipse dominus misericors natura: & miserator exhibitione: fecit memoriam suorum mirabilium: quia nobis dedit quod in veteri lege erat significatum: quia, scilicet, escam dedit timentibus se. escam quidem non corporalẽ, quam etiam malis dat. Escam enim dicit Christum in sacramento eucharistiæ contentum. Ad intelligendum autem qualiter in esca ista Christus continetur est notandum: quòd vt ait glo. 1. Corin. 11. in isto sacramento sunt tria cõmendanda. Vnum quod est tantum sacramentum. Alterum quod est sacramentum & res. Tertium quod est res & non sacramentum. Sacramentum & nõ res, est species visibilis panis & vini. Sacramentum & res, caro Christi propria & sanguis. B Res & non sacramentum, est mystica caro Christi. Porro species illa visibilis sacramentum est duplicis rei, scilicet, contentæ & significatæ. Sacramentum enim est sacræ rei signũ, & species illa vtramque rem signat, & vtriusque gerit similitudinem. Nam sicut panis præ cæteris cibis corpus reficit & sustentat, & vinum hominem lætificat & inebriat. sic caro Christi interiorem hominem magis cæteris gratiis spiritualiter reficit & saginat. quem & sanguis Christi spiritualiter lætificat, & inebriat, vt sobriam reddat. Vnde psal. Calix tuus inebrians quam præclarus est. Habet etiam similitudinem cum re significata tantum: quæ est vnitas fidelium. quia sicut ex multis granis conficitur vnus panis, & ex pluribus acinis, vinum in vnum confluit, sic C ex multis fidelium personis vnitas ecclesiæ constat. Cuius etiam sacramentum est corpus Christi propriũ, quod de virgine sumpsit. Quia sicut corpus Christi ex multis membris puris & ab omni macula peccati immunibus constat; Ita & vnitas ecclesiastica ex multis personis mundis & immaculatis consistit &c. Et per prædicta patere potest, quare sub speciebus panis & vini, Christus hoc sacramentum instituit. Hic acinus, ni. est botrus, scilicet, granellum quod est in vua, & ponitur quandoque pro vua, quandoque pro racemo: sicut & botrus.

Eucharistia in se tria continet.

Psal. 22.

Memor erit in seculum testamenti sui: virtutem operum suorum annunciabit populo suo. 1980

D

Hic ostendit conditionem huius sacramenti respectu vitæ futuræ. Hoc enim sacramentum dignè sumentibus confert æternam gloriam. Vnde est quasi quædam via per quam iusti ad gloriam pergunt: & propter hoc viaticum dicitur. Et circa hoc Psal. ostendit, in quibus hoc sacramentum excedit alia. Et primo ratione existentiæ. secundo ratione efficaciæ: ibi, *Vt det illis.* tertio ratione permanentiæ: ibi. *Fidelia.* Quantum ad primum sciendum quòd in isto sacramento ratione corporis & sanguinis Christi in ipso realiter existentium: plura miranda opera dei continentur quam in aliquo alio, & per consequens diuinam virtutem quæ miranda opeE ratur, nobis efficacius ostendit. Et hoc est quod hic Psal. de hoc sacramento. *Memor erit in seculum testamenti sui*, id est, istius sacramenti, quod testamẽtum Dei vocatur. Vnde istud sacramentum Christus dando discipulis suis in cæna, ait, Hic est sanguis meus noui testamenti &c. id est, in isto sacramento inchoatur nouum testamentum, quia sicut antiquum consecratum fuit sanguine hircorũ & agnorum:

Matth. 26.

rum, sic nouum testamentū Christi corpore & sanguine. Memor ergo fuit Christus istius testamēti in seculum, id est, in vita præsenti, quia in ipso nobis annunciat virtutem operum, id est, virtutem qua mirabilia opera deus operatur. Vide ergo in isto sacramento tibi annunciatam virtutem operum dei in multis & multorum ratione. Primo ratione cōsecrationis. Nonne magna virtus operum dei hic ostēditur quòd in altari ponitur verus panis corporalis & vinum: & tamen virtute diuina ad verbū sacerdotis panis fit verum corpus Christi, & vinum verus Christi sanguis? Quid enim vanius verbo: quod statim prolatū desinit esse? Quid solidius corpore Christi, quod diuinitati personaliter maner vnitum? Et tamē ad verbū sacerdotis hic fit ex pane, Christi corpus. Vnde Ambro. In altari ante verba sacramentalia est verus panis, vbi vero accesserint verba consecrationis, ex pane fit Christi caro &c. Sic etiā determinat ecclesia. extra de sum trini. dicens. Corpus & sanguis Christi in sacramēto altaris sub speciebus panis & vini veraciter cōtineri: transubstantiato pane in corpus Christi, & vino in sanguinem virtute diuina. Hic ergo annunciatur virtus operū dei, quia sicut deus solo verbo mundum produxit ex nihilo, quia dixit & facta sunt, sic solo verbo sacerdotis virtute diuina ex pane fit Christi corpus, & ex vino Christi sanguis. Vnde Chriso. ait. Attēde in sacramēto eucharistiæ virtutem operum dei. Nō enim homo est quis proposita, scilicet, panē & vinū Christi corpus facit & sanguinem, sed ille qui pro nobis crucifixus est Christus, sacerdotis ore verba proferuntur & dei virtute consecrātur. Nec hoc tibi videatur impossibile. Si enim tāta virtus est in sermone dei: vt ipso inciperent quæ non erāt: quāto magis operatorius est, vt ipso illa quæ erant in aliud conuertātur? Vide exempla scripturæ. Quamuis enim naturæ virtute homo generari nō possit nisi commixtione viri & mulieris, tamen quia deus voluit, verbo angeli solum Maria consentiens Christum concepit. Aliud exemplū ponit Chriso. in sermone de passione, dicens. Sicut illa vox dei quę dixit primis parentibus. Crescite & multiplicamini: semel quidem dicta est, sed omni tempore sentit effectum ad generationē operante natura. Ita vox Christi cōsecrationis huius sacramenti, semel quidem dicta est, sed omnes mensas ecclesiæ præstat sacrificio firmitatem. Ex quibus patet quòd in isto sacramēto sicut testamēto virtus operū dei nobis annūciatur, quis sicut solo verbo totum mundum produxit, sic solo verbo ex pane & vino istud conficit sacramentum. Propter quod dicitur Hebræo. 1. Portans omnia verbo virtutis suæ &c. Secundo ratione mensurationis. Nonne magna dei virtus nobis annunciatur in isto sacramento, dum consideras quòd tam grāde corpus Christi, sub tam parua mensura hostiæ totum realiter continetur. Docet enim experientia sensus nostros, quòd aliorum corpora naturaliter tantum locum occupant, quantū illa sunt magna, hic autē non sic. Ad declarandū possibilitatem istius, sciendum primo quòd in omni re naturali quantitas & substantia differūt. quia manēte eadem re substantia, quantitas augeri potest & minui. Substātia autem de se locum non occupat, nisi ratione quantitatis cum de se substantia non habeat partem extra partem, sed solum ratione quantitatis quæ partē habet extra partem. Videmus tamen quòd substātia quādo est alicubi mediante quātitate, quòd tūc

Eucharistia ostēdit virtutē operis dei in multis.

Eucharistia multa mirabilia ostēdit.

Ambro. in li. de sacramentis.

Extra de sum. tri. & fi. cat.

Chrisostomus in sermone de passione.

A substātia induit modum quantitatis. sicut patet de anima quæ tantū locum occupat: quātum est corpus hominis siue quātitas eius, quia est tota in toto & tota in qualibet parte corporis. Considera ergo quòd si quantitas quæ est accidens, quādoque trahat substantiā ad naturam eius vt accipiat locū, quid miraris si quandoque substantia trahat quantitatem ad naturā eius: vt sit alicubi & locum non occuper? Et ideo cum in isto sacramento sit virtute consecrationis principaliter substantia: ex consequenti autē quantitatis, quātitas induit naturam substantiæ, & sic magnum corpus in parua hostia poterit cōtineri. Et ideo quia substātia de se nō habet partē extra partem, quāuis totum corpus Christi sit in hostia, nō tamē assignādus est loc⁹ capitis:

B & locus pedū, quia in omni particula est totū Christi corpus. Si ergo admiraris virtutem operum dei, vt puta quia clauso virginis vtero exiuit, quia clauso sepulchro resurgēs exiuit, quia ad discipulos ianuis clausis intrauit, considera istud sacramentū & hic tibi annūciatur virtus operū dei. quia hic corpus Christi nō occupat locum. Tertiò ratione fractionis. Hostia enim cōsecrata in qua christus realiter cōtinetur, frāgitur, & in multas diuiditur partes, corpus tamē Christi nō frāgitur, sed integrum sub qualibet diuisionis particula perseuerat. Vnde ait magister. 4. sententiarū. quòd corpus Christi incorruptibile est, ideo sanè dici potest, quòd fractio

C illa hostiæ & partitio non est in substātia corporis Christi, sed in ipsa accidentali forma panis: vt vera sit fractio & partitio nō substantiæ sed sacramenti. Sed quomodo hoc est possibile? Sciēdū quòd sicut anima nostra est tota in toto corpore & in qualibet parte corporis, sic & Christi corpus in hostia. Et ideo sicut diuiso corpore non diuiditur anima, sic diuiso sacramento nō diuiditur Christi corpus. Sicut datur exemplū de speculo, ad cuius diuisionē nō diuiditur imago, sed multiplicatur. Et in hoc nobis annunciatur virtus operū dei. Si enim miraris quomodo vnica & simplex dei volūtas in se immutabilis & indiuisibilis manēs diuersos habet effectus, considera quòd in isto sacramento virtute diuina fractis accidētibus sacramēti, non frangitur corpus Christi. Quartò ratione motionis. Nā cum

D idē Christi corpus sit realiter in omni hostia cōsecrata, sequitur quòd simul diuersis mouetur motibus, scilicet, sursum & deorsum, & quòd hic mouetur, & ibi nō mouetur. Nec hoc est impossibile diuinæ virtuti. Nā si de factu poneret deus vnū corpus in pluribus locis simul. sicut dicitur de beato Ambrosio, quòd cū celebraret in Mediolano, fuit raptus Turonis ad exequias beati Martini, tūc nō esset impossibile quòd in vno loco cantaret, & alibi dormiret. in vno loco ascēderet, & in alio descēderet. in vno loco quiesceret: & in alio mouetur. Sed corpus Christi insimul est in pluribus locis, quia in pluribus hostiis. Quomodo autē est possibi

E le Christi corpus simul in pluribus locis existere? Accipe experientiā. Nōne vna vox simul existit in pluribus auribus localiter? Preterea, sicut plura corpora in simul possunt esse vt patuit in Christi resurrectione & natiuitate, sic conformiter vnū corpus simul in pluribus potest esse locis. Etiam Paulus in paradisum fuit raptus, & tamē eius corpus remāsit in terra. Et in huc nobis virtus diuinorū operū annūciatur. Si enim miraris cū deus sit vnicus, & simplex in affectione & volūtate, quomodo vni irascitur & alteri placatur. vnū diligit, & alterū odit. Vi-

4. sen. dist. 12.

Exemplū de beato Ambrosio.

2. Cor. 12.

de exemplum in isto sacraméto, quia idem Christi A corpus diuersis moribus insimul motatur & quiescit. Quintò ratione visionis, quia vidédo cósecratá hostiá, video corpus Christi, cuius tamé nullam video parté: quia non caput, non pedes, non manus & huiusmodi. Pro cuius euidentia sciendú quòd aliquid dicitur multipliciter videri. Primo modo vt visiunis per se obiectum, & isto modo solú color videtur. Secúdò vt per se obiecti visionis subiectú: & sic viso colore dicitur videri corpus, quod est illius coloris subiectú. Tertio modo vt suppositum subiecti talis obiecti: & sic Iudæi videndo corpus Christi videbát & verbú. Quarto modo tanquam subiecto visionis obiecti coniunctú, vt vidédo aliqué indutum: dico me illum videre cú non videam ipsum nec aliqoid eius, sed solum páoos quibus in- B duitur. Et isto modo videudo sacramentú videmus corpus Christi, quia, scilicet, videmus accidétia quibus Christi corpus sacramétaliter est indutú. Et in hoc virtus operum dei anuunciatur nobis. qui patribus in assumpta specie apparere poterat qué tamen in seipso videre non poterát. Si ergo in isto sacramento tá multipliciter virtus operum dei nobis ostenditur, quid miraris si de ipso dicat psalm. quòd Christus memor erit in seculú testaméti sui, scilicet, huius sacraméti, in quo virtuté operú suorú annunciabit populo suo: quia hic dat tibi multa exépla virtutis uperú suorú. Vel in isto sacramento nobis annúciatur virtus operú dei: quia nobis annúciatur Christus qui est virtus dei, per quá facta suot omnia. Sic enun ipsum dei esse virtuté dicebat C apostolus. 2. Pet. 1. diceus, Notá vobis facimus domini nostri Iesu Christi virtutem.

Videri multipliciter.

1981 Vt det illis hæreditatem gentium: opera manuum eius veritas & iudiciú.

Hic ostédit huius sacraméti præ aliis efficaciá. Vbi aduertédú ꝙ ad hoc directè & principaliter est ordinatú à Christo hoc sacraméru, vt virtute illius cœlestem cósequamur hæreditaté: dicéte Christo, Qui mánducat carné meá: & bibit meú sanguiné: habet vitá æterná. Si ergo quęras, quę est huius sacraméti virtus, & ad quid uistitutú est: respondet psal. dicés. *Vt, scilicet, det illis hæreditaté gétiú*, scilicet, dignè sumétib⁹. Et attéde ꝙ gloriá cœlesté vocat hęreditaté gétiú: quia gétib⁹ Abraæ fuit promissa: sibi di- D céte domino, In semine tuo benedicétur omnes gétes. Quáuis enim gétes essent idololatriæ: tamé ad prædicationé Christi & apostolorú in magna parte fidé côuersæ sunt. vnde & multo plures de gétibus saluátur, quá de Iudæis. Et ideo salus æterna hæreditas gétiú núcupatur. Sic ergo causa finalis institutionis huius sacraméti est, vt det illis hęreditaté gétiú. Ad quod intelligédú, est ootandú ꝙ istud sacramétú digne sumétibus magná præbet efficaciá. quoniá ideo institutú est. vt à maculis peccatorú múdaremur: vt à pœnis infernalibus saluaremur: vt dei gratia informaremur, vt passionis Christi recordaremur: vt ad dei amoré accéderemur. & vt ad cælesté hęreditaté per ipsum assumeremur. vide de istis in psal. 68. Sequitur, *Opera manuú eius veritas & iudi-* E *ciú*. Per manu enim signatur virtus qua operamur. Dicitur ergo hoc sacramétú opus manus Christi: quia virtute Christi primo fuit institutú, & ab ipso apostolis collata potestas ipsum cóficiédi. De isto ergo sacraméto quod est opus manus Christi, ait, *Opera manuú eius veritas*: quia hic, nó est corpus Christi solú in signo: vt quidá dicút hæretici: sed etiam

Ioan. 6.
Eucharistia multiplex virtus.
Gen. 22.

in veritate: quia illud quod corpus quod pro nobis sumpsit de virgine: hic realiter cótinetur. Vnde Ambro. & habetur de consecra. di. 2. dicit, Omnia quęcunque voluit fecit dominus in cœlo & in terra. & quia sic voluit, sic factú est. Ita licet figura panis & vini videator: nihil tamé aliod quá caro Christi & sanguis post consecrationem credenda sunt. Vnde ipsa veritas ad discipulos inquit, Hæc est caro mea pro mundi vita. Et vt mirabilius loquar, oon alia plane caro, quá quæ nata est de Maria: quæ passa fuit in cruce & resurrexit de sepulchro: hæc inquá ipsa est &c. Et hác veram Christi carnem: hic contineri notás Psal. hic ait, quòd opera manuum eius veritas. Sequitur. *Et iudicium*. Quod ideo dicit: quia istud sacramentum est ad iudicium vitæ bonis, & B ad iudicium mortis æternæ malis, vt deducit apostolus. 1. Corin. 11.

Eucharistia vera Christi caro.

Fidelia omnia mandata eius confirmata in seculum seculi: facta in veritate & æquitate. 1982

Hic ostédit hoc sacramétum alia excedere sacraméta. & hoc ratione permanentiæ: quia durabit vsque ad cósummationem seculi, dicéte Christo. Ego auté vobiscú suso omnibus diebus vsque ad coosummarioné seculi. Et de hoc dicit, *Fidelia omnia mádata eius confirmata &c*. Ipse enim præceptú dedit de cósecratione huius sacraméti, dicés, Matt. 26, Hoc facite in meam commemorationé. Et de eius rece- C ptione, dicit, Accipite & máducate: hoc est corpos meum &c. In hoc ergo ista mádata Christi, scilicet, de cósecratione & commuoicatione dicúntur fidelia. quia sicot promisit vobiscú se manere vsque ad cósummationé seculi: sic fideliter obseruat. Et aduerte quòd ista mádata de sacramento eucharistiæ dicútur confirmata in seculum seculi. Res enim fidei confirmátur miraculis. sicut dicitur Mar. vlti. quòd apostoli fidé prædicauerút vbique, domino cooperáte & sermoné cófirmáte sequétibus signis. Nullú auté aliud sacramétú tot in se mirabilia cótinet & miracula, sicut illud. Excellit etiam alia sacraméta ratione potestatis cósecrantis. Ná potestas cósecrandi fundatur in charactere sacerdotali qui est indelebilis. Et sic etiá in patria remanebit cha- D racter ille consecrandi curpus Christi: licet ibi non remaneat vsus consecrationis: quia viatico non indigemus nisi dum sumus in via. Noo autem sic est de omnibus aliis sacramentis: quia non omnia in agente requirunt characterem. Sequitur. *Facta in veritate & æquitate*. Dicuntur enim ista mandata facta in veritate: quia realiter veritatem continét quam significant. Non autem sic de aliis sacrameotis, vt patet de baptismo qui significat ablutionem animę per gratiam. quod realiter quandoque non continet, vt puta in fictè accedente. Hoc autem sacramentum rite à sacerdote celebratum bono vel malo, alteri datum bono vel peccatori semper in se realiter continet quod figurat, scilicet, verú Christi corpus & sanguinem. Et hic potes notare quòd in E isto sacramento aliqua continentur virtute verborum: aliqua vero ratione naturalis concomitantię. Et sic dicuntur facta in veritate: quia ibi realiter Christus continetur: qui est veritas. Ioannes 14. Dicuntur etiam facta in æquitate: quia istud sacramentum æquat se & conformat recipienti, ac etiam consecranti quo ad effectum: quia bonis bonum est: & malis malum. bonis

Matth. vlti.
Eucharistia mandata.
Eucharistia dicitur confirmata.
Eucharistia semper cótinet quod figurat.

profi

proficit ad vitam : malis est ad iudicium. Vel aliter secundum gl. Huius sacramenti mandata dicitur fidelia: quia seruant seruantes se: non sunt mendacia. Sunt confirmata in seculum seculi: quia non in cassum nulla sunt vt verba humana. Sunt facta in veritate & æquitate, id est, data à Christo veritate qui non mentitur, & qui æquitas est: quia nihil nisi æquum mandat.

1983 Redemptionem misit dominus populo suo: mandauit in æternum testamentum suum.

Hic ostenditur huius sacramenti institutio. Et diuiditur in partes tres. quia ponitur primò consecrantis dignitas. secundò communicantis puritas: ibi, *Sanctum & terribile*. tertio dignè sumentis vtilitas: ibi, *Intellectus bonus*. Quantum ad primum sciendum quòd non solum Christus fuit huius sacramenti institutor: sed etiam ipse est principalis cõsecrator: quia licet sacerdotis ore verba proferantur: Christus tamen est ille sacerdos inuisibilis qui proposita, scilicet, panem & vinum in suum corpus conuertit & sanguinem: vt dicit textus de cõsecra. dist. 2. Sed istud sacramentum Christus instituit tẽpore suæ passionis. quia in cena vltima. Ipsa autem Christi passio humani generis fuit redemptio. Et sic tempore nostræ redemptionis Christus hoc sacramentum instituit. Si ergo quæras quando Christus hoc sacramentum instituit. Respondet psal. quando redemptionem misit populo suo. Populum suum vocat populum Iudæoru: qui singulari cultu dei populus erat. Ad quem specialiter Christus fuit missus. ipso dicẽte, Non sum missus, nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. Sed quia hoc aduentu istius redemptionis Iudæi se fecerunt indignos: ideo hæc redemptio ad gentium populũ est translata. vt nõ solum ad vnam gentem Christi redemptio spectet: sed ad omnes indifferẽter. sicut dicitur Psal. 129. Quia apud dominum est misericordia: & copiosa apud eum redemptio. Sequitur, *Mandauit in æternum testamentum suum*. Hoc dicit ad differentiam sacramentorum legis antiquæ: quæ non erant semper duratura: sed quia solum erant figura, adueniente figurato, debebant cessare. Hic enim per testamentum intellige eucharistiæ sacramentum: quod instituendo Christus vocauit testamentum dicens, Hic est sanguis meus noui testamenti. Quod meritò dicitur testamentum: quia per istud sacramentum nobis Christus hæreditatẽ legauit æternam. Mandauit ergo in æternum testamentum suũ: quia huic sacramento aliud non succedit: sed vsq; ad finem seculi durabit. sed sibi succedet clara visio Christi: cuius diuinitate beatificamur interius, & humanitate exterius. Vel per testamentum intelligere potes nouum testamentum, scilicet, legem euangelicam: quæ terminauit legem antiquam, siue vetus testamentum. Mandauit ergo Christus in æternum testamentum suum nouum, scilicet, duraturũ: quia nulla alia lex huic succedet.

Eucharistia institutio.

De consec. dis. 2 quia corpus & capit. cum panes.

Matth. 15.

Eucharistia dicitur testamentum.

Matth. 26.

1984 Sanctum & terribile nomen eius: initium sapientiæ timor domini.

Hic ostenditur quanta in recipiente debet esse puritas. Vbi aduertendum quòd istud sacramentũ sicut dignè sumentibus vitam præstat æternam: sic & indignis ad iudicium æternũ prouenit. Propter

Eucharistia est sancta bonis.

Ioan. 6.

A primum dicit Christus. Ego sum panis viuus qui de cœlo descendi: si quis manducauerit ex hoc pane: viuet in æternum. Et sic dignè sumentibus ampliorem gratiam confert. Vnde & per excellentiam eucharistia dicitur (vt ait magister,) bona gratia: quia hic non solum augmentum gratiæ recipitur: sed hic sumitur ille qui est fons & origo omnis gratiæ. Tales ergo sanctificat: et sic bonis est sanctum nomen eius. Leuit. 20. Ego dominus qui sanctifico vos. Malis autem est terribilis: quibus ad iudicium cedit. quia qui manducat & bibit indignè: iudicium sibi manducat & bibit. vide versic. 1979. Et hoc est quod ait. *Et terribile nomen eius*, scilicet, malis est timẽdus. Sed dices. Quod est istud nomẽ: quod sic bonis est sanctum: & terribile malis? Hoc

4. Sen. d. 8.

1. Cor 11.

B est nomen iudicis: quia Christus qui in hoc sacramento continetur realiter: iudex est omnium viuorum & mortuorum, id est, omnium bonorũ & malorum. Sed bonis erit sanctus sententiam dans pro ipsis: malis erit terribilis sententiam dans contra illos. Quid ergo agendum est hoc sacramẽtum sumere volenti? Certe hoc quòd omnia peccata deponat & mũdiciam seruet. Et hoc est quod subditur. *Initium sapientiæ timor domini*. quia per timorẽ domini declinat omnis homo a malo. Hoc est ergo principium sapientiæ quod debet habere communicans, scilicet, timere Deum: per quem timorẽ iustus efficietur & mundus. Sed nota quòd dicit timor domini. quia aliud est timor Dei: aliud timor mundi. vide versi. 17. Timor Dei multa bona facit.

Prouerb. 15.

C versicul. 359. 358. 897. 1728. Item nota quòd solus Deus terribilis est versi. 1680.

Intellectus bonus omnibus facientibus eum: laudatio eius manet in seculum seculi. 1985

Hic ostenditur istud sacramentum dignè sumentibus quantæ sit vtilitatis. Vbi aduertendum. quòd scientia cæteris paribus aggrauat peccatum: sicut & ignorantia inuolunta ria minuit. Propter quod dicitur, Seruus qui scit voluntatem domini sui, & nõ facit: vapulabit plagis multis. qui autem non cognouit voluntatem domini sui & nõ facit, vapulabit plagis paucis. Et hoc est quod hic ait.

Scientia auget peccatum & meritum.

Luc. 12.

D *Intellectus bonus omnibus facientibus eum*, id est, intelligere quæ de isto sacramento sunt dicta: illud intelligere est bonum & vtile: sed quibus? *Omnibus facientibus eum*. quia intelligere bonum & nõ facere: peccatum est illi. Vel intellectus diuini timoris, de quo statim dictum est: Initium sapientiæ timor domini. hoc, scilicet, intelligere & operibus adimplere, scilicet, vt sic timeatur dominus, vt per timorem eius ab omni declinetur peccato: talis intellectus est bonus. sicut intelligere & non facere, damnosum est & peccatum. Sed quæ vtilitas est intelligentibus quid sit faciendum & facientibus? subditur, *Laudatio eius manet in seculum seculi*, scilicet, quia talis habebit præmium æternaliter dignum laude. quia si virtus est laudabilis: multo amplius virtutis præ-

E mium quod est ipse Deus. Præmium ergo æternũ, quod intelligenti & faciẽti dabitur in futuro: ostẽdet æternaliter illum fore laude dignum & honore. sicut supplicium damnatis datum: ostẽdet illos omnes vituperio dignos. De quolibet ergo bonorum intelligenti & facienti dicitur: *Laudatio eius manet in seculum seculi*. quia illius laus erit perpetua. quod dicit ad differentiam laudis vitę præsentis. Quamuis enim

Laus præsentis vitæ nõ est vera sed futura.

enim quis hic virtuosus iustè laudari possit: nó tamen tute. A quia finis eius est incertus. Et ideo dicitur Eccl. 11. Ante morté ne laudes hominú quemquam. Vnde Ambro. in sermone, Lauda nauigátis fælicitatem: sed cum peruenerit ad portum. Lauda ducis exercitus virtutem: sed cú peruenerit ad triúphum. Quis autem viués possit tute ac sine trepidatione laudari: qui & de præterito meminit se habere quod doleat: & de futuro videlicet sibi imminere quod timeat? Sed in futuro laudatio bonorú erit in seculum seculi, id est, fine fine. quia in gloria & gratia confirmati amplius a virtute deficere nó poterunt: & per cósequens nec à códignitate laudis cadere. Vnde nota quòd laudatio in vita præsenti laudato multipliciter nocet. Primo quia eius virtutem debilitat. Quoniam vt ait Grego. Per Salomonem dicitur. Quomodo probatur in conflatorio argentum & in fornace aurum: sic probatur homo ore laudantis. Laus quippe sua iustos cruciat: iniquos exhilarat. Sed iustos dú cruciat, purgat: iniquos dum lænificat, reprobos monstrat. Isti enim sua laude pascútur: quia auctoris sui laudem non requirunt. Illi autem qui auctoris sui gloriam quærút, sua laude cruciátur: ne non sit intus quod foris dicitur: ne si est etiá quod dicitur: ante oculos dei ipsis fauoribus euacuetur. Et sequitur ad propositum. Ne humana laus robur mentis emolliat: camq; in sua delectatione prosternat: & quæ adiumentum debet esse augendi operis, iam retributio fiat laboris.

Laus nocet laudato multipliciter.
Greg. lib. 29. moral. cap. 30
Prouerb. 27.
Adulatio multu nocet.
Nota bene vsque ad finem.

Dicit Philosophus: quòd cú ventus fuerit meridionalis: illud quod nascitur de ouibus, erit fæmina. Ventus meridionalis placidus est: quia temperatus. & significat linguam blandá quę suo flatu, id est, loquela, fętus qui futurus erat masculus, id est, opus quod quis eliceret fortiter & virtuosè, efficitur fæmineum, id est, debile, vel simpliciter nullius virtutis: quia propositú boni operis quod inchoatur existeret in bono fine: nisi ipsum lingua adulatoris peremisset: quæ partum efficit inutilem & móstruosum. Vnde dicit Philosophus: quòd quandoq; generatur vitulus habés caput hominis: quod quandoq; accidit ex parétibus occasionatis in corpore, id est, patientibus defectú naturalem. Sic & opus extrinsecæ bonum quádoque rationabiliter inchoatur: quia bona intentione. sed postmodú irrationabiliter consumatur propter defectum in parentibus, scilicet, in intellectu & voluntate: in quibus est defectus notabilis, quádo praua intentione corrumpitur opus: quod deberet ordinari ad laudem diuinam, ordinatur ab ipsis ad ostentationem vanam: & mutant gloriam suam, qua: scilicet, deberent in domino gloriari: in similitudinem vituli comedentis fœnum. Ideo dicitur, Ne laudes hominem in specie sua. Secundo ipsum excæcat. Vnde August. Bláditor omnis virtutis inimicus, ei cum quo sermoné conserit: quasi clauum in oculo figit. Nulla enim videtur maior cæcitas, quàm vt seipsum homo qualis sit & opera propria non cognoscat. Sed hoc facit suauitas laudis humanæ. Vnde videtur esse de sermone adulatorio: sicut de melle venenato: de quo dicit Auice. quòd est quoddá mel naturaliter venenatú: quod si homo comedat aufert rationem subito, & affert sudorem frigidum: & odor eius facit sitire. Sic & blanda locutio adulantis, aufert vsum rationis qua deberet homo seipsum cognoscere. & causat sudorem frigidum: quia quæ prius latebát in corde frigescente: extra prodeunt per iactantiam sermonis.

Philosophus 18. de naturalibus.
Philosophus 18. de animalibus.
Eccles. 11.
Auicenna secundo Can.

A Odor etiam eius sitim causat: quia qui flatum habent pestiferum, sibi intrinsecus attrahunt inæstimabilem sitim inanis gloriæ. Vnde Seneca in Prouerb. dicit. Habet suum venenum blanda oratio. Et Ouidius. Impia sub dulci melle venena latent. Tertiò finaliter necat. vnde super, Psal. 9. ait Hiero. Ab adulatoribus, non à iustis laudatur peccator. Et quando peccator peccatorem laudat, alius aliú occidit & necat. Et propter hoc cósulitur Eccl. 11. Ante mortem ne laudes hominé. Ex quibus omnibus patet quàm periculosa sit laus vitæ præsentis & caduca: sed vitæ futuræ erit gloriosa. de qua nunc ait, *Laudatio eius manet in seculum seculi.*

Ouidius in epistola.

PSALM. CXI.

B **B**Eatus vir qui timet dominum: in mandatis eius volet nimis. 1966

Huius psalmi titulus est iste. Alleluia reuersionis Aggei & Zachariæ. Ad cuius intelligentiam sciendum quòd hic ponuntur isti duo prophetæ, scilicet, Aggeus & Zacharias, qui fuerunt completa captiuitate Babyloniæ: quæ. 70. annis durauit, & tunc prophetauerunt. Ponuntur ergo in titulo isto: non quòd ipsi hunc psal. fecerint: sed quia inter alios prophetas prophetauerunt reædificádum templum Hierusalé, quod per Babylonios destructum fuerat: imo etiam ipsi ad ipsum reædificádum personaliter laborauerút. Iste autem psalmus agit C de ædificatione templi: non quidem materialis, sed spiritualis significati per illud templum materiale. de quo templo spirituali ait Apostolus 1. Cor. 3. Templum sanctum Dei quod estis vos. vnde quia reædificatio illius templi materialis quam illi prophetæ prædixerunt: & quam propriis etiam manibus fecerunt: significat spiritualis templi ædificationé. De quo templo spirituali hic psal. Agit. Ideo ipsi specialiter in hoc ponútur titulo. Istud autem templum spirituale hic per peccatum destruitur: sed cópletis septuaginta captiuitatis annis reædificabitur immortale. Quid enim per septuaginta annos: nisi totum tempus præsentis vitæ intelligitur: quod septenario dierú numero voluitur? quo tempore hic captiuamur à peccatis & diabolo. sed D illo completo, reædificabitur de fidelibus templú spirituale & incorruptibile, scilicet, beata immortalitate æternaliter permansurum. Quid autem sit alleluia: vide in titulo Psal. 104. Est ergo tituli sensus iste. Alleluia, id est, laus Dei. Sed ex quo fit ista laus, subditur, reuersionis Aggei & Zachariæ, quia scilicet, illi reuertentes de captiuitate: laudauerunt Deum pro reædificatione templi materialis quo significabatur templum spirituale in patria ex fidelibus reædificádum immortale. de quo agit iste psalmus: ostédens post liberationem peccatorum, quanta sint bona fidelium: & quæ sit retributio reproborum. Quibus visis accedo ad psal. diuisioné. Ad cuius euidétiam sciendú, quòd quamuis æterna beatitudo reddatur pro omni opere meritorio: E tamen per quandam appropriationem & excelléntiam pro operibus misericordiæ dari videtur. Sic & quamuis pro omni mortali peccato detur æternum supplicium: tamen maxime pro operibus impietatis & immisericordiæ dari videtur. Sic enim Christus in iudicio pro præmio dando bonis, solú allegabit opera misericordiæ: & pro supplicio malorum, solum opera immisericordiæ. vt habetur Matth. 25.

Templú duplex materiale & spirituale.

Matth.25. Et ſecundū hoc pſalmus iſte habet duas partes. quia primò agit de miſericordibus & eorū præmio. ſecundò de immiſericordibus & eorum ſupplicio: ibi, *Peccator videbit*. Prima in duas: quia primò agit de beatitudine miſericordiū in via. ſecundò de ipſorum beatitudine in patria: ibi, *In memoria*. Prima diuiditur in duas partes: quia primò ponit beatitudinis miſericordium præmium: ſecundò ponit meritum: ibi. *Iucundus homo qui miſeretur*. Ad euidentiam primæ partis eſt ſciendum, quòd beatitudo vitæ: licet principalius cōſiſtat in bonis interioribus animæ: tamen etiam accidētaliter cōſiſtit in bonis exterioribus: prout ſunt ipſis virtuoſis quædam adiuuamenta virtutis: & maximè miſericordibus qui tenent vitam actiuā. vnde **B** ſicut diuitiæ impedimenta ſunt reprobis: ita bonis proficiunt ad executionem actus exterioris miſericordiæ. Et ſecundum hoc duo facit. quia primò agit de bonis interioribus in quibus beatitudo vitæ conſiſtit. ſecundò de bonis exterioribus, ibi, *Potens in terra erit*. Quantum ergo ad primum ſciēdū quòd beatitudo vitæ præſentis interior, in duobus præcipuè conſiſtit, ſcilicet, in declinatione à peccato: & in operatione boni. iuxta illud Pſal.23. Quis eſt homo qui vult vitam & diligit dies videre bonos? Sequitur. diuerte à malo & fac bonum.

Prouerb.15.

Timor autem domini facit declinare à malo. Per timorem domini declinat omnis homo à malo. ſed per amorem Dei bonum operamur: dicente Chri-

Ioan 19.

ſto, Si quis diligit me: ſermonem meum ſeruabit. **C** Sic igitur timor Dei & amor: hominē in vita præſenti beatum faciunt. Et hoc declarās hic pſalmus dicit, *Beatus vir qui timet dominum*: quantum ad primum: timore, ſcilicet, filiali. *in mandatis eius volet nimis*: quo ad ſecundum. nam amor in voluntate cōſiſtit. Quanto enim quis alium plus diligit: tanto

Voluntas ſine opere meretur & peccat.

amplius eius mandata ſatagit cuſtodire. Et aduerte, quòd non ait mandata eius faciet: ſed in mādatis eius volet nimis. quoniam apud Deum voluntas pro facto reputatur tam in bonis quàm in malis. Et ſic in malis volūtas punitur nō opus: vt notatur diſt.50. Sic & apud Deum in bonis: nō opus ſed voluntas præmiatur. Non enim opus extrinſecum de ſe meritorium eſt, vel demeritoriū. ſed ratione voluntatis interioris. quoniam peccatum eſt

Diſt 10. cap. vltra animū, & ca. vt imperator & capit. quantum dicit.

D in voluntate non in cenſu: ſic & meritum. vt oſtēdit Greg. 10. lib. moral. Sunt nonnulli, quos cenſus

Greg lib.10. moral. ca.18.

per tumorē non alleuat: ſed interior voluntas exaltat. Et ſunt nonnulli qui dum ſe opibus exterioribus abūdare conſpiciunt: veras diuitias nō requirunt: atque æternam patriam non amant. quia hoc ſibi ſufficere quòd rebus temporalibus abundant, putant. Nō eſt ergo cenſus in crimine ſed effectus. cuncta enim quæ Deus cōdidit, bona ſunt: ſed qui bonis male vtitur, profectò agit vt quaſi per edacitatis ingluuiē: eo de quo pane viuere debuit moriatur. Pauper ad requiem Lazarus venerat: ſuperbum vero diuitem tormenta cruciabant, ſed tamē diues Abraham fuerat, qui in ſinu Lazarum tene-

Geneſ.18.

bat. Qui tamen auctori ſuo colloquens: dicit, Loquar ad dominum meum, cum ſim puluis & cinis. **E** Quid itaq; iſte æſtimare diuitias nouerat: qui ſemetipſum puluerem cineremq; penſabat. Aut quo modo hunc res poſſeſſæ extollerēt, qui de ſe quoque earum poſſeſſore tam abiecta ſentiret? Atque iterum ſunt nonnulli, quibus res terrenę non ſuppetunt: & tamen apud ſe per faſtum tumoris eriguntur. hos & cenſus ad oſtēſionem potentiæ mi-

A nime ſubuehit: & tamen morum proteruia inter reprobos adiicit. Quoſcunq; ergo ſequentis vitæ amor non humiliat: ſacer ſermo hic diuites appellat: quia apud Deum nihil diſcrepat, vtrum rebus aut ſolum moribus intumeſcāt, &c. Ex quibus apparet quòd peccatum non ſtat in cenſu: ſed in voluntate. ſic & conformiter non ſtat in opere exteriori: ſed ſolum in voluntate a qua illud opus procedit. Sic & conformiter de merito eſt dicendum. quia Deus prius voluntatem aſpicit: non extrinſecum opus. Et ideo hoc notans pſalm. hic non ait, *Beatus vir qui mandata Dei facit: ſed qui mandatis eius volet nimis*, id eſt, multū & efficaciter. vnde hic ait glo. Et nota quòd non ait faciet: ſed volet nimis, id eſt, **B** multū. quia ſufficit velle, ſi perficiendi deſit facultas: quia pax eſt hominibus bonæ voluntatis, & ſi non adeo proficiat homo in eis implēdis: quia tētatio eſt vita iſta hominis ſuper terram. Sed tamen hic reſtat dubium vtrum tātum mereatur quis ſola bona voluntate ſine operibus: cæteris paribus ſicut cum opere: & ſimiliter de peccare.

Quæſtio.

Potens in terra erit ſemen eius: ge- 1897
neratio rectorum benedicetur.

Hic conſequenter ponit illa in quibus beatitudo vitæ præſentis conſiſtit extrinſeca. Quod intelligendum eſt, de beatitudine non contemplatiuorum ſed actiuorum, qui circa opera miſericordiæ magis inſiſtunt. Et diuiditur in tres partes ſecundum quòd tria ad illam requiruntur. Primū eſt po- **C** teſtas iuris præſidentis. ſecundum eſt facultas cenſus abundantis. ibi, *Gloria*: tertium eſt honeſtas famæ rutilantis. ibi. *Exortum*. Quantum ad primum ſciendū, quòd vir miſericors volens ſubuenire miſeris indiget etiam temporali poteſtate: vt oppreſſores innocentium deprimere poſſit. Et hinc eſt

Poteſtate indigent boni actiui.

quòd lex volens inter improbos tutam eſſe innocentiam: principi concedit gladium: ſine quo improbos reprimere non poſſet. quo ſi vtatur vt debet, non modicum hic beatus exiſtit. Quid enim valeret princeps ſine poteſtate? quem effectum miſericordiæ erga oppreſſos oſtendere poſſet? Sed homo miſericors quanto potentior eſt: tanto opera miſericordiæ abundantius præbet. Propter quod de deo dicitur. Omnium miſereris domine: quia

Sapient.11.

D omnia potes. vnde & cuilibet miſericordi dicitur. Noli fieri iudex: niſi valeas virtute irrumpere iniquitates. Et hāc conditionem beatitudini actiuorum annexam ponit pſal. de miſericordibus dicēs. *Potens in terra erit ſemen eius*. quia miſericordia patrū meretur filius poteſtatem. Sic enim Dauid ſuis miſericordiis meruit Salomoni filio ſuo poteſtatē ſuper alios altam. Et hoc ſi ſint imitatores miſericordiarum patrum. propter quod ſubditur. *Generatio rectorum benedicetur*. quia tales, meritis patrum exaltantur à populo. Vel aliter magis myſticè. Per ſemē miſericordium: intellige opera miſericordiæ, quæ procedunt & generantur ab eis. Tale ſemen ſiue opera miſericordiæ erit potens: quia in operibus ſuis ſtabiles erunt. vt nec morte, nec vita, nec præ- **E** ſentibus, nec futuris ſeparari poſſint à charitate Dei. Vel potens erit in terra ſemen eorum, id eſt, opera miſericordiæ ipſorum: potēs inquam erit ad merendum æternam mercedem: quæ meretur hic in terra vitæ præſentis. quia ſicut ſemen paruum multum fructum affert iactatum in terra: ſic opere etiam paruo miſericordiæ potenter magna merces acquiritur: quia ipſo regnum emitur cælorum. vt

Ecclef.7.

Semen dicitur opera noſtra.

puta calice aquæ frigidæ: duobus minutis viduæ: ita meruit istis regnum cœlorum: sicut Zacheus dãs dimidium bonorum suorum. Et hoc aliis verbis aperit dicens, *Generatio rectorum benedicetur*. Per generationem rectorum: intellige idem quod per semẽ eorum, scilicet, opera misericordiæ. Et sic est sensus: generatio rectorum, id est, opera rectorum benedicentur æterna retributione. Et ne intelligas quòd cuiuscunq; opus misericordiæ benedictioné cœlestem acquirat, determinat quorum generatio benedicetur dicens: generatio rectorum, non curuorum. Qui autem recti dicantur, & qui curui: vide versic. 480. Aliter tamen gl. hic distinguit inter rectos & curuos dicens, Recti sunt qui nó resistũt patri emendanti: qui credunt deo promittenti: qui non credunt perisse opera sua cum eis temporaliter nó tribuitur. Sunt vero curui qui de bonis quę agunt, hic à deo sperant mercedem; vel qui hominibus placere volunt. Quod non faciunt recti: qui nec gloriam hominum: nec terrenas concupiscũt diuitias. Generatio ergo rectorum benedicetur: quia solum operibus iustorum merces redditur æterna.

Qui dicantur recti & qui curui.

1988 Gloria & diuitiæ in domo eius: & iustitia eius manet in seculum seculi.

Hic ponitur secũdum requisitum ad opera misericordiæ: quod est facultas census abundantis. Quamuis enim pauper possit esse misericors: non tamen potest esse miserator: quia misericors dicitur ab habitu: sed miserator ab actu. Potest autem pauper habitum misericordiæ habere intrinsecus: sed actum miserendi sine diuitiis habere non potest. Et hinc est quòd viris misericordibus vt actũ miserendi possint habere: multas Deus tribuit diuitias: sicut Abrahæ, cuius tota intẽtio actibus misericordiæ dedita erat. cui tamen deus contulit diuitiarum copiam. Si enim vt ait saluator Matth. 5. Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiá cõsequentur: consequẽs est quòd misericordibus qui sua libenter impendunt indigẽtibus: Deus illorum etiam tẽporalia multiplicat bona. Et hoc est quod ait psal. *Gloria & diuitiæ in domo eius*, scilicet, in familia misericordis. Sed ne credas quòd in istis temporalibus solum sit misericordibus retributio: ideo addit. *Iustitia eius manet in seculum seculi.* Nomine enim iustitiæ: ipsa eleemosyna intelligitur: qua iustè subuenitur egeno. Iustitia ergo misericordis manet in seculum seculi: quia scilicet, eius misericordiæ correspondet etiam æternum præmium. Per ista enim vult psal. ostendere, quia deus nó damnat diuitias: sed diuitum cupiditatem vt dictũ est versi. 1986. Veruntamen notandum quòd diuites sunt duplices: quia aliqui possident diuitias: & aliqui possidentur, scilicet, à diuitiis. Primi deo sunt accepti: sed secundi reprobati: vnde Greg. 15. moral. capit. 21. ait super illo verbo, Iob. 21. Nó sunt in manu eorũ bona. Bona in manu sua habet: qui despiciendo temporalia, illa sub dominio mentis premit. Nam quisquis ea nimie diligit: se magis illis quam sibi ipsa supponit. Multi enim iustorum in hoc mundo diuites fuerunt, rebus & honoribus fulti: habere multa videbantur: quorum mentem, quia eorum quæ aderant, delectatio nimia nó possidebat: bona illorum in ipsorum manu erant: quia potestate animi subiecta tenebãtur. At contra iniqui ita se totis desideriis in exteriorum rerum appetitionibus fundunt: vt non magis ipsi habita teneant: sed ab his quæ habẽt, captiua mente teneãtur, &c. Vel aliter. vt hic psal. loquatur de diuitiis: non quidem exterioribus, sed interioribus: quæ violenter amitti nó possunt, vt sunt virtutes. Vnde narrat Valerius, lib. 7. capit. 2. quòd quidam Philosophus nomine Bias, cùm patriam eius inuasissent hostes: & capta ciuitate permisissent omnes incolumes cum illis diuitiis quas asportare poterãt, fugere. aliis ergo preciosarum rerum onustis põdere fugiẽtibus: & ipse Bias de suis diuitiis nihil asportaret: super hoc interrogatus: ipse Bias respondit. Ego omnes diuitias meas porto mecum. Pectore illas enim gestabat non humeris: nec oculis visenda, sed æstimanda animo: quæ domicilio mẽtis inclusa, nec mortalium nec deorum manibus labefieri queunt: & vt manentibus præsto sunt, ita fugientes non deserunt. De istis ergo diuitiis, id est, virtutibus: de misericordibus ait psal. *Gloria & diuitiæ in domo eius*, id est, virtutes tales in domo conscientiæ habẽt. pro quibus eis gloria debetur ęterna. Et de istis diuitiis ait Apostolus. Mihi autẽ minimo datũ est euangelizare in gentibus inæstimabiles diuitias gratiæ Christi. Et quia istæ diuitiæ sunt immortales & perpetuæ: ideo subdit, *Iustitia eius manet in seculum seculi.* Nomine enim iustitiæ, omnis virtus significatur: quia iustitia legalis, dicitur omnis virtus: vt ait Philosophus 5. Ethicorũ.

Diuitiæ non dãnantur, sed cupiditas diuitiarum.

Diuitias aliqui habẽt, alii qui habentur ab eis.

Greg. lib. 15. moral. ca. 21.

Valerius Bias diuitias gestabat in pectore.

Ephes. 3.

Exortum est in tenebris lumen rectis: misericors & miserator & iustus. 1989

Hic ponitur tertium requisitum ad opera misericordiæ. quod est honestas famæ rutilãtis. Vbi notandum quòd mũdus iste tenebris peccatorum inuolutus: tenebrarum nomine significatur. vnde de Christo vero lumine in isto mundo sanctitate vitæ & exemplis rutilante dicitur, Lux in tenebris lucet: & tenebræ eam non comprehenderunt. Et luminis nomine intelligũtur iusti: qui alios tenebrosos illuminare dicuntur. Quibus dicebat Apostolus. Estis in medio nationis prauæ; inter quos lucetis sicut luminaria in mundo verbum vitæ continentes. Lucent ergo in mũdo misericordes: quia nulla virtus magis hominem firmat: quàm pietas & misericordia. Nec mirum: quia Deus qui est verum lumen: in mentibus istorum oritur. Et hoc est quod ait, *Rectis*, id est, misericordibus exortum est lumen, scilicet, Christus in mentibus ipsorum rutilãs. Et hoc *in tenebris*, id est, in hac vita tenebrosa. Et quòd sit illud lumen ortum: declarat cũ subdit, quòd est misericors & miserator dominus, scilicet, Christus qui dicitur misericors habitu, sed miserator actu. Vel aliter. Hic agit Psal. de operibus misericordiæ spiritualibus: inter quæ præcipuum est, docere ignorantes. Circa quod notandum quòd misericordiæ opera sunt duplicia, scilicet, corporalia & spiritualia. Corporalia isto versu continẽtur. visito, poto, cibo, redimo, tego, colligo, condo. Sed spiritualia sunt ista: docere ignorantem, consulere dubitanti, consolari tristem, corrigere peccantem, remittere offendenti, supportare onerosos & graues: & orare pro omnibus. Quæ omnia isto versu continentur. Doce, consule, castiga, solare, remitte, fer, ora. Ad opera autem misericordiæ corporalis requirũtur duo in duobus præmissis versiculis posita, scilicet, potestas & facultas. Ad opera autẽ misericordiæ spiritualis specialiter requiritur scientię lumẽ: quo alios obscuros possit illuminare. Et hoc maximè spectat ad prælatos & doctores: quos deus illumi

Ioan. 1.

Philip. 2.

Misericordiæ opera corporalia & spiritualia.

Versus.

illuminat, vt & ipsi alios illuminare possint. De quibus nunc dicitur, quòd *rectis exortum est lumen*, scilicet, gratiæ & doctrinæ. & hoc *in tenebris*, id est, ad illuminandum tenebrosos & ignorantes. Si autem quæras à quo tale lumen oritur in cordibus doctorum & prælatorum, respōdet, quòd illud lumen eis dat Christus, qui est miserator & misericors dominus. Vel aliter. Iste versus de natiuitate Christi exponitur, qui causa & exordium est omnis nostræ beatitudinis. Vnde hic ait gl. Hoc de aduentu domini ait: per quem homines ex peccatoribus iustificati, in æternum beatificantur. Quasi dicat, Hæc omnia inde sunt: quia *exortum est lumen in tenebris*, id est, Christus sol iustitiæ exortus est, vt pellat tenebras, & rectos faciat. Et quod est illud lumen ortum? Certè est *dominus misericors & miserator*, scilicet, misericors natura, dum expectat: miserator exhibitione, dum iustificat: & iustus remunerando, dum beatificat.

Christi natiuitas.

1990 Iucundus homo qui miseretur & commodat: disponit sermones suos in iudicio: quia in æternum non commouebitur.

Hic consequenter ponit beatitudinis meritum. quod meritum potest cōsistere in actibus misericordiæ liberaliter exhibitis. Vbi notandū quòd cū omnia nostra bona opera debeāt fieri cū lætitia, vt dictū est versic. 1922. maximè hoc cōuenit in operibus misericordiæ: vt misericors subueniat indigentibus liberaliter & læto animo non proteruis verbis vel superbè. vt ostendit Greg. 21. moral. ca. 13. dicens, Nā sunt nonnulli, qui mox vt ab egenis fratribus fuerint necessaria postulati, pòst dona largituri, in eos prius contumeliosa verba iaculātur. Quare etsi rebus ministerium pietatis perficiunt: verbis tamē gratiā humilitatis perdunt. Ita vt plerunq; videātur, quia illatæ iam iniuriæ satisfactionē soluunt: cū post cōtumelias dona largiātur. Nec magni est operis quòd postulata tribuūt, quia ipso dationis suæ munere vix eundē excessum sermonē tegūt. Quibus bene per ecclesiasticū librū dicitur, Omni dato non des tristitiā verbi mali, & rursum, Ecce verbū super datū bonum, & vtraq; cū homine iustificato: videlicet vt datū exhiberi debeat per pietatē, & bonum verbū tribui per humilitatē. At contrà alij egenos fratres nō student rebus fulcire, cùm possint: sed blandis tantū sermonibus fouere. quos vehementer Iacobus reprehendit, dicens, Si frater aut soror nudi sint, & indigent victu quotidiano: dicat autē vnus ex vobis, Ite in pace, & calefacimini: non dederitis autē illis quæ sunt necessaria corpori, quid vobis proderit? Quos Ioannes quoq; Apostolus admonet dicens, Filioli mei non diligamus verbo nec lingua: sed opere & veritate. Dilectio namq; nostra semper exhibenda est & veneratione sermonis & ministerio largitatis. Multū verò ad edomandā superbiā valet, si cū terrena tribuit, verba solicitè cœlestis magistri penset qui ait, Facite vobis amicos de mamona iniquitatis: vt cū defeceritis, recipiāt vos in æterna tabernacula. Si enim eorū amicitijs æterna tabernacula acquirimus, ydantes procul dubio pensare debemus, quia patronis potius munera offerimus, quàm egenis dona largimur. Hinc per Paulū dicitur, Vestra abundantia illorū inopiā suppleat: vt & illorū abundātia vestræ inopiæ sit supplementū. vt videlicet so-

Eleemosyna debet fieri hilariter & iucundè.

Eccles. 18.

Iacobi 2.

1. Ioan. 3.

Luce 16.

2. Cor. 8.

A liciè perpēdamus, quia eos quos nūc inopes cernimus, abundātes quādoq; videbimus. Et qui abūdātes aspicimur, si largiri negligimus, quādoq; inopes erimus. Qui itaq; nūc tēporale subsidiū pauperi tribuit: ab eo postmodū perpetua recepturus (vt ita dicā) quasi frugē terrā excolit, quæ quod acceperit vberius reddit. Restat ergo vt nunquā elatio surgat ex munere: quando scilicet, diues ex eo quod pauperi tribuit, id agit, vt in perpetuum pauper nō sit. Hæc omnia Greg. Ex quibus verbis duo apparēt. Primùm quòd opera misericordiæ debent fieri humiliter & iucūdè. Secundū quòd dare pauperibus est quoddā mutuare pro maiori lucro recipiēdo. Et hæc duo hic notat Psal. dicens, *Iucundus homo qui miseretur*, quo ad primum: & *commodat*, quo

B ad secundum. iucūdus inquā homo qui miseretur. quia nō cum verbis iniuriosis, sed hilariter & humiliter alteri misericordiam facere debes. Aliter enim miseratio nō procedit à te ex habitu misericordiæ. quoniā omnis actus procedēs ex habitu fit delectabiliter. vt dicitur 2. Ethicorum. Et ideo sequitur. *Disponit sermones suos in iudicio*: quia secūdū iudiciū rectæ rationis verba, quæ pauperi loquitur, disponere debet: vt nō superbè respondeat, sed affabiliter & promptè. Quòd si sic faciat, scilicet, quòd disponat sermones suos in iudicio, scilicet, rectæ rationis: talis non cōmouebitur in æternum, scilicet, per superbiā vel irā contra pauperes iniuriosa verba proferēdo. Vel hoc exponitur de operibus misericordiæ spiritualis. vnde hic ait gl. *Iucundus homo*, id est, ille homo est suauis Deo gratúsque:

Philosophus.

C *qui miseretur*, scilicet, animo aliis iniurias cōdonando, quo sibi meretur veniā. *Et cōmodat*, scilicet, aliis dando sub spe futuræ mercedis, qui dat vel sumptū pecuniæ vel laboris industriā. Hæc sunt duo officia misericordiæ spiritualis, scilicet, ignoscere: & seipsum ad aliorum seruitium cōmodare. vt docēdo, cōsulendo, corrigendo, &c. Et de tali sequitur, *Disponit sermones suos in iudicio*: quia scilicet, hæc opera eius sunt sermones quibus in iudicio vltimo defendetur: quia scilicet, tūc ei fiet misericordia: quia ipse alia misericordiā fecit. Et dicitur hoc à simili alicuius præmeditātis causam suam, vt eam firmis allegationibus in iudicio muniat. Sic iste opera sua disponit: sic & ordinat vt ipsis causa sua in iudicio

Sermones quādoque dicuntur opera.

D defendatur. Iste autē qui sic disponit opera sua, vt in iudicio ipsis defendatur: erit cū bonis ad dexteram: & assumetur ad gloriam æternaliter duraturā. Et ideo de tali subditur, *quòd in æternum nō commouebitur*, id est, à gloria domini nūquam separabitur.

In memoria æterna erit iustus: ab auditione mala non timebit. 1991

Hic cōsequenter agitur de beatitudine patriæ, quæ respōdet operibus misericordiæ. Et de ista gloria danda misericordibus tria ostēdit. Primò quòd ibi erit vera securitas. secūdò æterna stabilitas. ibi, *Paratum*. tertiò alta sublimitas. ibi, *Dispersit, dedit*. Quantum ad primum, sciendum quòd in iudicio à

E Christo iudice dabitur duplex sententia, scilicet, vna pro bonis: alia contra malos. Primam audire bonis erit delectabile, quando eis dicet, Venite benedicti, &c. alia malis erit immensæ tristitiæ: quia illis dicet, Ite maledicti, &c. Et ista vocatur auditio mala: quia maledictione plena. Ne ergo iusti illam audiendo aliqualiter terreantur, dabitur primò sententia pro iustis qua in requie ponentur

 æternæ

æterna:& consequenter cōtra malos: qua æternaliter cruciabuntur. Et hoc est qđ hic ait Psal. dicēs, *In memoria æterna erit iustus*, scilicet, in gloria collocatus: antequam sententia detur cōtra damnatos.

Memoriā bonorum Deus habet, nō malorum.

Et ideo iam securus ab auditione mala non timebit. Et aduerte, quòd quamuis Deus æqualiter videat bonos & malos: tamen boni in memoria Dei æterna esse dicuntur, & non mali. Cuius rationem assignat Greg. 17. lib. moral. cap. 1. dicēs, In memoria vel recordatione conditoris nō reducitur quisquis vsq; ad finem vitæ vitus subiugatur. Sciēdum enim est quòd recordari vel memorari nequaquā propriè Deus dicitur. Qui enim obliuisci non potest, quo pacto recordari potest? Sed quia eos quorum recordamur, amplectimur: ab iis autem quorum obliuiscimur, elongamur: humano vsu recor- B dari Deus dicitur, cum bona tribuit: & obliuisci, cum in culpa derelinquit. Sed quia cuncta pensat, & sine intermissionis alteratione considerat: & recordatur bonorum, quorum tamen nūquam obliuiscitur: & nullatenus recordatur malorum: quos tamen per iudicium semper intuetur. Quasi enim redit ad beatorum memoriam, quam tamen nunquam deseruit; & quasi nequaquā malos respicit, quorum tamen facta considerat. Sed super hoc dānationis iudiciū in vltimis seruat. Hinc enim scriptum est.

Prouerb. 15. Psal. 33.

Oculi domini contemplantur bonos & malos, Hinc per Psal. dicitur. Oculi domini super faciētes mala, vt perdat de terra memoriam eorū. Cōsiderat ergo quos puniat: sed eosdem ipsos antè non vidit, quos nescit. Nam quibusdam in fine di- C ctutus est.

Matth. 25.

Nescio vos vnde sitis. Discedite à me omnes operarij iniquitatis. Miro igitur modo & prauorum vitā intuetur & obliuiscitur. quia quos per districtionem sententiæ iudicat, quātum est ad memoriam misericordiæ ignorat.

Memoria bonorum durat: nō malorum.

Et sic per consequens iustorum memoratur, quos in æternū beatificat. Ecce ergo quanta differētia bonorum & malorum. quia mali sui memoriam solùm in præsenti vita fabricare contendunt, & non in æterna: boni autem econtrario. Quod ostendens Greg. introducens præsentem textum lib. 12. moral. capit. 17. sic ait super illo verbo Iob 13. Memoria vestra cōparabitur cineri. Omnes qui cogitatione terrena huic seculo conformantur, per omne quod agunt, huic mundo relinquere sui memoriam conantur. D Alij bellorum titulis: alij altis ędificiorum mœnibus: alij disertis doctrinarum secularium libris instanter elaborant: sibimet memoriam vel nomen memoriæ ædificāt. Sed cum ipsa ad finem celerius vita percurrat, quid in ea fixum stabit, quandu & ipsa celeriter mobilis transit? Aura enim cinerem rapit. sicut scriptum est Psal. 1. Nō sic impij nō sic: sed tanquam puluis quem proiicit ventus a facie terræ. Rectè ergo stultorum memoria cineri comparatur: quia illic ponitur vbi ab aura rapiatur. Quantumlibet enim quisq; pro perficienda gloria sui nominis elaboret: memoriam suam quasi cinerem posuit. quia hanc citius ventus mortalitatis rapit. Quod contra de iusto scriptum est. *In memoria æterna erit iustus*, &c. Eu enim quo facta sua so- E lius Dei oculis imprimit, nomen suæ memoriæ in æternitatem figit.

1992 Paratū cor eius sperare in domino, confirmatum est cor eius: nō cōmouebitur donec despiciat inimicos suos.

A Hic ostenditur quòd in gloria erit æterna stabilitas. Quanto enim res de se mobilis rei stabiliori adhæret, & vnitur: tāto illa stabilius permanet. Cū ergo solùm Deus sit ipsa stabilitas, & fortitudo per essentiam: omnis autem creatura mutabilis: vt deducit Magister. lib. 1. dist. 8. Et inter omnes creaturas homo sit magis mutabilis, qui nūquam in eodem statu permanet: sequitur quòd de se nulla stabilitate fulcitur, nisi inquantum ipsi Deo firmiter adhæret. Quod hic fit per spē: sed in futuro per cōsummatam charitatem. Et hoc notat Psal. dicēs de iusto, quòd *paratum est cor eius sperare in domino*, scilicet, quandiu est hic in via. quia spes non manet in patria, sicut nec fides. Sed in patria cōfirmatum est cor eius, scilicet, per charitatem consummatā: quæ B insolubiliter Deo coniungit cor beatorum vt confirmatum est, vt cadere non possit. Quandiu enim est in vita præsenti: mutabile est cor hominis: donec despiciat inimicos suos. In patria enim iustus stabilis effectus, despiciet tentationes dæmonum, persecutiones malorum hominum. quia in nullo amplius ipsum lædere possunt. Et aduerte quòd hic ly donec, non stat pro certo tempore: sed pro æterno, vt dictum est versic. 1969. Tunc ergo beati despicient inimicos suos. quod ideo erit, quia beati in patria videbunt dæmones & damnatos deorsum positos. Nā specio, cis, quod est videre vel cōsiderare, componitur cū de: & fit despicio, cis, quod est deorsum videre, vel contemnere. Vnde quilibet sanctorum tunc dicet illud Psalm. 53. Quoniam ex C omni tribulatione eripuisti me: & super inimicos meos despexit oculus meus. Nota tamē quòd multiplex est commotio, & bona & mala. Aliqua beati commouentur: & aliqua non.

Dispersit, dedit pauperibus. iustitia eius manet in seculum seculi: cornu eius exaltabitur in gloria. 1993

Hic consequenter ostendit quòd in gloria erit alta sublimitas. Secūdum enim proportionem meritorum datur altitudo præmiorum. Cū ergo opera misericordiæ tam corporalis quàm spiritualia sint alti meriti debitè exhibita: sequitur quòd pro ipsis altum datur præmium. Hic ergo primo ponit D altitudinem operum misericordiæ dicens, *Dispersit, dedit pauperibus*. Si enim in pauperibus Christus recipitur: ipso dicente Matth. 25. Quod vni ex his minimis fecistis, & mihi fecistis. quātum altū est meritū vni pauperi opera misericordiæ Dei tribuere: sed multo altius multis pauperibus subuenire. Ideo notans operum misericordię meritum ait, *Dispersit, dedit pauperibus*. Frumentum enim insimul in horreum congregatū non multiplicaretur: sed dispersum in terra & seminatum. Sic & diuitiæ custoditę perduntur: sed pauperibus dispersæ multiplicātur, vt ostendit Greg. Et nota quòd dispergere est multiplex.

Greg. 18. moral. cap. 9. Dispersio multiplex.

Quoddam discordiæ, vt cum quis vnitos in charitate dispergit per discordiam. sicut mali domini & prælati vt fortius damnari possint in sub- E ditis generant lites & discordias: vt ipsorum fortitudinem diminuant. scientes quòd omnis virtus vnita, fortior est seipsa dispersa. Et de talibus superioribus loquitur dominus. Hiere. 23. Væ pastoribus qui dispergunt & lacerant gregem meū. Istius generis fuerūt sacerdotum principes: qui vt Christi gregem dispergerent: ipsorū caput percusserūt. Zacha. dicente. Percutiam pastorē, & dispergentur

Zachar. 13.

nes gregis. Secundò est quoddam dispergere pœnæ: Sicut bonus pastor & prælatus malos ad malũ congregatos, puniẽdo dispergit: vt in malo minus possint: sic enim Deus per mundum dispersit Iudæos: ipsos puniẽdo, sicut Psal. prædixerat Psal. 58. Disperge illos in virtute tua: & depone eos protector meus. Et Hiere. 9. Dispergam eos in gentibus quas non nouerunt. Tertiò est quoddam dispergere gratiæ & meritorum: sicut boni diuites congregatas diuitias dispergunt inter pauperes, vt fecit Laurẽtius. Et de isto dispergere hic de homine misericorde dicitur, *Dispersit, dedit pauperibus.* Et quia istud dispergere vitam meretur æternã, quoniam vt dicitur Tobiæ 4. Si multum tibi fuerit, abundãter tribue siue disperge. si exiguum, etiam libẽter illud partiri stude. quoniam eleemosyna ab omni peccato & morte liberat. & infra cap. 12. Eleemosyna vitam æternam facit inuenire. Ideò subditur. *Iustitia eius manet in seculum seculi*, id est, in æternum manet præmiũ quod diuina iustitia operibus misericordiæ reddit. Et ad istud propositum istum textum inducit Apostolus 2. Cor. 9. dicens, Hilarem enim datorem diligit Deus. Potens est autem Deus omnem gratiam abundare facere in nobis, &c. sicut scriptum est, *Dispersit, dedit pauperibus: iustitia eius manet in seculum seculi.* Vbi gl. cõditiones quas eleemosynas faciens debet habere notat dicens, *Dispersit*, quia non vni tantùm conferens, sed pluribus diuidens, dedit, scilicet, gratis. nõ vendidit: nõ ex prius accepto seruitio contulit. *pauperibus*, non diuitibus qui sibi reddere possent. Et ideo *Iustitia eius*, id est, merces iustitiæ eius: *manet in seculum seculi*, id est, in æternum sine fine. Iustus est enim qui bona mũdi, sine æterni præmij communia reputat. Et subdit glo. dicens. Et nota quòd Apostolus hoc exemplo ad largiẽdum sanctis, omnes inuitat. Si enim illius qui pauperibus largitur merces magna est: quãto magis eius qui ministrat sanctis? Pauperes enim possunt dici qui etiam sunt mali. Consequẽter ergo post altitudinem meriti misericordiæ ponit altitudinem præmij dicens, *Cornu eius exaltabitur in gloria.* Vbi aduerte, quòd per cornu virtutes significantur: quia velut cornua defendũt animalia: sic & virtutes iustos defendũt homines. Et nota: quòd maximè triplex virtus per cornu significatur, scilicet, humilitatis, castitatis & pietatis. Exaltatur ergo cornu iusti in gloria: quando ratione virtutis hic habitę: sibi in supremo regno æterna confertur gloria. Sicut & cornua superbię peccatorum confringũtur in pœna æterna. Psal. 74. Omnia cornua peccatorum confringam: & exaltabuntur cornua iusti.

Eleemosyna merces est æterna.

Nota conditiones quas debet habere in faciendo eleemosynam.

1994 Peccator videbit & irascetur: dentibus suis fremet & tabescet: desideriũ peccatorum peribit.

Hic consequenter agit de immisericordibus & ipsorum supplicio. Et nota quòd sicut in præsenti psal. actum est de beatitudine misericordiũ in præsenti & in futuro: sic & iste versus potest intelligi de pœna & supplicio immisericordium in præsenti & in futuro. Si de ipsa pœna in præsenti intelligitur, tunc notandum quòd vt dictum est, Deus in præsenti misericordibus (vt opera misericordiæ adimplere possint) concedit quandoq; potentiam, diuitias, & honores, Quæ videns homo crudelis & immisericors stimulo accensus inuidiæ: infra se ipsum turbatur & tabescit: non solùm in corde, sed in verbis exterioribus & actibus. Sic enim multi videntes magnos episcopos & prælatos misericordes ex officio (quia pauperum patres) habere altam potentiam, diuitiarum abũdantiam, honorẽ magnum & gloriam: inuidiæ facibus accensi, irascuntur interius: ipsis detrahunt exterius: ipsis dẽtibus minantur: qui si possent, ad nihilum redigerent illos. Quid enim excitauit sacerdotũ principes contra Christum: nisi inuidia ex Christi clara potestate & gloria? & similiter contra eius apostolos. Et de quolibet tali dicitur. *Peccator videbit & irascetur, &c.* scilicet, hic in præsenti. Potest etiam intelligi de futuro: quia damnati, scilicet, inuidia agitati: non solùm dolebũt de suis supplicijs: sed etiam cruciabuntur de beatorum gloria. sicut & pœna damnatorum à beatis visa: auget & declarat ipsorũ gloriam. Sed qualiter damnati videbunt beatos: saltem post diem iudicij? Dicitur quòd quamuis damnati intuitiuè non videant sanctos: sicut sancti vident damnatos: tamen ipsos vident abstractiuè. quia in iudicio simul boni & mali erũt ante iudicem: & se mutuò videbunt. Et primo quia sancti assumpti erunt ad gloriam ante sententiam damnatorum: videbunt tunc, scilicet, in iudicio. Et huius visionis memoria perpetuò remanebit in eis. Propter quorum memoriam ipsi cruciabuntur & blasphemabũt Deum cum cæteris beatis: vt habetur Apocal. 16. desiderantes Deum cum omnibus sanctis secum natos esse: sed desiderium peccatorum peribit. Vel aliter: damnati tunc videntes beatorum gloriam; & cruciatus proprios: irascentur contra seipsos: & displicebit eis se peccasse: sed eorum pœnitentia tunc erit infructuosa: quia erũt extra statum vitæ. Et istam intentionem hic ponit gl. dicens. *Peccator videbit & irascetur* cõtra se ipsum: quoniam vt habetur Sapientiæ 5. Videntes, turbabuntur timore horribili. gementes præ angustia spiritus dicentes intra se pœnitentiam agentes. Hi sunt quos aliquando habuimus in derisum: & in similitudinẽ improperij. Nos insensati extimabamus vitam illorum insaniam: & finẽ illorum sine honore. Ecce quomodo cõputati sunt inter filios Dei, &c. Quid ergo nobis profuit superbia? quid diuitiarum iactantia? *Dentibus suis fremet & tabescet:* quia malum inuidiæ quod apud se retinet: nulli tamen nociturus. *Et sic tabescet*, quia non poterit reuiuiscere per pœnitentiam. Et sic desiderium peccatorum peribit, quia ipsorum pœnitentia nõ erit eis vtilis vel fructuosa: sed maioris anxietatis causatiua.

Dãnati pœnitẽt: sed inutiliter.

PSALM. CXII.

Laudate pueri dominum: laudate nomen domini. 1995

Iste psalmus habet hũc titulum, Alleluia. Quid sit alleluia vide in titulo Psalm. 104. quia idem est quod Laudate dominũ. Vnde istum titulũ exponit iste psalmus in principio dicens, *Laudate pueri dominum.* Tota enim psalmistæ intentio in hoc psalmo est, inducere nos ad laudandũ Deum, ex cõsideratione suæ profundissimæ prouidẽtiæ quę aliquãdo & in pręsenti vita oppressos & abiectos iniustè, ineffabili modo suæ prouidẽtię exaltat. Sic enim exaltauit Moysen fugitiuũ: vt ipsum faceret ducem totius populi Israel. Sic exaltauit Ioseph venditum

Exod. 4.
Genes. 41.

&·incarceratum,vt ipsum faceret post Pharaonem Ægypti dominum. Sic exaltauit Dauid profugũ, vt ipsum totius populi sui faceret regem. Et sic de multis aliis. Quibus consideratis ad laudem Dei prouocari debemus. Quibus visis, venio ad diuisionem psal.qui diuiditur in partes duas:quia psal. docet laudare Deum. secundo ipse facit quod docet:ibi. *Excelsus.* Circa primum tria ostendit circa laudem Dei:quia primo ostẽdit a quibus deus debet laudari. secundo quando debet laudari, quia semper:ibi. *Sit nomen.* tertio vbi debet laudari,quia vbiq;.ibi. *A solis ortu.* Quãtum ad primum sciendũ, quòd propriè peccator Deum laudare non potest: qui moribus & vita sibi contradicit.sed solũ iustus Deum debitè laudat.vide ver. 480. Quod satis hic psal.innuit dicẽs. *Laudate pueri dominum.* Es in figuram huius,dicitur Apoc.14.quia sancti cantabant cãticum nouum ante sedem Dei: & nemo poterat dicere canticum, nisi illi qui cum mulieribus non sunt coinquinati:virgines,&c.Cui cõcordans psal. pueros ad Dei laudem inuitat dicens, *Laudate pueri dominum.* Ad cuius euidentiam sciẽdum,quòd puer quandoq; dicitur ab ætate,quandoq; ab iniquitate,quandoq; ab humilitate:quandoq; a sanctitate. Primo puer dicitur ab ætate.& sic pueritia dicitur à septimo anno vsq; ad decimum quartum. Et isto modo de Christo dicitur:quòd cum esset Iesus annorum duodecim:remansit puer Iesus in Hierusalem:& non cognouerunt parentes eius,&c. Et talis ætas multas habet conditiones laudabiles: & alias non laudabiles. Secundo dicitur puer ab iniquitate: & sic quilibet peccator puer dicitur. Esa. 65. Puer centum annorum morietur: & peccator centum annorum maledicetur. Quod exponens Grego.71.moral.cap.3.ait,Esaias ait:puer centum annorum morietur,&c. Ac sic apertè nos deterreat dicens,Vita quidem pueri in longum trahitur:vt à factis puerilibus corrigatur.Sed si à peccati perpetratione nec temporis lõginquitate compescitur: hæc ipsa longinquitas vitæ quam per misericordiam accipit: ei ad cumulũ maledictionis crescit, &c.Isto modo puerum accipiebat Apostolus, primæ Cor.14.dicẽs,Nolite pueri effici sensibus:sed malitia pueri estote.Puer enim dicitur peccator:& maximè prælatus vel prædicator:quia puer loquitur quæ nõ intelligit:& malus prælatus vel prædicator loquitur quæ non facit. Tertiò dicitur puer ab humilitate & subiectione. Isto modo Achimelech dixit ipsi Dauid quando panes ab ipso postulabat:de seruis suis & subditis.Si mundi sunt pueri & maxime à mulieribus:mãducent. Sic & cum inter apostolos esset quæstio: quis eorũ esset maior, accepit Iesus puerum:& statuit eum in medio eorũ:& dixit eis,Qui nõ humiliauerit se sicut paruulus iste: non intrabit in regnum cœlorum. Sic & Christus apostolos suos humiles, & sibi subditos, post resurrectionem vocabat pueros dicens,Pueri nunquid pulmẽtum habetis?Quarto dicitur puer à puritate & sanctitate. Isto modo dicitur? Dan.1. quòd rex Nabuchodonosor præcepit vt introducerent pueros de filiis Israel & de semine regio: in quibus nulla esset macula:decoros forma: & eruditos in omni sapientia.Nec mirum si sancti & puri dicantur pueri: cum ipsi in multis cõditionibus assimilẽtur pueris. Ad propositum ergo cum psal. ait. *Laudate pueri dominum*:accipit pueros tertio & quarto modo. Laudamus autem dominum dupliciter,scilicet,ore ipsi confitendo.& opere:quando

1.Reg.2. — *Laudat Deũ iustus & puer.* — *Puer accipitur multipliciter.* — *Luca 2.* — *1.Reg.21.* — *Matth.19.* — *Ioan 21.* — *Pueri dicuntur sancti & boni.* — *Laudare nomen domini quid est.*

A ex operibus nostris ad Dei laudẽ alios inducimus. Vnde gl. *Laudate pueri dominum*, id est,ita operamini vt alij videntes opera vestra bona, glorificent patrem vestrum qui in cœlis est.Sequitur, *Laudate nomen domini.* Vbi ait glo.Nomen domini laudat: qui virtutes eius prædicat, Et hoc solum faciunt pueri,id est,humiles & puri qui intrant per angustam portam. Et ideo nemo nisi puer intrat in regnum cœlorum.Tales dignè laudant quibus non obuiat superbia.quia ex ore infantium & lactantium Dei perficitur laus. Indigne autem cantant ista: qui se magnos putant:qui cognoscentes Deum,nõ sicut Deum glorificant aut gratias agunt.Et quia solum dignè laudãt qui pueri sunt:quasi puri.ideo in horis in fine a pueris cãtatur Benedicamus domino.

B De laude puerorum,vide versi.84.

Sit nomen domini benedictum: ex hoc nunc & vsque in seculum. 1996

Hic consequenter ostendit,quãdo Deus sit laudandus:quia semper. Quamdiu enim quis ab alio beneficium recipit: ipse tamdiu ad gratiarũ actionem obligatur. Cum igitur Dei beneficia in nobis sint non solum quotidiana sed etiam cõtinua: nos semper ad ipsius laudem obligamur.Propter quod dicitur, Benedicam dominum in omni tempore: semper laus eius in ore meo,Quomodo autẽ Deus a nobis semper sit laudandus & benedicendus:vide versi.502.Hic autem per hoc quod ait, *Sit nomen*

C *domini benedictum: ex hoc nunc & vsque in seculum*: intelligit extẽsionem omnis durationis.Aduerte autem quòd dicitur es hoc nunc. Nũc enim idem est quòd instans temporis. De tempore autem nõ habemus, nisi nunc.quia præteritum tempus transiuit & non est:futurum autem nondũ adest.4.Physicorum. Deliberatio autem vel consilium non est de præteritis:sed solum est præsens de futuris.Ideo per hoc vult psal.intelligere, quòd quamuis Deus fuerit benedicendus & laudandus: tamen quia de præterito nõ possumus deliberare:ideo in præsenti semper nunc debemus ipsum laudare & deliberare nunc:hoc in futurum nos semper esse facturos.Vel per nunc intelligis totum tempus vitæ præsentis, quia sicut instans nihil est respectu totius tempo-

D ris: sic & totum præsens tempus nihil est respectu æternitatis.Vnde totum tempus præsens, nũc esse dicebat Apostolus 2.Cor.6.dicẽs,Ecce nunc tempus acceptabile:ecce nunc dies salutis, &c.Est ergo sensus. *Ex hoc nunc & vsque in seculum*, id est,ex tempore præsenti vsque in æternum.

Laudare deũ semper debemus. — *Psal.33.*

A solis ortu vsque ad occasum: laudabile nomen domini. 1997

Hic ostendit vbi Deus sit laudandus: quia vbique.quia secundum omnem extensionem distãtiæ localis.Per hoc iam intelligebat psal.quòd nomen Christi per totum orbem prędicaretur per apostolos.quia alibi de ipsis prædixerat. In omnem terrã

E exiuit sonus eorum, &c.Vel per hoc vult ostendere psal.quòd in omni statu & in omni ætate Christum laudare debemus, scilicet, in principio vitæ nostræ: quod per oriens significatur. in fine & in morte:quod per occidens, &c. Vide ver.1883.Vel per hoc vult ostendere quòd Christus in omnibus quæ hic fecit:est laudandus à nobis:Nam Christus solis

Psal.18. — *Sol dicitur Christus qui habuit ortum & occasum.*

ſolis nomine deſignatur: quia eſt lua vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Vnde de ipſo dicitur Apoc. primo. quòd facies eius ſicut ſol lucet in virtute ſua. Per ſolis ergo ortum intellige Chriſti natiuitatẽ. Malach. 4. Orietur vobis timentibus nomen meum ſol iuſtitiæ. Per occaſum verò iſtius ſolis intellige Chriſti mortem & paſſionem: quam ipſe per ſuam reſurrectionem ſuperauit, Pſalm. 67. Qui aſcendit ſuper occaſum: dominus nomen illi. Eſt ergo laudabile nomen domini: id eſt, Ieſu Chriſti. & hoc: *A ſolis ortu vſque ad occaſum*, id eſt, in omnibus operibus ſuis quę operatus eſt à natiuitate ſua vſque ad mortẽ. Vel per occaſum ſignificãtur tria, ſcilicet, mors, peccatum, & cœlum. Ex quibus omnibus Chriſti nomen eſt laudabile. vide verſiculũ 1051. Vel per B oriens ſignificantur boni, quos Deus glorificat: per occidens verò mali, quos Chriſtus iuſtè damnat. Et in omnibus iſtis laudabile eſt nomen domini. quia ab oriente laudatur eius miſericordia: ſed ab occidente eius iuſtitia. vide verſiculũ. 1241. Vel oriens ſignificat gratiam: & occidens culpam. verſic. 1743.

1998 Excelſus ſuper omnes gẽtes dominus: & ſuper cœlos gloria eius.

Hic Pſalm. facit quod facere docuit, ſcilicet, laudat Deum. Laudat autem Deum multiplici ratione, ſcilicet, primò ratione ſuæ excellentię. ſecundò ratione ſuæ prouidentiæ, ibi, *Quis ſicut*. tertiò ratione C ſuæ miſericordiæ, ibi, *Suſcitans*. Primò ergo ipſum laudat ratione ſuæ excellentiæ, dicens: quòd excelſus eſt ſuper omnes gentes dominus. Quantum ad primum, ſciendum, quòd excelſus dicitur idem quod altus. Nam dicitur celſus à cœlo: cœlum autem altum eſt & eleuatum. Et ideo celſus à cœlo dictus: idem eſt quòd altus. Et componitur celſus cum ex. & dicitur excelſus. a. um. idem quòd valde altus & cœleſtis. Volens ergo oſtendere pſal. Deum eſſe laudandum ratione ſuæ excellentiæ dicit, *Excelſus ſuper omnes gentes dominus*. Quaſi dicat, Quanto quis eſt altior vel dignior: tanto amplius honorandus & laudandus. Sed Deus excellit omnem creaturam cœleſtem & terreſtrem: igitur Minorem probat: primo quòd excellat omnem crea- D turam terreſtrem dicens. *Excelſus ſuper omnes gentes dominus*. Vbi notandum, quòd gens dicitur à generatione & propriè hominum. Et ſic per gentes intelliguntur homines omnes qui generant & generantur. Pſalm. 9. Sciant gentes quoniam homines ſunt. Homo autem excellit omnem creaturam terreſtrem: quia omnis creatura terreſtris ſub hominis imperio fuit à Deo ordinata. Pſal. 8. Omnia ſubiecisti ſub pedibus eius &c. Deus autem excelſior eſt homine: quia excelſus ſuper omnes gentes dominus. Vt ſic arguat. Quicquid in dignitate & poteſtate excellit hominem: excellit omnem creaturam terreſtrem. patet: quia homo eſt excelſior omni creatura terreſtri. ſed Deus excelſior eſt homine: quia excelſus ſuper omnes gentes dominus. E Conſequẽter probat quòd ſit excelſior omni creatura ſpirituali & cœleſti, dicens, *Et ſuper cœlos gloria eius*. Vbi ſciendum quòd cœlorum nomine in ſcriptura intelliguntur ipſi angelici ſpiritus cœleſtes, teſte Chriſto dicẽte. Fiat voluntas tua, ſicut in cœlo & in terra. vt deducit Gregorius libro 27. mor. capitulo 25. Certum eſt autem quòd angeli celſiores ſunt omni natura ſpirituali. ſed Deus ex-

Excelſus eſt idem quod altus & cœleſtis.

Excelſus eſt Deus ſuper omnem creaturam.

Gen. 1.

Cœli dicũtur angeli.

Matth. 6.

A celſior eſt omnibus angelis. Quod hic ponit dicens. *Et ſuper cœlos gloria eius*, id eſt, ſuper omnes angelos. Vnde ad Hæbræ. 1. dicitur de Chriſto, quòd tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditauit, &c. Et iſtum intellectum hic ponit Gloſa. dicens, *Excelſus ſuper omnes gentes dominus*. Quaſi dicat, Ideo laudate, quia dominus excelſus eſt, &c. Per gentes enim, omnia terrena: per cœlos verò, omnia cœleſtia notat. vt per hæc duo omnes creaturas indicet Deo ſubiectas. Vel aliter: vt per gentes intelligantur gentiles & idolatræ qui per mundum erant diſperſi: per cœlos verò intellige apoſtolos, & alios ſanctos prædicatores. Mediante autem prædicatione apoſtolorum, gentes ad Chriſti fidem ſunt conuerſæ: & in B ipſis regnat Chriſtus. Et ex hoc ad Dei laudem nos inuitat Pſal. dicens, *Excelſus ſuper omnes gentes dominus*. Quaſi dicat, Ideo omnes ad Dei laudem inuito: quia Chriſtus ſuper omnes gentes eſt regnaturus, & excelſus. Ratio, quia ſuper cœlos, id eſt, ſuper apoſtolos gloria eius. Super apoſtolos enim fuit gloria Dei: quãdo ipſorum prædicatione & miraculis per totum mundum fuit oſtenſa.

Cœlum dicũtur Apoſtoli.

Quis ſicut dominus Deus noſter: 1999
qui in altis habitat, & humilia reſpicit in cœlo & in terra?

Hic oſtendit Deum laudãdum ratione ſuæ prouidentiæ: quia, ſcilicet, quamuis ſit excelſus ſuper omnem creaturam, & habitet in altis per ſuæ gloriæ refulgentiam: omnia tamen gubernat in cœlo & in terra per ſuam prouidentiam: quia, ſcilicet, in cœlo & in terra humilia reſpicit & approbat: & ſuperba deponit & damnat. Quamuis enim Deus ſit ratione ſuæ immenſitatis vbique, non tamen vbique habitat: ſed ſolùm in ſanctis, in quibus eſt per gratiam: qui alti à terra & terrenis deſideriis ſunt eleuati. vide ver. 11. 101. 136. 293. Et quamuis ſolùm in ſanctis habitet, tamẽ hîc inferius ac etiam in cœleſtibus ſua prouidentia gubernat & diſponit. vt puta, humilia reſpicit in cœlo, quia bonos angelos humiliter ſibi ſubiectos reſpexit, in gratia & gloria ipſos confirmando: ſuperbos verò angelos & apoſtatas deiecit. Conſimiliter humilia reſpicit in terra: quia humilibus hominibus dat gratiam: ſed ſuperbis reſiſtit. Sic enim reſpexit humilem matrem ſuam: ipſa dicente, Quia reſpexit humilitatem ancillę ſuæ &c. Reſpicere enim Dei creaturam ſuam, eſt ſibi miſericorditer dare gratiam, & illam gratam habere. vide verſiculum 150. 360. 363. 493. 873. 1385. 1439. Dicat ergo pſal. *Quis ſicut dominus Deus noſter, qui in altis habitat*. Et verè in altis habitat Deus: cuius altitudo noſtram mentem tantum excedit, vt ad ipſam comprehendendam nullo modo ſufficiat fragilitas noſtra. Vnde hanc Dei altitudinem admirans Apoſtolus exclamat, Rom. 11. dicens, O altitudo ſapientiæ & ſcientiæ Dei: quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius &c. Et attende quòd Deus E multipliciter dicitur altus, ſcilicet, cognitione, prælatione, miſeratione, operatione, expectatione, & habitatione.

Luc. 1.

Altus multipliciter dicitur Deus.

Suſcitans à terra inopem: & de ſtercore erigens pauperem. 2000

Hic oſtendit Deum laudandũ ratione ſuæ miſericordiæ. Sua enim miſericordia maximè in tribus

A apparet in nobis: secundum quæ præsens pars di-
uiditur. Primò homines resuscitat à vitijs: secundò
humiles honorificat in solijs: ibi, *Vt collocet eum*. ter-
tiò steriles multiplicat in gratijs: ibi, *Qui habitare*.
Quantum ad primum, notandum quòd per terram
significantur peccata terrena: vt sunt auaritia, gula,
& similia: in quibus peccatores mortui iacent. vide
versi. 208. 931. 1026. 1056. Sed per stercus, pecca-
tum luxuriæ. Propter quod dicitur Iohel. 1. Com-
putruerunt iumenta in stercore suo. Quod expo-
Gre. 24. mor. cap. 8. nens Grego. 24. mor. ait, Qui carnali affectu suc-
cumbunt, iam nō homines, sed iumenta nominan-
tur: sicut de quibusdam in peccato suo morienti-
Iohel. 1. bus per prophetam dicitur, Computruerunt iu-
menta in stercore suo. Iumenta quippe in stercore
B suo computrescere, est carnales homines in pecca-
to luxuriæ vitam finire, &c. Ista enim duo peccata
sunt quæ cum superbia magis homines alliciendo
Matth. 9. inficiunt. A quibus tamen Deus multoties homi-
nem resuscitando reuocat. Sic enim Matthæum se-
dentem in teloneo suscitauit à terra: quando ipsum
vocando ad apostolatum, omnia pro Christo con-
tempsit. Et aduerte quòd terræ, id est, auaritiæ de-
ditum inopem vocat; quia talis voluntas nunquā
satiatur. Et de talibus ait Psal. *Suscitans à terra inopē*.
Quandoque verò de peccato luxuriæ suscitat ho-
minem, & erigit ad continentiam: sicut in Magda-
lena patuit, & in muliere in adulterio deprehensa:
Ioan. 8. cui imposuit Dominus, Neque ego te condemna-
bo; vade in pace, & amplius noli peccare. Et de ta-
C libus dicit, quòd Deus sua misericordia est de ster-
core erigens pauperem. Et nota quòd deditum lu-
xuriæ non inopem, sed pauperem vocat: quoniam
inops dicitur qui nihil habet: pauper autem, qui
parū habet. Auarus ergo dicitur inops: quia quan-
to plura habet: plura sibi deficere existimat. Sed lu-
xuriosus dicitur habere parum, quia semper pecca-
tū illud est cum pœnitudine: quæ pœnitudo dici-
tur esse parum: quia videlicet ad peccati detestatio-
nem, sed non sufficit de se ad veniam.

2001 Vt collocet eum cum principibus: cum principibus populi sui.

Hîc secundò ostenditur quòd Deus sua miseri-
Humiles Deus exaltat. cordia humiles exaltat & subleuat. Vbi nota quòd
D tam in præsenti vita quàm in futura Deus exaltat
humiles. In præsenti enim vita secundum gradum
humilitatis datur gradus exaltationis spiritualis.
vt puta quia Christus præ omnibus fuit humilior,
supra omnes fuit exaltatus: vt ostendit Apostolus
ad Phili. 2. Sic & post Christum virgo Maria, quia
fuit maioris humilitatis, supra cæteros exaltatur,
Lucæ primo, Quia respexit humilitatem ancillæ
suæ &c. Sic & Ioannes Baptista consequenter. Et
hoc est quod ait, quòd suscitat de puluere egenum,
&c, id est, humilem exaltat ad hoc vt collocet eum
cum principibus &c. Vel magis sequendo literam
præcedentem: Deus peccatores quos quandoque
de peccatis suscitat, eos cōsequenter aliorum prin-
cipes fecit. vt puta suscitauit Petrum, qui negaue-
E rat Christum: Paulum, qui persecutus eum fuerat.
Nonne istos principes Christianorum collocauit?
De quibus psal. 44. *Constitues eos principes super omnem
terram*. Suscitauit de puluere auaritiæ Matthæum:
nōne constituit eum principem, quem fecit euan-
Angeli sancti dicuntur principes. gelistam, & Apostolum? Quos de peccatis suscitat:
facit principes. Vel aliter, vt intelligatur de exaltare
gloriæ. Vbi sciendum quòd angeli beati dicuntur

A principes, quia ipsorum ministerio Deus mundum
gubernat & regit: & etiam quia inter se principa-
tum habent: sic quòd vnus alteri principatur. Vn-
de & Michael angelorum princeps dicitur, Dā. 11.
Consurget Michael princeps magnus &c. Angeli
enim diuiduntur per tres hierarchias, scilicet, supe-
riorem, mediam, & inferiorem. Hierarchia autem
idem est, quod sacer principatus. Cum istis ergo *Angelorum ordinibus collocantur homines.*
principibus, scilicet, beatis angelis, Deus collocat
in gloria, quos suscitat de puluere, vel de stercore
erigit. quia beati assumuntur ad ordines angelorū,
secundum qualitatem suorum meritorum: vt pa-
tet versic. 1752. Suscitat ergo Deus peccatores, vt
collocet eos cum principibus, id est, in ordinibus
sanctorum angelorum ipsos reponat & collocet:
B & sic cum ipsis angelis beatis solium gloriæ te-
neant. Solium enim meritò dicitur collocatio glo-
riæ, siue in gloria: quia solium dicitur quasi sedes
solida. Iste textus prophetizatus primò fuit ab illa
muliere Anna, matre Samuelis dicentis, Dominus *1. Reg. 2.*
suscitat de puluere egenum, & de stercore eleuat
pauperem, vt sedeat cum principibus, & soliū glo-
riæ teneat. Et nota quòd angeli beati meritò dicū-
tur principes: quia boni principis conditiones
habent.

Qui habitare facit sterilē in domo, matrem filiorum lætantem. 2002

Hîc ostēdit quòd Deus sua misericordia steriles
multiplicat in gratijs. Ex his autem sensibus appa-
C ret quòd Psalm. nos ad spiritualia ducere conatur.
Docet enim experientia, & sacra scriptura testatur, *Multæ steriles mirabiliter fœcundatæ fuerunt.*
quòd mulier naturaliter sterilis, virtute Dei conci-
pit & parit: & tales partus sunt mirabiliores, & cau
sa maioris lætitiæ: sicut patuit de Sara, vxore A-
brahæ sterili: quæ dum nonagenaria esset, angelo
nunciante, concepit filium, & genuit Isaac, ex quo
totus populus Israel successit. Gen. 17. Sic & gratia
diuina vxor Manuæ sterilis, angelo nunciante, vir-
tutem concipiendi accepit, & genuit Sansonem,
virum fortissimū. Iudic. 13. Sic & Anna vxor Hel-
canæ sterilis, gratia Dei concepit, & peperit Sa-
muelem, virum sanctissimum. 1. Reg. 2. Et breui-
ter sic Anna vxor Ioachim sterilis, virtute diuina
angelo nūciante, concepit, & peperit Mariam, san-
D ctarum sanctissimam. Sic & Elizabeth vxor Zacha-
riæ, sterilis, virtute diuina cōcepit, & peperit Ioan-
nem Baptistam: quo inter natos mulierum nemo
surrexit maior. Ex quibus apparet quòd conceptus *Luc. 1.*
sterilium nati virtute diuina cæteris fuerunt mi-
rabiliores, & causa intentioris lætitiæ. Hoc ergo
exemplum nobis proponit psal. dicens. *Qui habitare
facit sterilem in domo, matrem filiorum lætantem*. Per hoc
autem Psalm. vult ostendere quòd Deus sua mise- *Gētes steriles fœcūdatæ fuerunt.*
ricordia gentilem populum olim sterilem & ido-
lolatram, ex quo nullus electus generabatur, Deus
fœcūdaret per aduentum Christi: vt ex eo filij na-
scerentur fideles: & non solùm filij carnaliter geni-
ti, sed spirituales: quia opera meritoria faceret Deo
accepta. Nam opera nostra dicuntur filij nostri. vt
E patet ver. 1748. vt puta, considera Dionysium, ali-
quando sterilem & gentilem, gratia Dei fœcunda-
tum, quot filios in ecclesia Deo generauit. Sic Au-
gust. sic Ambro. sic Greg. sic Hiero. Sic ergo eccle-
siam gentilium olim sterilem Deus fœcūdauit, ge-
neratione filiorum fidelium, & bonorum operum
ac meritorum: & ad magnam Dei laudem cedit.
Propter quod Psal. ait, *Laudate pueri dominum*. Ratio:
quia

quia ipse est, qui habitare facit sterilē in domo &c. A Et hoc est quod de ecclesia gentium præuidens Esaias, cap. 54. sibi dicebat, Lætare sterilis quæ non paris: erumpe & clama quæ nō parturis: quia multi filij desertæ magis quàm eius quæ habet virum. Virum enim habebat synagoga Iudæorum, scilicet, legem cui copulata per obseruantiam poterat & filios Deo generare, & opera facere meritoria. Sed ecclesia gentium sterilis erat sine viro, id est, sine lege ipsam erudiente. Et tamen per aduentum Christi factum est, vt quia illa quæ priùs erat sterilis & sine viro: Christo sponso sociata multo plures Deo parit filios numero & merito, quàm Iudæorum synagoga fecerit. Et hæc in domo ecclesia habitat, synagoga expulsa & per mundum effecta vagabūda. B Et hoc est quod intelligit Psal. dicens: quòd Christus habitare facit sterilem in domo matrem filiorum lætantem.

PSALMVS CXIII.

2003 IN exitu Israel de Aegypto, domus Iacob de populo barbaro.

Iste Psal. titulum habet vt præcedens: scilicet. alleluia. Quia iste Psal. nos ad laudem Dei inuitat, vt præcedens: sed ex aliis causis, scilicet, ex quibusdā beneficiis populo Israel in exitu de Ægypto collatis & ostēsis miraculis. C Vbi aduertendum quòd illa beneficia illi populo collata & ostensa, miracula erant quædam, figuræ prædicentes aduentū Christi, & beneficia quæ suæ contulit ecclesiæ catholicæ: vt in expositione Psal. patebit. Vnde Psal. hic nō narrat omnia beneficia illi populo collata, sed solū illa quæ Christi mysteria figurabant. Narrat ergo Psal. solùm præterita. vt ex præteritis prædicat futura, per quæ ad laudem nos inducat. Quo visu, venio ad diuisionem Psal. Diuiditur ergo Psal. iste in partes duas: quia primò Dei beneficia illis data narrantur. secundò ex illis laus à nobis Deo debita concluditur: ibi, *Non nobis domine.* Prima in duas: quia primò Dei beneficia narrantur. secundò, quare sint facta interrogatur: ibi, *Quid est tibi mare.* Quantum ad primum, sciendum quòd beneficia hic narrata D non ponuntur eodem ordine quo fuerunt exhibita: quia aliqua facta prius ponuntur, hic posterius: & econtrario: sicut fit etiam in ordine Psalmorum. Prima pars diuiditur in duas: quia ponitur primò tempus in quo dicta beneficia facta narrantur: secundò ipsa beneficia explicantur: ibi, *Facta est Iudæa.* Quantum ad primum, sciēdum quòd per domum Iacob, & per Israel idem significatur, scilicet, populus Israel. Nā Iacob fuit binomius. Primò enim vocatus est Iacob. Gen. 25. postea ab angelo cum quo luctauit, vocatus fuit Israel. vt patet Gē. 32. Ab isto enim descenderūt duodecim patriarchæ: ex quibus duodecim tribus populi Dei sunt generatæ. Isti ergo propter patrem binomiū aliquando in scripturis dicuntur domus Israel: aliquando domus Iacob. E Ex quo apparet quòd plus in se habet domus Iacob vel populus Israel quàm populus Iudæorum: quia populus Israel comprehendit totum populū duodecim tribuum: populus verò Iudæorum propriè solùm vnam tribum comprehēdit, scilicet, natos ex Iuda. Quādoque tamen, licet impropriè, accipitur populus Iudæorum pro toto populo duodecim tribuum. Item notandum quòd omnis lin-

Populus Israel & Iudæi quomodo differant.

gua, tribus exceptis, scilicet, Hæbraica, Græca, & Latina, dicitur lingua barbara. Et sic omnis natio, excepta Latina, Græca, & Hæbraica, barbara vocatur. Cum ergo lingua Ægyptiaca alia esset ab istis tribus, ille Ægyptiorum populus dicitur populus barbarus. Secundum enim grammaticos à barba dicitur barbarus, ta, rum. quod est idem quòd crudelis, incultus, austerus, squallidus. Vnde olim omnes gentes dictę sunt barbaræ, exceptis Græcis, Hæbraicis, & Latinis. Volens ergo Psal. ostendere quando ista miracula de quibus vult loqui, fuerūt acta: dixit *In exitu Israel de Aegypto.* quod aliis verbis replicat, dicens, *In exitu domus Iacob de populo barbaro.* Et sic hîc ly Israel & domus Iacob sunt casus genitiui. Sed per ista quæ in tali exitu facta literaliter narrat, alia spiritualia vult intelligere. Ideo cōsimiliter per exitum Israel de Ægypto alium spiritualē exitum intelligit. Primò ergo per Ægyptum intelligit mūdum. Ægyptus namque tenebra interpretatur. Sic & mundus totus est tenebrosus, diuersis peccatis inuolutus. Ad quem illuminandum Christus venit: ipso dicente, Ego lux veni in mundū, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem, &c. In ista ergo Ægypto quādoque populus Israel habitabat: quia multoties prędestinati diuersis peccatis in mundo mēte sunt inuoluti. In Ægypto habitabat Matthæus: quādo lucris mundi intētus sedebat in theloneo. Magdalena, quando voluptati carnis erat subdita. Samaritana, quādo cum Samaritanis erat posita. Sed quādo Christus sua gratia tales de statu culpæ vocat ad gratiam: tūc facit eos Israel, id est, videre Deum per fidem: & Iacob, qui supplantator interpretatur: quia facit eos supplantare mundum, & cūcta calcare vitia. Exit ergo anima de Aegypto, quādo deposito amore mūdi conuertitur ad Deum. Exit de populo barbaro, scilicet, crudeli & austero: quādo vicijs depositis de potestate liberatur dæmonum. Et nota hic quòd triplex est exitus electorum. Primus est otiētium ad laborem: quando scilicet, exeunt de corpore matris in hác vallē miseriæ. Eccl. 40. Occupatio magna creata est hominibus à die exitus de ventre matris eorum, vsque in diem sepulturæ. Secundus est exitus pœnitentium: quo scilicet ad purgandum peccata, lacrymarum deducunt abundātiam. Psal. 118. Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, &c. Tertius est exitus morientiū: quādo scilicet, de mundo exeuntes ad patriam pergunt. Psalm. 145. Exibit spiritus eius & reuertetur in terram suam. Hic agitur de secūdo exitu cum dicitur: *In exitu Israel de Aegypto &c.*

Barbarus dicitur omnis nō Latinus, Græcus vel Hæbraicus.

Exitus de Aegypto peccatorum per pœnitentiam.

Ioan 8.

Exitus multiplex.

Facta est Iudæa sanctificatio eius: Israel potestas eius. 2004

Hinc incipit narrare mirabilia & beneficia facta. Et inter cætera tria narrat magnalia facta, beneficia. Primum fuit sanctificationis: secūdum fuit deductionis: ibi, *Mare vidit.* tertium fuit exultationis: ibi, *Montes.* Quantum ad primum, sciendū primò, quòd hic accipitur exitus de Aegypto pro toto tempore sequente vsquequo populus Israel intrauit terram promissionis: quod patet, quia hic ponitur miraculum factum in Iordane: quod fuit quando filij Israel intrauerūt terram promissionis. Postquam ergo exiuit populus de Aegypto, tunc facta est Iudæa sanctificatio eius. Quod dupliciter exponitur. primò vt accipiatur Iudæa nō solùm pro tribu Iuda, sed pro toto populo Israel. quia quandiu fuit populus Israel in Aegypto, non poterat inter

Aegyptios colere publicè Deú:quia Aegyptij idolatræ erant. Et qóia conuersati cú malis, magna est occatio sd malum. Psal. 17. Cú sancto sanctus etis: & cum peruerso peruetteris. Ideo multoties populus Israel cum illis idolatrauit. in cuius signum statim etiá post trásitum maris ad idololatriá reuersi, adorauerunt vitulum conflatilem. vt habetur Exo. 32. Sed postea per Moysen ipsorum peccatum fuit punitú: & reliquus populus sanctificatus est in occisione idolatrarum. Vnde illis dixit Moyses, postquam occiderát in vna die quasi viginti tria milia, Consecrastis hodie manus vestras domino: vnusquisque in filio & in fratre suo, vt detur vobis benedictio. Sic ergo facta est Iudæa sanctificatio eius: quia isti occidendo idolatras, Deo fuerunt cósecrati, zelantes cultum veri Dei. Vel aliter exponitur: vt Iudæa accipiatur propriè pro tribu Iuda. Ná vt dictum est, ver. 1841. postquam peruenisset Moyses cum populo sd mare rubrú, & virtute diuina mare fuisset diuisum, nullus eorum ad præceptú domini audebat intrare mare: & quodammodo Deo videbantur repugnsre, & de diuina potestate diffidere. Sed tribus Iuda præ aliis de Deo cófidens, audacter mare intrauit, scilicet, Aminadab, qui erat princeps in tribu Iuda cú suis. Et sic Iudęa, id est, tribus Iuda, facta est sanctificatio domini: quia primi fuerunt in hoc Deo obedientes, & aliorú rebellioné sedari faciétes. Et ista videtur proprior expositio. In cuius probationem in Hæbræo nó dicitur, *Facta est Iudæa sanctificatio eius*: sed dicitur, *factus est Iuda*: quia in isto factu tribus Iuda: ex obedientia fuit Deo magis accepta: etiá quia in isto facto declarauit Dei sanctitaté: cuius custodia tribus Iuda audacter mare intrauit. Sequitur, *Israel potestas eius*, id est, túc in illo transitu potestas Dei apparuit in Israel, id est, in toto populo: quia túc Deus pugnauit cum eis, submergédo omnes persecutores eius. vt habetur Exo. 14. Vnde túc Aegyptij videntes potestatem domini ad defensionem pupuli Israel contra ipsos Aegyptios: dixerút, Fugiamus Israelem: dominus enim pugnat pro eis contra nos. Per hue autem vult ostendere Psal. beneficium quod suis pręstat, qui de Aegypto peccati exeunt: quia, scilicet, illos sanctificat & fortificat. Sanctificat: quia facta est Iudæa sanctificatio eius. Fortificat: quia factus est Israel potestas eius. Primò ergo sanctificat: quia facta est Iudæa sanctificatio eius. Quid enim Iudæa sanctificat, nisi sacramentú pœnitentiæ & confessionis? Nam Iuda confessio interpretatur. Iudæa ergo exeuntes de Aegypto sanctificat: quia criminis debita confessio & culpatus delet, & infundit gratiam. Psal. 95. Confessio & pulchritudo in conspectu eius, sanctitas & magnificentia in sanctificatione eius. Vbi ait Glos. Confitendo, fit homo de fœdo pulcher. Si igitur amas pulchritudinem, confitere, vt sis pulcher, id est, iustus. Ideo dixit, cófessiu prius: & pòst subiunxit, & pulchritudu &c. Secúdò illos fortificat. propter quod subdit, *Israel potestas eius*. Quid enim tantum fortificat pœnitentem contra vicia, quantum considerare Christum iudicem iustum: à quo nihil celari potest, quia omnia nuda & aperta sunt oculis eius? Et ista speculatio Christi per Israel significatur. Ná Israel interpretatur vidés Deú. Israel ergo potestas eius, quia Christú méte videre, fortificat pœnitétem. Psal. 17. Diligam te domine, fortitudo mea: dominus firmamentum meum.

Sanctificati sunt occisores idolatrarum.

Tribus Iuda primò mare intrauit, & sic sanctificata fuit.

Confessio sanctificat.

Christi cósideratio fortificat.

Heb. 4.

2004 Mare vidit, & fugit: Iordanis côuer- A sus es retrorsum.

Hîc ponitur beneficiú deductionis: quádo scilicet, Deus parás viam populo suu, mare diuisit: & quádo Iosue Iordanem in siccú redegit. Primú ponit dicens, *Mare vidit, & fugit*. Loquitur enim modo humano: cú tamé mare nec oculos habeat, quibus videre possit: nec aures, quibus audire: nec pedes, quibus fugere possit. Sed quædá locutio metaphorica: sicut cú dicimus, pratú rider: & tépus est pulchrú: nó quia tépus, sed quia aër est pulcher. Vidit ergo mare & fugit: ac si haberet intellectú, Deo obediés: se in duodecim partes diuisit: secúdú quòd erát duodecim tribus: vt quælibet tribus viá suá per quá trásiret, haberet. Fugit ergo mare: quia partes B eius à loco vbi erát recesserút: vt siccá viá præstarét Israel. vt dictú est versi. 1843. *Iordanis conuersus est retrorsum*. hoc fuit tempore Iosue. vide ver. 1831. Sed quomodo dicitur quòd Iordanis conuersus fuerit retrorsum: cú ibi, scilicet, Iosue. 3. solùm dicatur, quòd aquę inferiores decurrerút ad mare: quæ verò superiores erát steterút: & ad instar mótis crescebát in altú? Respódeo, quòd quádo aquæ descédétes vsq; ad locú trásitus populi: in tátú inaltatę fuerút, quòd altiores erát origine fluminis: túc retrocedebát versus Iordanis exordiú. Per hoc auté vult Psal. ostédere quòd Deus prædicationibus & miraculis crudelitaté mundi cótra ecclesiá suam sæuienté pacificauit, & gentes cóuertit ad Deum. Quod notans dicit, *Mare vidit, & fugit*. Quid enim per mare nisi C mundi crudelitas & tyrannorum rabies contra sanctos significatur? Et tamen istud mare videns Christi & Apostolorum miracula fugit: quia à sua persecutione cessauit. vt deducit Grego. 9. moral. dicens, Quid enim maris nomine, nisi in bonos sæuiens mundi huius amaritudo significatur? &c. vide ver. 1909. Et hoc est quod de mari huius mundi priùs crudeli, sed pòst quietato dicitur, *Stetit spiritus procella: & exaltati sunt fluctus eius. Ascendunt vsque ad cælos &c.* Et sequitur, *Et statuit procellam eius in auram: & siluerunt fluctus eius*. Et hoc est quod dicitur Matth. 8. quòd cùm tempestas magna esset in mari, Iesus imperauit ventis & mari: & facta est tranquillitas magna. Sed qualiter hoc factum sit, subdit. *Iordanis conuersus est retrorsum*. Iordanis enim nomine, D baptismus intelligitur: quia in ipso Iordane baptismus à Christo fuit institutus. Et sic per Iordanem quilibet baptizatus intelligitur. Gentes autem ante baptismum decurrebant ad mundum, sicut aqua Iordanis ad mare: sed baptizatæ conuertuntur retrorsum: quia primò à Deo recedebant per peccata: & sic dorsum Deo vertebant: sed faciem ad mare mundi. Sed baptizatæ conuersæ sunt retrorsum: quia redeunt ad Deum, à quo habuerunt originem. vnde nunc dorsum vertunt ad mare, faciem autem ad Deum. vide ver. 669. Sic enim de Magdalena dicitur, quòd ipsa conuersa retrorsum, vidit Iesum.

Exo. 14.
Iosue. 3.

Iordanis qualiter conuersus fuit retrorsú.

Mare múdi, id est, persecutiones Christus sedauit.

Psal. 106.

Baptizati conuertuntur retrorsum.

Ioan. 20.

Montes exultauerunt vt arietes: & 2005
E colles sicut agni ouium.

Hîc agitur de beneficio exultationis. Vbi sciendum, quòd dum Dei populus per desertum pergeret, & peruenisset ad torrentem Arnon: qui torrens est terminus Moabitarum, diuidens Moabitas & montes: & cùm populus Israel illum torrentem vellet transire, montes qui erant

Montes se inclinauerút, dátes iter populo Dei.

erant ab alia ripa torrentis, se miraculose inclinauerunt vsque ad aliam partem torrentis, in qua erat populus: & hoc vt liberum transitum præberent filiis Israel. Quod videns populus Israel, inde magnam lætitiam & exultationem assumpsit. Et hoc est quod dicitur Num. 21. Si quidem Arnon terminus est Moabitarum, diuidens Moabitas & montes. Vnde dicitur in li. bellorum domini, Sicut fecit in mari rubro: sic faciet in torrentibus Arnó. Scopuli torrentium inclinati sunt, vt requiescerét in Arnon: & recumberent in finibus Moabitarum: quia, scilicet, illi montes se inclinauerunt ex transuerso torrentis: & erant ita alti quòd summitas montium transibat torrentes, & requiescebat supra ripam quæ erat ex parte Moabitarum. Et sic ad modum cuiusdam montis stabant ex aduerso torrentis, præbentes iter populo. Et hoc est quod notans hic Psal. ait. *Montes exultauerunt vt arietes.* Non quòd illi montes propriè exultarent: sed quia causa exultationis fuerunt populo. sicut exultant arietes & agni quando lata pascua reperiunt. Per hoc vult Psalm. ostendere lætitiam in ecclesia causatam ex prædicatione fidei Christi. Vbi sciendum, quòd per montes significantur prædicatores Apostoli. teste Greg. super illo verbo Iob 9. Qui transtulit montes: dicente, In scriptura sacra, sæpe montium nomine prædicantium altitudo significatur. De quibus per Psal. dicitur. Suscipiant montes pacem populo. Electi quippe prædicatores æternæ patriæ non immeritò montes vocantur; quia per vitæ suæ celsitudinem ima terrarum deserunt, & cœlo propinqui fiunt. Sed montes istos veritas transtulit, cum prædicatores sanctos à Iudææ obduratione subtraxit. vnde rectè per Psal. dicitur, Transferétur montes in cor maris. In corde enim maris montes translati sunt, quando ad gétes venerunt. Isti enim primitiui prædicatores, id est, Apostoli, non solùm montes sunt dicti, sed etiam arietes: quia ductores dominici gregis fuerunt. vide ver. 411. Per colles verò minus montibus altos, intellige alios minores doctores vel prædicatores: in quibus doctrina descendit à montibus, id est, à superioribus prædicatoribus. Hiere. 50. A monte in colle transierunt. Per agnos autem ouium intellige fideles reliquos ab illis in fide genitos. de quibus dominus dixit Petro, Pasce agnos meos. Ex omnibus ergo præmissis vult Psal. ostédere quòd omnis gradus ecclesiæ, scilicet, Apostoli, qui sunt montes per sanctitatem, arietes: quia ductores gregis, & colles, scilicet, cæteri minores doctores: & agni ouium, id est, reliqui fideles simplices: omnes exultauerunt ex prædicatione verbi Dei, Christi fide suscepta. De ipsis enim Apostolis & prædicatoribus dicitur, Disseminabát antè verbum Dei per vniuersam regioné: discipuli quoque replebátur gaudio & spiritusancto. De reliquis autem dicitur ibi, Audietes autem gentes gauisæ sunt: & glorificabant verbum domini. Ista ergo præuidens Psalm. dicit. *Montes exultauerunt*, &c.

Montes dicuntur prædicatores.

Psal. 71.

Psal. 45.

Ioan. 21.

Act. 13.

2006 Quid est tibi mare, quod fugisti: & tu Iordanis, quia conuersus es retrorsum?

Hic de prædictis causam interrogat: vt cognita virtute nos magis ad Dei laudem inducat. Et primò de hoc ponit quæstionem: secundò subinfert responsionem: ibi, *A facie domini.* Et primò interrogat de fuga maris & conuersione Iordanis: secundò de exultatione montium & omnium fidelium: ibi, *Montes exultastis.* Quantum ad primum, sciendum quod in magnam mentis admirationem inducitur: considerare volés qualiter mare mundi, quod erat tantæ potestatis tantæque contra ecclesiam & nomen Christi crudelitatis, ad prædicationem Apostolorum, qui erant pauperes & despecti, nulla fulti potestate terrena, tam citò à sua rabie fugit: & se ad fidem conuertit. Hoc ergo mirantur multi, dicentes, *Quid est tibi mare quòd fugisti.* Quasi dicat, O principes mundi quis à vestra rabie & persecutione vos impediuit: vt à persecutione Apostolorum & ecclesiæ destiteritis: immò quod plus est, quia tu Iordanis conuersus es retrorsum: quia non solum cessastis persecutioni: sed humiliter baptizati conuersi estis ad fidem, & mundo renunciastis, fidei iugo colla vestra submittentes.

Potestas mundi se subdidit Christo.

Montes exultastis sicut arietes: & colles sicut agni ouium. 2007

Hic interrogat de secundo. Videntes enim multi Apostolos verbis laceratos, verberibus flagellatos, incarceratos, ac etiam martyrizatos propter prædicationem nominis Christi: quæ omnia naturaliter inducunt tristitiam, & ipsos in omnibus exultare mirabantur. similiter & de aliis prædicatoribus & fidelibus qui ardenti desiderio pro Christi fide mortem amplexabantur. Vnde de Apostolis dicitur, quòd ibant gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. In hoc admirantes, quærúr ab eis causam tantæ lætitiæ, dicentes, Montes, scilicet, quare exultastis, &c. Quasi dicat, quod scribitur Esa. 29. Quando addent mites in domino lætitiam, & pauperes homines in sancto Israel exultabunt.

Exultabant fideles in pœnis.

Act. 5.

A facie domini mota est terra: à facie Dei Iacob. 2008

Hic respondet prædictis quæstionibus. Et duabus prædictis quæstionibus vna datur responsio, scilicet, quòd illa non fuerunt facta virtute humana vel naturali: sed virtute diuina & supernaturali: quæ ad libitum mouit terrá & petras, inde aquas educens. Et primò hoc probat exemplo commotionis: secundò exemplo aquæ de petra eductæ: ibi, *Qui conuertit petram.* Quantum ad primam quæstionem qua quæsiuit *quid est tibi mare quòd fugisti*, Ipsemet sibi respondet: dicens, quòd hoc non fuit virtute naturali, sed diuina: quia ille fecit mare fugere, mundum à sua crudelitate cessare: & sic de aliis quæsitis, qui terram mouit in deserto. Quod fuit quando aperta fuit terra, & deglutiuit Chore, Dathan, & Abiron, cum omnibus suis: vt dictum est superius. ver. 1851. quod singulare Dei miraculum fuit. Iste est ille qui etiam commouit terram à persecutione fidelium: quia, scilicet, *A facie domini mota est terra.* Vbi notandum quòd per faciem Dei Christus intelligitur: quia per ipsum sicut per faciem, ipsum Deum cognoscimus. vide ver. 25. 1374. 689. 844. Per terram verò significantur homines terreni & peccatores. ver. 208. 809. 1029. 1056. Quid est ergo, *à facie domini mota est terra*: nisi à præsentia Christi vel prędicationis fidei eius: terra, id est, peccatores & idolatræ ecclesiæ persecutores moti sunt, scilicet, à statu crudelitatis cessauerunt: & moti sunt a cultura idolorum ad Christi fidem?

Christus mundum conuertit.

Terra

Terra enim vt bene ſit fructifera, ſæpe mouetur aratro, ligonibus & huiuſmodi. Sic & Chriſtus ſua virtute illos mouit, conuertendo eos ad fidem. Et ſimiliter dum quærebatur, *quare montes exultaſtis ſicut arietes*, &c. Hoc etiam modo reſpondet: quòd homo in perſecutionibus exultet, & flagellis & martyrio. hoc non fuit virtute naturali ipſorũ Apoſtolorum, doctorum & martyrum: ſed hoc in eis fuit à facie domini, ſcilicet, ab ipſo Chriſto: qui terram illorum, id eſt, ſenſualitatem commouit: vt ex toto non affectionem naturalem ſequeretur, ſed rationalem: vt mundi gaudia ſpernerent & gloriã, & triſtitiã, pœnam, & mortem lætanter acceptarẽt pro Chriſto: verè hæc fuit magna commotio terræ, id eſt, affectionis terrenæ atque mirabilis, quã fecit facies domini. Ne autem dubites de qua facie domini loquatur, declarauit ſeipſum: dicens, *A facie Dei Iacob*, ſcilicet, Chriſti: qui vocatur Deus Iacob: quia & illum Iacob credidit eſſe venturum: ac ipſum de ſe naſciturum eſſe prædixit. Gen. 49. Non auferetur ſceptrũ de Iuda, &c. Vel ex alio Chriſtus dicitur Deus Iacob, quoniã Iacob interpretatur ſupplãtator: & Chriſtus eſt ille qui docet ſuos ſupplãtare mũdum cũ ſuis proſperitatibus, carnem cũ ſuis delectationibus, dæmonem cum ſuis tentationibus, quia docet nos non in requie hic ſtare: ſed ſemper contra mundum pugnare, contra carnem & diabolum.

Chriſtus dicitur Deus Iacob.

2009 Qui conuertit petrã in ſtagna aquarum, & rupem in fontes aquarum.

Petram Chriſtus conuertit in aquam dupliciter.

Hic adducit aliud exemplum, ſcilicet, de mollificatione petræ quam cõuertit in ſtagna aquarum. Vbi nota quòd bis Deus eduxit populo ſuo in deſerto aquam de petra, ſcilicet, Exo. 17. & Num. 20. De prima eductione, vide ver. 1295. De ſecũda verò 1296. Iſtemet ergo Deus qui conuertit petram in ſtagna aquarum, &c. eſt ille qui fecit mare mundi fugere, & retrorſum infideles conuerti: & ſuos in aduerſitatibus facit exultare. Quod dupliciter exponitur. Primò quòd Deus petram conuertit in ſtagna aquarum. primò quando cor peccatoris lapideum conuertit ad ſtatum pœnitẽtiæ, vt per cõtritionem veram aquam lacrymarum abundãter emittat. vide ver. 1296. Vel aliter. Chriſtus conuertit petram in ſtagna aquarum, quando de ſeipſo ſeu petra aquam gratiarum nobis abundanter eduxit. De hoc vide ver. 1295. Si ergo quęras quare mare fugit, & Iordanis eſt cõuerſus, reſpõdetur, quòd hoc fecit Chriſtus qui conuertit petram in ſtagna aquarum, &c.

2010 Non nobis domine, non nobis: ſed nomini tuo da gloriam.

Hic ex præmiſſis Chriſti beneficiis laus diuina concluditur. Et diuiditur in tres partes: quia primò laus Deo debita cõcluditur. ſecundò idolatria excluditur: ibi, *Simulacra*. tertiò à quibus Deus ſit laudandus oſtenditur: ibi, *Non mortui*. Quantum ad primum, concluditur hic laus diuina ex tribus, ſcilicet, primò ratione ſuæ mirabilis operationis: ſecundò ratione ſuæ multæ miſerationis: ibi, *Super miſericordia*: tertiò ratione ſuæ omnipotentis volitionis: ibi, *Deus autem noſter*. Quãtum ad primũ, ſciendum quòd differentia multa eſt inter illa quæ producuntur naturaliter, & illa quæ ſupernaturaliter, vel miraculoſè. quoniam in his quæ naturaliter producuntur, non ſolùm concurrit potentia

Agens naturaliter requirit diſpoſitionem paſſiui, non ſupernaturaliter.

A principij actiui, ſed etiam diſpoſitio principij materialis. Sonus enim nunquam lapidem immutaret: quia licet ſonus de ſe ſit aptus ad immutandum rem aliam: lapis tamen ad hoc non habet de ſe diſpoſitionem. Similiter quòd ſol de ligno produceret aurum, ſicut facit de terra, eſſet impoſſibile: non propter impotentiam ſolis: ſed propter indiſpoſitionem materiæ. Sed in his quę fiunt ſupernaturaliter & miraculosè, nulla diſpoſitio requiritur in materia: ſed tota ratio eſt potentia faciẽtis: vt quòd mare diuidatur, quòd aqua fluuialis retrocedat: de ſe ad hoc nullam habent diſpoſitionem: ſed ſi hoc fiat, totum erit ratione potentiæ agentis. Similiter B in rebus ſpiritualibus, quòd infideles contra Chriſtum furibundi ſint conuerſi ad Chriſtum: quòd appetant aduerſa portare propter Chriſtũ, & proſpera fugiant de ſe: ad hoc nullam diſpoſitionem habebant: ſed magis ad oppoſitum. quòd ergo talia in ipſis ſint facta, totum agenti principali, ſcilicet ipſi Deo eſt attribuẽdum, & nullatenus nobis: quia hoc non fuit propter merita noſtra, ſed ſola gratia Dei. Ergo tota gloria talium Deo debetur, & nullatenus nobis. Et hoc eſt quod conſiderans hic Pſal. ait, *Non nobis domine, non nobis: ſed nomini tuo da gloriam*. Bis ait, *non nobis*, vt nullum excludat, Iudęum vel gentilem. vt ſit ſenſus, *Non nobis*: ſcilicet, Iudæis: *non nobis*, ſcilicet, gentilibus, id eſt, non meritis noſtris, C ſed ſolùm nomini tuo da gloriam, ſcilicet, iſta faciendo. Quod ideo dicit, quia pro bonis nobis gratis & ſine meritis noſtris à Deo datis Deus glorioſus apparet: quia idem eſt Deum gratis bona nobis dare, & ſe glorioſum oſtendere. Curialius ergo à Deo bona petimus, dicẽdo, *Non nobis domine*, &c. & quaſi dicendo, da nobis bona. Sed fortè dices: Ex hoc ſequitur quòd actus noſtri meritorij nullo modo ſint à nobis: ſed ſolùm à Deo operãte. Cum tamen Magiſter dicat li. 2. di. 25. quòd omnia merita ſunt à Dei gratia & à libero arbitrio noſtro. Reſpõdeo, quòd omnem diſpoſitionem quam habet voluntas ad merendum, non habet à ſe, ſed ab agente: non tamẽ ſequitur, quòd voluntas ad actũ meritorium non concurrat: ſed ſolũ ſequitur hoc quòd ille actus ſit meritorius, non habet à voluntate, ſed à Deo, ſcilicet, à Dei gratia producente & D acceptante: ſicut inſtrumentum concurrit effectiuè cum pictore ad pingendum: nunquid ergo aliquo modo attribues picturam inſtrumento?

Merita noſtra attribuũtur nõ nobis, ſed Deo.

2. ſenten.

Super miſericordia tua & veritate tua: ne quando dicant gentes, vbi eſt Deus eorum? 2011

Hic oſtendit conſequenter quòd laus tota debetur Deo ratione ſuæ miſerationis per exemplũ: quia ſicut illa beneficia prædicta quæ Deus fecit populo ſuo, quòd aperuit ſibi mare, quòd Iordanis conuerſus eſt retrorſum, quòd mõtes & colles exultauerunt: non fuerunt eis collata ratione bonitatis ipſorum, ſed propter gloriam Dei. Sic & beneficia ſpiritualia ſignificata per illa nobis genti- E bus collata: non ſunt propter noſtram bonitatem, ſed ſolum propter gloriam nominis Dei. Quod patet ex hoc. Nam Deus promiſerat multoties ipſis ſanctis patribus Abrahæ, Iſaac, & Iacob: quòd ſemini eorum daret terram promiſſionis in hæreditatem. Iſta per Deum implenda non meruerunt Iudæi, quinimo oppoſitum, quia multoties in deſerto Deum ad iracundiam concitauerunt idolatrando,

Deus ex ſua miſericordia bona nobis tribuit: non meritis noſtris.

do, murmurando, Deo detrahendo. Vnde non propter eorum merita, sed solùm propter gloriam nominis sui, Deus eis promissa adimpleuit: quia si non adimpleisset promissa, gentes non respicientes ad eorum peccata, sed solùm ad Dei factã promissionem, nomini Dei detraherent: dicentes, *Vbi est Deus Iudæorum*, id est, vbi est virtus eius? quia aut nõ potest facere quæ promisit, & sic est impotens: aut potest, & non vult: & sic est mutabilis, & non verax in promissis. Consimili ratione alibi petebant filij *Psal. 71.* Israel à Deo adiuuari: dicentes, Adiuua nos Deus salutaris noster: & propter gloriam nominis tui, &c. ne fortè dicãt in gẽtibus, *vbi est Deus eorum?* Cõsimili & nunc in spiritualibus beneficiis: ecclesia recognoscit se à Deo illa habere propter gloriam nominis ipsius Dei: nõ propter merita propria, dicẽs, *Super misericordia tua & veritate tua*, id est, secũdũ Glo. de misericordia tua est, qua vocas impios, & peccatoribus parcis: & de veritate tua est, qua non venientes iudicas: & bonis præmia promissa restituis. Hoc ideo in misericordia sua Deus vocat impios: & peccatoribus parcit in veritate sua, id est, iustitia sua, Deus impios & non venientes iudicat & punit: & iustis promissa præmia concedit. Omnia ergo ista dant gloriam nomini tuo: non uobis suot ascribenda: quia si secus fieret, fortè dicerent in gentibus, id est, aliqui gentiles, *vbi est Deus eorum?* Hoc enim infideles & mali Christiani insultare solent iustis: quando vident eos aduersitatibus expositos: dicẽtes, Modò apparet quid prodest tibi benefacere: qualem curam Deus habet de bonis. Ad quid ergo volo ieiuniis vacare, carnem meam affligere, & similia? Vbi est ergo Deus vester, pro quo facitis talia? Sic enim insultabant mali ipsi Iob afflicto: sic & Tobiæ excæcato. vnde Tob. 2. Cũ semel Tobias fatigatus à sepultura interfectorum iactasset se iuxta parietem, & obdormisset: & ex nido hirundinum stercora calida super eius oculos cecidissent: ex quibus cæcus factus fuisset, multi insultabant ei. Vnde ibi dicitur, Nam sicut beato Iob insultabant reges: ita isti parentes & cognati eius irridebant: dicentes, Manifestè vana facta est spes tua: & eleemosynæ tuæ modò apparuerunt. Quasi dicat, Vbi modò est Deus tuus? Certè talia non dicit, nisi qui est idolatra, & visibilem Deum sibi facit. Sed noster Deus modò per fidem videtur: videbitur autem per omnes in iudicio, quando cõgregabuntur ante eum omnes gentes, &c.

2012 Deus autem noster in cœlo, omnia quæcunque voluit fecit.

Hic ostendit laudem Deo debitam ratione suæ omnipotentis voluntatis. Et primò soluit propositam quæstionem qua insultantes dixerunt, *Vbi est Deus eorum*, dicẽs, *Deus autem noster in cœlo*. *Deus quomodo dicitur esse in cœlo cùm sit vbique.* Quamuis enim sit vbique per essentiam, potentiam & præsentiam: tamen spiritualiter in cœlo dicitur esse, quia res ibi esse dicitur, vbi videtur. Deus autem solùm à sanctis videtur in cœlo per gloriam. Quasi dicat, Aliæ nationes habent deos suos prope se, scilicet, idola sua quæ sibi fabricant: & illos deos in cista sua claudunt, quando volunt, & educunt: noster autem Deus manibus non tractatur, sed mẽte, *Quæstio.* manens in cœlo. Sed hic ostenditur dubium: quia cùm cœlum multum distet à nobis: si Deus noster habitat in cœlo, sequitur quòd plus distet à nobis quàm dij gentium familiares, quos apud se retinẽt. Cuius oppositum dicitur Deut. 4. vbi dicitur, Nõ est aliqua natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster cunctis obsecrationibus nostris facilè soluitur. Primò quia Deus noster, licet solùm videatur in cœlo empyreo à beatis per lumen gloriæ: tamen essentialiter est intimior cuilibet rei, quàm res ipsa sibi. Secundò proximior est nobis Deus noster per auxiliũ, quia adiuuat suos. Alij autem dij nec seipsos nec suos possunt adiuuare. Quomodo autem Deus noster dicatur esse in cœlo, vide ver. 11. 293. 101. 517. 1183. Item qualiter dicatur Deus noster, vide ver. 755. Consequenter autem propositum, scilicet, diuinæ voluntatis omnipotẽtiam: quia omnia quęcunq; voluit fecit. Cùm enim voluntas Dei sit idẽ quod potentia Dei: sequitur quòd omnia quæcunque vult, facere potest. Et hoc est quod Deo dicitur Sapiẽ. 12. Tu autem es dominator virtutis: subest enim tibi, cùm volueris posse. Sed hic insurgit dubium: *Quæstio. Voluntas dei an semper impleatur.* quia multa legimus Deum voluisse quæ impleta non sunt. Nam voluit saluare Iudæos: sed ipsi resistentes saluari nõ sunt. quibus ait Christus, *Matth. 23.* Hierusalem, Hierusalem, quoties volui congregare filios tuos sub alis, & noluisti, &c. Item ait Apostolus, *1. Tim. 2.* Vult omnes homines saluos fieri: & ad agnitionem sui nominis peruenire. quod indubiè non impletur. Præterea autem voluntas Dei vult mala culpæ fieri: aut non. si sic: non esset iustus. si non: cum mala culpæ fiant, sequitur quòd eius voluntas non semper impletur. & per consequens, quòd non omnia quæ voluit fecit. Ad oppositum autem dicit, *Omnia quæcunque voluit fecit*. Respõdeo, primò sciendum quòd voluntas Dei multipliciter *Voluntas dei accipitur multipliciter.* accipitur, scilicet, propriè & impropriè. Vnde Magister li. 1. dist. 45. Sciendum est quòd scriptura de voluntate Dei multipliciter loquitur: & tamen nõ est voluntas Dei diuersa: quamuis locutio sit diuersa. Voluntas enim Dei verè & propriè dicitur, quæ in ipso est, & ipsius essentia est. Et hæc est vna, nec multiplicitatem capit, nec mutabilitatem: quæ inexpleta esse non potest. de qua propheta ait, *Omnia quæcunque voluit fecit*. Aliquãdo tamen secũdum quandam dicendi figuram, voluntas Dei appellatur, quæ secundum proprietatem non est verè voluntas eius: vt præceptum, prohibitio, consilium, permissio, & operatio. Et ideo quandoque scriptura pluraliter voluntates Dei pronũciat. Vnde Propheta, *Psal. 110.* Magna opera domini exquisita in omnes voluntates eius: cum tamen non sit nisi vna Dei voluntas. Pluraliter tamen dicitur voluntates, quia pluribus ac variis modis accipitur. Pręceptũ enim, prohibitio atque consilium, dicuntur ideo voluntates Dei, quia sunt signa diuinę voluntatis. quemadmodum signa iræ quæ foris ostenduntur: quibus iratus dicitur Deus, ita Dei dicũtur. Et est quędam figura loquendi, secundum quam non est falsum quod dicitur: sed verum sub nubilo obumbrãs. Hæc ergo tria, præceptum, prohibitio, & cõsilium dicuntur signa diuinæ voluntatis: non tamen intelligẽdum est Deum velle fieri omne quod præcipit: vel non fieri omne quod prohibet. *Gene. 22.* Præcepit enim Abrahæ immolare filium: non tamen voluit: sed vt Abrahæ fides ostenderetur. *Matth. 8.* Præcepit in euangelio sanato, ne cui diceret, ille autem prædicauit vbique: intelligens Deum non prohibuisse quin vellet opus suum prædicari: sed vt daret formam homini humanam laudem declinandi. Ista ergo signa diuinæ voluntatis, quæ Dei voluntates dicuntur: non semper implentur: sed voluntas Dei

propriè

propriè quæ est efficax & beneplacitum Dei, inexpleta esse non potest. Et secundum istum sensum seu istam voluntatem, dicit Psal. *Omnia quæcunque voluit fecit*. Ad argumenta ergo. Ad primũ de Christo dicit, Hierusalem quoties volui, &c. Ad hoc respondens Aug. in Enchiridion dicit, Non enim est intelligendũ quòd dominus voluerit cõgregare filios Hierusalẽ, & nõ sit factũ quia ipsa noluerit: sed potius illa quidem filios suos ab illo colligi noluit: qua tamen nolente, filios eius collegit ipse omnes quos voluit: quia in cœlo & in terra nõ quædã voluit & fecit: & quædam voluit & non fecit: sed omnia quæcunque voluit fecit: vt sit sensus, Quoties volui congregare filios tuos, & noluisti, id est, quotquot congregaui voluntate mea efficaci, te nolente feci. Ad secũdum, scilicet, dictum Apostoli, vult omnes homines saluos fieri: eodem modo respondendum est. Non enim intelligendum est quòd sit aliquis homo quem Deus non velit saluũ fieri: sed quòd nullus fiat saluus, nisi quem velit saluari. Ideo rogandus est vt velit: quia necesse est fieri si velit. Vel aliter, scilicet, quòd hic ly omne accipitur pro generibus singulorum, non pro singulis generum. Vel aliter ad duo prædicta; quòd intelliguntur dictæ auctoritates de voluntate signi, non beneplaciti. Ad tertium dicẽdum quòd Deus voluntate signi vult mala non fieri: voluntate verò efficaci, nec vult mala fieri, nec vult: sed non vult.

2013 Simulacra gentium, argentum & aurum: opera manuum hominum.

Idolorum vanitas.

Hic idolatria excluditur. Et duo facit, quia primò excludit idolatriam: secundò latriæ ostendit efficaciam: ibi, *Domus Israel*. Ostendens autem vanitatem idolatriæ, ostendit vanitatẽ idolorum ex quatuor. primò ratione causæ materialis: secundò ratione causæ efficientis: ibi, *Opera manuum hominum*: tertiò ratione causæ formalis: ibi, *Os habent*: quartò ratione causæ finalis: ibi, *Similes illis*. Quantum ergo ad primum, ostẽdit idola esse vana, ratione causæ materialis: quia facta sunt ex argento & auro, lapide vel ligno. Sed omnia ista sunt vana & corruptibilia: quia omnis res includens intrinsecè materiam, est corruptibilis. Et vide quòd quamuis idola fiant quandoque ex viliori materia: vtputa ex lapidibus vel lignis: tamen Psal. posuit nobiliorem materiam, scilicet, argentum & aurum, vt qui in istis erubescit, facilius erubescat in cæteris. Qualiter autem simulacra inceperint, vel idolatria, vide ver. 1861. Et aduerte quòd istam duplicem materiam idolorum, scilicet, argentum & aurum, specialiter voluit ponere: quia per ista maximè idolatria signatur. Certum est enim primò quòd argẽtum significat cupiditatis auaritiam. Vnde auaritia in scriptura sæpius per aurum & argentum significatur. Vnde Baruch 3. dicitur de auaris, quòd aurum & argentum thesaurizant in quo confidũt homines, & non est finis possessionis eorum. Et quia auaritia est idolorum seruitus: secũdum Apostolum ad Col. 3. hinc est quòd aurum & argẽtum maximè idolis dedicãtur. propter quod nunc Psal. ait, *Simulacra gentium, argentum & aurum*. Est & alia ratio de auro: quoniam aurum propriè significat auaritiam; quia sicut inter omnia metalla aurum sua grauitate inclinatur ad terram: sic & auaritia solùm petit terrenã. Vnde de cupidis auaris dicitur Iob 3. quòd possident aurũ, & replent domos suas argento. Et verè aurum auaritiam significat: vt dedu-

Phil. 1. Physicorum.

Argentum cupetit idola.

Aurum & argentum significãt auaritiã & idolatriam.

A ducit Petrus Rab. super illo verbo Mat. 9. Vidit hominem sedentem in, &c. dicens, Vidit Iesus Matthæum sedentem: quia ille stare non poterat cupiditatis põdere pressus. Aurum enim natura graue est: sed grauior auaritia nimis. Hinc est quòd aurum plus habentem deprimit quàm ferentem: & vehementius aggrauat corda quàm corpora. Nascitur enim aurum in terra profunda: scrutatur ipsa montium fundamenta, & certis venarum discũrrit anfractibus. ideo semper suam repetit naturam. Vnde & cœlestes animos ad inferna deponit. Auri fulgor ardentius humano feruet in pectore, quàm caminus totis ignescat incendiis. Et citius aurum homines dissoluit in terra, quàm à calore flammarũ ipsum soluatur. Et ideo dicitur Eccl. 31.

B Qui diligit aurum, non iustificabitur. Ecce ergo quòd aurum significat auaritiam, sed (vt dictũ est) auaritia est idolorum seruitus: ergo & ipsum aurũ significat idolatriam. Sequitur, *Opera manuum hominum*. Vbi ostenditur idolorum vanitas ratione causæ efficientis. Nullum enim operatum est nobilius vel perfectius in natura, quàm sit operans illud, vel causans: non quidem in causis vniuocis, quia illæ sunt eiusdẽ rationis cum operato: vt homo producens hominem: & canis canem. Nec in causis æquiuocis quæ non sunt eiusdem rationis cũ causato: quia illæ semper sunt maioris perfectionis causato: vt habetur 2. Phys. Homo autem facit idolum vel simulacrum. Cùm ergo non sint eiusdem rationis, homo & simulacrum: sequitur quòd

Col. 3.

Homo perfectior est idolo & potest adunare idola: & non econtrario.

C homo in perfectione simulacrum excedit. Cũ ergo homo quilibet de se sit quædam vanitas. Psalm. 38. Vniuersa vanitas omnis homo viuens: multo fortius sequitur quòd ipsa idola vana sunt. Et istã rationẽ facit Psal. dicens, quòd idola vel simulacra sunt opera manuum hominum. Vnde ratione causæ efficientis, simulacrorum vanitatem ostendit Sapiens dicens, Inter infelices & inter mortuos spes illorum est, qui appellauerunt deos opera manuum hominum, aurum & argentum, artis inuentionem, similitudinem animalium, facit illi habitationem in pariete, ponens idolum, & confirmãs ferro, ne fortè cadat: sciens quoniam non potest se adiuuare: imago enim est, & opus est illi adiutoriũ. Non erubescit homo loqui cum illo qui sine anima est:

Sapien. 13.

D & pro sanitate infirmum deprecatur: & pro vita mortuum rogat, & pro itinere petit ab eo qui ambulare non potest, &c. Et propter hoc dicitur Mich. 5. Non adorabis vltra opera manuum tuarum.

Os habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt. 2014

Causa formalis multiplex.

Hic ostendit idolorum vanitatem ratione causæ formalis. Vbi sciendum quòd causa formalis rei dicitur illa qua res est talis substantialiter: vel quæ intrinsecè dat esse rei: sicut anima rationalis dicitur causa formalis hominis: quia est quædam forma substantialis: quæ quamdiu est in homine, homo habet esse hominis. ipsa autem separata, homo

E desinit esse homo. Omnis autem causa formalis substantialis, est perfectior omni causa formali accidentali: quo ad esse naturæ. Et inter formales causas substantiales, omnis causa formalis viua est perfectior non viua: sicut est perfectior forma hominis quæ est homo, quàm forma lapidis quæ est lapis. Et per consequens omne formatum forma substantiali animata, perfectius est quàm formatum

Omne viuum perfectius est non viuo.

tum forma inanimata. Vnde canis in essentia naturali, perfectior est omni lapide. Inter formas verò substantiales viuas, est triplex differentia: secundum quòd est triplex vita: scilicet vegetatiua, sensitiua, & intellectiua. & vltima continet duas primas: & nõ econuerso, &c. Volẽs ergo probare idolorum vanitatem, ostendit quòd ipsa caret forma substantiali viua, quia non habẽt vitam: quia sunt aurum & argentum, quæ sunt insensibilia. Et hoc ostendit per carentiam sensuum corporalium. Et primò hoc ostendit de loquela & visu: dicẽs, *Os habent, & non loquentur*, os, id est, similitudinem oris. Et quòd inter omnes actus sensibiles, solũ loquela competit homini: alij autem actus, vt videre, audire, odorare, ambulare: & huiusmodi, etiam brutis animalibus competunt. Volẽs ergo probare quòd homo melior & perfectior est illis, arguit per loquelam, quæ propriè competit homini: dicens de illis, *Os habent, & non loquentur*. Quasi dicat, secundũ Glo. Homo illis melior est qui loquitur. hoc enim proprium est homini loqui: cætera verò quæ sequuntur, communia sunt homini cum bestiis. Et tamen de aliis prosequitur, vt scias non solùm hominem simulacris præponendum: sed etiam cæteras bestias quæ vident, audiunt, &c. simulacris esse perfectiores. Sequitur, *Oculos habent, & non videbunt*. Homo enim solùm oculos habet duplices quibus videt, scilicet interiores mentis, & exteriores corporis. Simulacrum autem quando habet figuram hominis, habet quidem speciem oculorum corporalium: sed non sunt oculi. Similiter inquantu habet effigiem hominis, videtur habere oculos corporales: quos tamen non habet. Et nota quòd inter omnes sensus corporales, visus est maioris perfectionis: quia plures nobis differentias rerũ ostendit, & de anima. Et quando est oculus bene dispositus, verius & certius iudicat de obiecto suo, quã aliquis aliorũ sensuum. Cuius ratio est, quia oculi per solã lineã rectã mouentur à visibili: alij autem sensus per lineam indirectam: vt patet de odoratu, auditu, &c. Et ideo per indispositionem eorũ, sunt principium malè iudicandi. Vnde dicit Phil. in lib. de problematibus, quòd inebriatis omnia vidẽtur moueri in circuitu à fortitudine vini. Differt autẽ nihil ad faciendum apparentiam prædictam, quòd visus moueatur, vel quòd res visa. Sic spiritualiter hi qui inebriati sunt vino amoris vel odij, respectu alicuius, non rectè de illo possunt iudicare: sed semper in circuitu cogitant ad defendendum per fas vel nefas quem diligunt: consimiliter ad nocẽdum ei quem oderunt: ad modum ebriorum habentes iudicium oculorum interiorum in continuo circuitu. Et sic de nullo habent certum iudicium. De quibus dicitur Psal. 13. Nõ est timor Dei ante oculos eorum. Et Psal. 16. Statuerunt oculos declinare in terram. Alia autem causa redditur, quare malè iudicant: quæ est ex parte medij. Nam quando medium est diuersum, & primum rarius, & secundum densius, non videt rectè sibi obiecta. Sicut patet de baculo recto, qui in aqua videtur fractus vel curuus. Et hoc ideo quia oculus videt primò mediante aëre: pòst mediante aqua, quæ est densior. Causa autem assignatur à prospectiuis: quia radij visuales refranguntur ad medium densius. Sic est de eo qui à passionibus carnis vincitur. Nam secundum Phil. 7. ethic. Incontinentes syllogizando de agibilibus, vtuntur duabus propositionibus: quarum vna, scilicet prima pertinet ad rationem: puta quòd nihil nociuum est gustandum. secunda verò pertinet ad concupiscentiam: vt puta, omne dulce est gustandum. Et omissa prima, sub ista secunda accipiunt minorem: puta quòd hoc est dulce. Et sic cõcludunt: ergo hoc dulce est gustandum. Prima ergo vniuersalis est medium subtilius: secunda verò medium grossius. Et ideo non rectè vident, nec iudicant. Ad propositum: apparet quòd habens oculos debitè dispositos cum requisitis circũstantiis, rectè videt & iudicat: & sic rectè potest adiuuare alium. Habens autem malè dispositos, potest (quãuis indebitè) iuuare aliũ: nullo autem modo vidẽs, nullo modo potest iuuare aliũ. Quæ ergo fatuitas, inuocare simulacrũ quod non videt pro subsidio? quia nec directè nec indirectè inuocantem inuocare potest. Et hoc notans Psal. dicit, *Oculos habent, & non videbunt*.

Homo perfectior est idolo.

Oculus bene dispositus verius iudicat quã alij sensus.

Oculus qualiter decipitur in videndo.

Iudiciũ qualiter decipitur in iudicando.

Aures habent, & non audient: nares habent, & non odorabunt. 2015

Hic agit de sensu auditus & odoratus. Vbi sciẽdum quòd ista quæ hic notat Psalm. omnibus sunt manifesta, scilicet quòd simulacra argentea, aurea, lignea, vel alterius materiæ non habent sensus aliquos, quia sunt res inanimatæ. Et tamen spiritussanctus in multis scripturæ locis ista multoties replicat. Et ideo multi admirantur cur facta tam manifesta toties per spiritum sanctum replicata nobis reducuntur ad memoriam. Ad hoc respondet Glo. dicens, Manifestissima sunt hæc. Quis enim etiam puer interrogatus non hoc certum responderet, quòd simulacra os habent, sed non loquũtur: oculos habent, & non vident: aures habent, & non audiunt, &c. quæ diuinus sermo contexit? Ad quid ergo spiritussanctus ista inculcat in multis scripturæ locis, quæ sunt omnibus nota? Et respondet, quia effigies viuenti similis homines stultos inducit, vt putent in simulacro esse occultum numẽ: & non esse sine viuo habitatore. Vnde & dæmonia ad possidenda simulacra inuitant: quorum præsidentium varia fallacia mortiferi seminantur & multiplicantur errores. Hoc autem alibi damnat Propheta: dicens, Omnes dij gentium, dæmonia. Prudentiores verò dicunt se, nec idola, nec in eis dæmonia colere: sed quæ per idola significantur, vt per hoc aërem, per illud terram: & cætera huiusmodi. Hos & alij transeunt, dicentes, se non colere ipsa corpora, sed quæ illis regendis præsident numina: vt Iouem, Mercurium, & huiusmodi. Quæ omnia damnat Apostolus: dicens quòd commutauerunt veritatem Dei in mendacium: & seruierũt creaturæ potius quàm creatori. Vel magis mysticè per ipsa simulacra intellige idolatras simulacrorum cultores. De quibus dici potest, *Aures habent, & non audient*. Tales enim habent aures obstinatas, quibus mandata Dei nolunt audire: de quibus Psal. 57. dicitur, Furor illis secũdum similitudinem serpentis, sicut aspidis surdæ & obturantis aures suas, &c. Similiter tales nares habent, & nõ odorabunt. Nam omnis virtus magnum de se odorem reddit animæ purgatæ & iustæ: similiter omne vitium magnum fœtorem. Sed mali istum odorem virtutum non recipiunt: sed magis æstimant esse fœtorem, & fœtorem vitiorum æstimant esse odorem. Et hoc est quod dicebat Apostolus, 2. Corinth. 2. Christi bonus odor sumus his

Idola coluntur à diuersis, diuersis respectibus.

Auris obstinationis malorum.

Odorem virtutum & fœtorem vitiorũ mali non percipiunt.

qui salui fiunt, & his qui pereunt: & aliis quidem odor mortis in mortem: aliis autem odor vitæ in vitam. Quod ibidem Glo. exponens, ait, Miro modo fit vt bono odore boni viuát: & mali moriátur. Verbi grà. Apostolus bene agens & bene viuens iustitiam Dei prædicabat, & opere demonstrabat: ac bonam famam vbique disseminabat: imitans doctorem veritatis Christum. Sed hoc quidam diligebant, quidam verò inuidebant. Illi qui inuidebant famæ Pauli vel Christi: bono odore peribant, qui verò eam diligebant, viuebát. Mali ergo nares habent, sed non odorant: quia odorem non recipiunt ad vitam, sed ad mortem. Similiter fœtorem vitiorum infectiuum non respuunt vt viuant, sed ad mortem ipsum recipiunt.

Glosa.

2016 B **Manus habent, & non palpabunt: pedes habent, & non ambulabunt: nõ clamabunt in gutture suo.**

Hic consequenter agit de tactu & gressu. Ista enim tam manifesta Psal. tam prolixè dicit & distinctè, vt per omnes sensus vitæ inferat, omne genus bestiarum maioris esse perfectionis quam sit aliquod simulacrum. Nam simia manus habet, & palpat: sed simulacra habent quidem effigiem manuum, sed nequaquam palpare possunt. Formica pedes habet, & ambulat, sed simulacra effigiem quidem pedum habent, sed nequaquam ambulare possunt. Canes, leones & cæteræ feræ, etsi loqui non possunt, clamare tamen & mugire possunt: simulacra auté in gutture suo clamare nó possut. Ex quibus sequitur quòd non solùm homo, sed etiam omnis auis & omnis bestia perfectior est simulacro. Quod ideo inducit, vt si pudet te adorare formicas vel pulices: multo fortius confundaris adorare simulacra quæ sunt imperfectiora. Vel ista de peccatoribus intelligi possunt: quoniam peccatores habét manus, & nó palpát, quia quádoq; habét bona opera de genere: sed illis nó palpant. Palpare enim est actus vitalis. Et mali per opera bona de genere quæ agunt, nullú actú vitæ consequuntur. Pedes habent, sed non ambulant: quia multoties affectiones bonas habent, quæ per pedes significantur: sed illis non proficiunt, quia non perseuerant. Guttur habent, sed clamare non possunt: quia voces quæ in gutture formantur, quandoque habent dum aliquando orant Deum: sed ipsorum oratione ad Deum non clamant. In auribus enim Dei quandoque tacens clamat: & quandoque clamás tacet. Et ista dilatare ad libitum potes.

Animal quodlibet perfectius est simulacro.

Peccator non palpat, nõ ambulat, nõ clamat.

2017 **Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.**

Hic ostendit idolorum vanitatem ex parte causæ finalis: quia scilicet eorum finis & vanus & sine vtilitate: quia scilicet ipsorum factores & cultores faciunt esse sine vita spirituali: sicut illa sunt etiam sine vita naturali. Et nota quòd de simulacris vel idolis septem dixit, in quæ deficiant, scilicet, quia non loquuntur, non vident, non audiunt, nó odorant, non palpant, non ambulant, & non clamant. In quibus omnibus prædicit vel optat factores & cultores similes illis fieri. Et sic duobus modis potest legi, scilicet prædictiuè & optatiuè. Primo modo prædictiuè, quòd omnia prædicta malis euenient in iudicio. Primò, *Os habent, & non loquentur*: quia hic ora habent aperta ad iniurias, ad detractiones

Peccatores & dánati similes erunt idolis & simulacris.

A & mendacia: sed in iudicio manifestante veritate tacebunt, & non poterunt loqui: quia in iudicio (vt habetur 1. Reg. 2.) dominus pedes sanctorum suorum seruabit: sed impij in tenebris conticescét. Vnde cuilibet damnato tunc dicetur illud Esa. 47. Denuda turpitudinem tuam, reuelabitur ignominia tua, & videbitur opprobrium tuum. Vltionem capiam, & non resistet mihi homo: tace & intra tenebras. Secundò, *oculos habent, & non videbunt*. Hic enim habent oculos apertos ad temporalia & malicias: quia prudentes sunt vt faciant malum: bene autem facere nesciunt. Sed in iudicio oculi eorum excæcabuntur ne videant diuinitatem quam omnes videre desiderant: dicente Propheta, Tollatur impius, ne videat gloriam Dei. Tertiò, *aures habent,* B *& non audient*: quia aures habebunt ad audiendam vocem maledictionis: sed non audient vocem benedictionis sibi dicentem, Venite benedicti patris mei, &c. vnde de damnatis dicitur, Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude: ne fortè oculis suis videat, & auribus audiat, & corde suo intelligat, & conuertatur, & sanem eum. Quartò, *nares habent, & non odorabunt*. Per odorare autem discretio intelligitur: quia ibi à tormentis pressi in ipsis cessabit discretio, Vnde Eccl. 30. Quid proderit libatio idoli? nec enim manducabit, nec odorabit: sic qui effugatur à domino, & portans mercedem iniquitatis. Quintò, *manus habent, sed non palpabunt*, quia corpus Christi non amplexabuntur, nec eius erũt participes. Iob 12. Pal- C pabunt quasi in tenebris, sed non in luce. Sextò, *pedes habent, & non ambulabunt*, scilicet post Christum ad gloriam. sed vt dicitur Iob 6. Ambulabunt in vacuum, & peribunt. Septimò, *non clamabunt in gutture suo*: quia eorum vota non intrabunt in aures domini vt audiantur: quia vt habetur Iob 36, Simulatores & callidi prouocant iram Dei, nec clamabunt cum vincti fuerint. Ex quibus omnibus apparet quòd omnes peccatores in iudicio similes erunt simulacris quæ coluerunt. Quod prædicens Psalm. ait, *Similes illis fiant qui faciunt ea*, &c. Et quia idola vana sunt, vt probatum est supra, ideo de colentibus & facientibus ea dicitur, Homo vanitati similis factus est. Et nota quòd non solum similes illis fient qui cõfidunt in eis, sed etiam qui faciunt D ea: quia non licet illa facere, quibus vti non licet. Et per consequens non licet facere taxillos, non scribere sortilegia, non facere inter aliquos pacta vsurarum, neque scribere cartas falsas in fraudem vsurarum, & consimilia. Secundò potest legi iste versus optatiuè. Et tunc est sensus; *Similes illis fiant*, id est, similes illis se esse intelligant: ad hoc scilicet vt fiant dissimiles.

Hier. 4.

Matth. 25.

Esa. 6.

Psal. 143.

Domus Israel sperauit in domino: adiutor eorum & protector eorum est. 2018

Hic ostenditur latriæ efficacia. Et hoc in duobus, scilicet, primò in euasione mali: secundò in E adeptione boni: ibi, *Dominus memor fuit nostri*. Quantum ad primum, ostendit quòd colentes verè Deũ, ab ipso proteguntur. Et primò hoc ostendit de Iudæis: secundò de gentibus conuersis: ibi, *Qui timet dominum*. Prima pars diuiditur in duas: quia primò hoc ostendit de Iudæis omnibus generaliter: secũdò de Leuitis spiritualiter: ibi, *Domus Aaron*. Quantũ ad primũ, sciendum quòd domus Israel vel domus Iacob,

Iacob, dicuntur omnes qui descenderunt de ipso A
Iacob, scilicet, omnes duodecim tribus. Et sic do-
mus Iacob non solùm comprehendit Iudæos, sed
etiam omnes duodecim tribus: de quibus ait, *Do-*
Spes quid est. *mus Israel sperauit*, &c. Pro cuius euidentia sciẽdum
quòd spes est virtus theologica, quam sic describit
3. sen. di. 26. Magister. dicens, quòd spes est certa expectatio fu-
turæ beatitudinis, veniens ex Dei gratia, & meritis
præcedentibus. Sine meritis enim aliquid sperare,
non est spes, sed præsumptio. Vnde sicut fides est
de his quæ non videntur: sic & spes est de iis quæ
non videntur, nec habentur. Nullus enim credit
quod videt: nec sperat quod habet. Et ideo poni-
mus quòd in beatis non remanet fides, nec spes.
Non fides, quia vident clarè ipsum Deum, qui est
obiectum fidei. non spes: quia æternam beatitudi- B
nem de facto possident. Similiter ponimus quòd
nec in Christo fuit fides, neque spes. Quid est ergo
sperare in domino? Confidentiam habere in Deo
Psal. 36. cum operibus bonis: vnde ait Psal. Spera in domi-
no, & fac bonitatem. Quandiu autem domus Israel
Exod. 14. sperauit in domino, adiutor & protector eorũ fuit.
Exod. 17. vt patuit quando pro eis pugnauit contra Pharao-
Spes dicitur nem, & exercitum eius: contra Amalech, & exerci-
anchora. tum eius, &c. Nota ergo quòd nullus in seipso spe-
rare debet, sed solùm in domino: si solidè persiste-
re cupit in aduersis mũdi huius. Spes enim est no-
Chrysost. stra anchora, dũ sumus in huius mari mundi. vnde
Chrysost. in de reparatione lapsi ait, Spes est an-
chora nostræ salutis, & vitæ nostræ firmamentum.
Accedamus ergo ad tenendam propositam spem: C
quam sicut anchoram habemus. Ad anchorã au-
tem spectat stabilire & firmare nauem, ne à flucti-
bus rapiatur. Quod similiter facit spes, ne à tenta-
tionibus & aduersitatibus mundi quis superetur.
Dicit Ambr. homil. 5. in hexahemeron: quòd echi-
nus, animal marinum exiguum & vile, cum pro-
cellam tempestuosam præsenserit: calculum vali-
dum arripit, eumque tanquam anchoram tenet, ne
excutiatur fluctibus. Itaque non suis stabiliter vi-
ribus in seipso sperans, sed alieno pondere fulcitur.
Sic & nos imminente tempestate tentationis vel
alterius aduersitatis, accipiamus calculum illum,
de quo Apocal. 2. Dabo illi calculum candidum:
& in calculo nomen meum scriptum. Et huic cal-
colo adhæreamus fortiter, in ipso sperantes, & nõ D
in viribus nostris: ne inundatione fluctuum supe-
remur. Psal. 124. Qui confidit in domino, sicut mõs
Spes multa Sion, non commouebitur in æternum. Et quãtum
bona facit. ad hoc, nota quòd spes multa bona facit. vide ver.
133. 443. 559. 694. Item nota quòd sperare in do-
mino quis dicitur dupliciter. ver. 458. Item nota
quòd Deus nos adiuuat multipliciter. ver. 673.
957. 1137. Item nota quòd aliud est adiuuare, &
aliud protegere. ver. 407. Item quomodo Deus nos
protegit, ver. 438. 1140. 1570.

2019 Domus Aaron sperauit in domino, adiutor eorum & protector eorum est.

Hic consequenter ostendit hoc idem de Leui-
tis, qui per Aaron significantur, qui erat summus E
Quæstio. sacerdos, & de tribu Leui. Sed fortè dices, Cũ do-
mus Aaron contineretur in domo Israel, sicut pars
in toto: quia erat vna tribus de duodecim, quæ om
nes simul dicuntur domus Israel, & per consequẽs
cum dixit quòd domus Israel sperauit in domino,
&c. etiam per hoc inclusit domum Aarõ: quare er-
go hoc idem replicat? dicens, *Domus Aaron*, &c. Ad
hoc respondetur, Psal. enim hic spiritualiter vult
ostendere vtilitatem cultus latriæ, qui maximè sa-
cerdotibus pertinet: vt ipsum suis exemplis & ver-
bis seculares doceant. Idcirco de ordine sacerdota-
li hic facit mentionem spiritualem. Etiam quia
Deus singulari modo fuit adiutor & protector i-
psius Aaron in ipso sperantis: vt patuit in seditio-
ne Chore, Dathan, & Abiron: qui contra sacerdo-
tium ipsius Aaron insurrexerãt: vt patet Num. 16.
vide ver. 1852. Vel per hoc vult ostendere qualiter
Deus singulariter adiuuat Christi corpus mysticũ,
& ab omni spirituali protegit periculo. Et hoc si-
gnificat per domum Aaron, qui significat Christi
figuram. vide ver. 1277.

Qui timent dominum, sperauerunt in domino: adiutor eorũ & protector eorum est. 2020

Hic ostẽdit illud idem de gentibus ad fidẽ con-
uersis. Nam secũdum rei veritatem etiam antiquo
tempore multi de gentilitate conuertebantur ad
Iudaismum: quos Deus pariter adiuuabat vt filios *Timẽtes Deũ*
Israel. Vnde dixit Ra. Sal. quòd ad literã Psal. hunc *adiuuãtur &*
versum ponit propter eos qui de gentilitate con- *proteguntur*
uertebantur ad Iudaismum: qui à Deo protege- *à Deo.*
bantur vt filij Israel. Multi enim ex talibus conuer-
si cum filiis Israel exierunt de Ægypto: qui æquali-
ter cum filiis Israel à Deo adiuti & protecti fuerũt
in mari rubro, & in deserto manna cibati. Quos tã-
git, dicens, *Qui timent dominum*. &c. Tales enim Deũ
verè timere dicuntur, qui relinquentes idolorum
cultum, ad fidem Dei veri se conuertunt, & iustifi-
cantur. quoniam, vt dicitur Eccl. 1, Qui sine timo-
re est, non poterit iustificari. Hoc manifestè patuit
in Achior, qui cum esset gentilis, conuersus ad Iu-
daismum, ipsi Holoferni prædicauit virtutem Dei *Iudith 5.*
cœli: dicens, Nunc domine vide, & perquire si ali-
qua iniquitas est in Iudæis in conspectu Dei ipso-
rum: & tunc ascende ad illos, quia tradet eos Deus
in manibus tuis. Si verò non est offensio populi
huius corã Deo suo, non poteris resistere illis: quo-
niam Deus eorum defendet illos: & eris in oppro-
brium vniuersæ terræ. Ad cuius verba iratus Holo-
fernes, ait, Quis est iste qui dicit filios Israel posse
resistere Nabuchodonosor regi? Vt ergo sciat A-
chior quoniam fallit nos, cũ capti per nos fuerint
Iudæi: tunc cum eis gladio nostro transuerberabi-
tur. Et tunc captum Achior misit ad partẽ Iudæo-
rum: vt cùm capti fuissent Iudæi, ipse cum illis in-
terficeretur. Et quia sperauit in domino, adiuuit il-
lum dominus: quoniam ipse Holofernes manu fœ-
minæ fuit interfectus, & exercitus suus fugatus &
dispersus: ipse autẽ Achior à Deo liberatus & pro-
tectus. Sic & in nouo testamento, ipse Cornelius
centurio, qui erat timẽs Deum. vt habetur Act. 10.
Sed nota quòd timoris multę sunt species. ver. 261.
999. Et quòd timor multa bona facit, 356. 358.
3747. Item quòd timere mundum non debet spe-
rans in Deo. ver. 904.

Dominus memor fuit nostri, & benedixit nobis. 2021

Hic consequenter ponitur vtilitas latriæ in bo-
ni assecutione. Et primò hoc ostendit de bonis
tẽporalibus: secũdò de bonis spiritualibus: ibi, *Ad-*
iiciat dominus. Et in prima parte primò vtilitatẽ dictã

proponit: secundò ipsam exponit: ibi, *Benedixit domui Israel.* Quantum ad primum, notandum quòd sicut obliuio in Deo cadere non potest, ita propriè nec recordatio. Sed loquitur scriptura more humano: quo dicimus illi qui quandoque bona faciebat, & modò non facit: Tu oblitus es mei. & quando bona tribuit, dicimus, Nunc tu recordaris mei. Sic Deum dicimus nostri recordari, quando bona nobis concedit: vel concessa multiplicat. Et hoc est quod ait, *Dominus memor fuit nostri.* Qualiter autem memoria vel recordatio cadat in Deo, vide ver. 270. 1234. 1324. 1363. Vnde quòd memorari Deum de nobis, sit idem quod nobis benefacere ostendit subdens, *Et benedixit nobis,* scilicet, temporalia largiendo & multiplicando. Benedictio enim Dei valet ad multa. vide ver. 1964.

Memoratur nostri Deus, quando bona tribuit nobis.

2022 **Benedixit domui Israel: benedixit domui Aaron.**

Hic suum declarat propositum. Et primò in populo Iudæorum: secundò in populo gentilium: ibi, *Benedixit omnibus.* Quantum ad primum, ait, *Benedixit domui Israel.* Quod maximè fuit tempore Iosue: quando dedit eis possessionem terræ promissionis. tunc enim habuerunt plenum dominium, & rerum temporalium copiam. Et illam benedictionem habuerunt, quandiu domino seruierunt: sed quando Dei cultum deseruerunt, benedictionem mutauerunt in maledictionem: sicut eis prædixerat Moyses Deut. 28. dicens, Si audieris vocem domini Dei tui, vt facias mandata eius: venient super te benedictiones istæ. Benedictus tu in ciuitate, & benedictus in agro. Benedictus fructus ventris tui, & terræ tuæ: fructusq; iumentorum tuorum. Benedicta horrea tua: & benedictæ reliquiæ tuæ. Benedictus eris tu ingrediens, & egrediens: abundare te faciet dominus omnibus bonis, benedicetq; te operibus manuum tuarum. Si autem non custodieris mandata domini Dei tui, venient super te omnes maledictiones istæ. Maledictus eris in ciuitate: maledictus in agro, &c. Quæ omnia hodie realiter in populo Israel adimpleta videmus. Sed fortè dices, quòd hodie totū oppositum videmus: (vt multoties dictum est superius.) quoniam iusti egent, mali abundant: iusti premuntur aduersis, mali prosperitatibus florent, &c. Dicendum quòd omnia promissa & acta in antiquo testamento erāt quædam figuræ illorum quæ in nouo testamento erant promittenda & agenda. Nam ibi promittebantur terrena, quibus cœlestia figurabantur: ibi agebantur sacrificia animalium, quibus verum sacrificium eucharistiæ figurabatur. Et ideo sicut terminata est lex antiqua, & noua regnat: debitum est vt figuris cessantibus, figurata prædicarentur. Vt ergo Deus sua benedictione cœlestia plenius ac dignius conferat: hic suis vt communiter non temporalia, non prospera, sed spiritualia bona & pro ipsorum custodia aduersitates concedit. & sic benedictionem temporalem in cœlestem mutauit. Illi autem populo Israelitico aduerso, benedictionem temporalium in maledictionē mutauit æternam. Quod bene præuiderat Iacob pater ipsorum: cùm dixit, non pro se, sed pro suis malis successoribus: Timeo ne inducat super me maledictionem pro benedictione. Benedixit autem temporaliter domui Aaron: quando sacerdotium sibi confirmauit, & impugnatores partim igne consumpsit: reliquos absorbuit terra. vt habetur Num. 16. Nobis

Benedictio temporalium datur bonis.

Maledictio temporalium datur malis.

Benedictio in maledictionē est Iudæis conuersa.

Gene. 27.

A autē sacerdotium illud Aaron in sacerdotiū æternū Christi commutauit: vt dictum fuit Psal. 109.

Benedixit omnibus qui timent dominum, pusillis cum maioribus. 2023

Hic agit de benedictione gentium conuersarū: quæ multo amplior est quàm benedictio in antiqua lege populo Israel data. Hæc enim benedictio fuit verbi incarnatio, per quam omnibus volentibus benedicitur indifferenter, cuiuscunque status, sexus, vel conditionis existat. Vnde ad Ephes. 1. Benedictus Deus & pater domini nostri Iesu Christi: qui benedixit nobis in omni benedictione spi-
B rituali in cœlestibus. Quid autem sit ista benedictio ostendit Magister ibidem Glo. dicens, Hic ponit Apostolus benedictiones siue beneficia quæ toti humano generi per Christum sunt facta. Distinguit autem duas benedictiones siue prædestinationes, & earū effectus: quarum vna est de præsenti ad iustitiam; alia de futuro ad coronam. Nec dicuntur duæ prædestinationes in se, cùm vna sit Dei prædestinatio, quæ est essentia sua: sed quia de duobus est ipsa Dei prædestinatio, scilicet, de iustitia in præsenti, & de gloria in futuro. Deus enim ante mundi cōstitutionem, cùm nullus quicquam mereretur, præordinauit quòd in tempore gratiæ aliquos à perditis separaret, & iustos & immacula-
C tos faceret. Præordinauit etiam quòd illos iustificatos ad æternam beatitudinem perduceret. Harū benedictionum alteram hic implet quæ iustos facit: alteram in futuro implebit, quæ erit omnium perfectio. Et hoc est quod ait, quòd benedixit nobis in omni spirituali benedictione in cœlestibus. Quod bene præuiderat Psal. dicens. *Benedixit omnibus qui timent dominum,* scilicet, timore filiali: *pusillis cum maioribus.* Et ista benedictio refertur ad primam prædestinationem, quæ suos hic iustificat. Per pusillos intellige humiles: per magnos autē, non quidem mole corporis, vel potestate terrena altos, sed virtutibus claros.

Benedictio duplex est, duplex prædestinatio.

Adiiciat dominus super vos: super vos & super filios vestros. 2024

Hic ostendit vtilitatem latriæ in bonis spiritua-
D libus & æternis. Et tria facit: quia primò ostendit æternorum bonorum retributionem: secundò retributionis datorem: ibi, *Benedicti vos:* tertiò ex hoc differentiam inter antiquam & nouam legem assignat: ibi, *Cœlum cœli.* Quantum ad primum, sciendum quòd antiqua lex promittebat pro munere illi populo carnali bona carnalia & temporalia: sub quibus tamen figurabantur bona spiritualia & æterna. Sic enim promissum est illi populo Israel, Ego dabo vobis omnia bona terræ, vt comedatis medullam terræ. Quid autem est bonum vltra omnia bona mundi: nisi bonum æternum quod est supra omnia bona terrena? Et ideo hoc bonum quod excedit omnia bona, prædicit Psalm. fidelibus dandum, dicens, *Adiiciat dominus super vos,* &c. scilicet, adiiciat aliud bonum, quod est alterius generis.
E Sed quibus istud bonum æternum sit adiiciendum adiungit dicens, *Super vos & super filios vestros.* Vbi sciendum quòd in ecclesia sunt duo genera fideliū, scilicet, patrum & filiorum. Patres sunt doctores & magistri, qui alios in fide Christo generant doctrina & exemplo: sed filij vocātur per illos in fide generati. Et vtrique debetur hoc præmium: sed tamen principalius patribus: sicut maioris est meriti erudire

Gen. 45.

Patres sunt doctores: filij sunt discipuli.

erudire quàm erudiri, docere quã doceri. Et patres præmittit filiis, dicens ipsis patribus, *Super vos.* Et consequẽter, *Et super filios vestros,* scilicet adiiciat bona &c. Vnde hic ait Glo. Hic distinguit inter patres & filios, scilicet, inter magistros & discipulos. Vel aliter exponitur, vt ista adiectio sit numeralis & personalis: vt sit sensus, O vos patres, ó magistri, adiiciat dominus super vos, id est, numero vestro. Et sic factum est, quia numerus magistrorum multiplicatus est. Adiiciat etiam super filios vestros: quod ita factum est, quia creuit numerus sequentium. Accessit enim fides gentium & creuit numerus, non solùm sapientum antistitum, sed etiam obedientium subditorum. Et nota quòd ad hoc vt quis in ecclesia verus dicatur filius, maximè tria debet habere. Primò obedientiæ promptitudinem, vt mandata patris perficiat. Vnde ad Ephes. 6, Filij obedite parentibus vestris in domino. Hoc enim iustum est: honora patrẽ tuũ & matrem tuã. quod est primum mandatum in promissione: vt bene sit tibi. Non enim debet filius præcepta discutere patris, sed semper credere quòd pater filio solùm salutaria mandat. Vnde si filius patris mandata discutiat, videtur an ille sit pater discutere. Vnde Pet. Ra. super illo verbo Luc. 11, Quis ex vobis patrem petit panem, ait, Caritas dolum nescit. Si pater est, non potest non amare: si amat, non nisi quod bonũ est dare vel præcipere restat. Negat patrem, qui de patris suspectus est largitate. Patris præcepta discutere non licet: patris monita retractare non conuenit. Etsi paterni mandati species tristior videatur, res tamen ipsa salutifera & vtilis est. Sic & Abrahã vbi patrem Deum credidit, mandatorum formas non attendit asperas & acerbas, circuncisionem recipit: & quæ pater cœlestis iubet, non discutit; sed circuncisionem verecũdam iudicat gloriosam. Filicidium considerat perscelestum: sed quia Deus imperat, totum pietati committit. Hinc Isaac patris gladium cùm videret, vnde dolere poterat, est gauisus. Hinc Iephthe filia patris vota sua morte tota gratulatione persoluit. Panis autem quem pater Christus Iudæis dedit, versus est in lapidem: nõ dantis vitio, sed infidelitate capiẽtis. Secũdò, debet habere fidei rectitudinem, vt credenda non discutiat, sed illis adhæreat fideliter. Ioã. 1, Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt &c. Vbi August. Credentes filij Dei fiunt, & fratres Christi nascuntur. Nam si non nascuntur fratres Christi, quomodo filij Dei esse possunt? Tertiò, debet habere affectionis tranquillitatem, vt paci & vnitati sit intentus. Matth. 5, Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Vbi Aug. Pacifici dicuntur qui omnes animi sui motus componentes & subiicientes rationi, carnalésque concupiscentias habentes edomitas, fiunt regnum Dei: in quo ordinata ita sunt omnia, vt illud quod est in homine præcipuum & excellens, hoc imperet cæteris non reluctantibus, quę sunt bestiis nobísque communia. Atque ipsum quod excellit in homine, id est, mẽs & ratio, subiiciatur potiori, quod est ipsa veritas vnigenitus Dei filius. Neque enim imperare inferioribus potest quis, nisi se superiori subiiciat. Et hæc est pax quæ datur in terra hominibus bonæ voluntatis: quæ ipsos filios Dei facit. Quia igitur per tria prædicta quis efficitur filius Dei, ideo consequens est vt per illa hæres sit Dei. Rom. 8, Si filij & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Hæreditas autem Dei excellit omnia temporalia bona.

Filius patri obedire debet.

Gen. 22.

Filiorum Dei facit fides.

Filiorum Dei facit pax mētis.

Et ideo istam hæreditatem talis filij dandam prævidit Psal. doctoribus ecclesiæ: dicens, *Adiiciat dominus super vos, & super filios vestros.*

Benedicti vos à domino, qui fecit cœlum & terram. 1025

Consequenter hîc ostendit huius additionis vel hęreditatis datorem. Quasi dicat, Ille qui dedit terrena in antiqua lege, Deus fuit qui illa dare potuit: quia dominus omnium terrenorum, quia fecit terram. Consimiliter dare potest cœlestia, quia dominus cœlestium, quia fecit cœlum. Sic ergo vos benedicti estis à domino in terrenis & in cœlestibus: quia ipse fecit cœlum & terram. Vel per ista verba vult ostendere quòd Deus potest beatificare & corpus & animam: corpus in præsenti per bona temporalia, eo modo quo hæc beatitudo in temporalibus potest consistere: & animam, in futuro, veram conferendo gloriam. Quod probat, quia Deus fecit cœlum & terram, id est, animãm & corpus: ergo vtrũque quietare potest. Quid enim per terram nisi corpus de terra creatum intelligitur? vide ver. 1444. 1552. Per ipsum verò cœlum animas de cœlo à Deo creatas, id est, cœlestes: quia cœlestia capere possunt, in quibus Deus vt in sede habitat. Psal. 10, Dominus in templo sancto eius: dominus in cœlo sedes eius. Nec immeritò anima maximè iusta cœlum dicitur: vt ostendit Bernard. super illud psal. Psallite Deo qui ascẽdit super cœlũ cœli ad oriẽtem: dicẽs, Est enim cœlum quælibet sancta anima: nec immeritò sibi cœli nomen vsurpat vnde originem ducit. Si enim propter corpus quod est de terra homo terra dicitur: cur nõ propter animã quæ de cœlo est, cœlum esse glorietur: præsertim cùm testetur cœlesti vita naturę dignitatem & patriæ? Vnum Deum adorat & colit, quomodo angeli: Christũ super omnia amat, quomodo angeli: casta est, quomodo angeli, ídque in carne fragili, quòd non angeli, sapit quæ in cœlis sunt, non quæ super terram. Quid euidentius cœlestis originis insigne quàm hominem in regione dissimilitudinis, similitudinem retinere vitæ cœlestis: & in terra atque corpore pene bestiali, cœlestẽ ducere vitam? Cœlestis sunt ista potentiæ, non terrenæ. Et quòd verè cœlum ac de cœlo sit anima quæ hæc potest cognoscere. Est itaque cœlũ anima sancta, habens solem intellectum, lunam fidem, stellas virtutes. Stellas ideo virtutes dixerim, quia quomodo stellæ in nocte lucent, sed latent in die: sic vera virtus quæ in prosperis non apparet, micat in aduersis. Illud sane cautelæ est, hoc necessitatis. Ideo sidus virtus est, & homo virtutum est cœlum vita & opinione conspicuum, fide purum, spe firmum, latum caritate, speciosum contemplatione, pluens verbi diuini pluuiam salutarem, tonans increpationibus, coruscans miraculis. Ad maiorem autem huius cœli euidentiam, sciendum quòd animę sanctæ vel ipsi sancti multipliciter cœlis assimilantur: quoniam sicut cœli cæteris corporibus sunt altiores, puriores, clariores, & aptiores: sic & animę sanctæ. vide deductionem ver. 815.

Psal. 67.

Cœlum cœli domino, terram autẽ dedit filiis hominum. 1026

Hic ex prædictis ponit differentiã inter antiquã legẽ & nouã. Vbi notandũ quòd dominus noster Iesus

Cœlum dat Christus dominus.

Christus promitus cœlum suis fidelibus in lege noua promisit: dicens Matth. 3. Pœnitentiam agite: appropinquabit enim regnum cœlorum. Et tales in lege noua per Christum geniti non sunt filij hominum, sed ex Deo nati: nō ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis &c, sed ex Deo nati sunt. Filiis autem hominum, id est, sub antiqua lege seruientibus, terra promittebatur: id est, temporalia bona, quibus bona promittebantur. Quantum ergo distat cœlum à terra, tantum lex noua ab antiqua. Et hoc insinuans ait, *Cœlum cœli domino*, id est, promittere cœlum cœli, id est, bona cœlestia dare; domino fuit reseruatum. Terram autem dare, fuit concessum filiis hominum: vt puta, ipsi Moysi & Iosue, qui diuisit eis terram in funiculo distributionis. Dicitur enim cœlum cœli summum cœlorum, scilicet, cœlum empyreum in quo animæ beatificantur. Vel aliter: per cœlum intellige gloriam cœlestem: per terram verò, ipsum infernum qui in medio terræ situatur. vide versic. 108. Vnde infernus terra dicitur. Iob. 10. Terra tenebrosa & operta mortis caligine: vbi nullus ordo &c. Itē nota quòd inter homines aliqui dicuntur domini & non serui: & aliqui serui & non domini. Nam seruus dicitur omnis peccator. Ioan. 8. Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Domini autem dicuntur qui soli Deo se subiiciunt: cui seruire, regnare est. Tales enim sunt domini suorum actuum: quibus dicitur Gen. 4, Subtus te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. Peccatores autem & serui dicuntur filij hominum, quia imitantur homines nō domini. Nam hominis nomine culpa intelligitur: vt ostendit Grego. li. 4. moral. cap. 17. Quid est ergo, *Cœlum cœli domino*: nisi gloria æterna iusto datur: terra autem filiis hominū, id est, infernus peccatoribus deputatur?

Terrā promissionis dedit Iosue.

Psal. 77.

Terra dicitur infernum: cœlū gloria æterna

Dominus dicitur quilibet iustus: filius hominū, quilibet peccator.

1027 Non mortui laudabunt te domine, neque omnes qui descendunt in infernum.

Hic ostendit à quibus dignè Deus laudatur. Et primò negatiuè, secundò affirmatiuè: ibi, *Sed nos*. Quantū ad primum, sciendum quòd mors est multiplex: scilicet, bona & mala, & indifferēs. Mors indifferēs est mors naturalis, quę dicitur indifferēs ad bonum & ad malū: quia de se nec est meritoria nec demeritoria: de qua Psal. 88, Quis est homo qui viuit, & nō videbit mortem? Secundò est mors bona: qua scilicet quis moritur mundo & viciis: de qua Rom. 6, Qui mortuus est, iustificatus est à peccato. Sed hic nota quòd aliquis mortuus est mundo, & sibi mortuus est mundus: sicut renuncians mundo iustus quem aduersitas mūdi persequitur. Aliquis est mortuus mundo, sed sibi viuit mundus: sicut iustus renuncians mundo: cui tamen prospera mundi succedūt: sicut fuit Abraham, & magni reges & principes iusti. Aliquis nec est mortuus mundo, nec sibi moritur mundus: sicut sunt peccatores mundum amantes, quibus prospera mundi succedunt. Aliquis non est mortuus mundo: cui tamen moritur mundus: sicut miser & pauper, qui mente diligit mundum & ea quæ sunt in mundo: cui tamen non arrident prospera mundi, sed ipsum persequuntur aduersa. Tertiò est mors mala. Et hæc est triplex: scilicet, naturæ, culpæ, & gehennæ. vide versic. 520. Ad propositum ergo, hic loquitur de morte culpæ & gehennæ. Mortem culpæ tangit: dicens, *Non mortui laudabunt te domine*: scilicet dignè: quia non est speciosa laus in ore peccatoris. De talibus enim qui in peccato laudant Deum conqueritur Christus, dicens, Hic populus labiis me honorat: cor autem eorum longè est à me. Consequenter subinfert mortem gehennæ: dicens, *Neque omnes qui descendunt in infernum*. Existentes enim in inferno, Deum non laudant, sed præ doloribus linguas suas mordentes ipsum blasphemant. De quibus dicitur Apocal. 16, quòd manducauerunt linguas suas præ dolore: & blasphemauerunt Deum cœli, nec egerunt pœnitentiam. Tales ergo mortui & in infernum descendentes, non laudant dominum. Et aduerte quòd non dicit generaliter quòd nullus descendens in infernum laudet Deum: sed particulariter dicit, *neque omnes*. quòd æquipollet huic, quidam non. Quod ideo dicit, quia tempore suo ante Christi passionem, omnes quantumcunque iusti morientes ad infernum descendebant: & tamen certum est quòd illi Deum laudabant: quia erant in statu gratiæ expectantes apertionem cœlestis ianuæ per Christi passionem fiendam. Ideo non de omnibus descendentibus in infernum ait, sed de quibusdam: dicens, *neque omnes &c*. Et istum intellectum hic ponit glo. quare hoc nō dixit vniuersaliter, sed solùm particulariter.

Mors multiplex.

Moritur quis mūdo, sed nō ecōtrario. Moritur quis mūdo, & ecōtrario.

Viuit quis mūdo, & ecōtrario.

Viuit quis mūdo, & non econtrario.

Eccl. 15.

Matth. 15.

Blasphemant dānati Deū.

Sed nos qui viuimus, benedicimus domino, ex hoc nunc & vsque in sæculum. 1028

Hic ostendit affirmatiuè à quibus benedicitur Deus, scilicet, à viuentibus. Et potes de vita distinguere, sicut statim distinctum est de morte: scilicet, quòd est quædam vita bona, quædam mala, quædam indifferens. Vita indifferens est vita naturalis: de qua Gen. 2, Inspirauit in faciem eius, spiraculum vitæ: & factus est homo in animam viuentem. Secundò est vita mala: scilicet, criminalis & viciosa. De qua cuilibet peccatori dicitur, Nomen habes quòd viuas, & mortuus es. Alia est vita bona. Et hæc est duplex: scilicet, gratiæ & gloriæ. De quibus omnibus vide diffuse in postillis super Ioan. cap. 9. Ad propositum autem, hic loquitur de illis qui viuunt vita gratiæ ac vita gloriæ: quia à talibus dignè laudatur Deus. vide versi. 1995. 480. 502. 1636. 1721. 1838. Et nota quòd idem est laudare Deum, quod benedicere Deum. Benedicere autem Deum est bene viuere. vide ver. 378. Itē nota quòd Deum benediximus multipliciter. ver. 502.

Vita multiplex: bona & mala, & indifferens.

PSALMVS CXIIII.

Dilexi quoniam exaudiet dominus vocem orationis meæ. 2029

Psalmus iste talem habet titulum; Alleluia. Id est quod laudare Deum. vide in titulo Psalm. 104. Istum autem Psalmum fecit Dauid ad laudandum Deum qui ipsum liberauerat à persecutione Saulis: maximè quando (vt habetur 1. Reg. 23.) Dauid fugiens à facie Saulis se cum suis absconderat in deserto Maon. Ziphæi autem qui iuxta illud desertum habitabant, qui erant de genere Dauid, prodiderunt eum Sauli, promittentes ipsum Dauid tradere in manus Saulis, si illuc ascenderet. Venit ergo Saul cum exercitu magno: & circundedit locum

cum in quo erat Dauid, in modum coronæ, vt nullo modo euadere posset. Et tunc Dauid desperauit posse euadere manus Saulis. Et statim venit nuncius ad Saulẽ, dicẽs, Festina & veni: quoniam infuderunt se Philisthæi super terram. Tunc Saul coactus, inde recessit, & dimisit Dauid persequi. Et tunc Dauid inde recessit, & habitauit in locis tutissimis Engaddi. Ad propositum ergo: videns se tunc Dauid liberatum de manibus Saulis, à quibus desperabat posse euadere: pro gratiarum actione ipsi Deo & pro laude Dei fecit istum Psalmum, etiam alios ad laudem Dei inuitans. Et hoc sonat Psal. titulus, qui est, alleluia, id est, laudate Deum. Quantum ergo ad sensum literalem, dic vt Nicolaus. Quãtum verò ad sensum propheticum, sciendum quòd omnes nascimur filij iræ: & post natiuitatem multoties peccantes, per deserta huius mundi errando vagamur: sed pietate Christi, mediantibus suis sacramentis, reducimur ad ipsum, tãquam ad pastorem proprium, & ad eius ouile. Quod alibi præuidens Psal. ait Christo, Psal. 118. Erraui sicut ouis quæ periit: quære seruum tuum domine. Quod & Christus fecit sua præsentia, suis monitis & exemplis per se & per prædicatores suos. Quod cõsiderãs Psal. in hoc Psal. de hoc gratias Deo agit. Et tota intentio psal. est, ex hoc nos ad Dei laudem inducere. Quibus visis, ad diuisionem Psal. accedo. Diuiditur ergo Psal. iste in partes tres: quia primò Psal. in persona peccatoris conuersi ponit suam liberationem: secundò petit suam beatificationem: ibi, *O domine*: tertiò consurgit ad gratiarum actionem: ibi, *Conuertere*. Prima pars diuiditur in partes quatuor: quia psal. primò ponit suam orationem: secundò Dei miserationem: ibi, *Quia inclinauit*: tertiò status in quo priùs erat declarationem: ibi, *Circũdederunt*: quartò suam preteritam tribulationem: ibi, *Tribulationem*. Quantum ad primum, sciendum quòd differentia est inter bonos & malos: in hoc quòd mali plus diligũt temporalia quàm spiritualia: & ideo plus accenduntur ad dilectionem benefactoris temporalis quàm spiritualis. boni autem econtrario. Vnde iste iam conuersus ad Deum in persona iustorum clamat, dicens, *Dilexi*, scilicet, Deum. Et causam subdit, *Quoniam exaudiuit vocem orationis meæ*. Vera enim oratio non petit temporalia principaliter, sed solùm spiritualia: dicẽte Christo, Quærite primùm regnum Dei &c. Et ideo in hoc quod dicit orationem suam exauditam: ostendit se Deum diligere propter spiritualia bona, non propter temporalia. Et hoc hîc notans Glo. dicit, Non parum differt dilectio istius à dilectione infidelium. Diligitur enim Deus etiam ab infidelibus vel peccatoribus: quia bona tẽporalia eis tribuit. Vnde alibi scriptum est, Confitebitur tibi, cùm benefeceris ei. Diligitur autem perfectè, cum animus aduersis nõ mouetur: sed spe futurorum bonorum magis in caritate accenditur: quemadmodum iste de se exponit: dicens, *Dilexi*, scilicet Deum: nõ quia me regem vel diuitem fecit, vel quia prospera dedit: sed quia vocem orationis meæ exaudiet, id est, exaudiuit spiritualia, scilicet, conferendo: quæ statim exponit inferius. Sed hic cadit dubium, scilicet, an propter beneficium temporale siue spirituale quis plus Deum teneatur diligere quàm sine beneficio. Et videtur quòd non: quia nullus tenetur plus Deum diligere quàm possit: quia nullus ad impossibile potest obligari. Sed quilibet etiam sine beneficio tenetur Deum diligere quantum potest: quia ex toto corde, ex tota anima, & ex omnibus viribus: vt habetur Matth. 22, & Mar. 12. Quod exponens Augustinus primo de doctrina Christiana, ait, Deum ex toto corde diligere præciperis, vt omnes cogitationes tuas, ex tota anima tua, vt omnẽ vitam tuam, & ex tota mente tua, vt omnem intellectum tuum in illum conferas à quo habes ea quę confers. Nullam ergo vitæ nostræ partem reliquit quæ vacare debeat, & quasi locum dare, vt alia re velit frui: sed quicquid ad diligendum venerit in animam, illuc rapiatur quò totus dilectionis impetus currit. Tunc est enim optimus homo, cùm tota vita sua pergit in incommutabile bonum. Ex quibus apparet quòd quilibet Deum tenetur diligere quantum potest. Præterea, bonitas diuina est ratio immensa, mouens nos ad dilectionem Dei: ergo non plus mouere debemus ad Dei dilectionem ratione beneficiorum, quæ ratio est finita: sicut & beneficia collata sunt bonitatis finitæ. Aliter enim finitum additum finito faceret ipsum minus: quod est contra Philosophum 3, Physicorum. Ad oppositum. videtur hic Psal. qui dicit Deum se diligere propter beneficium exauditionis, dicens, *Dilexi, quoniam exaudiuit dominus &c.* Respõdeo quòd ista quęstio est similis illi, qua quęritur, vtrũ Christus nostram salutẽ magis meruerit per actum suæ passionis, quàm per actum suæ incarnationis fecerat. Et respõdent doctores, quòd Christus per plura merita vel actus meritorios nostram salutem potuit mereri: sed non per maius meritum quàm fecerit in principio per actũ suæ incarnationis: quia quilibet actus suus erat infiniti meriti. Sic in proposito, dico quòd tenemur ad dilectionem Dei toto corde, tota anima &c. & hoc ratione suæ infinitæ bonitatis: nec ad hoc magis obligari possumus, sed bene pluribus rationibus: non tamen magis. Ratione ergo beneficij à Deo recepti teneris Deũ diligere, id est, noua ratione obligaris ad dilectionem Dei quàm ante, sed non magis: quia ante etiá infinitè obligabaris. Et hæc est intentio Grego. in homil. dicens, Cùm enim augentur dona, rationes crescunt donorum. Et magis ex donis obligaris: & sic hoc extensiuè, scilicet, pluribus rationibus.

Matth. 6.

Quæstio, Deus an sit diligendus plus propter beneficiũ.

Diligere Deum ex toto corde, ex tota anima &c.

Quia inclinauit aurem suam mihi: 2030
& in diebus meis inuocabo.

Hic consequenter ostendit Dei miserationem. Vbi notandum quòd cùm Deus non sit corpus, & per consequens nec membra corporalia habeat: ideo oportet hîc aurem Dei aliud intelligere quàm sit auris instrumentum corporale auditus. Notandum ergo quòd auris in nobis dicitur instrumentum corporis, quo aliorum percipimus voces. Sic spiritualiter auris Dei dicitur illud per quod nostra percipit vota, & orationes exaudit. Orationes autem nostræ exaudiuntur per Dei filium. Et hinc est quòd ecclesia suas orationes per Dei filium terminat: dicens, Per dominum nostrum Iesum Christũ. vide ver. 5459. Et ideo ipse Dei filius auris Dei dicitur. Sola enim Dei sapientia, cordis nostri vota intelligere & audire potest: quia solus Deus corda scrutatur. Cùm ergo filius Dei sit sapientia Dei, & sapientia Dei sit auris Dei: consequens est vt filius Dei sit auris Dei. Et istam autem sibi per incarnationem inclinari postulabat Psal. dicens, Inclina aurem tuam mihi, & exaudi verba mea, id est, inclina & mitte filium suum ad susceptionem nostræ humanitatis. Et istam autem nobis iam inclinatam

Auris Dei est filius Dei.

Psal. 16.

nunc ostendit Psal. dicés, *Quia inclinauit aurem suam mihi.* Quasi dicat, Ideo Deum dilexi: ideo me deus exaudiuit, quia filium suum inclinauit in terris. Et hæc est intentio Glosæ: dicentis hic, Inclinauit autem suam mihi, dum humano generi filium suum dedit: inclinauit deus aurem suam in incarnatione filij & in passione. Et quia beneficiū gratis datum, animat recipientem ad alia postulanda: ideo Psal. considerato tanto beneficio gratis nobis dato, ad alia postulanda confidens assurgit, dicens, *Et in diebus meis inuocabo.* Et nota quòd dicit *In diebus meis*: quia dies nostri sunt, dies quos fecimus nobis, scilicet, dies pœnę, tribulationis, & miseriç: in quibus maximè compellimur ad inuocandum dominum. Vnde Glosa, *In diebus meis*, id est, meæ miseriæ: quos mihi feci peccando, qui sunt pleni laboris & doloris. Et nota quòd inclinatio in scriptura multa significat. quia est inclinatio humiliationis. qui enim se inclinat, ex magno paruus efficitur. Isto modo inclinauit se Betsabe, se humiliando regi Dauid. 3. Reg. 1. Inclinauit se Betsabe, & adorauit regé. Isto modo inclinauit se Christus quando exinaniuit semetipsum, formam serui accipiens &c. Psal. 17, Inclinauit cœlos, & descendit. Secundò est inclinatio eruditionis: sicut magister docere volens discipulum se inclinat ad illum. Et isto modo videns Iesus Pharisęos & Scribas ad peccata aliorum sine misericordia punienda paratos: vt eos doceret misericorditer alios iudicare, se inclinauit. Ioan. 8, Iesus autem inclinans se, scribebat in terra. Scribebat enim quasdam figuras, in quibus illorum quilibet peccata sua legebat. Tertiò est inclinatio exauditionis: sicut alium exaudire volens, se ad supplicantem inclinat. Et isto modo se Christus inclinauit, quando preces cęcorum exaudiuit. Et istam inclinationem postulabat Daniel, dicens, Deus meus inclina aurem tuá, & audi: aperi oculos tuos, & vide desolationem nostram. Quartò est inclinatio satisfactionis: sicut diues non obligatus se inclinat ad satisfaciédum pro alio obligato. Et sic se inclinauit Iesus pro nobis in morte satisfaciendo. Ioann. 19, Inclinato capite, tradidit spiritum. Quas omnes Christi inclinationes notans Psal. sub nomine auris quæ Dei filium significat, ait, *Et inclinauit aurem suam mihi.*

Inclinatio multiplex.

Inclinauit se Christus pro nobis multipliciter.

Phili. 2.

Luc. 18.

Dan. 9.

2031 Circundederunt me dolores mortis, & pericula inferni inuenerunt me.

Hic vt maiorem Dei ostendat gratiam, declarat statum in quo prius erat. Vbi nota quòd dolores mortis dicuntur illi ex quibus mors sequitur & causatur: sic & dolores mortis spiritualis sunt illi, ex quibus mors spiritualis inducitur. Mors autem spiritualis est duplex, scilicet culpæ & gehennæ. Peccata autem inducunt mortem culpæ & animæ. Ezech. 18, Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Inducunt etiam mortem pœnæ æternæ. Sic enim de illo peccatore epulone dicitur, Mortuus est diues: & sepultus est in inferno. Quid sunt ergo dolores mortis, nisi peccata quibus mors spiritualis animæ & infernalis pœnæ causatur: Et sic dicere, *Circundederunt me dolores mortis*, nihil aliud est, nisi circundederunt me peccata. Nam ipse quilibet continuè in præsenti vita stat in periculo mortis, quia mors vbique & semper expectat: ideo omnis qui est peccatis circundatus, semper manet in periculo pœnæ infernalis. Et hoc notans, ait, *Et pericula inferni inuenerunt me.* Et aduerte quòd licet malum culpæ quandoque inueniat hominem: vt puta cum quis peccat, & non à proposito: quandoque verò inueniatur ab homine: vt puta cum quis ex deliberatione & à proposito peccata committit: sic consimiliter quandoque homo tenet peccatum, quandoque tenetur à peccato. vide versicul. 1189. Tamen pœnam infernalem nunquam aliquis inuenit: quia illam nullus appetit, nec appetere potest: quia affectio commodi inseparabilis est à voluntate: sed inuenitur ab ea. Et ideo non ait Psalm. Pericula inferni ego inueni: sed ait, *Pericula inferni inuenerunt me.*

Dolores mortis sunt peccata.

Luc. 16.

Pœnam inuenimus, sed inuenit nos.

Tribulationem & dolorem inueni: & nomen domini inuocaui. 2032

Hic exponit suam tribulationem. Sed fortè dices, Videtur quòd iste textus contrarietur præcedenti, quo dicitur, *Pericula inferni inuenerunt me*: modò autem dicitur quòd ipse illa inuenit. Ideo notandum quòd inuenire quãdoque est terminus inquisitionis: vt quando quis aliquid inquirendo illud inuenit. Et sic dicebat saluator, Quærite & inuenietis. Quandoque verò est terminus cognitionis: vt quando ad cognitioné alicuius quod ante ignorauerat, deuenit. Et sic dicitur Sapien. 9, Difficile æstimamus quæ in terra sunt: & quæ in prospectu sunt, inuenimus cum labore &c. Modò ad propositum: si inuenire sit terminus inquisitionis, tunc pericula inferni nos inueniunt, & non econtrario. Si autem sit terminus cognitionis: nos illa inuenimus, & non econtrario. Primo modo loquebatur in præcedenti versiculo: secundo modo loquitur in isto. Vnde hic Glosa, *Tribulationem & dolorem inueni*: hæc sunt mala, quæ priùs dixerat, pericula inferni: quæ priùs ipsum inuenerant: sed postmodum ipse illa inuenit: id est, cognouit. Et ideo ne in illis incideret, nomen domini inuocauit. Vel aliter quando quis considerat statum peccati in quo iacuit, Dei offensam & pœnam futuram: multoties dolet & turbatur de tali statu, & ad statum pœnitentiæ se præparat: & Deum vt sibi parcat, inuocat corde. Et sic iste ait, cognoscendo periculum inferni in quo eram, peccata me circundantia: versus me ad statum pœnitentiæ: per tribulationem habendo contritionem, per dolorem meipsum puniendo. Et sic tribulationem & dolorem inueni, quia studiosè illa quæsiui, per quæ nomen domini inuocaui: & hoc postulando veniam. Et attende quòd talis ex commissis offensis pœnitere volens, duplicem tribulationem & dolorem inuenire debet: Primò quòd non fecit bonum quod debuit: Secundò quia fecit malum quod non debuit. Quod notans Gregor. ait, Omnis peccator in pœnitentia duplicem gemitum habere debet. Quia nimirum & bonum quod oportuit non fecit: & malum quod non oportuit fecit. Hinc est enim quòd per Moysen de eo qui iuramentum protulit vt vel malè quid vel benè faceret, atque ipsum obliuione transcendit: dicitur, Offerat agnam de gregibus suis, siue capram: orabitque pro eo sacerdos & pro peccato eius. Sin autem non potuerit offerre pecus, offerat duos turtures, vel duos pullos columbarũ, vnũ pro peccato, & alterũ in holocaustum. Iuramentũ namque proferre est, voce nos diuinæ seruituti obligare. Et cum bona opera facere promitti

Inuenit quandoque qui dolore, quandoque inuenitur a dolore.

Luc. 11.

Dolor in pœnitentia duplex debet esse.

Gre 32. mor. cap. 2.

promittimus, bene nos facere spondemus: cùm verò abstinentiam cruciatumq; carnis nostræ vouemus, malè ad præsens nos nobis facere iuramus. sed quia nullus in hac vita ita perfectus est, vt quantumlibet Deo deuotus sit, inter ipsa quantumcunque pia vota non peccet: pro peccato agnus offerri de gregibus siue capra præcipitur. Quid enim per agnam, nisi actiuæ vitæ innocentia? Quid per capram, quæ in summis sæpe extremisq; pendens rupibus pascitur, nisi cõtemplatiua vita significatur? Qui ergo conspicit se promissa atq; proposita non implesse, ad sacrificium Dei sese studiosius debet, vel innocentia boni operis, vel sublimi pastu contemplationis attingere. Et bene agna de gregibus: capra verò de gregibus offerri non iubetur. quia actiua vita multorum est: contemplatiua verò paucorum. Et cũ hæc agimus quæ multos agere & egisse conspicimus: quasi agnam de gregibus damus. Sed cùm offerentis virtus ad agnam caprãque non sufficit, in remedio pœnitentis adiungitur, vt duo columbarũ pulli vel turtures quæ pro cantu gemitum habent offerantur. Quid ergo per duos columbarum pullos vel turtures, nisi duplex pœnitentiæ nostræ gemitus vel dolor designatur? vt cùm ad offerenda bona opera nõ consurgimus, nosmetipsos dupliciter defleamus: quia & recta nõ fecimus, & praua operati sumus. Vnde & vnus turtur pro peccato, & alter in holocaustum offerri iubetur. Holocaustum namq; totum incensum dicitur. Vnum ergo turturem pro peccato offerimus, cùm pro culpa gemitum damus: de altero verò holocaustum proferimus, cũ pro culpa eo quòd bona neglexinus, nosmetipsos funditus succẽdẽtes igne doloris ardemus. Hæc Greg. Ista ergo duo notans Psal. ait in persona pœnitentis, *Tribulationẽ & dolorem inueni*. vt tribulatio referatur ad malum commissum, & dolor ad bonum omissum.

2033 O domine libera animam meam. misericors dominus & iustus: & Deus noster miseretur.

Vita præsens miseriis est plena.

Hic consequenter Psal. petit beatificari à Deo. Et primò petit præmium: secũdò allegat meritum ibi, *Custodiens*. Quantum ad primum, sciendũ quòd præsens vita tota miseriis est plena: ita vt ipsa prosperitas mundi multis aduersitatibus sit respersa: ipsa lætitia multis tribulationibus, ipsa corporis sanitas multis laboribus indigeat. Vnde præsens vita tota est molestiis plena. Quod ostẽdens Gaufred. super illo verbo Eccl. 40, Graue iugum super filios Adam, &c. dicit, Quem non humiliet conceptus impurus, &c. Ex quibus sequitur quòd nullus beatificari potest, nisi primò ab ista vita liberetur. Et hoc est quod postulabat Apostolus, dicens,

Rom. 7.

Infelix homo: quis me liberabit de corpore mortis huius? Conformiter & nunc Psal. à præsenti miseria liberari à Deo postulat: dicẽs, *O domine libera animam meam*, scilicet, vt ad tuam gloriam possim peruenire. Sic liberari Iob à Deo postulabat: dicẽs,

Iob 10.

Libera me domine, & pone me iuxta te. Sed quis potest istam liberationem facere, nisi Deus? ideo subdit, *Misericors dominus & iustus*. Sic & Apostolus cùm dixisset, Quis me liberabit de corpore mortis huius? statim subiunxit, Gratia Dei per Christum. Sic & Psalm. dicit, *Misericors dominus*. Quasi dicat, Liberari nullus dubitet, quia misericors est dominus & iustus. misericors, quia primò per gratiam

Misericors est Deus multipliciter.

suam me vocauit à vitiis: iustus, quia hic me castigat & ponit pro vitiis, ne flagellet in perpetuũ. Et omnibus istis modis misericordiam suam nobis ostendit, scilicet, vocando nos ad gratiam, hic puniendo mala commissa. Et totum ad istum finẽ misericors dominus facit, vt nos coronet in gloria. Et hoc est quod subdit, *Et Deus noster miseretur*. Miseretur namq;, quia per flagella recipit ad beatitudinẽ: nec tam amarum est quod hic flagellat, quàm dulce quod in beatitudine donat. Flagellat Deus nos hic, vt per pœnas ad gloriã trahat: vt ostendit Gregor. dicens, Diu quippe Deus tolerat, quem in perpetuum damnat, & furorem suum non inferre dissimulat, quia effundendum sine fine in posterum seruat. Electorum autem est hic conteri, vt in æternum ad præmia debeant æternæ beatitudinis erudiri. Nostrum est hic flagella percipere, quibus seruatur de æternitate gaudere. Hinc enim scriptum est, Flagellat Deus omnem filiũ quem recipit, &c. Et sic patet quòd dominus nobis miseretur, dum pro peccatis hic punit & flagellat, dum de miseria huius vitæ nos tollit, dum ad gloriam nos eleuat. Et in omnibus istis dicit Psal. *Et Deus noster miseretur*.

Pœnæ & aduersa nos ad gloriam trahunt.

Greg. 26. moral. cap. 18.

Hebr. 12.

Custodiens paruulos dominus, humiliatus sum, & liberauit me. 2034

Humilitas gloriam meretur.

Hic allegat meritum quo Deus liberat animam & beatificat. Vbi sciendum quòd inter omnes virtutes humilitas maximè exaltat hominem in gloria: sicut ecõtrario superbia maximè ad inferos deponit. Lucæ 18, Omnis qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur. Ista virtute virgo Maria meruit exaltari. Lucæ 1, Quia respexit humilitatem ancillæ suæ, &c. Ista virtute Christus super omnem creaturã fuit exaltatus. Philipp. 2, Humiliauit semetipsum, &c. propter quod Deus exaltauit eum, & dedit illi nomen, &c. vide versic. 227. 479. 1762. Propter quod dicitur Iob 22, Qui humiliatus fuerit, erit in gloria. Vnde humilitatem nostræ liberationis à peccati miseria & glorificationis ostendit Psal. dicens, *Humiliatus sum, & liberauit me*. Sed ne credas tantam virtutem à te habere, sed Dei donum esse: ideo præmittit, *Custodiens paruulos dominus*. Quasi dicat, Dominus est ille qui paruulos facit, id est, humiles, & ipsos custodit. Vel aliter, vt hic humiliari non accipiatur pro virtute, sed pro pœna: vt dictum est versic. 616. Et tunc est sensus, *Dominus custodit paruulos*, id est, humiles. Et per quẽ modum custodit? certè per aduersitates & pœnas. Et hoc est quod subdit, *Humiliatus sum, & liberauit me*. Et istum sensum hic ponit Glosa, dicens; *Custodiens paruulos dominus*, id est, dominus vt pastor custodit humiles, quos grandes quærit in gloria. Et experto credite, quia ego humiliatus sum, & ipse liberauit me. Quasi dicat, Dolor iste quo hic me custodit, non est mortalis, sed salutaris: quem secãdo medicus facit. Et hic nota quòd dominus custodit multa personarum genera: vt dictum est 1665. Ibi dictum est de primo membro, hic prosequere.

Custodit dominus multa personarũ genera.

Conuertere anima mea in requiem tuam, quia dominus benefecit tibi. 2035

Hic consurgit ad gratiarum actionẽ. Hic enim Psal. loquitur animæ suæ. vt hic ly anima sit casus vocatiui, & non accusatiui. Et primò gratias agit: secũdò beneficia recolit: ibi, *Quia eripuit*: tertiò patriam æternam sperando quærit: ibi, *Placebo*. Quantum ad primum, sciendum quòd in vita præsenti

Aduersa hic patimur, sed in Deo requiescimus & consolamur.

requies

requies esse non potest, quia multis laboribus ple- A
na: vt dictum est versic. 2033. Et quanto quis plus
in mundo conuersatur, tanto pluribus subiicitur
laboribus. Quanto autem quis plus mente mundũ
deserit, tanto amplius quiescit interius. Et hoc est
Ioan. 16. quod dicebat saluator, In me pacem habebitis: in
mundo autem, pressuram. Quia quamuis mundus
pressuris premitur exterius, anima tamẽ per cõtẽ-
plationẽ à mũdo separata, quiescit interius. Quod
Iob 35. bene considerans scriptura dicit, quòd Deus dedit
Greg. 26. moral. cap. 12. carmina in nocte, id est, requiem in pressura & tri-
bulatione. Vnde Greg. prædicta verba exponẽs, ait,
Carmẽ in nocte est lætitia in tribulatione: quia etsi
pressuris temporalibus affligimur: sæpe iam tamen
de æternitate erigimur vel gaudemus. Carmina in
Rom. 12. nocte Paulus prædicabat, dicens, Spe gaudentes, B
in tribulatione patientes. Carmen in nocte Dauid
Psal. 31. assumpserat qui dicebat, Tu es mihi refugiũ à pres-
sura quæ circundedit me: exultatio mea, erue me à
circundantibus me. Ecce de nocte pressuram no-
minat: & tamen liberatorem suum inter angustias
exultationem vocat. Foris quidem nox erat in cir-
cundatione pressuræ: sed intus carmina resonabãt
de consolatione lætitiæ. Quia enim ad æterna gau-
dia redire non possumus nisi per temporalia detri-
menta, tota scripturæ sacræ intentio est, vt spe ma-
nentis lætitiæ nos inter hęc aduersa trãsitoria cor-
Ezech. 2. roboret. Vnde Ezechiel propheta librum se acce-
pisse testatur, in quo scriptæ erant lamentationes,
carmẽ, & væ. Quid enim libro hoc, nisi diuina elo-
quia figurantur? Quæ quia nobis lacrymas luctũs- C
que præcipiunt, lamentationes in eo scriptæ refe-
runtur. Carmen quoq; & væ continẽt, quia sic de
spe gaudium prædicant, vt in præsenti tamen pres-
suras atq; angustias indicent. Carmen & vę conti-
nẽt, quia si illuc dulcia appetimus, primùm neces-
se est vt hic amara toleremus. Carmen & væ domi-
Ioan. 16. nus discipulis prædicabat, dicẽs, Hæc locutus sum
vobis, vt in me pacem habeatis: in mundo autem
pressuram habebitis. Ac si apertè diceret, Sit vobis
de me interius, quod consolãdo reficit: quia erit de
mundo exterius, quod sæuiendo grauiter premat.
Ex quibus apparet quòd à laboribus mundi re-
quiescere non valemus, nisi nos ad requiescẽdum
in Christo per cõtemplationem vertamus. Et hoc
est quod Psal. suæ animæ consulit: dicens, *O anima* D
mea conuertere in requiem tuam. quæ requies Christus
Matth. 11. est: ipso dicẽte, Venite ad me omnes qui laboratis,
&c. sequitur, & inuenietis requiem animabus ve-
stris. Et quomodo in hanc requiem debeat cõuer-
ti, nisi per gratiarum actionem, cogitando & con-
fitẽdo gratias à Deo receptas? Et hoc est quod sub-
dit, *Quia dominus benefecit tibi*. Quasi dicat, Hoc con-
fitere corde & ore, scilicet, quòd dominus benefe-
cit tibi, vocando te à vicijs, iustificando per gra-
tiam, & eleuando per spem.

2036 Quia eripuit animã de morte, ocu-
los meos à lacrymis, pedes meos à
lapsu.

Hic beneficia recepta recolit. Vbi nota, quòd
potissima sunt tria Dei beneficia: quorum vnum
cõfert in præsenti: & duo in futuro. Primum quod
confert in præsenti, est quando nos iustificat, & de
peccato ducit ad gratiam. Et istud notans Psal. di-
cit, *Quia eripuit animam meam de morte*. scilicet pecca-
ti. Et quamuis omne peccatum mortale mortem
inferat animæ, hoc tamen maximè facit peccatum
infidelitatis. Eripit ergo Deus animam de morte, Mors est infidelitas.
quando infideles vocant ad fidem. Et hoc est quod
hic Gl. August. dicit, Mors est infidelitas. Vnde do-
minus in euangelio dicit, Dimitte mortuos sepeli- Luc. 9.
re mortuos suos. Et alibi, Non mortui laudabũt te Psal. 113.
domine. Iam ergo iste ab infidelitate habet animã
ereptam à morte, eo ipso quòd ex infideli factus est
fidelis. Quia sicut dominus ait, Qui credit in me, Ioan. 5.
transit de morte ad vitam. Potest etiam intelligi de
erepto à quocunq; peccato mortali, & ad vitã gra-
tiæ reducto: vt talis dicat agendo gratias Deo, *Quia
eripuit animam meam de morte*. Quod ideo dicit, quia
solus Deus animam iustificare potest ad vitã gra-
tiæ. Alia autem duo beneficia nõ sunt in vita præ-
senti, sed in vita futura. Quorum primum est om-
nis miseriæ cessatio. Quãuis enim in præsenti sem-
per sit miseria & tribulatio, in beatitudine tamen
erit sine omni miseria consolatio. Quod notatur
Apoc. 7, vbi de sanctis dicitur, Non esurient neque
sitient amplius. Et hoc quo ad miserias naturales:
cuiusmodi sunt fames & sitis. Neq; cadet super il-
los sol, neq; vllus. Et hoc quo ad miserias acciden-
tales: cuiusmodi sunt ardores febrium, & æstus cõ-
cupiscentiarum. Et absterget Deus omnem lacry-
mam ab oculis sanctorum. Et hoc quo ad miserias
spirituales: sicut est plangere peccata præterita, ti-
mere futura: quia quamuis in patria beati recor-
dentur de malis & peccatis eorum, tamen ex hoc
ibi non recipient dolorem. quia solùm in eis con-
siderabunt Dei misericordiam, quæ eos de tantis
malis liberauit. Sicut quis cùm fuit in periculo
mortis, & se liberatum considerans: non dolet, sed
gaudet de sanitate recepta. Sic sancti considerabũt
tam intensè misericordiam Dei in ipsorum iustifi-
catione, quòd non ad lacrymas ex ipsorum pecca-
tis inducentur: sed ad gaudium & gratiarum actio-
nem. Et istud beneficium notans Psal. ait, *Eripuit
oculos meos à lacrymis*. Et hic accipitur præteritũ pro
futuro propter certitudinem prophetiæ. Vnde de
beatis dicitur, Auferet Deus omnem lacrymam ab Esa. 25.
omni facie, & opprobrium populi sui auferet de
vniuersa terra. Secũdum beneficium de futuro est
in bono confirmatio: quia beati ita in bono erunt
cõfirmati, vt amplius per aliquod peccatũ nõ pos-
sint cadere: quia si cadere possent, semper de casu
suo haberent timere & dubitare: quæ sine pœna in
eis esse nõ possent, quæ felicitati patriæ repugnãt.
Et hoc notans Psal. hic ait, *Eripuit*, id est eripiet pe-
des meos à lapsu. per pedes intelligẽs intellectum
& voluntatem quibus totus homo interior circũ-
fertur & agitatur. Vnde in persona cuiuslibet bea-
ti, Psal. loquitur, dicens, Reddam laudationes tibi, Psal. 55.
quoniam eripuisti animam meam de morte, pedes
meos de lapsu: vt placeam coram Deo in lumine
viuentium.

Placebo domino in regione viuorũ. 2037

Hic vltimò spe beatum se futurũ prædicit. Vbi Regio quadruplex.
notãdum quòd multiplex est regio, scilicet duplex
E in ista vita, & duplex in alia. In ista vita est regio
peccatorum, & regio deuotorũ. In alia vita est re-
gio damnatorum, & regio beatorũ. Primò hic est
regio peccatorum. Mundus enim iste quædam re-
gio lata est & spaciosa: quam mente inhabitantes,
dissimiles & longinqui fiunt à patre cœlesti. In cu- Luc. 15.
ius figura dicitur de filio prodigo, quòd filius pro-
digus congregatis omnibus, abijt in regionem lõ-
ginquam

ginquã: ibiq; dissipauit omnia sua, &c. Quæ enim est regio longinqua, nisi mundus iste cum suis cõcupiscentiis & voluptatibus? quæ regio in ipsa mẽte manentes elongat à Deo: non quidem loco, sed similitudine. Vnde verba prædicta exponẽs Gualfred. ait, Prodigus filius abiit in regionem longinquam: non est localis istius regionis elongatio. siquidem cũ non sit locus, vbi non sit Deus: sed per noxiam dissimilitudinem in longinquam deuenimus regionem. Cùm enim nullus sit vnquam vel tenuissimus motus a ratione quantolumcunq; extraneus, qui diuinam possit attingere mentẽ: quãto magis & grauiora peccata elongant regionem nostram à Deo, &c. Vnde iste mundus est regio deserti, à qua ventus vehemens irruit, & domum cõscientiæ funditus destruit. de qua dicitur Iob 1, Ventus vehemens irruit à regione deserti, & concussit quatuor angulos domus, quæ corruens oppressit liberos tuos, & mortui sunt. Regio deserti est mundus iste: qui cùm à Deo deseritur, à nullo inhabitatore colitur. Domus est cõsciẽtia nostra, quæ in quatuor angulis, id est in quatuor virtutibus sustentatur, scilicet iustitia, prudentia, fortitudine, & temperantia. Sed ventus a mundo irruens, scilicet tentationis, validè concutit quatuor angulos domus: dum amore mundi iustitia deseritur, & conuertitur in fraudem: prudẽtia deseritur & cõuertitur in astutiam vel malitiam: fortitudo deseritur & conuertitur in molliciem carnis & voluptatem: temperantia deseritur & conuertitur in ventris ingluuiem. Quibus angulis sic concussis, liberi moriuntur: quia omnia bona meritoria mortificantur. Secunda est regio deuotorum, scilicet Deo seruientium. De qua dicitur Iohel 1, quòd flamma succẽdit omnia ligna regionis. Ligna illius regionis sunt sancti, de quibus dicitur Psal. 1, Et erit tãquam lignum quod plantatum est, &c. quæ ligna succenduntur à flamma diuini amoris. Tertia regio est damnatorum, de qua Hierem. 31, Circuibit vniuersam regionẽ mortis. Dicitur enim infernus regio mortis, quia ibi mors perpetuò regnat. Quarta est regio beatorum, in qua omnes beati gaudẽt & regnant cum Christo: ad quam ascendit Christus, vt regnum ad dexteram patris sibi reciperet.

Lucæ 19. De quo dicitur, Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam accipere sibi regnum. Et ista dicitur regio viuentium, quia ibi est perpetua vita. Et de ista nũc ait Psal. *Placebo domino in regione viuorum.* Quod ideo dicit, quia in præsenti vita nullus Deo plenè placere potest, quia nec sine peccato permanere: sed ibi omni peccato extincto, perficietur charitas, quæ nos Deo placere facit. Hic enim multa Deo placent: vt dictum est versic. 114. sed non plenè: sed in patria summè quilibet Deo placebit. Sapient. 4. Deo placens dilectus factus est.

PSALM. CXV.

2038 CRedidi, propter quod locutus sum: ego autem humiliatus sum nimis.

Hic Psal. 115. secundum multos doctores, nullum habet titulum, nec in Hæbræo nec in Latino. sed secundum magistrum in gl. habet titulum, qui talis est, Alleluia. Qui titulus multoties superius expositus est: & maximè in titulo Psalm. 104. Idem

A enim est quod Laudate Deũ. Qui meritò huic psalmo præponitur, quem fecit Dauid liberatus à persecutione Absalonis filij sui, cõfitens peccata sua, & Deo gratias agendo de sua liberatione. Et ideo, quantum ad sensum historialem, est sciendũ, quòd in illa persecutione tria maximè leguntur de Dauid, scilicet primò quia peccauit decipiendo, scilicet ipsum Miphiboseth: quẽ iniustè hæreditate sua priuauit: secundò humilis fuit patiẽter tolerando: tertiò deuotus fuit gratias agendo. Et secundũ ista Psalmus iste diuiditur in tres partes. quia primò ponitur primum: secũdò secundum: ibi, *Quid retribuam?* tertiò tertium: ibi, *Vota mea, &c.* dic vt Nicolaus. Quantum verò ad sensum propheticum, notandum quòd iste Psal. est vox sanctorum martyrũ

B pro Christo & eius fide passorũ. Ipsum enim martyrium aliqua præcedũt per modum dispositionis, aliqua concomitantur per modum expositionis, & aliqua cõsequuntur per modũ vtilitatis & præmiationis. Et secũdum hoc Psalmus iste diuiditur in tres partes: quia primò ponitur martyrũ dispositio: secundò martyrum expositio: ibi, *Quid retribuã?* tertiò martyrij vtilitas & perfectio: ibi, *Dirupisti.* Quantum ad primum, sciendum est quòd tres virtutes maximè ad martyrium pro Christo disponũt hominem: sine quibus quis passus, etiã martyr, nõ diceretur. Et secundum hoc prima pars diuiditur in tres: primum est fidelis credulitas: secundum est virtutis humilitas: ibi, *Ego autem.* tertium est, cõfessionis synceritas: ibi, *Ego dixi.* Quãtum ad primum,

Martyr sine fide nullus potest esse.

Martyr extra ecclesiam nullus potest esse.

C sciendum quòd sine fide & credulitate, quantumcunq; quis ab infidelibus patiatur, martyr non est censendus. Vnde etiamsi quis extra ecclesiam existens pro Christi nomine patiatur, vt puta hæreticus, martyr non censetur, vt habet textus, dist. 90, neq;. Et hoc est quod ait Gregor. super illo verbũ Iob 28, Est locus auro, in quo conflatur. Nam sæpe pro Iesu domini ac redemptoris nostri nomine multa patiũtur hæretici, seseq; eisdem passionibus eius fieri martyres sperant. Quibus nũc voce sancti viri dicitur, Auro locus est, in quo cõflatur. Nã quicunq; extra vnitatem ecclesiæ patitur, pœnam quippe pati potest, sed martyr fieri non potest: quia locus est auro, in quo conflatur. Quid itaq; ad hoc hæretici dicitis? cõflari per afflictionem carnis, vel

Gregor 18. moral. ca. 14.

D etiam per martyrium vultis: sed locum in quo cõflari debeatis nescitis. Audite quod sancti prædicatoris voce dicitur, Est auro locus, in quo cõflatur; Hunc ergo conflationis locum quærite: hanc fornacem qua aurũ aptè purgari valeat inuenite. Vna est ecclesia, in qua quisq; conflari voluerit, ab omni poterit peccatorum sorde purgari. Siquid pro Deo amaritudinis; siquid tribulationis extra hanc positi sustinetis, incendi poteritis: non tamen purgari. Dicat Hieremias, dicat quomodo conflationis vestræ ignis omni virtute sit vacuus. Frustra cõflauit conflator; malitiæ enim eorum non sunt cõsumptæ. Ecce ignis exterius conflans & duræ passionis admouet pœnam: & tamen erroris non excoquit culpam. Tormenta crudelium dat pœnarũ;

Hierem. 6.

E & bonorum non facit incremẽta meritorum. Huius etiam conflationis ignis qui extra catholicam toleratur ecclesiam, quàm nullius omnino virtutis sit, Paulus insinuat Apostolus dicens; Si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem nõ habeam, nihil mihi prodest. Alij quidem praua de Deo sentiũt, alij recta de auctore retinent: sed vnitatem cum fratribus non tenent. Illi errore fidei,

1. Cor. 13.

isti

isti verò schismatis perpetratione diuisi suot, &c. Ex quibus appatet quòd ad verum martyriū primò fidei rectitudo, vt recta de Deo cū ecclesia credat: & cum hoc requiritur etiam vnitas cū proximo, vt recta quæ credit proximum doceat. Et ista duo notat Psal. in persona martyrum, dicens, *Credidi*, propter primum: *propter quod locutus sum*, quo ad secundum. Et hæc est intentio Gl. hic dicētis, *Credidi*, scilicet verè & perfectè, quod credit ecclesia. *Propter quod locutus sum*, quia credenti necesse est loqui. Non enim perfectè credit qui quod credit nō loquitur. Piger est ille seruus & inuidus: sed fidelis seruus, quod accipit, impendit, & lucratur alios. Hic verus & cōgruus ordo: prius credere, & postea loqui: ne nondum credens audeat loqui, sed fidem sequatur confessio. Et notandū quòd non ait, Credidi, & locutus sum: sed *Credidi, propter quod locutus sum*. qui non tantùm credidit cætera quæ fides exigit, sed simul cum illis credidit quòd præmium loquendo sperare, & quòd pœnam tacendo timere deberet. Vnde loquendo quidam amor ex præmio innuitur: & necessitas ex pœna inducitur. propter quod ait, *Credidi, propter quod locutus sum*. Sed attende quòd multi credūt, & tamen tacēt ex diuersis causis. quandoq; timore temporalium rerum, ne illas perdat. Et talis est similis seruo qui abscondit pecuniam domini sui. quandoq; timore voluptatis carnalis, ne illa priuetur. Et est similis seruo qui reposuit pecuniam domini sui in sudario. quandoq; timore infamiæ & enormitatis: quia scilicet scit se indignū. vnde Psal. 49, Peccatori autē dixit Deus, Quare enarrasti, &c. quandoq; timore ignorantiæ: quia non intelligit quæ credit. vnde Esa. Principes vestri omnes cæci sunt: canes muti, non valētes latrare. quandoq; ratione humilitatis & simplicitatis bonæ. vt Hierem. 1, Et dixi, a. a. a. domine Deus, ecce nescio loqui, &c. quandoq; ratione indispositionis auditoris incapacitate. vnde dominus Ioan. 16, Adhuc habeo multa vobis loqui: sed non potestis portare modò. Item notādum quòd illa quæ sunt fidei diuersimodè credi possunt. vide versic. 776. Sequitur secundum requisitum ad martyriū, scilicet virtus humilitatis. Vnde sequitur, *Ego autem humiliatus sum nimis*. quia nisi quis paruulus sit per humilitatem, animam nō potest dare pro Christo. Vel aliter: vt hic humilitas stet pro pœna: sicut Psalm. 43, dixit, Humiliasti nos in loco afflictionis. Et sic est sensus: vt verus martyr dicat, *Ego autem humiliatus sum nimis*, id est passus sum multas tribulationes propter verbum Dei quod fideliter impendebam.

Credēs loqui debet quæ credit.

Matth. 25.

Esa. 36.

Humiliari idem est quod pati.

1039 Ego dixi in excessu meo, Omnis homo mendax.

Hic ponitur tertium requisitum, quod est confessionis synceritas. Vbi notandum quòd mendacium non solum stat in verbis: quando quis scilicet vnum dicit, & aliud habet in corde: sed etiam in factis. immò quāto facta sunt maiora quàm verba, sic & mēdacia rerum sunt maiora quàm verborum. Realiter enim omnis res dicitur mendax quæ vnum prætendit exterius, & aliud existit interius. Sic aurum sophisticum, est aurum mendax. Sic hypocrita quilibet est mendax: sic quilibet peccator dicitur mendax, quia imaginem Dei prætendit. & quia peccator, imago dæmonis existit. Cùm ergo omnis homo, ratione saltem corporis, tendat ad ima & terrena, & exteriori figura prætendat se tendere ad superiora: quia inter cætera animalia corpus erectum habet, quo prætendit solùm diuina se quærere. hinc est quòd omnis homo dicitur mendax. Et hanc veritatis confessionem ostendit Psal. dicens, *Ego dixi in excessu meo, &c.* Vbi notādum quòd excessus mentis idem dicitur quòd extasis. quādo quis scilicet ponitur extra statum suæ mētis. Quod duobus cōtingit modis. aut scilicet cum mens ingenti pauore mortis vel alicuius grauis periculi concutitur: & cōcussa, quasi extra seipsam ponitur. Et sic dicitur Psal. 30, Ego dixi in excessu mentis meæ, Proiectus sum à facie oculorum tuorum. Fit secundò ex contemplatione supernorum: quando scilicet mens rapitur ad superna contemplanda: vel ex aliqua inspiratione sibi superna reuelante. Sic in excessu mentis fuit Paulus, quando vsq; ad tertium cœlum fuit raptus: vt nesciret an anima eius vnita esset corpori, vel extra corpus. Hic ergo accipitur excessus, non pro pauore quo mens alienatur: sed pro mente rapta. quando scilicet aliqua inspiratione reuelationis sursum assumitur. vt cum homo sic seipsum cognoscit, vt sciat nihil boni proprium habere à seipso. Et sic confitetur Psal. in excessu, quòd omnis homo mendax: quia scilicet aliquid esse seipsum ostendit, cum tamen à seipso sit nihil. Et hoc est quod ait Apostolus ad Galat. 6, Qui se existimat aliquid esse cum nihil sit, ipse se seducit: & per consequens mendax est. Sed ex isto textu Gregor. facit vnum sophisma contra Psalmistam. lib. 22. moral. dicens, Psalm. ait, *Ego dixi in excessu meo, omnis homo mendax*. Cui respōderi potest, id est contra quam sic argui potest, Si omnis homo mēdax, ergo & tu. falsa ergo erit sententia, quam ipse mendax protulit: dicens, *Omnis homo mendax*. Si verò ipse sit non mendax: vera iam sententia non erit: quia dum tu verax es, non omnis homo cognoscitur mendax. Et respondet: Sed notandum quòd præmittitur, *Ego dixi in excessu mentis meæ*. Per excessum ergo mentis, etiam seipsum transiit, cum de hominis qualitate diffiniuit. Ac si apertè dicat, De falsitate omnium hominum inde veram sententiam protuli: vnde ego ipse super hominem fui. Intantum ergo & ipse mendax, inquātum homo: intantum autem omnino non mēdax, inquantum per excessum mentis super hominem, &c. Et nota quòd aliud est mentiri, aliud falsum dicere: versic. 44.

Excessus quid sit: qui dupliciter fit.

Gregor. 22. moral. cap. 15. Sophisma quòd omnis homo non sit mendax.

Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi? 2040

Hæc est secūda pars in qua ponitur martyrum expositio, scilicet quando mente se disponunt ad martyrium pro Christo. Vult ergo hic Psal. ostendere quòd multipliciter quilibet se martyrio exponere debet pro Christo. Et primò ratione: secūdò affectione: ibi, *Calicem salutaris*: tertiò operatione: ibi, *Vota mea*: quartò obligatione: ibi, *O domine*. Quātum ergo ad primum, vult Psal. per rationem ostendere nos promptos debere esse ad patiendum pro Christo: quia aliter peccatum ingratitudinis non possumus euadere. Recompensatio enim beneficij recepti debet esse iuxta proportionem beneficij & beneficiati. Nos autem propter peccata nostra eramus subditi diaboli, æternæ pœnæ deputati, & infectione culpæ maculati: sed Christus hoc totum quod perierat redemit, & bonum pro malo nobis retribuit. Quæ ergo recompensatio potest

potest esse sufficiens, nisi vt nos totos sibi debitores cognoscamus? Quicquid enim minus teipso dares, non debite recompensares. Et hoc est quod ait, *Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* quasi dicat, nisi meipsum. Et aduerte quòd non ait, Quid tribuam domino pro omnibus quæ tribuit mihi: nec, Quid retribuam pro omnibus quæ tribuit. sed ait, *Quid retribuã pro omnibus quæ retribuit mihi?* Vbi nota quòd differentia est inter retribuere & tribuere. Nam tributio est vbi ex parte recipientis nullum præcessit meritum, ad hoc nec demeritum. Et sic Deus tribuit nobis esse per creationem, electionem per æternam prædestinationẽ. Sed retributio præsupponit aliquid in recipiente bonum vel malũ, pro quo aliquid reddatur. vt puta præmium vel pœna. Dicens ergo, *Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi*: solum notat quę dominus bona pro operibus nostris nobis reddit. Considera quid in nobis præcesserit: certè non nisi peccata & mala, quibus homines mala reddunt; quinimmo sæpe mala pro bonis. Deus autem non sic, sed pro malis bona nobis retribuit: quia pro nobis factus homo, humiliatus vsq; ad morté crucis, mortuus. Si ergo bona pro malis tibi retribuit, quãto amplius tu ei bona pro bonis retribuere debes, vt te pro ipso exponas martyrio: sicut ipse pro te se exposuit? quinimmo sibi teipsum retribuens, non tuum, sed suum sibi reddis: non sibi proficis, sed tibi. Et nota quòd multæ sunt species retributionis, siue redditionis. vide versic. 67. 535. Istũ versiculum pertractans Bern. non tamen seruans distinctionem prædictam inter retribuere & tribuere, dicit, *Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi*: quòd me fecit de nihilo: quòd gratis, ꝙ me in tanta dignitate cõdidit: quòd debitum magnum dilectionis ostendit. Cæterum quãtum putamus adiectum beneficij, & cùm homines & iumenta saluauit? Nos dico qui peccando comparati iumentis insipientibus, mutauimus gloriam nostram in similitudinem vituli comedentis fœnum. quòd si totum me debeo pro me facto, quid addã pro me refecto, & sic refecto? Nec enim tam facilè refectus quàm factus. Dixit enim, & facta sunt omnia. At verò qui me semel dicendo fecit, in reficiẽdo profectò & fecit multa, & gessit mira, & pertulit dura: nec tãtùm dura, sed etiam indigna. In primo opere me mihi dedit, in secũdo, se. Et vbi se dedit, me mihi reddidit. Datus ergo & redditus, me pro me debeo, & bis debeo. Quid ergo Deo retribuam pro se? Nam etsi me milies repẽdere possem, quid sum ego ad Deum? Quid ergo retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi?

Tribuere & retribuere quomodo differunt.

Retribuere Deo pro beneficiis suis nõ sufficimus.

2041 Calicem salutaris accipiam, & nomen domini inuocabo.

Hic se Deo exhibet per affectionem & volũtatem. Cùm enim quæreret superius, dicens, *Quid retribuam domino* &c. non inuenit quòd aliquid retribuere possit ex his quæ gratis recepit à domino. Et nota quòd calix est triplex quem Deo debemus reddere: scilicet calix consecrationis Christi sanguinis: calix passionis Christi hominis: calix pœnitentiæ contriti hominis. Primum calicem accipimus cùm dignè Christi corpus & sanguinem sumimus, & Christo per fidem copulamur. Secundum calicem accipimus quando mortem quam pro nobis Christus tulit, pro gloria nominis sui

Calix multiplex.

A patiendo, sibi reddimus. Sed tertium calicem accipimus, quãdo nosmetipsos pro eius nomine affligimus. Sed quantum ad literam spectat, maximè de calice passionis Christi intelligitur: vt eius passionẽ & mortẽ in corde semper accipiamus: & pro ipso mori si articulus requirat, parati voto simus. Et attende quòd ait, *Calicem salutaris.* salutare enim dicitur Christus. Lucæ 2. quia viderũt oculi mei salutare tuũ. Et sic calix salutaris est calix Christi. Vnde August. istum locum exponens ait, Quærit iste quid retribuat domino: & non inuenit nisi ex his quæ dominus retribuit sibi. Vnde ait, *Calicem salutaris accipiam, & nomen domini inuocabo.* O homo peccato tuo mendax, sed dono dei verax, & ideo iam non homo: quis dedit tibi calicem salutaris, quem

B accipiens & inuocans nomen domini, retribues ei pro omnibus quæ retribuit tibi? Quis nisi ille qui ait, Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Quis dedit tibi imitari passiones suas, nisi qui pro te passus est prior? &c. Iste calix est via sine qua nemo venit ad patriam: vt ostẽdit Gregor. super illo verbo Iob 24. Oculi eius in viis eius: dicẽs, Vias gloriæ sequentium oculis monstrabat veritas, dicens, Siquis mihi ministrat, me sequatur. Ad has vias tumentia discipulorum corda reuocabat, cum locum iam gloriæ quærerent, sed eiusdem gloriæ iter ignorarent: dicẽs, Potestis bibere calicem quẽ ego bibiturus sum? Confessionis quippe illius celsitudinem à dextris sinistrisq; quæsierant: sed quãta ad hanc itineris esset angustia non videbant.

C Vnde & eorum oculis imitandus calix passionis mox obiicitur: vt videlicet si ad sublimitatis gaudia intenderent, priùs vias humilitatis & passionis Christi inuenirent. Et sic voto dicerent, *Calicem salutaris accipiam* &c. Et attende quòd sine isto calice martyrij & imitationis Christi, nullus potest saluari: non quidem intelligendum sine martyrio morte corporis consumato, sed voto, si expediens fuerit. Verus enim martyr dicitur qui voluntate paratus est pati pro Christo, etiamsi passio non sequatur in opere. quoniam aliud est, martyrium deesse voluntati, & aliud, voluntatem deesse martyrio: vt ostenditur de pe. dist. 1. nunquid Caim. In isto ergo versiculo agitur de voluntate martyrij, & in sequenti agitur de opere martyrij consumati.

Calix passionis Christi.

Calix passionis est via ad gloriam.

Gregor. lib. 17. moral. c. 4.

Ioan. 11.

Matth. 20.

Martyr quis est, dicto & voto & facto.

D

Vota mea domino reddam coram omni populo eius: preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius. 2042

Hic consequẽter agitur de martyrio operis recepto pro confessione nominis Christi. Vbi notãdum quòd confessio nominis Christi non sufficit in corde vbi persecutionis articulus instat, nisi etiam sit publica & in voce. Et hoc notans hic Psalm. ait, *Vota mea reddam domino coram omni populo eius*: non solùm in corde. Vel votum quod habebat quis martyrij in corde: quando articulus exigit, publicè mortem tolerando debet implere. Vnde

E hic ait Glosa, *Vota mea domino reddam*, id est calicem quem priùs habebam in desiderio reddam ipso actu: & hoc publicè coram omni populo eius, vt exemplum capiant vniuersi. Et cur hoc ita faciat, subdit causam. *Quia preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius.* Et verè preciosa, quia emit eam sanguine suo, quem primò fudit pro salute seruorum: ne pro domini nomine seru suum fundere

Confessio nominis Christi debet esse publica.

sanguinem dubitarent. quod tamen ad eorum vtilitatem, non domini, proficeret. Et vere preciosa in conspectu domini mors sanctorum eius, quia ipsi de morte transeũt ad vitam, de labore ad requiem, de mœrore ad lętitiam, de spe ad rei possessionem, de fide ad claram Dei visionem. Et hinc est quòd martyres plus honorantur post mortem quàm ante. Vnde Gualfred. super Apoc. ait. Felix martyrum victoria: per quã mors corporis vincitur: nec modò vt non sit noxia, sed magis sit preciosa in cõspectu domini mors sanctorum eius. quia sicut dum viuunt qui rectè sapiunt, ad diẽ nouis s semper oculos cordis intendũt: sic memoria sanctorum in die mortis eorum celebrior festiuatur. Celebratur eorum memoria, cùm præsentia tollitur: nec modò ipsos quos mortis causa, non pœna martyres facit, illustrat: sed & omnes qui perseuerãt vsq; in finem operum Dei, custodia victoriosa coronat. Beati siquidem mortui qui non solùm pro domino, sed etiam qui in domino moriuntur.

2043 O domine quia ego seruus tuus, ego seruus tuus & filius ancillæ tuæ.

Hic ostendit se debitorem Christo, vt seipsum pro ipso morti exponat. Si enim seruus ab aliquo emptus pro domino suo se exponere debet, quãto magis nos pro Christo debemus exponere, qui nos emit sanguine proprio, non auro vel argento?

1. Cor. 6. Et hanc rationem facit Apostolus, dicens, Nõ estis vestri, id est vestræ potestatis, sed Dei qui vos redemit à diabolo. Empti enim estis pretio magno, id est sanguine Christi. Portate ergo Deum in corpore vestro, id est omnem pœnam & molestiam corporis etiam vsq; ad mortem pro ipso sustinere debetis. Et hanc eandem rationem facit Psal. dicens, Non mirum si reddam vota mea domino corã omni populo. ratio: quia domine ego sum seruus tuus &c. id est à te tuo sanguine emptus. Vnde August. Confiteatur ergo conditionem suam mancipium tãto precio comparatum: & dicat, *O domine, ego seruus tuus, ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ.* Verissimo autem domino verissimum famulatum debemus: vt ei non necessitate, sed volũtate seruiamus. Et bis dicit, *ego seruus tuus*: quia duplici ratione serui sumus Christi: & quia ab eo creati, & quia ab eo redempti. Sed quia nullus animam suam potest dare pro Christo, vt sit verus Christi martyr: nisi in vnitate maneat ecclesiæ: vt dictũ est versic. 2038. ideo subdit, *Et filius ancillæ tuæ*, id est ecclesiæ: quæ ancilla dicitur dum seruit: sed sponsa, dum iungitur sponso. Aliter enim non esset martyr nisi filius esset ancillæ. Qui enim sunt extra ecclesiam, etsi se dicunt seruos Christi & martyres, vt hæretici: non tamen verè sunt serui neq; martyres. Dicat ergo Deo seruus iste, Multi se martyres dicunt, multi seruos tuos, quia nomen tuum habent in variis erroribus existentes: sed quia præter ecclesiam tuam sunt, nõ sunt filij ancillæ tuæ: ego autem seruus tuus & filius ancillæ tuæ. Et nota quòd ecclesia meritò dicitur ancilla Dei. Nã vera ancilla dicit nomen personæ seruientis: quoniã ancilla dicitur ab an, quod est circum, & cillo cillas, quod est mouere. inde ancilla: quia circumquaq; seruiendo mouetur ad nutum dominantis. Et quantum ad hoc, notandum quòd ancilla in suo seruitio sex conditiones debet habere, quas habet ecclesia Deo seruiẽdo: propter quas ancilla domini dicitur. Debet enim ancilla esse in conuersando humilis, in operando agilis, in

Ancilla dicitur ecclesia.

Ancilla sex conditiones debet habere.

patiendo stabilis, in seruiendo agilis, in lucrando fertilis, in seruãdo habilis. Ista omnia ad ecclesiam faciliter applicari possunt: propter quæ ancilla domini dicitur 1. Macch. 2. Quæ erat libera, facta est ancilla. quod exponitur de gentilitate, quæ primò erat libera, scilicet peccatis, nullo legis iugo subdita: quæ modò facta est ancilla, id est ecclesia Deo obediens & subiecta.

Dirupisti domine vincula mea: tibi sacrificabo hostiam laudis: & nomen domini inuocabo. 2044

Hic ostenditur martyrij vtilitas & perfectio. Et duo facit: quia primò ostẽditur martyrij vtilitas & perfectio: secũdò ex hoc redditur gratiarum actio, ibi, *Vota mea.* Quantum ad primum, sciẽdum quòd martyrium tantam habet efficaciam, quòd omnia peccatorũ vincula disrumpat: sicut & baptismus. vnde & vicem baptismi gerit: quia martyr in sanguine suo baptizatur. De consecr. dist. 4. vicem baptismi. & cap. catechumenorum. Et hoc est quod dicit martyr quilibet Deo, *Dirupisti vincula mea*, scilicet virtute martyrij vincula peccatorum. quinimmo etiam martyriũ omnia vincula disrumpit. Vbi notandum quòd multa sunt vinculorum genera, scilicet vincula culpæ, pœnæ, & gratiæ. de quibus vide versic. 1894. duo prima vincula soluit martyrium, sed tertiũ confirmat. Vnde hic notabile verbũ dicit Magister in gl. quòd iste versus tantæ virtutis creditur, vt peccata homini dimittantur, si in fine vitæ trina cõfessione dicatur. Nec mirum si de tanta efficacia Deo quilibet gratus existat. Ideóq; subdit, *Tibi sacrificabo hostiam laudis.* Quid est hostia laudis, nisi seipsum recognoscendo, beneficiũ Deo immolare? Idem enim est hostia laudis, quod sacrificiũ laudis. Et ideo sicut sacrificiũ erat multiplex in antiqua lege, sic & in noua multiplex est hostia. vide versic. 817. Et maximè hostia laudis est hostia viua, qua quis seipsum viuum Deo immolat. vide versic. 411. Istum versiculũ aliter deducit Gregor. ostendens quòd tunc Deus vincula nostra disrumpit, quando nos ad patiẽtiam inducit, peccata nostra nobis faciendo cognita. Vnde sic ait, Sæpe nãque peccator iniquitatis suæ vinculis ita constringitur, vt pondus quidem peccatorum toleret: sed tamen quia toleret, ignoret. Sæpe etiam si cogitet quanto reatu premitur, erumpere conatur: & hinc in se mente libera, conuersione integra persequatur, & non potest. Flere ergo dolorem suum non valet, qui & iniquitatis suæ dolorem considerat: & tamen præ terrenæ occupationis pondere, hanc ei gemere nequaquam vacat. Flere dolorem suum nõ valet qui prauæ quidem consuetudini contrariè nititur: sed tamen adhuc succrescentibus desideriis carnis grauatur. Huius doloris præsentia prophetæ mentem cruciauerat, cum dicebat, Dolor meus contra me est semper: quoniam iniquitatem meam ego pronuncio, & cogitabo pro peccato meo. Sed solutis iniquitatis vinculis, dimissum se nouerat, qui exultabat, dicens, *Dirupisti vincula mea: tibi sacrificabo hostiam laudis.* tunc ergo ad plangendũ dolorẽ dominus nos admittit, cùm & mala quæ fecimus nobis demonstrat: atq; ad hæc eadem flẽda quæ cognoscimus adiuuat. Culpas oculis obiicit, & sua manu gratiæ vincula nostri cordis disrũpit, vt ad vacationẽ pœnitentiæ mens nostra se erigat: & car

Martyrium habet vicem baptismi.

Vinculorum multiplex solutio martyrium.

Gregor. lib. 9. moral. c. 44.

Peccatorum agnitio ipsius vincula disrumpi facit.

Psal. 37.

& carnis cura soluta, cum pedibus in auctorem suum libera gressum amotis tendat, &c. A

2045 Vota mea domino reddam in conspectu omnis populi eius: in atriis domus domini in medio tui, Hierusalem.

Vota nostra plene reddentur Deo in patria. Hic ponitur gratiarum actio quæ plena erit in patria. Quæ enim sunt vota quæ promisimus domino in baptismo? Certè diligere Deum, & mādata eius custodire: renuntiare mundo & pompis eius: diabolum fugere cum vitiis eius. Ista autem vota licet ex parte hic Deo soluantur, non tamen perfectè: quia mens nostra pōdere carnis fatigata in Dei amorem tendere perfectè non valet, vt ostēdit Magister lib. 3, dist. 37, sed in vita beata anima à pondere carnis libera, tota ac totaliter in Dei amorem rapietur. Et hoc est quod ait, *Vota mea*, scilicet quæ in baptismo Deo voui: *Domino reddam*, scilicet in patria. Quod notat per hoc quod subditur, *In conspectu omnis populi eius*. Populus enim Dei hic dispersus manet, & mixtus cum malis: sic vt nullus quantūcunq; iustus curam omni populo Dei vota sua reddere possit: quia nec in omni loco vbi est populus Dei aliquis potest esse. Sed in patria quilibet beatus erit in conspectu omnis populi Dei: quia omnes beati tam angeli quàm homines se adinuicem aperte videbunt & nudè: sic quòd iustitia cuiuslibet cæteris omnibus erit manifesta. Vnde non hic, sed in patria in conspectu omnis populi Dei, Deo reddemus vota nostra. Et ad hoc magis declarandum, subdit, *In atriis domus domini*. In sacra enim scriptura ipsa gloria æterna, atrium dicitur, quoniā atrium idem est quòd ampla domus & spaciosa. Et quæ domus potest esse spaciosior ipsa gloria, de qua dicitur, O Israel, quàm magna est domus Dei, ingens locus possessionis eius: & non habet finem excelsus & immensus? Vnde ista atria gloriæ desiderabat Psal. dicens, Quàm dilecta tabernacula tua domine: concupiscit & deficit anima mea in atria domini. Vnde gl. cōcupiscit & deficit anima mea, à se vel à statu suo tendens in atria domini æterna. Defecit anima mea in atriis tendēs, quasi sicut vua pressa deficit in vinum: sic iste in requiē cœlestem tendere appetens, desiderio languet & amore: quia nondum habet atria quæ desiderat. In istis atriis gloriæ est æternitas sine fine. Psalm. 83, Melior est dies vna in atriis tuis super millia. Vbi gl. Immutabilis dies in atriis domini sine ortu, sine occasu: cui non cedit hesternus, quē non vrget crastinus. Hæc æternitas fuit figurata in atrio Salomonis: de quo 3. Regum 7, dicitur, quòd fecit Salomon atriū maius rotundum. Figura enim sphærica principio caret & fine. Ibi est obumbratio ab omni iniquitatis ardore. Exod. 40. Circundabis atriū tentoriis: quia ibi sub vmbra alarum Dei sancti proteguntur. propter quod dicitur; Nubes impleuit atriū interius. Ibi est clarus splendor gloriæ. Ezech. 10, Atrium repletum est splendore gloriæ domini. Vel vis ex tribus prædictis dicere, quòd in atrio gloriæ sunt tria in quibus plenè beatitudo perfecta cōsistit: scilicet firma tentio, ratione æternitatis: grata vnio, ratione charitatis, quæ per nubem designatur, & clara visio, ratione splēdoris. Ad propositum: cum dicit, quòd vota sua reddet in atriis domus domini, per hoc significat quòd in cœlesti gloria vota nostra perfectè soluentur. Ad quod magis confirmandum, subdit, *In medio tui, Hierusalem*: quid enim

3. Sentent. (beside "Magister lib. 3, dist. 37")

In conspectu omnis populi in patria. (beside "in baptismo Deo voui")

Atriū significat æternam gloriam. (beside "Deo reddemus vota nostra")

Baruch. 3. (beside "qua dicitur, O Israel")

Psal. 83. (beside "derabat Psal. dicens")

B · C · D · E (section letters in the gutter)

per Hierusalem intelligit, nisi cœlestem patriam, in qua clarè Christus videtur, qui est pax nostra: nam Hierusalem visio pacis interpretatur. Vnde hic ait gl. *In medio tui, Hierusalem*: vbi scilicet pax est, & sancti Dei visione lætantur. Et ad hanc perueniunt filij ancillæ scilicet ecclesiæ catholicæ. Qui autē filij huius ancillæ nō sunt, bellum potius quam pacem amauerunt. & ideo ad visionem pacis peruenire non possunt.

PSALM. CXVI.

Laudate dominum omnes gentes: laudate eum omnes populi. 2046

Iste Psalmus hūc habet titulum, Alleluia. quod idem est quòd Laudate Deum: vt patet in principio Psal. 104. Qui titulus meritò huic Psal. competit: quia iste Psal. omnes ad laudem Dei inuitat tam Iudæos quàm gentiles: quia enim in fine præcedētis Psalmi dixerat Psalmista, *Vota mea domino reddam in conspectu omnis populi eius*, &c. *in medio tui, Hierusalē*. Et ideo nequis extimaret atria domus domini, & omnem populum eius solum Iudæos significare: quem Psalmum ita clausit, vt diceret *in medio tui, Hierusalem*: cuius nomine carnales Israelitæ gloriātur. Ideo vt ostendat quòd superna Hierusalem nō solùm Iudæos, sed etiam gentiles continet ciues: ideo statim post illum Psalmum præsens adiungitur: in quo omnes indifferenter, id est vniuersalem ecclesiam ad Dei laudem inducit: quæ quidem cōsistit ex Iudæis & gentibus. Vnde tota huius Psal. intentio est ad Dei laudem & honorem ex Christi incarnatione inducere. Diuiditur autem Psal. iste in duas partes: quia primò omnes ad laudem Dei inducit: secundò rationem laudis adducit, ibi, *Quoniam confirmata*. Quantum ad primum, sciendum quòd per populum in antiqua lege propriè solum Israelitæ intelligebantur: quoniam illi soli verum Deum colebant. Sine cultu autem Dei vera iustitia haberi non potest: quia omnis non colens Deum, est idolatra & sceleratus. Iustitia autem cum scelerato homine consortium habere non potest: vt dicitur extra. de verborum significatione cap. forus. Nulla autem cōgregatio sine iustitia populum potest facere, cū populus sit cœtus multitudinis, iuris consensio, & communionis vtilitate sociatus: vt declaratum fuit versi. 816. Cæterę autem nationes ab Israelitis gentes appellabantur. Sic ergo in isto versiculo omnes ad laudem Dei prouocat. Et primò gentiles, quia vbi maior est mutbus, citius est succurrendum. Vnde ait, *Laudate dominum omnes gentes*, id est omnes idolatræ & gentiles. Consequēter prouocat Israelitas, dicens, *Laudate eum omnes populi*. Et nota quòd mali laudant dominū in prosperitate, sed non in aduersis. versic. 250. Item quòd solum iusti Deum dignè laudant, & non peccatores. versic. 880. Et quòd Deus laudatur multipliciter. versic. 1127. 1152. Dicat ergo primò, *Laudate dominum omnes gentes*. Vbi nota ꝙ istum textū adducit Apostolus Rom. 15. ostendere volens quando gentes per Christū ad fidē vocatæ Deū laudare tenentur, dicens, Gentes autem super misericordia laudare Deū: sicut scriptum est. Propterea cōfitebor tibi in gētibus domine, & nomini tuo Psalmū dicam. Et iterū dicit, Lętamini gentes cum plebe eius. & iterum, Laudate omnes gentes dominum, & magnificate eum omnes populi.

Extra. de verbor. significatione in cap. forus. (beside "vt dicitur extra. de verborum")

Eos laudare Deū debent gentes. (beside "dant, & non peccatores")

Psal. 17. (beside "misericordia laudare Deū")

Esa. 11. (beside "ni tuo Psalmū dicam")

Veritas per Christũ exhibita est Iudæis, sed gentibus misericordia.

A Ex quibus vult Apostolus ostendere, quòd gentiles tenentur laudare Deum ex hoc, quia primò erãt alienæ à cognitione & cultu veri Dei, sed per Christum vocatæ sunt: & ex gentibus & Iudæis facta est vna ecclesia, cognoscens & colens verum Deum. Nam vt ibidem ait glo. ex Christi incarnatione Iudæis facta est veritas, sed gentibus misericordia. Iudæis namque facta est veritas, quia completa promissa patribus Iudæorum. Promisit enim Abrahæ, dicens, In semine tuo benedicentur omnes gentes. Et ipsi Dauid, De fructu tuo ponam super sedem tuam. Ex quibus patet quòd non repulit Deus Iudæos: quibus propriè veritas facta est. Gentibus verò misericordia est præstita: quibus nulla promissio erat. Impleta est ergo veritas in Israelitis qui crediderunt. Venit vnus paries ex circuncisione B applicãs se ad lapidem angularem; sed ille lapis angulum non faceret, nisi in se alium parietem susciperet. Ille enim primus paries propriè pertinet ad veritatem: secũdus verò, scilicet ex gentibus, ad misericordiam: de quo subdit Apostolus, Gentes autem super misericordia honorare Deum. quasi dicat, Non modò assumpsit Christus Iudæos propter veritatem: sed etiam gentes assumpsit propter misericordiam: ideo dico gentes honorare debere Deum. de misericordia: quia gentes suscepit, eis non promisit, nec ad eas missus est. Veréque ergo laudare debent dominum Iudæi, quia eis veritatem exhibuit: gentes, quia eas misericorditer suscepit. Et hoc confirmat auctoritate huius Psalmi. C Vnde subdit Apostolus, sicut scriptum est, *Laudate omnes gentes dominum*, id est, omnes gentiles, *& magnificate eum omnes populi*, id est, omnes duodecim tribus Israel. Sed nota quòd in scriptura multiplex reperitur populus, qui etsi non omnis laudat Deũ, in quolibet tamen Deus laudatur. Est enim populus deuotorum viatorũ, populus defunctorũ purgãdorũ, & populus beatorũ comprehensorũ. Et iste triplex populus Deũ propriè laudat, & in ipso laudatur Deus: quia Dei misericordia. Est etiã populus peccatorũ viatorũ, populus hominũ dãnatorũ, popul⁹ dæmonũ superborũ. Et iste triplex populus nũ laudat Deum, sed magis blasphemat: tamẽ in ipso laudatur Deus, quia Dei iustitia in ipsis relucet.

Gen. 22. Psal. 131. Rom. 15.

Populus multiplex qui laudat Deum. Populus multiplex in quo laudatur Deus.

2047 Quoniam confirmata est super nos D misericordia eius: & veritas domini manet in æternum.

Hic redditur ratio prædictæ laudis, & primò laudis gentium, cum dicit, *Quoniam confirmata est super nos misericordia eius*: secundò Iudæorum, cum dicit, *Et veritas domini manet in æternum*. Primò ergo in persona gentium loquitur, dicens, Ideo nos gentiles cõuersi Deum laudemus. ratio, quia confirmata est super nos misericordia eius: quia vt dictum est, gentibus nulla facta fuit promissio de Christo. Et ideo quòd per Christum fuerint vocatæ, ex mera misericordia fuit. Quo autem ad Iudæos, subdit, *Et veritas domini manet in æternum*: quia scilicet, Iudæis facta fuit promissio: & in eo quòd fuit completa, E apparuit in eis veritas Dei. Confirmata est ergo misericordia super gentes: & veritas supra Israelitas. Et hic nota quòd Dei misericordia super nos multipliciter dicitur confirmata. Est enim confirmatio quædam pastoralis eminentiæ, quædam salutaris pœnitentiæ, & quædam spiritualis sanctimoniæ: quibus omnibus nos confirmat Deus &c.

Confirmatio multiplex.

Sed est quædam confirmatio diuinalis iracundiæ, quæ confirmatur super damnatos.

PSALMVS CXVII.

Confitemini domino quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia eius. 2048

Psalmus iste habet titulum istum, Alleluia. Cuius expositio patet in titulo Psal. 104. Qui titulus meritò isti Psal. competit, quia hic Psal. omnes ad Dei laudem inuitat. De materia verò Psalmi notandum quòd Dauid fecit istum Psalmum; & secundum quod aliqui dicunt, propter duo voluit hic excitare alios ad Deum laudandum ex duobus. B Primò pro beneficio suæ liberationis: qua fuit liberatus à persecutione Saulis, & à perturbatione gentium, quæ circa regnum Israel erant, quas Dauid tempore suo subiugauit & tributarias fecit: vt patet 2. Regũ. Et hoc facit à principio huius Psalmi vsque ad illum locum, *Aperite mihi portas*. Secundò volt omnes inducere ad laudem Dei pro ædificatione templi: quod præuidit Dauid ædificãdum tempore Salomonis filij sui. Cuius etiam impensas ipse Dauid præparauit. Et hoc facit ab illo loco, *Aperite mihi portas*: vsque ad finem Psalmi. Et quòd ibi agat de ædificatione templi, probatur per illud quod ibi dicitur, *Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli*. Quod exponit magister in historiis scholasticis super tertium librum C Regum, dicens, quòd cùm templum ædificabatur, ibi fuit quidam lapis notabilis, qui sæpius oblatus fuit magistris ædificantibus templum à latomis: & tamen semper reprobatus est ab eis, quia semper videbatur modò nimis longus, vel nimis breuis. sed finaliter in consummatione muri, in coniunctione duorum parietum aptissimus fuit inuentus: quod pro magistro mirabili fuit reputatum. Et hoc in spiritu præuidens Dauid de illo lapide dicit, *Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli &c.* Sed hoc stare non potest. quamuis enim fuerit possibile, vel fortè verum, quod de illo lapide dicitur, tamen Psalmista in hoc Psal. ad literam non agit de ædificatione illius templi, sed de ædificatione ecclesiæ factæ per Christum: ostendẽs D quòd in Christo angulari lapide duo parietes sunt coniuncti ad ædificationem ecclesiæ, scilicet, populus Iudaicus & gentilis. Et hinc est quòd literam illã allegat Christus de se dictã, dicens, Nunquam legistis in scripturis, *Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli*: à domino factum est istud &c. Quod idem habetur Lucæ 20. Similiter & hoc de Christo dictũ adducit Petrus Apostolus, dicẽs, Hic est lapis qui reprobatus est à vobis ædificãtibus, qui factus est in caput anguli: & non est in aliquo alio salus. Ex quibus patet quòd psal. iste ad literam de Christo loquitur. Item * Ra. Sal. magnus doctor Hæbræus super illo verbo Mich. 5. Et tu Bethleem terra Ephrata &c. dicit. Ex te enim exibit dux &c. exponit, id est, Messias: E sicut ipse Dauid dicit Psal. 117. *Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli*. Ex eius

Lapis reprobatus factus est in caput anguli.

Matth. 21.

Act. 4.

** Huius Rabbi Salomonis verba sunt hæc. Et tu Bethleem Ephrata ex qua egressus est Dauid, sicut scriptum est 1. Regum 17. Filius viri Ephratæi de Bethleem Iuda, cui nomen Isai: Filius fuit serui tui Isai Bethleemitæ. & Bethleem vocatur Ephrata: sicut dicitur Gen. cap. 45. In via Ephrata ipsa est Bethleem. paruus ad essendum in millibus Iuda propter maculam & crimen Rachel Ruth Moabitidis quæ fuit in te. Ex te mihi egredietur Messias filius Dauid, pro quo dixit Psalmista Psal. 117.* Lapidem quem reprobauerunt ædificantes fuit in caput anguli. *Et egressus eius ante diem sæculi: sicut dicitur Psal. 71. Ante solem Hynon, id est, filiarum nomen eius. Et sic transtulit Ionathan. Huc vsque sunt verba Rabbi Salomonis, nec plus nec minus.*

ius

ius verbis tria apparent: primum quòd Dauid fecit A istum Psalmum: secundum, quòd iste Psal. de Christo loquitur ad literam: tertiũ, quòd Christus primò erat reprobandus, sed postmodum glorificandus. Istis ergo præmissis accedo ad Psalmi diuisionem. Qui diuiditur in partes duas: quia primò Dauid generaliter omnes inducit ad Dei laudem: secundò ad hoc multiplicem inducit rationem, ibi, *De tribulatione*. Prima pars diuiditur in duas: quia ad Dei laudem primò omnes inducit generaliter: secũdò gradatim & spiritualiter, ibi, *Dicat nunc Israel*. Quantum ad primum, inducens omnes generaliter, ait, *Confitemini domino quoniam bonus &c.* Consimilis versus habetur in principio Psal. 105. & 106. vide ibi, scilicet, versic. 1834. & 1881. Tamen hîc B notat August. quòd iste Psal. agit de confessione laudis, non de confessione criminis, dicens, Confessio autem duplex est, vel laudis Dei, vel peccatorum nostrorum. Et illa quidem confessio qua peccata Deo confitentur, omnibus quidem nota est. ita vt hanc solam dici confessionem in scripturis sanctis minus erudita æstimet multitudo. Nam vbi hoc verbum lectoris ore sonuerit, continuò strepitus pius pectora tundentium consequitur. Sed aduertant quod scriptum est, Benedicite domino super omnia opera eius: date nomini eius magnificentiam: & confitemini in laudem ipsius. & sic dicite in confessione, quoniam omnia opera domini bona nimis. Hîc certè nullus vel tardissimus am C bigit, confessionem in Dei laudibus poni: nisi fortè tanta esset alicuius mentis peruersitas, vt dicere audeat ipsum dominum Iesum peccata sua patri fuisse confessum: dicens, Cõfiteor tibi domine cœli & terræ: sed faciliter conuincitur: quia ait, Confiteor tibi domine &c. quia abscondisti hæc à sapientibus &c. Quis nun intelligat in laudem patris dicere hoc? Quis non intelligat istam confessionem non ad dolorem cordis, sed ad gaudium pertinere: cum etiam euangelista præmiserit, dicẽs, In ipsa hora exultauit in spiritu sancto, & dixit, Cõfiteor tibi pater? &c. Ex quibus patet non tantùm in peccatis, sed etiam in Dei laudibus cõfessionem nominari. Quod in hoc Psal. clarè cognoscim⁹: cui præmittitur alleluia: quod est Laudate Deũ: sic incipitur, *Confitemini domino, quoniam bonus &c.* Vbi no- D ta ꝙ solus Deus dicitur bonus. & quomodo, vide versi. 351. Quomodo autem misericordia cadat in Deo, vide versi. 55. & 484. Et quãta sit misericordia Dei erga nos, versi. 782. 833. 838. 1363. 1500. 1739.

Confessio duplex: scilicet laudis & criminis.

Eccl. 39.

Matth. 11.

Luc. 10.

2049 Dicat nunc Israel, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius.

Hîc ad laudem Dei inuitat in speciali. Et primò inuitat beatos comprehensores: secundò homines viatores, ibi, *Dicat nunc domus Aaron*. Per Israel namque quod interpretatur videns Deum, omnes bea- E ti facie tenus Deum videntes intelliguntur, quos ad laudem Dei inuitat, non ex necessitate, sed ex quadam lætitia & mutua charitate. Sic enim Psal. 102. & ipsos beatos angelos ad Dei laudem conuocabat, dicens, Benedicite dominum omnes angeli eius, ministri eius qui facitis voluntatem eius. Et quid in laudem Dei debeamus proferre, ostendit dicẽs, *Dicat quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia eius*. Nihil enim maius in Dei laudem, dici potest. Breue verbum est, sed perfectum. Vnde hîc ait August. Non potuit laus Dei breuius explicari, quàm vt diceretur, *Quoniam bonus est*. Quid sit grandius ista breuitate non dico, cùm hoc sit proprium Dei, quòd bonus est. Vnde à quodam compellabatur ipse filius Dei, cùm audiret, Magister bone: ab eo scilicet qui carnem eius intuens, & diuinitatis plenitudinem non intelligens: solum hominem arbitrabatur, respõderit, Quid me interrogas de bono? Nemo bonus, nisi vnus Deus. Quid est aliud dicere, quàm si me bonum vis appellare, intelligere & Deum? Deus enim solus multipliciter dicitur bonus: vide versic. 351. *Quoniam in sæculum misericordia eius*: quia in æternum misericordiæ dona concedit, scilicet præmians vltra condignum bonos, & B malos puniens citra condignum.

Matth. 19.

Dicat nũc domus Aaron, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius. 2050

Hîc consequẽter inuitat viatores. Et primò clericos & sacerdotes: secundò laicos & seculares, ibi, *Dicant nunc qui timent*. Quantum ad primum, sciendum, quòd per Aaron intelliguntur sacerdotes & clerici: eo quòd ipse Aaron non solùm de tribu Leui fuit: sed etiam pontifex, ac etiam summus sacerdos, & omnium sacerdotum figura: vt dictum fuit versic. 1850. Et ideo nõ immeritò per domum Aa- C ron intellige omnium sacerdotum & clericorum ordinem, qui maximè Deum laudare tenẽtur: quia sicut cæteros dignitate præcedunt, ita & sanctitate præcedere debent. Ad clericos enim maximè spectat misericordiam Dei prædicando commendare, & misericorditer suos tractare subditos: quia scilicet ipsos debẽt misericorditer informare, ipsis misericorditer indulgere, ipsos misericorditer corrigere.

Misericordia maximè spectat ad clericos.

Dicant nunc qui timent dominum, quoniam in sæculum misericordia eius. 2051

Hîc consequẽter inuitat seculares & laicos. Vbi notandum quòd timor magis spectat ad debiles & D infirmos, quàm ad fortes. Et ideo cùm seculares sint in fide clericis debiliores, ipsi per timentes dominum significãtur. Vel aliter: Vbi plus est de præsumptione & superbia, ibi minus est de timore domini: & vbi minus de superbia, ibi plus de timore. Cũ igitur superbia magis in clerico dominetur: vt dictum fuit, versic. 1188. sequitur quòd minus habent de timore diuino, quàm seculares. Et ideo per timentes Deum, hîc status laicorum intelligitur. Vel per timentes dominum intellige omnes humiles. Et nota quòd tanto amplius Deus est timendus à nobis, quanto clarius ipse nos & omnia nostra videt: nos autem ipsum non valemus videre: E vt ostẽdit Gregor. super illo verbo Iob, 23. Ipse verò scit viam: dicens, Ac si apertè dicat, Videre non valeo vidẽtem me, & eum qui me subtiliter intuetur, intueri non possum: vt videlicet ostẽdat quòd tantò cautius formidandus est, quanto conspicabilis non est. Qui enim nos aspicit vt à nobis aspici nequeat, eo magis timendus est, quo cuncta videns minimè videtur. Cum enim contra nos latere quempiam insidiis credimus, eo illum amplius metuimus, quo minimè videmus: quúmque eius insidias nequaquã deprehendimus vbi sunt, & ibi

Timentes dominũ dicũtur seculares.

Timere debemus Deum, quia nos videt: & non videmus eũ. Greg. lib. 16. mor. ca. 15.

eas metuimus etiam vbi non sunt. Creator autem noster qui vbique totus est & concernens cuncta, tanto magis metuendus est, quanto inuisibilis permanens de nostris actibus quando & quid decernat ignoratur.

2052 De tribulatione inuocaui dominum: & exaudiuit me in latitudine dominus.

Hic assignat rationes laudis diuinæ. Et diuiditur in partes duas, quia ad hoc adducit primò rationes proprias & speciales: secundò communes & generales. ibi, *Aperite mihi portas.* Quantum ad primum, sciendum quòd ad laudem Dei rationes speciales assignat Dauid: ostendens liberationem suá de manu Saulis persequentis eum: ex quo vult innuere quòd modo simili omnes qui Deum deuoto corde in aduersitatibus inuocant, ab ipso Deo adiuuantur. Et circa hoc duo facit: quia primò ostendit suam liberationem: secundò surgit ad gratiarum actionem, ibi, *Vox lætitia.* Narrando autem suam liberationem, tria facit: quia primò ostendit se à Deo liberatum: secundò hominem, dæmoné, vel mundum non timendum, ibi, *Dominus mihi adiutor.* tertiò in solo Deo esse confidendum, ibi, *Bonum est confidere.* Quantum ergo ad primum, sciendú quòd Dauid in magna persecutione Saulis existens, multoties pro sua liberatione inuocauit dominum: similiter & in persecutione Absalon filij sui. Et quãuis Deus non statim exaudiat iustos orátes ad votum, finaliter tamen eos exaudit ad ipsorum vtilitatem: vt dictum est supra, ver. 514. 516. Tamen finaliter dilatat petitionem, quia plus concedit, & melius quàm petatur. Et hoc est quod dicitur Psal. 4, Cum inuocaré exaudisti me Deus iustitiæ meæ &c. Consimiliter & nunc ait, *De tribulatione inuocaui dominum: & exaudiuit me in latitudine dominus:* quia scilicet Dauid semel petebat ab iniusta persecutione liberari. Deus autem dilatauit petitionem suam; quia non solum ipsum liberauit à persecutione, sed ipsum etiam regem constituit & conseruauit. Et hoc est quod ait, *Et exaudiuit me in latitudine dominus.* Per hoc enim vult Psalmista ostendere quòd etiam dum persecutiones & aduersa patimur, ad Dei laudem consurgere debemus: quia etsi pro illa homo exterius angustatur, interius tamé dilatatur. Quod ostendens Greg. super illo verbo Iob. 38. Nunquid considerasti latitudinem terræ? sic ait, Latitudo námque bonorum interior est: quæ nequaquam apprehenditur, nisi cautè consideretur. Námque plerumq; quos exterius inopia humiliat, vel pœnę cruciatus angustat: interior fortitudo vsque ad speranda cœlestia dilatat. Angustati namque exterius fuerant Apostoli qui flagella sustinebant; sed in magna stabant interius fortitudine liberi: quia apud se hæc eadem flagella in gaudium vertebant. Scriptú námque est, Ibant Apostoli gaudentes à cóspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Hanc latitudinem inter angustias Paulus inuenerat, qui dicebat, Scire autē volo vos fratres, quia quæ circa me sunt, magis ad profectum venerunt euangelij: ita vt vincula mea manifesta fierent in omni prætorio. Hanc latitudinem Dauid inter angustias obtinebat, dicens, In tribulatione dilatasti me. Tunc iustorum cóscientia dilatatur, cum mundi huius aduersitatibus premitur exterius. Nam cú a præsentis vitæ securitate repel-

A litur, intus ad se impingitur, vt ad speranda superna tendatur. Cúmque euagari exterius nó permittitur, quasi in sinum suum reuocata dilatatur. Nos autem quæ boni viri aduersa tolerant cernimus, sed intus quantum gaudent, non videmus: mentis eorum latitudinem modò in verbis, modò in operibus considerando cognoscimus: sed tamen quãta in eis amplitudo sit eiusdem latitudinis ignoramus. vt meritò ipsorum quilibet dicat, *De tribulatione inuocaui dominum: & exaudiuit me in latitudine dominus.* Vel aliter, De tribulatione in latitudiné dominus nos exaudit: quia parua & angusta sunt illa aduersa quæ hic toleramus: quæ tamen in latitudinem terminantur, quia per illa meremur præmia cœlestia, quæ non terminantur. Et hanc expositio-
B nem ponit August. dicés, *De tribulatione inuocaui dominũ: & exaudiuit me in latitudine dominus:* quia angustia nostra & tribulatio finitur: latitudo autem quò transimus, non habet terminum.

Dominus mihi adiutor: non timebo quid faciat mihi homo. 2053

Hic consequenter deducit, præter Deum nihil timendum. Et primò ostendit quòd timere non debemus homines: secundò quòd nec dæmones, ibi, *Dominus mihi adiutor.* Quantum ad primum, ostendit, quòd ille qui adiuuatur à Deo, nullum hominem debet timere: quia homines non habent potestatem auferendi à nobis, nisi illa quæ etiam sine persecutoribus nos oportet relinquere. Et hoc est
C consilium Christi, dicentis, Nolite timere eos qui occidunt corpus &c. Quæ verba ad propositum pertractás Ioannes Chrysostomus super Matthæũ, ait, Nolite timere eos qui occidunt corpus: quoniam etsi corpus ab impiis occisum nó fuerit propter Deum, à seipso post modicum morietur propter naturam. Ergo occisi secúdum corpus ab impiis, nihil perditis, nisi mortis dilationem: vt corpus quod post modicum fuerat moriturum, antè moriatur: magis autem nec ipsam mortis dilationem. Si enim verum est quòd nec folium quidem cadet de arbore sine præcepto patris, quia numerati dies ad vitá nobis sunt dati: credere debemus, quòd nec moriemur ante diem, nec transire possumus diem. Nunc ponamus quòd ante diem moria-
D mur propter Deum. Si ergo & necessitate post modicum morituri sumus, nulla Dei causa proposita: quare non ante modicum in causa Dei cum gloria morimur. vt fiat voluntarium quod est necessarium, vt offeramus pro munere quod reddetur à te pro debito? Ideo ait Christus, Nolite timere eos qui occidunt corpus: substantia enim hominis non est corpus, sed anima. Hanc enim solum Deus ad imaginem suam fecit, & hanc diligit: propter hanc fecit & mundum; & hãc zelat & persequitur inimicus. & propter hanc ipse filius Dei venit in mundum: corpus autem vestimentum est animæ. Sicut ergo vestimentum super homines positum siquis furibundus scindat, dolorem quidem iniuriæ sentit homo: damnum autem non patitur in natura.
E Sic corpus super animam positum si occidatur ab impiis, anima quidem occisionis illius sentit dolorem: damnum autem suæ naturæ non patitur. Aut (quòd sentio verius) non solum ad vestimentum animæ caro creata est: sed magis ad tentationem eius: quasi domestica & naturalis inimica copulata: vt dum expugnatur à carne, nec vincitur, coronetur à Deo. Si ergo caro inimica animæ tentatio est:

Dilatat nos Deus interius dum aduersa patimur.

Gre. 29. mor. cap. 8.

Act. 5.

Philip. 1.

Psal. 4.

Matth. 10. Homines timere nõ debemus.

Corporis mors non est timenda.

est,quis sapiens non intelligit, quia occisio corporis optanda est magis quā timenda? Ideo enim tibi corporalis natura creata est corruptibilis:adeo deponendi corpus tempus est numeratum:vt dū homo moritur,corpori illi non parcas: sed commercio perituro compares tibi vitam mansuram. Ecce si mutuo aliud acceperis,vt puta equum aut boué: nónne assiduè opus tuum operaris in eum? Dicis enim apud te,Hodie vel cras tollēdus est à me,quia nō est meus. Et in corpore corruptibili natus:quare ad vtilitatem animę tuæ non vteris tēporali corpore tuo:sciens quòd post modicum tollēdum est à te quia non est tuū? Quæ est ista insipientia nostra, odire quod nostrum est,& amare quod nostrum nō est:studere quod saluare nō possumus,& negligere quod in æternum habebimus? Hęc Chrysostomus. Si ergo vltimum quod homines malū nobis facere possunt,est mors corporis, & in hoc timendi nō sunt:sequitur quòd in domino sperantes nullū hominē timere debemus. Et hoc est quod ait Psalmista, *Dominus mihi adiutor &c.* Et nota quòd De⁹ multarum personarum est adiutor: quoniam adiuuat contritos pœnitentes,vide ver.957. Adiuuat iniustè patientes.vide ver.1921. Adiuuat cū hoste præliantes.vide ver.983. Adiuuat egenos mendicātes. vide ver.96, Adiuuat in domino confidentes. Adiuuat deuotè exorantes.vide ver.672.

2054 Dominus mihi adiutor: & ego despiciam inimicos meos.

Inimicus noster dicitur diabolus.

Hîc ostendit quòd in domino sperātes nō debemus timere dæmones. Vbi aduertēdū quòd nomine inimici diabolus intelligitur, quia semper insidiatur nobis,& pugnat cōtra nos. 1.Pet.5, Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiēs circuit, quęrēs quē deuoret.vide ver.234. Et ideo inimicus noster meritò dicitur. vide ver.389. Et de isto inimico & omnibus angelis eius hîc loquitur Psalmista, dicēs, *Dominus mihi adiutor &c.* quasi dicat, Quid dæmones timebo,domino me protegente? Non enim pl⁹ tētare possunt,quàm sibi permiserit Deus. Quis enim tantorum insidias euadere posset, nisi illum Deus adiuuaret? Certè nullus. sed Deus non deserit quos misericorditer creauit:vt ostendit Greg. super illo verbo Iob.30. Et consiliū impiorū adiuues, dicēs, Quos nāque inimicos vel impios hoc loco vocat,nisi malignos spiritus:qui cùm redire ad vitam ipsi nequeās, crudeliter socios ad mortē quærunt? Hoc indesinenter cōsilium contra bonos maligni spiritus ineūt,vt ij quos seruire Deo innocuè in tranquillitate conspiciūt, vexati aduersitatibus ad voraginem culpæ rapiātur. Sed eorum consilij acumē destruitur,quia pius conditor cum viribus flagella moderatur, ne virtutē pœna trāseat, & per astutiā fortiū humana infirmitas cadat. Vnde & bene per Paulū dicitur, Fidelis autē Deus qui non patietur vos tētari supra id quod potestis:sed faciet cū tentatione prouentū,vt possitis sustinere. Nisi enim misericors Deus cū viribus tentamēta modificet, nullus profectò est qui malignorum spirituū insidias non corruēs,portet:quia si mensurā tentationibus iudex non præbet, eo ipso pronius stantē deiicit, quo vltra vires onera imponit. Sic igitur nos adiuuat Deus:quia tentationibus inimicorum mensuram imponit:vt nullus nisi volens superetur. Vnde meritò clamat Psalmista,dicēs, *Dominus mihi adiutor: & ego despiciā inimicos meos.* Vel aliter,hoc potest intelligi non solùm de dæmonibus,sed etiam de hominibus,quos inimicos toleramus. Vnde hunc locum exponens Aug. ait, Sed nunquid solos homines inimicos habet ecclesia? Quid est homo carni & sanguini deditus,nisi caro & sanguis? Sed Apostolus ait, Non est nobis colluctatio aduersus carnē & sanguinē, sed aduersus principes & rectores mundi tenebrarū harum, id est, rectores iniquorū mundum istū diligentium,& propterea tenebrarū: quia & nos aliquādo tenebræ fuimus, nunc autem lux in domino: aduersus spiritualia nequitiæ in cœlestibus, id est, diabolū & angelos eius. Audi ergo quod sequitur, *Dominus mihi adiutor &c.* Ex quolibet genere inimici exurgant, siue ex numero malorum hominum, siue ex numero malorū angelorum, in Dei adiutorio despicientur, quia si consistāt aduersum me castra,nō timebit cor meum: si exurgat aduersum me prælium,in hoc sperabo. Vel adhuc generalius hoc potest intelligi de omni genere inimicorū, scilicet, mundi, carnis, & diaboli: cōtra quos De⁹ nos adiuuat,ne inuiti vincamur. vide ver.983.

Greg. 9. mor. cap 34. *Diabolus vincere nō potest nisi volentem. Tentatio diaboli non superat vires nostras.* *1.Cor.10.* *Homines & dæmones dicūtur inimici nostri.* *Ephes.6.* *Eph.5.* *Eph.2.* *Psal.26.*

Bonū est cōfidere in domino,quàm confidere in homine. 2055

Cōfidūt homines in multis. *Cōfidēdū est in solo Deo.*

Hîc ostendit solum in Deo spem esse ponēdam, non in hominibus, non in dæmonibus. Et primò ostendit primum:secundò secundum, ibi, *Bonum est sperare.* Quantum ad primum,confidentiam in Deo ostendit esse ponendam,non in hominibus. Et hîc nota quòd multa sunt,in quibus confidunt homines,& decepti reperiuntur, si non principalius cōfidunt in domino. Nam aliqui confidunt in terrenorum abundantia: aliqui in personali sanctimonia: aliqui in temporali vana gloria: aliqui in mundiali eminentia: aliqui in seculari sapientia: aliqui verò in diuina misericordia. Et solùm vltimi bene & tutè confidunt. Quibus omnibus consideratis, ait Psal. *Bonum est cōfidere in domino* &c. Et est sensus, Bonum est confidere in domino, cùm fuerimus ab inimicis prædictis persecuti, qui solus adiuuare potest:quàm cōfidere in homine,quia illud est bonum,sed istud malum. quia,vt dicitur, Maledictus homo qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum.

Bonū est sperare in domino,quàm sperare in principibus. 2056

Principes dicūtur angeli tā boni quā mali. *Ioan.12.* *Sperādū non est in angelis etiam bonis.*

Hîc ostēdit quòd nō est ponēda spes in angelis vel dęmonibus. Nō quidē in angelis bonis,quia illi etsi adiuuāt nos, hoc tamē nō faciūt à se:sed solū vt ministri Dei.ergo in Deo sperādū est, nō in illis. Nō etiā in dęmonibus:quia quicquid agūt,ad hoc intēdunt, vt nos decipiāt. Vbi notādū, ꝙ principes in scriptura dicūtur angeli tā boni quā mali;quoniā inter angelos tā bonos quā malos est prælatio:sic ꝙ superiores aliorū principes dicūtur. Vel etiā quia principātur hominibus, scilicet, bonis boni angeli,& malis mali. Quòd enim boni angeli dicantur principes, ostenditur Dan,10. Vbi angelus domini Danieli de angelo beato custode regni Persarum, ait, Princeps regni Persarum restitit mihi viginti & vno diebus. Et ecce Michael vnus de principibus primis venit in adiutorium meū. de hoc vide vers. 1751. Mali etiam angeli dicuntur principes, Vnde de diabolo ait Christus, Nunc iudicium est mundi:nunc princeps huius mundi eiicietur foras &c. In istis ergo principibus, scilicet, angelis bonis vel malis,non est sperandum: quia creaturæ sunt. Secundum autē quòd ait Greg. spem in creatura ponere,

Gre. 22. mor. cap. 2.

nere,& est de Deo desperare. Et ideo ait nunc Psal. *Bonum est sperare in domino &c.* Vnde istú passum exponens Aug. ait, Nullus enim rectè dicere potest, Angelus bonus sic à me cogitetur, vt in eo spē ponere debeam: nemo enim bonus, nisi solus Deus. *Mar 10.* Et cum videntur adiuuare homo vel angelus, cùm hoc vera dilectione faciūt: ille per eos facit, qui eos pro modo eorum bonos fecit. Bonum est ergo sperare in domino, quàm sperare in principibus. Nam & angeli dicti sunt principes: sicut in Daniele legimus, Michael princeps noster.

2057 Omnes gentes circuerunt me: & in nomine domini, quia vltus sum in eos.

Hic ostendit Dauid in persona iustorum se grauiter fuisse persecutum. ostendit autem grauitatem B persecutionis, vt ex hoc ostendat ampliorem gratiam liberationis. Vbi notandum quòd à malis & persecutionibus Deus suos liberat dupliciter. primò reseruando ne cadant: secundò lapsos adiuuando, vt surgant. Sic & in grauibus persecutionibus Dauid dupliciter se dicit a Deo liberatú. Et primo modo primò: secundo modo secundò, ibi, *Impulsus.* Circa primsm partem tris ostendit: primò persecutionis iustorum grauitatem: secundò persecutionis Christi crudelitatē, ibi, *Circundantes*: tertiò persecutionis nostræ vtilitatem, ibi, *Circundederunt me sicut.*

A gentibus in principio ecclesia passa fuit.

Quantum ad primum, sciendum, quòd hic Psal. loquitur in persona ecclesiæ, quæ à principio grauibus persecutionibus à gētibus fuit circúdata. Cōtra enim ecclesiam statim insurrexerunt principes C mundi, ipsam exterminare volentes: sed dominus ipsam adiuuans de persecutoribus fecit vltionem. *Grego. lib. 9. mor. ca 5.* vnde Greg. super illo verbo Iob. 9. Graditur supra fluctibus maris, ait, Quid enim maris nomine, nisi in bonos sæuiens mūdi huius amaritudo signatur? *Psal. 32.* De quo per Psal. dicitur, Congregans sicut in vtre aquas maris. Aquas enim maris dominus quasi in vtre cōgregat, cum miro moderamine cuncta disponens, in suis clausas cordibus carnalium minas fręnat. Super fluctus ergo maris dominus graditur, quia cum se procellæ persecutionis erigunt, miraculorú eius obstupefactione franguntur. Qui enim tumores humanę insanię mitigat, quasi erectas in cumulo vndas calcat. Et sequitur ad propositum. Nam cùm morem suú gentilitas destrui nouę con- D uersationis prædicatione cōspiceret: cú mundi huius diuites elationi suæ contraire viderēt facta pauperum: cum sapiētes sęculi aduersari sibi imperitorú verba pensarent: in persecutionis protinus tempestate tumuerunt. Sed qui verborum aduersitate cōmoti ad persecutionis procellas insiliunt: signorum (vt diximus) admiratione temperátur. Tot ergo in huius maris fluctibus dominus gressus posuit, quot superbis persecutoribus miracula osten- *Psal. 92.* dit. Vnde bene rursum per Psal. dicitur. Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis dominus. quia contra electorú vitā ad persecutionis vndas mundus se mirabiliter excuslit: sed has supernorum conditor subleuata virtute prædicantium mirabilius strauit. Ministros etenim suos plus ostēdit posse per E miracula, quā potestates terrenas timere per vim.

Vita est ecclesia de gentibus, illas conuertendo.

Ex quibus verbis duo patent, Primú quomodo ecclesia à principio gentiú persecutionibus vndique fuit circundata. Et quantú ad hoc, ecclesia dicit, *Omnes gentes circuerunt me.* Secundú quomodo gentilitas visis miraculis & auditis prædicationibus ad Christi fidem fuit conuersa. Et quantum ad hoc A dicit, *Et in nomine domini: quia vltus sum in eos.* Quæ enim maior vltio de persecutore potest fieri, quàm ipsum facere defensorem, de inimico amicum, de infideli fidelem? Vnde hic ait glo. *In nomine domini vltus sum in eos*: quia persecutores modò pro nomine domini ad fidem conuersi pœnitendo pœnas tolerant, quas aliis inferebant. & August. hic ait, Quod ait, *Omnes gentes circuerunt me* &c. significat ecclesię labores atque victoriam. Et nota hic quòd vltio domini est multiplex: secundum quòd diuersimodè vlciscitur de peccatoribus. Vlciscitur enim primò, peccatum commissum puniendo æternaliter. Hierē. 51, Nolite tacere super iniquitatem eius: quoniam tempus vltionis est domino. Secundò, peccatum continuatum puniendo æternaliter. B Exod. 32, Ego autem in die vltionis visitabo peccatum eorum. Tertiò, peccatum committendum impediēdo paternaliter. 2. Macchab. 6. Etenim non sinere multo tempore peccatoribus ex sententia agere, sed statim vltiones adhibere, magni beneficij est indicium. Quartò, inimicum ad suum amorem conuertendo. Et hoc est summum genus vltionis, & nobilissimum, sicut hic, *Et in nomine domini: quia vltus sum in eos.*

Vltio domini multiplex.

Circundantes circundederunt me: & in nomine domini, quia vltus sum in eos. 2058

C Hic ostēdit persecutionis Christi crudelitatem. Vnde notandum, quòd hic Psalmista mutat personam: quia in præcedēti versu loquebatur in persona corporis Christi, scilicet ecclesiæ: hic autem loquitur in persona capitis, scilicet, Christi. Hic enim adducit Christi passionē & persecutionem Christi: vt ostendat, quòd ecclesia exemplo Christi passionis fortificata fuit in suis passionibus, vt eas ferret patienter. Ipse enim multoties à Iudæis fuit circundatus qui sibi insidiabātur. Vnde dicitur Ioan. 10, Circundederunt ergo eum Iudæi: & dixerunt, si tu es Christus, dic nobis palā. Vnde de ipsis conqueritur Christus Psal. 21. dicens, Circundederunt me vituli multi: tauri pingues &c. Et infra, Circundederunt me canes multi &c. Et vide quòd hic nō D ponit gentes: sicut statim fecit in persecutione ecclesiæ, dicēs, *Omnes gentes circundederunt me* &c. quia non gentes, sed Iudæi causa principaliter Christi passionis fuerūt. Et aduertē quòd de ipsis Christus fuit vltus: aliquos ad fidem cōuertendo: alios temporaliter per Titum & Vespasianum puniendo: aliquos obstinatos æternaliter damnando. Et ideo sequitur, Christo dicente, *Et in nomine domini: quia vltus sum in eos.* Vnde istum sensum hic habet August. dicens, Si quæratur vnde tanta mala superare potuit ecclesia, certò exemplo passionis Christi. cuius exemplum hic ponit, dicens primò quid fuerit passa: quia omnes gentes &c. & nunc sequitur, quid in suo capite Christo fuerit passa. vnde sequitur, *Circundantes circundederunt me.* Et bene hic E non est repetitum, *omnes gentes*: quia à Iudæis solum factum est. Hæc est ergo circundatio pœnalitatis & miseriæ. Vnde notandum, quòd multiplici miseria in hac vita circundamur & pœna: vt ab hac circundatiune nullus hominum gradus, nulla ætas, nullus sexus excipiatur. Deus enim peccata impunita dimittere nescit. Et ideo in persona omniú clamat scriptura, dicēs, Circúdederút me mala, *Psal. 39.*

Circundatus fuit Christus à Iudæis.

Vltus fuit Christus de Iudæis diuersimodè.

Circundatur quilibet homo in hac vita miseria.

quo

quorum non eſt numerus. Et rationem ſubdit, dicens, Comprehenderunt me iniquitates meæ, &c.

2059 **Circundederunt me ſicut apes: & exarſerunt me ſicut ignis in ſpinis: & in nomine domini, quia vltus ſum in eos.**

Vtilitas paſſionis Chriſti.

Hic ponitur perſecutionis vtilitas. Vbi notandum quòd circundatio paſſionis quam Iudæi fecerunt Chriſto, directè fuit ſicut apes, & ſicut ignis in ſpinis. Apes enim producunt mel in fauis, ſed aliis, non ſibi. Sic Iudæi Chriſtum occidentes, mel nobis protulerunt, non ſibi: quia Chriſtum nobis gentibus fecerunt dulciſſimum & miſericordem, non autem ſibi: quinimò ipſum fecerunt ſibi vltorem, mediantibus Tito & Veſpaſiano. Et hoc eſt quod ait Chriſtus, *Circũdederunt me ſicut apes.* vbi Auguſtinus ait, Nam ipſum dominum Ieſum Chriſtum caput eccleſiæ rectè accipimus circundatum à perſecutoribus: ſicut circundant apes fauum. Quid enim ab ignorantibus geſtum ſit, myſtica ſubtilitate ſpiritusſanctus loquitur. Mel quippe apes operantur in fauis. Neſcientes autem perſecutores domini, fecerunt eum nobis ipſa paſſione dulciorem, vt guſtemus & videamus quàm ſuauis & dulcis eſt dominus, qui mortuus eſt propter delicta noſtra: & reſurrexit propter iuſtificationẽ noſtram. Et quantum ad hoc dicit, Circundederunt me ſicut apes.

Paſſio Chriſti ipſum nobis fecit dulciorẽ.

Paſſio Chriſti peccata noſtra tollit.

Item ex alia vtilitas huius oſtenditur, quia per charitatem Chriſti paſſionis peccata noſtra ſunt nobis dimiſſa: quæ charitas per ignem denotatur, Chriſto dicente, Ignem veni mittere in terram: & quid volo niſi vt ardeat? Hic enim ignis charitatis Chriſti, ſpinas peccatorum comburit. Quid enim ſpinæ pungentes, niſi peccata ſuis aculeis conſcientiam pungentia deſignant? Prouer. 15. Iter impiorum quaſi ſepes ſpinarum. Ignis ergo ardens ſpinas, eſt charitas paſſionis Chriſti, vitia noſtra conſumens. Et quantum ad hoc ait, *Et exarſerunt me ſicut ignis in ſpinis*, id eſt, ſicut ignis ſpinas conſumit. Et hoc eſt quod ait Glo. Et exarſerunt me ſicut ignis in ſpinis: quia ea peccata quæ infideli populo erãt, igne perſecutionis cremauerunt: cui volentes officere, profuerũt. Et vide aliam vtilitatem: quia etiam paſſio Chriſti multos perſecutorum ſuis fidelibus ſociauit: faciens eos de infidelibus fideles, & de inimicis amicos: obſtinatos autem æternaliter puniens. Et hoc notans dicit, *Et in nomine domini*, &c. Quod exponitur vt in ver. 2057. Vnde hic ait Auguſt. *Et in nomine domini*, &c. ſiue quia malicia quæ in perſecutoribus erat extincta, Chriſtiano populo ſunt ſociati: ſiue quia cæteri eorum qui contempſerunt hoc tempore vocantis miſericordiam, veritatem iudicantis in fine ſenſuri ſunt.

Luca 12.

Vlciſcitur Chriſtus despicientes.

2060 **Impulſus euerſus ſum vt caderem, & dominus ſuſcepit me.**

Hic oſtendit ſe iam lapſum, à Deo liberatũ. Dominus enim non ſolùm iuuat hominem in tentatione ne cadat, ſed & poſt caſum ipſum ſuſcipit & facit ſurgere. Impulſus fuit Petrus ab ancilla vt caderet, ſcilicet vt ſi confiteretur ſe Chriſti diſcipulum, & periret cum Chriſto. Ipſe autem fortius cecidit, quia ne corpus caderet, in animam prælegit cadere, Chriſtum negando. Similiter & omnes diſcipuli timore mortis corporum impulſi, in anima ceciderunt. Sed nũquid lapſos Deus deſeruit? Certè non: immò ſuſcepit eos ad gratiam reſuſcitando, & eos fecit fortiores quã eſſent ante caſum. Quod oſtendit Gregor. dicens, Scimus enim Apoſtolorũ primum, ſcilicet Petrum, ante acceptã ſpiritusſancti gratiam quoties dum mori timuit, vitam negauit, &c. ver. 2008. Et iſtum intellectum habuit ſupra, Pſal. 36. dicens de quolibet Dei electo, Cũ ceciderit, non collidetur: quia dominus ſupponit manum ſuam. vide ver. 590. Et hic potes notare, quòd quamuis intentio dæmonis impellentis homines ad caſum, ſit vt à caſu non reſurgant: tamen magna eſt differẽtia inter electos & reprobos. quia electi etſi quandoq; cadunt, finaliter tamen à Deo ſuſcepti reſurgunt. Sic enim irreparabiliter cecidit Lucifer, Lucæ 10, Videbant ſathan quaſi fulgur de cœlo cadentem. Et de omnibus reprobis dicitur Pſal. 35. Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem: expulſi ſunt, nec potuerunt ſtare. Quod ideo dicit, quia etſi in reprobis quandoque bona vita præceſſerit, finaliter tamen ſtare non poſſunt: ſed impulſi æternaliter cadunt. Quod notans ſapiens oſtẽdit, & dicit, Si ceciderit lignum ad auſtrum vel ad aquilonem, in quocunque loco ceciderit, ibi erit. Per auſtrum enim intelligit ſtatum gratiæ & felicitatis: ſed per aquilonem, ſtatum culpæ & dãnationis æternæ. Vnde dicta verba exponens Bernard. ad propoſitum dicit, Auſtri calor & claritas in ſcriptura ſacra bonam ſolet habere ſignificationem. Ab aquilone verò pandetur omne malũ. Porro hominem vidit aliquis. Cadit arbor in morte, & quocũque ceciderit, ibi erit. quia in ſtatu in quo te Deus inuenerit, in eo te iudicabit. Videat ergo quò caſura ſit arbor, antequam cadat: quia poſtquã ceciderit, iam non adiciet vltra vt reſurgat, ſed nec vt ſeipſum per pœnitentiam vertat. Qua parte autem caſura ſit arbor, ſi ſcire volueris, ramos eius attende. Inde enim vnde maior eſt copia & ponderoſior, inde caſuram non dubites. Rami noſtri deſideria noſtra ſunt, quibus ad auſtrum vertimur, ſi ſpiritualia fuerint: ſi verò carnalia, ad aquilonem, &c. Vnde de cadentibus ad aquilonem in morte, dicitur Hiere. 8, Qui cadit, nõ reſurget, & qui auerſus eſt, non reuertetur. Et attende quòd in iſto caſu ſunt multa mala. Primò ibi eſt pœna ignis cõbuſtiua. Pſal. 139, Cadent ſuper eos carbones: in ignem deiicies eos, in miſeriis non ſubſiſtent. Ibi eſt pœna obſtinationis irretiua. Pſal. 140, Cadent in retinaculo eius peccatores. Ibi eſt pœna omnis bonæ operationis excluſiua. Iob 31, Humerus meus à iunctura ſua cadat, & brachium meũ cum oſſibus ſuis conteratur. Per brachium enim & humerum virtus operandi deſignatur, quæ in iſto caſu ceſſat omnino. Ibi eſt pœna timoris, & ſtatus mẽtis percuſſiua. Pſal. 54. Formido mortis cecidit ſuper me: timor & tremor venerunt ſuper me: & contexerunt me tenebræ. Et ideo de quolibet ibi cadẽte, dicitur Eſa. 22, Frangetur, cadet & peribit, ſcilicet, æternaliter. Econtra autem de quolibet electo dicitur Prouerb. 24, Septies in die cadet iuſtus, & reſurget. Hoc ideo, quia dominus ſuſcipit eum. Hoc ergo notans Pſalmiſta in perſonam cuiuſlibet iuſti, ait, *Impulſus, euerſus ſum vt caderem*, id eſt impulſus, ſcilicet à dæmone & tentatione: ad hoc vt caderem. & euerſus ſum: quia ſcilicet cecidi à ſtatu gratiæ, ſed dominus ſuſcepit me.

Greg. 17. mor. cap. 16.

Cadunt boni, & reſurgunt finaliter.

Cadunt mali, & non reſurgũt finaliter.

Eccleſ. 11.

Bernard.

Caſus pœnæ æternalis multa mala continet.

Pſal. 139.

Fortitudo mea & laus mea dominus: 2061

nus:& factus est mihi in salutem. A

Fortior surgit homo post peccatum quandoque, quam erat antè. Greg. 18. moral. cap. 35.

Hic ostendit se à Deo fortificatum. Nam vt dictum est statim, multoties peccator post casum susceptus a Deo, fortior resurgit quàm esset ante casum: vt exemplo militis ostendit Gregor. dicens, Pensandum est quòd Deus omnipotens occulto consilio quosdam ab ipsis exordiis suis innocentes custodiens, vsque ad virtutum summa prouehit: vt simul in eis proficiat, & annorum numerositas & celsitudo meritorũ. Alios verò in exordiis suis deserens, scaturiẽtibus vitiis ire per abrupta permisit. Plerumque tamen etiam eos conspicit, & ad sequendum se sancti amoris igne succendit: atque insolitas in eorum cordibus prurigines vitiorum, vertit in feruorem virtutum: & eo magis ignescunt B ad desiderium requirendæ pietatis Dei, quo magis erubescunt memoriam iniquitatis suæ. Sicut sæpe contingit, vt in pugnæ certamine miles ante ducis sui oculos constitutus, hostili virtuti turpiter cedat, & eneruiter præbens terga, feriatur: qui tamen hoc ipsum quòd turpiter cessit erubescẽs, ante ducis sui oculos maiores ex ipsa verecundia vires sumit: tantoque pòst fortia exercet, quanto & præsentem gloriam virtutis peragat, & præteritã ignominiam debilitatis tegat. Sic ergo nonnunquam quædam in Dei seruitio ex anteacta debilitate, acrius in Dei seruitio robutantùr: eóque ad custodienda mandata & futurorum tribuit desiderium, & impellit memoria præteritorum: vt hunc ad ventura amor prouocet, illic de præteritis verecundia C instiget &c. Tales enim ex anteactis culpis infirmitatem suam cognoscunt: & si quid possunt boni, totam suam fortitudinem Deo attribuunt: dicentes Deo illud Psal. 30, Quoniam fortitudo mea, & refugium meum es tu: & propter nomen tuum deduces me &c. Sic & nunc in persona iustorũ qui per pœnitentiam à peccatis surrexerunt, à Deo suscepti, ait, *Fortitudo mea & laus mea dominus: & factus est mihi in salutem.* Nec mirum. Illi enim soli in certamine cadũt, quorum fortitudo cadit, quorum laus deficit. Qui ergo Deum ponit fortitudinem suam & laudem, sicut Deus deficere non potest: sic nec ipsi cadere. Vnde hic ait August. Qui ergo cadunt cum impelluntur? Certè nulli, nisi illi qui sua sibi fortitudo, & sibi sua laus volunt esse. Nullus quippe D in certamine cadit, nisi cuius fortitudo & laus cadit, quapropter cuius fortitudo & laus est dominus, tam non cadit, quàm non cadit dominus. Et nota quòd fortitudo nostra dicitur Deus. vers. 439.

Fortitudo iustorum Deus.

Factus quomodo dicitur Deus salus.

Et factus est mihi in salutem. Non tamen ex hoc habetur, quòd Deus aliquo modo sit factus. sicut cùm dicimus, Verbum caro factum est: non sequitur ex hoc quòd verbum aliquo modo sit factum vel mutatum: sed solum quòd actione Dei factum est vt aliquid sit vnitum verbo quod ante non erat vnitum. Sicut homo qui est tibi à dextris, potest tibi fieri à sinistris, sine sui mutatione: sic & dominus suis fit in salutem sine sui mutatione: de hoc vide versic. 438. 755. 655. Vnde hic Augustinus ait, Factus ideo nobis dicitur dominus in salutem, non E quia ipse aliquid factus est quod antè non erat: sed quia ipsi cum in eum crederent, quod non erant facti sunt. Etiam ipse non sibi, sed illis, quod auersis à se non erat, salus cœpit esse conuersis.

2062 Vox exultationis & salutis in tabernaculis iustorum.

A Hic Psalmista pro se cæterisque iustis consurgit ad gratiarum actionem ex prædictis. Circa autem gratiarum actionem Dauid multa ostendit: quia ostenditur primò modus, secundò laus, ibi, *Dextera domini*: tertiò tẽpus, ibi, *Non moriar*: quartò fructus, ibi, *Castigans*. Quantum ad primum, sciẽdum quòd in scriptura tabernaculum quãdoque sumitur pro conscientia, quandoque ipsum corpus nostrum, quandoque verò ipsa iustorum congregatio, siue ecclesia. Primò namque tabernaculum dicitur mẽs nostra, siue conscientia: quia in ipsa sancti viri, vt in tabernaculo absconduntur & habitant: ibi pax eorũ & requies: foris autem nisi bella. Iob 5. Scies quòd pacem habebit tabernaculum tuum: ibi habitat tecum dominus. Iob 29, Erat secretò Deus in B tabernaculo meo. Quod exponens Gregor. dicit, Quid hoc loco tabernaculum, nisi habitationem mentis accipimus? quia per omne quod cogitando agimus, in consilio cordis nostri habitamus. Quisquis autem mandata Dei tacitus cogitat, secretò Deus illi in tabernaculo est. Habitationem enim cordis sui ante oculos Dei viderat qui dicebat, Et meditatio cordis mei in cõspectu tuo semper, &c. Ad propositum ergo: sancti etsi exterius patiuntur in corpore, interius tamen exultant in mente: immò quanto exterius corpus persecutionibus & aduersis atteritur, tanto amplius in mente gaudent, & Deo gratias agunt. Quid cogitas quòd Laurentium tam lætanter tormenta perferre fecerat, nisi lætitia interior cordis? In isto ergo tabernaculo C conscientiæ sancti viri Deo gratias agunt, lætantur & gaudent, dum corpus atteritur exterius. Et hoc est quòd dicit Apostolus, Gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi: nam virtus in infirmitate perficitur. Et hoc est quod nunc de iustis aduersitatibus pressis, ait Psalmista, *Vox exultationis & salutis in tabernaculis*, id est, in conscientiis iustorum. Oppositum autem accidit peccatoribus: quia exterius gloriantur & exultant, sed verme conscientiæ corroduntur interius. Et hanc expositionem ponit August. hic dicens. Vox exultationis & salutis in tabernaculis iustorum. Vbi vocem mœroris putabant esse qui in eorum corpora sæuiebant: non enim sentiebãt interiora gaudia sanctorum de spe futuræ gloriæ. D Vnde Apostolus dicit, Quasi tristes, semper autem gaudentes. Et iterum, Non solum autem, sed etiam gloriamur in tribulatione. Secundò per tabernaculum intelligitur ecclesia militans. vide ver. 691. 758. In isto ergo tabernaculo iusti exultant, & Deo gratias agũt: quia insimul charitate cõgregati, sua opera & orationes Deo reddunt. di. Psal. 110. Cõfitebor tibi Domine in toto corde meo, in concilio iustorum & congregatione. Quanto enim orationes & opera bona a pluribus bonis simul congregatis fuit facta, tanto sunt amplius Deo accepta. Sic enim dicitur Psal. 67, In ecclesiis benedicite domino. Et hoc modò notans Psalmista dicit, quòd vox lætitiæ & exultationis in tabernaculis iustorum, id est, in congregatione iustorum.

Tabernaculũ dicitur conscientia.

Greg. 19. moral. cap. 10.

Psal. 18.

2. Cor. 12. Exultãt sancti interius, dum patiuntur exterius.

2. Cor. 6.

E Dextera domini fecit virtutem: dextera domini exaltauit me: dextera domini fecit virtutem. 2063

Hic ponitur ipsa laus siue gratiarum actio. Vbi notandum quòd per dexteram Dei in scripturis intelligitur ipse Christus, qui sedet à dextris Dei. vide

Dextera Dei est Christus. Matth. 26.

de ver. 25. 435. 713. 1967. Hæc autem dextera primò facit virtutem, dum peccata dimittit: quod virtutem infinitam exigit. vt dictum est ver. 1835. Dimissis autẽ peccatis, nos exalrat: quia per gratiam nos filios Dei & hæredes efficit. Et consequenter facit virtutem, dum nos fortificat in aduersis. Vel hæc dextera facit virtutem, nos iustificando, exaltat nos glorificando, facit virtutem, in gloria confirmando. Vnde hunc passum exponens Aug. dicit, *Dextera domini fecit virtutem.* quam virtutem inquit? *Dextera domini exaltauit me.* Magna virtus, exaltare humilem. deificare mortalem, præbere de infirmitate perfectionem, de subiectione, gloriam, de passione, victoriam: dare auxilium de tribulatione, vt afflictis vera Dei salus patefceret: affligentibus autem vana salus hominis remaneret: magna hęc. Sed quid miraris? si aliquid teptat, non homo vicit: non homo sibi salus fuit, sed Deus hominis: quia dextera domini fecit virtutem. Vel aliter: vbi notandum quòd exempla virtutum ab aliis nobis data, nos ad virtutes inducũt: sicut Abraham exẽplo suo quo Deo obediuit, volẽs immolare filium; nos ad obedientiam Dei trahit: Isaac ad patiẽtiam: Iacob ad tulerantiam: Ioseph ad castitatem, &c. vt deducit Gregor. Et infrà. vide ver. 1394. Christus autem virtutes omnes in cæteris sanctis dispersas, in seipso omnes solus simul habuit & perfectius: quia si præcepto Dei Abraham voluit immolare filium, & Christus obediens patri, immolauit seipsum. Si Isaac seruauit patientiam, quid patientius Christo? qui sicut ouis ad occisionem ductus est: & nõ aperuit os suum, &c. Quibus consideratis, de Christo sub nomine dexteræ Dei dicit Psalmista, *Dextera domini fecit virtutem*: quia scilicet actum omnis virtutis in seipsũ habuit, quod de nullo alio dici potest: vt ostendit Gregorius, dicens, Nullus hominum virtutes & operationes spiritussancti omnes simul habuit, nisi mediator Dei & hominũ: cuius est idem spiritus, qui de patre ante sæcula procedit. Alius namque sanctorum prophetiam, alius virtutes, alius scientiam habuit: alius genera linguarum, alius interpretationẽ sermonum iuxta distributionem spiritussancti accepit. Ad habenda verò cuncta eiusdem spiritussancti munera aliorum nullus pertingit. At verò conditor noster infirma nostra suscipiens, per diuinitatis suæ potentiam simul se habere omnes spiritussancti virtutes edocuit. Quia ergo hæc dextera domini, scilicet, Christus, omnes virtutes spiritussancti quas alij diuisim habuerunt, ipse insimul quasi vnitas habuit: ideo de ipso non in plurali, sed in singulari dicitur, *Dextera domini fecit virtutem.* Et quia per exẽpla suarum virtutum nos fecit virtuosos, ideo subditur, *Dextera domini exaltauit me.* Quæ enim maior potest esse hominis exaltatio, quã ipsum de vitioso facere virtuosum: de filio diaboli filium Dei, & huiusmodi? Et ideo quòd ista exaltatio hominis fuerit per virtutem nobis datam per ipsum, subditur, *Dextera domini fecit virtutem*, id est, hominem fecit virtuosum. Ita quòd hoc quod primò dicitur, *Dextera domini fecit virtutem*, ad Christi virtutes referatur. Quod autem dicitur secundò, *Dextera domini fecit virtutem*, ad nostras virtutes, per ipsum in nobis genitas, deputetur. Et nota quòd ecclesia iustorum à Christo exaltatur multipliciter. vide ver. 249. & 389.

Christus virtutes operatur.

Greg. 27. moral. cap. 6. & 7.

Christus omnes virtutes habuit: & exemp. ẽ nobis dedit.

Greg. 29. moral. cap. 24.

2064 Non moriar, sed viuam, & narrabo opera domini.

Hic ponitur tempus gratiarum actionis: quia scilicet, semper. Vbi notandum, quòd hoc & de morte corporis, ac de morte animæ accipi potest. Si de morte corporis: sciendum quòd iusti nõ quęrunt laudare Deum, vt temporaliter viuãt: sed magis econtrario quærunt viuere, vt benefaciendo, Deum laudare possint. Et hoc est quod ait hic, *Non moriar, sed viuam*, id est, placet mihi hic temporaliter viuere, vt merendo & præcepta Dei adimplendo, possim narrare aliis opera domini: quia quamdiu viuam, benedicam dominum: semper laus eius in ore meo. Sed quæ sunt illa opera domini quæ narrare debemus? ostendit Psal. 77. dicens, Narrantes laudes Dei, & virtutes eius & mirabilia quæ fecit. in quo ostenditur tria opera Christi maximè aliis narranda, vt conuertantur ad Christum. vide ver. 1281. Vel de morte corporali ecclesia ista verba dicit, *Non moriar*, &c. Persecutores enim ecclesiæ primitiuæ, crediderunt suis persecutionibus ecclesiã penitus annullare, martyres persequendo & trucidando: sed quanto plures occidebantur, ecclesia meritò & numero magis multiplicabatur. vt patet ver. 335. 220. 221. Sed persecutores stragem funerum vbique facientes, ecclesiam Christi mori arbitrabantur: & ecce nunc viuit & creuit, & narrat opera domini. Vbique Christus gloria beatorũ martyrum est: vicit vapulando ferientes, patiendo facientes, diligendo sæuiẽtes. Vel hoc potest intelligi de morte animæ, quæ fit per peccatum: quia peccato mortuus, domini opera dignè narrare non potest: quoniam non est speciosa laus in ore peccatoris. Vnde Psal. 49. Peccatori autem dixit Deus, Quare tu enarras iustitias meas, &c. vide ver. 825. Et hoc est quod dicitur Psal. 113, Non mortui laudabunt te domine, &c. vide ver. 2027. Consimiliter & iste nunc ait, *Non moriar, sed viuam.* quasi dicat. Ego narrabo opera Dei: quòd vt dignè facere valeam, mortem peccati cauebo: quia nõ moriar, sed viuam.

Psal. 33.

Ecclesia persecutionibus non moritur, sed crescit.

Eccl. 15.

Castigans castigauit me dominus: 2065
& morti non tradidit me.

Hic ostẽdit fructum aduersitatis. Aduersa enim permittit Deus suis euenire electis: non vt eos perdat, sed vt corrigat: non vt moriantur, sed vt spiritualiter viuant. Et hoc est quod ait Apostolus ad Hebr. 12, Quem diligit dominus, castigat, id est, castum facit corrigendo. Vnde Apocal. 3, Ego quos amo, hos corrigo & castigo. Et ideo vt eius castigatione non grauemur, sed ipsam patienter pro nostra emẽdatione toleremus: etiam proprium suum filium sine peccato flagellis subiecit. Si ergo exceptus es à passione flagellorum, exceptus es à numero filiorum: quia flagellat Deus omnem filium quem recepit. Vnicus enim filius de patris substantia natus, æqualis patri, in forma Dei verbum quo facta sunt omnia, non habebat vbi flagellaretur. Ad hoc autem carne indutus est, vt sine flagello nõ esset. Qui ergo flagellat vnicum sine peccato, relinquet adoptatum qui est cum peccato? Vnicus sine peccatu, non tamẽ sine flagello, exemplum nobis proposuit in passionibus suis. Non ergo turbari debemus, cùm aliquis nostrum grauia & indigna patitur: si obliti non sumus quæ pertulit iustus iustorum, sanctus sanctorum. Et attende in hoc iustitiam & misericordiã Dei. Iustitia est in hoc

Castigat nos Deus per aduersa & corrigit.

Castigat deus omnẽ iustum.

A hoc quòd flagellat: misericordia in eo quòd flagellis recipit & corrigit. Et attende quòd nó ait, Omnis qui flagellatur, est filius Dei: sed omnis filius flagellatur. Non ergo intendit dominus flagellis suos occidere, sed seruare: non repellere, sed recipere: non corrumpere, sed castigare & corrigere. Quòd bene hic nouerat Psalmista dicens, *Castigans castigauit me dominus: & morti non*, &c. Vnde hic August. dicit, *Castigans castigauit*, &c. Cur tanta indigna pertulit corpus Christi, scilicet, ecclesia? Psalmista in persona populi in adoptionē filiorū recepti indicat, dicēs, *Castigans castigauit me dominus*, &c. Non ergo quicquam viribus suis licuisse arbitretur fremitus impiorum: non haberet istam potestatem, nisi sibi data desuper esset. Sæpe enim filius paterfamilias per nequissimos seruos emendat, &c. B Per hoc ergo vult nobis Psalmista ostendere, quòd Deus per aduersa nos castigat & corrigit. vide ver. 19.236.329.73.85.113.138.448.578. Quibus cōsideratis, dicat Psalmista, *Castigans castigauit me dominus: & morti non tradidit me.* Morti enim nō traditur, cuius vita purgatur. Hāc castigationem bene Tobias nouerat, dicens, Benedico te Deus Israel, quia tu castigasti me, & saluasti me. Castigatum enim se dicit in eo quòd cæcitatem incurrit. & ibidem Tobias dicit, Confitemini domino filij Israel: ipse castigauit nos propter iniquitates nostras: & ipse saluauit nos propter misericordiam suam. Nulli enim dubiū quòd talis castigatio facta per aduersa, oculos mentis aperit, quos clauserat culpa. Cognitio autem proprij defectus, est magnum principium salutis peccatoris. C Et ideo de castigatione per flagella & aduersitatis facta, dicitur Hier. 31, Castigasti me, & eruditus sum,

Nocere non possunt mali bonis, nisi quātum Deus permittit. *Tobiæ 11.* *Tobiæ 13.*

2066 Aperite mihi portas iustitiæ: & ingressus in eas, confitebor domino. hæc porta domini, iusti intrabunt in eam.

Hic Psalmista pro laude Dei adducit rationes generales. Hic enim prædicit redemptionem generis humani factam per Christum, quæ in multis consistit. Et primò prædicit beneficia redemptionis; secundò exoluit debitum gratiarum actionis, ibi, *Constituite diem.* Quantum ad primum, multa beneficia nostræ redemptionis enumerat per Christum D incarnatum nobis collata: quorum primum est nouæ legis institutio: secundum, ecclesiæ ex gētibus & Iudæis constructio, ibi, *Lapidem quem.* tertiū est, Christi passi resurrectio, ibi, *Hæc dies.* quartum est totius hominis beatificatio, ibi, *O domine.* Quantum ad primum ergo, primò ponitur Christi aduētus & incarnatio. Secundò ex hoc concluditur desiderij sanctorum patrū adimpletio: ibi, *Confitebor.* Quantum ad primum, sciendum quòd ante Christi incarnationem paradisi nullus patebat ingressus, quia quicunque quantumcunque iusti ad inferos descendebant: sed Christus per suam incarnationem factus est porta cœli simul & via: per quā iusti in cœlum ambulant. Et hoc est quod ipse ait, Ioan. 10, Ego sum ostium: per me si quis introierit E saluabitur. Ista autem porta fuit quasi occulta, vsque quo ipse sacramenta ecclesiæ incepit instituere: quæ ab ipso Christo etiam portæ cœlestes dicuntur, quia iustificant hominem: quod non faciebant sacramenta legis veteris. Propter quod dicitur Rom. 3, Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro: iustitia autem Dei est per fidem Iesu Christi. Et hinc est quòd ipse Christus qui est ostiū vitæ, dum sacramenta nouæ legis instituit quæ hominem iustificant: portas iustitiæ aperuit. Hoc prædicens Psalmista per modum cuiusdam postulationis, ait sanctis angelis, *Aperite mihi portas iustitiæ*, id est, aperietis: & hoc annunciando Christi incarnationem: qui incarnatus portas iustitiæ aperiet, dum sacramenta nouæ legis instituet. Et sequitur, *Ingressus in eas, confitebor domino*: quia recipiētes nouæ legis sacramenta, primò cōfitentur ipsum Deum per seipsos, si sunt adulti, vel per alios, vt paruuli. Et quia solum per Christum talia sacramēta sunt instituta, vt baptismus, pœnitentia, & huiusmodi. Ideo subdit, *Hæc porta domini.* id est, per dominum instituta, *iusti intrabunt in eam.* Quod ideo dicit, quia omnes qui recipiunt deuotè nouæ legis sacramenta, iustificantur. Et aduerte quòd ista sacramenta per Christum instituta, primò vocat portas in plurali, quia plura sunt sacramenta: secūdò ipsa vocat portam in singulari: ratione instituētis Christi, qui ex duabus naturis in vna persona consistit. Vel quia aliquando ipsa sacramenta instituta dicuntur portæ: quia per illa intramus ad vitam: & sic dicuntur in plurali portæ: quandoque verò ipse Christus instituens, porta dicitur: & sic in singulari. Portæ ergo cœlestes, id est, sacramenta nouæ legis, per Christum portam nobis omnibus sunt apertæ: quibus quilibet ad vitam æternam potest intrare, si iustitiam velit imitari. aliter sibi portas clausas inueniet. Vnde bene dicit, *Hæc porta domini, iusti intrabunt in eam.* quoniam vt dicitur Apoc. 21. Non intrabit in illam aliquid coinquinatum faciens abominationem & mendacium, nisi qui scripti sunt in libro vitæ & agni. Hic autem nota quòd scriptura duplices portas nominat: scilicet, portas mortis, quæ sunt vitia: & portas vitæ, quæ sunt virtutes. Psal. 9, Qui exaltas me de portis mortis: vt annunciem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion. De istis portis & illarum vsu, vide ver. 104. Vel per portas iustitiæ quibus intramus ad vitam, intellige duodecim virtutes: quas nobis per exempla vitæ aperuit Christus. de quibus dicitur Apoc. 21, quòd ciuitas cœlestis Hierusalem habebat portas duodecim: tres ab oriente, tres ab occidente, tres ab austro, & tres ab aquilone, &c.

Porta cœli dicitur Christus. *Porta cœli sunt sacramenta.* *Rom. 3. & ad Gal. 2.* *Porta duplex mortis & vitæ.* *Portæ cœlestes sunt virtutes, portæ mortis sunt vitia.*

Confitebor tibi, quoniam exaudisti me & factus es mihi in salutem. 2067

Hic ex incarnatione Christi concluditur desiderij sanctorum patrum exauditio. Quanto enim desiderio sancti patres scientes verbum incarnandum, ipsum expectabant: ostendit ipse Simeon: qui Christo recepto, statim pacem mentis habuit, quā ante habere non poterat. Ideo dixit Lucæ 2, Nunc dimittis domine seruum tuum, secundum verbum tuum in pace: quia viderūt oculi mei salutare tuū. Vnde & Christus suis dicebat Apostolis, Beati oculi qui vident quæ vos videtis, &c. Multi enim reges & Prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, &c. Vnde de sanctorum patrum Christi aduentum desiderantium expectatione, ait Gregor. super illo verbo Iob 18, Vbi est ergo nunc præstolatio mea? Quia electi ante aduentum domini, & in labore vitæ præsentis se esse cernebant: & tamē post præsentem necdum cœlestia bona percipere, multis cogitationibus vrebantur. Expectabāt enim gratiā redemptoris sui: nec tamen ad eam poterant in

Christi aduentum sancti patres desiderabant. *Lucæ 10.* *Greg. lib. 15 moral. c. 22.*

A in eatne viuendo peruenire. Vnde & quilibet ipsorum dicebat, Vbi est nunc præstolatio mea? Quæ enim potuit esse præstolatio iustorum, nisi iustus & iustificans Deus: qui ad pœnas humani generis sponte descenderet, & captiuos mortis iustitiæ suæ virtute liberaret? Huius enim præsentiam minimè cessabant intenta cogitatione præstolari, quam quandoque esse venturam nouerant: sed venire citius quærebant. Vnde non simpliciter ait, Vbi est præstolatio mea? sed, Vbi est nunc præstolatio mea? Dum enim addit nunc, ostendit quia quod quandoque venturum erat, venire citius desiderabat. Ex quibus apparet, quòd quando Christus venit in carnem, desiderium sanctorum impleuit, ipsos exaudiendo. Et hoc est quod in persona illorum omnium Psalmista Deum laudans dicit,

Salus nostra Christus est.

B *Confitebor tibi quoniam exaudisti me*, scilicet confessione laudis: quando exaudisti me. Si autem quæras, quare exaudire orationem iustorum quandoque tantum differt Deus: de hoc vide ver. 56. 516. 650. 1495. Sequitur, *Et factus est mihi in salutem*. Et hoc quia Christus incarnatus, saluator noster est factus. Vis autem videre quomodo non meritis nostris, sed sola Christi gratia saluati sumus? quia ipse sua gratia nobis factus est in salutem: audi Gregor. dicentem super illo verbo Iob 28, Nescit homo precium eius. Quid autem nos dedimus vt hanc sapientiam, quæ Christus est, accipere mereremur? Gratia namque redempti sumus: ipsa namque sola opera malè viuendo dedimus: quibus si iusta retributio seruaretur, non Christus, sed supplicia

Salus mea per Christum: & non ex operibus nostris.

Greg. 18 moral. cap. 24.

Rom. 11.

C redderetur. Sed aliud homo per iustitiam meruit, aliud per gratiam accepit. Testatur Paulus dicens, Cum (inquit) adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis impiis mortuus est. Vnde quisquis à brutis animalibus rationis intellectu discretus est: quoniã quòd non suis meritis sit saluatus, intelligit, nihil se dedisse boni operis vt ad fidem veniret, agnoscit. Hinc scriptum est, Gratia salui facti estis per fidem Christi, sed non ex nobis. Dei enim donum est: nõ ex operibus, vt ne quis glorietur. Sed sunt nonnulli, qui saluos se suis viribus exultant: suisq; præcedentibus meritis se redẽptos esse gloriantur. Quorum profectò assertio inuenitur sibiipsis contraria: quia & dum se innocentes asserunt, & redemptos:

Rom. 5.

Ephes. 2.

D hoc in se iusti nomen, per nomen redẽptionis euacuant. Omnis namq; qui redimitur, ex aliqua proculdubio captiuitate liberatur. Vnde ergo quilibet iste redemptus est, si prius non fuit sub culpa captiuus? Liquet itaq; quia multum desipit quisquis hoc sapit. Hominis quippe meritum, superna gratia vt veniat, non inuenit: sed postquam venerit, facit: atque ad indignam mentem veniẽs Deus, dignam sibi exhibet veniendo. & facit in ea meritum quod remuneret, qui hoc solùm inuenerat quod puniret. Libet inter hæc mentis oculum ad illum latronem reducere, qui de fauce leonis ascẽdit crucem, de cruce paradisum. Intuemur qualis & ad patibulum venerit, & à patibulo qualis abscesserit. Venit enim fraterno sanguine cruentus: sed

E superna gratia est in cruce mutatus, &c. vsque ibi. Sed hi qui saluari hominem propriis viribus astruunt, eandem confessionem hominis ab ipsius virtute hominis esse suspicantur. Quod si ita esset, in Dei laudem Psalmista non diceret, *Confessio & magnificentia opus eius*. Nec quod alibi ait, *Confitebor tibi quoniam exaudisti me: & factus es mihi in salutem.*

A Lapidẽ quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. 2058

Hic ponitur secundum: scilicet, ex Iudæis & gẽtilibus ecclesiæ constructio. Et primò ponitur ecclesiæ constructio: secũdò constructionis admiratio, ibi, *A domino*. Quantum ad primum, sciendum quòd ad literam istum passum dixit Dauid de Christo, qui est verus lapis angularis. Vnde istum versum de se dictum Christus allegat, dicens, Nunquã legistis in scripturis, Lapidem quem reprobauerũt ædificantes, hic factus est in caput anguli: à domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris. Vocatur enim Christus ideo lapis angularis, quia

Lapis angularis dicitur Christus.

Matth. 21.

B lapis angularis duos parietes in vnum coniungit. Sic & Christus duos distinctos populos, scilicet Iudaicum & gentilem in vnam fidem & ecclesiam coniunxit. Qui populi ante Christum in cultu multum erãt diuisi: quia vnus colebat Deum, alius diabolum: vnus fidelis, alius idolatra: vnus prope Deum, scilicet per fidem, alius longè à Deo, per infidelitatem. Vnde Apostolus sic istum textum ad istud propositum adducit ad Ephes. 2. dicens, Nũc autem in Christo Iesu vos qui aliquando eratis longè, facti estis prope in sanguine Christi. Ipse enim pax nostra, qui fecit vtraque vnum: qui veniens euangelizauit pacem, & vobis qui longè fuistis, & pacem his qui erant prope: quoniam per ipsum habemus accessum ambo in vno spiritu ad

Ecclesia constat ex Iudæis & gentilibus.

C patrem. Ergo iam non estis hospites & aduenæ, sed estis ciues sanctorum superædificati super fundamentum Apostolorum & prophetarum ipso summo angulari lapide Christo Iesu, &c. Et hæc omnia præuidens Psalmista de Christo, ait, *Lapidem quem reprobauerunt ædificantes*, &c. Et loquitur de futuris per modum præteriti, propter certitudinem prophetiæ. Hic enim secũdum Origenem lapidem Christum vocat: ædificatores autem, doctores Iudæorum, qui Christum lapidem reprobauerunt, dicentes, Non est hic à Deo: sed illis nolentibus, lapis iste caput anguli firmauit: quia de vtroque populo, quotquot voluit, in vna fide firmauit. Et sic factus est caput anguli, quia ipse est inter legem & gentes, lateris vtriusque coniunctio. Et ad istum

D intellectum beatus Gregor. inducit istum textum, & exponit, dicens super illo verbo Iob 38, Quis dimisit lapidem angularem? dicens, Iam diuina gratia omnibus liquet, quem scriptura sacra angularem lapidem vocat: illum profectò qui dum in se hinc Iudaicum, illinc gentilem populum suscepit: in vna ecclesiæ fabrica quasi duos parietes iungit: illum de quo scriptum est, Fecit vtraque vnum: quia angularem lapidem non solùm in inferioribus, sed in supernis seipsum exhibuit: quia etiam in terra plebi Israeliticæ nationes gẽtium & vtrasque simul angelis spiritibus sociauit in cœlo. Eo quippe nato clamauerunt angeli, In terra pax hominibus bonæ voluntatis. In ortu namque regis nequaquam pro magno offerrẽt hominibus gau-

Greg. 28. moral. cap. 9.

Ephes. 2.

Luca 2.

E dia pacis, si antè discordiam non haberent. De hoc lapide per Prophetam dicitur, *Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli*. Huius lapidis typum Iechonias tenuit: quem Matthæus, dũ quaterdenas generationes describeret, secundò numerauit. Quẽ enim in fine secũdæ, ipsum rursum in principio tertiæ generationis inseruit. Ipse namque in Babylonem cum Israelitica plebe migratus

Matth. 1.

est: qui dum ab aliis ad alia ducitur, pro vtriusque parietis latere non immeritò secundus numeratur. Cuius numerationis flexu, angularem lapidem signat. Vbi enim ordo à rectitudine flectitur, vt eat in diuersum, tanquam angulum facit. Rectè ergo numerari bis potuit, quia per vtrumque parietem quasi duo latera in se ostendit. Vnde & eius bene imaginem tenuit, qui in Iudæa ortus, gentilitatem colligens, quasi à Hierosolymis Babyloniam venit: atque hanc in semetipso fidei fabricam priùs discordiç studio scissam, arte charitatis intexuit. Et in sententia eandem expositionem ponit Augustinus, Chrysostomus, & cæteri doctores. Et sic nota quòd Christus directè dicitur factus in caput anguli, quia ipse est caput totius ecclesiæ: quæ ex

Colos. 1. duobus populis cõsistit. de quo ait Apostolus, Ipse est caput corporis ecclesiæ, qui est primogenitus ex mortuis: vt sit ipse in omnibus primatum tenens, &c.

2069 A domino factum est istud: & est mirabile in oculis nostris.

Hic ponitur constructionis ecclesiæ admiratio.

Mirabilia in incarnatione. Hoc exponitur dupliciter, scilicet de Christi incarnatione, & de ecclesiæ ædificatione. Quantum ad primum, sciendum quòd fundamentum constructionis ecclesiæ fuit Christi incarnatio: quando scilicet verbum caro factum est. Non quidem quòd filius Dei sit factus homo operatione humana: quia non ex virili semine, sed mystico spiramine: quia solùm Dei operatione. Hoc ergo quòd iste lapis angularis sit Deus & homo, non ab homine, sed à Deo factũ est. *Et est mirabile in oculis nostris.* Quis enim non miretur Deum factum hominem, æternum temporalem, immortalem mortalem, inuisibilem visibilem, dominum angelorum hominum seruum, & similia? etiam matrẽ virginem matrem, fœminam parere suum creatorem? Hoc est ergo fa-

Lucæ 2. ctum mirabile: de quo dicitur quòd pastores loquebantur adinuicem, Transeamus vsque Bethlehem: & videamus hoc verbum quod factum est, quod dominus fecit & ostendit nobis. & venerunt festinantes: & inuenerunt Mariam & Ioseph & infantem positum in præsepio. Sequitur, Et omnes

Mirabilia in gentibus conuersis. qui audierunt mirati sunt. Secũdò potest exponi de fabrica ecclesiæ, quam dominus fecit. Nonne mirabile fuit, gentiles cultus Dei contemptores ad fidem ducere: disparis cultus Iudæos & gentiles in Dei cultum vnire: lapidem reprobatum caput anguli facere? Et hoc est quod ait, *A domino factum est istud*, scilicet quòd iste lapis reprobatus, caput esset anguli: in vna fide Iudæos & gentiles copulans: quod tamen Deus fecit virtute Christi passionis. Et tamen istorum coniunctio licet sit facta virtute Christi passionis, non tamen hoc factum est ab illis à quibus passus est: sed à domino, qui per Christi passionem hoc faciebat, vt gratiam suam ita gẽtibus vt Iudæis daret. Hoc est quod mirabantur Iudæi videntes gratiam Dei gentibus datam: quoniam, vt habetur Actuum 10, Fideles qui ex Iudęis in Christum crediderant, admirati sunt, quãdo viderunt spiritum sanctum in signo visibili Cornelio, & aliis gentilibus dari. Vnde Actuum 10, dicitur, Et obstupuerunt ex circuncisione fideles qui venerant cum Petro, quòd & in nationes spiritussancti gratia diffusa est. Et hoc est quod præuidens Psalmista ait, *A domino factum est istud: & est mirabile in oculis nostris.* Vnde meritò dominus dicit, Ioan. 7. Vnũ opus feci, & omnes miramini. Et nota, quòd ista ecclesiæ constructio facta per Christum, multiplici ratione redditur mirabilis. Si enim effectus insolitus inducit admirationem, quanto magis ecclesiæ ædificatio erit admirabilis: in qua existentes de terra creati, nihil terrenum amant, sed animas habent in cœlestibus? &c.

Hæc est dies quam fecit dominus: exultemus & lætemur in ea. 2070

Hic ponitur tertium: scilicet Christi passi resurrectio. Quamuis enim Christi natiuitas, conuersatio & prædicatio ad nostram salutem facerent, tamen salus nostra in morte & in resurrectione eius est consummata. Quid enim nasci nobis profuit, nisi redimi profuisset? Et ideo sicut summum beneficium summam exultationem inducere debet: sic & nobis dies Christi resurrectionis inducit. Hãc ergo diem pręuidens Psal. ait, *Hæc est dies quã fecit dominus: exultemus*, &c. Ideo hanc diem resurrectionis Christi dominus fecisse singulariter dicitur: quia etsi omnes dies fecerit, hanc tamen singulariter fecit: non quia istam diem plus aliis fecerit, sed quia in ista die plus quàm in aliis nobis fecit: in qua dominus mortuus resurrexit, & diabolus de mundo fuit eiectus: & homo spiritualiter reuixit. Hæc est dies in qua dominus salutem nobis dedit: de qua Apostolus dicit, Ecce nunc tempus acceptabile: ecce nunc dies salutis. Hæc dies est annus iubilæus sub lege figuraliter obseruatus: in quo s. serui manumittebantur, debita laxabãtur, possessiones dominis restituebantur. Et nos hac die à seruitute peccati redempti sumus, & nobis restituta est hæreditas æterna. Et ideo exultemus & lætemur in ea. Et hinc est quòd in festo resurrectionis domini, sancta mater ecclesia multoties cantat & repetit, dicens, *Hæc dies.* &c. Vel aliter: Psalmista hic per diẽ intelligit totum tempus noui testamenti: scilicet ab incarnatione Christi vsque ad finem: qui meritò dies dicitur, ratione veritatis reuelatæ: quę in veteri testamẽto latebat sub figurarũ obscuritate. Sic enim Paulus tempus legis noctem appellat: & tempus gratiæ diem, dicens Rom. 13, Nox præcessit: dies autem appropinquauit. Hæc ergo est dies quam fecit dominus: quia licet omnia tempora generaliter fecerit, dicitur tamen facere aliquod tempus specialiter, propter aliquod bonum quod in illo tempore contingit, secundum vsitatum modum loquendi: vt dicimus danti nobis aliquod bonum in aliqua die, Tu dedisti mihi bonam diem. In tempore autem gratiæ Deus multa bona nobis fecit: quia filium dedit mundo, legem euangelicam publicauit, miracula multa ostẽdit, nos redemit & iustificauit. Quæ omnia sunt causa lætitiæ. Et ideo subditur, *Exultemus & lætemur in ea.* Lætemur intus mente, sed opere foris. Qualiter autem exultatio & lætitia differant, vide versic. 92. Item nota quòd omnis creatura exultauit ad præsentiam Christi. ver. 1652. Item quomodo & nos exultare debemus in Christo. ver. 1631.

Dies resurrectionis domini est magna lætitiæ & exultationis. Augustinus in sermone resurrectionis dominicæ. Hæc est dies quam fecit dominus, vt audistis. excellit cunctis diebus vniuersis, in qua dominus resurrexit, in qua nouam sibi plebem, vt videtis, generatione spiritus acquisiuit: in qua singulorum mentes gaudio & exultatione perfudit. Sic ergo dies resurrectionis Christi desanctis vita, peccatoribus venia, sanctis est gloria. Si quidem operationes virtutũ eleuat de imis, suscitat de terrenis, collocat in excelsis. Cõsumat iustos, firmat dubios, donat incredulos. Ad hoc enim dominus resurrexit, vt imaginem futuræ resurrectionis ostẽderet. Et post pauca. Et dum sancti diei paschæ solennitatem colimus, futuræ resurrectionis speciem iã videmus. Resurrectionis enim est humanam generis in futuro consummatione post mortẽ: nos vt surgis in baptismo, &c. vide per totum ibi.

O domine saluum me fac, ô domine bene prosperare: benedictus qui venit in nomine domini.

Hic ponitur quartũ quod habemus ex Christi Incarnatione: q; est totius hominis beatificatio. Ante 2071

enim

Saluat nos Christus.

enim Christi resurrectionem, sancti patres quantumcunque iusti detinebantur in limbo: sed Christo resurgente, illos secum ex limbo eduxit, & in ascensione secum ad cœlos attraxit: & tunc multos cum eo resuscitatos, in corpore & anima beatificauit: reliquos autem post iudicium resuscitatos, secum in gloria collocabit. Quę omnia præuidens Psalmista ait Christo, *O domine saluum me fac.* & loquitur in persona omnium electorum. Et hoc nõ solùm dicit optatiuè: sed à spiritu sancto illuminatus, dicit hoc prædictiuè, *O domine saluum me fac.* id est, saluum me facies, educendo de limbo ad gloriã. Psal. 27. Saluum fac populum tuum domine, &c. *ô domine bene prosperare.* vbi insinuat duplicem prosperitatem, scilicet bonam & malam, spiritualium & terrenorum. Ille ergo bene prosperatur, qui in spiritualibus crescit: ille malè (saltẽ vt in pluribus) qui in temporalibus. Iste ergo dicens, *O domine bene prosperare,* id est, in spiritualibus gratiis fac me crescere. sciebat enim quòd præmia æterna proportionaliter dantur secundum proportionem meritorum. Et ideo postquam salutem postulauerat, dicens, *O domine saluum me fac*: vt potioribus fruatur præmiis, prosperitatẽ petit meritorũ, dicẽs, *O domine bene prosperare.* Vel per hoc petit vt ecclesia vniuersaliter crescat merito & numero fidelium. Hãc prosperitatem per verbum incarnatum in ecclesia faciendam prædixerat Deus pater. Esa. 55, dicens, Verbum quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum: sed faciet quæcunque volui, & prosperabitur in his ad quæ misi illud: quia in lætitia egrediemini, & in pace deducemini. Et Psal. 1, Omnia quæcunque faciet, prosperabuntur. Nota ergo quòd prosperitas est triplex, scilicet, malorum. Prouerb. 1, Prosperitas stultorũ, perdet illos. Et Hier. 12, Quare via impiorum prosperatur, &c. Et Psal. 36, Noli æmulari in eo qui prosperatur in via sua, & in homine faciente iniustitias. Secundò est prosperitas bonorum. Psal. 1, Omnia quæcunque faciet, prosperabuntur. Tertiò est prosperitas beatorum. Psal. 44, Intende prosperè, procède & regna. Hier. 46, Prosperabitur, & non erit qui exterreat. Sequitur, *Benedictus qui venit in nomine domini.*

Prosperitas triplex.

Christus venit in nomine domini.

Et nota hic quòd loquitur de duplici aduẽtu Christi, scilicet, in mundum & ad iudicium. De aduentu in mundum hoc dicit ad differentiam Antichristi. Ille enim venit in nomine domini, qui domini gloriam quærit: ille autem venit in suo nomine proprio, qui gloriam quærit propriam. Antichristus enim in suo aduentu gloriam propriam quæret, quia extollerur supra omne quod colitur aut dicitur Deus. Ideo non erit benedictus, sed maledictus. Christus non propriam sed patris quærebat gloriam: ideo benedictus. Vnde hic ait August. *Benedictus qui venit in nomine domini*: maledictus ergo ille qui venit in nomine suo. sicut dominus in euãgelio ait, Ego veni in nomine patris mei, & nõ recepistis me: si alius venerit in nomine suo, illum recipietis. Si autem intelligatur de aduentu ad iudicium, tunc Christus erit benedictus, ab illis siquidem qui viui reperientur in fine: quia omnes conuertentur ad Christum. Et hoc notabat Christus Iudæis, dicens, Non me videbitis à modò, donec dicatis, Benedictus qui venit in nomine domini. Quasi dicat, secundum Hieronymum, Nisi pœnitentiam egeritis, & confessi fueritis meipsum esse filium, scilicet omnipotẽtis patris, de quo prophetæ cecinerunt: meam faciem non videbitis.

Ioan. 15. *Matth. 23.*

A Habent ergo Iudæi datum sibi tempus pœnitentię vsque ad aduentum Christi ad iudicium, &c.

Benedximus vobis de domo domini: Deus dominus, & illuxit nobis. 2072

Hic ostenditur ad quid nobis profuerit aduentus Christi, quia scilicet nos Deo gratificauit: & nos de credendis illuminauit. Quantum ad primũ, ait, *Benediximus vobis de domo domini.* Vbi aduertendũ quòd prælati in ecclesia locum Dei tenent: & sic subditos ex parte Dei benedicunt, id est, ministerialiter absoluunt à peccatis, & gratiam impetrãt. B Sic enim (vt habetur 3. Regum 8,) Salomon consecrato templo, benedixit omni ecclesiæ: quia Rex vices Dei gerebat. Sed quia nullus ab ecclesia præcisus vices Dei gerit, nec aliis benedicere potest: ideo hic dicitur, *Benediximus vobis: & hoc de domo domini,* id est de ecclesia quæ domus Dei dicitur. Ioã. 2, Domus mea domus orationis vocabitur. Et ad quid proficiat ista benedictio quæ fit de domo domini: vide ver. 1964. Sequitur quo ad secundũ, *Deus dominus, & illuxit nobis,* i. Christus, qui est Deus, & est dominus noster: quia nos redemit, illuminauit nos: iuxta illud Lucæ 1, Visitauit nos oriens ex alto, illuminare hos qui in tenebris & vmbra mortis sedent. Propter quod de Christo dicitur Ioan. 1, C quòd erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem veniẽtem, &c. Et vide quàm propriè Christus dicitur lux, quæ illuxit nobis: quoniam omnes lucis habet proprietates.

Constituite diem solennem in condensis, vsque ad cornu altaris. 2073

Hic concluditur ex prædictis gratiarum actio. Et diuiditur in partes tres: quia ostendit primò quòd gratiarum actio Deo debet fieri generaliter ab omnibus. Secundò quòd debet fieri specialiter cum laudibus: ibi, *Deus meus es tu.* Tertiò quòd debet fieri pro adimpletis orationibus: ibi, *Confitebor tibi.* Quartò concludit principium Psalmi ex prædictis omnibus: ibi, *Confitemini.* Quantum ad primum, notandum quòd Psalmista præuidit festiuiD tates solennes agendas in ecclesia de ipso Christo: vt diem natiuitatis, passionis, resurrectionis, & ascensionis eius in cœlum. In quibus diebus fideles copiosè congregantur in ecclesia ad Deo gratias agendũ. Et hoc est quòd Psalmista præuidens quod futurum erat, ait, *Constituite,* id est, cõstituetis diem solennem, id est dies solennes: vtputa diem natiuitatis, resurrectionis, &c. *Et hoc in condensis.* Vbi nota quòd cõdensa res vocatur, vbi est multum de substantia. Et sic condensum distinguitur contra rarũ. Vocatur enim arbor cõdensa, quæ abundat in ramis. Isto enim modo dicitur, 2. Regum 18, quòd cum Absalon fugeret in præliu sedens in mulo, ingressus mulus subter condensam quercum, quæ scilicet multos ramos habebat: & adhæsit caput eius quercui. & illo suspenso inter cœlum & terrã, E mulus in quo sedebat, transiuit. Consimiliter festũ condensum dicitur, quando ibi multa pressura cõcurrit hominum. Vult ergo Psal. dicere, Constituite diem solennem in condensis, id est, ad gratias agendum Deo pro beneficiis in isto Psal. expressis: ecclesia ordinabit dies solẽnes in cõdensis, id est, in quib' cõdensus & multus populus cõfluet ad ecclesiam. Et hoc vsq; ad cornu altaris. Quasi dicat, Erit

Condensum dicitur aliquid, & qualiter.

Condensus dicitur dies, vbi multus concurrit populus.

populus ita condensus, quòd ecclesia implebitur vsque ad altare. Et sic de facto est constitutum: vt patet in festiuitatibus Christi. Vel per cornu altaris accipe ipsum sacramentum eucharistiæ. Christus enim vere dicitur cornu altaris. vide ver.1993. Et tunc est sensus, quòd in illis diebus solénibus Christi fideles ibunt in condensis, id est, in multitudine copiosa vsque ad cornu altaris, id est, vsque ad sacramentum corporis Christi recipiendum: quia in illis festiuitatibus maximè fideles communicant.

Greg.lib.9. mor. ca. 21. Istum autem versum magis mysticè exponit Greg. dicens, Deo quasi quoddam gaudium ex pœnitentia nostra facimus: cum per sancta desideria pro eius nos amore castigamus. Hinc Psal. ait, *Constituite diem solennem in condensis*, &c. Solennem namque diem domino in condensis cõstituit quisquis assiduè in eius desiderio se affligit. Qui nimirum dies solennitatis vsque ad cornu altaris prætendi præcipitur: quia tam diu necesse est vt quisquam se afficiat, quousque ad superni sacrificij altitudinem, id est, ad gaudia æterna pertingat. Sic ergo agere domino diem festum in condensis vsque ad cornu altaris, nihil aliud est, quam quòd homo, quamdiu est in præsenti vita pro amore cœlestis patriæ continuè se affligere debet: quousque perueniat ad altare cœlestis patriæ. Ipsa enim gloria cœlestis altare dicitur.

2074 Deus meus es tu, & confitebor tibi: Deus meus es tu, & exaltabo te.

Hic ostendit quòd gratiarum actio debet fieri specialiter cum laudibus. Confiteri enim domino, nihil aliud est, quàm Deum laudare. vide ver.2048. Similiter exaltare Deu, nihil aliud est, quàm ipsum laudando altum & summum esse bonum ostendere. Qualiter autem Deus exaltatur à nobis, vide ver.69.421. Vel exaltare Christum est passionem

Phil.2. suam propter quam fuit exaltatus, memoriter retinendo, de ipsa sibi gratias agere. vide ver.1664. Et nota quòd quamuis Deus sit omnium Deus & dominus, tamẽ illorum singulariter dicitur Deus, qui ipsum colunt, qui per votum ipsum sibi Deum elegerunt.

2075 Confitebor tibi, quoniam exaudisti me: & factus es mihi in salutem.

Hic ostendit quòd gratiarum actio debet fieri pro exauditis orationibus. Iste versiculus in forma est ver.2067. Et ideo in nullo mutatur sententia. Ideo expone vt ibi.

2076 Confitemini domino, quoniam bonus: quoniam in sæculum misericordia eius.

Hic ex prædictis omnibus concluditur gratiarum actio: sic quòd finis Psal. concordat principio, & quia nõ variat sententia istius versiculi à primo, ideo ibi vide, scilicet, ver.2048. Iste versiculus etiã in forma est pricipij Psalmi 105.106. Ideo vide ibi.

PSALMVS CXVIII.

2077 Beati immaculati in via: qui ambulant in lege domini.

Aug.h. Titulus istius Psal. est, Alleluia. Expositus fuit superius in titulo Psal.104. Circa istum Psalmum primò, quantum ad causam efficientem, sciendum quòd non reperitur in singulari quis hunc fecerit Psalmum. Sed nulli dubium esse debet quòd aliquis sanctus Propheta hunc fecerit: maximè considerata istius Psalmi excellentia, quæ cęteros Psalmus excellit non solùm in longitudine, sed multo fortius in sentẽtiæ profunditate. Vnde de isto Psal. ait August. in hoc loco, Postquam cæteros Psalmos exposueram, istum Psalmum nõ tam propter eius notissimam longitudinem, quam propter altitudinem paucis cognoscibilem differebam. quãto enim in sententia videtur apertior, tanto mihi profundior videri solet: ita vt quàm sit profundus, demõstrare non possim. Aliorum quippe Psalmorum obscuritas, etsi in profunditate sensus latet: ipsa tamen apparet obscuritas. Huius autem obscuritas non apparet, quoniam talem præbet superficiem, vt lectorem atque auditorem non credatur expositorem necessarium habere. Et magister in Glo. ordinaria hic dicit, Psal. iste institutor est fidelium, paradisus omnium pomorum, apotheca spiritus sancti: qui quanto in superficie verborum videtur apertior, tanto mysteriorum altitudine est profundior. Hic Psal. totus est morali doctrina insignis. Omnis autem doctrina moralis, suauis est: in qua hic Psal. eminet cæteris. Alij enim Psalmi tanquam minores stellæ aliquatenus lucent: iste verò Psal. quasi sol pleni luminis meridiano calore feruens, totus morali dulcedine splendet. Ad intelligentiam ergo istius Psalmi tam profundam sciẽdum quòd tota intentio Psalmistæ est nos ad vltimum finem creaturæ rationalis dirigere: qui vltimus finis est beatitudo: ad quam peruenire possumus per virtutes, & non aliter. Sic quòd ille qui est virtuosus, vocatur beatus in spe, quia per virtutes peruenit ad veram rei beatitudinem. Consimiliter enim loquitur Phil.1. ethicorum, de beatitudine politica, quæ consistit in vsu virtutũ, dicens, quòd pueros beatificamus in spe: non quia adhuc operentur virtuosè, sed quia videntur bonæ indolis ad habendum virtutes politicas tempore procedente. Sic & fideles homines hic virtuosos dicunt in spe beatos: non quia de facto sint beati, sed quia virtutes quas habent, ad habendum realem beatitudinem sunt apti & dispositi. Item notandum est, quòd iste Psal. mirabiliter præ omnibus aliis est alphabeticus: quia secundum literas alphabeti Hæbræorum procedit: in cipiẽdo à prima litera alphabeti, & ordinatè secundum alias literas procedendo. Et ideo secundum quòd sunt literæ alphabeti Iudæorum viginti & duę: sic iste Psal. habet viginti & duas partes. Sic quòd prima pars incipit à prima litera Hæbræorum quæ est aleph: secunda a secũda quæ est beth: tertia a tertia quæ est gimel: & sic de aliis. Sic tamen quòd quælibet pars continet octo versus per eandem literam incipientes: qua primus versus incipit. Et primus octonarius in Hæbræo incipit per aleph: & habet octo versus per eandem literam incipientes, scilicet, *Beati immaculati*, vsque ad secundum octonarium, ibi, *In quo corrigit*: Secundus octonarius, scilicet, *In quo corrigit*, incipit per secũdam literam, quæ est beth. & sic omnes versus illius octonarij: & sic de singulis. Et ideo istum Psalmum diuidam secundum literas alphabeti Hæbræorum. Et sic iste Psal. habet viginti duas partes: quarum quælibet octo versus continet. secunda pars est ibi, *In quo corrigit*: tertia ibi, *Retribue*: quarta ibi, *Adhæsit*: quinta, ibi, *Legem*: & sic de

singulis

singulis octonariis. Et si dicas, Quomodo dicis A quod omnes versus primi octonarij incipiunt à prima litera, cum nullus incipiat ab a: sed aduersis alijs literis incipiant? Dico quòd in Hæbræo, sic omnes versus primi octonarij incipiunt per aleph. Sed qui transtulit psalterium de Hæbraico in Græcum, & de Græco in Latinum, easdem literas in capite versuum seruare non potuit. Sicut verbi gratia, Christus in cruce Hæbraicè loquens, dixit, Heli heli lama sabachthani. Translator autẽ reducẽs in Latinum, dixit, Deus meus, deus meus, vt quid me dereliquisti? Certum est enim quòd eadem est sententia: sed eædem non sunt principiantes literæ. Sic est in proposito. Sic ergo diuiditur iste Psal. secundum numerum literarum alphabeti. Et hoc est B quod hic ait Glosa, Quot enim sunt literæ, tot in isto Psal. sunt partitiones: vt in singulis octonariis sint partitionum distinctiones. Octonarius verò ipse in singulis distinctionibus innuit quòd vnaquæque pars perfecta est. Et sufficit, vt si quis eam seruet in vita septem dierum, vt perueniat ad octauam resurrectionis. Consimilis modus alphabeticus habetur in illo hymno natiuitatis domini, A solis ortu cardine: in quo versus incipiunt secundum literas alphabeti: vsque ad g. vt patet intuenti. Quibus visis, accedo ad primum octonarium. Primus enim iste octonarius est quasi quidam prologus totius Psal. Ideo isti octonario præmittitur prima litera Hębręorum, scilicet aleph. Quę litera in- C terpretatur doctrina: quia iste primus octonarius est quasi doctrina & prologus totius Psal. vt dictum est. Agit autem iste primus octonarius de via actiua & cõtemplatiua: quæ sunt via ad veram beatitudinem obtinendam. Diuiditur autem in partes duas: quia primò ostendit beatitudinis meritum: secundò ostendit eius desiderium: ibi, *Vtinam dirigantur*. Prima in duas: quia primò ostendit beatitudinis meritum: secundò eius meriti impedimentũ: ibi, *Non enim qui operantur*. Quãtum ad primam partem, primò agit de vita actiua: secundò de vita contemplatiua: ibi, *Beati qui scrutantur*. Circa primam partem, sciendum, quòd vita actiua stat in exercitio virtutum moralium: vita autem cõtemplatiua, magis in studio vel doctrina. Certum est autẽ quòd vita bona præcedere debet studium & doctrinam. D Sic enim de Christo scribitur Actuũ 1, quòd cœpit Iesus facere & docere. Non enim potest mẽs eleuari liberè ad cõtemplationis studium, nisi prius passiones appetitus sensitiui per exercitium moraliũ virtutum fuerint moderatæ: secundum quòd docet Greg. dicens, Priùs ergo mens ab appetitu gloriæ temporalis atque ab omni carnalis concupiscẽtiæ delectatione tergenda est: & tunc ad aciem cõtẽplationis est erigenda. Vnde & cum lex accipitur, populus à monte prohibetur. vt videlicet qui infirmis adhuc mentibus terrena desiderant, considerare sublimia non pręsumant. Vbi & rectè dicitur, Si bestia tetigerit mõtem, lapidabitur. Bestia enim E montem tangit, cum mens irrationabilibus desideriis subdita, ad contemplationis alta se erigit. Sed lapidibus percutitur, quia summa non sustinens, ipsis superni ponderis ictibus necatur. Qui ergo contẽplationis arcem tenere desiderant, prius se in campo operis per exercitum probent: vt solliciti sciant, si nulla iam mala proximis irrogant, si irrogata à proximis æquanimiter portant, si obiectis bonis temporalibus, nequaquam mens lætitia soluitur, si subtractis etiam nimio mœrore sauciatur.

Marc. 15. — *Actiua vita præcedit cõtemplatiuam.* — *Greg. libr. 6. mor. c. 26.* — *Exod 18.* — *Num. 5.*

A Ac deinde perpendant cùm ad seipsos introrsus redeunt in eo quòd spiritualia rimantur: nequaquam secum rerum temporalium vmbras trahant, aut fortasse tractas, manu discretionis abigant. vt incircunscriptum lumen videre cupientes, cunctas circunscriptionis suæ imagines deprimant: vt in eo quod super se est contingere appetunt, vincant quod sunt. Et ideo Psal. primò præmittit vitam actiuam: dicens, *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege domini*. Et vide quòd iste Psal. incipit à beatitudine: non quòd ad beatitudinem nos velit exhortari: quia non est opus, cum omnes hanc naturaliter desiderent, & nullus possit eam nolle: sed vt viam doceat ipsam adipiscendi. Vnde B ait August. Ab exordio suo Psal. iste magnus exhortatur nos ad beatitudinem, quam nemo est qui non expetat. Quis enim vnquam potest, vel potuit, vel poterit inueniri qui nolit esse beatus? Quid igitur exhortatione opus est ad eam rem, quam suus sponte animus appetit humanus? Nam profectò qui exhortatur, id agit, vt excitetur voluntas eius cum quo agit, ad id propter quod exhortationis adhibetur colloquium. Vt quid igitur nobiscum agitur, vt velimus quod nolle non possumus? Et respondet, Nisi quia omnes quidem beatitudinem concupiscunt: sed quãdo ad id perueniatur, plurimi nesciunt. Ideóque hoc docet iste qui dicit, *Beati immaculati qui ambulant* &c. Tanquam si C diceret, Scio quid velis: beatitudinem quæris. Si ergo vis esse beatus, esto immaculatus. Illud quidem omnes, hoc pauci volunt: sine quo non peruenitur ad illud quod omnes volunt. Et vide quòd vitam immaculatam præponit studio legis: dicens, *Beati immaculati in via*. & consequenter, *Qui ambulant in lege domini*. Vnde Ambros. hæc litera primò dicit. Non enim prius dixit, qui scrutantur testimonia eius: sed prius, *Beati immaculati in via*. Ante enim vita quàm doctrina quærenda est. Vita enim bona & sine doctrina gratiam habet. Doctrina verò sine vita, integritatem non habet: quia in prauitate cæcatur oculus méus. Hunc etiam ordinem & in primo Psalm. tenuit: vt in via ambulandum esse doceret prius, & tunc in lege meditandum. Sic & hic D ait, *Beati immaculati*. Et si quæras qui sunt illi qui sunt immaculati: respondet, *Qui ambulant in via*, scilicet, in lege domini, id est, qui faciunt quæ præcepta sunt in lege domini, & cauent quæ ibi sunt prohibita. Sed mirandum est de multis qui volunt ad beatitudinem peruenire, & nolunt ire per viam beatitudinis: sed magis per oppositam. Vnde hoc hic admiratur Augustin. dicens, Beatum quippe esse tam magnum bonum est, vt hoc velint boni, velint & mali. Nec mirum est quòd boni propterea sunt boni; sed illud est mirum, quòd etiam mali propterea sunt mali, vt sint beati. Nam quisquis libidinibus deditus luxuria stuprisque corrumpitur, in hoc E malo beatitudinem quærit: & se miserum putat cùm ad suæ concupiscentiæ voluptatem lætitiámque non peruenit: beatum verò non dubitat iactare, dum ad illa mala peruenit. Et quisquis auariciæ facibus inardescit, ad hoc congregat quocunque modo diuitias, vt beatus sit. Inimicorum sanguinem fundere quicunque desiderat: dominationem quisquis affectus: crudelitatem suam quisquis alienis cladibus pascit: in omnibus sceleribus beatitudinem quærit. Hos igitur errantes,

Beatitudinẽ omnes volũt, nec aliquis potest eã nolle. — *Beati volunt esse etiã mali.* — *Beatitudinẽ quærunt mali in peccatis.*

& vera miſeria falſa beatitudine requirentes, reuocat ad viam, ſi audiatur vox iſta diuina, *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege domini.* Quaſi dicat, Quò itis? Peritis & neſcitis. Via qua pergitis non ducit ad illa quò peruenire deſideratis. Nam vtique beati eſſe cupitis: ſed miſera ſunt, & ad maiorē miſeriam ducūt itinera iſta quibus curritis. Tam magnum bonum quærere, per tam mala nolite. Si ad illud peruenire vultis, huc venite: hac ite via. Peruerſam relinquite malignitatem: quia non poteſtis relinquere beatitudinis voluntatem, fruſtra tendendo fatigamini: quò perueniendo inquinamini. Non autem beati inquinati in errore, qui ambulant in peruerſitate ſæculi: ſed beati immaculati in via qui ambulant in lege domini. Hæc Auguſt.

2078 Beati qui ſcrutātur teſtimonia eius: in toto corde exquirunt eum.

B

Hîc conſequenter agit de vita contemplatiua. Vbi notandum quòd teſtimonia Dei dicuntur eloquia ſacræ ſcripturæ per prophetas nobis tradita, & miraculis tanquam diuinis confirmata teſtimoniis. Et vide quàm ordinatè poſt vitam immaculatam inducit ſacræ ſcripturæ ſtudium: ſciens quòd in maleuolam animam non introibit ſapientia, nec habitabit in corpore ſubdito peccatis. Vnde hic ait Gloſa, Nota quòd priùs dixit, *Beati immaculati in via:* pòſt, *Beati qui ſcrutantur teſtimonia eius.* quàm pulcher ordo plenus doctrina & gratia. Ante enim eſt vita quàm doctrina. Ideóq; de Chriſto dicitur, Cœpit facere Ieſus & docere. Et Apoſtolus deſcribens pontificem eligendum, priùs dicit de vita, Oportet epiſcopum irreprehenſibilem eſſe, ſobrium, pudicum: quæ pertinēt ad bonam vitam. Deinde adiungit de doctrina, ſcilicet doctorem. vt ſcilicet, prius conſueſcat bona agere, quę præſumat docere. Item etiam legalis ſacerdos priùs induebat ſuperhumerale, & deinde rationale. Bona enim vita etiam ſola, gratiam habet: doctrina autem ſine vita non eſt integra. Et ſumuntur hæc verba à beato Ambroſio ſuper iſtum Pſalmum, litera prima. Præmiſſa ergo vita immaculata, ſequitur Pſal. de doctrina, dicens, *Beati qui ſcrutantur teſtimonia eius.* Sacrę enim ſcripturæ teſtimonia Chriſti vocantur: quia de ipſo teſtimonium perhibent. de quibus dixit Chriſtus huic verbo cōcordans, Ioan. 5. Scrutamini ſcripturas, & illæ ſunt quæ teſtimonium perhibent de me. Quod verbum exponens Alcuinus, ait, Omnis ſcriptura teſtimoniū perhibet de Chriſto: ſiue per figuras, ſiue per prophetas, ſiue per angelorum myſteria. Et attende quòd notanter dicit, *Beati qui ſcrutantur.* Scrutari enim ſecundum grammaticos eſt diligenter inueſtigare, ſcripturam ſubtiliter inſpicere, & non ſolùm ſuperficialiter. Per hoc ergo quòd Pſal. ait, *Beati qui ſcrutantur teſtimonia eius,* nos mittit nō ad lectionem ſimplicem ſcripturarum & ſuperficialem: ſed ad ſcrutationem exquiſitam. quia ea quæ de Chriſto dicebantur in ſcripturis, deſuper obumbrabantur: nec in ſuperficie aperiebantur. Et hinc eſt quòd Iudæi Chriſtum non receperunt, quia ſcripturas non ſcrutabantur: ſed ſolum ſuperficialiter illas legebant. Sequitur, *In toto corde exquirunt eum.* Hîc oſtendit quo fine ſcripturæ vel teſtimonia Dei debent ſcrutari: ſcilicet, ad hoc ſolum vt in illis Deus toto corde exquiratur, id eſt, plenè & deuotè quæratur. Quod ideo dicit, quia multi exquirunt ſcripturas, vt in illis Deū intelligant: ſed non in toto corde, qui ſcilicet cor

Vita præcedere debet doctrinam.

Actuū. 1.

1. Tim. 3.

Scriptura ſūt teſtimonia Chriſti.

Perſcrutari quid eſt.

Toto corde quærendus eſt Deus.

C D E

A habent in illis diuiſum: quia volunt eſſe docti, non iuſti: volunt dicere, ſed non facere. Quia igitur ſcriptura docet facere & dicere, intelligere & operari: illi in toto corde Deum in ſcripturis exquirūt, qui ipſum benefaciendo & bene docendo Deum quærunt: illi autem ſolùm in parte cordis, qui doctrinā quærunt, non vitam: hominibus apparere, non realiter exiſtere. Notandum ergo quòd in toto corde in ſcripturis debemus exquirere Deum: vt ſcilicet nihil aliud quæramus propter ſe, niſi Deum, & reliqua propter Deum. Ille enim non in toto corde exquirit Deum, qui aliquid aliud diligit cum Deo, & nō propter Deum. De hoc vide verſic. 1208. Poſſumus etiam hic notare, quòd qui toto corde Deū exquirit, meritò dicitur beatus. Nam beatus ſecundū Iſidor. & Remigium dicitur quaſi bene auctus. Qui enim eſt beatus, peruenit ad ſuum debitū augmentum &c. Vide in abſtractionibus, c. 9.

Non enim qui operantur iniquitatem, in viis eius ambulauerunt. 2079

Poſtquam oſtendit Pſal. beatitudinis meritum, quod in duobus conſiſtit: ſcilicet, in vita actiua, in primo verſu: & in vita contemplatiua, in ſecundo: hic conſequenter oſtendit beatitudinis impedimentum: quod ſimiliter in duobus conſiſtit, ſcilicet, primò in mali operatione: ſecundò in cordis diuiſione: ibi, *Tu mandaſti.* Quantum ad primum, ſciendum quòd principalis pars beatitudinis eſt fruitio, qua Deus per ſe & propter ſe diligitur ſuper omnia. Omnis autem qui peccat, aliquid aliud plus diligit quàm Deum: ergo beatus eſſe non poteſt, quia nec etiam talis à Deo diligitur. Propter quod dicitur Pſal. 5, Odiſti omnes qui operantur iniquitatem. Et attende quòd ait, *Non enim qui operantur iniquitatem* &c. Viæ namque domini ſunt ſacræ ſcripturæ per prophetas vel ab ipſo domino nobis deſcriptæ, quæ omnem iniquitatem & maliciam deteſtantur. Et ideo qui operantur iniquitatem & maliciam diligit, non in eis ambulat: ſed magis contra illas incedit. Vt verbi gratia: Scriptura docet te non eſſe ſuperbum: dicens, Superbiam in tuo ſenſu vel animo nūquam dominari permittas: ſed magis te docet ſequi humilitatem. Matth. 11, Diſcite à me, quia mitis ſum. Ideo qui operantur iniquitatem ſuperbiæ, in viis eius non ambulauerunt. Similiter docet declinare auariciam: dicente Chriſto, Cauete ab omni auaricia. Docet ſeruare caſtitatem, dicens, Sint lumbi veſtri præcincti &c. & ſic de aliis peccatis. Qui autem committit quæ illa fugere docet, non ambulat in viis domini: ſed magis contra illas. Bene ergo dicit, *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis eius ambulauerūt.* Sed hic Auguſt. magnam facit difficultatem: quia cùm omnis homo peccatum habeat, ſequeretur quòd nullus in viis domini ambularet. quod tamen nō eſt concedendùm. Vnde hic ait Auguſt. *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis eius ambulauerunt.* Elaborandum eſt, opitulāte Deo (in cuius manus ſunt & nos & ſermones noſtri) ne rectè dictum, non rectè intellectum, lectorem auditorémve perturbet. Cauēdum eſt enim ne omnes ſancti quorum illa vox eſt, Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, nosipſos ſeducimus: & veritas in nobis nō eſt. Aut non putentur ambulare in viis domini, quoniam peccatum iniquitas eſt: & qui operatur peccatum, iniquitatem operatur: & qui operantur iniquitatem, in viis eius non ambulauerunt. Aut quia dubium

Peccantes in viis domini nō ambulant.

Tob. 4.

Luc. 12.

Luc. 12.

1 Ioan. 1.

1. Ioan. 3.

bium non est eos ambulare in viis domini, credatur eus non habere peccatum: quod proculdubio falsum est. Et finaliter soluens quæstionem, ostendit quòd sancti non sunt sine peccato: & tamen in viis domini ambulant. & tamen verum hic dicit Psal. quia etsi sancti sint in peccato, non tamen illud operantur. Vnde sic infra per magnum processum respondet August. dicens, Exurge in adiutorium meum domine Iesu: & per Apostolum tuum in hac quæstione mihi opitulare. Ipsum ergo Apostolum de ista quęstione audiamus. Dic ergo nobis Paule beatissime, an ambulaueris in viis domini cũ adhuc in carne viueres. Et respondet, Quãdiu enim sumus in corpore, peregrinamur à domino: per fidem enim ambulamus, non per speciem. Quæ autem certior via domini, quàm sit fides, ex qua iustus viuit? In alia etiam via domini tendebam ad superna quando dicebam, quæ retro sunt oblitus, in ea quę ante sunt extentus: secundum intentionem sequor ad palmam supernæ vocationis Dei in Christo Iesu. Postremò in qua alia via cucurrerá quando dicebam, Bonũ certamen certaui: cursum consumaui? Satis sunt ista responsa quibus Apostolum Paulum in viis domini ambulasse didicimus. Sed ab illo etiam aliud inquiramus. Dic obsecro Apostole, quando in carne viués in viis domini ambulabas, habebas peccatum, an sine peccato eras? Et ipse respondet, Nónne legitis vbi confiteor, dicés, Non enim quod volo facio bonum: sed quod nolo malum hoc ago? Et hoc audiuimus. Iam itaque illud interrogemus. Quomodo in viis domini ambulabas, si malum quod nolebas hoc agebas: cum Psal. sanctus intonet, dicens, *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis eius ambulauerunt*. Audi ipsum continuò respondentem per sententiam sequentem, Si quod nolo inquit hoc facio, iam non ego operor illud: sed quod inhabitat in me peccatum. Ecce ergo quomodo qui ambulant in viis domini non operantur peccatum, tamen non sunt sine peccato: quia iam non ipsi operantur illud, sed quod inhabitat in eis peccatum. Hæc August. In sententia vult dicere, quòd illi peccatum operantur, qui à proposito & ex certa malicia peccant. & quòd hoc tale est mortale, & qui sic peccant, non ambulant in viis domini. Illi autem qui peccát ex carnis fragilitate, vel ex fomite concupiscentiæ, non à proposito in voluntate, non operantur talia peccata: sed ex fomite procedunt: & talia sunt venialia, quæ non tollunt caritatem. Et talia peccata sancti habentes, etiam in viis domini ambulant.

2. Cor. 5. — *2. Tim. 4.* — *Rom. 7.* — *Rom. 7.*

2080 Tu mandasti, mandata tua custodiri nimis.

Hîc ostendit secundum impedimentum beatitudinis, quod est cordis diuisio. Vbi notandũ quòd hóc quod dicitur *nimis*, secundum glosam quandoque accipitur pro plus quàm oportet. Et sic dicitur 1. Reg. 25. Cor Nabal erat iocũdum: erat enim ebrius nimis: quia scilicet potauerat plusquam oportebat. Quandoque verò accipitur Nimis pro valde. sic enim de Dauid dicitur, quòd celebre factum est nomen eius nimis, id est, valde. Hic autem accipitur pro valde. Et est sensus, *Tu mandasti, mandata tua custodiri nimis*, id est, valde: vt scilicet, toto corde custodiantur. Quj enim diuidit cor suum in custodiendo præcepta domini, non est aptus ad beatitudinem: quia illa non seruat nimis: id est, totò corde. Ille custodit nimis mandata Dei qui in illis habet totam diligentiam & solicitudinem, qua carent negligentes vel rebus transitoriis intenti. Vnde hoc verbum exponens Ambros. super beati &c. litera prima, ait, *Tu mandasti, mãdata tua* &c. Non solum (inquit) mandasti custodire mandata tua: sed etiam custodire nimis. Quando hoc mandauit? In paradiso quippe mandauit Adæ vt custodiret mandata sua: sed fortè non mandauerat nimis custodire. & ideo lapsus est Adam, & flexus in voce mulieris suæ. ideo deceptus est à serpente: putans quòd si in parte aliqua recederet à mandato, non penitus erraret. Sed quia semel à semita mãdatorum recessit, totam deseruit viam. Inuenit eum serpens extra viam: & exspolians omnibus, ipsum nudum reliquit. Et ideo dominus, quia lapsus fuerat qui in paradiso positus fuerat, postea te per legem, per prophetas, per euangelium, per Apostolos monuit vt nimium custodias mandata domini Dei tui. Omne (inquit) verbum ociosum quod locutus fueris, reddes pro eo rationem. Noli ergo dissimulare ab aliquo mandato. nam iota vnum aut apex non præteribit. Noli recedere de via: si in via ambulans vix tutus es à latrone, quid ergo facies si te extra viam vagantem inuenerit? Sic ergo mandauit mandata sua nimis custodiri, quia vult illa ex omni parte & omni diligentia obseruari. Et eandem sententiam sub aliis tamen verbis hic ponit August. dicens, Nimis quippe dicitur quicquid plus fuerit quàm oportet. Nam parum & nimium duo sunt inter se contraria. quoniam parũ est quod minus est quàm oportet: nimium autem, quod plus est quàm oportet. Horum in medio modus est, quòd dicitur satis est. Cum itaque vtile sit in vita & moribus, vt amplius quàm oportet, nihil omnino faciamus: quomodo dicit Psal. *Tu mandasti* &c. Sed aliquando Latina lingua hoc verbo sic abutitur, vt nimis pro eo quod est valde & positum inueniamus in literis sacris, & ponamus in sermonibus nostris. Nam & hic dicitur, Tu præcepisti mandata tua custodiri nimis: non nisi valde intelligimus si rectè intelligamus. Et, Nimis te diligo, alicui charissimo dicimus: non vtique plusquam oportet: sed valde nos diligere intelligi volumus. Vnde & nonnulli codices non habent, *Tu mandasti, mandata tua custodiri nimis*: sed *valde*. Valde itaque hoc præcepit Deus: & valde oportet custodire Dei mãdata. Item aduerte quòd hic glosa differentiam facit inter testimonia & mãdata. Quia superius posuit testimonia, dicens, Beati qui scrutantur testimonia eius: hic autem ponit mandata, dicens, *Tu mandasti mandata tua* &c. Et differentia est hæc, quia testimonia accipit in prohibendo: mandata verò in iubendo. Et sic testimonia erunt præcepta negatiua: sed mandata, affirmatiua.

Nimis accipitur dupliciter. — *Nimis custodire debemus mãdata Dei.* — *Matth. 12.* — *Matth. 5.* — *Nimis quid est, & quid parum.* — *Mandata & testimonia Dei quomodo differunt.*

Vtinam dirigantur viæ meę, ad custodiendas iustificationes tuas. 2081

Hæc est secunda pars principalis primi octonarij, in qua ostẽdit beatitudinis desiderium. Et quatuor facit, vt ad finem beatitudinis peruenire valeat. Primò diuinum postulat adiutorium: secundò Deo suum disponit ingenium: ibi, *Tunc non confundar*: tertiò recognoscit acceptum beneficium: ibi, *Confitebor tibi*: quartò Deo firmum promittit obsequium: ibi, *Iustificationes*. Quantũ ad primum, sciendum quòd liberum arbitrium sine adiutorio diuinæ gratiæ, non sufficit ad merẽdum æternum præmium. vt ostendit Magist. li. 2. dist. 25. quia aliter

A quis fine gratia Deo esset gratus. Si ergo non sufficit per se ad merendum, ergo nec ad mandata Dei adimplenda: quia omnis qui mandata Dei seruat, vitam meretur æternam: dicēte Christo, Matth. 19, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Videns ergo propheta quòd Dei mandata sine Dei adiutorio implere non potest, quæ tamen Deus mandauit custodiri nimis: se ad Deum erigit: vt ab ipso adiuuetur & dirigatur: dicens, *Vtinam dirigantur viæ meæ.* &c. Vbi aduerte quòd viæ nostræ dicuntur actiones præsentis vitę, quibus ad terminum tendimus. Per has vias tendunt boni ad vitā: sed mali ad mortem. Vnde Gregor. dicit, Viator quippe dicitur qui præsentem vitam, viam sibi esse & non patriam attendit: qui in dilectione prætereuntis sæculi cor figere despicit: qui non remanere in transeuntibus,

Viæ nostræ sunt actiones.

Greg. 15 mor. cap. 27.

B sed ad æterna peruenire concupiscit &c. Istas ergo vias, id est actiones vitæ præsentis Psal. à Deo dirigi petit. Dirigere enim est indirectum regere. Et sic Deus vias nostras dirigit quando opera nostra sic regit, vt in directum tendant: scilicet, ad ipsum vltimum finem terminentur, & diuino placeāt conspectui. Sic alibi Psal. orabat, dicens, Psal. 5, Dirige in conspectu tuo viam meam: quæ via tunc dirigitur quando Dei mandata custodiuntur. Et hoc est ergo quod ait, *Vtinam dirigantur viæ meæ* &c. vbi August. Quasi orando Psal. dicat, Tu quidem pręcepisti mandata tua custodiri nimis: sed vtinam quod præcepisti fiat mihi. Vbi audis Vtinam, vocem optantis agnosce: & agnita voce optantis, depone superbiam præsumentis. Quis enim se dicat opta-

Vtinā significat indigentiam alterius adiutorij.

C re quod sic habet in arbitrij potestate, vt nullo indigens adiutorio illud possit efficere? Ergo si optat homo quod præcipit Deus, vt det ipse quod præcipit, rogandus est Deus. A quo enim hoc optādum est, nisi ab illo patre luminum, à quo omne donum optimum & omne datum perfectum (sacta scriptura teste) descendit? Et Ambr. hic ait, Dirigantur gressus tui: & ne infirmus sis ad ipsos dirigendum, precare vt dominus dirigat vias tuas: quia si rogaueris, obtinebis. Sic enim optat iste, dicens, *Vtinam dirigantur viæ meæ.* & sic obtinuit. Vnde & alibi dicit, Expectans expectaui dominum: & exaudiuit me, & statuit supra petram pedes meos: & direxit gressus meos. Roga ergo & tu vt dominus dirigat vestigia mentis tuæ, quò possis domini cu-

Psal. 39.

D stodire iustificationes. Vel per iustificationes Dei intellige illa per quæ homo iustificatur apud Deū: scilicet aduersitas & prosperitas. Iustificat aduersitas per patientiam tolerata: iustificat prosperitas humiliter in Deum relata. Vnde August. super illo verbo Psal. 104, vt iustificationes eius exquirant: dicit, Audite serui Dei. Si tentationes sunt duræ in isto sæculo: Ioseph in carcere, Iesum in cruce cogitate. Ioseph humiliatus & exaltatus est: Iesus humiliatus & exaltatus in cruce: propter quod regnat in cœlis. Si autem temporalium rerum prosperitas adiacet, non propter ipsam Deo, sed ipsa vtimini propter Deum. Quæcunque enim bona dat Deus, referēda sunt ad gratuitum cultum eius;

Iustificationes Dei quid sunt.

E ipse autem cultus eius non est referendus ad alia bona. quia scilicet nō debemus colere Deum propter ista: sed istis vti propter Dei cultum.

2082 Tunc non confundar, cum perspexero in omnibus mandatis tuis.

A Hic postquam suam disposuit voluntatem ad obseruationem mandatorum Dei: hic consequenter suum disponit ingenium, vt scilicet perspiciat & intelligat omnia Dei mandata. Vbi nota quòd ex hoc loco Pelagius occasionem sumpsit erroris: dicens, quòd ad complenda mandata Dei indigemus diuino adiutorio: ad hoc scilicet, vt nobis per Dei adiutorium cognita fiant: illis autem cognitis, per solam voluntatem nostram sine alio adiutorio gratiæ possimus illa adimplere. Quod probauit per hoc quod hic Psalmista dicit, quia prospiciens in omnibus mandatis Dei non confunditur: quia scilicet postea in potestate sua est illa adimplere. Quapropter hic videtur à Deo solùm petere gratiam, vt illa cognoscat.

Mādata Dei sine gratia perficere non valemus.

B Et vbi est quod statim superius postulauit, dicens Deo, *Vtinam dirigantur viæ meæ*? Ad quid? Certè non solum ad cognoscendum, sed multo fortius ad perficiendum. Vnde hoc hic notans August. dicit, Propter eos autem qui ponunt, hoc solo nos ad faciendam iustitiam diuinitus adiuuari, quòd Dei præcepta nobis in noticiam proferuntur, vt ea cognita iam sine vlla Dei gratia solis voluntatis nostræ viribus impleantur. Hic non optauit dirigi vias suas ad custodiendas iustificationes Dei, nisi iam ipso præcipiente acceptis mandatis eius. Ad hoc enim pertinet quod præmisit, *Tu mandasti, mandata tua custodiri nimis*: tanquam diceret, Iam legem acceptam noui: tu enim præcepisti mandata tua custodiri nimis, &

C mandata tua iusta & sancta & bona sunt: sed peccatum meum per bonum mihi operatur mortem, nisi adiuuerit gratia. Vult ergo dicere quòd lex data qua cognoscimus Dei mandata, bona quidem est: sed per istud bonum legis quo peccata cognoscimus, si illa non facimus, peccatum generatur in nobis. Indigemus ergo adiutorio gratiæ, ne per legem peccatum dominetur in nobis. lex ergo non iuuat, sed gratia. Lex autem occasio est peccati ipsam sic obseruantibus: quia vt dicitur Rom. 4, Vbi non est lex, ibi non est præuaricatio. Non ergo indigemus gratiæ adiutorio solùm ad cognoscendum mandata, sed etiam ad perficiendum. Et hoc notans dicit, *Tunc non confundar, cum prospexero in omnibus mandatis tuis.* Notan-

Rom. 7.

Lex sine gratia peccatum generat.

D dum est ergo quòd secundum grammaticos specio, cis, idem est quod videre vel considerare: & componitur cum per, & fit perspicio, cis. quod est perfectè considerare. Ille mandata Dei imperfectè considerat, qui illa cognoscere vult, sed non facere: ille autem perfectè illa considerat, qui ideo illa vult cognoscere, vt perficiat. Vnde hanc differentiam inter considerare mandata Dei, & perspicere, notans Apostolus, dicit, Si quis auditor est verbi, & non factor: hic cōparabitur viro consideranti vultum natiuitatis suæ in speculo. Cōsiderauit enim se, & abiit: & statim oblitus est qualis fuerit. Qui autē perspexerit in lege perfectę libertatis, nō auditor obliuiosus factus, sed factor operis: hic beatus in facto suo erit. Vides ergo quod hic

Iacob. 1.

E Iacobus per ly Perspicere, intelligit considerationem legis cum operatione. Et sic ad istum intellectum hic Psalmista accipit ly perspicere: dicens, *Tunc non confundar cum perspexero in omnibus mandatis tuis.* Et aduerte quòd dixit *in omnibus mandatis.* Quid enim proficit ad vitam, omnia mandata perspicere, si vnum transgrediaris? Certè nihil.

Omnia mandata oportet custodire.

nihil. Vnde hic ait Ambros. Ait Psal. *Tunc non confundar, cum perspexero in omnibus mandatis tuis.* Ergo nè confundamur, custodiamus mádata Dei: & custodiamus omnia. Nam si quis vnum mandatum custodiat, & aliud præuaricetur, nil ei prodest. Custodiuit se quis a sanguine, non custodiuit se ab adulterio: vtiq; in vno conuictus, punitur etiam legibus secularibus: nec prodest ei alterius criminis abstinentia, si in altero fuerit deprehēsus. Et Gl. hic ait, Addit autem *in omnibus mandatis.* hoc ideò dicit, vt peccádo circa vnum, sit omnium reus. vnius namque mandati reus, punitur æternaliter. Vnde Iacobus ait, Si quis autem totam legem seruauerit, offendat autem in vno: factus est omniū reus. Quod euitat qui perspicit in mandatis: qui autem in eis non perspicit, in quo erret nescit. Et si dicas, Nunquid aliquid proficit seruare multa mandata, etiam si transgrediatur vnum? Iudicabuntúrne pariter ille qui omnia mandata trangressus est, & ille qui omnia seruauit præter vnum? Respódeo, quòd nihil proficit omnia seruare, si vnum transgrediatur, quo ad meritum vitæ æternæ, vel quo ad vitationem æternæ damnationis: sed bene proficit quo ad minus iudicium tolerandum. Et sic quo ad priuationem regni & intensionem damnationis, iudicabuntur æqualiter: sed non quo ad gradum pœnæ. Vt ergo non confundamur damnatione æterna, oportet seruare omnia præcepta. Quod deducit Gregor. super illo verbo Iob, Iustitia vestiui me sicut vestimento: dicens, Vestiméto: namq; cùm vestimur, ex omni parte circundamur. Ille ergo iustitia sicut vestimento vestitur, qui se vndique bono opere protegit: & nullam partem actionis suæ nudam peccato relinquit. Ná qui in aliis actionibus iustus est, in aliis iniustus: quasi hoc latus cooperuit, & illud nudauit: nec iā bona sunt opera, quæ subortis aliis prauis operibus inquinantur. Hinc enim per Salomonem dicitur, Qui in vno offenderit, multa bona perdit. Hinc Iacobus dicit, Qui totam legem seruauerit, offenderit autem in vno: factus est omnium reus. Quam videlicet sententiam ipse diligēter explicat cum subdit, Qui enim dixit, Non mœchaberis: dixit, non occides. quòd si non mœchatus fuerit, occidat autem: factus est transgressor legis. Cordis ergo oculis circúquaq; porrectis, vndiq; nobis adhibenda est custodia. Vnde quoq; rectè per Salomonem dicitur, Omni custodia serua cor tuum: quia ex ipso vita procedit. Dicturus enim Custodia, præmisit Omni: vt videlicet vnusquisq; hincinde se diligenter inspiciat: & quandiu in hac vita est, cótra spirituales inimicos in acie se positum sciat: ne mercedes quas per has actiones colligit, per alias amittat: ne hinc hosti fores obstruat, & aliunde aditum pandat. Si qua enim ciuitas contra insidiantes inimicos magno valletur aggere, fortibus cingatur muris, omni muniatur custodia: dum verò in ea foramen tantummodo immunitum per negligentiam relinquatur: inde proculdubio hostis ingreditur, qui vndique exclusus videbatur. Pharisæus namque ille qui in templo oraturus ascenderat, ciuitaté mentis quanta munitione vallauerit, audiamus. Ieiuno (inquit) bis in sabbatho; decimas do omniū quæ possideo. Qui præmisit, Gratias tibi ago: magna certè munimina adhibuit. Sed videamus vbi immunitum foramen hosti reliquit, quia non sum (inquit) quasi publicanus iste. Ecce, ciuitatem cordis sui insidiātibus hostibus per elationem aperuit, quā frustra

Qui offendit in vno factus est omnium reus. — *Iacob. 2.* — *Quæstio.* — *Gregor. 19. moral. cap. 16.* — *Iob 29.* — *Eccl. 9.* — *Iacob. 2.* — *Cor qualiter debet ex omni parte custodiri.* — *Prouerb. 4.* — *Lucæ 18.*

A per ieiuniū & eleemosynas clausit. Incassum munita sunt cætera, cum locus vnus de quo hosti pateret aditus, munitus non est. Gratias rectè agit: sed peruersè super publicanū se extulit. Ciuitaté cordis sui extollendo se prodidit, quam abstinendo & largiendo seruauit. Victa est per abstinentiam gulá, destructa ventris ingluuies: superata est largitate tenacia, repulsa auaritia. Quibus hoc laboribus actum credimus? Sed ô quot labores vno vitio ceciderunt? quáta bona vnius culpæ gladio sunt perempta? Vnde & magnopere oportet & bona semper agere, & ab ipsis nos semper bonis operibus cautè in cogitatione custodire. ne si mentem eleuent, bona non sint: quæ non auctori militant, sed elationi. De qua re non inordinatè agimus: si de libris Macchabæorum ad ædificationē ecclesiæ editis, proferamus. B Elcazar namq; in prælio elephantem feriens strauit: sed sub ipso quem extinxit, occubuit. Quos ergo iste significat, quem sua victoria oppressit, nisi eos qui vitia superant, sed in ipsis quæ subigunt, superbiendo succumbunt? Quasi enim sub hoste quem prosternit moritur, qui de culpa quam superat eleuatur. Pensandum namque magno opere est, quia bona prodesse nequeunt, si mala quæ subrepunt nó cauētur. Perit omne quod agitur, si non solicitè in humilitate custodiatur. Ex quibus omnibus clare deducitur, quòd simul omnia mandata debent custodiri, ne confundamur: quia vnius solius transgressio confusionem parit damnationis æternæ. Quod bene notans hic Psal. C ait, *Tunc non confundar cum perspexero in omnibus mandatis tuis.*

Macchab. 6. — *Sine humilitate omnia bona & virtutes perduntur.*

Confitebor tibi in directione cordis in eo quòd didici iudicia iustitiæ tuæ. 2085

Hic recognoscit acceptum beneficium: scilicet quia habet intellectus illuminationem ad mandata percipienda, & gratiæ adiutorium ad ipsa custodienda. Et hoc est, *Confitebor tibi in directione cordis.* Hic enim loquitur de confessione laudis, non de confessione criminis. Vnde hic ait August. Non est confessio criminis ista, sed laudis. sicut etiam ait ille in quo peccatum nullum erat, Cófiteor tibi pa- D ter & domine, pater cœli & terræ. Et attende quòd de duobus supradictis hic gratias agit. Primò quia per gratiam habuit cor directum ad Deum, & adiutum ad custodiam mandatorum. quod superius optabat, dicens, *Vtinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas iustificationes tuas.* Et hoc hic notans ait, *Confitebor tibi in directione cordis,* id est in hoc quòd cor meū direxisti. Secúdò gratias agit, quia illuminatus fuit intellectus ad cognitionem mandatorú. quod statim præmiserat, dicens, *Tunc non confundar, cùm perspexero in omnibus mandatis tuis.* Perspicere enim principaliter ad intellectum pertinet. Et hoc hic notat, dicens, *Cōfitebor tibi in eo quòd didici iudicia iustitiæ tuæ.* Et attēde quòd vnum istorum sine alio perfectum esse non potest: quia non putes cor habere directū E ad custodiam mádatorum Dei, nisi illa cognoscas. Cognitio autem illorum sine obseruantia nó proficit: sed magis auget peccatum. Vnde hic ait August. *Confitebor tibi in directione cordis.* Quasi dicat, Vtiq; si dirigatur cor meum, confitebor tibi: quia tu fecisti, & tua laus est ista, non mea. Tunc enim cōfitebor tibi, quòd didicerim iudicia iustitiæ tuæ: si videlicet cor directum habebo: scilicet directis

viis

Cōfessio laudis. — *Matth. 11.* — *Boni cognitio non proficit sine operatione.*

A viis meis ad cuſtodiẽdas iuſtificationes tuas. Nam quid mihi proderit quòd ea didicerim, ſi corde peruerſo vias hominum abibo prauas? Non enim lętabor in eis, ſed accuſabor ab eis. Et attẽde quòd iudicia iuſtitiæ appellat diuina mandata: quæ dicuntur iudicia, quia per illa iudicantur tranſgreſſores. Dicuntur etiam iuſtitiæ, quia per illa iuſtificantur obſeruatores. Et nota quòd hic rectè Pſal. Deo gratias agit in directione cordis: quia cor noſtrum de ſe multis culpis inclinatur, ſiue incuruatur, & maculatur. vt patet verſic. 1288. Et ſolùm per ipſum Deum dirigitur & mundatur. vt patet ſuprà, verſic. 1976.

Iudicia iuſtitiæ ſunt mãdata Dei.

2084 Iuſtificationes tuas cuſtodiam: non me derelinquas vſquequaque.

B Hìc Pſal. ex prædictis obligatus, Deo firmũ promittit obſequiũ. Qui à Deo illuminatus cognoſcit mandata Dei, & per gratiam à Deo eſt adiutus ad faciendum bona quæ cognoſcit: meritò omni excuſatione poſtpoſita, ſe totum Deo offerre debet: dicens, *Iuſtificationes tuas cuſtodiam*. Vel aliter: nõ cõtentus Pſalm. de iuſtificationibus veteris legis, de quibus omnia prædicta propoſuit: dicens, *Vtinam dirigantur viæ meæ ad cuſtodiendum* &c. Nunc ad iuſtificationes nouæ legis accedit: illas cupiens intelligere & obſeruare. Vnde iſta eſt intentio Ambroſ. hic litera prima: dicens, *Iuſtificationes tuas cuſtodiam*. Hoc loco myſticè ſe plenius cognoſcere velle teſtatur: vt ingrediatur penetralia myſteriorum cœleſtium: & aperiantur ſibi theſauri ſapiẽtiæ & ſciẽtiæ in Chriſto abſcõditi: ſcilicet paſſionis tempus, lateris compunctio declaratur, ſanguinis effuſio, ſepulturæ vnguentum, reſurrectionis myſteriũ. Hę ſunt iuſtificationes quas eccleſia Chriſti ſponſa ſe cuſtodire promittit. Quæ etiã iuſtificationes ſunt ſacramenta nouæ legis: vt ſacramentum baptiſmi, in quo omnis iuſtitia impletur. Vnde veniẽti Chriſto ad baptiſmum, cum Ioannes prohiberet eum: dicẽs, Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Chriſtus reſpondit, Sine modò: ſic enim decet nos implere omnem iuſtitiam. Sed quia quanto quis perfectior eſt, tãto maiora patitur tentamẽta: vnde nullus poteſt eſſe perfectus neq; tutus ſine diuino fauore: ideo quilibet ad ſumma prouectus, rogare debet ne ipſum penitus Deus derelinquat. Vnde ſubdit, *Nõ me derelinquas vſquequaque*, id eſt nimis vel valde. Vbi notandum quòd Deus quandoq; derelinquit ſanctos ſuos: & hoc ad tempus, vel vt ipſi per ſe ipſos ſtare nõ poſſe cognoſcentes, humiliẽtur: vel vt ipſi in certamine dignius coronẽtur. Primo modo dereliquit Dauid. Vnde hic ait Auguſt. *Non me derelinquas vſquequaque*. poteſt hoc intelligi, vt eius iſta ſit vox: qui cum dixiſſet, In abũdantia mea nõ mouebor in æternum: vel ut ſua virtute confidens, vt oſtenderet ei Deus, quòd nõ merito eius, ſed in volũtate ſua præſtiterat decori eius virtutem: auertit ab eo faciem ſuã, & factus eſt cõturbatus. Inueniens ergo ſe, nec iam præſumẽs de ſe, clamat, *Non me derelinquas vſquequaque*. Si enim me dereliquiſti vt ſine adiutorio tuo infirmus apparerem, noli me derelinquere vſq; valde, ne peream. Alios autem derelinquit vt probati coronentur: alios autem vt reprobati damnẽtur. Vnde hic ait Ambroſ. *Non me derelinquas vſquequaque*. hoc eſt multum. Supra fortè quaſi adhuc imperfectus & in magnis perturbationibus poſitus, ne derelinqueretur timebat: hic autem iam fortior nõ timet

Iuſtificationes ſunt ſacramenta nouæ legis.

Matth. 3.

Derelinquit Deus aliquos multipliciter.

Pſal. 29.

A derelinqui vt tentetur: ſed rogat ne penitus derelinquatur. Plerúque enim derelinquit Deus quos vult probari: penitus autem derelinquit quos deſerit. Dereliquit penitus Iudam: nõ dereliquit autem ſanctum Iob: in cuius patrimoniũ in cuiúſq; corpus poteſtatem diabolo dedit. Nam ſi dediſſet in animam, penitus dereliquiſſet eum. Nũquid nõ ideo derelictus eſt Iob, vt relictus probaretur: probatus coronaretur? Dereliquit igitur Iudam: cui ait, Quod facis, fac citius. dereliquit enim eum penitus, quem ſceleris ſui permiſit effectui. Alios autẽ apoſtolos cùm vidiſſet eſſe turbatos, quia dixerat, Quò ego vado vos nõ poteſtis venire: addidit, Non turbetur cor veſtrum: quia iterum venio, & accipiam vos ad meipſum: vt vbi ego ſum, & vos ſitis &c. Et ſubdit, Nemo autẽ debet inflari, quòd nunquam derelinquatur: neq; dolere quia aliquãdo derelinquatur. Siquidem ipſe Dei filius dicit ſe derelictum: ſicut habes, Deus deus meus, reſpice in me: quare me dereliquiſti? Et ille quidem nũquam derelictus eſt à patre, cum quo pater ſemper eſt. ſed ſecundum corpus quo traditus fuit paſſioni, vox illa derelictionis proceſſit. quoniã derelinqui nobis videmur, quando ſumus in periculo conſtituti &c. Sic ergo derelinquit Deus quandoque ſanctos ſuos: ſed ad modicum, non vſquequaq;. Vnde Vlricus exponẽs iſta verba, ait, *Non me derelinquas* &c. Aeſi diceret, Scio quòd derelinquere ſoleas vtiliter ſanctos tuos, vt eos probes. aliter enim ab aduerſario tentari nõ poſſunt, niſi à te pauliſper fuerint derelicti. C Et ideo non rogo vt nunquam me derelinquas: quia non expedit mihi, vt non vel meam infirmitatem ſentiens: dicam, Bonum mihi quòd humiliaſti me: vel exercitium non habeam præliandi. Sed magis peto ne me vſquequaq; deſeras: id eſt ne me deſeras vſq; ad nimietatem. Nulla enim virtus humana, ſi diutius in tentatione tuo deſeratur auxilio, ſua poterit cõſtantia perdurare. Vnde oportet vt tu qui humanarum virtutum es conſcius, ſis etiam luctaminum moderator.

Ioan. 13.

Ioan. 14.

Derelictus fuit Chriſtus à patre.

Pſal. 21.

IN quo corrigit adoleſcentior viam ſuam? in cuſtodiẽdo ſermones tuos. 2085

Beth.

Hic incipit ſecunda litera, ſiue ſecundus octonarius: cui præmittitur ſecunda litera alphebeti D Hæbraici, ſcilicet beth. Vbi notandum, quòd ſecũdum Ambroſ. in iſto Pſalmo, litera ſecunda beth: quæ interpretatur confuſio, declaratur. Dignè ergo huic octonario præponitur, in quo de correctione peccatorum agitur. Cõfuſio autem duplex eſt, ſcilicet damnationis & contritionis. Qui enim iam ſeipſum corrigit, non confundetur damnatione: ſed qui conteritur & ſeipſum corrigit, in ſeipſo confunditur de diuina offenſione. Præmittitur ergo huic octonario ſecunda litera beth, quæ interpretatur confuſio: ad denotandum quòd per correctionem peccati æterna confuſio vitatur, & interius mens erubeſcens de Dei offenſa dolens cõfunditur. Vnde Ambroſ. Sed qui viam ſuam corrigit, non confundetur: verum quia is qui corrigit, E ante in errore fuit: quomodo enim corrigitur, niſi quòd antè deflexit à vero? Vtiq; in lapſum ſitus, & adoleſcentiæ luxu ac laſciuiæ ætatis captus illecebris: vbi ad iuuentutis prouectus confinia ſobria mente reſpuit, tanquam confuſus animo, quomodo erubeſcenda deponat, & plena probitatis aſſumat, diu ſecum voluit: & diuerſis fluctuans cogitationibus librat quemadmodum viam ſuam corrigat:

Confuſio duplex.

tigat: offensionémq; adolescétioris ætatis, seria iuuentutis fronte prætexat. Iste ergo octonarius qui intitulatur à beth, quod est confusio, docet æterná confusionem vitare. Ad quod octo requirútur: secundum quæ Psalmus diuiditur. Qui enim æternā confusionem vult vitare, ista octo per ordinem debet facere. Primò, errata mala debet corrigere: in principio: secundò in solo Deo spem debet ponere: ibi, *In toto corde*: tertiò gloriam extrà non debet quærere: ibi, *In corde meo*: quartò agenda quæ nescit debet discere: ibi, *Benedictus*: quintò bona cognita aliis debet pandere: ibi, *In labiis*: sextò delectabiliter bona debet facere: ibi, *In via*: septimò ocium debet fugere: ibi, *In mandatis*: octauò monita memoriæ debet tradere: ibi, *In iustificationibus*. Primù ergo quod requiritur ad euadendum confusionem æternam, est, errata mala corrigere. Et circa istam correctionem in isto primo versiculo Psal. primò proponit quæstionem: dicens, *In quo corrigit adolescentior viam suam?* Et consequenter respondet: dicens, *In custodiédo sermones tuos*. Sermones enim principaliter docét emendare peccata. Vnde Ezechiæ 18, Côuertimini & agite pœnitétiam ab omnibus iniquitatibus vestris: & non erit vobis in ruinam iniquitas. Qui ergo sermones Dei seruat, errata corrigit & emendat. Et aduerte quòd hic loquitur de custodia sermonum Dei, qua custodiuntur, non memoria solùm, sed operibus bonis. Vnde hic August. Hoc loco custodia sermonum Dei, intelligenda est operatio præceptorum. Frustra enim custodiuntur memoria, si non custodiantur & vita. Nam quidá verba Dei tenendo agunt ne obliuiscantur, nec agunt viuendo vt corrigantur. Vnde non ait iste, In quo exercet iunior memoriam suam? sed *In quo corrigit viam suam?* Atq; ad hoc respondet, *In custodiendo sermones tuos*. Neq; enim vllo modo dicéda est via correcta, quandiu est vita peruersa. Sed fortè dices. Quare ad corrigéda errata hic solùm ætatem adolescentiæ notat? Nunquid non fructuosè senes se corrigere possunt? Respondeo, quòd quamuis vsq; ad vltimum articulum vitæ quisquis fructuosè se corrigere possit: illam tamen ætate spiritualiter hic ponere voluit: in qua correctio vtilioris est fructus, actúsq; facilioris, firmiorisque status. Quod enim quis à iuuentute capit, illud pòst difficilè mutat. cum scriptum sit, Quod noua testa capit, inueterata sapit. Et hanc rationé adducit Ambros. dicés, Quia Iudæi iugú domini in iuuentute suscipere recusarant, ideo captiui ducti sunt. Flens ergo mortem perpetuam Iudæorum Hieremias dicit. Bonum est viro cum portauerit iugum ab adolescentia sua. Non enim solum tollere iugum verbi diuini, sed etiá in adolescétia debemus tollere. Si enim serò tollamus, incipimus sapientiam superiorum magis habere, quàm tenere gratiam. Præueniamus ergo iuuentutis annos correctione cógrua, vt magis dicamus singuli, Deus qui pascis me à iuuétute mea: quam recordationem habentes, lapsum defleamus, dicentes, Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas ne memineris. Hoc debilitatis est remediú: illud, robur salutis. Medicina vulneri quæritur, gratia sanitati. Ideóq; ait, Bonum est viro cù portauerit iugum ab adolescétia sua. Ei autem qui post decursæ iuuentutis annos iugum tulerit, non est statim perfectum bonum. stimulant enim eum peccata sua, exagitat conscientiam cósuetudo peccandi, & vsus erroris instabilem facit. Luctandum est diu huiusmodi viro, vt abolere faciat inuetera-

Custodia sermonū Dei, est operatio mādatorum.

Quæstio

Thren. 3.

Psal. 24.

A ta atq; diuturna &c. Ad hoc ergo denotádú quòd tempus magis aptum correctioni est tempus iuuentutis: ideo hoc principalius expressit: dicens, *In quo corrigit adolescentior viam suam?* Et propter hoc dicitur, Eccl. 6, Fili à iuuentute tua excipe doctrinam, & vsq; ad canos inuenies sapientiam. Vel per adolescentiorem filium intelligit gentilem populum, qui viam suam per aduétum Christi correxit. Qui ideo dicitur adolescétior, quia prius fuit cultus Dei quàm idolorum. Vult ergo per ista verba, *In quo corrigit adolescentior viam suam?* &c. prædicere correctionem & conuersionem gentilis populi, & damnationem antiquioris: scilicet Iudæorum. Et hoc idem figuratiuè etiá dixit Christus Lucæ 15. in parabola filij prodigi. Et hoc ponit hic August.

B dicens, Est & alius hic intellectus: vt ille hic agnoscatur filius euágelicus iunior, qui profectus à patre in regionem longinquam effudit substantiam, viuens cum meretricibus prodigè. Et postquam porcos pauit, fameu egestatémq; perpessus, reuersus est ad semetipsum: & dixit, Surgam, & ibo ad patrem meum. In quo enim correxit viam suam? in custodiendo verba Dei: quæ tanquam panem paternum esuriens concupiuit. Neq; enim corrigeret viam suá frater ille senior, qui patri suo dixit, Ecce, tot annis seruio tibi: & nunquam mádatum tuum præteriui. Iunior ergo ille correxit viam suá, quia ita se deprauasse peruersámq; habuisse cófessus est, vt patri diceret, Iam non sum dignus vocari filius tuus. Vel aliter, ideo dixit, *In quo corrigit adolescentior viam suam?* &c. vt per hoc differentiam da-

C ret inter hominem nouum & veterem: quia nouus corrigit, non vetus. Et istum hic præponderat August. aliis duobus supradictis: dicens, Tertius quoque mihi intellectus occurrit: quem superioribus antepono: vt senior agnoscatur vetus homo: & nouus, iunior. Senior, qui portat imaginem terreni hominis: iunior, qui cœlestis. Quia non primum quod spirituale est, sed quod animale: postea quod spirituale. Sic ergo, licet quilibet, quantum ad ætatē pertinet corporis, annosa vetustate decrepitus, iunior erit ad Deum percepta gratiæ nouitate cóuersus. Et in hoc corrigit viam suam, in custodiendo sermones eius. Hoc est verbum Dei quod prædicamus: & ipsa est fides quæ per dilectionem ope-

D ratur. Sed iste iunior populus, gratiæ filius, homo nouus, cantator cantici noui, hæres testaméti noui, iste iunior est non Cain, sed Abel: non Ismael, sed Isaac: non Esau, sed Israel: non Manasses, sed Ephraim: non Heli, sed Samuel: non Saul, sed Dauid. quia scilicet isti iuniores à Deo electi mandata Dei custodierunt, aliis reprobatis.

Iunior filius est populus gétium.

Iunior filius dicitur homo nouus.

1. Cor. 15.

Galat. 5.

In toto corde meo exquisiui te: ne repellas me à mandatis tuis. 2085

Hic ponitur secúdum: scilicet quòd in solo Deo homo spem debet ponere. Vbi notandum quòd quæro, ris, componitur cum ex, & fit exquiro, ris.

E quod est diligenter aliquid quærere & inuestigare. Ille ergo Deum in toto corde suo exquirit, qui cor suum alteri rei nó inclinat: sed ad ipsum Deum diligenter quærendum eleuat. Sed quia hoc nullus per se facere potest, nisi adiutus gratia Dei: ideo illius adiutorium inuocat Psalmista, dicens, *Ne repellas me à mandatis tuis*. Retinet apud se illum Deus, cui adiutricem gratiam confert: illum autem repellit,

Repellit Deus quos non iuuat.

pellit, cui ipsius peccatis exigentibus gratiam non inspirat. Vnde hic ait gl. A mandatis Dei repellitur qui à Deo non adiuuatur. Mandatis quippe eius rectis ac arduis humana non comparatur infirmitas: nisi ipsam præueniens Dei adiuuet charitas.

Quæstio. Sed dices, Núquid crudelitatis est, aliquem à se repellere, ne mandata sancta & iusta perficere possit? *Repellere malos pietatis est, non crudelitatis.* Istam materiã hic diffusè tractat Ambrosius: ostẽdens quòd negligentes mandatorum Dei operatores à se Deum repellere, non crudelitatis, sed summæ est pietatis: dicens, Bonus Deus nõ repellit sequẽtem se, nisi ipse mereatur repelli. *Matth. 25.* Sicut ipse dominus ait, Omni habenti dabitur: non habenti autem etiam quod videtur habere auferetur ab eo. Cui addit, nisi illi qui ex toto corde exquirit eum: vt quod deest naturæ humanæ, id Dei operatione acquiratur & gratia. Qui autem nõ habet in corde suo vt exquirat Deũ, & facit quidem opus Dei, sed negligenter facit: meritò repellitur, quia polluit magis & impedit opus quod negligenter putauerit exequendum. Consideremus igitur vtrum bonitas sit repellere ab opere negligentem, an verò retinere. Et huius rei veritatem ex aliis sumamus artibus. Curat medicus ægrotum, & nullum leuamen sentit ex medicina illius æger. Igitur melius est remoueri huiusmodi medicum qui tempus perdit, cùm profectum nullum sentiat vulneratus: vt curandi officium ad eum medicum transferatur, qui maturius possit ægroto sua diligentia subuenire. Nónne clementior est qui repellit minus proficientem, quàm qui retinet ad discrimẽ ægroti? Constitue aliquem præpositum ædificantibus, vel etiam texentibus, qui debeat summam operis explicare: vtrum is tibi probabilior videtur si in id diligenter insistat, ac si quem fortè incuriosum aduerterit, de his qui operantur in domo aliqua construenda, repellat eum: melius credens non ædificare, quàm hiantibus ruinis, ædificata dissolui: atq; aliquem in eius substituat locum, qui cum diligẽtia ædificet? Similiter etiam textrini præpositum repulsorem negligentium, vt substituat, ne longa textrinum corrumpat incuria: non magis probabis quàm illum qui desidem in sua negligentia patiatur persenerare? *Repellendus est prælatus negligens.* Consequenter ista applicat ad propositum: & maximè ad prçlatos, dicens, Videamus tandem si non pertineant hæc ad eos qui mãdata ædificant, & legem intexũt: & animam vniuscuiusq; receperunt sanandam. Nónne si quis eorum ædificet domum Dei cum iustitia, texat indumentum cum diligentia, sanet animam cum gratia, bonum opus facit? Si verò incuriosus ac remissus aliquis, fabri, textoris, medici spiritualis locum occupet: vt sacerdos summus, vt presbyter, vt minister altaris sacri: nónne commodius est non subire vnumquemq; id muneris quod implere non queat, quàm subeuntem neq; ipsum strenuè suscepto fungi munere: & eripere locum alteri, qui possit eum tueri? Sic enim remissior repellitur, ne plus offensionis contrahat. Hçc ille. Ad propositum ergo. Psalmista, ne tanquam minus idoneus repellatur à Deo, primò toto corde Deum exquirit: nihil aliud præter Deum quærens. Vnde ait, *Ne repellas me à mandatis tuis.* Ratio: quia in toto corde meo exquisiui te: & sic nullam partem cordis mei alteri rei applicaui. *Quæstio.* Sed fortè dices: Quis est amplius repellendus, vel Iudæus non exquirens toto corde suo Deum, vel gentilis? Ad istam quæstionem hic respondet Ambrosius: inducens illud Apocalyp. 3.

A Vtinam frigidus esses aut calidus: sed quia tepidus es, incipiam te euomere ex ore meo. Hic apertè negligentiam grauiori damnat iudicio, quàm imprudentiam. *Iudæus peior est gentili, si non credat.* Frigidus est enim qui fidem nescit: calidus, qui spiritussancti feruore succensus est: tepidus, qui negligens est. Qui ergo calorem fidei non habet, tolerabilius illi fuerat fidem non accepisse, quàm neglexisse. Est enim tepidus peior frigido: vt Iudæus qui sibi videtur fidem habere quam non habet. Quanto tolerabiliorem causam gentilis habet, qui vt pote dicere potest, Non cognoui legem, non audiui prophetas: ideo non credidi: quàm ille qui legem & omnia ex quibus venturum Iesum credere habuit, & non credidit? Neuter quidem excusatur: nec ille qui legit, nec ille qui legere noluit: B sed plus deliquit qui negauit quæ legerat, quàm qui opera non fecit quæ facienda non cognouit &c. Ex quibus etiam sequitur, quòd Christianus negligens peior est infideli. *Christianus malus peior est infideli.* Nota etiam quòd multipliciter nos Deus repellit. versic. 705. & 718.

In corde meo abscõdi eloquia tua, vt non peccem tibi. 2086

Hic ponit tertium: scilicet quòd gloriam extrà non debet quærere: sed solum in conscientia, dicente Apostolo, Gloria nostra hçc est, testimonium conscientiæ nostræ. *2. Cor. 1.* Quid enim est, in corde eloquia Dei abscondere, nisi eloquia Dei non ad ostẽtationem exteriorem facere: sed solùm per illa intus Deo velle placere? C Qui enim de bonis quæ facit, exterius gloriam quærit, Deo peccat, & mercede priuatur æterna. vt in fatuis virginibus patet. *Matth. 25.* Semen enim nisi priùs absconsum fuerit in terra, fructum non producit. Sic & eloquia Dei, nisi intus absconsa fuerint in corde, fructificare non possunt. Per hoc enim vult ostendere, quòd eloquia Dei indignis non sunt manifestanda. Et hoc est quod Christus dicebat Matthçi 7, Nolite sanctum dare canibus, nec margaritas spargere ante porcos: quia scilicet mysteria fidei, sacramentorum & aliorum secretorum indignis non sunt aperienda: quia illa magis venerãtur occultata, quàm eis publicata. D Si enim secretum tuum tibi absconditum conseruare debes, quanto magis diuina secreta? ne scilicet prodantur, maximè nocere cupientibus. Vnde istum versum hic exponens Ambrosius ait, Peccat Deo qui commissa sibi secreta mysteria putauerit indignis esse vulganda. Periculum itaque est, non solùm falsa dicere, sed etiam vera, si quis ea insinuet quibus non oportet. Quod quidem vitium quadripartitum est: vel adulationis, vel auaritiæ, vel iactantiæ, vel loquacitatis incautæ: *Loquẽdo peccat quis quadrupliciter.* quia dum adulari vult aliquis, ei cui loquitur, ostendit mysterium, vt placeat ei cui vulgat. Nõnulli etiam studio lucri mercedem proditionis sequuntur: vt tegenda silentio vendant loquendo. Alij vt plura nosse videantur, & scientiam suam iactitent, aperiunt quod celare deberent. E Pleriq; autem dum sine præiudicio loquuntur, verbum emittunt, quod reuocare non possunt. Ideo Salomon ait, Tempus loquendi, & tempus tacendi. *Eccl. 3.* Et ideo bene facit qui abscondit verba Dei in corde suo. Sic abscondebat Psalmista: dicens, *In corde meo abscondi eloquia tua.* Sic & Maria, quæ conseruabat omnia verba domini Iesu in corde suo. Etenim si bonum est viro sermones

mones suos abscondere, quanto magis sermones Dei nostri cordis gremio debemus operire? Conformiter etiam & sancti prædicatores, quando suis prædicationibus vident auditores non proficere & vilipendi verbum Dei: in corde suo abscondunt verbum siue eloquia Dei tacētes: vt ostendit Gregorius, dicens, Sancti etenim viri cùm auditoribus prodesse nequeunt, despici tacentes volunt: ne de sapientiæ suæ ostentatione gloriētur. Cúmq; quid prudenter dicunt, non quærunt suam gloriam, sed auditorum vitam. Cùm verò conspiciūt quòd auditorum vitam prædicando lucrari non possunt, tacendo abscondunt in corde suo eloquia Dei. Ad imitandum quippe vitam domini, quasi ad propositum quoddam nobis signum &c. Ipse enim qoia vidit Herodem non profectum quærere, sed signa, vel scientiam velle mirari: requisitus ab eo tacuit. Et quia constanter tacuit, ab eo irrisus exiit. Scriptum namq; est, Herodes autem viso Iesu, gauisus est: erat enim ex multo tempore cupiens videre eū, eo quòd audierat multa de illo: & sperabat signum aliquod videre ab eo fieri. Vnde & subditur, Interrogabat autem eum multis sermonibus: & ipse nihil respondebat. Tacens verò dominus quàm sit despectus ostenditur, cum illic protinus subinfertur, Spreuit autem illum Herodes cum exercitu suo, & illusit. Quod videlicet factum oportet nos audientes dicere, vt quories auditores nostri volūt quasi illudendo cognoscere, non autem sua peruersa mutare, omnino tacendo abscondamus eloquium domini: ne si ostentationis studio verbum Dei loquamur, & illorum culpa quæ erat, esse non desinat, & nostra quæ non erat fiat. Vnde & Psalmista ait, *In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi.*

Prædicator tacere debet quando non proficit auditoribus. *Gregor. 22. moral. c. 16.* *Lucæ 23.*

2087 Benedictus es domine: doce me iustificationes tuas.

Hic ponitur quartum: quia scilicet agenda quę nescit, debet discere, & à scientibus velle doceri. Et si dicas: Quomodo iste petit hic doceri iustificationes Dei, cum iam suprà ad plenum in his se ostenderit doctum: dicens, *Confitebor tibi in directione cordis, in eo quòd didici iudicia iustitiæ tuæ.* Respōdet, quòd est duplex addiscere. Vnū quo prius ignorata cognoscuntur per intellectum: & hoc est addiscere speculatiouum. Aliud quo cognita priùs exercentur per effectum. Multi enim bona cognoscunt, quæ negligunt operari. Et istud secundum dicitur scire practicum, vel addiscere. Superius igitur locutus est primo modo didicisse: nunc autem secūdo modo postulat edoceri. Sic ergo iste iustificationem Dei postulat quæ per gratiā datur: vt priùs cognita opere perficere possit, dicens, *Benedictus es domine*: scilicet in tuis, quos per gratiam tuam benedicis. *Doce me* &c. Sic enim istum locum exponit hic Augustinus, dicens, *Benedictus es domine: doce me iustificationes tuas.* Doce dixit, eo modo quo eas discunt qui faciunt: non quomodo hi qui vt habeant quòd loquantur, tantummodo meminerūt. Iam enim vtiq; dixerat, *In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi.* Quid ergo adhuc quærit discere quæ abscondita iam custodit in corde? quod vtiq; non fecisset, nisi ea didicisset. Ad quid ergo addit & dicit, *Doce me iustificationes tuas*? nisi quòd ea vult faciendo discere: non loquendo vel memoria retinendo. Quoniam ergo in alio Psal. legitur, Be-

Scire duplex, speculatiuum & practicum. *Psal. 83.*

A nedictionem dabit qui legem dedit: ideo benedictus es domine: doce me (inquit) iustificationes tuas. Quia enim in corde meo abscondi eloquia tua ne peccem tibi, legem dedisti: da tuam benedictionem gratiæ, vt faciendo discam, quod intimādo iussisti. Et nota quòd prædicta duplici scientia solus Deus hominem docere potest: quia & ipse solus animam potest illuminare, quo ad scientiam speculatiuam. vide versic. 1155. & ipse solus ad operandum cognita gratiam potest inspirare, quo ad scientiam practicam: vt dicit Magister lib. 4. distinct. 20.

In labiis meis pronunciaui omnia 2088

B iudicia oris tui.

Hic ponitur quintum: scilicet quòd bona cognita aliis debet pandere. Hæc enim est lex prædicatoribus data, vt bona quæ nouerunt priùs agāt: & quod agunt, alios doceant. Sic enim suis prædicatoribus Christus præcepit, Ite, docete omnes gentes &c. Vnde Gregorius, dicit, Lex quippe est ipsis prædicatoribus posita, vt viuendo impleant quod loquendo suadere festinant. Nam loquendi auctoritas perditur, quando vox opere non adiuuatur. Iste ergo qui omnia Dei mandata seruabat, meritò officiū prædicationis assumpsit. Iste enim ait superius, *In mandata tua exercebor.* Nunc autem ait, *In labiis meis pronunciaui omnia iudicia oris tui.* Et

C vide quàm bene in persona prædicatoris loquitur ordinatè. Non enim dicit, Labiis meis docui, sed pronunciaui: quia prædicator verba exterius pronunciare, sed audientis mentem docere non potest: vt docet Gregorius, dicens, Quilibet prædicator verba auribus dare potest: corda verò aperire non potest. Et nisi per internam gratiam, solus omnipotens Deus prædicantium verbis ad corda audientium aditum præstet, incassum verbis ad prædicatio aure audientis percipitur: quia peruenire ad intima suum corde prohibetur &c. Hoc ergo hic notans Psalmista, non ait, Docui: sed pronunciaui. Sed hic non parua insurgit difficultas: quia cum tot & talia sint iudicia Dei, quòd humana mente perscrutari non possint. Propter quod & Apostolus Pau-

D lus clamare cogitur, dicens, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei: quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius &c. Et Psalmista dicat, Iudicia Dei abyssus multa. Quomodo ergo iste dicit se prununtiasse omnia iudicia Dei, cum nullus possit illa perscrutari? Enuntiauit ergo quæ nō intelligebat: aut si omnia iudicia Dei intelligebat, quomodo illa dicuntur incomprehēsibilia, quæ ab intellectu humano intelligi possunt? Hanc quæstionē hic faciunt August. & Ambrosius. Vnde hāc sic proponit August. dicens, Quid est hoc charissimi: quid est hoc: Quis omnia iudicia Dei enunciare possit, cum inuestigare non possit? An verò cum Apostolo exclamare dubitamus, O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei: quàm inscru-

E tabilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius? Quomodo ergo iste dicit, *In labiis meis pronuntiaui omnia iudicia oris tui.* Quomodo ergo se dixerit omnia iudicia oris Dei labiis suis pronūtiasse, cùm dicta sint inscrutabilia: & de quorū profunditate alibi scriptū est, Iudicia tua abyssus multa? quātū deus donat tractare suscipimus. Quid ergo hic intelligamus attēdite. Nūquid iudicia Dei nescit ecclesia? Scit

Prædicator docere debet, sed primò facere. *Matth. vlt.* *Gregor. 19. moral. cap. 6.* *Prædicator verba formare potest, sed non intus docere.* *Gregor. 29. moral. c. 16.* *Quæstio.* *Rom. 11.* *Psal. 35.* *Omnia iudicia oris Dei quomodo quis possit pronūciare.* *Psal. 35.*

Scit planè. Nā scit qualiter dicturus sit iudex omniū, Venite benedicti patris mei, percipite regnū. *Matth.25.* Et qualiter dicturus sit, Ite maledicti in ignē æternum. Scit inquam, nec fornicatores, nec idolis seruientes, nec alios quos Apostolus connumerat, regnum Dei possessuros. *Galat.5.* Hæc autem & huiusmodi iudicia Dei euidenter expressa nouit ecclesia. Sed ista non sunt omnia, cùm sint quædam inscrutabilia: & sicut abyssus profunda & occulta: sed inscrutabilia fortasse dicta sunt homini, quia viribus suis ea non potest perscrutari. Sed cur non possit dono spiritussancti, cuicunq; hoc dominus conferre dignatur? Sic enim & illud dictum est, Deus habitat lucem inaccessibilem. *1.Tim.6.* Et tamen audimus, Accedite ad eum, & illuminamini. *Psal.33.* Quę vtique ita soluitur quæstio, vt inaccessibilis sit viribus nostris: accedatur autem ad eum muneribus suis. *Deus habitat lucē inaccessibilem per naturam, nō per gratiam.* Quanquam etsi nemini omnino sanctorum, quandiu corpus quod corrumpitur aggrauat animam, omnia iudicia Dei scire conceditur: te enim vera multum est ab homine sciri iudicia Dei: vt exempli gratia. Scire quare quis tardus est in animo, vel claudus in corpore: habet tamen vnde dicat Psalmista & ecclesia, *In labiis meis pronunciaui omnia iudicia oris tui.* id est, nihil iudiciorum tuorum tacui, quæ mihi per eloquia tua innotescere voluisti: sed omnia prorsus in labiis meis enuntiaui. Huc enim mihi videtur significare voluisse quòd non ait, Omnia iudicia tua, sed *omnia iudicia oris tui*, id est quæ mihi dixisti, vt per os eius eloquium eius intelligimus, quod fecit ad nos in reuelationibus sanctorū pluribus, & testamentis duobus. quæ omnia iudicia vsquequaque in labiis suis pronuntiare non cessat ecclesia. Hęc Augustinus. Ambrosius autem in ista vltima responsione Augustini concordat, dicens, Consideremus quia non dixit Psalmista, Iudicia oris eius, abyssus multa: sed dixit, iudicia tua abyssus multa. Nec Apostolus dixit, Inscrutabilia iudicia oris eius: sed inscrutabilia iudicia eius. Possumus enim iudicia Dei inscrutabilia æstimare, quæ occulta nobis non patefecit. Iudicia autem oris eius illa quæ nobis annúciauit, & per os prophetarum locutus est. Os enim domini propheta intelligitur.

2089 In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitiis.

Hic ponit sextum: quia scilicet bona delectabiliter debet facere. Cum enim nec Deo nec hominibus inuita placeant seruitia, sequitur quòd qui mandata Dei cupit adimplere vt Deo placeat, illa liberè & voluntariè perficere debet. Sed omne voluntarium est delectabile: sicut per oppositū omne inuolūtarium est tristabile: vt dicit Philosophus 3. Ethicorum. Et ideo Psalmista ad demonstrandum quòd volūtariè in præceptis Dei delectabatur, ait, *In via testimoniorum tuorum delectatus sum.* Sed quid est delectari in via testimoniorum Dei, nisi delectari in Christo: qui est vera via, in qua sunt vera signa & testimonia Dei, ostendentia ipsius ad nos dilectionem? *Via testimoniorum Dei Christus est.* Delectabatur ergo in via testimoniorum Dei, quia cum ingenti amore expectabat Christi incarnationem: quam fideliter affuturam esse credebat. Et ad istum intellectum húc passum hic exponit August. dicens, Viam testimoniorū Dei, nihil citius, nihil certius, nihil breuius, nihilq; grandius intelligimus esse quàm Christum: in quo sunt *Coloss.2.* omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Inde iste ait se iocundatum in hac via, quasi in omnibus diuitiis. Testimonia quippe Dei sunt, quibus quantum nos diligit, probare nobis dignatur. *Rom.5* Commendat autem Deus charitatem suam in nobis: quia cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Cùm ergo ipse dicat, Ego sum via: *Ioan.14.* & humilitas eius carnalis natiuitatis atq; passionis euidētia sint testimonia diuinæ erga nos dilectionis: proculdubio via testimoniorum Dei Christus est. Per hæc quippe testimonia quæ in illo videmus impleta, etiá futura erga nos quæ sempiterna promissa sunt, expectamus & speramus implenda. Qui enim filio suo proprio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo & non cum illo omnia nobis donabit? *Rom.8.* Ambrosius autem accipit viam testimoniorum pro intelligentia sacræ scripturæ & perfectione mandatorum: in quibus delectari debemus, sicut in omnibus diuitiis, quia Dei sapientiam debemus præponere omnibus regnis & sedibus, & diuitias dicere nihil esse in cōparatione illius. vt dicitur Sapiēt.7. *Via testimoniorum Dei est cognitio scripturæ sacræ.* Vnde in isto passu sic ait Ambrosius, *In via testimoniorum tuorū delectatus sum, sicut in omnibus diuitiis.* Alij in auro, alij in argento, alij in vestibus, alij in possessionibus, vinetis, oliuetis, segetibus: alij in operibus picturæ vel sculpturæ marmorū: in diuersis deniq; singuli suas delectationes habent: sed spiritualis homo in via testimoniorum cœlestium delectatur, tanquam omne possidens patrimonium, in omnibus diues: sicut Apostolus dicit, Gratias ago Deo meo semper pro vobis in gratia Dei nostri, quæ data est vobis in Christo Iesu: quia in omnibus diuites facti estis in illo, in omni verbo & in omni scientia. *1.Cor.1.* Delectabatur ergo Psalmista in diuitiis cognitionis sapientiæ & scientiæ, in omni actu bonorum operum. Vel aliter, vt via testimoniorum Dei sit quælibet actio Christi, qua nobis viuendi dedit exemplum: quę Christi exempla vocantur viæ testimoniorum Dei: quia nobis Christi vitæ sanctitatem testantur. *Via testimoniorum Dei sunt exempla viuendi quæ nobis Christus dedit.* In istis viis delectantur qui illas intelligere, & intellectas imitari conātur: illas autem spernunt qui illas nec intelligere nec imitari cupiunt. De quibus dicit Gregorius, super illo verbo Iob 34, Et omnes vias eius intelligere noluerunt: sic, Non enim ait, Infirmitate nō intelligunt: sed intelligere noluerunt: quia sæpe quæ facere despiciunt, scire contemnunt. *Gregor 15. moral.c.16.* Quia scriptum est, Seruus nesciens voluntatem domini, & non faciens digna, plagis vapulabit paucis: & seruus sciens voluntatem domini sui, & non faciens iuxta eam, plagis vapulabit multis. *Lucæ 12.* Impunitatem peccādi extimant remedium nesciendi, qui nimirum sola superbiæ caligine tenebrescunt. *Scientia quomodo aggrauat peccatū, & quomodo non.* Atque ideo non discernunt, quia aliud est nesciuisse, aliud scire noluisse. *Ignorātia affectata aggrauat peccatū.* Nescire enim, ignorantia est: scire autem noluisse, superbia. Et tanto magis excusationem non possunt habere quia nesciunt, quanto magis eis etiam nolentibus oppositum quòd cognoscant. Et infra ad propositum. Via quippe incarnatæ sapientiæ est omnis actio, quam temporaliter gessit. Viæ eius sunt viuendi ordines, quos ad se venientibus reliquit. Tot itaque ad se venientibus nobis vias præbuit, quot bene viuendi exempla monstrauit. Humilitatis eius vias propheta aspexerat cùm dicebat, *In mandatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas.* Hinç rursum de vno quoque iusto dicitur, qui currit vt per dominicæ humilitatis

litatis exempla gradiatur. A domino gressus hominis dirigetur, & viam eius volet. Quia ergo superbi humilitatis dominicæ exempla cõtemnunt, recte dicitur, Vias eius intelligere noluerũt. Iusti autem illas delectabiliter imitantur: in quorum persona ait Psalm. *In via testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitiis.*

2090 In mandatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas.

Scientia ordinatur ad opus.

Hic ponitur septimum: quia scilicet ocium debet fugere, & in bonis operibus exercitari. Scientia enim & cognitio boni ordinatur ad opus. Quid enim prodest bonum cognoscere, & non operari? malum cognoscere, & ipsum nõ fugere: Sic & nũc Psal. considerare vias domini dicit se velle ad hunc finem, vt mandata Dei operetur. Et hoc est quod ait, *In mandatis tuis exercebor*: quod scilicet vt melius facere possim considerabo, id est ad considerãdum intellectum applicabo: *vias tuas*: scilicet præcepta tua, per quæ vt per vias ad te possim peruenire. Ad quod clarius intelligendum, est sciendũ quòd mãdata Dei sunt multiplicia, & inter se differentia: vt ostẽdit Bernardus super illo verbo Lucæ 17, Cùm feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, Serui inutiles sumus. Sunt mandata quædam, quæ constat non posse fieri sine gloria: posse tamen non fieri sine culpa. Ideóq; digna esse præmiis si fiant: nec tamen suppliciis digna, si non fiant. Nam non tangere mulierem, meriti est nõ mediocris: & nullius tamen delicti propriam amplexari coniugem. Et istiusmodi sunt quæcunq; in illo capitulo euãgelico cõgruere possunt: Qui potest capere capiat. Et rursum quædam sunt per contrarium, quæ quidem neglecta culpam contrahunt: impleta verò, gloriam non merentur: damnant contemptorem, & actorem non glorificant. Talia enim sunt quæcunq; naturali lege & publica imponũtur hominibus: sine quibus nec saluari queunt. Hinc est illud apud gentiles, Non facere furtum, non pascere in cruce coruos. Et in euãgelio, Si diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nónne ethnici hoc faciunt? Et vniuersaliter, Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, Serui inutiles sumus &c. Ac si dicat, Si solis contẽti estis præceptis, & traditionibus impositæ legis, & non sponte etiam vos perfectionis cõsiliis & suasionibus mancipatis: liberi quidẽ estis à debito, sed non pro merito gloriosi: euasistis pœnam, sed non acquisistis coronã. Eapropter in talibus hæc regula generalis teneatur: vt in difficilioribus quidẽ agẽdis, obeditio gratior quàm grauior præuaricatio iudicetur: & in facilioribus mioúsq; onerosis contemptus perniciosior quàm actus gloriosior iudicetur. Istas ergo differentias mandatorũ dicit Psalmista se velle considerare: scilicet vt coronam mereatur in primis exerceri, & vt pœnam euadat occupari in secundis. Vnde dicit, *In mandatis tuis*: tam primis quàm secundis exercebor. *Et considerabo vias tuas*: quia scilicet per exercitationem in primis gloriam donas, & à pœna liberas per exercitationem in secundis. Vel aliter secundum August. Vbi sciẽdum quòd alius textus secundum August. habet sic, *In mandatis tuis garriam: & considerabo vias tuas.* vbi Garrire accipitur pro Disputare. Et tunc sic exponit August. In Græco habetur adoleschéso: quod Latini quidam interpretantur Garriam, & quidam

Obseruatio mandatorum dferi gloriã: omissio vero dat pœnã & contrario de aliquibus.

Matth. 5.

Luca 17.

Exercitatio est etiam intellectus & disputationis.

Garrulitas bona est disputatio intellectus.

A Exercebor interpretati sunt. Quæ duo inter se videntur esse diuersa: sed si exercitatio intelligatur ingenij cum quadam delectatione disputationis, vtrumq; coniungitur, & quasi ex vtroque vnum aliud temperatur: vt sit aliena ab huiusmodi exercitatione garrulitas. solent enim garruli vocari loquaces. Si autem se in mandatis Dei exercet ecclesia aduersus omnes inimicos fidei Christianæ atq; catholicæ, copiosis doctorum disputationibus est garrula: quæ tunc fructuosæ sunt disputantibus, si non ibi considerentur, nisi viæ domini. Vniuersæ autem viæ domini sunt (sicut scriptum est) misericordia & veritas: quorum duorum plenitudo inuenitur in Christo. Et sic vult Augustinus, quòd ista talis exercitatio vel garrulitas, sit copiosa do- B ctorum disputatio: quam in intellectu suo primò differentes, consequenter scriptis tradiderunt cõtra infideles, soluentes considerantes vias domini: id est misericordiam & veritatem Christi declarãtes.

In iustificationibus tuis meditabor: non obliuiscar sermones tuos. 2091

Memoriæ sacrã scripturã tradere debemus.

Hic ponitur octauum: quia scilicet monita memoriæ debet tradere. Vnde in toto isto versiculo nihil aliud intendit, nisi vt sermones Dei meditando, ipsos memoriæ commendemus, & operando perficiamus. Nam meditatio spectat ad operationem: sed non obliuisci, ad memoriæ commenda- C tionem. Vnde hic ait Ambrosius, Admonet hic locus memores scripturarum nos esse debere: & iustitias eius non solum sermone, sed operis imitatione meditari. Non enim qui disputant de lege, & non faciunt quæ legis sunt: sed factores legis iustificantur. Et quòd contra obliuionem ponit meditationem: quoniam, vt ait gl. obliuioni, quæ ex infirmitate originalis peccati euenit, opposita est meditatio. Nouerat ergo iste vitium humanitatis: & cõtra illud auxilium reperit meditationis. Sed notandum quòd quanquam suprà sit dictum quòd iustificationes Dei sunt eius mãdata quibus iustificamur: tamen hic ex modo loquendi Psalmista differentiam videtur ponere inter iustificationes & mandata: sicut aliud est exerceri, & aliud medi- D tari. Exercitium enim spectat ad operationem, sed meditatio ad cogitationem. Mandatis autem tribuit exercitium. vnde statim suprà dixit, *In mandatis tuis exercebor*. Iustificationibus autem attribuit meditationem, hic dicens, *In iustificationibus tuis meditabor*. Quæ ergo differentia est inter mandata & iustificationes? Respondeo, quòd licet omne mandatum Dei generaliter possit dici iustificatio, quia obseruantem iustificat: & iustificatio talis sit mandatum, quia nos obligat: tamen propriè loquendo differunt abinuicem. Vbi notandum quòd mandatorum quædam sunt moralia & apertè tradita. vt puta, Non occides, non mœchaberis: honora patrẽ tuum & matrem. Et talia non requirunt meditationem, quia de se sunt clara: sed requirunt ope- E ris exercitationem. Quædã verò sunt mandata magis figuratiua. vt puta, mandauit Deus quòd Aarõ & filij eius deberent habere fœminalia, quãdo introibant in tabernaculu ad ministrandum ante altare. Hoc enim erat mysticũ: quia per hoc percipiebatur quòd quando debebant in tẽplo ministrare, quòd ipsi etiam ab vxoribus debebant abstinere & seruare castitatẽ. Consimiliter mandatur Deut. 15.

Iustificationes & mãdata quomodo differunt.

Nota.

Exod. 28.

Exercitium debetur mandatis: sed meditatio iustificationibus.

Si véditus fuerit tibi frater tuus Hæbræus aut Hæbræa, ſex annis ſeruiet tibi: & in ſeptimo dimittes eum liberum. Per hoc enim figurabatur, quòd fideles in mundo iſto qui per ſex ætates diſtinguitur, ſeruire oportet neceſſitatibus carnis: ſed in ſeptimo anno, ſcilicet in ſeptima ætate, quæ erit reſurrectionis, à tali ſeruitute plenè liberi erunt. Et talia mandata ænigmatica propriè dicuntur iuſtificationes: & in iſtis requiritur meditatio. Et iſtam ſententiam hic apertè ponit gl. dicens, Iuſtificationes ſunt, ſicut quòd Hæbræus venditus in lege, nõ pluſquã ſex annis ſeruit: & in ſeptimo liber emittitur: quia fidelis in mũdo, qui ſex ætatibus diſtinguitur, tãtum ſeruit: ſed in reſurrectione liber erit.
B Et his & huiuſmodi quæ in ænigmate dicta ſunt, conuenit meditatio: mandatis verò moralibus cõuenit operatio. Congruè ergo diſtinxit verba: dicens, *In mãdatis tuis exercebor: & in iuſtificationibus tuis meditabor.* Et nota quia dicit, *Non obliuiſcar ſermones tuos.* quòd multiplex eſt obliuio tã bona quàm mala.

Obliuio multiplex.

Prima eſt obliuio quam facit charitas, ſcilicet fraternæ iniuriæ. Sicut enim beneficia nunquam debemus obliuiſci, ſic nec iniurias recordari. Si enim volumus Deũ obliuiſci iniuriatũ quas peccando ſibi intulimus, ſibi dicentes illud Pſalm. 78, Ne memineris iniquitatum noſtrarum antiquarũ &c. & nos iniuriarum nobis illatarum obliuiſci debemus: aliter enim quomodo dicere poſſemus Deo, Dimitte nobis debita noſtra, ſicut & nos dimittimus &c. Quoniam & fratres Ioſeph ipſi ſupplicabant. Geneſ. 50. dicẽtes, Obſecro vt obliuiſcaris ſceleris fratrum tuorum.
C Propter quod præcipitur Eccl. 10, Omnis iniuriæ proximi ne memineris. Secunda eſt obliuio quam facit voluntaria paupertas; ſcilicet terrenæ opulẽtiæ. Pſal. 44, Obliuiſcere populum tuum, & domũ patris tui: & concupiſcet rex decorem tuum. Tertia eſt obliuio quã facit prauitas: ſcilicet exercendæ iuſtitiæ: vt faciũt ebrij. Prouerb. 31, Noli dare regibus vinũ, ne fortè bibant, & obliuiſcãtur iudiciorum iuſtorũ. Quarta eſt obliuio quam facit iniquitas: ſcilicet diuinæ legis obſeruantiæ. ſic enim de Hieruſalem dicitur Oſeę 4, Oblita es legis Dei tui. Et contra iſtam nũc ait Pſalmus, *Non obliuiſcar &c.*

2092
Gimel.

D **R**Etribue ſeruo tuo, viuifica me: & cuſtodiam ſermones tuos.

Hic incipit tertius octonarius: in quo præmittitur tertia Hæbræorum litera, ſcilicet Gimel: quæ interpretatur retributio. Hic enim Pſalmiſta conſiderat humanam multiplicem indigentiam: vt eſt, infirmitas carnis, ignorantia mentis, pronitas ad malum, exilium à patria, hoſtium multiplicitas. Et propter iſta hic Pſalmiſta gratiam Dei quærit, ſine qua anima non viuit: vt per gratiam viuificata, cuſtodire poſſit omnia mandata. Gratiam ergo viuificantem poſtulat, dicens, *Retribue* (ſcilicet gratiam) *ſeruo tuo: viuifica me* &c. Et ideo in iſto octonario cõtra diuerſos defectus humanæ naturæ, ſibi à Deo
E diuerſa auxilia retribui petit: ſecundum quæ iſte octonarius diuiditur in octo partes. Quia primò contra culpam, fidei petit gratiam: ſecundò contra ignorantiam, arcanorum petit notitiam, ibi, *Reuela:* tertiò contra exilium, ſupernam petit patriam, ibi, *Incola:* quartò contra vanitates mentis, petit iuſtitiam, ibi, *Concupiuit:* quintò contra infirmitatẽ carnis, ſpiritus petit conſtantiam, ibi, *Increpaſti:* ſextò
A contra opprobria, diuinam petit clementiam, ibi, *Aufer à me:* ſeptimò cõtra hoſtes, in bono petit perſeuerantiam, ibi, *Etenim ſederunt:* octauò contra labores, habere petit patientiam, ibi, *Nam & teſtimonia.* Quantum ergo ad primum, ſciendum quòd ſicut corporaliter mortuus opera corporalia operari non poteſt: ſic nec ſpiritualiter mortuus opera ſpiritualia (vt puta Dei mandata) cuſtodire non poteſt, ſaltem quo ad intentionem legiſlatoris. Et ideo vt illa poſſit obſeruare, primò poſtulat à Deo viuificari: quæ ſpiritualis vita datur per gratiam fidei: quia vt dicitur ad Hæbr. 10, Iuſtus ex fide viuit. Hanc gratiam fidei poſtulans dicit, *Retribue ſeruo tuo, viuifica me* &c. Vnde hic ait Auguſt. *Retribue* &c.

Fides eſt vita animæ.

B Quid eſt aliud quàm dicere, Scio mortuos mandata tua cuſtodire non poſſe: mortuos, ſcilicet infideles. de quibus dicitur, Dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos. *Matth. 8.* Quapropter, ſi mortuos intelligimus infideles, viuos autem fideles: quoniam iuſtus ex fide viuit, nec poſſunt cuſtodiri mandata Dei, niſi fide, quæ per dilectionem operatur. Hanc ſibi poſtulat qui dicit, *Retribue ſeruo tuo, & cuſtodiam* &c. Sed fortè dices: Si iſte qui petit ſeruus Dei eſt: ergo fidelis eſt. ſi fidelis: ergo gratiam fidei habet. quòd ſi illam habet, ad quid ſibi illã dari poſtulat? Reſpõdeo, quòd hic Pſalmiſta loquitur in perſona eccleſiæ, quæ pro infidelibus orat, vt conuertantur ad fidem. Vel aliter, ſecundum Auguſtinum: iſte qui iam orat, & dicit, *Retribue* &c. ſi penitus eſſet mortuus, non oraret: ſed ab illo accepit initium bonæ
C cõcupiſcentiæ, à quo vitam poſtulat obedientiæ.

Quæſtio.

Fides habet gradus, quibus incipit & creſcit.

Habebant enim aliquam fidem illi qui dicebant, Domine auge nobis fidem. *Luc. 17.* Ille verò & incredulitatem ſuam confitebatur, nec fidem diffitebatur, qui cùm eſſet interrogatus vtrũ crederet, ait, Credo domine; adiuua incredulitatem meam. *Marc. 9.* Iam itaque viuere incipiens, poſtulat vitam, qui credens, poſtulat obedientiam: non pro ea ſeruata præmiũ, ſed vt ſeruetur auxiliũ poſtulat. *1. Cor. 4.* Vita quippe creſcente, viuiſcit per omnem diem, qui renouatur de die in diem. Vult dicere, quòd fides (ſicut & cæterę virtutes) habet gradus diſtinctos, quibus incipit, creſcit, roboratur & perficitur. Iſte ergo ſic orans erat incipiens in fide, & proficere deſiderabat. Sed fortè dices: Cum ante fidẽ nobis non de-
D beantur niſi mala pro malis noſtris, propter quod & ſuperius orauerat Pſalmiſta, Nõ ſecundum peccata noſtra reddas nobis, neq; ſecundum iniquitates noſtras retribuas nobis: quomodo ergo hic orat, dicens, *Retribue* &c? Ad hoc hic reſpondet Auguſt. dicẽs, Retribuit Deus per indebitam gratiam bona pro malis. Et hanc retributionem rogat qui dicit, *Retribue* &c. Quatuor enim ſunt retributionis differentiæ.

Retributionum multæ ſunt differẽtiæ.

Aut enim mala pro malis retribuũtur: ſicut Deus ignem æternum retributurus eſt impiis. Aut bona pro bonis: ſicut regnum æternum retributurus eſt iuſtis. Aut bona pro malis: ſicut Chriſtus per gratiam iuſtificat impium. Aut mala pro bonis: ſicut Iudæus per malitiam perſecutus eſt Chriſtum. Harum quatuor retributio-
E num duæ priores pertinent ad iuſtitiam, vt retribuantur mala pro malis, & bona pro bonis: tertia pertinet ad miſericordiam, vt retribuantur bona pro malis: quartam Deus neſcit. nulli enim malum pro bono retribuit. Hæc autem quam tertio loco poſui, primitus neceſſaria eſt. Niſi enim deus retribueret bona pro malis, nullo modo eſſent qui retribuerent bona pro bonis. Audi illum Saulum,

postea

Ad Tit. 3. postea Paulum: Non ex operibus (inquit) iustitiæ A quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit per lauacrum regenerationis. & iterum, Qui prius fui blasphemus & persecutor, sed misericordiam consecutus sum. Mortuus ergo erat prius per suam iniustitiam, antequam viueret per Dei gratiam. Retribuit ergo illi Deus bonum pro malo: scilicet vitam pro morte. Et talis est retributio, quam iste hic postulat, dicens, *Retribue seruo tuo: viuifica me* &c. *Quæstio.* Sed fortè dices: nónne præsumptionis est, sic à Deo petere, qui nobis non debet nisi pœnam? Ad hoc hic respondet Ambrosius dicens, Hoc enim sic à Deo petere, non est à virtute alienum, nec arrogantis. *Petere à Deo debemus bona confidenter.* Prærogantia namque fidei est atque iustitiæ, de domini fauore B mercedem vsurpare. Denique reprehenditur Petrus, quia super fluctus ambulans, humano magis dubitauit affectu, quàm Apostolica auctoritate præsumpsit. In euangelio quippe docemur habere fidem, & non hæsitare de his quæ supra hominem sunt gerendis. Denique non insolentis est arrogantiæ, sed innocentis conscientiæ, ab ipso cui seruieris, petere mercedem: quoniam desperare, segniciei est materia: sperare autem, incentiuum est laboris. Pete igitur confidenter, si merita suffragantur, vt talia petendo, studiosius elabores, quò ea petitione sis dignior. Quis enim athleta, si desperet coronam, descendet in stadium, aut si eam postulet victor offendat? Probatio enim spem facit, C spes confidentiam. Et infrà. Si quis ergo Dei seruus est, & bene seruit domino, & nihil facit quasi seruus peccati: is cõfidenter Deo dicat. *Retribue seruo tuo.* Gloriosa seruitus qua pro nobis seruiuit & Christus: sed ita si nihil possit aduersarius sibi de tuo seruitio vendicare.

2093 Reuela oculos meos: & considerabo mirabilia de lege tua.

Hîc postulat secundum: scilicet, contra ignorantiam diuinæ legis notitiam: hoc ideo, quia Dei mandata non possunt custodiri, nisi per intelligentiam videantur. *Reuelare quid est.* Vbi aduertendum, quòd velo, velas, idem est quod tegere, cooperire, obumbrare. Vnde illa quæ figuratiuè dicuntur & non apertè, D dicuntur velata, id est obumbrata & obscurè dicta. Sic enim legimus Lucæ 9, quòd Christus dixit discipulis suis, Futurũ est vt filius hominis tradatur in manus peccatorum. Et sequitur, At illi ignorabant verbum istud: erat enim velatum ante illos. Sic ergo velatum dicitur illud quod obscurè, ænigmaticè, vel figuratiuè est dictum. Cùm tota series antiqui testamenti sit figuratiua, ideo dicitur velata. Illa autem velamina per Christum sunt remota: quoniam per ipsum veritas est manifestata. Velare autem componitur cum re, & fit reuelo, as, idem quòd velum remouere, obscura declarare. Et sic per Christum velum antiquæ legis est remo- E tũ. *2. Cor. 3.* Vnde ait Apostolus, Vsque enim in hodiernum diem ipsum velamen in lectione veteris testamenti manet: quod in Christo euacuatur. Nam vsque in hodiernum diem cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum: cùm autem conuersus fuerit ad dominum, auferetur velamen. *Reuelat oculos nostros Christus ad intelligendam scripturam.* Istud ergo velamen legis antiquæ remoueri ab eo postulat Psal. dicens, *Reuela oculos meos.* Oculi enim dicuntur velati, quando proposita vident obscurè: sed reuelantur, quando obscura declarantur. Homo ergo in figuratis per legem velo ignorantiæ A tegitur, sed Deus velamen tollit: vt videas & consideres mirabilia vmbraticè proposita. Et hoc multis exemplis ait hic Ambrosius, dicens, Habes quomodo auferas velamen, quod manet super oculos cordis tui. Conuertere ad dominum Iesum Christum, & velamen cadet. Et primò ponit exemplum *Actuũ 9.* de Paulo, dicens, Conuersus Paulus ad benedictionem Ananiæ, velut squammæ ceciderunt ab oculis eius, & vidit, quia per triduum antè non viderat: simul oculis corporis animæque sanatus: quia medicamentum ei medicus demonstrauerat ille de cœlo: de quo scriptum est, Misit etiam verbum *Psal. 106.* suum, & sanauit eos: & ex omnibus infirmitatibus eorum liberauit eos. B Mitte ergo pater medicum istum, veniat verbũ tuum, & reuelet oculos meos. Aliud exemplum ponit de Apostolis, dicens, Et *Luc. 24.* Apostolorum oculi clausi erant, nisi Iesus aperuisset eos. Denique duobus ex illis euntibus in castellum, cui nomen erat Emaus, cum interpretaretur eis scripturas, & benediceret eos, aperti sunt oculi eorum: & cognouerunt eum. Ergo nisi Iesus aperuisset nobis oculos, ipsum nemo cognouisset. Nisi ab oculis nostris velamen tulisset, nulli gratia euangelij refulsisset. Aliud exemplum de Apostolis ponit, dicens, Et Petrus quidem, Iacobus & Ioannes, clausos habebãt oculos. Denique in monte grauati erant somno, sed excitati fulgore maie- *Matth. 26.* C statis diuinæ, oculos suos aperuerunt. Et subdit, Quis igitur tantus vt aperiat oculos, & legis videat sacramenta, nisi Christus ei demóstraret? Non Moyses tantus. Denique iubente domino, Moyses *Exod. 3.* proiecit virgam in terram, & facta est serpens: & fugit ab eo. Apprehendit caudam serpentis: & facta est virga. Et adhuc non cognoscebat mysterium quod declarabat, descensurum in terram dominum Iesum. Qui cum se exinanisset, & in cruce poni & proiici pateretur in tumulum: in gloriam Dei diuinæque sedis regale consortium, de serpente remearet. Apprehendamus ergo & nos caudam illius serpentis crucifixi, vt potestatem eius regiam possimus agnoscere. Sic igitur Psalmista vt ab oculis suis velamen tolleretur, conuersus ad dominum precabatur, dicens, *Reuela oculos meos, & considerabo* D *mirabilia de lege tua.* Quis enim de terrenis ad cœlestia, de vmbra ad claritatem humano gradu siue diuino ductu possit ascẽdere? Certè nullus. Et consequenter multa alia adducit exempla. Sic ergo Psalm. dicens, *Reuela oculos meos* &c. rogat vt in figuris antiquæ legis mirabilia nouæ legis figurata cognoscat per Christum: de quo ait Symeon, Lucæ 2, Viderunt oculi mei salutare tuum, quod parasti ante faciem omnium populorum: lumen ad reuelationem gentium &c. Nemo enim secreta & occulta scripturarum scire potest, nisi Christus reuelet oculos suos: ipso dicente, Nemo nouit *Matth. 11.* filium nisi pater: nec patrem quis nouit, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Ad ipsum ac- E cedamus supplices, dicentes, *Reuela oculos meos* &c.

Incola ego sum in terra: nõ abscondas à me mandata tua. 2094

Hîc petit tertium: scilicet, contra exilium patriam. Iste textus variatur, quia aliqui codices *Incola.* habent, *Inquilinus ego sum in terra.* *Accola.* Aliqui habent, *Incola ego sum in terra.* *Aduena.* Aliqui habent, *Aduena ego sum* *Inquilinus.*

in terra. Quæ quamuis aliqualiter differant, tamen ad propositum eandem sententiam significãt. Nam secundum Augustinum hic, Inquilini dicuntur nõ habentes propriam domum: sed habitantes in aliena: incolæ autem vel aduenæ dicuntur, non ciues, sed adu&titij. Vocantur itaque incolæ in terra, siue inquilini, vel aduenæ, qui in terra domum non habent, nec ciues sunt terræ, sed magis cœlestes. Et si quæras: quomodo aliquis hominum incola in terra possit dici, cum de terra corpus originem ducat. Sed hic propriè incola vel inquilinus dicitur in terra, qui mente hic non possidet terrena: etsi corpore habitat in terris, spiritu tamen habitat in cœlis. Quod hic declarans Ambros. dicit, *Incola ego sum in terra.* Non cuiuscunque vox ista est, sed eius qui terrenis renunciat voluptatibus, & omni se mundanæ cupiditatis exuerit affectu. Ille est in hac terra aduena, qui potest dicere, Nostra conuersatio in cœlis est: qui suam in domino habet portionem: qui potest dolere quòd diutius viuat in terris: qui vitæ huius longitudine lassatur. Cui prolixitas habitationis huius fastidio est: qui dissolui non timet: & si dissoluatur, præsumat se cũ Christo futurum. Hic verè peregrinus in terra est, qui sanctorum est ciuis & domesticus Dei: & thesaurum sibi condit in cœlum. Non vtique is exiens de Ægypto, in hãc intelligibilem Ægyptum remeasse desiderat: nec depositæ senectutis & mortis pauescit confinia: nec horrea struit messibus recondendis, iam alienis victuris ætatibus; sed sola diues virtutum fœcunditate ea congregat quæ sibi mors non possit auferre. Et eandem sententiam hic ponit August. dicens, Ideo nos incolas vel inquilinos in terra esse dicamus, quia supernam patriam vnde pignus accepimus, & quò peruenientes, nũquam inde migremus, inuenimus. Nam & ille qui in alio Psal. dicit, Aduena ego sum apud te & peregrinus, sicut omnes patres mei: non ait, sicut omnes homines: sed dicendo, sicut omnes patres mei, iustos proculdubio vult intelligi: qui eum tempore præcesserũt, & in hac peregrinatione gemitu pio ad supernam patriam suspirant: de quibus scriptum est, ad Hæbræos, Secundum fidem mortui sunt hi omnes, cùm non accepissent promissiones: sed longè eas videntes, & salutantes, & confitentes: quia hospites & peregrini sunt super terram. Qui enim talia dicunt, ostendunt quia patriam quærunt. Et siquidem eius memores essent à qua discesserãt, habuissent tempus reuertendi. Nunc autem meliorem appetunt, id est cœlestem, Ideo de his Deus non confunditur vocari Deus eorum. Præparauit enim eis ciuitatem. Et illud quod legimus, Quandiu sumus in corpore, peregrinamur à domino: potest intelligi hoc non esse omnium, sed fidelium: nõ enim omniũ est fides. Et videamus quid his verbis Apostolus iungat, Cùm enim dixisset, Quandiu sumus in corpore, peregrinamur à domino, ait, Per fidem enim ambulamus, non per speciem. vt intelligeremus eorum esse istam peregrinationem, qui ambulant per fidem. Infideles autem quos Deus non præsciuit, nec prædestinauit fieri conformes imaginis filij sui, non possunt veraciter se dicere in terra peregrinos, quando ibi sunt, vbi secundũ carnẽ nati sunt. Non enim habent alibi ciuitatẽ. Ac per hoc non sunt in terra alienigenę, sed terrigenę. sunt tamen & hi accolæ & peregrini, sed non huic terræ: sed populo Dei, à quo sunt alienigenæ. Vnde credentibus, & sanctam ciuitatem quæ non est de

Quæstio.

Solùs incola fons in terra.

Phil. 3.

Psal. 38.

Hebr. 11.

2. Cor. 5.

2. Thess. 3.

A hoc mundo, habere incipientibus, Apostolus dicit, Iam non estis hospites & aduenæ, sed estis ciues sanctorum & domestici Dei. Ipsi ergo sunt ciues terreni, qui sunt in Dei populo peregrini: qui verò ciues sunt in Dei populo, ipsi sunt in terra peregrini. Dicat itaque quilibet fidelis, siue cœlestis & spiritualis homo, *Incola ego sum in terra.* Sed hic aliud restat dubium: quomodo talis peregrinus in terra Deo dicat, *Non abscondas à me mandata tua*, cùm Dei mandata etiam infidelibus sint publicata: quæ vbique Deus voluit prædicari. Et vtinam quàm multis sunt clara, sic & cara sint. Nam quid est mundo clarius quàm, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo: & proximum tuum sicut te ipsum? In quibus mandatis tota lex pendet & prophetæ.

B Et quis est quem lateant ista mãdata? Nempe omnibus fidelibus & plurimis infidelibus sunt nota. Cur ergo iste fidelis postulat, dicens, *Non abscondas à me mandata tua*? Ad hoc respõdet hic Augustinus, quia quamuis omnes sciant hoc mandatum, Diliges dominum Deum tuum, tamen quia difficile est Deum nosse: consequens est vtique vt diligas dominum Deum tuum: difficile intelligatur, interrogatur ne aliud pro alio diligatur. Sic quia difficile est vt homo cognoscat seipsum: quapropter vt sciamus diligere Deum, sciendus est Deus. Et vt sciat homo diligere proximum sicut seipsum, prius debet diligendo Deum, diligere seipsum: quod facere nõ poterit, si nescit Deum, & si nescit seipsum.

C Rectè itaque dicitur Deo, *Incola ego sum in terra: non abscondas à me mandata tua.* Hæc namque meritò illis absconduntur, qui non sunt incolæ in terra: quia illi etsi hæc mandata audiunt, non sapiunt, quia terrena sapiunt. Petunt ergo iusti ne abscondantur ab eis mandata Dei, per quæ ab hoc incolatu liberentur diligendo Deum, cum quo in æternum erunt: & diligendo proximum, vt ibi sit, vbi ipsi erunt. Vult ergo dicere Augustinus, quòd dicendo, *Non abscondas à me mandata tua*, petit vt Deus manifestet sibi seipsum, vt cognoscat ipsum Deum, seipsum, & proximum.

Ephes. 2.

Diligere Deũ ad perfectũ quid. Deũ nõ cognoscit, nec perfecte nouit.

Dilectio præsupponit cognitionem.

Concupiuit anima mea desiderare iustificationes tuas in omni tempore. 2095

D Hic petit quartũ, scilicet contra vanitates mentis iustitiam: quia concupiscentiam habet iustificationum Dei. Vbi notãdum, quòd duplex est concupiscentia: scilicet, bona & mala. mala, vt cum dicitur, caro concupiscit aduersus spiritum: bona, vt cum dicitur, spiritus concupiscit aduersus carnem. Quandocunque autem ponitur concupiscentia in scriptura, non dicendo quid concupiscatur: tunc mala notatur concupiscentia. si autem declaretur quid concupiscatur, tunc si illud est malum, concupiscentia est mala: si bonum, bona. Vnde hic ait August. Hoc sanè interest inter bonam concupiscentiam & malam, quia non tacetur quod concupiscitur, quando bona commemoratur concupiscentia. Cum autem non additur quid concupiscitur, sed sola ponitur: non nisi mala intelligitur. sicut cum dicitur, Concupiscentia sapientiæ deducit ad regnum. Si non adderetur sapientiæ, nullo modo diceret, concupiscentia deducit ad regnum &c. Sed dices: quid est dicere, *Concupiuit anima mea desiderare iustificationes*, cum idem sit concupiscere & desiderare? Ad hoc respondet Ambros. hic dicẽs,

E

Concupiscentia duplex: bona, & mala.

Sap. 6.

Quæstio. Concupiscentia & desiderium quomodo differunt.

Non

A Non dixit, concupiui iudicia: sed concupiui desiderare. Sicut enim vita viuere, plus est quàm viuere (viuere namque commune est etiam huius vitæ: vita autem viuere beatorum est) sic cōcupiscere vt desideremus iudicia Dei, plus est quàm desiderare iudicia. Concupiscimus enim desiderare, quasi nō sit in potestate nostra desiderium, sed gratiæ Dei. Cùm enim dominus oblectari nos viderit cupidine iudiciorum suorum, sobrium auget affectum: cùm autem peccamus, non concupiscimus desiderare iudicia Dei. Neque enim ægrotus vri desiderat, vel incidi, vt recipere possit sanitatem. Refugit qui grauius ægrotat, ne vratur, ne incidatur, ne ligetur, ne abstineat à cibo: qui autem salutarem habet valetudinem, medico securius occurrit. Vnde

Luc. 22. & dominus non ociose ait, Desiderio desideraui B hoc pascha manducare vobiscum: non solùm desiderans, sed etiam geminato desiderio concupiscens remissionem tribuere peccatorum. Concupiscamus ergo & nos desiderare iudicia Dei. Bona conscientia cum examinatur, probatur: & concupiscamus desiderare in omni tempore, vt nullum momentum prætereat vacuum bonæ cupiditatis. Augustinus autem hic aliter respondet, quòd aliud est cōcupiscere desiderare, & aliud desiderare. Vnde ait, Nam & ægrotus qui fastidio laborat, & vult euadere hoc malum, concupiscit vtique desiderare cibum, hoc est carere fastidio. Et infrà dat aliud exemplum: dicens, Diligenda est dilectio qua diligitur quod diligi oportet: sicut odio habenda est C dilectio qua diligitur quod diligi non oportet.

Dilectio diligitur & odiatur.

Gal. 5. Odio quippe habemus concupiscentiam nostram, qua caro concupiscit aduersus spiritum. Et quid est ista concupiscentia, nisi mala dilectio? Et diligimus concupiscentiam nostram, qua spiritus concupiscit aduersus carnem. Et quid est ista concupiscentia, nisi bona dilectio? Cùm autem dicitur diligenda est, quid dicitur, quàm concupiscentia est? Quocirca, quoniam rectè concupiscuntur iustificationes Dei, rectè concupiscitur cōcupiscentia iustificationum Dei. Hoc enim & alio modo dici potest. Nam si rectè diliguntur iustificationes Dei, rectè diligitur dilectio iustificationum Dei. An aliud est concupiscere, aliud desiderare? Non quòd non sit concupiscentia desiderium, quia non om- D nis concupiscentia desiderium est. Concupiscuntur enim & quæ habentur, & quæ non habentur. Nam concupiscendo fruitur homo rebus quas habet: desiderando autem, absentia concupiscit. Desiderium ergo quid est, nisi rerum absentium concupiscentia? Sed Dei iustificationes quomodo absentes esse possunt, nisi quando nesciuntur? An & quando sciuntur & non fiunt, absentes habendæ sunt? Nam quid sunt iustificationes, nisi opera iusta, & non verba? Ac per hoc possunt infirmitate animæ non desiderari, & per rationem mentis vti. Videtur quippe quàm sint vtiles atque salubres: & ideo potest earum desideriū concupisci. Sæpe enim quid agendum sit videmus, nec agimus: quia non delectat vt agamus, & cupimus vt delectet. Præua- E let intellectus, & tardè sequitur infirmus animus humanus. Ideo ergo desiderare cōcupiscebat, quia bona esse cernebat: cupiens eorum habere delectationem, quorum potuit videre rationem. Ad hoc potest dari familiare exemplum. Nam quis peccato aliquo implicatus, voluntariè concupiscit vt Deus det sibi desiderium, vt illud peccatum relinquat.

A **Increpasti superbos: maledicti qui declinant à mandatis tuis.** 2096

Hic petit quintum: scilicet mentis constantiam: sciens quòd nemo mittens manum suam ad aratrū, & respiciens retrò, aptus est regno Dei: & quòd omnes qui à mandatis Dei declinant, sunt maledicti. Vbi notandum quòd superbos primos: scilicet, parentes qui in scientia Dei æquari voluerunt, dupliciter Deus increpauit: scilicet, verbis & flagellis. Verbis, cùm ipsi Adæ post peccatū dixit, Adam vbi es? flagellis autem, cùm sententiam mortis contra ipsum & posteritatem suam protulit, & ipsum multiplici miseriæ & laboribus subiugauit. Quem enim dominus ad salutem vult reducere exterius, B increpat pœnis & aduersitatibus, vt ipsius mentem sanet interius. vt ostendit Gregor. super illo verbo Iob 5, Increpationem domini ne reprobes: dicens, Deus enim increpando superbos, aliquando carnem percutit exterius, & mentis duritiam suo pauore tabefacit. Vnde vulnerando ad salutem reuocat, cum electos affligit exterius, vt interius viuāt. Vnde bene per Moysen loquitur: dicens, Ego occidā, & ego viuere faciam: percutiam, & ego sanabo. Occidit enim vt viuificet: percutit vt sanet. quia idcirco foris verbera admouet, vt interius vulnera delictorum curet &c. Isto ergo modo increpauit superbos primos parentes, dum propter transgressionem diuinorum mandatorum, ipsos & ex ipsis C descendentes multis subiecit miseriis: vt mens quę superbiendo seipsam non cognoscebat, duris miseriis sauciata, seipsam cognoscat. Et attende quòd dicit, *qui declinant à mandatis tuis*: quia aliud est mandata Dei per infirmitatem vel ignorantiam non implere: aliud per superbiam voluntariè ab illis declinare: quia primi aliqualem excusationem habēt, vt non tam grauiter offendant: sed nullā secundi. Et in isto secundo modo primi parentes transgressi sunt diuina mandata. Quod Psal. notans dicit, *qui declinant*. Vnde hic August. ait, Declinauerunt enim primi parentes à mandatis Dei: quia delectauit eos, quòd audierunt promissum, Eritis sicut dij. Ac sic eos à mandato Dei quod sibi mandasse eum sciebant, & quod facillimè nulla infirmitate D reuocante vel impediente implere poterant: per hanc ergo superbiam declinauerunt. Et ecce quam dura increpatio: quia tota ista dura & infelix ærumna mortalium, quodammodo hæreditaria est increpatio superborum. Quando enim dixit Deus, Adam vbi es? non vbi esset ignorabat, sed superbum increpabat. Et vbi tunc esset, & ad quam miseriam peruenisset, non scire cupiebat: sed interrogando increpans admonebat. Ex hoc enim apparet quantū malum sit superbiæ crimen; quod omnia bona dissipat: omnium existit causa malorum. Vnde hic Ambros. ait, *Increpasti superbos* &c. Cum dominus Iesus per obedientiam genus humanum redemerit, iustitiam reformauerit: serpens autem per inobedientiam peccatum introduxerit: quid E vitij habeat superbia hinc æstimare possumus, cuius auctor diabolus est. Itaque volens Christus à tanto crimine vindicare genus humanum, introduxit Pharisæum & publicanum orantes in templo: & docuit etiamsi bona cætera habeat, quòd magis superbus offendat quàm humilis qui nulla dote virtutum subnixus est. Studet enim supplantare diabolus bonis operibus intentos. Quantum laborauit Pharisæus ille ne raperet aliena, ne iniu-

Luc. 9.

Increpatio duplex, scilicet, verbis & pœnis.

Greg. lib. 6 mor. 17.

Deut. 32.

Declinare à mādatis quid est.

Gen. 3.

Superbia quātū malum sit.

Pharisæus superbus multa perdidit bona.

ftus effet, ne adulteraret? Quantũ laborauit ne peccaret: ficut peccauit publicanus? Quantum laborauit vt bis in fabbatho ieiunaret? Quantum laborauit vt decimas daret omnium quæ acquireret? Quis noftrum hæc facit? Quanti habent poffeffiones, & foli incumbunt fructibus, & foli fibi meffes recõdunt? Aduertit hoc diabolus, & perfodit eum vlcere graui: vt non teneret caput mente carnis inflatus, & in eo in quo laudabilis fore crederetur, ibi reprehenfibilior iudicaretur. Agebat enim gratias Deo, quòd nõ effet raptor, adulter, iniuftus. Quàm noxiè ei luctatus eft ferpens, & grauibus eum fpiris ligauit. Superiorem fecit, vt de altiori gradu deiiceret eum: inferiorem fe præbuit, vt fuperiorem cafu grauiore profterneret. Mala ruina eft arrogantiæ: fuperiores obruit. mala hæc lucta ferpentis, quæ in plurimos torquet anfractus. Inflare volebat & Paulum. Quem Paulum? Illum vtique Apoftolum, non ab hominibus neque per hominem, fed per Iefum Chriftum. Et penè deceperat: ita vt ftimulum carnis fuæ qui fe humiliabat rogaret auferri. Sed bonus dominus qui Paulum in infirmitatibus vellet facere fortiorem, adhibuit ei & angelum fathanæ, vt fuis diabolus artibus vinceretur. Non mentiebatur Pharifæus: immò etiam vera dicebat. Sed omnis qui fe exaltat, etiamfi vera dicat, offendit. Denique Pharifæus probabilior ingreffus eft in templum quàm publicanus: & condemnatus exiuit. O quantum crimen eft fuperbiæ: vt ei etiam adulteria præferantur? Denique dominus qui aliis donat, fuperbis refiftit, & tanquam congreditur his qui fe exaltant, fibíque hoc certamen vendicat. Et qui aliis compatitur, arrogantes increpat: quia nihil grauius, quàm vt fratres noftros pauperes fuperbo oculo defpiciamus: conformes nobis intolerabili repellamus faftidio: noftra indignos gratia iudicantes quia funt inopes, cum paupertas proximior fit Deo, quàm thefaurus acceptior. Sequitur, *Maledicti qui declinant à mandatis tuis*. Non dicit qui declinauerunt: fed *qui declinant*: vt locum referuet veniæ. Quoniam à mandatis Dei declinauit Petrus: fed quia pœnituit, nõ inter maledictos, fed inter benedictos locatur. Sic & Paulus, & cæteri Apoftoli. Sic & alibi dicit Chriftus, Defcendite à me omnes qui operamini iniquitatem. Et non dixit, qui operati eftis iniquitatem.

Paulus rogabat vt ftimulus carnis auferretur ab eo inductus à diabolo.

Pfal.6.

2097 Aufer à me opprobrium & contemptum; quia teftimonia tua exquifiui.

Hic petit fextum: fcilicet, contra opprobria diuinam clementiam. Ifta litera dupliciter exponitur. Vbi fciendum quòd opprobrium eft duplex: fimiliter & contemptus. Vnus apud mundum: alius apud Deum. Et illud quod eft opprobrium apud mundum, eft gloriofum apud Deum, & econtrario. vt puta diuitem effe, poteftatem multam habere, & huiufmodi: gloriofum eft mundo, fed apud Deum opprobrium. Et econtra: mendicare, aduerfa pati pro fide, opprobrium eft mundo, fed apud Deum, gloriofum. Hic ergo loquitur de opprobrio & contemptu qui eft apud Deum, non de illo qui eft apud mundum. Non enim timet iuftus à mundo defpici, fed à Deo. Vnde de Apoftolis dicitur, Act. 5, quòd ibant gaudentes à confpectu concilij, quoniam digni habiti funt pro nomine Iefu contumeliam pati. Et iftam expofitionem hic ponit

Opprobrium duplex: fimiliter, apud mũdũ & apud Deum. Cõtẽptus duplex.

A Ambr. dicens, *Aufer à me opprobrium* &c. Si contemptus loco opprobrij ducitur: quomodo fcriptum eft, Contemptibilia mundi elegit Deus? Sed confidera, quia mundi contemptibilia dixit, non Dei. quod enim in hoc mundo eft contemptibile, hoc preciofum eft apud Deum. Denique humilitas in hoc mundo contemnitur, fed Dei iudicio approbatur. Audi quem opprobrio & pro nihilo habeat Deus. Quicunque fanctus eft, qui fine macula viuit, veritatem cuftodit, non offendit proximum, ad nihilum deductus eft in confpectu eius malignus. Omnia quæ maliciæ funt, apud Deum pro nihilo æftimantur & contemnuntur. Caue ergo Chrifto opprobrio fis, non contemptus à Chrifto. Maledicat homo mihi, opprobria inferat, contemnat me, iftis coronam mihi fabricat. B Sed quàm graue eft, fi Chriftus dignum opprobrio, dignum contemptu ducat. Opprobrio funt Chrifto & ab ipfo contemnuntur qui peccatorum fuorum pœnitentiam non egerunt. Nos ergo agamus pœnitentiam, ne fimus opprobrium Chrifto. Et hoc orat Pfal. dicens, *Aufer à me opprobrium & contemptum*, id eft, ne fim tibi opprobrio: da mihi veram pœnitentiam peccatorum. Aliter exponitur: vbi fciendum quòd martyr idem eft quod teftis. Nam martyr Græcè, Latinè dicitur teftis: quia martyres teftes funt fidei. Et fic teftimonia Dei idem funt quòd martyria. Perfecutores autem fidei, opprobrio habent martyres, & ipfos contemnunt. Rogat ergo ecclefia vt iftud opprobrium auferatur. vt fcilicet qui opprobrio C habent martyria, conuertantur ad fidem, & ipfa martyria venerentur. Et hanc expofitionem hic ponit Auguft. dicens, Teftimonia Græcè martyria nuncupantur. Quo verbo iam vtimur pro Latino. Vnde illos qui pro teftimonio Chrifti diuerfis paffionibus humiliati funt, & vfque ad mortem pro veritate cõcertant: non teftes (quod vtique Latinè poffemus) fed Græcè martyres appellamus. Sic ergo accipiamus hæc verba, *Aufer à me opprobrium* &c. tanquam dictum fit; Aufer à me opprobrium & contemptum, quoniam martyria tua exquifiui. Chrifti enim corpus cùm ifta dicit, nunquid ab impiis & fuperbis aufert opprobrium & contemptum? nullam deputat pœnam, cum potius inde perueniat ad coronam. Cur ergo quafi graue aliD quid & intolerabile à fe poftulat auferri, nifi quia orat pro inimicis fuis: quibus effe perfpicit noxiũ obiicere fanctum nomen Chrifti tanquam opprobrium Chriftianis: & eius à Iudæis irrifam crucem, totámque humilitatis Chriftianæ medicinam (qua fola tumor ille fanatur quo inflati cecidimus, & iacẽtes amplius intumuimus, eadem fuperbia manẽte & crefcẽte) cõtẽnere? Dicat itaque corpus Chrifti, quod iã nouit diligere inimicos fuos, dicat Deo fuo, *Aufer à me opprobrium & contẽptum, quia martyria tua exquifiui*. id eft opprobrium quod ideo audio, quia martyria tua exquifiui, aufer à me: inimici enim mei, quos à me pręcipis diligi, qui magis magifque moriuntur & pereunt, cũ martyria tua contemnunt & criminantur in me: profectò reuiuifcẽt E & inuenientur, fi martyria tua venerentur in me. Et ita factum effe hoc videmus. Ecce martyrium Chrifti & apud homines in hoc mundo non folùm non eft opprobrium, fed magnum eft ornamẽtum. Ecce non folùm in confpectu domini, verũetiam in cõfpectu hominum, preciofa mors fanctorũ eius. Ecce nõ folùm non contẽnuntur, verũ etiam magis honoribus præferũtur martyres eius.

Sed

1. Cor. 1.

Pfal. 14.

Martyr idem eft quod teftis.

Opprobrium & cõtẽptum ablata funt ab ecclefia.

Pfal. 115.

Sed quãdo ecclesia hoc precabatur, martyria Chri
sti opprobrium erãt illis a quibus persequebatur.

2098 * Etenim sederunt principes, & ad-
uersum me loquebantur: seruus au-
tem tuus exercebatur in iustificationi-
bus tuis.

Hic postulat septimum: scilicet contra hostes
in bono perseuerantiam. Quis enim posset in per-
secutionibus firmus existere, nisi à Deo esset forti-
ficatus? Vnde vehementiam persecutionis & stabi-
litatem perseuerantiæ insimul complectitur: dicẽs,
Etenim sederunt principes, & aduersum me loquebantur:
vbi notat persecutionis grauitatem. *Seruus autẽ tuus
exercebatur in iustificationibus tuis*: vbi notat perseue-
rantiæ stabilitatem. Hic autem versus multiplici-
Christus ante principes fuit ductus. ter exponitur à sanctis. Et primò de Christo capite:
vt sint verba Christi, dicentis, *Etenim sederunt prin-
cipes*, &c. Et ad istum sensum istum versum exponit
Ambros. dicẽs, Est vox ista domini nostri Iesu Chri
sti. Cùm enim conuenisset presbyterium plebis, &
principes sacerdotum & scribæ: & ad concilium
Mar 14. Iudæorum ductus esset Iesus dicentium, Quid ad-
huc desideramus testes? audiuimus enim de ore
ipsius. Et cùm staret ante præsidem, & duceretur
ad crucem: quid pulchrius diceret, quàm Sederunt
principes, & aduersum me loquebantur? Hoc est,
me stante, sederunt principes. Et quia tribunalium
sedibus sublimes erant, dominum non videbant.
sedebant ergo elati fastigio principatus, nec prin-
cipem principum cogitabant. Et ideo imitatores
mei, discipuli mei, nolite iniuriam erubescere, si
steteritis ante principes pro nomine meo: cùm ego
Martyres ante principes ducti fuerũt. steterim pro vestra salute. Secundò hic versus ex-
ponitur de Christi corpore. vt ista sit vox marty-
rum, dicens, *Etenim sederunt principes*, &c. Et hoc hic
deducit August. dicens, Refer hoc ad corpus Chri-
sti, id est, ecclesiam: & inuenies reges terræ excogi-
tasse atq; inuenisse quomodo Christianos quærẽs-
sent. Consimiliter & Ambros. ad istum sensum hic
exponit: dicens, Vox ista martyris est, qui perdu-
ctus ad iudicium persecutorum, cùm cogeretur
idolis immolare, & constanter resisteret, iudices
autem sedentes in tribunalibus stipati officiis: in-
dignantes quòd suis nõ obsecundaretur imperiis:
conferentes quo dignum supplicio censerent, sta-
bat intrepidus: dicens, Etenim sederunt principes,
& aduersum me decertabant. Sed quid tunc mar-
tyr agebat? Audi quod sequitur, *Seruus autem tuus
exercebatur in iustificationibus tuis*. Hic adducuntur
arma iusti, quibus omnes aduersorum impetus re-
pellantur. Alibi autem ait, Circumuenerunt me &
expugnauerunt me gratis: pro eo, Vt me diligerẽt,
detrahebant mihi: ego autem orabam. Hic autem
ait quòd studium ei erat, non exercendi ad bellum
artes iuuentutis: non decipiẽdi aduersantes: astu-
tia nulla cordis, vt illum vinceret quem videbat:
sed aduersus eos præliabatur quos non videbat:
maiorq; in eo pietas quàm virtus corporis milita-
Diabolus ipsos impugnat. bat. Itaque in Dei exercebatur iustificationibus, vt
contrario ictu diabolũ vulneraret. Ille enim ab in-
tentione iustitiæ & studio deuotionis occupatio-
nibus bellicis conabatur abducere: hic magis se
diuini operis & cultus meditationibus occupabat.
Tertiò exponitur de pugna spirituali, qua diabo-
lus sanctos impugnat. Vnde & hic Ambros. ait,
Sunt & alij principes, qui aduersus nos decertant:
A de quibus dicitur, Quoniam non est nobis collu- *Ephes. 6.*
ctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus
principes & potestates mundi huius, rectores te-
nebrarum harum: aduersus spiritualia nequitiæ
in cælestibus. Isti sedent & explorant qui iustus sit
in hoc sæculo, qui Christianus intẽtè Deo seruiat,
studiosus boni operis & facti: decertant de eo, di-
cẽtes, Insidiemur illi, impediamus eum, prohibea-
mus eum efficere quæ desiderat: conteramus eius
mentem: frangamus eius animum aduersitatibus
frequentibus & repentinis. Et si Deo probatus est
propter iustitiam, rogemus dari nobis tentationes
eius, &c. Sed contra hos remedium est exerceri in
B iustificationibus Dei, vt statim est dictum.

Nam & testimonia tua meditatio 2099
mea est: & consilium meum iustifica-
tiones tuæ.

Hic petit octauum: scilicet contra labores pa-
tientiam. Dum enim persecutores sæuiebant in
martyres, & isti patienter tolerantes orabant pro
ipsis, sequentes consilium Christi dicentis, Orate
pro persequentibus & calumniantibus vos. Isti *Testimonia Christi sunt martyria.*
enim meditabantur testimonia Christi: id est mar-
tyria ipsi illata, & Christi consilium quo iustifica-
ri possent, scilicet orando pro inimicis, conserua-
C bant. Et hoc est quod ait, *Nam & testimonia tua me-
ditatio mea est*. Vnde August. hunc locum exponens
ait, Recole testimonia esse martyria. In iustificatio-
nibus autem domini recole nullam esse difficilio-
rem & mirabiliorẽ, quàm vt suos quisque diligat
inimicos. Sic ergo exercebatur corpus Christi: sc. *Matth. 5.*
ecclesia, vt martyria eius meditaretur & diligeret
eos à quibus persequebatur: & propter ipsa mar-
tyria patiebantur persecutiones. Non enim pro se,
sed potius pro persecutoribus orabat: dicens, *Aufer
à me opprobrium & contemptum*. propter quod & dicit,
*Nam & testimonia tua meditatio mea est, & consilium meũ
iustificationes tuæ*. Vide consilium contra consilium.
Nam consilium sedentium principum, fuit inuẽ-
tos martyres perdere: consilium patientium mar-
tyrum, fuit inimicos perditos inuenire. Reddebãt
illi mala pro bonis: isti, bona pro malis. Quid ergo
D mirum si illi occidendo defecerunt, & isti moriẽ-
do vicerunt? Quid (inquam) mirum si martyres sæ-
uientibus gentibus temporalem mortem patien-
tissimè pertulerunt, & gentes martyribus oranti-
bus ad æternam vitam peruenire potuerunt, dum
corpus Christi sic exercetur, vt & martyria medi-
tetur, & malis martyrum persecutionibus bona
precetur? Aliter autem istum textum deducit Am-
Deus iustificatur à nobis, dum facimus quæ ipse mãdat. bros. vt scilicet per hoc ostendatur, quòd cõsilium
iusti, est pręcepta Dei meditari, & operibus Deum
ostendere iustum. Vnde hic dicit Ambrosius, *Ete-
nim testimonia tua*. Aduerte quid doceat: quòd hæc
debeant esse consilia iusti, vt meditetur mandata
Dei, & exerceatur in Dei laudibus & oraculis, vt
iustificet Deum semper. Qui facit quæ Deus man-
E dat, qui Deo credit placere, iustificat Deum. Quod
ex euangelio possumus colligere, quia Pharisæi
spreuerunt consilium Dei: non baptizati baptismo
Ioannis. In alio verò loco habes, Non iustificaue- *Matth. 3.*
runt Deum qui baptizari noluerunt. Ideo domi-
nus ad Ioannem dicẽtem, Ego à te debeo baptiza-
ri, & tu venis ad me? Respondit, Sine modò: sic de-
cet nos implere omnem iustitiam. Qui ergo facit
mandata Dei, iustificat Deum, quia facit eius iusti-
tiam.

tiam. Et bonum est vt consilium Dei sequantur hominum consilia, quia Dei consilium est certum semper, nostra autem, plerunque incerta consilia: quod verú probat euétus. Et ideo scribitur Psal. 32, Dominus dissipat consilia gentium: consilium autem domini inæternum manet.

Consiliũ Dei certũ manet. nostrum autẽ incertum.

2100 ADhæsit pauimento anima mea: viuifica me secundum verbum tuum.

Daleth

Hic incipit quartus octonarius, cui præmittitur pro titulo quarta litera alphabeti Hæbraici: scilicet daleth. Vbi aduertendum, quòd quamuis quis in hac vita disponatur ad Deum, vt Dei mandata custodiat, & ab omni offensa Dei caueat: tamen quamdiu est in præsenti vita, semper manet in dubio, quia anima coniuncta cum carne, semper impugnatur à carne. Et nisi gratia Dei adiuuetur, meritò casum à gratia debet timere. Et de isto timore hic agit Psalmista in isto octonario: petés vt per Dei gratiam sic roboretur, vt pondus carnis portet sine culpa. Istud autem carnis pondus dupliciter auferri potest: scilicet per separationem animæ à corpore: & hoc hic non postulat. alio modo, per augmentationem virtutis. sicut si quis magnum pondus ferret, sub quo sic premeretur quòd meritò de casu dubitaret. pondus enim sibi potest dupliciter mitigari: scilicet vel ipsum pódus se diminuendo, vel virtutem portantis augendo. Sic enim potest augeri virtus portantis, quòd leuiter illud onus in se non diminutum portaret. Et sic de pondere carnis ipsi animæ, quoniam, vt dicitur Sapié. 9, Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam. Quę ponderis grauitas alleuiatur, fortificando ipsam animam: licet pondus in se non diminuatur. Et hoc fit per augmétum gratiæ, qua ipsa anima fortificatur. Et hoc est quod dicebat Apostolus ad Rom. 7, Infelix homo: quis me liberabit de corpore mortis huius? id est, à grauitate ponderis eius. Et respondet, Gratia Dei per Iesum Christum. Sic ergo in toto isto octonario quarto timens huius oneris grauitatem ne succumbat, petit gratiam Dei ipsum fortificantem. Et ideo huic octonario præmittitur quarta litera: scilicet daleth, quę timor interpretatur. Vel secúdum alios interpretatur natiuitas, quod etiá timori cópetit. Natiuitas hic intelligitur nó spiritualis, sed temporalis: quæ scilicet est eorú quæ in hoc sæculo grauátur, quę sunt corporalia & caduca: ex qua natiuitate timor generatur. Et hoc hic Psal. deplorat. In isto ergo octonario cótra periculú & timoré cadédi ex onere carnis, diuinę gratię auxilium petit. Et diuiditur iste octonarius in octo partes, secundum quòd circa istam materiam Psal. octo facit: quoniam ab ipso primò periculum quare timet explicatur, in principio: secundò peccatum ne impugnet confitetur: ibi, *Vias meas*: tertiò agendorum cognitio postulatur: ibi, *Viam iustifica*: quartò ne cadat confirmatio imploratur: ibi, *Dormitauit*: quintò gratia qua confirmetur peroptatur: ibi, *Viam iniquitatis*: sextò Christus, vt omnis boni fundamentum situatur: ibi, *Viam veritatis*: septimò omnia vana mundi abnegantur: ibi, *Adhæsi*: octauò omne bonum Christi gratiæ imputatur: ibi, *Viam mandatorum*. Primò ergo Psal. periculum quare timet explicat: dicens, *Adhæsit pauimento anima mea*. Vbi nota quòd periculum quo iustus in vita ista timet cadere, est maximè carnis vel mundi

Corpus aggrauat animam.

impugnatio: quia concupiscétia carnis contra spiritum nos impingit ad lapsum, & similiter amor rerum temporalium. Vnde secundum ista iste versus exponitur dupliciter: secundum quòd per pauimentum duo intelligútur: scilicet corpus nostrum, & ipse mundus. Primò ergo per pauimentum corpus nostrum, quia pauimentum domus dicitur terra. Cùm ergo corpus nostrum sit de terra, rectè pauimentum dicitur: cui adhæret anima quamdiu manet in hac mortali vita. & inde contrahit periculum casus. Vnde istum passum exponés hic August. dicit, Corpus ipsum quia de terra est, non absurdè pauimentum intelligitur: quod ad hoc quia corruptibile est aggrauat animam. Vnde rectè in illo ingemiscitur & dicitur Deo, *Adhæsit pauimento anima mea: viuifica me secundum verbum tuum*. Neque enim semper cum corporibus nostris, sed cum domino erimus. Sed tunc quia non erunt corruptibilia corpora, non aggrauabunt animas. Et si diligenter consideramus, tunc non corporibus nos, sed potius ipsa nobis adhærebunt: nos autem Deo. Vnde adhæsio ista de qua dictum est, *Adhæsit pauimento anima mea*, non est cóiunctionis carnis & animæ: licet carnalem magis animæ affectum quo caro concupiscit aduersus spiritum sanctificare videtur. Et ideo qui dicit, *Adhæsit pauimento anima mea, viuifica me*, &c. non illud orat, vt de corpore mortis huius, corporis morte interueniéte soluatur: quod dies vltimus huius vitæ facturus est: sed orat vt cócupiscentia carnis qua concupiscit aduersus spiritum, magis magisque minuatur: & concupiscentia qua concupiscit aduersus carnem, magis ac magis augeatur, donec ista consumatur in nobis, & illa consumetur per spiritum, qui datus est nobis. Vnde & bene ait, *Viuifica me secundum verbum tuum*: & non dixit, secundum meritum tuum. Quid enim est aliud dicere, viuifica me secundum verbum, nisi secundum promissum, id est, viuifica me per Christum promissum, qui esset verbum tuum: secundú illud quod habetur ad Hæbr. 1. quia est portás omnia verbo virtutis suæ purgationem peccatorú faciens. Vel aliter: vt per pauimentum, quod est terra, ipse mundus intelligatur, vel omnia temporalia. Et tunc adhæret pauimento anima, quando per amorem in istis rebus temporalibus delectatur. Et tunc vocatur mortua, quia vt hic dicit August. adhærere terrenis, mors animæ est. Contra quod malum orat: dicens, *Viuifica me*. Et hanc expositionem ponit Ambros. dicens, Per pauimentum intelligimus terram: per terram, materialia. Peccatori enim dictum est, Terra es, & in terram ibis: eo quòd diuinis mandatis inhærendum non putauerit, sed in rebus materialibus temporalibus deflexerit: cui impressa fuit vitæ huius secularis delectatio. Denique eiectus à paradiso, homo est exilio subiectus. Ex illo ergo eminenti loco deiectus in terram deplorat Adam: dicés, *Adhæsit pauimento anima mea*. Sicut & alibi ait, Humiliata est in puluere anima mea: & adhæsit in terra venter meus. Hæc ergo vox est agentis pœnitentiam: qui meminit se adhærentem Deo, nec potuisse discernere. Quod non sentiebat & Paulus, vtrum in corpore vel extra corpus esset. Itaque infirmitatem pigritiamq; corporis minimè sentiebat, cui domini adhærebat præsentia. Loquatur ergo Adam: dicens, *Adhæsit pauimento anima mea*: quia anté beatissimus auram carpebat ætheream: nunc curas vitæ huius, luxuriæ studio, pecuniæ cupiditate curuatus, vt vulpium foueis

Pauimentum dicitur corpus nostrum.

Sapien. 9.

1 Cor. 15.

Gala. 5.

Viuificamur secundum verbum Dei, nó per meritum nostrum.

Pauimentum dicuntur omnia temporalia.

Adhæret mundo peccator.

Psal. 43.

Mundus & caro nos decipit vt meretrix.

ueis se inferat, latibulisq; terrestribus. Meritò adhætebat pulueri qui se leuare nó poterat:nisi eum supra crucem suam leuasset Christus. Meritò adhęrebat pauimento qui se abscondebat à Christo. Non adhæret pauimento cui dixit Iesus, Sequere me. Non adhæret pauimento qui audit & sequitur legem dicentem, Qui adhæret meretrici, vnú corpus est cum ea:& qui adhæret Deo, vnus spiritus est cum eo. Terra ista quam gerimus meretriciis quibusdam illecebris nos capit, & quasi vultus quosdam voluptatum corporaliúmq; delectationum fucis illinit: vt lateat in his veritas, & forensi quadam specie decipiat appropinquãtes. Sed cùm interiorem oculum mentis ad tempus abduxerint, postea tamen depulso velut quodam puluere voluptatum huiusmodi de corpore, quàm sit inanis gloria sæculi huius aut corporis, facilè deprehenditur. Bonum est igitur adhærere Deo, nec inflexã ceruicem habere ad iugum mundi: dicẽte scriptura, Mihi autem adhærere Deo bonum est,& ponere in Deo spem meam.

1. Cor. 6. — *Psal. 72.*

2101 Vias meas enunciaui, & exaudisti me: doce me iustificationes tuas.

Hic facit secundum: scilicet peccatum suum confitetur, ne impugnetur ab ipso. Vbi sciendum, quòd adhærenti pauimento suæ carnis vel mundi, si ab hoc pauimento se vult excludere, & Deo adhærere, duo habet facere: primum cómissa peccata per confessionem delere: secundum, omissa bona per exercitationem bonorum operum perficere. Quæ duo hic ponit Psal. primum dicens, *Vias meas enunciaui*: secundum, dicẽs, *Doce me iustificationes tuas.* Primò ergo confessionem peccatorum commissorum præmittit: dicẽs, *Vias meas enunciaui.* Quid enim sunt viæ hominum, nisi propriam voluntatem facere, secundum carnem viuere, voluptatibus mundi inhærere? Has ergo vias confitetur, dicens, *Vias meas enunciaui.* Vnde hoc exponens hic August. dicit, Nam multi codices habent, *Vias tuas enunciaui*: sed plures, & maximè Græci habent, *Vias meas enunciaui.* Hoc ergo videtur mihi dicere: Vias meas, scilicet malas, enunciaui. Hoc est peccata mea cõfessus sum. *Et exaudisti me*: hoc est dimisisti ea. Primò ergo peccata confitetur: secundò iustificationes Dei facere optat. Vnde hic Ambros. ait, *Vias meas enũciaui*,&c. Pulchro ordine ad iustificationes Dei Psal. perueniendum esse putat: vt primùm sua peccata fateatur. Sic etenim alibi docemur, Dic tu iniquitates tuas, vt iustificeris. Itaque scire debemus quid sit vias ambulare hominum,& quid, vias Dei. Qui facit voluntates carnis,& viuit secundum cõcupiscentiam huius mũdi, vias suas ambulat, quibus delectatur & gaudet: qui autem venit voluntatem facere patris sui qui in cœlis est, cuius cibus est vt mandata Dei compleat, qui nó quærit quod sibi voluptatis sit, sed quod placeat Deo: ille vias domini pergit, illam viam quæ ait, Ego sum via, veritas & vita. Vides ergo quòd ille viuit secũdum verbum Dei, qui viam ambulat Christi. Ipse etiam dominus in Deuteronomio docet quomodo ambules vias eius, dicens, Et nunc Israel, quid dominus Deus petit à te, nisi vt timeas dominum Deum tuum, & ambules in viis eius, & diligas eum, & seruias ei ex toto corde tuo, & custodias mandata & iustitias eius? Liquet ergo alias vias esse carnis, & alias Dei. Et si quis cupit ambulare vias Dei: ei priùs vias carnis & corporis & sæcularis sapientiæ esse deserendas. Et has relinquens Psal. pronunciat & apud dominum non tacet: confitetur errores, non negat lapsus. Cuius simile alibi dicitur, Annunciabo aduersum me iniquitatem meam domino. Si enim accusauerit se iustus, vocem parati accusatoris exaudit: qui solet coaceruare peccata, & vniuscuiusque exaggerare flagitia. Obstruit ergo os eius ipse qui de se fuerit ante confessus, & præstitit veniam confitentis verecundia: excusat reum pudor suus, accusat auctorem. Qui enim delicta sua non tacuit, videtur in se doluisse quod fecit: in diabolo prodidisse quod suasit. ideo ait scriptura, Iustus in principio sermonis accusator est sui. Qui se accusat, etsi peccator sit, iustus esse incipit, quia nec sibi parcit:& Dei iustitias cõfitetur, quem putat nihil latere posse. Vtinam Adam se priùs accusare quàm celare voluisset. Sed non satis est vt confiteamur errare, verumetiam si corrigi volumus à domino, postulemus vt doceat nos iustificationes suas, ne postea errare possimus. Vnde sequitur, *Doce me iustificationes tuas.* Et hoc est secundum: quia post peccatoris confessionem bona opera debet facere. vnde dicit Deo, *Doce me iustificationes tuas.* Quasi dicat, Confessus sum vias meas, delestieas: doce me tuas. sic doce vt agam, non tantummodo vt sciam quid agere debeam. Vt enim dictum fuit ver. 2097. scire est duplex, scilicet, speculatiuum & practicum. Hic ergo petit doceri practicè, non tãtùm speculatiuè. Vnde hic August. Doce me vt agã, non solùm vt sciam quid agere debeam. Sic enim dictum est de domino, quòd peccatum non nouit, id est non fecit: & iustitiam ille verè dicendus est nosse qui facit.

Via hominũ peccata. — *Via hominũ quæ sit. & quæ Dei.* — *Ioan. 14.* — *Deut. 10.* — *Confessionis vtilitas. Psal. 31.* — *Prouer. 18.* — *Scire quãdoque idem est quod facere, & nescire idẽ quod non facere.*

Viam iustificationum tuarum instrue me, & exercebor in mirabilibus tuis. 2102

Hic postulat tertium, scilicet cognitionem mandatorum. Et attende quòd differt hoc quod hic dicit, *Viam iustificationum tuarum instrue me*, ab eo quod statim dixerat, *Doce me iustificationes tuas.* Nam aliud est scire quod quis debet agere: & aliud est scire ordinem quo illud agere debet. Ordo enim in qualibet re necessarius est:& bona agere præposterè viciosum est. vt posito quòd noueris quòd oporret de peccatis conteri, & confiteri, & satisfacere: sic quòd cõtritio præcedere debet vt sequatur cõfessio:& post confessionem satisfactio. Si autem velis agere præposterè: vt primò confiteri, & postea pœnitere: iam bonum fecisti, sed non bene. Sic & in proposito: aliud est scire iustificationes Dei quas agere debes,& aliud scire ordinem quo illas debes facere. In præcedenti ergo versiculo quæsiuit primum: dicens, *Doce me iustificationes tuas.* Hic verò petit secundum: dicens, *Viam iustificationum tuarum instrue me.* Et ad istum intellectum hic loquitur Ambros. dicẽs, *Viam iustificationum tuarum instrue me*,&c. vide ordinem. Prius enim est vt discamus domini iustificationes, deinde vt gradus quosdam iustificationum & ordinem nouerimus: scilicet quid priùs, quid sequens esse debeat. Nam scire quid facias,& ordinem nescire faciendi, non est perfectæ cognitionis: offendunt plerunque præpostera. Vt denique iustus est qui se in exordio sermonis accusat: iniustus autem quid quod prius negauerat, postea confitetur. Ille verecundiæ inuenit gratiam: hic notam incurrit impudentiæ. Ita ordinis ignorantia

Aliud est scire bona quæ debes facere: aliud scire ordinẽ quo facere debemus.

rantia conturbat negociationem formámque meritorum. Ille autem qui didicerat primò mysteria Dei, deinde ordinem mysteriorum: exercetur in mirabilibus Dei. Aliter autem istum versum cum pręcedente distinguit August. hic: dicens, Suprà dixit Psal. *Seruus autē tuus exercebatur in iustificationibus tuis.* non ergo illas in quibus exercebatur à domino discere cupit, sed ab istis ad alias proficiendo: velut crescendo desiderat peruenire: cum dixit, *Doce me iustificationes tuas.* Nunc quoque adiungit: dicens, *Viam iustificationum tuarum instrue me, & exercebor in mirabilibus tuis*: ipsas iustificationes ampliores quas proficiendo cupit apprehendere, mirabilia Dei vocat. Sunt enim quædam iustificationes Dei ita mirabiles, vt humana infirmitas ab eis qui experti non sunt, non ad eas posse peruenire credant. Iste autem vt ad eas peruenire possit, in eis exerceri cupit, vt per exercitium ad illas paulatim assuescat. Sicut iustificatio Dei est, mūdum totaliter deserere, carnem totaliter spiritui subdere, inimicos plenè diligere. Ad istas enim mirabiles iustificationes homo non subitò, sed paulatim se in illis exercendo assuescit & proficit. Sicut ille qui cum aliquo luctari debet, primò exercet membra sua diutius, vt assuescat & roboretur. Vel per mirabilia Dei intellige secreta mysteria, quæ latent in figuris sanctarum scripturarum: quæ quasi tot sacramenta continent quot verba.

2103 Dormitauit anima mea præ tædio: confirma me in verbis tuis.

Hic quærit quartum: scilicet in bono confirmationem. Vbi notandum quòd homo componitur ex duabus substantiis contrariis: scilicet corpore & anima: quæ sibi inuicem repugnant, dum spiritus concupiscit aduersus carnem: & econtrario. Et sic in dormitione & vigilia sibi opponuntur, quia quando anima vigilat ad Deum, tunc dormit mundo: & econtrario. Tunc autem anima vigilat Deo, quando verè est memor Dei & mandatorum eius. Tunc autem dormit Deo, quādo obliuiscitur eius. Similiter anima tunc dormit mundo, quando obliuiscitur mūdi: tunc autem vigilat mundo, quando mundum diligit, & ea quæ sunt mundi. Ad propositum ergo: ille qui vult discere iustificationes Dei, & cognoscere cœlestia, intendere debet ne ipsius anima in mundo delectata vigilet mundo: sed magis vt in Deo delectata vigilet ad Deum. Multoties autem quis contemplatione diuinorum, vel exercitio fatigatus atque fastidio, dormitat ipsis diuinis. Et hoc in seipso Psal. sentiens, dicit, *Dormitauit anima mea præ tædio.* Et attende quòd non dicit dormiuit: quia dormiens anima Deo, totaliter vigilat mundo: sed dicit, *dormitauit.* Dormitare enim est quidam leuis sopor somnum præcedens. Tunc ergo anima dicitur dormitare, quando fatigatione vel tædio inducitur ad mundum diligendum: sed tunc dormit, quando diligit. Vnde hic ait Ambros. Perfectus non dormitat, cuius animus diuinis intendit mysteriis. Denique alibi Psal. dicit, Si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, sed vigilat semper: & si caro dormit, cor vigilat. Non ergo dormiebat qui templum condere cogitabat, ex ędificatione verborum cœlestium, nō lapidum. Verbum enim Dei repulsiuum est tædiorum: quo somnus animæ sopor mentis expellitur. Ex tristitia enim & solicitudine sęculariū somnus irrepit. Qui autem adhæret Deo, curarum fu-

Dormit corpus anima vigilante: & econtrario.

Psal. 131.

A giens voluptatem, voluptatem capit cognitionis æternæ, nullam sibi mutationem rerum sicut sæcularium pertimescens. Qui facilioribus igitur laborum viuuntur compendiis dormitari dicuntur: qui autem grauioribus, dormire. Et ideo Psal. ne de dormitatione ad dormitionem descendat, in bono confirmari à Deo postulat: dicens, *Confirma me in verbis tuis.* Vbi August. sic dicit, *Confirma me in verbis tuis*, ne ab eis quoque ad quæ iam me peruenisse sentio, decidam dormitando. Confirma itaque me in eis verbis tuis quæ iam teneo, quæ iam facio, vt ex illis ad alia possim proficiendo protendere. Et nota quòd confirmat Deus iustos multipliciter. vide ver. 1078.

Confirmat Deus iustos multipliciter.

B Viam iniquitatis amoue à me: & de lege tua miserere mei. 2104

Hic postulat quintum: scilicet gratiam qua in in bono cōfirmetur. Vbi nota quòd duplex est lex: scilicet, lex factorū: vt lex vetus quæ præcipiebat fienda & cauenda: sed illa non iustificabat. Et est lex fidei, quę iustificat credentes. Et ista est lex euāgelica, quæ misericordiam reo præbet: dicens, Vade, & amplius noli peccare. Hanc ergo gratiam fidei, quæ commissa delet peccata, & adiuuat vt futura vitentur: hic Psal. inuocat: dicens, *Viam iniquitatis amoue a me*: quo ad primum: & quo ad secundum, *in lege tua miserere mei.* Dicit ergo primò, *Viam iniquitatis amoue a me*, id est, peccata amoue à me. Quid enim impedit ambulare in via iudiciorum C Dei, nisi peccata? Non enim insimul potest quis viā iniquitatis ambulare & veritatis. Ideo vt in via ambulet veritatis, viam abnegat iniquitatis: dicens, *Viam iniquitatis amoue a me.* Et aduerte quòd non dixit, Amoueam me à via iniquitatis: sed *viam iniquitatis amoue a me*: quasi via iniquitatis in nobis sit, & non in esse videatur. Quamdiu enim exercemus aliquid improbum, via iniquitatis interius manet & non recedit a nobis: vt hic ait Ambros. Ideo studiosè agamus vt eam à nobis separemus. Sed quia hæreditarium iniquitatis glutinum mentibus inhæsit humanis, opus est liberantis auxilio. Precare ergo tu & dicito, Infelix homo: quis amouebit à me viam iniquitatis? Gratia Dei per Christum dominum nostrum. Et pulchrè dixit, *viam iniquitatis*, D non iniquitatem: eo quòd non quasi naturalis sit iniquitas in nobis, sed quia malorum post peccata currentium sit attrita vestigiis. Sequitur, *Et de lege tua miserere mei.* Sed de qua lege misericordiam sibi postulat? Certè non de lege factorum, quæ subintrauit vt abundaret delictum: sed de lege fidei. In lege enim factorum est Dei iubentis iustitia: in lege autem fidei est Dei subuenientis misericordia. Et notat hic Ambros. quòd sola illa vocatur misericordia, quæ de lege procedit. vt puta, quando miseretur cui miserendum est: & non miseretur cui non est miserendum. Quando dimittitur quod dimittendum est: & quod dimittendum non est, non dimittitur. Vnde hic ait Ambros. Lege miseretur qui cum iustitia sapientiáque miseretur: vt scili-E cet dimittat quæ scit iure posse dimitti: ne cum alterius miseretur, seipsum faciat legis obnoxium. Agag postquam miserationi donatus est, fecit peccare Saul. Peccauit enim in ipsa misericordia: & non peccauit post misericordiam. Consideremus etiam ne & ipsum deteriorem faciamus, cui miseremur iniuste. Plerumque enim non coercere delinquentes, maioris auctoritatis est, quàm si vlciscaris.

Ioan. 8.

Rom. 7.

Misereri lege quid sit.

1. Reg 15.

cantis. Traduntur enim in passiones ignominiæ, cū qui aliquid inhonestum commiserunt, nullū eulpæ precium ferunt. Denique eos qui cognitorem Deum suorum scelerum non putabant, & quasi sine lege & sine iudice viuebant: tradidit eos Deus in reprobum sensum: quia elegerunt viam iniquitatis. Ex quibus vult habere Ambros. quòd nō omnibus est miserendum, sed de lege, id est, secundum dictamen legis, & rectæ rationis.

Rom. 1.

2105 Viam veritatis elegi: & iudicia tua non sum oblitus.

Hic ponitur sextum, quia Christus vt omnium bonorum fundamentum situatur. Christus enim spiritualis hominis est fundamentum, præter quod aliud nemo ponere potest: dicēte Apostolo 1. Cor. 3. Fundamentum aliud nemo ponere potest, præter id quod positum est Christus Iesus. Ipse autem Christus via veritatis dicitur: quinimo via & veritas. Quid est ergo viam veritatis eligere, nisi fundamentum omnium suarum cogitationum, voluntatum & operum Christum sibi statuere? In hac via veritatis sine offendiculo currere potes: nō autem in via mundi quæ laqueis est plena. Et sic dicere, *Viam veritatis elegi*: nihil aliud est dicere, quàm elegi mihi Christum, qui est via, veritas & vita. O quàm pauci hoc possunt dicere: quia plures viam vanitatis, viam voluptatis vel superbiæ sibi eligūt, quàm viam veritatis. Vnde hic Ambros. ait, *Viam veritatis elegi*: hoc auarus dicere non potest, qui secularia & materialia concupiscit. Non potest hoc dicere qui negociatur. Non est enim via veritatis, habendi studium, cupiditas possidendi. Quomodo est via veritatis, cum ille diues in sæculo nequeat secum suas transferre diuitias: & incipiat mēdico illo Lazaro egentior esse post mortem? Non est via veritatis, honor sæculi, sollicitudo mundi. Deniq; qui viam veritatis elegit, paulo pòst dicit, Auerte oculos meos, ne videant vanitatem. Vanitas temporalium est veritas æternorum. Si volumus ergo ambulare viam veritatis, peregrinemur sæculo magis quàm Deo: & ambulemus per fidē. Qui enim per fidem ambulat, Deo præsens est: qui ambulat per speciem, adest sæculo, & peregrinatur à domino: sed hic citò confunditur. Quid autem sic per viam veritatis ambulare nos faciat, maximè est memoria iudiciorum Dei: quæ semper in Dei timore faciunt hominem esse, siue prospera ipsum sequātur, vel aduersa. quia quandoque occulto iudicio prospera hic dantur bonis, quandoque malis: similiter & aduersa quandoque malis, quandoque bonis. Et aduersa quādoque feriunt bonos, & prospera eleuant malos. Econtra autem quandoque prospera bonos sequuntur, & aduersa feriunt malos. Quis enim ista cogitando, à timore Dei recedat, siue in prosperitate sit, siue aduersis feriatur? Qui autem timori diuino subditur, viam ambulat veritatis. Et hoc notans Psal. dicit, *Viam veritatis elegi.* Et motiuū adiungit: dicens, *Et* (pro quia) *iudicia tua non sum oblitus.* Et aduerte mirabilia iudiciorū Dei, quæ per viam veritatis nos ambulare faciunt. Nam vt dicit Gregor. 5. li. moral. c. 1. Cum valde occulta sint diuina iudicia, cur in hac vita nonnunquam bonis malè sit, & malis benè: tunc tamē occultiora sunt, cum hic bonis bene est, & malis malè. Nam cum bonis malè est, & malis bene, hoc fortasse facilè deprehenditur: quia & boni si qua deliquerūt, hic recipiunt mala, vt ab æterna damnatione plenius liberentur: & mali bona quæ pro hac vita faciunt, inueniunt, vt ad sola in posterum tormēta pertrahantur. Vnde & ardenti in inferno diuiti dicitur, Memento fili quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala: nunc verò hic consulatur, tu verò cruciaris. At cum bonis bene est, & malis malè, incertum valde fit vtrum boni idcirco bona accipiant, vt prouocati ad aliquid melius crescant, an iusto latentiq; iudicio hic suorum operum remunerationem percipiant, vt a præmiis vitæ sequētis inanescāt. Et vtrum malos idcirco aduersa feriant, vt ab æternis suppliciis corrigentia defendant, an hic eorum pœna incipiat, vt quandoque complenda eos ad vltima gehennæ tormenta perducat.

Via iniquitatis quid est.

Iudiciorum Dei consideratio nos dirigit ad Deū.

Iudicia Dei sunt occultiora, quādo bonis bene est, & malis malè, quā quando bonis malè, & malis bene.

Luca 16.

Adhæsi testimoniis tuis domine: noli me confundere. 2106

Hic ponitur septimum, vbi omnia vana abnegantur. Quid enim est adhærere testimoniis Dei, nisi fideliter Deo credere: & credendo mandata Dei custodire, & omnibus spretis tēporalibus etiā corpus suum pro Deo morti tradere? Nam (vt dictū est supra ver. 2097.) testimonia Dei sunt martyria. Adhæret ergo testimoniis Dei qui martyrium acceptat pro Christi nomine. Et talis non confunditur finaliter, sed exaltatur ad regnum. Vnde notandum quòd sicut arbor adhærens terræ à qua trahit humorem, viuit, roboratur & crescit: si autem adhærere terræ desinat, & separetur à terra, statim vigor eius deficit & moritur: sic spiritualiter est de nobis. quoniam quilibet homo Deo per fidem adhærere debet, ipsi credere, ipsi obedire. & hæc adhærentia vitam spiritualem tribuit: à qua si quis recedat, statim mortificatur & cōfunditur. Et hoc est quod Deut. 4 dicitur, Vos qui adhæretis domino Deo vestro, viuitis vniuersi. Et aduerte mirabile, quòd in hac adhæsione fortiores sunt viris mulieres, & peritis simpliciores, quod maxime tempore Christi passionis patuit. Quod pulchre deducit Greg. exponens illud Iob 19, Pelli meæ cōsumptis carnibus adhęsit os meū. dicēs, In osse fortitudo, in carnib' verò infirmitas corporis designatur. Quia igitur Christus & ecclesia vna persona est, quid per os nisi ipse dominus designatur? Quid per carnem, nisi discipuli, qui passionis tempore infirma sapuerunt? Per pellem verò quæ exterior carne manet in corpore, quid nisi illę sanctæ fœminæ designantur, quæ ad præparanda subsidia corporis, exterioribus domino ministeriis seruiebant? Nam cum eius discipuli, quāuis necdū firmæ veritatis fidem populis prædicarent, ossi suo adhærebāt carnes. Et cū sanctæ mulieres ea quæ necessaria erāt exteriora præpararent, quasi pelles extrinsecus manebāt in corpore. Sed cū ad crucis horam ventum est, eius discipulos grauis ex persecutione Iudæorū timor inuasit: fugerunt singuli, mulieres adhęserunt. Quasi ergo cōsumpta carne, os domini pelli adhæsit: quia fortitudo eius passionis tempore fugiētibus discipulis iuxta se mulieres inuenit. Stetit equidem aliquādiu Petrus: sed tamē pòst territus negauit. Stetit etiam & Ioannes cum ipso: cui crucis tempore dictum est, Ecce mater tua: sed perseuerare minimè potuit, quia de ipso scriptū est ꝙ adolescēs quidam sequebatur eū amictus sindone super nudo, & tenuerūt eū: at ille reiecta sindone, nudus profugit ab eis. Quia etsi post, vt verba sui redemptoris audiret, ad horā crucis rediit, prius tamē territus fugit. Mulieres autē nō solū nō timuisse nec fugisse, sed etiā

Adhærere Deo per fidē.

Adhærentes fortius mulieres Christo quā eius discipuli.

Greg. 14. mor. cap. 21.

Ioan. 19.

Mar. 14.

Iob 19. vsque ad sepulcrum stetisse memorantur. Dicit ergo, Pelli meæ consumptis carnibus adhæsit os meū. Hoc est, illi qui meæ fortitudini propinquius adhærere debuerunt, passionis meæ tempore consumpti sunt. Et eas quas ad exteriora ministeria posui, in passione mea sine formidine adhærere mihi fideliter inueni. Psalmista ergo in persona fidelis ecclesiæ fideliter adhærentis Deo, dixit, *Adhæsi testimoniis tuis domine: noli me confundere.* Quasi dicat, Cæteris omnibus spretis, tibi fideliter credidi: & per amorem tibi fideliter adhæsi. Vnde Ambros. ista verba pertractans, dicit, *Adhæsi testimoniis tuis domine,* &c. Adhæret testimoniis domini, qui eius mandata non respuit, iudicia non obliuiscitur, nec suis indulget voluptatibus. Qui adhæret domini testimoniis, renūciat mundo, posteriora obliuiscitur, ad priora contendit, vt perueniat ad brauium, quod est insigne victoriæ. Non ergo confunditur, quem mundi huius illecebrosa non ceperint. Non confunditur, etiamsi erubescenda commiserit, qui

Adhærens Deo omnia vana relinquit.

Adhærens Deo non confunditur.

Luca 7. veniam delictorum poscit à Christo. Idcóque respondetur ei, Dimissa sunt tibi peccata tua: vade in pace. Sed ita non confunditur, si fuerit in eo operata peccatorum remissio: vt non solū peccata, sed etiam affectum peccandi auferat, iustitia remittat iniquitates, fortitudo timores, temperantia impuritates: vt non solum temporalis, sed etiam perpetua fiat peccatorum remissio. Intret ergo in animā tuam Christus: habitet in tuis Iesus mentibus: vt in tabernaculo virtutis peccato locus esse nō possit. Istum etiam passum ad idem Glo. exponit: dicens, *Adhæsi testimoniis* &c. Adhęret testimoniis Dei, qui mundo renunciat, qui curam huius vitæ & tędia spernit, qui luxuriæ studio ac pecuniæ cupiditate non cruciatur. Et talis Deo libere dicit, *Noli me confundere.* Quasi dicat, Sed fac vt quò curro pertendam: quò tendo perueniam. Et assecuratus dicit, Non confundar domine, quoniam inuocaui te.

2107 Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatasti cor meum.

Hic ponitur octauum: quia scilicet omne bonū à Christi gratia recognoscit: sciens quòd per se viā diuinorum mandatorum currere non potest, nisi gratia Dei cor suum dilatasset. Vbi sciendum, quòd cor nostrum dilatatur per lætitiam & aperitur: etiā per tristitiam, secundum naturales constringitur. Cor enim secundum Auicen. 3. canon. nutritur cū suis virtutibus naturalibus ex sua dilatatione. quia quando dilatatur, attrahit ad se sanguinem: & quādo constringitur, ipsum expellit. Sanguis autem est cordis nutrimentum. Et ideo ex dilatatione nutritur & viuit, sed ex constrictione deficit. Illa igitur quæ inducunt in nobis cordis lætitiam, ipsum cor habent dilatare. Sed quæ maior lætitia potest esse iustis, quàm videre seipsos sic gratia Dei roboratos, vt pro Christo sint parati omnia mundi delectabilia spernere: & mundi aspera etiam & mortem ardenter appetere, patientérque sustinere? Et ideo aduersis cor dilatatur interius, quia exterius vagari non permittitur: sed per prospera exterius fusus constringitur interius. Quod ostendēs Greg. ait, Latitudo namq; bonorum interiorum nequaquam comprehenditur, nisi cautè consideretur. Nam quos exterius inopia humiliat, pœnæ cruciatus angustat uiros: interior fortitudo vsque ad speranda cœlestia dilatat. Angustati fuerūt Apostoli exterius, qui flagella sustinebāt, sed in magna

Dilatatio cordis causatur ex lætitia.

Cor dilatatur aduersis: sed prosperis constringitur.

Greg. 10. moral. cap. 8.

stabant intus latitudine liberi: quia apud se hæc eadem flagella in gaudium vertebant. Scriptum namq; est, Ibant Apostoli gaudentes à conspectu concilij: quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu cōtumeliam pati. Hanc latitudinem inter angustias Paulus inuenerat, qui dicebat, Scire autem volo vos fratres, quia quæ circa me sunt, magis ad perfectum venerunt euangelij: ita vt vincula mea manifesta fierent in omni prætorio. Hanc latitudinem Dauid inter angustias obtinebat: dicēs, In tribulatione dilatasti me. Tunc itaq; conscientia sanctorum dilatatur, cum mundi huius aduersitatibus exterius premuntur. Nā cum à præsentis vitæ securitate repellitur: intus ad se impingitur vt ad spetanda superna tēdatur. Cúmq; euagari exterius non permittitur, quasi in sinum suum reuocata dilatatur, &c. Hanc ergo dilatationem facit Dei gratia, vt nulla aduersa timentes, Dei seruemus mādata. Et hoc est quod ait Psal. *Cùm dilatasti cor meū, tūc ego cucurri viam mandatorum tuorum.* August. cōsimiliter hic istum passum exponens dicit, Cordis dilatatio iustitiæ est delectatio. Hoc munus est Dei: vt in pręceptis eius nō timore pœnæ angustemur, sed dilectione & delectatione dilatemur. Hāc latitudinē nobis Deus promittit: dicēs, Habitabo in eis & deābulabo. O quā latū est vbi deambulat Deus. In hac latitudine diffunditur caritas in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Ex isto ergo versu Psal. dicens, *Viam mandatorum,* &c. vult totum bonum quod habet gratiæ diuinæ attribuere. Quod declarans hic Ambros. dicit, *Viam mandatorum,* &c. Neq; enim poterat viam currere, si cor eius coarctaretur angustiis. Denique currentibus viá domini, ait Apostolus, Dilatamini & vos, & nolite iugum ducere cum infidelibus. Et de seipso ait, Os meum patet ad vos o Corinthij: cor nostrum dilatatum est. Et vide distantiam, vt via mandatorum sit angustior, & cor latius, vt patris & filij & spiritussancti sustineat mansionem: ne veniat verbum Dei & pulset: & videns cordis eius angustias, dedignetur habitare. In hoc ergo campo interioris hominis, non in angustiis mentis nobis currendum est vt comprehendamus. Scriptum enim est, Sic currite vt comprehendatis. Quid est ergo viam mandatorum Dei currere, nisi mandata Dei lętanter & velociter sine tarditate complere? Quod facit caritas, cùm per ipsam cor nostrum dilatatur.

Act. 5.

Phil. 1.

Psal. 4.

Rom. 5.

2. Cor. 6.

1. Cor. 9.

LEgem pone mihi domine, viam iustificationum tuarum: & exquiram eam semper. 2108

Hic incipit quintus octonarius: cui pro titulo præmittitur quinta litera alphabeti Hæbraici, quę est he. Hæc enim litera huic octonario cōgruè præmittitur: quia duas habet interpretationes, quibus materia huius octonarij declaratur. Hæc enim litera interpretatur esse: interpretatur & viuo. In isto autem octonario tractatur de lege noua data per Christum, quę nobis dat verum esse, & veram gratiæ vitam. Cùm enim solus Deus sit esse per essentiam (vt habetur lib. 1. sententiarum, di. 8.) cætera non habent esse, nisi in quantum participant esse diuinum. Vnde quanto quis elongatur à Deo per peccati dissimilitudinem, tanto minus esse Dei participat, & habet minus de vero esse, imò tēdit ad nihil, vt ostēdit Aug. super illo verbo Ioā. 1. Sine ipso factum

He.

Esse per essentiā solus Deus habet & verū: cætera per participationem.

factum est nihil. Sic & per oppositum quanto quis magis accedit ad Deum per assimilationem & cõformitatem, quam in nobis Dei gratia facit: tanto amplius diuinum participat esse & verius existit. Et consimiliter cum Deus solus sit vita per essentiam, nihil propriè viuit nisi participatione diuinæ vitæ. Sic quòd quanto quis magis Deo appropinquat modo prædicto, verius viuit. Cum igitur lex euangelica nos maximè conformes Deo faciat per gratiam: hinc est quòd per ipsum participamus verum esse & verum viuere. Et ideo quia iste octonarius agit de lege euangelica quæ nobis dat verum esse & verum viuere: sibi meritò præmittitur quinta litera, quæ est he: quæ esse interpretatur, & viuo. Sic igitur in isto octonario Psal. petit legem euangelicam per Christum mũdo dari: vt per ipsam verum esse acquiramus & verum viuere. Et circa hoc octo facit: secundum quæ iste octonarius habet octo partes. Psal. ergo primò agit de legis euangelicæ institutione, in principio: secũdò de eius obseruatione: ibi, *Da mihi*: tertiò de ipsius volitione: ibi, *Deduc me*: quartò de ipsius perfectione: ibi, *Inclina*: quintò de ipsius directione: ibi, *Auerte oculos*: sextò de ipsius veneratione: ibi, *Statue*: septimò de ipsius delectatione vel iocundatione: ibi, *Amputa*: octauò de ipsius iustificatione: ibi, *Ecce, concupiui*. Primò ergo agit de legis euãgelicæ institutione: petens exẽplo illam dari & institui: dicens, *Legem pone mihi domine*. Sed quærit August. Apostolus dicit, 1. Tim. 1, Iusto lex non est posita: iniustis autem & non subditis, impiis & peccatoribus, sceleratis & contaminatis, &c. Nunquid ergo talis erat iste qui hic dicit, *Legem pone mihi domine*, qualibus beatus Paulus dicit positam esse legem? Respondet, Absit. Si enim talis esset, non superius dixisset, *Viam mandatorum tuorum cucurri*, &c. Quid est ergo quòd orat vt sibi lex à domino ponatur, si lex non ponitur iusto? An non eo modo ponitur iusto, quo modo posita est populo contumaci in tabulis lapideis: non in tabulis cordis, sicut vetus testamentum? Lex autem noui testamenti in tabulis cordis nostri per spiritum sanctum scribitur: sicut per Hieremiam Prophetam dictum est, Ecce, dies veniunt, dicit dominus: & consumabo domui Iuda, & domui Israel testamentum nouum: non secundum testamẽtum quod disposui patribus eorum, cũ educerẽ eos de terra Ægypti: sed dabo leges meas in mẽtibus eorũ & in cordibus eorũ scribã eas. Ecce ergo quomodo vult iste legẽ sibi poni à Deo: nõ sicut iniustus ad vetus testamentũ pertinentibus, sed sicut sanctis & fidelibus: quibus lex spiritu sancto tãquam digito Dei in mente datur, & in cordibus scribitur: non quam memoria teneant & vita negligãt, sed quam sciant intelligendo, & faciant diligendo in latitudine amoris, non in angustiis timoris. Nam qui timore pœnæ, non amore iustitiæ opus legis facit, profectò inuitus facit. Qui autem inuitus facit, si posset fieri, mallet vtique non iuberi. Ac per hoc legis quam vellet non esse non est amicus, sed potius inimicus: nec mundatur opere, qui immundus est voluntate. Ad maiorem autem huius legis quã Psal. sibi poni postulat notitiam, est sciẽdum quòd Psal. sciens legem testamenti veteris esse timoris, in cuius signum in eius datione (vt habetur Exod. 19.) cœperunt audiri tonitrua, micare fulgura, clãgorque clangor buccinæ. Vnde & populus perterritus dixit Moysi, Loquere tu nobis, & audiemus: non loquatur nobis dominus, ne forte moriamur. Erat itaque lex timoris, quia timore pœnarum seruabatur communiter, non amore iustitiæ. Et ideo obseruatores non iustificabat. Vnde & Psal. præuidit legis nouæ latorem, qui legem daret euangelicam, quæ amoris esset & non timoris: & sic obseruantes iustificare posset. Et hunc legislatorem incarnãdum, vt nouam legẽ condat amoris, quam suis ponat fidelibus, humiliter postulat vt veniat, & legem nouam instituat: dicens, *Legem pone mihi domine, viam iustificationum tuarum*: quæ scilicet, est lex iustificationis siue iustificans, quia per gratiam iustificat. Vnde magister dans differẽtiam inter legem antiquã & euangelicã: dicit lib. 3. dist. 40, Litera occidens dicitur lex antiqua: non quia mala sit lex, sed quia prohibens peccata, auget cõcupiscentiam, & addit præuaricationẽ, nisi liberet gratia: quæ gratia non sic abũdat in lege vt in euãgelio. Lex ergo bona est, & tamen occidit sine gratia. Distat autem lex antiqua à lege euãgelica, quia diuersa sunt promissa. Ibi enim terrena, hic cœlestia. Diuersa etiam sacramenta: quia illa figurabãt, hæc autem conferunt gratiam. Et ideo illa occidẽs dicitur, hæc autem iustificans. Illa enim etsi gratiam quandoque conferebat, hoc erat, non ratione operis operati, sed solùm ratione operis operantis. Hæc autem vtroque modo iustificat: & ideo lex iustificationum Dei nuncupatur. Sequitur, *Et exquirã eam semper*. Vbi aduerte, quòd per ly semper intelligitur totũ tempus vitæ præsentis, non futuræ. Hic enim exquiritur lex Dei, vt in ea proficiatur: ibi autem erit perfecta. Exquirere enim est aliquid toto corde inuestigare & quærere. Quis autem inuestigat quod habet? quis quærit quod possidet? Lex autem diuina hic exquiritur: ibi autem perfectè possidetur. Nunc ergo quæritur lex vt teneatur: tunc autem tenetur vt non amittatur.

[Margin notes, left column:] *Quæstio.* — *Lex quomodo ponitur peccatoribus: & quomodo iustis.* — *Exod. 34.* — *Hierem. 31.* — *2. Tim. 3.* — *Faciens bonũ timore pœnæ, non amore iustitiæ, peccat.*

[Margin notes, right column:] *Lex euangelica dicitur iustificans.* — *Lex antiqua dicitur litera occidens.* — *Exquiritur lex in præsenti, sed tenetur in futuro.*

Da mihi intellectum, & scrutabor legem tuam: & custodiam illam in toto corde meo. 2109

Hic agit de secũdo: scilicet de legis obseruatione. Orat enim hic Psal. sciens quòd litera occidit, spiritus autem viuificat, vt per spiritum sanctum illud faciat, quod per literam faciendum sciebat: ne per scientiam mandati non obseruati, etiam præuaricationis crimẽ accedat. Et aduerte quòd prius postulat intellectum sibi dari, vt legem Dei possit custodire. quia quicunque perfectè legem intelligit, ipsam perfectè custodit. Voluntas enim nõ potest ferri, nisi in cognitum & per intellectum sibi ostensum. Et quandocunque voluntas vult vel facit quod non debet velle vel facere: vel non facit quod facere debet, oportet quòd per intellectum decipiatur, vel quòd ipse intellectus sit deceptus. Propter quod dicit Phil. 3. ethic. quòd omnis malus est ignorans. Et hoc hic videtur August. innuere: dicens, *Da mihi intellectum*, &c. Cùm enim legem quisque scrutatus fuerit, & ad eius alta peruenerit, in quibus tota lex pendet & prophetæ: debet Deũ diligere ex toto corde, & proximum sicut seipsum. In his enim duobus mandatis vniuersa lex pendet & prophetæ. Et hoc iste se facturum promittit, habito intellectu: cum dicit, *Scrutabor legem tuam, & custodiam illam in toto corde meo*. Et hoc idem Ambros. hic notat dicens, Si intellexeris legẽ, seruabis eam in toto corde tuo. Quis autem potest custodire legem domini, nisi intellectum acceperit? Qui autem

[Margin note:] *Omnis malus est ignorans. Error intellectus facit malum voluntatem.*

tem intelligit & ſcrutatur, ſcrutando in ſemitam (A) mandatorũ deducitur. Et notat hic Ambroſ. quomodo lex eſt via iuſtitiarum: vt in præcedenti habetur verſiculo. Et eſt via mandatorum, vt habetur in iſto verſiculo. Et iſtas vias oportet ſcrutari, ſi ad Chriſtum cupimos peruenire. Vnde ſic dicit, Hic quoque aduertendum eſt, quòd lex eſt iuſtitia, mandatum & iudicium. Eſt enim lex via iuſtitiarum, ſicut dictũ eſt, *Legem pone mihi domine, viam iuſtificationum tuarum.* Eſt etiam & via mandatorum: vnde ſcriptum eſt, *Viam mandatorum tuorum cucurri.* Interrogemus ergo has vias, & ambulemus in eis: quia cum ambulauerimus vias iſtas, veniemus in omnium finem viarum, ſcilicet, Chriſtum: qui ait, (B) Ego ſum via, &c. Chriſtus ergo eſt finis viarũ. Ipſe eſt enim finis legis ad iuſtitiam omni credẽti. Hinc audeo dicere, quia finis iuſtitiarum Chriſtus, qui eſt iuſtitia: finis teſtimoniorum Chriſtus. De quo ſcriptum eſt, Eſtote mihi teſtes, & ego teſtis, dixit dominus: & puer meus quem elegi. Aduertamus ergo quantum ambulãdum nobis ſit, vt veniamus ad Chriſtum. Ambulandum in lege, quia finis legis Chriſtus eſt. Sine lege ergo non peruenitur ad Chriſtum. Oportet igitur vt ambulemus ſecũdum legem ſpiritualem, vt veniamus ad legis finem dominum Ieſum. Oportet vt ſequamur teſtimonia, vt perueniamus ad magnum legis teſtimonium, dominum Ieſum. Oportet vt in præceptis domini (C) ambulemus, vt perueniamus ad magnũ legis præceptum: de quo legitur, Dictum eſt antiquis, Non occides: ego autem dico vobis: hoc eſt ſuper omne præceptum dico. Itaque non vſurpatorie dixerim, ſed verè: quia ſicut ſunt ſancta ſanctorum, ſic eſt præceptum præceptorum. Sed vt iſta ſeruare poſſimus, intellectum petamus à domino. Intelligamus quæ ſit circũciſio. Circuncidit Ieſus petrinis gladiis: & abſtulit opprobrium Ægypti à filiis Iſrael. Petra Chriſtus eſt. Circuncidat te verbũ Dei, & gladius oris eius: & ſic Ægypti carebis opprobrio. Non ergo corporis, ſed cordis intelligenda eſt circunciſio. Si intellexeris legem, ſeruabis eam in corde tuo. Iudæus in corde legem non ſeruat, ſed in labiis legem recitat: & legem ignorat. Denique populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longè eſt à me. Quomodo poteſt legem tenere, (D) qui longè eſt à legis auctore? Sed quia hæc facere nullus valet viribus propriis, niſi adiuuetur ab eo qui iubet vt faciamus quod iubet: ideo ab ipſo adiuuari petit Pſalmiſta in ſequẽti verſiculo: dicẽs,

Lex eſt via iuſtitiæ, & via mandatorum. — *Ioan. 14.* — *Ambulare oportet debemus vt perueniamus ad Chriſtum.* — *Circunciſio ſpiritualis.* — *Matth. 15.*

2110 Deduc me in ſemitã mandatorum tuorum, quia ipſam volui.

Hic agit de tertio: ſcilicet de legis volitione. Cũ enim nihil ſit meritorium, niſi ſit voluntarium directè vel interpretatiuè: ſic nihil eſt demeritorium, niſi voluntarium: quia ſicut ſola voluntate peccatur, ſic ſine voluntate nullus meretur: vt habetur à Magiſtro, li. 2. diſt. 25. Ideo ad hoc quòd mandatorum obſeruatio ac nouæ legis cuſtodia ſit meritoria, requiritur neceſſariò quòd ſit voluntaria. Et (E) hoc notans hic Pſal. dicit, *quia ipſam volui.* Sed quærendum eſt: quia legem euangelicam, quam prius in primo verſiculo dixit eſſe viam iuſtificationum Dei, quomodo hic illam dicit eſſe ſemitam: cum ſemita multum diſtet a via: quia via dicitur iter latum, ſed ſemita eſt iter strictum & arctum? Ad hoc dicendum, quòd lex diuina poteſt conſiderari vel ratione obſeruationis: & ſic dicitur ſemita, quia arcta eſt via quæ ducit ad vitam: vel ratione præmiationis: & ſic dicitur via lata, quia ad magna præmia perducit. Superius ergo quando ipſam dicit viam Pſal. oculum mentis habuit ad præmium. Nunc autem dicens illam ſemitam, mentem dirigit ad obſeruationis meritum. Et ſatis habetur ex dictis Greg. dicentis, Arcta quippe eſt via quæ ducit ad vitam. Eos ergo lex aſtringit, qui per mundi lata deſideria euagando non incedunt. Arcta enim bene viuendi cenſura eſt: non ampla via, ſed ſemita, in qua quiſque aſtringitur: quia ſub præceptorum cuſtodia ſollicitè coanguſtatur. Annon quaſi quædam anguſtia eſt itineris in hoc quidem mundo viuere: ſed de huius mundi concupiſcentia nihil habere, aliena non appetere, propria non tenere, laudes mundi deſpicere: & pro Deo opprobria amare, gloriam fugere, deſpectum ſequi, adulantes deſpicere, deſpicientes honorare, mala nocentium ex corde dimittere, & erga eos dilectionis gratiam immobilem in corde retinere? Quæ videlicet omnia ſemitæ ſunt: ſed etiam viæ magnæ. quia quanto in præſenti vita pro ipſa viuendi cuſtodia anguſtæ ſunt: tanto amplius in æterna retributione dilatãtur, &c. Quis per tales ſecretas ſemitas legis incedere poſſet, niſi deductorem haberet, qui præcedẽtium viam ſibi dilataret? Et ideo Chriſtum deductorem petit Pſal. dicens, *Deduc me in ſemitam,* &c. Quaſi dicat, ſecundum Auguſt. Parum eſt mihi voluntas, niſi in eo quod volui, tu ipſe me deducas. Vnde ad iſtum intellectum hunc verſum etiam hic exponit Ambroſ. dicens, *Deduc me in ſemitam,* &c. Quis hoc dixit, niſi qui ſequitur Chriſtum? Non poteſt hoc dicere alius, niſi qui exequitur illud quod ſcriptum eſt, Poſt dominum tuum ambulabis, & ipſi adhærebis: quia ipſe te deducet. Quomodo autem deducat te Chriſtus, audi. Niſi quis tulerit crucem ſuam, & poſt me ſecutus fuerit: non eſt me dignus. Præcedit ergo Chriſtus vt nos ſequamur: præcedit verbum: principiũ Chriſtus eſt. Ideo Sapientia dicit, Dominus creauit me principium viarũ ſuarũ. Aduertimus quòd & principiũ Chriſtus eſt, & finis viarũ ſuarũ. Nõ vereor ne quis dicat; Creatũ ergo Chriſtũ aſſeris? Reſpõdebo, Ita creatum Chriſtum dico, quemadmodum ipſum factum lego. Hoc eſt, factum de muliere, factum ſub lege: hoc eſt ſecũdum ſuſceptionem carnis creatũ: ſecundum quòd natus eſt de virgine, creatus eſt vt redimeret creaturas. Homo factus eſt, vt homines à morte perpetua liberaret. Creatus eſt, vt vias mihi demonſtraret æternas: quibus homo ad Dei regnum poſſit redire. Ergo quia Chriſtus principiũ eſt viarum Dei, hoc principium ſequamur. Priùs ipſe viam ingreſſus eſt noui teſtamẽti, vt viam nobis deuotionis oſtenderet: & oſtendendo nos deduceret. Quoniam ſi nos ieiunamus, ante nos ille ieiunauit. Si pro nomine Dei ſuſtinemus iniurias, priùs ille ſuſtinuit pro noſtra redemptione. Ceruices ſuas poſuit in flagella, maxillas in palmas. Aſcẽdit crucem, vt doceret mortem non eſſe timendam. Denique quaſi præcẽdens ait Petro, Tu me ſequere. Et ideo Petrus curſum conſumauit, quia ſecutus eſt Chriſtum. Et aduerte quòd Chriſtus directè deducit nos, & eſt ductor noſter: ideo ipſum indefeſsè ſequi debemus, exemplo formicę certantis. vide ſupra, ver. 1467.

Quæſtio. — *Lex euangelica dicitur via & ſemita.* — *Matth. 7.* — *Greg. 27. moral. cap. 24* — *Deducit nos Chriſtus.* — *Deut. 10.* — *Luc. 14.* — *Prouer. 8.* — *Ioan. 21.*

Inclina cor meum in teſtimonia tua, & non in auaritiam. 2111

Hic

A Hic consequenter agit de quarto: scilicet de legis perfectione. Tanta est enim perfectio nouæ legis, quòd omnem amorem pecuniarum excludit, & omnem auariciam. Et hoc est quod dixit Christus Lucæ 14, Nisi quis renunciauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Vnde & in lege noua præcipit Christus: dicens, Cauete ab omni auaritia. Iste ergo meritò legem euangelicam custodire volens, auaritiam detestatur: dicens, *Inclina cor meum* &c. Et vide quam subtiliter omnia bona attribuit gratiæ Dei: vt etiam nec bonum possit velle, nisi Dei gratia ipsum faciat velle. vnde vt velit rogat Deũ, vt ipsum faciat velle. Quod hic deducit August. dicens, Denique & quia ipsum velle Deus operatur in nobis (præparatur enim voluntas à domino) ideo orat Psal. dicens, *Inclina cor*

Luc. 12.

B *meum in testimonia tua* &c. Quid enim est inclinatum cor ad aliquid habere, nisi hoc velle? Et voluit ergo, & orat vt velit. Voluit cùm dicit, *Deduc me in semitam mandatorum* &c. Orat autem vt velit, dicens, *Inclina cor meum in testimonia tua.* Hoc itaque orat, vt ipsa voluntate proficiat. Orat ergo vt vtiliter testimonia Dei velit. Sed quid hic sunt Dei testimonia, nisi Christi exempla, quibus nobis attestatur & suadet vt legem euangelicam obseruemus? Vnde hic ait August. Quid autem sunt testimonia Dei, nisi quibus ipse Christus sibi attestatur? Testimoniis enim Dei aliquid probatur: ac per hoc iustificationes Dei & mandata, testimoniis Dei (id est, exemplis Christi) probantur. Et quicquid vult no-

Testimonia Dei sunt exẽpla Christi.

C bis Christus persuadere, suis testimoniis, id est exemplis persuadet. quia quicquid faciendum docuit, ipse primò exemplis suis nobis ostendit. Quid est ergo Christo orando dicere, *Inclina cor meum in testimonia tua*: nisi fac me velle vtiliter sequi exempla tua. Et quia auaricia testimoniis Christi repugnat & contradicit: ideo sequitur, *Et non in auariciam.* Et meritò hoc dicit. Quis enim potest colere Deum, & sequi auariciam? Certè nullus: cum auaricia sit idolorum seruitus. Vnde hic ait August. Omnis autem à nobis circunciditur auaricia, vt gratis colatur Deus. Ad quod sanctum Iob in agone positum tentationis, ipsum prouocat inimicus, cum de illo Deo dicit, Nunquid Iob gratis colit

Auarus Deum non colit.

Iob. 1.

D Deum? Putabat enim diabolus quòd vir iustus in colendo Deum, cor inclinatum haberet in auariciam: & causa emolumenti vel vtilitatis rerum temporalium quibus eum ditauerat Deus, velut mercenarius ei pro tali mercede deseruiret. Sed quàm gratis Deum coleret, tentatus apparuit. Si ergo cor non habemus inclinatum in auariciam, Deum non colimus, nisi propter Deum: si autem in auariciam, Deum colimus propter lucrum. Et nota quòd inter omnia alia vicia, auaricia impedit obseruationem legis euangelicæ, & cultum diuinum. Et ideo euangelicam legem volens obseruare, à corde suo auariciam expellere debet. Si enim (vt ait saluator noster) nemo potest duobus dominis, scilicet contrariis seruire: & auaricia facit hominem diaboli seruum, qui contrarius est Deo:

Auaritia par peccatum est cum idolatria.

Matth. 6.

E consequens est quòd auarus Deo seruire non potest. immò magis diabolum vel idola colit. Vnde ait Apostolus, quòd auaricia est idolorum seruitus. Quod verbum exponens Glosa ait, Id est, tam fugienda est auaricia, sicut idolatria. Cui simile est, & par vicium, quia rebus pro Deo seruit. Vnde Apostolus sub vno verbo duo pessima & impiissima vicia prohibet: auariciam scilicet, & idolatriã: quæ

Coloss. 3.

A auaricia non est dispar malicia, quia radix est omnium malorum. Et penè vno explentur opere: quia sicut idolatria Deo nititur auferre gloriam, ne solus nomen habeat diuinitatis: ita auaricia in Dei rebus se extendit, vt sola vsurpet res quas Deus pro omnibus fecit. Vtraque ergo Deo est inimica, quia negant Deo quæ Dei sunt. Propter quod dicit Apostolus, quòd auaricia est idolorum seruitus. Et nota quòd istud auariciæ vitium in omnibus generaliter impedit obseruantiam euangelicæ legis, & cultum diuinum: quasi in omnibus regnans & imperans gradibus hominum. Hæc enim hodie regnat & dominatur in clericis & laicis, in prælatis & subditis, in regibus & popularibus. Vnde Hierem. 6, dicitur, A maiore vsque ad minorem

B omnes auariciæ student: à propheta vsque ad sacerdotem, cuncti faciũt dolum. Vnde Gualfred. declarans qualiter auaricia est idolorum seruitus, & diuinum impedit cultum: exponens prædicta verba Apostoli, dicens, Auaricia est idolorum seruitus: sic ait, Verè quidem auarus idolatra est, & auaricia est idolatria: omnium quidem malorum finis & causa &c.

Auerte oculos meos, ne videãt vanitatem: in via tua viuifica me. aiia

Hic agit de quinto: scilicet de legis euangelicæ directione. Lex enim euangelica omnes actus nostros dirigit, ne vanis intenti Deum offendamus.

Dirigit nos lex euãgelica.

C Dirigit enim pedes, ne affectiones animæ ad vanitaté dilabantur: dicens, Matth. 18, Si pes tuus scandalizat te &c. Dirigit manus, vt in nostris operibus vanam gloriam non quæramus: dicens, Matth. 6, Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua &c. Dirigit linguam, ne in vanum nomen dei assumamus: dicens Matth. 6, Sit sermo vester, est est, non non. Dirigit oculos, ne vanitates inquiramus: dicens Matth. 18, Si oculus tuus scandalizat te &c. Et sic de omnibus aliis membris vel sensibus nostris. Et quia inter omnes sensus, visus est nobilior: 1. de anima, quia plures rerum differentias nobis ostendit: ideo sub illo sensu omnes alios Psal. à deo petit dirigendos: dicens, *Auerte oculos meos, ne videant vanitatem.* Sed hic quærit August. quid oras iste:

Quæstio.

D dicens, *Auerte oculos meos, ne videant vanitatem*? Nunquid quandiu sumus in hoc mundo, possumus nó videre vanitatem? Omnia enim quæ in isto mundo sunt vanitati sunt subdita. Omnis enim creatura (ait Apostolus) vanitati subiecta est. Et omnia quæ sunt sub sole vana sunt. Et specialius de homine dicitur, Vniuersa vanitas, omnis homo viuens. Forsasse ergo quærit iste vt vita eius non sit sub sole: sub quo omnia sunt vana? Et respondet Augustin. quòd per ista verba *Auerte oculos meos* &c. Psal. orat vt intentio interior sic in omnibus operibus dirigatur ad dominum, vt omnia opera faciat propter dominum: & in nullo quærat aliquam vanam gloriam sibi. Vnde sic ait August. Sic ergo intelligendum est quod dicitur, *Auerte oculos meos* &c. Magni

Rom. 8.

Psal 38.

Vanitas in omnib. opere est fugienda.

E enim interest, cum aliquid boni facimus, cuius rei contemplatione illud faciamus. Officium quippe nostrum, non officio sed fide pensandum est: vt scilicet non tantum, si bonum est quod faciamus: sed præcipuè si bonum est, propter quod illud faciamus cogitemus. Hos oculos quibus contemplamur quare faciamus quod facimus, auerti postulat ne videant vanitatem, id est, ne hanc attendat propter quam faciat, cum bonum aliquid facit. In

qua vanitate præcipuum locum obtinet amor laudis humanæ: propter quam multa magna fecerũt, qui magni in hoc sæculo nominati fuerunt: quærẽtes non apud Deum, sed apud homines gloriam.

Ioan. 5.

Et propter hanc velut prudenter, fortiter, temperanter iustéque viuentes: ad quam peruenientes, receperunt mercedem suam: vani vanam. Ab hac vanitate volens dominus auertere oculus suorum,

Matth. 6.

dixit, Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus: vt videamini ab eis. Alioquin non habebitis mercedem apud patrem vestrum qui in cœlis est. Deinde eum ipsius iustitiæ quasdam partes exequeretur, præcipiens de eleemosyna, de oratione, de ieiunio, vbique illud admonet, ne aliquid eorum propter gloriam hominum fiat. Non quia ipsa laus humana culpanda sit, sed propter ipsam laudem bene operari: hoc est vanitatẽ in suis operibus intueri. Quanduquidem & ipsa laus homini iusto quantacunque præuenerit: nõ ibi eiusdem est finis boni, sed etiam ipsa referenda est ad laudem Dei: propter quam bona faciunt verè boni: quoniam non à seipsis, sed ab illo fiunt boni. Porro si bonum non est, propter laudes hominum bona facere, quanto magis propter augendam pecuniam vel retinendam? Et si quid huiusmodi est commodi temporalis quod nobis accedit extrinsecus, quia omnia vanitas: propter ipsam denique temporalem salutem, non debemus facere bona: sed potius propter illam quam speramus æternam. Iste etiam versus de oculis corporalibus intelligi potest: quia per vanam oculorum visionem concupiscentia intrat mentem. Et sic oculi sunt quasi quædam fenestræ per quas intrat mors ad animam. Et istum sensum hic tangit Ambros. dicens, Qui in via est Dei, vanitatem non aspicit: via perfecta Christus est. Qui ergo in Christo est, quomodo potest vanitatem aspicere, cum Christus in carne sua omnes mũdi huius crucifixerit vanitates? Auertamus igitur oculos nostros à vanitatibus: ne quod oculus viderit, anima concupiscat. Luctatores aspicis: vanitas est, quia cernis eos de vilibus frondibus luctantes habere coronam. Equos currentes aspicis: vanitas est, quia vanè currunt: quia ascendentem saluare non possunt. Ante nos est Christus: ante nos brauium est, ad quod peruenit qui non in incertum cucurrerit. Ad hunc dirige oculos tuos: auerte à spectaculis, auerte à seculari pompa. Sicubi seculares agnoueris plausus, auerte ab his oculos tuos: deprime, & serua eos vt erigas melioribus. erige oculos ad cœlum, vel nocte stellarum monilia, orbem lunæ decorum; vel die solem aspice. Specta mare, terram circunspice, vt opere facta diuino: omnis creatura te pascat. Quæ formarum gratia in ipsis bestiis: quantus decor in hominibus, quanta in auibus pulchritudo. Hæc intuere: & nõ videbis iniquitatem, nec contradictionem in ciuitate. Hæc vide: & non introibit mors per fenestras oculorum tuorum. Si videris mulierem ad concupiscendum eam, intrauit mors per fenestras: intrat mors, si loquaris. Si videris possessionem minoris vel viduæ, & cõcupieris dirimere eam: intrat mors per fenestras. Si videris aliena monilia, argentum & aurum, & concupieris vt extorqueas: intrauit mors per fenestras. Claude ergo has fenestras, quibus vides alienę mulieris pulchritudinem, ne mors possit intrare. Oculi tui ne videant aliena, nec lingua peruersa loquatur &c. hæc moralia sunt. Et subdit, Est etiam & vanitas sensuum, quam oculi animæ tuæ videre non debeant: quia illi ea vident quæ Christus damnat &c. Et quia non sufficit abstinere à malo, nisi etiam quis faciat bonum: ideo subdit Psal. *In via tua viuifica me.* Quid est via viuificans, nisi Christus qui ait, Ego sum via, veritas & vita? Qui enim oculos suæ mentis à vanitate auerterit: conuerterit autem in viam Christum, viuificatur. Et hoc est quod petit Psal. dicens, *In via tua*, (quæ scilicet est Christus) *viuifica me.* Ipse est enim qui dicit, Qui sequitur me, non ambulat in tenebris: sed habebit lumen vitæ.

Oculi auertendi sunt à vanis.

Oculorum habenda est custodia.

Nota.

Matth. 5.

Ioan. 8.

Statue seruo tuo eloquium tuum in timore tuo. 2112

Hic agit de sexto: scilicet, de legis euangelicæ veneratione. In magna etenim reuerentia verba legis euangelicæ debent haberi à fidelibus & venerari: vt ostendit August. & habetur 1. q. 1. interrogo &c. Istam autem reuerentiam causat timor: nõ quidem seruilis quo pœna timetur, & sic generat despectum & odium illius quod timetur: sed timor filialis, quo timetur offensa: & iste generat deuotionem & amorem illius qui timetur. Optans igitur talem reuerentiam habere legi diuinæ: in persona omnium fidelium ait, *Statue seruo tuo eloquium tuum in timore tuo.* Vbi August. hic ait, Quid est hoc aliud quàm dicere, Da mihi vt faciam quod eloqueris? Neque enim statutum est eloquium Dei illis qui illud in se mouent contrà faciendo. Illis autem statutum est, in quibus immobile est. Statuit itaque Deus eloquium suum in timore suo, eis quibus dat spiritum timoris sui. Timoris inquam, nõ illius de quo dicit Apostolus, Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore. Hunc enim consumata caritas foras eiicit timorem: sed illius timoris quem dicit propheta spiritum timoris Dei: timoris itaque casti permanentis in sæculum sæculi: timoris quo timetur offendi qui amatur. Aliter enim timet adultera virum suum: & aliter casta. Adultera, ne veniat: casta, ne discedat. Aduerte autem quòd etiam timor filialis quo timetur offensa, nisi sapientia & discretione condiatur, vertit in malum. Vt puta, quis timore tactus cupiens seruire Deo, affligit carnem suam vltra debitum, non parcens naturæ. Iste timor non est cum discretione & scientia: & ideo peccatum inducit. Timor autem Dei qui est cum scientia & discretione, semper vertit ad bonum. Vnde hic ait Ambros. *Statue seruo tuo* &c. Initium sapientiæ timorem domini dicit propheta. Quid est autem initium sapientiæ, nisi sæculo renũciare? quia sapere secularia, stultitia est. Denique sapientiam huius mundi stultitiam apud Deum Apostolus dicit. sed & ipse timor domini nisi secundum scientiam sit, nihil prodest: immò obest plurimum. Siquidem Iudæi habent zelum Dei. Sed quia non habent secundum scientiam, in ipso zelo & timore maiorem contrahunt diuinitatis offensam: quòd circuncidunt infantulos suos, quòd sabbatha custodiunt, timorem Dei habent: sed quia nesciunt legem spiritualem esse, circuncidunt corpus, non cor suum. Ignem sabbatho adolere formidant, cum lex sanctificationis die libidinum ignem prohibeat accendi. Et quid de Iudæis dicam? Sunt etiam in nobis qui habent timorem Dei, sed non secundum scientiam: statuẽtes duriora præcepta, quæ non possit humana conditio sustinere. Timor in eo est, quia videntur sibi consulere disciplinæ, opus virtutis exigere. Sed inscitia

Timor duplex.

Rom. 8.

Esa. 11.

Timor filialis discretionẽ requirit & scientiam.

Psal. 110.

1. Cor. 1.

Rom. 10.

in eo eſt, quia non compatiuntur naturæ, non æſtimant poſſibilitatem. Non ſit ergo irrationabilis timor. Etenim vera ſapientia à timore Dei incipit. Nec eſt ſapientia ſpiritualis ſine timore Dei: ita timor ſine ſapientia eſſe non debet. Baſis enim quædam verbi Dei eſt timor ſanctus. Verbũ enim Dei in timore ſancto melius ſtatuitur, fortius radicatur: hoc eſt in pectore timentis Deum, ne labatur verbum de corde viri, ne veniãt volucres, & auferant illud de incurioſi & diſſimulantis affectu. Et ideo tãquam ſuper baſim bonam timoris, verbum Dei fundari poſtulat: dicẽs, *Statue ſeruo tuo eloquium tuum in timore tuo.* Plena diſciplinæ oratio: per quam docemur quemadmodum debeamus orare. Vel per iſta verba Pſal. petit ſpiritu ſancto firmari: quò immobiliter in timore Dei perſeueret. Nam eloquium Dei dicitur ſpiritusſanctus. vide ſuprà, verſ. 1808. Item nota quòd eloquia Dei multipliciter ſunt vtilia, ver. 147.

2113 Amputa opprobrium meum quod ſuſpicatus ſum: quia iudicia tua iocunda.

Lex antiqua promittebat proſpera: ſed noua, aduerſa.

Hic agit de ſeptimo: ſcilicet, de diuinæ legis iucunditate. Vbi ſciendum quòd inter alias differentias nouæ legis & antiquæ, hæc eſt vna: quia in lege antiqua obſeruantibus eam conferebat Deus temporalia bona, & promittebat: vt patet Deuter. 28, Si audieris vocem domini tui vt facias mandata eius: venient ſuper te omnes benedictiones iſtæ. C Benedictus eris tu in ciuitate, benedictus in agro, benedictus fructus ventris tui & iumẽtorum tuorum, benedicta horrea tua &c. In lege autem euangelica econtra, ſuis obſeruatoribus in præſenti promittit & confert aduerſa: vt puta flagella, perſecutiones & crucem. Matth. 16. Qui vult venire poſt me, tollat crucem ſuam, & ſequatur me &c. Et iſta ſunt mirabilia nouæ legis iudicia. Quæ & ſancti ſi quo ad ſenſualitatem perhorreſcant, ſecundum tamen interiorem hominem iocundantur in eis. vnde Actuum 5. Ibant Apoſtoli gaudentes à conſpectu concilij, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati. Et hoc eſt quod de talibus nunc ait Pſalm. *Iudicia tua iocunda.* Verum quia talia pati iocundè in ſapientibus mundi imputatur D ad opprobrium ſanctis, orat Pſal. quòd tale opprobrium auferatur ab eo. vt illi ſcilicet, qui iſta ad opprobrium imputant, conuertantur: & pati pro Chriſto reputent glorioſum: dicens, *Aufer à me opprobrium* &c. id eſt, tolle opprobrium, quod alij de me reputant, de cordibus eorum. Vel aliter. homo enim multoties aliqua habet peccata, de quibus conſcientiam in particulari non habet: ſed quia ſcit ſe fragilem eſſe, in vniuerſali ſuſpicatur ſe peccatorem eſſe. Et de talibus ſibi peccatis occultis, Deo autem manifeſtis, quæ ſunt opprobria, petit à Deo liberari: dicens, Aufer à me opprobrium &c. Et ad iſtum ſenſum hunc locum exponit Ambroſ. dicens, *Amputa opprobrium meum quod ſuſpicatus ſum.* Hoc obſcurè dictum videtur: ſed hoc explanauit E Apoſtolus, quod obſcurè dictum videtur: vbi ait, Nihil mihi conſcius ſum, ſed in hoc iuſtificatus nõ ſum. Sciebat enim ſe hominem eſſe: & ſe cauebat vt poterat, ne poſt ſuſcepta baptiſmi ſacramenta peccaret: ideo delicti ſibi conſcius non erat. Sed quia homo erat, peccatorem ſe fatebatur: ſciens vnum eſſe Ieſum lumen ſuum, qui peccatum non

Peccata occulta ſunt in nobis, quæ tamẽ ſuſpicamur.

1. Cor. 4.

A fecit, nec inuentus eſt dolus in ore eius: ipſum ſolum iuſtificari, qui alienus eſt à lapſu. Similiter ergo & propheta, etſi peccatum declinare cupiebat, tamen quaſi Deum repulſorem peccati cupiebat eſſe ſui. volebat auferri opprobrium quod ſuſpicatus eſt. Et ideo deprecabatur Deum, vt illud auferret, qui ſolus nouerat, quod neſciebat etiam ipſe qui fecit. Denique alibi ipſe dicit propheta, Deus, tu ſcis opprobrium meum. Quanquam & aliud opprobrium Chriſti ſit, quod non eſt verum opprobrium, ſed gloria Dei. Et iſtud à ſe amputari nõ quærit. Crux enim Chriſti Iudęis ſcandalum, Græcis ſtultitia. Illis ergo opprobrium, mihi, virtus eſt: per quam aduerſarium repello, ſæculum vinco, Mihi ſapientia, per quam inſipientiæ laqueos euado. B Hoc opprobrium theſauris Ægypti Moyſes prætulit: maius æſtimans Ægypti theſauris opprobriũ Chriſti. Si opprobrium tuum gloria eſt ô domine Ieſu, quanta erit gloria tua? Tuæ igitur gloriæ participatione quid erimus, cuius ſumus opprobrio glorioſi? Dorſum meum poſui in flagella, maxillas verò meas in palmas: os meum non auerti à confuſione ſputorum. Ecce opprobrium tuum domine, in quo eſt ſalus vniuerſorum, in quo mundi redemptio: per quod opprobrium cepimus non erubeſcere qui erubeſcebamus, non confundi qui confundebamur. Denique ſcriptum eſt, Accedite ad Deum, & illuminamini: & facies veſtræ nõ confundentur. Hoc opprobrium auferri à nobis nolumus, opprobrium crucis domini Ieſu, quo noſtra C auferuntur opprobria. Sicut enim maledictus factus eſt, vt noſtra maledicta deleret: homo factus eſt, vt leuaret hominis infirmitates: ita opprobriũ factus eſt, vt leuaret omnium opprobria. Hæc Ambroſius. Vel aliter. Vbi ſciendum, quòd quaſi naturaliter quilibet ſecundum ſeipſum iudicat proximum ſuum: vt bonus omnes ſuſpicatur bonos, caſtus omnes caſtos, proditor omnes proditores: & huiuſmodi. Vnde Eccl. 31. dicitur, Intellige rem proximi tui ex teipſo. Et ſic qui colit Deum pro aliquo temporali, neſcit opprobrium ſuum: & ſic ſuſpicatur alios facere. Si enim & videt alios bona operari, ſuſpicatur tamen non bona intentione: & hoc ex ſeipſo. Et hoc eſt opprobrium ſuum, quod de alijs ſuſpicatur: quod Pſalm. amputari ab ipſo D orat: ne ſcilicet alios temerè iudicare de occultis præſumat. Et hunc ſenſum hic innuit Auguſt. dicẽs, Quid eſt quòd ait, *Amputa opprobrium meum quod ſuſpicatus ſum*: cum propria facta quis ſciat, ſed ſuſpicetur aliena? Et reſpondet. Quandiu enim homo nõ auertit oculos ſuos ne videant vanitatem: quod in ſeipſo agitur, hoc de alijs ſuſpicatur. vt propter quod ipſe colit Deũ, vel propter quod bona opera facit: propter hoc credat & alterum facere. Poſſunt enim homines videre quod agimus: cuius autem rei contemplatione agimus, occultum eſt. Et ideo datur ſuſpicionibus locus: vt audeat homo iudicare de occultis hominum, & falſa plerumque. Et ſi vera, tamẽ ei incognita temerè ſuſpicari. Propterea dominus cum de ipſo fine loqueretur propter quẽ E bona facere deberemus, vt oculos noſtros à contẽplatione vanitatis auerteremus: monuit ne propter laudes hominum bona faceremus: dicens, Attendite ne iuſtitiam veſtram faciatis coram hominibus, vt videamini ab eis. Monuit ne propter pecuniam: dicens, Nolite vobis theſaurizare in terra. Monuit ne propter ipſum neceſſarium victum atque veſtitum: dicens, Ne ſolliciti ſitis animæ veſtræ

1. Petr 4.

Opprobriũ duplex, ſcilicet, peccati, & pro Chriſto.

Pſal. 68.

1. Cor 1.

Hebr. 11.

Opprobrium Chriſti vtile eſt, & glorioſum.

Pſal. 33.

Iudicat & ſuſpicatur quis alios ſicut ipſe eſt.

Suſpicari vel iudicare de occultis alterum nõ debemus.

Matth. 7.

quid mãducetis:nec corpori vestro quid induamini. Et cùm hæc omnia monuisset, quia possumus suspicari eos quos iustè viuere videmus, & quo fine faciãt non videmus: propter aliquid huiusmodi benefacere, cõtinuò subiunxit, Nolite iudicare, & non iudicabimini. Vnde & hic Psalm. cum dixisset, *Amputa opprobrium meum quod suspicatus sum*: addidit, *quia iudicia tua iocunda*, id est, vera. hominum autem iudicia de occultis aliorum non iocunda: quia temeraria. Et ideo suum dixit opprobrium, quia de aliis suspicatus est. Hoc itaq; opprobrium amputari petebat, quod in se senserat, & in aliis fuerat suspicatus. Hæc omnia August.

Matth. 7.

2114 **Ecce, concupiui mandata tua: in æquitate tua viuifica me.**

B Hic agit de octauo: scilicet de ipsius legis iustificatione. Ipsa enim lex euangelica, quia iustificat obseruantes, quia gratiam cõfert: ideo spiritualem tribuit vitam. Et hoc est quod petit Psal. dicens, *In æquitate tua* (scilicet, in lege tua quæ est æquitas) *viuifica me.* Vel per æquitatem & iustitiam Christum intellige: in quo credentes viuificantur spiritualiter, & obseruatores mandatorum suorum. Vbi aduertendum, quòd duo sunt præcipuè diuina mandata: in quibus tota lex pendet & prophetæ: scilicet dilectio Dei & proximi. Et qui ista toto corde obseruat, in iustitia viuit, id est, in Christo viuificatur. C Et hoc notans hic Psal. ait, *Ecce, concupiui mandata* &c. Vnde istum passum exponens August. hic ait, Duo sunt mandata dilectionis Dei & proximi: in quibus tota lex pendet & prophetæ. Vnde iste contra suæ suspicionis opprobrium quod desiderat amputari: dicit, *Ecce, concupiui mãdata tua: in æquitate tua viuifica me.* Ecce (inquit) concupiui ex toto corde, ex tota anima, & ex tota mente diligere te, & proximum sicut me. Non in mea, sed in tua iustitia viuifica me. hoc est, istam quam concupiui caritatem imple in me. Adiuua vt faciã quod præcipis: dona ipse quod mandas. In tua iustitia viuifica me, quia in me vnde morerer habui: vnde autem viuam non inuenio nisi in te. Iustitia tua Christus est: qui factus est nobis iustitia à Deo, sanctificatio & redemptio. vt (quemadmodum scriptũ est) Qui D gloriatur, in domino glorietur. In illo inuenio duo mãdata quæ concupiui: vt in tua iustitia (id est in Christo) viuifices me. Vel aliter: vbi sciẽdum, quòd aliqui viuendo sunt mortui, & aliqui viuunt moriendo. qui enim viuunt mundo, Deo sunt mortui: qui autem mundo moriuntur, Deo viuunt. Moritur autem mundo & Deo viuit qui Dei mandata custodit, qui Deum diligit & proximum. Et istam vitam ex obseruatione mandatorum Dei hic postulat Psal. dicens, *Ecce, concupiui mandata* &c. Et ad istum intellectum hunc versum hic exponit Ambros. dicens, *Ecce, concupiui mandata tua* &c. Diligi se gaudet Iesus, qui ideo venit in hunc mundum, quia Iesus mundum dilexit. Amari exigit qui omnes E amat, quia caritas est. Cõcupiuit mandata Dei vt bonus seruus, vt cultor sedulus. Concupiuit, nõ vt amator copulam meretricis, non vt auarus pecuniam, non vt luxuriosus lasciuiam. De illis enim lex dicit, Non concupisces. Dominũ autem Deum præcipit diligendum, & tenaci quodam atque interno amandum cupiditatis affectu. Et quia amicus est qui diligit, seruus qui timet: quasi amicus, qui omnia fecerit quæ præcipit ei dominus, securè postulat: dicẽs, *In æquitate tua viuifica me.* Audacter

Viuificamur in Christo, mortificamur in nobis.

1. Cor. 1.

2. Cor. 10.

Viuit mũdo, moritur Deo: & econtrario.

Exod. 20. Mors duplex: scilicet, corporis & animæ.

A hoc dicit eo quòd illa vera sit via, qui viuit secundum Dei iustitiam, qua viuebant Apostoli: immò qua viuunt. Sunt enim qui viuentes mortui sunt, & qui mortui, viuunt. Denique alij descenderunt in infernum viuẽtes, alij autem sunt corpore mortui, sed meritis suis viuunt &c.

ET veniat super me misericordia tua domine, & salutare tuum, secundum eloquium tuum. 2115

Vau.

Hic incipit sextus octonarius. Cui præmittitur sexta litera Hæbræorum: scilicet vau. Quæ litera meritò huic octonario præmittitur. Interpretatur enim ipse vel ille: & Christum significat, qui singulariter demonstratur ipse vel ille. Christum enim Ioannes Baptista demonstrauit hoc pronomine ipse: dicens, Ipse est qui post me venturus est: qui ante me factus est &c. Ipse est qui baptizat in spiritu sancto. Iste autem octonarius de Christi agit aduentu: & ipsum postulat hic Psal. in carne venturum: vt filium Dei quem in maiestate sua videre non poterat, videat incarnatum. Hunc ergo postulat: dicens, *Et veniat super me misericordia tua domine.* Incarnatio autem Christi plurima bona nobis contulit: propter quæ auidè Psal. ipsam postulat. Bona autem ex Christi incarnatione nobis collata maximè sunt octo: quæ hic ostẽdit Psal. secundum quæ iste octonarius octo partes continet. Ostẽdit namque hic Psal. primò quòd per Christum perditus mundus reparatur, in principio: secundò quòd impugnans hostis superatur: ibi, *Et respondebo*: tertiò quòd verba factis conformantur: ibi, *Et ne auferas*: quartò quòd in bono voluntas radicatur: ibi, *Et custodiam*: quintò quòd in nobis Dei caritas dilatatur: ibi, *Et ambulabam*: sextò quòd illata opprobria non timentur: ibi, *Et loquebar*: septimò quòd meditatio cordis perlustratur: ibi, *Et meditabar*: octauò quòd nostra operatio in Deum eleuatur: ibi, *Et leuaui.* Quantum ergo ad primum: primò petit Christi incarnationem, quia per ipsam perditus mundus reparatur: dicens, *Et veniat super me misericordia tua domine.* Quid enim nomine misericordia, nisi Christus, per quem misericordia facta est mundo, D intelligitur? Quid nomine Salutaris, nisi saluator intelligitur Christus? Et ideo Psal. dicens, *Et veniat super me misericordia tua* &c. nõ nisi Christi petit aduentum. quem alibi expressius postulabat: dicens, Deus tu conuersus viuificabis nos: ostende nobis domine misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis. Vnde istum passum sic exponit hic Ambr. dicens, Nam cum propheta postulet, *Et veniat super me misericordia tua domine: veniat salutare tuum*: non est dubium quòd eum videre deposcat vt veniat, in quo est fructus misericordiæ & salutis. Quod superius Psal. 84, euidentius poposcit: dicens, Benedixisti domine terram tuam &c. id est, benedic. In E quo euidentius domini Iesu prophetauit aduentũ. Nam terram quam benedici postulat, satis est notum, illam videlicet esse terram quę peccatum contraxit in Adam: cui dicitur, Terra es, & in terrã ibis. Maledixerat autem Deus, non elemẽto naturæ carnis, sed carnem præuaricantium. Benedicitur ergo caro in Christo, vt à maledicto priore soluatur. Benedicitur caro, quã benedict⁹ filius Dei assũpta hominis cõditione suscepit. Et ideo subdit, Ostẽde nobis domine misericordiã tuã, & salutare tuũ da nobis. Hic autẽ ait, *Et veniat super me misericordia tua* &c.

Ioan. 1. & 3.

Christus dicitur misericordia Dei & salutare.

Psal. 84.

Gen. 3.

Terra significat peccatorẽ.

Psal. 84.

Totus

Totus enim iste locus dominum Iesum sonat: qui viuificat mortuos, Lazarum ante passionem, sed plurimos tempore passionis propriæ. Ipse enim est misericordia: vt pote remissio peccatorum. Ideo dicit, *ostende*, quem videre possit in corpore. Nam dominum in maiestate sua videre nõ poterat, quia Deum nemo vidit vnquam. *Ioan. 1.* Audius propheta desiderat videre, quem sperat tenere: quem, si viderit, desiderat proprijs manibus comprehendere. Ideóque ait, *Et salutare tuum da nobis.* *Salutare Dei Christus est.* Hic autem, *Veniat salutare tuum secundum eloquium tuum.* Salutare Dei virtus est: salutare Dei Christus est. Et ideo prope timentes hoc salutare. Longè ante Christus erat à nobis, longè à nationibus: descendit ad terram: factus est prope: cœpimus non timere. Nã qui Christum timet, non timori est subditus, sed deuotioni pietatis. Hic timor virtutis, non infirmitatis est. Quomodo autem factus sit propè, audi, vt inhabitat gloria in terra nostra. Venit enim de cœlo in virginem, de vtero virginis in præsepe, de Iordane in crucem, de cruce in tumulum, de tumulo in sepulcrum, de sepulcro in cœlum. Vnde bene exauditus est propheta, qui orans dixit, *Et veniat super me misericordia tua domine* &c. Et aduerte quòd iste octonarius incipit per dictionem copulatiuam, dicens, *Et veniat* &c. quia notat quòd illam misericordiam & illud saluare cupiuit euenire: quod suprà, æquitatẽ siue iustitiam dixerat, dicens, *In æquitate tua viuifica me.* Per ista ergo verba, *Et veniat super me misericordia tua domine* &c. nihil aliud Psal. petit, nisi vt filius Dei in carnem veniat: per cuius gratiam adiuti, Dei mandata seruare possimus. Vnde hunc passum hic exponens August. dicit, *Et veniat super me misericordia tua* &c. quid hic postulat Psalmista, nisi vt mandata quæ concupiuit, per eius misericordiã faciat qui mandat? Exponit enim quodammodo quid dixerit, *In æquitate tua viuifica*: cum subiungit, *Et veniat super me misericordia tua domine, & salutare tuum* &c. hoc est secundum promissionem tuam. *Rom. 9.* Vnde vult nos filios promissionis intelligi: ne arbitremur nostrum esse quod sumus, sed totum gratiæ Dei attribuamus. Quod ergo ait, *In æquitate tua viuifica me*, in Christo vtiq; viuificari cupit. Et ipsa est misericordia quam super se postulat venire: ipse Christus est & salutare Dei. Quo verbo exposuit quam misericordiam diceret: vbi ait, *Et veniat super me misericordia tua domine.* Si ergo quærimus quæ sit ista misericordia: audiamus quod sequitur, *Salutare tuum secũdum eloquium tuum.* Ab eo quippe hoc promissum est, qui vocat ea quæ non sunt, tanquam sint. Nondum enim erant quibus promitteretur, ne quisquam de suis meritis glorietur: & quibus promissum est, etiam ipsi promissi sunt; vt totum corpus Christi dicat, Gratia Dei sum id quod sum. *1. Cor. 15.* Ex quibus omnibus patet, quòd in isto primo versiculo Psalmista postulat Christi incarnationem: vt per ipsum perditus mundus separetur: quia saluatus fuit mundus per misericordiã & salutare, quod Christus est.

2116 Et respondebo exprobrãtibus mihi verbum: quia speraui in sermonibus tuis.

Respondere diabolo ita docuit Christus. Hic ostendit secundum: scilicet quòd per Christi incarnationem impugnans hostis superatur. Christus enim incarnatus, à diaboloq; tentatus, nos docuit quibus respõsis hostem diabolum im-

A pugnantem, cæteraq. eius membra respondendo superare possimus: quia tẽtatus de gula, hosti verbum respondit, dicens, Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo &c. *Matth. 4.* Tentatus de superbia, respondit sibi verbum, Non tentabis dominũ Deũ tuum. Tentatus de auaritia, respõdit sibi verbum, Dominum Deum tuũ adorabis, & illi soli seruies. Istis Christi responsionibus electa ecclesia confidenter exprobrantibus vel tentantibus malignis spiritibus siue hæreticis & malis hominibus confidentiam assumpsit respondendi, dicens, Et (scilicet quando) misericordia & salutare tuum venerit, ego per ipsum edocta, respondebo exprobrãtibus mihi verbum. Et rationem assignat, dicens, *Quia speraui in sermonibus tuis*, id est, responsionibus tuis.

B Et nota quòd ista litera duobus modis potest legi, primo modo vt sit sensus, *Exprobrantibus mihi respondebo verbum.* vt puta martyribus exprobratur, quia nudi, quia flagellati, quia crucifixi. Talibus autem exprobrantibus ipsi respondent verbum, id est respondent per Christum: quasi dicat, Verbum caro factum est, *Ioan. 1.* id est, Christus nudus fuit, irrisus fuit, crucifixus fuit: propter quod & Deus exaltauit illum &c. Quid ergo exprobrabor, qui magistri sequor vestigia, doctoris disciplinam? Alius sensus potest esse, *Exprobrantibus mihi verbum ego respondebo*: *Exprobrant nobis verbum hæretici & infideles.* vt sit sensus, Exprobrant mihi hæretici mysteria verbi incarnati, dicentes, Dicis verbum incarnatũ, crucifixum, & passum: nunquid ergo & Deus est incarnatus, crucifixus, passus, & mortuus? Talibus

C ergo sic exprobrantibus mihi verbum, ego respõdebo. Et quid respondebo? Quoniam propter nostram salutem descẽdit de cœlis, & incarnatus est, & homo factus, passus, crucifixus & mortuus, inquantum homo, non vt deus. *Luce vlt.* Et sic respondebo, quia speraui in sermonibus tuis: quibus scilicet sic me docuisti respondere, dicens, *Matth. 18.* Filius hominis venit saluare quod perierat, & dare animam suam in redemptionem pro multis. Vnde istum duplicem intellectum hic notat August. dicens, *Et respondebo exprobrantibus mihi verbum.* Vtrum, verbum exprobrantibus: an, verbum respondebo exprobrãtibus: ambiguum est: sed quodlibet eorum Christum sonat. Ipsum enim verbũ nobis exprobrant illi quibus Christus crucifixus scãdalum est vel stultitia: *1. Cor. 2.*

D ignorantes quod verbum caro factum est, & habitauit in nobis. *Ioan. 1.* Sed & si ipsum verbum exprobrent, quod eos latet, quia diuinitas ab eis non cognoscitur, à quibus eius infirmitas in cruce contemnitur: nos tamen verbum respõdeamus, nec exprobratione terreamur vel confundamur. *1. Cor. 2.* Verbũ enim si cognoscerent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Ille autem respondet verbum exprobrãtibus, super quem venit misericordia Dei: hoc est ipsum salutare eius. *Confiteri debemus Christum publicè, quẽ credimus corde.* Nos ergo opprobria eorum ne timeamus, sed respondeamus eis verbum: hoc est verbũ Dei quod prædicamus: vt quod corde credimus, verbo prædicemus. Parum est ergo in corde habere Christum, & ore nolle confiteri, dum timemus opprobrium: sed exprobrantibus respõ-

E dendum est verbum. Vt autem martyres hoc possent, promissum est eis, & dictum, *Matth. 10.* Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Et ideo iste cum dixisset, *Et respondebo exprobrantibus mihi verbum*, continuò sequitur, *Quia speraui in sermonibus tuis.*

Et ne auferas de ore meo verbum 2117

veritatis

veritatis vſquequaque: quia in iudiciis tuis ſuperſperaui.

Hic oſtendit tertium: ſcilicet quòd per Chriſti incarnationem verba factis conformantur. Veritas enim eſt adæquatio ad intellectum. Intellectus autem per verba exprimitur: tunc ergo eſt veritas in ore, quãdo bonum quod intellectus dictat, lingua loquitur: & quod lingua loquitur, exterius operibus adimpletur. Quando autem quis verum loquitur, ſed quod loquitur non operatur: tũc verbum veritatis de ore ſuo cadit. Et tales lex euangelica reprehendit Matth. 23. Dicunt enim & nõ faciunt &c. quia & ipſe legiſlator Chriſtus, primò facere cœpit, & poſtea docere. Et iſtud eſt verbum veritatis quod de ore ſuo Pſalmiſta orat non auferri: ſed magis per Chriſtum confirmari, dicens, *Et ne auferas de ore meo verbum veritatis* &c. Hoc autẽ ideo orat Pſalmiſta, quia prævidebat multos in lege noua pondere paſſionis vel timore preſſos, Chriſtum, cuius fidem corde credebãt, verbis negaturos: ſed poſtea ſpirituſancto reſumpto Chriſtum publicè confeſſuros: ſicut fecit Petrus, & quàmplures alij. Ideo hoc prædicẽs Pſalmiſta in perſona taliũ orat, *Et ne auferas de ore meo verbum veritatis vſquequaque*: id eſt valde. Quaſi dicat, Et ſi ad horã permittis verbum veritatis de ore meo cadere, oro vt ad veram fidei cõfeſſionem me reducas. Et hoc eſt quod hic ait Auguſt. Quoniam plurimi pondere graui perſecutionis ſurgente non valuerũt ſuſtinere exprobrationem, & Chriſtum deficiendo negauerunt: ideo iſte in eorum perſona orat, dicens, *Et ne auferas de ore meo verbum veritatis vſquequaque.* Multi enim defecerunt ad horam negãdo, ſed pœnitendo poſtea reuixerunt: vel etiam martyrij quam perdiderãt palmam, reparata confeſſione ſumpſerunt. Nõ ergo vſquequaq;: hoc eſt, non omnimodo verbũ cecidit veritatis. Ex ore enim Petri verbum veritatis ablatum eſt: qui etſi ad horam negauit, timore turbatus: tamen flendo eſt reparatus: & confitendo eſt poſtea coronatus. Vel ergo loquitur in perſona illorum qui negantibus plurimis remanſerunt fortes: qui vſq; ad mortem pro veritate certauerunt. Vel in perſona eorum qui ad tempus negauerunt, ſed poſtea confitendo ſunt reparati: ex quorum ore verbum veritatis eſt ablatum: ſed non vſquequaq;. Quod autem dicit, *Ne auferas*, intelligendum eſt, ne auferri ſinas. Sequitur, *Quia in iudiciis tuis ſuperſperaui.* Quid ſibi vult, *in verbis tuis ſuperſperaui*: vel *in iudiciis tuis ſuperſperaui*? Reſpondebo (inquit) exprobrantibus mihi verbũ, quia ſperaui in ſermonibus tuis, id eſt, quoniam mihi hoc ipſe promiſiſti. *Et ne auferas de ore meo verbum veritatis, quia in iudiciis tuis ſuperſperaui*, id eſt quoniam iudicia tua quibus me corripis & flagellas, non ſolum nõ auferunt ſpem, verumetiam augent: quoniam quẽ Deus diligit, corripit: flagellat autem omnem filium quem recipit. Vel aliter (iuxta primum ſenſum) hic orat Pſalmiſta vt in doctore verbis opera concordent, ne verum ſermonem opera mala confundant. Et ad hũc ſenſum exponit hunc verſum hic Ambroſius, dicens, *Et ne auferas de ore* &c. Nõ auferatur ex ore tuo verbum, ne forte verbis facta non cõgruant: & deforment iniquitatis opera magiſterium diſciplinæ. Tollitur ex ore verbum, cùm dicitur peccatori, Quare tu enarras iuſtitias meas? Et ipſa obmuteſcit facũdia, ſi ægra ſit conſcientia. Orat ergo Pſalmiſta ne auferatur ex ore ſuo verbum: & ſi auferatur, non vſquequaq;, id eſt non penitus auferatur. Quis tãtus eſt, qui in poteſtate ſua gratiam diſputationis eſſe cõmemoret: præſertim ſi vita redarguat quod docere præſumat, & iudicio Dei damnanda committat? Is enim qui in iudiciis Dei ſperat, ſeruare poteſt verbum veritatis: quia dum veretur pœnã, cuſtodit gratiam. Et ad hũc ſenſum loquitur Gregor. iſtum verſum inducendo ſuper illo verbo Iob 12, Commutat labium veracium: dicens, Cum ſacerdos nõ agit bona quæ loquitur, ei etiam ſermo ſubtrahitur, ne loqui audeat quod non operatur. ſicut per prophetam dicitur, Peccatori autẽ dixit Deus, Quare tu enarras iuſtitias meas: & aſſumis teſtamentum per os tuũ? Vnde & precatur, dicens, *Et ne auferas de ore meo verbum veritatis vſquequaque.* Perpendit namq;, quòd omnipotens Deus veritatis verbum facientibus tribuit: & non facientibus tollit. Qui ergo hoc de ore ſuo non auferri petit, quid aliud quàm gratiam bonæ operationis quæſiuit? Acſi apertè diceret, A bono opere errare me non ſinas: ne dum amitto ordinem bene viuendi, rectitudinẽ perdam loquendi. Et plerũque doctor qui docere audet quod negligit agere, cum defecerit bona loqui quæ operari contempſit, docere incipit ſubditos praua quæ agit: vt iuſto omnipotentis Dei iudicio in bono nec iam linguam habeat, qui habere bonam vitam recuſat: quatenus cum mens eius terrenarum rerum amori intendit, de æternis rebus non ſemper loquatur &c.

Veritas oris quid eſt.

Negantium Chriſtũ aliqui ſunt reparati.

Verbis opera cõcordare debent in doctore.

Prædicator loquendo audaciã perdit, qui non facit quod dicit.

Gregor. 11. moral. c. 9.

Pſal. 49.

Et cuſtodiam legem tuam ſemper, 2118
in ſæculum & in ſæculum ſæculi.

Hic oſtendit quartum: ſcilicet quòd voluntas noſtra per Chriſti incarnationem in bono radicatur. Vbi notandum, quòd plenitudo legis eſt ipſa charitas & dilectio: vt dicit Apoſtolus. Et ideo nomine legis intelligitur mandatum charitatis: quo ſcilicet Deus diligitur & proximus. Quia igitur cæteris virtutibus theologicis deſinentibus in patria, ſola virtus charitatis manebit in beatis: immò ipſa tunc in beatis erit perfecta: quia ſine impedimẽto corporis corruptibilis, toto corde, tota mẽte ferentur in Deum: & vt in ſeipſos in proximũ. Ideo de iſta lege charitatis, hic dicit Pſalmiſta, *Et cuſtodiam legem tuam ſemper in ſæculum* (id eſt in præſenti vita) *& in ſæculum ſæculi*, id eſt, in æternũ in vita futura. Sic enim iſtum verſum hic exponit Auguſt. dicens, *Et cuſtodiam legem tuam* &c. id eſt, ſi nõ abſtuleris ex ore meo verbum veritatis: cuſtodiam legẽ tuam ſemper, & in ſæculum ſæculi. Ex hoc enim oſtendit quid dixerit ſemper. Semper enim aliquãdo intelligitur quandiu hic viuitur: ſed hoc nõ eſt in ſæculum & in ſæculum ſæculi. Melius itaq; interpretatum eſt quàm vt quidam codices habent, in æternum, & in ſæculum ſæculi: quia non potuit dicere in æternum æterni. Lex itaq; iſta intelligẽda eſt, de qua dicit Apoſtolus, Plenitudo legis, charitas. Hæc enim à ſanctis, quorum ex ore non auferetur verbum veritatis: hoc eſt ab ipſa Chriſti eccleſia, cuſtodietur non ſolum in hoc ſæculo, id eſt donec finiatur hoc ſæculum: ſed etiam in alterum, quod appellatur ſæculum ſæculi. Nec enim præcepta legis ſicut hic, ibi etiam accepturi ſumus vt cuſtodiamus: ſed ipſam (vt dixi) legis plenitudinem ſine vllo peccãdi timore ſeruabimus: quia & Deum plenius cũ ipſum viderimus amabimus, quia Deus erit omnia in omnibus. Nec falſæ cuiquam de proximo ſuſpicionis erit locus, vbi nullus nulli erit occul

Lex Dei eſt charitas. Rom. 13.

Sæculũ ſæculi ſignificat æternitatem.

Semper ſignificat totũ tẽpus vitæ præſentis.

Rom. 13.

occultus. Istum intellectum etiam hic confirmat Ambrosius, dicens, *Et custodiam legem tuam semper in saeculum & in saeculum saeculi*. Duo dixit, cum vnú satis esse posset: si vnú significare voluisset: sed quia non solum in praesenti vitae huius tempore, sed etiá in futuro post huius vitae circulum custodiéda lex promittitur: ideo arbitror quia & secundum eos qui exemplari & vmbrae deseruiunt coelestium: & secundum eos qui in coelestibus siti, secundum veram legem cultus Deo ferunt: pollicetur sibi esse viuendum, vt & hic & ibi legem custodiát. Hic, in exemplari, in speculo, in aenigmate: ibi, in ipsa facie veritatis. Vel aliter: quoniá hoc quod hic dicitur, *semper & in saeculum saeculi*: in Graeco, vnde tráslatum est: non solum significat semper, sed etiam est idem quod per omnia. vt sit sensus, *Custodiam legem tuam semper* &c. id est, Per omnia, id est per omnem aetatem tam corporis quàm animę. Et istum intellectú hic ponit Ambros. dicens, Possumus etiam & illud intelligere: quia illud quod hic dicitur, in Graeco nó solum significat hoc quod dicitur Semper: sed etiam hoc quod est Per omnia. Quia per omnia legem custodit qui cùm sit eruditus in lege, sub lege natus, & supra legem gradum suae deuotionis promouens, liberatur à lege. Christus enim nos redemit à maledicto legis: non sine lege Dei, sed in lege factus est Christi. Aut certè sic per omnia legé custodiemus, si per legitimá pueritiae atq; adolescentiae disciplinam, iuuétutis conuersationé, senectutisq; maturitatem, singulis praescriptum aetatibus nequaquam vitae nostrę vsus excedat. similiter etiá & animae nostrae quaedam videntur esse aetates, per quas percurrit & transit: vt possit dicere, Cursum consumaui. Deniq; animae nostrae aetas est illa, de qua dicitur, Et aetas senectutis vita immaculata. Per omnia ergo legem custodit qui in illis corporis aetatibus, & in illis animae nostrae processibus, non declinat à lege.

Semper in graeco significat per omnia.

Aetates habet non solum corpus, sed etiam anima.

Sap. 4.

2119 Et ambulabam in latitudine: quia mandata tua exquisiui.

Hic ostendit quintum: scilicet quòd per Christú Dei charitas in nobis dilatatur. Christus enim per suam incarnationem, maximam nobis charitatem ostendit, vt se pro nobis tradere vellet. Cuius exemplo in nobis excitatur charitas ac dilatatur. Vnde de dilectione, quasi de singulari mandato ait, Hoc est praeceptum meum. Sancta igitur mater ecclesia seruans charitatis praecepta in quibus tota lex pendet & prophetae, dicit, *Et ambulabam in latitudine &c.* Et vide quòd hic Psalmista mutat modú loquendi. Nam in toto isto octonario vsque ad istú locum locutus est optatiuè per modum orantis, dicens, *Et veniat super me misericordia tua &c.* Nunc autem incipit loqui narratiuè: quasi ostendens in omnibus praedictis se à Deo fore exauditum. Et ideo hic narrat praedictae exauditionis effectú. Quasi dicat, Postquam fui à Deo exauditus, quia venit super me misericordia sua & salutare suum: tunc ego eius amore inflammatus, ambulabam in latitudine, id est, in charitate, per quam cor dilatatur; sicut per iram & inuidiam, charitati opposita, constringitur. Sic enim istum passum exponit August. dicens, Petebat homo Dei superius adiutoriú gratiae, cú dicebat, *Et veniat super me misericordia tua domine*, & alia similia. Nunc autem dicit, *Et ambulabam in latitudine*. vbi narrantis verba sunt, non petentis: velut impetratis quae petierat, confitetur in Dei laudibus qualem illum fecerat misericordia domini, quam supra se venire poposcerat. Quid est igitur, *Et ambulabam in latitudine*, nisi ambulabam in charitate? quae diffusa est in cordibus nostris per spiritú sanctum, qui datus est nobis. In hac latitudine ambulabat Paulus, qui dicebat, Os nostrum patet ad vos ó Corinthij: cor nostrum dilatatum est. Vel aliter hoc deducitur. Vbi notandum, quòd quamuis Deus sit spiritus simplicissimus omni corporali careus dimensione, tamen figuratiuè in scriptura dicitur habere corporú dimensiones: vt latitudinem, longitudinem, sublimitatem & profundum: dicente Apostolo Paulo, Vt possitis comprehédere cum omnibus sanctis, quae sit Dei latitudo, longitudo, sublimitas & profundum. Quod declarans Greg. dicit. Habet quippe Deus latitudinem, quia dilectionem suam vsque ad collectionem persequentium tendit. Habet longitudinem, quia ad vitae patriam nos longanimiter tolerádo perducit. Habet sublimitatem, quia ipsorú quoque intelligentiam, qui recepti in superna fuerint cognitione tráscendit. Habet profunditatem, quia damnatis inferius districtionis suae iudicium incomprehensibiliter exerit. Quae scilicet quatuor nobis in hac vita positis singulis exercet: quia & latitudinem amando, longitudinem tolerando, sublimitaté, non solum nostram intelligentiam, sed etiam vota superando; & profunditatem suam exhibet, occultos & illicitos cogitationum motus districtè iudicando. Sed eius excelsitudo & profunditas quàm sit inuestigabilis, nullus agnoscit: nisi qui vel contemplatione ad summa prouehi, vel occultis motibus tentationum resistens coeperit importunitate turbari. Ad propositum ergo: quid est dicere, *Et ambulabam in latitudine*: nisi Continuè cogitabam dilectionem Dei, qua nos scilicet sic dilexit, vt filium suum vnigenitum daret? Qui enim in hac latitudine ambulat, Deum offendere non potest. Vel aliter: vt latitudo spiritualis sit altitudo corporalis: sic scilicet quòd qui ambulat per viam innocentiae quae est arcta, ambulat spiritualiter per viá latá: quia quod est strictum corpori, latum est menti. Et sic per oppositum, quod amplum & latum est corpori, strictum est menti. Vt patet de auaro, qui quanto amplius diuitiis dilatatur exterius, tanto amplius cor eius interius coangustatur. Quid est ergo ambulare in latitudine, nisi innocenter viuere? Et istum intellectum hic Ambrosius sentire videtur, dicens, *Et ambulabam in latitudine &c.* Qui secundum mandata augustam & arctá graditur viá, ambulat in latitudine. Vnde legimus, In tribulatione dilatasti mihi. Et alibi, In tribulatione inuocaui dominum; & exaudiuit me in latitudine dominus. Sapiés enim in cordis sui ambulat innocentia: qui mentem suam non intra corporalia & terrena concludit, sed dirigit ad coelestia: vt conuersatio eius sit in coelis. Audi multas angustias patientem Paulum, Pressuram (inquit) patimur, sed nó angustamur. Et quomodo angustari poterat, cuius os semper patebat, ne credentes coarctarentur? Ipse exponit quid sit ambulare in latitudine. Dicit enim, Etsi corpus angustatum est, cor meum dilatatum est. Sed qui improbus in seipso coarctatur, malitiae suae laqueis strangulatur. Constitue mihi auarum, villarum quotidie terminos proferentem, & excludentem vicinos: vtrum is tibi dilatari an coangustari videtur, quem terra ipsa non capit? Quantacunque spacia domus suae porrexerit, clauditur angustis opinionis

Latitudo charitas.

Ioan. 15.

Rom. 5.

2. Corin. 6.

Ephes. 3.

Greg. 10. mor. cap. 11. Latitudiné, longitudinem, altitudinem & profunditatem Deus habet. Latitudo Dei est eius dilectio.

Latitudo dicitur vita sancta & innocens.

Psal. 4.

Psal. 117.

2. Cor. 4.

Arcta via est vita peccatorum.

nis suæ finibus, cui quod habet, non satis est. Non est talis qui dicere possit, *Et ambulabam in latitudine.* Sequitur, *Quia mandata tua exquisiui.* Hic huins ambulationis causam reddit: qui enim debitè exquirit diuina mãdata, profectò habet qnod cupit. Vnde hic Augnst. dicit, Si scire volueris quomodo hæc mandata quærenda sint, illnd audi quod dicit magister bonus, Petite, & accipietis: quærite, & inuenietis: pulsate, & aperietur vobis. Et paulo pòst inquit, Si ergo vos cùm sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris: quanto magis pater vester de cœlo dabit spiritum bonum petentibus se? Vbi euidenter ostendit quod dixerat, Quærite, petite, & pulsate: non nisi ad postulandi, hoc est ad orandi iostantiam pertinere. Hic est ille spiritus, per qnem diffunditur charitas in cordibus nostris: vt Deum proximúmqoc diligendo, Dei mandata faciamus. Hic est ille spiritus qui nos facit petere, quem desideramus accipere. Ipse nos facit quętere, quem cupimus inuenire. Ipse nos facit pulsare, ad quem nitimur peruenire.

Qui petit accipit, quę quęrit inuenit.
Matth. 7.
Luca. 11.
Rom. 8.

2120 Et loquebar de testimoniis tuis in cõspectu regum, & non confundebar.

Hic ostẽdit sextum: scilicet quòd pet Christum inearnatum illata opprobria non timẽtur. Si enim omnis Christi actio, nostra est informatio: & ipse ante reges & præsides opprobriosè ductns, increpatus stetit: sequitur quòd ipsum boni sequentes, opprobria & irrisiones, nec etiam verbera timent. vt ipsorũ qoilibet dicat, *Et loquebar &c.* Iste textus dupliciter exponitur: scilicet de malis regibus & tyrannis, ante quorum cõspectum ducti martyres, vt Christum negantes sacrificarent idolis: in quorum tamen præsentia sancti martyres constanter Christi fidem loqoebãtur & sine timore. Sic enim exponit istum loeum August. dicẽs, *Et loquebar &c.* tanquam ille qui petierat & acceperat, vt responderet exprobrantibos sibi verbum: & non auferretur de ore eius verbom veritatis. Itaque pro illa vsque ad mortem certans, nec in conspectu regum confundebatur eam loqui. Testimonia quippe de qnibus dicit qnòd loqnebatur, Græcè martyria dicútur: quo verbo iam scriptura loquitur pro Latino. Vnde dictum est, scilicet vocabulũ martyrum, quibus antè prædixerat Christus quòd ante reges & præsides ipsum fuerant confessuri. Vel hæc verba specialiter possunt esse cuiuslibet martyris, qui constanter Christi fidem ante reges & pręsides ductus confitebatur. Cuins exemplum habemus in Petro: qui licet ante spiritussancti missionem timẽs, Christum negauerit: pòst tamen omni pulso timore Christum confitebatur. vt deducit Gregor. vide suprà vers. 1008. Secundò exponitor iste versus de bonis regibus, scilicet de prælatis ecclesiæ & pastoribus: ante quorum conspectum loquuntur sine confusione de testimoniis Dei, qui rectam fidem sapiunt & confitentur, & quod verbis prædicant, operibus implent. Et ad istum iotellectum hnnc passum hic expònit Ambrosius; dicens, Possumus hic & illos reges intelligere, quibus dicitnr a Petro, Vus estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. Sunt enim reges qui offerunt in Hierusalem sapientiæ suæ munera: quibus data est gratia verbnm loqui, & quadam potestate regali flectere populos, & animas mulcere sanctorum: non erubescentes in eo, quia nihil alienum ab honestate loquerentur: quos nemo redarguet, & repellet quasi nõ sint digni. Quos idoneos ministros Christus fecit noui testamenti: etiam in nullo erubescentes: eo quòd non metuerent ne confunderentur, disceptantium certa assertione soperati. Rex igitur est, qui non erubescat ne reprehẽdatur in actu, redarguatur in sermonibus, eo qnòd vita debeat esse fundatus, & verbo. Itaque quamuis perfectus esset propheta vt ooo erubesceret in conspectu regum, tamen meditabatur in pręceptis Dei omni vitæ suæ tempore: & opera sua eleuans, nihil agens qnod terrenis cupiditatibus adhæreret.

Martyrum constantia.
Matth. 10.
Gregor 17. mor. cap. 16.
Reges prælati dicuntur.
1. Petr. 2.

Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi. 2121

Hic ostendit septimum: scilicet qnòd per Christũ meditatio cordis perlustratur. Cum enim Christus sit lux vera quæ illuminat omnem hominem, quia nullus sine ipso illuminatur interius: hinc est, quòd ipse est qui intellectum nostrum illustrando, eleoat ad meditationem mandatorum Dei atqne dilectionem. Et vide rectum ordinem verborum. Nam cognitio rei eius dilectioné præcedit, saltem ordine naturæ. Nihil enim potest voluntas diligere, nisi prius illud per intellectum fuerit cognitum. Potest autem cognoscete aliquid, & ipsum non diligere. Ideo hunc ordinem seruat hic Psal. meditationem præponens dilectioni. Meditatio enim ad intellectum pertinet. Et sicut finis meditationis est illius rei memoria: sic & finis dilectionis est operatio. Et hoc hic notãs Ambros. dicit, Pulcherrimus ordo iste: vt primò meditemur, & eorum præceptornm quæ diligimus, sit in nobis assueta meditatio. Meditatio enim mandatorum cœlestium operis boni vsus inolescit. Nam sicut meditationi verborum finis memoria est, vt quæ meditamur verba teneamus: sic meditationis præceptorum cœlestium intentio vel finis, operatio est, actúsque directos ad implenda præcepta diuina: quæ nisi quis diligat, implere non potest. Et nota quòd isto versiculo & sequenti Psal. ostendit quibus modis circa diuina mandata nos habere debemus, & ipsa diligere. Quod pertractans Bernard. dicit, Tribns modis ostendit Psal. mandata Dei à nobis esse diligenda: scilicet, meditatione, manuũ eleuatione (id est, operatione) necnon exercitatione. In meditatione enim dulcescunt mandata Dei, considerantibos quàm salubria sunt, qnàm honesta: sed aliis dulcia sunt & suauia in meditatione: sed in operatione grauia videntur & amara, quia ipsi pigri sunt ad operandum. Quam pigritiã à se remonet Psal. dum dicit, *Et leuaui manus meas &c.* Sunt item nonnulli qui meditatione & actione videntur amare Dei mandata & in his delectari: sed in exercitatione pusillanimes inueniútur, minúsque constãtes. Qnod à se remonet Psalmus, dum dicit, *Et exercebor in iustificationibus tuis.* Amor itaque mãdatorum Dei consumatur. Alioquin ingratus reputabitur, cum discussio venerit & actionis & exercitationis. Et ideò actioni & exercitationi meditationis præponit amorem, dicens, *Et meditabar in mandatis tuis quæ dilexi.* Et attende quòd signum qno quis Dei mandata diligat, duplex maximè reperitur. Primum signum est doloris magnitudo ex illorum omissione: secundum est, voloatatis promptitudo in ipsorum obseruatione. Primum igitur declarat quantitatem

Mãdatorum Dei dilectio cõsistit in tribus.
Dilectionis præceptorum Dei duplex est signum.

tem amoris. quanto enim aliquid intensius diligitur, tanto eius abstinentia molestius portatur. Dicit enim Isidorus 12. etym. quòd aliqui sunt equi, qui sic dominos suos cognoscunt & diligũt, quòd alios dominos portare recusant. Immò si alius eos velit ascendere, statim obliti omnis mãsuetudinis, ipsos non solum non sustinent, sed ipsos ad terram proiicere conantur totis viribus. Tales equos habuerunt aliqui magni imperatores: vt Alexander magnus, & Caius Cęsar: vt dicit Solinus. Sic & cõformiter sancti & electi homines, qui sunt quasi equi Christi, quos ipse Christus in nundinis huius mundi sanguine proprio emit, vt ipsum in suo corde portarẽt, 1. Cor. 6, Empti enim estis precio magno: glorificate & portate Deum in corde vestro. Isti dominum suum Iesum Christum non solum verbo recognoscunt, sed etiam opere eius adimplentes mandata. Et si contingat eos mutare dominum suum, sicut accidit per peccatum, statim obliti omnis mansuetudinis, continuò ipsum alienum dominum nituntur excutere. Multi autem alium dominum dorso suo non recipiunt, nolentes portare diabolum: quia ad se emptos recognoscunt, vt Christum portent dominum suum. Et in hoc ostendunt se Christi mandata diligere. Ioã. 14, Si diligitis me, mandata mea seruate. Secũdum signum est voluntaria præceptorum dilectio. Dicit enim Ambros. super istum Psalm. Ille verò diligit, qui sine tristitia, sine timore: sed potius voluntario studio quàm coactè obseruat præcepta. Dicitur enim in libro De vita philosophorum, quòd Aristotel. interrogatus, quid sibi ex philosophia acquisiuisset: Respondit, Ex philosophia didici non coactè facere, quod aliqui faciunt propter legis timorem. Aristippus etiam Philosophus interrogatus, quid Philosophus quàm cæteri homines haberet: Respondit, Si leges perditæ essent, omnes similiter viueremus, vt viuimus legibus manẽtibus. Hoc enim facere philosophia, docet. Et eodẽ modo est de veris philosophis, scilicet de veris Christianis amatoribus veræ sapientiæ, quæ Christus est. Hoc enim habent ex vera philosophia, quòd omnia quæ lex diuina præcipit, non timore pœnæ vel coacti, sed amore voluntatis perficiũt. Et si nulla lex esset etiam scripta, hoc idem facerẽt. Propter quod dicit Apostolus, quòd iustis non est lex imposita. Et ideo voluntariè illam implere arguit philosophiam: scilicet verum Christi amorẽ. Ioan. 14, Si quis diligit me, sermonem meũ seruabit. Et hoc est quod Psalmista in persona cuiuslibet iusti dicit, *Et meditabor in mandatis tuis quæ dilexi.*

Isidorus Equorũ amor apud dominos suos.

1. Cor. 1.

212'1 Et leuaui manus meas ad mandata tua quæ dilexi: & exercebor in iustificationibus tuis.

Hic ostendit octauum: scilicet quòd per Christum nostra operatio in Deum eleuatur. Docuit Christus nos non propter temporalia bona opera facere, sed contẽplatione cœlestiũ, dicens Matth. 5, Attendite ne faciatis iustitiam vestram coram hominibus &c. Cum aliquid propter terrena operamur, manus deponimus ad terram: cũ solum propter Deum, tunc manus leuamus ad cœlum. Hac ergo lege doctus Psalmista dicit, *Et leuaui manus* &c. Leuat ergo manus suas ad mãdata Dei, qui illa custodit operibus: non propter aliquod temporale præmium, vel vanam laudem: sed solum propter

Leuare manus est pro cœlestibus operari, nõ pro terrenis.

A ipsum Deum & amorem cœlestium. Sicut ecõtra, ille deponit manus ad mãdata Dei, qui illa propter aliquod terrenum obseruat pręmium. Vnde hic ait August. Dilexit iste mandata Dei & cogitando & operãdo. Nam quòd ad cogitationem pertinet, ait, Et meditabar in mãdatis tuis. quòd autem ad operationem, *Et leuaui manus meas ad mandata tua.* Vtriq; autem sententiæ addidit, *quæ dilexi.* Finis enim præcepti charitas est de corde puro. Quando isto fine, id est huius rei contemplatione fit mãdatum Dei, tunc fit verè opus bonum: & tunc leuãtur manus, quia supernum est quò leuantur. Propterea de ipsa charitate loquens Apostolus, ait, Supereminẽtem viam vobis demonstro. Nam si de opere mandatorũ Dei merces terrenæ felicitatis expetitur: depo-
B nuntur manus potius quàm leuantur, quia terrena emolumenta quæ nõ sursum, sed deorsum sunt, illo opere requiruntur. Ad vtrunq; autẽ pertinet quod sequitur, *Et exercebor in iustificationibus tuis.* Exercetur quippe in iustificationibus Dei lætus: qui mãdata eius quæ diligit, & cogitandi & operandi delectatione custodit. Vel aliter: Ad mandata Dei manus leuare, est Deum orando manus ad Deum in modum crucis explicare corde. Vnde gl. super illud Psalm. 62, Sic benedicam te in vita mea: & sic nomine tuo leuabo manus meas. dicit sic, Leuabo manus meas ad opera bona: vt Christus suas manus leuauit in cruce pro nobis: vt manus nostræ tã corporis quàm bonæ actionis extendãtur ad Deũ. In nomine domini nẽpe manus suas leuat qui bo-
C nis operibus insistẽdo, tensis manibus in modum crucis Deum orat. Vnde Apostolus ait, Leuantes manus puras in oratione sine ira & disceptatione. In huius rei figura præcessit quod Moyses in Exodo legitur fecisse. Qui dum in oratione manus ad Deum leuabat, populus Dei vincebat Amalech: dũ verò manus deponebat, superabatur Israel. Quia dum aliquis bona operatur pro cœlestibus, vincit Amalech: id est domum, turbam, sanguinem perditionis nostræ lingentem: dum autem deponit manus, id est pro terrenis operatur, vincitur ab Amalech. Et nota quòd multa ad Deũ leuare debemus. vide versic. 993.

1. Cor. 13.

1. Tim. 2.

Exod. 17.

Leuare multa debemus ad Deum.

D MEmor esto verbi tui seruo tuo, in quo mihi spem dedisti. 2122

Hic incipit septimus octonarius: cui præmittitur septima litera alphabeti Hębraici: quę est Zain. Quæ litera meritò huic octonario præmittitur: quæ dupliciter interpretatur. primò Zain: id est duc te. secundò interpretatur huc. Et sic hæc litera Zain tantum valet, sicut duc te huc. In isto autem octonario vult cuilibet nostrũ ostendere Psalmista, quibus virtutibus seipsum possit ducere huc, scilicet de præsentibus ad futura: de temporalibus ad æterna: de terrenis ad cœlestia: de labore ad requiem. Quoniam in hoc octonario septimo agit de spe promissionum, quæ facit omnia pacificè tolerari: per quam mens bona eleuatur de tem-
E poralibus & visibilibus ad cœlestia & inuisibilia: in quibus est vera mentis requies & tranquillitas. Et ideo meritò iste octonarius septimo loco ponitur: quia per septimum numerum requies denotatur. Septimo enim die requieuit Deus ab operibus suis. Præmittitur igitur litera zain: id est duc te huc, à labore ad requiem. Quod fit per spem in verbo diuino habitam: de qua hic agit octonarius.

Zain.

Quod patet si consideres quòd spes in verbo Dei A habita octo facit in nobis, secúdum quæ iste octonarius octo habet partes. Nam spes primò de temporalibus ad æterna ducit animá: in principio: secundò humilitate reprimit superbiam, ibi, *Hæc me*: tertiò legis plenam inducit obseruantiam, ibi, *Superbi*: quartò iudiciorum Dei acuit memoriam, ibi, *Memor fui*: quintò compassionem efficit & clementiam, ibi, *Defectio*: sextò consolationem spiritus efficit & lætitiam, ibi, *Cantabiles*: septimò mandatorum Dei firmat custodiam, ibi, *Memor*: octauò solicitudinē præstat & diligentiā, ibi, *Hæc facta est mihi*. Quantum ergo ad primum, notandum quòd nullus insimul spem in Deo habere potest & in creatura. Vnde qui sperat in Deo, desperat de creatura: & qui in creatura sperat, desperat de Deo: sicut nemo B duobus dominis seruire potest. Et hoc est quod dicit Gregor. quòd in creatura sperare, est desperare de Deo. Ex quo consequēter sequitur, quòd spes in Christum (qui Deus est) ponere: est mētem à temporalibus ad æterna subleuare. Quod considerans Psalm. solum in verbo Dei spem posuit, dicens, *Memor esto verbi tui seruo tuo &c.* Sed hic primò dubitatur quomodo Psalm. dicit Deo, *Memor esto* &c. cum in Deo nulla cadat nec cadere possit obliuio, nec mutabilis dici possit. Qui tamen in scriptura quãdoque oratur vt memoretur, vt Memento domine Dauid &c. & hic: quãdoq; verò rogatur vt nó memoretur: sicut ibi, Ne memineris iniquitatum nostrarum: Psal. 78. Ad hoc hic respondet August. dicens, Non vt hominibus ista contingunt, ita intel- C liguntur in Deo. Nam sicut Deum pœnitere dicimus, quando præter hominū spem res mutat, consilio non mutato, quia consilium domini manet in æternum: ita dicitur obliuisci, quando tardare videtur adiutorium vel promissum, vel nó retribuere digna peccantibus: tanquam eius memoriæ sit elapsum, quod speratur siue timetur, & non fit. Sic ergo Psalm. quia sibi videbatur domini adiutoriū tardare quod ardenter sperabat, Deum exorās ait, *Memor esto verbi tui* &c. Deus enim per antiquos prophetas promiserat verbum suum ad nos per carnis susceptionem mittere. Ideo vt hoc citò fiat orabat Psalm. dicens, *Memor esto verbi tui seruo tuo* &c. Vbi August. Cùm enim dicitur, *Memor esto*, orantis desiderium quo promissum postulat, ostenditur: non D Deus admonetur, quasi de eius mente exciderit. Quasi dicat Deo, Imple promissum seruo tuo, in quo mihi spem dedisti. hoc est, in quo verbo: quoniam promisisti, me sperare fecisti. Vel aliter: vt per verbum non intelligatur Dei filius, sed verba sacræ scripturæ: quæ verba Dei dicuntur, quia à Deo reuelata. Et omnia vnum verbum dicuntur, quia ab vno Deo & ad vnū finem intendunt: vt scilicet malum fugiendo, bona faciamus. Et ad istum sensum exponit hic Ambros. istum versum, dicens, *Memor esto verbi tui* &c. Verbum Dei deiectos nos atque depressos ad cœlestem patriam prouocauit: vt desideremus æternitatem, despiciamus præsentia temporalium: futura & inuisibilia requiramus. Vocat nos ad se Dei verbum: sicut habes scriptum, Veni- E te ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego vos reficiam. Ideóq; sequamur vocantem dominum Iesum, vt à secularibus ad perpetua trãseamus: nósque ipsos regere nouerimus. Et infra. Ex istis enim attractus Psal. sperare nó desinit: & propheticæ fidei auctoritate conuenit dominum, vt meminerit promissorum suorum, quorum immemor esse non soleat. Sanctis enim quæcunq; spoponderit, implere consueuit: nostrarum immemor iniquitatum, suarum non immemor sponsionum. Ideóq; admonet Psal. dicēs Vt meminerit dominus verbi sui: quo ad sperandum nos prouocat, vt terrenis renunciemus, & inhæreamus cœlestibus. Dicit ergo, *Memor esto* &c. Quasi dicat, Certaui: brauium peto verbi tui quod promisisti mihi: memor esto spōsionum tuarum, quas promisisti seruo tuo. Non vsurpatoriè speraui, quia tu ipse me sperare fecisti. Seruus sum: expecto alimentum à domino. miles sum: exigo ab imperatore stipendium. vocatus sum: postulo ab inuitáte promissum &c. Et nota quòd hic Psalm. confidēter petit æternam retributionem propter tria, quæ in isto versiculo continētur. Primò propter promissionem: quod notatur, cum dicitur, *Memor esto verbi tui*. Secundò propter obediētiam & humilitatē: quod notatur cùm dicitur, *Seruo tuo*. Tertiò propter firmitatem: quod notatur dum dicit, *In quo mihi spem dedisti*.

Spes in Deo eleuat animã à tēporalibus.

Gregor. 22. moral. cap. 2.

Quæstio.

Memoratur Deus & obliuiscitur, & quomodo.

Verbi diuini vtilitas.

Matth. 11.

Hæc me consolata est in humilitate mea: quia eloquiū tuū viuificauit me. 123

Hîc ostēdit secundū: scilicet quòd spes in Christum dat humilitatem & reprimit superbiam. Vera enim spes non stat cum superbia, cum qua nullum stat verum meritum. Ipsa autem spes non est sine merito vero, quoniam sperare sine meritis, non est spes, sed præsumptio: vt ait Magister lib. 3. Et sic C consequēs est, quòd spes humilitatem exigit, & reprimit superbiam. Ideo dicitur, Spera in Deo. Et consequenter addit quomodo sperandum sit, dicens, Et fac bonitatem. Et hoc notans hic Psalm. ait, *Hæc* (scilicet spes) *consolata est me in humilitate mea*. Notandū tamē quòd multiplex est humilitas: scilicet virtutis, & pœnalitatis exterioris, & pœnalitatis interioris. Et de omni ista humilitate potest iste versus intelligi. Primò ergo est humilitas virtutis, qua quis recognoscens seipsum & defectus suos, se sponte Deo subiicit & humiliat: & peccata sua confitetur contritus. Et in ista humilitate spes habita in Christum, scilicet spes veniæ, sic humilē consolatur: sine qua peccata remitti non possunt. Et de ista vera humilitate virtutis, hic ait August. D *Hæc me cōsolata est in humilitate mea*. hæc (scilicet spes) quæ data est verè humilibus: dicente scriptura, Deus superbis resistit: humilibus autem dat gratiam. Vnde ore proprio etiam ipse dominus, ait, Omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat exaltabitur. Secundò est humilitas pœnalitatis exterioris: vt puta quando quis persequitur, flagellatur & affligitur: de qua Psalm. 43, Humiliasti nos in loco afflictionis: & cooperuit nos vmbra mortis. Et sic humiles spes in Christum consolatur: dum patientes sperant tálem humilitatem eis ad præmium æternum proficere: dicentes cū Paulo, Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam &c. Et de ista humilitate hūc passum exponit hic Ambros. dicens, *Hæc me consola-* E *ta est* &c. id est hæc spes quæ verbo tuo obuenit mihi, consolata est me vt tolerarem acerba præsentium, dum facit vt sim fidelis futurus. Quomodo consolatur, accipe. Quis nos (inquit Apostolus) separabit à charitate Christi? tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an gladius? sicut scriptum est, Quoniam propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues occisionis.

Spes humilitatē dat suis consortibus.

Psal. 36.

Humilitas multiplex.

Luce 14.

Spes dat patientiã in aduersis.

Rom. 8.

Rom. 8.

Psal. 43.

Et

Et qua ratione illa patienter tolerari possint addidit, Sed in his omnibus superamus propter eũ qui dilexit nos. Ergo si quis vult aduersa superare, si est persecutio, si est periculũ, si mors, si ægritudo grauis, si incursus latronum, si facultatũ proscriptio, si quicquid eorum quæ putantur aduersa in isto sæculo, facilè superantur, si sit spes quæ consoletur. Nam & si illa acciderint: tam grauia esse non possunt dicenti, Existimo enim quòd indignæ sunt passiones huius temporis ad futuram gloriam quę reuelabitur in nobis. Quisquis enim meliora sperat, nunquam laborioribus frangitur. In tempore igitur humilitatis nostræ spes est cõsolatoria, quæ nõ confundit. Consimiliter de hac humilitate aduersitatis hunc locum hic exponit August. dicẽs, Bene etiã hoc intelligi potest de humilitate qua quis humiliatur aliqua tribulatione vel deiectione, quã meruit eius superbia: de qua dicit Sapiens, In dolore sustine, & in infirmitate patientiã habe: quoniã in igne probatur aurum & argentum: homines verò acceptabiles in camino humilitatis. Quòd ait Acceptabiles, ibi spem dedit quæ consolaretur in humilitate. Et dominus hãc humilitatem cum discipulis prædicauit esse venturam à persecutoribus: non eos sine spe reliquit, sed hanc qua consolaretur dedit: dicẽs, In patiẽtia vestra possidebitis animas vestras. De ipso quoq; corpore, quod ab inimicis posset occidi & quasi penitus interire, Capillus (inquit) capitis vestri nõ peribit. Et hæc spes data est corpori Christi, quod est ecclesia: qua cõsolaretur in humilitate sua. Propter quam spẽ dicit Apostolus, Si autem quod nõ videmus speramus, per patientiam expectamus. Sed æternorum est ista spes præmiorum. hęc August. Tertiò est humilitas tentationis interioris: qua scilicet continuè impugnamur à mũdo, à carne, & à diabolo. Et in ista nos consolatur spes diuini adiutorij: de qua humilitate hic ait Ambros. Tempus autem tẽtationis, tempus humilitatis animę nostrę arbitror esse. Humiliatur enim anima nostra, dũ traditur tentatori, dutis examinati laboribus, vt luctetur & certet: congressum contrariæ experiens potestatis. Sed in hac humilitate tentationis nos cõsolatur spes verbi diuini. Quod hic ostendit August. dicens, Est & alia spes, quæ in humilitate tentationis plurimum nos consolatur: quæ sanctis data est in verbo Dei, scilicet adiutorium gratiæ pollicentis ne quis deficiat: de qua se ait Apostolus, Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis: sed faciet cum tentatione etiam prouentum, vt possitis sustinere. Hanc etiam spem dedit saluator ore suo: quãdo ait, Hac nocte postulauit Sathanas vexare vos sicut triticũ. Et ego rogaui pro te Petre, vt non deficiat fides tua. Hanc etiam spem dedit orantibus quãdo docuit vt dicamus, Et ne nos inducas in tẽtationem. Quodammodo enim promisit se daturũ suis periclitantibus, quod dici voluit ab orãtibus. Et utrumque de hac spe quæ est auxiliũ gratiæ, magis iste versus est intelligendus dicere, *Hæc me consolata est in humilitate mea.* hæc Aug. Sequitur, *Quia eloquium tuum viuificauit me.* Eloquium enim Dei nos viuificat, quia verbum Dei vita est interioris hominis: dicente Christo, Non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Quod hic exponens Ambros. ait, Viuificatur anima eloquio Dei. hoc est enim animæ nostræ vitalis substantia, qua alitur, pascitur & gubernatur. Nec quicquam est aliud quod viuere faciat rationalem

Rom. 8.

Eccl. 2.

Luca 21.

Spes consolatur in tentatione.

1. Cor 10.

Luca 22.

Matth. 6.

Eloquium Dei & verbum est animæ vita.

Matth. 4.

Nota bene totum.

A animam, quàm eloquium Dei. Sicut enim augetur eloquium Dei in anima nostra, dum suscipitur, dũ intelligitur, dum comprehenditur: ita etiam & vita eius augetur. Et quemadmodum ecõtrario eloquium Dei deficit in anima nostra: ita & incurrit eius vitæ defectus. Itaq; vt connexio ista animæ & corporis nostri, spirituali vita animatur atq; alitur & tenetur: ita verbo Dei & speciali gratia anima nostra viuificatur. Vnde omni genere studere debemus vt reliqua omnia posthabentes, congregemus nobis eloquia Dei: & congeramus in principale nostrum, in sensus, in sollicitudines, considerationes, actúsq; nostros: vt eloquiis scripturarum facta nostra conueniant: nec à serie præceptorum

B diuinorum actus noster discordare videatur: quò possimus & nos dicere, *Quia eloquium tuum viuificauit me.* hæc Ambros. Et hoc est quod dicit saluator, Qui verbum meum audit & credit, habet vitam æternam. Ioan. 6.

Superbi iniquè agebant vsquequaque: à lege autem tua non declinaui. 2124

Hic ostendit tertium: scilicet quòd spes plenam inducit legis obseruãtiam. Quoniam, vt statim dictum est, quisquis meliora sperat, nunquam laborioribus fatigatur. Cum igitur multo maiora spes nobis conferat prœmia, quàm sint labores quibus lex adimpletur, sequitur propositum: illi autẽ quibus spes deficit, laborem præceptorũ recusant. Et hoc est quod hic ait Psalm. *Superbi iniquè agebant vsque-*

C *quaque:* superbi, id est spem nõ habentes &c. Ista litera duobus modis exponitur. Primò de superbis persecutoribus ecclesiæ, qui in martyres sæuiebãt. Qui quãto plus iniquè agebãt, tanto fortius martyres spe retributionis æternæ consolati, ad obseruationem diuinæ legis animabantur. Vnde ad istũ sensum hunc passum exponit August. dicens hic, Superbos intelligi voluit persecutores humilium: hoc est ipsos persecutores piorũ. Et ideo subiecit, *A lege autem tua non declinaui.* Illos iniquè dicit egisse, quia non solum impij erant: verumetiã pios impios esse cogitabant. In hac humilitate & tribulatione spes consolata est martyres, quæ data est in verbo. Det ergo verbum pollicẽtis adiutorium, ne deficiat martyrum fides: & præsentia spiritus sui,

D vires impartientis laborãtibus: vt euadẽtes de muscipula venantiũ dicerent, Nisi quia dominus erat in nobis, fortasse viuos deglutissent nos. Vel aliter exponitur de quibuscũq; superbis. Et primò ostẽdit quàm graue sit peccãtũ superbiæ: & consequẽter spei vtilitatem, quæ legem Dei conseruat. Quãtum ad primum, dicit, *Superbi iniquè agebãt vsquequaque.* Quod declarans hic Ambros. dicit, Maximum peccatum in homine superbia est: quoniam quidẽ inde manauit nostri origo delicti. Hoc telo nos primùm diabolus vulnerauit & perculit. Nam nisi homo serpentis suasione deceptus, sicut Deus esse voluisset, & verum falsúmq; cognoscere, quod penitus discernere humana fragilitas non poterat: ideóque quod sequeretur acceperat, ne temeraria

E vsurpatione de illa paradisi felicitate decideret. Nisi inquam homo suis non contentus finibus interdicta temerasset, nunquam feralis culpæ ad nos transisset hereditas. Et quid de homine dicam? Ipse diabolus per superbiam, naturæ suæ amisit gratiã. Denique cùm dixit, Ponam thronum meum super altitudinem nubium: & ero similis altissimo: cum cõsortiis cecidit angelorum. Cuius criminis digna

Superbi sunt persecutores martyrum.

Psal. 123.

Superbia quam graue sit peccatum.

Esa. 14.

mercede damnatus, hominem sibi participẽ requisiuit: in quem eunsortium suæ trãsfunderet offensæ. Quid igitur hoc peccato potest esse deterius, quod a Dei incepit iniuria? Ideóq; & scriptura dicit, Superbis Deus resistit: tanquam suæ cõtumeliç propulsator: veluti quoddam suscepit aduersus superbiam speciale certamen, tanquam dicat, Meus iste aduersatius est qui me lacessit: mihi debetur ista congressio. Vnde Psalmista commendare volẽs humilitatem suam nulla superborũ iniquitate attentatus, ait, *Superbi inique agebant nimis.* Vnde non solum iniquitatem superborum, sed etiam nimiã iniquitatem pariter declarauit, quæ euenit superbis. Quorum ne aliquo tentaretur contagio: alibi dicit, Superbo oculo & insatiabili corde: cum hoc non edebam. Quid autem remedij contra superbiã spes conferat: adiungit dicens, *A lege autem tua non declinaui.* Vbi Ambros. sequitur dicẽs, Itaq; quoniã quanta vis mali esset in superbia, expresserat, ideo quemadmodum vinceretur, docere nobis debuit. Meritóq; Psalmus, quasi bonus doctor ostẽdit remedium quo exaggeratur venenũ. Audi ergo quomodo virus excludas superbię, *A lege autem* (inquit) *tua non declinaui.* Sola igitur lex Dei potest hebetare superbiæ virus: quæ informauit virum deuotioni deditum, quali se tegere debeat cautione. Multi enim non solum alieni à fide, sed etiam qui vidẽtur non mediocria scripturarum præcepta gustasse: tẽtari solent prosperis superborum processibus. Videntes eos qui præuaricãtur legem, impietatis arbitros, arrogantes, contemptores fidelium: extollentes se aduersus eos qui humiliantur & cœlestia meditantur præcepta: in hoc sæculo abundare diuitiis, præconio, honoribus, potestatibus: eisque quò grauiora commiserint, eo affluẽtiores successus commodorum secularium secundare. Econtra autem iustos viros plerunq; laborare inopia, amissione filiorum, sterilitatibus coniugum: quibus visis exagitari atq; turbati, sensum mentis inclinãt: vt putent Dei in hoc errare iudicium: non tenẽtes caput veritatis. Quo euidentissimè comprehenditur, non in hoc sæculo, sed in futuro repositam nostrorum remunerationem esse meritorũ. Sed paucorum est istud aduertere. hæc Ambros. Hoc ergo aduertere nos suo exemplo docet Psalmista, dicẽs, *A lege autem tua non declinaui.* Quasi dicat, Etsi superbi prosperos hic habeant successus, iusti autem & humiles aduersos: tamen quia spe doctus quòd non hic dantur malorum supplicia, præmiáq; bonorum: sed in futuro danda reseruantur. Ideo à lege Dei non declinaui: in futuro præmiari cupiens, non in præsenti. Et hoc est quod subdit:

Iacob. 4.

Psal. 100.

Lex Dei deponit superbiam.

2125 Memor fui iudiciorum tuorum à sæculo domine: & consolatus sum.

Hic ostendit quartum: scilicet quòd spes iudiciorum Dei renouat memoriam. Spe enim speramus, nõ in præsenti, sed in futuro veram & finalem esse omnium retributionem. Quod dũ intentè cogitamus, recordamur iudiciorum Dei mirabiliũ: quia scilicet hic boni premuntur aduersitatibus, & mali prosperitatibus exaltantur. quod ideo faciunt Dei iudicia, vt mali si quid boni fecerunt, hic præmium accipiant, sed in futuro suppliciũ. Et boni si quid hic puniendum commiserint, hic puniãtur, vt in futuro plenius præmientur. Et hæc iudiciorum recordatio magnam consolationem iustis ministrat. Et hoc est quod ait Psalmista dicens, *Memor fui iudiciorum tuorum à sæculo domine: & consolatus sum.* Quis enim iustorum non cõsoletur, hæc iudicia cernens? Quod hic declarans Ambros. ait, Nisi enim vnusquisque legis instructus & informatus exemplis credat semper vera Dei esse iudicia: citò declinat a lege. Qui autem præterita repetit, ex semetipso colligit seriem veritatis: cognoscit quòd peccator nequaquam suæ impietatis euadat: neq; iustus æquitatis suæ præmiis defraudetur. Retexit enim animo, quòd ab initio Adam propter mãdati cœlestis præuaricationem de paradisi eiectus est incolatu. Et Caim parricidalis sceleris precium, diuinæ sententiæ auctoritate damnatus exoluerit. Quòd Enoch propter deuotionem raptus ad cœlũ terrenæ maliciæ virus euaserit. Quòd Noe propter iustitiam diluuij victor, generis factus superstes humani sit. Quòd Abraham propter fidem, seminarium posteritatis suç toto orbe diffuderit. Quòd Israel propter laborum tolerantiam, populum credentium proprij nominis signaculo cõsecrauerit. Quòd Dauid propter mansuetudinẽ regali honore donatus, senioribus fratribus antelatus sit. Quòd Helias propter zelum Dei curru eleuatus in aërem cœlestis sedis hospitium noui generis acquisierit incolatũ. Hæc qui nouit retexere, habet vnde gratiam suæ consolationis acquirat. Et aduertit quòd iudicia Dei vera, iustificata in semetipsa desiderabilia super aurum & lapidem preciosum multum; & dulciora super mel & fauũ. Etenim seruus tuus custodit ea. Custodienti igitur dulcia sunt diuina iudicia: negligenti autem illa, esse amara dubiũ nõ est: quia nõ aduertit in opprobrij turpitudine peccatorum, propositum sibi diuinæ euẽtum esse sententiæ. Qui autem sibi bene conscius est, non turbatur vtiq; dicens, Hæredes sumus Dei: cohæredes autem Christi: si tamen compatimur vt glorificemur. Sed quis nostrum huiusmodi, vt mãdatorum diuinorum serie consoletur? Et addit probans hæc per exemplum: dicẽs, Terribilia etiam sunt peccatoribus humana iudicia: quanto magis diuina formidini sunt? Deniq; vt ex istis illa quæ diuina & terrena sunt colligamus exemplo: videmus in hoc sęculo innocẽtes lætos ad iudicium festinare, odisse moras, celeriter affectare iudicium: reos autẽ refugere & pauere, differre, vitare, mœstificari. Denique cum diuini iudicij audierint constitutum, trepidant, tabescunt, labefactantur. Beatus itaq; ille, qui illud cœleste iudiciũ lætus expectat. Scit enim sibi regnum cœlorum, angelorum cõsortium, coronam quoq; bonorum repositam esse meritorũ. Ex quibus omnibus patet quòd memoria iudiciorum Dei iustos consolatur. Vnde & Gregor. dicit quòd iusti diem iudicij lætanter expectãt: vide ibi. Quod nunc exprimẽs Psalmista dicit, *Memor fui iudiciorum tuorum à sæculo domine: & consolatus sum.*

Iudicia Dei iustos cõsolãtur: peccatores autẽ terrent.

Iudicia Dei sunt iusta.

Psal. 18.

Iudicia Dei peccatoribus terribilia, iustis sunt dulcia.

Rom. 8.

Gregor. 32. moral. c. 28.

Defectio tenuit me, pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam. 2126

Hic ostendit quintũ: scilicet quòd spes in verbo habita in nobis causat, respectu proximorũ, cõpassionẽ & clemẽtiã. Cuius ratio est, quia spes vera includit amorẽ illius in quo speratur. Amor autẽ assimilat amãtẽ amato. Ex quo sequitur quòd sperãs in Dei verbo similis illi existit. Sed Dei verbum fuit summæ cõpassionis erga nos peccatores & clemẽtiæ, intantũ quòd plus doluit nostra peccata quàm suas pœnas: quia pro nostris peccatis delendis in corpore suo pœnas ac etiã mortem recepit. Et hoc est

Peccata proximorũ plus displicere debent nobis quàm propriæ pœnæ.

A eſt quod hic Pſal. in perſona martyrum ac aliorum iuſtorum qui perſequebantur à malis, plus dolens pro ipſorũ peccatis quàm pro proprijs pœnis ait, *Defectio tenuit me, pro peccatoribus* &c. defectio, id eſt, tædium vel dolor. Iſto modo hic exponit hunc verſum Amb. dicẽs, *Defectio tenuit me pro peccatoribus* &c. Non eſt hoc cõmune cũ multis: nam plurimorum eſt contriſtari, ſi quam ab aliquo patiantur iniuriã, ſi læſi, ſi decolorati ſunt. Noſtra enim cauſa eſt, nos infirmiores, fraudi nobis aliquos dolemus fuiſſe. At verò qui fortior eſt, non propriã contumeliã dolet, ſed aliena peccata: & in ſua iniuria lapſum alterius ingemiſcit, & cauſam ſe fuiſſe deplorat lędendi erroris. Exemplũ accipe apoſtolicum. Paulus enim peccata flebat aliena, ſicut ipſe ait, Nã ex multa tribulatione & angustia cordis ſcripſi vobis per multas lacrymas. Et cum ipſe contriſtaretur, eos ipſos quos arguebat, cõtriſtari nolebat. Deniq; addidit, Vt non contriſtemini: ſed vt ſciatis quã charitatem habeo in vobis abũdantius. Cõtriſtari enim volebat vſq; ad pœnitentiam lapſos: non vſq; ad mœſtitiam profundiorem: tantũ vt eorũ qui arguebantur mœſticia, gaudium fieret arguenti. Vnde ait, Si enim ego cõtriſtor vos, & quis eſt qui me lętificet, niſi qui cõtriſtatur ex me? Arguit itaque vt alleuiet diuturnitatẽ mœſticiæ, quò præſentia fieret in ſalutem. Dãnat vt abſoluat: excludit vt recipiat: non ignoſcit vt liberet. Ideo talis Paulus, quia bene peritus in lege, cognouerat præceptum dicentis, *Defectio tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legẽ tuã.*

2. Cor. 2.

Dolere debemus plus peccata aliena quàm pœnas noſtras.

C Dolebat Pſal. non quia contẽnebatur, non quia appetebatur ipſe: ſed quia lex Dei derelinquebatur. Et eorũ qui hoc faciebant dãnum dolebat, quòd perirẽt Deo. Sicut enim bonus pater filij in freneſi cõſtituti, cum ab eo maledicitur, verberatur, afficitur iniurijs: non ſuã, ſed ægroti deflet ærũnã, & contumeliam dolet; non ꝙ ſibi ſit irrogata, ſed quia per furorẽ, quid facit æger ignorat. Ita vir bonus cum videt peccatorem non reuereri, non honorare etiã canos ſenioris, quo præſente aliud faciat indignũ, nõ agnoſcere quadam peccati inſania, quàm indecora & inhoneſta cõmittat: quaſi moriturũ dolet, quaſi deſperatũ à medicis ingemiſcit. Et vt bonus medicus primò monet, deinde etiãſi grauia patiatur, tamen tanquã ille ęgrum & ſi cędatur ſuſtinet, D & ſi maledicatur non derelinquit: & quicquid poteſt medicinæ adhibere non denegat. nec tanquam contumacem deſerit: ſed tanquã bene de ſe meritũ, omni ſtudio ſanare contendit, exercẽs nõ ſolũ artis peritiam, ſed etiam mentis benignitatẽ. Ita ergo & iuſtus cũ contẽnitur à peccatoribus, nõ auertitur: & cum læditur, furoris illud putat eſſe, non improbitatis: magíſque vulneri eius medicinã afferre deſiderat: & compatitur & dolet, non propter ſe, ſed propter illũ qui deſperato laborat incommodo: & dicit, Hunc vnum ex fratribus ſic laborare, ſic affici video, vt faciat mihi iniuriã. Qui ſi cognoſceret, me honoraret vtiq;: nõ læderet. Ergo ſi iuſtus ſum, afficior propter dilectionẽ, propter charitatẽ, propter eccleſiæ dãnum, propter corporis Chriſti de- E trimentum. Hoc eſt ergo quod dolet Pſal. Et ideo dolet, quia cum vnum membrum patitur, cætera membra compatiuntur. Et hoc eſt quod ait, *Defectio tenuit me pro peccatoribus derelinquentibus legem tuam.*

2127 Cantabiles mihi erant iuſtificationes tuæ, in loco peregrinationis meæ.

A Hîc oſtendit ſextum: ſcilicet quòd ſpes conſolationem ſpiritus efficit & læticiam. Si enim ſpes lucri temporalis lætificat temporales homines, multo fortius ſpes ſpiritualis (quæ eſt certa expectatio futuræ beatitudinis ex Dei gratia proueniẽs & meritis) ſpirituales homines lætificat. Et ideo gratias læti agunt Deo qui ipſos iuſtificauit & in ſpe conſtituit. Et hoc eſt quod hic ait Pſal. *Cantabiles mihi erant iuſtificationes tuæ* &c. Vbi notandum eſt quòd Dei iuſtificationes in hoc loco peregrinationis ſedulè Deo cantare debemus propter multa. Primò propter gratiarum actionem. Ideo enim cantus fuit inuentus: primò vt voce ſonora alicuius laus exprimeretur. Sic & eccleſia cantando Deum laudat. Laudare autem Deum eſt ſibi gra- B tias de acceptis reddere beneficijs. Et ideo ne Deo ſimus ingrati, hic cõtinuè iuſtificationes ſuas quibus nos iuſtificat, & beneficia cantando corde reſonare debemus. Et ad iſtum intellectum hunc paſſum exponit Bernardus dicens, *Cantabiles mihi erant iuſtificationes* &c. Quoties tentatio ſuperatur, aut vicium ſubiugatur, aut imminens periculum declinatur, aut laqueos inſidiantis deprehenditur, aut vicioſa aut inueterata quæcunque animæ paſſio ſemel perfectéque ſanatur, aut multum cupita & petita virtus tãdem aliquando Dei munere obtinetur. toties iuxta Pſalmiſtam perſonet gratiarũ actio & vox laudis, & ad ſingula quæq; beneficia benedicatur Deus in donis ſuis. Alioquin ingratus C reputabitur cum diſcuſſio aduenerit: qui non poterit Deo dicere, *Cantabiles mihi erant iuſtificationes tuæ* &c. Secundò propter memoriæ commendationem. Quod enim alta voce cantatur, magis memoriæ commendatur. Et ad iſtum ſenſum hũc verſum hic exponit Amb. dicens, Quæ enim bene memoriæ tenemus, cantare conſueuimus: & quæ melius cantantur, melius noſtris adhærent ſenſibus. Dicit ergo, *Cantabiles mihi erant* &c. Quia non perfunctoriè tranſire debemus quando legimus: vt tunc tantum cum legerimus, in memoriã eorum redire videamur: ſed etiã cum abeſt codex manibus, non tãquam animalia quæ probantur immunda in lege: ſed tanquam animalia munda, quæ etiam canendo paſcuntur, quæ ruminare conſueuerunt, ex ſemet- D ipſis alimenta ſibi recondita proferentes. Ita & nos de noſtræ memoriæ theſauro, de interioribus noſtris ruminandum nobis pabulum ſpirituale promamus: hymni nobis, cantica nobis, pſalmi nobis, iuſtificationes domini ſint: pſallamus ſpiritu, pſallamus & mente. Ne ſi obliti fuerimus in tempore neceſſitatis, dicatur vnicuique, Abiecisti ſermones meus retrorſum. Et ideo vt expelleret & eliminaret obliuia à domo ſancta ſua, cantores ſibi fecit verus Salomon: qui toto ſpiritu conquirendę cognitioni diuinitatis intenderent. Ex quibus apparet ꝙ hoc quod dicitur, *Cantabiles mihi erant* &c. idem eſt, Memoriter retinebam iuſtificationes tuas. Tertiò propter ſpiritus ſancti inuocationem. Prophetæ enim quando ſpiritum propheticum in ſeipſis excitare E volebant, pſallendi peritum iubebant pſallere, quò ſuaui inuitata dulcedine ſpiritualis infunderetur gratia. Sic enim de Heliſeo dicitur 4. Reg. 3, quòd eum in ſeipſo ſpiritum propheticum excitare vellet, ait, Adducite mihi pſaltem. Cúmque caneret pſaltes, facta eſt ſuper eum manus domini, & prophetauit. O quàm ergo dulcis cantilena, quæ non corpus effœminat, ſed mentem animúmque confirmat. Sic ergo iſto modo

Cãtare Deo eſt ſibi gratias agere.

Cantare memoriã fortificat.

1. Cor. 14.

Cãtare excitat ſpiritum propheticum.

Cãtus dæmonem fugat.

quid est dicere, *Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ*: A nisi Iustificationes corde cantando quærebam? Quartò propter spiritus mali expulsionem. Spiritus enim maligni melodiam cantus maximè spiritualis odiunt, propter concordiam vocum, & ipsa 4.Reg.3. auditá fugiũt. Sic enim habemus 1.Reg.16, quandocumque spiritus malus arripiebat Saul: tollebat Dauid citharam & percutiebat manu sua: & Saul leuius habebat, & recedebat ab eo spiritus malus. Si igitur spiritus malus per cantum fugatur, quanto magis absens impeditur ne accedat? Dicat ergo Psal. *Cantabiles mihi erant iustificationes tuæ*: scilicet, ad prohibendum spiritum malignum, qui mihi insidiari conatur quandiu sum in præsenti vita. Quod *Sācti peregrini sunt in mũdo, & ciues cœli.* notat dicens, *In loco peregrinationis meæ*. Et notanter B dicit in loco peregrinationis meæ, ad denotandum quòd qui vult cantum suum prædictas habere virtutes, mundum istum pro peregrinatione habere debet, non pro patria ciuitate. quia scilicet mente in cœlis debet conuersari, non in mundo. Vnde istũ passum sic Ambros. hic exponit: dicens, Sed quia non satis est vt quis cantabiles habeat iustificationes Dei. nisi terrenarum exuatur seruitio solicitudinum, ideo subdit dicens, In loco peregrinationis meæ. Vnde & Apostolus non vult nos in domo Dei fidei vocatione aduenas esse atque peregrinos, sed ciues sanctorum & domesticos Dei. Qui enim domesticus Dei est, exul est in mũdo. Qui conuer- 1.Petr.2. satur in cœlestibus, peregrinus est in terris. Qui ergo cantat iustificationes Dei, hic in loco peregrinationis debet esse. Qui enim cantat, vacuus est: & C diuersarum cogitationum curas abiicit: sequestrat auaritiam: non solum corporis voce, sed etiam mẽtis viuaciter se mulcet. Non enim tanquam mœstus inopiæ solicitudine, sed tanquam liber ab omnibus affectibus corporalium passionum esse debet. Sic enim & alibi cantabat Psal. dicens, Gaude- Psal.70. bunt labia mea cum cantauero tibi, & anima mea quam redemisti.

2128 Memor fui nocte nominis tui domine: & custodiui legem tuam.

Hic ostendit septimum: scilicet quòd spes mandatorum Dei firmat custodiam. Cum enim spes sit certa expectatio futuræ beatitudinis, quæ haberi non potest sine finali perseuerantia in diuinis man- D datis: consequens est quòd spes illam perseuerantiam finalem concernit: vt habens verã spem quandiu est in nocte præsentis exilij, diuina mãdata meditetur & seruet. Et hoc est quod hic ait Psal. *Memor fui nocte nominis tui domine* &c. Dicitur ergo nox *Aduersitas dominũ inuocare facit.* præsens vita, vel præsentis vitæ miseria. Dicit ergo, *Memor fui nocte nominis tui*: quia in miseria & aduersitate positi, nomen domini magis inuocare coguntur, quàm prosperitate florentes. Et ideo ait, *Nox aduersitatẽ significat* *Memor fui nocte nominis tui*. Vnde hic ait Ambros. Nõ est magnum si tunc nominis Dei sis memor, & domino gratias agas, quando in prosperis & secundis es: sed si tunc adhæres Christo quando persecutor te exagitat, quando aliqua procella perturbat. Amisisti filium in illo dolore, in illa nocte, in illa E destitutione memẽto domini Dei tui: ne quasi non exauditus, ingratus sis, & in tua præuariceris ærũna. Pulsus es in exilium: memento domini Dei tui: ne patriæ interdictæ tibi caritatem Deo præferas. Alicuius diuitis oppressus es potẽtia: amisisti proprias facultates: indiges sumptu: memento domini Dei tui: ne nox te egestatis abducat à deuotionis affectu. Hoe est enim mandatum legis, vt in nocte magis quæras quando magis exaudiaris à domino: & possis dicere, In tribulatione inuocaui dominũ, Psal.117. & exaudiuit me in latitudine. Sic ergo in nocte memor est nominis Dei, qui in aduersitate Deo gratias agit, Deum laudat. Et qui in hac mortalitate positus, totam virtutem & gratiam suam Deo, non sibi attribuit. Et ad hunc intellectum hunc locum exponit August. dicẽs, *Memor fui nocte nominis tui domine*. Nox est præsens vita, vbi est mortalitatis ærũna: nox est in superbis iniquè agentibus: nox est in tædio à peccatoribus relinquẽtibus legem: nox est in loco peregrinationis huius, donec veniat do- 1.Cor.4. minus & illuminet abscõdita tenebrarum, & manifestet cogitationes cordis. In hac ergo nocte me- 2.Cor.10. B mor debet esse homo nominis Dei: vt qui gloriatur, in domino glorietur. Sic enim quisque non in sua sed in dei iustitia à deo sibi donata, custodit legem Dei. Sicut iste ait, *Memor fui nocte nominis tui domine, & custodiui legem tuam*. Quam non custodisset, si in sua virtute confidens, numinis Dei memor nõ fuisset. Adiutorium enim nostrum in nomine do- Psal.123. mini. Vel aliter: vt nox accipiatur magis ad literã, scilicet pro tempore noctis, vt distinguitur contra diem: quia sicut illo potissimum tempore vigent tentationes carnis & dæmonis: sic & deuotionis feruor maior insurgat. Et ad hunc intellectum hic exponit Ambros. hunc versum, dicens, *Memor fui* *Nocte est orã dum.* *nocte nominis tui*. Hoc nomen inuocetur noctibus & diebus: vt nullum tempus precandi vacuum fi- C nat sancta deuotio præterire. Si studẽtes igitur doctrinis secularibus perparum somno indulgent: quanto magis qui Deum cupiunt cognoscere non debent somno corporis impediri, nisi quantum naturæ opus est? Dauid per singulas noctes lectum Psal.6. suum lacrymis lauabat: surgebat etiam noctis medio, vt domino confiteretur. Et tu totam noctem sopori existimas deputandam? Tunc magis tibi orandus est dominus: & tunc præsidia postulanda: tunc culpa cauenda, quando videtur habere secretum: quando maximè in circuitu meo, & parietes me operiunt. Cõsiderandum quia Deus omnia intuetur abscondita. Ne dixeris ergo, Circunfusus Eccl.23. sum tenebris, quis me videt: & quem vereor septus parietibus & inclusus? Quia vultus domini super Psal.33. D facientes mala. Deinde si arbitrum non vides: temetipsum non vides? conscĩetiæ tuæ testimonium non vereris? Nescis illam caliginem noctis non opertorium sed incẽtiuum esse peccati? Cum somno & cibo feruent corpora, tunc etiam mentis vigor sopore laxatur & somno resoluitur. Tunc irrepit impuri libido cõcubitus: tunc perturbatur cor, squalorem immunditiæ non veretur: castitatis puritas non cõsideratur: pudicitiæ gloria non recensetur, quia nox erat quando Iudas dominum prodidit: quando Petrus negauit. Illo igitur potissimum tempore iustificationes Dei animo recõdendæ sunt: relegenda mandata hortatoria: illa castitatis præcepta non absint: vt illis occupata mens, flagrantiam libidinis, carnis restringat ardorem &c. E Ex quibus patet quòd ille legem Dei custodit, qui sic est nocte memor nominis domini: cuius voluntas est in lege domini, & in lege eius meditatur die ac nocte. Et hoc est quod hunc ait Psal. *Memor fui nocte nominis tui* &c.

Hæc facta est mihi, quia iustificatio- 2129
nes

nes tuas exquisiui.

Hîc ôstendit octauum:scilicet quòd spes solicitudinem præstat & diligentiam. Illam rem solicitè quærimus quam inuenire speramus. Circa autem illius inquisitionem non occupamur multum,quã reperire dubitamus : sed circa illam nihil de qua desperamus. Quia ergo sperabat notitiam legis habere:ideo circa illam exquirendo solicitus erat:dicens, *Hæc facta est mihi* &c. Iste versus multipliciter exponitur, secundum quòd hoc pronomen Hæc, diuersa supradicta potest referre vel demonstrare. Primò ergo ly Hæc potest demonstrare aduersitatem iniuriarum & persecutionem:de qua dictum est suprà, Hæc me consolata est in humilitate mea. Et iterum, Memor fui nocte &c. Certũ est enim quòd ideo martyres persequebantur, quia legem Dei & iustificationes exquirebãt. Et tunc est vox cuiuslibet martyris dicentis, *Hæc* (scilicet persecutio & aduersitas) *facta est mihi, quia iustificationes tuas exquisiui*, scilicet te verum Deum confitendo, & idolorum culturam abnegando. Vel potest ly Hęc referre aduersitatem & miseriam vitæ præsentis,in quam cecidimus propter primorum parentum superbiam. Quæ quidem miseria sicut malis & impatientibus est occasio peccati : sic bonis & Deum colentibus proficit ad salutem : quia est materia merendi. Et tunc est sensus, *Hæc* (scilicet miseria præsentis vitæ) *facta est mihi*: id est,ad vtilitatẽ mihi venit , quia &c. Et istum intellectum hic ponit August. dicens, *Hæc facta est mihi*. Tota namque sententia superior sic se habet, *Memor fui nocte nominis tui domine : & custodiui legem tuam*. Et sequitur, *Hæc facta est mihi* &c. Hæc: scilicet nox, facta est mihi. Acsi diceret, Hæc nox pro me facta est: scilicet vt prodesset mihi. Si enim humilitas illa mortalitatis non absurde intelligitur nox: vbi inuicem latent corda mortalium, & talibus tenebris innumerabiles & graues tentationes oriantur : ita vt in eadem nocte pertranseant etiam bestiæ siluæ : vt etiam de illo leone rugiente & quærẽte quem deuoret dominus ait, Hac nocte Sathanas postulauit vt cribraret vos sicut triticũ: profectò hæc ipsa humilitas in loco peregrinationis huius, quæ nox rectè intelligitur, prodest eis qui salubriter exercentur in ea, vt discant non superbire. propter quod malum (id est istam noctem) pulsus est homo: sed gratis iustificatus. Atque vt in ista humilitate proficiat, variis tentationibus huius noctis oppositus, iam intelligens dicat, Bonum mihi quòd humiliasti me, vt discam iustificationes tuas. Nam quid aliud est, Bonum mihi quòd humiliasti me: nisi, hæc humilitas quæ nox vocatur, facta est mihi : id est factum est vt prodesset mihi ? Sed quare hoc ? scilicet quia iustificationes tuas, non meas, exquisiui. Vel aliter ly Hæc potest referri ad illud quòd suprà dictum est, *Memor fui nocte nominis tui*, vt demonstret memoriam nominis Dei. Et tunc est sensus, *Hæc* (scilicet memoria nominis tui) *facta est mihi: quia iustificationes tuas exquisiui*, id est, quia sæpius meditatus sum iustificationes tuas, ideò memoriam habeo nominis tui. Frequens enim meditatio rei ipsam in nostra memoria firmat. Et istum sensum hic ponit Amb. dicens, *Hæc facta est mihi* &c. Id est, hæc memoria facta est mihi : vt scilicet essem In nocte memor nominis tui: ne ebrietate sopitus; ne epulis resolutus in somnũ, ne curis secularibus occupatus, obliuio mihi tuæ venerationis irreperet. Sed quotidiana meditatione membra castigãs,

Aduersa prosunt patientibus.

Psal. 103.
Luc. 22.

A & intentionem mentis coercẽs, assiduitate fiat nobis cursus iste solennis : vt dominum Iesum etiam in noctibus toto veneremur affectu. Vel aliter : vt per ly Hæc demonstretur gloria Dei æterna: de qua dicitur, Vnam petij à domino, hanc requiram, vt inhabitem &c. Et tunc est sensus, Hæc, scilicet gloria æterna, facta est mihi: id est hanc merui: quia iustificationes tuas exquisiui. Et istum intellectũ hic ponit Aug. dicens, Possumus autem & aliter hoc intelligere, *Hæc facta est mihi*, vt hoc pronomen Hæc non aliter accipiatur quàm se habet in alio loco vbi legitur, Vnam petij à domino, hanc requiram.

Psal. 26.

B

Portio mea domine, dixi custodire legem tuam. 2130

Heth.

Hîc incipit octauus octonarius : cui pro titulo præmittitur octaua litera alphabeti Hæbraici, quæ est Heth. quę congruè huic octonario pręmittitur, quia interpretatur pauor. In isto enim octonario Psal. optat videre faciem domini, cuius mãdata est obsecutus: ideo pro labore capetit mercedem : pro merito præmium quærit, scilicet beatitudinem æternam. Ad illam maximè inducit timor domini, non quidam seruilis vel mundanus, sed filialis & castus, quo non pœna sed offensa timetur. Vnde Amb. hic ait, Litera octaua est heth, quod interpretatione Latina dicitur pauor. Sanctorum pauor esse consueuit. Denique pauor cecidit super Abrahã dum sacrificationem offerret plenã mysteriis spiritualibus. Ipse quoq; Dauid ait, Ego dixi in pauore

C meo, Omnis homo mendax. Pauor etiam reuerentiam religionis significat magis quàm infirmitatem timoris. Licet etiam ipse timor secundum Deum sanctus sit. Initium enim sapientiæ, timor domini. Ergo qui timent Deum, sapientes sunt: qui autem sapientes sunt, beati sunt. Beatus enim quẽ tu erudieris domine, & de lege tua docueris eum. Hi quoque qui timent Deum beati sunt : sicut exempli causa autoritas. quia beati omnes qui timẽt dominum. Ex quibus colligitur quòd timentes Deum sapientes sunt, & beati sunt. Sanctus igitur timor domini, quia verè sanctorum est pauor. Sic igitur hic de pauore sanctorum qui nos facit beatos : quia nos facit sollicitos ad inquirendum illud bonum quod speramus. quod quia in octaua re-

D surrectionis præstabitur, ideo octauus iste octonarius ponitur. Sic igitur in octonario agitur de timore domini, quo mediante beatificamur. Et ideo secundum diuersos timoris effectus ipse Psal. diuiditur. Hic enim ostenditur quòd timor domini sanctus primò legem Dei facit obseruare: in principio. Secũdò misericordiam Dei facit implorare: ibi, *Deprecatus sum*. Tertiò de peccatis facit pœnitere: ibi, *Cogitaui*. Quartò mortem pro Christo facit non timere: ibi, *Paratus sum*. Quintò spiritui carnem facit subiugare: ibi, *Funes*. Sextò pro beneficiis Deum facit laudare: ibi, *Media nocte*. Septimò singulorũ merita facit communicare: ibi, *Particeps*. Octauò intellectum ad Deum vidẽdum facit eleuare: ibi, *Misericordia tua*. Quantum ergo ad primum, timor domi-

E ni legem obseruare facit. Cum enim timor domini differat in hoc à timore seruili : quia timor seruilis non timet offensam illius quem timet, sed solùm pœnam quam transgressio infert : timor autem filialis non principaliter timet pœnam, sed ne illum quem timet offendat. Hinc est quòd cum omnis transgressor diuinæ legis Deum offendat : quòd timor domini facit legẽ domini plenè obseruare, &

Gen. 15.

Psal. 115.

Eccl. 1.

Timor domini beatificat.

Psal. 127.

Timor filialis quo modo differt à seruili.

illa bona facere quæ Deus mandat. Vnde Eccl. 15. Qui timet Deum, faciet bona. Et isto timore tactus Psal. ait, *Portio mea domine dixi custodire legem tuam*. Primò eligit sibi dominum:consequẽter deliberat electi domini implere mandatũ. Quãtum ergo ad primum, dicit, *Portio mea domine*. Et secundum aliã literam, dicitur *portio mea Deus*. quod nõ est intelligendum quòd Deus sit pars alicuius integrãs aliquod totũ, quia tunc esset aliquid maius Deo:cum omne totum sit maius sua parte. Sed ideo Deus pars vel portio sanctorum dicitur, quia sancti Deũ pro fine sibi eligunt. Vbi aduertendum, quòd quamuis naturaliter omnes homines velint esse beati & beatitudinem quærant: tamen in rebus diuersis diuersi beatitudinem esse æstimant. Et sic diuersi diuersas res pro beatitudine & parte sua quærunt, vt puta superbi, honores: auari, diuitias, voluptuosi, delicias & huiusmodi. Et sic diuiditur mundus, vt vnus pro sua beatitudine accipiat vnam partem, & alius aliã. vt dicat superbus, Portio mea sunt honores & potentiæ. Auarus autẽ, Portio mea sunt diuitiæ: & sic de alijs. Sed timẽtes Deũ & iusti non aliquod temporale vel trãsitorium pro beatitudine sibi eligũt, sed solum ipsum dominum: sibi dicẽtes, Portio mea domine, vel pars mea dominus. Vnde hic ait Aug. Portio mea domine, vel pars mea dominus. Hoc vtrum Deo dicatur quia particeps Dei sit quisquis ei adhæret: sicut scriptum est, Mihi autẽ adhærere Deo bonum est. Non enim existẽdo fiunt homines partes Dei: sed fiunt participãdo filius vnius qui est verus Deus. An quia partes sibi eligunt homines in hoc mundo, siue sortiũtur: alius hoc, alius aliud, vnde quisque viuat: quodãmodo portio iustorum Deus est, vnde semper viuant? Vnde quod sequitur audiamus, *Dixi custodire legem tuã*. Quid est *Portio mea domine, dixi custodire legem tuã*: nisi quia ita erit portio cuiusq; dominus cum legẽ ipsius custodierit? Sed quomodo custodiet nisi ad hoc adiuuet spiritus viuificans ne litera occidat? O quàm altum verbum est istud, *Portio mea domine*: & maximè pertinens ad clericos. Nã cleros idẽ est quòd sors: quia illi mundum relinquentes portionem suã Deum elegerũt. O quàm pauci realiter hoc verbũ possunt dicere, *Portio mea domine*. Audi hic Amb. dicentẽ, *Portio mea dominus*. O quàm rarus in terris qui dicere possit, *Portio mea dominus*. Quã alienus à vitiis, quàm segregatus ab omni labe peccati, qui nihil habeat commune cum sæculo, nihil mundi huius sibi vẽdicet: nõ sit corporalium possessor cupiditatũ. Quẽ non inflãmet libido, non stimulet auaricia, non lasciuia effœminet, non luxuria decoloret, non sternat ambitio, nõ maceret inuidia, nõ aliqua negociorũ seculatium cura sollicitet: verus minister altaris Dei, Deo, nõ sibi natus. Leui enim (vt habet interpretatio) significat Ipse mihi assũptus, & ipse meus. Idẽ ergo Leui, & mihi & Deo est. Quomodo mihi idẽ sacerdos & Deo? Est mihi aduocat⁹, & Deo deprecator: pro me offerẽs sacrificiũ, & idẽ offerẽs Deo. Denique; cũ Moysi dictũ est, vt populo Israel per singulas tribus diuideret terram, & tribueret singulis tribubus portionem: tribũ Leuiticã excepit Deus: dicẽs, Filiis Leui nõ erit sors nec portio in mediu fratrũ suorũ: quia dominus Deus pars eorum est. Et alibi, Ego dominus portio eorũ. Negatur his terrena diuisio: vt ipsi sibi dum non vendicant secularem portionem, fiant cœlestis possessio. vel hoc solum nuuerint possidere: hoc est fidei & deuotionis obsequiũ: multo ditiores quàm qui possessionum

Beatitudinẽ diuersi in diuersis rebus quærunt.

Deus est portio & pars iustorum.

Psal. 72.

Clerici quales esse debent.

A suarum spacia ampla diffundunt. Quantumlibet enim suos fines extendant, & terra deficit, & mare, includit insanas cupiditates: & impendunt tributa maiora quàm fructus sint. At verò iste nihil sibi possidens nulli nisi Deo militat: supra terram eius est portio: non cum terra deficit, non mari clauditur. Cui portio Deus est, possessor est totius naturæ. Pro agris igitur ipse sibi satis est, habens bonum fructum qui nunquam possit perire. Pro domibus satis est sibi, vt sit habitatio domini & Dei tẽplum: quo nihil potest esse preciosius. Quid enim preciosius Deo? Aut quid deest ei viro qui potest dicere, Absit mihi gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi: per quem mihi mondus crucifixus est, B & ego mũdo? Tibi ergo Christus portio, tibi Christus possessio est: illius nomen tibi munificum: illius nomen est fructuosum. Portio tua non ariditate siccatur: non imbre diluitur: non frigore vritur: non tempestate cassatur. Serua ergo possessionem quam elegisti. Et infrà, Habes ergo ô homo multa tibi proposita, vt eligas tibi portionem. Proposuit tibi dominus in portione possessiones, aurum, argentum, honores, nobilitatem. Proposuit etiã portionem seipsum. Habes ergo plurimas portiones: elige quam putas meliorem. Non te numerus perturbet, sed excitet gratia: non te labor auertat, sed fructus inuitet &c. Sed proh, dolẽdum quòd multi tantũ excæcati portionẽ suã nõ ipsum Deum, sed C libidinem ponũt. De quibus dicitur Psal. 49, Si videbas furem, currebas cum eo: & cũ adulteris portionem tuam ponebas. Nos autem non sic, sed orando dicamus illud Psal. 141, Clamaui ad te domine: dixi, Tu es spes mea, portio mea in terra viuentium.

Habẽs Deũ possidet omnia.

Deprecatus sum faciẽ tuam in toto corde meo: miserere mei secũdum eloquium tuum. 2135

Hic ostendit secundum: scilicet quòd timor domini misericordiam eius facit postulare. Cũ enim offensam Dei & peccata per se nullus sine gratia & misericordia eius vitare possit: & timor domini singulariter fugiat Dei offensam, sequitur quòd homi D nem misericordiã Dei & gratiã facit postulare. Et hoc est quod ait Psal. *Deprecatus sum &c. miserere mei*. Et aduerte quod ait, *Deprecatus sum faciem tuã in toto corde meo*: supple videre faciem tuam. Et sic declarat quam portionẽ sibi elegit, scilicet faciem Dei videre. Quid enim per faciem Dei, nisi Christus intelligitur, vt suprà versic. 150. 1374. 459. Et per consequens istis verbis precabatur Christum in carnem mitti, vt à nobis videri posset. Vnde glosa, *Deprecatus sum faciem tuã in toto corde meo*: id est videre Christum, quem desiderabat aspicere. Vel per faciem Dei intellige apertam Dei notitiam, quã à beatis videtur facie ad faciem: sicut dicitur Matthæi 18, E quòd angeli semper vident faciem patris. Sed cum ista Dei facies in præsenti vita mortali videri non possit: dicente domino, Exod. 33, Non videbit me homo, & viuet. quomodo ergo Psalmista ipsam videre postulat: dicẽs, *Deprecatus sum faciẽ tuam in toto corde meo*, scilicet videre? Sic etenim Moyses hanc cupiens videre Deo dicit, Si inueni gratiam in cõspectu tuo, ostende mihi faciem tuam. Istam materiam tractat hic Ambrosius dicens, Moyses rogauit dominum vt se ei demonstraret dominus, & vt facie ad faciem ipsum videret. Nouerat

Facies Dei est eius clara visio.

vtique

A vtique sanctus vates domini, quòd inuisibilem Dei faciem ad faciem videre non posset: sed mensuram supergreditur sancta deuotione. Et putauit Deo & hoc esse possibile, vt corporis oculis faceret id quod est incorporeum comprehendi. Non est reprehensibilis hic error, sed etiam grata cupiditas. Vel etiam quia nouerat in ipso homine aliam post mortem futuram gloriam & claritatē. Sicut enim stella in claritate distat: ita & resurrectio mortuorum. & quod seminatur in corruptione, surget in incorruptionem: & quod seminatur corporale, surget spirituale. Qui igitur scire poterat hoc, meritò præsumebat vt vultum Dei videre cuperet: quem esset obita corporis morte visurus. Talem certe se iam formare cœperat: talem iam dominus probabat, vt non distaret ab angelis cœlestis minister & executor oraculi. Et ideo cum sciret quòd angeli pusillorum semper vident faciem patris qui in cœlis est: putauit quòd eum iam videre deberet, tanquā oblitus corporis, & deposita carne. Sicut ille qui adhuc in corpore positus, raptus in paradiso: vtrum in corpore vel extra corpus raptus esset ad tertium cœlum, nescire se dixit. Sancti enim etiam cum gerunt corpus, non sunt tamē in carne, sed in spiritu, quoniam qui conuersantur in carne, Deo placere non possunt. Sanctorum enim conuersatio non in carne est, sed in cœlo, sicut Paulus ostēdit. Et quid dicamus de probabili desiderio vultus domini? Homines sunt. Et siquem nobilem, siquem fortem, siquem sapientem esse audiunt: tanquā supra hominem arbitrantes cupiunt videre. Procedit imperator, cuius regiæ potestati commissa est pars orbis terrarum: concurrunt omnes: & in tanta multitudine illum solum aspicere gestiunt: & de fulgore purpuræ plus esse in vultu imperatoris æstimant. Miraris ergo si Dei vultus desiderabilis est: cū hominem sui conformem humanus eius animus mitetur aspectum: vt meritò Psal. dicat, *Deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo.* Sed quia homo ex suis naturalibus ad istam faciem Dei vidēdam consurgere non potest sine auxilio Dei spirituali: ideo ad postulandum pro hoc Dei gratiam se Psal. conuertit Deo dicens, *Miserere mei secundum eloquium tuum.* Vbi notandum est quòd nullus peccato pollutus Deum videre potest, quem solum corde mundi cōspicere possunt: Christo dicente, Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Cum igitur non meritis nostris, sed sola Dei misericordia à peccatis mundemur, consequens est vt omnis qui Deū habet videre, prius misericordiam Dei poscat, qua oculus mentis purificetur. Et ideo Dei misericordiam petit: dicens, *Miserere mei secundum eloquium tuum.* Quasi dicat, Vt faciem tuā quā videre deprecor cernere possim: secundū misericordiā tuā dele iniquitatem meā. Sed aduerte quòd duplex est misericordia: scilicet quędā iusta & quædā iniusta. Misericordia autem Dei qua per lignum crucis nostra delet peccata, iusta est, & istam petit. Et hoc deducit hic Amb. dicens, Donare peccata & misericordia est, & iustitia est. Denique iustitiæ ascribit diuina scriptura veniam peccatorum, secundum illud, Benedictum lignum quod fit per iustitiā: maledictum autem lignum quod fit per manus hominum. Primum ad crucem domini retulit: secundum verò ad errorem gentilium qui ligna venerātur. Iustitia autem quæ est crucis: nisi quòd ascendens illud patibulum dominus noster Iesus Christus peccatorum nostrorum chirographum cruci-

Videri quomodo potest Deus.

1. Cor. 15.

1. Cor. 12.

Videre Deū desiderare debemus.

Matth. 5.

Misericordia quædā iusta, quædā iniusta.

Sapien. 14.

A fixit ibi: & suo cruore totius orbis terrarum peccata deleuit. In quo ergo iustus est Deus, nisi in eo quod sciuit, quòd de limo terræ hominem figurātit? (quę terra vtiq; corruptelæ obnoxia est à vicio lubricæ passionis) propterea ergo dominus, qui secūdum animam te ad imaginem & similitudinem suam fecit, hoc est rationabilem, iustum, pudicum. In eo enim ad imaginem Dei es, si sis iustus, si sis castus: vt immaculata in te figura perfulgeat. Sciēs ergo Deus corporis fragilitatem, corruptelæ parte hominem, quasi iustus, fragili naturę delicta cōcessit. Et sic fuit ista misericordia iusta. Et subdit Amb. de misericordia iniusta, dicens, Est etiam iniusta misericordia. Denique in libris Regū dicitur, quia Saul postea contraxit offensam: quia miseratus est Agag hostium regem: quem prohibebat sen- *1. Reg. 14.*

B tentia diuina seruari. vt si quis latronem, filiis deprecantibus motus, & lacrymis coniugis eius inflexus, ab soluendum putet: cui adhuc latrocinandi aspiret affectus. Nonne innocentem tradet exitio, qui liberat multorum exitia cogitantem? Certè si gladiū reprimit, vincula dissoluuntur, laxat exilio. Cur latrocinandi qua potest clementiore via non eripit facultatem qui voluntatem extorquere non potuit? Non potest ergo hæc dici iusta misericordia in ipsa ecclesia: vbi maximè misereri decet, & tueri quammaximè debet forma iustitię, ne quis à consortio criminis abstentus, breui lacrymula, atque ad tempus parata, vel etiam vberioribus fletibus communionem quam plurimis debet postu-

C lare temporibus, facilitate sacerdotis extorqueat. Nónne cum vni indulget indigno, plurimos facit ad prolapsus contagium prouocari? Facilitas huius veniæ incentiuum tribuit delinquēdi. Consequēter adducit exemplum: qui misericordia motus tribuit infirmo nociua quæ petit, vel qui non secat membrum secandum, motus prece infirmantis: quoniam talis misericordia crudelitas est. Ad propositum ergo Psal. petens à Deo, *Miserere mei secundum eloquium tuum.* Misericordiam quam petit discernit ab iniusta misericordia, dicens *secundum verbum tuum.* Verbum enim Dei iustitia est. Petit ergo misericordiam iustam secūdum verbum Dei, quia verbi Dei sententia est, vt conuersis venia donetur, si legitimè est facta conuersio. Vnde sequitur,

D Cogitaui vias meas: & conuerti pe- 2132
des meos in testimonia tua.

Hic ostendit tertium: scilicet quòd timor Dei de peccatis facit pœnitere. Si enim timor domini expellit peccatum, & sine pœnitentia peccatum saltem ab adulto non expellitur: consequens est, vt Dei timor hominem ad pœnitentiam ducat vt cōuertatur ad dominū. Et hoc est quod Psal. timore tactus diuino ait, *Cogitaui vias meas, & conuerti* &c. Et aduerte quòd iste textus in pluribus codicibus diuersificatur. Nam secundum August. & Ambros. sic ponitur, *Cogitaui vias meas, & conuerti pedes meos.* Et alij habent, *Et auertisti pedes meos.* Si dicat, *Et conuerti pedes meos,* tūc est sensus, Cogitaui vias meas, & cō-

E uerti pedes meos: scilicet à viis meis quæ displicēt mihi, vt scilicet irent in testimonia tua, & ibi viam haberent. Si autem dicatur, *Et auertisti pedes meos.* Quod sic dicis secundum August. vt hoc potius Dei gratiæ tribuatur, secundum illud quod Apostolus ait, Deus est qui operatur in nobis. Cui etiā dicitur, Auerte oculos meos ne videāt vanitatem. Si oculos, ne videant vanitatem: cur & non pedes,

Eccle. 1.

Phil. 2.

vt

vt non sectentur errorem? Sed siue dicat, *& conuerti pedes meos*, siue, *& conuertisti pedes*: siue, *& auertisti pedes meos*: ab illo totum fit vt sciamus cuius faciem precatus est in corde suo. Dicat ergo, *Cogitaui vias meas*, &c. Iste versus dupliciter exponitur: primò scilicet, vt loquatur de viis suis præteritis: secundò vt loquatur de viis suis futuris. Primò exponitur de viis præteritis: vt sit sensus, *Cogitaui vias meas præteritas*, id est, actiones meas & affectiones, & inueni illas plenas peccatis. Ideo pœnitendo de illis, conuerti pedes meos, id est affectiones, in testimonia tua, id est, in vias mandatorum tuorum. Et istum sensum hic ponit Ambros. dicens, Diuisus est sensus: aut quia dicit, *vias meas*, scilicet superiores cogitaui plenas peccatis. & ideo vt remissionem peccatorum possem promereri morum conuersione

Cogitare præterita mala debemus & pænitere.

B studióque virtutum: auerti vel conuerti pedes meos in testimonia tua: vt nõ iam meis gressibus quibus antè sum lapsus, sed testimoniorum tuorum itineribus ambularem, quæ tuorum semitæ mandatorũ me errare non sinerent, nec vestigium in tortuosa & deuia deflecterem. Frequenter ignorantes iter, si strata viarum sequantur, perueniunt quò desiderant, & carent erroris contractu. Si autem vsurpent scire quæ nesciunt, & putent aliqua sequenda cõpendia: à publici tractus itinere recedentes, erroris labyrinthos incurrunt: vt eos de itinere deflexisse pœniteat. Et ideo post multa laborum dispendia, ad iter quod reliquerint redire contendunt. Sic & peccator cogitans vias suas præteritas, in quibus

C Deum offendit: ad iter rectum reuertens dicit, *Cogitaui vias meas, & conuerti pedes meos in testimonia tua.* Secundò hic versus exponitur de viis & actionibus de futuro. Quia homo antè quàm faciat aliquid, debet cogitando deliberare an hoc sit faciendum, & quo ordine. Et habita sana deliberatione, ad illã partem prosequendam se debet conuertere, quam secundum mandata Dei viderit faciẽdam. Et istum sensum hic ponit Ambros. dicẽs, *Cogitaui vias meas*, &c. scilicet futuras. vt actus meos cogitationibus antè præuenirem: ne inconsulta operatione progressus aliquid in ipsis cogitationibus offensionis inciderem. Vt si aliquid agere velim, antè cogitem vtrum agendum sit illud quod desidero, aut quo agendum sit modo. Similiter si alloquendum est, vtrum loqui debeam: deinde vtrum publicè vel se-

Agenda præcogitare debemus.

D cretè. Omnia igitur cum cogitatione facito: vt non te pœniteat operis tui. At verò si viam ingressus, cum venis ad compitum aliquod (ita enim appellatur plurimarũ congressus viarum) si nescis quod iter ingredi debeas: stas & cogitas ipse tecum, vtrũ primam viam vel secundam vel tertiam viam eligas quam sequaris: nec putas prius arripiendum iter, quàm animo diffinieris. Quanto igitur magis animo debes ac mente consistere, qui ad regnum cœleste conscendis iter, & cogitare tecum, quia non omnis via illò ducit: non omnis via illò dirigit ad Hierusalem illam quæ in cœlo est. Sũt enim viæ quæ malos exitus habent. Est autem angustior via illa quæ ducit ad regnum. Volens igitur illam

Cogitanda sunt agenda ante quã fiãt.

Matth. 7.

E ingredi viam quæ ad Deum ducit, non circunspicies, non ipse tecum tractabis, non considerabis: ne de facili capiaris affectu, sine latitudine prouocatus ingrediaris iter quod te ad inferna deducat. vt puta: Hic cogitauit vt videret mulierem, vt videret ad concupiscendum: sed mala hæc cogitatio. Relinquat vias suas. Alius quidem non cogitauit: sed subitò aspexit & captus est: vidit & concupiuit: &

A ideo lapsus est. Quòd si fragilem suum considerasset aspectum, & eum tenuisset, ne cum videret mulierem, mente caperetur: vtique nõ prospexisset ad mulierẽ ne concupisceret eam. Vidẽs, ergo mulierem, non direxit pedem suum in testimonia domini: qui si ante lapsum suum cogitasset, forsitan dixisset, *Cogitaui vias meas, & conuerti pedes meos in testimonia tua.* Cogitet ergo primum quemadmodum videat, quemadmodum loquatur. Bene sic cogitauit qui dicebat, Pone domine custodiam ori meo, ne fortè dum mẽs inflammatur ardore, lingua sermone labatur: aut multiloquio incauto etiã quod mens non cogitauit, incurrat loquendĩ facilitatẽ. Cogitet quemadmodum pedem suum dirigat, manum afferat, ne impetu indignationis impulsus cũ

Psal. 140.

B repellere debeat iniuriam, ipse alteri iactum cædis illidat. Cogitandum est igitur quid geramus. Vbi enim præcedit cogitatio: maturitas operationis adhibetur. Et hoc est quod ait Psalmista, Cogitaui vias meas, scilicet omnia quæ agere debeo: & conuerti pedes meos in testimonia tua.

Paratus sum & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua. 2133

Hic ostendit quartum: scilicet quòd timor domini facit mortem pro Christo nõ timere. Si enim timor domini fugit offensam Dei, sequitur quòd paratum facit hominem ad omnia quæ Deus mandat. Mandat autem mortem corporis pro saluanda vita animæ, non timere. Matth. 10. Nolite timere

C eos qui occidunt corpus, &c. Et hoc est quòd Psal. timore domini fretus, pro mandatis Dei adimplẽdis, etiam mortem non timet, dicens, Paratus sum & non sum turbatus, &c. Ex hoc enim perpendere poteris quantum valeat solita præmeditatio futurorum. Si quis enim mente cogitare velit ad quem finem ducat via lata mundi, quia ad æternum supplicium: ad quem finem ducat arcta via mandatorum Dei, quia ad regnum cœleste: nũquam ingredietur viam latã, sed arctam intrabit. Et ideo postquam Psal. præcogitauit vias suas, statim viam quę ad vitam ducit elegit, dicens, *Paratus sum, & non sum turbatus*, &c. quasi dicat, Etsi in via mandatorum tuorum aduersa premant, maledicta obiiciantur, mors immineat: tamen omnia ista contemno quia

Agẽda præcogitans non turbatur.

D transitoria sunt: & ad viam mandatorum paratum me offero, quia illa breuis est, & ad vitam ducit æternam. Ad istum intellectum Ambros. hunc versum exposuit hic dicens, Vbi cogitatione quis prę uenit quod acturus est, semper paratus ad agendũ est, semper fixus & validus: vt non queat subita aliqua accidentium offensione turbari. Nulla eũ ambitiosa extollunt: nulla eum tempestas iniustæ inuasionis exagitat: non petulantis oculus meretricis illaqueat. Si persecutio vel mors ingruit, inuenit iam se paratum, vt ibi possit esse perturbatio salutis incertæ: vbi sperata sacri corona certaminis prouida futura meditatione prouidit. Si à maledictis obtrectatoribus frequenter obroditur: cogitet quia non est discipulus super magistrum: neque

E seruus supra dominum. Si supra filium Dei opprobria exprobrantium nefanda ceciderunt: quemadmodum seruus exortem eorum sperare se poterit? ideóque mentem suam præparare debet, vt cũ ista acciderint, turbare se nequeat. Præparet animum, & meditatione componat, vt possit dicere, Quis nos separabit à caritate Christi? tribulatio, an angustia, an fames? &c. Quare autem non separetur, adiecit

Rom. 8.

adiecit Apostolus: Sed in omnibus his (inquit) superamus propter eum qui dilexit nos. Inter omnia autem aduersa tentamenta, ad quæ sufferenda paratos & nō turbatos præcogitare oportet: nos reddere duo maxime sanctus Salomon oratione propria declarauit, quæ rogat vt possit excludere dicens: Diuitias & paupertates ne dederis mihi, sed tantum victui meo tribue necessaria, &c. Potes ergo & tu ista tentamenta contemnere, quæ formidauit Salomon: qui sapientiam postulauit, & meruit. Diues erat, timuit extolli: pauper fieri formidauit, ne paupertatis necessitate, abstinentiæ gratiam non teneret. Quàm multi qui videbãtur sancti esse, ceciderunt ab altitudine cordis sui. Quam multi aliqua necessitate deiecti non potuerunt cōtenti esse iniuria, qui fuerant virtutum exercitio roborati. Rarus Iob inuenitur in terris, qui & diuitias amisit & filios, & vulneribus corporis exaratur cum vermes toto corpore fluerent, a Christi caritate non potuit separari. Paremus igitur affectum nostrum, ne imparatum vis repẽtina perturbet. Veniens igitur in certamen aliquod magnū & graue dic priùs, *paratus sum, & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua*. Esto paratus non solū aduersus ea quæ vides, sed etiam aduersus ea quæ nondum vides. Foris pugnæ, intus timores, in teipso tibi bellum est. Bonum est vt in tranquillitate sit animus tuus, & in quadam serenitate. Sed gubernator ille melior est qui in tempestate nauem gubernat. Rege ergo teipsum quando turbatur animus, mens fluctuat. Laudamus virtutem gubernatoris, qui nullas procellas senserit, & cursum direxit nulla tempestate iactatus. Sed & illu laudamus, qui aduersus ventos renititur, insurgit aduersus fluctus: non timet cum eleuatur vndis nauigium, vel cum ad profundi ima deponitur. Ita & ille laudandus est gubernator sui, qui ea quæ aduersa sunt vincit patientia, virtute superat: secundis non extollitur, aduersis non frangitur. Aduertis igitur cū quantis est tibi prælium. Et ideo meditare: statue animo, vt procedens ad prælia dicas, *Paratus sum, & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua*. Sic & supra dixit Psal. 107. Paratum cor meum Deus: paratum cor meum, &c.

Aduersa præcogitando timere nō debemus. — *Prouer. 30.* — *1. Cor. 7.*

2134 Funes peccatorum circumplexi sunt me: & legem tuam non sum oblitus.

Hic ostendit quintum: scilicet quòd timor Dei carnem spiritui facit subiugare. Sicut enim timor domini animā subiicit Deo, quia hoc ratio dictat: sic & consequenter carnem subiicit spiritui: quia implicat animam subiici Deo per veram humilitatem: & carnem sibi non subiicere, quia in quo caro non subiicitur spiritui, in illo est peccatum. In peccato autem existens, à Dei subiectione est alienus, quia diabolo subiectus. Et hoc notās Psal. dicit, *Funes peccatorum circumplexi sunt me*, &c. Vbi notandum, quòd secundū Gregor. funes in scriptura mysticè multa significant. Vnde ait sic, Scriptura enim fune aliquando dimensionum sortes, aliquādo fidem, aliquando peccatum consueuit designare. Nam propter hæreditarias dimēsionum sortes dicitur Psal. 15. Funes ceciderunt mihi in præclaris: etenim hæreditas mea præclara est mihi. Funes quippe in præclaris cadunt: dum per humilitatem vitæ sortes nos patriæ meliores excipiunt. Rursum

Greg. 33. moral. cap. 12. — *Funes significant multa.*

A fune fides exprimitur: Salomone attestāte, qui ait, Funiculus triplex difficilè rumpitur. quia scilicet fides quæ de cognitione trinitatis est, ab ore prædicantium texitur, fortis in electis permanens: in solo reproborum corde dissipatur. Rursum quia fune peccata significantur, per Prophetam dicitur, Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis. Iniquitas namque in funiculis vanitatis trahitur, dum per augmentum culpa protelatur. Vnde per Psal. dicitur, *Funes peccatorum circumplexi sunt me*. Quia enim funis torquetur vt crescat, non immeritò peccata in fune significantur: quia peccatum quod sæpe peruerso ore dum defenditur, B multiplicatur. Sic ergo hic Psal. funes accipit, non propriè pro ipsis peccatis, sed pro occasionibus & tentationibus peccatorum, dicens, *Funes peccatorū*, &c. Vtputa, quando caro, mūdus, vel diabolus suis minis vel terroribus, suis concupiscentiis, vel delectationibus illaqueare cupiunt iustos, vt discedant à lege diuina. Sed iustus illis pulsantibus, in lege Dei cor suum confirmat. Ideo subdit, *Et legem tuam non sum oblitus*. Isto modo istum versum hic exponit August. dicens, *Funes peccatorum circumplexi sunt me*, &c. Funes peccatorum impedimenta sunt inimicorum, siue spiritualium, sicut diaboli & angelorum eius: siue carnalium, in quibus diabolus operatur. Non enim hoc nomen quod dictum C est peccatorum ab eo quòd sunt peccata declinatū est: sed ab eo quòd sunt peccatores. Cum itaq; peccatores minantur mala quibus terreant iustos, ne pro lege Dei patiantur: quodammodo funes implicãt, veluti validas & robustas restes suas. Sed etsi iustorum implicant corpus, animam non implicant. Propter quod Psal. ait, *Et legem tuam non sum oblitus*. Ambrosius autem hoc exponit de vinculis peccatorum, quibus per diabolum implicamur: sed per Christum liberamur: dicens, Isti sunt funes delictorum nostrorum quibus inuoluimur & alligamur. Et ideo saluator qui habet potestatem peccata dimittere, dicit illis qui sunt in vinculis istis, Exite. Vtinam & mihi dicat, Exi de vinculis peccatorum tuorum: solue funes erroris tui, quibus circūdatus & alligatus es. Etenim si nequissimus sum omnium, & detestabilis vsu peccatorum: illo tamē D iubente, liber ero, qui sub vno momento latronem damnatum reum supplicio eripuit, & constituit in regno suo. Sunt ergo peccata vincula quibus constringimur, etiamsi videamur liberi. Vinculis enim peccatorum suorum vnusquisque constringitur. Ligat nos vinculis, carnis illecebra: vinculum nostrum auaricia est: vinculum nostrum ebrietas est: vinculum nostrum concupiscentia est: vinculum nostrum superbia est. Sunt & diaboli vincula. Denique scriptum est, Hāc autem filiam Abrahæ quā alligauit Sathanas decem & octo annis. Ligat enī diabolus nos criminum nexu, vinculo fornicationis, vinculo adulterij, vinculo perfidiæ, qua Christus negatur: vinculo inuidiæ, qua frequenter frater appetitur: vinculo crudelitatis, qua socius & frater occiditur. Hæc sunt vincula quibus ligatus E vnusquisque inclinatur, vt animam suam leuare nō possit: nec ad cœlum obtuitus mentis erigere: nisi dicat ei dominus, Dimissa es ab infirmitate tua, & munere eam suæ benedictionis erexerit. Hæc sunt scelleratorum vincula, quæ dirum peccatorem ligant: hoc est diabolus & ministri eius. vel certè Nemuth, hoc est amaritudo: vel Esau, hoc est terrenus vel callidus. Isti enim venatores erant, qui feras laqueis

Eccle. 4. — *Esa. 5.* — *Funes peccatorum sunt inductiua ad peccatum.* — *Esa. 5.* — *Funes sunt peccata.* — *Vincula sunt peccata.* — *Luca 13.*

queis captare consueuerant, & muta animantia vinculis alligare: inutiles venatores, qui capiunt bestias, quę pompam spectaculo populari prębeãt, ministerium crudelitati. Denique nullum inuenimus in serie diuinę scripturę de venatoribus iustú, &c. Est ergo secundum Ambros. sententia, vt ista sint verba illius qui multis vinculis peccatorum ligatur: tamen recordatus legis diuinę, qua scilicet dicitur, Quacunq; hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor: confisus de pietate domini, ad Deú recurrit, vt ipsum à funibus peccatorum absoluat. Et ideo primò se peccatorem confitetur, dicens, Funes peccatorum circumplexi sunt me. Et consequenter spem absolutionis allegat dicens, *Et legem tuam non sum oblitus*: qua scilicet contritos absoluis.

Venator nullus iustus inuenitur in scriptura.

Ezech. 18.

2135 Media nocte surgebam ad confitẽdum tibi, super iudicia iustificationis tuæ.

Hic ostendit sextum: scilicet quòd timor domini pro acceptis beneficiis Deum facit laudare. Timor domini iustitiam timentibus Deum præstat: sic quòd qui sine timore est, iustificari non poterit. vt dicitur Ecclesiastici 1, Iustitia autem requirit vt vnicuique tribuatur quod suum est. Cú ergo omnia bona nostra sint Dei, & nos Christi, quos fecit & refecit: consequens est, quòd timor domini nos docet, nos & omnia nostra à Deo recognoscere & ipsum laudare. Quod suo exemplo Psal. nos facere docet dicens, *Media nocte surgebam*. Vbi notandum quòd nox dupliciter accipitur, vt superius dictum est, ver. 2 t 28. scilicet, & pro tempore nocturno (vt nox distinguitur contra diem) & pro statu aduersitatis & tribulationis. Et de vtraque nocte intelligitur iste versus. ad quem possunt deduci omnia superius dicta in illo versiculo, *Memor fui nocte nominis tui domine*. quamuis hic plura addantur. Primò ergo intelligitur de hora noctis secundum literam. Tunc enim quia maiora vigent dæmonis tentamenta, carnis feruor & sollicitudo, maximè surgendum est ad orandum, ad gratias agendum, & ad confitendum domino. Et ad istum intellectum hunc versum hic exponit Ambros. dicẽs, *Media nocte surgebam*, &c. Non satis est dies ad precandum, surgendum est etiam nocte, & media nocte. Ipse dominus pernoctauit in oratione, vt te nocte proprio ad orandum prouocaret exemplo. Et vtique peccatis tuis ille indulgentiam postulabat à patre, operabatur propria potestate. Non tibi dicit Propheta, vt tantummodo surgas, sed vt & nocte surgas: & maximè nocte media. Nocte enim surgendú ante præmisit, dicens, Memor fui nocte nominis tui domine. Potest vnusquisque memor esse, & potest quisque surgere: & cum surrexit, ea quæ proprio arbitrio sederint postulare. Addidit ergo hic Psal. dicens, *Media nocte surgebam*: docens surgendum esse media nocte ad orandum. Hoc est, vt illo maximè tempore deprecari dominum, & propria debeamus peccata deflere: nec solum præteritis veniam postulare, sed etiam præsentia declinare peccata, & cauere futura. Multa enim illo tempore tẽtamenta proserpũt. Tunc feruet carnalis illecebra: tunc tentator illudit: coquitur cibus: potúsq; digeritur. Stomachus æger, mens somnolenta, animus occupatus est. Itaque quiescenti aut calor soporis augetur: aut vigilanti nondú plenior refusus vigor

Eccl. 1.

Nocte est orandum.

A est, qui errorum cauere possit incursus. Túc igitur tentator assistit: túc retia iacit, quibus turbare mẽtem possit improuidã: túc spirituales nequitiæ tenebras ostendunt: tunc omne nefas suadere contẽdunt: quando nullus culpę arbiter, nullus criminis conscius, nullus potest esse testis erroris. Inserit cordi vanas disceptationes, vt dicat sibi, Quis me videt? Et tenebræ & parietes circundát me. Quem vereor? Surge igitur ad precandú media nocte. Hęc hora est qua tentator & nocere consueuit & irruere. Hæc hora est, qua solet aduersus tẽtationes graues cœleste venire remedium. Surgendnm ergo est tibi, ne qua fraude vincaris. Prouidendum est tibi, eo tempore quo potes vincere: nequaquã tempus vincendi amittas. Surge ergo ad confitendum do-

Eccle. 23.

B mino, vt gratias agas. Confitere domino etiã æterna iudicia eius: vt quicquid boni accidat: eius iustitiæ deputemus: quia iustus est, vt opus suum tueatur & conseruet. Si aduersa premunt, vtique iustitiæ suæ ascribamns, quia illa & ampliora meruimus. Hęc Ambrosius. Sic enim cõfiteri iudicia iustitiæ domini, docet scriptura: vt nostrum quilibet dicat illud Iob 33, Verè peccaui, & vt dignus eram non recepi. Secundò iste textus exponitur de nocte aduersitatis & tribulationis: quæ quanto grauior est, eo ipso nobis surgẽdum amplius ad Deum deprecandum. Grauitas enim aduersitatis per mediã noctem figuratur. Et sic exponit August. istum passum dicens, *Media nocte surgebam*, &c. Quia & hoc ipsum quòd funes peccatorum circumplectuntur

Nocte aduersitatis est orandum.

C iustum, iudicia sunt iustitiæ Dei. Hoc enim ait de persecutionibus quas patiebatur ecclesia, cũ funes peccatorum circumplecterẽtur eam. Proinde mediam noctem grauiora tribulationis intelligenda æstimo: in qua dixit, *surgebam*: quia non sic eum affligebat, vt deiiceret: sed & surgebat, vt in ipsa tribulatione ad fortius confitendum proficeret, & orandum. Vel per mediam noctẽ iudicium vltimum intellige. Quod ideo media nox dicitur, quia illius horã ignoramus. Surgit ergo media nocte qui extremú iudiciú meditatur. Confitetur Deú super iudicia iustitię, qui credit tunc iustè damnatos puniri æternaliter, & electos æternaliter præmiari. Sic enim Tobias confitebatur domino iudicia iustitiæ suæ. dicens, Iustus es domine, & omnia iudicia tua

Tob. 3.

D iusta sunt: & omnes viæ tuæ misericordia & veritas & iudicium.

Particeps ego sum omnium timẽtium te, & custodientiũ mandata tua. 2136

Hic ponit septimum: scilicet quòd timor domini singulorú merita communicat. Timor enim domini cú iustificet timentem, nõ est sine gratia & caritate. Gratia autem & caritas nõ quærit quæ sua sunt, sed propria cõmunia facit. Quod maximè verum est de meritis & spiritualibus bonis. Et hoc ostendit Psal. dicens, *Particeps ego sum*, &c. Notãdum ergo quòd iste versus dupliciter exponitur. Primò vt sint verba cuiuslibet iusti in statu gratiæ existẽtis: qui participat omnia spiritualia bona aliorum

Participatio meritorú per gratiam.

E iustorum secundú gradum suæ iustitiæ & caritatis: quia in maiori gratia existens, magis aliorum merita participat. Vnde talis quilibet dicere Deo potest, *Particeps ego sum omnium timentium te*, &c. Qualiter autẽ merita & bona iustorú ab omnibus iustis participãtur, vide suprà, ver. 400. Aliter exponitur, vt sint verba Christi, qui per carnis assumptionẽ, omnium iustorú particeps est effectus: vel nos cũ

Particeps est Christus omnium iustorú.

ipso

A ipso quasi in omnibus participamus mysteriis. Primú sensum hic ponit Aug. dicés, Ad ipsum enim caput nostrú, scilicet Christú, propriè arbitror pertinere quod dicitur, *Particeps ego sum omniú*, &c. Sicut enim in epistola ad Hebr. legitur, Qui enim sanctificat & qui sanctificatur, ex vno omnis: propter quam causam non confunditur eos fratres vocare. Et paulò post, Spiritu ergo (inquit) pueri communicauerút carni & sanguini: & ipse propemodum eorum participauit. Quod quid est aliud quã Eorum particeps factus est? Neq; enim efficeremur participes diuinitatis eius, nisi ipse mortalitatis nostræ particeps fieret. Nam in euangelio, quòd nos diuinitatis eius participes factu sumus, ita dicitur, Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credút in nomine eius: qui non ex sanguinibus neque ex B voluntate carnis, &c. sed ex Deo nati sunt. Vt autē hoc fieret, quia & ipse particeps factus est mortalitatis nostræ: ita ibi sequitur, Et verbum caro factú est: & habitauit in nobis. Per hãc enim eius participationem, nobis gratia subministratur: vt castè teneamus Deum, & custodiamus mandata eius. Secundum autem sensum: scilicet quòd nos cum Christo & ipse nobiscum in omnibus mysteriis participat, hic ponit Ambros. dicens, *Particeps ego sum omnium*, &c. Habet & Christus participes atq; consortes sui. Quod ostendit Psal. dicens, Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Habet participes carnis, quia carnem suscepit. Habet participes prophetiæ, quia & ipse propheta. C Prophetam (inquit Moyses) suscitabit vobis Deus de fratribus vestris: & omnis qui non audierit prophetam illum, exterminabitur de plebe. Ideoque populus Iudæorum, quia non audiuit hunc prophetam, exterminatus est, vt populus Dei esse desineret, qui antè populus Dei dicebatur. Habet Christus & participes veritatis, quia & ipse veritas est, & nos veritatem tenere voluit. Habet & participes iustitiæ, quia ipse iustitia est: & nobis de suo dedit sui habere consortium. Habet consortes resurrectionis, quia & ipse resurrectio est. Habet consortes immaculatæ vitæ, quia ipse immaculatus est. Et quicunque in nouitate vitæ ambulauerit: quicunque tramitem iustitiæ tenuerit, particeps Christi est. Habet & tribulationis suæ participes. Ideóq; Apostolus particeps tribulationis esse cupiebat, D qui dicit, Nunc gaudeo in passionibus pro vobis: & adimpleo ea quæ desunt tribulationum Christi in carne mea pro corpore eius: quod est ecclesia. Ideo Apostolus ostendens quam gratiam dederit nobis Iesus ait, Participes enim Christi facti sumus. Sed ille particeps Christi est, qui lugenté mœsto consolatur affectu: qui in carcere constitutum, proprio non defraudat officio: qui lectum ægrotãtis assidet, non vt capiendæ hæreditatis tendat aucupium, sed vt morbi vim sollicito ministerio mitiget. Beatus ergo qui hoc dicere potest, *Particeps ego sum omnium timentium*: vt scilicet alteri nõ dicat, Non es de corpore meo: hoc est, non dicat pauperi diues, non ignobili nobilis, non ægro sanus, non debili fortis, non imperito sapiens dicat, nõ es mi- E hi necessarius, sed magis compatiatur infirmis; vt sciat quòd vnum corpus sumus omnis; & mébris membra connexa, vt alterum sine altero esse non possit: & cùm alterum dolet, compatiatur alterum. Iste est qui rectè dicere potest, *Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua*. Hæc ille.

Hebr. 2. — *Ioan. 1.* — *Participes sumus Christi in omnibus.* — *Psal. 44.* — *Deuterõ. 18.* — *Coloss. 1.* — *Hebr. 3.*

A Misericordia tua domine plena est terra: iustificationes tuas doce me. 2137.

Hic ostendit octauum: scilicet quòd timor domini ad Deum videndum eleuat. Cùm enim timor domini humilitati societur, & omnis qui se humiliauerit exaltabitur: consequens est vt intellectus timētis Deum per misericordiam eleuetur ad Deú cognoscendum & ipsius iustificationes. Et hoc est quod petit Psal. dicens, *Misericordia tua domine plena est terra*, &c. Iste versus primò exponitur vt quasi sit declaratiuus vtilitatis quam homines sunt consecuti ex hoc quòd Christus particeps nostri factus est. Sic enim ipsum hic exponit August. dicens, Et propter hoc quòd Christus particeps factus est fra- B trum suorum, Deus hominum, immortalis mortalium: ideo granum cecidit in terram, vt mortificatum multum faceret fructum. Vnde de ipso fructu adiunxit Psal. dicens, *Misericordia domini plena est terra*. Et vnde hoc, nisi cum iustificatur impius? In cuius gratiæ scientia vt proficiatur, adiungit, *Iustificationes tuas doce me*. Aliter hunc versiculum exponit Ambros. ostendens quòd misericordia Dei quandoq; plena dicitur terra, & nõ cœlú. Vnde hic dicit, *Misericordia domini plena est terra*. Quomodo plena est terra misericordia domini, nisi per passionem domini nostri Iesu Christi? quam futuram præuidens quasi promissam propheta concelebrat? Prophetis enim ea quæ futura sunt præuidentibus moris est vt iam quasi decursa memorentur, quæ posterioris C ætatis sunt. Plena est ergo terra misericordia domini, quia omnibus data est remissio peccatorum. Super omnes sol oriri iubetur. Et hic quidem sol super omnes quotidie oritur. Mysticus autem sol ille iustitiæ omnibus ortus est, omnibus venit, omnibus passus est, & omnibus resurrexit. Ideo autem passus est, vt tolleret peccatum mundi. Si quis autē non credit in Christum: generali benedictione ipse se fraudat; vt siquis clausis fenestris, radios solis excludat, nõ ideo sol non est ortus omnibus, quia calore eius ipse se fraudat. sed quod solis est, prærogatiuam suam seruat: quod impedientis est, cómunis à se gratia lucis excludit. Et hoc diuinæ misericordiæ deputatur, quia pluit super iustos & iniustos. Aut certè sic interpretandum est, quòd mi- D sericordia domini plena sit terra. Quia domini est terra & plenitudo eius: ipse super maria fundauit eam, & super flumina præparauit illam. Etenim per ecclesiã in omnes gétes diffusa est domini misericordia atq; fides. Sed fortasse dicet aliquis: Quare non dictú est, Misericordia domini plenu est cœlú: quia sunt etiã spirituales nequitiæ in cœlestib⁹? Sed non illæ ad cómune ius indulgentiæ Dei remissionéq; pertinét peccatorú, quib⁹ ignis seruatur æternus. Illa auté cœlestiú spirituú agmina sic auxilio domini fulciútur, vt nõ tanta eius indigeát misericordia, quãta quæ sunt inferiora atq; terrena. Non enim illa carnis inuolucro vestiútur, in qua frequés est illecebra. Sequitur, *Iustificationes tuas doce me*. Ideo enim iustificationes Dei ab ipso domino petit do- E ceri, quia difficile est in terra huiusmodi magistrú reperire, qui ea doceat quæ ipse nõ videt. Ad illum ergo doctoré intimo propheta cõfugit affectu, qui solus magister est verus. Docet ergo Deus, & mentes illuminat singulorum, & claritaté cognitionis infundit: si tu aperias ostia cordis tui, & cœlestis gratiæ recipias claritaté: quando dubitas, diligéter inquiras. Qui enim quærit, inuenit: & ei aperitur

Misericordia est fructus incarnationis. — *Misericordia est fructus passionis Christi.* — *Futura per modum præteriti dicit propheta.* — *Misericordia domini plena est terra.* — *Matth. 5.* — *Psal. 23.* — *Quæstio.* — *Christus solus est verus magister & doctor.* — *Matth. 7.*

Docetur qui studet. qui pulsat. Multa enim obscuritas est io scripturis A propheticis. Sed si manu quadam mentis tuæ scripturarum ianuam pulses, & ea quæ sunt occulta diligenter examines: paulatim iocipis rationem colligere dictorom: & aperietur tibi non ab alio, sed à *Apoc 5.* *Gratia innocatio predicatorum.* Dei verbo. de quo in Apoc. scribitur, quòd agnus librum signatum aperuerit: quem nullus antè poterat aperire: quia solus dominos Iesus in Euangelio suorum prophetarum ænigmata & legis mysteria reuelauit: solos scientiæ clauem detulit, & dedit aperire oobis. Et ideo ad ipsum cōuersus dicit Psal. *Tu me* (ioqoit) *doce iustificationes tuas*: quia tu es vera iostitia. To doce me quæ sapienter dicta sunt: quia tu ipse es vera sapientia. Tu aperi cor meum qui aperuisti librum. Tu aperi illod ostium qood in cœlo est: qoia to ipse es ianua. Per te si qois intrauerit, B regnom illud possidebit æternom. Per te si quis intrauerit non decipietur: quia falli noo potest quiconque veritatis domicilium fuerit ingressus. Aliter autem ostēdit Ricardus de sancto Victore: quomodo misericordia domini plena est terra atq; cœlum, dicēs, *Misericordia domini impleт cælum & terram*, &c. vide ver. 484.

2138 BOnitatem fecisti cum seruo tuo

Teth. domine, secūdum verbum tuum.

Hic incipit octonarius nonus: cui pro titulo præmittitur nona litera alphabeti Hæbraici, quæ est teth: quæ huic octonario meritò præmittitur, siue præponitor. nam teth interpretator exclusio. Hic autem agitur de patientia sanctorum, qoæ pœnarom excludit tristitiam, & facit bonum & iocun- C dum, martyres pati pro Christo. *Patientia magna est virtus.* Martyres amore sui regis omoia aspera per virtotem patientiæ dulcia reputabant: omnia crudelia iocundè perferebant, foras seruilem mittentes timorem. Vt miles qui imperatorem diligit, bella pro imperatore suscepta non metuit. Vt seruus amās dominom, quāuis per deuia & prærupta mittatur: tamen omnia pericula amore domini contemnit; at siquis dominum petat, seipsum offerre non trepidat. Vt qui traos mare positos filios videre desiderat, oon metuit naofragia liberorum amore. Ingreditur maris fluctus, subit incerta nauigiis, & metum discriminis filiorum desideria leuant. Quàm pulchrè hoc de martyribos dicitur, qui verè militant Christo; D qui persecutiones, vngulas, gladios, incendia non timētes, infestis regibus vltimò se obtulerunt? Timorem etenim quem poterant habere pœnarum, excluserunt amore martyrij. Hæc ergo est sanctorum patientia, quæ omnem seruilem excludit timorem, de qoa iste octonarius agit. Et ideo pro titulo sibi præmittitur teth: id est, exclusio. Agitur ergo in isto octonario de martyrum patientia: & secuodum varios effectus patientiæ quos fecit in martyribus iste octonarius diuiditur. Virtus enim patientiæ in martyribus hæc faciebat. In pœnis primò animam lætificat: in principio. Secundò dubia clarificat: ibi, *Bonitatem & disciplinam*. Tertiò crimina exterminat: ibi, *Priusquam humiliarer*. Quartò aspera dolcificat: ibi, *Bonus es tu*. Quintò præcordia E fortificat: ibi, *Multiplicata*. Sextò, maliciam noo approbat: ibi, *Coagulatum*. Septimò merita multiplicat: ibi, *Bonū mihi quòd humiliasti me*. Octauò præmia *Inuoluntarium triste, & voluntarium lætum.* magnificat: ibi, *Bonum mihi lex oris tui*. Quantum ergo ad primum: virtus patientiæ io aduersis excludit tristitiam, & lætificat animam patientis. Secōdum enim Philosophum, omne inuoluntarium est

A triste: & quanto magis inuoluntarium, tanto amplius triste est. Et per consequens ex opposito, omne voluntarium, delectabile, & quanto amplius volontarium, tanto magis iocundum. Cum ergo martyres virtute patientiæ, ardenti desiderio martyrium sitirent pro Christo: sequitur quòd pœna in illis non tristitiam, sed iocunditatem inducebat. Propter quod de Apostolis dicitur, quòd ibant Apostuli gaudentes à conspectu concilij: quoniam *Actuum 5.* digni habiti sunt, &c. Et hoc notans Psal. hic dicit, *Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine*. Vnde bonitatem hic accipit pro mentis lætitia & iocuoditate. Vode & alius textus Ambr. habet, *Iocunditatem fecisti cum seruo tuo domine*. Quasi dicat martyr virtute roboratus patientiæ: Alia temporalia bona viden- B tur & iocunda secularibus homioibus: mihi autē iocunda sunt aduersa pro fide Christi sustinere. Et ad hunc sensum hic passum istum exponit Ambr. dicens, *Bonitatem* (id est iocunditatem) *fecisti cum seruo tuo domine*. *Delectabilia & dulcia sunt peccata, sed sunt amara.* Multa in hoc sæculo videotur esse iocūda, vel bona ac suauia. Luxuries videtur esse iocunda: sed exhausto fit amara patrimomo. Dulcis libido cum feruet: sed eadem horrida & fœtida cū producitur. Suaues epulæ: sed fœtidæ cum digeruntur. Booa in hoc sæculo multa videntur dum viuimus, quia vsui nobis sunt: vt pecunia, hooor, aurum, argentum, possessiooes: eadem nihil possunt prodesse defunctis: hic omnia relinquūtur. Quinetiam maiori cum dolore quis moritur, cum se his fraudari copus iogemiscit. Non est ergo iocundi- C tas vel bonitas vera, nisi illa quæ secūdum verbum Dei est: vt bonorum meritorum atque virtutum subsidiis, homo gaudeat se esse munitum. Dicat ergo Psal. *Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine secundum verbum tuum*. *Castigatio Dei vtilis est nobis.* Hoc est, etsi mihi ad tempus amara visa est castigatio secundum carnem, secundum mœstitiā corporis: tamē secundum verbum tuum castigatio illa fructus attulit bonitatis. Illam mihi castigationem intelligo profuisse: illa castigatione me à vitiis esse reuocatum: illa ooo diu aliquid in me licuisse flagitiis: per illam castigatiooem domini nihil in me licuisse aduersario, oihil morti. Quoniam castigans castigauit me dominus, & morti *Psal. 117.* non tradidit me. Castigatur enim qui recipitur. *Psal. 72.* qui enim non recipiuntur, non flagellantur. In la- D bore enim hominum non suot, & cum hominibus non flagellabuntur. Sic ergo dicat martyr: dicat quilibet iustus aduersa patiens, *Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine*. *Bonum facere timore est seruorum, sed filiorum, amore.* Vel aliter expooitur: vt tunc Deum nobiscum bonitatem dicamus facere, quando sic nobiscum agit, vt bonum nobis placeat, displiceat malum: vt bonum agamus amore, non timore. Et istum intellectum hic ponit Aogust. diceos, Propter hoc dictum arbitror, *Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine*: nisi hoc fecisti, vt me delectaret bonum. Quando enim placet & delectat booum, magnum Dei donum est: quando aotem bonum opus quod lex imperat, fit timore pœnæ, non delectatione iustitiæ: cùm Deus timetur, non amatur: seruiliter fit, non liberaliter. Bonitatem itaque fecisti cum seruo E tuo, faciendo filiom, qui seruus fuit. Et hoc secundum verbum tuum. hoc est secundum promissum tuum. vt secundum fidem firma sit omni semini.

Bonitatem & disciplinam & scien- 2139

tiā doce me, quia mādatis tuis credidi.

Hic ostendit secundū, quòd patiētia dubia clarificat. Hoc enī impatiēs auscultare nō potest, & ideo

oec

nec intelligere. Econtrario autem qui patienter audit, quæ dicuntur intelligit. Et ideo Psal. vt informetur, se patientem ad audiendum exhibet. dicés, *Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me.* Aduertendum autem quòd hic Psal. tria petit edoceri à Deo: scilicet bonitatem, disciplinam, & scientiam.

Virtutes tres petit a nobis.

Primò petit bonitatem, dicens, *Bonitatem doce me.* Sed cùm prius dixerit, *Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine:* quomodo hic petit, dicens, *Bonitatem doce me?* Hoc enim petere, non est nisi postulare, vt bonitas data, scilicet boni complacentia & delectatio augeatur. Vnde hic ait August. Nam vtique iam dixerat, *Bonitatem fecisti cum seruo tuo.* quid ergo nunc dicit, *Bonitatem doce me*: nisi vt ei gratia Dei magis ac B magis abundet, vel innotescat dulcedine bonitas?

Lucæ 17.

Habebant enim fidem qui dixerunt, Domine auge nobis fidem. Et quamdiu viuitur in hoc mundo, proficientium est ista cantatio. Secundò petit doceri disciplinam: dicens, *Et disciplinam.* Docere enim disciplinam nihil aliud est, quàm per molestias & aduersa aliú erudire. Disciplina enim idem est quod flagellatio, vel aduersorum immissio. Ille ergo docetur disciplinam, qui per aduersa addiscit patientiam. Et istum intellectum hic ponit August. dicés, Postquam Deus docuerit bonitatem, scilicet inspirauerit vt bona delectent, & mala displiceant, instanter orandum est, quò tantum sibi augeatur hoc bonú, vt non solú pro illo cótemnat delectationes C cæteras, sed etiá pro illo quaslibet perferat passiones. & ita bonitati salubriter additur disciplina.

Non quilibet bonitas optat disciplinam.

Non enim quantulæcunque bonitati vel caritati optanda est disciplina, sed tam magnæ vt sub eius pressura non possit extingui, sed sicut ingens flamma sub impetu venti quanto magis reprimitur, tánto ardentius excitatur. Et ideo parú fuit dicere *bonitatem doce me:* nisi adderet, *& disciplinam:* scilicet vt tanta sit bonitas, vt & disciplinam possit patientissimè sustinere. Tertiò petit scientiam. quia caritati addita scientia ædificat, quæ sine caritate vel bonitate inflat. Vnde hic ait August. Tertio loco postulat sci étiam: quoniam si magnitudine sua præcedit scientia magnitudinem bonitatis: non ædificat, sed inflat.

Scientia sequi debet caritatem.

Cum ergo in homine tanta fuerit caritatis bonitas, vt in tribulationibus non possit extingui, D quas adhibet disciplina: tunc vtilis est scientia qua innotescit sibi homo quid ipse meruerat: & quæ à Deo donata sunt ei, per quæ posse se sciat, quæ se posse nesciebat, & per seipsum omnino non poterat. Dicat ergo, Doce me bonitatem augendo caritatem: doce me disciplinam, temperando tribulationem: doce me scientiam, illuminando intelligétiam.

Quæstio.

Sequitur, *Quia mandatis tuis credidi.* Sed cur nó dixit, quia mandatis tuis obediui, sed credidi. cùm mandatis potius sit obediendú quàm credendum? quia mandatis credere, & non facere, nullius est meriti. Hác quæstionem hic monet August. & soluit: dicens, Non immeritò quæri potest cur nó dixit, mandatis obediui, sed credidi: cum alia sint mádata & alia promissa. Mandata faciéda suscipimus, vt accipere promissa mereamur. Promissis ergo cre E dimus: mandatis obtemperamus. Et respondet, Quid est ergo *mandatis tuis credidi*, nisi credidi quòd tu illa mandaueris: non aliquis homo, quamuis per homines hominibus ministrata sint? Quia itaque credidi tua esse mandata, ipsa fides mea qua id credidi, impetret à te gratiam, qua faciam id quod mandasti. Quasi dicat, Te illa credidi mandasse, qui Deus es: & homini donas vnde fa- A cias eum facere quod mandas. Aliter exponitur iste versus. vt per ipsum ostendat Psal. qualiter in disciplina & passione est procedendum. Vnde Bernard. dicit, *Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me:* Compassionis affectus multis quidem prodest: quia animus liberalis quem pro se viderit auxium, erubescit. Sed nonnulli dura ceruice & attrita sunt fronte adeo vt quantu magis eis prælatus compatitur, tanto magis eius compassione & patientia abutuntur. Igitur si cópatimur fratri, ita ipsi iustitię compatiendum est, quam videmus ita impudenter abijci. Et hoc est zelus iustitię, quo aduersus delinquentes accendimur. Sed cum vtrunque affuerit: B scilicet compassionis affectus & zelus iustitiæ, necesse est vt assit spiritus discretionis: ne fortè cum oportuerit hunc exhiberi, ille præcedat, & indiscretio ipsa confundat vniuersa. Hoc mihi videtur postulasse propheta cùm dicit, *Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me.* Sed vnde hoc nobis? Neque enim talia profert virtutum germina terra cordis nostri, sed magis spinas & tribulos germinant nobis. Bonitas ergo respicit compassionem, disciplina zelum iustitiæ: sed sciétia discretionis virtutem.

Correctio debet habere compassionem, zelum & discretionem.

Priusquam humiliarer ego deliqui: 2140
propterea eloquium tuum custodiui.

C Hic ostendit tertium: scilicet quòd vera patientia crimina exterminat: patientia autem veram humilitatem includit: vera autem humilitas peccata sua recognoscendo confitetur: cófessio autem peccata exterminat. & per consequens, ipsa patientia peccata delet. Sic & in proposito Psal. vera fretus patientia se peccasse confitetur, dicens, *Priusquam humiliarer ego deliqui.* Pro huius versus declaratione notandum quòd, vt dictum est ver. 2123. duplex est humilitas: scilicet quædam virtus & quædam pœna. Hic autem versus intelligitur de humilitate miseriæ & afflictionis: qua humanú genus in Adá fuit humiliatum in pœnam peccati primorum parentum. Cum enim omnis pœna si iusta est sit pœna peccati: sequitur quòd peccatum pœnam præcessit, & pœna fuit subsecuta. Vnde in persona generis humani se prius peccasse Psal. confitetur: &

Peccatú præcedit pœnam.

D consequenter humiliatum fuisse: dicens, *Priusquam humiliarer,* (id est, puniret,) *ego deliqui.* Vnde ad istum intellectum hunc passum exponit August. dicens, *Priusquam humiliarer ego deliqui.* Hoc ad illam melius refertur humiliationem quæ facta est in Adam: in quo omnis creatura tanquam in radice vitiata, quoniá veritati subiecta esse noluit, subiecta facta est vanitati. Quod tamé vasis misericordiæ profuit experiri, vt deiecta superbia, diligatur obedientia, & pereat non radicata misericordia. Et ideo expertus miseriam, vt illá euadat, dicit, *Propterea eloquium tuum custodiui.* Quia si Adam custodisset, non fuisset humiliatus.

Pœna inducit obedientiá

Potest etiam hoc intelligi non solum de humiliatione totius humani generis facta in Adam: sed etiam de miseria cuiuslibet particularis. vt sunt tentationes & pœnæ quas sustinemus, vt E dictum fuit, ver. 2123. quæ processerunt ex culpa, & sunt etiam occasio virtutis: vt clarius hic deducit Amb. dicens, *Priusquam humiliarer,* &c. Ita accipiamus humiliari dictum, eo quòd per peccatú videatur humiliatus. Propter peccatum enim tentationes sæpe nascuntur. Denique Adam & Eua post peccatum deiecti sunt. Ergo humiliationis nostræ causa peccatum est. Potest enim de aduersis ple-

plerumque intelligi humilitas: vt est illud, Bonum mihi quòd humiliasti me: vt dicam iustificationes tuas. Et illud, Nisi quòd lex tua meditatio mea est, fortè periissem in humilitate mea. Hic ergo ostẽdit *Aduersa quandoque sunt causa vitæ iustis.* humilitatẽ certam esse de culpa. Et quia culpa præcessit, ideo se humiliatum ostẽdit: hoc est attritum tẽtationibus & aduersis, & traditum anxietatibus. Sed quamuis humilitas ista sit quædam deiectio perturbationis, non virtutis: generat tamen sæpe virtutem, & fit non pœna, sed remediũ delinquentis. Nam si peccatis tuis tribuas quòd humiliatus es, quicquid acciderit in te retorques: ex reo incipis esse iustus qui te ipsum cõdemnas: *Prouer.18.* iustus enim accusator est sui in exordio sermonis. Nec potes indignum te iudicare humilitate, qui propria errata cognoscis: in quibus erubescendo non vtique extolleris, sed humiliaris. Vides ergo quia ideo humiliatus es, quia deliquisti, & non seruasti eloquia domini. Vnde serua diligentius, ne pecces, ne iterũ quia deiectus es, etiam absorbearis: & fiat tibi deiectio tua incrementum iniquitatis, quę debet esse ereptionis occasio. Etenim tentationibus homo sicut aurũ in conflatorio probatur. Vides ergo propheta quid dicat, *Priusquam humiliarer ego deliqui.* Iure ergo tentationibus traditus est, quoniam deliquerat. Delinquebat autem, quia Dei eloquiũ non tenebat. Verùm inde ordinem emendationis inuenit, vnde culpa processerat. Cepit esse subditus eloquio diuino, & culpa desiuit.

2141 Bonus es tu: & in bonitate tua doce me iustificationes tuas.

Hic ostendit quartum: scilicet quòd vera patiẽtia aspera & dura reddit dulcissima. Ad hoc enim Christus passus est, vt nobis exemplum patientiæ daret in passionibus: vt ipsa patientia passionis asperas gratas redderet. *Nota bene.* Nihil enim tã durum quòd si passio domini ad memoriam reducitur, nõ æquo animo toleretur. Præuidens ergo Psal. quòd exemplo suæ patientiæ nostras passiones mitigauit: dicit Deo, *Bonus es tu* (qui scilicet pro me voluisti pati) *&* *in bonitate tua doce me iustificationes tuas.* Dicat ergo Deo, *Bonus es tu.* Via enim naturali multoties effectus cognoscitur per causam, vt dicitur 1 Physic. Sic & diuina scientia causa multoties per effectum *Matth.7.* cognoscitur: Christo dicente, Arbor bona fructus bonos facit, &c. Sequitur, Ex fructibus eorum cognoscetis eos. Vis ergo cognoscere bonitatẽ Dei, quia per causam cognosci non potest, quia causam non habet: oportet quòd cognoscatur per fructus *Rom.1.* suos & effectus, quia inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt à creatura mundi intellecta cõspiciuntur. Considera ergo quàm boni sunt fructus Dei, & intelliges quàm bonus sit Deus. Sic enim bonitatem Dei cognoscendam hic ostendit Ambros. dicens, *Bonus probatur Deus per effectus suos.* Laudantur plerumque homines in quibus freqnẽter aliena laudantur: vt scilicet esse boni admoneãtur, qui forsitan non sunt: & bonitatis prædicatione mitescant: & vt errorem suum immitis deponat affectus. quanto magis laus sua Deo deferenda est? qui nisi bonus esset, stare supra terram quis posset? Proprium est autem Dei, vt bonus sit. Denique in *Matth.7.* euangelio habes, Arbor bona fructus bonos facit. Qui autem sunt fructus Dei? Certè fructus Dei angeli sunt. Fructus eius homines sunt: hoc est rationabiles sancti, si domini pręcepta custodierint, fructus eius sunt hi qui nascuntur in terris: fructus eius sunt virtutes hominum. Meritò ergo arbor bona dicitur, quia fructus bonos facit. Prius igitur radix laudetur, vt fructus eius possit probari. Sed & alibi ait dominus Iesus, Et pater vester qui bonus est, dabit bona petẽtibus se. Sed quãuis bonus Deus sit, cuius etiam amara plus prosunt: & nõ ab hoc inferuntur vt noceant, sed vt corrigant. Rogatur à Psal. vt in bonitate sua doceat nos iustificationes suas. Considera medicum vtilia apponẽtem medicamenta vulneribus: ea tamen quæ mordeãt vlceris virus, aut certè ferro putrefacta resecãtem. Cũ in eo ipso sit bonus medicus, quia vtiliter operatur ęgroto: & faciat quod prodesse nouerit: tamẽ quia æger aut non vult, aut nõ potest dolorem sustinere, propter infirmitatem affectus sui rogat vt medicus quadam bonitate & suauitate: non asperitatem adhibeat medicamentorum: non ferro incidat vulnerum fibras. aut si aliter non potest, vt cũ moderatione faciat: vt mitiget vim doloris. Et ideo in euangelij bonitate melius docẽtur iustificationes Dei, quam in legis seueritate. Opus autẽ iustitiæ iustificatio est. In eo enim iustificationes Dei facimus quia agimus pœnitentiã peccatorũ. Quapropter Propheta in bonitate vult doceri: vt ei fiat peccatorum remissio sine atrocitate damnationis, cum remissionis gratia. Quid igitur est dicere, *In bonitate tua doce me iustificationes tuas*: nisi doce me sic facere pœnitentiam, vel in aduersis habere patientiã, vt illa tibi sint accepta. vt scilicet nõ mecũ agas rigore iustitiæ, sed in bonitate misericordiæ tuæ.

Multiplicata est super me iniquitas superborum: ego autem in toto corde scrutabor mandata tua. 2142

Hic ostendit quintum: scilicet quòd vera patiẽtia præcordia fortificat. Quãto enim crudelitas tyrannorũ amplius sæuiebat in martyres, tãto Christi virtute patientiæ fortiores efficiebantur. Vnde & Daciano dixit beatus Vincentius, Videbis me Dei virtute plus posse dum torqueor, quàm tu ipse qui torques. Cuius ratio est, quia cum acriora pro Christo paterentur, ipsi magis merebantur. In maiori autem merito caritas magis dilatatur. Caritas autem dilatata fortificat patientes. Et hoc notans hic Psal. dicit, *Multiplicata est super me iniquitas superborum.* Et quanto amplius multiplicatur, amplius fortificatur. Vnde subdit, *Ego autem in toto corde scrutabor mandata tua.* Vbi notãdum quòd vitia semper *Iustus insultatur a malis* virtutibus sunt opposita: & per consequens vitiosi homines virtuosos odiũt, persequuntur & lacerãt. etsi aliquid aduersitatis iustis accidat, vitiosi hoc eorum vitiis ascribere conantur, & eis detrahunt, vt eos à virtutibus secum ad vitia trahãt. Sic enim fecerũt tres amici Iob, qui malũ quod ei acciderat, suis iniquitatibus ascribebãt. sed ille ex hoc fortior in diuinis mandatis effectus dixit, Dominus dedit, *Iob 1.* dominus abstulit: sicut domino placuit ita factũ est: sit nomẽ domini benedictũ. Sic & sancto Tobię cui aduersitas cæcitatis accidit, insultabant parẽtes, vt eũ à bono proposito reuocarent. Quoniã, vt scribitur Tobiæ 2, Nam sicut beato Iob insultabãt reges: ita Tobiæ parentes & cognati irridebãt vitam eius, dicẽtes, Vbi est spes tua pro qua eleemosynas & sepulturas faciebas? Sed in istis Tobias magis fortificabatur. Vnde & respondit, Nolite ita loqui: quoniam filij sanctorum sumus, & expectamus beatam vitam, &c. Sic & tunc Psal. loquẽs in persona cuiuslibet iusti, sic derisi, sic persecuti à mul-

à multis dicit, *Multiplicata est super me iniquitas superborum* &c. Et ad istum intellectum hunc versum hic exponit Amb. dicens, Multiplicata est &c. Quanto magis quis Deo seruire desiderat, tanto magis in se excitat aduersarios: & tanquam athleta fortis coronam iustitiæ reportare desiderans, irritat in se plurimos & lacessit, qui inuident nostro profectui. Quod etiam in posterioribus euidenter ostendit Psal. dicens, Cum iis qui oderunt pacem eram pacificus: nihil tamen tranquillitas eius proficiebat, eos vt qui pacem oderant sua tranquillitate componeret. Cum loquebar illis (inquit) impugnabant me gratis. hoc est, cum causam impugnandi non haberent, tamen impugnandi studium non deponebant. Ista ergo multiplicãtur siue nequiciæ spirituales, siue hominis, & multiplicatur eorum iniquitas super iustum. Verbi gratia. Si filium iustus amittat, quod sęculi vsu sępe cõtingit: si amittat patrimonium, vel diuersis afficiatur incommodis rerum, vel corporis infirmitatibus: tunc dicũt superbi, Vbi est iustitia eius? vbi misericordia? Ecce quia humiliatus est: ecce quia innocentia ei nihil prodest, à virtute ipsum trahere cupientes. Sic enim illius sancti Iob amici quidem specie, obtrectatione autem iniqui, probitatis atque iustitiæ eius inuidi: exprobrantes grauia opprobria ingerebant: & qui venerant ad consolandum insultare cœperunt. Sed iustus his non mouetur. Ideóque nec Iob frangebatur. Denique in amissionibus filiorum vel patrimonij dicebat, Dominus dedit, dominus abstulit: sit nomen domini benedictum. Ergo & nos in aduersis positi dicamus, *Bonitatem fecisti cum seruo tuo*. Nunquid Deo est difficile meliora donare? Potest etiamsi nihil donet, hoc tamen ipso iusto esse profectum. Sed fortè futuri improbi rapti sunt, ne immutaret malitia cor eorũ. Similiter & de patrimonio, quasi nõ videamus plurimos propter opes patrimonij in periculum salutis esse deductos: plurimis ex diuitiarum abundantia causam ortam esse peccandi. Qui enim non habet quod donet, ascribi ei culpa non potest quia nõ donauerit. Qui autem habet quod donet, & non dat: obnoxius incipit esse peccato. Istis ergo meditationibus & si superbi super nos multiplicẽtur, & percutrãt aduersa: cõsolemur patiẽtia, pro istis meliora sperãtes, vel pro meliori factũ sic esse credẽtes. Et Deo dicamus, *Multiplicata est super me* &c. Et nota secundum quod dicit hic Augustin. quòd hic Psalm. vocat superbos quibus humiliatio pœnalitatis non proficit vt humilientur.

Beati magis irritatur & patitur aduersa. — *Psal. 119.* — B — C — *Iob. 1.* — D

2143 Coagulatũ est sicut lác cor eorum: ego verò legem tuam meditatus sum,

Hîc ostendit sextum: scilicet quòd vera patiẽtia malitiã aliorũ nõ approbat. Cum enim peccatum principalius sit in actu interioris voluntatis quàm in exteriori: consequẽs est vt qui alterius malitiam approbat, eadẽ & ipse reprobus efficiatur. Et hinc est quòd sancti martyres ne malitiã tyrannorũ approbarẽt, patienter omnia tormẽta tolerabãt. Nam quanto plus persecutores in malo indurabãtur, tãto plus martyres legẽ Dei meditabãtur. Et hoc est quod ait Psal. *Coagulatũ est sicut lac* &c. Et nota quòd coagulatio lactis, idẽ est quod cõstrictio vel lactis cõsolidatio: quæ quãdoq; sonat in bono, quãdoq; in malo. In bono, sicut dicitur Psal. 67. Mõs coagulatus &c. Ibi enim significat scripturã planã & leuẽ datã simplicibus. vide ibi, ver. 1063. Quãdoq; verò

Lac significat puritatẽ bonorum. — E

A coagulatio in malo accipitur. vt hic: significat enim mentis obstinationẽ. Lac enim in sua natura purũ est, dulce & tractabile: sed per coagulũ acescit & induratur. Sic est de corde superborum. Vnde hic ait Amb. Subtile cor sanctorũ est: sed coagulatũ cor superborũ. Vt enim lac natura sui purũ, speciosum ac syncerũ est: sed corruptione coacescit: sic mentis & cordis humani natura pura, syncera & perspicua est priusquã vitiorũ admixtione coacescat. Coagulato enim lacte fit quædã cõcretio, nec suauitatẽ habẽs eãdẽ, nec gratiã. Sic & homines, qui antè suauitate gratię & suauitate verborũ lactis speciẽ pręferebãt, nulla inuidia corruptã: hi si ceperint inuidere, coagulatur in viciũ cor eorũ: & fit de suauitate amiciciæ amaritudo maleuolẽtiæ, & insuauis quidã horror inuidiæ. Ergo coagulatũ est cor per superbiã, per inuidiã, quæ lenitatẽ naturæ fluẽtẽ beneuolẽtia, malitiæ cõcretione viciãt. Iniquorũ ergo cor coagulatur. Iustus autẽ humiliatur, legis pręcepta meditãdo: qui habet humilitatis magisteriũ. Sic ergo per cor coagulatũ sicut lac, intellige cor à teneritudine humilitatis ad duriciã obstinationis mutatũ. cui opponi debet meditatio legis diuinæ: vt hic ait Aug. *Coagulatũ est sicut lac cor eorũ*. Quorũ eorũ, nisi superborũ? Obduratũ autem per hoc cor eorũ vult intelligi. Sed vide qualiter se opponat duriciæ cordis eorũ: *Egò vero* (inquit) *legẽ tuam meditatus sum*. Superbis enim Deus resistit vt obdurẽtur: humilibus autẽ dat gratiã, vt diligãt obediẽtiã, & recipiãt excellẽtiã. Meditatione quippe legis huius volũtaria seruatur humilitas: vt pœnalis humilitas euadatur. Et nota quòd lac in scriptura multa significat. Primò gratiæ nouitatẽ. Iob 10, Nõne sicut lac mulsisti me, & sicut caseũ me coagulasti? Quod exponẽs Greg. dicit, Mẽs etenim nostra cũ per sancti spiritus gratiã ab vsu vetustæ cõuersationis abstrahitur, sicut lac mulgetur: quia in quadam coagulationis noua teneritudine & subtilitate formatur: sicut caseus coagulatur: quia in constipatione pinguescentis cogitationis astringitur, vt nequaquam iam per desideria diffluat: sed in vno amore se colligens ad solidam reformationem surgat. Secundò significat mentis castitatem. Thr. 4, Nazaræi eius nitidiores lacte, candidiores niue. Tertiò significat doctrinæ facilitatem. 1. Cor. 3, Tanquam paruulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam. Et 1. Petr. 2, Sicut modò geniti infantes rationabiles sine dolo, lac concupiscite.

Lac coagulatũ significat obstinationẽ superborum. — B — *Iacob. 4.* — C — *Lac multa significat.* — *Gregor. 9. mor. 37.* — D

Bonum mihi quia humiliasti me: vt discam iustificationes tuas. 2144

Hîc ostendit septimum: scilicet quòd vera patientia merita multiplicat. Status enim meritorius & gratiæ facit animas nostras à diabolo liberas. Sed quid hoc facit, nisi vera patientia quæ possessionem animarum de manu diaboli eripiens nobis ipsis ipsam concedit? Christo dicente, In patientia vestra possidebitis animas vestras. Et ideo consequens est, quòd patientia merita auget. Et hoc est quod dicit Christus, Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiã &c. Et hoc est quod Psalm. considerãs ex humilitate pœnarum & miseriarum virtute patiẽtię se in meritis profecisse, Deo dicit, *Bonũ mihi quia humiliasti me*. Aduersitas enim & humiliatio multum proficit, si per patientiã toleretur. Sic & prospera frequentius nocent. Quoniam per humiliationem aduersitatum & miseriarum

Humiliatio & aduersitas prosunt. — *Luc 21.* — E — *Matth. 5.*

peccata vitantur, aperiuntor oculi mentis & infe- A
runtur virtutes : vt meritò sic humiliatus clamet, dicens, *Bonum mihi quia humiliasti me.* Quod osten-

Greg. 6 mor. cap. 13 & 16.

dens Gregor. ait, Electus quisque vt æterna sopplicia euadat, & vt ad perennem gloriã pauper ascendat, debet assidois flagellis hic humiliari: quatenus in iudicio valeat purgatus inueniri. Ipso namque infirmitatis nostræ pondere deorsum qootidie ducimor, nisi mira mano artificis per subuenientia flagella releuemor. Vnde bene dicitur, Beatus vir qui corrigitur à domino. Plerunque enim culpas non solum imminentes minimè vitamus: verumetiam nec cõmissas agnoscimus. Et peccatoris mẽs tantum altius tenebrescit, quantum nec damnum suæ cæcitatis intelligit. Vnde fit plerumque diuini muneris largitate vt culpam pœna sequatur: & B
flagella oculos delinquentis aperiant, quos inter vicia securitas cæcabat. Torpens qoippe animus percussione tangitur, vt excitetur: quatenus qui statum suæ rectitudinis secorus perdidit: afflictus consideret quò iacet. Hic namque ipsa asperitas humiliationis origo fit luminis. Vnde per Paulum

Eph. 5

dicitur, Omne quod arguitur à lumine manifestatur: argumẽtum ergo salutis est vis doloris. Hinc

Eccl. 10.

est qood Salomon ait, Curatio cessare facit peccata maxima. Hinc Paulus ait, Omnis aotem disciplina

Heb. 12.

in præsenti quidem non videtur esse gaudij, sed mœroris: postea autem fructum pacatissimũ exercitatis per eam reddit iusticiæ. Et subdit Gregor.

Gregor. 6. moral. 17.

Quamuis ergo conuenire simul nequeant dolor & beatitudo, rectè tamen nunc dicitur, Beatus ho- C
mo qui corrigitur à domino: quia per hoc quòd peccator dolore humiliationis premitur, quandoque ad beatitudinem, quæ sine interuentu est doloris, eruditur. Quid ergo si tanta humilitate humiliationis considerata Deo dicat Psalm. *Bonum mihi quia humiliasti me, vt discam iustificationes tuas?* Quasi dicat, Humiliatio pœnarum mihi prooenit ad vtilitatem: quia per illam addisco iustitiam tuam & seruo. Vnde Ambros. hic istum exponẽs versum

Iustificationes Dei discere quid est.

dicit, Bonum mihi qoòd humiliasti me. Hoc aperiens Apostolus dicit, Placeo mihi in infirmitatibus meis, io iniuriis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis. Cùm enim complacet in infirmitatibus, & non frangitur animo, nec cedit iniuriæ: discere iostificationes Dei & meruit & im- D
pleuit. Dicit ergo hic *humiliasti me*: hoc est diuersis

2. Cor. 12.

tentationibus & incommodis exercuisti. Quasi dicat, Profuit mihi quòd afflictus sum vt discerem iustitias tuas. Ergò qui humiliatur, non deiiciat animum, nec frangat: sed magis humiliando proficiat, vt superbum humilitate sua mitiget: insolentes miorum seueritate confundat: contumeliosos patientia sua frangat: auaros nonnunqoam æquanimitate dispendij à iorgij intentione deducat. Sic enim dicitur, Iustificata est sapientia à filiis hominum: dum scilicet Christus se offert supplicio, dat iniuriis, non subducit opprobriis, nec à confusione sputorum auertit faciem suam. Et ideo omnes patientia sua instruxit, & liuore sanauit. Quid est igitur, *Bonum mihi quia humiliasti me*: nisi Vtile est E
mihi quòd pœnam mihi illatam, mihi vertisti in eruditionem? Sic enim dicitur Threnorum tertio, Bonum est viro cùm portauerit iugum ab adolescentia sua.

2145 Bonum mihi lex oris tui, super millia auri & argenti.

A Hic ostendit octauum: scilicet quòd vera patientia præmia communicat: dicente Christo, Lucæ 21, In patientia vestra possidebitis animas vestras: quia non coronator nisi qui legitimè certauerit. Sed nullus in bello spirituali sine patientia legitimè certat. Si ergo certando coronamur, & solum patientia certamus: consequens est vt per patientiam perueniamus ad palmam. Propter qood dicit Apostolus, Per patientiam curramus ad pro-

Heb. 12.

positum nobis certamen &c. Hæc autem corona omnia temporalia bona superat. Et hoc considerans Psal. dicit, Bonum mihi lex oris tui super millia &c. Per legem enim oris Dei patientiam intellige: quia hoc docuit habere: dicens, In patientia vestra &c. Hanc nobis exhibet cootinuè: ad Rom.
B 2, Patientia Dei ad pœnitentiam te expectat: & hàc opere & exemplo in sua passione ostendit: qoi cum malè tractaretur, noo aperuit os suom. De hac ergo lege patientiæ ait, *Bonum mihi lex oris tui* &c. Vel per legem oris Dei accipe legem euãgelicam: quia

Lex oris Dei est lex euãgelica.

illam Christus verus Deus non per ora aliorum, vt legem antiquam: sed ore suo proprio docuit & prædicauit: vt dicitur Matth. 5, quia cum Christus sedisset in monte, accesserũt ad eom discipuli eius: & aperiens os suum docebat eos dicẽs &c. Ista autem lex tota est humiliationis in præsenti, qoæ in patientia fundatur. Hæc enim docet fugere diuitias, & sequi paupertatem: dicens, Beati pauperes &c. Hęc docet receptis iniuriis, malum non reddere, sed ferre patienter: dicens, Beati mites. Hæc do-
C cet peccata plangere, & delectationes declinare vitæ præsentis: dicens, Beati qui lugent. Hæc docet persecutiones patienter portare: diceos, Beati qui persecutionem patiũtur &c. Ex quibus patet quòd tota lex oris Dei est humiliari & in humilitate habere patientiam. Quis ergo potest dicere *Bonum mihi lex oris tui?* &c. Certè non nisi ille qui plus hic

Tota lex Dei est humiliari & patientiam habere in humilitate.

amat humiliari & corrigi, quàm temporalibus ditari diuitiis & attolli prosperitatibus mundi: qui magis sibi vtilem legem Christi cognoscit, quàm diuitias mondi. Et certè tales sunt pauci: quinimmo pro paruo lucro temporali lex Christi abnegatur. Vnde Ambrosius istum passum exponens ait, *Bonum mihi lex oris tui* &c. Non quicunque hoc di-

Auarus dicere nõ poest, Bonum mihi lex oris tui.

cere potest: immò rarus huc dicit. Id est qui legem
D Dei auro & argento præferat. Qui potest propter legẽ Dei omnia relinqoere. Sed oec Christus hanc reperit; nisi de his qoos ipse docere dignatus est. Petrus hoc dicit, & probauit affectu, quia pluris le-

Act. 3.

gem oris Dei quàm aurum habuit. Ideo ait, Aurum & argẽtum non est mihi. Non auarus hoc dicit, qui defosso auro incumbit. Non pecuniosus, qoi quotidiana emolumenta sollicito rimatur affectu: qui opes quotidie aggregat: qui hæreditatis tendit aucupia: qui circa ægrotantis lectulum iodefessas exercet excubias. Sed hoc proprium erat

Matth. 19.

Apostolorum, qui Christo dicebant, Ecce, nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Hanc legem omnibus diuitiis meliorem Sapiens nouit: de ipsa (Sapient. 7.) dicens, Præposoi illam regnis & sedi-
E bus: & diuitias nihil esse dixi in comparatione illius: nec comparaui illi lapidem preciosum. Quoniam omne aurum in comparatione illius, arena exigua est: & tanquam lutum æstimabitur argentum in conspecto illius. Quid est ergo dicere Deo, *Bonum mihi lex oris tui*, nisi amplius in me charitas legem Dei diligit quàm diligat cupiditas milia auri & argenti.

Manus

2146 MAnus tuæ fecerunt me, & plasmauerũt me: da mihi intellectũ vt discam mandata tua.

Iod.

Hîc incipit decimus octonarius. Cui pro titulo præmittitur decima litera alphabeti Hæbræorum: quę est Iod. Quę litera meritò huic octonatio pręmittitur. Nam Iod interpretatur Confessio vel Desolatio: quæ inuicem pulchrè conueniunt: quia desolatio confessionem inducit. Vt enim hic dicit Amb. & experientia docet, desolati citius confitentur. Magis enim secundis rebus animus extolli solet: cùm autem vrgetur aduersis, tũc diuinum implorat auxilium. Nam & in his quæ bumana sunt, B hunc vsum esse cognoscimus, vt cui succedũt prosperæ, animus elatior fit: cui autem mũdi huius infesta sunt, & potentia alicuius aduersa: tunc confugit, tunc opem quærit: vt vel rogando superioris mitiget potestatem: vel se viribus armet adiunctis: ne quasi inferior potentioris viribus superetur. Ad propositum ergo: iste propheta in spiritu videns desolationem futuram populi Israel per captiuitatẽ regis Babyloniæ: in persona dicti populi domino confitetur, vt ab ipso imploret auxilium in isto octonario. Quj in octo partes diuiditur, secundum quod in persona populi octo Deo confitetur. Primò confitetur Dei bonitatem in hominis creatione: in principio: secundò Dei dignitatem per hominis venerationẽ: ibi, *Qui timent*: tertiò Dei æquitatem in delictorum correctione: ibi, C *Cognoui domine*: quartò Dei caritatem in bonorum consolatione: ibi, *Fiat misericordia*: quintò Dei pietatem in peccatorum remissione: ibi, *Veniat*: sextò Dei veritatem in obstinatorum damnatione: ibi, *Confundantur*: septimò Dei largitatem in gentium conuersione: ibi, *Conuertantur*: octauò Dei bonitatẽ in iustorum conseruatione: ibi, *Fiat cor*. Confitendo enim Deo confessione laudis: id est gratias agendo, omnia prædicta à Deo postulat. Quãtum ergo ad primum, confitetur Dei bonitatem ex hominis creatione, dicẽs, *Manus tuæ fecerũt me*. Sed occurrit dubium: cum prima creatione hominis non dicatur quòd Deus hominem manibus fecerit: cur eius creationem Psal. commemorans manus Dei apponit, dicens, *Manus tuæ fecerunt me*? &c. Hanc quæstionem hic mouet D Aug. & soluit, dicens, Quando Deus hominem fecit ex puluere, & animauit flatu: non ibi commemoratum est quòd manibus fecerit. Cur ergo quibusdam visum est, verbo Deum fecisse cætera: hominem verò, velut aliquod præcipuum, fecisse manibus suis? Respõdet, Manus Dei sunt potestas Dei. Si autem pluralis numerus mouet, quia non est dictum Manus tua, sed Manus tuæ: accipiant manus Dei virtutem & sapientiam Dei. quod vtrumque vnus dictus est Christus. Aut accipiant manus Dei filium & spiritumsanctum: quia & spiritussanctus cooperator est patris & filij. Sed quare dixit, *Fecerũt & plasmauerũt*. Ad hoc dixerũt aliqui, quòd ista duo verba, scilicet, *fecerunt* & *plasmauerũt*, sic sunt distinguenda: vt animam Deum fecisse, sed corpus pla- E smasse dicerent. Sed ad hoc dicit Aug. quòd Deus corpus fecit & plasmauit: similiter & spiritum. Sed notat, quòd quãdo vtrumque hoc verbum de homine in vno loco ponitur: tunc non incongruè distribuunt singulis singula: vt anima facta, corpus autem plasmatum intelligatur. Sed opposito modo distribuit illa verba Greg. ponens animã plasmatã,

Prospera superbos Iudæos: aduersa humilitatem.

Quæstio. Manus domini quomodo fecerunt hominem.

Manus Dei sunt potestas & sapientia.

Greg. 9. mor. cap. 35.

A sed corpus factũ: licet vtrũque de vtroq; dici possit. Vnde exponens verba Iob 10, dicẽs, Manus tuæ plasmauerunt me & fecerunt me totum in circuitu: sic dicit, Qui enim plasmatũ se & factum totum in circuitu à Deo asserit, tenebrarum genti, nec in spiritu suo, nec in carne aliquid dereliquit. Nã plasmatum se propter internam imaginem retulit: factum verò totum in circuitu, in eo quòd ex carnis constat indumento memorauit. Ex istis autem verbis magna hominis demonstratur dignitas. Vnde ibidem subdit Greg. dicens, Notandum autem est hoc, quòd se plasmatum manibus asserit: quia misericordiæ iudicis dignitatem suæ conditionis opponit. Quamuis enim per coæternum patri verbũ B cuncta creata sint: in ipsa tamen creationis relatione ostenditur quantũ cunctis animantibus, quantum rebus vel cœlestibus, sed tamẽ insensibilibus, homo præferatur. Cũcta quippe dixit, & facta sunt. Cum vero facere hominem decreuit: hoc quod reuerenter pẽsandum est: pręmisit dicens, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Neque enim de eo sicut de rebus cæteris scriptum est, Fiat, & factum est: neq; vt aquæ volatilia, sic terra hominem protulit: sed priusquã fieret, faciamus dicitur: vt videlicet quia rationalis creatio cõdebatur, quasi cum consilio facta videretur: quasi per studiũ de terra plasmatur, & inspiratione cõditoris in virtute spiritus vitalis erigitur: vt scilicet nõ per iussionis vocem, sed per dignitatẽ operationis existeret, quæ ad cõditoris imaginẽ per manus condi- C toris fiebat. Hanc autẽ hominis dignitatem ex sua creatione clarius hic exponẽs Amb. dicit, *Manus tuæ fecerũt me* &c. Magnæ cõmendationis vsus exordio est: vt opus Dei se esse diceret, quo facilius circa operis sui gratiã fauor inclinaretur autoris. Grandis etiã pręrogatiua est in rebus humanis: vt aliquis operibus & beneficiis faueat suis, ne meritũ spectet alienũ: sed in suę gratię munus intẽdat: ne videatur abrogare quod ipse donauit. Itaq; etsi de luto nostri corporis substantia est, carnem induamur, corpus ossibus intexatur & neruis: tamen quòd simus preciosissimũ opus Dei nemo dubitauerit. Nã etsi fabricam ipsam humani corporis quis considerare voluerit: nil poterit in terra preciosius iudicare. Est enim homo statu celsus; vultu decorus, cęsarie gra- D tus, non cæterorum more curuatus animantiũ: sed ipso naturæ iure sublimis, qui cœlum libero spectet obtutu: nulla captiuæ seruitute ceruicis depressus in terram: sed tanquã propriæ conscius libertatis & locuples sui testis auctoris. Verũtamen in cæteris animantibus membrorum forma laudatur: in quibus præter gratiã corporis nihil est aliud quod requiratur. Homo in eo est pulchrior quod non videtur: nõ in corpore quod videtur, in se habens æternitatis gratiam & præsentium venustatẽ. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ non videntur, æterna. In hoc terrestri hospitio indutus habitatione cœlesti: cui simul cõpetit & in terris videri & Deo iũgi. Magnũ sanè munus, si seipsum cognoscat, & quadã forma iustitię mundo magis quã E sibi nasci. Vnde Salomõ ait, Grãdis homo & preciosus vir misericors. Virũ autẽ fidelẽ op^9 est inuenire. Et verè magn^9 est, qui diuini operis est interpres imitator Dei. Homo enim est qui potuit dicere, Imitatores mei estote: sicut & ego Christi. Terrã excolit, mari tãquã possessione vtitur, cœli ornamẽta gratus miratur. Assertor euanuerat terrẽ natura: nisi qui ea vteretur, diuina prouidẽtia esset adiectus.

Hominis dignitas ex modo creationis apparet.

Gen. 1.

Corporis humani dignitas.

Prou. 20.

1. Cor. 11.

A Denique postquam fecit Deus cœlũ & terram, maria: postquam omnia reptilia, volatilia, ammantia, postea hominem fecit, quem animantibus vniuersis anteferret. De quo non immeritò cœlestis sententia resultauit. *Gen. 1.* Faciamus hominem ad imaginẽ & similitudinem nostram. Cætera dixit, & facta sunt: mãdauit, & creata sunt. Vt homo fiat specialis, quidã Dei accedit ornatus: & tanquam laborãtis Dei in huius munere creaturæ significatur operatio. Deus quidem expers laboris est: sed tamẽ scripturæ verba, quid aliud nisi studiosam Dei operationẽ ostẽdunt? Ergo si Deus maiore quodã te studio creauit: cur ipse tui studiũ derelinquis? Si Deus in te laborauit qui laborare non nouit: cur ipse fugitãs sis laboris? *Iob. 10.* *Manus tuæ* (inquit) *fecerunt me & plasmauerunt me.* Clamat ad dominũ propheta: *Opera manuũ tuarum ne despicias.* Te autorem conuenio: te teneo conditorẽ: præsidia aliena non quæro in adiumentũ. Accingere, qui accinctus es, vt creares. Dic ipse Psalmista quid senseris: cur dixeris, *Manus tuæ fecerũt me.* Et inferius dixisti, *Opera manuũ tuarũ ne despicias.* Hoc est dicere, Bestias non fecerũt manus tuæ: sed dixisti, Producant aquæ reptilia animarũ viuentiũ. Et produxit terra te iubente secundum genus quadrupedia & reptilia & bestias terræ. Me autem fecisti: me tuis manibus figurasti. hoc est: non figurasti bestias manibus tuis, non reptilia, nõ volatilia: me autem fecerunt manus tuæ & plasmauerũt me. Nosce ergo teipsum homo, cognosce te anima: quia nõ de luto, non de terra es: quia sufflauit in te Deus & fecit animã viuentẽ. Opus es magnificum Dei generatione inspiratum. Secularia te & mũdana nõ teneãt. Ad illum tota intẽtione festina, ex cuius inspiratione consistis &c. Postquam ergo Psalmista cõfessus est Dei bonitatem in hominis creatione; consequẽter petit interioris hominis illuminationẽ, dicẽs, Da mihi intellectum, vt discã mandata tua. Sed fortè dices: Psalmista iã confessus fuerat se manibus Dei factũ hominẽ: cæteras creaturas nõ rationales per imaginem Dei excellẽtẽ, quæ sine intellectu nõ existit: & sic factos fuerat habens intellectũ, quomodo ergo nũc petit sibi dari quod iam acceperat? Ad hoc respõdeo, quòd aliud est intellectus hominis essentialis ipsi homini, scilicet potentia intellectiua: & aliud actus eius, qui est intelligere: qui etiam actus intellectus vocatur: sicut & actus volũtatis dicitur volũtas. Et iste actus augetur, secundum quòd intellectus ad intelligendũ à Deo magis eleuatur. Et istum intellectũ sibi dari petit: vt scilicet actus intelligendi in ipso sit magis eleuatus. Vnde Ambros. hic ait, Da mihi intellectũ, ait Psalm. Intellectũ petit, vt ipse seipsum nouerit, & naturæ suæ possit scire rationem. At illi qui de rerum natura disputant, cœli scrutantur plagas: si seipsos scire non possunt, putant intellectiuam sine Dei dono posse concedi. Nos autem humiliter debemus assumere, ne extollamur: si fortè vnã aliquã de scripturis parabolã cogitauerimus: aut quia interdũ secundũ literã, planè legimus: si fortè secũdũ literã aliquid intellexerimus: doctrinæ nobis assumamus scientiã. Vnde & propheta hic Psal. qui iam acceperat spiritũsanctũ: sciens quia nisi à Deo acceperit gratiã, intelligere se eius mandata non posse: ideo vt ipsa intelligat humiliter postulat, dicẽs, Da mihi intellectum vt discam mãdata tua. Et aduerte quòd perfectè intelligere mãdata Dei, nõ est cuiuscunq;, sed solũ sapientis: sapiens autem solum ille est, qui bonum quod intelligit facit. Vnde hic ait

Quæstio. Intellectus datur vt homo cognoscat seipsum.

Facere debemus bona quæ intelligimus.

B C D E

A Amb. Ait in euãgelio dominus, Omnis qui audierit verba mea hæc, & fecerit ea, assimilabitur viro sapiẽti. Non ergo qui audit tantũmodo similis erit sapiẽti: sed qui facit quæ audit. *Matth. 7.* Ergo nec factũ sine auditu, nec auditio sine facto potest esse sapientis: sed qui audit & facit. Audiamus igitur vt intelligamus: intelligam⁹ vt faciam⁹: vt intellexisse nos quod audiuimus cõprobemus. Aug. autem hunc locũ sic exponit, dicẽs, *Da mihi intellectũ vt discã* &c. Etsi hominibus intellectus est per naturã quo discernitur homo à pecore: tamẽ peccãdo deformat⁹ est, & quotidie renouatur. propter quod Apostolus ait, Renouamini spiritu mẽtis vestræ. *Eph. 4.* Dari ergo intellectum sibi petit, vt magis feruentur oculi mentis: quod fit per fidem, qua corda mundantur, quia licet nemo B possit credere in Deum nisi aliquid intelligat: cũ fides sit ex auditu: tamẽ fides sanatur vt ampliora intelligat. Alia enim sunt, quæ nisi intelligamus, non credimus: alia quæ nisi credimus, nõ intelligimus. Ideo subdit Psalmista, *Vt discã*: Quasi dicat, Ad hoc da mihi intellectum, vt discã mãdata tua. Si nõ possum diuinitatem videre, saltẽ mãdata discam. Vide quàm altè intelligẽda sint mãdata: ad quæ petit iste intellectum, dicẽs, *Vt discã mãdata tua*: qui iam custodiuit ea: cuius non omnimodo iste expers est, dũ à Deo petit. Ipse enim solus dat intellectum: & si aliquãdo ministrat angelus, vt Danieli angelus qui dixit, Veni intellectum tibi dare: Deus tamen per seipsum qui lux est, illuminat pias mentes: etsi C quando vtitur angeli ministerio. Ita enim dicitur angelus intellectum dare hominibus: vt quidam dicitur dare lumen domui, cum fenestram facit: cum tamen domum sua luce non penetret & illustret: sed solus Deus, qui est lux vera, quæ illuminat omnem hominem. *Ioan. 1.*

Intellectũ & cognitionem dat sol⁹ Deus qui solus docet.

Qui timent te, videbunt me & lætabuntur, quia in verbo tuo supersperaui. 2147

Hic confitetur secundum: scilicet Dei dignitatem per hominis venerationem. Qui enim veneratur iustũ, Deum veneratur: cuius imago est iustus. sicut qui iustum spernit, Deum spernit. In hoc erD go quòd timentes Deum iustum venerantur, Dei demunstratur dignitas quæ veneratur in iustis. Et hoc notans Psalmista ait, *Qui timent te, videbunt me & lætabũtur* &c. Magna virtus est in visu etiam corporali: quanto magis in oculis spiritualibus, quibus iustus videtur à iustis. Vnde hic ait Ambrosius, *Qui timent te, videbunt* &c. Fortasse aliquibus videtur esse contrarium, quod iustus dicit, *Qui timent te* &c. *Luc. 8.* Multis enim iustus grauis est cùm videtur. Denique in euangelio plerique dominum videre non poterant: sicut Geraseni rogabant eum, vt abiret de regionibus eorum. Alij ei transitum denegabãt, quando volebat transire per eos. Vnde puto quòd sicut illic Iudaicæ forma impietatis exprimitur: ita hic ecclesiæ gratia reuelatur. prophetauit enim E Psalmista totum orbem implendum esse timore diuino. Et ideo quasi timentes Deum, sanctorum dicit congregatione lætari. Qui enim videt iustum & gaudet, etiam ipse vult esse iustus. Pulchrum est enim quod in aliis delectatur, quod vult ipse in se seruare si posset. Est enim insitum bonis, vt castum pudicus, prudentem sapiens, affectu pio diligat, misericors liberalem: & virtutes suas in aliis amet. Plerisque enim iusti

Videt libẽter iustus iustum, bonus bonum.

aspe

aspectus admonitio correctionis est: perfectioribus verò lætitia est. Quàm pulchrum igitur, si videris & profis. Nam sicut est tanta vis in naturalibus, vt animal visum prosit ictericis. Ipsi enim oculorum radij virtutem quandam videntur infundere his qui fideliter iustum videre desiderant. Sed quemadmodum iustus lętificat cor innocentium cum videtur: ita improbi iustorum cognitione torquentur: quia vel tacitis iustorũ moribus arguuntur. Torquet castitas incontinentem, auaritiam liberalitas, impietatem fides. De hoc quoq; parile in animãtibus sumamus exemplum. Nam sicut prodesse dicitur mutum animal cum videtur: ita obesse percipimus lupum, si aliquem vidẽdum præuenerit. Vocem enim feruntur amittere, quos prius lupus viderit. Basiliscus quoq; si quodcunq; viderit prior animal, fertur occidere. Ipse quoq; serpẽs mori dicitur, si fuerit hominis præuentus aspectu. Ergo si tanta virtus est in oculis serpentis vel hominis, vt si alter alterum prior viderit, possit occidere; non erit virtus in oculis iusti, qui repletus est virtutis gratia? cum præsertim totum operetur fides: vt & illa quæ fimbriam domini tetigit sanaretur, & ille cui intẽdit dominus Iesus, statim ex eius oculis gratiam sanitatis hauriret. Sed qui videt iustum, debet scire quid videat. Non illum videlicet in corpore, non in vestimento, non in patrimonio, non in vultu: sed intus videt. Non (inquam) illum videt, nisi eius viderit virtutem, nisi eius sermoné intenderit, nisi sensus eius potuerit comprehendere, sapientiam de tactu eius assumere. Tunc igitur lætabitur cum ista prospexerit, cum ista cognouerit. Et subdit Ambros. Ita & nos sicubi iustum audimus, festinemus videre: sicut illa mulier quæ cũ audiuit discumbere in domo Pharisæi dominũ Iesum, statim ingressa est, & pedes eius perfudit vnguento. Sic & nos vbi iustus sederit, sicubi accumbat, festinemus videre eum: preciosum est videre virum iustũ. Dicat ergo Christus, dicat vir iustus, *Qui timent te, videbunt me & lætabuntur.* Et aduerte, quòd de præsenti dicit, *Qui timẽt te:* de futuro autem dicit, *Videbunt me & lætabuntur.* Quod ideo sic dixit secũdum Augustinum, quia in præsenti timor est: quandiu tẽtatio est vita hominis super terram. Iocunditas autem quam voluit hic intelligi tũc erit, quando fulgebunt iusti in regno patris eorum sicut sol. Hinc etenim in alio Psalm. dicitur, Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ, quam abscondisti timentibus te. Nunc ergo quandiu timent, nõdum vident: sed videbunt & lætabuntur. Vnde & ibi subiungitur, Perfecisti autem sperantibus in te. Sequitur, *Quia in verbo supersperaui.* Hoc est dicere, secundum Ambros. Intus me viderunt, intus me tetigerunt, intus me aspexerunt: vbi spem assumpsi de verbis tuis, vbi verba tua percepi. Et dicit, *Supersperaui.* Quia enim potẽs est Deus facere supra quã intelligimus & petimus: parum videtur ea tantum sperare quæ intelligimus & petimus: sed etiam supra, id est ampliora sperare debemus.

Visus virtutis magna. — *Matth. 9.* — *Iob 7.* — *Matth. 13.* — *Psal. 30.*

2148 Cognoui domine quia æquitas iudicia tua: & in veritate tua humiliasti me.

Hic confitetur tertium: scilicet Dei æquitatem in delictorum correctione. Deus enim cũ sit summa iustitia, peccata impunita dimittere nõ potest. Cum ergo aliquis electorũ deficit, hic ipsum corrigendo & castigando punit. Quod notans Psalm. in persona omnium electorum dicit, *Cognoui domine quia æquitas* &c. Quomodo enim iniusta possunt esse diuina iudicia quorum omnium causa est diuina voluntas: quæ nec fallere nec falli potest? Si quando ergo aduersis humiliamur & percutimur, & si causam ignoremus: tamen cognoscamus quia iudicia Dei super nos sunt iusta. Et tunc humiliamur in veritate: quia virtutem tenebimus humilitatis. Vnde hic Ambros. dicit, *Cognoui domine, quia æquitas iudicia tua.* Qui potest intelligere quomodo omnia iudicia Dei fiant, dicat cum Psalm. *Cognoui domine* &c. quia omnia iudicio Dei fiunt: vt ægrum corpus quis habeat, vt salubre, vt diues, vt pauper sit, vt moriatur iuuenis vel senex. Si quis intendat diuinis scripturis, hæc omnia intelligit Dei iudicio fieri: nihil enim præter Dei scientiam fit. Exemplũ quærimus: non est abscõditum. Siquidem Iob nũquam amisisset proprias facultates, nisi à Deo fuisset traditus aduersarię potestati. Dedit enim dominus potestatem diabolo in facultates eius: vt tentaret qualem amisso patrimonio haberet affectum, Dedit in filios, dedit in corpus eius, vt ostenderet si dolore defunctorum filiorum aut cruciatu corporis à constantia mentis anima deficeret. Dominus quidem nouerat fortem: sed in illo docere nos voluit, vt eius imitatores esse possemus. Deniq; & Abraham sic tentauit, quando filium senis sibi petiit immolari. Sciebat vtiq; Deus mẽtem Abrahæ, sed sciens tentat dominus. Vnde in euangelio dicitur, Hoc autem dicebat, tẽtans eum: ipse enim sciebat quid esset facturus. Quod ergo iustus est, quòd iusta sint Dei iudicia credit. Iusta enim iudicia Dei sunt: quia per labores & tribulationes ad cœleste præmiũ peruenitur. Sicut enim certantibus athletis corona hominũ iudicio iusto: ita legitimè certãtibus Christianis, diuino iudicio decernitur palma. Vita ergo nostra examinatur igne, sicut splendor argenti: vt virtus certaminibus approbetur. Trãsiuimus (inquit) per ignẽ & aquam: & eduxisti nos in refrigerium. Si autem intellectu deficientes, intelligere non possumus iudiciorum Dei æquitatem: saltem in illis humiliari debemus: vt illa semper esse iusta credamus. Exempla in multis ponit Gregor. ostendens iudicia Dei nobis occulta: sed tamen fide iusta esse credenda. Vnde ait, Quis diuina discernat iudicia? Multos enim videmus quotidie, quia iustitia resplendent: & tamen ante finem suum nequitię obscuritate tenebrantur. Et multos cernimus peccatorum tenebris obuolutos: & inde iuxta vitæ suæ terminum repentè reddi luci iustitiæ. Multos nouimus, semel inuentam viam iustitiæ illibatæ vsq; ad obitum tenuisse: & plerosque conspeximus vsq; ad exitum, cœpta semel crimina sine cessatione cumulasse &c. vide ibi. Ista ergo debemus credere iusta, vt per credulitatem fidei perueniamus ad cognitionem veritatis. In omnibus ergo tam secundis quàm aduersis confitere, lauda & crede iusta esse diuina iudicia. Vnde hic ait Ambros. Hic Psalmista dicens, *Cognoui domine quia æquitas iudicia tua:* laudandus est, quia cum ista cognosceret, humiliabatur: vt humilitate sua vel prosperorum excluderet tentamenta: vel aduersorum subiret constantiam æquanimitate tolerantiæ. Non ergo magnopere laudabilis esset propheta, si laudaret iudicia Dei vsus affluentia secũdorum. Quid enim magnum facimus, si quando in secundis sumus, Deum laudamus? si quando nullis vexamur iniuriis?

Omnia iudicia Dei sunt iusta: omnis pœna à Deo est iusta. — *Genes. 22.* — *Ioan. 6.* — *Psal. 65.* — *Gregor. 29. moral. c. 9.* — *Iudicia Dei omnia sunt laudanda.* — *In aduersis maxime iudicia Dei laudare debemus.*

iniuriis?Illud est magnificum, si subiectus iniuriis A & contumeliis, iudiciū Dei laudas: si vexatus ægritudine, iudicia Dei prædices: si te inopia nō reuocet, quo minus laudes iudicia Dei. Ergo semper laudanda sunt iudicia Dei: sicut scriptum est, Esultauerunt filiæ Iudæ propter iudicia tua domine. Quæ sunt filiæ Iudæ, nisi animæ religiosæ & deuotæ, quæ Iesum Christum dominum confitentur?

Psa.96.

2149 Fiat misericordia tua vt consoletur me, secundum eloquium tuum seruo tuo.

Hic cōfitetur quartum: scilicet Dei charitatem in bonorum consolatione. Cum enim affligimur, cum premimur aduersis: tunc amplius misericor- B dia Dei nos consolatur spe præmiorum. Vnde 2. Cor.1. Benedictus Deus pater totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. Et vide perfectionem Psalmistæ in ista postulatione. Nam ipse in laboribus & aduersis positus & humiliatus, non quærit vt illa tollantur: sicut fecit Apostolus humiliatus stimulo carnis, quem tribus vicibus amoueri rogauit. Iste autem non quærit vt ab aduersis liberetur: sed solum quærit Dei misericordiam: quæ in illis sic consoletur, vt in certamine possit constanter perseuerare, sciens quòd cum augentur certamina, etiam amplior corona debetur. Vnde istum textum hic Ambros. exponit, dicens, Magna est misericordia Dei, quæ nō solum remissionem tribuit peccatorum: sed etiam certantibus C adhibet cōsolationem: ne suscepti certaminis passiones in belli certamine derelinquant. Non ergo Psal. hic misericordiam quærit, quasi is qui victus cedit, aut vt veniæ peccatorum misericordiam implorat: sed misericordiam petit, vt Dei miseratione succinctus, maiora viribus tāto munere fultus expediat, egregiam & singularem expectat virtutem. Alius enim humiliatus ærumnis posceret vt circa eum tentamenta desinerent: & sedare aduersa dominus dignaretur: ne tribulationum in eum procella sæuiret. Iste autem Psalmista tanquam athleta fortis, qui exerceri & vrgeri animam suam tribulationibus nouit, non tristia demouere, nō impugnantia declinare desiderat. non illud omne desiuere, quod impugnantiam laboris & fatigationis D afferret, exposcit: sed magis tempore laboris sui aduersus tentationum procellas dari sibi verbū consolationis exposcit: vt possit forti mente quæ ingruunt tolerare: ne aliqua mœstitiæ perturbatione lassetur. Quid autem est ista consolatio quæ pugnantibus datur, nisi quia tunc fide peccata purgantur, spe præmia præstolantur, charitate animus fortificatur? Sed tamen nota quòd non omnis passio diuinam consolationem meretur: sed quæ pro Christo est passio, hæc Christi consolationem meretur. Pulchrè autem, secundum Ambrosium, addidit, *Secundum eloquium tuum seruo tuo*, id est secundum promissionē tuam. Ipse enim pro nomine suo præliantibus auxilium pollicetur, dicens, Cùm ergo tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid E loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Ergo ne impares simus certamini, diuinum semper oremus auxilium, vt nobis tribuat consolationem. Si enim habemus qui nos exhortetur, non facilè cedimus.

Misericordia Dei magna.

Patientia in aduersis debet postulari.

Matth.10.

Veniant mihi miserationes tuæ, & viuam: quia lex tua meditatio mea est. 2150

Hic confitetur quintum: scilicet Dei pietatem in peccatorum remissione. Solū enim diuinis miserationibus nostra peccata delentur. Quod attendens Psalmista, dicit Deo, Psal.50, Secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Miseratio enim differt à misericordia: quia misericordia dicit habitum interiorem animi miserētis: sed miseratio dicit actum exteriorem à misericordia elicitum. Et sic multoties homo habet misericordiā sine miseratione. Sed miseratio propriè, quia procedit ab habitu, non est sine misericordia. Petit ergo Psalmista miserationes: scilicet vt per actum misericordiæ sibi peccata remittantur, quò spirituali vita possit viuere. Qui enim est in peccato, mortuus est. Ezechiel 18, Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Potest autem hoc dupliciter intelligi. Primò de peccatis præexistentibus vt remittantur: quibus remissis spiritualiter viuat. Vel de peccatis possibilibus & futuris, quæ Psalmista timebat, ne Deum offendens moreretur. Et tūc petit miserationes Dei, quibus à peccatis præseruetur, vt in vita gratiæ perseueret. Et tunc est sensus, *Veniant mihi miserationes tuæ*: me scilicet à peccatis præseruantes: & tunc viuam, scilicet perseuerāter. Et quare hoc quærit, subdit, *Quia lex tua meditatio mea est*: quasi dicat, Voluntas mea est legem tuā obseruare: quod non possum sine miserationibus tuis me à peccatis præseruantibus. Meditatio enim legis est custodire mandata. Vel aliter: vt hic per ly viuere absolutè positum intelligatur solum vita gloriæ: quæ non meritis nostris, sed sola gratia acquiritur. vt sit sensus: Tunc viuam, scilicet vera vita gloriæ, si veniant mihi miserationes tuæ, quibus illa acquiritur: & non meritis nostris. Vnde quādo in scriptura ponitur vita absolutè, significatur vita æterna propriè, quæ sola vera dicitur vita: vt hic ostendit August. dicēs, *Veniant mihi miserationes tuæ, & viuam*. Tunc enim verè viuam, quando nihil potero timere ne moriar. Ipsa enim & sine vllo additamento dicitur vita: nec intelligitur nisi æterna & beata: tanquam sola dicēda sit vita. In cuius comparatione ista quam ducimus, mors sit potius appellanda quàm vita: quale illud est in euangelio, Si vis ad vitam ingredi, serua mādata. Nunquid æternam addidit vel beatam? Itē de resurrectione carnis cum loqueretur, Qui bona fecerūt (inquit) ibūt in resurrectionē vitæ: neq; hic ait, æternæ siue beatæ. Sic & hic, *Veniant* (inquit) *mihi miserationes tuæ, & viuam*: neq; hic ait, In æternum viuam: quasi illud non sit viuere: quàm sine vllo fine, siue vlla miseria viuere. Et ad istum etiam intellectum hic ait Ambros. Quod autem Psal. hic poscit vt viuat, frequēter ostendimus huius corporis vitā veræ vitæ gratiam non habere: sed illam vitam veram fore: cuius bona vnusquisq; sanctorum credit se videre in terra viuentium. Quod credimus nos visuros, nō præsens vtiq;, sed futurum est. Sed vnde habeat Psalm. spem huius vitæ beatæ, subdit, *Quia lex tua meditatio mea est*. Vbi ostendit quòd frequens studium legis diuinæ deuotè habitum, vitam beatā facit habere. Vnde hic ait Ambros. *Veniant mihi miserationes* &c. Cui lex Dei meditatio est, huic prçstò sunt misericordiæ domini, vt viuat in æternum. Quomodo enim quis beatus potest esse sine miseratione diuina? Beatus autē qui in lege domini die ac nocte medita

Misericordia & miseratio differunt.

Vita absolutè posita significat vitā beatam.

Matth.19.

Ioan.5.

Legis meditatio vitā meretur æternam.

Psal.1.

meditatur. Sed qui meditatur in lege, eruditur in lege:& quem lex erudierit, dominus erudit qui lo- *Psal.93.* cutus est legem. Ideo scriptũ est, Beatus homo quẽ tu erudieris domine, & de lege tua docueris eum. Discamus ergo & nos in lege meditari. Non auocemur secularibus illecebris, non occupemur impedimentis: sed semper ad legem Dei meditandam *Psal.36.* simus intenti. Scriptum est enim, Os iusti meditabitur sapiẽtiam: & lingua eius loquetur iudicium. *Meditatio legis requirit viuere secũdum legem.* Lex Dei est in corde ipsius &c. Sed aduerte quòd non sufficit meditari, nisi assit & secundum legem viuere & operari. Quod hic aperiens August. dicit, Ait Psalmista, *Quia lex tua meditatio mea est*. Hęc enim meditatio, nisi esset in fide quæ per dilectionẽ operatur, nunquam propter eam posset quis ad illam vitam beatam peruenire. Hoc ideo dicendum putaui, ne quisquam cùm totam legẽ memoriæ mãdauerit, eámq; crebertima recordatione cantauerit: non tacens quod præcepit, nec tamen viuens vt præcepit, arbitretur se fecisse quod legit, *Quia lex tua meditatio mea est*. Et hinc se adeptutum existimet quod verbis superioribus propter hoc meritum postulauit, dicens, *Veniant mihi miserationes tuæ, & vi-* *Math.24.* *uam* &c. Hæc enim meditatio amantis est cogitatio: & tantum amantis, vt charitas nõ frigescat huius meditationis suæ, quantalibet abundantia cõ- *Math.24.* stipetur iniquitatis alienę. Sic enim meditationem pro coniuncta operatione accipiebat suprà Psalm. dicens, *Et meditabar in mandatis tuis quæ dilexi: & leuaui manus meas &c.*

2151 Confundãtur superbi, quia iniustè iniquitatem fecerũt in me: ego autem exercebor in mandatis tuis.

Hic confitetur sextum: scilicet Dei veritatem in obstinatorum damnatione. Ista litera duobus mo- *Confusio damnatorum.* dis legitur: scilicet prædictiuè & optatiuè. Si prædictiuè, tunc prædicit æternam confusionem obstinatis futurã: vt sit sensus, *Confundantur*, id est confundentur. Sic enim de damnãdis Psalm. 6. dicitur, Erubescant & conturbentur in sæculũ sæculi: cõfundantur & pereant. Et Iob 8, Qui oderunt te in- *Gregor.8.moral.cap.41.* duentur confusione. Quod exponẽs Gregor. dicit, Malos in extremo iudicio cõfusio induit, quia cùm transacta mala redundare sibi ante oculos conspexerint: suus vndiq; eos reatus deprimens vertit. Ad pœnam tũc quippe factorum suorum memoriam tolerant: qui nunc quasi à sensu rationis extranei gaudentes peccant, ibi vident quantum debebant fugere quod amauerunt. Ibi conspiciunt quàm lugubre fuerit, quod nunc in culpa gratulantur. Tũc animum reatus obnubilat: & recordationis suæ iaculis ipsa se conscientia impugnat. Quis igitur dignè penset, quanta tunc erit iniquorum confusio: quando & foris æternus iudex cernitur, & intus ante oculos culpa versatur? Qui ad hoc iccirco perueniunt, quia solum hæc transitoria dilexerũt. Vnde Psal. 108, Operiantur sicut diploïde confu- *Confusio conuersionis ad bonum.* sione sua. Alio modo exponitur optatiuè, & tunc orat vt mali confundantur & erubescãt de peccatis suis: & sic conuertantur. Et istum intellectũ hic ponit Ambros. dicens, *Confundantur superbi* &c. Su- *Psal.7.* perius ait Psalmista, Si reddidi retribuẽtibus mihi mala. Núquid ergo hic maledicit illis qui in se iniquitatem gesserunt? Non vtiq;. Videbát enim charitatem etiam inimicis deferendã, cũ venisset euãgelij prędicator. Vnde arbitror, quia quasi medicus

A velit ipsos sanare vt iniquitatis suæ contemplatione conuenti, de propriis flagitiis erubescãt. In quo non solùm propheticam incipiunt probare patiẽtiam, verumetiam emendare insolẽtiam suam. Pudor enim plerunq; correctio vera est. Et dum incipit nos pudere commissi, ne diutius pudeat: desererere quæ erubescenda sunt admonemur. Non ergo maledicit propheta, sed quasi bonus medicus vult illos cognoscere quid fecerint: vt cùm in suam conscientiam recipiunt quanta suorum sit colluuies delictorum, incipiant erubescere: erubescẽtes autem possint prioribus renuntiare peccatis. Cõsidera nunc aliquos fornicantes, viduis ac pupillis aliena rapientes, & in his non solùm nõ erubescere, sed etiam gloriari solere: tãquam vel pulchritu-
B dinis vel potentiæ suæ titulos deferẽtes (de quibus bene dicit Apostolus, quòd eorum gloria in confusione erit ipsorum) eo detestabiliores ipsis criminibus suis: quòd cum tanta committant, non confundãtur. Verumetiam si quis veniat postea in ecclesia, credat in dominum Iesum, audiat euangeliũ, compungatur corde: tunc demum incipiet quàm atrocia & grauia deliquerit agnoscere: & quæ agnouerit erubescere. Sed quid sit hoc quod ait, *Iniustè iniquitatem fecerunt in me*: cùm omnis qui facit iniquitatem, iniustè faciat: sufficiebat dicere, *iniquitatem fecerunt*, absq; eo quod adderet *iniustè*. Respõ- *Iniquitas duplex: scilicet culpa & pœna.* deo, quòd iniquitas accipitur quandoq; pro culpa: Psal. 50, Secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. quãdoq; pro pœ-
C na: sic de Christo dicitur, Dominus posuit in eo iniquitates omnium nostrum. Hic autem accipi- *Esa.53.* tur iniquitas pro pœna. Et loquitur Psalm. de persequentibus iniustè sanctos & iustos: qui scilicet iniustè pœnas illis inferebant. Facit iniquitatem iustè, qui iustè aliquem punit. Facit iniquitatẽ iniustè, qui iniustè alium punit. *Ego autem exercebor in mandatis tuis*: id est operabor secundũ mandata tua: quia iusti iniustè ab aliis læsi, non reddunt malum pro malo, sed bonum pro malo: secundum Christi præceptum, dicentis, Orate pro persequentibus & *Matth.5.* calumniantibus vos.

Conuertantur mihi timentes te, & qui nouerunt testimonia tua. 2152

D Hic confitetur septimum: scilicet Dei benignitatem in conuersione gentium. Ista litera dupliciter legitur. Secundum enim Ambrosium, ista sunt verba Psalmistæ, *Conuertantur mihi* &c. Et est sensus, de commissis erubescant: vel certè luant supplicia delictorum, & conuertãtur ad Dei seruulum propheticámq; doctrinam: vt dediscant pudenda committere: & tanti eruditione doctoris exuant mores suos: delictorúmq; labe detersa, virtutũ induant disciplinam. Aliter legitur secũdum Augustinum: vt Psalmista hic mutet modum loquendi. Hactenus enim locutus est in persona corporis Christi, quod est ecclesia vel omnes iusti: nunc autem loquitur in persona capitis, id est ipsius Christi: vt ipse Christus de gentibus dicat, *Conuertantur*
E *mihi* &c. id est conuertentur & cognoscẽt testimonia tua Deus, & timebunt te. Vnde sic ait August. *Cõuertantur mihi* &c. Sed quis est iste qui hoc dicit? Nõ enim quisquã hominũ hoc dicere audebit: aut si dicat, audiendus non est. Nimirum ille est, qui etiam superius interposuit proprietaté vocis suæ, dicens, Particeps ego sum omnium timentium te: quia factus est particeps mortalitatis nostræ, vt &

vt non sectentur errorem. Sed sic dicat, *& conuerti* A *pedes meos*: sine, *& conuertisti pedes*: sine, *& auertisti pedes meos*: ab illo totum sit vt sciamus cuius faciem precatus est in corde suo. Dicat ergo, *Cogitaui vias meas*, &c. Iste versus dupliciter exponitur: primò scilicet, vt loquatur de viis suis præteritis: secundò vt loquatur de viis suis futuris. Primò exponitur de viis præteritis: vt sit sensus, *Cogitaui vias meas præteritas*, id est, actiones meas & affectiones, & inueni illas plenas peccatis. Ideo pœnitendo de illis, conuerti pedes meos, id est affectiones, in testimonia tua, id est, in vias mandatorum tuorum. Et istum sensum hic ponit Ambros. dicens, Dimisus est sensus: aut quia dicit, *vias meas*, scilicet superiores cogitaui plenas peccatis. & ideo vt remissionem peccatorum possem promereri morum conuersione B studióque virtutum: auerti vel cõuerti pedes meos in testimonia tua: vt nõ iam meis gressibus quibus antè sum lapsus, sed testimoniorum tuorum itineribus ambularent, quæ tuorum semitæ mandatorũ me errare non sinerent, nec vestigium in tortuosa & deuia deflecterem. Frequenter ignorantes iter, si strata viarum sequantur, perueniunt quò desiderant, & carent erroris offensu. Si autem vsurpent scire quæ nesciunt, & putent aliqua sequenda compendia: à publici tractus itinere recedentes, erroris labyrinthos incurrunt: vt eos de itinere deflexisse pœniteat. Et ideo post multa laborum dispendia, ad iter quod reliquerint redire contendunt. Sic & peccator cogitans vias suas præteritas, in quibus Deum offendit, ad iter rectum reuertens dicit, *Cogitaui vias meas, & conuerti pedes meos in testimonia tua*. Secundò hic versus exponitur de viis & actionibus de futuro. Quia homo antè quàm faciat aliquid, debet cogitando deliberare an hoc sit faciendum, & quo ordine. Et habita sana deliberatione, ad illã partem prosequendam se debet conuertere, quam secundum mandata Dei viderit faciẽdam. Et istum sensum hic ponit Ambros. dicẽs, *Cogitaui vias meas*, &c. scilicet futuras. vt actus meos cogitationibus antè præuenirem: ne inconsulta operatione progressus aliquid in ipsis cogitationibus offensionis inciderem. Vt si aliquid agere velim, antè cogitem vtrum agendum sit illud quod desidero, aut quo agendum sit modo. Similiter si alloquendum est, vtrum loqui debeam: deinde vtrum publicè vel secretè. Omnia igitur cum cogitatione facito: vt non te pœniteat operis tui. At verò si viam ingressus, cum venis ad compitum aliquod (ita enim appellatur plurimarũ congressus viarum) si nescis quod iter ingredi debeas: sta & cogitas ipse tecum, vtrũ primam viam vel secundam vel tertiam viam eligas quam sequaris: nec putes prius arripiendum iter, quàm animo diffinieris. Quanto igitur magis animo debes ac mente consistere, qui ad regnum cœleste conscendis iter, & cogitare tecum, quia non omnis via illò ducit non omnis via illò dirigit ad Hierosalem illam quæ in cœlo est. Sũt enim viæ quæ malos exitus habent. Est autem angustior via illa quæ ducit ad regnum. Volens igitur illam ingredi viam quæ ad Deum ducit, non circumspiciens, non ipse tecum tractabis, non considerabis: ne de facili capiaris affectu, sine latitudine prouocatus ingrediaris iter quod te ad inferna deducat. vt pota: Hic cogitauit vt videret mulierem, vt videret ad concupiscendum: sed mala hæc cogitatio. Relinquat vias suas. Alius quidem non cogitauit: sed subitò aspexit & captus est: vidit & concupiuit: & ideo lapsus est. Quòd si fragilem suum considerasset aspectum, & eum tenuisset, ne cum videret mulierem, mente caperetur: vtique nõ prospexisset ad mulierẽ ne concupisceret eam. Vidẽs, ergo mulierem, non direxit pedem suum in testimonia domini: qui si ante lapsum suum cogitasset, forsitan dixisset, *Cogitaui vias meas, & conuerti pedes meos in testimonia tua*. Cogitet ergo primum quemadmodum videat, quemadmodum loquatur. Bene sic cogitauit qui dicebat, Pone domine custodiam ori meo, ne fortè dum mẽs inflammatur ardore, lingua sermone labatur: aut multiloquio incauto etiã quod mens non cogitauit, incurrat loquendi facilitatẽ. Cogitet quemadmodum pedem suum dirigat, manum afferat, ne impetu indignationis impulsus cũ repellere debeat iniuriam, ipse alteri ictum cædis illidat. Cogitandum est igitur quid geramus. Vbi enim præcedit cogitatio: maturitas operationis adhibetur. Et hoc est quod ait Psalmista, Cogitaui vias meas, scilicet omnia quæ agere debeo: & conuerti pedes meos in testimonia tua.

Cogitare præterita mala debemus, & pœnitere.

Agenda prius cogitare debemus.

Cogitanda sunt agenda ante quã fiãt.

Matth.7.

Psal.140.

Paratus sum & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua. 2133

Hic ostendit quartum: scilicet quòd timor domini facit mortem pro Christo nõ timere. Si enim timor domini fugit offensam Dei, sequitur quòd paratum facit hominem ad omnia quæ Deus mandat. Mandat autem mortem corporis pro saluanda vita animæ, non timere. Matth.10. Nolite timere C eos qui occidunt corpus, &c. Et hoc est quòd Psal. timore domini fretus, pro mandatis Dei adimplẽdis, etiam mortem non timet, dicens, Paratus sum & non sum turbatus, &c. Ex hoc enim perpendere poteris quantum valeat solita præmeditatio futurorum. Si quis enim mente cogitare velit ad quem finem ducat via lata mundi, quia ad æternum supplicium: ad quem finem ducat arcta via mandatorum Dei, quia ad regnum cœleste: nũquam ingrederetur viam latã, sed arctam intrabit. Et ideo postquam Psal. præcogitauit vias suas, statim viam quæ ad vitam ducit elegit, dicens, *Paratus sum, & non sum turbatus*, &c. quasi dicat, Etsi in via mandatorum tuorum aduersa premant, maledicta obuientur, mors immineat: tamen omnia ista contemno quia D transitoria sunt: & ad viam mandatorum paratum me offero, quia illa breuis est, & ad vitam ducit æternam. Ad istum intellectum Ambros. hunc versum exponit hic dicens, Vbi cogitatione quis præuenit quod acturus est, semper paratus ad agendũ est, semper fixus & validus: vt non queat subita aliqua accidentium offensione turbari. Nulla eũ ambitiosa extollunt: nulla eum tempestas iniustæ indignationis exagitat: non petulantis oculus meretricis illaqueat. Si persecutio vel mors ingruit, inuenit tam se paratum, vt ibi possit esse perturbatio salutis incertæ: vbi sperat a sacri corona certaminis prouida futura meditatione prouidit. Si à maledictis obtrectatoribus frequenter obroditur: cogitet E quia non est discipulus super magistrum: neque seruus supra dominum. Si supra filium Dei opprobria exprobrantium nefanda ceciderunt: quemadmodum seruus exortem eorum sperare se poterit? ideóque mentem suam præparare debet, vt cũ ista acciderint, turbare se nequeat. Præparet animum, & meditatione componat, vt possit dicere, Quis nos separabit à caritate Christi? tribulatio, an angustia, an fames? &c. Quare autem non separetur, adiicit

Agenda præcogitans non turbatur.

Rom.8.

adiecit Apostolus: Sed in omnibus his (inquit) superamus propter eum qui dilexit nos. Inter omnia autem aduersa tentamenta, ad quæ sufferenda paratos & nõ turbatos præcogitare oportet: nos reddere duo maxime sanctus Salomon oratione propria declarauit, quæ rogat vt possit excludere dicens: Diuitias & paupertates ne dederis mihi, sed tantum victui meo tribue necessaria, &c. Potes ergo & tu ista tentamenta contemnere, quæ formidauit Salomon: qui sapientiam postulauit, & meruit. Diues erat, timuit extolli: pauper fieri formidauit, ne paupertatis necessitate, abstinentiæ gratiam non teneret. Quàm multi qui videbãtur sancti esse, ceciderunt ab altitudine cordis sui. Quàm multi aliqua necessitate deiecti non potuerunt contenti esse iniuria, qui fuerant virtutum exercitio roborati. Ratus Iob inuenitur in terris, qui & diuitias amisit & filios, & vulneribus corporis exaratur eum vermes toto corpore fluerent, a Christi caritate non potuit separari. Paremus igitur affectum nostrum, ne imparatum vis repẽtina perturbet. Veniens igitur in certamen aliquod magnũ & graue die priùs, *paratus sum, & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua.* Esto paratus non solũ aduersus ea quæ vides, sed etiam aduersus ea quæ non dum vides. Foris pugnæ, intus timores, in teipso tibi bellum est. Bonum est vt in tranquillitate sit animus tuus, & in quadam serenitate. Sed gubernator ille melior est qui in tempestate nauem gubernat. Rege ergo teipsum quando turbatur animus, mens fluctuat. Laudamus virtutem gubernatoris, qui nullas procellas sensent, & cuitum direxit nulla tempestate iactatus. Sed & illu laudamus, qui aduersus ventos renintur, insurgit aduersus fluctus: non timet cum eleuatur vndis nauigium, vel eum ad prufundi ima deponitur. Ita & ille laudandus est gubernator sui, qui ea quæ aduersa sunt vincit patientia, virtute superat: secundis non extollitur, aduersis non frangitur. Aduersis igitur cũ quantis est tibi prælium. Et ideo meditare: statue animo, vt procedens ad prælia dicas, *Paratus sum, & non sum turbatus, vt custodiam mandata tua.* Sic & supra dixit Psal. 107. Paratum cor meum Deus: paratum cor meum, &c.

Aduersa præcogitando timere nõ debemus.

Prouer. 30.

1. Cor. 7.

2134 Funes peccatorum circumplexi sunt me: & legem tuam non sum oblitus.

Hic ostendit quintum: scilicet quòd timor Dei carnem spiritui facit subiugare. Sicut enim timor domini animã subiicit Deo, quia hoc ratio dictat: sic & consequenter carnem subiicit spiritui: quia implicat animam subiici Deo per veram humilitatem: & carnem sibi non subiicere, quia in quo cato non subiicitur spiritui, in illo est peccatum. In peccato autem existens, à Dei subiectione est alienus, quia diabolo subiectus. Et hoc notãs Psal. dicit, *Funes peccatorum circumplexi sunt me, &c.* Vbi notandum, quòd secundũ Gregor. funes in scriptura mysticè multa significant. Vnde ait sic, Scriptura enim fune aliquando dimensionum sortes, aliquãdo fidem, aliquando peccatum consueuit designare. Nam propter hæreditatis diméśionum sortes dicitur Psal. 15. Funes ceciderunt mihi in præclaris: etenim hæreditas mea præclara est mihi. Funes quippe in præclaris cadunt: dum per humilitatem vitæ sortes nos patriæ meliores excipiunt. Rursum

Greg. 33. moral. cap. 12.

Funes significant multa.

A fune fides exprimitur: Salomone attestãte, qui ait, Funiculus triplex difficilè rumpitur. quia scilicet fides quæ de cognitione trinitatis est, ab ore prædicantium texitur, fortis in electis permanens: in solo reproborum corde dissipatur. Rursum quia fune peccata significantur, per Prophetam dicitur, Væ qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis. Iniquitas namque in funiculis vanitatis trahitur, dum per augmentum culpa protelatur. Vnde per Psal. dicitur, *Funes peccatorum circumplexi sunt me.* Quia enim funis torquetur vt crescat, non immeritò peccata in fune significantur: quia peccatum quod sæpe peruersõ ore dum defenditur,

Eccle. 4.

Esa. 5.

B multiplicatur. Sic ergo hic Psal. funes accipit, non propriè pro ipsis peccatis, sed pro occasionibus & tentationibus peccatorum, dicens, *Funes peccatorũ, &c.* Vtputa, quando caro, mũdus, vel diabolus suis minis vel terroribus, suis concupiscentiis, vel delectationibus illaqueare cupiunt iustos, vt discedant à lege diuina. Sed iustus illis pulsantibus, in lege Dei cor suum confirmat. Ideo subdit, *Et legem tuam non sum oblitus.* Isto modo istum versum hic exponit August. dicens, *Funes peccatorum circumplexi sunt me, &c.* Funes peccatorum impedimenta sunt inimicorum, siue spiritualium, sicut diabuli & angelorum eius: siue carnalium, in quibus diabolus operatur. Non enim hoc nomen quod dictum

Funes peccatorum sunt inductiua ad peccatum.

C est peccatorum ab eo quòd sunt peccata declinatũ est: sed ab eo quòd sunt peccatores. Cum itaq; peccatores minantur mala quibus terreant iustos, ne pro lege Dei patiantur: quodammodo funes implicãt, veluti validas & robustas restes suas. Sed etsi iustorum implicant corpus, animam non implicant. Propter quod Psal. ait, *Et legem tuam non sum oblitus.* Ambrosius autem hoc exponit de vinculis peccatorum, quibus per diabolum implicamur: sed per Christum liberamur: dicens, Isti sunt funes delictorum nostrorum quibus inuoluimur & alligamur. Et ideo saluator qui habet potestatem peccata dimittere, dicit illis qui sunt in vinculis istis, Exite. Vtinam & mihi dicat, Exi de vinculis peccatorum tuorum: solue funes erroris tui, quibus circũdatus & alligatus es. Etenim si nequissimus sum omnium, & detestabilis vsu peccatorum: illo tamẽ

Esa. 5.

Funes sunt peccata.

D iubente, liber ero, qui sub vno momento lattonem damnatum reum supplicio eripuit, & constituit in regno suo. Sunt ergo peccata vincula quibus constringimur, etiamsi videamur liberi. Vinculis enim peccatorum suorum vnusquisque constringitur. Ligat nos vinculis, carnis illecebra: vinculum nostrum auaricia est: vinculum nostrum ebrietas est: vinculum nostrum concupiscentia est: vinculum nostrum superbia est. Sunt & diaboli vincula. Denique scriptum est, Hãc autem filiam Abrahæ quã alligauit Sathanas decem & octo annis. Ligat etiã diabolus nos criminum nexu, vinculo fornicationis, vinculo adulterij, vinculo perfidiæ, qua Christus negatur: vinculo inuidiæ, qua frequenter frater appetitur: vinculo crudelitatis, qua socius & frater occiditur. Hæc sunt vincula quibus ligatus

Vincula sunt peccata.

Luca 13.

E vnusquisque inclinatur, vt animam suam leuare nõ possit: nec ad cœlum obtutus mentis erigere: nisi dicat ei dominus, Dimissa es ab infirmitate tua, & munere eam suæ benedictionis erexerit. Hæc sunt sceleratorum vincula, quæ dirum peccatorem ligant: hoc est diabolus & ministri eius. vel certè Nẽtoth, hoc est amaritudo: vel Esau, hoc est terrenus vel callidus. Isti enim venatores erant, qui feras laqueis

Venator nullus iustus inuenitur in scriptura.

Ezech.18.

quels captare consueuerant, & muta animantia vinculis alligare: inutiles venatores, qui capiunt bestias, quę pompam spectaculo populari prębeát, ministerium crudelitati. Denique nullum inuenimus in serie diuinę scripturę de venatoribus iustú, &c. Est ergo secundum Ambros. sententia, vt ista sint verba illius qui multis vinculis peccatorum ligatur: tamen recordatus legis diuinę, qua scilicet dicitur, Quacunq; hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor: confisus de pietate domini, ad Deū recurrit, vt ipsum à funibus peccatorum absoluat. Et ideo primò se peccatorem confitetur, dicens, Funes peccatorum circumplexi sunt me. Et consequenter spem absolutionis allegat dicens, *Et legem tuam non sum oblitus*: qua scilicet contritos absoluis.

2135 Media nocte surgebam ad confitēdum tibi, super iudicia iustificationis tuæ.

Eccl.1.

Hic ostendit sextum: scilicet quòd timor domini pro acceptis beneficiis Deum facit laudare. Timor domini iustitiam timentibus Deum præstat: sic quòd qui sine timore est, iustificari non poterit. vt dicitur Ecclesiastici 1, Iustitia autem requirit vt vnicuique tribuatur quod suum est. Cú ergo omnia bona nostra sint Dei, & nos Christi, quos fecit & refecit: consequens est, quòd timor domini nos docet, nos & omnia nostra à Deo recognoscere & ipsum laudare. Quod suo exemplo Psal. nos facere docet dicens, *Media nocte surgebam*. Vbi notandum quòd nox dupliciter accipitur, vt superius dictum est, ver. 2128. scilicet, & pro tempore nocturno (vt nox distinguitur contra diem) & pro statu aduersitatis & tribulationis. Et de vtraque nocte intelligitur iste versus. ad quem possunt deduci omnia superius dicta in illo versiculo, *Memor fui nocte nominis tui domine*. quamuis hic plura addantur. Primò ergo intelligitur de hora noctis secundum literam,

Nocte est orandum.

Tunc enim quia maiora vigent dæmonis tentamenta, carnis feruor & sollicitudo, maximè surgendum est ad orandum, ad gratias agendum, & ad confitendum domino. Et ad istum intellectum hunc versum hic exponit Ambros. dicēs, *Media nocte surgebam*, &c. Non satis est dies ad precandum, surgendum est etiam nocte, & media nocte. Ipse dominus pernoctauit in oratione, vt te nocte proprio ad orandum prouocaret exemplo. Et vtique peccatis tuis ille indulgentiam postulabat à patre, operabatur propria potestate. Non tibi dicit Propheta, vt tantummodo surgas, sed vt & nocte surgas: & maximè nocte media. Nocte enim surgendū ante præmisit, dicens, Memor fui nocte nominis tui domine. Potest vnusquisque memor esse, & potest quisque surgere: & cum surrexit, ea quæ proprio arbitrio sederint postulare. Addidit ergo hic Psal. dicens, *Media nocte surgebam*: docens surgendum esse media nocte ad orandum. Hoc est, vt illo maximè tempore deprecari dominum, & propria debeamus peccata deflere: nec solum præteritis veniam postulare, sed etiam præsentia declinare peccata, & cauere futura. Multa enim illo tempore tētamenta proserpūt. Tunc feruet carnalis illecebra: tunc tentator illudit: coquitur cibus: potúsq; digeritur. Stomachus æger, mens somnolenta, animus occupatus est. Itaque quiescenti aut calor soporis augetur: aut vigilanti nondū plenior refusus vigor est, qui errorum cauere possit incursus. Túc igitur tentator assistit: tūc retia iacit, quibus turbare mētem possit improuidā: tūc spirituales nequitiæ tenebras ostendunt: tunc omne nefas suadere contēdunt: quando nullus culpę arbiter, nullus criminis conscius, nullus potest esse testis erroris. Inserit cordi vanas disceptationes, vt dicat sibi, Quis me videt? Et tenebræ & parietes circundāt me. Quem vereor? Surge igitur ad precandū media nocte. Hęc hora est qua tentator & nocere consueuit & irruere. Hæc hora est, qua solet aduersus tētationes graues cœleste venire remedium. Surgendum ergo est tibi, ne qua fraude vincaris. Prouidendum est tibi, eo tempore quo potes vincere: nequaquā tempus vincendi amittas. Surge ergo ad confitendum domino, vt gratias agas. Confitere domino etiā æterna iudicia eius: vt quicquid boni accidat: eius iustitiæ deputemus: quia iustus est, vt opus suum tueatur & conseruet. Si aduersa premunt, vtique iustitiæ suæ ascribamus, quia illa & ampliora meruimus. Hęc Ambrosius. Sic enim cōfiteri iudicia iustitiæ domini, docet scriptura: vt nostrum quilibet dicat illud Iob 33, Verè peccaui, & vt dignus eram non recepi.

Eccle.23.

Nocte aduersitatis est orandum.

Secundò iste textus exponitur de nocte aduersitatis & tribulationis: quæ quanto grauior est, eo ipso nobis surgēdum amplius ad Deum deprecandum. Grauitas enim aduersitatis per mediā noctem figuratur. Et sic exponit August. istum passum dicens, *Media nocte surgebam*, &c. Quia & hoc ipsum quòd funes peccatorum circumplectuntur iustum, iudicia sunt iustitiæ Dei. Hoc enim ait de persecutionibus quas patiebatur ecclesia, cū funes peccatorum circumplecterētur eam. Proinde mediam noctem grauiora tribulationis intelligenda æstimo: in qua dixit, *surgebam*: quia non sic eum affligebat, vt deiiceret: sed & surgebat, vt in ipsa tribulatione ad fortius confitendum proficeret, & orandum. Vel per mediam noctē iudicium vltimum intellige. Quod ideo media nox dicitur, quia illius horā ignoramus. Surgit ergo media nocte qui extremū iudiciū meditatur. Confitetur Deū super iudicia iustitię, qui credit tunc iustè damnatos puniri æternaliter, & electos æternaliter præmiari. Sic enim Tobias confitebatur domino iudicia iustitiæ suæ. dicens, Iustus es domine, & omnia iudicia tua iusta sunt: & omnes viæ tuæ misericordia & veritas & iudicium.

Tob.3.

Particeps ego sum omnium timētium te, & custodientiū mandata tua. 2136

Participatio meritorū per gratiam.

Hic ponit septimum: scilicet quòd timor domini singulorū merita communicat. Timor enim domini cū iustificet timentem, nō est sine gratia & caritate. Gratia autem & caritas nō quærit quæ sua sunt, sed propria cōmunia facit. Quod maximè verum est de meritis & spiritualibus bonis. Et hoc ostendit Psal. dicens, *Particeps ego sum*, &c. Notādum ergo quòd iste versus dupliciter exponitur. Primò vt sint verba cuiuslibet iusti in statu gratiæ existētis: qui participat omnia spiritualia bona aliorum iustorum secundū gradum suæ iustitiæ & caritatis: quia in maiori gratia existens, magis aliorum merita participat. Vnde talis quilibet dicere Deo potest, *Particeps ego sum omnium timentium te*, &c. Qualiter autē merita & bona iustorū ab omnibus iustis participātur, vide suprà, ver. 400.

Particeps est Christus omnium iustorū.

Aliter exponitur, vt sint verba Christi, qui per carnis assumptionē, omnium iustorū particeps est effectus: vel nos cū

ipso

ipso quasi in omnibus participamus mysteriis. Primũ sensum hic ponit Aug. dicẽs, Ad ipsum enim caput nostrũ, scilicet Christũ, propriè arbitror pertinere quod dicitur, *Particeps ego sum omniũ*, &c. Sicut enim in epistola ad Hebr. legitur, (*Hebr. 2.*) Qui enim sanctificat & qui sanctificatur, ex vno omnis: propter quam causam non confunditur eos fratres vocare. Et paulò post, Spiritu ergo (inquit) pueri communicauerũt carni & sanguini: & ipse propemodum eorum participauit. Quod quid est aliud quã Eorum particeps factus est? Neq; enim efficeremur participes diuinitatis eius, nisi ipse mortalitatis nostræ particeps fieret. Nam in euangelio, quòd nos diuinitatis eius participes facti sumus, ita dicitur, (*Ioan. 1.*) Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credũt in nomine eius: qui non ex sanguinibus neque ex voluntate carnis, &c. sed ex Deo nati sunt. Vt autẽ hoc fieret, quia & ipse particeps factus est mortalitatis nostræ: ita ibi sequitur, Et verbum caro factũ est: & habitauit in nobis. Per hãc enim eius participationem, nobis gratia subministratur: vt castè teneamus Deum, & custodiamus mandata eius. Secundum autem sensum: scilicet quòd nos cum Christo & ipse nobiscum in omnibus mysteriis participat, hic ponit Ambros. dicens, (*Participes sumus Christi in omnibus.*) *Particeps ego sum omnium*, &c. Habet & Christus participes atq; conformes sui. Quod ostendit Psal. dicens, (*Psal. 44.*) Vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ prę consortibus tuis. Habet participes carnis, quia carnem suscepit. Habet participes prophetiæ, quia & ipse propheta. (*Deuterõ. 18.*) Prophetam (inquit Moyses) suscitabit vobis Deus de fratribus vestris: & omnis qui non audierit prophetam illum, exterminabitur de plebe. Ideóque populus Iudæorum, quia non audiuit hunc prophetam, exterminatus est, vt populus Dei esse desineret, qui antè populus Dei dicebatur. Habet Christus & participes veritatis, quia & ipse veritas est, & nos veritatem tenere voluit. Habet & participes iustitiæ, quia ipse iustitia est: & nobis de suo dedit sui habere consortium. Habet consortes resurrectionis, quia & ipse resurrectio est. Habet consortes immaculatę vitę, quia ipse immaculatus est. Et quicunque in nouitate vitæ ambulauerit: quicunque tramitem iustitiæ tenuerit, particeps Christi est. Habet & tribulationis suæ participes. Ideóq; Apostolus particeps tribulationis esse cupiebat, (*Coloss. 1.*) qui dicit, Nunc gaudeo in passionibus pro vobis: & adimpleo ea quæ desunt tribulationum Christi in carne mea pro corpore eius: quod est ecclesia. Ideo Apostolus ostendens quam gratiam dederit (*Hebr. 3.*) nobis Iesus ait, Participes enim Christi facti sumus. Sed ille particeps Christi est, qui lugentẽ mœsto consolatur affectu: qui in carcere constitutum, proprio non defraudat officio: qui lectum ęgrotãtis assidet, non vt capiendæ hæreditatis tendat aucupium, sed vt morbi vim sollicito ministerio mitiget. Beatus ergo qui hoc dicere potest, *Particeps ego sum omnium timentium*: vt scilicet alteri nõ dicat, Non es de corpore meo: hoc est, non dicat pauperi diues, non ignobili nobilis, non ægro sanus, non debili fortis, non imperito sapiens dicat, nõ es mihi necessarius, sed magis compatiatur infirmis; vt sciat quòd vnum corpus sumus omnes; & mẽbris membra connexa, vt alterum sine altero esse non possit: & cùm alterum dolet, compatiatur alterum. Iste est qui rectè dicere potest, *Particeps ego sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua.* Hæc ille.

A Misericordia tua domine plena est terra: iustificationes tuas doce me. 2137

Hic ostendit octauum: scilicet quòd timor domini ad Deum videndum eleuat. Cùm enim timor domini humilitati societur, & omnis qui se humiliauerit exaltabitur: consequens est vt intellectus timẽtis Deum per misericordiam eleuetur ad Deũ cognoscendum & ipsius iustificationes. Et hoc est quod petit Psal. dicens, *Misericordia tua domine plena est terra*, &c. (*Misericordia est fructus incarnationis.*) Iste versus primò exponitur vt quasi sit declaratiuus vtilitatis quam homines sunt consecuti ex hoc quòd Christus particeps nostri factus est. Sic enim ipsum hic exponit August. dicens, Et propter hoc quòd Christus particeps factus est fratrum B suorum, Deus hominum, immortalis mortalium: ideo granum cecidit in terram, vt mortificatum multum faceret fructum. Vnde de ipso fructu adiunxit Psal. dicens, *Misericordia domini plena est terra.* Et vnde hoc, nisi cum iustificatur impius? In cuius gratiæ scientia vt proficiatur, adiungit, *Iustificationes tuas doce me.* (*Misericordia est fructus passionis Christi.*) Aliter hunc versiculum exponit Ambros. ostendens quòd misericordia Dei quandoq; plena dicitur terra, & nõ cœlũ. Vnde hic dicit, *Misericordia domini plena est terra.* Quomodo plena est terra misericordia domini, nisi per passionem domini nostri Iesu Christi? quam futuram præuidens quasi promissam propheta concelebrat? (*Futura per modum præteriti dicit propheta.*) Prophetis enim ea quæ futura sunt præuidentibus moris est vt iam quasi decursa memorentur, quæ posterioris C ętatis sunt. Plena est ergo terra misericordia domini, quia omnibus data est remissio peccatorum. Super omnes sol oriri iubetur. Et hic quidem sol super omnes quotidie oritur. (*Misericordia domini plena est terra.*) Mysticus autem sol ille iustitiæ omnibus ortus est, omnibus venit, omnibus passus est, & omnibus resurrexit. Ideo autem passus est, vt tolleret peccatum mundi. Si quis autẽ non credit in Christum: generali benedictione ipse se fraudat: vt si quis clausis fenestris, radios solis excludat, nõ ideo sol non est ortus omnibus, quia calore eius ipse se fraudat. sed quod solis est, prærogatiuam suam seruat: quod impedientis est, cõmunis à se gratia lucis excludit. Et hoc diuinæ misericordiæ deputatur, quia pluit super iustos & iniustos. (*Matth. 5.*) Aut certè sic interpretandum est, quòd misericordia domini plena sit terra. Quia domini est (*Psal. 23.*) D terra & plenitudo eius: ipse super maria fundauit eam, & super flumina pręparauit illam. Etenim per ecclesiã in omnes gẽtes diffusa est domini misericordia atq; fides. Sed fortasse dicet aliquis: (*Quæstio.*) Quare non dictũ est, Misericordia domini plenũ est cœlũ: quia sunt etiã spirituales nequitię in cœlestib⁹? Sed non illę ad cõmune ius indulgentiæ Dei remissionéq; pertinẽt peccatorũ, quib⁹ ignis seruatur æternus. Illa autẽ cœlestiũ spirituũ agmina sic auxilio domini fulciũtur, vt nõ tanta eius indigeãt misericordia, quãta quæ sunt inferiora atq; terrena. Non enim illa carnis inuolucro vestiũtur, in qua frequẽs est illecebra. Sequitur, *Iustificationes tuas doce me.* (*Christus solus est verus magister & doctor.*) Ideo enim iustificationes Dei ab ipso domino petit doceri, quia difficile est in terra huiusmodi magistrũ E reperire, qui ea doceat quæ ipse nõ videt. Ad illum ergo doctorẽ intimo propheta cõscẽdit affectu, qui solus magister est verus. Docet ergo Deus, & mentes illuminat singulorum, & claritatẽ cognitionis infundit: si tu aperias ostia cordis tui, & cœlestis gratiæ recipias claritatẽ: quando dubitas, diligẽter inquiras. Qui enim quærit, inuenit: & ei aperitur (*Matth. 7.*)

Doctior qui studet. qui pulsat. Multa enim obscuritas est in scripturis A propheticis. Sed si manu quadam mentis tuæ scripturarum ianuam pulses, & ea quæ sunt occulta diligenter examines: paulatim incipis rationem colligere dictorum: & aperietur tibi non ab alio, sed à Dei verbo. de quo in Apoc. scribitur, quòd agnus librum signatum aperuerit: quem nullus ante poterat aperire: quia solus dominus Iesus in Euangelio suorum prophetarum ænigmata & legis mysteria reuelauit: solus scientiæ clauem detulit, & dedit aperire nobis. Et ideo ad ipsum cõuersus dicit Psal. *Tu me* (inquit) *doce iustificationes tuas*: quia tu es vera iustitia. Tu doce me quæ sapienter dicta sunt: quia tu ipse es vera sapientia. Tu aperi cor meum qui aperuisti librum. Tu aperi illud ostium quod in cœlo est: quia tu ipse es ianua. Per te si quis intrauerit, B regnum illud possidebit æternum. Per te si quis intrauerit non decipietur: quia falli non potest quicunque veritatis domicilium fuerit ingressus. Aliter autem ostẽdit Ricardus de sancto Victore: quomodo misericordia domini plena est terra atq; cœlum, dicẽs, *Misericordia domini implet cœlum & terram*, &c. vide ver. 484.

Apoc 5. Gratiæ innouatio prædicatorum.

2138 Teth. **Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine, secũdum verbum tuum.**

Hic incipit octonarius nonus: cui pro titulo præmittitur nona litera alphabeti Hæbraici, quæ est teth: quæ huic octonario meritò præmittitur, siue præponitur. nam teth interpretatur exclusio. Hic autem agitur de patientia sanctorum, quæ pœnarum excludit tristitiam, & facit bonum & iocundum, martyres pati pro Christo. Martyres amore sui regis omnia aspera per virtutem patientiæ dulcia reputabant: omnia crudelia iocundè perferebant, foras seruilem mittentes timorem. Vt miles qui imperatorem diligit, bella pro imperatore suscepta non metuit. Vt seruus amãs dominum, quãuis per deuia & prærupta mittatur: tamen omnia pericula amore domini contemnit: at si quis dominum petat, seipsum offerre non trepidat. Vt qui trans mare positos filios videre desiderat, non metuit naufragia liberorum amore. Ingreditur maris fluctus, subit incerta nauigiis, & metum discriminis filiorum desideria leuant. Quàm pulchrè hoc de martyribus dicitur, qui verè militant Christo: qui persecutiones, vngulas, gladius, incendia non timẽtes, infestis regibus vltimò se obtulerunt? Timorem etenim quem poterant habere pœnarum, excluserunt amore martyrij. Hæc ergo est sanctorum patientia, quæ omnem seruilem excludit timorem, de qua iste octonarius agit. Et ideo pro titulo sibi præmittitur teth: id est, exclusio. Agitur ergo in isto octonario de martyrum patientia: & secundum varios effectus patientiæ quos fecit in martyribus iste octonarius diuiditur. Virtus enim patientiæ in martyribus hæc faciebat. In pœnis primò animam lætificat: in principio. Secundò dubia clarificat: ibi, *Bonitatem & disciplinam*. Tertiò crimina exterminat: ibi, *Priusquam humiliarer*. Quartò aspera dulcificat: ibi, *Bonus es tu*. Quintò præcordia fortificat: ibi, *Multiplicata*. Sextò, maliciam non approbat: ibi, *Coagulatum*. Septimò merita multiplicat: ibi, *Bonũ mihi quòd humiliasti me*. Octauò præmia magnificat: ibi, *Bonum mihi lex oris tui*. Quantum ergo ad primum: virtus patientiæ in aduersis excludit tristitiam, & lætificat animam patientis. Secũdum enim Philosophum, omne inuoluntarium est

Patientia magna est virtus.

Inuoluntarium triste, & voluntarium lætum.

triste: & quanto magis inuoluntarium, tanto amplius triste est. Et per consequens ex opposito, omne voluntarium, delectabile, & quanto amplius voluntarium, tanto magis iocundum. Cum ergo martyres virtute patientiæ, ardenti desiderio martyrium finirent pro Christo: sequitur quòd pœna in illis non tristitiam, sed iocunditatem inducebat. Propter quod de Apostolis dicitur, quòd ibant Apostoli gaudentes à conspectu concilij: quoniam digni habiti sunt, &c. Et hoc notans Psal. hic dicit, *Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine*. Vnde bonitatem hic accipit pro mentis lætitia & iocunditate. Vnde & alius textus Ambr. habet, *iocunditatem fecisti cum seruo tuo domine*. Quasi dicat martyr virtute roboratus patientiæ: Alia temporalia bona videntur & iocunda secularibus hominibus: mihi autẽ iocunda sunt aduersa pro fide Christi sustinere. Et ad hunc sensum hic passum istum exponit Ambr. dicens, *Bonitatem* (id est iocunditatem) *fecisti cum seruo tuo domine*. Multa in hoc seculo videntur esse iocũda, vel bona ac suauia. Luxuries videtur esse iocunda: sed exhausto fit amara patrimonio. Dulcis libido cum feruet: sed eadem horrida & fœtida cũ producitur. Suaues epulæ: sed fœtidæ cum digeruntur. Bona in hoc sæculo multa videntur dum viuimus, quia visui nobis sunt: vt pecunia, honor, aurum, argentum, possessiones: eadem nihil possunt prodesse defunctis: hic omnia relinquũtur. Quinetiam maiori cum dolore quis moritur, cum se his fraudari copus ingemiscit. Non est ergo iocunditas vel bonitas vera, nisi illa quæ secũdum verbum C Dei est: vt bonorum meritorum atque virtutum subsidiis, homo gaudeat se esse munitum. Dicat ergo Psal. *Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine secundum verbum tuum*. Hoc est, etsi mihi ad tempus amara visa est castigatio secundum carnem, secundum mœstiiciá corporis: tamẽ secundum verbum tuum castigatio illa fructus attulit bonitatis. Illam mihi castigationem intelligo profuisse: illa castigatione me à vitiis esse reuocatum: illa non diu aliquid in me licuisse flagitiis: per illam castigationem domini nihil in me licuisse aduersario, nihil morti. Quoniam castigans castigauit me dominus, & morti non tradidit me. Castigatur enim qui recipitur. qui enim non recipiuntur, non flagellantur. In labore enim hominum non sunt, & cum hominibus D non flagellabuntur. Sic ergo dicat martyr: dicat quilibet iustus aduersa patiens, *Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine*. Vel aliter exponitur: vt tunc Deum nobiscum bonitatem dicamus facere, quando sic nobiscum agit, vt bonum nobis placeat, displiceat malum: vt bonum agamus amore, non timore. Et istum intellectum hic ponit August. dicens, Propter hoc dictum arbitror, *Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine*. nisi hoc fecisti, vt me delectaret bonum. Quando enim placet & delectat bonum, magnum Dei donum est: quando autem bonum opus quod lex imperat, fit timore pœnæ, non delectatione iustitiæ: cùm Deus timetur, non amatur: seruiliter fit, non liberaliter. Bonitatem itaque fecisti cum seruo E tuo, faciendo filium, qui seruus fuit. Et hoc secundum verbum tuum. hoc est secundum promissum tuum. vt secundum fidem firma fit omni semini.

Actuum 5.

Delectabilia & dulcia pro peccata, sed sunt amara.

Castigatio Dei utilis est nobis.

Psal. 117.

Psal. 72.

Bonum facere timore est seruorum, sed filiorum, amore.

Bonitatem & disciplinam & sciẽtiã doce me, quia mãdatis tuis credidi. 2139

Hic ostendit secũdũ, quòd patiẽtia dubia clarificat. Hoc enim impatiẽs auscultare nõ potest, & ideo nec

nec intelligere. Econtrario autem qui patienter audit,quę dicuntur intelligit. Et ideo Psal. vt informetur, se patientem ad audiendum exhibet. dicēs, *Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me.* Aduertendum autem quòd hic Psal. tria petit edoceri à Deo:scilicet bonitatem, disciplinam, & scientiam.

Virtutes exponuntur.

Primò petit bonitatem, dicens, *Bonitatem doce me.* Sed cùm prius dixerit, *Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine:* quomodo hic petit, dicens, *Bonitate doce me?* Hoc enim petere, non est nisi postulare, vt bonitas data, scilicet boni cum placentia & delectatio augeatur. Vnde hic ait August. Nam vtique iam dixerat, *Bonitatem fecisti cum seruo tuo.* quid ergo nunc dicit, *Bonitatem doce me*: nisi vt ei gratia Dei magis ac magis abundet, vel innotescat dulcedine bonitas?

Luc. 17.

Habebant enim fidem qui dixerunt, Domine auge nobis fidem. Et quamdiu viuitur in hoc mundo, proficientium est ista cantatio. Secundò petit doceri disciplinam: dicens, *Et disciplinam.* Docere enim disciplinam nihil aliud est, quàm per molestias & aduersa aliū erudire. Disciplina enim idem est quod flagellatio, vel aduersorum immissio. Ille ergo docetur disciplinam, qui per aduersa addiscit patientiam. Et istum intellectum hic ponit August. dicēs, Postquam Deus docuerit bonitatem, scilicet inspirauerit vt bona delectent, & mala displiceant, instanter orandum est, quò tantum sibi augeatur hoc bonū, vt non solū pro illo cōtemnat delectationes cæteras, sed etiā pro illo quaslibet perferat passiones. & ita bonitati salubriter additur disciplina.

Non quælibet bonitas optat disciplinam.

Non enim quantulæcunque bonitati vel caritati optanda est disciplina, sed tam magnæ vt sub eius pressura non possit extingui. sed sicut ingens flamma sub impetu venti quanto magis reprimitur, tāto ardentius excitatur. Et ideo parū fuit dicere *bonitatem doce me*: nisi adderet, *& disciplinam*: scilicet vt tanta sit bonitas, vt & disciplinam possit patientissimè sustinere. Tertiò petit scientiam. quia caritati addita scientia ædificat, quæ sine caritate vel bonitate inflat. Vnde hic ait August. Tertio loco postulat sci ētiam: quoniam si magnitudine sua pręcedit scientia magnitudinem bonitatis: non ædificat, sed inflat.

Scientia sequi debet caritatem.

Cum ergo in homine tanta fuerit caritatis bonitas, vt in tribulationibus non possit extingui, quas adhibet disciplina: tunc vtilis est scientia qua innotescit sibi homo quid ipse meruerat: & quæ à Deo donata sunt ei, per quæ posse se sciat, quæ se posse nesciebat, & per seipsum omnino non poterat. Dicat ergo, Doce me bonitatem augendo caritatem: doce me disciplinam, temperando tribulationem: doce me scientiam, illuminando intelligē-

Quæstio.

tiam. Sequitur, *Quia mandatis tuis credidi.* Sed cur nō dixit, quia mandatis tuis obediui, sed credidi. cùm mandatis potius sit obediendū quàm credendum? quia mandatis credere, & non facere, nullius est meriti. Hāc quæstionem hic mouet August. & soluit: dicens, Non immeritò quæri potest cur nō dixit, mandatis obediui, sed credidi: cum alia sint mādata & alia promissa. Mandata faciēda suscipimus, vt accipere promissa mereamur. Promissis ergo credimus: mandatis obtemperamus. Et respondet, Quid est ergo *mandatis tuis credidi*, nisi credidi quòd tu illa mandaueris: non aliquis homo, quamuis per homines hominibus ministrata sint? Quia itaque credidi tua esse mandata, ipsa fides mea qua id credidi, impetret à te gratiam, qua faciam id quod mandasti. Quasi dicat, Te illa credidi mandasse, qui Deus es: & homini donas vnde fa-

A cias eum facere quod mandas. Aliter exponitur iste versus. vt per ipsum ostendat Psal. qualiter in disciplina & passione est procedendum. Vnde Bernard. dicit, *Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me*: Compassionis affectus multis quidem prodest:

Correctio debet habere cōpassionem, zelum & discretionem.

quia animus liberalis quem pro se viderit anxium, erubescit. Sed nonnulli dura ceruice & attrita sunt fronte adeo vt quanto magis eis prælatus compatitur, tanto magis eius compassione & patientia abutuntur. Igitur si cōpatimur fratri, ita ipsi iustitię compatiendum est, quam videmus ita impudenter abiici. Et hoc est zelus iustitię, quo aduersus delinquentes accendimur. Sed cum vtrunque affuerit:
B scilicet compassionis affectus & zelus iustitiæ, necesse est vt assit spiritus discretionis: ne fortè cum oportuerit hunc exhiberi, ille præcedat, & indiscretio ipsa confundat vniuersa. Hoc mihi videtur postulasse propheta cùm dicit, *Bonitatem & disciplinam & scientiam doce me.* Sed vnde hoc nobis? Neque enim talia profert virtutum germina terra cordis nostri, sed magis spinas & tribulos germinant nobis. Bonitas ergo respicit compassionem, disciplina zelum iustitiæ: sed sciētia discretionis virtutem.

Priusquam humiliarer ego deliqui: 2140
propterea eloquium tuum custodiui.

C Hic ostendit tertium: scilicet quòd vera patientia crimina exterminat: patientia autem veram humilitatem includit: vera autem humilitas peccata sua recognoscendo confitetur: cōfessio autem peccata exterminat. & per consequens, ipsa patientia peccata delet. Sic & in proposito Psal. vera fretus patientia se peccasse confitetur, dicens, *Priusquam humiliarer ego deliqui.* Pro huius versus declaratione notandum quòd, vt dictum est ver. 2123. duplex est humilitas: scilicet quædam virtus & quædam pœna. Hic autem versus intelligitur de humilitate miseriæ & afflictionis: qua humanū genus in Adā fuit humiliatum in pœnam peccati primorum parentum.

Peccatū præcedit pœnam.

Cum enim omnis pœna si iusta est sit pœna peccati: sequitur quòd peccatum pœnam præcessit, & pœna fuit subsecuta. Vnde in persona generis humani se prius peccasse Psal. confitetur: &
D consequenter humiliatum fuisse: dicens, *Priusquam humiliarer, (id est, punirer,) ego deliqui.*

Pœna inducit obedientiā.

Vnde ad istum intellectum hunc passum exponit August. dicens, *Priusquam humiliarer ego deliqui.* Hoc ad illam melius refertur humiliationem quæ facta est in Adam: in quo omnis creatura tanquam in radice vitiata, quoniā veritati subiecta esse noluit, subiecta facta est vanitati. Quod tamē vasis misericordiæ profuit experiri, vt deiecta superbia, diligatur obedientia, & pereat non radicata misericordia. Et ideo expertus miseriam, vt illā euadat, dicit, *Propterea eloquium tuum custodiui.* Quia si Adam custodisset, non fuisset humiliatus. Potest etiam hoc intelligi non solum de humiliatione totius humani generis facta in Adam: sed etiam de miseria cuiuslibet particularis. vt sunt tentationes & pœnæ quas sustinemus, vt
E dictum fuit, ver. 2123. quæ processerunt ex culpa, & sunt etiam occasio virtutis: vt clarius hic deducit Amb. dicens, *Priusquam humiliarer*, &c. Ita accipiamus humiliari dictum, eo quòd per peccatū videatur humiliatus. Propter peccatum enim tentationes sæpe nascuntur. Denique Adam & Eua post peccatum deiecti sunt. Ergo humiliationis nostræ causa peccatum est. Potest enim de aduersis

 ple-

plerumque intelligi humilitas: vt est illud, Bonum mihi quòd humiliasti me: vt dicam iustificationes tuas. Et illud, Nisi quòd lex tua meditatio mea est, fortè periissem in humilitate mea. Hic ergo ostẽdit humilitatẽ ortam esse de culpa. Et quia culpa præcessit, ideo se humiliatum ostẽdit: hoc est attritum tẽtationibus & aduersis, & traditum anxietatibus. Sed quamuis humilitas ista sit quædam deiectio perturbationis, non virtutis: generat tamen sæpe virtutem, & fit non pœna, sed remediũ delinquentis. Nam si peccatis tuis tribuas quòd humiliatus es, quicquid acciderit in te retorques: ex reo incipis esse iustus qui te ipsum cõdemnas: iustus enim accusator est sui in exordio sermonis. Nec potes indignum te iudicare humilitate, qui propria errata cognoscis: in quibus erubescendo non vtique extolleris, sed humiliaris. Vides ergo quia ideo humiliatus es, quia deliquisti, & non seruasti eloquia domini. Vnde serua diligentius, ne pecces, ne iterũ quia deiectus es, etiam absorbearis: & fiat tibi deiectio tua incrementum iniquitatis, quę debet esse ereptionis occasio. Etenim tentationibus homo sicut aurũ in conflatorio probatur. Vides ergo propheta quid dicat, *Priusquam humiliarer ego deliqui*. Iure ergo tentationibus traditus est, quoniam deliquerat. Delinquebat autem, quia Dei eloquiũ non tenebat. Verùm inde ordinem emendationis inuenit, vnde culpa processerat. Cepit esse subditus eloquio diuino, & culpa desiuit.

Aduersa quandoque sunt causa virtutis.

Prouer. 18.

2141 Bonus es tu: & in bonitate tua doce me iustificationes tuas.

Hic ostendit quartum: scilicet quòd vera patiẽtia aspera & dura reddit dulcissima. Ad hoc enim Christus passus est, vt nobis exemplum patientiæ daret in passionibus: vt ipsa patientia passionis asperas gratas redderet. Nihil enim tã durum quòd si passio domini ad memoriam reducitur, nõ æquo animo toleretur. Præuidens ergo Psal. quòd exemplo suæ patientiæ nostras passiones mitigauit: dicit Deo, *Bonus es tu* (qui scilicet pro me voluisti pati) *& in bonitate tua doce me iustificationes tuas*. Dicat ergo Deo, *Bonus es tu*. Via enim naturali multoties effectus cognoscitur per causam, vt dicitur 1 Physic. Sic & diuina scientia causa multoties per effectum cognoscitur: Christo dicente, Arbor bona fructus bonos facit, &c. Sequitur, Ex fructibus eorum cognoscetis eos. Vis ergo cognoscere bonitatẽ Dei, quia per causam cognosci non potest, quia causam non habet: oportet quòd cognoscatur per fructus suos & effectus, quia inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt à creatura mundi intellecta cõspiciuntur. Considera ergo quàm boni sunt fructus Dei, & intelliges quàm bonus sit Deus. Sic enim bonitatem Dei cognoscendam hic ostendit Ambros. dicens, Laudantur plerumque homines in quibus frequẽter aliena laudantur: vt scilicet esse boni admoneãtur, qui forsitan non sunt: & bonitatis prædicatione mitescant: & vt errorem suum immitis deponat affectus. quanto magis laus sua Deo deferenda est? qui nisi bonus esset, stare supra terram quis posset? Proprium est autem Dei, vt bonus sit. Denique in euangelio habes, Arbor bona fructus bonos facit. Qui autem sunt fructus Dei? Certè fructus Dei angeli sunt. Fructus eius homines sunt: hoc est rationabiles sancti, si domini pręcepta custodierint, fructus eius sunt hi qui nascuntur in terris: fructus eius sunt virtutes hominum. Meritò ergo arbor bona dicitur, quia fructus bonos facit. Prius igitur radix laudetur, vt fructus eius possit probari. Sed & alibi ait dominus Iesus, Et pater vester qui bonus est, dabit bona petẽtibus se. Sed quàuis bonus Deus sit, cuius etiam amara plus prosunt: & nõ ab hoc inferuntur vt noceant, sed vt corrigant. Rogatur à Psal. vt in bonitate sua doceat nos iustificationes suas. Considera medicum vtilia apponẽtem medicamenta vulneribus: ea tamen quæ mordeãt vlceris virus, aut certè ferro putrefacta resecãtem. Cũ in eo ipso sit bonus medicus, quia vtiliter operatur ęgroto: & faciat quod prodesse nouerit: tamẽ quia æger aut non vult, aut nõ potest dolorem sustinere, propter infirmitatem affectus sui rogat vt medicus quadam bonitate & suauitate: non asperitatem adhibeat medicamentorum: non ferro incidat vulnerum fibras. aut si aliter non potest, vt cũ moderatione faciat: vt mitiget vim doloris. Et ideo in euangelij bonitate melius docẽtur iustificationes Dei, quàm in legis seueritate. Opus autẽ iustitiæ iustificatio est. In eo enim iustificationes Dei facimus quia agimus pœnitentiã peccatorũ. Quapropter Propheta in bonitate vult doceri: vt ei fiat peccatorum remissio sine atrocitate damnationis, cum remissionis gratia. Quid igitur est dicere, *In bonitate tua doce me iustificationes tuas*; nisi doce me sic facere pœnitentiam, vel in aduersis habere patientiã, vt illa tibi sint accepta. vt scilicet nõ mecũ agas rigore iustitiæ, sed in bonitate misericordiæ tuæ.

Nota bene.

Matth. 7.

Rom. 1.

Bonus probatur Deus per effectus suos.

Matth. 7.

Multiplicata est super me iniquitas superborum: ego autem in toto corde scrutabor mandata tua. 2142

Hic ostendit quintum: scilicet quòd vera patiẽtia præcordia fortificat. Quãto enim crudelitas tyrannorũ amplius sæuiebat in martyres, tãto Christi virtute patientiæ fortiores efficiebantur. Vnde & Daciano dixit beatus Vincentius, Videbis me Dei virtute plus posse dum torqueor, quàm tu ipse qui torques. Cuius ratio est, quia cum acriora pro Christo paterentur, ipsi magis merebantur. In maiori autem merito caritas magis dilatatur. Caritas autem dilatata fortificat patientes. Et hoc notans hic Psal. dicit, *Multiplicata est super me iniquitas superborum*. Et quanto amplius multiplicatur, amplius fortificatur. Vnde subdit, *Ego autem in toto corde scrutabor mandata tua*. Vbi notãdum quòd vitia semper virtutibus sunt opposita: & per consequens vitiosi homines virtuosos odiũt, persequuntur & lacerãt. etsi aliquid aduersitatis iustis accidat, vitiosi hoc eorum vitiis ascribere conantur, & eis detrahunt, vt eos à virtutibus secum ad vitia trahãt. Sic enim fecerũt tres amici Iob, qui malũ quod ei acciderat, suis iniquitatibus ascribebãt. sed ille ex hoc fortior in diuinis mandatis effectus dixit, Dominus dedit, dominus abstulit: sicut domino placuit ita factũ est: sit nomẽ domini benedictũ. Sic & sancto Tobię cui aduersitas cæcitatis accidit, insultabant parẽtes, vt eũ à bono proposito reuocarent. Quoniã, vt scribitur Tobiæ 2, Nam sicut beato Iob insultabãt reges: ita Tobiæ parentes & cognati irridebãt vitam eius, dicẽtes, Vbi est spes tua pro qua eleemosynas & sepulturas faciebas? Sed in istis Tobias magis fortificabatur. Vnde & respondit, Nolite ita loqui: quoniam filij sanctorum sumus, & expectamus beatam vitam, &c. Sic & tunc Psal. loquẽs in persona cuiuslibet iusti, sic derisi, sic persecuti à mul-

Iustus insultatur à malo

Iob 1.

à multis dicit, *Multiplicata est super me iniquitas superborum* &c. Et ad istum intellectum hunc versum hic exponit Amb. dicens, Multiplicata est &c. Quanto magis quis Deo seruire desiderat, tanto magis in se excitat aduersarios: & tanquam athleta fortis coronam iustitiæ reportare desiderans, irritat in se plurimos & lacessit, qui inuident nostro profectui. Quod etiam in posterioribus euidenter ostendit Psal. dicens, Cum iis qui oderunt pacem eram pacificus: nihil tamen tranquillitas eius proficiebat, eos vt qui pacem oderant sua tranquillitate componeret. Cum loquebar illis (inquit) impugnabant me gratis. hoc est, cum causam impugnandi non haberent, tamen impugnandi studium non deponebant. Ista ergo multiplicantur siue nequiciæ spirituales, siue hominis, & multiplicatur eorum iniquitas super iustum. Verbi gratia. Si filium iustus amittat, quod seculi vsu sæpe contingit: si amittat patrimonium, vel diuersis afficiatur incommodis terrum, vel corporis infirmitatibus: tunc dicunt superbi, Vbi est iustitia eius? vbi misericordia? Ecce quia humiliatus est: ecce quia innocentia ei nihil prodest, à virtute ipsum trahere cupientes. Sic enim illius sancti Iob amici quidem specie, obtrectatione autem iniqui, probitatis atque iustitiæ eius inuidi: exprobrantes grauia opprobria ingerebant: & qui venerant ad consolandum insultare cœperunt. Sed iustus his non mouetur. Ideóque nec Iob frangebatur. Denique in amissionibus filiorum vel patrimonij dicebat, Dominus dedit, dominus abstulit: sit nomen domini benedictum. Ergo & nos in aduersis positi dicamus, *Bonitatem fecisti cum seruo tuo.* Nunquid Deo est difficile meliora donare? Potest etiamsi nihil donet, hoc tamen ipso iusto esse profectum. Sed fortè futuri improbi rapti sunt, ne immutaret malitia cor eorũ. Similiter & de patrimonio, quasi nõ videamus plurimos propter opes patrimonij in periculum salutis esse deductos: plurimis ex diuitiarum abundantia causam ortam esse peccandi. Qui enim non habet quod donet, ascribi ei culpa non potest quia nõ donauerit. Qui autem habet quod donet, & non dat: obnoxius incipit esse peccato. Istis ergo meditationib⁹ & si superbi super nos multiplicẽtur, & percurrãt aduersa: cõsolemur patiẽtia, pro istis meliora sperãtes, vel pro meliori factũ sic esse credẽtes. Et Deo dicamus, *Multiplicata est super me* &c. Et nota secundum quod dicit hic Augustin. quòd hic Psalm. vocat superbos quibus humiliatio pœnalitatis non proficit vt humilientur.

Beati magis tẽtãtur & patiuntur aduersa.

Psal. 119.

Iob 1.

2143 Coagulatũ est sicut lác cor eorum: ego verò legem tuam meditatus sum.

Hîc ostendit sextum: scilicet quòd vera patiẽtia malitiã aliorũ nõ approbat. Cum enim peccatum principalius sit in actu interioris voluntatis quàm in exteriori: consequẽs est vt qui alterius malitiam approbat, eadẽ & ipse reprobus efficiatur. Et hoc est quòd sancti martyres ne malitiã tyrannorũ approbarẽt, patienter omnia tormẽta tolerabãt. Nam quanto plus persecutores in malo indurabãtur, tãto plus martyres legẽ Dei meditabãtur. Et hoc est quod ait Psal. *Coagulatũ est sicut lac* &c. Et nota quòd coagulatio lactis, idẽ est quod cõstrictio vel lactis cõsolidatio: quæ quãdoq; sonat in bono, quãdoq; in malo. In bono, sicut dicitur Psal. 67. Mõs coagulatus &c. Ibi enim significat scripturã planã & leuẽ datã simplicibus. vide ibi, ver. 1063. Quãdoq; verò coagulatio in malo accipitur. vt hic: significat enim mentis obstinationẽ. Lac enim in sua natura purũ est, dulce & tractabile: sed per coagulũ acescit & induratur. Sic est de corde superborum. Vnde hic ait Amb. Subtile cor sanctorũ est: sed coagulatũ cor superborũ. Vt enim lac natura sui purũ, speciosum ac syncerũ est: sed corruptione coacescit: sic mentis & cordis humani natura pura, syncera & perspicua est priusquã vitiorũ admixtione coacescat. Coagulato enim lacte fit quædã cõcretio, nec suauitatẽ habẽs eadẽ, nec gratiã. Sic & homines, qui antè suauitate gratię & suauitate verborũ lactis speciẽ præferebãt, nulla inuidia corruptã: hi si cœperint inuidere, coagulatur in viciũ cor eorũ: & fit de suauitate amiciciæ amaritudo maleuolẽtiæ, & insuauis quidã horror inuidiæ. Ergo coagulatũ est cor per superbiã, per inuidiã, quæ lenitatẽ naturæ fluẽtẽ beneuolẽtia, malitiæ cõcretione viciãt. Iniquorũ ergo cor coagulatur. Iustus autẽ humiliatur, legis præcepta meditãdo: qui habet humilitatis magisteriũ. Sic ergo per cor coagulatũ sicut lac, intellige cor à teneritudine humilitatis ad duriciã obstinationis mutatũ. cui opponi debet meditatio legis diuinæ: vt hic ait Aug. *Coagulatũ est sicut lac cor eorũ.* Quorũ eorũ, nisi superborũ? Obduratũ autem per hoc cor eorũ vult intelligi. Sed vide qualiter se opponat duriciæ cordis eorũ: *Egò vero* (inquit) *legẽ tuam meditatus sum.* Superbis enim Deus resistit vt obdurẽtur: humilibus autẽ dat gratiã, vt diligãt obediẽtiã, & recipiãt excellẽtiã. Meditatione quippe legis huius voluntaria seruatur humilitas: vt pœnalis humilitas euadatur. Et nota quòd lac in scriptura multa significat. Primò gratiæ nouitatẽ. Iob 10, Nõne sicut lac mulsisti me, & sicut caseũ me coagulasti? Quod exponẽs Greg. dicit, Mẽs etenim nostra cũ per sancti spiritus gratiã ab vsu vetustæ cõuersationis abstrahitur, sicut lac mulgetur: quia in quadam coagulationis noua teneritudine & subtilitate formatur; sicut caseus coagulatur: quia in constipatione pinguescentis cogitationis astringitur, vt nequaquam iam per desideria diffluat: sed in vno amore se colligens ad solidam reformationem surgat. Secundò significat mentis castitatem. Thr. 4, Nazaræi eius nitidiores lacte, candidiores niue. Tertiò significat doctrinæ facilitatem. 1. Cor. 3, Tanquam paruulis in Christo, lac vobis potum dedi, non escam. Et 1. Petr. 2, Sicut modò geniti infantes rationabiles sine dolo, lac concupiscite.

Lac significat puritatẽ bonorum.

Lac coagulatũ significat obstinationẽ superborum.

Iacob. 4.

Lac multa significat.

Gregor. 9. mor. 37.

Bonum mihi quia humiliasti me: vt discam iustificationes tuas. 2144

Hîc ostendit septimum: scilicet quòd vera patientia merita multiplicat. Status enim meritorius & gratiæ facit animas nostras à diabolo liberas. Sed quid hoc facit, nisi vera patientia quæ possessionem animarum de manu diaboli eripiens nobis ipsis ipsam concedit? Christo dicente, In patientia vestra possidebitis animas vestras. Et ideo consequens est, quòd patientia merita auget. Et hoc est quod dicit Christus, Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiã &c. Et hoc est quod Psalm. considerãs ex humilitate pœnarum & miseriarum virtute patiẽtię se in meritis profecisse, Deo dicit, *Bonũ mihi quia humiliasti me.* Aduersitas enim & humiliatio multum proficit, si per patientiã tolerentur. Sic & prospera frequentius nocent. Quoniam per humiliationem aduersitatum & miseriarum

Humiliatio & aduersitas proficiunt.

Luc. 21.

Matth. 5.

peccata vitantur, aperiuntur oculi mentis & inse- A runtur virtutes : vt meritò sic humiliatus clamer, dicens, *Bonum mihi quia humiliasti me.* Quod ostendens Gregor. ait, Electus quisque vt æterna supplicia euadat, & vt ad perennem gloriã pauper ascendat, debet assiduis flagellis hic humiliari: quatenus in iudicio valeat purgatus inueniri. Ipso namque infirmitatis nostræ pondere deorsum quotidie ducimur, nisi mira manu artificis per subuenientia flagella releuemur. Vnde bene dicitur, Beatus vir qui corrigitur à domino. Plerunque enim culpas non solum imminentes minimè vitamus: verumetiam nec cõmissas agnoscimus. Et peccatoris mẽs tantum altius tenebrescit, quantum nec damnum suæ cæcitatis intelligit. Vnde fit plerumque diuini muneris largitate vt culpam pœna sequatur: & B flagella oculos delinquentis aperiant, quos inter vicia securitas cæcabat. Torpens quippe animus percussione tangitur, vt excitetur: quatenus qui statum suæ rectitudinis securus perdidit: afflictus consideret quò iacet. Hic namque ipsa asperitas humiliationis origo fit luminis. Vnde per Paulum dicitur, Omne quod arguitur à lumine manifestatur: argumẽtum ergo salutis est vis doloris. Hinc est quod Salomon ait, Curatio cessare facit peccata maxima. Hinc Paulus ait, Omnis autem disciplina in præsenti quidem non videtur esse gaudij, sed mœroris: postea autem fructum pacatissimũ exercitatis per eam reddit iusticiæ. Et subdit Gregor. Quamuis ergo conuenire simul nequeant dolor & beatitudo, rectè tamen nunc dicitur, Beatus ho- C mo qui corrigitur à domino: quia per hoc quòd peccator dolore humiliationis premitur, quandoque ad beatitudinem, quæ sine interuentu est doloris, eruditur. Quid ergo si tanta humilitate humiliationis considerata Deo dicat Psalm. *Bonum mihi quia humiliasti me, vt discam iustificationes tuas?* Quasi dicat, Humiliatio pœnarum mihi proucuit ad vtilitatem; quia per illam addisco iustitiam tuam & seruo. Vnde Ambros. hic istum exponẽs versum dicit, Bonum mihi quòd humiliasti me. Hoc aperiens Apostolus dicit, Placeo mihi in infirmitatibus meis, in iniuriis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis. Cùm enim complacet in infirmitatibus, & non frangitur animo, nec cedit iniuriæ: discere iustificationes Dei & meruit & im- D pleuit. Dicit ergo hic *humiliasti me*: hoc est diuersis tentationibus & incommodis exercuisti. Quasi dicat, Profuit mihi quòd afflictus sum vt discerem iustitias tuas. Ergo qui humiliatur, non deiiciat animum, nec frangat: sed magis humiliando proficiat, vt superbum humilitate sua mitiget: insolentes morum seueritate confundat: contumeliosos patientia sua frangat: auaros nonnunquam æquanimitate dispendij à iurgij intentione deducat. Sic enim dicitur, Iustificata est sapientia à filiis hominum: dum scilicet Christus se offert supplicio, dat iniuriis, non subducit opprobriis, nec à confusione sputorum auertit faciem suam. Et ideo omnes patientia sua instruxit, & liuore sanauit. Quid est igitur, *Bonum mihi quia humiliasti me*: nisi Vtile est E mihi quòd pœnam mihi illatam, mihi vertisti in eruditionem? Sic enim dicitur Threnorum tertio, Bonum est viro cùm portauerit iugum ab adolescentia sua.

Greg. 6 mor. cap. 15 & 16. — *Eph. 5* — *Eccl. 10.* — *Heb. 12.* — *Gregor. 6. moral. 17.* — *Iustificationes Dei discere quid est.* — *2. Cor. 12.*

2145 Bonum mihi lex oris tui, super milia auri & argenti.

A Hic ostendit octauum: scilicet quòd vera patiẽntia præmia communicat: dicente Christo, Lucæ 21, In patientia vestra possidebitis animas vestras: quia non coronatur nisi qui legitimè certauerit. Sed nullus in bello spirituali sine patientia legitimè certat. Si ergo certsndo coronamur, & solum patientia certamus: consequens est vt per patientiam perueniamus ad palmam. Propter quod dicit Apostolus, Per patientiam curramus ad propositum nobis certamen &c. Hæc autem corona omnia temporalia bona superat. Et hoc considerans Psal. dicit, Bonum mihi lex oris tui super milia &c. Per legem enim oris Dei patientiam intellige: quia hoc docuit habere: dicens, In patientia vestra &c. Hanc nobis exhibet continuè: ad Rom. B 2, Patientia Dei ad pœnitentiam te expectat: & hãc opere & exemplo in sua passione ostendit: qui cum malè tractaretur, non aperuit os suum. De hac ergo lege patientiæ ait, *Bonum mihi lex oris tui &c.* Vel per legem oris Dei accipe legem euãgelicam: quia illam Christus verus Deus non per ora aliorum, vt legem antiquam: sed ore suo propriu docuit & prædicauit: vt dicitur Matth. 5, quia cum Christus sedisset in monte, accesserũt ad eum discipuli eius: & aperiens os suum docebat eos dicẽs &c. Ista autem lex tota est humiliationis in præsenti, quæ in patientia fundatur. Hæc enim docet fugere diuitias, & sequi paupertatem: dicens, Beati pauperes &c. Hęc docet receptis iniuriis, malum non reddere, sed ferre patienter: dicens, Beati mites. Hæc do- C cet peccata plangere, & delectationes declinare vitæ præsentis: dicens, Beati qui lugent. Hæc docet persecutiones patienter portare: dicens, Beati qui persecutionem patiũtur &c. Ex quibus patet quòd tota lex oris Dei est humiliari & in humilitate habere patientiam. Quis ergo potest dicere *Bonum mihi lex oris tui?* &c. Certè non nisi ille qui plus hic amat humiliari & corrigi, quàm temporalibus ditari diuitiis & attolli prosperitatibus mundi: qui magis sibi vtilem legem Christi cognoscit, quam diuitias mundi. Et certè tales sunt pauci: quinimmo pro paruo lucro temporali lex Christi abnegatur. Vnde Ambrosius istum passum exponens ait, *Bonum mihi lex oris tui* &c. Non quicunque hoc dicere potest: immò rarus hoc dicit. Id est qui legem D Dei auro & argento præferat. Qui potest propter legẽ Dei omnia relinquere. Sed nec Christus hunc reperit; nisi de his quos ipse docere dignatus est. Petrus hoc dicit, & probauit affectu, quia pluris legem oris Dei quàm aurum habuit. Ideo ait, Aurum & argẽtum non est mihi. Non auarus hoc dicit, qui defosso auro incumbit. Non pecuniosus, qui quotidiana emolumenta sollicito rimatur affectu: qui opes quotidie aggregat: qui hæreditatis tendit aucupia: qui circa ægrotantis lectulum indefessas exercet excubias. Sed hoc propuum erat Apostolorum, qui Christo dicebant, Ecce, nos reliquimus omnia, & secuti sumus te. Hanc legem omnibus diuitiis meliorem Sapiens nouit: de ipsa (Sapient. 7.) dicens, Præposui illam regnis & sedibus: & diuitias nihil esse dixi in comparatione il- E lius: nec comparaui illi lapidem preciosum. Quoniam omne aurum in comparatione illius, arena exigua est: & tanquam lutum æstimabitur argentum in conspectu illius. Quid est ergo dicere Deo, *Bonum mihi lex oris tui*, nisi amplius in me charitas legem Dei diligit quàm diligat cupiditas milia auri & argenti.

Heb. 12. — *Lex oris Dei est lex euãgelica.* — *Tota lex Dei est humiliari & patiẽtiam habere in humilitate.* — *Auarus dicere nõ potest, Bonum mihi lex oris tui.* — *Act. 3.* — *Matth. 19.*

Manus

1146 **MAnus tuæ fecerunt me, & plasmauerũt me: da mihi intellectũ vt discam mandata tua.**

Iod.

Hîc incipit decimus octonatius. Cui pro titulo præmittitur decima litera alphabeti Hæbræorum: quę est Iod. Quę litera meritò huic octonatio pręmittitur. Nam Iod interpretatur Confessio vel Desolatio: quæ inuicem pulchrè conueniunt: quia desolatio confessionem inducit. Vt enim hic dicit Amb. & experientia docet, desolari citius confitentur. Magis enim secundis rebus animus extolli solet: cùm autem vrgetur aduersis, tũc diuinum implorat auxilium. Nam & in his quæ humana sunt, hunc vsum esse cognoscimus, vt cui succedũt prospera, animus elatior sit: cui autem mũdi huius infesta sunt, & potentia alicuius aduersa: tunc confugit, tunc opem quærit: vt vel rogando superioris mitiget potestatem: vel se viribus armet adiunctis: ne quasi inferior potentioris viribus superetur. Ad propositum ergo: iste propheta in spiritu videns desolationem futuram populi Israel per captiuitatẽ regis Babyloniæ: in persona dicti populi domino confitetur, vt ab ipso imploret auxilium in isto octonario. Qui in octo partes diuiditur, secundum quod in persona populi octo Deo confitetur. Primò confitetur Dei bonitatem in hominis creatione: in principio: secundò Dei dignitatem per hominis venerationẽ: ibi, *Qui timent*: tertiò Dei æquitatem in delictorum correctione: ibi, *Cognoui domine*: quartò Dei caritatem in bonorum consolatione: ibi, *Fiat misericordia*: quintò Dei pietatem in peccatorum remissione: ibi, *Veniat*: sextò Dei veritatem in obstinatorum damnatione: ibi, *Confundantur*: septimò Dei largitatem in gentium conuersione: ibi, *Conuertantur*: octauò Dei bonitatẽ in iustorum conseruatione: ibi, *Fiat cor*. Confitendo enim Deo confessione laudis: id est gratias agendo, omnia prædicta à Deo postulat. Quãtum ergo ad primum, confitetur Dei bonitatem ex hominis creatione, dicẽs, *Manus tuæ fecerũt me*. Sed occurrit dubium: cum prima creatione hominis non dicatur quòd Deus hominem manibus fecerit: cur eius creationem Psal. commemorans manus Dei apponit, dicens, *Manus tuæ fecerunt me*? &c. Hanc quæstionem hic mouet Aug. & soluit, dicens, Quando Deus hominem fecit ex puluere, & animauit flatu: non ibi commemoratum est quòd manibus fecerit. Cur ergo quibusdam visum est, verbo Deum fecisse cætera: hominem verò, velut aliquod præcipuum, fecisse manibus suis? Respõdet, Manus Dei sunt potestas Dei. Si autem pluralis numerus mouet, quia non est dictum Manus tua, sed Manus tuæ: accipiant manus Dei virtutem & sapientiam Dei. quod vtrumque vnus dictus est Christus. Aut accipiant manus Dei filium & spiritumsanctum: quia & spiritussanctus cooperator est patris & filij. Sed quare dixit, *Fecerũt & plasmauerũt*. Ad hoc dixerũt aliqui, quòd ista duo verba, scilicet, *fecerunt & plasmauerũt*, sic sunt distinguenda: vt animam Deum fecisse, sed corpus plasmasse dicerent. Sed ad hoc dicit Aug. quòd Deus corpus fecit & plasmauit: similiter & spiritum. Sed notat, quòd quãdo vtrumque hoc verbum de homine in vno loco ponitur: tunc non incongruè distribuunt singulis singula: vt anima facta, corpus autem plasmatum intelligatur. Sed opposito modo distribuit illa verba Greg. ponens animã plasmatã,

Prospera superbiã inducunt: aduersa humilitatem.

Quæstio. Manus domini quomodo fecerunt hominem.

Manus Dei sunt potestas & sapientia.

Greg. 9. mor. cap. 15.

A sed corpus factũ: licet vtrũque de vtroq; dici possit. Vnde exponens verba Iob 10, dicẽs, Manus tuæ plasmauerunt me & fecerunt me totum in circuitu: sic dicit, Qui enim plasmatũ se & factum totum in circuitu à Deo asserit, tenebratum genti, nec in spiritu suo, nec in carne aliquid dereliquit. Nã plasmatum se propter internam imaginem retulit: factum verò totum in circuitu, in eo quòd ex carnis constat indumento memorauit. Ex istis autem verbis magna hominis demonstratur dignitas. Vnde ibidem subdit Greg. dicens, Notandum autem est hoc, quòd se plasmatum manibus asserit: quia misericordiæ iudicis dignitatem suæ conditionis opponit. Quamuis enim per coæternum patri verbũ B cuncta creata sint: in ipsa tamen creationis relatione ostenditur quantũ cunctis animantibus, quantum rebus vel cœlestibus, sed tamẽ insensibilibus, homo præferatur. Cũcta quippe dixit, & facta sunt. Cum vero facere hominem decreuit: hoc quod reuerenter pẽsandum est: pręmisit dicens, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Neque enim de eo sicut de rebus cæteris scriptum est, Fiat, & factum est: neq; vt aquæ volatilia, sic terra hominem protulit: sed priusquã fieret, faciamus dicitur: vt videlicet quia rationalis creatio cõdebatur, quasi cum consilio facta videretur: quasi per studiũ de terra plasmatur, & inspiratione cõditoris in virtute spiritus vitalis erigitur: vt scilicet nõ per iussionis vocem, sed per dignitatẽ operationis existeret, quæ ad cõditoris imaginẽ per manus conditoris fiebat. C Hanc autẽ hominis dignitatem ex sua creatione clarius hic exponẽs Amb. dicit, *Manus tuæ fecerũt me* &c. Magnæ cõmendationis vsus exordio est: vt opus Dei se esse diceret, quo facilius circa operis sui gratiã fauor inclinaretur autoris. Grandis etiã pręrogatiua est in rebus humanis: vt aliquis operibus & beneficiis faueat suis, ne meritũ spectet alienũ: sed in suę gratię munus intẽdat: ne videatur abrogare quod ipse donauit. Itaq; etsi de luto nostri corporis substantia est, carnem induamur, corpus ossibus intexatur & neruis: tamen quòd simus preciosissimũ opus Dei nemo dubitauerit. Nã etsi fabricam ipsam humani corporis quis considerare voluerit: nil poterit in terra preciosius iudicare. Est enim homo statu celsus, vultu decorus, cęsarie gratus, D non cæterorum more curuatus animantiũ: sed ipso naturæ iure sublimis, qui cœlum libero spectet obtutu: nulla captiuæ seruitute ceruicis depressus in terram: sed tanquã propriæ conscius libertatis & locuples sui testis auctoris. Verũtamen in cæteris animantibus membrorum forma laudatur: in quibus præter gratiã corporis nihil est aliud quod requiratur. Homo in eo est pulchrior quod non videtur: nõ in corpore quod videtur: in se habens æternitatis gratiam & præsentium venustatẽ. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ non videntur, æterna. In hoc terrestri hospitio indutus habitatione cœlesti: cui simul cõpetit & in terris videri & Deo iũgi. Magnũ sanè munus, si seipsum cognoscat, & quadã forma iustitię mundo magis quã E sibi nasci. Vnde Salomõ ait, Grãdis homo & preciosus vir misericors. Virũ autẽ fidelẽ op⁹ est inuenire. Et verè magn⁹ est, qui diuini operis est interpres imitator Dei. Homo enim est qui potuit dicere, Imitatores mei estote: sicut & ego Christi. Terrã excolit, mari tãquã possessione vtitur, cœli ornamẽta gratus miratur. Assertor euanuerat rerũ naturæ nisi qui ea vteretur, diuina prouidẽtia esset adiectus.

Hominis dignitas ex modo creationis apparet.

Gen. 1.

Corporis hominis dignitas.

Prou. 20.

1. Cor. 11.

Denique postquam fecit Deus cœlũ & terram, maria: postquam omnia reptilia, volatilia, animantia, postea hominem fecit, quem animantibus viuētibus anteferret. De quo non immeritò cœlestis sententia resultauit. *Gen. 1.* Faciamus hominem ad imaginẽ & similitudinem nostram. Cætera dixit, & facta sunt: mãdauit, & creata sunt. Vt homo fiat specialis, quidã Dei accedit ornatus: & tanquam laborãtis Dei in huius munere creaturæ significatur operatio. Deus quidem expers laboris est: sed tamẽ scripturæ verba, quid aliud nisi studiosam Dei operationẽ ostẽdunt? Ergo si Deus maiore quodã te studio creauit: cur ipse tui studiũ derelinquis? Si Deus in te laborauit qui laborare non nouit: cur ipse fugitãs sis laboris? *Iob. 10.* *Manus tuæ* (inquit) *fecerunt me & plasmauerunt me.* Clamat ad dominũ propheta: *Opera manuũ tuarum ne despicias.* Te autorem conuenio: te teneo conditorẽ: præsidia aliena non quæro in adiuuamentũ. Accingere, qui accinctus es, vt creates. Dic ipse Psalmista quid senseris sicut dixeris, *Manus tuæ fecerũt me.* Et inferius dixisti, *Opera manuũ tuarũ ne despicias.* Hoc est dicere, Bestias non fecerũt manus tuæ: sed dixisti, Producant aquæ reptilia animatũ viuentiũ. Et produxit terra te iubente secundum genus quadrupedia & reptilia & bestias terræ. Me autem fecisti: me tuis manibus figurasti. hoc est: non figurasti bestias manibus tuis, non reptilia, nõ volatilia: me autem fecerunt manus tuæ & plasmauerũt me. Nosce ergo teipsum homo, cognosce te anima: quia nõ de luto, non de terra es: quia sufflauit in te Deus & fecit animã viuentẽ. Opus es magnificum Dei generatione inspiratum. Secularia te & mũdana nõ teneãt. Ad illum tota intẽtione festina, ex cuius inspiratione consistis &c. Postquam ergo Psalmista cõfessus est Dei bonitatem in hominis creatione: consequẽter petit interioris hominis illuminationẽ, dicẽs, Da mihi intellectum, vt discã mandata tua. Sed fortè dices: Psalmista iã confessus fuerat se manibus Dei factũ hominẽ: cæteras creaturas nõ rationales per imaginem Dei excellẽtẽ, quæ sine intellectu nõ existit: & sic factus fuerat habens intellectũ, quomodo ergo nũc petit sibi dari quod iam acceperat? Ad hoc respõdeo, quòd aliud est intellectus hominis essentialis ipsi homini, scilicet potentia intellectiua: & aliud actus eius, qui est intelligere; qui etiam actus intellectus vocatur: sicut & actus volũtatis dicitur volũtas. Et iste actus augetur, secundum quòd intellectus ad intelligendũ à Deo magis eleuatur. Et istum intellectũ sibi dari petit: vt scilicet actus intelligendi in ipso sit magis eleuatus. Vnde Ambros. hic ait, Da mihi intellectũ, ait Psalm. Intellectũ petit, vt ipse seipsum nouerit, & naturæ suæ possit scire rationem. At illi qui de rerum natura disputant, cœli scrutantur plagas: si seipsos scire non possunt, putant intellectiuam sine Dei dono posse concedi. Nos autem humiliter debemus assumere, ne extollamur: si fortè vnã aliquã de scripturis parabolã cogitauerimus: aut quia interdũ secundũ literã, planè legimus: si fortè secũdũ literã aliquid intellexerimus: doctrinæ nobis assumamus sciẽtiã. Vnde & propheta hic Psal. qui iam acceperat spiritũsanctũ: sciens quia nisi à Deo acceperit gratiã, intelligere se eius mandata non posse: ideo vt ipsa intelligat humiliter postulat, dicẽs, Da mihi intellectum vt discam mãdata tua. Et aduerte quòd perfectè intelligere mãdata Dei, nõ est cuiuscunq;, sed solũ sapientis: sapiens autem solum illa est, qui bonum quod intelligit facit. Vnde hic ait Amb. Ait in euãgelio dominus, Omnis qui audierit verba mea hæc, & fecerit ea, assimilabitur viro sapiẽti. *Matth. 7.* Non ergo qui audit tantũmodo similis erit sapiẽti: sed qui facit quæ audit. Ergo nec factũ sine auditu, nec auditio sine facto potest esse sapientis: sed qui audit & facit. Audiamus igitur vt intelligamus: intelligam⁹ vt faciam⁹: vt intellexisse nos quod audiuimus cõprobemus. Aug. autem hunc locũ sic exponit, dicẽs, *Da mihi intellectũ vt discã* &c. Etsi hominibus intellectus est per naturã quo discernitur homo à pecore: tamẽ peccãdo deformat⁹ est, & quotidie renouatur. propter quod Apostolus ait, Renouamini spiritu mẽtis vestræ. *Eph. 4.* Dari ergo intellectum sibi petit, vt magis seruentur oculi mentis: quod fit per fidem, qua corda mundantur, quia licet nemo possit credere in Deum nisi aliquid intelligat: cũ fides sit ex auditu: tamẽ fides sanatur vt ampliora intelligat. Alia enim sunt, quæ nisi intelligamus, non credimus: alia quæ nisi credimus, nõ intelligimus. Ideo subdit Psalmista, *Vt discã*: Quasi dicat, Ad hoc da mihi intellectum, vt discã mãdata tua. Si nõ possum diuinitatem videre, saltẽ mãdata discam. Vide quàm altè intelligẽda sint mãdata: ad quæ petit iste intellectum, dicẽs, *Vt discã mãdata tua*: qui iam custodiuit ea: cuius non omnimodo iste expers est, dũ à Deo petit. Ipse enim solus dat intellectum: & si aliquãdo ministrat angelus, vt Danieli angelus qui dixit, Veni intellectum tibi dare: Deus tamen per seipsum qui lux est, illuminat pias mentes: etsi quandu vtitur angeli ministerio. Ita enim dicitur angelus intellectum dare hominibus: vt quidam dicitur dare lumen domui, cum fenestram facit: cum tamen domum sua luce non penetret & illustret: sed solus Deus, qui est lux vera, quæ illuminat omnem hominem. *Ioan. 1.*

Quæstio. Intellectus datur vt homo cognoscat seipsum.

Facere debemus bona quæ intelligimus.

Intellectũ & cognitionem dat sol⁹ Deus qui solus docet.

Qui timent te, videbunt me & lætabuntur, quia in verbo tuo superspe- 2147
raui.

Hic confitetur secundum: scilicet Dei dignitatem per hominis venerationem. Qui enim veneratur iustũ, Deum veneratur: cuius imago est iustus. sicut qui iustum spernit, Deum spernit. In hoc ergo quòd timentes Deum iustum venerantur, Dei demonstratur dignitas quæ veneratur in iustis. Et hoc notans Psalmista ait, *Qui timent te, videbunt me & lætabũtur* &c. Magna virtus est in visu etiam corporali: quanto magis in oculis spiritualibus, quibus iustus videtur à iustis. Vnde hic ait Ambrosius, *Qui timent te, videbunt* &c. Fortasse aliquibus videtur esse contrarium, quod iustus dicit, *Qui timent te* &c. *Luc. 8.* Multis enim iustus grauis est cùm videtur. Denique in euangelio plerique dominum videre non poterant: sicut Geraseni rogabant eum, vt abiret de regionibus eorum. Alij ei transitum denegabãt, quando volebat transire per eos. Vnde puto quòd sicut illic Iudaicæ forma impietatis exprimitur: ita hic ecclesiæ gratia reuelatur. prophetauit enim Psalmista totum orbem implendum esse timore diuino. Et ideo quasi timentes Deum, sanctorum dicit congregatione lætari. Qui enim videt iustum & gaudet, etiam ipse vult esse iustus: Pulchrum est enim quod in aliis delectatur, quod vult ipse in se seruare si posset. Est enim insitum bonis, vt castum pudicus, prudentem sapiens, affectu pio diligat, misericors liberalem: & virtutes suas in aliis amet. Plerisque enim iusti

Videt libẽter iustum iustus, bonus bonum.

aspe

aspectus admonitio correctionis est: perfectioribus verò lætitia est. Quàm pulchrum igitur, si videris & prosis. Nam sicut est tanta vis in naturalibus, vt animal visum prosit ictericis. Ipsi enim oculorum tadij virtutem quandam videntur infundere his qui fideliter iustum videre desiderant. Sed quemadmodum iustus lętificat cor innocentium cum videtur: ita improbi iustorum cognitione torquentur: quia vel tacitis iustorũ moribus arguuntur. Torquet castitas incontinentem, auaritiam liberalitas, impietatem fides. De huc quoq; parile in animātibus sumamus exemplum. Nam sicut prudesse dicitur mutum animal cum videtur: ita obesse percipimus lupum, si aliquem vidēdum præuenerit. Vocem enim feruntur amittere, quos prius lupus viderit. Basiliscus quoq; si quodcunq; viderit prior animal, fertur occidere. Ipse quoq; serpēs muri dicitur, si fuerit hominis præuentus aspectu. Ergo si tanta virtus est in oculis serpentis vel hominis, vt si alter alterum prior viderit, possit occidere: non erit virtus in oculis iusti, qui repletus est virtutis gratia? cum præsertim totum operetur fides: vt & illa quæ fimbriam domini tetigit sanaretur, & ille cui intēdit dominus Iesus, statim ex eius oculis gratiam sanitatis hauriret. Sed qui videt iustum, debet scire quid videat. Non illum videlicet in corpore, non in vestimento, non in patrimonio, non in vultu: sed intus videt. Non (inquam) illum videt, nisi eius viderit virtutem, nisi eius sermonē intenderit, nisi sensus eius potuerit comprehendere, sapientiam de tactu eius assumere. Tunc igitur lætabitur cum ista prospexerit, cum ista cognouerit. Et subdit Ambros. Ita & nos sicubi iustum audimus, festinemus videre: sicut illa mulier quæ cũ audiuit discumbere in domo Pharisæi dominũ Iesum, statim ingressa est, & pedes eius perfudit vnguento. Sic & nos vbi iustus sederit, sicubi accumbat, festinemus videre eum: preciosum est videre virum iustũ. Dicat ergo Christus, dicat vir iustus, *Qui timent te, videbunt me & lætabuntur*. Et aduerte, quòd de præsenti dicit, *Qui timēt te*: de futuro autem dicit, *Videbunt me & lætabuntur*. Quod ideo sic dixit secũdum Augustinum, quia in præsenti timor est: quandiu tētatio est vita hominis super terram. Iocunditas autem quam voluit hic intelligi tũc erit, quando fulgebunt iusti in regno patris eorum sicut sol. Hinc etenim in alio Psalm. dicitur, Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ, quam abscondisti timentibus te. Nunc ergo quandiu timent, nō dum vident: sed videbunt & lætabuntur. Vnde & ibi subiungitur, Perfecisti autem sperantibus in te. Sequitur, *Quia in verbo supersperaui*. Hoc est dicere, secundum Ambros. Intus me viderunt, intus me tetigerunt, intus me aspexerunt: vbi spem assumpsi de verbis tuis, vbi verba tua percepi. Et dicit, *Supersperaui*. Quia enim potēs est Deus facere supra quā intelligimus & petimus: parum videtur ea tantum sperare quæ intelligimus & petimus: sed etiam supra, id est ampliora sperare debemus.

Visus virtus est magna. — *Matth. 9.* — *Iob 7.* — *Matth. 13.* — *Psal. 30.*

2548 Cognoui domine quia æquitas iudicia tua: & in veritate tua humiliasti me.

Hic confitetur tertium: scilicet Dei æquitatem in delictorum correctione. Deus enim cū sit summa iustitia, peccata impunita dimittere nō potest. Cum ergo aliquis electorũ deficit, hic ipsum corrigendo & castigando punit. Quod notans Psalm. in persona omnium electorum dicit, *Cognoui domine quia æquitas* &c. Quomodo enim iniusta possunt esse diuina iudicia quorum omnium causa est diuina voluntas: quæ nec fallere nec falli potest? Si quando ergo aduersis humiliamur & percutimur, & si causam ignoremus: tamen cognoscamus quia iudicia Dei super nos sunt iusta. Et tunc humiliamur in veritate: quia virtutem tenebimus humilitatis. Vnde hic Ambros. dicit, *Cognoui domine, quia æquitas iudicia tua.* Qui potest intelligere quomodo omnia iudicia Dei fiant, dicat cum Psalm. *Cognoui domine* &c. quia omnia iudicio Dei fiunt: vt ægrum corpus quis habeat, vt salubre, vt diues, vt pauper sit, vt moriatur iuuenis vel senex. Si quis intendat diuinis scripturis, hæc omnia intelligit Dei iudicio fieri: nihil enim præter Dei scientiam fit. Exemplũ quærimus: non est abscōditum. Siquidem Iob nũquam amisisset proprias facultates, nisi à Deo fuisset traditus aduersarię potestati. Dedit enim dominus potestatem diabolo in facultates eius: vt tentaret qualem amisso patrimonio haberet affectum. Dedit in filios, dedit in corpus eius, vt ostenderet si dolore defunctorum filiorum aut cruciatu corporis à constantia mentis anima deficeret. Dominus quidem nouerat fortem: sed in illo docere nos voluit, vt eius imitatores esse possemus. Deniq; & Abraham sic tentauit, quando filium senis sibi petiit immolari. Sciebat vtiq; Deus mētem Abrahæ, sed sciens tentat dominus. Vnde in euangelio dicitur, Hoc autem dicebat, tētans eum: ipse enim sciebat quid esset facturus. Quod ergo iustus est, quòd iusta sint Dei iudicia credit. Iusta enim iudicia Dei sunt: quia per labores & tribulationes ad cœleste præmiũ peruenitur. Sicut enim certantibus athletis corona hominũ iudicio iusto: ita legitimè certātibus Christianis, diuino iudicio decernitur palma. Vita ergo nostra examinatur igne, sicut splendor argenti: vt virtus certaminibus approbetur. Trāsiuimus (inquit) per ignē & aquam: & eduxisti nos in refrigerium. Si autem intellectu deficientes, intelligere non possumus iudiciorum Dei æquitatem: saltem in illis humiliari debemus: vt illa semper esse iusta credamus. Exempla in multis ponit Gregor. ostendens iudicia Dei nobis occulta: sed tamen fide iusta esse credenda. Vnde ait, Quis diuina discernat iudicia? Multos enim videmus quotidie, quia iustitia resplendent: & tamen ante finem suum nequitię obscuritate tenebrantur. Et multos cernimus peccatorum tenebris obuolutos: & inde iuxta vitæ suæ terminum repentè reddi luci iustitiæ. Multos nouimus, semel inuentam viam iustitiæ illibatæ vsq; ad obitum tenuisse: & plerosque conspeximus vsq; ad exitum, cœpta semel crimina sine cessatione cumulasse &c. vide ibi. Ista ergo debemus credere iusta, vt per credulitatem fidei perueniamus ad cognitionem veritatis. In omnibus ergo tam secundis quàm aduersis confitere, lauda & crede iusta esse diuina iudicia. Vnde hic ait Ambros. Hic Psalmista dicens, *Cognoui domine quia æquitas iudicia tua*: laudandus est, quia cum ista cognosceret, humiliabatur: vt humilitate sua vel prosperorum excluderet tentamenta: vel aduersorum subiret constantiam æquanimitate tolerantiæ. Non ergo magnopere laudabilis esset propheta, si laudaret iudicia Dei vsus affluentia secūdorum. Quid enim magnum facimus, si quando in secundis sumus, Deum laudamus? si quando nullis vexamur iniuriis?

Omnia iudicia Dei sunt iusta: omnis pœna à Deo est iusta. — *Genes. 22.* — *Ioan. 6.* — *Psal. 65.* — *Gregor. 29. moral. c. 9.* — *Iudicia Dei omnia sunt laudanda.* — *In aduersis maxime iudicia Dei laudare debemus.*

iniuriis?Illud est magnificum, si subiectus iniuriis A & contumeliis, iudiciũ Dei laudas: si vexatos ægritudine, iudicia Dei prædices: si te inopia nõ reuocet, quo minus laudes iudicia Dei. Ergo semper laudanda sunt iudicia Dei: sicut scriptum est, Exultauerunt filiæ Iudæ propter iudicia tua domine. Quæ sunt filiæ Iudæ, nisi animæ religiosæ & deuotæ, quæ Iesum Christum dominum confitentur?

Psal.96.

2149 ## Fiat misericordia tua vt consoletur me, secundum eloquium tuum seruo tuo.

Hic cõfitetur quartum: scilicet Dei charitatem in bonorum consolatione. Cum enim affligimur, cum premimur aduersis: tunc amplius misericor- B dia Dei nos consolatur spe præmiorum. Vnde 2. Cor.1. Benedictus Deus pater totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. Et vide perfectionem Psalmistæ in ista postulatione. Nam ipse in laboribus & aduersis positus & humiliatus, non quærit vt illa tollantur: sicut fecit Apostolus humiliatus stimulo carnis, quem tribus vicibus amoueri rogauit. Iste autem non quærit vt ab aduersis liberetur: sed solum quærit Dei misericordiam: quæ in illis sic consoletur, vt in certamine possit constanter perseuerare, sciens quòd cum augentur certamina, etiam amplior corona debetur. Vnde istum textum hic Ambros. exponit, dicens, Magna est misericordia Dei, quæ nõ solum remissionem tribuit peccatorum: sed etiam certantibus adhibet cõsolationem: ne suscepti certaminis passiones in belli certamine derelinquant. Non ergo Psal. hic misericordiam quærit, quasi is qui victus cedit, aut vt veniæ peccatorum misericordiam implorat: sed misericordiam petit, vt Dei miseratione succinctus, maiora viribus tãto munere fultus expediat, egregiam & singularem expectat virtutem. Alius enim humiliatus ærumnis posceret vt circa eum tentamenta desinerent: & sedare aduersa dominus dignaretur: ne tribulationum in eum procella sæuiret. Iste autem Psalmista tanquam athleta fortis, qui exerceri & vrgeri animam suam tribulationibus noscit, non tristia demouere, nõ impugnantia declinare desiderat. non illud omnino desinere, quod impugnantiam laboris & fatigationis afferret, exposcit: sed magis tempore laboris sui aduersus tentationum procellas dari sibi verbũ consolationis exposcit: vt possit forti mente quæ ingruunt tolerare: ne aliqua mœstitiæ perturbatione lassetur. Quid autem est ista consolatio quæ pugnantibus datur, nisi quia tunc fide peccata purgantur, spe præmia præstolantur, charitate animus fortificatur? Sed tamen nota quòd non omnis passio diuinam consolationem meretur: sed quæ pro Christo est passio, hæc Christi consolationem meretur. Pulchrè autem, secundum Ambrosium, addidit, *Secundum eloquium tuum seruo tuo*, id est secundum promissionẽ tuam. Ipse enim pro nomine suo præliantibus auxilium pollicetur, dicens, Cùm ergo tradent vos, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini. Non enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Ergo ne impares simus certamini, diuinum semper oremus auxilium, vt nobis tribuat consolationem. Si enim habemus qui nos exhortetur, non facilè cedimus.

Misericordia Dei magna.

Patientia in aduersis debet postulari.

Matth.10.

Veniant mihi miserationes tuæ, & viuam: quia lex tua meditatio mea est. 2150

Hic confitetur quintum: scilicet Dei pietatem in peccatorum remissione. Solũ enim diuinis miserationibus nostra peccata delentur. Quod attendens Psalmista, dicit Deo, Psal.50, Secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Miseratio enim differt à misericordia: quia misericordia dicit habitum interiorem animi miserẽtis: sed miseratio dicit actum exteriorem à misericordia elicitum. Et sic multoties homo habet misericordiã sine miseratione. Sed miseratio propriè, quia procedit ab habitu, non est sine misericordia. Petit ergo Psalmista miserationes: scilicet vt B per actum misericordiæ sibi peccata remittantur, quò spirituali vita possit viuere. Qui enim est in peccato, mortuus est. Ezechiel 18, Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Potest autem hoc dupliciter intelligi. Primò de peccatis præexistentibus vt remittantur: quibus remissis spiritualiter viuat. Vel de peccatis possibilibus & futuris, quæ Psalmista timebat, ne Deum offendens moreretur. Et tũc petit miserationes Dei, quibus à peccatis præseruetur, vt in vita gratiæ perseueret. Et tunc est sensus, *Veniant mihi miserationes tuæ*: me scilicet à peccatis præseruantes: & tunc viuam, scilicet perseuerãter. Et quare hoc quærit, subdit, *Quia lex tua meditatio mea est*: quasi dicat, Voluntas mea est legem tuã obseruare: quod non possum sine miserationibus tuis C me à peccatis præseruantibus. Meditatio enim legis est custodire mandata. Vel aliter: vt hic per ly viuere absolutè positum intelligatur solum vita gloriæ: quæ non meritis nostris, sed sola gratia acquiritur. vt sit sensus: Tunc viuam, scilicet vera vita gloriæ, si veniant mihi miserationes tuæ, quibus illa acquiritur: & non meritis nostris. Vnde quãdo in scriptura ponitur vita absolutè, significatur vita æterna propriè, quæ sola vera dicitur vita: vt hic ostendit Augustin. dicẽs, *Veniant mihi miserationes tuæ, & viuam*. Tunc enim verè viuam, quando nihil potero timere ne moriar. Ipsa enim & sine vllo additamento dicitur vita: nec intelligitur nisi æterna & beata: tanquam sola dicẽda sit vita. In cuius comparatione ista quam ducimus, mors sit potius ap- D pellanda quàm vita: quale illud est in euangelio, Si vis ad vitam ingredi, serua mãdata. Nunquid æternam addidit vel beatam? Itẽ de resurrectione carnis cum loqueretur, Qui bona fecerũt (inquit) ibũt in resurrectionẽ vitæ: neq; hic ait, æternæ siue beatæ. Sic & hic, *Veniant* (inquit) *mihi miserationes tuæ, & viuam*: neq; hic ait, In æternum viuam: quasi illud non sit viuere: quàm sine vllo fine, sine vlla miseria viuere. Et ad istum etiam intellectum hic ait Ambros. Quod autem Psal. hic poscit vt viuat, frequẽter ostendimus huius corporis vitã veræ vitæ gratiam non habere: sed illam vitam veram fore: cuius bona vnusquisq; sanctorum credit se videre in terra viuentium. Quod credimus nos visuros, nõ præsens vtiq;, sed futurum est. Sed vnde habeat Psalm. E spem huius vitæ beatæ, subdit, *Quia lex tua meditatio mea est*. Vbi ostendit quòd frequens studium legis diuinæ deuotè habitum, vitam beatã facit habere. Vnde hic ait Ambros. *Veniant mihi miserationes* &c. Cui lex Dei meditatio est, huic præstò sunt misericordiæ domini, vt viuat in æternum. Quomodo enim quis beatus potest esse sine miseratione diuina? Beatus autẽ qui in lege domini die ac nocte medita

Misericordia & miseratio differunt.

Vita absolutè posita significat vitã beatam.

Matth.19.

Ioan.5.

Legis meditatio vitã meretur æternam.

Psal.1.

meditatur. Sed qui meditatur in lege, eruditur in lege:& quem lex erudierit, dominus erudit qui locutus est legem. Ideo scriptū est, Beatus homo quē tu erudieris domine, & de lege tua docueris eum. Discamus ergo & nos in lege meditari. Non auocemur secularibus illecebris, non occupemur impedimentis: sed semper ad legem Dei meditandam simus intenti. Scriptum est enim, Os iusti meditabitur sapiētiam: & lingua eius loquetur iudicium. Lex Dei est in corde ipsius &c. Sed aduerte quòd non sufficit meditari, nisi adsit & secundum legem viuere & operari. Quod hic aperiens August. dicit, Ait Psalmista, *Quia lex tua meditatio mea est*. Hęc enim meditatio, nisi esset in fide quæ per dilectionē operatur, nunquam ꝓpter eam posset quis ad illam vitam beatam peruenire. Hoc ideo dicendum putaui, ne quisquam cùm totam legē memoriæ mādauerit, eámq; crebertima recordatione cantauerit: non tacens quod præcepit, nec tamen viuens vt præcepit, arbitretur se fecisse quod legit, *Quia lex tua meditatio mea est*. Et hinc se adeptum existimet quod verbis superioribus propter hoc meritum postulauit, dicens, *Veniant mihi miserationes tuæ, & viuam* &c. Hæc enim meditatio amantis est cogitatio: & tantum amantis, vt charitas nō frigescat huius meditatiuis suæ, quantalibet abundantia cōstipetur iniquitatis alienę. Sic enim meditationem pro coniuncta operatione accipiebat suprà Psalm. dicens, *Et meditabar in mandatis tuis quæ dilexi: & leuaui manus meas &c.*

Psal. 93. *Psal. 36.* *Meditatio legis requirit viuere secundum legem.* *Matth. 24.* *Matth. 24.*

2151 Confundātur superbi, quia iniustè iniquitatem fecerūt in me: ego autem exercebor in mandatis tuis.

Hic confitetur sextum: scilicet Dei veritatem in obstinatorum damnatione. Ista litera duobus modis legitur: scilicet prædictiuè & optatiuè. Si prædictiuè, tunc prædicit æternam confusionem obstinatis futurā: vt sit sensus, *Confundantur*, id est confundentur. Sicenim de damnādis Psalm. 6. dicitur, Erubescant & conturbentur in sæculū sæculi: cōfundantur & pereant. Et Iob 8, Qui oderunt te induentur confusione. Quod exponēs Gregor. dicit, Malos in extremo iudicio cōfusio induit, quia cùm transacta mala reduundare sibi ante oculos conspexerint: suus vndiq; eos reatus deprimens vestit. Ad pœnam tūc quippe factorum suorum memoriam tolerant: qui nunc quasi à sensu rationis extranei gaudentes peccant, ibi vident quantum debebant fugere quod amauerunt. Ibi conspiciunt quàm lugubre fuerit, quod nunc in culpa gratulantur. Tūc animum reatus obnubilat: & recordationis suæ iaculis ipsa se conscientia impugnat. Quis igitur dignè penset, quanta tunc erit iniquorum confusio: quando & foris æternus iudex cernitur, & intus ante oculos culpa versatur? Qui ad hoc iccirco peruenjunt, quia solum hæc transitoria dilexerūt. Vnde Psal. 108, Operiantur sicut diploïde confusione sua. Alio modo exponitur optatiuè, & tunc orat vt mali confundantur & erubescāt de peccatis suis: & sic conuertantur. Et istum intellectū hic ponit Ambros. dicens, *Confundantur superbi* &c. Superius ait Psalmista, Si reddidi retribuētibus mihi mala. Nūquid ergo hic maledicit illis qui in se iniquitatem gesserunt? Non vtiq. Videbāt enim charitatem etiam inimicis defetendā, cū venisset euāgelij pędicator. Vnde arbitror, quia quasi medicus

Confusio damnatorum. *Gregor. 8. moral. cap. 41.* *Confusio conuersionis ad bonum.* *Psal. 7.*

A velit ipsos sanare vt iniquitatis suæ contemplatione conuenti, de propriis flagitiis erubescāt. In quo non solùm propheticam incipiunt probare patiētiam, verumetiam emendare insolētiam suam. Pudor enim plerunq; correctio vera est. Et dum incipit nos pudere commissi, ne diutius pudeat: desertere quæ erubescenda sunt admonemur. Non ergo maledicit propheta, sed quasi bonus medicus vult illos cognoscere quid fecerint: vt cùm in suam conscientiam recipiunt quanta suorum sit colluuies delictorum, incipiant erubescere: erubescētes autem possint prioribus renuntiare peccatis. Cōsideta nunc aliquos fornicantes, viduis ac pupillis aliena rapientes, & in his non solùm nō erubescere, sed etiam gloriari solere: tāquam vel pulchritu-
B dinis vel potentiæ suæ titulos deferētes (de quibus bene dicit Apostolus, quòd eorum gloria in confusione erit ipsorum) eo detestabiliores ipsis criminibus suis: quòd cum tanta committant, non confundātur. Verumetiam si quis veniat postea in ecclesiam, credat in dominum Iesum, audiat euangeliū, compungatur corde: tunc demum incipiet quàm atrocia & grauia deliquerit agnoscere: & quæ agnouerit erubescere. Sed quid sit hoc quod ait, *Iniustè iniquitatem fecerunt in me*: cùm omnis qui facit iniquitatem, iniustè faciat: sufficiebat dicere, *iniquitatem fecerunt*, absq; eo quod adderet *iniustè*. Respōdeo, quòd iniquitas accipitur quandoq; pro culpa: Psal. 50, Secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. quādoq; pro pœ-
C na: sic de Christo dicitur, Dominus posuit in eo iniquitates omnium nostrum. Hic autem accipitur iniquitas pro pœna. Et loquitur Psalm. de persequentibus iniustè sanctos & iustos: qui scilicet iniustè pœnas illis inferebant. Facit iniquitatē iustè, qui iustè aliquem punit. Facit iniquitatē iniustè, qui iniustè alium punit. *Ego autem exercebor in mandatis tuis*: id est operabor secundū mandata tua: quia isti iniusti ab aliis læsi, non reddunt malum pro malo, sed bonum pro malo: secundum Christi præceptum, dicentis, Orate pro persequentibus & calumniantibus vos.

Iniquitas duplex: scilicet culpa & pœna. *Esa. 53.* *Matth. 5.*

Conuertantur mihi timentes te, & qui nouerunt testimonia tua. 2152

D Hic confitetur septimum: scilicet Dei benignitatem in conuersione gentium. Ista litera dupliciter legitur. Secundum enim Ambrosium, ista sunt verba Psalmistæ, *Conuertantur mihi* &c. Et est sensus, de commissis erubescant: vel certè luant supplicia delictorum, & conuertātur ad Dei seruulum propheticámq; doctrinam: vt dediscant pudenda committere: & tanti eruditione doctoris exuant mores suos: delictorúmq; labe detersa, virtutū induant disciplinam. Aliter legitur secūdum Augustinum: vt Psalmista hic mutet modum loquendi. Hactenus enim locutus est in persona corporis Christi, quod est ecclesia vel omnes iusti: nunc autem loquitur in persona capitis, id est ipsius Christi: vt ipse Christus de gentibus dicat, *Conuertantur*
E *mihi* &c. id est conuertentur & cognoscēt testimonia tua Deus, & timebunt te. Vnde sic ait August. *Conuertantur mihi* &c. Sed quis est iste qui hoc dicit? Nō enim cuiusquā hominū hoc dicere audebit: aut si dicat, audiendus non est. Nimirum ille est, qui etiam superius interposuit proprietatē vocis suæ, dicens, Particeps ego sum omnium timentium te: quia factus est particeps mortalitatis nostræ, vt & nos

nos participes diuinitatis illius fieremus. Nos vnius participes ad vitam: ad mortẽ verò particeps ille multorum. Ipse est enim ad quem conuertuntur timentes Deum,& qui nouerunt Dei testimonia. Notandum autem quòd cõuersio peccatorum ad Deum secũdum varietatem peccatorum à quibus conuertuntur, in scriptura sacra multis rebus & conuersionibus figuratur. Conuertuntur enim aliqui, de gulositate ad sobrietatis abstinentiam: de cupiditate ad libertatis abundãtiam: de detractione ad suæ mentis conscientiam: de iniquitate ad charitatis amicitiã: de voluptate ad asperitatis pœnitentiam: de vanitate ad humilitatis innocẽtiam. Primò conuertũtur aliqui de gulositate ad sobrietatis abstinentiam. Et hæc conuersio figuratur per conuersionem maris in aridæ siccitatem: Psal. 65, Qui conuertit mare in aridam, in flumine pertransibunt pede &c. Quid per mare aquã habens amaram, nisi vitium gulæ denotatur: per quod multiplex amaritudo & quasi omnis infirmitas consurgit corporalis? Vnde de vitio gulæ quod nunquam satietur, sub nomine maris dicitur, Omnia flumina intrant in mare: & mare non redundat. Per aridam verò quæ sitit & desiderat aquam: ipsam virtutem abstinentiæ & sobrietatis accipe, quæ corpus aridum & famelicum & sitibundum tenet. Sic enim filij Israel famescentes dicebant, Anima nostra arida est. Sic ergo mare conuertitur in aridam, cum quis vitio gulæ deditus ad abstinentiam conuertitur & sobrietatem &c. De talibus ergo vitiosis, à Deo tamen electis, prędictiuè dicit Christus, *Conuertantur mihi* &c. id est conuertentur.

Cõuersio peccatorũ multiplex. — *Eccles. 1.* — *Numer. 11.*

2153 Fiat cor meum immaculatũ in iustificationibus tuis, vt non confundar.

Hîc confitetur octauum: scilicet Dei bonitatem in iustorum conseruatione: quos nisi domini conseruaret gratia, statim caderẽt à iustitia: Vnde Christus hic orat pro corpore suo, quod est ecclesia, vt cor ecclesiæ immaculatum cõseruetur à Deo. Vnde hic ait Augustinus, *Fiat cor meum* &c. Hic redit Christus ad vocem corporis sui sancti, scilicet populi sui: & immaculatum fieri cor suum precatur, id est cor membrorum suorum in iustificationibus Dei, non in vitibus eorum. Fit ergo cor immaculatum membrorũ & corporis Christi, gratia Dei per ipsum corporis caput: hoc est per ipsum Iesum Christum dominum nostrum, per regenerationis lauacrum: vbi abolita sunt omnia præterita peccata per spiritus adiutorium: per quod concupiscimus aduersus carnem, ne vincamur in pugna nostra: per dominicæ orationis effectum. Vnde hic Psalmista prẹuidit orationem Christi, quam facturus erat Christus pro suis membris, vt à patre conseruarentur: quam scilicet fecit in nocte suæ passionis, quando orans ad patrem dixit, Pater sancte serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi. Et infrà, Non pro eis rogo tãtum, sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me. Virtute enim huius orationis Christi vsq; in finem sancti immaculati seruantur à Deo. Istam ergo orationem præuidens Psalmista in persona Christi pro suis orans, dicit, *Fiat cor meum immaculatum* &c. Vel secundum Ambrosium, hic loquitur vir iustus, pœnitens per pœnitentiam cor suum mundum seruari. Vnde hic ait Ambro. *Fiat cor meum immaculatum* &c. Hic propheta humilitatem sequitur, & docet quid nos debeamus imitari: eo quòd propheta tãtus immaculatum cor sibi fieri deposcit. Grande enim est cor à domino creatum, quod recipiat verbum de cœlestibus virtutibus ac potestatibus. Grãde cor quod recipiat ipsum dominum dicentem, Inhabitabo in illis, & deambulabo in ipsis. Vt igitur recipiat creatorem sui cordis, cor mũdum sibi fieri, non per angelum, sed per ipsum dominũ deprecatur, qui cœlum creauit & terram, dicens, Cor mundum crea in me Deus. Hic autem dicit, *Fiat cor meum immaculatum*. Et bene immaculatũ: quia cor hominis veluti indecentium cogitationum colluuione maculatur. Si cogitatio ipsa cor polluit, quantum etiam facta ipsa contaminant? Noli cor tuum extraordinariis cogitationibus contaminare: ne illud inquinamento graui polluas, quod putas habere te mũdum. Manus lauas, quasi possis crimina euellere: cum mentem tuã vel nudis cogitationibus inquinatum lauare non possis. Et Pilatus manus suas lauit, sed cor suum lauare non potuit. Mansit scelere pollutus, quamuis manus suas aquæ infusione lauisset. Si ergo intus coinquinaris, munda prius quod intus est. Si quod intus est mũdaueris, & exteriora mũdasti: vt si aqua turbida influat, frustrà lotum putas esse mũdandum: si fons profluat cœnolentus, receptacula tersisse nihil proderit, cùm in fonte sit vitium. Ipse tibi antè purgandus est, vt fluat omne quod purum est. Cor tuum cogitationum tuarum est scaturigo. De illo fonte vel turbida aqua impuritatis euomitur, vel syncera pietatis vnda prorumpit. Didicisti cor esse mundandum: disce quemadmodum mundes. Mundat hunc fontem iustificatio legitima: hoc est confessio peccatorum. Deniq; publicanus ille qui peccata propria confitebatur: iustificatus magis de templo quàm Pharisæus exiuit: quia ieiunia sua & munera Pharisæus atq; innocentiam præferebat. Sed quis gloriabitur se mũdum cor habere? Sed qui gloriatur, in domino glorietur: qui sanctis suis cor mundum creare dignatus est: & conseruare immaculatum in iustificationibus suis. Quę autem sunt iustificationes quibus cor immaculatum seruatur? Audi dicẽtem, Dic tu iniquitates tuas, vt iustificeris. Ergo qui iniquitates dicit, iustificatur. Qui autem iustificatur, non confundetur: quia pudorem peccatorum matura confessione præuenit. Et nota quòd cor mundatur multipliciter. vide versic. 1976.

Oratio Christi pro ecclesia. — *Galat. 5.* — *Ioan. 17.* — *2. Cor. 6.* — *Cor mundandum est.* — *Cor confessione iustificatur.* — *2. Cor. 10.* — *Esa. 43.*

DEfecit in salutare tuũ anima mea: & in verbum tuum supersperaui. 2154

Hic incipit vndecimus octonarius. Cui pro titulo præmittitur vndecima litera Hebraici alphabeti: quæ est caph. Quæ litera huic octonario meritò pręmittitur. Interpretatur enim Curuati sunt. Incuruatur autem qui humiliatur. Qui enim inclinatur in terram, curuari videtur. Curuatur autem qui agit pœnitẽtiam: eo quòd ceruicem suam curuet dum humiliatur ad dominum: & interiorẽ magis ceruicem, scilicet ceruicem mentis & cordis curuandam intellige. Qui enim cor suum non flectit, frustrà ceruicem corporis curuat. Docet enim Hieremias sub hac litera cordis humilitatem signari, dicens, Omnis populus eius gemens & quęrens panem: vide domine & considera, quoniam facta sum vilis. Hæc ergo litera caph, quæ humilitatem significat, meritò huic octonario præmittitur: quia in isto octonario agit Psalmista de humilitatis

Caph. — *Thren. 1.*

litatis virtute, qua Dei misericordia promeretur: vt qui Dei misericordiam quærit, humilitate curuetur, prima peruenire possit ad Deum. Iste ergo octonarius in octo partes diuiditur: quia ad humilitatē nos inducit per octo effect⁹ humilitatis, quos hic ostēdit. ostēdit enim suo exemplo, quòd humilitas primò per charitatem mentem in Deum eleuat: in principio: secundò per puritatem mentem à mundo segregat, ibi, *Defecerunt oculi*: tertiò per castitatem motus carnis regulat, ibi, *Quia factus*: quintò per sanctitatem mortem carnis postulat, ibi, *Quot sunt*: quartò per veritatem vana & falsa fugitat, ibi, *Narrauerunt*: sextò per bonitatem gratiam Dei impetrat, ibi, *Omnia mandata*: septimò per firmitatē aduersa duca tolerat, ibi, *Paulo minus*. Octauò per operositatem agit quod Deus imperat, ibi, *Secundum misericordiam tuam*. Quantum ad primum, ostendit primò quòd virtus humilitatis mentem in Deum eleuat: Christo dicente, Omnis qui se humiliat, exaltabitur: scilicet in Deum. Hoc ostendens suo exemplo Psalmista dicit Deo, *Defecit in salutare tuum anima mea*: quia quanto anima per humilitatem plus eleuatur in Deum, tanto amplius in virtute propria deficiens, in virtute Dei crescit. Vbi notandum est, quòd hoc verbum Deficere quamuis absolutè sumptum communiter sonet in malum: tamen sumptum cum articulo, quandoq; sonat in bonum, quandoque in malum: secundum conditionem articuli sibi appositi. Quod hic ostēdit August. dicens, Non omnis defectus, vel culpæ putandus est esse vel pœna. Est etiam defectus laudabilis. Nam cum sint inter se duo ista contraria: scilicet proficere & deficere: vsitatus profectus in bono accipitur: & defectus in malo: quando non additur vel subintelligitur in quid proficiatur vel deficiatur. Cum verò additur, potest & malum esse proficere, bonúmque deficere. Apertè namque ait Apostolus, Profanas verborum nouitates deuita: multum enim proficiunt ad impietatem. Ita & defectus à bono in malum, malus est: & à malo in bonum, bonus est. Bonum quippe defectum dictum est, Desiderat & deficit anima mea in atria domini. Sic & hic non ait, Defecit à salutari tuo: sed *Defecit in salutare tuum anima mea*. Bonus est ergo iste defectus. Indicat enim desiderium boni: nondum quidem adepti, sed auidissimè cōcupiti. Qualiter ergo anima cupiens habere Deum, quem nōdum habet, in Deum deficiat, ostēdit hic Ambros. dicens, *Defecit in salutare tuum* &c. Non vsitatus sermo nos capiat: vt tanquam corporeæ fatigationem defectionis huiusmodi iudicemus. Neque enim hoc solum dixit, *Defecit anima mea*: sed *Defecit in salutare tuum anima mea*. Itaque vt de vsu capiamus exemplum: si verbi gratia dicimus, Deficit ille in illam: ostenditur hoc verbo quòd totum mulieris desiderium cupiditate transierit. Et quicquid est quod vehementer expectemus, vt eius maturiorem habeamus effectum: id nos videtur lōga quadam intentione lassare. Amor impatiens die noctúque meretricias fores pulsans, si diutius potiendi desideria differantur: ipsa deficit expectatio dum sperat. In quo vtique non finis amoris est, sed incrementum. Et quicquid est desiderabile, si nun cōtingat desideranti, deficit in illud: & quasi ipsam deponit animam qui desiderat. Si tamen spes propior assurgat, dat vires spes proxima. Si autem absentia sit dilecti, eo ipso quòd absentem desiderat, quem concupiuit, animæ suę patitur defectionem.

Luce 18. — Deficere bonum & malum. — 2. Tim. 6. — Psal. 83. — Anima qualiter deficit in Deum. — [illegible]

A Itaque quanto longius est illud quod desideratur, tanto magis deficit qui desiderat. Illud cogitat, illi adhæret, illud personat quod receperit diligendum, in id quadam animæ defectione transfunditur. Sed quo magis lassatur affectus, eo amplius amor crescit: & quo diutius abest quod desideratur, eo amplius expectantis desideria maiori quadam vi amoris languescunt. Hinc ergo colligere possumus quid sit, *Defecit in salutare tuum anima mea*. Etenim spiritui adhærēs anima deficit ab eo quod est anima: & fit vnus spiritus. Quoniam qui adhæret Deo, vnus spiritus est cum eo. Itaque sanctus Psalmista timens dominum, nescit aliud desiderare, nisi salutare Dei, quod est Christus Iesus. Iesum concupiscit, illum desiderat, in illum totis viribus B tendit, illum gremio mentis fouet, illi se aperit & effundit. Et hoc solùm veretur, ne illū possit amittere. Itaque quanto maiori desiderio accensa fuerit anima cupiens adhærere saluatori suo: tanto magis deficit. Ergo ista defectio imminutio quidem est fragilitatis: sed assumptionem virtutis operatur. Et subdit Ambrosius infrà, Et nos igitur illud concupiscamus æternum salutare Dei: non concupiscamus pecuniam quam auari concupiscunt: non concupiscamus alienæ vxoris decorem: non ambitionis exagitemur desiderio: non secularibus intendamus gloriæ: non fallacis circumscriptionis studiis occupemur: non proximum circumuenire iniquitate cupiamus: non postremò partes vulpium simus, in terrenæ voluptatis inferiora de-C mersi, tanquam exules æternorum: & de illa supernæ spei præsumptione deiecti. Attollatur igitur anima nostra deficiens suis viribus, vt adhæreat salutari Dei, quod est Christus dominus Iesus. Ipse est salus, veritas, virtus, atque sapientia. Qui igitur deficit sibi vt virtuti adhæreat, amittit quod suum est: & quod est æternum acquirit. Hæc Ambrosius. Sequitur, *Et in verbum tuum supersperaui*: hoc est, in promissum tuum: scilicet in Christum: quæ spes facit vt per patientiam expectetur quod à credentibus non videtur.

1. Cor. 6.

Defecerunt oculi mei in eloquium tuum, dicentes, Quando consolaberis me? 2155

D Hic ostendit secundum: scilicet quòd humilitas mentem à mundo segregat. Cū humilitas nos Dei seruos faciat, & nemo Deo seruire possit & mūdo: sequitur quòd ipsa nostram mentem à mūdo separat, & solùm Dei expectat cōsolationem. Quod hic ostendit Psalmista dicēs, *Defecerunt oculi mei* &c. (scilicet à mundo se semel dirigentes) *in eloquium tuum*. Hic versus primò exponitur de oculis exterioribus: ex eo quòd dicit in plurali *oculi*. Oculus autem interior vnicus est. Certum est enim quòd quando homo verè humiliatur, tunc oculos à vanitatibus reuocat: & ipsos ad terram gerit inclinatos. sicut Psal. superius se optabat facere, dicēs, Auerte oculos meos, ne videant vanitatem: quia per oculos E mors ad animam intrat. vide suprà versic. 2112. vbi de ista materia satis. Aliter autē exponitur de oculis interioribus: qui eodem modo deficiunt considerantes diuina promissa, sicut & anima in Dei salutare. Vnde August. hic ait, *Defecerunt oculi mei* &c. Ecce rursus in oculis, sed vtique interioribus laudabilis defectio: laudabilis & felix ille defectus, non veniens ex infirmitate animi: sed ex for-

Oculi quomodo deficiunt.

 titudine

titudine desiderij in promissis Dei. Hoc enim ait, A *In eloquium tuum.* Quomodo autem tales oculi dicunt, *Quando consolaberis me*, nisi cum tali intentione & expectatione oratur & gemitur? Lingua enim loqui, non oculi solét: sed oculorum quodammodo vox est desiderium orationis. Quod ergo ait, *Quando consolaberis me?* Iste enim modus loquendi est desiderantium: cum in spatio temporis, etiam quod subuenienti breue est, longum est amanti. Nouit autem dominus quid quando faciat, qui in mensura, numero & pondere cuncta disponit. Sed propriè quid est oculos mentis deficere? hoc declarat hic Ambros. exemplo oculorum corporalium, dicens, Sed quid est oculos deficere? De corporalibus oculis dicamus, vt intelligamus de spiritualibus. Nónne quando aliquem desideramus & speramus affore, & dirigimus oculos vnde speramus eum venturum? Itaque intenti diu quotidiana expectatione deficimus. Sic Anna circumspiciens vias, sollicitis aduentum filij expectabat excubiis. Sic Dauid propheta, currente de praelio: positis in turre exploratoribus interrogabat de salute filij. Sic tenerae vxor aetatis de specula littorali iodefessa expectatione mariti praestolatur aduentum: vt quamcunque nauem viderit, illic putet coniugem nauigare: metuátque ne videndi gratia dilecti, alius antè veniat: ne ipsa possit prima dicere, Video te marite. Sic Anna dicebat ad filiū, Video te fili: amodò libenter moriar, mortis videlicet dolorem exoptati aspectus suauitate non sentiens. Ergo vt illa quae adueniente viro se optat offerre, alligatis omnibus domesticis occupationibus, semitas viantis aut pedum vestigia legit. Sic propheta curis exutus saecularibus, interiorum oculorum in verbum Dei peruigil custos vsque ad defectionem sui intendebat obtutus: corpus suum redigens seruituti: & animam suam ad humilitatis patientiam, araneae modo tabescentis erudiens. Desiderabat enim sicut ceruus fontes aquarum, & sitiebat in dominum suum: cupiens eius videre praesentiam, & apparere ante faciem Dei: nimio desiderio & vehementi cupiditate deficiens. Aliter exponitur, vt hic loquatur de oculis tam mentis quam corporis: qui consensu vnus oculus fiunt, quando caro subdita spiritui, idem desiderat, idem quaerit, & in idem tendit. Sunt ergo plures realiter, sed vnum cōsensu. Ideo pluraliter dicit, *Defecerunt oculi mei* &c. Postea in singulari subdit, dicens, *Quando consolaberis me?* Et hoc vult hic Ambrosius, dicens, Si oculi isti significati sunt quibus cernimus & videmus: dicere debuerunt, Quando consolaberis nos? hoc est non singulariter, sed pluraliter. Sed quia oculus mentis & oculus carnis vnus oculus sunt: & tunc homo consolatione fulcitur, cùm caro & mens diuersa non cupiunt, sed vnum desiderant, vnum requirunt. Ideo tendunt ad eum qui ait, Ego & pater vnum sumus. Isti quoque oculi vnum esse se confitentur, quia vno eodémq; desiderio officióque funguntur. Et aduerte quòd in hoc quod Psalmista dicit, *Defecerunt oculi mei* &c. ostendit Psalmista, quàm altum negotium sit studium sacrae scripturae caeteris praeferendum. quod hic deducit Ambrosius, dicens, Deficiebant ergo oculi prophetae in verbum Dei. Nos autem ociosos nos putamus, si verbum tantummodo studere videamur. Et pluris aestimamus eos qui operantur, quàm eos qui studium cognoscendae veritatis exercent. Dicunt enim plerique, Ecce homo & opera eius: quasi qui verbo studeat, non operetur: cùm maius opus sit istud, quàm caetera sint. Si enim opus iustitia est, si opus temperantia, si opus fortitudo: vtique & opus est sapientia. Iste enim quatuor principales virtutes habentur. Nam si operatur Christus secundum quòd iustitia est: vtique operatur secundum quòd verbum est. Denique omnia per ipsum facta sunt: vt scias operatorem omnium esse, & opus nostrum esse Christum Iesum. Etenim secundum quòd verbom est, verbum inquirentibus gratia Dei opus est. Vnde cum Martha ministraret circa ministerium, Maria autem verbum domini audiret: ea quae audiebat, ei quae ministrabat meruit anteferri. Dicenti enim Marthae, Domine, non est tibi curae, quòd soror mea relinquit me solam ministrare? dic ergo illi vt me adiuuet. Respondens dixit dominus, Martha Martha sollicita es: Maria optimam partem elegit, quae non auferetur ab ea. Itaque verbum cognoscere maius opus est quàm ministrare, quod diuinae autoritate sententiae diffinitur.

Margin notes: O culi quomodo loquuntur. — Sapient. 11. — B — Ioan. 10. — Studiis scripturae excellit alia opera. — Ioan. 1. — Luca 10.

Quia factus sum sicut vter in pruina: iustificationes tuas non sum oblitus. 2356

Hic ostendit tertium: scilicet quòd humilitas per castitatem motus carnis tegulat. Cum enim vera humilitas in obediētia virtuosa fundetur, rebellionem inferioris ad suum superius excludit. Et C per consequens sic carnem subiicit menti, vt motus suos contra mentem non erigat: sed calore voluptatis perdito, sub spiritu frigida quiescat. Et hoc est qood ait Psal. *Quia factus sum sicut vter in pruina* &c. Ardentibus enim spiritualibus desideriis, carnalia desideria sine dubio frigescūt. Caro enim & spiritus cōtrariantur: sic quòd dum spiritus fortificatur, caro efficitur infirmior: & carnis fortitudo mortificat spiritum. Dū ergo spiritus in verbū Dei deficit desiderio (qui defectus est incremētum spiritualis amoris) caro frigescit & cōgelatur: quia eius desideria mortificantur. Et ad hunc intellectū hunc passum exponit August. per vtrem intelligēs carnem, sic dicens, *Quia factus sum sicut vter* &c. Nimirum enim per vtrem carnem mortis huius: per D pruinā verò, coeleste beneficiū vult intelligi. Quo carnis concupiscentiae, velut frigore cohibēte, torpescūt. Et sit hinc vt iustificationes Dei de memoria non labantur, dum nō cogitatur aliunde. Quoniam tunc sit quod ait Apostolus, Curam carnis ne feceritis in concupiscentiis. Ideo cum dixisset, *Factus sum sicut vter in pruina:* subiecit, *Iustificationes tuas non sum oblitus.* Hoc est, ideo non sum oblitus, quia talis factus sum. Feruor enim cupiditatis obtorpuit, vt ferueret memoria charitatis. Vel per vtrem intelligitur iustus carne mortificatus: quoniam vter ex pellibus animalium mortuorum existit. Per pruinam verò frigidam intellige carnis castitatem, qua omnis libido carnalis frigescit. Et E quia sicut inter omnia vicia libido contrariatur intellectui: sic per oppositum castitas intellectum illuminat, & notitiam diuinorum confert. Propter quod dicit Psalm. *Factus sum sicut vter in pruina,* scilicet per carnis castitatem: & ideo iustificationes tuas non sum oblitus. Vnde istum versum exponens Ambros. dicit, *Factus sum sicut vter* &c. Rectè enim vter dicitur iustus. vter namque de exuuiis fit mortui animalis. Igitur & nos si peccato moria

Margin notes: Vter significat carnem. — Spiritu crescēte, deficit caro. — Rom. 13. — Vter dicitur quilibet iustus.

moriamur, vt viuamus Deo, repleti spiritus iocunditate: erimus exuuiæ spirituales carentes infirmitate corporea: & integro mentis sinu infusam nobis diuinorum mysteriorum gratiam reseruantes. Non effluat igitur vter tuus, vt rimosus siemō terreno inueterescat situ, ne vinū nouū veteres vtres rumpat, scindantur vtres, fundatur gratia. Nō iterū sole iniquitatis & nimia vi caloris arescat: sed feruentium viscerum cupiditates diuersæ niuali quodam frigore temperentur: frigescat æstus libidinis: & quodam continentiæ gelu ieiuniorūmq; restrictus, matutina oratione perfletur. quādo sicut ros, ita super terram nostram Dei verba descendunt, sicut imber super gramen, & sicut nix super fœnum. Et subdit Ambros. Nec absurdè intelligendum est quòd ita se dicat Psal. factum sicut vtrem in pruina vel in gelido: eo quòd in asperitate positus glaciali, mortificauerit corpus suum: ne sentiret hyemis illius asperitatem, quam saluator dicit grauem esse futuram fugientibus. Sicut enim glaciem nō sentit vter quia pellis est mortui animalis: ita mortuus peccato propheta frigus peccati sentire non poterat: vel certe quòd non frangatur necessitatibus, nec resistat caro menti: sed molliori ductu animæ se inflectat imperiis: & in hoc mundi gelicidio non arescat: vel quia corpus afflictionis sumus, & mortem domini nostri Iesu Christi semper in nostro corpore circumferre debemus. Hic est vter qui castigat corpus suum. Hic est vter qui inebriatur, nō vino, sed spiritu. In hoc ergo gloriatur Psal. quia factus est sicut vter in pruina, operationem peccati non sentiens.

157 Quot sunt dies serui tui: quando facies de persequentibus me iudicium?

Hic ostendit quartum: scilicet quòd humilitas sanctitate mortē carnis postulat. Humilitas enim spiritum semper ad Deum ascendere desiderio facit: vt ipsum habeat, ipsum possideat, ipso fruatur. Sed quia ipsum non potest iustus quis habere, nisi primò corpus mortale deponatur per mortē: ideo ipsa humilitas iustum mortem corporis facit optare: more Apostoli dicentis, Cupio dissolui & esse cum Christo. *Philip. 1.* Tunc enim cessabit à iustis omnis molestatio: tunc iudicium fiet vnicuique secundum opera sua. Et hoc est quod hic desiderat Psal. Deo dicens, *Quot sunt dies serui tui* &c. Quasi dicat, Quādo finientur isti dies vitæ præsentis: quibus finitis facies de persequentibus me iudicium? Hic versus multipliciter exponitur. Primò vt ista sint verba martyrum, qui vindictam sui sanguinis postulant: quæ maximè erit in fine mundi. Interim autem ecclesia manet sub pressuris. Vnde hunc versum hic exponit August. dicens, *Quot sunt dies* &c. *Apoc. 6.* In Apocalypsi est ista vox martyrum: & eis imperatur patientia: donec numerus fratrum suorum impleatur. De diebus ergo suis interrogat corpus Christi, qui futuri sunt in hoc seculo. *Ecclesia durabit vsque ad finē sæculorum.* Et ne quisquam putaret autē hic ecclesiam non futuram quàm finis sæculi veniret: & aliquid temporis futurum in hoc sæculo, quo ecclesia iam non sit in terris: propterea cum quæsiisset de diebus suis, adiunxit etiam de iudicio: profectò demonstrans vsq; ad iudicium, in quo de persecutoribus eius est futura vindicta, ipsam quoque in terris futuram. *Vitæ huius breuitas.* Vel per

ista verba vult Psal. ostendere breuitatem vitæ præsentis: ne eius amore detenti, vitiis implicemur. Vnde vitam præsentem dies vocat, non annos. Vnde hic ait Ambros. *Quot sunt dies* &c. Huc sic accipi potest, quasi dicat, Quanti sunt dies humani, quantum tempus, quantum spatium? Cur inuident tam breui vitæ, ne tranquillo cursu huius sæculi perfruamur? Cur in tam breui spacio vitæ tam multi persequentium nobis laquei tenduntur? Assit iam iudicium, in quo pœna perfidorum, in quo persecutoribus digna impietatis suæ precia reddantur. Vel sic. Quousque insultare poterunt qui nos diuersis modis quærunt affligere? Non serus erit terminus. Etenim quasi propheta celeritatem transcurrendæ istius vitæ, non annorum, sed dierum æstimatione subiecit: dicens, *Quot sunt dies serui tui.* *Dies significat virtutem.* Alia etiam causa vitam præsentem, quo ad iustos, diem vocat: vt non solùm vitę breuitatem, sed etiam splendidum vitæ huius curriculum sibi virtutum lumine declararet. Vel aliter: vt per hoc etiam intelligatur, quòd in huius vitæ spacio breui, etiam dominus de persequētibus nos iudicium facit: dum potestatem nobis tribuit, qua persecutores nostros superare valemus. Et hunc intellectū ponit Ambros. dicens, Non absurdum est etiam illud intelligere, vt quia breues dies & pauci sunt istius vitæ: non diutius gratiam suam dominus circa prophetam suum differat, sed ipsi de persequentibus facit iudicium. Nam hic quoque iudicium est de persecutoribus. Siquidem qui nō credit in Christum, iam iudicatus est. Iudicium autem quod dedit dominus seruulis suis, hoc est, Habebitis potestatem calcandi supra serpentes & super omnem virtutem inimici. *Luca 10.* Et verum est iudicium quo torquetur inimicus: sicut ipse confessus est, dicēs, Quid venisti ante tempus torquere nos? *Matth. 8.* Hoc ergo deposcit virtutum stabilitate fundatus propheta: vt subiiciatur sibi, non humo, sed ille qui sibi locum in homine vendicauit. *Diabolū vincere possumus.* Vnde & Apostolus ipsum magis in hominis peccato optauit esse damnandum: de quo ait, Conterat Deus Sathan sub pedibus vestris, opto. *Rom. 16.* Ex hoc ergo persecutore iudicium sibi fieri gestit, vt fidei propheticę vestigiis aduersarius conteratur: & comminuat eum sub pedibus suis propheta, sicut puluerem in hac militia sui corporis constitutus: quamuis breues dies vitæ sint, triumphum tamen de aduersario adipiscatur. Subiectus est igitur aduersarius secundum domini sententiam. Etenim dominus Iesus veniens in hunc mundum per virginis partum, subiecit animæ nostræ omnes contrarias potestates: vt fide tua, verbo tuo, cogitatione tua, conuersatione tua, & operibus tuis conteratur. Si ergo non conteris aduersarium, tua culpa est: qui data non vteris potestate. In nobis est ergo vt aut subiiciatur aduersarius, aut resultet. Si enim actus noster Deo displiceat, incipit aduersarius superbire: si autem bonis inhæreamus operibus: vt exerceamus studia castitatis, iustitiæ, continentiæ: calcamus serpentem. Calcamus enim illum pedibus castitatis, ne possit exurgere: calcamus vestigiis cōtinentiæ, verecundiæ iustitiæque gressibus. Vt sic meritò iusto homini dicatur illud Psalmi, 90. Super aspidem & basiliscum ambulabis & conculcabis &c. Sed fortè dices: Quomodo Psalmista fuit ausus à Deo quærere quot essent dies sui: cum de simili interrogatione Apostoli à Christo fuerint reprehensi? *Quæstio.* Ad hoc hic respondet August. dicens,

Si autem aliquem moueat cur hoc quærat, quod cùm discipuli quærerent, magister respondit, Non est vestrum scire tempora vel momenta quæ pater posuit in sua potestate. Cur non credamus isto loco esse prophetatum, hoc ipsum illos fuisse quæsituros: & ecclesiæ vocem quæ hic tanto tempore antè prædicta est illorũ interrogatione completã?

Act.1.

2158 Narrauerunt mihi iniqui fabulationes: sed non vt lex tua,

Hic ostendit quintum: scilicet quòd vera humilitas veritatẽ sequẽs, vana fugit & declinat. Si enim humilitas gratia fulcitur, quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam: gratia autem cũ veritate coniungitur. Ioan. 1, Gratia & veritas per Iesum Christum facta est: consequens est, vt humilitas fabulas fugiens, veritati iungatur. Ille ergo in quo est humilitas, veritatem diligit, quam Dei lex continet, & fabulas fugit, quæ veritate carent. Et ideo talium narratores Psal. detestatur: dicens, *Narrauerunt mihi iniqui fabulationes* &c. Et nota quòd secundum grammaticos, fabula dicitur à for, faris. Et est fabula narratio quę nec vera est, nec verisimilis. Et est distinctio, quia aliqua fabula dicitur fabula vera, & aliqua, fabula falsa. Fabula vera dicitur illa quę nihil in se habet veritatis. Sicut dicimus, quòd modus amoris est in amando nõ habere modum. Fabula autem falsa dicitur, quæ aliquid veritatis in se habet, & aliquid falsitatis admixtum. Per fabulationes ergo intelligit falsa hæreticorum dogmata, quæ legi Dei contradicunt: & fidem per illa dissipare conantur. Vnde Ambros. hic dicit, Hæretici enim non solum opera, verumetiam fidem superflua narratione impedire conati sunt. fabulas enim dicit, superfluas loquacitates. Superflua enim loquitur hæreticus, qui non loquitur veritatem, non loquitur secundum legem. Augustinus autem has fabulationes non solum dicit hæreticorum esse dogmata, sed etiam seculares scientias, quæ consistunt in suauitate locutionis exterioris veritate carentes. Vnde sic dicit, Fabulationes non immeritò accipiũtur esse exercitationes: sed in sermone enim quadam delectatione. Has autem habent in diuersis sectis professores & literæ seculares: habet etiã has fabulationes, hæreticorum vana atq; execranda loquacitas. Hos omnes iniquos voluit intelligi, à quibus has fabulationes sibi dicit narratas. Sed nõ sunt (inquit) sicut lex tua, quia me mea veritas, non verba, delectant. Tales autẽ fabulationes summè sacræ scripturæ doctores & fidei prædicatores fugere debent, ne fabulas poëtarum vel hæreticorum dogmata proponant: sed omnia verba sua in lege diuina fundare debent: vt ostendit Gregor. dicens, Qui ad veræ prædicationis verba se præparat, necesse est vt causarum origines à sacris paginis sumat: vt omne quod loquitur, ad diuinæ auctoritatis fundamentum reuocet, atq; in eo ædificium suæ locutionis firmet. Sæpe enim hæretici dum sua student peruersa astruere, ea proferunt, quæ profectò in sacrorum librorum paginis non cenantur. Vnde & discipulum prędicator egregius admonet, dicens, O Timothee depositum custodi: deuita profanas nouitates. quia dum laudari hæretici tanquam de excellenti ingenio cupiunt, quasi noua quædam proferunt quæ in antiquorum patrum libris veteribus nõ tenentur. Sicq; fit vt dum videri sapientes desiderant, miseris suis auditoribus stultitiæ semina aspergant. Sed hodie contrarium multi faciunt, quia auditores in fabulationibus delectari concupiscunt. Quod præuidit Apostolus, dicens, Erit enim tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt &c. A veritate quidem auditum auertent: ad fabulas autem conuertẽtur.

Fabula duplex: & quid sit.

Fabulationes denotant scientias seculares.

Prædicator fabulas non debet dicere.

Gregor. 18. moral. c. 14.

1. Tim. 6.

2. Tim. 4.

Omnia mandata tua veritas: iniqui persecuti sunt me: adiuua me. 2159

Hic ostendit sextum: scilicet quòd humilitas gratiam Dei impetrat. vt enim dicitur Iacob. 4. Superbis Deus resistit: humilibus autem dat gratiam. Inter omnes autem gratias nobis concessas à Deo, est fides, ad quam à Deo sumus electi de gentibus mundi. Nullus enim habet gratiam fidei, nisi præordinati æternaliter à Deo. Propter quod dicitur Act. 13, Et crediderũt quotquot præordinati erãt. Sed quibus dat istam gratiam nisi humilibus, quibus fidei secreta reuelat? Matth. 11, Abscõdisti hæc à sapientibus & prudẽtibus: & reuelasti ea paruulis. Et per hanc gratiam quilibet fidelis relinquens mundi fabulationes & diuersas sectas errorum, cõfitetur & credit legis veritatẽ. Propter quod multi vsque ad mortẽ persecuti fuerunt. Et hoc est quod dicit Psalm. hic, *Omnia mandata tua veritas*. Quasi dicat, secundum August. Iniqui narrauerunt mihi fabulationes: ego autem proposui eis legem tuam, quæ plus me delectat: quia omnia mandata tua veritas, non sicut in illorum sermonibus abũdat vanitas. Ac per hoc iniustè persecuti sunt me. Et quia nõ in me persequuntur nisi veritatem: ergo tu adiuua me, vt certem pro veritate vsque ad mortem. Et nota quòd ait, *Omnia mandata tua veritas*: quia tota lex Dei & fides in veritate continetur: quod de nulla alia secta vel lege dici potest. Hic enim est veritas omnis: scilicet loquelæ, doctrinæ, ac vitæ. Veritas loquelæ: quia spiritusancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines, qui nec falli nec fallere po test. Psal. 118, Principium verborum tuorum veritas. Hic est veritas doctrinæ: quia lex Dei nullum falsum nec fictum admittit: vt faciunt fabulæ poetarum. Hic est veritas vitæ: quia nihil vanum vel inhonestum, nihil bonis moribus dissonum lex diuina continet: sed in ipsa omnia iusta, sancta & honesta. propter quod Christus ait, Qui audit verba hæc & facit ea, assimilabitur viro sapiẽti &c. Et tamen quia iniqui vana diligunt & lubricum, ideo istam legem odiunt, & fideles persequuntur: quod ad ipsorum peccatum faciunt, & ad vtilitatem fideliũ. Vnde Ambros. hic ait, *Omnia mandata tua* &c. Hic Psal. quasi bonus bellator bella domini non refugit nec conflictus: sed fidelis & prouidus aspirare sibi diuinitus orat auxilia: & piæ deuotionis fidelia sibi adiumenta deposcit. Ideóque non petit vt persecutiones quiescant: sed in persecutionibus postulat se iuuari. Sciebat enim quòd omnes qui piè in Christo volunt viuere, persecutionem patiuntur. Maluit ergo persecutiones pati, vt piè in Christo viuere posset. Nec expressit vocabula persequentium: quia multi persecutores, non solum quos videmus, sed etiam quos non videmus. Persequuntur nequitiæ spirituales: persequitur hæreticus, Iudæus, gentilis. Omnes ergo sunt sub persecutoribus, qui piè in Christo viuere volunt. Et fortasse cum persecutiones non patimur, tanquam condemnati habemur, quasi nequaquam piè viuere velimus in Christo. Nam vtiq; cum sit diffinita senten

Humilibus datur fides.

Veritas omnis est in lege dei.

2. Petr. 1.

Matth. 7.

Persecutiones & aduersitates signa sunt electorum.

2. Tim. 3.

Bonis omnibus assunt persecutiones & aduersa.

sententia, quòd omnes qui piè viuere volunt in Christo, persecutionem patiuntur: is qui persecutionem non patitur, abdicatur, quòd non sit piæ intentionis in Christo. Deuotione enim fidei prælia persequuntur. Si desint certamina, vereor ne deesse videatur qui certare desideret. *Omnia* (inquit) *mandata tua veritas*. Quę mãdata, nisi illa: si me persecuti sunt, & vos persequẽtur? Hæc mandata Psalmi. licet anterior incarnationis sacramento, iam tamẽ audiebat in spiritu: & quasi Christi discipulus non subtrahebat se passionibus, sed se certaminibus offerebat. Sciebat hoc sibi ad gloriam fructuosum: hoc ad custodiam salutis tutum, vt frequentibus exercitiis iusti pietatis confirmaretur. Citò enim fides inexercitata languescit: & crebris ociosa tentatur incommodis. Remissas excubias callidus insidiator irrumpit: assuetum autem bello virum externa fraus instruit, & gloriosæ prouehit palma victorię. Pax ergo fideli, corruptelę materia est. Quoniam autem amisimus exercitiũ, tentant ocia quos bella non frangunt. Periculosa sunt igitur pacis ocia. In pace prælij persecutiones esse cœperunt. Nullus erat tempore persecutionis adulator, qui callida mentem adulatione tentaret. Non vacabat animo corporis delectatione dissolui: & huiusmodi quæ secundis rebus exercitati solent admittere passiones. Ideo Apostoli cum cæderentur, includerentur, exultabant quòd illis iniuriis meritum æternæ gloriæ lucrabãtur: quòd digni fuerunt pro Christi nomine iniurias sustinere. Non illis erat curare de patrimonio, studium de potestatibus & honoribus: non de prælatione, quæ etiam iustos agitare consueuit: sed ille se præferri putabat, qui esset pluribus verberibus flagellatus. Meritò ergo Psalm. occasiones expetit triumphandi, & certandi copiam pro deuotionis eruditione non metuit, qui nouerit persecutiones iniquorum proficere ad incrementa virtutis. Attende tamen quòd non de omni persecutione prædicta intelligi debent: sed de persecutione quam quis propter Christum sustinet. Quod notans Ambrosius, ait, Non dixit Psalmista, Quia persecutiones patior, adiuua me: sed *iniustè* (inquit) *persecuti sunt me, adiuua me*. Potest enim quis & persecutiones pati, sed non iniustè: quia persecutio est iusta, si oderimus obscœnos, si infesti fuerimus iniustis, si iniquos velimus opprimere, ne pluribus noceant: si auarum fraudis suæ compendiis exuamus: si execremur insolentiam superborum. Qui autem pro fide, pro iustitia, pro castitate persecutionem patiatur, bene is dicit, *Iniustè persecuti sunt me, adiuua me*.

Pax & ociũ sunt periculosa.

Ioan. 15.

Persecutio vtilis est.

Persecutio iusta non meretur, sed iniusta.

2160 Paulo minus consumauerunt me in terra: ego autem nõ dereliqui mandata tua.

Hic ostendit septimum: scilicet quòd humilitas aduersa patienter facit tolerare. Humilitas enim recalcitrare nescit, irasci non nouit: omnia suffert. Et quanto magis premitur, tanto plus diuinis mandatis inhæret. Vnde & Psalm. persecutus vsque ad mortem, Dei mandata fortius obseruabat. Et hoc est quod hic dicit, *Paulo minus consumauerunt me in terra* &c. Iste versus dupliciter exponitur. Primò vt ista sit vox martyrum pro Christo in terra persecutorum: qui paulo minus consumati dicuntur, quia vsque ad mortem persecuti, sicut desinerent homines esse per mortem: non tamen ex toto consumpti, quia anima ipsorum integra virtutibus mansit. Ideo ait *Paulo minus*: quia non in totum, sed in parte consumpti sunt. Et sic videtur Augustinus intelligere: dicens, *Paulo minus consumauerunt me in terra* &c. Hoc dicit ecclesia, multa strage martyrum facta, dum confitentur & prædicant veritatem. Non tamen ex toto defecit, quia anima integra mansit. Ideo subditur, *Ego autem non dereliqui mandata tua*. Aliter exponitur, de illis qui piè in Christo viuere volunt: qui tot tentamina in terra sui corporis sustinent, vt difficultet resistere possint: tamen adiuti à Deo perseuerant, & vincunt. Et hæc est intentio Ambrosij hic dicentis, *Paulo minus consumauerunt me* &c. Non frustra diuinum quæsiuit auxilium, qui sciebat sibi aduersus fortes esse certamen, pluráque sibi prælia præparata dimicaturo: nunc aduersus nequitias spirituales quæ sunt in cœlestibus: nunc aduersus calorem sanguinis, & innumeras corporis huius illecebras: quorum nexu vario & diuturna colluctatione lassatus pudendo corruisset certamine, nisi fidei se radice tenuisset. Discamus cauere quem gerimus. Hic nobis hostis domesticus: hic inimicus grauis nostri ipsius corporis inflammatur libidine, ardet decore mulieris occursantis, accenditur specie aliena, desperatione frangitur, illecebris exuritur, timore turbatur, metu frangitur, luxuria mollitur, lasciuia dissoluitur, labore afficitur, solicitudine fatigatur, passione conteritur. Miraris si inter tot aduersarias passionum vices, se etiam iustus tenere vix possit: cùm impares sumus etiam singularium certamini passionum. Quem enim sola libido non iudicet? quem non subiuget auaricia? quem formido non quatiat? quem luxuria non eneruet? quem lasciuia non emolliat? quem non supplantet ebrietas? Quasi conscius ergo carnalis infirmitatis & explorator persecutionis hostilis dicit, *Paulo minus consumauerunt me in terra*. In hac terra in qua Adam priùs corruit, & pudenda prolapsione deiectus ingressum futuræ posteritatis inflexit. In hac terra in qua Caim munera fraterna dolens suis esse prælata, ruina est stratus inuidiæ. Denique vox fraterni sanguinis clamauit de terra. In hac terra Noe sanctus, quem totius orbis diluuia in tãtis procellis & fluctibus peruigilem probauerunt: vbi tamen ocioso curas laxauit corpore, somnum ebrietatis offendit, contumeliam paternæ pietatis incurrit, docens periculosa ocia esse secura virtuti. In hac terra Loth reuerendi parentis imitator, quem non luxurię decolorauit impuritas: veniabilis quidem ignorantiæ, pudendæ tamen commixtionis non euasit incestum. In hac terra Dauid consumatum propemodum esse se dixit: siquidem penè motos pedes suos & gressus suos paulo minus sensit effusos: quia diuitias seculares & successus corporalium prosperorum loco beatitudinis æstimauit peccatoribus abundare. Propter quod & flagellatus est: sed flagella iusto remedia salutis sunt. Magna igitur virtus, quæ sub tantis persecutionibus constituta & penè oppressa, tamen suum non est oblita præsidium, nec mandata Dei dereliquit. Ideóque ait, *Paulo minus consumauerunt me in terra: ego autem non dereliqui mandata tua*.

Martyrũ persecutio.

Bellum graue patimur.

Bellum carnis.

Corporis defectus.

Terra corporis nostri periculis est plena.

2161 Secundum misericordiam tuam viuifica me: & custodiam testimonia oris tui.

Hic ostendit octauum: scilicet quòd humilitas implere facit quod Deus imperat, & custodire facit Dei præcepta. Cum enim omnis præceptorum Dei violatio procedat ex superbia: consequens est, vt humilitas omnem excludat superbiam: nullus diuini mãdati violationem admittat. Vnde humilis per misericordiam Dei iustificatus, se omnia præcepta custoditurum promittit: dicens, *Secundum misericordiam tuam viuifica me* &c. Nec mirandum est si Psal. hoc verbo *viuifica me* in hoc Psalm. multoties sit vsus: loquitur enim de vita gratiæ, qua tamen hæc orans non carebat. sed eiusdem vitę spiritualis qua viuebat orat augmentum & perseuerantiam: vt in custodia præceptorum Dei possit perseuerare finaliter. Vbi notandum quòd omnia creata ex se nullam stabilitatem habent: nisi inquantum seruantur in esse à Deo. vnde continua indigent conseruatione, vt in esse perdurent, si ad momentum desineret conseruatio Dei, & ipsa in nihil verterentur. Ex quo patet, quòd sicut vitam continuè in nobis conseruat: sic & continuè nobis vitam tribuit: & per consequens, continuè nos viuificat. Dicit ergo, *Secundum misericordiam tuam viuifica me*: id est in me conserua & auge gratię vitam. Iste autem textus exponitur dupliciter. Primò de martyribus: qui vt tormenta patienter possint tolerare, augmentum gratiæ petunt. Vnde & dicit, *Et custodiam testimonia* &c. Testimonia enim idem sunt quòd martyria: vt patet versic. 2099. Et istam expositionem hic ponit August. dicens, *Secundum misericordiam tuam viuifica me* &c. Testimonia Græcè sunt martyria. Quod tacẽdum non fuit propter dulcissimum martyrum nomen: qui proculdubio quando tanta persequentium crudelitas sæuiebat: vt ecclesia Dei paulo minus cõsumaretur in terra, nullo modo Dei martyria custodirent, nisi fieret eis quod hic oratum est, *Secundum misericordiam tuam viuifica me*. Viuificati sunt enim, ne amando vitam, negarent vitam; & ne negando vitam, amitterent vitam. Ac sic qui in vita veritatem deserere noluerunt, moriendo pro veritate vixerunt. Vel aliter: vt hic Psalm. non postulet vitam gratiæ qua viuebat: sed vitam gloriæ quam non habebat. in qua sola Dei præcepta custodiuntur perfectissimè, quæ in hac mortali vita, propter pondus carnis ad perfectum custodiri non possunt. Et hunc intellectum hic ponit Ambros. dicens, *Secundum misericordiam tuam viuifica me*. Non illud precatus est Psal. quod habebat: scilicet vt viueret in hac vita: sed vt viueret inæternum: intelligens vitæ beatitudinem in hoc fluctuanti, & infido corpore nos habere non posse; cuius imbecillitas propositum animæ derelinquit. Opus est ergo Dei misericordia, vt continua & perpetua sit in hoc corpore viuificatio: vt continuè iustus Deo viuat, peccatóque moriatur. Si enim culpa moriatur in nobis, erit vita Deo viuens, & in custodia præceptorũ cœlestium perseuerans; quæ vtique ille custodit qui viuificatur à Deo. Denique viuificari se antè postulat à domino: & pòst custodiam testimoniorum cœlestium pollicetur. Non enim communis hæc vita custodit cœleste mandatum, sed illa quæ viuere fulcitur æterno, per operationem gratiæ spiritualis. Vel aliter. Vera enim custodia mandatorum Dei non solum stat in opere exteriori, sed principalius in opere interiori voluntatis. Vnde vera castitas non stat in non adulterari, sed etiam requirit non concupiscere. Istam autem perfectam obseruationem mandatorũ docuit Christus, qui nos in lege noua docuit non solùm opere non esse mœchandum, sed neque concupiscendum. Hic ergo Psalm. postulat misericordiam diuinæ incarnationis: qua perfectè doceatur mandata Dei seruare. Et istum intellectum hic ponit Ambrosius dicens, *Secundum misericordiam tuam* &c. Possumus etiam hoc sic intelligere. Quia iam propheta quæ legis erant nouerat: optat autem hic aduentus Dei misericordiam, vt accipiat præcepta quibus lex adimpleatur: vt non solùm adulterum sciret esse vitandum, sed etiam concupiscentiam esse vitandam. Hoc autem nos docuit os patris Iesus, dicens in euangelio, Eum qui viderit mulierem ad concupiscendum, in corde suo adulterium perpetrasse. Quantum ergo in euangelio profecerunt studia castitatis, quæ non solùm turpioris facti, sed etiam studij degeneris allegatur opprobrium? Hoc ergo optans Psal. dicit, *Secundum misericordiam tuam* &c.

Vita continuè indiget cõseruatione Dei.

Martyrũ cõstantia.

Præcepta Dei hic custodiri non possunt.

Matth. 5.

IN æternum domine verbum tuum permanet in cœlo, 2162

Lamed.

Hic incipit duodecimus octonarius: cui pro titulo præmittitur duodecima litera alphabeti Hæbræorum: quæ est lamed. Quæ interpretatur cor seruitutis. Cor enim nostrum, cor seruitutis debet esse, vt totaliter seruire sit promptum, non secularibus & temporalibus rebus implicari: quia vana sunt, & vanum faciunt diligentem. Ab omnibus igitur temporalibus circuncidamus cor nostrum, vt Dei mãdata plenè possit custodire. Nil vile quæramus: vile autem est omne terrenum. Nihil ergo terrenum, nihil seculare, nil corporeum, nil leue atque mutabile in nostro corde ponamus: sed Dei verbum in nostro corde seruemus. Ait enim Christus, Nolite thesaurizare vobis in terra, vbi ærugo & tinea demolitur: sed thesaurizate vobis in cœlo. Vbi est enim thesaurus tuus, ibi est cor tuum. Thesaurus tuus sit fides, pietas, misericordia: thesaurus tuus sit Christus: thesaurus noster preciosus intellectus est. Si terrenus intellectus fuerit, si fragilis, hæretica ipsum tinea & impietatis ærugo consumit. Leuemus ergo & erigamus cor nostrum: nec impossibile iudicemus vt hic humana corporis infirmitas ad cognitionem cœlestium mysteriorum prouehatur; cùm iam ad nos dominus Iesus, in quo absconditi erant scientiæ sapientiæque thesauri, diuina miseratione descenderit vt clausa reseraret, aperiret latentia, reuelaret occulta. Ad propositum ergo: meritò huic octonario præmittitur litera lamed, quæ interpretatur cor seruitutis: quia in isto octonario docemur quomodo cor nostrum disponatur, vt debitè seruiat Deo. Ad hoc enim vt quis debitè corde Deo seruiat, octo debet facere: secundum quæ iste octonarius diuiditur. Primò cor in cœlum debet tendere: in principio: secundò ecclesiam à Christo fundatam debet credere: ibi, *In generatione*: tertiò seruitio Dei se totum debet subiicere: ibi, *Ordinatione tua*: quartò legem Dei studendo sæpe debet legere: ibi, *Nisi quòd lex tua*: quintò memoriæ quæ studet debet tradere: ibi, *Inæternum*: sextò corde misericordiam Dei debet petere: ibi, *Tuus sum ego*: septimò vt fortis aduersis non debet cedere: ibi,

Cor nostrũ solum cœlestibus debet occupari.

Matth. 6.

Me

Me exspectauerunt: octauò Christum finem omnium debet credere: ibi, *Omnis consummationis*. Ostendit ergo primò quòd quilibet nostrum Deo volens corde seruire, non debet cor suum in istis temporalibus ponere, sed solùm in cœlestibus. Cum enim verbum Dei sit thesaurus iustorum, & verbum Dei permaneat semper apud patrem in cœlis: ibi in cœlis corde debemus ascendere, Christo dicente, Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. Istius ergo rationis ponit minorē: dicens, *Inæternum domine verbũ tuũ permanet in cœlo*. Iste versus exponitur de cœlo materiali, & de cœlo spirituali. Primò exponitur de cœlo materiali: scilicet de cœlo in quo posita sunt luminaria magna, sol, luna, cæteráque sidera. Vbi sciendum quòd ibi dicitur verbum alicuius esse, vbi verbum obseruatur, vbi obediētia verbo exhibetur: sicut & ille verbum alicuius repellere dicitur, qui illi obedire contradicit. In cœlo ergo materiali semper verbum Dei permanet: quia ibi plena obediētia sibi exhibetur, plena seruitus, quia corpora cœlestia plenè verbum Dei obseruant: quia ordinem à verbo Dei datum obseruant integraliter. Et per istius cœli exemplum Psalm. nos inducere vult ad verbi diuini seruitutem & obedientiam. Istam expositionem planè ponit Ambros. hic dicens, *Inæternum domine verbum tuum permanet* &c. Vides in te debere manere quod in cœlo permanet ac perseuerat? Serua ergo verbũ Dei in corde tuo. Si verbum Dei in cœlo permanet, imitemur cœlum vbi permanet verbum Dei: vbi permanet ordo solennis cœlestium statutorum, & beneficiorum domini. Crebræ vices solennibus muneribus perseuerant. Supernis nempe vel pluuiis, vel calore, vel fotu aëris huius infunditur terris, atque alitur larga fœcunditas è cœlo. Annus labitur per dies ac menses: & tempora autumni atque hyemis, veris quoque & æstatis: de cœlo vitæ tuæ imaginem cerne, vt imitatores simus etiam ipsius cœlestis elementi. Non semper cœlum sole feruet ardēti, frequenter nubibus tegitur, pluuiis vehementibus inhætescit, iactis nimbus tegit terram. Non ergo sit in te diuturna lasciuia, succedant mœsta, vtilior sæpe tristicia est quæ comitem solet habere grauitatem. Nunquid vlla in ipso est sole præuaricatio? Nónne quotidianos cursus suos seruat? Nunquid continuos nouit luna defectus, & commissi muneris deserit mysterium? Hisdem nempe vicibus annus redit, eodem statu reparantur tempora, hisdem obsequiis reformantur. Sol diem illuminat, temporum statuta custodiens: fulget splendoribus luna nocturnis, & lux eius in tenebris micat. Stellarum nitentium rutilat globus. Lex vna diuersis constitutorum semel vices cursuum custodire, nec fines transire præscriptos. Manet ipsa immutabilis mutatio, quæ vertere ordinem suum nescit. Vna omnium obedientia, discretis muneribus indiscretam prædictæ constitutionis tenere concordiam. In cœlo ergo Dei permanet verbum: quia secundum verbi dispositionem regitur & gubernatur. Ex hoc ergo vult Psalm. concludere, quòd si in cœlo quod est inanimatum, sic permanet Dei verbum, vt obedientiam plenam cœlum exhibeat verbo: quanto magis in nobis debet permanere, vt sibi obediamus per omnia? Secundò exponitur de cœlo spirituali, quod est angelica nostra & humana: scilicet sanctorum angelorum & hominum, in quibus verbum Dei semper permanet: quia eius verbo semper obediunt. Vnde beatis angelis dicitur, Fiat voluntas tua, sicut in cœlo (id est in sanctis angelis) & in terra (id est in hominibus.) Vnde & hic ait August. *Inæternum domine verbum tuum permanet in cœlo*, id est in sanctis angelis custodientibus sine desertione æternam militiam. Intelligitur etiam non solùm de angelis, sed etiam de hominibus cœlestibus, qui verbum Dei custodiunt & obseruant. Vnde hic ait Ambros. *Inæternum domine* &c. Sunt cœli & in terris, qui enarrāt gloriam Dei. Qui sunt isti cœli, audi dicentem Apostolum, Sicut portauimus imaginem terreni, portemus & imaginem huius cœlestis. Isti igitur cœli sunt in quibus fides, grauitas, continentia, doctrina, vita cœlestis est. Nā quemadmodum terra dictus est primus homo, qui lapsus ex illa præuaricatione cœlestis gratiæ, & in hac vita terrena deiectus &c. Ita econtrario cœlum dicitur qui vitam angelorum custodia integritatis exercitat: corpus suum continenti sobrietate moderatur: mentem quoque suam miti tranquillitate componit: pecuniam pauperibus misericordi liberalitate dispēsat. Est ergo & in terris cœlum in quo esse possint virtutes cœlestes: in quo Dei verbum permanet semper. Exemplo ergo iustorum in quibus verbum Dei permanet semper, vult Psalm. omnes ad idem, vt Dei verbum in se retinentes, illud semper obseruent, illi obedientes.

Math. 6. — *Cœlũ obedit Deo.* — *Cœlum ordinem sibi datũ seruat.* — *Cœlũ sunt angeli beati.* — *Math. 6.* — *Cœlũ sunt homines iusti.* — *1. Cor. 15.*

In generatione & generationem veritas tua: fundasti terram, & permanet. 2163

Hîc ostendit secundum: scilicet quòd debemus credere ecclesiam à Christo fuisse fundatam: qui scilicet plures generationes (scilicet Iudęos & gentiles) in vnam ecclesiam cōgregauit. Propter quod & lapis angularis est dictus: quæ ecclesia stabiliter fundata permanet inæternum. Et hoc est quod ait Psalm. *In generatione & generationem veritas tua* &c. Nomine enim terræ, quæ stabilitatem habet & generat fructus, quid intelligitur, nisi ecclesia semper duratura: in qua fructus meritorum operatur? Vnde Gregor. super illo verbo Iob 26, Appendit terram super nihilum: ait, Quid enim terræ nomine nisi sancta ecclesia designatur? quæ dum verba prędicationis suscipit, fructum boni operis reddit. De qua terra per Moysen dicitur, Audiat terra verba ex ore meo. Fundauit ergo Christus terram & permanet: quia ecclesiā formauit semper duraturam. Et hoc notans Psalm. dicit, *In generatione & generationem veritas tua* &c. Quod exponens August. ait, *In generatione & generationem* &c. Omnes generationes ista repetitione significat: à quibus nunquam defuit veritas Dei in sanctis eius: ex quibus constat ecclesia, modò pluribus, modò paucioribus: vt se temporum varietas habuit vel habebit. Vel ista replicatione duas generationes intellexit: vnam scilicet, ad legem & prophetas, alteram verò ad euangelium pertinentem. Cur autem ab istis generationibus nunquam veritas desit, causam ostendit: dicens, *Fundasti terram, & permanet*: eos scilicet, qui in ecclesia hic in terra sunt, terram nuncupans: quorum fundamentum est Christus. Neque enim primæ generationis ad legem pertinentis fundamentum non erat Christus, testimonium habens à lege & prophetis. In duobus ergo populis: scilicet legis & euangelij permanet veritas tua: id est Christus. Priùs enim Christus fuit in fidelibus veteris testamenti: postea in fidelibus noui. Et hoc ideo, quia

Terra significat ecclesiam. — *Gre. 17. mor. cap. 11.* — *Deut. 32.* — *Generatio duplex: scilicet legis & euangelij.* — *1. Cor. 3.* — *Rom. 3.*

fundasti terram:id est ecclesiam: scilicet sanctos in fide: quæ permanet in æternum. Vel per terram accipe cuiuslibet iusti animam, quam Deus virtutibus fundat. Non enim hic accipit terram materialem, sed spiritualem. Vnde dicit hic Amb. Non est curæ sanctis, axem cœli & elemẽtorum spacia philosophico more numerósq; describere. Quid enim hoc prodest saluti? Quia sancti spiritualibus semper intendunt: & vitæ æternæ profutura vel cognoscere gestiunt, vel docere. Denique hunc locum pulchrè nobis aperuit Ecclesiastes, spiritualem hanc terram esse, non materialem: dicens, Generatio vadit, & generatio venit: terra autem stat in æternum. Hoc est, quæ abundantia homini in omni labore suo, quo laborat sub sole? Et dicit, Generatio vadit, & generatio venit. Vadit generatio, quia diuites eguerũt & esurierũt. Qui enim antè abundabãt gratia: scilicet Iudæi, propter infidelitatem suam egere cœperũt. Generatio venit, quia qui antè pauperes erant populi: scilicet nationũ, iam per fidem Christi satiantur & abundant: sicut scriptum est, Edent pauperes & saturabuntur. Audierũt enim Apostolũ dicentem, Abundetis in omni bono. Non in pecuniis vtique, non in auro & argento: sed in omni verbo & cogitatione, hæ diuitiæ sunt salubres. Nã diuitiæ seculares, salutem afferre non possunt. Qui autem habuerit abundantiam spiritualem, huius terra stat in sæculũ sæculi bene fundata radice virtutum. Talis inquam terra: scilicet anima, bonos generat fructus. De hac ergo terra: scilicet de anima iusti dicat, *Fundasti terram & permanet*. Qualiter autẽ ista terra: scilicet anima spiritualis fundetur vt stabilis possit permanere, ostendit Greg. super illo verbo Iob 38, Vbi eras quãdo ponebam fundamenta terræ: dicens, Hic enim nomine terræ, anima iusti significatur, de qua scriptum est, Terra enim super se sæpe bibens imbrem, & generans optimam herbam: illis à quibus colitur accipit benedictionem. Sed huius terræ fundamentum fides est: huius terræ fundamentum iacitur quando in occultis cordis prima soliditatis causa, diuinus timor inspiratur. Iste nondum credit æterna quæ audit. Huic cũ fides datur ad ædificium subsequentis operis, iam credit: nec tamen metuit, diuini iudicij timorem despicit: peccatis se carnis & spiritus audacter inserit. Huic cum repentè timor futurorum infunditur, vt bonę vitæ surgat ædificium, iã fundamenta construuntur. Posito itaque prosperè formidinis fundamento, cùm virtutum fabrica in altum demonstratur: necesse est vt vnusquisque proficiens vires suas cautè metiatur: vt cum diuina constructione magnus esse iã ceperit, seipsum respiciat fine cessatione quod fuit, quatenus attendens humilitet quòd per meritum muenitus est: nequaquã sibi arroget, quòd per gratiam factus est. Vt meritò de tali anima per Deũ sic stabilitet fundata à Deo, dicamus, Tu autem domine in principio terram fundasti,

Terra dicitur anima iusti. *Eccl. 1.* *Psal. 21.* *2. Cor. 9.* *Psal. 33.* *Anima qualiter in bono fundatur.* *Greg. 28. cap. 9. & 10.* *Heb. 6.* *Psal. 101.*

2164 Ordinatione tua perseuerat dies, quoniam omnia seruiunt tibi.

Hic ponit tertium: scilicet quòd homo Dei seruitio se totum debet mancipare. Si enim creaturæ irrationales diuino seruitio se totaliter subiiciunt, sibi plenè obedientes, quid facere debet homo rationis vtens? Et hanc rationem hic inducit Psal. dicens, *Ordinatione tua perseuerat* &c. Iste versus multipliciter exponitur: secundum quòd dies in scriptura diuersa significat. Primò ergo dies in scriptura significat Christum incarnatum. Et hoc propter scientiæ claritatem, cui omnia nuda sunt & aperta. Vnde fidelibus qui sunt filij Christi per adoptionẽ, dicit Apostolus 1. Thessal. 5, Vos filij lucis estis & filij Dei: non sumus filij noctis. Qui in hoc die ambulat: scilicet exempla eius imitando, non peccat. Ioan. 11, Qui ambulat in die, non offendit. Iste est dies qui duodecim habet horas: quia duodecim Christus habuit Apostolos. Ioan. 11, Nónne duodecim horæ sunt diei? De isto ergo die, ait Psal. *Ordinatione tua perseuerat dies*. Hic enim dies ex duabus naturis cõsistit: humana scilicet & diuina: quia verbum assumpsit veram animam & verum corpus humanum. Perseuerat igitur iste dies: quia quod verbum semel admisit, nũquam dimisit: sed nec dimittit, sed illa vnio durabit in æternum. Et hoc est quod dicitur Heb. 13, Christus heri & hodie: Christus & in sæcula. Quod idem aliis verbis dicit Psal. *Ordinatione tua perseuerat dies*. Secũdò dies significat quemlibet iustum & virtuosum, qui virtutum lumine splendet, & continuè crescit: donec ad perfectum perueniat. Vnde de iustis dicitur, Iustorum semita quasi lux splendens, procedit & crescit vsque ad perfectum diem. Iste autem dies perseuerare non potest ex se: sed solo adiutorio Dei. Ideo de ipso dicitur, *Ordinatione tua perseuerat dies*. Tertiò dies significat ecclesiã: quia lumine veritatis & fidei splẽdet. Vnde Apostolus vidẽs synagogã terminatã & ecclesiam inchoatam per Christum dicit, Nox præcessit, dies autẽ appropinquauit &c. Quomodo autẽ hæc dies ecclesiæ perseuerasset tot persecutionibus pressa, nisi omnipotẽs sua ordinatione, ipse perseuerantiam tribuisset? Vnde de ipsa dicit, *Ordinatione tua perseuerat dies*. Quartò dies significat æternam gloriam, in qua vt in die omnia erũt vero sole perlustrata. Vnde de ipsa dicitur, Melior est dies vna in atriis tuis super millia. Vnde hic ait Glosa, *Ordinatione tua perseuerat dies*. Dies singulariter ille vnus & æternus dies intelligitur, qui noctẽ non habet. Ille verus dies est, cuius verus sol Christus nunquam occidit. Noster enim dies nocte clauditur. Vnde quòd de die gloriæ iste locus debeat intelligi subditur, *Quoniam omnia seruiunt tibi*: quod solùm ibi verificatur. Vnde Ambros. hic ait, Videtur enim significare diem illum gloriæ: quando nox non erit amplius, non indigebit lucernæ vel solis lumine, quoniam dominus illuminabit eos. Vnde subdit, *Quoniam omnia seruiunt tibi*: hoc est, Dei faciunt voluntatem. Nũc enim non omnes seruiũt. Cùm autem tradiderit regnum Deo & patri, tunc erunt subiecta omnia ei qui sibi vniuersa subiecit, aequitẽs omnium fidẽ per vnigeniti passionem. Subiectio ergo mentium facit sedulam seruitutem. Ergo cùm omnes crediderint in dominũ Iesum, tũc vniuersa Deo seruiẽt vt sit Deus omnia in omnibus. Nunc autem nõ omnes sũnt serui Dei, quia plerique serui sunt peccati. Qui enim peccatum facit, seruus est peccati. Dominus autem non vult cum aliis consortium habere dominatus. Permanet ergo dies immutabilis. Potuit dicere *permanebit*: sed prophetis futura pro præsentibus præsto esse videbantur in spiritu.

Dies dicitur Christus. *Dies dicitur quilibet iust.* *Prou. 4.* *Dies dicitur ecclesia.* *Rom. 13.* *Dies dicitur gloria æterna.* *Psal. 83.* *1. Cor. 15.* *Solũ in dominio Deus non vult habere.*

Nisi quòd lex tua meditatio mea est, tũc fortè periissem in humilitate mea. 2165

Hic ostẽdit quartum: scilicet quòd legẽ Dei studẽdo sæpe debet legere. Scripturę enim sacrę studiũ inter

Scriptura vtilitas.

inter omnia aduersa, dum sanctorum patrum certamina & eorum victorias narrat, mentem nostram ad patientiam prouocat. Vnde Gregor. ait, *Gregor. 2. moral. cap. 1.* Scriptura sacra mentis nostræ oculis quasi quoddam speculum opponitur, vt interna facies nostra in ipsa videatur. Ibi enim fœda, ibi pulchra nostra cognoscimus. Ibi sentimus quantum proficimus: ibi à profectu quàntum longè distamus. Narrat fortia gesta virorum: & ad imitationem corda prouocat infirmorum. Dúmque illorum victoria facta commemorat, contra vitiorum prælia, debilia corda nostra confirmat. Fitque verbis illius, vt eo minus mens inter certamina trepidet, quo antè se positos tot virorum triumphos videt. Nonnunquam verò non solum nobis eorum virtutes asserit, sed etiam casus innotescit: vt & in victoria fortium quid imitando arripere: & rursum videmus in lapsibus quid debeamus timere, &c. Ex quibus patet quòd studium scripturæ inter aduersa mentem nostram roborat ne deficiat. Et hoc expertus hic Psal. dicit, *Nisi quòd lex tua meditatio mea est*, &c. Per humilitaté *Humilitas duplex.* enim hic accipit afflictionem & aduersitatem. Et ad istum intellectum húc versum hic exponit Ambros. dicens, Humilitas non semper virtutis est, sed etiam est afflictionis. Et hæc est non semper volúntaria, sed etiam necessitate suscipitur, quando afflictione aliqua tentamur. Alioquin nemo perit in humilitate, quæ magis seruare consueuit. Ergo quãdo in afflictionis tempore sumus, & quatimur aduersis: meditatio nobis in lege sit, ne imparatos *Scriptura in aduersis roborat.* procella tentationis affligat. Athleta nisi officio palæstræ priùs fuerit assuefactus, non audet subire certamen. Vngamus igitur oleo lectionis nostræ mentis lacertos: sit nobis tota die & nocte exercitij vsus in quadam cœlestium scripturarum palæstra: artúsque animorum nostrorum salubris spiritualium ferculorum esca confirmet: vt cum aduersarius assistere cœperit, & puluere nos suæ tentationis asperserit, stemus intrepidi. Melius percutimus verberati, si percutienti maxillam, alteram præbeamus: si vindictam nõ requiramus, sed ei qui dixit, *Deut. 32. Rom. 12.* Mihi vindictam, & ego retribuam, causam vindictæ reseruemus. Cædimus aërias potestates, si nosipsos castigare nouerimus. Exerceamus certamen, vt simus certamini semper parati. Et cum frequẽtior aduersarij ictus ingruerit, nunc inopia, nunc rapina, nunc orbitate, nunc corporis ægritudine, nunc mœrore animi, nunc terrore mortis & acerbitate pœnarum: dicat vnusquisque nostrum qui potuerit sustinere, *Nisi quia lex tua meditatio mea est, tunc fortè perissem in humilitate mea.* Et consequẽter ponit exempla scripturæ: quibus lectis fortificamur. Et primò de beato Iob: dicens, Quanta simul coaceruata sunt, vt in illa afflictione Iob sanctus periret. *Iob patiẽtia.* Sed quia patriarcharum moribus informatus: oraculorúmq; cœlestiũ & naturalis legis erat institutione formatus: ideo tentationibus mentis perire non potuit. Denique cùm amisisset tam amplas subitò facultates, charissimos filios, quasi is cui meditatio quotidiana esset in lege diuina, ait, Nudus *Iob 1.* egressus sum de vtero matris meæ, &c. Sit nomen domini benedictum. Perfusus etiam totius corporis vlceribus, cùm tentaretur vxoris alloquiis, qui cum meminisset Adam sic esse deiectum, dum pro- *Iob 2.* priæ credidit vxori: respondit, Sicut vna ex insipiẽtibus mulieribus locuta es. Tentatus etiam diuersis amicorum alloquiis, cum fide stabilis immobilisque patientia præmia meruisset à domino, nõne dicebat, *Nisi quia lex tua meditatio mea est: tunc fortè perissem in humilitate mea?* Quam grate hoc dicit hodie qui martyrio plura flagella sustinuit: eculeo & vngulis, plumbo, laminis ardẽtibus, gladio approbatus; potuit enim perire nisi meditatus in lege, grauiora præsentibus futura supplicia credidisset. Cõsequenter idem probat exemplo Ioseph: dicens, Quanta sanctus Ioseph pertulit, quàm acerba, quã *Ioseph patiẽtia.* dura: primùm fratrum odia, degeneris seruitutis ærumnas, parẽtibus defraudatus, ablegatus exilio, & Ægypti ignobilis vile mancipium. Quæ potuit nobilis prosapiæ puero grauior esse tẽtatio, quàm vt tanto familiæ splendore deiectus, seruiret apud Ægyptios? Est consolabilis seruitus seruire iustis. *Seruitus mitigatur æquitate domini.* Æquitate domini leuatur iniuria seruitutis. Nec hoc satis quidem fuit ad tentationis acerbitatem. Redit aduersarius ad suas artes. Cõcitauit in eum libidinis stimulus vxorem domini sui, quæ adulterinos à seruulo concubitus flagitaret: vt si acquiesceret, crimẽ impleret: si recusaret, incideret in offensam, & calumniã non euaderet. Denique trusus in carcerem, & innocens inter noxios æstimatur. Sed quia contumeliæ eum frangere non potuerũt, tentatio mutata est longè asperior specie prosperorum. Plurimos enim supplantauerunt secundæ res, quos non fregerunt acerba supplicia. Educitur de carcere, omnibus Ægyptiis præponitur: vt omnibus Ægyptiis divideret alimenta. Obiiciuntur ei & fratres, qui eum ad seruitutis iniuriam vendiderant inuidia moti: vt iniuriæ recordatus, excluderet germanitatis affectũ. Sed vir iustus oblitus est contumeliam, cumulauit gratiam: & fratres pia fraude quæsiuit. Quid igitur in omnibus istis aliud melius dicere poterat Ioseph domino, *Nisi quia lex tua meditatio mea est: tũc fortè perissem in humilitate mea.* Et consequenter aliud induxit exemplum: di- *Mendacium pro pœna euadenda non licet dicere.* cens, Fertur prophetæ cuidam: & plerique ferunt quòd Esaia in carcere posito cum mole imminentis pœnæ vrgeretur exitu, dixisse diabolũ, Dic quia non à Deo locutus es quæ dixisti, & omnium in te mẽtes affectúsque mutabo: vt qui indignantur iniuria, absolutionem conferant. Sed ille gratius iudicauit pro veritate supplicium, quàm pro adulatione beneficium. Quod vtique non fecisset, nisi meditatione legis fuisset exercitatus. Sit nobis ergo quotidiana lectio pro exercitio: vt quæ legimus, meditemur imitari. In hac desudemus virtutũ palæstra: vt cum increbuerint tentamenta, nõ tanquam inexercitatos, non tanquam inexpertes ciborum spiritualium, & attenuatos ieiunio lectionis tentationum tempus inueniat. Quia si frequẽti meditatione memoria tenax præceptorum cœlestium parata ad tempus exempla deprõpserit: nulla tentationum turbare nos poterit congressio. August. autem hic sic intelligit: quia per meditationẽ legis acquiritur gratia, quæ animam fortificat. Vnde sic dicit, *Nisi quia lex tua*, &c. Ista est lex fidei, quæ per dilectionem operatur. Per hanc impetratur gratia, quæ fortes facit in tribulatione temporali: ne pereant in humilitate mortali.

In æternum non obliuiscar iustifi- 2166
cationes tuas: quia in ipsis viuificasti
me.

Hic ostendit quintum: scilicet quòd quæ studet memoriæ debet tradere. Sicut enim cibus in stomacho receptus & statim reiectus, nihil homini proficit,

ficit, sed magis lædit stomachum: sic & lex Dei audita vel lecta, si memoriæ tradita non fuerit. Quod considerans hic dicit Psal. *In æternum non obliuiscar*, &c. Istum versum reducit August. quasi per recognitionem beneficij habiti ex meditatione legis. Quasi dicat, Quia per meditationem legis non perij in humilitate mea, sed magis sui iustificatus: ideo huius nunquam obliuiscar. Vnde sic ait Aug. *In æternum nõ obliuiscar*, &c. Ecce vnde factum est vt non periret in humilitate sua: Nam Deo non viuificante, quid est homo: qui se occidere potuit, viuificare non potest. Notandum est ergo, quòd lex antiqua tota figura erat nouæ legis. Et quicquid virtutis habebat, hoc totum erat ratione legis euãgelicæ quam figurabat. Vnde lex antiqua dicebatur iustificare & viuificare obseruantes: non quidẽ veritate, sed figuratione. Vnde sancti patres cognoscẽtes nouam legem in antiqua figurari: antiquam operibus obseruabant, sed illa opera semper mentẽ ad legem nouam referebant: cuius virtute iustificabantur veritate, sed antiqua lege, specie vel figuratione. Sic igitur Psal. mandata legis hic vocat iustificationes: in quibus se viuificatum dicit: & hoc ratione legis euangelicæ in ipsa contentæ. Et ne tanti beneficij sit ingratus, illa firmiter suæ impressit memoriæ: dicens, In æternum non obliuiscar, &c. Et ad istum intellectum hunc passum exponit hic Ambros. dicens, Mandata legis iustificationes dicuntur: sed quia in lege nemo iustificatur, intellige quia iustificatio legis species est & imago, non veritas. Secundum veritatẽ ergo & perfectionem nemo iustificatur in lege: secundum autẽ speciem, iustificatur. Sanctus ergo iste propheta Psal. qui adhuc in legis iustificatione viuebat: videbat autem fulgorem euangelij, quasi memor veteris disciplinæ, legi, tanquam pædagogo vtili, gratiam reseruabat. Considera aliquem excellentem in diuitiis & honoribus constitutum, pædagogo suo honorificentiam reseruantem: cuius officiis informatum se esse cognosceret, vt maturiorem regere posset ætatem. Monet etiam ipsa lex vt his quæ nobis aliquando profuerint, nequaquã debemus esse ingrati. Nam sicut habemus in veteri testamento, pascha celebratum est in Ægypto, cum adhuc patres sub Pharaonis essent seruitute: & postea rursum in terra promissionis fuit celebratum. Primũ ad commonitionem, posterius autem ad recordationem. Si quis enim interroget Hæbræum, quare pascha in Ægypto celebratum est: respondet, quia adhuc sub seruitute Pharaonis tenebamur. Ille agnus patrum populum liberauit: ille agnus vocauit ad libertatem: ille agnus maris profundum solidauit, vt Ægyptum transire possemus. Quoties ergo pascha celebramus, meminisse debemus pristinæ seruitutis & nouæ libertatis: quid fuerimus & quid acceperimus. Non enim plenè quis intelligere potest quod accepit, nisi meminerit quid autẽ fuerit. Non ergo obliuiscamur quia dominus Iesus agnus Dei, mundi hostia, soluit nos grauibus nexibus delictorum, quibus Pharao ille teterrimus non vnius Ægypti, sed sæculi huius princeps, vinculo seruitij grauis nos tenebat astrictos. Non obliuiscamur in æternum, vt cum venerimus in illam veræ terram repromissionis, vbi est regio viuorum: & meminerimus quanta nobis hic Pharao dirus intulerit: quæ perpessi in hoc sumus sæculo: à quibus tandem erepti malis agamus gratias eripienti nos domino Iesu, qui perturbatorem omnium se

Lex vetus quomodo iustificat.

Memoria bonorum est habenda.

cit esse captiuum. Est ergo sensus versiculi iste, *In æternum non obliuiscar*, &c. id est per totam vitam: vel *in æternum*: id est si in æternum viuerẽ: vel *in æternum*, id est in gloria æterna. Quia etiam beati recordantur de malis quæ hic sunt perpessi, & quomodo per gratiam Christi liberati fuerũt: quod ad ipsorum maiorem gloriam cedit.

Tuus sum ego, saluum me fac: quoniam iustificationes tuas exquisiui. 2167

Hic ostendit sextum: scilicet quòd Dei misericordiam corde, vt præcepta implere possit, debet postulare: sine qua nec Dei iustificationes intelligere valemus, nec commendare memoriæ. Et quia orationem facit exaudiri humilitas: ideo primò se totaliter Deo subiiciens: dicit, *Tuus sum ego*. Quamuis potestatiuè omnia sint Dei: tamen imitatiuè nõ omnia sua sunt. Superbus non Dei, sed suus vult esse: ideo perdit quod est. sed humilis Dei vult esse, & ideo conseruatur in esse. Vnde August. hic ait, Non leuiter transeundum est, quod ait, *Tuus sum ego*. Quid enim non est Dei? An fortè quia in cœlis dicitur esse Deus, ideo putandum aliquid in terra nõ esse eius? cum alibi Psal. dicat, Domini est terra, & plenitudo eius, &c. Quid est ergo quòd iste ita quodammodo familiari se Deo commendandum putauit: vt diceret, *Tuus sum ego, saluum me fac*: nisi intelligi volens quòd malo suo suus esse voluerit: quod est inobedientiæ primum & maximum malum. Et tanquam dicens, Meus esse volui: & perditum me feci? *Tuus sum* (inquit) *saluum me fac: quia iustificationes tuas exquisiui*: non voluntates meas quibus fui meus, sed iustificationes tuas, vt essem iam tuus. O quàm pauci verè Deo possunt dicere, *Tuus sum ego*. Quod hic ostendit Ambros. dicens, Facilis vox & cõmunis hæc videtur, *tuus sum ego*: sed paucorũ est. Satis rarus est, qui Deo dicere possit, *tuus sum ego*. Ille enim hoc dicit qui adhæret Deo totis sensibus: qui aliud cogitare non nouit. Ille hac voce vtitur, qui potest dicere, Domine ostende nobis patrem, & sufficit nobis. Nunquid hac voce vtitur auidus pecuniæ, honoris, potestatis? Multis non est satis Deum scire. Et quid pluribus, tanti populi, tãtæ nationes, tanti diuites paupertatem putant domino seruire: & qui supra omnes est illis exiguus & angustus est. Illis non est satis Dei filius, in quo sunt omnia. Ille denique diues in euangelio cui dictum est, Si vis perfectus esse: vade & vende omnia, &c. Deum sibi sufficere non iudicauit. Denique & contristatus est: quasi plus esset quod relinquere iuberetur, & quod minus esset, eligere. Ille ergo solum dicere potest, *Tuus sum ego*, qui dicere potest, Ecce nos reliquimus omnia & secuti sumus te. Apostolorum itaque vox ista est: non tamẽ omnium Apostolorum. Nam & Iudas Apostolus fuit: & in conuiuio inter Apostolos Christi recumbebat. Dicebat & ipse, *Tuus sum*: sed voce, non corde. Venit, & intrauit in eum Sathanas: & cœpit dicere, Non est tuus Iesu: sed est meus. Denique ea quæ mea sunt cogitat: quæ mea sunt, in pectore suo voluit. Tecũ epulatur: mecum pascitur. A te panem accipit: à me pecuniam. Tecum bibit: & mihi tuum sanguinem vendit. Tuus est Apostolus: & meus est mercenarius. Non potest dicere secularis, *Tuus sum*. Plures enim dominos habet. Venit libido & dicit meus es: quia ea quæ sunt corporis, concupiscis. In illius adolescẽtulæ amore te mihi vẽdidisti: In illius concubitu meretricis, precium pro te enumeraui.

Tuus sum ego quis dicere potest.

Psal. 23.

Superbia maximum malũ.

Ioan. 14.

Matth. 19.

Venit

Venit auaritia,& dicit, Argentum & aurum quod habes, ſeruitutis tuæ precium eſt:poſſeſſio quam tenes,iuris tui emptio, venditio libertatis tuæ eſt. Venit gula,& dicit,Meus es. Vnius diei cõuiuium precium vitæ tuę eſt. Ille ſumptus epularum,tui eſt ſumma contractus. Et quod peius eſt,caro emptus es,vilior cibo es tuo,precioſior eſt vnius diei mẽſa tua,quàm totius temporis vita:inter calices te redemi,inter epulas acquiſiui. Venit ambitio, & dicit tibi, Planè meus es. Neſcis quòd imperare te aliis feci, vt mihi ipſe ſeruires? Neſcis quòd poteſtatem ideo tibi contuli,vt te meæ ſubiicerem poteſtati? An ignoras domino noſtro dictum eſſe,Hęc omnia tibi dabo,ſi cadens adoraueris me? Antè ergo ſubiicitur qui alios vult habere ſubiectos. Veniunt omnia vicia, & ſingula ei dicunt, Meus es. Quem tãti repetunt,vile mancipium eſt. Quomodo ergo tu qui huiuſmodi es,potes Chriſto dicere, *Tuus ſum?* Reſpondet tibi ille, Nolo habere ſeruum pluribus dominis ſeruientẽ. Nam quomodo Meus es,ſi verbis mihi dicas,Tuus ſum, & operibus neges? Non eſt meus quem libido ſuccẽdit, quia mea caſtitas eſt. Non eſt meus quem cura ſpoliandi minores exagitat:quia mea eſt largitio. Non eſt meus quem aura mobilis inquietat, quia mea eſt tranquillitas. Non eſt meus vini crapula temulentus, gloriæ ſecularis ebrius. Pax ſum ego: litigare non noui. Non eſt Chriſti,niſi qui alienus eſt à crimine. Qui enim plures dominos habet,non poteſt Chriſto dicere,*Tuus ſum ego*. Et ideo Pſal. vt demonſtraret qua ratione quis dicere poteſt Chriſto, *tuus ſum ego*:adiunxit,*Iuſtificationes tuas exquiſiui*. Quaſi dicat, Ille verè tuus eſt,qui nihil aliud extra te quærit,ſolum quærit iuſtificationes tuas:id eſt mandata tua perficere.

Matthe.4.

2168 Me expectauerunt peccatores vt perderent me:teſtimonia tua intellexi.

Hic oſtendit ſeptimum: ſcilicet quòd vt fortis athleta aduerſis non debet cedere. Ars hominis probatur ex eius operatione: fortitudo in pugna, ſeruitus in obedientia. Arbor quæ omni vento cedit, oſtendit ſe non bene radicatam:homo qui omni aduerſitate flectitur,in Dei ſeruitio non eſt bene fundatus. Et ideo nunc ait Pſal. *Me expectauerunt peccatores vt perderent me*:tamen firmus in Dei ſeruitio D permãſi. Vnde ſubdit,*Teſtimonia tua intellexi*. Ita vox quamuis conuenire poſſit omnibus iuſtis diuerſis temporibus oppreſſis,qui teſtimoniis Dei inhęrentes aduerſitatibus & tentationibus nõ cedunt: tamen propriè cõuenit martyribus, quod propriè oſtẽdit quod hic dicitur,*Teſtimonia tua intellexi*. Teſtimonia enim idem ſunt quòd martyria: vt dictũ eſt ver. 2099. Vnde hic ait Ambroſ. *Me expectauerunt peccatores*,&c. Vox iſta martyribus cõuenit:vt quilibet in martyrio poſitus ſanctus, iam de iudicio perſecutoris egreſſus dicat, *Me expectauerunt peccatores*,&c. Hoc eſt,perſecutores peccatores adhibuerunt omnia genera pœnarum,omnes artes perſuaſionum:ſed me de propoſito fidei abducere nõ potuerunt. Vicit fides huius vitæ illecebram corporiſque cruciatum. E Expectauerunt peccatores, vt de me triumphum referrent: ſed gratias Chriſto, qui mihi dedit de peccatoribus triumphare. Redite victi, qui ſperabatis vos eſſe victores: redite deiecti,qui veneratis ſuperbi. Dicat & martyr, *Me expectauerunt peccatores vt perderent me*: ſed me expectauit Chriſtus vt me coronaret. Poteſt etiam iſte verA ſus intelligi de quolibet iuſto, quacunque tentatione peccati pulſato: qui tentationibus reſiſtit, Dei mandata intelligit:non nudo conſpectu,ſed operibus impleto. Vnde Ambr. *Me expectauerunt*,&c. quaſi dicat, Multi peccatores peccata perſuadere & ex pectore meo fidem extorquere conati ſunt. Alius adulterium,alius hominis necem, alius oppreſſionem viduæ vel pupilli, alius aliud: & putabant me ſuis retibus capiendum. Expectauerunt me,vt perderẽt contagione peccati:ſed ego nõ illecebris peccatorum mentem à ſtudio diuinæ cognitionis auerti:nec intentionem meam à mandatorum tuorum ſerie declinaui: ſed intellexi teſtimonia tua. Si enim non intellexiſſem, peccatores illi vtique me perdidiſſent. Quæ intellexi vtique B ſenſu & operibus ſecutus ſum. Neque enim nudus intellectus eſt,ſed quem etiam facta teſtantur. Denique beatus qui intelligit ſuper egenum & pauperem:ille vtiq; intelligit ſuper pauperem qui largitur pauperi. Nam quid prodeſt miſereri inopis, niſi alimoniam eidem largiaris? Intellectus enim bonorum ſine operatione, non ad meritum, ſed imputatur ad culpam.

Martyrum inſtantia.

Intelligere ſignificat etiã operationem.

Pſal.40.

Omnis conſumationis vidi finem, 2169
latum mandatum tuum nimis.

Hic oſtendit octauum: ſcilicet quòd Chriſtum omnium iuſtorũ finem eſſe debet credere. Vbi notandum eſt, quòd conſumatio quandoque accipitur pro pœna vel martyrio, quo quis per mortẽ C terminatur & finitur. Sic enim de Chriſto dicit Apoſtolus, Hebr. 2, Decebat eum per quem omnia, qui multos filios adduxerat in gloriam,per paſſionem conſumari. Sic & Chriſtus in cruce dixit,Cõſumatum eſt:& inclinato capite tradidit ſpiritum. Et directè paſſio martyris dicitur cõſumatio, quia finem habet. Finis autem huius conſumationis dicitur illud propter quod iſta conſumatio toleratur. Et quia ſancti martyria pro Chriſto tolerabant:ideo Chriſtus huius conſumationis dicitur finis. Pſal. ergo ſpiritu prophetico eleuatus vidit ſanctos martyres pro nomine Chriſti conſumandos:& Chriſtum ipſorum finem & præmiũ. Quod exprimens dicit,*Omnis conſumationis*, &c. Vnde hic ait Auguſt. Intrauerat Pſal. in ſanctuarium Dei, & D viderat nouiſſima. Vnde ait, *Omnis conſumationis vidi finem*. Conſumatio mihi videtur hoc loco intelligenda,vſque ad mortem pro veritate certare,& pro vero ac ſummo bono omnia mala tolerare. Cuius conſumationis finis eſt excellere in regno Chriſti, quod non habet finem:& habere ibi ſine morte,ſine dolore & cum magno honore vitã. Vel aliter: *Omnis conſumationis vidi finem*: id eſt omnis paſſio vitæ præſentis citò terminatur & trãſit. Vel aliter:vbi ſciendum, quòd cõſumatio dicitur perfectio rei:quando ſcilicet res peruenit ad complementum,ſiue in bono,ſiue in malo. Dicitur enim conſumatio in bono,ſicut cũ dicitur liber eſt conſumatus:id eſt perfectus:& ille habet conſumatam caſtitatem:id eſt perfectam. Et ſic dicitur etiam cõ- E ſumatio in malo:vt conſumata malicia dicitur: id eſt perfecta:cui nihil deſit ad ſtudium & artem nocendi. Et vtriuſque conſumationis tam in bono quàm in malo finis eſt Chriſtus. Conſumationis bonæ finis eſt Chriſtus, quia eius præmiator:conſumationis malæ finis eſt Chriſtus,quia eius delector & terminator. Et iſtum ſenſum ponit hic Ambroſ. dicens, Conſumauerat maliciam ſuam mundus.

Conſumatio multiplex.

Ioan.19.

[A] dus :dicente Ioanne, Totus mundus in maligno positus est. Est ergo consumatio maliciæ, est cósumatio peccatorum. Sed consumatiunis finis fuit Cbiistus, quia venit agnus Dei qui tollit peccata mundi, qui est Christus Iesos, finis & remissio peccatorum. Hunc finem cunsumationis propheta vidit in spirito qui consumatum sæculi abolerer errorem. Vidit sanguine eius diuersa omnium peccata mundari. Bene ergo dixit, *Omnis consumationis vidi finem.* Hoc est, Vidi consumati adulterij remissionem: vidi consumatæ luxuriæ atque lasciuiæ: consumatæ crudelitatis atque sæuitiæ: omnis postremò flagitij, per crucem suam delicta donátem.

Finem omnis cōsumationis Christum.

[B] Est etiam & consumatio virtutis. Est enim consumata sapientia, cósumata iustitia, sed habet finem. Finis enim omnium virtutum est Christus: qui finis est legis ad iustitiam omni credenti. Vides quia Christus finis est fidei. Bene ergo dicit, *Omnis consumationis vidi finem.* Vel aliter, secundum Glosam: *Omnis consumationis vidi finem*, id est, intellexi in quo debeat consistere finis omnis bonę actionis: vt nemo in se, sed in domino glorietur. Sequitur, *Latum mandatum tuum nimis.* Vbi notandum, quòd mandatum Dei dicitur caritas, ad quam omnia mandata terminantur. Et hoc mandatum via est qua pergimus ad vitam. Matth. 19, Si vis ingredi ad vitam, serua mandata. Cùm igitur, teste Christo, via vitæ sit arcta & non lata: & mandatum Dei sit via vitæ: ergo

[C] arctum est mandatum Dei, & non latum. Quomodo igitur dicit Psal. *Latum mandatum tuum nimis?* Respondeo quòd mandatum aliquod potest dici latū comprehensione vel executione. Similiter & arctū comprehensione vel executione. Caritatis autem mandatum est latum comprehensione: quia omnia alia mandata cōprehēdit, quia in his duobus mādatis tota lex pender. Sed est arctum executione: quia scilicet arcta comprehendit: vtputa diligere inimicos, persecutoribus benefacere. Immò generaliter quanto aliquod mandatum est magis latum comprehensione, tanto est magis arctum executione. Et quamuis illa quæ mandat caritas, de se sint arcta & difficilia: tamen quia amanti nihil est difficile, ipsa caritas diligenti ardua leuia facit & lata. Vnde hic ait Ambros. *Latum mandatum tuum nimis:* id est valdé.

Latum mandatū Dei quomodo dicitur.

[D] Legimus quòd arcta sit via per quā ingrediantur qui vitam æternam adipiscuntur. Rara enim virtus, difficilis passio est tolerātibus: plures sunt qui sæculi huius spaciosa sectantur. Quomodo ergo dicit Psal. *Latum mandatum Dei?* Hic idē propheta alibi dicit, In tribulatione dilatasti mihi. Hæc latitudo præceptorum cœlestiū cor prophetæ dilatabat. O homo quàm latus es, si ad plenitudinem præceptorum cœlestium sinum tuæ mentis expandas: quàm latum mandatum est caritas. Diligite (inqoit) inimicos vestros. Omnes itaq; affectu caritatis inclusit, qui non exclusit inimicos. Vnde & Apostolus ait, Si fieri potest, pacem cum omnibus habentes. Non potest hoc Iudæis dici, vt cum omnibus hominibus pacem habeant. Illi vix suos diligunt. Christiano etiam inimicos non licet non

Caritas lata dicitur & arcta.

Matth. 7.

Psal. 4.

Matth. 5.

Rom. 12.

[E] amare. Christianum cum dico, perfectū intelligo. In Christo enim plenitudo diuinitatis est: cuius nomen vsurpas, qui vocabulom geris, interpretationem vocabuli perfectionémque cur refugis? Audi latum mandatum: Benedicite eos qui persequūtur vos: & nolite maledicere. Iste qui latum salutis dicit esse maodatum, probauit cum aliàs dicit, Illi detrahebant: ego autem orabam.

Christianus qui dicitur.

Rom. 12

Psal. 108.

Q

QVomodo dilexi legem tuā domine: tota die meditatio mea est. 2170

Mem

[A] Hic incipit decimustertius octonarius: cui pro titulo præponitur siue præmittitur decimatertia litera alphabeti Hæbraici: scilicet mem. Quæ congruè huic octonario præmittitur. Nam interpretatur dupliciter: interpretatur scilicet viscera. Quid aoté per viscera significator in scriptura, nisi charitas, quæ in visceribus præcordiorū habitat: iuxta modū loquendi Apostoli, dicentis, Testis mihi est

Phil. 1.

[B] Deus, quomodo vos cupiā in visceribus caritatis. Et Lucæ 1, Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitauit nos oriēs ex alto. Vnde & Hier. sub ista litera, ignē caritatis de cœlo sibi missum ostendit: dicens, Ex alto suo misit ignē in ossibos meis. Quis autem sit ignis iste, nisi caritas & dilectio: de quo Christus ait Lucæ 12, Ignem veni mittere in terram: & qoid volo nisi vt ardeat? Rectè ergo ista litera quæ significat ignem caritatis, huic octonario præmittitur: quia in toto isto octonario Psal. igne caritatis accensus, ardenter tendit in Deum. Vnde de virtute caritatis hic octo ostendit: secundum qoæ iste octonarius diuiditur. Ostendit enim quòd caritas primò in Deum corde semper facit

Thren. 1.

[C] tendere: in principio: secundò quòd inimicos mēte facit stringere: ibi, *Super inimicos*: tertiò quòd incarnatum verbum facit credere: ibi, *Super omnes*: quartò legem nouam in antiqua esse facit noscere: ibi, *Super senes*: quintò quòd culpam omnem facit fugere: ibi, *Ab omni*: sextò quòd Dei vota ostēdit facere: ibi, *A iudiciis*: septimò quòd in dulcorem ardua facit vertere: ibi, *Quàm dulcia*: octauò quòd iniquitatem omnem odiosam habet facere: ibi, *A mādatis.* Primò ergo ostendit quòd caritas in Deum semper nos facit tendere. Cùm caritas sit amor Dei, & amor semper tendat in amatum: conseqoens est, quòd caritas mentem sursum ad Deum eleuat. Et hoc notans Psal. hic dicit, *Quomodo dilexi legem tuam*, &c. Nouit Psal. primum legis esse mandatum, vt Deum toto corde & tota anima diligamus. Nos qooque quos erudire studet, vult esse perfectos.

[D] *Quomodo dilexi legem tuam domine.* Per hoc enim Psal. exclusum ostendit timorem. Vnde hic ait Ambros. Qui diligit, ex voluntate facit quæ sibi sunt imperata: qui autem timet, ex necessitate. Itaque dominos uperariones seruulorum suorum spontaneas probat potius, quàm coactas: ideo ex seruis liberos facit, vt magis voluntatum nostrarum munera quā necessitatem obsequij proferamus. Nō potest hoc dicere Marchionita, *Quomodo dilexi legem tuam*: qui legem non suscipit. Non potest dicere Iudæus: qui legem spiritualem ignorat, & literam legis nodam, non sensum legis intellectúmqoe meditatur. Solus ergo hoc dicat Christianus, qui multum iam legis cognitione profecerit. Qui non pœnam legis prouido corde formidet: sed diuina mysteria impigro miretur affectu. Verè ergo diligit, qui sine tristitia,

Coacta seruitia Deus non accepat, sed libera.

[E] sine timore: voluntario potius studio quàm coacto seruat præcepta. Et aduerte quòd hic accipit legem Dei pro lege æterna: qoæ est idem quod ipse Deus. Et sic dicere, *Quomodo dilexi legem tuam domine*: idē est, quòd Quomodo dilexi te domine. Quamuis enim modus diligendi Deum sit ipsum diligere sine modo, quia tantum debes quantum potes: tamen forma dilectionis Dei nobis ab ipso traditur:

Diligēdus est Deus multipliciter.

cum

enm dicitur Deut. 6, Diliges dominũ Deum tuum ex toto corde tuo, ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis. Quod ad propositum exponens Bald. ait, Diligendus est Deus in beneficiis suis toto corde: in promissis, tota anima: in iudiciis suis, ex omnibus viribus: in præceptis suis, ex omni mente. Sunt autem beneficia Dei, alia conditionis, alia reparationis, alia quotidianæ consolationis. Ecce quomodo magnificauit Deus facere nobiscum. Multitudine beneficiorum nos obruit, & amorem molitur beneficiis extorquere. Pro his autem beneficiis tantis & tam magnis, toto corde diligendus est Deus. Et meritò dandum est ei, si quid ipse postulare dignetur. Sed dignatur enim ad hominem dicit, Da mihi cor tuum. Ex corde vult amari, qui cor sibi dari petit. Anima tota diligendus est Deus in promissis suis, qui magna nobis dedit, & maiora promittit. Promittit enim nobis à labore requiem, à timore securitatem, à mœrore consolationem, à morte resurrectionem, & in resurrectione plenum gaudium & indeficiens. Pro his meritò debet amari à nobis sine modo amoris. Nam promissiones Dei omne desiderium superant. Cùm ergo in cæteris rebus impatientia soleat inculpari, in expectatione tantæ promissionis vehemens impatientia laudabilis est dilectionis. Cùm enim qui plus amat & plus desiderat, illum dilationis præmia plus cruciant: hæc autem affectio significatur nomine animæ: cum dicitur, Diliges ex tota anima tua. Nec immeritò: anima enim spiritus est, & spiritusancto afflata semper desiderat & suspirat, donec in illo respiret ad quem aspirat. Ex omnibus viribus in suis iudiciis est diligendus Deus. Boni enim cùm à Deo flagellantur, in flagellis Deum amant, in flagellis Deum glorificant, in tribulationibus gaudentes, Dei flagella pro magnis acceptant beneficiis. De quibus dicitur, Et exultauerunt filiæ Iudæ propter iudicia tua, domine. Tota mente diligendus est in præceptis suis. Mens enim est quæ in homine principatur, summum & præcipuum locum tenens. Sed sicut omnibus quæ sub ea sunt, se noscit esse prælatam: ita meminisse se debet necessitate obediendi Deo fore astrictam. Obedientiam sanè quam ab inferiori exigit, suo superiori æquissimo iure impendit. Væ autem homini qui Deo non obedierit. Pœna enim inobedientiæ erit illi præualens ipsa mors. Mors autem sicut terribilis est, ita & odibilis: per inobedientiam enim mors in hunc mundum intrauit. Cur ergo obedientia præceptorum non est diligenda, à qua vita nostra procedit? Sic autem Psal. se dilexisse testatur: dicens, *Quomodo dilexi legem tuam domine:* quomodo, id est, toto corde: tota anima, &c. Vnde sequitur, *Tota die meditatio mea est.* Tota enim die in lege domini est meditandum: non perfunctoriè ipsam discurrere. Quod hic ostendit Ambros. dicens, Si agrum emere velis, si mercari domum, prudentiores adhibes, & quid iuris sit diligenter consideras: & ne in aliquo fortè fallaris, ipse tibi non credis. At nunc tuipse emendus es tibi, sit de tuo precio tractatus. Considera quid sis, quod nomen habes, quid acquiras tibi: non agrum, non pecuniam, non gemmarum monilia, sed Christum Iesum: cui nulla possunt precia, nulla ornamenta conferri. Adhibe ergo tibi consiliarios, Moysen, Esaiam, Hieremiam, Petrum, Paulum, Ioannem: ipsum magnum consiliarium Iesum Dei filium. Cum istis tractandum, cum istis tota die conferendum est tibi, tota die meditandum: sicut meditabatur Psalmista. Et hæc erat illi sola meditatio: non secularibus animus traducebatur illecebris, non pecuniaria coacernandi patrimonij cupiditate flagrabat, non proferendi limitis, extendendi funiculi anxio curarum æstu, studio meditationis intentum reflectebat affectum. Quicquid poterat temporis dies habere, hoc totum sola sibi meditatio in lege domini vendicabat. Et si dicas, Quare Psalmista dicit, *tota die*, cùm in principio Psalmorum dicatur, *Beatus vir, & in lege eius meditabitur die ac nocte*? Ad hoc respondet ipse Ambrosius dicens, Per diem hoc hic significare videtur, quòd ei qui in lege meditatur domini, semper dies est, & lumen sine defectu, quod nullæ tenebræ noctis interpellent. Alioquin in processu negligentiorem operis seipsum declararet, qui diligentior in ipsius operis principio extiterat. In die ergo meditatur legis & euangelij ipse dictator. Et fortasse illi qui nouum testimonium non recipiunt, in nocte legerunt: & ideo nescierunt, neque intellexerunt. Vnde & saluator, ne nos etiam legeremus in tenebris admonet: dicens, Ambulandum in die, quia non offendit qui in die ambulat: qui autem ambulat in tenebris, scrupulum offensionis incurrit.

Prouer. 23.

Obedientiam debet superiori quã eam ab inferiori exigit.

Psal. 96.

Meditandum est continuè nobis.

Psal. 1.

Super inimicos meos prudentem 2171
me fecisti mandato tuo, quia inæternum mihi est.

Hic ponit secundum: quod est inimicorum dilectio, quam facit caritas, quæ omnes astringit generaliter. Iste versus duplicem habet sensum. Primus est, vt propheta mandato Dei edoctus & prudens effectus, amorem suum etiam ad inimicos protelauerit. Hæc enim dictio *super*, quandoque significat inclinationem animi ad rem supra quam est. Sicut dicitur Psalmo 40, Beatus vir qui intelligit super egenum & pauperem. Quandoque verò significat ascensum & excessum rei supra quam est: sicut Psalmo 53, Super inimicos meos despexit oculus meus. Quantum ergo ad primum intellectum, *Super inimicos*, &c. id est, mandato tuo sic me fecisti prudentem: quòd super inimicos meos animus meus inclinatur ad ipsos diligendos. Præuidebat enim Psalmista mandatum Christi præcipientis Matth. 5, Diligite inimicos vestros, &c. Sed tunc dices, Psalmista qui erat in tanto statu perfectionis, quos inimicos habebat, qui cum omnibus pacificus erat? Statim respondetur, quòd aliud est inimicos habere, & aliud inimicum alterius esse. Christus nullius erat inimicus: quàm plures tamen inimicos habebat. Iste ergo inimicos suos dicit, non dicit se alterius inimicum. Inimicos autem suos dicit inimicos Christi, cuius membrum ipse erat. Vnde hic ait Ambros. Sed quos inimicos habebat propheta, qui aut sui populi viros legitima debet caritate complecti, aut alienigenas euangelica prædicatione inuitare ad Dei gratiam? ferè naturæ suæ conformem diligunt: quomodo dilectionem conformis sui propheta respuerat? Esse ergo iustam causam aliquam oportet, qua hi quos significat, iure videantur inimici. Et quæ sit possumus

Inimici Dei sunt nostri inimici.

ff inuesti-

Psal.138. inuestigare, si meminerimus quod alibi Psal. dixit, A Et super inimicos tuos tabescebam: iusto odio oderam illos. Istos ergo euangelica auctoritate suos dicit inimicos qui inimici sunt Dei. Nam si is qui non reliquerit parentes propter nomen Dei, non est Deo dignus: quanto magis qui diligit Dei inimicos, Deo acceptus esse non poterit? Secundus sensus potest esse: vt scilicet super inimicos suos mandato factus fuerit prudens: id est melius & prudentius mãdatum Dei intellexerit & legem, quàm fecerint inimici eius. Et tũc inimicos dicit Iudæos, qui mandata legis intelligebant carnaliter, temporaliter præmium expectantes in illis. Psal. autem prudentius Dei mandata intellexit, vt in ipsis præmium expectaret æternum, quod in æternum sibi proficiet. Et hoc est quod ait, *Quia in æternum mihi est*. Et ad istum intellectum exponit August. hunc locum: dicens, Iudæi quidem zelum habent Dei, sed non secundum scientiam. Ignorantes enim Dei iustitiam, & suam quærentes statuere; iustitiæ Dei non sunt subiecti. Iste verò qui super inimicos

Phil.3. suos sapit in mandato Dei, inueniri vult cum Apostolo, non habens iustitiam suam quæ ex lege est; sed iustitiam per fidem Christi, quæ ex Deo est. Iudæi quippe huius inimici in omni Dei mandato temporalia præmia quæsierunt. Et ideo in illis non fuerunt in æternum, sicut huic: quia erit præmium custodiendi mandati huius: scilicet legis spiritualiter intellectæ ipse mandator, & præmium dilectionis ipse dilectus: quando erit Deus omnia in omnibus. Quid est ergo *super inimicos*, &c. nisi Prudentius & melius intellexi mandatum tuum quo præcipis te diligi ac proximum, quàm fecerit inimicus meus: scilicet Iudæus, qui Christo & eius euangelio inimicatur.

2172 Super omnes docentes me intellexi, quia testimonia tua meditatio mea est.

Hic ostendit tertium: scilicet quòd charitas incarnatum verbum facit credere. Quis enim hominum talia charitatis signa potuisset ostendere, vt Christus ostendit? Quis tanta in pueritia cognoscere, vt ipse cognouit, qui puer inter doctores sedebat, audiens illos & interrogans? Vnde & Psal. hoc præuidens, ait, *Super omnes docentes me intellexi*, &c. Iste versus dupliciter exponitur: scilicet vt sint verba capitis Christi: & etiam vt sint verba Psalmistæ vel membrorum corporis: scilicet ecclesiæ. Primò in persona capitis Christi intelligitur, vt ipse Christus vel propheta in persona Christi dicat, *Super omnes docentes*, &c. id est super omnes homines qui me vel corpus meum (quod est ecclesia) docere putabãt, intellexi: id est clariorem omnium habui scientiam. Et istum intellectum hic habet August. dicens, Quis est iste qui super omnes se docentes intellexit? Quis est (inquam) qui super omnes prophetas, qui non solum loquendo eos qui secum vixerunt, verumetiam scribendo, posteros tam excellenti auctoritate docuerunt, audet se extollendo præponere? Salomoni quippe tanta do-

3.Reg.3. nata est sapientia, vt etiam omnibus qui fuerunt ante illum videatur esse prælatus. Sed non est credendum de ipso hoc dictum fuisse, maximè quia dici nõ potest ex persona Salomonis, quod hic dicitur, *Ab omni via mala prohibui pedes meos*. Porro, si quod est acceptabilius, Christum pronuncians iste

Christus super omnes docentes se intellexit, & quomodo.

A propheta, nunc à capite, quod est ipse saluator: nũc ab eius corpore, quod est ecclesia: verba prophetica dirigens, & tanquam vnum loquentem faciens propter magnum illud sacramentum: vbi dictum est, Erunt duo in carne vna. Agnosco planè eum, 1.Cor.6.

qui super omnes docentes se intellexit: quando cũ esset duodecim annorum remansit puer Iesus in Luca 2.

Hierusalem: & quærentibus suis post triduum inuentus est in templo sedens inter doctores, audiens illos & interrogans: vbi stupebant omnes qui eum audiebant, super prudentia & responsis eius. Nec immeritò: qui per istam prophetiam tanto antè dixerat, *Super omnes docentes me intellexi*. Omnes homi-

B nes vult intelligi, non Deum patrem, de quo dicit ipse filius, Sicut docuit me pater, hæc loquor. Ioan.8

Quod difficillimè ex persona verbi intelligitur: nisi quis capere valeat idem esse filio à patre doctum esse quod est à patre genitum esse. Cui nõ est aliud esse, aliud doctum esse: profectò à quo est illi esse, ab eo est illi doctum esse. Ex persona verò hominis Phil.2.

vbi formam serui accepit, facilius intelligitur à patre didicisse quæ dixit. In qua forma constitutum maximè puerum potuerunt homines maioris ætatis docendum putare. Sed ille quem pater docuit, super omnes intellexit. Sequitur, *Quia testimonia tua meditatio mea est*. Vbi sequitur August. Ideo Christus super omnes se docentes intellexit, quia testi-

C monia Dei meditabatur. Quæ melius quàm illa de se ipso nouerat qui dicebat, Vos misistis Ioannem, Ioan.5.

& testimonia perhibuit veritati? Ego autem nõ ab homine testimonium accipio, quia habeo testimonium maius Ioanne. Secundò iste versus intelligitur de corpore Christi: vt sit sensus, quòd fidelis Christianus super omnes se docentes intelligit: id est supra Scribas & Pharisæos, (qui aliorum doctores dicebantur) melius legem intelligit: quia illi literam accipiunt, iste literam spiritualiter intelligit. Vnde hic docentes appellat Scribas & Pharisæos, & generaliter omnes qui quod non intelligunt, alios arbitrantur docere. Et sic hunc locum exponit Ambros. dicens, *Super omnes docentes*, &c. Doctrinam profitentur Scribæ Iudæorum, quia ipsi legem & prophetas priùs habuerunt: sed illi profitentur docere, sed non docent. Ei autem po-

D pulo qui ex gentibus credidit, competit dicere, *Super omnes docentes me intellexi*: scilicet quod illi non intellexerunt. Intellexi à Christo, quod illi non Matth.16.

intellexerunt in lege. Qui vult venire post me, tol- Matth.5.

lat crucem suam, & sequatur me. Intellexi, Diligite inimicos vestros, &c.

Super senes intellexi, quia mandata tua exquisiui. 1273

Hic ostendit quartum: scilicet quòd caritas facit cognoscere legem nouam in antiqua figurari. Caritas enim obseruationem mandatorum inducit: Christo dicente Ioan. 14, Si quis diligit me, sermonẽ meum seruabit. Obseruatio autẽ mandatorũ tribuit intellectũ: scilicet quomodo lex noua in

E veteri tãquam figura continetur in figura. Et hoc est quod ait Psal. *Super senes intellexi*, &c. Hic versus duobus modis exponitur: vt primus modus sit sensus prædictus. vbi senes accipit legem antiquã: quam scilicet senes & antiqui patres habuerunt. Et sic *super senes intellexi*: scilicet super antiquam legem cognoui fundari mãdata tua (scilicet legis nouæ) quæ exquisiui. Vel aliter: vbi sciendũ quòd hic non accipitur senectus ætate, sed magis fatuitate

&

& intellectus debilitate. Et sic per senes intellige populum Iudæorum. de quibus in persona gentilium conuersorum, qui vt iuuenes pòst legem receperunt, loquitur Psal. dicens, *Super senes intellexi*, quia gentes conuersæ melius legem intelligunt quàm antiquus populus Iudæorum. Et istum intellectum ostendit Ambros. hic dicens, Mihi non videtur seipsum propheta laudare, & se senioribus præferre, cùm nouerit scriptum, Non te prætereat narratio seniorum: & ipsi enim didicerunt à patribus. Nam & alibi ait sapiens, Vbi sunt senes, non multum loquaris. Sed nouit quibus se præferat senioribus: scilicet inueteratis in peccato & veterano impietatis atque senio perfidiæ delirantibus. Isti sunt seniores plebis (vt dictum est) qui dominũ Iesum Pilato præsidi tradiderunt. Conuenerunt enim sacerdotes & seniores & scribæ aduersus Iesum. Ergo senili derogauit ætati: sed voce populi minoris indocilem Dei vetustum illum populum Iudæorum prophetauit. Qui quod in iuuentute sua non acquisiuit, in senectute inuenire non potuit. Namque à principio frequentibus dominum exasperauit offensis. Cuius igitur gratiam cùm esset iuuenis non poterat emereri, huius aduentum senex non meruit noscere: quia Dei mandata non exquisiuit in iuuentute: intellectus enim maturitate, non vitæ longæuitate profertur. Exquiramus ergo & nos mandata Dei, vt super senes intelligamus. Fugiamus viã lubricam peccatorum, vt possimus præcepta cœlestia custodire. Super seniorem Esau intellexit Iacob iunior frater. Quia cũ senior Esau sibi benedictionis priuilegium prærogatiua ætatis exposcit, reliquit epulas mitiores dum quærit agrestes. Profectò illo in venationem directo, iunior frater vestimenta eius accepit, & mihi tradidit populo nationum: materno vsus consilio. Illam igitur sapientiæ stolam quam antè habuerat populus Iudæorum, induit me Rebecca. Stola eius bona, lex & prophetæ. Hac stola ille populus antiquior est nudatus, & nos induti sumus. Induit nos mater illa Hierusalem quæ in cœlo est. Accedamus ergo ad patrem: offeramus illi epulas mitiores patientiæ cibos, misericordiæ lenitatem, suauitatem intellectus. Accipio benedictionem: præripio fratris senioris gratiam spiritualem. Vel aliter: vt iste versus competat capiti: scilicet Christo, sicut præcedens, vt dictum fuit. Et tunc est repetitio eiusdẽ sententiæ cum versiculo præcedente. Et istum intellectum hic ponit August. dicens, *Super senes intellexi*, &c. Illi qui antè dicti sunt docẽtes, non absurdè intelliguntur etiam ipsi esse seniores. Quod ideo mihi eodem modo repertum videtur, vt uobis hęc legentibus, illa ætas eius quem nobis innotuit ex euangelio, qua ætate puerili inter ætate maiores: hoc est iunior inter seniores sedebat, & super omnes docentes se intelligebat. Solent enim iunior & senior ad se inuicem dici: minor & maior: &, si neuter eorum senili appropinquauit ætati: quanquam & si expressum nomen seniorum in euangelio velimus inquirere, supra quos intellexit, inuenimus quando ei dixerunt Scribæ & Pharisæi, Quare discipuli tui transgrediuntur traditiones seniorum? Non enim lauant manus cùm panem manducant. Et ecce obiecta est ei transgressio traditionis seniorum. Sed qui supra senes intellexit, quid eis responderit audiamus: Quare & vos transgredimini mãdatum Dei propter traditionem vestram? Et paulò pòst, Non quod intrat in os coinquinat hominem: sed quod procedit ex corde, hoc coinquinat hominem. Hoc seniores illi non intelligebant, qui de lauandis manibus sua velut magna mandata tradiderant. Audito ergo tali magistro, capite nostro, potest vnusquisque nostrum dicere, *Super senes intellexi, quia mandata tua exquisiui*: scilicet non hominum.

[Margin notes, left column: Senes dicuntur peccatores. — Eccle. 8. — Eccl. 32. — Mar. 14. — Lucæ 2. — Matth. 15. — Matth. 15.] [Margin letters: A, B, C, D, E]

Ab omni via mala prohibui pedes meos, vt custodiam verba tua. 2174

Hic ponit quintum: scilicet quòd caritas ocij culpam facit fugere. Cùm enim contraria simul in eodem esse non possint, vnum aliud expellit. Et ideo quia caritas culpæ opponitur, ipsa culpam fugat & docet fugere: propter quod Psal. inflammatus ait, *Ab omni via mala prohibui pedes*, &c. Intantũ enim per peccatũ natura nostra corrupta fuit, quòd ad malũ pronior est, quàm ad bonũ. Vnde & cuncta cogitatio hominis ad malum prona est omni tempore. Nisi ergo hæc pronitas prohibeatur, nisi refrænetur, semper tendit ad lapsum. Et hoc notans Psal. dicit, *Ab omni via mala prohibui pedes meos*. Prohibere enim aliquid est ipsum ab eo quod intendit abducere vel retinere: vtputa, prohibetur quis à cupiditate ad quam inclinatur per frænum liberalitatis, à voluptate quam affectat per frænum castitatis: & sic de aliis. Ex quo sequitur, quòd ista verba Christo capiti conuenire non possunt: quia pedes suæ mentis nunquam inclinati fuerunt ad malum. Et ideo illos non prohibuit. Et hoc hic notans August. ait, *Ab omni via mala*, &c. Hoc non capiti videtur conuenire: sed corpori. Neque enim caput nostrum ipse saluator corporis in aliquam malignam viam carnali cupiditate ferebatur: vt ei necesse esset pedes suos inde prohibere, quasi illuc euntes motibus suis: quod nos facimus quando ea quæ ille non habuit, ne vias malignas teneãt, desideria nostra praua cohibemus. Sic enim verba Dei possumus custodire, si post malas concupiscẽtias non eamus, vt ad mala concupita perueniamus: sed eas potius aduersus carnem spiritu concupiscente frænemus: ne nos raptos atque subuersos, per malignas vias pertrahant. Et hoc est quod dicitur Psal. 33, Prohibe linguam tuam à malo: quia nisi prohibeatur, faciliter labitur. Sic ergo istis verbis Psal. nos hortatur desideria mala reprimere, ne nos ducant ad peccatum. Vnde hic ait Ambros. Itaque cùm fragilitas humana pronis affectibus feratur ad vicia, docet quemadmodum viæ istius lubricum viantem implicare non possit: sapientia dicente, Prohibe pedem tuum a semitis eius: hoc est, ab istius sæculi vanitate: quia sæculum in maligno positum est. Quicquid enim dubium est, quicquid ancipitis effectus, malignum est: quicquid admiscetur maliciæ, quicquid veritati contrariatur. Prohibe ergo ab istius mundi lubrico pedem animi tui & mentis incessum. Prohibe, inquam: resiste cupiditatibus: obsiste motibus qui videntur irruere sicut bestiæ atque iumenta, vt teneros fructus & noua virgulta depascant. *Prohibui* (inquit) *pedes meos*: non vtique pedes corporis prohibuit, qui mentis suæ plerumque obsequuntur arbitrio. Nec enim prohibendi sunt cùm perducunt ad Dei tẽplum, viduæ opẽ ferre festinãt. Alius igitur est pes, qui iure prohibetur. Quis ille sit, propheta nos docet, dicens, Non mihi veniat pes super-

[Margin notes, right column: Prona est natura ad malum. — Gen. 8. — Christus non prohibuit pedes suos à malo. — Eccles 18. — Galat. 5. — Dubium omne est malignum. — Prouer. 1. — Pedes duplices. — Psal 35.]

superbiæ. Est etiam pes iniquitatis qui citò labitur, A stare non potest: sicut perfidorum est, de quibus scriptum est, Ibi ceciderunt qui operantur iniquitatem: expulsi sunt, nec potuerunt stare. Prohibe ergo pedes tuos ne cadas. Sunt enim nō solùm criminum, sed etiam infirmitatis pedes. Et videndum ne cadas, qui videris tibi fortitan bene stare. Sed tibi dicit Paulus, Et tu qui stas, videas ne cadas. (1. Cor 10) Eruet dominus pedes tuos ab omni lapsu, si cognouerit quòd tu prohibeas pedes tuos à lapsu. Ideo hoc meruit propheta, vt Deus pedes eius ab omni lapsu erueret: quoniam pedes suos ipse prohibebat, ne præcipiti aut incauto peccatorum laberentur vestigio. Vnde & potuit verba custodire diuina, quæ custodire non poterit qui nō poterit prius stare. Prohibitos pedes suos à via mala bene dixit, qui Christum nouit esse viam, & imitatur. Hoc Salomon dicere nō poterat, qui fecerat contrarium. (Eccl. 2.) Vnde dicit, Non prohibui cor meum quin frueretur omni voluptate sua, & oblectaret se in his quæ præparaueram.

2175 A iudiciis tuis non declinaui, quia tu legem posuisti mihi.

(Nota differētiam inter legem antiquā & legem nouam.) Hic ostendit sextum: scilicet quòd caritas Dei vota ostendit facere. Vbi notandum quòd lex euāgelica in multis distat ab antiqua. Primò quia illa timoris, ista amoris. Illa temporalia promittebat: (Matth. 5.) ista æterna promittit. Illa per angelos fuit ipsi Moysi data: ista per ipsum verbum Dei incarnatum immediatè prædicata: quando scilicet aperiens os suū docebat eos. De ista ergo lege caritatis dicit Psal. Christo, præuidens futura, *Tu legem posuisti.* Quasi dicat, Tu legem nouam, non per angelos, non per prophetas nobis dedisti: sed tu personaliter legem posuisti mihi. Quæ quidem lex quia est amoris, ideo cauet ne offendatur lator legis. Et ideo per hanc legem impositam mihi, non declinaui à iudiciis tuis: idest à mandatis tuis: quæ iudicia dicuntur, quia iudicat quid faciendum & quid vitādum. Vel aliter. Iudicia enim Dei vocantur suæ dispositiones, quibus mundum regit, quibus in præsenti vita vnum prosperis attollit, alterum deprimit aduersis: vnum iustificat, alium obstinatum condem- (Iudicia Dei declinare, quid est.) nat: & similia. Ille autem ab istis iudiciis declinat, qui ipsa non approbat iusta: ille verò declinat, qui in ipso esse credit iniusta: vt ille qui se dicit iniustè à Deo flagellari, paupertate premi. Et generaliter omnis percussus vel in aduersis murmurans, quia omnis talis Deum dicit iniustū, & Deum accusat. (Gregor. 32. moral. cap. 6.) vt dicit Gregor. Est ergo sensus Psalmistæ, Quia tu legem posuisti mihi: scilicet humilitatis, dicēs, Di- (Matth. 11.) scite a me, quia mitis sum, &c. ideo iudicia tua non reprobaui: sed flagellatus dixi, Cognoui domine quia æquitas iudicia tua: in veritate, &c. Vel aliter: vt iste versus sit quasi replicatio præcedentis sub aliis verbis: vt idem sit dicere, Ab omni via mala prohibui pedes meos, &c. & quod hic dicitur, *A iudiciis tuis non declinaui.* Quia qui à iudiciis Dei non declinat, ab omni via mala pedes suos prohibet. E Vnde hic ait August. Quid enim est aliud, *A iudiciis tuis non declinaui:* nisi quod alio loco dicit, à iudiciis tuis timui: perseueranter eis credidi? Et statim subdit causam: dicens, *Quia tu legem posuisti mihi.* Quasi dicat, secundum August. Tu interior intimis meis: tu intus in corde legem posuisti mihi spiritu tuo tanquam digito tuo: vt eam non tanquam seruus

sine amore metuerem: sed casto timore diligerem, & dilectione casta timerem. Sic causa quare non declinauit à iudiciis domini fuit, quia legem in corde suo dedit Christus. Vnde hic ait Ambros. (Christus per seipsum legē dedit.) Meritò ergo dicit, *A iudiciis tuis non declinaui*, qui dici potest, *Tu legem posuisti mihi.* Non per Moysen, nō per Iosue, non per Prophetas: sed tu ipse per te Iesu legem posuisti mihi: hoc est euangelium. Ideo non declinaui à via, quia te aspexi, & cognoui itinera tua, & te sum secutus, & cognosco viam tuam. Sic ergo hoc solum potest dicere, *A iudiciis tuis non declinaui*, qui itinera sequitur Christi. Non potest hoc dicere superbus, qui viam humilitatis Christi non imitatur. non auarus, qui viam Christi paupertatis abhorret. non gulosus, qui viam abstinentiæ Chri- B sti non amat, &c.

Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua: super mel ori meo. 2176

Hic ostendit septimum: scilicet quòd caritas ardua facit leuia & dulcia. Amanti enim omnia grauia leuia videntur: & dulcia esse quæ sunt amara. (Amor omnia dulcia & leuia facit.) Vnde Gregor. dicit, Cùm menti nostræ amor Dei (Gregor. 5. moral. ca. 3.) immittitur, omne pondus præsentis vitæ leuigatur. Et ideo amanti dulcia sunt eloquia Dei: quamuis in seipsis aspera sint & grauia. Nónne graue est illud eloquium Christi, Diligite inimicos vestros? &c. Nónne graue est audire, Nisi quis renunciauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse C discipulus. Nónne graue est illud Christi eloquiū, Qui vult venire post me, abneget semetipsum & (Matth. 5.) tollat crucem suam, & sequatur me. Tamen amanti omnia ista suauia sunt atque dulcia: quia amor difficultatem nescit. Et hoc est quod ait Psal. *Quàm dulcia faucibus meis*, &c. ori, scilicet cordis, nō carnis. Vnde hic ait August. *Quàm dulcia*, &c. quasi dicat, Legem tu posuisti mihi, vt te casto timore diligerē. Et ideo dulcia sunt faucibus meis eloquia tua. Hæc est illa amoris suauitas, quam dominus dat, vt terra nostra daret fructum suum, vt bonum verè benè id est non mali carnalis formidine, sed boni spiritualis delectatione faciamus. Est autem simi- (Scriptura sanæ mellis comparatur.) lis aperta sapientiæ doctrina fauo, siue melli, quæ de altioribus sacramentis, tanquam de cellulis ce- D reis ore differentis velut mandentis exprimitur: verum ori cordis, non carnis est dulcis. Vel aliter: Dulcia dicuntur eloquia Dei, quia dulces fructus nobis proferunt, & spiritualia bona ministrant. Vnde hic Ambrosius ait, *Quàm dulcia*, &c. Et bene dulcia sunt eloquia Dei, quibus prædicatur remissio peccatorum, vitæ perennitas, resurrectio etiam defunctorum: quæ perpetuæ mortis & acerbæ tē-perant amaritudinem. Per hæc cepimus mortem non timere, qui cepimus dicere, Vbi est mors victoria tua? (1. Cor 15.) Et bene faucibus dulcia, eo quòd intimis visceribus diffusa sit gratia spiritualis. Et ideo, quia dulcia verba tua nobis esse ceperunt, ad ecclesiam dicis, Fauum distillant labia tua sponsa. (Can. 4.) Fauus mellis sermones boni. Et verè fauus bonus, quem manducat ecclesia, multorum prophetarum velut apum spirituali vbertate congesta mella redolente. Mysticus enim sermo ecclestium scripturarum sicut panis est: qui confirmat cor hominis, velut fortior cibus verbi. Suasorius autem ethicus sermo dulcis & mollior: eo quòd ethica prædicatione mentis interna mulceatur. Amara namque pœnitentia peccatorum, corda miti

sermone

sermone dulcescunt. Stillant mel labia prędicantis, A quando collisa duris casibus vel ruinis lapsæ animæ membra refouentur. Os iusti distillat sapientiam, de ore iusti suauitatis & misericordię mella procedũt. In ore iusti nullus dolus, nulla fallacia, nulla amaritudo peccati. Audit ecclesia verba iusti: audit plebs Dei pręcepta sapiẽtis: delectatur eloquij suauitate moralis: disputatione iocũditatis mulcetur.

Moralis scientia mel dicitur.

Et aduerte quòd non dicit, Quam dulcia sicut mel: sed *super mel*: quia dulcedo eloquiorum Dei, excedit dulcedinem mellis. Vnde hic Amb. dicit, Super mel dicit, quia mel apum ad horã delectat, sed citò sapor eius euanescit, & plerumque viscera vitiosa læduntur: verborum autem moralium etsi pungũt mella, nõ lædunt. Cognosce tamen cui illa credun- B tur.

Prou. 23.

Scriptum est enim, In aurem insipientis nihil dicas, nequãdo derideat prudentes sermones tuos. Euomet enim & reiiciet sermones tuos stultus, qui eorum nõ potest suauitatem sentire.

Cibus corporalis tria habet.

Et nota quòd cõgruè cibo corporali mellis, spiritualem scripturæ cibum Psal. comparat, dicens, *Quam dulcia faucibus meis &c.* Quod super isto versiculo deducit Hugo de sancto Victore, dicens, Cibus corporis in se tria habet: scilicet saporem, nutrimentũ, & massam. sapor delectat, nutrimentum sustẽtat, massa onerat. Gula percipit saporem, stomachus nutrimentũ, & massam: alterũ ad nutritionẽ, vt id ad corpus traiiciat: alterum ad grauamen, vt illud eiiciat. Sapor quodammodo spiritualis est: & ideo solummodo C delectat, non grauat. Inde est quòd fames in faucibus nunquam satiari potest, quia ibi nec appetitus massam habet, nec delectatio finem. Noli ergo cum manducas, fauces interrogare si satis est: quia si iudicium illatum sequeris, priusquam eas delectatione repleas, stomachum tuũ onere suffocabis. Ventrem potius de mensura edendi consule: postquam illum dolere incipias, fauces ab auiditate compesce. Hoc tamen de cibo corporali dictum intellige.

Cibus spiritualis scriptura.

Nã de refectione spiritualis cibi, fauces priusquam venter sunt consulendæ. Fauces dico spirituales, & ventrem spiritualem. Fauces spirituales dicuntur palatum cordis. Sapor verbi Dei est gustus internæ dulcedinis. Anima autem ipsa est substãtia spiritualis. Nutrimentum verbi Dei est exercitium veritatis: massa verò pondus laboris. Quia ergo sapor ille D internę dulcedinis sine fastidio sumitur, fauces cordis delectationem percipiunt, sed satiari non possunt. Quia ergo exercitium virtutis quo anima pascitur, non sumitur sine pondere laboris quo caro grauatur: quasi quidam sensualitatis nostræ stomachus dũ cibum boni operis exercendo percipit, ne virtutem qua reficitur vltra modum appetat, labor quo premitur castigat. Ait ergo, *Quã dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo*: nõ stomacho.

Scriptura sacra cibus est & potus.

Et attende quàm rectè sacra scriptura vel Dei verbum cibo corporali comparatur, cum dicitur, *Quã dulcia &c.* Nam eloquia Dei verè sunt noster cibus spiritualis & potus: vt deducit Greg. dicẽs,

Greg. 6. mor. cap. 2.

E Stulti populi Iudæorum messis fuerat seges sacri eloquij. Quędam nãque grana spicarum sunt verba prophetarũ quæ Iudæus habuit, sed non comedit: quia Iudaicus populus legem quidem verbotenus tenuit, sed per fastidium ab eius intellectu ieiunauit. Huius verò stulti populi messem famelicus comedit, quia nimirum gentilis populus verba legis intelligẽdo edit, ad quę plebs Iudaica sine intellectu laborauit.

Matth. 5.

Hos famelicos fidei dominus pręuidit cũ dixit, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniã ipsi saturabuntur. Huius etiam stulti populi diuitias sitientes bibunt, quia fluentis sacri eloquij quæ Iudaicus populus in superbiæ ostẽtatione possedit, conuersæ gentilium mentes irrigantur. Vnde eis per prophetã dicitur, Omnes sitiẽtes venite ad aquas: & qui non habetis argentũ, properate.

Esa. 55.

Quia enim argenti vocabulo eloquia diuina significãtur, Psalmista testatur qui ait, Eloquia domini eloquia casta, argẽtum igne examinatũ. Qui ergo argentũ nõ habent, ad aquas vocantur: quia nimirũ gentilitas, quæ scripturæ sacræ præcepta non receperat, sacri eloquij inundatione satiatur, quã tanto nunc auidius potat, quanto hanc diutius sicca sitiebat. Eadem ergo diuina eloquia & messis & diuitiæ vocã- B tur: Messis, quia ieiunã mentẽ reficiũt: diuitię, quia magna nos morum maturitate componũt. Eadem etiam comedi dicuntur & bibi, quia nimirũ dum quædam in eis obscura sunt, quæ nõ nisi interpretata intelligimus, hæc quasi vel mandendo glutimus: dum quædam verò ad intelligendũ facilia ita sumimus vt inuenimus, ea quasi nõ mãsa bibimus; quia non infracta sorbemus.

A mãdatis tuis intellexi: propterea odiui omnem viam iniquitatis. 2177

Hîc ostendit octauũ: scilicet quòd charitas omnem iniquitatem nobis facit odiosam. Cum enim C charitas sit ipsa dilectio qua nos diligimus Deum: & qui diligit Deum, à Deo diligitur: consequẽs est quòd ipsa charitas omnem iniquitatem nobis facit odiosam: quia nullus iniquitatem diligens diligitur à Deo, sed oditur. Psalm. 5, Odisti omnes qui operantur iniquitatem. Et hoc notans Psal. dicit, *A mandatis tuis intellexi &c.*

Intelligere duplex: practicũ, & speculatiuum.

Vbi aduerte, ꝙ est quoddam intelligere merè speculatiuum, quod opus nõ includit: & istud intelligere, peccatum inducit. Iacob. 4, Scienti bonum facere, & non faciẽti, peccatum est illi. Aliud est intelligere practicum, quod opus includit: & istud meritum habet. Psal. 40, Beatus qui intelligit super egenum & pauperem. Et istud intelligere practicũ mandatorum Dei omnẽ iniquitatẽ excludit. Et de isto intelligere practico nunc dicit Psal. *A mandatis tuis &c.* Vnde hic Amb. D ait, Huic versiculo concordat quod alibi dicitur, Concupiscens sapientiam serua mẽdata. Sed nemo potest seruare nisi qui intelligit.

Custodia mãdatorum qualis esse debet.

Denique quotidie redduntur omnia verba legis à quibusdam senioribus Iudæorum, & nemo eorum potest custodire. Neque enim arborem dixerim custodire fœcunditatem naturæ, quæ luxuriat in foliis, & euanescit in fructu. Neque terram illã dixerim custodire fructus suos, quæ filicem inuisam pascit, quæ agricolis edere frumẽta non solet. Nec pastor custodire videtur pecus, qui legere pabula pro futuro non nouerit, lupos cauere, canibus vallare ouilia sua: nesciat potum eum opus sit ministrare.

Prædicator facere debet quod dicit.

Nam pro- E ducere tantummodo sine vlla cura mutum pecus, tantundem est quantum scripturas legere populum Iudæorum, vbi sunt spiritualis pabuli sacramenta, vbi litera occidit, vbi intelligibiles incurrãt lupi, vbi sit requies refectionis, vbi resurrectionis spes. Qui sunt canes, qui pro gregis possunt latrare custodia: populus & ipsũ gregẽ magis mutus ignorat.

Psal. 49.

Itaque si dicat, Seruo mãdata. Respondetur ei, Tu verò odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos retrorsum: si videbas furem &c. Non est hoc custodire mandata, sed præuaricari,

statutis facere cōtraria: nō est intelligere, sed ignorare. Quomodo possunt esse verba Dei dulcia in faucibus tuis, in quibus est amaritudo nequitiæ? Quomodo mel & lac sub lingua tua, cum dolum lingua tua concipiat: vt aliud pectore concipias, & aliud forensi sermone prætēdas, vt decipias incautum? Cum tibi Petrus Apostolus dicat vt deponas omnem malitiam, & fucum simulationis abiicias, dicens, Sicut modò geniti infantes, rationabiles sine dolo, lac concupiscite. Ostendens nobis quid sit lac & mel habere sub lingua: vt non maledicere maledicentibus, sed benedictionem referre nouerimus. Nesciamus odisse nisi viam iniquitatis, vt facere quod execramur reluctanti caueamus affectu. Est ergo in nobis vt aliquid bene oderimus, & bene aliquid diligamus. Sicut enim bene amare possumus seruos Dei, & bene diligere possumus inimicos nostros secūdum verbum domini: ita bene odisse possumus inimicos Dei, odisse iniquitatem, odisse perfidiam, odisse mūdi istius vanitates. Odio igitur debent esse quæ sæculi sunt, ne securis affectibus nos voluptatis capiat illecebra. Facilè capit oculos petulantis forma meretricis, nisi eos premant odia iusta, & impuritatem indignatus auertat affectus. Inflat plerumque homines nobilitatis iactantia & rerum affluentia secularium, nisi pudeat in te aliena magis quàm propria laudari. Christus cum diues esset pauper factus est: in paupere non in diuite te redemit &c. Vel aliter: vbi notandum, quòd non ait Mandata tua intellexi; sed *A mandatis tuis intellexi*: ostendere volens quòd mandatorum Dei obseruatio, via est ad sapientiam. Et sic istum passum exponit Augustinus dicens, *A mandatis tuis intellexi* &c. Sed quid est quod ait, *A mandatis tuis intellexi*? Aliud est *mandata tua intellexi*: & aliud *A mādatis*. Hoc est enim quod vult significare: scilicet quòd faciendo mandata Dei, peruenit ad earum rerum intelligentiam quæ concupierat scire: propter quod scriptum est, Concupiscens sapientiam, serua mandata: & dominus præbebit tibi illam. Ne quisquā præposterus antequam habeat humilitatem obedientiæ, velit ad altitudinem sapientiæ peruenire: quam capere non potest, nisi ordine venerit. Audiat ergo, altiora te ne quæsieris, sed quæ præcepit tibi dominus, illa cogita semper. Sic homo ad occultorum sapientiam peruenit per obedientiam mandatorum. Cum autem dixisset, quæ tibi præcepit Deus, illa cogita: ideo addidit, semper: quia & custodienda est obedientia vt percipiatur sapientia: & percepta sapientia, non est deserenda obedientia. Spiritualium itaque membrorum Christi vox hæc est, *A mandatis tuis intellexi*. Hoc enim rectè dicit Christi corpus in eis, quibus mandata seruantibus, propter ipsam custodiam mandatorum præbetur vberior doctrina sapientiæ. Propterea (inquit) omnem viam iniquitatis odio habui. Necesse est enim vt oderit omnem iniquitatem amor iustitiæ: qui tanto maior est, quanto eum magis inflammat dulcedo sapientiæ, quæ præbetur ei qui obtemperat Deo, & à mandatis eius intelligit.

1. Petr. 2.

Odio mala debemus habere.

Eccl. 1.

Scientia acquiritur per humilitatem & obedientiam præceptorum.

2178 LVcerna pedibus meis verbū tuū, & lumen semitis meis.

Nun. Hîc incipit decimusquartus octonarius. Cui pro titulo præmittitur decimaquarta litera alphabeti Hebræorum, quæ est nun: quæ directè huic octonario præmittitur meritò. Quoniam hæc litera interpretatur Vnicus vel Pascua eorum: quæ directè competunt ipsi Christo, qui est patris vnicus, quem Deus pater æternaliter genuit: qui demum incarnatus, factus est non solum pastor bonus, animam pro ouibus suis ponens: sed etiam factus est pascua eorum: scilicet fidelium suorum, quibus seipsum dat in cibum, & sanguinem suum in potum per sacramentum altaris. Præmittitur ergo hæc litera nun huic octonario, quia hic agitur de ipso Christo vnico patris, qui & pastor noster est, atque pascua animarum. Vnde iste octonarius diuiditur secundum illa quæ hic de isto vnico patris agit Psalm. De isto ergo patris vnico ostendit nobis octo, quæ in nobis efficit. ostendit enim primò, quòd gressus mentis sua claritate dirigit: in principio: secundò quòd mores nostros sua firmitate erigit: ibi, *Iuraui*: tertiò quòd mentes nostras sua mititate subiicit: ibi, *Humiliatus*: quartò quòd votis nostris sua pietate annuit: ibi, *Voluntaria*: quintò quòd vitam nostram in laboribus cōstituit: ibi, *Anima mea*: sextò quòd fideles suos in omni aduersitate protegit: ibi, *Posuerunt*: septimò quòd electos probos sibi cohæredes efficit: ibi, *Hæreditate*: octauò quòd probatos æternis bonis reficit: ibi, *Inclinaui*. Quantum ergo ad primum, ostendit quòd patris vnicus gressus mentis sua claritate dirigit, dicens, *Lucerna pedibus meis verbum tuum*. Vbi notandum quòd Dei verbum capitur dupliciter: scilicet pro ipso verbo Dei filio à patre genito æternaliter, quod erat in principio apud Deum. Et pro verbo sacræ scripturæ à prophetis & prædicatoribus prolato. Et istud quādoque ponitur pluraliter: vt cum dicitur, Cœlum & terra transibunt: verba autem mea nō transibunt. Quandoque in singulari: vt Actuum 6, Dixerunt Apostoli, Non est æquum nos relinquere verbum Dei (scilicet verbum prædicationis) & ministrare mensis. Primo autem modo sumptum verbum, pluraliter nunquam dicitur, quia vnicum solum est verbum. Et secundum istas duas verbi acceptiones, iste versus dupliciter exponitur: scilicet primò de verbo Dei, quod est Dei filius: quod quidem verbum dicitur lucerna & lumen, sed diuersimodè: quoniam aliquibus dicitur lucerna, aliquibus lumen. Lucerna enim & lumen differunt, quia lucerna dicitur minus lumen: scilicet lumen inclusum in testa: vnde lucerna quasi lumen arcens. Lumen magis absolutum & non arctatum dicitur. Est ergo verbum Dei lumen quibus magis & clarius lucet: illis verò lucerna quibus minus lucet. Et ad istum sensum hunc locum exponit hic Ambros. dicens, *Lucerna pedibus meis* &c. Verè pascitur oculus noster interior lucernæ spiritualis lumine, quę nobis in hoc mundo prælucet: ne sicut in tenebris ambulantes, incertis turbemur vestigiis, & viam veram inuenire nequeamus. Intelligibilis igitur pedum gressus, intelligibilis & lucerna: quia verbum Dei lucerna est. Nónne hoc erat in principio apud Deum? Quomodo ergo verbum æternum lucerna est? Nónne hoc est verum lumen quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum? Quomodo igitur dicitur lucerna? Sed videamus ne fortè idem verbum Dei aliis magna sit lux, aliis autem lucerna. Mihi lucerna est: angelis autem lux est. Petro lux erat, quando astitit ei angelus in carcere, & lumen circunfulsit eū. Paulo lux erat: quando eundem ad persequendum populum Christianum euntem circunfulsit eum lux de cœlo: & audiuit vocem de cœlo dicentem sibi, Saule Saule, quid

Verbū Dei duplex.

Verbū Dei dicitur lucerna. Ioan. 1.

Actuū 12.

Actuum 9.

quid me persequeris? Vera lucerna nobis est Christus, quando in isto ore corporis nostri censetur: & 4. lucet in limo, fulget in vase fictili. Thesaurus ille quem habemus in vasis fictilibus, lumen lucernæ est. Mitte oleum, ne deficiat tibi lumen lucernæ. Et oleum non oliuę terrestris, sed illud oleum cœlestis misericordiæ & gratiæ, quo vngebantur prophetę. Oleum tuũ humilitas est, quo ceruicis nostrę dura mollescũt. Oleum tuum, misericordia est, quo collisa scupulis peccatorum corpora fouentur. Hoc *Matth.5.* oleum curat ægrotos. Misericordia enim à peccato liberat. Hoc oleum lucet in tenebris. Sic luceant opera vestra bona coram hominibus &c. *Lucerna & [l]umen sancti dicuntur.* Et aduerte quòd licet verbum Dei propriè lumen & lucerna dicatur, tamen etiam sancti participatione eius B & lucerna dicũtur & lumen. Vnde idem Amb. ait, Lucernæ ergo & nos sumus toto operti corpore, vix aliquid exiguum habentes, vnde lucere possimus. Sed istis lucernis dedit vt essent & lux: ad Apo*Matth.5.*stolos dicens, Vos estis lux mundi. Ergo si gloria sanctorum nunc sicut lucernæ, nũc sicut lux mundi fulgebat in hoc sæculo, quid dicimus de verbo Dei, quod lucerna est pedibus meis & lumẽ semitis meis? Vel aliter: vt verbum Dei dicatur lucerna in lege, sed lumen in euangelio. Vnde Amb. Et fortasse secũdum legem lucerna est verbum Dei. secundum autem euangelium, lux magna est. Iudæis lucerna est, & lucerna sub modio: populo autem na*Esa.9.*tionum lux est. Denique popolo qui sedebat in regione vmbræ mortis, lux orta est. Et nota ꝙ Christus dicitur lucerna pedibus nostris, dum nos illu- C minat ad impletionem præceptorum: sed lumẽ est, quando nos illuminat ad obseruandũ semitas consiliorum. quia enim semita strictior est via, maiori lumine indiget ad ambulandum quàm via: & ideo ait Psal. de via præceptorum, *Lucerna pedibus meis verbum tuum.* De semita autem mandatorum sequitur, *Et lumẽ semitis meis.* Aliter exponitur textus iste, non de verbo Dei ęterno & vnico patris: sed verbo Dei: id est de scriptura sacra, quæ in omnibus agendis vel fugiendis nos illuminat. Et sic istum passum exponit hic Aug. dicens, *Lucerna pedibus* &c. Quod est lucerna, hoc est repetitũ lumẽ: & quod *pedibus meis,* hoc idẽ quod semitis meis. Quid est ergo verbum *Ioan.1.* tuum? Nunquid hoc est illud verbum quod erat in principio apud Deum, per quod facta sunt omnia? D Respondet, Non est ita. Nam illud verbum lumen est, lucerna nõ est. Lucerna quippe creatura est, nõ creator: quæ participatione incommutabilis lucis *Ioan.5.* accenditur. Hoc erat Ioannes, de quo Christus ait, Ille erat lucerna ardens & lucens. Sed lumen est & lucerna. Et tamẽ in comparatione verbi de quo dictum est, Deus erat verbum: nõ erat ille lumen, sed missum est, vt testimonium perhiberet de lumine. Erat enim verbum lumẽ verum: non quod illuminatur, vt homo, sed quod illuminat omnẽ hominẽ. Nisi autem & homo lucerna esset & lumen, nõ di*Matth.5.*ceret Apostolis, Vos estis lux mundi. Nulla quippe creatura quãuis intellectualis & rationalis, à seipsa illuminatur, sed participatione sempiternæ veritatis accẽditur: propter quã participationem inquã- E tũ homo est ipse mediator, ipse illuminatur: & lu*Ioan.1.*cerna in Apocalypsi nuncupatur. Cum ergo verbũ *1.Tim.2.* æquale gignenti, lumẽ dicatur, & homo ab illo verbo illuminatus qui dicitur & lucerna: sicut Ioãnes, sicut Apostoli: nec vllus eorũ hoc sit verbũ, & illud verbũ à quo illuminati sũt, lucerna non sit: quid est ergo hoc verbũ ꝙ ita lumẽ dicitur & lucerna? Ait

A enim, *Lucerna pedibus meis* &c. nisi verbum intelligamus quod factũ est ad prophetas, quod prædicatũ est per Apostolus: non verbum Christũ, sed verbũ *Rom.10.* Christi: de quo scriptũ est, Fides ex auditu, auditus autem per verbũ Dei. Nam verbũ propheticũ lucernæ comparans Apostolus Petrus, Habemus (in*2.Petr.1.*quit) certiorem propheticum sermonem cui benefacitis, intendentes velut lucernę lucenti in obscuro loco. Quod ergo hic ait, *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis*: verbum est quod in scripturis sanctis omnibus continetur.

Iuraui & statui custodire iudicia iustitiæ tuæ. 2179

B Hîc ostendit secundum: scilicet quòd mores nostros sua firmitate erigit. Vbi sciendum quòd sicut voluntas per votum stabilitur & magis firmatur ad illud quod vouet implendum, quod ante votũ implere non obligabatur: sic & per iuramentum. Vnde istud hic iurare Psal. non est nisi mente firmare se ad custodiendum diuina præcepta. Et sic voluntas per verbum firmatur in bono proposito, iuramento mediante. Vnde hic ait Aug. *Iuraui & statui* &c. Hoc enim appellatur iuramẽtum, quod statuit *Iudicia iustitiæ Dei sunt, quia omne bonũ premiat, peccatũ punit.* per sacramentum: quia ita debet esse mens fixa in custodiẽdis iudiciis iustitiæ Dei, vt sit omnino pro iuratione quod statuit. Fide autem custodiuntur iudicia iustitiæ Dei, cum sub Deo recto iudice, nec rectè factum, infructuosum, nec peccatum creditur C impunitum. Quid est ergo Iurare & statuere custodire &c. hoc scilicet, firmo proposito & firma fide credere, quòd nullum bonum irremuneratũ à Deo *Iudicia iustitia Dei sunt aduersa à Deo immissa vel permissa.* manet, nec aliquod peccatum impunitum. Vel aliter. Iudicia iustitiæ Dei sunt flagella quæ immittit filiis ad correctionem & altiorem coronam percipiendam. Et sic Iurare & statuere illa custodire, est firmo & stabili proposito se disponere ad patienter tolerandam ac libenter omnem aduersitatem: sicut si ad hoc votum fecisset vel iuramẽtum, quia Deus aduersa suis ad ipsorum vtilitatem immittit. Et ad istum intellectum hunc locũ exponit Amb. dicens, *Iuraui & statui* &c. Qui statuit, non mouetur: nõ timet vt cadat, quia amplius est statuere quã stare. Stabat igitur Psal. mentis statione fundatus: nec timet D ne in his mũdi huius tenebris possit errare. si enim metueret, non iuraret. Nemo enim bene iurat, nisi qui potest scire quod iurat. Iurare igitur indicium sciẽtiæ, testimonium consciẽtiæ est. Sed qui firmus est, non mouetur aduersis. Et his magis intelligit Dei iustitiam esse prædicandã, quia corripit dominus quẽ diligit. Nunquid nõ frequẽtius corripitur filius quã seruus? Iniusta ergo est pietas patris, magis quàm domini seueritas. Asperitate exercet pater filium, magis quã dominus seruũ. Sed dura patris non æstimantur imperia, quia vult meliorẽ esse filium quàm seruum: eruditio plena iustitiæ est. Orbatus est sanctus Iob liberis suis, in quos dominus potestatem diabolo dedit. Nunquid iniquus Deus? Absit: immò iustus, quia probat iustũ suum E per huiusmodi exercitia: quibus eius probata est patientia, magis dignum qui probaretur efficit. Quo enim clarius meritum coronati, hoc vberior iustitia coronãtis. Nudatus est facultatibus, cum diues esset, & hæc Deo permittente subiit dispẽndia. Non erant pecuniæ iam damna, sed vitæ: cum deesset alimonia omnibus deprędatis. Quis accuset iustitiam domini? Quòd si non omnem Iob amisisset

set pecuniam, non tantam inuenisset gratiam. Athletam suum nudum vngere voluit Deus oleo pœnitentiæ: vt in certando faceret fortiorem & præmio digniorem &c. Nemo ergo putet dura esse quę iusta sunt. Non videbantur dura ei qui poterat *Iob 1.* dicere, Nudus natus sum, nudus exibo: dominus dedit, dominus abstulit: sit nomen domini benedictum. Benedicit dominum iustus cum laborat: peccator, cum luxuriatur. Non ergo ex infirmitate nostra vis est æstimanda iustitiæ: quia durum putamus esse quicquid per imbecillitatem animi ferre non possumus. Tolle persecutiones, & martyres desunt. Sed quis hodie neget beatiores esse illos qui passi sunt, quàm illos quos nulla vexarũt supplicia persecutorum? Iustus ergo optat probari, tentari non timet. Qui enim statuit custodire iu- B dicia domini, non timet tentationes. Sed vbi statuit, nisi in corde? Illic enim radicati & fundari esse debemus, non fluctuantes omni vento doctrinæ.

2180 Humiliatus sum vsquequaq; domine: viuifica me secundum verbũ tuum.

Hic ostendit tertium: scilicet quòd exemplo suę humilitatis nos humiliat. Duplex est humilitas: scilicet virtutis, qua quis seipsum Deo subiicit: & humilitas pœnalitatis, qua quis ab alio affligitur & humiliatur. Et vtramque humilitatem suo exemplo nos docuit Christus. Primam Matthæi 11, Discite à me &c. secundam quando (ad Phil. 2,) humiliauit semetipsum, factus obediens vsque ad C mortẽ crucis. Et de ista humilitate pœnalitatis hic loquitur Psal. in persona corporis Christi, dicens, *Aduersis in isti magis humiliantur.* *Humiliatus sum vsquequaque.* Quanto enim quis plus Deo se humiliat, eius obseruãdo præcepta, tãto plures persecutiones patitur, tãto pluribus tribulationibus pressius humiliatur. Et ideo postquam iste seipsum ad Dei seruitium totaliter dedit, amplius tribulationibus fuit humiliatus. Vnde statim postquã dixit, *Iuraui & statui custodire* &c. statim adiũxit, *Humiliatus sum vsquequaq; domine.* Vnde hic ait August. Quia pro fide Christi multa mala & grauissima pertulit corpus Christi: ideo inquit, *Humiliatus sum vsquequaque domine.* Non enim ait, Humiliaui me: vt humilitatem quæ est in præceptis intelligi sit necesse: sed ait, *Humiliatus sum vsquequaque:* maximã sci- D licet passus persecutionem, pro eo quod iurauit & statuit custodire iudicia iustitiæ Dei. Et ne in tanta humilitate fides ipsa deficeret; addidit, *Viuifica me secundum verbũ tuum:* id est secundũ promissum tuum. Sic & superius vt ipsum Deus viuificaret orauit in tribulatione persecutionis: vbi ait, *Paulo minus consummauerunt me in terra: ego autem non dereliqui mandata tua: secundum misericordiã tuam viuifica me, & custodiam testimonia tua:* id est martyria tua: vbi intelligitur ꝙ si ipse non viuificet donãdo patiẽtiã, quòd testimonia (id est martyria) custodiri nõ possunt. Vel aliter: *Humilitas est virtus maxima.* vt de humilitate virtutis accipiatur qua caput nostrum summè fuit humiliatum, & nos ad humilitatem dexit. Et sic istum passum exponit Ambros. dicens, *Humiliatus sum vsquequaque* (ait Psal.) Non so- E lũm humiliatum, sed nimis humiliatum Psal. se gaudet. Beatus qui gloriatur humilitate magis quã potestate. Potestas decipit, humilitas non destituit: bona humilitas, quæ etiam in Christo laudem virtutis inuenit. Hanc in illo plus veneror quam creationem: quia creati ad laborem sumus, sed redempti ad quietem. Potest & hoc ex sua persona per os Psalmi Christus dixisse, *Humiliatus sum nimis:* qui in

A euãgelio dixit, Discite à me, quia mitis sum &c. Discamus ergo ab eo qui docere nos voluit quod proficeret ad salutem. Et nobis dicit, Discite à me. *Matth. 11.* Non est mediocre ꝙ dicit Discite: & addit, à me discite. Non facile potest quisquam humilitatem docere inflatus, quamuis sit humana preditus sapientia: mens tamen inflatur, quam superbia carnis extollet. Et qui paupertate cõtentus est, non est contentus iniuria: & qui potest ferre verberum pœnas, exagitatur verborum contumeliis: & qui potest administrationem contemnere, dolet sibi aliquem honorificentia esse prælatum. Grande est in omnibus humilitatis tenere mensuram. Superbia primum hominem deiecit, dum plus volumus: & quod minus est, solemus amittere. Bona humilitas, B quæ nihil appetendo, totum quod contemnit adipiscitur. Ipse dominus Iesus se humiliauit vt nos leuaret, & se humiliauit vsque ad crucem: propter quod exaltauit (inquit) illum Deus, vt in nomine eius omne genu flectatur. Quanta fecit dominus *Phil. 2.* audeo dicere: & non flexi ei genu, sed flexi postquã se humiliauit. Sic enim, hoc est per humilitatem, per crucem sibi ecclesiam congregauit. Et consequenter ostendit quantum humilitas & status sub- *Prælationi præualet humilitas.* iectionis præualet prælationi, dicens, Quid fuisset Ioseph, si humilis non fuisset? Sciuit sibi obfuisse quòd prælatus erat fratribus, etiam piius amor miseriam prælationis inuenerat. Prælatio armauit fratres: humilitas conciliauit extraneos. Prælatio C concitauit germanos: humilitas regem subditum fecit, vt vere quasi ex persona Ioseph dictum putemus quod supra Psal. dixit, *Humiliatus sum & saluum me fecit.* Dauid Golia superato occurrerunt iuuenculæ psallentes, Saul in milibus, Dauid in decẽ milibus. Commotum est fel regis, & quærebat eum *1. Reg. 18.* occidere. Et humiliauit se Dauid ante Ionathan filium regis, & cõuertit eius affectum: vt quem successorẽ patri regni potuerat habere suspectũ, eundem aduersus studia paterna seruaret: dicens patri, Quid peccas in sanguinem innocentis? & vocẽ extorquet inuito, quòd non meretur occidi Dauid. *1. Reg. 19.* Recti ergo ait, *Humiliatus sum, & saluũ me fecit.* Bona igitur humilitas, quę regẽ Dauid populũmque seruauit. Bona humilitas: præsertim si adiungatur ei D deuotio voluntaris. Ideóque viuificari se secũdum verbum domini petit, vt secundum verbũ viuat, & omnia cum ratione faciat: non secundũ carnis voluntatem. Et tu ergo si vitam secundũ verbum Dei cupis habere, imitator esto Dei: quomodo imitator? Nunquid cœlum potes facere, vt verbum, aut terram, aut mare? Non vtique: sed vt omnia per verbum facias, nihil facias sine verbo. Omnia cum ratione, nihil sine ratione: quia non es irrationalis ô homo, sed rationalis.

Volũtaria oris mei beneplacita fac domine: & iudicia tua doce me. 2181

Hic ostendit quartum: scilicet quòd verbum sua pietate votis nostris annuit, dum vota nostra sibi E facit beneplacita. Quod ostendit Psalm. hoc à Deo petens, dicens, *Voluntaria oris mei* &c. Vbi notãdum quòd sacrificium laudis Deo dupliciter offertur: scilicet in tempore tribulationis & miseriæ: & in tempore prosperitatis & abundantiæ. Illud autem magis voluntarium videtur quod tempore *Laus in aduersitate magis dicitur voluntaria.* tribulationis offertur: quia tunc naturæ fragilitas magis ex aduersis ad tribulationem incitatur quàm ad laudem. Et per consequens quãdo in aduer

aduersitate Deus laudatur, hoc magis à voluntate videtur procedere:& sic magis videtur voluntariũ esse sacrificium. Sed quia aduersitas quandoq; turbat rationem, saltem in parte sensitiua: non ita discernere potest homo quæ facit, sicut in quiete. ideo rogat Psalm. vt Deus laudem quam sibi offert humiliatus, ipsam sibi beneplacitam dignetur habere. Vnde hic ait Augustinus, *Voluntaria oris mei* &c. Hoc est, placeat tibi: noli reprobare, sed approba. Bene autem intelliguntur oris volũtaria sacrificio laudis, confessione charitatis, non timore necessitatis oblata. Vnde dictum est, Volũtariè sacri-

Psal. 53. Volũtaria servitia Deo placent.

ficabo tibi. Vel aliter: per ista verba vult ostendere Psal. quòd Deus nullum opus acceptat meritum, nisi sit voluntariè factum, non necessitate naturæ. Non enim cuncta seruitia Deo placent. Vnde hoc inducẽs Ambros. hic ait, *Voluntaria oris mei* &c. Qui viuificatur spiritu Dei, volũtarius est Dei minister. Plurimum enim refert vtrum ex volũtate quid facias, an ex necessitate quod placeat Deo. Denique voluntarius minister habet præmium: coactus, dispensat obsequium. Rectè ergo ait Psalm. *Voluntaria oris mei* &c. oris sui offerens Deo volũtarium sacrificium: eo quòd vt apes illa prophetica bonos flores colligere ore consueuerit, fauos ore fingere, mella ore cõponere, & ex herbis suauibus ore flores legere: quæ cum sit robore infirma, sapientiæ prædicatione substantiæ suæ producit æternum. Quid sit istud voluntarium oris sacrificium recognosce.

Psal. 49.

Immola Deo sacrificium laudis. Expectat dominus voluntarios ministros. Denique in libro Esaiæ dicit dominus, Quem mittã? Vtrque seruulo suo poterat imperare, quem dignum vt mitteret nouerat: sed maluit illum spontaneæ obligationis nõ fraudare mercede, qui vt ipse se offerret postulatus est. Et quamuis eius sciret affectum, expectauit tamẽ vocem vt gratiam cumularet. Vnde se offerens Esaias, ait, Ecce ego: mitte me. Et sic postea est missus ad populũ. Ideo de eo dictum est, Quia Esaias audit & dicit. Etenim quasi volũtarium organũ vberiore spiritus sui gratia Christus impleuit. Nec ociosè hoc puto positum: quia voluntaria oris sui cupit placere Deo. Multi propterea, sed nõ in omnibus oris voluntaria placent. Excusabat se Hieremias, dicẽs, Ecce nescio loqui, quia puer ego

Esa. 6.

Hierem. 1.

sum. Et dixit ei dominus, Noli dicere, Quia puer ego sum: quia ad omnes ad quos mittero te, ibis: & secundũ omnia quæ mandauero tibi loqueris. Verendi propheta ætatem corporis prætendebat, ne in exequendis cœlestibus impar esse adolescentia deprehẽderetur. Sed Deus qui motũ magis quàm annorum considerandam iudicaret ætatem, & iuuenili corpore maturitatem robustæ patientiæ in suo seruulo præuideret: ait, Noli dicere, Quia puer ego sum. Hoc est, Prohibet eũ iuuenilis ætatis contemplatione vires suas perpendere, cui fides canitiem sapientiæ ministraret. Et iterum in posterioribus cũ dixisset idem propheta, Seduxisti me domine, & seductus sum: & dixi, Non nominabo nomen eius, & non loquar in nomine eius vltrà: addidit, Et factus est in corde meo vt ignis ardens flammas in ossibus meis: & dissolutus sum vndique, & ferre nõ possum. Aduertamus igitur quòd his etiã qui excusandum aut officium suũ certa causa aliqua denegandum putauerint: dominus autem noster aut rationem persuadeat, aut cupiditatem propheticæ reuelationis inspiret: vt ad subeundum officium voluntate conueniente, non necessitate cõ-

Hierem. 20.

A tendat, quò merces ad eos integræ deuotionis possit plenior peruenire. Prophetauit etiam Caiphas, quia expedit vnum hominẽ mori pro populo. Sed voluntarium oris ministerium non erat, quia loquebatur inuitus. Denique quod diceret nesciebat. Et infrà ait Ambros. Quæ ergo sunt volũtaria oris sui quæ Psal. Deo placere cupiebat? Certè ista: Elegi abiectus esse in domo Dei mei &c. Audiã quid loquatur in me dominus Deus. Aperiã in parabolis os meũ: loquar propositiones ab initio. Et para ni lucernã Christo meo. Sequitur, *Et iudicia tua doce me.* Sed quid est quòd iam superius indicta Dei dicerat? Vnde & dicebat, *Iudicia tua non sum oblitus.* Et iterum, *A iudiciis enim tuis timui.* Cur igitur toties verba inculcat: iterum dicens, *Et iudicia tua doce me?*

Ioan. 11.

Psal. 83.
Psal. 84.
Psal. 77.
Psal. 131.

Iusti cogitant bonũ quod eis deficit: non quod fecerũt. Mali autem econtrario.

B Ad hoc dicitur, quòd differentia hæc est inter bonos & malos. quia malus semper attendit ad bonũ quod habet, & non ad illud quod sibi deficit: bonus autem nõ ad illud in quo profecit, sed ad illud quod sibi deficit: quia semper vult vlterius proficere. Sic & in proposito Psalm. sciens quòd dum hic viuificamur, semper in cognitione diuinorum iudiciorum amplius possumus proficere: similiter & in operatione, respiciens ad illud quod sibi deficit: in illo à Deo doceri postulat, dicẽs, *Et iudicia tua doce me.* Vnde hic ait August. Nõnne ipse in versibus superioribus dixerat, *A iudiciis tuis nõ declinaui?* Quomodo istud dicebat si non nouerat? Porro si nouerat, quomodo hic dicit, *Et iudicia tua doce me.* An sicut illud est, *Bonitatem fecisti cum seruo tuo:* & postea

C dicit, *Bonitatem doce me?* Quod ita exposuimus vt intelligamus verba proficiẽtis, & amplius quàm acceperat postulantis. Si autem quæras quæ sunt iudicia Dei quæ iste postulabat à Deo doceri: respõdet hic Ambros. dicẽs, Quia iudicia Dei sunt abyssus multa & inscrutabilia: vt dicit Apostolus. Ideo non poterat illa, nisi Christo docente cognoscere: quia vnus Magister omniũ est Christus. Hæc autẽ Christi iudicia sunt, vt his qui insidiati nobis fuerint, nouerimus non vicem iniuriæ rependendã, sed pro iniuria magis referendam gratiam. Denique Christus maledicentibus non maledixit: percutiẽtes non repercussit: sed magis pro persequentibus se piæ intercessionis apud patrem auxilium deferebat, dicens, Pater dimitte illis: non enim sciunt

Iudicia Dei quæ sunt.

Rom. 11.

1. Pet. 2.

Luca 23.

D quid faciunt. Hæc igitur quisquis fecerit legis iudicia, remuneratio donatur à Christo.

Anima mea in manibus meis semper: & legem tuam non sum oblitus. a182

Hic ostendit quintum: scilicet quòd vita nostra in laboribus & operibus est constituta. quia scilicet anima nostra (id est vita) efficitur bona vel mala secundum diuersitatem operum quæ procedũt ab illa. Vnde dicit, *Anima mea in manibus* &c. Vel animã suam in manibus suis habent iusti, quia bonitatem conscientiæ quã interius habent, pro vtilitate proximorũ operibus exterioribus ostendunt. Sic enim dicitur Iob 13, Animam meam porto in manibus meis. Quod exponens Gregor. ait, Animam portare in manibus est intentionem cordis in operatio-

Anima in manibus cõsistit.

Anima nostra in manibus nostris est.

Gregor. 11. moral. c. 19.

E ne ostendere. Habent namque iusti hoc proprium, vt omne quod dicunt atque omne quod agunt, nõ solum profectum suum, sed etiam ædificationem proximorum quærant. Et aliquando in semetipsis aliqua diiudicant, vt pigros auditores ad considerandos semetipsos reuocent. Aliquãdo bona opera ostendunt, vt spectatores eorum erubescant non

imitari

Matth.5.

imitari quod vident. Nam scriptum est, Vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Qui igitur intentionem suam per opera insinuat, animam suam in manibus portat. Notandum quòd iste textus variatur, secundum August. & Ambros. Nam aliqui textus habēt, *Animam meam in manibus meis*. Et alij habent, *Anima mea in manibus tuis*. Et istum secundum textum, scilicet *in manibus tuis* plus acceptant August. & Ambros. quàm primum. Vnde hic ait August. Nonnulli codices habent *in manibus meis*: sed plures habent, *in manibus tuis*. Et hoc quidem planum est. Iustorum enim animæ in manu Dei sunt: in cuius manibus sumus nos & sermones nostri. *Et legem tuam nō sum oblitus*: tanquam ad non obliuiscendum Dei legem manibus Dei adiungetur eius memoria, vbi eius est anima. *Anima mea verò in manibus meis* (dicit August.) quomodo intelligitur, ignoro. Iusti quippe ista verba sunt, non iniusti: redeuntis ad patrem, non recedentis à patre. An fortè ita dictum intelligitur, *Anima mea in manibus meis*: tanquam eam per Deum viuificandam manibus suis offerret Deo? Vnde alibi dicitur, Ad te leuaui animam meam. Ambros. autem vtrunque textum exponit: sed diffusius illū, *Anima mea in manibus tuis*: breuius autem istum, *Anima mea in manibus meis*. Vnde quātum ad istū textū, sic ait, *Anima mea in manibus meis semper*: hoc est, in actibus & operibus meis. Quamuis in periculo positus dicit iustus ad dominum, Propter te quotidie morior: propter te quotidie periclitor. Periclitor ab insidiatore: periclitor à detractore: periclitor ab his quos arguo, quos reuinco: periclitor pro veritate atque iustitia. Propterea in manibus meis anima mea. Ego tamen nec periculis territus, tuæ legis oblitus sum. Quantum ad alium textum qui habet, *Anima mea in manibus tuis semper*, subdit Ambros. Sed tamen quia plerique textus habent, *Anima mea in manibus tuis semper*: hoc latius explanandū arbitror. Scit propheta vbi animæ suæ præsidium locet, vnde opem speret: in manibus Dei cōstituere vult animam suam, quia cor regis in manu Dei est. Quicunque proprium corpus subegerit, nec eius passionibus turbari animam suam cōgrua viuacitate permiserit: is bene regia quadam potestate se cohibens, rex dicitur, quòd regere se nouit, quòd arbiter sui iure sit: non captiuus trahatur in culpam, nec præceps feratur in vitium. Huius anima non perit in æternum, nec rapit eam quisquam de manu patris omnipotētis aut filij. Manus enim Dei quæ solidauit cœlum, quos tenuerit, nō amittit. Quæ sunt igitur istæ manus, consideremus. In canticis habes, Læua eius sub capite meo: & dextera illius amplexabitur me. Hæc sponsa loquitur de Christo: anima de verbo Dei atque sapientia. Magna est sapientiæ manus: magna dextera totam cōplectitur animā. Anima enim tota munita est, quæ desponsata est verbo Dei: plenitudo enim sapiētiæ timere Deum. Quæ ergo Deum timet anima, plenè se munit ipsa præsidio. Mittit sapientia læuam suam sub collo eius: dexteram autem in complexu eius. Vtrunq; quidem brachium eius ad vtilia extenditur: habent tamen propria sua singulę manus sapientiæ. In dextera longitudo vitæ est: in sinistra autem, diuitiæ & gloria. Bonis itaque vtraque manus dotata est dotibus. In eo tamen habent varietatem sui muneris, quia præsentia & futura tēpora comprehendūt: vt læua præsentium remuneratrix sit dextera futurorum. Possumus etiā hæc de prophetia sancti patriarchæ Iacob cognoscere. Nam cum dexteram suam posuisset super Ephraim, sinistram autem super Manassem: & cōuertere eos Ioseph voluisset, ætatibus consideratis: noluit pater, sed dixit, Scio fili: & hic erit in populis & exaltabitur: sed frater iunior maior illo erit. In quo maior? In eo vtique, quia benedictione prælatus est. Vel quia semen eius multitudo gentium, quæ in hoc sæculo laborem elegerint credentes in dominum Iesum: vt consolationem habeant futurorum. Manasses autē semen est populus obliuionis: qui proprium oblitus auctorem, exaltatus ad tempus in sæculo, est daturus reliquo pœnas graues: quia dominum suum & Deum negauit. Hæc dixerim vt probarem ea esse potiora quæ futura sunt &c.

Anima nostra in manibus Dei est.

Psal.24.

Manus Dei quæ sunt.

Cantic.8.

Ephraim significat bonos: Manasses malos.

Genes.48.

Posuerūt peccatores laqueum mihi: & de mandatis tuis non erraui. 2183

Hic ponit sextum: scilicet quòd verbum fideles suos in omni aduersitate protegit: ne aduersis fracti, mandata Dei deserant. Vnde hoc de se Psal. profitetur, dicens, *Posuerunt peccatores* &c. Hoc idē aliis verbis superius expresserat, dicens, *Paulo minus consumauerunt me in terra: ego autem non dereliqui mandata tua*. Dicat ergo, *Posuerunt peccatores* &c. quasi dicat, Vnde hoc ex tot aduersitatibus & tentationibus pressus, mandata tua non deserui, in illis vel ab illis errando? Vnde hoc, nisi quia anima eius in manibus Dei, vel in suis manibus viuificanda Deo offertur? vt ait August. Ista autem verba maximè ad beatos martyres spectant: quibus peccatores & tyranni mundi diuersos laqueos parauerunt diuersatum pœnarum: vt eos peccato caperēt, quò fidem Christi negarent. Sed ipsi constanter fidem tenentes non errauerunt. Vnde Ambros. hic dicit, *Posuerunt peccatores laqueum mihi* &c. Digna vox hæc est relinquentis hoc sæculū, eo quòd tetra persequentium & insidiatorum laqueos euaserit. Vox digna martyribus: quibus multa supplicia proponebantur, multa etiam offerebantur præmia, vt à martyrij studio vel timore pœnarū & sæuę mortis horrore, vel præmiorum reuocarentur illecebra. Grauis laqueus proscriptionis qui sæpe frāgit sanctos inopiæ deformitate, quos mortis formido nō fregerit. Laqueus alius intēdit: laqueus carceris, diuturnique supplicij. Grandis laqueus cum diuitiæ promittuntur, cum honores, cum amicitiæ tyrannorum. Qui ergo euaserit, & ad martyrium poterit peruenire, & rectè dicit, *Posuerunt peccatores laqueum mihi*: sed à mandatorum tuorum semitis non erraui. Cui despicienti præsentia, futura quærenti regnum cœleste diuinitatis suæ promissione reseruatū est. Qui sunt peccatores, qui posuerunt laqueos istos? aperuit tibi Apostolus, dicens, Qui volūt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli. Aduertis laqueū diaboli esse diuitias, quē tetendit etiam saluatori. Sed ille qui nihil habuit quod posset princeps huius mūdi suum dicere, laqueorum eius vincula dissoluit. At ne mediocrem hunc laqueum putes, hic laqueus Iudam Apostolum strangulauit: qui miser cum esset illaqueatus vt proderet dominum, vbi aduertit quātum scelerū esset admissum, laqueo se suspendit. Dedit enim tibi scriptura, vt nō solum caueas laqueos: sed etiā per pœnitentiam eius vincula dissoluas, cum fueris crimine illaqueatus. Quid tibi ô homo cum deliciis ac voluptatibus? Non capit laqueus, nisi esca te ceperit. Dum prędam petis, laqueo ipse te necas.

Martyrum constantia.

Laqueus multiplex martyrum.

Auaritia laqueus est. 1.Tim.6.

Matth.27.

Esca

Esca laquei, auaritia est: esca diaboli luxuria est: quibus nos vult inescare, non pascere. Quid tibi postremò cum terra, qui cum Christo resurrexisti? *Coloss. 3.* Quæ sursum sunt quærito, vbi Christus est: quæ sursum sunt, sapito, non quæ super terram. Mortui sumus terris: vita nostra abscódita est cũ Christo Deo nostro. *Galat. 2.* Non iam nos viui sumus, sed viuit Christus in nobis. Si istos laqueos times, ad dominum clama, & liberabit te: vt dicas, *Psal. 90.* Quoniam ipse liberauit me de laqueo venantium & à verbo aspero. Si laqueum tui cordis euadas, liber eris: vt dicas, *Psal. 123.* Laqueus contritus est, & nos liberati sumus.

2184 Hæreditate acquisiui testimonia tua inæternum: quia exultatio cordis mei sunt.

Hic ostédit septimum: s. quòd verbum nos suos cohæredes efficit. Si enim secundum Apostolum socij sumus Christi passionum, erimus & consolationum. Qui ergo testimonia Christi (id est martyria) cupit hæreditare, ibi hæreditabit & præmia. Et ideo Psalm. se hæredem testimoniorum Christi lætanter facit, dicens, *Hæreditate acquisiui* &c. Attende quòd iste textus diuersificatur, quia aliqui dicũt, *Hæreditaui testimonia tua*: & aliqui, *Hæreditate acquisiui*. Sed iste secundus præferendus est primo, secundum August. vbi sic ait, *Hæreditate acquisiui* &c. Nonnulli vno verbo volẽtes dicere quòd vno verbo Græco positum est, *hæreditaui* interpretati sunt. Quod & si in Latinum esset, posset magis significare eum qui dedit hæreditatẽ, quam eum qui acceperat: vt sic esset, *hæreditaui*, quomodo ditaui. Melius ergo duobus verbis insinuatur integer sensus: vt dicatur, *Hæreditate acquisiui*. Si autem quæratur quid acquisiuit hæreditate: Testimonia inquit tua. *Martyr qui vult esse, licet non possit.* Quid per hoc vult intelligi, nisi vt testis Dei fieret, cuiusq; testimonia confiteretur: id est vt martyr Dei fieret, eiusque martyria diceret. Multi quippe voluerunt, sed non potuerunt: nulli tamen potuerunt nisi qui voluerunt: quia nõ potuissent, si Dei testimonia negare voluissent. Sed etiam ipsorum præparata est voluntas à domino: ideo hæreditate se hoc acquisiuisse iste testatur, quia à patre sibi collatum est, cuius hæres est. Et hoc inæternum, quia non est in eis gloria temporalis hominum quærẽtium vana, sed æterna gloria est breui tempore patientium, & sine fine regnantium. Sequitur, *Quoniã exultatio cordis mei sunt*. Martyribus enim etsi afflictio est corporis, exultatio tamẽ est cordis. Vel aliter: vt per testimonia Dei intelligantur diuina mãdata, quia super illis Deus testis est: & testes cœlũ, terram ac homines requirit. Illa ergo acquiruntur hæreditate, scilicet morum Christi: qui est hæres morum Christi, Dei seruat mãdata. Vnde hic Ambros. ait, *Testimonia Dei dicuntur præcepta.* Dicit Psal. *Hæreditate acquisiui* &c. id est, hæres sum mandatorum Dei tuorum: successionẽ tuã fidei pietatisque iure quæsiui. Non potest hoc dicere, nisi qui Dei mandata custodit: cœlo & terra testibus acquisita. *Esa. 1.* Dixit enim dominus, Audi cœlum: & auribus percipe terra. Terram testatur dominus & elementa ad redarguendum illos qui noluerunt præcepta diuina seruare, vt refugia omnis excusationis obsepiat. Testatur & homines, dicẽs, *Testis est deus & conscientia nostra.* Estote mihi testes, & ego testis, dicit dominus. Mãdata ergo domini plena sunt testimonijs. Et ipsa sunt quorum satis idoneus testis est, qui non mentitur Deus: apud quem & conscientia tua testis est cogitationibus accusantibus & etiam defendentibus. Satis fidelis etiam in infido pectore, quem arbitrum omnium quæcunque commissa sunt, latere non possunt. Nam si in iudicio terrestri etiam is qui ad mentiendum venerit subornatus, tamen si testimonio alterius fuerit conuictus, solet prodere veritatem: quanto magis in iudicio cœlesti apud dominum Iesum necesse habet quæ vera sunt cõfiteri, quem nouit scire quæ vera sunt & quod factũ est? Sed qualem hæreditatem consequitur, qui hic Dei testimonia quærit obseruare? Acquirit enim hæreditatem, non temporalem, sed æternam: non terrestrem, sed cœlestẽ. *Hæreditas duplex, scilicet Adæ & Christi.* Quod hic deducit Ambros. dicens, Et bene ait, *Hæreditate acquisiui* &c. Quoniã sicut antè hæredes fuimus peccatoris Adæ, ita nũc Christi sumus hæredes. Illa fuit criminũ: hæc virtutum hæreditas est. Illa nos obligauit: hæc soluit. Illa à fœnore delictorum obligauit inimico: hęc redemptionis dominicæ titulo passionis Christo acquisiuit. Malæ viæ successio totum hominem deuotabat: præclara Christi hæreditas totum hominem liberat. Non ad vnũ quidem, non ad paucos, sed ad omnes testamentũ suum scripsit Iesus. Omnes scripti hæredes sumus; testamentum commune est & ius omnium, hæreditas vniuersorũ & soliditas singulorũ. Nouum tamen testamentum singuli adeunt, & omnes possidẽt. Nec minuitur hæreditas, quicquid ab hæredibus vẽdicatur. Manet emolumentum integrum: & eo magis singulis crescit, quo pluribus fuerit acquisitum. Alia conditio est hæreditatis humanæ: si diuisa fuerint emolumenta, diminuuntur, & hæredis est damnum. Indiuisum regnũ Christi est, indiuisa hæreditas. Quo modo fieri poterit, vt hæreditatis sit fructus indiuisus, quod est regnum cœlorum? Aurum, argentum, prædium ab homine pluribus derelictum, distribuitur ac secatur: solida ad singulos dona Christi perueniunt, omnes habent, & nemo fraudatur. Sed audiamus cómoda hæreditaria. Remissio peccatorum, hęreditas Christi est. Certè solida per singulos & in commune est lucratiua. Quibuscunq; enim collata fuerit, & nulli decidit, & accedit omnibus. Corpori ecclesiæ acquiritur quicquid vnicuique relaxatur. Nam si angeli super vno peccatore pœnitentiam agente lætantur, quia lucrum suum putant hominis redemptionem: quanto magis lucrum est generis humani, quod lucrum est naturæ: hæreditas Christi est resurrectio? Hãc quisque damnum suum dixerit, quæ in vno communis gratiæ nomine inuenit. Christus enim resurgens, omnibus factus est resurrectio mortuorum. Quomodo igitur potest singulorum esse dispendiũ, quę est totius corporis & humani generis reformatio? Et infrà: Dicat ergo fidelis, *Hæreditate acquisiui testimonia tua* &c. quia exultatio cordis mei sunt. Quis non exultet qui cœlum & terram hæreditate acquisiuit? exultabant Apostoli spe istius hæreditatis cũ verberarentur, cùm in carcerẽ truderentur. Huius hæreditatis desiderio, cõsequẽter ait Psalmista,

Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas inæternum, propter retributionem. 2185

Hic ponitur octauum: scilicet quòd verbũ suos inæternum reficit. Duo enim maximè faciunt cauere Dei offensam, & ex consequẽti præcepta eius facere: scilicet timor pœnæ, & amor gloriæ. quæ duo

Timore solo bonũ faciens peccat.

duo quisque considerans, non peccabit. Sed tamẽ A aduerte quòd bonum faciẽs præcisè vt pœnã euadat, talis Deum non diligit: & vellet peccare, si peccatum esset impunitum. Faciens autem bonum & timore pœnæ & amore glorię, si præferat timorem amori, etiam peccat: si autem amorem timori præferat, meretur. vide supra versi. 2108. Iste ergo ostẽdens se propter amorem æterni præmij, quod præmiũ Deus est, quæ retributio Deus est: & sic propter amorem Dei & iustitiæ se ad mãdata Dei exequenda cor suum inclinasse: dicit, *Inclinaui cor meum* &c. Et aduerte quòd talis inclinatio cordis ad diuina obseruanda mandata, duo exigit. Primò diuinam gratiam, qua ipsum cor disponitur: secundò ipsam arbitrij libertatẽ, qua quis non coactè sed liberè se diuinæ gratiæ cõformat. Primũ suprà tetigit Psalm. cum dixit, *Inclina cor meũ in testimonia tua* &c. Secundum autem hic tangit, dicens, *Inclinaui cor meum* &c. Vnde ista verba hic August. exponens, ait, *Inclinaui cor meum* &c. Qui dicit, *inclinaui cor meum*: ipse iam dixerat, *inclina cor meum in testimonia tua*: vt intelligamus simul hoc esse & diuini muneris & propriæ voluntatis.

Gratia Dei & libertas re quiritur ad all[?] mentorum.

Quæstio.

Si autem quæras, Retributio nobis à Deo data, duo includit: scilicet commodum proprium, & amorẽ iustitiæ siue Dei. Nunquid faciendo Dei mandata, non quidẽ timore pœnæ, sed amore retributionis: sic quòd si non esset retributio, illa non facerem: nũquid mereor? Respondeo quòd si quis amore solùm retributionis, & nõ iustitiæ bonum operatur: iam bonũ agit, sed non bene: ideo non meretur. Si agit bonũ amo- C re retributionis, quæ retributio ipse Deus est: sic quòd præferat bonum iusti bono cõmodi: sic meritorium est. Et ista est intentio Psalmistæ dicentis, *Inclinaui cor meum* &c. *propter retributionem*, id est propter te & amorem tuũ: qui es vera retributio bonorũ & nõ solùm retributor. Sic enim dixit Deus ad Abraham Genes. 15, Ego sum Deus protector tuus: ego sum merces tua magna nimis. quãuis & bonum commodi in tali retributione consequenter inducat ad mandatorum obseruationem.

Iustitia Christi est humilitas.

Vnde hic Ambros. ait, *Inclinaui cor meum* &c. Qui retributionem bonorum operum sperat à Christo, & ad eum festinat: inclinat cor suum vt faciat Christi iustitias. Quæ est iustitia Christi? Audi ipsum dicentem, Sine nos implere omnem iustitiã: scilicet hu- D militatem qua peccatum minuitur, culpa laxatur. *Matth. 3.* Et bene inclinauit & humiliauit se Christus: vt nõ sit arduum atque difficile tibi, cùm mentem tuam ad humilia & plana conuertis. Aut certè quoniam sapientia carnis legi Dei non est subiecta, videtur inclinare cor suum, qui legi eũ facit esse subiectũ: extollente corporis sensu, & cõtuitu religionis inflectit, atque ille dum extollens se frustra & inflatus mẽte carnis suæ, cùm se humiliat, inclinat.

Humiliauit se Christus.

Humiliauit enim & ipse se Christus, vt nouum cõderet testamentum. Cùm lego euangelium, audio filium Dei carnem assumpsisse de Maria. *Philip. 2.* Videor mihi cum Christo ipse descendere. Lego enim eum quòd cum in forma Dei esset, semetipsum exinaniuit vt formã serui acciperet, & habitu esset vt ho- E mo. Inclinauit se vsq; ad mortem. Lego ipsum dicentem, Qui se humiliat, exaltabitur. *Luca 14.* Lego ipsum dicentẽ, Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati estis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum super vos: & discite quia humilis sum corde. *Matth. 11.* Non dixit, Discite à me quia potens sum. Non dixit, Discite a me, quia gloriosus sum. Sed dixit, Discite à A me, quia mitis sum: quod imitari potestis. Nolite ergo vos extollere. Docuit me dominus humiliari & inclinare cor meum ad faciendas iustitias, nõ ad iniquitatem, sed ad charitatem propter retributionem. Retributio regni cœlorum & paradisi est incolatus.

Inclinare cor nostrum docuit Christus.

Quæstio.

Sed aduerte quòd dicit, *Ad faciẽdas iustificationes tuas inæternum*. Nunquid enim inæternum facturi sumus iustificationes Dei? Ad hoc respondet August. dicens, Opera quidem illa quæ operamur circa proximorũ necessitates, æternæ esse non possunt, sicut nec necessitates: sed si non diligẽdo ista faciamus, nulla est iustificatio. Si autem diligendo æterna, est ipsa dilectio, eique æterna parata est retributio: propter quam retributionem dicit se inclinasse cor suum ad faciendas iustificationes Dei: B vt inæternum diligens, inæternum mereatur habere quod diligit.

INiquos odio habui, & legem tuam dilexi. 2186

Samach.

Hic incipit decimusquintus octonarius. Cui pro titulo præmittitur decimaquinta litera Hæbraici alphabeti: quę est Samach. Quę meritò huic octonario præmittitur: quoniam hæc litera interpretatur Audi vel Firmamẽtum. Vbi aduerte quòd duplex est auditus: scilicet corporis exterior, & mentis interior. Auditus exterior sine interiori nihil ad salutem proficit: sed interior auditus requiritur. Et quod aure corporis auditur, ad hoc audiri debet, vt aure cordis percipiatur. Vnde quãdo do- C minus aliqua mystica demõstrare volebat, præmittebat, Qui habet aures audiendi, audiat. Nã secundum quòd ait Beda in homil. quoties hæc admonitio: scilicet, Qui habet aures audiendi, audiat, in euãgel. vel in Apocal. Ioan. præmittitur, mysticum esse quod sequitur: quętendúmq; à nobis esse intẽtius ostenditur. Sic ergo hic præmittitur litera samach, quæ significat Audi vel Firmamẽtum: ad denotandum quòd verba in isto octonario contenta, debent audiri non solùm sono exteriori qui ab aure exteriori faciliter trãsit: sed sono & aure interiori, in quo sono vel auditu maius est firmamentum. Quid enim valet auditus exterior, si quod dicitur, aure cordis non percipiatur? Nam & quãdoq; etiã inuiti audire solemus, & oppositũ illius quod au- D ditur agere. Sed hoc tale audire non solùm cõperit officio naturæ: sed etiã illud quod maius est, vt audias non tam aure corporis quàm aure mẽtis. Ideo huic octonario hæc litera samach pręmittitur: quę significat Audi & Firmamentum: vt noueris quòd mysteria hic tradita, & aure corporis audire, & mẽte firmiter capere debes. Vnde iste octonarius diuiditur in partes octo: secũdum octo quę agit, quæ nobis ad salutem audire sunt & mente percipere. Debes ergo in isto octonario audire primò legem Dei mente esse diligendam: secundò spem in solo Deo esse ponẽdam: ibi, *Adiutor*: tertiò malorum societatem esse relinquendam: ibi, *Declinate*: quartò incarnationem Christi esse meditandam: ibi, *Suscipe*: quintò iustitiam operibus esse faciendã: ibi, *Ad- E iuua*: sextò malitiam hominum esse puniẽdam: ibi, *Spreuisti*: septimò præuaricationẽ legis esse detestãdam: ibi, *Præuaricantes*: octauò iustitiam Dei esse formidandam: ibi, *Confige timore tuo*.

Odio viti debent haberi, non natura.

Quantum ad primum: primò ostendit legẽ Dei mente fore diligendam, quæ quidẽ diligitur, cùm iniquitas & peccatũ habetur odio. Et hoc in se ostendit Psalm. dicens, *Iniquos odio habui* &c. Vbi notandũ quòd in homine iniquo

iniquo ſunt duo:ſcilicet malitia & natura. Malitia, quia diuinæ legi contraria eſt, odio debet haberi: natura autem, quia à Deo facta eſt, diligi debet. Nã de Deo dicitur, Diligis omnia, & nihil odiſti eorũ quæ feciſti. Ideo nũ ait, Iniquos odio habui, & iuſtos dilexi: quia ſicut in iuſtis diligitur virtus & natura, ſic per oppoſitum videtur quòd in iniuſtis odio debet haberi & iniquitas & natura. Et hoc deducit hic Auguſt. dicens, Non ait, Iniquos odio habui, & iuſtos dilexi. Sed cùm dixiſſet, *Iniquos odio habui*: expoſuit quare, addendo, *Et legem tuam dilexi*: vt demonſtraret non ſe in hominibus iniquis odiſſe naturam qua homines ſunt: ſed iniquitatem qua legi quam diligit inimicantur. Sed quomodo Pſalmiſta dicit, *Iniquos odio habui*, cùm ipſe Dauid inimicos perſecutus nõ fuerit vt poterat: quinimmo iniquos defendebat, & pro ipſis ne occiderentur populum deprecabatur? Iſtud dubiũ mouet hic Ambroſ. dicẽs, Ait Pſalmiſta, *Iniquos odio habui*. Sed quomodo iniquos homines oderat Dauid, qui parricidam ſi[...]um commendauit prælia[t]oribus, ne eum aliquis occideret? Qui Saul regi etiam mortẽ vindicauit in eum qui nunciauit occiſum? Ergo non iniquos homines, ſed iniquos oderat mores. Vnde [...] dixit, *Iniquos odio habui*: nõ addidit viros. Deinde cum dicat Ieſus in euãgelio, Diligite inimicos veſtros. Dicat & Apoſtolus, Benedicite eis qui perſequuntur vos: & nolite maledicere. Quomodo excuſaretur iſte vir euangelica viuens diſciplina, ſi iniquos odiſſet homines: niſi intelligas, quòd iniquitatem odio habuit, non eus? Sed fortè dices, In hoc odio ac dilectione videtur euãgelium ſibi ipſi contrarium eſſe: quod præcipit etiam inimicos diligere: [...] ex alia parte etiam parente[m] filiũ & vxorẽ odire. Hoc dubium hic mouet Ambroſ. & ſoluit di[cen]s, Dom[in]us Ieſus inimicorum noſtrorum dilectionem [a] no[bi]s [ex]petat, dicens, Diligite inimicos veſtros: be[nefa]cite his qui oderunt vos &c. Ex alia parte dicit, Si quis venit ad me, & non odit patrem & matrem, vxorem, [fi]lios, fratres, ſorores, adhuc autem & animam ſuam: nõ poteſt meus eſſe diſcipulus. Quia ſi quis ocioſis auribus percipiens dicat, Tu domine legem dediſti, dicens, Dilige dominum Deum tuum: dilige proximum tuũ. Et vt impleres hanc legem veniſti, & dixiſti per legem: Patrem tuum honora & matrem tuá. Et nunc in euãgelio iubes vt parentes oderim. Quomodo ſibi cõueniunt iſta præcepta? Si mitis & humilis corde veniſti, non poſſum ſaluo iure pietatis odiſſe patrẽ, cui debeo quòd creatus ſum: nec matrẽ longo decem menſium faſtidio pij fœtus onera portantem: cui in abſolutione plus periculi, in delatione plus tædij eſt. Quid dulciſſimi merentur filij, vt paternũ excludãt amorem: cum ſit impium mori nolle pro liberis? Quid vxor chariſſima, vitæ quædam cohæres & conſortium communis naturę? Quid fratres hiſdem concreti viſceribus, atq; formati eodẽ naturæ auſpicio in hunc vſum lucis emiſſi? Oderim ergo pignora charitatis. Ita euãgelij leuitate rigorẽ prædurę legis inflectis: vt quorum lex condemnat iniurias, eorum tu euangelij tui gratia non condẽnes? Et ſubdit Ambroſ. ſoluendo, dicẽs, Video huic quæſtioni me reſpondere non poſſe: ſed tu domine Ieſu reſponde. Et reſpondet Ieſus, Ego non cõdemno impietatem qui odi iniquitatẽ? Ego parentes præcipio non amandos, qui inimicos ſuadeo diligendos? Sed nunquid legiſti, quia tempus amãdi & tempus odiendi: tempus belli, & tempus pacis? De quo hoc dicit Eccleſiaſt. Nõne de eo quod [mu]tatione temporis fiat, vt aliquos pie & amare & odire poſſimus? & quos dilexeris odiſſe, & quos oderis amare conueniat? Non ego parentum infudi pectoribus odium filiorum: nullo coniugũ ſuaſi faſtidia mentibus maritorum. Naturam interroga quid exegerit, quę auctoris arbitrium genitali ſingulatum neceſſitudinum teſtatur affectu amare parentibus filios. Lex maritis eſt amare coniuges. Lex diuina eſt, quæ coniugij charitatem in naturã vertit: vt fiat vna caro, vnus ſpiritus. Diligere fratribus fratres naturæ prærogatiua eſt, quæ eodem domicilio diu fotos aſſueſecit ad gratiam charitatis. Non ergo neceſſitudinum inteſtina bella mandaui: ſed illecebram ſuſpectam habui. At non iure ſuſpectam, cùm ſerpens ille callidus & aſtutus ad conſtruendas nequitiæ ſuæ artes, quòd incorruptę ac rudis naturæ dote fundatum primogeniti Adæ labefaceret affectum: fœmineis magis illecebris quàm ſuis communiũt venenis. Itaque fœmina virum, quem ſerpens tentare auſus non eſt, cibo oris & vi amoris inflexit, molli quadam & conciliatricula vxoriæ ſedulitatis affectione traduxit: & adhuc Eua liberos non habebat. Quorum gratia, vt dulcis ad amorem, ita eſſet facilis ad lapſum. Plurimus etiam à martyrij conſumatione ſæpe reuocauit. Denique ſæpe cognouimus, quem formidoloſa carnificum pompa non terruit, nec diuiſi lateris vlcus inflexit, nec ardentes laminæ à triumphalis fortitudinis deducere rigore potuerunt: eum inter iam ſacra præmia conſtitutũ, vxor temerè iam, ſobolis oblatio miſerabilis, vnius lacrymę miſeratione decepit. Samſon captus eſt per vxorem: nũquid tu fortior? Salomon captus eſt in vxore: nunquid tu ſapientior? Ille ergo cuius ſapiẽtia totis celebratur ſæculis, factus eſt inſipiens, quia nimium amauit vxorem. Quid de fratribus dicam? Expertum eſt & nulla oſcula deteſtabiliora eſſe quàm odia fraterna. Sic ergo tempus eſt amandi, & tempus odio habendi: hoc eſt tempus martyrij, quando ea quæ data ſunt omni charitate neceſſitudinum ſunt pręferenda: tempus belli, quo etiam bellum pro Chriſti nomine perfidis pignoribus inferimus: tempus pacis, quia in pace locus eius. Denique in euangelio ipſe euidenter expoſuit qua ratione noſtros debeamus odiſſe: dicens, Qui diligit patrem aut matrem pluſquam me, non eſt me dignus. Non indignos eſſe qui parentes diligunt, ſed eos indignos ait, qui plus parentes ſuos quam Chriſtum diligunt. Si ideo deferimus honorem parentibus, quia noſtræ generationis auctores ſunt: quanto magis Chriſtum amare debemus, qui ipſorum eſt auctor parentum? Iſti dederunt quod non poteſtatis eſt, ſed miniſterij ſui: Chriſtus donat ſalutem, quæ parentum beneficia conſeruat. Pulchrè ergo dixit, *Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi*. Quia ſi legem amamus, odiſſe debemus aduerſarios legis: qui operibus ſuis præcepta legis impugnant. Hęc omnia Ambroſ.

Sapient. 11. — *Quæſtio.* — *Matth.* — *Rom. 12.* — *Amari debet natura in homine, odiri vitia.* — *Matth. 5.* — *Luc. 14.* — [...] *6.* — *L[uc.] 10.* — *Exod.* — *Amor parentum, filiorum, vxorum, & fratrum.* — *Eccle. 3.* — *Geneſ. 3.* — *Mulieres & vxores multos deceperũt, & etiã à corona martyrij deiecerũt.* — *Iudic. 16.* — *Matth. 10.*

Adiutor & ſuſceptor meus es tu: & 1187
in verbum tuum ſuperſperaui.

Hic oſtendit ſecundum: ſcilicet in ſolo Deo ſpẽ eſſe ponendam. Cum enim ſolus Deus ſit potens, qui deficere non poteſt: ſolus verax, qui decipere nõ poteſt: ſolus bonus, qui ſuos repellere nõ nouit: cõſequens eſt, vt nõ in hominibus qui deficiũt, qui

decipiunt,qui etiam quandoq; nō adiuuant:sed in solo Deo sit sperandum.Unde Psal.117,Bonum est sperare in domino quam sperare in principibus.Et hoc est quod hic dicit Psal. *Adiutor & susceptor* &c. Et aduerte quòd aliter dicitur Deus adiutor noster,& aliter susceptor. Adiutor enim dicitur, quia nos ad bona facienda iuuat: susceptor, quia ne ad mala cadamus nos sustinet. Et ideo in vtroq;:scilicet & in bonis agēdis & in malis cauēdis,in ipsum sperare debemus. Quod declarās hic August.dicit, Adiutor noster est Deus ad bona faciēda:susceptor autem ad mala euadenda. Quod autem adiūgit, *Et in verbum tuum superſperaui*,tanquā filius promissionis loquitur. Vel aliter adiuuat, & aliter nos suscipit Christus:quia per legem nos adiuuat, suis nos dirigendo præceptis:sed per euangelium nos suscipit,dum in corpore suo peccata nostra portauit. Et hunc intellectum hic habet Ambros.dicēs, Adiutor noster est Deus per legē: sed susceptor per euāgelium. Quos enim lege adiuuit, incarnatione suscepit. Et scriptum est, Hic peccata nostra portauit in corpore suo super lignum crucis: & ideo in verbum tuum superſperaui. Quod ille Deo dicit, qui semper addit ad sperandum: & cùm sperauerit aliquid,iterum sperat,& spe proficit:extēdens se semper ad superiora & ea quæ præterierunt obliuiscens. Pulchre autē ait, *Et in verbum tuum superſperaui*. Hoc non in prophetas speraui, non in legem: sed in verbum tuum,id est in filium tuum,in aduentum filij tui: vt venias & suscipias peccatores,delicta cōdones, nuem etrātem & lassam tuis cruce in humeris bonus pastor imponas. Qualiter autem Deus adiutor noster dicitur, vide versic.267.301.499.631. 673.872.957.983.1135.1625.2020.

Adiutor & susceptor quomodo dicatur Deus.

1.Petr.2.

2188 Declinate à me maligni, & scrutabor mandata Dei mei.

Hic ostendit tertium:scilicet malorum societatem esse relinquendam. Scriptū est enim, Cùm sancto sanctus eris: & cum peruerso peruerteris. Quia sicut boni suos cōsocios ad virtutes suis exemplis prouocant: sic mali ad vitia. Et ideo quicunq; sperat in Christum, se à malorum consortio separare debet. Et hoc in se suo exemplo nobis ostendens Psalm.dicit, *Declinate à me maligni* &c. Vbi aduerte quòd per malignos hic intelligit litigatores: qui pro rebus temporalibus tempus quod diuinis rebus impendere debent, in litigando expendunt: & consimiliter suos prælatos impediunt, ne Deo vacare possint. Vnde hic ait August. *Declinate à me maligni,& scrutabor* &c. Non enim ait,faciam, sed *scrutabor*. Nam malignos exercent ad facienda mandata:a scrutandis autem auocant,nō solùm cùm persequuntur aut litigare volunt nobiscum: verumetiam cùm obsequuntur & honorant. Et tamē suis vitiosis & negotiosis cupiditatibus adiuuandis vt occupemur,& eis nostra tempora impēdamus, efflagitāt: aut certè infirmos premunt,& causas suas ad nos deferre compellunt. Quibus dicere non audemus, Dic homo, quis me constituit iudicem aut diuisorem inter vos? Vnde propter eos qui inter se pertinaciter agunt,& quando bonos premūt, nostra iudicata contemnunt, faciuntque nobis perire tempora rebus eroganda diuinis: certè & propter istos nobis liceat exclamare in hac voce corporis Christi:dicēs, *Declinate à me maligni, & scrutabor mādata Dei mei*. Ex hoc enim August. vult reprehende-

Maligni dicuntur litigatores.

Lucæ 12.

Tēporalibus

A re prælatos, qui plus sollicitantur circa temporalia quam circa diuina: plus temporis exponūt in causis litigantium, quam diuinis impendunt officiis. Et plus in illis gloriantur, quàm in spiritualibus rebus. Vel ideo hæc verba dicit Psalm. vt satis aperte ostendat malignos (id est dæmones) studium sacræ scripturæ pro posse, impedire velle: eo quòd scripturæ studium maximè dæmonū malitias detegit, peccatorum detestationem ostēdit, peccatores de peccato per pœnitētiam reducit ad gratiam.

Prælati inhærere non debent.

Vnde de beato Gregorio dicitur, quòd semper quando intrabat studium suum ad lectionem scripturarum, hunc versum contra dęmones, ipsos abiiciens dicebat, *Declinate à me maligni* &c. Vnde ad istum propositum idem Gregor. hunc versum in-

Nota tibi.

B ducit: dicens, Quos magis alios hostes patimur, quàm malignos spiritus: qui in nostris cogitationibus nos obsident, vt ciuitatem valeant nostræ mentis irrumpere, eamq; sub iugo dominij sui captam substernere? Argenti autem nomine eloquia sacra designari testatur Psalm. dicens, Eloquia domini eloquia casta: argentum igne examinatū. Sæpe enim cum eloquiis sacris intendimus, malignorum spirituū insidias grauius toleramus: quia mēti nostrę cogitationum terrenorum puluerē aspergunt, vt intentionis nostræ oculos à luce intimæ visionis obscurent. Quod bene Psalm. prauiderat: dicens, *Declinate à me maligni, & scrutabor mādata Dei mei*. videlicet per hoc patenter insinuans quia mādata Dei perscrutari nō poterat, cùm malignorum

Gregor 16. moral.cap.9.

Studiū scripturæ dæmones impedire conantur.

C spirituum insidias in mente tolerabat. Vel aliter: per ista verba vult ostendere Psalm. quòd nullus in studio sacræ scripturæ potest proficere, nisi ab omni peccato & malignitate fuerit segregatus. Et istū intellectum ostendit hic Ambros. dicens, *Declinate à me* &c. Huius versiculi testimonio significatur, quia vbi malignitas est, ibi custodia cœlestiū mandatorum esse non possit. In maleuolam enim animam non introibit sapientia. Et alibi, Quærēt me mali,& non inuenient. Simplicem mētem, purum ac defæcatum animum dilexit Christus: nec potest immaculatæ veritati vllum cum maculosis cōtubernium esse. Flagitia odit, refugit & aspernatur contagia qui dicit, Discite à me, quia mitis sum. Malignos repellit, laborantes reuocat. Dicit illis,

Studens scripturæ sacræ ab omni peccato debet esse separatus.

Matth 11.

D Discedite à me omnes qui operamini iniquitatem: istis ait, Venite ad me omnes qui laboratis,& onerati estis. Non vtique qui onerati estis malignitate mentis, sed infirmitate carnis. Onerati inquam alieni hæreditate peccati. Laborantibus subuenio: fraudulentis prodesse non debeo, ne pluribus noceant. hos pœna compescat: illos emendet gratia. Malitia enim fons peccati est: culpa, infirmitatis est lapsus. Illi subuenire debeo qui laborat: illum & odisse qui decipit. Malas igitur operationes repellit. Nam si ita accipias, videtur dicere, Discedite à me, quia mundus sum, quia purus sum. Hæc Pharisæus dicebat,& reprehensus est a Christo. Non ergo propheta hic dicit, Mundus sum, sed Cor mundum crea in me Deus. Ideóque rele-

Psalm.6. Matth.25.

E gato consortio malignorum, quasi qui antè permixtus illis suscipi non possit à domino: dicit, *Declinate à me* &c.

Suscipe me secundum eloquium tuum,& viuam: & non confundas me ab expectatione mea. 2189

Hic

Hic ostendit quartum: scilicet incarnationem corde meditãdam. Humanum genus peccato primi parẽtis mortuum culpa, solùm per fidem incarnationis Christi ad vitam spiritualem reduci poterat. Et ideo sancti patres, illius incarnationis fidem habentes, ipsum cum summo expectabant desiderio: vt ipse nostram naturam assumens, vitam spiritualem mundo tribueret. Et hoc Psalm. in persona corporis Christi, quod est ecclesia, desiderans ipsi Dei filio supplicat: dicens, *Suscipe me secundum eloquium tuum* &c. Deus enim mundo promisit filium suum pro salute mundi mittere, qui hominem assumeret ad hypostaticam vnionem, per quem vitã mũdo tribueret. Et hoc postulat hic Psalm. dicẽs, *Suscipe me secundum eloquium tuum*: id est secũdũ promissum tuum &c. De ista susceptione, quæ Christi incarnationem significat, vide versic. 23. 2206. Vnde Psal. 3, Tu autẽ domine susceptor meus es, gloria mea &c. Vel aliter legitur iste textus de susceptione qua Deus suos suscipit per gratiam in sua protectione singulari, modo quo summus põtifex religiosos sub protectione sedis Apostolicę assumpsit. Et sic iustos hic suscipit per gratiam, & in futuro per gloriam. Sic enim de susceptione per gratiam dicitur Iob 42, Suscepit dominus faciem Iob. De susceptione verò gloriæ dicitur Act. 7, Domine suscipe spiritum meũ. Et sic intelligitur quod hic dicitur, *Suscipe me* &c. Et sic exponitur dupliciter iste versus: scilicet de susceptione qua homo suscipitur ad vitam gratiæ, & qua suscipitur ad vitam glorię. Primò de susceptione per gratiam: vt sit sensus, *Suscipe me* &c. scilicet ad gratiam continuè ampliorem. *Et tunc viuam*: vita scilicet spirituali. Et ad istum intellectum exponit Ambros. hic dicens, *Suscipe me secundum eloquium tuum, & viuam*. Si viuit qui est in sinu Abrahæ, vt ille Lazarus pauper: quomodo potest non viuere, quem sempiterna vita suscepit: quem totũ sibi Christus assumpsit: qui totus verbi est: cuius vita abscondita est in Christo Iesu? Secundò exponitur de susceptione per gloriã: vt sit sensus, Suscipe de mortalitate ad mortalitatem: de miseria ad gloriam. Et ad istum sensum exponit hic August. dicens, *Suscipe me secundum eloquiũ tuum, & viuam*. Sic enim de futuro dictum est, & viuam: tanquam hic in hoc corpore mortuo nõ viuatur. *Corpus enim* mortuum est propter peccatum: & exoptantes redemptionem corporis nostri, spe salui facti sumus: & quod non videmus, sperantes, cum patiẽtia expectamus. Verùm ne videatur præsumptio sic audacter postulare à Deo, *Suscipe me*, ideo addit, *Secundum eloquium tuum*: id est secundum promissionem tuam. Vbi Ambros. ait, Quia intolerandæ præsumptionis videretur dicere Deo, *Suscipe me*: ideo promissionem Dei adiunxit: dicens, *Secundum eloquium tuum*. Hoc est, vt nos hoc auderemus petere, tu fecisti. Tuo te chirographo conuenimus: qui nostrum chirographum sustulisti. Nos fecimus chirographum mortis: tu scripsisti chirographum vitæ. Ergo non confundas me ab expectatione mea, quia in te spero: spes enim non confundit. Quasi dicat, Et si tribulamur, tu patientiam subministra vt ferre possimus: vt quia te expecto, non me comprimas infirmitatibus: non succumbam tentationibus: non affligar procellis, in quibus est probanda patientia, vt probatio consequatur: quæ spem firmat & roborat, quæ non confundit. Hic enim frangimur frequenter, laboribus fatigamur: si spes desit, confundimur. Sed esto quòd aliqui sunt dati ad labores, firmi ad iniurias perferendas: sed si spem auferas, non potest perpetua esse patientia. Spera igitur semper, & nemo te ab expectatione confundet. Expectatio nostra, vita ęterna est. Expectatio nostra, regnum Dei est. Spera quotidie: ista res finem non habet, nescit inducias. Spera etiam in aduersis positus. Si quis dicat tibi in aduersis laborãti, Quid tibi prodest iustitia tua? tu tamen spera: non deficiat fides tua. Si quis dicat tibi, Quid tibi quotidiana profuere ieiunia? quid castitas corporis: quid pudor mentis? Ecce sicut iniustus & impius vulneratus es: non deficiat fides tua. Nam etiam si infirmus es: fidelis tamen: solicitus est pro te Christus. Audi Psalm. dicẽtem, Ego autem mendicus sum & pauper: & dominus solicitus est mei.

Suscipit nos Deus per gratiam & per gloriam.

Rom. 8.

Rom. 5.

Spes patientiam fouet.

Psalm. 39.

Adiuua me, & saluus ero: & me- 2190
ditabor in iustificationibus tuis semper.

Hic ostendit quintum: scilicet iustitiam operibus esse faciẽdam: scilicet vt adiuti gratia Dei, sine qua malum per nos operari possumus, sed non bona: semper mandatis Dei simus intẽti: quorum obseruatione saluos nos futuros esse speremus. Et hoc est quod Deo hic ait Psalm. *Adiuua me, & saluus ero* &c. Aduertẽdum autem quid hic per Dei iustificationes intelligat. Vbi sciendum quòd iustificatio est duplex: quædã nostra, qua nos ipsos iustificamus: vt puta publicãdo bona nostra & occultãdo mala. Sic enim iustificationem nostrã facimus, vt fecit ille Pharisæus in templo qui seipsum iustificans ait, Deus, gratias ago tibi, quia non sum &c. Alia est iustificatio Dei, qua nos scilicet Deum iustificamus: id est, iustum ostendimus: confitendo scilicet peccata nostra, ipsius veniam postulantes. Sic enim nos pęccatores, & ipsum iustũ esse prædicamus. Sic enim Deum iustificabat Psalm. dicẽs, Tibi soli peccaui & malum &c. vt iustificeris &c. Qui ergo auxilio Dei vult saluari, in iustificationibus Dei semper debet meditari, scilicet semper Dei bonitatem & suam miseriam confiteri. Quod iste se facturum exhibet: dicens, *Adiuua me*: scilicet per gratiam delendo peccata: *& saluus ero*, per gloriam. *Et meditabor in iustificationibus*, &c. Sed dices, Iam iste adiutus erat à Deo: vnde superius dixit, *Adiutor meus es tu*. Ad quid igitur iterum petit, iterum verba conculcat, dicens, *Adiuua me*? Respondeo, quia sicut adiutorio Dei continuè indigemus, sic ipsum continuè orationibus postulare debemus: vt scilicet datum nobis adiutorium conseruetur, & amplius augeatur. Vnde hic Ambrosius, ait, Superius dixit Psalmista, *Adiutor & susceptor meus es tu*: intellectum hic iuuari petit. Quasi dicat, Sine cessatione me adiuua: non mihi satis est quod poposci, iterum peto vt saluus fiam. Hic non magna, non vera est salus: tunc autem saluus ero cum fuero in paradiso, cum viuere cœpero inter beatos angelos tuos, cum laqueos terræ huius euasero. Sed ne fortè adiuti in necessitatibus, postea in prosperis positi negligamus: docet nos immemores beneficiorũ diuinorũ nequaquam esse debere, sed semper meditari in iustificationibus domini. Et vt boni aliquid operis fecerimus, semper tamẽ ei peccata nostra fateamur. Hæc est iustificatio domini. Deniq; Pharisæi non iustificauerunt Deum, qui baptizari

Iustificatio duplex: scilicet Dei, & nostra.

Lucæ 18.

Psalm. 50.

Quæstio.

baptiſmo pœnitentiæ noluerunt. Ergo ille ſe iuſtificat, qui ſuorum non pœnitet peccatorum. Qui enim pœnitet, confitetur, & Deum iuſtificat: vt eſt illud, Tibi ſoli peccaui, & malum coram te feci: vt
Pſal. 50. iuſtificeris in ſermonibus tuis. Ideo publicanus magis iuſtificatus exiuit de téplo, quàm Phariſæus, qui ſe iuſtificabat, ſuas publicando iuſtitias. Publicanus autem iuſtificabat Deũ, proprias iniquitates confitẽdo. Ergo qui meditatur iuſtificationes Dei, ſemper humiliatur. Non hodie humiliatur, & cras exaltatur: ſed ſemper humilis corde, & mitis affectu eſt. Vnde ait, *Et meditabor in iuſtificationibus tuis ſemper.* Plus autem eſt ſemper, quàm die ac nocte, vel tota die: hoc enim ſupra tempus eſt. Ergo etiã inter angelos annumeratus oportet vt dicas iuſtificationes Dei ſemper. Et illam quam adeptus es gloriam, non tuis meritis arroges, ſed diuinæ miſerationi ſemper aſcribas: ne tibi dicatur, Quid habes quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid glorians quaſi non acceperis? Omnis enim creatura quæcunque habet, accipit a Chriſto, qui totius auctor eſt creaturæ.

Sẽper plus importat, quam die ac nocte.

2191 Spreuiſti omnes diſcedentes à iudiciis tuis, quia iniuſta cogitatio eorum eſt.

Hic ponit ſextum: ſcilicet malitiam hominum oſtendit eſſe puniẽdam. Sicut enim apud diuinam iuſtitiam nullum bonum manet irremuneratum: ſic nec peccatum aliquod manet impunitum. Et ideo ſicut Deus iuſtos ſuſcipit ad gloriam: ſic peccatores ſpernit & deputat ad æternã pœnã. Quod hic notans Pſalm. dicit, *Spreuiſti omnes* &c. Spernere enim idem eſt quòd vilipendere vel contemnere: quod de dãnatis propriè dicitur. Vnde in Græco habetur, *Ad nihilum deduxiſti omnes diſcedentes* &c. Accedimus autem ad iudicia Dei, illa corde meditando meditatione efficaci: & diſcedimus ab illis, corde recedendo. Accedendo ad illa efficimur iuſti: diſcedẽdo ab illis, efficimur iniuſti. quod fit cogitationibus noſtris. Vnde Auguſt. hũc paſſum exponens, ait, *Spreuiſti omnes* &c. vel (quod de Græco diligentius videtur expreſſum) *Ad nihilum deduxiſti omnes diſcedentes* &c. Ideo enim iſte clamauit ad dominum, dicens, *Adiuua me, & ſaluus ero: & meditabor in iuſtificationibus tuis ſemper,* quia in nihilum redigit Deus omnes diſcedentes à iuſtificationibus ſuis. Quare autem diſcedunt, oſtendit dicens, *Quia iniuſta eſt cogitatio eorum.* Ibi enim acceditur, ibi diſceditur. Omnia opera bona vel mala à cogitatione procedunt. In cogitatione quilibet innocens, in cogitatione quilibet reus eſt. Propter quod ſcriptum

A cogitatione procedunt omnia noſtra bona vel mala.

Sapient. 1. eſt, Cogitatio ſancta ſeruabit te. Et alibi legitur, In
Rom. 2. cogitationibus impij interrogatio erit. Et Apoſtolus ait, Cogitationibus accuſantibus, aut excuſantibus. Ibi ergo infelix eſt qui in cogitatione miſer eſt. Aut quomodo ibi nõ miſer eſt, qui ad nihilum redactus eſt? Et attẽde quòd nullum ſpernit Deus, niſi eum qui primò Deum ſpernit. Spernit autem Deum ſuperbus, eius præcepta inobediens. Et vide quòd ait, *Spreuiſti omnes diſcedentes a iudiciis tuis:* & non dicit quòd Deus diſcedat a nobis, quia nos elongamur a Deo per ſuperbiam; non ipſe elõgatur a nobis. Vnde hic ait Ambroſ. *Spreuiſti omnes* &c. Omnis ſuperbus immundus eſt in conſpectu domini, quia non poteſt per ſuperbiam ſua iouitate peccata, qui arroganti ſpiritu coaceruat errorẽ. Ideoq;

Superbus ſpernitur a Deo.

A deſpicitur, quia deſpectui habet diuina mandata. Bene autem cœleſtis præſeruatur prærogatiua clementiæ, quia nullum Deus repellit: ſed quicunque noluerint peccata ſua confiteri, ipſi diſcedũt à domino Deo noſtro. Non enim interuallo locorum Deus derelinquitur, ſed prauitate motũ & deformitate geſtorum diſcedit à Deo, qui ſe elongat ab eo. Vnuſquiſq; enim ſuis ſtudiis ſeſe Deo aut iungit, aut ſeparat. Rectè autem ait, *Ad nihilum deduxiſti diſcedentes* &c. Quæ enim ſpes foret diſcedẽtibus à Deo, quando omnes ſumus ſub peccato? Et pulchrè omnes ad nihilum deduxiſti a te diſcedentes: ſiue ille ſit diues, nihil illæ diuitiæ ſibi proſunt: ſiue honoratus, nihil illi dignitas: ſiue potẽs, nihil
B illi potentia: ſiue ſapiens mundi, nihil illi proficit ſcientia. Qualiter autem peccatores per peccatum deducantur ad nihilum, & nihil efficiantur, vide verſic. 968. 970.

Præuaricãtes reputaui omnes peccatores terræ: ideo dilexi teſtimonia tua. 2192

Hic ponit ſeptimum: ſcilicet præuaricationem legis eſſe deteſtandam. Si enim claudicatio corporis diſplicet homini, quanto magis claudicantem mẽte debet odire? Quid eſt præuaricatio, niſi quædam mẽtis claudicatio? Nam varico, as, ſecundũ grammaticos, idem eſt quod claudicare. Et componitur cum præ, & fit præuarico, as: id eſt præ aliis claudicare. Eſt autem præuaricator propriè legis vel præ
C cæteris in lege claudicator: vel præ cæteris legis tranſgreſſor. Vnde omnes tales ſunt præuaricatores: quorũ peccata Pſalm. odio habere docet, dicẽs, *Præuaricantes reputaui omnes* &c. Quòd autẽ præuaricatio ſit propriè in lege facta tranſgreſſio, hic oſtendit Auguſt. dicẽs, Dicit enim Apoſtolus, Lex iram operatur. Et huius dicti rationem reddẽs: ait, Vbi enim non eſt lex, neq; præuaricatio. Ex hoc oſtendens nõ omnes eſſe præuaricatores: nõ enim omnes legem habent. Ex quo ſequitur quòd infideles quibus lex data non eſt, peccatores quidem dici poſſunt: ſed non præuaricatores. Et hoc propriè accipiendo Præuaricatio: ſed iſtum terminum accipiendo communiter, omnis peccator dici poteſt tranſgreſſor. Et tunc ſunt duplices peccatores:
D ſcilicet peccatores cœli, & peccatores terræ: ſic etiam ſunt duplices tranſgreſſores: vt hic deducit Ambroſ. dicens, Aliud eſt præuaricatorem eſſe diſcedentem à iuſtificationibus Dei: aliud præuaricatorẽ eſſe terræ. Illud grauius, hoc leuius. Vnde ait, *Præuaricantes reputaui omnes peccatores terra* &c. Rectè autem præuaricator dicitur qui recedit à domino. Peccator enim Græcè à diſcedẽdo apoſtata nominatur. Vnde & dicitur, Vinum & mulieres faciunt apoſtatare, id eſt præuaricare & à domino diſcedere. Cauenda fuit ergo incentiua & lenocinia delictorum, ne in ſcelus vergãt. Præuaricator autẽ Latinè tranſgreſſor vocatur: eo quòd à domini lege tranſeat ad errorẽ, & tranſgrediatur mãdata cœleſtia: cui dictũ eſt à domino Deo ſuo, vt ſibi adhæ-
E reat. Adhæreto igitur domino Deo tuo indiuiduo ſemper affectu, ne te ab illo vis vlla poſſit euellere. Si quid enim raptũ ſit quo intermiſſos affectus aduerſarius viderit: ſtatim ſe immittit in pectus & in cordium: vt te laqueo teneat ſuæ fraudis, & vt hoſtili vinculo poteſtatis innexus à deuotione retraharis. Et ſubdit Ambroſ. quòd omnis peccator dicitur præuaricator: & q; ſecundum diuerſas præuarica-

Præuaricatio quid eſt.

Rom. 4.

Eccleſ. 19.

Diaboli contra nos diligentia.

uaricationes diuersitas est pœnarum. Vnde ait, Sed non solus ille præuaricator est qui a cultu Dei ad cultum transgreditur idolorum: sed etiam quicunque legis mandata non seruat. Omnis ergo peccatur præuaricator est. Nomẽ commune est: sed sicut diuersa sunt merita delictorum, sic & diuersa precia culparum.

Quæstio. Sed dices, Si ergo omnis peccator præuaricator est, etiam ex eo quia licet non omnis homo habeat legem Moysi vel exteriorem sibi datam, habet tamen omnis homo legem naturæ intrinsecè sibi insignitam, contra quam facit omnis peccans: cur ergo dicit, *Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ:* & cur nõ simpliciter dicit *omnes peccatores?* Hanc dubitationem mouet Ambros. & eam dissoluit, dicens, Quid sibi vult, quòd ait *peccatores terræ?*

Peccator qui dicatur cœli, & quis terræ. Sed sunt cœli peccatores, & peccatores terræ. Sunt enim cœli peccatores: sicut ille qui ait, Pater peccaui in cœlũ & coram te. *Luc. 15.* Sunt qui dicant, quia is qui cœlestia non seruat oracula, præuaricator est cœli. Sed siue hoc, siue quia minuit gratiã quam accepit è cœlo, quam spiritussanctus infundit: siue quia ciuis cœli factus, non debes in terram redire de cœlo. In cœlũ ergo peccas, si cœli incola factus cœlum relinquas. Diuersitas igitur peccatorum est, quia alij peccatores cœli, alij peccatores terræ sunt. *Psal. 100.* Audi peccatores esse terræ: In matutinis (inquit) interficiebam omnes peccatores terræ.

Peccatores omnes terræ quomodo interficiant. Quomodo autem poterat omnes peccatores terræ interficere? Sed si consideres iustum cui nox præcessit, dies autem appropinquauit: potes videre quomodo ex oriente sole iustitiæ, de luce vigilãs interficias omnia fomenta delictorum. Peccat igitur in cœlum, qui cœlestis ciuitatis iura contaminat, & immaculati corporis violat sanctitatem suorũ colluuione vitiorum. Et vide ne fortè sint qui cœli & terræ peccatores sint. Nam vtique Adam cum in paradiso esset, cœlestis erat: post lapsum autem terrenus est factus. *1. Cor. 15.* Nam primus homo de terra terrenus: secundus de cœlo cœlestis. Abijciamus ergo à nobis imaginem terreni: suscipiamus imaginem cœlestis, non fuco expressam, non ceris, non coloribus adumbratam: sed moribus, in qua se Christus agnoscat. Sequitur, *Ideo dilexi testimonia tua.* Quasi dicat, Omnes peccatores sunt præuaricatores: ego autem tua adiutus gratia, non sum præuaricator. *Dilexi testimonia tua:* id est martyria tua. Quia deliberaui vt prius auferatur vita quàm fides. Vel aliter, secundum glo. *Ideo dilexi testimonia tua.* Quasi dicat, Lex vel in paradiso data, vel naturaliter insita, vel literis iterata fecit omnes præuaricatores: ideo ne cum illis essem, dilexi testimonia tua: quæ scilicet sunt in lege tua, de gratia tua; vt non sit in me iustitia mea, sed tua.

Confige timore tuo carnes meas: à
2193 iudiciis enim tuis timui.

Hic ostendit octauum: scilicet iustitiam Dei esse formidandam. Qui enim timet iudicari à domino, seipsum hic iudicat: crucifigendo carnem suam cum vitiis & concupiscentiis, ne postmodum iudicetur à domino. Dicit enim Apostolus, quòd si nosmetipsos iudicaremus, non vtique à domino iudicaremur. *1. Cor. 11.* Sed quia sine speciali Dei gratia non potest homo facere vt carnẽm suam maceret & affligat, quam naturaliter diligit: ideo hoc à Deo in seipso fieri postulat, dicens, *Confige timore tuo carnes meas* &c.

Cõfigit carnes suas qui cum Christo crucifigitur. Iste textus clarius in Græco habetur: vbi dicitur, *Confige clauis.* Ex quo Psalmista præuidens mysterium Christi crucis, iam cum Christo cruci affligi desiderabat. Vnde hic ait Augustinus, *Confige clauis timore tuo* &c. Vbi quid vult intelligi nisi quod ait Apostolus, Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi: per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mũdo? *Gal. 6.* Et iterum inquit, Christo crucifixus sum cruci. Viuo autem iã non ego: viuit autem in me Christus. *Gal. 2.* Item alibi dicit, Qui autem Iesu Christi sunt, crucifixerunt carnem suam cum vitiis & concupiscentiis. *Gal. 5.* Cum autem in hoc dictum sit quòd ipsi crucifixerunt carnem suam, in isto tamen loco Deus rogatur vt id faciat: cui dicitur, *Confige clauis timore tuo carnes meas:* vt intelligas etiam id quod rectè facimus, gratiæ Dei esse tribuendum, qui in nobis operatur velle & perficere pro bona voluntate. *Phil. 2.*

Quid est crucifigi cũ Christo. Quid est ergo cõfigere clauis carnes suas à timore domini, nisi deponere omnes carnis voluptates, omnes illecebras, & omnia contraria Christo? Vnde Ambros. hic ait, Qui diligit domini testimonia, configit clauis carnes suas: sciens quòd vetus homo suus cum Christo crucifixus est cruci. Luxuriam destruit carnis, ne cupiditates eius indomito feruore lasciuiant: ne radix auaritię serpentibus se radicibus fundat. Cõfige ergo te clauis, & destrue fomenta peccati. Moriatur in te illecebra omnis delictorum: libertatem vagandi cupiditas voluptatum non habeat cruci affixam. Est enim quidam clauus Christi talis, qui patibulo dominicæ crucis affigat has carnes.

Carnes habet corpus & anima. Et fortasse sunt quædam carnes animæ: sicut & corpus est animæ. Carnes animæ, carnales cogitationes sunt.

Claui timoris. Configat has carnes clauus timoris domini & iudiciorum eius, & ipsas redigat seruituti: quòd si carnes istæ reiiciunt clauos timoris domini, indubiè de ipsis dicitur, Non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est. *Gen. 6.* Nisi ergo affigantur hæ carnes cruci, & configantur clauis à timore domini, nõ permanebit in illis spiritus Dei. Vt ergo spiritus Dei in te permaneat, cõfige clauis diuini timoris carnes tuas cruci. Infige pectori tuo & cordi signaculũ crucifixi. Infige brachio tuo, vt opera tua mortua sint peccato: nihil in his criminis reuiuiscat, nil resurgat erroris.

Claui charitatis. Et nota quòd non solùm homo configit carnes suas cruci clauis timoris: sed etiam clauis charitatis & amoris. Vnde consequenter ait Ambr. Et fortasse non solùm claui timoris, sed etiam charitatis te cruci affigãt: quia fortis est vt mors charitas, durus sicut infernus zelus. Non ergo tẽ offendat duritia clauorum, quia est duritia charitatis: nec validus clauorum rigor, quia valida est etiam sicut mors charitas. Charitas enim culpas & omnia peccata mortificat. Denique morimur peccatis dũ domini mãdata diligimus. Charitas Deus est: charitas verbum Dei est, quod est validum & acutius omni gladio acutissimo vsque ad diuisionem animæ & spiritus, artúsque & intima penetrans medullarum. *Heb. 4.* Est durus ergo zelus charitatis qui nõ cedit infernis, cùm pro Dei zelo vnusquisque nec suis, sed nec sibi parcit. Tollamus ergo crucem domini quæ configat carnes nostras, & peccatum destruat.

Quæstio. Sed hic est dubium. Quomodo enim hic Psalmista petit à Deo timorem sibi dari quo configantur carnes suæ, dicens, *Confige timore tuo carnes meas:* cùm iam ipsum Dei timorem haberet: propter quod dicit, *A iudiciis enim tuis timui?* Quis enim ab alio petit sibi dari quod habet?

Timor duplex. Ad hoc est duplex responsio. Prima vt petat timorem iam habitum de diuinis iudiciis sic

augeri & perfici, vt sufficiat ad cruxfigendum seipsum, & ad omnia peccata mortificáda. Non enim omnis timor ad hoc sufficit, vt experientia docet. Secundò respondetur quòd duplex est timor: scilicet primus quo pœna timetur: & iste non sufficit ad mortificanda vitia. secundus est timor castus, quo amatur iustitia: & iste vitia mortificat. Habuit ergo Psalmista priùs timorem pœnæ: sed postulabat timorem castum sibi dari. Et ista est intentio August. hic dicentis, Quid sibi vult, quòd cùm dixisset, *Confige clauis à timore tuo carnes meas*: addidit, *A iudicijs enim tuis timui*? Si enim iam timebat, cur timorem petit? Castum enim timoré petit, qui priùs habebat timorem pœnæ. *Confige timore tuo carnes meas*: scilicet timore casto, quo carnalia desideria comprimuntur: *A iudicijs enim tuis timui*: cùm mihi lex minaretur pœnam, quæ mihi dare non poterat

1. Ioan. 4. iustitiam. Sed hunc timorem quo pœna meruitur, consumata charitas foras mittit, quæ non timore pœnæ, sed amore iustitiæ liberos reddit. Timor namque iste quo timetur pœna, sed non amatur iustitia, carnalis est: & ideo carnem non crucifigit. Viuit enim peccandi voluntas: quæ tunc apparet in opere, quando speratur impunitas. Cùm verò pœna creditur securura, latéter viuit. Mallet enim licere, & dolet non licere, quod lex vetat: quia non spiritualiter delectatur eius bono, sed carnaliter malum metuit quod minatur. Timore autem casto peccare timet, etiamsi sequatur impunitas. Tali timore carnes crucifiguntur: quoniam carnales delectationes quæ legis litera vetantur, spiritualium bonorum delectatione vincuntur. Dicit ergo, *Confige timore tuo* &c. hoc est, Da mihi timorem castum, ad quem petendum me timor ille legis perduxit: quo timore à iudicijs tuis timui.

Timore pœnæ mitiùs peccatũ, peccat.

2194 FEci iudicium & iustitiam: non tradas me calumniantibus me.

Hain

Hic incipit decimussextus octonarius: cui pro titulo præmittitur decimasexta litera alphabeti Hæbraici, quæ est hain: quæ Oculus interpretatur, & Fons. Vbi sciendum quòd duplex est oculus: scilicet oculus mentis, & oculus corporis. Oculus corporis est quasi quidam nuncius, qui ea quæ videt exterius, nunciat ac præsentat oculo mentis. Vnde in oculo exteriori non est propriè peccatum neque meritum: sed est quasi fons peccati & meriti. quia quæ præsentat oculus exterior, oculus interior si bene illa re præsentata vtatur: tũc oculus exterior dicitur fons meriti. Si autem oculus interior re tali sibi præsentata malè vtatur, peccat: & sic oculus exterior qui illam præsentat, dicitur fons peccatorum. Et de istis ait hic Ambrosius, Oculus vtitur videndi munere: sed videmus ea quæ nobis placent: & sæpę ea quæ displicent. Nec est in oculis culpa vel probitas pro qualitate eorum quæ vidẽtur: sed in oculis interioribus. Oculus tamen fons generationis dicitur, quia ex oculi conspectu aut bona aut mala generantur. Dat exempla. Vidisti mulieris pulchritudinem: laudasti artificis opus, venustatem naturæ: generatio fidei & deuotionis fuit oculus. Cõtemplatus es sacram puellam: pressit oculos tuos reuerentia augustæ castitatis: prædicasti dominum Iesum Christum, qui senilem dedisset adolescentulæ ætati grauitatem, immaculatámque vitam inter infirmas tam lubricæ huius carnis illecebras humanis infudisset affectibus: oculus fons tibi bonorum est. Vidisti possessiones pupillorum non ad inuadẽdum, sed ad defensandum: oculus tibi fons fuit & origo iustitiæ. Vidisti nudum, & misertus induisti eum: oculus tibi fons fuit misericordiæ. Econtra. Vidisti mulieris pulchritudinem, & concupisti: oculus tibi fons fuit luxuriæ. Vidisti agrum pupilli, & auaritia motus concupisti: oculus tibi fuit fons auaritiæ. Vidisti inopem superbo & insatiabili corde, & despexisti: oculus tibi fons fuit superbię. Ex quibus apparet quòd oculi exteriores rectè fontes dicuntur, tam bonorum quàm malorum. Ne ergo quem tibi dedit Deus ad naturæ perfectionem & decorem oculus exterior vtatur in malum, ipsius officio oculus interior licitè debet vti, vt non sibi origo sit peccatorum, sed fons meritorum. Et per illa quę oculo interiori exterior oculus præsentia demonstrat, sciat oculus interior præuidere futura: maximè vltimum iudicium, in quo nullus innocens periclitabitur, & nemo sceleratus euadet. Ad propositum ergo: quia in isto octonario agitur de futuro iudicio, quod interiori oculo præuidere debemus: ideo huic octonario præmittitur hæc litera, hain: quæ Oculus & Fons interpretatur: vt semper apertis oculis interioribus illud aspiciamus. Iste autem aspectus & consideratio vltimi iudicij, multorum bonorum est, vt fons, generatiua: secundum quæ iste octonarius diuiditur. Quoniam intenta consideratio diuini iudicij, primò iustia in domino præstat cõfidentiam: in principio: secundò rectis in bono generat perseuerantiam: ibi, *Suscipe*: tertiò prauos inducit ad pœnitentiam: ibi, *Oculi mei*: quartò pœnitentibus concedit peccatorum veniam: ibi, *Fac cum seruo tuo*: quintò humilibus donat mandatorum sapientiã: ibi, *Seruus tuus*: sextò pręuaricatorum arguit malitiam: ibi, *Tempus faciendi*: septimò rectis efficit mandatorum Dei complacentiam: ibi, *Ideo*: octauò vitiorum omnium inducit displicentiam: ibi, *Propterea*. Quantum ergo ad primum: ostendit quòd intenta præmeditatio vltimi iudicij iustis præstat in domino confidentiam: non quidem quòd confidant in seipsis vel in operibus suis, sed in ipso Deo, quia eos fecit iustos: considerant iustitiam eis datam à Deo, & in hoc confidentes, lætanter iudicij tempus expectant. Sed dum propriam naturam & fragilitatem considerant, timent, sed confidentia ipsorum timorem superat & reprimit. Vnde Greg. dicit, Omnis qui bene viuere incipit, audiés quòd per extremum iudicium iusti ad regnum vocẽtur, hilarescit. Sed quia quædam mala adhuc ex reliquo considerat, hoc ipsum iudicium de quo exultare inchoat, appropinquare formidat: vitámque suam bonis malísque permixtam conspicit, & cogitationes suas aliquo modo spe & timore cõfundit. Nam cum audit quæ sint regni gaudia, mox mentem lętitia subleuat. Et rursum cum respicit quæ sint gehennę tormenta, mox mentem formido perturbat. Sed inter hæc sollicitè ad mentem reuertitur, & procellas tantæ formidinis reuuens, séque ita solius pacis tranquillitate disponens, totis viribus à discreto iudice inueniri liber conatur. Seruile quippe æstimat diuinam sententiam formidare. At ne conspectum patris metuat, illa agit per quæ se filium esse cognoscat. Discit ergo iudicem tota expectatione diligere: atque vt ita dixerim, timendo renuit timere. Ex quibus apparet propositũ quòd consideratio vltimi iudicij iustis dat confidentiam. Et hoc est quòd hic Psalm. spiritu prophetico pręuidens

Oculus duplex. Oculus exterior dicitur fons peccati & meriti, sed non peccat. Oculus interior peccat & meretur.

Iudiciũ vltimũ iusti lætãter expectant.

Gre. 31. mor. cap. 28.

uidens iudicium Dei, in quo bonus nullus perit, A malus non euadit: bonæ fretus conscientia, dicit, *Feci iudicium & iustitiam.* Non est vox arrogantis, sed humiliter Dei beneficium recognoscentis, & gratias agentis. Vnde subdit, *Non tradas me*: id est non tradas me calumniantibus: scilicet dæmonibus. Et notandum quòd quamuis propriè iudicium & iustitia differant, quia iustitia dicit virtutem mentis, iudicium verò actum illius virtutis: tamen hic accipitur iustitia, non pro ipsa virtute mentis, sed pro actu eius. Et sic hic pro eodem accipitur iudicium & iustitia. Est etiam notandú, quòd quamuis vsitato modo loquendi iudicium aliquando dicatur rectum: aliquando non rectú: tamé propriè & strictè loquédo, iudiciú semper est rectú, quia est actus iustitiæ: & si nó sit rectú, iam non est iudiciú, nisi B nomine solo. Vnde hic ait Aug. Quamuis autem siue rectú siue prauú sit, in nostri sermonis vsu iudiciú nuncupetur: hoc tamen loco ita positum est iudicium, tanquam si rectum non fuerit, iudicium non debeat nominari. alioquin non sufficeret dicere, *Feci iudicium*: sed diceretur, *Feci iudicium rectum.* Hoc modo iudicium solum pro recto iudicio accipit Iesus, dicés, Reliquistis grauiora legis, iudicium, misericordiam & fidem. Iudicium enim hic sic positum est, tanquam non sit iudicium, si peruersum est. Et in multis scripturarum locis ita ponitur vt ibi, Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine. Et illud Esaiæ, Expectaui vt faceret iudicium, & fecit iniquitatem. Iustitia autem est virtus animi magna. Qui enim habet in se iustitiam, rectè iudi- C cat. Iustitiæ ergo nomine hoc loco non ipsa virtus, sed eius operatio significata est. Est ergo sensus: *Feci iudicium*: scilicet de meipso meipsum iudicádo, carnes meas cófigendo cruci per timoré Dei. Feci etiá iustitiam erga pauperes: scilicet eis subueniendo. Nam largitio eleemosynarum in scriptura iustitia dicitur. Psal. 111, Dispersit, dedit pauperibus: iustitia eius manet in seculum seculi. Vel aliter: ista verba non sunt ambitiosi, sed innocentiam suam allegantis: vt à Deo fortius defendatur, ne diabolicæ tradatur voluntati. & si corporaliter persequitur à malis, persecutio ostendatur iniusta. Et istum intellectum hic habet Ambrosius dicens, *Feci iudicium & iustitiam* &c. Non quasi gloriosus insolens ipse se laudat, cú vtique legisperitus alterius potius quàm D proprio ore vnumquemque sciat esse laudandum. Non (inquam) prædicatorum iactantia est: sed vitæ innocétis assertio, iure præsumpta, ne dignus æstimaretur quòd propter grauia peccata relinqueretur à domino, & traderetur nocétum potestati. Defensio est igitur, non arrogantia, quádo non extollentia aliqua honoris assumitur, sed formidabilis propulsatur ærumna. Denique Petrus hoc genere defensionis vtitur, dicés, Ecce, nos reliquimus omnia, & secuti sumus te: quid ergo erit nobis? In quo verbo si aliquid reprehensibile fuisset: non tantum gratiæ de domini senté tia retulisset. Aliud est enim se dignum præmio dicere: aliud, indignum iniuria. Vult dicere, quòd sicut si quis pro homicidio condemnaretur ad mortem, quod tamé ipse non com- E misisset: sibi licitum est Deum interpellando dicere, Domine Deus tu scis in hoc me fore innocenté: tamen etsi corpus in manus persecutoris traditur, te rogo defende animam: ne tradas: id est ne tradi permittas calumniantibus me: scilicet ipsorum voluntati: vt si corpus perit, saluetur anima. Vnde subdit Ambrosius, Scit iste principem mundi actorem

Iudiciú & iustitia quomodo differunt.

Matth. 23.

Psal. 100.

Esa. 5.

Bona & virtutes suas quis licitè publicare potest.

Matth. 19.

esse omnium delictorum. Ipse proximorum indiuiduos affectus itarum stimulis excitatos scindit: ipse flammam libidinis accendit: ipse auget auaritiæ cupiditates, vt quo plus rapuerimus, amplius requiramus: ipse suggerit & ministrat fomenta luxuriæ: ipse odium exasperat: ipse immodicæ ambitionis studium inflammat, vt quod vicium blãdum est exordio, sæuum sit in processu. Nec fraternę potuit germanitatis contemplatione reuocari, dum dolet sibi gratiæ coelestis ambitor fratrem esse prælatum: de sacrificio processit ad parricidiú. Auctorem igitur incontinentiæ diabolum esse Apostolus docet, dicens, Ne tentet vos diabolus propter incontinentiam vestram. Incentorem quoque auariciæ ipsum esse legimus: Paulo dicente, Qui volút B diuites fieri, incidút in tentationem & in laqueum diaboli. In his enim voluntatem diaboli facimus, & exequimur potestatem: qui per carnis istius desideria incentiuum suæ fraudis operamur. Quemcúque ergo in vitiorum suorum possessione reperit, tanquam obnoxium suo iuri vendicat. Adulterium qui facit, luxuriam qui exercet, aliena qui diripit, portio diaboli est. Pudicus autem, continens & misericors, portio Christi est. Ideo Psal. dicit, *Feci iudicium & iustitiam*: non vt arroget, sed vt excuset: ne quasi peccator & diaboli portio, à Christo desertus, rapiatur à diabolo. Ideo subdit, *Non tradas me calumniantibus me*: scilicet dæmonibus, quia non ipsorum portio, sed tua sum: non ipsorum voluntatem secutus sum, sed tuá, quia feci iudiciú & iustitiam.

Diabolus incitator est omnium malorum.

1. Cor. 7.

1. Tim. 6.

C Suscipe seruum tuum in bonum, vt 2195
non calumnientur me superbi.

Hîc ostendit secundum: quòd consideratio diuini iudicij rectis dat in bono perseuerãtiam. Quis enim considerãs illam pro bonis dandã sententiam, Venite benedicti patris mei &c. & illam cótra malos, Discedite à me maledicti &c. bonum quod incepit interrumpat? Certè nullus: teste Chrysost. super Matth. dicente, Si consideres qualis quantaque erit sanctorum gloria, miseriáque dãnatorum: necesse est, quòd aut propter timorem pœnæ recedas à malo, aut propter amorem gloriæ festines ad bonum: ergo multo fortius quòd si sis in bono, in illo perseueres. Et hoc hic Psal. notans dicit, *Suscipe ser-* D *uum tuum in bonũ* &c. scilicet in tua protectione me suscipe, ne à bono cadere possim. Vbi notandum quòd calumniator dicitur à calumnia, niæ. Est autem calumnia accusatio falsa, crimen falsè obiectú. Et sic calumniator vocatur propriè diabolus, qui tam in die quàm in nocte quos vitiis superare non potest, saltem diffamare apud alios contendit: vt calúniis & infamationibus pressi, ad impatiẽtiam perducantur. Ne ergo istorum calumniis à statu perseuerantiæ cadat: rogat dominum, dicens, *Suscipe seruum* &c. Quasi dicat, secundum Aug. Illi, scilicet calumniatores, me impellunt, vt cadam in malum: tu me suscipe in bonum, ne cadam. Calúniatur ergo nos diabolus per seipsum & per sua membra multis calumniis. vt puta quòd crucifixum co- E limus, & huiusmodi: quas omnes per auxiliú Christi crucifixi superamus. Vnde hic ait Augustinus, Multæ autem intelligi possunt calumniæ superborum, à quibus humilitas Christiana despicitur: sed illa maxima est, quòd calumniatur, à nobis mortuum coli crucifixum. Sed ipsa humilitas Christiana, Christi morte insinuatur, commendatúrque diuinitas. Hæc autem calumnia vtrisque infidelibus:

Amor gloriæ & timor pœnæ inducũt ad bonum.

Calumniator quis dicitur.

Calúnias superborũ per fidẽ crucifixi superamus.

ſcilicet Iudæis & gentibus, communis eſt. Qui ſcilicet in hoc nos diffamāt & accuſant, vt Chriſtum crucifixum, Dei filium eſſe negemus. Habent quoque calumnias ſuas hæretici & ſchiſmatici: quorum omnium calumniæ ſuperborum, tāquam colubrorū venena vincuntur: cùm vigilantiſſima pietate Chriſtus crucifixus attenditur. Propter quod præfigurandum Deo miſerante ac iubente Moyſes exaltauit in deſerto ſimilitudinem ſerpentis in ligno, vt ſimilitudo carnis peccati crucifigenda prę figuraretur in Chriſto. Hanc intuendo ſalutiferam crucem, omnium calumniantium ſuperborum vitus expellimus. Et aduerte quòd valde diligenter in iſtis calumniis contemplandus eſt Chriſtus crucifixus, quia calumniatores contra nos audaces ſunt & fortes: vt oſtendit hic Ambroſ. dicens, *Suſcipe ſeruum* &c. vt non calumnientur me ſuperbi. Cur autem iſte timeat calumniantibus tradi, aperit dicens, *Vt non calumnientur me ſuperbi.* Quaſi dicat, Calumniatores ſunt quia oderunt virtutem: impugnant innocētiam, quia ſuperbi ſunt. Qualis enim aduerſus ſeruulum Dei erit diabolus ſuperbus, qui aduerſus dominum ſe exaltat, & dicit, In cœlum cōſcendam: ſuper aſtra cœli exaltabo ſolium meū: ſimilis ero altiſſimo? Quid mirum itaque ſi grauare homines poſſit, qui pertinaci ſpiritu nec Deo cedit? Ponit ſupra ſidera ſedem ſuam, quādo electum decipit, quando iſtum circumuenit: cuius opera lucent, ſicut ſtellæ in cœlo. Nónne & Iudas proditor inter cæteros audiebat, Vos eſtis lux mundi? Nónne diabolus lumen eius extinxit? Quinetiam quos non potuerit circumuenire, calumniatur inuidens regni cœleſtis gloriæ, vt quos illecebris ſuis à Chriſto non potuit ſeparare, eos calumniis ſuis debiti honoris fructu fraudare conetur. Fugiamus ergo malos calumniatores, qui peccatum operantur in nobis. Ecce manus domini parata eſt, quæ te fugientem ab aduerſariis tueatur ac protegat. Dic ergo cordialiter Deo, *Suſcipe ſeruum tuum in bonum, vt non calumnientur me ſuperbi*: ne me decipiant.

Num. 21. *Ioan. 3.* *Iuſtis calumniatur diabolus.* *Eſa. 14.* *Matth. 5.*

2196 Oculi mei defecerunt in ſalutare tuum, & in eloquium iuſtitiæ tuæ.

Hîc ponit tertium: ſcilicet quòd conſideratio diuini iudicij prauos & peccatores ducit ad pœnitentiam. Si enim quilibet naturaliter fugit pœnam & mortem corporalem, quanto magis pœnam & mortem æternam, quæ impœnitentibus dabitur immediatè? Ideo vt illam euadat, dum iudicium vltimum conſiderat: ſeipſum examinat, & per pœnitentiā errata corrigit & emēdat. Vnde dicit Greg. Qui venturum iudicem cogitat, indeſinenter quotidie rationum ſuarum cauſas perorat &c. Hæc autem peroratio fit per pœnitentiam & lacrymas: quam hic in ſeipſo oſtendit Pſal. *Oculi mei defecerunt in ſalutare tuum* &c. id eſt deſiderando videre ſalutare tuum: ſcilicet Chriſtum mihi ſaluatorem in iudicio: oculi mei defecerunt: & hoc præ copia lacrymarum. Vel aliter: propheta præuidens Chriſtum per myſterium crucis nos ſaluaturū: ardenter ipſum conſiderabat, & cum Chriſto ſe crucifigens ipſius Chriſti deſiderat aduentum: cuius gratia erat ſaluandus. Vnde hic ait Auguſt. Hanc intuens Pſalmiſta ſalutiferam crucem, omnium calumniantium ſuperborum vitus expellit. Quam valdè intentè intuens, dicit, *Oculi mei defecerunt in ſalutare tuum.* Ipſum Chriſtum Deus propter ſimilitudinem carnis, peccati, peccatum pro nobis fecit: vt nos ſimus iuſtitia Dei in ipſo. In huius igitur eloquium iuſtitiæ Dei defeciſſe dicit oculos ſuos, ardenter & ſitienter intuendo: dum memor infirmitatis humanæ, diuinam in Chriſto gratiam deſiderat. Vel dic eodem modo oculos Pſalmiſtæ defeciſſe, quo ſupradictum eſt, verſic. 2155. Per iſta enim verba Pſalm. vult oſtendere, quàm ardenti deſiderio Chriſti expectabat aduentum, dicens, *Oculi mei defecerūt in ſalutare tuum.* Vnde hic ait Ambroſius, Oculi iſtius in Chriſtum deficiunt, dum eius prę ſtolantur aduentum. Animę videlicet oculi, non corporis, tota fidei deuotione defixi. In eo enim quem diligimus, totis oculis occupamur: nec quicquam aliud videre delectat. Non poteſt hoc dicere, niſi qui à mundanis ſolicitudinibus & ſecularibus voluptatibus intentionem omnem ſuæ mentis auertit. Ille ergo hoc dicere poteſt, qui ſuprà dixit, *Auerte oculos meos ne videant vanitatem.* Qui ſunt ergo oculi qui defecerunt in eloquiū Dei, niſi oculi hominis interioris, qui tenduntur vt videant Dei verbum: & nimia intentione & expectatione deficiunt in ſalutare Dei, defectum ſui patientes, vt aſſumant quod verbi eſt? Vel aliter: duplices ſunt oculi interiores: ſcilicet oculi pœnæ, & oculi gratiæ: id eſt conſideratio ſuppliciorum, & conſideratio gratiarum. Primus oculus: ſcilicet ſuppliciorū, deficit per pœnitentiam: qui ſcilicet præuidens futura ſupplicia peccatorum (ne ſit cum illis) gerendam annunciat pœnitentiam, & agit. Demonſtrat hunc oculum Ioannes Baptiſta, dicens, Generatio viperarum, quis vobis oſtendit fugere ab ira futura? Facite ergo fructus dignos pœnitētiæ. Ad Ioannis ergo baptiſmum veniebant, qui habebant oculum ſuppliciorum: ad Chriſti autem baptiſmum veniunt qui habent oculum gratiarum. Hic enim oculus eſt quem dominicæ paſſionis vmbra tuetur & protegit. Et imperfectæ animæ eſt oculus ſuppliciorum: perfectæ autem, oculus gratiarū. Quia imperfecta peccata tantummodo iudicium declinare deſiderat: perfecta verò meritum regni cœleſtis acquirere præſumit.

Oculi quomodo defiunt in Chriſtum. *Gre. 31. mor. cap. 9.* *Rom. 8.* *Oculus interior duplex.* *Luc. 3.*

Fac cum ſeruo tuo ſecundum miſericordiam tuam: & iuſtificationes tuas doce me. 2197

Hîc oſtendit quartum: ſcilicet quòd conſideratio iudicij nobis acquirit peccatorum veniam. Si enim (vt dictum eſt) conſideratio vltimi iudicij inducit homines ad pœnitentiam, & veræ pœnitentiæ non denegatur venia: vt habetur de pœn. diſtin. 1. minor. conſequens eſt quòd ipſa conſideratio pœnitenti acquirit veniam à Deo & miſericordiam. Et hoc eſt quòd Pſal. hic illud iudicium præuidens, à Deo veniam poſtulat & miſericordiā: dicens, *Fac cum ſeruo tuo* &c. vbi nullum ſuum meritum inducit, ſed ſolùm gratiam quærit: dicens, *Fac cum ſeruo tuo ſecundum miſericordiā tuā.* Non vtiq; ſecundū iuſtitiam meā. *Et iuſtificationes tuas doce me.* Illas proculdubio: ſcilicet quibus Deus facit iuſtos: non ipſi ſe. Iuſtificationes ergo Dei appellat omnia illa quibus mediantibus Deus peccatores iuſtificat: ſicut ſunt ſacramenta, vt baptiſmus, pœnitentia, vel etiam mandata nouæ legis. Et aduerte, quòd hic iſte duo poſtulat: ſcilicet miſericordiam ſibi deferri, & iuſtitiā edoceri. Primò miſericordiā poſtulat: dicēs, *Fac cum ſeruo tuo ſecūdum miſericordiā tuam.* Nō iuſtitiam petit, ſed gratiam. Vnde hic ait Amb.

Miſericordiā & gratiā petere debemus, nō iuſtitiam.

Non

Non enim iustitiam petit:sed misericordiam.Vnde alibi dicit, Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur,&c.Etenim nostrorum cōscij peccatorum, misericordiam magis petere Dei possumus, quàm iustitiam implorare debemus. Alia veniam largitur,alia examen impertit. Quæ enim spes hominibus potest esse certandi apud eum quē occulta non fallunt,quem latere peccata non possunt: Et ideo sciens eius potentiam qui hominem non timeret,ait,Tibi soli peccaui. Non potest hoc iustus negare,quia nemo sine peccato. Non potest rex, quia etsi leges ut potestate habet vt impune delinquat,Deo tamen subditus est : immò plus debet ipse,cui plus commissum est. Hic ergo non iustitiam,sed misericordiam petit:dicens, *Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam.* quia etsi quid boni feci:tamen plura debeo,quasi seruus.Nemo vno facto seruus absoluitur.Ergo cum fecerimus quod nobis imperatum est , non statim nos exaltare debemus:sed magis humiliari, quia non statim si aliquid fecimus, impleuimus omnia seruitutis obsequia. Quis tanta naturæ munera, vitæ salutisque fructuare:diuina beneficia digno possit æquari seruitio?Quis potest soluere totum quod accepit?Quæ omnia Psal.considerans , non iustitiam à Deo sibi fieri, sed misericordiam postulat humiliter:dicens, *Fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam.* Secundò postulat iustificationes edoceri:dicens,*Et iustificationes tuas doce me.* Vbi aduertendum quòd duplex est doctrina:scilicet speculatiua & practica. Speculatiua tēdit ad scire:sed practica ad operari bonum quod scitur. Speculatiua sine practica nihil proficit ad salutem:quinimò culpam auget. Quis enim plura bona nouit quàm diabolus, qui subtilitate intellectus viget : & longam temporum experientiam habet?Et quia non secundum scientiam operatur,quid sibi proficit scire ? Sed scire practicum: quod scilicet bonum quod nouit, operatur: apud Deum mercedem acquirit. Vnde dicit Apostolus Iac.4, Scienti bonum & non operanti, peccatum est illi.De hoc vide ver.839. Postulat ergo iste doceri à Deo, non quidem solùm speculatiuè , sed practicè magis. Quod satis notat cum hic se seruū nominat : quia seruus magis ordinatur ad opus, quàm ad scire. Vel aliter, illum Deus iustificationes suas docet, cùm in aduersis tribuit patientiam veram, per quam patiens iustificatur. vide supra ver. 2145. Vel aliter: hic petit edoceri iustificationes Dei, quibus scilicet ipse Deus iustificatur à nobis. De quibus vide ver.2190.

Psal. 142.

Psal. 50.

B

2198 **Seruus tuus sum ego : da mihi intellectum,vt sciam testimonia tua.**

Hic ostendit quintum:scilicet quòd consideratio diuini iudicij dat humilibus mandatorum sapientiam. Cùm enim (vt dictum est) talis consideratio ducat hominem ad veram pœnitentiam , in qua nullus potest esse,nisi à proposito obseruet diuina mandata quæ nullus facere potest,nisi illa cognoscat;ideo consequens est vt etiam illorum nobis cōferat notitiam. Et hoc est quod hic Psal.postulat:dicens,*Seruus tuus ego sum*,&c.Quia enim vera scientia per humilitatem,& obseruationem præceptorum acquiritur(vt dictum est ver.2177.)ideo vt facilius in hoc exaudiatur suam humilitatē præmittit : dicens, *Seruus tuus sum ego da mihi intellectum*, &c.O petitio iteranda sæpius:immò nunquam intermittenda , vt intellectum à Deo nobis dari postulemus. Vnde hic ait August. Nunquam intermittenda est ista petitio.Non enim sufficit accepisse intellectum & Dei mandata didicisse, nisi semper accipiatur, & quodammodo semper bibatur de fonte lucis æternæ.Mandatorum enim Dei quàto quisque fit intelligentior,tanto magis sciuntur. Dicit ergo, *Seruus tuus sum ego*, &c. O quàm felix, quàm rarus est ille qui Deo verè dicere potest, *Seruus tuus sum ego*,&c.vide ver.2167. A Deo petit intellectum sibi dari , quia intellectus donū Dei est, quod solùm humilibus datur. Vnde hic ait Ambros.*Seruus tuus sum*,&c. Intellectus, spirituale munus est.Et ideo quod Dei est,à domino postulatur. Nec quasi extraneus poscit,qui se seruum esse cōfitetur.Bene autem ait,*seruus tuus sum*. Seruus enim voluntatem domini sui facit. Seruus quærit seruitutis stipendia:remunerationem non quærit. Seruus domini non potest idem esse seruus peccati. Et ideo intellectum sibi dari poscit, vt possit cohibere peccatum. Habebat quidem intellectum : sed vt redundare sibi crederet,vberiorem requirit. Est autem intellectus naturæ:est etiam intellectus nō bonus.Ideo Salomō ait,Intellectus bonus dat gratiam.Nam si omnis intellectus bonus esset, non opus fuisset additamento.Iure ergo gratiam domini sui quærit. Aliter homo scire non potest secreta domini, nisi intellectus spiritualis munus acceperit : quia nisi dominus notum fecerit hominibus mysterium suum,sciri non poterit. Sed intellectus bonus, omnibus facientibus eum. Et attende hic mirabilia iudicia Dei.Nam sæpe vni datur intellectus ad cognoscendum diuina mandata , sed volūtatem faciendi quod nouit nō habet,Alteri autem econtratio : datur voluntas faciendi quod debet, sed intellectum ad illud cognoscendum non habet.Et causam huius atque casum ponit Gregor. super illo verbo Iob 5,Bibent sitiētes diuitias eius: dicēs, Sæpe stultus habet interni fontis liquorem: sed non bibet, quia ingenium quippe intelligētiæ accepit:sed tamen veritatis sententias cognoscere legendo contemnit,Scit quia intelligere studendo præualeat,sed ab omni doctrinæ studio fastidiosus cessat.Diuitiæ quoque mentis sunt verba sacræ lectionis.Sed has diuitias stultus oculis aspicit, & in ornamenti sui vsum minimè assumit : quia verba legis audiens,magna quidem considerat:sed ad cōprehendenda hæc , nullo studio amoris elaborat. At contra alius sitim habet: sed intellectum nō habet.Amor ad meditandum pertrahit:sed sensus hebetudo contradicit.Et infrà dicit , Sed his auditis, quæstio nostro cordi suboritur. cur vel negligenti intelligētiæ donum tribuitur, vel fastidiosus quisque sensus sui tarditate præpeditur? Ad quam respondetur , Idcirco enim sæpe & desidiosus ingenium accipit, vt de negligentia iustius puniatur. quia quod sine labore scire potuit,scire cōtempsit. Et idcirco nonnunquam studiosus tarditate intellectus præmittitur , vt eo maiora præmia retributionis inueniat, quo magis in studio inuentionis elaborat. Sic ergo studioso ad præmia tarditas intellectus proficit,& desidioso velocitas intellectus ad supplicium crescit.

Intellectus postulari debet semper, à Deo.

A

Seruus Dei quis est.

Intellectus duplex,bonus & malus.

Intellectus datur quandoque sine voluntate,& econtrario.

Greg 6. moral.cap.4. Iob 5.

C

D

Gregorius ibidem.

Quæstio.

E

Tempus faciendi domine: dissipauerunt legem tuam. 2199

Hic ostendit sextum:scilicet quòd consideratio iudicij , præuaricatorū arguit malitiā:quia scilicet in iudicio omnia arguent & accusabunt peccatores,

res, quòd in tempore præsentis vitæ, quod scilicet A est tempus faciendi, sicut post iudicium erit tempus secundum facta recipiendi, ipsi noluerunt facere secundum legem Dei, sed illam dissipauerunt: id est, eam contempserunt. Et hoc est quòd in iudicio sancti de peccatoribus Deo dicent, *Tempus faciendi*: id est quando erat tempus faciendi, ipsi dissipauerunt legem tuam. Vel aliter, vbi sciendū quòd ibi magis est succurrēdum, vbi maius cernitur periculum. Et ideo Christus tunc venire voluit in mundum, quando dominium diaboli magis vidit

Matth. 2. dilatatum: vt ostendit Petrus Rab. super illo, Cùm natus esset Iesus, &c. dicēs, Quid est quòd tempore regis nefandi Deus descēdit ad terras, miscetur B diuinitas carni, fit terreno corpori cœleste cōmercium? Quid est? Et quādo rex verus expulsurus tyrannum, vindicaturus patriam, libertatem redditurus aduentat; Herodes alienæ gentis, gentis Iudæorum regnum inuasit, libertatem sustulit, prophetauit sancta, quicquid erat cultus, quicquid erat ordinis aboleuit? Meritò ergo gēti sanctæ, quia humana defecerant, diuina succurrunt. Et eo tempore adest Deus ipsi, cui homo deerat. Hoc ergo erat domino tempus faciendi: id est implendi promissum incarnationis: quando scilicet ex toto lex diuina erat dissipata: quia quasi ipsius obseruator nullus erat. Et hoc est quòd Christi petens incarnationem, dicit, *Tempus faciendi domine*: id est, facien- C di verbum incarnari. Et rationem subdit, *Quia dissipauerunt legem tuam*. Istud est illud tempus Christi incarnationis, de quo dicitur Psal. 101, Tu exurgēs domine misereberis Sion: quia tempus miserendi eius, quoniam venit tempus. Et istum intellectum hic ponit August. dicens, Hoc faciendi domino tēpus quid est, nisi gratia quæ fuit in Christo suo tēpore reuelata? De quo tēpore ait Apostolus, Cùm autē venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum, Sed quid est, quòd tanquam volens ostendere domino esse tempus faciendi, continuò subiunxit, *dissipauerunt legem tuam*: velut propterea tempus esset faciendi domino, quia eius legem dissipauerunt superbi: Quid est ergo, *dissipauerunt legem tuam*: nisi præuaricationis iniquitate, eius integritatē nō custodierunt? Oportebat ergo vt superbis præuaricatoribus lex daretur, qua præuaricata, quicunque compuncti humiliarentur: non tamen per legem, sed per fidem ad subuenientem currerent gratiam. Dissipata ergo lege, tempus fuit vt per vnigenitum filium Dei misericordia mitteretur. Consimilem expositionem hic ponit Ambros. dicens, *Tēpus faciendi domine*, &c. Bene ait tempus faciēdi esse. Est enim tempus faciendi & tempus loquendi. tēpus loquendi & præcipiendi, est tempus legis: sed tempus faciendi, tempus gratiæ, vt quia legis facta est præuaricatio, venit legis finis & consumatio eius & plenitudo dominus Iesus, qui donet hominibus omnia debita, & aboleto chirographo debitorum absoluat omnes & liberet peccatores. Tempus est ergo faciendi: vt si ingrauescente ægritudine alicuius incommodi curras ad medicum, vt citius veniat, ne postea subuenire non possit. Medicus enim tunc amplius desideratur, eum grauius incubuerit ægritudo languenti. Ergo cum videret in spiritu sancto propheta præuaricationes populi, luxuriā, delicias, dolos, fraudes, auariciam, temulentiam: quasi pro nobis interueniens currit ad Christum, quem solum sciebat tantis subuenire posse peccatis: vrget vt veniat, nec patitur fieri moraa. *Tempus* (inquit) *faciendi domine*. Hoc est: tempus est tibi domine faciendi. Sed quid faciendi? vt pro nobis crucem ascendas, mortem subeas: totus in periculum mūdus vrgetur. Veni ergo vt tollas peccata mundi: veni vita morientibus: veni resurrectio iam sepultis. Cęcus erat omnis populus, proprium non videbat auctorem. Claudus erat mundus, & titubante vestigio fidei fluctuabat. Vidēs ergo hæc propheta, dicit ad Christum, *Tempus faciendi domine*: non iubendi, sed faciendi: quia non legatus, non nuncius, sed dominus saluaturus erat populum suum. Et ille quidem tempus sciebat, & non differebat: sed nos nesciebamus quo melius tempore subueniret. An fortasse vult à nobis admoneri, vult rogari: immò si rogatus fuerit, & ante tempus venit, Omnia Deus tempora fecit. Quicquid facit, nō est extra debitum tempus: sed totum opportunum est quod fecerit: & in tempore suo aduenit. Omne enim tempus opportunum est saluti: nihil præproperum pro salute periclitantiū. Sed expectare volebat adhuc synagogæ correctionem. Iudæis citò venit, opportune gentibus. Citò venit perituris, opportune credituris.

Margin notes: *Tempus faciendi fuit tēpus incarnationis.* — Gal. 4. — Rom. 10.

Ideo dilexi mandata tua super aurum & topazion. 2200

Hic ponit septimum: scilicet quòd consideratio vltimi iudicij dat nobis mandatorum Dei complacentiam. Si enim (vt dictum est) disponit nos ad veram pœnitentiam: quæ non potest haberi sine vera obedientia mandatorum, quæ solum tunc est Deo placens quando fit amore iustitiæ, non timore pœnæ: cōsequens est quòd nobis indueit dilectionem diuinorum mandatorum. Et hoc est quòd ex consideratione vltimi iudicij, ad amorem diuinorum præceptorum inclinatus dicit, *Ideo dilexi mandata tua*, &c. Per hoc enim Psal. præuidens legem nouam æterna promittere, non temporalia: amore esse facienda, non timore: vult dare differētiam inter legem Mosaicam & euangelicam: quia lex Mosaica timore seruabatur pœnarum: sed lex noua, amore præmiorum. Quod fecit Christus sua incarnatione & passione: quia ostensa nobis tanta dile- D ctione, quòd pro nobis Deus factus est homo: dominus, seruus: immortalis, mortalis: & tandem pro nobis crucem sustinuit & mortem. Et noa mouemur & ad eius amorem & ad mandata eius seruanda, non tam timore pœnarum quàm amore iustitiæ. Et hoc est quod ait Apostolus, Diligamus Deū, quoniam ipse prior dilexit nos. Et hoc est quod ait Psal. *Ideo dilexi*, &c. Et tunc ly *ideo* notat motiuū dilectionis ex dilectione Christi. *Ideo dilexi mādata tua super aurū*, &c. Quasi dicat, In lege antiqua seruabātur mādata spe præmiorū temporaliū: in noua autē spe æternorum: quæ excedunt omne aurum & lapidem preciosum. Et istum intellectum hic notat August. dicens, Id agit gratia Christi, vt per dilectionem impleantur mandata Dei, quæ timore nō poterāt. Per gratiam enim Christi diffunditur caritas in cordibus nostris per spiritum sanctum qui E datus est nobis. Propter quod Apostolus dicit, quòd plenitudo legis est caritas. Ideo autem dicit *super aurum & topazion*. Et hoc in alio Psal. legitur, Super aurum & lapidem preciosum multum. Topazion quippe lapidem perhibent preciosum esse multum. In testamēto autem veteri latentem gratiam tanquam velo interposito, non intelligentes quod significabatur: propter mercedem terrenam atque

Margin notes: *Lex noua est amoris, sed antiqua timoris.* — 1. Ioan. 4. — Matth. 5. — Rom. 13. — Psal. 18. — 2. Cor. 3.

atque carnalem Dei mandata facere conabantur. Neque faciebant, quia non ipsa, sed aliud diligebant. Vnde illa non erant opera volẽtium: sed opera potius inuitorum. Cum verò ipsa mandata diligantur super aurum & lapidem preciosum multũ, omnis pro ipsis mandatis terrena vilis est merces: nec vlla ex parte comparantur quæcũque alia hominis bona his bonis quibus ipse homo fit bonus. Vel aliter: vt per mandata Dei intelligamus opera nostræ redemptionis, quæ Deus Christo implenda mandauit: vt fuit Christi passio, crucifixio, resurrectio, & huiusmodi: quæ Christus tanquã mãdata perficienda accepit à patre. De quibus dicit ipse Christus, Ipse mandatum mihi dedit, & scio quia mandatum eius vita æterna est. Quod ideo sic dicit, quia fuerunt nobis causa vitæ æternæ. Vnde Christus ait de his, Sicut mandatum dedit mihi pater, sic facio: quando scilicet factus est obediens patri vsque ad mortem crucis. Et de istis mandatis Christo datis & per ipsum adimpletis Christo hic ait Psal. *Ideo dilexi mandata tua*. &c. Ista est intentio Ambros. hic dicentis, Lex annunciatrix Christi est spem futurorum bonorum deferens. Exemplificat. Mandatum enim domini erat in lege. Attende tibi ne derelinquas Leuitem per omne tempus, quo vixeris super terram. Quis est iste Leuites? Intelliges, si consideres quis sit ille qui venit ministrare: qui est sacerdos in æternum. Sic ergo mandata Dei habent redemptionis futurę indicia, resurrectionis insignia. Ideo super aurum & topazion memorat dilecta sibi esse mandata. Quid enim hac salute gratius? quid resurrectione preciosius? Ideo ait, *super aurum & topazion*: id est dilexi opera redemptionis super sapientiam operationis cœlestis & mundanæ constitutionis: & super ornamenta solis & lunę stellarúmque preciosa ornamenta dilexi obedientiam dominicæ passionis. Plus enim redimendo mihi contulit quam creando. Tunc enim siue sensu natus sum, nunc cum voluntate seruatus. Sed nõ quicũque dicere potest Deo, *Dilexi mandata tua super aurum & topazion*. Non hoc dicere potest auarus, qui auro inhiat, ornamenta desiderat. Sed ille hoc potest dicere, qui cum Petro dicere potest, Argentum & aurum non est mihi: quoniam illud nõ requiro: quoniam nihil mihi aurum prodest: præceptum autem & mandatum cœleste me redemit. De dilectione mandatorum Dei super aurum, &c. vide ver. 262. Vel aliter: vt per aurum intelligatur sapientia fidelis, quæ exemplum credendo cognoscit. vide ver. 1578. Per topazion verò intellige ecclesiam: vide ver. 862. Et ista duo nobis fluxerunt ex mandatis passionis Christi. Ab illa enim generatum est aurum fidei: & topazius, id est ecclesia, quæ fluxit de latere Christi dormientis in cruce. Quia igitur illa mandata Christo data habuerunt efficaciam super aurum & topazion: id est ad formandam fidem & ecclesiam: ideo meritò sunt diligenda. vt sit sensus, *Dilexi mandata tua*, scilicet tuæ passionis. Et si quęras causam: respondet, Ideo, quia super aurum & topazion suam habent efficaciam.

Mandatum Dei est passio Christi. — *Ioan. 12.* — *Ioan. 14.* — *Lex Christũ figurat.* — *Act. 6.*

2201 Propterea ad omnia mandata tua dirigebar: omnem viam iniquam odio habui.

Hic ostendit octauum: scilicet quòd consideratio vltimi iudicij, vitiorum omnium inducit displicentiam. Qui enim sententiam contra malos in iudicio dandam vitare desiderat, ac sententiam pro bonis dandam adipisci: necesse est vt omnem viam iniquam fugiat, & hic secundum Dei mandata dirigatur. Quod considerans Psal. dicit, *Propterea* (id est, vt euadam sententiam contra malos, & in sententia pro bonis sim inclusus,) *ad omnia mandata tua dirigebar*, &c. Aduerte autem quòd iste textus secũdum August. & Ambros. non dicit ad omnia mandata tua dirigebar: sed dicit *ad omnia mandata tua corrigebar*: id est ad omnia mandata tua intentus corrigebar à vitiis. Vbi nota quòd timor non corrigit animum, sed solùm actum extrinsecum reprimit. Amor autem actum interiorem statim euellit: quia nõ pœnam timet, sed offensam. Vnde hic Ambros. dicit, Meritò corrigebatur vel dirigebatur, qui diligebat. Caritas enim multitudinem operit peccatorum. Et qui diligit, corrigitur: qui autem non diligit, comprimitur ne faciat malum quod vult: sed non dirigitur. Corrigitur autem solùm vel dirigitur, non qui sic vnum vicium odit vt aliud diligat: sed qui simul omnia vicia odit. Qui enim offenderit in vno, factus est omniũ reus. Qui ergo ad mãdata dirigitur, necesse est vt omnia vicia habeat odio. Sic enim dixit superius, *A mandatis tuis intellexi, propterea odiui omnem viam iniquitatis*. Et hoc ideo dicit, quia multi aliqua vicia odiunt, sed ad alia tendunt. vtputa, multi odiũt luxuriam, qui auariciam sequuntur: & econtrario. Multi odiunt rapinam, qui vana gloria delectantur. Et ideo vt ostendat Psal. quòd ad veram directionem vel correctionem requiritur omnium insimul viciorum odium: dicit, *Omnem viam iniquam odio habui*. Vnde Ambros. hic ait, Ad omnia præcepta domini corrigitur qui omnem viam odit iniquitatis. Nam nisi omnem viam iniquitatis oderis, non poteris in omnibus mandatis Dei corrigi. Potest enim fieri vt aliquis temperetur à crudelitatis errore, lubrico tamẽ deceptus amore meretricis: & semitas iuuenilis incõtinentiæ ingressus, impressum semel nequeat reuocare vestigium. Multos enim vicia blãdiora decipiunt, quos tristis & seuera crudelitas peruertere non potest: sed iuuentus ad amorem liberior, ad lapsum incautior, ad infirmitatem fragilior, ad correctionem durior est. Alius se restringit à luxuria, sed auariciæ cupiditate rotatur. Plerunq; enim peccata huiusmodi sunt, vt si alterum declines, incurras alterum. Odisti luxuriã quasi frugi, sed frugalitatis studio habendi cupiditas frequenter irrepit. Sunt qui metuentes aliquid proprio minuere de censu, etiam inopi sumptum negent, & misericordiam putent detrimentum. Sunt qui degenerẽ vitãtes ignobilitatem, flabro secularis ambitionis agitentur. Et sicut quassatæ arundines huc atque illuc ferantur incerti. Sunt etiam qui dum malorũ suorum sectam sequuntur: vel indigna conuersatione contenti, ne errores quidem patrios extimẽt declinandos, vt fide vitandam perfidiam non arbitrentur. Cùm in melius mutare propositum, nõ leuitas, sed virtus, neque culpa, sed gratia fit. Sed qui omnem viam iniquitatis odit, ad vniuersa corrigitur & emendatur. Et bene posuit, *viam iniquitatis*. Ille enim facilius iniquitatem declinat, qui vias eius non fuerit ingressus. Quid autem propriè sit dirigere, vide supra ver. 1047.

Corrigit caritas: sed timor comprimit. — *Peccatũ vnũ fugiens in aliud incidit.* — *Iuuentutis conditiones.* — *Malum mutare propositum, virtus est.*

Mirabilia testimonia tua domine: ideo scrutata est ea anima mea. 2202

Hic

Phe

A

Hic incipit decimusseptimus octonarius: cui pro titulo præponitur decimaseptima litera alphabeti Hæbræorum: quæ est phe. Quæ meritò huic octonatio præponitur, siue præmittitur. Nam phe interpretatur Errauit. Duplex autem populus errauit: scilicet populus Iudæorum, legem sibi datam transgrediendo: & populus gentium, cultum Deo debitum, dæmonibus & idolis exhibendo. Vnde præuidebat propheta Christum venturum pro emendatione vtriusque dicti erroris. Sed quia expectanti omne tempus quantũcunque paruum, longum videtur: ideo hic Psal. hanc tarditatem deplorat, accelerationem desiderans. Ingratitudo enim populi Iudæorum hanc tarditatem exigebat: vt sicut ipsi Deum audire nolebant, ita ipsi orantes non exaudirentur à Deo. Vnde Hieremias Thrē. 1.

B

sub hac litera dicit, Expandit Sion manus suas: nõ est qui consoletur eam. Dignámque itaque remunerationem recipit, vt quæ Deum expandentem manus audire neglexit, & sub alas eius succedere: ipsa postea expanderet manus, & consolantem inuenire non posset. Nam etsi ante aduentum domini Hieremias captiuitatem Iudæorum illatam à Babyloniis deflere videatur: tamẽ prophetico spiritu magis istam captiuitatem præuidens, qua Iudæi à fide Christi alienati, à diabolo captiui detinentur, deplorat. Nulla enim patria verior quàm fides, quæ eos qui longè erant, propè esse fecit. Et aduenas atque peregrinos supernæ ciuitatis ciues

Ephe. 2.

efficit: sicut scriptum est, Ergo iam non estis hospites & aduenæ, sed ciues sanctorum & domestici

C

Dei. Hanc ergo peregrinationem & captiuitatem qua Iudæi alieni à fide Christi sunt effecti: & ipsu tum errorem hic Psal. plangit. Vnde lacrymabilis est series huius octonarij. Vnde hic clamans Psal. ait, Aspice in me & miserere mei: faciem tuam illumina super seruum tuum. Ad hoc scilicet vt populo qui errando erat in vmbra mortis, cœlestis misericordiæ lumen oriretur, quo ab infidelitatis errore reduceretur ad fidẽ. Ex quibus apparet quòd huic octonario pro titulo meritò præponitur litera phe, quæ errauit interpretatur: quia hic de errore vtriusque populi agitur. In isto ergo octonario Psal. plangendo errorem vtriusque populi, docet quomodo ab errore ad veritatem redire debet. Ad quod agendum octo requiruntur: secundum quæ

D

iste octonarius diuiditur. Quilibet enim ab errore ad veritatem redire cupiens, octo debet facere: scilicet primò legem Dei attẽtè debet legere: in principio: secundò Christum in lege promissum credere: ibi, *Declaratio*: tertiò Christi gratiam corde debet petere: ibi, *Os meum*: quartò Christo, non sibi, se debet committere: ibi, *Aspice*: quintò post Christum ducem votis debet pergere: ibi, *Gressus*: sextò malis persequentibus nõ debet cedere: ibi, *Redime*: septimò intellectum iugo fidei debet subdere: ibi, *Faciẽ tuam*: octauò errata cognita debet plangere: ibi, *Exitus*. Quantum ad primum: talis primò legẽ Dei assidue debet legere. Fundamentum enim omnis bonæ nostræ actionis est scriptura sacra: quia omnis bona actio stat in conformando voluntatem

Scriptura docet Dei voluntatem.

E

nostram voluntati diuinæ: quod facere à proposito nullus potest, nisi Dei cognoscat voluntatem, quam sacra scriptura nobis ostendit. Vnde Greg. dicit, Sicut bene obsequentes famuli dominorum suorum vultibus semper intenti sunt, vt ea quæ præceperint festinè audiant, & implere contendant: sic iustorum mentes per intentionem suam omni-

Greg. 16. moral. cap. 17.

A

potenti domino semper assistunt, atque in scriptura quasi in os eius intuentur: vt quia per eam Deus loquitur omne quod vult, tanto à voluntate eius non discrepant, quanto eandem voluntatem illius in eius eloquio agnoscunt. Volens ergo ab errore conuerti, primo scripturam sacram meditetur, quæ Dei voluntatem ostendit. Et hoc notans Psal. dicit, *Mirabilia testimonia tua*, &c. Per testimonia ergo Dei accipe scripturas sacras, quæ testimonium tibi de Deo reddunt: vtputa quòd Deus æternus, quòd Deus bonus, quòd Deus iustus, quòd Deus est misericors, & huiusmodi: quæ dicuntur mirabilia testimonia, quia miranda Dei nobis ostendunt opera. Vel aliter: vt per testimonia Dei mirabilia intelligantur creaturæ à Deo factæ, quæ reddunt te-

B

stimonium bonitatis eius: quas scrutari & meditari debemus, vt per illas creatorem illarum cognoscamus, & cognitum laudemus. Et istum intellectum ponit hic August. dicens, *Mirabilia testimonia tua*, &c. Quis enim enumerare potest testimonia Dei, cœlum, terram, & visibilia & inuisibilia opera eius: quæ omnia dicunt quodammodo testimonium bonitatis & magnitudinis eius? & ipse cursus frequens vsitatusque naturæ. Quamuis mortalibus consuetudine viluerint, tamen si pius considerator aduertat, omnia testimonium perhibent creatori. Quid autem hoc est, quod non sit mirabile, si vnumquodque non vsu sed ratione metiatur? Si verò tanquam sub vnius contemplationis aspectu audeamus cuncta contueri, nonne

Testimonium dat bonitatis Dei omnis creatura.

C

fit in nobis quod ait propheta? Consideraui opera tua, & expaui. Et tamen Psal. non ista rerum admiratione perterritus, sed eam potius dixit esse causam cur ea debuerit scrutari: quia mira sunt. Cum enim dixisset, *Mirabilia testimonia tua*: secutus adiunxit, *Ideo scrutata est ea anima mea*. Quanto enim res est mirabilior, tanto maiori perscrutatione indiget vt cognoscatur. Sed hic August. mouet dubium. Cùm enim scriptura dicat, Altiora te ne quæsieris, & fortiora te ne scrutatus fueris, sed quę tibi præcepit dominus, cogita semper: quomodo ergo iste ista mirabilia Dei scrutari est ausus? Et respondet, Nonne mandata Dei sunt alta & mirabilia, tamen semper sunt perscrutanda? Vult ergo dicere quòd illa auctoritas, Altiora te ne quæsieris, &c. intelligitur de illis qui talia ad vanitatem inue-

Abacuc 3.

Quæstio. Mirabilia Dei opera scrutari quomodo liceat.

D

stigare volunt, non de illis qui humiliter illa volunt contemplari, vt ex illis Dei bonitatem & potestatem cognoscant. Aliter potest exponi iste textus: vt per mirabilia Dei testimonia, illa opera Dei intelligantur, quæ nobis dant testimonium de Dei benignitate miranda erga peccatores: quibus faciliter veniam præbet. Cum in hoc octonario errantes ad fidem velit inducere: ideo ante omnia præmittit scrutanda Dei opera, quæ testificantur misericordiam suam. Et hunc intellectum hic habet Ambros. dicens, *Mirabilia testimonia tua*, &c. Moralis oratio: vt quoniã eum puderet erroris, Deum tamen propriæ miserationis testimoniis conueniret. Hoc est ergo dicere, Non audeo leuare oculos

Testimonia Dei sunt opera quibus veniam peccatoribus præbet.

E

ad te Deum viuum: sed tu domine me ad sperandam veniam multis tuæ indulgentiæ testimoniis prouocasti. Nónne mirabilia testimonia tuæ pietatis in Abraham cum ne lapsu incuriæ iuuenilis offensus esset, vt Chaldæorum errores, patriam, cognationémque relinqueret, euocatum virtutis exercitiis erudisti? Cum Iudæorum populum à paternæ nobilitatis studio auersum, & viles

escas

esitat Ægypti super diuina munera præferentem: A non solum solidatis rubri maris fluctibus liberasti, verumetiam triúphis plurimis euexisti ad gloriam, & vt heres terrę possessiones donasti? Ad quietem deductus, securitate te deseruit: te bellorum acerbitate depressus inuocauit, & vt iniurias tuas obliuisceretis emeruit. Te Iesus naue ducem sibi cœlestis milicię venisse cognouit. Te populus triúphator, vt Madian sibi dominaretur offenderat: ad te vt Madian vinceretur orauit. Dauid quoque in te malignum fecit, quando adulterium & homicidium perpetrauit: qui confessione peccati, veniam reportauit. Pulcherrimus itaque versiculus iste ad erroris veniam sperandam inducens. Vel aliter: vt B per testimonia Dei sint ipsa martyria intellecta: vt dictum est ver. 2099. quæ dicuntur mirabilia, vt pro testimonio fidei dando, homo sponte pœnas, tormenta, & ipsam mortem libenter acceptet. Et quia quanto sunt mirabiliora & fortiora, maius præmium merentur: ideo toto corde sunt meditáda, tota mente quærenda. Et hoc est quod dicit, *Mirabilia testimonia tua*: i. martyria tua. Et ideo magni sunt pręmij: *propter quod scrutata est ea anima mea.*

2203 Declaratio sermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis.

Lex noua declarat antiquam.

Hic ostendit secundum: scilicet quòd talis debet credere Christum in antiqua lege fuisse pro- C missum. Si enim populus Iudæorum errore deceptus vellet attendere legem & prophetas, apertè cognosceret omnes figuras & prophetias de Messia promisso loquentes, in Christo fuisse impletas, quo ad tempus, quo ad locum, quo ad modum, & huiusmodi. Quod satis apertè humilibus lex euágelica ostendit. Et hoc est quod hic ait Psal. *Declaratio sermonum tuorum*, &c. Et hoc est quod Christus patri dicit, Matth. 11, Confiteor tibi domine pater, &c. & reuelasti ea paruulis. Et ad istú intellectum exponit hic Glosa dicens, *Declaratio sermonum tuorum illuminat*, &c. id est noua lex illuminat, declarás figuras veteris legis, & pellens tenebras nostras. Sermones autem dicit quos sancti prophetauerút.

Esa. 7. vt, Ecce, virgo concipiet & pariet, &c. huiusmodi quorum declaratio est aduétus Christi, & alia quæ D manifestè completa sunt in euágelio sicut prophetæ prædixerunt. Et hæc declaratio dat intellectum paruulis, id est, humilibus. Noli ergo præsumere de te: soli enim paruuli illuminantur. Vnde dominus in euangelio ait, Confiteor tibi domine pater,

Ioan. 9. &c. Et alibi, Ego in iudicium veni in hunc mundum, vt qui non vident videant: & qui vident, cæci fiant. Vel aliter: vt per sermones domini intelligatur lex antiqua, quę inspecta & declarata dat intellectum paruulis: id est, dat hominibus intellectum vt fiant paruuli, & de seipsis non præsumant. Et ad istum intellectum hunc passum exponit August. hic dicens, Quid est paruulus, nisi humilis & infirmus? Noli ergo superbire: noli de tua, quę nulla est, virtute præsumere. Et intelliges quare sit à bono Deo bona lex data, quæ tamen viuificare non pos- E set. Ad hoc enim data est lex, vt te de magno paruulum faceret: vt te ad faciendam legem de suo vires non habere monstraret. Ac sic opis indigens & egenus ad gratiam confugeres, & clamares, Miserere mei domine, quoniam infirmus sum. Hoc ergo scrutando intellexit hic paruulus, quod minimus Apostolorum Paulus (id est, paruulus) ostendit: ideo datam legem quæ viuificare non posset.

Lex antiqua inducit humilitatem.

Gal. 4.

Psal. 6.

Obligatur quis ad impossibile.

Quia conclusit scriptura omnia sub peccato: vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus. Ita domine, ita fac misericors domine: impera quod non possit impleri: immò impera quod non nisi per tuam gratiam possit impleri. Vt cùm homines per suas vires ad adimplere nequiuerint, omne os obstruatur; & nemo sibi magnus videatur, &c. Vel aliter: vt per sermones Dei intelligas miracula Christi: solo enim sermone mortuos suscitabat, cęcos illuminabat. &c. Et declaratio istorú sermonú. i. manifestatio istorum miraculorú deducit nobis intellectú: vt Iesum verú Messiá in lege promissum cognosceremus. Et hoc est quod ait, *Declaratio sermonū tuorū*, &c. Et ad istú intellectú exponit Ambros. hic istum passum: dicens, *Declaratio sermonum tuorum*, &c. In euangelio cum Ioannes mitteret discipulos suos ad Iesum, dicebat, Tu es qui venturus es, an alium expectamus? Respódit Iesus, cæcos videre, claudos ambulare, surdos audire. Hoc enim aduentus sui testimonium fore per Esaiá prophetam significauerat. Hæc ergo quę annunciauit per prophetas, in euangelium manifestauit. Et quæ ipse locutus est per prophetas, in euangelio ipse compleuit. Ipsius ergo sermo erat sermo propheticus. sicut scriptum habes, Audi cœlum, & auribus percipe terra: quoniam dominus locutus est. Intellectus ergo datus est etiam his qui perfectum intellectum non habent, dum muti loquuntur, surdi audiunt, mortui resurgunt. His enim signis intellectum est ab his qui rudes erant, & adhuc quasi in cunabulis fidei constituti (vt erat populus nationum) ipsum venisse qui expectabatur. Illuminat igitur fidei claritate, resurrectionis suę gloria, diuinorum operum potestate: & intellectum dat paruulis. Quibus vtique paruulis, nisi de quibus in euangelio gratias agit patri: in eo quod ipse operabatur filius, quòd misteria sua abscondisset à sapiétibus, & reuelasset paruulis? Ostendens citius plebem ex gentibus vel status inferioris viros, quàm Scribas & principes Iudæorum, & diuites huius sæculi credituros. Ideo alibi dicitur, quòd diuites eguerunt, & esurierunt: pauper autem clamauit, & exauditus est.

Gal. 3.

Rom. 3.

Miraculis Christi illuminantur gentes.

Esa. 1.

Crediderunt facilius simplices quàm sapientes.

Psal. 33.

Os meum aperui, & attraxi spiritú: 2204 quia mandata tua desiderabam.

Hic ponit tertium: scilicet quòd talis Christi gratiam debet petere. Nullus enim de errore ad veritatem, de morte ad vitam, de malo ad bonum, sine spirituali Christi gratia potest conuerti. Vnde sicut quando quis de gratia cadit ad culpam, secundum nostrum modum intelligendi: priùs est voluntatem deficere, quàm hominem Deus deserat, quamuis simul sint tempore. Sic per oppositum in conuersione de culpa ad gratiam priùs, saltem ordine naturæ, est Deum conuersionem eius facere, quàm ipsum conuerti. Sic enim dicitur Hierem. 31, Conuerte me domine, & conuertar. postquam enim conuertisti me, egi pœnitentiam. Qui ergo ab errore ad veritatem conuerti desiderat, prius gratiam Christi postulare debet. Et hoc est quod hic ait Psal. *Os meum aperui, & attraxi spiritum*, &c. Os suum aperuit, gratiam postulando: attraxit spiritum, gratiam spiritus impetrando. Sed quia illius oratio nó exauditur, nisi qui iusta postulat, qui Deo placita petit: ideo ostédit quòd ideo acquisiuit gratiá, quia iusta per illá facere volebat: dicés, vt custodiá mádata tua.

Gratia Dei praeuenit nos.

Desiderio & oratione spiritus acquiritur.

Et honc intellectum hic ponit Glo. quæ finalitet A est August. dicens, *Os meum aperui*, &c. [*Matth.7.*] Quasi dicat, Cũ desiderarẽ facere mandata, nõ erat mihi vnde possem: ideo aperui os meũ petẽdo, quærẽdo, pulsando. Aperui os meũ cõfitẽdo: rationẽ applicãdo, & sitiens attraxi spiritũ: id est, exauditus, spiritus gratiam attraxi scilicet auxi spiritum, quo Dei mãdata facere possem. Et hoc est dictum à simili illius qui in æstu captat aurã. Vnde hic per os accipe os mentis, quod sub silentio ad Deum clamat. Sicut Moyses cùm taceret, nõ voce sed spiritu clamabat: ab hominibus non audiebatur, apud Deum personabat. [*Os aperire est desiderare.*] Hoc ergo os, id est, mentis introitus, aperitur cùm dicere volumus. Attrahit quis spiritum, cùm Dei sermo firmo desiderio completur. Aperuit ergo os infirmus: scilicet orando, desiderando: B & attraxit spiritu validum, id est, virtutem faciendi mandata, quam per seipsum nõ habebat. Quid autem sit os isto modo aperire insinuat: quia nihil aliud est quàm mente orare, quàm mente desiderare perficere Dei mandata. Vnde quasi seipsum exponendo quid sit os aperire, subdit dicens, *Quia mandata tua desiderabam*. Hoc est ergo aperire os, quod desiderare. Et sic de ore cordis magis quàm de ore corporis ista sunt intelligenda. Et istum intellectum hic ponit Ambros. dicẽs, *Os meum aperui*, &c. [*Matth.5.*] Habemus in euangelio, quòd dominus Iesus aperuit os suum, cum legem daret. Sed ille os aperuit, vt aliis spiritum daret. [*Ioan.20.*] Psal. autem iste aperuit os suum, vt acciperet spiritum. Deniq; Iesus dicit, [*Psal.80.*] Accipite spiritum sanctum. Iesus dicit, Dilata os C tuum, & implebo illud. Iesus homini dicit, Plenitudo enim Christus est. Qui implet omnia, implet os suum. Aperiatur ergo os tuum: clamet os tuum ad dominum: clamet os tuum etiam cùm taceat. Sicut & Moyses cum taceret voce, clamabat spiritu: ab hominibus nõ audiebatur, apud Deum personabat. Est enim interioris clamor affectus qui auditur de cœlo. Anna quoque cum oraret, tacita clamabat: [*1.Reg.1.*] labia non mouebãtur, & interioris mentis pia voce excitabat Iesum. Denique cum effectu rediit, quæ cum silentio precabatur: quia clamabat in ea spiritus Dei: qui & tacentibus nobis clamat, Abba pater. Intellige ergo quòd os sit verum cor. Habet os anima, quæ habet & membra. Hoc os aperi non solùm Christo, sed etiam Christi discipulo: D qui os suum Christo implendum præbuit. Et ideo dicit, [*2.Cor.6.*] Os nostrum patet ad vos ô Corinthij: cor nostrum dilatatum est. Ideo imitatores nos sui esse debere admonet, sicut ipse Christi est. Qui sanctior est, Christo aperuit os suum: qui inferior, Apostolo, &c.

2205 Aspice in me, & miserere mei, secũdum iudicium diligentium nomen tuum.

Hic ponit quartum: scilicet quòd talis seipsum Christo debet committere. Qui enim hominem perditum tanto labore redemit, redemptum nõ libenter amittit. Et ideo si te sibi committas, curam E tui plenissimè geret. [*Psal.54.*] Audi Psal. dicentem, Iacta curam tuam in domino, & ipse te enutriet. Sic & nũc Psal. seipsum Deo committẽs ait, *Aspice in me, & miserere mei*, &c. [*Aspectus Dei duplex.*] Vbi nota quòd Deus aliquos diuersimode videt: aliquos respicit vt saluet, aliquos videt vt damnet: vt ostendit Gregor. dicens, [*Greg. 12. moral. cap.6.*] Duobus autẽ modis peccator à domino aspicitur: aut cum A à peccato cõuertitur, aut cum ex peccato punitur. De respectu enim conuersionis dicitur, quòd respexit dominus Petrum: & recordatus Petrus, &c. [*Luca 22.*] fleuit amarè. De aspectu autem vltionis dicitur, [*Psal.33.*] Vultus autem domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum. Hic autem Psal. petit aspectum non vltionis, sed miserationis: dicens, *Aspice in me, & miserere mei, secundum iudicium diligentium nomen tuum.* Hic ly iudicium non refertur ad diligentes Deum, sic quòd sit eorum iudicium: sed ad ipsum Deũ, vt sit iudiciũ Dei, quo se habet ad illos qui ipsum diligũt. Quod clarè exponit hic Aug. dicens, *Respice*, &c. *diligentium nomen tuum*: id est, secundum iudicium quod in eos fecisti qui diligunt nomen tuum: quod iudicium fuit, quoniam vt diligerent te, prius tu dilexisti eos. B Sic enim Ioannes Apostolus ait, Nos (inquit) diligamus Deum. [*1.Ioan.4.*] Et vt velut causa quæreretur ab eo, quæ nos diligere facit: adiunxit, Quoniam ipse prior dilexit nos. Accipit ergo hinc aspectum Dei gratiosum, non rigorosum quo aspicit malos. Vnde hic ait Ambr. Pulchrè autem cũ dixisset, *Aspice in me*: adiunxit, *& miserere mei*: quia respicit Deus etiam aliquos iratus: vt quando aspexit super castra Ægyptiorum: & ligatis axibus curruũ, omnes eos deiecit in fluctus. [*Exod.14.*] Aspexit etiam Sodomam & Gomorrham: quarum [*Gen.19.*] vtraque peccatorũ suorum luitur ad supplicium, diuinæ precium soluit offensæ. Scriptum est etiam, Qui respicit terram, & facit eam tremere. [*Psal.103.*] E contra autem respexit dominus Abel & munera eius: [*Gene.4.*] super C Cain autem & munera eius non aspexit. Quo exasperatus Cain, parricidæ crimine cruorem fratris effudit. Quid sit autem aspicere Deum, euidẽtissimè illo testimonio declaratur: quia respexit [*Psal.102.*] dominus super filios pauperum: & non despexit preces eorum. Oculus enim domini nõ aspernatur iustorũ munera. Deniq; sic & nos oculos nostros cũ in aliquẽ ita mouemur, auertimus: quasi ipsum indignũ aspectu iudicemus, quẽ oderimus affectu.

Gressus meos dirige secundũ eloquium tuum, & non dominetur mei omnis iniusticia. 2206

Hic ponit quintũ: scilicet quòd talis post Christum ducem votis debet pergere. D Christus enim se nobis ducem tradidit omnium virtutum, in se ostendens exempla, quæ sequentes perueniremus ad vitam. vt ostendit Gregor. 1. dialogorum, dicẽs, Redemptor noster per mortale corpus omne quod gessit, &c. Ideo dicebat nobis ipse, Ego sum lux [*Ioan.8.*] mundi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris. Et ideo hunc sequi, ab isto dirigi & deduci optat nunc Psal. dicẽs, *Gressus meos dirige*, &c. [*Caritate & dilectione gressus mentis dirigantur.*] In istis enim verbis Psal. nihil aliud petit nisi quòd sic dirigatur, sic adiuuetur à domino, vt quod dominus verbo faciendum præcepit, ipse opere perficiat. Et hoc est quod dicit, *Gressus meos dirige*. Quod exponens August. dicit, *Gressus meos dirige*: vbi quid aliud petit, quàm Rectum & liberum me fac secundũ promissum tuũ? E Quanto autẽ magis regnat in quocũque Dei gratia, tãto minus ei dominatur iniquitas. Quid ergo aliud petit, quã vt dominãte Deo diligat Deũ? Diligendo enim Deum, diligit seipsum, vt & diligere salubriter possit & proximum sicut seipsum. In quibus præceptis tota lex pendet & prophetæ. Quid igitur orat dicens, *Gressus meos dirige*, &c. nisi vt præcepta quæ Deus iubendo dedit, impleri faciat

ciat adiuuando. Vel aliter: ille gressibus suæ mentis claudicat, nec gressus habet mentis directos, qui in temporalibus veram pacem existimat esse: qui peccatores tranquillitatem mentis credit habere. Sicut de quibusdam alibi Psal. dicit, Zelaui super iniquos pacem peccatorum videns. *Psal. 72.* Sed talem claudicationem, talem mentis errorē amoueri, & gressus ecclesiæ ad veram pacem dirigi Psal. hic orat, dicens, *Gressus meos dirige*: gressus scilicet mētis, non corporis. Vnde hic ait Ambros. Gressus pro affectibus animæ accipiendos frequentibus scripturarum testimoniis commonemur. Nam quis putet Psalmistam de pedum suorum corporali gressu esse solicitum? Ille verò vt sanctus vitæ suæ cursum dirigi gestiebat. Sicut alibi scriptura testatur dicens, A domino diriguntur gressus viri. Denique Psalmistæ vtamur testimonio, qui alibi dicit, Paulominus effusi sunt gressus mei, quia zelaui in peccatoribus, pacem peccatorum videns. Animique itaque sui ostendit claudicasse vestigium dum pacem peccatorum putauit esse mirandam: videntur quidem habere tranquillitatem, videntur quiete frui: sed non est quies, vbi animus inquietus est; non est tranquillitas mētis, vbi animus exagitatur obnoxiæ stimulis conscientiæ. Quomodo securitas, vbi diuersarum pugna est passionum, vbi cōflictus grauium cogitationum? Vnde dominus diffiniens quid sit pacem habere, ait, Pacem meam relinquo vobis: pacem meam do vobis. Non sicut mundus ait ego do vobis: ostendens pacem quam mundus dat, veræ pacis gratiam non habere. Idcóque volens docere non in homine esse pacem: addidit, pacem meam relinquo vobis. Et iterum, pacem meam do vobis. Denique propheta dicebat, Pax pax: & vbi est pax? Manifestū est igitur Psalmistam de titubatione dixisse suæ sententiæ: in qua animus non corpus titubabat gressu. Et ideo se à Deo nunc dirigi postulat, dicēs, *Gressus meos*, &c. Vel per gressus intellige opera bona, quibus gradimur ad Deum: quæ tamen quandoque sunt directa, quando propter Deum deuotè fiunt: sed indirecta, quādo propter aliud. In quibus tamen agendis multas patimur molestias & tentationes, vt dirigantur in Deum: sicut patet de Abraham & de Dauid, & de multis aliis: de quibus hic loquitur Ambros. dicens, Rectè Psal. petit gressus suos dirigi secundum verbum Dei: vt fiant & ipsi speciosi & à Dei non recedant amore, & non dominetur ei iniquitas, quam iure precauit. Sciebat enim & Abraham secundum præcepta domini gressus suos dirigentem, & appetitu speciosæ vxoris pudore tentatum, sed non confusum: & vnici immolatione filij postulata paternæ mentis pietate luctatum, sed coronatum. Dauid quoque Absalon parricidio iniquitatis improbæ feralibus tentationibus appetitum hoc solo euasisse, quòd dirigens gressus suos secūdum pietatem domini à paterno non recessit affectu: intra se gemens crimen incestus, à se relegans odia parricidæ. Filius meus Absalon, filius meus, inquit: quis dabit mihi mortem pro te? immemor naturæ pietatis, offensæ immemor: de quo antè quæsiuit, puer ne viuit? Et fortasse quærendum sit, cur antè puerum dixit, quem postea filium nominauit. Cur non in vtroque aut puerum dixit aut filium? Si viueret, puer erat, quia parricidio petebat patrem. Non igitur pietatis nomē accipere debebat, sed infirmitatis: ideóque vir iustus quod religionis fuit tacuit: quod infirmitatis, aperuit. Vbi verò est mortuus: apud pium patrem personæ crimen defecit, naturæ nomen remansit. Ex quibus apparet quòd hic Psal. petit gressus, id est, motus animæ dirigi secundum iussa Dei, ne viciis vel aduersis aut tentationibus seducantur. Vel aliter: quia gressus mentis proni sunt ad ambulandum per viam peccatorum, nisi adiuuentur à domino: ideo Dei adiutorium postulans dicit, *Dirige gressus meos*, &c. vide ver. 589. Vel aliter: Christus in præsenti vita in seipso omnis virtutis nobis dedit exemplum: & imitandum se à nobis prædixit. Sic igitur quid est Christo dicere, *Gressus meos dirige*, &c. nisi tu me tuorum exemplorum imitatorem fac esse? Et ad istum intellectum loquitur Gregor. super illo verbo Iob 23. Vestigia eius secutus est pes meus: dicens, Quasi namque quidam gressus Dei sunt operationes eius, quibus bonus quisque malúsque regitur, in quibus iusti iniustíque suis ordinibus disponuntur: quibus quisque subiectus, ad meliora quotidie ducitur, & auersus, ad deteriora ruit. De quibus nimirum gressibus propheta dicebat, Viderunt ingressus tuos Deus. Itaq; cum virtutem lōganimitatis & pietatis Dei intuemur, & intuentes imitari cōtendimus: quid aliud quàm gressuum eius vestigia imitamur? Iam enim per fidem apertè videmus quòd mediator Dei & hominum benignus est ad tribuendum, humilis ad sustinendum, patiens ad exemplum præbendum. Cuius exemplum Psal. sibi ad imitandū proponit: vt quicquid in hac vita ageret, ad imitationis illius vestigia ligaret. Ideo orans dicit, *Gressus meos dirige*, &c.

Peccator pacem nec quietem nec potest. (margin)

Ioan. 14. (margin) *Hier. 6.* (margin)

Gressus sunt opera nostra, quæ caritate diriguntur. (margin)

Gen. 22. *2. Reg. 17.* *2. Reg. 16.* *2. Reg. 18.* (margin)

Filius vel puer quis dicatur. (margin)

Greg. 16. moral. 16. *Gressus Dei dicuntur exēpla virtutum nobis data.* *Psal. 67.* (margin)

Redime me à calumniis hominum, vt custodiam mandata tua. 2207

Hic ponit sextum: scilicet quòd talis debet malis persequentibus non cedere. Hostes enim nostri, qui ad malum nos conantur impingere, si eis resistatur, superantur faciliter: si autem non resistatur, continuè fortificantur, & victores efficiuntur. Iste ergo non petit ne calumniis hominum impugnetur; quia scit illas esse ad probationem, vt augeatur meritum: sed hoc orat, ne illis succumbat, sed adiuuetur à Deo, dicēs, *Redime me à calūniis*, &c. Quid sit calumnia vel calumniator, vide ver. 2195. Sed mirandum, cùm calumnia sit falsi criminis impositio, quod nullo modo nocere potest calúniato, sed solum calumniatori, sed magis proficit ad meritum: cur iste ab illis, Deo suppliciter se redimi petat? Et quid est redimi à calumniis, nisi sic illas cum viribus nostris modificare, ne superando ad illicita trahant? Vnde hic ait August. *Redime me à calumniis hominum*, &c. Si vera illi homines crimina obiiciunt, non calumniantur: si falsa, quid est quòd se redimi desiderat à calumniis: id est, à criminibus falsis, quæ illi nocere non possunt? Crimen quippe falsum, quod est calumnia, reū non facit hominem, nisi apud iudicem hominem. Vbi autem Deus iudex est, nullus falso crimine læditur: quia non cui obiicitur, sed potius obiicienti imputatur. Et respondet dicens, An hic ecclesiæ præsignatur oratio, & vniuersi populi Christiani qui redemptus est à calumniis hominum, quibus exagitabantur vsquequaque Christiani? Sed adhuc restat difficultas pro eo quod subditur, *vt custodiam mandata tua*: quasi inter ipsas calumnias quando sancti erant calumniati & persecuti, non possent seruare Dei mandata: propter quod iste deprecatur dicens, *Redime me*, &c. *vt custodiam mandata tua*. Cùm

Calumnia quid sit. *Detractio non nocet nisi detractori.* (margin)

tamen certum sit quòd inter calumnias & tormēta sancti plenè custodierint mandata Dei. Et hoc dubium mouet August. & soluit dicens, Sed nunquid propterea mandata Dei custodit? Nónne inter ipsas calumnias quando feruebant, multo gloriosius populus sanctus in tribulationibus Dei mandata seruabat, cum ad perpetrādas impietates persecutoribus non cedebat? Sed nimirum hoc est, *Redime me à calumniis hominum, vt custodiam mandata tua:* id est, tu age infuso spiritu tuo, ne me terroribus calumniæ hominum vincant, & à tuis mandatis ad sua malefacta traducant. Si enim hoc modo, me ab eorum calumniis, ne criminationes falsas quas obiiciunt pertimescam, patientia donata redemeris, B inter ipsas calumnias custodiam mandata tua. Vel aliter: vbi sciendum, quòd differentia est inter calumniam & tentationem. Nam calumnia grauior est tentatione. Tentatio solum ad malum conatur inducere: sed calumnia non solum ad malum trahit, verumetiam bene & virtuosè gesta in malum peruertit. vnde calumniatus aut tristitia aut timore infamiæ difficiliter malo resistit. Et ideo ab ista necessitate se redimi Psal. precatur, vt liberè mandata Dei possit custodire, dicens, *Redime me,* &c. Et quantum ad hoc, hic ait Ambros. *Redime me,* &c.

Calūnia grauior est tentatione.

Non vnum genus est nostræ afflictionis, tentatio & calumnia. Sed tentatio leuior, calumnia grauior est. Siquidem tentatio potest esse sine calumnia: calumnia verò & in se tentationem habet. Est humana tentatio, quam ferre possumus: calumnia autem grauis est. Et ideo dominus quæ sunt grauiora suscepit, & calumniis appetitus, silentium detulit triumphale. Calumnia autem eo grauior est, quia non solum falsa componit: verumetiam quæ piè gesta sunt decolorat. vt Ioseph non solum adulterij obiectione tentatus est & incitamento herilis illecebræ: verumetiam tentatus calumniis, composito elogio, quòd ipsum adulterium dominæ suę inferre voluisset: comprehēsúsque exuerit vestem, ne fraudis indicium atque insigne teneretur. Cùm vtique amictum ideo fugiens dereliquerit vt laqueos vim inferentis, & nexus illecebrosæ artis euaderet. Ipse etiā Dauid sensit quod timebat. Quibus enim Saul regis calumniis laborauit, perterritis omnibus allophilis impetum iussit: & singulari certamine summam belli & totius certaminis pōdus excepit, virture sua solus commune crimen refellens, & totius retorquens in hostem plebis opprobrium. Et tamen quia iuuenculę dixerunt, Saul triumphauit in milibus, & Dauid in decem milibus: gloria in inuidiam versa cœpit odio vrgeri. Et vt de posterioribus loquamur: Susanna bene sibi conscia erat. Duo presbyteri senes falsum testimonium deferebant: numerus sacerdotum neci eius vocem afferebat, puellæ sola conscientia erat apud Deum libera. Denique hominū damnata iudicio, nutu absoluta est diuino. Ideo ait Psal. *Redime me à calumniis hominum, vt custodiā mandata tua.* Qui enim opprimitur calumnia, non facilè potest custodire mandata diuina. Tristitiæ necesse est plerumq; aut timori cedat, & affligatur, vel metu calumniæ vel dolore. Ex quibus patet quòd plerumque calūnia vincitur, qui tentationem superare potest. Et sic calumnia tentatione grauior est.

Gen. 39. *1. Reg. 17.* *1. Reg. 18.* *Dan. 13.*

2208 Faciem tuā illumina super seruum tuum, & doce me iustificationes tuas.

Hic ostendit septimum: scilicet quòd talis debet intellectum suum iugo fidei subdere. Inuisibilia enim fidei ratione naturali comprehendi non possunt: nec noster intellectus per se ad illa consurgere potest naturali lumine. Sed oportet captiuare intellectum per fidem: scilicet vt simpliciter credamus primæ veritati, quæ mysteria fidei nobis proponit esse credenda. Mentis enim humanæ acies inualida in tam excellenti luce non figitur, nisi per iustitiam fidei emundetur, vt dicit. Cùm igitur fides sit quoddam lumen rationis à Deo nobis infusum, ideo istud lumen fidei à Deo sibi dari Psal. postulat, dicens, *Faciem tuam illumina super seruum tuum:* id est, lumen fidei inspira mihi. Vel aliter hic Psal. B postulat de lumine fidei peruenire ad lumen gloriæ. Diligenti enim alium, summam dilectioné generat aspectus mutuus. Et ad istum sensum hic loquitur August. dicens, *Illumina faciem tuam,* &c. id est, manifesta subueniendo præsentiam tuam. *Et doce me iustificationes tuas.* Doce (inquit) me vt faciam. Quod alibi euidētius dicit, Doce me vt faciam voluntatem tuam. Qui enim audiunt, licet memoria teneant quod audiunt: nequaquā didicisse putandi sunt, si non faciunt. veritas namque verbum est. Omnis namque (inquit) qui audiuit à patre & didicit, venit ad me. qui ergo non facit (id est non venit ad me) non didicit. Vel aliter: nam per faciē Dei Christus intelligitur. vide ver. 150. 1374. 689. 844. C Quid est ergo petere *faciem tuam illumina,* &c. nisi filium tuum in carnem visibiliter mitte, cuius præsentia illuminemur? Nam tēpore legis omnia erant velata figuris. Sed per aduentum Christi omnia illuminata fuerunt. Vnde ad istum sensum hunc locum exponit Ambros. dicens, *Faciem tuam illumina,* &c. Illuminat dominus sanctos suos, & lucet in corde iustorum. Itaque cum sapientem videris, cognosce quòd descendit super eum gloria Dei: illuminauit eius mentem scientiæ fulgore cognitionísque diuinæ. Illuminauit etiam corporaliter faciem Moysi, & trasfigurata est gloria vultus eius: quam videntes Iudæi trepidauerūt. Et ideo factum est vt Moyses velamen poneret super faciem suam, ne in eam filij Israel intenderent & perturbarētur. Simul declarabatur mysterium, quòd illud velamē quod in facie Moysi corporaliter ponebatur, in D cordibus Iudæorum mysticè poneretur: eo quòd veram claritatem legis videre non possent. Vultus enim Moysi, fulgor est legis: fulgor verò legis non in litera, sed in intellectu est spirituali. Itaq; quamdiu vixit Moyses, & alloquebatur Iudæorum populum, velamen habebat in faciem suam. Mortuo autem Moyse, Iesus naue iam non per velamen, sed facie reuelata presbyteros alloquebatur & populum, & nemo trepidabat. Cum itaque & ipsi dixerit Deus, quòd cum ipso ita esset futurus vt fuerat cum Moyse: & eum similiter illuminare gestorum vtique non vultus glorificat: hoc significante spiritu sancto, quòd venturus esset Iesus verus: ad quem si quis conuerteretur, & eum vellet audire, de corde suo velamen auferret: & reuelata facie, verum saluatorem videret. E Deus ergo pater qui in Moysi facie excæcauit populum Iudæorum, non malitia, sed æquitate. Ipsi enim sibi posuere velamen qui legem intelligere noluerunt. Hic namque dominus illuminauit cor nationum in faciem Iesu Christi per eius aduentum. Quod euidenter Apostolico declaratur exemplo: sicut scriptum est, Quoniam Deus qui dixit lumen resplendescere, illuxit in cordibus nostris ad illuminationem

Facies Dei dicitur Christus. *Psal. 142.* *Ioan. 6.* *Illuminat nos incarnatio Christi.* *1. Cor. 10.* *Exod. 34.* *2. Cor. 4.*

tionem scientiæ claritatis Dei in faciem Iesu Christi. Ideo ergo dicit Psal. ad dominum Iesum, *Faciem tuam illumina super seruum tuum*: quia faciem Christi videre cupiebat, vt mens eius illuminari posset. Et secundum incarnationem potest accipi. Multi iusti & prophetæ hoc cupierunt: sicut ipse dominus declarauit. Nec immeritò faciē eius aduenientis ex virgine quærebat videre vt illuminaretur in corde: sicut illuminabantur etiam illi qui dicebāt,

Luc. 24. *Facies Dei dicitur effectus suæ bonitatis.*

Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, cum aperiret nobis scripturas? Vel aliter, per faciem Dei intellige effectus suæ bonitatis, quam super nos illuminat, quando plenam sui notitiam communicat nobis. Vnde istum versum exponēs Richardus ait, *Faciem tuam illumina super* &c. In facie enim omnes sensus corporei abundant. Suam ergo faciem domino ostendere, est plenam sui noticiam mentis eius oculis infundere. Quid est ergo *Faciem tuam illumina* &c. nisi Ostende mihi sapientiam tuam, ne errem, misericordiam: ne desperem, doce iustitiam tuam, vt non præsumam: innotescat mihi bonitas

Seruitus multiplex.

tua, vt te amem in donis tuis: innotescat mihi passio tua, ne succumbam in malis meis: Et attende quòd ait *super seruum tuum*: ex hoc quòd dicit *tuū*, innuens multa genera seruituris. Quod ostendens hic Richardus ait, Quosdam seruos efficit ipsa eorum natiuitas: quosdam belli necessitas. alios humilitatis magistra caritas. Seruiam ergo creatori meo iure conditionis: obsequar regi meo ex reuerentia maiestatis: subiciat saluatori meo ex debito caritatis. Quantum apud eum possit voluntaria seruitus, intelligo. Et idcirco magna petens, humilitatis meæ obsequium humiliter recolo, & dico, *Faciem tuam illumina super seruum tuum.* Patet quòd fortiter se vēdicat à seruitute peccati, qui se non dubitat vocare seruum Dei. *Super seruum tuū*, inquit. Indignū ducit lucem hanc ponere sub modio. Sed ad solis imaginem, qui melius lucet, ex alto ponere illis qui, non dicam se, sed sua huic lumini anteponunt, quandoque sua séque perdituri & sine fine perituri. *Doce me iustificationes tuas. Me* (inquit) nō dico diabolū, nō angelū, quia his ille semel reprobatus informari nō debet: nec ille in bono cōfirmatus indiget istis doceri.

a 209 Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legē tuam.

Hic ponit octauū: scilicet quòd talis errata cognita debet plangere. Pœnitentia peccata cōmissa delet, & gratiā diuinam acquirit: sine qua adultus

Luc. 7.

saluari nō potest. Hoc benè nouit Magdalena, quæ maculas criminis lacrymis lauit. Hoc nouit Petrus, quia vt peccatum negationis Christi tergeret,

Luc. 22. *Psal. 6.*

egressus foras, fleuit amarè. Sic & Psal. dicebat, Lauabo per singulas noctes lectum meum: lacrymis meis stratum meū rigabo. Sic & modò in persona peccatoris, qui peccata dolore curauit dicit, *Exitus aquarum* (id est lacrymarum) *deduxerunt oculi* &c. Et

Plorāda est culpa, nō pœna.

aduerte quòd magna est virtus lacrymarum, quæ non damno temporalium; sed spiritualium emittuntur. Vndè causam harum lacrymarum insinuās hic Psal. dicit, *Exitus aquarum* &c. *quia non custodierūt legem tuam.* Istæ sunt lacrymæ, quæ pro offensa delenda fundantur. Vnde hic Ambr. ait, Causam sui fletus ostendit Psal. dicens, *Quia non custodierūt legem tuam.* Sancto viro plus culpa quàm ærumna deflere

2. Reg. 12.

tur. Fleuit enim Dauid quando Nathan ei de Vriæ morte indignationem nunciauit, & peccatum suum de præuaricatione legis agnouit. Denique filio in

A ægritudine constituto nec cibum sumpsit, nec regium thronū aut cubile ascendit: sed stratus in terra, ieiuna ora lacrymis diluebat: non tā filij sui mortem, quam peccati sui pœnam in illo lauare desiderans. Fleuit quando numerato populo, repēte corde percussus est, dicens, Peccaui grauiter. Fleuit ergo primò, quia elatus regia potestate, quærendo *2. Reg. 24.*

numerum plebis, mensuram egressus est conditionis humanæ. Deinde quia sui erroris precio vindicabatur in plebem: sed à domino proposita hæc pœna fuerat, non a rege est postulata: domino tamē se cōmittendo misericordię, electionis causam probauit simul: quia propter eum populus laborabat: ipse quoque se offerendo pro populo, elationis soluit iniuriam, pietatis probauit affectus. Et nota

B quòd lacrymæ sunt duplices: vide ver. 690. vbi dicitur, Fuerunt mihi lacrymæ meę panes die ac nocte &c. Quod hic confirmans ait, *Exitus aquarum deduxerunt* &c. quia semper nunc pro vna, nunc pro alia

Lacrymas semper debemus effundere.

culpa, nunc pro nobis, nunc pro proximis, nunc pro peccatis commissis, nunc pro desiderio patriæ cœlestis lacrymas debemus effundere. Vnde istum passum pertractās Richardus dicit, *Exitus aquarum deduxerunt* &c. Solent agricolæ siccitatis tempore fontium riuulis terram rigare, ne ariditate nimia semina multiplicare nequeant terræ commendata. Ad horum imitationem Psal. imbre gratiarum tardante descēdere, operum suorum fructus lacrymarum vnda non negligit infundere. Denique tunc

C verè deducitur, quando alternis vicibus, nunc hęc, nunc illa fletu culpa diluitur; cùm vicissim modò pro hac, modò pro illa gratia fletus effunditur. Deducit aquam qui nunc sua, nunc aliena dolet delicta: vel qui nunc pro sua, nunc pro aliena compungitur miseria. Diuidit aquam qui quandoque luget mala quæ commisit, quandoque bona quæ obmisit. Diuiditur aqua quando vicissim nunc pro metu infernalium tormentorum, nunc pro desiderio lugetur cœlestium gaudiorū. Sciendū tamē est, quòd aqua quæ in locis sublimibus oritur, facilè iuxta deducētis votum ad humiliora quæque loca irriganda deriuatur. Quæ autem in imo defluit, ad infundenda eminentia nō facilè assurgit. Sic nimirum desideriorum vena quæ in infimis labitur, ad

D sublimia appetenda non attollitur. Et qui non nisi terrena appetit, cœlestia desideria nescit. Plus adhuc dico: cui hoc sufficit tantum ne pereat, quādo pro verbo vel cogitatu superfluo gemēs plorat. Vis & tu ad prophetæ similitudinē aquā hanc salubrē deducere, memineris sublimia cōcupiscere, & humilia de te sentire. Tunc facile est de desideriorum tuorum collibus ad deuotionis tuæ vallē cōpunctionis fluēta discurrere. Et subdit, Sed quæ est causa tanti fletus? *Quia* (inquit) *non custodiui legem tuam.* Vę mihi misero, cui quotidie dolere incūbit & flere, non solum pro eo domine quòd oculi mei non custodierunt legē tuam: sed ideo vel maximè quòd necdum custodierunt legem tuā. Verumtamē hoc mirum est, cur non maluit dicere, quòd non custo-

E diui legem tuam; sed *quia non custodierūt legem tuam.* Attamē si Ego non custodiui diceret: voluntatem vsque culparet. Oculorū itaque culpa increpatur & solúmodo defletur. Quid est igitur culpā oculorum deflere, nisi quòd indiscretione errasset, hæc gemendo deflere? Tunc enim oculus peccat quando discretionis iudiciū errat. Oculum ergo offendere est ex intentione bona, sed parum discreta, in aliquod malum incidere,

hh 5 Iustus

2210 **IVstus es domine, & rectum iudiciũ tuum.** A

Sadic

Hic incipit decimusoctauus octonarius. Cui pro titulo præmittitur decimaoctaua litera alphabeti Hębraici, quę est Sadic. Quę meritò huic octonario præmittitur. Nam Sadic interpretatur Consolatio. Deus autem qui post tempestatem trãquillum facit, post lacrymas suos consolari nouit, & post mortem eis dare beatam vitam. Postquam ergo suprà ostendit Psalm. multas ærumnas pro peccatis tolerasse: vt puta, quia confixit carnes suas cruci, quòd pro suis peccatis exitum produxerat lacrymarum: nunc consequenter ostendit diuinam consolationem quæ pro suis peccatis afflictos voluntariè consequitur. Hæc autem consolatio est B triplex. Est misericordiæ, qua afflicti liberantur à miseria: secunda est veniæ, qua per pœnitentiam remittuntur crimina: tertia est gloriæ, qua lugentibus æterna dantur præmia. Prima igitur est consolatio diuinæ misericordiæ. Nam qui in doloribus sunt & miseriis, consolatione indigent. Et istos Dei consolatur misericordia: dum recolunt illud Psal. Nunquid obliuiscetur misereri Deus?aut continebit in ira sua misericordias suas? Secunda est consolatio veniæ: quoniam omnibus verè pœnitentibus plena promittitur & datur venia. Sic enim dicitur Ezech. 18, Quacũque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor. Qui enim seipsum pro peccato punit sufficienter, amplius non punitur à Deo. Tertia est consolatio C gloriç. Qui enim à peccato est absolutus, & hic voluntariè per seipsum punitus, quem locum sortiri debet nisi gloriæ? Matth. 5, Beati qui lugent: quoniam ipsi consolabuntur. Omnis autem prædicta consolatio datur seipsum pro peccato punienti. Vnde hic ait Ambros. Decursis suppliciis quæ propter peccata nostra toleramus, ad veniam pertinemus. Ipsa enim supplicia bonos emendant, & proficiũt malis. Vnde nonnulli philosophi disputauerũt obesse improbis absolutionem, prodesse mortem: cum vita illis incentiuum sit delinquendi: in mortem autem absumptum esse de nostris. Cui hoc dubium? cum Salomon dicat, Qui parcit virgæ odit filium. Castigat autem dominus quem diligit. Pœna enim corrigit & emendat errantem. Si D talis sit qui emendari nequeat, aufertur de medio ne grauiora committat. Mortuus enim errare nescit. Et ideo Ecclesiastes dicit, Laudaui mortuos magis quàm viuentes. Mortuus præfertur viuenti, quia peccare nescit. Qui ergo voluntariè pœnas scelerum suorum pertulerunt, consolationem domini merentur. Quod apertè dominus in euangelio declarat, dicens per Abrahæ personam ad illum diuitem sæculi huius, Recordare fili quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala. Nunc autem hic consolatur: tu verò cruciaris. Ad propositum ergo postquam Psal. suprà posuit pœnitentiam & pœnam multiplicem toleratam pro peccatis, hic ponit pœnitẽtibus debitam absolutionem. Et ideo huic octonario præmittitur litera Sadic: E quæ Consolatio interpretatur. Hic ergo agitur de consolatione quam hic recipit pœnitens & quilibet iustus in aduersis positus. Consolationem autem talis recipit ab octo: secundum quæ iste octonarius diuiditur. Consolatur enim primò ex consideratione supernalis volũtatis & iustitiæ: in principio. Secundò ex euasione infernalis calamitatis

Cõsolatio mul tiplex in pœnitentia.

Psal. 76.

Mors proficit malis, eisque absolutio nocet.

Eccl. 4.

Luc. 16.

A & miseriæ: ibi, *Mandasti.* Tertiò ex assumptione personalis asperitatis & pœnitẽtię: ibi, *Tabescere.* Quartò ex inflammatione diuinalis charitatis & amicitiæ: ibi, *Ignitum.* Quintò ex obseruatione salutaris humilitatis & obedientiæ: ibi, *Adolescentulus.* Sextò ex promissione regularis firmitatis & constantiæ: ibi, *Iustitia tua.* Septimò ex percussione medicinalis tribulationis & angustiæ: ibi, *Tribulatio.* Octauò ex desiderio supernalis felicitatis & lætitiæ: ibi, *Aequitas.* Quantum ergo ad primum, sciẽdum quòd magna consolatio est in aduersitate positis dum considerant diuinam voluntatem tantum esse iustam quòd à iustitia errare non potest: quia ex hoc concludunt quòd omnia quæ sustinent aduersa, non nisi sanctè & iustè à Deo sunt immissa vel permis- B sa. Quod ostendens Gregor. ait, Cum enim in hac vita ea quę nolumus patimur, necesse est vt ad eum qui nihil iniustè velle potest, studium nostræ voluntatis inclinemus. Magna quippe est consolatio in eo quod displicet: si consideramus quòd illo ordinante id erga nos agitur, cui non nisi iustum placere potest. Si igitur solùm iusta scimus placere Deo: scimus autẽ pati nos mala, nisi quæ Deo placuerint, non posse: concludimus quòd iusta sunt cuncta quæ patimur. Valdè autem iniustum est, si de iusta percussione murmuramus. Et hæc consideratio Psal. consolabatur. vnde iustam esse Dei voluntatem considerans, ait, *Iustus es domine* &c. Vel aliter: Psalm. hic vult reddere rationem quare peccata sua supra se dixit multum fleuisse: quia exitus C aquarum deduxerunt oculi mei. & ratio est, quia Deus est iustus, & non pœnitentem iustè damnat æternaliter. Timens ergo iustitiam Dei, flens peccata commissa puniui. Et hoc est quod hic dicit August. Psalm. multum se fleuisse prętaricationem suam testatus est: proinde velut rationem reddens cur multum flere debuerat, & suum multum dolere peccatũ: *Iustus* (inqr .t) *es domine, & rectum iudicium tuum.* Hęc itaque iustitia Dei rectũmque iudicium, omni est metuendũ peccanti. Hac enim damnatur quicunque damnatur. Nec est omnino qui de sua damnatione contra Deum iustum rectè conqueri possit. Inde fletus rectus est pœnitentis: quoniam si cor eius impœnitens damnaretur, iustissimè vtiq; dãnaretur. Vel aliter. Ideo hoc dicit Psal. *Iustus es do-* D *mine* &c. vt quilibet in aduersis positus, ad sua considerãda peccata recurrat: vel vt iustitiã cogitando leuius ferat aduersa: vel vt exẽplum omnibus detur diuinæ iustitiæ. Primũ scilicet vt quilibet peccata sua cõsideret, ostẽdit hic Amb. dicẽs, *Iustus es domine* &c. Verè iustus est vir qui lacrymis profluens, inuolutus ærũnis, graui supplicio delicta persoluẽs, non tædio vincitur, non metu frangitur, non labore lassatur, non ingratus aut tristis est. Plerumque enim vulgus hominum sua delicta non repetens, iniustè se putat tolerare quod patitur. At verò iustus, qui seipsum statim in exordio sui sermonis accusat, iustitiam domini prædicat, quòd meritis suis digna patiatur. Dicendo enim iustum Deum, dum suam iustitiam antè pronunciat, de iustitia domini E sperat & veniam. Iustus enim Deus, non semper irascitur. Sicut enim est vltor culpæ, ita moderator est pœnæ. Sicut vindex est peccatorum, ita remunerator est virtutum. Qui vult dare præmium, debet expectare certamen: quia nemo sine certamine coronatur. Sinit ergo nos sæpe tentari, volens iustè præmia dare. Luctanti itaque, non dormienti datur corona. Nec molles deliciis, sed labore exercitatos

Aduersa patiẽtẽ cõsolatur consideratio voluntatis diuinæ.

Greg. 2. mor. cap. 12.

Dãnatus non nisi iustè dãnatur.

Iustitia Dei in aduersis ostenditur.

ornat

ornat victoria. Secondum scilicet quòd consideratio diuinæ iustitiæ, leuius aduersa tolerare faciat, ostendit idem Amb. dicens, Iustus in aduersis iustitiam Dei laudat. Per hanc enim non sentit parens teneris amissis liberis, nó æger in dolore, non naufragus in periculo, non reus in iudicio, non captus in laqueo. Clamant hanc iustitiam omnes sancti pressi aduersitatibus. Clamat Hieremias, cú futuræ captiuitatis populis annunciaret ærumnam, dicens, Iustus es domine. Clamat iterum cum victæ plebis miserandis seruitiis angeretur, Iustus es domine: quia os eius ad iracundiam irritaui. Et sub alia litera. Ita foris sine filiis fecit & ab intus mors. Clamabant Hæbræi cum propter virtutem deuotionis & fidei granam fornacis ardentis ambirétur incendus, dicentes, Iustus es domine in omnibus quæ fecisti. Et ideo meruerunt vt illæsi ignibus domini iustitias prędicarent. Daniel quoque propheta secundò in lacum missus, leonum & inanium ferarum sæuitia atque horrore circundatus, iusta esse omnia Dei iudicia clamabat. Ionas quoque inclusus vtero bestiali, iusta iniustorum sorte damnatus, clamabat de vétre ceti in mari cum voce confessionis & laudis, Supplico tibi. Dauid quoque cú fugeret à facie Absaló parricidalibus armis è regno egressus, cum pro totius populi se offerret excidio, dicebat, Iustus es domine, & rectum iudiciú tuum. Grex iste innocens quid fecit? Ego sum qui peccaui. Ipse pater fidei Abrahā cum ad immolādum vnicus à sene filius posceretur, paternę pietatis affectu, diuinæ iustitiæ confessione temperabat, dicens, Iustus es domine: non enim postulas alienum, sed tuum reposcis: ipsum tibi restituo quem dedisti. Húc Iob imitatus, destitutis liberis, patrimonio nudatus amisso, amictum sui corporis scindens, ait, Nudus sum natus, nudus & moriar: dominus dedit, dominus abstulit: sit nomen domini benedictū. Omnes ergo iustum Deum prædicant. Qui moribunda sepulcro sua mébra componit, vt qui damno vulneratur aut funere filiorum, dicat, Iustus es domine. Quid enim nostrum amittimus? Clamat Apostolus, Quid habes quod non accepisti? Quid igitur amittimus? Nihil. Reddimus enim, nó amittimus. Iustus ergo dominus in periculis, iustus in damnis, iustus in vltionibus est. Tertium: scilicet iustus est dominus & immittendo aduersa, vt omnibus suæ iustitiæ det exemplum. Vnde ibidem ait Amb. Non solum auté vnusquisque iustè suæ culpæ precium luit: verumetiam dum vnus punitur, plurimi corrigūtur. Ananias in actibus Apostolorum fraudatus precij quod de agri sui venditione perceperat, crimen admisit, qui potuit nihil cóferre & crimen euadere. Verùm ne quis impunè circunscribendos Apostolos arbitraretur, aut misericordiæ suæ manus fraude contaminare perfidiæ, morti additos æternæ, vniuersos ad fidei studium iusto terrore cóposuit. Pharao cú suo populo fluctibus mersus mundanæ conuersationis exéplum est, ne quis Dei populú persequatur. Denique potuit eum voluntati suæ facere obedientem, sed eius pœnæ exemplo omnes voluit emendari. Ideóq; dixit ad eum dominus, Quoniam ad hoc ipsum te suscitaui, vt ponam in te virtutem meam, & annúcietur nomen meum in vniuersa terra. Non vtiq; dominus suæ laudis, sed nostræ correctionis incremé ta quærebat. Et cócludit Amb. dicens, Omnes igitur sapientes dicunt, *Iustus es domine, & rectum iudiciū tuum.* Nec enim tradimur aduersariis sine iudicio

Iustitia Dei in aduersis mus suscipiat. *Daniel. 3.* *Daniel. 14.* *Iona 3.* *1. Reg. 16.* *Gen. 22.* *Iob 1.* *Aduersitatū & filiorū mortis consolatio.* *Punitio vnius exiguit multos exemplo.* *Act. 5.* *Exod. 14.*

A ipsius, neque sine ipsius iudicio in tribulationes venimus. Denique hæc est iustorum cósolatio: hoc est diuinum iudicium. Denique suprà habes, *Memor fui iudiciorum tuorum: & consolatus sum.* Aduertis ergo quòd domini iudicia iusta consolationes sunt.

Mandasti iustitiam testimonia tua, 1211
& veritatem tuam nimis.

Hic ponitur secundum: scilicet quòd iustorum consolatio est ex euasione infernalis pœnæ. Pœna enim hic volútariè assumpta pro peccato, pro pœna satisfacit inferni. Testimonia enim sacræ scripturæ ostendunt quòd peccatorem pœnitentem Deus recipit ad gratiam. Quæ quidem testimonia in prima veritate fundantur, quæ falsa esse non possunt. B Et ideo iustus hic afflictus, testimonio iustitiæ Dei instructus gaudet se per pœnam temporalem pœnam euasisse ęternam. Et hoc est quod hic ait, *Mandasti iustitiam testimonia tua* &c. vt sit sensus, Tu mandasti iustitiam, scilicet fieri de peccato: & hoc per testimonia tua: id est per verba sacræ scripturę, quæ dicuntur testimonia Dei, quia in illis attestatur nobis Deus suam voluntatem. Iustitia autem hæc quā mandasti est, quòd aut homo hic punit peccatum suum per pœnitétiam, aut ipsum tu punis æternaliter. Quod si hic temporaliter punitur per pœnitétiam, tu ipsum æternaliter nó punis. Per testimonia ergo tua tu mandasti iustitiam, scilicet fieri de peccato. Et hoc idem aliis verbis replicat, dicens, *Et veritatem tuam nimis*, scilicet mandasti. Nam veri- C tas & iustitia pro eodem accipiuntur in scriptura. Sic ergo per testimonia tua tu mandasti iustitiá & veritatem tuam nimis: nimis, id est valde. Et vide hic multa inculcata, qui peccatoribus terrorem incutiunt. Vnde hic ait glosa, Multa hic inculcantur quæ peccatores terrere possunt. Rectum enim iudicium, iustitia, & veritas sunt timenda omni peccanti: quia sic dānatur iustè quicunque damnatur, vt inde conqueri non possit contra Deum iustum.

Ezech. 18. *Pœna tēporalis redimitur æterna.*

Tabescere me fecit zelus meus: quia 1212
obliti sunt verba tua inimici mei.

Hic ponit tertium: scilicet quòd iustorum consolatio est ex assumptione personalis asperitatis & pœnitentiæ. Sicut enim ægrotanti sanitas recupe- D rata magnam infert cósolationem: sic quòd quanto maior fuerit infirmitas, tanto amplius gaudet se sanatum esse. Sic est de infirmitate spirituali peccati: quia quando quis se considerat in magnis fuisse peccatis, & illa per pœnitentiam euasisse, gaudet se de illis egisse pœnitentiam. Sic & nunc Psal. gaudet se amore iustitiæ egisse de peccatis pœnitentiam, dicens, *Tabescere me fecit Zelus meus*: id est zelus & amor quem habui iustitiæ tuæ fecit me tabescere: id est tabidum fieri & pœnitentem. Nam secúdum grammaticos, Tabeo, tabes, idem est quòd putrescere, deficere, defluere. Et sic actum pœnitentiæ significat, quo caro macerata putrescit, deficit & defluit, & spiritus refloret. Pœnitentia ergo, afflictus, & tabefactus Psal. dicat, *Tabescere me fecit zelus meus.* E Vbi notandú quòd zelus multa significat. Est enim idem quod amor, quod inuidia, quod æmulatio, siue imitatio. De hoc vide ver. 1186. Hic autem accipitur pro amore. vt sit sensus, *Tabescere me fecit Zelus meus*, id est amor meus me de peccatis meis fecit agere pœnitentiam. Et secundum Augostinum iste textus diuersificatur: quia aliqui codices habent, *Zelus meus*: & aliqui, *zelus tuus.* Sed ad idem tendit,

Tabescere quid sit.

Zelus noster est … Dei.

quia amor quo diligo Deum, est amor meus, & amor Dei: amor (inquam) meus, quia in me & à me est: & amor Dei, quo scilicet amo Deum. Vnde hic ait August. *Zelus autem meus*, vel *tuus*, quod plures codices habent, nullam ingerit quęstionem. Quod enim dicitur *zelus tuus*. significat hominem non sibi sed Deo zelantem. quod non repugnat si etiam dicatur *zelus meus*. Nam quid aliud dicit Apostolus, Æmulor enim vos Dei ęmulatione? Nam dicendo, Æmulor vos, quid nisi æmulationem demonstrat esse suam? Sed quia non sibi sed Deo zelabat, ideo addidit, æmulatione Dei. Hâc quippe dicimus Dei, quia suo spiritu fidelibus suis inspirat Deus. Amoris enim est, non liuoris. Et alibi dicitur, Zelus domus tuæ comedit me: quia domum Dei zelabat Christo, non sibi. Sponsus enim sibi zelat sponsam suam: amicus autem sponsi non eam sibi debet zelare, sed sponso. Bonus ergo huiusmodi intelligendus est zelus. Vel per zelū intellige quędam amoris feruorem, quo animus contra mala accēditur. sicut de Christo legitur, quòd vidēs contra legem Dei vendentes & emētes in téplo: zelo domus Dei accēsus omnes eiecit. Et isto modo videtur hic Psal. zelū accipere: propter illud quod sequitur, scilicet, *quia obliti sunt verba tua*. &c. Istum zelum habuerunt patres antiqui, vt Phinees, Helias, Mathathias &c. De quibus hic dicit Amb. Est zelus ad vitam, & est zelus ad mortem. Ad vitam zelus est, diuina pręcepta seruare, amore domini eius custodire mandata: vt fecit Phinees, de quo in Numeris dixit dominus ad Moysen, Phinees, filius Eleazar, filij Aarō sacerdotis, sedauit furorem meū à filiis Israel, in eo quòd æmulatus est zelum meum in illis, & non cōsumaui filios Israel in zelo meo. Cæsa iacebant vigintiquatuor milia populorum: tendebat pœna in omnes, nec vllus finis exitij. Arripuit gladiū Phinees, duos occidit, interdicta sibi consuetudine copulatos: redemit omnes, indignationē domini mitigauit. Dedit victoriam quibus negabat salutē. Quàm salutaris igitur Dei zelus! Non vnius temporis illud vicium fuit: & nunc Madianitis miscetur Iudæus. Madianitis est hæreticorum perfidia, cū populum Dei tentat. Quàm multis populis meretrix ista feralis irrepsit, quæ publico funere totum populum communi morte tumulauit? Veni ergo & nunc Phinees: corripe gladium verbi Dei: interfice perfidiam hæreticorum, ne propter eam populus vniuersus intereat. Vrget ira cœlestis: percute ipsā vuluam impietatis, generatoriúmque perfidiæ: ne partus formetur infelix, ne adulterina conceptio diffundat seminarium præuaricationis & sceleris. Hunc zelum debet habere sacerdos, qui studet seruare ecclesiæ castitatem. Et ideo princeps sacerdotū dicit, Zelus domus tuæ comedit me. Et Phinees sacerdos erat, & nepos sacerdotis, & filius sacerdotis. Bonus zelus & vtilis in sacerdote: præcipuè ne negligēs sit, ne remissus sit. Melius est enim vt vnius aut duorum damnatione plurimi liberētur, quàm duorum absolutione plures periclitentur. Zelum Dei habuit Helias: & ideo raptus est ad cœlū. Zelāo (inquit) zelaui dominum. Zelum Dei habuit Mathathias, qui aduersus sacrilegia Antiochi excitauit Dei plebem. Zelum istum Dei qui habent, omnes sibi inimicos putāt qui sunt hostes Dei: quamuis patrem, fratrem, sorores, de omnibus dicit, hostes facti sunt mihi &c. Et infrà concludens ait, *Beatus ergo qui zeli nouerit disciplinam: & oderit eos qui domini gratiam relinquentes, salutem propriam deserunt, fraudis errorem sibi asciscunt*. Ideo subditur, *Quia obliti sunt verba tua inimici mei*. Sed qui sunt inimici isti? Respondet Ambros. dicens, Illos Psalm. suos dicit inimicos, qui inimici sunt Dei, qui Deum in sua propria venientem non erant recepturi. Hos graues hostes, hos inimicos suos propheta testatur: non qui sibi essent, sed qui Christo rebelles. Denique & alibi dicit, Et super inimicos tuos tabescebam: iusto odio oderam illos. Grauiora sunt arma perfidiæ quàm pugnæ. Nemo enim grauior hostis omnium, quàm qui omnium lædit auctorem. Ideo ergo zelo magno acquisitus est populus nationum, quoniam à suo populo Deus negabatur. Neque enim poterant aut fidei deuotionem aut disciplinam tenere virtutis, qui memoriam præceptorum cœlestium non tenebant. Sic Adam de paradiso eiectus: sic populus Iudæorum de prærogatiua electionis exclusus est.

2. Cor. 11. — *Psal. 68.* — *Ioan. 2.* — *Zelus duplex: scilicet ad mortē & ad vitam.* — *Num. 25.* — *Psal. 68.* — *4. Reg. 2.* — *1. Mach. 2.* — *Inimici Dei sunt etiā nostri inimici.* — *Psal. 138.* — *Hostis omniū est peccator.*

Ignitum eloquium tuū vehementer: & seruus tuus dilexit illud. 2213

Hîc ostendit quartum: scilicet quòd iusti consolentur ex inflammatione diuini amoris & caritatis. Inter omnia enim quæ mentem consolantur, est amor: sicut & inter omnia odium turbat. Amorem autem nobis tribuit verbum quod ignitū dicitur, quia ad Dei amorem nos accendit. Et hoc est quod hic ait Psal. *Ignitum eloquium tuum* &c. Vel per ista verba vult ostendere Psalm. causam quare zelo tabescebat, quia inimici obliti erant verba Dei. Et causa est, quia inflammatus verbo Dei, ad Deum reducere volebat iniquos & suos persecutores, quos peccatum disiungebat à Deo. Ideo ait, *Ignitum eloquium tuum* &c. Vnde hic ait August. Volebat inimicos Deum amare, quos ipse amando zelabat. Nō ingratus enim gratiæ Dei, per quam fuerat ex inimicis Deo reconciliatus, etiam ipse suos diligebat inimicos: quia flamma dilectionis ardebat. Ideo ait, *Ignitum eloquium tuum vehementer: & seruus* &c. Meritò zelabat in suis inimicis cor impœnitens, qui fuerant obliti verborum Dei. Ad hoc enim eos flagitabat adducere, quòd ipse flagrantissimè diligebat. Vnde hic notat quòd verbum Christi ignis dicitur ignitiuus: quia inflammare mentem nouit, & omnia vitia consumere. Vnde hic Ambros. dicit, *Ignitum eloquium tuum* &c. Ignis ergo hic, sermo Christi est. Et bonus ignis, qui calefacere nouit: exurere autem nisi sola vitia nescit. Hoc igne super bonum fundamētum posito apostolicum illud aurum probatur: hoc igne illud morum vel operum examinatur argentum: hoc igne preciosi illi lapides illuminantur: fœnum autem & stipula consumitur. Mundat ergo hic ignis animum: consumit errorem. Vnde dominus ait, Iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis. Hic est ignis qui ardet ante dominum. Nisi enim quis flagrantiam deuotionis assumpserit, præsentiam domini habere non poterit. Accende ergo hunc ignem priùs in mentibus suis, vt Christi lumen tibi effulgeat. Ignem quidem hunc dominus misit in terram: non vt eam Sodomitano rursum (sicut scriptum est) ardeat incendio: nec vt eam donato munere fœcunditatis, aut vsu vel flore viriditatis exueret. Opus enim suum probare dominus magis & augere, quàm imminuere aut damnare consueuit. Neque verò dignum erat vt elementa innoxia nostri luerent

Ignis dicitur verbum Dei. — *Ioan. 15.* — *Ignis domini verbi benedictae.*

scele

sceleris vltionem. Quid natura deliquerat, si adulta iam soboles errauit? Non erat partus in vitio, si deuio lapsa est errore progenies: sed vsus in culpa. Quem ergo dominus ignem in nouo sparsit testamento: qui secretus mentium diuinæ cognitionis ardore inflammaret affectus: qui vaporem fidei & deuotionis adoleret: qui cupiditatem virtutis accenderet? Hoc igne Hieremias calefactus dicit, Et erat ignis flammigerans in ossibus meis. Hoc igne sermonum cœlestium vaporati Cleophas & ille alius dicebant, Nónne cor nostrum ardens erat in nobis, cū aperiret nobis scripturas? Hoc igne vrebatur rubus, & non exurebatur. Vrit ergo sermo diuinus, vt corrigat conscientiam peccatoris: non vrit vt perdat. Denique hoc igne succensi Hebræi, fornacis ardentis vaporem nec timere nec sentire potuerunt. Meritò ergo bonus seruus Dei diligit ignitum Dei eloquium: quo induitur charitas quę timorem excludit. Tripliciter igitur tibi describe ignitum eloquium domini: quia scilicet mundat, quia accendit, quia illuminat audientes. Hic est ergo ignis diuinus qui super Apostolos descendit in linguis igneis: quia hoc igne, scilicet charitatis, exardere debent qui enunciāt. vt hic ait gl. Quem in se habere debent qui alios incendere volunt dilectionis professionē cura continet pastoralis. Inde est quòd Romanus pōtifex cappa rubea induitur, quia totus igne charitatis ardere debet, & omnia ex charitate facere, omnino quoque martyrio non deesse, Christi gerens personam: cuius vestimentū est, sicut calcantium in torculari.

Hierem. 20. Luce 24. Exod. 3. Daniel. 3.

Ignis dicitur charitas.

2214 Adolescentulus sum ego & contemptus: iustificationes tuas non sum oblitus.

Hic ponit quintum: scilicet quòd iusti consolātur ex obseruatione humilitatis & obedientiæ. Sicut enim est senectus moralis duplex: quia senectute quandoq; significatur morum grauitas. Iob 12, In antiquis est sapientia: & est antiquitas peccatorum, Daniel 13. Inueterate dierum malorū &c. Sic & suo modo duplex est iuuentus siue adolescentia: scilicet stoliditatis. Iob 20, Replebuntur vitiis adolescentiæ suæ: & adolescentia virtutis & humilitatis: Thren. 3, Portauit iugum ab adolescentia sua. Psalmista autem hic accipit adolescentiam pro humilitate. Et est sensus, *Adolescentulus sum ego & cōtemptus*: id est in meipso humilis & à malis vilipensus: tamen ab humilitate contemptus non recessi: sed mādatis tuis obediens fui, quia iustificationes tuas non sum oblitus. Et attende quòd secundum August. hic adolescentulus nō stat absolutè: vnde aliqui textus habēt, *Iunior sum ego*. & sic omnis minor ætate alio, respectu illius, iunior & adolescentulus dici potest. Quasi dicat, Inimici mei antiquiores obliti sunt mandata tua, sed non ego iunior. Per hoc enim duos populos vult exprimi: scilicet populum Iudæorum, & populum gētilium ad fidem cōuersorum. Antiquior populus (scilicet Iudaicus) Dei mandata est oblitus: sed iunior (scilicet Christianus) illa obseruat. Vnde hic ait August. *Adolescētulus sum ego* &c. vel *Iunior*. Hic adolescentulus vel iunior in comparatione maioris accipitur. Hic ergo duos populos agnoscamus qui luctabantur in vtero Rebeccæ. De quibus dictum est, Maior seruiet minori. Iste minor non est oblitus iustificationes Dei, cum inimici maiores sint obliti. Iste versus secundum Ambros. tripliciter exponitur: scilicet literaliter, & hoc de Dauid: allegoricè, & hoc de Christo: & moraliter, de populo Christiano. Primò ergo hunc exponit literaliter de Dauid. Vnde ipse Ambros. dicit, *Adolescentulus sum ego* &c. Ipse enim Dauid iunior fratribus, enim patris oues pasceret, tāquam vili alligatus obsequio, nō est oblatus Samueli sacerdoti quasi indignus qui vngeretur in regnum. Sed à sacerdote quæsitus & accersitus de pascuis, prærogatiuam regiæ vnctionis accepit. Postea quoque progressus ad bellum, cū Golias totum populum Iudæorum corporis sui mole despiciens, singulari certamine prouocaret; timentibus cæteris, hic poscit à rege vt congrediēdi sibi permitteret facultatem. Necdum quidē tanto certamini habilis æstimatus est: rege dicente, Nō potes ire ad allophilum, & pugnare cum eo: quoniā tu puer es, & ille vir bellator à iuuentute sua. Neq; fuisset admissus, nisi fecisset fidē, quòd in sua adolescentia leonem suis manibus strāgulatum extractis raptæ ouis cruribus peremisset. Ipse etiam despectus ab allophilo, quòd aduersus armatum bellatorem cum virga & lapidibus processisset, retulit non viribus se fretum esse, non armis: sed in nomine domini confidentem ad ipsum esse progressum, vt lacessitæ plebis auferret opprobrium. Hic ergo iuuenis atque despectus strauit allophilum: potitúsque victoria, in decem milibus, iuuencularum psallentium testimonio triumphauit. Consequenter ostendit Ambros. quòd ista verba intelliguntur de Christo, cuius figura fuit ipse Dauid. Vnde dicit, Gerebat autem Dauid typum Christi: qui quasi despectus venturus esset in terra, totum populum mundi huius crucis suæ prælio liberare: qui applauderent animæ sanctorum per baptismatis sacramentum renouatæ. Qui verum illum Goliam reuelatum nobis ac proditum verbi sui gladio trucidasset. Licet igitur verus Golias humilitate filij Dei stratus amisit caput, quod in multas artes vertebat & fraudes, psallunt securè iam animæ, quæ peccatorum suorum tormenta deflebant, dicunt, Saul triumphauit in milibus, sed Dauid in decem milibus. Rex ille durus indignatur, & irascitur eo, quòd canerent iuuenculæ: quia duritiæ filius paucos decepit: Christus totum mūdum redemit. Dicat ergo Christus natus ex virgine, *Iuuenis ego sum & despectus: iustificationes tuas non sum oblitus*. Tertiò ista sunt verba populi Christiani, qui antè despectus erat, modò autem electus. Vnde consequenter dicit Ambros. Dicit etiam populus nationum in illa prima electione despectus, rudis adhuc fide & studio primæuæ deuotionis adolescens: vel certè renouatus aquilę iuuentute per baptismi sacramēta: *Adolescentulus ego sum & contemptus* &c. Ille ergo despectus antè, præferor iam anteponor electis. Ille antè despectus populus peccatorum, habeo cœlestium sacramentorū veneranda consortia. Iam mēsæ cœlestis honore suscipior: epulis meis non pluuia vndatur, non terræ partus laborat, non arborū fructus: potui meo non flumina quærenda, nō fontes: Christus mihi cibus, Christus mihi est potus. Caro Dei cibus mihi, & dei sanguis est potus. Dicit ergo populus Christianus, *Adolescentulus sum ego & contemptus: iustificationes tuas non sum oblitus*. Hoc verè dicit, si humilis corde, si mitis atque mansuetus. Dicat ergo, *Adolescentulus sum ego* &c. Præmittat generalem ætatis iactantiam, quo plus commēdet humilitatis suæ gratiam. Non mirabilis humilitas

Genes. 25. Rom. 9.

Adolescens accipitur & in bono & in malo.

Dauid iunior ad regnum fuit electus.

1. Reg. 17.

Christus iuuenis mūdo redemit despectus.

1. Reg 18.

Humilitas in iuuene mirabilis est, non in sene.

in

in senectute. Quæ effœta viribus, fracta debilitatibus, tristis doloribus, anxia suspitiis, cocta curarũ æstibus, & ipso viuendi mœsta fastidio, alacritatem est oblita iactantiámque. Rata sanè in iuuenibus est humilitas: idcóque miranda. Dum ætas viget, dum vires solidæ, dum sanguis æstuat, dum solicitudo nescitur, dum ignoratur debilitas, dum lætitia frequentatur: tunc feruet iactantia, tunc se iuuentutis superbus extollit affectus, tunc humilitas quasi vilescit, abiecta contemnitur: tunc subiectio degeneris conscientiæ extimatur infirmitas. Grandis igitur tantum est assuefacienda maturitas, quæ vincat naturam.

2215 Iustitia tua iustitia inæternum: & lex tua veritas.

Hic ponit sextum: scilicet quòd iustus consolatur ex firmitate promissionis diuinæ & iustitiæ. Iustitia enim virtus est: vnicuique proportionaliter secundum merita retribués & bonis præmium, ac supplicium malis. Sed in hoc quandoque deficit iustitia nostra ab actu exteriori: quádoque, scilicet propter impotentiam: quandoque propter nesciétiam: quandoque propter accusationem falsam & probationem: vt puta quia quádoque iustus probatur reus, & reus iustus affirmatur. Iustitia autem diuina in nullo deficere potest. Et hoc multũ consolatur iustos: quia ex hoc sperant indubié se a Deo præmiandos. Et hoc considerans Psalm. dicit, *Iustitia tua iustitia inæternum*: vt ly iustitia primò stet pro virtute iustitiæ: secundo autem loco stet pro actu ipsius iustitiæ: scilicet pro præmiatione bonorum, vel malorum punitione. Vel aliter: vbi sciendum quòd alia est iustitia Dei, alia est iustitia hominis. Nam iustitia Dei dicitur illud quod facimus solũ propter Deũ sine admixtione alicuius peccati vel mali. Et sic iustitia Dei est, quando bonum fit bene: scilicet in statu gratiæ eo modo quo debet fieri. Et de ista iustitia dicitur, Iustitiæ domini rectè lætificantes corda &c. De ista etiam iustitia dicitur extra. de verborum significatione. forus. quòd iustitia cum scelerato homine consortium habere nõ potest. Dicitur igitur ista iustitia Dei, quia Deum acquirit æternaliter pro præmio. Iustitia verò hominis dicitur, quæ aliquo peccato manet permixta: vt si quis aliquod bonum faciat, sed non bene: vt si quis ieiunat nõ propter Deũ, sed propter corporis sanitatem: & huiusmodi. Et dicitur ista iustitia hominis, quia solùm in conspectu hominis apparet iustitia, sed non in conspectu Dei. Et quia tales iustitiæ peccato sunt admixtæ: ideo deturpatæ dicuntur. Esa. 64, Quasi pannus menstruatæ sunt iustitiæ vestræ. Et ista iustitia non manet inæternũ, quia æternum præmium nõ meretur apud Deum. Istam ergo differentiam innuens Psalm. dicit Deo, *Iustitia tua iustitia inæternum*. Et istum intellectũ hic habet Ambros. dicens, *Iustitia tua iustitia inæternum*. Possunt quidem singuli homines facere opera iustitiæ, sed non inæternum manentia. Diues ille cui abundauerunt in hoc sæculo diuitiæ, fortasse fecerat aliqua opera iustitiæ, quorum remunerationẽ in præsenti vita acceperat: non fuerunt illa iustitia inæternum, quia nec remuneratione perpetua digna. Plerique etiam non rapiunt aliena, quod est opus iustitiæ: sed nesciunt de proprio largiri. Alij inuadẽtes indebitas facultates, quò speciem iustitiæ sibi quærant, solent offerre pauperibus. Nõ est ista inæternum iustitia. Multi iusti plerumque grauiter deliquerunt, non habentes æternæ fructum iustitiæ. Soli Deo suppetit in perpetuum per omnia possidere iustitiá, qui pascit iustos & iniustos. De illo enim qui debito modo opera iustitiæ facit, dicitur, Dispersit, dedit pauperibus: iustitia eius manet in sęculum sæculi. Sequitur, *Lex tua veritas*. Ex hoc enim vult Psalm. dare differétiam inter legem antiquam & legem euangelicam; quia lex antiqua solum erat quædam figura siue vmbra nouæ legis: lex autem euangelica est veritas per ipsam antiquá legem figurata. Et hoc notans Psal. Christo dicit, *Lex tua veritas*: scilicet nõ est figura. Et ad istum intellectum exponit Ambros. istum passum: dicens, Sed quomodo istud accipimus? An quia lex Dei veritas est, quia omne quod statuit Deus verũ est: sicut infrà dicitur, *Omnia mãdata tua veritas*? An quia veritas est lex Dei, quia non mentitur Deus? Apud eum igitur veritas lex est: fallacia, præuaricatio est. Sed & sic potest veritas lex Dei esse. Apud Iudæos igitur non est lex Dei, quia non recipiunt legis veritatem. Lex Dei spiritualis est: sicut dicit Apostolus, Non habent ergo veram legem, qui eam non accipiunt spiritualiter. Quod autem non verum, mendax est; quod mẽtitur, occidit. Litera ergo quæ occidit mentitur: spiritus autem qui viuificat veritas est. Accipiamus ergo euangelium, quod est lex Dei, quæ veritas est, non typus, non vmbra, non exemplar cœlestium, sed ipsa cœlestia. Vnde scriptum est, quia finis legis Christus est: non defectus quippe, sed plenitudo legis in Christo est. quia venit non legem soluere, sed adimplere. Omnis ergo veritas est in nouo testamento: in antiquo autem, figura veritatis. Verè ergo illa antiqua lex veritatis exemplar est. In exemplari enim sanguis agni funditur, sed in veritate Christus immolatur. Quid autẽ in hoc manifestius esse potest quàm quòd Ioannes euangelista dicit: scilicet quòd lex per Moysen data est: gratia autem & veritas per Iesum Christũ facta est. Si enim veritas fuisset in lege, non fuisset veritas facta per Christum.

Iustitia duplex. scilicet Dei & hominis.

Psalm. 18.

Extra de verborum significat. c. forus.

Psalm. 111.

2. Corint. 3.

Lex antiqua figura fuit legis euãgelicæ.

Matth. 5.

Ioan. 1.

Tribulatio & angustia inuenerunt me: mandata tua meditatio mea est. 2216

Hic ponit septimum: scilicet quòd iusti consolantur in aduersis. Sciens enim homo iustus quòd aduersis culpa purgatur, & pœna peccato debita persoluitur, lætatur cum illis premitur, & ex illis fiduciam ampliorem suæ salutis assumit. Sicut infirmus etsi gustui potio sit amara: mẽte tamẽ ipsam sumẽdo lætatur, sciens illam esse sanatiuam. Sic & iusti plus in tribulationibus & angustiis lætantur mente quàm in prosperis. Quod notás Gregor. dicit, Iusti prospera huius vitæ ægrè ferũt, & molestè præsentis vitæ blandimenta tolerant: quia per hæc vtcunq; se tardari interno desiderio non ignorant. Plus enim in hoc mundo honor quàm despectio occupat: & magis prosperitatis sublimitas quàm necessitatis aduersitas grauat. Per hanc namq; nõnunquam cum homo exterius premitur, ad concupiscenda quæ intus sunt liberior relaxatur. Per illam verò dum animus multis parere cogitur, à desiderij sui cursu retinetur. Vnde fit vt sancti viri magis in hoc mundo prospera quàm aduersa formident &c. Sic igitur ad propositum, exultãt iusti magis dum premũtur aduersis, quàm cum prosperis extolluntur. Et per aduersa amplius ad Dei mãdata meditand: & obseruanda erigũtur, quàm per prospera. Et hoc notans Psalm. dicit hic, *Tribulatio & angu*

Aduersitas tribulationis cõsolationem dat iustis, non prosperitas.

Gregor. 5. moral. cap. 1.

& angustia inuenerunt me &c. Et nota quòd aliquando tribulatio & angustia inueniuntur ab homine: vt Psal. 114, Tribulationem & dolorem inueni, & nomen domini inuocaui. Quandoque verò inueniunt hominem. Sic enim & ibidem dicitur, Circumdederunt me dolores mortis, & pericula inferni inuenerunt me. Sic & hic conformiter dicitur, *Tribulatio & angustia inuenerunt me*. Quæ autem inter ista sit differentia, vide versic. 2031. 2032. Vel aliter: Tribulationes omnes generaliter quærunt: sed aliquos inueniunt, aliquos non. Illos inueniũt: qui sunt digni corona, qui per illas inueniũt Christum: illos verò non inueniunt, qui coronari non sunt digni, nec Christum inuenire. Et sic quamuis multi mali tribulationibus premantur, ipsos tamẽ tribulatio non inuenit, sed premit. Quid est enim inuenire, nisi rem perditã recuperare? Et sic solùm illos tribulatio inuenit quos recuperat, & ad statũ perfectionis adducit. Et istum intellectum hic ponit Ambros. dicens, *Tribulatio & angustia inuenerunt me* &c. Quærunt tribulationes & necessitates hominem, & quandoque inueniunt: & interdum non inueniunt eum. Inuenitur ille cui corona debetur: non inuenitur qui idoneus certaminis nõ probatur. Tribulatio igitur, velut quędam gratia est. Denique sacrificium Deo spiritus contribulatus. An non gratia est quæ operatur patientiam? Qui ergo inuenerat tribulationes profectum esse, quæsitus à tribulationibus inuentus est, nec refugit. Dicit Sapientia, Quærent me mali, & non inuenient. Non quia dominos nolebat inueniri ab omnibus, qui omnibus etiam non quærentibus se offerebat: sed quia his operibus quærebatur, vt indigni essent, qui quærerent, inuenire. Cæterum Simeon qui eũ expectabat inuenit. Inuenit Andreas qui ait ad Simonem, Inuenimus Messiam qui dicitur Christus, Philippus quoque dicit ad Nathanael, Quem scripsit Moyses & prophetæ, inuenimus Iesum à Nazareth filium Ioseph. Et vt ostenderet quemadmodum Christus inueniretur, ait, Veni & vide. Qui ergo Christum quærit, veniat: nõ corporis gressu, sed mentis vestigio. Videat eum, non exterioribus oculis, sed internis. Videat quòd Christus morti se subdidit, vt à nobis iugum mortis excuteret. Ille suscepit mortis seruitutem, vt tibi tribueret æternæ vitæ libertatem. Qui quærit ergo Christum, quærit & tribulationem, nec refugit passionẽ. Denique Dauid dignus erat vt à tribulatione quæreretur, tribulationem & ipse quęsiuit: quã nisi quæsiuisset, nõ inuenisset. Quòd autem inuenerit, ipse testatur dicens, Tribulationem & dolorem inueni: & nomen domini inuocaui. Et alibi, In tribulatione inuocaui dominum, & exaudiuit me in latitudine. Bona igitur tribulatio, quæ dignos facit vt in latitudine exaudiantur à domino. Gratia autem est exaudiri à domino Deo nostro. Qui igitur tribulationem non refugit, inuenit: qui non refugit, inuenitur. Non enim refugit qui mandata sensu operibúsque meditatur. Nam vtiq; illum athletam certamina inueniunt, qui in vsu exercitij fuerit cõstitutus: qui verò exercitium dereliquerit, sine dubio nõ poterit reperiri: quia indignus est vt quæratur. Dicit ergo Psalm. *Tribulatio & angustia inuenerũt me*: quia paratum cor semper habebat, nec tribulationem refugiebat, dum in diuinis mandatis meditabatur. Et hoc est quod ait, *Mandata tua meditatio mea est*: quæ scilicet mandata tribulationibus & pressuris subiectos esse nos docent.

Tribulatio & aduersitas aliquos inuenit, aliquos non.

Psalm. 50. *Luca 2.* *Ioan. 1.* *Psalm. 114.* *Psalm. 117.*

Aequitas testimonia tua in æternũ: intellectum da mihi, & viuam. 2217

Hic ponit octauum: scilicet quòd iusti consolãtur ex desiderio supernæ gloriæ. Si enim consolatur operantem præmium operis consideratũ, prælitantem spes promissæ coronæ, mulierem in partu laborãtem filius natus: multo fortius iustos hic laborantes variis tribulationibus spes æternæ felicitatis cõsolatur. Sic etenim Psalm. sciens omnia hic aduersa inflicta etiam martyria quæ corporis mortem inducunt, esse iusta & collatiua vitæ æternæ, consolatur in tribulationibus dicens, *Aequitas testimonia tua* &c. Per testimonia ergo Dei intellige martyria & tribulationes, vt suprà dictũ est versic. 2099. Illa enim etsi vitam corporis interimunt, tamen vitam veram animæ donant. Et ista iusta & æqua dicuntur: quia si Christus pro nobis vitam suam posuit, & nos pro eius fide vitam ponere iustum est & æquum. Vnde hic ait August. Intellectũ postulat quo intelligere possit quàm sit contemnendum quod ei possunt auferre persequẽtes inimici, à quibus se dicit contemptum: ideo dixit, *Et viuam*: quia si eò vsque tribulatio necessitásq; peruenerit vt per inimicorum persequentium manus vita ista finiatur, viuet in æternum: quia temporalibus proponit iustitiam quæ manet in æternum. Quæ iustitia in tribulatione & necessitate martyria sunt Dei: hoc est testimonia pro quibus sunt martyres coronati. Vel aliter: considerans Psal. testimonia Dei in scriptura contenta, tam alta esse & profunda: in quibus tamen vera vita animæ cõtinetur, quòd sine speciali Dei gratia virtute nostri intellectus penetrari non possunt. Ideo vt in ipsis viuere possit, in his postulat intellectum à Deo sibi illuminari, dicens, *Aequitas testimonia tua*, &c. Vnde Ambros. ait, *Aequitas testimonia tua* &c. Quis tantus est qui possit intelligere Dei testimonia? Et ideo intellectus à Deo postulandus est: cuius tanta est vis, vt initium eius sit plenitudo virtutis. Denique scriptum est, Pietas autem in Deum, initium intellectus, quæ virtutum omnium fundamentum est, iuxta humanarum rerum & cœlestiũ disciplinam. Pietas amica Deo, parẽtibus grata, dominum cõciliat, necessitudines fouet: Dei cultura est, merces parentum, filiorum stipẽdium. Pietas (inquam) iustorum tribunal, egenorum portus, miserorum suffragium, indulgẽtia peccatorum. Qui enim habet intellectum, ipse verè est pius. Intelligit enim humanæ lubricum fragilitatis, & citò ignoscit erratis. Intelligit cõmune nobis datũ naturæ vsúsq; consortium: & ideo pauperibus tãquam debitum soluit, nec inficiatur tanquam indebitum. Intelligit vices esse calamitatum: & ideo tãquam naufrago mundi portu quodam suæ humanitatis occurrit. Hæc perfecta virtus in hominibus: hæc plena in Deo laus est. Meritò ergo Salomon intellectum sibi etiam vt paternum securus magisterium, à domino postulat, dicens, Ego sum puer humilis, & ignoro introitum meum & exitum: & seruus tuus in medio populi tui quem elegisti, populum multũ sicut arena maris, & dinumerari non potest præ multitudine. Dabis ergo seruo tuo cor prudens, audire & iudicare cum iustitia populum tuum, & intelligere inter bonum & malum. Vnde placuit domino quòd sibi non longæuitatem vitæ & regalium diuitiarum copias, sed sapientiam ad intelligenda domini iudicia & iustitias deposcit. Ideo

tantum

Aduersa vitam æternam conferunt.

Intellectus est maxima virtutis.

Pietas magna virtus est.

3. Regum 3.

tantum populum regno pacifico gubernauit: quia A non vſurpauit vt Adam boni & mali ſcire diſtantiam: ſed intelligere eius gratiam orauit à Chriſto. Quod enim ſcire diuinum eſt, hoc à domino Deo tuo vt poſſis cognoſcere promerendum eſt. Si petiſſet Adam ſicut petiuit Dauid: nequaquã in illos inextricabiles erroris laqueos incidiſſet, quibus omnis eius hæreditas ſtrangulatur. Ideóque mortuus eſt: &, quod grauius eſt, morte peccati: qui ante vſurparet ſcire, quàm intellectum quo viuificaretur acciperet. Viuificat ergo intellectus vt ſpiritus, quia ipſe intellectus gratia ſpecialis eſt. Ideóq; intellectum munere ſuo ſpiritus ſanctus operatur.

Pſalm. 110. Intellectus autem bonus eſt omnibus qui eum faciunt: quo docemur, quia non ſolùm ſenſu complecti, ſed etiam factis id quod intelligimus exequi B debeamus.

2318 CLamaui in toto corde meo, exaudi me domine: iuſtificationes tuas

Coph. requiram.

Hìc eſt decimuſnonus octonarius. Cui pro titulo præmittitur decimanona litera alphabeti Hebræorum, quæ eſt coph. Quæ meritò huic octunario præmittitur. Nam coph interpretatur Concluſio vel Aſpice. Vbi notandum quòd quanto quis amplius ſe diuino mancipat ſeruitio, quãto deuotior fuerit, quanto altioribus reuelationibus ſublimatus, quanto ſpirituali conſolatione recreatus: tanto amplius dæmon illum perſequitur, illum tẽtar, illum concludere innititur: vt dictum fuit verſic. 56. 877. 650. Quando autem quis magis ſic à diabolo vrgetur & concluditur tentationibus: neceſſe eſt vt aſpiciat circunquaque modũ quo poſſit euadere: vt aſpiciat ad Deum orando pro ſua liberatione. Quæ omnia in iſto octonario nos docet Pſalm. Vnde iſtam literam coph ad iſtum octonarium applicans Ambroſ. hic dicit, Coph interpretatur Cõcluſio ſiue Aſpice. Quæ duo bene ſibi cõueniunt. Nam qui cõcluditur, circunſpicere ſe debet, & cauſam periculi non diſſimulare: maximè cùm tale diſcrimen ſit. Et conſequenter declarat quid hic ſit concluſio, per ſimile dicens, Cõcluditur vnuſquiſque tumeſcentibus viſceribus interniſve faucibus, cum interceluſo ſpiritus commeatu D ſpirandi commercia coarctãtur. Ita etiam qui animo angitur, & quibuſdam aduerſis imminentibus perurgetur: concluditur non minoribus anguſtiis mẽtis quàm corporis. Maior eſt enim animæ æſtus quàm corporis. Concluſus igitur viſcerum tumore, medicum quærit, vt poſſit propulſare periculũ, & conſtricta laxare. Veniens medicus tentat omnia, explorat interna. Et tu ergo cõcluſus animi feruore aſpice temetipſum interiore oculo: morbi vis vrget, feruet tentatio, noxia conſcientia peccatorũ premit, intercipiunt ſenſum mentis anguſtiæ: cognoſce teipſum, & orationis quære medicinam. Poſce vt veniat medicus ille qui deſcendit de cœlo: qui maxime ægrotos requirit. Sicut ipſe ait, Nõ opus eſt ſanis medicus, ſed his qui malè habẽt. Ha- E bes vulnera, ne differas: habes vlcera, ne timeas: verbo, non ferro, curare conſueuit. Aſpice igitur illis oculis quibus Dauid auxiliũ quæſiuit, & meruit.

Concluditur quis preſſuris aduerſitatum & tentationibus.

Clamor orationis nobis neceſſarius.

Pſalm. 120. Leuaui (inquit) oculos meos in mõtes vnde veniet auxilium mihi. Qui enim mundum condidit, tuetur accolas mundi. *Tren. 2.* Hoc facere te monuit Hieremias in Trenis, ſub hac litera dicens ad Hieru- A ſalem, Surge in nocte in principio vigiliarum tuarum, effunde ſicut aqua cor tuum ante cõſpectum domini: extolle ad dominum manus tuas pro animabus paruulorum tuorum qui deficiũt fame. Ecce, demonſtrauit ſummam concluſionem, nec vllũ remedium niſi in aduẽtu domini noſtri Ieſu Chriſti: qui ſolus deſperatis poſſit afferre medicinam. Concluſus ergo clama ad dominum, & dic, *Clamaui in toto corde meo* &c. Ex quibus apparet, quòd concluſis preſſuris aduerſantium remedium opportunum eſt, per deuotam orationem clamare ad dominum. Quod facere docet iſte octonarius. Docet enim quòd aduerſitatibus vel tentationibus preſſus ſiue cõcluſus, vt in ſuis orationibus à Deo adiuuetur, octo debet facere: ſcilicet primò totum B cor ad Deum debet eleuare: in principio. Secundò ſalutem animæ primò debet poſtulare: ibi, *Clamaui ad te.* Tertiò ſpem in ſolo Deo debet collocare: ibi, *Praueni.* Quartò periculum orando debet præuenire: ibi, *Præuenerunt.* Quintò miſericordiã Dei humiliter debet implorare: ibi, *Vocem meam.* Sextò pro malis & peccatoribus Deum debet inuocare: ibi, *Appropinquauerunt.* Septimò Deum in omnibus eſſe iuſtum debet affirmare: ibi, *Prope.* Octauò Deum in promiſſis fidelem debet prædicare: ibi, *Initio.* Quãtum ergo ad primum, oſtendit quòd orans volens exaudiri, totum cor ſuum ad Deum debet eleuare. Sicut enim toto corde Deum debemus diligere (vt patet verſ. 2029) ſic & orãdo toto corde ad ipſum clamare debemus. Ille orando non toto corde cla- C mat, qui aliquid cum Deo petit: ille autẽ toto corde clamat, qui nihil aliud niſi Deũ quærit vt principalem, cætera propter ipſum Deum. Deus enim ſicut ſponſus ſuæ ſponſæ, ſic animæ noſtræ zelotypus eſt: nec alium ab anima noſtra vel corde vult poſtulari, nec amari permittit. Vnde totũ cor vult ſibi applicari: Deuter. 6, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Sic enim populus Iſrael anguſtiis per Holofernem preſſus & cõcluſus vndique toto corde clamauit ad Deum, & fuit exauditus. Vnde Iudith 4, dicitur, Ex toto corde ſuo omnes orabant dominũ, vt viſitaret populũ ſuum Iſrael. Sic & ſuo exemplo Pſalm. nos docet facere, dicens, *Clamaui in toto corde* &c. Iſte autem clamor orationis fit principalius corde quàm corporis voce: & quando verè per ipſum Deus poſtulatur inuenitur. Quod declarat hic Auguſt. dicẽs, Clamor ad dominum qui fit ab orantibus, ſi ſonitu vocis corporalis fiat non intento in Deum corde, quis dubitet inaniter fieri? Si autem fiat corde etiam ſilente corporis voce, alium quemlibet hominẽ poteſt latere, non Deum. Siue ergo cum voce carnis, quando id opus eſt, ſiue cum ſilentio ad Deum cũ oramus, corde clamandum eſt. Eſt autem clamor cordis magna cogitationis intentio. Quæ cum eſt in oratione, magnum exprimit deſiderantis & petentis affectum, vt non deſperet effectũ. Tunc porro in toto corde clamatur quando aliunde nõ cogitatur. Tales orationes nõ ſunt multis: crebræ autem paucis. Sicut ergo cum inſtat neceſſitatis arti- E culus, corde clamãdum eſt ad dominum: exemplo Dauid, qui multas preſſuras paſſus: non corpore, ſed principalius corde orabat: & ideo exauditus fuit. Corde mali non clamãt ad Deum, etſi corporis voce. Vnde hic ait Ambroſ. *Clamaui in toto corde,* &c. Cum impreſſiones patimur corporales, exclamare conſueuimus, vt alios ad præſidiũ nobis vocare poſſimus. Sic ſanctus propheta Dauid premebatur

Toto corde orandum eſt.

Clamor orationis fit corde, non voce.

Clamor cordis eſt deſideriũ magnum.

batur appropinquãtibus sibi persecutoribus. Saul A primò infestus armato eũ insequebatur exercitu: postea parricida filius imminebat: non contentus fugiẽtis exilio, vitam patris quærebat arripere. Sed ab illis minus pati poterat quos videbat, quàm ab *Ephes. 6.* illis quos non videbat. Est enim colluctatio sanctis non solùm aduersus carnem & sanguinem, sed etiã aduersus principatus & potestates istius mundi, rectoresq; tenebrarum. Horum igitur sanctus Dauid cum graues aduersum se fieri videret incursus, exclamauit in toto corde suo. Etenim aduersus diabolum non vocis magnitudine, sed magnanimitate cordis vtendum est. Clamat ergo cor nostrum non sono corporis, sed cogitationum sublimitate *Rom. 8.* concentúque virtutum. Grandis fidei clamor, magna est vox iustitiæ, magna est castitatis: per quam B & mortui clamant. Denique dominus dicit, Vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. *Genes. 4.* At verò iniusti anima nec viuens clamat, quia Deo mortua est. Gracili voce loquebatur Moyses, & plus omnibus audiebatur. Clamabat populus, & non audiebatur. Tacebat Moyses, & audiebatur. *Exod. 14.* Vnde dixit dominus ad Moysen, Quid clamas ad me? Non populo dictum est, Quid clamas ad me? Non enim ad Deũ clamabat populus, qui iniusta & iuris indigna clamabat: sed Moysi dictum est, Quid clamas ad me? Hoc est, Tu solus ad me clamas, qui virtutem meã excitas: tu solus ad me clamas, qui per vniuersam terram nomen meum annunciari expectas. Clamabat ergo Moyses in corde suo, & omnis sapiens in corde suo clamat. Tu C ergo cùm oras, magna ora: id est quæ æterna sunt. Ora non caduca: ora quæ diuina sunt atque cœlestia: vt sis sicut angeli in cœlo. Noli orare pro pecunia, quia ærugo est: noli orare pro auro, quia metallum est: noli pro possessione, quia terrena est. Ista oratio ad Deum non peruenit. Nõ audit Deus nisi quod dignũ suis ducit esse beneficiis: sed audit piam vocem plenam deuotionis & gratiæ. Non solùm autem clamandum est corde, sed etiam toto corde clamandum est. Sicut enim corporaliter tũc bene clamatur cum toto corde clamatur: ita spiritualiter toto corde est clamãdum si volumus à domino quę poscimus impetrare. Sed quis huius clamoris effectus debet intendi? Sequitur, *Iustificationes tuas requiram.* Sed quid est iustificationes Dei re- D quirere? Multi enim iustificationes Dei requirunt studiosissimè: sed vt illas sciant, non vt faciant: sed tales non quærunt iustificationes Dei, sed per illas quærunt hominum laudes. Ille autem solus iustificationes Dei requirit, qui illas requirit nõ vt sciat, *Animalia irrationabilia exẽpla virtutum nobis ostendunt.* sed vt faciat, vt hic ait August. Vel aliter: ille iustificationes Dei requirit qui ab aliis creaturis recipit exempla bene viuẽdi: vt exemplum castitatis, exẽplum abstinentiæ, exemplum solicitudinis mũdanæ non habẽdæ: quæ Deus aliis creaturis dedit, vt ab illis discamus iustè viuere. Vnde istum textum ad istum intellectum aptat Ambros. hic dicens, *Iustificationes tuas requiram.* Exquirit autẽ iustificationes Dei qui id quod est in omnibus creaturis & maximè in animantibus prouidentiæ ascribit di- E uinæ: vt ab illis scilicet accipiat exemplum viuendi. Et manifestat, dicens, Turturi studium est pudi- *Turtur castitatis exẽplũ* citiæ: quæ compare amisso concubitum indulgere nõ nouit: quod homines seruare nõ possunt. Vnde plerisq; animantibus tã sobria cura partus seruandi, vt vbi conceptionis manus agnouerint, corpum non putent esse repetendum: ne receptorum semi-

num fiat adulterij permixtio. Phœnix coitus corporeos ignorat, libidines nescit, illecebras horret: sed de suo resurgit rogo, sibi auis superstes ipsa, & sui hæres corporis & cineris sui fœtus. Aquila ne degeneres partus nutriat, diligenti laborat examine, & adhuc teneros fœtus pio suspẽdit vngue, solisque offert radiis: vt si fortè oculos suos vi splendoris inflexerint, tãquam degeneres laxato in præceps vngue dimittat. Si verò naturæ vigore constãti aduersum radios solis obtutum potuerint vẽdicare, dignę indolem sobolis honore grato reportet. Volatilia cœli omnia non serunt, neque metũt, *Matth. 6.* & Deus pascit illa: quia iustitias domini custodiũt, nihil proprium vendicando, sed ligno fructifero, quod domini iudicio communem ad escam datũ est, famem leuare cõtenta. Ex istis igitur cognoscimus, quòd diuinæ prouidentiæ subsidia hominibus non deessent, si Dei iustificationes seruare vellemus. Qui alit aues, non aleret homines: quos ad imaginem & similitudinem suã fecit? Nónne pluris sumus illis? Naturæ prærogatiua pluris sumus, sed inferiores diminutione gratiæ & præuaricationis iniustitia.

Clamaui ad te, saluum me fac: vt 2219
custodiam mandata tua.

Hic ponit secundum: scilicet quòd orans, salutẽ animæ primò debet postulare. Qui enim dat principale, dat consequẽter accessorium. Cum ergo in nobis anima sit principalior pars, illius salus primò debet orando postulari. Qua concessa, sequuntur reliqua. Et hoc facere orãtes docebat saluator, dicens, Quærite primùm regnum Dei, & hæc om- *Matth. 18.* nia adiicientur vobis. Et hoc est quod ostẽdit nos suo exemplo Psalm. petere, dicens, *Clamaui ad te, saluum me fac vt* &c. Hic versus multipliciter exponi- *Præcepta Dei perfectè seruãtur in patria.* tur. Primò quòd ideo se saluũ fieri postulat vt Dei mandata possit custodire. Nam præceptũ dilectionis Dei super omnia quãdiu sumus hic in via perfectè custodiri non potest, propter molem corporis, quo anima retrahitur ad seipsam, ne totaliter feratur in Deum. Sed in patria vbi erit omnis corruptionis carentia, perfectissimè adimplebitur. vt ostẽdit Magister, lib. 3. sent. Hic ergo saluum se fieri postular Psalm. non propter bonum suum commodi principaliter, sed propter bonum iusti, vt scilicet saluatus Dei mãdata possit custodire perfectè. Et hoc est quod ait, *Clamaui ad te.* Et quid clamaui? *Saluum me fac.* Et causa principalis quare hoc petit est, *vt custodiã mandata tua.* Ita quòd ly vt ostendit causam motiuam orationis. Vel aliter: homo spiritualiter infirmus dicitur, quãdo tentationibus vel aduersitatibus vt debilis cedit: quando autem fortiter resistit & illas superat, tunc dicitur sanus. Videns ergo Psalm. multa contra iustos aduersa con- *Saluatio idẽ quod fortitudo animæ & corporis.* surgere tã per inimicos tẽporales & visibiles, quàm per spirituales & inuisibiles: à Deo petit sanitatem animæ: scilicet virtutẽ cõstãtiæ & fortitudinis, qua superatis aduersis, Dei mãdata possit custodire, dicẽs, *Clamaui ad te, saluũ me fac* (id est sanũ & robustũ tã mente quàm corpore) *vt custodiã* &c. Et istũ intellectũ ponit Aug. hic dicẽs, *Clamaui ad te, & saluũ me* &c. Quid est *Clamaui ad te*, nisi clamando inuocaui te: *saluum me fac vt custodiam* &c. id est da mihi fortitudinẽ, ne te per infirmitatem negẽ. Salus quippe animæ facit, vt fiat quod faciẽdũ esse cognoscitur: & vsq; ad mortẽ corporis, si hoc flagitat extrema tẽtatio ꝓ mãdatorũ diuinorũ veritate certetur.

Mādata custodiuntur quo modo.

Vbi autē nō est salus, succūbit infirmitas, & deseritur veritas. Vel aliter: superius statim dictum est, q etiā animalia bruta vel aues nobis virtutū præbēt exēpla, dum naturā & cōditiones è Deo sibi datas custodiūt. Petit ergo iste sic saluari, vt exēplo auiū & animaliū mādata Dei custodiat. Et hāc intētionē hic ostēdit Ambros. dicens, *Clamaui ad te, & saluū me fac* &c. Reperit quòd ad Deū clamauerat, & custodē se promittit cœlestiū statutorū, quę cœlo terráq; testibus De⁹ sanxit, vt præuaricatores elemētorū testimoniis arguantur. Quomodo enim cœlū aspiciat præuaricationis suæ consciam? quomodo fructus de terra expectet, quę nouit ingratos? Vide ergo quàm non parua promittat propheta. In clamādo fidelis & prōptus affectus exprimitur. In custodiendo testimonia, continentiæ virtus obsequij sedulitate declaratur.

2220 Præueni in maturitate, & clamaui: quia in verbo tuo supersperaui.

Hîc ponit tertiū: scilicet quòd orās spē suam in solo Deo debet ponere. Sicut enim docet experiētia, spes infirmi & cōfidētia habita in medicum ad optatā sanitatē obtinēdā cōfert quamplurimū. Sic & cōfidētia orātis in Deū habita cōfert ad obtinēdū postulata. vnde Psal. 90, dicitur, Quoniā in me sperauit, & ego liberabo eū &c. exaudiā eū. Et hoc suo exēplo nos docet Psalm. hic dicens, *Præueni* &c. *& clamaui: quia in verbo tuo supersperaui.* Pro huius versiculi expositione sciēdū quòd iste textus in diuersis codicibus diuersificatur. Nā aliqui codices habēt, *Præueni in intēpestate nocte, & clamaui.* Aliqui habēt, *Præueni in immaturitate, & clamaui.* Aliqui habēt, *Præueni in maturitate.* Sed pauci habent geminatā præpositionē, scilicet *Præueni in immaturitate.* Immaturitas autē hoc loco dicitur tēpos nocturnū, quod nō est maturū, id est opportunū, vt agatur aliquid vigilādo: quod etiā vulgò dici solet hora importuna. Nox quoq; intēpesta (id est media, quādo quiescēdū est) hinc proculdubio nūcupata est, quia inopportuna est actionibus vigilātium. Tēpestiuum enim dixerūt veteres opportunū: & intēpestiuum, inopportunum, à tēpore dicto vocabulo, nō ab illa tempestate quæ consuetudine Latinæ linguæ cœli perturbatio iā vocatur: vt ait August. Sic ergo idē est immaturitate: id est in tēpora immaturo vel incongruo & intēpesta nocte nato. Quid est ergo dictu, *Præueni in maturitate* siue *in tēpesta nocte*? Ad hoc respōdet Aug. dicēs, Si hoc ad vnūquēq; fideliū referamus & ad proprietātē rei gestæ, sæpe cōtingit vt tali noctis tēpora vigilet amor Dei, & magno fragrāte orationis affectu, nō expectetur, sed præueniatur: quod post galli cantū cōsueuit esse tempus orandi. Et sic præuenire immaturitate clamando, nō est nisi præuenire tēpus consuetū orationis. Vel aliter, vt tēpus immaturū, sit totū tēpus vitæ præsentis. Vnde hic August. ait, Si autem accipiamus hoc totū sęculū noctē, vtiq; intēpesta nocte & immaturitate clamamus ad dominū, & præuenimus maturitate tēporis, in quo nobis Deus redditurus est quod promisit. sicut alibi legitur, Præueniamus faciē eius in confessione. Vel aliter, vt immaturum tēpus sit tēpus ante Christi incarnationem: in quo sancti patres sperantes, in verbo Dei clamabant, Christi incarnationē postulātes. Vnde hic ait August. Si velimus intelligere immaturū tempus noctis huius antequam venisset plenitudo tēporis (id est ipsa maturitas) quando Christus manifestaretur in carne: nec tunc ecclesia tacuit, sed præueniens istam maturitatem prophetizando clamauit, & in verbis Dei sperauit potētis facere quod promisit, vt in semine Abrahæ benedicerentur omnes gentes. Vel aliter: vt immaturitas nō referatur ad tempus, sed magis ad ætatem. vt scilicet ætas iuuenilis dicatur immaturitas: & senilis, dicatur maturitas. Præuenit ergo immaturitate, & orando clamat qui in iuuenili ætate orationibus assuescit, quod est virtutis indicium. Et istum intellectū ponit hic Ambros. dicens, In isto versiculo actuum magis operúmq; arbitror, quàm rationis tempus intelligendum. Præcurrit enim ætatis maturitati quisquis in adolescētia positus senilem grauitatem inducit, & iuuenilis operationes veterana quadam continētia regit, feruorémq; virētis corporis in cana morum maturitate componit. Nā quid potest habere laudis, si effœtum corpus voluptatibus, etiā senectutis gelu frigidum, ad sera deuotionis officia deposito iam segnior vigore conuertat? Nō est corona, nisi vbi fuerit difficilioris lucta certaminis, ad quā rari attingere possunt: nec omnes qui ingressi fuerint stadium peruenire. Ille laudabilis est cui est in seipso antè certamen: qui carnem suam reluctātem sibi mentis coercet imperio, parca frugalitate castigat & seruituti redigit, ne effrænata libertate luxuriet, atq; indomita feruēs cupiditate, habenas animi regentes abrumpat in ore. Est ergo iuuenis senex, si se maturitate exerceat. Aute horā præcurrit iuuenis, si senili pondere inceātiuam comprimat voluptatem, & feruentes illecebras cupiditatis extinguat. Dicat igitur iuuenis maturitatis ætatem præueniens deuotione, *Præueni in maturitate, & clamaui: quia in verbo tuo supersperaui.* Iustus semper sperat in aduersis potius, & frequentibus afflictus ærumnis, desperare non nouit: sed quo grauiora tolerauerit, magis sperat, & sperandi sumit perfectum.

Iuuentus dicitur immaturitas.

Seniles mores inesse solent in iuuene.

Immaturitas dicitur tēpus importunū ad agendum.

Psal. 94.

Præuenerunt oculi mei ad te diluculo, vt meditarer eloquia tua. 2221

Hîc ponit quartum: scilicet quòd orans orando periculum debet præuenire. Facilius enim præcauetur morbus antequam veniat, quàm expellatur postquam venerit. Sic & hosti facilius resistitur ne ciuitatem accipiat, quàm postquam ipsam occupauerit expellatur. Sic conformiter pericula tam temporalia quàm spiritualia præuenire debemus orando: ne postquam increuerint, à meditatione verbi diuini animum nostrum impediant. Et hoc est quod ait hic Psalm. *Præuenerunt oculi mei ad* &c. Vel aliter: vt diluculum siue matutinum sit tempus gratiæ; quo lux nobis effulsit per Christum, qui venit illuminare his qui sedebant in tenebris. Istud diluculum sancti patres præuenerunt orando, oculos cordis erigendo ad Deum, vt saluatorem mitteret nobis. Vnde hic ait August. *Præuenerunt oculi mei* &c. Ponamus enim matutinum siue diluculū, quando his qui sedebant in vmbra mortis, lux orta est eis. Nōnne in sanctis qui prius erāt in terra ad hoc matutinū oculi ecclesiæ præuenerūt: quia hoc futurū antea prouiderūt, vt meditarētur eloquia Dei, quæ tūc erāt in lege ac prophetis, quæ hæc futura pronunciabant. Vel per ista verba Psal. suo exemplo nos cupit docere vt matutinum vel diluculum præueniamus ad orādum. Sic enim suprà dicebat, Memor fui nocte nominis tui: secūdum, Media nocte surgebam ad confitendum tibi. vi

Matutinum vel diluculū dicitur tēpus gratiæ.

Nocte orandum est.

bi:vide ibi:scilicet versic.2128.2135. Consimiliter & hic dicit, *Præuenerunt oculi mei ad te diluculo.* Et ad quid? scilicet ad orandum, ad sacras scripturas meditandum: vt scilicet si de die in actibus actiuæ vitæ occupamur, saltem in nocte vitæ contemplatiuæ insistamus. Et istum intellectũ hic ponit Ambros. dicẽs, *Præuenerunt oculi mei* &c. Scribitur, Præueni orientem solẽ. Graue est enim si te ociosum in stratis radius solis orientis inuerecũdo pudore inueniat, & lux clara feriat oculos somnolentos adhuc torpore depressos. Arguit nos tanti temporis spacium sine vllius deuotionis munere ac sacrificij spiritualis oblatione feriata nocte transmissum. An nescis ô homo quòd primitias tui cordis ac vocis quotidie Deo debeas? quotidiana tibi messis, quotidianus est fructus. Occurre ergo à solis ortu, vt te oriens inueniat iam paratum: ne lumina tua madido sopore adhuc mergẽtia primus diei fulgor exagitet. Et infrà dicit, Præueni orando & meditando hunc solem quem vides, vt illucescat tibi Christus. Si hũc solem præueneris antequam iste surgat, accipies Christum illuminantem. Diuide saltem Deo & sæculo tempora tua. vel quando non potes agere in publico quæ sunt istius mundi, & tenebræ prohibẽt noctis: Deo vacato, indulge orationibus: & ne obdormiscas psallito, somnũ tuum bona fraude fraudató: mane festina ad ecclesiam, defer primitias pij voti. Et postea si vacat secularis necessitas, non excluderis dicere, *Præuenerũt oculi mei mane meditari verba tua*, & sic securus procedis ad tuos actus. Quam iocundum inchoare ab hymnis & canticis, à beatitudinibus quas in euãgelio legis? Quam prosperum, vt te Christi sermo benedicat? & dum recãtas domini benedictiones, studium alicuius virtutis assumas, vt etiã in te benedictionis diuinæ meritũ recognoscas. Hæc omnia Ambros. Vel aliter: vbi sciendum, quòd per diluculum quod est finis noctis & principium diei, significatur transitus à culpa ad gratiã. Quod ostẽdit Gregor. dicens, Quis nostrum nesciat quòd diluculum dicitur, cum iam nocturna tẽpora in claritatem lucis mutantur? Nos itaque noctis tenebris premimur, cum iam perpetratione iniquitatis obscuramur. Sed nox in lucem vertitur, cum errores nostri veritatis cognitione eradicantur. Nox in lucem vertitur cum corda nostra iustitiæ fulgor illuminat, quæ cæcitas culpæ deprimebat. Sciẽdum etiam quòd ad meditationem & studium eloquiorum Dei requiritur mẽtis puritas præueniẽs, quia in maleuolam animam nõ introibit sapientia: nec habitat in corpore subdito peccatis. Ille ergo qui sacram scripturam vult studendo meditari, diluculo debet præueniri: id est luce gratiæ prius radiari. Vt sic ergo sit sensus, *Oculi mei* (scilicet cordis) *ad te eloquiis tuis meditando præuenerunt*: & hoc *diluculo*: id est prius gratia informari fuerunt. Vel aliter: vt per diluculum intelligantur virtutes quibus præuenitur Deus, vt scilicet est præmium nostrum. Et sic est sensus, Oculi mei ad te meditandum & eloquiã tua præuenerunt diluculo: id est virtutibus: quia merita præcedunt præmia, & virtutes coronam.

Diluculũ est trãsitus à culpa ad gratiã.

Gregor. 8. moral. cap. 20.

Sapient. 1.

2222 **Vocem meam audi secundum misericordiam tuam domine: & secundum iudicium tuum viuifica me.**

Hic ostendit quintum: scilicet quod orans misericordiam Dei humiliter debet implorare. Beneficium enim exauditionis nostris meritis nõ debemus ascribere, sed solum diuinæ misericordiæ & bonitati. Et hoc apertè docet Daniel propheta dicens, Neque enim in iustificationibus nostris prosternimus preces nostras ante faciem tuam: sed in miserationibus tuis multis. Et hoc idem facere nos suo exemplo docet Psalm. dicens, *Vocem meam audi*, &c. Vel per ista verba orans spetat habere vitam: scilicet spiritualem & beatam per misericordiam Dei & per iudicium: quamuis iudicium non sit sine misericordia, nec misericordia sine iudicio. Deus enim nobis facit iudicium & misericordiam: misericordiam, quia non punit peccata quantum puniri meruerunt: iudicium autem, quia illa non dimittit impunita. Similiter dando iustis gloriam, facit misericordiam & iudicium: misericordiã, quia præmiat vltra cõdignum: iudicium verò, quia proportionaliter præmia reddit. Petit ergo Psal. exaudiri secundum misericordiam & iudicium: vt scilicet puniat per iudicium peccata, sed misericorditer. Sic igitur ista duo simul cõcurrunt: scilicet misericordia & iudicium: quibus à peccatis nos liberat Deus, & vitam spiritualem tribuit. Vnde Psalm. 100. Misericordiam & iudicium cantabo tibi domine: vide versic. 1693. Vel aliter: Psal. petit exaudiri secundum misericordiam, sed viuificari secundum iudicium. Primum petit quia non confidit in propriis meritis: secũdum, quia scit quòd cum iudicamur à domino, corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Et maximè hoc postulare debemus, dum aduersis premimur: scilicet vt illud iudicium quo Deus immittit aduersa, ad animæ vitam proficiat nobis. Vnde hic Ambros. (ait) *Vocem meam audi secundum misericordiam tuam* &c. Semper homo, etiamsi sanctus sit & iustus, debet orare vt exaudiat eum dominus secundum misericordiam suam, nõ secundũ merita virtutis alicuius: quia rara virtus, multa peccata. & secũdum iudiciũ suũ, vt infirmis opẽ ferat. Et maximè hoc debemus orare, cum aliquibus vrgemur aduersis. Vel aliter. Primò Deus per misericordiam suam aufert à nobis peccata, & postea secundũ iudicium nobis vitã dabit æternã: quãuis & misericordia non sit sine iudicio, nec iudiciũ sine misericordia. Vnde hic ait August. *Vocem meam audi* &c. Prius enim per misericordiam à peccatoribus aufert culpã & pœnã, & postea iustis secundũ iudicium dabit vitã: vnde nõ frustra hoc ordine dicitur, Misericordiã & iudicium cãtabo tibi domine: quamuis & ipsum tẽpus misericordiæ nõ sit sine iudicio. De quo dicit Apostolus, Si nos iudicaremus, à domino nõ iudicaremur: cùm autem iudicamur à domino, corripimur, ne cum hoc mũdo damnemur. Et vltimum tempus iudicij non erit sine misericordia, quia coronat te (ait Psal.) in misericordia & miserationibus.

Daniel 9.

Misericordia & iudicium Dei simul sunt in punitione peccatorum.

1. Corint. 11.

Appropinquauerunt persequentes me iniquitati: à lege autem tua longè facti sunt. 2223

Hic ostẽdit sextũ: scilicet quòd orans debet pro malis & peccatoribus Deũ inuocare. Hoc autẽ nos facere docuit Christus Matth. 6, dicens, Orate pro persequentibus & calumniantibus vos. hoc & factis ipse nobis ostendit dum in cruce pendens pro suis crucifixoribus, patrẽ exorauit: quæ omnium orationum est persanctissima, Deóque acceptior: vt ostendit Gregor. dicens, Christus dolorem crucis

Oratio pro inimicis Deo est gratissima.

Gregor. 13. moral. cap. 11.

pro nostra redemptione tolerauit: qui solus mundas ad Deum preces habuit. quia & in ipso dolore passionis pro persecutoribus orauit, dicens, Pater dimitte illis: non enim sciunt quid faciunt. Quid enim dici, quid cogitari in prece mundius potest quam cùm & illis misericordia intercessionis tribuitur, a quibus dolor toleratur? Huiusmodi exéplo ergo Psal. pro suis persecutoribus orat, Deo exprimens peccatum ipsorum, vt ipsum prouocet ad misericordiam: sicut & sorores Lazari orantes Christum pro fratre suo qui infirmabatur, nihil in singulari postulauerunt: sed solum eius infirmitatem Christo intimauerunt, dicétes, Domine ecce, quem amas infirmatur. Sic & conformiter nunc Psal. pro suis inimicis orans ipsorum statum Deo aperit, dicens, *Appropinquauerunt persequentes me iniquitati*, &c. Talis enim est natura contrariorum, quòd quanto quis magis vni extremo appropinquat, tanto amplius recedit ab alio. Sicut patet de loco sursum & deorsum, de dulci & amaro, de albo & nigro. Et conformiter intelligendum est de vitiis & virtutibus: quia quanto amplius quis de virtutibus participat, tanto magis elongatur à vitiis: & econtrario. Quanto amplius appropinquat vitiis, illa scilicet participando: tanto amplius à Deo elongatur & ab eius lege: non quidem localiter, sed dissimilitudine morum. Et hoc est quod dicit Psal. *Persequentes me appropinquauerunt iniquitati*: quia scilicet persequi iustum iniquitas est. Et ideo ad hoc sequitur quòd à lege tua longè facti sunt: id est, à præceptis tuis, quibus omnis iniquitas opponitur. Vel aliter: aliqui enim codices habent, *Appropinquauerunt persequentes me iniquitate*, vel *iniquè*. Et tűc est sensus, quòd persecutores iustorum, qui ipsos iniquitate vel iniquè persequuntur, carnem quidem possunt lædere, sed non animam interius, à qua Deum auferre non possunt. Appropinquant ergo iustis, quia carnem lacerant, quæ proxima est ipsi animæ. Vnde hunc sensum hic tangit August. dicens, *Appropinquauerunt persequentes me iniquitate*: vel (sicut nonnulli codices habét) *iniquè*. Tunc enim appropinquant qui persequuntur, quando vsque ad carnem cruciandam vel perimendá perueniunt. vnde Psal. 21, vbi passio domini prophetata est, Ne descendas (inquit) à me: quoniam tribulatio proxima est. cùm tamen illa dicantur ibi, quæ non expectabantur futura, sed quæ iam præsente ipsa passione perpessus est: sed proximam dixit tribulationé quæ fiebat in carne. Nihil enim est animæ propius carne quam gestat. Appropinquauerunt ergo persequentes, affligendo eorum carnem quos persequebantur. Sed attende quod sequitur, *A lege autem tua longe facti sunt*: quia quáto magis appropinquauerunt persequendis iustis, tanto longè facti sunt à iustitia. Sed quid nocuerunt eis quibus persequendis appropinquauerunt: quando interior est appropinquatio domini eorum, à quo nullatenus deseruntur: Vel per hoc vult Psal. ostédere, quòd persecutores martyrum & iustorum ipsos persequendo eis non nocent: quia licet appropinquát, non tamen lædunt, sed seipsos offendunt: quia seipsos à iustitia separát & à lege Dei, quæ proximum præcipit diligere, non persequi. Et ad istum sensum exponit Ambros. hunc passum, dicens, Quáto magis persequentes appropinquauerunt, tanto amplius à lege tua se separauerunt. Quoniam qui fratrem suum persequitur, à lege tua secernitur. Lex enim dicit, Diliges dominum Deum tuum, diliges

Luca 23.

Ioan. 11.

Proxima vel propinquasse dicuntur ad [illegible] carnis.

[illegible] proximum, quia [illegible] est [illegible] Christi

A proximum tuum. Nó ergo oderim fratrem meum, ne dicatur mihi, Si fratrem tuum non diligis quem vides, quomodo potes Deum diligere quem non vides? Nescis fratrem tuum esse mercedem sanguinis Christi? Mercedem ergo non diligis Christi si fratrem tuum non diligis. Ergo persecutor appropinquat mihi vt noceat: sed is & à lege Dei se separat & ab æterna vita. Lex enim Dei vita est. Quoniam qui facit quæ legis sunt, viuit in eis, quod legi conuenit vtique spirituali. Dum autem separatur à lege, separatur à Christo: nec mihi appropinquat, quia etsi corporis mei habeat potestaté, animæ meæ tamen nocere non poterit. Denique persecutores martyrum quàm longè ab eorum meritis separati sunt. Nota hic quòd nocere alteri est B vitium contra naturam: vide ver. 604. Item nota quòd mali bonis nocere non possunt: ver. 997.

Propè es tu domine: & omnes viæ tuæ veritas. 2224

Hic ponit septimum: scilicet quòd orans si vult exaudiri, debet credere Deum in omnibus esse iustum, imitando prospera vel aduersa, si exaudiatur vel non. Et hoc in orationibus præmittendú ostédit Christus dicens, Quærite primùm regnum Dei & iustitiá eius, &c. Tunc enim iustitia regni quæritur, quando Deus in omnibus suis operibus iustus esse creditur. Sic & Psal. conformiter hic confitetur, dicens Deum propè esse omnibus qui eius iustitiam in omnibus eius operibus confitentur: C dicés, *Propè es tu domine, & omnes viæ tuæ veritas*: id est, iustitia. Quilibet enim tribulationibus pressus & aduersis confiteri debet & credere quòd à Deo iustè pro suis demeritis affligitur: vnde & dicere debet, *Omnes viæ tuæ veritas*. Vnde hic August. ait, *Propè es tu domine, & omnes viæ tuæ*, &c. etiam in tribulationibus suis quòd eas non immeritò patiuntur, tribuere veritatem Deo, sanctorum est vsitata confessio. Ita regina Hester: ita sanctus Daniel: ita tres viri in camino ignis, & eorum sanctitatis socij confitentur dicentes, Omnes viæ tuæ veritas: iustus es domine & rectum iudicium tuum: vide de hoc ver. 2210. Et nota quòd Psal. dicens, *Propè es tu domine*, per ista verba vult ostendere, Deum omnibus esse præsentem: vt saltem coram illo qui om- D nibus præsens est, qui omnia videt, peccare caueamus. vnde Deum præsentem omnibus esse, omniáque videre hic ostendit Ambros. dicens, Propè est dominus omnibus, qui vbique est: nec fugere eum possumus si offendimus, nec fallere si deliquimus, nec amittimus si colamus eú. Spectat omnia Deus, omnia videt: assistit singulis. Et quomodo potest deesse alicubi, cum de spiritu suo legeris, Spiritus domini repleuit orbem terrarum? Vbi enim est domini spiritus, ibi est dominus Deus. Denique Dauid illum vbique esse & implere cœlum, terram & maria ostendit, dicens, Quò ibo à spiritu tuo? aut quò à facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernum, ades: si sumpsero, &c. Quàm citò significat Deum vbique esse, & E vbicunque est Dei spiritus, Deum esse: & vbi est Deus, ibi spiritum eius esse præsentem. An cum de sole dubitare nequeamus quòd procedéte die toto orbe radios suos diffundat, & omnibus lumen infundat: quem etiam illi qui videre non possunt, sentiunt tamen aëris ipsius fotu esse præsenté? De sole ergo non dubitas quòd vbiq; fulgeat, quomodo ergo de Deo ambigere potes? Ná splendor æter-

nus

Math. 6.

Hester 14.
Daniel 3.

Deus vbique præsens est, & propè omnibus est.

Sapien. 1.

Psal. 138.

nus Dei verbo occulta etiam mētis illuminat, quæ A sol iste penetrare non potest. Penetrat enim animā, & quasi candor æternæ lucis illustrat. Sed quamuis diffuse per omnes & in omnes & supra omnes potestates sit, quia omnibus ex virgine est ortus, & bonis & malis: sicut & solem suum oriri iubet super bonos & malos (Matth.5.): illum tamen fouet qui appropinquat sibi. Sicut enim à se fulgorē solis excludit qui fenestras domus suæ clauserit, locúmque tenebrosum in quo cōuersetur elegerit: ita qui se auerterit à sole iustitiæ, non potest splendorē eius aspicere: in tenebris ambulat: & in omniū luce ipse sibi causa est cæcitatis. Aperi igitur fenestras tuas, vt tota domus tua fulgore solis illuceat. Aperi oculos tuos, vt videas orientem solē iustitiæ. Sed caue ne B eos vlla stipulæ festuca perturbet. Si quid sordis in oculo mentis tuæ fuerit, non poteris eū intueri: si quid ægritudinis, plus grauabit eū confusam oculorū aciem lux ferit, maiorémq; dolorē excitabit. Potéstne alicubi deesse sapiētia Dei, alicubi deesse eius maiestas? Sanè tamē fugientes nō retinet, non cogit inuitos: sed neq; fastidit appropinquātes. Et illius quidē virtus, illius verbū, Deus omnibus propè est. Deniq; dictum est, Ecce qui elongant se à te, peribūt (Psal.72.). Propter quod sanctus ait, Mihi autem adhærere Deo, bonum est. Et Apostolus ait non lōgè esse Deū ab vnoquoq; nostrū: in ipso (inquit) viuimus, mouemur & sumus (Actuum 18.). Vitalem enim omnibus gratiam suā ministrās, omnibus præsto est bonita- C tis suç munere: sed propior est illis qui cōtrito sunt corde. Qui ergo Deo proximus est dicit, *Propè es tu domine, & omnes viæ tuæ veritas.* Iudæus hoc dicere nō potest, quia nō recipit dominū Iesum. Separauit enim se, nec in veritate, sed in vmbra credit (Iob 1.). Quomodo ergo dicet, *Omnes viæ tuæ veritas:* cùm gratia & veritas per Iesum Christū facta est? Sed hic est dubiū. Cùm enim omnes viæ domini sint misericordia & veritas æqualiter (dicente Psal. Vniuersæ viæ domini misericordia & veritas) quare hic solam veritatem, & nō misericordiā expressit, dicens, *Et omnes viæ tuæ veritas?* Sed vnum illorum exprimēs aliud subintelligit: quia sicut vera misericordia nō est, si à iustitia sit destituta: sic nec vera iustitia erit seclusa misericordia. Nam vt ait Chrysostomus super Matthæū, Misericordia sine iustitia, quędam fatui- D tas est, non misericordia: & iustitia sine misericordia, non est iustitia, sed crudelitas. Vnde & Augustinus hic ait, Quæri autem potest, quomodo hic dictum sit, *Et omnes viæ tuæ veritas:* cum in alio Psalmo legatur (Psal.24.), Vniuersæ viæ domini misericordia & veritas. Sed erga sanctos & vniuersæ viæ domini misericordia, & vniuersæ viæ domini veritas: quia & in iudicando subuenit: atque ita non deest misericordia, & miserādo id exhibet quod promisit, ne veritas desit. Erga omnes autem & quos liberat & quos dānat, omnes vię domini, misericordia & veritas: quia vbi non miseretur, vindictę veritas exhibetur. Multos quippe im- E meritos liberat, in ęternum autem neminem damnat immeritum.

Quæstio. Misericordiā est semper in iustitia: & econuerso.

2225 Initio cognoui de testimoniis tuis, quia inæternum fundasti ea.

Hic ostendit octauū: scilicet quòd orans, Deum in promissis fidelē debet credere: quia scilicet non mutatur vt homo, sed quod promittit, æternaliter seruat. Quod nunc suo exemplo ostendens Psalm. A dicit, *Initio cognoui de testimoniis tuis: quia inæternum fundasti ea.* Aduerte autem secundum August. quòd iste textus multoties variatur: quia aliqui dicunt, *Ab initio:* aliqui *initio:* aliqui *in initio.* Sed communius dicunt *Ab initio.* quod nos aduerbialiter exprimendo, dicimus *Initiis.* Dicimus ergo, *Initio cognoui de testimoniis tuis.* Sed quomodo promissiones vel testimonia Dei manent inæternum? Ad quid enim valebunt testimonia, cum res ipsa promissa plenè possidebitur? Sed dicit testimonia Dei inæternum fundata ex eo quòd illud quod per illa testimonia Deus promisit, est æternū, non illæ promissiones. Vnde hic August. Testimonia Dei in æternum ab illo dicit esse fundata: & hoc se initio cognouisse B testatur: non aliunde cognouisse, quàm de ipsis testimoniis. Quæ sunt ipsa testimonia, nisi in quibus testatus est Deus se regnū daturum suis filiis sempiternum? Et quia hoc in vnigenito se daturum esse testatur: de quo dictum est, Et regni eius non erit finis (Luc.1.): ipsa testimonia dixit in ęternum fundata, quia id quod per ea Deus promisit, æternum est. Nam ipsa per se tunc testimonia non erunt necessaria, quando res ipsa videbitur: propter quam credendam nunc testimonia requiruntur. Et ideo bene intelligitur dictum, *fundasti ea:* quia in Christo vero monstrantur. Fundamentum enim aliud nemo ponere potest præter id quod positum est: quod est Christus Iesus (1.Cor.3.). Vnde hoc igitur iste initio cogno- C uit, nisi quia ecclesia loquitur: quæ terris non defuit ab initio generis humani: cuius primiciæ Abel sanctus est immolatus, & ipse testimonium futuri sanguinis mediatoris ab impio fratre fundendi (Gen.4.)? Nam & illud ab initio dictum est, Erūt duo in carne vna (Gen.2.). Quod magnum sacramentum Apostolus Paulus exponēs, inquit, in Christo & ecclesia (1.Cor.6.). Vel aliter. Nā testimonia Dei dici possunt iudicia eius quæ ab initio dedit: puta quia ab initio malos puniuit, vt Cain: bonos pręmiauit, vt Abel: malos diluuio submersit: iustos autem, vt Noe cum filiis suis, saluauit. Ista autem vocantur testimonia in æternum fundata: quia sicut ab initio malos puniuit & bonos præmiauit, sic & inæternum faciet. Vnde ad istum sensum hic ait Ambros. *Initio cognoui de testimoniis tuis &c.* id est de testimoniis tuis ab ini- D tio cognitionem & fidem assumpsi, quòd in æternum fundata sunt. Ab initio data sunt præcepta cautiora, ne primi parentes sibi vsurparent scientiam boni & mali: qua recto discrimine distinire non possent, paradisi incolatum in perpetuum vendicare potuissent. Si considerent homines, quia sanguis hominis ad Deum clamat, manus proprias à nece hominis abstinebunt. Si custodiant præcepta quæ dedit dominus coram cœlo & terra testibus, dicens, Audi cœlum, & auribus percipe terra (Esa.1.): scientes quicquid flagitij commiserint, aduersus legem domini fecisse: angelorum & potestatum sanctorúmque hominum testimoniis arguantur: supra hæc te- E stimonia fundata sibi constituerent, quia æterna sunt atque perpetua. Vel aliter, secundum Glosam, testimonia dicūtur præcepta Dei: quæ dicuntur fundata inæternum, quia pro eis neglectis vel seruatis merces æterna vel pœna æterna dabitur. Est ergo sensus: Ego cognoui de testimoniis tuis, quòd in æternum fundasti ea: cognoui dico ab initio (vel initio) scilicet in Adam, qui pro neglectis punitus est: vel per antiquos patres, qui ea tenendo ad æternitatem peruenerunt.

Testimonia sunt promissiones.

Quæstio

2226 **Vide humilitatem meam, & eripe me: quia legem tuam non sum oblitus.**

Res

Hic incipit octonarius vigesimus. Cui pro titulo præmittitur litera vigesima alphabeti Hæbræorum; quę est Res: quę congruè huic octonario pręmittitur. Res enim interpretatur Caput siue Primatus, Et significat humilitatem, quæ caput est omnium virtutum, & primatum tenet. Sicut enim in corpore hominis caput omnia membra fouet & dirigit, atque sensibus implet: inde ductus venarum, meatusque spiritus, sanguinis vires in tutius corporis partes deriuantur, lustrat omnia. Sublato capite, corpus sine nomine est: non agnoscitur, nec vllus superest vsus viuendi: propterea qui in aliquo damnatur crimine, ideo capite punitur: eo quòd caput ornamentum est totius corporis: quia qui turpi vel scelesto reatu bestialis immanitatis horrorem commisisse detecti sunt, formam humanæ conditionis iubentur exuere. Reciso enim capite, & reliqui corporis truncus bestiarum corpori comparatur. Sic & conformiter inter virtutes humilitas caput est virtutum & ornamētum. Huic ergo octonario pro titulo præmittitur litera Res, quæ caput interpretatur: quia hic agitur de humilitate nobis necessaria, quæ caput est omnium virtutum. Vel mysticè caput dicitur Christus: qui est caput, totius corpus ecclesię: & in ipso omnia constant. Fertur quòd coluber cùm vrgetur periculo (vt hic ait Ambros.) caput semper abscondit: & in orbem se colligens, obiecta reliqui corporis parte, caput solum tueri conatur: eo quòd saluo capitis vigore, læsa cætera membra fertur reparare. Sic enim & tu seruato capite Christo, saluato capite virtutum, (quod est humilitas) perire non potes: sine quibus tibi viuere est impossibile. Vis videre de humilitate quòd omnium sit caput virtutum, quæ totum corpus virtutum fouet? Quamuis enim aliquis infirmus sit, pauper & ignobilis, tamen (vt hic ait Ambr.) si non se extollat & præferat, ipsa se humilitate commendat. Sit aliquis prædiues & nobilis: si nobilitatem sui generis & diuitias iactet, insolentia sui vilis efficitur. Sit aliquis facundus & fortis, qui tumore facundiæ ac virtutis elatus plurimum sibi arroget: nónne ei propter verecūdiam & insipiens et & infirmus antefertur? Exemplum accipe in euangelio de Pharisæo & publicano. Sic ergo hæc litera Res, quæ Caput interpretatur, humilitatem significat: quia Christus totius fons est humilitatis: etiā ipsum Christum significat. Interpretatur etiam litera Primatus: quod ad idem redit. quia ipsa humilitas inter omnes virtutes tenet primatum. Sic etiam Christus inter omnes sanctos primus dignitate prædicatur. Ad propositum ergo: huic octonario pręmittitur hæc litera Res, quę interpretatur Caput vel Primatus: quia hic agitur de humilitate Christi & iustorum: quæ inter omnes virtutes caput est, & tenet primatum. Hic enim ostenditur quid agit humilitas, quid fugit, quid zelat, quid diligit, & quid docet vel ostendit, Et secundum hæc iste octonarius habet octo partes. Quia hic ostēditur quòd humilitas est primò mandatorum diuinorū seruatiua: in principio. Secundò delictorum commissorum purgatiua: ibi, *Iudica*. Tertiò proximorum peccatorum correctiua. ibi, *Longe*. Quartò misericordiarum diuinarum lucratiua: ibi, *Misericordiæ*. Quintò aduersorum & tribulationum lenitiua: ibi, *Multi*. Sextò errorū proximorum zelatiua: ibi, *Vidi præuaricantes*. Septimò timoris per dilectionē expulsiua: ibi, *Vide quoniam*. Octauò veritatis scripturarum ostensiua: ibi, *Principium verborum*. Est ergo primò humilitas mandatorum diuinorum seruatiua. Sicut enim superbia superioribus obedire renuit, sic per oppositum humilitas se subiiciēs, mādata Dei adimplere conatur. Exemplum habemus in Christo: qui per humilitatem mandatum patris impleuit, quia humiliauit semetipsum, factus obediens patri vsque ad mortem crucis: vt ait Apostolus ad Phil. 2. Et hoc in seipso notans hic Psal. Deo dicit, *Vide humilitatem meam* &c. *quia legem tuam non sum oblitus*. Quid enim hoc loco lex Dei significat, nisi humilitatem, quā Christus verbo docuit & exemplo monstrauit? Vnde hic ait August. Hoc loco nullam Dei legem cōuenientius accipimus, nisi qua inuiolabiliter fixum est, vt omnis qui se exaltat, humiliebitur: & omnis qui se humiliat, exaltetur. Superbus ergo malis vt humilietur innititur: humilis verò à malis vt exaltetur, eripitur. Istum versum habet dicere omnis aduersis pressus, qui pro se vel alio humiliter Deum rogare conatur vt liberetur à pressuris: vt hic ostendit Ambros. dicens, *Vide humilitatem meam* &c. Gloriatur alius in diuitiis suis: alius in titulis nobilitatis ac prosapiæ suæ: alius in administrationibus & honoribus gloriatur: iustus autem in humilitate gloriatur. Bona enim gloria, Christo esse subiectum. Vt autem scias quia non se iactare hic Psal. cupiat, sed Dei in se gratiam prouocare: ipse alibi dicit, Vide humilitatem meam & laborem meum. Ergo quasi is qui humiliauerit cor suum, quasi is qui plurimum laborauerit: ibi sibi dimitti peccata desiderat, hic erui se precatur. Et subdit ad propositum: Constitue aliquem sacerdotem pro ministri salute sollicitum quem probatum aduertat Deo: aliquem patrem pro filio in ægritudine graui constituto: aliquā fœminam pro viro vel pro filio mœstam, orationibus incumbentem, fundentem vberes lacrymas noctibus ac diebus, humiliantem se ac sternentem solo, multiplicantem ieiunia: & quod his grauius est, mentis dolore confectam, morbi ac periculi dilatione torpentem, dicere ad dominum, *Vide humilitatem meam, & eripe me*. Considera Christi athletam innumeris contentionibus fatigatum, ac propè iam lassatum viribus resistentem, periculi mole turbatum, cùm videat sibi non solùm aduersus carnem & sanguinem, sed etiam aduersus spirituales nequitias quæ sunt in cœlestibus, esse luctamen: dicere, *Vide humilitatem meam, & eripe me: quia legem* &c. Contuere etiam aliquem in martyrio constitutum, frequentibus afflictum suppliciis, retrusum in tenebris, graui fractum pōdere catenarum, euisceratum eculeo, exaratum vngulis, adustum candentibus laminis, perseuerantem fidei virum, sed iam tædiantis animi quòd diutius differatur sacræ mortis corona: dicētem, *Vide humilitatem meam, & eripe me: quia legem* &c. Et subdit Ambros. ex præmissis, Teneamus ergo hic positi humilitatem: vt cum vnusquisque nostrū venerit ad iudicium Dei, ad illos ignes quos transituri sumus: dicat Christo, *Vide humilitatem meam, & eripe me*. Nam si superbus fueris, si arrogans, si contumax & inobediens præceptis diuinis: hoc nō poteris dicere. Nemo autem dicit, Vide superbiam meam: sed vide humilitatem meam: vt eius gratia ab illo igne erui mereatur. Audi iu

Margin notes: *Humilitas caput est omnium virtutum & forma.* — *Luc. 18.* — *Humilitas & custodia lex Dei.* — *Luc. 14.* — *Humilitas orationis.* — *Humilitas Pauli.*

di iustum humiliantem se, Ego auté sum minimus Apustolornm. Ille vas electionis diuinæ, ille gentium doctor, minimum esse se dicit: indignum eius officij nomine quod suis operibus præferebat. Nihil sibi arrogat, sed totum gratiæ Dei deputat. Hac humilitate Abraham pater fidei nuncupatus est: qui cùm diuino participaret eloquio, terram se esse dicebat & humum. Ipse quoque dominus ait, Ego autem sum vermis, & non homo: opptobrium hominum &c. cum de sui corporis passione loqueretur: qui non quæ sua sunt quæsiuit, sed quæ aliorum. Cuius nos imitatores fieri voluit Apostolus: atque hortatur: dicens, Hoc sentite in vobis quod & in Christo Iesu: qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo &c. formam serui accipiens. Non nos igitur nobilitatem generis, non diuitias requiramus, si volumus Christum sequi. Exinaniuit se cum esset in Dei forma: cùm diues esset, pauper factus est. Noli ergo tu contemnere plebeium, quia nobilis es: noli despicere seruum, quia potens es: noli pauperem fastidire, quia diues. Núquid tu nobilior: nunquid tu potentior Christo es? Ille pro te suscepit illa quæ tu despicis. Ille pro te humiliauit se vsque ad mortem, & mortem crucis: vt tuę lapsum aboleret superbię. Considera ô homo, quòd non laborauit Apostolus potentiam Christi probare: sed obedientiam prædicare: sed demonstrare quanta sit humilitatis gratia, quantúsque eius profectus. Si eius imitator fueris, tunc securè in aduersis positus, clama ad ipsum, dicens, *Vide humilitatem meam, & eripe me* &c. & liberaberis. Vel aliter. Nam, vt dictum fuit ver. 558. 559. 896. 1233. Humilitas est duplex: scilicet virtutis, & pœnalitatis. Hic etiam dicit Amb. Est ergo humilitas laboris & fatigationis: & est humilitas virtutis atque propositi: quam in secundis & prosperis iustus positus tenet. Potest ergo iste versus intelligi etiam de humilitate passionis & pœnæ: vt iustus afflictus & persecutus, suá miseriam proponens, Deo dicat, *Vide humilitaté meam, & eripe me*. Sic etenim alibi Psal. dicebat, Vide humilitaté meam, & laboré meum. Isto modo orabat Hierem. dicés, Vide domine quoniam tribulor &c. Sic orabat & Daniel, dicens, Exaudi domine orationem serui tui propter temetipsum: inclina Deus meus aurem tuam, & audi: aperi oculos tuos, & vide desolationem nostram. Sic & nunc conformiter Psal. docet nos orando afflictiones nostras proponere Deo: dicens, *Vide humilitatem meam, & eripe me*. Sic enim strenuus miles mébra sua vulnerata ostendit regi, vt ipsum eripiat è labore certaminis. Vnde hic Amb. dicit, Athleta bonus membra sua monstrat, vt conuersationis suæ approbet disciplinam. Monstrat etiam tunc membra sua, quando post aliqua certamina grauiora iterum certare compellitur; vt iudex videns fessum corpus, nequaquam eum certare compellat. Et tu Christo ostende labores tuos, dicens, *Vide humilitatem meam, & eripe me* &c.

1. Cor 15. — *Gen. 18* — *Psal. 21.* — *Phil. 2.* — *Humilitas afflictionum.* — *Thren. 1.* — *Dan. 9.*

2227 Iudica iudiciũ meum, & redime me: propter eloquium tuum viuifica me.

Hîc ostendit secundum: scilicet quòd humilitas est cómissorum delictorum purgatiua. Cùm enim quis seipsum humiliando iudicat, non iudicatur à Deo: propter quod ait Apostolus, Si nosmetipsos iudicaremus, non vtique iudicaremur. Et hoc est quod hic à Deo Psal. postulat, dicens, *Iudica iudicium meum* &c. Vbi sciendum quòd in nobis duplex est iudiciũ quo pro peccatis nostris iudicamur. Vnum est iudicium nostrum: aliud est, iudicium Dei. Iudicium nostrum dicitur quo nos volũtariè nosipsos iudicamus, nosipsos pro peccatis nostris mortificátes, & carné castigátes: & hoc vel in satisfactionem preteritorum peccatorum, vel ad cautelam futurorum. Sic enim seipsum iudicabat Apostolus, dicēs, Castigo corpus meum &c. Aliud est iudicium Dei: ꝙ scilicet nos nó assumimus, sed immissum toleramus: sicut sunt flagella abextrinseco pro peccatis nostris immissa. Sic enim dicitur Psal. 9, Cognoscetur dominus iudicia faciens. Certum est auté quòd iudicium voluntarium quo quis seipsum iudicat, Deo est magis acceptum quàm iudicium ab extra immissum. Sic enim contritio est iudiciũ nostrum, quam summè Deus optat. Et de isto iudicio hic loquitur Psal. Deo dicens, *Iudica iudicium meum, & redime me*. Quasi dicat, Quia Deus videt quòd meipsum iudico, ideo me redimit à peccato. Huius autem iudicij in præsenti solum est tempus: quia hic quisque seipsum iudicare potest. quod in futuro locum non habebit. Vnde de hoc iudicio dicitur Iob 34, Nequaquam enim vltrà in hominis est potestate vt veniat ad iudiciũ. Vbi ad propositum ait Greg. Hic nimirum nó illud iudicium designatur, quod per æternam retributionem punit: sed quod mente conceptum per conuersionem diluit. Et quod est illud iudicium, nisi de quo Apostolus dicit, Si nosmetipsos iudicaremus, non vtique iudicaremur? Et de quo dicit Psal. Honor regis iudicium diligit: vt videlicet qui iam dominum honorat ex fide, sollicitè consideret quid ei debeat in operatione. Et alibi dicitur, Iudicare coram domino, & expecta eum. Coram domino iudicatur qui corde dominum conspicit, & actus suos sub eius pœnitentia sollicita inquisitione discernit: quem tanto securius quisque expectat, quanto quotidie vitam suam sollicitus examinat. Qui enim ad extremum eius iudicium venit, nec iam coram illo, sed ab illo iudicatur. Debet ergo vniuscuiusque més & causas suas apud dominũ, & causas domini cũtra se sollicita inquisitione discutere. Debet cautè pensare, vel quæ bona ab eo percepit, vel quæ mala bonis illis peruersè viuendo respondit. Quod electi facere quotidie omnino non cessant. Accedunt enim ad secretarium iudicis intra sinum cordis. Considerant quàm districtè quandoque feriat, qui diu patienter expectat. Metuunt in his quæ se egisse meminerunt: & puniunt flendo quod se perpetrasse intelligunt. Vident enim videri diuinitus, quod ipsi per humanitatem nó vident. Conspiciũt districtum iudicem; qui quo tardius venit, seuerius punit. Et sic pœnitendo feriũt, quod superbè commiserunt: ibi tot patiuntur supplicia, quot pati timent. Nec deest in hoc iudicio mente concepto, omne ministerium quod punire reos plenius debeat. Nam conscientia accusat, ratio iudicat: timor ligat, dolor excruciat. Quod iudicium eo certius punit, quo interius sæuit. Vnusquisque enim cum causam huius examinis contra se aggredi cœperit, ipse est actor qui exhibet, ipse reus qui exhibetur. Odit qualem se fuisse inuenerit, & ipse est qui semetipsum insequitur illum qui fuit: atque ab ipso homine aduersus semetipsum fit quædam rixa in animo parturiens pacem cum domino. Et subdit, Quia ergo nunc in potestate nostra est internum mentis nostræ contra nos subire iudicium, recognoscendo accusemus nosmetipsos, & quales fuimus

1. Cor. 11. — *Iudicium duplex: scilicet Dei & nostrum.* — *Iudicare nos ipsos debemus.* — *1. Cor 9.* — *Gre. 25. mor. cap 6.* — *1. Cor 11.* — *Psal 98.* — *Iudiciũ conscientiæ quale est.*

mus pœnitendo torqueamus. Non cessemus dum A licet iudicare quod fecimus &c. Sic ergo de hoc interiori nostro iudicio loquitur Psal. Deo, dicens, *Iudica iudicium meum, & redime me* &c. Quasi dicat, Et si meipsum iodico, tu mihi parcere debes. Vel aliter: de iudicio quo per aduersa iudicamur à domino, intelligitur versus iste. quia iusti videntes se à Deo aduersis esse castigatos, securios ad Deom dicunt, *Iudica iudicium meum* &c. Immò in hoc castigari & iudicari desiderant. Et istum intellectum hic ponit Amb. dicens, Festinant innoxij ad iudicium, & propriæ innocentiæ arbitros desiderant citius cõprobari. Habet hoc vsus etiam in sæculo, quod est commune cũ sanctis. Verùm is qui apud Deum iustus est, habet aliam causam iudicij non timendi: quia apud misericordem iudicem sibi causa est: B apud redemptorem suum vult citò & sperat absolui. Absolutio enim matura sanctorum est. Vnde & dominus per Ezechielem ad angelos dicit qui ministri sunt vltionum, A sanctis meis incipite iudicium. Non vult dominus commune sanctis cum diaboli sociis consortium esse iudicij. Separata est pœna, vbi distat & culpa. Qoibus enim miseretur Deus, citò castigat, vt non diutius afficiantur futuri expectatione iudicij. Differtur ergo diaboli iudicium, vt sit semper in pœnis reus: semper improbitatis suæ innexus catenis, cõscientiæ suæ sustineat in perpetuum ipse iudicium. Itaque Christus suos castigat quos diligit: suos iudicat quos saluat. Et hoc iudicio saluari desiderat iustus: dicens, *Iudica iudicium meum*: id est hic fac iudiciũ meum: hic puni peccata mea: hic vre, hic seca, hic percute, hic flagella, qoia hic iudicat[9], liberabor a culpa, & saluabor in gloria. Et hoc est quod subdit, *Et redime me*: id est per talia iudicia redimes me à culpa: *secũdum eloquium tuum viuifica me*: quia per talia iudicia castigatus, æternaliter viuam. Sic enim dicit dominus, Deut. 32, Ego occidam, & ego viuere faciam: percotiam, & ego sanabo.

Iudiciũ Dei quo nos hic punit, vt saluet.

Ezech. 9.

2228 Lõgè à peccatoribus salus, quia iustificationes tuas non exquisierunt.

Hic ostẽdit tertium: scilicet qoòd humilitas est proximorum peccatorum correctiua. Sicut enim verè humilis tenetur seipsum corrigere, sic & pro- D ximum, quem sicut seipsum diligere debet. Sed alio modo se, & alio modo alios corrigere debet: quia se iudicando, scipsom & puniendo, vt statim prædictum est: alios autem corrigere debet, eis annunciando ipsorum peccata & eis debitam pœnã. Sic enim præcipitur Esa. 40, Clama, nec cesses, & annoncia populo meo scelera ipsorum &c. Sic & nunc humilis Psal. facit, ostendens malorum pœnam & culpam: colpam, *quia iustificationes tuas non exquisierunt*: pœnam, *quia longè à peccatoribus salus*. Ideo enim à peccatoribus longè est salus, quia ipsi saluti appropinquare nolũnt. Sicut enim anima nunqoam deserit corpos nisi ex defectu corporis: vt puta propter infirmitatem, seniũ, vel illationem passionis ab extra: sic & Deus animam non deserit, nisi propter E defectũ animæ. Non Deus qui est salus, elongat se ab eis, sed ipsi elõgantur à Deo: nõ quidem loco, sed moribus. Quid est ergo lõgè esse à Deo, nisi Deum deserere? Quid est Deũ deserere, nisi mandata eius nõ custodire? Quare ergo salus lõgè est à peccatoribus, nisi quia iustificationes (id est mãdata) Dei non custodierunt? Idem est ergo longè esse à Deo, quod eius mandata nó custodire. Vnde hic ait Aug. Quis A enim te discernit à malis, ô tu qui dixisti, *Longe à peccatoribus salus*: vt non à te longè, sed tecum sit salus? Hoc nempe te discernit ab illis, quia id quod isti non fecerunt, tu fecisti: hoc est, Dei iustificationes exquisiuisti. Vel hoc intelligitur spiritualiter de Iudæis. Vidit enim Psal. in spiritu, Iudæos Christum non recepturos, ad quos ipse venit. ideo fide se elongauerunt à salute, quę Christus est. Vnde dicit de ipsis, *Longè à peccatoribus salus*: id est à Iudæis Christus. Istum intellectum habet hic Ambros. dicens, *Longè à peccatoribus* &c. Quorum serum est iudicium, eorum salus longè est: sed ipsi sunt sui auctores periculi, quia domino non appropinquauerunt: ideo facti sunt longè, quia voluntate sua à salutis se gratia separauerunt. Non refugit eos salus, B sed ipsi salutem qui se elongauerunt. Venit ad Iudæos salus: sed ipsi salutem non receperunt. Quomodo non receperunt, audi, Iesus salus est. Venit Iesus quærere & saluum facere qood perierat. Sed Iudæi dimitti latronem postulauerunt: Iesum verò repudiauerunt. Quis autem est qui longè se facit à domino, nisi qui non exquirit iostificationes eius? Qui verò iustitias eios exquirit, propè est, adhæret Deo. Et ideo iustitias Dei quærentibus dicit Apostolus, Vos qui eratis longè, facti estis propè in sanguine Christi. Et attende quòd ait, *Longè à peccatoribus salus*. Quia peccator dupliciter accipitur, vel qui habilis est ad peccandum: & sic omnis homo peccator dicitor in vita præsenti: sicut scriptor dicitur C non ab actu scribendi (quia etiam dormiens scriptor est) sed ab habilitate. Secundò dicitur peccator ab actu peccandi, vel ab ipso peccato in quo iacet. Et sic accipitur hic peccator, cùm dicitur, *Longè à peccatoribus salus*. Vnde Goalfred. istum passum exponens, dicit, *Longè à peccatoribus salus*: verum est, si permanent in peccatis, dum dissimulãt, dum excusant, dum vel peccant in spe: vel desperantes, in malorũ profundum decidunt contemnentes. Talia nimirum peccata separãt nos & Deum, & murum interponont.

Longè à Iudæis Christus.

Luc. 19.

Ephes. 2.

Peccator quomodo dicitur dupliciter.

Misericordiæ tuæ multæ domine: 2229
secundum iudicium tuum viuifica me.

Hic ponit quartum: scilicet qoòd humilitas est misericordiarum diuinarum lucratiua. vt enim dicitur Iac. 4, Superbis Deus resistit: humilibus autem dat gratiam. Quod etiam hic ostendit Psal. humilis, dicẽs, *Misericordiæ tuæ multæ domine*. Et verè misericordię domini multæ: quia sunt vniuersales, ver. 484: & magnæ, versic. 782: sunt moltæ, versic. 833. 834. 1500. 1923. Dicat ergo Psal. *Misericordiæ tuæ multæ domine*: quia etiam hoc qoòd exquiramos iustificationes tuas, pertinet ad miserationes toas. Et verè misericordiæ domini multæ: quia etsi longè sit à peccatoribus salus: tamen nemo peccator desperet, quia moltæ sunt misericordiæ domini. Vnde hic ait Ambros. Multæ misericordiæ domini, quia qui suo peccato pereũt, misericordia domini liberantur. Ipse enim palam apparuit non quærẽtibus: E vocauit fugientes, congregauit ignaros, pro omnibus se obtulit. Homo autem non multum misericors. Misericordia autem hominis in proximum suum: misericordia verò domini in omnem carnem: vt omnis caro ad Deom accederet, illa domini miseratione donata. Sed notabile est quod sobditur, *Secundum iudicium tuum viuifica me*. Quid est quòd statim allegauit misericordias Dei esse multas,

Misericordia domini multa.

multas,& statim illis dimissis,ad iudicium Dei recurrit dicēs, *Secundum iudicium tuum viuifica me?* Sed secundum quòd sicut non est misericordia sine iustitia,sic nec iustitia sine misericordia.ideo petens iudicari secundum iustitiam Dei,petit iudicari secūdum misericordiam. Et hoc hic notat Ambros. dicens,Sed quomodo cum dixerit multas esse Dei miserationes, secundum iudicium eius viuificari *Psal.142.* postulat:maximè cum alibi dixerit, Non intres in iudicium cum seruo tuo domine? Respondet,Sed aliud est iudicium illud beneficiorum Christi, cui respondere non possumus. Quis enim referre potest debitum naturę,debitū salutis & gratiæ? Aliud est iudicium quo fragilitatis nostræ naturæ censemur. In hoc tamen iudicio misericordia cum iustitia copulata est: vt veritas iudicij miseratione Dei temperetur. *Christus pastor, aduocatus, reus & iudex.* Vel aliter: Christus multarum personarum sumpsit officium:quibus officiis cōsideratis,ad Christum securè dicere possimus, *secundū iudicium tuum viuifica me.* Nam assumpsit personā pastoris,aduocati,rei & iudicis. Qui igitur habet iudicem,pastorem & aduocatum,& pro reo respondētem,quid timere potest? Et hoc hic inducit Ambros.dicens, In euangelio reperio quòd dominus Iesus multorum affectus & officia suscepit: vt nos doceret quomodo in his officiis nos conuersari *Ioan.10.* oportet. Suscepit personam pastoris:vnde ait, Bonus pastor animam suam dat pro &c. Ideóque pro rationali grege seipsum passioni corporis non negauit, vt ouem lapsam suis humeris superponens *1.Ioan.2.* recrearet. Suscepit aduocati personam:ipsum enim aduocatum habemus apud patrem. Pernoctabat in oratione pro nobis, vt nos suo informaret exēplo:quemadmodum veniam nostris exorare debemus peccatis. Non enim ideo pernoctaret, quasi qui aliter patrem nobis reconciliare non posset: sed vt qualis aduocatus esse debeat,demonstraret. Qualis sacerdos, vt non solum diebus, sed etiam noctibus pro grege Christi debeat precator assistere. An impetrandi indigebat auxilio, qui facere ipse poterat quæ rogabat? Suscepit etiam affectum rei,& stetit ante iudicem vt reus. Interrogatus tacebat: ostendens non in clamore vocis nec in forensi assertione patrocinij,sed in conscientiæ integritate esse innocentiæ defensionem: nec salutem corporis ambiendam,sed animi puritatem. Deniq; qui Susannam absoluit tacentem,se obtulit morti. In illa causam ostendit vt nemo desperaret:in hac, vt redimendæ vniuersitatis sacrificium non negaret. Suscepit etiam iudicis personam,vt iudices in- *Ioan.5. Iudicare debet iudex secundū allegata & probata.* formaret:dicens, Nō possum à meipso facere quicquam: sed sicut audio iudico. Bonus enim iudex nihil ex arbitrio suo facit,& domesticæ proposito voluntatis:sed iuxta leges & iura pronunciat. Scitis viris obtemperat,non indulget propriæ voluntati. Nihil paratum & præmeditatum à domo defert:sed sicut audit,ita iudicat:& sicut se habet negotij natura discernit. Obsequitur legibus, nō aduersatur:examinat causas,nō mutat merita. Discite iudices sęculi quem in iudicando tenere debeatis affectum,quam sobrietatem, quam syncerītatē *Ioan.11.* dominus omnium docet: Non possum (inquit) à meipso facere quicquam: sed sicut audio iudico. *Ioan.19.* Et tamē Pilatus dicebat ad dominum,Potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te. Vsurpas ô homo potestatem quam non habes:cū Deus neget se habere, qui habet super omnia potestatem. Audite quid iniustitia dicat,Nō possum ego à meipso facere quicquam. Audite quid iudex iniquitatis loquatur, Potestatem habeo dimittere te,& potestatem habeo crucifigere te. Qui enim iudicat, non voluntati suæ obtemperare debet,sed tenere quod legū est. Iustum igitur est iudicium filij Dei: quia secundum voluntatem Dei est,non secundum hominis affectum. Deus autem plenus est misericordiarum,& misericordia eius cū iudicio,& iudicium cum misericordia. Neque sine iudicio miseretur,neque sine misericordia iudicat. Hoc ergo Dei iudicio misericordia temperato fretus Psalm.dicit, *Secundum iudicium tuum viuifica me.*

Multi qui persequuntur me & tri- 2250
bulant me: à testimoniis tuis non declinaui.

Hic ostendit quintum:scilicet quòd humilitas est aduersitatum lenitiua. Docet experientia quòd patientia in aduersis, pondus aduersorum leuius portare facit. Cum autem humilitas patientiæ sit cōnexa: consequens est quòd humilitas etiam aduersa leuigat. Et hoc est quod dicebat Christus, Tollite iugum meū super vos:scilicet pondus pœ- *Matth.11.* narum,& persecutionum,& aduersitatum. Quod si faciliter portare cupitis,discite à me, quia mitis sum & humilis corde. Sic & Psal.humilitate fundatus, persecutiones faciliter portabat; vt nullo modo per eas à diuinis mādatis declinaret. Et hoc est quod ait, *Multi qui persequuntur me* &c. Et quam- *Martyrum constantia.* uis ista sit vox omnium iustorum in afflictionibus mūdi, carnis,vel dæmonis positorum: propriè tamen hæc est vox sanctorum martyrum,qui aduersis hominibus persecuti,qui diuersis tormentis afflicti,à mandatis Dei non declinabant: immò crescente pugna,crescebat in eis gratia: & per consequens in mandatis Dei exequendis promptiores efficiebantur. Vnde meritò Deo dicunt, *Multi sunt qui persequuntur me & tribulant me:sed ego in gratia tua positus,à testimoniis tuis non declinaui.* Ista ergo est vox sanctorum martyrum, quæ in ecclesia multos coronauit;ex qua multa miracula processerunt, pro qua multæ solennitates celebrantur. Vnde hic ait August. *Multi qui persequuntur me* &c. Factū est, nouimus,recolimus;purpurata est vniuersa terra sanguine martyrum, ornatæ sunt ecclesiæ memoriis martyrum, insignita sunt tempora natalibus martyrum:crebrescunt sanitates meritis martyrū. Vnde hoc, nisi quia completum est quod dictum est de homine isto toto orbe terrarum diffuso? *Multi qui persequūtur me & tribulant me:à testimoniis tuis* &c. Agnoscimus & gratias agimus domino Deo nostro. Tu namque homo, tu ipse in alio Psal.dixisti, Nisi quia dominus erat in nobis,fortasse viuos ab- *Psal.123.* sorbuissent nos. Ecce quare à testimoniis Dei non declinasti, & ad palmam supernæ vocationis inter manus multorum persequentium tribulantiúmq; venisti. Per hoc enim notatur grauitas persecutionis contra martyres,& ipsorum admirabilis patiētia. *Patientia in prosperis non prædicatur: sed in aduersis bonitas.* Non enim multum est admirabile,tempore pacis & prosperitatis diuina seruare mandata:sed mirabile est tempore persecutionis,quæ cessaret, si à mandatis declinaretur. Et hoc hic notās Ambros. dicit, *Multi qui persequuntur* &c. Non est(inquit)magnum,si tunc à Dei testimoniis non declines,cum te nullus affligit,nullus persequitur. Quis enim inoffenso sibi prosperorum euentu secūdo successui fieret ingratus? Quis diuitiis affluens, iugi salute

robustus,

robustus, non ad Dei gratias referet quòd sibi illa concessa sint? Denique cùm sanctom Iob dominus *Iob 1.* prædicaret, ait aduersarius, Nunquid Iob gratis colit Deum? Nónne tu vallasti eum? Sed mitte manum tuam in omnia quæ habet, si non in faciem te maledicet. Tunc igitur plus probatus est, quando amissis opibus & filiis, à domini cultu & gratia nõ recessit. Sed non vnus persecutor est, multos mini- *Act. 14.* stros habet: sed non te terreat. Per multas enim tribulationes oportet nos introire in regnũ Dei. Sed multæ tribulationes, multę probationes. Vbi multæ coronæ, ibi multa certamina. Tibi ergo proficit quòd multi persecutores sint, vt per multas persecutiones facilius inuenias quemadmodum coro- *Persecutio multiplex miserorum.* neris. Sed quod amplius est: non solùm persecutores sunt qui videntur, sed etiam qui non videntur: & multo plures. Audi quid de his persecutio- *2 Tim. 3.* nibus dictum est: Omnes qui piè viuere volunt in Christo, persecutionem patiuntur. Omnes dixit, nullum excepit. Quis enim exceptus à persecutionibus potest esse, cùm ipse dominus persecutionũ tentamenta tolerauerit? Persequitur auaricia, persequitur ambitio, persequitur luxuria, persequitur *1 Cor. 6.* superbia, persequitur fornicatio. Vnde Apostolus ait, Fugite fornicationem. Nam qua causa fugeres, nisi illa te persequeretur? Est enim malus spiritus fornicationis, malus spiritus auariciæ, malus spiritus superbiæ. Isti sunt persecutores graues, qui sine gladij terrore, mentẽ hominis frequentes allidont: qui illecebris magis quàm terroribus animos expugnant fidelium. Hi sunt hostes cauendi: hi grauiores tyranni, per quos Adam captus est. Multi in persecutione publica coronati, in hac occulta persecutione ceciderunt. Aduertis quàm graue certamen sit quod est intra hominem, vt secum ipse cõfligat, cum suis cupiditatibus ipse prælietur. Verũtamen vt multæ sunt persecutiones, ita & multa martyria, & multi Christi testes. Tẽtatus fuisti spiritu auariciæ, vt possessionem minoris inuaderes: indefensæ viduę iura temerares: & tamen contemplatione cœlestium præceptorum, opem magis ferendam quàm inferendam iniuriam iudicasti: testis Christi es. Tentatus es spiritu superbiæ: sed vidẽs inopem & egenum, pia mente compassus, ex humilitate magis quam ex arrogantia dilexisti: testis Christi es. Quinimo non sermonis sed operis testimonium præbuisti. Ille ergo testis est, qui astipulantibus factis domini Iesu, pręcepta testatur. Cùm ergo audis, *Multi qui persequuntur me & tribulant me:* *Reg. 8.* noli timere, qui dicere potes, Si Deus pro nobis, quis contra nos? Verùm hoc ille dicit, qui à testimoniis domini nullo vitiorũ declinauit anfractu.

2231 Vidi præuaricantes, & tabescebam: quia eloquia tua non custodierunt.

Hic ponit sextum: scilicet quòd humilitas est, errantium proximorum zelatiua. Sicut enim vera humilitas in obseruatione mandatorum delectatur: ita in ipsorum violatione tristatur & tabescit. Vnde & Psal. verè humilis dicit, *Vidi præuaricantes, & tabescebam,* &c. Quid autem sit præuaricatio, vide versiculum 2192. Quid autem sit tabescere, vide ver. 2212. Iste etiam versus multum concordat in sententia cum illo verbo superius posito; scilicet Tabescere me fecit zelus meus, &c. vide ver. 2212. Iste textus variatur secundum August. Nam multi *Pactum frangit qui legem non custodit.* codices habent, *Vidi præuaricantes, & tabescebam.* In sententia tamen idem sunt: quia præuaricantes dicuntur illi qui frangunt legem promissam seruare, & sic frangunt pactum seruare promissum. Hos ergo videns Psal. tabescebat zelo amoris accensus erga eos, cupiens eos promissam legẽ seruare. Hoc ideo dicit, quia præuidebat multos timore persecutionis & pœnarum, à fide promissa recessuros. Vnde hic ait August. *Vidi non seruantes pactum:* & hoc plures codices habent. Sed qui sunt qui pactum non seruauerunt, nisi qui declinauerunt à testimoniis Dei, tribulationes multorum persequentium non ferentes? Hoc est autem pactum, vt qui vicerit coronetur. Hoc pactum non seruauerunt qui persecutionem non tolerantes, à testimoniis Dei negando declinauerunt. Hos ergo iste vidit, & tabescebat, quia diligebat. Zelus enim iste est bonus, de amore veniens, nõ de liuore. In quo autem non seruauerunt pactum, secutus adiunxit, *quia eloquia tua nõ custodierunt.* Ea quippe in tribulationibus negauerunt. Et nota quòd aliquis tabescit virtuosè: qui scilicet zelo caritatis accenditur: & aliquis vitiose: qui scilicet vitiis vel vitiorum afficitur zelo. Vnde hic ait Ambros. *Vidi præuaricantes,* vel *non seruantes pactum, & tabescebam.* Beatus qui in caritate *Tabescit quis multipliciter.* Dei tabescit, qui videt nõ seruantes pactum. Alius propter vitiosos amores tabescit, qui distillat dum est dilatus amore dilectæ, & dum protestatur flagrantis cupiditas effectu. Alius tabescit quia vires corporis quadam deformitate palloris fessorúmq; artuum tabe minuuntur. Alius qui pecuniam concupiscit, donec potiatur eam, auaro miser tabescit affectu. Alius immodicè capescẽdi honoris impatiens: si desideria longa suspiret, nõ mediocris mẽtis tabe conficitur. Non talis qui dicit, Sitiuit in te *Psal. 62.* anima mea, in terra deserta inuia & inaquosa. Hic enim castigabat carnem suam, & tabescere faciebat, dum indefesso desiderio diuinæ cognitionis intentus, & lucem Dei sollicita expectatione præueniens, antelucanum sollicitè domino canticis & in hymnis gestabat obsequium. Tabescit ergo vir pacificus, quando alios videt pacta rescindere, cõsensuũ abolere concordiam, iurgia de pace reparare, in tumultus redire de gratia. Quod vtique nõ facit qui domini præcepta custodit: non qui audit dicentem, Pacem meam do vobis: pacem relinquo *Ioan. 14.* vobis. Ergo qui pactum seruat, is Christi obedit imperiis: qui autem non seruat, ille Christi præcepta contemnit. & quod plus est, comperta fastidit & negligit. Vel aliter: iste Psal. tabescebat propter Iudæos, quos multa Deo videbat promittere quæ non obseruabãt: & sic pacta frangebant. Vnde hic ait Glos. *Vidi non seruantes pactum.* Pactum dicitur à pace, quasi pacis actum: id est inter desidentes affectu gratiæ definita conditio: quod conuenit vtriq; legi, vt scilicet pactũ appelletur quæ statuta est: vt homo in gratiam & pacem Dei reuocaretur. Quod pactum, (id est vtrâque legem) debiles non seruant cedentes persecutionibus: pro quibus sociis amissis, dolent sancti. Vnde subdit, *Et tabescebam.* Vel pactum dicit, quod Iudęi pepigerunt: dicentes, Quęcunque dixerit dominus, faciemus: sed postea coluerunt idola. Quos ciues & parentes suos lugent sancti. Vnde subdit, Et *tabescebam,* scilicet zelo caritatis.

Vide quoniam mandata tua dilexi domine: in misericordia tua viuifica me. 2232

Hic

Hic ostendit septimum; scilicet quòd vera humilitas est per amorem timoris expultiua. Humilitas enim meretur caritatem & gratiam. Iacob. 4, Humilibus dat gratiam. Timor autem, scilicet seruilis, non est in caritate: sed perfecta caritas foras mittit timorem: vt habetur 1. Ioan. 4. Et hoc est quod hic de se affirmat: scilicet quòd mandata Dei custodiuit: scilicet non timore seruili, sed dilectione: dicens, *Vide quoniam mandata tua dilexi domine.* Sed

Quæstio. Virtutes suas non aliquis publicare debet.

statim quis dubitabit, dicens, Quomodo hic Psal. virtutes suas publicat: dicens, *Vide quoniam mandata tua dilexi domine*: cum hoc facere sit periculo illas perdendi se exponere: quia qui diuitias suas publicat in itinere, latrones prouocat. Vnde ad propo-

Greg. 8. moral. cap. 37.

situm ait Gregor. Qui virtutes suas patefaciunt, ostendunt malignis spiritibus, quasi insidiantibus hostibus, quæ deprædentur. Quod notissime figurauit illa cunctis notissima Ezechiæ culpa: qui postquam vna prece & sub vnius noctis spacio centum octoginta quinque milia hostium angelo feriente prostrauit. postquam occasui proximum ad altiora cœli spacia solem reduxit: postquam propinquante iam termino vitam coarctandam in tempora longiora protelauit, susceptis regis Babylonici nunciis, bona omnia quæ possidebat ostendit. Sed pro-

4. Reg. 20.

phetæ vocem protinus audiuit, Ecce dies venient; & auferentur omnia quæ in domo tua sunt in Babylonem: non relinquetur quicquam, dicit dominus. Sic & multi, quia cauere malignorum spirituum insidias negligunt, subitò amittunt quicquid diu-

Psal. 77.

tius studentes operantur. Hinc enim per Psal. dicitur, Et tradidit in captiuitatem virtutes eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici. Virtutes quippe & pulchritudo in manus inimici traduntur, quia omne bonum quod per concupiscentiam laudis ostenditur, occulti aduersarij iuri mancipatur. Hostes namque ad rapinam prouocat qui suas eorum notitiæ diuitias denudat. Quousque enim ab æternæ patriæ securitate disiungimur, in latronum insidiantium iter ambulamus. Qui ergo in itinere deprædari formidat, abscondat necesse est ipsa quæ portat. Quomodo ergo virtutes suas Psal. non abscondit, sed publicat; dicens, *Vide quoniam mandata tua dilexi domine?* Ad hoc respondetur quòd non licet bona sua publicare ad ostentationem,

Greg. 18. moral. cap. 5.

sed bene ad aliorum ædificationem: vt ostendit Greg. dicens, Sciendum est quòd sancti viri quoties de se aliquid sequentibus innotescunt, morem sui creatoris imitantur. Nam Deus qui nos prohibuit ne proprio ore laudemur, per scripturam sacram laudes suas loquitur. Non quia ipse eis indiget, qui proficere laudibus nescit: sed dum suam magnitudinem nobis narrat, nostram ad se imperitiam subleuat. Et bona sua loquendo nos edocet quæ omnino homo non cognosceret, si de se tacere voluisset. Idcirco autem laudes suas indicat, vt valeamus eum studendo cognoscere: cognoscentes, amare: amantes, sequi: sequentes, adipisci: adipiscentes

Psal. 110.

verò, eius visione frui. Vnde Psal. ait, Virtutem operum suorum annunciabit populo suo, vt det illi hæreditatem gentium. Acsi apertè dicatur, idcirco fortitudinem suæ operationis insinuat, vt hos quos audierit, donis ditescat. Morem ergo sui creatoris imitantes sancti viri, nonnunquam quædam de se vt audientes instruant, non vt ipsi proficiant, manifestant: Et tamen in his alta se consideratione custodiunt; ne dum alios à terrena intentione erigunt, ipsi terrenæ laudis appetitu mergantur. Secundum ad pro-

A positum: Psal. suas virtutes hic manifestat: non vt inde laudibus proficiat, sed vt ad hoc alios prouocet: dicens, *Vide quoniam mandata tua dilexi.* Est ergò sensus Psalmistæ Deo dicentis, *Vide quoniam mandata tua dilexi*: id est alios fac videre, vt scilicet meo exemplo ad illorum dilectionem inducantur. Sicut enim dicitur cognoscere, quando nos cognoscere facit: sicut dixit ad Abraham, Gen. 22, Nunc cognoui quòd timeas Deum: id est alios cognoscere feci. Sic & videre dicitur quando alios videre facit. Et

Diligere mandata Dei, plus est quàm facere

attende quòd non dicit, Vide quoniam mandata tua non negaui: neque, quoniam mandata sua feci: sed *quoniam dilexi*, quod est perfectionis. Vnde hic

B ait August. Non ait, Vide quia eloquia vel testimonia tua non negaui: quod martyres facere quandoque cogebantur, & non facientes, nimis horribilia patiebantur. Sed dicit, *quoniam dilexi*: vbi fructus est *1. Cor. 13.*

omnium passionum, quia si tradidero corpus meum, ita vt ardeam, caritatem autem non habeam: nihil mihi prodest. Hanc ergo iste commendans ait, *Vide quoniam mandata tua dilexi.* Et secundum Glos. nota quòd ait *dilexi*: quod plus est quàm facere vel seruare: scilicet ne puniatur: quia hoc est caritatis, illud autem necessitatis. Nam & opera mandatorum fieri possunt extra caritatem ex timore. Et hinc est quòd in Exodo illi soli præcipiuntur offerre ad constructionem tabernaculi, qui spontanea voluntate

C & hilari animo accedunt. Et ex hoc Psal. ostendit se plenam confidentiam habere in domino Deo dicens, *vide.* Vnde hic ait Ambros. Hic quoque Psal. inuitat dominum, vt plenum caritatis suæ spectet affectum. Nemo enim alteri dicit *Vide*, nisi qui iudicat se si videatur esse placiturum. Sed quia non in meritis suis, sed in Dei gratia confidit: adiungit, dicens, *In misericordia tua viuifica me.* Vnde hic ait Ambros. Quia Psal. mercedem perfectæ caritatis expectat, ideo miserationis diuinæ suffragium poscit: vt in ea viuificetur à domino. Non ergo est arrogans debitæ mercedis exactor: sed est verecundus diuinæ misericordiæ precator. Viuificari ergo petit per misericordiam, qui iam viuus erat per gratiam: sed vitam gloriæ sibi dari per misericordiam petit, vt in terra viuentium bona domini possit videre.

D Principium verborum tuorum veritas: in æternum omnia iudicia iustitiæ tuæ. 2233

Hic ostendit octauum: scilicet quòd humilitas est scripturarum diuinarum ostensiua. Sicut enim dicebat Christus, Matth. 11, Confiteor tibi domine pater cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis: id est, humilibus. Et hoc virtute humilitatis sibi Psal. à Deo reuelatum ostendit: dicens, *Principium verborum tuorum veritas*, &c. Vel per hæc verba vult Psal. ostendere loquens in persona iustorum, quòd etsi de

Meremur præmium æternum de congruo, non de condigno.

condigno sibi æternum non debeatur præmium: quia non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam: (vt ait Apost. ad Rom. 8.)

E sibi tamen debetur de congruo: scilicet ratione promissi, quia scilicet sicut Deus omnibus malis pœnam promisit, sic & omnibus bonis præmium promisit æternum. Cùm ergo Deus nec fallere nec decipere aliquem possit, quia verba sua sunt veritatis principium: ideo fidenter sibi dari æternum postulat præmium; dicens, *In misericordia tua viuifica me.* Et nunc rationem suæ confidentiæ subdit: dicens,

cens, *Principium verborum tuorum veritas*. Vnde hic ait A Augus. Sed si præmium poscitur in misericordia, ipsum etiam reddere debet & iustitia. Quanto magis cui impensa est misericordia vt obtineretur quòd præmium deberetur ex victoria: *principium* (inquit) *verborum tuorum veritas: inæternum omnia*, &c. Quasi dicat, A veritate tua verba procedũt: & ideo veracia sunt, & neminem fallunt: quibus prænunciatur vita iustis, & impijs pœna. Hæc quippe sunt inæternum iudicia iusticiæ Dei: quia iudicium Dei manebit inæternum. Vel aliter, secundum Glos. *Principium verborum tuorum veritas*: i. à principio verborum tuorum vera dixisti. Principium verborum Dei est principium scripturarũ: vt Genesis: à quo principio vera dixit Deus: & vsque in finem verba

Luce 21. veritatis sunt. Vnde in Luca dicitur, Cœlum & ter- B ra transibunt, verba autem mea non transibunt. Et quia tetigit quòd in principio gestum est, addidit quod post finem sæculi fiet: dicens, *Inæternum omnia iudicia iustitiæ tuæ*, id est, inæternum durabunt iudicia iustitię tuæ, & perpetuò stabunt: quia sententiam de bonis vel de malis datam, nec tempus nec vlla res subuertet: sed iudiciũ Dei de omnibus inæternum manebit. Vel aliter: per principium verborum Dei intelligit fidem, quæ omniu virtutum est fundamentum: cui falsitas subesse non potest.

Principium verborũ Dei est fides.

Et per hanc peruenimus ad cognitionẽ vnius Dei, incarnationis, & iudiciorum Dei: quæ timere debemus. Et ad hoc istũ textum hic inducit Ambros. dicẽs, *Principium verborũ tuorum veritas*. Cũ principiũ verborũ veritas sit, veritas vtique fidei fundamen- C tum est. Primùm quidem oportet vt credamus vera esse Dei summi quę in scripturis diuinis legimus oracula: secũdùm, vt virtutem eorum pleniore cognitione discamus. Sicut enim initium sapientiæ timor domini: plenitudo animæ sapiẽtiæ dilectio: ipsa autem dilectio, plenitudo legis: ita plenitudo verborum Dei sapientia est cognitióque iustitiæ. Nam sicut à timore domini processus quidam est ad gratiam caritatis, ita à veritate ad iudicium iustitiæ diuinæ quidam videtur fieri processus. Venisti ad ecclesiam, audisti vnum Deum dici: quod lex

Deut. 6. docet, dicẽs, Audi Israel: dominus Deus tuus vnus est. Crede vnum Deum esse, non plures deos. Cum autem cœperis legere dominum Iesum Dei filium in carne venisse propter totius mundi redemptio- D nem: distingue sapienter vnum Deum patrem esse, ex quo omnia & nos in illo. Et vnum dominum Iesum, per quem omnia, & nos per ipsum. Cognosce quia ideo venit, vt virtutum seminis nostros informaret affectus: vt morum mansuetudinem conuersationis eius disceremus exemplo, vt aboleretur culpa per gratiã. Et tũc à veritatis cõfessione ad cognitionẽ iustitiæ processisti. Fides principiũ est Christiani: plenitudo autẽ Christiani iustitia est. Fides in cõfessione populorũ, iustitia in martyrij passione. Sciẽtes igitur inæternũ mansura iudicia omnia iusticiæ Dei: caueamus ne opera nostra displiceãt, & inæternũ incipiamus subire iudiciũ: nec si aliquid boni fecimus, resupino resoluamur affectu. Cognoscẽtes itaque iudicia Dei, opera nostra exa- E minemus omnia. In viro iusto graue est detrimentum, graue operis alicuius incendium: in impio, pœna infernalis. Sint magis omnia iudicia plena gratiæ, plena florentium coronarum: ne forte cùm trutinantur facta nostra, culpa præponderet.

Incarnationis fructus.

2234 PRincipes persecuti sunt me gratis, & à verbis tuis formidauit cor meum.

Sin

Hic incipit vigesimusprimus octonatius: cui pro titulo præponitur siue præmittitur vigesimaprima litera alphabeti, quæ est Sin: quæ interpretatur super vulnus. Quid autem super vulnus ponitur, nisi medicamentum? Quid autem sunt vulnera nostra, nisi persecutionum aduersitates, quibus medicamentum superponitur, dum verbis diuinis consolamur, & ad patientiam ducimur? Ista vulnera sunt sana: quia multo grandius est, vt in corpore sit vulnus quod foueas atque cõstringas, quàm sine vulnere mors serpat interior. Sed vt hic ait Ambros. Est non solùm corporis vulnus, sed etiam mentis: quod oleo quodam mollioris eloquij & pacifici sermonis suauiter mitescit. Sunt B fomenta verborum, sunt fomenta cœlestium præceptorum, quibus omnis nequiciæ virus aboletur. Sunt legis vincula quæ non adurant, sed magis liberent alligatos. Consideremus igitur quid sit vulnus, quid super vulnus. Vulnus est, *Principes persecuti sunt me gratis*. Super vulnus est, *Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa*. Super vulnus est, quia verbis dominicis, vulneris dura curantur. Medicamentum igitur super vulnus, verbum Dei est. Qui igitur vulneratur, currat ad illum Samaritanum custodem operis sui, custodem legis & gratiæ: vt vulneri suo possit inuenire medicinam verborum cœlestium. Ipse medicinam super vulnera nostra apponit: dicens, Pœnitentiam

Verbum Dei medicina est.

Matth. 3.

C agite: appropinquabit enim regnum cœlorum. Bona alligatura super vulnus, quæ fracta animæ tuæ ossa connectat: & soliditate reparata in pristinas vires reformet, ac discissos artus sine vlla cicatricis offensa restituat. Ex quibus patet quòd ista litera huic octonario præposita, scilicet sin (quæ interpretatur super vulnus) significat verbũ Dei: quod super omnia vulnera nostra pusitum, ipsa sanat. Meritò ergo hæc litera huic octonario præponitur: quia hic ostenditur vulnera nostra, & hic ostenditur verbum Dei, quod illa omnia sanat. Vide vulnera, *Principes persecuti sunt me gratis*. Vide medicamentum vulnerum sanatiuum, *Lætabor ego super eloquia tua*. Agitur igitur in isto octonario de verbo Dei, quod omnis vulneris tã corporalis quàm D spiritualis est sanatiuum. Et secundum virtutes huius medicaminis verbi Dei, iste octonarius diuiditur in octo partes: quoniam secundum diuersas infirmitates, verbum Dei diuersa nobis offert remedia. Primò contra superbiam humiliat, timorem Dei inspirando: in principio. Secundò contra tristiciam lætificat, valorem mundi superando: ibi, *Lætabor*. Tertiò contra maliciam purificat, vicia mala detestando: ibi, *Iniquitatem*. Quartò cõtra accidiam sollicitat, laudem Dei frequentando: ibi, *Septies*. Quintò contra discordiam pacificat, supernam pacem condonando: ibi, *Pax multa*. Sextò contra lasciuiam fortificat, virtutem spei conferendo: ibi, *Expectabam*. Septimò contra miseriam dignificat, amicos Dei generando: ibi, *Custodiuit*. E Octauò contra inuidiam iustificat, nos Deo præsentando: ibi, *Seruaui*. Quantum ad primum verbum Dei, primò contra superbiam per timorem Dei nos humiliat. Quid enim sacra scriptura clamat, nisi Timete dominum omnes sancti eius: qui timor humilitatem inducit, dicente Petro, Humiliamini sub potenti manu Dei, vt vos exaltet, &c. Qui timor scilicet debet esse Dei, non hominum:

Psal. 33.
1. Petri 5.
Timeri debet Deus, non homo.

minum: vt scilicet offensio Dei timeatur, omnino A offendentes homines. Sic & Psal. loquens in persona ecclesiæ persecutæ, dicit se non timuisse hominem, sed Deum: dicens, *Principes persecuti sunt me gratis*: non tamen illos timui, sed solum te: quia *à verbis tuis formidauit cor meum*: id est, instructus verbis tuis quibus dixisti, Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. te, non illos timui. Formidaui à verbis tuis, non à verbis hominũ. Et aduerte quòd ait, *Principes persecuti sunt me gratis*: quia reges & principes mundi gratis persecuti sunt fideles, quia nullatenus ab eis offensi. Quod hic declarans August. dicit, Quantas persecutiones à regibus terræ & principibus corpus Christi (quod est ecclesia) pertulerit nouimus. Agnoscamus etiam hic verba ecclesiæ dicentis, *Principes persecuti sunt me gratis*. Quid B enim Christiani læserant regna terrena, quamuis regnum cœlorum eis promiserit rex eorum? Nunquid rex Christianorum prohibuit milites regum mundi eis impendere quæ debebãtur regibus terræ? Nónne de hoc sibi calumniam molientibus Iudæis ait, Reddite Cæsari quæ sunt Cæsaris, & Deo quæ sunt Dei. Nónne tributum de ore piscis etiam ipse persoluit? Nónne præcursor eius militibus regni huius quid facere deberent pro æterna salute quærentibus, non ait, Cingulum soluite, arma proiicite, regem vestrum deserite vt possitis domino militare: sed ait, Neminem concusseritis, nulli calumniam feceritis: sufficiat vobis stipendium vestrum. Nónne vnus militum eius & dilectissimus comes (scilicet Paulus) commilitonibus suis dixit, C Omnis anima sublimioribus potestatibus subdita sit? Et paulò pòst ait, Reddite omnibus debita: cui tributum, tributũ: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem. Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis. Nónne præcepit etiam vt pro ipsis regibus oraret ecclesia? Quid ergo eos Christiani offenderant? quod debitum non reddiderant? in quo Christiani non fuit terrenis regibus obsecuti? Ergo terreni reges gratis sunt Christianos persecuti. Sed quid subiecit, attende, *Et à verbo tuo formidauit cor meum*. Habuerunt quidem & reges terræ verba minatia: expello, proscribo, occido, vngulis torqueo, ignibus torreo, feram bestiis subigo, mẽbra dilanio: sed tua D me potius verba terruerunt, quibus dixisti, Nolite timere eos qui occidunt corpus, postea non habẽt quid faciant: sed eum timete qui habet potestatem corpus & animam perdere in gehennam. Ab his verbis tuis formidauit cor meum, & contempsit hominem persecutorem: & vicit diabolum seductorem meum. Vel aliter: vt ista persecutio nõ solum intelligatur de persecutione corporali, sed magis de spirituali, quia homines à dæmonibus impugnãtur: qui aliquos gratis persequũtur, aliquos verò non gratis: vt deducit hic Ambros. dicens, Sũt & principes mundi, rectorésque tenebrarum harum, qui te in tuo pectore conantur opprimere, & persecutionum sæua intus operantur: promittentes regna terrarum, honores atque diuitias, si fragili mente succumbas, & obediendum eorum impe- E riis arbitreris. Isti principes interdum gratis persequuntur: interdum non gratis. Gratis persequuntur apud quem nihil suum inueniunt, & eum subiugare contendunt. Non gratis persequuntur eum qui se eorum dederit potestati: & possessionem sæculi totus intrauerit. In suos enim iure sibi dominatum vendicãt, atque ab his mercedem iniquitatis efflagitant. Vnde bene hic martyr dicit, quòd iniustè tormenta persecutionis sustineat, qui nihil rapuerit, nullum violenter oppresserit, nullius sanguinem fuderit, nullius thorum putauerit esse violandum: qui nihil legibus debeat, & grauiora latronum supplicia sustinere cogatur: qui loquitur iusta, & non audiatur: qui loquitur plena salutis, & impugnatur: vt possit dicere, Cum loquebar illis, impugnabant me gratis. Gratis igitur persecutionem patitur qui impugnatur sine crimine. Sed hic Ambros. mouet dubium: cùm ille qui gratis impugnatur debeat esse constans & sine timore, quomodo ergo iste gratis persecutus, se dicit timere: *Et à verbis* (inquit) *tuis formidauit cor meum*? Et respondet, quòd est quidam timor infirmitatis ad damnationem: & quidã timor infirmitatis ad salutem, primus debilitat: secundus fortificat. Sicut positus inter duo mala, inter decapitationem & exilium: timor quo maius malum abhorret, facit ipsum magis constantem ad minus malum subeundum. Sic & de sanctis martyribus qui erant positi inter mala pœnalia corporis, & abdicationẽ à Deo, & perpetuos ignes: videntes quòd vnum ex istis duobus oportet incurrere: quia si fugiunt in corpore pati pro Christo, odibiles efficiuntur Deo, & perpetuos ignes patiuntur: si autẽ eligunt pro Christo in corpore pati, amici Dei constituuntur: & non solum æternos ignes euadunt: sed etiam gloriam merentur æternam. Ideo quanto amplius ignes formidãt æternos: fortiores efficiuntur ad cruciatus corporis tolerandos. Et de tali timore hic loquitur Psalmista dicens, *Et à verbis tuis formidauit cor meum*.

Matth. 10.

Christiani gratis persecuti fuerunt.

Luce 20. & Matth. 22.

Matth. 17.

Luce 3.

Rom. 13.

1. Tim. 2.

Matth. 10.

Persequitur diabolus aliquos gratis, aliquos non gratis.

Persequitur diabolus aliquos gratis, aliquos non gratis.

Psal. 119.

Quæstio.

Timor maioris mali fortificat ad minus subeundum.

Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa. 2235

Hic ostendit secundum: scilicet quòd verbum Dei contra tristitiam lætificat. Si enim homo hominem in aduersis positum sermonibus bonis cõsolatur, quanto magis verbum Dei tristes consolatur? Propter quod dicitur, Spiritus domini ad annunciandum mãsuetis misit me, vt cõsolarer omnes gentes, &c. Et hoc est quod Psal. gratis persecutus, verbis domini consolabatur, dicens, *Lætabor ego super eloquia tua*, &c. Sic etiam dixit propheta, Angelus loquebatur in me verba consolatoria. Et nota hic mirabilem processum. Nam prius Psalm. dixit, *A verbis tuis formidauit cor meum*: nũc autem dicit se in verbis domini lætari: quia lætabor ego, &c. Cum timor magis sit tristitiæ occasio quàm lætitiæ. Sed quia (vt dictum est in præcedenti versiculo) timor maioris mali vt euadatur, lætanter minus malum subire facit: hinc est quòd iustus eloquiis Dei informatus, nouit malo pœnæ tẽporalis ignes æternos euadere. Ideo hic persecutus lætatur super hoc eloquiis diuinis certificatus. Audit enim Christum dicentem, Beati qui persecutionem patiuntur, &c. gaudete & exultate: ecce enim, merces vestra multa est in cœlis. Aliam etiam causam lætitiæ insinuat in persecutione, dicens, *Sicut qui inuenit spolia multa*: quia in hoc etiam verbum Dei patientes martyres lætificat: quia persecutores acquirit: quia videntes persecutores martyrum constantiam & pati lætanter, ad fidem sunt conuersi. Et sic martyr de persecutoribus spolia facit. Vnde hic August. ait, Per ea verba Dei vicit à quibus formidauit. Victis enim hostibus, spolia detrahuntur. Per martyres spolia multa inuenta sunt, quando persecutores patientiam martyrum

Esa. 61.

Zachar. 1.

Matth. 5.

Spolia martyrum fuerũt persecutores.

martyrum mitati crediderunt. Et qui regem nostrum detrimento militum eius damnificare moliti sunt, ab illo insuper sunt acquisiti. Quisquis ergo à verbis domini ne vincatur in certamine formidat, super eadem verba victor exultat. Nam ne putaremus ex illa formidine odium Dei potuisse subrepere, dicit, *Exultaui super eloquia tua*. Quod vtique non dixisset, si odisset ea. Item notádum quòd meritò formidans à verbis diuinis, lætatur in illis: quia illo timore timor turbatiuus excluditur, vt principum persecutio non formidetur. Quod exemplo ostendit hic Ambros. dicens, *Lætabor ego*, &c. Bona ergo trepidatio à verbis Dei, si exultationem generat. Qui enim formidat à verbis domini, postea in verbis eius exultat. Ergo qui habet in corde suo verba Dei, excludit sermones principũ à corde suo: excludit timor timoré. Si enim quis ingressus balnea solis æstũ deponit, & sic calor calorem excludit: quanto magis diuini iudicij terror hunc terrorem excludit humanum: humanum feruorem gratiæ feruor æternæ? Et notanter subdit, *Sicut qui inuenit spolia multa*. Quoniã per formidinem & amorem eloquiorũ Dei, spolia sumpsimus dæmonum, spolia gentium, ac etiam spolia Iudæorum, spoliáq; legis & sanctarum scripturarũ: vt hic deducit Ambros. dicens, Habet ecclesia spolia multa, quæ Iudæis abstulit. Sicut Dauid Goliæ gladium abstulit, & ipsius gladio caput eius amputauit: sic & verus noster Dauid humilis & mansuctus dominus Iesus, intelligibilis Goliæ caput armis ipsius amputauit. Arma enim diaboli gentes erant: fide autem gentium vulneratus, caput quod habebat amisit: detracta sunt spolia prostrato: vasa eius dirupta, quia alligatus est fortis. Caro hominis peccatoris erat diaboli: sed postquã in Christum credidimus, caro nostra cœpit esse vas electionis. Spolia diaboli quæ in Adam inuaserat, Christus vendicauit, qui captiuam duxit captiuitatem. Ideo caput eius abstulit, vt ipse caput esset corporis intetempti. Meritò ergo gentes nunc toto orbe caput regale circumferunt, quia membra sunt Christi. Consequéter de spoliis Iudæorum dicit, Cognosce etiam de Iudæis, quibus dominus Iesus abstulit spolia: hoc est, regnum cœlorum abstulit & dedit genti facienti fructum eius. Ab illis abstulit, nobis dedit. Meritò ergo exulto, sicut qui inuenit spolia multa. Sine labore meo inueni spolia quæ non habebam: inueni Pentateuchum, inueni libros Regũ, inueni Prophetarum scripta, Psalmos, Prouerbia: inueni euágelium. A Iudæis hæc spolia detracta sunt, & mihi data. Lex quidem spiritualis est, illam habet qui illam intelligit. Illã non habet Iudæus, qui illam in spiritu non intelligit. Habent Iudęi libros, sed sensum librorum non habent. Habent Prophetas, sed non habent quod illi prophetarunt. Quomodo enim habent quem non receperũt? Ideo cum Moyse & Helia mihi apparuit, quia ab illis recessit. Multa haber spolia qui habet Dei verbum: habet resurrectionem, habet iustitiam, habet sapientiam, haber virturé, habet omnia, quia omnia in ipso constant. Hæbræi spoliauerunt Ægyptios, & vasa ipsorum abstulerunt. Nos aurum mẽtis accepimus, nos acquisiuimus cœlestis sermonis argentum. Dicat ergo populus Christianus, lætetur & dicat, *Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa*. Ad istum sensum inducit Gregor. hunc versum, dicés, Eloquium domini spolia nominatur; quod Psal. testatur, dicens, *Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa*. Quæ eloquia idcirco spolia vocata sunt, quia ad fidem domini gentilitate transeunte, Iudæi sacris eloquiis quibus induti fuerũt, spoliantur.

Timor domini lætificat.

Spolia multa abstulit Christus à multis.

Eloquia Dei spolia multa habent.

Greg. 15. moral. cap. 8.

Iniquitatem odio habui & abominatus sum: legem autem tuam dilexi. 2236

Hic ostendit tertium: scilicet quòd verbum à vitiis mentem purificat. Audi Christum dicenté suis Apostolis, Iam mundi estis propter sermoné quem locutus sum vobis. Si enim baptismus animam purificat, quanto magis verbum Dei? quia virtutem purgandi animam non habet baptismus, nisi per verbum Dei. Dicit ergo Christus, Iam mundi estis propter sermonem, &c. secundum August. quia in aquã verbum mũdat. Detrahe verbum, & quid est aqua nisi aqua? Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum. Sic ergo quicunque verbum Dei diligit, ipso mũdatur, quia omne peccatum & iniquitatem detestatur. Quod nunc declarans Psalmista dicit, *Iniquitatem odio habui*, &c. subdit rationé, *quia legem tuam dilexi*. Ex istis verbis vult Psalmista ostẽdere quòd timor verborum Dei quem habuit, dicens: *A verbis tuis formidauit cor meum*, non odium, sed charitatem fouet & amoré Dei ac legis. Quod hic deducit August. dicens, Nempe à verbis eius illa formido nõ fecit eorundem verborum odium, sed integram charitatem. Quid enim lex Dei, nisi verba Dei? Absit ergo vt in timore pereat amor, vbi castus est timor. Sic patres à filiis bonis & timentur & amantur: sic & pudica coniunx virũ timet ne ab illo deseratur: & amat vt fruatur. Si ergo & pater homo, & coniunx homo & timeri & amari debet: multo magis pater noster qui est in cœlis. Et ille quidé speciosus forma præ filiis hominum: non carne sed formosus virtute. A quibus enim diligitur lex Dei, nisi a quibus diligitur Deus? Quid habet bonis filiis triste lex patris? An quoniá quem diligit corrigit? Flagellat enim omné filium quem recipit. Paterna ergo iudicia laudentur & in flagello: sed promissa diligantur in præmio. Vel per ista verba vult Psalmista ostendere quòd nihil à nobis tam est fugiendum, sicut iniquitas: nihil tantum absurdum, vt lex diuina intellecta secundum spiritum. Et hoc hic deducit Ambros. dicés, *Iniquitatem odio habui*, &c. Meritò iniquitatem odit qui habet arma iustitiæ. Hæbræus cùm haberet hæc arma, hoc est legem & prophetas: mutem vel hominem abominabatur mortuum. Quia lex dicit, Omnis qui tetigerit mortuum, immundus erit: & humanitatis summa negabat officia defunctis. sed legi non est mortuus, nisi is qui iniustus est. Hæc immunditia iustis quæ iniquitas? Quid enim immúdius quàm immundus mente, qua nihil preciosius datum est homini? turpibus communicare criminibus, atrocibus efferare cómentis: quid illis prodest quòd mortuum hominem visere formidant? Vtinam vita eorum non pollueret appropinquantem, quorum mors contaminare neminem potest. Mors nemini nocet: vtinam vita non noceat. Contagium enim colluuionis, consortium iniquitatis est. Quomodo ergo contaminare potest, qui iniquus iam esse non potest? cum etiamsi fuit, tamen esse desiuit. Fuge ergo iniquitatem, ne te comprehendat. Fuge iniustitiam, quæ viuentes adhuc mortuos facit. Sed nemo fugit, nisi qui diligit æquitatem. Ideo subdit, *Legem autem tuam dilexi*. Lex enim intellecta omnem æquitatem

Ioan. 15.

Timor castus generat amorem.

Psal. 44.

Apocal. 3.

Mũditia & immũditia est iustitia & iniustitia.

Num. 19.

Iniquitas est immunditia.

tem continet: non literaliter vel carnaliter sumpta. Vnde hic consequenter ait Ambros. In lege æquitas omnis est, si spiritualem accipias legem: si consurgas cum Christo, & ibi altare sacrosanctum illud cœleste consideres, non altare terrenum, quod hostili populatione destructum est. Si illam generalem legem spectes quæ in cœlo est, nó istam quæ à populo Iudæorum frequentabatur in terris: quæ propter incolarum perfidiam à Romano exercitu iniecto flagrauit incendio. Si intuearis in illú principem sacerdotum, de quo scriptum est, Habentes itaque magnum sacerdotem egressum de cœlis Iesum filium Dei, teneamus confessionem fidelem: qui aduocatus quotidie pro nobis est apud patré, vt pro quibus in diebus carnis suæ misericordi est compassus affectu, pro his operetur remissionem quotidie peccatorum. Quæ enim spes alia generi humano, nisi omnium viuentium delicta doneuntur? Ille ergo princeps solus est sacerdotum, cui astant pij sacerdotes in cœlestium sacrarium illud altissimum proprij cruoris ingressi. Illa ergo lex diligenda, in qua verus Hæbræus liber est ab omni seruitute vitiorum. Est (inquam) magnum sabbathum, & inoffensa requies defunctorum: in qua mortui populi semen suscitatur, non commixtione, sed redemptione fraterna. Secundum hanc ergo legem odio habet sanctus iniustitiam, non iniustum, qui potest sæpe cóuerti: nec mortuorum reliquias, sed mortuam iniquitatem execratur & refugit. Et cum hoc concordat textus Canonis, dicens, Quòd illa solùm mala dicuntur & fugienda sunt, quæ mentem crimine implicant. Vnde paupertas, ægritudo, mors & huiusmodi, mala non dicuntur: & sic nec odio debent haberi. 15. quæst. 1. Illa cauenda sunt.

Iustitiã omnem continet lex.
Lex cælestis.
Hebr. 4.

2237 Septies in die laudem dixi tibi super iudicia iustitiæ tuæ.

Hic ostendit quartum: scilicet quòd verbú Dei nos sollicitat ad Deum laudandum. Ad Deú enim laudandum omnis scriptura nos prouocat, omniúmque creaturarum natura: quia quælibet creatura suo modo Deum laudat, dum Deo obediens indictum sibi ordinem seruat. Vnde Psal. 68, Laudent illum cœli & terra, mare, & omnia quæ in eis sunt. Et non solùm ab omni creatura laudandus est Deus, sed etiam omni tempore: quod septenario numero significatur. Quod hic notans Psal. dicit, *Septies in die laudem dixi tibi*, &c. Septenario enim numero vniuersitas designatur. Et sic septies in die laudare dominum, idem est quod omni tempore laudare. Vnde istum passum exponens August. dicit, *Septies in die*, &c. Quod hic ait, *Septies in die*, significat semper. Solet enim iste numerus vniuersitatis indicium esse: propter quod sex diebus diuinæ operationis septimus adiectus est quietis. Et per septem dies currentes & recurrentes tempora vniuersa voluuntur. Nec ob aliud dictum est, Septies in die cadit iustus & resurgit: id est, non perit iustus modis omnibus humiliatus, quia nó præuaricatur: alioquin non erit iustus. Nam pro omni genere tribulationis qua in conspectu hominum deiicitur, positum est, septies cadit: & pro eo quòd ex ipsis omnibus tribulationibus proficit, positú est, resurgit. Satis hoc manifestat, quod ibi sequitur. Vnde ibi sequitur, Impij autem infirmabuntur in malis: hoc est itaq; iustu septies cadere & resurgere, in omnibus malis nó infirmari. Meritò ergo

Laudat Deũ omnis creatura.
Septem significat vniuersitatem.
Gen. 2.
Septies in die cadit iustus, & qualiter.

A septies in die laudat ecclesia Deum super iudicia iustitiæ ipsius: quia cum tempus esset vt iudicium inciperet à domo domini, in omnibus tribulationibus suis non infirmata, sed coronis martyrum gloriata est. Quòd autem septenario numero omne tempus designetur vel vniuersitas, aliter ostendit Gregor. ostendens quòd per septem multa significantur: dicens, In scriptura sacra septenario numero aliquando requies æternitatis, aliquando vniuersitas præsentis temporis, aliquando sanctæ ecclesiæ vniuersitas designatur. Septenario quippe numero perfectio æternitatis innuitur, cùm dies septimus in requiē domini sanctificatus vocatur: B cui iam inesse vespera non dicitur, quia internæ beatitudinis requies nullo termino coarctatur. Hinc est etiam quòd lege data dies septimus terminatus esse præcipitur, vt æterna per illú requies designetur. Hinc est quòd annorum circulo septenarius numerus septies multiplicatus monade addito, ad quinquagenarium ducitur: vt perpetuam beatitudinem signans, iubileꝗ sacratissima requies obseruetur. Hinc est quòd resurgens dominus & frequenter apparens, vltimo iam conuiuio cú septem discipulis comedisse describitur: quia hi qui iam in illo nunc perfecti sunt, æterna perfectione satiantur. Quòd verò per septenarium numerum præsentis vitæ vniuersitas designatur, tunc magis C ostenditur cum post eum quoque octonarius numerus subinfertur. Septenarium quoq; numerum adhuc alius sequitur: vt ex ipso eius augmento exprimitur, quòd finienda temporalitas æternitate concludatur. Hinc est enim quòd Salomon admonet, dicens, Da partes septem, necnon & octo. Per septenarium quippe numerum hoc quod septem diebus agitur, præsens tempus expressit: per octonarium verò vitam perpetuam designauit, quam sua nobis dominus resurrectione patefecit: cum scilicet dominico die resurrexit: qui dum diem septimum sequitur, à conditione octauus inuenitur. Bene ergo dicitur, Da partes septem, necnon octo: quia ignoras quid mali futuri sit super terram. Ac si apertè diceretur, Sic dispensa temporalia, vt appetere non obliuiscaris æterna. Oportet namque vt in posterum bene agédo prouideas, qui de ven- D turo iudicio quanta tribulatio sequatur ignoras. Rursum per septenarium numerum hæc vniuersitas temporalitatis accipitur. Hinc est enim quòd per septem dies hoc totum vitæ præsentis tempus euoluitur. Hinc est quòd in typo sanctæ ecclesiæ, quæ omni hoc tempore mundo prædicando creuit, arca domini tubis clangentibus muros Hiericho diebus septem circúacta confregit. Hinc Psal. canit, *Septies in die laudem dixi tibi*. Ipse rursum pro toto atque vniuerso deprecationis suæ tempore se dixisse significans, ait, Semper laus eius in ore meo. hęc Gregor. Ad propositum ergo: si septenario numero significatur requies æterna, tunc est sensus: *Septies in die laudem dixi*: id est, in die æternitatis gloriæ laudabo te. Si autem septem significet vniuer- E sitatem vitæ præsentis, túc est sensus: In omni gradu vitæ præsentis ætate vel statu laudabo te. Si autem accipiatur pro vniuersitate ipsius, tunc est sensus: Omni tempore laudabo te. vt sic accipiatur *Laudem dixi tibi*, pro futuro: id est, laudabo te. Vel aliter: vt per septenarium numerum denotetur simplex & pura deuotio, quæ in oratione requiritur. Nam septem perfectionem significat: vt ostendit Gregor. dicens, Quid in septenario numero, nisi

1. Pet. 4.
Septem multa significat.
Greg. 35. moral. 6. & 7.
Eccles. 11.
Iosue 6.
Psal. 33.
Septē significat perfectionem.
Greg. 1. moral. cap. 11.

summa perfectionis ostenditur. Vt enim humanæ rationis causas de septenario numero taceamus, quæ asserunt quòd idcirco perfectus sit, quia ex primo pari constat, & primo impari. Ex primo qui diuidi potest: & ex primo qui diuidi non potest. Certissimè tamen scimus quòd septenarium numerum scriptura sacra pro perfectione ponere cósueuit. Vnde & dominus septimo die requieuit. Hinc est quòd septimus dies in requiē hominibus datus est: id est, in sabbathum. Sic ergo est sensus: *Septies in die laudem dixi tibi*: id est, perfectè oraui, perfectè te laudaui. Et hunc sensum ponit hic Ambr. dicens, *Septies*, &c. Ex isto numero studium sanctæ deuotionis exprimitur. Sed puto magis quòd purus & quietus ac vacuus ab omni onere delictorū declaretur affectus: vt sine vllo iracundiæ imprecationis aut flagitiosæ cupiditatis incendio deferatur oratio: & nihil quod alio noceat postulemus, nihil quod nos secularibus petitionibus decoloret. Laudemus in hymnis & cáticis vera semper & iusta, ea quæ de diuinis canimus laudibus confitētes. Non sit anceps & dubia sententia, non discolor mentis intentio, non materialibus negociis occupata: à propositi spiritualis executione deflectat: iustificetur semper iustitia Dei tranquillo animo, non ocio feriato. Vel aliter: *Septies in die laudem dixi tibi*: id est, septiformi spiritu repletus: vel *septies*: id est septem vicibus: secundum quòd clerici faciunt per septem horas canonicas Deum laudantes. Et hoc super iudicia iustitiæ tuæ: id est, super flagella quibus corrigis & castigas filios quos recipis.

Gen. 2.

2238 Pax multa diligētibus legem tuam, & non est illis scandalum.

Hic ostendit quintum: scilicet quòd verbū Dei mentem pacificat: quia verba Dei obseruatoribus suis pacem confert corporis & animæ. Qui enim obseruat Dei verba, iustitiam facit, quia iustitia est hominem Deo subditum esse: sed iustitia mater est pacis. Esa. 32, Opus iustitiæ pax. Propter quod ait dominus, Vtinam attendisses mandata mea, & facta fuisset sicut flumē pax tua. Et hoc idem hic ponit Psalmista dicēs, *Pax multa diligentibus legem tuam.* Scandalum autem quid sit, vide ver. 829. Vbi notandum, quòd ille scandalizatur in lege, qui aliqua legens quæ nó intelligit, illa credit falsa. Ille autem qui legem Dei diligit, non scādalizatur: quia si aliqua legit quæ non intelligit, imputat ruditati suæ, nó legi diuinæ. Et sic quicquid in lege dicitur, credit verum esse: quia si illud intelligit, veritatē cognoscit: si autē nó intelligit, credit ibi aliquod magnum mysterium absconditum esse. Et sic semper in seipso pacem habet: legi non contradicit. Vnde August. hic dicit, *Pax multa*, &c. Qui enim diligit Dei legem, etiam quod in ea non intelligit, honorat: & quod ei sonare videtur absurde, se potius nó intelligere, & aliquid ibi magnum latere iudicat. Ideo lex Dei non est illi scandalum. Vt autem nullum scandalum omnino patiatur, non sic homines sanctæ cuiuscunque professionis attendat, vt fides eius ex eorum moribus pendeat: ne aliquibus cadentibus quos pro magno habebat, ipse scādalum patiatur: sed ipsam legem Dei diligat, & erit ei pax multa, nullumque scandalum. Secutus enim diligit eam, in qua etiam multi peccant, peccare ipse non nouit. Vel aliter: per legem Dei intellige charitatem: quæ lex est omnium bonorum & forma. Qui hanc legem diligit, nullis turbatur aduersis:

Esa. 48.

Scandalū nō habet diligēs legem Dei.

Lex Dei est charitas

A omnia sustinet, omnia tolerat patienter: scādalum aliis nescit inferre, aliorum factis compati nouit, non scandalizari. Et hæc est hic intentio Ambros. dicentis, Lex Dei est charitas, quæ omnem perturbationem excludit. Etenim ei qui Deū diligit, profunda est confirmatæ mentis tranquillitas. Aquæ enim multæ non poterunt extinguere charitatem, & flumina nó obruent eam. Multa aqua est diuersarum passionum & fluminum secularium cupiditatum incitata: murum tamen charitatis subuertere non possunt. Ideóque charitate fundatus dicit, Torrentem pertransiuit anima nostra. Nunquid aqua maris excludere potest Moysi charitatem? vt etiam secundum literam Psalmorum tibi series suffragetur. Nempe diligens Deū, iter tutum sibi credit

Charitas omnia aduersa superat. Cant. 8.

Psal. 123.

B esse per mare. Qui autem nó dilexerunt Deum, hi demersi fluctibus, dignū sacrilegiis suis exitum pertulerunt. Helias & Heliseus Iordanē pede transierunt: & hæc fuit nimiæ merces & gratia charitatis. Hi igitur vt transirent aquam fluuij Iordanis, passionum fluenta nostrarum mentis priùs vestigio trāsierunt. Adest Deus semper suis iustis, cū aliquibus terūtur aduersis: & tamē trāseunt mēte cōstāti, nó dubitāti, nó fidei turbātur incerto. Transi ergo & tu fideli animo, si diuinam vis tibi adesse præsentiam: si non solùm pax, sed & multa pax sit in animo tuo. Nulla te prælia diuersæ cupiditatis impugnent: non ira stimulet, non libido. Et si est pugna, tantum foris sit, non intus. Præliare aduersus persequentes: licet & ipsis silentio sæpe ceden-

4. Reg. 2.

Pax spiritualis.

C dum sit, quia tibi vincunt, illorum potentia tua est victoria. Non ergo te impugnet auaritia, nó cupiditas exagitet, non tristitia deiiciat, non inflammet libido, non resupinet superbia, nó curuet ambitio, non formido prosternat. Pax multa abundet, quæ superet omnem mentem: quo nihil pulchrius dici potuit. Sūmus sapientiæ finis est, vt simus mēte trāquilli: ne commentitiis poetarum fabulis lubricis turbetur affectus. Summus finis iustitiæ est vt iniquitas mentem iusti mouere non possit. Virtutis totus hic finis est, vt corporea ipsius fortitudinis efficiat miles bella: vt confecto bello pacem reformet. Paci ergo & ipsa plerumque militat fortitudo bellandi. Nullis ergo iustus frangatur iniuriis, nullis moueatur periculis, nullis tentetur pro-

Phil. 4.

D cellis. Siue mors ingruat, siue vita, siue cœli cœlorum, neque deiiciatur aduersis, neque extollatur secundis. Nunquam sit ei infirmus affectus: cauet scandalum, qui pacem habet, quæ omnem mētem superat, &c.

Expectabam salutare tuum domine: & mandata tua dilexi. 2239

Hic ponit sextum: scilicet quòd diuinum verbū fortificat mentem per spem. Obsessus expectās adiutorem, spe fortificatur: infirmus, spe medici: captiuus, spe redemptoris. Sic & flagellis huius mūdi oppressus, dum per hæc salutem expectat, patientia perseuerat. Vnde dicit verbum Dei omni aduersa patienti, Viriliter agite, & cōfortetur cor vestrū,

Psal. 30.

E omnes qui speratis in domino. Sic & Psal. 36, dicit, Expecta dominum & custodi viam eius (scilicet humilitatis & patientiæ) & exaltabit te. His imbutus Psal. hic à persecutoribus pressus dicit, *Expectabam salutare tuū domine.* Ista enim possunt esse verba synagogæ: ista possunt esse verba ecclesiæ. Antiquis enim patrib9 nihil profuisset mādata Dei seruare, nisi fidē Christi saluatoris venturi habuissent.

Spes aduentus Christi semper fuit & est necessaria.

Similiter

Similiter nec nobis, niſi Chriſtum ſalutare ad iudicium omnium venturum crederemus. Dicat ergo ſynagoga de primo aduentu ſaluatoris: dicat eccleſia de ſecundo aduentu ad iudicium, *Expectabam ſalutare tuum domine* &c. Vnde ad iſtum intellectum exponit hunc paſſum Aug. dicens, Quid enim antiquis iuſtis patribus profuiſſet Dei dilexiſſe mandata, niſi Chriſtus qui eſt Dei ſalutare eos liberaſſet? Cuius etiam ſpiritu impertito, mandata Dei diligere potuerunt. Si ergo expectabant ſalutare Dei qui mandata eius dilexerunt: quanto magis neceſſarius erat Ieſus, hoc eſt ſalutare Dei, ſaluis faciendis eis qui mādata eius nō dilexerūt? Poſſunt etiam iſta ſanctis nouæ legis congruere. Expectant enim ſalutare Dei Chriſtum, qui mandata eius diligunt: vt cum Chriſtus apparuerit vita noſtra, tunc & nos cum illo appareamus in gloria. Vel aliter: per iſta verba vult Pſalmiſta oſtendere quòd meritum præcedit præmium: quòd qui vult habere ſalutare Dei, primò mandata eius debet cuſtodire: vt ſit ſenſus, Ideo mandata roa dilexi, quia expectabam ſalutare tuum. Vnde hic ait Amb. *Expectabam ſalutare tuum domine* &c. Qui expectat, charitatē ſperat: ergo ſpes præcedit, ſalus ſequitur. Spes igitur præcurrit effectum. Ideo qui expectat ſalutem à domino, facit præcepta domini. Vnde dominus amicos appellat in euangelio non ſeruos, qui ſua præcepta fecerūt. Qui enim diligit, facit: & qui fecerit, meritò dilectionis remuneratione donatur. Si autem quæras vtrum ſit licitum mandata Dei diligere: id eſt operibus implere expectatione ſalutaris (id eſt præmij) ſic quòd ſi nō eſſet ſpes præmij, non fierent: ſed ſpe præmij illa diligo, illa obſeruo: de hoc vide ſuprà, verſic. 2185.

Coloſſ.3.

2240 Cuſtodiuit anima mea teſtimonia tua, & dilexit ea vehementer.

Hic ponit ſeptimum: ſcilicet quòd verbum Dei nos dignificat, amicos Dei faciendo. Verbum enim Dei docet Dei mādata cuſtodire: cuſtodia autē mādatorū Dei amicos Dei conſtituit, & à ſeruitute liberat: Chriſto dicēte, Vos amici mei eſtis, ſi feceritis quę ego pręcipio vobis. Et hoc eſt quòd iſte oſtendens ex cuſtodia mandatorum ſe Dei amicum effectum, exultans dicit. *Cuſtodiuit anima mea* &c. Et aduerte quòd aliud eſt cuſtodire mandata, & aliud diligere mādata vel Dei teſtimonia. Quis enim ſine charitate poteſt ieiunare, eleemoſynas facere, corpus ſuum affligere, antequam Chriſti nomen neget: ſe flammis exponere? vt dicit Apoſtolus, Si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodeſt: vt puta qui talia facit ex hypocriſi vel vt nomen ſibi acquirat: vt antiqui Romani pro nomine ſibi acquirendo ſponte ſe morti obijciebant. Iſti tales obſeruant mandata, ſed illa non diligunt: ſed diligunt gloriam propriam, pro qua illa faciunt. Ille autem mandata Dei diligit, qui amore ſolo iuſtitiæ illa cuſtodit. Ideo poſtquam Pſalmiſta dixit, *Cuſtodiuit anima mea teſtimonia tua*: ſtatim ſubdidit, *Et dilexit* &c. Vnde hic Auguſt. ait, Cuſtodiūtur teſtimonia Dei dum non negantur: hoc eſt martyrum officium, quia teſtimonia Græcè martyria nuncupantur. Sed quia etiam pro teſtimonijs Dei flammis concremari ſine charitate nihil prodeſt: ideo addit quod perfectum eſt, *Et dilexit ea valde*. Hoc idem hic ponit Ambroſius, dicens, Plus eſt enim diligere quàm cuſtodire. Cuſtodire enim interdum eſt neceſſitatis vel

Ioan.14.

Aliud eſt mādata Dei ſeruare: aliud illa diligere.

1.Cor.13.

1.Cor.13.

A timoris: diligere verò, charitatis. Ideo hic cùm dixiſſet, *Cuſtodiuit*: adiecit, *Et dilexit*: vt cuſtodia amantis fuerit, non timentis. Qui enim nimium diligit, nimium cuſtodit. Hic nota quòd à cuſtodia mandatorum vel teſtimoniorum Dei multa nos impediunt, ſi dilectio illorum non ſit ſollicita. Docet enim experientia quòd iter ſuum agere & perficere maximè tria impediūt: ſcilicet onus premēs, æſtus ardens, & fames vrgens. Primò ne mandata Dei cuſtodiamus impedit onus premēs. Qui enim onere nimio premitur, ab incepto itinere cogitur deficere: ſic & de via mandatorum Dei. Quod eſt autem in itinere vitę pręſentis grauius onus quàm ſit onus peccati? Pſalm. 37, Quoniam iniquitates B meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum: & ſicut onus graue grauatæ ſunt ſuper me. Qui ergo cupit viam mādatorum Dei peragere, primò hoc peccatorum onus deponere debet. Dicit Auicen. primo can. loquens de regimine iter agentium, quòd non debet aliquis in vias ire repletus ſanguine, ſed corpus ſuum primò mundificet: & poſtmodū iter arripiat. Sic & in propoſito: nā ille dicitur ſanguine repletus, cuius conſcientia peccatis abundat. Ideo dicitur, Libera me de ſanguinibus &c. Primò ergo mūdet ſe ab omni humore ſuperfluo (id eſt ab omni peccato) vt ad cuſtodiam teſtimoniorū Dei habilis fiat. Et hoc eſt quod dicitur, Ab omni via mala prohibui pedes meos, vt cuſtodiam mandata tua. C Secundò impedit æſtus ardens. Quid eſt ardens æſtus, niſi variæ concupiſcentiæ cor noſtrum inflammantes? Dicit Auic. vbi ſuprà, quòd iter agentes in calore vehementi caput ſuum tegant, ſi iter cuſtodire volunt. Sic & in hoc mundo iter agentes cum ſemper varijs concupiſcentijs agitentur & inflammentur, ſi iter diuinorum mandatorum cupiunt cuſtodire, caput ſuum (id eſt mentem ſuam) ſollicitè debent cuſtodire & tegere virtutibus: ne ęſtu concupiſcentiarum capiantur, quicquid ſit de alio corpore. quia licet non ſit plene in noſtra poteſtate ne concupiſcētiarum calor corpus noſtrum tangat: tamen in poteſtate noſtra eſt non aſſentire concupiſcentijs, ne talis calor aſcendat ſuper caput noſtræ mentis. Quod ſi facimus, de nobis verificabitur illud Pſalm. 120, Per diem ſol non vret D te &c. Tertiò famis debilitas illos impedit qui ſibi cibum recuſant ſumere, aut ſaltem nimis deferunt. Dicit Auicen. vbi ſuprà, quòd iter facturos, præcipuè debet eſſe ſollicitus de nutrimēto. Nutrimentum autem iter agentis (ſecundum eum ibidem) debet eſſe bonæ ſubſtantiæ & paucæ, multi tamen nutrimenti: & dimittendum eſt quicquid humorem generat crudum. Similiter & medicus cœleſtis iter mandatorum ſuorum agentes ſimili modo voluit itinerare, prouidens de conuenientiſſimo nutrimento: quod quia viatoribus datur, viaticum appellatur, quod eſt optimæ ſubſtantiæ, Continet enim ſubſtantiam tam diuinam quàm E humanam. Et licet Chriſtus qui in hoc cibo miniſtratur nobis ſit geminæ ſubſtantiæ: tamen ſub ſpecie modicæ ſubſtantiæ nobis miniſtratur. Eſt autem multi nutrimenti, quia non ſolùm corpus, ſed etiam animam nutrit. Ioannis 6, Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Cæteri autem cibi corporales, præcipuè inordinatè ſumpti, generant crudos humores: id eſt motus illicitos. Et ideo magis cuſtodiam mandatorum impediunt, quàm promoueant. Qui ergo tria iſta prædicta obſernauerit, mandata

A cuſtodia mādatorum tria impediūt

Ambulātes & itinerātes tria obſeruare debent.

Pſal.50.

Pſal.118.

Dei poterit custodire: vt dicat illud Psal. 118, Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatasti cor meum. Et consequenter, *Custodiuit anima mea testimonia tua, & dilexit ea vehementer.*

Seruaui mandata tua & testimo-
2241 nia tua, quia omnes viæ meæ in conspectu tuo.

Hîc ponit octauum: scilicet quòd verbum Dei nos iustificat, Deo præsentando. Verba enim Dei sunt quasi quoddam medium inter nos & Deum: quia nobis præsentant Deum, & nos Deo. Vnde vt dicitur ad Hæb. 4, Non est aliqua creatura inuisibilis in conspectu eius, ad quem nobis est sermo: B quia omnia nuda & aperta sunt oculis eius. Vnde cogitationes nostræ sunt in conspectu suo. Psalm. 18, Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper. Omnia opera nostra sunt in conspectu suo, omnis oratio, & omnis pœnitentia. Psalm. 118, Intret in conspectu tuo oratio mea &c. Iob 13, In conspectu eius arguā vias meas: & ipse erit saluator meus. Quod nunc confitens Psalm. ait, *Seruaui mandata* &c. *quia omnes via* &c. Vbi notandum est quòd hic ait, *Mandata & testimonia*. Per mandata enim intelligit præcepta affirmatiua: sed per testimonia, præcepta negatiua. Vnde hic ait glosa, *Seruaui mandata tua & testimonia tua*: mandata iubendo, sed testimonia prohibendo accipe. Vel aliter: per mandata intellige præcepta tam affirmatiua quàm negatiua: C sed per testimonia, accipe martyria. Et tunc iste versus est quasi declaratiuus prædictorū. Nā prius dixit, *Mandata tua dilexi.* Deinde subiunxit, *Testimonia tua custodiui & dilexi.* Nunc autem ostendit huius dilectionis & custodiæ causam, dicens, *Ideo seruaui mandata & testimonia tua, quia omnes via mea in conspectu tuo.* Vnde Deo attribuit bonum quod facit, dicens, *Quia omnes viæ meæ in conspectu tuo.* Tanquam si diceret, Si auertisses faciem tuam à me: scilicet auxilium gratiæ tuæ: nec mandata tua nec testimonia custodissem. Custodiui ergo, quia omnes viæ meæ in conspectu tuo. Et nota quòd in conspectu domini sunt boni & mali, quia non est aliqua creatura inuisibilis in conspectu eius ad Hæb. 4. Sed differenter: quia malos videt vt perdat. Psal. D 33, Vultus autem domini super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum. Sed bonos respicit vt saluet & protegat. Psalm. 67, Iusti epulentur in cōspectu Dei, & delectentur in lætitia. Quid est enim conspectus Dei, nisi respicere Dei? Quid autem respicere Dei, nisi misereri Dei? vide versic. 150. 360. Vnde hic ait August. Nam si Deus non adiuuaret gradientem iustum in cōspectu suo, non diceret, *Ideo seruaui & custodiui, quia omnes viæ meæ in conspectu tuo.* Quis enim posset seruare testimonia (id est martyria) nisi adiuuaretur à Dei gratia? Plerúque enim dum mandata Dei custodiuntur, fiunt persecutores & inimici illi, contra quorū voluntatem custodiūtur. Et tunc fortiter sunt custodienda testimonia, vt. s. martyria antè eligantur quàm Dei E mādata relinquātur. Vel aliter. Sicut enim ait salua tor, Omnis qui malè agit, odit lucē, & non venit ad lucē &c. Ideo omnis malè agens quantū est ex se, si posset, occultaret mala sua etiam à Deo. Quod si per effectum facere non potest, facit tamen affectu. Ille ergo solus à Deo videri desiderat, qui bene agit. Et ideo ille solus potest dicere, *Omnes viæ meæ in con-*

Conspectus Dei est semper super bonos & malos.

Ioan. 3.
Videri à Deo volunt boni, sed non mali.

A *spectu tuo*, qui affectu omnia vult videri à Deo. Ille autem solum cupit vias suas à Deo videri, qui bene agit. Et ista videtur esse intentio Ambr. hîc dicentis, Beatus qui potest dicere, *Omnes viæ meæ in conspectu tuo*: qui noluit abscondere omnes cogitationes suas, & omnes actus suos. Abscondebat Adā viam suam: abscondebat etiam Eua post culpam. Abscondebat Cain necem fratris. In affectu possumus vias nostras abscondere à Deo, non in effectu. Plena abscondentis perfidia, etsi apud Deum nulla sit latebra. Ideo ecclesia in canticis, sua ei demonstrabat secreta, dicens, Assumam te & ducam te in domum matris meæ, in secretum eius quæ concepit me. Nā etsi Deus omnia videat cordis occulta, bonum tamen est vt vnusquisque ei animam suam aperiat & expandat, & tanquam lumini vel calori eius occurrat. Nec immeritò gloriatur ecclesia, dicēs, Ego eram in oculis eius tanquam inueniens pacē: quoniam vias suas perdere non timebat. Iusti ergo est ista vox, Oculi enim domini super iustos. Itaq; domino Iesu Christo, qui est via & veritas, bene hoc dicitur ab illis qui ad illam veram viam fide, moribus, actúque desiderant peruenire: Omnes viæ meæ coram te domine. Nulla enim via potest bona esse, nisi quam tu illuminandam tui visitatione luminis inclinaueris.

Gen. 3.
Gen. 4.
Cant. 3.
Cant. 8.
Psal. 33.

Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo domine: iuxta eloquium tuum da mihi intellectum. 2242

Tau

Hîc incipit vigesimussecundus octonarius. Cui pro titulo præmittitur vltima litera alphabeti Hæbræorum, quæ est Tau: quæ interpretatur Errauit. Errauit enim est temporis præteriti, & significat illum qui aliquando fuit in errore, sed non est: quia se emēdauit. Quod hic satis clarè deducit Ambros. dicens, Vide quòd Tau interpretatur Errauit, non Errat. Errasse enim præteriti temporis est, sed errare, præsentis. De eo autem dicitur Errauit, qui iam in errore fuit, sed iam non est. Nam is qui in errore adhuc permanet, non errasse dicitur, sed errare. Errare enim est permanentis in vitio: sed errasse, est corrigentis lapsum. probat dicens, Denique emendator morum ait, Eramus enim aliquādo insipientes, increduli, errantes desideriis & voluptatibus. Non dixisset vtique, Eramus aliquando insipiētes, nisi qui adeptus est postea sapientiæ disciplinam. Nec dixisset Eramus errantes, nisi qui superiorem deposuisset errorem. Vides ergo quia errori renunciasse, non vitij sed profectus est. Plus enim est à vitio se reuocasse quàm vitia ipsa nescisse. Imbutos enim vitiis animos exuere frænis cupiditatum atque emendasse, non solum perfectæ virtutis est, sed etiam cœlestis est gratiæ. Emendare enim futura, attentionis humanæ est: præterita donare, diuinæ est potestatis. Ad propositum ergo: hæc litera Tau quæ interpretatur Errauit, huic octonario meritò præmittitur: quia hic agit Psalmista in persona hominis qui aliquādo errauit, sed Dei gratia adiutus, se ab errore correxit, & errorem dimisit. Ad corrigendos suos errores & peccata præterita multa requiruntur, secundum quæ iste octonarius diuiditur. Primò enim requiritur erroris cognitio: in principio. Secundò adiutoris inuocatio: ibi, *Intret*. Tertiò gratiarum actio: ibi, *Eructabunt*. Quartò veritatis prædicatio: ibi, *Pronunciabit*. Quintò mandato-

Tit 3.
Poenitentia præfertur innocentiæ.

rum obseruatio: ibi, *Fiat*, Sextò legis meditatio: ibi, *Concupiui*. Septimò iudiciorum Dei commendatio: ibi, *Viuet*. Octauò peccati cōfessio: ibi, *Erraui*. Primò ergo ad se corrigendum requiritur cognitio sui erroris. Quis enim posset detestari quod nesciret? Principiū enim salutis peccatoris est sua vitia cognoscere: quia illis bene cognitis, statim remedia quærit: vide versic. 836. Hoc ergo considerans Psalmista in persona se corrigere volentis, à Deo primò petit sibi dari intellectum, quo scilicet peccata sua cognoscere possit, dicens, *Appropinquet* &c. *da mihi intellectum*. Et hoc confidenter petit à Deo Psal. dicens, *Secundum eloquium tuum da mihi intellectū*. Quod ideo sic orat, quia promisit Deus pœnitenti dare intellectum: quo scilicet cognosceret mala fugienda, & bona facienda. Vnde Psal. 31, Cum peccator proposuisset pœnitentiam agere dicens, Dixi, confitebor &c. statim sibi respondens dominus ait, Intellectum tibi dabo, & instruā te in via qua gradieris. Confidēs ergo de ista promissione, hoc primum quærit, dicens, *Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo domine*. Et quid petat subdit, dicēs, *Iuxta eloquium tuum da mihi intellectum*. Vnde August. hic ait, *Appropinquet deprecatio mea* &c. id est oratio mea quæ fit in conspectu tuo appropinquet tibi. Propè enim est dominus his qui obtriuerunt cor. Et quid petat ostendit dicens, *Iuxta eloquium tuū da mihi intellectum*: promissum petit. Propter quod ait, *Iuxta eloquium tuum*: tanquam diceret, secūdum promissum tuum. Hoc enim promisit Deus, vbi ait, Intellectum tibi dabo &c. Vel aliter: ista est oratio humilis & iusti hominis. Oratio enim peccatoris ad Deum non ascendit, sed iusti: quia iustitia & virtutes aliæ orationes ad Deum eleuant: peccata autem ipsam deponunt. Vnde hic Amb. ait, *Appropinquet* &c. Volare facit orationem bona vita, & dat alas precibus spirituales, quibus sanctorum ad Deum eleuetur oratio. Sed & spiritus quo oramus, subleuat precem iusti: maximè si corde contrito cōpatiens eam commendet affectus. Orationem ergo suam hic Psal. dirigit in cœlestia, mittit eam in conspectum domini, dans illi flabra iustitiæ, sapientiæ flamina, remigia deuotionis & fidei, innocētiæ puritatisque subsidia. Peccato enim grauescit oratio, & longè fit à Deo. Tanto autem plus grauatur, quanto improbabilior est vita deprecantis. Innocentum autem ascendit oratio; & gemitus compatientis affectus si Ægyptium lutum oderint, & operari terrena declinent. Denique sic legisti, quòd Hæbræorum qui dura Ægyptiorum imperia ferre non poterant: & vt grauia ita & lutulēta opera indigna sui nobilitate generis recusabant, gemitus & vox ascendit ad dominum. Ascendit enim oratio, quia etsi operabantur, tamen inuiti. Descendebat ad illos Dei misericordia, quia illorum ad Deum ascendebat oratio. Ascendebat itaque non corporaliter: neq; enim tantus propheta precationem suam petebat Deo corporaliter appropinquare. Nā qui ita putat, vtique is Deum certo in aliquo loco cōcludit, vt diffusiorem locum in quo Deus non sit arbitretur: cū vtique inuisibilis, ineffabilis, incomprehensibilis impleat omnia, & diuinitatis in eo habitet plenitudo. Legi Moysen appropinquasse Deo, cum legem acciperet. Sed ex vsu sermonis consideremus quid sit appropinquare Deo. Constitue magistrum atque discipulum: si discipulus studiosus magistri vel hausit ingenium vel præceptum intendit: ita vt ad similitudinem eius operis atque doctrinæ proximè videatur accedere: nonne dicimus quòd appropinquat magistro? Et tu si imitatorē te præbeas Christo, si dolum nescias, si mendacium oderis, si veritatem sequaris, iustitiam non fugias, diligas castimoniā: appropinquasti Christo, & per Christum Deo. Quid est ergo Deo appropinquare orationem nostram, nisi actus nostros eleuare ad Deū? Si eleues actus tuos, eleuasti orationem tuam. Qui nouit eleuare manus suas, dirigit orationē suam in conspectu domini. Hæc enim est oratio ad vitam. Dirigatur (inquit Psal.) oratio mea: sicut incensum in conspectu tuo. Est & oratio in peccatum. Vnde & alibi dicit, Et oratio eius fiat in peccatum. Fit oratio tua in peccatum, si secularia petas, si flagitiosa postules: tunc oratio tua ad Deū non dirigetur, sed in peccatum. Sequitur, *Iuxta eloquium tuum da mihi intellectum*. Quia ergo si volumus orationē nostram ad Deum appropinquare, oportet primò intelligere quid petatur, qua vita, qua deuotione. Ideo vt hoc Psal. cognoscat, dicit, *Da mihi intellectum*. Vbi Amb. dicit, Aduerte quid postules: non intellectum generaliter dixit, sed *da mihi intellectum secundum eloquium tuum*. Idem *da mihi intellectum*, non secundum philosophos, qui cum seipsos nesciant, scrutantur cœli plagas: mundi spacia rimantur, quæ nihil sibi prodesse possunt. Da ergo mihi intellectum, nō secundum causidicos, non secūdum mercatores huius sæculi: non secundum architectos domorum, qui circa honores, circa quæstus & pecunias intēdunt: sed da mihi intellectum iuxta eloquiū tuum. Quod eloquium tuum est veræ sapientiæ bonorúmque operum fundamētum. Sic ergo iuxta eloquium Dei petit intellectum, vt sapiat, ne per humanam prudentiam inanescat.

Margin notes: Cognitio peccati necessaria est pœnitenti. — Psal. 31. — Orationē ascendere facit bona vita orantis. — Exod. 2. — Exod. 20. — Psal. 140. — Psal. 108. — Intellectum bonum & malum scientia.

Section letters in margin: A (at "ximè videatur"), B (at "in peccatum. Sequitur"), C (at "Quod eloquium tuum"), D (at "de inimicis meis"), E (at "rentia inter istum").

Intret postulatio mea in conspectu tuo: secūdum eloquium tuū eripe me. 2243

Hic ponit secundum: scilicet adiutoris inuocationem. Cùm enim homo sit spiritus vadens per se in peccatum, sed per se non valens resurgere: indiget ad correctionem commissi erroris adiutorio Dei, qui sua gratia illum de errore educat, vt illum de inimicis eripiat. Sic enim per auxilium Dei eripi ab inimicis Psal. postulat, Psal. 58, dicens, Eripe me de inimicis meis Deus meus, & ab insurgentibus &c. Quod nunc conformiter Psal. docet facere, dicens, *Intret postulatio mea* &c. *secundum eloquium tuum eripe me*. Secundum Augustinum hic non ponitur noua sententia à versiculo præcedenti: sed est eiusdem repetitio sub aliis verbis. Vnde hic ait August. *Intret postulatio mea in conspectu tuo* &c. Hic repetit quod dixerat priùs. Nam quod priùs dixerat, *Appropinquet deprecatio mea in conspectu tuo*: nunc simile est quod hic ait, *Intret postulatio mea in conspectu tuo*. Et quod priùs dixit, *Secundum eloquium tuum da mihi intellectum*: huic congruit quod posterius dicit, *Secundum eloquium tuum eripe me*. quia qui per seipsum non intelligendo decipitur, accipiēdo intellectum eripitur. Secundum autem Glos. magna est differentia inter istum versum & primum. Primò quia in primo petit orationem suam Deo appropinquare: nunc autem petit ad Deum intrare. Plus est autem intrare quàm appropinquare. Nā vt ait Glosa, Iste orans gradatim ascendēs dicit *intret*, quod plus est: quia illa oratio Deo appropinquare incipit, quæ mixto timore pœnæ porrigitur: illa autem intrat quæ solo amore iustitiæ dirigitur Deo. Etiam

Deprecatio est pro bonis habendis; postulatio autē pro malis remouēdis.

in alio est differentia: quia in primo versu dicitur deprecatio: hic autem dicitur postulatio. quia secundum Glosam, deprecatio est de bonis habēdis: postulatio verò de malis remouendis. Vnde postulabat bonum sibi dari: dicēs, *Da mihi intellectum*: hic autem postulat à malis liberari: dicens *eripe me*. Sic ergo primò postulauit secundum eloquium Dei sibi dari intellectum, vt æterna videat & cognoscat: hic autem per idem eloquium petit vt à labe concupiscentiæ purgetur: vtrúque autē facit eloquium Dei. Vel aliter: hic Psal. vult ostendere modum deuotæ orationis: vt primò orans seipsum disponat antequam intret. Quod inducit hic Ambros. exemplariter. Vnde dicit, Primum Psal. dicit, *Appropinquet deprecatio mea*. Deinde ait, *Intret postulatio mea*. Nónne cum aliquem de primariis viris desideras conuenire, nónne primò ad eius domum properas: postea quæris informari vt cognoscas mentem patrisfamilias: deinde vt eius domum ingrediaris, imploras ne quis te abiiciat & excludat. Pulsa ergo & tu regiam illam ianuam cœlestem, non manu corporis, sed quadam orationis dextera. Non solū manua corporis pulsat, pulsat & vox, pulsat & oratio. Cum autem hanc ianuam pulsaueris, vide quomodo ingrediaris: ne fortè iā ingressus sis extra regis aspectum. Multi ingrediuntur palatia, & non statim regem istum terræ vident: sed frequenter obseruant vt aliquando videre mereantur: nec præsumunt videndi copiam, sed visi repudiantur & preces fundunt, vt eum beneuolentia suscipiantur. Primus sui sermonis ingressus est ne quid titubet, ne quid offendat. Quanto magis rogandus est Deus, vt ostium suæ misericordiæ ingrediatur oratio? Denique & Paulus rogat vt aperiatur sibi ostium verbi ad loquendum mysterium Christi. Sed nota quòd iste versus variatur. Nam codices Græci habent, *Intret in conspectu tuo dignitas mea*. Et tunc est sensus quòd dignitatem hominis Deus attendat, & ratione dignitatis ad misericordiā inclinetur: sicut homo nobilis generis in miseria positus, nobilitatem sui generis ostendit, vt facilius gratiam acquirat. Vnde istum intellectum ponit hic Ambros. dicens, Nempe cum hominem rogas regem, dicis vt cum tangat tuæ contemplationis dignitas: vt aut misereatur, si venia postulanda est: aut deferat pro ordine dignitatia. Rectè ergo & deuotus Deo dicit, *Intret dignitas mea in cōspectu tuo*. Habet enim Christianus dignitatem suam, qui tāto imperatori militat. Sunt maximæ & veræ fidei dignitates; sunt honorum diuersi & apud Christū ordines. Posuit enim Deus in ecclesia sua primò Apostolos, secūdò prophetas, tertiò doctores. Sed istæ sunt administrantium dignitates. Sunt & dignitates priuatorum: vt est iustitia, pietas, sobrietas, castimonia, disciplina. Sunt & orationis dignitates: si pro vidua roges, si roges pro pupillo, pro misericordi, pro deuoto & fideli. Si roges in tribulatione, si roges cum dolore: si mœsto & ipse qui rogas cōpatiaris affectu, intrat oratio tua in Dei gratiam: intrat domum eius, si tecum ecclesia deprecatur: si populus vniuersus imploret vt Deo inclinet fauores. Quid rogat? vt eruatur, vt liberetur: quia iamdiu aduersus nequitias spirituales, aduersus tentationes huius sæculi prælietur: eo quòd graue est satis lōgæuo cursu istius vitæ diuturnam sustinere militiam.

Dignitas Christianorū.

Dignitas virtutum.

Dignitas orationis.

2144 Eructabunt labia mea hymnum cum docueris me iustificationes tuas.

Hîc ostendit tertium: scilicet gratiarum actionem. Quomodo enim posset quis iustitiam seruare cum ingratitudine? etiamsi esset iam ab errore correctus, & efficeretur ingratus: incideret ex ingratudine maiorem errorem. Hoc ergo vitare nos ostendens Psalmista suo exemplo, liberatus à Deo, nos inducit ad gratiarum actionem: dicens, *Eructabunt labia mea hymnum* &c. Vbi notandum quòd eructare idem est quod ructum facere & emittere. Quod fit quando sapor recepti cibi reducitur ad rumen, scilicet ad superiorem partem gutturis. Tunc enim ructus emittitur: vnde sicut venter cibo repletus eructat, sic & venter pœnitentis (scilicet mens) cogitans gratiam à Deo sibi factam vt de errore ad virtutem sic reductus, spirituali lætitia repletus, laudes Dei eructare desiderat. Et hoc est quod ait, *Eructabunt* &c. Vel eructare hymnum Deo est ipsum bonis operibus laudare. Vnde hic ait Augustinus, *Eructabunt labia mea hymnum cum docueris* &c. Nouimus quemadmodum doceat Deus eos qui sunt dociles Deo: vt non solum memoria retinenda, verumetiam faciendo custodiant iustificationes Dei. Sic enim qui gloriatur, non in semetipso, sed in domino gloriatur, hymnúsque ructatur. Vel aliter. Ille qui in operibus suis sibi gloriam quærit, non Deo: ille hymnum (id est laudem) eructat exterius: sed interius sibiipsi retinet. Ille autem hymnum eructat, qui non sibi interius, sed Deo laudem quærit. Vel aliter. Eructat hymnum qui de seipso exempla bene viuendi aliis tribuit. Et aliud est eructare hymnum, & aliud, eructare verbum. Vnde Ambrosius hic ait, Eructat hymnum qui potest dicere, Bonus odor sumus Christi Deo. Et bene eructat qui plurima & suauia præcepta domini gustauerit. Eructat hymnum, qui eructauerat verbum. Denique & Psalm. ante eructauerat verbum bonum: nunc autem eructat hymnum. Habet verbum Dei epulas suas: alias fortiores, vt est lex & euangelium: alias suauiores, vt sunt Psalmi & cantica canticorum. Eructabat hymnum ecclesia vel anima pia: cui dicebat Dei verbum, Insinua mihi vocem tuam: quia vox tua suauis est. Eructabat hymnum cui dicebat, Fauus distillans, labia tua ô sponsa: mel & lac sub lingua tua. Sequitur, *Cum docueris me iustificationes tuas*. Hoc ideo dicit quia verbum vel hymnum aliis eructare nullus potest, nisi primò fuerit doctus à Deo. ideo ait, *Eructabunt* &c. *cùm docueris* &c. Vnde hic Ambrosius ait, Non potest quis antè eructare hymnum, nisi priùs didicerit iustitiam Dei: & didicerit ab ipso domino Deo suo. Ideo hic specialiter Psalmista petit vt doceat eum Deus. Audierat enim & cognouerat in spiritu, quia vnus magister est. Et ideo vbique ipsum sibi fieri doctorem postulabat, vt ab ipso disceret iustificationes eius. Quomodo autem cantare potest quis in metu grauium sibi conscius delictorum, nisi priùs fiat de venia securus? Denique in posterioribus habes, Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena, in qua impugnetur: in qua captiuetur in lege peccati: in qua defleat atque deplorat suæ captiuitatis ærumnas? Et tu ergo ede cœlestiū scripturarum cibos:

Eructare quid est.

Eructare hymnum.

Cant. 2.

Cant. 4.

Psal. 136.

cibos:& ede vt permaneát tibi in vitam æternam: & ede quotidie,vt non esurias: & ede vt replearis, & verborum cœlestium eructes saginā. Spirituales epulæ non obesse solēt,sed prodesse satiatis. Ideóq; repleri volebat propheta, qui dicebat, Repleatur os meum laude,vt cantem gloriam tuam. Qui cātat Dei gloriam,hymnum cor eius Deo eructat.

Epulæ spirituales satiatis proficiunt.

2245 Pronūtiabit lingua mea eloquium tuū:quia omnia mandata tua æquitas.

Hic ponit quartū: scilicet veritatis prædicationem. Qui enim ab alio gratiam accipit,& ipse aliis gratiosus existere debet. Qui ab alio docetur, & ipse alios debet illuminare. Sic enim docebat Christus,dicēs, Gratis accepistis,gratis date. Sic & Psal. postquam dixit, *Cùm docueris me iustificationes tuas:* statim subdidit se hoc aliis prædicaturum: dicens, *Pronuntiabit lingua mea eloquium tuum* &c. Quanuis enim solus Deus hominem doceat interius, & se solo possit mentem docere: tamē nos vult suos in hoc mysterio esse coadiutores. Sicut etsi solus Deꝰ seminibus dat incrementum:vult tamen nos seminare,vineam putare:& huiusmodi. Huius ergo officij,scilicet alios docendi, Psalm. se Dei coadiutorem exhibet:dicens,*Pronuntiabit lingua mea eloquium tuum* &c. Vbi August. ait, Cum eloquium Dei Psal. se pronuntiaturum dicit,vtique minister fit verbi. Quamuis enim Deus doceat interius,tamen fides ex auditu est. Quomodo autem audient sine prædicante? Neque enim quia Deus dat incremētum, ideo non est plantandum & rigandum. Vel aliter. Per hoc vult Psalm. ostendere quòd volens à peccatis corrigi verba sacræ scripturæ meditari debet, illa loqui,audire illa, non verba mundi quæ vana sunt, quæ caduca:de quibus rationem Deo reddere nos oportet. Et hoc est quod ait, *Pronuntiabit lingua mea eloquium tuum* &c. Vnde hic ait Ambros. Qui didicerit iustitias Dei,loquitur verba Dei: & qui verbum Dei loquitur,ociosum verbum nō loquitur. Ociosum verbum est loqui opera hominū. Et ideo postulat sibi à Deo dari gratiam,vt non loquatur os suum opera hominū,quia ociosum verbum est:nec solùm ociosum,sed etiā periculosum: pro quo rationē reddituri sumus. Omne enim verbum quodcunque locuti fuerint homines,reddēt pro eo rationem. Non enim mediocre periculum est, cùm habeas eloquia Dei tāta & opera quæ fecit in Genesi, quæ fecit in Exodo, fecit in Leuitico, in Numeris, Deuteronomio, Iosué, Iudicum libro, Regnorum atque Esdræ libris fecit: in euangelio,vel in actibus Apostolorū: si illis prætermissis, loquaris quæ sæculi sunt, audias quæ sæculi sunt. Vtinam ergo & linguā tuam spinis sepias quę compungunt & vulnerant loquentem quæ mūdi sunt. Ideo aduersarius etiam orantibus frequenter seculares effundit cogitationes. Si ergo non debemus audire aliena vel superflua,quanto magis non debemus alloqui: cùm dicat vnicuique nostrū scriptura venerabilis, Argētum & aurum alliga,& ori tuo fac iugum:& pondus alliga sensum tuum: fida taciturnitate alliga sermones tuos,& impone iugū ori tuo,ne indomita verborū ceruice se iactet? Impone pondus, vt ratione omnia quæ loquimur trutinemus examine. Quibus tamen spinis vt sepias aures tuas scriptura dicit tibi, nisi contrito corde & timore iudicij? Salubriter ista compungunt: stimulant ista, non vulnerant: licet & vulnera vtilia sint amici. Sed quæ sunt verba quæ loqui & pro-

Matth. 10.

Doctor est Dei minister.

Ociosa verba sunt quæ de rebus mundi loquuntur.

Cōtra prædicantes dicta poetarum.

Matth. 12.

Eccles. 28.

Mādata Dei omnia sunt æquitas.

A nuntiare debes: subdit,scilicet quia dicere debes, *Omnia mandata tua æquitas.* Iustus enim iudex scienter nihil mandat iniustum. Et si iniustum aliquid mandare ipsum contingat,defectus non est in volūtate,sed in intellectu. Cùm ergo iustus sit Deus, & intellectus eius errore decipi non possit, sequitur quòd nō mandat nisi iusta. Et hoc est quod hic dicit Ambros. *Omnia mandata tua æquitas.* Quia iustus est Deus,non potest nisi iusta mandare. Mādatum Dei est,vt diligas Deum & proximum. Mādatum Dei est,non occides,non adulterabis, non furaberis,non concupisces. Et si quod est aliud mandatum,in hoc mandato instauratur, Diliges dominum & proximum tuum. Cum ergo hoc mandatum sit iustitia, & in isto omne mandatum instau- B retur: consequens est quòd omnia mandata Dei sunt æquitas. Quid enim tam iustum est, vt diligas Deum tuum,diligas & fratrem tuum? Vtique ergo omnia mandata Dei æquitas sunt. Sicut enim qui occidere vult fratrem, vtique nō diligit eum quem fraudare desiderat: ita qui superbè despicit fratrē, qui eum deformare conatur, qui pascitur eius iniuriis,à cōsortio charitatis est alienus. Quæ omnia à diuinis prohibentur mandatis. Secure ergo hoc prædica,hoc pronūtia: hoc obsequium Dei eructa Deo,dicens, *Omnia mandata tua æquitas.*

Leuit. 19.

Matth. 5.

Deuter. 6.

Fiat manus tua vt saluet me: quoniam mandata tua elegi. 2246

Hic ponit quintum: scilicet mādatorum obser- C uationem. Obseruatio autem mādatorum Dei stat in ipsorum dilectione: teste Christo, Ioan. 14, Si diligitis me,mandata mea seruate. Illud autem quòd quis diligit,illud eligit. Et sic electio rei,signum est dilectionis illius. Volens ergo Psal. correctus ostēdere se seruaturum Dei mandata,ostendit quòd illa diligit. Hoc autem ostendit, quia illa sibi eligit. Vnde ait, *Fiat manus tua &c. quoniam mandata tua elegi.* Notandum quòd per manum Dei in scriptura intelligitur ipse Dei filius, per quem omnia facta sunt: quia sicut nos manibus operamur, sic & Deꝰ filio suo omnia fecit. Ioā. 1, Omnia per ipsum facta sunt. vide versic. 197. Et istam manum, scilicet Dei filium,sancti desiderabant: vt quæ omnia fecerat, ipsa fieret: id est vt Dei filius fieret homo, vt per ip- D sum genus humanum saluaretur. Hanc manū quærebat alibi Psal. dicens, Emitte manum tuam de alto: eripe me & libera me. Consimiliter & nunc, vt ipsa manus fiat pro nostra salute implorat Psal. dicēs, *Fiat manus tua vt saluet me.* Et maximè hoc dicere competebat sanctis martyribus & prædicatoribus, contra quos insultus mundi surgebat, quia fidem Christi prædicabant. Vnde hic ait August. Quia vidit Psalm. quæ pericula secutura sunt à cōtradicentibus & persequentibus, cum fuerit pronuntiator eloquiorum Dei: ideo supplicat, dicens, *Fiat manus tua vt saluet me: quia mandata tua elegi*, vt nō timerem: nec solum cor meum teneret, sed etiā lingua pronuntiaret eloquia tua. Mandata enim tua elegi, timorémq; amore compressi. Fiat ergo ma- E nus tua vt saluet me de manu aliena. Sic autem saluos Deus martyres fecit, cum eos in anima nō permisit occidi. Nam secūdum carnem vana salus hominis. Et subdit magis ad propositum, dicens, Potest etiam accipi, vt manus Dei Christus intelligatur, per quem facta sunt omnia. Non enim erat factus vnigenitus, cum per eum facta sunt omnia: sed factus est ex semine Dauid, vt esset Iesus, id est salnator,

Psalm. 143.

Psal. 59.

Ioan. 1.

uatot, qui iam erat creatot. Consimiliter manum A hic accipi pro filio Dei ostendit Ambros. dicens, *Fiat manus tua vt saluet me.* Hic aduẽtum domini videtur orare: quia manus Dei Christus est. ipsum legimus dexteram Dei, de qua suprà ait, Dextera domini fecit virtutem &c. Cur ergo hic manum dixit, nisi fortè non solum propter diuersitatẽ gratiæ, quam scriptores prætermittere non solent, sed propter quandam proprietatem manuum dictum est: vt ibi dextera dicatur, vbi scribitur quòd exaltauit cum virtute: & hic manus, vbi intelligi oportet quòd cum humilitate seruauit? Vel aliter: hic per manum intellige virtutem & potestatem Dei. vide versic. 125, 466. 1215. Et istum sensum hic etiã ponit Ambros. dicens, Potes etiam sic intelligere manus domini, sicut dicitur in Esaia, Magna est ma B nus illius regis: id est potentia: vt hic etiam intelligamus, *Fiat manus tua*: id est fiat adiumentum tuũ atque subsidium: vt scilicet mittas angelos tuos, opem tuam, subsidia pœnæ tuæ ad liberãdum populum tuum. Qui ergo elegit mandata Dei, vtitur confidentia vt cum auctoritate deposcat sibi domini subsidia: dicens, *Fiat manus tua vt saluet me.*

Psal. 117.

Manus Dei significat potentiam Dei.

1247 Concupiui salutare tuum domine: & lex tua meditatio mea est.

Hic ponit sextum: scilicet legis meditationem. Vt enim prædictum est, qui corrigitur à domino vt transeat de errore ad veritatem, gratiam à Deo receptam aliis debet prædicare: sicut iste ait, *Pronunciabit lingua mea eloquium tuum.* Prædicator autẽ om- C nia sua verba in lege Dei fundare debet, non in fabulis poetarum. Et ideo necesse est vt legẽ Dei meditetur. Propter quod dicit Gregor. Qui ad veræ prædicationis verba se præparat, necesse est vt causarum origines à sanctis scripturis sumat: vt omne quod loquitur, ad diuinæ auctoritatis fundamentum reuocet, atque in eo ædificium suæ locutionis firmet. Certum est autem quòd istud facere nõ posset, nisi meditationẽ legis haberet. Et ideo Psal. qui promisit se pronuntiaturũ eloquium Dei, nũc legis meditationem se dicit habere, dicens, *Concupiui salutare tuum domine: & lex tua meditatio mea est.* Vbi notãdum quòd salutare Dei dicitur Christus: vnde quando Simeon Christum suscepit in vlnis, dixit, Nunc dimittis seruum tuum domine, secun- D dum verbum tuũ in pace: quia viderunt oculi mei salutare tuum. Istud salutare concupiscit quilibet fidelis, non solùm sibi, sed aliis omnibus, qui vult omnes saluos fieri. Vnde hic ait August. *Concupiui salutare tuum domine*: etiam nolẽtibus omnibus inimicis salutare Dei nobis Christus optat. Ipsum se concupisse iusti antiqui veracissimè confitentur. Ipsum concupiuit ecclesia venturum de visceribus matris. Ipsum concupiscit ecclesia vẽturum à dextera patris. Sed quia lex prædicebat Christum esse venturum, ideo pro desiderio Christi, legem meditabatur. Per hoc enim vult Psalm. differentiam dare inter mundanos & iustos: quia mundani solùm quærunt salutare corporis, quod procurant medici cum dispendio animæ, & ideo ipsis non est obe- E diendum: sed iusti salutare animæ procurant, & à medicis mundi salutem non quærunt. Et hoc est quod hic ait Ambros. dicens, *Cõcupiui salutare tuum domine.* Alius longæuitate istius vitæ delectatur, & concupiscit vsque ad depositæ senectutis tempora corporis huius vitam perducere. Alij franguntur ęgritudinis infirmitate, de quibus nemo potest dicere,

Prædicator sacrã scripturã pro fundamento debet habere.

Gregor. 18. moral. ca. 14.

Salutare Dei dicitur Christus.

Luca 2.

Cum infirmor, tunc potẽs sum: beatos se putant, si inoffensa valetudinis commoditate potiantur, quibus non est infirmitas ad salutem: horum nullus potest dicere, *Concupiui salutare tuum.* Suam enim salutem magis quàm salutem Dei quærunt: medicis potius quam scripturis obedientes. Contraria autem sunt studio diuinæ cognitionis præcepta medicinæ. A ieiunio reuocant, lucubrare nõ sinunt, ab omni intentione meditationis abducũt. Itaq; qui se medicis dederit, seipsum sibi abnegat. Qui autem quærit salutem Dei, Christu sequitur, qui dicitur salus Dei: non quæ corporis, sed quæ æterna sunt quærens: cum hoc corpore conseruetur, quòd salus quæritur. Qui autem salutem Dei quærit, die vtique & nocte meditatur in lege. Iugis meditatio est illi diuinorũ decretorum: neq; aliqua cura corporis huius auertitur à studio disciplinæ.

2. Corint. 12.

Medici cũra salutẽ animæ, salutẽ corporum quærunt.

Viuet anima mea, & laudabit te: & iudicia tua adiuuabunt me. 1248

Hic ponit septimum: scilicet commẽdationem iudiciorum Dei. Pœnitens enim se volens corrigere, omnem pœnam pro satisfactione erroris præteriti libenter debet sufferre, & in aduersis Deũ laudare, considerãs quòd per Dei iudicia anima viuit vita gratiæ. Et hoc insinuans Psalm. dicit, *Viuet anima mea, & laudabit te* &c. Et quòd iudiciis Dei ad vitam spiritualem sit reducta ostendit, dicens, *Et iudicia tua adiuuabunt me.* Quid enim sunt Dei iudicia, nisi aduersa & flagella, quibus pro peccatis nostris C in præsenti Deus nos corrigit? dicente Apostolo, Dum autem iudicamur, à domino corrigimur, vt non cum hoc mundo damnemur. Et hoc est quod hic ait Psal. *Iudicia tua adiuuabunt me*: quia corrigent me: & ex hoc viuet anima mea & laudabit te. Vel aliter: vt ista sint verba ecclesiæ, quæ per iudicia Dei pœnas & persecutiones martyrum, crenit toto orbe terrarum. Ex quo meritò ad laudem Dei cõsurgit, dicens, *Viuet anima mea, & laudabit te* &c. Et istam expositionem ponit hic August. dicẽs, Iudicia quippe Dei sunt illa de quibus dictum est, Tẽpus est vt incipiat iudiciũ à domo Dei: scilicet persecutiones ecclesiæ & sanctorum martyrũ. Et quis non videat quantum adiuuerit ecclesiam sanguis ecclesiæ sparsus: quanta ex illo semine fidelium re- D gum, principum & populorũ multitudo surrexit? Vel aliter: vt hic textus nõ intelligatur de vita præsentis sæculi, sed de vita gloriæ: quæ verè ac propriè vita dicitur: quia ibi nulla mors, nulla infirmitas, nullus dolor potest habere locum. Vnde de vita beata in persona cuiuslibet pœnitẽtis & afflicti vel propter Deum persecuti dicit Psalm. *Viuet anima mea, & laudabit te* &c. Et hunc sensum ponit hic Ambros. dicens, *Viuet anima mea, & laudabit te.* Futuræ itaque vitæ non præsentis remuneratione sibi blanditur. Hæc enim quomodo vita dici potest, de qua scriptum est, Et in puluerem mortis deduxisti me? Quàm multi viuẽtes in inferno sunt! Ipse Paulus cupiebat de morte corporis huius liberari, qui verè cupiebat salutare Dei: dicens, Cupio dissolui E & esse cum Christo. multo enim melius: permanere autem in carne magis necessarium quàm volũtariũ. Quomodo ergo viuit hic anima operta mortis inuolucro? Aut quæ est vita quę in vmbra est? In regione vmbræ mortis sumus. Hic abscondita est vita nostra non libera. Erit autem libera in regione viuorũ. Ibi ergo viuit anima nostra, vbi nihil mortale, nihil infirmum, nihil debitum pœnæ. Ibi verè

1. Corint. 11.

Pœnis creuit ecclesia.

Vita propriè non est in præsenti, sed in patria.

Philip. 1.

lauda

laudabit dominum, vbi deposito infirmitatis corpore cōformis esse cœperit gloriæ corporis Christi. Nam dum in peccato sumus, laudare plenè non possumus. Peccatori enim dixit Deus, Quare tu enarras iustitias meas? In vmbra sumus hic positi: in vmbra viuimus: in vmbra laudamus: in terra aliena sumus. Audisti in posterioribus dicentes, Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena? Sic ergo iustus expectans vitam beatam dicit, *Viuet anima mea, & laudabit te*. Sequitur, *Et iudicia tua adiuuabunt me*. Quæ sunt iudicia Dei, nisi quibus vnicuiq; tribuet secundum opera eius: bonis scilicet præmium: malis autem supplicium? Hæc iudicia iustos adiuuant, dum se vident gratia Dei de peccato ereptos, pro Christi nomine persecutos, operibus mandatorum Dei fuisse intentos. Consideratio enim istorum iudiciorum Dei iustos iuuat & erigit vt Dei gratia æterna præmia sperent. Et hoc est quod iustus dicit, Et iudicia tua adiuuabūt me. Vnde hic Ambros. ait, Adiuuant autem Dei iudicia sanctos, cum bonis operibus remuneratio vitæ confertur æternæ. Beatus qui dicit, *& iudicia tua adiuuabunt me*. Ego autem infirmus, ego peccator timeo iudicia Dei, propter conscientiam delictorū quæ mihi terrorem afferunt, me agitāt, sanctos adiuuant. Sed tamen iuuant etiam peccatorem: sed modo diuerso. Sanctus adiuuatur dum probatur: peccator adiuuatur dum humiliatur, dum castigatur vt peccata soluat duplicia, dum opus eius exuritur vt ipse saluus fiat, sic tamen quasi per ignem. Vel aliter: in vltimo iudicio sancti iudicabunt cum Christo: ipso dicente, Vos qui reliquistis omnia & secuti estis me &c. iudicantes &c. Peccatores autē iudicabuntur, sed non iudicabūt. Ille ergo iudicio dicitur dignus (scilicet actiuo) qui iustus est. Iudicia ergo Dei sanctos adiuuāt: quia tunc iudicio digni reperientur, non vt iudicentur, sed vt alios iudicent. Et istum sensum etiam hic approbat Ambros. dicens, *Et iudicia tua adiuuabūt me*. Fortassis etiā & hic conuenit sensus: si dignus fuero iudicio, dignus ero vt exuar à consortio reproborū, siue impiorum: quoniam non resurgunt impij in iudicio. *Et adiuuabunt me iudicia*: quoniam qui credit in domino, non iudicatur. Proderit illi fides & suffragabitur ad veniam, etiam si qua in operibus offensa sit. Vel hic potes notare quòd iudiciū Dei est multiplex: scilicet vltionis, discretionis, iustificationis, & remunerationis. Loquitur ergo hic de iudicijs iustificationis & remunerationis.

Psal.49.

Psal.136.

Iudicia Dei iustos adiuuant.

Matth.19.

1249 Erraui sicut ouis quæ periit: quære seruum tuum domine: quia mandata tua non sum oblitus.

Hic ponit octauum: scilicet peccati cōfessionē. Confessio enim est necessaria omni volenti ab errore ad veritatem reduci. Quoniā (vt scribitur Prouerb. 28) Qui abscōdit scelera sua, non iustificabitur: qui autem confessus fuerit & reliquerit ea, misericordiam consequetur. Sic & nunc Psalm. hoc suo exemplo nos facere docet, dum proprium errorem confitetur, dicēs, *Erraui sicut ouis* &c. Loquitur enim iste in persona totius humani generis, quod totum in Adam errāre perditum fuit: sed per Christum quæsitum fuit, & ex parte inuentum, ex parte non. Et adhuc per Christi membra, scilicet sanctos doctores, quæritur, vt ad verum pastorem reducatur. Vnde hic ait Augost. Ouis perdita quæ-

Matth.18.

A ritur vt viuificetur: propter quam pastor eius nonaginta nouem dimissis in montibus, & eam quærēs, Iudaicis laceratus est vepribus: sed adhuc quæritur. Ex parte enim inuenta est: pro qua parte dicit iste, *mandata tua non sum oblitus*. Sed per eos qui mandata Dei eligunt, colligunt, & diligunt, adhuc quæritur: & per sui pastoris sanguinem fusum in omnibus gentibus inuenitur. Vel aliter hic Psalm. in persona iustorum recognoscēs errorem primorum parentum in omnes pastores diffusum, confitens illum, Christi desiderat aduentum quo reuocetur ad paradisum, quem primorum parentū peccato perdidimus. Et istum intellectum hic diffusè ponit Ambros. dicēs, *Erraui sicut ouis* &c. Ouis

B quæ errauit, quærēda est à pastore ne pereat. Ideo dicit, *Erraui*. Dic & tu iniquitates tuas vt iustificeris. Quòd lapsum feceris, in eo tibi cum omnibus cōmune consortium est: quia nemo sine peccato. Negare hoc sacrilegiū est. Solus enim Deus sine peccato est. Cōfiteri hoc Deo, impunitatis remedium est. *Erraui*, inquit. Sed qui errauit in via, potest redire in viam, reuocari potest. Et pulchrè addidit: *Sicut ouis quæ perijt*. Non enim ex toto perit qui agnoscit errorem. *Quære* (inquit) *seruum tuum: quia mandata tua non sum oblitus*. Veni ergo domine Iesu, quære seruum tuum: quære lassam ouem tuā. Veni pastor, quære sicut ouem Ioseph. Errauit ouis tua dum tu moraris in montibus. Dimitte nonaginta nouem oues tuas, & veni vnam ouem quærere quæ errauit. Veni sine canibus: veni sine malis operarijs: ve-

C ni sine mercenario qui per ianuam introire non nouit: veni sine adiutore, sine nuncio: iamdudum te expecto venturum. Scio enim te venturum, quia mandata tua non sum oblitus. Veni non cum virga: sed cum charitate spiritúsq; māsuetudine. Noli dubitare relinquere in montibus nonaginta nouē oues tuas, quia in montibus constitutas lupi rapaces incursare nō possunt. In paradiso semel nocuit serpens: amisit ibi escam postquam Adam inde depulsus est, illic iam nocere non poterit. Ad me veni, quem luporum grauis impugnat incursus. Ad me veni, quem eiectum de paradiso serpentis diu vlceris venena pertentāt: qui errauí è gregibus tuis illis superioribus. Nā & me ibidem collocaueras: sed ab ouilibus tuis lupus nocturnus me auertit.

D Quære me, quia te requiro: suscipe me, porta me. Potes inuenire quem tu requiris. Dignare suscipere quem inueneris, imponere humeris quē susceperis. Non est piū onus fastidio tibi. Non tibi oneri est vectura iustitiæ. Veni ergo domine: quia etsi erraui, mandata tua non sum oblitus. Spem medicinę reseruo. Veni domine: quia & erraticam solus es reuocare qui possis: & quos reliqueris, nō iustificabis. Et ipsi enim peccatoris reditu congratulabuntur. Veni vt facias salutē in terris, in cœlo gaudium. Veni ergo & quære ouem tuam, iam nō per seruulos, nō per mercenarios, sed per temetipsum. Suscipe me in carne, quæ in Adam lapsa est. Suscipe me, non ex Sara, sed ex Maria: vt incorrupta sit mater & virgo. Porta me in cruce quæ errantibus

E salutaris est: in qua sola est requies fatigatis: in qua sola viuunt quicunq; moriuntur. Et aduerte quòd iste textus variatur. Nam aliqui codices habent, *Erraui sicut ouis quæ periit: viuifica seruum tuum*. Et tamen sententia eadem est. Pulchrè enim *viuifica* potest dici, eo quòd mori nō possit quem humeris suis virtus portauerit. Et nota quòd in vltimo versiculo istius magni Psalmi, Psalm. suum recolit errorem: qui

Confessionis vtilitas.

Incarnatione desideriū antiquorum.

Lucæ 15.

Genes.3.

Quærit Christus nos & nos quærimus Christum.

Crucis virtus.

Humilitas iustis est necessaria.

qui tamé tot spiritualibus donis à Deo in isto Psal. se dotatū prædixit. Huc ideo facit vt erroris recordatio humilitatem conseruet:& omne bonū quod habet,nō sibi sed gratiæ Dei attribuat. Et hoc hic notat Gl.dicens,Congruè verò post prædictorum meritorum gradus veteris recolit erroris:vt de sua perfectione nō superbiat, sed humilis Deo tribuat

Ad Titū 3. Luca 17.

totum:quia non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos,sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit. Vt cum omnia bene fecerimus,dicamus,Serui inutiles sumus. Hac humilitatis professione liberari meremur. Vnde in Ezechiele, Illi soli liberantur,in quorum frontibus Thau signum reperitur. Quia aliter humana conditio lapsa non recreatur, nisi eradicatis veteris viç erroribus, frons innuata virtute humilitatis insigniatur.

Ezech 9. Thau signum significat humilitatem.

PSALM. CXIX.

2250 AD dominum cum tribularer clamaui,& exaudiuit me.

Iste Psalm.habet hunc titulum,Canticum graduum.Et consimilem titulum habent omnes quatuordecim Psalm.sequentes. Vnde iste Psalm.cum quatuordecim sequentibus dicuntur Psalm. graduales.Cuius ratio est:nam templum per Salomonem ædificatum,erat in alto fundatū : sic quòd per quindecim gradus ascendebatur ad illud.Qui gradus erant distincti per quinque ter:sic quòd in capite quinque graduū erat maius spacium.sic quòd quintus gradus multo erat latior quàm forent primi quatuor. Et similiter in secundo quinario : sic quòd gradus decimus erat latior. Sic & vltimus, scilicet quintusdecimus. Fuit autem ordinatū per sacerdotes tēpli,quòd quando ipsi sacerdotes ascēdebant in templū ad sacrificia offerenda & ad laudes Deo cantandas,quòd ipsi processionaliter pergebant,cantando Dei laudes,& hoc maximè in solennibus diebus fiebat.Vnde sicut Gregor.qui ordinauit officium diuinum, ordinauit quòd aliqui Psalm.cantarentur in festis Apostolorum:alij in festis martyrum &c.Sic ascendendo ad templum ordinauerunt quòd in istis quindecim gradibus isti quindecim Psalm.cantarentur. Sic quòd in primo gradu cantabant primum Psalm.in secundo,secūdum:in tertio,tertiu &c.Et quando erant in quinto gradu,aliqualem moram ibi faciēdo post quintum Psalmum,dicebant aliquas orationes : consimiliter in decimo, & in decimoquinto. Sicut hodie facit ecclesia, quæ completo primo quinario, aliquas orationes dicit:similiter completo secūdo quinario,consimiliter & de tertio. Isti ergo quindecim Psalm.ad literam dicuntur Psal. graduales, vel Canticum graduū:quia in illis quindecim gradibus ascensus templi cantabantur à sacerdotibus & Leuitis. Et sic apparet titulus omnium istorum quindecim Psalmorum,qui est,Canticum graduū, quare sic intitulentur.Quātum verò magis ad sensum propheticum,notādum est, quòd isti quindecim Psalm. significant legem antiquam & legem euangelicam:quarum obseruationibus quasi quibusdam gradibus ascēdimus ad cœlestia. Nā quindecim constant ex septem & octo. Septenarius autem numerus pertinet ad legem veterem, octonarius autem ad nouam.Cuius ratio est.Lex enim antiqua septenario numero significatur eo quòd

Psalmi graduales.

Septem significat legē antiquam.

A lex illa septimum diem celebrabat(id est sabbathū) septimam septimanam, septimum mensem, septimum annum.Et quinquagesimum annum,scilicet iubilæum,qui immediatè sequitur post septies septem annos. Octonarius verò numerus significat legem nouam,quæ octonario seruit:quia lex noua seruat octauum diem qui dominicus dicitur, & octauas martyrum, & octauam resurrectionis expectat.Et ideo per octonarium & septenariū, quæ faciūt quindecim,gradus legis nouç & antiquç figurātur,quibus ascenditur ad Deum.Si autē quæras magis distinctè qui sint isti quindecim gradus per istos quindecim Psal.figurati:est sciendū quòd tres sunt gradus illorum qui ad patriam tendunt: scilicet gradus incipientium,gradus proficiētium,

Octo significat legem nouam.

Psalmi graduales distincti.

B & gradus perfectorum. Vnde primi quinque Psal. spectant ad incipientes,secundi quinque ad proficientes,& tertij ad perfectos.Circa gradum autem incipientium est notandum quia incipiens aggredi statum virtutum,multam paritur difficultatem & turbationem propter impugnationem tētationum & propter repressionem vitiorum : cui assuetus non erat.Similiter si incipit ieiunare vel orare, quod facere non consueuerat, sensualitas resistit, turbatur,& dolet,murmurat. Et ideo talis necesse habet primò recurrere in suis tribulationibus ad dominum vt consoletur ab ipso. Et hoc significat primus Psalm.dicens,*Ad dominum cum tribularer* &c. Secundò inuocato domino ex hoc concipit quandam fiduciam per Dei adiutorium de possibilitate

C habendi victoriam. Et quantum ad hoc sequitur Psalm.dicens,Leuaui oculos meos in mōtes. Tertiò considerato ex ratione pręmissa concipit spem diuini adiutorij,ex quo exultare incipit mente : & hoc est quod sequitur, Lætatus sum. Quartò ex præmissis cōcipit spem perueniēdi ad cœleste præmium : vnde iam terrenis despectis cor ad cœlestia leuat dicens,Ad te leuaui oculos meos &c. Quintò ex his humilitate concepta,nullum bonum sibi tribuit:sed totum recognoscit à gratia Dei,dicens, Nisi quia dominus erat in nobis, dicat nūc &c.Et sic iste primus quinarius spectat ad incipiētes. Secundus autem quinarius magis spectat ad proficientes : qui quinque gradus habent. Primò quia iam sedatis passionibus per virtutum exercitium,

Psal.120. *Psal.121.* *Psal.122.* *Psal.123.*

D confidit Dei adiutorio in bono stabiliri atque firmari,dicens, Qui confidunt in domino sicut &c. Secundò iam liberatus à passionibus quæ ipsum prius captiuum tenebant, ad diuinas contemplationes assurgit consolatus,dicens,In conuertendo dominus captiuitatem &c. Tertiò iam charitate proximi accensus,perfectionem quam iam Dei adiutorio habet, in proximos effundere cupit. Sed quia scit sine Deo ædificium spirituale cōstrui vtiliter non posse, ad huc Dei adiutorium implorat, dicēs,Nisi dominus ædificauerit domū &c. Quartò quòd ex ædificatione proximorum non quærit præmium terrenum, sed gratis hoc facit, dicens, Beati omnes qui timent dominum:&c.Quintò ne à prædictis perfectionibus cadat, quærit aduersis

Psal.124. *Psal.125.* *Psal.126.* *Psal.127.*

E exerceri,vt sibi præsens mundus vilescat:ibi, Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea,dicat &c. Et sic secundus quinarius spectat ad proficiētes. Tertius quinarius spectat ad perfectos. Perfectorū autem multiplex est gradus. Primus scilicet vt nō solùm aduersa patienter toleret & optet:sed etiam vt pro persecutoribus Deum oret, exemplo Christi, qui pro persecutoribus patrem orauit in cruce. Et

Psal.128.

ad

ad hoc ſpectat primus Pſalm.iſtius quinarij: ſcilicet De profundis. *Pſal.129.* Vnde orando pro inimicis dicit, Si iniquitates obſeruaueris domine &c. Secundus gradus eſt, quia ex tali perfectione qua homo pro inimicis orat, plerumque inſurgit: & faciliter omnes motus propriæ elationis inſtigante diabolo, qui perfectis hominibus maximè inſidiatur. Ideo ſecundus gradus perfectorum eſt, vt perfectione habita, omnis motus elationis reprimatur: ſic q nullum veſtigium vel ſignum etiam appareat exterius. Et hoc eſt quod dicitur in ſecundo Pſalm. *Pſal.130.* Domine non eſt exaltatum cor meum, neque elati ſunt &c. Tertius gradus eſt vt quicquid habet homo perfectus, vel poteſt opere vel corde, totum diuinis applicet obſequiis. Ideo dicitur in tertio *Pſal.131.* Pſalm. Memento domine Dauid, & omnis manſuetudinis ejus: ſicut iurauit domino votum vouit Deo Iacob. Quartus eſt, vt homo ſit in charitate perfectus, in dilectione Dei & proximi, ſecundum modum qui habetur Actuum 4, Multitudinis autem credentium erat cor vnum &c. Et hoc eſt *Pſal.132.* quod quarto Pſalm. dicitur, Ecce quàm bonum & quàm iocundum, habitare fratres in vnum. Quintus gradus eſt vt homo in charitate perfectus obliuiſcatur hoius ſæculi quantum poſſibile eſt fragilitati noſtræ, & occupetur laudibus diuinis. Et *Pſal.133.* hoc eſt quod in quinto Pſalm. dicitur, Ecce, nunc benedicite dominum omnes ſerui domini. Iſtam tamen diuiſionem Pſalmorum gradualium non ſequemur, ſed quemlibet per ſeipſum diuidam: non ipſum ligando cum aliis, ſed ſeparatum per ſe quemlibet tractando, vt ſuperius feci. Iſtis ergo præmiſſis deſcendo ad Pſalm. cuius auctor ex titulo non apparet. vnde inter Pſalm. ignotos computatur. De materia Pſalm. literali dicunt doctores quòd iſte Pſalm. fuit quædam deuota oratio alicuius viri ſancti ſupplicantis pro liberatione populi Iudaici à captiuitate Babylonica, vel à captiuitate Romana, qua vſque hodie ſunt diſperſi per orbem. Multi enim Pſalm. & à diuerſis prophetis pro liberatione ab illis captiuitatibus facti fuerunt, vt patet ex præcedentibus: vt in pluribus autem iſte Pſalm. applicatur ad captiuitatem Babylonicam. Vnde, quantum ad literam, iſte Pſalm. in tres partes diuiditur: quia primò poſtulatur dicta liberatio. Secundò prædicitur Babyloniorum punitio: ibi, *Quid detur tibi.* Tertiò deploratur prædictæ liberationis dilatio &c. Dic vt N. Quantum verò ad ſenſum propheticum, ſciendum quòd intentio Pſalmiſtæ eſt vt mente à mundo aſcendamus ad Deum. Aſcendimus autem ad dominum per tribulationes & aduerſa à quibus liberamur, quando de præſenti ſæculo nequam eripimur. Et duo facit: quia Pſalm. primò ponit ſuam ab aduerſis tribulationem: ſecundò plangit liberationis prolongationem: ibi, *Heu mihi.* Prima pars diuiditur in partes tres: quia primò Pſalm. oſtendit ſuam tribulationem: ſecundò exprimit ſuam orationem: ibi, *Domine*: tertiò apponit ſuam exauditionem: ibi, *Quid detur.* *Pœnitens tribulatur duplicter.* Quantum ad primum, Pſalm. primò exprimit ſuam tribulationem. Vbi ſciendum quòd iſta dicuntur eſſe verba pœnitentis, qui quando rediens ad cor & conſiderans Dei offenſam, incipit dolere, & cogitat de peccato exire: tunc duplicem patitur tribulationem: ſcilicet intrinſecam & extrinſecam. intrinſecã, quia in ſeipſo tribulatur pro peccatis commiſſis: extrinſecam verò, quia ſtatim ten-

A tationes ampliores dæmonum ſuſtinet, ac etiam malorum hominum: & plura ei aduerſa accidunt, vt amplius mundum deſpiciat. Et tunc cogitur clamare & orare ad dominum, vt ab aduerſitate peccatorum liberetur, & in aduerſis exterioribus protegatur. Et hoc eſt quod in perſona pœnitentis hic ait Pſalm. *Ad dominum cum tribularer clamaui* &c. Et hoc eſt quod hic ait gloſ. Cum enim cogitat homo proficere contempto ſæculo, ſoli Deo hærens: incipit pati amplius incurſus dæmonum, incipit pati linguas aduerſantium, id eſt detrahentium. Et quòd grauius eſt, adulantium quaſi conſulendo à ſalute auertentium. Tribulatur peccatis interius: vnde intentione cordis clamat ad dominum, vt inde eruatur. Sed quia deuotè clamantes
B Deus exaudiuit, vt dicitur Pſalm. 90, Clamauit ad me & ego exaudiam eum: cum ipſo ſum in tribulatione &c. Ideo ſubdit Pſalm. *Et exaudiuit me*: Pſal. 33, Iſte pauper clamauit, & dominus exaudiuit eum, & ex omnibus &c. Et ſi dicas quòd multoties tentationibus vel aduerſis tribulationibus preſſus clamat toto corde, nec tamen exauditur: *Quæſtio.* vt patuit in Apoſtolo, 2. Corint. 12, qui tribulationes carnis ſuſtinens, ter rogauit dominum vt ſtimulus ille ab eo diſcederet: nec tamen exauditus fuit. Reſpondeo quòd exaudit Deus homines clamantes, tripliciter: ſcilicet quandoque ad votum & vtilitatem: quandoque ad vtilitatem, & non ad votum: & quandoque ad votum, & non ad vtilitatem. De hoc vide, verſic. 1310. Et per iſtam diſtin-
C ctionem patet quid dicendum. Qualiter etiam Deus clamantes exaudiuit, vide verſic. 1584. Vnde *Tribulatos clamantes exaudit deus.* tribulatos clamantes exaudit Deus, dum ſecundum metam tribulationis menſura tribuitur conſolationis. De hoc vide verſic. 1626. Poſſunt etiam *Chriſtus clamans fuit exauditus.* iſta eſſe verba Chriſti, qui tribulationes paſſionis in cruce ſuſtinens, clamauit ad dominum, vt de manibus perſecutorum erueretur: & per reſurrectionem glorioſam fuit exauditus. Vnde de ipſo ait Apoſtolus ad Hæbræos 5, Quod in diebus carnis ſuæ preces ſupplicationéſque ad eum qui poſſet illum ſaluum facere à morte, cum clamore valido & lacrymis offerens exauditus eſt pro ſua reuerentia. Vel aliter: iuſtos tribulatos ad dominum clamantes exaudiuit dominus. Quia etſi in præ-
D ſenti vita ipſos tribulari permittit, in fine tamen ab omni ipſos tribulatione liberabit. Quod notatur Iob 5, vbi dicitur, In ſex tribulationibus liberabit te: & in ſeptima non tanget te malum. Quod ad propoſitum exponens Gregorius, ait, Quid *Gregor.6.moral.cap.18.* enim ſenario numero quem ſeptimus ſequitur, niſi præſentis vitæ operatio decurſúſque ſignatur? Sexto quippe die omnia perficiens, hominem condidit, & ſeptimo die Deus requieuit. Qui *Geneſ.2.* ſcilicet ſeptimus veſperam non habet, quia ſubſequentem requiem nullus iam terminus claudit. Perfectis ergo omnibus, requies ſequitur: quia poſt bona præſentis vitæ opera, retributio æternæ quietis inuenitur. In ſex itaque tribulationibus nos dominus liberat, ne nos in ſeptima malum
E tangat: quia per paternę pietatis eruditionem præſentis vitæ labore nos atterit, ſed in aduétu iudicis à verbere abſcondit: vt tanto tunc ad ſalutem certiores exhibeat, quanto nunc flagella durius ſecãt. Vel aliter. Dominus in tribulationibus diuerſis clamantes exaudit: non quidem ne tribulationes carnem pungant & infeſtent, ſed ne animam ſuperẽt.

Vnde notat Bernardus, ſuper præallegato verbo Iob 5, In ſex tribulationibus liberabit te &c. quòd in præſenti ſeptem tribulationes patimur, quas iuſti gratia fulti ſuperant: dicens, In ſex tribulationibus liberabit te &c. Prima tribulatio & nccupatio grauis eſt, ipſa neceſſitas huius corporis grauis, quod dum cibum, dum ſomnum, dummodo veſtimentum cæteráque ſimilia quærit, frequẽter tribulat nos & impedit ab exercitio ſpirituali. Secunda tribulatio, tribulant nos vitia cordis: vt eſt leuitas cordis, ſuſpicio impatientiæ & iracundię motus, inuidiæ morſus, laudis appetitus: & ſimilia quæ quotidie experimur in nobis. Tertia & quarta tribulatio eſt proſperitas & aduerſitas huius mundi. Nota me hic dicere tribulationem, quia impediat ab exercitio: in vtroque tamen cauendum eſt à laqueo tentationis, & quærenda ſunt arma à dextris & à ſiniſtris. Quinta tribulatio eſt ignorantia noſtra. In multis enim omnino incertum habemus quid agere debemus: ita vt quid oremus ſicut oportet neſcimus. Sexta tribulatio eſt, aduerſarius noſter, qui tanquam leo rugiens circuit quærens quem deuoret. Atque vtinam in ſex iſtis tribulationibus liberaremur: vt vel in ſeptima non tangeret nos malum, periculum ſcilicer in falſis fratribus. Vtinam ſoli impugnarent nos maligni ſpiritus cum ſuggeſtionibus ſuis, & nihil nocerent homines perniciosis exemplis, perſuaſionibus importunis, ſermonibus adulatoriis & detractoriis, atque aliis multis modis. Vides certè quàm neceſſarium ſit aduerſus has ſeptem tribulationes quibus impedimur: vt ſeptiformi ſpiritus ſancti auxilio ſubleuemur: vt ad dominum clamantes protegamur ab ipſo: ſperantes auxilium obtinere in tempore opportuno: exemplo Pſalmiſtæ dicentis, *Ad dominum cum tribularer clamaui, & exaudiuit me.*

Septẽ tribulationes ſunt præſentis vitæ.

1. Petr. 5.

2. Corint. 11.

2251 Domine libera animam meam à labiis iniquis, & à lingua doloſa.

Hic exprimit formaliter ſuam orationem. Quãuis enim omnis prædictarum tribulatio hominem vexet & impediat: tamen ſeptima periculum in falſis fratribus maximè nos impugnat. Et ideo ab iſta ſingularius liberari affectat, ſperans quòd ſi iſtam ſuperet, quòd à nulla aliarum ſuperabitur. Vnde quanti periculi ſint labia iniqua & lingua doloſa, & quid ſint, hic oſtendit Auguſt. dicens, Quæ eſt lingua doloſa & ſubdola? quæ ſcilicet habet imaginem conſulendi, & perniciem nocendi. Ipſi ſunt qui dicunt, Et tu hoc facturus es quod nemo fecit? Et tu ſolus eris Chriſtianus? Et ſi oſtenderis hoc alios facere, & legeris euangelium vbi hoc fieri dominus præcipit, & legeris actus Apoſtolorum: illi quid dicunt in lingua ſubdola & labiis iniquis? Non potes fortè implere, multum eſt quod aggrederis. Alij prohibendo deterrent: alij laudando plus premunt. Quia enim talis vita eſt, quæ iam occupauerit mundum, tanta auctoritas Chriſti eſt, vt reprehendere iam Chriſtum nec paganus audeat. Legitur ille qui reprehendi non poteſt: quia dixit, Vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus: & ſequere me. Chriſto contradici non poteſt. Conuertit ſe doloſa lingua ad laudem prohibentem. Sed ſi laudas, hortare. Quare laudando premis? Melius enim eſt me vituperare, quàm doloſè laudare. Quid enim diceres vituperando? Abſit. Fœda iſta vita eſt: mala iſta vita eſt. Sed quia noſti cum hoc dixeris, premi te poſſe auctoritate euangelica, conuertis te ad illud diffamando genus: vt laudando me falsò, à vera laude prohibeas, dicens, Quid eſt hoc? Ecce illi fecerunt: fortè tu non poteris. Incipis aſcendere, cadis. Monere videtur, ſerpens eſt: doloſa lingua eſt, venenum habet. Roga ergo contra illam ſi vis aſcendere: & dic Deo tuo, *Domine libera animam meam à labiis iniquis, & à lingua doloſa.* Vel aliter: hic vir iuſtus ſe videns gratia Dei in bonis proficere, timens in illis vanam gloriam inſurgere, Deum rogat vt ab omni iactantia & gloriatione de bonis quæ per illum Deus agit, liberetur. Eſt enim lingua doloſa & iniqua quæ de meritis ſuis gloriam ſuam & non Dei quærit. Et ad iſtum ſenſum hunc paſſum exponit Richardus dicens, Lingua doloſa eſt tentatio fraudulenta, opinio falſa, gloriatio vana: quando de meritis tuis, vel aperto ſermone, vel tacita cogitatione gloriaris. Linguam doloſam audis & neſcis. Et hæc quidem gloriatio vana quandoque ſurgit ex opinione humana, quandoque ex ſuggeſtione diabolica: vtrobique quidem a lingua doloſa & à labiis iniquis. Certe ſi huiuſmodi linguam libenter audis, non tantummodo ſtultè, ſed etiam iniquè agis. Quid enim habes quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris, quaſi non acceperis? Cogita ergo quàm ſit iniquum gratis largienti ingratum fore, inſuper & in ipſum rapinam exercere. Etenim conaris auferre quod ipſe ſibi ſoli vult reſeruare. Gloriam meam (inquit) alteri non dabo.

Lingua doloſa quid ſit.

Leo Papa in ſermone de natiuit. domini, qui incipit, Feſtiuitatem hod. Nõ deſinit hoſtis antiquus trãsfigurans ſe in angelum lucis deceptionũ laqueos vbique prætẽdere: & tã quoque modo fidẽ credẽtium corrũpat inſtare. & poſt pauca ſic inquit, Habet etenim multos quos tenacius obſtrictos ad opus animæ, quos ad alios decipiẽdo, & ingenio vitatur & lingua.

Gloriam de propriis bonis quærere eſt lingua doloſa.

Dictũ enim eſt à nobis in operibus bonis, ſi quæ facimus aut dicimus cũ propheta: Non nobis domine, non nobis, ſed nomini tuo ſit gloria: quia tu illa facis in nobis.

Quid detur tibi aut quid apponatur ad linguam doloſam? 2252

Hic Pſalm. apponit & oſtendit ſuam exauditionem. Oſtendit enim hic ſe eſſe exauditum. Et diuiditur in partes duas, quia ſuam exauditionem oſtendit primò per modum interrogationis: ſecundò per modum reſponſionis: ibi, *Sagitta potentis.* Primò ergo ponit exauditionem per modum interrogationis, dicens, *Quid detur:* id eſt, quid dabitur tibi. &c. Deus enim aliquando nos interrogat non ignarus, ſed vt docens. Sic hic interrogat quod remedium eſt opportunum contra labia iniqua & linguam doloſam: vt per ſuam interrogationem teipſum exerceat, & magis reſponſionem audire deſideres, quam ipſe Deus poſtea daturus eſt tibi. Vnde hic ait Auguſt. Tu enim oras dicens, Domine libera animam meam &c. Et dominus Deus dicet tibi, *Quid dabitur tibi, aut quid apponetur tibi ad linguam doloſam?* Interrogat exercens. Nam & ipſe interrogans, eſt ille qui reſpondet dicens, *Sagitta potentis* &c. Et aduerte quòd duo verba hic poſuit: ſcilicet *dabitur & apponetur.* quia contra linguam doloſam dantur arma pro defenſione, ſed apponuntur conſolationes pro refectione, vt ait Gl. vt ſtatim patebit. Interrogat ergo tribulatum Deus dicens, *Quid detur tibi* &c. non vt addiſcat, ſed vt doceat. Vbi nota quòd ſecundum quod ait Gregorius, tribus modis interrogat nos Deus: ſcilicet flagellis, præceptis & iudiciis. vnde

Gregor. 28. moral. c. 7.

vnde sic dicit, Tribus modis interrogare nos con- A ditor consueuit. Aut cum flagelli districtione nos percutit, & quanta in nobis sit vel desit patientia ostendit. Aut quædam quæ nolumus præcipit, & nostram nobis obedientiam vel inobedientiam patefacit. Aut aliqua nobis occulta aperit, & aliqua abscondit, & mensuram nobis nostræ humilitatis innotescit. Et consequenter declarat per exempla. Flagello namque interrogat cum mentem bene sibi per tranquillitatem subditam afflictionibus pulsat. Sic enim Iob qui laudatur ore iudicis, ictibus concutitur percussoris: vt eius patientia tanto verius claresceret, quanto inquisita durius fuisset.

Interrogat nos Deus tripliciter.

Genes. 22. Præcipiendo autem dominus nos interrogat. Sicut Abraham terra iubetur egredi & pergere quò nesciebat: in montem vnicum filium ducere, & quem B ad consolationem senex acceperat immolare. Cui nimirum ad interrogationem bene respondenti: id est ad iussionem obedienti, dicitur, Nunc cognoui

Deuter. 13. quia tu timeas Deum. Vel sicut scriptum est, Tentat vos Deus vt sciat si diligitis eum. Tentare quippe est magnis nos iussionibus interrogare. Scire autem eius est, nostram obedientiam posse nos facere. Aperiendo verò nobis quædam atque quædam

Psal. 10. celando nos interrogat Deus: sicut per Psal. dicitur, Palpebræ eius interrogant filios hominum. Palpebris quippe apertis cernimus, clausis nihil videmus. Quid ergo per palpebras Dei nisi eius iudicia accipimus, quæ iuxta aliquid clauduntur hominibus, & iuxta aliquid reserantur? vt homines qui se nesciunt, sibimetipsis innotescant: quatenus dum quædam intelligendo comprehendere, quædam verò cognoscere omnino non possunt, eorum corda sese latentes inquirant, si illos diuina iudicia vel clausa non fallant, vel aperta non inflant. Istis enim modis dominus tribulatos interrogat: vt de remedio opportuno exquirat, dicens, *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi* &c. Vel aliter: cum quis in tribulatione clamat ad dominum, dominus respondens sibi dicit, *Quid detur tibi* &c. Quasi dicat, Considera quid tibi dabitur, scilicet præmij, si fueris patiens: aut quid apponatur tibi, scilicet supplicij, si impatiens fueris. In scriptura enim dare significat præmiare. Matth. 19, Quid dabis nobis præmij? Apponere verò significat punire. Apocal. 22, Apponet super illum Deus plagas.

2253 Sagittæ potentis acutę cum carbonibus desolatoriis.

Hîc ostendit suam orationem per modum responsionis exauditam. Suprà enim iustũ persecutum & lingua dolosa laceratum interrogauit dominus, dicens, *Quid detur tibi aut quid apponatur tibi* &c. Nunc respondet dominus dicens, *Certè dabuntur & apponentur tibi sagittæ potentis acutæ* &c. Vbi notã quòd per sagittas acutas intelligũtur verba Dei, quæ corda auditorum vulnerant intrinsecus. Carbones autem vastatores vel desolatorij sunt exempla præteritorum hominum, quibus admonemur linguas dolosas non timere, nec illarum deceptionibus viam Dei dimittere. Verbi gratia: Quis vult ascendere ad statum perfectionis, mundo renunciare, & arctam vitam pœnitendo ducere: statim sibi adest lingua dolosa sub specie consiliationis à bono proposito ipsum reuocãs, dicens, Vide quid agas: vide si poteris implere quæ cogitas. Antequàm incipias, delibera primò per magnum tem-

Sagittæ sunt verba Dei. Carbones desolatorij sunt exempla sanctorum.

pus, quia si inciperes & postea non perseuerares, grauius offenderes Deum. Considera tuæ carnis fragilitatem: quàm grãde opus sit paupertate premi, à mundo sperni, carnis desideria vincere: ista excedunt vires tuas: & huiusmodi. Sed cõtra istam linguam dolosam statim dantur sagittæ acutæ verborum Dei: quia dicit Christus, Beati pauperes &c. Beati eritis cùm maledixerint vobis homines. Vigilate quia nescitis diem neque horam &c. Sagittæ ergo sunt verba Dei, quibus vulneratur cor ad amorem, non ad mortem. Consequenter dantur carbones desolatorij: qui sunt exempla aliorum, qui similia inceperunt & perfecerunt: qui quandoque mali fuerunt, nigri peccatis vt carbones, deinde amore diuino succensi. Qui enim se conuertunt ad dominum, quasi carbones extincti de mortuis reuiuiscunt. Hi bene post sagittas apponuntur: quia post exhortationem verborum exemplis agendum est, vt quod lingua dolosa dicit non posse fieri, exemplis aliorum se posse facere credat. Cum multi etiam delicati non solum viri, sed etiam fœminæ ista fecerunt, vt Agnes, Lucia, Catherina &c. quæ Christi amore accensæ præsentem mundum contempserunt: vitam corporalem pro vita animæ tradiderunt in mortem. Quomodo ergo reputas impossibile fieri quod illę puellæ tam delicatæ fecerunt? Et si dicat lingua dolosa, Illæ erant Deo sanctificatæ: tu autem peccasti multipliciter, & Deum offendisti. Alios carbones accipe. Accipe exempla Apostoli Pauli, Mariæ Magdalenæ: qui eo amplius postea amauerunt, quo antè C grauius peccauerunt. Ista exempla dicuntur carbones desolatorij vel vastatores: quia ad desolationem ducunt omnes carnales cogitationes, & vastant totum ædificium diaboli, quod erat in mente vt ibi construatur domus Dei. Ista ergo sunt remedia contra linguam dolosam, *Sagittæ potentis* &c. Istam expositionem hic ponit August. dicens, Interrogauit Deus dicens, *Quid detur tibi aut quid apponatur tibi* &c. Et ipse respondet dicens, *Sagittæ potentis*. &c. Sagittæ potentis acutæ sunt verba Dei quæ iaciuntur & transfigunt corda. Sed cum transfixa fuerint sagittis verbis Dei, amor excitatur, non interitus comparatur. Nouit Deus sagittare ad amorem. Et nemo sagittat pulchrius ad amorem, quàm D qui præuenit amando, vt faciat amantem. Sagittæ ergo sunt cum agimus verbis. Sed quia parum videtur verbis agere contra linguam dolosam, etiam exemplis agendum est. Exempla, sunt carbones desolatorij, vel vastatores. Et primò quomodo exemplis agendum sit, videte. Lingua enim dolosa nihil sic nouit dicere, nisi Vide vt possis implere: multum est à te hoc aggredi. Accepisti ad hoc agendum præceptum euangelicum quasi sagittam, sed carbones nondum habes. Sed timendum est ne sagitta sola non valeat contra linguam dolosam: sed carbones accipe: vt puta: incipit enim tibi dicere Deus, Tu non potes? quare ille potest? Quando alter potuit? Nunquid tu delicatiores illo senatore? Nunquid tu infirmior es illa aut illo in E valetudine? Nunquid tu infirmior fœminis? Fœminæ potuerunt: viri non possunt? Delicati potuerũt & diuites: pauperes nõ possunt? Sed & ego (inquit) multũ peccaui & peccator sum. Numeratur etiam qui multũ peccauerunt: & eo plus amauerũt, quo plura eis dimissa sunt. Quomodo dictũ est in euangelio, Cui modicũ dimittitur, modicũ diligit. Cũ ergo ista enumerata & nominatim accepta fuerint,

Matth. 5.

Luce 7.

homines qui potuerunt,ille accepta sagitta in corde accedẽtibus etiam carbonibus desolatoriis,desolatur in illo terrena cogitario. Quod enim desolatur,ad desolationem perducitur. Erant autem in illo multa:scilicet carnales multæ cogitatioues,seculares multi amotes.Ipsi vtuntut catbonibus desolatoriis vt fiat putus locus desolatus. In cuius loci putitate faciat Deus ædificium suum,quia facta erat ibi ruina diaboli , & ædificatut ibi Christus.Nam quandiu manet ibi diabolus,non potest ædificari Christus.Accenduut carbones desolatorij,& deiiciũt quod malè fuerat ædificatum:& desolato loco,accedit structura fœlicitatis perpetuæ. Videre ergo quare dicti sunt carbones , quia qui se conuertunt ad dominum,de mortuis reuiuiscunt. Carbones autem antequam accenderentur,extincti erant.Nam extincti carbones , mortui dicũtur: atdentes autem , viui appellantur. Exempla ergo multotum iniquorum qui conuersi sunt ad dominum,catbones dicuntur. Audi homiues mirari & dicere,Ego illum noui,quàm ebriosus fuit , quàm sceleratus,qualis fraudator:modò verò qnomodo Deo seruit,quomodo innocẽs factus est? Noli mitari.Catbo est:viuum gaudes,quem extinctũ plangebas &c. Vel aliternec seusus variatur. Ista possunt esse hominis iusti , qui mote nimis cogitantis hæsitat & quærit temedium,dicens,*Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi*? &c. Deinde interrogationi suæ ipse tespoudet dicens,*Sagitta potentis* &e.Sagitta ,multa significat : vide versieul. 610.741,1906. 1274.1575.

2254 Heu mihi,quia incolatus meus prolongatus est : habitaui cum habitantibus Cedar:multum incola fuit anima mea.

Hîc Psal.plangit suæ liberationis prolongationem.Et duo facit : quia primò ostendit peregrinatiouem esse longam:secundò esse grauem:ibi,*Cum his*.Quantum ad primum , sciendum quòd quælibet res natutaliter desiderat esse in proprio loco, & nunquam ex se quiescit , donec ad illum perueniat.vt graue appetit centrum terræ:leue auté,cœlum. Sic & homo cnm sit factus vt Deo fruatur in paradiso:ideo nunquam quiescit , donec ad illum perueniat locum.Vnde quandiu hic manet in eorpore , se peregrinũ recognoscit esse & extta patriã suã.Vnde plorat & ingemiscit , teste Apostolo, dicẽte,In hoc iugemiscimus , habitationem uostram quæ de cœlo est cupientes:scientes quoniam dum sumus in hoe corpore , peregrinamur à domino &e. Et hoc est quud hie Psal.desiderans esse superius eum Deo , incolatum suum & peregrinationẽ huius deplotans dicit , *Heu mihi , quia incolatus meus prolongatus est*. Quod ideo sic dicit , vt ait Gregor. Dauid æternam patriam contemplaus,& hæc mala pensans in quibus erat,atque illa bona cousiderans iu quibus adhuc uon erat,ait , *Heu mihi , quia incolatus meus prolongatus est*.Incolatus enim peregrinatio est.Incola enim dicitnr , qui habitat in terra aliena,non in ciuitate sua. Et verè in isto incolatu multæ sunt rationes quæ nos ad gemitum ducunt: vt hic deducit Angust.dicens , Cùm quis acceptis sagittis acutis,& earbonibus desolatoriis , incipit proficere,adhue tamen viuit inter malos:nondum est area ventilata.Nunquid triticum factum statim in horreum repouitur? Adhue necesse est vt inter

2.Corint.5

Incolatus est peregrinatio.

Gregor.23. moral.c.21.

A paleas prematur. Et quantum proficit , tanto maiora mala videt.Nam si nou proficeret,non videret iniquitates. Si nou sit verus Chtistianus , non cognoscit fictos.Iam ergo iste qui eœpit proficere,& cœpit videre malos , & mnlta mala quæ antè non nouerat , clamat ad Deum , *Heu mihi , quia incolatus meus prolongatus est*:petegrinatio mea facta est lõginqna.Nondum veni in patriam:ibi cum nullo malo victurus sum.Nõdnm veni ad illam societatem angelorum,vbi scandala nõ timebo. Incolarus meus prolongatus est.Incolatus peregrinatio est. Incola enim dicitur,qui habitat in terra aliena , non in ciuitate sua.Aliquando tamen fratres , cum peregrinatur homo , inter meliotes viuit , quàm in patria sua fortè viueret. Sed nõ sic est quando ab illa cœ-B lesti Hierusalem peregrinamur.Mutat enim homo patriam,& quandoque in peregrinatione illi bene est.Inuenit amieos fideles peregrinando , quos in patria innenire non potuit:inimicos habuit in patria , vt de patria pelleretur & peregrinaretur. Inuenit quod non habuit in patria.Non sic est in illa Hierusalem,vbi omnes boni sunt. Quicunq; inde peregrinatur,inter malos est : nec recedere à malis potest,nisi cum redierit ad societatem angelorum. Ibi omnes iusti & sancti , qui fruuntur verbo Dei sine lectione,sine literis. Quod enim per paginam nobis scriptum est,per faciem Dei illic erit. Qualis patria?magna patria.Et miseri sunt peregrini ab illa pattia.Quod ergo ait iste ,*incolatus meus prolongatus est*.Hæc est vox ecclesiæ qnæ laborat in hac vita,& C gemens dicit,*Heu mihi , quia incolatus* &c.Heu , vox est misetiæ,calamitatis & infelicitatis. Sed tamẽ in spe gaudet , quia iam gemere didicit. Multi enim miseri sunt,& non gemunt:petegrinantur,& redite nolunt.Iste autem volens redire cognoscit infelicitatem peregrinationis suæ. Sed inter quos gemit & peregrinatur:subdit , *Habitaui cum habitantibus Cedar*. Sequitur , *Habitans cum habitantibus Cedar* &c.Per Cedar enim significantnr mali. Vbi sciendum quòd Cedar fuit filius Hismaelis filij Abrahę. (vt habetut Genes.25.) à quo Sarraceni descenderunt:qui verius ab Agar dicerentur Agareni,quàm à Sarra Sarraceni. Sed à Satra digniori & libera nomẽ sibi vẽdicauerũt.Per Cedar ergo filiũ Hismaelis mali significãtur , sicut & ipse Hismael malus fuit: D sicut per Isaac boni significantur. Quod etiam patet ex nominis interpretatione. nam Cedar tenebræ vel tenebrosus interpretatur. Quid ergo plangit Psalm.dicens,*habitans cum habitantibus Cedar*,nisi Habitaui cum tenebrosis & peccatoribus?Dolent enim iusti se malis esse permixtos:quia illi sunt lingua dolosa,illi suut labia iniqua. Nam iusti volunt sursnm ascendere:isti autem deorsum premere volunt.De malis ergo per Cedar filium Hismaelis figuratis plorat iustus,diceus , *Heu mihi* &c.quia habitaui cum habitãtibus Cedar &c.Multum incola fuit anima mea. Quod ideo dicit,vt intelligas istã peregrinationem non esse secundum eotpus:vt dicit August.sed secundum animam.Sicut enim corpus petegriuatur locis , sic & anima peregrinatut E affectibus. Si enim Deum amat anima , ascendit ad Deum : si autem terrena amat , peregrinatur à Deo.

Cedar filius Hismaelis pater Sarracenorum.

Cum his qui oderunt pacem eram pacificus : cùm loquebar illis , impugnabant me gratis. 2255

Hic

Hic ostendit incolatum suum vel peregrinatio- A nem esse graoem, dicés, Hro mihi, non solùm quia incolatus meos longus est, sed etiam quia grauis. Graue est enim pacifico inter discordes habitare:

Hæretici pacem oderunt.

humili, cum persecutoribus esse. Istum versum exponit August. de ecclesia, quæ de hæreticis & schismaticis dicit, *Cum his qui oderunt pacem eram pacificus* &c. dicens, Quid enim aliud dicimus hæreticis, nisi Cognoscite pacem, amate pacem? Iustos vos dicitis. Si iusti essetis, inter paleam grana legeretis. Nam quia grana sunt in ecclesia, & vera grana, ideo tolerant paleas, donec ventiletur area. Hæc enim loquimur hæreticis qui oderuot pacem. Qui sunt enim qoi oderunt pacem, nisi qui conscindunt vnitatem ecclesiæ? &c. Vel ista verba sunt capitis nostri Christi. Sic enim istum textum ad literam de se B dictum contra Iudæos Christus adducit, dicens,

Ioan. 5. Psal. 68. Gratis odire quid sit.

Nunc aotem viderunt & oderunt me, & patrem meom. Sed vt impleatur sermo qui in lege eorum scriptus est, quia odio haburrunt me gratis. Odio enim aliquem gratis habere, est ipsum gratis impognare. Quid est enim gratis aliquem odire vel impognare, nisi ex sola malitia aliquem persequi, nulla recepta iniuria? Sic enim Iudæi non offensi à Christo, sed beneficiati, ipsum gratis impugnabant. Vnde August. super Ioan. exponens illa verba prædicta, Sed vt impleatur sermo qui in lege eorũ scriptus est &c. dicit, Legis nomine aliquando omnia veteris testamenti sanctarum scripturarum significantur eloqoia. Et ita dominus dicit in C lege eorum scriptum hoc esse, cum legatur in Psal. Gratis autem aliom quis odit vel impugnat, qui nullom ex odio commodum quærit, vel incommodum fugit? Sic oderunt Iudæi Christum. Sic diligunt Christom iusti vt alia bona præter ipsum non quærant: quia ipse Deus omnia in omnibus illis erit. Vnde & de Iudæis ad literam dicit Christus,

Psal. 68.

Moltiplicati sunt super capillus capitis mei qui oderunt me gratis. vide ibi, scilicet versic. 1095. Vel aliter: ista verba sunt cuiuslibet iusti à malis humi-

Psal. 118.

nibus persecuti: qui superius dicebat, Principes persecuti suot me gratis. vide ibi, scilicet ver. 2234. O quàm rari sunt hodie qui dicere possint, *Cum his*

Pacificus quis dicatur.

qui oderunt pacem eram pacificus. Audi qoid est esse pacificum. Vnde Augustin. in de sermone domini in D monte, super illo verbo, Beati pacifici: ait, Pacifici autem dicuntur, qui in semetipsis pacem habentes, omnes animi sui motus componẽtes & subiicientes rationi, carnalésque concupiscentias habentes edomitas, regnum Dei fiunt, in quo ita ordinata sunt omnia, vt quod est in homine præcipuum & excellens, imperet cæteris reloctantibus, quæ sunt nobis bestiísque communia. Atque idipsum quod excellit in homine (id est, mens & ratio) subiiciatur

Luc. 2.

potiori, quod est ipsa veritas, filius Dei. Neq; enim imperare inferioribus potest, nisi superiori subiiciatur. Et hæc est pax quæ datur in terra hominibus bonæ voluntatis. Et aduerte quòd bene ait, *Eram pacificus: cum loquebar illis, impugnabant me gratis*. Quia quanto quis in seipso magis est pacificus & Deo E subditos, maiorem impugnationem sustinet ab his qui pacem odiunt: scilicet à dæmonibus. vt osten-

Greg. 6. mor. cap. 20.

dit Gregorius super illo verbo Iob 5, Et bestiæ terræ pacificæ erunt tibi: dicens, Notandum quòd non ait, Pacatæ erunt tibi: sed, Pacificæ. quia non pacem nobiscum habent, sed pacem faciunt. Hostes quippe callidi insidiantur nobis, & affligunt. Sed afflicta mens tanto magis ad æternam patriam A reditum diligit, qoanto in hoc ærumnoso exilio laboriosius viuit. Et verius gratiæ sui adiutoris se humiliat, cum contra se insidias hostium actiores pensat. Bestiæ ergo terræ pacificæ electis fiunt, quia maligni spiritus cum bonorum corda aduersantes deprimunt, hæc nolentes ad amorem domini impellunt. Inde ergo cum Deo pax robustior oritur, vnde nobis ab aduersariis durior pugna generatur.

PSALM. CXX.

LEuaui oculos meos in montes, 2256
vnde veniet auxilium mihi.

Hic est secundus Psalmus inter graduales: qui consimilem titulum habet vt præcedens, scilicet Canticum graduum. Et exponitur eodem modo vt in præcedenti Psal. expositum fuit. Materia etiam Psalm. est eadem cum præcedenti, quo ad literam: quia scilicet iste Psalm. est quædam deuota oratio qua Psal. Deum orat pro liberatione populi à captiuitate Babylonica. Quantum ergo ad literam, iste Psal. habet duas partes: quia Psal. primò orationem suam ad Deum dirigit: secundò qoid à Deo petat exprimit: ibi, *Non det in commotionem* &c. dic vt N. Quantum verò ad sensum propheticum, Psal. C hic ponit secundum gradum ascensionis ad Deum. Primus enim gradus, vt in præcedenti Psalm. patuit, est aduersitatom toleratio: secundus est diuinę defensionis postulatio: de qua hic agitur. Et congruè hic grados sequitur primum: quia qui aduersis premitur, non in suis viribus confidere debet, sed solom in Dei protectione: quod hic facit Psal. postulans à Deo defendi. Iste ergo Psalm. diuiditur in tres partes: quia Psalm. primò Dei postulat adiutorium: secondò exprimit suum animum: ibi, *Non det in commotionem*: tertiò ostendit se à Deo exauditum: ibi, *Dominus custodit te*. Prima io duas: quia primò mentem ad Deum eleuat: secundò adiuuari à Deo postulat: ibi, *Auxilium meum*. Quantum ergo ad primum, aduertendum est quòd sicut in rebus mondi auxilium principis habere cu- D piens ad aliquem familiarem principis recursum primò habet, vt apud principem pro ipso intercessor existat. Sic & in spiritoalibus, si auxilium

Mõtes dicuntur sancti.

Dei copimus habere, primò recurramus ad sanctos Dei, vt pro nobis Deum interpellent. Propter quod dicitur Iob 5, Voca si est qui respondeat tibi, & ad aliquem sanctorum conuertere. Coosimiliter & ounc Psalmista admonet vt ad sanctos leuemus oculos, vt ipsi pro nobis Deũ interpellent: dicens, *Leuaui oculos meos in montes*. Quid enim per montes io scriptura, nisi sancti angeli & cæteri electi Dei significantur? Ille ergo in montes oculos leuat, qui sanctos Dei mente precatur, vt pro ipso apud Deum inter- E cedant. Vnde ad istum intellectum hunc ver-

Gregor. 33. mor. 1.

sum inducit Gregorius, dicens, Per montes enim Apostolorum, prophetarum atque sanctorum celsitudo significatur. Sicut scriptum est, Iusti-

Psal. 35. 2. Cor. 5.

tia tua sicut montes Dei. Et voce Pauli dicitur, Vt nos efficiamur iostitia Dei in ipso. Vel sicut iterom voce sperantis ecclesiæ Psalmista

Leuare oculos debemus ad sanctos.

ait, *Leuaui oculos meos in montes, vnde veniet auxilium mihi*. Vocantur etenim sancti Dei montes:

quia præ cæteris cœlo ſunt proximiores: in aduerſis A fuerunt firmiores, & lumine gratiæ ſplendidiores. Ad iſtos ergo mõtes leuemus oculos noſtros, non ſolum vt pro nobis intercedãt, ſed etiam vt eorum exemplis, ſcriptis & dictis dirigamur. Et hoc hic intendit Auguſtinus dicens, Leuent oculos ſuos in montes vnde veniat auxilium illis. Quid eſt, Iam illuminati ſunt montes? Iam in illis ortus eſt ſol iuſtitiæ. Iam ab Apoſtolis prędicatum eſt euãgelium: predicatæ ſunt ſcripturæ: patuerunt omnia ſacramenta: conſciſſum eſt velum: patuit ſecretum templi. Ad iſtos ergo montes oculos leuent, vnde veniat auxilium illis: non quidem ab illis, ſed à domino interceſſione ipſorum. Leuent oculos in montes, ſed non pręſumant de mõtibus. quia ipſi montes non à ſe, ſed ab alio lucẽt: ab illo ſcilicet de quo B

Ioan.1. dictum eſt, Erat lux vera qui illuminat omnem hominem &c. Mõtes enim ſunt homines magni, homines virtutibus clari. Et quis maior mons Ioanne Baptiſta? Sed vides iſtum mõtem lucentem, audi etiam ipſum confitentem. Quid confitentem? De plenitudine (inquit) eius nos omnes accepimus. De cuius ergo plenitudine acceperũt montes, ab illo eſt tibi auxilium, non à montibus. In omnibus enim aduerſitatibus ſancti iſti montes auxilium tibi oſtendunt, ſi ipſorum facta & exempla fueris contemplatus. Leua oculos ad ſanctum montem Tobiam, ſi in captiuitate teneris: quia & ipſe in captiuitate poſitus, viam veritatis non deſeruit. Si damna rerum pateris, ſi filiis orbaris, ſi corporis infirmitate premeris, leua oculos ad ſanctum mon- C tem Iob: qui omnibus temporalibus perditis, omnibus liberis eius extinctis, totus corpore plagatus, Deo gratias agebat, dicẽs, Dominus dedit, dominus abſtulit &c. Si iniuſte criminaris, reſpice Suſannam. Si vita corporali priuaris, reſpice Laurentium & ſanctos martyres: quia iſti montes ſi ad ipſos cordis oculos leuaueris, ſuis exemplis a domino obtinebis auxilium. Sic in omni preſſura & aduerſitate confidenter clamans dicit, *Leuaui oculos* &c. Nota ergo quòd auxilium quod à Deo habemus, dum oculos ad exempla ſanctorum leuamus, eſt confortatiuum militantium, eſt ſolidatiuum infirmantium, etiam eſt exauditiuum deprecãtium. Primò hoc auxilium eſt confortatiuum militantium: vide verſic. 1956. Secundò eſt ſolidatiuum D infirmantium & debilium. Tertiò eſt exauditiuum deprecantiũ: quoniã ſcilicet deuotè orantibus dominum pręſtatur auxiliũ, dum exaudiuntur a Deo.

Sancti ſuis exẽplis auxilium nobis præſtãt. *Tob.1.* *Iob 1.* *Auxilium Dei multiplex.*

2257 Auxilium meum à domino qui fecit cœlum & terram.

Hîc conſequenter oſtendit quòd non poſtulabat auxilium à ſanctis montibus principaliter, ſed ab ipſo Deo, dicẽs, *Auxilium meum a domino* &c. Vnde hic ait Gloſa, *Auxilium meum a domino* &c. Quaſi dicat, Auxilium meum non peto à montibus, ſed à domino. quia montes ſcilicet ſancti ſolum ſunt miniſtri: Deus autem auctor eſt. Sed fortè quærendo dices, Quomodo auxilium iuſtorum eſt a domino, cum multoties in aduerſis ipſos ſine adiuto- E rio deſerat? vnde & Pſalm. dicebat in preſſuris derelictus, Factus ſum ſicut homo ſine adiutorio inter mortuos. Ad hoc reſpondet Gregor. ſuper illo verbo Iob 30, Non fuit qui ferret auxilium: dicẽs, Cum de diuino auxilio Pſalm. clamet, Adiutor in opportunitatibus, in tribulatione: ſperent in te qui nouerunt nomen tuum, quoniam non derelinquis

Quæſtio. *Pſal 87.* *Gre.10. mor. cap.21.* *Auxiliũ ſuũ quãdoque ſubtrahit Deus a iuſtis.*

quærentes te domine. Qua itaque ratione nunc dicitur, Non fuit qui ferret auxilium, niſi quia omnipotens Deus eos quos in æternum diligit, aliquando ad tempus relinquit? Vnde ſcriptum eſt, Ad punctum in modico dereliqui te, & in miſerationibus magnis congregabo te: in momento indignationis meæ abſcondi faciem meam parumper à te, & in miſericordia ſempiterna miſeratus ſum tui. Sanctos enim ſuos dominus veniendo adiuuat, derelinquendo probat, donis firmat, tribulationibus tentat. Iuſtam quippe animam gratia reuocat, tentatio probat. Omnipotens enim Deus electorum ſuorum aduerſarios temporaliter permittit excreſcere, vt per malorum ſæuitiam purgetur vita bonorum. Nequaquam enim dominus aduerſos bonis eſſe permitteret, niſi etiam quantum prodeſſent videret. Nam dum iniuſti ſæuiunt, iuſti purgantur: & vtilitati innocentium militat vita prauorum, dum hanc in premendo humiliat, & humiliando, ſemper ad melius format. Vnde rectè per Salomonem dicitur, Qui ſtultus eſt, ſeruiet ſapienti. Et tamen ſæpe conſpicimus ſapientes ſubeſſe, ſtultos verò arcem domini tenere: ſapientes ſeruiliter obſequi, ſtultos tyrannidis elatione dominari. Quomodo ergo diffinitione diuinæ ſententię ſapiẽti ſtultus ſeruit, dum plerumque iure temporalis dominij hunc premit? Sed ſciendum eſt quòd contra ſapientis vitam dum ſtultus premens terrorem poteſtatis exercet, dum hunc laboribus fatigat, contumeliis lacerat, profectò hunc ab omni vitiorum rubigine vrendo purgat. Stultus ergo etiam dominando ſapienti ſeruit, quem ad meliorem ſtatum premendo prouehit. Quia igitur mala reproborum, dum bonos cruciãt, purgant: vtilitati iuſtorum militat etiam poteſtas iniquorum. Item nota quòd auxilium multiplex à Deo iuſtis orantibus cõfertur. Quoniam auxilium domini eſt coronatiuum patientium, eſt illuſtratiuum contemplantium, & eſt quietatiuum laborantium.

Eſa.54. *Prou.11.*

Non det in commotionem pedem tuum, neque dormiet qui cuſtodit te. 2258

Hic ſuam intentionem exprimit orando. Et primò facit hoc: ſecundò ſuper hoc à Deo reſponſum accipit: ibi, *Ecce, non dormitabit*. Quãtum ad primum: notandum quòd in ſcriptura pes accipitur pro affectione ſiue voluntate interiori. Et quia ſicut pedibus exterioribus totus homo exterior circunfertur & agitatur, ſic affectione & voluntate totus homo interior ducitur ad bonum vel ad malum: vide verſic. 378. Iſte autem pes (ſcilicet voluntas) duplici affectione ducitur: ſcilicet quandoque caritate, & ſic accendit & proficit: quandoque ſuperbia & vanitate, & ſic deficit & cadit. Commouetur ergo pes noſter, & cadit à perfectione, cum regitur ſuperbia: ſed permanet & proficit, cum regitur caritate & humilitate. Orat ergo Pſalm. dicẽs, *Non det in commotionem pedem tuum*: id eſt non permittat Deus ſuperbiã in voluntate tua dominari. Quod cõſimiliter Tobias ſuo filio optabat: dicens, Superbiam in corde tuo dominari non permittas. Iſte autem textus variè ponitur. Nam textus Auguſtini habet, *Ne des ad mouendum pedem meum*: id eſt, non permittas voluntatem meam ſuperbia cadere. Et eadem eſt ſententia cum primo textu. Iſto enim modo Auguſtinus hunc textum exponit hic, dicens,

Pes ſignificat voluntatem. *Pes voluntatis mouetur ſuperbia.* *Tob 4.* *Caderе facit ſuperbia.*

dicens, Vnde mouentur pedes, vnde motus est pes illius qui erat in paradiso? Motus enim est pes illius qui erat in paradiso inter angelos: & moto pede ee cidit, & de angelo factus est diabolus. Motu enim pede eccidit: superbia vtique cecidit. Nō ergo mouit pedem nisi superbia ad ruinam. Ad ambulandum enim & proficiendum caritas pedem mouet. Ad cadendum autem, superbia mouet pedem. Cadit à lumine qui sibi non est lumen, & vult sibiipsi esse lumen. Ideo sciens Psal. nullum cadere, nisi qui sibi vult lucere, cum sit per se tenebrę, ait, Non mihi veniat pes superbiæ, & manus peccatoris non moueat me: id est, imitatio peccatorum nō me moueat vt cadam à te. Rectè ergo Psal. vt ascēdens non cadat, orat, *Non det ad mouendum pedem meum*: id est ne superbia dominetur in me. Vel hoc idem quasi pro alio orans dicit, *Non det in commotionē pedē tuum.* De hoc vide versic. 663. Et idem aliis verbis exprimit dicens, *Neque dormiet qui custodit te.* Quāuis enim Deus nunquam dormiat in se, tamen illi dormire dicitur, in quo fides tepescit. Quid est ergo orando dicere, *Non dormiet qui custodit te,* nisi hoc orare vt fides in nobis non tepescat: quia si fides in nobis vigilat, vigilat Christus. Vnde hic ait glosa, *Neque dormiet qui custodit te*: id est, non sinat te peregrinare à fide, quia si dormit in te fides, dormit in te Christus: fides enim in corde tuo, Christus est in corde tuo. Et dicitur hoc ab humana consuetudine, vt quando fessus custos dormit, furtum patitur. Dormit verò Christus, quando in fide tepescimus. Talis enim nobis est Christus, quales nos ei sumus. Vel aliter: per pedes ecclesiæ intellige sanctus Apostolos & primus prædicatores, qui fidem ecclesiæ per totum orbē portauerūt: vide versic. 768. 1072. Stabilitas istorum pedum (dum scilicet constanter omni pulso timore verbū Dei mundo seminabant, & pro fide Christi morti tradebant seipsos) fundauit ecclesiam. Horum ergo stabilitatem in fide prę uidens Psal. ipsi ecclesiæ dicit, *Non det in commotionem pedem tuum*: idest, non dabit in commotionem Apostolus, vt terroribus vel pœnis territi à fidei prædicatione desistant: scilicet morte corporali vitam ecclesiæ præseruabant. Vnde de hoc ecclesia Deo gratias agens dicit, In me sunt Deus vota mea quæ reddam laudationes tibi, quoniam eripuisti animam meam de morte, & pedes meus &c.

Psal. 35. — *Dormit Christus in nobis quādo fides tepescit.* — *Pedes (scilicet Apostoli) stabiles fuerunt.* — *Psal. 55.*

2259 Ecce, non dormitabit, neque dormiet qui custodit Israel.

Hic Psal. suę orationis responsum à Deo accipit. Duo enim postulauerat, ad quę duo sibi respondet Deus. Postulauit enim primò dicens, *Non det in commotionem pedem tuum*: ad hoc respondet, dicens, *Neque dormiet qui custodit Israel.* Postulauit secundò vt non dormitaret qui custodit te: ad hoc respondet, *Ecce non dormitabit.* Per hoc enim vult Psal. ostendere quòd qui vult habere custodem sollicitum & vigilem: nō homines, sed Deum pro sua custodia debet quærere, & se facere tali custodia dignū: vt scilicet se faciat Israel, quod interpretatur vidēs Deū: vt scilicet per fidē semper intēdat in Deū. Homines enim non sunt aliorū sufficiētes custodes, quia nec seipsos possunt custodire. Et istā sentētiam hic deducit Aug. dicēs, Forte dicis, Nunquid in potestate mea est vt nō dormitet qui custodit me? Volo vtique vt non dormiat neque dormitet. Ergo illū tibi elige custodem qui non dormiet neque dormitabit: & non cōmouebitur pes tuus. Deus nunquam est dormiens: si ergo vis habere custodem non dormientē, Deum tibi elige custodē. Tu fortè conuersurus eras te ad homines custodes, & dicturus, Quē sum inuēturus hominū non dormientē: quis homo non dormitabit, quē inueniā? Certè ille tibi ostendit, dicens, *Ecce non dormitabit neque dormiet qui custodit Israel.* Christus enim custodit Israel: ergo & tu esto Israel, vt custodiaris à Christo. Quid est Israel? interpretatur enim videns Deū. Et quis videt Deū? primò per fidē, postea per speciem. Si autē hic non potes per speciem Deum videre, saltem vide per fidem. Cum ergo credideris quòd pro te verbū caro factum est, quòd surrexit in carne, ne tu de tua carne desperares, efficeris Israel. Factus autem Israel cum fueris, tunc non dormitabit, neque dormiet qui custodit te. Primò nanque Christus per mortem dormiuit. Vnde dicit in Psalm. Ego dormiui & soporatus sum, & exurrexi &c. Surrexit ergo vt amplius non dormiat, quia Christus ex mortuis iam non moritur, mors illi vltrà non dominabitur. Noli ergo præsumere de quoquam homine. Omnis enim homo dormit & dormitabit. Dormitat enim cùm portat carnem infirmitatis: dormiet autem cum fuerit mortuus. Vel aliter: Christus dormire dicitur quando homines tentationibus & aduersitatibus exponit: sed vigilat quando ipsos liberat. In cuius figurā Matth. 8, dicitur quòd cū esset in naui cum discipulis suis, motus magnus factus est in mari, ita vt nauicula operiretur fluctibus: ipse verò dormiebat. Sed statim vt surrexit, imperauit ventis & mari, & facta est tranquillitas magna. Moraliter autem notandum quòd aliud est dormitare, aliud dormire, aliud obdormire. Nam ille dormitat qui est quasi medius inter somnum & vigiliam. Vnde non durat talis somnus, sed quasi per vices excitatur. Dormire verò est perfectum somnum capere. Sed obdormire, est profundius dormire. Moraliter ergo ille dormitat qui sæpe peccat, tamen pœnitet & resurgit: sicut dicitur, Septies in die cadit iustus, & resurgit. Et hoc est graue. Sed dormit ille qui diu manens in peccato, confessionem differt, & quasi in consuetudinem ducit peccatum. Vnde Seneca epistola 39, dicit quòd desinit esse locus medij, vbi quæ fuerunt vicia, mores fiunt: id est ducuntur in consuetudinem. Dicit Auicenna, 4. can. quòd ille qui bibit venenum, nullo modo dormire debet: immò custodes qui circa ipsum sunt, debent ipsum ad vigiliam impellere clamando. Ratio est, quia venenum plus inualesceret in dormitione quàm in vigilia. Sic & moraliter, qui in peccatum incidit, quia venenum bibit, dormire non debet: id est pœnitentiam differre, sed accelerare: quia secundum Greg. peccatum quod per pœnitentiam non deletur, mox suo pōdere ad aliud trahit: 1. Thess. 5, Non dormiamus sicut cæteri, sed vigilemus, & sobrij simus. Quantum verò sit periculosum in peccato dormire, patet figuraliter de Saule: qui cū dormiret dixit Abisai, Nunc perfodiam ipsum lancea in terra semel, & secundò opus non erit. Et dixit Dauid, Ne interficias eum. Sic spiritualiter Dauid significat Christum: Saul ipsum persequens significat peccatorem: Abisai filius Sarnię, diabolum. Vnde Bernard. huic historiæ alludens, dicit, Dormientem Saul Abisai cōfodere voluit semel, ne secundò opus esset, nisi hūc Dauid prohibuisset. Quia peccatorem pigrum & dormientem nisi longanimis & patiens misericordia sustineret, gladius sathanæ semel (id est æternum) perimeret. vult enim im-

Christus non dormit neque dormitat. — *Omnis homo dormit & dormitat.* — *Psal. 3.* — *Dormitare, dormire, obdormire, quid sint spiritualiter.* — *Prou. 24.* — *1 Reg. 26.*

probus exactor vt qui dormit, non adiiciat vt resurgat. Obdormire verò grauissimum est. Nam vt dicit Isidorus, peccatũ admittere, est cadere in puteum. Consuetudinem verò peccandi facere, est os putei coãgustari: ne is qui cecidit, valeat exire. Esa. 43, Obdormierunt neque resurgent. Ad propositum ergo: ille qui se vult custodire Israel (id est se in fide qua Deum videt conseruare) non solùm non debet obdormire, immò nec durmire nec dormitare. Quod notans Psal. ait, *Ecce non dormitabit* &c.

Isidorus 2. De summo bono.

2260 Dominus custodit te, dominus protectio tua super manum dexteram tuam.

Hîc Psal. se exauditum ostendit à Deo. Et diuiditur in quatuor partes, secundũ quòd in quatuor se à Deo exauditum ostendit, & Deum habere custodem: quia Deus ipsum custodit, primò bonis spiritualibus: secundò ab omnibus erroribus: ibi, *Per diem*: tertiò animam à criminibus: ibi, *Dominus custodit te*: quartò custodit in omnibus tentationibus: ibi, *Dominus custodiat introitum*. Quãtum ad primum, primò sciendum quid sit manus nostra, & quid manus dextera. Manus enim significat potestatem, quia per manum operamur: & sic manus Dei est potestas Dei, & manus nostra, est potestas nostra. Quòd manus Dei sit potestas Dei, patet Iob 1, vbi diabolus Deo dixit de Iob, Mitte manum tuam, & tange omnia quę habet. Et Psal. Et eduxit Israel de medio eorum in manu potenti. Vbi per Dei manum nihil aliud nisi Dei intelligitur potestas. Consimiliter & manus hominis est potestas hominis. Vnde dicitur Prou. 18, Mors & vita in manibus linguæ. Nouimus enim, vt hic ait Aug. linguas frusta quædam carnis quæ in ore mouentur: quę percutiendo palatum & dentes, distingunt sonos quibus loquimur. Ostendatur ergo mihi manus linguæ: lingua quia manus non habet, sed habet potestatem, quæ manus linguæ dicitur. Quid est ergo mors & vita in manibus linguę, nisi ex ore tuo iustificaberis, & ex ore tuo cõdemnaberis? Sed quid dexteræ nomine intelligitur? In scriptura enim sacra significantur spiritualia bona, vt virtutes & merita per dexteram: sed per sinistram, temporalia bona. Vnde hic ait August. Interrogo vos, quomodo intelligitis quod scriptum est in euangelio, Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua? Hoc enim intelligendo cognoscetis quid sit dextera, & quid sinistra. Sinistra nostra dicitur, quicquid temporaliter habemus: dextera dicitur quicquid nobis æternum & incommutabile dominus pollicetur. Abundare quis poterit & in dextris & in sinistris, sicut & Iob, qui in diuitiis & virtutibus fuit magnus. Sed diuitias Iob pro sinistra habebat, non pro dextera. nam pro dextera non habebat, nisi apud Deum æternam & perpetuam fœlicitatem. Sed custodiuit dominus dexteram eius & non sinistram, quia concessa est diabolo potestas super sinistram eius: quia omnia exteriora & temporalia eius diabolus abstulit subitò, corpus flagellauit: sed eius interiora violare non potuit, quia non est passus damnum de interioribus diuitiis. Consimiliter Deus & in nobis custodit potestatem dexteræ, licet quandoque non sinistrę: quia quamuis quis inuitus temporalibus bonis possit expoliari, tamen inuitè in spiritualibus damnificari nõ potest. Quid est ergo dicere, *Dominus custodit te, dominus protectio tua*: nisi dominus protegit te? Et in quibus te seruat illæsum? Respondet, *super manum dexteram tuam*. Quasi dicat, Potestatem in temporalibus tuã non semper custodit te Deus: quia inuitus illis potes expoliari. Sed custodia sua est super manum dexteram tuam: id est custodit tibi potestatem spiritualium & internarũ diuitiarum, quæ nullus nisi volens perdere potest. Istam manum dexteram à Deo custoditi ne interiora bona quis inuitus amittere possit, bene cognouit ille philosophus Bias: de quo narrat Valerius lib. 7. c. 3, Quòd Bias, cum patriam eius inuasissent hostes, & capta ciuitate permisissent omnes incolumes cum illis bonis quæ asportare poterãt, fugere. Aliis ergo preciosarum rerum pondere onustis fugientibus, ipse Bias de suis diuitiis secum nihil asportabat. Et super hoc interrogatus ipse Bias respõdit, Ego bona mea mecum porto. Pectore enim illa portabat, non humeris, nec exterioribus videnda oculis, sed extimanda animo: quæ domicilio mentis inclusa, nec mortalium nec deorũ manibus labefactari possunt. Et vt manentibus præstò sunt, ita fugientes non deserunt: quia domini custodia est super manum dexteram tuam. Et nota quòd dexteram iustorum custodit dominus, maximè quando percutit sinistram: quia scilicet aduersitas rerum temporalium custodit virtutes iustorum: vide versic. 1498. Nota etiam quòd singulariter multa hominum genera dominus custodit: scilicet humiles, patientes &c. Item qualiter Deus sit protectio nostra: vide versic. 1140.

Manus significat potestatem.

Psal. 135.

Dextera significat bona spiritualia: sinistra, bona temporalia.

Matth. 6.

Bona spiritualia inuitè perdi nõ possunt: sed bona temporalia.

Per diem sol non vret te, neque luna per noctem. 2261

Hic ostendit quòd Deus suos proficiẽtes custodit ab erroribus. Vbi primò notãdum quid per solem, quid per lunam hic intelligatur. Solis enim nomine ipsa diuinitas intelligitur. quia sicut sol suo lumine omnia illuminat, ita & diuinitas sua luce omnia illustrat. Ioan. 1, Erat lux vera quę illuminat &c. Sed luna significatur Christi humanitas, vel ipsa ecclesia: quia sicut luna pręest nocti, & illuminatur à sole: sic & humanitas Christi à verbo irradiata præest nocti vitæ præsentis, dum in omnibus agendis vel fugiendis nos suis dirigit exemplis. Similiter & ecclesia. Ista sunt illa duo magna luminaria in Christo vnita: scilicet luminare maius (scilicet diuinitas, quæ præest diei claritatis æternæ, in quo sancti spiritus beatificantur) & luminare minus: scilicet luna, quæ præest nocti vitæ præsentis. Et sicut circa ista duo maximè nostra fides consistit (scilicet circa diuinitatem & humanitatem Christi) sic circa ista duo hæreticorum versantur errores. Qui enim errat circa diuinitatem: vt puta, filium minorem esse patre, spiritum à patre & filio non procedere: iste scandalizatur in die & vritur à sole. Qui autem errat circa humanitatem Christi, vt credens non veram carnem & animam Christum habuisse, sed fantasticam: iste scandalizatur à luna per noctem. Et istam sententiam ponit hic Augustinus, dicens, In Deo intelligitur figuratè dictus sol: in ecclesia intelligitur figuratè dicta luna. Quisquis ergo errat vt de Deo aliud credat quàm oportet, vt si non credat patrem & filium & spiritum sanctum esse vnius substantiæ, deceptus est: si aliud minus credat in filio quàm in patre, scandalizatus est in Deo. Quisquis verò putauerit ecclesiam esse in vna solum parte mundi, & non diffusam toto orbe terrarum: iste scandali

Sol significat diuinitatem: luna humanitatem Christi & ecclesiam.

dalizatur & vritur à luna. Quisquis ergo errat in A ipsa substantia veritatis, à sole vritur, per diem vritur:quia in ipsa sapientia errat, de qua dictum est, *Psal.18.* Dies diei eructat verbum. Quisquis autem errat in ipsa ecclesia, vel circa humanitatem Christi, qui est caput ecclesiæ:à luna vritur per noctem, de qua dictum est, Er nox nocti indicar scientiam:quia paruulis prædicatur humilitas Christi, caro Christi & crucifixio Christi. Quisquis ergo scandalizatus non fuerit in illa vetitate incommutabili diuinitatis, non vritur à sole:nõ quidem à sole isto quem nobiscum vident muscæ & pecora, qui oritur super bonos & malus : sed ab illo qui solum iustis o- *Sapien.5.* ritur: de quo in libro Sapientiæ impij dicunt, Er- B rauimus à via veritatis, & iustitiæ lumen non luxit nobis. Quisquis in ecclesia, in carne Christi, & in his quę pro nobis temporaliter gesta sunt nõ errat: non vritur à luna. Quid est dictũ, *Per diem sol non vret te, neque*, &c. oisi quia dominus custodit te super manum dexteram tuam, ideo non te permittet vri vel errare circa solem diuinitatis, neq; circa lunam Christi ecclesiæ vel homanitatis? Vnde per solem accipe diuinitatem:per diem verò, sapientiam Dei. Sed per noctem accipe Christi humanitatem : per lunam, Christi ecclesiam. Vel aliter:vbi notandum *Sol illuminat bonos. Luna illuminat hypocritas.* quòd aliqui in bonis suis operibus illuminantur à sole:& aliqui à luna. A sole illuminãtur qui ad bonum opus concupiscentia excitantur virtutis : sed C à luoa illuminantur qoi concupiscentia noo virtutis, sed famæ : vt ostendit Gregor. dicens, Infirmæ *Greg 22. moral.cap.7.* mentes quando bona aliorum audiunt, aliquando se ad operationem rectam non amore virtotis, sed concupiscentia laudis accẽdunt:& isti illustantur à luna. Sed oonnunquam opus quod ab aliena opinione sumitur minus mundo corde, in animo formatur. Quj autem ratione virtutis booom facit, illuminatur à sole. Quia sicut natura solis est vt quęcunque attigerit accẽdat & siccet:ita lunaris ignis est proprium, vt quicquid cõtigerit exurat quidẽ, sed exurendo humidum reddat. Sic igitur ad vitam bonam alios per amorem Dei affectus boni operis: alios verò amore laodis inflammat. Et cùm recti operis affectu accendimor, quasi per ignem solis à vitiorũ humore siccamur. Cùm verò ad opus bo- D num amor laudis prouocat, concupita fama quasi luna attingit: quia videlicet eius animum & accẽdit & resoluit. Accendit quidem ad exercitium boni operis, sed resoluit ad concupiscentiam fauoris. Ad propositum ergo : vruntor à luna per noctem hypocritæ qui amore laudis bona faciunt:vruntur à sole per diem, qui ad bona quidem affectu virtutis mouentur, sed finaliter laudati, fauoribus extolluntur:& sic vti æternaliter vterque illorum meretur. Sed Deus suos custodit : primò quidem ne appetitu laudis bona inchoent:secundò verò ne bona quæ amore virtutis inceperunt, in delectatiooe laudis terminentur.

2262 Dominus custodit te ab omni malo:custodiat animam tuam dominus.

Hic ostendit quòd Deus suorum electorũ animas custodit à criminibus, quę propriè malum dicuntur. Vbi notandum quòd sicut aliqua dicuntur esse bona verè & realiter, & nõ solo nomine : sicut sont virtutes quæ intrinsecus in anima manẽt, quę à nullo violenter possunt auferri, vt dictum est ver. 2260. Aliqua verò sunt bona solo nomine : sicot sunt omnia exteriora quæ violẽter auferri possunt. Quamuis multi insensati iudicent oppositum, prçponentes bona exteriora interioribus : & per consequens præponentes ipsum corpus corruptibile animæ immortali & incorruptibili contra sententiam Christi dicentis, Nónne anima plus est quàm *Matth.6.* corpus? Consimiliter dicendum est de malis, qoòd *Peccata proprie dicuntur mala:non pœna.* quædam sunt verè & realiter mala : quædam verò solo nomine mala. Realiter & verè sunt mala, quæ animam interius dehonestant, sicut sunt vicia : sed solum vocaliter sunt mala illa quę sunt extrà, & solum corpus, nõ animam attingere possunt : vt sunt pœnæ corporales, fames, sitis, verberatio. Quomodo enim mala dicentor quæ nobis inuitis inferri possunt : quia tunc quis malus esset inuitè, quod non capit ratio? Etiam cuius finis est bonus, ipsum quoque bonum est. Finis autem maloroin exteriorum bonus est:vt patuit in martyribus, qui quãto acriora mala & tormenta patiebantur pro Christo, gloriosiorem finem reportauerunt. Sed vicia propriè mala dicuntur, quia ipsorum finis semper malus est. Er hæc est sententia Ambros. in hexameron : tractatu primæ diei dicens, Illa cauenda sunt quæ ex nostra voluotate prodeunt delicta ioocẽtis, & irrationabiles corporis passiones. Quorum igitur nos sumus domini, eorum principia extrinsecus non requirimus:sed agnoscamus quæ nostra sunt. Quod possumus facere, si volumus. Huius electionem mali nobis debemos potius ascribere, quàm aliis : ideo etiam in iudiciis istiusmodi volũtarios reos non necessitate compulsos culpa coostringit, pœna condemnat. Hoc igitur de eo quod propriè malum videtur dictũ sit:quomodo autem mala erunt, quæ nec crimine mentem implicant, nec conscientiam ligant? Vnde paupertatẽ & ignobilitatem, ægritudinem, mortem, nemo sapiẽs mala dixit, nec malorum sorte numerauit. Et habentur ista 15.q.1.illa. Ex quibus apparet quòd sola vicia & peccata mali habent rationem:quia illa sola absolutè possunt mala dici. Et à tali malo in aduersitatibus & corporalibus pœois Deus suos electos custodit, custodiens animam, ne aliquo vicio maculetur. Et hoc est quod hic Psal. ait, *Dominus custodit te ab omni malo*: id est, ab omni peccato. Et quòd loquatur solum de malo qood est peccatum, quo solo malo maculatur anima, statim expressit, dicens, *Custodiat animam tuam dominus*. Acsi diceret, Ideo dominus custodit te ab omni malo vt custodiat animam toam. Vnde istam seotentiam hic ponit August. dicens, *Custodiat animam tuã dominus*. Nõ dicit, custodiat corpus tuom:nam in corpore perempti sunt martyres. sed *custodiat animam tuam dominus. Nam dominus est protectio tua super manũ dexteram tuam*:non dixit, super sinistram. Dic ergo Psal. *Custodiat animam tuam dominus*. Anima enim martyrum non cessit, corpus peremptum est ad tempus : qoia & ipse qui dignatus est esse caput ecclesiæ, prębuit corpus suom ad tempos percutiendum. nam in fine resurrecturum est. Ideo enim suscitatum est caput, quo ascenderet corpos, & non deficeret. Custodiat ergo animam tuam dominus:vt ipsa nõ cedat, non frangatur in scãdalis, in persecutionibus, in tribulationibos:ipsa non cedat deficiendo, sicut dominus dicit, Nolite timere eos qui occidũt cor- *Matth.10.* pus, animam autem non possunt occidere:sed eum timete qui habet potestatem & animam & corpus perdere in gehẽnam. Hanc ergo animam tuam custodiat dominus, ne cedas persuasori malo : ne cedas promittenti falsa : nec cedas minanti temporalia.

lia. Sed quia non ſufficiat ad tempus præſeruari à malu, niſi & finaliter præſeruetur: ideo ſubdit,

1263 **Dominus cuſtodiat introitum tuum & exitum tuum, ex hoc nunc & vſque in ſæculum.**

Hic oſtendit quòd dominus ſuos cuſtodit in omnibus tentationibus. Vbi notandum quòd tentatio ſiue ſit per ſuggeſtionem, ſiue per aduerſitatis & tormentorum immiſſionem, habet duas partes: ſcilicet principium & finem. Aliqui ante tentationem fortes ſunt: ſed ſtatim adueniente tentatione deficiũt. de quibus ait Chriſtus, Luc. 8, quòd credunt, ſed in tempore tentationis recedunt. Aliqui autem intrant campũ certaminis viriliter, ſed ante finem preſſi deficiunt: nec iſti palmam merentur, quia non qui inceperit, ſed qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit. Matth. 24. Aliqui autem intrant viriliter, & quanto plus impugnantur, fortiores efficiuntur: quia per patientiam in ipſis continuæ charitatis virtus magis accenditur: vt patuit in martyribus. Et iſtis ſolis palma victoriæ debetur: quia & brauium nõ datur illi qui melius incepit currere: ſed perſeueranti. Sed quia iſta perſeuerantiæ virtus viribus noſtris non habetur, ſed donũ Dei eſt: à quo omnia noſtra bona inchoantur & perficiũtur: dicente Apoſtolo, Quòd Deus qui incepit in vobis opus bonum, perficiet vſque in diem Chriſti. Ideo tam principium patientiæ in aduerſis quàm finem nunc Deo attribuit Pſalmiſta, dicens, *Dominus cuſtodiat introitum tuum & exitum tuum*, &c. Per introitum intellige principium: per exitum verò, finem tentationis. Sic enim hunc locum exponit Aug. dicens, Quid eſt introitus tuus, & quid exitus? Quando tentamur intramus: quando vincimus tẽtationem, eximus. Audi introitum, audi & exitum. Vaſa figuli probat fornax (ait ſcriptura) & homines iuſtos tentatio tribulationis. Si ſic ſunt homines iuſti quomodo vaſa figuli: neceſſe eſt, vt vaſa figuli intrent fornacem. Et non quando intrant, iam ſecurus eſt figulus: ſed cum exierit. Dominus autem ſecurus eſt, quia nouit qui ſunt eius: & nouit qui in fornace non crepent. Illi non crepant qui non habent ventum ſuperbiæ. Humilitas ergo cuſtodit in omni tentatione. Cuſtodit ergo dominus introitum tuum, vt ſalui intremus, ſana fide ſimus: quando accedit tentatio. Cuſtodit & exitum, & hoc vſque in ſęculum. Cum enim exierimus ab omni tentatione, iam inæternum nulla tentatio nos terrebit: nulla concupiſcentia ſollicitabit. Vnde & Apoſtolus ait, Fidelis Deus qui non patietur vos tẽtari ſupra id quod poteſtis ferre. Ecce, introitus tuus cuſtoditur, quando non ſinit tibi Deus accedere tentationem quam non potes ferre: tunc introitum tuum cuſtodit. Vide ſi cuſtodit & exitum: quia (inquit) faciet cum tentatione prouentum, vt poſſitis ſuſtinere. Prouẽtum dicit, quia in tentatione virtus perficitur & roboratur. Sic ergo homo iuſtus cuſtoditus à Deo exibit ad opus ſuum, & ad operationem ſuam vſque ad veſperam, id eſt, vſque ad finem.

Patientia & perſeuerantia à Deo eſt.

Phil. 1.

Eccleſ. 27.

2. Tim. 2.

1. Cor. 10.

Pſal. 103.

PSALMVS CXXI.

1264 **LAetatus ſum in his quæ dicta ſunt mihi, In domum domini ibimus.**

Hic Pſal. inter graduales tertius: eũdem titulum habet vt duo præcedentes: ſcilicet Canticum graduum. Et exponitur vt prius. Vbi tamẽ nota quòd tertius gradus aſcendendi eſt amor: non tamẽ quilibet amor, ſed amor Dei & proximi ordinatus: quo Deus propter ſe diligitur, & proximus propter Deum. Iſte enim amor animam aſcendere facit: ſed amor mundi & carnis ipſam compellit deſcendere. Amor enim quicunque eſt ille, nunquam ocioſus eſſe poteſt, nunquam vacare: vt hic oſtendit Auguſt. dicens, Sicut amor mundi inflammat animum, & ad terrena concupiſcenda & peritura vocat, ac in profundum demergit: ſic amor ſanctus ad ſuperna eleuat, & inflammat ad æterna, & ad ea quæ non tranſeunt, excitat animam, & de profundo inferni leuat ad cœlũ. Habet enim omnis amor vim ſuam: nec vacare poteſt amor in anima amantis. Neceſſe enim eſt vt animũ ſemper inducat. Vis ergo ſcire qualis amor in te ſit, vide quò te ducat. Obligata enim anima amore terreno, quaſi viſcum habet in pennis: ſurſum volare non poteſt. Mandata verò ab affectionibus impuriſſimis huius ſæculi, tanquam exẽtis pennis & duabus alis reſolutis, id eſt, duobus præceptis: ſcilicet dilectionis Dei & proximi volat. Quò autem niſi ad Deum aſcendit volando, qui aſcendit amando? Quod quis antequam liberè facere poſſit, hic gemit: & ex deſiderio volandi ſurſum, dicit, Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ, & volabo, & requieſcam? Cùm autem iam amando volare cœperit vbi non iam patiatur cõmotionem & ſocietatem alicuius iniqui, ſed viuat in ſancta ſocietate ſanctorum angelorum in æterna Hieruſalem: tunc exultat, tunc mente lætatur. Sic ergo & in iſto Pſalmo, cum iam Pſalmiſta incipit aſcendere per gradus amoris, cantat canticum graduum: & in ſuperna Hieruſalem collocari deſiderans, ait, *Lætatus ſum in his quæ dicta ſunt mihi, In domum domini ibimus*. Vnde ſicut in peregrinatione ſuſpiramus, ita in ciuitate gaudemus. Inuenimus autem ſocios in iſta peregrinatione, qui iam viderunt ipſam ciuitatem, & inuitant nos vt curramus ad illã: ſcilicet ſanctos martyres & alios iuſtos nos præcedentes. Quãtum autem ad ſenſum literalem: hæc eſt quædam deuota oratio prophetæ Dauid exultantis in domino de ædificatione templi per Nathan ſibi dicta fienda per Salomonẽ filium ſuũ. Et diuiditur in partes duas: quia primò ponitur exultatio pro templi ædificatione: ſecundò ponitur oratio pro templi conſumatione & conſeruatione, ibi, *Rogatẽ*, &c. Dic vt N. Quantum verò ad ſenſum propheticum: iſte Pſal. eſt quędam ſpiritualis exultatio de ſpe poſſeſſionis cœleſtis Hieruſalẽ. Et diuiditur iſte Pſal. in duas partes: quia primò cœleſtis Hieruſalem ponit proprietates: ſecũdò ipſius aſcẽſus ponit, gradus & conditiones, ibi, *Rogate*. Prima pars diuiditur in duas: quia primò ponit proprietates aſcendentis: ſecundò oſtendit proprietates ciuitatis, ibi, *Hieruſalem quæ ædificatur*. Prima in duas: quia duas conditiones debet habere ad cœleſtem Hieruſalem volens aſcendere: quia ſcilicet primò in ſcripturis debet habere credulitatem: ſecundò in præceptis Dei ſuam ſtabilire debet voluntatem, ibi, *Stantes erant*. Quantum igitur ad primum: notandum quòd ſacra ſcriptura per prophetas, per Apoſtolos & ſanctos prædicatores conatur nos ad amorẽm cœleſtis Hieruſalem accẽdere, ad domum Dei aſcendere. Vnde Eſa. 2, Venite, aſcendamus ad montem domini: & ad domum Dei Iacob, &c. Et Apo-

Amor duplex: ſcilicet Dei & mundi.

Amor nunquam eſt ocioſus.

Pſal. 54.

Hebr. 13.

Apostolus dicit, Non habemus hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus. Ad quorum verbum fidem credulam dare debemus, sperantes firmiter nos illuc ascensuros gratia Dei. Et hoc est quòd scripturarum dicta quibus inuitamur ad patriam considerans hic Psalmista, ait, *Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi*. Et si quæras quæ sunt illa quæ dicta sunt tibi: respondet, hæc scilicet, *In domum domini ibimus*. Vnde hic ait August. *Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi*: lætatus sum in prophetis, lætatus sum in Apostolis. Omnes enim mihi spem æternæ vitæ conferētes dixerunt mihi, *In domum domini ibimus*. Vel aliter: vt hoc dicere non sit per verba, sed per opera. Qui enim aliquid facit, suo exēplo aliis loquitur & ipsos informat. Et isto modo sancti martyres suis exemplis nobis loquūtur, & nos inuitant ad cœlestem patriam: non verbis, sed factis, dicentes, *In domum domini ibimus*. Vnde sicut festum vnius sancti absque verbis te admonet vt ad ipsius ecclesiam pergas: sic festa sanctorum qui nos præcesserunt nos excitant, non solum vt ad ecclesias eorum pergamus, sed magis vt ad eorum societatē in cœlis habendam curramus, dicentes, *In domum domini ibimus*. Et isto modo hūc versum hic exponit August. dicēs *Lætatus sum*, &c. Fratres, veniat in mētē charitatis vestræ, si qua fortè festiuitas martyrū vel locus sanctus aliquis nominatur, quò certo die turbæ confluunt ad celebrandam solennitatem: illæ turbæ quomodo se excitāt, quomodo hortantur & dicunt, Eamus ad illum sanctum locum: & tanquam incensi sigillatim faciunt flammam: & ipsa vna flamma facta ex collocutione sese accendentium, rapit illos ad locū sanctum: & cogitatio sancta sanctificat eos. Si ergo ad locum corporalē sic inuitat & rapit amor sanctus, qualis amor debet esse qui concordes rapit in cœlum: dicētes sibi inuicem, *In domum domini ibimus*? Ergo in domum domini curramus, & non fatigemur: quia illuc perueniemus vbi non lassabimur. Lætetur anima nostra in his qui ea nobis dicunt. Qui ea nobis dicunt, priores fuerunt: viderunt patriam de longinquo clamantes ad posteriores, In domum domini ibimus. Viderunt illam Apostoli, & dixerūt nobis, Currite, sequimini nos: in domum domini ibimus, &c. Sed aduerte quòd in istam domini domum nō omnes intrant, sed solum mundi corde: quia illa est domus sanctitatis. Psal. 92, Domum tuam domine decet sanctitudo. Narrat Solinus quòd Romæ erat domus Herculis sacra, in qua cum Hercules sacrificaret Deo suo, rogauit Deum suū quòd nec muscæ nec canes vnquam illuc ingredi possent: quod & sic factum fuit. Ad propositum ergo, cum multo sanctior & mundior sit domus cœlestis Dei, in illā nihil immundum vel pollutum intrare potest. Apocal. 21, Non intrabit in illam aliquid coinquinatum, faciens abominationem, &c. Et non muscæ neque canes. Muscæ autem sunt homines mundiales, qui importunè mundi huius negociis se ingerunt: canes verò sunt homines carnales: de quibus Esa. 56, Canes impudentissimi nescientes saturitatem.

Sancti suis exemplis nos inuitāt ad gloriam.

Domum gloriæ peccatores nō intrāt.

2265 Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Hierusalem.

Hic ostēdit secundum: scilicet quòd intrare volens domum domini, in præceptis Dei debet habere stabilitatem. Vbi nota quòd per pedes affectiones nostræ & voluntates exprimūtur: vt suprà

A ver. 378. 2258. Itē nota quòd per atria intelligitur æterna gloria, vel ipsa Dei domus gloriæ: vide suprà ver. 2045. Quamuis ergo hic dum peregrinamur à domino, habitemus in corpore: in cœlis tamen habitare debemus mente: sicut dicit Apostolus, Nostra conuersatio in cœlis est. Est ergo sensus, *Stantes erant pedes nostri in atriis*, &c. id est, hic habitātes corpore, in cœlis eramus mente: quia pedes nostri, (id est, affectiones & voluntates nostræ) in atriis cœlestis Hierusalem persistebant. Vnde hic ait August. *Stantes erant pedes*, &c. Ergo qui in domum domini intrare volunt, semper debent cogitare quasi ibi iam sint, & ibi mente stare. Magnum est enim ibi stare inter angelos & non deficere. qui enim inde lapsus est, in veritate non stetit: quicunque non B sunt lapsi, in veritate ibi stant. Ille ibi stat qui Deo fruitur: qui autem seipso frui voluerit, cadit: qui autem seipso frui vult, superbus est. Ideo ille qui semper stare volebat in atriis Hierusalem, orabat, Non mihi veniat pes superbiæ. Si ergo illic non potuerunt stare qui superbi fuerunt, tu humiliter ascende, vt dicas, *Stantes erant pedes nostri*, &c. Cogita qualis ibi futurus sis. Et quamuis adhuc in via sis, hoc tibi pone ante oculos quasi ibi stes, quasi inter angelos indeficiens gaudens: vt dicere possis, *Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Hierusalem*. Sed cuius Hierusalem? Et quid magnum est stare in ista terrena Hierusalem: quando ipsa Hierusalem stare non potuit, quæ ruit? Non est hæc illa Hierusalem quæ prophetas occidit, & lapidauit sibi missos. Quid C ergo magnum iste concupisceret, stare inter illos qui interficiebant prophetas, & ad se missos lapidabāt? Absit vt de ista Hierusalem sic cogitet qui sic ardet, sic desiderat introire in domini domum. Sed de illa Hierusalem loquitur, vbi perfecta regnat visio pacis. Vnde de qua Hierusalem loquatur, statim in sequentibus manifestat, dicens,

Phil. 3. Conuersatio nostra in cœlo debet esse.

Psal. 35.

Hierusalem est gloria cœlestis.

Hierusalem quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipsum. 2266

Hic ostendens de qua Hierusalem loquatur, ostendit conditiones ciuitatis. Et secundum quòd tres conditiones ipsius Hierusalem ostendit, pars hæc habet tres partes. Ostendit namque quòd ibi est, primò bonorum mutua communicatio. Secū-D dò gratiarum cōtinua redditio, ibi, *Illuc enim ascenderunt*. Tertiò ciuiū honorabilis exaltatio, ibi, *Quia illic*. Quantum ergo ad primum, primò ostendens Psal. quòd ipse loquitur de ciuitate cœlestis Hierusalem, ostendit quòd in superiori Hierusalem est omnium bonorum mutua communicatio: quia ibi vnus participat omnia alterius bona. Vbi sciēdum quòd cum charitas sit radix dilectionis, & dilectio amantem in amatū trāsferat: sequitur quòd in cœlesti patria vbi est summa & perfecta adinuicem sanctorum charitas, quòd ibi est perfecta dilectio & mutua omnium bonorū cōmunicatio. Ibi enim tantū quilibet diliget aliū, vt seipsum: & tantum gaudebit de bono alterius sicut de proprio. Quod notans hic Psal. ait, *Hierusalem quæ ædificatur vt ciuitas*: quasi dicat, Loquor de illa cœlesti Hieru-E salem, quæ realiter dicitur ciuitas, scilicet ciuium vnitas, quam vnitatem dilectio facit. Ex qua dilectione ibi omnia bona communicantur adinuicē. Quod notans subdit, *Cuius participatio eius in idipsum*. Vbi ait Glos. Hoc de nulla mundi ciuitate dici potest, quia hic habent homines diuisa bona & deficientia: ibi verò bonum quod fuerit singulorū, erit omnium

Communicatio omniū bonorum est in gloria.

omniũ. Ideo ait, *Participatio eius in idipſum.* Quid eſt *in idipſum*? Idipſum eſt, quod ſemper eodem modo eſt: id eſt, æternum. Non potuit expreſſius dicere. Stabilitatis ergo particeps eſt illa ciuitas quæ quidem non eſt hic in aliqua creatura. Dicat ergo de cœleſti Hieruſalem, *Hieruſalem quæ ædificatur vt ciuitas.* Hęc enim ciuitas ædificatur nõ lapidibus mortuis, ſed viuis & rationabilibus: ad quam currũt in

1 Pet. 2. fide lapides viui: dicente Petro, Et vos tanquã lapides viui coædificamini in domum ſpiritualẽ: id eſt, tẽplum ſanctum Dei. Sed fortè dices, Quare dixit quòd Hieruſalem ædificatur vt ciuitas, & nõ dixit, ædificatur ciuitas? Ad hoc reſpondet Aug. dicens,

Hieruſalem cœleſtis dicitur vt ciuitas & nõ ciuitas. Quare non dixit ciuitas, ſed *vt ciuitas*: niſi quia ſtructura parietum quæ erat in Hieruſalem viſibili, viſibilis ciuitas erat: ſicut propriè dicitur ab omnib⁹ ciuitas. Illa autem ædificatur tãquam ciuitas, quia & illi qui in ea intrant viui, tanquam lapides ſunt: non enim verè lapides ſunt. Ideo ſicut illi vt lapides ſunt, non lapides: ſic illa vt ciuitas, non ciuitas ædificatur. Et ideo quia ſimilitudinẽ habet ad ciuitatẽ corporalẽ, ideo dixit, quòd *ædificatur vt ciuitas*, & non ciuitas. Aliqui tamen dicere voluerunt quòd Dauid hic loquebatur directè de ciuitate terrena Hieruſalem: quã prophetico ſpiritu ruituram videbat per Babylonios, ſed poſtea tempore Cyri regis Perſarum ædificandam. Vnde hic ait Auguſt. Sed quid ſi quis dicat, Iam quidem cum iſta Dauid diceret, erat ciuitas Hieruſalem perfecta: ſed ipſam videbat in ſpiritu ruituram, & iterum ædificãdam. Expugnata enim fuit illa ciuitas, & factus eſt tranſitus in Babyloniam populi captiuati: de qua pro-

Hierem. 25. phetauit Hierem. poſt ſeptuaginta annos captiuitatis ædificari poſſe illam ciuitatem quæ deſtructa erat à debellantibus. Fortè ergo dicet aliquis, hanc videbat Dauid in ſpiritu ruiturã: ideo dixit, *Hieruſalem quæ ædificatur vt ciuitas.* Noli ergo putare hic illam ciuitatẽ eſſe dictã, quæ conſtat ex ſanctis, tanquã lapidibus viuis. Sed hanc opinionem remouẽs Pſal. ait, *Hieruſalem quæ ædificatur vt ciuitas*: quia illa terrena Hieruſalẽ ædificatur ciuitas, nõ vt ciuitas: illa autem cœleſtis ædificatur vt ciuitas, & non ciuitas. Vel aliter. Iſte verſus intelligitur de ædificatione eccleſiæ: quæ ideo Hieruſalẽ dicitur, quia in ipſa per fidem videtur Deus, quę eccleſia dicitur vt ciuitas: vide ver. 775. 1128. Vel ſi vis exponere de ciuitate cœleſtis gloriæ, vide ver. 1934.

2267 Illuc enim aſcenderunt tribus, tribus domini, teſtimoniũ Iſrael, ad confitendum nomini domini.

Hic oſtẽdit quòd in illa cœleſti Hieruſalẽ eſt cõtinua gratiarũ actio: quia qui illuc aſcendunt, con-

Tribus quid ſit. fitentur domino confeſſione laudis. Sed quid dicatur tribus, & vnde dicatur, vide ver. 1802. Aliter tamen Aug. hęc declarat, dicẽs, Tribus alio nomine dicitur curia; ſed non propriè. Itaq; tribus vno nomine dicitur propriè, alio nomine propriè dici nõ poteſt; ſed vicino nomine dicuntur curiæ. Nam ſi propriè dixerimus curias, non intelligũtur niſi curiæ quæ ſunt in ciuitatibus ſingulis ſingulæ. Vnde curiales & decuriones, id eſt, qui ſunt in curia vel de curia. Et tales curias ſingulas habent ſingulæ ciuitates. Sunt autẽ vel erant aliquando in iſtis ciuitatibus curiæ etiã populorũ, & vna ciuitas multas curias habet. ſicut Roma triginta quinq; curias habet populi. Hæ dicũtur trib⁹: has populus Iſrael duodecim habebat, ſecundum duodecim filios Iacob: duodecim erãt tribus populi Iſrael, in quibus erãt aliqui mali, & aliqui boni. Quã enim malę tribus quæ crucifixerunt dominũ: quã bonæ tribus, quæ cognouerunt dominum. Illæ ergo tribus quæ crucifixerũt dominum, tribus ſunt diaboli. Cùm ergo hic diceret Pſal. *Illuc enim aſcenderunt tribus*: ne hoc de omnibus intelligeres, ſubdit, *tribus domini.* Quæ autẽ ſunt tribus domini, niſi qui cognouerũt dominum: de quibus ait, *Illuc enim aſcenderunt tribus, tribus domini*: ſcilicet illi qui in tribubus erant boni,

aſcenderũt ad cœleſtem Hieruſalẽ: Sed dices, Quomodo hoc in veritate ſtare poteſt? quia tẽpore Dauid quando iſta verba dixit, nullus adhuc aſcenderat: quia Christus primus cœlos penetrauit. Ad quod dicitur quòd etſi nõdum aſcenderant in re, aſcenderant in certa ſpe, quia ſecuri erant ſe aſcẽſuros: quia omnes qui in libro ſanctorũ patrum collocabantur, erãt certi de ipſorum gloria futura. Et quod futurũ erat, tẽpore præterito expreſſit. Sicut & Pſal. 21, paſſionem Chriſti futuram verbo pręterito expreſſit, dicens, Dederunt in eſcam meam fel: & diuiſerunt ſibi veſtimenta mea, &c. Sequitur, *Teſtimonium Iſrael.* Per hoc enim amplius vult declarare quòd nõ omnes aſcẽdant cœleſtem Hieruſalem, ſed ſolum illi qui ſunt teſtimonium Iſrael. Iſrael autem interpretatur videns Deũ: & propriè Chriſtum deſignat, qui præ omnibus Deũ facietenus ſpeculatur, & clarius contemplatur. Illi ergo dicũtur teſtimonium Iſrael, qui fide & operibus Chriſto teſtimonium reddunt. Vel illi dicuntur teſtimonium Iſrael, qui ſe teſtificantur videre Deum & cognoſcere per opera bona. Vel per hoc notantur humiles, qui in ſuis bonis operibus, ſeipſos nolunt videre: ſed ſolum Deum ſibi præponũt. Superbi autem ſeipſos, & non Deum attendunt. Et iſtum intellectum hic prætendit Aug. dicens, Iſrael namq; vidẽs Deum interpretatur. Homo autẽ in ſeipſo verè nõ eſt, ſed Iſrael tunc eſt, quãdo videt Deum qui eſt. Et videndo eum qui eſt, fit & ipſe pro modo ſuo. vt ſit hoc, dico quia ſuperbus non Deum videre vult, ſed ſeipſum. Vult enim videri quod non eſt: vtinam ſic vellet ſuperbus videri quod non eſt. Superbus autẽ iuſtum ſe vult videri, cum non ſit: ideo nõ pertinet ad Iſrael, qui eſt videns Deum. Quis ergo pertinet ad Iſrael? Ille ſcilicet qui confitetur ſe noſſe quòd Deus eſt: & ab illo habere quod bonum poteſt habere, à ſe autem non eſſe niſi peccatum: ab illo autem ſibi eſſe iuſtitiam. Sequitur, *Ad confitendum nomini domini.* Hic oſtendit ad quid aſcenditur ad cœleſtem Hieruſalẽ. Ad hoc ergo aſcendunt, vt Deum laudent, & laudando, ipſo fruantur. Confeſſio eſt laudatio, ſiue gratiarum actio: vide ver. 250.

Quia illic ſederunt ſedes in iudicio, 2268
ſedes ſuper domum Dauid.

Hic oſtendit quòd in cœleſti Hieruſalem eſt ciuium honorabilis exaltatio. Tamẽ aduerte hic mirabilem ſtilum loquẽdi, & ſecundum Auguſt. magnum ænigma, ſi non intelligatur. Si enim dixiſſet quòd tribus domini qui aſcenderunt ad confitendum nomini domini, ſederunt ſuper ſedes in iudicio, nulla eſſet obſcuritas: ſed dicit quòd illic ſederunt ſedes, &c. In ſede enim ſedetur, nõ ſedes ſedet. Vnde & Chriſtus Matth. 19, ait ſuis diſcipulis, Vos qui ſecuti eſtis me, ſedebitis ſuper ſedes, &c. Nõ dixit, vos ſedes ſedebitis. Sed aduerte quòd illos iuſtos quos prius dixerat tribus domini, nunc ipſos

Dei

Sedes Dei dicuntur iusti. Dei sedes appellat. Ipsi enim iusti dicuntur quandoque cœlum in quo habitat Deus, quandoque thronus in quo regnat, quandoque sedes in qua sedet & quiescit. Vnde ait Magister libr. 1, dist. 37, Quamuis enim vbique sit Deus, nō tamen vbique habitat. Habitat enim in illis qui sunt teplum eius & cœlum: in malis autem non habitat, licet sit in illis. In sanctis autem habitat, in quibus est per gratiam. *Habitat Deus in sanctis, nō in malis.* Non enim vbicunque est Deus, ibi habitat: sed vbicunque habitat, ibi est. In solis ergo bonis habitat, qui sunt templum eius & sedes. Vnde per Esa. dominus ait, *Esa. 66.* Cœlum mihi sedes est, terra autē scabellum pedū meorum: quia in electis (qui sunt cœlū) habitat Deus & regnat, qui eius voluntari deuoti obtēperant. Malos verò (qui sunt terra) iudicij districtione calcat. Vnde in lib. Sap. dicitur, Thronus sapiētiæ anima iusti: quia in iustis specialius est Deus quā in aliis rebus: in quib⁹ tamē omnibus est totus. Quemadmodū ait Aug. ad Hieron. in epistola de origine animæ, Anima per omnes particulas corporis tota adest simul, nec minor in maiorib⁹, nec maior in minoribus: sed tamē in aliis intensius, in aliis remissius operatur: cū in singulis particulis corporis tota essentialiter sit. Sic & De⁹ cū essentialiter sit totus in omnibus rebus, in illis tamen plenius dicitur esse quos inhabitat .i. in illis in quibus ita habitat, vt illos sibi sedē & templū faciat. Ad propositum ergo: hic accipiūtur sedes pro ipsis iustis qui sunt sedes Dei, cū dicitur, *Quia illic sederunt sedes in iudicio*, &c. Et istā expositionem hic approbat Aug. dicens, Nō est mirū si sedeāt homines in sedibus. Vt autē ipsę sedes sedeāt, quomodo possumus intelligere? Nam in sella sedetur, nō ipsæ sedes sedent. Et respondet, Nā soletis audire dominū dicentē, *Esa. 66.* Cœlū mihi sedes est: terra autē scabellū pedum meorū. qui sunt isti cœli, nisi iusti? In ipsis autē sedet Deus, & de illis iudicat Deus. Apostoli namq; cœlū Dei dicti sunt: vnde cœli enarrāt gloriā Dei. *Psal. 18.* Si ergo cœlum sedes Dei est, Apostoli autē cœlum, & ipsi facti sunt sedes Dei. Vnde dictū est in lib. Sapien. Anima iusti sedes sapientiæ. Erant ergo Apostoli sedes Dei: & illi sedebunt in iudicio, quibus dictū est, *Matth. 19.* Sedebitis super thronos duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel. Ipsi ergo iusti & sunt sedes, & habent sedes. Et sic in illa Hierusalem sedebunt sedes. Et ad quid? Certè ad iudicandum. Et hoc est quod subditur, *In iudicio*. Sed super quos erit iudicium istarum sedium, subdit dicens, *Super domum Dauid*. Vbi aduertendum quòd sicut per Dauid Christus intelligitur: sic per domum Dauid intelligitur ipsa ecclesia, de qua ait Christus, Ioann. 2, Domus mea domus orationis vocabitur. In hac autem domo in præsenti simul mixti manent boni & mali, qui in futuro abinuicē erunt separati. *Iudicabūtur aliqui in iudicio, & alii qui nō.* Istā ergo domū Dauid (.i. bonos & malos in ecclesia nunc existentes) iudicabunt Apostoli & alij iusti cū Christo. Iudicabunt nāque bonos, sententiā dando pro eis: sed malos iudicabunt, contra ipsos proferendo sententiā. Et hoc est quod hic ait, *Sedes super domū Dauid*. Quod ideo dicit, quia illi qui non sunt de ecclesia (scilicet qui nō credunt) nō iudicabuntur: quia qui nō credit, iā iudicatus est: vt dicitur Ioan. 3, *Ioan. 3.* Pro istorum euidentia est notandum quòd in iudicio quatuor erunt personarum genera: vt ostendit Greg. *Greg 26. moral cap. 24.* Quia aliqui iudicabuntur & peribunt, alij non iudicabuntur & peribūt, alij iudicantur & regnant, alij non iudicantur & regnant, &c. vide ver. 6.

Rogate quæ ad pacem sunt Hierusalem, & abundantia diligentibus te. 2269

Hic ponit ascensus ad cœlestē Hierusalem gradus & conditiones. Et diuiditur in quatuor partes, secundum quod quatuor gradus assignat. Primus est pietatis & misericordiæ. Secundus, charitatis & concordiæ, ibi, *Fiat pax.* Tertius, veritatis eloquentiæ, ibi, *Propter fratres meos.* Quartus est dilectionis æternæ patriæ, ibi, *Propter domum domini.* Quantum ad primum: primò sciendū quòd sicut aliqua sunt nomina integra, & aliqua corrupta siue diminuta (vt Philippus est nomē integrum: lippos autem est nomen diminutum: sic Bartholomæus & Bartholus (quæ tamen idem significant) quia nomen diminutum accipitur pro integro. *Rogare idem est quod interrogare.* Sic est & in aliquibus verbis, vt interrogo, gas, verbum est integrum: sed rogo, gas, quādoque est pars eiusdem verbi, & sic est verbum eius diminutum: & idem significat quod verbum integrum: & sic rogare idem est quod interrogare. Et sic accipitur hic, cum dicitur, *Rogate quæ ad pacem sunt*, &c. id est, interrogate. Item sciendum quòd per opera misericordiæ maxime pax inter fideles conseruatur: quia per illa fit quædam æqualitas & concordia. *Misericordia opera dicuntur pax.* vtputa si tu das alteri temporalia, & ipse tibi reddit & dat spiritualia rogando pro te: si tu alij seminas verbum Dei & spiritualia, & ille tibi reddit temporalia. Et ideo quia ex talibus operibus misericordiæ inter homines fit quædam æqualitas & concordia inter dantem & recipientem: ideo ipsa opera misericordiæ pacis nomine significantur. Ista autem misericordiæ opera ducunt ad cœlestem Hierusalem. Vnde & Christus in iudicio solum disceptabit cum iudicandis de operibus misericordiæ, dicens, Esuriui, & dedistis mihi mãducare, &c. *Matth. 25.* Illi ergo ducentur ad cœlestem Hierusalem, qui opera misericordiæ fecerunt. Beati misericordes, &c. *Matth 5.* Immisericordes autē dānabuntur, quia iudiciū sine misericordia fiet Illi qui nō fecerit misericordiā. *Iacob. 2.* Ad propositū ergo: præuidēs Psalmista quòd in vltimo iudicio disceptario fiet de operib⁹ misericordiæ, quæ homines ad cœlestē Hierusalē ducūt: hoc prænuncias, dicit ipsis sedibus .i. sanctis, qui cum Christo iudicabunt: *Rogate quæ ad pacē sunt Hierusalē.* i. interrogate vel interrogabitis in iudicio illa quæ ad pacē sunt Hierusalē .i. illa quæ spectant ad opera misericordiæ, quæ ad cœlestē Hierusalē ducūt. Et istā sententiā hic ponit Aug. dicens, Nā cū Psal. dixisset, *Ibi sederūt sedes in iudicio, sedes super domū Dauid:* statim ipsis sedibus ait, *Rogate* (inquit .i. interrogate) *quæ ad pacē sunt Hierusalē.* i. ô vos sedes, quia iā sedetis vt iudiceris, & facti estis sedes domini iudicātis: quoniā qui iudicant, interrogāt: qui iudicātor, interrogantur. *Interrogate* (inquit) *quæ ad pacē sunt Hierusalem.* i. interrogabitis de operibus misericordiæ. Hæc enim est pax Hierusalē, vt opera misericordiæ corporalia iungātur operibus spiritualibus: & fiat pax dãdo & accipiēdo, sicut ait Apost. Si nos vobis spiritualia seminauim⁹, magnū est si vestra carnalia metam⁹? *1. Cor. 9.* Interroga te ergo q̃ ad pacē sunt Hierusalē. Interrogãdo autē inuenieris alios fecisse misericordiā, alios nō fecisse. Quos inuenietis fecisse misericordiā, vocabitis ad Hierusalē: quia ipsa opera misericordię sūt ad pacē hierusalē. Sed fortè quis dicet, *Quæstio.* Quomodo ergo faciēt pauperes, qui vnde opera misericordię faciāt nō habēt? Huic obiectioni respōdet Psal. dicēs, *Et abūdātia diligētibus te.* Vbi nota q̃ De⁹ in

 omnibus

omnibus plus attendit affectũ quàm censum, votũ quã effectum. Vnde nõ habens exteriora quæ dare possit indigẽti, si indigenti voluntate compatiatur: sic quòd libẽter daret si haberet, sic dãdo votũ per dilectionẽ, tantũ meretur quãtum habẽs exteriora bona, & illa pauperib' erogãs. Et hoc notat, dicẽs, *Et abundãtia diligẽtibus te*: quia. s. dilectio abundantiã facit in operibus misericordiæ magis quã exterior cẽsus: quia bonũ quod vis facere & non potes, pro facto tibi imputatur. Similiter bonũ quod in teipso facere nõ potes, quod tamẽ in alio diligis, tibi imputatur: quia Deus votũ attẽdit, nõ cẽsum. Vnde hic ait Aug. Vultis videre, fratres, quã fortis res sit dilectio? Quisquis per aliquã necessitatẽ non potuerit implere quod iubet De', amet illũ qui implet. Verbi gratia. Vxorẽ habes, quã dimittere nõ potes: oportet vt obtẽperes Apost. dicẽti, Vxori vir debitũ reddat: alligatus es vxori, ne quæsieris solutionem. Venit in mentẽ, quia melior est illa vita de qua dicit Apost. Vellẽ omnes esse sicut & meipsum. Attẽdit eos qui hoc fecerũt, amat eos, & in ipsis implet quod in se implere nõ potest. Vnde si sit sola charitas quæ nõ inueniat quid distribuat pauperib', diligat, solũ calicẽ det aquæ frigidæ: tantũ illi imputabitur quantũ Zacheo, qui dimidium patrimonij donauit pauperib'. Impar enim facultas est: sed nõ impar charitas. Interroget ergo se vnusquisq; vestrũ qualis est erga pauperẽ sanctũ: quia de hoc interrogare habẽt sedes quæ sedebũt in iudicio, &c. Et hoc est quod dicitur, *Rogate quæ ad pacẽ sunt*, &c.

Voluntas pro facto acceptatur à Deo.

1 Cor. 7.

Luca 19.

2270 Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis.

Hic ponit secundum gradum, qui est charitatis & cõcordiæ, siue pacis. Vbi notãdum q alia est pax peccatorũ, & alia pax iustorum: vel alia est pax Dei, & alia pax mundi. Propter quod dicebat Christus, Ioã. 14, Pacẽ meã do vobis, &c. nõ quomodo mundus dat, ego do vobis. Quoniã pax mũdi siue peccatorũ stat in voluptatib' & vitiis: de qua vide ver. 1186. Pax autẽ Dei & iustorũ stat in cõcordia morum: vt. s. quãdo ratio nostra plenè subditur Deo, & voluptas rationi: per quæ fit vt caro etiã rationi subdatur. Quibus habitis, etiãsi mundus & hostis diabolus exterius cõcitet bella nobis, interius tamen pax firma manet: quinimò quãto magis exteriora bella cõcitantur, tanto pax interior crescit & roboratur. Et de hac pace interiori loquitur Bern. super illo verbo Matth. 5, Beati mites, quoniã ipsi possidebunt terrã: dicẽs, Hãc terrã corpus nostrum intellige. Quod si pacificè possidere vult anima, si regnare desiderat supra mẽbra sua: necesse est vt sit ipsa mitis & superiori suo subdita. quoniã tale sibi inueniet inferius suũ, qualẽ se exhibuerit suo superiori. Armatur enim creatura ad vlciscendum iniuriã sui creatoris. Ideo nouerit anima quæ rebellem sibi inuenit carnẽ suã, se quoq; minus debitu superiorib' potestatibus esse subiectã. Mansuescat ipsa & subdita sit Deo, & his pariter quibus vice eius obedire habet prælatis: & cõmodò corpus suũ sibi inueniet obediẽs & subiectũ, &c. Et Aug. in lib. de serm. domini in monte, de ista spirituali pace dicit quòd pacifici in semetipsis sunt, qui omnes animi sui motus cõponentes & subiicientes rationi, carnalesq; cõcupiscentias habẽtes edomitas, fiunt regnũ Dei. In quo ita ordinata sunt omnia, vt quod est in homine præcipuum & excellẽs, imperet cæteris reluctantibus, quæ sunt nobis bestiisq; communia: atq; idipsũ quod excellit in homine (.i. mẽs & ratio) subiiciatur potiori, quod est ipsa veritas filius Dei. Neq; enim imperare inferioribus potest, nisi superiori subiiciatur. Hæc ergo pax interior est secundus gradus necessarius ad gloriã obtinẽdam: quoniam per illã efficimur filij Dei. Beati pacifici, quoniã filij Dei vocabũtur: si autẽ filij, & hæredes. Illã ergo pacẽ optans Psal. ait, *Fiat pax in virtute tua*, &c. Sed quæ est hæc virtus quæ in nobis hanc pacem efficit, nisi vera dilectionis charitas: quæ tãtæ virtutis dicitur, vt sibi nihil resistere possit? Vnde istũ passum exponẽs Aug. dicit, *Fiat pax in virtute tua*: id est, in dilectione tua, quia virtus tua dilectio tua. Audi dilectionẽ maximæ esse virtutis. Ait enim Salomõ, Fortis est vt mors dilectio. Magnificẽtius enim exprimi nõ potuit fortitudo charitatis, quã vt diceret, valida est sicut mors dilectio. Quis enim resistit morti? Resistitur ignib', vndis, ferro: resistitur potestatib', resistitur regibus. Venit vna mors, quis ei resistit? Nihil est illa fortius. Propterea viribus mortis charitas cõparata est, cũ dicitur, Valida est sicut mors dilectio. Et ipsa quidem charitas, mors quædã est, quia occidit in nobis quod fuimus, vt simus quod nõ eramus: & facit in nobis quandam mortẽ dilectio. Ipsa morte charitatis mortuus erat qui dicebat, Mũdus mihi crucifixus est, & ego mundo. Si ergo sic fortis & valida est dilectio, & ipsa cõsequẽter virtus est, quæ omnia inordinata occidẽs in nobis, pacẽ mẽtis reformat. Propter q & Psal. ait ecclesiæ, *Fiat pax in virtute tua*. i. in charitate & dilectione tua. Sequitur, *Et abundãtia in turribus tuis*. Hoc est, habita hic pace mẽtis: cõsequenter fiet abundãtia nobis in cœlestib' bonis. Nã ipsa gloria dicitur quãdoq; domus Dei. In domo patris mei mãsiones multæ sunt. Quandoq; dicitur turris propter altitudinẽ gloriæ & securitatem habitationis. Turris fortissima nomẽ domini: ad ipsam currit iustus & saluabitur. Et dicitur in plurali *in turribus* propter diuersitatẽ præmiorũ. Erit ergo post pacẽ hic habitã abundantia in turribus ecclesiæ: quia in cœlesti patria ipse Deus qui est in omnia bona, erit præmiũ nostrũ. Vel aliter: per turres nostras intellige vires mentis nostræ. s. intellectũ, voluntatẽ, & memoriã: quib' omnibus virtus charitatis abũdantiã cõfert, dũ illorum actus facit esse meritorios vitæ æternæ.

Pax duplex: scilicet mundi & Dei, peccatorum & iusti.

Pacifici qui dicantur.

Matth 5.

Virtus dicitur charitas & dilectio.

Cant 8.

Gal. 6.

Turris dicitur gloria æterna.

Ioan. 14.

Prouer. 18.

Propter fratres meos & proximos meos loquebar pacem de te. 2271

Hic ponitur tertius gradus, qui est veritatis eloquẽtia. Veritatẽ enim fidei quã quis à Deo didicit, aliis prædicare tenetur, vt ad fidẽ ipsos inducat. Sic enim præcepit Christus suis Apostolis, dicẽs, Eũtes docete omnes gẽtes seruare omnia quæcunq; mãdaui vobis. Et ideo Psal. doctus de pace supernæ ciuitatis: quãta. s. ibi sit trãquillitas mẽtis, quãta iocunditas, quãta mẽtis securitas: vt alios ad statum perfectionis perducat, illã pacẽ & sempiternã requiẽ aliis prædicat, loquitur & manifestat. Vnde supernæ ciuitati loquitur, dicẽs, *Loquebar pacem de te*. i. loquebar pacẽ tuã, ipsam aliis prædicando: & hoc propter fratres meos & proximos meos. s. ad amorẽ tuũ cõuertendos. Illa enim pace supernæ ciuitatis audita quis nõ statim ad ipsius cõuertatur amorẽ? Audi Greg. in serm. de mart. dicẽtem, Si consideremus, fratres charissimi, quæ & quãta sunt quæ nobis promittuntur in cœlis, vilescunt omnia animo quæ habẽtur in terris, &c. Et notanter dicit, *Propter fratres meos & proximos meos loquebar*, &c. quia quidam

Matth. vlt.

quidam spiritnalia & superna loquuntur & prædicant, non propter proximos vel propter honorem Dei: sed propter seipsos & honorẽ proprium. sicut hypocritæ, qui gloriam propriã prædicando quærunt vel lucrum temporale. Et tales ordinẽ naturæ peruertunt, quia illa quæ sunt ad finem, pro fine sibi statuunt, & finem aliis famulari faciunt. Contra quos iste loquens, ait, *Propter fratres meos & proximos meos*. Quasi dicat, secundum Aug. Non propter honorẽ meum, nõ propter lucrum meum, nõ propter pecuniam meã, non propter vitã meam loquebar pacem de te: sed propter fratres meos & proximos meos, scilicet Christo lucrandos. Nam mihi viuere Christus est, & mori lucrum. Ex quibus apparet, quòd nõ sufficit homini vt bona loquatur, nisi etiã illa bene & ordinato modo dicat: vtputa hypocritę bona loquũtur, sed nõ bene. Vnde quatuor modus locutionis distinguit Greg. dicẽs, Omne quod quis loquitur, quadripartita qualitate potest distingui: quia aut mala malè, aut bona bene, aut mala bene, aut bona malè dicuntur. Malè enim loquitur cum res peruersa suadetur: sicut scriptum est, Benedic Deo, & morere. Bene bonum dicitur cũ rectè recta prædicantur: sicut Ioannes ait, Agite pœnitẽtiam: appropinquabit enim regnum cœlorum. Malum verò bene dicitur quando per os loquẽtis idcirco vitiũ exprimitur vt reprobetur: sicut Paulus ait, Fœminæ eorum immutauerũt naturalem vsum in eũ qui est contra naturam. Quo loco execranda quoque virorum facinora subdit: sed honestè inhonesta narrauit, vt multos ad honestatis formam reuocaret. Malè autem bonum dicitur cum rectum aliquid non recto studio profertur: sicut illuminato cæco dixisse Pharisæi perhibẽtur, Tu sis discipulus eius. Quod maledictionis vtiq; studio dixerut, nõ orationis voto. Similiter & Caiphas ait, Oportet vnũ mori pro populo. Ad propositum ergo, Psal. volens ostendere se bonum bene locutum, ait, *Propter fratres meos*, &c.

Phil. 1. — *Loquitur quis quadrupliciter.* — *Greg. 23. moral. cap. 3.* — *Iob 2.* — *Ioan. 1.* — *Rom. 1.* — *Ioan. 9.* — *Ioan. 11.*

A B C

2272 Propter domum domini Dei nostri, quæsiui bona tibi.

Hic ponitur quartus gradus, qui est dilectionis æternæ patrię. Amor enim æternæ gloriæ debet esse motiuum omnis nostræ bonæ operationis, vt quicquid facimus, amore illius faciamus: id est, vt illam nobis acquiramus. Vbi notandum quòd duplex est domus Dei: scilicet militãs ecclesia, & triũphans patria. De domo militantis ecclesiæ dicit Christus, Zelus domus tuæ comedit me. Quod ideo sic dicit, quia tantus debet esse cuilibet amor ecclesiæ, vt eius accẽdatur animus ad omnia emẽdanda, quæ ibi cernit inordinata. Vnde Aug. super Ioannem ait, Comedit zelus domus domini, (id est ecclesiæ) illũ qui omnia quæ ibi videt peruersa, cupit emendare: & si emendare non potest, gemens tolerat. Alia est domus triumphantis patriæ: de qua Ioan. 14, In domo patris mei mãsiones multę sunt: quia secundũ diuersitatẽ meritorum ibi multiplicitas est præmiorũ. Et de ista domo hic ait, *Propter domum domini Dei nostri*, &c. Quia solum ad istũ finẽ bonum debemus loqui & aliis optare: vt illo mediante, ad cœlestem perueniant hæreditatẽ. quasi dicat, propter domũ domini Dei nostri, scilicet mihi aliisq; acquirendã, quæsiui bona tibi: id est, orãdo postulaui à Deo bona tibi conferri. Loquitur enim ecclesiæ militãti, cui optat bona domus triũphantis. Vel aliter: vbi notãdũ quòd domus Dei propriè dicitur conscientia iusta, in qua Deus vt in domo sua habitat per specialẽ gratiã: de qua domo dicitur Psal. 62, Domum tuam decet sanctitudo in longitudinem dierum. Hæc autẽ domus cõscientię debet habere solidũ fundamentũ, floridũ ornamẽtum, decens tegumentũ, & frequẽs purgamentum. nihil autẽ domũ istã tantũ Deo ædificat, sicut dilectionis charitas, quæ in dilectione Dei & proximi cõtinetur. Et ideo Psal. per dilectionẽ proximi quã Dei dilectionẽ pręsupponit, hanc domum se fabricasse dicit, *Quæsiui bona tibi*: scilicet ecclesiæ militãti: & hic notatur charitas. Et hoc propter domũ domini Dei nostri, id est, propter ædificandã cõscientiam, domum domini Dei nostri.

Ioan. 2. — *Domus conscientia quomodo ædificatur Deo.*

D E

PSALMVS CXXII.

AD te leuaui oculos meos, qui habitas in cœlis. 2273

Huius Psal. titulus est vt præcedentiũ, s. Canticũ graduum. Et exponitur vt suprà Psal. 119. Vbi aduertendũ quòd, quantum ad expositionẽ literalẽ, iste Psal. videtur quædã deuota oratio Psal. qui spiritu prophetico perlustratus, pręuidens futurã populi Dei subiugationẽ factã per Antiochũ illustrẽ tẽpore Machabæorũ pro auxilio opportuno habẽdo, oculos suæ mentis ad Deũ erigit: ipsum orãdo vt Dei populus ab illa tã crudeli subiectione liberetur. Et secundũ hoc, Psal. iste diuiditur in partes duas: quia primò oculos mentis ad Deũ erigit. Secũdò scilicet populi subiugationẽ & miseriam exprimit, ibi, *Miserere nostri*, &c. Dic vt N. Quantũ verò ad sensum propheticum, notandum quòd quartus gradus ascensionis quo isti Psal. graduales ascẽdere cõtendunt, est vnitas ecclesiæ cum capite Christo, quam facit dilectio charitatis: quæ tanta est, quòd Christus descendit nobis descẽdentibus, & ipso ascendẽte, nos ascendimus cũ ipso. Volens ergo gradatim ad Deum ascendere, Christo capiti maneat vnitus, sine quo nullus ascendere potest. Quod hic declarans Aug. dicit, Omnis amor aut ascendit, aut descẽdit. Desiderio enim bono leuamur ad Deum, sed malo ad ima præcipitamur. Sed quia malo desiderio iã lapsi cecidimus, necesse est nos illi inhærere qui ad nos descendit, & qui solus ascendere potest: quia nos viribus nostris ascendere nõ valemus. Ipse enim dominus ait, Nemo ascendit in cœlũ, nisi qui descẽdit de cœlo: filius hominis qui est in cœlo. Si enim vnũ fuerimus cũ ipso, ipse nobiscũ manet in terra: & nos cũ ipso ascẽdimus cœlũ. Quòd autẽ ipse nobiscũ sit in terra, patet, quoniã ipse in cœlo iã positus est, & carne suscitata immortalis, per quod fuit ad tẽpus mortalis: & nihil in cœlo persecutionũ patiẽs, & nihil maliriarũ & opprobriorũ, sicut hac in terra, quãdo omnia pro nobis sustinere dignatus est: cõpassus tamẽ corpori suo in terra laborãti, dixit, Saule Saule quid me persequeris? Iam ipsum nemo tãgebat, & se pati persecutionẽ clamabat de cœlo. Nõ ergo præter spẽ esse debemus, imò cũ magna fiducia præsumere: quia si per charitatẽ ipse nobiscũ est in terra, ita per charitatẽ & nos cũ illo sumus in cœlo. Quomodo autem audiuimus quòd & nos cum illo sumus in cœlo? audi Paulum dicentem, Si resurrexistis cũ Christo, quæ sursum sunt quærite, &c. Mortui enim estis, & vita vestra abscõdita est cũ Christo in Deo. Ergo & ille adhuc deorsũ est, & nos iã sursum sumus cũ illo. Ille deorsum compassione charitatis, nos sursum sumus spe cha-

Amor omnis aut ascendit, aut descendit. — *Ioan. 3.* — *Christus nobiscum est in terra, & nos in cœlo cum ipso.* — *Coloss. 3.*

charitatis. Vnitus ergo Deo in perſona totius eccleſię meme aſcendit hic Pſal.& ait, *Ad te leuaui oculos meos*,&c. Ex quibus bene apparet quòd per charitatē cum Deo ſumus in cœlo, & ipſe eſt in terra nobiſcum. Et ſecundum hoc, Pſal. iſte habet duas partes: quia primò oſtendit primum: ſecundò ſecūdum, ibi, *Miſerere noſtri domine*. Prima pars diuiditur in partes tres, ſecundum quod iſte triplici virtute eleuatur in cœlum: primò cōtemplatione ſupernorum: ſecundò patientia aduerſorum, ibi, *Ecce ſicut oculi ſeruorum*: tertiò obedientia pręceptorum, ibi, *Sicut oculi ancillæ*. Primò igitur hic eleuatur in cœlum deſiderio & contēplatione ſupernorum, cum dicit, *Ad te leuaui oculos meos*,&c. Vbi notandum quòd per oculum intelligitur mēs noſtra & interior intētio, quæ dum munda eſt, totum interiorem hominem

Oculus ſignificat intētionem noſtram & mentem.

B illuminat: & dum eſt immūda, totum obfuſcat: iuxta dictum ſaluatoris dicentis, Lucerna corporis tui eſt oculus tuus: ſi oculus tuus fuerit ſimplex, totum corpus tuum lucidum erit: ſi autē oculus tuus nequā fuerit, totum corpus tuum tenebroſum erit. Quæ verba exponēs Aug. in de ſermone domini in monte, oſtendit quòd per oculum mentis intentio deſignatur, dicens, Oculum hic accipere debemus intentionem noſtrā: quæ ſi munda fuerit & recta, omnia opera noſtra quæ ſecundum ipſam operamur bona ſunt: quæ opera omnia totū corpus appellauit. Nō ergo quid quiſque faciat, ſed quo animo faciat, cōſiderandum eſt. Hoc eſt enim lumen in nobis: quia hoc nobis manifeſtum eſt, bono animo facere quod facimus. Ipſa verò facta quæ

Matth.6.

Intentio pēſanda eſt, non opus.

C ad hominū ſocietatem procedunt, incertum nobis habent exitum: & ideo tenebras ea vocauit. Non enim noui cum pecuniam tribuo indigēti, quid ſit inde facturus. Si ergo ipſa cordis intentio quæ tibi nota eſt, ſordidatur appetitu rerum temporalium, magis ipſum factum cuius incertus eſt exitus, ſordidum erit. Quia & ſi bene alicui proueniat, quod tu nō recta intentione facis: quomodo tu feceris imputabitur tibi, non quomodo illi prouenerit. Si autē ſimplici intentione, id eſt, ſine charitatis opera noſtra fiant: tunc munda ſunt, & placent in conſpectu Dei. Ex quibus apparet, quòd noſter oculus interior, eſt ipſa noſtræ mētis intentio: quā ad Deū leuare debemus, quia in omnibus operibus noſtris intētio ad Deū eſt erigenda, vt propter Deum fiāt.

D Et attende, quòd ſicut duplex eſt vita noſtra ſpiritualis & meritoria, ſcilicet contemplatiua & adiectiua: ita duplex eſt oculus noſter interior, ſcilicet dexter, qui eſt intentio vitæ contemplatiuæ: & ſiniſter, qui eſt intentio vitæ actiuæ: vt oſtēdit Greg. Quos ambos oculos ad Deum ſemper leuare debemus: vt ſcilicet dum cōtemplamur ſuperna, noſtra intentio ſit ad ipſum Deum, non ob curioſitatem ſciendi: & dum opera actiuæ vitę agimus, non gloriam noſtram, ſed Dei quæramus. Et ad hoc ſignificandum, non ſolum vnum prædictorum oculum ad Deum eleuabat Pſal. ſed ambos in plurali, dicens, *Ad te leuaui oculos meos*: ſcilicet dextrum & ſiniſtrum. *Ad te*, ſcilicet Deum verum: ad quod ſpecificādum ſubdit, *Qui habitas in cœlis*. Qualiter autem

Oculus duplex: ſcilicet dexter, & ſiniſter.

Greg.6 moral.cap 25.

E Deus habitat in cœlis, vide ver. 11.101.156.195. Et nota quomodo iſte aſcendēdo iā profecit. Nā ſupra in ſecundo gradu huius aſcēſionis dicebat, Leuaui oculos meos in mōtes. i. in ſanctos: nunc autē ipſos oculos ad ipſum Deum immediatè erigit Deo, dicens, *Ad te leuaui oculos meos*,&c. Nota quòd multa multipliciter leuare debemus. ſ. oculos, ma-

A nus, animā, faciē, & vocem: de quibus vide ver. 991.

Ecce, ſicut oculi ſeruorum in manibus dominorum ſuorum. 2274

Hic oſtenditur ſecunda virtus qua eleuamur in cœlū: ſcilicet patientia in aduerſis. Vbi notandum, quòd oculi ſeruorū continuè intendere debent ad dominum ſuū, vt videāt voluntatē eius: & perferāt quæ dominus iubet patienter. Sic & nos ſerui Dei quos redemit ſanguine ſuo, oculos noſtros ad manus domini noſtri (id eſt, ad opera) debemus habere, vt & nos patiēter portemus quæ & ille portauit pro nobis. Et hoc eſt quod ipſe dicebat, Exēplum dedi vobis, vt quēadmodum ego feci, & vos faciatis. Eſt ergo ſenſus, quòd ſicut oculi ſeruorum ſunt

Ioan.13.

B ad manus (id eſt, ad opera) dominorum ſuorū, & ad onera patienter tolerāda: ſic & nos oculos noſtros habere debemus ad dominum noſtrū Ieſum Chriſtum, vt pro nomine eius omnia aduerſa patienter toleremus. Iubet dominus nos aduerſitatib⁹ cædi: ſicut fecit Iob, Tobiā, Danielē, aliòſq; ſeruos ſuos patienter portantes: oculos ad manus habebant, quouſq; terminaret aduerſa. Et ad iſtū intellectum exponit Aug. dicens, *Sicut oculi ſeruorum in manibus dominorum ſuorum*. Fac aliquē dominum iuſſiſſe ſeruū cædi, vapulat ſeruus, ſentit plagarū dolores: attēdit ad manus domini ſui quoadúſq; dicat, parce. Manum enim ipſam poteſtatē dicit. Ergo quid dicimus, fratres? Iuſſit nos aduerſitatibus cędi dominus noſter: & in hac vita vapulamus, & tota vita i-

Omnes in præſenti vita patienter aduerſa.

C ſta mortalis plaga noſtra eſt. Audi Pſalmiſtæ vocē, Pro iniquitate corripuiſti hominē: & tabeſcere feciſti ſicut araneā animā eius. Nihil enim infirmius anima noſtra poſita in mediis tentationibus ſæculi, in mediis gemitibus & parturitionibus moleſtiarum. Nihil ea infirmius, donec hæreat ſoliditati cœleſti vnde iā nō cadat. Quādo expulſus eſt homo de paradiſo, tūc iuſſus eſt ſeruus cædi. Videte quomodo vapulamus in omnibus qui ab initio generis humani nati ſunt, in omnibus qui non ſunt, in omnibus qui poſtea naſcentur. Sed multi ſic indurati ſunt, vt plagas nō ſentiāt. Vides fœlices aliquos in iſto ſæculo ridentes, iactantes ſe nō cędi, aduerſa nō pati: & tales peius cædūtur. Hoc enim ipſo grauius cæduntur, quo ſenſum ſuū perdiderunt, quā-

Pſal 38.

D diu viuis in terra, ſiue feliciter viuas, ſiue in aliqua tribulatione conſtitutus ſis, leua oculos tuos ad manus domini, qui te cædi iuſſit. Eſt ergo differentia hæc inter iuſtos & malos: quia iuſti oculos ſuos ſemper habent ad manus domini ſui (id eſt, ad opera) Chriſti, vt illa patiēter imitētur. Mali autē oculos ſuos ad opera mūdi declinant: vt oſtēdit Greg. ſuper illo verbo Iob 24, Oculi eius ſunt in viis eius: dicēs, Vias ſuas peccator intuetur, quia ſola cogitare, ſola cernere nititur quæ ſibi ad cōmodum tēporale ſuffragētur. Hinc etenim Paulus dicit, Omnes quæ ſua ſunt quærūt, nō quæ Ieſu Chriſti. Via namq; elati, ſuperbia: via raptoris, auaritia: via lubrici, concupiſcētia carnalis. In viis ergo ſuis vnuſquiſq; iniquus oculos ſuos deprimit: quia ſolū viis

Greg.17 moral.cap.4.

Phil.2.

E prædictis, vt per hæc animo ſatisfaciat, intēdit. Vnde per Salomonē dicitur, Oculi ſtultorū in finibus terræ. Quia hic ſolū tota intētione conſpiciūt per quod ad finē terreni deſiderij perducātur. Nequaquā verò peccator oculos ſuos in terram figeret, ſi ipſos ad ſui redēptoris itinera leuaret. Vnde per Salomonē dicitur, Oculi ſapiētis in capite eius. Quia videlicet ſapiēs quiſq; illum tota intētione deſide-

Prouer.17.

Eccle.2.

tat,

rat, cuius mébrum se esse per fidem pensat. Has redemptoris vias videre desiderabat qui dicebat, In mandatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas. *Psal. 118.* Acsi apertè fpnndear, dicés, Quæ mea sunt iam videre refugio: quia per imitationis tuæ viá pergere côuersationis gressibus inardesco. Qui enim præsenti iá múdo côtradicit, amoris exercitatione continua redéptoris sui vias cordis sui oculis obiicit, vt mens prospera fugiat, & ad aduersa se præparet: nihil quod nocere creditur, pertimescat: mœrorem gaudium deputet, præsentis vitæ gaudia dâna mœroris putet, abiectionis detrimenta non timeat: sed per hæc manentis gloriæ locum quærat. Sic faciebat Psalmista, cû dicebat, *Sicut oculi seruorum in manibus suorum dominorum*: supple, sic oculi mei in manibus domini mei. Sed hic occurrit dubium: Cum per fidem, filij Dei ex seruis facti simus, quomodo fideles nomine seruorú adhuc vocat Psalmista, dicens, *Sicut oculi seruorum*: &c. Et non dicit potius, sicut oculi filiorum vel amicorú: cû tamen Christus suis fidelibus dicat, Iá non dicá vos seruos, sed amicos? Ad hoc respondetur quòd duo in nobis consideranda sunt: scilicet vnum ex parte nostra, quod est debitú ex beneficio receptu à Christo: & sic serui dicimur, quia ab ipso proprio redépti sanguine. Aliud est ex parte Dei: scilicet beneficiú suæ gratiæ nobis collatum gratis, quo nos adoptauit in filios: & sic filij dicimur, & non serui. Et secundum istas duas considerationes, fideles in scriptura quandoque vocantur filij Dei, quandoque serui. Vel aliter, secundum Aug. super Ioannem. Sicut sunt duo timores, sic & duæ sunt seruitutes. Est enim timor quem perfecta charitas mittit foras: in quo est etiá seruitus simul foras cum ipso timore mittenda. Est & alius timor castus permanés in sæculum sæculi. Ad primam ergo seruituté seruos pertinétes Christus intuebatur, dicens, Iam non dicam vos seruos, quia seruus nescit &c. Non ille vtique seruus ad timorem pertinens castum: cui dicitur, Euge serue bone, intra in gaudiú domini tui: Sic enim & Paulus se seruum nominat, dicens, Paulus seruus Iesu Christi &c.

Quæstio. Cur fideles dicantur serui, cum sint filij Dei.

Ioan. 14. *1. Ioan. 15.* *Ioan. 15.* *Matth. 25* *Rom. 1.*

2275 Sicut oculi ancillę in manibus dominę suæ, ita oculi nostri ad dominú Deú nostrum, donec misereatur nostri.

Hic tertia virtus qua eleuamur in cœlú, scilicet obedientia pręceptorú, ostenditur. Vbi notandum, quòd ancilla nomen est personæ alteri famulantis & obediétis. Ancilla náque dicitur ab an, quod est circú, & cillo cillas, quod est mouere. Inde ancilla dicitur, quia circúquaque seruiendo mouetur. Et hinc est quòd ratione suæ humilis obedientiæ ipsa virgo Maria se ancillá nuncupauit, dicens, Ecce ancilla domini &c. *Luc. 1.* Sic ergo sunt oculi ancillæ in manibus dominæ suæ, quádo tota nostræ métis intentio est ad humiliter obediendú sapientiæ increatæ quæ omnium dominatur. Quas autem côditiones debet habere ancilla in obediendo, vide ver. 2043. Vel aliter: vt per ancillá caro intelligatur. Quia sicut in politia mundi, ancilla dominę suę subiici debet, & domina præferri: sic in politia interioris hominis, locú dominę tenet ratio, quę in domo métis debet dominari: sed caro vt ancilla sibi subiici debet & famulari. Nostrá igitur erga Deú debitá obediétiá volés ostédere Psal. hoc vtitur exéplo: dicés, q sicut oculi ancillę sunt in manibus dominę suæ, (id est, sicut intétio vel appetit9 carnis subiici debet rationi & famulari) sic & oculi nostri (i. intétiones nostræ) sunt ad dominú Deú nostrú: scilicet ad sibi obediédú. Sed iste politicus & naturalis ordo, hodie peruertitur in multis, in quib9 caro rationi præfertur & dominatur: ipsa verò ratio carni seruit & subiugatur. Quod detestás Sapiés ait, Prou. 30, Per tria mouetur terra: & quartú sustinere nô potest. per seruú, cú regnauerit: per stultú, cú saturatus fuerit cibo: per odiosam mulieré, cú in matrimonio fuerit assumpta: & per ancillá, cú fuerit hæres dominę suę. Quę verba moraliter exponés Gualf. dicit, Mouetur terra. i. turbatur ecclesia per seruú cú regnauerit. i. per hominem criminosum & seruú peccati, cú ecclesiasticæ prælationis obtinuerit dignitaté. Per stultú, cú satiatus fuerit cibo. i. per populú imperitú, cú fastidierit verbú Dei. Per mulierem odiosam, cum assumpta fuerit in matrimonium, videlicet eú regulares qui proprietati renúciauerút, velut odiosæ mulieri dátes libellú repudij, cupiditate ducti, iterú terrenis implicátur & seruiunt. Per ancillá, cú fuerit hęres dominę suę: quod carnales tágit, qui carné rationi pręferút, & voluptaté carnis animarú saluti. Nô sic ergo sit in nobis, sed ancilla (scilicet caro) rationi subdatur: iuxta côsiliú angeli dicétis ancillæ Agar, Agar ancilla Sarai, reuertere ad dominá tuá, & humiliate sub manibus eius: vt sic Deo rectè valeamus dicere, *Sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ* &c. Sed quandiu talis seruitus, talis subiugatio serui ad dominú & ancillæ ad dominam debet esse, subdit, dicés, *Donec misereatur nostri*. Misereri enim est alterius miseriá remouere vel terminare. Miseria auté nostra durat, quádiu pręsens vita permanet: vt dictú est in præcedéti versiculo. Túc ergo planè nostri miserebitur Deus, quádo finita huius sæculi vita, omnis miseria plenè in nobis erit terminata. Interim ergo dú viuimus, necesse est nos oculos nostros habere in manibus domini, aduersa humiliter tolerádo, & carnis oculos in manibus rationis humiliter obediédo. Et hoc est quod ait, *Donec misereatur nostri*. Quáuis enim in vita beata nos seruiemus Deo & ei obedientes erimus: nô tamé cú labore & miseria, vt núc facimus. Vel aliter: vt ly *donec* significet æternitatem. vide versic. 915.

Ecclesia turbatur per multa.

Gen. 16.

Miserere nostri domine, miserere nostri: quia multum repleti sumus despectione. 2276

Hic consequenter ostendit quomodo Deus nobiscum manet in terra: scilicet per compassioné & misericordiam. Et duo facit: quia primò diuiná postulat misericordiam. Secúdò suam explicat miseriam, *Quia multum*. Quantum ad primum: sciédum quòd vbi maior est miseria, ibi magis locú habet misericordia. Quanto autem quis in præsenti vita iustior est atque spiritualior: tanto miserabilior reputatur à malis, & amplius irridetur & repletur despectione. Propter qnnd dicitur Iob 12, Deridetur iusti simplicitas. Quod ideo dicitur, quia mali derident & despiciunt spirituales: qui visibilibus spretis, inuisibilia quærunt & amant: vt hic ostendit Augustinus, dicens, Omnes qui secundum Christum piè volunt viuere, necesse est vt patiantur opprobria & contemnantur ab his qui volunt impiè viuere, quorum felicitas tota terrena est. Irridentur enim illi qui felicitatem vocát quam oculis videre non possunt. Et dicitur eis,

Deridentur iusti à malis & despiciuntur.

Quid credis insane? Vides quod credis? Reuersus estne aliquis ab inferis, & retulit tibi quid ibi agatur? Ecce ego quod amo, video & fruor. Despiceris, quia speras quod non vides. Et despicit te ille qui quasi tenet quod videt. Attende ipse si tenet: noli turbari, ne dum putas esse felicem in præsenti, amittas veram felicitatem futuram. Noli turbari. Attende quia non tenet quod credit tenere. Labitur enim hoc ab illo quod tenet: vel ipse ab eo quod tenet. Necesse est enim vt illa transeant, aut ipse per res suas, aut res suæ per illum, per quem transeūt res suæ qui viuus labefactauerit: qui transit per res suas, qui in diuitiis moritur: quia cum moritur, non eas secum affert ad inferos. Iactat se domum habere. Quæris quam domum tuam dicis? Respondet, Quam mihi dimisit pater meus. Et ille, Vnde habuit hanc domum? Auus noster illi illam dimisit. Recurre & ad proauum & attauum: nónne inde potius terreris, quia multos attendis transisse per illam domum, & neminem ipsorum illam secum tulisse ad æternam domum? Pater tuus hic eam dimisit, transiuit per illam: sic & tu transibis. Sic ergo transitum habetis in domo vestra: stabulum est itinerantium, non habitatio commanentium. Et tamen quia nos quæ futura sunt separamus, & in futuram felicitatem suspiramus: & nondum apparuit quod erimus, quamuis iam filij Dei sumus: ideo repleti sumus despectione, id est, contemptu, ab his qui felicitatem quærunt vel habent in præsenti sæculo. Quibus consideratis, iustus à Deo petit, *Miserere nostri domine, miserere nostri* &c. Hoc ideo geminat, quia corpus passionibus & anima opprobriis laborat. Necesse est ergo vt miserearis, quia multum repleti sumus despectione. Sed attende quòd veniet tempus miserationis, quo iusti à tali despectione liberati, æternaliter ipsi dispicient malos: dicentes, Quoniam ex omni tribulatione eripuisti me, & super inimicos meos despexit oculus meus.

Felicitas hic esse nō potest. — *1.Ioan.3.* — *Psal.53.*

1177 **Quia multum repleta est anima nostra, opprobrium abundantibus & despectio superbis.**

Hic magis suam explicat miseriam. Vbi aduerte, quòd anima quandoque pro toto homine accipitur, quia principalior pars est hominis. Vnde Matth.6. ait Iesus, Nolite soliciti esse animæ vestræ, quid manducetis &c. Dum ergo Psalm. dicit quòd anima nostra multum repleta est (scilicet despectione) id est, totus homo, & quo ad animam & quo ad corpus. Et qualiter hoc fit, manifestat dicens, *Opprobrium abundantibus*. Vbi per abundantes accipe diuites huius mundi, qui temporalibus abundant, quibus iusti & pauperes facti sunt opprobrium. Similiter & despectio superbis, quia superbi humiles despiciunt. Sed attende quòd non solùm iusti sunt opprobrium abundātibus & despectio superbis, verumetiam quandoque miseri peccatores ipsos iustos despiciunt. Vnde & latro cum Christo crucifixus, ipsum Christum blasphemando despiciebat. Sed tales licet temporalibus bonis & prosperitate non abūdent, abūdant tamen præsumptione & malicia, quando contra iustos insurgunt. Vnde hic ait August. Aliquando etiam ipsi qui in flagello aduersitatis temporalis sunt positi, nobis insultant. Inuenies enim aliquem pro merito iniquitatum suarum, siue occulto Dei iudicio,

Luc.23. — *Iusti deridentur à malis & patientibus mala.*

A siue manifesta damnatione, mitti in carcerē, portare catenam: & ipse etiam iustis insultat. Et cum ei dictum fuerit, Quare non bene vixisti? ecce quò venisti malè viuendo: ille respondet, Quare illi qui bene viuunt ista patiuntur? Sed illi propterea patiuntur vt probentur, vt tentationibus exerceantur & flagellis proficiant: quia flagellat Deus omnem filium quem recipit. Et si vnicum sine peccato flagellauit, & pro nobis omnibus tradidit eum: quomodo debemus nos flagellari, qui fecimus quare flagellemur? Et cum ista dixerimus, illi adhuc de infelicitate superbiunt, & afflicti nondum humiliati respondent & dicunt, Ista sunt verba vanorum Christianorum, qui credunt quod non vident. Insultant ergo nobis & qui abundāt, & etiam
B qui in calamitate sunt positi. Insultauit enim Christo & latro qui cum ipso crucifixus erat. Insultant ergo qui abundant & qui non abundant. Quare ergo Psalmista solum abundantes nominat, dicens quòd sumus opprobrium abundantibus? Sed aduertite quòd etiam superbi & pauperes abundant. Nā nisi abundarent, superbi non essent. Alius enim abundat pecunia, & inde superbus est. Alius abundat honoribus: & inde superbus est. Alius abūdare se iustitia putat: & inde superbus est. Et quod peius est, qui non abundat pecunia, iustitiam sibi videtur abundare aduersus Deum. Et tales in calamitatibus positi, se iustificant & Deum accusant: dicentes, Quid mali feci? Et si cogitat se multa fecisse, dicit, Multos video multa peiora fecisse, & nihil pati.
C Et talis iniustus contra Deum abundat, quia videtur sibi Deū erga ipsum iniustè agere, & quòd ipse patiatur iniustè. Sic ergo omnis qui iustos despicit, ipse abundat superbia: licet temporalibus bonis sit egens. Et hoc est quod ait Psalmista, quòd sumus facti opprobrium abundantibus & despectio superbis. Pro eodem enim hic accipiuntur abundantes & superbi, & opprobrium & despectio.

PSALM. CXXIII.

Nisi quia dominus erat in nobis: dicat nunc Israel, nisi quia dominus erat in nobis. 1178
D

Titulus huius Psalm. est idem quod titulus præcedentium Psalmorum gradualium: scilicet Canticum graduum. Et exponitur sicut in primò Psal. graduali: scilicet Psal. 119. De materia autem huius Psalm. quantum ad literam, sciendum quòd vt habetur 2.Reg.5. quòd post mortem Saulis, tribus Iuda vnxit Dauid in regem: & super tribū Iuda solam regnauit septem annis cum dimidio: quia cæteræ tribus sequebantur Isboseth filium Ionathæ filij Saulis. Ipso autem Isboseth mortuo, vniuersæ tribus Israel venerunt ad Dauid in Hebron: & vnxerunt eum in regem super totum Israel. Quod cum audissent Philisthæi, timētes ne Dauid confir-
E maretur & prosperaretur in regnum: & principibus volentes obstare, vniuersi congregati sunt vt pugnarent contra Dauid, & ipsum interficerent. Tūc Dauid tantam multitudinem contra se cernens, timuit: & consuluit dominū, dicens, Si ascendā contra Philisthæos, & trades eos in manus meas? Cui respondens dominus, ostendit sibi modum quo contra Philisthæos deberet ascendere: dicens, Gyra

post

poſt tergũ Philiſthinorum, & venies ad eos ex aduerſo pyrorum. Et cum audieris ſonitum gradiẽtis in cacumine pyrorum, tunc inibis prælium: quia tũc dominus egredietur ante faciem tuam, vt percutiat caſtra Philiſthiim. Fecit itaq; vt præceperat ei domin⁹, & percuſſit Philiſthiim. Hãc ergo victoriã de Philiſthæis habitam virtute domini qui erat cũ Dauid, & in populo ſuo, ipſi domino attribuens Dauid iſtum Pſal. fecit, dicens, *Niſi quia dominus erat in nobis* &c. Et duo facit: quia primò victoriã habitã Deo aſcribit: ſecundò de dicta victoria Deo gratias agit: ibi, *Benedictus dominus* &c. dic vt N. Quantũ verò ad ſenſum propheticum, ſciendũ quòd quintus gradus noſtræ ſpiritualis aſcenſionis eſt beneficiorum Dei recognitio, ſiue gratiarũ actio. Vnde ſancti vidẽtes qualiter in præſenti vita multis periculis implicantur, multis circundãtur hoſtibus, quàm multis tentationibus impugnãtur, quibus reſiſtere ſine Dei adiutorio nõ poſſunt: ideo de ipſorũ liberatione exultantes, & hanc à Deo recognoſcẽtes, in iſto Pſal. Deo gratias agunt, confitentes, quòd niſi domin⁹ adiuuiſſet eos, ipſi periculis ſuccubuiſſent.

Vnus homo ſunt omnes Chriſtiani & omnes ſunt vnus.

Et hoc eſt quod dicunt, *Niſi quia dominus erat in nobis* &c. Sed hic vnum eſt aduertendum, quòd in iſtis Pſal. gradualibus Pſal. loquitur quãdoque vt vnus ſolus in ſingulari: ſicut fecit in omnibus præcedentibus: dicens, Ad dominum cum tribularer clamaui &c. Leuaui oculos meos &c. Quandoque verò loquitur vt multi in plurali, vt hic: dicens, *Niſi quia dominus erat in nobis &c.* Similiter & in ſequentibus. Quod ideo ſtudioſe actum eſt, vt oſtendat quòd ratione vnitatis fidei omnes fideles ſunt vnus homo: & vnus homo eſt omnes. Et hanc rationẽ hic tãgit Aug. dicens. Cantant ergo aſcendentes, & aliquando tanquam vnus, aliquando verò tanquam multi: quia & multi vnus, quia vnus Chriſtus: & in Chriſto membra Chriſti, cũ Chriſto vnũ faciũt. Et horũ omnium mẽbrorum caput in cœlo eſt: corpus autẽ etiãſi laborat in terra, non eſt præciſum à capite ſuo. Siue ergo vnus cantet, ſiue multi cãtent: & multi homines vnus homo eſt, quia Chriſtus vnus eſt: & omnes Chriſtiani mẽbra ſunt Chriſti. Hæc ergo mẽbra Chriſti quid cantãt? Amãt enim, & amando cãtant, & deſiderãdo cantãt. Aliquãdo cũ tribulatione cantant, & aliquãdo exultãdo cantant. Tribulatio enim noſtra in præſenti ſæculo: ſpes verò noſtra & cõſolatio de futuro ſæculo. Et niſi in tribulatione præſentis ſæculi cõſoletur nos ſpes futuri ſæculi, perimus. Gaudium ergo noſtrum, fratres, nundũ eſt in re, ſed iã eſt in ſpe. Spes autem noſtra tam certa eſt quaſi iam perfecta ſit, promittẽte veritate: quæ nec falli nec fallere poteſt. Hinc eſt ergo quòd ſancti quãuis in præſenti nondũ ſint à periculis liberati, ſed realiter à tribulationibus afflicti: tamen quia ſpe certi ſunt de liberatione futura, ideo gratias agentes cantãt quaſi iam liberati: dicentes, *Niſi quia dominus erat in nobis* &c. Quibus viſis accedo ad diuiſionẽ Pſal. Diuiditur ergo Pſal. iſte in duas partes: quia ſancti primò ſe à Deo liberatos eſſe cognoſcunt: ſecundò ex hoc Deo gratias agunt: ibi, Benedictus dominus. Prima in duas: quia primò ſuã liberationem Deo attribuunt: ſecundò periculorum grauitatẽ exprimunt: ibi, *Cum exurgerent.* Quantum ergo ad primum, ſciẽdum quòd propriè iſta verba ſunt ſanctorum, qui iam pericula mundi Dei adiutorio euaſerunt. Sed nos in iſto mũdo adhuc conſtituti, ſpe eleuati, in illorum numero nos conſtituentes, cum illis etiam iſta verba canimus. Illi

A quia in re iam liberati: nos autem quia in ſpe. Et hoc eſt quod hic ait Auguſt. Reſpiciunt ſancti tribulationes quas paſſi ſunt: & conſiderant in eo iam loco & beatitudine ſe conſtitutos, conſiderãt quæ tranſierunt, quò peruenerunt, & quòd liberari non poterant, niſi manus liberantis affuiſſet. Vnde hoc conſiderantes, gaudentes dicunt, *Niſi quia dominus erat in nobis* &c. ſupple, liberati de mundi periculis nõ eſſemus. Dicat nunc Iſrael. ſ. quæ & quanta Dei adiutorio euaſit, quæ nõ euaſiſſet, niſi quia domin⁹ erat in nobis. Iſtos ergo beatos qui iã euaſerunt, Pſal. nobis conſtituit intuẽdos. Conſtituamus ergo & nos illos in corde iam triũphantes. Et tanquam ibi etiam ſimus, ſicut in priori Pſal. dictum eſt, Stantes erant pedes noſtri in atriis tuis

Spes in cœleſtibus nos facit habitare.

B Hieruſalem: nondum tamen ibi erant, ſed in via erant. Sed tanta erat perueniendi ſpes, vt adhuc in via poſiti & laborantes, iam ſibi illic conſtituti viderẽtur. Sic & nũc ponamus nos in illo triumpho qui erit in futuro ſæculo, quãdo exultabimus morte iam conſumpta, iã coniuncti angelis, & exultantes cum rege noſtro. Ibi ergo ſpe & corde conſtituti, cogitemus quid euaſimus, quæ ſcandala, quas tribulationes mundi, quas perſecutiones infidelium, quos dolos omnium hæreticorum, quas ſuggeſtiones diaboli, quas cupiditatum conflictiones. Omnia iſta quis euaderet, niſi dominus eſſet in illo? Nos ergo ſpe ibi conſtituti, dicamus, *Niſi quia domin⁹ erat in nobis,* quis illa euaderet: *dicat nunc Iſrael, niſi quia domin⁹ erat in nobis.* Hoc ideo duplicat, quia du-

C plicia ſunt pericula quibus impugnamur: ſcilicet corporis & animæ. Notandum autem, ꝙ quamuis Deus ſit in omnibus hominibus: quinimmo in omni re per eſſentiam, potentiam, præſentiam: non tamen eſt in omnibus hominibus per ſuum adiutorium & gratiam: vt deducit Magiſter, lib. 1, diſt. 37. De hoc vide verſic. 11. 293.

Cum exurgerent homines in nos, 2279
fortè viuos deglutiſſent nos.

Hic exprimit periculorum grauitatem, quam per Dei adiutorium euadimus. Quæ grauitas cõſiſtit primò in perſecutione paganorum: ſecundò in perſecutione tyrannorũ: ibi, *Cum iraſceretur:* tertiò in multiplicatione aduerſitatũ: ibi, *Torrẽtem.* Quan-

D tum ad primum, ſciendũ quòd perſecutio paganorum ad hoc ſæuit, vt nos à cultu veri Dei ſeparet, & ad culturam deducat idolorum. Veruntamen notandum quòd ad culturam idolorum aliqui inducũtur viui, & aliqui mortui. Viui colunt idola, qui cognoſcentes veritatem (ſcilicet ſolum verũ Deum eſſe colendum, & non idola, quia nihil ſunt) tamen timore pœnarum preſſi, Deum verum negant, & idola colunt. Mortui verò idola colunt idolatræ, qui veri Dei cognitionem non habentes, credunt idola virtutem diuinam cõtinere, & illa debere coli. Certum eſt autem quòd grauius peccant primi, quàm ſecundi: quia directè contra conſcientiam agunt. Ad propoſitum ergo: Pſal. conſiderans perſecutionem paganorum contra fideles, vt ad cultu-

Peccãt aliqui viui, & aliqui mortui.

E ram idolorum illos abſorbeant: dicit quòd niſi dominus fuiſſet in eis ipſos adiuuando, quòd ipſi infideles ſuis perſecutionibus, fideles viuos ad culturam idolorum abſorbuiſſent. Et hoc eſt quod ait, *Niſi quia dominus erat in nobis, cum exurgerent homines* (ſcilicet infideles) *in nos, fortè viuos deglutiſſent nos.* Et iſtã ſententiã hic ponit Auguſt. dicens, Hi ſunt qui viui abſorbentur, qui à paganis perſecuti, ſcientes

Abſorbentur aliqui viui, & aliqui mortui.

idola non esse colenda, timore consentiunt. Surrexerunt enim quidam persecutores, & dixerunt hominibus, Thurificate idolis nostris: quod si non feceritis, occidemus vos. Illi autem quamuis veritatem cognoscentes, amauerunt hanc vitam, & dulcedo vitæ huius tenuit eos: quia plus dilexerunt ea quæ videbant in terra, quã illa quę promisit Deus, quæ nondum videbant. Vnde plus retinentes ea quæ videbant, excluserunt de cordibus suis dominum. Et sic quia non erat in eis dominus, viui absorpti sunt: quia thurificantes idolo, sciebant nihil esse idolum. Nam si aliquid putarent idolum esse, mortui absorberentur. Cum autem sciunt nihil esse idolũ, & nouerũt omnia gentilium sacrificia vana esse, & tamen faciunt quod volunt persecutores, viui absorbentur. Sed ideo viui absorbentur, quia B non est in eis dominus. In quibus autem est dominus, occidũtur, & non moriũtur. Isti ergo qui passi sunt, & non consenserunt persecutionibus: exultant & dicũt, *Nisi quia dominus erat in nobis, cum exurgerent homines in nos, forsitan viuos absorbuissent nos.* Et dicit forsitan, ne excludat libertatem arbitrij, quæ ad peccatum cogi non potest. Item notandũ quòd in scriptura homo accipitur multipliciter: scilicet aliquando propriè: & sic solum dicitur homo qui viuit secũdum rationem. vide versic. 558. Aliquando verò dicitur homo, qui secũdum carnem viuit, & non secundũ rationẽ. vide versic. 799. Et sic idolatræ dicuntur homines, quia secundum carnẽ viuunt, non secundum rationem. Et sic hic accipitur homo, cum dicitur, *Cum exurgerent homines in nos* &c.

2280 Cum irasceretur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos.

Hic ponitur tyrannorum persecutio. Vbi sciendum quòd tyranni & infideles duplici modo persequebãtur fideles: scilicet primò blãdiciis & adulationibus. Et si sic nõ poterant illos peruertere, tũc ipsos persequebantur minis & verberibus. Persequebãtur enim eos primò blãdiciis. Cum enim inceperit homo ascẽdere & proficere, statim linguas dolosas patitur: blãdas ad perniciem, blãdas ad malã suasionem: vt puta dicẽtes, Quid facis? quare hoc facis? Nõnne potes tu aliter Deo seruire? Tu solos D es, qui vis hoc esse quod alij non sunt. Et si inueneris alios qui similia fecerunt, illa dolosa lingua statim dicit, Illi hoc facere potuerunt: fortè tu nõ poteris. Tu aggredetis: & si deficias, melius erat non incipere &c. vt de lingua dolosa habes ver. 2251. Quando ergo vidẽt quòd blandiens opratum obtinere non possunt, se ad iram & furorẽ cõuertunt, & verbera flagellaque inferunt: vt quos blãdis vincere non possunt, asperis vincant. vnde iã apertè sęuiunt, iam flagellant & persequuntur vt furibundi. Et hoc est quod de isto secundo genere persecutionis hic ait Psal. *Cum irasceretur furor eorum in nos, forsitan aqua absorbuisset nos.* Vbi notãdum quòd hic per aquam intelliguntur populi peccatores: qui sicut aqua semper tendunt ad ima. Quibus consenE tientes, absorbentur ab eis. Sed illi qui non cõsentiunt, eorum minas spernentes & verbera, illæsi per istas transeunt aquas: more filiorum Israel, qui illæsi aquas maris trãsierunt: in quibus Ægypti submersi fuerunt. Et hoc est quod ait Aug. *Dum irasceretur furor eorũ in nos* &c. Iã irascuntur, iã apertè sæuiunt. Aquam autẽ dicit populos peccatores. Quicumque autem consensissent illis, aqua illum ope-

Aqua populos malos significat.

ruisset. Moreretur enim morte Ægyptiorum: non transisset exemplo Israelitarum. Et sic est sensus, *Cum irasceretur furor eorum in nos* (id est cum apertè nos persequerentur, vt furibundi & inhumani) *nisi quia dominus erat in nobis, forsitan aqua absorbuisset nos:* id est, illi populi furibundi absorbuissent nos, quia nisi dominus nos iuuisset, timore pœnarum illis cõsensissemus: & sic operti & sorpti fuissemus. Vel per aquam intellige mundi pœnalitates & aduersa. vide versic. 1089. Et tunc est sensus, *Aqua absorbuisset nos:* id est, ab illis pœnis & aduersitatibus absorpti fuissemus: quia timore pœnarũ ad ipsorum malam volontatem nos inclinati fuissemus, nisi quia dominus erat in nobis. Et attende quòd dicit, *forsitan aqua absorbuisset nos.* Nam vt dicit catholicon, sorbeo, es, idem est quod aliquid deuorare vel penitus euacuare: vnde absorbere vel obsorbere, idem est quod aliquid valde deuorare vel euacuare. Et sic homo absorbetur, quando malis consentiens, omni virtute & vigore interiori euacuatur. Et sic est sensus, *Nisi quia dominus erat in nobis:* cũ mali furibundi insurgerent in nos, nos eis consentiẽtes, omni virtute euacuati fuissemus.

Absorbere quid sit.

Torrentem pertransiuit anima nostra: forsitan pertrãsisset anima nostra aquam intolerabilem. 2281

Hic consequenter ostendit grauitatem & mulC tiplicitatem aduersitatum, in quibus adiuuamur à Deo. Vbi sciendũ, quòd torrens dicitur fluuius qui repentinis viribus crescit, & cum magno impetu currit: sed non diu durat, & citò deficit: & significat pœnas & aduersitates præsentis vitę, quę martyres cum magno impetu inuaserunt: sed ad modicum tempus & citò defecerunt. Vnde de Christo legitur Psal. 109, De torrente in via bibit, propterea exaltauit caput. Hoc est, quia Christus aduersa huius vitæ ad tempus sustinuit, propterea fuit super omnem creaturam exaltatus: vt declarat Apostolus ad Phil. 2, dicens, quòd quia Christus factus est obediens patri vsque ad mortem crucis, ideo Deus exaltauit illum: & dedit illi nomen quod est super omne nomen &c. Consimiliter & nunc martyres finitis ipsorum pœnis & cruciatibus, morteque gustata: nunc ad gloriam sublimati, exultantes dicunt, *Torrentem pertrãsiuit anima nostra:* id est, pœnam vel mortem temporalem & breuem, propter quod & nunc gloriam habemus æternam. De hoc torrente vide versic. 1975. Vnde hic ait Augustinus, Aqua ista, scilicet persecutionum, torrens est: fluit cum impetu, sed transitura est. Torrentes enim dicuntur fluuij qui repentinis viribus crescunt, magnum habẽt impetum: si quis incurrerit, trahitur, si in illo nõ est dominus. In quo autẽ dominus est, transit torrentem anima ipsius. Adhuc fluit torrẽs iste, quem iam transierunt animæ martyrum. Adhuc quandiu sæculum hoc nascendo & moriendo currit, torrens est. Hinc persecutiones, hinc flagella, hinc mortes. De isto torrẽte bibit primus caput nostrum: de quo dictum est, De torrẽte in via bibit: propterea exaltauit caput. Vnde ad maiorem huius torrentis expressionem subditur, *Forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem.* Vbi notandum, quòd, secundum Augus. hic *forsitan*, idem est ꝙ an putas. Et est sensus, *Forsitan* &c. id est, an putas quòd anima nostra transierit aquã intolerabilem? certè nõ: quia torrens fuit citò euanescẽs. Dicunt ergo

Torrẽs significat pœnas & aduersitates.

Forsitan idem est, quod an putas.

ergo martyres, Putas quòd anima nostra transiit aquam intolerabilem? Quod ideo dicunt, quia magnitudo periculi & pœnarum vix facit credibile quòd euasit. Magnam necem pertulerunt, in magnis discriminibus fuerunt: omnino sic pressi sunt vt penè consentirent, vt penè viui absorberentur. Iam ergo euadentes, iam securi, sed ipsius periculi magnitudinem recordātes: putas (inquiūt) pertrāsiit anima nostra aquam intolerabilem? Vel, secūdum aliam literā, Forsitan pertransisset anima nostra aquam sine substantia. Sed quid sit aqua sine substantia, hic ostendit Augu$t.dicens, Aqua sine substantia sunt vitia, & dulcedo huius vitæ: quæ inopiam habent, non substantiam: quia hæc non vere sunt, sed omnia trāseunt sine fructu. Nam qui peccando lucratur aurum, & huiusmodi: sine substātia est, quia & hic fidem amittit in infernum descendens: hæc non secum portat. Maius ergo amisit, vt minus lucraretur. Pecuniam auxit, fidem neglexit vel extinxit. Abūdat nescio quid in arca, sed multo magis quiddam diminutum est in corde: de arca gaudes, de corde non plangis? In hac aqua sine substantia perdidit ille filius prodigus substantiam quam accepit à patre: & adhæsit vni ciuium lōginquæ regionis: id est diabolo, pascens porcos: id est terrenis & immundis actibus delectatus: desiderans manducare siliquas porcorū, quæ replent ventrem, & nō satiant. Ita peccata, quæ etsi ad horam delectant, veram tamen satietatem non præstant: sed potius boni indigentiam ingerunt. Dicāt ergo martyres, *Torrentem pertransiuit anima nostra*: scilicet pœnam temporalem: putas pertransiit aquā sine substātia: id est, putas transierit per vitia? certè non: quia prælegit sustinere pœnas temporales vt gloriam mereretur æternam, quàm hic in vitiis delectari, & postmodum sine fine cruciari.

Peccata dicuntur aqua sine substantia.

Lucæ 15.

2282 Benedictus dominus qui non dedit nos in captionem dētibus eorum.

Hic consequenter de ipsorum protectione Deo gratias agunt. Et diuiditur in duas partes: quia de receptis beneficiis primò gratias agunt: secundò adiutorium Deum semper habere requirunt: ibi, *Adiutorium nostrum*. Prima diuiditur in tres partes: secundū quòd de tribus gratias agunt: primò quia persecutoribus non cesserunt: secundò quia fidem conseruauerunt: ibi, *Anima nostra*: tertiò quia iā omnia pericula liberi euaserunt: ibi, *Laqueus cōtritus est*. Quantum ad primum: sciendum quòd persecutores martyrum tanquam rabidi venatores & canes quærebant capere ipsorum animas: vt scilicet persecutionibus pressi, consentirent eis, & sic eos perdere & deuorare possent: sicut de diabolo dicitur, quòd est tanquam leo rugiens, quærens quem deuoret. Sed martyres in quibus erat Deus adiuuans eos, fortiter certauerunt, & persecutores superauerunt. Et de hoc Deo gratias agunt: dicentes, *Benedictus dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorū.* Vnde hunc passum exposuit August. dicens, Venātes enim erant persequentes, & posuerunt escam in muscipulam. Quam escam? dulcedinem huius vitæ: vt vnusquisque propter dulcedinem vitæ huius mittat caput in nequitiam & muscipula comprimatur. Sed si in te sit dominus, nō capieris. Clama ergo, dicens, *Benedictus dominus qui non dedit nos in captionem dentibus eorum*: quia scilicet prauæ voluntati eorum non consensimus. Notandum quoque quòd dentes quandoque capiuntur in bonū, quā-

1. Petr 5.

Persecutores dicuntur venatores.

Dentes boni & mali.

A doque in malum. Nam dentes boni dicuntur prædicatores & Apostoli: vt ostendit Gregor. super illo verbo Iob 19, Derelicta sunt tantumodo labia circa dentes meos: dicēs, Quid enim circa dētes aliud quàm labia habemus, etiamsi nulla flagella patiamur? Sed quid per labia, nisi locutio: quid per dentes, nisi Apostoli sancti designātur? Qui in hoc corpore ecclesiæ idcirco sunt positi, vt vitam carnaliū correptione mordeant, eámque à duricia suæ pertinaciæ cōfringant. Vnde primo Apostolorū quasi denti in corpore ecclesiæ posito, dicitur, Macta & manduca. Sed quia passionis Christi tempore isti dentes præ timore mortis perdiderūt fiduciam roboris, amiserunt efficaciam omnimodæ operationis: vt duo ex illis ambulantes post eius mortem &

Gregor. 14. moral. c. 14.

Act. 10.

B resurrectionem, in via loquerentur & dicerēt, Nos sperabamus quia ipse esset redēpturus Israel: ideo rectè nunc dicitur, Et derelicta sunt tantummodo labia circa dentes meos. cōfabulabantur adhuc de illo, sed iam in illo minime credebant. Tātummodo ergo labia circa dentes eius remanserant, quia virtutem bunæ operationis amisetāt, & sola de illo confabulationis verba retinebāt. Perdiderāt morsum correptionis, & habebant motum locutionis. Labia itaque tantùmodo circa dentes relicta sunt: quia adhuc quidem confabulationem nouerant, sed prædicare iam eum aut mordere infideliū vitā formidabant. Aliquando verò dentes accipiuntur in malum: & sic significant persecutores fidelium ministros diaboli. vt ostēdit Gregor. super illo ver-

Lucæ 24.

C bo Iob 16, Infremuit contra me dentibus suis, & terribilibus oculis me intuitus est: dicēs, Ille quippe hostis antiquus ecclesiæ, contra hanc dentibus fremit, eámque terribilibus oculis intuetur: quia per alios crudelia exercet, & per alios quæ exerceat prouidet. Dentes namq; huius hostis sunt bonorum persecutores atque carnifices, qui eius mēbra laniant, dum electos illius suis persecutionibus affligunt. Oculi verò huius hostis sunt illi qui cōtra eam prouident mala quæ faciant, suísque cōsiliis persecutorum eius crudelitates inflammāt. Antiquus ergo aduersarius fremit cōtra ecclesiā dentibus suis, dū per crudeles reptobos in ea insequitur vitam bonorum. Hanc terribilibus oculis intuetur, quia prauorum consiliis nō cessat mala ex-

Gregor. 13. moral. cap. 6.

D quirere in quibus hāc semper deterius affligat &c. Sic ergo dentes diaboli sunt persecutores bonorū: qui tamen martyres vincere non poterunt. Vnde & gratias agendo dicunt, *Benedictus dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum.* Quid autem sit benedicere Deum, vide versic. 378. Et quòd multipliciter benedicimus Deum, versic. 502. Et quomodo omnia Deum benedicunt, versic. 1732.

Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium. 2283

Hic gratias agunt martyres, quia fidem seruauerūt. Ad hoc enim tota persecutio infidelium sæuiebat, vt animas fideliū caperent blandis vel asperis. Quæ persecutio durat per totum tempus vitæ

E præsentis. Sed postquam martyres animam suam pro Christo dederūt, & sic euaserūt laqueos quos hic diabolus parat: securè gratias Deo agendo clamant, dicentes, *Anima nostra sicut passer erepta est* &c. Et bene dicit, *sicut passer*: quia passer auis est incauta, & faciliter declinat ad escam, non faciliter aduertens muscipulam: sed cum aliquem strepitum sentit, statim escam relinquēs, effugit, Sic & sancti marty

Passer dicitur anima nostra.

martyres ratione sensualitatis suæ, faciliter inclinabātur ad escam delectationis vitæ præsentis: quam quilibet secundum sensualitatem naturaliter diligit, & pœnas fugit ac mortem. Sed cum ad istam escam naturaliter inclinarentur secundum sensualitatem, audientes strepitum quem Deus facit (scilicet minādo pœnas æternas inferni, priuationem suæ visionis) ad istum inquam strepitum ad modū passeris, statim escam relinquentes aufugerunt. Et sic ad modum passeris de laqueo venantium sunt liberati. Et ad istum intellectum hunc passum exponit August. dicens, *Anima nostra sicut passer* &c. Quare sicut passer? Quia anima incauta ad escam ceciderat sicut passer. Quomodo si videas auem iā cadere in muscipulam, facis strepitum vt euolet de muscipula. Sic & martyrum. Iam forte aliqui ipsorum tendebant collum in dulcedinem vitæ huius: sed dominus qui erat in illis, fecit strepitū: scilicet ostendens eis pœnam gehennarum quam mererētur, gloriam Dei quam perderent si ad escam delectationis vitæ præsentis intenderēt. Et sic isto strepitu ereptus est passer à laqueo venātium. Et quid semper erit illa muscipula? Muscipula erat delectatio vitæ præsentis. Sed illis occisis, muscipula fracta est. Iam non remansit dulcedo vitæ præsentis, per quam possent iterum capi. Si illa contrita est, nunquid passer contritus est? Absit: quia non hæserat: laqueus contritus est, & nos erepti sumus. Ex quibus apparet quòd martyres per mortem de laqueo venātium persecutorū liberantur, quia mortuo corpore in quo potestatem habent, solum remanet anima, quam violare non possunt. Vnde etsi corpus capi potest laqueo venantium, anima tamē libera effugit. Vel aliter: istum versum exponit Hugo de sol. dicēs, *Anima nostra sicut passer erepta est* &c. Est anima nostra similis ad modum passeris, dū in his quæ agit, vtitur exemplo calliditatis. Dū enim anima sæpius seipsum considerat, contingit quandoque vt ex vsu assiduæ cōsiderationis animus callidior fiat: vt in via positus inter laqueos, liber cuadat. Sunt autem tres laquei. Primus laqueus venātium est fallax suggestio dæmonum: secūdus, subtilis suggestio hæreticorum: tertius, dulcedo vitæ carnalium. Hi laquei ponuntur in semita, in via, & in campo. Semita est arctior vita, via lata, campus spatiosus. Per arctam & arduam semitam incedunt religiosi: per viam latam & rectam coniugati: per spatiosam & deuiam voluptuosi gradiuntur. Laqueus passerem captum retinet, dum diabolus mētem possidet: vel dum dulcedo vitæ præsentis placet: seu dum hæreticus blanditiis deceptum fouet. Sed laqueus rumpitur, & passer liberatur, si abiectis carnalibus desideriis, ad Deum anima conuertitur. Hoc autem fit, non per nostram potentiam, sed per Dei gratiam. Adiutorium enim nostrum in nomine domini.

Timor pœnæ animam liberat.

Laqueus multiplex.

2284 Laqueus contritus est, & nos liberati sumus.

Hic consequenter sancti martyres gratias agūt, quia omnia hostis & mūdi pericula gloriosa morte intercedente euaserunt. Hostes enim nostri, scilicet mundus, caro, & diabolus, bonos solum in præsenti vita impugnare possunt: qua transacta, cōtra animam nihil agere possunt. Clamāt ergo sancti martyres exuti à carne per mortem, *Laqueus contritus est, & nos liberati sumus*. Et nota quòd dicit, *Laqueus contritus est*: quia quamuis deceptiones dæmonis & vi-

A tæ præsentis semper perdurent: tamē morte intercedente, mortuo contritæ dicuntur: quia illi amplius nocere non possunt. Contritus est ergo laqueus, non quidem in se, sed quo ad sanctos qui ex hoc sæculo transierunt. Vnde hic ait Glos. Occisis martyribus, amplius eis non restat dulcedo vitæ præsentis qua iterum possint capi: vnde à laqueis venantium liberari dicuntur. Et ipsi venatores suis laqueis capiuntur, Psal. 9, In laqueo isto quē abscōderunt comprehensus est pes eorum. Quia quanto alios ad malum conantur capere, amplius peccāt, & grauioribus pœnis obligantur. Aduertēdum tamen est quòd ad capiendum animas, diabolus specialiter tres laqueos parat. Primus laqueus est diuitiarum: Psal. 56, Laqueū parauerunt pedibus meis,

B & incuruauerunt animam meam: quia diuitiæ ad terrena incuruant animam: 1. Tim. 6, Qui volūt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli. Sed iste laqueus sanctis & beatis amplius nocere non potest, cum ipsorum mens æternis diuitiis sit satiata: Psal. 111, Gloria & diuitiæ in domo eius &c. Secundus est laqueus voluptatū carnalium. Eccles. 7, Inueni mulierem amariorē morte, quæ laqueus est venatorum. & Prouerb. 6, Mulier preciosam viri animā rapit. Sed istum laqueū non timent beati: quia repleti sunt omni voluptate diuina. Psal. 35, Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ: & torrēte voluptatis tuæ potabis eos. Tertius est laqueus honoris: scilicet & vanitatis, qui est superborum. Psalm. 141, In via hac qua ambulabam,

C abscōnderūt superbi laqueum mihi. Sed istum laqueum non timent beati: quia cōfirmati in gratia, amplius Deo rebellare non possunt. Propter quod dicunt illud Psalmi 90, Ipse liberauit me à laqueo venantium, & à verbo aspero. Glosa, in quem incidit superbus Adam. Et de istis tribus laqueis dicitur Esa. 24, Formido, fouea & laqueus super te, qui habitator es terrę. Et qui fugerit à facie formidinis, cadet in foueam. Et qui explicauerit se de fouea, tenebitur laqueo. Per formidinem intellige diuitias: quia semper timere faciūt. Vnde Iob 15, Sonus terroris semper in auribus diuitis, cum pax sit: semper insidias suspicatur. Vnde & Seneca dicit, Diues si videt pauperem, furem suspicatur: si videt diuitem, æstimat ipsum raptorem. Per foueam au-

D tem intellige luxuriā: Prouerb. 23, Fouea profunda meretrix, & puteus angustus mulier aliena. Per laqueū verò propriè significatur superbia, quæ aues (id est pennatos virtutibus) aliquando capit. Quia vt dicit August. Superbia semper bonis operibus insidiatur, vt pereāt. Qui autem istis laqueis se capi permittit, finaliter capietur laqueo damnationis ęternę. Psal. 10, Pluet super peccatores laqueos: ignis, sulphur &c.

Laqueus diaboli multiplex.

Adiutorium nostrum in nomine domini qui fecit cœlum & terram. 2285

Hic adiutorium domini, prædictis cōsideratis, semper cupit habere. Nullus enim sine Dei adiu-

E torio tentationibus diaboli, carnis, vel mundi resistere posset. Propter quod dicitur 1. Machab. 3, Conuenerūt aduersum nos vt disperdāt nos: quomodo poterimus sustinere ante faciē illorum, nisi tu adiuues nos? Et ideo semper Dei adiutorium est à nobis inquirēdum. Propter quod ecclesia in horis canonicis primitus ipsum postulat, dicēs, Deus in adiutorium meum intende: domine ad adiuuandum me festina. Aduerte ergo quòd Deus multa genera

genera personarum adiuuat: scilicet primò pœnitentes: vide versic. 957. secundò patientes: vide versic. 1921. tertiò adiuuat præliãtes: vide versic. 983. quartò adiuuat mendicantes: vide versic. 99. quintò adiuuat confidentes: vide versic. 2053. sextò adiuuat deprecantes: vide versic. 673.

PSALM. CXXIIII.

2986 QVi confidunt in domino sicut mons Sion, non commouebitur inæternum qui habitat in Hierusalem.

Titulus istius Psalm. est idem qui suprà in aliis Psalm. gradualibus: scilicet Cãticum graduum. Et (B) exponitur eo modo quo suprá. De materia verò huius Psal. dicunt quidam quòd ad literam loquitur de ciuitate Hierusalem terrestri, & de ipsius pace & securitate: quæ tãta fuit tempore Salomonis, quòd à nullis impugnabatur. Vnde ait Salomon, 3. Reg. 5, Nunc autem requiẽ dedit dominus Deus mihi per circuitum, & non est sathanas neque occursus malus. Vult ergo hic secundum istos ostendere Psalm. quòd sicut vera pax fuit in Hierusalem tẽpore Salomonis: sic & illi qui mente integra cõfidunt in domino, vera pace perfruentur: etsi non hic, tamen in futuro. Sed hoc stare non potest: scilicet quòd loquatur de Hierusalem ciuitate terrestri: quia dicit, *non commouebitur inæternum qui habitat in Hierusalem*: quia certum est quòd illa ciuitas (C) nunquam habuit pacem sic continuatam: quinimmò postquam fuit completa, multoties fuit destructa totaliter: scilicet semel per regem Babylonis, & semel per Romanos: multis autẽ aliis vicibus fuit partialiter: scilicet quo ad partem murorum, destructa, vt patet in libris Regum & Machabæorũ. Et ideo dicendum quòd hic Psalm. ad literam loquitur de ciuitate cœlestis Hierusalem: de qua dicitur Apocal. 21, Vidi ciuitatem sanctam Hierusalem descẽdentem de cœlo &c. Cuius tanta ac talis est pax, quòd æternaliter permanens, à nullo violari potest. Propter quod dicit, *nõ commouebitur inæternum qui habitat in Hierusalem*. Est ergo hic intentio Psalm. cor nostrum dirigere totaliter ad Deum: vt non in mundo vel temporalibus confidamus, sed (D) solum in Deo. Quia talis in Deo confidentia nos saluat in periculis, & ad perpetuam pacem perducit. Notandum est ergo quòd sextus gradus ascensionis est in Deo vera confidentia, boni Christiani, cõparata solidissimis montibus. Vnde hic August. ait, Hic Psalm. docet nos ascendere & eleuare animas nostras ad Deum: non intendere ad homines qui prosperantur in hoc sæculo felicitate falsa atque ventosa & deceptoria: vbi nihil aliud inuenitur quàm superbia, quæ cor durum facit cõtra imbrem gratiæ Dei, ne spiritualem fructũ facere possit. Præsumentes enim omnia sibi abũdare quæ videntur huic vitæ necessaria & vltra quàm necessaria, extolluntur. Et cum sint homines per iniquitatẽ inferiores omnibus aliis hominibus, per (E) superbiam omnibus aliis hominibus se superiores putant. Hos autem aliquando intuendo & nimis attendendo, etiam illi qui Deum colunt, fluctuant, quasi perierit merces ipsorum. Quare colunt Deũ, cùm se vident in laboribus, in egestate, in ęrumna, in morbo, in necessitate. Et vident alios Deum nõ colentes habere sanitatem corporis, abũdare tem-

Prosperitas superbiã causat.

(A) poralibus, incolumitate suorum gaudere, florere honoribus, eis qui non solum Deum non colunt, sed etiam omnibus hominibus aduersantur. Istos inquam nimis attendẽtes, aliqui nutare incipiunt: sicut in alio Psalmo de quodam dicitur, Mei autẽ penè moti sunt pedes: penè effusi sunt gressus mei. & rationem reddit, quia zelaui super iniquos pacẽ peccatorum videns. Sed credendum est sapientiæ Dei, quòd omnia bene & ordinatè disponit & facit: etiamsi non videamus quomodo, neque consilium eius cognoscere valeamus quare illa sic facit. Vnde bonũ est vt subdamus nos sapientiæ ipsius, & credamus quia bene facit, etiamsi nondum nouimus quare sic facit. Et sic habebimus cor rectũ, vt præsumamus & confidamus in domino: & non (B) mouebuntur pedes nostri: vt docet iste Psal. Quibus visis, accedo ad Psalm. diuisionem. Qui diuiditur in tres partes: quia primò confidentis in domino ostenditur stabilitas: secundò bonorum imploratur prosperitas: ibi, *Benefac domine*: tertiò malorũ prædicitur aduersitas: ibi, *Declinantes autem*. Prima pars diuiditur in tres: quia de confidentibus in domino tria ostenduntur. primò, qui in domino confidentes dicantur: secundò à quibus in Deo confidentes custodiantur: ibi, *Montes in circuitu* eius: tertiò quòd à malis in Deo confidentes liberẽtur, ibi, *Quia non relinquet*. Quantum ergo ad primum: sciẽdum quòd hic accipitur mõs Sion & Hierusalem: non pro se, sed pro suo significato. Nam ipsa terrena Hierusalem multoties fuit destructa & eius (C) ciues captiuati. Sed significat cœlestem patriã, cuius ciues molestati nõ possunt: quia vt dicitur Galat. 4, Hierusalem quæ sursum est, libera est. Similiter mons Sion ad literam in fine sæculi mouebitur: sed significat ecclesiam quæ in æternum durabit. Quòd autem mons Sion significet ecclesiam, vide versic. 1128. 1719. 1724. 1970. Dicit ergo, *Qui confidunt in domino, sicut mons Sion*. Quasi dicat, Illi confidunt in domino, qui sunt sicut mons Sion: id est, qui sunt in ecclesia Dei & de numero bonorũ fidelium. Et tales habitant corde in cœlesti Hierusalem: & finaliter habitabunt ibi & re: & non cõmouebuntur inæternum. Vnde hic ait August. *Qui cõfidunt in domino* &c. Si hanc Hierusalem terrestrẽ intellexerimus, omnes qui ibi habitabant, bellis & (D) euersione ciuitatis exclusi sunt. Si enim quęras Iudæum in Hierusalem, non inuenies. Quæ est ergo Hierusalem quam inhabitantes non cõmouebuntur inæternum? Certè hæc est Hierusalem superior mater nostra: cui suspiramus & gemimus in ista peregrinatione, vt ad illam perueniamus. Errauerimus à via, & viam nõ habebamus. Rex ipsius venit, & via nobis factus est: vt ad illam venire possimus. Ipsa est illa Hierusalem, in qua stantes erant pedes nostri. Ipsa est illa Hierusalem, quæ ædificatur vt ciuitas, cuius participatio eius in idipsum. Qui ergo ibi habitant, non commouebuntur inæternum: qui autem habitãt istam terrestrem Hierusalem, moti sunt: primò corde, postea exilio. Tũc enim moti sunt corde, quando regẽ ipsius supernę (E) Hierusalem crucifixerunt. Iam ipsum regem foras excludebãt: iam illum extra ciuitatem suam exclusferunt & crucifixerunt. Et ipse eiecit illos extra ciuitatem suam, quia in domino non cõfidebant. Et notandum quòd confidentia est multiplex: secundum quod in diuersis rebus confidũt homines: vide versic. 2055. Confidentia autem in Deo quanta bona faciat, & quàm sit vtilis, vide versic. 133.

Psalm. 72.

Hierusalẽ significat gloriã æternam.

Psal. 121.

Confidũt multi in multis.

Montes

2287 Montes in circuitu eius, & dominus in circuitu populi sui ex hoc nunc & vsque in sæculum.

Angeli dicuntur mõtes, prædicatores, & Apostoli.

Gregor. 10. moral. c. 29.

Hic ostenditur à quibus in domino confidentes custodiuntur. Vbi notandum quòd in scriptura per montes sancti angeli significantur: quia sicut montes nos protegunt & defendunt, sic & angeli sancti. Vnde Gregor. ait, Montes sunt sublimes angelorum virtutes: quæ hic nos ministrando & adiuuando reficiunt: quæ Deo largiente, in omni nos certamine protegunt: quorum defensione cõtra aduersarios ex omni latere munimur. de quibus ait Psalm. *Montes in circuitu eius*: id est angeli: vt August. exponit. Vnde istos mõtes August. hic dicit esse sanctos angelos, prophetas, Apostolos, prædicatores: dicẽs, *Montes in circuitu eius* &c. Habemus ciuitatem Hierusalem quam circundant montes. Quid enim sunt montes, nisi tumores terrarũ? Sed alij sunt montes amabiles, mõtes excelsi, prædicatores veritatis, siue angeli, siue Apostoli, siue prophetæ: ipsi sunt in circuitu Hierusalem: ambiunt illam, & quasi murum illi faciunt. De his mõtibus scriptura sæpissime loquitur. Ipsi sunt montes qui illuminantur à Deo: vt ab ipsis lumen descendat ad valles, vel ad colles: quia non tantæ sunt altitudinis quantæ sunt montes, de quibus cantamus, Leuaui oculos meos in mõtes, vnde veniet auxilium mihi. Quia de scripturis sanctis in hac vita habemus auxilium. Sed quia ipsi montes non à se protegunt, nec à seipsis nobis consulunt: nec spes nostra debet esse in montibus, ne maledicti simus si in creatura spem ponamus: ideo subdit, *Auxiliũ meũ à domino, qui fecit cœlum & terram.* Ipsi sunt mõtes de quibus scribitur, Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiam. Montes magni sunt: colles, minores sunt. Montes vident, colles credunt. Qui vident, pacem suscipiunt, & attulerunt ad eos qui credunt. Angeli vident, & annunciant quod vidẽt, & credimus nos. Ipsi sunt montes, de quibus alibi dicitur, Illuminans tu mirabiliter à mõtibus æternis. Et non dixit, Illuminant montes: sed Illuminãs à montibus æternis. Tales ergo mõtes sunt in circuitu Hierusalem. Sed ad quid isti montes sunt in circuitu Hierusalem: id est ciuium spe habitãtium in Hierusalem? Certè ad nos custodiendum diuersis ipsorum officiis & ordinibus. Nã Seraphin habent nos charitate inflammare: Cherubin habent veritatem informare &c. Ad ista ergo nobis exhibenda mysteria montes sunt in circuitu Hierusalem. Verùm quia isti montes vt nos protegant, à se non habent, sed à Deo: ideo statim subditur, *Et dominus in circuitu populi sui*: quia scilicet quod illi faciunt, virtute & præcepto domini faciũt. Vnde hic ait August. Cum ergo dixisset, *Montes in circuitu eius*: ne in spe in istis remanentes montibus, statim subiunxit, *Et dominus in circuitu populi sui*: vt tua spes non sit in montibus, sed in illo qui illuminat montes. Cum enim ille habitat in mõtibus, id est in sanctis, ipse est in circuitu plebis suæ, & munit eam spiritualiter, ne moueatur in æternum.

Psal. 120. *Psal. 71.* *Psal. 75.*

2288 Quia non relinquet dominus virgam peccatorum super sortem iustorum: vt non extendant iusti ad iniquitatem manus suas.

A Hic ostenditur quòd confidentes in domino, liberantur à malis hominibus. Vbi sciendum quòd magna consolatio iustorum à malis oppressorum est, quando cognoscunt quòd talis oppressio ad tẽpus est non perpetua, & quòd malorum prosperitas similiter ad tempus est duratura: sed non semper. Quis enim in iustitia permaneret, si crederet quòd iusti æternaliter pati deberẽt aduersa: & mali æternaliter deberẽt prosperari? Certè nullus: quia nec Dei bonitatem viderent propter quam bona agere deberent. Sed quia sciunt aduersitatem bonorũ citò terminãdam, similiter & malorũ prosperitatem: ideo patienter tolerãt aduersa, vt in perpetuum regnent. Et hoc est quod ait hic Psalm. *Quia*
B *non relinquet dominus virgam peccatorum* &c. scilicet æternaliter. Hoc ergo dicit Psalm. vt etiam bonus Christianus malis dominis ad tempus non dedignetur subiici. Sic enim & Christus nos suo docuit exemplo: quia qui seruit & subiicitur etiã malo, principaliter non seruit illi, sed potius Christo, qui malis etiam ad tempus obedire præcepit verbis & exemplo. Vnde hic ait August. Modò enim hic aliquantulum iusti laborãt, & iniusti dominãtur iustis. Cũ enim Christo iubente seruias homini, nõ illi seruis, sed illi qui iussit. Ait enim per Apostolum suum, Obedite dominis vestris secundum carnem cũ timore & tremore in simplicitate cordis vestri: non quasi hominibus placẽtes, sed quasi serui Christi facientes voluntatẽ Dei. Sic ergo non fecit nos Christus de seruis liberos, sed de malis ser-
C uis bonos. Si fortè dicas, Iniustum est, vt iustus & fidelis seruiat iniquo & infideli. Sed accipe exẽplũ Christi: Christus enim tanta in passione sustinens, à quibus sustinuit, nisi dominus à seruis, & à malis seruis: Ille autem quid eis reddidit? Certè dilectionem pro odio. Ait enim, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciũt. Si dominus cœli & terræ per quem omnia facta sunt, seruiuit indignis, rogauit pro sæuientibus, & tanquam medicum se præbuit eis: (nam & medici & arte & potestate & sanitate meliores seruiunt ægrotis) quanto magis nõ debet dedignari homo, ex animo & bona voluntate, cum tota dilectione seruire domino, etiam malo? Ecce, seruit melior deteriori: sed ad tempus. Ecce Iulianus extitit infidelis imperator, & iniquus idolatra,
D & milites Christiani seruierunt infideli imperatori. Sed vbi veniebant ad causam Christi, non cognoscebãt, nisi dominum qui in celis est. In causa autem mundi obtemperabant illi. Sed nunquid sic erit semper vt iniqui imperent iustis? Certè nõ. Audite enim quid Psalm. iste dicit, *Quia nõ relinquet dominus virgam peccatorũ super sortem* &c. Veniet tẽpus quando vnus solus agnoscatur dominus: quando non relinquet dominus virgam peccatorum super sortem iustorum. Et quare? *Vt non extendant iusti ad iniquitatem* &c. vt scilicet ad tempus iusti ferãt iniquos dominantes, & intelligant hoc non esse sempiternũ. Nã si quis iudicat quòd semper erit virga peccatorũ super sortem iustorũ, statim dicet, Quid mihi prodest quia iustus sum? semper dominabi-
E tur mihi iniquitas: semper seruus ero. Faciam ergo & ego iniquitatem. Ne autem hoc dicant, ostenditur illis: quia ad tempus potest esse virga peccatorum super sortem iustorum: sed non semper, vt nõ extendant iusti ad iniquitatem manus suas: scilicet ad faciendum iniquitatem, sed ad ferẽdum. Melius est enim iniquitatem ferre quàm facere. Permittit autem Deus ad tempus virgam peccatorum super sortem

Seruire debemus etiã dominis malis. *Ephes. 6.* *Lucæ 23.* *Bonos permittit Deus à malis pati.* *Peccatorum prosperitas est ad dãnationẽ eorum.*

sortem iustorum: vt scilicet iusti à malis opprimãtur & persequãtur: & hoc ad purgationem & meritum bonorum,& ad ampliorem damnationẽ malorum. vt ostendit Gregor. dicẽs, Iustus quippe dominus, & suos permittit temporaliter opprimi, & violentorum malitia nequiter augeri: vt dum verborum vita in purgatione teritur, illorũ nequitia cõsumatur. Quisquis itaque bonorum vitam persequitur: tunc peiore vltione damnatur, cum nulla ei aduersitate resistitur. Et tunc fortioris iræ periculis subiacet, cum prosperè peragit quod nequiter concupiscit: quia videlicet superni vindicta iudicij ad futura cum supplicia seruãdo deseruit, cui hic in malo obuiare contẽpsit. Hinc enim per Psal. dominus dicit, Dimisit eos secũdum desideria eorũ, & ibunt in adinuentionibus suis. Hinc rursum dicitur, Non est virga Dei super illos.

Gregor. 25 mor. c. 14. 15.

Psal. 80.

2289 Benefac domine bonis & rectis corde.

Hîc bonorum imploratur prosperitas. Vbi aduertendum quòd quamuis in particulari ignoremus cui finaliter Deus bonum faciet (dando scilicet æternum præmium: quia nescimus in particulari quis finaliter bonus erit aut malus. Tamẽ generaliter scimus quòd omnibus bonis & rectis corde Deus faciet bonum. Et sic Psalm. rogat pro eo quod scit esse futurum: quia ipse Deus ad nostrum desiderium bonum agendum, à nobis vult rogari, etiã de illo quod ipse æternaliter se facturũ disposuit. Et sic Psalm. rogat, dicens, *Benefac domine bonis* &c. Notãdum autem quòd inter omnia signa quæ aliquem hominem bonum esse ostẽdunt, maximũ est humilitas: quando scilicet laudatus non extollatur. Quia bonitas exterius ostensa an sit vera vel ficta, maximè probat exhibita laus: quia si per laudẽ laudatus extollitur, talis fictè bonus erat: si autẽ ex hoc magis humiliatur, talis verè bonus existit. Quod declarans Gregor. ait, Cum humanæ linguę de bono attestatione laudamur, occulta pulsatione requirimus quid de nobisipsis sentiamus. Superba enim mens, & cum de se falsa dicũtur, exultat: quia non apud Deum qualiter viuat, sed qualiter apud homines innotescat excogitat. Iudicium enim de se omnipotentis despiciens, & solummodo hominum quærens, inter auditas laudes attollitur. Et quia solum hoc quæsierat, de brauio operis lætatur. At contra bonorum cor, bona quæ de se audit, aut minimè recognoscit: & quia falsa dicũtur, metuit, aut certè etsi adesse veraciter scit, eo ipso formidat ne ab æterna Dei retributione fiat perdita: quo hæc considerat hominibus diuulgata, pauẽtque vehementer ne spes futura muneris in mercedem permutetur transitorij fauoris. Qua ex re agitur vt bonorum animus magno laudum suorum igne crucietur. Et subdit, Nam qualis sit quisque (scilicet bonus an malus) in eo quòd laudatur ostẽditur. Hoc enim signo bonitas Tobiæ concluditur, Tob. 14, vbi dicitur quòd ipse & omnis generatio eius in vita bona & sancta permãsit: ita vt acceptus esset tam Deo, quàm hominibus. Quis autẽ dicatur rectus corde, vide versic. 480. Item nota, ꝙ sicut Deus benefacit bonis & rectis corde: sic & nos multis personarũ generibus debemus benefacere: vt posui in dictionariu meo, litera Benefacere.

Bonus cognoscitur quando laudatur.

Gregor. 22. moral. c. 9.

Benefacere multis debemus.

2290 Declinantes autem in obligationes adducet dominus cum operantibus A iniquitatem: pax super Israel.

Hîc malorum prædicitur aduersitas. Vbi notãdum quòd declinare cum sit idem quod ab vno loco ad aliũ remoueri, vel de vno proposito ad aliud variare: ideo secundũ ꝙ diuersa sunt loca, vel propositũ diuersum, duplex est declinare, scilicet bonũ & malum. Quia quando terminus à quo est malus, & ad quem bonus: tũc declinare est bonum. sic enim scribitur Psalm. 33, Declina à malo, & fac bonum. Quando verò ecõtrario, terminus à quo est bonus, & ad quẽ malus: tunc declinare est malũ. Psal. 118, Maledicti qui declinant à mãdatis tuis. Et isto modo accipitur hic, cum dicitur, *Declinantes*, scilicet à mãdatis Dei. Qui sunt ergo hic declinãtes? Illi scilicet qui propter Deum, virgam peccatorum ad tẽpus sufferre nolũt. Qui visa prosperitate, malorum & bonorum aduersitate scandalizantur. Et ideo ne hic aduersis inuoluãtur cum iustis, sed magis cum malis temporali prosperitate lætentur: à bono ad malum se conuertunt. In quorum persona dicitur, Zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns: quia non est respectus morti eorum &c. Et de istis hic dicitur, *Declinãtes autem* &c. scilicet amore præsentis prosperitatis, & aduersitatis timore à viis domini. Istos (inquam) tales declinantes adducet dominus in obligationem: quia tales permittit Deus cadere in laqueum culpæ, & finaliter eos obligat: id est fortiter ligat laqueo dãnationis æternæ. Iniquitas enim ligat fortiter malos, & eos ad interitũ æternum cadere facit: Psal. 19, Ipsi autem obligati sunt & ceciderunt. vide versic. 276. Sed qualiter tales declinantes obligantur, subdit, *Cum operantibus iniquitatem*: id est simili culpa, simili pœna ligantur cum illis quorum prosperitatem temporalem zelantes, eorum iniquitatem sunt secuti: qui scilicet eorum præsentem lætitiam amauerunt, & futura supplicia nõ crediderũt. Ex quo apparet quòd pari sententia & culpa feriuntur qui mala exempla aliis tribuunt qui aliorum mala imitãtur exempla: qui alios ad peccandum inducunt, & qui inducẽtibus consentiunt. Quia, vt ait Apostolus Rom. 1, Qui enim talia agunt (scilicet qui declinant à mandatis domini) digni sunt morte æterna: nõ solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt: qui scilicet faciẽtes imitantur. Facientes enim & consentiẽtes pari pœna puniuntur. Consequenter autẽ Psal. concludit post obligationem malorum finalem bonorum prosperitatẽ, dicens, Pax super Israel. Israel nãq; vidẽs Deum interpretatur. Quis autẽ proprius videt Deum, nisi qui Deum suis imitatur operibus? Ecce Christus Deus homo factus non zelauit super iniquos pacem peccatorum videns, sed patienter iniquos tolerauit ad tẽpus. Et ideo in pace factus est locus eius. Consimiliter ergo qui illum vident, qui illum imitantur, pacem hæreditabunt: quæ pax Christus est. Dicens ergo, *super Israel*: vno enim verbo omnia bona dicit, quia vno nomine (quod est pax) propria bonorũ hæreditas notatur, quę Christus est. Ipse enim est pax nostra, qui fecit vtraque vnum: & ipse dabitur illis qui erunt Israel, id est Dei imitatores: sicut & pœna æterna dabitur imitatoribus malorum. Quia enim videntes siue imitantes Deum, à diabolo hic continuè impugnantur, qui aduersatur Deo: ideo quanto hic cum hoste durior pugna insurgit, tanto cum Deo intimior pax generatur. Quanto enim quis ab vno contrariorum elongatur, tanto plus accedit ad aliud.

Declinare duplex.

Psal. 72.

Facientes & consentientes pari pœna puniuntur.

Ephes. 2.

Greg. 6 moral. cap. 21. Pax cũ Deo generatur ex aduersitatibus mundi.

Vnde & Greg. ait super illo verbo Iob 5, Et bestiæ terræ pacificæ erunt tibi. Notandum quòd non ait pacatæ, sed pacificæ: quia videlicet pacem nobiscũ non habẽt, sed quia pacem faciunt. Hostes quippe humani generis insidiantur nobis & affligunt: sed afflicta mens tanto magis ad æternam patriam reditum diligit, quanto in hoc ærumnoso exilio laboriosius viuit. Et verius se gratiæ sui adiutoris humiliat, cum contra se insidias hostium acriores pensat. Bestiæ ergo terræ pacificę fiunt electis: quia maligni spiritus cum bonorum corda aduersantes deprimunt, hoc nolentes, ad amorem domini impellunt. Inde ergo cum Deo pax robustior oritur, vnde nobis ab aduersariis durior pugna generatur. Ex quibus apparet quòd quanto quis in præsenti B virga peccatorum magis premitur, si sit Israel (id est per imitationem Deum videat) inde maiori pace cum Deo copulatur: sicut quanto quis maiori prosperitate mundi iniquus exaltatur, à Deo magis separatur. Et hoc est quod ait, *Pax super Israel.*

PSALM. CXXV.

2291 IN conuertendo dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati.

Titulus istius Psalm. est idem qui in aliis suprascriptis gradualibus Psalm. positus est, scilicet Cáticum graduũ. Qui titulus exponitur vt suprá. De materia verò Psalmi, quo ad literam, iste Psalm. agit de liberatione populi à captiuitate Iudæorũ facta C per Nabuchodonosor regem Babyloniæ. A qua liberatus fuit populus per Darium regem Persarum & Cyrũ: vt patet primo Esdræ. Quæ liberatio causam magnæ lætitię dedit ipsi populo Iudæorum liberato. Et quantum ad expositionem istam literalem, dic vt N. Quãtum autem ad expositioné propheticam, sciendum quòd quandiu sumus in præsenti vita, in nobis manet fomes peccati, siue lex membrorum, quæ captiuos nos ducit sub peccato & diabolo: & nõ solum in illis qui sunt iniqui homines & scelerati, sed etiam in spiritualibus hominibus. Propter quod dicebat Apostolus Rom. 7, Ego autẽ sum carnalis homo, venundatus sub peccato. Et infrà, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ & captiuantem me D in lege peccati. Quod ideo dicit, secundum Gl. ibidem, quia Adam seipsum pro delectatione cibi vetiti captiuauit & vendidit. Ac per hoc omne semẽ suum subiectum fecit peccato & captiuum: vt potestate sui vti non posset circa obedientiam legis. Nam præuaricatione Adæ, atque (vt ita dicam) dãnosa negotiatione venditi sumus. Solet enim hic mos inter vendentes & ementes seruari, vt is qui cupit alieno dominio mãcipari, aliquid precij pro iactura proprię libertatis à suo cõsequatur emptore. Quod inter Adam & serpentem manifestum est intercessisse: Ille enim precium libertatis noxiæ à serpẽte accipiens, à naturali libertate discessit. Ma- E luit enim se perpetuæ eius dedere seruituti, à quo vetiti pomi lethale præmium acceperat, quàm cõditioni præcepti Dei astringi. Et ita omnem suæ posteritatis progenié eius subdidit famulatui, cuius ipse affectus est seruus. Vendere nos potuit: sed redimere nos non valuit. Quãdiu autem sumus in præsenti vita, in ista captiuitate manemus: vnde suspiramus & gemimus expectantes ab ista captiuitate redẽptioné. Vnde & Apostolus ait, Rom. 8,

Adam vendidit nos diabolo & captiuauit.

A Nosipsi primitias spiritus habentes, intra nos gemimus, expectãtes redemptionem corporis nostri: quæ scilicet erit quãdo de præsenti sæculo liberati, cũ corpore glorioso resurgemus. Nos enim Christus suo sanguine redemit: sed effectum huius redemptionis nondum percepimus: percipiemus autem in futuro. Ad propositum ergo: Psal. hanc redemptionem corporis nostri prænidẽs, ex resurrectione corporis Christi ac totius hominis felicitatem futuram, ipsam nobis pronunciãs per modum præteriti, à gemitu captiuitatis nos absoluẽs, multam nobis ingerit consolationem: dicens, *In conuertendo dominus captiuitatem Sion* (scilicet ecclesiæ suæ: id est considerando quòd ipsam conuertet) *facti sumus sicut consolati.* Iste est ergo septimus gradus ascẽsionis spiritualis: scilicet cõtemplatio futuræ libertatis à captiuitate præsenti, per quã ad seminandũ opera bona accendimur. Quibus visis, accedo ad Psalm. diuisionem. Diuiditur ergo iste Psal. in duas partes: quia primò futuræ libertatis ostenditur iocunditas: secundò præteritis captiuitatis ostẽditur vtilitas: ibi, *Qui seminant.* Prima in duas: quia primò ponitur futuræ libertatis contemplatio: secundò eiusdem imploratio: ibi, *Conuerte domine.* Prima in duas: quia primò ponitur dictæ libertatis contemplatio: secundò ex hoc gentium ad fidem cõuersio: ibi, *Tunc dicent.* Prima in duas: quia ex contemplatione dictæ liberationis primò gaudium concipitur: secundò conceptum gaudium exprimitur: ibi, *Tunc repletum.* Quantum ad primum: sciendũ quòd captiuitatem nostram cõuertit dominus in libertatem dupliciter: scilicet in spe & in re. In spe conuertit quando post passionem suam ipse caput nostrum immortalis surrexit & ascẽdit in cœlum: per hoc nobis spem resurrectionis tribuens & gloriæ cœlestis. Sed in re ipsam captiuitatem cõuertet in vltima resurrectione & beatificatione. Potest ergo vtroque modo intelligi. primò de cõuersione spei, quam scilicet fecit dum ipse immortalis surrexit, quia per hoc nobis spem ingerit in hac valle miseriæ nostræ futuræ, scilicet resurrectionis. Ideo hoc notans dicit, *Facti sumus sicut consolati:* id est sicut cõsolationem accipientes. quod non potest intelligi, nisi vt sumus in præsenti. Nam vt hic ait Aug. *In cõuertendo &c. facti sumus sicut consolati:* id est gauisi sumus, tanquam consolationem accipientes. Consolatio autem non est nisi miserorum & gementium: quare ergo consolati sumus, nisi quia adhuc gemimus? Gemimus quidé in re, sed consolamur in spe. Cum autem res transierit de gemitu, gaudium veniet æternum, vbi opus non erit cõsolatione, quia nulla miseria sauciabimur. Potest etiã intelligi de conuersione in re: quando scilicet beatificabimur. Vbi aduerte, quòd ista captiuitas præsentis vitæ figuratur per captiuitaté Babylonicam: qua terminata, populus prius captiuatus ascendit ad Hierusalẽ: quia scilicet finita captiuitate præsentis miseriæ, ad cœlestem Hierusalem ascendemus realiter. Vnde hic ait Aug. Quomodo terrestris Hierusalem vmbra est cœlestis: sic & Babylonia vmbra est vitæ præsentis: & captiuitas Babylonica vmbra est captiuitatis vitæ præsentis. Vnde sicut post septuaginta annos ille populus in Babylone captiuatus, liberatus redijt ad suam ciuitatem Hierusalem: sic & captiui huius mundi post septuaginta annos liberati ad cœlestẽ Hierusalẽ reuertẽtur. Septuaginta enim anni significant omne tẽpus, quod septem diebus voluitur. Cũ transierit autẽ omne tẽpus, tũc

redimus & nos ad patriam nostrã. Babylonia enim A est mundus iste, quæ interpretatur confusio. Videte si non est confusio tota vita humana: quicquid agant homines in spe vana, quando cognouerint quid agunt, erubescunt. Quare laborant? filiis meis (inquit) laboro. Et ipsi cui? filiis suis. Et ipsi quibus? filiis suis. Nemo ergo sibi. Confusio ergo est rota ista vita rerum humanarum nõ pertinens ad Deũ. Ab ista ergo confusione conuertit dominus captiuitatem nostram, quando tristitia nostra conuertitur in gaudium: quando qui nunc lugent cõsolabuntur: quando in cœlesti Hierusalem gaudiũ nostrum erit plenum. Tunc ergo facti sumus (id est, erimus) sicut cõsolati. Sed fortè dices, Cum ibi erit verum & plenum gaudium, quare dictionem similitudinis apponit dicens, *Sicut consolati*: & non dicit B simpliciter, facti sumus consolati? Ad quod dicendum quòd istæ dictiones, sicut, quasi, & tanquam, quandoque exprimunt similitudinem & non veritatem, quandoque veritatem & non similitudinẽ, quandoque verò vtrunque. vide versic. 3. Vnde istã dubitationem hic mouet August. & soluit: dicens, Quare autem *sicut consolati* ait, & non ait consolati? Respondet, Nõ autem hoc verbum *quasi* semper ad similitudinem ponitur: sed quãdoque ad proprietatem refertur. Exempla de cõmuni locutione hominũ accipiamus. Quomodo vixit pater, sic filius: Ad similitudinem hoc dicitur. Et Sicut pecus moritur, ita & homo moritur: ad similitudinem dicitur. Quando autem dicimus, Fecit sicut vir bonus: nunquid non est vir bonus, sed solùm similitudinẽ C habet viri boni? Fecit tanquam iustus: hoc Tanquam nõ negat eum iustum esse, sed proprietatem eius ostendit. Fecisti sicut senator: ergo non solùm senator, immò quia iustus es, ideo sicut iustus fecisti: & quia bonus es, sicut bonus fecisti. Sic & hic, quia isti sunt verè cõsolati, ergo sunt sicut cõsolati.

Vnde Greg. 2. moral. exponens illud Psal. In circuitu impij ambulãt: ait, In circuitu impij ambulant, quia dũ interiora non appetunt, in exteriorũ labore fatigantur.

Sicut, tanquam, quasi, multipliciter accipiuntur.

2292 Tunc repletum est gaudio os nostrum, & lingua nostra exultatione.

Hic gaudium conceptum exprimitur. Vbi aduertendum quòd hic versus exponi potest de gaudio iustorum in præsenti & in futuro. In præsenti enim sicut perfecta dilectio tẽdit in proximum: vt non solum quis seipsum, sed etiam vt se diligat & proximum. Sic non solum gaudet hic iustus de cõ D uersione sua à vitiis ad gratiam: vel de peregrinatione huius vitæ ad gloriam: sed etiam de conuersione proximi. Et sicut est plena charitas quæ amat sicut seipsum proximum suum: sic est plenum gaudium, quo de proximo suo gaudet vt de seipso. Sic ergo quilibet iustus considerans præfatæ captiuitatis conuersionem, in se & in proximis gaudium habet in spe. Et hoc est quod hic ait, *Tunc repletum est gaudio os nostrum*: scilicet quando consideramus conuersionem nostram & proximorum. Item notandum quòd sicut corpus habet os suũ quo corporaliter & extrinsecè loquitur: sic & anima habet os suũ. Vnde hic loquitur de ore cordis & animæ, non de ore corporis. De ore enim cordis procedit omne bonum vel malum quod nos mundat, vel E quod nos inquinat. de quo dominus ait, Matth. 15, Quæ procedunt de ore, inquinant hominem. Non enim de ore carnis, sed cordis loquitur. Non enim si ore carnis nominas furta & alia mala, ex hoc immundus efficeris: nam & Christus illa nomin abat: sed dum illa cogitas, etiamsi sileas. Et ne quis ill ud acciperet de ore corporis, ibidem dominus quasi

Os duplex, scilicet corporis & cordis.

exponendo subiunxit, dicens, De corde exeunt cogitationes malæ &c. Est ergo sensus, *Tunc repletum est gaudio os nostrum*: id est cor nostrum. Quod alijs verbis replicat: dicẽs, *Et lingua nostra exultatione*. De lingua enim cordis loquitur qua Moyses tacens clamabat ad Deum. Et sic accipitur os & lingua pro ipso corde. Vnde hic ait August. *Tunc repletum est gaudio os nostrum*. Os, fratres mei, quod habemus in corde, quómodo impleri potest gaudio? Non enim solet impleri, nisi aut cibo, aut potu, aut aliqua re tali missa à nobis. Et quando os plenum habemus, loqui nõ possumus. Sed aliud os habemus intus, scilicet in corde. Vnde quicquid procedit, si malum est, inquinat nos: si bonum est, mundat nos &c. Vel aliter: totũ potest intelligi de gaudio quod erit in re: scilicet cum erimus in patria. hic enim gaudium nostrum plenum esse nõ potest, quia hic mens nostra satiari nõ potest: sed in patria erit plenum & perfectum gaudium, quia ibi quilibet erit satiatus. Et quãto quis plura fuerit in ista captiuitate hic passus, tanto maiori gaudio ibi replebitur: vt ostẽdit Gregor. super illo verbo Iob 5, Mœrẽtes erigit sospitate. dicens, Mœrentes enim dominus sospitate erigit, quia hi qui eius desideriis accensi prospera fugiunt, aduersa patiuntur, cruciatus perseq́uẽtium tolerant, atque seipsos per lamenta castigant: tanto sublimiorem tunc sospitatem suscipiunt, quanto nunc à cunctis mũdi gaudiis deuotè moriuntur. Hinc enim per Salomonẽ dicitur, Cor quod nouit amaritudinem animæ suæ, in gaudio eius non miscebitur extraneus. Humana etenim mens amaritudinem animæ suæ scit, cum æternæ patriæ desiderio accensa peregrinationis suæ pœnam flendo cognoscit. Sed in eius gaudio non miscebitur extraneus, quia qui nunc à mœrore compunctionis alienus est, tunc particeps ad lætitiam consolationis non est. Hinc est quod in euangelio veritas dicit, Amen amen dico vobis, quia plorabitis & flebitis vos, mũdus autem gaudebit: vos autem contristabimini: sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Et iterum, Vos nunc tristitiam habetis: iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrũ: & gaudium vestrum nemo tollet à vobis. Et hoc est quod aliis verbis nunc dicit Psalm. *Tunc repletum est gaudio os nostrum*: id est, erit. Accipit enim præteritũ pro futuro, ratione certitudinis habitæ per reuelationem.

Gaudiũ beatorũ erit secundũ mensuram tribulationũ hic habitarũ.

Gregor. 6 moral. cap. 8.

Prouerb. 14.

Ioan. 16.

Tunc dicent inter gentes, Magnificauit dominus facere cum eis. 2293

Hic ponitur gentium ad fidem cõuersio. Et diuiditur in duas partes: quia primò ponitur cõuersionis gentium occasio: secundò ipsarum gentium conuersio: ibi, *Magnificauit dominus*. Quãtum ad primum, sciendum quòd fidelium patientia quam in tormentis perferebant vt præsentem vitam despicerẽt cum suis delectationibus, & pro fide Christi gaudenter eligerent mortem, multos gentiliũ conuertit ad fidẽ. Sic etenim de Christo dicitur, quòd videntes populi suæ passionis patientiam, & quòd in passione pro crucifixoribus orauit: vltra quinque milia conuersi sunt: vt ait Hieronym. Sic & conformiter in passionibus aliorum sanctorum: quia videntes infideles martyrum constantiã, quòd quanto plus cruciabantur, tanto fortiores efficiebantur, scientes quòd hoc excedit omnem naturalem virtutẽ: ad Deũ conuertebantur, videntes qualiter Deus suos sanctos magnificabat, vt patiendo,

Passio (alias patientia) sanctorum erat causa conuersionis infidelium.

fortiores persecutoribus essent. Et hoc est quod ait Psalm. *Tunc* (scilicet quando infideles videbunt passiones fidelium) *dicent inter gentes* (id est gentiles infideles admirando, dicent inter se) *dominus magnificauit facere cum eis*: id est ipsos magnificauit. Vel aliter: videntes gentes signa & miracula grādia facta per Apostolos & alios sanctos, conuertebantur, & illos magnificabant. Sic enim dicitur Act. 5, quòd per manus Apostolorum fiebant signa & prodigia multa in plebe, & magnificabat eos populus: scilicet quia illos Deus potestate bonorū magnificauerat: id est ipsos fecerat magnos. Similiter etiam
Rom. 8. de fidelibus dicitur, Quos prædestinauit, hos & vocauit: & quos vocauit, hos & iustificauit: & quos iustificauit, hos & magnificauit. Gl. quia illos magnificauit cum genere virtutum. Et notandum quòd Deus generaliter hominem multis donis magnificat. propter quod dicit Iob, Quid est
Gregor. 8. moral. c. 10. homo quia magnificas eū? Quod exponēs Gregor. ait, Hominem Deus magnificat, quia largitate rationis ditat, infusione gratiæ visitat, honore collatę virtutis exaltat. Cúmq; per semetipsum nihil sit: esse tamen eum cognitionis suæ participem benignitatis munere concedit. Sed erga eūdem magnificatum hominem cor suū domious apponit: quia post dona iudicium exerit, merita subtiliter pēsat, vitæ pondera vehementer examinat. Et tāto ab eo pòst districtius pœnas exigit, quanto hunc impensò munere largius præuenit. Item nota quòd nos magnificando Deum, Deus magnificat nos: quia tunc magnificatur Deus in nobis. vide versic. 272. 503. 551.

2294 Magnificauit dominus facere nobiscum: facti sumus lætantes.

Hic ponitur ipsarum gentiū conuersio, & consequenter consimilis magnificatio. Ista enim possunt esse verba primorum fideliū, qui missi per orbem ad Christum prædicandum, prædicatione & miraculorum operatione, gentes ad fidem conuerterunt: quod sibiipsis non attribuentes, sed virtuti domini, dicunt, *Magnificauit dominus facere nobiscum*:
Magnificauit Deus fideles conuersos ex gentibus. quia scilicet verbis nostris dedit efficaciam operationis, vt non tam verbis quàm signis corda penetraremus infidelium. Ex quo magnum Apostoli & primi prædicatores sumebant gaudium. Propter quod dicitur Act. 13, Disseminabatur autem verbum Dei per vniuersam regionem: discipuli autem replebantur gaudio & spiritu sancto. Vel possunt esse verba gentium ad fidem conuersarum: quæ fide recepta à Deo magnificatę sunt in doctrina prędicationis & in miraculorū operatione, sicut primi fideles. Nónne doctores ex gentibus ad fidē cōuersi, Christi fidem elucidauerunt, & ipsam mūdo prædicauerūt? Quam enim magnificatus fuit Dionysius cōuersus ex gentibus, in Christi fide & prędicatione? Similiter cōsidera August. Ambros. Hieronym, & reliquos ecclesię doctores: qui de infidelitate gentium ad tantum culmen fidei & prædicationis deuenerunt, vt fidei seminatores & defensores efficerētur. Sicut ergo, quo ad prædicationem, magnificauit dominus facere cū Apostolis electis ex Iudæis: sic & cum doctoribus ex gētibus electis. Si autem vis attendere ad signorum operationem, nónne eandem potestatem habebant conuersi ex gentibus, quam priores habuerunt Apostoli? quia surdis auditum restituebāt, mutis loquelam, clau-

A dicantibus gressum, cæcis visum, mortuis vitam. vt puta, Laurentius signo crucis cæcos illuminabat: Martin⁹ tres mortuos suscitauit: & sic de aliis. Conuersi ergo ex gētibus æquali honore cum primis Apostolis se magnificatos à Deo lætantes, gratias Deo agentes dicunt, *Magnificauit dominus facere nobiscum: facti sumus lætantes*. Magnificauit dominus facere cum gētibus, quæ per totum orbem ad ecclesiam confluunt, & redemptionis Christi participes efficiuntur. Vnde hic ait August. Videte fratres, si modò ecclesia non illud dicit inter gentes per totum orbem terrarum. Videte si nō ad ecclesiam nunc currunt toto orbe terrarum. Dicunt ergo inter gentes captiui redituri peregrini, suspirātes ad patriam suam. Quid dicūt? *Magnificauit domi-*
B *nus facere nobiscum: facti sumus lætantes*. Nunquid ipsi secum benefecerunt? Ipsi malè secum fecerūt: quia sub peccato se vendiderunt. Redemptor venit, & benefecit cum illis, quia magnificauit eos. Vnde & dicunt, *Magnificauit dominus facere nobiscum* &c. Propter quæ omnia ipsis ex gentibus conuersis, dicit Apostolus, Lætamini gentes cū plebe. Plebs namque Dei dicebantur ipsi Iudæi: ex quibus fuerunt *Rom. 15.*
primi prædicatores. Vel aliter. Ista est vox martyrū, qui videntes magnam constantiam & patientiam in suis passionibus eis à Deo datam, lætantes gratias agunt: dicentes, *Magnificauit dominus facere nobiscum* &c. sicut & alij illos videntes dicebant, Magnificauit dominus facere cum eis &c. vide in præcedenti versic.

C Cōuerte domine captiuitatem nostram, sicut torrens in austro. 2295

Hic ponitur imploratio liberationis captiuitatis præsentis & miseriæ. Vbi aduertēdum quòd iste textus intelligitur de duplici captiuitate: scilicet culpæ & miseriæ. Primò igitur intelligitur de captiuitate culpę. Cum enim captiuitas dicatur à capio, pis, & vt habetur Prouerb. 5, Iniquitates suæ capiunt impium: mentò ipsa peccata nos captiuare dicuntur. A quibus per aduētum nostri redemptoris sumus liberati, qui sua inæstimabili charitate nos lauit à peccatis nostris in sanguine suo: vt dicitur Apocal. 1. Aduētum ergo redemptoris, quo à peccati captiuitate liberemur, implorabat Psalm.
D dicens, *Conuerte domine captiuitatem nostram* &c. Pro *Torrēs est vita nostra.*
cuius declaratione sciendum quòd torrēs dicitur fluuius qui non continuè aquis abundat, sed flante vento australi, magis aquis abundat: quia ventus australis veniens à meridie est calidus: & per cōsequens soluit niues & glacies, & in aquam conuertit. Et sic flante austro, torrentes soluuntur à siccitate sua, & abundant aquis, & currunt. Sic & moraliter: Torrens est vita nostra, quæ peccans frigida manet & congelata: & sic carens aqua, currere non potest: sed flante vēto australi, qui est calidus: scilicet Christi charitate in sua passione peccata nostra fuerunt soluta: & sic torrens iste abundans aquis gratiæ qui prius ligatus peccatis currere nō poterat, ad patriam currit & proficit. Quærens er-
E go Psalm. aduentum redemptoris quo à captiuitate peccati sua charitate soluamur, sub torrentis similitudine loquitur: dicens, *Conuerte domine* &c. Et istum intellectum ponit August. hic dicens, *Conuerte domine captiuitatem* &c. Nondum erat conuersa captiuitas: scilicet tempore Psalm. quia nondum redemptor venerat. Ait ergo, *Sicut conuertitur torrens in austro: sic conuerte captiuitatem nostram*. Sed quid

quid hoc est? Cùm enim scriptura moneret de operibus bonis, ait in quodam loco, Sicut glacies in sereno, ita soluentur peccata tua. Ergo peccata ligabant nos, quomodo frigus ligat aquam ne currat: Et illigati frigore peccatorum, gelauimus. Auster autem est ventus calidus: quádo autem flat auster, liquescit glacies, & implentur torrentes, & aquis impleti currunt. Gelaueramus ergo in captiuitate: constringebát nos peccata nostra. Flauit auster spiritussanctus aduentu Christi, dimissa sunt nobis peccata, soluti sumus à frigore iniquitatis: & sic tanquam glacies in sereno, soluuntur peccata nostra. Curramus ergo ad patriam, quasi torrés in austro. Et hoc aliis verbis postulabat sapiens, dicens, Surge aquilo (id est cessa flare) & veni auster, & perfla hortum meú, & fluent aromata illius. Aquilo enim est ventus frigidus, & significat peccati frigiditaté; auster auté ventus calidus, & significat Christi charitaté. Dú ergo cessat aquilo, & flat auster, hortum conscientiarum nostrarum perflant, & tunc fluunt & currunt aromata bonorum operum. Vel aliter hoc intelligi potest de captiuitate miseriæ & pœnæ, quam continuè in præsenti vita patimur: quá conuerti in gaudium patriæ Psal. postulat, dicens, *Conuerte domine captiuitaté* &c. Conuertitur enim captiuitas ista quádo de miseria huius vitæ trásimus ad patriá. Hic enim fletus & gemitus: ibi gaudium & exultatio. Vnde hic ait Augustin. In præsenti enim vita diu laborauímus & laboramus, etiam bene facientes. Nam ipsa vita humana quam ingressi sumus, miseria est laboribus plena, doloribus, periculis, ærumnis & tentationibus. Nolite ergo hic seduci gaudio rerum humanarum: flenda in rebus humanis aduerte. Poterat ridere prius puer qui nascitur. Quare ergo à fletu incipit viuere? Ridere nondum nouit: quare plorare iam nouit? quia cœpit ire in ista vita: & sic de illis captiuis est. Hic ergo flet & gemit: sed patriam suspirat, vt ad æternum gaudium perueniat: dicens, *Conuerte domine captiuitatem nostram &c.* Vel aliter, Torrens aquis congelatis siccatus ligatur ne currat: quando Iudæi zelo inuidiæ constricti, ad Christi fidé non poterant accedere, sed austro flante (id est spiritusancto) à frigore inuidiæ resoluti, vt torrens repletus aquis, ad Christum affectuosè concurrerunt. Et ad istum intellectum inducit istum versum Gregorius, dicens, Quo maiora virtutum miracula Christus ostendit, eo infidelium mentibus grauioris inuidiæ torpor excreuit: atque inde contra dominum Iudæorum plebs infidelis obdurnit. vnde humilis populus quando astam duriciam quæ se astrinxerat emolluit. In gelu enim versi fuerant, qui visis miraculis, inuidentes dicebant, Ecce, mundus totus post eum vadit. Conspiciebant signa: cernebant per ministros miracula, totúmque iam mundum secuturum fidei prædicamenta præuidebant. Et tamen quo spiritussanctus múdum repleuerat, eo illorum mentes arctius inuidiæ malicia ligabat. Aqua ergo in gelu versa fuerat dum eunte post eum mundo, Iudæa inuidia pigra remanebat. Sed quia supernæ potestatis suppetit, etiá tántæ crudelitatis duriciam soluere, atque ad amádum se etiá corda infidelium liquare: ideo post ex hoc gelu aquas latissimas fudit. Quia postquá Iudæorum inuidiá etiam vsq; ad mortem pertulit, eorum corda protinus ab infidelitatis duricia, amoris sui aspiratione liquefecit: vt tanto post desiderabilius ad obediendum currerent, quanto prius præceptis illius pertinacius perstitissent. Ab hoc frigidi torporis gelu Psalm. solui desiderabat, cum dicebat, *Conuerte domine captiuitatem nostram, sicut torrens in austro.* Conuertit quippe torrentem in aquas, austro flante, quia mittit verbum suum & liquefaciet ea: flabit spiritus eius, & fluent aquæ. Gelu enim in aquas conuertit, quia plerumque ea duris persecutoribus, magni prædicatores fiunt. Gelu igitur in aquam liquatur, cùm torpor interni frigoris ad irrigationem vertitur prædicationis. An Paulus gelu non erat, qui acceptis epistolis, Damascum pergés, in corde fidelium quasi in terra iactata verbi semina, ne ad perfectionem operta surgerét, restringere quærebat? Sed gelu hoc in aquam rediit: quia quos persequendo prius premere studuit, hos postmodum fluétis sanctæ exhortationis infudit: vt táto vberior messis electorum surgeret, quanto hanc imber Dei etiam ab ore persecutoris irrigaret.

Auster significat Christi charitatem.

Peccatú cogelat animam.

Cant. 4.

Gre. 27 mor. cap. 21.

Conuertit Christus persecutores suos ad amorem suum.

Qui seminant in lacrymis, in exultatione metent. 2296

Hic præsentis captiuitatis ostenditur vtilitas. Et primò ponitur præsentis captiuitatis meritum: secundò præmium: ibi, *Venientes auté.* Prima in duas: quia Psal. hic existentes primò allicit ad meritum: secundò ostendit merendi modum: ibi, *Euntes ibant.* Quantum ad primum: sciendum quòd præmij consideratio ad operandum inducit: & consideratio præmij minuit vim flagelli. Quamuis ergo laboriosum sit hic in lacrymis seminare: tamen considerató præmio labor dulcescit. Et ideo præmium post laborem induxit Psal. dicens, *Qui seminant in lacrymis* (ecce labor) *in exultatione metent* (ecce præmium) Vnde hic ait August. *Qui seminant in lacrymis* &c. Quid enim, fratres mei, ipse agricola quádo procedit cú aratro & portat semen: nónne aliquando frigidus est ventus, & imber deterret? Attendit cœlum, videt tristem diem, tremit frigore: & tamen procedit & seminat? Timet enim ne cum diem tristem attendit, quòd si expectat diem lætum, tempus transeat: & non inueniat quod metat. Nolite ergo & vos fratres differre seminare: seminate opera bona etiam cum ploratis. Sed quæ sunt semina quæ seminate in præsenti vita debemus? Certè semina sunt opera bona, opera misericordiæ, quæ cum lacrymis seminare debemus: & hoc proximis indigentibus compatiendo. Vnde hic ait August. Opera misericordiæ semina nostra sunt. De quibus ait Apostolus, Bonum facientes, non deficiamus: tempore enim suo metemus. Itaque dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes: maximè autem ad domesticos fidei. Loquens itaque de ipsis eleemosynis ait, Hoc autem dico, Qui parcè seminat, parcè & metet. Ergo qui multum seminat, multum metet: qui parcè seminat, parcè metet: & qui nihil seminat, nihil metet. Seminate ergo quantum potestis. Sed si parum habes vnde facias, habes voluntatem. Quomodo nihil esset quod habes, si nó adesset bona voluntas, sic & quia non habes, noli esse tristis, si est tibi voluntas. Quid enim seminas? misericordiam. Et quid metes? pacem. Sed nunquid dixerunt angeli, Pax in terra diuitibus hominibus? certè nó, sed Pax in terra hominibus bonæ volútatis. In Zacheo magna voluntas: in Zacheo & magna caritas. Dimidiú bonorú suorum dedit pauperibus: & si aliquid abstulerat,

Semina sunt opera misericordia.

Ad Gal. 6.

Voluntas pro facto reputatur.

Eleemosyna fiat in volútate.

Luc. 19.

quadruplum se promisit redditurum: vt intelligas propterea eum sibi retinuisse dimidium, non vt haberet quod possideret: sed vt haberet vnde debita redderet. Magna ergo voluntas: multum dedit, multum seminauit. Ergo illa vidua quæ duo minuta misit, parum seminauit: imò tantú quantum Zacheus. Minores enim facultates ferebat, sed parem voluntatem. Si attendas quid dederunt, diuersa inuenies: si attendas vnde dederunt, paria inuenies. Sed & est aliud vilius, quo seminato, metitur illa messis: scilicet calix aquæ frigidæ. Vnde dominus ait, Qui dederit calicē aquæ frigidæ, non perdet mercedem suam. Si ergo ille qui habet vnde det illi qui non habet, tantum dedit, si de plena caritate dedit quantum illa vidua in duobus minutis, & quãtum Zacheus in dimidio suorum bonorum: quòd si non habet aliquis, securus tamen sit, si assit bona voluntas. Aliter istum textum exponit Petrus Rab. vt ly *in lacrymis* non referatur ad seminantem, sed ad illud in quo seminatur: scilicet ad pauperum lacrymas. Vnde sic ait, *Qui seminat in lacrymis* &c. Non sic imber terram, quomodo ieiunium lacrymæ rigant pauperum. Homo in lacrymas pauperum iactet semina ieiunij. Arescũt enim ieiunij messes, quæ pauperum fletibus non fuerunt irrigatæ. Cœli pluuia terram infundit, & lacrymæ pauperum irrigant cœlum. Ergo sitit cœlum & expectat de pluuia pauperum vicem roris: quia misericordia arat cœli campos, sulcos ducit pietas. Illic misericordiam seminat qui id quod suscipit, in manus pauperum mittit. Ibi segetem colligit qui misericordiam pauperi committit hic serendam. Beatus cui seminanti sic æterna horrea perpetum præparantur. Adducit semina sibi homo: seminas maximè cum ieiunas. Nam ieiunium non germinat, si de misericordia non rigatur. Siccatur ieiunium in misericordiæ siccitate.

Math.12. *Math.10.* *Ieiuniũ lacrymæ pauperum rigatur.*

1297 Euntes ibant & flebant, mittentes semina sua.

Hic modum metendi siue modum quo seminatur ostendit. Vbi aduertendum quòd modus metendi in seminando opera misericordiæ indigentibus, est prius miseris per dolorē intrinsecum compati: & consequenter ex dolore habito compassionis miserorum succurrere necessitatibus, quoniam eleemosyna nisi ex cõpassione interiori procedat, non meretur apud Deum, vt ostendit Gregor. super illo verbo Iob 30, Flebam super eum, qui afflictus erat; & compatiebatur anima mea pauperi: dicens, Quamuis vera compassio sit passioni proximi ex largitate concurrere: nonnunquam tamē cum exteriora abundè ad largiendum suppetunt; celerius dantis manus dationem inuenit quàm animus dolorem. Vnde scire necesse est, quia ille perfectè tribuit, qui cũ eo quòd afflicto porrigit, afflicti quoque in se animũ sumit: vt prius in se dolẽtis passionem trãsferat, & tunc cõtra dolorem illius per ministerium concurrat. Nam sæpe largitorem muneris facit rerum abundantia, non virtus compassionis. Qui enim afflicto perfectè compatitur, plerumque etiam hoc indigenti tribuit, in quo ipse si dederit angustatur. Et tunc vera est cordis nostri compassio, cum malum inopiæ pro proximo suscipere non metuimus, vt illum a passione liberemus. Quam scilicet pietatis formã mediator Dei & hominum nobis dedit: qui cum posset nobis in non moriendo subuenire, hominibus tamen subuenire voluit moriendo: quia & nos videlicet minus amasset, nisi & vulnera nostra susciperet: nec vim nobis suæ dilectionis ostenderet, nisi hoc quod à nobis tolleret, ad tẽpus ipse sustineret. Passibiles quippe & mortales nos reperit: & qui nos existere fecit ex nihilo, reuocare videlicet etiam sine sua morte potuit à passione. Sed vt quanta esset virtus compassionis nobis ostenderet, fieri pro nobis dignatus est quod esse nos voluit: vt in seipso temporaliter mortem susciperet, quã à nobis in perpetuum fugaret. Atque non in diuinitatis suæ diuitiis nobis inuisibilis permanens, miris nos potuit virtutibus ditare: Sed vt ad internas diuitias rediret homo, foris apparere dignat᷒ est pauper Deus. Vnde & prædicator egregius vt ad largitatis gratiam viscera nostræ compassionis accenderet: dixit, Propter nos egenus factus est, cùm diues esset. Plus ergo nonnunquam esse dicimus compati ex corde, quàm dare: quia quisquis perfectè indigenti cõpatitur, minus æstimat omne quod dat. Nisi enim manum dantis bona volũtas vinceret, perfectè compati nesciret. Ex quibus patet quòd perfectè opera misericordiæ indigentibus seminare cupiens, prius flendo in seipso per compassionem, miseriam inopum suscipere debet. Et hoc est quod innuitur Psal. de veris misericordibus: dicit, *Euntes ibant* (scilicet proficiendo) *& flebant* (compatiendo) & hoc *mittentes semina sua* (scilicet opera misericordiæ faciendo) Non quidem debet esse cõpassio vt affectes aliquem esse miserum, vt illi compatiendo seminet opera misericordiæ: quia melius est vt nullus sit miser, quàm vt tu facias misericordiam. Qui enim vt faciat misericordiam, alios optat esse miseros: crudelem habet misericordiam. sicut crudelis est medicus, qui vt exerceat artem suam optat multos ægrotos esse: vt hic ait Augustinus. Vel aliter: iste versus intelligitur de operibus misericordiæ spiritualibus, inter quæ præcipuum est, docere ignorantes, & maximè in his quæ sunt fidei. Sic enim Apostoli per mundum euntes semina verbi Dei vbique seminabant: sed seminando flebant, quia pro fide mortem etiam corporis affectabant, quam sensualitas flendo refutat. Semen enim est verbum Dei, vt ait saluator Luc. 8.

Eleemosyna ex cõpassione procedere debet. *Gre 20. mor. cap. 27.* *Dilectio Christi per passionem ostenditur.* *1. Cor. 8.*

Venientes autem venient cum exultatione, portantes manipulos suos. 1298

Hic ponitur præmium recte seminantibus debitum. Per manipulos quippe in quibus congregantur fructus ex seminibus collecti, intellige præmium iustorum, quod colligitur ex bonis ipsorum operibus. Quid quidem iusti portabunt quãdo in fine venientes ad vltimum iudicium, suorum meritorum præmia recipient. Vnde hic ait Augustin. Et si cum fletu seminauimus, cum gaudio metemus. In illa enim resurrectione mortuorum recipiet vnusquisque manipulos suos: id est fructum seminis: id est coronam gaudiorum & exultationis. Tunc erit triumphus lætantium, & ipsi morti insultantium, in qua gemebatur. Sed quare tunc gaudebunt? quia portabunt manipulos suos: id est præmium laborum. Vel aliter: vt per manipulos intelligantur opera nostra meritoria quæ hic agimus. Nam manipulus à manu dicitur. Per manus autem significantur opera. Et sic iusti exultantes in iudicio, portabunt manipulos suos: quia cum suis bonis operibus

Manipulus significat præmium æternũ. *Manipulus significat opera bona.*

tibus præsentabuntur, quæ omnia omnibus erũt nota. Sed mali ibi apparebunt vacui, quia ipsorum opera à præmio erant aliena. Et ad istum intellectum hunc versum exponit Gregor. super illo verbo Iob 6, Ambulabunt in vacuum, & peribunt: dicens, In vacuum quippe ambulant qui nihil secum de fructu sui laboris ad iudicium portant. Alius namque adipiscẽdis honoribus exudat: alius multiplicandis facultatibus æstuat: alius promerendis laudibus anhelat. Sed quia cuncta hæc quisque moriens hic deserit, labores suos in vacuum perdit, qui secum ante iudicem nil tulit. At contra per legem dicitur, Non apparebis in conspectu meo vacuus. Qui enim promerendæ vitæ mercedem bene agendo non prouidet, in conspectu domini vacuus apparet. Hinc de iustis per Psalm. dicitur, *Venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos suos*. Ad examen quippe iudicij portantes manipulos veniunt qui in semetipsis recta opera quibus vitam mereantur, ostendunt &c. Et nota quòd dicit, *venient cum exultatione*, & non dicit, cum lætitia: quia exultatio dicitur quasi extra saltatio: quando scilicet tanta est lætitia interius, quòd etiam saltat exterius ad corpus, & per signa exteriora ostenditur. Exultabunt ergo iusti in iudicio, quia lætabuntur intus in anima, & exterius in corpore. vide versic. 343.

Greg. 7. mor. cap. 17.

Exod. 23. & 34. Deut. 16.

PSALM. CXXVI.

5199 NIsi dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerũt qui ædificant eam.

Hic Psalm. habet titulum eundem vt alij Psalm. graduales pręcedentes: scilicet Cãticum graduum: nisi quòd hic creditur esse Salomonis, & dicitur Canticum graduum Salomonis. Et dicit hic Rabbi Salomon, quòd iste Psalm. intitulatur à Salomone, non quòd Salomon Psal. istum fecerit, sed quia ipsum fecit Dauid de Salomone. Præuidit enim Dauid, quòd Salomon filius suus ædificaturus erat domum domini, scilicet templum. Præuidit etiam ipsum contra legem domini acturum, maximè in eo quòd accepit vxorem filiam Pharaonis regis Ægypti, contra legẽ quæ prohibebat Iudæos vxores alienigenas accipere. Ex quo vult, quòd quia egit contra legem, quòd in vanum domum domini ædificarat. Et hoc est quod ait, *Nisi dominus ædificauerit domum, in vanum* &c. Quasi dicat, In vanum domum domini ædificat qui transgreditur legem domini: quia melior est obedientia quàm victima. Et ad hanc sententiam applicat totam literã istius Psalm. Sed in hoc quod dicit Salomonem in vanum domum domini ædificasse, non videtur verum: quia illa ædificatio domus à Deo fuit accepta & Deo grata: vt patet ex multis locis sacræ scripturæ: vt patet 3. Reg. 8. & 2. Paral. 7. Vnde aliter & communius dicitur quòd Salomõ fecit istum Psal. Cognoscebat enim se non sufficere ad ædificandũ domum cõdignam Deo: nisi ipse dominus sibi spirituale cõferret adiutorium. Vnde & ipse Salomon dixit, 2. Paral. 2, Magnus est enim Deus noster super omnes deos. Quis ergo poterit præualere, vt ædificet ei dignam domum? Et sic expunendo literaliter, Psal. iste diuiditur in duas partes: vbi sciendum quòd duplex est domus domini, scilicet exte-

1. Reg. 15.

A rior & materialis, & interior & spiritualis. Primò ergo agit de ædificatione domus exterioris: secundò de ædificatione domus interioris: ibi, *Cum dederit dilectis suis* &c. dic vt N. Quantum verò ad sensum prophericum, sciendum primò quare in titulo apponitur Salomonis: quod in titulis aliorum Psalm. gradualium non ponitur. Cuius ratio est, quia hic Psalm. agit de ædificatione ecclesiæ, quam verus Salomon Christus ædificauit: non Salomon filius Dauid. Ille enim Salomon qui materiale templum ædificauit, fuit figura Christi veri Salomonis qui ædificauit ecclesiam. Nam Salomon pacificus interpretatur. Quis autem verus pacificus dici potest, nisi Christus, de quo dicit Apostol' ad Ephes. B Ipse est pax nostra, qui fecit vtraq; vnum. Ille est verus pacificus, qui duos parietes è diuerso venientes in se copulauit: quibus factus est lapis angularis. Qui ex veniẽte populo ex circũsione credẽte, & populo ex pręputio gentium, fecit vnam ecclesiam ex prędictis duobus populis. Quia igitur illius veri Salomonis Christi ille Salomõ fili' Dauid ex Bersabe figurã gestabat, quãdo tẽplum materiale ędificauit: ideo in Psalm. isto qui agit de ædificatione ecclesiæ per Christũ pręponitur titulus, Cãticũ graduũ Salomonis. Est ergo octauus gradus istius spiritualis ascẽsionis, ædificatio ecclesiæ facta per Christũ: in quo spes nostra est ponenda: non autẽ in Salomone filio Bersabe. Quia ille Salomon quamuis multa sancta præcepta & salutaria sacramenta scripserit à spiritusancto doctus: tamẽ mulierum amator fuit, C & reprobatus à Deo: vt etiam amore mulierum idolis sacrificare cogeretur, vt hic ait August. Ex quo apparet, quòd nunquam in præsenti vita est aliquis tãtus peccator, vt de ipso sit desperandum: sicut nec quis tantæ sanctæ vitæ, vt de ipso non sit timẽdum, quia cadere potest Salomonis exemplo. Ideo in omnibus seruanda est humilitas. Intentionem ergo mouet iste Psalm. ascendere per humilitatem. Quibus visis, accedo ad Psalmi diuisionem. Hic enim agitur de ædificatione ecclesiæ facta per Christum. Et quia duplex est ecclesia: scilicet militans in præsenti vita, & triumphans in futura: ideo Psalmista duo facit: quia primò agit de ædificatione & statu ecclesiæ militantis: secundò de ædificatione & statu ecclesiæ triumphantis: ibi, *Cum dederit*. D Prima pars diuiditur in tres partes: quia primò ostendit à quo ecclesia militans ædificatur: secundò à quo gubernatur: ibi, *Nisi dominus custodierit*: tertiò à quo dissipatur: ibi, *Vanum est vobis*. Quãtum ad primum: sciendum quòd domus Dei dicitur ecclesia, in qua Deus vt in domo habitat per gratiam, quam domum ecclesię sola increata sapientia ædificare potest: de qua dicitur, Sapientia ædificauit sibi domum, excidit columnas septem &c. Quę omnia de domo ecclesiæ militantis exponit Greg. dicens, Domus sapientiæ ecclesia vocatur, quæ sapientia septem columnas excidit: quia ab amore præsentis sæculi disiunctas ad portandam eiusdem ecclesiæ fabricam mentes prædicãtium erexit. Quę pro eo quòd perfectionis virtute subnixæ sunt, septenario numero signantur. E Immolauit victimas, quia vitam prędicantium mactari in persecutione permisit. Vinum miscuit, quia diuinitatis & humilitatis suæ pariter nobis arcana prædicauit. Mensam quoque proposuit, quia scripturæ sacræ nobis pabula aperiẽdo præparauit. Ancillas etiam suas misit. quæ ad arcẽ nos atque ad ciuitatis mœnia vocarẽt: quia prædicatores infirmos abiectósq́,

Salomon significat Christum.

Ephes. 2.

Domus dicitur ecclesia.

Prou. 9.

Greg. 33. mor. cap. 21.

Sapiẽtia ædificauit domum ecclesia.

habere studuit: qui fideles populos ad spiritualis patriæ ædificia superna colligerent. Vnde in euangelio dominus Nathanaelem laudat, nec tamen in sorte prædicantium numerat: quia ad prædicandum eum tales venire debuerant, qui de laude propria nihil haberent: vt tanto solidius veritatis cognosceretur esse quod agerent, quanto & apertè cognosceretur: quia ad hoc agendum per se idonei non fuissent. Vt ergo mira potẽtia per prædicatorum linguas claresceret, prius mirabilius actum est vt eorum prædicãtium meritum nullum esset. Ancillas ergo suas dominus misit, quia infirmos prædicatores mundo exhibuit, & potentes quosque, qui eius corpus fierent, sub terroris sui vinculo constrinxit &c. Sic ergo Dei sapientia domum ecclesiæ ædificat, quia & prædicatores quidem ad hoc laborare possunt: sed sine eius adiutorio in vanum laborant. Vnde & hic ait Augustinus, Dominus Iesus ædificat domum ecclesiæ: laborant tamen multi in ædificando: sed si non ille ædificet, in vanum laborauerunt ædificantes eam. Qui sunt qui laborant ædificantes? Omnes qui in ecclesia prædicant verbum Dei, ministri sacramentorum Dei: omnes currimus, omnes laboramus & ædificamus modò: & ante nos alij cucurrerunt, & laborauerunt, & ædificauerunt. Sed nisi dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam. Et ideo quosdam videns ruere Paulus ait, Dies obseruatis, & annos, & menses: timeo ne sine causa fortè laborauerim in vobis. Plãgebat enim istos, quia sine causa laborauerat in eis. Nos ergo loquimur foris, ille ædificat intus. Quomodo vos audiatis, nos adducimus: quid cogitatis ille solus nouit qui cogitationes hominum videt. Ipse ædificat, ipse monet, ipse terret, ipse intentum aperit, ipse ad fidem applicat sensum vestrum. Et tamen laboramus & nos tanquam operarij. Sed si ille non ædificauerit, in vanum laborauerunt qui ædificant. Vnde & principalis ædificatio ecclesiæ, soli Deo est attribuẽda. Et hoc est quod dicit Apostolus, Neque qui plantat aliquid est, neque qui rigat: sed qui incrementum dat Deus. Dei enim sumus adiutores. Vel aliter: intelligitur iste textus de domo spirituali conscientiæ, quam nullus absque Deo ædificare potest: vt scilicet mẽs nostra fiat domus vel habitatio Dei. Et ad istum sensum hũc versum exponit Gre. super illo verbo Iob 12, Si destruxerit, nemo est qui ędificet: dicẽs, Omnipotẽs Deus humanum cor destruit cũ relinquit: ædificat cum replet. Neque enim humanam mentem debellando destruit, sed recedendo: quia ad perditionem suam sufficit sibi dimissa. Vnde plerumque fit vt cum audientis cor exigentibus culpis omnipotentis gratia non repletur, exterius in vanum à prædicatore moneatur: quia mutum est os omne quod loquitur, si ille interius in corde non clamat, qui aspirat verba quæ audiuntur. Hinc propheta ait, *Nisi dominus ædificauerit domum, in vanum laborauerunt qui ædificant eam.* Qualiter autem domus conscientiæ sit ædificanda & dedicanda, ostendit Gualfred. super illo verbo Deut. 20, Si quis ædificat domum, & non dedicauerit eam, reuertatur de prælio: dicens, Dedicatio domus est solennis quidam ad habitandum ingressus. Sed donec domus tota vel ex magna parte sit ædificata, non dedicat quis, quia nondũ inhabitat eam. Itaque dum humana anima exterioribus tantum rebus intenta penitus in terris ociosa vagatur, nec secum manet, nec domum

Ioan. 1. *Ædificare ecclesiam sine Deo nullus potest.* *Gal. 4.* *1. Cor. 3. Prædicator sine Dei gratia non proficit auditoribus.* *Gregor. 11. mor. cap. 5.* *Domus animæ quomodo ædificatur & dedicatur.*

A habitat. Sicque fatui quidam, qui nec in mentibus suis ædificium habent, nec in domum conscientiæ possunt manere, cum non habeant. Cæterùm vbi iam quisque sapere & intelligere cœperit, domum ędificat, nec ad insipiẽtiam sibi, si tamen ipsam vendicat, & suæ dedicat mansioni. Fundamentum domus illius in propria suimpsius cognitione subsistit. Paries anterior in prouidentia agendorum, posterior in prętcritorum recordatione. Dextrum parietem facit prosperitatis, & sinistrum aduersitatis agnitio. Culmen domus & tectum in cõsideratione diuina & fidei ratione consistit. Hinc nempe animus in sublime porrigitur, & quandam ei exhibet vicem tecti mysterium fidei. Sed quanti hodie hanc domum ædificare sibi festinant, sed inhabita-
B re dissimulant: affectantes magis facultatem quàm vtilitatem scientiæ, magis habere domum quàm domus vsum? Videas deniq; domum altam & amplam apertis vndique ostiis & fenestris patentibus: iámque solet paulatim deficere antequam dedicetur. Actor autem eius infelix & insipiens in plateis mendicat & aliena hospitia circuit, cum domus eius pateat alienis. Ibi nidificant volucres, & immunda quæuis animalia cubant: illic fures condunt sibi: illic conueniunt altercatores & impudici: illic symbola faciunt ebriosi. Vide igitur quàm dignus sit iste vt remittatur ab exercitu domini, & eiciatur castris eius: qui domum quidem ædificauerit, sed in vanum: quia ipsam dedicare (id est in-
C habitare) contemnit: non in se manens vt manendum agnoscit, sed in exterioribus & vanis habitans rebus. Contra quos dicitur, Erunt verba quæ ego præcipio tibi in corde tuo, & meditaberis sedens in domo tua. *Deut. 6.*

Nisi dominus custodierit ciui- 2300
tatem, frustrà vigilat qui custodit eam.

Hîc ostenditur qualiter ciuitas ecclesiæ gubernatur. Vbi aduertendum quòd hic idem est ciuitas quod domus (scilicet ecclesia) quæ domus dicitur propter Dei inhabitationẽ, & ciuitas propter charitatis vnionem. Et ideo sicut nullus potest sine
D Deo ædificare ecclesiam: sic nec ædificatam custodire. quia ipse Deus huius domus & ciuitatis ædificator est & custos. Quòd autem ecclesia dicatur ciuitas, quia ad modum ciuitatis ædificata: vide superius versic. 1475. Huius autem ciuitatis ecclesiæ custodia prælatis committitur: vt scilicet vigilando super gregem sibi commissum, ipsam custodiant, fidem prædicando & defendendo. Quorum tamen custodia, nisi dominus custodiat, non sufficit, neque vigilia. Vnde Augustinus hic ait, Hæc ciuitas ecclesię habet custodes, quomodo habet ædificantes. Custos huius ciuitatis erat Apostolus. Vigilabat quantum poterat super eos quibus præerat. Nam ideo altior locus positus est episcopis, vt ipsi superintendant ad custodiendum populum. Quod
E enim Græcè dicitur episcopus, hoc Latinè dicitur superintendens. Quomodo enim vinitori altior fit locus ad custodiendam vineam: sic episcopis altior locus factus est. Et de isto alio loco periculosa ratio redditur, nisi eo ordine stemus hic, vt humilitate sub pedibus subditorum simus, & pro ipsis oremus, vt qui nouit mentes subditorum, ipse custodiat. Nos ergo sicut homines custodimus, & perfectè custodire non possumus. Laboramus in custodiendo:

Prælati custodes sunt ecclesiæ quam sine Deo custodire non possunt.

dicēdo: sed vanus est labor noster, nisi ille custodiat qui videt cogitationes hominū. Custodit ille cum vigilatis: custodit ille cū dormieritis. Custodimus vos ex officio pastoris: sed sub illo pastore vobiscū oues sumus: doctores sumus, sed sub illo vno magistro in hac schola vobiscum condiscipuli sumus. Si ergo volumus custodiri ab illo qui humiliatus est propter nos, & exaltatus ad custodiendum nos: humiles simus, &c. Ex quibus apparet quòd prelatorum custodia sine custodia Dei nō sufficit ecclesiæ: sicut nec prædicatio ministrorū sine diuina inspiratione. Aduertendum ergo quòd Deus diuersa hominū genera specialiter custodit: vide ver. 1665. Vel aliter: sicut per domum (vt dictum est in precedenti versiculo) intelligitur spiritualis conscientia: sic etiā per ciuitatē intelligitur vniuscuiusq; mens vel cōscientia. Quia sicut ciuitas vnitatē intus debet habere & munitiones, exterius autē mœnia: sic & anima, &c. Qualiter autē ista ciuitas cōscientiæ sit custodiēda, vide in dictionario meo: vbi custodire, parte tertia. Ex quibus omnib⁹ apparet quòd nos custodes sumus ecclesiæ vel cōscientiæ nostrę tanquā famuli & ministri: Deus autē tanquā principalis & dominus. Et ideo sicut nec actus serui valet sine auctoritate domini: sic nec nostra custodia sine custodia Dei. Vnde istum versum ad istum sensum inducit Greg. super illo verbo Iob 7, Quid faciam tibi ô custos hominum: dicens, Deus custos hominum dicitur, quia si eius nos custodia misericordiæ protegit ante occulti hostis insidias, nostræ sollicitationis oculus vigilās dormit: Psalmista attestante, qui ait, *Nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam.*

Anima dicitur ciuitas. Custodia ciuitatis animæ qualis esse debet.

Greg. 8. moral. cap. 21.

1301 Vanum est vobis ante lucem surgere: surgite postquam sederitis, qui mānducatis panem doloris.

Hic ostenditur à quo dissipatur ciuitas ecclesiæ vel conscientię. Dissipant enim domum vel ciuitatem ecclesiæ seu consciētię propriæ, qui fidē Christi non recipiunt, sed ipsi Christo contradicunt, & fidem suam impugnant. Qui tamen in vanum operantur, quia sibiipsis solum nocent: non Christo vel ecclesiæ suæ. Et hoc notans Psalm. ait, *Vanum est vobis ante lucem surgere: surgite*, &c. Quid enim propriè per lucem intelligitur, nisi Christus qui dicit, Ego sum lux mundi? Et Ioan. 1, Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem, &c. Dicitur enim Christus vera lux, quia omnes lucis proprietates in se plenè continet: vide suprà ver. 1075. Sed quid est ante lucem Christum surgere, nisi Christum nolle sequi per humilitatē: sed sibi per superbiam contradicere? Nam ante idem est quod contra. Et sic ànte lucem Christum surgit, qui contra se erigit. Vnde hic ait August. Qui sunt illi qui surgunt ante lucem Christum? Illi qui se volunt præponere Christo: qui volunt hic excelsi esse, vbi humilis fuit Christus. Sint ergo hic humiles qui volūt ibi esse excelsi, vbi excelsus est Christus. Et quis non vult esse excelsus cum Christo, vbi iam excelsus est Christus? Vis ita esse? Esto ergo hic humilis, vbi humilis fuit Christus. Qui volunt discipuli esse supra magistrum, serui supra dominum, illis dicitur, *Vanum est vobis ante lucem surgere.* Tales fuerāt filij Zebedæi, qui antequam humiliarentur secundum passionem domini, iam sibi loca eligebant alia vbi sederēt: vnus ad dexteram: & alius ad sinistrā. Ante lucem volebāt surgere: & ideo in vanum ibant. Illos reuocauit ad humilitatem, dicens, Potestis bibere calicem quē ego bibiturus sum? Quasi dicat, Ego veni humilis esse: & vos ante me vultis esse excelsi? Petrus etiam ante lucem surrexerat, quādo consilium voluit dare domino, vt nō pateretur pro nobis. Cum enim Christus de passione sua futura prædiceret, timuit Petrus, dicēs, Absit domine à te: propitius esto tibi: non fiat istud. Ante lucem ergo volebat surgere, & luci cōsilium dare: sed dominus fecit vt post lucem iret & lucem imitaretur, dicens, Vade post me sathana: quia ante, (id est, contra) lucem vis surgere. Talibus ergo ait Psalm. Vanum est vobis ante lucem surgere. Hunc autem versum cōtra hypocritas Greg. exponit: qui statim vt aliquid boni faciunt, humanas laudes quærunt: non expectantes retributionem lucis ęternę. Vnde dicit, Cū primordia boni operis laudātur, dignum est vt hoc animum non pascat operantis: ne dū accepta laus suauiter carpitur, fructus operis intempestiuè comedatur. Hunc per Psalmistam veritas dicit, *Vanū est vobis ante lucem surgere: surgite postquam sederitis*, &c. Ante lucem quippe surgere est, priusquam claritas æternæ retributionis appareat, in præsentis vitæ nocte gaudere. Sedendum est ergo prius, vt postea rectè surgamus. Quia quisquis se spōte hic nō humiliat, nequaquam hunc sequēs gloria exaltat. Sequitur, *Surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris.* Vbi notandum quòd sedere in scriptura aliquando significat exaltationem, aliquando humiliationem. Significat enim exaltationē, vt cum dicitur, Sedebitis super sedes duodecim iudicantes, &c. Et Lucæ 22, Videbitis filiū hominis sedentē à dextris virtutis Dei. Significat etiam humilitatem & aduersitatem, vt cum de Christo dicitur, Iesus antē fatigatus ex itinere, sedebat sic super fontem. Fatigatio enim domini, infirmitas domini fuit: infirmitas autem, humilitas. Sic etiam dicitur in Psal. Tu cognouisti sessionem meam & resurrectionem meam. Vbi Glos. Tu cognouisti sessionem meam: id est, humilitatē passionis. Hic ergo accipitur sessio pro humilitate & aduersitate, cum dicitur, *Surgite postquam sederitis.* Est ergo sensus, *Surgite postquam sederitis*: id est, hic prius debetis humiliari, vt postea dignè possitis exaltari. Vnde hic ait August. Dominus noster prius humiliatus est, vt exaltaretur. Audi Paulum dicentem, Exinaniuit semetipsum, factus obediēs vsq; ad mortem crucis. Hæc est sessio Christi. Sed audi surrectionem, Propter quod & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomē quod est super omne nomē, &c. Si vos ergo ad illud nomen festinatis, surgite: sed postquam sederitis, quia surgens ab humilitate, venis ad regnum. Prius ergo humiliamini, si vultis exaltari. Sed ne quis putet hic loqui de sedere honoris, sed magis passionis & humilitatis, subdit, *Qui manducatis panem doloris.* Illi enim manducant panem doloris qui in præsenti vita & valle miseriæ humiliātur, patiuntur, percutiuntur & lacrymantur: iuxta illud Psal. 41, Fuerūt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte. Et Psal. 79, Cibabis nos pane lacrymarum. Vnde hic ait Aug. *Surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris.* Quasi dicat, Ergo & tu tuam exaltationem post mortē, spera, in resurrectione mortuorū spera, quia post passionem Christus resurrexit & ascendit. Sed vbi dormiuit? vbi sedit? In cruce: vbi latus eius lancea percussum est: & sacramēta inde fluxerunt, vnde formata est ecclesia. Si ergo iste non surrexit nisi mortuus

Lux dicitur Christus. Ioan. 8.

Ante lucem surgit qui contra Christum se erigit.

Matth. 20.

Matth. 16.

Greg. 8. moral. cap. 36.

Sedere significat humilitatem & exaltationem.

Ioan. 4.

Psal. 138.

Phil.

Panis doloris est humilitas & passio.

mortuus, nisi postquam manducauit panem doloris: quomodo tu speras exaltationem, nisi post hác vitam? Quod notans Psal. ait, *Surgite postquam sederitis, &c.*

2302 Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas domini, filij, merces fructus ventris.

Hic agitur de ædificatione ecclesiæ triumphantis. Et diuiditur in tres partes: quia primò ponitur tempus quo ecclesia triumphans possidetur: secúdò cœtus à quo ædificatur: ibi, *Sicut sagitta*: tertiò gloria qua possidetur: ibi, *Beatus vir.* Quantum ad primum: sciendum quòd per somnum vel dormitionem mors corporalis intelligitur, quia tunc boni vt in somno vel dormitione requiescunt à laboribus suis. Vnde & Christus Lazari morté annunciás discipulis suis ait, Ioá. 11, Lazarus amicus noster dormit: sed vado vt à somno excité eũ. Vbi notandũ quòd quinque sunt species dormitionis vel somni: vt ostendit Gualfred. super illo verbo Apostoli, dicentis, Hora est iam nos de somno surgere: dicens, Quinque sunt species somni, præter eũ qui omnibus in visu esse cognoscitur. Primus est speculatorius: secundus est dissimulatorius: tertius reprehensibilis: quartus damnabilis: quintus indifferens, & communis est omni carni. In primo est delectatio suauitatis: in secundo, vmbra dissimulationis: in tertio, torpor negligentiæ, in quarto, mortificatio quędam mentis, obliuio interioris hominis claudit oculos, & vigoré sepelit rationis: quintus, terrenorum actuum habet consumationem: & similiter colligit dissimiliter aliquádo resurrecturos. Primus nobis commendasse videtur sopor qui oblaris hostiis in Abrahá legitur incidisse. Sic & somnus Iacob, in quo ei visio spiritualis apparuit. Et ille forsitan Salomonis, in quo scientiam petiit & accepit. Ad secundum verò non incóngruè refertur, quòd in grauissima tempestate propter ipsum orta, Ionas iacuit sopore depressus, sorte deprehendendus. Euidentius ad huiusmodi somnum pertinuit, quòd ventis sæuiẽtibus & mari intumescente, pręceptor noster huius nihil sentiens, dormiebat in mari. Ad tertium somnum, quòd Noe temulentus nudatus & irrisus, demum expergefactus erubuit. In quarto forsitan sumno dormiens Lotb, filiarum incestu fuit maculatus. Sisara soporatus clauo tabernaculi in tempore transfixus occubuit. Capite truncatus interiit Holofernes. Ad quintũ omnes nos oportet esse paratos: quia quales nos exceperit, tales est redditurus, & diuino exhibiturus iudicio. de quo dominus archisynagogi filiam suscitans dicebat, Non est mortua puella, sed dormit: & Lazarum amicum suũ dormire dicebat. Et primus eius testis Stephanus inter saxa frementium & fuẽtium populorum feliciter obdormiuit in domino: & de quo Psalmista loquitur, dicens, *Cum dederit dilectis suis somnum, &c.* De isto ergo somno, qui est somnus mortis corporalis, hic loquitur textus, dicens, *Cum dederit dilectis suis somnum.* Quasi si quis quæreret, dicens, Dictum est quòd debemus surgere, scilicet ad gloriam postquam sederimus per humilitatem. Sed quando erit hæc surrectio, & gloriæ exaltatio? Respõdet Psalmista, quòd qui hic humiliantur, tunc surgent in gloria: dicens, Quando Christus dederit dilectis suis somnũ, scilicet quando dilecti Christi per somnum mortis corporalis ab hac vita liberi erunt. Noli ergo ante mortem quærere gloriam, quia post mortem seruatur: scilicet cum dederit dilectis suis somnum, tunc scilicet surgent dilecti Christi ad gloriam. Vnde hunc sensum hic ponit August. dicens, Vt doceat te Psalmista, quasi si interrogares, Quádo surgam? Respondet dicens, *Cum dederit dilectis suis somnum.* Hoc est, cũ dormierint dilecti eius, tunc surgent dilecti Christi. Omnes enim surgent: sed non omnes quomodo dilecti eius. Omniũ enim est resurrectio mortuorum, sed resurgunt illi ad pœnas: sed resurgimus nos dilecti quomodo resurrexit dominus noster: vt sequamur caput nostrum, membra eius qui sumus. Constituti ergo membra eius, & in membris eius dilecti eius, cũ somnum mortis acceperimus: tunc cum Christo gloriosi resurgemus. Noli ergo hic quęrere mundanam fœlicitatem, sed prius sede in præsenti vita comedens panem doloris: vt cum dederit dilectis suis somnum, cum Christo resurgas gloriosus. Vnde sequitur, *Ecce hæreditas domini, filij, merces, &c.* Quasi dicat, Cum dederit dilectis suis somnum, tunc illis dabitur hæreditas domini: quæ est merces felicitatis æternæ. Ecce dabitur hæreditas domini, quæ est merces & præmium omnium bonorũ. Et si quis quærat qui sunt isti dilecti quibus post somnum dabitur merces & hæreditas domini: respondet, quòd isti sunt filij qui sunt fructus ventris. Vbi notandum quòd Psalmista hic comparat ecclesiam mulieri parturienti multos filios: quosdam scilicet bonos, & alios malos. Sic ecclesia, (id est, pastores ecclesiæ) multos filios generant verbum Dei prædicádo. Quorum aliqui sunt præordinati ad vitam ęternam, & inter fructum ecclesiæ computantur: quia tales finaliter in gratia permanent, & spectant ad hæreditatem Dei, & mercedem æternam. Et isti dicuntur fructus ventris ecclesiæ. Quosdam verò generát, qui finaliter in gratia non permanent: & isti inter fructum esse non computátur. Hic autem boni mixti cum malis nõ discernuntur à malis: sed tunc cognoscentur. Dicit ergo quòd illi sunt dilecti Dei, qui sunt filij vẽtris, scilicet ecclesiæ: sic quòd fructus sint ecclesiæ. Vnde hic ait August. Parit ecclesia filios cõiunx Christi: vnde in membris parturiẽtis ecclesiæ erat Apostolus qui dicebat, Filioli mei quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis. Genuit illos ecclesia, parturit illos. In cuius typo Rebecca duos gestabat in vtero: duos populos figurantes, qui in vtero matris luctabantur. gemebat illa, vim patiebatur. Sic & modò, fratres, tandiu gemitus datus est ecclesiæ, quamdiu parturit ecclesia: ipsi sunt intus & boni & mali. Sed fructus ventris in Iacob erit, quia ipsum dilexit mater. Ambo de vno vtero processerunt: vnus amari meruit, alius reprobari. In dilectis ergo eius erit fructus, cui dabitur merces & hæreditas Dei. De isto fructu ecclesiæ dicebat Christus Apostolis parturientibus, Ego posui vos vt eatis & fructum afferatis, & fructus vester maneat. Quod dicit ad differentiam reproborum: qui etsi aliquando generátur in fide ecclesiæ, tamen finaliter non manent.

Somnus est quinqueplex. — *Rom. 13.* — *Gen. 28.* — *Ionæ 1.* — *Gen. 9.* — *Gen. 19.* — *Iudic. 4.* — *Iudith 14.* — *Matth. 19.* — *Ioan. 11.* — *Ecclesia parit bonos & malos.* — *Gal. 4.* — *Gen. 25.* — *Ioan. 15.*

Sicut sagittæ in manu potentis, ita filij excussorum. 2303

Hic ostenditur cœtus à quo ædificatur ecclesia. Vbi notandum quòd per sagittas intelliguntur Apostoli & sancti prædicatores: vt dictum est versic. 741. Dicuntur etiã ii filij excussorum: id est, Prophetarum,

A phetarum, quos vt filij sunt imitati, eorum dicta obscura excutientes, id est, aperientes & declarantes. Excuti enim aliquid dicitur, sicut saccus excutitur, vt exeat & pateat quod intus latebat clausum. Prophetæ ergo clausa continentes sacramenta excussi sunt ab Apostolis & prædicatoribus, accedente eorum diligentia & domino aperiente: & quæ abscondita erant declarantes prodierunt in lucem. Sicut Petrus Apostolus excussit prophetã Dauid, id est, declarauit. Ostendens quid intellexit Dauid cum dixit, Propter hoc delectatum est cor meũ & exultauit lingua mea: insuper & caro mea requiescet in spe, quoniam nõ derelinques animã meam in inferno: nec dabis sanctum tuum videre corruptionẽ. Excussit enim, id est, declarauit, quòd totum hoc non dicebat de seipso, sed de Christo, B pronuncians eius resurrectionem. Sic & Philippus excussit Esaiam prophetam, quando declarauit eunucho Cãdacis reginæ Æthiopum verbum Esaiæ dicentis, Tanquam ouis ad occisionem ductus est, &c. Ostẽdens quòd loquebatur de Christi passione & resurrectione. Consimiliter prædicatores excutiunt Esaiam prophetam, quando declarant eius dicta obscura: vt quando dixit, Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui: Israel autem me non cognouit. Hoc enim inuolutũ prædicatores excutiunt dicentes, Venit bos triturans de gẽte Iudæorum. Omnis enim qui prædicat verbum Dei, monet bonos, obiurgat rebelles, terret malos, triturat aream, & bouis implet officiũ. Asinus verò est populus de gentibus veniens, vt insi- C deat ei Christus: significatus in euangelio per pullum asinæ, cui nullus insederat: quia ad eũ nec lex missa fuerat, nec propheta: vtriq; populo Christus est in præsepio: vtrique cibus est in altari. Ecce ergo qualiter illud inuolutũ est excussum. Prophetæ ergo dicuntur excussi, ex quibus generati sunt Apostoli. Et ita Apostoli dicuntur filij excussorum. Ad propositum ergo: volens Psalmista declarare quòd per Apostolos ministerialiter fabricata fuit ecclesia, dicit de ipsis quòd fuerunt, sicut sagittę in manu potentis. Sagitta enim per manum potentis emissa, celeriter longéque volat. Sic & Apostoli à manu potentis emissi, scilicet ab ipso Christo, eis dicens, Euntes in mundum vniuersum, prædicate euangeliũ omni creaturæ, Mar. vlt. Celeriter ierũt D vsque ad fines terræ, & totum orbem fide Christi repleuerunt. Est ergo sensus literæ talis: *Sicut sagitta in manu potentis*: supple, citò longéque volant: sic fecerunt filij excussorum, id est Apostoli, qui sunt filij prophetarum. Quia in paruo tempore in omnẽ terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorũ. Et sic per istos ministerialiter ædificata fuit ecclesia. Istam sententiam hic ponit Aug. dicẽs, Vnde, fratres, hæreditas Dei facta est tam multa? hoc ideo quia excussi sunt quidam de manu potentis tanquam sagittæ: & ierunt longè, & totam terram impleuerunt, vnde pullulant sancti. De arcu enim emittuntur sagittæ: & quanto fortius excusserit, tanto longius vadit sagitta. Quid autẽ fortius excutiẽte domino? De arcu mãdat Apostolos suos. E Non potest esse locus ad quem nõ veniret sagitta à tã forti excussa: peruenit enim vsque ad fines terræ.

Apostoli sũt filij excussorũ id est prophetarum.

Act. cap. 2. *Psal. 15.*

Act. cap. 8.

Esa. 1. *Prædicatores excutiũt prophetas.*

2304 Beatus vir qui implebit desiderium suum ex ipsis: non confundetur cũ loquetur inimicis suis in porta.

A Hic ostẽditur gloria qua possidetur scilicet hæreditas Christi. Vbi notãdum quòd tẽporalia bona vel delectationes desiderium nostrum implere non possunt nec satiare, vt experiẽtia docet. Nam si desideras diuitias: ex eis non potes implere desideriũ tuum, quia quàm plus habẽtur, maiorem sitim accendunt. Sic si desideras honores: sic si voluptates, nõ adimplebis ex eis desiderium tuum. Quia cum mẽs nostra sit capax infiniti, solo infinito bono satiari potest. Cum ergo solus Deus sit verum bonum & infinitum, ipse solus mentem nostram potest replere. Et hunc desiderandum & amandũ docent filij excussorum, id est Apostoli & sancti prædicatores. Et hoc est quod ait Psalmista, *Beatus vir qui implebit desiderium suum ex ipsis*: scilicet ex ipsis prę- B dicatoribus: scilicet ex ipso Deo quem prædicatores desiderandum prædicant. Non hoc dicit quia prædicatores possint desiderium tuum implere: sed quia talibus obediendo & tales imitando, peruenis ad eum qui implebit desiderium tuum: si autem ex Deo vis implere desiderium tuum, oportet quòd ipsum primò euacues omni desiderio mundi. quia ille solùm potest desiderium suum ex Deo implere, qui non amat sæculum: qui desiderio mundi non est plenus. Funde ergo quod portas, vt capax fieri possis ad id quod non habes. Sequitur, *Non confundetur cũ loquetur inimicis suis in porta.* Vbi aduertẽdũ quòd propriè porta dicitur Christus: Ego sum ostium &c. Quid est ergo loqui in porta, nisi loqui in Christo, loqui de Christo, prædicare Christum C sine erubescentia, sine confusione: ipsum inimicis fidei prædicare? Hoc est enim signũ quòd Christũ desideras, si absque confusione coram inimicis & infidelibus ipsum prædicas. Et hoc est quod ait, *Nõ confundetur cum loquetur inimicis suis in porta.* Quòd autem Christus porta dicatur vitæ cœlestis: sicut diabolus dicitur porta perditionis: ostendit Chrysostomus super illo verbo Christi dicentis, Intrate per angustam portam: sic dicens, Porta perditionis est diabolus, per quem introitur in gehẽnam: porta vitæ est Christus, per quẽ introitur in regna cœlestia. Lata autem porta dicitur esse diabolus, non magnitudine potestatis extensus: sed effrænatæ superbiæ licentia dilatatus. Porta autem angusta dicitur Christus, non paruitate potestatis exiguus: D sed humilitatis ratione collectus. Quia quẽ totus non capit mundus, seipsum inter angustias vteri virginalis inclusit, &c. Et de ista ergo porta quę dicitur Christus, dicit Psalmista, *Non confundetur cum loquetur inimicis suis in porta.* Vel aliter: porta regni cœlestis dicitur dies iudicij, per quem iusti vitam intrabunt æternam. Quod ostendit Gregorius super illo verbo Iob 5, Contereutur in porta, & non erit qui eripiat: dicẽs, Nam sicut vrbis aditus porta dicitur: ita est dies iudicij porta regni, quia per eum ab electis omnibus ad cœlestis patrię gloriam intratur. Vnde & hunc diẽ cum ad retributionem sanctæ ecclesiæ Salomon appropinquare conspiceret, dicit, Nobilis in porta vir eius: cum sederit cũ senatoribus terræ. Vir quippe ecclesiæ est humani E generis redemptor, qui in porta se nobilem ostendit: qui despectus prius in contumeliis extitit, sed in iudicio sublimis apparebit. Qui cum senatoribus terræ residet, quia iudicij sententiam cum sanctis einsdem ecclesiæ prædicatoribus decernit: sicut ipse in euangelio dicit, Vos qui secuti estis me, in regeneratione cum venerit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim,

Deus solus implet & satiat desideriũ nostrum.

Ioan. 10.

Porta vitæ Christus: porta mortis, diabolus.

Matth. 7.

Porta dicitur dies iudicij.

Gregor. 6. moral. cap. 3.

Prouer. 31.

Matth. 19.

decim, iudicantes duodecim tribus Israel. De ista ergo porta dicit, quòd qui implebit desiderium suũ ex ipsis, (scilicet prædicatoribus,) non confundetur: quãdo scilicet Christus loquetur inimicis suis in porta. Hoc est, quando Christus loquetur in iudicio contra damnatos, ipsi damnati confundentur: sed non cõfundetur ille qui implet desiderium suum ex illis quæ prædicatores Christi annunciãt: immò gaudebit, quia ducetur ad regnum: immò *Psal. 30.* tunc securè Christo dicet, In te domine speraui: nõ confundar inæternum.

PSALMVS CXXVII.

2305 Beati omnes qui timẽt dominum, qui ambulant in viis eius.

Psalmus iste talem habet titulum, Canticum graduum: qui patet ex titulo præcedentium Psalmorum gradualium. De materia verò Psalmi, sciẽdum est quòd omnia in antiquo testamento promissa, erãt solum quædam vmbræ & figuræ eorum quæ in lege noua promittuntur timẽtibus Deum. Promittebantur enim ibi temporalia bona, quibus significabãtur æterna: secundum quòd dicit Apostolus, Omnia in figura contingebant illis. *1. Cor 10. Esa. 1.* Verbi gratia, dicitur, Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. Per hoc significabatur quòd obedientes Deo, bona terræ viuentium possidebunt. Iste ergo Psal. ostendit bona temporalia, quæ timẽtibus Deum debentur: per illa significans bona spiritualia quę iustis debentur. Vult enim ostẽdere, quòd timentibus Deum sancto timore bona ęterna debentur. Iste ergo nonus Psalm. gradualium continet nonum gradum ascensus, qui est timor Dei castus. Intentio Psalmistæ est, quia nos monet vt Deum casto timore timeamus. Iste autem Psalm. totus est moralis, non historialis. Quibus visis: accedo ad diuisionem Psalmi: qui diuiditur in duas partes. quia primò bona timentibus Deum debita enumerantur: secundò illa timentibus Deum, per Psal. à Deo postulãtur, ibi, *Benedicat tibi dominus*. Prima diuiditur in tres partes: quia primò timoris diuini meritum præmittitur: secundò timoris præmium annectitur: ibi, *Labores*: tertiò timoris præmium concluditur: ibi, *Ecce, sic benedicetur*. Quãtum ad primum: sciendum quòd Glos. hic multos esse timores ostendit, dicens: quatuor timores esse præter naturalem, qui omnibus inest: scilicet timorem mundanum siue humanum, seruilẽ, initialem, & castum vel filialem. *T. orum multo, pectes.* Humanus timor est quando timemus pericula pati carnis, vel perdere bona mundi: propter quod delinquimus. Hic timor malus est, qui in primo gradu deseritur cum mundo: sed timor diuinus comes est per omnes gradus. Timor seruilis est cum propter timorem gehennæ continet se homo à peccato, quo præsentiam iudicis & pœnas metuit: & timore facit quicquid facit boni, non timore amittendi æternum bonũ quod non amat: sed timore patiendi malum quod formidat. Nõ timet perdere amplexus pulcherrimi spõsi: sed timet ne mittatur in gehennam. Bonus est timor & vtilis per quem fit paulatim consuetudo iustitiæ, & succedit initialis timor, quando incipit quod durum erat amari. Et sic incipit excludi seruilis timor à charitate. Et succedit deinde castus timor: quo timemus ne sponsus tardet, ne discedat, ne offendamus, ne ipso careamus. Timor iste de amore venit. Ille quidem seruilis, vtilis est: sed non permanẽs inæternum: de quo hic ait Psal. *Beati omnes qui timent dominum*: scilicet timore casto & amore. De multiplici specie timoris domini, vide ver. 261. 487. 510. 999. Sed si quæras, qui sunt illi qui timent dominũ vero timore, casto scilicet & filiali? Respondet Psalmista dicẽs, *Qui ambulant in viis eius*. Viæ autem domini in quibus ambulant timentes Deum, sunt exempla bene viuendi, quæ Christus nobis reliquit. vide ver. 2089. Sed miseri peccatores qui relictis viis domini, suas semper vias ambulare satagunt: de quibus ait Greg. super illo verbo Iob 24, Oculi eius sunt in viis eius. *Via peccatoris quæ sunt. Greg. 17. moral. cap. 4.* Vias suas peccatur intuetur, quia sua cogitare, sola cernere nititur quæ sibi ad commodum temporale suffragantur. Hinc etenim Paulus dicit, Omnes quærunt quæ sua sunt, non quæ Iesu Christi. *Phil. 2.* Via namq; elati, est superbia: via raptoris, auaritia: via lubrici, cõcupiscentia carnalis. In viis ergo suis iniquus quisque oculos deprimit: quia his viis solum animo suo satisfacere intendit. Vnde per Salomonem dicitur, Oculi stultorum in finibus terræ: *Prouer. 17.* quia hoc solum tota intentione conspiciunt, per quod ad finem terreni desiderij perducantur. Nequaquam verò peccator suæ considerationis intuitum in terram figeret, si ad sancta sui redemptoris itinera mẽtis oculos leuaret. Vnde per Salomonem iterum dicitur, Oculi sapientis in capite eius: *Eccle. 2.* quia scilicet sapiens quisque illum tota intentione considerat, cuius se membrum esse per fidem pensat. Has namque humanæ conuersationis vias videre cõcupierat, qui dicebat, In mandatis tuis exercebor, & cõsiderabo vias tuas. *Psal 118.* Acsi apertè spondeat, dicens, Quæ mea sunt, iam videre refugio: quia per imitationis tuæ viam pergere conuersationis gressibus inardesco. *Via Christi quæ sunt.* Qui enim præsenti iam mundo contradicit, amoris exercitatione continua redemptoris sui vias, cordis oculis obiicit: vt mens prospera fugiat & aduersa perferat: nihil quod demulceat appetat, nihil quod nocere creditur pertimescat: mœrorem gaudium deputet, præsentis vitæ gaudia, damna mœroris putet, abiectionis detrimenta non timeat: sed per hæc manentis gloriæ locum quærat. Has enim vias sequentium oculis monstrabat veritas cum dicebat, Si quis mihi ministrat, me sequatur, &c. *Ioan. 12.* De istis ergo viis Christi ait Psal. *Beati omnes qui timent dominum, qui ambulant in viis eius*. Et nota quòd in istis viis domini multipliciter ambulare debemus: scilicet habendo primò humilitatem in reputatione: secundò, paupertatem in rerum abdicatione: tertiò, puritatem in imitatione, quartò, fidelitatem in adhæsione: quintò, discretionem in executione: sextò, æquitatem in operatione. vide in dictionario meo, litera ambulare, parte prima.

Labores manuum tuarum quia mãducabis beatus es: & bene tibi erit. 2306

Hic timoris domini præmium apponitur. Et triplex præmium ostenditur: quia primò volitiua quietata reficitur: secũdò intellectiua sapientia perficitur, ibi, *Vxor tua*: tertiò sensitiua dulci pace fruitur, ibi, *Filij tui*. Quantum autẽ ad omnia ista, generaliter notandũ quòd textus istius Psal. non potest secundum literam intelligi: quia tunc nullus esset beatus, qui literaliter hic contenta non haberet: vtputa qui non comederet fructum manuum suarum,

rum, qui non haberet vxorem, qui non haberet filios: quia generaliter Pfalmista loquitur, quòd dicta præmia dantur omnibus qui timent dominum. Vnde illis enumeratis dicit, *Ecce, sic benedicetur homo qui timet dominum*. Et in principio præmiserat, *Beati omnes*. Et sic Laurentius non esset beatus, non Gregorius, non Augustinus, & Hieronymus. Oportet ergo quòd ista hic pro præmio timentium Deum nomina spiritualiter intelligantur. Etiam quia multi mali habēt omnia ista in præsenti vita: non tamen sunt beati, nec Deum timent. Necesse est ergo vt sensum literalem excutiamus, & intelligamus spiritualiter: & tunc erimus filij excussorum. Notandum ergo quòd bona hic enumerata non sunt bona vitæ præsentis, quibus mali magis abundant quàm boni: sed sunt bona cœlestis Hierusalem. Et ideo de quolibet sic timente Deum cōcludit Psal. de prædictis bonis, *Et videas bona Hierusalem omnibus diebus vitæ tuæ*. Et ideo hic ait Aug. Si accipiamus hoc quod hic dictum est pro præsenti fœlicitate, vt si cōtingat aliquē fidelem nō habere filios: vt dicamus, Iste homo nō timet Deū. nā si timeret Deū, vxor eius tanquam vinea fertilis esset in domo eius, non sterilis. Et si timeret Deum homo iste, filij eius circundarent mensam eius tanquam arbores oliuarum. Si enim talia dixerimus, animales sumus, non percipientes quæ sunt spiritus Dei. Incipiamus ergo & nos hanc literam excutere: vt simus filij excussorum. Nam si talia cœperimus alijs prædicare, dicentes, Filij autem, fratres mei, timete Deum, vt habeatis vxorem & filios & nepotes, & gaudeat domus vestra: non sagittamus vt ametur illa vita æterna, sed remanebūt in amore terrenorum. Excutiamus & nos ista, si volumus esse filij excussorum. Est enim quidam homo qui sic benedicitur, scilicet Christus: & nemo timet Deum, nisi qui est in membris eius. Et sic multi homines sunt vnus homo: quia multi Christiani, sed vnus est Christus. Vnus ergo Christus caput & corpus: quod corpus eius est ecclesia. Intelligamus ergo vocem huius vnius hominis in cuius corpore vnus homo sumus: & ibi videbimus ista vera bona Hierusalem. Si autem ista bona hic posita terreno oculo aspexeris (scilicet abūdantiam filiorum & nepotum, & fœcunditatem coniugis) non sunt ista bona Hierusalem: quia bona ista in terra morientium sunt: illa autem Hierusalem terra viuentium est. Noli pro magno habere si habes filios morituros. Vis habere filios nunquam morituros, & semper tecum victuros? Esto in illius corpore de quo dictum est, Vos autē estis corpus Christi & membra. Nam vt ostenderet iste Psal. quia sic est obscurus vt admoneat pulsari: sic opertus vt velit excuti: à pluribus cœpit, dicens, *Beati omnes qui timent dominum*. Sed quia multi vnum corpus sunt in Christo: singulariter sequitur, dicens, *Labores manuum tuarum*. Quibus visis, veniamus ad expositionem sequentium. Dicit ergo, *Labores manuum tuarum manducabis*, &c. vbi ostenditur quòd in timētibus Deum volitiua quietatur. Vbi sciendum quòd Deus reddet fidelibus suis mercedem vnicuique secundum laborem suum: quia hic seminatur in labore & lacrymis, ibi autem cū gaudio metent, & cum exultatione portabunt manipulos suos. Labores ergo nostri sunt in præsenti: sed fructus laborū, in futuro. In futuro ergo manducatur fructus laborū nostrorū, dum secundū labores præsentes mens postea fruitur Deo, & fruendo satiatur: & vocatur illa satietatis fruitio, comestio. quia sicut quod comeditur incorporatur, & appetitum naturalem satiat: sic visio & fruitio Dei nobis Deum summè vnit, & mentem satiat beati. Vnde hic ait August. *Labores manuum tuarum manducabis*: quia tunc erit nobiscum verbum Dei, quo pascuntur angeli. Interim modò labores, postea fructus laboris. Tunc ergo fructum laborum tuorum mäducabis: & sic beatus es & bene erit de futuro. Hic laborando beatus es per spem: ibi manducando, beatus eris in re.

Scriptura sacra quandoque secundum literam exponi non potest. (margin)

1. Cor. 2. (margin)

1. Cor. 12. (margin)

A (margin)

B

Vxor tua sicut vitis abundans, in lateribus domus tuæ. 2307

Hic ostenditur quòd in timentibus Deum & beatis intellectiua sapientia perficitur. Vbi notandum quòd in scriptura sacra vxoris nomine sapientia intelligitur, quæ & sponsa sapientum dicitur. Vnde de sapientia ait Sapiens, Hanc amaui & exquisiui à iuuentute mea: & quæsiui sponsam eam mihi assumere, & amator factus sum formæ illius. Hæc autem vxor siue sponsa sapientia viti comparatur. quia sicut ex vite vinum generatur quod lætificat cor hominis: sic ex sapientia & notitia Dei generatur amor Dei, qui delectat mentem hominis. Sapientia enim quæ est
C actus intellectus vel notitia, præcedit amorem qui est actu intellectus ex quo producitur: sic suo modo in diuinis filius qui est sapientia patris, origine præcedit spiritum sanctum, à quo producitur qui est amor patris & filij. De sapientia ergo & clara cognitione diuinitatis qua intellectus beati perficitur, dicit beato, *Vxor tua sicut vitis*: & hoc, *in lateribus domus tuæ*. Quid est enim domus nostra, nisi cōscientia & mens nostra in qua per sapientiam habitamus? vt ostendit Gregorius. Et hæc domus multa habet latera: quia aliquid habet supra se, scilicet gloriam cœlestem, aliquid infra se, scilicet pœnam gehennæ: aliquid ante se, scilicet merita præcedentia: aliquid post se, scilicet peccata quæ pœnitendo post se reliquit: aliquid à dextris, scilicet virtutes quas à Deo recepit: aliquid à sinistris, scilicet aduersa quæ pro Deo pertulit. Abundat er-
D go vxor sapientia in lateribus domus conscientiæ beati: quia videndo Deum omnia illa latera clarè videt & intuetur. Et abundat sicut vitis, quia de omnibus illis lateribus cognitis vinum lætificans sibi generatur: quia beatus gaudet de gloria cœlesti, quæ est locus superius, quia exultabunt sancti in gloria. Gaudet de pœnis damnatorum: quia lætabitur iustus cum viderit vindictam, &c. Lætabitur de meritis præcedentibus Psalm. Venientes venient cum exultatione, portantes manipulos suos. Gaudet de peccatis relictis ad instar angelorum, qui gaudet super vno peccatore pœnitentiam agente. Gaudet de gratijs receptis: gaudet de aduersis toleratis: quia qui semināt in lacrymis, in exultatione metēt, &c. Vel aliter: vxor Christi est ecclesia,
E quā sibi proprio sanguine spōsam acquisiuit. Hæc multos filios Christo generat: sicut vitis multa vitulamina parit. Et de hac Christo dicit Psalm. *Vxor tua sicut vitis abundans*, &c. Et hanc expositionem ponit August. dicens, Christo dicit Psal. *Vxor tua*, &c. Vxor Christi est ecclesia: quæ est Christo sicut vinea fertilis. Sed in quibus fertilis est? In lateribus vel parietib⁹ domus tuæ. Nō enim omnes dicūtur latera domus. Quæro ergo quæ sint latera domus ecclesiæ

Sapien. 8. (margin)

Vxor nostra dicitur sapientia. (margin)

Sapientia ad modum vitis lætificat beatos. (margin)

Greg. 4. moral. cap. 35. (margin)

Latera mentis beati multa. (margin)

Psal. 149. (margin)

Psal. 57. (margin)

Vxor Christi est ecclesia. (margin)

ecclesię vel parietes: parietes sunt quasi lapides fortes. Sed si de hoc habitaculo corporali diceret: forte hoc intelligeremus latera. Nos autem latera domus ecclesiæ dicimus eos qui inhærent Christo. Non enim sine causa & in sermone quotidiano de aliquo qui fortè malè agit ex malorum amicorum consilio dicimus, Mala latera habet. Quid est Mala latera habet, nisi Mali hærent illi? Ergo & per oppositum, bona latera habet qui bonis consiliis viuit, qui bonis consiliis regitur. Ergo latera domus ecclesiæ sunt qui Christo hærent. Nec sine causa & ipsa coniunx de latere facta est: Viro dormiēti Eua facta est: quia Christo morienti facta est ecclesia. Et illa de latere viri, cum costa detracta est: & ista de latere viri, quando latus Christi lancea percussum est, & sacramenta fluxerunt. Ergo vxor tua vt vinea fertilis. Sed in quibus? In lateribus domus tuæ. In aliis autem qui non inhærent Christo, sterilis est: nec illos in vinea cōputabo. Quæ est ergo vxor? & qui sunt filij? In istis carnalibus nuptiis & coniugiis, alia est vxor, & alij filij: in ecclesia autē quæ vxor, ipsi filij. Est ergo ecclesia vxor Christi vt vinea fertilis in lateribus domus ecclesiæ: quia quotidie nouos filios generat Christo, qui membra efficiuntur ecclesiæ. Vel per vxorem intellige partem sensitiuam, quæ in beatis nullo modo rationi resistit: sed sicut bona vxor viro plene subiicitur, sic & ipsa rationi: vt hic ait Glosa.

Latera ecclesiæ bona sunt boni: latera mala, sunt mali. *Gene. 2.* *Ioan. 19.*

2308 Filij tui sicut nouellæ oliuarum, in circuitu mensæ tuæ.

Hic ostenditur quòd beatus quilibet dulci pace fruitur. Vbi notandum quòd per oliuam arborem, significatur pax & vnitatis concordia. In cuius figuram postquā Deus iratus humano generi ipsorum peccata diluuio puniuit: statim cessato diluuio & pace reddita, columba ad arcā ipsi Noe detulit ramum virentis oliuæ. Gen. 8. Item nota quòd per mensam Christi significatur æterna refectio beatorum in gloria: Christo suis Apostolis dicente, Ego dispono vobis regnum, vt edatis & bibatis supra mensam meam in regno meo. Quid est ergo dicere Christo, *Filij tui sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ*, nisi quòd omnes beati qui sunt filij Dei, in gloria sunt tranquilla pace quietati? de quibus dicebat Christus, Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Vnde hic ait Glosa, *Filij tui sicut nouellæ oliuarum*: id est, omnes beati pacifici sunt. Oliua enim pacem significat, quia charitatē, sine qua nulla pax esse potest. Et bi filij sunt in circuitu mēsæ tuæ, quia satiantur mensa cœlesti. De hac mensa dicitur, Requies mensę tuæ erit plena pinguedine. Quod exponens Gregorius dicit, Requies mensæ est refectio satietatis internæ: quæ pinguedine plena dicitur, quia in æternæ voluptatis delectatione præparatur. Vel aliter: ista verba dirigi possunt cuilibet beato: vt sibi dicatur, *Filij tui*, &c. Quid enim sunt filij nostri, nisi opera nostra meritoria, quæ plenam retributionem recipiunt in regno cœlesti? Est ergo sensus: quòd filij beatorum, (id est, ipsorū opera meritoria) sunt in circuitu mensæ domini, (scilicet gloriæ cœlestis) sicut nouellæ oliuarum. Iusta enim opera nouellis oliuis comparantur in patria, quæ sunt viridiores & vberiores in fructu & fortiores. Vel per mensam accipe sacramentum eucharistiæ: vide ver. 330. In cuius circuitu sunt filij Christi, sicut nouellæ oliuarum: scilicet per de-

Mensa dicitur gloria cœlestis. *Luce 22.* *Matth. 5.* *Iob 36.* *Grego. 26. moral. cap. 32.*

A uotionem & contemplationem, quæ per oliuam figuratur: quia oliua nutrit lumen: & sic significat contemplationem. mitigat dolorem & lenit: & sic significat deuotionem. Vel per oliuam significatur puritas & munditia, sine qua nullus potest esse dignus mensa cœlesti, nec sacramento eucharistiæ. Quòd autem per oliuam ipsa puritas significetur, vide ver. 860.

Ecce, sic benedicetur homo qui timet dominum. 2309

Hic ex prædictis concluditur præmium timoris domini. Quasi dicat, Prædictis modis omnibus benedicetur in patria homo qui timet dominum: B quia scilicet eius volitiua erit quietata, quia labores manuum suarum manducabit: eius intellectiua sapientia erit perlustrata, quia vxor eius erit in lateribus domus eius abundans: eius sensitiua erit pacificata, quia filij, (id est, opera) eius erunt sicut nouellæ oliuarum. Nota quòd Dei benedictio datur ratione multarum virtutum: scilicet ratione timoris filialis & obedientiæ, ratione puritatis & munditiæ, &c. vide ver. 1953.

Benedicat tibi dominus ex Sion, & videas bona Hierusalem omnibus diebus vitæ tuæ. 2310

Hic prædicta præmia & benedictio per Psalmistam omnibus fidelibus optatur. Et primò ponitur C benedictionis optatio: secundò optationis explicatio, ibi, *Et videas*. Quantum ad primum: notandum quòd per Sion, quę erat mons in Hierusalem, in quo erat templum, notatur cœlestis patria: in qua manet Dei templum non manu factum, scilicet Christus. Vnde & Sion specula interpretatur, quia ibi sancti facietenus Deum speculantur. Vnde de gloria æterna in qua Deus videtur, sub nomine Sion dicitur, Et videbitur Deus deorum in Sion. Similiter & per Hierusalē, quæ interpretatur visio pacis, significatur ipsamet gloria æterna, in qua Deus pacis videtur pacificè: de qua dictum est superius, Hierusalem quæ ædificatur vt ciuitas, &c. in qua est æternitatis mansio: Psal. 124, Non D commouebitur in æternum, qui habitat in Hierusalem. Volens ergo Psalmista ostendere, quòd istæ benedictiones supra dictæ non sunt intelligendæ de benedictionibus præsentis sæculi, sed de benedictionibus cœlestis patriæ: dicit, *Benedicat tibi dominus ex Sion*, (scilicet ex cœlesti patria) *& videas bona*, &c. nec quidem terrenę Hierusalem, quia illa bona erant temporalia & tempore paruo mansura. Sed videas bona cœlestia Hierusalem, quæ sunt perpetua: quæ videre poteris omnibus diebus vitæ tuæ. Et quia resuscitatus semper viues, semper illa bona videbis: ergo semper durabunt. Et sic abducens mentem nostram ab istis bonis temporalibus, dicit, *Benedicat tibi dominus ex Sion*, &c. Et hæc est intentio August. hic dicentis, *Benedicat tibi dominus ex Sion*. Iam fortè oculi tui ibant per illos qui E non timent dominum, & videbant ibi vxores fœcundas, filios abundantes circuire mensam patris sui. Ideo subdit Psalm. *Benedicat tibi dominus ex Sion*. Noli quærere illas benedictiones quæ non sunt ex Sion: quia ista benedictio domini est, non illa. Sed quis docit vxorem, si nolit Dominus, quis ducere potest? Quis possit esse sanus, si dominus nolit? Aut quis

Sion significat gloriam æternam. *Psal. 83.* *Hierusalem significat eius gloriam.* *Bona præsentis vitæ non sunt vera beata.*

qois possit esse dignus, si nolit dominus? Dat quidem dominus illa: sed nóune vides, quia hæc & peccatoribus dedit? Non ergo de Sion est ista benedictio. Et videas qoæ bona sunt Hierusalē. Nam illa noo sunt bona Hierusalem. Vis videre qoia nō sunt bona Hierusalem? Nam & auibus dictum est,
Genes. 1. Crescite & multiplicamini. Pro magno ergo vis habere quod auibus datū est? Sed vtere bonis istis, si accipis: magis cogita quomodo nutrias qui nati snot, quàm vt nascantur. Non enim iam felicitas est habere filios, sed bonos habere. De nutriendis labora, si nati fuerint: si autem non nati, age gratias Deo. Fortè minus sollicitus eris, & tamen sterilis non remansisti. Illius matris fortè per te nascuntur spiritualiter filij spirituales, qni sunt circundantes mensam domini. Cósoletur ergo te Deus vt videas bona Hierusalem. Illa enim bona sunt, quia æterna sunt: ista autem bona sunt, & non sunt. Non enim stant, sed labantur & fluunt. Benedicat ergo tibi dominus ex Sion, & videas bona quæ sunt Hierusalem. Nam ista quæ atteodis bona, cæcus videt. Videas ergo, sed illa quæ corde videntur omnibus diebus: & quia vita tua erit æterna, quia in
Luca 16. æternum videbis. Ista autem bona sunt, sed nō omnibus diebus videntur. Quâdo enim exit anima de corpore, corpus quidem moritur: sed vita spiritus perseuerat. Viuebat enim diues ille qui sepultus erat in inferno, aliter non torqoeretur: sed bona quæ hic habuerat, non videbat. Tu ergo talia bona desidera, quæ videas omnibus diebus vitæ tuæ: id est, vt cum ipsis bonis viuas inæternum. Sed quæ
1. Cor. 2. sunt illa bona? Certè nec aures audiunt, nec in cor hominis ascendunt bona quę præparauit Deus diligentibus se. Tamen illud bonum pax dici potest: de qua subditur,

2311 Et videas filios filiorum tuorum pacem super Israel.

Hic explicat bonum quod timentibus Deum optat. Per filios enim opera intelliguntur: & filij filiorum suot opera aliorum bonis exemplis tuis facta. Quæ omnia explicat & optat ad bonum pacis terminati: dicens, *Et videas filios filiorum tuorum.* &c. Vnde omne bonum supernæ patriæ, pacis nomine concludit. Quod hic ootás August. dicit, Ecce, bonom magnū quod optat, pax vocatur. Quærebas ergo quid vocaretur illud bonom. Aurū, argentum, fundus aut vestis? Non, sed pax dicitur. Noo pax qualem inter se habent homines infidam, instabilem, mutabilem. Nec talis pax, qualem secum hic habet idem homo: quia & idem vnus homo secum ipse pognat, donec domet omnes cupiditates. Qualis ergo erit illa paa? quam certè ocu-
Pax continet omne bonum. los non vidit, nec auris audiuit. Qualis pax? de Hierusalem. quia Hierusalem interpretatur visio pacis. Si ergo benedicat tibi dominus ex Sion, & videas bona Hierusalem omnibus diebus vitę tuę: tunc videbis filios filiorum tuorum pacem super Israel. Qui sunt filij tui? opera tua quę hic agis. Qui sunt filij filiorum tuorum? Fructus operum tuorum. Verbi gratia. Facis eleemosynas: filij tui sunt. Propter eleemosynas accipis vitam æternam: filij filiorum tuorum sunt. Sic ergo videbis filios filiorum tuorum. Et tunc erit quod sequitur, quòd cōcludit pax super Israel. Hæc pax vobis prædicatur à nobis: ipsa amatur à nobis: ipsa vt à nobis ametur optamus. Ad illam pacem perueniunt qui & hic pacifici fuerint.

PSALMVS CXXVIII.

SAepe expugnauerunt me à iuuentute mea: dicat nunc Israel. 2312

Hic Psal. habet titulum consimilem vt suprà: scilicet Canticum graduum. Eapositio rituli patet ex suprà dictis in primo Psal. gradualium. De materia verò Psal. dicitur communiter, quòd est quædam gratiarum actio pro liberationibus populi Israel à pluribus persecutionibus, quas passi sunt: vtpura à Chaldæis, quando fuerunt captiuati per Nabnchodonosor regem Babylonis: vt habetur 4. Reg. 25. Et à Græcis, vt quando persecuti fuerūt ab Antiocho illostri tempore Machabæorum: vt plenè in libris Machabæorum continetur. A quibus tamen persecutionibus ipsos finaliter liberauit dominus. Quod cōsiderans quidam sanctus propheta pro gratiarum actione hunc Psalm. composuit. Quis autem iste auctor fuerit, ignoratur. Vnde iuxta prędicta Psal. diuiditur in duas partes: quia primò ponitur malignantium persecutio: secundò persequentium punitio: ibi, *Dominus iustus.* Et cætera dic vt N. Quantum verò ad sensum prophericū, sciendum quòd iste Psal. inter Psal. graduales decimus, continet deciinnm gradum ascensionis: qui est habito timore domini casto & filiali, amore ipsius domum pro ipso omnia aduersa pariēter tolerare. Quod maaimè expedit ecclesiæ militanti, quæ inter malos habitat. Qui audito verbo Dei non corriguntur, sed ecclesiam (scilicet bonos) scādalizant, tribulant & moltipliciter persequuntur. vnde comparantor locis secus viam situatis, locis spinosis vel petrosis: in quibus seminatum semen fructum ferte oō potest. Vnde hic air August. Verbum Dei inuenit sibi corda in qoibus requiescat. Inuenit terram bonam in qua germinet & fructom faciat. Nam quia multi mali sunt quos tolerat ecclesia vsque in finem: manifestum est quòd his verbum Dei superfluum est. Aut sic in illos cadit, quo- *Matth. 13.*
modo semen in via conculcatur & à volucribus colligitur. Aut sic in illos cadit quomodo semen in petrosa loca, vbi non habet terram multam, statim exit: & calefactu sole arescit, quia non habet radicem. Aut sicut inter spinas, qood etsi germinet & surgere conetur: spinarum tamen conculcatur multitudine. Tales sunt qui verbum Dei contemnunt, sicut via. Aut quia ad horam gaudent, & facta tribulatione sicut æstu solis arescont. Aut qoi cogitationibus, curis & sollicitudinibus huius mundi tanquam spinis auaritiæ soffocant quod in illis cœperat germinare. Sed est & alia terra, quæ *Matth. 13.*
est terra bona: in quam semen cum ceciderit, affert fructum: aliud tricesimnm, aliud sexagesimū, aliud ceotesimum. Siue parom, siue multum, omnes in horreum erunt. Propter istos ergo loquimur, loquitur scriptura, loquitur euangelium. Sed etiam illi audiant, si fortè aliud sint hodie, aliud cras: si fortè audiendo mutentur: aot arent viam, aut lapides purgent, aut spinas euellant. Credimus in misericordia Dei: quòd inter illos aodito hoc Psalm. erunt aliqui de quibus nos consoletur. Nam qui pertinaces sunt perseuerātes in malicia, quâuis aodiant verbum Dei, scandalis quotidie turbant ecclesiam. De quibus iste Psal. loquitur. Item notandum, secundum August. quòd iste Psal. breuis est in verbis, sed altus & profundus in sententia. Et ideo morosè tractandos est: sicut de Zacheo *Lucæ 19.*

legitur quòd breuis erat statura, sed opere magnus: A &de illa vidua quæ duo minuta misit in gazophylacium, breuis pecunia, sed magna charitate. Sic iste Psal. si verba numeres, breuis est: si sententias appendas, magnus est. Tota ergo intentio Psal. est mouere nos ad patientiam, quia hic mixti sumus cum malis. Quibus visis, accedo ad Psal. diuisionem, qui diuiditur in duas partes: quia primò qualiter mali iustos persequuntur ostenditur: secundò qualiter mali à Deo puniuntur ostenditur: ibi, *Dominus iustus concidet.* Prima pars diuiditur in tres partes: quia ponitur primò persequentium instantia: secundò persecutorum & fidelium patientia: ibi, *Sæpe:* tertiò iniquorum infidelium pertinacia: ibi, *Supra dorsum.* B Quantum ad primum: sciendum quòd hic Psal. loquitur in persona militantis ecclesiæ: vt eius confortentur fideles persecutionem patientes à malis.

Mali semper bonos persequuntur.

Ecclesia enim licet permixtos habeat malos cum bonis, tamen solum in bonis consistit: quoniam mali ad ecclesiam non pertinent, quia nec sunt Christi membra. Et sic quia aliquando erat vnus solus bonus, & tunc ecclesia erat in vno solo bono: aliquando multi, tunc erat in multis. Et in omni statu in quo fuit, passa est a malis. Volens ergo ecclesia nos in aduersis consolari, ostendit quòd ab initio ipsa passa est à malis: non tamen consumpta, quia Deus iuuit ipsam. Vnde ecclesia passis fidelibus ait, Sępe expugnauerunt me à iuuẽtute mea. Vnde hic C ait August. Ecclesia de his loquitur quos tolerat,

Ecclesia cōsistit ab initio in bonis.

quæ non solummodo patitur in sanctis suis, sed ab initio passa est. Aliquando in solo Abel erat eccle- *Gen. 4.* sia: & expugnatus est à fratre malo & perdito *Gen. 5.* Cain. Aliquando in solo Henoch erat ecclesia: & translatus est ab iniquis. Aliquando in sola domo *Gen. 6.* Noe erat ecclesia: & pertulit omnes qui diluuio perierunt: & sola arca natauit in fluctibus, & euasit ad siccum. Aliquãdo in solo Abrahã erat ecclesia: *Gen. 19.* & quãta pertulerit ab iniquis nouimus. In solo filio fratris eius Loth, & in domo eius in Sodomis erat ecclesia: & pertulit Sodomorum iniquitates & peruersitates, quousq; Deus de medio ipsorum eũ liberauit. Cœpit esse & in populo Israel ecclesia: pertulit Pharaonem & Ægyptios. Cœpit in ipsa ecclesia: id est, in populo Israel, numerus sanctorum, D vt Moyses & cæteri sancti: pertulerunt iniquos Iu- *Psal. 39.* dæos populum Israel. Ventum est ad dominum Iesum; prædicatũ est euangeliũ, & multiplicati sunt fideles supra numerũ: & pertulit dominus noster Iesus Christus iniquos. Pertulerunt & Apostoli, & alij sancti. Nunquã ergo modò solũ passa est ecclesia. Et ideo ne miretur modò quis volens esse bonum membrum ecclesiæ, si modò aliquid patiatur: audiat matrem suam ecclesiam dicentem sibi, Noli mirari si aduersa pateris, fili, ab iniquis: quia ipsi sępe expugnauerunt me à iuuentute mea. Sic enim respondet aliquorum cogitationibus dicentibus, Quanta mala perferimus, quanta scandala contremiscunt quotidie. Respondet ecclesia ex voce fortium, vt consoletur infirmos, & dicit, *Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea:* id est, à principio iniqui E expugnauerunt me. Nunquid delere potuerũt ecclesiam? Dicat hoc nunc Israel: id est, boni patientes, qui sunt de ecclesia quę Deum videt per fidem: hoc nunc dicant in cordibus suis, Sæpe expugnata fuit ecclesia: & tamen à Deo adiuta permansit. Hoc ergo dicat Israel: & se consoletur præteritis exemplis. Exempla enim præteritorum militum, qui bellis fortiter impugnati, fortiter tamen resi-

A stentes triumphauerunt, cæteros animant ad fortiter resistendum, vt & ipsi triumphum reportent. Sic enim exemplum Christi passionis nobis proponit Petrus, dicens, Christus passus est pro nobis, *1. Petr. 2.* vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius, &c. Sic & in proposito ecclesia exempla antiquorum patrum qui passi sunt ab iniquis, nobis proponit dicens, *Sæpe expugnauerunt me à iuuentute* *Quæstio.* *mea: dicat nunc,* &c. Sed ex prædictis insurgit dubiũ non modicum. Quia dictum est (& sunt verba Augustini) quòd ecclesia solùm cõsistit in bonis, quia solùm boni ecclesię membra possunt esse: nunquid ergo aliquis malus vel reprobatus à Deo potest B esse caput ecclesiæ: vtpote, nunquid si summus põtifex vel Episcopus peccet mortaliter, desinit esse papa vel episcopus, quamdiu in peccato consistat? Et si desinit esse, pòst quando venit ad statum gratiæ, quis reponit eum in gradu priori? Si autẽ sic sit, multoties ecclesia maneret sine capite: & per consequens, deficeret esse: quod dicere valde periculosum est. Si aũt non sic sit, quomodo membrum Christi vel ecclesiæ dicetur ille qui est diaboli mẽbrum? quod non videtur possibile. Huius dubij solutionem ad præsens omitto.

An papa peccãs desinat esse papa: & sic de episcopo & sacerdotibus.

Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea: etenim non potuerunt mihi. 2313

C Hic ostenditur sanctorum & ecclesiæ persecutæ patientia. Ad hoc enim mali bonos persequuntur, vt boni consimiles fiant malis & ipsis consentiant. Si enim boni agerent vel dicerent quæ mali volũt, non eos persequerentur mali: sed boni antè mala pœnæ pati eligunt, quàm malis culpæ maculari: & ideo antè mortem corporis tolerare, quàm mortem animæ, malis consentiendo. Et ideo in persona bonorum hic loquitur ecclesia, dicens, *Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea.* exponitur vt supra. Et subdit in bono constantiã: dicens, *Etenim non potuerunt mihi:* scilicet præualere: quia scilicet eis non cõsensi. Vnde hic ait Aug. *Sæpe expugnauerũt me* &c. Sed quare sæpe me expugnauerunt? Hoc ideo quia non potuerunt mihi. Quid est *non potuerunt mihi?* id est, non illis cõsensi ad malum. Omnis enim malus D ideo persequitur bonum, quia non illi cõsentit bonus ad malum. Faciat malus aliquid mali: si non ipsum obiurget episcopus, bonus est episcopus apud eũ: obiurget episcopus, malus est episcopus. Rapiat aliquid, taceat cui rapit: bonus est: si autem loquatur & reprehendat, etiamsi non repetat, malus est. Malus est qui reprehendit rapacẽ, & bonus qui rapit. Sed quia boni non cõsentiunt malis, ideo ab ipsis mali dicuntur & persequuntur. Sonat sermo contradictor libidinis. at ille amicos libidinis suæ & inimicos sermonis contradicenti amicæ suę infestus est: & odit sermonem Dei. Cui facta amica est auaritia: inimic⁹ factus est Dei. Quia Deus contradit auaritiæ, & vult nihil possideri ab auaritia. Clamat Deus contra auarũ, Quid vis possideri ab auaritia? Illa dura iubet, ego leuia: onus eius graue E est, sarcina mea leuis: iugum eius asperũ est, iugum meũ leue. Noli ab auaritia possideri. Iubet auaritia vt mare traiicias, iubet vt te ventis procellisq; committas: iubeo ego vt ante ostium tuum stes, & quod habes des pauperibus. Piger es ad faciendum ante te opus bonum, & strenuus ad traiiciendum mare: quia auaritia tibi imperat, ei seruis. Quod verò Deus iubet, odisti. Et qui cum malus odisse cœperit, incipit velle criminari eos, à quibus audit bona

Bonos quare persequuntur mali.

Auaritia grauia iubet.

Matth. 11.

præce

præcepta:& velle per ſuſpiciones ſuas crimina quęrere ſeruorum Dei:& mala quæ toleramus,ad culpam noſtram applicant. Vt meritò dicat eccleſia, *Sæpe expugnauerunt me a iuuentute mea*: in tantum vt etiam ipſum Deum mali accuſare non dubitent. Accuſas auarum, & ille accuſat Deum, quia fecit auarum.Sed ſi vicia noſtra cohibeamus,videbimus quòd bona ſunt omnia,quia bonus Deus fecit omnia:& laudant illum omnia opera ſua, laudat cœlum,laudant angeli,laudant ſidera,laudat ſol & luna,laudant dies & noctes, & omnia quæ Deus fecit.Sed nunquid audiſtis quia laudat Deum auaricia, quia Deum laudat luxuria? Non laudant iſta Deum,quia non iſta fecit Deus. Auaricia enim non opus Dei eſt, ſed mali hominis. Non habes ergo vnde te excuſes, quando ſermo Dei tibi loquitur. Sed quia non potes interficere ſermonem Dei, criminari quæris per quos tibi loquitur Deus. Sed quære quantum vis, dic quantum vis, blaſphema quantum vis: quia ſeruos Dei ſuperare non poteris. Dicunt enim, *Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea: etenim non potuerunt mihi*, ſcilicet præualere. Quod enim diſponit & facit Deus, homo infringere non poteſt, ne Deo potentior videatur. Sie enim dicebat Iudæis Gamaliel doctor legis, Si ex hominibus eſt opus huc,diſſoluetur:ſi verò ex Deo eſt, non poteritis diſſoluere illud:ne fortè Deo repugnare videamini.

Deum accuſant mali.

Actuum 5.

2314 Supra dorſum meum frabicauerunt peccatores: prolongauerunt iniquitatem ſuam.

Hic oſtenditur infidelium perſequentium pertinacia. Videntes enim infideles eccleſiam perſequentes quòd præualere non poterant ſanctis, ipſos animos peruertendo vt eis conſentirent, & quòd ſuper animas ipſorum poteſtatem non habebant:conuerterunt ſe ad perſequēdum corpora, & illa flagellabant & trucidabant:& ſic non conuertebantur, videndo ſanctorum in bono perſeuerantiam,ſed magis iniquitatem ſuam dilatabant & augebant,eorum perſequendo & lacerando corpora. Et hoc eſt quòd poſtquam Pſal. ait in perſona eccleſiæ,*Sæpe expugnauerunt me* &c.*& non potuerunt mihi*:ſcilicet prævalere:adiungit de perſecutione corporum:dicens, *Supra dorſum meum fabricauerunt* &c. Sic enim Decius non potens præualere beato Laurentio vt eius voluntatem ad ſacrificandum idolis permutaret: ad fabricandum diuerſa tormenta ſupra dorſum eius ſe conuertit. Sic accidit Vincētio, ſic Luciæ, ſic Agathæ & alijs ſanctis.Et ſic iniquitatem ſuam prolongauerunt peccatores:id eſt amplificauerunt.Vel aliter.Mali quando ad ſuam voluntatem non poſſunt peruertere bonos, tunc mala quæ ipſi faciunt, bonis imponunt. Et ſic peccatores fabricant ſupra dorſum bonorum,quia fabricatione falſa bonis ſua peccata imponūt. Et ad iſtum ſenſum iſtum verſum exponit Greg.dicēs,Eſſe hoc peruerſorum proprium ſolet: quòd mala ſua per conuitium bonis ingerant priuſquam de eis ipſi veraciter accuſentur. Et dum metuunt increpari de his quæ faciunt, aduerſantes ſuis prauitatibus iuſtos hoc facere teſtantur. Sancti autem viri patienter audiunt, etiam quæ ſe nunquam feciſſe meminerūt:quamuis ea mala quæ ſibi ingeri conſpiciūt, ab ipſis ſuis criminatoribus nouerint eſſe perpetrata. Etiam cum eos prædicando corrigere non poſ-

Peccata ſua mali bonis imponunt.

Greg.13.mor. cap.1.

A ſunt, patiendo tolerant. Quatenus ſi fructus conuerſionis eorum non valeant ex ipſis producere: tamen præmium longanimitatis acquirant. Vnde & ſancta eccleſia Dauid prophetæ vocibus dicit, *Supra dorſum meum fabricauerunt peccatores*:quia videlicet dum hic quoſlibet reprobos quos non valet corrigere tolerat, facta peccantium ſupra dorſum portat.Quid autem ſit fabricare malorum oſtendit Greg.ſuper illo verbo Iob 13,Oſtendam vos fabricatores mendacij: dicens, Hoc quoque notandum eſt,quòd fabricatores mendacij dicuntur. Quia ſicut ædificium lapidibus, ita mendacium ſermonibus fabricatur. Vbi enim non doloſa locutio, ſed ſenſus veritatis eſt, quaſi inimica moles non ex fa-
B brica, ſed ex natura conſurgit. Sed iſta fabricatio doloſa malorum contra bonos, à bonis non eſt timenda:quia ipſos non obfuſcat, ſed magis declarat. Nam quanto magis doloſe contra bonos falſa fabricant,tanto à bonis magis diſtant.vt hic oſtendit Aug.dicens, *Prolongauerunt iniquitatem ſuam*: id eſt iniquitate ſua longe ſteterunt a me. Quid enim tam propè, quàm duo homines in vna eccleſia? Quid tam lōgè,quàm iniquitas à iuſtitia? Vbi enim conſenſio, ibi propinquitas. Ligantur duo ſimul, & mittuntur ad iudicem.Ille ſceleratus, ille innocens:vna catena ligantur,& longè ſunt à ſe. quantum longè ſunt a ſe? quantum ſcelus longè eſt ab innocentia.Sunt ergo in eodem loco,& longè ſunt
C abinuicem. Alius latro in Hiſpania facit ſcelera, proximus eſt ei qui ſimilia facit in Africa. quātum proximus? quantum ſcelus & ſcelus?quantum ſibi iunguntur latrocinium & latrocinium? Nemo ergo timeat mixtos ſibi corpore malos. Longè ab illis ſit corde, & ſecurus portat quod non timet. Et hoc eſt quod ait Pſalmiſta, *Prolongauerunt iniquitatem ſuam.*

Fabricare malorū quid ſit. Greg 11.mor. cap.15.

Lōgè eſt iniquitas a iuſtitia.

Dominus iuſtus concidet ceruices peccatorum: confundantur & conuertantur retrorſum omnes qui oderunt Sion. 2315

D Hic oſtenditur qualiter mali à Deo punientur. Et diuiditur in quatuor partes, ſecundum quòd quadruplicem oſtendit eorum futuram punitionem. primò ipſorum ſuperbia deprimetur: ſecundò ipſorum gloria confundetur: ibi, *Fiant ſicut fœnum*:tertiò à bonis diuidentur:ibi, *De quo non implebit*:quartò benedictione priuabuntur: ibi, *Et non dixerunt qui præteribant*. Primò ergo oſtendit quòd ipſorum ſuperbia deponetur, dicens, *Dominus iuſtus concidet ceruices peccatorum*. Quid enim per ceruicem niſi ſuperbia deſignatur: quæ in morte maxime deponitur & humiliatur? Vnde Iob 13, ſuperbis dicitur, Redigentur in lutum ceruices veſtræ.Quod exponens Gregorius ait,Sicut per ocu-
E lum viſus, ſic per ceruicem ſolet ſuperbia deſignari.Ceruix namque in lutum redigitur, cum ſuperbus quiſque humiliatur in morte:& elata caro tabeſcit in putredine. Intueamur itaque qualia latent in ſepulcris cadauera ſuperborum:quæ illa in extincta carne ſit imago mortis, quæ tabes corruptionis. Et certè hi erant qui extollebantur honoribus,habitis rebus tumebant, deſpiciebant cæteros,& quaſi ſolos ſe eſſe gaudebant.Et dū non perpenderent quò tendebant,neſciebāt quid erāt. Sed in lutū ceruix redacta eſt:quia deciſi iacēt in putredine,

Ceruix ſignificat ſuperbiā, quæ deponitur in morte. Greg.11.mor. cap.17.

dine, qui tumebant in vanitate. In lotum ceruix redigitur, quia quantum carnis potentia valet, tabes corruptionis probat. Vnde & Psalm. ait, *Dominus iustus concidet ceruices peccatorum.* Volens ergo Psalm. consolari bonos qui patiuntur à malis: ait, *Dominus iustus cõcidet ceruices peccatorum* &c. Quasi dicat, Non semper expugnabunt bonos superbi, nec fabricabunt supra dorsum bonorum: quia dominus iustus concidet ceruices peccatorum. Sed nunquid omnium peccatorũ concidet dominus ceruices? Omnis enim homo peccator est. Sed illorum dominus concidet ceruices peccatorum, qui superbia erecti & ceruicati contra Deum currunt, seipsos excusantes, Deum accusant. vt hic ostendit August. dicens, Cùm omnes peccatores sint, & nemo sit sine peccato: nunquid omnibus timendus est gladius in ceruices, quia dominus iustus concidet ceruices peccatorum? Et respondet dicens, Non puto quia omnium peccatorum, sed in mẽbro quod percutit, ibi designat quos peccatores percutiat. Non enim dixit, Dominus iustus concidet manus peccatorũ, aut pedes peccatorũ: sed quia peccatores superbos volebat intelligi, superbi autem omnes ceruicati sunt: qui non solum faciunt mala, sed nec agnoscere volunt. Et quando obiurgantur, seipsos iustificant: dicentes, Ego bene feci: sed Deus malè fecit. Ego (inquit) nihil mali feci, quia Saturnus fecit, quia Mars, quia Venus fecit. Ego nihil feci: iustificas te, accusas Deum qui fecit stellas, qui cœlum ornauit. Itaq; quoniam iustificas peccatum tuum, & superbis aduersus Deum: quia te facis extra culpam, & Deum in culpa: & tantum erexisti ceruicem, & cucurristi contra Deum. Et ideo ibi ceruicem nominauit hanc superbiam significans. Et de talibus superbis dicit, *Dominus concidet ceruices peccatorum*: quod erit in morte. *Et tunc confundantur & cõuertantur retrorsum omnes qui oderũt Sion*: id est confundentur & conuertentur retrorsum: quia de alto statu ad infimum, de gloria ad inferni tormenta. Et qui erunt subdit, *Omnes qui oderunt Sion.* vbi Glosa Augustini, *Omnes qui oderunt Sion.* Oderunt Sion (id est ecclesiam) qui nolũt obseruare verbum Dei. Et qui intrant ecclesiam fictè, oderunt ecclesiam. Verbi gratia. Intras ecclesiam sub colore deuotionis: & intras non ex deuotione, sed vanè vt videas ibi vanitatem, & similia. Aliter istum versum deducit Petrus Cantor: dicens, Dominus concidet ceruices peccatorum: id est, viciosos & superbos conteret peccatores. Non ait Concidet pedem vagum ad mala: non, manum ad noxia: non, oculum lasciuum, vel quæcunque alia membra quibus vtitur peccator ad malum: sed ait *ceruices*: quia nil tantum displicet Deo, sicut post peccatum ceruix erecta. Et ideo cuilibet patri consulit, vt filij ceruicem à pueritia humiliet. Eccl. 30, Curua ceruicem illius à iuuentute, & tunde latera illius dum infans est: ne fortè induret, & non credat tibi.

Superbi accusant Deũ, & se excusant de peccatis.

Ecclesiã odit qui fictè ecclesiam intrat.

2316 Fiant sicut fœnum tectorum, quod priusquam euellatur exaruit.

Hìc ostendit secundum, quòd superborum gloria confunderetur. Comparat enim Psalm. gloriam malorum fœno tectorum: quia etsi in alto oritur & viret, citò tamen arescit. Sic & malorum gloria diu durare non potest. Vnde de ipsis dicitur Psalm. 36, quòd tanquam fœnum velociter arescent, & quemadmodum olera herbarum citò decident: & Psal. 91, Cùm exorti fuerint peccatores vt fœnum,

A & apparuerint omnes qui operantur iniquitatem, vt intereant in sæculum sæculi. Sicut enim aduersitas iustorũ citò terminatur: sic & malorum prosperitas. vide versic. 1592. Et aduerte quòd gloriam malorum non comparat Psal. omni fœno, sed fœno tectorum, quod citius & facilius arescit. Vnde huius similitudinem hic aperiens Augustinus ait, *Fiãt sicut fœnum tectorum* &c. Fœnum tectorum est herba quæ nascitur in tectis, in solario, in tegulato. In alto videtur: & radicem non habet. Quanto melius humilis & in basso nasceretur, & lætius virescerct? Modò nascitur altius ad celeriorem viriditatem: nondum diuulsum est, & aruit: nondum finiti sunt in iudicio Dei, & iam non habent succum viriditatis. Attendite opera ipsorum, & videte quia aruerunt.
B Sed viuunt, & adhuc hic sunt. Nondum ergo euulsi sunt, & aruerũt. Quod ideo dicit, quia multoties gloria superborum etiam ante mortẽ ipsorum ad magnam deuenit ignominiam: sicut patuit in superbo Sedechia rege Iuda: quem rex Babylonis captiuum duxit in Babylonem cum omnibus filiis suis. Et filios eius occidit coram eo: & oculos regis Sedechiæ eruit, & vinxit eum cathenis. Ecce quanta huius regis gloria antequam euelleretur per mortem, ad modum fœni tectorum aruit, & in confusionem est mutata: & sic de multis aliis. Propter quod & Mathathias hoc considerans, filios suos confortabat, dicens, A verbis viri peccatoris ne timueritis, quia gloria eius stercus & vermis est: hodie extollitur, & cras non inuenitur: quia con-
C uersus est in terram suam, & cogitatio eius peribit. Et 1. Petr. 1. dicitur, Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius tanquam flos fœni: exaruit fœnum, & flos eius decidit. Et Iacob. 1. dicitur de superbo diuite, quòd sicut flos fœni transit, exortus est sol cum ardore, & arefecit fœnum, & flos eius decidit. Ita & diues in itineribꝰ suis marcescet. Vel aliter: istum versum exponit Gregorius, maximè de gloria hypocritarum: super illo verbo Iob 8, Cum adhuc sit in flore, nec manu carpatur, arescit ante omnes herbas: dicens, Iuxta carnem (inquit) etiam omnes iusti sunt fœnum: propheta attestante qui ait, Omnis caro fœnum. Sed ante arescere scirpus dicitur, quia iustis in bono suo permanentibus, à viriditate assumptæ rectitudinis hypocritarum vi-
D ta siccatur. Arescunt herbæ etiam reliquę: quia iustorum opera cum carnis vita deficiunt. Sed herbarum ariditatem scirpus præuenit: quia prius quàm de carne hypocrita transeat, ea quæ in se ostenderat virtutum facta derelinquit. de quibus bene per Psalm. dicitur, *Fiant sicut fœnum tectorum, quod priusquam euellatur exaruit.* Fœnum quippe tectorum in alto nascitur: sed nequaquam pingui radice solidatur: quia & hypocrita summa quidem sunt quæ agere cernitur, sed non in eis ex cordis puritate roborantur. Quod nimirum fœnum etiam non euulsum arescit: quia videlicet & hypocrita in præsenti adhuc vita subsistit, & iam sanctitatis opera quasi viriditatis speciem amittit.
E Quia enim sine intentione rectæ cogitationis bona studuit agere: hæc amittens indicat se sine radice floruisse.

Gloria malorũ cõparatur fœno tectorũ.

4. Reg. 25.

1. Mac. 2.

Gloria hypocritarũ fœno tectorũ cõparatur.

Greg. 8. mor. cap. 28.

De quo nõ implebit manum suam qui metet, & sinum suum qui manipulos colliget. 2317

Hìc ostendit tertium: scilicet quòd ipsi mali à boñis

bonis diuidentur. In futuro enim iudicio exibunt angeli,& separabunt malos de medio iustorum. Et in manu sua bonos recipient: sed malos alligabunt in fasciculos ad comburendum. vt dicitur Matth. 13. Quod ostendens Psalm. hic ait, *De quo non implebit manum suam* &c. Messores enim sunt angeli, qui bonos fructus colligent vt offerāt Deo. Sed de malis non implebunt manum suam: quia in talibus nullus fructus reperietur qui ab angelis Deo præsentetur. Vbi per manus intellige opera: sed per sinum, conscientiam. Vnde hic ait Augustinus, Venturi enim sunt messores,& collecturi sunt triticum in horreum:& zizania alligabunt in fasciculos, & in ignem mittent. Sic & fœnum tectorum expurgatur, & quicquid inde euellitur, in ignem mittitur. Non inde implent messores manus. Messores angeli sunt. Notandum quia hic dicitur quòd non implebit manum suam, qui manipulos colliget. Quod triplex maximè est colligere, quo messores angeli sinum suum implēt colligendo: scilicet Colligere credulitatis euangelicæ: Colligere humilitatis & reuerentiæ: Colligere pietatis & elementiæ. vide in dictionario, litera Colligere, in tribus primis partibus. Itē nota quòd messis est triplex. Prima messis est collectio meritorum quæ erit in sæculi terminatione. Matth. 13, Messis est consumatio sæculi. Secunda est congregatio saluandorum, quę erit in iudicij discretione. Matth. 9, Messis quidem multa &c. Tertia est collectio fructuum æternorum, quæ erit in præmij adeptione. Prouerb. 6, Si impiger fueris, veniet vt fons messis tua, & egestas fugiet à te. Vel dic quòd beati post hanc vitam metent multipliciter: scilicet gaudiosè iuxta dolorem anxiantem. Psalm. 125, Qui seminant in lacrymis, in exultatione metēt. Copiosè iuxta bonorum largitatē: 2. Corinth. 9, Qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. Fructuosè iuxta meritorum qualitatem: Gal. 6, Quæ seminauerit homo, hæc & metet.

Colligere boni multiplex.

Messis triplex.

2318 Et non dixerunt qui præteribant, Benedictio domini super vos: benediximus vobis in nomine domini.

Hic ponitur quartum: scilicet quòd benedictione priuantur mali. Vbi notandum quòd hic Psal. loquitur per quandā similitudinē cuiusdam consuetudinis quæ inter Iudæos erat. Nam quilibet trāsiens per viam, dabat benedictionem suam omnibus quos inueniebat aliquid boni operantes. vt puta, dicebat laborantibus, Benedicat vos Deus. Non laborantibus autem, nec aliquid boni facientibus non benedicebat. Consimiliter nunc ait Psal. quòd superbis & infidelibus nihil boni operantibus pertranseuntes suam benedictionem non dabant. Pertranseuntes autem dicuntur prophetæ & Apostoli: qui viam huius mundi percurrebant, hic mansionem non quærentes, sed ad patriam tendentes. Non enim reperies quòd aliquis propheta vel Apostolus, quòd aliquis sanctus vel iustus superbos benedixerit vel approbauerit: sed econtra, superbos & superbiam detestabantur: consimiliter & omnis scriptura sacra. Dicit ergo, *Et non dixerunt qui præteribāt, Benedictio domini super vos*. Quinimmo, vt habetur Eccl. 10, odibilis est Deo & hominibus superbia. Est ergo sensus istius versus quòd superbi excludentur à benedictione diuina quam Christus bonis in iudicio dabit, dicens, Venite be-

Benedictio datur operātibus bene.

Matth. 25.

A nedicti patris mei. Et ratio, quia nihil boni egerūt. Cuius signum est, quia prætereuntes qui omnibus benedicunt bonum aliquod operantibus, istis non benedixerunt. Vnde hic ait Augustinus, Nostis fratres, quòd quando transitur per operantes, est consuetudo vt benedicatur illis, Benedictio domini super vos. Et magis ista consuetudo erat in gente Iudæorum. Nemo enim transibat, & videbat aliquos facere aliquod opus in agro, vel in vinea, vel in messe, vel aliquid huiusmodi, quin benediceret illis: quia nō licebat transire sine benedictione. Sed qui sunt transeuntes? Illi scilicet qui per viam transierunt hinc ad patriam. Apostoli trāseuntes erant in vita ista: prophetæ transeuntes erant. sed quos benedixerunt prophetæ & Apostoli? Illos scilicet B in quibus radicem charitatis viderunt: quos autem viderunt in tectis eminere & superbire ceruice, dixerunt contra illos quod futurum erat. Benedictionem autem super eos non dederunt. Vos autem qui legitis in scripturis, omnes istos superbos inueniris maledictos designatos,& ad Antichristū & diabolum pertinere: nullam inuenietis scripturam, quæ de illis bene loquatur. Sed dices, Nunquid sancti prophetæ & Apostoli & alij sancti orāt pro suis persecutoribus & superbis,& ipsis optant benedictionem: cum dominus dicat, Benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos? &c. Ad quod dicendum quòd sancti in orationibus suis aliqua ponunt optatiuè, aliqua prædictiuè. Quandiu enim quis peccator C est in præsenti vita, non est de ipso desperādum:& sic pro ipso licet orare, & cōuersionem suam optare. Tamen & si possit conuerti de possibili, de multis sciebant prophetæ & Apostoli quòd de facto non conuerterentur:& talibus maledicebāt: id est ipsorum futuram maledictionem prædicebant. Benedicebāt autem optatiuè & prædictiuè bene operantibus: dum prædicebant præmia bonis debita. Vis ergo à sanctis benedici? benefac. Vnde hic Augustinus ait, Isti transeuntes siue prophetæ, siue Apostoli, siue patriarchæ, & quicunque transierunt: si bene viuimus, benedixerunt nos in nomine domini. Sed forte inquis, Quando me benedixit Paulus vel Petrus? Attende in scripturis. Vide si bene viuis, & vide ibi te benedictum fuisse: quia in D scripturis omnes bene viuentes benedicuntur: malè autem viuentes maledicuntur. De malè ergo viuentibus dicitur, *Et non dixerunt qui præteribant, Benedictio domini super vos*. Nec etiam illis dixerunt, *Benediximus vobis in nomine domini*. Ipsi in nomine domini benedicunt, quia omnia bona à Deo esse cognoscunt. vide versic. 2072.

Benedictio nō datur malis.

Matth. 5.

PSALM. CXXIX.

De profundis clamaui ad te domine: domine exaudi vocem meam. 2319

Hic Psalmus eundem habet titulum cum aliis Psalm. gradualibus: scilicet Canticum graduum. E Et eodem modo exponitur vt supra. De materia verò Psalm. quantum ad literam, dicunt aliqui quòd iste Psalm. est quædam oratio quam fecit Dauid supplicando à Deo veniam de peccato adulterij quod commisit cum Betsabe: & de peccato homicidij commisso in Vriam. Alij autem dicunt quòd iste Psalm. computatur inter ignotos: quorum sci-

licet auctor ignoratur. Certum est autem quòd factus fuit ab aliquo sancto viro spiritum propheticum habente. Et hoc pro liberatione populi Israel à captiuitate Babylonica: quam ille sanctus præuidit in spiritu. Et hoc satis videtur innuere finis Psal. qui ait, *Et ipse redimet Israel ex omnibus iniquitatib⁹ eius.* Et hanc intentionem prosequitur N. de lyra. Dic vt ipse N. Quãtum verò ad sensum propheticú, sciendum quòd est inter Psal. graduales vndecimus: & cótinet vndecimum gradum ascensionis spiritualis. Qui gradus est pœnitentium supplicatio. Non enim sufficit homini timere Deum, patienter aduersa ferre, nisi etiam pro venia peccatorum clamet ad Deum. Cum in hac mortali vita nullus sine peccato consistat, quod sine pœnitentia non remittitur: pœnitentia autem sine supplicatione & spe veniç imperfecta est. Igitur consequens est, quòd quilibet verè pœnitens pro venia peccati Deo supplicare debet. Sicut enim supplicatio sine pœnitentia

Matth. 5. *Pœnitentia debet esse cũ supplicatione veniæ.*

non valet: Christo dicente, Populus hic labiis me honorat, cor autem eorú longè est à me: sine causa colunt me. Sic & econtrario pœnitentia non valet sine supplicatione. Nóne Cain egit de peccato fratriscidij pœnitentiam: dicens, Maior est iniquitas mea, quàm vt veniam merear: & tamen infructuosa fuit, quia sine supplicatione? Nónne Iudas de proditione Christi egit pœnitentiam: qui pœnitentia ductus retulit triginta argenteos, dicens, Peccaui tradens sanguinem iustum? Sed quia non supplicauit pro venia, damnationem non euasit. Sic & de pœnitentia Antiochi, 2. Machabæorum 9. Sic & de damnatis dicitur, quòd sunt gementes præ angustia spiritus, pœnitentiam agentes &c. Sola ergo pœnitentia perfecta est, & meretur veniam, quæ supplicationi est coniuncta. Et de huiusmodi supplicatione pœnitentis agit iste Psalmus. Item hic notat Glosa quòd iste Psalmus inter Psalmos pœnitentiales est sextus, sed inter graduales est vndecimus. Per quod denotatur quòd in hac vita nullus est tantum perfectus, quòd vt sine omni imperfectione consistat peccati. Et sic quòd nullus est tantum perfectus quin indigeat pœnitentia & supplicatione veniæ. Quod sic deducit. Quoniam senarius numerus perfectionem significat (vnde & sex diebus Deus mũdum perfecit) per vndenarium verò significatur transgressio mandatorú Dei, quia decem sunt præcepta: & vndenarius est primus numerus transgrediens decem. Et in his datur intelligi, quòd quantumcunque perfectionis sit aliquis, non tamen est omnino sine peccato: pro quo necessaria est pœnitentia. Quod significat iste Psal. in quo est senarius cum vndenatio, vt est dictú. Et nota quòd apud arithmeticos senarius numerus inter omnes numeros perfectus dicitur. Nam, secundum ipsos, perfectus numerus dicitur, qui resultat præcise ex omnibus suis partibus aliquotis simul aggregatis. Dicitur autem pars aliquota, quæ aliquoties sumpta suum totú aliqualiter reddit. Sicut verbi gratia: In numero senario vnum est pars aliquota: quia sexies vnum facit sex. Duo est pars aliquota: quia ter duo faciũt sex. Tertium est pars aliquota: quia bis tres faciunt sex. Quartú est pars aliquota: quia quatuor aliquoties sumptú semper reddit vltra sex: similiter & quintú. Senarius ergo numerus habet tres partes aliquotas: scilicet vnum, duo & tres: sed istæ omnes tres partes simul sumptæ faciunt æqualiter suum totum nec maius nec minus. Et sic sex numerus dicitur per-

Matth. 27.

Sap 5.

Gen. 1.

Sex est numerus perfectus.

A fectus, secundum arithmeticos. Intentio ergo tota præsentis Psal. est nos mouere ad pœnitétiam cum supplicatione veniæ. Diuiditur autem iste Psal. in duas partes: quia Psal. in persona pœnitentis, primò pro venia Deo supplicat: secundò supplicationem à Deo exauditam explicat: ibi, *A custodia.* Prima in duas: quia primò ponit suam supplicationem: secúdò vt exaudiatur assignat rationem: ibi, *Si iniquitates.* Prima in duas: quia primò Deo supplicat: secundò exaudiri postulat: ibi, *Fiant aures.* Quantum ad primum, sciendum quòd multiplex est profundum, de quo ad Deum clamare debemus: scilicet profundum conscientiæ cordialis, profundum miseriæ temporalis, profundum maliciæ criminalis. Primò ergo est profundum conscientiæ vel cogita-

Profundũ triplex.

B tionis cordialis. Tantum enim est profundum cor humanum, quòd nullis aspectibus hominum patere potest. Quis enim alterius cordis secreta potest penetrare? Certè solus Deus. Propter quod dicitur, Prauum est cor hominis & inscrutabile: & quis cognoscet illud? Ego dominus scrutans cor, & probans renes &c. Et proponitur Eccl. 23, Oculi domini profundum abyssi & corda hominum intuentes. Et Prouerb. 20, Sicut aqua profunda, sic & consilium in corde viri. Et de istu profundo cordis clamare debemus ad Deum, vt nostræ supplicationes ex corde magis quàm ex voce procedãt, exemplo Psal. qui dicebat, Clamaui in toto corde meo, exaudi me domine &c. De profundo ergo cordis

Hier. 17.

Psal. 118.

C clamandum est ad Deum: vide versic. 2218. Secundò est profundum miseriæ temporalis: quod durat quandiu hæc misera vita durat. Et ab isto profundo timebat Psalm. submergi, cum dicebat, Non me demergat tempestas aquæ: neque absorbeat me profundum &c. Sic & nos de isto profundo ad dominum clamare debemus: ne procella aduersitatis nos ad impatientiam ducat. Vnde hic ait Augustinus, Debet vnusquisque nostrum videre in quo profundo sit, de quo clamet ad dominum. Profundum enim nobis est ista vita mortalis. Quisquis se in hoc profundo intellexerit, clamat, gemit, suspirat. Et donec de fundo eruatur, & veniat ad dominum. Tertiò est profundum culpæ. profundú enim dicitur peccatum, quia ad profundum ducit infer-

Psal. 68.

D ni. Sic enim de diabolo peccante dicitur, Veruntamen in infernum detraheris in profundum laci. Et cæteris peccatoribus dicitur, Væ qui profundi estis corde. De isto profundo clamare debemus, vt inde nos eripiat: quia qui sic clamat, statim eripitur à Deo. Vnde hic ait Augustinus, Idoneus potuit esse homo ad casum suum, sed idoneus non est ad resurrectionem suam: semper in profundo est peccatorum, nisi liberetur à Deo. Sed cum de profundo clamat, surgit de profundo. Et ipse clamor non permittit multum eum in profundo esse. Sed aduerte quòd illi maximè in profundo peccatorum iacent, qui peccatis inuoluti desperantes ad dominum clamare contemnunt: sed continuè magis implicantur. sicut dicitur Prouerb. 18, Impius cum in

Esa. 14. *Esa. 29.*

Peccator desperans contemnit.

E profundum peccatorum venerit, cótemnit. Quod hic declarans August. dicit, Valde in profundo sunt peccatores, qui nec clamant de profundo. Dicit enim scriptura, Peccator cum in profundum venerit malorum, contemnit. Iam videte, fratres, quale profundum sit vbi contemnitur Deus. Cum quisque viderit se quotidianis peccatis obrutum, aceruis quibusdam iniquitatum premi: si dictum illi fuerit vt Deum roget, irridet & dicit, Si Deo displi-

cerent

cerent facinora,ego non viuerem: si curaret Deus A res humanas,ad tanta scelera quæ feci, non solum non viuerem,sed mihi etiam bene non esset. Solet enim illis bene euenire, qui multum in profundo sunt,qui prosperantur in iniquitatibus suis. Et tanto magis in profundo merguntur, quanto magis videntur esse felices. Fallax enim est ipsa felicitas, maior infelicitas. Deinde in hoc solet homines dicere,Iam quoniam multa feci, & damnatio imminet, hoc perdo quòd non facio quicquid possum. Quomodo solent homines desperati dicere, Si me occisurus est iudex pro decē homicidiis, quomodo pro quinq;?quomodo pro vno?quare quicquid mihi iam occurrit non facio?Et hoc est quod dicitur, Peccator cum in profundum malorum venerit,contemnit.Et contra istos tales suo exemplo vt B de profundo peccatorum clamemus ad Deum,admonet:dicens, *De profundis clamaui ad te domine* &c. Hic nota quòd peccator orando multipliciter ad Deum clamare debet:vide versic.893.

Prouerb.18.

2310 Fiant aures tuæ intendentes in vocem deprecationis meæ.

Hic postulat suæ supplicationis exauditionem. Vbi aduertendum quòd cum Deus spiritus sit, & non corpus,aures corporales non habet,sed spirituales. Auris enim Dei dicitur ipsius pietas & clementia,qua nostras preces exaudit.Vnde tunc aures Dei intendunt voci nostræ supplicationis,quādo ipse sua pietate nostras orationes exaudit. Sic enim aures Dei pro exauditione accipit scriptura, C Salomone dicente Deo, 2.Paral.6, Sint aures tuæ intētæ super orationem quæ fit in loco isto.Et nota quòd Deus aures suæ misericordiæ nobis inclinat, quando nostras audit orationes: iuxta illud Psalm.119,Inclinauit dominus aurem suam mihi: quia ipse excelsus,nos autē parui & humiles. Ideo per oppositum aures nostras nos inclinare ad Deū non debemus:sed ipsas ad ipsum erigere. Ad cuius euidentiam sciendum quòd auribus naturalibus natura tria dedit: scilicet quia ipsas fecit apertas, paruas,& erectas. Primò ipsas fecit apertas, quod nō fecit de organo visus:qua clauditur palpebris, & organum gustus clauditur labiis. Et hoc ad denotandum quòd ad audiendum promptiores esse debemus quàm ad loquendum,videndum,vel gustādum. D Vnde & Seneca in De moribus ait, Auribus quàm lingua frequentius vtere. Vnde & Sapient.1. dicitur,Auris zeli audit omnia, & tumultus murmurationum non absconditur. Secūdò natura aures fecit paruas. Animalia enim bruta secūdum sui corporis quantitatem, vt in pluribus maiores habent aures quàm homo: vt patet de asino, boue, cane,equo,& similibus. Et hoc fecit natura ad denotandum quòd illa quæ audimus,districtè atque discretè recipere debemus:vt scilicet nō omnia audita credamus. Et ad istū sensum dicitur Eccles.28, Sepi aures tuas spinis, & noli audire linguam nequā. Vnde & Seneca, in prouerbiis dicit,Difficilè oportet habere aurem ad crimina. Vnde & dist.96. in scripturis dicitur,Hæc quidem diximus,cautos E vos reddere cupiētes, vt si de domini sacerdotibus aliquid contigerit vos audire quod confusionem piis auribus ingerat,non infrunitum, sed pudoratos filios Noe imitantes, patriam de reliquo verecundiam contegatis:vt affluenti, quemadmodum & illi, benedictione repleri moderatè Deo mereamini.Et sunt verba Nicolai papæ Ludouico imperatori scripta. Tertiò natura humana fecit aures nō cadentes,sicut habent canes,sed stantes: ad denotādum quòd verbis terrenis & vilibus aures inclinare non debemus: sed illas solum cœlestibus audiendis erigere, & ad verba legis diuinæ. Propter quod Nehem.8,dicitur, quòd aures omnis populi erectæ erant ad librum legis. Sed per oppositum, malorum aures clausæ sunt ad audienda Dei monita, & inclinatæ ad terrena. De quibus dicitur Psal.57,Furor illis secundum similitudinem serpētis & aspidis surdæ obturantis aures suas,&c.vide versic.433.931. Tales enim non imitantur aures Dei,quæ intendunt votis nostris. Ideo cōformiter & nostræ aures Dei votis intendere debent.

Auris Dei est eius misericordia.

Auris triplex conditio.

Si iniquitates obseruaueris domine,domine quis sustinebit? 2311

Hic assignat rationem suæ exauditionis. Et diuiditur in tres partes, secundum quòd tres rationes adducit. Prima sumitur ex parte humanæ fragilitatis:secunda ex parte diuinæ pietatis:ibi, *Quia apud te*: tertia ex parte humilitatis: ibi, *Sustinuit*. Quantum ad primum,sciendum quòd multitudini peccantium magis parcēdum est quàm vni soli. Vnde & si communitas peccat,communitati parcitur: vt habetur 23.quæst.4.cap.Non potest esse. Cum ergo omnes homines peccatis sint obnoxij, quia omnes nascimur filij iræ:ad Ephes.2.& 1.Ioā. 2,Si dixerimus quòd peccatum nō habemus, nosipsos seducimus. Et sic ratione multitudinis peccantis probat Psalm.suam orationem exaudiendā: vt scilicet Deus peccata nostra nō reseruet ad vindictam,sed illa sua pietate dimittat:quia nullus est sine peccato.Et hoc est quod ait,*Si iniquitates obseruaueris domine,domine quis sustinebit*:Quasi dicat,Nullus. Vnde hic ait August. *Si iniquitates obseruaueris* &c. Circunspexit iste seipsum: circunspexit vitam suam,vidit illam vndique facinoribus coopertam. quacunque respexit,nihil in se bonum inuenit. Et enim tanta ac multa peccata vndique videret, tanquam expauescens exclamauit, *Si iniquitates obseruaueris domine,domine quis sustinebit*? Non dixit, Ego non sustinebo:sed *quis sustinebit*? Vidit propè totam humanam naturam lacerari peccatis suis: accusari omnes conscientias cogitationibus suis: nō inueniri cor castum quod præsumere possit de iustitia sua. Quomodo enim sine peccato reperiri potest homo habitans in carne:ex qua peccati tentatio procedit?Quod declarās Gregor.super illud Iob 4, Et in angelis suis reperit prauitatē &c.sic ait, Luteas domus habitamus,qui in corporibus terrenis subsistimus. Quod bene considerans Paulus ait, Habemus thesaurum in vasis fictilibus. Terrenum enim fundamentum est substantia carnis: quod in se Psalm.solicitè conspexerat,cū dicebat,Substantia mea in inferioribus terræ. Tinea de veste nascitur, & eandem vestem de qua oritur oriendo corrumpit.Quasi verò quædam vestis animæ caro est. Sed hæc nimirum vestis habet tineam suam: quia ab ipsa carnalis tentatio oritur, ex qua laceratur. Quasi enim quadam tinea vestis nostra consumitur,cum caro corruptibilis tentationem gignit,& per hanc ad interitum peruenit. Velut tinea homo consumitur,cum de se oritur vnde conteratur. Ac si apertè dicat, Si illi spiritus angelici esse ex se incommutabiles nequeunt,qui nulla carnis infirmitate deprimuntur: qua temeritate se homines in bonū existimant permanere, quos in eo quòd intellectus

Peccator est omnis homo.

Gregor.5.moral.cap.17.

2.Corinth.4.

Psal.138.

Caro peccatū generat.

tellectus ad summa euehit, infirmitas carnis aggrauans præpedit, vt per corruptionis vicium in se habeant vnde ab intima nouitate veterascant? Est ergo in summa ratio Psal. ista: Tu Deus disposuisti ex hominibus ruinam angelorum reparare: ergo homines pœnitentes supplicantes pro venia debes exaudire. patet, quia aliter propositum tuum impleri non posset: quia nisi indulgeas, nullus homo iustus reperitur. Vnde si iniquitates obseruaueris (scilicet ad puniendum) quis sustinebit? id est quis iustitiam conseruabit? Quasi dicat, Nullus.

2322 Quia apud te propiciatio est, & propter legem tuam sustinui te domine.

Hic ponit secundam rationem, quæ sumitur ex parte diuinæ pietatis. Vbi sciendum quòd propitius dicitur à propè: & inde propitiatio, quasi propinquitas. Per peccatum autem elongamur à Deo: non quidē loco, sed similitudine. Sed quādo Deus peccatum remittit, tunc dicitur propitiari nobis: id est nobis appropinquare, & nos illi, per similitudinem imitationis. vnde propitiari idē est quod misereri, & peccata relaxare, quò Deo appropinquare valeamus. Cum igitur Deus natura sit misericors, qui non quærit mortem peccatorum, sed vt magis conuertantur & viuant, & paratus sit omnibus parcere: ideo apud ipsum dicitur esse propitiatio, id est miseratio: vt sit sensus Psalm. Ideo tu Deus supplicationes pœnitentium debes audire, quia apud te est propitiatio. Vel aliter: propitiatio nostra Christus est, cuius sanguine Deo sumus reconciliati. Et hic est apud Deum: quia & Christus est verus Deus. Ioan. 1, In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum. Et de Christo sub nomine propitiationis apertè loquitur Apostolus dicens, Si quis peccauerit, aduocatū habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & ipse est propitiatio pro peccatis nostris: non pro nostris tātum, sed etiam totius mundi. Vnde hic August. ait, *Quoniam apud te propitiatio est.* Quæ est ista propitiatio, nisi sacrificium? Et quod est sacrificium, nisi quod nobis oblatum est, scilicet sanguis innocens fusus, qui deleuit omnium peccata nocentium: redemit omnes captiuos de manu captiuantis inimici: Ergo est apud te propitiatio. Quasi dicat, Si iudex solùm velles esse, & misericors esse nolles: obseruares omnes iniquitates, & quæreres illas: quis sustineret? quis ante te staret, & diceret, Innocens ego sum? quis staret in iudicio tuo? Sto ergo ego spe ante te, quia apud te propitiatio est. Ideo spero, ideo sustineo. Et Greg. propitiationem dicit ipsum Christum, exponens illud Iob 33, Inueni in quo propitier ei: dicens, Quia nullus erat cuius meritis nobis dominus propitiari debuisset: vnigenitus patris formam nostræ infirmitatis suscipiens, solus iustus apparuit pro peccatoribus intercedens. Vnde dicit, Inueni in quo propitier ei. Acsi apertè mediator Dei & hominum dicat, Quia nullus hominum fuit, qui coram Deo iustus intercessor appareret: me ipsum ad propitiādum hominibus hominem feci. Et dum me hominem exhibui, in quo iustè hominibus propitiarer inueni. Quamuis ergo superius dixerit, quòd si Deus iniquitates obseruaret, nullus sustinere posset: tamen nunc dicit se sustinuisse: & hoc quia apud Deum propitiationem cognouit. Vnde sequitur, *Et propter legem tuam sustinui te domine.* Sed quæ est lex Christi, nisi charitas: dicēte Apostolo, Plenitudo legis est dilectio.

Propitiatio quid sit.

Propitiatio dicitur Christus.

1. Ioan. 2.

Gregor. 24. moral. cap. 4.

Lex Christi charitas.

Rom 13.

A Ista autem lege charitatis Christus factus est propitiatio nostra: quia charitate carnem nostram assumpsit. Quid est ergo, *propter legem tuam sustinui te domine:* nisi, propter charitatem qua factus est homo mediator noster & propitiatio, sustinui te domine: id est, speraui in te domine? Vnde hic ait August. Lex Christi est charitas. Lex charitatis dat veniam peccatis, delet præterita, admonet de futuris: in via non deserit comitem. Comes fit ei quem ducit in via. Dicat ergo, *propter legem tuam sustinui te domine:* id est quia dignatus es legem misericordiæ afferre, mihi dimittere omnia peccata mea, dare mihi monita, ne de cætero te offendam. Ideo propter hanc legē sustinui te domine: id est, expectaui quādo venires, & liberares me ab omni necessitate.

B Sustinuit anima mea in verbo eius, 2323 sperauit anima mea in domino.

Hic ponitur tertia ratio, quæ sumitur ex parte humilitatis nostræ. Ad humilitatem enim spectat quòd quis Deo non resistat, sed verbo eius humiliter credat, & speret promissa. Vbi nota quòd sustineo, es, in scriptura diuersa significat. Quia quandoque est idem quod inuoluntariè pati onus vel pœnam. Sic enim dicitur Leuit. 24, Qualem quis alteri inflixerit pœnam vel maculam, talē sustinere cogetur. Quandoque idem est quod voluntariè pati vel patienter. Sic dicebat Apostolus, Persecutiones patimur & sustinemus. Et de Christo dicitur, Recogitate eū qui talem aduersus semetipsum à peccatoribus sustinuit contradictionem. Item proposito sibi gaudio, sustinuit crucem confusione contempta. Quandoque idem est quod expectare. Sic enim Christus ait Apostolis, Sustinete hic & vigilate mecum: sustinete, id est expectate. Et Psal. 68, Et sustinui qui simul contristaretur, & nō fuit. Ad propositum autem: hic sustinere stat pro expectare & firmiter sperare quæ verbo Dei sunt promissa. Vnde secunda pars versiculi declarat primam. Dicit ergo, *Sustinuit anima mea in verbo eius:* id est expectauit anima mea promissa per verbum eius. Et quod accipiat sustinere pro expectare, consequenter declarat, dicens, *Sperauit anima mea in domino.* Vnde istū passum exponit August. dicens, *Sustinuit anima mea in verbo eius.* Nemo sustinet, nisi qui nondum accepit quod promissum est. Nā qui iam accepit, quid sustinet, id est quid expectat? Accepimus remissionem: sed sustinemus quod promissum est nobis regnum cœlorū. Debita nostra deleta sunt, sed merces nostra adhuc futura est. Accepimus veniā, sed æternam vitam nondum tenemus, sed sustinemus in verbo eius: quia qui dedit veniam, ipse promisit vitam æternam. Si verbum nostrum esset, deberemus timere: sed verbum Dei est quod nō fallit. Securè ergo speramus in eius verbum, qui fallere nō potest. Propter quod subdit, *Sperauit anima mea in domino.* Sperandum autem est in domino, quia spes animam confirmat ne cadat à bono: vnde anchoræ assimilatur. vide versic. 2018. Et quia hic Psalm. loquitur in persona pœnitentis & supplicantis, meritò dicit, *Sperauit anima mea in domino:* quia sine spe veniæ nihil pœnitentia valet. vide versic. 985. Item nota quòd spes in Deum habita multa bona facit: versic. 133.

Sustineo varia significat.

1. Cor. 4.

Hebr. 12.

C

Matth. 26.

Sustinere hic est quod expectare.

D

E

A custodia matutina vsque ad noctem, speret Israel in domino. 2324

Hic Psalm. suam supplicationem exauditam explicat.

plicat. Et tria facit: quia primò ponit suæ supplicationis exauditionem: secundò exauditionis rationem: ibi, *Quia apud dominum*: tertiò supplicationis generalem conclusionem: ibi, *Et ipse redimet*. Quantum ad primum, notandum quòd custodia matutina idem est quod vigilia matutina. Sciendum est ergo quòd (vt dicit Hieronym. super Matth.) custodiæ & vigiliæ militum apud Romanos diuidebantur per spatium trium horarum: sic quòd quælibet vigilia tres horas cōtinebat. Prima vigilia incipiebat per tres primas horas noctis: sed vigilia matutina continebat tres horas iuxta diem, sic quòd in spatio illius vigiliæ terminabatur nox, & dies illucescebat. Per istā ergo vigiliam matutinam intelligit Christi resurrectionem illa hora factam. Et per hoc vult innuere Psalm. quòd vigilia matutina (scilicet resurrectio domini quam in spiritu præuidebat) erat causa spei: quia scilicet in vera spe resurrectionis stabat vsque ad noctem: id est vsque ad mortem, quæ per noctem designatur. Non enim vult innuere quòd spes sua solum vna tota die durauerit: scilicet à principio diei vsque ad noctem: sed quòd à resurrectione Christi habuit exordiū, & durauit vsque ad mortem. Et istum intellectum ponit hic August. dicens, Quid est hoc quod ait, *A custodia matutina vsque ad noctem* &c. Nunquid vno solo die sperauit in domino, & finita est tota spes ipsius? Illa vigilia matutina finis est noctis. Ergo intelligendum est ne putemus vno die nobis sperandū esse in domino. Quid ergo hoc est, à vigilia matutina vsque ad noctem sperare in domino? Quia dominus per quem nobis dimissa sunt peccata, in vigilia matutina surrexit à mortuis: vt hoc speremus nobis esse futurum, quod præcessit in domino. Iam enim nobis peccata dimissa sunt: sed nondum surreximus. Si nondum surreximus, nondum in nobis factū est quod præcessit in capite nostro. Quid præcessit in capite nostro? Quia caro ipsius capitis resurrexit. Spiritus illius capitis nunquam mortuus est: sed quod in eo mortuū est, resurrexit. Et quodammodo nobis dominus dicit, Quod in me vidistis, sperate in vobis: id est quia ego resurrexi, resurgetis & vos. Ergo quia ille in vigilia matutina surrexit, cœpit anima nostra ex hoc resurrectionem sperare. Sed vsquequò? vsque ad noctem: id est quousque moriamur. Omnis enim mors carnalis quasi somnus est. Cœpisti sperare ex quo resurrexit dominus: noli deficere sperare quousque exeas ab hac vita. Nam si non vsque ad mortē speraueris, deletur totum quod sperauerας. Sunt enim homines qui incipiunt sperare: sed non perseuerāt vsque ad mortem. Incipiunt pati tribulationes aliquas, aliquas tentationes: vident homines malos felicitate temporali pollere. Et quoniam talia sperabant de domino, vt hic essent felices, attendunt eos qui scelerati sunt habere quod ipsi desiderant: & desinunt sperare in dominum. Quare? quia non à vigilia matutina cœperunt sperare. Quid est hoc? non hoc, Cœperunt sperare de domino quod præcessit in domino ab illa vigilia matutina: sed sperabant de domino, vt si essent Christiani, haberent plenam domum frumento, vino, & oleo, argento & auro, quòd nullus eorū moreretur immaturus. Qui ergo sic sperat in dominum, & animaduertit eos qui non colunt dominum his abūdare: deficit, & non sperat vsque ad noctē: quia non incipit sperare à vigilia matutina. Qui autē incipit in domino à vigilia in qua resurrexit primus immortalis, hic

Custodia matutina significat resurrectionē Christi.

Vigilia quomodo diuidebantur à Romanis.

Marci 16.

Perseuerātia in bono est necessaria.

Spes quare deficit in nobis.

A sperat vsq; ad noctem resurrectionē sui corporis: id est, quousque sit nox vniuersi generis humani in occasu sæculi. Post autem istā noctem non erit spes resurrectionis, sed ipsa resurrectio. Et aduerte quòd hic Aug. videtur velle quòd ista spes resurrectionis omnibus est necessaria vsq; ad noctem: Id est vsque ad finem sæculi. Ex quo videtur sequi quòd nullus ante finē sæculi resurrexit nec resurget immortalis: quia omnes qui resurrexerunt ante finem, resurgent morituri. Et sic sancti qui cum Christo surrexerunt, resurrexerūt iterum morituri. Vnde sic dicit August. Resuscitati sunt mortui multi ante aduentum domini. Nam Helias resuscitauit mortuū, & Helisæus: sed resurrexerunt iterū morituri. Dominus etiā ipse quos suscitauit, morituri resurre-

Christus solus resurrexit immortalis.

3. Regum 17.
4. Regum 4.

B xerunt. Semel nati sunt: & bis mortui sunt. Nemo resurrexerat nunquam moriturus, nisi dominus. Quando autem resurrexit dominus, ipse nūquam moritur. A vigilia ergo matutina hoc spera & tu de domino resurrecturum te: nō quomodo Lazarus resurrexit, nō quomodo filius viduæ vel archisynagogi filia, non quomodo quos suscitauerunt antiqui prophetæ: sed te resurrecturum spera quomodo dominus resurrexit, vt amplius non moriaris. Et notandū quòd ista pars prima præsentis versiculi, est finis versiculi præcedentis: vt sit sensus, Sustinuit anima mea in verbo eius, sperauit anima mea in domino: sed quandiu sperauit, subditur, *A custodia matutina vsque ad noctem*. Et cōsequenter suo exēplo monet alios omnes sic sperare in domino,

Matth. 9.

C dicens, *Speret Israel in domino*: supple sicut & ego, scilicet à custodia matutina vsq; ad noctem. Per Israel autem intelligit omnes Deū videre cupientes: quia Israel videns Deum interpretatur.

Quia apud dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio. 2325

Hic assignat suæ supplicationis & spei causam & rationem. Cum enim quis cogitat, Christus resurrexit immortalis, quia sine omni peccato fuit, qui sine omni culpa pro nobis mortē sustinuit: sed ego qui peccatis sum plenus, ex debito peccatorū morior: quo merito sperare debeo quòd immortalis resurgam, sicut Christus immortalis resurrexit. Ad hoc respondet Psalm. dicens quòd resurrectio

D illa qua immortalis cum Christo resurges, non erit meritis tuis, sed solum ex misericordia Dei, qui te suo sanguine redemit. Quare ergo immortalis resurges? ratio est, *Quia apud dominum* &c. Apud enim dominū est misericordia: quia ille qui sine peccato præcessit, miserrus nostri delet peccata sequentia. Et apud eū est copiosa redemptio, quia pretio sui sanguinis nos redemit copiosè: quia fuit sufficiens precium non solum pro peccatis nostris, sed etiam totius mundi: & nō solùm totius mundi, sed etiam infinitorum mundorum, si essent: & ratione vnionis hypostaticæ qua vnitus erat cum verbo. Vnde causam nostræ resurrectionis non esse merita nostra, sed misericordiam Dei hic ostendit August. dicens, Sed ne suggerat ista cogitatio, vt dicas, Capi-

Resurrectio nostra erit opus misericordia.

E ti licuit surgere immortali, quia peccatis non premebatur, nullum peccatū erat in illo: quid nos facturi sumus? Quomodo sperabimus talem resurrectionem qualis præcessit in domino, cùm peccatis nostris vndiq; aggrauemur? Sed tibi respondetur, Audi quod sequitur. Hoc ideo debes sperare: quia apud dominum misericordia & copiosa &c. Ergo si premebaris peccatis tuis, adest misericordia Dei.

Ideo

Ideo præceſſit ille ſine peccato, vt deleat peccata ſequentium. Nolite ergo in vobis præſumere: ſed à vigilia matutina præſumite. Videte caput veſtrum reſurrexiſſe & aſcẽdiſſe in cœlum. In illo nulla culpa erat: ſed per illum culpæ noſtræ delentur. Et aduerte quòd hic Pſalm. cum dicit, *Apud dominum miſericordia* &c. per dominum intelligit Chriſtũ, qui ſolus redẽptio noſtra dicitur: quia ipſe & non alius nos redimere potuit: vt oſtendit Gregor. dicẽs, Dominus Ieſus diabolum non virtute, ſed ſapientia ſuperauit. Ipſe namque diabolus in illa nos primi parẽtis radice ſupplãtans, ſub captiuitate ſua quaſi iuſtè tenuit hominem: qui libero arbitrio cõditus, quia ei iniuſta ſuadenti conſenſit. Ad vitam namq; conditus in libertate propriæ voluntatis, ſponte propria factus eſt debitor mortis. Delenda igitur erat talis culpa: ſed niſi per ſacrificiũ deleri non poterat. Quærendum ergo erat ſacrificium. Sed quale ſacrificium poterat pro abſoluẽdis hominibus inueniri? Neq; enim iuſtum fuit vt pro rationali homine brutorum animalium victimæ cæderentur. Ergo ſi bruta animalia pro rationali animali (id eſt pro homine) dignæ victimæ non fuerunt, requirẽdus erat homo qui pro hominibus offerri debuiſſet: vt pro rationali peccante rationalis hoſtia mactaretur. Sed quia homo ſine peccato inueniri non poterat, & oblata pro nobis hoſtia, quomodo à peccato nos mundare potuiſſet, ſi ipſa peccati cõtagio non careret? Inquinata quippe inquinatos mundare nõ potuiſſet. Ergo vt rationalis eſſet hoſtia, homo fuerat offerẽdus, vt verus à peccatis mũdaret homines homo ſine peccato. Sed quis eſſet homo ſine peccato, ſi ex peccati commixtione deſcenderet? Proinde venit propter nos filius Dei in vtero virginis, qui pro nobis factus eſt homo. Sumpta eſt ab illo natura, non culpa: fecit pro nobis ſacrificium: corpus ſuum exhibuit pro peccatoribus victimam ſine peccato: quæ & humanitate mori, & iuſtitia mundare potuiſſet. Hunc ergo cum poſt baptiſma vidiſſet antiquus hoſtis, mox tentationis impetu & per diuerſos aditus ad interiora eius conatus irrumpere, victus eſt, atque ipſa inexpugnabili eius integritate proſtratus. Sed quia ad interiora eius nõ valuit, ad eius exteriora ſe cõuertit: vt quia mentis virtute victus eſt, eum quem decipere tentatione non valuit, carnis ſaltem morte videretur ſuperare. Et permiſſus eſt in illud quod ex nobis mortalibus mediator acceperat. Sed vbi potuit aliud facere, ibi ex omni parte deuictus eſt: & vnde accepit exterius poteſtatem dominicæ carnis, occideretur: deinde poteſtas eius qua nos tenebat, occiſa eſt. Ipſe namq; interius victus eſt, dum quaſi vicit exterius. Et qui nos iure debitores mortis tenuit, vires in nobis mortis amiſit: quia per ſatellites ſuos eius carnem perimendã appetiit: in quo nil ex debito culpæ inuenit. Dominus ergo noſter pro nobis mortem ſoluit, ne nobis mors debita noceret &c. Ex quibus apparet quàm gratioſè copioſa apud Deum miſericordia fuit & redemptio: quia ſcilicet redemptionem miſit dominus populo ſuo &c.

Gregor. 17. moral. cap. 15. Chriſtus ſolus nos redemit. — *Pſal. 110.*

2326 Et ipſe redimet Iſrael ex omnibus iniquitatibus eius.

Hic ponit ſuæ ſupplicationis generalem cõcluſionẽ, quæ ſtat in hoc, quòd dominus Ieſus Chriſtus omnibus pœnitentibus & pro venia clamãtibus de profundo ſui cordis liberè parcit, & omnes iniquitates liberè relaxat. Et hoc eſt quod ait, *Et ipſe* (ſcilicet dominus Ieſus, apud quẽ miſericordia eſt & copioſa redẽptio) *redimet Iſrael ex omnibus iniquitatibus eius.* Vbi per Iſrael intellige omnes verè pœnitentes, qui peccata ſupplantant, & firma ſpe Deum contemplantur. Nam Iſrael, qui videns Deũ interpretatur, ipſe idẽ & Iacob, qui dicitur ſupplãtatur. Vnde hic ait Auguſt. *Et ipſe redimet Iſrael*: quia Iſrael vendere ſe per peccatum diabolo potuit, & fieri venundatus ſub peccato: redimere autem ab iniquitate non poteſt. Ideo ille ſolùm Iſrael potuit redimere, qui ſe per peccatum non potuit vẽdere. Qui enim peccatum nõ commiſit, ipſe redemptor eſt à peccato. Nõ ergo timeat acceſſurus ad Deum aliquis iniquitates ſuas: tantummodo accedat pleno corde, & deſinat iam facere quæ faciebat: & de profundis clamet ad dominum, & ipſe redimet iniquitates illius. Nota ergo quòd redemptor noſter dicitur Chriſtus: vide verſic. 267. Et quòd redẽpti ſumus per ſanguinem Chriſti: verſic. 1271. 1844. 377. 533. 431. Ipſe enim omnes redemit, quo ad ſufficientiam: quamuis non quo ad efficientiam: verſic. 521. Vnde aliter redemit Chriſtus electos & aliter reprobos: verſic. 895.

PSALM. CXXX.

Domine, non eſt exaltatum cor meũ, neque elati ſunt oculi mei. 2327

Iſte Pſal. habet titulum illum talem, Canticum graduum ipſi Dauid. Exponitur vt ſuprá. Sed ex eo quod additur, ſcilicet ipſi Dauid, apparet quis iſtũ Pſal. fecerit: quia ipſe Dauid. De materia verò Pſal. ſciendum quia, ſicut in naturalibus experiẽtia docet, diſpoſitio capitis ad membra redundat. Vnde vulgariter dicitur, Quãdo caput dolet, omnia mẽbra langueſcunt. Sic ſuo modo eſt in moralibus: quia bonitas principis & malitia redundat in ſubditos. Quod ſatis probatũ fuit in Dauid rege: quia propter peccatum eius populus fuit punitus, quãdo numerauit populum, vt habetur 2. Reg. 24. In iſto ergo Pſalm. Dauid volens Deum placare, proponit Deo humilitatem ſuam: oſtendens ſcilicet ꝙ illam numerationem non fecit ex ſuperbia. Et ſi in ipſa peccauit, petit quòd retributio peccati ſui redundet in animam ſuam, & non in ſubditos, dicẽs, *Sicut ablatus eſt ſuper matrem ſuam, ita retributio in anima mea.* Humiliter enim hoc Deo dixit, Ego ſum qui peccaui, & ego iniquè egi: iſti qui oues ſunt, quid fecerunt? vertatur obſecro manus tua contra me. Non autem tunc numerando populum peccauit Dauid, quia hoc ex ſuperbia feciſſet: ſed quia numerando populum non obtulit pro populo debitum ſacrificium. Sic ergo hic volẽs placare Deũ, prætendit humilitatem: quod non facit ex iactantia, ſed magis ad gratiarum actionẽ, in ſe recognoſcens diuinã gratiam: ſicut Ezechias rex dixit, Obſecro domine memento mei, quomodo ambulauerim coram te in veritate: vt ex hoc impetraret vitæ lõgitudinem. Sic nunc & Dauid, vt impetret veniã pro ſe & populo ſuo, &c. dic vt N. Quãtum ad ſenſum propheticum, ſciendum quòd in iſto Pſal. Dauid loquitur non in perſona propria, ſed in perſona totius corporis Chriſti, quod eſt eccleſia. Sic enim omnes homines ratione vnitatis fidei & charitatis ſunt vnus homo: ſicut etiã omnes ſunt vnũ templum Dei. Sicut omnibus iuſtis ait Apoſtolus,

4. Reg. 20.

Tem

1. Cor. 3. Templum Dei sanctū Dei est, quod estis vos. Omnes enim qui credunt in Christum, & sic credūt vt diligant, tāquam lapides viui sunt, de quibus templum Dei ædificatur: hoc est templū spirituale, vbi rogatur Deus & exaudit. Quisquis enim extra hoc templum orauerit Deum, non exauditur ad gloriā: etiamsi exauditur ad quædam temporalia. Ad vitā autem æternam non exauditur, nisi qui templum Dei est, & in tēplo Dei orat: id est, in vnitate ecclesiæ & corporis Christi. quod corpus Christi constat ex multis credentibus in toto orbe terrarum. Sic ergo hic loquitur Psalm. in persona omnium iustorum, tanquam vnus homo & tāquam vnum Christi corpus. Ostendit in isto Psalm. duodecimū gradum ascensionis spiritualis, qui est humilitas: quam ostendit habendam intus & extra: in corde & in exterioribus signis. Vnde tota huius Psal. intētio est mouere nos ad humilitatem. Psalmus ergo iste diuiditur in partes tres: quia primò humilitatem habendam suo exemplo proponit: secundò pœnam debitam non habentibus proponit: ibi, *Si nō humiliter*: tertiò humilitatis fructum (scilicet spē) cōcludit: ibi, *Speret*. Prima in duas: quia primò agit de humilitate interiori: secundò de humilitate exteriori: ibi, *Neque ambulaui*. Quantum ad primum, sciēdum quòd humilitas interior stat in corde, circa quod versantur contraria: scilicet vitium & virtus: quæ sic se habent quòd positio vnius est priuatio alterius: & negatio vnius est alterius positio. sicut patet de gratia & peccato: quia positio gratiæ infert purgationem peccati: & negatio gratię, peccati positionem: & econtrario. Sequitur enim, iste est in gratia: ergo non est in peccato. Similiter, iste nō est in gratia: ergo est in peccato. Sic est enim de omnibus contrariis immediatis, circa substantiam aptam natam ad ista. De quorum numero sunt humilitas & superbia circa cor: quia omne cor quod habet humilitatem, caret superbia: & omne quod caret superbia, humilitatem habet. Sic ergo & hic Psalm. arguit a negatione superbiæ ad humilitatis positionem: dicens, *Domine non est exaltatum cor meū*: ex hoc volens inferre per contrarium, humiliatum est cor meum. Et quātum ad literam, ista sunt verba Dauid, quando volens veniam obtinere de peccato adulterij & homicidij, nesciuit melius sacrificium Deo reddere quàm cordis humilitatem. Propter quod dixit Deo, Quoniam si voluisses sacrificium, dedissem. Sed scio quòd holocaustis (scilicet animalium victimis) nō delectaris. Sed sacrificium tibi placitum est spiritus contribulatus: cor cōtritum & humiliatum Deus non despicies. Vnde hic ait Aug. Satisfacere volebat Dauid Deo pro peccatis suis: propitiare illum volebat, vt acciperet remissionem peccatorum. Et quasi quærens vnde illum propitiaret ait, Scio quòd holocaustis non delectaris. Ergo superfluè quæterē arietes, tauros, aut aliquā talem victimā. Quid ergo? sine sacrificio placatur Deus? Certè minimè. Sed quod est sacrificiū quo placatur? Audi quod ibi sequitur, Sacrificium Deo spiritus cōtribulatus &c. Si ergo humiliatum cor, sacrificium Deo est: ille verum sacrificium obtulit qui dixit, *Domine non est exaltatum cor meum*. Vis autē scire quis habet cor humile, & quis superbū? Audi Gregor. dicentē, Sancti & humiles viri aliena opera etiā parua mirātur: sua autē opera etiam magna despiciūt. At cōtrà, arrogātes aliena etiā magna despiciūt: sua verò quę parua sunt, admirātur. Et plerūq; de suis malis bona extimāt: de alienis autē bo-

Humilitas & superbia se mutuò expellunt.

Humilitas est verū sacrificium.

Psal. 50.

Gregor. 26. moral. c. 33. Humilitas & superbia differentia.

A nis mala sentire nō cessant. Nā dū propriam gloriā quærunt, perniciosè studēt, vt quicquid virtutis ab alijs agitur, iniquitatis nota laceretur: & bonæ actionis pōdus vertūt in maculam criminis &c. Ex quibus apparet, seu potest ꝓbari, ꝙ Dauid habuit cor humile & oculos non elatos: quia aliorū opera etiā parua magna reputabat: sua aūt etiā magna reputabat parua. Quod ostēdit Greg. dicēs, Dauid de se semper humilia sentiēs, & ipsi Saul se cōparatione postponens, postquā feriēdi locū reperit, & pepercit eidē feriēti aduersario, humili se professione prostrauit: dicēs, Quem persequeris rex Israel? quē persequeris? canem mortuum & pulicem viuum. Et certè iam vnctus in regem fuerat: iam exorante B Samuele, & cornu super se oleo fundente didicerat quòd eum diuina gratia, Saule reprobato, ad regni gubernacula possidenda seruabat. Et tamen persequente aduersario mente se humili prosternente, cui diuino iudicio prælatū se esse nouerat: illi itaq; se humiliter prosternebat cui per electionis gratiā incomparabiliter nouerat se esse meliorem. Discāt ergo quomodo humiliari se proximis debeant, qui adhuc quo loco habeantur apud Deum nesciunt: si sic etiam se electi illis humiliant, quibus iam se per interna iudicia antepositos deprehendūt. Hoc enim proprium semper electorum spectamen esse solet quòd de se semper sentiunt infrà quàm sint. Hinc namq; ab eodem dicitur, *Domine non est exaltatum cor meum &c. neque ambulaui in magnis. &c. Neque elati sunt oculi mei*. Hic enim per oculos totum C hominem vult intelligere. Tanta est enim cōnexio membrorū adinuicem in vno corpore, quòd quicquid agit vnū membrū, in illo agit & aliud membrum. Vt puta, oculus videt, nō solùm sibi, sed etiā cæteris membris. Vnde & pes videt, nō in se, sed in oculo: & sic de alijs. vt deducit hic August. dicens, Dominus noster qui nouit quid cui tribuat, & vt seruetur compago corporis in pace: alloquitur ecclesiam per Apostolum, dicens, Non potest dicere oculus manui, Opus te nō habeo: aut caput pedibus, Opus vobis nō habeo. Si totum corpus oculus, vbi auditus? si totum auditus, vbi odoratus? Ergo in mēbris vestris, fratres, videtis quomodo singula suum officium habeant membra. Oculus videt, & non audit: auris audit, & non videt: manus D operatur, nec audit, nec videt: pes ambulat, nec audit, nec videt, nec facit. Sed in vno corpore si sit sanitas, nec aduersum se litigent, & auris videt in oculo, & oculus audit in aure. Nec obiici potest auri quia nō videt: vt dicatur ei, Nihil es, minor es. Nunquid videre & discernere colores potes, quod facit oculus? Respondet enim auris de pace corporis, & dicit, Ibi sum vbi est oculus: in eo corpore sum, in me non video, in illo cū quo sum video. Ita cū auris dicit, Oculus mihi videt: oculus dicit, Auris mihi audit: oculi & aures dicunt, Manus nobis operantur: manus dicunt, Oculi & aures nobis vident, & audiūt: oculi, aures & manus dicūt, Pedes nobis ambulāt. Omnia ergo in vno corpore cū operātur, si sit ibi sanitas & cōcordēt membra, gaudēt E & cōcordant sibi &c. Ex quibus apparet ꝙ tāta est cōcordia membrorum, ꝙ si vnū infirmatur, & cætera cōpatiendo infirmātur. Cōsimiliter & in spiritualibus: si vnū membrum peccat, cætera propter vnionē spiritus peccare dicūtur. Et sic si oculus nō est clarus, & cætera membra nō sunt clara. Sic ergo totum corpus sanū habet, qui dicere potest, *Domine non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei.*

Gregor. 34. moral. cap. 15.

Membra ofsicia sua sibi adinuicē cōmunicant. Oculus videt omnibus mēbris.

1. Cor. 12.

1. Cor. 12.

PP Neque

2328 **Neque ambulaui in magnis, neque in mirabilibus ſuper me.** A

Hic agit de humilitate exteriori. Vbi nota q̄ ille in magnis ambulat & in mirabilibus ſuper ſe, qui vult hominibus apparere vltrà quàm ſit: qui magis appetit apparere quàm eſſe: quales ſunt hypocritæ. Iſto modo Simó magus in magnis ambulauit, & in mirabilibus ſuper ſe, quádo videns q̄ per impoſitioné manus Apoſtolorum dabatur ſpiritus ſanctus, voluit emere pecunia gratiá & poteſtatem illã: non tamen volebat eſſe Chriſtianus: vt hic deducit Auguſt. dicens, Simon ille magus in mirabilibus ingredi volebat ſuper ſe, quádo plus eum delectauit potétia Apoſtolorum, quàm iuſtitia Chriſtianorũ. At vbi vidit per manus impoſitioné Apoſtolorum & per orationes eorum Deum dare ſpiritum ſanctum: & tunc per miraculum demóſtrabatur aduentus ſpiritus ſancti, vt linguis loquerentur quas nó didicerát omnes ſuper quos veniebat ſpiritus ſanctus: voluit talia facere, nó talis eſſe: & pecunia putauit comparandum ſpiritum ſanctum.

Ambulant in magnis ſuper ſe ſuperbi & hypocritæ. — B

Matth. 21. Erat ergo de talibus qui templum intrant ad eméndum & vendendum. Emere enim volebat, quod védere diſponebat. Nó ergo de talibus erat qui dicebat, *Neque ambulaui in magnis* &c. Quaſi dicat, qđ exceſſit vires meas nó quæſiui: uolui ibi magnificari: immò quanto maior gratia abundat in homine, tanto amplius debitor eſt Deo, & magis humiliari debet, dicente Sapiente, Quanto maior es, humilia te in omnibus, & corã Deo inuenies gratiã. Sed inſurgit dubium. Cum enim dicat ſcriptura, Laudet te alienus, & nó os tuum: extraneꝰ, & nó labia tua. Quomodo ergo hic Dauid ſe tam mirabiliter laudat: dicens, *Domine nõ eſt exaltatũ* &c. *Neque ambulaui in magnis* &c. Ad hoc reſpóderur primò quòd Dauid hic loquitur in perſona corporis Chriſti, quod eſt eccleſia, quod omnes laudare tenentur: ſecũdò quia licitum eſt quãdoq; iuſtis ſua laudare opera, non quidé per ſuperbiã eleuãdo, ſed per hoc magis in ſe gratiã Dei cognoſcétes, ſeipſos humiliãdo, & alios per ſua exépla ad bonũ inuitãdo: propter qđ dicit Ieſus Apoſtolis, Sic luceat lux veſtra corã hominibus, vt videãt opera veſtra bona &c. Vnde ait Grego. Sicut enim grauis culpa eſt hominé ſibi arrogare quod non eſt: ſic plerunq; culpa nulla eſt ſi humiliter bonũ dicat quod eſt. Vnde Ezechias rex cũ moleſtia corporis afflictus ad extremitaté vitæ perueniſſet, in oratione cõpunctus dixit, Obſecro domine meméto mei, quomodo ambulauerim corã te in veritate & in corde perfecto. Nec tamé dominus hãc cõfeſſionem perfectionis eius deſpexit aut renuit, qué mox in ſuis precibus exaudiuit. Vide ergo q̄ Phariſæus ſe iuſtificauit in opere, dicés, Gratias ago tibi domine, quia nó ſum ſicut cæteri hominum &c. Ezechias ſe iuſtũ aſſerit in cogitatione, atq; vnde ille Deũ offendit, inde iſte Deũ placauit. Cur itaq; hoc, niſi quia omnipotés Deus ſingulorũ verba & cogitationes péſat: & in eius auribus ſuperba nó ſunt, quæ humili corde proferuntur? Sic & cõformiter Dauid indulgétiã à Deo poſtulans, ſuas virtutes exprimit quibus Deũ placare cupit: dicens, *Domine nõ eſt exaltatũ cor meum* &c. Sic & ſeruus qui ſemper fidelis fuit domino, & ſi ſemel in aliquo deficiat, ne totaliter expellatur, ſuã fidelitaté domino humiliter cõmemorat, dicés, Meméto quàm fideliter ſeruierim tibi. Notãdũ q̄ ambulãt in magnis, qui vitia ſupra ſe conſtituunt: & pro

Quæſtio. *Prouerb. 27.* — C

Laudare ſeipſum poteſt iuſtus.

Matth. 5.

Gregor. 12. moral. c. 16. *Eſaiæ 38.* — D

Lucæ 18.

— E

Ambulare peccatorũ implicat eos.

A magno qui illa imitãtur, quibus ſubiiciũtur. Et iſti quãto magis ambulare nituntur, tãto amplius implicãtur. Sicut enim auis reti illaqueata, quãto amplius ambulare nititur, tãto plus implicatur: ſic & cõformiter de ambulatione peccatorum. Vnde de quolibet tali dicitur Iob 18, Miſit in rete pedé ſuũ, & in maculis eius ambulat. Quod ad propoſitũ exponens Gregor. dixit, Qui pedes in rete mittit, nó cùm voluerit eiicit. Sic qui in peccatis ſe deiicit, nó mox vt voluerit ſurgit. Et qui in maculis retis ambulat, greſſus ſuos ambulãdo implicat. Et cum ad ambulandũ nititur, ne ambulet amplius alligatur. Sæpe nãq; cõtingit vt quis huius mũdi delectatione perſuaſus, vt in eo ad honoris gloriã pertingat: vt ad deſideriorũ ſuorũ effectũ perueniat: & ſe perueniſſe ad hoc quod deſiderauit lætetur. Sed quia bona mundi nó habita in amore ſunt, & plerunq; habita vileſcunt: percipiendo diſcit quàm ſit vile, quod appetit adeptũ. Sed ipſa eũ dignitas quæ implicat, tenet: & ſine culpis aliis effugere non valet hoc, vbi non ſine culpa peruenit. Immiſit ergo iſte in rete pedes ſuos, & in maculis eius ambulauit: quia cùm ſe expedire nititur, tũc veraciter cõſpicit quàm duris nexibus tenetur. Neq; enim verè obligationem verã cognoſcimus, niſi cùm euadere nitentes quaſi leuare pedes conamur. Et quia quãto magis tales conantur ſe explicare, tanto amplius ſe implicant. Ideo de talibus dicitur, In circuitu impij ambulant.

Gregor. 14. moral. c. 4.

B

Pſalm. 11.

Si non humiliter ſentiebã: ſed exaltaui animam meam. 2329 C

Hic oſtendit pœnã non humilibus debitam. Et primò oſtendit qui ſunt qui vera humilitate carét: ſecundò pœnam quam ſuſtinere debent: ibi, *Sicut ablactatus eſt*. Quantum ad primum, ſciédum quòd ſicut magnũ ſignũ humilitatis veræ eſt ſeipſum cognoſcere, beneficia Dei ſibi exhibita recognoſcere, & pro illis Deo ſe humiliando gratias agere: ſic per oppoſitũ ſignũ eſt magnæ ſuperbiæ beneficia recepta non recognoſcere à benefactore ſuo: ſed in illis ſe magis exaltare, & illa ſibi attribuere. Et hoc eſt quod declarãs Pſal. dicit, *Si nõ humiliter ſentiebam* &c. Quaſi dicat, Tũc nó erã verè humilis, ſed multũ ſuperbus, ſi nó humiliter ſentiebam: id eſt recognoſcebã beneficia à Deo mihi data: ſed magis exaltaui animã meã in illis, ſcilicet illa mihi attribuendo, in illis gloriando. Sicut qui ſanitatem corporis habent, ſi non Deo ſed ſibi attribuũt dicentes, Meritis meis ſanitate fruor, quia debitè viuo. Diuites ſibi attribuũt diuitias, quia ſunt ſoliciti: ſic doctores ſcientiam, quia ſunt ſtudioſi &c. Tales enim nó ſunt humiles, ſed ſuperbi: quia non humiliter ſentiunt Dei beneficia, ſed in illis ſeipſos exaltant. Vis autem videre quia ſanitas non eſt ex debito viuere tuo, nec diuitiæ, ex ſolicitudine tua, nec ſcientia, ex ſtudio, & ſic de aliis: ſed iſta à Deo poſſides? Conſidera quàm multi ſicut tu debitè viuũt, parcè comedédo & potando, à nociuis abſtinédo: qui tamé corporis infirmitate grauantur: quam multi æquè ſolicitãtur vt tu, & tamen ſemper inopes manent: q̃ multi ſicut tu ſtudio ſunt intenti, & tamé in ſciétia non poſſunt proficere. Vnde ergo iſta diuerſitas, niſi quia iſta ſunt dona Dei, quæ quibus vult ad libitũ diſtribuit? Ergo illa debes humiliter ſentire & recognoſcere à Deo, & non in illis te exaltare: quia ſi non humiliter iſta ſentis, ſed teipſum exaltas: ſuperbus es, & non humilis. Vel aliter: vt dicatur q̄ hic

Superbus qui omnes ingratus.

D

E

hic

hic Psal. volens affirmare se verè fuisse humilem, modo vsitato hominum loquitur: qui volétes aliquid affirmare dicunt, Si hoc non est verum, non iuuet me Deus: & similia. Sic modò conformiter Psalmista, quia superius dixit, *Domine non est exaltatum cor meum, neque* &c. Hoc nunc per modum imprecationis mali si hoc non sit verum, affirmat dicés, *Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui.* &c. *fiat retributio in animam meam.* Et istum intellectum hic ponit August. dicens, *Si non humiliter sentiebam* &c. Videtis Psalmistam velut maledicum se astrinxisse quemadmodum in alio Psalm. dicit, Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam meritò ab inimicis meis inanis. Sic videtur hic dixisse, *Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam.* Quasi dicat, Istud mihi contingat, quomodo & ibi, Si reddidi retribuentibus mihi mala, contingat mihi illud. quid? vt decidam meritò ab inimicis meis inanis. Sic & hic, *Si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animã meam, quemadmodum qui ablactatus est à lacte super matrem suam: sic fiat retributio in animam meam.* Quæ autem pœna sit ablactati super matrem suam, in sequenti versiculo dicetur.

Psalm. 7.

2330 Sicut ablactatus est super matrem suam: ita retributio in animam meam.

Hic explicat pœnam non humilibus debitam, quam sibi imprecatur si humilis non fuit. Vbi notandum quòd sicut confidentes bene de causa nostra solemus dicere, Si non habeo iustitiam, hoc malum vel illud eueniat mihi. Sic hic facit Psalm. dicens, Si non humiliter sentiebam, hoc eueniat mihi, vt sim sicut ablactatus super matrem suam. Sicut enim puer incumbens super matrem suam, indigens foueri lacte matris, petit si ablactetur & à lacte ante tempus remoueatur, cum nondum cibũ alium capere possit: sic & hic Psal. huic maledicto se astringit: dicés, *Ita retributio fiat in anima mea:* id est vt peream sicut perit ablactatus supec matre sua: & hoc, *si non humiliter sentiebam.* Vel aliter, vt hic notat gl. ex verbis August. Psalmista hic vtitur similitudine ablactati in maledicto, agens de ecclesia in figura matris lactãtis. Vbi sciendũ quòd sicut quinque tempora notantur in carnali procreatione filiorum & educatione & in spirituali. In carnali enim procreatione filiorum & alitione ista ordinatè se habent: quia primò concipimur in vtero: secũdò ibidem alimur & nutrimur: tertiò inde in lucem edimur, & per natiuitaté producimur: quartò manibus matris gestamur & lacte nutrimur: quintò ablactati ad mésam patris accedimus, & pane aliisque cibis nutrimur. Primum est tépus conceptionis: secũdum in vtero alitionis: tertium emissionis: quartũ portationis & lactationis: quintũ est ablactationis. Ita cõsimiliter est in procreatione spirituali: quoniam in vtero matris ecclesiæ primò cõcipimur, dum per catechismũ primò fidei rudiméntis instruimur: secũdò in eiusdé ecclesiæ vtero alimur, dum in eisdem fidei primordiis instructi proficimus: tertiò in lucem edimur, cum per baptismũ regeneramur: quartò manibus ecclesiæ portamur & lacte nutrimur, cũ post baptismum bonis operibus informamur, & lacte simplicis doctrinæ proficiendo nutrimur: deinde grãdiusculi effecti & in primordiis fidei bene instructi à lacte matris separamur, & ad mésam patris ducimur: id est à simplici & humili doctrina verbi, qua prædicatur Verbũ caro factũ est: accedimus ad speculãdũ ipsum verbum, quod in principio erat apud Deũ. Sed multi hunc ordiné volentes peruertere, in errore ducuntur, & pereunt, ne filij ecclesiæ amplius dicãtur: vt hæretici & schismatici, qui se ante tépus à lacte matris ecclesiæ separãtes æstimãtur, & in diuersas hæreses cadũt, volétes ante docere quàm discere. Vnde in scientia & in factis fidei quilibet prius debet humiliter sentire & addiscere velle antequam ablactetur: id est prius bene doceri de Christi humanitate, antequam ab huius lacte ad verbũ patris speculãdum accedat. Dicit ergo Psal. hoc sibi malum imprecãdo, si prædictum ordiné nõ seruauit, *Ita retributio fiat in anima mea, acsi essem ablactatus super matrem meã:* id est dum adhuc indigeré stare super matré meã & eius lacte nutriri: id est primordiis fidei edoceri, si ab illis sim admotus, vt illis prętermissis ad diuinitaté verbi velim accedere: hoc fiat mihi, vt corruam à fide ecclesiæ, sicut hæretici cadunt de sua sciẽtia nõ humiliter, sed superbè præsumentes. Vnde notãdũ quòd in fide nouiter regenerati primò debent nutriri lacte humanitatis Christi, antequam sint idonei capere pané diuinitatis eius. Sicut etiã apparet per simile in nutrimẽto corporali. Nã pané solidum & cibũ mater manducat, qui panis per mamillas matris in lac conuertitur, vt sit in alimentũ infantis paruuli. Sic suo modo verbũ Dei panis est solidus, & cibus angelorũ, quo angeli nutriũtur & nutriebãtur ante Christi incarnationem: sed vt posset fieri cibus fidelũ, ipsum verbũ lac est factum dum nostrã humanitaté assumpsit, vt panẽ angelorum manducaret homo: vt scilicet per carnem panis cœlestis transiret ad infantes. Et secundum hoc (id est secundum humanitaté) verbũ crucifixum est: nõ quidé mutatum in homine, sed homo mutatus est in illo, vt melior fieret quàm erat: nõ vt ipsa substãtia verbi cõuerteretur. Et sic Christus per illud quòd homo erat, mortuus est Deus: & per illud quòd Deus erat, homo excitatus est, & resurrexit. Quicquid passus est homo, non potest dici nõ passus Deus, quia Deus erat homo: sed non mutatus in homine. Quomodo te non potes dicere non passum iniuriam, si vestis tua conscindatur: quamuis vestis tua non sit tu? Multo magis quicquid patitur caro Christi vnita verbo, debet dici pati Deus: quamuis verbũ nec mori potuerit, nec corrumpi, nec immutari: sed quicquid horum passus est, in carne passus est. Dominus igitur Christ' pané angelorũ fecit lac incarnatus & apparés mortalibus. Dicat ergo Psal. Nõ feci sicut faciunt hæretici, qui humiliter sentire nolũt, sed seipsos exaltãt: quia si aliquid in principio ceperint vel visi sint capere de primordiis fidei, cum adhuc teneri sint, & super matré ecclesiã sint, & portẽtur manibus ecclesię, & lacte, id est plana sciẽtia humanitatis Christi imbuantur: tamen de scientia sua præsumentes, à lacte matris ante tépus separãtur: vnde extinguũtur & in erroré cadunt: dicit Psal. Hoc ego nõ feci. *Vnde si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animã meã:* (vt scilicet faciunt) *fiat retributio in anima mea:* sicut scilicet fit illi qui ablactatus est, habens adhuc necesse incumbere super matre sua, & eius lacte nutriri. Et sic confidens de humilitate sua astringit se maledicto. Isto modo imprecationis loquebatur Iob confidens de iustitia sua: dicens, Si negaui quod volebant pauperibus, & oculos viduæ expectare feci: si comedi bucellam solus, & non comedit pupillus ex ea &c. humerus meus à coniunctura sua cadat: & brachium meum cum suis

Generationis spiritualis modus.

Ioan. 1.

Lacte spiritualiter primò nutriendi quàm pane.

Panis angelorum quomodo factus est lac paruulorum.

Iustus confidens de sua iustitia, imprecando sibi malum illo affidit.

Iob 31.

Gregor. 21. moral. c. 15. suis vsibus conteratur. Vbi Gregorius, dicit, Aci aperte dicat, Si ea bona quæ dixi operari renui, ipsum quod ad operandum mihi datum est corporis membrum perdam: vt scilicet cadat à corpore, quod exercere nolui ad vtilitatē. Tales enim locutiones sunt signū magnæ cōfidentiæ loquētis.

2331 Speret Israel in domino, ex hoc nūc & vsque in sæculum.

Hic ponit humilitatis summam & conclusionē. Vbi aduerte quòd magnū signum humilitatis est, omnia aduersa patienter tolerare & prosperis non eleuari. Quod maximè in nobis perficit virtus spei: quia cum spes sit virtus media inter fidem & charitatem, & medium participet naturam extremorū: consequens est, vt qui habet spem, habeat & charitatem & fidem. Qui autem habet charitatē, omnia suffert patiēter. Vt ergo Psalm. omnes suo exēplo ad virtutem humilitatis inducat, omnibus virtutem spei proponit: dicens, *Speret Israel in domino*. Vbi notandum quòd meritò sperandum est in domino: quia spes & confidentia in Deo habita multa bona facit: vide versic. 133. Quamuis enim spes in temporalibus deficiat, nunquam tamen deficit spes habita in domino: vide versic. 443. Spes inter alia bona patiētiam præstat in aduersis: versic. 694. Et nota quòd spes maximè est necessaria tribus generibus hominum: versic. 1138. Et solùm in domino sperandū est, non in angelis: versic. 2055. 2056. Quibus omnibus consideratis ait Psalm. *Speret Israel in domino*. Sed quantum ista spes durare debet, notat dicens, *Ex hoc nunc, & vsque in sæculum*: id est vsque quò veniamus ad ipsum Deum habendū: quia habita re deficiet spes, sicut viso Deo deficiet fides. Vnde hic ait August. Non semper sæculi nomen hoc sæculum significat, sed aliquādo æternitatem: sicut Psalm. dicit, Dominus regnabit in æternū, & in sæculum sæculi. Æternum autem duobus modis intelligitur. Vnde cum dicitur, Vsque in æternū: id est aut semper sine fine, aut quousque veniamus ad æternitatē. Hic ergo *vsque in sæculum sæculi* intelligendum est quousque veniamus ad æternitatem, speramus in domino: quia cum venerimus ad æternitatem, spes non erit, sed ipsa res erit.

Spes omnem virtutē assumet.

Se vnā accipiunt multipliciter.

Psalm 9.

PSALM. CXXXI.

2332 Memento domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius.

Titulus huius Psalmi est vt aliorum Psalmorum gradualium: scilicet Cāticum graduum. Et quamuis ex titulo non appareat, quis huius Psal. auctor fuerit: tamen ipsum Dauid fecit. Vbi sciendū quòd (vt dicit Rabbi Salomon) Dauid præuidens spiritu prophetico, quæ ventura erant Salomoni regi filio suo, quem ædificato templo voluit arcam domini in templo ponere: fecit istum Psalmum ad sibi succurrendum. Vnde dicit quòd constructo tēplo per regem Salomonem, cum arca domini portaretur à sacerdotibus vt poneretur in tēplo in sancto sanctorum, portæ tēpli à seipsis se clauserūt: nec apertæ fuerunt, donec sacerdotes istum Psalmum canentes, scilicet *Memento domine Dauid* &c, venerunt ad locum illum, *propter Dauid seruum tuum non auertas faciem Christi tui*: scilicet Salomonis regis in regem vncti. Et quando fuerant ad illum versiculum, portæ templi à seipsis se aperuerūt, & arca domini fuit introducta, & in locū suum posita. Dauid ista præ-

Porta templi quomodo se clauserunt & aperuerunt.

A uidens prophetico spiritu, fecit duos Psal. scilicet Psalmū 23, Domini est terra: & istum 131, scilicet *Memento domine Dauid*. In isto autem Psalm. de duobus principaliter, quo ad literam, agit Dauid: scilicet de deuoto proposito quod habuit ad ædificandum templū domini: & de promissione sibi à Deo facta de successione regni in filiis suis. Et secūdum ista duo Psalm. iste habet duas partes: quia primò agit de primo: secūdò de secūdo: ibi, *Iurauit dominus*. De quibus duabus habetur 2. Reg. 7. Prima pars diuiditur in duas: quia primò ponitur deuotio Dauid erga templi ædificationem: secundò erga arcę domini trāslationem: ibi, *Ecce, audiuimus* &c. Dic vt Nicolaus de lyra. Quārum ad sensum propheticū,

B notandum quòd in isto Psalm. qui inter graduales est tertiusdecimus, Psalm. ponit tertiumdecimum gradum ascensionis spiritualis: qui est se templum Dei fabricare, vt Deus habitet in ipso. Et istū gradum meritò præcedit gradus duodecimus, qui est humilitatis: de quo in præcedenti Psalm. actū fuit. Quoniam solū in humili mente habitat Deus, non in domibus manu factis: propter quod ait, Cœlū mihi sedes est: & terra scabellum pedum meorum. Quæ est ergo ista domus quam ædificabitis mihi? & quis est iste locus quietis meæ? Omnia hæc manus misericordia fecit. Ad quem autem respiciam, nisi ad pauperculum & contritū spiritu & trementem sermones meos? &c. Ad lætitiam enim in isto Psalm. Dauid humilis & māsuetus agit de ædificatione templi: per quod nos spiritualiter monet vt

C nos templum domino per veram humilitatē ædificemus: quia per humilitatē fit quis spiritualis Dei domus. Templū enim Dei dicitur anima insti: vide versic. 51. 136. Quibus visis, ad diuisionē Psal. accedo: qui Psal. diuiditur in partes tres. Quia primò ostendit modum templi ædificandi: secundò ostēdit statum templi ædificati: ibi, *Ecce, audiuimus*: tertiò ostendit promissiones factas templum ædificanti: ibi, *Iurauit dominus*. Prima pars diuiditur in partes quinq;: secundum quòd quinq; ostēdit necessaria, vt nos templum faciamus domino. Primū est mansuetudinis humiliatio: secūdum diuinitatis imploratio: ibi, *Sicut iurauit*: tertium propriæ voluntatis abdicatio: ibi, *Si introiero*: quartum voluptatum castigatio: ibi, *Si dedero*: quintum stabilitatis perdura-

D tio: ibi, *Et requiem* &c. Primò ergo requiritur mansuetudinis humiliatio, quam nobis Dauid suo proponit exēplo: dicens Deo, *Memento domine* &c. Quātum enim ad literam, tantæ māsuetudinis & humilitatis fuit Dauid, vt cùm persecutorem suum Saul haberet in potestate sua, nihil ei mali voluit facere: sed magis ipsum per humilitatem studuit placare, vt habetur 1. Reg. 24. Cuius mansuetudinē hic admirans August. ait, Dauid enim ita mansuetus fuit, vt nec persecutori suo Sauli malum pro malo redderet: sed tātam humilitatem seruauit erga eum, vt illum regem nominaret, se autem canem. Et cū esset in Deo potentior ipso, nō superbè regi respōdit: sed eum potius placare affectabat humilitate, quàm ipsum cōcitare superbia. Erant in potestate

E datus est ei Saul: & hoc à domino Deo, vt ei faceret quidquid vellet. Sed quia non præceptum erat illi vt occideret eum, sed tantum in potestate datus illi erat: quamuis sibi potestate sua vti liceret, ad lenitatem potius deflexit potestatē quam ei dominus cōcessit. Si enim occidisset eum, caruisset inimico. Sed quomodo diceret, Dimitte mihi debita, sicut ego dimitto debitoribus meis? In speluncā intrauit

Esaia 66.

Mansuetudo & humilitas Dauid.

Matt. 6.

uit Saul vbi erat Dauid, nesciens quòd ibi esset Dauid. Surrexit Dauid planè & lètè post ipsum: præscidit illi de veste panniculum quẽ illi ostẽderet, vt nosceret quia habebat ipsum in potestate: & nõ ei necessitate sed voluntate pepercit, & noluit occidere. Et istã mansuetudinẽ modò nobis cõmendat, dicẽs Deo, *Memento domine Dauid & omnis mãsuetudinis eius.* Suo ergo exẽplo nos Dauid ad humilitatẽ & mansuetudinẽ prouocat. Sed hic iuxta sensum propheticũ, per Dauid, qui est manu fortis, intellige Christũ: qui mãsuetudine vicit diabolum. Sęuiebat diabolus & furebat: victus est qui furebat, vicit qui sufferebat. Vt autẽ videamus quid propriè sit mansuetudo: est notãdũ quòd circa omnia illa circa quę cõtingit superabundare & deficere, est dare virtutẽ mediã per quã dirigatur ad medium & ad bene agẽdum. Circa autem iniurias & mala nobis illata ista cõtingunt: quia aliqui in illatis iniuriis superabundãt, vt iracũdi nimis vindictã appetẽtes. In talibus enim multũ accẽditur eorũ sanguis circa cor: quo accẽso irascuntur, & secundũ magis & minus vindictã exquirũt. Et tales circa iniurias illatas superabundant. Quidã verò sunt inirascibiles, omnẽ iniuriã dissimulãtes: quorum neutrum bonum est. Quoniam irasci semper, & de qualibet offensa vindictã appetere, vt faciunt iracundi, vituperabile est. Similiter nunquã irasci, & nullo modo velle aliquẽ puniri, vituperabile est: quia cõtra ordinẽ rectæ rationis. Ratio enim dictat punitiones aliquas esse faciẽdas. Oportet igitur dare aliquam virtutẽ reprimentẽ superabundantiã, & excitantẽ defectũ. Hæc autẽ est mãsuetudo. Sic igitur mãsuetudo est virtus media inter irã, per quã cupimus vindicari plusquã oportet: & inirascibilitatẽ, per quã de malis nobis illatis vindictã nunquã cupimus. Ille ergo mãsuetus dicitur, qui nec de omnibus cupit vindictã: nec in tantũ deficit à punitione quòd nullo modo velit malos puniri. Isto ergo modo mãsuetus Christus fuit, qui alapa percussus, in vindictã nõ exarsit, percutiendo percutientẽ: nec omnino malũ impunitũ dimisit, dum reprehẽdit percutientẽ: dicens sibi, Si malè locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, cur me percutis?

Mansuetudo quid sit.

Ioan.18.

2333 Sicut iurauit dño, vouit Deo Iacob.

Hîc ostendit secundum requisitum ad ædificandũ seipsum tẽplum domino: quod est auxilij diuini imploratio. Vbi sciẽdum quòd Dauid postquã assumptus fuit in regem, & habuit possessionẽ regni, & omnes vicinos suos qui primò inuidebãt regnũ eius, subiugauerat & fecerat tributarios: ipse disposuit in corde suo ædificare tẽplum domino: vt habetur 2.Reg. 7. Et quia sciebat se illud ædificare non posse sine speciali adiutorio Dei, ideo vt illud ædificare posset, auxilium Dei in isto Psalmo postulat: vt implere possit quod proposuerat. Et hoc est quod ait, *Memẽto domine Dauid* &c. s. vt tuo auxilio fultus adimplere possit quod in corde suo proposuit: scilicet ædificare tibi tẽplum. Voluntas enim deliberata & firmum propositũ apud Deũ pro voto & iuramẽto reputatur: quia iuramẽtũ factũ & votũ emissum nõ sunt nisi quædã exteriores attestationes interioris volũtatis: quibus nõ indiget Deus. Est ergo sensus, *Memento domine Dauid.* Ad quod te inducere debet virtus mansuetudinis eius, vt ædificare templum tibi possit: *Sicut iurauit domino*: id est sicut proposuit deliberatè in corde suo: quæ deliberatio pro iuramento & voto apud Deum acceptatur. Et sic

Voluntas deliberata & propositum apud Deũ pro voto & iuramẽto computatur.

A ad hoc faciẽdum, diuinũ implorat auxilium, dicẽs, *Memẽto domine Dauid* &c. Vnde hic ait Aug. *Sicut iurauit domino, votum vouit* &c. Ad hoc ergo ait, *Memẽto domine Dauid*: vt scilicet tuo adiutorio impleat quod promisit. Ipse Dauid promisit & vouit tẽplum ędificare domino in potestate hoc habẽs, & rogat Deũ, vt perficiatur quod ipse vouit: vt nemo præsumat viribus suis se Deo reddere quod vouit. Nam qui te hortatur vt voueris, ipse te adiuuat vt reddas. Per hoc enim vult ostẽdere Dauid quòd ad perficiendũ votũ nostrum quod Deo facimus, vt scilicet tẽplũ eius essemus: ipsius Dei adiutorio indigemus. Quilibet enim fidelis hoc votum Deo fecit in baptismo: quãdo vouit, se diabolo, mũdo, vitiis & pompis renunciare ac vanitatibus: quod tamẽ votũ sine Dei adiutorio nullo modo seruare potest. Vnde hic ait Aug. Quid nos vouimus Deo, nisi vt simus templũ Dei? Nihil gratius Deo possumus offerre, quàm vt tẽplum Dei simus. Et tamẽ ad hoc implendũ dominum deprecatus est, dicens, *Memẽto domine Dauid & omnis mãsuetudinis eius.* In hac mãsuetudine vouit votum, vt sit domus Dei. Attẽdendũ autẽ diligẽter quòd iuramẽta & vota facta, nõ solũ Deo, sed etiam hominibus inuiolabiliter sunt obseruãda: quia si obseruẽtur, respublica cõseruatur. illis autẽ violatis, res publica dissipatur. Narrat Titus Liuius in primo volumine, q Numa Põpilius rex Romanorũ ea pietate omniũ ciuiũ pectora animauit, vt fides ac iusiurandũ ciuitatẽ regerẽt. Et constat quòd quãdiu ciuitas sic regebatur, quòd respublica Romana super omnes alias augebatur: quãdo verò relictis fide & iuramento, ad dolos & periuria conuersi sunt, oportuit necessariò rẽpublicã cadere. Vnde dicit Philosophus de regimine principum, Quòd causa destructionis regni Assyriorũ fuit, q reges eorũ vtebãtur iuramẽtis ad fraudẽ & deceptionẽ hominũ & proximarũ ciuitatũ, frãgẽtes fidem & fœdera, quæ iuramẽtis fuerãt firmata ad hominũ salutẽ & vtilitatẽ. Cõsimiliter hæc fuit causa destructionis Carthaginis & sui imperij: prout Carthaginenses à Romanis deuicti, cõfessi sunt. Vnde narrat Tu scolious de secũdo bello Punicorũ li.10, q cũ Carthaginẽses fœdera primò cũ Romanis inita & iuramẽtis firmata violassẽt, & postea in eodẽ bello victi peterẽt pacta: vnus senator Romanorũ cũ videret ad misericordiã erga Carthaginẽses animos aliorũ Romanorũ inclinari, infestus perfidiæ Carthaginẽsiũ, exclamauit, dicẽs, Per quos Deos fœdus nobiscũ percussuri estis, quia illos per quos antè fœdus firmastis, fefellistis? Respõdit Asdrubal, Per eosdem: quoniã tantõ infesti sunt fœdera violantibus. Ideo dicitur, Vouete & reddite domino &c. & Matth. 5, Reddes domino iuramenta tua.

Vota & iuramẽta sunt seruanda.

Psal.75.

Si introiero in tabernaculum domus meæ: si ascendero in lectum strati mei. 2334

Hîc ponit tertium requisitum: scilicet propriæ voluntatis abdicatio. quia propriæ voluntati inniti, signum est superbię: cum qua non habitat Deus. Tamen primò, quantum ad literam, notandum est quòd totus iste textus vsque ad illum locum, *Donec inueniam locum domino, tabernaculum Deo Iacob*: est sub vno contextu verborum. Quasi dicat Psalmista. Iuraui domino, & votum voui Deo Iacob, quòd non introibo in tabernaculum domus meæ: quòd non ascendam super lectum strati mei: quòd non dabo somnum oculis meis, quòd non dabo

A dormitationem palpebris meis: quòd non dabo requiem temporibus meis: & hoc, donec inueniam (id est construam) locum domino: scilicet tabernaculum Deo Iacob. Hoc est, donec ædificem templum domino: quod quandoque tabernaculum vocatur. Sic enim proposuit Dauid firmiter facere: quãtum erat in se, supposita tamen voluntate Dei. Quod tamẽ opere nõ fecit: quia Deus ipsum prohibuit, eo quòd multum sanguinem sparserat temporibus suis. Nec per hoc est intelligendum quòd interim nullo modo intraret domum suã, vel lectum suum, seu dormitaret: sed quòd talia non faceret cum bona & perfecta quiete mẽtis, donec domum Deo faceret. In quo exprimitur magnum suum desiderium ad faciendum templum domino. Sic enim, B secundum communem modum loquendi, dicitur de homine multum desiderante finem alicuius negocij, quòd nũ bene dormiet, donec tale negocium compleuerit. Sed quia dominus prohibuit ipsum ædificare templum, sed solum necessaria præpararet, & filius suus post suam mortem ipsum compleret: ideo à voto suo fuit absolutus. Sic enim sibi a domino dictum fuit, 2. Reg. 7, Quòd cogitasti in corde tuo ædificare domum nomini meo, bene fecisti, hoc ipsum mente pertractans: verumtamen tu non ædificabis mihi domum, sed filius tuus &c. Quibus visis, vado ad intellectum propheticum. Vt dicebam, hic ostenditur quòd templum se Deo volens ædificare, non quæ sua sunt debet quærere: sed voluntati propriæ renunciare. Quod notans C dicit, *Si introiero in tabernaculum domus meæ*. Vbi notandum quòd tabernaculum nostrum dicitur illud in quo mẽs nostra condelectata quiescit. Et sic cum quisque secundum sensualitatem appetat sibi prospera, & fugiat aduersa, tabernaculum cuiuslibet vocabitur terrena felicitas. Et hoc tabernaculum intrare non debet se Deo volens facere templum: sed magis temporalia à se abdicare & facere communia: vt tempore Apostolorum faciebãt credentes. Vnde hic ait Augustinus, Multi ne faciant locum domino, sua quærunt, sua diligunt, potestate sua gaudent, priuatum suum commodum concupiscunt, & sic tabernaculum suum intrant. Qui autem locum vult facere Deo, non de priuato, sed de communi debet gaudere. Hoc illi fecerunt qui D tempore Apostolorum res suas priuatas fecerunt communes. Quod suum habebant, nunquid amiserunt? Si soli haberent, vnusquisque suum haberet: & hoc solũ haberet quod suum habebat. Cum autem quod proprium erat, commune fecit, ea quę erant cæterorum, ipsius facta sunt. Intendite, quia propter illa quæ singuli priuatim possidemus, existunt lites, inimicitiæ, discordiæ, bella inter homines, tumultus, dissensiones, scandala, peccata, iniquitates, homicidia. propter quæ enim eueniunt ista? Certè propter illa quæ singuli possidemus: sed nunquid propter illa quæ cõmuniter possidemus, litigamus? Aerem istum communiter ducimus: solem communiter omnes videmus. Beati ergo qui E sic faciunt locum domino, vt priuato bono suo non gaudeant. Talem enim describebat iste qui dicebat, *Si introiero in tabernaculum domus meæ*. Priuatum hoc erat: sciebat priuato se impediri, ne faceret locum domino. Abstineamus ergo nos, fratres, à possessione rei priuatæ, aut ab amore, si non possumus a possessione: & faciamus locũ domino. Ex quibus apparet quòd mali hic sibi faciunt tabernaculum per amorẽ temporalium rerum: sed non

Bonũ cõmune, nõ priuatũ, debet amari.

Act. 4.

Tabernaculũ dicitur terrena felicitas.

A iusti. Quod deducit Gregor. super illo verbo Iob 4, Tabernaculum impiorum non subsistit, dicens, Tabernaculum quippe construitur, vt ab æstu & frigore corpus defendatur. Quid itaque tabernaculi nomine, nisi ædificatio terrenæ felicitatis exprimitur: per quam super se casura multiplicant, vt se à præsentis vitæ necessitatibus, quasi ab æstu & imbribus defendant? Honoribus namque excrescere ambiunt, ne despecti videantur. Terrena aggregando exaggerant, ne inopiæ frigore tabescant: & tota intentione satagunt, ne quid in præsentibus desit. Student nomen dilatare, ne lateant. Et si cuncta ad desiderium suppetãt, munitos se in omnibus, & felices putãt. Vbi ergo mentis habitationẽ cõstruunt, ibi proculdubio tabernacula fixerũt. B Aduersa impatienter perferunt, & remisse lætantur in prosperis: sola quæ assunt cogitant. Nec ad affectum cœlestis patriæ vlla recordatione respirant. Gaudent sibi suppetere bona quæ cupiunt, atque vbi carne requiescunt, ibi & mentem extinguendo sepeliunt: quia secularis curæ telo trucidati, terrenarum rerum aggerem, quem foras exquirendo multiplicant: hunc semper interius per cogitationem portant. At contrà iusti nec oblata bona hic pro magno suscipiunt, nec illata mala valde pertimescunt. Sed etiam cum bonis præsentibus hic vtuntur: & cũ de malis præsentibus gemunt, amore sequentium consolantur. Sicque temporali refouentur subsidio: sicut viator in stabulo vtitur lecto, pausat & recedere festinat, & requiescit corpo- C re. Iusti itaque hic tabernaculum habere negligũt, vbi se peregrinos & hospites esse nouerunt. Et hoc est quod ait Psalm. *Si introiero in tabernaculum domus meæ*: vt accipiatur si pro non: id est, non introibo in tabernaculum domus meæ. glosa, quasi dicat, non quæram quæ mea sunt: sed quæ Dei: *Si ascendero in lectum strati mei*: id est non acquiescam carni. Et bene dicit, *Si ascendero*: quia bonum priuatum semper superbos facit.

Greg. 8. mor. cap. 41.

Si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem. 2335

Hic ponit quartum requisitum: quod est volu- D ptatum refrænatio. Vbi aduertendum quòd per somnum vel dormitationem qua caro requiescit, peccati delectatio significatur, in qua carnales requiescunt: teste Gregorio, dicente, Dormire namque est in peccatis iacere. Si enim somni appetitio culpa non esset, nequaquam Paulus discipulis diceret, Euigilate iusti, & nolite peccare. Vnde & auditorem suum admonet, dicens, Surge qui dormis & exurge à mortuis: & illuminabit te Christus. Et rursum, Hora est iam nos de somno surgere. Vnde & Salomon peccantem increpat, dicens, Vsquequo piger dormis? Sic ergo per somnum intelligitur carnis in peccato delectatio: quam expellere à se debet, qui seipsum templum vult præparare. Et hoc est quod hic ait Psalmista, *Si dedero* (id est E non dabo) *somnum oculis meis*: id est, non permittam oculos meos in carnalibus quiescere vel delectari, nec mentis oculum per vanas cogitationes, nec corporis per prauas delectationes. Vel aliter: vt per somnum intelligantur omnia ista temporalia, quia omnia euanescunt: vt illa quæ videntur in somnis cum dormiẽs euigilauerit. Et ad istum intellectum hunc passum exponit Augustinus, dicens, Multi enim cum dormiunt non faciunt locum domino.

Somnus peccatũ significat.

Greg. 8. mor. cap. 10.

1. Cor. 15.

Ephes. 5.

Rom. 13.

Prou. 6.

Somnus significat temporalia omnia vana.

Tales

Ephes. 5. A Tales excitat Apostolus, dicens, Surge qui dormis, exurge à mortuis &c. Et alibi, Vigilemus & sobrij *1. Thess. 5.* simus. Nam qui dormiunt, nocte dormiũt: noctem dicens iniquitatem, in qua illi obdormiunt, cupiendo ista terrena. Et omnes istæ felicitates quæ videntur sæculi, somnia sunt dormiẽtium. Et quomodo qui videt thesauros in somnus dormiens diues est, sed cum euigilabit, pauper erit: sic omnia vana huius sæculi de quibus homines gaudent, in somno gaudent. Sed euigilabunt quando nolent, si modò non euigilant quando vtile est: & inuenient omnia illa somnia fuisse & transire: sicut dicit scri- *Psal. 75.* ptura, Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarũ in manibus suis. Dormierunt somnum suum, finitus est somnus, & nihil B inueneruut in manibus suis: quia in somnis videbant diuitias transitutas. Iste ergo qui vult in seipso locum inuenire domino, dicit, Nõ dabo somnum oculis meis. Istum textum exponit aliter Bernard. ostendens cum quanta solicitudine locum Deo in nobis parare debemus, dicens, *Si dedero somnum oculis meis* &c. *donec inueniam* &c. Olim rex & propheta Dauid religiosa cœpit quadam cogitatione permoueri: indignum iudicans quòd nullam adhuc domũ dominus Sabaoth haberet: cum ipse domum habitaret regiæ dignitatis. Sed & nos debemus similiter cogitare & viriliter effectui emancipare. Tu enim ô anima in sublimi domo habitas, quæ à Deo tibi fabricata est: corpus hoc dico quod sic compegit, sic aptauit, sic ordinauit, vt gloriose habitares in eo. Sed & ipsi corpori domum C fecit excelsam, aptissimam & decoratam: scilicet sensibilem hunc & habitabilem mundum. Nónne igitur indignũ iudicas, vt ipse tibi fecerit domum: tu verò ei templum ædificare dissimules? Ad hoc quidem domum habes, sed de terra est: quia in breui casura est. Et tu vt de alia tibi prouideas, pluuiæ, vento & frigori exponenda. Itaque paremus ei domum, sed in anima nostra: quia non capit eum nisi imago sua. Primo ergo loco studeat vnusquisque *Matth. 12.* ne discedat à seipso: quia omne regnum in seipsum diuisum desolabitur, nec intrabit rex nisi fuerint parietes inclinati & maceriæ depulsæ. Nónne anima corporis sui domum integram vult habere: & exire illam necesse est, si fuerint à seinuicem membra dispersa? Videat ergo & ipsa anima si desiderat D habitare Christum per fidem in corde suo: id est in seipsa. Sollicitè caueat ne à seinuicem membra eius discedant: id est ratio, voluntas & memoria. Sit ergo sine errore ratio vt bene congruat voluntati: talem enim voluntas amat. Sit voluntas sine iniquitate: quia talem ratio approbat. Alioquin si se iudicat anima propter voluntatis prauitatem, in eo quòd per rationem probat, ibi bellum est intestinum & discordia periculosa: quia voluntatem huius semper ratio sugillat, semper accusat, diiudicat atque dãnat. Sit etiam sine sorde memoria: vt nullum in ea peccatum maneat, quod non pura confessione & dignis pœnitentiæ fructibus defleatur. Alioquin conscientiam in qua peccatum latet, & E voluntas odit, & ratio execratur. Bonum proinde parat habitaculum Deo, cuius nec ratio decepta, nec voluntas peruersa, nec memoria fuerit inquinata. Sequitur, *Et palpebris meis dormitationem.* Vbi aduertẽdum quòd dormitans retrahit se à dormitione: & rursũ dormitione opprimitur, & statim à dormitione opprimitur, & iterum se excutit. Sic spiritualiter dormitat in amore carnis vel tẽporalium,

Domũ & tẽplum in nobis qualiter Deo preparare debemus.

Dormitat quis qualiter.

A qui ab illis se excutit, & ad illa statim reuertitur. Vnde hic ait Augustinus, Sunt autem quidam qui non dormiunt, sed dormitant. Aliquantulum se retrahũt ab amore temporalium, & rursus reuoluuntur in eum, quasi dormitantes. Caput crebrò inclinant, & vigilia excutere somnum coguntur: dormitando casurus es. Non vult Psalmista oculis suis dare somnum, nec palpebris suis dormitationem eum qui vult inuenire locum domino.

Et requiem temporibus meis, donec inueniam locum domino, tabernaculum Deo Iacob. 2336

De tẽporibus vide catholicõ vbi tempus.

B Hic ponitur quintum: scilicet stabilitatis perditatio. Vbi notandum quòd tempora dicuntur illæ partes quæ sunt iuxta oculos, à quibus incipit somnus. Nam cum illæ partes quiescunt, statim somnus ad oculos descendit. Sed cum illæ partes agitantur & mouentur, somnus ab oculis elongatur. Et hinc est quòd nolentes dormire, fricant sibi frontem vt tempora agitentur, ne somnus opprimat oculos. Sic igitur spiritualiter ille qui vult in vigilia spirituali persistere, non dat requiem temporibus suis: quia nullam occasionem peccati admittit. Vnde hic ait Augustin. *Et requiem temporibus meis*: scilicet non dabo. A requie temporum somnus venit ad oculos. Tempora circa oculos sunt veluti futurus somnus grauedo tẽporum est. Nam omnibus dormituris grauari tempora incipiunt: C & cum senserint grauari sibi tempora, iam imminet somnus qui dandus est oculis. Dat requiẽ temporibus suis, non venit somnus. Cum ergo cœperit te aliquid temporale delectare ad peccatum, iam grauantur tibi tempora. Vis euigilare, & non dormire, nec dormitare? noli te credere tali delectationi: quia maiores dolores habebit quàm suauitates. Et ea cogitatione quasi confricans frontem excutis somnum, & paras locum domino. Sequitur, *Donec inueniam locum domino, tabernaculum Deo Iacob.* Nam (vt dictũ fuit) ista pars refertur ad omnia præcedentia: vt sit sensus, Non introibo in tabernaculum domus meæ: non ascendam lectum strati mei: non dabo somnũ oculis meis: non dabo dormitationem palpebris meis: non dabo requiem tempo- D ribus meis. Et hoc donec inueniam locum domino: quia scilicet omnia illa declinando (vt dictum est) paratur in anima locus domino. Sed fortè dices, Nunquid postquam paratus erit locus domino, faciet illa: quia dicit *donec*? Respondeo quòd nõ. Vnde sciendum quòd *donec* multipliciter accipitur: vide versic. 915. Item notandum quòd locus paratus domino in anima nostra, quandoque dicitur tabernaculum, quandoque domus. Dicitur enim tabernaculum, quãdiu sumus in militia vitæ præsentis: sed domus erit in vita beata. Vnde hic ait Augustinus, Locus paratus domino in quo habitat Deus, dicitur quandoque tabernaculum, quandoque domus Dei. Dicitur enim tabernaculum, secũdum hoc tempus: domus autem est in illa cœ- E lesti Hierusalem quò tendimus. Tabernaculum enim tanquam militantium & pugnantium tabernaculum militum in procinctu, in expeditione. Vnde contubernales dicuntur milites, quasi tabernacula eadem habentes. Quandiu ergo habemus hostem cum quo pugnemus, tabernaculum Deo facimus. Cum autem transierit tempus pugnæ, & venerit pax illa quæ excedit & superat omnem intel-

Nõ secũdũ Hugutionẽ, quod etiam pro illa parte capitis tẽpus scribitur per e i scilicet tẽpus, & non timpus per i: sicut quidam idiotæ faciũt: de quo vide per eũ in c. tempo, per ergo dicas hic tẽporibus, & non timporibus.

Somnus à tẽporibus incipit.

Anima in qua Deus habitat, dicitur quãdoque tabernaculum Dei, quãdoq; domus Dei.

lectum, scilicet cœlestis patria: iam domus erit: nullus aduersarius tentabit, vt tabernaculum vincatur. Non procedemus ad pugnandum: semper manebimus ad laudandum. Quid enim dicitur de illa domo? Beati qui habitant in domo tua domine: in sęcula sæculorum laudabunt te. In tabernaculo adhuc gemimus: in domo laudabimus. Quare? quia gemitus est peregrinantium: laudatio iam in patria commanentium. Hic ergo primò quæratur tabernaculum Deo Iacob, vt postea in domum domini vadamus lætantes. Et nota quòd tabernaculũ spiritualiter est multiplex: ver. 167. 1219. Itẽ quòd militãs ecclesia dicitur tabernaculum: versic. 631. Item quòd tabernaculum dicitur corpus Christi: versic. 386. 782. Item quòd tabernaculum dicitur corpus peccatoris: versic. 857. Item quòd tabernaculum dicitur gloria cœlestis: versic. 1431.

Psal. 83.

2337 Ecce, audiuimus eam in Ephratha: inuenimus eam in campis siluæ.

Hic consequenter ostendit statum templi ædificati, siue tabernaculi. Agit autem de tabernaculo in cordibus fidelium Deo præparato: id est de ecclesia fidelium, prædicendo quæ ipsi ecclesiæ aduenient per Christum. Et ostendit quinque, secũdum quòd pars ista habet quinq; partes. Ostendit enim spiritu prophetico, primò quòd ecclesia ex gentibus ædificabitur: secundò quòd ab ecclesia Christus adorabitur: ibi, *Introibimus*. tertiò quòd ecclesia per Christum suscitabitur: ibi, *Surge domine*: quartò quòd ecclesia per Christum sanctificabitur: ibi, *Sacerdotes tui*. quintò quòd Christus Iudæis finaliter reconciliabitur: ibi, *Propter Dauid*. Quantum ergo ad primum, sciendum quòd iste textus variatur: nam aliqui codices habent, *Ecce, audiuimus ea*, neutraliter *ea*: aliqui habent *eam*: aliqui habent *eum*. Et sententia est eadem. Nam si dicatur neutraliter *ea*: ly *ea* stat pro his quæ dicta sunt necessaria ad ædificandum locum domino, quæ in præmissis quinque versibus continentur: scilicet mansuetudinis humiliatio, diuinitatis imploratio, propriæ voluntatis abdicatio, voluptatum abnegatio, & stabilitatis perduratio, vt sit sensus, Ecce audiuimus ea (scilicet omnia) prædicta in Ephratha. Si autem dicat textus *eam*: tunc est sensus, quia superius egit quomodo locus vel habitatio præparatur domino: vt ly *eã* stet pro loco & habitatione: *Ecce audiuimus eam* (id est habitationem domino) in Ephratha. Si autem dicat *eum*, vt communiter scribitur: tunc stat pro domino. vt sit sensus: *Ecce audiuimus eum*: id est dominum habitantem in Ephratha. Et sic, licet verba diuersificentur, sententia tamen verborum non variatur. Ad intellectum ergo istius versiculi oportet primò videre quid sit Ephratha: & quid campi siluæ. Ephratha enim interpretatur speculum: & sic significat legem & prophetas, in quibus speculatur & contemplatur dominus & habitatio eius: quia tam lex quàm prophetę prędixerunt filium Dei incarnandum, & in cordibus fidelium habitaturum. Et inter alios ille propheta Micheas prædixit, dicẽs, Et tu Bethlehẽ terra Ephratha, paruulus es in milibus Iuda: ex te mihi egredietur qui sit dominator in Israel. Campi verò siluæ sunt gentes, quæ erant stultæ nesciẽtes cultum veri Dei: quæ tamen susceperunt fidem Christi, & sic in ipsis habitat Christus. Et sic est sensus: *Ecce, audiuimus eũ in Ephratha*: scilicet audiuimus Christum in prophetis prædicatum nasciturum: & inuenimus eum in campis siluæ (id est, in gentibus) habitare per fidem. Istam expositionem hic ponit Aug. dicens, *Ecce audiuimus eum in Ephratha* &c. Ephratha verbũ Hebraicũ est: quod Latinè speculum interpretatur. Speculũ autem imaginem rei habet: non rem. Omnis autem propheta imago est futurorum. Dominus ergo ipse vel domus Dei prędicata est in speculo. Et sic audiuimus illam in Ephratha, id est, in speculo prophetarum. Sed inuenimus eam vel eum in campis siluæ. quid enim campus siluæ, nisi locus siluestris & incultus dicitur? Quid ergo erant campi siluarum, nisi gentes incultæ? Qui erant campi siluarum, nisi vbi adhuc vepres erant idolatriæ? Sic ergo vbi vepres erant idolatrię, ibi inuenimus locum domino, tabernaculũ Deo Iacob. Et sic quod audiuimus in Ephratha, scilicet in speculo, hoc est in prophetis prædicatum Christum, inuenimus eum in campis siluæ: scilicet in gentibus quæ ipsum per fidem receperunt, & domus eius vel locus factæ sunt.

Ephratha significat legẽ & prophetas.

Mich. 5.

Gẽtiles dicuntur cãpi siluæ.

Introibimus in tabernaculũ eius: adorabim⁹ in loco vbi steterũt pedes eius. 2338

Hic ostẽdit quòd Christus ab ecclesia adorabitur. Vbi aduertendum quòd omnis qui in se facit tabernaculum vel domũ Dei, sic quòd in ipso habitat Deus: talem gratiam à Deo cõsequitur, quòd etiam ipse in Deo habitat. Et hoc est, quia ipsa increata sapientia diligit illos à quibus diligitur: & sic habitatur ab illis quos inhabitat. Et hoc est quod dicitur, De⁹ charitas est: & qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Et hoc hic ostendit Psalm. Postquam enim dixit Deum inuentum habitare in campis siluę, id est in gentibus per fidem: nunc ostendit quòd gentes habitant in Deo per charitatem, dicẽns, *Introibimus in tabernaculum eius*: hoc est, habitabimus in tabernaculum eius. Loquitur enim in persona camporum siluarum, id est gentium. Sed quid est hic habitaculum Dei? Primò enim ecclesia catholica dicitur tabernaculum, & hoc multis rationibus: vide supra versic. 758. Dicant ergo gẽtes, *Introibimus in tabernaculum eius*: quia gentes fide Christi recepta, de corpore Christi sunt effectæ. Vel tabernaculũ Dei dicitur corpus Christi, quia in ipsu habitat plenitudo diuinitatis corporaliter: vt dicit Apostol⁹. In istud tabernaculum intrauerunt campi siluæ: quando membra Christi corporis gentiles per fidẽ sunt effecti. Vnde hic ait Aug. Qui in tabernaculũ Dei intrant vt inhabitẽt, & ipsi intrãtur vt inhabitẽtur. In domũ tuã vt inhabites intras: sed domũ Dei intras vt inhabiteris. Melior est dominus, qui cũ cœperit te inhabitare, beatũ te facit. Nã si tu in illo nõ habitaueris, miser eris. Sequitur, *Adorabimus in loco vbi steterũt pedes eius*. Accipiũt aliqui hoc literaliter de loco vnde ascẽdit Christus in cœlũ, qui est in mõte oliuarũ. In quo loco adhoc apparent vestigia pedũ Christi. In quo loco ex deuotione multi Christianorum Christũ adorant. de quo loco dicitur, Pedes eius in die illa super mõtẽ oliuarũ, qui est contra Hierusalẽ ad orientẽ. Alij hoc intelligunt de loco prope Romam: vbi apparuit Christus Petro, dicens, Venio Romam iterum crucifigi. qui locus hodie appellatur, Domine quò vadis. In quo adhoc apparẽt vestigia pedũ Christi. In quo loco ex deuotione multi sancti adorãt. Vel aliter, & altius. Per pedes, qui sunt vltima pars corporis, intellige perseuerãtiam. In illis ergo qui perseuerant in bono vsque in finem, stant pedes Christi: in illis autem qui non perseuerant, non stant pedes

Qui habitat in Deo, habitatur à Deo.

1. Ioan. 4.

Coloss. 2.

Zach. 14.

Locus pedum Christi multiplex.

Perseuerãtia per pedes significatur.

pedes Christi. Quid est ergo dictu, *Adorabimus in loco vbi steterunt pedes eius*? Hoc est, Illi verè Christú adorant, qui io bono vsque in finem perseuerant: quia illi sunt de numero illorum in quibus steterút pedes eios. Vnde hic ait Aug. In his est domus Dei, quos prædestinauit & præsciuit perseueraturos. De illis dictum est, *vbi steterunt pedes eius*. Etenim qoi non perseuerant, noo stant pedes in eis: non sunt ipsi ecclesia: non pertinent ad illud modò tabernaculum, tunc domú: sed illi vbi steterunt pedes eius. In his in quibus charitas refrigescit, non stant pedes eius. In illis ergo in quibus steterút pedes eius, in eo loco Deum adora: id est, si vis bene Deom adorare, de talibus esto in quibus steterunt pedes eius. Si autem de ista domo ecclesiæ intelligere volueris: vbi steterunt pedes eius (scilicet domus) pedes tui stent in Christo. Tunc enim stabunt pedes tui in Christo, si perseueraueris io Christo.

2339 Surge domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tuæ.

Hic ostendit quòd ecclesia per Christom verè suscitabitur. In hoc enim versiculo Psal. se vertit ad Christum, dicens, *Surge domine in requiem tuam*. Præuidit enim Psal. Christum caput domus Dei & ecclesiæ pro ipsa passurum ac moriturum. Præuidit etiam ipsum à morte surrecturum. Vnde & ipse in *Psal.3.* persona Christi loquebatur Psal. dicens, Ego dormiui & soporatus sum (scilicet per mortem) & exurrexi post mortem. Similiter & nunc hoc idem prænuucians, dicit, *Surge domine in requiem tuam*, id est, tu exurges post mortem in requiem gloriosus, sic quòd amplius pati non poteris. Quia (vt dicit *Rom.6.* Apostolos) Christus resurgens ex mortuis, iam nó moritur: mors illi vltra nó dominabitur. Vode hic ait August. *Exurge domine in requiem tuam*. Domino dormienti dicit *exurge*. Iam nostis quis dormierit, *Psal 3.* & quis surrexit: ipse est qui ait in Psal. Ego dormiui & soporatus sum, & exurrexi, &c. Sequitur, *Tu & arca sanctificationis tua*. Vbi nota quòd arca est du- *Ecclesia figurificatur per arcam Noe.* plex in scriptora, scilicet figurans & figurata. Figu- *Gene.7.* rans, vt arca Noe, & arca testamenti, quæ erant figura ecclesię. Arca autem figurata est ipsa ecclesia, quæ per arcam Noe figuratur: quia sicut in illa existentes à diluuio sunt saluati, cæteris extinctis: sic solum intra ecclesiam salus consistit, qoia nullos extra ecclesiam saluari potest. Vnde & Gregor. ait, *Greg.35.moral.cap.6.* Sola ecclesia est in qua opus bonú fructuosè peragitur: vnde & mercedem domini non nisi qui intra vineam laborauerunt, acceperunt. Sola ecclesia est, quæ intra se positos valida charitatis cópage custodit. Vnde & aqua diluuij arcam quidé ad sublimiora sustulit: omnes autem quos extra arcã inoenit, extinxit, &c. Vnde & arcam Noe fuisse figuram ecclesiæ pulchrè deducit Hugo de sancto Victore, super illo verbo Gene.6, Fac tibi arcam de lignis leuigatis, &c. Arca etiam testamenti significat ecclesiam ratione materiæ & formę: vt deducit Gualfred. super illo verbo Exod.25, Compingite arcam de lignis Sethim. De ista arca figurata (scilicet de ecclesia) quę est vnio fidelium, prædicit Psal. quòd cum Christo resurget gloriosa, dicens, *Surge domine in requiem tuam*: id est, exurges tu quidem primò, sed post te resurget & arca sanctificationis tuæ. Vnde hic ait August. *Exurge tu & arca*, &c. id *Arca dicitur corpus Christi.* est, exurge tu primò, vt exurgat post te & arca sanctificationis tuæ: scilicet ecclesia quam sanctificasti. Ipse caput nostrum, arca eius, ecclesia eius. Surrexit ipse prior: surget & ecclesia. Non autem auderet resurrectionem promittere corpori suo, nisi ipse priùs exurgeret. *Exurge domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tua*. Vel per arcam Christi intellige corpus eius, quod de Maria virgine traxit: in quo habitabat diuinitas. Et sic Psal. prędicit, quòd Christus cum vero corpore resurget, dicens, *Tu & arca sanctificationis tua*. Vnde hic ait Aug. Corpus Christi quod ex Maria natum est, intellectum est à quibusdam arcam esse sanctificationis: vt de hoc diceret Psal. *Exurge domine in requiem tuam, tu & arca sanctificationis tua*: id est, exurge cum corpore vt palpent qui non credebant. Vel per arcam sanctifi- *Arca dicitur virgo Maria.* cationis intellige gloriosam virginē Mariam, quæ & arca Christi dicitur, quia in ipsa Christus nouē mensibus habitauit. Dicitur etiam sanctificationis, quia sanctificauit tabernaculum suum altissimus: Psal.45. quam piè credimus iam post Christum in requiem surrexisse. Quòd autem virgo Maria per arcã figuretur, vide in dictionario, litera arca, parte prima. Vel ideo dicit, *Exurge domine*, &c. quia arca testamenti eleuabatur in bellis: vide ver.1048.

Sacerdotes tui induantur iusticia, & sancti tui exultent. 2340

Hic ostendit quòd ecclesia per Christum san- *Sacerdotes dicuntur omnes iusti.* ctificabatur. Vbi notãdum quòd nomine sacerdotum intelligit omnes fideles, qui sunt mēbra ecclesiæ: id est, corporis Christi, qui semetipsos offerút Deo hostiam immaculatam & Deo beneplacentem. Sic enim omnes fideles vocat Apostolus Petrus sacerdotes, dicēs, Vos estis genus electum, re- *1.Petri 2.* gale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, &c. Similiter dicitur quòd Christus fecit nos *Apoc.1.* regnum & sacerdotes Deo & patri suo. De istis ergo fidelibus dicit, *Sacerdotes tui induantur iustitia*. Per iustitiam enim omnem virtutem intelligit: quia iustitia legalis est omnis virtus: vt dicit Philosophus 5. Ethicorum. *Et sancti tui exultent*. Per sanctos, eosdē electos intelligit, quos & sacerdotes vocauit. Hoc autem adimpletum fuit, quãdo Christus post suam resurrectionem & ascensionem spiritum sanctum suis fidelibus visibiliter misit: & ipsos in fide, spe & charitate confirmauit. Vt sit sensus, secundú Aug. Te Christe exurgente à mortuis & eunte ad patrem, regale illud sacerdotium induetur fide: quia iustus ex fide viuit. Et accepto pignore spiritus sancti, lætentur membra spe resurrectionis quæ præcessit in capite. Vel aliter: distingue inter sacerdotes & sanctos: vt sit sensus, secundum Glosam. *Sacerdotes tui* (id est prælati) *induantur iustitia*, & aliis virtutibus. Vt enim in veteri testamento sacerdotes diuersis ornamentis vestium ioduebantur: ita nunc euangelici sacerdotes diuersis virtutibus adornantur. Hæc sunt ornamenta quæ Deus exigit: quę enim legales pontifices io vestibus gestabant, illa euangelici sacerdotes in cordibus debent habere. Sequitur, *Et sancti tui exultent*: id est, minores fideles & subditi. Istum textum diffusè deducit Gualfred. ostendens primò sacerdotes præ omni- *Sacerdotes alijs debēt esse iustiores.* bus aliis virtotibus debere pollere. Et consequenter ostendit illas virtutes in vestibus sacris esse figoratas. Vnde sic ait, *Sacerdotes tui induantur iustitia*, &c. Sic nimirum exultatione colles accingentur, si induti fuerint arietes ouium sua veste. Iidē enim colles, iidem arietes, iidem sacerdotes, iidē & sancti domini. Sed necesse est vt in sanctitate emineant tanquã colles, qui spiritualium ouium arietes positi

siti sunt, sacro gregi sacrum præbere ducatū. Quòd si totam domum domini decet sanctitudo, quanto magis ministros eius? Et si ad nuptias domini nullum oportet ingredi sine nuptiali veste, quāto magis ab eis sanctimoniæ vestis exigitur: per quos in eandem domum sanctam, cæteris introductis, etiā sancta lantur? Inde enim sacerdotes vocātur, quòd sacri duces vel datores debēt esse sacrorum. Cæterum vnde eis iustitiæ habitus, cui merces est reddenda lætitiæ? Alius nobis eiusdem Psalm. inducat versus, dicens, *Sacerdotes eius induam salutari, & sancti eius exultatione exultabunt.* Nulla si quidē præter iustitiam salus existit: dicente domino, Propè est vt veniat salus mea, & iustitia mea vt reueletur. Et cū nemini liceat sacerdotium sine vestibus sacris mysteria sacra peragere, minus tamen licebit sine sanctitatis habitu. Quòd si in illis olim pontificalibus vel Leuiticis vestibus quas sub veteri lege mandauit dominus fieri, sacramenta latebant: credendum non est nullam in nostro quoque exteriori habitu virtutis & gratiæ sanctimoniæ gratiam commendari. Et consequenter agit de singulis vestibus sacerdotalibus, ostendendo singulatim quas virtutes significant sacerdotibus necessarias.

2341 Propter Dauid seruum tuum, non auertas faciem Christi tui.

Hic ostendit quòd Christus finaliter Iudæis recōciliabitur. Vbi notandū quòd persecutus Christus à Iudæis & ab ipsis crucifixus ac mortuus, postea surrexit, vt secundum peccata eorum redderet illis. vnde & auertit se ab illis, & ad gentes transiuit. Vnde & Psal. 40, ait patri, Resuscita me, & retribuā eis. Hęc ergo in spiritu præuidens Dauid, rogat patrem vt non ex toto auertatur Christus à semine suo, sed ex eis colligat reliquias. Quod & factum fuit, quando post resurrectionem suam multi Iudæorum ab ipso tracti fidem eius recipientes baptizati sunt: vt in Actibus Apostolorum legitur. Et complebitur in fine mundi, quando Helias ad prędicandum veniet, & conuertet corda filiorum ad patres: vt sicut antiqui prophetæ crediderunt Messia incarnandū, verum esse futurū Deū & hominē: sic & ipsorū filij (id est, Iudæi) ex eis originati cōsimiliter credāt. Et hoc est quod hic orat Psal. patri dicēs, *Propter Dauid seruum tuū, nō auertas facie Christi tui*: scilicet ex toto à Iudæis. Vnde hic ait Aug. *Propter Dauid seruum tuum*, &c. Huc Deo patri dictū est. Crucifixus est dominus à Iudæis, crucifixus est à Iudæis: ab ipsis turbatus dormiuit. Inter quorum sæuientium manus dormiuit, ad eos iudicandos resurrexit. Vnde in quodam Psalmo dicit, Resuscitasti me, & retribuā eis: & reddidit & redditurus est. Nam quanta postea Iudæi passi sunt occiso domino, norunt ipsi: de ipsa ciuitate, vbi illum occiderunt, omnes expulsi sunt. Quid ergo? etiam de stirpe Dauid omnes perierunt, & de tribu Iuda? Non. Nam crediderunt inde aliqui: & multa milia hominum crediderunt: & hoc iam post resurrectionē domini. Sæuierunt vt crucifigerent: & postea viderunt fieri miracula in nomine crucifixi: & plus cōtremuerunt tantum posse eius numen, qui quasi inter manus eorum nihil poterat. Et cōpuncti corde, iam credentes diuinitatem occultam fuisse in illo, quem similem cęteris hominibus putauerant. Et consilium petentes ab Apostolis audierunt, Agite pœnitentiam, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine domini Iesu Christi. Ergo quia ad iudicandos istos à quibus crucifixus est surrexit Christus, & auertit faciem suam à Iudæis, & conuertit ad gentes: rogatur Deus propter reliquias Israel: & dicitur ei, *Propter Dauid seruum tuum, nō auertas faciem Christi tui.* Et planè exauditus est, & saluæ factæ sunt reliquiæ. Inde enim erant duodecim Apostoli: inde plus quàm quingenti fratres quibus se dominus demonstrauit post resurrectionem. Inde tot milia baptizati, qui precia rerum suarū ante pedes Apostolorum ponebant. Ergo impletum est quod hic rogatus est Deus, *Propter Dauid seruum tuū, nō auertas faciem Christi tui.* Et nota quòd in scriptura Dauid specialiter dicitur seruus domini: quamuis multoties multis grauibus peccatis fuerit inuolutus, quia à cultu veri nunquam recessit adorando deos alienos. Item nota quòd auersio Dei notat actum supernalis iracundiæ, quo Deus multis peccatis nostris offensus suam protectionem auertit à nobis: quæ tamen auersio quandoque est ad correctionem peccatorum, quādoque ad damnationem ipsorum: vide ver. 1320.

Iudæi Christo reconciliabuntur, & in parte reconciliati sunt.

Psal. 40.

Actuum 2.

Dauid quare seruus Dei dicitur specialiter.

Iurauit dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum: de fructu vētris tui ponam super sedem tuam. 2342

Hic ostendit promissiones factas ædificanti se templum domino. Et ostendit septem promissiones, quas Deus promisit humano generi, si homines seipsos templum eius facerent. Quarum prima fuit dignitatis exaltatio: secunda electionis commendatio: ibi, *Quoniam elegit*: tertia diuinitatis inhabitatio: ibi, *Hæc requies*: quarta supernalis benedictio: ibi, *Viduam*: quinta salutaris inspiratio: ibi, *Sacerdotes*: sexta euangelij prædicatio: ibi, *Illuc producā*: septima inimicorum subiugatio: ibi, *Inimicos eius.* Prima pars diuiditur in partes tres: quia primò ponitur facta exaltationis promissio: secundò debita apponitur conditio: ibi, *Si custodierint*: tertiò stante conditione ponitur exaltationis ampliatio: ibi, *Et filij.* Quantum ad primum, sciendum quòd maior exaltatio possibilis homini est, quòd homo sic vniatur Deo, vt verè Deus sit homo, & homo Deus: non quidem per essentiam, vt natura humanitatis conuertatur in naturam diuinitatis, nec natura diuinitatis in humanitatē: sed communicatione idiomatum ratione vnionis hypostaticæ. Vnde & Magister ait lib. 3, Dist. 12, Quòd in rebus per tempus ortis illa summa est gratia, vt in vnitatem personæ verbi sit assumptus. Et istam exaltationem humani generis promisit Deus ipsi Dauid, qui se domū fecerat domino: sibi dicens, *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* Vocatur enim Christus fructus ventris Dauid: quia ab ipso secundum carnem descendit. Et hic sedit super sedem Dauid, cuius sedes fuit regnum Israel. Israel autem videns Deum interpretatur: quia Christus sedet & regnat in omnibus qui per verā fidem speculantur & colunt Deū. Et hoc est quod angelus dixit virgini Marię ipsam incarnationem annunciando, Et dabit ei dominus Deus sedem Dauid patris sui, &c. Et hanc promissionem tantæ exaltationis hic Dauid sibi factā exprimens dicit, *Iurauit dominus Dauid*: id est, ipsi Dauid: *Et non frustrabitur eum*: id est, nō pœnitebit eum, vt alia litera dicit. Quod ideo dicit, quia Deus quādoque promittit aliqua, quæ propter mutationem hominum & ipse mutat: sicut promisit Ezechiæ, vt disponeret domui suæ: quia illa infirmitate mori-

riturus erat, promissum mutaoir propter lacrymas A regis: vt habetur 4.Reg.20. Promisit Ionæ adhuc quadraginta dies, & Niniue subuerteretur. Tamen promissum motauit ad pœnirentiam ipsorum. Sic quandoque dicitur Deus pœnitere & motare promissa: non quòd pœnitentia cadat in Deo: sed qoia se habet ad modum pœnitétis, dum res aliter eueniunt quàm fueranr pronunciatæ venturæ: vide ver. 1972. Quod etiam hic declarat Aug. dicens, Quid enim est, *non frustrabitur eum*? nisi non pœnitebit eum? Et quid est, non pœnitebit eum, nisi non mutabit? Non enim dolorem pœnitentiæ patitur Deus: aut in aliquo fallitur vt velit corrigere in quo errauit. Sed quomodo hominem cum pœnitet mutare vult quod fecir: sic vbi audis, quia pœnitet Deum, mutationem ipsam intellige. Aliter illam facit Deus, quamuis nomine pœnitentiæ appellet: aliter tu. Tu enim facis, quia erraueras: ille autẽ facit, quia vindicat, aut quia liberat. Mutauir regnum Saul, cum pœnlteret eum. Sic dictum est, & in eo ipso loco, vbi scriptura dicit, Et pœnituir eum. Ibi paulò pòst dicitur, Non enim sic est Deus vt homo, vt pœniteat eum. Cum ergo mutat Deus opera sua per immutabile cõsilium suum, propter ipsam non consilij, sed operis mutationem, pœnitere dicitur. Hoc autem quod hic dicitur, sic promisit Dauid vt non mutet, quomodo & illud, Iurauit dominus, & non pœnitebit eum, &c. Sic & hoc, quia promissum est vt non mutaretur. Sequitur, *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam*. Hoc enim quamuis literaliter de Salomone fuerit ipsi Dauid promissum: vt patet 2.Reg.7. tamen secundum sensum propheticum hic facta fuit ipsi Dauid promissio de Christo: quòd ex ipso descenderet, & regnaret supra regnum Dauid: id est, super regnum electorum, figuratum per regnum ipsius Dauid: in quo solo verus Deus colebatur. Vnde istum textũ introducit Bernard. super missus homil. 4. super illo verbo Luc. 1, Et dabit illi dominus Deus sedem Dauid, &c. dicens, Quòd de stirpe Dauid originem duxerit dominus noster Iesus Christus, nemo dubitat. Sed quęro quomodo dederit ei dominus De⁹ sedem Dauid patris sui, cum ipse in Hierusalem nõ regnauerit: quinimò turbis volentibus eum regem constituere, non acquieuit: sed etiam ante faciem Pilati protestatus sit, Regnum meum nõ est de hoc mundo. Deniq; quid magnum promittitur ei qui sedet super Cherubim: quem propheta vidit sedere super solium excelsum & eleuatum, sedere in sede Dauid patris sui? Sed nouimus aliam quandã Hierusalẽ ab ea in qua regnauit Dauid per hanc significatam, multo ista meliorem, multo ditiorem. Hãc igitur puto hic fuisse designatam, illo videlicer vsu loquendi, quo sæpe reperies in scripturis, significãs poni pro significato. Tũc sanè dedit illis dominus sedem Dauid patris sui, quando cõstitutus est Rex ab eo super Sion montem sanctum eius. Hic enim propheta, de quo regno dixerit, expressius aperuisse videtur in eo ꝙ nõ in Siõ posuit, sed super Sion. Nã ideo fortasse dictũ est super, quia in Siõ quippe regnauit Dauid. Super Siõ verò regnũ est illius de quo dictũ est ad Dauid, *De fructu ventris tui ponã super sedem tuã*: de quo & per aliũ prophetã dictũ est, Super soliũ Dauid & super regnũ eius sedebit. Vides quia vtiq; reperis super Sion, super solium sedere, super regnum. Sedebit ergo Christus super sedem Dauid patris sui: nõ typicam, sed veram, nõ tẽporalẽ, sed æternã: nõ terrenam, sed cœlestẽ. Sic ergo

Iona 1

Pœnitet deus & qualiter.

1.*Reg*.15.

Psal.109.

Sedit Christus super sedem Dauid, & quomodo.

Ioan.18.

Esa.6.

Psal.2.

Psal.139.

Esa.9.

A est sensus, *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam*: quia domin⁹ Iesus Christus natus est ex Dauid: rex & dominus est cõstituturus à Deo super omnes angelos, super omnes iustos homines, qui sunt sedes Dei: quæ sedes spiritualis & ęterna est, figurata per sedẽ Dauid temporalem. quia sedes Dauid fuit in Hierusalẽ: quæ interpretatur visio pacis: significãs omnes iustos, qui æterna pace fruentes, Deum vident: hic per spem, sed in futuro per rem.

Si custodierint filij tui testamentum meum & testimonia mea hęc quæ docebo eos. 2373

B Hic apponitur debita conditio dictę promissioni addita. Quãuis enim hoc de temporalibus filiis Dauid intelligatur secundũ literã: quia quãdiu fuerunt boni, regnũ Dauid obtinuerunt: sed quãdo ad tyrannidẽ deuenerunt, regnum ipsorum fuit diuisum vel perditum, vt patet tempore Roboam filij Salomonis: qui tyrãnicè voluit regere & grauia onera populo suo imponere, ideo decẽ tribus ab eo recesserunt, & feeerunt sibi regẽ Ieroboã: vt patet 3.Reg.11. Quãdo etiã ad idolatriã deuenerunt, regnũ perdiderunt: vt patet tẽpore Sedechiæ: quẽ rex Babylonis captiuũ duxit in Babylonem, & regno priuauit. Tamen iuxta sensum propheticũ hoc in- C telligendum est de filiis spiritualibus Dauid: (id est, Christi) qui regenerati per baptismum quãdiu seruant mandata Dei quæ nos per euãgelium docet, sunt sedes Dei: ita quòd Deus habitat in eis, & ipsi super sedẽ Dei sedẽt. i. in gloria æterna requiescunt in Deo: hic per spẽ, in futuro autẽ per realẽ fruitionẽ: quia in illis solũ regnat & habitat Christus qui Dei præcepta custodiunt. Et illi soli in Christi sede requiescunt. Vel aliter, & magis mysticè: vt per filios significẽtur opera nostra: vt habetur ver. 1731. Filij ergo nostri custodiũt testamentũ Dei, quãdo opera nostra perficiũt præcepta Dei, & illis cõformamur ex toto. Tunc enim sedẽ regni cœlestis meremur. Vel aliter, secundũ Aug. vt per filios in quibus stat spes patris, intelligatur spes: per filios verò filiorũ intelligatur fructus spei. vt sit sensus. Si filij tui (.i. spes tua) custodierint testamentũ meũ (.i. tu D bene sperãdo custodieris pactũ: scilicet in baptismo factũ: & testimonia mea, (id est, præcepta vitæ hæc quę docebo eos) tunc filij eorum. i. fructus spei tuę erit in seculũ seculi. i. in æternũ erit præmiũ quod inde percipies. Vnde hic ait Aug. Nõ ait, Si custodierint filij tui, sedebunt super sedẽ tuã: & si custodierint filij eorũ, & ipsi sedebunt super sedẽ tuã. sed ait, *Si custodierint filij tui, & filij eorũ sedebunt super sedem tuã*: nisi quia filios hic intelligit fructus ipsorũ. *Si filij tui* (inquit) *custodierint legẽ meã & mandata mea quæ docebo eos, seruauerint: filij tui & filij eorũ sedebũt super sedem tuã*: id est, hic erit fructus eorũ, vt sedeant super sedem tuã. Modò enim, fratres, omnes qui laboramus in Christo faciẽtes voluntatẽ eius, nũquid iam sedemus in illis sedib⁹ beatitudinis quæ nobis pro- E mittuntur? Nõ: sed mandata eius tenẽtes, speramus hoc futurũ. Ipsa spes tanquã in filiis data est, quia hominis in hac vita viuentis spes filij sunt. Propterea & homines excusantes auaritiã suã, dicũt se filius suis seruare quod seruant. Et nolẽtes dare inopi pietatis nomine se excusant, quia filij eorũ spes eorum sunt. Ideo nomine filiorũ spem ipsam posuit: cum ait, *Si custodierint filij tui testamentũ meum & testimonia mea hæc quæ docebo eos: & filij eorũ sedebunt super sedem*

Filij patri succedunt, .i. dum bene faciunt.

Filij nostri dicũtur spes nostra.

sedem tuã: id est, tales fructus habebunt, vt spes eius nõ fallat vt illuc perueniant, quò se sperant esse vẽturos. Modò ergo tanquã patres sunt homines spei futuræ. Cũ autem adepti fuerint quod sperant, filij sunt: quia illud quod adipiscuntur pepererunt & generauerunt in operibus suis bonis. Et hoc illis seruatur in posterũ: quia & ipsa posteritas in filiis appellari solet. Aut si filios ipsos homines accipis: intellige & de eis dictum, *Si custodierint testamentum meum & testimonia mea hæc quæ docebo eos: & filij eorum*: id est, si custodierint, vt hic subdistinguas: & deinde inferas, sedebunt inæternum super sedem meã: id est, & filij tui & filij eorum: sed omnes si custodierint. Hãc ergo conditionem apposuit, ne iã glorieris de promissis, & dimittas nõ custodire. Tunc enim eris filius Dauid si custodieris: si nõ custodieris, nõ eris filius Dauid. Filius autẽ Dauid promisit Deus. Noli dicere, filius sum Dauid, si degeneras. Sicut Iudęi illud dicũt: quia de stirpe illa nati sunt, sed delyrãt. Apertè enim dominus ait, Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. Et inde illos negauit eius filios, quia eius opera non faciebant. Nos ergo quomodo nos dicimus filios Dauid qui de stirpe eius nõ sumus secundum carnẽ, nisi quia colimus Deum sicut ille coluit? Si ergo quod tibi per stirpẽ nõ speras, per facta non vis assequi: quomodo in te complebitur, quia sedebis super sedem Dauid?

Ioan. 2. *Ioan. 8.*

1344 Et filij eorum vsque in sæculum sedebunt super sedem tuam.

Hic ponitur exultationis ampliatio. Quamuis enim iste versus expositus sit in præcedenti, tamen aliter exponẽdo, per filios Dauid intellige Apostolos, qui carne Iudæi erant, & filij Dauid morũ imitatione. Per filios autẽ filiorũ intellige filios Apostolorum: scilicet fideles quos ipsi Apostoli prædicando in fide Christi genuerunt. Quia sicut ipsi Apostoli consecuti sunt sedẽ regni cœlestis: sic etiam & alij fideles ex gentibus cõuersi, eã consequuntur. Et hoc est quod ait Christus, Vos qui secuti estis me, sedebitis super sedes, &c. Et sic per sęculũ intellige inæternũ: per sedẽ verò Dauid, gloriã cœlestẽ.

Matth. 19.

1345 Quoniam elegit dominus Sion: elegit eam in habitationem sibi.

Hic ponitur electionis cõmendatio. Quia enim dictum est quòd seruãtes testamentum & testimonia Dei sedebunt super sedẽ Dauid, scilicet in gloria æterna requiescent: posset aliquis dicere, Ego meritis meis & operationibus mereor vitã æternã: in me ergo est quòd merear, in me est quòd sim beatus. Hoc remouet Psalmista dicens, quòd hoc non est ex te vel ex operibus tuis, sed ex electione diuina. Quoniã ideo ecclesia meretur in gloria requiescere, quoniã Deus elegit eam vt in habitationẽ sibi. Electio ergo diuina qua nos ab æterno elegit, est causa quòd Deus habitat in nobis. Et hoc est quod hic ait August. *Quoniam elegit dominus Sion*, &c. Sion ipsa est ecclesia: ipsa est & illa Hierusalem, ad cuius pacem currimus: quæ non in angelis, sed in nobis peregrinatur, quæ ex parte meliorem expectat partem redditutam. Vnde nobis literę venerunt quæ quotidie recitantur. Ipsa ciuitas: ipsa est Sion quam Deus præelegit: gratia, non suis meritis præcedentibus. Et hoc est quod ait Apostolus, Elegit nos ante mundi constitutionem, vt essemus sancti & immaculati in cõspectu eius. Et iste actus electionis est solùm ex parte Dei: nullum meritum electi preteritum præsens vel futurum supponens, sed solum gratiam Dei, qua nos gratuite elegit. de hoc vide ver. 1838. Dicat Psal. quòd ecclesia sedebit super sedem Dei. Cuius ratio est ostẽdere, quòd prædestinatio diuina qua nos elegit ab æterno, omnium meritorum nostrorum est causa principalis: voluntas autem nostra est solum causa concomitatiua. Quod ostẽdit Apostolus, dicens, Non est volentis neque currentis, sed Dei miserentis: quia cuius vult miseretur: & quem vult indurat. Vbi Glo. August. Si quæratur meritum obdurationis & misericordiæ, obdurationis quidem meritum inuenimus, misericordiæ verò meritum non inuenimus: quia nullum est misericordię meritum, ne gratia euacuetur, si non gratis donatur, sed meritis redditur. Meritum autẽ obdurationis est peccatum totius massæ damnatæ. Nec obdurat Deus impertiendo maliciã, sed non impertiẽdo gratiam. Sicut nec digni sunt quibus non impertitur. Quisquis igitur obduratus est, se obduratum debitè: quisquis adiutus est, se gratis adiutum cognoscat. Miseretur ergo Deus cuius vult magna bonitate: obdurat quem vult nulla iniquitate: vt nec liberatus de suis meritis glorietur, nec damnatus nisi de suis demeritis conqueratur. Sola enim gratia redẽptor discernit à perditis, quos in vna perditionis concatenerat massa ab origine ducta perditionis causa communis. Vniuersum quippe genus humanum tam iusto Dei iudicio in apostatica radice est damnatum, vt etiã si nullus inde liberaretur, nemo rectè posset Dei vituperare iustitiam. Quosdam ergo gratis liberat, quosdam iustè obdurat. Non tamen est intelligendum quòd ita obduret, quasi quosdam peccare cogat: sed tantum quia quibusdã peccatoribus misericordiam iustificationis suæ non largitur: & ob hoc eos indurare dicitur, quia non eorum miseretur, non quia impellit vt peccẽt. Eorum autem non miseretur, quibus gratiam non esse præbendam æquitate occultissima & ab humanis sensibus remotissima iudicat: quam nõ aperit Apostolus, sed miratur, vbi ait, O altitudo sciẽtiarum sapientiæ & scientiæ Dei, &c. Vniuersa nãque massa merito damnata, contumeliam debitam cui vult reddit Dei iustitia. Honorem indebitũ cui vult donat Dei gratia: non meritorum prærogatiua, non fatali necessitate, nec temeritate fortunæ: sed clausa altitudine sapientiæ & scientiæ suæ: qua quos voluit, gratis ab æterno elegit. Hæc Glos. Et hanc rationem electionis hic assignans Psal. dicit, *Quoniam elegit dominus Sion*, &c.

Sion significat ecclesiam. *Ephes. 1.* *Rom. 9.* *Eligit Deus quos vult gratis.* *Reprobat Deus ex demeritis.* *Rom. 11.*

Hæc requies mea in sæculum sęculi: hic habitabo, quoniam elegi eam. 1346

Hic ponitur tertium: scilicet diuinitatis habitatio. Vbi notandum est quòd tanta est vnio charitatis, quòd amantem transformat in amatum: quia perfectè amãs alium, illum vt se reputat: quicquid illi accidit boni vel mali, sibi accidere dicit. Vnde quia Christus perfecta charitate suos diligit, ideo etiam iam in cœlo glorificatus, mala nostra sua reputat, & se pati protestatur cum nos patimur. Vnde Saulo fideles persequenti, dixit, Act. 9, Saule, Saule, quid me persequeris? Sic & bona nobis eius amore collata sibi data asserit: dicens, Matth. 25, Esuriui, & dedistis mihi manducare, &c. Vnde ibi finaliter concludit: dicens, Quod vni ex minimis fecistis, & mihi fecistis. Quod totum facit virtus charitatis & amoris. Sic & in proposito. Cùm Deus habitat in

Requiescit Deus in nobis: quia nos in eo.

in nobis per suam gratiam, non requiem capit ex nobis: quia in seipso requiescit. Sed nos ex eius in nobis habitatione, in illo requiescimus, qui in nobis requiem nõ possumus habere. Et hoc est quod ait, *Hæc requies mea in sæculum sæculi.* Hoc autem de ciuitate Hierusalem etiam ad literã intelligi non potest: quia illa nõ durat in sæculum sæculi: cùm multoties fuerit euersa. Sed intelligitur de spirituali Hierusalem: id est, de ecclesia, vel de qualibet deuota anima: quæ cum habitatur à Deo, in Deo requiescit. Vnde hic ait August. *Hæc requies mea,* &c. Hæc Dei verba sunt. Videte ergo quantũ nos amat Deus, fratres: vt quia nos requiescimus in eo, ipse se requiescere dicat in nobis. Nõ enim ipse aliquãdo turbatur, aut sic requiescit: sed ibi se dicit requiescere, quia nos in illo requiem habemus. Sed ne aliquis glorietur de meritis suis: dicens, Ideo in me habitat Deus & requiescit, quia hoc ego mereor, propter opera mea bona: ideo Deus causam huius habitationis in nobis ostendit non esse merita nostra, sed mera gratia sua, qua nos elegit ab æterno & prædestinauit, vt essemus sancti & immaculati. Et hoc est quod sequitur, *Hic habitabo, quoniam elegi eam.* Quasi dicas, Causa huius habitationis est electio mea. Quæ quidem electio & prædestinatio Dei cum sit æterna, non est ex meritis nostris, sed sola gratia Dei: vt dictum est versicolo præcedenti. Item notandũ quòd hic loquitur Deus non solùm de requie quam in ipso per spem habemus in vita præsenti: sed magis loquitur de requie cœlestis patriæ, qua in ipso æternaliter sancti requiescunt. Ad quod notãdum dicit, *Hæc requies mea in sæculum sæculi:* id est, in æternum. Requies autem præsentis vitæ, non est in sæculum sæculi: sed terminatur cum vita. De qua requie dicitur Apoc. 14, Amodo enim iam dicit spiritus, vt requiescãt à laboribus suis. Et Iob 36, Requies mensæ tuæ erit plena pinguedine. Quod exponens Greg. ait, Requies mensæ est satietas refectionis internæ: quæ pinguedine plena dicitur, quia internæ voluptatis delectatione præparatur. Huius mensæ epulas esuriebat propheta cùm dicebat, Satiabor dũ manifestabitur gloria tua. Huius mensæ poculum sitiebat: dicens, Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuum, quando veniam & apparebo ante faciem Dei. Et de hac requie nunc dicitur, *Hæc requies mea in sæculum sæculi.* Et de ista requie in præsenti vita quantumcunque quisque sit perfectus in gratia, semper formidare debet. In cuius argumentum ille sanctus Iob tot aduersis percussus, testimonio veritatis innocens probatus: adhuc de requie post mortem habenda formidabat: dicens, Putásne saltem ibi erit requies mihi? Quod ad nostram informationem exponens Gregor. dicit, In quibus nimirum verbis sanctus Iob nobis innotescit quid desiderat. Et tamen esse adhuc de suscipienda requie dubium designat: ne cuius sancta opera tot flagella secuta sunt, occulto iudicio superni iudicis, post flagella temporalia etiam mansura tormẽta sequerentur. Qua in re magno nobis timore pẽsandum est, quis nostrum iam de requie æterna securus sit: si de ea adhuc & ille trepidat cuius virtutis præconia & ipse iudex qui percutit, clamat. Si enim vix iustus saluabitur, impius & peccator vbi apparebunt? Beatus enim Iob ad requiem post flagella se peruentorum nouerat: sed vt nostra in timore corda concuteret, ipse visus est de æterna quietis retributione dubitare: cum dicit, Putásne A saltem ibi requies mihi erit? vt nos videlicet perpendamus quanta debemus formidine semper venturum iudicium expauescere: quando & ille qui iudice teste laudatus est, adhuc de retributione iudicij in suis vocibus securus non est.

Requies patriæ qualis est.

Greg. 26. moral. cap. 32.

Psal. 16.

Psal. 41.

Iob 17.

Greg. 13 moral. cap. 23.

Requiẽ æternam nos habituros semper dubitare debemus.

Viduam eius benedicens benedicam: pauperes eius saturabo panibus. 2347

Hic ponitur quartum, quod est supernalis benedictio. Quid enim per viduam hic designatur, nisi quælibet fidelis anima, vel ipsa sancta mater ec- B clesia: quæ visione sui viri occisi in præsenti priuatur? vt dicit Gregor. Quæ autem vidua, nisi anima nuncupatur? quam quia sibi coniungere conditor voluit, ad thalamum vteri virginalis venit: Psal. attestante, qui ait, Et ipse tanquam sponsus procedẽs de thalamo suo. Quæ rectè vidua dicitur, quia eius vir pro ipsa mortem pertulit. Et sic in cœli penetrabilibus ab eius oculis occultatus, quasi in parte alterius regionis iuit. Quid est ergo, *Viduam eius benedicens benedicam,* nisi ecclesiam & quamlibet deuotam animam benedictione gloriæ cœlestia replebo? Vnde & hic August. *Viduam eius benedicens benedicam.* Omnis anima quæ intelligit se desertam omni auxilio, nisi solius Dei, vidua est. Quæ autem verè vidua est & desolata, sperabit in dominũ. Has C autem viduas describens Apostolus ait, Quæ in deliciis agit vidua, viuens mortua est. Quæ autem verè vidua est & desolata, sperabit in dominum: & stabit in precibus & obsecrationibus die ac nocte. Ibi enim subiecit, Quæ autem in deliciis agit, viuens mortua est. Vnde ergo vidua? quia non habet auxilium nisi solius Dei. Illæ quæ habent viros, quasi superbiunt de auxilio virorum. Ergo tota ecclesia vna vidua est, siue in viris, siue in fœminis, siue in coniugatis, siue in maritatis fœminis, siue in adolescentibus, siue in senibus, siue in virginibus. Omnis ecclesia vna vidua est deserta in hoc sæculo, si sentit illud, si nouit viduitatem suam. Tunc enim auxilium præstò est illi. Nónne agnoscitis istam viduam in euangelio, fratres, cùm dice- D ret dominus, Semper orare oportet, & non deficere: dixit, Erat quidam iudex in ciuitate, qui nec Deum timebat, nec homines reuerebatur. Et interpellabat eum quædam vidua quotidie, dicens, Vindica me de aduersario meo. Et interpellando eum quotidie vidua fregit illum. Ait enim iudex ille apud se, Etsi Deum non timeo, nec vereor homines, propter tædium tamen quod mihi ista vidua facit, vindicabo eam. Si audiuit iudex malus viduam, ne tædium pateretur: Deus non audiet ecclesiam, quam hortatur vt oret? Qui & promittit dicens, Viduam eius benedicens benedicam. Sequitur, *Pauperes eius saturabo panibus.* Qui enim pauperes sunt in ecclesia, nisi humiles, qui non de seipsis, sed solum de Deo præsumunt? Matth. 5, Beati E pauperes spiritu, quoniam saturabuntur pane cœlesti: id est, Christo, qui est panis viuus qui de cœlo descendit: Ioan. 6, dum eius diuinitatem & humanitatem fruitiuè videbunt. Sed nunquid diuites saturabuntur? Audi Augustin. dicentem hic, *Pauperes eius saturabo panibus.* Multi præsumentes de sæculo & superbi Christiani sunt. Adorant Christum, sed non saturantur sapientia &

Vidua significat ecclesiã vel animam iustam.

Greg. 16. moral. cap. 22.

Vidua sancta ecclesia interpretatur: lib. autem 17. mo. c. 1. vidua interpretatur anima.

1 Tim. 5.

Ibidem.

Oratio instãs exauditur.

Luca 18.

Pauper dicitur quilibet humilis: diues superbus.

Quæstio.

& iustitia eius: quia non sunt pauperes. Pauperes autem (id est, humiles corde,) quanto plus esuriunt, tanto plus manducant. Tanto autem plus esuriunt, quanto à sæculo inanes sunt. Qui plenus est, quicquid illi datutus es respuit. Pauperes auté *Psal. 21.* saturabuntur. Nam alibi scriptum est, Manducauerunt & adorauerunt omnes pingues terræ. Sed ibi nō est dictum, & saturabuntur. De pauperibus autem illic subditur, Edēt pauperes, & saturabuntur: & laudabunt dominum qui requirunt eum. Vbi enim dictum est, Manducauerunt & adorauerunt omnes diuites terræ, nun est dictū, & saturati sunt. Quando autem pauperes dicti sunt, saturati dicti *Pauper secundum est diuite.* sunt. Hęc saturitas Deus ipse est panis viuus: qui vt lac nobis fieret, descendit in vterum virginis. Estote ergo fratres pauperes: estote in membris illius viduæ. Non sit auxiliū vestrum nisi à domino Deo. Pecunia nihil est: non inde auxilium habetis. Multi propter pecuniam perierunt: multi propter pecuniam quæsiti sunt à raptoribus: tuti fuissent si non habuissent quare quærerentur. Multi de amicis potentioribus præsumpserunt. Ceciderunt illi de quibus pręsumpserunt: & inuoluerunt illos qui de se præsumpserant. Tamen notandum, quòd ista laudabilis paupertas stat in animo. Vnde & abundans diuitiis, pauper potest esse: & carens diuitiis, diues & superbus. Vnde & hic ait Aug. Inuenies quandoque pauperem superbum: & diuitem humilem. Pauper autem Dei, in animo est, non in sæculo. Procedit aliquando homo habens plenam domum, vberes terras, multa prædia, multum auri & argenti: nouitque quia de ipsis non est præsumendum: humiliat se Deo, facit inde bene. Ita cor ipsius erigitur ad Deum, vt nouerit quia non solùm non prosunt illi diuitiæ ipsæ, sed impediunt, nisi Deus regat & subueniat illi. Iste diues numeratur inter pauperes qui saturabuntur panibus. Inuenies aliū mendicum inflatum, aut ideo non inflatum, quia nihil habet: quærentem tamen habere vnde infletur. Non attendit Deus facultatem, sed cupiditaté: & iudicat eum secundum cupiditatem, qua inhiat temporalibus rebus: non secundum facultatem, quam ei non contingit adipisci, &c.

2348 Sacerdotes eius induam salutari: & sancti eius exultatione exultabunt.

Hic ponitur quintum: scilicet salutaris inspiratio. Vbi notandum quòd per sacerdotes intelligit omnes fideles electos, similiter & per sanctos. Iuxta dictum Apostoli dicentis, *1. Pet. 2.* Vos estis genus electum, regale sacerdotium, &c. Vel per sacerdotes intelligit rectores & prælatos. Per sanctos autem, alios subditos: vt dictum fuit superius, ver. 2340. cuius expositio quàmplurimum isti versiculo cōpetit. ideo nota quæ ibi dicuntur. Item notandum quòd per salutare Christus intelligitur: de quo Simeō ait, *Luca 2.* Nunc dimittis seruum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum: vide versic. 105. 146. & in multis aliis locis. Vnde hic ait August. *Sacerdotes eius induam salutari.* Quis est salutaris noster, nisi Christus? Quid est ergo, *Sacerdotes eius induā salutari:* nisi quosquot baptizati estis, Christum induistis? *Induimus Christum dupliciter.* Notandum quòd salutare (id est, Christum) induimus dupliciter: scilicet in præsenti & in futuro. In præsenti autem duobus modis: vt ostendit Magister, lib. 4. dist. 4. dicens, Duobus modis Christum induimus: scilicet vel assumptione sacramenti, vel rei perceptione. Induunt enim Christum aliquando homines vsque ad sacramēti perceptionem: aliquando vsque ad vitæ sanctificationem. Illud autem Psal. bonis & malis potest esse commune. Hoc autem proprium est bonorum & piorum. Omnes ergo qui in Christo baptizātur, Christum induunt: vel secundum sacramenti perceptionem, vel secundum sanctificationem. Vel induunt salutare (id est, Christum) qui ipsius vitæ exempla sequuntur: qui non carni, sed spiritui seruiunt. Quod notās Apostolus ad Rom. 13. ait, Abiiciamus opera tenebrarum, & induamur arma lucis: sic vt in die honestè ambulemus, non in comessationibus & ebrietatibus, &c. sed induimini dominum Iesum Christum. Et statim subdit modum, dicens, Et carnis curam ne feceritis. Et si fortè dicas, Nónne mihi licet necessitatibus carnis subuenire, & illius gerere curam? *Carnis curā quomodo facere liceat.* Respondet Glo. ibi dicens, Et curam carnis ne feceritis in desideriis vestris: non dico in necessariis ad sustentationem, sed in desideriis illicitis. Sic enim sumenda sunt alimenta, sicut & medicamenta. Fames enim & sitis quidā dolores sunt: & vrunt sicut febres, necant nisi alimentorum medicina succurrat: quæ præsto est ex consolatione munerum Dei, qui regnum Dei quærentibus, omnia adiicienda promisit. Sic ergo sumenda est alimonia, vt medicina. Sed dum ad quietem satietatis ab indigentia transitur, in ipso transitu ita insidiatur laqueus concupiscentiæ: & cum salus debeat esse causa edendi, accingit se tanquam pedisequa periculosa iocunditas: & sæpe præire conatur: vt eius causa fiat, quod salutis causa faciendum erat. Et sæpe incertum fit vtrum necessaria corporis cura subsidium petat: an volūtaria cupiditas fallaciæ ministerium suppetat. Ad hoc incertum hilarescit infelix anima, gaudēs non apponere quod satis sit medicationi valetudinis: sed vt obtētu salutis obumbret negociū voluptatis. Nec idē modus vtriusque est. Nam quod saluti satis est, delectationi parum est. Ex quibus patet quòd salutare Christum induit, qui nō carni, sed spiritui seruit. Et hoc est quod ait Apostulus, Induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iusticia & sanctitate veritatis. *Ephes. 4.* Vbi Glosa, Induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est: id est, assumite similitudinem noui hominis Christi. Secundò induimus Christum in futuro: quando scilicet gloria eius operiemur. Tunc enim dicet illud Esa. 61, Gaudens gaudebo in domino, & exultabit anima mea in Deo meo: quia induit me vestimentis salutis: & indumento iustitiæ circundedit me, &c. Sequitur, *Et sancti eius exultatione exultabunt:* quia exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis. *Psal. 149.*

Illuc producam cornu Dauid: paraui lucernam Christo meo. 2349

Hic ponitur sextum: scilicet euangelij prædicatio. Vbi notandum quòd per cornu Dauid Christus intelligitur. *Cornu dicitur Christus.* Cornu enim ex carne nascitur, à carne tamen manet nudatum: cætera auté ossa, etsi à carne oriantur, carne tamen manent cooperta. Et ideo per cornu Christus significatur: qui de carne natus gloriosissimæ virginis, carne non fuit coopertus: quia non carni subiectus, sed semper secundum spiritū se rexit. Et de isto cornu dicitur, Erexit nobis cornu salutis in domo Dauid pueri sui. *Luca 1.* Vbi ait Beda, Cornu salutis ipsum Christū vocauit. Ossa siquidem omnia carne inuoluta sunt: cornu autem carnem excedit. Et ideo cornu salutis ipse

Cornu dicitur eucharistia.

A Christus vocatur, quo mundus & gaudia carnis superãtur. Et aduerte quòd maximè Christus in sacramento eucharistiæ cornu salutis dicitur. Cuius ratio est. In cornibus enim animalis consistit potestas, qua suos hostes impugnat. Et ideo cõformiter ipsa eucharistia cornu dicitur: quia sua potẽstate ab omnibus diaboli insidiis sibi deuotos protegit.

Psal. 117.

Vnde de isto cornu dicitur, Constituite diem solẽnem in condensis vsq; ad cornu altaris. Quid enim per altare, nisi corpus Christi in altari cõsecratum intelligitur? Quid per cornu altaris, nisi eiusdẽ potestas nos à diaboli protegens insidiis? Vnde prædicta verba exponens Magister in Glos. ait, Constituite diem solennem in cõdensis: scilicet diem B natiuitatis & resurrectionis dominicæ, qui honori Dei consecratus est. Et hoc non tepidè agentes, sed in condensis: id est, frequentationibus virtutũ vel hominum. Vos dico tendentes vsque ad cornu altaris: vt scilicet cõmuniceris corpori Christi, vt in festis fieri solet, &c. De isto cornu, scilicet de Christo ait, *Illuc producam cornu Dauid*: id est, In ecclesia producam Christum verbum incarnãdo, & ecclesiæ ipsum manifestando: vt de ipso præsumant fideles, nõ de seipsis. Vnde ait Aug. *Illuc producam coram Dauid.* Vt de Christo præsumatur: ipsa erit altitudo Dauid. Cornu enim significat altitudinem. Et qualem altitudinẽ? non carnalem, sed spiritualem. Ideo omnia ossa carne inuoluta sunt. Cornu excedit car- C nem. Altitudo spiritualis Christi cornu est. Quæ autem altitudo spiritualis est, nisi de Christo præsumere? Non dicere, Egò facio, ego baptizo: sed hic est qui baptizat. Sed qualiter istud cornu in ecclesia fuit productum, subdit dicens, *Paraui lucernam Christo meo.* Sed quæ fuit Christo lucerna parata ad ostendendum istud cornu, scilicet Christum, ecclesiæ, nisi Ioannes Baptista? Vnde ad literã de Ioanne Baptista ait Christus, Vos misistis ad Ioannem, ille testimonium perhibuit de me: illa erat lucerna ardens & lucens. Erat enim Ioannes lucerna ardens illuminatus à Christo: ardens fide & opere, lucens autem prædicatione: quo scilicet cornu Dauid, (id est, ipsum Christum) præcurrendo prædicauit. Lucerna enim suo lumine illuminat abscondita. Sic & Ioannes sua prædicatione illuminauit hominum D mentes de Christi potestate, qua in spiritu sancto baptizabat electos. Vnde Aug. *Paraui lucernam Christo meo.* Quæ sit lucerna iam nostis verba domini de Ioanne, Ille erat lucerna ardens & lucens. Et quid ait Ioannes de Christo? Hic est qui baptizat in spiritusancto. Vnde de ista lucerna, quę Christo ipsum manifestandum fuit parata, ait Glo. *Paraui lucernam Christo meo.* Hæc lucerna Ioannes est, qui præcurrẽs Christum nunciat: homines baptismo assuefaciens viam præparat verbo. Ipse est enim præco verbi, paranymphus spõsi, lucerna Christi. Hinc est quòd in diebus non festiuis vnus solus cereus ante euãgelium deferebatur. Hic est Ioannes qui Christum præcessit pręnicando & baptizando. In festiuis autem diebus duo cerei præcedunt: quia post prædicationem Ioannis, à Christu bini sunt missi Apo- E stoli in Iudæã ad Christum prædicandum. Vel aliter, per lucernam intellige sacram scripturam, quæ tenebras nostræ mentis illuminat: vt docet Greg. dicens, Lucernæ enim nomine lumen sacræ scripturæ significatur: de qua ipse ecclesiæ pastor Petrus dicit, Habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benefaciris attendentes quasi lucernæ lucenti in caliginosu loco, donec dies illucescat, &

Ioan. 5.

Lucerna est Ioannes Baptista.

Ioan. 5.

Lucerna dicitur sacra scriptura.

Greg. 9 moral. cap. 9.

2. Pet. 1.

Psal. 118.

A lucifer oriatur in cordibus vestris. Et de qua ait Psal. Lucerna pedibus meis verbum tuum. Quid est ergo, *paraui lucernam Christo meo*, nisi Præmisi ante Christum scripturam sacram quæ ipsum venturum manifestaret? de qua dicitur, Lucerna splendebat super caput meum. Vel aliter, per lucernam intellige prælatos & prædicatores, quos Deus parauit Christo ad ipsum prædicandum subditis & manifestandum.

Iob 29.

Lucernæ sunt prælati & prædicatores.

Inimicos eius induam confusione: super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea. 2350

B Hic ponitur septimũ: scilicet inimicorum subiugatio. Sicut enim fideles Christi in multis exaltabuntur, vt patet ex prædictis: sic inimici Christi (scilicet infideles) confundẽtur, quando in conspectu angelorum & beatorum damnabuntur. Et tũc induentur confusione. Quia sicut indumento vndequaque circundamur: sic & reprobi vndique erunt confusi, desuper habentes iudicem iratum, inferius infernum apertum: antè, gloriam beatorum, pòst, supplicia tormentorum: à dextris, peccata accusantia, a sinistris, dæmonia multa. Vnde de confusione inimicorum Christi futura dicitur, Operiantur sicut diploide confusione sua. Nomi- C ne enim diploidis, quæ est duplex vestis, duplex confusio designatur malorum: quia confundentur dupliciter, vt dictum est: scilicet dupliciter, quia superius & inferius: dupliciter, quia antè & retro: dupliciter, quia à dextris & à sinistris: dupliciter, quia intus & extra. Et hoc est quod de inimicis Christi dicitur Iob 8, Qui oderunt te, induentur confusione. Quod ad propositum tractãs Gregor. dicit, Inimicos Christi in extremo examine confusio induit: quia cum transacta mala redundare sibi ante oculos mentis aspexerint, suus vndique eos deprimens reatus vestit. Ad pœnam quippe tunc sanctorum suorum memoriam tolerant, qui nunc quasi à sensu rationis extranei gaudẽtes peccant. Ibi vident quantum debuerunt fugere quod amauerunt: ibi conspiciunt, quàm lugubre fuerit quod nunc in culpa gratulantur. Tunc animum D reatus obnubilat, & recordationis suæ iaculis ipsa se conscientia impugnat. Quis igitur digne penset inimicorum Christi quanta tunc confusio erit, quando & foris æternus iudex cernitur, & intus antè oculos culpa versatur? Quid ad hoc idcirco perueniunt, quia solum hic transitoria dilexerunt? Vnde de ipsis dicitur, Erubescant & conturbentur in sæculum sæculi: confundantur & pereãt. Sequitur, *Super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea*: id est super Christum. Sanctificatio enim à simili arboris dicitur: quæ quando floret, pulchrior est. Floret ergo sanctificatio in Christo, in quo est potestatis sanctificationis: quia quando inimici induentur confusione, tunc apparebit Christus sanctificator iustorum. Vnde Augustinus, *Super ipsum* E *autem efflorebit sanctificatio mea*: id est super Christum. Nemo hominum illam sibi assumat, quia ipse est qui sanctificat. Alioquin nõ erit verum quod dicitur, *super ipsum autem efflorebit sanctificatio mea.* Gloria sãctificationis florebit. Sãctificatiu ergo Christi in ipso Christo, potestas sanctificationis Dei in ipso Christo florebit: quia quos voluerit, sãctificatos producet ad gloriã. Quãdo enim florẽt arbores, tũc pulchræ sũt. Sic Christ9 tũc pulchrior apparebit, cũ per

Confusio multiplex malorum.

Psal. 108.

Gregor. 8. moral. cap. 41.

Psal. 82.

ipsum & cum ipso sancti sui florebunt. Et hoc est quod dicitur Psalm. 91, Quoniam ecce inimici tui domine peribunt. Sequitur de Christo, Iustus autem vt palma florebit, &c.

PSALM. CXXXII.

2351 Ecce quàm bonum & quàm iocũdum, habitare fratres in vnum.

Iste Psal. hunc habet titulum, Cãticum graduum ipsi Dauid. Ex isto titulo patet auctor Psal. scilicet ipse Dauid. De materia autẽ, dicunt doctores quòd postquam Dauid habuit possessionem totius regni Israel: quãdo scilicet venerunt omnes tribus Israel ad Dauid in Ebron dicentes, Ecce, nos os tuum & caro tua sumus. Et vnxerunt Dauid in regem super totum Israel. Tunc ergo Dauid videns totum populum Israel vnitum sub cultu vnius Dei ac sub vno principatu, scilicet sub vno rege pacificè: tunc ex hoc Deo gratias agens, fecit istum Psal. dicens, *Ecce quàm bonum & quam*, &c. Quantum verò ad intellectum propheticũ, hic agit Dauid de decimoquarto gradu ascensionis spiritualis: qui est charitas & dilectio, quæ concordiam inter fratres nutrit & amorem. Vnde vt hic ait Aug. Ita dulcis est sonus istius Psal. vt etiam qui psalterium nesciunt, istum versum cantent. Tam etiã dulcis est, quã dulcis est charitas, quæ habitare facit fratres in vnum. Quibus visis, accedo ad Psal. diuisionem: qui diuiditur in partes quatuor. Quia ostẽdit primò quòd charitas est magnæ iocunditatis: secundò quòd est magnæ stabilitatis: ibi, *Sicut vnguentum*: tertiò quòd est magnæ generalitatis: ibi, *Quod descendit*: quartò quòd est magnæ durabilitatis: ibi, *Quoniam*. Quantum ad primum, sciendum quòd contrariorũ sunt contrarij effectus. Cùm ergo charitas & ira, siue odium, cõtraria sint adinuicem, & ira ac odium turbationem causet: consequens est quòd charitas & dilectio delectationem inducat & iocunditatem. Et hoc est quod hic ait Psalm. *Ecce quàm bonum & quàm iocundum*, &c. Ecce enim est ostendentis: quasi plus ostendere volens opere quàm lingua quæ dicturus est. Vnde quàm sit dulcis iste versus, ostẽdit

Vnitas charitatis quã sit vtilis & dulcis.

August. hic dicẽs, Iste dulcis sonus, ista suauis melodia tam in verbis quàm in intellectu, tantę iocũditatis est, quòd ad hunc sonum excitati sunt fratres, qui habitare in vnum concupierant. Iste versus sonuit per orbem terrarum; & qui diuisi erant congregati sunt. Iste clamor spiritus sancti nõ audiebatur in Iudæa, & auditus est in orbe terrarum. Veruntamen consideremus quòd de illo pariete circuncisionis nata est ista benedictio prius. Non enim omnes Iudæi perierunt. Vnde Apostoli filij prophetarum? vnde illi quingenti qui dominum post resurrectionem viderunt: quod commemorat Apostolus Paulus, vnde illi centum viginti qui simul erant in vno loco, quando in die pentecostes ipsis de cœlo missus fuit spiritus sanctus? Omnes de Iudæa erant, & ipsi habitauerunt in vnum, quia omnia quæ habebant, vendiderunt, & ipsorũ precia ad pedes Apostolorum posuerunt: & distribuebant vnicuique, sicut cuique opus erat. Isti habitabant in vnum: quia erat omnibus illis cor vnum & anima vna. Et isti primò audierunt, *Ecce quàm bonũ & quam iocundum habitare fratres in vnum*. Et ab illis venit ad posteros ista charitatis exultatio. Iste versus monachos fecit. Iste versus, dulcis sonus & melodia suauis, toto orbe terrarum notissimus, vt tuba spiritus sancti diuersos corpore congregat in vnum, & monasteria plurima peperit. A quibus tamen benedictio ad cæteros descendit, qui etsi non corpore, in vnum habitant mente. Notandũ tamẽ est quòd hic non de omni vnitate loquitur: quoniã est quædã vnitas malorum, & quædam bonorum.

1 Cor. 15. *Act. 2.* *Vnitas duplex, bona & mala.*

vt ostendit Bernard. super illo verbo Psal. 2, Astiterunt reges terrę, & principes cõuenerunt in vnum: dicens, Alia est vnitas sanctorum, quæ plerisq; locis scripturarum commendatur: alia facinorosorũ, quę nihilominus ex eisdem scripturis improbatur. De hac enim scriptum est, Astiterunt reges terrę, & principes conuenerunt in vnum. Talis vnitas, imò verò peruersitas, solet esse quorundam fratrum tepidè conuersantium: quibus si aliquid honestatis, si aliquid insigne alicuius bonæ cõsuetudinis persuadere velis, promptiores sunt maiori stipẽdio ac difficultate resistere, quàm facili cõpendio assequi velle. Hac ergo exclusa, quæ bonorũ est prosequamur. Vnitas autem bonorum duplex est. Vna quæ iustificat: alia, quæ glorificat. Illa meritum, ista pręmium. De prima scriptum est, Multitudinis credẽtium erat cor vnum & anima vna. De secunda dicitur, Qui adhęret Deo, vnus spiritus est cum eo: quę in futuro speranda est. Illa verò quę iustificat, nunc potissimè in vsu nostri operis necessaria est. De cuius suauitatis dulcedine intonat Psal. dicens, *Ecce quàm bonum & quàm iocũdum, habitare fratres in vnum.*

Psal. 2. *Act. 4.* *1 Cor. 6.*

Cuius vnitatis pulchritudinem cum descripsisset sermo propheticus, etiã vtilitatem non tacuit: dicens, Quoniam illic mandauit dominus benedictionem & vitam vsq; in sæculum. Seruatur autem hæc vnitas duobus modis: quia quisque perfectus vnitatẽ debet habere ad seipsum & ad proximum. Ad seipsum, per integritatem: ad proximum, per conformitatẽ. Omnis quippe creatura, & maximè rationalis, debet suum principium imitari. Si igitur Deus vnus est, dicente Moyse, Audi Israel: dominus Deus tuus vnus est. Sed ille cum sit vnus & idem in semetipso perfectus, nec vllo indigens: inest ei tamen benignitas erga nos, & amor & beneuolentia in nos veniens: debemus & nos quisque sibi vnus esse per integritatem virtutum, & vnum cum proximis per vinculum caritatis. Sed vnitatẽ quam ad seipsum quisque debet habere, tria impedire solent: scilicet nimietas, pusillanimitas, & leuitas. Nimij sunt qui putant se posse quod non possunt: quorum speciem tenebat Petrus, cum diceret, Domine paratus sum tecum in carcerem & in mortẽ ire. Pusillanimes cõtrarij sunt nimis. Et horum quoque ipse tenuit imaginem, cum diceret, Exi à me domine, quia peccator homo ego sum. Leues sunt & inconstantes, qui circumferuntur omni vẽto doctrinæ: quibus quod paulo antè placuit, nunc displicet: quod nunc eligunt, post paululum reprobabunt. Sed vt sanentur in nobis hæc vulnera, contra nimietatem opponenda est consideratio propriæ fragilitatis. Contra pusillanimitatẽ habẽda est fiducia diuinę pietatis: vt quod tuis meritis nõ posse te putas, ex illius adiutorio possis, dicásq; cũ Apostolo, Omnia possum in eo qui me cõfortat. Contra leuitatẽ adhibenda est cõsultatio senioris: ne scilicet doctrinis varijs & peregrinis abducaris. Cõsequenter videamus de vnitate, quã quis ad proximũ debet habere. Sed & illa duobus modis habetur, dũ & nos per dilectionẽ tẽdimus in alterum, & alterius quoq; vicissim recipimus affectum.

Deut. 6. *Vnitatẽ tria impedire solent.* *Luce 22.* *Luce 5.* *Phil. 4.*

ctū. Et hoc etiā duobus modis impeditur: obstinatione, & suspicione. Obstinatio non permittit nos ad alterius cor ingredi: nec suspicio patitur credere ab aliis nos amari. itaque fit vt dum nos nec alium obstinati diligamus, nec ab aliis diligi suspiciosi putamus. Vnitas quæ cum proximis habenda est, impeditur. Sed huic duplici morbo duplex charitas medetur. Illa scilicet quæ nō sua quærit: & illa quæ omnia credit. Habeat obstinatus charitatem quæ nō quærit quæ sua sunt, & alios diligat. Habeat suspiciosus charitatem omnia credētem, & se ab aliis diligi sine dubio credat. Hęc omnia Bern. Et aduerte quòd sicut vnitas bonorum est vtilis & bona: sic vnitas malorum reproba & damnosa. Quod notās Greg. dicit, Qui enim diuisi corrigi poterāt, in iniquitatum suarum pertinacia vniti perdurāt: & tanto magis quotidie ad cognitionem iustitiæ separabiliores sunt, quanto à seruitute nulla increpatione separātur. Nam sicut esse noxium solet si vnitas desit bonis: ita perniciosum est, si non desit malis. Peruersos quippe vnitas corroborat dum concordant: & tanto magis incorrigibiles, quanto vnanimes facit. De hac vnitate reproborum per Salomonem dicitur, Stuppa collecta synagoga peccantium &c. Huic ergo vnitati peccatorū contrariatur vnitas electorum: de qua nunc ait Psalm. *Ecce quàm bonum & quam iucundum habitare fratres in vnum.*

Vnitas bonorum est bona: & malorum mala.

Greg. 33. mor. cap. 33.

Eccl. 21.

2352 Sicut vnguentum in capite, quod descendit in barbam Aaron.

Hìc ostenditur quòd charitatis vnitas est magnę stabilitatis. Vbi primò sciēdum quòd per vnguentum oleo confectum, non nisi gratia spiritussancti accipitur: dicens 1. Ioan. 2, Vos vnctionem habetis à spiritusancto: quia vnctio eius docet vos de omnibus. Vnde Gregor. ait, Olei vel vnguenti nomine ipsa spiritussancti vnctio designatur: de qua per prophetam dicitur, Computrescet iugum à facie olei. Iugum quippe à facie olei computrescit, quia dum spiritussancti gratia vngimur, à captiuitatis nostræ seruitute liberamur: dúmque maligni spiritus dominatio superba repellitur, iugum conteritur, quo libertatis nostræ colla premebantur. De hoc rursum vnguento scriptum est, Vinea facta est dilecto in cornu filio olei. Filius quippe olei fidelis populus dicitur, qui ad fidem Dei interna sancti spiritus vnctione generatur. Quid autem per Aaron, nisi Christus summus sacerdos intelligitur? vide versic. 1277. Ipse Aaron Christus caput est ecclesiæ: vide versic. 2098. Per barbam autem qua discernūtur viri à mulieribus, quæ virilitatem significat, intellige homines viriles in fide & constantes: scilicet primitiuos fideles Apostolos. Est ergo sententia versus, quòd vnctio (scilicet gratia spiritussancti) primò descendit in caput nostrum (qui est Christus) à quo descendit postea principaliter in Apostolos viriles & constantes, per barbam significatos, qui vniti erant charitate cum Christo. Vnde August. *Sicut vnguentum* &c. Aaron sacerdos quis est nisi Christus sacerdos qui intrauit in sancta sanctorum? Qui cum in mundo nō inueniret mundum quod pro nobis Deo offerret, seipsum obtulit. In capite eius vnguentum descendit gratia spiritussancti. Sed à capite venit vnguentum in barbam ipsius. Barba enim significat viriles, strenuos, impigros, alacres. Ideo quando tales describimus, dicimus, Homo barbatus est. Ergo primo illud vnguentum descendit in Apostolos: in illos scilicet

Vnctio significat spiritussancti gratiā.

Gregor. 19. mor. cap. 13.
Esa. 9.

Esa. 10.
Esa. 5.

Caput dicitur Christus.

Barba significat viriles & constātes in fide Apostolos.

A qui primos impetus sæculi sustinuerunt. Nam & Apostoli qui primùm in vnum habitare cœperunt, persecutiones passi sunt. Sed quia descenderat vnguentum in barbam, passi sunt, non victi. Etenim caput iam passum præcesserat, vnde descendit vnguentum. Præcedenti tali exemplo, quis vinceret barbas? Ex illa barba erat Stephanus sanctus. Et hoc est non vinci: vt charitas non vincatur ab inimicis. Nam visi sunt sibi vicisse, qui persecuti sunt sanctos. Illi cædebant, isti cædebantur: illi occidebant, isti occidebantur. Quis non putaret illos vincere, istos vinci? Sed quare non victa est charitas? ideo quia vnguentum descendit in barbam. Attende Stephanum: sæuiebant in eum Iudæi: rogauit B pro eis cum lapidaretur ab ipsis. Vide ipsum barbam: nunquam adulauit, nunquam in persecutione timuit qui ipsis dicebat, Dura ceruice & incircuncisi corde, vos semper restitistis spiritui sancto. Vnguentum ergo à capite in barbam descenderat, quia & Stephanus cum lapidaretur, flexis genibus, ait, Domine ne statuas illis hoc peccatum. Ergo illi tanquam barba erant. Multi enim tam fortes erant, & multas persecutiones passi sunt. Sic & Apostoli nónne barbati erant & vncti, quando (vt habetur Act. 4.) Principes sacerdotum vocantes eos, ne in nomine Iesu docerent populum, præceperunt eis? Illi autem barbati & viriles constanter responderunt: dicentes, Si iustum est vos potius C audire quàm Deum, vosipsi iudicate. Non possumus quæ vidimus & audiuimus non loqui. Vnde hoc? Quia (vt in eodem cap. subditur) habitabant in vnum: quia multitudinis credentium erat cor vnum & anima vna. Propter quod & persecuti viriles & barbati, ibant gaudentes à conspectu concilij. Ex quibus satis appatet quòd per barbam viriles homines & constantes significantur. Secundum enim Cassiodorum vir dicitur à viribus: quia nescit aduersa tolerando deficere, nec in prosperis se eleuando iactare. Quicunque ergo per barbam se virum recognoscit, se virtuosum recognoscere debet. Vnde in prouerbiis Philosophorum narratur de Diogene, quòd interrogatus quare magnam barbam haberet: respondit, Vt eam tangendo me subitò virum esse meminerim. Sic ergo quid ho- D die dicemus de hominibus qui barbas grandes portare nesciunt, nisi quia se viros esse (id est virtuosos) recognoscere nolunt? Quod bene prophetauit Esaiæ c. 15. dicens, Omnis barba radetur &c.

Stephani charitas inuicta.

Act. 7.

Act. 2.

Quod descendit in oram vestimenti eius, sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion. 2353

Hìc ostendit quòd charitas & gratia spiritussancti est magnæ generalitatis. Quia non solùm à capite Christo hoc vnguentum descendit in barbas, E scilicet in Apostolos & primitiuos fideles: sed etiā in omnibus eorum successoribus. Vbi notandum quòd vestimentum Christi dicitur ipsa vniuersalis ecclesia: sicut & vestimentum ecclesiæ dicuntur omnes fideles. Vnde Gregor. dicit, Vestimentum sanctæ ecclesiæ est fidelium vita. Nam sicut tota simul ecclesia vestimētum est Christi: ita fideles quique eiusdem ecclesiæ vestimentum reputantur. Si enim sancta ecclesia vestimentum Christi non esset, Paulus profectò non diceret, Vt exhiberet sibi gloriosam ecclesiam non habentem maculam

Gregor. 20. mor. cap. 24.
Vestis Christi ecclesia & omnes fideles.
Ephe. 5.

neque rugã:id est, neque per peccatum habentem A macolam, neque per duplicitatem rugam: quia per iustitiam munda est, & per simplicem intẽtiouem tensa. Quæ ergo abluta est ne habeat maculã, tensa est ne habeat rugam, vtique Christi vestis est. Sicut ergo vestimentum Christi tota ecclesia generaliter dicitur: sic indumentum ecclesiæ sunt singulorum animæ, quæ ab errore conuersæ, eandem ecclesiam credendo, eique inhærendo circundant. De quibus eidem ecclesiæ dominus per prophetam dicit, Viuo ego, quia omnibus his velut ornamento vestieris. *Esa. 49.* Item notaodum, quòd ora oræ sine aspiratione, *Ora vestis duplex.* secundum grammaticos, est finis vestimenti. Vestimentum autem habet duplicem oram siue finem: scilicet superiorem & inferiorem: superiorem, per quam intrat caput hominis: inferiorem verò, quæ B est finis vestis erga terram. Et sic hoc dupliciter exponitur. Primò, vt accipiamus oram vestimenti superiorem. Et sic per oram vestimeoti Christi, intellige charitatem fraternam, qua fratres habitant io vnum. *Ioan 5.* Quoniam (vt ait Augustin.) à barba descendere vngoentum ad oram potuit: ad oram scilicet qoæ in capite vestimẽti est, vbi aperitur caput. Tales sunt qui habitanr in vnum. Et quomodo per istas oras intrat caput hominis vt vestiat se: sic per concordiam fraternam Christus in nos intrat, qui est caput nostrum, vt vestiatur & hæreat illi ecclesia. Si autem per oram vestimenti intelligatur pars vestimenti inferior & vltima, sic per oram intellige sanctos qui erunt in vltimis temporibus. Et tunc est sensus, qoòd vnguentum à capite, scilicet gratia C spiritussancti à Christo descẽdit in oram vestimenti eius: id est, vsq; ad sanctos qui erunt in fine mundi: quia etiam vsque in finem mundi habitura est ecclesia fratres habitantes in vnum. Vel aliter, per oram ioferiorem in qua vestis perficitur, intellige omnes sanctos, in quibus perficitur ecclesia: in quos à capite Christo vnguentum gratiæ descẽdit. Prædictum autem gratiæ descensum in sanctos sub aliis verbis exprimit, dicens, *Sicut ros Hermon, qui descendit in montem Sion.* Ista enim secundum literam intelligi nou possunt, vt ros ab Hermon descendat in montem Sion: quia mons Hermon, est mons trans Iordanem, & mons paruus; mõs autem Sion, est circa Iordanem, & mons altior. Sunt ergo montes multum distantes. Quomodo ergo à monte D Hermon modico, distante multum a monte Sion alto, ros descenderet in montem Sion altum? impossibile est. Oportet ergo hoc totum mysticè exponere. *Ros dicitur gratia spiritussancti.* Per rorem ergo intellige gratiam spiritussancti, qua fratres habitant in vnum: non quidem suis viribus, non suis meritis, sed ex Dei dono & gratia: sicut ros de cœlo. Non enim terra sibi pluit, aut non quicquid genuerit arescit, nisi pluuia de cœlo descendat. Vnde & in Psalm. dicitur, Pluuiam voluntariam segregabis Deus hæreditati tuæ. *Psal 67.* Dicit Voluntariam, quia non nostris meritis, sed illius voluntate. Quid enim nos peccatores boni meruimus? Sic ergo per rorem intellige gratiam spiritus sancti. Vnde Oseę 6, Misericordia mea quasi ros mane pertransieus. E Per Hermon autem Christus intelligitur. *Hermõ significat Christũ.* Nam Hermon exaltatus interpretatur lumen exaltatũm. Christus autem propriè dicitur lumen, quia est lux vera, quæ illuminat omnem hominem &c. *Ioan. 1.* Quod lumen fuit exaltatum quando Christus fuit exaltatus in cruce vt hominem redimeret: ipso dicente, Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. *Ioan 12.* Fuit etiam exaltatus in ascensione, quando videntibus Apostolis eleuatus est, & nubes suscepit eum in cœlum. *Act 1.* Per montem autem Siõ, ecclesia intelligitur: quia Sion specula interpretatur: & ecclesia Deum speculatur per fidem. vide versic. 1128. Quid est ergo rorem descendere à monte Hermon in montem Sion, nisi gratiã spiritussancti à capite Christo in ecclesiam suam descendere? Et sic idem est vnguentum à capite descendere in oram vestimenti, & rorem descendere ab Hermon in moutem Sion: quia hic idem significat vnguentum & ros, caput & Hermon, ora vestimenti & Sion. Et hoc est quod de Christo attestatur Baptista Ioannes, dicens, De plenitudine eius omnes accepimus gratiam pro gratia: quia gratia & veritas per Iesum Christum facta est. *Ioan. 1.*

Quoniam illic mandauit dominus benedictionem, & vitam vsque in sæculum. 2354

Hic ostẽdit quartũ: scilicet quòd fructus charitatis est magnæ durabilitatis, quia permanet in sęculum. Vbi notandum quòd in fratribus qui charitate habitant in vnum, duo considerantur: scilicet vnum quod Deo exhibẽt (scilicet laudem) quia Deum benedicunt & laudant: aliud quod à Deo recipiunt, scilicet vitam sine fine. Primum notat Psalm. dicens, *Quoniam illic mandauit dominus benedictionem.* Secundum cum dicit, *Et vitam vsque in saeculum.* Quantum ergo ad primum, dicit, *Quoniam illic mandauit dominus benedictionem.* *Benedictio dominũ concordes.* id est illic: id est in fratribus qui habitant in vnum, mandauit dominus benedictionem: scilicet vt tales Deum benedixerunt: quia solum in charitate concordes Deum vere benedicere possunt, noo discordes. Vnde hic ait August. *Quoniam illic mandauit dominus benedictionem.* Vbi mãdauit in fratribus qui habitãt in vnum. Illi enim benedicent dominum qui habitant concorditer. Nã in discordia nõ benedicis Deum. Sine causa benedicis, si ore benedicis, & corde maledicis. Vnde & alibi dicitur, Ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant. *Psal. 61.* Benedicis Deum, cũ oras: sed si corde maledicis inimico tuo, oris benedictio in maledictionem vertitur. Si autem facis vt diligas inimicum tuum, & pro eo ores, ibi mandauit D dominus benedictionem suam. Quoniam benedicere Deum est bene viuere: vide versic. 378. Item nota quòd multipliciter benedicimus Deum: vide versic. 502. Quantum verò ad secundum: scilicet quod habitantes in vnum recipiuntur à Deo: subdit, *Et vitam vsque in saeculum.* Sicut enim Deus mandat bonis vt ipsi Deum benedicant: ita pro pręmio ipsis vitam tribuit inæternum. Benedic ergo Deũ, & habebis vitam in sæculum: id est inæternum. Vnde hic ait Augustin. Multi enim amantes vitam istam, maledicunt inimicis suis. Pro qua te maledicunt inimicis suis, nisi pro vita ista, oisi pro commodis secularibus? Vbi te angustauit inimic' tuus, vt cogitares maledicere? In terra angustatus es: mi- E gra hinc, habita in cœlo. Quomodo (inquies) habitabo in cœlo, homo carne indutus, carni deditus. Corde pręcede, quò sequaris corpore. Noli surdus audire. Sursum sit cor: & nemo te angustabit in cœlo. Et aduerte quòd duplex est vita, quam habitantibus in vnum Deus donat: scilicet vita spiritualis, per quam homines viuunt secundum rationem virtuose: & vita superualis, quæ stat in fruitione

ne gloriæ. De quibus vide in postill. super Ioan. Hæc autem vita solùm gratia Dei datur: vide versiculum 425. Item nota quòd vitam spiritualem plus saluare debemus, quàm corporalem: vide versic. 936.

PSALMVS CXXXIII.

2355 ECce, nunc benedicite dominum, omnes serui domini.

Titulus istius Psalmi est, Canticum graduum. Patet expositio ex suprà dictis. Quantum verò ad materiam Psalm. patet quòd iste Psal. est quædam inuitatio sacerdotum & Leuitarum ad benedicendum Deum. Quantum verò ad sensum propheticum, est sciendum quòd in isto Psalm. agitur de quindecimo gradu ascensionis: qui est charitas & dilectio Dei. Sicut præcedens Psalm. egit de charitate & dilectione proximi: dicens, *Ecce quàm bonum & quàm iocundum habitare fratres in vnum*: sic iste Psal. ad dilectionem Dei nos inuitat: dicens, *Ecce, nunc benedicite dominum* &c. Quamuis enim vna & eadem charitate diligatur Deus & proximus, aliũ tamen & alium effectum parit diligendo Deum & proximum: sicut diuersa sunt, quæ per ipsum diliguntur. Est ergo intentio Psalm. omnes inuitare ad Dei dilectionem, maximè illos qui patiuntur aduersa. Diuiditur autem iste Psal. in duas partes: quia primò nos inducit ad dilectionis Dei meritum: secundò nobis ostendit eiusdem dilectionis præmium: ibi, *Benedicat te*. Prima diuiditur in partes tres: quia primò ostendit dilectionis Dei meritum: secundò ostendit eiusdem meriti modum: ibi, *Qui statis*: tertiò ostẽdit diligentiũ statum: ibi, *In noctibus*. Quantum ad primum, notandum quòd Psalm. inuitans seruos domini ad benedicendum dominum, omnes homines inuitat: quia omnes de iure domini serui esse debemus: vt ostendit Bernard. super illud Psalm. 118, Illumina faciem tuam super seruum tuum: dicens, Quosdam seruos efficit ipsa eorum natiuitas &c. vide versic. 228. Et tamen tanta est ingratitudo nostra, quòd magis volumus inimico nostro seruire, quàm Deo: vt ostendit Bernard. super illo verbo Michee 6, Popule meus, quid debui tibi facere, & non feci? dicens, Quid causæ est quòd inimico nostro libet vobis magis seruire, quàm mihi? Neque enim ille creauit vos aut pascit, aut tempora vestra disponit. Si parua hæc videntur ingratis, non ille, sed ego redemi vos. Sed quo precio? non argento, non auro, non sole vel luna: non saltem aliquo angelorum, sed corpore proprio. Et si hæc non satis vobis videntur, saltem ex denario diutno conuenite. Nihil iste vobis nocuit: nihil videtur profuisse hosti obtemperare. Isti ergo seruite, qui plurima vobis pollicetur: apud quem certior copiosáque remuneratio est. vt illud quoque benignissima miseratione dissimulem, quòd bonorum nostrorum non egens, vobis tantummodo velim esse consultum, ne præsentia recipere detrectetis quę nunc offero dona gratiæ: futuris gloria muneribus eadem augenda promittens. Quibus cogitatis, dominum seruire nunquam debemus obmittere: quia etiam & ipse maledictionem inimicorum in nobis cõiectam vertit in benedictionem. vt ostendit Hugo super verbo præallegato, Popule meus, quid debui tibi facere &c. dicens, Quasi tibi Deus

Serui domini multipli ci ratione esse debemus.

A dicat, Meméto quid cogitauerit Balach rex Moab, & quid illi respondit Balaam: vt cognosceretur iustitia domini. Propheta enim iniquus maledicere volens populo Dei, ad benedicendum licet inuitus compellitur: quia mala quæ mali bonis inserunt, bonorum saluti domino cooperante disponitur. Dicit ergo, Popule meus &c. Quasi dicat, Erubesce miser homo. Tu nunquam obliuisci debueras quantum dilectus es à Deo, vt tibi maledictionem inimicorum tuorum non tantummodo non nocere permitterem: sed eam quoque in benedictionem commutarem, vt mihi seruire non dubitares. Ex quibus patet quòd nomine seruorum omnes ad Dei dilectionem inuitat: dicens, *Ecce, nunc benedicite dominum omnes serui domini*. Et attende quòd dicit,
B *Ecce, nunc benedicite*. *Nunc*, quasi isto tempore vitæ pręsentis, dum sumus in statu pugnę & tribulationis. Agit enim iste Psalm. de dilectione domini, vt est meritoria. Mereri autem possumus solùm nunc in via. Vnde hic ait August. *Ecce, nunc benedicite dominum*: id est diligite dominum: *nunc*: id est in hoc tempore. Nam post actas tribulationes vitæ præsentis, manifestũ est quòd vacabimus benedictioni domini. Etenim dictum est, Beati qui habitant in domo tua domine: in sæcula sæculorum laudabunt te. Quod nunc benedicturi sunt sine defectu, hinc incipiunt benedicere dominum. Hic in tribulationibus, in tentationibus, in molestiis, inter aduersitates sæculi, inter insidias inimici, inter fraudes & impetus diaboli. Et hoc est, *Ecce, nunc benedicite dominum*.
C Et nota quòd benedicit dominum solum ille qui bene viuit & secundum rationem: vide versic. 378. Item nota quòd seruitus est multiplex: scilicet seruitus peccati, seruitus corporis, & seruitus gratiæ: vide versic. 1788. 1731.

Num. 22.

Benedicere Deũ nunc debemus: id est, in præsenti vita.

Psal. 83.

Qui statis in domo domini, in atriis domus Dei nostri. 2356

Hic ponit modum dilectionis, siue merendi per dilectionem, cum dicit, *Qui statis* &c. Quasi dicat, Illi benedicunt dominum, qui stant in domo domini: & non alij. Vbi notandum quòd stare pertinet ad bonos mores & bonam vitam: ita quòd illi solùm stare dicuntur qui bene viuũt. Quod ostendit Gregor. super Ezech. parte prima, homilia 6. super illo verbo Ezech. 1, Statura quoque erat rotis
D & altitudo & horribilis aspectus: dicens, Quid est quòd scripturæ sacræ eloquiis tria hæc inesse narrátur, vt staturam, altitudinem & horribilem aspectum habere memorentur? Quid igitur scripturæ statura, quæ altitudo, quis horribilis aspectus dicitur? Sciendum igitur est quòd stare ad vitam congruit bene operátis. Vnde per Paulum dicitur, Qui stat, videat ne cadat. Quòd etiam discipulis dicit, Sic state in domino charissimi. Et propheta qui se ante dominum vita & moribus stare videbat, ait, Viuit dominus, in cuius conspectu sto. Altitudo verò est cœlestis regni promissio: ad quam túc pertingitur, quando iam mortalis vitæ omnis corruptio subiugatur. Horribilis verò aspectus est terror
E gehennę, quæ sine fine reprobos cruciat, & semper in cruciatu conseruat. Statura ergo in rectitudine præceptionis est: altitudo in celsitudine supernæ promissionis: horribilis verò aspectus in minis atque terroribus supplicij sequentis. Scriptura igitur sacra staturam habet: quia mores ad standum dirigit, vt auditorum mentes ad terrenam cõcupiscentiam non curuentur. Altitudinem habet: quia in

Stant solum boni.

Scriptura sacra habet staturã, altitudinẽ, & horribilẽ aspectum.

3. Reg. 17.

A cœlesti patria æternæ vitæ gaudia promittit. Horribilem quoque aspectum habet: quia omnibus reprobis gehennæ supplicia minatur. Ostendit igitur staturam suam in ædificatione morum: ostendit altitudinem suam in promissione præmiorũ: ostendit horribilem aspectum in terroribus suppliciorum. Recta est enim in præceptis, alta in promissionibus, horribilis in minis. Habet staturam, cum

Esa. 1.

per prophetã dicit, Quiescite agere peruerse: discite benefacere: quęrite iudicium: subuenite oppresso: defendite viduam &c. Habet altitudinem: cum

Esa. 60.

per eundem prophetam dicit, Nõ erit tibi amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor lunæ illuminabit te: sed erit tibi dominus in lucem sempiternam, & Deus tuus in gloriam tuam. Habet hor-

Hierem. 46.

B ribilem aspectum: cum infernum describens dicit, Dies vltionis domini annus retributionum iudicij Sion: & conuertentur torrentes eius in picem, & humus eius in sulphur: & erit terra eius in picem ardentem die ac nocte, & non extinguetur in sempiternum. Habet ergo staturam: cum per eam dominus propitius pollicetur: dicens, Sicut cœli noui & terra noua, quæ ego stare facio coram me, dicit dominus: sic statuit semen vestrum & nomen vestrum. Illi enim veraciter coram Deo stant, qui vitam suam in prauitate non dissipant. Habet altitudinem, cum statim subdit, Et erit mensis ex mense, & sabbathum ex sabbatho: & veniet omnis caro adorare coram facie mea: dicit dominus. Quid est mensis, nisi perfectio dierum? Et quid est sabba-

C thum, nisi requies, in quo opus seruile facere non licet? Mensis ergo ex mense est: quia qui hic perfectè viuunt, illuc ad perfectionem glorię perducuntur. Sabbathum verò ex sabbatho est: quia qui hic cessant à peruerso opere, illic requiescunt in cœlesti retributione. Habet etiam horribilẽ aspectum, cum protinus subiungit, Et egredientur, & videbũt cadauera virorum qui præuaricati sunt in me: vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Ex prædictis omnibus patet quòd stare pertinet ad bonos mores: sic quòd illi soli stare dicuntur, qui bene viuunt. Et sic illi soli benedicunt dominum (id est ipsum meritoriè diligunt) qui stãt, non qui iacent. Et ad istud propositum inducit

D istum versum Petr. Rab. super illo verbo Matth. 8, Domine, puer meus iacet domo &c. dicens, Vides centurionem: antequam discipulatus subiret officium, locum magisterij fuisse sortitũ. Præbet enim petendi formam, dat normam credendi, qui nondum Christianæ scholæ ingressus est disciplinam. Domine (inquit) puer meus iacet. Qui vocat dominum, suam fatetur fideliter seruitutem. Et quomodo hic cẽturio qui sic agnoscit dominum, puerum suum ausus est profiteri: quasi nesciẽs serui periculum ad dominum pertinere? aut ignorat corã quo docet tam profunda, tã secreta? Puer meus, meum dico, quia iacet. Si tuus esset domine, non iaceret. Ecce nunc (inquit Psal.) benedicite dominum omnes serui domini, qui statis in domo domini: nõ qui

E iaceris. Vt tuus ergo sit surgat: stet vt tibi seruiat, iam sanetur. Nam si quandoque seruis tuis aduersa proueniunt, non sunt illis necessitatum causæ, sed

Gregor. 27. mor cap 23.

sunt certæ victoriæ. Vnde & Greg. ait, Stare quippe est rectè agere. Et ad istũ sensum hic loquitur Psal. dicens, *Qui statis in domo domini.* Vel aliter: stare idem

Stare idem est quod perseuerare.

est quod perseuerare. Vnde hic ait Aug. Quid est *Qui statis*, nisi Qui perseueratis? Vnde dictum est de quodam qui archangelus fuit, Et in veritate non

A stetit. De amico autem sponsi dictum est, Amicus autem sponsi stat, & audit eum: etiam gaudio gaudet propter vocem sponsi. Ergo *qui statis*: id est qui perseueratis. Sed in quo statis vel perseueratis? subdit, *In domo domini, in atriis Dei nostri.* Vbi notandum quòd per domum domini intelligit ecclesiam: de qua Ioan. 2, Domus mea domus orationis vocabitur. Per atria verò, quę sunt ampla & lata, intelligit charitatis latitudinem. Vnde hic Aug. ait, *Qui statis in domo domini, in atriis* &c. Quare addit, *in atriis*? Atria ampliora spacia domus intelligũtur. Qui stat in atriis, non angustatur, non premitur. Quomodo ergo intelligitur, *qui statis in atriis*? id est, qui statis in charitate. In charitate enim latitudo est: in odio, angustia. De latitudine charitatis dicit Apostolus, Cha-

Ioan. 3.

Atria significãt charitatem.

Rom. 5.

B ritas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritũ sanctũ, qui datus est nobis. Vbi audis diffusionẽ, intellige latitudinem: vbi audis latitudinẽ, intellige atria domini: & habes verã benedictionẽ domini, quando nõ maledicis inimicis. Est ergo sensus: *Qui statis in domo domini*: id est, vos benedicitis dominũ, qui statis: id est qui perseueratis in domo domini (id est in ecclesia) per fidem. Et qui statis in atriis domus Dei nostri: id est in latitudine charitatis, vbi nullus angustatur. De atriis verò quàm multa significant, vide in dictionario, vbi atrium.

In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite dominum. 2357

C Hîc ponit diligentium statum: id est in quo statu quis magis diligere dominum debet & benedicere: dicens, *In noctibus extollite manus vestras in sancta.* Quid enim per noctem figuratur nisi aduersitas: sicut per diem prosperitas? vt ostendit Gregor. super illo verbo Apocal. 12, Proiectus est accusator fratrum nostrorum, qui accusabat illos ante conspectum Dei die ac nocte: dicens, Scriptura sacra sæpe diem pro prosperis, noctem autẽ pro aduersis ponere consueuit. In die autem & nocte nos accusat diabolus, quia modò nos in prosperis, modò in aduersis accusabiles ostendere contendit. In die accusat, cum prosperis malè nos vti insinuat. In nocte accusat, cum in aduersis nos nõ habere patien-

Nox aduersitate, dies prosperitate significat.

Greg. 2. cap. 6.

D tiam demonstrat. Quid est ergo, *In noctibus extollite manus vestras in sancta*: nisi In aduersitatibus extollite? &c. Vnde hic ait August. *In noctibus extollite manus vestras in sancta* &c. Facile est benedicere dominum in diebus, id est in rebus prosperis. Nox enim tristis est: dies læta est. Quãdo tibi bene est, benedicis dominum. Quãdo filium desideras & nascitur, benedicis dominu. Liberata est vxor tua à periculo partus, benedicis dominũ. Ægrotabat filius tuus & liberatur, benedicis dominũ. Ægrotabat filius tuus, fortè quæsiuisti magum vel sortilegum, fortè non de lingua sed de moribus tuis exiit maledictio in dominum: exiit de moribus tuis, de vita tua. Noli gloriari quia lingua benedicis dominum, si vita maledicis. Quomodo (inquies) vita maledico do-

In aduersitatibus laudandus est Deus.

E minum? Quia attenditur vita tua, & dicitur, Ecce quales sunt Christiani. Blasphematur propter te Christus. Si ergo vita tua maledicit, quid prodest si lingua tua benedicat? Benedicite ergo dominum. Et quando? In noctibus: quando benedicit Iob: quãdo tristis nox erit: quando ablata sunt omnia quæ possidebãtur: quando ablati sunt filij quibus seruabantur. Quando tunc tristis erat nox, videamus si non in noctibus benedixit dominum.

Iob 1.

Domi

Iob 1. Dominus(inquit)dedit,dominus abstulit:sicut domino placuit,ita factum est:sit nomen domini benedictum.Quæ nox obscurior?Percussus erat vulnere a capite vsque ad pedes: putrefactus liquefie- *Iob 2.* bat in se.Tunc eum vxor sua ausa est tẽtare, dicẽs, Dic aliquid in dominum tuũ,& morere. Audi benedictionem in noctibus. Locuta es (inquit) tanquam ex insipientibus mulieribus vna.Si bona suscepimus de manu domini, mala quare non sustinemus?Ecce ergo quid est,*In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite dominum.* Vnde quanto gaudio in noctibus aduersitatum exultant iusti,& ad Dei dilectionem magis accenduntur, ostendit *Gregor.31. moral.c.23.* Gregor.31,moral.dicens,Iustus sicut aduersis non frangitur,sic prosperis non eleuatur. Aduersa nanque non deiiciunt, quem prospera nulla corrum- B punt.Decurrũt itaque tempora:sed ideirco iustum trahere non valent,quia leuare non possunt. Illos nimirum trahunt quos leuant. Irata deiiciũt,quos blanda sustollunt.Iustus in aduersis hilarescit:quia dum constanter aduersa patitur, augeri sibi virtutis meritum lętatur.Hinc est quòd tunc Apostolos exultasse legimus, cum pro Christo illos contigit *Act.5.* aduersa tolerasse:sicut scriptum est,Ibant Apostoli gaudentes à conspectu concilij &c.Hinc per Salo- *Prouerb.12.* monem dicitur, Non cõtristabit iustum quicquid acciderit ei &c.Et hoc est quod consulit Psalm.di- *Operibus laudatur & benedicitur Deus.* cens,*In noctibus extollite manus vestras* &c.Per manus enim opera intelliguntur.Quid est ergo manus extollere in sancta,nisi manus ad sancta opera facienda eleuare?quia sanctis operibus magis quàm san- C *Psal.102.* ctis verbis Deum laudamus:sicut scriptum est,Benedicite dominũ omnes angeli eius, ministri eius qui facitis voluntatem eius.Et talium sic manus in sancta extollẽtium,faciliter exauditur oratio:Psal.27,Exaudi orationem meam dum oro ad te: dum extollo manus meas ad templum sanctum tuum.

2358 Benedicat te dominus ex Sion,qui fecit cœlum & terram.

Hic ostẽdit diuinæ dilectionis præmium: quod scilicet est benedictio Dei:dicens,*Benedicat te domi-* *Extra ecclesiam non est salus.* *nus ex Sion* &c.Sion namque significat ecclesiam,in qua existentes saluãtur:extra autem ecclesiam nul- *Gregor.35. moral.cap.6.* lus saluatur.vt ostendit Gregor.dicens,Sola quippe sancta ecclesia est, per quam sacrificium nostrũ D dominus libenter accipit.Sola quæ pro orantibus *Exod.12.* fiducialiter intercedit. Vnde & de agni hostia dominus præcepit:dicens, In vna domo comedetur, nec afferetis de carnibus eius foras. In vna namque domo agnus comeditur:quia in vna catholica ecclesia, vera hostia nostri redẽptoris immolatur. De cuius carnibus diuina lex efferri foras prohibet,quia dari sanctum canibus vetat. Sola ecclesia est,in qua opus bonum fructuosè peragitur. Vnde & mercedem denarij non nisi qui intra vineam laborauerunt,acceperũt.Sola enim ecclesia est,quæ intra se positos valida charitatis cõpage custodit. *Genes.6.* Vnde & diluuij aqua arcam quidem ad sublimiora sustulit: omnes autem quos extra arcam inuenit, E necauit. Sola est in qua superna mysteria veraciter cõtemplamur &c.Ex quo apparet quòd per ecclesiam salus æterna cunctis fidelibus datur. Si ergo Sion significat ecclesiam(vt superius multoties est ostẽsum)& ecclesia salutem æternam: quid est dominum nobis ex Sion benedicere,nisi benedictionem salutis æternæ nobis conferre? quæ salus nostrorum meritorum præmium existit.Est ergo sen-

A sus,*Benedicat te dominus ex Sion*: id est dominus beatum te faciat. Sed vnum dubium oritur. Superius *Quæstio.* enim dum ad dilectionẽ Dei prouocaret & ad meritum,loquebatur in plurali:dicens,*Benedicite dominum qui statis: extollite manus vestras* &c. nunc autem agens de præmio quod in Dei benedictione ex Siõ consistit,loquitur in singulari,dicens, *Benedicat te:* & non,Benedicat vos.Ad quod dicendũ quòd tanta est charitatis vnio, quòd in charitate existentes *Charitas plures facit vnũ.* plures sunt vnum,& vnũ est plures. Vnde hoc notans August.ait, *Benedicat te dominus ex Sion.* Plures hortatur vt benedicant dominum. Et ipse vnũ benedixit qui ex pluribus vnum fecit. Quia bonũ & iocũdum est habitare fratres in vnum:pluralis numerus fratres est:sed singularis,habitãtes in vnum. B Nemo ergo nostrum dicat,Ad me nõ pertinet ista benedictio:ad me nõ peruenit.putas qui est quem benedixit?vnũ benedixit.Esto ergo in vno: & perueniet ad te benedictio.Ad ostendendum autem quòd ad solum verum Deum spectat taliter benedicere bonos:addit,*Qui fecit cœlum & terram.* Vel simpliciter accipe,*qui fecit cœlum & terram*: id est,qui ex nihilo in principio creauit Deus cœlum & terrã. Vel per cœlum accipe angelos, qui sunt naturæ cœlestis:per terram autem homines qui corpora habẽt terrena.Vel per cœlum accipe bonos:per terrã autem malos.quia boni in cœlestibus conuersantur: mali autẽ in terrenis. Deus enim fecit omnes bonos & malos:non quòd aliquem creauerit malum, sed malos creauit.Hoc ergo dicit ad excludendum *Nota.* C errorem Manichæorum:qui dicunt quòd superiora & spiritualia à Deo sunt creata: sed inferiora omnia & corporalia a diabolo.

PSAL. CXXXIIII.

LAudate nomen domini, laudate 2359 serui domini.

Titulus Psalm.istius est, Alleluia:id est Laudate Deum. Consimilem titulum habes in Psalm.104. Ideo huius tituli expositionẽ vide ibi,versic.1790. Ex isto titulo non apparet quis huius Psal.auctor fuerit.Materia autem Psalm.est manifesta:quia iste Psalm.est quędam bonorum inuitatio ad Deũ lau- D dandum.Et congrue post Psalm.graduales,in quibus ostenduntur gradus quibus fideles ascendunt ad gloriam,ad Dei laudem inuitamur:ne ingrati simus tali munere nobis parato: ad quod per gradus in Psal.gradualibus contentos valemus ascendere. Intentio ergo totius istius Psalm.est, nos ad laudem Dei inducere:non vt ex hoc Deus magnificetur,sed vt nos magnificemur in ipso.Iste autem Psalm.diuiditur in partes tres:quia primò Deum à nobis laudandum ostendit:secũdò cultum idolorũ execrando reprehendit:ibi,*Simulacra*:tertiò ab omnibus Deum esse laudandum concludit:ibi, *Domus Israel.* Prima diuiditur in partes tres: quia primò laus Dei nobis proponitur:secundò modus diuinę laudis apponitur:ibi,*Qui statis*: tertiò ad hoc mul- E tiplex ratio inducitur:ibi,*Laudate dominum.*Quantũ ergo ad primum, laus Dei nobis proponitur cum dicitur,*Laudate nomen domini.* Et iste versus eandem sententiam habet cum illo versic.2355.Ecce,nunc benedicite dominũ omnes serui domini. ibi vide. Vltra tamen illa notãdum quòd meritò ad laudem *Laus Dei nõ Deo, sed nobis proficit.* Dei inuitamur,nõ propter ipsum dominum, quòd ex laudib' nostris crescat:sed propter nos,ne simus tanto

rātu dono ingrati,& ipsum nobis efficiamus seuerum. Dicit ergo *Laudate nomen domini.* Caussamque quare hoc facere debemus, statim subiunxit: dicēs, *Laudate serui domini.* Quid enim iustius, quid gratius esse potest? Etenim si non laudauerūt serui dominum, superbi & ingrati erunt. Et tamen si non laudas, non id efficis vt seruus non sis, sed dominū offendis, & ipsum contra te prouocas: si verò laudas, ipsum propitiū tibi facis. Et aduerte quòd laudibus & vituperio probantur homines, si iusti vel iniusti sunt, si laudibus extollūtur, si vituperio deijciūtur, quæ in hominibus cadere possunt, in Deo autem cadere nō potest qui semper stabilis manet. Quod hic sic probat August. dicens, *Laudate nomen domini.* Hortatur nos Psal. vt laudemus dominum. Nō enim laudibus nostris ille crescit, sed nos. Deus nec melior fit, si laudaueris: nec deterior, si vituperaueris. Tu verò laudando bonum melior eris, vituperando deterior. Bonus autem ille manet vt est. Probat. Si enim seruos suos prædicatores, rectores ecclesiæ suæ, id docet vt in conscientia sua habeāt dulcedinem bonæ vitæ suæ, nec corrumpātur laudibus, nec frangātur vituperationibus hominum: quanto magis ipse incōmutabilis super omnia qui hæc docet? Non itaque maior fit, si laudaueris: nec minor, si vituperaueris. Sed quoniam expedit nobis laudare dominum, misericorditer iubet vt laudemus eum: dicens, *Laudate nomen domini.* Etenim si seruus laudādo semper manere deberes, iustum esset vt talem dominum laudares: quanto magis laudare dominum debes, vt de seruo filius efficiaris? Et nota quòd quilibet iustus in hac vita seruus dicitur, non solùm quia præcepta domini seruat: sed etiam quia conditione carnis premitur. In futuro ex toto non seruus, sed liber vocabitur. vt ostendit Gregor. super illo verbo Iob 7, Sicut seruus desiderat vmbram &c. dicens, Electus quilibet seruus dicitur, quia electus quisque quousque infirmitatis conditione constringitur, sub dominantis conditionis iugo, quasi sub æstus anxietate retinetur. Qui nimirum cū à corruptione exutus fuerit, tunc sibimetipsi liber & tranquillus innotescit. Vnde rectè per Paulum dicitur, Ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Electos enim nunc ipsa pœna corruptionis aggrauat, sed tunc incorruptionis gloria exaltat. Et quantum ad præsentis necessitatis pondera nunc in Dei filiis de libertate nihil ostenditur, tantum verò ad sequentis libertatis gloriam in Dei famulis de seruitute nihil apparebit. Creatura ergo seruitute corruptionis exuta, & dignitate libertatis accepta, in filiorum Dei gloriam vertitur: quia vnita Deo per spiritū, quasi hoc ipsum quòd creatura est, trāsisse declaratur &c. Si autem per nomē domini volumus suscipere ipsum Christum, cui dedit Deus nomen quod est super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur: vt habetur ad Philipp. 2. Tunc nota quòd nomen domini (id est Christum) propter multa laudare debemus: vide versic. 1281.

Gregor. 8. moral. cap. 7.

Seruus dicitur quilibet iustus.

Rom. 8.

Christus multipliciter laudari debet.

2360 Qui statis in domo domini, in atriis domus Dei nostri.

Hic modus diuinæ laudis apponitur: quia scilicet illi solùm laudant Deum qui stant in domo domini, & in atriis domus Dei nostri: scilicet qui perseuerant intra gremiū ecclesiæ, quæ est domus Dei, & in charitate, quæ per atria designatur: vide versic. 2356. quia idem est cū isto. Ne ergo aliquis credat extra domum ecclesiæ vel extra statum gratiæ, dignè Deum posse laudare: ideo postquam ad laudem Dei cunctos inuitauit, nunc statim quem debet habere ostendit, vel qui sunt illi qui nomē domini laudant. Vnde hic ait August. Sed quoniam scriptum est in alio Psalm. Rectos decet collaudatio. Et alibi, Nō est speciosa laus in ore peccatoris. Et alibi, Sacrificium laudis honorificabit me: & illic iter quo ostendā illi salutare Dei. Et consequēter, Peccatori autē dixit Deus, Vt quid tu enarras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum: quia tu odisti disciplinā & proiecisti sermones meos retrorsum? Ne ergo fortè quisquam quoniam dictum est, *Laudate serui dominum*: etiam si in domo ista fuerit malus seruus, suspicetur sibi prodesse laudem domini: continuò quales sint qui laudare debent dominum, subiecit, dicens, *Qui statis in domo domini* &c. *Qui statis*, non, Qui ruitis. Illi enim stare dicuntur, qui in mandatis eius perseuerant, qui in fide non ficta & spe firma & charitate syncera seruiunt Deo, & honorant ecclesiam eius, & non dant occasionem malè viuendi illis qui venire & bene viuere volūt. Ergo qui statis in domo domini, laudate dominū: grati estote Deo qui vos erexit iacentes: & in domo sua stare fecit & ipsum agnoscere. Cogitādum enim nobis est vbi iacebamus, & quò collecti sumus: quia omnes impij Deū non quærebant: sed ipse illos non quærentes quæsiuit. Ille inuētos excitauit, ipse excitatos vocauit: vocatos introduxit, & in domo sua stare fecit. Hæc quisquis cogitat & ingratus non est, omninò præ amore domini sui à quo tanta sunt ei præstita, se despicit. Et quoniam non habet quid pro tātis beneficiis Deo retribuat, quid ei restat, nisi gratias agere & non repēdere? Dicat ergo, *Qui statis in domo domini.* Vbi notare potes, quòd domus domini est multiplex: scilicet domus communior, quæ est militans ecclesia: domus interior, quæ est munda cōscientia: domus superior, quæ est triumphans gloria. Prima igitur est domus ecclesiæ: de qua Luc. 2. Domus mea domus orationis vocabitur. Et in ista domo stāt iusti, vt lapides in ædificio. Et nota quòd in ædificatione non ponitur lapis, nisi aliis sit vnitus & concors. Sic & in domo ecclesiæ discordes non stant. Vnde Chrysost. super Matth. ait, Sicut ædificatores nodosos lapides habētes torturas ferro dolant, & consequenter eos in ædificio ponunt: alioquin non dolati lapides aliis dolatis nō cohærent. Sic & ecclesiæ doctores vitia hominū & nodos acutis increpationibus primùm circuncidere debent, & sic in domo ecclesiæ collocare: alioquin vitiis manentibus, Christiani Christianis non cohærebūt. Tolle hæc, & nulla discordia inuenietur. Hæc ille. Igitur si ad concordiam non fueris aptatus, in domo ecclesiæ non poteris stare. Et hoc notans Apostolus ait, Vos ipsi tanquam lapides viui superædificamini in domos spirituales sacerdotiū sanctum, Deo offerre spirituales hostias per dominum Iesum Christū. Secunda est domus conscientiæ, de qua Psal. 100, Perambulabam in innocentia cordis mei in medio domus meæ. Hæc autem domus, vt in ipsa bene possis stare, debet primò esse munda per affectionum puritatem: 2. Machab. 14, Tu domine vniuersorum qui nullius habes indigētiam, voluisti templum habitationis tuæ fieri in nobis: & nunc sancte sanctorum domine cōserua domum istam immaculatam, quæ nuper mundata est.

Benedicunt Deum soli boni.

Psal. 32.

Psal. 49.

Stare qui dicantur.

1. Petr. 2.

est. Secundò debet esse secreta per cõtemplationis sublimitatem. Iudith 8, In superioribus domus suę fecit sibi secretum cubiculum: in quo cum puellis clausa morabatur. Per Iudith intelligitur anima Deum in quiete contemplationis laudãs. Hæc ergo in superioribus domus suæ, id est in superiori portione rationis, debet facere cubiculum: id est Deum sub silentio contemplari: & cum puellis, id est cũ viribus & potentiis inferioribus inclusa manere, ne exterius vagari incipiat. Tertiò debet esse deliciosa per deuotionem. Sapient. 8, Intrãs in domum meam, conquiescam cum illa: non enim habet amaritudinem conuersatio illius, sed lætitiam & gaudium. Ideo dicebat saluator cuilibet nostrũ,

Marc. 2. Surge, tolle lectum tuũ, & vade in domum tuam, scilicet conscientiæ. Tertia principalis domus est domus gloriæ, quæ domus multas habet mansio-

Iob 14. nes: Christo dicente, In domo patris mei mansiones multę sunt: quia scilicet diuersitatẽ habet præmiorum. Hæc enim gloriæ domus est primò mundissima: Psal. 19, Domum tuam decet sanctitudo in longitudine dierum, quia nullus nisi immaculatus ibidem stare potest. Vnde August. super illo verbo, Psal. 118, Beati immaculati &c. dicit, Beati immaculati in via: tanquam si diceret, Scio quid velis, quia beatitudinẽ quæris. Sed si vis esse beatos, esto immaculatus. Secundò est speciosissima: Psalm. 25, Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum &c. Et hoc, quia ibi nullum malum, sed omne bonum aderit: quia (vt ait Magister lib. 4. dist. 49) ille solùm est beatus, qui habet quicquid vult, & nihil mali vult. Tertiò est deliciosa & lætitia plena. Ecclesi. 50, In magna domo auditus est sonus suauitate plenus. Hoc ideo, quia ibi non est mors, non luctus, non lassitudo, non infirmitas, non fames, non sitis, non æstus, non indigentia: sed summa omnium lætitia: vt ait August. in lib. de summo bono. Quartò est securissima. Ioã. 8, Filius manet in domo in ęternum: seruus autem non. Hoc ideo, quia sic est beatus certus de perpetuitate gloriæ, sicut & damnatus de æternitate pœnæ. aliter beatus meritò timeret ab illa domo expelli, qui timor illi pœna esset. Quintò est amplissima. Baruch 3, O Israel, quàm magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius: magnus, & non habet finẽ: excelsus & immẽsus. Sextò est abundantissima. Psal. 35, Inebriabuntur ab vbertate domus tuæ: & torrente voluptatis tuæ potabis eos. De ista ergo domo gloriæ dicitur, Laudate nomẽ domini qui statis in domo domini, quia beati qui ibi stant, semper Deum laudant. Psalm. 83. Beati qui habitant in domo tua domine: in sæcula sæculorum laudabunt te.

2361 Laudate dominum; quoniam bonus dominus: psallite nomini eius, quoniam suaue.

Hic laudis diuinæ multiplex assignatur ratio. Et diuiditur in partes tres: secundum quòd probat Deum laudandum maximè ex tribus: scilicet: primò ratione suæ bonitatis: secundò ratione suæ potestatis: ibi, *Quia ego cognoui*: tertiò ratione suæ fidelitatis, quia scilicet adimplet promissa: ibi, *Et misit signa*. Prima diuiditur in partes duas: quia primò Dei bonitas proponitur: secũdò per effectum probatur: ibi, *Quoniam Iacob elegit*. Quãtum ergo ad primum, ponit Deum esse laudandum: & hoc ratione suæ bonitatis: dicens, *Laudate dominum quoniam bonus dominus*. Sola enim virtus causa est veræ laudis & honoris. Sic & omnia vitia vituperio sunt digna. Cum Deus sit bonus à quo bona cuncta procedũt, ipse super cætera est dignus laude. Vnde hic ait August. Breuiter vno verbo hic explicatur ratio diuinæ laudis: quia bonus dominus. Sed bonus est, nõ vt sunt bona quę fecit. Nã fecit Deus omnia bona valde, cœlum, terrã & omnia quæ in eis sunt. Si hæc omnia bona sunt, quàm bonus est ille qui fecit illa? Omnia enim bona ipse fecit. Ipse autẽ est bonus quem nemo fecit. Ille bono suo bonus est, non aliũde participato bono. Ille seipso bonus est, non adhærendo alteri bono. Mihi autem adhærere Deo bonum est, qui non eguit à quo fieret bonus: sed eguerunt illo cætera vt fierent bona. Vultis audire quàm singulariter sit bonus? Dominus interrogatus dixit, Nemo bonus, nisi vnus solus Deus. Inuenio in creatura cœlum bonum, solem bonũ, lunam bonam, stellas bonas, terram bonam, hominem bonum, angelum bonũ. Omnia enim ista dico bona, sed tamen nõ absolutè: sed cum nominibus suis. Vt puta, dico cœlum bonum, angelũ bonum, hominem bonum. Ad Deum autem cum me refero, puto nihil melius dicere quàm bonum. Sicut enim solus Deus absolutè dicitur esse, ipso dicente ad Moysem, Ego sum qui sum: & dices, Qui est, misit me ad vos. Alia autem absolutè non sunt, quia verũ esse immutabile esse est: quod ille solus est. Sic & absolutè ille solus bonus est, qui seipso bonus est, à quo cætera bona sunt. Aliud est ergo bonum alio bono bonum: & aliud, bonũ seipso bonum. Item notandum quòd Deus singulariter dicitur bonus absolutè: quia omnem rationẽ qua quis dicitur bonus, ipse Deus in se cõtinet essentialiter. Dicitur enim quis bonus ratione puritatis, veritatis, honestatis, pietatis, fidelitatis & humilitatis: vide dictionario, vbi bonus. Vnus autem est per essentiã puritas, veritas &c. Ratio ergo quare Deus est laudandus, est quoniam bonus. Insanit enim qui laudat quod non est bonũ. Vnde hic August. ait, Si laudas iniquũ eo ipso quo iniquus est, nónne & tu iniquus eris? Si laudas furem eo quo fur est, nónne & tu eius particeps eris? Si laudas iustum eo ipso quo iustus est, nónne & tu idẽ habes partem laudando? Nõ enim laudares iustum eo quo iustus est, nisi iustitiam amares: non autẽ amares, si inde nihil haberes. Si ergo quicquid aliud laudamus, ideo laudamus quia bonum est: nulla tibi maior causa & melior dari potuit Deum laudãdi, quàm quoniam bonus dominus. Sequitur, *Psallite nomini eius, quoniam suauis*. Psallere nomini domini, est operari & viuere conformiter Christo. Hoc enim facere, non est graue, sed leue: quoniam salus est dominus. Vnde Psalmo 33, Gustate & videte, quoniam suauis est dominus. Graue enim onus est viuere secundum desideria carnis, secundum desideria mundi, quæ hominem multis laboribus implicant. Seruire autem Deo, regnare est. Vnde & Christus ait, Matthæus 11. Tollite iugum meum super vos: iugum enim meum suaue est, & onus meum leue. Vbi Rabanus ait, Quid iugo Christi suauius: quid onere illius leuius probabitur esse: abstinere à scelere, bonum velle, malum nolle: amare omnes, odisse malum: æterna consequi, præsentibus nõ capi: nolle inferre alteri quod sibi perpeti sit molestum? Lauda ergo dominum qui non solum in se bonus est, sed etiam tibi suauis & dulcis. Vnde hic August. *Psallite nomini eius, quoniã suaue.*

Bonus dicitur absolutè solus Deus.

Marc. 10.

Exod. 3.

Bonus dicitur quis multiplici ratione.

Solum bona sunt laude digna.

Christus suauis est.

suaue. Non solum bonus est dominus, sed etiam tibi snauis. Talem autem se præbuit hominibus, vt etiam panē de cœlo miserit, & filium suū sibi æqualem hominem faciendum, & pro hominibos occidendum: vt per hoc quod tu es, gustes quod non es. Multum enim erat ad te gustare suaoitatē Dei, quia remota erat illa & nimis alta: tn autem nimis abiectus, & in imo iacens. In magna ista separatione missus est mediator. Non poteras ad Deum homo, Deus factus est homo: vt quoniam homo potes ab homine, qui non posses ad Deum, per hominem venires ad Deum. Et factus est mediator Dei & hominnm homo Christus Iesus. Sed si homn solùm esset, seqnendo quod es, nunquam peruenires. Si Deus solnm esset, non cōprehendēdo qnod non es, nunquam peruenites. Vnus ergo factus est homo, vt hominem sequendo, quod potes, ad Denm peruenires: quod non poteras. Inde ergo factus est tibi suauis. Quid soauius pane angelorum? Et tamen panem angelorum manducauit homo. Non enim aliunde viuit homo, & aliunde angelus.

1. Tim. 2.

Psalm. 77.

2362 Quoniam Iacob elegit sibi dominus, Israel in possessionem sibi.

Hîc ostēdit Dei bonitatem per effectum & suauitatem. In hoc enim magna Dei bonitas & suauitas apparet in nobis: quia (vt habetur ad Ephes. 1.) Ipse gratuita sua bonitate elegit nos ante mundi constitutionem: oon qnia eramns sancti futnri, sed vt essemus sancti & immaculati in conspectu eius. Non ergo opera nostra etiam futura fuerunt causa quare nos elegit: sed sua electio fuit causa omninm meritorum nostrorum. Vnde ibidem ait gl. Elegit nos ante mundi constitutionem &c. id est anteqoā essemus. Ne quis ergo putet animas cum Deo fuisse æternas, & tūc illas aliquid meruisse, iuxta errorem illorum qui ante hæc visibilia dicūt fuisse animas sanctas: & ideo ipsas tunc fuisse electas à Deo: hoc apertè osteodit falsum esse: dicens, Elegit nos ante mundi constitutionem. Quomodo autem eligeret eos qni nondum erant, nisi prædestinādu? Et sic tunc non elegit nos, qnia sancti eramus, ita nec ideo quia sancti futuri eramus: sed potius elegit nos ad hoc vt essemns sancti & immaculati per bona opera. Non ergo qnia futuri eramus saocti, sed vt essemus sancti, nos elegit. Ideo quippe tales furnti eramus, quia elegit ipse prædestinans vt tales per gratiam eius essemns. Sed Pelagianus vetitari resultans, ait, Præsciebat Deus qui futuri erant sancti & immaculati per liberom volnntatis arbitrium. Et ideo eos in sua præscientia, quales futuros esse præsciuit, elegit. Elegit (inquit) anteqnam essent, prædestinans filios quos futuros sanctos esse præuidit. Sed hoc confutat Apostolus: dicens, Vt essent sancti & immaculati in coospectu eius, oon hominum: id est intus vbi ipse conspicit, nō extra, vbi homines vident. Ex quibus per effectum apparet bonitas & suauitas Dei erga nos, quia sua mera gratia nos ante mundi cōstitutionem elegit: quę electio oos sanctos facit & immaculatos. Quod notans Psalm. ait, *Quoniam Iacob elegit sibi dominus.* Quātum ad litteram: per Iacob & Israel, qui fuit pater duodecim tribuum, intellige populum Israel, quē Deus singulari prærogatiua in populum peculiarem sibi elegit. Quoniam vt hic ait August. Cæteras gentes sub angelis posuit Deus: Iacob aotem elegit sibi in possessionē. Qnamuis enim ipse omnes gentes condiderit, cæteras angelis commisit: sibi istam possidendam conseruaodámque depotauit. Quod ideo dicit August. quia Deus personaliter iocarnatus, aliam gentem personaliter nō visitauit prædicādo: sed angelis (id est Apostolis) ipsas docendas & visitandas commisit. Sed quātum ad propheticum sensnm, per Iacob & Israel intellige fideles, qui sunt Iacob, qui supplaotans vel luctator interpretatur: qui contra spirituales nequitias luctantur & pugoant. Qui similiter dicūtur Israel, qui videns Deum interpretatur: quia tales in suis certaminibos, non suas vires, sed vires in seipsos conspicinnt. Quod sic faciōt, quia Deus elegit eos in possessionem sibi. Et aduerte quòd electi sunt possessio & hæreditas Dei: & econtrario, Deus est possessio & hæreditas ipsorū: quia Deus illos possidet dum ipsos iohabitat: & ipsi possident Denm, dum ipso hic fruuntur per spem, & in futuro per gloriam.

Elegit nos Deus gratis, nō propter merita nostra.

Pelagij error prædestinatione.

Iacob & Israel significant fideles & iustos.

Deus est possessio nostra, & nos Dei.

Quia ego cognoui quòd magnus est dominus, & Deus noster præ omnibus diis. 2363

Hic ostendit Deum laudādum ratione suæ potestatis. Et primò proponit Dei potestatem: secundò ponit eius declarationem: ibi, *Omnia quæcunque.* Primò ergo Dei magnitudinē potestatis proponit: dicens, *Quia ego cognoui quòd magnus est dominus.* Quasi dicat propheta, Et licet omnes non possint cognoscere magnitudinem Dei, quæ oostrum intellectū excedit: ego tamen eleuatus gratia sua ipsam cognoui. quòd si alij cognoscere nondum possunt, saltem credant. Vnde Psalm. 94, dicitur, Quoniam Deus magnus dominus, & rex magnus super omnes deos &c. qui meritò propter multa dicitur magnus dominus. vide ibi, versic. 1633. Et hoc est qood de Deo dicitur Iob 37, Quod est magnus fortitudine iudicio & iustitia, enarrari non potest. Quod exponens Gregor. dicit, Magnus quippe est Deus fortitudine, quia fortem aduersariū superat: & de domo illius vasa contumeliæ auferens, in misericordiæ vasa commutat. Magnus iudicio, quia etsi hic electos suos per aduersa deprimit, eos quādoque in gloria æternæ prosperitatis extollit. Magnus iustitia, quia etsi hic diu tolerat, quandoque tamen sine termino reprobos damnat. Item dicitur Deus magnus, scilicet sanctitate, dignitate, claritate, & laude: vide versic. 775. Vel aliter, dic q Deus est primò magnus io sapientia omnia gubernante. Iob. 36, Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram. Secundò est magnus in iustitia omnia regulante. Sapient. 17, Magna iudicia tua domine. Tertiò est magnus in misericordia omnia conseruante. Ecclesi. 22, Magna misericordia Dei, & propitiatio illius conuertentibus ad se. Est quartò magnus in potentia omnia superante. Ecclesi. 17, Magna potētia Dei solius, & ab humilibus honoratur. Et hanc magnitudinem cognouit Psal. dicens, *Quia ego cognoui quòd magnus est dominus.* Sequitur, *Et Deus noster præ omnibus diis:* super omnes deos qui sunt in cœlo vel io terra. Vbi notandū, quòd Deus dicitur multipliciter: vide versic. 809. Quibus tamen omnibus præest dominus Deus noster. Et in nomine domini illum explicat hic Psalm. dicens, *Quia ego cognoui quòd magnus est dominus.*

Magnus dicitur Deus multipliciter.

Gregor. 17. moral. c. 26.

Omnia quæcunque voluit dominus fecit in cœlo & in terra. 2364

Hîc

Hic ponit potestatis Dei declarationem: quam primò declarat in generali: secundò in speciali: ibi, *Educens*. Declarat ergo Dei potestatem, quæ voluntati eius æquatur: quia quæcunque vult facere facit: & quæcunque facit, vult facere, quia voluntas Dei causa est omnium rerum. Vnde fatuum est de aliquo quærere voluntatis Dei causam: vt puta dicẽdo, Quare Deus hoc voluit facere? cum ipsa Dei voluntas sit omnium causa, & nullam superiorem causam habeat: quia omnia quæcunque voluit fecit ipsa, à nullo mota neq; facta. Propter quod dicit Magister lib. 1. dist. 45, Hæc itaque summè bona volũtas Dei causa est omnium quæ naturaliter fiunt vel facta siue futura sunt, quæ nulla præuenta est causa, quia æterna est. Ideóq; ipsius causa quærenda nõ est. Qui enim eius causam quærit, aliquid maius ea quærit, cum nihil ea maius sit. Vnde qui quærit quare voluit Deus mundum facere: causam quærit voluntatis Dei. Omnis autẽ causa efficiens, maior est eo quod efficitur. Nihil autem maius est voluntate Dei: non ergo eius causa quærenda est. Vnde si quis quærat quare voluit Deus facere mũdum, cœlum & terram: respondendum est eis qui voluntatem Dei nosse desiderant, quòd voluntas Dei omnium quæ sunt ipsa est causa, & nihil voluntatis Dei est causa. Si enim causam habet voluntas Dei, aliquid est quod antecedit voluntatem Dei: quod nefas est credere. Qui ergo dicit, Quare fecit Deus cœlum & terram? respondendum est ei, Quia voluit. Voluntas enim Dei causa est cœli & terræ. Et ideo maior est voluntas Dei, quàm cœlũ & terra. Qui ergo dicit, Quare voluit Deus facere cœlũ & terram? maius aliquid quærit quàm sit voluntas Dei. Nihil autem maius inueniri potest. Cõpescat ergo se humana temeritas. Et ideo quod nõ est, nõ quærat: ne id quod est, non inueniat. Hoc ergo exprimens Psalm. ait, *Omnia quæcunque voluit fecit* &c. Tanta est enim potestas diuinæ voluntatis, quòd nullus sibi contradicere potest: quinimmò quanto quis voluntati Dei resistere conatur, tanto amplius ipsam adimplet. vt multis exemplis ostendit Greg. super illo verbu Iob 23, Nemo potest auertere cogitationes eius: vide versic. 490. Item adhuc multa exempla ponit Gregor. 6. moral. cap. 11. super illo verbo Iob 5, Qui comprehendit sapientes in astutia eorum: vide ibi. Vnde concludit, cap. 14, dicens, Magna opera domini exquisita in omnes voluntates eius. Sicut quippe eius opera magna sunt, vt per omne quod ab hominibus agitur, eius voluntas exquiratur. Nam sæpe inde voluntas Dei perficitur, vnde repelli putabatur. Hinc rursus Psalmista dicit, *Omnia quæcunque voluit dominus fecit in cœlo & in terra* &c. Et aduerte quòd Deus omnia quæ facit, liberè facit, nõ necessitate ductus: sicut multoties faciunt homines. Et hoc est quod ait Psalm. *Omnia quæcunque voluit dominus fecit* &c. Vnde hic ait August. *Omnia quæcũque voluit dominus fecit* &c. Quis comprehendat hæc? quis enumeret opera domini in cœlo, in terra, in mari & in omnibus abyssis? Tamen omnia credere inconcussè debemus. Quoniã quicquid creaturarum in cœlo, quicquid in terra, quicquid in mari & in omnibus abyssis, à domino factum est: quia omnia quæcunque voluit dominus fecit. Nõ enim omnia quæ fecit, coactus est facere: sed omnia quæcunq; voluit fecit. Causa omnium quæ fecit, volũtas eius est. Facis tu domum, quia si nolles facere, sine habitatione remaneres: necessitas cogit te facere domũ, nõ libera volũtas. Facis tu vestẽ, quia si nõ faceres, nudus ambulares. Ad faciendam ergo vestẽ, necessitate duceris, nõ libera volũtate. Conseris montẽ viribus, semẽ spargis: quia nisi faceres, alimenta non haberes: omnia hæc necessitate facis. Deus solus voluntate fecit, nullo quod fecit eguit. Nos tamen aliquid libera voluntate facimus, etsi non omnia: cũ Deum amãdo laudamus: hoc libera voluntate facis, quando laudas quod amas. Non enim ex necessitate, sed quia placet. Vnde iustis & sanctis Dei placuit Deus etiã flagellans eos: quãdo iniquis omnibus displicet, placuit illis, & sub flagello eius, in ærumnis, in laboribus, in vulneribus, in egestate cõstituti laudauerunt Deũ. Non eis displicuit nec torquẽs. Hoc est ergo gratis amare, non proposita acceptione mercedis: quia ipsa merces tua summa ipse Deus erit, quẽ gratis diligis. Ille igitur Deus qui omnipotens est, in cœlo & in terra omnia quæcũq; voluit fecit. Tu in domo tua nõ facis omnia quæ vis, nec in teipso facis quod vis: sed Deus in te facit quod vis. Ipse autẽ dominus facit omnia quæ vult, in cœlo & in terra, in mari & in omnibus abyssis.

Volũtas Dei causa est omnium, & causam non habet.

Gregor. 16. moral. c. 18.

Deus quod facit liberè facit: nos autẽ, necessitate ducti.

Amatur Deus & laudatur liberè.

Educens nubes ab extremis terræ, fulgura in pluuiam fecit. 2365

Hic in speciali declarat Dei potestatẽ: & primò in cœlo, scilicet aëreo: secundò in terra: ibi, *Qui producit*. Quantum ad primum, sciẽdum quòd cœlum accipitur multipliciter. Est enim cœlum aëreum, æthereum, igneum, sidereũ, chrystallinum, empyreum, & cœlum sanctæ trinitatis: vide versic. 1066. Et quia cœlum aëreum magis nobis est notũ: ideo volens ostendere potestatẽ Dei in cœlo, agit de his quæ Deus facit in isto cœlo aëreo, in quo nubes generantur Dei potentia, & in pluuiã resoluuntur: dicens, *Educens nubes* &c. Vbi notãdum quòd (vt dicitur lib. 6. de proprietatibus rerũ,) nubes est aëris densitas ex vaporibus & fumositate terræ & aquę, maris contractione conglobata naturaliter, & cauernosa ad modũ spõgiæ. Sol enim suo calore eleuat fumositates terræ sursum. Eleuat etiã vapores grossos ex aqua maris, conuertẽs aquam in aërem: scilicet grossum & humidum in se continẽtem aliquas partes aquæ. Illi ergo vapores ex aqua maris eleuati sursum in aërem virtute solis, insimul coniunguntur cũ vaporibus & fumositatibus terrę, & condensantur in nubẽ: quæ postea nubes resolutæ, partes aquæ quas continebant, emittũt inferius: & sic generatur pluuia. Ex quibus apparet, quòd nubes generantur ex vaporibus aquę maris. Mare autem circundat terram: & sic dicitur extremum terræ. Et sic nubes quæ à mari educitur, ab extremis terræ educi dicitur. Quod Deus virtute sua facit, quam virtutem soli communicauit. Et hoc notans Psalm. ait, quòd ipse Deus est educens nubes ab extremo terræ: quas à mari deducit ad medium terræ, vt illis resolutis, terra irrigetur pluuia. Hoc autem nulla virtus creata per se facere posset. Sequitur, *Fulgura in pluuiam fecit*. Quamuis enim propriè fulgur sit iaculus cœlestis, qui ex vapore grosso ad supernũ aëris intersticiũ eleuato, & vehemẽti calore solis desiccato, in lapidẽ conuertitur, & impetu ventorũ fracta nube violẽter & impetuosè descẽdit ad terrã: tamen quandoq; fulgur dicitur illa nubiũ coruscatio & intonatio, quæ multum terret audiẽtes & vidẽtes, quæ est signũ pluuię: quia in illa fulguratione nubes franguntur, quibus fractis,

Cœlũ multiplex.

Quid est nubes, & quomodo generatur.

Fulgur quid sit.

aqua in nubibus contenta descẽdit: & sic generatur pluuia. Et hoc est quod ait Psal. quòd Deus fulgura in pluuiam facit, quia ad coruscationem fulguris, consequitur pluuia: quæ potestatẽ Dei ostẽdunt. Per ista autem Psalm. ad intelligentiam spiritualem nos mittit. Sciendum ergo quòd per nubes Apostoli & sancti prædicatores significantur: vide versic. 556. 926. 1273. Has nubes dominus ab extremo terræ eduxit, quando ipsos vsq; ad fines terræ ad prædicandum fidem misit. Qui prædicando fulgurabant, terrendo peccatores: ex quibus terroribus secura est pluuia consolationis spiritualis, & gratia Dei. Vnde ad istum intellectum hunc locum exponit August. dicens, *Educens nubes ab extremo terræ*. Quas nubes? prædicatores veritatis suæ. De quibus nubibus alio loco irascens vineæ suæ dicit, Mandabo nubibus meis ne pluant super imbrem. Et parum est excitasse nubes de Hierusalem vel de Israel, quos misit prædicare euangelium toto orbe terrarum? De quibus nubibus dictum est, In omnẽ terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Paru est hoc? Sed quia ipse dominus ait, Prædicabitur hoc euãgelium regni in toto orbe terrarum in testimonium omnibus gentibus: & tũc venit finis, excitat nubes ab extremo terræ. Nã crescente euangelio, vnde erant prædicatores euãgelij in finibus terræ, nisi ibi excitet nubes ab extremis terræ? De ipsis autem nubibus quid operatur, subdit, *Fulgura in pluuiam fecit*. Hoc est, minas ad misericordiam flexit, de terroribus irrigauit. Quãdo tibi minatur Deus per prophetam, per Apostolum & times: nónne coruscatio terruit te? Sed cùm pœnitẽdo corrigeris, & agnoscis hoc misericordia fieri, in pluuiam vertitur fulguris terror. Aliter autem istum versum exponit Richard. dicens, *Educẽs nubes ab extremo terræ*. Terræ nostræ extrema, peccata infima & opera abiecta. A tali extremitate nubes producitur, quia ex turpitudinis recordatione caligo confusionis generatur. Sed hæc nubes dum mentem obnubilat, contra concupiscentiæ æstus, quasi contra solis ardorem refrigerium præstat. Nã qui peccasse se meminit, & se peccasse erubescit: quanto plus de præterito dolet, tãto plus de futuro se exhibet cautiorem. *Fulgura in pluuiam fecit*. Ante fulgura nubes producitur: & iterũ fulgura pluuia sequitur. Nubes, caligo cõfusionis: fulgur, terror maiestatis: pluuia, fletus compunctionis. Ex recordatione namque turpidinis & diuini terroris, formidine mens concutitur.

Nubes sunt Apostoli & prædicatores.

Psalm. 77.

Psalm. 18.

Nubes est cõfusio peccati.

2366 Qui producit ventos de thesauris suis: qui percussit primogenita Aegypti ab homine vsque ad pecus.

Hic ostendit Dei potestatem in terra. Vbi notãdum quòd quamuis aliquorũ sit opinio quòd ventus generetur ex fluctu brachiorum maris: tamen verior & communior opinio est, quòd ex terra vẽtus generatur: quia ex fumositate de terra ascendẽte & aërem impellente fit vẽtus. Vnde dicit Albertus magnus, quòd radix est ex vapore qui ascendit ex terra: & principium esse eius est ex eo: & materia eius est vapor talis, qui est frigidus & siccus, subtilitate sua aërem transcendens, & spissatur frigiditate aëris, fortiter impellit aërem. Quod patet ex hoc, quia quantitas vẽtorum & nubium est secundum quantitatem vaporis ascendentis ex terra: quia quando multi sunt vapores, multi sunt vẽti. Sic ergo materialiter ventus est ex vapore terrestri ad superius aëris ascendente. Ex quo apparet quòd Psalm. ostendens ventorum productionem, ostendit potestatem Dei in terra: dicens, *Qui producit ventos de thesauris suis*: id est de occultis cauernis, vnde nescis vnde venti veniant: scis tamen quòd iussu Dei flant. Quòd enim flat ventus, sentis: sed qua causa flat, vel de quo thesauro ductus sit, nescitur. Mysticè autem per hos vẽtos intelligit prædicatores, quos de thesauro occulto suæ sapientiæ inspirat. Vnde hic ait August. *Qui producit ventos* &c. Eosdem puto prædicatores, & nubes, & ventos. Nubes, propter carnem: ventos, propter spiritum. nubes enim videntur, venti sentiuntur, & non videntur. Deniq; quoniam carnem videmus esse de terra: ideo inquit, nubes excitat ab extremo terræ. Expressit vnde excitet nubes: venit ad ventos, quia spiritus hominis ignoratur vnde veniat. Ideo ait, *Producit ventos de thesauris suis*. Sequitur, *Qui percussit primogenita Aegypti* &c. Hoc ad literam fecit, vt apparet Exod. 12. vide versic. 2333. Mysticè autẽ per primogenita intelligũtur mores nostri, inter quos principalis est fides. Vnde August. hic ait, *Qui percussit* &c. Primogenita nostra salua sint in domino: quoniam ipse dedit ea nobis. Molesta pœna est & terribilis plaga mors primogenitorum. Quæ sunt primogenita: mores nostri, in quibus nunc seruimus Deo. Primitias enim habemus ipsam fidẽ vnde incipimus: quia nemo incipit bene viuere, nisi ab ipsa fide. Fides ergo nostra in primogenitis nostris est. Quãdo custoditur fides nostra, cætera subsequi possunt. De qua primogenita fide Apostolus ait, Nos primitias spiritus habentes, id est dantes, iam Deo primitias spiritus nostri, id est ipsam fidẽ tanquam primogenita nostra. Si ergo magna gratia Dei est, vt cõseruetur fides nostra: sic magna est pœna, occidere primogenita. Quãdo ergo in afflictione ecclesiæ constituti perdunt fidem: primogenita percutiuntur. & sic Deus percutit fidem illorũ permissiue, quia permittit eos à fide cadere. Vel aliter totum versum exponit Richard. dicens, *Qui producit ventos* &c. Spiritussanctus vbi vult spirat. sic nihilominus quando vult post pluuiam venti producuntur. Beati enim qui lugent, quoniam ipsi cõsolabuntur. Aliter enim spirat spiritus timoris, aliter spiritus pietatis, aliter spiritus fortitudinis. Tales ventos producit dominus de thesauris suis: scilicet quando diuinæ scripturæ arcana rimamur & admiramur. Sed dum tali admirationi vehemẽter insistitur, attonita mens, nunc spiritus sapientiæ, nunc spiritus scientiæ, nunc spiritus consilij tangit nonnullos. Sequitur, *Qui percussit primogenita Aegypti* &c. initium omnis peccati. Sed tenebræ erroris talia gignunt primogenita. Quia ergo per spiritum Dei spiritus Diaboli deuicitur, & per spiritum mãsuetudinis spiritus elationis cõfunditur: rectè postquã venti producuntur, Ægypti primogenita moriuntur. sed alij superbiũt de vanitate sæculi, alij de sanctitate: superbia vanitatis est primogenitũ pecoris, arrogantia sanctitatis, primogenitum hominis. Et sic flante spiritu percutiuntur primogenita Ægypti ab homine vsque ad pecus.

Ventus quomodo generatur.

Ventus significat prædicatores.

Primogenita dicitur fides.

Rom. 8.

Primogenita dicuntur peccata.

Et misit signa & prodigia in medio tui Aegypte, in Pharaonem & in omnes seruos eius. 2367

Hic

Hic ostendit Deum laudandum ratione suæ fidelitatis: quia scilicet fideliter quę promittit adimplet. Vbi notandum quòd (vt habetur Genes.15) Deus prædixit Abrahæ, quòd semen suum (id est filij Israel ex semine suo descendentes) esset futurum peregrinum in terra non sua, & subijceretur seruituti, & affligeretur quadraginta annis. Et statim promisit illos de seruitute illa gloriosè liberare. Vnde statim subdit ibi, Verumtamen gentē cui seruituri sunt, ego iudicabo: & post hæc egredietur cum magna substantia. Quòd autem istud promissum fideliter Deus adimpleuerit, multa iudicia immittendo contra Pharaonem, & ipsum populum inde educendo, & ad terram promissionis educendo, hic ostendit Psal. Et duo facit: quia primò ostēdit promissionis adimpletionem: secundò ex hoc concludit Dei laudationem: ibi, *Domine nomē tuum.* Prima pars diuiditur in tres partes: quia ostendit primò quomodo ipsos de Ægypto eduxit: secundò quomodo eos per desertum perduxit: ibi, *Qui percussit*: tertiò quomodo eos in terram promissionis induxit: ibi, *Et dedit terram.* Quantum ad primum, ponit in generali quomodo eos Deus eduxit de Ægypto: scilicet cum multis signis & prodigijs, & multis plagis percutiendo Pharaonem & omnes Ægyptios: de quibus diffusè habes Exod.8, & infrà. Et Psal.77, Posuit in Ægypto signa sua & prodigia sua in campo Taneos, & conuertit in sanguinem flumina eorū &c. De istis signis & prodigijs, vide versic.1325. & infrà per multos versus. Et versic.1815. & infrà per multos versus. Quæ omnia hic breuiter replicat Psalm. dicens, *Et misit signa & prodigia in medio tui Aegypte in Pharaonem.* Vnde hic ait gl. Hæc ita manifesta sunt, vt expositione magis obscurētur. Dum verò audis quæ facta sunt in impios, caue ne in te fiāt. Ideo hæc vtilia sunt cum leguntur. Mysticè autem notandum quòd per Ægyptum, quæ tenebra vel confusio interpretatur, significantur peccatores tenebrosi & digni cōfusione. Per Pharaonem verò, qui dissipatio interpretatur, significātur ipsa peccata, quibus omnis virtus dissipatur. Per seruos enim Pharaonis ipsos accipe peccatores: quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Ioan.8. In istis ergo peccatoribus & vitiosis, Deus vt ipsos conuertat immittit signa diuersa: scilicet quādoque signum placatiuum diuinæ iracundiæ: quandoque signum punitiuum humanæ immunditiæ, quandoque signum directiuū humanæ ignorantiæ, quandoque signum expressiuum diuinæ potentiæ: de quibus signis vide supra versic.1815.

Signa diuersa dat Deus peccatoribus vt conuertātur.

2368 Qui percussit gentes multas, & occidit reges fortes.

Hic ostēdit qualiter eos perduxit per desertum, pro ipsis contra ipsorum hostes pugnando. Et duo facit: quia primò hoc proponit: secundò ipsorum hostes explicat quos percussit: ibi, *Seon regem.* Vbi notandum quòd pars istius versiculi refertur ad ea quę fecit per desertū: vt puta quādo orante Moyse, dominus percussit Amalech, & ipsum & populum eius fugauit in ore gladij: vt habetur Exod.17. Et de istis dicit, *Qui percussit gentes multas*: quia multus populus erat cum ipso Amalech. *Et occidit reges fortes*: vt puta Barach, regem Chananæorum: quem filij Israel interfecerunt, antequam intrarent terram promissionis, & vrbes eius subuerterūt: vt habetur Numer.21. Et regem Ammonitarū, & regē Moabitarum, & multos alios reges: vt ibidē habetur, scilicet Numer.21. Mysticè autē per gentes accipe gētiles idolatras, quos percussit Deus, quando corda eorū inspirauit vt ad Deum verū conuerterentur. Vel percutit, quando diuersis aduersitatibus corpus percutit vt animā sanet: secundū quod dicitur, Ego occidā, & ego viuere faciā: percutiā, & ego sanabo. Et consimiliter occidit reges fortes, quando principes & mundi potentes cōuertit: qui tūc occisi dicūtur, quia infidelitas in eis fuit occisa. Et aduerte quòd est percussio multiplex, qua Deus percutit gentes, id est peccatores: scilicet percussio iustitiæ quæ fit ad punitionē: sic enim percutit induratos, 1.Reg.25. Percussit dominus Nabal, & mortuus est. Secunda est percussio disciplinæ ad correctionē: sicut pater percutit filiū vt corrigatur. Prouerb.23, Noli subtrahere à puero tuo disciplinā. Si enim percusseris eū virga, nō morietur: cum enim virga percutis eū, & animā eius de inferno liberabis. Tertia est percussio doctrinæ ad eruditionē: sicut doctor percutit discipulum vt addiscat. Vnde Cantic.5, Inuenerūt me custodes ciuitatis: percusserunt me: tulerunt palliū meū. Qui enim sunt custodes ciuitatis, nisi doctores & prædicatores, qui docēdo verbis percutiunt subditos: Quid autē per palliū, quo res supposita occultatur, nisi ignorātia intelligitur? Sic ergo prędicatores verbis percutiēdo subditos, palliu auferunt, dū per doctrinā velamen ignorātiæ de ipsorū cordibus auferūt. Ex quibus apparet quòd omnis percussio domini aut est ad correctionē, aut ad damnationē. Quod ostendit Gregor. dicens, Percussio namq; domini tūc diluit culpā, cum mutauerit vitā. Nam cuius mores non mutat, nō expiat actiones. Omnis ergo diuina percussio aut purgatio in nobis est vitæ præsentis, aut initiū pœnæ sequētis. Propter eos enim qui ex flagello proficiunt, dictū est, Qui fingis dolorē in præcepto. quia dum flagellatur iniquus & corrigitur, qui audire præceptū noluit, audiuit dolorē. Dolor autē in præcepto fingitur ei, quia malis operibus quasi præceptis vitæ dolor cohibetur. De his verò quos percussio dānat, dicitur, Percussisti eos, & nō doluerūt: attriuisti eos, & renuerūt accipere disciplinam. His flagella ab hac vita inchoāt, & in æterna percussione perdurant &c.

Deuter.32.

Percussio multiplex.

Percutit deus dupliciter.

Gregor.18 moral.c.12.

Psalm.9.

Hierem.5.

Seon regem Amorrhæorum, & Og regem Basan, & omnia regna Chanaā. 2369

Hic explicat reges quos Deus educendo populū occidit. Vbi aduertēdum quòd prima pars istius versiculi fuit tempore Moysi, scilicet occisio istorū regum: sed secunda pars fuit tempore Iosue, quādo scilicet occidit omnia regna Chanaā. De Seon rege Amorrhęorū habetur Numer.21, quòd Moyses dū duceret populū per desertū, misit nūcios ad Seō regē Amorrhæorū, petēs humiliter ab eo trāsitum per terrā suam, nullū damnum suis inferendo. Qui transitū eis concedere noluit, quin potius exercitu cōgregato, egressus est eis obuiā in deserto, vt pugnaret contra filios Israel: à quibus occisus est, & omnis eius terra possessa est à filijs Israel. De isto ergo rege ait Psal. q Deus occidit Seō regem Amorrhęorū: quia scilicet filij Israel diuina virtute adiuti illū cū populo suo occiderūt. De Og autē rege Basan dicitur ibi, scilicet q postquā filij Israel interfecerūt Seō, & possederūt terrā Amorrhęorū, venerūt ad terrā Basan. Quod audiēs Og rex Basan, occurrit eis armatus cum populo suo, vt pugnaret cōtra

Israel. Et tūc dixit dominus ad Moysen, Ne timeas eum, quia in manu tua tradidi illū, & omnem populū eius, faciésq; illi sicut fecisti Seon regi Amorrhæorum: percusseruntq; Og cum filiis suis, vniuersúmque populum eius, & possederunt terram illius. Et de isto rege nunc ait Psal. *Et Og regem Basan*, supple Deus occidit. Quod verò sequitur, *Et omnia regna Chanaan*: hoc non fuit tempore Moysi per desertum, sed tempore Iosue: quādo iam intrauerant terram promissionis, & omnes reges Chanaan inhabitantes terram promissionis occidit, & possedit regna ipsorū. Vt enim habetur Iosue 13, reges quos occiderūt filij Israel in terra promissionis, fuerunt triginta vnus: qui omnes ibidē ponūtur, & ipsorum regna nominantur. Hos ergo omnes recitans breuiter Psalm. ait, *Et omnia regna Chanaan*: scilicet possiderunt filij Israel, occisis regibus eorum & populis. Mysticè autē Deus in nobis occidit Seon regem Amorrhæorum &c. Vbi notandum quòd Seon interpretatur Tētatio oculorum: & hic regnat in Amorrhæis. Quid est enim Amorrhæus, nisi reus amor carnalis & luxuriosus? Est ergo Seon rex Amorrhæorum, quia tentatio oculorum maximè regnat in luxuriosis. Sed hunc regem in nobis Deus occidit, quando à nobis vanitatem remouet visionis: quod Psalm. postulabat, dicens, Auerte oculos meos, ne videant vanitatem. Quæ autem vanitas maior vanitate & falsa apparentia mulieris? Si enim hunc regem in te non occiderit Deus, facilè caperis. Vnde Chrysost. in homil. super illo verbo Matth. 5, Omnis qui viderit mulierē ad concupiscendum &c. dicit, Si ergo vis continuè oculos tuos pulchris faciebus mulierum infigere, capieris omnino, etsi bis vel ter fortassis possis cōtinere. Non enim es extra humanam naturam. Qui autem flammam semel accendit, etiam visa muliere absente, format apud se imaginem turpium cogitationum, à quibus multoties procedit ad opus: quia si aliqua se ornando, oculos hominum ad se traxerit, etiamsi nulli plagam intulit, pœnā patietur extremam. Venenum enim cōfecit, etsi nullum qui biberit, inuenit. Quod autem viris dicit, hoc ad fœminas loquitur: capiti loqnēs, & corpori persuadet. *Et Og regem Basan*: mysticè Og interpretatur Conclusio: Basan verò interpretatur Cōfusio. Per Og igitur intellige conclusos peccato: quia scilicet ab aspectu oculorum venerūt ad opus qui regnāt in Basan, quia confusione sunt pleni. Hunc ergo regem in nobis Deus occidit, quando peccatum per opus conclusum remittit, & ad pœnitentiam peccatorem inducit &c.

[Margin: Seon rex Amorrhæorū significat cōcupiscētiā oculorum luxuriosorum.]

[Margin: Psal. 115.]

[Margin: Videre frequenter mulieres, capit mentem.]

2370 Et dedit terram eorum hæreditatē, hæreditatem Israel populo suo.

Hic ostendit quomodo in terram promissionis eos induxit & eis tradidit: quia occisis omnibus illis regibus & populis, ipse Iosue diuisit populo Dei terram promissionis, & hæreditatiè ipsam illis dedit possidendam: vt habetur historialiter Iosue 18. Per hoc autem mysticè vult ostendere quòd Deus suis fidelibus hæreditatem dabit terrā promissionis, quæ est terra viuētium: de qua infideles eiecit, scilicet angelos apostatas: de qua hæreditate dicitur, Quoniam tu Deus exaudisti orationem meā: dedisti hæreditatem timentibus nomen tuum. Vbi nota quòd per Christum hæc hæreditas nobis est collata: vt ostendit Gregor. dicēs, Christus moriēdo docuit mortem non metui: resurgendo docuit de vita cōfidi. Ascendendo autem docuit de cœlestis patriæ hæreditate gloriari: vt quò caput præisse conspiciunt, illuc se subsequi membra gratulentur. Vnde bene & ab eodem nostro capite dicitur, Vbicunq; fuerit corpus: ibi congregabūtur aquilæ. Vnde & Petrus ait, In hæreditatem incorruptibilem, incōtaminatam, & immarcessibilem cōseruatam in cœlis &c. Et notandum quòd multiplex est hæreditas: scilicet quædā abominabilis & perniciosa, quædam mutabilis & fluctuosa, quædam vtilis & gratiosa, quædam desiderabilis & gloriosa. Et de istis vide versic. 974.

[Margin: Psal. 60.]

[Margin: Gregor. 27 moral. cap. 11.]

[Margin: Matth. 24.]

[Margin: 1. Petri 1.]

Domine nomen tuum in æternum: domine memoriale tuum in generatione & generationem. 2371

Hic ex prædictis concludit nomen domini esse laudandum: primò ratione beneficiorum: secundò ratione iudiciorum: ibi, *Quia iudicabit*. Quantum ad primum, aduertendum quòd ex prædictis beneficiis factis populo suo: ac etiā ex prædictis iudiciis factis hostibus populi sui nomen domini per vniuersum orbem fuit diuulgatū & admirabile prædicatum. Vnde Moyses narratis beneficiis Dei dādis bonis, & iudiciis in malis exercendis, ait, Nomē eius gloriosum & terribile: gloriosum, scilicet propter beneficia: terribile autem, propter iudicia. Ne ergo aliquis putet quòd fama nominis domini cessauerit, hic ostendit Psalm. quòd in æternū permanet: quia & beneficia sua semper dat bonis, & iudicia exercet in malis. Quia omnia illa quæ tunc illis faciebat Deus, historialiter erāt quædam figuræ illorū quæ realiter semper facit in nobis. Quæ omnia figuratiua reducit gl. ad figurata, repetēs dicta in hoc Psalm. dicēs, Hæc quidē quo ad literā quomodo sunt facta, audiuimus: sed aliquid significāt, quod explicari oportet. Repetamus ergo ab illo loco, *Omnia quæcunque voluit dominus fecit in cœlo & in terra* &c. Typicè in hominibus hoc possumus intelligere. Cœlū enim sunt spirituales: terra, carnales. Ex his enim duobus tanquam cœlo & terra cōstat ecclesia. In his enim facit Deus quæcūq; vult, & in mari (id est in infidelibus) facit quæ vult. In quibus omnibus nihil fit sine iussu Dei. Nō enim sæuiunt mali, nisi permittātur à Deo: nec in eos vindicatur, nisi iusserit Deus. Et in omnibus abyssis quæ voluit fecit. Abyssi sunt latētia mortalium corda, profundæ cogitationes hominū, in quibus facit Deus quod vult. Quia interrogat iustū & impiū: latet cor bonū, latet & cor malū, & in vtroq; est abyssus: sed Deus in vtroq; videt quem nil latet: cōsolatur cor bonū, & torquet malū. Sequitur, *Educēs nubes ab extremo terræ*. Nubes sunt prædicatores: quos nō tātū de Israel misit, sed etiā ab extremo terræ excitat, & in fines orbis terræ mittit. Et de ipsis nubibus fulgura in pluuiā facit: id est minas ad misericordiam flectit. Prædicatores namq; & terrēt & blandiūtur. terrēt cōminando æterna supplicia: blādiūtur, promittēdo æterna præmia. Sequitur, *Qui producit vētos de thesauris suis*. Idem prædicatores & nubes sunt & vēti. nubes, propter carnē: vēti, propter spiritū. vel propter aliud vēti dicuntur Apostoli: quia scilicet totū mundū velociter percurrerunt. *Qui percussit primogenita Aegypti*. Primogenita est fides. percutit ergo primogenita Ægypti, quia quicūq; affligit ecclesiā, etiāsi sit Christianus, fidē perdit. *Ab homine vsq; ad pecus*: i. à doctis vsq; ad indoctos. *Et misit signa & prodi-*

[Margin: Deut. 28.]

gia

gia in medio &c. quia multa signa peccatorib⁹ mittit vt conuertãtur:vide versic. 2376. *Qui percussit gentes multas* &c. Quas gentes, & quos reges? *Seon regem Amorrhæorum*: id est concupiscentiam oculorum. *Et Og regem Basan*: id est peccatum consumatum. *Et omnia regna Chanaam*. Chanaam namque interpretatur, Paratus humiliationi. Et hic accipitur humiliatio, non pro virtute, sed pro pœna & afflictione. Et sic paratus humiliationi est quilibet superbus, quem sequitur humiliatio damnationis æternæ. Et dedit terram eorum hæreditatẽ &c. Per terram eorum significãtur omnes gentes, quas hæreditariè dedit Israel populo suo: quia ex omnibus gentibus Christi fidem receperunt. vel hæreditatem cœlestem, de qua ceciderunt dæmones, gentibus conuersis dedit. Ex quibus omnibus sequitur, quòd si Deus illa omnia faciendo historialiter, memoriale nominis eius fuit dilatum, quòd etiã quia ista omnia vsque in finẽ facit specialiter, quòd memoriale nominis eius semper perdurare debet. Et hoc est quod ex prædictis concludit Psal. dicens, *Domine nomen tuum in æternum*. Vnde hic ait August. *Domine memoriale tuum* &c. id est, iam nõ cessat misericordia tua: non cessat manus tua in sæculo facere ista quæ tunc fecisti præfigurando: omnia enim illa in figura contingebant illis. *Domine* (ergo) *memoriale tuum in generatione & generationem*. Generatio prima, qua fideles efficimur & per baptismũ renascimur: generatio alia, qua à mortuis resurgem⁹. *In æternum* (ergo) *memoriale tuum domine*. Et super istam generationem, quia nec nunc nos oblitus es vt vocares, nec tunc obliuisceris vt corones.

Marg.: Mat. 24. — Generatio duplex.

2372 Quoniã iudicabit dominus populum suum, & in seruis suis deprecabitur.

Hic concludit Deum laudandum ratione iudiciorum. Vbi notandum quòd iudicium est duplex: scilicet discretionis & cõdemnationis: vide versic. 522. Et de vtroque hic intelligitur. Et primò de iudicio discretionis: quia in populo suo Iudæorum diuisit bonos à malis. bonos assumendo, & relinquendo malos. Vnde hic ait Aug. *Quoniam iudicabit dominus populum suum*. Compleuit Deus omnia prędicta in populo Iudęorum. Sed nunquid iã remanserunt opera eius, postquam induxit plebem suam in terrã promissionis? Certè nõ. Vnde audi, *Iudicabit dominus plebem suam*. Iã enim iudicauit populũ suum. Excepto futuro iudicio iudicatus est populus Iudæorũ: quia separati sunt inde iusti, & remãserunt iniusti. Vnde dominus ait, In iudicium veni in hũc mundum: vt qui non vident, videant: & qui vident, cęci fiant. Excęcati sunt superbi: illuminati sunt humiles. Iudicauit ergo domin⁹ populũ suum. Ipsum iudicium prædixit Esaias, Et nũc tu domus Iacob, venite, ambulemus in lucem domini. Parũ est hoc? Sed audi quod sequitur, Dimisit enim plebẽ suam domum Israel. Ipsa est domus Iacob, quæ domus Israel. Domus Iacob & domus Israel vna gens est, vna plebs: hanc inuitat, & hanc dimittit. Et nunc iam certè ô domus Iacob occidisti Christum: iã caput ante crucẽ agitasti: iã pendentẽ irrisisti. Iã dixisti, Si fili⁹ Dei es, descẽde nũc de cruce. Iã pro phreneticis rogauit medicus, dicẽs, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciũt. Certè iã fecisti ista omnia. Et nũc crede in eũ quẽ occidisti: bibe sanguinẽ quẽ fudisti. Iudicasse ergo dicitur populũ suũ, separando in ipso bonos à malis, fideles ab infidelibus. Hoc post illa omnia significauit propheta, dicens, Domus Iacob, venite, ambulemus in lucẽ domini: ne remanẽdo in Iudaismo nõ perueniam⁹ ad Christum. sed nunc dimisit populũ suum domũ Israel. Venit Iacob: quia dimisit domum suã, domum Iacob. Quæ venit, & quæ dimissa est, nisi quia hoc est iudicium, vt qui non vident, videant: & qui vident cæci fiãt? Iudicauit ergo dominus populum suum: id est, separauit bonos à malis, iustos ab iniustis. Et hoc est quod subditur, *Et in seruis suis deprecabitur*: id est secundum aliã literã, cõsolabitur. Vel potest totũ hoc accipi de iudicio condẽnationis: quo iudicabit dominus populũ suũ. Volẽs enim Deus ostendere quãta pœna in futuro iudicio reprobi iudicabũtur, hic iudicat & punit populum suũ (id est electos) vt ex punitione bonorũ mali colligant qualiter in futuro sunt iudicãdi. Et notabat Apostolus Petrus, dicẽs, Tẽpus est vt incipiat iudiciũ à domo Dei. Si autẽ primũ à nobis, quis finis eorũ qui non credũt euãgelio? Quod ad propositũ exponit Greg. dicẽs, Cõsideremus quæ supplicia postmodũ prauos terreãt, si etiam iustos tã valida hic flagella castigant. Hinc est enim quod Petrus ait, Tẽpus est vt iudiciũ incipiat à domo Dei: & si iustus vix saluabitur, impius & peccator vbi parebũt? Quasi dicat, Ex nostra pœna colligendũ est quomodo Deus feriat quibus irascitur: si sic nos affligi patitur, in quibus lętatur? Aut quomodo illos percussurus est, quibus iustum iudiciũ exhibet, si etiã nos sic cruciat, quos piè redarguẽs fouet? Est ergo sensus, *Iudicabit dominus populũ suũ*: id est seruos suos in quibus deprecabitur: hic scilicet diuersis ipsos pœnis affligẽdo, vt ex hoc mali considerent, quali pœna ipsi finaliter erunt iudicãdi. Et hoc est quod Paulus iustis dicebat. Gloriamur in omnibus persecutionibus & tribulationibus vestris quas sustinetis in exẽplum iusti iudicij Dei. Acsi diceret, Dũ tot dura toleratis, qui tam recta agitis, quid aliud quàm iusti iudicij Dei exempla datis: vt ex pœnis bonorum supplicia considerentur malorum?

Marg.: Iudæi iudicati sunt a Christo. — Ioan. 9. — Esa. 2. — Matth. 27. Luc. 23. — 1. Petr. 4. — Greg. 5. mor. cap. 8. Iudiciũ malorũ ex pœnis bonorũ cõsiderari potest. — 2. Thessal. 1.

Simulacra gentium, argentum & aurum, opera manuum hominum. 2373

Hic execrãdo reprehẽdit cultũ idolorũ. Idolorũ autẽ vanitatẽ reprehẽdit, ostẽdẽs idola esse vana ex multis: scilicet primò ratione causæ materialis: secundò ratione causæ efficiẽtis: ibi, *Opera manuũ hominũ*: tertium ratione causæ formalis: ibi, *Os habent*: quartò ratione causæ finalis: ibi, *Similes illis fiãt*. Quãtũ ad primũ, nota ꝙ iste versus formaliter habetur Psal. 113. Et ideo expositionem eius vide ver. 2013. Quãuis enim ista superius de simulacris fuerint dicta: tamẽ hic repetita verecundiã augẽt his qui in illis cõfidunt. Et aduerte quòd licet simulacra fiãt de viliori materia quã sit aurũ & argentũ, quia fiũt de gypso, de lapide, de ligno, de luto: tamẽ istã preciosiorẽ materiã hic nominare voluit, quia si in ista materia preciosiori idola sunt irridẽda, multo fortius in viliori. Vnde hic Augustinus ait, *Simulacra gentium* &c. Hic se conuertit Psalm. ad exprobranda & irridenda idola, quę etiam iam irridẽtur à cultoribus suis, dicens, *Simulacra gentium argentum & aurum*. Quid enim restat figmentum nisi irridendum: non adorandum? Idola gẽtium dicturus erat, fortasse vt contemneremus ista omnia idola gentium: lapides & ligna, gypsum & testam: non hic dico, Vilis materia est, sed illud dico, quòd valde amant & honorant. Sed nunquid argentum

Marg.: Idolorũ vanitas.

& aurum, quia lucent, oculos habent ad videndum, intellectum ad cognoscendum? Cum igitur omnia ista insensata sint: quid facitis ô vos homines de argento & auro Deos? Quos Deos facitis, nónne videtis quòd aurum non intelligit, non videt, non sentit?

2374 Os habent, & non loquentur: oculos habent, & non videbunt.

Hîc ostendit idolorum vanitatem ex causa formali. Iste versus formaliter ponitur Psal. 113: vide expositionem ibi, versic. 2014.

2375 Aures habent, & non audient: nec enim est spiritus in ore ipsorum.

Hîc ex alio ostendit ipsorum vanitatem ex causa formali; quia scilicet non formam vitalem, qua possint voces & orationes aliorum audire, sed neque spiritum oris, quo possint alios docere. Vnde primam partem, scilicet *Aures habent, & non audient*, expositam vide versic. 2015. Quod autem sequitur, *Neque enim est spiritus in ore ipsorum*: ibi spiritus accipitur pro anima sensuali, qua animal sentit, & eius sensus immutatur ab obiecto. Non autem talem spiritum habent idola, quia quamuis artifex potuerit ei dare imaginem & figuram hominis vel alterius animalis: illi tamen spiritum vitalem non potuit dare, quia non auditum auribus, non visum oculis, non palpare manibus &c. Vnde hic ait August. Oculos, aures, nares, manus, & pedes: omnia ista homo artifex facere potuit: sed nec lucem oculis, nec auditum auribus, nec vocem ori, nec spiritum naribus, nec iter pedibus potuit dare.

2376 Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.

Hîc ostendit idolorum vanitatem ex parte causæ finalis. Iste versus formaliter ponitur Psal. 113: vide expositionem versic. 2017. Et nota quòd idolorum cultores similes idolis fiunt, quia quamuis in exteriori apparentia organa sensuum videantur habere, sensum tamen interiorem illis non percipiunt. Vnde hic ait August. In illis qui confidunt in cultura idolorum quædam cernitur idolorum similitudo: non quidem in carne eorum, sed in interiore homine illorum. Nam aures habent, & non audiunt. Ad illos quippe clamat Deus, Qui habet aures audiendi, audiat. Ipsi autem non audiunt Deum clamantem, *Oculos habent, & non vident*. Habent enim corporis oculos, sed mente vel fide non vident. Nares habent, sed non sentiunt Christi odorem.

Similes idolis sunt idolatræ.

2377 Domus Israel benedicite domino: domus Aaron benedicite domino.

Hîc ex omnibus prædictis Deum ab omnibus esse laudandum concludit, Et duo facit: quia primò omnes ad laudem Dei excitat: secundò qualiter Deum laudare debent explicat: ibi, *Benedictus*. Prima diuiditur in duas: quia primò excitat contemplatiuos & maiores: secundò subditos & minores: ibi, *Domus Leui*. Quantum ad primum, sciendum quòd Israel, qui interpretatur videns Deum, significat viros spirituales & contemplatiuos: quorum conuersatio in cœlis est, quia à terrenis eleuati toto intellectu, toto affectu feruntur in Deum: dulcedinem bonitatis eius explorantes, de quibus dictum est, Dicat nunc Israel, quoniam bonus, quoniam in sæculum misericordia eius. Est ergo domus Israel contemplatiuorum congregatio: quos ad laudem Dei excitat, dicens, *Domus Israel benedicite domino*. Benedicere enim dominum, est virtuosè & bene viuere: vide versic. 378. Vel benedicere Deum, est de omnibus nostris bonis, non nobis, sed sibi dare gloriam: vide ver. 502. Nota etiã quòd multipliciter benedicimus Deũ: ver. 502. Vel aliter: vt per domum cõscientia cuiuslibet intelligatur. In qua quilibet bonus habitat. dũ per bona exteriora nõ vagatur. In qua velut in domo manẽs, quicquid agendum vel fugiendum sit, cogitat. Vnde domum pro conscientia accipiendam ostendit Gregor. dicens, Quid autem per domos, nisi conscientiæ designantur singulorum? Vnde cuidam sanato dominus dicit, Vade in domum tuam. Acsi apertè dicat, Post exterius miraculum, ad conscientiam reuertere: & qualem te intrinsecus Deo debeas exhibere, perpende. Quid est ergo *Domus Israel benedicite domino*, nisi Conscientiæ spiritualium domino benedicunt. Vel aliter: per Israel intellige beatos in patria clarè Deum contemplantes facie ad faciem: quos Psalm. ad Dei laudem inuitat, dicens, *Domus Israel benedicite domino*. Non enim inuitat beatos ad Dei laudem ex necessitate, quia illi indigeant: sed magis ex quadam congratulatione & charitate mutua. sicut & Psalm. 102, beati angeli ad Deum laudandum inuitantur: dicens, Benedicite domino omnes angeli eius, ministri eius, qui facitis voluntatem &c. Vel aliter, & clarius: ly verbum imperatiuum stat pro indicatiuo. vt sit sensus: Benedicite domino domus Israel: id est benedicit domino. Vel aliter: per domum Israel intelligit filios Abrahæ: non solum carne, sed magis fide. Et sic filij Abrahæ sunt omnes ex gentibus ad Christi fidem conuersi: de quibus dicit Ioannes Baptista, Potens est Deus ex lapidibus istis (id est ex gentibus qui lapides colebant) suscitare filios Abrahæ. Vnde hic ait Augustinus, *Domus Israel benedicite domino*: id est omnes filij Abrahæ etiam de lapidibus suscitati. Manifestum est quia illi sunt magis domus Israel qui pertinent ad semen Abrahæ: non carne, sed fide. De domo Abrahæ crediderunt Apostoli, & milia circuncisorum: crediderunt etiam gentes, & factæ sunt de domo Israel. Sequitur, *Domus Aaron benedicite domino*. Hic ad laudem excitat maiores & prælatos. Aaron enim qui fuit summus sacerdos, significat prælatos & maiores ecclesiæ: vt dictum fuit ver. 1850. Per domum ergo Aaron prelatos omnes intellige: qui meritò Deum laudare tenentur, vt sicut cæteros dignitate præcedunt, sic & sanctitate præcedant. Vnde illis sub Aaron nomine dicitur, Dicat nunc Aaron, quoniam in sæculum misericordia eius.

Israel significat contẽplatiuos.

Psal. 117.

Domus significat cõscientiã.

Greg. 4. mor. cap. 24.

Israel significat beatos.

Israel significat omnes fideles.

Matth. 3.

Aaron prælatos significat.

Psal. 117.

Domus Leui benedicite domino: qui timetis dominum benedicite domino. 2378

Hîc excitat subditos & minores. Et primò clericos, dicens, *Domus Leui* &c. De sola enim tribu Leui erant qui in templo seruire debebant ministri & sacerdotes. Et sic per domum Leui intellige omnes clericos & sacerdotes minores: qui singulariter bene viuendo Deum benedicere debent, quia ipsorum bonitas bonos facit seculares. Similiter & ipsorum mala vita facit seculares malos: vt ostendit Chrysost.

Clerici mali populũ corrumpunt & boni perficiunt.

Chrysost. super Matth. dicens, Christus, vt bonus medicus, ingressus Hierusalem ad infirmam ciuitatem sanandam, primùm ad originem passionis intendens intrauit in templum. Nam sicut de templo (id est à clericis) omne bonum egreditur: ita & de templo omne malum procedit. Si enim sacerdotium integrum fuerit, tota ecclesia floret: si autem corruptum fuerit, omnis fides marcida est. Sicut enim cum videris arborem pallentibus foliis, intelligis quia vicium habet in radice: sic cum videris populum indisciplinatum, sine dubio cognosce quia sacerdotium eius non est sanum. Hac ergo causa singulariter clerici ad Deum benedicendum per bonam vitam excitantur: cum dicitur, *Domus Leui benedicite domino.* Vel aliter: per ista verba vult ostendere quòd mens clericorum non in aliquo temporali, sed solum in domino quiescere debet. Nam domus mentis vocatur omne illud quod mēs diligit, in quo per amorē quiescit: vt ostendit Gregorius, dicens, Sicut enim domus exterioris conuersationis est ædificium quod inhabitat corpus: ita domus nostræ congregationis est res quælibet, quam per dilectionem inhabitat animus. Omne quippe quod diligimus, quasi in hoc quiescentes habitamus. Vnde Paulus quia in supernis cor fixerat, in terra quidem positus, sed tamen à terra extraneus dicebat, Nostra conuersatio in cœlis est. Domus ergo Leui est omne illud quod per amorem clerici inhabitant. Vt ergo præter Deum nihil diligant, eis dicitur, *Domus Leui benedicite domino*: vt sit sensus, Benedicere domino sit domus vestra: id est hoc solu diligaris, in hoc solo vt in domo quiescatis. Vel aliter: per ista verba vult ostendere quòd clerici præ omnibus aliis corpus suum castum & mundum conseruare debent. Nam ipsum corpus dicitur animæ domus: vt ostendit Gregor. dicens, Luteas quippe domos habitamus: quia in corporibus terrenis subsistimus. Quod bene Paulus considerans ait, Habemus thesaurum nostrum in vasis fictilibus. Et rursum, Scimus quia si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quòd ædificationem ex Deo habemus domum non manu factam &c. Domus ergo Leui sunt corpora clericorum, quæ domino benedicere debent: vt scilicet per ipsorum castitatem & munditiam ab aliis Deo benedicatur. Quid est ergo *Domus Leui benedicite domino*, nisi corpora clericorum faciant ab aliis domino benedici? Sequitur, *Qui timetis dominum, benedicite domino.* Hic subiectos & minores ad Dei laudem excitat: & generaliter omnes. Nam per timentes Deum generaliter omnes iusti intelliguntur. Quoniam (vt dicitur) qui sine timore est, iustificari non poterit. Consimiliter per timētes Deum omnes ad Dei laudem excitantur: Apocal. 19, vbi dicitur, Laudem dicite Deo nostro omnes serui eius: & qui timetis Deum pusilli & magni. Glosa autem istos qui ad benedicendum Deum inuitantur, sic distinguit, dicens, Omnes ordines monet laudes Dei celebrare, dicens, *Domus Israel*: scilicet domus quæ quotidie de lapidibus suscitantur, de quibus potens est Deus filios Abrahæ suscitare. *Domus Aaron*, id est præpositi & prælati. *Domus Leui*, id est ministri. *qui timetis Deum*, id est omnes populi. Nam præpositi sunt domus Aarōn: ministri, domus Leui: populi, omnes qui timent. Omnes isti generaliter sunt domus Israel.

A B C D E (section letters in the inner margin)

Domus nostra est omne quod diligimus. — Greg. 8. mor. cap 31. — Phil. 3. — Domus nostra sunt corpora nostra. Greg. 5. mor. cap. 27. — 2. Cor 4. — 2. Cor. 5. — Timor significat omnes iustos. — Eccl. 1.

Benedictus dominus ex Sion, qui habitat in Hierusalem.

Hic explicat modū quo Deum debemus benedicere. Vbi aduertendum quòd benedicitur Deus corde melius quàm verbis. Corde autem benedicitur per fidem: quia sine fide impossibile est placere Deo. Illi ergo Deum benedicunt qui perfectam fidem habēt in illum. Fides autem circa Christum maximè in duobus consistit: scilicet in eius humiliatione & incarnatione, & in eius ascensione & glorificatione. Vnde ista duo præcipuè ipse dicebat: dicens, Exiui à patre & veni in mundum: iterum relinquo mundum, & vado ad patrem. Et ista duo nos docet Psalm. confiteri & credere, dicens, *Benedicens dominus ex Sion*, quo ad incarnationem: *Qui habitat in Hierusalem*, quo ad glorificationem. Quantum ad primum, notandum quòd per locum aliquando intelligitur habitans in loco: sicut si dicatur, Iste genitus est ex Bononia: intelligitur, id est, ex gente quæ habitat in Bononia. Simili modo per Sion intelligitur Dauid rex, qui mōtem Sion habitauit. Vnde & ipse mons Sion dicebatur ciuitas Dauid, quia ibi erat palatium suum & habitatio. Certum est autem quòd ex Dauid natus est Christus: sicut dicit Apostolus, Qui factus est ex semine Dauid secundum carnem. Hoc ergo præuidens Psalm. hic ait, *Benedictus dominus ex Sion*: id est benedictus dominus Iesus Christus, qui ex Sion: scilicet ex Dauid venit, carnem assumendo. Et isto modo Esaias loquitur, dicens, De Sion exibit lex, & verbum domini de Hierusalem: id est, verbum domini exibit & incarnabitur de Sion & de Hierusalem: id est de Dauid, qui habitat in Sion & in Hierusalem. Vel aliter: *Ex Sion venit dominus*: quia ex Sion exiuit prædicatio fidei suæ, qua mundo fuit manifestatus: vide versic. 1970. Et tunc est sensus, *Benedictus dominus ex Sion*: id est qui ex Sion nobis manifestatur. Quantum verò ad eius glorificationem, subdit, *Qui habitat in Hierusalem.* Non quidem in Hierusalem ciuitatem terrestrem quæ dissipara pluries fuit: quæ occidit prophetas: & lapidauit ad se missos: sed in Hierusalem cœlestem. Hierusalem namque visio pacis interpretatur: & significat cœlestem patriam, in qua Christus habitat glorificatus. Nobis ergo quandiu hic peregrinamur, dominus venit ex Sion. Sion speculatio, Hierusalem visio pacis interpretatur. In qua ergo Hierusalem habitat Christus? In illa quæ cecidit? Non: sed in matre nostra: scilicet in cœlis: de qua dictum est, Multi filij desertæ, magis quàm eius quæ habet virum. Nunc ergo dominus ex Sion, quia speculamur quòd veniat: nunc tamen quandiu in spe viuimus, in Sion sumus. Finita via, habitabimus in illa ciuitate Hierusalem, quę nunquam litura est: quia & dominus, qui est caput nostrum, habitat in ea, & custodit eam quæ est visio pacis æterna Hierusalem. Vel aliter: vult ostendere Psal. quòd Deus benedicitur à iustis: & hic in præsenti, & in cœlesti patria. Vbi per Sion accipit vitam præsentem, quæ de longè Deum speculatur per fidem: & per Hierusalem accipit gloriā cœlestem: in qua Deus pacificè facie ad faciem videtur à beatis. Vnde hic ait glos. vel iuxta interpretationes nominum, Sion interpretatur speculatio: Hierusalem, visio pacis. Nunc ergo ex Sion benedictus est Deus: id est à nobis, qui quandiu viuimus in spe, sumus in Sion: quia speculamur quòd Dei regnum adueniat. Hic autem habitat in Hierusalem cœlestem, & ibi à

Ioan. 16. — Sion significat Dauid. — Rom. 1. — Ex Sion venit Christus, id est ex Dauid. — Esa. 2. — Gal. 4.

ſanctis benedicitur: & tanto dignius, quanto ibi clarius cognoſcitur. Et nota quòd multipliciter nos benedicimus Deum: vide verſic. 502.

PSAL. CXXXV.

2380 Confitemini domino quoniã bonus, quoniam in ſæculum miſericordia eius.

Titulus iſtius Pſalmi eſt, Alleluia. Conſimilem titulum habet Pſalm. 104. vide ibi expoſitionem, ſcilicet verſic. 1790. De materia verò Pſalmi, apparet quòd iſte Pſalm. eſt quædam inuitatio aliorum ad laudandum Deum, & ſibi de collatis beneficus [B] gratias agendum: ſicut fuit Pſalm. præcedens. Et quamuis multa in laudem Dei dicantur, tamen in iſto Pſalmo maximè miſericordia Dei commendatur: ad quam referuntur omnes verſiculi iſtius Pſalmi: ſicut & primus, qui ait, *Confitemini domino, quoniam bonus*: finis eius eſt, *Quoniam in ſæculum miſericordia eius*: qui finis in fine omnium verſiculorum intelligitur. Verbi gratia: ſecũdus verſus dicit, *Confitemini Deo deorum*: ſubintellige, Quoniam in ſæculum miſericordia eius: & ſic in omnibus aliis verſiculis. Et hoc eſt quod hic ait Auguſtin. Quamuis hic in laudem Dei multa dicantur, maximè tamen eius miſericordia commendatur: ſine cuius commendatione nullum verſum claudi voluit ſpiritus- [C] ſanctus. Item vt hic ait gloſa, magna virtus iſtius Pſalmi in Paralippomenon oſtenditur: vbi legitur ꝙ quũ cœpiſſent filij Iſrael Deũ laudare & dicere, *Confitemini domino, quoniam bonus, quoniam in ſæculum miſericordia eius*: impleuit gloria domum domini. Ita præſtò eſt gratiæ diuinæ præſentia, ſi puro corde canitur. Intentionem mouet ad laudem Dei, & in Dei confidere miſericordia. Quibus viſis, accedo ad diuiſionem Pſalmi. Diuiditur iſte Pſalm. in tres partes: ſecundum quòd ad landem diuinæ miſericordiæ nos ex tribus inducit: primò ex creatione mundi in generali: ſecundò ex protectione populi Iudæorum in ſpeciali: ibi, *Qui percuſſit Aegyptum*: tertiò ex gubernatione populi Chriſtiani in ſingulari: ibi, *Et dedit terram eorum*. Prima pars diuiditur in [D] duas: quia primò proponit Deum laudandum in generali: ſecundò narrando ciuſdē beneficia in ſpeciali: ibi, *Qui fecit cælos*. Prima diuiditur in partes quatuor: ſecundum quod quatuor proponit generaliter, ex quibus Deus eſt laudandus. Et primò ratione eius bonitatis: ſecundò ratione eius diuinitatis: ibi, *Confitemini Deo*: tertiò ratione eius maieſtatis: ibi, *Confitemini domino*: quartò ratione eius poteſtatis: ibi, *Qui facit mirabilia*. Quantum ad primum, oſtendit primò Deum eſſe laudandum ratione ſuæ bonitatis: dicens, *Confitemini domino, quoniam bonus* &c. Hoc idem in præcedenti Pſalm. oſtendit, dicẽs, Laudate dominum, quoniam bonus dominus. Et de bonitate Dei quare eſt laudandus, ibi vide: ſcilicet verſic. 2361. Iſte verſus formaliter habetur ſu- [E] perius, verſic. 1834. 1881. 2048. Ideo expoſitionem eius ibi vide. Hic tamen vnum notandum eſt, quòd hic textus variatur: quia aliqui codices habent, *Quoniam in ſæculum miſericordia eius*: & aliqui, *Quoniam inæternum miſericordia eius*. Si autem dicatur, *Quoniam in ſæculum miſericordia eius*: textus eſt ſatis clarus, quoniam ſæculum ſtabit pro tota vita præſenti, in qua miſeri miſericordia Dei indigemus. Sed ſi tex- [A] tus dicat, *Quoniam inæternum miſericordia eius*: tunc eſt dubium, quia cum miſericordia non poſſit fieri niſi miſeris, quomodo inæternum erit miſericordia eius: quia in ſuis electis poſt iudiciũ nulla erit miſeria? Et hoc dubium hic mouet Auguſtin. & ſoluit dicẽns, Plerique textus habent, *Quoniam inæternum miſericordia eius*. Quomodo ergo poſt iudicium quo in fine ſæculi mortui & viui iudicandi ſunt, miſſis iuſtis in vitam æternam, iniuſtis autem in combuſtionem ęternam, cum non ſint deinceps futuri quorum adhuc miſereatur Deus: quomodo poteſt intelligi inæternum miſericordia eius futura? Sed rectè miſericordiam eius inæternum futuram quam ſuis ſanctis fidelibúſque largitur intelligimus: non quia inæternum miſeri erunt, & ideo [B] miſericordia inæternum indigebunt: ſed quia ipſa beatitudo quam miſericorditer & miſeris præſtat, vt eſſe miſeri deſinant & beati eſſe incipiant: non habet finem. Et ideo inæternum miſericordia eius. Proinde confitemini domino: id eſt confitendo laudate dominum, quoniã bonus, quoniã inæternum miſericordia eius: id eſt beneficium quod vobis miſericorditer præſtat, æternum erit. Vel aliter poteſt dici, quòd etiam in beatis apparebit miſericordia eius inæternum, ſimiliter & in damnatis. Quia & beatos præmiabit æternaliter vltra condignum: & damnatos æternaliter puniet, citra condignum. Eſt ergo ſenſus, ſecundum gloſam: *Confitemini domino* (id eſt laudes & peccata) *quoniam bonus*: [C] quia laudes audit, & peccata dimittit. Ideo omnes ſemper laudare debemus: modò laudemꝰ, vt poſtea eum angelis laudare mereamur. Ipſa laus eſt noſtra refectio, vt nulla videatur ſimilis delectatio. Ipſa eſt remuneratio, quæ & operatio. Ergo confitemini domino. Ideo, quoniam inæternum, ſcilicet hic & in futuro, miſericordia eius: quia hic parcit, ibi coronat.

Miſericordia Dei cõmēdatio.

Laus Dei eſt noſtrum præmium.

Miſericordia Dei quomodo erit æterna in beatis, qui nõ ſere miſeri erunt.

Confitemini Deo deorum, quoniam &c. 2381

Hic oſtendit conſequenter Deum laudandum ratione ſuæ diuinitatis: quia ſcilicet Deus eſt ſuper omnes Deos. Vbi notandum quòd Deus multipliciter dicitur: ſeilicet eſſentialiter, & ſubſtantiuè: & [D] ſic eſt vnus ſolus Deus. Deuter. 6, Dominus Deus tuus, vnus eſt. Et ſpiritualiter ac participatiuè. Ioã. 1, Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri &c. Et ſola nuncupatione: & ſic etiam mali & dæmones dij vocantur. De malis hominibus habes Ioan. 7. Illos dixit deos ad quos ſermo Dei factus eſt. Et certum eſt quòd multis malis hominibꝰ locutus eſt Deus. Vnde & de malis dicitur, Ego dixi, Dij eſtis & c. ſequitur, vos autem ſicut homines moriemini, & ſicut vnus de principibus cadetis. De dæmonibus autem dicitur, Omnes dij gentium, dæmonia. Certum eſt autem quòd Deus, eſſentialiter dictus aliorum deorum eſt Deus: quia omnes alios habet iudicare, punire, vel præmiare. Ideo dicitur, Deus ſtetit in ſynagoga deorũ: in medio autem Deos diiu- [E] dicat. Hic ſolet quæri, Quare iſte Pſalm. poſt primum verſiculum omnes verſiculos habet ita breues præ omnibus aliis Pſalmis. Ad hoc iam quaſi reſponſum eſt, quoniam in fine cuiuſlibet verſiculi in Hebræo ponitur, *Quoniam in ſæculum miſericordia eius*. Ad hanc prolixitatem vitandam tranſlatores hoc poſuerunt ſolum in primo verſiculo: ſcilicet *quoniam in ſæculum miſericordia eius*: hoc ſubintelligendum in fine cuiuſlibet aliorum verſiculorum

Pſal. 81.

Pſal. 95.

Pſal. 81.

Quæſtio.

volens

volentes. Et ideo alij versiculi à primo hoc solùm medij ponuntur. Notádum ergo quòd in Hebræo hæc clausula, *Quoniam in æternum misericordia eius*, in hoc Psal. ponitur viginti & sex vicibus. Cuius causa est, quia (sicut dicit Rabbi Sal.) à principio mundi vsque ad dationem legis in monte Sinai fuerunt viginti & sex generationes; in quibus mundus fuit sustentatus & gubernatus sola miseratione Dei, & non ex obseruatione alicuius legis à Deo datæ. Istę autem viginti sex generationes sic colliguntur ex scriptura, vt dicit N. Quoniam Gen. 5. habetur quòd Adam genuit Seth: Seth genuit Enos: Enos genuit Chainan: Chainan genuit Malalehel: Malalehel genuit Iared: Iared genuit Enoch: Enoch genuit Mathusalem: Mathusalem genuit Lamech: Lamech genuit Noe: Noe genuit Sem. Item Sem genuit Arphaxad: qui genuit Sale: qui genuit Heber: qui Phaleg: qui Reu: qui Sarug: qui Nachor: qui Thare: qui Abraham: qui Isaac: qui Iacob. Et vt habetur Gé. 25. Iacob genuit Leui, Gé. 29. & Exod. 6. habetur quòd Leui genuit Caath: qui Amram: qui Moysen: qui genuit Gerson. Et in hac generatione fuit data lex Exod. 20. Quia ergo in istis viginti sex generationibus sola Dei misericordia absque aliqua lege data mundus fuit gubernatus: ideo hanc misericordiam recognoscens Psalmista, & gratias agens in isto Psalmo viginti sex vicibus dicit confitendum domino, quoniam inæternum misericordia eius.

Generationes viginti sex à principio mundi vsque ad legem.

2382 Confitemini domino dominorum.

Subaudi, *quoniam in seculum misericordia eius*. Hic ostendit Deum laudandum ratione suæ dignitatis. Ipse enim Deus noster, dominus est super omnes dominos. Et hoc est quod dicitur, Quoniam Deus magnus dominus, & rex magnus super omnes deos. Ipse est per quem reges regnant, & legum códitores iusta discernunt: vt dicitur Prouer. 8. Vnde notandum quòd propriè solus Deus dicitur dominus, & non homo propter multa: vide ver. 1633. Vnde Apocal. 19, Ipse est rex regum, dominus dominantium. Et aduerte quòd quamuis multi superbi & elati Deum non credunt esse verum dominum, tamen per pœnam hoc experientur: quia pœna aperit oculos, quos claudit culpa: vide vers. 767. Vocatur ergo Deus dominus dominorum, quia quicunque titulo aliquo dominij fungitur, sub ipso militat & seruire debet: vt ostendit Greg. dicens, Omnes namque qui sub dispensatione códitoris vicario nobis ministerio iúgimur sub vno ac vero domino: quid nobis aliud, nisi inuicem serui sumus? Cum igitur is qui subest, seruit ad obsequium, restat proculdubio vt is qui præest, seruiat ad verbum. Cum is qui subest, iussis obtemperat: oportet vt is qui præest, curá sollicitudinis ac pietatis impédat. Sicque fit vt dum studiosè nunc seruire nobis inuicem per charitatem nitimur: quandoque cum vero domino communi exultatione dominemur. Ex quibus patet quòd hic dominátes non sunt veri domini: quia dominum habent superioré, & quia subditis seruire coguntur. Et quáuis Deus in lege antiqua se verum dominum demonstraret, qui timeri voluit vt dominus: in noua tamen lege non timeri à nobis vult vt dominus, sed vt pater amari. Quod ostendit Gregor. dicens, Per legem enim Deus vt dominus virgam tenebat, cum dicebat, Si quis hoc vel illa fecerit, morte moriatur. Sed incarnatus virgá abstulit, quia vias vitæ

Psal. 94.

[illegible] solus dicitur dominus.

Greg. 22. moral. cap. 23.

Greg. 9. moral. cap 31.

A pet mansuetudinem ostendit. Vnde ei per Psalmistam dicitur, Intende prosperé, procede & regna propter veritatem & mansuetudinem & iustitiam. Timeri enim quasi dominus noluit: sed quasi pater vt amaretur inspirauit. Quod liquidò Paulus innuit, dicens, Nó enim iterum accepistis spiritum seruitutis in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum: in quo clamamus, Abba pater.

Psal 44.

Rom. 4.

Qui facit mirabilia magna solus. 2383

Supple, *quoniam in seculum misericordia eius*. Hic ostendit Deum laudandum ratione suæ potestatis: quia scilicet ipse solus facit quæ nullus alius facere B potest. Et notádum, secundum August. quòd sicut in fine cuiuslibet versus istius Psalmi subintelligitur, *quoniam in seculum misericordia eius*: ita in principio cuiuslibet versus subaudiendum est *confitemini*: vt sic legatur, *Confitemini ei qui facit mirabilia magna solus. Confitemini ei qui facit cœlos*, &c. Sic ergo erit iste versus integer, vt dicatur, *Confitemini domino, qui facit mirabilia magna solus, quoniam in seculum misericordia eius.* Quamuis enim Deus multa mirabilia & magna faciat per naturam & angelos & aliquos homines: illa tamen quę per seipsum facit, sunt mirabilia. Mirabile namq; est, quòd per naturá aquá vertit in vinum: & vinum vertit in sanguinem, &c. quòd virtute naturæ producit ventos de thesauris C suis: quòd fulgura in pluuiam facit. Mirabile quòd ministerio angelorum quadraginta annis conduxit populum per desertum, cibás illum pane angelorum, &c. Sed mirabiliora sunt, quæ per seipsum facit solus: vt cœlum & terram creauit ex nihilo: quòd fecit solem & lunam & stellas, & huiusmodi. Dicat ergo, *Confitemini domino, qui facit mirabilia magna solus*: quæ hic posita enumerantur. Notandum quòd aliquid alicui dicitur mirabile, quod apud alios non erit mirabile. Illud enim alicui dicitur mirabile, quod transcendit cognitionem eius. vnde aliqua sunt mirabilia simplicibus, quæ nó sunt mirabilia sapientibus. Sicut eclipsis solis vel lunæ est mirabilis laico, quæ non mirabilis astrologo. Et isto modo aliqua sunt mirabilia hominibus, quæ non sunt mirabilia angelis. Et talia sunt mirabilia secundum quid: illa verò sunt simpliciter magna D & mirabilia simpliciter, quæ transcendunt virtuté totius naturæ creatæ. Et hæc sunt soli Deo possibilia. Mirabilia ergo opera Dei nullus ratione scrutari potest, quia transcendunt facultatem nostram. Quis enim omnipotétis Dei mirabilia scrutari sufficiat: quòd cuncta ex nullo creauit, &c. vide vers. 1182. Et ideo fide credenda sunt, nó ratione inuestiganda: ne dum ratione à nobis comprehendi nó possunt, nos mittant in errorem. Et hoc ostendit Gregor. dicens, Sciendum est quòd mirabilia Dei & semper considerari debent per studium, & nunquam per intellectum. Sæpe namq; humanus sensus, dum per quarundam rerum rationem quærés non inuenit, in dubitationis se voraginem mergit. Vnde fit vt nonnulli homines mortuorum corpo- E ra in puluerem redacta considerent: dúmque resurrectionis vim ex ratione colligere non possunt, hęc ad statum pristinum redire posse desperant. Mira igitur quæ ex fide credenda sunt, perscrutanda per rationem non sunt: quia si hæc nostris oculis ratio expanderet, mirabilia non essent. Sed cum in ipsis fortasse animus titubat, necesse est vt per ea quæ per visum nouit, nec tamen per rationem colligit, ad memoriam reducat. Quatenus rei similis argumento

Mirabile quid dicitur multipliciter.

Mirabilia Dei credenda sunt, non perscrutanda.

Greg 6. moral. cap. 6.

Resurrectionis persuasio.

mento fidem roboret, quam labefectari sua sagacitate deprehendit. Cōsiderato quippe humanæ carnis puluere, quotundam meus concussa desperat, quando puluis ad carnem redeat, & rediuiuū corpus per membrorum lineamenta cōponat, quando illa terræ ariditas pec virentia membra viridescat, ac sese per eorum formas speciésq; distinguat. Hoc nimirum comprehendi per rationem non potest: sed tamē credi per exemplum faciliter potest. Quis enim ab vno grano seminis immensam surgere arborem crederet, nisi certum hoc per experimētum teneret? In tanta namque vnius grani paruitate vbi penè nullam vides similitudinem, vbi latet ligni duritia, & ligni tenerior vel durior medulla, asperitas corticis, viriditas radicis, sapor fructuum, suauitas odorum, colorum diuersitas, mollicies foliorum? Et tamen quia hæc per experimentum nouimus ex vno grano seminis prodire, hæc omnia non dubitamus. Quid ergo est difficile, vt puluis in mēbra redeat, dum cōditoris potentiam cōtinuè cernimus: quia ex grano ligna mirabiliter, & adhuc mirabilius fructus ex ligno creat? Meritò ergo dicat Psalmista, *Confitemini domino, qui facit mirabilia magna solus.* Sic enim diximus superius, Psal. 71, Benedictus dominus Deus Israel, qui facit mirabilia solus. Et notandum subtilius, quòd diuersæ creaturæ ex contrariis conditionibus admirabiles nobis esse dicuntur: quæ in operibus conditoris apparent: vt ostēdit Hugo de sancto Victore, in libello suo de tribus diebus, dicens, Figuræ rerum multis modis apparent mirabiles. Aliquando ex magnitudine, aliquando ex paruitate, aliquando quia raræ, aliquando quia pulchræ, &c.

2384 Qui fecit cœlos in intellectu.

Supple antè *confitemini domino qui fecit:* &c. & pòst *quoniam in sæculum,* &c. Et sic in omnibus versiculis est faciēdum. Hic explicat in speciali aliquas creaturas mirabiles, quas Deus fecit. Et primò hoc ostendit de creatura cœlesti & terrestri in generali: secundò de ornamentis cœli in speciali: ibi, *Qui fecit luminaria.* Prima in duas: quia primò agit de creatione cœlorum: secūdò de creatione terrarum: ibi, Qui firmauit, &c. Primò ergo dicit dominum laudandum ex productione cœlorum, dicens, *Confitemini domino, qui fecit cœlos in intellectu.* Sciendum ergo quòd hic versus dupliciter exponitur, scilicet de cœlis materialibus, & de cœlis intellectualibus. Si de cœlis materialibus intelligitur, non est intelligendum quòd illi sint intellectum habentes: sed sic quòd illos fecit per intellectum & voluntatem, nō de necessitate naturæ: sicut terra producit herbam de necessitate naturæ. Deus autem illos produxit per intellectum & voluntatem. Vnde hic ait Aug. Deus creaturam non per aliquam creaturam, sed solus fecit: cuius creaturæ quasdam partes excellētiores Psalmista cōmemorauit, ex quibus alia vniuersa cogitaremus. Vnde de cœlis ait, *Qui fecit cœlos in intellectu:* id est, in intelligentia, vt alij interpretati sunt. Vtrum autem cœlos intelligibiles significare hoc modo voluerit, an suo intellectu vel sua intelligentia fecisse cœlos: hoc est in sua sapientia, sicut alibi scriptum est, Omnia in sapiētia fecisti: eo modo insinuans vnigenitum verbum. Tunc quæri potest, Si ita est vt in suo intellectu accipiamus Deum fecisse cœlos: cur tātum de cœlis hoc ait, cùm omnia in eadem sapientia fecerit? An ibi tantum exprimendum fuit, vt in cæteris etiam tantum possit

Cœli facti sunt in intellectu dupliciter.

Psal. 103.

A intelligi: vt iste sit sensus, *Qui fecit cœlos in intellectu.* Qui fundauit terram super aquas: subaudi, *in intellectu.* & sic de singulis subaudiēdum est, *in intellectu:* quia omnia in intellectu, id est, in sapientia sua & in verbo suo fecit Deus. Si autem *in intellectu* referatur ad cœlos: vt sit sensus, quòd fecit cœlos habentes intellectum: tunc notandum quòd per cœlos significantur sancti angeli: vt cum dicitur, Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra: vide ver. 210. 920. 1750. 1928. Similiter per cœlum significantur Apostoli & sancti prędicatores: vt ibi Psal. 18. Cœli enarrant gloriam Dei: vide ver. 252. 1660. 1756. 2162. Et tunc est sensus, *Qui fecit cœlos in intellectu:* id est, qui fecit angelos, Apostolos, & alios iustos prędicatores, habentes intellectum, intelligentes myB steria fidei, & viuentes secundum rationem.

Matth. 6.

Qui firmauit super terram aquas. 2385

Hic ostendit Dei mirabilia in terræ productione: vt sit sensus, *Confitemini domino, qui firmauit terram super aquas.* Satis hoc videtur mirabile, quomodo terra super aquas sit fundata, cum terra sit grauior aqua & durior: & sic aptior est terra ad sustinēdum aquas, quàm sint aquę ad sustinendum terrā. Quomodo ergo dicitur quòd fundauit terram super aquas? Sciendum ergo quòd quamuis aqua elemētaris sit supra elementum, tamen secundū aliquos, terra quam inhabitamus, quæ arida dicitur, vt docet experientia, aquis superponitur. Vnde terram cauādo, subtus in profundo aquas reperimus. Nec C plus debet hoc nobis esse mirabile, quòd ista terra habitabilis sit super aquas, quàm quòd aquæ sint super omnia elementa: quinimò super cœlos iuxta illud Psal. 148, Et aquæ omnes quæ super cœlos sunt, laudent nomen domini. Et tamen cum terra sit infimius elementum, sub omnibus aquis terra situatur: vt patet de aquis maris, quę terram habēt pro fundamento. Vtrum autem hoc sit virtute naturali, quòd terra fundetur super aquas, vel inter Dei mirabilia debeat computari: sufficit quòd sic esse docet experientia. Vel aliter: terra super aquas dicitur fundata, id est, iuxta aquas: sicut de ciuitatibus iuxta mare situatis dicimus quòd sunt supra mare. sic enim dicimus Genuam ciuitatem supra mare fundatam. Vel ideo dicitur terra fundata suD per aquas, quia ista terra habitabilis supereminet aquis, & est altior. Et istam expositionem hic ponit August. *Qui fundauit terram super aquas.* Obscura enim quæstio est: quia terra grauior aquis videtur, & magis apta ad portandum aquas, quàm vt ab aquis portetur: sed sic intelligimus. Terra quæ habitatur ab hominibus & terrestria continens animalia, quæ alio nomine in scripturis arida dicitur: sicut scriptum est, Appareat arida: & vocauit Deus aridam terram super aquas esse fundatā, quia aquis circumfluentibus supereminet. Non enim quæ dicitur litoraria ciuitas supra mare fundata est, sic quòd mare sub illa sit: quemadmodum naues dicuntur supra aquam maris stare. Sed ideo terra supra mare dicitur, quia aquis maris supereminet. E Sic dictus est Pharao exisse super aquam. Ita enim habet Græcus codex, quod quidam Latini habent ad aquas. Sic etiam dominus Iesus Christus sedebat sic super fontem, quia ambo superiores & altiores erant: scilicet Pharao super fluuium, & Iesus altior puteo. Ille iuxta fluuium, Iesus iuxta puteū. Vel aliter, & magis mysticè: vt sicut per cœlum intelliguntur angeli & doctores, vt dictum est in pręcedenti

Terra fundatur super aquas multipliciter.

Gen. 1.

Exod. 7.

Ioan. 4.

cedenti versiculo:ita per terram intelligantur simplices & illiterati, qui non valentes capere arcana fidei firma, super aquas fundantur. id est, firmiter credunt fidem, quam in aquis baptismi susceperunt. Vnde istam expositionem notat August. dicens, Quod dictum est quòd Deus fecit cœlos in intellectu, intellige spirituales sanctos suos: quibus non tantùm credere, verumetiam intelligere diuina donauit. Quæ qui intelligere nondum possunt, & solam fidem firmissimam tenent: tanquam infra cœlos terræ nomine figurantur. Et quia in baptismum quem acceperunt, inconcussa credulitate consistunt, ideo dictum est, *Qui firmauit terram super aquas.*

2386 Qui fecit luminaria magna.

Supple *Confitemini domino, qui fecit luminaria magna.* Hic ostendit ornaméta cœlorum à Deo facta. Et primò illa ponit in generali: secundò in speciali: ibi, *Solem.* Quantum ad primum, sciendum quòd luminaria magna, quæ sunt ornamenta cœlorum, sunt tria: scilicet sol, luna, & stellæ: de quibus singulatim infrà dicetur. Notandum ergo quòd per ista luminaria viri iusti mysticè intelliguntur: qui non omnes æqualiter lucent, sed sicut sol maioris luminis est quàm luna, & luna quàm stellæ: & vna stella maioris claritatis est alia, sic & iusti in meritis vnus alium excedit. Propter quod dicit Apostolus, Alia est claritas solis, alia lunę, alia stellarum. stella etiam à stella differt in claritate: sic & resurrectio mortuorum erit: quia scilicet illi qui hic fuerunt maioris meriti, ibi erunt maioris claritatis & præmij. Vnde ibidem ait Glosa, Sicut enim ista luminaria etsi vnius naturæ sint, diuersæ tamen claritatis sunt. Sic & homines cùm sint eiusdem generis, dissimilis tamen gloriæ in resurrectione erũt: vt claritatem solis illorum dignitas exequatur, qui centenarium numerum habent. Lunari verò claritati compareiur illorum dignitas, qui sexagesimũ numerum habent: stellis verò illorum qui trigesimum. Sic ergo per ista luminaria intellige iustos, quos Deus fecit in firmamento: id est, ad firmamẽtum ecclesiæ suæ: de quibus dicitur, Fiant luminaria in firmamento cœli, & diuidant diem à nocte: & sint in signa, & tempora, & dies, & annos, &c. Quæ omnia iustis hominibus conueniri, ostendit Stephanus, dicens, Luminaria sunt viri iusti, qui bonos & peccatores diuidunt, & sunt in signa & tempora: id est, in signis temporum, id est, temporalis miseriæ. Omnes enim qui piè in Christo viuere volunt, persecutionem patiuntur. Ista duo tẽpora sunt: vnum, amatorum Dei, aliud, amatorum mundi. In signum horum temporum est, vt vnum expectemus, aliud caueamus. Præterea in signum sunt iusti pœnæ reproborum: quia si iusti in vita præsenti sic puniuntur, signum est quòd reprobi in futuro plurimum patientur. Item sunt in dies & annos. Per dies septem, septem opera misericordiæ designantur, quæ debent exerceri in vita præsenti, quæ diebus septem voluitur. Per annos verò æterna vita intelligitur. Sic ergo de iustis hic dicitur mysticè, *Qui fecit luminaria magna.*

Luminaria viri significant iustos.

1. Cor. 15.

Gen. 1.

2387 Solem in potestatem diei.

Hic ornamenta cœli ostendit in speciali. Et primò agit de sole: secundò de stellis & luna: ibi, *Lunã.* Quãtum ad primum, ait, *Confitemini domino,* scilicet *qui fecit solem in potestatem diei.* Sol enim factus est in

Sol dicitur Christus.

A potestatem diei, scilicet qui potestatem habet facere diem: quia cùm sol est super terram, dies est. Mysticè autem solis nomine Christus intelligitur: teste Gregor. dicente, Sępe in sacro eloquio dominus Iesus solis appellatione figuratur: sicut per prophetam dicitur, Vobis autem qui timetis nomen domini, orietur sol iustitiæ. Et sicut impij in libro Sapientiæ in iudicio dicere describuntur, Errauimus à via veritatis, & lumen iustitiæ non luxit nobis, & sol non est ortus nobis. Per diem autem intelliguntur virtutes: vt ostendit idem Gregor. super illo verbo Iob 1, Filij eius faciebant cõuiuium vnusquisque in die suo: dicens, Filij conuiuium faciũt, dũ virtutes singulæ iuxta modũ propriũ mentẽ pascunt. Vnde & bene dicitur, Vnusquisq; in die B suo. Dies enim vniuscuiusq; filij & illuminatio illius vniuscuiusque virtutis. Vt enim hæc ipsa dona septiformis gratię breuiter dicam, alium diẽ habet sapiẽtia, alium intellectus, alium consiliũ, alium fortitudo, alium scientia, alium pietas, alium timor. Neque enim hoc est sapere quod intelligere: quia multi æterna quidem sapiunt: sed hæc intelligere nequaquam possunt. Sapientia ergo in die suo cõuiuium facit, quia mentem de æternorum spe & certitudine reficit. Intellectus in die suo cõuiuium facit seu parat, quia in hoc quod audita penetrat, cor reficiendo, tenebras eius illustrat. Cõsilium in die suo conuiuium exhibet, quia dum ei se præcipitem præbet, ratione animum implet. Fortitudo in die suo conuiuium facit, quia dum aduersa C non metuit, trepidanti menti cibos cõfidentiæ apponit. Scientia in die suo conuiuium parat, quia in ventre mentis ignorantiæ ieiunium superat. Pietas in die suo conuiuium exhibet, quia cordis viscera misericordiæ operibus replet. Timor in die suo cõuiuium facit, quia dum premit mentem ne de pręsentibus superbiat, de futuris illam spei cibo confortat, &c. Si ergo sol significat Christum, & dies virtutes, quid est facere solem in potestatem diei, nisi facere Christum habentem potestatem omnium virtutum? Quia verus sol iustitiæ Christus solus in se plenè omnia spiritussancti dona habuit & virtutes: teste Gregorio dicente, Redemptor noster in carne veniens operationes septiformis spiritus simul in se & cunctas & manentes habuit: de quo per Esaiam dicitur, Egredietur D virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum spiritus domini: spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis: & repleuit eum spiritus timoris domini. de quo etiam Zacharias ait, Super lapidem vnum septem oculi sunt. Atque iterum, Et in candelabro aureo lucernæ septem. Nullus verò hominum operationes spiritus sancti omnes simul habuit, nisi solus mediator Dei & hominum: cuius est idem spiritus qui de patre ante sæcula procedit. Bene ergo dicitur, Super lapidem vnum septem oculi sunt. Huic enim lapidi septem oculos habere est, simul omnem virtutem spiritus septiformis gratiæ in operatione retinere. E Alius namque prophetiã, alius virtutes, alius sciẽtiam, alius genera linguarum, alius interpretationem sermonum iuxta distributionem spiritus sancti accepit. Ad habenda verò omnia eiusdem spiritus munera nemo pertingit, &c. Vel aliter: sol significat bonũ opus, quod aliquãdo est in potestate diei, & aliquando in potestate noctis. Est enim sol boni operis in potestate diei, quando bonum opus

Gregor. 5 moral. cap. 34.

Malach. 4.

Sap. 5.

Dies significat virtutes. Gregor. 1. moral. cap. 32.

Christus solus omnia dona spiritus sancti habuit.

Greg. 29. moral. cap. 30.

Esa. 11.

Zach. 3.
Zach. 4.

Sol qualiter in potestatem noctis dicitur.

A opus splendet coram bonis hominibus:sed in potestate noctis, quando solùm coram malis:vt ostẽdit Gregorius,dicẽs, Sol quippe in fulgore est bonum opus in admiratione. Scriptum namque est, Luceat lux vestra corã hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Et rursum,Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardẽtes in manibus vestris. Bonũ quippe opus cum in medio perfidorum lucet, lucerna ardet in nocte. Cùm verò in ecclesia resplendet, sol fulget in die. Bonum opus si adhuc tale est quòd soli mali mirentur, lucerna est in nocte. Si autem sic proficit vt etiam mirari à bonis ac perfectioribus possit: sol tunc est in potestate diei. B Fecit ergo solem in potestatem diei, quando Christus opera sua bona non solùm coram malis, sed admiranda bonis angelis exhibuit:sicut quãdo tentatus à diabolo ipsum superauit. Propter quod angeli admirantes accesserunt & ministrabant ei: vt habetur Matth.4.

Greg.22.moral.cap.6.

Matth.5.

2388 Lunã & stellas in potestatẽ noctis.

Hic exequitur de aliis cœli ornamentis,dicens, *Confitemini domino, qui fecit lunam & stellas in potestatẽ noctis*:scilicet quæ habẽt potestatem supra noctem, quia ipsam illuminãt. Quamuis enim luna & stellæ in seipsis æqualiter luceant in die sicut in nocte: C tamẽ suum lumen solum in potestatem noctis habere dicuntur, quia in die propter maiorem solis claritatem ipsorum lumen non apparet nobis. sicut patet de candela in lumine solis accensa. Mysticè autem per istos duos versus vult distinguere inter potestatem ecclesiasticam & secularem:vt ostẽdit Alredus super illo verbo Gẽ.1, Fecit Deus duo magna luminaria:luminare maius,vt præesset diei: & luminare minus,vt præesset nocti: dicens, Sunt in sanctæ ecclesiæ firmamento à domino creata duo magna luminaria: sacerdotium scilicet & regnum, rex & episcopus, princeps & clericus: dies spiritualia, nox temporalia præfigurat. Ita luminare maius,sacerdotium,vt præsit diei:id est,spiritualibus. Luminare minus,regnum, vt præsit nocti:id est,secularibus. Contra naturam proinde est, si sol nocti præsit & luna diei. Si princeps ad spiritualia D se ingerat, si sacerdos secularium negociorum tenebris conscientiæ suæ secretum obnubilet. Væ nobis qui in ista infelicia tempora incidimus, in quibus sol in tenebras est conuersus. Exempla videant ipsi pontifices, quorum vices gerunt, quorum obtinuerunt cathedras, quorum infulis gloriantur: & iudicent ipsi,si non est ita vt cernimus. Considerent quos scientiæ radios, quæ virtutum lumina, quas charitatis scintillas, quas spiritualium correctionum fulgura suis emittebant temporibus Gregorius,Augustinus,Ambrosius, Hilarius,Martinus:&multi alij. Felicia tempora in quibus tam tarò malus quàm nunc bonus in ecclesia inuenitur. Nunc etiam luna versa est in sanguinem: nam manus principum plenæ sunt sanguine,exactionibus, vectigalibus: effundentes sanguinem E miserorum, iustificantes impium pro muneribus, & iustitiam iusti auferentes ab eo. Vel aliter: luna significat ecclesiam militantem: vide versic.1169. Nox verò significat obscuritatem vitæ præsentis: teste Greg.dicente,Nox quippe præsens vita est,in qua quãdiu sumus, per hoc quòd interna non cõspicimus,sub incerta imaginatione caligamus. Vnde propheta ad videndum dominum sub quadam

Prælatorum sol oppositum est.

Dominorum temporalium luna in sanguinem versa est.

Ecclesiæ militantis potestas est in vita præsenti.

Greg.23.moral.cap 21.

A seipsum caligine sentiebat,dicens, Anima mea desiderauit te in nocte. Acsi diceret, In hac obscuritate præsentis vitæ videre te appeto:sed adhuc infirmitatis nubilo circumscribor. Dauid quoq; huius noctis caliginem vitans,claritatẽ veri luminis prestolatus,ait,Mane astabo tibi,& videbo. Adhuc ergo in nocte videre se minus conspicit, qui ad vidẽdum Deum futurum mane concupiscit. Quid est ergo luna in potestatem noctis, nisi quòd ecclesiæ militantis potestas est in vita præsenti, in qua existentes ligare & soluere potest? Sequitur, *Et stellas in potestatem noctis*. Vbi per stellas intellige exempla sanctorum patrum, quibus nox præsentis vitæ il- B lustratur: vt deducit Gregor.dicens, Libet mira diuinæ dispensationis opera cernere: quomodo ad illuminandum noctem vitæ præsentis, astra quæque suis vicibus in cœli faciem veniãt, quousque ad finem noctis redemptor humani generis quasi verus lucifer oriretur. Nocturnum namque spacium dum decedentium succedentiúmque stellarũ cursibus illustratur, magno cœli decore peragitur. Vt ergo noctis nostræ tenebras suo tempore æditas vicissimque permutatus stellarum radius tangeret,ad ostendendam innocẽtiam venit Abel: ad ostendẽdam actionis munditiam venit Enoch: ad insinuandam longanimitatem operis & spei venit Noe: ad manifestandam obedientiam venit C Abraham: ad demonstrandam coniugalis vitæ castimoniam venit Isaac:ad insinuandam labori tolerantiam venit Iacob:ad rependendam pro malo bonæ retributionis gratiam venit Ioseph: ad ostẽdendam mansuetudinem venit Moyses: ad informandam contra aduersa fiduciam venit Iosue: ad ostendendã inter aduersa patiẽtiam venit Iob. Ecce quam fulgentes stellas in cœlo cernimus, vt inoffenso pede operis,iter nostrę noctis ambulemus. Nam cogitationi hominũ diuina dispensatio quot iustos exhibuit, quasi tot astra super peccatorum tenebras de cœlo misit: quousq; verus lucifer surgeret,qui æternum nobis mane nuncians, cæteris clarius ex diuinitate radiaret,&c. Quibus consideratis, meritò Psalmista dicit, quòd fecit stellas in potestatem noctis.

Esa.26.

Psal.5.

Stellæ,(id est exemplis clarorum) præsens vita illustratur. Greg. ... moral. ... præfatione.

D Qui percussit Aegyptum cum primogenitis eorum. 2398

Nunc consequenter nos inducit ad laudem Dei ex singulari protectione Iudæorum. Et tria facit, quia ostendit primò ipsorum de Ægypto liberationem,secundò ipsorum per desertum deductionem:ibi,*Qui traduxit*: tertiò ipsorum in terrã promissionis introductionem:ibi,*Et dedit*. Circa primũ multa ostendit: scilicet primò Ægyptiorum percussionem: secundò Iudæorum de Ægypto eductionem:ibi,*Qui eduxit*:tertiò ante Iudæos maris diuisionem:ibi, *Qui diuisit mare*: quartò Ægyptiorum in mari submersionem:ibi,*Et excussit*. Quantum ad primum, sciendum quòd dum Pharao nollet dimittere populum Israel ad mandatum domini,ipse E Deus percussit Ægyptum multis plagis: sicut habetur superius Psal.77.ver.1315. & infrà per multos versiculos. Sed cum ille Pharao ex toto maneret obstinatus, nouissimè Deus interfecit in vna nocte omne primogenitum in tota terra Ægypti; sic quòd non fuit domus in qua mortuus non iaceret. Propter quod necessitate compulsus Pharao populũ Israel de Ægypto exire permisit:vide vers. 1333. Ista ergo commemorans Psalmista dicit, *Qui*

percussit

percussit AEgyptum cum primogenitis eorum. De istis percussionibus & plagis, vide etiam ver. 1815. & vitra per multos versus. De vltima autem plaga quæ fuit percussio primogenitorum, vide etiam vers. 1824. Per ista mysticè denotatur quòd Christus adueniens, per suæ vitæ sanctitatem percussit illa quę in sæculo videbantur primogenita, id est, hominibus mundi chariora: vt est mũdi gloria, luxuria, superbia, auaritia: & huiusmodi. Quod hic deducit Gregor. dicẽs, *Qui percussit AEgyptum*, &c. Percussit enim sæculum cum his quæ præcipua putabantur in sęculo. Vel primogenita Ægypti dicuntur ipsa principaliora peccata, ex quibus alia oriũtur, quæ percussit Christus: scilicet superbiam, dum humiliauit semetipsum factus obediẽs vsque ad mortem crocis: ad Phil. 2. Auaritiam, dum pro nobis pauper fieri voluit, cùm diues esset, vt sua paupertate nos diuites faceret. 2. Cor. 8. Luxuriam, dum matrem virginem virgini Ioanni commendauit. Ioann. 19. Iram, dom in cruce pro persecotoribus exorauit. Matth. 27. Inuidiam, dum latronem secum ad gloriam paradisi introduxit. Luc. 22. Gulam, dum felle & aceto potari voluit. Ioã. 19. Accidiam, dum omnia patris mãdata adimplens perfecit. Vnde & patri dicit, Opus consumaui quod dedisti mihi vt faciam. Sic ergo realiter Christus percussit Ægyptũ, id est, tenebrosum diabolum cum primogenitis eorum. Vnde dicitur, Prudentia eius percussit superbum.

Percussit Christus diabolum & omnia primogenita cum vitia.

Ioan. 17.

Iob 16.

2390 Qui eduxit Israel de medio eorum.

Hic factis plagis ostendit populi liberationem. Et primò ponit populi liberationẽ: secundò diuinæ potestatis declaratiooem: ibi, *In manu potenti.* Quãtum ad primũ, sciendũ quòd (vt habetur Exo. 12.) Pharao visa vltima plaga, quæ fuit occisio omonium prioiogenitornm, cum omnibus suis Ægypiis, nõ fuit ausus amplius detinere populum Israel: quimmo ipsum exire Ægyptum cum omoibus suis oon solum permisit, sed etiam coegit: vide versic. 1825. Quod nunc commemorans Psalmista ait, Et eduxit Israel de medio eorum: scilicet Ægyptiorum. Mysticè autem per Israel, qui videns Deum interpretatur, intellige omnes iustos & fideles, qui Deũ contemplantur per fidem, & per amorem desiderãt: quos Deus sua gratia educit de medio eorum, quia educit sanctos ac fideles de medio malorum. Et nota qoòd dominus electos suos sicut populum Israel educit, deducit & adducit. Educit de Ægypto: deducit per desertum: & adducit in terram promissionis. Educit per fidem: deducit per charitatem: & adducit per spem. Primò namque electos suos educit. Et hoc multipliciter. Primò a culpa. Sic enim educit quemlibet peccatorem per contritionem & pœnitentiam, infundẽdo illi gratiam. Sic enim eduxit Adam: de quo Sapien. 10, dicitur, Sapientia, scilicet quæ Deus est, illum qui primus formatus est à Deo pater orbis terrarum, edoxit à delicto suo. Secundò ab amore proprio: scilicet cum facit hominẽ corpus amore Dei spernere & mortificare. Vnde de primo homine ibi, scilicet Sapien. 10, statim cum dixisset, Eduxit illum à delicto suo, subdit, Et eduxit illum de limo terræ. Quid enim limus terræ, nisi corpus de terra creatum? Tertiò educit de mala consuetudine ex multiplicatione peccatorum generata, per quam homo seruus & captiuus peccati efficitur. Michee 6, Eduxi te de domo seruitutis, & liberaui te. Quartò educit à difficultate bonæ operationis. quãdo scilicet opera spiritus, vt est carnis mortificatio, aduersorum toleratio, amari videntur: facit illa per suam gratiam dulcia apparere ac suauia, sicut fecit martyribus & Apostolis, qui ibant gaudentes à cõspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Act. 5. In cuius figuram dicitur quòd Petrus enarrabat quomodo eduxisset illum dominus de carcere. Quintò educit ab actiua vita ad cõtemplatiuam. Ezech. 38, Facta est super me manus domini, & eduxit me in spiritu domini. Quasi dicat, Operatione domini, nõ proprijs viribus, eductus sum ad cõtemplationem spiritualium. Sextò educit de peregrinatione ad patriam. Michee 7, Educet me in lucem & iustitiam eius, & aspiciet me inimica mea, & operietur confusione. Secũdò principaliter dominus suos electos deducit multipliciter. Primò per viam timoris ad inferiora, & per viam spei ad superiora. Sapiẽ. 10, Tu es domine, qui vitæ & mortis habes potestatem: qui deducis ad portas mortis & reducis. Esa. 38, Ego dixi, In dimidio dierum meorum vadam ad portas inferi, &c. Secundò deducit ad humilitatẽ per propriam suspius deiectionem. Iohel 3, Deducã eas (scilicet gentes) in vallem Iosaphath, & disceptabo cum eis. Iosaphath interpretatur Ipse diiudicãs. Et sic per vallẽ Iosaphath significatur humilitas, qua quis seipsum humilians diiudicat. Tertiò deducit per operum temperantiã & moderationẽ. Sapiẽ. 9, Deducit me in operibus meis sobriẽ. Tertiò principaliter dominus suos electos introducit multipliciter. Primò ad viam rectam vocando per gratiã. Esa. 48, Vocaui eum & adduxi eũ, & directa est via eius. Secundò ad vidẽdum suggestiones malorum, vt caueantur. Ezech. 8, Introducit me per ostiũ domus domini quod respicit ad aquilonẽ: & ecce mulieres sedebant plangentes Adonidẽ. Tertiò ad vidẽdum ortũ solis gratiæ in pœnitẽtibus. Ezech. 2, Eleuauit me, & introduxit me ad portã domus domini orientalem, quæ respicit solis ortum. Quartò in feruens desiderium charitatis. Cant. 1, Introduxit me rex in cellam vinariam. Quintò in patriam beatæ visionis. Hierem. 3, Introducam vos in Sion. Sion autem Specula interpretatur.

Actuũ 12.

Deducit dominus multipliciter suos.

Introducit suos dominus multipliciter.

In manu potẽti & brachio excelso. 2391

Hic admirator Dei potestatem, qua illos eduxit de medio Ægyptiorum. Vbi per manum intellige operationẽ: sed per brachium domini, potestatem operationis. Vbi nota quòd quamuis semper manus domini sit omnipotens: tamen quandoque videtur quòd ipsam habeat ligatã & inualidam. Nam quando peccata punit, dicitur illam habere solutam: sed quando non punit, dicitur quòd illã habet ligatam. sicut ostendit Gregor. dicens, Sæpe namque fiducia longæ prosperitatis inflati, in quodam fastu elationis erigimur. Cumque nos conditor extolli conspicit, sed nos non punit, quasi ad ferienda vicia nostra manum ligatam tenet: quando autem punit, manum suam soluit, &c. Sic igitur quando obstinationem ipsius Pharaonis multis plagis puniuit: tunc se manum potentem habere monstrauit, & tunc populum suum inde eduxit. Eodem modo & brachio excelso: nam per brachium fortitudo designatur, quia in brachiis fortitudo operis consistit. Vnde brachium dicitur à bary, quod est forte.

Manus domini quandoque dicitur soluta, quandoque ligata.

Gregor. 7. moral. cap. 8.

Brachiũ Dei dicitur Christus.

Mysticè in manu potenti & brachio excelsos suos eduxit dominus de Ægypto, quádo per filium eius incarnatum nos de potestate diaboli liberauit, & de tenebrositate peccati eripuit. Nam ipse Dei filius dicitur manus Dei, quia omnia per ipsum facta sunt: dicitur & brachium Dei, quia ipse fortitudo Dei. Vnde & hic ait August. *In manu potenti*, &c. Quid potétius, quid excellétius eo de quo dictum est, Et brachium domini cui reuelatum est? Quòd autem Christus brachium domini dicatur, vide ver. 1367.

Esa. 53.

2392 Qui diuisit mare rubrum in diuisiones.

Hic ostendit pro Iudæis factam maris diuisionem, & consequenter ipsorum per mare deductionem, ibi, *Et eduxit*. Quantum ad primum, sciendum quòd cum Pharao emisisset Dei populum, ipsum pœnituit. Vnde & manu armata cum toto exercitu suo ipsum fuit persecutus: vt habetur Exod. 14. Et inuenit populũ Dei iuxta mare situatũ. Cúmq; appropinquasset Pharao, filij Israel leuátes oculos, viderunt Ægyptios, & timuerunt valde. Quibus Moyses ait, Nolite timere: state & videte mirabilia Dei quæ facturus est hodie. Cúq; extendisset Moyses manũ supra mare, abstulit illud dominus & vertit in siccũ: diuisáque est aqua, & ingressi sunt filij Israel per medium sicci maris. Et hoc recolés Psal. dicit, *Qui diuisit mare rubrum in diuisiones*. Ad literam, secundum Glos. diuisit mare in diuisiones faciendo in mari duodecim vias, sicut duodecim erát tribus: vt quælibet tribus haberet viam suam separatam ab illis. Quamuis Nicolaus de lyra dicat quòd solũ fuit vna diuisio, & vna via in mari facta, quam hic vocat diuisiones: quia ripæ illius viæ erant abinuicem diuisæ, sic quòd aqua erat eis pro muro à dextris & à sinistris. Mysticè autem per mare rubrum intelligitur baptismus: sicut Apostolus ait, Patres nostri omnes baptizati sunt in nube & in mari. Diuiditur ergo mare baptismi in diuisiones: quia vnus & idem baptismus aliis fit in vitam, aliis in mortem. Vel aliter; per mare, quod est amarum, significatur pœnitentia, quæ sensualitati amara videtur. vide vers. 1015. Quòd mare tunc diuiditur, quando timore pœnæ & amore gloriæ fletus generatur. Vnde Richardus hic ait, *Qui diuisit mare rubrum*, &c. Maris aquæ amaræ sunt valde. Quid ergo rubrũ mare, nisi amaritudo pœnitentiæ? Mare ergo quasi adhuc nobiscum manet, quando non nisi ex dãnationis formidine quis gemere nouit. Sed mare diuiditur, quando compunctio geminatur: amaritudo cordis tunc geminatur, quando quis cõpunctionis fletum alternat, vt modò defleat malum quod pertimescit, modò pro bono quod concupiscit.

Diuisio maris.

Mare significat baptismũ. 1. Cor. 10.

Mare significat pœnitentiam quæ diuiditur: & qualiter.

2393 Et eduxit Israel per medium eius.

Ad literam enim, exsiccato mari, filij Israel illud sicco pede transierunt. Veruntamen cum mare diuisum esset, adhuc filij Israel timebant intrare mare. Sed Aminadab, princeps in tribu Iuda, aliis præbens audaciam intrandi, cum omnibus suis primus mare intrauit. Propter quam probitatem tribus Iuda in populo Dei regnum meruit habere: vt dictum fuit vers. 1841. Sic & mysticè regeneratos aqua baptismi educit per medium maris pœnitentiæ, quia per multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei. Actuum 14. Et ad Hæbr. 12, Flagellat Deus omnem filium quem recipit. Quis enim filius quem non corripit pater, &c.

Et excussit Pharaonem & virtutem eius in mari rubro. 2394

Ad literam enim (vt habetur Exod. 14) postquam filij Israel ingressi sunt mare iam diuisum, Ægyptij persequentes eos, ingressi sunt post illos omnis equitatus Pharaonis, currus & equites per medium maris. Iámque aduenerat vigilia matutina. Et ecce, respiciens dominus super castra Ægyptiorum per columnam ignis & nubis interfecit exercitum eorum, & subuertit rotas curruum: ferebantúrque in profundum. Dixerunt ergo Ægyptij, Fugiamus Israelem: dominus enim pugnat pro eis contra nos. Et ait dominus ad Moysen, Extende manum tuam supra mare: & reuertantur aquæ ad Ægyptios super currus & equites eorum. Cúmque extendisset manum Moyses contra mare, reuersæ sunt aquæ ad priorem locum: fugientibúsq; Ægyptiis occurrerunt aquæ, & inuoluerunt eos in mediis fluctibus: & operuerunt currus & equites cuncti exercitus Pharaonis, nec vnus quidem superfuit ex eis. Hanc itaque historiam breuiter tangens Psalmista dicit, *Et excussit Pharaonem, & virtutem eius in mari rubro*. Per hoc mysticè designatur quòd diabolus cum omnibus suis viciis in baptismo submergitur. Vnde hic ait Glos. *Et excussit Pharaonem & virtutem*, &c. id est, interemit Pharaonem & virtutem eius in mari rubro: id est, diabolum & ministros eius celeriter in baptismo excussit, vt puluerem, qui celeriter excutitur. In hac enim celeritate & excussione virtus diuinitatis ostenditur: & illi terrenæ sordes esse iudicãtur, quas solemus excutere. Et congruè per Pharaonem diabolus intelligitur. Pharao enim masculos necat & fœminas seruat. Ita & diabolus virtutes suffocat, & concupiscentiam nutrit. Vel per mare accipe pœnitentiam: vt dictum est ver. 2392. In qua submergitur Pharao cũ omni suo exercitu: id est, diabolus cum omnibus viciis.

Diabolus cũ vitiis in baptismo submergitur.

Pharao significat diabolum.

Qui traduxit populum suum per desertum. 2395

Hic ostendit populi deductionem per desertum. Et primò ostendit quomodo populum suum deduxit: secundò quomodo hostes eius deleuit: ibi, *Qui percussit*. Quantum ad primum, secundum literam, Deus deduxit populum suum per desertum sicut pastor gregem: quia pauit eos pane cœli quadraginta annis. Exod. 17, Aqua de petra. Num. 20, Deducebat eos præcedens per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis. Propter quod dicitur, Et abstulit sicut oues populũ suum: & perduxit eos tanquam gregem in deserto. vide vers. 1334. 1335. Mysticè autem traducit dominus populum suum per desertum: scilicet per statum pœnitentiæ, vt ipsum perducat ad terram promissionis. Vbi nota quòd congruè per desertum significatur pœnitentia. In cuius figuram Christus pœnitentiam quadragesimalem volens obseruare, ductus fuit in desertum à spiritu. Matth. 4. Vnde desertum pœnitentiæ nobis in illo deserto figuratur. de quo habetur 3. Regum 19, quòd Helias morte sibi a Iezabel comminata, fugit in desertum: & ibi sub vmbra iuniperi dormiendo excitatus est ab angelo domini: & inuenit ad caput suum subcine

Psal. 77.

Desertum significat pœnitentiam.

subcinericium panem & vas aquæ: quibus recreatus, ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus & quadraginta noctibus vsq; ad montem Dei. In qua figura tria potes considerare: scilicet primò pœnitentiæ causam & necessitatem: secundò pœnitentis personæ conditioné: tertiò pœnitentiæ conditionem & vtilitatem. Quantum ad primum, sciendum quòd Helias fugit in desertum propter mortem sibi intentatam. Helias enim, qui interpretatur ascendens, significat peccatorem à Deo inspiratum vt ascendat de statu culpæ ad statum gratiæ. Ad quod maximè ipsum mouet comminatio sibi facta, vel cõsideratio tam mortis corporalis quàm æternæ. Hac enim consideratione motus peccator fugit ad pœnitentiá, sicut Helias fugit ad desertú: qui si in ciuitate remansisset, mortem non euitasset. sic peccator si mundi honoribus vel in carnis deliciis remanserit, mortem æternam non euadit: si autem ad desertum pœnitentiæ se transferat, liberatur. Propter quod figuraliter de Dauid dicitur quòd morabatur in deserto in locis tutissimis. Secundò considera conditionem personæ pœnitentis, quia Helias primò dormiuit sub vmbra iuniperi: & consequenter excitatus ab angelo panem & vas aquæ reperit, quibus seipsum pauit. Quid enim per iuniperum arborem spinosam, nisi arbor dominicæ crucis intelligitur: quæ spinis pœnarum fuit circundata? Sub ista ergo arbore dormiat & requiescat peccator: & nihil in pœnitétia erit amarum, quin cõsideratione crucis statim dulcescat. Quia vt ait Greg. si passio domini ad memoriam reducitur, nihil est tam amarum, tam asperum, quod nõ æquo animo toleretur, &c. Hac consideratione habita, statim inuenies panem subcinericiú & vas aquæ quibus reficiaris: scilicet sacramentum eucharistiæ, qui est panis viuus qui de cœlo descédit: & vas aquæ, scilicet lacrymarum dulcedinė, quibus anima pœnitentis suauiter reficitur: Psalm. 41. Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte. Tertiò considera pœnitentiæ vtilitatem, quia his peractis, Helias ambulauit vsque ad montem Dei Oreb, qui gloria figuratur cœlestis. Vnde & Christus suam gloriam discipulis ostédere volens, assumpsit Petrum, Iacobum, & Ioånem: & duxit illos in montem excelsum, & ibi transfiguratus est ante eos: Matth. 17.

Nota de pœnitentia bonam figurã.

1. Reg. 23.

2396 ## Qui percussit reges magnos.

Hic ostendit quomodo hostes ipsorum deleuit. Et primò hoc ponit in generali: secundò illos nominat in speciali: ibi, *Seon.* Et ad ostendendum magis diuinã virtutem, ostédit hostium magnitudiné: & consequenter fortitudinė: ibi, *Et occidit.* Quãtum ad primú, dicit, *Qui percussit reges magnos*: quod scilicet fecit per desertum. Per reges magnos intellige Abimelech, quem orante Moyse, dominus percussit: vide ver. 2368, in prima parte versiculi.

2397 ## Et occidit reges fortes.

Vide formaliter istum versum in secunda parte ver. 2368, & expone vt ibi. Deus enim illos reges dicebatur occidere, quia hoc faciebat per manus populi sui: cui vires ad hoc præbebat seu præstabat. Sed nunquid hoc faciendo peccabat? cu scriptum sit Exod. 20, Nun occides: & saluator dixerit Petro, Omnis qui gladium acceperit, gladio peribit. Et Matth. 5, Ego auté dico vobis, nolite resistere malo. Ideo notandum est, quòd occisio est duplex: scilicet quædá ab homine, quædá à lege. Occisio auté dicitur a lege, quando fit præcepto legis: scilicet quando homo nõ vt priuata persona, sed vt minister legis malú occidit. Et hæc occisio si fiat seruata iustitia, non prohibetur: quinimò præcipitur, Leuit. 25, Qui occiderit hominé, morte moriatur. Occisio autem dicitur ab homine, quando quis vt persona priuata, non vt minister legis, alium occidit. Et hæc aliquando est peccatú, quandoq; nõ. Ad quod est notandum, quòd aliquis vt persona priuata alium tribus modis occidere potest: scilicet casu, necessitate, & voluntate. Si auté quis alium occidit à casu, hoc cõtingit dupliciter: quia aut dat operam rei licitæ, aut illicitæ. Si rei licitæ, aut adhibet debitam diligentiam ne aliquem offendat, aut nõ. Si dat operá rei licitæ, & adhibet debitam diligentiá: tunc excusatur à tanto & à toto. Si auté non adhibet debitam diligentiá, excusatur à tanto, sed non à toto. Si autem dat operá rei illicitæ, & adhibet debitá diligentiam: excusatur à tanto, sed nõ à toto. Si auté nõ adhibet debitam diligentiá, nõ excusatur à tanto nec à toto. Si auté quis aliú occidat ex necessitate: aut est necessitas euitabilis, aut ineuitabilis. Si euitabilis est: puta, quis vult me occidere, possum fugere: sed dimitto fugam propter verecundiam, & huiusmodi: & me volo defendere, & sic illum occido: tunc excusatur à tanto, sed nõ à toto: quia melius erat fugere. Si auté sit necessitas ineuitabilis: vt si quis occidat alium, nõ liuore vindictæ, sed solùm amore conseruationis vitæ propriæ: hoc concessum est personis imperfectis, non auté perfectis: vt ait Aug. in de libero arbitrio. Et talis excusatur à tanto & à toto. Si auté quis alium occidat voluntate: vt puta liuore vindictæ vel iracundia aut crudelitate: tūc penitus occidere est illicitum. Ex quibus apparet quid dicendum ad argumenta. Isti enim occiderunt reges fortes, & hoc præcepto Dei: & sic erant ministri legis diuinæ.

Matth. 26.

Occidere ab homine quomodo sit licitum.

2398 ## Seon regem Amorrhæorum.

Hic singulariter nominat aliquos reges hostes populi sui, quos Deus interfecit. De isto habes formaliter istú versum in prima parte vers. 1369. Ideo expone vt ibi. Vel moraliter: Seon, qui interpretatur tentatio vel locutio inutilis, significat concupiscentiam carnis, & vanam mulierum allocutionem. Iste autem Seon est rex Amorrhæorum: id est reorum amorú luxuriosorum, quia ex tali allocutione inflammatur concupiscentia: qua luxuriosi reguntur & ducuntur. Vis ergo vincere libidinem? primò occide in te omnes vanos mulierum aspectus & allocutiones inutiles: quoniam vt dicitur, Fauus distillans labia meretricis: sed nouissima eius amara quasi absinthium, & lingua eius acuta quasi gladius biceps.

Seon significat locutioné vanam mulierum.

Prouer. 5.

2399 ## Et Og regem Basan.

Supple in omnibus istis versiculis: vt dictú est, *Confitemini domino qui occidit Og regem Basan.* Istum versum formaliter habes ver. 2369. Ea pone vt ibi.

2400 ## Et dedit terram eorum hęreditaté.

Iste versus habetur formaliter in prima parte ver. 2370. ideo capone vt ibi. Totus enim iste Psal. est quasi recapitulatio Psalmi præcedentis. Vel aliter: illi enim prædicti reges, scilicet Seõ rex Amorrhæorum, & Og rex Basan, significat diabolum. Nam Seon interpretatur germinatio tentationis:

& directè significat diabolum, à quo omnis tentatio ad malum procedit. Qui singulariter dicitur rex Amorrhæorum, id est, amantium rea vel mala, sicut amantium carnem vel mundum indebitè: quia vt habetur Iob 41, Ipse est rex super omnes filios superbiæ. Og autem rex Basan similiter significat diabolum. nam Og interpretatur congregans: Basan autem, confusio. Et quid congregat diabolus, nisi confusionem damnationis æternæ? Istum ergo regem diabolum occidit dominus, quando morte Christi à cordibus fidelium fuit expulsus. Quo mortuo, terram eius dedit in hæreditatẽ seruo suo Christo: quia gentes mundi quas antè diabolus quasi terram sibi subditam possidebat, dedit in hæreditatem Christo per fidem: iuxta illud Psal. 2, Postula à me, & dabo tibi gentes tu hæreditatem, &c. B Et hoc est quod subditur,

2401 Hæreditatem Israel seruo suo.

Christus dicitur filius & seruus.

Iste versus formaliter habetur versic. 2370, nisi quòd ibi dicitur, Israel populo suo: hic autem, *Israel seruo suo*, quod tamen redit in idem. Vbi notandum quòd Christus Deus & homo, & filius dicitur & seruus. Filius, ratione diuinitatis: seruus autem, ratione humanitatis assumptæ. Et sicut ratione humanitatis nullo modo potest dici filius Dei nec naturalis neque adoptiuus, vt deducit Magister in Glos. ad Rom. 1: sic nec ratione diuinitatis potest dici seruus, sed solum ratione humanitatis. Et huc *Phil. 2.* est quod dicit Apostolus, Qui cum in forma Dei esset, &c. semetipsum exinaniuit, formam serui ac- C cipiens, & in similitudinem hominum factus. Et de isto seruo, scilicet Christo, dicitur hic quòd dedit terrã eorum hæreditatẽ Israel seruo suo, id est, Christo: quia terram humani generis quam prius possidebat rex superborum diabolus, Christo hæreditatem contulit, dum gentes iugo fidei suæ subdidit. Istum ergo seruum, scilicet Christum, superasse diabolum: & terram de manu eius, id est, humanum genus, eripuisse ostendit Gregor. super illo verbo Iob 1, Nunquid considerasti seruũ meum Iob, &c. dicens, Quia incarnato domino diabolus increpatur, & a sua pestifera effrænatione corripitur: rectè ipsi diabolo dicitur, Vnde venis? Sed quid respondit audiamus: Circuiui terram, & perambulaui eam. Ab Adam quippe vsque ad aduentum do- D mini diabolus omnium gentium nationes post se traxit. Circuiuit ergo & perambulauit terrã. quia in corda gentium iniquitatis suæ vestigia impressit. Cadens enim de sublimibus, humanas mentes iure possedit: quia in culpæ suæ vinculo volentes astrinxit, tãtóque in mundo latius dominatus est, quanto à reatu illius nullus per omnia liber inuẽtus est. Cui quasi ex potestate mundum circuisse, est nullum hominem qui sibi plenè resisteret, inuenisse. Sed iam sathan redeat, id est, ab effectu suæ malitiæ vis illum diuina constringat: quia iam apparuit in carne, qui in peccati contagione ex carnis nihil habet infirmitate. Vnde sibi dicitur, Nũquid considerasti seruum meum Iob, &c. Iob do- *Esa. 53.* lens interpretatur: dolens verò veraciter Christus E dicitur, qui portare dolores nostros, propheta attestante, perhibetur. Cui in terram nullus similis est: quia omnis homo solummodò homo est: ipse autem, Deus & homo. Qui bene seruus dictus est, quia formã serui suscipere dedignatus nõ est: sicut *Phil. 2.* per Paulum dicitur, Qui cũ in forma Dei esset, nõ rapinam arbitratus est: sed semetipsum exinaniuit,

Greg. 2. moral. cap. 22.

A formã serui accipiens, &c. De isto ergo seruo dicitur quòd dedit terrã eorum hæreditatẽ Israel seruo suo. Vel per terram, eorum regũ (scilicet dæmoniorum) intellige terrã viuẽtium quã primò illi possederunt, de qua superbiendo fuerunt expulsi. Hanc in hæreditatẽ dedit populo suo, id est, fidelib⁹ Christianis. Vnde hic ait Glos. Per Israel, seruũ intellige populum Christianum, cui data est promissio Iudæorum. Et est sensus: Prædicta beneficia ad literã cõtulit dominus Iudæis: sed terrã eorum dedit hæreditatẽ Israel seruo suo: id est, promissiones terræ viuentiũ Iudęis sub figuris factas dedit christianis: & hoc si videatur de Iudęis dici, ad christianos tamẽ propriè pertinet, quib⁹ datur promissio illis facta.

Quia in humilitate nostra memor fuit nostri. 2402

Humilitas duplex meretur gloriam.

Hic assignat rationẽ, scilicet quare dedit terram eorũ illis hæreditatẽ. Et quantũ ad literã, Iudæi per aduersa multa quæ in Ægypto humiliter passi fuerãt, meruerunt a Deo inde liberari, & promissiones factas patribus ipsorum assequi: vt habetur Gẽ. 15. Et istã rationem hic assignat Psalmista, dicens, Ideo nobis terram illorum dedit: quia in humilitate qua premebamur in Ægypto, memor fuit nostri: id est, promissionis factæ Abrahæ patri nostro. Mysticè autẽ humilitas est duplex, scilicet virtutis & afflictionis: vide vers. 616. 896. 1233. 2165. Humiliati autẽ summè fuerunt Christiani in primitiua ecclesia: quia quasi omnes persecuti & martyrizati sunt. C Quæ afflictionis humiliatio ducit ad terram viuentium, in tantũ quòd etiã caput nostrum per viã accepit gloriã. Lucæ 24, Oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriã suã: similiter & sua mẽbra fideles, Act. 14, Per multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei. Et ideo hanc humilitatem causam esse hæreditatis æternæ assignãs ait, *Quia in humilitate nostra memor fuit nostri.* Aduersa enim dantur iustis, vt æternaliter viuant: sed malis prospera, vt occidantur: vt ostendit Greg. ver. 349. Et de ista humilitate dicitur, Qui humiliatus fuerit, erit in gloria. Vel potest intelligi de humilitate quæ est virtutis: quæ propria est fidelium qui Christũ imitantur, dicens, Discite à me, quia mitis sum & humilis, &c. Ista enim humilitas palmã meretur: quia D omnis qui se humiliat, exaltabitur. Et hũc textum de hac duplici humilitate exponit hic Glos. dicẽs, *Quia in humilitate nostra memor fuit nostri:* id est, in humilitate meritoria, quæ propria est Christianis. vel in humilitate nostra: id est, in deiectione nostra & afflictione.

Greg. 21 moral. cap. 4. Iob 42.

Matth. 5.

Luc. 18.

Et redemit nos ab inimicis nostris. 2403

Redimere est iterum emere.

Hic ponitur Dei pietas: & secundò eius largitas, ibi, *Qui dat.* Ista litera nõ potest cõgruè applicari ad liberationem, qua Deus liberauit Hebræos de manu Ægyptiorum. Ratio, quia secundum grammaticos redimo componitur ex re & emo, emis. Et sic redimere est aliquid emere, pro precio aliquid dare. Deus autẽ pro illa liberatione, nomine precij ni- E hil cõtulit. Refertur propriè ad redẽptionem factã per Christũ, qua suos redemit à diabolo. i. iterum emit, quia nõ solũ ęquiualẽs precium dedit, sed etiã duplũ: quinimò & sine proportione maioris æstimationis erat vita Christi, quam fuerit totum genus humanum. Videtur igitur redemptio, id est, iterum emptio, non ratione duplicis actus emptionis: sed ratione duplicati precij. de quo dicit Apostolo-

1.Petr.1. Christus nos redemit.

Apostolus Pettus, Non corruptibilibns auro vel argento redempti estis: sed precioso sanguine &c. Ex quibus appatet quòd perfectè nos Christus redemit: vide vet. 267. 431. 662. 794. 803. 897. 1271. 1844. 1882. 2214.

Quæstio. Redemptor an dicatur solus filius.

Sed fortè dices, Nunquid pater potest dici redemptor, sicut & filius, similiter spiritussanctus? Hãc materiam tractans Magister lib. 3. dist. 19. dicit, quòd quãuis solus filius dicatur mediator, redemptor tamen aliquãdo etiam pater vel spiritussanctus dicitur. Et hoc propter vsum potestatis, nõ exhibitionem homilitatis & obedientiæ. Nã secundum potestatis simul & obediẽtiæ vsum filius propriè dicitor redẽptor: quia & expleuit in se per qoę iustificati simus: & ipsam iustificationem est operatus potentia diuinitatis cũ patre & spirito sancto. Est igitur redẽptor secũdum humanitatem: quia secundum eam & in ea suscepit & impleuit illa sacramenta, quæ sont caosa nostrę redemptionis. Propriè igitur solus filius dicitur redemptor.

2404 Qui dat escam omni carni.

Caro significat hominem.

Hîc ostendit suam liberalitatem. Quantũ ad literam spectat, omni earni, id est omni animali quod carne consistit, Deus dat escam & cibum: quia fecit ex terra oriri quæ ad cibum sunt necessaria: vt habetur Gen. 1. Dixit Deus ad Adam, Ecce, dedi vobis omnem herbam afferentem semen super terrã &c. vt sit vobis in escam, & omnibus animantibus terræ omníque volucri &c. Et ista nominauit nomine carnis, quia caro est illa quæ indiget nutrimento propter cõsumptionem humidi radicalis, non spiritus. Vnde angeli quia carne carent, esca & cibo noo egent. Et hoc est quod dicitur Psal. 145, Qui prodocit in montibos fœnum, & herbam seruituti hominom: qui dat iumentis escam ipsorum &c. & Psal. 143, Oculi hominum in te sperant domine, & tu das illis escam &c.

Esca dicitur eucharistia.

Vel aliter, propriè loquendo: quia caro in singulari solùm stat pro carne humana: vt dictum fuit versic. 8. ideo hic per omnem carnẽ significat omne genus hominum: per escam autem significat cibum illum spiritualem, qui est panis viuus: scilicet sacramẽtum eucharistiæ, quod solis hominibus & Deum timeotibus datur, scilicet ad salutẽ. De qua esca dicitur Psal. 110, Miserator & misericors dominos escam dedit timentibus se. vide versic. 1979. Vnde hic Aug. *Qui dat escã omni carni*: id est omni hominom generi, non tantùm Israelitarum, sed etiam gentium. De qua esca dicitur, Caro mea verè est cibus.

2405 Confitemini Deo cœli.

Hîc ex omnibus præmissis Deum laudandum concludit. Et primò conclusionem propgnit: secundò ipsam declarat: ibi, *Confitemini domino dominorum.* Vbi sciendum est, quãtum ad literam, quòd Deus dicitur Deus cœli, quia ibi per singularem influentiam habitat, & ibi solum clarè videtur. Et propter hoc dixit Daniel regi Nabuchodonosor, Dan. 2, Est Deus in cœlo reuelans mysteria. Vel dicitur Dens cœli, quia ipse solus per seipsum cœlum fecit, qood inter effectus maior videtur: sicnt artifex posito quòd duas artes faciat, à nobiliori accipit nomen. Et ideo cum inter omnes corporales effectus cœlom videatur nobilior, ab illo Deus denominatur.

Cœlum multiplex.

Magis autẽ mysticè sciendum est qnòd triplex est creatura rationalis, quæ dicitor cœlum: scilicet angeli beati, prędicatores & iosti, & ipsi dęmones. Primò enim angeli beati dicti sont cœli. De quibus orando Deo dicimus, Fiat volũtas tua sicut in cœlo & in terra.

Matth. 9. *Gregor. 27. mor. cap. 21.*

Vnde Greg. dicit, Per cœlos hi qui in cœlestibns sunt cõditi, angelici spiritus possunt designari. Vnde & in nratione nostra voce veritatis dicere instruimur, Fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra. Vt nimirum sicut voluntas Dei à superiore creatora agitur: ita in nobis etiam ab humana infirmitate seruetur.

Iob 37. Deus cœli quos dicitur.

De quibus dicitur, Tu fabricatus es cœlos, qui solidissimi quasi ære fusi sunt. Secundò prædicatores & Apostoli cœli dicuntor: Psal. 18, Cœli enarrant gloriam Dei.

Greg. 9. mor. cap. 13.

Vnde Gregor. ait, Quid nomine cœlorum, nisi cœlestis prædicantium vita signatur? de quibus per Psal. dicitur, Cœli enarrant gloriam Dei. Tertiò ipsi dæmones cœli dicuntur, quia in cœlo aëreo habitãt.

Greg. 2. mor. cap. 34.

Vnde Gregor. dicit, Cœlum verò aëreum dicimus: vnde & aues cœli nominamus. Et scimus quòd immundi spiritns qui de cœlo æthereo lapsi sunt, in hoc cœli terræque medio vagantur. Qui tanto magis corda hominum ad cœlestia ascendere inuident, quãto à cœlestibus per elationis soæ immundiciam se proiectos vident. Quia ergo à dęmoooum potestate contra cogitationum nostrarum mundiciaio flamma liuoris irruit, de cœlo ignis ad nos venit. Quid ergo Deus cœli, nisi Deus beatorum angelorum quem ipsi adorãt: Deus prędicatorum, quem ipsi prædicant: Deus dæmoniorum, quem ipsi credunt & formidant? Nam & dęmones Deum esse credunt & contremiscunt: vt dicitur Iacobi 2. Confitemini igitur Deo cœli, id est, laudem date de cœlo, id est angelorum, hominum iustorum & dæmoniorum.

Confitemini domino dominorum: quoniã inæternum misericordia eius. 2406

Hîc explicat quòd loquitur non de diis gentium, sed de vero Deo, qui est Deus deorum & dominus dominorum. Dicitur enim Deus deorum: vide versic. 2381. Dicitur etiam dominus dominorum: vide versic. 1382. Dicitur inæternum misericordia eius: vide ver. 2380. Vel omnia ista de Christo incarnato possunt intelligi, qni est princeps omnium regum terræ: qui est rex regum & dominus dominantium: Apocal. 19.

PSALMVS CXXXVI.

SVper flumina Babylonis, illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Sion. 2407

Huic Psalm. secundum multos nullos titulus præmittitur. Sed in aliquibus Bibliis ponitur titulus iste, Psalmus Daoid propter Hieremiam. Et istum titulum etiam ponit Magister in glosa. Et secundum Nicolaum, iste titulus appositus fuit ab aliquo expositore propter hoe quòd iste Psalm. in sententia concordat cum lamentationibus Hieremiæ prophetæ: qui lamentatur captiuitatem Iudæorum à Chaldæis factam, & destructionem ciuitatis Hierusalem & templi. Quod consimiliter iste Psal. facit. Hieremias enim illam captiuitatem vidit non solum spiritu, sed etiam corporaliter. Dauid autem in spiritu prophetico illam præuidit, & istum Psalm. lamentationibus pro illa composoit. Et sic iste Psalm. literaliter lamẽtatur captiuitatem Hierusalem, & destructionem quam Dauid futuram per Babylonios præuidit. Et sic Psal. iste diuiditur in duas partes: quia primò captiuitatis prædictæ ponitur lamentatio: secundò ponitur Babyloniorum

loniorum aduerſantium punitio: ibi, *Memor eſto* &c. A dic vt N. Quãtum verò ad ſenſum propheticũ: Pſal. lamentatur captiuitatem & peregrinationẽ prędeſtinatorum: qua in miſeria vitæ præſentis peregrinantur à patria cœleſti, & multis calamitatibus à malis premuntur. Quæ ſpiritualis captiuitas directè figuratur in prædicta captiuitate Babylonica. Erant enim duæ ciuitates oppoſitæ: ſcilicet Hieruſalem & Babylonia. Sed ciuitas Babyloniæ tenebat ciues Hieruſalem captiuos & peregrinos à ciuitate ſua Hieruſalem. Sic & ſpiritualiter duæ ſunt ciuitates: ſcilicet Hieruſalem & Babylonia. Hieruſalem autem eſt ciuitas paradiſi: quod patet ex ſuo nomine. nam Hieruſalem viſio pacis interpretatur: Babylonia autem iſte mundus cum delectationibus B ſuis. quod patet ex ſuo nomine: nam Babylon confuſio interpretatur. Sic ergo ciuitas iſta Babyloniæ ciues cœleſtis Hieruſalem tenet captiuos, permixtos ſuis ciuibus: quia mundus iſte inſimul continet bonos & malos, & boni premuntur a malis. Et hoc eſt quod plangit Pſalmiſta, cupiens ciues Hieruſalem cœleſtis (id eſt prędeſtinatos) à malis huius mundi eripi, & ad cœleſtem Hieruſalem perduci. Et hanc eſſe intentionem Pſal. hic oſtendit Auguſt. dicens, Omnis catholicus ſcire debet vnde ciues ſumus, & vnde peregrinamur: & peregrinationis noſtræ cauſam eſſe peccatum, reuerſionis autem iuſtificationem gratiæ Dei. Duas autem ciuitates permixtas ſibi interim corpore, & corde ſeparatas, currere per iſta volumina ſæculorum vſque in C finem. Vna ciuitatum eſt, cuius finis eſt pax æterna: & vocatur Hieruſalem, quæ viſio pacis interpretatur. Altera eſt, cuius gaudium eſt pax temporalis: quæ vocatur Babylonia, quæ interpretatur confuſio &c. Et gloſa hic ait, Sicut enim duæ fuerunt ciuitates: ſcilicet Hieruſalem & Babylonia: quarum altera alteram afflixit & captiuauit. Ita modò ſunt duę ciuitates: vna bonorũ, & altera malorum: permixtę quidem corpore, ſed corde ſeparatæ: ſcilicet Hieruſalem & Babylonia. Tenetur ergo Hieruſalem captiua in Babylonia, ſed non tota. ciues enim ſunt beati angeli omnes miſeriæ exortes, ſed tenetur captiua ſecundum homines prædeſtinatos ad gloriam, qui per peccatum captiui ſunt & à patria peregrini. De ea igitur hic per peccatum captiua agit Pſalm. Sunt etiam futuri ciues D Hieruſalem mente, qui iam ſunt ciues prædeſtinatione: ſed adhuc corpore & corde ſunt ciues Babyloniæ, eique ſeruiunt. Habet enim Babylonia ſuos amatores conſulentes paci temporali, & nihil vltra ſperantes. Sed non ſinit eos Deus finaliter perire in Babylone, quos prædeſtinauit. Sed de iſtis non agit iſte Pſalm. ſed ſolùm de illis qui iam mente & cordis deſiderio ſunt ciues Hieruſalem: licet corpore hic captiui teneantur. Intẽtionem mouet non conformari Babyloniæ, ſed ad ſupernam Hieruſalem ſuſpirare. Quibus viſis, accedo ad Pſalmi diuiſionem. Diuiditur iſte Pſalm. in duas partes: quia primò nos monet mala noſtra flere: ſecundò pro malis Deũ exorare: ibi, *Memor eſto*. Prima in duas: E quia primò ponit ad fletum inductiua: ſecundò ponit quæ ſunt fletus conſolatiua: ibi, *Si oblitus*. Prima pars diuiditur in tres partes, ſecundũ quòd tres cauſas aſſignat ploratus iuſtorum: quoniam illi plorant primò ex affectione ciuitatis ſupernæ: ſecundò ex commixtione ſocietatis peruerſæ: ibi, *In ſalicibus*: tertiò ex afflictione tentationis diuerſę: ibi, *Quia illic*. Quantum ad primum, ſciendum quòd

A amor habet virtutem vnitiuam, ſic quòd amantem copulat amato: ſic quòd amans aſpectum amati ſemper deſiderat. Cum ergo iuſti ament cœleſtem patriam, ideo illic eſſe deſiderant. Et ſicut ibi mente conuerſantur, ſicut dicit Apoſtolus, Noſtra conuerſatio in cœlis eſt: ſic & ibi realiter deſiderant eſſe. Et ideo abſentia taliter amati ad fletum ipſos inducit. Et hoc eſt quod hic dicit, *Super flumina Babylonis illic ſedimus* &c. Ad cuius euidentiam, ſciẽdum quòd nomine fluuij in ſacra ſcriptura denotatur curſus vitæ præſentis: quæ ad modum fluuij continuè vſque ad mare mortis decurrit: teſte Gregor. dicente, Quid fluuij nomine, niſi humani generis decurſio deſignatur? quæ velut à fontis ſui origine naſcendo ſurgit: ſed quaſi ad ima defluens, mo- B riendo pertranſit. Quod bene conſiderans illa ſapiens mulier, dixit ad Dauid, Omnes morimur, & quaſi aquæ dilabimur ſuper terram, quæ non reuertentur. Babylon autem, quæ confuſio interpretatur, ſignificat vitam peccatorum & mundanorum, quæ tota cõfuſione eſt plena. Quid ergo ſunt flumina Babylonis, niſi fluxus labilis vitæ mundanorum, qui nunquam requieſcit, & ad mare mortis æternæ perducit? Ille ergo ſedet ſuper flumina Babylonis, qui intra ſeipſum recollectus, mente conſiderat inquietum & amarum ſtatũ vitæ mundanorum. Quod cum quis conſiderauerit, & recordatus fuerit quanta ſit quies, quantáque gloria Sion, ſcilicet ciuitatis ſupernæ: dum ſe in Babylone videt peregrinum, ſtatim ad fletum & lacrymas C conſurgit. Et hoc eſt quod notans Pſalm. dicit, *Super flumina Babylonis* &c. Ad iſtum intellectum hunc paſſum pulchrè hic exponit Auguſtin. dicens, *Super flumina Babylonis* &c. Flumina Babylonis ſunt omnia quæ hic amantur & tranſeunt. Verbi gratia, Amauit quis agriculturã ipſam exercere, ipſam diſcere, ibi occupare animum, inde accipere voluptatem: attendat exitum, & videat id quod amauit non eſſe fundamentum Hieruſalem, ſed fluuium Babylonis. Alius dixit, Magna res eſt militare: omnes agricolæ formidant eos qui militãt, obſequuntur eis, tremunt eos. Si fuero agricola, timebo militem: ſi fuero militaris, timebor ab agricola. O inſane, in alium fluuium Babylonis te præcipitaſti. Et cum tu timeri vis à minore, times maiorem. po- D teſt autem ipſe maior fieri ſubitò qui te timet. Aduocatum (inquit alius) eſſe, magna res eſt: potentiſſima eloquentia in omnibus habere ſubiectos ſuſceptos pendentes ex lingua diſerti patroni ſui: & ex eius ore ſperantes vel damna vel lucra, vel mortem vel vitam. Neſcis quò te miſeris: alius eſt iſte fluuius Babylonis. Et quòd multum ſonat ſtrepitus aquæ in ſaxa, attende quia labitur, percurrit, & fluit. Et ſi attendis quia labitur & fluit, caue quia trahit. Nauigare (inquit alius) & negociari, magnũ eſt: ſcire multas prouincias, lucra vndique capere, nõ eſſe obnoxium in aliqua ciuitate alicui potenti, ſemper peregrinari, & diuerſitate negociationum animum paſcere, & augmentis lucrorum diuitem remeare. Fluuius eſt & iſte Babylonis. Lucra E tua quando ſtabunt? quando ſecurus eris ex his quæ acquiris? Quanto eris ditior, tanto timidior: vno naufragio nudus exiſti, & rectè te plangis in flumina Babylonis. Alij autem ciues cœleſtis Hieruſalem intelligentes captiuitatem ſuam, attẽdunt humana vota & diuerſas hominũ cupiditates hac atque illac rapientes, trahentes, & impellentes in mare: vident hæc, & non ſe mittunt in flumina Babylonis:

Coloſſ. 3.

Fluuium ſignificat vitã præſentem.

Gregor. 33. mor. cap. 7.

2. Reg. 14.

Flumina Babylonis quæ ſunt.

bylonis: sed sedēt super flumina Babylonis: & flent vel illos qui rapiuntur, vel seipsos qui in Babylonia detinentur. Vnde & dicunt, *Super flumina Babylonis illic sedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Sion.* O sancta Sion, vbi totum stat, & nihil fluit. Ecce ergo inter flumina constituti, vix quisque raptus à flumine, si tenere potuerit lignum, euadet. Humiliati ergo in captiuitate nostra, sedeamus super flumina Babylonis: non nos audeamus in illis fluminibus præcipitare: & sic fleamus. Sed vnde flere debes? Certè recordando Sion. Multi enim flent fletu Babylonis, qui scilicet gaudent gaudio Babylonis. Qui gaudent lucris, & flent damnis: vtrumque de Babylonia est. Sed tu flete debes, sed recordando Sion. Et quando tibi secundum Babyloniam bene est, oportet vt fleas: quādo autem malè, vt gaudeas. Sic enim dicebat Apostolus, Colos. 1, Et nūc gaudes in passionibus.

2408 In salicibus in medio eius, suspendimus organa nostra.

Hîc ostendit secundam causam fletus: scilicet ratione societatis peruersæ. Vbi notandum quòd salices duas habent conditiones: secundum quæ duo significant. Nam sunt magnæ viriditatis, & sic significant bonos: & sunt infructuosæ & omnimodæ sterilitatis: & sic significant malos. Hic autem accipiuntur salices in mala significatione: vt salices in medio Babylonis sint homines mali & infructuosi, qui mente in medio Babylonis, id est in rebus malis sunt profundati: quibus prædicatio non sufficit. vnde & ab illis mysteria sacræ scripturæ debent abscondi. Et hoc est ab eis organa prædicationis suspendere. Quod facere docebat saluator: dicens, Nolite sanctum dare canibus &c. Et ad istum intellectum hunc locum exponit Gregor. dicens, Infructuosæ quidem sunt arbores salicum, sed tamen tantæ viriditatis sunt, vt arescere vel abscissæ radicitus & proiectæ vix possint. Vnde in sacro eloquio salicum nomine aliquando pro viriditate boni, aliquando pro sterilitate reprobi designantur. Nisi enim electorum vitam pro constantia suæ viriditatis exprimerent: nequaquam de ecclesiæ filiis propheta dixisset, Germinabunt inter herbas, sicut salices iuxta aquas. Sanctæ enim ecclesiæ filij inter herbas sicut salices germinant, dum inter arescētem vitem carnalium hominum multiplici numerositate & perpetua mentis viriditate perdurāt. Qui bene iuxta aquas germinare perhibentur, quia vnusquisque eorum ad vbertatem fructum percipit ex doctrina sacri eloquij, quæ temporaliter percurrit. Et rursum nisi per sterilitatem salicum vita peccantium signaretur, nequaquam ex voce prædicantium contra Babylonam Psalm. dixisset, *In salicibus in medio eius suspendimus organa nostra.* Babylonis quippe in medio salices inesse describūtur, quia nimirum infructuosi quique atque ab amore patriæ cœlestis totis visceribus cordis in hac seculari confusione radicantur. Vnde & prædicatores sancti in istis salicibus non exercent organa, sed suspendunt: quia cum infructuosas mentes ac reprobas aspiciunt, vim prædicationis suæ non exhibent: sed potius lugentes silent. Istum etiam intellectum induxit hic Augustinus, dicens, *In salicibus in medio eius* &c. Habent organa sua ciues Hierusalem, scilicet scripturam sacram, promissa Dei, præcepta Dei, meditationem quandam futuri sæculi. Sed cum agunt in medio Babyloniæ, organa sua in salicibus eius suspēdunt. Salices ligna infructuosa: & hoc loco ita posita, vt non aliquid boni possit intelligi de salicibus. Alibi forsitā potest: modò ligna intellige sterilia nasci super flumina Babylonis, & nullum fructum ferētia. Sicut sunt homines cupidi, auari, steriles in opere bono: ita ciues Babyloniæ, vt etiam ligna sint illius regionis, ex istis voluptatibus rerum transeuntium pascuntur, tanquam rigata fluminibus Babyloniæ. Quæris fructum, & nusquam inuenies. Quando tales patimur, versamur cum eis qui sunt in medio Babylonis. Et exteriora Babylonis sunt, qui non tam in medio eius sunt: id est, non tanta concupiscentia sæculi & delectationibus obruuntur. Multi mali sunt, & in medio Babylonis sunt: & ligna sunt sterilia tanquam salices Babylonis. Quando tales videmus, & tam eos steriles inuenimus, vt difficilè appareat in eis aliquid vnde possint duci ad fidem rectam, vel ad bona opera, vel ad spem futuri sęculi, vel ad concupiscentiam liberationis à captiuitate mortalitatis: scripturas nonimus. Sed quare illas eis dicamus, quia in eis nullum fructum inuenimus vnde incipiamus: auertimus ab illis faciem, & dicimus, Adhuc isti non sapiunt: quia quicquid illis dixerimus, sinistrum & aduersum habebunt. Et sic non differendo circa eos scripturas, suspēdimus organa nostra in salicibus. Non enim illos dignos habemus, qui organa nostra portent.

Quia illic interrogauerunt nos qui captiuos duxerunt nos, verba cantionum. 2409

Hîc ponitur tertia causa nos ducens ad fletum ex ratione tentationis diuersæ. Et diuiditur in tres partes: quia ponitur primò malignorum tentatio: secundò tentationis expositio: ibi, *Et qui adduxerunt:* tertiò tentantibus respōsio: ibi, *Quomodo cantabimus.* Quantum ad primum, sciendum quòd peccatum animam facit captiuam. Nam captiuus dicitur à capio, is. Vnde captiuus, quasi captus. Cùm ergo peccata peccatorem capiant, meritò ipse peccator captiuus dicitur. Prou. 5, Iniquitates suæ capiunt impium. Et Psalm. 77, Et tradidit in captiuitatem virtutes eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici: quia cùm quis peccato capitur, virtus liberi arbitrij captiuatur, & omnis meritorum pulchritudo dissipatur: vt ibidē ait Glos. Est & alia captiuitas peccati: scilicet fomes & lex membrorum. Quę ideo captiuitas dicitur, quia nos ad peccati captiuitatem inclinat. De qua dicit Apostolus, Rom. 7, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ: & captiuantem me in lege peccati. Fomes enim peccati qui in membris nostris regnat: vt puta in oculo ad concupiscendum, in lingua ad loquendum, in aure ad audiendum quæ non licent: talis inquam fomes repugnat rationi. Qui fomes dicitur lex: quia legitimè factum est vt qui non obediunt suo superiori, ei non obediat suum inferius: scilicet caro. Supra te est dominus Deus tuus: infra te est caro tua. Serui ergo superiori, vt tibi seruiat inferior. Et ideo quia tu contempsisti superiorem, scilicet in primo parente, nūc torqueris ab inferiori: scilicet a carne, quæ fomitem habet peccati te captiuum ducentem: id est inclinātem in legem peccati. verba sunt Magistri in glosa ad Rom. 7. Ista est ergo peccati captiuitas, quæ pessima est, vt si quis à diabolo liberè peccato

captiuetur: inde tamen liberè resilire non possit. A Quod satis figuraliter ostendit ille vir bellicosus Romanis infestus Annibal: de quo dicit Valerius lib. 9. cap. 2. quòd Annibal omnium captiuorum pedestrium Romanorum primam partem pedum crudeliter abscidit, ne scilicet euadere possent. Pedes enim quibus totum corpus geritur, est ipsa affectio nostra: qua totus interior regitur homo. Cuius prima pars & anterior est ipsa libertas ad bonum: quam suis captiuis abscidit diabolus, ne per se ad bonum possint redire. Vnde animæ sic per peccatum captiuitate insultando loquitur, Solue
Esa. 52. vincula colli tui captiua filia Siō. Quasi dicat, Non potes per te à captiuitate peccati redire. Si ergo peccatum animam reddit captiuam, qui sunt captiuantes nos, nisi ad peccatum inducentes: scilicet diabolus & angeli eius? Vnde hic ait Augustin. B
Sap. 7. Facilè potest demonstrari captiuos nos esse. Non enim respiramus iam in auras illius libertatis: non fruimur puritate veritatis, & illa sapientia quæ in seipsa manens innouat omnia. Delectationibus temporalium rerum tentamur, & luctamur quotidie cum suggestionibus illicitarum voloptatum: vix respiramus vel in oratione, captiuos nos esse intelligimus. Sed qui nos captiuos duxerunt? qui homines, quæ gēs, qui rex? Diabolus autem & angeli eius captiuos duxerunt nos: nec ducerent, nisi consentientes. Est aduertendum ergo quid est diabolo & angelis eius interrogare nos captiuos. Interrogatio eius dæmonis est eius tentatio: quia tentamenta incipit ab interrogatione, vt nostris responsionibus illaqueamur. Sic enim quando primos parentes tentare voluit, vt totum genus humanum captiuaret: ab interrogatione incepit, dicens, Cur præcepit vobis Deus vt non comederetis de omni ligno paradisi? &c. Sic ergo per interrogationem diaboli intellige eius tentationem: vt sit sensus, Dæmones qui nos captiuos duxerunt, interrogauerunt, id est tentauerunt. Et quid proposuerunt nobis in suis interrogationibus vel tentationibus: subdit dicens, *Verba cantionum*: id est rationes exultationis nostræ. vt puta, Quæ sunt rationes quare vos Christiani lætamini? Quæ causa exultationis vestræ: &c. vt clarius in sequenti versiculo exponetur. Dæmones enim quandoque per seipsos sic nos interrogando tentant, quando in cordibus tales cogitationes immittunt. Interrogāt etiā per alios, quādo mali qui sunt dæmonis membra tales tentationes ingerunt: vt nos ab amore Dei ad mundi voluptatem conuertant. Cum enim tales nos interrogant, in quibus diabolus operatur: intelligendus est ipse nos interrogare, qui hoc in eis operatur. Quid autem interrogant tentando, statim subdit dicens,

2410 Et qui adduxerunt nos, hymnum cantate nobis de canticis Sion.

Hic ponitur tentationis expositio. Vbi primò sciendum quòd ista litera variatur. Nam aliqui codices habent, *Et qui adduxerunt*. Aliqui verò, *Et qui adduxerat*. Et tamē vtrobique eadem captiuatio denotatur: nisi quòd in vno textu ponitur terminus à quo: vt cum dicitur, *Et qui adduxerunt nos*: scilicet à societate angelorum. In alio verò denotatur terminus ad quem: vt cum dicitur, *Et qui adduxerat nos*: scilicet ad miserias huius mundi. Isti inquam interrogauerunt nos verba cantionum: scilicet dicentes, *Hymnum cantate nobis de canticis Sion*. Sed qui sunt isti hymni canticorum Sion? Illi scilicet pro quibus corde exultant & cantant fideles, qui mente sunt ciues Sion, licet corpore habitent in Babylonia. Puta, exultant fideles de Christi incarnatione, de nostra per ipsum facta redēptione, de sua resurrectione, de gloriæ æternæ promissione: & huiusmodi. Ista sunt illa cantica, in quibus ciues Sion exultant. Et de istis dæmones nos interrogant, & per sua membra ista nobis exprobrant, & nobis insultant: dicentes derisoriè, *Cantate nobis hymnum de canticis vestris*. Quasi dicat, Vos exultatis de aduentu Christi, ostendite causam exultationis. Quid boni attulit mundo aduentus eius, ostendite. Sic enim istum passum exponit August. hic dicens, *Hymnum cantate nobis* &c. Pagani plerique dicunt ista nobis, Exponite nobis rationē quare venit Christus: & quid profuit Christus generi humano. Nónne ex quo venit Christus peiora sunt in rebus humanis quàm fuerunt antea: & feliciores erant res humanæ quàm modó? Dicant Christiani quid boni attulit Christus: vnde feliciores putemus res humanas quia venit Christus. Putant enim tales, quòd si in voluptatibus & vanitatibus mundi esset stabilitas & temporalium rerum vbertas: si in mundo omnia delectabilia sine labore fluerent, quòd tūc felicia essent tempora, & magnam felicitatem in rebus humanis Christus attulisset. Quia verò per Christū cæduntur iniquitates, vt extirpata cupiditate plātetur charitas: quia miscētur amaritudines vitæ tēporali, vt æterna desideretur: quia erudiūtur in flagellis homines paternam accipientes disciplinam, ne iudiciariam inueniant sententiam: dicunt quòd nihil boni attulit Christus, Sed si tali incipias dicere quanta bona fecit Christus, ipse non capit. Proponis illis quòd multi post aduentum Christi res suas vendunt, & distribuunt egenis, vt fiant ipsi pauperes: non necessitate, sed voluntate sequentes Christum: sperantes regnum cœlorum. Irrident isti nos, quasi stultos: dicentes, Talia ergo sunt bona quæ attulit Christ⁹? talia sunt cantica Christianorum: vt per Christi aduentum perdat homo res suas, & cum egenis fit egēs? Quid est ergo dicere, *Hymnum cantate nobis de canticis Sion*: nisi derisoriè dicere Christianis, Ostendite quid boni attulit Christus. Quæ sunt illa bona quæ speratis, quæ non potestis ostendere? Nostra autem bona quę amamus, sunt manifesta. Ego autem diligo habere filios, habere diuitias, habere honores & dignitates. Ista enim oculariter videntur ab omnibus, palpantur manibus &c. Sed talibus quid respondeatur, audi quod sequitur.

Margin (beside "& nobis insultant"): *Christo aduentum quæ vtilitas.*

Margin letters beside the right column: C (at "ritudines vitæ tēporali"), D (at "boni attulit Christus").

Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena? 2411

Hic ponitur responsio dictis tentationibus. Vbi sciendum, quòd sicut quilibet iustus verba praua & malorum non delectabiliter, sed cum dolore audit, & illis aurem cordis non præbet: sic & mali verba bonorum intelligere non possunt, nec illa audire delectabiliter. Vnde Gregor. ait, Verba moresque carnalium, quasi cibum se nostris mentibus ingerunt, vt in delectationis ventre rapiantur. Sed electus quisque infulsum non comedit: quia prauorum dicta factáque diiudicans, ab ore cordis repellit. propter quod & Psalm. dicebat, Narrauerunt mihi iniqui fabulationes: sed non vt lex tua. Sæpe autem verba carnalium se importunè nostris auribus

Margin: *Boni audire nō possūt verba malorum, nec ecōtrario.* Greg. 7 mor. cap. 6. Psal. 118.

Margin letter E (beside "dices habent, Et qui adduxerunt").

auribus iogerunt, in corde bellum tentationis gignunt: quæ tamen & ratio respuit, & lingua reprehendit. Sancti igitur viri cùm æternitatis desideriis anhelant, in tanta altitudine vitæ se subleuant: vt audire iam quæ mundi sunt, graue ac deprimens pondus credant. Valde namque insolens atque intolerabile extimant quicquid aliud nõ sonat quod intus amant. Consimiliter ergo dicendum est de malis & infidelibus, quòd audire fugiũt quicquid intus non amant. Cùm ergo solùm terrena & trãsitoria diligant, æterna autem nõ credant: hinc est quòd omnia quæ terrenis voluptatibus contradicunt, audire fugiunt & detestantur. Illa autem quæ quis audire detestatur, quomodo intelligere potest? Et hæc est causa quare malignis & obstinatis verbum Dei prædicare prohibemur à Christo. Nolite sanctum dare canibus &c. quia ipsum audiendo magis contemnunt & execrantur. Et istam rationẽ assignat Psalmista, quare infidelibus nõ debemus cantare vel exponere hymnum de canticis Sion: quia non sont terra apta ad verbum Dei recipiendũ, sed magis terra aliena: ideo in illis non fructificaret. Et hoc est quod ait Psalm. eis respondendo: dicens, *Quomodo cantabimus cãticum domini in terra aliena?* Quasi dicat, Vos estis terra aliena à verbo Dei: ideo verbum Dei nõ capitur in vobis. Ad istũ intellectum hic loquitur August. dicens, Isti qui captiuos duxerunt nos, quando intrant corda hominum, & interrogant nos per linguas eorũ quos possident, & dicũt nobis, Cantate nobis verba canticorum: reddite nobis rationem aduẽtus Christi: & quia aliam vitam volo credere, si doces rationẽ, quare mihi imperas vt credam? Respondeo & dico tibi, O homo, quomodo vis vt cãtem tibi, qui plenus es malis cupiditatibus? Si dicã tibi spiritualia, non capis. Oportet vt exinaniaris quo plenus es, vt possis impleri quo inanis es. Non vis vt dicam? non bono animo quæris. Non sic pulsas, vt tibi sit dignum aperiri. Non quæris quod discas: sed quod reprehendas. Babylonia te portat: Babylonia te cõtinet: Babylonia te nutrit. Non nosti capere, nisi quod fulget ad tempus. Quomodo ergo cantabimus canticũ domini in terra aliena? Seminate enim semen bonum in terra mala, nõ fructificat. Si enim in partibus istis velis seminare zinzebrum vel piper, perdes labores, derisus eris: quia hæc est terra aliena ab illo semine. Si poma annicea plãtare velis, non proficies, derisus eris: terra hæc est aliena. Sic & in proposito: illi infideles terra sunt aliena. Non quærunt audire cantica Sion, vt credant: sed magis vt irrideant. Noli ergo facilè istis aliquid dicere: noli percutere organum vt sonet: sed potius suspende.

Math. 7.

Fidei mysteria malis non sunt prædicãda.

2412 Si oblitus fuero tui Hierusalẽ, obliuioni detur dextera mea.

Hîc ponit quæ sunt fletus cõsolatiua. Quid autem inter ærumnas vitæ præsentis nos consolatur, nisi spes cœlestis gloriæ: nisi præmiũ quod ex nostris laboribus obtinere speramus? Qui enim inter huius mundi labores ad istud præmiũ oculos mẽtis non dirigit, fatigatur & deficit. Quod Psal. cognoscens, proponit firmiter inter huius mundi aduersa oculum cordis ad ipsam cœlestem Hierusalẽ dirigere. Vnde de illa cœlesti gloria inter aduersitates sæculi tria proponit. primò quòd illa iugiter est meditanda: secondò quòd illa bonis est prædicanda: ibi, *Adhæreat*: tertiò quòd illa omnibus bonis

A est præponenda: ibi, *Si non proposuero.* Quantum ad primum, sciendum quòd diabolus per seipsum & per sua membra nos interrogans, conatur quantũ potest ab amore cœlestis Hierusalem nos abducere, & inducere ad amorem Babyloniæ. Quod aliquando facit terroribus & minis: quandoque verò adulationibus & blanditiis. Iste autem confidens in Dei gratia, proponit se ab amore cœlestis Hierusalem nullo modo discedere: sed magis continuè illam in mente habere. quòd si oppositum faciat, sibi malum imprecatur: dicẽs, *Si oblitus fuero tui Hierusalem* &c. Sicut enim consuetudo est iustorũ, qui scientes innocentiam suam dicunt, Si hoc feci vel illud, Deus confundat me: vel similia. vide suprà, versic. 2330. Consimiliter nunc facit Psalm. dicẽs, B *Si oblitus fuero* &c. Quid enim dexteræ nomine, nisi vita æterna? quid sinistrę, nisi vita tẽporalis? Dextera nostra, vita æterna: sinistra nostra, delectatio vitę temporalis. Psalmista ergo non optans, sed magis prædicens quid eis accidit qui cœlestem Hierusalẽ voluptatibus mundi intenti obliuioni tradũt: ait, *Si oblitus &c. obliuioni detur dextera mea.* Et alia litera clarius habet: obliuiscatur me dextera mea. Vnde hic ait August. *Si oblitus fuero* &c. Vehemẽter se cõstrinxit iste, dicens, *Obliuiscatur me dextera mea.* Dextera nostra vita æterna est: sinistra nostra vita temporalis. Quicquid facis pro vita æterna, dextera operatur. Si autem in operibus pro vita æterna factis immiscueris cõcupiscentiam vitæ temporalis, aut laudis humanæ, aut alicuius commoditatis secularis: C cognouit sinistra tua quid faciat dextera tua. Et nostis præceptum Christi dicentis, Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua. *Si oblitus* (inquit) *fuero tui Hierusalẽ, obliuiscatur me dextera mea.* Et verè sic contingit: prænuntiauit, non optauit. Talibus enim qui obliuiscuntur Hierusalem, hoc cõtingit quod dixit. Obliuiscitur enim eos dextera eorum. Vita enim æterna manet in se: illi remanent in delectatione temporali, & faciũt sibi dexterum quod sinistrum est. Interrogate ergo corda vestra fratres, si desideratis bona Dei: si desideratis ciuitatem illã Hierusalem: si concupiscitis vitam æternam. Omnis ista terrena felicitas, sinistra vobis sit. Illa sit dextera, quam semper habebitis. Et si habueritis sinistram, nolite de sinistra præsumere. Nonne corripis eũ qui de sinistra voluerit manducare: D Si mẽsæ tuæ putas iniuriam fieri manducare conuiuam de sinistra: quomodo ergo non fit iniuria mensæ Dei, si quod dextrum est sinistrum feceris: & quod sinistrum est, feceris dextrum? Quid ergo? De talibus dicitur, *Si oblitus fuero tui Hierusalem, obliuiscatur me dextera mea.*

Dextera significat vitã æternã, & sinistra temporalem.

Math 6.

Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui. 2413

Hîc ostendit quòd cœlestis gloria bonis est prædicãda. Ad hoc enim principaliter linguam habemus, vt Dei laudes pronũciemus. Vnde qui laudes Dei non pronuntiat, linguam ab officio suo habet ligatam: quia nõ illa loquitur ad quæ facta est. Sic E ergo contingit sicut iste pronuntiat, quia mutus fit qui Dei memor non est. Vel aliter: vt per linguam qua manifestatur voluntas interior, intelligantur opera nostra: quæ à voluntate bonitatem sortiũtur vel malitiam. Per fauces autem quę cibos deuorãt, intellige dæmones malos vt cibum deuorantes. vt sic sit sensus, *Adhæreat lingua mea faucibus meis*: id est, omnia opera mea adhęrebunt deuoratori diabolo:

quia

quia per opera mea deuotabor à diabolo: & hoc *si non meminero tui*, scilicet Hierusalem. Quod ideo dicit, quia opera quæ non fiunt amore cœlestis Hierusalem, adhærẽt diabolo: & per illa meremur supplicium. Et ideo nota quòd triplex est adhæsio qua adhæremus diabolo: scilicet adhæsio carnalitatis & luxuriæ, cupiditatis & auaritiæ, præsumptionis & superbiæ. Vide in dictionario, litera Adhærere.

Adhæsio mala triplex.

2414 Si non proposuero tui Hierusalem, in principio lætitiæ meæ.

Hic ostendit quòd cœlestis gloria omnibus bonis est præponenda. Non enim sufficit recordari gloriæ cœlestis, nisi debitus modus recordationis obseruetur. Nam aliqua recordãtur cum odio, aliqua cum amore, aliqua cum tristitia, aliqua cũ delectatione, & aliqua cum delectatione maiori, & aliqua cum minori. Delectatio autem vera, in vero bono consistit. Cùm ergo gloria cœlestis Hierusalem omnia vera bona contineat & summa bona, & omnia penitus mala excludat: hinc est quòd eius memoria plus & super cætera bona mentem debet lætificare. Et hoc est quod ait, *Si non proposuero tui* &c. subaudi, *obliuiscatur me dextera mea*. Vnde Aug. Parum est meminisse Hierusalẽ: Sed vide quomodo memineris. Quædam enim cum odio meminimus: quædam cũ amore. Cùm ergo dixisset, *Si oblitus fuero tui Hierusalẽ, obliuiscatur me dextera mea: adhæreat lingua mea* &c. statim adiunxit, *Si non proposuero tui Hierusalẽ in principio lætitiæ meæ*. Ibi enim est summa iocũditas, vbi Deo fruimur, vbi fraternitate cohærẽte & ciuica societate securi sumus. Nullus ibi nos violabit tentator: nihil ibi delectat, nisi bonũ. Morietur ibi omnis necessitas: orietur ibi summa felicitas. Ergo meritò in principio nostræ lætitiæ est præponẽda. Et nota quòd vera lætitia iustorum consistit in tribus: inter quę lætitia cœlestis Hierusalem est præponẽda. Est enim lætitia iustorũ. Primò de Dei bonitate, qua Deum cogitant bonum infinitum, omnibus paratum in præmium. Vnde Psalm. 31, Lætamini iusti in domino, & gloriamini omnes recti corde. Cor enim iusti dum lætatur in Deo, ampliatur: sicut cõstringitur tristitia. Sic enim formaliter cor disponitur, quòd pars superior est ampla, sed inferior stricta: quia de lætitia boni superioris dilatatur, sed de lætitia boni inferioris cõstringitur: quia omnia bona inferiora plus de anxietate & tristitia continent, quàm de lætitia. Et hinc est quòd iusti vt communiter sunt læti: quia lætantur de vero bono, quod nihil triste habet annexum. Vnde Psal. 149, Lætetur Israel in eo qui fecit eum. Secundò lætatur de suæ conscientiæ puritate: propter quod dicitur Eccl. 3, Cognoui quòd nõ esset, nisi lætari & facere bonum in vita sua. Sicut enim peccator peccatis oppressus nũquam veram habet lætitiam: sic econtrario iustus a peccato alienus, semper gaudet lætitia vera. Vnde Gregor. exponit illud Iob 30, Sub sentibus delicias esse cõputabant: dicens, Quia mali peccatorum delectationibus pressi, ex affectu vitæ pręsentis, quam sint aspera quæ patiuntur ignorant. Lætantur itaque, sed sub sentibus: quia rebus quidem temporalibus gaudent, sed tamen dum dispẽsare sine tribulatione eadem temporalia non valent: eo inde pungũtur miseri, quo sub sentibus premuntur. Et hoc ipsum delicias ęstimant: quia & dura quidẽ ex pręsentis vitæ amore tolerant: & tamen affectu nimiæ cupiditatis obligati, laborem eiusdem tolerantiæ voluptatem putant &c. Sic ergo per oppositũ iusti veram habent lætitiam, dum puritate mentis fruũtur. Propter quod Psalm. diuina insignitus gratia, dicit, Signatum est super nos lumen vultus tui domine: dedisti lætitiam in corde meo. Tertiò lætantur de proximorum prosperitate. vnde Psal. 47, Lætetur mons Sion. Sion enim specula interpretatur: specula autem est locus altus per cõtemptum terrenorum, & aptus ad contemplandum remota, per considerationem futurorum bonorum. In illo autem mõte debet esse lætitia & quies. In cacumine altissimorum montium non fiunt perturbationes ventorum & inundationes aquarũ: sed ibi est quies & securitas. Et eodem modo est in monte: id est in mente viri iusti. Quia mens sapientis est sicut cœlũ supra sphæram lunæ, vbi non sunt peregrinæ impressiones: quia cum suis proximis cõcordiam habet, & de ipsorum prosperitate lætatur. Peccatores à proximis diuisi patiuntur alienationem mentis. Vnde quilibet iustus suo proximo dicere potest illud, 1. Reg. 2, Lætata sunt in salutari tuo. Inter istas tres veras lætitias prima, quæ est de Dei bonitate, cæteris est præponenda: quia cæteræ duæ ad ipsam referuntur sicut ad finem: sicut & dilectio proximi & etiam suipsius ad dilectionem Dei terminatur. Et sic illa sancta mulier Hester omnem suam lætitiam ad Deum referebat: dicens, Tu scis domine quòd nunquã lætata est ancilla tua, nisi in te Deus. Sic ergo lætitiam de Deo cæteris præponendam ostendit Psal. dicens, *Si non proposuero tui in principio lætitiæ meæ*.

Gloria cœlestis omne bonũ continet. & nullum malũ.

Lætitia vera cõsistit in tribus.

Lætitiã verã mali non habent.

Gregor. 20. moral cap. 15.

Psalm. 4.

Hester 14.

Memor esto domine filiorũ Edom, in die Hierusalem. 2415

Hæc est secunda pars, in qua monet pro malis Deum exorare: vel (vt clarius dicam) contra malos. Et quatuor facit: quia primò contra malos Dei postulat iustitiam: secundò malorum explicat malitiam: ibi, *Qui dicunt*: tertiò ipsorum ostendit miseriam: ibi, *Filia*: quartò beatorum concludit lætitiam: ibi, *Beatus*. Quãrum ad primum, sciendũ quòd Edom ipse est Esau frater Iacob: qui vocatus fuit Edom propter cibum lentis rubrum, quem coxerat frater suus minor, scilicet Iacob: quem Esau videns concupiuit, & pro illo habendo dedit ipsi Iacob primogenita sua: id est iura primogenituræ: quia ipse Esau quamuis simul cum fratre suo Iacob esset in vtero matris, tamen ipse Esau primò exiuit: & sic ad illum spectabant primogenita, scilicet patris hæreditas. Tamen ex pacto sic conuenerunt, quòd Iacob daret illi cibum lentis quem coxerat: & Esau dabat illi omnia iura primogenituræ. Et sic factum est vt conuentione ipsorum maior, scilicet Esau, seruiuit minori: vt habetur Genes. 25. Ab illo ergo cibo lẽtis ruffo vocatus est Esau Edom: id est ruffus. Ex istu ergo nati vocati sunt Idumæi: qui sicut ipse Edom inimicabatur ipsi Iacob, sic & filij Edom: scilicet Idumæi inimicabantur filiis Iacob, scilicet populo Israel. Et maximè in duobus ostenderunt inimicitias cõtra filios Israel: scilicet in destructione ciuitatis Hierusalem, quia quando rex Babylonis venit contra Hierusalẽ, ipsi Idumæi cõiunxerunt se illi, & simul cum rege Babylonis captam ciuitatem Hierusalem funditus euerterũt & templum. Secundò quando finito tempore captiuitatis Babylonicę rex Cyrus remisit Iudæos, dãs eis liberam potestatem reędificãdi Hierusalem, ipsi Idumæi quantum potuerunt impedierũt Iudæos, ne

Edom est Esau & quare.

Filij Edom inimici erant filiis Israel.

ne ipsam ciuitatem reædificarent. Istorum ergo iniurias futuras tunc præuidēs Psal. diuinam postulat iustitiam qua puniantur: dicens, *Memor esto domine filiorum* &c. Vnde hic ait Gl. Filij Edom, id est, Idumæi, in destructione Hierusalem fuerunt coniuncti Babyloniis: ac etiam fuerunt impedimento Iudæis reædificantibus Hierusalem post reditum de Babylonia. Est ergo sensus literalis istius versus, *Memor esto domine filiorum Edom*: id est puni eos, pro eo quod fecerunt in die Hierusalem, id est in die qua cum Babyloniis euerterunt Hierusalem. Vel in die Hierusalem, id est in die qua impédiuerunt reædificationem Hierusalem. Vel aliter, & magis ad sensum propheticum. Per Edom & Hierusalem duos populos intelligit: scilicet Iudæorū & Christianorū. Edom prior natu est populus Iudæorum: sed populus Christianorum posterior est: quia primò Iudæi, postea Christiani fuerunt. Vnde sicut Edom maior filius factus fuit seruus minoris: sic Iudæi maiores natu, facti sunt serui Christianorū. Vnde hic August. ait, Iacob & Esau duo erant in
Rom. 9. vtero fratres, filij Rebeccæ & Isaac. nati sunt ambo: vnus ad hæreditatem: alius ad exhæredationē. Fuit autem hostis fratris sui iste Esau: quia præuenit benedictionem eius filius minor. Et impletum
Genes. 26. est quod dictum est, Maior seruiet minori. Maior erat populus Iudæorū: & minor ex tempore Christianorum populus. Et videte quomodo maior seruiet minori. Illi portāt codices: nos viuimus ex codicibus ipsorum. Est ergo sensus: *Memor esto domine filiorum Edom*, id est populi maiori natu: scilicet Iudæorum. Et hoc in die Hierusalem, quæ interpretatur visio pacis: id est in diē qua visionem pacis dabis populo minori: scilicet Christianorum. Vel per Edom priorem natu, intellige omnes carnales: per Iacob verò minorem intellige spirituales: quia prior est carnalis, postea spiritualis. Et tūc exponitur vt statim expositum est.

2416 Qui dicunt exinanite, exinanite vsque ad fundamentum in ea.

Exinanire quid est. Hic explicat ipsorum crudelem malitiam. Vbi sciendum quòd secundum grammaticos, inanio, is, idem est quod inane aliquid facere, annihilare, euacuare, deprimere vel diminuere. Et componitur cum ex, & fit exinanio, inis: id est valde annihi-
Philip. 2. lare, deprimere &c. Vnde & Apostolus de Christo dicit, quòd exinaniuit semetipsum formam serui accipiens: id est ex misericordia sua quoddam inane assumpsit: scilicet formam serui, scilicet naturā humanam; quæ est quoddam inane, respectu deitatis. Ad propositum ergo: quando filij Edom erāt coniuncti Babyloniis in destructione Hierusalem, hortabantur Babylonios vt ipsam ciuitatem funditus destruerent: dicentes, *Exinanite, exinanite vsque ad fundamentum in ea*: id est etiam fundamenta eius euertite & dissipate. Mysticè autem filij Edom, vt dictum est in præcedēti versiculo, sunt omnes mali & carnales, qui ciuitatem Hierusalem, id est omnes bonos qui sunt ciues Hierusalem, conātur exterminare, & ecclesiam ad nihilū redigere: & præcipuè eius fundamenta exinanire. Fundamentum Hierusalem est Christus: fundamēta sunt Apostoli:
Ephes. 2. dicente nobis Apostolo. Aedificati estis supra fundamentum Apostolorum. Et isti fundamentum, quod est Christus, conati sunt exinanire, ipsum morti tradentes: fundamenta Apostolorum ipsorū persequentes. Hoc est ergo quod filij Edom, id est

A mali & carnales, vel ipsi Iudæi de ecclesia primitiua dicunt, *Exinanite, exinanite vsque ad fundamentum in ea.* Et attende quòd fundamentum in singulari significat Christum: sed fundamēta in plurali significant Apostolos: & tam fundamētum quàm fundamēta Iudæi conati sunt exterminare. Vnde quòd fundamēta Hierusalem sint Apostoli, & fundamētum sit Christus, ostendit Gregor. dicens, In scriptura sacra quid aliud fundamentum, quàm prædicatores accipimus: quos dum primos in sancta ecclesia dominus posuit, tota in eis sequētis fabricæ structura surrexit? Vnde & sacerdos cum tabernaculum ingreditur, duodecim lapides portare in pectore iubetur. Quia videlicet semetipsum pro nobis sacrificium offerens pōtifex noster, dum fortes in ipso exordio prædicatores exhibuit: duodecim lapides sub capite in prima sui corporis parte portauit. Sancti itaq; Apostoli, & pro prima ostensione ornamēti, lapides sunt in pectore: & pro prima soliditate ædificij in solo fundamēto. Vnde Dauid propheta cum sanctam ecclesiam in sublimibus Apostolorum montibus poni ædificariq; cōspiceret, dixit, Fundamenta eius in montibus sanctis. Cùm verò in sacro eloquio fundamentum in singulari ponitur, nullus alius nisi ipse dominus designatur: per cuius diuinitatis potentiam nutātia infirmitatis nostræ corda solidantur: de quo & Paulus ait, Fundamentum nemo aliud ponere potest præter id quod positū est, Christus Iesus. Ipse quippe fundamentum fundamētorum est: quia & C origo est inchoantium, & constantia robustorum. Istud ergo est illud fundamentum ecclesiæ, quod Iudæi conabantur exinanire: etiā quando post eius mortem & resurrectionem Apostolis mandauerūt, ne in nomine Iesu Christi possent populo prædicare. Quod præuidens Psalm. dicit, Qui dicūt, (scilicet suis ministris) *Exinanite, exinanite vsque ad fundamētum in ea.* Vel aliter: istū passum exponit Greg. de christianis qui firmiter credunt: sed malè viuūt, quia malè viuendo etiam fundamentum fidei perdunt. Vnde ait, Nonnulli fidem medullitus tenent: sed moribus insequuntur quod crudelitate venerantur. Quibus diuino iudicio sæpe contingit vt per hoc quod nequiter viuūt, & illud perdāt quod salubriter credūt. Incessanter namq; prauis actio-D nibus se polluunt, & super hoc vindictam iusti iudicij retribui posse diffidunt. Et sæpe cum bene viuere negligunt, etiam persequente nullo, vsque ad perfidiam delabuntur. Nam qui imminere districtum iudicium non credunt: qui inultè se peccare suspicantur, quo pacto vel esse vel dici fideles possunt? Fidē quippe perdidisse est in incorrectis malis operibus digna supplicia reddi posse non credere. Quia ergo digna fidei opera seruare contemnunt: etiam fidem perdunt quam tenere videbantur. Super quos bene per Psalm. sub Hierusalē specie inimicorum destruentium verba memorantur: à quibus dicitur, *Exinanite, exinanite vsque ad fundamentum in ea.* Paulus namq; ait, Fundamētum aliud nemo ponere potest, præter id quod positum est, E Christus Iesus. Inimici ergo destruentes vsque ad fundamentum Hierusalē exinaniunt, quando peruersi spiritus a corde fidelium, destructo prius ædificio boni operis, soliditatem quoque exhauriunt religionis. Sicut enim supra fundamētum fabrica, sic supra fidem opera construuntur. Vsque ad fundamentum ergo exinanisse, est euerso bene viuendi opere, ei robur fidei dissipasse.

Fundamentū dicitur Christus. *Fundamenta dicuntur apostoli.* *Gregor. 28. moral. cap. 9.* *Exod 8.* *Psal 86.* *1. Cor. 3* *Fidem perdit mala vita.* *Gregor 25. moral. c. 15.* *1. Cor. 3.*

Filia

2417 Filia Babylonis misera:beatus qui retribuet tibi retributionem tuã, quam retribuisti nobis.

Hîc ostendit malorum miseriam. Vbi aduerte quòd sicut ecclesia quandoque dicta est Hierusalẽ: quandoque filia Hierusalem: quandoq; Sion:quandoque filia Sion: quia propter generationem dicitur mater, sed propter successionẽ dicitur filia. Sic & congregatio malorum quandoque dicitur Babylonia,quia ipsa scilicet alios malos vt mater generat & nutrit:quandoque verò dicitur filia Babyloniæ: quia scilicet a malis generatur & nutritur. Sic ergo malorum congregationem hic filiam Babylonis nominat: quam miseram vocat, dicens, *Filia Babylonis misera*. Est ergo filia Babylonis malorũ congregatio ex confusione viciorum genita: quæ scilicet solum temporalia & voluptates in temporibus quærunt, in quibus multas patiuntur miserias. Quia non est aliqua temporalis voluptas, in qua si bene aduertatur, non sit maior miseria & anxietas,quàm delectatio. Cum ergo à maiori fiat dominatio, ipsius filia Babylonis etiam quàdo est in flore suæ voluptatis,non beata,sed misera debet nuncupari. Ad videndum autem quanta sit miseria etiam in voluptate Babyloniæ admixta, est cõsiderandum quòd multiplex est miseria:quæ omnis in fœlicitate filiæ Babylonis reperitur. Primò enim est miseria naturæ:quia natura nostra statim orta miseriis est plena. Iob 14, Homo natus de muliere repletur multis miseriis. Quod maximè verificatur de filiis Babylonis,quia, vt dicit ibidẽ Gregor. scilicet 11, moral. 26. Si enim subtiliter consideretur omne quod hic agitur, pœna & miseria est. Ipsi corruptioni carnis seruire ad necessaria atque concessa miseria est:vt contra frigus vestimenta, cõtra famem alimenta, contra æstum frigora requirantur. Quòd multa cautela custoditur salus corporis, ꝙ etiam custodita amittitur, & amissa cum graui labore reparatur. Et tamẽ reparata semper in dubio est. Quid hoc aliud, quàm mortalis vitæ miseria est? Quòd amamus amicos, suspecti ne offendi valeát: formidamus inimicos, atque de eis securi non sumus vnq; quos formidamus. Quòd plerumq; inimicis sic fidenter quasi amicis loquimur:ꝙ amissa cœlesti patria, homo delectatur exilio, grauatur curis,& tamen cogitare dissimulat: quòd priuatus est interno lumine: & tamen in hac vita diu vult perpeti cæcitatẽ suam. Quid hoc aliud quam miseria est: Et certum est quòd tales miserias ampliores filia Babylonis patitur, quam Hierusalẽ ciues: propter quod de malis dicitur, In miseriis nõ subsistent. Secundò est miseria culpæ: quia ipsum peccatum miseram facit animam: Prouerb. 14, Miseros facit peccatum populos. Et hæc miseria consistit in multis: quia ipsum peccatum peccatorẽ annihilat. Ezech. 28, Nihil factus es. Quia peccatum est nihil,& nihil fiunt homines cum peccant:quia scilicet à vero esse elongantur. vt ait August. super Ioan. Quia semper arguit:scilicet vermi conscientiæ. Hier. 3, Arguet te malitia tua &c. Quia gratia Dei priuat. Hierem. 5, Peccata vestra prohibuerunt bonum a vobis. Tertiò miseria pœnæ, nõ solum temporalis, sed etiam æternæ: Soph. 1, Dies illa dies iræ, calamitatis & miseriæ &c. Et talis miseria solu filiabus Babylonis cõpetit. Propter quod verè ait Psalm. *Filia Babylonis misera*. Sequitur, *Beatus*

Miseria multiplex scilicet naturæ, culpæ & pœnæ.

A *qui retribuet tibi retributionem, quam retribuisti nobis.* Quod sic intelligendum est. Babylonia enim(scilicet mundi cõfusio) nos paruulos ducit ad malomẽ quia mali parentes suis exemplis docent suos natos facere mala quæ ipsi faciunt. Hæc est ergo retributio quam nobis tribuit filia Babylonis. Sed beatus qui eandem retributionem, scilicet modo opposito suis natis, suis cogitationibus retribuet: vt scilicet eas à malo retrahat, & ad bonum reducat. quod maximè in sequẽti versiculo declaratur, cum dicitur, *Beatus qui tenebit* &c. Vnde hîc ait Aug. *Beatus qui retribuet tibi retributionem* &c. Illam dicit infelicem: beatus autem qui retribuet ei retributionem, quam retribuit nobis. Quærimus quam B retributionem? Beatus (inquit) qui tenebit & allidet paruulos suos ad petram: ipsa est retributio. Quando enim nati sumus, paruos nos inuenit Babylon ista, confusio sæculi huius: & suffocauit nos diuersis erroribus adhuc infantes & vanis oppositionibus. Natus(inquam) infans: sed futurus ciuis Hierusalẽ, & in prædestinatione Dei iam ciuis, sed interim captiuus ad tẽpus. Quid enim natus puer discet amare, nisi quòd insusurrauerunt parentes? Instruunt, & docent illum auaritiam, rapinas, mẽdacia quotidiana, diuersas culturas idolorum, & dæmoniorum remedia, illicita præcantationum & ligaturarum. Quid facturus est adhuc infans, anima tenera, attendẽs ad maiores, quid agát, vt quod eos viderit facere, hoc sequatur? Sic ergo Babylonia persecuta est paruulos tuos. Sed Deus dedit C nobis agnitionem suam iam grandibus: vt non sequeremur errores parentum nostrorum. Hæc est ergo retributio quam eis retribuemus: vt sicut Babylonia paruulos nostros suis malis exẽplis allisit, sic & nos paruulos suos elidamus & occidamus. Qui sunt paruuli Babylonis? Certè nascentes malæ cogitationes & cupiditates. Quàdo enim nascitur cupiditas, antequam robur faciat aduersum te mala cõsuetudo, paruula est. Ne ergo cupiditas nequã prauæ cõsuetudinis robur accipiat, elide illam. Ad petram elide: petra autẽ erat Christus &c. Hæc est ergo retributio, quam Babyloniæ debemus retribuere: scilicet vt sicut illa paruulos suos nutrit ad malũ: sic & nos paruulos suos (id est vanas cogitationes) elidamus ad Christum. Et hoc est quod sequitur, *Beatus qui tenebit* &c. Vel aliter, & clarius, se-D cundum gl. Filia Babylonis est caro, quę confusionem peccatorum ingerit, cui digna retributio vel recompensatio datur: vt sicut ipsa concitat ad vitia, sic ipsa repressa subdatur virtutibus.

Filij sequuntur mores parentum.

Beatus qui tenebit, & elidet paruulos suos ad petram. 2418

Hîc concludit bonorũ regulam. Sentẽtia enim istius versus satis patet ex dictis in præcedẽti. Nota tamẽ quòd lædo lædis cõponitur cũ e, quod est extra: & fit elido, dis, e mutata in i: & est elidere idem quod valde vel extra lædere. Et sic propriè eliditur quis, cum valde vel extra læditur. Cum igitur vitia sint extranea à natura: cũ vitiosus percutitur vel in-E struitur vt in ipso vitia pereát: tũc propriè eliditur, quia licet in exterioribus (scilicet vitiis) percutitur, intus tamẽ reformatur. Sic ergo paruulos ad petrã elidere est cupiditates malas, petræ (id est Christi exemplo) à mẽte necare vel separare. Vel paruulos suos ad petrã elidere est omnes motus carnales ꝓpter Christũ pœnitẽtia percutere & refrænare: vel omnes suas cogitationes ad christum petrã referre.

Confite

PSALM. CXXXVII.

1419 CONfitebor tibi domine in toto corde meo, quoniam audisti verba oris mei.

Titulus istius Psalm. est Psalmus ipsi David. Ex titulo appatet quis auctor fuerit Psalm. quia David. Materia auté ex titulo non apparet. Sed secundum doctores hic Psal. est quædam gratiarũ actio, quantum ad literam: quam fecit Dauid Deo postquam liberatus fuit à persecutione Absalõ filij sui, & in regnũ suũ liberè restitutus est. Sic enim Dauid cum fugeret à facie Absalom filij sui, Deo promiserat se post liberationem facturum. Nam vt habetur 2. Reg. 15, cum Dauid fugeret, Sadoch sacerdos ipsum sequebatur, portans arcam domini. Cui dixit Dauid, Reporta arcam Dei in vrbem. Si inuenero gratiam in oculis domini, reducet me: & ostēdet eam mihi in tabernaculum suum. Si autem dixerit, Non places mihi: præstò sum, qood bonũ est faciat. Sic ergo postquam fuit in pace reductus, fecit quod promiserat: perrexit ad tabernaculũ domini ante arcam fœderis, & gratias agens de sua liberatione: ibi istum Psalm. fecit, & dixit. Et secundum istum modum Psal. iste diuiditur in doas partes: quia primò Dauid de sua liberatione Deo gratias agit: secundò ad simile alios reges inducit: ibi, *Confiteantur tibi domini* & c. dic vt N. Quantum verò ad sensum propheticum, hic Psalm. est debi[illegible] gratiarum actio: quam Deo faciũt fideles, qui prius super flumina Babylonis stabant & flebát. Nunc autem de medio Babylonis liberati, & illi parti cōciues effecti, quæ captiuata non fuerat, scilicet angelis, Deo gratias reddũt. Dicit ergo titulus, ipsi Dauid. Per Dauid enim Christus intelligitur: vt sæpius fuit dictum. Et est sensus, ipsi Dauid (id est ipsi Christo) totus iste Psalm. dirigitur. Nõ enim hic titulus indicat nobis materiam de qua agit Psal. sed tantùm cui cátatur indicat. Quid autem agatur in toto Psalm. primos versus annunciat. Intētionem autem monet ad laudem Dei. Quibus visis, accedo ad Psalmi diuisionē. Diuiditur ergo in partes duas: quia primò ostendit Dei beneficia sibi collata: secundò ostendit illa omnibus esse communia: ibi, *Confiteantur tibi*. Prima in duas: quia primò gratias se Deo acturum promittit: secundò modum gratiarum apponit: ibi, *In conspectu*. Quãtum ad primum, vide primam partem istius versus superius expositam, versic. 91. 1976. Notandũ etiam quòd cōfessio est duplex: confessio peccatorum, & confessio laudis. Quod hic ostendit August. dicens, *Confitebor tibi* &c. Confessio in scripturis duobus modis dici solet. Quia est confessio peccatorum, & est confessio laudis. Sed peccatorum cōfessionem omnes nouerunt: laudis autem pauci aduertunt. Nam ita nota est confessio peccatorum, vt in quocũq; loco scripturarum auditum fuerit, Cōfitebor tibi domine, aut confitebimur: continuò iam consuetudo sit de confessione peccatorum intelligendi, vt continuò manus currat ad pectus tundendum: vsque adeo non solent homines intelligere confessionem esse, nisi peccatorum. Sed nũquid & ipse dominus noster Iesus Christus peccator fuit, qui ait in euāgelio, Confiteor tibi domine pater cœli & terræ: Secutus enim ait quid cōfiteretur, vt intelligeremus confessionem istam laudis esse, nõ iniquitatis. Cō-

Confessio duplex: scilicet laudis & peccatorum.

Matth. 11.

A fiteor (inquit) tibi domine pater cœli & terræ, quia abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Laudauit Deum, laudauit patrem: quia nõ despicit humiles, sed despicit superbos. Et talem confessionem hic audiunt fumosi: cũ Psalm. dicit, *Confitebor tibi*. Vel nota quòd triplex est confessio: vide versic. 81. De confessione laudis, vide versic. 250. 806. 1236. Sequitur, *In toto corde meo*. Quid sit in toto corde Deo confiteri, vide versic. 1468. Vel aliter: In præsenti vita sicut præceptum quo præcipimur Deum diligere toto corde &c. nõ potest perfectè impleri propter corpus corruptibile quod aggrauat animam: vt ostendit Magister lib. 3. dist. 37. sic nec Deo toto corde confiteri. Sed hoc faciemus in patria, vbi totum cor igne diuini amoris erit succensum. Et hoc est qood Psalm. non

B dicit de præsenti Confiteor, sed de futuro: *Confitebor tibi domine in toto corde meo*. Vnde hic ait August. *Cōfitebor tibi domine in toto corde meo*: id est toti cor meũ in aram tuæ confessionis imponam: holocaustum laudis offeram tibi. Holocaustum enim dicitur sacrificium, vbi totum incēditur. Totum cor meum flamma tui amoris accendet: nihil in me relinquetur mihi &c. Sequitur, *Quoniam audisti verba oris mei*. Vbi nota quòd duplex est os: scilicet corporis & cordis: vide versic. 2292. Hic auté loquitur de ore cordis, cui propè est dominus. Nã nihil cor nostrũ longè facit esse à Deo, nisi iniquitas. In corde enim habemus vocem quam Deus exaudit, quam auris humana non audit. Quid est ergo Deũ audire verba oris nostri: nisi Deũ exaudire nostri cordis desi-

C

deria? Quia ergo desiderium suũ iustis dabitur: scilicet in pœnitentia: (vt dicitur Prouerb. 10.) ideo quilibet beatus securè Deo dicet, Audisti verba oris mei.

In conspectu angelorum psallam tibi: adorabo ad tēplum sanctum tuũ, & confitebor nomini tuo. 1420

Hic ostēdit modum laudis, siue gratiarũ actionis. Et diuiditur in partes tres: quia ponit primò laudis formam: secundò laudis materiam: ibi, *Super misericordia*: tertiò laudis fructum: ibi, *In quacunque die*. Quantum ad primum, sciendũ quòd solus mũ-

D dus & purus Deum dignè laudare potest. Quoniá vt dicitur Eccles. 15, Non est speciosa laus in ore peccatoris. Et ideo qui Deum dignè vult laudare, vel sibi cōfiteri, puritatem angelorum sibi proponere debet pro forma, & illam imitari: vt dicat, *In conspectu angelorum psallam tibi*: vt sit sensus, secũdum gl. In te laudando propono mihi angelos vt imiter eos: id est, in te à puritate qua te angeli conspiciunt & laudant: scilicet vt in te solo sibi acquiescát, ego psallam tibi. Vel aliter. Nam psallere est actus quidam lætitiæ. Lætitia auté est duplex: scilicet quædam de cœlestibus & supremis: quædam autem de visibilibus & mundanis. Gaudet ergo coram mũdo, qui in terrenis lętatur. Gaudet corá angelis qui in cœlestibus solũ gaudiũ ponit. Et istũ intellectũ

E hic ponit August. dicens, *In conspectu angelorum psallam tibi*: nõ coram hominibus psallam, sed corá angelis. Nam psalterium meum, gaudium meum. Si gaudium meũ sit de inferioribus, corá hominibus est: si de superioribus, coram angelis est. Non enim noõir impius gaudium iusti. Non est inpii gaudere, dicit dominus. Gaudet iniquus in pompa: gaudet martyr in catena. Gaudet martyr cũ tene-

Laudat Deũ solo mundus.

Laudat Deũ corá angelis qui gaudet de cœlestibus.

Esaia 48.

tur,cum in carcere mittitur,cum ligatus producitur,cum in catasta leuatur,cum damnatur, cũ flagellatur.In omnibus his gaudet, & hic coram angelis gaudet,corã angelis psallit.Vel aliter,per hoc vult ostendere quòd ad laudem cõditoris etiã homines assumũtur cum beatis angelis : vt sit sensus, *In conspectu angelorum psallam tibi*:id est simul cum angelis. Et hoc ostendit Gregor.super illo verbo Iob 38,Vbi eras cum me laudarent astra matutina &c. dicens,Quia enim primo in tempore cõdita natura rationabilium spirituum creditur,non immeritò matutina astra angeli vocantur. Vnde matutina astra simul cum vespertinis redemptoris potẽtiam laudant,dum electi angeli etiam cum redemptis in fine mundi hominibus largitatem gratiæ supernæ glorificãt.Ipsi quippe angeli, vt nos ad laudẽ conditoris accenderẽt,orta per carnem luce clamauerũt,Gloria in excelsis Deo,& in terra pax hominibus bonæ voluntatis.Simul ergo nobiscũ laudant, quia redẽptioni nostræ voces suæ exultationis accommodant. Simul ergo laudant,quia dũ nos cõspiciunt recipi, hostium suorum gaudent numerũ reparari. Qui & fortasse astra matutina memorantur:quia sæpe ad exhortandos homines missi sunt: & dum venturum mane nunciãt,ab humanis cordibus præsentis vitæ tenebras fugant.Sed ecce,angeli diuinam potentiam laudant, quia ipsa eos tãtæ claritatis visio delectat. Nos autem qui redimimur, sed tamen corruptione carnis adhuc grauamur:donum quod percipimus,qua virtute laudamus:Quomodo enim valebit lingua dicere , quod non sufficit mens nostra sentire?&c.Vel aliter, per hoc vult Psalmista omnes Deum laudantes ad deuotionẽ adducere:per hoc ostendens quòd nostris laudibus semper angeli præsentes existãt : & maximè illi qui ad custodiã nobis sunt deputati. Quasi dicat, Si in cõspectu alicuius hominis quis peccare cauet,verecundiã timens:quanto magis in præsentia beati angeli sibi ad custodiam deputati peccare erubescere debet? Quod bene notat Bernard. in ser.de xl.dicens, In quouis loco, in quouis angulo reuerentiam exhibe angelo tuo:ne audeas illo præsente facere, quod me præsente nõ auderes. Hanc ergo angelorum præsentiam notans dicit,*In conspectu angelorum psallam tibi.Deus meus.* Sequitur, *Adorabo ad templum sanctum tuum.* Istud templũ sanctum ad quod est orãdum,est ipse Christus,in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter: quia de seipso ait,Soluite templũ hoc &c.vide versic.286.782.Sed templũ in quo debemus adorare, est cor nostrum. Vnde Gl. *Adorabo ad templum sanctũ tuum*:id est,in templo sancto suo , scilicet in corde: intra enim nos est quo adoremus. Vnde Apostolus ait , Templum enim sanctũ Dei est quod estis vos. *Et cõfitebor nomini tuo*:scilicet illi nomini quod Christo dedit pater,quod est super omne nomen : vt in nomine Iesu omne genu flectatur,cœlestium, terrestrium,& infernorum &c.

Homines cũ angelis simul Deũ laudant.

Gregor.28. moral.c.14.

Luca 2.

Ioan.2.

Philip.2.

1421 Super misericordia tua & veritate tua: quoniam magnificasti super omne nomen sanctum tuum.

Hic ostendit materiam confessionis & laudis: quæ est misericordia & veritas Dei. Quia misericors est suos prædestinando:verax autem,promissa adimplendo. Vel misericors, gratis peccata remittendo:verax(id est iustus) obstinatos condemnando.De hoc vide versic.354.Vnde & hic Augustinus dicit,*Confitebor nomini tuo: & hoc super misericordia tua & veritate tua*.In duobus istis cõfitemur: in tua misericordia,& in tua veritate. Misericordia peccatorem respexisti:veritate promissionem reddidisti. In tua ergo misericordia & veritate cõfitebor tibi. Hostiam ergo pro viribus meis reddam. Quæ mihi donasti cõfiteor : misericordiam in subueniendo,veritatem in iudicando. His enim adiuuamur à domino:his promeremur Deum. Meritò ergo vniuersæ viæ domini misericordia & veritas. Non sunt aliæ viæ quibus ad nos venit : non sunt aliæ viæ quibus ad eũ veniamus. Vel aliter : vt ista verba propriè Christo dirigantur:qui in redẽptione nostra visus est maximè misericordia & veritate. B Misericordia : dum misericorditer peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum crucis : iustitia autem,dum diabolum non potestate, sed iustitia voluit vincere. vt ostendit Magister lib.3.dist. 19. Propter quæ nomen suum super omne aliud nomen magnificauit.Ad Philipp.2 , Propter quod Deus dedit illi nomen quod est super omne nomẽ &c Et hoc est quod hic subdiniz, *Quoniam magnificasti super omne nomẽ sanctum tuum*:id est propter misericordiam & iustitiam quam fecisti , meruisti habere nomen super omne nomen magnificatum.Et aduerte quòd propriè in opere nostræ redemptionis Christus super omne magnificauit nomẽ suũ. Vbi sciendum quòd magnificentia differt à liberalitate. Quia liberalitas respicit sumptus moderatos:magnificentia verò sumptus magnos. Vnde C sicut liberalitas est virtus mediãs inter auaritiam & prodigalitatem:sic magnificentia est virtus mediãs inter paruificentiam & cõsumptionem.In magnis enim sumptibus,qui sunt circa magna opera,contingit aliquos deficere:quia non intendũt quomodo magna opera faciant , sed quomodo in magnis operibus plus expendãt,quàm illa opera requirãt. Et tales vocãtur paruifici.Alij verò in magnis operibus plus expendunt quàm illa opera requirant: & tales vocantur cõsumptores. Alij verò in magnis operibus faciunt sumptus decentes. Et tales sunt virtuosi:& vocãtur magnifici.Ista autem magnificẽtia circa quatuor maximè operatur: scilicet circa Deum,circa communitatem , circa aliquas per- D sonas in speciali, & circa seipsum. Circa quæ omnia operatus est Christus magnifice in opere magnifico nostræ redẽptionis. Primò nanq; magnificus operatur circa diuina. Ideo dicitur 4.Ethicor. ꝙ honorabiles sumptus quos magnificus debet facere,sunt circa Deũ. Christus antẽ magnificè operatus fuit circa Deũ, quia factus obediẽs patri vsq; ad mortẽ,mortẽ autẽ crucis. Secundò circa cõmunitatẽ : nam ipsa bona cõmunia quodãmodo diuina sunt,vt ostendit Philosophus,quòd bona communia habent aliquid simile Deo. Sic & Christus magnificos sumpt⁹ fecit circa cõmunitatẽ,quia nõ solũ pro vna gẽte redimẽda dedit preciũ sui sanguinis,sed pro omnibus : in cuius figura nõ in angulo orbis,sed in medio fuit passus:dicẽs Psal. Operatus E est salutẽ in medio terræ:vt scilicet seipsum omnib⁹ cõicaret æqualiter. Tertiò circa aliquas speciales psonas operatur magnificus:f.circa personas dignas honore , magnifica facit. Sic & Christus personas dignas honore tũc maximè honorauit, dum Petro commendauit ecclesiam,Ioanni Mariam. Quartò circa personam propriã : quia magnificus in seipso talia operatur,per quæ ab illis magnificatur. Sic & Christus

Misericordia & veritas Dei.

Quid est magnificentia.

Christus magnificus est.

Christus fecit. Quod enim opus potest fieri maiori memoria dignũ, quàm quòd pro actualiter persequentibus & crucifigentibus, patrem exorauit? Vnde hoc opus tantum magnificum circumstantibus apparuit, vt ad Christi orationẽ vltra quinq; milia hominum conuerterentur ad Christum: vt dicit Hieronym. super Matth. Si igitur Christus sic in omnibus magnificè est operatus, quid mirum si magnificauit super omne nomen sanctum suum? Et sic verus Salomon, scilicet Christus, magnificatus est super omnes reges terræ. Quod præuidens Psalm. sibi dicit, *quoniam magnificasti super omne nomẽ sanctum tuum*. Vel magnificauit super omne nomen sanctum suum, quando gentes ad fidem nominis Christi conuertit. Et non solum gentes subiecit nomini Christi, sed etiam omnes angelicas virtutes: vt nomine domini Iesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium & infernorum. *Philip. 2.*

2422 In quacunque die inuocauero te, exaudi me: multiplicabis in anima mea virtutem.

Hîc ostendit fructum & vtilitatem confessionis & laudis diuinę: quia per illã & vota nostra exaudiuntur, & in nobis virtus multiplicatur. Vbi notandum quòd aliqui inuocant Deum in die, & aliqui in nocte. Inuocat Deum in nocte peccator obscurus & cupidus petens terrena: quæ per noctem significantur. Sed in die inuocat iustus (qui dies & lucidus dicitur) petens solum cœlestia: quæ per diẽ intelliguntur. Et certũ est quòd tales semper exaudiuntur, saltem ad vtilitatem, etsi non ad votum. vide versic. 291. 514. 516. Vnde hic ait August. *In quacũque die inuocauero te* &c. quare? quia iã nõ peto felicitatem terrenam: non fœcũditatem carnalem: non salutem temporalem: non inimicorum subiectionem, non diuitias, non honores: nihil horũ peto. Ideo quid petat insinuat: dicens, *Multiplicabis in anima mea virtutem*. Multis namq; modis est multiplicatio. Est enim multiplicatio terrenę generationis, secundum primam benedictionem nostræ naturæ quam audiuimus, Crescite & multiplicamini, & replete terram, & dominamini eius. Et ista planè multiplicatio fructuosa est: & non venit nisi ex benedictione Dei. Iam quid dicam de aliis multiplicationibus? Multiplicatus est ille argẽto, ille auro, ille pecore, ille familia, ille possessionibus, ille his omnibus. Multæ sunt terrenæ multiplicationes: felicior autem filiorum, quæ etiam hominibus ipsa fœcunditas & multiplicatio quãdoq; molesta est. Timẽt enim ne pauperes relinquãtur, qui multi nasci potuerunt. Sollicitudo plerosq; ad impietatẽ coegit, vt obliuiscerẽtur quòd parẽtes essent: omniq; affectu humanitatis expoliati, vt exponerẽt filios suos, & eos facerẽt alienos: proiiceret quæ peperit, colligeret quæ non peperit: illa cõtemneret, alia diligeret: illa frustra mater carne, illa verior voluntate. Cum ergo sint multæ multiplicationes, & multa multiplicationũ genera, quam multiplicationem quærit iste qui dicit *Exaudi me*? Audi quid petat. *Multiplicabis in anima mea*: non in carne, sed in anima. Et ne fortè multiplicatio in anima felicitatem terrenã significet: etenim curæ in anima multiplicantur. Multiplicatus enim videtur in anima: in quo etiam multiplicata sunt vitia. Ille tantùmodo auarus est: ille tantũ superbus est: ille tantum luxuriosus. Iste auarus est, superbus & luxuriosus: multiplicatus est in anima sua: sed malo suo. Multiplicatio ista egestatis est, non vbertatis. Non talem multiplicationem quærit iste. Sed dicit *Multiplicabis in anima mea virtutem*. Expressit votum ab omni cõfusione circumcisum: quia, *multiplicabis in anima mea virtutem*. Per hoc autem quòd dicit *virtutem* in singulari, & nõ virtutes in plurali: intelligit virtutem charitatis, quæ omnem aliã virtutem cõtinet: sine qua nulla virtus proficere potest. Vel virtutẽ humilitatis, quæ omnium virtutũ est stabile fundamentũ. Et dicit *multiplicabis virtutem*: quia virtutes crescunt in nobis, ad similitudinem arborũ quæ crescunt in terra: vt ostendit Gregorius.

Multiplicatio multiplex. *Genes. 1.* *Gregor. 22. moral. cap. 5.*

Confiteantur tibi domine omnes reges terræ, quia audierũt omnia verba oris tui. 2423

Hîc ostendit Dei beneficia omnibus esse communia: propter quod suo exemplo cæteros ad Dei laudẽ inuitat. Et diuiditur in partes duas: quia primò per Psalm. omnes ad Dei laudẽ excitãtur: secũdò quid in Deo laudare debeant declaratur: ibi, *Et cantent*. Quantũ ad primũ: inuitãdo bonos ad laudẽ Dei, ipsos bonos dicit omnes, & dicit reges. Vocãtur enim boni omnes: quoniã quod nihil est, numerũ facere nõ potest. Cùm ergo mali propriè aliquid nõ sint, cũ vero esse cõiuncti nõ sint: sequitur quòd mali in numero omniũ propriè intelligi non debẽt: iuxta dictũ August. super Ioan. dicẽtis quòd peccatũ nihil est, & nihil fiũt homines cũ peccant. vide versic. 908. 970. Cùm ergo dicit Psalm. *Confiteãtur tibi omnes*: per ly *omnes* solùm significat bonos. Ad quod declarandũ subdit, *reges*. Solum enim boni reges dicuntur. Rex enim dicitur à rego, gis. Illi ergo solum propriè reges dicũtur, qui verè regũt, & principaliter seipsos. Ille autẽ solum verè regit, qui carnẽ spiritui subiicit, qui spiritũ carni præponit. Est ergo sensus: *Cõfiteantur tibi domine omnes reges terræ*: id est omnes qui carnẽ bene regũt, & spiritui subdũt: illi tibi cõfitentur, illi te laudãt. Adhuc magis declarãs qui sint isti reges terræ: subdit, *Qui audierunt omnia verba oris tui*. Audire enim in scriptura idẽ est quod obedire. Lucæ 11, Beati qui audiunt verbũ Dei. Et statim exponit quid sit audire verbũ Dei: dicẽs quòd illi audiũt verbũ Dei, qui custodiũt illud. Est ergo sensus: *Cõfiteantur*: id est cõfitẽtur tibi & laudãt te: *omnes reges terræ*, id est omnes qui seipsos & carnẽ suã bene regũt. Et qui sunt illi, subdit dicẽs, *Qui audierũt omnia verba oris tui*: id est qui obediunt omnibus verbis & præceptis tuis. Et attẽde gratiæ Dei cõmunicationẽ. Nã ante aduẽtũ Christi, verba oris Dei solis Iudæis credita erant: sed per incarnationem Christi toti orbi fuerũt prædicata. Quod in vellere Gedeonis satis expressè fuit figuratũ: vt hic deducit August. dicens, *Confiteantur tibi domine omnes reges terræ*. Cõfitẽtur tibi, cũ te laudãt: nõ terrena, sed te desiderãt. Quid enim reges terræ desideraturi sunt de terra, cum iam habeant ipsius terræ imperium? Quicquid aliud desiderauerit homo in terra, vsque ad imperium terræ, est desiderium eius. Quæ altior in terra dignitas potest esse? Sed fortasse quanto altior, tanto periculosior est. Ideo quanto sunt in maiori felicitate terrena, tanto magis humiliari Deo debent. Sequitur, *Quoniam audierunt omnia verba oris tui*. Ante enim in sola gẽte Iudæorum erant omnia verba oris tui. Sed attende illum sanctum Gedeonem, & vide quale

Boni solũ numerũ faciũt. *Reges dicuntur omnes boni.* *Audire idẽ est quod obedire.* *Verba Dei prius Iudæis, postea toti orbi credita sũt.* *Vellus Gedeonis quid figurauerit.*

signum petiuit à domino. Ponam (inquit) vellus in area: compluatur vellus, area sicca sit. Et sic factum est. Petiit rursus signum vt area tota complura esset, & solum vellus siccum remaneret: & sic factum est. Quid vobis videtur, fratres? Area est orbis terrarum: gens verò Iudæa in medio orbe terrarum habens gratiæ sacramentum, non in manifestatione, sed in nube, tanquam in velamento, pluuia in vellere. Sed venit tempus quando reuelaretur pluuia in area: manifesta est, non operta. Et sic factum est quod dictum est, *Confiteantur tibi domine omnes reges terræ, qui audierunt omnia verba oris tui.* Quia quod in Israel abscondebas, expresso vellere per orbem exiuit pluuia. Solus Christus suauitas est pluuiæ.

Iudicum 6.

2424 Et cantent in viis domini: quoniam magna est gloria domini.

Hic ostenditur quid Deum laudando cantare debeant. Et hæc sunt quatuor quæ in Deo laudare debemus: scilicet primò excelsam Dei gloriam in præmiatione meritorum: secundò veram Dei iustitiam in abiectione superborum: ibi, *Quoniam excelsus*: tertiò altam Dei potentiam in liberatione oppressorum: ibi, *Si ambulauero*: quartò latam Dei misericordiam in redemptione captiuorum: ibi, *Dominus retribuet.* Quantum ad primum, sciendú quòd multiplex est canticum; scilicet canticum reuerentiæ, quo Dei laudantur mirabilia: de quo vide versic. 482. Canticum pœnitentiæ, quo expiatur immúdicia: de quo vide versic. 1787. Canticum prædicationis, quo expellitur ignorantia; de quo vide versic. 1643. Canticum charitatis, quo inflammatur anima: de quo vide versic. 1792. Cāticum malitiæ, quo effrænatur superbia: de quo vide versic. 653. Et est canticum lætitiæ, quo Dei recoluntur beneficia. Et de isto maximè iste versus intelligitur. Lætitia enim mētis, qua quis gratias Deo agēs recolit eius beneficia, quidam cantus dicitur. Cuius ratio est. Nā inter omnes actus humanos, actus cantandi requirit mētem lætam & organorum debitam dispositionem. Vt ostendit Gregor. dicens, Quilibet peritus cantandi artifex, artem cantandi explere non valet, nisi ad hanc huic ministeria exteriora concordent. Quia nimirum cāticum quod docta manus imperat, cassata organa, propriè non resultant. Nec artem flatus exprimit, si fistula scissa nimis stridet. Ex quibus apparet quòd vt debitè Dei beneficium cātando recolamus, oportet quòd hoc cum debita mentis exultatione fiat: propter quod dicitur Psalm. 98, Iubilate Deo omnis terra: cantare, exultate & psallite. In quibus verbis considera in cantu gratiarum actionis triplicem lætitiam nobis debitam. Prima est lætitia mentis interioris: quæ notatur cùm dicitur, Iubilate. Iubilus enim, secundum Gregor. dicitur quando ineffabile gaudium mente concipitur: quod nec abscondi potest, nec sermonibus aperiri: quamuis quibusdā vocibus prodatur, quamuis nullis sensibus exprimatur. Sicut ecclesia ex natiuitate domini tantum gaudium concipiens, quòd nec tacere valet omnino, nec exterius perfectè ostendere diuersis melodiis cantādo illud conatur exprimere: in nocte natiuitatis domini cantando illum versiculum, Tanquam sponsus &c. Et sic iubilus est cantus lætitiæ cordialis: de quo Tob. 13, Per omnes vicos eius cantabitur alleluia. Secūda est lætitia vocis & oris: cum dicitur, Cātare, exultare: de qua dicitur, Exultabunt labia mea cum cantauero tibi: Psal. 88, Misericordias domini in æternum cantabo. Tertia est lætitia operis exterioris: cum dicitur, Psallite. Psallere enim est cum psalterio canere: quod fit per tactum manus quo significatur operatio. Sic enim dicitur, Cantabo domino qui bona tribuit mihi: & psallam nomini domini altissimi. Ad propositú ergo, vult ostendere Psal. quòd laudandu Dei gloriam exultare debemus, cum dicit, *Et cantent in viis domini.* Quasi dicat, Et exultent pronunciando vias domini. Quæ autem sunt viæ domini, nisi misericordia & veritas? Vnde hic ait August. *Et cantent in viis domini.* In quibus viis? In illis scilicet de quibus dictum est, Vniuersæ viæ domini, misericordia & veritas. Ament & cantabút. Nouimus viatores cātantes. Cantant enim & lætantur, quia peruenire festinant. Sed quid cantandu dicant, sequitur, *Quoniam magna est gloria domini.* Et verè magna gloria domini, quæ numerositate ciuium nō angustatur, fine non terminatur, timore non vexatur. Quid est ergo canere *quoniā magna est gloria domini*: nisi læto animo sperare nos ad gloriā dñi pertinere? Quia, vt dicitur Psalm. 149, Gloria hæc est omnibus sanctis. Quid enim est gloria mundi respectu gloriæ Dei? Certè nihil, nisi quædam vmbra. Vnde Chrysost. super Matth. Scis quia bonum est gloriari in terris. Per hoc intellige, quòd melius est gloriari in cœlis. Quanto enim cœlum clarius est quàm terra: tanto gloriosior est illa gloria quàm ista. De magnis enim thesauris bonorum vel malorum, quasi modicum gustandum dedit nobis Deus in múdo: vt ex modico gustu bonorum vel malorum, verorum bonorum vel malorum plenitudiné cognoscamus. Ex quo apparet quòd bona vitæ præsentis, sicut gloria, & huiusmodi, non dantur à Deo in hac vita vt in eis quæramus satietatem: sed ad accendendum appetitum nostrum respectu futuræ gloriæ, qua satiabimur: Psal. 16, Satiabor cum apparuerit gloria. Meritò ergo cātemus, *Quoniam magna est gloria domini.*

Canticū multiplex.

Cantare lætitia.

Gregor. 1. moral. cap. 5. in præfatione.

Gregor. 34. moral. cap. 6.

Psal. 12.

2425 Quoniam excelsus dominus & humilia respicit, & alta à lōgè cognoscit.

Hic ostendit quòd debemus laudare Dei iustitiam, quæ abiicit superbos, & humiles recipit. Cōsimilis sententia habetur versic. 1999: vbi dicitur, Quis sicut Deus noster, qui in altis habitat, & humilia respicit &c. Excelsus dicitur esse dominus, non solùm loco quia vbique est, totum replet: sed excelsus est, potentia, sciētia, iustitia, misericordia, super omnes deos: vnde Psal. 46, Quoniam dominus excelsus, terribilis, rex magnus super omnem terram. Vnde de Deo dicitur Iob 11, Excelsior est cœlo, profundior inferno, longior terra & latior mari. Quod dupliciter exponit Gregor. dicēs quòd Deus cœlo excelsior: inferno profundior, terra lōgior, marique latior esse describitur: tanto spiritualiter debet intelligi, quanto de eo quicquam nefas est iuxta corporea lineamenta sentiri. Sed cœlo dicitur excelsior, quia in circumscriptione sui spiritus cuncta transcendit. Inferno profundior, quia transcendendo subuehit. Terra longior, quia creaturæ modum perennitate suæ æternitatis excedit. Mari latior, quia rerum temporaliú fluctus sic regens possidet, vt hos sub omnimoda potentiæ suæ præsentia coangustādo circúdet. Cōsequenter alio modo exponit: dicēs, Quāuis possint cœli appellatione angeli, & inferni vocabulo dæmonia designari: per

Excelsus est Deus.

Gregor. 10 moral. c. 10.

ti:per terrá verò homines, ſed per mare peccatores intelligi. Eſt ergo Deus excelſior cœlo, quia ipſi quoque electi ſpiritus viſionem tantæ celſitudinis perfectè non penertát. Profundior inferno eſt, quia malignorũ ſpirituũ aſtutias longè ſubtilius quàm ipſi putauerant iudicans damnat. Terra lõgior eſt, quia longanimitatem noſtram patientia diuinæ longanimitatis exuperat: quę & peccantes tolerat, & conuerſos ad præmia remunerationis expectat. Mari eſt latior, quia vbique facta peccantium retributionis ſuæ præſentia occupat: vt & cum non præſens cernitur, præſens per iudicium ſentiatur. Communiter alio modo exponit: dicens, Cuncta tamen hæc ad ſolum hominem referri poſſunt: vt homo ſit cœlum, cùm iam per deſiderium ſuminis inhæret. Ipſe infernus, cùm tentationum ſuarum caligine perturbatur, in infimis iacet. Ipſe terra, quia in bono opere fixæ ſpei vbertate fructificat. Ipſe mare, quia in quibuſdam trepidus quatitur, & aura ſuę mutabilitatis agitatur. Sed Deus eſt excelſior cœlo, quia potentiæ eius magnitudine vincimur, etiam cum ſupra noſmetipſos eleuamur. Inferno profundior eſt: quia nimirum plus indicat quàm ipſe ſe humanus animus in tentatione inueſtigat. Terra longior: quia fructus vitæ quos in fine retribuet, nequaquam nũc vel ſpes noſtra comprehendit. Mari latior, quia humana mens fluctuás, multa de his quę futura ſunt coniicit: ſed cum iam cernere quę ęſtimauerat cœperit: anguſtatam in ſua ęſtimatione ſe fuiſſe cognoſcit. Excelſior ergo cœlo ſit, cum ipſa in eum noſtra contemplatio &c. Ex quibus patet quàm multipliciter excelſus ſit dominus. Vnde Eſa. 6, Vidi dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum & eleuatum. Et hoc eſt quod modò ait Pſal. *Quoniam excelſus dominus.* Sequitur, *Et humilia reſpicit, & alta* &c. Humilia nãque reſpicit oculo miſericordię: ſic & humilitatẽ matris reſpexit, Luc. 2, Quia reſpexit humilitatem ancillæ ſuę &c. Qui ergo volunt à Deo reſpici, ſint humiles. Nõ enim hic eſt humana cõditio vbi humilis deſpicitur, & aſpicitur ſuperbus: ſed dominus humiles reſpicit. Si ergo aliqui alti ſunt & ſuperbi, nunquid effugiunt aſpectum Dei: vt non cognoſcantur à Deo? Abſit. Sed quia eos verè cognoſcit, ſed à longè: quia ipſi non ſunt cum Deo. Vnde hic ait Aug. Si qui ſe extulerint in ſuperbiam, nunquid oculos Dei latere poſſunt, vt ſuperbus dicat, Deus humilia reſpicit: ergo ego ſuperbus quod volo, facere poſſum? Non putes non videri: ſed roga vt merearis videri à quo tuipſe videris. Ipſe enim alta à longè cognoſcit. Facit ergo ſuperbus vt videatur à longè: non vt non videatur. Tu enim quando à longè vides, non bene vides. Deus autem etſi à longè te videt, perfectè te videt, & tecum non eſt. Hoc ergo ſuperbe agis: non vt minus perfectè videaris, ſed vt non ſis cum illo à quo videris. Erigat ergo ſe ſuperbus quãtũ voluerit, certè in alto habitat Deus: in cœlo eſt Deus. Vis vt tibi propinquet? Humilia te. Nã tãto à te erit altior, quãto tu elatior: quia excelſa à lõgè cognoſcit.

Superbos à lõge cognoſcit Deus.

2426 Si ambulauero in medio tribulationis, viuificabis me: & ſuper irã inimicorum meorum extendiſti manum tuam, & ſaluum me fecit dextera tua.

Hic oſtendit quòd debemus laudare altam Dei potentiam in liberatione oppreſſorum & tribulatorum. Vbi notandum quòd per tribulationẽ multoties intelligitur pœnitẽtia: quia illa eſt carni amara & aſpera, & ipſam tribulat. Vnde de tribulatione quæ eſt ipſa pœnitentia dicitur Tob. 3, In tribulatione peccata dimittis. Et in medio iſtius tribulationis debent peccatores ambulare, vt ad vitam gratiæ reducãtur. Si enim negociatores ſæculi perambulant alta maris ſpacia, vt inter cæteros honeſtè poſſint viuere: quãto magis peccator per mediũ maris pœnitentiæ & tribulationis debet ambulare, vt vitam ſpiritus acquirat, nec coram Deo & angelis eius cõfuſio ſuæ nuditatis appareat? Iſta enim ambulatio nobis Deum, qui eſt vita omnium, ſociat, & nos Deo. In cuius figura Chriſtus reſuſcitatus, qui eſt via, veritas & vita, illis duob⁹ diſcipulis qui triſtes & tribulati ambulabant, ſe ſociauit, illis dicens, Qui ſunt hi ſermones quos confertis adinuicem ambulantes, & eſtis triſtes? Pœnitens enim tribulatus ambulat, quia pœnitẽtia tribulationem peccati commiſſi requirit. Propter quod dicitur Eccl. 7, Non deſis plorantibus in conſolatione, & cum lugentibus ambula: id eſt cum pœnitentibus. Hæc enim ambulatio pœnitentiæ quia eſt actus iuſtitiæ, nos iuſtos facit: & per conſequens vitam animæ tribuit, & Deo reddit acceptos: propter quod dicitur Pſalm. 84, Iuſtitia ante eum ambulabit, & ponet in via greſſus ſuos. Vbi Gloſ. Hieron. Iuſtitia hominis eſt ambulare per pœnitentiam: vt ſcilicet per pœnitentiam puniat ſe malum & mortuum, & faciat ſe bonum & viuum. Qui enim peccata ſua odit, iam incipit viuere & ſimilis eſſe Deo: quia illa odit quæ Deus odit. Fac ergo te ſimilem Deo: ambula pœnitẽdo, & prepara ei viam in confeſſione peccatorum. Vnde Ioãnes ait, Parate viam domino: ſcilicet pœnitendo & confitendo. Conſiderans ergo Pſal. quòd ambulare per medium tribulationis & pœnitentiæ, peccatorem viuificat, nunc ait, *Si ambulauero in medio tribulationis, viuificabis me.* Et notanter ait, *in medio tribulationis*: quia tribulatio pœnitentiæ debet eſſe in diſcretione: ne ſcilicet ſit remiſſa, quia non eſſet condigna: neque nimis aſpera, ne carnem extinguat, non corrigat. Vel aliter, per tribulationem intellige aduerſitates quas iuſtis parat diabolus vel mundus: quæ multoties peccatores reducunt ad Deum cognoſcendum & ſeipſos. Et per conſequens in tribulationibus illis Deus tribuit vitam. Qualiter enim Paulus venit ad vitã ſpiritus? nónne per tribulationis medium? Nam primò ad terram fuit proſtratus, & cæcus effectus: & ex conſequenti Deum cognouit, & fuit illuminatus. Electos enim Deus aduerſitatibus tribulat, vt ipſos ad æternam vitã perducat. Quod oſtendit Greg. dicens, Feſtina cõſolatio bonorum, eſt conſideratus finis malorum. Dum enim ex eorum interitu malum conſiderant quod euadunt, leue extimant quicquid aduerſum in hac vita patiuntur. Eant nunc reprobi, & delectationum ſuarum deſideria compleant: in finis ſui damnatione ſecuri ſunt, quia mortem malè viuentes amauerũt. Tranſitorio hic verbere affliguntur electi, vt à prauitate flagella corrigant, quos paterna pietas ad hæreditatem ſeruat. Nunc etenim flagellatur iuſtus, & verbere diſciplinæ corrigitur: quia ad æternæ hæreditatis patrimonium ſeruatur. In ſuis autem voluptatibus relaxatur iniuſtus: quia tanto ei tempore alia bona ſuppetunt, quanto æterna denegantur. Iniuſtus ad debitam mortem currens, effrænatis voluptatibus vtitur: quia & vituli qui mactandi ſunt, in liberis paſtibus

Tribulatio dicitur pœnitentia.

Ambulatio pœnitentiæ.

Luc. 24.

Marc. 1.

Aduerſitas ducit ad vitã: proſperitas ad mortem æternam.

Greg. 21. moral. cap. 4.

relinquuntur. At cõtra iustus a delectationis transitoriæ iocunditate restringitur: quia nimirum ad laboris vsum & vitulus vitæ deputatus, sub iugo retinetur. Negantur electis in hac vita bona terrena: quia & ægris quibus viuendi spes est, nequaquam cuncta quæ appetunt conceduntur. Dantur autem malis bona quæ in hac vita appetunt: quia & desperatis ægris omne quod desiderant non negatur. Perpendant igitur iusti quæ sunt mala quæ iniquis permanent: & nequaquam eorum felicitati inuideant, quæ percurrit. Quid est quòd de eorum gaudiis admirentur, quando & ipsi per iter asperum ad salutis patriã, & illi quasi per amœna prata ad foueam tendunt? Hæc ergo omnia considerans Psalm. scilicet quòd per tribulationes vitæ præsentis acquiritur æterna vita: ait, *Si ambulauero in medio tribulationis, viuificabis me.* Quod non sic est intelligendum: Si forte euenerit mihi tribulatio aliqua, inde me statim liberabis. Sed quòd per illã tribulationem viuificabis me, scilicet, ad vitã perduces æternam. Quia per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Act. 14. Sequitur, *Super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam.* Quod sic intelligitur: quia persecutores martyrum, vt erant Romani, Gallici, & Germani: Deus potestate sua conuertit, vt modò martyres inquirant & ipsos venerentur. Aliquos autem in suo errore permittens, illos potestate manus tuę amplius vindicas: quia tuis intulerunt mala temporalia, ipsi autem patiuntur æterna. Vnde Psalm. 54, dicitur quòd extendit manum suam in retribuendo. Sequitur, *Et saluum me fecit dextera tua.* Vbi nota quòd alia est salus dexterę, & alia sinistrę. Nam salus dexteræ est salus æterna: salus verò sinistræ est salus temporalis. Salus dexteræ datur electis: sed salus sinistræ, reprobis. Vnde hic ait Gregor. Est quædam salus in dextera Dei, & est quędam salus in sinistra. Salus enim carnalis & temporalis sinistra est: salus autem æterna cum angelis in dextera est. Ideò in ipsa immortalitate positus Christus, dicitur sedere ad dexteram Dei. Non enim habet in seipso dexteram aut sinistram. Sed dextera Dei dicitur felicitas illa, quæ quoniam oculis ostendi non potest, tale nomen accepit. Hac dextera saluum me fecisti, non secundum salutem temporalem. Aliquando ergo Deus non saluat in sinistra sanctos suos: sed semper saluat in dextera. Impios autem plerumque saluat in sinistram, sed non saluat in dexteram. Et ideò dicit Psal. 15, Delectationes in dextera tua.

Salus alia dextera, alia sinistra.

Dextera Dei quid sit.

1427 Dominus retribuet pro me: domine misericordia tua in sæculum, opera manuum tuarum ne despicias.

Retribuit pro nobis Christus moriẽdo.

Hic ostendit quòd laudare debemus latam Dei misericordiam in redemptione captiuorum. Homo enim sponte sua peccauit, sed quid pro peccato Deo redderet, non habebat. Et sic iustificari per se vel saluari non poterat. Nam, vt dicit beatus Anselmus, primo, cur Deus homo, c. 25, Si homo iniustus dicitur qui non reddit homini quod debet: quãto magis iniustus est qui Deo nõ reddit quod debet? Deducit autem ibi Anselmus multipliciter, quomodo homo pro peccato suo nullatenus Deo satisfacere potest: quia non potest pro peccato aliquod æquiualens (aliàs indebitum) reddere. Cum ergo non remittatur peccatum, nisi reddatur ablatum: hinc est quòd Deus nolens despicere opus manuum suarum, id est hominẽ, quem suis manibus formauit, misericordia motus, pro peccato hominis voluit satisfacere, quando filium suum misit in carnem: qui vitam suam præualentem in bonitate maliciæ omnium peccatorum etiam possibilium, non debitam morti, quia nullum in eo fuerat peccatũ, pro peccatis nostris dedit in mortem. Et sic pro nobis Deo retribuit quod nos retribuere non valebamus. Et hoc præuidens Psalm. ait, *Dominus retribuet pro me*: scilicet vitam suam pro me dando in mortem. Et hoc non fecit ex debito: sed solùm ex misericordia quę per omne sæculum durat: quia eius passio omnibus electis vsque ad finem sæculi applicatur. Et sic misericordia eius qua pro nobis passus est, vsque in finem sæculi durat. Et hoc est quod ait, *Domine misericordia tua in sæculum.* Ex quo per effectum ostendit quãtum humanam naturam dilexit: quia nec ipsam peccantem penitus abiecit. Et hoc est quod ait, *Opera manuum tuarum ne despicias.* Vnde hic ait August. Retribuit pro nobis Deus gratias misericordiæ ipsius. Nihil debebat ipse: pro se non reddidit, sed pro nobis. Ecce (inquit) venit princeps mundi huius, & in me non habet quicquam: id est nullum peccatum in me inuenit, quare me occidat. Sed vt sciant omnes quoniam voluntate, non necessitate patior: Surgite, ait, eamus hinc. Quid est, Surgite, eamus hinc? hoc est, nõ necessitate, sed voluntate patior, reddẽs quod non debeo &c. Sed hic multi simplices dubitant, omnes leges clamant quòd nullus ad impossibile potest obligari. Si ergo post peccatũ homo de peccato suo Deo satisfacere nõ valuit, quomodo ergo ad satisfactionem erat obligatus? Non enim aduertunt quòd impossibilitas faciendi illud ad quod quis tenetur, proueniẽs ex culpa propria, obligationem non absoluit, sed magis culpam auget: vt clarè exemplo ostẽdit Anselmus, primo, cur Deus homo, c. 25. Vbi discipulo quærenti, Si quis reddere non potest quod debet, quomodo iniustus est? Respondet Anselmus, Si nulla est in illo causa impotentiæ, aliquatenus excusari potest: sed si in ipsa impotentia culpa est, sicut non leuigat peccatum, sic non excusat non reddẽtem debitum. Nam si quis iniungat opus aliquod seruo suo, & præcipiat illi ne se deiiciat in foueam quam illi mõstrat, vnde nullatenus exire possit: & seruus ille contemnens mandatum & monitionem domini sui, se in monstratam deiiciat foueam, vt nullatenus possit opus iniunctum efficere: putásne illi aliquatenus impotentiã istam valere ad excusationem cur opus iniunctũ non faciat? Et respõdet discipulus, Nullo modo, sed potius ad augmentum culpæ: quoniam ipse impotentiam illam sibi fecit. Dupliciter namque peccauit: & quia quod iussus est facere non fecit, & quod præceptum est ne faceret fecit. Ita est in proposito, quia homo sponte se obligauit illi debito quod soluere nõ potest, & sua culpa deiecit se in hanc impotentiam: vt nec illud possit soluere quod debebat ante peccatũ, id est ne peccaret: nec hoc quod debet, quia peccauit, inexcusabilis est &c.

Psal. 137.

Ioan. 14.

Marc. 14.

Quæstio.

Ad impossibile quis obligatur.

PSAL. CXXXVIII.

Domine probasti me, & cognouisti me: tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam. 1428

Titulus huius Psalm. est, In finem Psalm. Dauid:

Hic

Hic titulus ex supradictis multoties patet. Sed non patet ex eo materia Psalm. Notandum ergo quòd secundum doctores, iste Psalm. videtur esse quædam Dei laus & confessio ex consideratione diuinę immensitatis: quæ à nobis comprehendi non potest, sed neque sine magno labore aliqualiter cognosci. Quæ diuinæ maiestatis immensitas quamuis in scriptura sacra multoties contineatur: tamen sub velamine diuersarum figurarum ponitur, & non expressé. Ideo post peccatum à primis parentibus commissum, multum laborare oportet ad ipsas scripturas intelligendas. Et hoc est quod ipsi Adæ Deus dixit, Gen. 2, In sudore vultus tui vescéris pane tuo: id est cibo sanctarum scripturarum. Ex primo enim peccato huic pœnæ subiicimur quòd in sudore vultus & magno labore manducamus panem nostrum: de quo in euangelio dominus ait, Ego sum panis viuus qui de cœlo descendi. Hic panis in prophetis est velatus: sed in euangelio est reuelatus. Inest tamen labor etiam nunc ad intelligenda mysteria eius. Loquitur autem in hoc Psalmo totus Christus: scilicet caput & membra, scilicet caput quod iam ascendit in cœlum, & membra quæ adhuc peregrinantur in terra. Quantum verò ad membra, loquitur in persona superioris captiui: qui iam spe liberatus memor suæ discessionis in qua Deum latere non potuit, & in qua secura est eum manus domini: deliberat vlterius non esse fugiédum ab eo: sed ad eum per eum, ab irato ad placatum accedere. Intentionem mouet, vt considerata immensitate Dei quam nullus fugere potest, humiliter ad eum per eum accedamus. Quibus visis, accedo ad Psalmi diuisionem. Iste ergo Psalm. diuiditur in partes duas: quia Psalmista primò describit diuinæ maiestatis eminentiam: secundò humiliter consurgit ad eius reuerentiam: ibi, *Quia tu possedisti*. Prima in duas: quia primò describit diuinę sapientiæ profunditatem: secundò diuinæ præsentiæ immensitatem: ibi, *Quò ibo*. Prima in duas: quia primò ostendit diuinæ sapientiæ plenitudinem: secundò concludit ipsam à nobis incomprehensibilem: ibi, *Mirabilis*. Circa primum de diuina scientia ad ostendendum eius immensitatem quatuor ostendit: primò quòd cognouit omnia Christi mysteria: secundò quòd cognoscit omnia nostri cordis secreta: ibi, *Intellexisti*: tertiò quòd præcognoscit omnia futura: ibi, *Et omnes*: quartò quòd cognoscit omnia nostra delicta atque peccata: ibi, *Ecce domine*. Quantum ad primum, sciendum quòd in isto versiculo loquitur Christus vt caput ecclesiæ Deo patri, quem dominum vocat. In Christo enim est duplex natura: scilicet Dei & hominis. Inquantum Deus, non habet dominum, quia omnis dominus est maior seruo: sed sic habet patrem. Inquantum verò homo, id est ratione humanitatis assumptæ: sic patrem non habet, sed dominum, quia sic ipse minor patre. In forma ergo serui vel humanitatis assumptæ, Deo patri loquitur, dicens, *Domine probasti me*. Et aduerte quòd aliter probat Deus: aliter probat homo. Homo enim aliquid probat ad hoc vt de illo acquirat notitiam, quam prius non habebat. Deus verò qui omnia nouit antequam fiát, non sic probat vt accipiat noticiam de aliquo sibi incognito: sed vt alij accipiant de illo notitiá quam prius non habebant. Sic enim dicitur & aliquid de nouo cognoscere, quando illud aliquos cognoscere facit. Sic enim dixit Abrahę, Nûc cognoui quòd timeas Deum: id est alios cognoscere feci. Vnde hic ait Augustin. *Domine probasti me, & cognouisti me*: non quia non nouerat, sed quia notum alijs fecerat. Item notandum quòd licet Deus eodé modo omnes homines probet, scilicet per aduersitates & pœnas: nó tamen eodem fine: quia aliquos probat vt purget, aliquos vt ampliori merito clarificet. vt ostendit Gregor. dicens, Quasi aurum quod per ignem transit, probantur animæ iustorum: quibus exustione tribulationis & subtrahuntur vicia & merita augentur. Nec elationis fuit quòd sanctus Iob in tribulatione se positum auro comparauit: quia qui Dei voce iustus ante flagella dictus est, non idcirco tentari permissus est vt in eo vicia purgarentur, sed vt merita crescerét. Aurum verò igne purgatur. Minus ergo de seipso æstimauit ipse quàm erat, dum tribulationi traditur, purgari se credidit qui in se purgandum aliquid non habebat. Sed nullo istorum modorum probatus per aduersa fuit Christus. Nó quidem vt purgaretur, quia nihil purgandum habebat: nec vt meritis cresceret, quia in gratia proficere nó poterat, qui à principio habuit gratiæ plenitudinem. Sed ideo probatus, vt alijs sua virtus patefieret, quæ ante probationem erat incognita. Sic enim de Christo dicebant Iudæi, vt habetur Sapient. 2, Contumelia & tormento interrogemus illum, vt sciamus reuerentiam illius, & probemus patientiam eius: morte turpissima condemnemus eum. De probatione & tentatione qua Deus iustus probat, vide versic. 368. Sequitur, *Tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam*. Per sessionem enim intelligit humilitatem suę passionis: quia homo sedendo minor apparet. Sic & Christus per humilitatem passionis minoratus videbatur. Quid est ergo Christum domino dicere, *Tu cognouisti sessionem meam* &c. nisi Tu cognouisti passionem meam? Non solum eo modo quo omnia tam bona quàm mala nuda sunt oculis eius: sed cognitione approbationis, qua mala non cognoscit. Vnde hic August. *Tu cognouisti sessionem meam* &c. id est, Tu voluisti, tu approbasti: secundum voluntatem tuam factum est. Vel aliter: vt totum legatur ex voce membrorum, quia sicut Christus sedit per passionis humilitatem: sic & iusti in aduersis & tribulationibus sedent & humiliantur, & ex hoc resurgunt in spem vitæ beatæ. Similiter & omnes pœnitentes sedent per humilitatem confessionis & patientiæ, sed resurgunt per iustificationem à peccatis. Vnde hic ait Augustin. Si autem hoc accipere volueris ex voce membrorum, dicimus & nos domino, *Tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam*. Sedet enim & homo, quando se humiliat in pœnitétia, surgit in remissis peccatis, quando erigitur in spem vitæ æternæ. Vnde de istis & in alio Psalm. dicitur, Surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris. Panem doloris pœnitentes manducant, qui & alibi dicút, Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte. Quid est ergo, Surgite postquam sederitis, nisi Nolite exaltari nisi prius humiliati fueritis? Multi enim volunt surgere antequam sederint. Volunt se iustos videri antequam peccatores se esse cófessi sint. Est ergo sensus: *Tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam*: id est coram oculis tuis, & peccata mea confessus, & tui gratia iustificatus sum.

Ioan. 6.

Christus patrem habet vt Deus: dominum habet vt homo.

Gen. 22.

Probat Deus sanctos multipliciter.

Gregor. 16. mor. c. 16.

Cognoscere Dei est approbare.

Pœnitentes sedent & surgunt.

Psal. 126.

Psal. 41.

Intellexisti cogitationes meas de longè: semitam meam & funiculum 2429

meum inueſtigaſti.

Hic oſtendit ſecundum:ſcilicet quòd Deus cognoſcit omnia noſtri cordis ſecreta. Hic nõ loquitur Christus ex perſona capitis,ſed ex perſona mẽbrorum. Illa enim Deus à longè cognoſcit, quæ ſunt mala:vt dictum eſt verſic. 2425. Cum ergo in Chriſto nulla mala cogitatio fuerit Deo diſplicẽs: ſequitur quòd Chriſti cogitationes Deus de longè non intellexit. Intelligitur ergo de membris, non de capite Chriſto:vt corpus eccleſiæ Deo dicat, *Intellexiſti cogitationes meas de longè*: id eſt, cum adhuc malis implicatus,non tecum,ſed à te eſſem longinquus. Cuius figuram geſſit ille filius prodigus, qui prius in regionem longinquam receſſit à patre,ſed poſtea pœnitentia ductus, reuerſus eſt ad patrem. Cuius cogitationes pater à longè cognouit, qui cum adhuc longè eſſet, pater occurrit illi: quod nõ feciſſet,niſi cogitationes eius cognouiſſet. Vnde hic Auguſt. Attende illum filium minorem vel iuniorem: quia ipſe etiam factus eſt corpus Chriſti,eccleſia ſcilicet de gentibus veniens.Ierat quippe in longinquum filius minor. Duos quidem filios habebat quidam paterfamilias: maior filius non longè ierat,ſed in agro operabatur. Et ſignificat ſanctos in lege facientes præcepta legis. Reliquum autem genus humanum quod defluxerat in idolorum cultum, in longinquo fuerat peregrinatus,portans ſecum ſubſtantiam ſuam: quam diſſipauit prodigè cum meretricibus, & famem paſſus, porcos paſcebat: de quorum ſiliquis cupiebat ſaturari, nec poterat.Poſt tribulationem venit pater ſuus in mẽtem,& pœnitentia ductus, ait, Surgam, & ibo ad patrem meum: cuius cogitationes pater ſtatim agnouit. Vnde hic dicit, *Tu cognouiſti seßionem meam,& reſurrectionem meam*: ſcilicet qualiter ſedi in egeſtate:qualiter ſurrexi in deſiderio patris tui. Intellexiſti ergo cogitationes meas de longè. Propterea ſic dicit dominus in euãgelio, Quia occurrit illi pater venienti: verè ideo, quia intellexerat cogitationes eius de longinquo. Ideo ſubdit, *Semitam meam & funiculum meum inueſtigaſti.* Quam ſemitam, niſi malam:quam ille ambulauerat vt patrem desereret,quaſi occultus poſſet eſſe ab oculis iudicantis? Sed tamen à patre deprenſus, à patre viſus, dicit, *Semitam meam & funiculum meum inueſtigaſti.* Quaſi dicat, Semitam meam (id eſt viam qua à te receſſi) funiculum meum (id eſt terminum ad quem perueni) Vnde alia litera habet, *limitem meum inueſtigaſti*:quia ſcilicet à te receſſi, ad quantam miſeriam perueni tu cognouiſti:quia terminus ille licet fuerit longinquus à te,non tamen fuit longè ab oculis tuis. Longè ierã,& tu ibi eras. Et nota quòd quandoque Deus dicitur cognoſcere peccatores & mala,quandoque verò non: quia ipſos cognoſcit per intellectum, ipſos videndo: ſed non per voluntatem,ipſos approbando. Cuius ratio redditur, quoniam ſecundum Philoſophos, omnis cognitio fit per aſſimilationem. Vnde in notitia approbationis diuinę requiritur aſſimilatio per imitationem:non tamen cognoſcẽtis ad cognitum, ſed magis econtrario: quæ in reprobis non habetur. Et nota quòd inueſtigare dicitur idẽ quòd intus cognoſcere. Nã veſtigo,gas,idem eſt quod exquirere vel explorare. Et componitur cum in,quod eſt intus: & ſic inueſtigare eſt intus cognoſcere. Propriè igitur Deus dicitur inueſtigare, quia intus in mente noſtra cognoſcit:quod nõ facit homo. Et ſi dicas, Nunquid

Intelligit Deus de longe cogitationes malas.

Gentiles ſignificat filius prodigus.

Luc. 15.

Luc. 15.

Cognoſcit Deus peccatores, & non cognoſcit.

A homo poteſt ſcire cogitationes alteri'? Dico quòd ſolus Deus videt cogitationes alterius: ſed homo quandoque illas ſcire poteſt,non videndo illas,ſed per opera vel ſigna exteriora de illis iudicando. Sic enim dicebat Iob amicis ſuis, Certè noui cogitationes veſtras. Quod exponens Gregor. ait, Cùm ſcriptum ſit, Quis ſcit quæ ſunt hominum,niſi ſpiritus hominis qui eſt in ipſo? qua ratione nunc dicitur, Certè noui cogitationes veſtras? Sed tunc ſpiritus hominis ignoratur ab altero, cum verbis vel operibus non demonſtratur. Nam cum ſcriptum ſit, Ex fructibus eorum cognoſcetis eos: per hoc quod foris agitur, quicquid latet intus aperitur. Vnde rectè quoque per Salomonem dicitur, Quomodo in aquis reſplendent vultus proſpicientium, ſic corda hominum manifeſta ſunt prudentibus.

Quæſtio. *Cogitationes alterius quomodo quis ſcire poſſit.* *Iob 21.* *Greg. 15 mor. cap. 26.* *Matth. 7.* *Prou. 27.*

Et omnes vias meas prẹuidiſti,quia non eſt ſermo in lingua mea. 2430

Hìc oſtendit tertium,quòd Deus præcognoſcit omnia futura. Dicitur enim Deus omnia præuidere,omnia præſcire:quia ab æterno omnia quæ fiũt in tempore,illi ſunt cognita:quinimmò & illi præſentia. Sic enim ipſum præſcire omnia confeſſa fuit Suſanna, dicens, Deus æterne qui abſconditorum es cognitor, qui noſti omnia antequam fiãt. Si enim aliquid Deus de nouo ſcire poſſet quod ab æterno non prẹſciuiſſet:iam mutari poſſet,quia C de non ſciente fieret ſciens. Si autem mutari poſſet, iam Deus non eſſet. Hanc ergo præſcientiam omnium ab æterno notans Pſalm. ait, *Et omnes vias meas præuidiſti*. Vnde & Gregor. ait, Nulla quæ in hoc mundo hominibus fiunt, abſque omnipotẽtis Dei occulto conſilio veniunt. Nam cuncta Deus futura præſciens, ante ſæcula decreuit qualiter per ſæcula diſponantur. Statutum quippe eſt homini, vel quæ hũc mundi proſperitas ſequatur, vel quãtum aduerſitas feriat: ne electos eius aut immoderata proſperitas eleuet, aut nimia aduerſitas grauet. Statutum quippe eſt quantum in ipſa vita mortali temporaliter viuat. Nam etſi annos quindecim regi Ezechiæ ad vitam addidit, eum cum promiſit eſſe moriturum. Qua in re quæſtio oritur, quomo D do ei per prophetam dicatur, Diſpone domui tuæ, quia morieris tu, & non viues. Cui cum mortis ſententia data eſt, protinus ad eius lacrymas & vita data eſt. Sed per prophetam dominus dixit quo tẽpore ipſe mori merebatur: per largitatem verò miſericordiæ, illo tamẽ tempore, ad mortem diſtulit, quod ante ſæcula ipſe præſciuit. Nec propheta ergo fallax, quia tẽpus mortis innotuit, quo ille mori vir meruit. Nec dominica ſtatuta conuulſa ſunt, quia vt ex largitate Dei anni creſcerent, hoc quoque ante ſæculum præfixum fuit: ac ſpatium quod inopinatè foris eſt additum ſine augmento præſcientiæ fuit intus ſtatutum. Hanc ergo Dei præſcientiam notans Pſalmiſta dicit, *Et omnes vias meas præuidiſti*. Et nota modum loquendi:quia non dicit, E Et omnes vias meas præſciuiſti, ſed *præuidiſti*: quod plus eſt, quia & homines futura præſcire poſſunt: ſed præuidere non poſſunt. quia ſicut ſcientia rei non requirit rem præſentem, ſed viſio rei rem præſentem requirit: ſic & præſcientia rem non requirit præſentem, ſed ſic præuiſio. Deus ergo præuidet futura,ſed nõ homo: quia omnia futura Deo ſunt præſentia,ſed non homini. Sed hic oritur dubium, Cum enim præſentia vel præuiſio ſolum ſit

Præſcit omnia Deus. *Daniel 13.* *Gregor. 20. mor. cap. 1.* *4. Reg. 20.* *Præſcire aliud eſt: & aliud præuidere.* *Quæſtio.*

de

de futuris quæ nondum sunt, quomodo Deus potest aliqua præscire vel præuidere, cum omnia futura sint sibi præsentia? Hanc quæstionem mouet & soluit Gregor. dicens, Quomodo præscientia est in Deo, cùm nulla pręsciantur nisi quę futura sunt? Et scimus quia Deo nihil futurum est, cuius ante oculos præterita nulla sunt, præsentia non transeunt, futura nó veniunt. Quippe quia omne quod nobis fuit & erit, in eius conspectu præsto est: & omne quod præsens est, sciri potest potius quã pręsciri. Et respondet dicens, Quia Deus ea quæ futura sunt nobis, videt: quæ tamẽ ipsi præsto sunt: ideo præscius dicitur, quamuis nequaquam sibi sit futurum quod præsens videt. Nam quæcunque non ab ęternitate eius ideo videntur quia sunt, sed ideo sunt quia videntur. Bene ergo ait Psal. *Et omnes vias meas præuidisti.* Per vias autem intellige actiones nostras: vide ver. 589. 632. Sed quia ista Dei præscientia futurorum & præuisio, est nobis incomprehẽsibilis & ineffabilis: ideo de ipsa subdit Psalmista, *Et non est sermo in lingua mea*: supple sufficiens ad exprimẽdum profunditatem tuæ sapientiæ: iuxta dictum Apostoli, O altitudo sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incõprehensibilia sunt iudicia eius, &c.

Greg. 20. moral. cap. 25.

Rom. 11.

2431 Ecce domine, tu cognouisti omnia nouissima & antiqua: tu formasti me, & posuisti super me manum tuam.

Antiqua dicuntur peccata: nouissima, pœna.

Hic enim ostendit quartum: scilicet quòd cognoscit omnia nostra peccata. Quid enim per vetera & antiqua nisi peccata & status peccati designantur? Quid verò per nouissima, nisi præsens status miseriæ & pœnæ, in quem per peccatum deuenimus, in quo præsentialiter sumus? Vnde hic ait August. *Cognouisti antiqua mea*: quando scilicet à te recessi, quando porcos paui. Illa enim antiqua fuerunt mihi exordia nouissimorum malorum. Antiquum peccatum, quando lapsi sumus: nouissima pœna, quando in istam mortalitatem laboriosam periculosamque peruenimus: atque vtinam ista sit nouissima. erit enim ista nouissima, si iam redire voluerimus. Est enim alia quibusdam impiis nouissima: quibus dicitur, Ite maledicti in ignẽ æternum, &c. Nobis autem vsque ad huius vitæ mortalitatẽ sufficiat labor noster. Recordemur pœnæ patris nostri. Recolamus beatitudinem domus patris nostri. Non nos delectent siliquę porcorum, doctrinę dæmoniorum. Sequitur, *Tu formasti me, & posuisti super me manum tuam.* Formauit enim nos Deus, quia parentes nostros primos ipse plasmauit: quia formauit Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ: & factus est homo, &c. Dicat ergo Deo Psalmista, *Tu formasti me*, &c. Quod ideo dicit, vt homini ostendat dignitatẽ suæ creationis præ cæteris animalibus: qua inspecta, verecundetur se pascere porcos: & alicuius hominis vel dæmonis fieri seruus. Consimiliter dicitur, Manus tuæ domine fecerunt me, &c. Quod exponens Greg. ait, Qui enim plasmatum se & factum totum in circuitu à Deo asserit, &c. vide ver. 2146. Sequitur, *Et posuisti super me manum tuam.* Hoc enim dicit ad differentiam Dei & artificis creati. Artifex enim creatus completo artificio suo, remouet manum suam ab eo: sicut domificator facta domo, faber facto gladio, & permanet artificiatum sine artificis manu: quia non est ipse conseruator sui effectus, sed tantum factor, & causa secunda. Sed Deus omnium artifex, & prima causa rerum omniũ, formata ab ipso creatura, ipsam cõseruat in esse. Vnde ab ipsa non subtrahit manum suam, quia non est tantum factor, sed etiam conseruator. Vnde si retraheret manum suæ conseruationis à rebus creatis, omnia in nihilum verterentur: sicut ex nihilo sunt ab ipso formata. Et hoc notãs Psalmista dicit, *Et posuisti super me manum tuam*: scilicet me factũ conseruando. Et hoc notans Gregor. dicit, Creaturæ quidem sunt, sed principaliter non sunt: quia in semetipsis minimè subsistunt: & nisi gubernatoris manu teneantur, esse nequaquam possunt. Cuncta namque in illo subsistunt à quo creata sunt: nec ea quæ viuunt, sibimetipsis vitam tribuũt: nec ea quæ mouentur & non viuunt, suis viribus ad motũ ducuntur. Sed ille cuncta mouet, qui quædam viuificat: quædam verò non viuificata in esse mirè ordinans seruat. Cuncta quippe ex nihilo facta sunt, eorùmque essentia rursum ad nihilum tẽderet, nisi ea autor omnium regiminis manu teneret, &c. Et hoc est quod ait Paulus, In ipso viuimus, mouemur & sumus.

Matth. 25.

Luca 15.

Gen. 2.

Iob 10.

Greg. 9. moral. cap. 15.

Conseruat Deus creatura in esse.

Greg. 16 moral cap. 18.

Act. 17.

Mirabilis facta est scientia tua ex me: confortata est, & non potero ad eam. 2432

Hic ex prædictis cõcludit diuinę sapientiæ profunditatem. Quamuis enim profunditas diuinæ sapientiæ a creatura comprehendi non possit: tamẽ ante peccatũ clarius homo Deum videbat, quàm nunc post peccatum possit videre. Et hoc est quod ait, *Mirabilis facta est scientia tua ex me*: id est, mirabilis facta est mihi amplius quàm esset ante peccatum. Et hoc est ex me, id est, ex peccato meo: quia post peccatum mihi non est facile cõtemplari te, quem superbus reliqui: *Confortata est*: id est, inualuit, creuit, altior est effecta, intantum quòd nun potero ad eam, scilicet contemplandam, exurgere. Sed quomodo sapientia Dei confortata est? quomodo inualuit, quæ omnino est immutabilis? Respondeo quòd aliquid confortari vel inualescere vel fortificari, duobus modis cõtingere potest. Vel in seipso: sicut sapientia hominis cõfortatur & crescit, quãdo plura & clarius cognoscit quàm antè. Alio modo comparatiuè respectu alterius: sicut sapientia vnius magni philosophi disputantis cum alio magno philosopho, grandis & grandis apparet. Si autem disputet postea cum alio minori philosopho: scientia eius in se non aucta maior apparet. Similiter & de fortitudine patet. Fortificatur quis quãdo hostis eius debilior efficitur, licet ipse in æquali fortitudine permaneat vt prius. Sic in proposito, scientia Dei post peccatum dicitur confortata: non quidem in se, sed respectu nostri, quia intellectus noster ad ipsam capiendam debilior est effectus. Vel aliter: vt hoc ad Christi scientiam referatur: cuius doctrina turbis admirabilis erat, & ipsum faciebat mirabilem turbis. Videns enim quis alium profundæ sapientiæ ad quam ipse non valet attingere, ipsum admiratur. Et ista admiratio ex paruitate intellectus admirantis procedit: sicut Iudith 11, de seruis Holofernis dicitur, quòd admirabantur sapientiam Iudith: & dicebat alter ad alterum, Nõ est talis mulier super terram in aspectu & pulchritudine & sensu verborum. Sic & sapientia Christi erat admirabilis turbis. Vnde & de Christo dicitur, Admirabantur turbæ super doctrina eius: erat enim

Crescere aliquid dicitur dupliciter, & fortificari.

Mirari vnde oriatur.

Matth. 7.

Mirari aliquem aliud est: & aliud laudare.

enim docens sicut potestatem habens, non sicut Scribę & Pharisęi. Et ista admiratio ad Christi laudem procedebat ex debilitate intellectus illorum qui admirabantur: vt ostendit Chrysostomus super Matth. dicens, Placatus rationabiliter hominis intellectus laudem generat: virtus autem admirationem. quos enim dignè laudare non possumus, admiramur. Admiratio tamen eorum magis ad gloriam Christi pertinet, quàm ad fidem ipsorum. Si enim perfectè crederent in Christum, non admirarentur. Illud enim mouet in admirationem, quod superat facientis aut dicentis personam. Et ideo quod à Deo dictum vel factum est, non admirātur fideles: quia omnia credunt minora, quàm sit potentia Dei. Turbæ autem erant quæ admirabantur Christi doctrinam: id est, vulgares, non principes populi, qui discendi studio audire solebant. Populus autem simplex simpliciter audiebat: sed eorum silentium si illi interfuissent, conturbassent. Vbi enim est maior scientia, illic fortior malitia. Qui enim festinat esse prior, non est contentus esse secundus. Dicāt ergo Christo simplices, qui perfectā de Christo fidem non habent, *Mirabilis facta est scientia tua ex me*: id est, ex defecto meo. Quod enim facit Deus, mirabile videtur illis qui non cognoscūt potentiam eius: iuxta illud Psal. 117, A domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris.

2433 Quò ibo à spiritu tuo? & quò à facie tua fugiam?

Hic consequenter Psalmista describit diuinæ præsentiæ immensitatē: ostendens quòd Deus vbique est, & omnia replet. Et diuiditur in partes duas: quia primò super hoc quæstionem proponit: secūdò quæstionem dissoluit, ibi, *Si ascendero*. Quantum ad primum, sciendum quòd hic Psalmista loquitur in persona peccatoris à facie Dei fugere volentis: quærens ad quem locum fugere possit, vt Dei præsentiā & potestatem euadat. Vnde ait, *Quò ibo à spiritu tuo*: id est, à teipso qui spiritus es? quia spiritus est Deus. Ioan. 4, Qui spiritus Deus replet orbem terrarum. Quasi dicat, Quò ibo à spiritu tuo, quo scilicet plenus est mundus? *Et quò à facie tua fugiam*? id est, à cognitione & scientia tua abscondar, cui omnia nuda sunt & aperta? Quasi dicat, Non est locus quò à te, à tua scientia, à tua potentia, vel à tua pręsentia fugere possim. Sicut enim volens fugere cœlum, ad quamcunque partem fugiat, ad cœlum accedit: sic volens Dei præsentiam vel potentiam fugere, quocumque se vertat, illam inuenit: quia vbique est, & non in parte præcisē. Quod ostendens Gregor. dicit, Sunt quidam ita hebetes, vt formidare nesciāt, nisi quod corporaliter vidēt. Et Deum timere negligunt, quem videre corporaliter non possunt: vt quasi per corporeos sensus auctorem suum æstimēt: quia excelsior cœlo est, & super stellarum verticem sublimatur, ex longinquo nos videre nō posse: vt quia inter nos & cœlestem sedem partes aëre interfunt, quasi in nube latens per caliginem iudicet: & superioribus intentus minus ima perpēdat. Et dum cœli cardines ambiendo cōstringit, interiora non videat. Sed quis de Deo ista vel desipiens suspicetur? qui nimirum dum sit semper omnipotens, sic intendit omnibus vt assit singulis: sic & singulis, vt simul omnibus nunquam desit. Nam etsi quosdam peccantes deserit, eisdem tamē ipsis adest per iudicium, quibus deesse cernitur per adiuuamentum. Sic itaque exteriora circundat, vt interiora impleat: sic interiora implet, vt exteriora circundet: sic summa regit, vt inferiora non deserat: sic imis præsens est, vt a superioribus non recedat: sic latet in sua specie, vt tamen cognoscatur in operatione: sic cognoscitur in suo opere, vt tamē comprehendi non valeat a cognoscentis æstimatione: sic adest, vt videri nequeat: sic videri non valet, vt tamen eius præsentiam ipsam sua iudicia testentur: sic se nobis intelligendum præbet, vt tamē ipsum in nobis radium sui intellectus obumbret. Et rursum sic caligine nos ignorantiæ reprimit, vt tamēmentis nostræ radiis intermisceat: quatenus & subleuata quippiam videat, & reuerberata contremiscat. Et quia eum sicuti est videre non potest, aliquatenus videndo cognoscat. Ex quibus Dei immēsitas apparet, quā nullus fugere potest. Bene ergo dicit Psalmista, *Quò à facie tua fugiam*? Quasi dicat, Nullibi: quia tu vbiq; es. Hoc bene Ionas fuit expertus, qui dum Deum fugere voluit, ad mandatum Dei accessit: vt habetur Ionę 2. Quod declarās Greg. dicit, Ionas quippe fugere Deum voluit, cū ad prædicandum Niniuitarum pœnitentiam missus, prædicationis officium implere recusauit: nauem petiit: fugere Tharsis elegit: sed protinus tempestas oritur: sors mittitur, vt videlicet cognoscatur cuius culpa mare turbatur. Ionas in culpa deprehēditur: in profundum maris mittitur: cæte absorbente deuoratur: atque illic gestante belua, peruenit quò ire sponte contempsit. Ecce fugitiuum Dei tempestas inuenit, sors ligat, mare suscipit, belua includit. Et quia autori suo obedire renititur, ad locum ad quem missus fuerat, reus carcere portatur. Iubente Deo ministrare homo per prophetiam noluit: aspirante Deo prophetam belua vomuit, &c. Ex quibus apparet quòd à facie Dei nullus effugere potest. Meritò ergo quærat Psalm. *Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam*?

Fugere Deū nullus potest.

Deus est vbique.

Greg 16. moral. cap. 5.

Iona 2.

Greg 6. moral. cap. 13.

Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernum, ades. 2434

Hic soluit dictam quæstionem: ostendens quòd nullibi à Deo quis fugere potest. Et tria facit: quia ostendit primò quòd nullus potest Deum fugere ratione altitudinis loci vel profunditatis: secundò nec ratione latitudinis vel velocitatis: ibi, *Si sumpsero*: tertiò ratione priuationis luminis vel obscuritatis: ibi, *Et dixi*. Quantum ad primum, sciendum quòd quantum ad literam planus est textus, dicēs, *Si ascendero in cœlum, non effugiam, quia tu illic es per gloriam refulgens: si descendero in infernum, ades*: scilicet per punitiuam iustitiam. Et per consequens tu essentialiter es in cœlo & in inferno: quia gloria tua & iustitia tua cum sint idem quod essentia tua, sequitur quòd præsentia tua est in cœlo vbi est gloria tua: & in inferno vbi est iustitia tua. Mysticè verò per cœlum in quo primus angelus superbè cōtra Deum se erexit, intellige superbiam. Sed per infernum, qui est profunditas malorum, intellige obstinationem. Et sic est sensus, *Si ascendero in cœlum*, scilicet me superbè erigendo, statim inueniam te repressorem: *si descendero in infernum*: id est, in profundum malorum, sic quòd desperatus nolim pœnitere: sed dicam, Quis me videt? tu illic ades: scilicet vindicando & puniendo. Et istum sensum adiuuat hic August. dicens, *Si ascendero in cœlum*, &c. Cognosce ergo male fugitiue, nullo pacto te posse lōge fieri ab eo à quo fugere voluisti. Ecce ille vbique est: tu ergo quò iturus es? *Si ascendero in cœlum*,

Cœlum superbiā significat: infernus obstinationem.

tu illic

tu illic es:id est, si me extulero per superbiam, te inuenio repressorẽ:*si descendero in infernũ, ades*: id est, si *Prouer.18.* me abscondero, te inuenio inquisitorem. Si enim superbiero de iustitia mea, tu es ibi, cuius est vera iustitia. Si peccando venero in profundum malorũ, & confiteri contempsero, dicens, Quis me videt? In inferno enim quis confitebitur tibi? etiam illic ades vt vindices. Quò ergo iturus sum, vt à facie tua fugiam? Vel per hoc vult Psalmista ostendere quòd potestatem diuini iudicij nullus effugere potest. *Greg.33. moral.cap.14.* Et ad istum sensum inducit hũc textum Greg. exponens illud Iob 40, Nunquid pones circulum in naribus eius: dicens, Potestas enim diuini iudicij quia vndique stringit, circulus dicitur. Et quia intra se omnia incidẽdo complectitur, falcis appellatione significatur. *Iudicium vltimum nomine falcis & circuli designatur.* B In falcem enim quicquid inciditur, intus cadit. Et quia potestas diuini iudicij nullatenus euitatur, intra ipsam quippe sumus, quolibet fugere conemur. Esse se intra falcem diuini iudicij propheta conspexerat, cum dicebat, *Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernũ, ades*, &c. Intra quandam falcem se vidit, cum ex nullo *Psal.74* se loco patere fugæ aditum posse cognouit, dicens, Quia nec ab oriente, nec ab occidente, nec à desertis mõtibus, supple patet via fugiendi. Atque mox ipsam supernæ potentiæ omnimodam comprehẽsionem subdens, ait, Quoniam Deus iudex est. Acsi diceret, Fugiendi via vndique deest, quia ille iudicat qui vbique est. Et hoc bene notans hic Psalmista ait, *Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernum, ades.*

2435 Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris.

Hic ostendit quòd fuga est impossibilis, quantũ ad latitudinem & velocitatem. Et duo facit: quia primò proponit casum: secundò ex casu concludit propositum, ibi, *Etenim*. Quantum ad primum, ponit casum circa latitudinẽ terræ: quæ durat à mari vsque ad mare, dicens, Ponatur casus quòd ego haberem pennas, id est, alas, quibus citissimè possem volare: diluculo etiam ante diem de vna extremitate terræ vsque ad aliam extremitatem quæ ad mare terminatur: nunquid supple possem Deum fugere? Quantum verò magis ad sensum propheticum: ex hoc Psalmista vult ostendere quomodo à Deo irato potest fugere ad Deum placatum. *Alæ sunt duo præcepta charitatis.* Vbi sciendum quòd per pẽnas, siue alas quibus in altum volatur, significantur duo præcepta charitatis: scilicet dilectio Dei & proximi. Per mare verò mundus intelligitur: Psal. 103, Hoc mare magnum & spaciosum, &c. Quid est ergo extremitas maris, nisi finis sæculi? Ille ergo habitat in extremis maris, & nõ in ipso mari, qui non conuersatur in sæculo mente, sed in fine sæculi: quia cupit volare de mũdo, & esse cum Christo. Istæ ergo alę sunt sumendæ: & istis volandum est diluculo, id est, ante diem iudicij vel tuæ mortis. Et sic Deum tuum poteris fugere iratum, & accedere ad Deum placatum. Istum intellectum hic ponit August. dicens, *Si sumpsero pennas meas diluculo*. Alia litera habet in directo. Noui quomodo fugiam ab ira tua: scilicet si sumam pennas meas in directum, & habitauero in extrema parte maris: sic possum fugere à facie tua. Sed recipiendæ sunt istæ pennæ, non in prauum, sed in directum: vt nec in superbiam erigar præsumptione, nec in profundũ mergar desperatione. Quas pennas vult assumere, *Matth.22.* nisi duas alas, duo præcepta charitatis? In quibus A duobus præceptis tota lex pendet & prophetæ. Has (inquit) alas, has pennas recipiam quibus volabo, & habitabo in extremis maris. Et sic possum fugere à facię tua, ad faciem tuam: a facie irati ad faciem placati. Quid est extremum maris, nisi finis sæculi? Illuc ergo volemus iam spe & desiderio, habentes alas geminæ charitatis. Non sit nobis requies, nisi in extremo maris. Nã si alibi requiescere voluerimus, in mari præcipitabimur. Volemus vsquequo finiatur mare: suspendamus nos pennis geminæ dilectionis. Ad Deũ interim spe volemus, & illum finem maris spe fideli præmeditemur. Vel aliter. *Alæ multiplices.* Per alas quibus volare possumus vt saluemur, intellige duo scripturarum testamenta: vide versic. 559. Vel per alas intellige quatuor virtutes. B Duæ sunt respectu futurorũ: scilicet amor & spes: & duæ respectu præteritorum: scilicet timor & pœnitentia, vide ver. 881. Vel per alas intellige amorem & fidem: vide vers. 915. Quibus omnibus alis volando, fugimus à facie Dei irati, & accedimus ad ipsum placatum.

Etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. 2436

Hic ad casum respondendo concludit propositum, scilicet quòd etiam dato casu illo, non posset effugere præsentiam Dei: quia scilicet ibidem ad extrema maris non possum volare, nisi manus tuæ potentię illuc me deducat: quia nulla creatura sine te aliquid potest operari. Nec dum ibidẽ fuero per C te adductus, ibidem potero habitare sine te: quia nisi manus tua ibidem me conseruaret, in nihilum redigerer: vt dictum est vers. 2431. Cum ergo manus tua & dextera tua non sint sine præsentia tua, sequitur quòd dato casu, ego non effugerem præsentiam tuam. Quantum verò magis ad sensum propheticum, vult Psalmista ostendere quòd per alas dilectionis ad extremum terræ nullus potest volare: scilicet vt mundum mente deserat sine speciali gratia Dei: quam per manum Dei & dexteram intelligit. Vnde hic ait Aug. Nemo de pennis suis præsumat: quia & pennati, nisi ipse sua gratia deducat, præcipitabimur in profundum maris lassati & fatigati, quasi præsumentes de viribus nostris. Opus ergo est vt habeamus pennas: & opus est vt D ipse deducat. Adiutor enim noster est. Habemus enim liberum arbitrium: sed ipso libero arbitrio nihil boni possumus, nisi nos adiuuet ille qui iubet. Et nota quòd manus Dei, id est, Christus, nos multipliciter educit, deducit & introducit: vide vers. 2350. Item notandum quòd manus Dei qua nos deducit, ad mundum scilicet verè relinquendum, quinque digitos habet. *Manus Dei quinque digitos habet.* Quorum consideratione de mundo ad amorem ducimur æternorum. In illa enim manu continentur isti digiti. Primus est pollex: scilicet potestas puniendi. Pollex enim secundum Isidorum dicitur pollex, eo quòd inter *Isidorus 2. Etym.* cæteros digitos polleat virtute & potestate. Et sic significat potestatem Christi iudiciariam: cuius tanta est potestas, vt cum venerit tempus puniẽdi, E nullus ipsum euadere possit. Deut. 32, Non est qui de manu mea possit eruere. Propter quod dicit Apostolus, Horrendum est incidere in manus Dei *Hebr.10.* viuentis. Et istum digitum potestatis diuinæ, quàm multi considerantes mundum reliquerunt, & per amorem ad extrema volauerunt. Quod considerãs Iob dicebat Deo, Manum tuam longè fac à me, & *Iob 13.* fortitudo tua non me terreat. Secundus digitus est index,

A index: qui index dicitur, quia ipso mediante cætera indicando monstramus. Et isto digito significatur apertio & claritas conscientiarum: qua Deus apertè omnibus omnium mala & bona demonstrabit, quia conscientiæ singulis patebunt in die iudicij: vt deducit Magister lib. 4. dist. 43. & Greg. 12. moral. *Gregor. 12. moral. cap. 11. & lib. 15. c. 21.* Istius digiti consideratio multos auertit à malo, ne tam publicè confundantur in extremis. Et hoc est quod dicitur 2. Mach. 6, Manus omnipotentis neque viuus neque defunctus poteris effugere. Tertius digitus est medius: qui inter alios digitos est longior. Et ideo per ipsum designatur benignitas: per quam Deus nos expectat patienter, vt ad eum redeamus. *Psal. 118.* Propter quod dicitur, Fiat manus tua vt saluet me. Et sicut isto digito medio extento super plano, nec pollex, nec index potest illum contingere planum. Itaque quamdiu digitus benignitatis diuinæ ad nos extenditur, nihil nobis nocere potest: scilicet nec potestas puniendi, nec perspicacitas discernendi. Istius digiti consideratio multos deducit à mundo ad amorem Dei. Propter quod dicit Apostolus, *Rom. 2.* Nescis quòd benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? &c. Quartus est digitus annularis: in quo scilicet mulieres annulú portare solent. Cuius causa est, quia secundum peritos medicos, neruus quidam à corde natus, ad illum digitum procedit, & cum neruis illius digiti copulatur. Et ideo ordinatum fuit, quòd ille digitus annulo tanquam corona circundaretur. Iste digitus significat pietatem Dei: quæ quidem pietas à vulnere Christi cordis ad nos procedit: per istum digitum omnis misericordia Dei in nos conuertitur. Vnde sicut ille digitus etiam dicitur medicinalis: sic & pietas Dei nostros defectus medicádo sanat. Et hoc est quod dicitur Iob 5, Increpationem domini ne reprobes: quoniam ipse vulnerat & medetur: percutit, & manus eius sanabunt. Quintus est digitus auricularis: qui inter omnes digitos est breuior: & significat Christi humilitatem, qua breuis propter nos & paruus fuit factus, vt nos exaltaret. Istius humilitatis Christi consideratio multos ad ipsum deducit. Propter quod ipse ait, *Matth. 5.* Venite ad me omnes, &c. Sed modum ostendit, dicens, Discite à me, quia mitis sum, &c. Ex quibus omnibus patet qualiter Dei manus nos à mūdo deducit ad ipsum. Propter quod nunc ait Psalm. *Etenim illuc manus tua deducet me*, &c.

2437 Et dixi, Forsitan tenebræ conculcabunt me, & nox illuminatio mea in deliciis meis.

Hic ostendit consequēter quòd à Deo non potest effugere ratione obscuritatis vel priuationis luminis. Et primò circa obscuritatem proponit casum: secundò soluendo respondet ad propositum: ibi, *Quia tenebræ*. Casus ergo est. Aliquis positus in tenebris mala facit: quæritur ergo, Nunquid Deus illum videt, nūquid effugit præsentiam Dei? Quod ideo sic ponit, quia forte aliquis ignorans arbitrari posset: licet Deus sit vbique præsens, non tamen videt ea quæ fiunt in tenebris: sicut homo existens in loco tenebroso & obscuro, non videt ea quæ fiunt in præsentia sua. Sic ergo est casus, quòd nox sit illuminatio mea in deliciis meis. Quasi dicat, Ipsam noctem reputabo mihi pro lumine, in qua fruar deliciis meis: tamen ab alio videri non possum. Quod maximè obseruant luxuriosi: iuxta illud Iob 24, Oculus adulteri obseruat caliginem. Et Ioann. 3, Omnis qui malè agit odit lucem. *Tenebræ sunt peccata.* Quantum autem ad sensum propheticum, notandum quòd per tenebras & obscuritatem intelliguntur peccata, quæ animam obscurant: intelliguntur tētationes & aduersa, quibus mare huius sæculi plenum est. Cogitauerat ergo iste fugere à facie Dei irati ad faciem Dei placati: & hoc per pennas charitatis volando mente ad maris extrema, vt dictum est. Sed hæc cogitando & considerando quòd in transitu maris tanta est culparum, tentationum & aduersitatum obscuritas: incipit dubitare ne ab illis rapiatur, & impediatur à proposito. B Et tamen reperit finaliter quòd ista mundi aduersa per noctē significata seu figurata delicias mentis causant, & prospera mundi conturbant. Et hoc est quod dubitando dicit, *Et dixi, Forsitan tenebræ conculcabunt me*: vt puta, forsitan peccatis implicabor quibus alæ charitatis deficient: vel aduersis turbabor, & deficiam. Tamen reperi quòd nox (id est, mundi aduersitas) me iuuat ad mundum relinquendum, & ad veras delicias transeundum. *Nox significat aduersa.* Et sic reperi quòd nox est illuminatio mea in deliciis meis: quia nox aduersitatis aperit oculos, quos claudit prosperitas mundi. Et quantum ad istum intellectum, ait hic August. *Aduersa illuminant.* *Et dixi, Forsitan tenebræ conculcabunt me.* C Quasi dicat, Ecce iam credidi in Christum, iam erigor duabus alis geminæ charitatis: sed abundat iniquitas huius sæculi. Et quia abundauit iniquitas, refrigescit charitas multorum. *Matth. 24.* In ista ergo vita, inter tanta scandala, inter tam multa peccata, inter tantas turbas quotidianarum tentationum & aduersitatum quid faciam? quomodo perueniam ad maris extrema? Attendens ergo longitudinem viæ, dixi mihi, *Forsitan tenebræ conculcabunt me: sed nox illuminatio mea in deliciis meis.* Gratias illi qui me quæsiuit fugitiuū, qui nocte (id est, aduersis) me illuminauit: qui terga mea flagelli plaga percussit: fecit mihi illuminatam noctem, dum & Christus aduersa suscepit, quibus ad delicias perueniremus æternas. Vel aliter: *nox illuminatio mea in deliciis meis*: vt scilicet per delicias intelligas verba sacræ scripturæ, quibus illuminatur obscuritas nostræ mentis. *Deliciæ dicuntur verba scripturæ sacræ.* Et sic istum textum deducit Gregorius, dicens, *Greg. 15. moral. cap. 10.* In sacræ scripturæ verbis tot delicias inuenimus, quot ad D profectum nostræ intelligentiæ diuersitates accipimus: vt modò nos nuda pascat historia: modò sub textu literæ velata medullitus nos reficiat moralis allegoria: modò ad altiora suspendat contemplatio in præsentis vitæ tenebris iam de lumine æternitatis intermicans. Et sciendum quòd quisquis deliciis affluens, in quadam sui remissione soluitur: atque à laboris studio quasi ex lassitudine relaxatur. Quia nimirum anima cum internis deliciis abundare cœpit, terrenis iam operibus incubare minimè consentit. *Prosperitas & delectatio mentis corporis ab operibus lassat.* Sed amore conditoris capta, & sua captiuitate iam libera ad contemplandum eius speciem deficiendo suspirat, & quasi lassescendo conualescit. Quia dum sordida onera portare iam non valet, ad illum per quietem properat, quem intus amat: E hinc etiam in adiunatione sponsæ scriptum est, Quæ est ista quæ ascendit de deserto deliciis affluens: *Cant. 8.* quia nimirum sancta ecclesia nisi verborum deliciis afflueret, de deserto vitæ præsentis ascendere ad superiora non posset. Deliciis igitur affluit & ascendit: quia dum mysticis intelligentiis pascitur, ad superiora quotidie contemplanda subleuatur. Hinc etiam & Psalmista

miſta ait, *Et nox illuminatio mea in delicijs meis.* Quia dum per intellectum myſticum ſtudioſa mẽs reficitur, iam in ea vitæ præſentis obſcuritas fulgore Dei ſubſequentis illuminatur: vt etiam in huius corruptionis caligine in intellectum illius vis futuri luminis erumpat: & verborum delicijs paſta, prægustando diſcat quid de pabulo veritatis eſuriat.

2438 Quia tenebræ non obſcurabuntur à te, & nox ſicut dies illuminabitur: ſicut tenebræ eius, ita & lumen eius.

Hic ex caſu reſpondet ad propoſitum, oſtendens quòd tenebræ non obſcurant viſum Dei. Quaſi, quantum ad literam, dicens, Nihil in tenebris exiſtens, à diuina cognitione obſcuratur: quia nox iſta Deo eſt dies, & tenebræ ſunt lux. Propter quod ſubdit, *Sicut tenebræ eius, ita & lumen eius.* Quaſi dicat, Ita videt diuina ſcientia in tenebris, ſicut in luce. Ex quo ſequitur quòd fugiens ad tenebras, & ibi malè agens, à diuina ſapientia vel præſentia non fugit. Et hoc eſt quod dicitur 1. Ioan. 1, Deus lux

Ioan. 1. eſt, & tenebræ in eo non ſunt vllæ: quia lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Quantum verò ad ſenſum propheticum, ſciendum quòd tenebræ vocantur ipſa peccata & peccatores homines: vt in præcedenti verſiculo dictum eſt. Item obſcurare aliquid, eſt idem quod illud occultare: quia quando res ſunt occultatæ, non videntur à nobis, ſicut nec res in occulto poſitæ. Et ſic eſt ſenſus, quòd tenebræ (id eſt, peccata vel peccatores homines) à Deo non obſcurantur, ſed manifeſtantur: obſcurantur autem ab hominibus qui illa occultare nituntur. Vnde hic ait Auguſt. *Quoniam tenebræ non obſcurabuntur à te.* Noli ergo tu obſcurare tenebras tuas. Deus enim illas non tenebrat, ſed magis illuminat: quoniam illi in alio Pſal. dictum eſt, Tu illuminas tenebras meas. Tenebrãt autem tenebras ſuas homines mali, homines peruerſi: cum peccant vtique, tenebræ ſunt: dum verò non confitentur peccata quæ fecerunt, ſed inſuper defendunt, tenebrant tenebras ſuas. Ergo ſi iam peccaſti, in tenebris es: ſed confitendo tenebras tuas, mereberis illuminari tenebras tuas. Defendendo autem tenebras tuas, tenebraberis à tenebris tuis. Et quomodo euades à duplicibus tenebris, qui in ſimplicibus laburas? Sequitur, *Et nox ſicut dies illuminabitur,* &c. Vbi notandum, quòd ſicut dies naturalis habet tenebras & lucem, quia continet vigintiquatuor horas, ſic & vita præſens habet lucem & tenebras. Huius lux eſt proſperitas: nox verò aduerſitas. Quando autem homo gratia Dei tactus habet lucem proſperitatis, & non extollitur: habet noctem aduerſitatis, & non frangitur: tunc in ipſo nox ſicut dies illuminatur, quia æqualiter permanet in Dei laudibus tempore aduerſitatis, ſicut tempore proſperitatis. Et ideo tunc ſunt tenebræ eius, ita & lumen eius. Vnde hic Auguſt. *Et nox ſicut dies illuminabitur.* Dies nobis proſperitas ſęculi: nox nobis aduerſitas ſæculi. Sed ſi cognoſcamus meritò peccatorum noſtrorum nos aduerſitates pati: & dulcia ſint nobis flagella patris, ne ſit amara ſententia iudicis, ſic habebimus tenebras noctis huius, ſicut lumen noctis huius. In hac enim mortali vita habent homines lucem, habẽt & tenebras: lucem proſperitatem, tenebras aduerſitatem. Sed vbi Chriſtus dominus venerit, & habitauerit animam per fidem, & donauerit patientiam: tunc incipit homo fidelis indifferenter in mundo iſto nec extolli proſperis, nec frangi aduerſis: ſed vbiq; Deũ benedicere. Et ſic fit illi quomodo dictum eſt, *Sicut tenebræ eius, ita & lumen eius.* Vel aliter: hic præuidẽs Pſalmiſta tempus Chriſti paſſionis & reſurrectionis, quòd ſcilicet tempore paſſionis Chriſti lux diei per tres horas obſcuraretur: ita quòd dies perderet tres horas luminis. ſic enim ſcriptum eſt, quòd ab hora ſexta vſque ad horam nonam tenebræ factæ ſunt ſuper vniuerſam terram. Volẽs ergo Chriſtus ſatisfacere lumini diei amiſſi, in ſua reſurrectione per tres horas illuminauit noctẽ: ſic quòd ſol ante tempus ſecũdum curſum naturæ debitum per tres horas antè ſurrexit. Erat enim tunc æquinoctium: ſic quòd nox habebat duodecim horas, & dies totidem. Sed ſol ſurrexit hora nona, vt redderet diei tres horas quas amiſerat in paſſione. Et iſtam imaginationem habet Petrus Rab. ſuper illo verbo Mar. 15, Et valde mane, &c. dicens, Et valde mane vna ſabbathorum, &c. Si valde mane, quomodo orto iam ſole? Sic neſcit euãgeliſta quid dicat? Nouit planè quid dicat: nec enim errat, ſed relatio rei geſtæ cœlitus aperit ſacramenta. Nã prius dixerat, Ab hora ſexta vſque ad horam nonã tenebrę factæ ſunt. Sol ergo qui propter quòd domino compateretur morienti, abſceſſerat claritate, vt conſurgeret domino ante tempus occurrit. Et vt ſuo commoreretur autori, ipſam meridianam mortificauerat claritatem, vt conſurgeret autori ſuo, cunctis tenebris antelucanus erupit: valde mane, quia tũc ſol vt mane faceret, citius apparuit. Et qui antè fugerat, nunc ipſe noctem præuenit fugaturus: vt reddat nox lucis horas, quas tranſitus dominicæ paſſionis inuaſerat: quod antè præuiderat Pſalmiſta dicens, *Nox ſicut dies illuminabitur, ſicut tenebræ eius, ita & lumen eius.* Quia ſicut nox lucem diei per tres horas inuaſerat: ſic & lux diurna tres horas noctis inuaſit.

Quia tu poſſediſti renes meos: ſuſcepiſti me de vtero matris meæ. 2439

Hic Pſalmiſta deſcripta eminentia diuinæ maieſtatis, conſequenter conſurgit ad eius reuerentiam. Poteſt autem conſiderari Deus vel in ſeipſo, vel in hominibus iuſtis quos inhabitat. Laudauit autem Deum in ſeipſo ſuperius: nunc ipſum laudat vt habitat in hominibus iuſtis. Et primò laudat ipſum in ſeipſo: ſecundò in amicis ſuis: ibi, *Mihi autem.* Quantum ergo ad primum, laudat Deum in ſeipſo ex quatuor: primò quia à Deo vocatus: ſecundò quia à Deo illuminatus: ibi, *Confitebor:* tertiò quia à Deo cõfortatus: ibi, *Non eſt occultatum:* quartò quia à Deo iuſtificatus: ibi, *Imperfectum.* Quantum ergo ad primum, ſecundum ſenſum literalem, laudat Deum qui ipſum vocauit de non eſſe ad eſſe, ipſum formando in vtero matris, & inde ipſum educendo, & in hac vita conſeruando. vt ſit ſenſus, Te laudo, tibi gratias ago, *quia tu poſſediſti renes meos:* me de nihilo formando in vtero matris meæ: ideo iure ſum poſſeſſio tua: *Et ſuſcepiſti me de vtero matris meæ:* ſcilicet me inde educendo & hic conſeruando. Quantum verò ad ſenſum propheticum, notandum quòd per renes in quibus delectatio carnis exiſtit, intelligitur omnis exterioris hominis delectatio: ſicut per cor intelligitur delectatio hominis interioris. Renes ergo poſſidet Deus, quando exteriores delectationes

Obſcurare idem eſt quod occultare vel abſcondere.

Dies proſperitas, nox aduerſitas.

Sol per tres horas ante diem fuit ortus in reſurrectione Chriſti.

Renes ſignificãt delectationes exteriores.

reprimit sub regula rationis: sic & tunc cor possidet, quando regulat cogitationes interiores igne sui amoris. Sicut ab eo quærebat, dicens, Proba me domine, & tenta me: vre renes meos & cor meum. Volens ergo Psalmista reddere causam quare illa nox sicut dies illuminatur: scilicet quare æqualiter se habent in luce prosperitatis sicut in luce aduersitatis, reddit rationem, dicens, *Quia tu possedisti renes meos*: id est, delectationes meas tibi subiugasti. Vnde hic Aug. *Quia tu possedisti*, &c. Quasi dicat, Non sine causa sicut tenebræ eius, ita & lumẽ eius mihi fuit. Quia intus est possessor, qui non solùm cor tenet, sed etiam renes: non solùm cogitationes, sed etiam delectationes. Ipse ergo possidet. Vnde ergo me delectaret aliquid lucis in nocte, quia ipse possidet renes meos? Non noui delectari, nisi de luce interiori sapientiæ ipsius. Quid ergo? Non delectaris de prosperitate rerum, nõ de prosperitate temporum, non de honoribus, non de familia? Non delector, inquit. Quare? Quia sicut tenebræ eius mihi, ita & lumen eius. Vnde ergo tibi ista indifferentia? Vnde ecce, quia tu possedisti renes meos, suscepisti me, &c. Vbi nota quòd per vterum matris suæ, intelligit consuetudinẽ malorum. Qui enim in tali vtero sunt, non æqualiter habẽt lucem & tenebras, prosperitatem & aduersitatem. quia in prosperis eleuantur, in aduersis deficiunt. Sed ille æqualiter habet illa, quem Deus sua gratia de tali consuetudine eripere dignatur. Et hoc est quod dicit: Illa quando eram in vtero matris meæ (id est, in consuetudine mundi) non mihi æqualiter erãt: sed ideo modò mihi æqualiter sunt, quia tu de illa consuetudine me suscepisti. Vnde hic ait August. Suscepisti me de vtero matris meæ. Quasi dicat, Dum essem in vtero matris meæ, non indifferenter habebam tenebras illius noctis & lucem. Etenim vterus matris meæ, consuetudo ciuitatis Babyloniæ fuit. Qui autem in vtero matris illius Babyloniæ sunt, gaudent prosperis sęculi: franguntur aduersis. De isto vtero susceptus fuerat Apostolus, cù dicebat, Cùm autem placuit Deo, qui me segregauit ex vtero matris meæ, prædicare filium suum in me. Quæ enim erat mater eius, nisi synagoga? Ille ergo qui Paulum segregauit ex vtero matris suæ, ipse nos segregauit ab vtero matris nostræ Babyloniæ: scilicet a consuetudine mundi.

Psal. 25.

Vterus matris quid significat.

Ad Gal. 1.

2440 Confitebor tibi, quia terribiliter magnificatus es: mirabilia opera tua, & anima mea cognoscet nimis.

Hic Deum laudat, quia à Deo illuminatus. Vnde concludit versiculus, *Et anima mea cognoscet nimis*. Quantum ad sensum literalem, nota quòd alia litera habet, *quia terribiliter magnificasti me*: & eadem est sententia, quia Deus non magnificatur in se, sed in nobis. vide ver. 272. 523. 551. Vnde cùm Deus magnificat nos, ostendit magnitudinem suæ bonitatis. Dicat ergo Dauid, *Confitebor tibi* (scilicet confessione laudis) *quoniam magnificatus es*: vel, *quoniam me magnificasti*: quia me de gregibus ouium suscepisti, & ad regnum me vocasti: & sic me magnum fecisti. Ideo mirabilia opera tua, nõ solùm in me, quem sic magnificasti: sed in omni alia creatura: quia nulla creatura est ita parua, quin in ipsa appareant mirabilia. Considera pulicem tam paruam creaturam, nónne ibi reperies mirabilia, quòd in tam paruo corpore, distinctè sint formati oculi, os, pedes & venter? Considera araneam, cum quanto subtili artificio telã texit, quæ nullus hominum facere posset? Cõsidera granum paruum seminis, in quo magna arbor cõtinetur. Et sic de singulis. Si enim tam mirabilia sunt in paruis creaturis, quid cogitãdum de maioribus? Dicat ergo, *Mirabilia opera tua, & anima mea cognoscet nimis*: id est, valde cognoscam quòd opera tua sunt mirabilia, quia a te illuminatus. Hoc non cognoscunt infideles qui ista non Deo, sed dęmonibus attribuunt. Quãtum verò ad intellectum propheticum, Psal. suas vires considerans, dixerat superius, *Mirabilis facta est scientia tua ex me, & non potero ad eam*. Modò autem non vires suas attendens, sed Dei gratiam qua est illuminatus, se confitetur ad scientiam Dei cognoscendam pertingere posse. Quia respiciẽdo mirabilia quæ in creaturis & operibus Dei continentur, consurgit ad cognoscendam sapientiam artificis qui illa creauit. Et hoc est quod dicitur Sapien. 13, Speciei enim genitor hæc omnia constituit. Intelligant ergo ab ipsis, quòd qui hæc fecit, fortior est illis. A magnitudine enim speciei & creaturæ cognoscibiliter poterit horum creator videri. Vnde August. hic ait, *Confitebor tibi*, &c. *Terribiliter* (inquam) *magnificatus es*: quia eo ipso quo te miramur terribilis es, cum tremore gaudemus. Timemus enim ne donis tuis nos extollentes superbia, mereamur amittere quod humilitate percepimus. *Mirabilia opera tua Deus, & anima mea cognoscet valde*. Vnde hoc, nisi quia venit mihi gratia tua, & illuminauit tenebras meas? Vel ideo dicit, *Et anima mea cognoscet nimis*, de futuro: volens dare differentiam inter cognitionem vię & patrię: quia omnis cognitio Dei a nobis hic in via est obscura & ænigmatica: in patria autem erit clara & aperta: dicente Apostolo, Nunc cognoscimus ex parte, quia videmus per speculum in ænigmate: tunc autem cognoscam, sicut & cognitus sum. Vnde hanc claram de futuro cognitionem notans Psal. dicit, *Et anima mea cognoscet nimis*: quia scilicet illa cognitio respectu istius est nimia: id est, valde clara. *1. Cor. 13.*

Deus cognoscitur per creaturas.

Non est occultatum os meum ad te, quod fecisti in occulto, & substantia mea in inferioribus terræ. 2441

Hic laudat Deum, quia à Deo in bono confirmatus. Vbi primò notãdum, quantum ad literam, quòd hic accipitur os, non pro ore (vt declinatur os, oris) sed pro osse, (quod declinatur os, ossis.) In ossibus enim stat firmitas corporis & fortitudo. Hoc autem os dicitur factum in occulto: quia ossa carne sunt velata & intra carnem occultata. Vult ergo Psalmista dicere, Os meum quod fecisti in occulto, id est, intra carnem, in quo stat robur & fortitudo corporis, non est occultatum à te. Quasi dicat, Qui fecisti ossa intra carnem, quomodo à te essent occultata, qui illa in carne fecisti? Similiter & tota substantia mei corporis à te non occultatur, quamuis sit in visceribus terræ. Fecit enim Deus hominem, quo ad corpus, de limo terræ. Et sic substantia corporis pro maiori parte est de terra: quæ est inter omnia elementa inferius. Erat ergo substantia corporis nostri in inferiora terræ: quia erat ipsa terra, quæ est inferius elementum. Quæ tamen à Deo non est occultata, qui corpus nostrum fecit ea terra. Aliter enim insciens operatus fuisset, & non in sapientia. Quantum verò ad sensum propheticum,

notandum

Os ossa significat patientiam & fortitudinem. notandum quòd per os, quod secundum August. ossum dicitur, intelligitur patientia interior: quia fidelis in aduersis non frangitur, quòd à Deo tale ossum factum esse dicitur, quia talis virtus patientiæ est ab ipso Deo: & in abscondito, quia stat intus in anima: non exterius in apparentia corporis. Vnde hic ait Aug. *Non est occultatum os meum*, &c. Quod os dicit quæramus illud. Hoc ossum firmitas quædam est interior: *Patientia fortitudo intus latet.* quia in ossibus firmitas quædam corporis & fortitudo intelligitur. Est autem in anima quædam interior non firmitas, sed infirmitas, dum frangitur. Quædam verò firmitas, dum fortiter perseuerat, dum tormenta quælibet, tribulationes & aduersitates sæuiunt: illud os quod Deus in abscondito fecit in nobis, firmum permanet, non cadit. A domino enim facta est quædã firmitas patientiæ nostræ. Et attende Paulum intus habentem *2.Cor.6.* hoc genus firmitatis, cum dicebat, Quasi tristes, semper autem gaudentes. Vnde, quasi tristes? contumeliis, opprobriis, persecutionibus, flagellis, plagis, lapidationibus, carceribus, catenis. Quis non eos tunc miseros extimaret? Nec ipsi illi persecutores sæuirent in eos, nisi putarent eos miseros fieri persecutionibus suis. Illi enim eos ex sua infirmitate tristes extimabant, qui non habebant ossum absconditum interius. Isti verò qui habebant, hominibus foris tristes videbantur: intus autem gaudebant Deo, cui nõ erat absconditum os ipsorum, quod fecerat in abscondito. Sequitur, *Et substantia mea in inferioribus terræ*. Hic magis aperit ossum istius constantiæ. Ibi enim magis laudanda est fortitudo patientiæ, vt maior est inclinatio ad ruinam. Vnde quid mirabile, quid magnum, si fortis est angelus, qui fragilitatem carnis trahentis deorsum non habet? Sed magnum est, si fortis sit homo, qui carnem fragilem portat. Et hoc notans Psal. dicit, *Et substantia mea in inferioribus terræ*. Quasi dicat, secundum Glos. Ego subsisto in carne corruptibili: & tamen os meum non cedit in malis huius vitæ inferioris. Et ad hoc ponit exemplum Augustinus de Apostolis tempore passionis, qui os firmitatis intus adhuc non habebant: dicens, Quando dominus passus est, discipuli nondum habebant illud os firmitatis interius: nondum in illis erat firmatum robur patientiæ, vnde latebant se, nesciebant vires suas. Ausus est Petrus promittere societatem mortis cũ domini passione: & non se nouerat ægrotus, medicus autem nouerat ægrotum. Promisit ille, Etiam si oportuerit me mori tecum, non te negabo. Re- *Luca 22.* spondit medicus, Amen dico tibi, priusquam gallus cantet, ter me negabis. Respõsio medici verior inuenta est, quàm ęgroti præsumptio. De istis ergo ossibus dicit, *Non est occultatum os meum à te, quod fecisti in occulto*: sed bene supple à me est occultatum.

2442 **Imperfectum meum viderunt oculi tui: & in libro tuo omnes scribentur: dies formabuntur, & nemo in eis.**

Hic laudat Deum, quia à Deo iustificatus. Quãtum ad intellectum literalem, vult ostendere Psal. quòd Deus omnes homines nouit antequam sint, & de ipsis ab æterno ordinauit quid sit futurum: quia malos præsciuit ad mortem: iustos autem prædestinauit ad vitam. Et propter hoc ipse laudat Deum, quia per suam prædestinationem est iustificatus. Vnde ait, *Imperfectum meum viderunt oculi tui*. Translatio Hieron. habet, *Informem me adhuc viderũt* A *oculi tui*. Res enim antequam sit formata, est imperfecta. Est ergo sensus: Antequã essem formatus, me viderunt oculi tui, quia Deus cognoscit omnia antequam fiant: & tunc in libro tuæ prædestinationis me scripsisti. Quasi dicat, Non meis meritis a te sum iustificatus: sed tua prædestinatione: quia in libro tuo omnes scribentur, id est, scripti sunt, id est, in notitia tua, quæ liber dicitur: quia omnia firmiter retinet sine obliuione. Ponimus enim duplicem librum in Deo: scilicet librum vitæ, in quo prædestinati scribuntur: & librum mortis, in quo præsciti: tamen respectu diuinæ notitiæ quæ omnes tam bonos quam malos comprehendit, vnus liber ambo dicuntur. Et sic accipitur hic liber pro ipsa notitia diuina, quæ se ad bonos & malos ex- B tendit. Et sicut scriptum est in libro illo, ita de facto eueniet. Et hoc notans Psal. dicit, *Dies formabuntur*: id est, tempora futura formabuntur & euenient, sicut in notitia tua præuisum est: tempora, id est, omnia quæ fient in futuro tempore: non obstante quòd futura nondum sint. Et hoc est quod ait, *Et nemo in eis*: quia nemo est in tempore futuro, quod nondum est. Per hoc enim vult ostendere quòd omnia tempora futura & omnia in eis fienda, Deo sunt cognita: quia eius cognitio æternitate mensuratur, cui omnia tempora sunt præsentia. Quãtum autem ad intellectum propheticum, notandum quòd prędestinati aliquando cadunt in peccatum, sed finaliter à peccato resurgunt: sicut præsciti aliquando sunt in statu gratiæ, sed ab illo finaliter ca- C dunt. Resurgunt autem prædestinati finaliter, quia Christus oculo suæ misericordię respicit illos. Pręsciti autem cadũt, quia suis demeritis Christus deserit illos. Sic enim in passione Christi cecidit Petrus, Christum negando: sed pòst surrexit, quia respexit dominus Petrum: & egressus foras, fleuit amarè. Hoc ergo notans Psal. in persona Petri, immò etiam cuiuslibet prædestinati cadentis, ait, *Imperfectum meum* (id est, casum meum) *viderunt oculi tui*. Augustinus autẽ ponit quòd ista sint verba Christi, dicentis patri, *Imperfectum meum viderunt oculi tui*: & ad idem tendit. Vnde sic ait, Quid autem Christus dicat patri, audi, *Imperfectum meum viderunt oculi tui*: *Imperfectum meum*: id est, Petrum meum, pollicẽtem & negantem, præsumentem & deficientem. *Visus vel respectus Dei reuocat peccatorem.* D Viderunt tamen eum oculi tui. Nunquid eum & ipse dominus respexit: sicut scriptum est, Respexit Dominus Petrũ: & ipse egressus foras, fleuit amarè? *Luca 22.* fletus ille de respectione domini fuit. Dicat ergo de Petro suo, *Imperfectum meum viderunt oculi tui*. Nam Petrus imperfectus titubans in domini passione proculdubio sibi dimissus periret: sed viderũt eum oculi tui. Non solùm illum, sed & omnes qui imperfecti fuerunt: donec Christi resurrectione firmarentur. Quia tunc aperuit oculis illorum, non perisse in domino quod mortuum erãt. Et factum est os illud in abscondito eorum, vt etiam ipsi iam non timerent mori. Sequitur, *Et in libro tuo omnes scribentur*. Vbi notandum, quòd liber Dei dicitur Christus. In libro enim scribuntur quæ agenda & *Liber dicitur Christus.* E quæ euitanda: quid imitandum, quid fugiendum. Sic Christus dicitur liber, quia in ipso habemus doctrinam omnium agendorum & fugiendorum. hic boni scribuntur, dum quæ agẽda sunt in Christo contemplantur: hic mali scribuntur, dum peccata fugienda, per Christũ ostenduntur. Et hoc est quod ait, *In libro tuo omnes scribẽtur*: vt Christus dicat, In me libro tuo omnes docentur, quem me dedisti

omnibus formam iustitiæ. Et in isto libro dies formabuntur. Hic enim dies significat prædestinationem, qui etsi aliquando cadant, per istum librum formantur, & ad statum gratiæ reparantur. Dicat ergo Christus, *Et dies formabuntur*: id est, prædestinati, vt Apostoli: de quibus dicitur, Dies diei eructat verbum. *Formabuntur*: scilicet in me, à quo perfectionem gratiæ sumunt: *Et nemo in eis*: scilicet nullus in eis formabitur, vel per eos: sed per me. Nullus enim ad statum gratiæ adductus, dicit se in Petro vel in Paulo formatum: sed in Christo. Dicat ergo Christus, *Dies* (scilicet prædestinati) *formabuntur*: scilicet in me: *& nemo in eis*. Et hoc est quod Corinthios reprehendit Apostolus, qui in Paulo vel in Petro se dicebant formatos: 1. Corinthiorum 1, dicens, Significatum est mihi quòd diuisiones sunt inter vos. Quia vnusquisque vestrum dicit, Ego sum Pauli, ego autem Apollo, ego verò Cephæ: ego autem Christi. Diuisus est ergo Christus? Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? Sic ergo dies formantur in Christo, & nemo in eis.

Psal. 138.

2443 Mihi autem nimis honorificati sunt amici tui Deus: nimis confortatus est principátus eorum.

Hic consequenter Deum laudat in amicis suis, quos Deus mirabiliter magnificat. Et duo facit: quia primò ostendit amicorum Dei exaltationem: secundò inimicorum depressionem: ibi, *Si occideris*. Prima diuiditur in duas. quia primò ostendit amicorum Dei altam dignitatem: secundò ipsorum incomprehensibilem numerositatem: ibi, *Dinumerabo eos*. Quantum ad primum, sciendum quòd secundum literam iste textus dupliciter exponitur. Primò exponitur de angelis: quia vbi nos habemus, *Nimis honorati sunt amici tui Deus*: in Hebræo habetur, *sodales tui*. Et sic intelliguntur de sanctis angelis, qui sunt in societate Dei & eius amici: de quibus in præcedenti Psal. In conspectu angelorum psallam tibi Deus. Hi namque semper vident faciẽ patris, qui in cœlis est. De quibus subditur, *Nimis confortatus est principatus eorum*: id est, firmiter stabilitus principatus eorum. Angeli per ordines trium hierarchiarum sunt distincti. Hierarchia autem idem est quod sacer principatus. Ipsorum ergo principatus sic stabilitus est, quòd amplius cadere non possunt. Secundò hoc exponitur de Apostolis & eorum successoribus: qui amici Dei dicuntur, dicente eis Christo, Ioan. 15, Vos autem dixi amicos. Principes etiam dicuntur, quia principatum in ecclesia tenent: de quibus dicitur Psal. 44, Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, constitues eos principes super omnem terram. Isti nimis honorati sunt, quia locum Dei tenent in terris, vt Deus honoretur in illis. Isti nimis confortati fuerunt, quia recepto spiritu sancto, sine timore verbum Dei per orbem prædicauerunt: vt non verba, vel verbera, sed nec etiam ipsam mortem timerent. Actuum 4, Ibant Apostoli gaudentes a conspectu concilij, &c. Vnde istum textum de Apostolis hic exponit Augustinus, dicens, *Mihi autem nimis*, &c. Ipsi inter Apostoli qui in me formabuntur, & nemo in eis, amici tui facti sunt, & mihi valde honorificati sunt. Factum est in eis os illud post resurrectionem domini in absconditio. Et pro eius nomine passi sunt: in cuius passione prius trepidauerunt. Vnde valde confor-

Angeli sunt amici Dei & principes.

Apostoli sunt amici Dei & principes honorati & fortificati.

tatus est principatus eorum. Ipsi enim Apostoli facti sunt duces ecclesiæ: facti sunt arietes ducentes greges. Et sic valde confortatus est principatus eorum. Et Gregorius istum textum adducit, ostendẽs quàm alte Apostoli amici Dei facti sunt honorati, quia cu Christo orbis effecti iudices. Vnde sic ait, Apostoli in vltimis cum Deo iudices veniunt, qui nunc pro Deo iniustè iudicantur in terris. Tunc eorum lux tanto latius emicat, quanto eos nunc manus persequentium durius angustat. Tunc reproborum oculis patescit quòd cœlesti potestate subnixi sunt, qui terrena omnia sponte reliquerũt. Vnde Apostolis suis veritas dicit, Vos qui reliquistis omnia, & secuti estis me, cùm sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicãtes duodecim tribus Israel. Illic proculdubio culmen iudiciariæ potestatis obtinebit, qui stimulo diuini amoris excitatus, hic possessa reliquit, vt simul iudex cum iudice veniat: qui nunc cõsideratione iudicis sese spõtanea paupertate castigat. Hinc est enim quod de sanctæ ecclesiæ sponsa per Salomonem dicitur, Nobilis in portis vir eius, cum sederit cum senatoribus terræ. Hinc Esaias ait, Dominus ad iudicium veniet cum senatoribus populi sui. Hinc eosdem senatores nõ iam famulos, sed amicos veritas dicit. Iam non dicam vos seruos, sed amicos meos. Quos nimirum Psalmista intuens, ait, *Mihi autem honorati sunt amici tui Deus*. Quorum dum celsitudinem cordis aspiceret, mundi gloriam qua potestate calcarent, protinus addidit, dicens, *Nimis confortatus est principatus eorum*, &c.

Greg. 10. moral. cap. 30.

Luca 18.

Prouerb. 31.

Esa. 3.

Ioan. 15.

Dinumerabo eos, & super arenam multiplicabuntur: exurrexi, & adhuc sum tecum. 2444

Hic ponit amicorum Dei incomprehensibilem numerositatem. Et exponitur iste versus dupliciter: sicut & præcedẽs, scilicet de angelis & de Apostolis. De angelis quidem, quia certum est quòd sunt in magno numero: de quibus dicitur Iob 25, Nunquid est numerus militum eius? Quod exponens Gregorius ait, In cognitione humanæ rationis numerus non est spirituum supernorum, quia quanta sit illa frequentia inuisibilis exercitus nescit, de quo per Danielem dicitur, Millia millium ministrabant ei, & decies centena millia assistebant ei. Supernorum enim angelorum numerus infinitus est, & finitus exprimitur: vt qui Deo est numerabilis, innumerabilis nobis demonstretur. Et hoc est quod in Christi persona hic dicit Psalmista, *Dinumerabo eos*: scilicet dicit Christus, quia Christo sunt numerabiles: sed nobis super arenam multiplicabuntur. Et quia Psalmista per reuelationem Dei se futurum ad societatem angelorum, ad quam iusti assumuntur, sciuit. Ideo subdit, *Exurrexi*: scilicet per gratiam tuam a peccatis quæ commisi: puta adulterij, & homicidij, & superbiæ, in numeratione populi. *Et adhuc sum tecum*: scilicet per gratiam, supple & ero per gloriam. Secundo hoc exponitur de Apostolis & iustis per eos conuersis. Quamuis enim Apostoli numero essent pauci, quia duodecim: tamen per eos innumerabiles fideles sunt generati. Et hoc est quod ait Christus, *Dinumerabo eos*: scilicet Apostolos, qui faciliter numerari poterant. Sed tamen per eos, super arenam multiplicabuntur. Quasi dicat, Erunt innumerabiles ad modum arenæ.

Angeli, impares sed Deo pares.

Greg. 17. moral. cap. 7.

Daniel. 7.

Arena dicũtur Iudæi. Vel aliter: per hoc vult designare quòd Christiani per Apostolos geniti exuperabunt Iudæos, quia plures illis erunt. Vbi sciendum quòd per arenam, quæ sterilis est, significantur Iudæi steriles immeritos. Vnde ipsos arenæ Deus comparabat:de ipsis *Gen. 14.* dicens Abrahæ, Sicut stellas cœli & sicut arenam maris. Per stellas enim, vt hic ait glo. populus Christianus intelligitur: qui numerosior est populo Iudæorum, qui arenæ propter sterilitatem comparatur. Et hoc est quod ait, *Dinumerabo eos*: scilicet fideles, *& super arenam*: id est multiplicabuntur super Iudæos. Si autem quæras quæ fuit causa tantę multiplicationis Christianorum, certè fuit resurrectio Christi: quæ fuit causa non solum nostræ resurrectionis corporalis, quæ erit in fine, sed etiam resurrectionis spiritualis. Et hanc causam assignat Christus, dicens, *Exurrexi*, id est iam passus sum, iam mortuus sum & sepultus. Sed ecce exurrexi. Prædicantibus enim Apostolis resurrectionem Christi, multa milia conuertebantur: vt patet in actibus Apostolorum. Sequitur, *Et adhuc sum tecum*. Per hoc vult significare Christus quòd post ascensionem suam vsque ad diem iudicij corporaliter occultus est à nobis, manens cum patre, sedens ad dexteram patris vsque ad diem iudicij, in quo omnibus corporaliter apparebit. Et hoc est quod ait, *Exurrexi*: scilicet à mortuis, supple & ascendi: *Et adhuc*, id est toto medio tempore vsque ad diem iudicij: *tecum sum*, occultus ab eis. Per hoc enim vult ostendere deuotionem fidelium, qui in tanto numero sunt multiplicati, cùm tamen corporaliter me non viderint. Iudæi autem me viderunt.

2445 **Si occideris Deus peccatores: viri sanguinum declinate à me.**

Hic consequenter ostendit inimicorum Dei depressionem. Et diuiditur in partes duas: quia primò ostendit malorum detestabilem conditionem: secundò à Deo postulat suspicius cognitionem: ibi, *Proba me Deus*. Circa conditionem malorum tria ostendit. primò quòd sunt damnabiles: secundò quòd sunt culpabiles: ibi, *Quia dicitis*: tertiò quòd sunt odi*Mors multiplex.* biles: ibi, *Nónne*. Quantum ad primum, sciendum quòd duplex est mors: scilicet corporis, & ista est communis omnibus bonis & malis: quia statutum est hominibus semel mori. ad Heb. 9. Alia est animæ. Et ista duplex: quædam quam voluntariè sibi inferunt peccatores: & ista est mors culpæ. Alia quam violenter sustinent: & ista est mors gehennæ: & istam infert Deus peccatoribus quos æternaliter damnat. Et hoc notans Psalmista ait, *Si occideris Deus peccatores*. Hinc enim ly *si* stat pro quia: vt sit sensus, Quia tu Deus occideris peccatores, id est quia tu occides peccatores obstinatos, scilicet mort te gehennæ: quæ dicitur mors secunda. Apocal. 20. Ideo Psalmista ne occidatur cū illis, ipsorum consortium fugit, illis dicens, *Viri sanguinum declinate à me*. Sanguis enim in scriptura peccatum significat: vide versic. 847. Et sic viri sanguinum dicuntur viri peccatorum: vel vir sanguinum dicitur quilibet homicida. Cum ergo quilibet peccator, peccato seipsum spiritualiter occidat, vir sanguinum dicitur. Horum ergo societatem fugiens Psalmista dicit, *Viri sanguinum declinate à me*. Vel etiam hoc de morte culpæ potest intelligi, qua seipsos occidunt peccatores: quos tamen Deus dicitur occidere, quia permittit. Vnde hic ait Augustinus, *Si occideris Deus peccatores*. Sic enim occisos vult intelligi, cum per superbiam qua tumescunt, amittunt gratiam qua viuunt. Occiduntur peccatores, quia obscurati intelligentia alienantur à via Dei. Amittunt enim confessionem propter elationem: atque ita in eis occisis fit quod scriptum est, A mortuo ho- *Eccl 17.* mine, tanquam qui non sit, perit confessio. Et notandum quòd peccator multipliciter occidit seipsum. *Occidit peccator se multipliciter.* Primò ore mentiendo: Sap. 1, Os quod mentitur, occidit animam. Secundò corde inuidendo: Iob 5, Paruulum occidit inuidia. Et Eccl. 30, Multos occidit tristicia: scilicet inuidiæ vel accidiæ. Vel ad literam: multos occidit corporaliter tristicia, opere legem transgrediendo, siue malè agendo. Sapientiæ 16, Homo per malitiam occidit animam suam. Romanorum 7, Peccatum seduxit me, & occidit me.

Quia dicitis in cogitatione, accipiant in vanitate ciuitates suas. 2448

Hic ostendit quòd sunt culpabiles: & maximè in peccato cupiditatis & auaritiæ, quod radix est omnium malorum. Viri enim sanguinum semper cogitat qualiter aliorum bona possint rapere, alios inuadere, & se aliis præferre. Quod procedit ex magna vanitate superbiæ ipsorum. Vnde Psalmista se modò vertit ad illos, dicens, Estis certè culpabiles, quia dicitis in cogitatione & in corde vestro vt omnes accipiant: id est, inducitis alios ad hoc vt accipiant ciuitates suas: id est, aliorum bona siue loca. Vnde ly *suas* non refertur ad rapientes: sed ad illos quorum sunt bona quæ rapiuntur. Et hoc dicitis in vanitate: id est, ex vanitate superbiæ moti. Vbi aduerte, quòd hic nomine ciuitatis intelligit bona mundi temporalia. Nam totus iste mundus ad modum ciuitatis dicitur factus: vbi sicut in ci- *Ciuitas dicitur mundus iste.* uitate mixti sunt boni cum malis, electi cum reprobis. sed tamen differenter: quia in hac mundi ciuitate mali habitant mente & corpore, boni autem solo corpore: quia corde supernam ciuitatem inquirunt, dicentes cum Apostolo, Non habemus *Hebr. 13.* hic manentem ciuitatem, sed futuram inquirimus. Mali autem in hac mundi ciuitate habitant mente & corpore. In cuius figuram ille primus vir sanguinum fratricida Cain, fuit primus qui in mundo ciuitatem ædificauit: Genes. 5, in signum quòd ciuitatem non erat habiturus in cœlis. Ista est illa mundi ciuitas, quam filius Dei (assumpta nostra humanitate) visitare voluit: vt ipsam à cordibus excuteret, & auerteret à nobis eius amorem. Vnde ad eius aduentum tota hæc mundi ciuitas fuit commota. Matth. 21, Cùm intrasset Iesus Hierosolymam, commota est vniuersa ciuitas, dicens, Quis est hic? Verè ad Christi aduentum vniuersa mundi ciuitas fuit commota, quia de omni hominum genere ab eius amore commoti fuerunt: vt puta simplices & pauperes t vt pastores in eius natiuitate. Luc. 2, Et reges & principes, vt magi, qui relinquẽtes regionem suam, ad ipsum adorandum venerunt. Et sic de aliis statibus hominum. Sed mali in obstinatione sua permanentes, istam ciuitatem *Ciuitas vitiis multiplex.* quærunt, istam diligunt, & pro ista laborant vt bonis temporalibus abundent. Quia omnes *Ephes.* quærunt quæ sua sunt: scilicet quæ sunt mundi, non quæ Iesu Christi. Vnde in vanitate dicunt, *Accipiant ciuitates suas*. Et sic nota quòd iste mundus quamuis sit vnus, tamẽ ciuitates in plurali dicitur,

quia quodlibet vitium in ipso ciuitatem per se facere videtur. Primò superbia hic facit ciuitatem suam. Vnde & superbi se adinuicem hortantur, dicêtes, Venite, faciamus ciuitatem & turrem, cuius cacumen pertingat ad coelum; & celebremus nomen nostrum. Isti non aduertunt huius ciuitatis humiliationem futuram, de qua Esa. 26, Dominus incuruabit habitantes in excelso, & ciuitatem humiliabit vsque ad terram: & detrahet eam vsque ad puluerem. Secundò auaritia hic facit ciuitatem suam, quam ædificat de sanguinibus pauperum. Vnde Abacuc 2, Væ qui ædificat ciuitatem in sanguinibus, & præparat vrbem in iniquitate. Et ista maledictionibus repletur, figurata in ciuitate Hiericho: quæ luna interpretatur, quia diuitiæ continuè vt luna mutantur: quia modò augentur, modò minuuntur: modò accedunt isti, modò illi. de qua dicitur Iosue 6, Sit ciuitas ista anathema cum omnibus quæ in ea sunt. Tertiò luxuria hic facit ciuitatem suam: quæ videtur ad momentum delectabilis, sed aquas habet amarissimas: scilicet diuersarum stimulos pœnarum & laborum solicitudines: de qua 4. Regum 2, Habitatio ciuitatis huius optima est, sed aquæ sunt pessimæ, & terra sterilis. Videtur huius habitatio optima, inquantum carnem delectat ad modicum: sed in re sterilis est, & pessima: quia nunquam mentem quiescere sinit. Vnde Esa. 23, Sume cithatam, circue ciuitatem meretrix obliuioni tradita. Quartò crudelitas hic suam facit ciuitatem: de qua 3. Regum 14, Qui mortui fuerint in ciuitate, comedent eos canes. Et hęc ciuitas sanguinum, quia crudeles in effusione sanguinis delectantur: de qua Naum 3, Væ tibi ciuitas sanguinum dilaceratione plena. Quintò gula hic facit ciuitatem suam: de qua figuraliter Ioannis 4, Abierunt in ciuitatem vt cibos emerent. Sextò inuidia hic facit ciuitatem suam: de qua Ezech. 7, Fac conclusionem, terra plena est iudicio sanguinum, & ciuitas plena est nequitia. Septimò inobedientia & rebellio hic facit ciuitatem suam. de qua 1. Esdræ 4, Venerunt in Hierusalem, ciuitatem rebellem & pessimam &c. Et Psal. 54, Vidi iniquitatem & contradictionem in ciuitate. Octauò idolatria & infidelitas hic facit ciuitatem suã. Hæc est enim Atheniensium ciuitas: de qua Actuum 17, Incitabatur spiritus Pauli videns idolatriæ deditam ciuitatem. Sed quęlibet talis ciuitas finaliter erit ciuitas confusionis & ignominiæ. Vnde Actuum 19, Impleta est tota ciuitas confusione. Istæ ergo ciuitates malorum quas hic cupiunt habere & possidere, dicunt, *Accipiant in vanitate ciuitates suas*: non aduertentes quod scribitur Esaiæ 24, Amara erit potio bibentibus illam: attrita est ciuitas vanitatis.

Gen. 11.

2447 Nónne qui oderunt te domine oderam, & super inimicos tuos tabescebam?

Hic ostendit quòd mali sunt odibiles. Et primò ostêdit quòd odire malos est actus virtuosi: secundò quòd mali odiri sunt ingrati, ibi, *Perfecto odio*. Quantum ad primum, sciendum est quòd odium opponitur amori. Vnde tantum habet odium de ratione mali, quantum habet amor de ratione boni. Amor autem debetur proximo, secundum illud, quod habet à Deo secundum naturam & gratiam. Non autem debetur ei amor secundum illud quod habet à se & à diabolo, scilicet peccatũ & defectum

Odiũ proximi qualiter sit licitũ, qualiter non.

A iustitiæ. Et ideo licet primò debitum est in fratre & proximo odire peccatum, & omne illud quod pertinet ad defectum iustitiæ diuinæ: sed ipsam naturam proximi & gratiam quam habet à Deo, nullus sine peccato odio potest habere. Hoc autem ipsum quòd in proximum odimus culpam & defectum boni, pertinet ad fratris amorem. Eiusdem rationis est quòd velimus bonum alicui, & odiamus malum ipsius. Vnde propriè loquendo proximus odiri non debet, sed defectus proximi. Et ideo Psalmista ostendens quòd non proximum, sed in proximum odio habebat defectum: præmittit primò ipsorum defectum, qui erat, quia illi Deum odiebant: dicens, *Nónne qui oderant te domine oderam?* Quasi dicat, Sic, quia ipsorum vitium ab hominibus est odiendum: sicut & ipsum Deus odit, vt dicitur Psalm. 5, Odisti omnes qui operantur iniquitatem. *Et super inimicos tuos tabescebam*. Quid autem sit tabescere, vide versic. 2231. Si autem dicat quis, Quomodo malos licet odire, cùm veritas dicat, Matth. 5, Diligite inimicos vestros: orate pro persequentibus & calumniantibus vos? Sed attende quòd alij sunt inimici nostri, alij sunt inimici Dei: sicut alia est iniuria nostra, alia iniuria Dei: quia nostram supportare debemus, sed nullatenus iniuriam Dei. Vnde hic ait August. Sed vbi est, Diligite inimicos vestros? An quia Vestros dixit, non Dei? Et benefacite his qui oderunt vos: nô ait, qui oderunt Deum. Ideo iste securus dixit, *Nónne eos qui oderant te domine, odio habui*: non dixit, qui oderant me. *Et super inimicos tuos tabescebam*: non dixit super inimicos meos. Sed qui nos propterea oderunt, & propterea inimici sunt, quia Deo seruimus, quid aliud quàm eum oderũt, & eius inimici sunt? Nunquid ergo tales inimicos nostros diligere non debemus? Aut non propter Deum persecutionem patiuntur, quibus dicitur, Orate pro persequentibus vos? Ideo attende quod sequitur, *Perfecto odio* &c. Ex istis autem verbis Psalmista suo exemplo nos excitat ad imitandum zeli rectitudinem: sicut & aliis exemplis ad alias multas virtutes: vt ostendit Gregor. istum textum introducẽs, dicens, Ecce ad insinuandã boni pro malo retributionem, Psalmista de seipso fatetur, dicens, Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam meritò ab inimicis meis inanis. Ad dilectionem conditoris excitandam insinuat, dicens, Mihi autem adhærere Deo bonum est. Ad formam sanctæ humilitatis imprimendam, secreta cordis sui indicat, dicens, Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei. Ad imitandam zeli rectitudinem, nos suo exemplo excitans, ait, *Nónne qui oderunt te domine oderam, & super inimicos tuos tabescebam?* Perfecto odio oderam illos, & inimici facti sunt mihi. Ad æternæ nobis patriæ desiderium accendendum, vitæ præsentis longitudinem deplorat, dicens, Heu me, quia incolatus meus prolongatus est &c.

B, C, D

Quæstio.

Dauid rerũ pia virtutum nobis tribuit.

Matth. 5.

Greg. 4. mor. cap. 14.

Psal. 7.

Psal. 72.

Psal. 130.

Psal. 138.

Psal. 119.

Perfecto odio oderam illos, & inimici facti sunt mihi. 2448

Hic ostêdit quòd mali sunt ingrati. Odire enim aliquem inquantum malus est, ex amore illius procedit: quia semper oppositum illius quod oditur placet & diligitur. Ergò aliquem habere odio vt malus est, est ipsum sibi placere bonum, vel ipsum bonum esse desiderare: qui est actus amoris. Sed pro amore reddere odium & inimicari, est actus ingra

ingratitudinis. Et hoc est quod Psalmista malos ostendit ingratos, dicens, *Perfecto odio oderam illos:* quod scilicet odium ex amore procedit: *Et ipsi inimici facti sunt mihi.* Nam perfectum & perfectorum odium est odire vitia, sed naturam diligere. Vnde hic ait August. *Perfecto odio oderam illos.* Quid est, *Perfecto odio oderam illos,* nisi Oderam in illis iniquitates eorum: diligebam conditionem tuam? Hoc est perfecto odio odisse, vt nec propter vitia homines oderis, nec vitia propter homines diligas. Et vide quid adiungit, dicens, *Et inimici facti sunt mihi.* Non iam tantum Dei, sed etiam ipsos suos inimicos ostendit. Quomodo ergo implebit quod ipse dixit, *Nónne qui te oderant domine oderam*? Et quod dominus præcepit, Diligite inimicos vestros? Quomodo implebit hoc, nisi illo perfecto odio, vt hoc in eis oderit quòd iniqui sunt: hoc diligat, quòd homines sunt? Sic etenim famulus Dei Moyses, quomodo oderat peccantes qui vitulum adorauerant, cum pro eis orabat? Quomodo autem non oderat, cùm eos occidebat, nisi quia perfecto odio oderat illos? Ea nam perfectione sic oderat iniquitatem quam puniebat, vt diligeret humanitatem pro qua orabat. Consimiliter nobis præcepit dominus odire parentes, insimul & ipsos diligere. Quod quomodo fieri possit, ostendit Gregor. Dicens, Quidam vocatus à Christo, cùm sibi diceret, Permitte me prius ire sepelire patrem meum: veritatis ore protinus audiuit, Sine vt mortui sepeliant mortuos suos. Tu autem vade & annuncia regnum Dei. Qua in re notandum est, quia vocatus discipulus dum à parētū sepultura cōpescitur: hoc deuotum quemque exhibere patri mortuo ex affectu carnali propter dominum non licet, quod propter Deum & cæteris debet. Hinc rursum veritas dicit, Si quis venit ad me, & non odit patrem suum & matrem, & vxorem, & filios, fratres & sorores, adhuc autem & animam suam: non potest meus esse discipulus. Quo in loco videlicet dum propinquorum odio animæ quoque nostræ odium subiungitur, patenter ostenditur quòd sic propinquos sicut nosmetipsos odio habere præcipimur, vt hos ad æterna rapientes, eorúmque carnalem gratiam cum impedit postponētes: discamus temperata eos discretionis arte & conuenienter diligere, & salubriter odio habere. Quatenus sic sciat per amorē odium iungere, vt valeamus eos per odium verius amare. Hinc rursum per Moysen dicitur, Qui dixerit patri suo & matri suæ Nescio vos, & fratribus suis, Ignoro vos, & nescierunt filios suos: hi custodierunt eloquium tuum & pactum tuum, & seruauerunt iudicia tua. Ille enim scite Deum familiarius appetit, qui præ amore pietatis nescire desiderat, quos carnaliter sciuit. Graui etenim damno scientia diuina minuitur, si cum carnis notitia partitur. Extra cognatos ergo quisque ac proximos debet fieri, si vult parenti omnium verius iungi. Quatenus eosdem quos propter Deum vtiliter negligat, tanto solidius diligat, quanto in eis affectum solubilem copulæ carnalis ignorat &c.

Odiũ perfectũ quid est.

Greg. 7. mor. cap. 17.

Matth. 8.

Odire aliquos insimul: & diligere quomodo possumus.

Luc. 14.

Deut. 33.

2449 Proba me Deus, & scito cor meum: interroga me, & cognosce semitas meas.

Hic Psalmista à Deo postulat suiipsius cognitionem: & consequenter directionem: ibi, *Et vide.* Quantum ad primum, sciendum quòd homines

A etiam iusti multoties in corrigendo vitia excedunt modum: quandoque verò minus debito se habent, quia in talibus difficile est tenere medium. Similiter & in affectionibus odij quo peccata odiūtur, & amoris quo natura diligitur. Quod totum ex hoe procedit, quòd homo non perfectè seipsum nec actus suos cognoscit. Et ideo hic Psalmista à Deo petit vt seipsum sic cognoscat, quòd in affectionibus odij vel amoris debito modo procedat. Et hoc est quod ait, *Proba me Deus, & scito cor meum.* Probat enim Deus aliquem, nō vt de nouo sibi notus fiat: sed vt aliquid alicui notū faciat. Et sic dicitur Deus aliqua nouiter scire, quando alios illa scire facit. *Interroga me:* hoc est idem quod *proba me: Et cognosce semitas meas:* id est, fac me cognoscere & videre occulta cordis mei. Vel aliter: scire Dei est duplex. scilicet simplex notitiæ & cognitionis. Et sic scit omnia æternaliter, tam bona quàm mala. Sic enim omnia nuda & aperta sunt oculis eius. Aliter enim non bene iudicare posset de vitiis & meritis, nec illa debitè punire vel præmiare: quia vnusquisque bene iudicat de his quæ nouit, & horum solùm est bonus iudex: vt dicitur primo ethicorum. Alia est notitia approbationis. Et isto modo illa solùm dicitur scire quæ approbat. Et sic nescit nisi bona, & mala ignorat. Sic enim dicit iniquis, Discedite à me operarij iniquitatis: quia nescio vos: Matth. 5. Hic ergo accipitur notitia Dei approbationis. Et est sensus, *Proba me Deus, & scito:* id est, taliter proba cor meum & perfice vt tibi sit cognitum & acceptum. Sic etiam de omnibus cogitationibus & operationibus subdit, *Interroga me, & cognosce:* id est, approba semitas meas. Aduertendum etiam quòd Deus suos electos suos probat, quando eos temporaliter aduersitatibus premit quibus purgantur: vide versic. 1740. 368. Item nota quòd probat Deus suos multipliciter: vide versic. 1013. Item notandum quomodo Psalmista ait Deo, *Interroga me* &c. Quòd Deus nos interrogat multipliciter: vt ostendit Gregor. dicens, Tribus modis interrogare nos conditor cōsueuit. Aut cùm flagelli districtiōne nos percutit, & quanta in nobis insit vel desit patientia, ostendit: aut cùm quædam quæ nolumus præcipit, & nostram nobis obedientiam vel inobedientiam patefacit: aut cùm aliqua nobis occulta aperit & aliqua abscondit, & mensuram nobis nostræ humilitatis innotescit. Flagello namque nos interrogat, cum mentem bene sibi per trāquillitatem subditam afflictionibus pulsat. Vnde & Iob laudatur attestatione iudicis: & tamen ictibus tunditur percussoris, vt eius patientia tanto verius clarescceret, quanto inquisita durius fuisset. Præcipiendo autem dominus nos interrogat: sicut Abraham terram suam iubetur egredi & pergere quò nesciebat. In montem vnicum filium suum ducere, & quem ad consolationem senex acceperat, immolare. Cui nimirum ad interrogationem bene respondēti, id est ad iussionem obedienti, dicitur, Nunc cognoui quòd timeas Deum. Vel sicut scriptum est, Tentat vos Deus vester, vt sciat si diligitis eum. Tentare quippe Dei est magnis missionibus nos interrogare. Scire quoque eius, est nostram obedientiam noscere nos facere. Aperiendo autem nobis quædam aut claudendo nos interrogat Deus: sicut per Psalmistam dicitur, Palpebræ eius interrogant filios hominum. Palpebris quidem apertis cernimus, clausis nil videmus. Quid ergo per palpebras Dei nisi eius iudicia accipimus, quæ iuxta aliquid

B C D E

Cognitio Dei duplex: visionis & approbationis.

Interrogat nos Deus multipliciter. Greg. 28. moral. c. 7.

Gen. 22.

Deut. 13.

Psal. 10.

A claududuntur hominibus, & iuxta aliqnid tefetan-
tur:vt homines qui fe nefciūt,fibimetipfis innote-
fcant, quatenus dum quædam intelligendo com-
prehēdunt:quædam verò cogoofcere omnino non
poffunt:eorum corda fefe latēter inquirant, fi illos
diuina iudicia vel claufa non humiliant, vel aperta
non inflant?Hac enim Paulus interrogatione pro-
batus eft:qui poft acceptam internam fapientiam,
apetta elauftra paradifi, poft afcenfum tertij cœli,
poft fupernæ loquntionis myfteria adhue dicit,
Phil 3. Ego non arbitror me comprehendiffe. Et rurfum,
1.Cor.15. Ego fum minimus Apoftolorum, qui non fum di-
2.Cor.3. gnus vocari Apoftolus &c.Ecce ergo accenfis my-
fteriis, quafi claufis palpebris iuquifitns placita ac
recta refpondit, qui fecreti aditum pulfans: quia
B per cognitionem intromitti ad interiora non va-
luit,per confeffionem antę ianuas humilis ftetit:&
quod intus comprehendere non potuit, foras ta-
Rom.8. cendo laudauit,dicēs,O altitudo fapiētiæ & fcien-
tię Dei:quàm incomprehenfibilia funt iudicia eius
& inueftigabiles viæ eius. Quis enim cognouit
fenfum domini? aut quis confiliarius eius fuit? Ad
propofitum,omnibus tribus modis prędictis Pfal-
mifta fe à Deo poftulat interrogari, vt feipfum re-
fpondendo cognofcat,dicens,*Interroga me,& cogno-
fce*:id eft,fac me cognofcere femitas meas.

2450 Et vide fi via iniquitatis in me eft, & deduc me in via æterna.

C Hic poftulat à Deo directionem. Vbi notan-
dum quòd ad vitam æternam nullus cum peccato
poteft introire, nifi primò totaliter ab omni colpa
fuerit purgatus. Sic enim dicitur Apocal. 21, Non
introibit in illam aliquid coinquinatum &c.Idcir-
co Pfalmifta fciens quòd multoties in homine la-
tet culpa quam ipfe ignorat: & per confequens de
illa debitam fatisfactionem non poteft facere, à
Deo poftulat vt omnia fua peccata, fi aliqua fibi
fint occulta,manifeftet: vt illis cognitis,per pœni-
tentiam debitè poffit purgari: & per confequens,
ad vitam ęternam deduci.Et hoc eft quod ait Deo,
Et vide fi via iniquitatis in me eft:id eft,fac me videre &
cognofcere fi aliqua culpa occulta eft in me, vt illa
D Via duplex: noftra & Dei. cognita fatisfaciam:*Et fic deduc me in via æterna*:id eft
in beatitudinem æternā.Vel aliter: via dicitur vita
qua pergimus ad patriam. Et hæc eft duplex: fcili-
cet vna mortalis via,fiue vita.Et hęc eft vita noftra
quæ deficit in multis. Alia eft vita & via immorta-
lis:& hæc eft Chriftus, per quem ad vitam beatam
ducimur. Iftas duas vitas hic tangit Pfalmifta. Pri-
mam dicens,*Et vide fi via iniquitatis in me eft*:id eft,vi-
de fi in via vel vita mea eft iniquitas. Secundam
tangit dicens, *Et deduc me in via æterna*. Vnde hic ait
Aug.*Et vide fi via iniquitatis in me eft*:id eft,fcrutare fe-
mitas meas, confilia & cogitationes meas:*Et vide fi
via iniquitatis in me eft*:fiue faciēdo, fiue confentien-
do: *Et deduc me in via æterna*. Quid aliud per hoc in-
Via æterna dicitur Chriftus. tēdit,nifi Deduc me in Chrifto? Quid eft via æter-
E Ioan.14. na,nifi qui eft vita ęterna? Æternus eft enim qui di-
xit,Ego fum via,veritas & vita.Si ergo aliquid inue-
neris in via mea quod difpliceat oculis tuis, quo-
niam via mea mortalis eft:tu deduc me in via æter-
1.Ioan.2. na,vbi nulla eft iniquitas.Quia & fi quis peccaue-
rit, aduocatum habemus apud patrē Iefum Chri-
ftum iuftum: & ipfe eft propiciatio pro peccatis
noftris:ipfe eft vita æterna fine peccato:ipfe eft vi-
ta æterna fine fupplicio.

PSAL. CXXXIX.

ERipe me domine ab homine ma- 2451
lo,à viro iniquo eripe me.

Titulus iftius Pfalmi eft, In finem Pfalmus Da-
uid. Et patet expofitio ex fuprà pofitis titulis mul-
toties,fecundum fenfum literalem. De materia au-
tem Pfalmi,quantum ad literam, dicunt doctores,
quòd iftum Pfalmū fecit Dauid dum contra ipfum
duraret perfecutio Saulis, pro qua etiam multos
alios Pfalmos fecit:quia illa perfecutio multo tem-
pore durauit: vt patet ex primo libro Reg. Et fe-
cundum hoc Pfalmus ifte diuiditur in duas partes:
quia primò Dauid fuam liberationem à Deo po-
B ftulat: fecūdò perfecutorum punitionem explicat:
ibi, *Caput circuitus*. Prima pars in duas: quia Dauid
vt facilius à Deo exaudiatur,primò oftendit perfe-
cutorum malitiam: fecundò fuam in Deo confi-
dentiam:ibi, *Dixi domino* &c. Dic vt Nicol. Quan-
tum verò ad fenfum propheticum,fciendum quòd
ifte Pfalmus eft quædam vox & oratio corporis
Chrifti: fcilicet ipfius ecclefiæ. Quandiu enim in
hac vita peregrinamur à domino, boni cum malis
funt mixti,& mali cum bonis. Et multi nunc funt
mali,qui futuri funt boni:& multi boni, qui futuri
funt mali: & multi boni, qui etiam finaliter erunt
boni:& multi mali, qui etiam finaliter erunt mali.
Sed qui finaliter erunt boni & de corpore Chrifti,
C & qui mali & extra corpus Chrifti,nō eft noftrum
fcire. Nouit autem illos Chriftus, qui eos fuo fan-
guine redemit.Difficile enim eft in præfenti vita,vt Iudicare alios facile nō debemus.
nofipfos nouerimus:quanto minus de aliis prope-
rè debemus iudicare? Quia fi quem hodie malum
nouimus,fortè die craftina bonus erit, & econtra-
rio:& tolerādi funt mali.Ad propofitum ergo, ifte
Pfalmus eft vox corporis Chrifti:fcilicet bonorum
qui funt mixti cum malis:inter quos gemunt, per-
fequuntur & premūtur aduerfis. Qui toto defide-
rio quærunt ab iftis totaliter liberari,& ad focieta-
tem bonorum(id eft beatorum, vbi nulli funt ma-
li)perduci:vbi omnes fint mēbrum Chrifti:& nul-
lus fit hoftis Chrifti. quilibet enim aut eft mēbrū
Chrifti,aut hoftis Chrifti. Timent enim quandiu
D hic viuunt,ab hofte feduci:qui nō folum vno mo-
do electos feducit, fed quafi infinitis. Verfipellis
enim eft ipfe, qui regnat in malis. Propter quod
orat hic corpus Chrifti,de medio iftorum liberari.
Ex prædictis poteft patere titulus Pfalmi,qui eft,In
finem Pfalmus Dauid.Per finē intellige Chriftum:
de quo ait Apoftolus, Finis enim legis Chriftus eft Rom.10.
ad iuftitiam omni credenti. Sic ergo per Dauid in-
tellige Chriftum,qui factus eft ex femine Dauid fe-
cundum carnem.Ipfum autem Chriftum hic acci-
pe,nō vt caput,fed vt corpus.vt fit fenfus,In finem
Pfal.Dauid.Ifte Pfal.dirigens nos in finem(id eft in
Chriftum)eft ipfius Dauid: fcilicet corporis Chri-
fti.Quibus vifis, accedo ad diuifionē Pfal. Diuidi-
tur ergo Pfalm. ifte in tres partes:quia primò mala
E quæ iufti patiuntur à malis exponit:fecundò con-
tra dicta mala fuam cōfidentiam in Deo ponit:ibi,
Dixi domino:tertiò verò quæ mala malos inuoluant
oftendit:ibi, *Caput circuitus*. Quantum ad primum,
notandum quòd ficut omnes boni vnum corpus
faciunt,quorum corporis caput eft Chriftus:fic &
omnes mali vnū corpus faciūt, cuius corporis dia
bolus eft caput. Et iftud malorū corpus bonos per
fequitur,& fecūdū mēbra, & fecūdū caput:quoniā
boni

boni non ſolum perſequútur à malis hominibus, ſed etiam à capite ſuo,quod eſt diabolus. Et ſecundum hoc Pſalm.duo facit : quia primò agit de perſecutione bonorum facta à malis: ſecundò de ipſorum perſecutione facta à capite ipſorũ:ſcilicet diabolo:ibi, *Cuſtodi me*. Prima in duas:quia cõtra perſecutionem malorum primò præmittit orationé: ſecundò ipſorum oſtendit perſecutionem:ibi, *Qui cogitauerunt*. Quantum ergo ad primum, ſciendum eſt quòd differentia eſt inter hominem malum & hominem iniquum. Nam malus dicitur qui ex intentione alteri nocet. Dicitur enim à malon,quod eſt nigrum:quia malus alios denigrare conatur eis nocendo. Sic enim illos agricolas qui ſeruos ad vineam miſſos occiderũt,& filium patrisfamilias inſuper ad vineam à domino miſſum, percuſſerunt, malos Chriſtus vocat:dicens de ipſis, Malos malè perdet. Similiter & aliis nocens & alios percutiés, malus à Chriſto appellatur:dicens, Si autem dixerit ille ſeruus malus, Moram facit dominus meus venire: & cœperit percutere conſeruos ſuos &c. Iniquus autem dicitur non ſolum qui alteri nocere intendit:ſed etiam omnis peccator,quia ſibi ipſi nocet. Vnde iniquus quaſi non æquus,nõ rectus, non iuſtus. Et ſecũdum hoc ab iſtis duobus generibus hominum liberari orat Pſalmiſta. Et primò ab hominibus malis, qui à propoſito nocere intédunt:dicens, *Eripe me domine ab homine malo*:ſcilicet à perſecutore,à tentatore, à raptore, à detractore & huiuſmodi. Secũdò quærit liberari ab iniquis:qui ſcilicet in ſeipſis non ſunt æqui, licet aliis nocere non intendant:dicens, *A viro iniquo eripe me*. Et aduerte quòd quilibet iniquus quamuis à propoſito alteri nocere non intendat:de facto tamé nocet.vt hic deducit Auguſt.dicés, *A viro iniquo eripe me*. Iniquum dixit,nõ iniuſtum. A quo liberari orat,ne putes aliquem iniuſtum bonum eſſe. Sunt enim multi iniuſti,qui innocentes videntur, quaſi non nocentes:quia non ſunt ſæui,non ſunt aſperi,nõ ſunt perſequentes alios & preſſuras aliis facientes : ſed tamé iniuſti & iniqui,alio quodam modo luxurioſi,ebrioſi,voluptatibus dediti : ſed tamé & iſti aliis nocent. Quomodo enim nulli nocet, qui ſibi non parcit? Innocens enim ille eſt qui non nocet: non autem qui ſibi nocet. Tibi autem quomodo poteſt non nocere qui ſibi nocet? Sed reſpondes, In quo mihi nocet? Non enim inuadit res meas,non ſalutê meã:luxuria ſua paſcitur, voluptatibus ſuis delectatur. Si iſtis ipſe inquinatur, hoc autem quid ad me pertinet:quia mihi moleſtus non eſt? Et reſpõdet Auguſt. Nocet tibi ſaltem malo exemplo : quia viuit tecum, & ad quod agit,inuitat. Nonne cùm eum vides in illis ſordibus proſperari, tentaris talium delectatione factorum? Et ſi non conſentis, ſaltem inueniſti quod expugnes. Quomodo ergo tibi non nocet, qui laboras vincere quod fecit in corde tuo? Nocens eſt ergo omnis iniuſtus & omnis iniquus: & neceſſe eſt vt nociuus ſit, ſiue ſit blãdus,ſiue ferox. Vel aliter. Per hominem malum & iniquum non ſolum intelligit membra diaboli, homines ſcilicet malos, ſed etiã & maximè ipſum diabolum caput ipſorum : vt hic notat Auguſt.dicens, *Eripe me domine ab homine malo*:non ſolum à vaſis diaboli,ſed etiam ab ipſo diabolo:quia etiã ipſe homo in ſcriptura eſt appellatus. Nam cùm veniſſet inimicus & ſuperſeminaſſet zizania,& ſerui dixiſſent domino, Domine,nõnne bonum ſemen ſeminaſti in agro tuo? Reſpõſum eſt, Inimicus homo hoc fecit : qui diabolus fuit. Ab iſto ergo homine malo ora quantum potes,vt libereris. Item notandum quòd diabolus ſecundũ diuerſos modos tentationis quibus vtitur, diuerſis nominibus nũcupatur. Vnde quandoque dicitur auis, quandoque leo,quãdoque homo:vt ſuper iſto verſiculo deducit Richardus,dicens, *Eripe me domine ab homine malo*. Tentatio diabolica quandoque eſt ſubita,quandoque violenta,quandoque fraudulenta. Hinc eſt quòd ſacra ſcriptura incentores vitiorum dæmones, nunc aues, nunc beſtias, nunc homines pro quadam appellat ſimilitudine. Subitò namque & quaſi auis volat,cum mentem ante deliberationem præoccupat. Tunc autem velut leo ſæuit,cum violentus ſentitur. Sæpe enim ex præcedenti cura agitur,vt vehemens & omnino poſtmodum intolerabilis tentatio oriatur. Et cum ad vim faciendã non præualet,ad fraudem ſe conuertit:vnde & hominis appellationem accepit. Solus namque homo inter animalia ratione vtitur. Vnde & illis etiam quibus fortitudine inferior eſt, ex ſingularitate ingenij principatus. Quaſi ergo homo eſt cum vtitur non tam fortitudine quàm calliditate:cum agit nõ iam fortiter quàm prudenter. Ab huiuſmodi homine iniquo & malo,propheta ſe eripi poſtulabat, cum diceret, *Eripe me domine ab homine malo* &c. Acſi apertè dicat, Vide qualem & quàm aſtutum hoſtem ſuſtineo, cuius comparatione quaſi brutum animal appareo. Quanto enim animal brutum ab homine ex rationis priuilegio exceditur,tanto intelligentiæ noſtræ exiguitas calliditatis eius magnitudine ſuperatur. *A viro iniquo*(inquit)*eripe me*. Denique quia non ſolùm prudenter,ſed etiam fortiter eum agere deprehendit, hunc virum conuenienti vocabulo nuncupauit. Diabolum ergo malum nominat & iniquum:malũ,quia ſemper nocere deſiderat : etiã iniquum malum, quia vltra æquitatis menſuram, modum ſæpe percuſſionis dilatat. *Eripe me*, inquit. Citò hoc fieri voluit,qui non libera,ſed *eripe* dixit.

Malus differt ab iniquo.

Matth.21.

Matth.24.

Omnis malus alteri nocet.

Homo iniquus dicitur diabolus.

Matth.13.

Tétat diabolus tripliciter.

Diabolus dicitur auis,leo & homo.

Qui cogitauerũt iniquitates in corde,tota die conſtituebant prælia. 2452

Hic conſequẽter perſecutionem malorũ oſtendit. Et oſtendit quòd mali dupliciter bonos perſequuntur:ſcilicet primò cogitatione:ſecundò locutione:ibi, *Acuerunt*. Quantum ad primum, ſciẽdum quòd plus nocet occultus perſecutor, quàm apertus:plus occultus inimicus,quàm manifeſtus:quia à manifeſto ſibi poteſt cauere,non ab occulto. Facilius enim vitatur aperta fouea, quàm occulta: aperta inimicitia,quam latés. Nulla enim peſtis eſt ad nocẽdum efficacior,quam familiaris inimicus. Illi ergo qui contra nos mala cogitant & foris bona loquuntur,quomodo à nobis vitari poſſunt,cũ cogitationes eorum nobis ſint occultæ: Ideo contra tales neceſſe eſt ad Deum recurramus : dicẽtes, *Eripe me domine ab homine malo*. Vnde hic Auguſt. *Qui cogitauerũt iniquitates in corde*. Propter eos enim hoc dicit,qui plerunque in labiis bona loquuntur. Facile enim eſt vitare apertas inimicitias : facile eſt auerti ab inimico manifeſto, cuius iniquitas iam in labiis eſt. Iſte eſt manifeſtus, ille occultus. Ille difficilè vitatur qui in labiis bona portat,& in corde mala occultat. Tales quotidie conſtituunt bella. De talium enim cordibus naſcitur quicquid eſt cõtra quod pugnat Chriſtianus. Si ſeditio, ſi ſchiſma, ſi hæreſes, ſi contradictio turbulenta:non hoc erumpit niſi de illis cogitationibus quæ tegebãtur.

Adulatores difficilè vitãtur.

Et

Et quando bona labiis loquebātur, tamen tota die constituebant prælia. Pacata audis verba, sed belli constitutio à cordibus non discedit. Vel hoc ad tentationes dæmonis potest referri. Dæmones namq; quandoque occulta bella nobis constituunt: quādo sub specie virtutum ad vitia trahere conantur. Quandoque verò bella aperta & de die cōtra nos faciunt, quando aperta mala suadent. Et hunc duplicem tentationis modum ostendit Gregor. dicēs, Hostis enim callidus cōtra militem Christi diuersa tentationum vulnera exquirēs, modò ex pharetra per insidias eum vulnerat: modò ante eius faciē hastam vibrat. Quia videlicet vitia & alia sub virtutum specie contegit: & alia vt sunt aperta, eius oculis apponit. Vbi enim infirmari Dei militē cōspicit, illic fraudis velamenta non requirit: vbi autem resistere sibi fortiter considerat, ibi contra vires proculdubio dolos parat. Nam cum infirmum quempiam in carnis illecebra videt, apertè speciem corporis quæ cōcupisci valeat, eius obtutibus obiicit. Si autem fortasse aliquem validum cōtra auaritiā cernat, inopportunè eius cogitationibus ob domesticorum suorum inopiam suggerit: vt dum mens ad prouisionis curā quasi piè flectitur, seducta furtim in rerum ambitū iniquè rapiatur. Istos ergo duos tentationis dæmonis modos hic ponit Psalm. primùm occultum, qui stat in cogitatione: dicens, *Qui cogitauerunt iniquitates in corde.* Apertum autem cum subdit, *Tota die constituebant prælia.* Per diē namq; clara notitia designatur. Vnde Richardus istum versum ad istum propositum tractās dicit, *Qui cogitauerunt iniquitates in corde* &c. Quod cogitamus, est occultatum: quod loquimur, manifestum. Coram ergo perfectis viris maligni spiritus iniquitatem cogitāt, quia inquantū possunt, fraudulenter persuasionis dolos occultant. Sub specie enim boni bonis viris mala persuadere volūt, quia ad opera mala eos omnino trahere non possunt: quòd si sic præualere non valent, ad aperta & importuna mala illico se conuertunt. Vnde & subditur, *Tota die constituebant prælia.* Quia per noctē ignorātia, per diem intelligentia designatur: rectè in die mens impugnari dicitur, quando ex his tentatur quæ apertè esse mala intelligit.

Tētat diabolus dupliciter: scilicet occulti & apertè.

Gregor. 31. moral. c. 30.

2453 Acuerunt linguas suas sicut serpētes: venenum aspidum sub labiis eorū.

Hîc ostendit eorum iniquitatem in locutione. Vbi notandum quòd nomine linguæ intelligutur verba formata per linguā: sicut notatū fuit versic. 1001. Et ibi nota quàm multipliciter Iudæi linguas suas contra Christum acuerunt. Hoc autem quod dicit, *Acuerunt linguas suas*, dupliciter intelligi potest. Nam gladius acutus est aptior ad scindendum: est etiam magis politus ad lucendum. Sic & dupliciter dicitur lingua acuta ad scindēdum: quia apertè detrahit, apertè lacerat & scindit. Dicitur etiam lingua acuta, id est tersa & polita, lucēs: scilicet lingua palpans adulatoris. Primo modo mali linguam suam acuerunt cōtra Christum, ipsi apertè detrahendo & persequendo. De quibus dicitur Psal. 56, Filij hominum, dentes eorum arma & sagittæ: lingua eorum gladius acutus. Quod ad literam de Iudæis Christo detrahentibus intelligitur: vt ibidem exponit gl. dicens, Filij hominum sunt Iudæi, qui filij hominum, id est humiles & mansueti per legem eis datam esse deberent: sed vt filij ferarum contra Christum crudeles effecti fuerunt.

Lingua dicitur acuta dupliciter.

A Quoniam dentes eorum arma & sagittæ. Per dentes eorum, irrisiones accipe: quorum verba erāt arma & sagittæ. Arma, quantū ad astuta consilia quibus se à morte Christi innocentes conabātur ostēdere: sed sagittæ erant, quantum ad verba, quibus Christum vulnerare conabantur. Et sic lingua eorum erat gladius acutus, dū acutè detrahendo clamabant, dicētes, Crucifige, crucifige. Illæ enim voces vt gladius acutus, citam fecerunt Christi mortē. Non ergo excusari possunt Iudæi à morte Christi. Quia etsi manus contra Christum habuerunt inermes: os tamen eorum contra Christum vt gladius fuit acutus. Vnde nō suffecit Iudæorum principibus contra Christum acutam detractionis linguam extendere: B quinimmo & populum ad acutas sagittas verborum contra Christum iacere procurauerunt, dū persuaserunt populis vt peterent Barrabam, Iesum verò perderent. Secundò autem modo acuerunt linguas suas, id est politas fecerūt per verba adulatoria. Adulatores enim linguam habēt acutam, id est politam: intantum quòd dum palpare videntur, sua acutie venenum infundunt. Et ad istum sensum propriè hic loquitur Psalm. dicens, *Acuerunt linguas suas sicut serpentes.* Vbi gl. *Acuerūt* &c. id est verba nequitiæ suæ poliuerunt. Et addit, *sicut serpentes.* Vbi August. *Acuerunt linguas suas sicut serpētes.* Aspice similitudinem. In serpente maxima astutia est & dolus nocendi: propterea etiam serpit. Nō habet pedes, ne eius vestigia cum venit audiantur. In eius itinere velut lenis est tactus: sed non est reC ctus. Ita ergo repunt & serpunt ad nocendum, habentes occultum venenum & subtilem contactū. Et ideo sequitur, *Venenum aspidum sub labiis eorū.* Ecce huc est sub labiis, id est absconsum: aliud autem in labiis, scilicet apertum.

Adulatores serpenti comparantur.

Custodi me domine de manu peccatoris, & ab hominibus iniquis eripe me. 2454

Hîc agit de persecutione bonorum facta à capite malorum, scilicet à diabolo. Et primò à Deo petit liberationem: secundò ponit diaboli & suorum persecutionem: ibi, *Qui cogitauerunt.* Quantum ad primum, sciendum quòd nomine peccatoris ipse D diabolus intelligitur: quia caput est omnium peccatorum, sicut & Christus omnium electorū. Hic enim nō solùm per seipsum, sed etiam per membra sua semper cogitat nos decipere, nos supplantare. Ideo necessaria est oratio: non quidem ne bona exteriora auferat, sed ne nosipsos diuidat à Christo, & faciat de suo corpore nos esse. Vnde gl. *Custodi me de manu peccatoris*: id est diaboli, qui astutus est ad nocendum: quia per multa diabolus fallit, quæ per nos præcauere nō possumus. Et quia etiam per suos nos decipit, consequenter adiungit, *Et ab hominibus iniquis eripe me*: id est à mēbris eius, per quos conatur nos decipere, quando per se hoc nequit. Sic enim & Adam tentauit per Euam, & Iob per vxorem. Notandum quòd meritò à Deo custodiri E debemus petere: quia ipse propriè custos noster dicitur, & sine ipso omnis nostra custodia est vana: dicens, Nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat qui custodit eam. Et aduertendum, quòd multa personarum genera recipit Deus in sui custodiam: vide versic. 1665.

Psal. 128.

Custodit dominus multa personarū genera.

Qui cogitauerūt supplātare gressus meos, 2455

meos,abſconderunt ſuperbi laqueum mihi.

Hic declarat intẽtionem perſecutorum,ſcilicet dæmonis & ſuorum. Principalis namque intentio ipſorum eſt, nõ quidem nos damnificare in bonis exterioribus , ſed in interioribus : quia etſi damna quandoque rerom inferunt , vel ſalutem corporis frãgunt:tamen in iſtis ſuum finem nõ ponunt , ſed in perditione animæ : vt ſcilicet membra diaboli nos faciant.Hoc aurem dupliciter faciunt : ſcilicet per aſtuta conſilia , & per ipſorum mala exempla: ibi,*Et funes*. Quantum ergo ad primum , inducens ipſorum aſtuta conſilia,dicit,*Qui cogitauerũt ſupplantare* &c. Sopplantare enim eſt aliquem ſub planta tenere,ſibi eum ſubijcere : vel idẽ quod aſtutis cõſiliis aliquem decipere. Sic ergo cogitãt dæmones ſupplãtare greſſus noſtros , cùm ſuis malitiis greſſus noſtros(id eſt opera noſtra)ſibi ſubiicere conãtur. Eſt ergo orandum vt nos dñs ab eis cuſtodiat, non quòd cuſtodiat bona exteriora , ſed ne ſupplãtent nos. Vnde hic Auguſt.dicit , *Qui cogitauerunt ſupplantare* &c.Orare opus eſt. Sed multi imperitè orant aduerſus diabolum & malos. Sed audi quid orare oportet:*Qui cogitauerũt ſupplantare greſſus meos.* Quod poteſt carnaliter accipi. Habet enim quiſq; inimicum,qui in negocio cogitat ei fraudem facere,& ei auferre pecuniam quæ verſatur in cõmuni negocio.Habet vnuſquiſq; vitium,& cogitat malum ingerere domui eius , aliquid de re ipſius minuere.Et vtiq; dolo & fraude cogitat: & quòd machinamentis diaboli hæc ipſa geſtit implere,nemo dubitat. Sed tamen non propter iſta iſti cauendi ſunt:ſed ne inſidiando tibi,adducant te ad ſe,id eſt ne ſeparẽt à corpore Chriſti, & faciãt te de corpore ſuo.Sicut enim bonorum Chriſtus caput eſt:ſic illorum caput eſt diabolus.*Qui cogitauerunt*(inquit) *ſupplantare greſſus meos.*Quid eſt hoc ? Non quaſi erres in negocio quod cum illo habes,& decipiat te in cauſa, quæ cum illo tibi communis eſt in foro. Sed greſſus tuos ſupplantabit , ſi te impedierit in via Dei:vt illud quod rectum intendebas , titubet, aut labatur à via , aut cadat à via , aut remaneat in via, aut retrorſum reuertatur vnde venerat.Quicquid tale fecerit,ſupplantauit te,decepit te.Cõſidera ergo huiuſmodi inſidias:ora ne perdas cœleſte patrimoniũ.Sequitur,*Abſconderũt ſuperbi laqueum mihi*. Qoid eſt laqueus malorum ? Laqueus enim aliquãdo dicitur peccatum:vide verſic.139. Quãdoq; dicitur doloſa cogitatio:vide ver.106. Quandoq; laqueus dicitur falſa cõſilia Iudæorũ:vide verſic.921. Et ſic Iudæi multos laqueos abſconderunt Chriſto:vide verſic.440.Vel aliter nota qoòd laqueus diaboli & ſuorũ eſt multiplex,quem nobis abſcõdunt vt nos decipiãt : vide verſic.2284.quod totum ex inuidia eorum procedit. Quod oſtendens Auguſt.hic ait, *Abſconderũt ſuperbi laqueum mihi*. Totum corpus diaboli explicatur cum ait,*Abſconderunt ſuperbi laqueum mihi*.Ipſi ſont qui cum ſint falſi iuſti , neceſſe eſt vt inuideant veris iuſtis.Nemo enim inuidet alteri in eo quod non vult vel eſſe , vel videri.Alios tibi inuidet , quia diues es:aut vult diues eſſe , aut putari diues. Alius tibi inuidet , quia clarus & nobilis es: aut hoc eſſe ſe affectat,aut putari cupit. Et ſic omnia quæ putantur aut videntur bona in ſæculo, quòd quiſque volt habere & in quo vult excellere, vel cuius rei famam captat , in eo tibi inuidet. Iſti autem qui falſi ſunt iuſti , videri volunt iuſti , cum non ſint.Neceſſe eſt ergo vt quem viderint verum iuſtum,inuideant illi : & hoc cum illo agant vnde amittat hoc in quo gloriatur.Inde veniunt omnes ſeductiones & ſupplantationes.Hoc prior ipſe diabolus voluit:qui cadens,ſlatum homini inuidit.Et quia ipſe amiſit regnum cœlorum,hominem illuc peruenire non vult.Et id nunc agit , vt homo illuc non perueniat vnde ille deiectus eſt. Dicamus ergo homini iniuſto,Quare inuides iuſto?quia videri vis iuſtus ? Fac ergo quod melius eſt , & facilius eris quod vis videri.Etenim ſi inuideris diuiti,non tamen eſt in poteſtate tua vt diues efficiaris. Si inuideris honeſto alicui ſenatori & nobili,non eſt in poteſtate tua vt nobilis efficiaris & clarus. Si inuideris pulchro vel forti,non erit in poteſtate tua , vt pulcher vel fortis efficiaris. Si inuides iuſto , res in poteſtate tua eſt. Eſto quòd doles alterum eſſe. Nõ enim empturus es quod tu non es,& alius eſt.gratis conſtat , citò conſtat : citò & gratis iuſtus eſſe potes.

Cogitat diabolus nos perdere.

Orare quid debemus contra diabolũ.

Inuidia diabolus & mali nos tentãt.

Inuidia vnde habet ortum.

Gen.3.

Inuidi contra iuſtos facilius poteſt ſanari.

Et funes extenderunt in laqueum: iuxta iter ſcandalum poſuerunt mihi. 2456

Hic oſtendit malorum perſecutiones per ipſorũ mala exempla. Vbi notandum quòd per funes peccata intelligũtur,quę peccatorẽ ligant:Prouerb.5, Funibus peccatorum ſuorum cõſtringitur quiſq;. Quod oſtẽdit Gregor.ſuper illo verbo Iob 11,Baltheum regũ diſſoluit , & præcingit fune renes eorum:dicens , Qui membrorum ſuorum motus regere ſciunt bene,non immeritò reges vocãtur.Sed cùm de elatione mens tangitur,plerumque omnipotens Deus eius ſuperbiam deſerens,hanc immũdicia operis cadere permittit. Regum itaque baltheum diſſoluit,quando in his qui bene regere ſua membra videbãtur,propter elationis culpam , caſtitatis in eis cingulum deſtruit. Quid ergo in fine accipitur,niſi peccatum?ſicut per Salomonem dicitur,Iniquitates ſuæ capiunt impium , & funibus peccatorum ſuorum conſtringitur quiſq;. Et quia in renibus,carnis delectatio principatur,diſtrictos conſcientiarum iudex qui regum baltheum diſſoluit,fune præcingit renes eorum:quatenus diſſoluto caſtitatis cingulo,eorum membris peccati funis circũdetur. Vt quos in occulto ſuperbia inquinat, quàm ſint deteſtabiles etiam in publico oſtendat. De funibus peccatorũ , vide verſic.2134. Quid eſt ergo *funes extenderũt in laqueum* , niſi peccata ſua extenderunt,id eſt oſtenderunt,& publicauerunt , vt eorum exemplo alij cadant & peccẽt ? Vnde alia litera,ſecundum Auguſtinum,habet , *Et reſtes extenderunt in laqueum :* quod ad idem redit. Nam ſecundum grammaticos reſtis dicitur à rete : & eſt reſtis funis,vel quod fit ex funibus , vel ad aliud trahendum.Peccata ergo reſtes dicuntur vel funes , quia vnum ad aliud trahunt. Vnde hic Auguſt.ait,*Et reſtes extenderunt mihi*.Dicit Eſaias , Væ his qui trahũt peccata , ſicut reſtem longam. Quare autem peccatum dicitur reſtis?quia omnis peccator perſeuerãs in peccatis ſuis,addit peccata peccatis. Et cum debeat accuſatione peccati ſui corrigi , defenſione duplicat quod poſſet confeſſione auferri. Et plerunque aliis peccatis vult munitus eſſe propter illa quæ commiſit.Puta,fecit quis adulterium,& ne occidatur,patrat homicidium. Addit peccato peccatum.Rurſus ſi ei contigerit facere homicidium, Iam qui vnum crimen timebat,duo timet.Et vtiq;

cum

Funes dicuntur peccata.

Gregor.11. moral. cap.9.

Prouerb.5.

Publicus fornicator dat aliis exemplũ cadẽdi in peccatum.

Peccata dicũtur reſtes.

Eſaia 5.

cum viderit sepulcra timere quod antè timebat, non curat minuere quod antè fecit: sed magis addere quod nódum fecit. Quærit fortè & veneficú. Tria ecce habet. Inde iam quis cogitat, quis finiat restem peccatorum? Et optimè peccatum dicitur restis, siue funis. Vt enim torqueatur restis, additur. Et non adduntur recta fila, sed torta. Prauitas sibi connexa ducitur in longú: & non cogitat præcidere quod malè texuit, sed addere. Ad propositú ergo, sic funes siue restes dicũtur peccata, quæ mali bonis extendunt in laqueum: quando per exemplum eis suadent facere mala quæ ipsi faciunt. Sequitur, *Iuxta iter scandalum posuerunt mihi.* Quid autem est iter siue via, nisi Dei præcepta quæ ducunt ad vitam? Matth. 19, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Scandalum autem idem est quod ruina siue occasio ruinæ. Quid est ergo, *Iuxta iter scandalú posuerunt mihi*, nisi iuxta præcepta Dei posuerunt mihi occasionem ruinæ? Non dicit in itinere, sed iuxta iter. Quia mali bonos tentantes, non impugnant diuina præcepta, sed dicunt illa sancta esse & bona: sed iuxta illa ponunt occasiones ruinæ, dum ex illis hominem ad malum inducere volunt. Verbi gratia: Iter domini vel præceptum est, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Iuxta hoc tibi malus scandalum ponit: dicens, Tu es libidinosus, & hoc esse te diligis: ergo debes diligere proximum tuum talem esse: ergo per exempla tua fac illum esse libidinosum: & sic de aliis. Et hoc est ponere scádalum, non in itinere, sed iuxta iter.

Scandalum quid sit.

2457 Dixi domino, Deus meus es tu: exaudi domine vocem deprecationis meæ.

Hæc est secunda pars, in qua iustus contra prædicta mala in Deo ponit suam confidétiam. Et tria facit, quia primò in Deo ponit suam confidétiam: secundò à Deo cognoscit suam constantiam: ibi, *Domine domine*: tertiò a Deo petit in bono perseuerantiam: ibi, *Non tradas*. Quantum ad primum, notádum quòd nullus homo, nullus angelus propriè dicitur dominus: sed solùm Deus omnium verus est dominus: vide versic. 1633. Veruntamen quamuis sit dominus & Deus omnium generaliter, tamẽ fidelium & iustorum singulariter dicitur dominus & Deus: quia illi ipsum verum Deum recognoscũt & dominum. Quia ergo omnium verus est dominus, omnes malos compescere potest. Et ideo contra omnia prædicta vitia & persecutiones solum in ipso spes est ponenda. Et hoc est quod ait Psalm. *Dixi domino, Deus meus es tu.* Quasi dicat, Illi persecutores homines sunt, sed non mei domini: tu verò Deus es, & Deus meus. Vide magnam fiduciam cú dicit, *Deus meus es tu.* Vnde August. Nunquid & illorum est Deus qui nos persequuntur? Cuius nó est Deus, qui verus est Deus? Sed tamen propriè illorú est Deus qui eo fruuntur, qui ei seruiunt, qui libéter sub illo sunt. Ná & mali sub illo sunt, quamuis inuiti. Iusti appellant Deum, à quo coronẽtur: mali fugiunt Deum, à quo damnentur. malus ergo qui non vult habere dominum in Deum suum, quò fugiet Deum omnium? Bonum est ergo illi vt cóuertatur ad Deum omnium, faciatque illum conuersione suum: & positus inter tales superbos & seductores, in domino Deo confidés dicat, *Dixi domino, Deus meus es tu.* Sequitur, *Exaudi domine vocem deprecationis meæ.* Per hoc enim vult ostédere deuotionem orantis. Nam multi sunt orantes, qui vocem non habent, sed solum sonum. Sed iusti orantes, sonum habent & vocem. Vnde dicit iste, *Exaudi domine vocẽ deprecationis meæ.* Vbi sciendum quòd vox propriè est animalium vitam habentium. Illa enim quæ vita carẽt, sonum reddere possunt: sed vocem formare non possunt. Nam vt dicitur lib. 5. de proprietatibus rerum, vox est aër tenuissimus plectro linguę ictu formatus. Est enim plectrum vltima pars linguæ, quæ se flectendo hinc inde vocem format. Instrumentum autem ipsius vocis multiplex est: scilicet pulmo, guttur, gula, os, dentes, labia, & huiusmodi. Quorum quædam sunt matrice vocis receptiua: sicut pulmo cum suis receptaculis & canalibus. Quædam sunt vocis directiua: sicut guttur. Quædam sunt vocis ordinatiua: sicut gula, quę vocem pulchram reddit & fortem: quia aërem introeuntem, ne nimis impetuosè exeat, refrænat: & à receptione pulueris, guttur & alia organa vocis obseruat. Ex quibus bene patet quòd nihil formare potest vocem: nisi sit animal & vitam habeat. Sic in proposito, spiritualiter nullus orádo propriè vocem format, nisi vita spirituali viuat. Peccator mugire potest vel sonare: sed vocem formare non potest. Ad propositum ergo, Psalm. volens ostendere in sua oratione suam deuotionem, ostédit se vitam habere gratiæ, qua orando format vocem. Et hoc est quod ait, *Exaudi domine vocem deprecationis meæ.* Vnde istum intellectum hic innuit August. dicens, *Exaudi domine vocem* &c. Simplex quidem sententia est & facilis ad intelligendum. Sed fortè delectat cogitare, quare non dixerit Exaudi deprecationem meam, sed expressius dixit, *Exaudi vocem deprecationis meæ.* Vox quidem deprecationis est, vita deprecationis, anima deprecationis. Nó enim omne quod sonat in verbis meis vox est: sed vnde viuunt verba mea. Cæteri enim strepitus sine anima, soni dici possunt: voces dici non possunt. Vox propriè animaturum est: viuorum est. Quòd multi autem deprecantur Deum, & non sentiunt Deum: nec bene cogitant de Deo, sonum deprecationis habere possunt, vocem habere nó possunt. Psalmista ergo vocem in deprecádo habebat, quia inde erat vox vnde viuebat, quia Deum suum intelligebat, quia à quo liberaretur videbat, & a quibus liberaretur sentiebat. Sed qualiter istam vocem deprecationis Deo commendet ostendit, subdens,

Deus est omnium Deus, sed propriè bonorum.

Vox propriè est bonorum.

Vox quomodo formetur.

Domine domine, virtus salutis meæ: obumbrasti super caput meum in die belli. 2458

Hic à domino recognoscit suæ firmitatis constantiam. Inter omnes virtutes, perseuerantia boni operis summè displicet diabolo: quia sine ista nulla virtus proficit, nullus ad palmá pertingere potest: omnes ad manus diaboli cadunt. Vnde cùm bonú aliquod agimus, necesse est vt in illo perseueremus. Propter quod ait Gregor. Sunt nonnulli qui cú bona aliqua faciunt, iniquitatú suarú protinus obliuiscuntur, & cordis oculú in cósideratione bonorú operú quæ exhibent aguntur: atq; eo se iá sanctiores æstimát, quo inter bona quæ agunt malorum suorú in quibus & fortasse adhuc implicati sunt, memoriá declinát. Qui si districtioné iudicis vigilanter attenderét, plus de malis suis metuerét, quàm de imperfectis bonis exultarent. Plus inspicere de his quæ eis adhuc agenda sunt, debitores

Perseuerátia boni est necessaria.

Gregor. 35. moral. cap. 6.

tenen

tenentur, quàm) quòd operátes quædam iam partem debiti soluunt. Neque enim absolutus est debitor qui multa reddit, sed qui omnia. Nec ad brauiũ victoriæ peruenit, qui in magna parte spectaculi velociter currit: si iuxta metas veniens, in hoc quod est reliquum deficit. Neque ad quælibet destinata loca pergentibus inchoando longum iter capere, si non etiam valeant totũ consumare. Quia ergo vitam æternam quærimus, quid aliud quàm quædam itinera agimus, per quæ ad patriam festinamus? Et quid prodest quòd capimus multa, si ea quæ ad perueniendum restant, negligimus? &c. Ex quibus apparet quòd nulla virtus salutẽ obtinet, nisi sola perseuerantia. Et istam quis inter tot scandala, tentationes & persecutiones haberet, nisi singulari gratia Deus illam administraret? Vnde hanc à Deo Psalm. recognoscens nunc dicit, *Domine domine, virtus salutis mea.* Vnde hic ait Aug. *Domine domine, virtus salutis mea:* i. qui das vires salutis meæ. Quid sibi vult, *virtus salutis mea?* Conquerebatur enim Psalm. de scandalis, de insidiis peccatorum, de malignis hominibus, de superbis & inuidentibus: inter quales necesse est vitam ducere, dum hic temporaliter viuimus. Talia scãdala dominus prædixit futura, cùm ait, Abundabit iniquitas, refrigescet multorum charitas. Sed statim remedium adiunxit, dicens, Qui autem perseuerauerit vsque in finẽ, hic saluus erit. Attende, iste timuit, & abundantia iniquitatum turbatur. Respexit, & vidit remedium: qui autem perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Proposuit se perseuerare: sed vidit longam viam. Sed quia perseuerare magnum est & difficile, ipsum orauit ad perseuerantiam suam, à quo illi iussum est vt perseueraret. Vnde ait, Tu es virtus salutis meæ: tu me facis perseuerare vt perueniam ad salutem. Sequitur, *Obumbrasti super caput meum in die belli.* Vbi aduerte quòd in vita præsenti habemus non solùm continuè bellum extrinsecũ, quia cõtinuè impugnamur à diabolo & suis membris: sed etiam bellum intestinũ, quod fortius nos premit: scilicet legem membrorum, fomitem carnis: qui semper legi rationis repugnat. De quo dicit Apostolus, Video aliam legẽ in membris meis repugnãtem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in legem peccati. In istis bellis cõtinuè iustus pugnando fatigatur, calefit, arescit, & quasi incipit deficere. Vnde dicit fatigatus. Pugno foris contra fictos & malos: pugno intus contra concupiscentias meas. Sed sic fatigatus, ad gratiam Dei respicit. Et qui iam æstuabat & quasi arescebat, sub vmbra diuinæ gratiæ incipit respirare & habere refrigerium. Et hoc est quod ait, *Obumbrasti super caput meum:* id est super mentem meam in die belli. Vel aliter, maximum remedium in bellis nostris aduersitatis & persecutionũ est consideratio Christi passionis. Qua considerata, omne quod fideli graue videbatur, apparet leue. In passione autem Christi Deus super illum obumbrauit: id est vmbram fecit, quia sol obscuratus est, in figurã quòd omnes in suis passionibus illius passionis memores, vmbram refrigerantem inde haberent. Vnde & passionis memor Psalm. dicit, *Obumbrasti super caput meum:* id est supra Christum in die belli, scilicet suæ passionis. Sic enim de Christo dicitur, Scapulis suis obumbrabit tibi &c. Vel aliter: quia dum tentationes vrunt, vmbram & refrigerium per verba sacræ scripturæ dominus præstat nobis. Et sic istum passum exponit Gregor. dicens, Bellum patimur, cùm carnis tentationibus impugnamur: de quo nimirum bello per Psalm. dicitur, *Obumbrasti super caput meum in die belli.* Quia electorum mentes dominus dum verbi sui pabulo reficit, contra tentationes carnis vmbram præstans, ipsos fortes facit.

Ioã. in aureã in quodã sermone quadragesima qui incipit, Licet nobis. Hæc est perfectorũ vera iustitia, vt nunquam se præsumãt esse perfectos: ne ab itineris médium finiti intẽtione cessantes, ibi incidant in deficiendi periculũ vbi proficiẽdi deposuerunt appetitũ.

Perseuerãtia est à Deo.

Rom. 7.

Passio Christi, vmbrã nobis facit.

Psal. 90. Obumbrat super nos Deus verbis sacra scriptura. Gregor. 6. moral. cap. 27.

Non tradas me domine à desiderio meo peccatori, cogitauerunt contra me: ne derelinquas me, ne fortè exaltentur. 2459

Hic postquam virtutem perseuerãtiæ recognouit à domino, ipsam sibi confirmari orat: ne in manibus, à voluntate scilicet propria, diaboli tradatur. Vbi aduertendum quòd peccatoris nomine diabolus intelligitur: cui nullus traditur, nisi volũtate propria & à desiderio suo. Rogat ergo Deum vt non tradat: id est nõ permittat ipsum tradi peccatori, id est diabolo: & hoc à desiderio suo. Et hoc est vt vmbra suæ gratiæ sic regulet desiderium suũ, ne diabolo cõsentiat. Potest enim te inuito diabolus vel homo malus sæuire in corpus tuum in temporalibus bonis: sed desiderium tuum in potestate non habet. Vnde hic ait August. *Ne tradas me domine à desiderio meo peccatori.* Ecce quomodo valebit vmbraculũ mihi, vt æstus non patiar à meipso. Et quid mihi peccator ille faciet quantumcunque sæuiat? Sæuierunt enim in martyres iniqui: traxerunt eos, catenis ligauerunt, carceribus incluserunt, gladio ferierunt, æstibus subiecerunt, ignibus combusserunt. Hæc omnia fecerunt, & nõ eos tradidit Deus peccatoribus: quia non sunt traditi à desiderio suo. Illud ergo ora quantum potes, ne à desiderio tuo tradat te Deus peccatori. Tu enim desiderio tuo facis locum diabolo. Et ponit exemplũ: Ecce, diabolus proposuit tibi lucrum, & inuitauit ad fraudem: lucrum habere non poteris, nisi fraudem feceris. Sed lucrum esca est: fraus laqueus. Sic ergo attende escam, vt videas & laqueum: quia lucrum habere non potes, nisi fraudem feceris. Fraudẽ autem si feceris, capieris. Fræna ergo desiderium tuũ: & non cades in laqueum. Si autem vicerit te desiderium escæ, mittis collum tuum in laqueum. Desiderium enim æstus facit: vmbraculum autem domini temperat desiderium, ne capiamur. Sequitur, *Cogitauerunt contra me: ne derelinquas* &c. Patet ex dictis quòd intentio principalis dæmonis & suorum non est persequi bona exteriora neque corpus, sed capere animam. Ideo dicit, *cogitauerunt contra me*, non contra mea. Quando enim seduxerint hominem & illaqueauerint, gaudent. Sic enim Psalmo 12, dicebat, Qui tribulant me, exultabunt si motus fuero: scilicet à fide & virtute. Sicut enim angelis & iustis hominibus est gaudium super vno peccatore quando conuertitur de malo ad bonum: sic diabolo ac suis gaudium est de opposito. Et hoc est quod orans dicit, *Ne derelinquas me, ne fortè exaltentur.* Quasi dicat, Si me derelinquis, capiar: si captus fuero, gaudebunt: id est non de me triumphent, non de me gaudeant. Et nota quòd Deus derelinquit hominem multipliciter: scilicet primò temporaliter, nõ ostendendo suã potentiam: & sic dereliquit Christum in passione. Psal. 21, Deus Deus meus, quare me dereliquisti? Secundò derelinquit spiritualiter, non visitãdo per gratiam: & sic derelinquit peccatores: 1. Paral. 15,

Corporis potestatem habẽt mali: sed non animæ.

Derelinquit deus homines multipliciter.

Si dereliqueritis dominũ, derelinquet & ipse vos. Tertiò æternaliter deputando ad gehennam: & sic derelinquit dæmones & damnatos: 1. Paral. 33, Si dereliqueris eum, proiiciet te in æternum: 3. Reg. 9, Quia dereliquerunt dominũm, idcirco induxit super eos omne malum. Iste autem postulat vt non derelinquatur à Deo: nõ quidem primo modo, sed secundo & tertio.

2460 Caput circuitus eorum: labor labiorum ipsorum operiet eos.

Hîc ostendit quibus malis mali inuoluũtur. Et primò ponit malorum mala: secũdò iustorum bona: ibi, *Verumtamen*. Prima in duas: quia primò ponit ipsorum malorum mala culpæ: secundò mala pœnæ æternæ: ibi, *Cognoui*. Prima diuiditur in tres: secundum quòd triplici malo culpæ ostendit malos laborare in præsenti: scilicet malo cordis, quod est superbia: secũdò malo carnis, quod est luxuria: ibi, *Cadent super eos*: tertiò malo oris, per vana verba: ibi, *Vir linguosus*. Quantum ergo ad primum, sciendum quòd omnium vitiorum caput est superbia. Quæ ideo caput omnis peccati dicitur, quia ipsa radix & õrigo est omnium peccatorũ: vide versic. 1974. Item notandum quòd peccatores semper in circuitu ambulare dicuntur, quia nulla firmitate sunt stabiles: quoniam, vt dicitur Threnorum 1, Peccatum peccauit Hierusalem: propterea instabilis facta est. Iste est circuitus peccati quo laborat diabolus vt nos peccatis implicet: de quo 1. Pet. 5, Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens &c. Qui idcirco circuire dicitur, quia tentationibus suis nos ab omni parte percutit: vt puta, sæpe dum gula restringitur vt libido refrænetur, tunc inanis gloriæ punctionibus mentem pulsat. Si autem corpus per abstinentiam non affligatur, tunc contra mentem libidinis flamma consurgit. Sæpe dum possessa erogamus, ad auaritiã ducimur: quia habere quærimus quod tribuamus. Et sic peccatũ dicitur quidam circuitus, quo vndique circumdamur. Est ergo sensus: *Caput circuitus eorum*: id est superbia (quæ est caput circuitus vitiorũ) est eis quidam labor labiorum ipsorũ. Quod ideo dicit, quia omnis superbus mendax: omnis autem mẽdax laborat. Et talis labor operiet: quia mẽdaces diu celari non possunt quin in mendacio comprehẽdantur & operiantur cõfusione. Vnde hic August. ait, Omnis qui in longum vadit, aliunde incipit, alicubi finit. Qui in gyrum it, nusquam finit. Hic est ergo labor impiorum, qui euidentius in alio Psalm. demonstratur. In circuitu impij ambulant. Sed huius circuitus peccatorum caput est superbia: quia Initium omnis peccati, superbia. Hæc autẽ superbia est labor labiorum ipsorum, quia omnis superbus fictus est: omnis autem fictus, mendax: omnis autem mendax laborat. Nam veritas tota facilitate dicitur. Ille autem laborat qui fingit quod dicat. Nam qui vult veritatem dicere, non laborat. Quasi ergo dicat iste Deo, Me operit vmbraculum tuum: quia obumbrasti super caput meum &c. Impios verò operit mendacium ipsorum. Sed hoc mendacium ipsorum, labor est labiorum ipsorum. In omni enim opere malo labor est. Et omne opus malũ cogitatum, mendacium ducere habet. Nõ est enim veritas, nisi in opere bono. Et propterea quia homines laborant in mendacio, alibi dicit Psalm. Filij hominum vsquequò graui corde, vt quid diligitis vanitatem & quæritis mẽdacium? Apertè audi in alio loco laborem esse in mendacio, Docuerunt linguas suas loqui mẽdacium: vt iniquè agerent, laborauerunt. Et nota quòd vitia semper habent admixtum laborem: vt ostẽdit Alredus super illo verbo Matth. 11, Venite ad me omnes qui laboratis &c. dicens, Labor est in vitiis, sed requies in virtute: confusio in libidine, securitas in castitate: seruitus in cupiditate, libertas in charitate. Est enim labor in vitiis, labor pro vitiis, labor contra vitia. Labor in vitiis, quando vt mala desideria expleantur, laborem multis antiquus hostis imperat. Labor pro vitiis, quando quis pro malis quæ fecit affligitur etiam inuitus: vel volens labore pœnitẽtiæ maceratur. Labor contra vitia, quando cõuersus ad dominum, diuersis tentationibus fatigatur.

Caput vitiorũ est superbia.

Circuitus dicitur peccatũ.

Eccles. 10.

Mendacium labor est: veritas sine labore dicitur.

Psalm. 4.

Labor est in vitiis multipliciter.

Cadent super eos carbones: in ignem deiicies eos: in miseriis non subsistent. 2461

Hic ostendit quòd mali laborãt peccato luxuriæ. Vbi sciendum quòd carbo qui est niger, significat infamiam qua homo quantumcunque clarus denigratur. Thren. 4, Denigrata est super carbones facies eorum. Per ignem autem figuratur quandoque libido carnalis. Vnde Prouerb. 6, Non potest homo abscondere ignem in sinu suo, vt vestimenta eius non cõburantur. Sic qui ingreditur ad mulierem proximi. De quo igne ait Hieronym. Ignis infernalis luxuria, cuius materia est gula: cuius flãma, superbia: cuius scintillæ, praua colloquia: cuius fumus, infamia: cuius exitus, pœna: cuius finis, gehenna. Sic igitur per carbones nigredinem intellige: per ignem, luxuriam. vt sit sensus, *Cadent super eos* (scilicet malos) *carbones*, id est nigredo infamiæ. Et quomodo subdit: *quia tu in ignem deiices eos*: scilicet in vitium luxuriæ permittes eos cadere. *Et in miseriis non subsistent*. Quod ideo dicit, quia peccatum illud ad miseriã deducit homines. Propter quod in suo statu diu permanere non possunt. Vel aliter: vt per carbones vitia nigra intelligantur. Sic enim quando quis bonus efficitur malus, de carbone ignito fit carbo extinctus & niger. vt ostendit Gregor. dicens, Dum plerumque virtutum copia etiam plusquam expedit prosperatur, in quandam sui fiduciam mens adducitur: & decepta præsumptione propria, repentè peccato surripiente fuscatur. De quibus rectè dicitur, Denigrata est super carbones facies eorum. Nigri enim post candorem fiũt, quia amissa Dei iustitia, cum de se præsumunt, in ea etiam quæ non intelligunt peccata dilabuntur. Et quia post amoris ignem ad frigus torporis redeunt: ideo extinctis carbonibus comparantur. Sic igitur cadent super eos carbones, id est peccata diuersa. *In ignem deiicies eos*. Quid enim hic est ignis, nisi aduersitas & pœna temporalis, quæ bonos purificat, sed malos consumit? Psal. 16, Transiuimus per ignem & aquam: & eduxisti nos &c. In ignem ergo etiam in præsenti vita mali deiiciuntur: quia etiam multis miseriis & laboribus implicantur. Sed isti in miseriis non subsistunt: quia scilicet miserias mundi patienter non tolerant. Iusti autem in miseriis subsistunt, dicentes cum Apostolo, Gloriamur in tribulationibus, scientes quòd tribulãtio patientiam operatur: patientia autem probationem: probatio autem spem: spes autem non confundit &c. At verò super

Ignis luxuria.

Carbones significant peccata.

Gregor. 32. moral. c. 4.

Thren. 4.

impios

impios cum ceciderit aliqua pressura, aliqua miseria: non subsistunt, sed cadunt per impatientiā. Vel aliter, vt totum in bonum intelligatur. Vnde quādo quis malus & carbo igne charitatis inflammatur: tunc conuertitur, & in miseriis peccati nō subsistit: sed ab his liberatur. Et istum intellectum his ponit August. dicens, *Cadent super eos carbones* &c. Qui sunt carbones ignis? Certè aliquos carbones nouimus ad pœnam, aliquos ad salutē valere. Dictum est enim de quibusdam carbonibus, cum homo peteret aduersus linguam dolosam auxilium: Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguā dolosam? Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis: id est verba Dei cor transfigentia & vetustatem perimentia, amorémque gignentia. Et exempla hominum qui mortui erant & reuixerūt, nigri erant, & fulgētes effecti sunt. Carbones enim tenebrosi sunt: sicut indicat color. Sed cum ad eos accesserit flamma charitatis, & ex mortuis reuixerint, audient ab Apostolo, Fuistis aliquando tenebræ: nunc autem lux in domino. Ipsi sunt carbones, fratres, quos intuemur, quando volumus mutare vitam transfixi sagitta Dei. Et impediunt nos malæ linguæ hominum & volunt seducere à via veritatis, potiúsq; ducere ad errores suos, & dicere nobis, quia si professi fuerimus non implebimus. Attendamus autem carbones illos. Qui erat heri ebriosus: hodie sobrius est. Qui heri adulter: hodie castus. Qui heri raptor: hodie largitor. Omnes isti carbones sunt ignis sunt. Accendunt exempla carbonum, ad vulnus sagittarum. Non enim timeam dicere vulnus: cum clamet ipsa sponsa, dicens, Vulnerata charitate ego sum. Et sic ibi vastatio fœni: propter quod dicuntur carbones desolatorij. Vastatur fœnum, sed purgatur aurum, & mutat homo ex morte vitam: & incipit esse carbo flagrās. Qualis carbo fuit Apostolus, qui prius fuit persecutor, & blasphemus, & iniuriosus: niger & extinctus, sed postmodum accensus? De cœlo vox Christi accendit illum. Periit in eo tota nigredo. Cœpit feruens spiritu quo accendebatur, alios accendere. Tales ergo hic intellecturi sumus carbones ignis, qui cadunt super istos malos, & deiiciunt illos à malitia sua.

Carbones boni & mali. — *Psal.119.* — *Carbones id est verba scripturæ & exempla auctorum.* — *Ephes.5.* — *Cant.2.* — *1.Tim.1.*

2462 Vir linguosus non dirigetur in terra: virum iniustum mala capient in interitu.

Hic ostendit quòd mali laborant per verba vana & mala. Vbi aduerte quòd lingua duo habet officia. Est enim instrumentum gustus & locutionis. Et sic linguosus significat gulosum, qui delectatur in gustu: & hominē verbosum vel multiloquum, qui delectatur in multiloquio. Et quia vt dicitur Prouerb.10, In multiloquio non deerit peccatum. Vir linguosus hic dicitur, qui per multiloquium peccat. Talis enim difficiliter refrænari potest: sicut nec lingua facilè domatur: vt habetur Iacobi 1. Vnde & ibidem lingua mortiferum venenum vocatur, quia multos ad interitum ducit, quia & homines reddit iniustos. Vnde hic ait August. *Vir linguosus non dirigetur in terra.* Vir linguosus amat mendacia. Quid enim illi voluptas est, nisi loqui? Non enim attendit quid loquatur, dum loquitur. Ideo non potest fieri vt iste dirigatur. Seruum ergo Dei magis oportet audire quàm loqui: sicut scriptum

Multiloquiū nō caret peccato.

A est, Sit autem omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum. Et si fieri potest, hoc cupiat, vt non habeat necessitatem loquendi. Verbi gratia. Modò loquimur ad vos, vt aliquid vos doceamus. Quāto melius esset vt omnes sciremus, & nemo doceret alium: vt non esset alius loquens, alius audiens, sed omnes solum dominum Deum audientes: Sic ergo vnusquisque gaudium taciturnitatis habeat in voluntate: sed vocem doctrinæ in necessitate. Quādo enim est opus locutionis, opus doctrinæ: hoc solum quando pateris imperitum, quādo habes indoctum. Si ergo semper te delectet loqui, semper docere, semper vis habere imperitū quem doceas. Si autem beneuolus es, & vis omnes doctos esse: non vis semper habere quos doceas. Et
B non erit in voluntate tua exercitium loquendi vel doctrinæ, sed in necessitate. Gaudium ergo sit tibi in auditione Dei, necessitas sit in locutione tua: & non eris vir linguosus. Si autem vis loqui, & audire non vis: semper vis exire foras, non intus redire. Qui enim te docet, intus est: quando autem doces, foras exis ad eos qui foris sunt. Ab interiore enim audimus veritatem. Et ad eos qui foris sunt, à nostro corde loquimur. De interioribus ergo gaudeamus: de exterioribus autem necessitatem habeamus, non voluntatem. Sequitur, *Virum iniustum mala capient in interitu.* Hic enim loquitur de malis pœnæ. Vbi aduerte quòd mala talia capiunt bonos & malos: sed bonos ad probationem & ad meritorum augmentum: malos autem ad damnatio-
C nem & suppliciorum meritum. Mala hæc sunt bonis solum in præsenti: quia hic flagellat Deus omnem filium quem recipit. Et sic mala non capiunt iustum ad interitum quem purgant: sed malum, quem magis reddunt obstinatum. Quid est ergo, *virum iniustum mala capient in interitu*, nisi Mala vitæ præsentis sunt reprobis ad interitum damnationis, quæ iustis sunt ad probationem? Vnde Gregor. ait, Non potest in hac vita homini posito tentatio deesse peccati: sed aliud est tentationi peccati resistere, aliud consentire. Iniquus autem quisque, quia tentationibus peccati resistere nescit, ipsum tentatio ad interitum capit. Aliter istum versum deducit Richardus, ostendens quòd non loqui, sed semper audire debemus: dicens, *Vir linguosus non dirigetur in*
D *terra.* Quicunque sub discipuli forma verbi incarnati frequentat auditorium: eo debet diligere & seruare silentium, quo imaginem sibi elegit Dei verbum. Magister enim humilium Christus non modò ea ratione verbum patris dicitur, quòd sit omnipotens spiritus: sed etiam dicitur verbum, quia semper requirit auditum. Qui audit, auscultat: qui auscultat, silet: qui autem silens audit, alicui audientiam præstat. Semper igitur pater Deus requirit à creatura rationali silentium, cui semper loquitur tale verbum. Nam verbi huius ineffabilis generatio, sola est creaturæ rationalis eruditio: cui sola spiritualis infantia eo exhibet reuerentiam debitæ audientiæ, quo fætiatam custodit in silentio innocentiam & quiete. Semper loquitur
E nobis pater, dum verbum ineffabile generat: vt ad æternum eius colloquium, cōtinuum det creatura silentium. Verbum autem omnipotēs cognoscitur nec intelligere nec diligere, qui ab eo non metuit cordis audientiam auertere: vnde scriptum est, *Vir linguosus non dirigetur in terra.* In terra quippe nō dirigetur, qui diuini ratione eloquij percipere aut intelligere non meretur. Id autem non meretur vir

Iac.1. Multa audire & pauca loqui debemus. — *Mala pœnæ iustis sunt ad probationem: malis autē ad damnationē.* — *Gregor.14. moral.cap.9.* — *Silentium à nobis exigit Deus.*

linguosus, qui dum lingua & in lingua loquitur, maximè quòd verbi spiritus in linguis igneis deferat, non experitur. Vides quantum tota trinitas approbet silentij disciplinam. Pater silentium diligit: quia dum de substantia sua verbum sibi ineffabiliter generat: & patet proculdubio ad huius arcani intelligentiam intētam cordis aurem requirit. Vn-
Psalm.44. de populo loquitur, dicens, Eructauit cor meū verbum bonum. Verbum quoque ipsum non immeritò fieri sibi silentium exigit: quia Dei thesauros omnes sapientiæ & scientiæ Dei in se custodit: ad illósque nostris auribus conculcandos, quasi quādam linguam nobis non ignotam nostram humanitatem suscepit. Vnde Moyses ait, Propè est verbū in ore tuo &c. Et euangelista Ioannes, Verbum ca-
Ioan.1. ro factum est, & habitauit in nobis. Spiritus etiam verbi summam sibi fieri audientiam voluit, dū verbum abbreuiatum & ideo magis obscurum quasi per quasdam glosas exponens, se in linguis igneis reuelauit. Nam glosæ linguæ interpretantur. Spiritus enim sanctus obscuritatem verbi abbreuiati, id est vsque ad formam serui exinaniti, quasi quandam expositionem fecit, dum tanti mysterij causas ipsius verbi discipulorum cordibus tam euidenti distinctione linguarum impressit. De isto suo glosatore & expositore spiritu sancto, verbum patris sic loquitur, Ille me clarificabit &c.
Ioan.16.

Cognoui quia faciet dominus iu-
2463 dicium inopis, & vindictam pauperum.

Hic ponit reproborū mala pœnæ æternæ. Docet scriptura, Deum nulla peccata dimittere impunita: sic & nulla bona irremunerata. Cùm ergo in vita præsenti mali iniustè persequantur bonos, boni autem patiantur: ad Dei iustitiam spectat & bonos præmiare finaliter, & malos punire. Quantum ergo ad bonorum præmiationē, dicit, *Cognoui quia faciet dominus iudicium inopis*: id est iudicabit pro inope. Inopes autem dicuntur omnes humiles quos Christus præmiabit: quia si præmiabit peccatores quia beati pauperes spiritu: multo fortius inopes, quia altiores sunt inopes quàm pauperes: quia inops dicitur ab ope, & in, quod est sine, quasi sine ope: scilicet qui nihil habet. Pauper autem dicitur qui aliquid habet: sed parum. Faciet ergo iudicium inopis, dum inopes præmiabit. *Et vindictam pauperū.* Quid enim est vindictā alicuius facere, nisi offensorem punire? Tunc ergo suos pauperes Christus vindicabit, quando in futuro persecutores bono-
Psalm 57. rū damnabit æternaliter. De qua vindicta dicitur, Lætabitur iustus cum viderit vindictā: manus suas
Questio. lauabit &c. Sed fortè dices, De quo dicit quòd faciet iudiciū inopis: de Deo patre, an solū de Chri-
Iudiciū multiplex. sto, cui pater omne iudicium dedit? Respōdeo, Vbi notādum quòd iudicium multiplex est: scilicet iudicium primariæ auctoritatis. Et sic iudicium est totius trinitatis, & nō alicuius singularis personæ. Vnde Psal.67, Deus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio regis: scilicet Christo. Quicquid enim creaturæ datur, à tota trinitate procedit: quia opera trinitatis à dextra sunt indiuisa. Secundò est iudicium administrationis. Et sic minister diuini iudicij super omnem creaturā factus est Christus:
Act.10. qui constitutus est a Deo iudex viuorum & mortuorum. Vnde & Christus in forma humanitatis in vltimo iudicio apparebit omnibus bonis & malis. Et isto modo dicitur Ioan.5, Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio. Tertiò est iudicium assessionis. Et sic sancti iudicabunt cū Christo, vt assessores. Matth.19, Vos qui secuti estis me &c. sedebitis super sedes duodecim, iudicātes duodecim tribus Israel. Quartò est iudicium comparationis. Et sic minus mali iudicabūt peiores, & infideles iudicabunt falsos fideles. Et hoc est quod ait Christus Matth.12, Regina austri surget in iudicio cum generatione ista, & condemnabit eam &c. Ex quibus apparet responsio ad dubium.

Verumtamen iusti confitebuntur nomini tuo, & habitabunt recti cum vultu tuo. 2464

Hic ostendit bona iustorum. Hic enim loquitur de confessione laudis, qua iusti in hoc mundo & in futuro semper confitentur dominum: scilicet omne bonum quod habent non sibi ascribentes: sed totum misericordiæ Dei attribuentes. Aliter enim iusti non essent: cum iustitia sit virtus vnicuique tribuens quod suum est. Omnia autem bona quæ creatura posset, sunt Dei: sine quo nihil agere potest. Vnde hic ait August. *Verumtamen iusti* &c. Meritis suis nihil tribuentes, sed solum misericordiæ tuæ: vt quantumcunque iusti fuerint, nihil sibi assumant de suo: & per hoc ipsorum dirigitur cor: quod quando ad seipsos flectunt, torquent cor. Et vbi erit ipsorum requies? vbi gaudiū? vbi beatitudo? nunquid in seipsis? Non. Sed in quo sunt lux nunc? non in se, sed in domino lux sunt. De confessione laudis vide versic. 91. 250. 1044. 1468. 2042. Sequitur, *Et habitabunt recti cum vultu tuo.* Quis autē dicitur rectus, & quis curuus, vide versic. 480. Et quid rectum cor: versic. 1318. Recti ergo qui quærunt non terrena, sed æterna, habitabunt cum vultu Dei. Vbi nota quòd vultus Dei aliquando accipitur pro ira Dei: sicut dicitur, Psal. 33, Vultus autē domini super facientes mala: vide versic. 515. Quādoq; significat gloriam æternam: vide versic. 713. Et sic potest hic accipi, *Habitabunt recti cum vultu tuo:* id est cum gloria tua. Et hunc vultum abscondit nobis Deus in præsenti: quia quāta sit gloria æterna, à nobis cognosci non potest. Propter quod dicitur Iob 26, quòd tenet vultum solij sui, & expandit super illud nebulam. Quod exponens Gregor. dicit, In vultu solet cognitio demonstrari. Solij ergo vultus Dei tenetur: quia à nobis in hac vita regni eius gloria, non quanta intrinsecus habetur, cognoscitur. Super quod rectè expandi nebula dicitur, quia sicut est illa cœlestis regni gloria, non videtur. Quandoque verò vultus Dei dicitur ipse Christus: sicut dicitur Psalm. 44, Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites plebis. Et sic hic accipi potest: quia iusti in æternum habitabunt cum Christo, & Christus cum eis. Apocal. 21, Ecce tabernaculum Dei, & habitabit cum eis. Vnde hic ait August. *Et habitabunt recti cum vultu tuo.* Quando vultum tuum amauerunt homines, in sudore vultus sui panem suum manducauerunt. Redeant ergo, & detersu sudore, finitis laboribus, terminato gemitu, veniet illis facies tua abundanda sufficientia. Sine vultu suo non nobis daret lætitiam. Propter quod dicitur Psalm. 15, Adimplebis me lætitia cum vultu tuo: delectationes in dextera tua vsque in finem.

Margin notes: Cōfessio laudis quomodo fit. — Vultus Dei multiplex. — Gregor. 17. moral. cap. 4.

Domine,

PSAL. CXL.

2465 **DOmine, clamaui ad te, exaudi me: intende voci meæ cùm clamauero ad te.**

Titulus istius Psal. est, Psalmus Dauid. Cuius expositio patet ex supradictis multoties. Ex isto titulo apparet auctor Psal. scilicet Dauid: sed non apparet materia. Propter quod, secundum literam, notandum quòd Dauid inter alia peccata quibus offenderat Deum multoties peccauit peccato linguæ. Et hoc multipliciter. Aliquando præcipitanter & absque præmeditatione, dando sententiam contra aliquem, sicut fecit contra Miphiboseth: quoniam vt habetur 2. Reg. 16, Seruus Miphiboseth filij Saulis perrexit post Dauid quando fugiebat à facie Absaló, cum duobus asinis oneratis pane & vino: ignorante domino suo Miphiboseth. Et cum Dauid peteret ab illo vbi esset Miphiboseth dominus eius: ille seruus, Syba scilicet, falsè accusauit dominum suum Miphiboseth apud Dauid: dicens, Remansit in Hierusalem: dicens, Hodie restituet mihi domus Israel regnum patris mei. Quo audito, Dauid sine alia probatione & præmeditatione statim contra ipsum Miphiboseth dedit sententiá: vt scilicet omnia bona ipsius essent ipsius Sybę: quá postea cognita veritate reuocauit. Peccauit etiá in lingua dolosè & falsò cósulédo: sicut quádo cognita vxore Vrię, & per ipsum Dauid impraegnata: misit pro Vria qui erat ad bellum, & consulebat sibi vt iret ad domum suam; vt scilicet dormiret cum vxore sua iam grauida, vt ipse Vrias postmodum crederet vxorem suam de se concepisse: vt habetur 2. Reg. 11. Peccauit etiam lingua, quando præcepit ipsi Ioab vt numeraret populum ex præsumptione: vt habetur 2. Reg. 21. Ista ergo peccata linguæ se commisisse Dauid recolens, fecit istum Psal. rogans Deum vt poneret custodiam ori suo, ne amplius malè loquendo peccaret. Et sic, quantum ad literam, iste Psal. diuiditur in duas partes: quia Dauid primò suá orationem exaudiri postulat: secúdò suam orationem explicat: ibi, *Pone domine* &c. dic vt N. Quantum verò ad sensum propheticum, notandum quòd totus iste Psal. agit de virtute charitatis, qua Deus propter se diligendus est, & proximus propter Deum. Item notandum quòd omnia verba istius Psal. sunt verba Christi: qui loquitur quandoque pro seipso, vt caput est: quádoque verò pro nobis, qui eius membra sumus. Nec hoc aliquis debet mirari. Videmus enim quòd quęlibet nostri corporis membra suis officiis vtuntur: non solùm pro seipsis, sed etiam pro omnibus aliis membris. Sicut oculus non solum sibi videt: sed etiam omnibus aliis membris. Manus videt in oculo, quid faciat: pes quò vadat &c. Et sic de manu, quæ operatur pro se & cæteris membris. Sic de pedibus, qui ambulant pro se & pro toto corpore. Sic & lingua loquitur pro se: vt quando quis dicit, Non delinquam in lingua mea. Loquitur pro manibus: vt cum quis dicit, Lauabo manus meas. Loquitur pro pedibus: vt cum quis dicit, Noli tangere pedes meos: & sic de singulis. Quid ergo alicui mirum debet esse, si Christus loquitur aliquando verba quæ sibi soli competunt: vt quando dicebat, Exiui à patre, & veni in múdum. Quandoque verò verba loquitur, quæ nó sibi, sed nobis conueniunt: vt multoties facit in Psalm. quod maximè facit in isto. Maior enim & perfectior est vnio, qua per charitatem membra ecclesiæ vniuntur capiti Christo, quàm sit vnio membrorum corporalium adinuicem in vno corpore. Intentio totius Psal. est, iustos ad clamorem orationis inducere. Diuiditur ergo Psal. iste in quatuor partes: quia primò clamando Deum inuocat: secúdò votum suum Deo explicat: ibi, *Pone domine*: tertiò correctorem iustum postulat: ibi, *Corripiet me*: quartò persecutionem suorum futuram indicat: ibi, *Quoniam adhuc*. Quantum ergo ad primú, ait, *Domine clamaui ad te*. De clamore orationis quo ad Deum clamare debemus, habetur suprà in multis locis: versic. 54. 595. 425. 516. 636. 893. 1095. 1558. 1584. 1886. Item nota quòd Christus clamauit multoties & in diuersis locis: vide versic. 399. Quamuis autem Christus multoties clamauerit orando ad patré: non tamen pro seipso, sed pro suis orabat, vel in persona suorum orabat: vt hic ostendit August. dicens, *Domine clamaui ad te* &c. Hoc dicit Christus, sed magis ex persona corporis dictum est, quia & cum hic esset carnem portans, ex persona corporis, patré orauit. Et cum orabat, globi sanguinis ex toto eius corpore distillabant. Quid est ergo de toto corpore sanguinis effusio, nisi de tota ecclesia martyrum passio? Vnde quòd in persona suorum clamaret, ostendit subdens, *Intende voci meæ, cum clamauero ad te*. Iam fortè Christo passo & resuscitato, finitú negocium clamandi putabas, cúm diceret, *Clamaui ad te*. Clamasti, adhuc noli esse securus: quia si finita est tribulatio ecclesiæ, finitus est & clamor. Sed quia manet tribulatio ecclesię & corporis Christi vsque in finé sæculi: non tantum dicit Christus, Clamaui ad te: sed etiam dicit, *Intende voci meæ*: scilicet meorum, *cum clamauero ad te*. Quia autem hic dicitur, *Domine clamaui ad te exaudi me*: quæret aliquis quod est prius, vel orando nos ad Deum clamare, vel ab ipso exaudiri. Ad hoc dicitur quòd prius est Deum nos exaudire, quá nos clamare, vel orare. Omnis enim causa prior est suo effectu. Sed causa nostri clamoris est exauditio Dei. Ideo enim oramus: quia ipse nobis inspirat voluntatem orandi. Non autem inspiraret voluntatem orandi, nisi prius exaudiret. Et hoc est quod apertè dicitur Psal. 16, Ego clamaui, quoniam exaudisti me Deus. Et patet ex alio, quia omnis actus Dei est æternus: omnis autem noster actus est temporalis. Exaudire autem nos est actus Dei: nos autem clamare, est actus noster. Omne autem æternum, quodlibet temporale præcedit ad bonum intellectum.

David peccauit lingua multipliciter.

Clamauit orãdo nõ pro se, sed pro suis, vel in persona suorum.

Luc. 22.

Quæstio.

Exaudit nos Deus priusquã oremus.

Dirigatur oratio mea sicut incẽsum in conspectu tuo: eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum. 2466

Hic ostendit modum orandi. De conditionibus etiá orationis, vide infra, ver. 2476. Oratio enim vt digna sit exaudiri, multas códitiones debet habere, quę in isto versiculo denotátur. Primò debet æterna petere, non terrena. Quod ostendens Beda super illo verbo Matth. 14, Iesus dimissa turba, ascendit in móté solus orare: sic ait, Ideo oraturus Iesus in móté ascédit, vt doceret orare. Non omnis orás ascédit in móté, sed solú qui bene orat: ille auté solú bene orat, qui Deú quęrit orádo. Qui verò de diuitiis, aut honore sęculi, aut de morte inimici obsecrat: hic in infimis iacés, viles ad Deú pręces emittit &c. Hanc

Oratio quatuor códitiones debet habere: vt digna sit exaudiri.

condirionem orationis hic notans Psalm.ait, *Dirigatur oratio mea in cōspectu tuo*. Dirigi enim est in directum erigi, vel duci. Quod fit quādo oratio per finem omnium, qui Deus est, solum emittitur: vt per orationem solus Deus per se intendatur. Sicut de via vitæ alibi dicit, Dirige in conspectu tuo viam meam. Secundò oratio debet esse igne charitatis accensa: scilicet dilectione Dei & proximi. Oditus nanque non meretur exaudiri. Quomodo ergo Deus exaudiet sibi-oditum? Omnis autem qui fratrem suum odit, odit & Deum. Hoc autem hic notans Psalmista ait, *Sicut incensum in conspectu tuo*. Vbi Glosa, vt scilicet oratio sit igne charitatis incensa. Res enim incensa odorem suum magis emittit & euaporat. Vnde Exodi 29, dicitur, Offeretis arietem totum incensum, odor suauissimus victimæ domini. Sic enim & ille qui igne charitatis est incensus, emittit orationem, quę Deo est suauissimus odor & acceptus. Tertiò oratio debet esse bonis operibus sociata. Propter quod dicebat Apostolus, Volo viros orare in omni loco, leuantes manus puras coram domino. Quid est enim leuare manus puras coram domino, nisi opera sancta facere, quæ per manus designantur? Et hoc hic notans Psal. dicit, Eleuatio manuum mearum. Sic enim & oratio Moysis exaudiebatur: & superabatur Amalech, cùm ipse orans manus leuaret ad dominum. Quartò oratio debet habere finalem perseuerantiam: vt docet saluator. Propter quod dicit Apostolus, Sine intermissione orare. Quod hic notans Psalm. ait, *Sacrificium vespertinum*. In lege enim sacerdos quotidie bis offerebat sacrificium: scilicet mane & vespere. sed quod offerebatur vespere dignius & acceptabilius erat. Quid enim significat vespera, quæ est finis diei, nisi finem vitæ nostræ? Oratio ergo nostra debet esse sicut sacrificium vespertinum: quia vsque ad finem vitæ durare debet. Vel aliter: vt iste versus exponatur de Christu, sicut hic ipsum exponit August. dicens, *Dirigatur oratio mea* &c. Hoc de capite nostro intelligi omnis Christianus agnoscit. Declināte enim iam die in vesperum, dominus in cruce animam suam posuit, ipsam recepturus. Illud ergo sacrificium vespertinum est passio domini, crux domini, oblatio victimæ salutaris, holocaustum domino. Oratio ergo purè directa de corde fideli, tanquam de ara sancta surgit vt incensum: nihil delectabilius odori domini. Vel per sacrificium vespertinum, intellige pœnitētiam finalem, quæ Deo orationem acceptabilem facit. Vnde hic ait glos. Sacrificium vespertinum potest dici pœnitentia, qua in fine mundamur. Et est sensus. *Eleuatio manuum mearum sit tibi sacrificium vespertinum*: id est, opera mea bona sic tibi sint accepta, vt pœnitentia quæ agitur in vespera, id est in fine vitæ: in quo si perfectè offerimus, rectè purgamur. Hoc dicit, vt nemo desperet, qui in fine pœnitet. Quam enim orationem fideliorem Deo dirigere poteris, quàm fideliter vsque in finem in vera perseuerare pœnitentia?

1.Ioan 2. *Exo.17.* *1.Tim.2.* *Luc 11.* *1.Thess.5.*

Passio Christi est sacrificiū vespertinum.

Pœnitētia finalis dicitur sacrificiū vespertinum.

1467 Pone domine custodiam ori meo, & ostium circunstantiæ labiis meis.

Hic suum votum explicat. Petit autem vt à Deo custodiatur maximè in tribus. Primò ne verba vana proferat: secundò ne facta mala defendat: ibi, *Non declines*: tertiò vt malorum societatem deserat: ibi, *Cum hominibus*. Quantum ad primum, sciēdum quòd os est duplex: scilicet os cordis, & os corporis. Vnde Gregor. ait, Si os cordis non esset, nequaquam Psal. diceret, Labia dolosa in corde & corde locuti sunt. Et Psalm. 118, Os meum aperui, & attraxi spiritum; vide versic. 2292. Hic autem accipitur os pro ore cordis. Vnde hic postulat Psalm. vt Deus ponat custodiam ori cordis: ne iniqua cogitet: & ostium labiis, ne stulta & vana loquatur. Et aduerte quòd non petit vt suum os claudatur, vel quòd labia claudantur ne loquatur. sed quòd cordi ponatur custodia, & ostium labiis. Custodia apponitur ori cordis, ne aliquid indignum cor intret, vel producatur indignè: sed dignæ cogitationes in corde permittantur intrare ad libitum & exire. Similiter ostium postulat imponi labiis. Ostiū enim aperitur & clauditur: vt scilicet labia claudantur, ne vana proferant: aperiantur autem ad debita verba. Per omnia enim ista verba Psalm. vult dirigi ad debitè tacendum debitéque loquendum. Et ad istum intellectum ista verba inducit Gregor. dicēs, Studiosè lingua sub magni libraminis moderatione frænenda est: non insolubiliter liganda: ne aut laxata in vitium defluat, aut restricta etiam ab vtilitate tepescat. Hinc namque per quendam sapientem dicitur, Sapiens tacebit vsque ad tempus: vt nimirum cum opportunum cōsiderat, posita censura silentij loquendo quæ congruunt, in vsum se vtilitatis impendat. Hinc Salomon ait, Tempus tacēdi, & tempus loquendi. Discretè quippe vicissitudinum pensanda sunt tempora: ne aut cùm restringi lingua debet, per verba se inutiliter soluat: aut cum loqui vtiliter potest, semetipsam pigra restringat. Quod bene Psalm. considerans, breui postulatione complexus est: dicens, *Pone domine custodiam ori meo, & ostium circunstantiæ labiis meis*. Ostium namque aperitur & clauditur. Qui ergo ori suo nequaquam poni obstaculum, sed ostium petiit: apertè docuit quòd & per disciplinam retineri lingua debeat, & ex necessitate laxari, quatenus os discretum & congruo tempore vox aperiat: & rursum congruo taciturnitas claudat. Ad eandem intentionem hunc passum hic exponit Augustin. dicens, *Pone domine custodiam* &c. Non dicit claustrum, sed *ostium*. Ostium enim clauditur & aperitur. ergo si ostium est, & aperiatur & claudatur: aperiatur ad confessionem peccati, & claudatur ad excusationem peccati. Et ita erit ostium circunstantiæ, non ruinæ. Aliter & glos. hunc exponit: dicens, *Pone domine custodiam ori meo*: scilicet cordi, ne iniqua cogitet. *Et pone ostium circunstantiæ labiis meis*: ne stulta promant. Et dicitur hoc à simili illius qui circunstat ostium, ne intret vel exeat, cui non licet. Dicit enim Hieremias, Mors intrauit per fenestras nostras. Et nota quòd cordi & ori petit apponi custodiam. Duplici enim munimine opus est, vt nec cogitatio iniqua sapiat, nec praua voluntas infatua verba prorumpat. Notandum etiam quòd & si dominus custodiam ori nostri cordis apponit, & nos ipsum viriliter & non fœminaliter custodire debemus. Aliter enim mortem culpæ faciliter incideremus. Quod figurat Isboseth, qui ad custodiam suæ domus mulierem posuit, & non virum: ideo mortuus fuit. vt habetur 2. Regum 4. Quod dedūcens Gregorius dicit, Seipsos custodire nesciunt, nisi hi qui priusquam cogitationes ad opus prodeant, munire mentem nouerunt. Vnde rectè inopinata morte Isboseth extinctus dicitur: quem scriptura sacra non in domo ostiarum, sed ostiariam habuisse testatur: dicens, Veniētes autem filij Rémon, Rechab & Banaa,

Greg. 10. moral. c. 2.

Lingua frænāda est, nō ligāda.

Greg. 7. mor. cap. 26.

Silētiū & loquela discretionē habere debent.

Prou. 3.

Hier. 9.

Custodia nostra virilis debet esse, nō fœminalis.

Greg. 1. mor. cap. 36.

2. Reg. 4.

& Banaa, ingressi sunt domum Isboseth, feruente die, qui dormiebat: & ostiaria domus purgans triticum, obdormiebat. Assumentésque spicas tritici, latenter ingressi sunt: & percusserunt eum in inguine, & mortuus est. Ostiaria enim triticum purgat, cum mentis custodia discernendo virtutes à vitiis separat. Quæ si obdormierit, in mortem domini sui insidiantes admittit. Quia dum discretionis solicitudo cessat, ad interficiēdam animam malignis spiritibus iter pādit. Qui ingressi spicas tollunt, quia mox bonarum cogitationum germen auferunt, atque in inguine feriunt: quia virtutem cordis delectatione carnis occidunt. In inguine quippe ferire, est vitam mentis carnis delectatione perforare. Nequaquam verò Isboseth iste hac morte succumberet, nisi ad custodiam domus mulierem posuisset: id est, ad mentis aditum, mollem, custodiam posuisset. Fortis namque virilisque sensus præponi cordis nostri foribus debet: quem nec somnus opprimat negligentiæ, nec ignorantię error fallat. Isboseth quippe vir confusionis dicitur. Vir autem confusionis est, qui forti mentis custodia munitus non est. Quia dum virtutes se agere æstimat, subintrantia vitia nescientem necant. Tota itaque virtute custodiendus est aditus mentis: nequando eam insidiantes hostes penetrent foramine neglectæ cogitationis. Hinc Salomon ait, *Prou. 3.* Omni tempore custodi cor tuum, quoniam ab ipso vita procedit. Et hanc custodiam sibi dari hic Psalmista postulat, dicens, *Pone domine custodiam ori meo.*

2468 Non declines cor meum in verba maliciæ, ad excusandas excusationes in peccatis.

Hic postulat vt custodiatur ne mala facta defendat. Vbi notandum est quòd excusare peccatum commissum, nihil aliud est quàm Deum accusare: vide versic. 1240. Et ideo peccati excusatio, ipsum inter alias circunstantias aggrauat: vide versic. 553. Hoc ergo timens Psalm. magis vult peccatum suum accusare vt mereatur veniam, quàm ipsum excusando, multiplicare culpam. Et hoc est quod hic orat, dicens, *Non declines cor meum* &c. Hic ergo Christus loquitur nun pro se, sed pro suis mēbris: vt hic ostendit Augustin. dicens, Hic orat ex persona corporis Christus: dicens, *Non declines cor meū* &c. Quid est cor meum, nisi cor ecclesiæ meæ? cor vtique corporis mei. Verba illius attendite vbi nobis regula figitur: Saule Saule, quid me persequeris? cùm ipsum nemo tetigisset. Orat ergo Christus, dicens, *Non declines cor meum* &c. Quare sic oras domine? quæ peccata tua excusaturus es? Respondet, Cùm vnom ex membris meis sic orat, ego sic oro. Et hoc non solùm cōtra illos qui propria peccata excusant: sed & nō minus cōtra illos qui aliorum peccata defendunt, qui in hoc apertè se Dei inimicos esse ostendunt. vt declarat Gregor. super illo verbo Iob 40, Protegūt vmbræ vmbram eius: dicens, Vmbræ quippe diaboli sunt omnes iniqui, qui dum imitationem iniquitatis eius influunt, quasi ab eius corpore imaginis speciem trahunt. Sicut autem vmbræ eius sunt pluraliter reprobi: ita singulariter vmbra eius est vnusquisque peccator. Sed dum doctrinæ iustorum mali contradicunt, dum ab eis iniquum quemlibet corrigi non permittunt, vmbræ diaboli vmbram eius protegunt.

Mali malos defendētes vel excusātes, sūt hostes Dei.

Greg. 33. moral. c. 5.

A Vmbræ ergo vmbram eius protegunt, dum iniquorum peccata nequiores peruersis patrociniis tuētur. Quod hoc nimirum studio faciunt, ne dum culpa in qua & ipsi obligati sunt, in aliis corrigitur, ad ipsos quoque veniatur. Se ergo tegunt, dum alios protegunt. quia suam vitam præuident, vnde alios considerant libera correctione confundi. Sicque fit vt summa criminum dum defenditur, augeatur. Et vniuscuiusque nequicia eo fit ad perpetrandum facilis, quo difficilis est ad puniendum. Scelera quippe peccantium tanto maiora incrementa percipiunt, quanto per defensionem potentium diu inulta tolerantur. Sed tales excusatores tanto se apertiores Dei hostes exhibent, quanto B maiores sunt patroni vitiorum. Cōtra illum quippe suis defensionibus pugnant, cui ea quæ displicent defendendo multiplicant. Hoc est ergo quod Psal. vitare volens, Deo supplicat, dicens, *Non declines cor meum in verba malicia* &c.

Cum hominibus operantibus iniquitatem: & non communicabo cum electis eorum. 2469

Hic orat vt Dei custodia malorum societatem deserat. Vbi aduertendum quòd communicatio cum malis tantum est nociua, quantum communicatio cum bonis vtilis est: quinimmo fortè tanto amplius, quanto natura humana vitio primi parentis corrupta, exemplo malo pronior est ad ma- C lum quàm bono exemplo tendat ad bonum. De hoc vide versic. 1615. Postquam ergo Psalm. rogauit custodiri ab excusatione peccatorum vel defensione, hic rogat defendi ab ipsorum communicatione, ne ab ipsis inducatur ad simile: dicens, *Pone custodiam* &c. qua posita, *Cum hominibus operantibus iniquitatem: & non communicabo* &c. Vnde ly & totum versum præcedit: vt sit sensus, *Pone custodiam* &c. *& ego non communicabo cum hominibus operantibus iniquitatem, neque cum electis eorum.* Vbi nota quòd aliqui sunt electi apud Deum, & aliqui apud homines: immò quasi ecōtrario. Illi qui sunt electi apud Deum, sunt despecti apud homines. Et illi qui sunt apud homines electi, sunt despecti apud Deum. Electi enim apud Deum, sunt humiles, pauperes, & D simplices sicut columbæ: non maliciosi, non versipelles. Et certum est quòd tales mundo sunt despecti. Sed apud homines accepti sunt alti & potentes, maliciosi & versipelles: & huiusmodi. Cuius ratio est, quia Deus aspicit mentem interius: homines autem exteriora solummodò cōsiderant. Qui sunt ergo electi hominum malorum, nisi qui exterius apparent speciosi, qui seipsos iustificant? Et cum talibus non vult Psalm. communicare, ne ex ipsorum conuersatione, ipsis efficiatur similis. Vnde hic ait Augustin. *Cum hominibus operantibus iniquitatem* &c. Qui sunt electi eorum, qui seipsos iustificant, qui sibiipsis iusti videntur & contemnunt cæteros? sicut Pharisæus ille in templo dicit, Deus gratias ago tibi, quia non sum sicut cæteri hominum. Qui E sunt electi eorum? Hic homo si propheta esset, sciret quæ & qualis est mulier quæ tangit eum, quia peccatrix est. Agnoscitis ergo vocem alterius Pharisęi qui dominum inuitauerat: quando mulier illa quæ erat in ciuitate peccatrix, accessit ad pedes eius. Illa impudica quondam frontosa ad fornicationem, sed frōtosior ad salutem, irrupit in domum alienā: sed ille qui ibi discumbebat, nō erat alienus.

Electi sunt quidā apud Deū: quidam apud homines.

Luc. 18.

Luc. 7.

Magdalena audacia bona.

Non extranea quemlibet conuiuam: sed ancilla dominum suum secuta est. Accessit ad pedes, quia eius vestigia sequi cupiebat. Lauit lacrymis, tersit capillis. Pedes Christi qui sunt, nisi per quos peragrauit totum mũdum? Pedes Christi sunt Apostoli Christi, prędicatores Christi. Istos pedes ô quanti susceperunt, vt suscipiendo iustum in nomine iusti mercedem iusti acciperent. Qui ergo tali humanitate pedes domini suscepit, quid impendit, nisi quæ habebat in domo sua superflua? Capilli enim quasi superflui sunt. Inde illa pedes domini detergebat. Superflua tua necessaria fiunt tibi, si inde fueris obsecutus pedes domini. Ista ergo adhæsit pedibus domini: quia confessa est peccatum suum, quia fleuit, quia nõ declinatum est cor eius in verba maliciæ ad excusandas excusationes in peccatis. Non communicauit cum electis eorum: id est defendentibus peccata sua. Et consequenter August. inducit excusantes peccata sua propter constellationes: arguens contra eos, & ostendens quòd cum electis talium non est communicandum: dicens, Defendunt electi eorum peccata sua: si latuerint, negant. Si autem deprehensi vel conuicti fuerint, vel publicè id egerint, defendunt. Et quàm facilis eorum defensio, quàm cita, quàm præceps, quàm quotidiana, & quàm sacrilega: dicentes, Si Deus hoc nollet, hoc non facerẽ. Hoc voluit Deus: hoc voluit fatum: hoc fortuna voluit. Non dicunt, Sana animam meam, quia peccaui tibi. Et ista qualium defensio est? non solum doctorum, sed etiam indoctorum. Sedent & computãt sidera, interualla, cursus, & volubilitates, status & motus, intendunt, describunt: & docti magni videntur. Totum hoc doctum & magnum, defensio peccati est. Dicunt enim, Eris adulter, quia sic habes Venerem. Eris homicida: quia sic habes Martem. Mars ergo homicida, non tu: & adultera Venus, non tu. Vide ne pro Venere & Marte tu damneris. Deus enim qui damnaturus est, nouit quia tu es qui dicis, Non ego iudici scienti. Porro attendas, si ipse mathematicus vxorem suam paulo petulantius viderit conuersari: aut aliquos alienos improbè attendere, aut fenestrã crebrò repetere: nónne arripit verbera, & dat disciplinam in domo sua? Respondeat illi vxor, Si potes, Venerem cęde. Nónne & ille respondebit, Fatua, aliud est quod competit rectori: aliud est quod proferrur emptori? Ergo electi eorum qui sunt? Electi malorum, electi impiorum, cum quibus non est habenda societas.

Pedes domini sunt prædicatores. *Esa. 52.* *Matth. 10.* *Fatum vel astra nobis necessitatem nõ imponunt.* *Luc. 7.*

2479 Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.

Hic Psal. correctorem iustum affectat & postulat. Vbi notandum est quòd adulatio graue peccatum idcirco dicitur, quia peccata quæ corrigere debet, nutrit & fouet. Vnde sicut meritorium est peccatorem corrigere, & ad viam ducere veritatis: sic demeritoriũ est peccatoribus adulari. vt ostendit Greg. dicens, Ab innocentia recedit, qui bona de malis æstimat: Salomone attestante, qui ait, Qui iustificat impium, & qui condemnat iustum, vterque abominabilis est ante dominum. Sunt namque nonnulli, qui dum malefacta hominum laudibus efferunt, augent quæ increpare debuerunt. Hinc enim per prophetam dicitur, Vę qui cõsuunt puluillos sub omni cubito manus, & faciunt ceruicalia sub capite vniuersæ ætatis. Ad hoc quippe puluillus ponitur, vt mollitet quiescatur. Quisquis ergo male agentibus adulatur, puluillum sub capite vel cubito iacẽtis ponit: vt qui corripi ex culpa debuerat, in ea fultus laudibus mollitet quiescat. Hinc rursum scriptum est, Ipsi ædificabant parietem: illi autem liniebant eum. Parietis quippe nomine, peccati duricia designatur. Ædificare ergo parietem, est contra se quempiam obstacula peccati construere. Sed parietem liniũt, qui peccata perpetrantibus adulantur: vt quod illi peruerse agentes ædificant, ipsi adulantes quasi nitidum reddãt. Hoc ergo sciens Psalm. quòd adulatio nutriat peccatum, adulatores fugiens, quærit correctores: dicens, *Corripiet me iustus* &c. Correctorem postulat iustum: qui scilicet gratia non odio corrigat, qui non confusionem peccatoris inquirat. Et hoc est quod ait, *Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me.* Hic notãdũ est quòd correctio ad hoc quòd sit debita, vtilis & fructuosa, multas conditiones debet habere: scilicet quia debet esse cum pietate & misericordia, cum discretione & sapientia, cum æquitate & iustitia, cum charitate & amicitia, cum puritate & sanctimonia, cũ stabilitate & constãtia. Vide in dictionario, in litera Corrigere, parte prima. Sequitur, *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Vbi nota quòd per oleum nitor & fama gloriæ intelligitur: sicut ait Gregor. in homilia. Sed istud est duplex: scilicet oleum iusti, quod scilicet quis intra conscientiam retinet: & oleum peccatoris, scilicet falsa laus adulatoris. Et istud oleum peccatoris fugit Psal. dicẽs, *Oleum autem peccatoris* &c. Vnde hic ait August. Quid est, *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum?* Hoc est, non crescet caput meum de adulatione falsa. Falsa laus adulatoris: hoc est oleum peccatoris. Propterea & homines qui falsa laude aliquem irriserint, hoc de illo dicere solent, Vnxi illi caput. Amate ergo argui à iusto in misericordia. Nolite amare laudari à peccatore cum irrisione. Habetote oleum vobiscum: & nõ quæratis oleum peccatoris. Et sic secundum prædicta sensus istius versus potest esse talis: Iustus si viderit me peccãtem, non excusabit, sed dolebit: & misericordia motus corripiet me & increpabit de peccato: conans me ad viam salutis ducere. Peccator autem, id est adulator, non sic, sed liniẽdo caput meum suis adulationibus blandis & laudibus vanis, excusabit me de peccato: & sic permanere faciet in eo & augmentare illud. Et ideo ô domine Deus non permittas quòd oleum, id est adulatio peccatoris impinguet, id est foueat vel nutriat caput meum: id est diabolũ in me, qui ęst caput omnium iniquorũ: ne sic impinguatus & linitus permaneam in peccato, & augmentem illud. Vel sic sub paucioribus verbis: Scio quidem domine quia homo iustus dolet, corripit peccantem, & increpat misericorditer de peccato. Peccator autẽ suis adulationibus quasi quibusdam vnguentis, pinguedine seu fomentis impinguat & excusat peccatum, & facit delectari & permanere in eo. Ideo ô domine, cum peccauero, da mihi iustum correptorem & increpatorem: vt non incurram perniciosum laudatorem, seu adulatorem. Vnde super Psal. 19, ait Hieronymus, Ab adulatoribus, non a iustis laudatur peccator: vide versiculum 836. & ibi exemplum de seruitore Alexandri. Item vide versiculum 1985. Item vide Augustinũ in sermone de decem

Greg. 18. mor. cap. 3. *Prou. 17.* *Adulatio peccatũ graue.* *Ezech. 13.* *Ibidem.* *Correctio multa requirit.* *Oleũ duplex, iusti & peccatoris.* *Adulatio dicitur oleum.*

virgi

virginibus: vbi sic dicit, Ite potius ad vendentes, A & emite vobis. Non consilium dedisse putandæ sunt, sed crimen earum ex obliquo commemorasse. Vendunt enim oleum adulatoris, qui siue falsa siue ignota laudãdo, in errores animas mittunt, & eis gaudia vana tanquam fatuis virginibus conciliando, aliquando de his mercedem siue ciborum, siue pecuniæ, siue honoris, siue alicuius commodi temporalis accipiunt, non intelligentibus quod dictum est, Qui vos felices dicunt, in errorem vos mittunt. Melius est autem obiurgari à iusto, quam à peccatore laudari. Emendabit me iustus in misericordia, & increpabit me: oleum peccatoris non impinguet caput meum. Ite ergo ad vẽdentes magis, & emite vobis: id est, videamus nunquid vos adiuuabunt qui vobis laudes cõsueuerunt dicere, B & vos in errorem inducere: vt non coram Deo, sed ab hominibus gratiam quæreretis. Hæc ille. Vel aliter: per iustum potest intelligi ille idem qui peccator correctus: vt idem homo secundum interiorem hominem corripiat se secundum carnem. Vnde hic Augustinus. Humilia cor tuum, crucia cor tuum: & tu teipsum corripies in misericordia. Non enim odisti te cum sæuis in te. Emenda te, & eris in parte iustus: quamuis sis adhuc in emendando peccator. Ex qua parte enim tibi displices, iustus es. Ex qua tibi displicet in te quod iustum est, iniustus es. Vis videre quàm iustus sis? Hoc in te tibi displicet quod & Deo, iam coniunxisti te voluntati Dei: & in teipso non quod ille fecit, sed quod ille odit, odisti. Ex quo autem lapsus, C fecisti quæ displicent Deo: ex hac parte iniquus es, peccator es, &c.

3475 Quoniam adhuc oratio mea in beneplacitis eorum: absorpti sunt iuncti petræ iudices eorum.

Hic prædicit Christus persecutionem suorum futuram. Et diuiditur in tres partes: quia primò prædicit suorum futuram persecutionem: secundò pro suis ad Deum facit orationem: ibi, *Custodi me*: tertiò obstinatorum concludit damnationem: ibi, *Cadent*. Prima pars diuiditur in partes tres: quia primò prædicit persecutorum conuersionem: secundò euãgelij prædicationem: ibi, *Audient*: tertiò mar- D tyrum persecutionem: ibi, *Dissipata*. Quantum ad primum, sciendum quòd multi in primitiua ecclesia qui fidem Christi impugnabant, postea audiẽtes prædicationem Apostolorum, & videntes alta signa miraculorum quæ faciebant, conuersi sunt ad dominum: etiam magni philosophi & mundi sapientes: vt Dionysius Ariopagita ad prædicationem Pauli: vt habetur Act. 7. Et sic fidem quã prius impugnabant, postea defensauerunt, & in verbis & orationibus Christi magnam deuotionem habuerunt. Et hoc est quod dicit Christus, *Quoniam adhuc oratio mea in beneplacitis eorum*, scilicet peccatorum: id est, oratio mea & prædicatio mea adhuc placebit eis: vt & deuotè orent dicentes, Dimitte nobis debita nostra, &c. Et sic prędicata fide Chri- E sti, sapientes mundi & iudices, Christo & sapientię Christi comparati, absorpti fuerunt: id est, nihilum reputati. Sicut lumen candelæ de nocte multum apparet: sed in præsentia luminis solaris, statim absorbetur, & nihil apparet. Et hoc est quod sequitur, *Absorpti sunt iuncti petra iudices eorum*, & est sensus: sapientes & iudices mundi, iuncti petræ, id est,

Christo comparata sapiẽtia mũdi nihil est.

A Christo comparati, qui petra dicitur, vel in pręsentia Christi absorpti sunt & nihil reputati. Et istum intellectum hic ponit August. *Quoniam adhuc oratio mea in beneplacitis*, &c. Quasi dicat Christus, Modò me peccatores vituperant. In primis enim temporibus vndique reprehendebantur Christiani. Adhuc expecta modicum (ait Christus) & oratio mea erit in beneplacitis eorum: quia veniet tẽpus quãdo ad fidem cõuersi tundent pectus suum, qui modò me vituperant: & dicent, Dimitte nobis debita *Matth. 6.* nostra, sicut & nos dimittimus, &c. Et vide quod sequitur, *Absorpti sunt iuncti petra iudices eorum*: id est, iudices magni, potẽtes & docti iuncti petræ, id est, comparati Christo petræ, absorpti sunt. Accipe iudices eorum, Aristotelem, Platonem, Pythagoram: B compara auctoritatem illorum auctoritati euangelistæ: compara illos inflatos crucifixo. Dicamus eis, Vos literas vestras scripsistis in cordibus superborum: Christus verò crucem suam fixit in frontibus regũ: Christus mortuus est & resurrexit. Mortui estis & vos: sed volo quærere quomodo resurgatis. Tandiu enim illi iudices videntur aliquid dicere, donec comparentur petrę. Et si inuentus fuerit aliquis eorum hoc dixisse quod dixit & Christus, gratulamur illi, non sequimur illum. Et si dicas, Prior fuit ille quam Christus. O homo attẽde Christum, non quando ad te venerit, sed quando te fecerit. Videte itaque textum Psal. *Adhuc oratio mea in beneplacitis eorum*. Sed forte dicens, Erunt multi qui contradicant. Sed quid nobis absorpti sunt iu- C xta petram iudices eorum? quia Christo comparati, sapientia eorum stulta facta est. In cuius figura serpẽs Moysi dracones magorum deuorauit. Quia sapientia Christi, stultam ostendit sapientiam huius mundi.

Audient verba mea quoniam potuerunt: sicut crassitudo terræ erupta est super terram. 2475

Hic prædicit euangelij prædicationem. Vbi aduertendum quòd aliter verba Christi penetrabant animos auditorum, & aliter verba aliorum philosophorum. Nam Christus docebat sicut potestatẽ habens: vt habetur Matth. 7: philosophi autem nõ. D Erat enim in verbis Christi potestas, quia ipse solus cor audientis potest docere: alij autem philosophi verba ad aures discipulorum mittere possunt, sed corda interius docere non possunt. Et vt ostendit Gregor. Vel docebat sicut potestatem habens, quia suæ doctrinæ adiungebat miracula, quæ homines eleuabant ad suum auditorium. Et hoc est quod hinc ait Christus de gentibus conuertendis: dicẽs, *Audient verba mea*: id est, doctrinam meam percipiẽt. Et causam adiungit, dicens, *Quoniã verba mea potuerunt*: id est, potestatem habebunt, & hoc penetrando corda auditorum: vel poterunt in operatione miraculorum. Quis enim non libenter audiret illum, quem hodie videret solo verbo cæcos illuminantem, claudos erigentem, mortuos suscitantem? E & huiusmodi. Vel aliter. Verba Christi potuerunt vltra verba philosophorum: quia verba Christi homines sic fortificant, vt pro ipso mortẽ non timeãt incurrere. Nõ autem sic verba philosophorum, vel aliarum sectarum. Et hunc intellectum hic ponit August. dicens, *Audient verba mea, quoniam præualuerunt*. Quasi dicat Christus, præualuerũt verba mea verbis eorum. Dicta sunt ab eis quædam disertè: sed

Verba Christi potestatem habebant.

Greg. 27. moral. cap. 17.

A sed à me vera. *Audient verba mea, quoniam præualuerũt.* Vnde præualuerunt? Quis enim eorum comprehensus est in sacrificio, cum legibus ista prohiberentur, & non negauit? Quis ipsorum comprehensus est adorare idolum, & non clamauit, Non feci: & timuit ne conuinceretur? Tales ministros diabolus habebat. Sed vnde præualuerunt verba domini? Ecce, ego mitto vos sicut oues in medio luporũ: nolite timere eos qui corpus occidunt, animã autem non possunt occidere: sed eum timete, qui potest corpus & animam mittere in gehennam ignis. Christus, verbis suis dedit timorem, subiecit spem, inflammauit charitatem. Nolite (inquit) timere mortem. Mortem timetis? videte quòd ego prior morior. Ne capillus de capite vestro pereat formidatis? Videte quòd ego prior in carnem resurgo.

Matth. 10.

B Meritò ergo audistis verba eius. Dicebant, & occidebantur: cadebant, & stabant. Sequitur, *Sicut crassitudo terræ erupta est super terram.* Ex hoc enim vult ostendere quomodo in gentibus conuersis potuerunt verba Christi: & illos etiam contra mortem fortes fecerunt. Ostendit hoc per exemplum. Pinguedo enim quæ ponitur super terram, erumpitur & spargitur per terram: qua terra irrigata & impinguata, ampliores fructus producit. Sic cõsimiliter factũ est in proposito. Sancti enim martyres Christi verbis fortificati mortem pro Christo pertulerunt: sanguis illorum effusus est super terram: terra illorũ sanguine irrigata sicut ex pinguedine, vberiores fructus protulit: quia vnus occidebatur fidelis, & mille conuertebantur de infidelibus.

Erũpere, extra vel valde rũpere: & ponitur pro exire.

Mors & sanguis martyrũ fecũdauit ecclesiam.

C Et ideo de sanguine sanctorum martyrum dicit quòd est sicut crassitudo terræ: quæ erupta est & spersa super terram. Vnde hic August. ait, *Sicut crassitudo terræ,* &c. Cùm enim verba Christi prędicarentur a non timentibus, non exilia, non damna, non mortem nec crucem. Non enim mortem solam, sed nec crucem, qua morte nihil videbatur execrabilius. Ipsam dominus suscepit: ne discipuli eius mortem quidem non timerent, sed ne genus mortis horrescerent. Præualuerunt ergo vt mortem nõ timerent. Sed illæ mortes sanctorum martyrum omniũ quid fecerunt? Audi quod sequitur, *Sicut crassitudo terræ dirupta est super terram.* Dispersa sunt supra terram corpora martyrum testium Christi. Occisi sunt martyres: & quasi præualuerunt qui occiderunt, sed præualuerunt illi persequendo, vt præualerent verba Christi prædicando.

D Et quid factum est de mortibus sanctorum? *Sicut crassitudo terræ,* &c. Nouimus crassitudinem terræ cõtemptibilia quęque esse. Quæ autem sunt quasi cõtemptibilia hominibus, fœcundãt terram. Sed illæ omnes mortes factæ sunt crassitudo terræ. Quomodo accipit terra quandam pinguedinem de rebus cõtemptibilibus: sic ex corporibus martyrum quæ contempsit hic mundus, accepit crassitudinem terra: vt inde seges ecclesiæ veracius pullularet.

1473 Dissipata sunt ossa nostra secus infernum: quia ad te domine domine oculi mei: in te speraui, non auferas animam meam.

E Hic prædicit suorum fidelium persecutionem. Vbi aduertendum quòd per ossa intelliguntur sancti in fide stabiles, qui cæteros sua stabilitate in fide confirmant; vt ostendit Gregor. dicẽs, Quid per ossa, nisi fortes, quique in sanctæ ecclesiæ corpore

Ossa significant fortes in fide, & martyres.

Greg. 20. moral. cap. 24.

A designantur? Qui quasi suo robore membra cætera continent, dum mores infirmãtium stabiliter portant. Et cap. 30. ostendit: Per ossa fortes ecclesiæ figurati sunt, in quibus corporis illius tota compago solidatur. Et sic per ossa ecclesiæ intellige sanctos Apostolos, cæterósque martyres & cõstantes fideles. Per infernum verò intellige profundatos in vitiis: quorum domus in inferno posita est. Et sic infernus significat diabolum & omnes iniquos: vt ostendit Gregor. super illo verbo Iob 26, Nudus est infernus coram eo: dicens, Inferni nomine diabolum omnésq; damnationis eius socios designauit: quia ipse diabolus & omnia eis vasa corã Deo omnib⁹ virtutibus sunt vacua. Quid est ergo Christũ in persona fidelium dicere, *Dissipata sunt ossa nostra secus infernum:* nisi omnes fortes ecclesiæ martyres & Apostoli pro voluntate diaboli & suorum malorum hominum sunt dissipati: scilicet persecuti martyrizati & mortui?

Infernus significat omnes malos.

Greg. 17. moral. cap. 11.

B Vnde hic ait Glosa, *Dissipata sunt ossa nostra secus,* &c. id est, fortes nostri pro voluntate eorum qui sunt in infernum, id est, profundi in vitiis, dissipati sunt & martyrizati. Et nota quòd non dicit in infernum, sed *secus infernum.* Quia etsi communi morte seu sorte corporaliter sunt mortui: non tamen descenderunt in infernum vt mali, sed vita ęterna datur illis. Dicat ergo Christus voce ecclesiæ, *Dissipata sunt ossa nostra,* id est, occisi sunt martyres. Et sic impinguata est crassitudine terra. Vides qualem fructum fecit hæc dissipatio corporum fidelium: persecutores fecit fideles, pauperes & abiectos fecit nobiles, imperatores piscatoribus subiecit.

C Vnde hic ait August. *Dissipata sunt ossa nostra.* Sic enim saginata est ecclesiæ terra: fructum produxit vbertimum de stercore crassitudinis. Sic enim de stercore erectus est Petrus, erectus est Paulus, & principes mũdi sunt effecti. Qui cùm occiderentur, contemnebantur vt stercus super faciem terræ: vt stercus insepulti dimittebantur. Qualiter autẽ modò sunt exaltati? Vide quod nobilius & præcipuum est in mundo, scilicet imperator, venit Romam. Quò festinat? ad templum imperatoris, an ad memoriam piscatoris? Sed vnde fuit tanta constantia in martyribus? In hoc scilicet quia cordis oculos non ad mundum, non ad temporalia, sed solum ad Deum & æterna erigebãt: deficiebant corpore, in Deum mente erigebantur.

D Et istam rationem subdens Psal. ait, *Quoniam ad te domine domine oculi mei: in te speraui, non auferas animam meam.* Quasi dicat, Oculi cordis ad te sunt intenti vt anima non perdatur: etsi perditur corpus ad tẽpus. Plus figo oculum cordis in promissis tuis, quã in minis eorũ. Noui quòd pro me passus sis: quid mihi promiseris. Ideo in te speraui: nõ auferas animam meam: id est, non permittas eam auferri, vt ipsorum promissis, minis vel cruciatibus à te separetur. Et attende quòd pręuidebat Psal. quòd Deus aufert à malis multa: quibus ablatis, aufertur à diabolo ipsorum anima. Et idcirco orat, dicens, *Nõ auferas animam meam:* id est, illa pro quibus ablatis, anima perditur. Aufert Deus à malis Christi amicitiam, angelorum custodiam, charitatis gratiam, intellectus sapientiam, &c.

Aufert Deus à malis multa bona.

E Custodi me à laqueo quem statuerunt mihi, & à scandalis operantium iniquitatem. 1474

Hic Christus pro suis ne in persecutionibus ca-

dant facit orationem. Vbi sciendúm quòd diabolus duplicitet tentās iustos, ipsos ad peccatum nititur inducere: scilicet quandoque blandis, quandoque aspetis, quandoque occulte, & quandoque apertè. Tentatio autem blanda, siue occulta, laqueus dicitur: quem laqueum multipliciter nobis diabolus parat. vt ostendit Gregor. dicēs, Tribus modis hostis noster insequitur bona nostra: vt hoc quod tectum coram hominibus agitur, in conspectu iudicis vitietur. Aliquando namque in bono opere intentionem polluit: vt omne quod in actione sequitur eo purum mundúmque nō exeat, quo hoc ab origine perturbat. Aliquando verò intentionem boni operis viciate nou præualet: sed in ipsa actione se quasi in itinere opponit, vt cum proposito mentis quisque securior egreditur, subiuncto latenter vitio, quasi ex insidiis perimatur. Aliquando verò nec intentionem vitiat, nec in itinere supplātat: sed opus bonum in fine actionis illaqueat. Et declarat modos istos, dicens, Intentionem quippe in bouo opere polluit, quia cum facilia ad decipiēdum corda hominum conspicit, eorum desideriis auram transitorij fauoris opponit: vt in his quæ recta faciunt, ad appetendum ima fortitudine intuitionis inclinentur. Sub Iudææ specie de vnaquaque anima sub laqueo miseræ intentiouis capta, per prophetam dicitur, Facti sunt hostes eius in capite. Ac si apertè diceretur, Cùm bonum non bona intentione incipitur, hinc aduersantes spiritus ab exordio præliantur. Quando verò intentionem violare non præualet, in via positos laqueos tegit: vt in eo quod bene agitur, cor operantis ad vitiū ex latere deriuetur: quatenus quod inchoans aliter proposuerat, in actione longè aliter quàm inceperat percurrat. Sæpe enim dum bono opere laus humana obuiat, mentem operantis immutat: quæ quamuis quæsita non fuerat, oblata delectat. Cuius delectatione dum mens operantis resoluitur, ab omni intentionis intimæ vigore dissipatur. Cú autem antiquus hostis nec principium actionis corrupit, nec in actione laqueos posuit: duriores in fine laqueos ostendit: quem tanto nequius obsidet, quanto hoc solùm sibi remansisse ad deceptionem videt, &c. Ex quibus apparet quòd occulta diaboli persecutio laqueus dicitur: de quo Psal. 141, In via hac qua ambulabam abscōderunt superbi laqueum mihi. Alia verò est tentatio vel persecurio aperta. Sic enim tentauit martyres & eos persecutus fuit diabolus. Et ista talis persecutio dicitur scandalum. Nam scandalum, vt dicit Glos. Matth. 18, est dictum vel factum præbēs alicui occasionem ruinæ. Et sic illæ apertæ persecutiones, quia martyribus præbebant occasionem ruinæ per impatientiam, scandala dicebantur. Et ab his scandalis suos liberari orat Christus: dicens, *Custodi me à laqueo*, &c. & à scandalis operantium iniquitatem. Non enim orat ne martyres habeant persecutiones, sed ne persecutiones illis fint in scandalum: id est, in ruinam vel casum. Vnde hic ait Glos. Per laqueos & scandala omnia mundi intelligit mala. Laquei enim sunt blaudiciæ decipere volentium, & carnis desideria. Et sic per ista diabolus nō proficit, nititur scādalis, quæ per inquietos mouet.

Laqueus dicitur tentatio occulta diaboli. Gregor. 1. moral. cap. 38.

Tētat diabolus multipliciter.

Threni. 1.

2475 Cadent in retiaculo eius peccatores: singulariter sum ego, donec transeam.

A Hic ostendit reptoborum illaqueationem. Vbi notandum quòd quamuis in vita præsenti omnes tam prædestinati quàm præsciti multoties cadant in laqueum diaboli: aliter tamē & aliter: quia prædestinati cadunt, & finaliter resurgunt. Prouer. 24, Septies in die cadit iustus, & resurgit. Reprobi autem sic cadunt, vt non finaliter resurgant. Vnde de præscitis dicunt prædestinati, Psal. 19, Ipsi obligati sunt & ceciderunt: nos autem surreximus & erecti sumus. Cùm igitur vnumquodque à suo fine denominetur, ideo præsciti propriè cadere in laqueū dæmonis dicútur, nō prædestinati. Et hoc est quòd Christus inter prædestinatos & præscitos distinB guens, in persona sui corporis dicit, *Cadent in retiaculum eius peccatores*: id est, præsciti: *sed singulariter sum ego*: id est, omnes qui sunt de corpore meo, nou cadunt: *donec transeam*: id est, tempore transitus ex hoc mundo. Vel aliter: vt Christus hic loquatur, nō pro suis, sed pro se. Solus enim Christus laqueis diaboli nō fuit captus. Omnes enim sui ante eius mortē ceciderút. Cecidit Petrus, quia Christum negauit: cecidit Ioannes, qui Christum relinquendo, nudus effugit: ceciderunt omnes Apostoli, quia omnes te licto eo, fugerūt. Sic igitur omnes peccatores fuerunt, omnes ceciderunt: sed quantum hoc durauit? certè vsque ad Christi transitum & mortem: quia C post mortem resuscitatus, misso spiritu sancto, eos in bonum confirmauit: sic quòd amplius cadere nō potuerunt. Singulariter ergo Christus fuit sine casu. Hoc ergo notans Christus ait, *Cadent in retiaculum eius peccatores*: scilicet omnes Apostoli. Et quādiu cadent? *Donec transeam*: scilicet donec transeam ad patrem, cadere poterunt: sed non pōst, quia cōfirmati erūt. Vnde de se dicit, *singulariter sum ego*: qui casum scilicet simpliciter ignoro. Et istum intellectum ponit hic August. dicens, *Cadēt in retiaculo eius peccatores*. Quid de discipulis tuis ô Christe? Certè ceciderunt, quando omnes te solum dimiserunt, fugientes tempore persecutionis. Ecce illi qui tibi cohætebant, in tua persecutione qua inimici te requirebant ad crucifigendum, in laqueum diaboli ceciderunt. Et vnus ille audax qui tibi promiserat, Quia tecum sum vsq; ad mortem, audiuit quidem D à medico quid in se ageretur. Ægrotus febricitans, sanum se dixerat: sed cordis venam ille tangebat. Ventum est ad probationem; vētum est ad accusationem: etiam ipse interrogatus, non ab aliqua magna potestate, sed ab infimo mancipio, & hæc fœmina: ab ancilla interrogatus succubuit. Hoc enim prædixerat dominus, non præceperat, nō coēgerat, nondum erat idoneus passionis. Videte ergo quàm multi defecerunt, etiam vsque ad primos hærentes ori eius, & ipsi defecerūt. Sed quare hoc? Quia singulariter sum ego, donec transeam. Hæc vox ex persona capitis est: *singulariter sum ego, donec transeam*. Quid est hoc *donec transeam*: nisi de hoc mundo ad patrem? Tunc enim confirmabo columnas eius, scilicet ecclesiæ: quando per meam resurrectionem didicerint mortem non esse timendam. *Singulariter* E *sum ego, donec trāseam*. Cùm enim trāsiero, multiplicabor: quia multi me imitabuntur, multi patientur pro nomine meo. Vnus sum donec transeam: multi iu me vnus erunt cum transiero.

Cadunt præsciti & prædestinati. dissimiliter tamē.

Ceciderunt omnes præter Christum.

PSALM. CXLI.

Voce mea ad dn̄m clamaui: voce mea ad dominū deprecatus sum. 2476

Iſte Pſal.talem habet titulum, Eruditio Dauid A dum eſſet in ſpelunca,oratio.Ex iſto titulo apparet auctor Pſal.qui fuit Dauid.Apparet etiam quòd ad faciẽdum iſtum Pſal.ipſe fuit eruditus à Deo: & ſic dicitur eruditio Dauid, qua ſcilicet fuit eruditus à Deo:ac etiam iſtum Pſal. conſcripſit, vt per ipſum ipſe alios erudiret. vt ſit ſeoſus, Eruditio Dauid, qua alios erudit.Ad videndum autem clarius iſtius Pſal.materiã,ſciẽdum quòd, vt habetur 1.Reg.21, fugiẽs Dauid à perſecutione Saulis, iuit ad terram Philiſthinorum ad Achis regem Geth.Cum autem ibi fuiſſet cognitus, dixerunt ſerui regis ipſi regi, Iſte eſt Dauid rex terræ,cui canebãt per choros dicentes,Percuſſit Saul mille,& Dauid decem milia. Videns autem Dauid ſe cognitum, cogitauit quomodo ab illis poſſet euadere. Vnde finxit ſe fatuũ, B & immutauit os ſuum coram rege:& collabebatur inter manus eorum, & impingebat in oſtia portæ: defluebãt ſaliuæ eius in barbam. Quod videns rex Geth,reputans eum fatuũ,expulit eũ de domo ſua. Et tunc Dauid regreſſus eſt infra regnum Saulis,& & fugit in ſpeluncã Odollã. Quod cùm audiſſent fratres eius,& omnis domus patris eius: venerunt ad eum illuc. Et conuenerunt ad eum omnes qui erant in anguſtiis conſtituti,& oppreſſi ęre alieno: & factus eſt eorum princeps, fuerúntque cum eo quadringenti viri. Et tunc videns ſe liberatum de manibus illorum de Geth, & ſe factum illius congregationis principem, hunc Pſal. à Deo eruditus compoſuit,gratias agens Deo de ſua liberatione & de ſuo principatu.Ex quibus apparet materiã Pſal. C Diuiditur ergo Pſal.iſte,ſecundum literam,in duas partes:quia primò Dauid oſtendit ſui animi anxietatem: ſecundò implorat diuinam conſolationem: ibi,*Clamaui ad te domine*,&c.dic vt N. Quantum verò ad ſenſum propheticum, hic agitur de Chriſto per Dauid figurato, vt ſæpius dictum eſt ſuperius. Per ſpeluncam autem in qua latuit Dauid, intellige carnem, quam Chriſtus induit, vel ſepulcrum, vel mundum.Et ſic Dauid in ſpelunca,eſt Chriſtus cum ſuis membris in ſęculo,vel Chriſtus in carne, vel Chriſtus in ſepulcro.Eſt ergo tituli ſenſus.Hic eſt intellectus Dauid vel eruditio quã habuit Chriſtus dum eſſet in ſpelunca:id eſt, ſæculo, vel in carne, vel in ſepulcro. Et iſta eruditio vel intellectus eſt quædam Chriſti oratio. Intentio Pſalmiſtæ eſt D nos ad orãdum monere & inducere, Quibus viſis, accedo ad Pſal.diuiſionem: qui diuiditur in partes duas:quia primò Chriſti formatur oratio:ſecundò orationis explicatur intentio:ibi,*Clamaui ad te*.Prima pars diuiditur in duas: quia primò orationis oſtenditur multiplex conditio:ſecundò perſecutorum oſtẽditur malignatio:ibi, *In via*.Prima pars diuiditur in tres: ſecundum quòd oſtendit tres conditiones quas oratio debet habere: quia ſcilicet primò debet eſſe à mundo ſecreta: ſecundò debet eſſe Deo aperta:ibi,*Effundo*: tertiò debet eſſe humilis & deuota: ibi,*In deficiendo*. Quãtum ad primum, ſciendum quòd oratio principalius ſtat in corde quàm in ore. Sic enim docebat Chriſtus, Matth. 6, dicens,Cum oratis,non eritis ſicut hypocritæ triſtes, qui ſtant in angulis platearum orantes, vt videantur ab hominibus. Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum: & clauſo oſtio ora patrẽ tuum in abſcondito, &c. Cuius rationem aſſignat Chryſoſt. ſuper Matth.dicens, Eſt autem oratio quaſi quoddam ſpirituale tributum: quod anima Deo offert de viſceribus ſuis.Quanto ergo glorio-

Triplex conditio orationis.

De conditionibus etiã orationis, vide ſupra verſic. 2466.

Oratio debet eſſe ſecreta ab hominibus.

A ſior eſt,tanto cautius eſt ſeruanda, ne propter homines facta vileſcat.Puto autem quòd non hoc ad locum refert dominus, ſed ad propoſitum orantis. In conuentu enim fidelium orare,laudabile eſt: ſicut ſcriptum eſt, In eccleſiis benedicite domino. Qui ergo ſic orat vt ab hominibus videatur, non Deum aſpicit,ſed homines. Et ideo quantũ ad propoſitum ſuum,in ſynagoga orat. Cuius autem mẽs orantis ſolum aſpicit Deum:quamuis in ſynagoga oret,tamen apud ſe in ſecreto orare videtur. Hanc ergo orationis conditionem oſtendens Pſal.corde ſuo non ad homines,ſed ſolum Deum orando aſpicit:dicẽs,*Voce mea ad dominum clamaui*,&c. Quæ verba hic exponens Auguſt.ait, *Voce mea ad dominum clamaui*. Nónne ſufficeret dicere, *Voce ad dominum clamaui*? Fortè non fruſtra additum eſt *mea*. Multi B enim clamant ad dominum non voce ſua, ſed voce corporis ſui.Homo ergo interior in quo cœpit habitare Chriſtus per fidem,voce ſua, nõ ſtrepitu labiorum,clamat ad dominum.Non enim vbi homo audit,ibi Deus audit. Niſi enim voce corporis clames,te homo non audit.Cogitatio autem tua,clamor eſt ad Deum. Vide iſtam partem expoſitã ver. 1258.De clamore orationis, vide ver.24.422.699. 295.390.636.893.1258.1584. Verùm quia nõ ſolùm oratio clamat ad dominum,ſed etiam peccata: ideo exprimẽs Pſal.clamorem ſuum eſſe orationis, ſubdit,*Voce mea ad dominum deprecatus ſum*. Vnde ſecundum Aug.quod dixit *clamaui*, expoſuit dicens, *Deprecatus ſum*. Clamant enim ad dominum & qui C blaſphemãt.In prima ergo parte clamorem poſuit: in ſecunda parte,clamorem expoſuit,quaſi ab ipſo exigeretur,Quo clamore clamaſti ad dominũ? Reſpondet, *Ad dominum deprecatus ſum*. Clamor meus, deprecatio mea,non conuicium,non murmur,nõ blaſphemia. Quomodo autem differunt oratio & deprecatio,vide ver.62.185.430.647.

Effundo in conſpectu eius oratio- 2477
nem meam, & tribulationem meam ante ipſum pronuncio.

Hic oſtenditur quòd oratio debet eſſe aperta: quia totum cor noſtrum ante ipſum debemus aperire, & omne quod in corde noſtro eſt, coram ipſo D effundere. Quamuis enim nihil poſſimus Deo occultare,poſſumus tamen velle occultare. Vnde hic plus notatur voluntas aperiendi cor noſtrum, quã voluntatis affectus. Vnde ſcribitur Pſal.61, Effundite coram illo corda veſtra. Sed modum iſtius effuſionis vide ver.985. Sic Dauid effudit orationem ſuam coram domino, cum eſſet in illa Saulis perſecutione,vt nos ſic facere doceret. Vel aliter:effundere coram Deo orationem ſuam nihil aliud eſt, niſi per orationem velle Deo manifeſtari, non hominibus: velle Deo non mundo placere. Vnde hic ait Aug.*Effundo in conſpectu eius orationem meam*. Quid eſt *in conſpectu eius*,niſi vbi videt? Sed vbi Deus non videt, cui omnia nuda ſunt & aperta? Sed in iſto cœtu rerum temporalium vident homines, vident E & animalia: Deus autem videt & vbi homo nõ videt.Ibi ergo effunde precem tuam, vbi ſolus Deus videt,qui remunerat. Si ab hominibus quæris exaudiri,effunde precem tuam coram hominibus: ſi autem Deus tibi redditurus eſt, effunde precem tuam coram Deo. Intra ergo cubiculum tuum: & clauſo oſtio,ora patrem tuum in abſcondito. Claude oſtium cordis tui,ne tentator ingrediatur. Tẽ-

Cordis oſtium quomodo aperitur vel clauditur Chriſto vel diabolo.

tator

tatot nou cessat pulsare vt irrumpat. Si autem clausum inuenerit ostium, transit. In potestate nostra est claudere ostium cordis nostri, nō parietum. Sed quid est claudere ostium cordis? Hoc ostium duas habet valuas: scilicet cupiditatis & timoris. Quia aut cupis aliquid terrenum, & sic diabolo aperis ianuam cupiditatis: aut times aliquid terrenum, & sic aperis diabolo ianuam timoris. Cupiditatis ergo & timoris iauuas claude contra diabolum, & aperi Christo. Istas valuas aperis Christo cupiendo regnum cœlorum, & timendo ignem gehēnarum. Per cupiditatem sæculi diabolus intrat: sed per desiderium æternę vitæ Christus intrat. Per timorem pœnarum temporalium diabolus intrat: per timorem ignis æterni Christus iutrat. Ecce, martyres clauserūt cordis ianuam diabolo: sed Christo aperuerunt. Promisit eis multa mundus iste: sed illi irriserunt & clauserunt valuā cupiditatis contra diabolum. Minatus est eis mundus iste, ignes, bestias, cruces, nou timuerunt: clauserunt timoris valuam contra diabolum. Sed videamus si aperuerunt illas

Math. 10. Christo. Ait Christus, Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo. Amauerunt ergo regnum æternū, vbi eos

Math. 25. confitebitur Christus: dicens, Venite benedicti patris mei: percipite regnum &c. Confitebitur illos ad dexterā positos. Videamus & si timoris ianuam Christo aperuerunt, quam diabolo clauserūt. Vno etenim loco dominus monet hoc, vt sibi aperiatur,

Math. 10. & diabolo claudatur. Nolite (inquit) timere eos qui corpus occidunt, animam autem nou possunt occidere. Et statim subiecit, Sed eum timete, qui potestatem habet animā & corpus occidere, & in gehennam mittere. Sic ergo cor tuum claude diabolo, & aperi Christo. Et sic effunde iu conspectu eius precem tuam. Intus enim in corde tuo est Christus: ibi habitat, ibi sunt aures eius. Ergo intus apud te ante eum effunde precem tuam. Hic autem potes notare, quomodo aqua multipliciter effunditur: sic & Christus multipliciter effusus est: vide versic. 304. Item quòd multiplex est effusio: 2185. Sequitur, *Et tribulationem meam ante ipsum pronuncio.* Pronunciat quis tribulationem suam ante dominum, quando in tribulationibus vel persecutionibus intus iu corde Deum orat: vt dictū est. Vel aliter: ille pronunciat tribulationem suam ante dominum, qui in tribulatione positus & patientiam habet: confitetur vires quidem patientiæ non à se habere, sed à Deo: tribulationem autem à se & suis demeritis. Vnde hic ait August. Hoc martyr in tribulatione positus loquitur. Quasi dicat, Non arrogo mihi vires meas: sed Deus est in me, qui operatur ipsam virtutem. Et isto modo tribulationem suam ante Deum pronunciabat Psalmista alibi, dicens,

Psal. 17. In tribulatione mea inuocaui dominum, & exaudiuit de templo &c. Quid est inuocare, nisi intus in corde vocare? vide versic. 206.

2478 In deficiēdo ex me spiritum meum, & tu cognouisti semitas meas.

Spiritus significat superbiā. Hîc ostendit quòd oratio debet esse humilis & deuota. Vbi notādum, quòd per spiritū in scriptura significatur superbia. Ad quem intellectum di-

Math. 5. cebat Christus, Beati pauperes spiritu, id est pauperes superbia. Quod exponens August. 1. de serm. domini in monte, dicit, Legimus scriptum de appetitu rerum temporalium, Omnia vanitas & præsumptio spiritus. Præsumptio autem spiritus, superbiam audaciámque significat. Vulgò etiam superbi magnum spiritum habere dicuntur. Et rectè, quoniam etiam & spiritus ventus vocatur. Quis ergo nesciat superbos inflatos dici & tāquam vento distentos? Quapropter rectè pauperes spiritu, id est humiles, intelliguntur. Requirit ergo oratio, vt in orante omnis spiritus superbiæ deficiat: vt non se suis meritis exaudiri credat, sed solùm gratia Dei. *Oratio humilitatē requirit.* Et hoc ostendens Psalmista, ait, *In deficiendo ex me spiritum meum:* id est quando oro, spiritus superbiæ deficit in me, & annullatur. Sic etenim martyres in persecutionibus orando omnem spiritum superbiæ annullabant, omne suum bonum non sibiipsis, sed Deo attribuentes: scientes quòd ipsi pressi & persecuti non spiritu suo, cultum Dei affirmantes prædicabant: sed spiritus Dei loquebatur in ipsis. Istum intellectum habet hic Augustinus, dicens, *In deficiendo ex me spiritum meum:* quasi martyr dicat, Defecit spiritus meus, vt non mihi superbè arrogarem vires meas: vt sciam quòd Deus in me operatur ipsam virtutē. Vnde martyres suos *Math. 10.* monuit Christus, dicens, Cum autem tradent vos iudicibus, nolite cogitare quomodo aut quid loquamini: nou enim vos estis qui loquimini, sed spiritus patris vestri qui loquitur in vobis. Ergo in tribulationibus & persecutionibus tuis deficiat in te spiritus tuus, vt in te loquatur spiritus Dei. Meritò ergo ipsos pauperes spiritu facere volebat: Bea- *Math. 5.* ti pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Beati ergo pauperes spiritu suo, sed diuites spiritu Dei. Omnis enim homo qui spiritum suum sequitur, superbus est. Subde spiritum tuum vt capias spiritum Dei. Nam si ab alto aquæ defluunt, in valle cougregantur. Si in alto steteris, à te defluent aquæ gratiarum, illas perdes. Si in valle humilitatis, in te cōgregabuntur. Quantā autem oratio humilitatem requirat, vide versic. 1139. Aliter istum textum deducit Greg. ex eo quia tribula- *Aduersa humiliant.* tiones & mundi aduersa humilitatem nobis inducunt. Vnde cum superius dixisset Psal. *Et tribulationem meā ante ipsum pronuncio:* statim subdit, *In deficiendo ex me spiritum meum.* Vnde istum textum ad istum sensum iuducit Gregor. super illo verbo Iob 6, Sa- *Greg. 7 mor. ca. & 3.* gittæ domini in me sunt, quarum indignatio ebibit spiritum meum: dicens, Quid enim est spiritus hominis, nisi spiritus elationis? Sagittæ autem domini spiritum hominis ebibunt: cum supernæ animaduersionis sententiæ afflictā mētem ab elatione cōpescunt. Sagittæ domini spiritū hominis ebibunt, quia intentum exterioribus intus trahunt. Epotatus namque Dauid spiritus fuerat, cum dicebat, *In deficiendo ex me spiritum meum, & tu cognouisti semitas meas.* Et rursum, Renuit cōsolari anima mea: *Psal. 67.* memor fui Dei, & delectatus sum, & defecit spiritus meus. Sagittarum ergo domini indignatio spiritum iusti bibunt: quia supernæ sententiæ elatos quos superbos inueniunt, dum vulnerant, humiliant &c. Sequitur, *Et tu cognouisti semitas meas.* Hoc ideo dicit, ostendens quòd humilitas maximè hominem Deo facit acceptum. Quasi dicat, Quia defecit in me spiritus superbiæ: id est tu cognouisti, id est approbasti, semitas meas, id est semitas iustitiæ & præceptorum Dei, quas ego obseruo, quas persecutores non vident: de hoc vide versic. 2429.

In via hac qua ambulabam, abscon- 2479

derunt superbi laqueum mihi.

Hic ostenditur superborum malignatio. Et diuiditur in tres partes: quia ponitur primò superborum malitia: secundò superborum ignorantia: ibi, *Considerabam*: tertiò iustorum perseuerans cõstantia: ibi, *Perijt fuga*. Quantum ad primum, sciendum quòd superbus diabolus cum suis membris iusto rectè ambulanti semper insidiatur, & in omni bona actione semper laqueos ponere conatur. Sicut multis exemplis deducit Gregor. dicens, Ecce quidam rebus contentus propriis vllis mundi huius occupationibus implicati valde formidans, quietis suæ commoda perdere: & valde despiciens cum peccatis lucra cumulare, ad húc hostis callidus veniens &c. vide versic. 345. Vel aliter: vbi per viam intellige Christum: qui est via, veritas & vita. In hac via parare diabolus laqueos nititur, dum nos à Christo separsre suis deceptionibus conatur. Quos tamen laqueos directè non ponit in via, sed iuxta viã: quamuis in via ponere conatur. Conantur enim mali laqueum in via ponere, quando nobis Christum diffamant. Vnde hic ait August. *In via hac qua ambulabã*, &c. Via hęc qua gradiebatur Christus est. Absconderunt ergo in hac via superbi laqueum mihi, infideles qui in me Christum persequuntur: quantum in ipsis est, quantum ad voluntatem eorum, in hac via posuerunt laqueum mihi: in hac via voluerunt me capere. Sed in hac via scandalum ponere non possunt, quia ipsi sunt extra viam. Laqueum autem ponere non possunt, vbi non sunt: in via se putat laqueum ponere paganus, quando mihi dicit, Tu colis Christum crucifixum? quando reprehendit crucem Christi quam non intelligit. In Christo se putat ponere, quod iuxta viam ponit. Insultet ille Christo crucifixo: videam ego in frontibus regum crucem Christi: quod irridet ille, ibi saluor. Nihil est superbius ægroto, qui irridet medicamentum sanum: si non derideret, acciperet ipse medicamentum, & sanaretur: crux illa signum est humilitatis. Ille autem superbia nimia non cognoscit vnde sanetur tumor animæ ipsius. Ego autem agnosco, de cruce non erubesco. Vnde non in occulto porto crucem, sed in fronte. Dicam ergo, *In via hac qua ambulabam, absconderunt superbi laqueum mihi*: quantum in ipsis est: nam iuxta viam posuerunt. Ego autem tutus sum, si de via non declinauero. Ignoras quòd in medio laqueorum gradiaris? nam laquei à dextris, & laquei à sinistris. Laquei à dextris, prosperitas: à sinistris, aduersitas sæculi. Laquei à dextris, promissiones: laquei à sinistris, terrores. In medio laqueorum ingredere: à via noli recedere, vt nec promissio te capiat, nec terror elidat. De laqueis diaboli, vide versic. 1572.

Laqueos nobis parat diabolus in via virtutum.

Greg. 32. moral. c. 19.

Laqueos parat diabolus à dextris & à sinistris.

2480 Considerabam ad dexteram, & videbam, & non erat qui cognosceret me.

Hic ostenditur superborum ignorãtia. Vbi primò sciendum quòd in scriptura, dexteræ nomine ipse Dei filius intelligitur, qui est virtus Dei patris. Quem sub nomine dexteræ postulabat Iob sibi porrigi, dicens, Operi manuum tuarum porriges dexteram. Quod exponens Gregor. ait, Dexteræ nomine filius Dei designatur: quia omnia per ipsum facta sunt. Operi igitur manuum suarum porrexit omnipotẽs Deus dexteram suam: quia vt abiectum A atque in infimis iacens erigeret genus humanũ, incarnatum ad hoc vnigenitum misit: ex cuius nobis incarnatione datum est, vt qui ex voluntate propria in corruptionem cecidimus, vocanti nos Deo quandoque ad incorruptionis gloriã, respondere valeamus. Quid est ergo viro iusto dicere, *Considerabam ad dexteram & videbam*: nisi Christum contemplabar in omnibus tribulationibus & persecutionibus meis? *Et videbam*: scilicet in ipso exempla patientiæ: quæ mihi patientiam conferebant, quia omnis pœna nostra, considerata Christi passione, dulcescit. Nihil enim est tam durum, quin æquo animo toleretur, si passio Christi ad memoriam reducatur. Sequitur, *Et non erat qui cognosceret me*. Ideo enim mali persequebãtur martyres, quia Christum considerabant, quia Christum colebant & confitebantur. Quod Psalmista nunc exprimens ait, *Non erat* (scilicet inter malos) *qui me cognosceret*: scilicet qui me & opera mea approbare vellet, qui in me sibi complaceret. Et quare? quia considerabam ad dexteram, & videbam. Vel aliter: vt per dexteram intelligantur bona æterna: per sinistram verò, bona temporalia, vel laus hominum transitoria. Considerat ergo ad dexteram, qui ea quæ agit vel tolerat, pro gloria æterna facit adipiscenda. Et talis verè videt illuminatus à Deo. Considerat verò ad sinistram qui seipsum vel opera sua dirigit ad tẽporalia bona vel ad laudẽ humanam. Dicat ergo quilibet iustus, dicat quilibet martyr, *Considerabam ad dexteram*: scilicet in meis passionibus: solum ad bona æterna dirigebam oculum cordis. *Et ideo videbam*: quia sicut peccatum & affectio tẽporalium mentem excæcat: sic & affectio æternorum illuminat. Sed dum hæc patienter tolerarem pro gloria æterna, non erat qui cognosceret me: id est, non erat qui cognosceret qua intentione illa patienter tolerarem: scilicet an pro gloria Dei, an pro gloria mundi. Sicut etiam multi Romani & infideles se sponte morti dederũt pro fama nominis sui & gloria mundi acquirenda. Et iste intellectus satis adiuuatur ex verbis beati August. hic dicentis, *Considerabam ad dexteram, & videbam*. In dexteram considerabat, & ideo videbat: nam qui sinistram considerat, excęcatur. Quid est in dextera considerare, nisi illa bona considerare, in quibus erunt illi quibus dicitur, Venite benedicti patris mei? &c. Erunt quidam in sinistra: quibus dicitur, Ire in ignem æternum qui præparatus est &c. Frenente ergo toto mundo & minante in persecutionibus, crescentibus vndique insultationibus hominum atq; terroribus: iustus martyr contemnens præsentia, respiciebat in futura. Attendebat ad dexteram, vbi futurus erat: ibi intendebat, & ideo videbat: & ideo omnia ferebat. Illi autem qui persequebantur, non videbant. Ideo cum diceret, *Considerabam ad dexteram, & videbam*: secutus ait, *Et nõ erat qui cognosceret me*. Cum enim toleras omnia, quis nouit quid attẽdas: verũ in dexteram oculum dirigas, an in sinistrã? Si enim patiendo laudes hominum quæris, sinistram consideras: si autem promissa Dei quæris, dexterã consideras. Considerans dexteram, videbis: si sinistram, excæcaberis. Sed cum consideras dexteram, non erit qui te agnoscat vel consoletur, nisi dominus. Sic ergo per dexteram Christus hic potest significari: vide versic. 713.

Dextera Dei dicitur Christus.

Iob 14.

Greg. 12. moral. c. 10.

Dextera significat bona æterna.

Matth. 25.

Periit fuga à me: & non est qui requirat animam meam. 2481

Hic

Fuga duplex.

Hic ponitur iustorum perseuerans constantia. Vbi sciendum quòd fuga duplex est: vna corporalis: & ista etiam viris iustis quandoque licita est: quinimò etiam & Christus fugit quandoque persecutores. Sic enim dicitur Matth. 14, quòd statim post mortem Ioannis Baptistæ Iesus recessit inde, &c. Sic etiam & prælatis quandoque fugere licet.

Matth. 10. *Fugere prælato quomodo liceat.*

Vnde & Apostolis Christus ait, Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Pro cuius tamē euidentia sciendum quòd in persecutione aut singulariter quæritur persona prælati: & tūc si ipso fugiente per alios tuta possit remanere ecclesia: fugiat securè exēplo Christi, qui à facie Herodis fugit in Ægyptum: & exemplo Pauli, qui à fratribus per murum submissus est in sporta: & etiam Christus abscondit se, & exiuit de templo, quando Iudæi tulerunt lapides vt iacerēt in eum. Et hæc omnia habentur 7. quæst. 1. aduersitas. Cum verò non persona prælati, sed totius ecclesiæ vel fidei salus quæritur: necesse est vt tūc prælatus in bello se exponat pro muro, & animam suam pro ouibus suis ponat: vt exemplo suæ passionis accēdat, quos diutius doctrinæ sermone confirmare nō potest: vt habetur vbi suprá. Sic ergo fuga corporali aliquando fugere licet. Alia est fuga spiritualis, qua quis pro fide persecutus consentit aduersariis: & ista nunquam licet fugere. Item notādum, quòd fugam ab aliquo perire est, non fugere: quod dupliciter contingit: vel quia circunclusus fugere non potest, vt incarceratus: vel quia fortis animo fugere nō vult, sed viriliter stare. Et isto modo à sanctis fuga perit. Vnde hic ait Aug. *Periit fuga à me.* Ab illo perit fuga, qui non fugit. Qui autem non fugit, patitur quicquid potest pro Christo: id est, non fugit animo. Nā

Matth. 10.

corpore fugere licet, dicente domino, Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliá. Qui ergo nō fugit animo, perit ab illo fuga: sed interest quare non fugiat: an quia conclusus est, an quia fortis est. Etenim à capto perit fuga: & à forti perit fuga: quę ergo fuga à nobis timenda est vt pereat? Dominus in euāgelio dicit, Bonus pastor animam suam

Ioan. 10.

ponit pro ouibus suis. Mercenarius autem qui nō est pastor, videt lupum veniētem, & dimittit oues, & fugit: quia non est ei cura de ouibus. Talis fuga ab isto perierat, qui dicebat, *Periit fuga à me.* Hæc ergo vox & potest esse capitis nostri, scilicet domini Iesu Christi, qui pro ouibus mortuus est: potest etiam esse & membrorum, scilicet sanctorum martyrum, qui etiam pro Christo sunt passi. Sequitur, *Et non est qui requirat animam meam.* Nota quòd anima alicuius duobus modis quæritur: scilicet ad

3. Reg. 19.

perdendum. sic enim dicebat Helias Deo, Relictus sum ego solus, & quærunt animam meam. secundo modo quęritur anima ad imitandum: sic Deū quęrimus quando eius præcepta vel exēpla imitamur. sic dicitur Psal. 55, Quærite dominum dum inueniri potest, &c. Hic autem Psalmista cum dicit, *Et nō est qui requirat animam meam:* intelligit secundo modo, scilicet ad imitandum & saluandum. Vnde hic ait August. *Et non est qui requirat animam meam.* Duobus modis quęritur anima hominis: aut à persecutoribus, aut à dilectoribus. De illis ergo ait qui persequuntur animam eius, *Et nō est qui requirat animam meam:* vt me imitetur.

2482 Clamaui ad te domine: dixi, Tu es spes mea: portio mea in terra viuentiū.

Hic Psalmista suam orationem explicat, ostenA dendo quid à Deo quærat orando. Et diuiditur in quatuor partes, secundum quatuor quæ à Deo postulat. primò enim postulat veram felicitatem: secundò suam Deo commendat humilitatem: ibi, *Intende:* tertiò in pressuris postulat stabilitatem, ibi, *Libera me:* quartò postulat mundi exire calamitatē: ibi, *Educ.* Quantum ad primum, sciendum quòd so-

Beatitudo solu in Deo cōsistit.

lus Deus animam nostram potest satiare & quietare, & per consequens ipse solus nos potest beatificare: quia omnia creata sunt bonitatis finitæ & limitatæ: & sic animam nostram replere nō possunt: quæ est infinitæ capacitatis. Vnde August. 22, de ciuitate Dei, ait, In illa æterna beatitudine, quic-B quid amabitur aderit: nec desiderabitur quod non aderit. Omne quod ibi erit, bonum erit: & ibi summus Deus summum bonum erit: & quod omnium beatissimum est, ita fore sine fine certum erit. Vnde dicit Psalmista, Beatus vir qui implebit deside-

Psal. 126.

rium suum ex ipsis. Iustus igitur suis virtutibus, suis passionibus poterit habere dexteram, non sinistram: æterna bona, non temporalia: ipsum spectat in pręmium, non creaturam aliquam. Vnde & Deo dicit, *Clamaui ad te domine*, clamore scilicet cordis orando. Et quid orauerit, ostendit dicens, *Dixi, Tu es spes mea:* id est, obiectum ad quod spes mea tēdit, quod declarat subdens, *Portio mea in terra viuentium.* Quasi dicat, Spes mea te quęrit habere portionem C suam: eo scilicet modo quo te beatis donas in terra viuentium: sic enim & Psal. 26, dicit, Credo videre bona domini in terra viuentium: vide ver. 397. Et latius vide ver. 2230. Vnde hic ait August. *Clamaui,* &c. id est, quando tolerabam, quando tribulabar: tunc tibi domino dixi, *Tu es spes mea:* id est, pro re habendo hæc toleru: *Tu es portio mea:* non hic, sed in terra viuentium. Dat nobis Deus præmium in terra viuentium: sed seipsum, non aliud à se. Quid enim se amanti dignè daret, nisi seipsum? Hic no-

Terra triplex scilicet viatorum, damnatorū, & beatorum.

tandum quòd triplex est terra: scilicet terra viatorum, damnatorum, & beatorum. Terra viatorum dicitur mūdus iste viatoribus omnibus tam iustis quàm malis ad peregrinationem datus. Quam terram qui malè inhabitat, dānabitur: qui bene, beatificabitur. Prouer. 12, Qui operatur terram suam, satiabitur panibus. Terra damnatorum dicitur inD fernus, ex eo quòd est in centro terræ: vt dictū fuit ver. 651. Et hęc est illa terra, de qua dicitur Iob 10, Dimitte me, vt plangā paululum dolorem meum: antequam vadam ad terram tenebrosam, terrā miseriæ & tenebrarum: vbi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. Alia est terra viuentium: scilicet gloria æterna: quæ terra dicitur propter stabilitatem: de qua Matth. 5, Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Vbi Augustinus lib. 1. de serm. domini in monte, Possidebunt illam terram: scilicet de qua ait Psalmista, *Tu es spes mea, portio mea in terra viuentium.* significat enim terra quādam stabilitaté & soliditatem hæreditatis æternæ. vbi anima per bonum affectum tanquam in loco suo requiescit, sicut corpus in terra: & inde cibo suo aliE tur, sicut corpus ex terra. ipsa est requies & vita sanctorum. De ista ergo terra gloriæ hic dicit Psalmista, *Tu es spes mea, portio mea in terra viuentium.* Vel ali-

Terra viuentium dicitur Christus.

ter: per terram intellige corpus Christi de terra formatum: de qua terra dicitur Iob 9, Terra data est in manus impij: quia scilicet corpus Christi datum fuit in manus diaboli: vt ipsum posset persequi, affligere & tradere morti. Vnde prędicta verba exponens Gregor. dicit, Quid enim terræ nomine,

Greg. 9 moral. cap. 21.

 nisi

nisi Christi corpus exprimitur? Quis appellatione impij, nisi ipse diabolus designatur? Huius impij manus fuerunt hi qui in redemptoris nostri mortem crassati sunt. Terra ergo data est in manus impij: quia antiquus hostis redemptoris mentem corrumpere per se tentando nó valuit: sed eius carnem per suos satellites ad triduum extinxit, &c. Hęc autem terra, dicitur terra viuentium: quia in Christi corpore nostra vita consistit. Est ergo Deus portio nostra in terra viuentium: quia Deus, quantum ad corpus, nos in corpore Christi beatificat: quia vt anima in diuinitate Christi, sic & nostrum corpus beatificabitur in corpore Christi: iuxta verbum

Ioan.17. Christi dicentis, Hæc est vita æterna, vt cognoscát te, &c. Dicat ergo homo de terra formatus Deo, *Tu es portio mea in terra viuentium*: id est, tu es beatitudo mea in Christo: quia corpus Christi solùm bonos & spiritualiter viuentes accipiet in suá portionem.

2483 Intende ad deprecationem meam, quia humiliatus sum nimis.

Hic suam Deo commendat humilitaté. Vbi aduertédum quòd humilitas est duplex: scilicet afflictionis & virtutis: vide vers.616.896.1233. Et ista duplici humilitate humiliati multom sancti fuerút interius per virtuté: sed exterius per afflictionem. Et de ista duplici humilitate iste intelligitur textus. Quantum ad humilitatem virtutis: quia illa facit orationem à Deo exaudiri: vt patet versic.40. 315.362.437.463. Ideo vt facilius quilibet martyr & iustus à Deo exaudiatur, dicit, Ego humiliatus sum valde: ideo exaudire me debes: ideo intende ad deprecationem meam. De humilitate verò exteriori & afflictionis, valde humiliati fuerunt pro Christo persecuti, afflicti, membris truncati, excoriati, crucifixi & occisi. Et de ista humilitate Christo dicunt, Pro te Christe ego humiliatus sum nimis, id est, afflictus: ideo & tu intéde deprecationé meam, qua pro vicissitudine harũ passionum non aliquod terrenum, sed te pro præmio habere postulo: sicut iam dixi, *tu es spes mea, portio mea*, &c. Sic enim dictú fuit Psal.17, Tu populum humilem saluum facies, &c, vide ver.227. Augustinus autem istum versum sic exponit, *Intende ad deprecationem*, &c. Quasi dicat martyr quilibet Deo, Humiliatus sum à persecutoribus: humiliatus sum in confessione. humiliant se iusti inuisibiliter: humiliantur ab hostibus visibiliter. & conformiter eriguntur à Deo inuisibiliter & visibiliter. Inuisibiliter erecti sunt iam martyres: visibiliter erigentur etiam cum corruptibile hoc induerit incorruptioné in resurrectione mortuorum. Et si dicas, Nónne omne quod est nimis tenet extremum & est vitiosum? quomodo ergo iusti humiliati sunt nimis? Ad hoc dicitur quòd Nimis accipitur dupliciter: vide ver.1607.1647.

2484 Libera me à persequentibus me: quia confortati sunt super me.

Persecutio duplex, scilicet, corporis & animæ. Hic iustus in pressuris petit stabilitatem. Vbi sciendum quòd persecutores fidelium in fidelibus duo persequuntur, scilicet animam & corpus, siue alia bona exteriora: vel fidem & vitam. Et vnum istorum persequuntur per se & principaliter: aliud per accidens & propter aliud: scilicet fidem principaliter persequuntur: & illam principalius intendunt extinguere. Corpus autem & alia bona exteriora non per se, sed propter fidem tollendá: vt scilicet persecuti timore perditionis temporalium vel cruciatus corporis præeligant negare fidem. Sic ergo principalis malorum persecutio est cótra virtutes & fidem. Et ab ista postulat iustus liberari: ne scilicet in persecutionibus malorum vincatur: vt voluntati malorum consentiat pro pœnis corporalibus vitandis. Ad hoc enim diabolus per membra sua agit persecutioné corporis: vt intus in conscientia fiat cordis ruina. Vnde ad istum sensum hic loquitur August. dicés, *Libera me*, &c. A quibus putas quòd oret vt eruatur? Ab hominibus qui persequebátur? Ita verò ipsi homines sunt hostes nostri. Habemus alios hostes inuisibiles qui aliter persequútur: homo persequitur vt occidat corpus: persequitur alius, vt illaqueat animam. Et ideo per vasa sua: quia de illo dictum est, Operatur persecutionem corporis, vt intus fiat ruina cordis. Nam si cadente corpore stat anima: intentio diaboli comminuta est, & nos liberati somus. Petit ergo nó solum ne corpus ruat, sed ne anima cadat: & sic stabilitatem petit in pressuris, dicens, *Libera me à persequentibus me*, &c. Sequitor, *Quia confortati sunt super me*. Dupliciter enim mali contra iustos confortantur: scilicet primò prosperitate téporali & malignitate criminali. *Confortantur mali dupliciter.* Primò confortantur prosperitate temporali qua mali præ aliis subleuantur & abundant. Et de hac confortatione Iob admiratiuè loquitur, dicés, Quare impij viuunt, subleuati sunt confortatíque diuitiis: semé eorum permanet coram eis: propinquorum & nepotum in conspectu eorum: domus eorú, &c. *Iob 21.* Quę verba ad propositú exponens Greg. dicit, Nisi enim impios patientia diuina toleraret, nequaquam diu vitam in peccatis ducerent. *Greg.15 moral.cap.18.* Subleuantur namque dominus, cum potentes esse incipiunt. Confortantur verò, cum diu in hac vita subsistere permittuntur. Quos enim substátia eleuat in fastu suæ potentiæ: dierum longitudo confortat. Vel certe subleuati & cóforiati referuntur, quia subleuantur honoribus, confortantur rebus. Sed sunt plerique qui honoribos subleuati & diuitiis confortati, ea quæ in hac vita concupiscunt, accipiunt: successione autem sobolis priuátur. Ista nimirum ipsa potentia sua pœna est: cùm & magnam se habere hæreditatem considerant, & hæredes non habent, quibus relinquant. Quid itaque prodest si assint omnia: & desint filij qui successores fiant? Ideo sequitur, Et semen eorum coram eis, &c. vide ibi. Et de ista cófortatione potestatis temporalis & diuitiatum quam possident mali, dicitur Daniel.11, Confortabitur rex austri, & dominabitur ditione multa. Et isto modo confortati mali iustos persequuntur. Secundò confortantur iniquitate criminali. Tunc enim confortari dicuntur vitia, quando peccatores agendo vitiosè roborátur. Sic enim Mathathias videndo Antiochum contra Dei populum vitiosè agendo inualescere, dicebat, Nunc confortata est superbia, &c. *1.Mach 2.* Et talis confortatio malis est laqueus, ne conuertantur ad pœnitentiam. Hierem.23, Et cófortauerunt manus peccatorú, ne cóuerterétur à malitia sua. Et Ezech.13, Confortastis manus impij, vt non reuerteretur à via sua mala, & viueret. Isto modo confortata videbatur iniquitas Iudæorũ in passione Christi: quando tantum inualuit, vt ipsius perderet vitam. Vnde & Christus dicebat, Confortati sunt, qui persecuti sunt me inimici mei iniusté. *Psal 68.* Et hæc cófortatio maximè nocet, quando fit in prælatis & principib⁹: cú ipsorú vita speculú sit & exéplar subditorú. Et hoc satis notatur Hier.5, vbi de subditis dicitur, Indurauerunt

rauerunt faciē suam supra petram, & noluerunt reuerti: & dixi, Forsitan pauperes sunt & stulti. Ibo igitur ad optimates & loquar eis: ipsi enim cognouerunt viam domini. Et ecce, magis multiplicatæ sunt præuaricationes eorum: & confortatæ sunt auersiones eorum &c. Et de talibus sic confortatis, quia bonos persequuntur, dicitur Hierem. 9, Confortati sunt in terra: quia de malo ad malum egressi sunt. quia scilicet de malo quod corpori infligunt, ad malum animæ procedere nituntur. Et ab istis liberari petit Psal. dicens, *Libera me* &c.

2485 Educ de custodia animam meam: ad confitendum nomini tuo, me expectant iusti, donec retribuas mihi.

Hic postulat de calamitate istius mundi à Deo educi. Vbi nota quòd secundum August. alia litera dicit, Educ de carcere animam meam: & ad idem redit. Et ideo sciendum quòd triplex est custodia, siue carcer, de quo iusti educi desiderant: scilicet carcer colligationis corporalis, quo carni anima coniungitur. Corpus enim nostrum carcer dicitur & custodia animæ. Quoniam sicut persona, quantumcumque nobilis, in carcere reclusa, non sua libertate vtitur, sed lege carceris & custodiæ: sic & anima de se nobilis & libera cōiuncta corpori, non plenè sua libertate vtitur, sed ducitur lege carceris: quod sibi in pœnam peccati accidit. Et de isto carcere corporis dicitur Iob 7, Nūquid mare ego sum aut cœtus, quia circundedisti me carcere? &c. Vide de isto carcere in litera Carcer, parte prima, in dictionario. Similiter de secūdo carcere, qui est mundus, parte secunda. Et de tertio carcere, qui est peccatum, parte tertia. Ad propositum ergo, sciēs Psalmista quòd quandiu sub aliquo carcere istorum manet, Deum facie tenus speculari nō potest: cupit cum Apostolo dissolui & esse cum Christo. Et hoc est quod Deo dicit, *Educ de carcere*, vel *de custodia animam meam*. Vbi ait August. *Educ de carcere* &c. Carcer est mundus iste. Hoc ergo orat ecclesia, vt de carcere huius mundi educatur: vbi omnia vanitas & præsumptio spiritus. Vel carcer est corpus nostrū. Si enim diceret Educ de carcere corpus meum: securius acciperemus carcerem mundum. Sed fortasse propter aliqua quæ nos tenent desideria terrena, contra quæ dimicamus, dicente Apostolo, Video aliam legem in membris meis repugnantē legi mentis meæ: ideo rectè dicimus, *Educ de carcere animam meam*: id est de hoc mundo, de laboribus & pressuris huius sæculi. Et subdit August. Aliqui autem dixerunt carcerem istum corpus nostrum esse: vt sit sensus, *Educ de carcere animam meā*, id est de corpore: sed iste intellectus vacillat aliquantulū. Quod enim magnum est, *Educ de carcere animam meam*, id est de corpore? Latronū enim animæ & sceleratorum nónne exeunt de corpore in peiores pœnas quàm hic pertulerunt? Quid enim magnum petitur, *Educ de corpore animam meam*: cùm sine ferro necesse sit citò exire? Sed fortè hoc iustus dicit, de corpore festinans exire. Quod si sic festinat, non habet charitatem. Audi Apostolum dicentem, Desidero dissolui, & esse cū Christo. Sed audi quod sequitur, Manere autē in carne necessarium est propter vos. Melius ergo accipitur, *Educ de carcere animam meam*: id est de angustia. Gaudenti enim carcer latus est: tristi autem etiam pratum est angustum. Orat ergo se educi ab angustia. Audi angustias Apostoli, Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror? Qui ergo infirmabatur & vrebatur, nónne in angustiis & carcere erat? Sed istæ pœnæ ex charitate assumptæ coronam parturiunt. Orat ergo de carcere educi, vt perueniat ad coronam. Et hoc est quod subditur, *Vt confiteatur nomini tuo*. Quod de confessione non criminis intelligitur, sed de confessione laudis: quam maximè beati habent in patria: Psal. 83, Beati qui habitant in domo tua domine: in sæcula sæculorum laudabunt te. Ibi enim nō erit quid agere debeamus, nisi amare Deū, videre Deum amatum: & quem amabimus sine fine visum, laudabimus sine fine. Ad quid ergo orat, dicens, *Educ de carcere*, vel *de custodia animam meam*? Hoc ostendit, dicens, *Vt confiteatur nomini tuo*: vt semper te laudet. Sed quia sancti angeli lætanter nostram beatitudinem expectant, vt restâretur iustorū ruina: ideo de ipsis beatis angelis iustis dicitur, *Me expectant iusti, donec retribuas mihi*: id est donec mihi retribuas pro labore coronā: Psal. 17, Et retribuet mihi dominus secundum iustitiam meam, & secūdum puritatem manuum mearum retribuet mihi. Vel hæc omnia possunt exponi de Christo: nota glosam istius versiculi.

Carcer siue custodia multiplex. — *Corpus est carcer animæ.* — *Rom. 7.* — *Phil. 1.* — *2. Cor. 11.*

PSAL. CXLII.

Domine, exaudi orationem meam: 2486
auribus percipe obsecrationem meam: in veritate tua exaudi me in tua iustitia.

Titulus huius Psalmi est, Psalmus Dauid, quando persequebatur eum filius suus. Hic titulus, quo ad literam, satis patet ex dictis in titulo tertij Psalmi, qui factus fuit in eadem persecutione. Illa enim persecutio durauit pluribus diebus. Vnde & Dauid in illa positus plures Psalmos fecit pro sua liberatione deuotè Deum orando. Sic & inter alios Psalmos hunc fecit quando persequebatur eum filius suus Absalon. Diuiditur autem iste Psalmus secundum literam in tres partes: quia primò Dauid ponit suam postulationem: secundò suæ postulationis adducit rationem: ibi, *Quia persecutus est*: tertiò suæ orationis ponit exauditionem: ibi, *Spiritus tuus bonus* &c. Procede vt Nicol. Quantum verò ad sensum propheticum, notandum quòd iste Psalmus non agit de historia quæ ponitur in titulo, scilicet de persecutione qua Absalon filius Dauid persecutus est Dauid patrem suum: sed agit de significato illius historiæ: vbi per Dauid Christum intellige: per Absalon autem, ipsum Iudam. Nam Absalon interpretatur pax patris: & Iudas erat pax Christi. Vnde & Christus eum suum vocauit amicum, dicens, Amice, ad quid venisti? Vel erat pax Christi ipse Iudas, apparenter quidem, sed non verè. vnde & ipsum osculo pacis tradidit. Vel Absalon interpretatur patris amaricatio. Sic & Iudas fuit amaricatio Christi, quia ipsum Iudæis ad crucifigēdum tradidit: cum tamen esset de numero filiorū Christi, quia inter duodecim electus. Agit ergo Psal. iste de persecutione Christi facta à Iuda, significata per persecutionem Dauid factā à filio suo. Vel per Dauid intellige Christū, quātum ad suū corpus, quod est ecclesia: per Iudā verò, falsos fratres, vel illicitos mot' carnis & desideria praua, quibus persequuntur membra Christi. Intentionem monet ad pœnitentiam & deuotam orationem. Quibus visis,

accedo ad Psal.diuisionē. Diuiditur ergo Psal.iste in A partes quatuor: quia Psalm. primò ponit suam orationem: secundò exponit suam tribulationem: ibi, *Quia persecutus est*: tertiò exauditionis petit accelerationem: ibi, *Velociter exaudi*: quartò suæ exauditionis ostēdit conclusionem: ibi, *Spiritus tuus bonus*. Prima diuiditur in partes duas: quia primò ponit suam orationem: secundò orationis explicationem: ibi, *Et non intres*. Quantum ad primum, sciendum quòd sicut magnus amor multiplicat desiderium diligentis ad dilectum, multiplicat cogitationes & suspiria: sic & suo modo tribulationis anxietas in orante multiplicat cogitationes & suspiria: quæ per diuersa vel per eadem multiplicat verba. Sicut & Christus in passione positus orans ad patrem, eadem verba duplicauit: dicens, Deus Deus meus B respice in me. Et hoc ad maiorem expressionem suę intentionis. Sic & eandem sententiam sub diuersis

Psal.5.

verbis Psalm. multiplicat: dicens, Verba mea auribus percipe domine, intellige clamorē meum: intēde voci orationis meæ. Et certum est quòd idem est in proposito percipere, intelligere, & intendere. Nec est in talibus locutionibus nugatio: sed suæ intentionis maior expressio. Et isto modo verba idem significantia multiplicando, Psalm. hic orat, dicens, *Domine exaudi orationem meam*: idem aliis verbis repetit, dicens, *Auribus percipe obsecrationem meam*. Idem tertiò sub aliis verbis repetit, dicens, *In veritate tua exaudi me*. Idem quartò, dicens, *In iustitia tua*: supple exaudi me. Anxius enim & afflictus erat qui sic orando verba multiplicabat. Dicat ergo, *Domine* C *exaudi orationem meam*. Verba sunt Christi pro suis membris orantis. De hoc vide versic. 5703. *Auribus percipe obsecrationem meam*. Quid autem sit auribus percipere, vide versic. 788. *In veritate tua exaudi me, in tua iustitia*. Vbi notandum quòd ille verax dicitur, qui obseruat promissa. Promiserat autem Deus

Psal.90.

exaudire ad ipsum deuotè clamantes: dicens, Quoniam ad me clamauit, & ego exaudiam eum, cum ipso sum &c. Dicit ergo, *In veritate tua exaudi me*: id est vt verax videaris, fac quæ promisisti. *In iustitia tua*. Hic notandum quòd omnis nostra iustitia & virtus propriè dicitur iustitia Dei, & nō nostra. Vnde tunc solum rectè oramus, quando omnem nostram virtutem non nobis, sed Deo attribuimus. Et ideo Christus homo petit se exaudiri non propter D iustitiam suam, sed propter iustitiam Dei totum attribuēs Deo: vt sic suis membris daret exemplum. Vnde hic ait Augustin. *Exaudi me in tua iustitia*. Hic commendatio est gratiæ: vt vnusquisque nostrum iustitiam suam putet. Hæc enim iustitia Dei est,

Iustitia omnis Dei est, non nostra.

quam vt habeas, Deus tibi dedit. Nam qui voluerunt de sua iustitia gloriari, quid de illis dicit Apostolus? Testimoniū (inquit) eis perhibeo: quia zelum

Rom.10.

Dei habent, sed non secundum sciētiam. De Iudæis loquitur. Quid est, non secundum sciētiam? Quam enim tu cōmendas vtilem scientiam, nunquid illam quæ cum sola fuerit inflat: quæ nisi comita-

1.Cor.8.

ta fuerit caritate, non ædificat? Non vtique ipsam, sed illam scientiam comitem charitatis, magistram humilitatis. Vide si ipsa est: zelum Dei (inquit) ha- E

Rom.10.

bent: sed non secundum scientiam. Exponit, quam dicit scientiam. Ignorantes enim Dei iustitiam, & suam volentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Qui ergo volunt constituere iustitiam suam? Qui quod bene fecerint, sibi imputant: quod ma-

Rectus quis dicitur.

le, Deo. Omnino peruersi. Denique recti erūt, cùm hoc ipsum conuerterint. Peruersus es ideo, quia A quod malè, Deo: quod bene, tibi. Rectus autē eris, quando quod male feceris, tibi: quod bene feceris, Deo. Non enim ex impio iustè viueres: nisi ab illo iustus factus fuisses, qui iustificat impium. Inquit ergo Psalm. *In veritate tua exaudi me, in tua iustitia*: non in mea. Ad me enim cū respicio, nihil aliud meum quàm peccatum inuenio. Vel aliter, per iustitiam Dei Christum intellige. Vnde Gregor. 16. mor. cap. 15, exponens illud Iob 23, Æquitatem proponat contra me: sic ait, Quis alius nomine æquitatis, nisi mediator Dei & hominum Christus Iesus intelligitur: de quo scriptum est, Qui factus est nobis à Deo sapientia & iustitia? Quæ scilicet iustitia dum in hunc mundum contra vias peccatorum venit, antiquum hostem vicimus, à quo captiui tenebamur. Ipse enim Christus sicut est lux illuminans nos, nos autem illuminati: sic & est iustitia iustificans, nos iustificati. vt ostendit Gregor. 18. moral. cap. 32. vide ibi. Quid est ergo dicere, *In veritate tua exaudi me, in tua iustitia*: nisi in Christo exaudi? quia per Christum omnes nostræ orationes exaudiuntur à Deo. Ideo ecclesia suas orationes per Christum terminat: dicens, Per dominum nostrum Iesum Christum &c: vide versic. 1439.

Iustitia dicitur Christus.

1.Cor.1.

Et non intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. 2486

Hic suam orationem explicat. Vbi sciendum C quòd quilibet quantumcumque perfectus sit, iudicium districtum Dei debet ex multis timere, maximè terminum vitæ suæ ignorat qualem habebit. Et ideo misericordiam, non iudicium Dei quærere debet. Et ad istum intellectū inducit istum versum Gregor. dicens, Sicut qui de malis conuertantur ad bonum, vel qui de bonis ad mala redeant: sic etiam nec de te quid tuis meritis agatur intelligis. Et sicut alienum nullatenus comprehendis: ita etiam tuum terminum prænoscere non vales. Iam enim quantum ipse profeceris, scis. Sed quid adhuc de te in occultis Deus sentiat, nescis. Iam tuę iustitię acta consideras: sed & quā districtè apud Deum pensentur, ignoras. Vę etiam labili vitæ hominum, si remota pietate iudicetur: quia districtè discussa D inde ante oculos districti iudicis, vnde se placere suspicabatur, obruitur. Vnde rectè domino per prophetam dicitur, *Ne intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens*. Vel ideo hoc orat Psalm. quia omnis nostra virtus vel iustitia diuinæ iustitiæ comparata, sordida & non pulchra videtur: sicut lumen candelæ respectu luminis solis, obscuritas esse videtur. Vnde ad istum intellectum hunc versum inducit Gregor. super illo verbo Iob 28, Non dabitur aurum obrizum pro ea: dicens, Quid autem per aurum obrizum, nisi angeli sancti designantur: qui rectè & aurū vocantur, & obrizum aurum: quia fulgent claritate iustitiæ: obrizum, quia nullum habent contagium culpæ? Homines verò iusti quandiu in hac corruptibili carne mortaliter viuunt, aurum quidem pos- E sunt esse, sed obrizum omnino non possunt: quia corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & deprimit terrena habitatio sensum multa cogitantem. Nam quamuis in hac vita ex magna iustitiæ claritate resplendeant: nequaquam tamen ad purum peccatorum sordibus carent: Ioanne attestante, qui ait, Si dixerimus quoniam peccatum non habemus:

Finē suū ignorat quilibet.

Greg.29.moral.c.9.

Iustitia nostra respectu diuinæ iustitiæ est immunda.

Greg 18 moral.c.29.

1 Ioan 1.

habemus : nos ipsos seducimus,& veritas in uobis non est. Vnde & propheta deprecatur : dicens, *Na intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* Sed econtra superbi non formidant cum Deo intrare in iudicium:iustitiam suam diuinæ iustitiæ præponētes:& cum Deo disputantes atque dicentes, Quare ieiunauimus, & non aspexisti:humiliauimus animas nostras,& nesciśti?Quasi dicat,Fecimus quod iussisti:quare non reddis quod promisisti? In iudicium cum Deo intrare non formidant, qui Deo dicunt, Quare viam impiorum prosperatur, bonum est omnibus qui minus agūt? &c. Sed quid talibus respōdeat Deus, audi Augustinum hic dicentem, Denique talibus superbis loquitur Deus per prophetā:dicens,Quid vultis in iudicio contendere mecum?Omnes dereliquistis me,dicit dominus. Quid vultis mecum in iudicio contendere,& iustinas vestras commemorare? Commemorate iustitias vestras:& ego noui facinora vestra. Quomodo approbabo iustitiam, vbi dānabo superbiam? Meritò ergo humilis Psal. discens à capite,quoniam mitis est & humilis corde:*Ne intres* (inquit) *in iudicium cum seruo tuo.* Quasi dicat, Nolo tecum habere causam, vt ego proponam meam, vt tu conuincas iniquitatem meam. Timeo ergo,quoniam scio quòd non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Et aduerte quòd non dicit,Non iustificabitur in conspectu tuo omnis homo: sed dicit,*omnis viuens.* quia etiam angeli non sunt mundi in comparatione Dei. Vnde Bernard. hunc passum exponens ait, *Non intres in iudicium* &c. Non ait omnis homo:sed *omnis viuens*: ne fortè putes eum angelicos spiritus excepisse. Viuunt enim & ipsi: & eo verius, quo propius assistūt ei apud quē est fons vitæ. Nihilominus etiam & iusti viuunt:sed ex Deo,non coram Deo:munere eius,non in eius comparatione. Iustitia eorum recta est,pura,firma,sublimis : sed adhuc longè inferior, quàm diuina:non enim innata est eis,sed collata à Deo. vt natura ipsa quantum ex se est, non modò iustitiæ, sed etiam iniustitiæ capax inueniatur.Quāto magis ergo homo terrenus coram Deo iustificari non poterit?Vnde & Gregor.5.mor.cap. 26.super illo verbo Iob 4,Nunquid homo Dei cōparatione iustificabitur, aut factore suo purior erit vir? dicit, Humana iustitia diuinæ iustitiæ comparata, iniustitia est. Quia & lucerna in tenebris fulgere cernitur:sed in solis radio posita, tenebratur. Recta namque credimus, quæ exterius cernimus: sed cum minimè interna cognoscamus, quomodo iustitiam nostram Deo cōparare valemus?Quisque enim veri⁹ de tenebris iudicat, quāto ei verius claritas lucis constat.Qui enim lucem videt,scit quid de tenebris extimet.Nam qui cādorem lucis ignorat:etiā obscura pro lucidis approbat. Vnde & Iob 26, dicitur, Nunquid iustificari potest homo comparatus Deo:aut apparere mūdus natus de muliere? Quasi dicat,nō. Vide super hoc Greg.l.17.mor.c.8.

Superbi disputare cū Deo volunt.

Hierem 12.

Matth.11

Angeli corā Deo nō iustificantur.

Homo coram Deo iustificari non potest.

2487 Quia persecutus est inimicus animam meam, humiliauit in terra vitam meam.

Hic Psalmista exponit suam tribulationem. Et primò exponit suam tribulationem ex toleratione aduersitatum.secundò ostendit vnde sumat consolationem:ibi,*Memor fui.* Quātum ad primum,sciendum quòd iustus ex duobus hic tribulatur : scilicet quo ad corpus ex toleratione aduersitatum:secundò quo ad mentem ex tentatione viciorum. secundum ostendit ibi,*Collocauit me.* Quantū ad primum, sciendum quòd in scriptura humiliari multoties stat pro affligi & aduersitatibus concuti:vnde humiliātur, qui aduersitatibus percutiūtur. Sic enim dicitur Psalm.44, Humiliasti nos in loco afflictionis,cooperuit nos vmbra mortis. Et quia inimicus noster diabolus multas nobis aduersitates immittit, vt nos ad desperationem perducat:ideo necesse est vt ad Deum recurramus orando.Sic & hic Psal. ait, Domine exaudi orationem meam &c.Et quare? *Quia persecutus est inimicus misericordiam meam* &c. Sic enim persecutus est Iob, multas inferendo aduersitates.Sic persecutus est Ioseph:sic & populum Dei in Ægypto:sic & sanctos martyres : sic & in fine mūdi per Antichristum persequetur fideles. Notandum ergo quòd quandoque etiam temporaliter nos persequitur amicus, quandoque inimicus: immò quandoque Deus ipse. Sed differentia est in hoc : quia Deus vel amicus aliquando persequendo intendit eius vitæ saluationem & emendationem quam persequitur:Diabolus autem vel inimicus persecutione intendit vitæ perditionem. vt notat Gregor. super illo verbo Iob 19, Quare persequimini me sicut Deus?dicens,Persecutor namque bonus Deus est:sicut de semetipso ore prophetico dominus dicit,Detrahentem secretò proximo suo, hunc persequebar. Cùm verò sanctus quisque flagellari permittitur, scit quòd persecutionem contra commissa vicia, ex interna dispensatione patiatur. Crudeles autem persecutorum mentes cum potestatem feriendi appetunt contra bonorum vitam,non studio purgationis,sed liuoris facibus accenduntur.Et quidem hoc faciunt,quod omnipotens fieri permittit. Sed dum vna causa cum Deo etiam per ipsos agitur, non tamen voluntas vna in eadem causa seruatur:quia cum omnipotens Deus amādo purgationem exhibet, iniustorum prauam sæuiendo maliciam exercet. Sic ergo eandem persecutionem nobis infert Deus & inimicus noster diabolus,sed fine diuerso: & in eadem persecutione Deus nobis est amicus, & diabolus inimicus. De quo hic dicit, *Quia persecutus est inimicus animam meam.* Hoc enim dicit & caput nostrum Christus: dicunt & membra.Quod hic ostendens Augustin. ait, *Quia persecutus est* &c. Persecut⁹ est planè diabolus animā Christi: persecutus est & Iudas animam magistri.Et nūc ad persecutionem corporis Christi idē diabolus manet:Iudas autem inde succedit. Non tamen deest de quo dicat & corpus, *Quia persecutus est inimicus animam meam,humiliauit in terra vitam meā*: id est humiliare voluit.Quid est enim *humiliauit in terra vitam meam*:nisi, incuruauit in terra vitam meam?Quid enim agit nobiscum persecutor diabolus, nisi vt relicta spe cœlesti, terrena sapiamus?Si persecutori cedimus, terram diligimus.Et ille quidem quantum in illo est, hoc agit:& si hoc nobis non contingat, illi tamen apertè sæuiendo vel occultè insidiando, conantur deducere in terra vitam nostram.

Persequitur nos diabolus aduersitatibus.

Persequitur nos Deus & diabolus.

Greg.14.moral.c.23.

Psal.100.

Persecutus est diabolus Christū & etiā Iudas.

Collocauit me in obscuris sicut mortuos sæculi : & anxiatus est super me spiritus meus, in me turbatum est cor meum. 2488

Hic ostendit suam tribulationem ex tentatione

vitiotom. Ad hoc enim diabolus nos persequitur per ttibulationes & aduersa, vt ad peccatum mentem inducat. Et intentionem suam hic notans Psal. ait, *Collocauit me in obscuris.* Quid enim obscura dicuntur ptoprius, qoàm peccata: qoibus totus intellectus obscuratur & efficitur cæcus? Sopho. 3, Ambulabunt vt cæci: quia domino peccauerunt. Dicit ergo, *Collocauit me:* scilicet diabolos, quantū in eo fuit: *In obscuris*, id est in tenebris vitiorum. Et hoc *sicut mortuos sæculi*: id est sicut cætetos spiritualiter in hoc sæculo mortuos: quos ad desperationem vel ad peccatum inducit. Ptopter quæ anxiatus est super me spititus meus: scilicet quætens refugium. Et quod inuenit refugium, nisi pœnitentiam: qua catnem domat & sobiicit spiritui? Quod notās dicit, *Et in me turbatum est cor meum.* Hæc enim conturbatio pœnitentiæ est Deo summom sacrificium. Psalm. 50, Sacrificiom Deo spititus contribulatus &c. Vel aliter: vt iste versus sit dict⁹ à Christo capite. Vbi primò notandum quòd sicut aliud est mortuus Dei, aliud mortuus Deo: ita aliud est mortuus sæculi, & aliud murtuus sæculo. Nam mortui Dei sunt illi qui peccatis moriuntur: ptoptet quod fiunt membta Christi & viuūt in Christo: quibus dicebat Apostulus, Mortui enim estis: & vita vestra abscondita est cum Christo io Deo. Sed mottui Deo sunt qni com Deo non viuunt. Sic mortui sæculo sunt qui sæculo tenunciauerūt & Deo viuunt. Sed mottui sæculi sunt quos sæculū in peccatis mottuos tenet: de quibus dicit Christus, Dimitte mortuos sepelire mortuos suos. Dicuntut ergo mortui sæculi, omnes qui lege naturali nascuntur originali culpa infecti. Et istis omnibus debito natutæ moriuntur, quia ptoptet originale peccatum statutum est omnibus hominibus semel moti. Christus autem quia non fuit peccato obnoxius, non fuit mortuus sæculi, nec debito naturæ mori obligabatur: sed voluntariè pro nobis mortem suscepit. Sed in boc fuit deceptus diabolus: quia credidit Christū esse inter mortuos sæculi. Et ideo ipsum fuit persecutus ad mortem: & post in obscuto sepulcto fuit positus: sicut cætcti mottui sæculi. Et hoc totum notans Christus dicit de inimico diabolo, *Collocauit me in obscuris sicut mortuos sæculi.* Quod hic exponens Augustinus dicit, Christus enim pto nobis mortuus est: sicut mortuus sæculi. Qui etgo sunt mortui sæculi? & quomodo Christus non etat mortuus sæculi? Mottui sæculi dicuntur mortem ducentes ex peccati ptopagioe. Sed Christus venit pet vitginem assumens carnem, non peccatum carnis. Illi autem, scilicet inimici, quem peccarotem putabant Christum, tanquam mottuum sęculi deputabant: sed ille non erat qui dicit, Venit enim ptinceps mundi huius, & io me non habet quicqoam: hoc est, nullam culpam in me reperiet, quare moti debeam: sed voluntate morior, vt pet mortem innocentis illi libetarentur à morte, qui habebant vnde moretentur. Et sic diabolus deceptus collocauit me in obscuris: id est in sepulcro, tanquam mottuos sęculi. Sequitor, *Et anxiatus est super me spiritus meus.* Alia litera habet, *Et tædium passus est in me spiritus meus*; quod ad idem redit, id est tristiciam passa est anima mea. vt quando dixit, Tristis est anima mea vsque ad mortem. *Et in me turbatum est cor meum. In me* (ioquit) noo in aliis: quia Apostoli qui mihi inhæsetant tutbationem passionis fugientes, me solum teliquerunt. Et meipsum quia mori videbāt, aliud aliqnid putauerūt.

Obscura dicūtur peccata.

Mortuus sæculi quid est, & quid mortuus sæculo.

Coloss. 3.

Matth. 8.

Joan. 14.

Memor fui dierum antiquorum: 2489
meditatus sum in omnibus operibus tuis, & in factis manuum tuarum meditabor.

Hic ostendit vnde sumat suam consolationem: & consequenter gratias agit tibi, *Expandi.* Quātum ad primum, sciendum quòd tecotdatio beneficiorum receptorum cōsolationem ingerit, & spem ad alia recipiendum. Cum ergo quis memoratur, quàm gratiosè Deus creauit hominē, quàm ipsum dignitate dotauit: non debet desperare post peccatum, sed magis spem veniç sumere, & ad ipsum benefactorem recursum habere. Et ex hoc consolatur Psalm. in suis afflictionibus: dicens, *Memor fui dierum antiquorum:* quibus scilicet fecisti cœlum & tetram: quibus creasti hominem ad imaginem & similitudinem tuam: quibus ad te reuertentibus offensas dimisisti: & in istorum tecordatione spem sumēs de pietate tua, obliuiscor miseriarum mundi. Et vide quòd Psal. tria genera operum Dei meditatur: scilicet primò opera creatioois: dicens, *Memor fui dierum antiquorum:* scilicet quibus à principio mundum creasti. Secundò opera conseruationis. Quomodo enim starent creata nisi Deus illa conseruaret? Et quantum ad hoc, dicit, *Meditatus sum in omnibus operibus tuis*: scilicet in omnibus considerani esse veritatem tuam illorum consetuatiuam. Tertiò opera tecreationis: scilicet quòd carnem assumens, & manibus extensis in ctuce mundum redemit. Et quantum ad hoc, dicit, *Et in operibus manuum tuarum meditabor.* Vel aliter, iustus considerans vitam Christi, quç in omnibus suis operibus nobis veræ virtutis dedit exemplum: Christo dicit, *Memor fui dierum antiquorum*: scilicet quibus mūdum creasti. Postea vertit se ad incarnationem Christi: dicēs, *Meditabor in omnibus operibus tuis* &c. De hoc vide versic. 1268. 1269. Vnde primum sensum ponit hic Augustin. dicens, *Memor fui dierum antiquorum* &c. Corpus Christi hic loquitur, & vnusquisq; Christi gratia iustificatus inhærens illi in charitate & humilitate deuota, dicit, *Memor fui dierū antiquorum: meditatus sum in omnibus operib⁹ tuis*: hoc scilicet, quòd omnia bona tu fecisti, & quòd nihil constituisset, quod à te constitutum non esset. Creatura tua mihi spectaculum facta est. Quæsiui in operibus artificē, & in omnibus conditis conditorem: vt scilicet ex hoc intelligeret quicquid boni in se esset, ab illo factum esse: ne suam iustitiam constituete volēs, iustitiæ Dei subiectus non esset. Respice ergo conditorem vitæ tuæ, iustitiæ & salutis auctorem. Meditare in factutis manuum eios: quia & iustitia quç in te est, ad manum eius inueniēs pertinere. Noli etgo putare te aliqoid operari, nisi inquantum malus es. Auettere ab opere tuo in te, ad opus illius qui te fecit. Vt enim sis, ille operatus est: vt boous sis, si bon⁹ es, ille operatur. Dicat ergo, Inspexi opera tua, & cognoui: quia nihil boni in nobis esse potest, nisi à te fiat, qui nos fecisti.

Bona omnia sunt à Deo: mala à nobis sunt.

Phil. 2.

Expandi manus meas ad te: anima 2490
mea sicut terra sine aqua tibi.

Hic consequenter ex consideratione operum Dei illuminatus gratias agit. Extensio enim manus significat gratiarum actionem cum petitione. Notandum quòd homines orando molripliciter manus suas expandunt: scilicet quandoque expandimus

Expandimus manus multipliciter.

A dimus manus ad terram : & tunc ſignificamus nos imitari Chriſti humilitatẽ in incarnatione & paſſione. Quandoque manus expandimus ſurſum ad cœlum : & tunc ſignificamus Chriſti aſcenſionem quam imitari debemus operibus noſtris, vt tota noſtra intentio & ſpes illuc feratur, quò Chriſtus aſcendit. Quandoque expandimus manus in modum crucis : & tunc ſignificamus nos imitatores Chriſti paſſionis, omnia aduerſa patienter tolerãdo. Prædictis ergo modis orando iſte manus ſuas expandit. Vnde hic ait Gl. *Expandi manus meas ad te:* id eſt, in oratione expandi manus meas in formam crucis. Vel per manum intellige opera, quæ iuſtus ad Deum expandit, dum illa dirigit in Deum. Sequitur quid ſic orando petat, *Anima mea ſicut terra ſine aqua tibi:* B quaſi dicat, Anima mea ex ſe eſt ſterilis & infructuoſa: ſicut terra ſine aqua. Ideo tibi illam expando, vt ipſam tua gratia perfundas. Vnde hic ait Auguſt. *Anima mea ſicut terra ſine aqua tibi:* id eſt complue me ad faciẽdum fructum bonum. Dominus enim dabit benignitatem, & terra noſtra dabit fructum ſuum. *Anima mea ſicut terra ſine aqua tibi:* ſitire tibi poſſum, me irrigare non poſſum. Abũdat mare, inũdat, copioſum eſt: fluctuauit, ſed amarum eſt. Aruit anima mea, irriga eam: quia ſine te eſt velut terra ſine aqua tibi. Vel per iſta verba petit in perſona aliorum irrigari doctrina ſacræ ſcripturæ. Vnde prædicta verba exponit Greg. & dicit, Verba ſanctæ prædicationis ſicut pluuiam ſuſtinemus cũ vera humilitate, ariditatem noſtri cordis agnoſcimus, vt potu ſanctæ prædicationis irrigemur. C Vnde rectè Deo per Pſalm. dicitur, *Anima mea ſicut terra ſine aqua tibi.* His doctrinæ fluentis propheta infundi nos admonet: dicens, Sitientes venite ad aquas. Qui dum in extrema iam parte ſæculi, verba prædicationis accipimus, quaſi ad imbrem ſerotinum cordis noſtri os aperimus &c. Notãdum etiã quòd iſta poſſunt eſſe verba Chriſti, qui pro nobis manus extẽdit in cruce: Pſal. 27, Extollo manus meas ad templum ſanctum tuũ. De hoc vide verſic. 400. Et nota quòd Chriſtus multa expandit pro nobis. Primò expãdit rete ad capiẽdũ aduerſos: Thren. 1, Expandit rete pedibus meis. Secundò expãdit nubem ad protegendum conuerſos: Pſal. 77, Expãdit nubem in protectionem eorum. Tertiò expandit alas ad ſupportationem infirmorum: Deuter. 32, D Expãdit alas ſuas & aſſumpſit eos &c. Quartò expãdit manus ad collationem beneficiorum: & huic expanſioni multi ſunt ingrati, propter quod conqueritur Eſaiæ 25, dicens, Expandi manus meas ad populum incredulum &c.

Anima ſine aqua eſt, quæ caret gratia.

Gregor. 20. moral. cap. 2.

Eſaia 55.

Expãdit Chriſtus multa pro nobis.

2491 Velociter exaudi me domine: defecit ſpiritus meus.

Hic ſuæ exauditionis poſtulat accelerationem. Et hoc propter duo: quia dilatio exauditionis eſt ſibi damnoſa: ſecundò quia acceleratio eſt ſibi fructuoſa: ibi, *Auditam fac.* Circa primũ duo facit: quia poſtulat accelerationẽ ſuę exauditionis. Primò ratione ſibi diſpoſiti: ſecundò ratione imminentis periculi: ibi, *Non auertas.* Quantum ad primũ, ſciendum quòd inter omnia quæ diſponunt hominem, vt à Deo mereatur exaudiri: eſt humilitas quę omnem ſuperbiã excludit. De hoc vide verſic. 40. 315. 362. 437. 463. Volẽs ergo Pſalm. oſtẽdere ſe diſpoſitum vt meritò exaudiatur, oſtẽdit ſe humiliatum: dicẽs, *Velociter exaudi me &c. defecit ſpiritus meus.* Quid enim per ſpiritum niſi ſuperbia ſignificatur? vide A verſi. 2478. Quid eſt ergo dicere, *Defecit ſpiritus meus,* niſi Defecit ſuperbia mea, humilis ſum effectus? Si ergo defecit ſpiritus in me, impleat me ſpiritus tuus. Iã enim ſum pauper ſpiritu. In quo enim viuit ſpiritus ſuus, ille ſuperbus eſt: ſpiritu ſuo viuit, qui extollitur contra Deum. Vnde hic ait Auguſt. *Velociter exaudi me domine, defecit ſpiritus meus.* Hæc enim eſt cauſa vt citò exaudias: quia pauper ſpiritu iam factus ſum. In quo enim viuit ſpiritus eius, ille ſuperbus eſt: ſuo ſpiritu extollitur contra Deum. Vnde ſcriptum eſt, Auferes ſpiritum eorum, & deficient, & in puluerem ſuum reuertentur: vt ſcilicet iam humiles effecti, ſeipſos cognoſcant, dicentes, Memento mei, quia puluis ſum. Et tunc ſecurè poterit Deo dicere, *anima mea ſicut terra ſine aqua tibi.* B Quæ enim terra tam ſicca ſicut eſt puluis? Velociter ergo exaudi me, complue me, confirma me, ne ſim puluis quem proiicit vẽtus à facie terræ. Quia ergo defecit ſpiritus meus, emitte ſpiritum tuum & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Et notandum quòd oratio vt velociter exaudiatur, tres cõditiones debet habere: quia ſcilicet debet eſſe fidelis, & non timida: humilis, & non ſuperba: feruens, & non tepida. (vide alias cõditiones orationis ſupra verſic. 24. 66. 2476.) Sine iſtis enim ad Deũ non aſcendit. Vnde Bernard. ait, Timida quidem oratio cœlum non penetrat: quia conſtringit animam timor immoderatus: vt dicatur oratio non ſolũ aſcẽdere, ſed neque procedere poſſit. Temeraria & ſuperba oratio non aſcendit: quia Deus ſuperbis re- C ſiſtit, nec gratiam meretur, ſed pœnam. Tepida autem oratio in aſcenſu langueſcit, & deficit eo quòd non habet vigorem. Quæ verò fidelis, humilis & feruens fuerit oratio, cœlum penetrabit. Vnde certum eſt quòd redire vacua non poſſit. Sed quia hic Pſalmiſta poſtulat velociter exaudiri, notandum quòd duplex eſt velocitas: ſcilicet quædam bona, & quædam mala. Velocitas bona eſt triplex: ſcilicet velocitas increpãdi malitiam, quia morbo medicina velociter adhiberi debet. In cuius figuram angelis, qui doctores ſignificant dicitur Eſa. 18, Ite angeli veloces ad gentem cõfuſam & dilaceratam. Secunda eſt velocitas executionis boni per efficaciam. Quãdo enim quis poteſt facere bonum, tardare non debet: quia neſcit, quandiu ſibi poſſe du- D rabit. Vnde dicitur Prouerb. 22, Vidiſti hominem velocem in operibus ſuis &c. Et Eccleſ. 31, In omnibus operibus tuis eſto velox: & omnis infirmitas non occurret tibi. Tertia eſt velocitas audiendi ſapientiam. Iacob. 1, Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram. Secundò eſt velocitas mala. Et hæc eſt triplex. Prima effręnatè iraſcendi. Eccleſ. 7, Ne ſis velox ad iraſcẽdum: ira enim in ſinu ſtulti requieſcit. Secunda inordinatè loquendi. Prouerb. 29, Vidiſti hominem velocem ad loquendum: ſtultitia magis ſperanda eſt quàm correctio. Tertia eſt iniuſtè nocendi: Pſal. 13, Veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem.

Spiritus ſuperbiam ſignificat.

Matth. 5.

Pſal. 103.

Pſal. 102.

Pſalm. 1.

Oratio vt exaudiatur tres conditiones debet habere.

Velocitas mul. triplex.

E Non àuertas faciem tuam à me, & ſimilis ero deſcendentibus in lacum. 2492

Hic oſtendit quòd accelerationem ſuæ exauditionis petit ratione periculi imminẽtis. Vbi notãdum quòd per lacum ſignificatur peccatorũ profunditas: vide verſic. 423. Patet etiam ex nomine & proprietate quòd lacus peccatum ſignificat. Primò ex nomine. nam lacus dictus eſt receptaculum

Lacus ſignificat peccatũ.

aqua

A aquarum: qui aquas recipit, & receptas non emittit. Quid autem aquarū nomine, nisi pœna & miseria nostra designatur? Psal. 68, Saluū me fac Deus, quoniam intrauerūt aquæ vsque ad animam meā: vide ibi versic. 1089. Peccatum ergo dicitur lacus, quia ad modum laci cōtinet aquas miseriarum & pœnarum: quia omnis mundi miseria & pœna in peccato & propter peccatum consistit. Significat etiam lacus peccatum nomine proprietatis. Nam, vt dicit Magister, de proprietatibus rerum lib. 10, In Æthiopia est lacus: de quo qui biberit, ardore libidinis exardescit. Sic facit & peccatū: quia potantes voluptatem peccati non satiantur, sed magis ad voluptatem incenduntur. Dicitur etiam ibidem quòd in Achaia est quidam lacus, de quo qui biberit, statim moritur. Et talis lacus est peccatū:

B quia anima quæ peccauerit, statim moritur. Ezechiel 18. Est ergo huius versiculi sensus, *Ne auertas faciem tuam à me*: id est misericordiam tuā, quæ per faciem designatur. vide versic. 732. Vel per faciem intellige Christum, vt dictum est versic. 2208. *Ne auertas faciem tuam à me*: quia scilicet si auertas, similis ero descendentibus in lacū: id est, sicut & cæteri cadam in peccatum. Vnde hic ait August. *Ne auertas faciem tuam à me*: quia si auerteris, similis ero descendentibus in lacum. Peccator enim cum venerit in profundum malorum, contemnet. Illi descēdunt in lacum, qui confessionem perdunt. Lacum appellat scriptura plerunque iniquam profunditatem: ad quam cum venerit peccator, contemnet.

Contēnit peccator, & quomodo.

C Quomodo cōtemnit? Quia iam nullam Dei reputat esse prouidentiam: aut si reputat, se ad eam pertinere non putat. Proponit sibi peccandi licentiam sine spe veniæ, habenis iniquitatis effusis. Non dicit, reuertar ad dominum, & reuertetur ad me. Nō audit, Conuertimini ad me, & conuertar ad vos. Peccator ergo veniēs in profundum malorū, contemnet. A mortuo enim tanquam si non sit, perit confessio. Vel aliter: ista verba possunt esse Christi hominis dicētis patri, *Ne auertas faciem tuam* &c. Vbi notandum quòd per faciem Dei, Deus verbum intelligitur: vide ver. 459. Hæc enim facies vnita erat humanitati Christi: quæ si separata & auersa fuisset, anima illa sicut & cæteræ peccare potuisset. Ad cuius euidentiam quærūt doctores, si anima Christi aliquo modo peccare potuit.

Malach. 3.

Eccles. 17.

Quæstio. Christus an peccare potuerit.

D Ad quod respōdet Magister lib. 3. dist. 13, dicens quòd anima Christi verbo manēti vnita, peccare nō poterat: sed si vnio illa cessaret, tunc posset peccare, & per consequens in lacū peccati cadere. Et hoc insinuans Christus, hic dicit Deo, *Non auertas faciem tuam à me*: id est, ne diuidas verbum tuum ab anima mea: quia si verbū à me auerteris vel separaueris, tunc ero similis descendentibus in lacum: id est aliis hominibus in lacū peccati cadētibus. Et nota quòd lacus est multiplex. Primò lacus inficiens culpabiliter: scilicet peccatum: Thren. 4, Lapsa est in peccatum via. Secundò est affligens pœnaliter: qui est pœnitētium. de quo Hierem. 37, Ingressus est Hieremias in locū laci. Tertiò est lacus detinens temporaliter: scilicet purgatorium vel limbus. de quo Zachar. 9, Tu au-

Lacus multiplex.

E tē in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos tuos de lacu, in quo non erat aqua. Quartò est lacus cōcludēs æternaliter: scilicet infernus. de quo Esa. 14, Lucifero dicitur, Detracta est vsq; ad inferos superbia: ad infernū detrahens in profundum laci. Qui ideo lacus dicitur, secūdum Greg. quia quos semel ceperit, semper fluctuantes & trepidos turmentis

Gregor. 9. moral. cap. 45.

A circumfluentibus absorbet. Iste lacus inferni clausos tenet damnatos. Esa. 24, Congregabuntur in congregatione vnius fascis: & in lacum claudentur ibi in carcere.

Auditam fac mihi mane misericordiam tuam: quia in te speraui. 2493

Hîc ostēdit quòd acceleratio suæ exauditionis est fructuosa. Nā sua oratione petit Dei misericordiam, quæ nobis est magnæ vtilitatis. Quod patet ex tribus: primò quia mentem à vitiis purificat: secundò quia mentem in agendis illuminat: ibi, *Notā fac*: tertiò quia mentem à dæmonibus liberat: ibi, *Eripe me*. Quantum ad primum, sciendum quòd in scriptura sicut per noctem obscuram significatur

Mane significat vitā bonam.

B peccatum: sic per diē, cuius prima pars est mane, significatur gratiæ status. Vnde de nocte peccati dicitur, Rom. 13, Nox præcessit: dies autem appropinquauit. Quia igitur præsens vita sine peccato non ducitur: ideo quandiu hic viuimus, ambulamus in nocte. Sed decursa nocte vitę præsentis, erimus in claro mane lucentes in gratia absque omni peccato. Et hoc est quod hic postulat Psalmista, vt Dei misericordia ipsum ad illud clarum mane perducat, vbi amplius peccare non possit, dicens, *Auditam fac mihi mane* &c. id est post noctem vitæ præsentis, post peccatorū tenebras. Mane enim est post finem sæculi: cū clarè videbimus quod modò credimus. Vnde hic ait August. *Auditam fac mihi* &c. quasi dicat, Ecce, in nocte sum præsentis sęculi, do-

C nec nocturna transeat iniquitas: in te speraui, sed cum mane venerit, quod speramus videbimus. Si enim quod non videmus speramus, per patiētiam expectamus: patiētiam quærit nox, sed lætitiā dies donat. Vel aliter: vt per mane intelligatur vltimum iudicium: quod mane dicitur, quia ibi erit manifestatio cordium. Et hoc ostendit Gregor. super illo verbo Iob 8, Si mane me quæsieris, non subsistam: dicens, Mane enim dicitur illa vltima manifestatio cordium, quæ in aduētu iudicis apertis cogitationibus, quasi post noctis tenebras demonstratur. de quo nimirum mane per Psalmistam dicitur, Mane astabo tibi, & videbo. In illo autē mane vltimi iudicij dabitur sententia cōtra malos, quæ ab ira Dei procedet: quibus videbitur Deus iratus. Et ita au-

Mane significat iudiciū vltimum.

Gregor. 9. moral. cap. 23.

D dient vocem iræ dicentis, Discedite à me maledicti &c. Electi autem audiēt vocem misericordiæ Dei, dicētis, Venite benedicti patris &c. Istam ergo vocem in illo mane iudicij, quæ est vox misericordiæ, postulat iste audire: vt sit de illorum numero, quibus dicetur, Venite benedicti &c. Et hoc est quod orans dicit, *Auditam fac mihi mane* (id est in die iudicij) *misericordiam tuam*: id est vocem misericordiæ. Et si dicas, Quid hoc petere oportet: quoniam sicut tunc & boni audient sententiam damnatorum, sic & mali audient vocationem bonorum? Respōdeo, Etsi mali illam audient: non tamen sibi dictam, sed solum bonis. Et hoc notans dicit, *Auditam fac mihi*: id est vt mihi dicatur, Venite &c. Vel per mane intellige Christi incarnationē. Et hoc propter multa:

Quæstio.

Mane significat incarnationē Christi.

E quia scilicet in tempore incarnationis, sicut in mane temporali. Primò fuit mundus illustratus splēdore diuinæ sapientiæ: Esa. 58, Tūc erumpēt quasi mane lumen tuū, & sanitas tua citò orietur. Exodi 19, Iā aduenerat vigilia matutina, mane inclaruerat (scilicet diuinę natiuitatis) & ecce, audiri cœperunt tonitrua: id est comminationes tormētorum: & micare fulgura: id est promissiones præmiorum.

Et

Et sic fuit quando filius Dei fuit natus:& ideo claritas Dei in eius natiuitate circumfulsit pastores, Luc. 2. Hanc claritatem affectabat Tobias videre, dicens, Ego beatus ero, si fuerint reliquiæ seminis mei ad videndum claritatem Hierusalem. Secundò mundus fuit irroratus rore cœlestis gratiæ: Osee 6, Misericordia vestra quasi nobes matutina,& quasi ros mane transiens. Exod. 16, Mane quoque cecidit ros per circuitum castrorum. Iste est ros refrigerãs animam contra æstum concupiscentiæ, & fœcundans fructibus meritorum: qui distillans in fornacem ignis ardentis, fecit mediũ fornacis quasi ventum roris flãtem. Dan. 3, Istum rorem petebat propheta, dicens, Rorate cœli desuper, & nubes pluãt iustum &c. Tertiò fuit mundus tunc vigoratus vigore diuinæ potentiæ: Esa. 33, Domine miserere nostri: te enim expectauimus: esto brachium nostrum in mane &c. Et Osee 6, In tribulatione sua mane consurgent ad me, & dicent, Venite ad dominum: quia ipse cepit & saluabit nos: percutiet & sanabit nos. Isto ergo mane inueuimus dominum. Prou. 8, Qui mane vigilauerit ad me, inueniet me. Sic est sensus istius versiculi: *Auditam fac mihi mane misericordiam tuam: quia in te speraui*: & hoc per Christi incarnationem. ideo dicit *mane*, id est in Christi incarnatione: quæ (vt dictum est) per mane significatur.

Tob. 13.

Esa. 45.

A B

2494 Notam fac mihi viam in qua ambulem: quia ad te leuaui animam meam.

Hic ostendit quòd in agendis, Dei misericordia mentẽ illuminat. Vbi notandum quòd in via quam sibi petit Psalmista notificari, est Christi incarnatio: quæ via dicitur, quia per illam ad patriam dirigimur. Vnde Christus ratione diuinitatis dicitur patria: sed ratione humanitatis, dicitur via: ipso dicente, Ego sum via, veritas &c. Quod ostẽdit Greg. super illo verbo Iob 28, Deus intelligit viam eius: dicens, Aliter sapientia Dei habet viam: & aliter locum. Viam habet per humanitatis transitum: locum verò habet per statum diuinitatis. Inde enim non transit vnde coæterna est: sed inde transit, vnde propter nos apparuit temporalis. Sic namque in euangelio scriptum est, quia egrediens dominus à Hiericho transibat: duo autem cæci sedentes iuxta viam, clamauerunt dicentes, Domine miserere nostri, fili Dauid. Ad quorum vocẽ, sicut illic scriptum est, stetit Iesus, & lumen reddidit illis. Quid est autem transeundo audire, stando autem lumen restituere: nisi quòd per humanitatem suam nobis misertus est, qui per diuinitatis suæ potentiam à nobis mentis nostræ tenebras exclusit? Quòd enim propter nos natus & passus est, quòd resurrexit, ascendit in cœlos, transit Iesus: quia nimirum hæc actio temporalis est. Sed stans nos tetigit & illuminauit: quia non sicut illa dispensatio verbi temporalis, ita verbi æternitas transit: quæ in se manens, innouat omnia. Stare enim Dei est, incommutabili cogitatione mutabilia cuncta disponere. Qui ergo voces petentium transiens audiuit, stans lumen reddidit: quia etsi propter nos temporalia pertulit, inde tamen nobis lucem tribuit, vnde habere mutabilitatis transitum nescit. Sic ergo per viam intelligitur incarnatio Christi. Et hæc via nobis erat necessaria: quia si volumus ad patriam peruenire, necesse est & cognoscere viam. Pergete enim nostrum ad

Via est Christus incarnatus.

Ioan. 9.
Greg. 19. moral. c. 3.

Marc. 10.

C D E

patriam est bene operari: quod sine Christo facere non valemus, quia in ipso est omnis viæ nostræ regula. Vnde hic ait August. *Notam fac mihi viam* &c. Non sufficit hic sperare: sed necesse est aliquid agere, donec perueniamus ad patriam. Vnde in alio loco dicitur, Deum exquisiui manibus meis nocte coram eo. Tãquam diceret, In tempore noctis meæ Deũ exquisiui manibus meis. Manibus enim quæ rendus est in nocte Deus: id est bonis operibus. Sed fortè ne per te ipsũ te credas actura aliquid, vt merearis perduci ad mane: dic Deo, *Notã fac mihi viã in qua ambulem*: id est ipsum Christũ. ideo Deus ipsum dominum tanquã in testa carnis misit. Ambula ergo ad formam serui, id est Christi incarnati: vt peruenias ad formam Dei. Vel aliter: vt per viam intelligamus virtutes quas Christus suis exẽplis nobis ostendit: vt ostendit Greg. dicens, Via incarnatæ sapientiæ est omnis actio quam temporaliter gessit: viæ eius sunt viuendi ordines, quos ad se venientibus præbuit. Tot itaque ad se venientibus vias præbuit, quot bene viuẽdi vias monstrauit. Humilitatis eius vias propheta conspexerat: cum suspirans dicebat, In mandatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas. Hinc rursum de vnoquoque iusto dicitur, Qui curat vt per dominicæ humilitatis exempla gradiatur, à domino gressus hominis dirigetur: & viam eius cupiet nimis. Viæ istæ visione despectæ sunt: sed intellectu reuerẽdæ. Aliud quippe est in eis quod cernitur, & aliud quod expectatur. Vias ergo domini intelligere, est & humiliter tolerare transitoria, & perseuerãter expectare mansura: vt exemplo dominico æterna quætatur gloria, probis temporalibus comparata: & non quod hic quis tolerat, sed in id quod expectat, intendat &c. De ista ergo via Christi, dicat Christo quilibet iustus, *Notam fac mihi viam in qua ambulem*: id est doce me exempla tuæ virtutis, quæ valeã imitari. Sequitur, *Quia ad te leuaui animam meam*. Quasi dicat, Ad te leuaui animam meam, quasi vas ad fontem. Imple ergo me, quoniam ad te leuaui animam meam. Qualiter anima ad Deum per orationem leuatur, vide versic. 344. Hic nota quòd multa ad Deum leuare debemus: scilicet animam, oculos, manus, & faciem: vide versic. 993.

Psal. 76.

Via Christi sunt virtutes quas ostẽdit.
Greg. 25. mor. cap. 16.

Psal. 118.

Eripe me de inimicis meis domine: ad te confugi: doce me facere voluntatem tuam: quia Deus meus es tu. 2495

Hîc ostendit quòd Dei misericordia mentem à dæmonibus liberat. Sunt enim hostes & inimici nostri duplices: scilicet visibiles, & inuisibiles, dæmones & homines. Dæmones nos principalius impugnant: sed homines mali tanquam dæmonis instrumenta. Et ideo hic inimicos principaliter vocat dæmones: qui nos inuisibiliter impugnant, qui malos vt Iudam sua malitia replent. Ab istis inquam per Dei misericordiam postulat liberari, dicẽs, *Eripe me de inimicis meis domine*. Vnde hic ait Augustinus, *Eripe me de inimicis meis* &c. Non ego hic inimicos homines cogito. Non est enim colluctatio aduersus carnem & sanguinem: sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores &c. Sed cuius mundi? Non cœli & terræ: sed mundi tenebrarum harum, id est iniquorũ quibus dicitur, Fuistis aliquando tenebræ: nunc autem lux in domino. Rectores mundi tenebrarum, id est rectores

Inimici nostri sunt dæmones.

Ephes. 6.

Ephes. 5.

tes iniquorum. Contra hos habemus luctamē, prælium magnum. Nobis est hostem nō videre & vincere, diabolū scilicet & angelos eius. Rectores nō illius mundi, de quo dictū est, Et mundus per ipsum factus est: sed illius mundi de quo dicitur, Et mundus eum non cognouit. Eripe ergo me de inimicis meis. Inimicum dico, non Iudam, sed diabolum qui Iudam impleuit. Illum patior visum, illum expugno non visum. Accepit enim buccellam Iudas, & intrauit in eum sathanas: vt iste Dauid persecutionem pateretur à filio suo. Quàm multos implet sathanas, indignè accipiētes buccellam ad iudicium suum. Quicumque enim manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Non malum est quod datur: sed bonum malo in iudicium datur. Bene esse non potest, malè accipienti quod bonum est. Vel ista verba possunt esse verba Christi orantis ad patrem tempore suæ passionis, vt de manibus Iudæorum eriperetur. De hoc vide tres versus Psalmi 58. scilicet versicul. 938. 939. 940. Sequitur, *Ad te confugi*. Peccator enim fugit à Deo: sed pœnitēs fugit ad Deum. Fugit peccator à Deo, voto non facto: sed fugit ad Deum pœnitens similiter voto non facto. Quomodo enim quis facto fugere potest à Deo vel ad ipsum confugere, qui est vbique? Sed dicitur fugere, qui ab ipso se vellet abscondere: sed ad ipsum confugere, qui voluntate seipsum Deo exponit. Dicat ergo, *Ad te confugi*: quasi dicat, Adam fugit à facie domini: & abscondit se inter ligna paradisi. Sed quò quis à Deo fugere poterit, cum alibi Psalm. dicat, Quò ibo à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? si ascendero in cœlum, tu illic es &c. Fugit ergo voto, non facto. Et consimiliter nunc dicit, *Ad te confugi: doce me facere voluntatem tuam: quia Deus meus es tu*. Quasi dicat, secundum Aug. *Doce me facere voluntatem tuam*. Quia si me non docueris faciam voluntatem meam, nō tuam. Doce ergo me facere voluntatē tuā. Non enim tu es Deus meus, & ego magister meus: sed tu magister meus, tu Deus meus. O confessio plena, *tu es Deus meus*. Quasi dicat, Tu es factor meus: tu es refector meus: tu es totum bonum meum: quia tu es Deus meus: te patrem quæro propter hæreditatem: tu es Deus meus, non solùm dator hæreditatis: sed etiam ipsa hæreditas. Dominum te quæro propter redemptionē: tu es Deus meus. Patronum te quæro propter liberationem: tu es Deus meus. Postremò à te creatus, à te recreari cupio. Tu es Deus meus, qui me creasti per verbū: qui me recreasti per verbum. Sed creasti per verbum Deum manentem apud te: recreasti per verbum carnem factum propter nos. Consimiliter orat vir iustus Psal. 24, Dirige me in veritate tua; & doce me: quia tu es Deus saluator meus. Et nota quòd Deus nos multa docet: scilicet primò nos docet sapientiam ad cognitionem eligendorum: Sap. 8, Sobrietatem & prudentiam docet, & iustitiā & virtutem: quibus nihil vtilius est in vita hominibus. Secundò docet misericordiam ad cōpassionem proximorū: Psal. 24, Docebit mites vias suas. Vniuersæ autem viæ domini, misericordia & veritas. Tertiò docet iustitiam ad emendationem delictorum: Ioan. 14, Paracletus autem spiritussanctus, quem mittet pater in nomine meo: ille vos docebit omnia.

Ioan. 1.

Ioan. 13.

1. Cor. 10.

Fugere à Deo vel ad Deum quomodo quis possit.

Deus est totū bonū nostrū.

Docet nos Deus multa.

2496 Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectā: propter nomē tuū domine viuificabis me in æquitate tua.

Hic ostendit suæ exauditionis conclusionem. Tria enim postulauerat Psal. scilicet vt viam eundi ad patriā doceretur, dicens, *Notam fac mihi viam* &c. secundò vt ab inimicis eriperetur, dicens, *Eripe me de inimicis meis domine*: tertiò vt à Dei misericordia protegeretur, dicens, *Auditam fac mihi mane misericordiam tuam*. Et in istis tribus ostendit se à Deo exauditum. Et secundum hoc tria facit. Primò ostēdit per viam rectam se ad patriam deduci: secundò per Dei gratiā ab inimicis liberari: ibi, *Educes*: tertiò se per Dei misericordiam inimicis perditis protegi: ibi, *Et perdes*. Quantum ad primum, sciendum quòd spiritus domini est duplex: scilicet mal⁹ & bonus. Ipse enim diabolus qui est spiritus malignus voluntate sua mala: tamen dicitur spiritus domini, quia à Deo creatus: inquantum creatura à Deo factus bonus. Vnde de ipso dicitur 1. Reg. 16, quòd spiritus domini malus irruebat in Saul. Ecce enim quòd vnus & idem spiritus appellatur spiritus domini, & spiritus malus. Domini enim est spiritus & bonus per naturam: sed malus per desiderium voluntatis iniustæ. Alius autem dicitur spiritus domini bonus: scilicet spiritussanctus vel sancta inspiratio eius, quæ nos semper ad bonum erudiens inducit. de quo Sap. 12, O quàm bonus & suauis est spiritus tuus in nobis domine &c. Spiritus enim hic bonus nos mirabiliter docens ad patriam ducit, dum sua inspiratione cor nostrum multipliciter tangit: vt ostendit Gregor. super illo verbo Iob 4, Quasi furtiue suscepit auris mea venas susurrij eius: dicēs, Susurrium quippe occulti verbi, est hæc ipsa aspiratio locutionis internæ. Venæ autem susurrij dicuntur causarum origines, quibus hæc ipsa aspiratio ducitur. Quasi enim venas susurrij sui spiritus bonus aperit, cum nobis spiritus latenter insinuat: quibus modis ad nostræ mētis intelligētiæ autem venit. Aliquādo enim nos amore, aliquando terrore cōpūgit: aliquādo præsentia quā nulla sint ostendit, & ad æterna diligenda desideriū erigit: aliquando prius æterna indicat, vt pòst temporalia vilescāt: aliquando nostra nobis mala aperit, & ad hoc nos vsque vt alienis etiam malis condoleamus, extēdit: aliquando aliena mala nostris obtutibus obiicit, & compunctos nos mirabiliter à nostra prauitate corrigit &c. quia ergo talibus spiritus boni inspirationibus ducimur ad vitam æternam: ideo istum spiritum à malo distinguens Psalmista, Deo dicit, *Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam*. Quasi dicat, secundum Aug. *Spiritus tuus bonus deducet me* &c, quia spiritus meus malus deduxit me in terrā peruersam. Et quid ego merui? quę mea opera bona sine tuo adiutorio computantur? vnde impetrarem dignumque essem deduci à spiritu bono in terram rectam? Quæ opera mea vel quæ merita mea? Certè nulla sunt: sed propter nomen tuum viuificabis me. Attendite gratiæ commendationem, qua gratis salui facti estis: *propter nomen tuum* (inquit) *viuificabis me*. Non nobis domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam: quia propter nomen tuum viuificabis me: & hoc, *in equitate tua*, non in mea iustitia. Non quia ego merui: sed quia tu misereris. Nā si meū ostēderē meritū, nihil abs te mererer, nisi supplicium. Et nota ꝙ triplici vita viuificamur à spiritu Dei bono. scilicet vita naturæ, vita gratiæ, & vita gloriæ, Hic autem intelligit de vita gloriæ, quæ solū habetur in terra recta. scilicet in terra viuentiū. quæ terra recta dicitur. quia nihil ibi curuū vel obliquū esse potest.

Educes de tribulatione animā meā, 2497

& in

Spiritus domini est duplex, scilicet bonus & malus.

Greg. 5. mor. cap. 20.

Gloria eterna datur non merito sed gratia.

Psal. 113.

& in misericordia tua disperdes inimicos meos.

Hîc ostendit quòd per misericordiam liberabitur ab inimicis: quia & à tribulatione præsenti liberabitur, & inimici sui dispergentur. Vbi sciendum quòd sicut fructus terræ nō colliguntur, nisi prius semina in terra sparsa mortificentur: sic nec præmium cœleste possidetur, nisi prius hic per varias tribulationes caro nostra mortificata fuerit. Quod deducit Gregor. dicens, Peccatoris lumē in die est, sed obscuritas in vespere: quia in præsenti vita felicitate attollitur, sed aduersitatis tenebris in fine deuoratur. Iusto autem meridianus fulgor ad vesperum surgit: quia quanta sibi claritas maneat, cum iam occumbere cœperit, agnoscit. Hinc namque scriptum est, Timenti Deum bene erit in extremis. Hinc per Psalm. dicitur, Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas domini. Quia in huius adhuc vitæ certamine positus, cum se cōsumptum putauerit, vt lucifer orietur: quia foris cadēs, intus renouatur. Et quo magis exterius tribulationes tolerat, eo verius virtutum lumine interius coruscat. Et infra ait, Tanto namque spes in Deum solidior surgit, quanto pro illo quisq; grauiora pertulerit. Quia nequaquam retributionis gaudium de æternitate colligitur: quod non hic prius pia tribulatione seminatur. Hinc per Psalm. dicitur, Euntes ibant, & flebant mittentes semina sua: venientes autem veniēt, cum exultatione portantes manipulos suos. Hinc Paulus discipulos admonet, dicens, Per multas tribulationes oportet nos introire in regnum Dei &c. Ex quibus apparet quare tribulatio iustis in præsenti datur: vt scilicet per illam interius purgati, & finaliter ab illa educti, æterno præmio coronentur. Et hoc est quod hic notans Psalm. ait, *Educes de tribulatione animam meam*. quoniam vt habetur Psal. 33, Multæ tribulationes iustorum: & de omnibus his liberabit eos dominus. Per tribulationem enim præsentē & venenum peccati expellitur, & malum pœnæ in iustis terminatur. Vbi notandum quòd, vt dicit Albertus, 3. meth. Fulmen animalia venenosa emundat à veneno. Quia suo calore extinguit in eis humidum venenosum: & postmodū expirat virtute fulminis, qui etiam venenosus est, & liberatur cadauer ab vtroque veneno. Sic spiritualiter. Nā præsens tribulatio est quasi fulmen quoddam occidēs nos, quo ad mundum: emundat tamen à veneno peccati, id est concupiscētia, quæ est quoddam venenum corporis, quia malum est pœnæ. Sed modo prædicto purgat, quia primò humorē venenosum peccati consumit, deinde ipsa etiam postmodū expirat: quia exiguum est & cum tædio tempus vitæ nostræ. Et per consequens tunc liberamur ab vtroque veneno: scilicet culpę & pœnę. Vnde Ambros. super Psalmum primū dicit, Deus per tribulationē ad pœnitentiam cogit, vt per pœnitentiam vtatur & consumatur illud accidēs malum impietatis, & pereat: & locus ille animę qui erat impietatis, postmodum pateat ad receptionem virtutis & gratiæ. Et hoc est quod dominus de iusto tribulationē patiente dicit, Cum ipso sum in tribulatione: eripiam eum (scilicet ab omni malo) & glorificabo eū. Sequitur, *Et in misericordia tua disperdes inimicos meos.* Loquitur de inimicis dæmonibus, & de ipsorum membris, hominibus iniquis. Per hoc vult intelligere quòd virtus iustorum per tribulationē & ad-
A uersitatem roboratur contra dæmones: sicut dicebat Apostolus 2. Cor. 12, Cum infirmor, tunc fortior sum: nam virtus in infirmitate perficitur, sed virtus inimicorum cōtra iustos debilitatur. Quod notat per hoc quod dicit, *Et in misericordia tua disperdes inimicos meos*. Quia sicut omnis virtus vnita fortior est seipsa dispersa: & sic per consequens omnis virtus dispersa debilior est seipsa vnita. Et sicut tētatio dæmonis cui nō resistitur, fortificatur statim: sic & per oppositum tentatio dæmonis, quæ fit per tribulationes & aduersa, cui per patientiam resistitur, statim debilitatur. vt ostendit Gregor. Et nota quòd Deus inimicos nostros, scilicet malos & peccatores disperdit. Primò diluuio submergente: Genes. 6, Repleta est terra iniquitate eorū: & ego disB perdam eos cum terra. Secundò exilio expellente: Psal. 105, Eleuauit manum suam super eos, vt deiiceret semē eorum in nationibus, & disperderet eos in regionibus. Tertiò exterminio destruēte: Num. 20, Separamini de medio congregationis, vt repentè disperdam eos &c.

Tribulat. hic quare iustis datur. — *Gregor. 10. moral. c. 21.* — *Eccles. 1.* — *Psal. 126.* — *Psal. 125.* — *Act. 14.* — *Tribulatio animam purificat.* — *Psal. 90.* — *Gregor. 21. moral. c. 7. & lib. 32. & c. 21.* — *Disperdit Deus malos multipliciter.*

Et perdes omnes qui tribulant animā meā: quoniā ego seruus tuus sum. 2498

Hic ostendit per Dei misericordiam se protegi, inimicis perditis. Vbi notandum quòd persecutores iustorum perdit Deus dupliciter: vel ipsos conuertendo, vel ipsos puniendo: quia puniti & damnati amplius contra iustos non possunt quod antea potuerūt. Et quia de persecutoribus bonorum C aliqui conuertuntur, & sic perdūtur, quo ad maliciam: sicut fuit de Paulo Apostolo: aliqui verò perdurant in malicia sua, & sic perduntur æternaliter. Ideo vno modo præcise non potest intelligi quod ait, *Et perdes omnes qui tribulant animam meam*: quia nō omnes perduntur primo modo, nec omnes secundo modo: sed aliqui primo modo, & aliqui secūdo modo. Et de istis duobus modis perditionis loquitur Christus Marci 8, dicēs, Qui voluerit animam suam saluam facere, perdet eam. Qui autem perdiderit animam suam propter me, inueniet eam. Ille enim vult animam suam saluam facere, id est vitam suam, qui pro Christo vitam suam non vult exponere: & iste animam suā perdit æternaliter. Ille verò animā suam, id est vitam, vult perdere, qui conuerD sus ad Deū vitam suā paratus est dare pro Christo: & ille animam suā saluat. Vnde prædicta verba exponens Chrysost. ait, Etenim qui filio suo parcit, perdit eum: qui verò non parcit, saluat eum. Sic ergo oportet nos ad mortem pro Christo semper esse paratos. Non ergo dicatis quòd animam suā saluat, qui crucis pericula fugit, quia æternaliter eam perdit: qui autem animam suam perdit, crucem sumendo pro Christo, ipsam æternaliter saluat. Sicut igitur ad propositum omnes malos perdit Deus: ipsos conuertendo vt parati sint pro ipso animam suam ponere, seu perdere, sicut fuit de Paulo: vel æternaliter perdit. Dicat ergo, *Perdes omnes qui tribulant me*. Sequitur, *Quoniam ego seruus tuus sum*. Electus enim quilibet, seruus Dei dicitur: vide versic. E 5359. Et est sensus: *Ideo perdes omnes qui tribulant animam*: & meritò, *quia seruus tuus ego sum*. Quasi dicat, Ad te spectat seruū tuū defendere. Vel aliter, omnia ista verba sunt Christi, qui Deo dicit, *Et perdes omnes qui tribulant animā meā*: scilicet qui me vel meos persequūtur: & ratio, quia si me persequutur, & te etiā persequuntur: quia iniuria illata seruo, in dn̄m suū redundat. Et hâc rationem assignans Christus, ait,

Perditur quis dupliciter.

Quæstio. *Grego. 2. mo ral. cap. 22.* *Quoniam ego ſeruus tuus ſum.* Sed nunquid Chriſtus propriè poteſt dici ſeruus? Audi Gregor. ſuper illo verbo Iob 1, Nunquid conſideraſti ſeruum meum Iob? dicentẽ, Iob quippe interpretatur dolens. Dolens verò per figuram veraciter dicitur Chriſtus, qui portare dolores noſtros propheta atteſtante perhibetur. *Chriſtus dicitur ſeruus.* Qui bene ſeruus dictus eſt, quia formã ſerui ſuſcipere dignatus eſt, vel dedignatus non eſt: nec maieſtati iniuriam intulit aſſumpta humanitas carnis. *Philip. 2.* De quo per Apoſtolum dicitur, quòd cũ in forma Dei eſſet, nõ rapinam arbitratus eſt ſe eſſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit, formã ſerui accipiẽs. Et ſemetipſum exinaniſſe, eſt ab inuiſibilitatis ſuæ magnitudine, ſe viſibilem demonſtraſſe: vt ſerui forma tegeret maieſtatem. Hic eſt ille ſeruus qui Deo dicit, *Pſal. 115.* Quoniã ergo ſeruus tuus ſum, & filius ancillæ tuæ: ſcilicet glorioſæ virginis: *Lucæ 1.* quæ in ipſius conceptione dixit, Ecce ancilla domini &c.

PSAL. CXLIII.

2499 **BEnedictus dominus Deus meus, qui docet manus meas ad præliũ, & digitos meos ad bellum.**

Titulus iſtius Pſalm. eſt, Pſalmus Dauid ad Goliam. Quantum ad ſenſum literalem, notandum eſt quòd, vt dicit Auguſt. in lib. de pugna Dauid & Goliæ, quòd Dauid accepit pugnam cõtra Goliam gigantem, non à ſeipſo, ſed ex inſtinctu ſpiritusſancti & reuelatione: quia dominus volebat per pugnam & victoriam ipſius Dauid, ipſos Philiſthæos debellare. Propter quod ipſe Dauid de victoria certificatus à Deo dixit ipſi Goliæ 1. Reg. 17, Tu venis ad me cum haſta, gladio & clypeo: ego autẽ venio ad te in nomine domini exercituũ de Iſrael: & dabit te dominus in manu mea, & auferam caput tuũ hodie à te: & dabo cadauera caſtrorum Philiſthiim volatilibus cœli & beſtiis terræ: vt ſciat omnis terra quia eſt dominus Deus Iſrael. Quæ omnia dixit Dauid iam de victoria habenda certificatus à Deo. Et ſecundum quòd hic ait Hieronym. quando Dauid erat in campo contra Goliam pugnaturus, fecit iſtum Pſal. Ex quibus apparet primò quòd iſte eſt primus Pſalm. quem fecit. Antè enim non legimus ipſum aliquem Pſal. feciſſe. Secundò apparet ſenſus tituli: qui eſt, Pſalmus Dauid ad Goliam: id eſt iſtum Pſalm. fecit Dauid, quãdo acceſſit ad Goliam pugnaturus cum eo. Necnon & apparet materia Pſalm. Et ſecundum hoc Pſalm. iſte diuiditur in partes duas: quia Dauid primò diuinum auxiliũ ſibi aſſiſtere confitetur: ſecundò ſe laudare ex hoc Deum pollicetur &c. die vt N. Quantum verò ad ſenſum propheticum: ſciendum quòd Pſalm. iſte fundatur in hiſtoria belli quod geſſit Dauid contra Goliam: non quidem agẽs de hiſtoria, ſed de ſignificato hiſtoriæ. Cuius rei hiſtoria hæc eſt. Nam vt habetur 1. Reg. 17, Dum Philiſthæi dimicarent aduerſus populum Dei, egreſſus eſt de caſtris Philiſthinorum quidam gigas, nomine Golias: *Dauid bellũ cum Golia.* qui improperans populo Iſrael dicebat, Eligite ex vobis virum vnum, qui mecum ineat ſingulare certamẽ. Et ſi vicerit me, erimus vobis ſerui: ſi autem ego vicero eum, vos ſeruietis nobis. Quod cùm audiſſet rex Saul & viri Iſrael, timuerunt valde. Tũc Dauid paſcẽs gregem patris ſui, miſſus eſt à patre portare panes & alia neceſſaria fratribus ſuis qui erant in caſtris cũ Saul in exercitu. Quò cum veniſſet Dauid, audiuit Philiſthæum præfata dicentem: & circunſtantibus dixit, Quid dabitur viro qui percuſſerit hunc Philiſthæum? Et adductus eſt ad Saulem: dixitq; regi, Ego ſeruus tuus pugnabo contra Philiſthæum hunc. Cui cum dixiſſet Saul, Hoc nõ potes facere: quia tu puer es, ipſe autem vir bellator & fortis. Ait Dauid, Ego ſeruus tuus leonem & vrſum interfeci: & dominus qui eripuit me de ore leonis & vrſi, ipſe liberabit me de manu Philiſthæi huius. Tunc dixit ei Saul, Vade ergo, & dominus ſit tecum: & tradidit ei arma ſua vt ſe illis armaret: quæ quia nimis grauia erant, depoſuit illa Dauid. Et accepit quinque lapides de torrente, quos poſuit in peram paſtoralem, & accepit fundam in manu ſua: & ſic armatus acceſſit cõtra Philiſthæum. Quem cum vidiſſet Philiſthæus, contempſit eum. Cumque veniret contra Dauid, feſtinans Dauid, miſit manum ſuam in peram: & tulit vnum lapidẽ, quem funda iecit: & percuſſit Philiſthæum in frõte: qui percuſſus cecidit. Cúmq; cecidiſſet, Dauid currens, ſtetit ſuper eum, & accipiẽs gladium eius abſcidit caput eius. Et ſic Dauid contra Philiſthæũ victor extitit. Iſte ergo Pſal. agit de ſignificato huius hiſtoriæ. Vbi ſciendum quòd per Dauid totus Chriſtus intelligitur: ſcilicet quo ad caput & corpus. Per Goliam autem diabolus cũ ſuis membris intelligitur. Nã Golias interpretatur transmigrans, vel robuſtus eorum: & ſignificat diabolum, qui inter omnes creaturas robuſtior & excellẽtior a Deo fuit creatus: tamen propter ſuam ſuperbiam tranſmigrauit de cœlo ad infernum. Arma autem Saulis regis, ſunt ſacramenta & ceremoniæ legis antiquæ: vt puta, circumciſio & alia præcepta, & ſacrificia legis antiquæ: quæ grauis ponderis erant, intantũ vt diceret Petrus, Act. 15, Quid tentatis Deũ imponere iugum ſuper ceruicem diſcipulorum, quod neque patres noſtri neq; nos portare potuimus? Venit ergo tẽpus gratiæ: in quo Chriſtus caput & corpus cõtra diabolum volens pugnare, iſta arma depoſuit: quia circumciſionem & alia ſacramẽta legis antiquę terminauit. Tulit autem quinque lapides de torrente, vt cum illis diabolum occideret. Quid enim eſt torrens ſiue fluuius, niſi mortale ſæculũ? Labitur enim & præterfluit quicquid venit in mundum. Erãt igitur in flumine iſto tanquam in populo primo lapides quinq;: ſcilicet quinq; libri Moyſis. Hos ergo quinq; lapides tulit Chriſtus de flumine, quia illic inutiles erant: quia lex iuſtificare non poterat. Quid ergo fecit Chriſtus, vt lex ipſa vtilis eſſet? Accepit gratiã; quia lex ſine gratia impleri nõ poteſt: quia plenitudo legis eſt charitas, quæ eſt ex ſpiritu ſancto. Hos lapides miſit in peram paſtoralem: qua lac tangere ſolebat. Et ſic pera paſtoralis, eſt pera lactis: quia legi commiſcuit gratiam: quia legem quæ erat rigoris, reduxit ad gratiã: oſtendẽs quomodo lex ſpiritualiter erat intelligẽda. Et ſic armatus totus Chriſtus proceſſit contra ſuperbum Goliã: ſcilicet diabolũ. Quẽ corpore ſuo percuſſit in frõte: quia ex eo loco ſui corporis diabolus occidit: i. in illis membris vbi ſignũ crucis nõ habuit. Quo percuſſo, accepit gladiũ eius, quo caput illius amputauit: quia quando magni Chriſto credunt quos diabolus in manibus habebat: & cũ quib9 aliorũ animas trucidabat, cõtra eum loquũtur & prædicãt: tũc caput ipſius ſuo proprio gladio abſcinditur. Sicut ergo Dauid paruus ſuperbũ Goliã de ſe præſumentẽ ſuperauit: ita Chriſtus diabolũ occidit, id eſt humilitas ſuperbiã.

Deus

Deus enim humilis factus est, vt diaboli superbiam A sternat, & vt superbi qui humiles sanctos dedignātur sequi, hunc saltem velint imitari. De hac igitur victoria agit iste Psalm. sensu prophetico. Et sic est sensus tituli, Psal. Dauid ad Goliam: id est, iste Psal. Dauid prophetę qui hic loquitur in totius Christi persona, est Psalm. habitus ad Goliam: id est cōtra Goliam figuralem: quia hic agitur de mystica Dauid, id est Christi, victoria. Agens Dauid gratias de sua victoria, hic precatur vt etiam ille veniat qui fideles liberet, & diabolum vincat. Ex quibus satis patere potest, quòd iste Psalm. valet illis qui cōtra hostes tam corporales quàm spirituales habēt pugnare. Intentionem mouet ad gratiarum actionem pro victoria qua Christus in se & in suis membris diabolum vicit & superauit. Istis visis, accedo ad B Psalm. diuisionem. Qui Psalm. diuiditur in partes duas: quia Psalm. primò ostendit de diabolo Christi victoriam: secundò ex hoc surgit ad gratiarum actionem debitam: ibi, *Deus canticum*. Prima in duas: quia primò Christi victoriam prophetizando narrat: secundò Christi incarnationem deprecando postulat: ibi, *Domine inclina cælos*. Prima in duas: quia primò ostendit Christi triumphalem victoriam: secundò nostram generalem miseriā: ibi, *Domine quid est homo?* Quātum ad primum, sciēdum quòd Christus ad bellum cōtra diabolum tripliciter processit armatus, secundum quòd prima pars in tres diuiditur partes: scilicet primò armis sapientiæ: secūdò armis misericordiæ: ibi, *Misericordia mea*: tertiò armis iustitiæ: ibi, *Protector meus*. Quantum ad pri- C mum, sciendum quòd benedicere Deum idem est quod ad eius honorem benefacere: & sic secundum voluntatem eius rectè viuere. vide versic. 378. Dicit ergo, *Benedictus dominus Deus meus*: id est illud sua gratia ago: & sic secundum voluntatem eius viuo, vt suam laudem, non meam, quæram. Sequitur, *Qui docet manus meas ad prælium, & digitos meos ad bellum.*

Bellamus cōtra diabolum manibus & digitis.

Hic videtur repetitio eiusdem sententiæ ad maiorem suæ intentionis expressionem: quoniam quātum ad præsens spectat, idem sunt digiti quod manus: & idem bellum quod prælium. Et sic idem est docere manus ad præliū & digitos ad bellum. Vnde & August. hic ait, Repetitio eiusdem sententiæ est: quia quod est manus ad prælium, hoc est digitus ad bellum. Digitis enim operatur manus. Non D itaq; absurdè accipimus digitos pro manibus positos: sed tamē in digitis cognoscimus diuisionem operis: in manibus autem, radicē vnitatis. Vbi sciēdum quòd contra diabolum diuersis bellis præliamur: & in omnibus contra ipsum bellamus & digitis & manibus. vt puta, habemus bellum aduersus ipsum diabolum: habemus bellum intrinsecū inter carnē & spiritū. De bello diaboli dicit Apo-

Ephes. 6.

stolus, Est nobis colluctatio aduersus principes & potestates mundi tenebrarum harum. Quid enim hic sint tenebræ, ostendit August. dicens, Hæ tenebræ non sunt natura, sed voluntate. Nam anima

Psal. 35.

per seipsam non lucet: dicēte Deo, Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumē: non in lumine nostro, sed in lumine tuo. Nam & E oculi nostri lumina vocantur: & tamen lux extrinsecus si desit, etiam sani & patentes, in tenebris remanebunt. Habemus ergo bellum aduersus rectores tenebrarum harum: id est aduersus rectores infidelium & peccatorum: qui sunt diabolus & angeli eius. Sed in isto bello pugnamus digitis & manu. Digiti sunt distincta dona spiritussancti, qui-

A bus diabolum superamus. Quę distinguit Apostolus 1. Cor. 12, dicens, Alij per spiritum datur sermo scientiæ, alij sermo sapientiæ, alij fides, alij operatio virtutum &c. Istis enim digitis Apostoli pugnauerunt contra diabolum, & gētilem populum ei subditum ab eius potestate eripuerūt. Sed manus horum digitorum est charitatis vnitas. Vnde ibidem subdit Apostolus, Hæc autē omnia operatur vnus atque idem spiritus. Sic ergo docet manus nostras ad prælium, dando charitatis vnitatem. Docet digitos ad bellum, dando virtutum & donorum diuersitatem. Et nota quòd suo exēplo ad istud bellum exercendum nos docuit Christus.

Bellū Christi contra diabolum.

Christus enim bellādo cum diabolo assumpsit tria: quæ nos similiter bellando, debemus habere. Habuit enim B Christus audaciam ad aggrediendum, sapientiam ad protegendum, constantiam ad congrediendum. Primò habuit audaciam. Vnde cum nō per aduersarium appellatus esset ad bellum, propter nos primus campū belli intrauit, more audacis principis, qui cum suos milites videt in campo, se continere non potest. Sic enim de audace principe Alexādro legimus, quòd cum rogatus fuisset à commilitonibus suis, ne bellum intraret, eo quòd debilis videbatur: annuit quidem primò. Illis autem iam bellātibus, & quasi ab hostibus superatis, solúmque de fuga cogitantibus, se rex Alexander amore suorum continere non potuit: & ingressus est bellum, tantámque tunc audaciam suis militibus contulit, vt hostes qui primò superabant, statim bellando su- C perarētur. Sic & pro nobis Christus bellum est ingressus, quando ductus in desertum à spiritu, scilicet suo, vt tentaretur à diabolo.

Matth. 4.

Vnde dicitur Zachar. 10, Posuit eū (scilicet Deus pater) quasi equū gloriæ suæ in bello. Equus autē gloriosus dicitur, qui audaciam habet ad bellum. De quo Iob 39. dicitur quòd odoratur bellū procul. Sic & nos exēplo regis nostri præuenire debemus diabolum ad bellum. Bellamus autem contra eum per actus virtutum: quibus eum præuenire debemus: vt ieiunare, etiam non tentati vicio gulæ: nos humiliare, etiā non tentati superbia: & sic de cæteris actibus virtutum. Secundò habuit sapientiam ad protegendum. Quàm sapiēter enim cum ipso bellauit, semper per sacram scripturam diaboli iacula repellen- D do, apparet Matth. 4. In quo nos etiam docuit in nostris bellis & tentationibus exempla sanctarum scripturarum meditari: vt puta, si aduersitates incurras, considera patientiam Iob: si carnis lasciuia occurrat, considera castitatem Ioseph: si mundi superbia, considera humilitatem Mariæ: & huiusmodi. Per talium enim exempla, nos contra diabolum docet bellare. Et hoc est quod pręsens dicit textus, *Benedictus dominus Deus meus, qui docet manus meas ad prælium* &c. Vbi nota quòd Dauid realiter bellauit contra Goliam digitis & manu. Digitis bellauit, quibus lapis in funda ponitur & proiicitur: manibus bellauit, quibus gladio Goliæ eius caput amputauit. Et sic digitis, quibus funda trahitur, bellatur à remotis: sed manibus quibus gladius educi- E tur, bellatur de propé. Sic & diabolus quandoque nos impugnat digitis: quādo scilicet à remotis sub colore virtutū de vitiis tentat. Et tunc oportet etiā nos bellare digitis, i. distinctè considerare astutias eius. Quādoq; nos impugnat manu, id est de propé: quando scilicet apertè de vitiis tentat. Et tunc oportet nos manu bellare, & gladio suū caput abscindere: scilicet principio tentationis cōtradicere.

Quia tentatio cui statim nō resistitur, fortificatur. Et tunc erimus docti ad bellum. Nā vt dicitur Prouerb. 24, Vir doctus, validus & robustus: quia cum dispositione initur bellum. Tertiò Christus habuit constantiam, quia fortiter vsque ad finem sustinuit bellum: quia quousque reliquit eum diabolus, & ecce angeli accesserunt & ministrabāt ei: Matth. 4. Quid enim prodest mihi audacter ingredi bellū, nisi constanter in bello perduret? Ideo de ipso ratione suæ constantiæ dicitur Ecclesi. 46, Fortis in bello Iesus naue qui fuit magnus secundum nomē suum: maximus autem in salutem electorum Dei. Nos igitur exemplo regis nostri audaces effecti, ad bellum edocti, constantia muniti, securè cōtra diabolum bellum ingrediamur, securi de victoria. Ad quod nos hortatur Petrus Rab. super illo verbo Matth. 4, Ductus est Iesus in desertum &c. dicens, Diabolus semper primordia bona pulsat: tētat rudimenta virtutum sancta, in ipso suo ortu festinat extinguere, sciens quòd ea fundata debellare non possit. Hoc non ignorans Christus, diabolo se patienter indulsit: vt & suo laqueo teneretur & caperetur, vnde capere se putabat. Sic quoq; à Christo victus, cederet Christianis. Sic ergo & nos Christi exemplo muniti, bella indicamus peccatis, confictus vitiis nunciemus, securi de victoria: quia nec arma cœlestia hostes poterūt superare terreni, nec diuino militi aduersa contraire poterunt mundana, nec in præcinctu fidei constitutos præuenire poterit inimica subreptio. Sic enim inimicis bellādo superatis, cum Psal. Deo dicere poterimus, Præcinxisti me virtute ad bellum, & supplātasti insurgentes in me subtus me. De bello autem quod est inter carnem & spiritum, nihil ad præsens.

Psal. 17.

2500 Misericordia mea & refugium meū, susceptor meus & liberator meus.

Hic ostendit quòd Deus pugnauit contra diabolum armis misericordiæ: quia sola misericordia contra diabolum Christus pro nobis bellum assumpsit. Quātum autem ad sensum literalem Dauid, multa Dei beneficia sibi exhibita, hic in paucis verbis ostendit gl. dicens, Quia prolixum est multas causas plenè explicare, breuiter hic Dauid singulas singulis verbis tangit. Misericordia enim eius fuit quando vltimus fratrum in regem fuit inunctus: refugium fuit ei, quando contra Goliam consilium dedit ei, vt funda & petra deiiceret eum cum quo nō poterat armis pugnare: susceptor eius fuit, quādo fecit eum generum regis: liberator eius fuit, quando ipsum à persecutione regis Saulis liberauit: protector ejus fuit, quando Dauid in spelunca ius in Saulem accepit. Vel hic vult ostendere Psalm. quomodo in bello vitiorum nos Deus iuuat & docet. Primò enim nos iuuat, peccata dimittendo: quod notat Psalm. dicens, *Misericordia mea*: quia sola misericordia, non aliqua nostra iustitia, peccata relaxat. Vnde Gregor. dicit, Quia ad abolendam culpam, quælibet humanæ actionis virtus infirma est: nisi hanc misericordia parcētis foueat: & non iustitia rectè iudicantis puniat. Ideo rectè per Psalm. dicitur, Melior est misericordia tua super vitam. Quia quantumlibet quis videatur innocens: apud tamē districtum iudicem, nostra nos vita non liberat, si ei reatus sui debitum, misericordiæ benignitas non relaxat. Et hoc notans Psalm. ait, *Misericordia mea*. Vnde ad videndum qualiter per misericordiam peccata nobis laxantur, notandum quòd, vt dixit Isidor. 15. Etym. Apud veteres ante templa fontes erāt, in quibus ingressuri templum, ante ingressum lauabantur. Sic & conformiter Salomon fecit mare æneum ante ingressum templi: in quo sacerdotes ad ministrandum templum ingressuri lauabantur: vt habetur 3. Regum 7. Et per ista figuratur quòd antequam quis templum cœleste ingrediatur, oportet ipsum in fonte misericordiæ a peccatis lauari. Et ad hoc habemus fontem aptum fluentem de latere saluatoris. qui dilexit nos & lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Apoc. 1. Vnde Gregor. exponēs illud quod scribitur Zachar. 13, In die illa erit fons patēs domui Dauid in ablutionem &c. dicit, Fons occultus est vnigenitus Dei patris: fons verò patēs est idem incarnatus vnigenitus, cuius apertus est nobis fons misericordiæ. Redemptor enim noster, vt nos lauaret à culpa, nobis est factus fons misericordiæ. In hoc fonte misericordiæ lota fuit Magdalena. In hoc fonte lauit Petrus, quod negauerat. In hoc fonte in fine lauit latro mala quæ fecerat in vita. Cur igitur pigri sumus? cur torpentes? cur ociosi remanemus: qui in hoc misericordiæ fonte, tot se iam gratis cognouimus humiliasse? Quærere enim misericordiæ fontem deberemus etiamsi clausus esset & occultus: quanto magis quia patens omnibus est factus? Hunc bene quæsierat pro ablutione peccatorum Psalm. cum dicebat, Secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Quod consecutus nunc ait, *Misericordia mea*. Sequitur, *Et refugium meum*. Vbi secundò nos adiuuat ad mala detestāda: quod per refugium designatur: vide versic. 438. 439. Sequitur, *Susceptor meus*. Vbi tertiò nos iuuat in carne suscepta, nobis præbendo virtutum exempla. Quid enim est Deo dicere *Susceptor meus*, nisi Humanitatem meam assumpsisti, in qua exempla vitæ dedisti? Suscipere enim significat Christi incarnationem: vide versic. 23. 1571. Sequitur, *Et liberator meus*. Vbi quartò nos adiuuat, à dæmonibus & vitiis liberando. Qualiter autem nos Christus liberat, vide versic. 366. 498. 1110.

Sola misericordia peccata dimittit. Gregor. 8. mor. al. cap. 21.

Psal. 62.

Misericordia fons est Christus.

Psal. 50.

Protector meus, & in ipso speraui, qui subdit populum meum sub me.

Hic ostendit quòd Deus pugnat contra diabolum armis iustitiæ. Quātum ad literam, verba sunt Dauid dicentis, *Protector meus, & in ipso speraui*. Hoc est, in omnibus laboribus meis, in omnibus prælius meis, in omnibus difficultatibus meis: vt puta, quando pugnauit cum leone, & ipsum interfecit: quando pugnauit cum vrso, & ipsum superauit. Quod totum attribuit adiutorio Dei, qui non deserit sperantes in se: Psalm. Sperate in eo omnis cōgregatio populi &c. Quantum autem ad sensum propheticum, ostendit quòd diabolum superauit per iustitiam. Vbi notandum quòd tego, gis, secundum grammaticos, habet duo significata. Nam tegere quandoque idem est quod operire vel occultare: quandoque verò idem est quod defendere. Et componitur cum pro, & fit protego, gis: quod est valde operire vel occultare, & valde defendere. In Christo autem erat duplex natura, scilicet verbi & humanitatis. Iuxta igitur primum significatu verbum protegebatur, id est velabatur a carne: sicut hamus operitur, & velatur esca. Secundū secundum

ſignificatum, caro protegebatur à verbo: id eſt defendebatur & ipſe homo Chriſtus, ne peccare poſſet, quod habebat ab vnitate cum verbo. Vide ergo iuſtitiam Dei in bellãdo diabolum. Poteſtatem ſuæ diuinitatis velauit & protexit ſub humanitate Chriſti. Vnde diabolus videns humanitatem Chriſti, credidit illum aliis fore ſimilem: verbum intus quod protegebatur ignorans. Et appetiit humanitatem Chriſti, Chriſtum ducẽs ad mortem: ſed hamo humanę naturę velamine protecto fuit captus: quia manum in innocentem & contra dominum ſuum miſit: ideo iuſtè perdidit alios, quos iuſtè captiuos tenebat. Eſt ergo ſenſus verſiculi iſte, vt homo occultans verbum dicat, Protector meus, me defendẽs ne peccare valeam: ſcilicet ipſum verbum eſt protector meus. Et in ipſo ſperaui, ſcilicet quod operiebam. Et quia diabolus iniuſtè inuaſit quod apparebat exterius: ideo iuſte amiſſo dominio mũdi, mihi mundus factus eſt ſubditus: ſcilicet populus gentilis, qui per fidem ſe Chriſto ſubiecit. Ideo dicit, *Qui ſubdit populum meum ſub me.* Iſtum modum bellandi Chriſti cum diabolo oſtendit Gregor. ſuper illo verbo Iob 40, Quaſi hamo capiet eum: dicens, Quis neſciat quòd in hamo eſca oſtenditur, aculeus occultatur? Eſca enim prouocat, vt aculeus pungat. Dominus itaque noſter ad humani generis redemptionem veniens, velut quendam de ſe in necem diaboli hamum fecit. Aſſumpſit enim corpus, vt in eo diabolus quaſi eſcam ſuam mortem carnis appeteret. Quam mortem dum in illo iniuſtè appetiit, nos quos quaſi iuſtè tenebat, amiſit. In hamo ergo eius incarnationis captus eſt: quia dum in illo appetiit eſcam corporis, transfixus eſt aculeo diuinitatis. Ibi quippe inerat humanitas: quæ ad ſe deuorationem duceret: ibi diuinitas, quæ perforaret. Ibi aperta infirmitas, quæ prouocaret: ibi occulta virtus, quæ raptoris faucem deuoraret. In hamo ergo captus eſt diabolus: quia inde interiit, vnde deuorauit. Et quidem diabolus filium Dei incarnatum nouerat: ſed redemptionis noſtræ ordinem neſciebat. Sciebat enim quòd pro redemptione noſtra filius Dei incarnatus fuerat: ſed omnino quòd redemptor noſter illum moriendo transfigeret, neſciebat.

Chriſtum iuſtitia diabolum vicit.

Greg 33. moral. c. 10.

Hamo captus fuit diabolus. Eſca ſua carne Chriſtus diabolum cepit.

2505 Domine quid eſt homo, quia innotuiſti ei? aut filius hominis, quia reputas eum?

Hìc oſtendit Pſal. noſtram generalem miſeriam. Et duo de homine oſtendit. primò ex dono Dei oſtendit quantæ homo ſit dignitatis: ſecundò ex parte ſui, quantæ ſit vanitatis: ibi, *Homo vanitati.* Quantum ad primum, notandum quòd, quantum ad ſenſum literalem, ex illa victoria quam Dauid habuit contra Goliã, Dauid ſe vidit magnificatum, intantum vt ſupra regem eſſet honoratus: intantum vt cum rex Saul reuerteretur habita victoria, venerunt mulieres obuiam ſibi cantãtes atque dicentes, Percuſſit Saul mille, & Dauid decem milia: vt habetur 1. Reg. 18. Hanc itaque exaltationẽ Dauid nõ ſibiipſi attribuit, ſed Deo, qui ſibi ante bellum apparuit: & modũ bellandi cõtra Philiſthęum ipſum docuit. Et hoc eſt quod de ſeipſo, Deo dicit, *Domine quid eſt homo:* quaſi dicat, Quantum ergo homo ſum exaltatus? quia multum. Et vnde hoc? Certè non viribus meis: ſed quia tu innotuiſti ei, ſcilicet me docendo bellare. Et eandem ſentẽtiam aliis verbis repetit: dicens, *Aut filius hominis.* De ſeipſo loquitur, quàm magnus eſt effectus. Et hoc totum non à ſeipſo ſed a te: quia tu reputas eum, id eſt feciſti dono tuo eũ eſſe tãtæ reputationis. Quantum verò ad ſenſum propheticum, notãdum quòd à noto, notas, deriuatur noteo, notes, notui: id eſt notũ eſſe, vel fieri notum: vnde noteſco inchoatiuum. Et componitur cum in, & dicitur innoteo, tes, vel innoteſco, quod eſt intus notum eſſe vel fieri. Et ſic Deus innoteſcit homini, quãdo per aliquem ſuum effectum homini fit notus. Et hoc contingit multipliciter: ſcilicet per rerum creationem. Vnde ad Rom. 1, Inuiſibilia Dei à creatura mundi, per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur. Quandoque innoteſcit per rerum inſolitam operationem: & ſic innotuit Moyſi: quando vidit quòd rubus ardebat, & non comburebatur. Exod. 3. Quandoque innoteſcit per internam inſpirationem: ſicut Pſal. 84, Audiã quid loquatur in me dominus Deus &c. & Ioan. 14, Si quis diligit me, diligetur à patre meo: & ego diligam eum, & manifeſtabo ei meipſum. Quandoque verò per noſtræ humanitatis aſſumptionem. Vnde Ioã. 1, Verbum caro factum eſt &c. & vidimus gloriam eius. Sed in futuru beatis innoteſcit per facialem viſionẽ, quando videbimus eum facie ad faciem, ſicuti eſt. Ad propoſitum ergo, hic loquitur de innoteſcere vel manifeſtari, quo Deus homini innotuit per aſſumptam humanitatem. Ex quo homo ad ſummam dignitatem eſt eleuatus, & apud Deum ſummè magnificatus. Et hoc eſt quod hic ait Pſal. *Quid eſt homo?* id eſt quantus eſt homo? quàm magnus effectus? ex hoc *quia innotuiſti ei,* id eſt teipſum ſibi in aſſumpta humanitate manifeſtaſti. Et eandem ſententiam aliis verbis repetit: dicens, *Aut filius hominis quantus eſt?* certè valde magnus: ex hoc, *quia tu reputas eum.* Alia litera habet, *quia tu extimas eum:* id eſt, quòd homo eſt tantus, à te habet: quia ſic extimas eum tanti eſſe valoris, tanti precij vt filium tuum pro ipſo redimendo dares. Et ad hunc ſenſum hic loquitur Auguſt. dicens, *Domine quid eſt homo* &c. Hoc eſt, Totum quod eſt homo, eſt, quia innotuiſti ei: & reputas vel extimas eum, quia eum tanti facis. Extimatio enim eſt, quãti precij ſit quidque. Quanti extimauit hominem Deus, qui pro eo vnici filij ſanguinem dedit? Quid eſt ergo *filius hominis, quia extimas eum?* quoniam tãti eum extimas, precioſum quendam ipſum eſſe oſtendẽs. Non enim ſic Deus extimat hominem, quomodò homo extimat hominem: quando inuenit ſeruum venalẽ, carius emit equum quàm hominẽ. Ille verò quanti te extimet, vide: quia filio proprio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit eũ: quomodo non & cum illo omnia nobis donauit? Vel aliter. Vt per hoc Pſal. velit oſtendere dignitatem hominis quã in creatione accepit, & virtutes quibus poſtmodum illuſtratur à Deo, ſecũdum quod dicitur Iob 7, Quid eſt homo, quia magnificas eũ, & apponis erga eum cor tuum: viſitas eum diluculo? Quod exponens Greg. ſatis conformiter ad propoſitum dicit, Hominem Deus magnificat, quia largitate rationis ditat, infuſione gratiæ viſitat, honore collatæ virtutis exaltat. Cúmque per ſemetipſum nihil ſit, eſſe tamẽ eum cognitionis ſuæ participem, benignitatis munere concedit. Erga eundem magnificatum Deus cor ſuum apponit, quia poſt dona iudicium exerit, merita ſubtiliter penſat, vitæ pondera vehementer examinat. Et tanto ab eo pœnas diſtrictius exigit, quanto hunc impenſo

Innotuit Deus hominus multipliciter.

Hominis dignitas.

Greg 8. mor. cap. 10.

munere largius præuenit. Visitat eum diluculo. Diluculum dicitur, cum iam nocturna tempora in claritatem lucis mutantur. Nos itaque noctis tenebris premimur, cum perpetratione iniquitatis obscuramur. Sed nox in lucem vertitur, cum corda nostra iustitiæ fulgor illuminat, quæ cæcitas culpæ deprimebat &c. Consimiliter & modò dicit Psalm. *Domine quid est homo, quia innotuisti ei?* quia scilicet per rationem eum fecisti participem tuæ cognitionis. Aut supple *quid est filius hominis, quia visitas eum?* quia scilicet pulsis culpæ tenebris, lumine tuæ gratiæ perlustras? Et hoc idem dicebat Psal. 8, Quid est homo, quia memor es eius? aut filius hominis, quia magnificas eum? Notandum moraliter, quòd hic Psalm. considerans naturam hominis admiratiuè quærit de ipso: dicens, *Domine quid est homo?* Cui quæstioni respondetur multipliciter. Primò, quòd homo est fragilis naturæ: Genes. 6, Non permanebit spiritus meus in homine, quia caro est. Et Iob 14, Homo natus de muliere breui viuens tempore &c. Secundò quòd homo est breuis vitæ: Iacob. 4, Quid est vita nostra nisi vapor ad modicū comparens: Psalm. 36, Quemadmodum olera herbarum citò decident. Tertiò quòd homo est putridus interna corruptione: Iob 25, Homo putredo, & filius hominis vermis. Quartò quòd homo est fœtidus peccati horrore: Ioan. 11, Iam fœtet quatriduanus in monumento: id est per omnes quatuor temporis partes, quibus annus diuiditur. Quintò quòd homo est debilis ad resurgendum: Psal. 77, Recordatus est, quia caro sunt: spiritus vadens & non rediens: scilicet per se cadens in peccatum, sed per se non valens à peccato surgere. Sextò quòd est vanus in operatione, vanior in sermone, vanissimus in cogitatione. Psalm. 38, Vniuersa vanitas omnis homo viuēs. Septimò quòd est seruus peccati subiugatione: Hierem. 13, Seruietis diis alienis, qui non dabunt vobis requiem: Ioan. 8, Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati: propter quæ omnia homo brutis animalibus comparatur. Psalm. 48, Homo cum in honore esset non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.

Quid est homo respondetur multipliciter.

2502 Homo vanitati similis factus est: dies eius sicut vmbra prætereunt.

Hic ostendit quantæ vanitatis sit homo ex parte sua. Quantum ad sensum literalē, Dauid cognoscit victoriam de Golia habitam, non habuisse viribus suis, sed Dei virtute: quia se suis viribus nihil posse fatetur: dicens, *Homo vanitati similis factus est* &c. de seipso loquens. Quantum verò ad sensum propheticum, vt Psalm. declaret maiorem misericordiam fuisse Dei, quia innotuit homini per incarnationem verbi: Psalm. ostendit quantæ vanitatis antè erat homo: ne quis de seipso præsumat, sed solùm de domini misericordia: quia homo de se vanitati similis factus est &c. Quid autē sit vanitas, & quòd multipliciter homo dicitur vanitas: vide versicul. 639. Vnde Psalm. 38, Verumtamen vniuersa vanitas, omnis homo viuens. Vel aliter, homo in sua creatione fuit veritati similis: sed peccando, factus est similis vanitati. Quod sic hic deducit Augustinus, dicens, *Homo vanitati similis factus est.* Cui vanitati? Temporalibus prætereuntibus. Vanitas enim ista dicitur in comparatione cuiusdam semper manentis & nunquam deficientis veritatis. Omnia enim ista terrena volatica sunt & transitoria, si comparentur primæ veritati, quæ semper stabilis est. Totum hoc quod transit, vanitas dicitur. Euanescit enim per tempus, tanquam in auras fumus. Et quid dicam amplius, quàm Iacobus Apostolus dicit? volens homines superbos ad humilitatem redigere: dicens, Vita nostra est vapor ad modicum comparens. Homo enim peccando, vanitati similis factus est. Nam quando primò conditus est homo, veritati similis factus est. Sed quia peccando digna recepit, vanitati similis factus est: quia transit, labitur, non manet, stabilitate caret, vt vmbra. Propter quod subditur, Dies eius sicut vmbra prætereunt. Attendat homo sibi in diebus vmbræ suæ, vt faciat aliud dignum desideratæ lucis suæ. Et si in noctis vmbra est, quærat diem. Dies enim huius temporis, huius vanitatis: dies est tribulationis. Siue enim aliqua molestia pugnamur: siue prosperitate aliqua mundus arrideat nobis: totum tamen timendum est, totum gemendum est: quia tentatio est vita hominis super terram. Ergo quandiu in vmbra es, non in luce, operare manibus tuis, inquire dominum, antequam veniat dies ille, qui te lætificet: ne veniat dies, qui te mœstificet. Dies ergo hominis sicut vmbra prætereunt, quia nunquam homo in eodem statu permanet: sed semper vt vmbra quam sol causat, mouetur & transit, donec ad occasum perueniat. Propter quod dicitur Iob 14. de homine, quòd fugit velut vmbra, & nunquam in eodem statu permanet. Quod ad propositum declarans Greg. dicit, Cùm sol cursum suum indesinenter peragat, & nunquam se in stabilitate figat: cur cursus vitæ hominis, vmbræ potius quàm soli comparetur, nisi quia amisso amore conditoris, calorem cordis perdidit, & in solo iniquitatis suæ frigore remansit? Quia iuxta veritatis vocem, abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. Qui igitur in amorem Dei calorem cordis non habet: nec tamen vitam quam diligit tenet, sed velut vmbra fugit, & nunquam in eodem statu permanet: quia de infantia ad pueritiam, de pueritia ad adolescentiam, de adolescentia ad iuuentutem, de iuuentute ad senectutem, de senectute verò transit ad mortem. Et in cursu vitæ præsentis ipsis suis incrementis ad detrimenta impellitur. Et inde semper deficit, vnde se proficere in spacium vitę credidit. Fixum etenim statum hic habere non possumus, vbi transituri venimus: quoniam homo vanitati similis factus est, dies eius sicut vmbra prætereunt.

Homo vanitati similis est.

Iacob. 4.

Iob 7.

Vmbra dicitur vita nostra.

Greg. II. mor. cap. 17.

Matth. 24.

Domine inclina cœlos tuos, & descende: tange montes, & fumigabunt. 2503

Hic Psalmista cognito, quòd per suam incarnationem, qua homini Deus innotuit, sic hominem magnificat, ipsam incarnationem postulat: insimul ostendens quantæ ipsa incarnatio sit nobis vtilitatis. Vnde hic ostendit quòd ipsa incarnatio Christi, primò superbos humiliat: secundò peccatores conturbat: ibi, *Fulgura*: tertiò quòd patientes fortificat: ibi, *Emitte.* Quantum ergo ad primum, quantum ad sensum literalem, Dauid videns se in bello contra gigantem positum, diuinum postulat adiutorium: dicens, *Domine inclina cœlos, & descende.* Non quidem petit cœlos inclinari per loci mutationem,

sed

ſed per pietatis coudeſcenſionem. Sicut Deo dicimus, Inclina aurem tuam:id eſt per tuam pietatem nos exaudi:*Tange montes, & fumigabunt*. Per montes intelligit ipſum ſuperbum Goliam, cum cæteris ſuperbis Philiſthæis. Et eſt ſenſus, *Tange montes*:id eſt percute iſtum ſuperbum Goliam cum aliis Philiſthæis, qui percuſſi fumigabũt : id eſt virtus eorum ad modum fumi euaneſcet. Quantum verò ad ſenſum propheticum, ſciendum, quòd Dauid in perſona totius militantis eccleſiæ incarnationẽ Chriſti poſtulat: dicens verbo Dei, *Domine inclina cœlos & deſcende*. Nomine enim cœlorum ſancti angeli intelliguntur:vt oſtendit Gregor. dicens, Per cœlos intelliguntur hi qui in cœleſtibus ſunt conditi angelici ſpiritus. Vnde & in oratione dominica dicere voce veritatis inſtruimur, Fiat voluntas tua, ſicut in cœlo & in terra: vt ſcilicet ſicut voluntas Dei à beatis angelis agitur, ita in nobis etiã ab humana infirmitate ſeruetur. Iſti autem cœli per incarnationem Chriſti fuerunt humiliati, quia ante incarnationem homines angelis erãt ſubiecti:vnde & ipſos adoraſſe leguntur:ſed poſt incarnationem homines angelis pares ſunt effecti. Vnde quando Ioannes angelũ adorare voluit, angelus prohibuit, dicens, Vide ne feceris:conſeruus tuus ſum, & fratrum tuorum &c. Tunc ergo inclinati ſunt cœli:id eſt beati angeli, non quidem in ſe, ſed comparatione:quia homo qui erat inferior, æqualis factus eſt illis. Et hoc eſt quod hic dicit, Domine deſcẽde per incarnationem:& ſic inclina cœlos, ſcilicet angelos beatos:vt de ſuperioribus nobis fiant æquales. Et ſic hic deſcẽdere ſignificat Chriſti incarnationem. Vnde hic gloſa, Hic iam Pſalmiſta aperit, quod ſupra dixit, *innotuiſti ei*:quia tũc innotuit Deus homini, quando incarnatus apparuit. quaſi dicat, Talis per ſe eſt homo, quia ſimilis vanitati: ſed ô tu domine, vt reformetur homo inclina cœlos tuos, & deſcende ad nos. Inclinati ſunt enim cœli, quomodo virtus & honor ſupernorum ad hominem deſcendit:& forma Dei formam hominis ſuſcepit. Vel aliter: in Chriſti incarnatione inclinati ſunt cœli, quando filius Dei exinaniuit ſemetipſum, formam ſerui accipiens &c. Vel aliter: per cœlos intellige ſanctos Apoſtolos & prædicatores:qui tunc inclinari dicuntur, quando ſciẽtiam ſupernorum quam altè cognouerant, humilibus verbis nobis declarauerũt. Et tũc dominus per fidem deſcendit ad corda auditorum. Iſtũ intellectum habet hic Aug. dicens, *Domine inclina cœlos tuos, & deſcende*. Quid ſunt cœli inclinati? Apoſtoli humiliati. Iſti ſunt cœli qui enarrant gloriam Dei:quorum ſonus in omnẽ terrã exiuit, & in fines orbis terræ verba eorum. Cum ergo iſti cœli emitterẽt voces ſuas per omnem terram, & facerent mirabilia: putati ſunt deſcendiſſe de cœlo ad homines. Nam quidam ex gẽtibus hoc putantes, eis etiam ſacrificare voluerunt. Tunc illi videntes ſibi deferri indebitum honorem, expaueſcentes & deteſtantes, & eos qui ſic errabant corrigentes, conſciderunt veſtimenta ſua, & dixerunt, Quid hoc facitis? Et nos homines ſumus paſſibiles ſicut & vos. Et cœperunt ſub iis verbis commendare excellẽtiam domini noſtri Ieſu Chriſti:humiliantes ſe, vt commendaretur Deus: quia inclinati erant cœli, vt aſcenderet Deus. Vel inclinati ſunt prędicatores, non alta, ſed humilia prius prædicando:vt paulatim mentes hominum ad cognitionem diuinitatis Chriſti inducerent. Vnde huuc paſſum exponens Gregorius, ait, Si ſancti viri ea nobis

Cœli dicũtur angeli beati. Greg 27. moral. c. 25.

Math. 6.

Apoc. 19.

Phil. 2. Cœli inclinati dicũtur Apoſtoli.

Pſal. 18.

Act. 14.

Greg. 30. moral. c. 22.

A prædicare vellent quæ capiunt, quibus in ſuperna contemplatione inebriantur: & non magis ſcientiam ſuam quodam moderamine temperarent, ab hoc anguſto intelligentiæ ſinu illa ſuperni fontis fluenta quis caperet? Vnde inclinari poſtulabat Pſalmiſta dicens, *Domine inclina cœlos tuos, & deſcende*. Cùm enim inclinantur cœli, dominus deſcẽdit: quia cum ſe in prædicatione ſua ſancti Apoſtoli & prædicatores contrahunt, diuinitatis notitiam noſtris cordibus infundunt. Nequaquam enim ad nos Deus deſcenderet, ſi prædicatores eius contemplationis rigore inflexibiles permanerent. Inclinantur ergo cœli, vt deſcendat dominus: vt ſcilicet nos in noua fidei luce naſcamur. Sequitur, *Tange montes, & fumigabunt*. Hoc eſt, per verba Chriſti incarnati, vel ſuorum prædicatorum ſuperbi & elati homines tacti humiliantur. Per montes enim ſuperbi & alti ſignificantur:vide verſic. 208. Quid autem eſt fumigare, niſi humiliari? Nam fumus fumigans euaneſcit & deficit. Quãdo enim Deus per verba ſuorum prædicatorum tãgit ſuperbos? quando fumum contritionis emittunt. Propter quod dicitur Pſal. 103, Qui reſpicit terram, & facit eã tremere, tangit montes, & fumigant:id eſt per humilitatem fumum contritionis emittunt. vide verſiculum 1786.

Fumigare eſt cõteri & humiliari.

Fulgura coruſcationes, & diſsipabis eos:emitte ſagittas tuas, & conturbabis eos. 2504

Hic oſtendit quòd incarnatio Chriſti peccatores conturbat. Vbi, quantum ad literam, ſciendum quòd per fulgura coruſcantia ſatis nobis oſtenditur virtus diuina: quia fulgur, res tamen parua, quod tangit incendit. Dauid ergo in certamine poſitus, petit à Deo, quòd contra Goliam poteſtatem ſuæ virtutis oſtendat, & cõtra cæteros Philiſthæos: dicens, *Fulgura coruſcationes*:id eſt nunc oſtende tuæ virtutis poteſtatẽ: *Emitte ſagittas tuas*. Hic per ſagittas intelligit lapides fundæ, quæ ſicut ſagittę de arcu mittuntur à lõgẽ: ſic & lapides de funda. Dicit ergo, *Emitte ſagittas tuas*: id eſt lapides de funda mea emitte in directum contra Goliam. Quos vocat ſagittas Dei, quia reuelatione domini illos lapides aſſumpſerat cõtra Goliã pugnaturus. Quos ſcilicet lapides ſi in directum emiſeris:cõturbabis eos, ſcilicet Philiſthæos. Quod & ſic factũ eſt, quia ſtatim mortuo Golia, agmina Philiſthinorum cõturbata ſunt, & fugerũt: vt habetur 1. Reg. 17. Quantũ verò ad ſenſum propheticũ, ſciendum quòd per fulgura miracula intelliguntur:vt oſtendit Gregor. dicens, Quid enim per fulgura, niſi miracula ſentire debemus? de quibus per Pſalmiſtã dicitur, Fulgura multiplicabis, & conturbabis eos. Per iſta ergo fulgura & coruſcationes diſſipatæ ſunt colligationes & conſpirationes gentilium contra Chriſti fidem: quia dum Apoſtoli Chriſti fidem prædicarent per orbem multis coruſcando miraculis, conſpiratio gentium contra fidem Chriſti diſſipata eſt & diuiſa: quia multi illorum conſpiratione dimiſſa, ad fidem ſunt conuerſi. Et hoc eſt quod ait, *Fulgura coruſcationes, & diſſipabis eos*. Vnde hoc exponens Auguſtinus, ait, *Fulgura coruſcationes* &c. Quidam conuenientes in vnum conſpirauerunt contra dominum & aduerſus Chriſtum eius: contra quos ait Pſalmiſta, *Fulgura coruſcationes tuas, & diſperges eos*. Hoc eſt crebreſce miraculis tuis, & diſſipa-

Fulgura ſunt miracula. Greg 27. moral. c. 8.

bitur conspiratio eorum: quia miraculis tertiti non audebunt aliquid contra te: & in ipsis miraculis expanescent, dicentes, Quis est iste qui tanta potest? Quis iste qui sic exaltatur? cuius nomen tantum valet? Sequitur, *Emitte sagittas tuas, & conturbabis eos*. Quid enim per sagittas intelligimus, nisi verba Dei, quæ cor audientium transfigunt? vide versic. 2253. Vnde Gregor. super illo verbo Iob 41, Non fugabit eum vir sagittarius: ait, Quid enim sagittas, nisi verba prædicatorum accipimus: quæ cum ex voce bene viuentium diffunduntur, audientium corda transfiguntur? Conturbant enim auditores, dum ipsos ad conturbationem & cōtritionem peccatorum inducunt. Vnde hic ait August. *Emitte sagittas* &c. id est emitte præcepta tua: dicta tua feriāt cor eorum. Vulnerentur malè sani, vt sanentur bene vulnerari: & dicant iam in ecclesia, in corpore Christi constituti. Dicant cum ecclesia, Quoniam vulnerata charitate ego sum. Et glosa hic ait, *Emitte sagittas tuas*: id est verba tua: *& conturbabis eos*, ad pœnitentiam.

Sagitta sunt verba Dei.

Greg 34. mor. cap. 5.

2505 Emitte manum tuam de alto: eripe me & libera me de aquis multis, & de manu filiorum alienorum.

Hic ostendit quòd Christi incarnatio patientes fortificat. Et primò ostendit patientiam iustorum: secundò iniquitatem peruersorum: ibi, *Quorum os*. Quantum ad literam, Dauid in agone certaminis positus, videns fortitudinē gigantis Goliæ: & quòd si caderet in pugna, Philisthæi erant parati dissipare populum Dei: ne hoc accidat, manum potestatis diuinæ pro suo auxilio implorat: dicens, *Emitte manum tuam* (id est potestatem tuam) *de alto*: & eripe me de manu & potestate Goliæ. *Et libera me*: scilicet & populum tuum, *de aquis multis*: id est de manu & potestate Philisthinorū. Per aquas enim multas gentium populus intelligitur: cuiusmodi erant Philisthæi: iuxta illud quod dicitur Apocal. 17, Aquas quas vidisti, supra quas sedet mulier, populi sunt & gētes. Et hoc idem aliis verbis repetit: dicens, *Et de manu filiorum alienorum*. Erant autem Philisthæi, filij alieni: quia per culturam idolorum alieni erant à populo Dei. De quibus dicitur Psal. 53, Quoniam alieni insurrexerunt aduersum me &c. Quantum verò ad sensum propheticum, aduertendum quòd per manum Dei intelligitur in scriptura filius Dei: quia manu operamur, & omnia per verbum Deus fecit. Vnde Gregor. super illo verbo Iob 27, Docebo vos per manum Dei: dicit, Nam sancta ecclesia docens quantum cognoscere expedit, nihil veritatis abscondit: quia enim manus Dei vocatur filius Dei: omnia quippe per ipsum facta sunt. Per manū Dei docere se perhibet eos quos in propria sapiētia remanere fatuos videt. Acsi apertè dicat, Ego ex me aliquid nescio: sed quicquid de veritate sentio, hoc ex cuiusdam veritatis largitate comprehendo &c. Quid est ergo Deo dicere, *Emitte manum tuam de alto*: nisi Emitte filium tuum de cœlis ad terrā, de sede magnitudinis tuæ ad infirmitatem nostræ carnis? Vnde hic ait glosa, *Emitte manum tuam de alto*: id est Christum de alto, vbi cum patre est, vt induat carnem. Sequitur, *Eripe me, & libera me de aquis multis*. Vbi nota quòd hæc est vox ecclesiæ in persecutione positæ infidelium. Nam per aquas persecutio & aduersitas intelligitur: vide versiculum 1089. Petit ergo ecclesia quòd Christi incarnatio, scilicet Dei manus, emittatur de alto: hoc est, quòd virtute cœlesti per mundum sic notificetur, quòd ecclesia conuersis gentilibus, ab eorum persecutionibus liberetur. Et istum intellectū hic ponit August. dicens, *Emitte manum tuam* &c. Quid est *de aquis multis*? hoc est de populis multis: scilicet de alienigenis & infidelibus, siue foris pugnantibus, siue intus insidiantibus. *Erue me* (inquit) *de aquis multis*: in quibus scilicet me exercebas, in quibus me purgare volebas. Vnde quid sint istæ aquæ multæ, declarat cum subdit, *Et de manu filiorum alienorum*. Vel aliter: per filios alienos intellige Iudæos à fide Christi alienatos. De quibus dicitur, Filij alieni mentiti sunt mihi: filij alieni inueterati sunt, & claudicauerunt à semitis suis. Quod de Iudæis ibidem exponit glosa, vide versiculum 246. Quod si sic accipimus, tunc ista sunt verba Christi in passione dicentis, *Emitte manum tuam*: id est potestatem tuam: *& eripe me de aquis*: scilicet aduersitatis & passionis: *& de manu filiorum alienorum*: scilicet Iudæorū. Quod fuit adimpletum per suam resurrectionem.

Manus Dei est filius Dei.

Greg. 18. mor. cap. 6.

Psal. 17.

Quorum os locutum est vanitatem: & dextera eorum, dextera iniquitatis. 2506

Hic ostendit iniquitatem peruersorum. Quantum ad literam, loquitur Dauid de Golia gigante, qui in persona omnium Philisthinorum iniquè loquebatur contra populum Dei. Nam ipse paratus ad singulare certamen aduersus filios Israel clamabat: vt habetur 1. Reg. 17, dicens, Eligite ex vobis virum, & descendat ad singulare certamen: & si percusserit me, erimus vobis serui: si autem ego percussero eum, vos seruietis nobis. Et sic iactabat se, dicens, Ego exprobraui agminibus Israel hodie. De istis ergo Philisthæis in quorū persona loquebatur Golias, dicit Dauid, *Erue me de manu filiorum alienorum: quorum os locutum est vanitatem*: scilicet exprobrando populū Dei. *Et dextera eorum, dextera iniquitatis*. Per dexteram enim fortitudo exercitus Philisthinorum intelligitur: quam dicit dexteram iniquitatis, quia ipsi quamuis haberent fortem exercitum, tamen contra filios Israel iniuste pugnabāt, & agebant bellum iniustum. Quantum autem ad sensum propheticum, si de populo gentili, à quo in principio persequebatur ecclesia intelligatur: certum est, quòd contra ecclesiam vanitatem loquebantur: quia præponebant sanctis fidelibus cultutam idolorum, cogentes illos adorare Iouem, adorare Venerem, & huiusmodi. Quæ omnia verba vana erant: quia super culturam idolorum fundabātur, quæ idola vana sunt, & omni stabilitate carent. Et quia tales ad faciendum malum erant potentes: ideo ait, *Dextera eorum*, id est potestas, *dextera iniquitatis*. Et de istis dicitur, In quorum manibus iniquitates sunt: dextera eorum repleta est muneribus. Quod ideo dicit, quia tales iniqui & potentes, non solùm per pœnas & tormenta nitebantur sanctos ad idolatriam inducere, sed etiam blandiciis, multa munera præmittentes. De quibus dicit, Dextera eorum repleta est muneribus. Quod hic aliis verbis exprimit: dicens, *Dextera eorum, dextera iniquitatis*. Si autem verba sint Christi de Iudæis loquentis, tunc etiam clarus est sensus: quia certum est quòd Iudæi multa vana & iniqua contra Christum fuerunt locuti:

Psal. 25.

locuti: quorum dextera erat dextera iniquitatis. Vbi per dexteram accipe intentionem interiorem: sicut quandoque per sinistram ipsa sensualitas intelligitur. vide ver. 376. Nota quòd in scriptura dextera multa significat: quandoque humanam bonitatem quam debemus eligere: Prouerb. 4, Vias quæ à dextris sunt, nouit dominus: peruersę autem sunt quæ à sinistris sunt. Quandoque æternam felicitatem, quam debemus desiderare: Sapien. 5, Dextera sua reget illos: Mar. vlt. Assumptus est in cœlum, & sedet à dextris Dei. Quãdoque carnis propinquitatem, quam debemus amputare: Matth. 5, Si dextera tua scandalizat te, abscinde eam, &c. Quandoque cordis intentionem: Matth. 5, Cu faceis eleemosynam, nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua. Quandoq; mundi prosperitaté, quam debemus contemnere: Prouer. 4, Non declines ad dexteram, neque ad sinistram. Declinat ad dexteram, qui prosperis eleuatur: ad sinistram autem, qui aduersis frangitur.

Dextera multa significat.

2507 **Deus canticum nouum cãtabo tibi: in psalterio decachordo psallam tibi.**

Hic ex omnibus prædictis Psal. surgit ad gratiarum actionem. Et diuiditur in partes tres: quia primò recognoscit diuinam bonitatem: secundò postulat in bono stabilitatem: ibi, *Qui das salutem:* tertiò detestatur vanam malorum prosperitatem: ibi, *Et erue me.* Quantum ad sensum literæ, Dauid præuidens suam victoriam de Golia habendam, ipsam Deo attribuit, & pro tãto beneficio gratias se redditurum promittit: dicens, *Deus canticum nouum cantabo tibi:* quia pro ista victoria gratias agendo, noua cantica fecit. Et quia Dauid Psal. suos canebat nó solùm voce humana, sed etiam instrumento musico: vtputa cum psalterio vel cithara: ideo subdit, *in psalterio decachordo:* id est, decem chordarum psallam tibi. Quantum verò ad sensum propheticum, notandum quòd sicut duplex est homo: scilicet interior & exterior, scilicet homo nouus & vetus: sic duplex est canticum: scilicet nouum & vetus. Cãticum nouum est canticum gratiæ noui testamenti. Sed canticum vetus est canticum rigoris legis antiquæ: vide versic. 653. Dicat ergo ecclesia: dicat quilibet fidelis prædicator, *Deus canticum nouum cãtabo tibi:* mysteria nouæ legis ad honoré tuum prædicabo. Sed quia tota lex noua in antiqua figuratur: ideo legem antiquam noua nó abiicit, sed perficit. Et hoc est quod de lege antiqua quæ in decé præceptis continetur subdit, *In psalterio decachordo psallam tibi:* quod fit dum ostenditur per legem nouam antiquam esse impletam. Vnde hic ait Aug. *Canticum nouum,* canticum noui hominis, est canticum nouum, testamentum nouum est. *Cantabo* (inquit) *tibi canticum nouum.* Sed ne putes gratiam à lege discedere, cum magis per gratiam lex impleatur: ideo subdit, *In psalterio decem chordarum psallam tibi:* hoc est, in lege decem præceptorum, ibi tibi cãtabo canticum nouũ: quia plenitudo legis est charitas. Qui non habent charitatem, psalterium portare possunt, psallere non possunt. Quid sit psalterium decem chordarum, vide vers. 8. Quid sit psallere, vide ver. 589. 708. 771. 772. Et nota quòd canticum nouum est cãticum regenerationis spiritualis: quæ triplici cantico denotatur. Prima est baptismi, quæ cantatur cãtico Moysi: qui transacto mari rubro & omnibus submersis Ægyptiis, scilicet peccatis: per quod baptismus figuratur: Deo cantauit, dicens, Exod. 15, Cantemus domino gloriosè, &c. Secunda est pœnitentiæ: quæ cantatur cantico Iudith, scilicet cantico confessionis. Nam Iudith interpretatur confitens. De qua dicitur Iudith 16, quòd tunc Iudith cantauit cãticum hoc domino: dicens, Cantate domino, &c. Tertia est gloriæ, quæ cantatur cantico Simeonis: qui postquam Iesum in manibus recepit, exclamauit: dicens, Nunc dimittis domine seruu tuum, &c. Et nota quòd lex noua habet solum tria cantica: scilicet quæ quotidie cantantur in ecclesia: scilicet Canticum gloriosæ virginis: scilicet Magnificat, in vesperis. Canticum Simeonis, in cóppletorio, & canticum Zachariæ, in matutinis. Et quare hoc? Considera.

Canticũ nouũ est lex noua.

Psallere non potest qui charitatem non habet.

Cãticum triplex.

Luca 2.

Qui das salutem regibus: qui redemisti Dauid seruum tuum: de gladio maligno eripe me. 2508

Hic postulat in bono stabilitatem. Pro expositione literali sciendum quòd quãdo Dauid pugnauit cum Golia, iam erat per Samuelem inunctus in regé: licet nondum haberet possessioné regni. Saul autem adhuc habebat regni possessioné, licet iam reprobatus esset à Deo. Et in populo Israel duo erant reges: scilicet Dauid & Saul. Si autem Dauid in certamine cũ Golia succubuisset, regnum Israel dissipatũ fuisset. Et per cósequens victoria Dauid fuit salus regni & regum: scilicet Dauid & Saulis. Confidens ergo Dauid de victoria habenda, loquitur Deo de re futura sub verbis temporis præsentis, propter certitudinem reuelationis: dicens, *Qui das salutem regibus:* scilicet Sauli & mihi. *Qui redemisti:* id est, redimes, & liberabis me Dauid seruum tuum de gladio maligno: id est, de gladio Goliæ maligni: te rogo (inquit) sic eripe me, vt mihi reuelasti. Vel aliter, per reges in plurali intellige duos reges populi Israel: scilicet Samuelem, qui regebat in spiritualibus: & Saulem, qui regebat in temporalibus. Regentes enim in spiritualibus etiam reges vocantur: quia se & alios regere debent. vt dicit Magist. lib. 4. Quantum verò ad sensum propheticũ, sciendum quòd per Dauid intelligitur totus Christus, id est, tota ecclesia secundum caput & mẽbra: quam Christus formauit pendés in cruce, quam redemit sanguine suo: vt dicitur Act. 20. Contra quam à principio sæuiebãt reges & principes mundi: quos tamen Deus per suos prædicatores ad fidem adduxit. Quod futurum præuidens Psal. ait, Tu domine qui iam de facto redemisti Dauid seruum tuum, id est, ecclesiam tibi seruientem, tibi subiectam. Tu etiã das salutem in regibus, id est, dabis: quia quãnis modò impugnent ecclesiam & persequantur, tu tamen illis dabis salutem per verã pœnitentiam. Et hoc rogo dicens, *De gladio maligno eripe me.* Quid enim erat gladius malignus, nisi persecutio ecclesię facta per reges & principes mundi? De quo gladio fuit liberatus Dauid, id est, ecclesia: quando reges & principes persequentes fuerunt facti fideles & ecclesiæ defensores: vt hodie patet de regibus Romanorum, Francorum, Anglorum, &c. Et hunc intellectũ ponit August. dicens, *Qui das salutem,* &c. Iam fumantibus montibus, scilicet deficientibus superbis, salus regibus datur ab illo qui redemit Dauid seruum suum: scilicet corpus Christi, corpus ecclesiæ. Sed vnde redemit? Audi quod sequitur, *De gladio maligno eripe me.* Ait *de gladio maligno:* quia alius est gladius benignus: de quo dominus dicit,

1. Reg 16.

Matth.10. dicit, Nõ veni pacẽ mittere in terram, sed gladium. A Separaturus enim erat fideles ab infidelibus: & filios à parentibus, gladio putredinem abscindenti: membra autem Christi sanauit. Est ergo benignus gladius bis acutus, vtroque acumine præpotẽs veteris & noui testamenti, narratione præceptorũ & promissione futurorum. Hic est gladius benignus: ille autem malignus est, quo illi loquuntur vanitatem: de quo alibi dicit, Filij hominum, dẽtes eorum arma & sagittæ: lingua eorum gladius acutus. *Gladius mul ta significat.* Vel aliter, per gladium malignum tentatio diaboli intelligitur: per quam homines ad mortem vulnerare conatur. Et sic intelligit gladium malignũ Gregor. 34. moral. cap. 4, multas gladij significationes ostendens: vbi dicit, In scriptura sacra aliquãdo per B gladium sancta prædicatio, aliquando tribulatio temporalis, aliquando antiqui hostis ira & tentatio designatur. Gladius enim prædicatio ponitur, sicut Paulus ait, Et gladium spiritus: quod est verbũ Dei. Gladij autem nomine & ęterna damnatio designa- *Ephes.6.* tur: sicut de prædicante hæretico scriptum est, Si multiplicati fuerint filij eius, in gladio erunt: quia quantalibet hic numerositate germinent, æterna damnatione consumuntur. Gladius etiam tribulatio temporalis accipitur: sicut beatæ Mariæ de fe- *Luca 2.* cuturis tribulationibus dicitur, Et tuã ipsius animam pertransibit gladius. Rursus per gladium ira vel persecutio maligni spiritus accipitur: sicut Psal. ait, *Qui liberasti Dauid seruũ tuum: de gladio maligno eripe me.* Benignus quippe sanctæ prædicationis est gladius, quo percutimur, vt à peccato moriamur. Ma- C lignus verò est diabolicæ persuasionis gladius: quo malè quisque percutitur, vt à vita rectitudinis extinguatur, &c. Et hoc idem pro gladio maligno ac- *Greg. 15. moral. cap 29.* cipit tentationem diabolicam ipse Gregorius super illo verbo Iob 21, Ad sepulcra ducetur: dicens, *Sepulcra sunt corpora malorum.* Quia sepulcra mortuos tegunt, quid aliud per sepulcra, quàm reproborum corpora designantur: in quibus extinctę à rectitudinis vita animæ velut in sepulcris latent? Iniquus ergo ad sepulcra ducetur, quia in prauorum cordibus recipietur. Quoniam soli eum illi suscipiunt, in quibus mortuæ à Deo animæ reperiuntur. De quo etiam rectè dum eius *Ezech.32.* supplicia describerẽtur, per prophetam dicitur, In circuitu eius sepulcra illius interfecti etiam qui ceciderunt gladio. Illi quippe in inferno iuxta ipsum D sunt, in quibus ille malignus spiritus mortuus iacet, qui iniquitatis eius gladio ceciderunt percussi. Vnde scriptum est, *Qui liberasti Dauid seruum tuum: de gladio maligno eripe me.*

2509 Et erue me de manu filiorum alienorum: quorum os locutum est vanitatem, & dextera eorum, dextera iniquitatis.

Hic Psal. detestatur malorum prosperitatem. Et duo facit: quia primò illorum felicitatem esse vanã ostendit: secundò ostendit felicitatem Christianorum esse veram: ibi, *Beatum dixerunt.* Prima pars diuiditur in sex: secundum quòd ostendit malos in E sex rebus felicitatem suam ponere: quorum quodlibet est vanum. Ponunt enim ipsam primò in peruersis actionibus: secundò in filiis & nepotibus: ibi, *Quorum filij*: tertiò in bonis corporalibus: ibi, *Filiæ eorum*: quartò in fructibus ex terra nascentibus: ibi, *Promptuaria*: quintò in pecudibus & multis animalibus: ibi, *Oues eorum*: sextò in temporalibus &

A diuturnis successibus: ibi, *Non est ruina.* Quãtum ad primum, sensus literalis patet ex supradictis: versic. 2506. Est enim repetitio eiusdem sententię: vt multoties fit in Psal. Quãtum verò ad sensum prophe- *Lætãtur mali in rebus.* ticum: notandum quòd aliqui à Deo sunt peruersi, quòd se beatos extimant, cùm mala sua desideria adimplere possunt: de quibus dicitur Prouerb. 2, Lætantur cum malè fecerint, & exultant in rebus pessimis. Quod pertractans Gregor. super illo ver- *Gregor. 6. moral. cap. 11.* bo Iob 5, Mœrentes erigit sospitate: ait, Sunt nonnulli qui iniquitates perpetrant, & gaudere non cessant: de quibus per Salomonem dicitur, Lætan- *Prouer. 2.* tur cum malè fecerint, & exultant in rebus pessimis. Et rursum, Sunt impij, qui ita securi sunt, acsi *Ecclesi. 8.* B iustorum facta habeant. Hi nimirum non sospitate eriguntur, sed insania, qui superbiunt cum affligi debuerant: & inde miseri in exultatione defluunt, vnde à bonis flẽtur. Phreneticorũ scilicet sensibus similes qui insaniam qua præualent, virtutem putant: qui ex morbo esse nesciũt hoc quod amplius sanis possunt: & quasi creuisse se viribus æstimant, dum ad vitæ terminum per augmenta languoris appropinquant. qui quia rationis sensum non habent, flent, & ridens. Et tanto se in magna exultatione dilatãt, quanto insensibiles malum quod patiuntur, ignorant. Istam talium felicitatem detestatur Psal. vnde à consortio talium petit liberari: dicens, *Et erue me de manu filiorum alienorum.* Et quare dicantur filij alieni, ostendit dicens, *Quia os eorum locutum est vanitatem: & dextera eorum,* &c. vide vers. C 2505. 2506. Et nota quòd filios alienos, scilicet à *Alienum à Deo faciunt multa peccata.* vera felicitate, faciunt esse diuersa peccatorum genera: scilicet primò peccatum ambulationis & superbiæ: quę semper ad alta tendens, à virtute & veritate declinat. Quod ostẽdit Gregor. dicens, Sem- *Greg. 24. moral. cap. 25.* per aliena est à veritate superbia: scilicet ab illo qui *Num. 3.* dicit, Ego sum via, veritas & vita. vnde de superbis sic alienatis, dicitur, Quisquis alienus accesserit, morietur. Alienus enim moriturus accedit, quãdo superbus ad dignitates se ingerit, non vocatus. Secundò peccatum obdurationis & impœnitentiæ, &c. Vide in litera alienum, parte tertia, in dictionario meo.

Quorum filij sicut nouellæ plantationes, in iuuentute sua. 2510

D Hic improbat illos qui ponunt felicitatem suam in successione filiorum & nepotum. Sed quantum ad literam spectat, Dauid ista bona quæ hic ponit: scilicet multiplicationem filiorum & ornatum filiarum, &c. nõ videtur improbare: sed magis à Deo illa postulare: quod patet ex trãslatione Hieronymi, quæ sic dicit, *Vt sint filij nostri quasi plantatio crescentes in adolescentia sua*: id est, vt filij Israel iuuenes multiplicentur, & proficiant in virtute corporis & mentis. Sed hoc non videtur verum: nam omnia bona ista temporalia quæ hic enumerat Psal. inferius, non affectat: sed magis illa improbat: dicens, Beatum dixerunt populum cui hæc sunt, &c. Dicẽdum quòd ista nõ refert Dauid ad populum Israel, E illa postulans: sed ista refert ad Philisthæus, qui istis bonis abundabant: vnde se beatos putabant. Vnde de Philisthęis dicit, *Quorum filij sicut nouella,* &c. quia in multiplicatione filiorum abundabant. Quãtum verò ad sensum mysticum: Psal. vult improbare illos qui in istis felicitatem esse putant. Et primò ponit de multiplicatione filiorum: dicens, *Quorum filij,* &c. Multi enim totam felicitatem suam ponunt in filiis.

filiis. Quod patet ex hoc, quia omnia mundi expēdout pro ipsis nutriendis, seipsos laboribus subiiciuot & incommodis: quinimò pro ipsis seipsos & animam suam venalem faciunt: & non solùm ad tempus, sed in perpetuum diabolo tradunt. Sed hęc est falsa & vana felicitas. probatur, quia multoties multiplicatio filiorum, augmentatio est infelicitatis. Nonne multoties filij contra parētes insurgunt? Sic enim filij duo Noe patrem deriserunt. Sic Absalon filius Dauid patrem persequutus expulit de regno, & ipsius mortem quærebat. Sic & Sennacherib, rex Assyriorum, à duobus filiis suis fuit interfectus. Quid ad hoc expedit antiqua exempla producere, cùm quotidie in his nnua videmus exempla? vnde Matth. 10, dicitur, Tradet frater fratrē in mortem, & pater filium: & surgent filij in parentes, & morte afficient eos. Quomodo ergo potest esse vera felicitas in filiis, qui patrem persequuntur & extinguunt? Ideo dicitur, A filiis tuis caue, & à domesticis tuis attende. Præterea, si filiis abundes, & nō diuitiis, filiorū amore miser es. Si filiis abundes & diuitiis, insidiatores illos habes, quia quanto ditior es, quanto potentior: tanto amplius insidiantur vitæ tuæ, & mortem tuam quærunt.

Felicitas non est in filiorū multitudine.

Gen. 9.

2. Reg. 15.

4. Reg. 19.

Eccles. 32.

2511 Filię eorum compositæ, circumornatæ vt similitudo templi.

Hic improbat eos qui ponunt felicitatē in bonis corporalibus: vt est pulchritudo corporis, vel fortitudo. Quantum ad literam, vt dicunt aliqui, petit vt filiæ populi Israel pulchritudine corporali polleant, &c. Sed hoc improbatur, vt de multitudine filiorum dictum est in præcedenti versiculo. Sed hic vult detestari Philisthæos, qui gloriabātur in pulchritudine filiarum suarum & ornatu: quia in talibus nō vera, sed falsa felicitas consistit. Et est sensus, quòd filiæ eorum sunt compositæ, id est, bene proportionatæ membris corporalibus, & ornatę ornamentis exterioribus: sicut templa in festiuitatibus ornantur. Sed in hoc vera felicitas non cōsistit. Probatur, quia bona corporalia sunt principaliter tria: scilicet robur, sanitas, & pulchritudo. Sed quòd vera felicitas non cōsistat in aliquo istorum, patet. Primò quia talia sunt bona corporalia, quia habēt esse in corporibus vt in subiecto. Nam sanitas est in humoribus, pulchritudo in membris: robur autem in ossibus & neruis. Nam sanitas est debita æquatio humorum: pulchritudo, debita mensuratio membrorum: robur, debita proportio ossium & neruorū. Cùm ergo omnia ista sint corporalia, in eis non potest esse felicitas: quæ consistit in potiori parte hominis, vt vult Phil. 10. Ethic. Secundò in talibus non consistit felicitas, quia talia sunt bona exteriora. Nam homo, secūdum philosophum, est magis intellectus quàm sensus: quia magis dicitur homo secundum intellectum, quàm secundum sensum: quia anima plus est de ratione hominis, quàm corpus: quia forma simpliciter magis dicit naturam rei, quàm materia. Illa igitur sunt maxima bona nostra, quæ se tenēt ex parte animæ, & non quæ se tenēt ex parte corporis. Cum igitur felicitas sit summum bonum hominis, in melioribus bonis poni debet. Ergo non in sanitate, pulchritudine, vel fortitudine corporis. Nō igitur quis se credat beatum, si corporis sui habeat æquatos humores, & sit sanus corpore: vel si habeat conformia membra, & sit pulcher: vel si habeat debitam proportionē ossium & neruorum, & sit fortis. Sed

Felicitas non est in bonis corporalibus.

A magis si habeat æquatas animæ potentias: vt inferiores potētias subsint rationi, & si sit sanus & fortis mente, & huiusmodi potentias habeat ornatas virtutibus & bonis moribus: vt sit pulcher in anima: tunc magis secundum morales philosophos se credat esse beatum. Et hoc attestatur Phil. 7. Polit. dicens quòd nobis Deus testificatur, quòd felicitas in bonis exterioribus ponenda non est: quia ipse Deus non est beatus per aliqua bona exteriora: sed per ea quæ sunt in seipso. Cùm igitur anima bona assimiletur Deo, non erit beata, nisi per bona quæ sunt in seipsa: & non per ea quæ sunt in corpore. Tertiò in talibus bonis non consistit vera felicitas:

B quia sunt valde mutabilia & non permāsura: quod patet. Æquatio enim humorum cum subsit motui cœlestium corporum: ideo variatio aëris, mutatio ciborum, de facili variationem recipit. Sed amissa sanitate, amittitur robur corporis: quia lassantur membra, debilitantur nerui: propter quæ tollitur proportio illa ossium & neruorum in quibus robur corporis cōsistit. Tollitur etiam pulchritudo, quia amissa sanitate, membra fiunt macilenta, non remanet in eis color debitus: & sic deficit corporis pulchritudo. Ex prædictis ergo patet quòd falsa & vana est illorum opinio, qui felicitatem in bonis corporis ponunt: sicut illi de quibus nunc ait Psal. *Filiæ eorum compositæ*, &c. Et hic nota quòd est

C duplex ornatus: scilicet quidam bonus, & quidam malus. Ornatus bonus est triplex: scilicet gratiæ, quo ad conscientiam: Iob 26, Spiritus eius ornauit cœlos. Sapientiæ, quo ad eloquentiam: Prouer. 15, Lingua sapientium ornat scientiam. Latriæ, quo ad Dei reuerentiam: 1. Machab. 4, Ornauerunt faciem templi coronis aureis. Et iste ornatus nō reprehenditur, sed magis suadetur: 1. Tim. 3, Oportet episcopum esse ornatum, pudicum, &c. Ornatus autem malus similiter est triplex: scilicet superfluæ lasciuiæ: sicut fuit ornatus Iezabel quæ depinxit oculos suos, & ornauit caput suum immoderatè. Avaritię: Ezech. 16, Ornata est auro & argento. Simulatæ apparentiæ: Matth. 12, Inuenit eam scopis mundatam & ornatam, &c. Et iste ornatus à Psal. hic detestatur: cùm dicitur, *Filiæ eorum circumornatæ*, &c.

Ornatus multiplex.

4 Reg. 9.

D Promptuaria eorum plena, eructātia ex hoc in illud. 2512

Hic improbat eos qui ponūt felicitatem in terrenis fructibus; vt sunt frumentum, vinum & huiusmodi. Et vt dictum est, hic non postulat ista, sed magis detestatur. Vbi nota quòd promptuarium, atij, dicitur cellarium: quia inde necessaria victui proferuntur. Differt tamen promptuarium à cellario: quia promptuarium est longi temporis, cellarium autē paucorum dierum. Dicūtur ergo promptuaria plena, quando ex magna abundantia frugum terræ: scilicet frumenti, vini & huiusmodi, oportet quòd ex vno loco transferantur ad aliud. Eructare enim est ructum facere, extra emittere.

E Vnde sicut venter cibo plenus eructat: sic & dictū, *Promptuaria ex hoc in illud eructant*: vtputa quādo tātum bladum sit in vno promptuario, quòd calefit: tunc eructatur in aliud, vt frigefiat, &c. Illos ergo qui felicitatem in talibus fructibus ponunt, hic detestatur Psal. nec mirum. Vbi sciendum quòd secundum philosophum. 1. Polit. duo sunt genera diuitiarum: quia quædam sunt naturales, quædam artificiales. Naturales diuitiæ sunt illæ, quæ ex rebus

Promptuarium & cellarium vnum.

Promptuarium & cellarium differunt.

bus naturalibus oriuntur: euiusmodi sunt quæ nascuntur ex terra: vt frumentum, vinum, oleum: & huiusmodi. Artificiales autem diuitiæ, quæ per artem & industriam hominum sunt inuentæ: vt aurum, argentum, pecunia. Et quia naturales diuitiæ sunt meliores & potiores, ideo Psal. solùm improbat felicitatem in illis consistere: quia si in naturalibus diuitiis non consistit felicitas, multo minus in artificialibus. Quòd autem vera & moralis felicitas non consistat in diuitiis nec artificialibus nec naturalibus: probatur. & primò de artificialibus. Ad quod probandum tangit Philosophus tria, 1. Polit. Primò quia ordinantur ad aliud: secundò quia talia habent quòd sint diuitiæ ex ordinatione hominum: tertiò quòd secundum seipsas indigentiæ humanę non satisfaciunt. Ex primo probatur B propositum, quia felicitas cùm sit summum bonũ hominis, ad aliud bonum nõ ordinatur. Et ideo quia diuitiæ artificiales ad naturales ordinantur, rationem felicitatis habere nõ possunt. Ex secundo probatur propositum, quoniam vera felicitas hominis est secundum se, non secundum ordinationem hominum. Vnde (vt dicitur 7. Polit.) transmutata dispositione, vtentium huiusmodi diuitię nullam habent vtilitatem. Quòd enim tot denarij valeant tantum frumentum, hoc est ex ordinatione hominum. Ex tertio probatur propositum, quia talia bona per se non satiant indigentiã nostram. Potest enim contingere (vt dicitur 1. Polit.) quòd quis diues pecunia, fame moriatur. Recitat enim ibi de quodam qui vocabatur Meda, quòd cùm nimis esset auidus C auri (vt fabulosè dicitur) impetrauit à Deo, vt quicquid tangeret, fieret aurum. Cùm ergo tactus reseruaretur in singulis partibus corporis, etiam ore nihil tangere poterat quod non conuerteretur in aurum. Erat enim sibi magna copia auri, & tamen fame periit: quod esse non posset, si artificiales diuitiæ defectus nostros per se satiare possent. Non ergo consistit felicitas in artificialibus diuitiis: sed quòd non in naturalibus, ostenditur. Nam cùm felicitas sit bonum optimum, in optimo nostro debet quæri. Cùm ergo anima sit potior corpore, felicitas non est ponenda in talibus diuitiis naturalibus, quæ sunt bona corporis: sed magis in bonis animę. vt puta in actibus virtutum. Quid ergo pro- D dest homini, si eius promptuaria sint plena & eructantia, si bonis animæ non fulciatur? Vnde talibus in diuitiis ponẽtibus felicitatem, dicitur Esa. 3, Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt.

Felicitas in diuitiis non consistit.

Auarus moritur fame.

2513 Oues eorum fœtosæ, abundantes in egressibus suis: boues eorum crassę.

Hic consequenter improbat eos qui felicitatem ponunt in ouibus & animalibus terræ. In talibus enim non est ponenda felicitas, quia talia pertinẽt ad diuitias naturales: in quibus felicitas nõ consistit, vt in præcedenti versiculo est ostensum. Quantum autem ad literam, notandum quòd dicit, *Oues eorum fœtosæ*: quòd fœto, fœtas, idẽ est quod parere vel generare. Et inde fœtosus, osa, sum, dicitur animal multum generans vel pariens. Et sic dicuntur E oues fœtosæ, quia multos fœtus pariunt. Item notandum quòd dicit, *boues eorum crassæ*: quòd bos, bouis, est communis generis. Hic ergo per oues & boues intelligit omnia alia animaliũ genera, quę spectant ad diuitias naturales. Nam vt dicit Greg. super illo verbo Iob 21, Bos eorum concepit: vulgaris locutionis vsus est, vt bouẽ masculum, & vac-

Fœtosus quid est.

Bos est communis generis.

Greg. 15 moral. cap. 15.

A cam fœminam vocent. Sed literaturæ locutio bouem communis generis appellat.

Non est ruina macerie, neque transitus, neque clamor in plateis eorum. 2514

Hic improbat eos qui felicitatẽ ponunt in diuturnis successibus, scilicet in longitudine prosperitatis: quorum bona scilicet diu durant, quorum trãquillitas nõ infestatur, quorũ filij sunt longæui, & huiusmodi: quæ notat per verba dicta. Nam per maceriem intelligit ipsorum ædificia, quæ diu permanent: dicens, *Non est ruina macerie*. Per transitum intelligit debilitatẽ loci vnde captiui possunt exire & fugere: dicens, *Neque transitus est*. Quasi dicat, Habent ædificia fortia, in quibus transitus nõ est, seu B non patet captiuis. Per clamorem autem intelligit vlulatum & planctum: vt puta quando hostes inuadunt ciuitatem. Vnde dicit, *Neque clamor in plateis eorum*. Quasi dicat, Ita fortes habẽt ciuitates, quòd non timent incursum hostium, vnde sit eis necesse clamare. Vel per clamorem intellige vlulatum super mortuos: dicẽs ergo, *neque clamor in plateis eorum*, vult ostendere quòd tales cum suis familiis diu viuunt: & sic inter eos non est luctus mortuorum. Sed neq; in tali duratione prosperitatis temporalis est ponẽda felicitas nostra: quod probatur, quia omnia ista supradicta possunt contingere malis. Mali autem felices esse non possunt. Vnde quòd in omnibus præmissis, non consistat felicitas, ostẽdit Iob, ostendens quòd malis omnia prædicta cõtin- C gunt: & tamen subitò ad infernum descendunt: dicens, Quare impij viuunt, subleuati sunt confortatique diuitiis: semen eorum coram eis permanet: propinquorum turba & nepotum in cõspectu eorum: domus eorum securæ sunt & pacatæ: non est virga Dei super illos: bos eorum concepit, & vacca peperit: egrediuntur quasi greges paruuli eorum, & infantes eorum exultant lusibus? Tenent tympanum & citharam: gaudent ad sonum organi: ducũt in bonis dies suos. Sed quid sequitur? Et in puncto ad infernum descẽdunt. Per ista intelligit omnem prosperitatem quam mali in præsenti possunt habere: & tamen non sunt beati, quia in puncto ad infernum descendunt. Quod deducit Gregor. prædicta verba exponendo: dicens, Quare impij viuũt? D Nisi enim patientia diuina eos toleraret, nequaquã diu vitam in peccatis ducerent. Subleuantur namque diuitiis, cum esse peccatores incipiunt: cõfortantur verò, cum in hac vita diu subsistere permittuntur. Quos enim substantia eleuat, in fastu suæ potentiæ dierum longitudo confortat. Vel certè subleuati & confortati referuntur, quia subleuantur honoribus, confortantur rebus. Sed sunt plerique qui honoribus subleuati & diuitiis confortati, ea quæ in hac vita concupiscunt, accipiunt: successione autem sobolis priuantur. Istis nimirũ ipsa potentia sua pœna est, cum & magnam se habere hæreditatem considerant, & hæredes non habent quibus relinquant. Quid itaque prodest, si assunt omnia, & desunt filij qui successores fiant? Ideo se- E quitur, Semen eorum coram eis permanet. In augmentum magnæ felicitatis, cum magno patrimonio dantur & hæredes. Ac ne qua necessitas temporalis saltem ab oculis subtrahat eos, in quibus animus exultat: de hoc eorum semine dicitur, quòd permanet coram eis. Quid autem si filij dati sunt, sed ipsi sterilitate feriuntur, si in eis genus extinguitur: sicut parentum sterilitate extingui timebatur?

Prosperitas malorum.

Iob 21.

Felicitas non est in ...

Greg. 15 moral. cap. 6.

Diuitiis sine filiis sunt ad pœnam.

Prosperitas temporum.

rut? Ideo sequitur, Propinquorum turba & nepotum in cõspectu eorum. Ecce adest vita: assunt honores & diuitiæ: assunt filij: assunt & nepotes. Quid si qua mentem intestina cogitatio exurat, & securitatis gaudia, domestica rixa transuerberet? Quæ est huius vitæ felicitas, si læta non est? Ideo sequitur, Domus eorum securæ sunt & pacatæ. Non est virga Dei super illus. Securæ & pacatæ sunt, quia peccantes viuunt, lugenda agunt, & gaudia eos nõ relinquunt. Virga eos supernæ disciplinę non percutit: & tanto amplius in culpa proficiunt, quanto minus ex culpa feriuntur. Sed quia quæ intus prosperantur audiuimus: in agris quoque qui prosperitas arrideat, videamus. Vnde sequitur, Bos eorum concepit, & vacca peperit, & non est priuata fœtu suo. Gregum prima est felicitas, si grex sterilitatem non habens concipit: secunda, si conceptus ad partum venit: tertia autem, si hoc quod partum est, per nutrimentum ad perfectum ducatur. Vt ergo tota felicitas simul adesse impiis demonstraretur ex eorum gregibus, beatus Iob asserit eorum greges concepisse, peperisse, & fœtu proprio non esse priuatos. Minor autem est felicitas, si cum greges crescunt, custodes quoque gregum nõ proficiunt. Vnde & ad fœcunditatem gregum mox fœcunditas familiæ subrogatur. Nam dicitur, Egrediuntur quasi greges paruuli eorum, & infantes eorum exultant lusibus: vt sicut maiora ad habendum concessa sunt, ita multi germinent ad custodiendum. Sed quia dixit, Exultãt lusibus, ipsum quoque infantium ludum in domo iniquorum ne vilem valde esse crederemus, subiungens ait, Tenent timpanum & citharam, & gaudent ad sonitum organi: acsi diceret, Cùm domini honoribus & rebus tument, subiecti in ludicris actibus gaudent. Ecce ergo quàm plena est iniquorum prosperitas. Sed audi quod sequitur. Vnde subdit Greg. Sed ô beate vir, quid tam multa nobis de iniquorum voluptatibus narras? Iam diu est quòd in eorum descriptionibus loqueris: post multa breuiter distingue de ipsis quid sentis. Sequitur, Ducunt in bonis dies suos: & in puncto ad infernum descendunt. Ecce beate vir, eorum gaudia diu narrabas: quomodo nunc asseris, quòd in puncto ad inferna descendũt? Nisi quòd omnis longitudo temporis vitę præsentis, punctus esse cognoscitur, cum fine terminatur? Ecce ergo quàm plenam prosperitatem descripsit malorum. Sed nunquid in ipsa felices existunt, qui in puncto ad infernum descendunt? Quicunque ergo tales prosperitatem temporalem habentes dicunt esse felices, ipsi mentiuntur: quod patet ex fine eorum, quia in puncto ad infernum descendunt. Et hoc est quod Psal. subdit, dicens,

Triplex est ex grege felicitas.

2515 Beatum dixerunt populum cui hęc sunt: beatus populus cuius dominus Deus eius.

Hic concludit felicitatem Christianorum esse veram, quæ consistit non in rebus temporalibus, sed in domino Deo. Quasi velit Psalm. dicere, Non arguo prædicta, tanquam sint mala: sed arguo in ipsis felicitatem esse ponentes. Nam prædicta habuerunt multi sancti Dei: sed illis vtebantur tendentes ad finem, non in ipsis finem suum ponẽtes. Illa enim faciunt felicitatem sinistræ: sed felicitas dexteræ consistit in Deo. Vnde hic ait August. Interrogo vos fideles membra Christi: habete filios incolumes, filias pulchras & ornatas: plena cellaria, abundantiam pecorum, nullam ruinam, non dico parietis, sed neque sepis: nullum tumultum & clamorem in plateis: sed quietem, pacem, abundantiam, copiam rerum in domibus, in ciuitatibus: nónne est ista felicitas, aut eam iusti fugere debent? Nónne erat domus Abrahæ abundans auro, argento, familia, filiis, pecoribus? Nónne Iacob sanctus fugiens a facie Esau in Mesopotamiam, seruiens ditatus regressus est, magna copia pecorum & filiorum? Quid ergo dicimus: nónne est ista felicitas? Felicitas est, sed sinistra: quia temporalis, corporalis, mortalis. Nolo vt illam fugias: sed ne dexteram putes. Non enim isti ideo maligni, non vani, quia istis abundant: sed quia illud quod sinistrum esse debuit, in dextro ponebant. Ideo dictum est, Dextera eorum, dextera iniquitatis: ideo os eorum locutum est vanitatem. Quid enim in dextera ponere debuerant? Quid? Deum, æternitatem, annus Dei non deficientes. Ibi dextera nostra: ibi esse debet desiderium nostrum. Sinistra vtamur ad tempus: dexteram desiderẽmus in æternum. Etenim diuitiæ si affluant, nolite cor apponere. Non ergo eos arguo, quia filij eorum sicut nouellæ plantationes: non quia filiæ eorum circumornatæ vt similitudo templi: neque quia cætera abundantia & pax æterna aderat eis. Sed hoc arguo, quia beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Sed quid tu Dauid? tu corpus Christi quid dicis? *Beatus populus cuius dominus Deus ipsius.*

Temporalia & diuitias habere non est malum, sed in illis ponere finem.

Gen. 12. *Gen. 32.* *Psal. 61.*

PSALM. CXLIIII.

EXaltabo te Deus meus rex, & benedicam nomini tuo in sæculum & in sæculum sæculi. 2516

Titulus huius Psal. est, Hymnus Dauid. Vbi notandum quòd hymnus dicitur laus Dei facta cum cantico, vel cum exultatione. Et ideo si non sit laus Dei, posito quòd sit cum exultatione: propriè non dicitur hymnus. Et consimiliter si sit laus Dei, & non sit cum cantico vel cum exultatione: non dicitur propriè hymnus. Vt puta: si quis laudaret Deum cum fletu: vt quando quis in aduersis positus, Deum laudat. sicut fecit Hieremias in Threnis. Ex hoc ergo quod dicit titulus Hymnus Dauid, ostenditur quòd Dauid istum Psalmum fecit laudando Deum cum lætitia & exultatione. Materia autem huius Psalmi est laus diuina: qui agit de omnibus modis diuinæ laudis. Vbi sciendum quòd nouem sunt materiæ laudis diuinæ: scilicet opera, potentia, magnificentia, sanctitas, mirabilia, virtus terribilium, magnitudo, memoria & iustitia. Ex iis enim quasi ex seminibus omnis diuina laus trahitur: quemadmodum omnia argumenta de paucitate locorum trahuntur: vt dicetur inferius. Item notandum quòd iste Psalmus cum omnibus sequentibus pertinet ad Dei laudem. Et sunt septem: quia sicut sunt septem Psalmi pœnitentiæ, sic sunt septem Psalmi laudis, quibus in die laudandus est Deus: sicut alibi ait, Septies in die laudem dixi tibi. Sicut etiam septem sunt spiritus gratiarum, qui laudes Dei concinunt: sicut dicitur Apocalip. 4. Et hoc in [illegible]iquo testamento fuit figuratum:

Laudis diuinæ nouẽ sunt materia.

scilicet Exod.25. vbi præcepit dominus Moysi vt in tabernaculo poneret septem lucernas perpetuo lumine lucentes. Intentionem monet ad Dei laudem. Quibus visis, venio ad Psalm. diuisionem: qui diuiditur in duas partes: quia primò Dauid Deum laudat: secundò ad Deum laudandum alios excitat:ibi, *Generatio*. Prima diuiditur in tres partes: quia Dauid primò diuinæ laudis suū ostendit propositum: secundò diuinæ laudis tempus ostendit continuum:ibi, *Per singulos dies*: tertiò diem laudis ostendit excellens debitū:ibi, *Magnus dominus*. Quātum ad primum, Dauid ostendit suum propositum circa laudē Dei:dicēs, *Exaltabo te Deus meus rex*. Vocat ipsum Deū ratione creationis:vocat ipsum suū ratione fidei & singularis deuotionis:vocat ipsum regē, ratione generalis omnium gubernationis. *Et benedicā nomini tuo in sæculum*. Vbi notandū quòd benedictio est nomen compositum. quādoque enim componitur ex bono & do, das: & sic benedictio est boni datio:& benedicere est alteri bonum dare. Et isto modo benedicere solum ad maiores spectat: & sic creatura benedicere Deum non potest, quia nullum bonum Deo dare potest:Psal.15, Dixi domino, Deus meus es tu, quoniam bonorum meorū non indiges. Sed Deus isto modo nobis benedixit. Sic enim loquitur Apostolus Ad Hebr.7, dicens, Sine vlla contradictione, quod minos est, à maiore benedicitur. Et sic nos Deus multipliciter benedixit:vide vers.1964. Quādoque verò benedictio cōponitur ex bene & dico, dicis. Et sic benedicere idem est quod de aliquo bonū dicere, vel aliquem laudare. Quod contingit dupliciter: scilicet voce: sicut Simeon benedixit Deum, & dixit, Nunc dimittis, &c. Quandoq; verò signo vel opere: etsi nō voce. Et sic benedicere idem est quod obsequi, seruire, obedire. Sic enim sancti angeli benedicunt dominum, dum eius voluntati obediūt:Psal.102, Benedicite dominum omnes virtutes eius, qui facitis voluntatem eius. Sic etiam omnis creatura Deum benedicit:Dan.3, Benedicite montes & colles domino, &c. Istu ergo modo nos benedicimus Deum. Quod contingit multipliciter:vide ver.502. Isto ergo modo benedictionis ait Psal. *Et benedicam nomini tuo*: & hoc, *in sæculum sæculi*. Quod ideo dicit Psal. nō quòd se crederet viuere semper, & semper Deum laudare:sed quia præuidit quòd iste Psal. ad Dei laudem vsque in finem sæculi esset decantandus. Vel per sæculum sæculi, intellige æternitatem, quæ omne sæculum continet. Et est sensus: Prædicando laudabo te hic & inæternum: quia qui hic non incipit laudare Deum, in alio sæculo à laude Dei mutus erit. Et istum intellectum hic ponit August. dicens, *Benedicam nomini tuo in sæculum & in sæculum sæculi. In sæculum sæculi*, hoc est inæternum. Modò enim incipis laudare: sed inæternū laudaturus es. Qui enim laudare non vult in transitu huius sæculi, obmutescet cum venerit sæculum sæculi. Dicat ergo Psal. *Exaltabo te Deus meus*. Sed quomodo Deus potest exaltari, cum sit immensus? vide ver.421. Notandum etiam quòd Deus exaltator à nobis multipliciter. Primò per famam: Esa.2, Et exaltabitur dominus solus in die illa, &c. Per intelligentiam:Psal.63, Accedet homo ad cor altum, & exaltabitur Deus. Tertiò per manifestam potentiam:Psalm.20, Exaltare domine in virtute tua. Vel aliter:ista verba possunt intelligi dicta Christo homini, qui etiam verus Deus erat: *Exaltabo te Deus meus rex*. Et tunc nota quòd Christus multipliciter fuit exaltatus. Primò per passionem: Ioan.12, Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Et Ioan.3, Sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto: ita exaltari oportet filium hominis, &c. Secundò per resurrectionem: Phil.2, Propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen quod est super omne nomen, &c. Ecclesi.11, Sapientia humiliati exaltabit caput illius. Tertiò per ascensionem:Psal.8, Eleuata est magnificentia tua super cœlos: & Psalm.20, Exaltare domine in virtute tua. Et alibi, Exaltatus es super omnes cœlos. Quartò per gentium conuersionem:Psal.45, Exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra. Quintò per vltimi iudicij executionem:Esa.52, Exaltabitur, & eleuabitur, & sublimis erit valde. Et Psalm. Exaltare super omnes cœlos Deus, & super omnem terram gloria tua. Quibus præuisis, dicit Christo Psalm. *Exaltabo te Deus meus rex*.

Benedicere est duplex. — *Luca 2.* — *Exaltatur Deus a nobis multipliciter.* — *Exaltatur Christus multipliciter.*

Per singulos dies benedicam tibi, 2517
& laudabo nomen tuum in sæculum & in sæculum sæculi.

Hic ostendit laudis debitū tempus continuum. Hoc quantum ad literam. Ideo Psalm. dicit, quia singulis diebus aliqua certa hora vel pluribus diuinis laudibus insistendum. Nec immeritò: quoniam sicut non est dies in qua beneficia Dei non recipias:sic nulla dies sine Dei laude præterire debet à te, ne inueniaris ingratus. Et non solùm per singulos dies benedicebat Dauid dominum: sed omni die pluries. Psalm.118, Septies in die laudem dixi tibi. Et non solùm septies, immò continuè diuinis laudibus erat occupatus:Psal.33, Benedicam dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. vide versic.502. Vel aliter, vbi sciendum quòd dies præsentis vitæ sunt duplices. Quidam sunt lætitiæ & prosperitatis:Psalm.117, Hæc dies quam fecit dominus, exultemus & lætemur in ea. Alij sunt dies pœnitentiæ vel aduersitatis: 1. Machab.1, Dies festi conuersi sunt in luctum. Quid est ergo per singulos dies benedicere dominum, nisi in tempore aduersitatis & prosperitatis Deum laudare? Benedixit dominum in die aduersitatis Iob: quando rēbus perditis, orbatus filiis, in carne flagellatus, in vocem laudis prorupit, dicens, Dominus dedit, &c. sit nomen domini benedictum. Benedixit dominum in die prosperitatis Tobias: qui recepto filio suo cum multis diuitiis, & illuminatus per Angelum, in vocem laudis prorupit, dicens, Benedicite dominum, & coram omnibus confitemini illi: quia fecit nobiscum misericordiam suam. Et istum intellectum hic ponit Augustinus dicens, *Per singulos dies benedicam tibi*: id est nun transiet dies quo te non benedicam. Nec mirum est, si in læto die tuo benedicis Deum tuum: quòd si fortè aliquis luxerit dies tristis, sicut est abundantia scandalorum, multiplicatio tentationum: desines tu fortè benedicere creatorem tuum? Si desinis, mentitus es dicendo, *Per singulos dies benedicam tibi*. Si autem non desinis: & si in die tristi tibi male esse videtur, procul dubio in Deo tuo bene tibi erit. Et quid est tantū bonum in quo tibi bene possit esse, sicut est Deus tuus? Nam si gaudes de bono quod tibi accidit per diē: fortasse illud bonum transiet alia die, & dices, Bene mihi fuit: lætā diem duxi, quia fortè lucra venerunt, aut in epulia vel

Laudandus est Deus omni tēpore: scilicet aduersitatis & prosperitatis — *Iob 1.* — *Tobiæ 12.* — *Gaudium nostrum de Deo esse debet.*

vel voluptatibus fuisti: veruntamẽ de quocunque tali bono gaudeas, tale bonum transitorium est. Si autem gaudes de domino Deo tuo: tanto firmius gaudebis, quanto est ille certior in quo gaudebis. Si enim gaudes de nummo, times furem: si autem gaudes de Deo, quid times? Deũ nemo tibi auferre potest, si tu eum non dimiseris. Vides ergo qualiter per singulos dies Deum benedicas in prosperis & in aduersis. O quàm tristis erat dies qui sancto Iob acciderat: cui subitò subtracta sunt omnia, filij mortui sunt! Vir ille sanctus tamen aliud habebat vnde gaudebat, scilicet Deum: vnde in vocem laudis protinus erupit, dicens, Dominus dedit, &c. sit nomẽ domini benedictum. Ergo per singulos dies Iob Deum laudauit: qui etiam in die tam tristi Deum laudauit. Breue mysteriũ est, vt laudes Deũ. Nõ te credas à misericordia eius derelinqui: qui tibi aut blanditur dando, aut corripit exultantem, ne pereas. siue ergo in eius donis, siue in eius flagellis, lauda eum. Laus flagellantis, medicina est verberis.

Iob 1.

2518 Magnus dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius nõ est finis.

Hic laudis diuinæ ostendit excellens debitum. Quælibet enim res est tantæ laudabilitatis quantę est bonitatis. Cum igitur Deus sit bonitatis immẽsæ, sequitur quòd est immẽsæ laudabilitatis. Et hoc est quod dicitur Ecclesi. 43, Benedicẽtes dominum, exaltate illum quantum potestis: maior est enim omni laude. Quòd multipliciter autem Christus sit magnus, vide ver. 775. Ne autem putes te sufficienter Deum posse laudare: dicit quòd *laudabilis est nimis*, id est, vltra vires tuas: *& magnitudinis eius non est finis*: vt scilicet sicut magnitudo illius finem nõ habet, sic nec laudatio tua finem habeat. Vnde hic ait August. *Magnus dominus & laudabilis nimis*. Quantam conceptionẽ inclusit, dicens, *Et laudabilis nimis*. Cogita quantum vis. Quomodo autem potest cogitari, qui capi non potest? *Laudabilis est valde, & magnitudinis eius nõ est finis*. Quod ideo dicit, ne incipias velle laudare: & putes te laudando posse finire, cuius magnitudo finem non potest habere. Noli ergo putare te sufficiẽter posse illum laudare, cuius magnitudinis non est finis. Illius magnitudo sine fine est: & tua laudatio sit sine fine. Nam cùm mortuus fueris in hac carne, desinis laudare Deum. Et sic dictum est, Non mortui laudabunt te domine: de illis dictum est, à quibus perit confessio. Sed quomodo laudabimus, quem intellectu capere nõ possumus? Respiciamus eius opera: & de operibus laudemus operantem, de conditis conditorẽ, de creatura creatorẽ. Et nota quòd Deus multipliciter dicitur magnus in potentia. Primò est magnus in potẽtia omnia superãte. Magna potentia Dei solius: & ab humilibus honoratur. Secundò est magnus in sapientia omnia gubernante. Omnes homines vident eũ: vnusquisq; intuetur eũ procul: ecce Deus magnus vincens scientiã nostram. Tertiò est magnus in iustitia omnia regulante. Magna iudicia tua domine. Quartò est magnus in misericordia omnia conseruante. Magna scientia Dei, & propiciatio eius omnibus conuertentibus ad se. Quæ omnia attendens Psalmista ait, *Magnus dominus & laudabilis nimis, &c.*

Laudari debet Deus sine fine.

Psal. 113

Ecclesi. 17.

Magnus est Deus multipliciter.

Ecclesi. 3.

Iob 36.

Sapien. 17.

Ecclesi. 22.

2519 Generatio & generatio laudabit opera tua, & potentiã tuã pronunciabunt.

Hic ad Dei laudem alios excitat. Et tria facit: quia primò excitat patres veteris testamenti: secũdò patres noui: ibi, *Confiteantur*: tertiò omnes in cõmuni: ibi, *Alleuat dominus*. Prima pars diuiditur in partes quinque, secundum quod ex multis Deum laudandũ ostendit: primò ex suis operibus & potẽtia: secondò ex suis mirabilibus, sanctitate & magnificentia: ibi, *Magnificentiam*: tertiò ex virtute terribili & magna diligentia: ibi, *Et virtutem*: quartò ex abundãtia suauitatis & recta iustitia: ibi, *Memoriam*: quintò ex misericordia & multa patientia: ibi, *Miserator*. Quantũ ad primum, antiquis patribus ostẽdit Deum laudandum ex potẽtia in operationibus suis eis ostensa, dicẽs, *Generatio & generatio laudabit*, id est, laudet. Nam Hebræi loco verbi optatiui vtũtur futuro indicatiui modi: vt laudabit, id est, laudet. Dicit ergo, *Generatio & generatio*. Vbi sciendum quòd in antiquo testamento, ab Abraham vsq; ad Christum maximè duæ generationes distinguuntur: quarum prima ab Abraham vsque ad captiuitatem Babylonis: secunda à captiuitate Babylonis vsque ad Christum. Sic enim totã seriem antiquorum patrum per illas duas generationes videtur distinguere euangelista Matthæus in Christi genealogia, dicens, Iosias autem genuit Ieconiam & fratres eius in transmigratione Babylonis. Et post trãsmigrationem Babylonis, &c. Dicit ergo, *Generatio & generatio*: vt ly generatio prima referatur ad patres præcedentes transmigrationem Babylonis: & generatio secunda referatur ad patres sequentes dictam transmigrationem. De ista ergo generatione ait, quòd *laudabit opera tua*, &c. Vel aliter: dicendum quòd duplex est generatio, quę Deum laudat: scilicet generatio qua in præsenti per fidem nascimur filij Dei: & generatio futura, qua per resurrectionem regenerabimur immortales. de qua dicitur Matth. 19, In generatione cũ sederit filius hominis, &c. Prima generatio laudat in præsenti: secunda laudat in patria. Et hunc intellectum ponit hic August. dicens, *Generatio & generatio*, &c. Duas quasdam generationes insinuare voluit ista repetitio. Sumus enim in hac generatione filij Dei: erimus in alia generatione filij resurrectionis. Appellauit scriptura filios resurrectionis ipsam resurrectionem, quam regenerationem vocauit, dicens, In regeneratione cum sederit filius hominis, &c. Vel aliter: per ista verba, dicens, *Generatio & generatio*, intelligit omnem generationem præsentem & futuram: vt sit sensus, *Generatio & generatio laudabit opera tua*: id est, omnis generatio. Ista enim repetitio loquentis animum misit in infinitum cogitãtis: quasi dicat, Ista generatio quæ nunc in carne est, trãsitura hinc sicut venit, laudat opera Dei. Et illa generatio quæ succedet, laudabit opera domini. Et post illam erit alia: & sic vsque in finem sæculi. Et istas multas generationes significans ait, *Generatio & generatio*. Sequitur, *Laudabit opera tua*, &c. Cum enim intuemur opera Dei pulchra & mirabiliter facta, ipsa opera laudamus: nõnne cõsequens est, vt in illis laudemus artificem? vt puta, videt homo solem, & cõsiderans quomodo totum mundum illuminat, quomodo oritur & occidit, quomodo regulato motu procedit: & laudat solẽ. Cõsiderat cœlũ stellis ornatũ, sua influẽtia terrã fructificare faciẽs. Cõsiderat lunã aquas regentẽ: & ista laudat. Cõsiderat terrã, considerat mare: & ista vidẽdo laudat: imò etiã de minoribus. videt rosam quam subtiliter factã & redolentẽ, & ipsam laudat. Nõnne erit ingratus, nisi laudet multo amplius istorũ operũ factorem?

Generatio duplex veterum testamẽti.

Matth. 1.

Generatio duplex filiorum Dei.

Laudatur Deus in operibus suis.

rē? Si vtilitas in illis laudatur: quid vtilius eo qui fe-
cit omnia? Si in illis virtus landatur: quid potētius
illo qui fecit omnia? A quo etiā facta nō dimittun-
tur, sed reguntur & gubernātur omnia. Non ergo
laudātes creaturam, obliuiscamur creatorem. Nam
laudando ista opera, quid landas, nisi potentiā Dei
qua ista sunt facta? Sed hic mouet August. dubium:
quia si laudas opera Dei, per consequens te ipsum
laudas: quia & tu inter opera Dei factus es ab ipso.
Cū ergo nulli sit licitum seipsum laudare: cū scri-
Prouer. 27. batur, Non te laudet os tuum. Vnde hic dicit, Inter
ipsa opera Dei quæ iusti landant, & seipsos inne-
ctunt: quia in operibus Dei & ipsi sunt. Qui enim
fecit omnia, ipse nos fecit inter omnia. Proinde &
si laudas opera Dei, & teipsum laudaturus es: quia
& tu opus Dei es. Vbi est ergo quod scriptum est,
Non te laudet os tuum? Ecce, inuētum est & quo-
modo te laudare possis, & arrogans non sis. Deum
in te lauda, non te: non quia tu talis es, sed quia ille
te fecit: non quia tu aliquid potes, sed quia ille po-
test in te & per te. ac per hoc potentiam Dei, non
tuam pronunciabis. Laudate ergo opera domini,
non arrogando, sed gratias agendo.

2520 Magnificentiam gloriæ sanctitatis
tuæ loquentur, & mirabilia tua nar-
rabunt.

Hic ostendit Deum laudandum ex sua magnifi-
ca sanctitate & suis mirabilibus. Vbi notandum
quòd per magnificētiam gloriæ sanctitatis Dei in-
telligit magnificam Dei gloriam & sanctitatem,
quam ostēdit in datione legis antiquæ: in qua ma-
gnificam gloriam suam ostendit, quando in datio-
ne legis cœperunt audiri tonitrua, micare fulgura,
& nubes densissima operire montem: & dominus
ibi apparebat in igne. Qua magnifica gloria filij
Israel visa territi dixerūt Moysi, Loquere tu nobis,
& audiemus: nō loquatur nobis dominus, ne fortè
moriamur. Istam ergo magnificam sanctitatis glo-
riam sæpius legendo & recordando, antiqui patres
Deum laudabāt, Quod & nos hodie facimus. Hoc
ergo genus laudis notans Psal. ait, *Magnificentiā glo-
ria sanctitatis tua loquentur, & mirabilia tua narrabunt.*
scilicet mirabilia iam dicta, quæ in illa datione le-
gis apparuerunt: vt fulgura, tonitrua, ignis, fumus,
&c. Per hoc enim ostendit quòd laudando creatu-
ram, tu principalius laudas creatorem: quia boni-
tas creaturæ, est bonitas creatoris: sanctitas crea-
turæ, est creatoris sanctitas. Vnde non dicit, Lo-
quentur magnificentiam gloriæ sanctitatis operū,
sed *sanctitatis tua.* Non dicit, narrabunt mirabilia
operum, sed *mirabilia tua.* Sic enim non descendit à
creatore ad creaturam: sed magis ecōtrario, à crea-
tura ad creatorem ascendit. Vnde primò laudabat
opera, nūc autem laudat operantem, quia per ope-
ra venit in cognitionem operantis. Et nota quòd
Magnificentia Dei apparet in multis. Dei magnificentia ex multis nobis redditur lau-
danda: quoniam magnificus est primò in largiendo
copiosè. Quid enim habet creatura, nisi ex magni-
ficentia creatoris? Soli copiosè donauit lumen: lu-
næ dominium noctis: & sic de aliis. Homini ratio-
nem & arbitrij libertatem: vt de illo dicatur illud
Hester 2, Largitus est munera iuxta magnificentiā
regiam. Secundò est magnificus in iubendo impe-
riosè. Ipse enim non tanquam sub potestate con-
stitutus, sed super omnes imperat: cuius imperio
nulli contradicere licet. Vnde imperiosè dans præ-

A cepta sua dicebat, Dominum Deum tuum coles:
ego dominus. nō furaberis: ego dominus, &c. ideo
de ipso dicitur in Psalm. 28, Vox domini in virtute:
vox domini in magnificentia. Tertiò est magnifi-
cus in agēdo virtuosè. Quid enim agit nisi iustum?
quid præcipit nisi virtuosum? Ideo dicitur Esa. 12,
Cantate domino, quoniam magnificè fecit, &c.
Quartò est magnificus regnando gloriosè. Psal. 8,
Eleuata est magnificentia tua super cœlos. Vel hic
per magnificentiam intellige Christum: vide vers.
83. Et tunc erit sensus, *Magnificentiam gloria sanctita-
tis tua loquentur:* id est, Christū (in quo maximè con-
sistit gloria sanctitatis tuæ) loquentur & prædica-
būt: *Et mirabilia tua narrabunt:* scilicet quæ per ipsum
B facta sunt: vt scilicet quia dæmones pellebat, cæcos
illuminabat, infirmos curabat, mortuos suscitabat,
&c. Vel magnificentia dicitur eucharistiæ sacra-
mentum (vide ver. 1647.) In quo multa mirabilia
continentur.

Et virtutem terribilium tuorum di- 2521
cent, & magnitudinem tuā narrabunt.

Hic ostendit Deum laudandum ex sua virtute
terribili & gubernationis diligentia. Vbi aduerte
quòd per virtutem terribilium vult intelligere mi-
rabiles malorum punitiones, quas Deus antiqui-
tus fecit: vt puta quā terribiliter puniuit Pharao-
nem & exercitum eius: quos omnes submersit in
mari rubro. Exod. 14. Quàm terribiliter Chore, Da-
than & Abiron, quos terra absorbuit cum omni-
C bus suis, & deuorauit ignis. Num. 16. Sennacherib
cum exercitu suo: quando vna nocte angelus do-
mini ex eis interfecit centum octoginta quinque
milia. 4. Reg. 19. Et sic de aliis. Sic ergo laudatur
Deus in suis terribilibus iudiciis, quādo virtutem
suam ostendendo, metuenda & terribilia exercet
iudicia. Et hoc est quod dicit, quòd sancti patres
Deum laudando, virtutem terribilium tuorum di-
cent, narrabunt, prædicabunt: vt scilicet peccato-
res timeant te offendere: *Et magnitudinem tuam nar-
rabunt:* quam scilicet ostendisti in illis terribilibus
iudiciis. Sic enim ista prædicabat Psal. dicens, Tu
terribilis es: & quis resistet tibi? Certè nullus. Vel Psal. 75. Deus terribilis est, & misericors.
aliter: vbi sciendum quòd Deus aliquando blandi-
ciis & promissionibus nos exhortatur ad bonum:
D quandoque verò minis & terribilibus nos terret,
ne declinemus ad malum. Et ista duo hic notans
Psal. ait, *Et virtutem terribilium tuorum dicent:* scilicet
quàm tu minando es terribilis: quia ignem æter-
num minaris reprobis: *Et magnitudinem tuam* (scili-
cet misericordiæ tuæ) *narrabunt:* quia inter omnes
virtutes Dei ipsa misericordia magna dicitur: quia
miserationes eius super omnia opera eius. Narra-
bunt ergo magnitudinem tuam: scilicet tuæ mise-
ricordiæ: qua exhortando nos allicis ad bonum.
Et istum intellectum hic habet August. dicens, *Et
virtutem terribilium, vel metuendorū tuorum dicent.* Non
enim solùm blāditur, sed etiam minatur: quoniam Deus minatur & exhortatur.
si non blandiretur, nulla exhortatio: si non mina-
retur, nulla esset correctio. Dicent ergo laudatores
tui virtutem metuendorum tuorum, & creaturæ
E tuæ punientis disciplinam dantis. Non enim præ-
dicabunt bonis regnum æternū, & malis tacebunt
ignem æternum. Laus enim Dei in via te instruens
tibi ostēdere debet & quid diligas & quid timeas,
quid appetas & quid fugias, quid eligas & quid re-
iicias. Tempus nunc est electionis: postea erit acce-
ptionis. Dicant ergo laudatores tui virtutē terribi-
lium

lium & metuendorum tuorum:dicant & magnitudinem miſericordiæ tuæ. Iſtum textum ad hunc intellectum inducit Gregor. ſuper illo verbo Iob 38, Nunquid ingreſſus es theſauros niuis, & theſauros grandinis aſpexiſti: dicens, Scriptum eſt, In conſpectu eius nubes tranſierũt, grãdo & carbones ignis. Prædicatores ſancti grando & carbones ignis vocati ſunt: quia & per correctionẽ vt grãdo feriũt, & per flãmam charitatis, vt ignis accẽdunt. Ipſa quoque libera ſanctorum prædicatorũ increpatio, natura grandinis conuenienter exprimitur. Grando enim percutit, & liquefacta rigat. Sancti enim viri corda audientium & terrentes feriunt, & blãdientes infundunt. Nam quemadmodum feriant, Pſalmiſta teſtatur dicens, *Virtutem terribilium tuorum dicent, & magnitudinem tuam narrabunt*. Quemadmodum autem blãdientes rigant, cõſequenter adiunxit, dicens, *Memoriam abundantiæ ſuauitatis tuæ eructabunt*. In grandine ergo habentur theſauri: quia plerumque iniquitatis torpore frigidi ad ſupernã gratiam aſſumpti in ſancta eccleſia iuſtitiæ luce refulgent, & prauitatem aduerſariorum ictibus tundũt: quæ poſtea dulcedine rigant. Hic nota quòd Deus terribilis dicitur propter multa: primò quia eſt potentia eius inuincibilis: 2. Paral. vlt. Domine Deus omnipotens, qui ſtatuiſti mare verbo præcepti tui: qui concluſiſti abyſſum: terribile nomen tuum, quod omnes pauent & timent. Pſal. 46, Dominus excelſus & terribilis, rex magnus ſuper omnem terram. Secũdò quia eius iuſtitia eſt inflexibilis: Deut. 10, Deus magnus & potens & terribilis: qui perſonas non accipit, nec munera: facit iudicium pupillo & viduæ. Tertiò quia eius ſapientia eſt infallibilis. Pſal. 65, Terribilis in conſiliis ſuper filios hominum. Primum terret potẽtes, quia non poſſunt rebellare cõtra potentiæ Dei altitudinem. Secundum terret diuites, quia non poſſunt inclinare iuſtitiæ Dei rectitudinem. Tertium terret ſapientes, quia non poſſunt abſentare ſapiẽtiæ Dei limpitudinem. Meritò igitur virtutem terribilium tuorum dicent.

Greg. 19 moral. c. 21.

Pſal. 17.

Terribilis eſt Deus propter tria.

2522 Memoriã abundãtiæ ſuauitatis tuæ eructabunt, & iuſtitia tua exultabunt.

Hic oſtendit Deum laudabilem ex abundantia ſuauitatis & recta iuſtitia. Antiquis enim patribus in deſerto peregrinantibus, Deus duo ſingularia dedit beneficia: quorum vnum fuit ſuauitatis & clementiæ: ſecundum fuit æquitatis & iuſtitiæ. Beneficium ſuauitatis: quia manna ſuauiſſimum per quadraginta annos eis dedit de cœlo. Exod. 15. Secundum autem æquitatis & iuſtitiæ fuit: quia inimicos eorum debellauit, qui iter eorum ad terram promiſſionis iniuſtè conabantur impedire, ſicut Abimelech. Ex iſtis ergo duobus beneficiis tenebantur antiqui patres Deum laudare. Vnde quantum ad primum beneficium, quod fuit maximæ ſuauitatis, dicit, *Memoriam abundantiæ ſuauitatis tuæ eructabunt*: id eſt Memoriam dicti beneficij, quam ex ſanctis ſcripturis retinent, te laudando exterius, prædicabunt ſuis poſteris. Et memores iuſtitiæ tuæ qua ipſorum inimicos debellaſti, te laudando exultabunt: id eſt lætitiam quam de hoc intus conceperunt, per exteriora ſigna demonſtrabunt: quia exultatio dicitur, quaſi lætitiæ interioris extra ſaltatio. Vel aliter: per hoc vult oſtẽdere Pſalmiſta ſingulare Dei beneficium circa genus humanũ: quia cum nos per peccatum obliti eſſemus Deum, ille tanquã ſuauiſſimus pater non eſt oblitus nos: nos quæſiuit: nos inuenit: nos redemit. Et hanc memoriam abundantiæ ſuæ ſuauitatis debemus comedere, intus in corde noſtro imprimere: impreſſamq; alios docẽdo exterius eructare. Nõ enim cibus eructatur, niſi abũdãter comedatur. Et hoc eſt, Memoriam ſuauitatis tuæ primò imprimẽt in corde ſuo: deinde illam aliis eructabunt, illam aliis effundendo. Et hunc intellectum hic habet Aug. dicens, *Memoriam abundantiæ* &c. O epulæ felices: quid mãducabunt qui ſic eructabũt? Quid mãducabunt? Certè memoriam abundantiæ ſuauitatis tuæ: quia ſcilicet tu nos non es oblitus, cum nos te obliti fuerimus. Omnis enim caro oblita erat Deum. Ille tamen opera ſua non eſt oblitus. Hæc memoria eius ſuper nos, quia valde dulcis eſt, manducanda eſt & eructanda. Sic mãduca, vt eructes: ſic accipe vt des. Manducas, cum diſcis, eructas cum doces. Manducas cum audis, eructas cum prædicas. Denique ille auidiſſimus epulator Ioannes Apoſtolus, cui non ſufficiebat ipſa dominica menſa, niſi diſcumberet ſupra pectus domini, & de arcano eius biberet diuina ſecreta: quid eructauit, audi. In principio erat verbum: & verbum erat apud Deum. Et vide quòd nõ ſufficit Pſalmiſtæ dicere, *Memoriam tuam*: nec *memoriam abũdantiæ tuæ*: nec *memoriam ſuauitatis tuæ*: niſi totum dicat, *Memoriam abundantiæ ſuauitatis tuæ*. Etenim quid prodeſt, ſi abundet & inſuaue eſt? Item moleſtum eſt, ſi ſuaue eſt, ſed parum. Qui ſunt ergo qui memoriam abundantiæ ſuauitatis tuæ eructãt? Illi ſunt qui ſunt intelligentes in ſe nihil boni eſſe, quod à te non ſit: nec potuiſſe conuerti ad te, niſi commouerentur abs te: nec reduci potuiſſe in memoriam tui, ſi tu obliniſcereris illorum. Sequitur, *Et iuſtitia tua exultabũt*. Quia ſcilicet modo prædicto conſiderantes ſuauitatem memoriæ domini erga nos, exultant, non de iuſtitia ſua, ſed ſolum de iuſtitia Dei: quia nõ ſuis meritis aliquid attribuunt, ſed totum iuſtitiæ Dei. Vnde hic Aug. ait, *Et iuſtitia tua exultabunt*. Fratres, ſi vultis exultare iuſtitia Dei, bibite primò gratiam Dei: diſcite gratiã Dei. Nos antè quàm omnino eſſemus, non eramus: & facti ſumus homines, cùm antè nihil eſſemus. Deinde iam ipſi homines ex radice illius peccatoris primi hominis & maligni eramus, & filij iræ natura, ſicut & cæteri. Attendamus ergo gratiam Dei, non ſolum qua fecit nos, verumetiã qua refecit. Cui ergo debemus quia ſumus, illi debemus quia & iuſtificati ſumus. Nemo ergo Deo tribuat quia eſt: & ſibi tribuat quia iuſtus eſt. Melius eſt enim quia iuſtus es, quàm quia homo es. Et ſic quod inferius eſt, dares Deo: & quod ſuperius eſt, tibi. Totum ergo illi da: in toto ipſum lauda. Audi Apoſtolum dicentem, Gratia ſalui facti eſtis per fidem. Vbi audis gratiã, gratis intellige. Si ergo gratia ſaluus factus es, nihil tu attuliſti: nihil tu meruiſti. Noli ergo ſuperbiens exultare iuſtitia tua, quia nulla eſt: ſed iuſtitia Dei, qua ſaluus factus es. Et hoc eſt quod Pſalmiſta Deo dicit, *Et iuſtitia tua exultabunt*.

Memoria Dei de nobis, qui ipſum fueramus obliti.

Mãducare eſt addiſcere: eructare eſt docere.

Ioan. 1.

Ephes. 2.

Ephes. 2.

Miſerator & miſericors dominus, patiens & multum miſericors. 2523

Hic oſtendit Deum laudabilem ex miſericordia & multa patiẽtia. Et duo facit: quia miſericordiam patientiæ Dei primò dicit magnam intenſiuè: ſecundò extenſiuè: ibi, *Suauis dominus*. Quantum ad primum, nota quòd in hoc differt miſerator & miſericors: quia miſerator quis dicitur quantum ad effectum: ſed miſericors notat affectum. Quamuis

enim affectus misericordiæ non cadat in Deo: tamen miserator & misericors dicitur, quia iuxta nostrum modum intelligẽdi se habet ad modum miserantis & misericordis. vide versic. 664. Deus enim propter magnã misericordiã multum patiens est: quia post peccatum nõ statim infert pœnã, sed patienter expectat peccatores: etiã vsque ad vltimum vitæ, vt conuertantur ad pœnitentiam. vide versic. 75, 1471. Et hanc patiẽtiam ex sua misericordia erga nos considerans Psalm. ait, *Miserator & misericors dominus* &c. Miserator ergo & misericors est dominus in iustificatione impiorum; patiens & lõganimis in expectatione malorum; quæ si mente cogitas, iustitia Dei exultabis, non tua. Vnde hic Aug.
Aliſericordia Dei quãta sit *Miserator & misericors dominus* &c. Attẽde ad teipsum. Quid merebaris peccator & contemptor Dei? quid merebaris? vide si occurrit tibi, nisi pœna, nisi supplicium. Vides ergo quid tibi debebatur: vides & quid tibi dederit, qui gratis dedit. Data est venia peccatori: datus est spiritus iustificationis: data est charitas & dilectio, in qua bona omnia facias. Super hęc dabit tibi & vitam æternam & societatem angelorum; totum de misericordia. Ergo merita tua nusquã iactes: quia & ipsa merita tua dona illius sunt. Miserator ergo & misericors dominus, qui fecit omnia gratis. Sequitur, *Patiens & multum misericors.* Hoc dicit quasi declarans quomodo miserator est & misericors: quia misericors patienter expectãdo: sed miserator gratis iustificando. Vnde hic August. *Patiens est & multum misericors.* Quantos enim sustinet peccatores misericors, & miserator in his quibus veniam dedit: in his in quibus adhuc non dedit, patiens & longanimis: non damnans, sed expe- *Malach. 3. Ezech. 18. Rom. 2*
ctans, & ipsa expectatione clamans, Conuertimini ad me, & conuertar ad vos? Et sua patientia inquit, Nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat. Ille quidem patiẽs est: tu autem secundum duritiam cordis tui & cor impœnitens thesaurizas tibi iram in die iræ domini, qui reddet vnicuique secundum opera eius. Non enim modò sic longanimis est in sustinẽdo, vt nunquam sit iustus in iudicando. Sed distribuit tempora: vocat te nunc: expectat te nunc: exhortatur donec facias, & tu tardas. Magna eius misericordia: vnde & vitæ terminum tibi fecit incertum: vt nescias quando hinc emigrabis: & cum quotidie speras, te aliquando conuertas. Et in hoc magna eius misericordia. Si enim certum statuisset mortis diem omnibus, faceret abũdare peccata de securitate. Dedit ergo spem veniæ, ne desperando amplius pecces. Et spes & desperatio timenda est in peccatis. Videte vocem desperantis ad augenda peccata: & videte vocem sperantis ad augẽda peccata: & quomodo vnicuique voci occurrit misericordia & patientia Dei. Audi vocem desperantis. Iam (inquit) damnatus sum: quare non faciam quicquid volo? Audi & vocem sperantis, Misericordia Dei magna est: quando me conuertero, dimittet mihi omnia: quare ergo non facio quicquid volo? Desperat ille vt peccet: sperat iste vt peccet. vtrumque metuendum est: vtrumque periculosum: vtrique huic malo & periculo occurrit misericordia Dei. Quid dicis tu, qui desperãdo volebas peccare? Iam damnatus sum: quare non
Mortis diem ignoramus ex misericordia Dei.
Spes veniæ multis est periculosa.
Desperatio est cauenda in peccatis.
Ezech. 18. facio quicquid volo? Audi scripturam, Nolo mortẽ peccatoris, sed vt cõuertatur, & viuat. Hac voce Dei reducã in spem: sed timendus est alius laqueus, ne ipsa spe amplius peccet. Quid ergo dicebas tu, qui spe amplius peccas? Quando me conuertero, omnia mihi dimittet. Audi & tu scripturam, Ne tardes conuerti ad dominum, & ne differas de die in diem: subitò enim veniet ira illius, & destruet te. Noli ergo dicere, Cras me conuertam: cras placebo Deo: & omnia hesterna & hodierna mihi dimit- *Eccl. 5.*
tentur. Verum quidem dicis: sed cogita, quia Deus cõuersioni tuæ diem crastinum non promisit: ideo terminum vitæ incognitum tibi fecit.

Suauis dominus vniuersis: & miserationes eius super omnia opera eius. 2524

Quia suprà dixit, magnã esse misericordiã & patientiam Dei: ne hoc credas solum erga Iudaicum populum esse verum, Psal. hic ostendit, quòd hæc Dei misericordia & patientia ad omnes se extendit generaliter: quia *suauis est dominus vniuersis*, scilicet hominibus. Per hoc enim quod dicit, quòd *suauis est dominus vniuersis*, vult ostendere quòd nõ modò nouiter dominus incipit esse hominibus patiens & misericors: sed hoc fuit ab antiquo, & hoc habet ex cõsuetudine. Nam secundum grammaticos, hic & hæc suauis & hoc suaue, dicitur à sueo, sues: & dicuntur suauia, quæ sueta vel cõsueta sunt, eo quòd talia suauia solẽt esse. Sic ergo suauis dominus vniuersis: id est cõsueuit dominus vniuersis misericor- *Suauis dictus quasi assuetus.*
diam impendere. Vel aliter: per ly *vniuersis* intelligit omnia creaturarum genera: quia etiam omnibus creaturis suam gratiam impẽdit: vt puta, quia omnibus dat generaliter esse: quod omnibus est secũdum se desiderabilissimũ. Et vltra hoc aliquibus dat viuere, sicut plantis & arboribus, & omnibus vegetabilibus. Vltra hoc aliquibus dat sentire, vt animalibus. Vltra ista aliquibus dat intelligere, vt angelis & hominibus. Et hoc est quod ait, *Suauis dominus vniuersis*: scilicet creaturis. Sed quia diffusio diuinæ bonitatis super omnem creaturam modis prædictis non est ex debito, quòd Deus suam bonitatem creaturis sic participare teneatur, sed totũ facit ex mera sua bonitate & misericordia: ideo subditur, *Et miserationes eius super omnia opera eius.* Si autẽ iste textus ad homines solum referatur, qui sunt capaces gratię & misericordię Dei, propriè loquẽdo: quomodo erit verum, quòd miserationes Dei super omnia opera eius? cum aliquos damnet ęternaliter absque spe alicuius: dicẽte Iacobo Apostolo, quòd iudicium fiet sine misericordia illi qui non fecerit misericordiã? Ad hoc respondetur primò, quòd etsi damnatis non facit misericordiam, quo ad terminationem pœnæ: facit tamẽ eis misericordiam, quo ad mitigationem: quia minus puniũtur quàm puniri meruerunt, & citra condignum. Vel aliter: misericordia Dei se extẽdit ad omnia opera eius: quia omnia opera eius sunt valde bona. Peccata autẽ nũ sunt opera Dei, sed opera hominũ. Punit ergo Deus in dãnatis opera hominũ. Vnde tolle opera tua, & solũ retine opera Dei: & misericordiã Dei in te reperies. Et hãc solutionem hic punit Aug. dicẽs, *Miserationes eius super omnia opera eius.* Quare ergo aliquos damnat? quare flagellat? An quos dãnat, non sut opera eius? Et vis nosse quia super omnia opera eius miserationes eius sunt? Inde est illa benignitas, quæ solem suum oriri facit super bonos & malos. Nõnne miserationes eius in omnia opera eius: quia expectat peccatores, dicens, Cõuertimini ad me, & ego cõuertar ad vos? Et cũ dicit, Ite in ignem æternum, qui paratus est diabolo & angelis eius: hic non est miseratio eius, sed seueritas eius. Miseratio eius reddita est operibus eius: seueritas autem

Quæstio. Misericordia Dei est in dãnatis, & quomodo.
Iacob. 2.
Matth. 5.
Malach. 3.
Matth. 25.

eius,

eius,non in opera eius, sed in opera tua. Denique si tullas opera tua mala, & non iu te remanent nisi opera eius:nõ te dimittet miseratio eius. Si autem tu nõ dimittis opera tua,erit seueritas eius in opera tua,nun in opera sua.

2525 Confiteantur tibi domine omnia opera tua:& sancti tui benedicant tibi.

Hic consequenter ad Dei laudem excitat patres noui testamẽti. Hic enim de sanctis noui testamẽti quatuor prędicit.primò quòd ipsi Deũ laudabunt: secundò quòd ipsi Christum aliis prædicabũt:ibi, *Gloriam regni tui*:tertiò quòd ipsi regnũ Christi fore æternum demonstrabunt:ibi, *Regnum tuum*:quartò quòd ipsum Christũ veracẽ esse affirmabũt:ibi, *Fidelis dominus*. Quãtum ad primũ,sciẽdum quòd magna differẽtia est inter sacramẽta nouæ legis & antiquæ:quia sacramẽta nouæ legis hominẽ sanctificant etiã ratione operis operati. vt patet de baptismo,quia etiã datus à malo,animã baptizati sanctificat:quia vitia tollit,& gratiã ac virtutes infundit: quod nõ potest dici esse hoc ratione operis operãtis,cũ baptizãs dicatur esse in peccato.est ergo hoc ratione operis operati. Sacramẽta aũt legis antiquę hoc facere nõ poterãt:vt deducit Magister l.4.dist. 1.Et hinc est ꝙ homines noui testamenti proprios sancti vocãtur:quomodo sancti Christi,quia sanctificati per sacramẽta à Christo instituta. Et ideo hic Psal.dicẽs,*Et sancti tui benedicant tibi*:loquitur de patribus noui testamẽti.Et sic est sensus: *Confiteantur tibi domine omnia opera tua*:scilicet cõfessione laudis. *Cõfiteantur*,id est laudẽt. Sed quomodo omnia opera Dei cõfiteri domino vel ipsum laudare possunt: cũ non omnia opera Dei habeãt cognitionẽ & intellectum,sine quibus laus esse nõ potest?quia sine intellectu bonũ quod habẽt, in Deum referre non possunt. Ad hoc dicitur, quòd etsi per se Deũ propriè laudare non possunt:laudãt tamẽ per homines & per angelos: quia materiã laudãdi Deũ illis præstant:dũ in illis cognoscũt bonitatẽ Dei illa facientis. Per istum enim modũ dicitur Dan.3,Benedicite omnia opera domini domino:laudate & superexaltate eũ in sęcula. Sed per quandã singularẽ excellẽtiam de sanctis noui testamẽti dicit,*Et sancti tui benedicant tibi*: id est fideles tui Christe tibi sanctificati. Vnde istã materiã, quomodo scilicet omnia opera domini cõfitẽtur domino, declarãs hic Aug. dicit, *Confiteantur tibi* &c. Quid est hoc? Nónne terra est opus Dei?ligna,pecora,bestię,volatilia,nónne sunt opera eius?Quomodo autẽ talia cõfitebuntur domino vel Deũ laudabũt,quę voce carẽt?Nemo hoc sentiat, quòd mutus lapis aut mutũ animal habeat rationẽ intelligẽdi Deũ. Deus ordinauit omnia:quibusdã dedit sensum & intellectũ cũ immortalitate, sicut angelis: quibusdã dedit sensum & intellectũ cũ mortalitate,sicut hominib⁹: quibusdã dedit sensum corporis,nõ tamẽ intellectũ nec immortalitatẽ,sicut pecudibus: quibusdã verò nec sensum nec intellectũ nec immortalitatẽ,sicut herbis,lignis & lapidibus: tamẽ & ipsa in gradu suo deesse nõ possunt,scilicet laudi diuinæ. Et gradibus quibusdã ordinauit Deus creaturã à terra vsq; in cœlũ,à visibilibus vsq; ad inuisibilia,à mortalibus vsque ad immortalia. Ista cõmixtio creaturæ,ista ordinatissima pulchritudo ab imis vsque ad summa conscendẽs, & à summis ad ima descendens,nusquam disrupta, sed dissimilibus temperata tota laudat Deum. Vox quædam est mutæ terræ,species terræ. Attendis & vides speciem terræ,fœcunditatem eius,vires eius, quomodo concipiat semen, quomodo plerumque afferat quod non est seminatum. Vides,& cunsiderarione tua tanquam interrogas eam: nam ipsa inquisitio,interrogatio quædam est. Cùm autem inquisieris admirans & perscrutatus fueris, & ipsius magnam vim,magnam pulchritudinẽ,præclarámque virtutem inueneris,quoniam à se habere hanc virtutẽ non possit: continuò venit tibi in mentem quòd non potuit à se esse, nisi ab illo creatore. Et hoc quod inuenisti,vox cõfessionis eius est,vt laudes creatorẽ. Nónne considerata vniuersa pulchritudine mũdi huius,tãquã vna vox,tibi species ipsa respondet,Nõ ego me feci,sed Deus? Et isto modo omnia opera domini domino confitentur. Sed sancti alio modo benedicũt:quia ipsi inspiciẽtes creaturã,Deum laudant. Ideo postquã ait,*Confiteãtur tibi domine omnia opera tua*:statim ex hac subiungit,dicẽs,*Et sancti tui benedicant tibi*. Et nota quòd sanctus quis multis modis dicitur. Primò sanctus dicitur spiritus sanctificans: sanctus enim idẽ est,quod sine terra:Luc.1, Spiritussanctus superueniet in te &c. Secundò sanctus idẽ est,quod legitimus: 1. Cor.7, Nũc autem & filij vestri sancti sunt. Tertiò sanctus idem est quod sacramentis initiatus: 1. Petr.2,Vos estis gẽs sancta:populus acquisitionis. Quartò sanctus idem est quod mundus: Leuit. 11,Sãcti eritis, quia ego sanctus sum. Quintò sanctus idẽ est quod castus: 1.Regũ 21,Fuerunt vasa puerorum sancta. Sextò sanctus idem est quod firmus: Leuit. 21,Sancti eritis domino. Septimò sanctus idem est quod sanguine tinctus:Hebr.9,Omnia penè secundũ legem in sanguine mundantur:& ibidẽ,Cinis vitulę & sanguis aspersus,inquinatos sanctificat. Octauò sanctus idẽ est quod perfectus: 1. Tim.vlt. Legitur hæc epistola omnibus sanctis fratribus. Nonò sanctus idem est quod sancitum, id est statutum: Leuit.23, Sãctum sanctorum de sacrificiis domini est iure perpetuo. Decimò sanctus idẽ est quod secretum:Psal. 88, Semel iuraui in sancto meo:glos.i. in secreto meo. Ex quib⁹ apparet quàm multipliciter potest intelligi quod hic dicitur, *Et sancti tui benedicant tibi*.

Sancti propriè dicuntur in nouo testamẽto.

Creaturarũ distinctio.

Creaturarũ connexio.

Laudat Deũ omnis creatura.

Cõfitetur domino omnis creatura.

Sanctus quis dicitur multipliciter.

Gloriam regni tui dicent,& potentiam tuam loquentur. 2526

Hic ostendit quòd sancti noui testamenti Christum aliis prædicabunt:& consequenter finẽ quare ipsum prædicabunt: ibi, *Vt notam*. Quantum ad primum,sciendum quòd alij prędicatores gloriam Christi & regnum eius æternum per mũdum gentibus prædicauerunt per orbem dispersi:sed patres antiqui ipsum annunciauerunt,id est prophetauerunt:quia a remotis prædixerũt eum esse futurum. Sic enim dicitur Psal. 63, Annunciauerunt opera Dei, & facta eius intellexerunt:quia Christum annunciabãt futurum,sed sancti Apostoli ipsum prædicabant iam incarnatum & glorificatum, iam factum esse ostenderunt. *Et potentiam tuam loquentur*: id est, per miracula quæ faciẽt humanam virtutem & naturalem transcendentia,ostendent virtutẽ tuę potentiæ,per quæ doctrina euãgelica confirmabatur:sicut dicitur Marc. vlt. Illi autem profecti prædicauerunt vbiq;,domino cooperãte & sermonem confirmante, sequentibus signis. Gloriam ergo regni tui dicẽt, scilicet quãta gloria est in regno tuo: vbi mors nulla, molestia nulla, sollicitudo nulla. Vbi quicquid desideratur habetur: vbi nihil adest

quod nó desideretur. Et nota quòd suo modo non A solùm Apostoli & sancti prædicatores, sed etiá omnis creatura Christi gloriam manifestauit & dixit. Nam Christi gloriam dixit Deus, angeli, homines, & omnis creatura. Primò Christi gloriá dixit Deus & manifestauit: & hoc in Christi transfiguratione, quádo Deus pater de Christo ait, Hic est fili⁹ meus dilectus: quem sic à Deo glorificatum tres Apostoli viderunt: scilicet Petrus, Iacobus, & Ioannes. Vnde de ista gloria a patre manifestata, ait Petrus, q̄ ipse Christus accepit à Deo patre gloriá & honorem voce de cœlo delapsa ad eum huiuscemodi à magnifica gloria, Hic est fili⁹ meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite: & hác vocem nos audiuimus de cœlo allatam, cum essemus cum eo in monte sancto. Secundò gloriam Christi prædicauerunt angeli: quibus ante Christi incarnationem homines erant subditi. Sed ipsis hominibus Christo incarnato, angeli vt ministri obsequebantur in personá Christi: Matth. 4, Angeli accesserunt, & ministrabant ei. Vnde & angeli Christo statim nato, eius gloriam hominibus prædicauerunt, dicétes, Gloria in excelsis Deo &c. Tertiò ipsius gloriam prædicauit omnis creatura: dum omnis natura Christo obediens obsequebatur tanquá proprio creatori & vero domino: quod nulli alteri creaturę fuit cócessum. Et hoc est quod de Christo dicitur, Matth. 8, Qualis est hic, quia venti & mare obediút ei? Et de ista Christi gloria ab omni creatura prædicata, vide versic. 25. Psal. 144, Confiteantur tibi domine omnia opera tua. Sequitur, *Gloriam regni tui dicent*: quia omnis creatura confitetur Christum esse verum Deú. Propter quod dicitur Ioan. 1, Vidimus gloriam eius: nó quasi gloriam Moysi, Dauid, Salomonis, vel aliorum hominum, sed quasi gloriá vnigeniti a patre. Quæ omnia notans Chrysost. super Matth. dicit, Omnes creaturæ Christum prædicauerunt gloriosum. Ná cœlum stellá misit ab oriente, magos ducens ad Christú. Angeli descenderunt, & Christi gloriam pastoribus prædicauerunt. Baptista Ioánes exultans in vtero, pater ipsum attestatus est è cœlo; paracletus spiritus super Christum descendit: sed & ipsa rerum natura omni turba clarius clamauit, quoniam rex cœlorum aduenerat. Etenim dæmones Christi præsentiam fugiebát: infirmitatum species soluebátur: mortuos emittebát D sepulcra: & animas soluta malitia ad verticē virtutis agebat. Quibus cósideratis, meritò dicitur Esa. 6, quòd plena erat omnis terra gloria eius. Quid ergo mirú si Apostoli & alij primi fundatores ecclesiæ ad hoc mysteriú singulariter electi, Christi gloriam prædicauerunt? Psal. 18, Cœli enarrát gloriam Dei. Et hoc præuidēs Psalmista de Apostolis, Christo dicit, *Gloriam regni tui dicent*. Sequitur, *Et potētiam tuam loquentur*: id est manifestabant quanta potentia esset Christi, dum in nomine Christi miracula supra virtutem naturæ faciebát. Vnde hic Aug. ait, *Et potentiam tuam loquentur*: quia ostendēt quam potens sit Deus, qui impleuit terram bonis, quàm potens sit Deus, qui dedit proprias vitas animalibus: quàm potens sit Deus, qui dedit diuersa semina vi- E sceribus terræ, vt tantam fructuum varietatem germinarent, tantámque speciē arború. Quàm potens ergo sit Deus, quàm magnus sit De⁹: tu interroga, & creatura tibi respondebit, quòd Christ⁹ magnus est dominus, & rex magnus super omnes deos. Circa potentiam Dei potes considerare, quòd Dei potestas primò habet longitudinem durationis: quia

Gloriá Christi Deus & omnis creatura prædicauit.

2. Petr. 1.

Luc. 2.

Potētia Dei quanta sit.

Potestatis Dei conditiones.

A existit vltra omnia tempora: Dan. 7, Potestas eius, potestas æterna. Secúdò habet latitudinem extensionis, eo quòd attingit vltra omnia loca. Zach. 9, Potestas eius à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad fines terræ. Tertiò habet celsitudinē suppositionis, eo quòd sibi subiicit omnia entia: Matt. 10, Timete illum qui potest animá & corpus perducere in gehennam ignis. Sap. 16, Tu es domine, qui vitæ & mortis habes potestatem.

Vt notam faciant filiis hominum potentiam tuam, & gloriam magnificentiæ regni tui. 2527

Hic ponit finem prædicationis intentum. Finis B enim prædicationis Apostolorum erat gentibus manifestare verbum incarnatum: vt relictis idolis, veram Christi susciperent fidem. Et hoc notás Psalmista dicit, quòd ideo gloriá regni tui dicét &c. vt notam faciant filiis hominum, id est gentibus, potētiam tuam. Quod quidem fecerunt Apostoli per miracula in fide nominis Christi per eos facta. Sic enim Paulus potētiam Christi notam fecit Dionysio Ariopagitæ, in fide nominis Christi cæcum illuminando. Cum enim Paulus Athenis disputaret cum Dionysio, transiuit cæcus coram eis. Quē videns Dionysius, dixit Paulo, Si dixeris huic cæco, vt in nomine Christi videat, & videat, ego credam. Sed ne vtaris verbis magicis, ego formá verborum præscribam. Sic enim dices, In nomine Iesu Christi C de virgine nati, crucifixi & mortui: qui & resurrexit & ascendit in cœlum, vide. Cui respondit Paulus, Ad hoc vt omnis à te tollatur suspicio, volo vt tu ipse eadem verba credendo proferas. Et tunc in eadem forma verborum dixit Dionysius cæco, & statim cęcus fuit illuminatus: & sic manifestata per miraculum Christi potentia Dionysio, ipse fidem Christi suscepit. Ideo ergo prædicabant Apostoli, vt Christi potentiam gentibus manifestarent. Et non solum Christi potentiam, sed etiam gloriam magnificentiæ regni sui. Gloria enim dicitur notitia vel fama cum laude. In regno autem Christi est clara notitia & visio diuinitatis: quia videmus núc Deum per speculum in ænigmate: tunc autem facie ad faciem. Ibi etiam est iugis & continua lau- D datio: quia Psalm. 83, Beati qui habitant in domo tua domine, in sæcula sæculorum laudabunt te. Et nota quòd Christi potentia in tribus maximè notificabatur: quia scilicet ipse Christus habebat primò potestatem doctrinalem: Eccl. 8, Sermo illius potestate plenus est: Matthæi 7, Erat docens, sicut potestatem habens: non sicut Scribæ & Pharisæi. Secundò habebat potestatem medicinalem: quia verba eius omnis láguoris erant curatiua, tam spiritualium morborum quàm corporalium: Matth. 9, Vt sciatis, quia filius hominis habet potestatem dimittendi peccata: tunc dixit &c. Tertiò habebat potestatem insuperabilem in cunctorum domina- E tione: Matth. vlt. Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. *Et gloriam magnificentiæ regni tui.* Vt enim hic ait glos. Sanctis enim prædicantibus, nota facta est potentia regni Dei, qua vindicabit in malos: & gloria regni, qua coronabit bonos. Notificata est: ne ignorata minus quæreretur. Nota facta est, quando Apostoli virtutes fecerunt, & per notitiam vtriusque quidam timore pœnæ, quidam verò spe gloriæ conuertebantur. Vel aliter: vt litera Augustini habet, quæ sic dicit,

Dionysius in te illuminatus fidem recipit.

Potestas Christi in tribus.

Vt notam

Vt notam faciant filiis hominum potentiam tuam, & gloriã magnitudinis decoris regni tui: vt scilicet considerato decore vniuersi, surgamus altius ad cõtemplationem amplioris decoris regni Dei: quod promittitur nobis. Vnde hic August. ait, Et gloriã magnitudinis decoris regni tui. Sancti tui commendant gloriam magnitudinis decoris regni tui. Sed qualẽ decorem habet regnum tuum? quia nos nõ terret, sed habet decorem quo delectemur. Etenim quale est illud decus, quo perfruentur sancti, quibus dicitur, Venite benedicti: percipite regnum. Vnde ibunt? quò ibunt? videte, & cõsiderare potestis decorem regni illius quod venturum est. Mundum istum attẽdite: decorem quidem habet. Quem decorem habet terra, mare, aër, coelum, sidera? Nónne pulchritudo ipsa mundi sic eminet, vt quasi pulchrius nihil possit inueniri? Et hic viuũt in isto decore, in ista pulchritudine propè iã ineffabili. Qui? hic tecum viuũt vermiculi, pulices, mures, & omnia terræ serpentia. Ista tecum viuũt in decore isto. Qualis ergo decor est illius regni Christi, vbi tecũ non viuunt, nisi angeli beati? Ideo parum fuit vt diceret gloriã decoris, sed magnitudinis decoris regni tui: commendans regnum, quod nondum videmus, quod nondum visum credimus: quod creditum desideramus: propter cuius desiderium omnia sustinemus. Vnde & alibi dicitur, Dominus regnauit, decorem indutus est.

Plenitudo gloriæ cœlestis.

Matth. 25.

2528 Regnum tuum, regnum omnium sæculorum, & dominatio tua in omni generatione & generationem.

Hîc ostendit quòd Apostoli prædicabũt regnũ Christi fore æternum. Nõ enim loquitur de regno præsentis vitę, sed de regno glorię: de quo dixit angelus ad Mariã, Lucæ 1, Regnabit in domo Iacob inæternum, & regni eius nõ erit finis. Vnde de ista domo Iacob, & regno Christi loquitur Bernard. super Missus est, Homil. 4, dicens, Regnabit in domo Iacob inæternum. Hic nõ domum Iacob temporalem accipimus, cùm sit in illa quæ æterna est, inæternum regnaturus. Quærenda est ergo domus Iacob æterna in qua regnet inæternum: cuius regni non erit finis. Annon domus exasperans est illa domus Iacob quæ impiè abnegauit eũ, & insipienter respuit ante faciem Pilati, quando illo petente, Regem vestrum crucifigam: vno ore respondendo clamauit, Non habemus regem nisi Cæsarem? Require itaque Apostolum, & discerne tibi eum qui in occulto Iudæus est, ab illo qui in manifesto. Et quæ in spiritu est circuncisio, ab ea quæ fit in carne: & filios fidei Abrahæ, à filiis carnis. Non enim (inquit Apostolus) omnes qui sunt ex Israel, hi Israelitæ sunt: neque qui semen Abrahæ sunt, hi filij Abrahæ sunt. Similiter ergo neque omnes qui ex Iacob, hi reputãdi sunt in domo Iacob. Solummodo ergo qui in fide Iacob perfecti inueniendi sunt, reputa in domo Iacob: & illos noueris spiritualem domum Iacob, in qua regnabit dominus Iesus inæternum: & ipsi cum eo regnabunt, & regni eius non erit finis. O quàm gloriosum illud regnum: in quo reges congregati sunt, conuenerunt in vnum ad collaudandum & glorificandum eum, qui super omnes est rex regum & dominus dominãtium: de cuius splendidissima contemplatione fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum &c. Hanc ergo perpetuitatem regni Christi, quo regnabit in beatis, ponens Psalmista dicit, *Regnum tuum regnum omnium sæculorum* (id est æternum) *& dominatio tua in omni generatione & generationem:* id est, in præsenti generatione præsentis vitæ tu dominaris, & futuræ. Quanta ergo affectione nostrum quilibet desiderare debet esse de regno Christi, quod est regnum omnium sæculorum, ostendit Bernard. loquens de seipso supra Missus, Homil. 4, dicens, Vtinam mei portionis meminerit Iesus in beneplacito populi sui, cùm venerit in regnum suũ. O si me in illa die, quando traditurus est regnum Deo & patri, visitare dignabitur in salutari suo, ad videndum in bonitate electorum suorum, ad lætandum in lætitia gẽtis suæ: vt à me laudetur cum hæreditate sua. Veni interim domine Iesu, aufer scandala de regno tuo quod est anima mea, vt regnes tu (qui debes) in ea. Venit enim auaritia, & vendicat in me sibi sedem. Vult mihi dominari superbia. Vult mihi esse rex luxuria. Iactantia dicit, Ego regnabo. Ambitio, detractio, inuidia, & iracundia certant in meipso de memetipso: cuius ego potissimum esse videar. Ego autem quantum valeo resisto: dominum meum esse Iesum reclamo: ipsi me defendo, quia ipsius me iuris agnosco. Ipsum mihi Deum: ipsum mihi regẽ teneo: & dico, Non habeo regem, nisi Iesum. Veni domine, disperge illos in virtute tua, & regnabis in me: quia tu es mihi ipse rex meus & Deus meus. *Regnum tuum, regnum omnium sæculorum, & dominatio tua in omni generatione & generationem.* Vnde omnem generationem dicit illam, quæ est post hanc generationem.

Regnum Christi spirituale est, non temporale.

Ioan. 19.

Rom. 2.

Coloss. 2.

Rom. 9.

Matth. 13.

Anima nostra est regnũ Christi.

Fidelis dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis. 2529

Hîc ostẽdit quomodo Apostoli Christum prædicabunt veracem in promissis. Sciẽdum quòd iste versus non habetur in Hebræo, neque in translatione Hieronymi. Vnde dicunt quidam, quòd iste versus ab aliquo doctore fuit appositus, & quòd non est de textu Bibliæ. August. tamen istum versum bene ponit in sua translatione. Vtrum autem in hac parte sit magis credẽdum Augustino quàm Hieronym. discernat lector. Est autem huius versus istę sensus, quòd Deus in suis promissis fidelis est & verax: quia quicquid promittit, facit & obseruat: quia promissa & verba sua implentur, & nõ transeũt in vanum. Sic enim ait Christus, Matth. 5, Amen dico vobis, donec transeat cœlum & terra, iota vnum aut vnus apex non præteribit à lege donec omnia fiãt. Nec mirum: quoniam vt ait Chrysost. super Matth. Si enim ingenuus homo in vili mendacio inuentus fuerit, erubescit. Et vir sapiens verbum quod dicit, nõ relinquit in vacuum. Quomodo verba diuina sine exitu vacua poterunt remanere? Et hoc est quod ait, *Fidelis dominus in omnibus verbis suis.* Quòd enim sit fidelis, possumus cognoscere ex eius promissis iam impletis, quòd promissa nondum impleta compleat. Et ideo sicut homo volens tenere promissum, de promissis facit instrumẽtum: sic & Deus de promissis nobis per eũ, chirographum nobis dedit: scilicet sacram scripturam, in qua continentur eius promissa: vt de resurrectione mortuorũ, de futuro iudicio, de præmiis bonorum, & de suppliciis damnatorum. Vnde hoc hic deducens August. ait, *Fidelis dominus in omnibus verbis suis.* Quid enim promisit, & nõ dedit? Quædã enim

Fidelis & verax est Deus.

Promissa omnia seruat Deus.

enim promisit, quæ etsi nondũ dedit, sed dabit, credatur illi ex his quæ dedit. Possumus credere ei tãtummodo dicenti. Sed noluit credi sibi solum dicēti: sed voluit promissiones in scripturis poni: voluit tenere scripturam suã. Quomodo si dicas alicui homini cui aliquid promittis, Non mihi credis, ecce ego scribo tibi. Etenim quia generatio vadit & generatio venit: & sic transcurrunt ista sæcula credentibus succedentibúsque mortalibus, scriptura Dei manere debuit, quam omnes transeuntes legerent. Et quanta sunt quæ iam reddidit ex illo chirographo: Dubitant homines credere illi de resurrectione mortuorum & de futuro sæculo: quod solum iam restat reddendum. Computando quæ iã reddidi, potes credere me redditurũ quod promisi. In ipso chirographo habes promissum vnicum filium, cui ego non peperci, sed pro omnibus tradidi illum. Ibi lege. Promisi pignus spiritussancti me daturum per filium meum: cõputa redditum. Promisi sanguinem & coronas sanctorum martyrum: computa redditum. Admoneat te massa debiti mei: potens sum. Promisi regum fidem, dicens in chirographo meo, Adorabunt eum omnes reges terræ: omnes gentes seruient illi. Et hoc reddidi in effectu. Ante ergo oculos omniũ, ponit solutionem debitorum suorum. Quædam reddidit sub maioribus nostris, quæ nos nõ vidimus: quædam reddidit temporibus nostris, quæ illi non viderunt. Per omnes generationes reddidit quæ scripta sunt. Et de eo quod restat, non ei crederetur? Nũquid propter pauca residua infidelis erit Deus? Absit. Sed securè credamus, quia fidelis dominus in omnibus verbis suis. Sequitur, *Et sanctus in omnibus operibus suis*: hoc est, omnia eius opera sancta sunt. Nam sanctum dicitur illud quod ad cultum Dei & honorem est ordinatum & deputatũ. Sic enim sacerdotes sancti dicuntur: sic & vestes sacerdotales, calices, libri & templa: omnia talia sancta dicũtur, quia ad honorem Dei deputata & laudē. Cùm autem omnia opera diuina sint ad laudem Dei deputata: Prouerb. 16, Vniuersa propter semetipsum ordinauit: etiã quia omnia opera Dei ipsum laudant, vt ostensum est versic. 2525. Et hoc est quod ait, *Et sanctus in omnibus operibus suis*. Etiam quia vt habetur 1. Genes. 1, Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona: & per consequens sancta.

Rom. 8.

Alibi ? 2.

Psal. 71.

2530 Alleuat dominus omnes qui corruunt, & erigit omnes elisos.

Hic consequenter Psalmista omnes generaliter ad Dei laudē excitat & inducit: & hoc ratione beneficiorum omnibus generaliter exhibitorum. Et duo facit: quia dicta beneficia reducit ad memoriã: secundò conclusionem inducit intentam: ibi, *Laudationem domini loquetur*. Quantum ad primum, notãdum quòd Psalmista excitat nos in multis: primò per peccatum lapsos reparando: secundò omnibus escas præparando: ibi, *Oculi omnium*: tertiò omnia disponendo iuste: ibi, *Iustus dominus*: quartò verè deprecantes exaudiēdo: ibi, *Prope est*: quintò iustorum vota adimplendo: ibi, *Voluntatem*: sextò suos amatores protegendo: ibi, *Custodit dominus*. Quãtum ergo ad primum, omnes ad laudem Dei excitat, ex hoc quia Deus lapsorum est reparator, dicens, *Alleuat dominus omnes qui corruunt*: hoc dicit de lapsu in peccatum, quia quãtum est ex se, dominus omnes tales semper paratus est recipere ad gratiam, si conuerti voluerint: ipso dicente, Nunquid voluntatis

O eos? peccatores recipit Deus.

Ez. 18.

A meæ est mors impij, dicit dominus, & nõ magis vt conuertatur & viuat? Per hoc enim peccantes patienter expectat, & non statim damnat, vt parcat conuersis: vnde versic. 25.1471. Alleuat ergo Deus omnes qui corruunt, quantum est ex se. Sed non omnes alleuantur, quia multi obicem opponunt, alleuari nolentes. Sicut sol quantum est ex se, omnes illuminat: si quis autem studiosè claudat fenestram, ne radius solis intret, non illuminatur: defectus est suus, nõ solis. Propter quod de talibus ponentibus obicem, dicitur Prouerb. 1, Extendi manum meam, & non fuit qui aspiceret. Si ergo Deus quantum est ex se omnes per peccatum corruētes alleuat: consequens est etiam quòd omnes, quantũ est ex se, à pœna infernali etiam absoluit: quæ non

B debetur, nisi in peccato mortali existenti. Corruētes autem in pœnam temporalem, aliquando releuat: quandoque verò non. Releuauit enim Iob de miseriis suis: Dauid à persecutionibus Saulis & filij sui: populum Israel de captiuitate Babylonica: non tamen hoc facit de omnibus etiã electis, quos multoties in pœnis vitam finire permittit: vt patet de sanctis martyribus. Quod quidem facit, vt alleuet eos melius ipsos transferendo de miseria præsentis vitæ ad sempiternam coronam. Sic ergo alleuat omnes qui corruũt: scilicet per peccatũ mortale, & per consequens à reatu æternæ pœnæ, supple, nisi ponant obicem. Quod aliis verbis repetit, dicens, *Et erigit omnes elisos*. Vel aliter: alleuat omnes

C qui corruunt: id est, qui cadunt à cogitationibus suis malis, illas deserendo. Vel qui corruũt per humilitatem vel volũtariam paupertatem seipsos deponendo. Omnes (inquam) tales erigit & eleuat ad gratiam & ad gloriã subleuando. Vnde hic ait August. *Alleuat dominus omnes qui corruunt*. Vel secũdum aliam literam, *Conseruat dominus omnes decidentes*: nõ quidem omnes decidentes a Deo, sed omnes qui corruunt & decidunt à cogitationibus suis. Si habebant malas cogitationes, decidũt ab eis: vel omnes decidentes qui amittunt quę in isto sæculo habent voluntariè: vt qui ex diuitibus fiũt pauperes, ex honoratis abiecti. Impij autem infirmantur in malis, quando mala accidunt illis. Deciderat Iob à gloria pristinæ lucis temporalium rerum, quibus nitebat ad tempus. Deciderat à gloria domus suæ

D sedebat in stercore vlceribus plenus: sed confirmauit dominus corruentem. Quantum cõfirmauit vt in ipso graui suo vulnere, quo toto corpore fuerat percussus, responderet vxori tentanti, quam solam sibi diabolus reliquerat adiutricē: Loquuta es quasi vna ex insipientibus mulieribus. Si bona suscepimus de manu domini, mala quare non sustineamus? Cùm ceciderit (inquit Psalmista) iustus, non collidetur: quia dominus supponit manum suam. Consimiliter erigit omnes elisos, scilicet ad se pertinentes: nam superbis Deus resistit. Vel aliter. *Alleuat dominus omnes qui corruunt*: non quòd omnes alleuet, sed quia quicunque alleuatur, per eum alleuatur. Sicut illuminat omnem hominem venientē in hunc mundum: non quòd omnes per Deum il-

E luminentur, cùm multi implicati maneant in tenebris: sed quia omnis qui illuminatur, illuminatur per ipsum. Et nota quòd alij sunt corruentes, alij sunt elisi. Nam corruētes sunt qui cadere incipiũt: puta, qui tentationibus vel aduersis impugnati incipiunt titubare: nondum tamen plenè tentationibus consentiunt, vel in aduersis desperant: sed elisos dicit illos, qui iam de facto ceciderunt. Et nota quòd

Aduersa ? fideles cõfirmat.

Iob 1.

Iob 2.

Humiles exaltantur à Deo.

quòd dominus electos suos elisos, per volűtariam humilitatem, paupertatem, vel pœnitentiam erigit ad gloriã. Quod ostendit Gregorius super illo verbo Iob 5, Qui ponit humiles in sublimi, & mœrẽtes erigit sospitate: dicens, In sublimi humiles ponuntur: quia hi qui nunc pro Dei amore despecti sunt, tunc cum Deo iudices veniunt. Sed tunc dominus mœrẽtes erigit sospitate, quia hi qui in eius desideriis accensi, prospera mundi fugiunt, aduersa patiuntur, cruciatus persequentium tolerant, seq; ipsos per lamenta castigant: tanto sublimiorẽ tunc sospitatem suscipiunt, quanto nunc à cunctis mũdi gaudiis deuotè mortűtur. Hinc est quod per Salomonem dicitur, Cor quod nouit amaritudinem animę suę, in gaudio suo nõ miscebitur extraneus. Humana etenim mens amaritudinem animæ suæ scit, cùm æternæ patriæ desideriis accensa, peregrinationis suæ pœnam flendo cognoscit. Sed in eius gaudio non miscebitur extraneus: quia qui nunc à mœrore compunctionis extraneus est, tunc particeps ad lætitiam consolationis non est &c.

Gregor 6. moral. cap. 8.

Erigit dominus humiles.

Prouerb. 14.

2531 Oculi omnium in te sperant domine, & tu das escam illorum in tempore opportuno.

Hîc ostendit secundum Dei beneficiũ, qui omnibus escam abundanter præparat. Hon nõ potest intelligi de omni creatura, vt aliqui dicũt, propter hoc quod subditur, *Et imples omne animal benedictione.* Sed intelligitur de creatura animata anima sensibili: cuiusmodi est homo, & animal brutũ propter hominem factũ. Omnia enim talia animalia a Deo sperant prouisionem victualium: nõ solum homines, sed etiam bestiæ & aues. Propter quod dicitur Matth. 6, Considerate volatilia cœli: non serũt &c. Sequitur, Et pater vester cœlestis pascit illa, quibus escã parat opportuno tẽpore. Et hoc est quod subditur, *Et tu das escam illorum in tempore opportuno.* Quod ideo dicit, quia aliqua sunt animalia talis naturæ, quòd per magnum spacium temporis stãt sine cibo: sed viuunt de cibo prius recepto. vt sunt hirundines, quæ non comedunt in hyeme: sed viuunt de alimẽto in æstate recepto: vt ponit Albertus 2. de anima: & de multis aliis ponit exemplum. Hoc non solum intelligitur de esca corporali qua corpus viuit: sed multo fortius de spirituali, qua iustorum pascit desideriũ. Oculi enim omnium iustorum in domino sperant, quando aliquid quod vtile putant, cum spe impetrandi à domino petũt. Sed Deus qui nouit quando quod petunt est eis vtile, & quando non, quod ipsi postulantes ignorant: dat quod petunt, non semper, sed in tempore opportuno: sicut non exaudiuit Paulum tertiò rogantẽ vt stimulus carnis auferretur ab eo: quia nouit medicus hoc sibi opportunũ non esse. Sic enim hoc exponit August. dicens, *Oculi omnium in te sperãt* &c. Dominus tanquam medicus reficiens ægrotũ, dat quod petit, quando videt opportunum. Itaq; aliquãdo desideratur ab illo, & nõ dat: nouit enim horam dandi, qui curat. Quod dico, ne quis fortè quando non fuerit exauditus, aliquid iniustum petens à Deo, tristetur. Nam quãdo iniustum aliquid petit, in pœnam suam exauditur: sed si aliquis iustũ petens non fuerit exauditus, non propter hoc deficiat animo: expectet tempus opportunum. Quãdo enim non dat, ideo nõ dat, ne obsit quod postulatur. Neque enim aliquid iniustum petebat Apostolus, cum postulabat vt auferretur ab eo stimulus carnis: & tamen non accepit, quia tempus adhuc erat exercendæ infirmitatis. Petiit diabolus tentãdum Iob, & accepit. Apostolus rogat, & non accepit. Est ergo præponendus diabolus Apostolo? Absit. Sed non accepit Apostolus propter perfectionem suam. Accepit diabolus ad damnationem suã. Deniq; & ipse Iob accepit sanitatem in opportunitate. Dilata est scilicet sanitas vt probaretur. Discite ergo non murmurate aduersus Deum, quãdo non exaudimini. Et ponit exemplum de Christo, dicens, Ipse vnicus Dei filius venerat soluere quod nõ rapuerat: mori in manibus peccatorum, vt sanguine suo deleret chirographum nostræ mortis. Et orauit, dicens, Pater, si fieri potest transeat à me calix iste. Nec hoc accepit. De hoc tamen vide versic. 190. Exaudit Deus tempore opportuno: & quandoque exaudire iustos differt, sed ad ipsorum vtilitatem. Quod ostendit Gregorius dicens, Omnipotens Deus, quid nobis profuturũ esse valeat sciẽs, quandoq; dissimulat exaudire dolentium vocem: vt augeat vtilitatem, vt purgẽtur vitia per pœnam, & quietis tranquillitas quæ hic inueniri non potest, alibi quæratur.

Oratio iustorum non semper exauditur.

2. Cor. 12.

Iob 2.

Christus non semper fuit exauditus.

Philip 3.

Matth. 26.

Gregor. 14. moral. c. 18.

Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione. 2532

Iste versus eandem sentẽtiam continet cũ præcedẽte. Quia statim dixerat, *& tu das illis escam in tẽpore opportuno*: hoc idem resumit, dicẽs, *Aperis tu manum tuam* (scilicet tempore opportuno) *& imples omne animal benedictione.* de hoc vide versic. 1782. vbi dicitur, Aperiente te manum tuam, omnia implebũtur bonitate. Notandum quòd per istã apertionem manus Dei, significatur Christi incarnatio: qua omne animal benedictione fuit plenum. Quid enim est manus Dei, nisi vnicum eius verbum, per quod tanquã per manũ omnia operatur? Psal. 118, Manus tuæ domine fecerunt me. Hæc manus primò videbatur clausa, quando antę incarnationem à nobis manebat abscondita. Fuit autẽ aperta, quãdo ad nos fuit missa: vt qui primò nobis loquebatur in prophetis, nobis ore proprio loqueretur. Et vt ista manus nobis aperiretur, primò aperta fuit terra vnde oriretur: scilicet quãdo virgo Maria dicta terra ratione suæ humilitatis, stabilitatis & fœcunditatis, est aperta: vt in ipsa verbum carnem induat. De cuius apertione Esaias prædixerat, Rorate cœli desuper, & nubes pluant iustum: aperiatur terra & germinet saluatorem. Vbi apertè incarnationis Christi declaratur mysteriũ. Tunc enim terra dicitur fuisse aperta, quãdo in beata virgine per nouum generationis modum ad generandum fuit fœcũdata. Antè enim terra nostræ humanitatis oe sine suscepto semine hominem concipere posset, clausa manebat: sed in beata virgine fuit aperta, quæ non virili semine, sed mystico spiramine Deũ genuit & hominẽ. Et de hac apertura dicitur Ezechiel 44, Porta hæc clausa erit, & non aperietur: & nemo transibit per eam, nisi solus princeps qui ingreditur per eam. In ista enim apertione benedictę incarnationis fuit impletum Dauid vaticiniũ, dicens, Mandauit nubibus desuper, & ianuas cœli aperuit: & pluit illis manna ad manducandum, & panem cœli dedit eis. Quid enim mãna significat, nisi Christum: vt multipliciter deducit Magister libro 4, distinct. 8. Similiter quid panis cœli aliud ab ipso Christo: ipso multoties dicẽte, Ego sum panis viuus,

Aperire manũ significat Christi incarnationem.

Esaia 45.

Aperuit virgo Maria Christo.

Psal. 77.

Ioan. 6.

A viuus, qui de cœlo descendi. Istam apertionem per consensum beatæ virginis ipsum verbum ab ipsa postulabat, sibi dicens, Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea. Ad cuius vocem ipsa surrexit, & angelo annunciáte aperuit per consensum, dicens illud Cãticorum 5, Surrexi vt aperirem dilecto meo. Et Esaiæ 45, dicit, Christo meo cuius apprehẽdi dexteram, aperiá ante eũ ianuas, & portæ non claudentur. Apprehendit virgo Maria dexteram Christi, quando votum virginitatis emisit. In dextera enim fortitudo consistit. Quid autem fortius, quàm per virginitatem stimulum subiugare inimici domestici carnis? Aperuit sibi portas, quando animum suum aperiendo angelo consensit, dicens, Fiat mihi secũdum verbum tuum. Et portas suæ mentis nunquam clausit: quia B nullum obstaculum culpæ opposuit gratiæ Dei. Et ideo statim vt consensit angelo, spiritumsanctum attraxit: quo operante verbum Dei induit carnem. Ideo ipsa ait, Os meum aperui, & attraxi spiritum: quia mandata tua desiderabam. Per istã ergo apertionem Christus incarnatus multa nobis aperuit, vt nos benedictione repleret. Nam multiplicẽ reperimus apertionem in Christo. Vide in ipso, primò apertionem oris ad nostram instructionem: Matth. 5, Aperiens os suũ docebat eos. Quod ideo dicit (vt ait Gregorius 4. moral. cap. 4.) vt ostendat quòd qui dudum ad nos docendum aperuerat ora prophetarum, nunc os proprium aperiendo, nos docet. Secundò apertionem lateris ad nostram re- C demptionem: Ioan. 19, Vnus militum lancea latus eius aperuit &c. Vbi August. super Ioannem dicit, Vigilanti verbo euangelista vsus est: vt nõ diceret, latus eius percussit, vel vulnerauit, sed aperuit: vt illic quodammodo vitæ ostium pãderetur, vnde ecclesiæ sacramenta manarent: sine quibus ad vitam quæ verè vita est, non intratur. Tertiò apertionem manus ad nostram prouisionem: Psal. 103, Aperiẽte te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Manus enim clausa significat auariciam: sed aperta quæ nihil retinet, liberalitatem. Vnde Prouerb. 31, Manus suas aperuit inopi, & palmas suas extendit ad pauperẽ. Quod hic confirmans Psalmista dicit, *Aperis tu manum tuã, & imples omne animal benedictione.*

Cantic. 5. — Psal. 118. — Aperuit nobis Christus multa.

2533 Iustus dominus in omnibus viis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.

D Hic ostendit tertium beneficium, quòd Deus facit omnia iustè disponendo. Iste versus sententialiter idem est cũ alio versiculo superius posito: scilicet *Fidelis dominus in omnibus verbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.* Ideo exponitur vt illic. Hic tamen ponitur, *Iustus dominus:* & ibi, *Fidelis dominus.* Ponitur ergo hic *iustus dominus*, secundum gl. vt ipso nomine iustitiam aperiat: vt manifestè hic ostẽdatur laus esse de iustitia. Vel per hoc vult ostendere quòd in omnibus operibus suis iustus est domi- E nus, & quãdo flagellat, & quãdo medetur, & quãdo aduersitatibus pungit, & quando prosperitatibus mulcet. Vnde hic ait August. *Iustus dominus in omnibus viis suis.* Et quando cedit, & quando curat iustus est: apud eum iniquitas non est. Deniq; omnes sancti in tribulationibus constituti, prius iustitiam eius laudauerunt: & sic beneficio petierunt. Prius dixerunt, Iustum est quod facis. Sic rogauit Daniel: sic & alij sancti, Iusta sunt iudicia tua: merito passi sumus. Non dederunt Deo iniustitiam, non iniquitatem: sed laudauerunt primò flagellantem: & sic senserunt miserantem. Nemo illum putet iniustum, quãdo fortè aliquid mali patitur: sed ipsius iustitiam laudet, & suam iniustitiam accuset, dicens, *Iustus dominus in omnibus viis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.* Et nota quòd viæ domini sunt multiplices: in quibus sanctus & iustus esse comprobatur. Primò viæ domini sunt exẽpla virtutum, quæ nobis Christus ostendit, quibus ad ipsum ire possemus: quas tamen multi superbi cognoscere nolunt, credentes per ignorantiam excusari: de quibus dicitur Iob 34, Et omnes vias eius intelligere noluerunt. Quæ verba exponit Gregorius, dicens, Nota quòd non ait, infirmitate nõ intelligunt: sed intelligere noluerunt: quia sæpe quæ facere nolunt, etiam scire contemnunt. Quia enim scriptum est, Seruus nesciens voluntatem domini sui, & non faciens condigna, plagis vapulabit paucis: & seruus sciens voluntatem domini sui, & non faciens iuxta eam, multis vapulabit plagis. Impunitatem peccandi æstimant remedium nesciendi. Qui nimirum sola superbiæ caligine tenebrescunt: atque ideo non discernunt, quia aliud est nescisse, aliud scire noluisse. Nescire enim ignorãtia est: scire autem noluisse, superbia. Et tanto magis excusationem non possunt habere, quia nesciunt, quanto magis eis etiam nolẽtibus opponitur eis quòd cognoscant. Vnde per Salomonem dicitur, Nunquid non sapientia clamitat in plateis, & prudentia dat vocem suam, in summis excelsisque verticibus super viam in mediis semitis stans? Transire fortasse per viam vitæ tẽporalis poteramus, cùm eius ignorantia poteramus. Sed postquam Christus incarnationis suæ mysteria publicè ostendit: postquam humilitatis exẽpla superbientibus præbuit: semetipsam nobis quasi transeuntibus in mediis semitis fixit: vt videlicet in eam quam quærere nolumus, impingamus: & quam transeuntes videre negligimus, tangamus offendentes. Dicatur ergo, Omnes vias eius intelligere noluerunt. Via quippe est incarnatæ sapientiæ, omnis actio quam temporaliter gessit. Viæ eius sunt, viuẽdi ordines, quos ad se venientibus vias præbuit. Tot itaque ad se venientibus vias præbuit, quot bene viuendi exempla mõstrauit. Humilitatis eius vias propheta cõspexerat, cùm dicebat, In mandatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas &c. Sed nũquid in omnibus istis viis iustus dicitur dominus? Certè sic: quia per illas suos fideles iustificat. Propter quod alibi Psalmista dicit, Viam iustificationum tuarum instrue me. De viis domini vide versicul. 230. 247. 354. 395. 1043. 1270. 1884. 2078. 2089. 2109.

Iustus est dominus in omnibus quæ fecit. — Daniel 3. — Viæ domini multiplex. — Gregor. moral. 16. — Luca 12. — Ignorantia qualiter excusat. — Prouerb. 8. — Psal. 118.

Propè est dominus omnibus inuocantibus eum: omnibus inuocantibus eum in veritate. 2534

Hic ostẽdit beneficium Dei quartum: quod est in exaudiẽdo iuste deprecãtes. Quia omnes ipsum deuotè exorantes, tempore debito exaudit vel ad votum, vel ad vtilitatem. Et eligibilior est exauditio quæ est ad vtilitatem, quàm illa quæ est ad votum: quantum Deus altius cognoscit quid nobis expediat, quàm nos ipsi faciamus. Sed quid est Deũ propè esse omnibus inuocantibus, cùm sit vbique secundum essentiam suam, & sic non propè aliquẽ: quia propè locum non significat esse in loco, sed iuxta

Propè quomodo Deus, qui est vbique.

iuxta locum: ſic propè orantem eſſe, non ſignificat eſſe in otante, ſed iuxta: dominus autem eſt in omnibus. Ad quod dicédum, quòd quamuis Deus per eſſentiam ſit in omni re, & non prope aliquam ré: tamen per aliquos ſingulares effectus prope aliquos dicitur eſſe, & remotus ab aliis. Sicut per effectum ſalutis eſt prope iuſtos, dicens, Verumtamé prope timentes eum ſalutare ipſius: ſed ſic à peccatoribus eſt valde remotus: Pſal. 118. Lógè à peccatoribus ſalus. Vel aliter, ſecundum grammaticos, à propè dicitur propicius. Et eſt propicius idé quod miſericors, mitis, placatus. Vnde hic accipitur propè pro propicio. Et eſt ſenſus. *Propè eſt dominus* &c. id eſt propicius eſt dominus &c. quia ſcilicet concedit eis quod nouit vtile ipſis: ſicut medicus prope infirmum dicitur eſſe, quando curam gerit eius ſalutis. Sed quibus eſt propè, ſubditur, *Omnibus inuocantibus eum in veritate*. Sed quid eſt inuocare in veritate? Inuocat dominú in veritate, qui ſua oratione ſolùm Deum quærit habere. Inuocat autem & nó in veritate, qui aliud à Deo quærit. Vnde hic ait Aug. *Propè eſt dominus* &c. Et vbi eſt quod ſcriptum eſt, Inuocabunt me, & nó exaudiam eos? Ergo audi quod ſequitur, *Omnibus inuocantibus eum in veritate*. Nam multi Deum inuocant, ſed non in veritate: qui ſcilicet aliud ab ipſo quærút. Verbi gratia. Quare amas Deum? Quia dedit mihi ſanitaté: vel quia mihi dedit vxorem diuitem: vel quia dedit mihi filios multos & bonos: dedit familiam: dedit omnia bona. Ideo Deum amas: ideo nihil amplius quæris? Eſto adhuc eſuriés: adhuc pulſa ad ianuam patrisfamilias: habet adhuc quod det. In mendicitate es cú omnibus his quæ accepiſti: & quaſi iam ſaturatus non rogas? Ergo ſi bonus eſt Deus quia iſta tibi dedit: quáto beatior eris, cùm ſeipſum dederit tibi? Ille ergo qui Deum ipſum à quo accepit illa de quibus gaudet, præponit his omnibus rebus quas accepit: ipſe inuocat Deum in veritate. Nam vt noueritis, ſi talibus hominibus proponatur, & dicatur, Quid ſi iſta omnia de quibus gaudes, vellet tibi auferre Deus? iam non amabitur? Quid dices? Deus, quid tibi ego feci? quare mihi abſtuliſti, & illi dediſti? Iniquis das, & à tuis tollis. Accuſas Deum quaſi iniuſtum: & te laudas quaſi iuſtum. Sed vis inuocare Deum in veritate? Conuertere. Accuſa te: lauda Deum. Tunc eris rectus cum omnibus bonis quæ facis: tunc Deus tibi placet. In omnibus malis quæ pateris, Deus non tibi diſplicet. Hoc eſt in veritate Deum inuocare. Qui ſic inuocat Deum, Deus exaudit illum. *Propè eſt illi dominus*. Nondú dedit quod vis: ibi eſt tamen. Quomodo medicus ſi fortè aliquid imponat vel oculo vel viſceribus quod vrendo ſanet: ſi roget æger vt tollatur illi, medicus expectat tempus: non facit quod rogat æger. Nó te exaudit ad præſentem voluntatem, exaudiédo ad futuram ſanitatem: & hoc vtique ad voluntatem. Nam ſanus eſſe vult, qui etiam vri nó vult. Qui ergo Deum in veritate vult inuocare, non temporalia, ſed ipſum Deum principaliter orando quærere debet: vt oſtendit Gregorius dicens, Cùm Deus in oratione non quæritur, citius animus orantis laxatur: quia cum illa quiſque poſtulat, quæ fortaſſe iuxta occultum Dei iudicium tribuere recuſat, ipſe quoque Deus venit in faſtidium: quia non vult dare quod amatur. Sed ſe magis dominus quàm ea quæ condidit, vult amari, æterna potius quàm terrena poſtulari. Sicut ſcriptum eſt, Quærite primùm regnum Dei & iuſtitiam eius: & hæc omnia adiicientur vobis. Qui enim non ait dabuntur, ſed adiicientur: profectò indicat aliud eſſe quod principaliter datur, & aliud quod ſuperadditur. Quia enim nobis in intentione æternitatis in vſu ſuo temporalitas eſſe debet: & illud datur, & hoc nimirum ex abundantia ſuperadditur. Et tamen ſæpe homines dum bona téporalia poſtulant, æterna verò præmia non requirunt: petunt quod additur: & illud non deſiderant, niſi adiiciatur. Nec lucrum ſuæ deprecationis eſſe deputant, ſi hic ſint temporaliter pauperes, & illic beatitudinis diuites in æternum viuant: ſed ſolùm viſibilibus intenti labore poſtulationis renunt inuiſibilia mercari. Qui ſi ſuperna quærerent, iam cum fructu laborem exciperent. Quia cùm mens in precibus ad autoris ſui ſpeciem anhelat: diuinis deſideriis inflammata, ſupernis coniungitur, ab inferioribus ſuperatur: amore feruoris ſui ſe aperit vt capiat, & capiés ſe inflammat: & ſuperiora amare, iam ſurſum ire eſt. Dúmque magno deſiderio ad cœleſtia inhiat, miro modo hoc ipſum quod accipere quærit, deguſtat. Sic ergo propè eſt dominus omnibus inuocantibus eum &c. Sic enim inuocare, modò eſt tempus. Propter quod dicitur Eſa. 55. Quærite dominum dum inueniri poteſt: inuocate eum dum propè eſt.

Pſal. 84. — *Inuocare in veritate, quid eſt.* — *Iohel 2.* — *Oratione deū quærere debemus principaliter, non temporalia.* — *Gregor. 15. moral. c. 10.* — *Math. 6.* — *Prouerb. 8.*

Voluntatem timentium ſe faciet, & deprecationem eorum exaudiet, & ſaluos faciet eos. 2535

Hîc oſtendit quintum beneficium quod facit, vota iuſtorum adimplendo: quia voluntatem timentium ſe faciet. Et nota quòd non dicit facit, ſed *faciet*: quia non ſemper exaudit orationes iuſtorum, ſed tempore opportuno: quia finaliter Deus adimplet voluntatem ipſorum. non quidem ſemper in præſenti vita, ſed ſaltem in futura. quod notat dicens, *Et ſaluos faciet eos*. Dicit ergo, *Voluntatem timentium ſe faciet*. & hoc timore filiali: quia talis timor charitati coniungitur: & per conſequens omnis qui ſic timet Deum, voluntatem ſuam voluntati diuinæ ſupponit. Ex quo ſequitur, quòd ſicut voluntas Dei ſemper impletur: ſic & voluntas timentium Deum timore filiali: quia vnum tales volunt cum Deo. Vnde hic Auguſt. *Voluntatem timentium ſe faciet*: ſcilicet ſi ſic times Deum, vt & tu facias voluntatem eius, & ipſe voluntatem tuam faciet. Sed quomodo faciet voluntatem eorum, ſubdit, *Et deprecationem eorum exaudiet, & ſaluos faciet eos*. Vides ad hoc exaudire medicum: ad hoc ſcilicet vt donet ſalutem. Notandum quòd quamuis hic loquatur de timore filiali: tamen etiam poteſt intelligi de timore pœnæ: quia ille ad verum Dei timorem inducit: & ſine illo multoties cadit iuſtus à gratia. Dicunt naturales, quòd quia aurum ſub ſpecie propria ſecurè non poteſt portari de vna regione ad aliam: quòd debet ſub forma pulueris redigi, vt non appareat aurum: & ſic ſecurè poteſt portari, nec tunc latronum periculum timetur. Redigitur autem ad formam pulueris ſic. Cùm enim aurum in igne liqueſcit, immiſcetur ei cinis, & mouetur cú teſtula, donec aurum pulueriz etur. Aurum autem ſic puluerizatum, & ſub alia forma reductú, ſecurius portatur de vna regione ad aliá,

Timor orationem facit exaudiri. — *Timor pœnæ proficit.*

propter timorem latronum. Et huic imaginationi concordat illud quod habetur Hierem. 10, vbi dicitur, Argentum inuolutum de Tharsis affertur, & aurum de Ophir. Sic in proposito, per aurum intellige gratiã & alias virtutes, per quas anima ditescit spiritualiter: quæ plusquam aurum & argentum appreciantur: quia vt dicitur Prouerb. 22, Super argẽtum & aurum, gratia bona. Per ignem verò intellige tentationes diaboli, & alias mundi aduersitates: quibus diabolus animas nostras accendere & flammare nititur. Psalm. 79, Incensa igni & suffossa ab increpatione vultus tui peribũt. In isto igitur igne aurũ incipit liquescere: quando ad consensum tentationis animus incipit emolliri. Quid ergo tunc faciendum est? Miscẽdus est auro nostro & virtutibus nostris cinis incendij æterni, qui timorem nobis incutiat: aut certè cinis nostræ mortis. de quo Sapient. 2, Extinctus cinis erit corpus nostrum. Cui adhibeatur testa: id est consideratio nostræ imbecillitatis & infirmitatis, quæ à nobis omnem securitatem auferat. de qua testa ait Psalmista, Aruit tanquam testa virtus mea. Et tunc aurum animæ nostræ, id est virtutes & gratia, sic occultabitur sub specie pulueris: vt securè viam præsentis vitæ absque expoliatore transire possimus. Vnde Bernard. ait super Cãt. In veritate didici nullum ita efficax esse remedium ad Dei gratiam promerendam retinendámque atque recuperandam, quàm si omni tempore inueniaris coram Deo non alta sapere, sed timere. Ideo dicitur Prouerb. 23, In timore domini esto tota die. Quamuis ergo iste timor pœnę per se nõ sufficiat ad hoc, vt à Deo exaudiri mereamur: tamen ratione sui effectus quia timorem filialem inducit, proficit multum & iuuat.

2536 Custodit dominus omnes diligentes se: & omnes peccatores disperdet.

Hîc ostendit Deum laudandum ex sexto beneficio, quia suos dilectores protegit. Ad principem enim spectant duo maximè: scilicet præmiare bonos, & malus punire. sed principalior actus est pręmiatio bonorum: quia malorum punitio est propter bonos conseruandos: non autem præmiatio bonorũ propter malos. Et hinc est quòd summus iudex in iudicio primò dabit sententiam præmiationis bonorum, dicens, Venite benedicti patris mei &c. Consequenter autem dabit sentẽtiam punitionis malorum, dicens, Discedite &c. Et hoc est quod clarè hic innuit Psalmista, præmiationẽ bonorum præmittens punitioni malorum, dicẽs, *Custodit dominus omnes diligentes se.* Et consequenter addit, *Et omnes peccatores disperdet.* Quid enim proficeret si Christus homines ad suum amorẽ traheret, si illos attractos non custodiret? Quos ergo suo sanguine acquisiuit, hos per suam gratiam acquisitos custodit. Dicit Philosophus, 2. œcon. Quòd œconomus (id est dispensator domus) talis debet esse, quòd diuicias acquirere & multiplicare possit, & acquisitas custodire: quia sine custodia nihil proficit acquisitio. Sic in proposito. Nam œconomus patrisfamilias cœlestis ciuitatis est Christus. Psal. 104. Cõstituit eum dominum domus suæ, & principem omnis possessionis suæ. Iste nos patri cœlesti acquisiuit cum magnis laboribus: quia sanguine proprio. Actuum 20, Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo spiritussanctus posuit vos regere ecclesiam sanctam Dei, quam acquisiuit sanguine suo. Frustra autem hoc fecisset, nisi diligẽter custodiret. Et hoc est quod dicebat patri, Ioan. 17, Quos dedisti mihi custodiui, & non periit &c. Custodit ergo omnes diligentes se. per hoc intelligit omnes prædestinatos, quos solùm dilexit ab æterno. De talibus dilectoribus ait Christus Ioan. 14, Qui diligit me, diligetur à patre meo: & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Quod solùm de prędestinatis potest intelligi. Tales custodit, quia nullus illorum finaliter cadit: & per consequens, in vitam æternam custodit illos. Similiter dicit de peccatoribus: scilicet præscitis & in peccato perseuerantibus. Vnde hic ait August. *Custodit dominus omnes diligentes* &c. Videtis quia apud Deum est seueritas, apud quem est suauitas tanta: quia custodit dominus omnes diligentes se, omnes sperãtes in se, omnes fideles, omnes timentes se, omnes inuocantes in veritate. *Et omnes peccatores disperdet*: scilicet in peccatis perseuerantes, Deum reprehendere non formidantes, contra Deum quotidie disputantes, veniam peccatorum desperantes, & ex ipsa desperatione veniam tumulantes. Venit tempus, vt separẽtur isti omnes, & fiant inde duæ partes: vna ad dexteram, & alia ad sinistram: vt accipiant isti regnum æternum, & omnes peccatores disperdet. Notandum quòd dominus custodit nos dupliciter: scilicet per seipsum. & sic custodit multa personarum genera; de hoc vide versic. 1665. 2034. Item nos custodit per angelos sanctos, quos nobis dedit custodes. De custodia angelorũ vide in dictionario meo, litera custodire, parte secunda. Item nos custodit per aduersa & afflictiones. De hoc vide in litera afflictio, parte quarta primæ partis. Qualiter autem variè disperdit peccatores, vide versic. 2497.

Matth. 25.

Laudationem domini loquetur os meum: & benedicat omnis caro nomini sancto eius, in seculum & in seculum seculi. 2537

Hîc circa laudem diuinam ponit conclusionem intentam: scilicet quòd ipse & omnis homo debet laudare Deum. Vnde hic ait gl. Expositis causis diuinæ laudis, hic ponitur breuis conclusio: qua cõcludit omnes homines Deum laudare debere. Vbi aduertendum, quòd per hoc quod dicit, *Et benedicat omnis caro* &c. intelligit omnes homines, Nam per carnẽ in singulari intelligitur homo: sicut dicitur Genes. 6, Omnis quippe caro corruperat viam suã. Omnis caro, id est homo. Nam caro significat totum hominem: vide versic. 1011. Accipitur tamen in scriptura caro non pro toto homine, sed pro parte materiali hominis. Et sic caro rationi contrariatur. Caro enim primorum parentum corrupta ab integritate quam in prima creatione acceperat, semper rationi contrariatur & spiritui. Et nisi castigetur & subiiciatur, ipsum spiritum sibi subiicit & ducit ad mortẽ. Quod notabat Apostolus, dicẽs, Si secundũ carnem vixeritis, moriemini: si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Cuius rationem ostendit Gregorius super illo verbo Iob 11, Spes illorum est abominatio animæ: dicens, Spiritus deficit, vbi caro requiescit. vt enim caro mollibus, sic spiritus duris nutritur. Illam blanda refouent: hunc aspera exercent.

Caro significat totũ hominẽ & quandoque partem hominis.

Caro contrariatur rationi & spiritui.

Rom. 8.

Greger. 10. moral. c. 14.

Illa

A Illa delectationibus pascitur : hic amaritudinibus vegetatur.& sicut carnem dura sauciant:sic mollia spiritum necant.Sicut illam laboriosa interimunt: ita hunc delectabilia extinguunt. Spes itaque carnaliũ abominatio animæ dicitur:quia inde in perpetuum spiritus interit, vnde ad tempus caro suauiter viuit. Sic ergo caro delicatè nutrita spiritum extinguit.Et ideo consulit Apostolus,dicens,Curã carnis ne feceritis in desiderijs. *Rom.13.* Domanda est ergo caro,vt spiritum sequatur, & ad Dei laudem consurgat. Nam benedicere domino nihil aliud est quàm bene viuere, & bonis operibus nomen eius honorare.vide versic.378. Quid est ergo dictum, *Et benedicat omnis caro nomini sancto eius*,nisi optare vt quilibet homo carnem suam taliter regat, vt spiritui B subijciatur,& bonis operibus insistat, quibus Deus laudetur?Sed per quem modum sic caro domabitur vt sequatur spiritum?Notandum quòd vt ait Chrysost.Homil.18, super Matth.Inter omnes carnis passiones(alias pastiones)seu delectationes, sunt tres præcipuæ & carni magis intimæ & connaturales:scilicet esca,somnus,& amor viri ad mulierẽ. Et ideo grauius est illas à natura carnis præcidere,quàm cæteras.Et addit Chrysostom. Quòd nullius passionis abstinẽtia sic sanctificat carnem, quomodo abstinentia ab istis, vt sit homo castus, ieiunus,& vigiliis perseuerãs:& nullæ aliæ sic carnem vel corpus inquinant, sicut istæ : vt sit homo fornicarius,aut epulator,aut deditus somno. Hæc ille. Ex quibus patet quòd qui carni suæ vult dominari, istas tres passiones maximè præcidere de- C bet.Dicit Philosophus,5.Polit.quòd apud aliquas ciuitates,sicut apud Athenas, fuit consuetudo relegare nimis potẽtes, ne sibi vsurparent principatum ciuitatis.Sed vt ibi dicit Philosophus,melius fuisset sic ordinasse à principio, quòd non fuissent aliqui ita excedentes in potestate,quàm postquam permiserint eos sic potẽtes fieri,illos sanare posterius. Consimile narrat Frontinus lib.1.de Tarquinio Superbo,rege Romanorum, quòd cum à filio suo Tarquinio qui Sabinos deuicerat,misso nũcio ad patrem, peteret quid de Sabinis esset fiendum: ipse non audens secretum suum alicui committere (volebat enim quòd filius suus principes Sabinorum interficeret) nuncium ad se missum duxit in hortum : & dum ambulabat, capita papauerum D eminentia baculo percutiebat.Et nuncium sine literis filio remisit. Nuncius verò reuersus nunciauit filio quid patrem agere vidisset. Ille autem statim intellexit,idem de principibus Sabinorum esse fiendum. Sic in proposito, si in ciuitate animæ nostræ sint prædictæ passiones nimis potẽtes,quia liberè permissæ sunt vires suas agere : expedit illas expellere, ne totius ciuitatis principatum vsurpẽt. Melius tamen esset à principio sic agere quòd non admitterentur,vel vires sumerẽt.Nam, vt dicit Seneca,epistola 123, Quomodo ad id finiendum satis valeo,ad quod prohibendum parum valui:cum facilius sit excludere, quàm admissa comprimere? Idco vt dicit Apostolus,Si spiritu facta carnis mor- E tificaueritis,viuetis. *Rom.8.*

Carnis tres sunt maximè passiones separanda.

PSALM. CXLV.

2538 LAuda anima mea dominum : laudabo dominum in vita mea:psallã Deo meo quandiu fuero.

A Titulus huius Psalmi est,Alleluia. Quod idẽ est quod Laudate dominum.de hoc vide versic.1790, vbi alleluia declaratur. Quantum autem ad materiam huius Psalm.notandum quòd tota intentio Psalmistæ est,homines inducere ad laudem Dei:& vt ipsum laudando, non in hominibus spem suam ponant,sed solum in Deo. Nam vt patet ex decursu veteris testamenti,quandocunque filij Israel habuerunt spem suam in Deum, & non recurrebant principalius ad auxilium hominũ, ipsi omnes inimicos suos superabant : quando autem omisso vel postposito adiutorio Dei, ipsi ad auxilium hominum vertebantur : statim superabantur : quoniam populus armatus sine Deo,inermis est.Exemplum B patet de Sedechia rege Iudæ:qui omisso Deo,contra regem Babylonis quæsiuit sibi auxilium regis Ægypti.Propter quod & ipse fuit superatus,& priuatus oculis,cum filiis & matre & reliquo populo in Babylonem captiuus fuit ductus:vt habetur 4. Regum, 25. Ciuitas Hierusalem fuit destructa, & templum funditus euersum.Et hoc est quod Psalmista ait Psalm.117,Bonum est sperare in domino, quàm sperare in principibus. Quis autem fuerit autor huius Psalmi,ignoratur. Quibus visis,accedo ad Psalmi diuisionem. Qui diuiditur in partes duas:quia primò laudem diuinam proponit:secũdò in Deo habendam esse confidentiam cõcludit: ibi,*Nolite confidere*.Quantum ad primum,sciendum quòd vera laus proprius cõsistit in corde quàm in ore:quia aliquem laudare ore & non corde,adula- C torium est & vitiosum : sicut de talibus conqueritur dominus,dicens,Populus hic labiis me honorat:cor autem eorum longè est à me. *Esaie 29.* Hinc voce veritatis dicitur, Non omnis qui dicit mihi,domine domine,intrabit in regnum cœlorũ. Hinc rursum ait,Confitentur se nosse Deum:factis autem negãt. Hinc Ioannes ait, Qui dicit se nosse Deum,& mãdata eius non custodit,mendax est. *1.Ioan.2.* Hinc Psalmista ait,Dilexerunt eum in ore suo,& lingua sua mẽtiti sunt ei:vide versic.1317.Ex quibus omnibus patet ꝙ vera laus principalius in corde consistit, quàm in ore.Et hoc attendens Psalmista ait, *Lauda anima mea dominum*:quasi dicat,Nõ laudabo solo ore, sed principalius mente. In vita autem præsenti oportet primò laudare Deum,vt perueniatur ad locum D laudis æternæ.Et hoc est quod subdit, *Laudabo Deũ meum in vita mea*.Consequenter autem in vita futura laudabimus Deum plenè & perfectè. Et hoc est quod subdit, *Psallam Deo meo, quandiu fuero*. Quia enim inæternum manebit homo post resurrectionem:ideo laudabit inæternum.Sed quærit hic August. *Quæstio.* Cum dicit Psalmista,*Lauda anima mea dominum* &c.Sed quis hoc dicit,& cui dicit? Si enim ista dicantur esse verba carnis consulentis animæ, & dicentis, *Lauda anima mea dominum*. Et potẽstne caro bonum consilium dare animæ? Vnde non videtur hoc verum : cum à meliori & superiori soleat inferiori dari cõsilium. Caro autem inferior est,& anima superior. Anima enim licet sit vituperabilis, E quia peccatrix : tamen melior dicitur per naturam etiam corpore laudato in suo genere:quia ipsa anima quæ est spiritualis naturæ, præstat corporeæ, quam mouet, regit,sensificat. Sicut enim aurum vituperatum & sordidatum præest plumbo in sua puritate laudato : sic etiam malus homo optimo etiam.Sic semper anima præstantior est carne. Nõ ergo consilium à carne quãuis domita valde & pacata datur ipsi animæ:quia semper infra animã est.

Laus vera principalius est in corde, quàm in ore.

Cõsilium datur à superiore inferiori: non è contrario.

Anima semper nobilior & superior est corpore.

Sed purior pars animæ: ſcilicet quæ cogitat ſapiētiam diuinam, illi inhærens, ad illam ſuſpirās: videt quaſdam animæ partes, id eſt ſenſualitatem perturbari moribus ſæculi, & cupiditate terrenorum ire ad exteriora, à quibus à ſuperioribus & interioribus reuocatur. Se ergo ſecūdum ſenſualitatem exhortans anima ſecūdum rationem dicit, *Lauda anima mea dominum.* Quis ergo eſt qui dicit, *Lauda anima mea dominum*? Caro non dicit: cōſilium enim ſuperiori dari non poteſt. Infelix eſt ipſa anima, ſi à corpore expectat habere conſilium. Anima enim regit: caro regitur. Illa imperat: hæc famulatur. Sed hoc anima dicit ſenſualitati animatę. Quaſi dicat, *Lauda anima mea dominum.* Quid tibi placet in ſæculo? Quid eſt quod vis laudare? quid eſt quod vis amare? Quacunque corporeis ſenſibus te conuerteris, occurrit tibi cœlum, occurrit tibi terra: vbiq; amas, vbiq; laudas. Quomodo ergo laudandus eſt, qui fecit iſta quæ laudas? Verbi gratia. Quid eſt melius in terra? dices, Aurum, argentum, animalia, arbores, amœnitates: totam terrā cogita. Quid melius in cœlo, ſole, luna, ſideribus? totum cœlum cogita. Omnia ſunt bona valde. Vndiq; pulchritudo bonitáſque operis tibi commendat artificem. Miraris fabricam, ama fabricatorem: laudas fabricam, lauda fabricatorem. Sequitur, *Laudabo dominum in vita mea.* Nónne hic laudamus Deum? Certè ſic, ſed imperfectè. Ecce homo ſtat, cantat, laudat Deum. Et ſæpe labia mouentur ad cantum: cogitatio autē neſcio per quæ deſideria volat: ſenſualitas per diuerſas cupiditates vel curas negociorum hac atq; illac fluctuat. Quod mens ſuperſtans attendens, ad inferiorem portionem animæ cōuerſa, alloquitur dicens, *Lauda anima mea dominum:* quaſi dicat, Quid eſt quod de aliis rebus agis? quid eſt quod te occupat cura rerum terrenarum atque mortalium? Sta mecum: lauda mecum. Sed tibi reſpondet ipſa anima inferior portio mentis, *Laudabo Deum in vita mea:* quaſi dicat, Laudabo quātum poſſum, licet tenuiter. Quandiu enim ſumus in corpore, peregrinamur à domino. Sed perfectè laudabo in vita mea, ſcilicet in terra viuentium: quia alibi dicitur, Beati qui habitant in domo tua domine: in ſæcula ſæculorum laudabunt te. Et ibi, *Pſallam Deo meo, quandiu fuero.* Sed nunquid hic pſallimus Deo? Certè pſallimus: ſed non quandiu ſumus. quia multoties dum pſallis Deo, cogitas de alio negocio: & ſic pſallis voce, non pſallis mente. Fortè pſallendo, cupiditate inclinaris ad aliquid. Certè tunc non ſolùm non pſallis mēte, ſed offendis creatorem. In vita autem beata, ibi pſallemus quandiu erimus: quia nunquā cogitatio, nunquam voluntas ad aliud inclinabitur, niſi ad Dei laudem. Et hoc eſt, *Pſallam Deo meo, quandiu fuero.*

Gen. 1.

Laudare Deū perfectè hic nō poſſumus.

2. Cor. 5.

Laudabitur Deus perfectè in patria.

2539 Nolite cōfidere in principibus, neque in filiis hominum, in quibus non eſt ſalus.

Hîc oſtendit ſpem & fiduciam in ſolo Deo eſſe ponendam, Et duo facit: quia primò oſtendit confidentiam in hominibus non eſſe ponendam: ſecūdò oſtendit illam in ſolo Deo habendam: ibi, *Beatus cuius Deus.* Prima diuiditur in duas: quia primò oſtendit ex duobus, quòd non eſt confidendum in hominibus: primò quia non habent poteſtatem ſaluandi: ſecundò quia habent neceſſitatem moriendi: ibi, *Exibit ſpiritus eius.* Quantum ad primum,

Confidendum eſt in Deo, nō in homine.

A ſciendum quòd duo ſunt genera hominum: quia aliqui principantur, & aliqui ſubiiciuntur: & in neutro ponenda eſt ſpes. De primis dicit, *Nolite confidere in principibus.* De ſecundis verò ſubdit, *Neque in filiis hominum.* Per filios hominum intelligens illos qui ſub poteſtate alicuius ſunt conſtituti: ſicut filius eſt nomen ſubiectionis, quia eſt ſub poteſtate patris. Et quare in illis non ſit confidendum, oſtēdit dicens, *In quibus non eſt ſalus:* quia ſcilicet ſeipſos ſaluare nō poſſunt: quomodo ergo ſaluabunt te? Et hoc dicit Pſalmiſta contra multos qui plus in hominibus mundi, quàm in Deo cōfidunt. Vnde hic ait Auguſt. *Nolite confidere in principibus* &c. Ne qua infirmitate anima humana, quando fuerit tribulata, hic deſperat de Deo & vult præſumere de hoB mine. Vnde ſi dicatur homini in afflictione aliqua conſtituto, Eſt quidam homo magnus per quem poſſis liberari: ſtatim gaudet & erigitur. Si dicatur illi, Liberet te Deus: quaſi deſperatione frigeſcit. Promittitur ſibi auxiliū mortalis hominis: & gaudet. Promittitur ſibi auxilium immortalis Dei: & triſtis eſt. Vel taliter cogitantibus, Incipe quærere & cognoſcere eum à quo factus es. Non enim deſerit Deus opus ſuum, ſi ab opere ſuo non deſeratur. Contra hos ait Pſalm. *Nolite confidere in principibus: neque in filiis hominum* &c. In vno filio hominis eſt ſalus, & in ipſo eſt ſalus: non quia filius hominis, ſed quia filius Dei: non propter id quod ſuſcepit ex te, ſed propter id quod ſeruauit in ſe. Vel aliter, vbi ſciēdum quòd aliqui confidunt in dæmoC nibus, qui per incantationes & ſortilegia ſalutem quærunt habere. Confidunt in hominibus, qui ſalutem ab hominibus quærunt. Et hos duos reprehendit Pſalm. Primò reprehendit confidentes in dæmonibus vel ſortilegiis: dicens, *Nolite confidere in principibus.* Nónne ipſi dæmones dicuntur principes: immò ſic, quia principes tenebrarum? Audi Paulum Apoſtolum dicentem, Non eſt vobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, ſed aduerſus principes & poteſtates, rectores tenebrarum harum. Vbi ait gl. Aduerſus principes &c. id eſt aduerſus dæmones qui principantur & aliis præſunt. Certum eſt enim quia exitia famulis Dei, auctore diabolo irrogantur, ſiue per ſe, ſiue per miniſtros ſuos. Vnde & diabolum huius mundi principem D appellabat Chriſtus, dicens, Nunc iudicium eſt mundi: nunc princeps huius mundi eiicietur foras &c. De iſtis ergo principibus ait, *Nolite confidere in principibus:* hoc eſt in ſortilegiis quæ arte dæmonū fiunt: vel quibus in adiutorium dæmones inuocantur: quia in illis non eſt ſalus. Quaſi dicat, Non poſſunt ſaluare ſeipſos, quomodo ſaluabunt te? Nō poſſunt iuuare ſe, quomodo iuuabunt te? De hominibus in quibus non eſt confidendum, ſubdit, *Neque in filiis hominum.* Filij hominum vocātur omnes ex mare & fœmina geniti. Et nota quòd confidentia hominū in multis ſolet poni, Primò eſt confidentia terrenalis abundantiæ: quæ eſt auarorum. De qua vide verſic. 2055. Secundò eſt confidentia perſonalis ſanctimoniæ: quæ eſt ſuperborum. vide E verſic. 2055. Tertiò eſt confidentia temporalis vanæ gloriæ: & hæc eſt hypocritarum. vide verſic. 2055. Quartò eſt confidentia mundialis eminentiæ: quæ eſt tyrannorum. vide verſic. 2055. Quintò eſt confidentia ſæcularis ſapientiæ: quæ eſt reproborū magiſtrorū. vide ver. 2055. Sextò eſt confidētia ſpiritualis innocentiæ: & hæc deuotorū filiorū. vide ver. 133. Et hæc vltima ſolū bona eſt & licita.

Deus non deſerit nos, niſi deſeratur à nobis.

Principes dicuntur dæmones.

Ephes. 6.

Ioan. 12.

Exibit

2540 Exibit ſpiritus eius,& reuertetur in terram ſuam:in illa die peribũt omnes cogitationes eorum.

Hîc oſtendit quòd non eſt confidendum in filiis hominum:quia non ſunt ſtabiles, ſed habẽt neceſſitatem moriendi. Vbi nota quòd per ſpiritum hominis anima intelligitur. Vnde quádo Chriſtus in cruce moriens emiſit animam, dicitur emiſiſſe ſpiritum. Ioá. 19, Et inclinato capite emiſit ſpiritum. Et vide differentiam inter mortem Chriſti & aliorum. Nam Chriſtus non neceſſitate,ſed voluntate mortuus eſt. Vnde dicebat, Poteſtatem habeo ponendi animam meam,& iterum ſumendi eá. Et hoc notás Euangeliſta, ait, Emiſit ſpiritum. Cæteri autem hominum moriuntur neceſſitate. Vnde non emittunt ſpiritum:ſed ſpiritus exit ab eis, etiá ipſis inuitis. Et hoc notans Pſal. ait, *Exibit ſpiritus eius*:ſcilicet cuiuſlibet hominis. Exit enim ſpiritus, quando anima ſeparatur à corpore. Sed quid eſt quod ſubdit, *Et reuertetur in terram ſuam*? Nũquid in ſeparatione animæ à corpore, anima in terram reuertitur vt conuertatur in terram:cùm anima ſit ſimpliciter ſpiritualis & immortalis? Reſpõdeo quòd hoc quod dicitur, *Et reuertetur in terram ſuam*:non refertur ad animá hominis, ſed ad corpus, vt ſit ſenſus, Cum exit anima à corpore, corpus reuertitur in terram ſuam:ſcilicet de qua creatum eſt:ſecundum ſententiam illam domini dicentis, Donec reuertaris in terram, de qua ſumptus es:quia puluis es, & in puluerem reuerteris. Quãdo autem exit ſpiritus ab homine,tunc perit cogitatio hominis:quia quę dum viueret cogitabat vel diſponebat facere,adimplere non poteſt. Sic enim contigit illi diuiti, qui dicebat, Lucæ 12, Anima mea, habes multa bona repoſita in annos plurimos:ſede, quieſce, comede &c. quia eadem nocte morte præuento periit cogitatio eius. Ad hunc intellectũ exponit hunc verſum Auguſt. dicés, *Exibit ſpiritus eius*:ſpiritus hominis ſuperbi, ſpiritus hominis potentis in quo confidebas. Ille enim viuẽs minatur,neſciens quandiu viuat. Sed exibit ſpiritus eius,& reuertetur in terrá ſuá. Sed nunquid exibit quando vult? exibit quando non vult:& exibit quádo neſcit:& exeũte ſpiritu, caro reuertetur in terrá ſuam:& in illa die peribunt omnes cogitationes eorum. Quãdo autẽ exit ſpirit᷒, vbi eſt riſus hominis? vbi ſuperbia? vbi iactãtia? Ergo fratres omnes audiamus: & in qualibet tribulatione,in quolibet deſiderio,non cõfidamus in principibus neque in filiis hominum, in quibus nõ eſt ſalus. Totum enim hoc mortale caducum & tranſitorium eſt. Greg. autem iſtum paſſum, *In illa die peribunt omnes cogitationes eorum*:de malis maxime exponit ſuper illo verbo Iob 11, Et effugium peribit ab eis:dicens, Oculi impiorum ſunt intẽtiones in eis carnalium deſideriorũ:qui idcirco deficiunt, quia æterna negligunt: & ſola ſemper tranſitoria præſtolantur. Adipiſci quippe terrenam gloriam cogitãt:multiplicari rebus temporalibus expectãt: ad mortem quotidie curſu labentium rerum tendũt:ſed cogitare mortalia mortaliter neſciũt. Carnis vita per momenta deficit:& tamen carnale deſiderium creſcit. Res habita inſtanti fine corrumpitur,& habendi anxietas non finitur. Sed cũ mors impios ſubtrahit, eorum profectò deſideria & eorum cogitationes cum vita terminantur: quorum ſcilicet oculi tunc ſuperna vltione deficiunt, quia ſuo hic iudicio à terrena delectatione deficere noluerunt. Hos illorum oculos à iocunditate priſtina claudi Pſal. cõſpexit:cum dicebat, *In illa die peribunt omnes cogitationes eorum*: quia & æterna mala nunquam cogitata reperiunt,& ſubitò amittunt bona temporalia, quæ diu tractata tenuerunt. A quibus & omne effugium perit: quia eorum malicia ab animaduerſione diſtricti iudicis, quò ſe valeat occultare non inuenit. Nam iniqui nunc cum triſtia aliqua vel aduerſa patiuntur, effugij latebras inueniunt: quia ad voluptatem protinus deſideriorum carnalium recurrũt. Ne enim paupertas ipſos cruciet, diuitiis animam demulcent. Ne deſpectus proximorum deprimat, ſeſe dignitatibus exaltant. Si faſtidio corpus atteritur, antepoſitis epularum diuerſitatibus nutritur. Tot ergo hic habent effugia, quot ſibi præparant delectamenta. Sed quandoque ab eis effugium perit: quia eorum mens in morte amiſſis omnibus,ſe ſolummodo & iudicem conſpicit:tunc voluptas ſubtrahitur, ſed voluptatis culpa ſeruatur: & repentè miſeri pereundo diſcunt, quia peritura tenuerunt: qui tamen quouſque corporaliter viuunt, nocitura non deſinunt. De quibus bene dicitur, *Exibit ſpiritus eius, & reuertetur in terram ſuam:in illa die peribunt omnes cogitationes eorum*. Si autem per ly *principes* in pręcedenti verſiculo intelliguntur dæmones:tunc iſte verſus non refertur ad totum præcedentem verſum, ſed ſolùm ad filios hominum.

Spiritus hominis eſt anima.

Ioan. 19.

Gen. 3.

Cogitationes malorum pereunt.

Greg. 10. moral. c. 23.

Deſideria malorum pereunt.

Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius: ſpes eius in domino Deo ipſius qui fecit cœlum & terrã, mare & omnia quæ in eis ſunt. 2541

Hîc ex prædictis oſtendit in Deum ſolum eſſe confidendum. Et duo facit:quia primò hoc proponit:ſecundò hoc rationibus deducit:ibi, *Qui cuſtodit veritatem*. Quantum ad primum,ſciendum quòd licet alij patriarchæ, vt Abraham, Iſaac & cæteri, colerent Deum verum: tamen in ſcriptura dicitur ſępius Deus Iacob, quàm Deus Abraham vel Iſaac: hoc ideo,quia Iacob fuit primus qui fecit Deo votum de ipſius cultu, quando ibat Meſopotamiam: dicens, Si Deus fuerit mecum in via qua ambulo, & cuſtodierit me &c. erit mihi dominus in Deum &c. Et iam,quia omnes nati ex Iacob,erant de populo Dei:non autem omnes nati de Abraham,quia non filij Iſmael:nec omnes nati de Iſaac, quia non filij Eſau. Sed de Iacob ſolùm nati fuerunt duodecim patriarchæ: qui faciebant duodecim tribus populi Dei. Dicit ergo, *Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius*. Et rationem ſubdit, *Qui fecit cœlum & terram*. Quaſi dicat, In iſto eſt confidendum, quia ſaluare poteſt:quia ipſe fecit cœlum & terrã. Quaſi ſi quis quærat à Pſal. Quid ergo faciendum,ſi nec in principibus nec in filiis hominum eſt ſperandum? Reſpondet oſtendens quid facturus es:dicens, *Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius*. Non homo aliquis, non angelus:ſed Deus Iacob. Per hoc enim vult oſtendere quòd adiutorium quod dat Deus ſperantibus in ſe eſt, quia facit eos beatos: quod oſtendit per hoc nomen Iacob. Iacob namque fuit binomius: quia in principio natus,fuit vocatus Iacob:ſed poſtea quando vidit ſcalam quæ ſtans in terra cœlum attingebat, & angelos aſcendentes & deſcendentes,& dominum innixum ſcalæ: tunc Deus de Iacob fecit ipſum Iſrael:quia nomen ſibi mutauit:

Gen. 28.

A dicens, Nequaquã vltra vocaberis Iacob, ſed Iſrael erit nomen tuum. Sic & ſpiritualiter in ſe cõfidentes de Iacob facit Iſrael. Iacob enim interpretatur ſupplantator. Quis autem propriè ſupplantator dicitur, niſi qui in pręſenti vita pugnãdo cõtra mundum, carnẽ & diabolum, de ipſis triumphat: ipſos ponit ſub planta ſui pedis, per quam voluntas deſignatur? Sic ergo per Iacob intellige quẽlibet iuſtũ hic legitimè certantem. Sed Iſrael interpretatur vidẽs Deum: in cuius viſione beatitudo noſtra conſiſtit. Quid eſt ergo Deum de Iacob facere Iſrael, niſi virum iuſtum hic certantẽ poſt exitum ſpiritus facere beatum? Et hoc inſinuãs Pſal. dicit, *Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius*. Et hũc intellectum hic tangit Aug. dicẽs, *Beatus cuius Deus Iacob adiutor eius*: quia & ipſi Iacob ſic fuit adiutor, vt de Iacob faceret Iſrael. magnum adiutorium Iſrael videns Deũ. Hic

En Iacob fit Iſrael, quãdo Deus iuſtos facit beatos.

B ergo poſitus & peregrinus non vidẽs Deum, ſi habueris adiutorem Deum Iacob, ex Iacob faciet te Iſrael: & eris vidẽs Deum, & periet omnis labor & omnis gemitus: tranſiẽt curę mordaces, & ſuccedẽt laudes felices. Beatus ergo cuius Deus Iacob adiutor eius. Talis hic exiſtẽs adhuc & gemens, beatus eſt: non re, ſed ſpe: ſperãs adiutorẽ Deum, qui ex Iacob faciet eũ Iſrael. Sed quia dicit, *cuius Deus Iacob*: id eſt Deus ipſius Iacob: nunquid propriè Deus dicitur eſſe alicuius hominis, & non potius, omnis homo eſt Dei? Nam ſeruus bene dicitur domini, quia poſſeſſus à domino: ſed non e contrariu. Sed ipſe Deus dicitur noſter, & nos ſumus Dei: quia &

Quæſtio.

Deus poſſidet nos, & nos Deum.

C nos poſſidemus Deũ, & poſſidemur ab illo. Quod hic oſtendit Aug. dicens, In quo eſt ſpes alicuius, ille eſt res ipſius: illius eſt Deus, qui ſpem habet in Deo. Deus enim poſſidetur à nobis: quoniam tu es ſpes mea, portio mea in terra viuẽtium. Et eris poſſeſſus à Deo, & tu Deum poſſidebis: poſſeſſio Dei eris, & poſſeſſio tua erit De9. Tu eris poſſeſſio Dei, vt colaris ab eo: & ipſe erit poſſeſſio tua vt colas eũ. Nã & tu colis Deum, & coleris à Deo. Rectè enim dicis, Colo Deum: quomodo autem color à Deo? Inuenimus apud Apoſtolũ dicentẽ, Dei enim agricultura eſtis: Dei ædificatio eſtis. Et dominus ait, Ego ſum vitis, & vos palmites: & pater meus agricola eſt. Colit ergo te Deus, vt ſis fructuoſus: colis tu Deum, vt ſis fructuoſus. Tibi bonum eſt, quòd te colit Deus. Cultor Deus ſi recedit ab homine,

Colimus Deũ, & Deus colit nos.

1 Cor. 3.

Ioan. 15.

D deſertus fit homo: cultor homo ſi recedat à Deo, deſertus fit ipſe homo. Nec creſcit Deus accedente te, nec decreſcit recedente te. Ergo erit ipſe poſſeſſio noſtra, vt nos paſcat: & erim9 nos poſſeſſio eius, vt nos regat. Sequitur, *Qui fecit cœlum & terrã*. Quaſi dicat, Et ſi ſint multi dij gentium, nobis autẽ vnus ſolus eſt Deus, qui fecit cœlum & terrã, in quẽ ſperare debem9. In domino Deo ſuo eſt ſpes etiã illius qui colit Saturnum. In domino Deo ſuo eſt ſpes illius qui colit Martẽ, qui colit Mercuriũ. plus addo, qui colit ventrẽ: de quibus dictum eſt, Quorũ Deus venter eſt. Qui beatus eſt talis, quia ſpes eius eſt in domino Deo ipſius? non: ſed cuius ſpes eſt in domino Deo ipſius qui fecit cœlum & terrã, & omnia quæ in eis ſunt.

Phil. 3.

E Fratres, magnum Deum habemus, qui fecit cœlum & terram. Benedicamus ergo nomen ſanctum eius: quia dignatus eſt nos facere poſſeſſionem ſuam. Verba ſunt Auguſtini. Et nota quòd ſpes & cõfidentia in Deo habita non deficit: ſed ſpes temporalium. vide verſic. 443.452.

2542 Qui cuſtodit veritatẽ in ſæculum,

A facit iudicium iniuriam patientibus: dat eſcam eſurientibus.

Hic oſtendit rationes quare in Deo eſt ſperandum. Et ſumitur prima ratio ab ipſius bonitate: ſecunda ab ipſius pietate: ibi, *Dominus ſoluit*: tertia ab ipſius charitate: ibi, *Dominus erigit*: quarta ab ipſius poteſtate: ibi, *Dominus cuſtodit*: quinta ab ipſius perpetuitate: ibi, *Regnabit dominus*. Et nota quòd quamuis diuidendo ſic in quolibet verſu aſſignem vnam ſolam rationem: Pſal. tamen inſimul plures ponit, quæ per expoſitionem patebunt. Prima ergo ratio ſumitur ab ipſius bonitate qua cuſtodit veritatem in ſęculum &c. Notat enim hic Pſal. Dei veritatem,

B qua adimplet promiſſa: quæ tamen non ex debito, ſed ſua bonitate nobis promiſit: dicens, *Qui cuſtodit veritatẽ in ſæculum*: quia ſcilicet fidelis eſt in promiſſis. Vel per veritatẽ accipe Chriſtum, qui de ſeipſo dicit, Ego ſum via, veritas & vita: quam cuſtodit, quia quod ſemel verbum aſſumpſit, nunquam dimiſit. Conſequenter ipſum laudat à iuſtitia: quia facit iudicium iniuriam patientibus, ſcilicet eos vindicando. Conſequenter eum laudat ex bonitate: quia ſua bonitate dat eſcam eſurientibus. In iſto enim verſiculo de tribus maximè Deum commendat. Primò de fidelitate: dicens, *Qui cuſtodit veritatem in ſæculum*. Secundò de iuſtitia & æquitate: dicens, quòd *facit iudicium iniuriam patientibus*. Tertiò de bonitate: dicens, quòd *dat eſcam eſurientibus*. Quantum ad fidelitatem, dicit quòd *cuſtodit veritatẽ in ſæculum*:

C de hoc vide verſic. 2529. Quantum ad ſecundum, dicit quòd *facit iudicium iniuriam patientibus*. Vbi aduertendum quòd iniuria contrariatur iuri. Componitur enim ab in, quod eſt non, & iure. Vnde iniuria, quaſi non ius. Aliud eſt ergo pati aduerſa, pati pœnas vel moleſtias: & aliud pati iniuriam. Quia non omnis inferens alteri pœnas vel aduerſa, iniuſtè facit. Vnde iudex puniens reum, non ſibi facit iniuriam. Sed inferens alicui pœnas ſine iure vel iniuſtè, talis iniuriam facit, & peccat. Et de omnibus talibus iudicium facit, quia peccata impunita non dimittit. Vnde hic ait Auguſt. *Facit iudicium iniuriam patientibus*: id eſt punit omnes iniurioſos. Si ergo Deus fauebit iniuriam patientibus, & puniet iniurioſos: vide ergo de quorum numero eſſe vis.

Iniuria quid eſt.

D vtrum velis eſſe inter eos qui iniuriam faciunt, an inter eos qui iniuriam patiuntur. Attẽde quia non omnis moleſtia iniuria eſt. Quicquid enim iure pateris, non eſt iniuria. Latrones multa patiuntur: ſed ſine iniuria. Scelerati, malefici, effractores, adulteri, corruptores: omnes tales patiuntur multa mala: ſed nulla eſt iniuria. Aliud eſt enim pati iniuriam: & aliud pati tribulationem, aut pœnam, aut ſupplicium. Quando ergo aliquid pateris, conſidera vbi ſis: quid egeris vide: quare patiaris vide: & ibi vides quid patiaris. Ius & iniuria, cõtraria ſunt. Ius enim eſt quod iuſtum eſt. Neque enim omne quod ius dicitur, ius eſt. Quòd ſi quis condat ius iniquum: nec ius dicendum eſt, ſi iniuſtum eſt. Illud ergo ſolum verum ius eſt, quod etiam iuſtum eſt. Vide ergo

Ius idem eſt quod iuſtum.

E quando pateris, quare patiaris. Si ius feciſti, & propter hoc pateris: iniuriam pateris. Si iniuriam feciſti, ius pateris. Quod dico, ne quis malè faciens, ſe extollat quando patitur aduerſa: non ſe numeret inter eos qui iniuriam patiuntur. Nec hic finitur ſententia, ſed ſubditur, propter iuſtitiam. Si ergo tu damnes vnum hominem, cuius cauſam neſcis: auderes te dicere tenere iuſtitiam? Aut ſi pro hac re

paſſus

passus esses, iniuriam nominares? Certè non debetes. De omnibus ergo patientibus iniuriam, facit iudicium: quia mala non dimittit impunita: quia vel tu punis per pœnitentiā, vel ipse punit per supplicium. Quantum ad tertium, Dei bonitatē ostendit: dicens quòd *dat escam esurientibus*. Si de esca corporali intelligatur, dat escam omnibus esurientibus: vide versic. 2531. Oculi omnium in te sperant domine, & tu das illis escam &c. Sed hic oritur dubium: quomodo Deus dat escam omnibus esurientibus? Nam Apostolus dicit, 1. Corinth. 9, Nunquid cura est Deo de bobus? hic autem Psalm. ait quòd dat escam esurientibus. Ad hoc respondet August. in sententia: dicens quòd non solum homines, sed etiam omnia animalia ad curam Dei pertinent, vt pascātur à Deo. Vnde & Christus ait, Respicite volatilia cœli, quia non seminant neque metunt, neque congregant in horrea: & pater vester cœlestis pascit illa. Sed non pertinent ad curam Dei, vt à Deo legem accipiant quam accipit homo. Et si dicat quis, Etiam legem bobus dedit, dicens, Non alligabis os bouis triturātis: dicit August. quòd illa lex bobus non fuit data, sed hominibus: etiam ibi boues spirituales volens significare, illos scilicet qui in ecclesia operantur: quia talibus cibus denegari non debet. Si autem de spirituali esca loquamur, cum dicit *dat escam esurientibus*, sciendum quòd sicut est esca spiritualis: sic & esuries spiritualis, quæ est esurire iustitiam: talibus dat escam spiritualem, scilicet iustitiam quam esuriunt. Matth. 5, Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.

Quæstio.

Cura est Deo de bobus, & quomodo.

Matth 6.

2543 Dominus soluit compeditos: dominus illuminat cæcos.

Hic ponit secundam rationem quæ sumitur à Dei pietate: quia sua pietate soluit compeditos, & cæcos illuminat. Quantum ad literam spectat, dominus soluit compeditos: id est incarceratos vel circomquaque reclusos. Non compeditus erat populus Hebræorum, quando conclusus erat vndique: hinc Ægyptiis vallatus, inde mari conclusus. Exod. 14. Et tamen Deus ipsum soluit, quando mare eis viam fecit. Nónne Dauid compeditus erat, quando Saul cum exercitu suo circundedit locum in quo erat Dauid ad modum coronæ? & tamē miraculosè soluit eū dominus. 1. Reg. 23. Nónne Petrus compeditus erat, in carcerem reclusus, & ligatus catenis ferreis, & à multis custodibus obseruatus? & tamen Deus miraculosè aperuit carcerem, & soluit catenas eius. Act. 12. Similiter & illuminat cęcos. Nónne Tobiam cæcum illuminauit angelico ministerio? Nónne in nouo testamento cæco à natiuitate lumen reddidit? & sic de multis aliis cæcis. Pro quibus omnibus dicit Psalm. *Dominus soluit compeditos: dominus illuminat cæcos*. Sed ista magis spiritualiter intelligi debēt. Vbi nota quòd corpus nostrum quod à principio homini fuit datum ad decorem, factum mortale & pœnalitatibus plenum, est factum quasi quidā animæ carcer, & quasi quędam compedes mentis. Vnde quandiu manemus in mortali corpore, compediti sumus. Sed tunc Deus soluit compeditos, quando de mortalibus nos facit immortales: quod nullus alius à Deo facere potest. Et istū sensum hic ponit Augustinus, dicens, *Dominus soluit compeditos*. Vnde sumus compediti? Corpus nostrum à principio ornamentum nobis fuit: peccauimus, & compedes inde accepimus. Quæ sunt compedes nostræ? mortalitas ipsa. Audi Apostolum Paulum, quia & ipse in hac peregrinatione compeditus erat. Quanta peragrauit compeditus iste? Non illi fuerūnt graues compedes: cum ipsis compedibus toto orbe euangelium prædicauit. Spiritus charitatis compedes rapuit & circuit quātum potuit. Sed quid ait? Desideriū habeo dissolui, & esse cum Christo: quod est desiderium habēs dissolui à compedibus mortalitatis. Sic ergo dominus soluit compeditos, quando ex mortalibus nos facit immortales. Vel aliter. Quid enim sunt compedes mentis, nisi peccata? quia vt dicitur Prouer. 5, Iniquitates suæ capiunt impium, & funibus peccatorum suorum constringitur. Sed hos compeditos dominus soluit: quia solus animam absoluere potest à peccato: vide versicul. 1445. Sequitur, *Dominus illuminat cæcos*. Non hoc accipiendum est solum de cæcitate corporali: sed multo fortius de spirituali. Vnde translatio Augustini, *Dominus sapientes facit cæcos*: ne scilicet hoc carnaliter intelligeremus: sicut de cæco nato, à Christo illuminato. Vnde Augustinus, Ne tale aliquid sperares, cùm de spiritualibus loquitur: hic ostēdit quandam lucem sapientiæ: qua illuminantur cæci. Et nota quòd dominus mente cæcos illuminat multipliciter. Primò illuminat per experientiam cognitionis. Eccl. 51, In sapientia eius luxit anima mea, & ignorantias meas illuminauit. Quod facit de ignoranter commissis, cautos per experientiam nos faciendo. Secundò nos illuminat per vnctionem dilectionis. Eccl. 2, Qui timetis dominum, diligite illum: & illuminabuntur corda vestra. quia vt ait Christus, Ioan. 14, Qui diligit me, diligetur à patre meo: & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Tertiò nos illuminat per collirium tribulationis. Vnde Tobiæ 11, dicitur quòd oculi Tobiæ cæci vncti felle piscis, illuminati sunt. Hierem. 6, Per omne flagellum erudiens Hierusalem. Quartò nos illuminat per fidem incarnationis. Ioan. 9, Dominus spuit in terram, & fecit lutum ex sputo, & liniuit oculos cæci nati: & illuminati sunt. 2. Timoth. 1, Gratia manifestata est nunc per illuminationem saluatoris nostri Iesu Christi. Quę omnia considerans Apostolus, dicit ad Ephes. 5, Surge qui dormis, surge à mortuis: & illuminabit tibi Christus.

Tob 3. Ioan. 9.

Phil. 1.

Illuminat nos Deus multipliciter.

2544 Dominus erigit elisos: dominus diligit iustos.

Hic ponit tertiam rationem, quæ sumitur à Dei charitate & dilectione. Et hic ostenduntur duo: scilicet Dei potestas, quia erigit elisos: & Dei charitas, quia diligit iustos. Quantum autem ad literam, dominus erigit elisos, id est curuos & claudos. Quàm multos claudicantes erexit? Vnde Ioan. 11, ait, Cæci vident, claudi ambulant. Non solum autem ipse: sed etiam Petrus in nomine ipsius claudum erexit. *Dominus diligit iustos*: quinimmò nullus potest esse iustus, nisi prius sit dilectus à Deo. Vnde Ioan. 14, Si quis diligit me, diligetur à patre meo: & ego diligam eum &c. Spiritualiter elisos dicitur, qui per superbiam cecidit: quos dominus erigit, eum ipsos ad humilitatem vocat. Sic enim erexit Paulum, quando contra Christum superbientem ipsum ad terram elidendo, humilem fecit. Vel aliter, elisus dicitur, qui sua peccata cognoscens, seipsum per pœnitentiam affligit. Et hos erigit Deus, quando de statu lamentationis &

Act. 3.

Elisus quis dicatur multipliciter.

pœnitentiæ, ipsos ad gloriam leuat. Vnde hic ait Aug. *Dominus erigit elisos*: quare eriguntur? quia humiliati sunt. Cecidit atque elisus est Adam. Ille cecidit, Christus descendit. Quare descendit qui non cecidit, nisi vt leuaretur qui cecidit? Et hoc quo ad cadentes per superbiam: quo verò ad se humiliãtes per pœnitentiam, dicitur Iob 5, Ponit humiles in sublimi: & erigit mœrentes sospitate. De hoc vide versic. 2530. ibi, Alleuat dominus omnes qui corruunt, & erigit omnes elisos. Et nota quòd in homine per humilitatem eliso, dominus erigit multa. Primò erigit intellectum ad apertã cognitionem: Esa. 50, Mane erigit mihi aurem. Per autem accipe intellectum, qui percipit spiritualem sonum: sicut auris corporalem. Secundò erigit affectum ad ioeundam consolationem: Iob 5, Mœrentes erigit sospitate. Tertiò erigit totum subiectum ad præclaram subleuationem: Iob 36, Reges collocat in perpetuum, & illic eriguntur.

2545 Dominus custodit aduenas: pupillum & viduam suscipiet: & vias peccatorum disperdet.

Hic ponitur quarta ratio, quę sumitur ab ipsius Dei potestate. Quãto enim quis debilior est & magis abiectus, tanto maior potestas requiritur ad ipsum erigendum & custodiendum. Quantum autem ad literam, dominus custodit aduenas, id est extra terram suam existentes. Sic enim custodiuit Iacob, dum peregrinaretur apud Labam. *Dominus custodit pupillum*: id est infantem matre carẽtem. *Dominus suscipiet viduam*: scilicet in sua cura. Sic enim suscepit quã modico pugillo farinæ pauit cum tota domo sua. *Et vias peccatorum disperdet*: id est processus peccatorum contra bonos ad nihilum rediget. Sicut patet de via Pharaonis, quem submersit in mari. Exod. 14. Et sic de multis aliis. Spiritualiter autem dominus custodit aduenas. Aduena enim, secundum grammaticos, dicitur qui aliunde venit, aliunde genitus est. Quid est ergo aduena, nisi ecclesia gentium, quæ aliunde venit, ab alienis à fide genita secundum carnem? Vnde hic ait Aug. Aduena est ecclesia gentium: proselita est, aduenticia est. Est enim ad patres non de carne eorũ nata: sed imitando facta filia. Et quis ecclesiam ex gentibus collectam custodit, nisi Deus? Qualiter autem dominus custodit ecclesiam: vide versic. 230. Vel aliter, custodia ecclesiæ fuit figurata in custodia tabernaculi, dum filij Israel per desertum ambularent. De qua figuraliter habetur Num. 2. Vbi sententialiter dicitur quòd dominus sic ordinauit custodiã tabernaculi, vt ab oriente starent tres tribus: scilicet Iudas, Isacbar & Zabulon &c. *Dominus custodit pupillum*. Per pupillum intelligitur quilibet iustus in vita præsenti: quia hic manet sine patre. Vnde hic ait Aug. Secundum quendam modum omnes pupilli sumus, absente scilicet patre nostro, non mortuo. Pupillus enim secundum homines, mortuo patre fit. Et si intelligamus quòd anima non moritur, viuunt patẽtes nostri: & magis absentibus patribus sunt pupilli quor pupilli sunt. Nam si mali fuerint parentes, in pœnis viuunt: si boni, in requie viuũt. Tamen nos quandiu sumus in corpore hoc, peregrinationis locum incolimus: absens est a nobis pater noster qui est in cœlis. Ideo ecclesia dicitur vidua, quasi absente spõso: pupillus est absente patre. Ergo per pupillum & viduã quid voluit intelligi,

Gen. 19

3 R. 17.

Aduena dicitur ecclesia

Pupillus dicitur quilibet iustus.

Matth 6.

fratres: destitutos omni opere, omni auxilio destitutã animã in sęculo. Ipsa sibi speret adiutoriũ Dei. Quicquid hic habueris. Aurũ habẽs præsumpsisti inde: tam non es anima: non es orphanus: nõ vidua nominaris. Amicum habes: si de illo præsumis & dominum dimisisti, nos es destitutus. Si autem habes hæc omnia, & non inde præsumis, & non inde superbis: orphanus Dei es, vidua Dei es: quia Deus suscipit destitutos. Et hoc est quod ait Psal. *Dominus custodit aduenas: pupillum & viduam suscipiet*. Sequitur, *Et vias peccatorum disperdet*. Hoc est quod dixit superius Psal. 144, Custodit dominus omnes diligentes se, & omnes peccatores disperdet. Et nota quòd via peccatorum est multiplex: scilicet primò via montuosa, quæ est superborum. qui semper incedunt per vias altiores & montuosas: quod tamẽ multum est periculosum, & faciliter incidunt in casum: quia quanto status est altior, tanto grauior est casus. Sed est de superbis sicut de lepore, qui melius currit cõtra montem ascendendo, quam descendẽdo. Ita superbi de mõte superbiæ cum labore descẽdunt: sed toto conatu nituntur ascẽdere. Secunda est via luctuosa: quę est auarorũ, quę etiã est spinosa &c. Omnes enim per istas vias ambulãtes disperdet dominus, qui iustos custodit: Psal. 1, Nouit domin9 viam iustorum, & iter impiorum peribit.

Via peccatorum multiplex.

Regnabit dominus in sæcula, Deus tuus Sion, in omni generatione & generationem. 2546

Hic ponit quintam rationẽ, quæ sumitur à perpetuitate ipsius Dei gubernantis. Quasi dicat Psal. Et si filij hominum ad tempus nos possent adiuuare, non tamen in perpetuum: sed dominus Iacob in perpetuum potest: quia regnabit dominus in sæcula &c. Et dicitur hic Deus Sion, quia ibi erat templum suo nomini dedicatum: & in illo monte Sion cœnando cum discipulis confecit eucharistiæ sacramentum. Et in illo monte in signo visibili Apostolus misit spiritũsanctum. Regnabit ergo dominus in sæcula. Sed in quibus regnabit? scilicet in sanctis suis. Vnde hic ait Aug. *Regnabit dominus in sæcula*. Gaude, quia tibi regnabit. Gaude, quia tu eris regnum eius. Vnde sequitur, *Deus tuus Sion*: id est regnabit in illis, qui sunt ciues Sion, non Babyloniæ: id est non de ciuitate peritura huius sæculi, sed de Sion ad tempus laborante & peregrinante: in æternum autem regnatura. O Sion, Deus tuus regnabit inæternũ. Nunquid sine te regnabit Deus tuus? *In generatione & generationem*. bis dixit *in generatione*, quia non potuit Semper dicere &c.

PSAL. CXLVI.

Laudate dominum, quoniam bonus est Psalmus: Deo nostro sit iocunda decoráque laudatio. 2547

Notãdum quòd inter Psal. præcedentẽ & istum apud Hebræos ponitur alleluia. Quod alleluia secundũ aliquos est finis Psal. præteriti. Et secundum istos iste Psal. nullũ habet titulũ. Secundũ alios verò illud alleluia est principium istius Psal. & de essentia Psal. Vnde iste Psal. sic incipit, *Alleluia laudate* &c. Et istã opinionẽ magis videtur sequi Nicolaus de lyra. Vnde istũ Psal. dicit esse alleluiaticum: quoniã apud Hebræos est consuetudo denominare libros a principiis eorum. Sicut liber Gen. apud Hebręos vocatur Beresit, quod significat in principio: quia

quia sic incipit liber Gen. In principio creauit, &c. Et idem modus obseruatur in alijs quatuor libris Moysis. Dicit ergo quòd iste Psal. sic incipit apud Hebręos, *Alleluia, Laudate dominum*, &c. Et secundum istam opinionem, etiam Psal. iste nullum habet titulum. Aliorum opinio, quam credo veriorem, est quòd alleluia positum inter istos duos Psal. non est de substantia præcedétis Psal. neque istius: sed pertinet ad istum Psal. vt titulus istius Psal. Sicut Psalmus precedens pro titulo habet alleluia: & alij aliqui Psal. sic & iste. Titulus ergo istius Psal. est alleluia. Quid autem sit alleluia, & quomodo non est nomen simplex, sed compositum: vide in titulo Psal. 104. Quibus visis, venio ad diuisionem Psalm. qui diuiditur in partes duas: quia Psalmista primò homines ad Dei laudes excitat: secundò ad hoc rationes allegat: ibi, *AEdificans Hierusalem*. Quantum ergo ad primum, excitans ad Dei laudem dicit, *Laudate dominum, quoniam bonus est psalmus*: id est, psalmodia, vel bonum est psallere ad honorem diuini nominis. Psalmodia autem non solùm stat in ore, sed principalius in corde & in opere. Vnde dicitur à psalterio, quod pulsatur, non flatu, sed tactu manus. Ideo subditur, *Deo nostro sit iocunda decoráque laudatio*. Vnde vide quòd duo hic ponit. Primum quòd psalmodia debet esse iocunda: quia scilicet ex lætitia cordis & spirituali exultatione procedere debet. Propter quod dicebat Apostol⁹ 1. Cor. 14, Psallam spiritu: psallam & mente. Secundum est quòd psalmodia debet esse decora: scilicet cũ sanctis operib⁹, sine quibus Deo nemo placere potest. Est ergo decora psalmodia, quando cum ore concordat cor & manus. Quoniá vt habetur Eccl. 15, Non est speciosa laus in ore peccatoris. Et in figuram huius, quando Dauid dæmonem à Saul eijcere volebat psallendo, manu psallebat: vt dicitur 1. Reg. 16. Et ad hoc hic concordat August. dicens, Psalmus quippe est cantus: non quilibet cantus, sed psalterij cantus. Qui ergo psallit, non sola voce psallit: sed assumpto psalterio, accedentibus manibus voci concordat. Vis ergo psallere. Non solum vox tua sonet laudes Dei: sed opera tua concordét cum voce tua. Cùm enim voce cantaueris, silebis aliquando. Vita verò nunquam sileas. Negocium agis, & fraudé cogitas: siluisti à laude Dei. Et quod est grauius: non solùm à laude siluisti, sed in Dei blasphemiam perrexisti. Sicut enim Deus laudatur de bono opere tuo; sic & blasphematur Deus de malo opere tuo. Itaque ad aurium exhortationem canta voce: corde nó sileas: vita ne taceas. Non cogitas in negocio fraudem, psallis Deo: cum máducas & bibis, psalle: non intermiscendo sonorú suauitates ad aures apertas, sed modestè & temperanter manducando & bibendo. Quia hoc dicit Apostolus, Siue manducatis, siue bibitis, omnia in laudẽ Dei facite. Si ergo manducas & bibis ad recreationem corporis, gratias agés Deo qui tibi cibum vel potum tribuit: & cibus tuus & potus tuus laudat Deum. Si verò naturę modum debitum immoderatione voracitatis excedas, comedendo vel potando: quantaslibet laudes Dei lingua tua resonet, vita Deum blasphemat. Si ergo laudas, si psallis: nó tantum lingua canta, sed assumpto bonorum operum psalterio lauda: quoniã bonus est psalmus. Sequitur, *Deo nostro sit iocunda decoráque laudatio*. Quomodo namque erit iocunda decoráque laudatio? Certè, si bene viuendo laudatur. Dicit ergo Psalm. *Deo nostro sit iocunda*, &c. Quasi dicat, Qui laudatis

Psalmus vel psallere quid sit.

1. Cor. 10.

Blasphemat Deum omnis malè agens.

Laudat Deũ solũ, qui bene facit seu bene viuit.

A Deum, bene viuite. Nã laudatio impiorum Deum offendit: vt hic dicit August. quia plus Deus attendit quo laudas, quam quid sones. Nam Dei aures non ad linguam, sed ad cor: non ad verba, sed ad vitam laudatoris patent: quoniam non est speciosa laus in ore peccatoris. Est ergo iocunda decoráque laudatio, quando laudibus oris concordant opera exteriora. Vbi enim dissonantia est, ibi iocunditas vel speciositas esse non potest. Hoc planè fuit figuratum in bello Gedeonis: in quo præcepto Dei solum illi milites electi fuerunt, qui aquam manibus ad os proijciebant: non auté illi qui solo ore aquã bibebant, quam non tangebant manibus. Quid B enim est aqua, nisi sacra scriptura quæ vndique Deum laudat? Illi ergo hanc aquã solo ore nó tangendo manibus bibunt, qui Deum verbis, nó operibus laudant. Et consequenter verbis laudes eius resonant, qui cum Psal. dicere possunt, Psallam & intelligam in via immaculata.

Ecclesi. 15.

Psal. 100.

AEdificans Hierusalem dominus, dispersiones Israelis congregabit. 1548

Hic Psal. reddit rationem laudis diuinæ: ostendens quare Deus laudari debet à nobis. Ratio autem quam adducit laudis diuinæ, fundatur maximè in beneficiis suis ab ipso nobis collatis. Quilibet enim beneficiatus, benefactorem laudare tene- C tur, vt non sit ingratus. Diuiditur autem hæc pars In duas, secũdum quòd duplicia beneficia Dei adducit: scilicet beneficia facta populo Israel in spirituali. Secũdò beneficia omnibus data in generali: ibi, *Præcinite*. Quantum ad primum, sciendũ quòd beneficium quod hic singulariter notat factũ populo Israel: fuit liberatio populi Dei à captiuitate Babylonica facta per Cyrum regem Persarum. Et circa istud beneficium tria ostendit: scilicet primò Dei potentiam: secundò Dei sapiẽtiam: ibi, *Qui numerat*: tertiò Dei iustitiam: ibi, *Suscipiens*. Circa primum ostendit Dei potentiam in duobus: scilicet primò in templi & ciuitatis reparatione: secundò in populi de captiuitate liberatione: ibi, *Qui sanat*. Quantum ad primum, sciendum quòd rex Babylonis capta ciuitate Hierusalẽ, ipsam totaliter destruxit: quoniam (vt habetur 4 Reg. 25.) succendit D domum domini: scilicet templum & domum eius, omnémque domum Hierusalem combussit igni, & muros Hierusalem in circuitu destruxit. Et sic remansit ciuitas destructa vsque ad liberationem dictæ captiuitatis. Sed quando Cyrus liberauit Iudæos à dicta captiuitate, dedit Hieremiæ prophetę potestatem reædificandi templum & ciuitatem: quod & factum fuit per Nehemiam, Zorobabel & Esdram prophetas. Et hoc recolens & præuidens Psal. dicit, *AEdificans Hierusalem dominus*. Ædificauit enim Hierusalem dominus: quia misit in cor Cyri, vt Iudæis daret licentiam reædificádi Hierusalem. Quo facto, dispersiones Israelis congregauit: quia scilicet filios Israel hincinde dispersos cógregauit, & reduxit ad ciuitatem Hierusalem: vt hæc omnia E habentur plenius Esdræ 1. Sed per ista historialia Psalmista vult intelligere altiora & spiritualia. Vbi sciẽdum quòd per Hierusalem ciuitas æternæ gloriæ significatur: vt dicit Apostolus ad Galat. 4. Hæc autem ciuitas construitur ex ciuibus suis, qui sunt duplices: scilicet beati angeli, & omnes homines à Deo æternaliter prædestinati. In illa ergo beati angeli iam habitant: sed prędestinati homines, quamuis ciues electi, tamen adhuc ab illa peregrinãtur, & sunt

Hierusalem est gloria æterna.

Angeli sunt ciues cœlestes, hic homines peregrinantur.

& sunt per mundum hincinde dispersi. Istos recolligit Deus, vel quādo suos electos de gentibus vocat ad fidem, vel quando de hoc sæculo ad patriam trahit. Et hoc est quod notans Psal. dicit, *Aedificans Hierusalem dominus*, &c. Et hæc est intentio hic Aug. dicentis, Est Hierusalem æterna in cœlis, vbi angeli beati sunt ciues. Quid enim interpretatur Hierusalem? visio pacis. Quid Israel? videns Deum. Omnes ergo ciues illius ciuitatis videndo Deum gaudent in illa magna ciuitate cœlesti. Sed nos ab illa ciuitate peregrinamur, peccato expulsi ne ibi maneremus: & mortalitate prægrauati, ne illò rediremus. Sed respexit Deus peregrinationem nostram. Et ille qui ædificat Hierusalē, restituit lapsam partem, dispersiones Israelis colligens. Quæsiuit Deus non quærentes se: mittens nobis redemptionem.

B Rom. 5. Quoniam secundum quod ait Apostolus, Cōmendat nobis Deus charitatem suā in nobis: quoniam cū adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. Misit enim ad captiuitatem nostram redemptorem filium suum. Porta (inquit) tecū saccum: & ferto ibi precium captiuorū. Induit enim ille se mortalitate carnis, & ibi erat sanguis: quo fuso redimeremur. Et illo fuso, colligit dispersiones Israelis. Ecce ergo quem laudamus: ecce cui laudē tota vita nostra debemus: quia *ædificans Hierusalem dominus, dispersiones Israelis congregabit*. Qualiter antè dispersos congregat dominus, & qualiter suos cōgregat diabolus, est notandum quòd congregatio est multiplex. vide ver. 1878.

2549 Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum.

C Hic ostendit Dei potentiam in liberatione captiuorum. Quæ enim maior potentia esse potest, quàm animum ad malum dispositum, ad bonum permutare? Quod & fecit dominus, quando Cyrus rex, qui injuste Dei populum captiuum tenebat: & per consequens corde erat mortuus, Deus suscitanit cor eius, vt Dei populum liberaret: vt dicitur x. Esdræ 1, Suscitauit dominus spiritum regis Persarum: scilicet ad liberandum populum. Et de hac liberatione ait Psal. *Qui sanat contritos corde*, &c. Dū enim filij Israel essent in Babylone captiui, erant amari corde: & maximè quia inter idolatras detinebantur, neque cerimonias legis Dei obseruare

D poterant: sed cor amarum & contritum eorum sanauit, quando ipsos liberans reduxit ad propria. Et hoc est quod ait, *Qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum*. Loquitur ad modum medici, qui membra contrita alligat, vt sanet. Vulnus enim diuisionem facit: sed alligatio diuisa constringit. Sic & Deus alligauit contritiones filiorum Israel: quādo ipsos per regnum Babyloniæ dispersos vniuit, & ad propriam patriam reduxit. Et hoc est quod dicitur Oseæ 14, Sanabo contritiones eorum. Sed Contritio sanat animam. per ista Psal. alia spiritualia intelligit. Per hoc enim vult ostendere quomodo Deus congregat dispersiones Israel: quia scilicet peccata remittit: sed ad hoc requiritur cōtritio. Sanat ergo contritos, peccata eis remittendo. Et sic eos ad vnitatem ecclesiæ

E congregando. Sed quia in hac mortali vita nō potest homo perfectè sanari, quin tentetur & à fomite peccati impugnetur: has impugnationes alligat dominus, ne labantur ad mortale peccatum. Cor superbum scindit: & scissum rectificat: & rectum factum alligat: vt sic consolidetur. Sed perfecta sanitate habita, ligatura tollitur. Sic quādo erimus per-

A fectè sanati, sine tentatione, sine peccati fomite, quod erit in patria: tunc tolletur ista ligatura. Sed quę est ista ligatura? Sunt sacramenta: quæ nos tortuosos rectificant, rectificatos alligāt, alligatos cōfirmant: quæ durabunt vsque ad perfectam sanitatem: id est, quousque erimus in patria. Et tunc tollentur, quia tunc sacramenta cessabunt. Et hanc expositionem ponit August. hic dicens, *Qui sanat contritos corde*, &c. Ecce quomodo colliguntur dispersiones Israel: quia sanat contritos corde. Fiat ergo cor contritum, vt possit sanari. Sacrificium enim est Deo spiritus contribulatus: cor cōtritum & humiliatum non despicit Deus. Cor contritum sanabitur: cor superbum elidetur. Primò igitur cōteratur cor, vt sanetur. Sanat humiles: sanat pœnitentes: sanat seipsos punientes. Tales sanat: sed per-

B fecta ipsorum sanitas stabit transacta mortalitate: 1 Cor. 15.
quādo corruptibile hoc induerit incorruptionem: & mortale hoc induerit immortalitatem: quando nihil erit, quod ex carnis labe soliciterur. Interim autē multæ illicitæ delectationes animum tāgunt: quamuis eis non consentiamus: vt membra nostra iustitiæ seruiant, non iniquitati. Tamen delectari talibus, etsi eis nō cōsentiatur, nō est perfecta sanitas. Erit ergo perfecta sanitas in patria. Interim autem alligat dominus cōtritiones eorum. Quæ sunt alligamenta contritionum? Sicut enim medici alligant fracturas. Aliquando enim pranè & distortè ossa firmata vt corrigantur medici frangunt, & faciunt vulnus nouum: quia mala erat sanitas praua.

C Sic ergo (inquit scriptura) rectæ sunt viæ domini: sed praui cordis in illis scandalizantur. Quid est praui cordis? Torti cordis. Tortum cor habens, putat torta esse omnia quæ dicuntur à Deo: putat omnia mala quæ fecit Deus: & displicent sibi iudicia Dei, maximéque illa in quibus corripitur. Distortum cor & prauū est, quod non se corrigit ad Deū. Quid ergo ei dicit Deus? Tortus es: ego rectus sum. Iam ergo cor tortum & durum frāgatur & dirigatur. Tu dirigere cor tuum non potes: tu frāge, ille dirigat: tu frange conterendo, confitendo peccata tua, illa puniendo. Quid enim aliud significat peccatoris tunsio, nisi cordis fractionem? Nunc ergo quid facit medicus? Alligat contritiones tuas, vt possis peruenire ad plenissimam sanitatem: do-

Malus malis omnes esse malos.

D nec cōsolidetur quod fractum est, quod alligatum est. Quæ sunt illa alligamenta? Temporalia sacramenta, verba diuina: & omnia quibus habemus spiritualem consolationem, alligamenta sunt contritionum. Quemadmodum enim medicus perfecta sanitate, alligationem remouet: sic cum ad sanitatem perfectam venerimos ad societatem angelorum, ista alligamēta tollentur à nobis. Nunquid putatis nos ibi accepturos esse, quod hic accipimus: aut ibi recitandum esse euangelium vt fides permaneat? Certè non.

Qui numerat multitudinem stellarum: & omnibus eis nomina vocat. 2550

E Hic ostendit Dei sapientiam. & primò hoc facit: secundò ex dictis concludit Dei potentiam & sapientiam: ibi, *Magnus dominus*. Quātum ad primū, sciendum quòd aliqui voluerunt dicere quòd ista inferiora non reguntur à Deo, sed à fato & constellationibus: sic quòd constellationes causant omnia quę nobis eueniunt: vt quòd iste sublimetur ad regnum, ille autem expellatur de regno. Iste captiuetur, & ille à captiuitate liberetur: hoc accidit, non

ex diuina gubernatione, sed dispositione stellarum. Et consequêter, quòd populus fuerit liberatus per Cyrum regem à captiuitate Babylonica, fecit non Deus: sed constellatio ad hoc regem inducens. Sed hoc esse falsum ostendit Psal. ponens quòd Dei sapientia virtutes stellarum superat: & secundũ quòd Dei sapiẽtia disponit, sic efficitur. Vnde virtus stellarum sapientiæ diuinæ subiicitur: & non econtrario. Et hoc est quod dicit, quòd Deus numerat multitudinem stellarum & omnibus, &c. Quãuis enim numerus nobis sit incognitus: tamen in se est certus & determinatus: & cognitus à Deo qui fecit illas. Et quod plus est: non solùm stellarum numerum cognoscit, sed & omnes earum virtutes: ex quo omnibus stellis propria nomina dedit. Nomina enim debitè posita rebus, imponuntur à rerum proprietatibus & virtutibus. Et ideo sicut quęlibet stella propriam habet virtutem, licet incognitam nobis, Deo tamen cognitam: sic & proprium nomen habet à Deo impositum sibi. Et ideo de sapiẽtia concludit Psal. Et sapientiæ eius non est numerus: quia scilicet infinita cognoscit. Quod ideo dicit, non solum quia omnes stellas cognoscit: immò etiam omnia facta & fienda. Et quòd plus est, omnia possibilia fieri: quę tamen unnquam fient. Quę sine dubio infinita sunt, & absque numero. Vnde scientia eius dicitur infinita & absque numero: & non solùm ratione cognitorum, sed etiam ratione modi cognoscendi: quia claritas suæ cognitionis est infinita, excedẽs omnem nostram cognitionem immensẽ. Et per hoc vult habere Psal. quòd populus à dicta captiuitate fuit liberatus per scientiam Dei, non virtute stellarum. Sed per ista verba, alia spiritualia Psal. voluit intelligere. Quid enim stellarum nomine quæ illuminant noctem tenebrosam, nisi electi & Dei sancti intelliguntur, qui illuminant tenebras vitæ præsentis? vt ostendit Greg. 5. l. moral. c. 10. Vide ver. 2388. De istis ergo stellis, scilicet de sanctis à Deo prædestinatis, hic intelligit Psal. Quia ipse cognouit, qui sunt electi pauci inter multos vocatos: quia nomina eorum in libro æternæ vitę scribit, in quo non scribuntur improbi: scilicet in libro moriẽtium. de quibus dicitur, Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur. Sed iustorum nomina nouit, & in libro vitæ scribit: quibus Christus dicebat, Lucæ 10, Nolite in hoc gaudere, quia spiritus immundi vobis subiiciuntur: gaudete autem quia nomina vestra scripta sunt in cœlis. Vnde Stephanus super illo verbo Exod. 1, Hæc sunt nomina filiorum Israel: dicit, Soli enim boni nomẽ habent: vnde & ille diues epulo non nominatur, quia ignotus domino erat: pauper autem tanquam Deo familiaris, Lazarus nuncupatur. De malis enim dicitur, Vocauerunt nomina sua in terris suis. Bonis autẽ, Gaudete quia nomina vestra sunt scripta in cœlis. Vnde istam expositionem hic innuit August. dicens, *Qui numerat multitudinem stellarum*, &c. Quid magnum est Deo numerare multitudinẽ stellarum, cui omnes capilli omnium hominum numerati sunt? Sed hic stellæ dicuntur quædam luminaria in ecclesia, consolantia noctem nostrã vitæ præsentis. De quibus dicit Apostolus, In medio nationis prauæ & peruersæ lucetis quasi luminaria in mundo. Tales numerat dominus in suos, quia nouit dominus, qui sunt eius. Si quis verò talibus ad vmbram fidei se cõiungit, nouit ille qui numerat, quia supra numerum est. Numerat dominus omnes secũ regnaturos: omnes aggregandos corpori vnigeniti sui habet numeratos. Qui autẽ indignus est, nec numeratur. Multi enim crediderunt: & multi se ad vmbram fidei specie populo Dei applicuerunt: qui tamen non sunt electi. De quibus in alio Psal. dicitur, Annunciaui & locutus sum: multiplicati sunt super numerum. Sunt ergo infra ecclesiam & supernumerarij quodammodo: id est, plus quàm in gloria futuri sunt. Deus autem qui numerat, discernit multitudinem stellarum, id est, electorum. Et omnibus eis numeratis nomina vocat: quia nomina eorum scripta sunt in libro vitæ, id est, in Dei prędestinatione: hoc est totum prçmium nostrum, hoc tota beatitudo nostra, vnde gaudere debemus: non de aliis rebus, non de donis spiritualibus quibusdam, sicut quidam faciunt: quibus malè vtentibus quibusdam donis Dei, dominus dicet in fine, Nõ noui vos. Discipulis etiam suis ait, Nolite gaudete quia spiritus vobis subiecti sunt: sed gaudete quia nomina vestra scripta sunt in cœlo. Hoc autẽ fit per charitatem: sine qua cętera dona spiritussancti quæ habentur ad tempus, perduntur. Vel aliter, *Qui numerat multitudinem stellarum*, id est, sanctorum: & omnibus eis nomina vocat: id est, vnicuiq; sanctorum proprium donum dat: alios per humilitatem, alios per castitatem, alios per pietatem vocando.

Sapientia Dei infinita. — Stellæ dicuntur omnes iusti. — Psal. 68. — Nomen conuenit solis bonis. — Matth. 10. — 2. Pet. 1. (*sic*: Philip. 2) — Psal. 39. — Lucæ 10.

Magnus dominus noster, & magna virtus eius: & sapientiæ eius nõ est numerus. 2551

Hic ex prædictis concludit immensitatem diuinæ potestatis & sapientiæ. Ex prædictis enim patet magnitudo potentiæ Dei: quia vt dictum est, sanat contritos corde, &c. hoc est peccatores contritos iustificat. Quæ autem maior potest esse potentia, quàm de impio facere iustum? Quoniam ait Aug. super Ioan. Maioris potestatis est iustificare impiũ, quàm ex nihilo totum mundum creare. Et ideo ex hoc concludit potestatis eius magnitudinẽ: dicẽs, *Magnus dominus noster, & magna virtus eius:* id est, potestas. Cõsequenter cõcludit magnitudinẽ sapientiæ eius. Quoniam dictum est quòd numerat multitudinem stellarum, &c. quia ab æterno nouit omnes electos, & eis spiritualia imposuit nomina: & hoc non obstante arbitrij nostri libertate. Sed quę maior sapientiæ claritas potest esse, quàm futurorum contingentium euentum præscire: maximè de his quæ à voluntate dependent? Et ideo ex hoc concludit sapientiæ Dei claritatem: dicens, *Et sapientiæ eius non est numerus.* Vnde magnitudinem virtutis eius declarans Iob, dicit, Magnus est fortitudine, iudicio & iustitia. Quod declarãs Gregor. ait, Magnus quippe est dominus fortitudine: quia fortem aduersarium superat: & de domo illius vasa contumeliæ auferẽs, in misericordiæ vasa permutat. Magnus est iudicio: quia etsi electos suos per aduersa deprimit, eos finaliter in gloria æternæ prosperitatis extollit. Magnus est iustitia: quia etsi hic diu tolerat, quandoq; tamẽ sine termino reprobos dãnat. Vnde de ipso dicitur Psalm. 134, Ego cognoui quòd magnus est Deus noster, præ omnibus diis. Quod probat, quia omnia quæcunque voluit fecit in cœlo & in terra, &c. vide ver. 2363. & infra. De magnitudine verò eius sapientiæ, dicitur Iob 36, Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram. Et propter ista dicitur de ipso, Magnus dominus, & laudabilis

Iob 37. — Greg. 27. moral. cap. 26. — Psal. 47.

laudabilis nimis: & magnitudinis eius nõ est finis. vide ver. 2518. Alio modo hic Dei magnitudinem deducit August. dicens, *Magnus dominus noster. & magna virtus eius*, &c. quia comprehendi eius magnitudo non potest. Ipse enim qui numerat stellas, numerari non potest. Nemo enim numerũ numerare potest. Si enim omnia quæ numerantur, numero numerantur: ipsum numerum nullus numerare potest. Ipse est mẽsura rerum, ipse põdus est rerum: sicut in libro Sapiẽtię dicitur, Disposuit Deus omnia in numero, pondere & mensura: id est, in seipso, qui est numerus omnia disponens, pondus cuncta formans, mensura ad se trahens vniuersa: quæ omnia à nobis incomprehensibilia sunt. Conticescãt ergo humanæ voces: requiescant humanæ cogitationes: ad incomprehenlibilia Dei non se extendãt quasi comprehensuri, sed tanquam participaturi.

Sapien. 11.

2552 Suscipiens mãsuetos dominus: humilians autẽ peccatores vsque ad terram.

Hic ostendit diuinam iustitiam. Cùm enim iustitia sit virtus reddens voicuique secundum opera eius: iustus iudex habet præmiare bonos, & malos deprimere: humiles exaltare, & humiliare superbos. Sic & Deus iudex iustus facit: dicente gloriosa virgine Maria, Lucæ 1, Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles. Sic etiam & in proposito, dominus suscepit mansuetos, id est, filios Israel captiuatos in Babylonem suscepit: ipsos liberãdo, qui in Babylone erant mansueti & humiles, non reddentes malum pro malo: sed patienter captiuitatem tolerantes. Vnde & sic suscipi à Deo per liberationem supplicabat ille populus à Deo, vt opprobria infidelium euaderet: dicẽs, Suscipe seruum tuum in bonum (scilicet libertatis) vt non calumnientur me superbi. Sed ipsos Babylonios puniuit & destruxit: quia per regẽ Persarum & Medorum Babylonia fuit capta, ipsi interfecti, & Babylonia sic destructa & ad terram redacta, quòd inhabitabilis facta fuit hominibus, sed habitatio facta ferarum: sicut Esaias de Babylone prædixerat: Esa. 13, dicens, Non habitabitur vsque in finem. Sequitur, Et habitabunt ibi bestiæ: & domus eorum replebuntur draconibus. Hanc ergo Dei iustitiam & liberationem suorum & punitionẽ Babyloniorum præuidens Psalmista, ait, *Suscipiẽs mansuetos dominus*: scilicet filios Israel liberando, humilians autẽ peccatores vsque ad terram: scilicet ipsos Babylonios: ista scilicet faciendo ostendit iustitiam suam. Sed per ista ad alia spiritualia nos inducit Psalmista cõtemplando. Quia enim statim Psal. dixit sapiẽtiam Dei incomprehensibilem, quia sapientiæ eius non est numerus: hic vult declarare, qui sunt qui sapiẽtiam Dei possunt intelligendo participare, & qui non: quia solùm humiles & mansueti, qui si aliqua obscura scripturarum non intelligunt, nõ scripturam corrigunt, non reprehendunt: sed defectum sibiipsis attribuunt, & pro intelligentia habenda ad aures Dei pulsant. Tales inquam mansuetos ad intelligentiam scripturarum suscipit dominus. Sed immansuetos & superbos, qui quod non intelligunt reprehẽdunt, & corrigere volunt: vt puta dicentes, Non sic debuit propheta dicere, sed sic: & huiusmodi. Tales peccatores deponit ad terram: scilicet solùm ad intelligẽtiam terrenorum eis spiritualia scripturarum nõ manifestans. Vis ergo in-

Psal. 118.

Humilibus reuelatur scriptura: superbis occultatur.

A telligere? Esto mansuetus, & eris susceptus: si superbis pro intellectu scripturę, eris humiliatus. Et hoc est quod ait, *Suscipiens mansuetos dominus: humilians autem peccatores vsque ad terram.* Et hæc est intentio August. hic dicentis, *Suscipiens mansuetos dominus: humilians*, &c. Verbi gratia. Non intelligis scripturam? honora scripturam & verbum Dei. Noli proteruus esse: accusare aut obscuritatem aut quasi peruersitatem scripturæ. Peruersum in scriptura nihil est: obscurum autem aliquid est. non vt tibi negetur: sed vt exerceat accepturum. Ergo quando obscurum est, medicus hoc facit vt pulses: voluit te exercitari in pulsando. Voluit vt pulsanti aperiret:
B pulsando exerceberis: exercitatus, latior efficieris: latior factus, capies quod donatur. Ergo noli indignari quòd clausum est: mitis esto. Noli recalcitrare aduersus obscura: & dicere, Melius diceretur, si sic diceretur. Non corrigat æger medicamenta sua. Nouit ea medicus modificare. Ei crede qui te curat. Audi quid dicat Psalmista, *Suscipiens mansuetos dominus*. Noli ergo resistere aduersus clausa: sed mansuetus esto, vt te suscipiat. Si autẽ resistis, audi quid sequitur, *Humilians autem peccatores vsque ad terram.* Peccatores hoc loco, immites & eos qui mansueti non sunt, intelligimus. Hos humiliat vsque ad terram, quia reprehendunt intelligibilia: ideo terrena sensuri sunt, vt terrena tantùm de Deo sa-
C piant: incorporea, solum corporaliter cogitantes. Hoc facit Deus his qui volunt irridere legem antequam noscant. Et ad istum intellectum loquitur Sapiens, Eccle. 5, dicens, Esto mansuetus ad audiẽdum verbum Dei, vt intelligas.

Scripturæ obscuritas vtilis est.

Matth. 7.

Præcinite domino in confessione: psallite Deo nostro in cithara. 2553

Hic inducit ad Dei laudem ex beneficiis collatis generaliter. Et tria facit: quia primò Dei laudem proponit: secundò generalia beneficia inducit: ibi, *Qui operit*: terriò conditionem laudantium ostẽdit: ibi, *Non in fortitudine*. Primò ergo Dei laudem omnibus proponit: dicens, *Præcinite domino nostro in confessione*. Vbi notandum, quòd in antiquo testamento Deus laudabatur non solum voce humana, sed instrumentis musicis: sicut etiam hodie laudatur
D voce humana per cantum, & instrumento musico, vt cum organo & tubis: quia talia excitant mentem ad lætitiam, cum qua laudandus est Deus. Et hoc est quod hic nobis proponit Psal. dicens, *Præcinite domino in confessione*: & hoc quo ad vocem humanam. *Psallite Deo nostro in cithara*: & hoc quo ad musica instrumenta. Vbi notandum quòd per hæc vult Psal. ostendere quomodo ad cognitionem arcanorum scripturæ possimus deuenire. Ad hoc enim duo requiruntur: scilicet mentis humilitas. quod notatur ibi, *Præcinite domino in confessione*: & vitæ sanctitas: quod notatur ibi, *Psallite Deo nostro in cithara*. Quantum ad primum, dicit, *Præcinite domino in confessione*. Duplex est enim confessio: scilicet criminis & laudis. De confessione criminis dicitur Iacob. 5, Coofitemini alterutrum peccata vestra,
E &c. De confessione laudis ait Christus, Matth. 11, Confiteor tibi domine pater cœli & terræ, &c. Et hanc duplicem confessionem præmittere debet, qui mysterium sciprutarum intelligere curat: vt scilicet primò se humiliãdo, se accuset: peccata sua cõfitendo. Et cõsequenter cõfessione laudis ipsum Deum laudando & sacram scripturam, non ipsam increpando. Nec ista sufficiunt, nisi sint bona opera: vt

ra. vt scilicet quod de scriptura intelligis, illud opere compleas. Per citharam enim significatur asperitas poenitentiae quam debes operari: humanitas Christi, quam debes imitari: crux dominica, in qua debes immolari. vide vet. 481. Et ad istū intellectum hic loquitur August. dicens, *Praecinite domino in confessione.* Translatio tamen August. habet, *Incipite domino in confessione.* Quasi dicat, Hic incipe, si vis peruenire ad intelligentiam perspicuam veritatis. Incipe in confessione, te prius accusa: te accusato, Deum lauda. Innoca quem nondum nosti, vt veniat & sciatur. Post cōfessionem verò quid sequatur, opera bona. Vnde sequitur, *Psallite Deo nostro in cithara:* quod expositum est in psalterio, scilicet vet. 1547. Sic & cithara, non sola voce: sed opere psallite domino in cithara. Hoc est, confitemini & operamini opera misericordiae.

Scripturae intellectum operibus humilitatem & c. sua operatione.

2554 Qui operit coelum nubibus, & parat terrae pluuiam.

Hic incipit narrare Dei beneficia generaliter omnibus animantibus exhibita vt possint viuere: quae distinguit in tria. Primùm, quia terram ad foecunditatem irrigat. Secundò, quia terram fructibus exornat: ibi, *Qui producit.* Tertiò, quia alimenta omnibus animantibus praeparat: ibi, *Qui dat iumentis.* Quantum ad primum, sciendum quòd terra nō fructificaret, nisi aquis esset irrigata. Vt ergo germinare possit, Deus operit coelum nubibus: quia virtute caloris solis eleuantur nubes ex vaporibus & fumositate terrae, & ex vaporibus aquae maris: & intermediant inter nos & coelum: & sic operiūt coelum nobis, scilicet inferioribus, ne oculis nostris pateat: quae nubes postea resoluuntur, & aqua quae in ipsis continebatur, descendit per pluuiam, & irrigat terram, ne ariditate totaliter dissoluta, sterilis efficiatur. Et hoc est quod ait Psal. *Qui operit coelum nubibus:* quia nubes sunt inter coelum & nos. Et per illas nubes, parat terrae pluuiam. Quomodo autem nubes generantur & eleuantur, vide versic. 2365. Per ista autem alia spiritualia vult intelligere. Vbi per coelū scriptura intelligitur: quia ibi Deus celatus continetur. Sed nubes significant obscuritatem figurarum, quibus coelum scripturarum nobis occultatur ad tempus. Et haec obscuritas figurarum nobis est vtilis: quia per illam terra nostra irrigatur ad meritum, dum in scripturis sacris nos exercitamus. Et hanc expositionem hic ponit Augustin. dicens, *Qui operit coelum nubibus,* &c. id est, qui tegit scripturam figuris & sacramentis. Ecce quis videat coelum quod coopertum est nubibus: noli timere: audi quod sequitur, *Et parat terrae pluuiam.* Expauisti, quia non vides coelum: sed ex hoc complueris & fructificabis, & coelum serenum videbis. Operit enim dominus coelum nubibus: quia nisi haberemus occasionem obscuritatis scripturarum, gratiam exercitij non haberemus. Ad hoc enim obscura voluit esse dicta prophetarum: vt haberent postea serui Dei, quod interpretando influerent super aures & corda hominum excipientium de nubibus Dei saginam laetitiae spiritualis. Vel per coelum intellige sanctos Apostolos, praedicatores, & quoslibet iustos: vt deducit Gregorius, 1. moral. & in multis alijs locis. Per nubes autem quae coelum obscurant, intellige ignorantiam, qua mens iustorum obscuratur ne clarè videre possit diuina, quae fide credit. Et est sensus, quòd Deus operit coelum nubibus: quia corda iustorum fide-

Coelum significat scripturas, nubes, eius figuras & sacramenta.

Scripturarū obscuritas vtilis est.

Gregor. lib. 1. cap. 16. & lib. 10. cap. 10. & lib. 31. cap. 17.

lium sub quadam obscuritate tenet in praesenti, ne Deum clare videre possint. Ista nubium obscuritas ex infirmitate nostra procedit. Vnde Greg. lib. 28. moral. cap. 19, dicit, Cor nostrum tumultuosum cogitationibus nube regitur: quia ne internam quietem pure conspiciat, inquietudinis suae confusione obumbratur. Et quasi caligine obuoluitur: quia contemplandis sublimibus, tenetis ad hoc sensibus suae infirmitatis ligatur, &c. Sed haec obscuritas nobis vtilis est: quia meritum auget: & per consequens praemium, dum credis quae nō vides. Propter quod dicit quòd per hanc parat terrae pluuiam, quia pluuiam gratiarum infundit. Per pluuiā enim ipsa gratia intelligitur: vide vet. 1057.

Fidei obscuritas vtilis est.

Qui producit in montibus foenum, & herbam seruituti hominum. 2555

Hic ostendit quòd Deus terram fructibus ornat. Vbi attende, quòd hic per foenum & herbam intelliguntur omnia ex terra nascentia: quia omnia à principio ad modum herbae se habent. Veruntamen aliqua arescunt citò, vt blada: & ista foenum vocantur. Alia autem per multa tempora durant, vt arbores: & ista herba dicuntur. Et omnia ista Deus producit irrigando pluuia terram: quae omnia ad seruitutem hominum sunt ordinata. Quia etsi aliqua sint apta ad cibum iumentorum, & nō hominum, omnia tamen resultant ad seruitutē hominum, quia etiā ipsa iumenta sunt ad seruitutem hominum facta. Sed quid per ista Psal. nos intelligere curat? Notandum ergo quòd per montes significantur huius mundi homines alti, potentes, ac diuitiis abundantes: qui in rebus terrenis excedunt alios: vt ostendit Gregor. dicens, Quid per montes, nisi huius saeculi potentes accipimus, qui pro terrena substantia in altum tument: de quibus montibus ait Psal. Tange montes, & fumigabunt. Per foenum autem omnia temporalia vel carnalia quae citò arescūt, intelliguntur. Vnde Esa. 40, Omnis caro foenum. In montibus ergo producitur foenum, quia potentibus huius mundi temporalia bona dantur. Sed quid nomine herbae quae viriditatem seruat, & humilis in terra manens fructum producit, nisi iustus quilibet accipitur, & quilibet praedicator: teste Gregor. dicente, Herba nascendo prius à terra producitur, arita & aestibus tangitur: sole ac pluuiis nutritur: & tunc demum ad producendum fructum sui seminis aperitur. Bene ergo per herbas quilibet sancti intelliguntur: quia iusti viri prius in opere sanctae conuersationis oriuntur, atque huius vitae hyemem tolerāt: eósque grauium persecutionum aestas fatigat. Qui cùm recta faciunt, nequaquam hic suae rectitudinis remunerationem quaerunt. Cum a praesentis mundi laboribus exeunt, ad aeternam patriam venientes, expectata retributione perfruuntur. Ista ergo herba, id est, homines iusti, & sancti praedicatores, ad seruitutem hominum producuntur: quia ad informandum alios suis exemplis & praedicationibus sunt electi. Herba ergo producitur ad seruitutem hominū: quia spirituales & iusti alijs debent seruire, praedicando & spiritualia seminādo: sed in mōtibus producitur foenum, quia diuites & alti ad hoc recipiunt temporalia, vt illa ministrent iustis, qui eis spiritualia conferunt. Et ad hunc intellectum loquitur Apostolus, 1. Cor. 9, dicens, Si nos vobis spiritualia seminamus, non est magnum, si vestra carnalia metamus. Et ad hunc intellectum

Montes dicuntur mundi potentes & diuites.

Greg. 18 moral. cap. 22.

Psal. 143.

Herba significat iustos.

Greg. 8. moral. cap. 34.

Foenū significat omnia temporalia.

hunc versum exponit August. dicens, *Qui produxit in montibus fœnum*, &c. Mõtes dicit excelsos sæculi, aliqua magna dignitate præditos. Mons ergo attulit fœnum, quando maiores sua erogant iustis. Zachæus ille maior publicanorum, fœnũ attulit: qui dimidium bonorum suorũ pauperibus dabat. Hoc enim erat mirabilius, quòd mons attulit fœnum. Quanto enim elati sunt homines, tanto auari sunt. Et quanto in hoc sæculo maior est quis, tanto plus amat diuitias. Sed talibus loquitur Christus, Ecce mõs es: accipe pluuiam, da fœnum. Quid enim daturus es, nisi fœnum? Etenim omnia ista quę ecclesiæ ad necessitatem seruientium Deo dantur à diuitibus, quid sunt, nisi fœnum? Carnalia enim sunt & ad tempus apparentia: sed non inde aliquid carnale acquiritur. De rebus vilibus quid emas attende. Apostolus enim ait ostendens fœnum esse illud: Si nos vobis spiritualia seminamus, magnum est, si vestra carnalia metamus? Et audi quia omnia carnalia sunt fœnum, Omnis caro fœnum: & omnis gloria hominis vt flos fœni. Hoc ergo magnũ est, quòd in montibus fœnum producit. Sed Deo omnia sunt possibilia. Nam nihil sterilius esset durissimis montibus, nisi pluuia sanctæ prædicationis compluerentur. Sed quomodo irrigantur? Audi quod sequitur, *Quia produxit herbam seruituti hominum*: id est, sanctos prędicatores ad seruiendum hominibus. Vnde ipsum Paulum audi dicentem, Nos autem seruos vestros per Iesum. Ecce qui dicebat, Si nos vobis spiritualia seminamus, magnum est si vestra carnalia metamus? seruum se dicit ipsorum. Ergo producit in montibus fœnum, vt inde pauperes sustententur: & herbam seruituti hominum, vt diuites per sanctos prædicatores instruantur. Ad hunc etiam intellectum exponit Gregor. hunc versum, dicens, Per herbam enim sustentatio prædicantium demonstratur, cum dicitur, *producit in montibus fœnum: & herbam seruituti hominum*. In montibus quidem fœnum seruituti hominum & herba producitur, cùm sublimes huius sęculi ad fidei cognitionem vocati, sanctis prædicatoribus in huius vitæ itinere transitoria bona largiuntur.

Prædicatores bona auditorum debët sustentari. — *1. Cor. 9.* — *Esa. 40.* — *1. Cor. 4.* — *1. Cor. 9.* — *Greg. 19 moral. c. 18.*

2556 Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocãtibus eum.

Hic ostendit quòd omnibus animantibus Deus alimẽta præstat. Vbi nota, quòd iumenta dicuntur quasi iuuamẽta: vt sunt equi, boues, asini, cameli & huiusmodi: quib⁹ iuuatur homo, vel in vecturis vel in agriculturis, & huiusmodi. Et hic per iumẽta intellige omnes bestias terræ: quæ pascuntur ex his quæ in terra nascũtur. Per pullos autẽ coruorũ intellige omnia genera auium. In scriptura enim coruus est auis magnæ voracitatis: in cuius signum coruus missus à Noe extra arcam, inueniens cadauera, & ibi ratione voracitatis manens, ad arcam amplius redire neglexit. Si igitur pullis coruorum Deus præparat escam, multo fortius aliis auibus. Vel alia ratione hic in spirituali nominantur inter aues pulli coruorum. Nã vt dicit Magister de proprietatibus rerum, & habet hoc ab Isidoro, Corui pullis editis, priùs escas non præbent nec eos cibant, donec in eis pennę crescant: & per pennarum nigredinem similitudinem proprij coloris, ipsos suos filios agnoscant. Interim autem antequã pennas nigras habeant, pulli coruorum stant ore aperto, & rore cœli pascuntur. Et sic singulariter pullis coruorum Deus escam ministrat. Qui dicuntur inuocare Deum, non quòd ista inuocatio sit per aliquam recognitionem in pullis coruorum existentem: sed est quidam naturalis appetitus: quælibet enim res naturaliter suum esse conseruare intendit: & sic naturaliter appetit illa, per quæ in esse cõseruatur: cuiusmodi est cibus. Quid autem per ista Psal. nos velit intelligere, est sciẽdum quòd per iumẽta hic intelliguntur iusti homines & sancti prædicatores: qui dicuntur iumenta, quia suis prędicationibus & exemplis alios trahunt ad vitam. Quibus parat escam: quia sicut ipsi aliis seminant spiritualia, sic & ipsi aliorum carnalia metere debent. Per coruos autem intellige nigram gentilitatem, & verè nigram, quia colebat idola, & Deum ignorabat. Sed pulli coruorum sunt filij eorum ad fidem conuersi, quibus Deus parat escam, quia verbo Dei reficit eos. Vnde hic August. ait, *Qui dat iumentis escam ipsorum*. Litera August. habet, *Qui dat pecoribus*, &c. Pecora ista dicit gregem Dei. Nõ fraudat Deus gregem suum esca sua per homines, quorum seruituti herbam facit exoriri. Vnde Apostolus ait, Quis pascit gregem, & de lacte gregis non percipit? *Et pullis coruorum inuocantibus eum*. Hoc fortè putabimus quòd pulli coruorum Inuocent dominum, vt det eis escam. Sola enim rationalis anima inuocare Deum potest. Ergo hoc in figura accipe dictum: ne putare cogamini, sicut quidam impij dicunt, reuolui animas humanas ad pecora, ad canes, ad porcos, ad coruos. Anima enim humana facta est ad imaginem Dei. Non autem dabit Deus imaginem suam cani vel porco. Quid est ergo, *Et pullis coruorum inuocantibus eum*? Qui sunt pulli coruorum? Israelitæ se solùm iustos dicebant, qui legem acceperãt. Cæteros autem omnium gentium homines peccatores dicebant. Et omnes gentes in peccato, in idolatria, in adoratione lapidum atque lignorum erant. Sed nunquid sic remanserunt? Etsi non ipsi corui parentes nostri, tamen pulli coruorum nos ipsi inuocamus Deum. Ipsi sunt pulli coruorum, quibus dicit Petrus, Quia non corruptibili auro & argento redempti estis de vana vestra cõuersatione paternæ traditionis. Proficientes enim pulli coruorum, qui simulacra colere videbantur parentum suorum, cõuersi sunt ad dominum. Audis modò pullum corui inuocantem dominũ. Ille enim coruus non inuocat Deum: ego pullus corui inuoco Deum. Aliter autem istum versum deducit Gregor. per coruos & pullos coruorum intelligens gentilitatem conuersam: quia ipsi corui, id est, gentiles conuersi, etiam satagunt alios ad fidem inducere & nutrire. Vnde ait, Quid enim corui pullorũmque eius nomine, nisi peccatis nigra gentilitas designatur: de qua per prophetam dicitur, *Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum*? Iumenta quippe escam accipiunt, dum sacræ scripturæ pabulo mentes dudum brutæ satiantur. Pullis verò coruorum, filiis scilicet gentium esca datur, cùm eorum desiderium nostra cõuersione reficitur. Esca fuit iste coruus, dum ipsum sancta ecclesia quæreret. Sed nunc escam accipit, quia ipse ad conuersionem alios exquirit: cuius videlicet pulli, id est, prædicatores ex eo editi non de se præsumunt, sed in viribus sui redemptoris.

Coruus pascit tur rore cœlesti. — *Coruus significat gẽtiles.* — *Pulli coruorũ sunt gentiles conuersi.* — *1. Cor. 9.* — *Anima hominis non transit ad iumenta vel aues.* — *1. Pet. 1.* — *Greg. 30 moral. cap. 12.*

Non in fortitudine equi voluntatem habebit, neque in tibiis viri beneplacitum erit ei. 2557

Hic

A Hic ostendit conditiones, quas Deum laudantes debent habere. Et primò ostendit quid in laudantibus non quærit: secundò quid in eis requirit: ibi, *Beneplacitum est domino.* Vbi notandum quòd maxime Deus detestatur in seipsis vel in potestate humana cõfidentes, & non in Deo. Vt puta, aliqui confidunt habere victoriam, & seipsos posse saluare in multitudine equitum & quadrigarum: alij in multitudine peditum. Et tamen victoria belli non procedit ab illis: sed de cœlo. In istis autem nõ habet Deus beneplacitum suum. Et hoc notans hic Psal. dicit, *Non in fortitudine equi voluntatem habebit,* id est, equitum, qui scilicet confidunt in equis. *Neque in tibiis viri beneplacitum erit illi,* id est, in robore pe-
B ditum suorum confidentibus: quia tales frequen-
Iudith 7. ter debellantur à paucis: vt patuit de exercitu Madian, qui à trecentis viris cum Gedeone fuit supe-
Iudith 9 ratus. De exercitu Holofernis, qui ab vna muliere fuit extinctus. Et sic de multis aliis. De exercitu
Equus significat superbiã. Pharaonis, Sennacherib, &c. Quid autem per ista vult intelligere Psal? Notandum quòd per equum & eius fortitudinem notantur superbi & potẽtes:
Vir significat audaciam. sed per viri tibias notantur præsumptuosi & audaces, in quibus voluntas Dei non consistit. Vnde hic ait Glos. Ille qui iumenta pascit & pullos coruorum, non habet voluntatem, id est, beneplacitũ suum in fortitudine equi vel potẽtatu, id est, in superbia contumaciuo. Per equum enim superbia intelligitur: quia de equo altior incedit homo, & ceruix eius verè indicat superbiam: rapidus est etiã
C in cursu. Sequitur, *Nec beneplacitũ erit ei in tibiis viri:* id est, in composito habitu præsumptuosi & audacis. Per virum enim audacem præsumptionem notat. In tibiis notatur incessus incompositus. Non
Psal. 19. est ergo in tali confidendum, quia ibi non est Dei beneplacitum. Nam vt in alio Psalm. dicitur, Hi in curribus & in equis, nos autem in nomine domini inuocabimus. Hoc est, illi in superbia & honoribus temporalibus: nos autem in nomine domini magnificabimur. Propterea quid illis accidit? Au-
Equus multa significat. dite quod sequitur, Ipsi obligati sunt & ceciderũt: nos autem surreximus, & erecti sumus. Notandum autem quòd equi nomine in scriptura multa signi-
Gregor. 31. moral. 18. ficantur: vt deducit Gregor. dicens, In scriptura sacra equi nomine aliquãdo lubrica vita prauorum,
D aliquando dignitas temporalis, aliquando ipsum præsens sæculum, aliquando præparatio rectæ intentionis, aliquando sanctus prædicator exprimitur. Equi enim nomine lubrica vita prauorum figu-
Psal. 31. ratur: sicut scriptum est, Nolite fieri sicut equus &
Hierem. 5 mulus: & sicut alibi per prophetam dicitur, Equi amatores & emissarij facti sunt: vnusquisque ad vxorem proximi sui hinniebat. Equi nomine ali-
Eccles. 10. quãdo dignitas temporalis accipitur: Salomone attestãte qui ait, Vidi seruos in equis, & principes ambulantes quasi seruos super terrã. Omnis quip-
Psal. 75. pe qui peccat, seruus est peccati: & serui in equis sunt, dum peccatores præsentis vitæ dignitatibus efferuntur. Principes verò quasi serui ambulant, cùm dignitate virtutũ plenos nullus honor erigit:
E sed summa hic aduersitas velut indignos deorsum premit. Hinc rursum dicitur, Dormitauerunt qui ascenderunt equos, id est, in morte animæ mentis oculos à veritatis luce clauserunt, qui in præsentis vitæ honore confisi sunt. Equi nomine hoc ipsum
Gen 49. præsens sæculũ designatur: sicut Iacob voce dici-
Antichristum ex tribu Dan oritur. tur, Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, mordens vngulas equi, vt cadat assessor eius retró.

A Quo in testimonio quid equus significet melius ostẽdimus, si ea quæ circumstãt, paulo subtilius exponamus. Nonnulli enim de tribu Dan venire Antichristum ferunt, pro eo quòd hoc loco, & Dan & coluber asseritur & mordens. Vnde non immeritò dum Israeliticus populus terras in partitione susciperet, prius Dan ad aquilonẽ castrametatus est: illũ scilicet significans, qui in corde suo dixerat, Sedebo in mõte testamenti in lateribus aquilonis: ascẽdã super altitudinẽ nubiũ, & similis ero altissimo.
De quo per prophetam dicitur, A Dan auditus est *Hierem. 8.* fremitus equorũ eius. Qui non solũ coluber, sed & cerastes vocatur. Cerata enim Græcè cornua dicuntur, serpẽsq; hic cornutus esse perhibetur, per
B quẽ dignè aduẽtus Antichristi asseritur: quia cõtra fidelium vitam cũ morsu pestiferæ prædicationis armatur etiã cornibus potestatis. Quis autẽ nesciat semitam angustiorem esse quàm viã? Fit autẽ Dan coluber in via, quia in præsentis vitæ latitudinem eos ambulare prouocat, quibus quasi parcẽdo blãditur. Sed in via mordet: quia eos quibus libertatẽ tribuit, erroris sui veneno consumit. Fit cerastes in semita, quia quos fideles reperit & sese ad præcepti cœlestis angusta itinera restringẽtes: nõ solùm nequitia callidæ persuasionis impetit: sed etiã terrore potestatis premit, & in persecutionis algore post beneficia fictæ dilectionis exercet cornua potesta-
tis. Quo in loco equus hunc mundũ insinuat, qui *Equus significat mundũ.* per elationẽ suã in cursu labentiũ temporum spu-
C mat. Et quia Antichristus extrema mũdi apprehẽdere nititur: cerastes iste equi vngulas mordere perhibetur. Vngulas quippe equi mordere est, extrema sæculi feriendo cõtingere: vt cadat assessor equi retró. Assessor equi est, quisquis extollitur in dignitatibus mũdi. Qui retrò cadere dicitur, & nõ in faciẽ, sicut Paulus cecidisse memoratur. In facie enim cadere est, vnũquemq; in hac vita culpas suas agnoscere, eásque pœnitendo deflere. Retrò verò equo cadere videtur, ex hac vita repentè decidere: & ad quæ supplicia ducatur ignorare. Quia Iudæa erroris sui laqueis capta, pro Christo Antichristũ expectat. Bene Iacob eodem loco repentè in eodẽ *Genes 49* electorum voce conuersus est dicẽs, Salutare tuum expectabo domine: id est, non sicut infideles Antichristum, sed eum qui in redemptionem nostram
D venturus est, verum credo fideliter Christum. Equi nomine etiã præparatio rectæ intẽtionis accipitur: sicut scriptum est, Equus paratus est in diem belli, *Prouerb. 21.* sed dominus salutem tribuit: quia contra tentationem quidẽ se animos præparat: sed si non adiuuetur à domino, salubriter non decertat. Equi nomine sanctus quisque prædicator accipitur: propheta attestãte qui ait, Misisti in mare equos tuos turbãtes aquas multas. Quietæ quippe aquæ iacuerũt, quia humanæ mẽtes diu vitiorum suorũ torpedine sopitæ sunt. Sed equis Dei mare turbatum est, quia missis sanctis prædicatoribus omne cor quod pestifera securitate torpuit, impulsu salutiferi timoris expauit, &c. Ex quibus omnib[9] patet quòd equus in scriptura quãdoque accipitur pro ipso mundo:
E ac etiã pro altis & superbis in dignitatibus mundi constitutis. Et sic accipitur hic cum dicitur, *Non in fortitudine equi voluntatem habebit,* &c.

Beneplacitum est domino super ti- 2558
mentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius.

diuisionem Psal. qui diuiditur in duas partes: quia primò fideles ad laudem Dei excitantur: secundò ad hoc rationes multæ assignantur: ibi, *Quoniam confortauit*. Circa primum sciendum quòd ecclesia in scriptura quandoque vocatur Hierusalem: quandoque vocatur Sion. Vocatur enim Hierusalem. Psalm. 121, Hierusalem quæ ædificatur vt ciuitas: quia sicut ciuitas materialis lapidibus insensibilibus ędificatur, sic ecclesia militans etiam lapidibus viuis. Apoc. 21, Ostendit mihi ciuitatem Hierusalem sanctam descendentem de cœlo, scilicet ædificatam à Christo lapidibus viuis adinuicem glutinio caritatis copulatis. Vocatur & Sion, eo quòd in monte Sion fuit templum domini, in quo Christus multoties prædicando fundauit ecclesiam. Et quia in monte Sion spiritus sanctus fuit fidelibus visibiliter missus: per quem ecclesia per Christum fundata, in charitate fuit solidata. Sic ergo ecclesia quandoque dicitur Hierusalem, quandoque Sion. Vnde Apostolus ad Hebr. 12, ait fidelibus, Accessistis ad montem Sion & Hierusalem &c. Ecclesiam ergo, id est fideles, Psalm. inuitans ad laudem domini, dicit, *Lauda Hierusalem dominum* &c. Per hoc ergo Psalm. attendens quanta bona sint in cœlesti Hierusalem, illius beatos concíues, scilicet angelos & beatos homines, ad laudem Dei inuitat: dicens, *Lauda Hierusalem* &c. Et nota quòd aliter Deum laudat ecclesia militans, & aliter triumphans. Nam ecclesia militans laudat operibus misericordiæ insistendo: Psalm. 146, Laudate dominum, quoniam bonus est Psalm. per quem bona operatio intelligitur. Vnde hic ait Augustin. *Lauda Hierusalem dominum*. In illis operibus misericordiæ exerceri adhuc oportet. Considera vtique societatem tuam. Vide vtrum aliquis esuriat, cui porrigas panem: vide si quis sitiat, cui des calicem aquæ: vide vtrum aliquis modò apud te peregrinus sit, quem hospitio recipias: vide vtrum aliquis sit æger, quem visites: vide vtrum aliquis litiget, quem concordes: vide vtrum aliquis moriatur, quem sepelias. In cœlesti autem Hierusalem laudatur Deus, non his operibus, sed solum fruitione & lætitia. Vnde ait Aug. in huius Psalm. præfatione: Si illam vitam beatam cogitaueris, & illius vitæ negocium, non fluctuabis. Negocium enim illud plenum solius dulcedinis, nulla interpellatum molestia, nulla fatigatione sauciatum, nulla nube perturbatũ: negocium nostrum quod ibi erit, laudare Deum, amare, laudare: in amore amare, in laude laudare. Beati qui habitant in domo tua domine: in sæcula sæculorũ laudabunt te. Quare? nisi quia in sæcula sæculorum amabunt te? quare? nisi quia in sæcula sæculorum videbunt te?

Ecclesia dicitur Hierusalẽ & Sion.

Ephes. 2.

Laudat Deũ aliter ecclesia militãs, aliter triũphãs.

Psal. 83.

2560 Quoniam confortauit seras portarum tuarum: benedixit filiis tuis in te.

Hic assignat rationes laudis diuinæ, quæ sumuntur ratione beneficiorum Dei. Et illa sunt duplicia, scilicet beneficia legis nouæ & antiquæ. Et secundum hoc diuiditur in duas partes: quia primò assignat beneficia legis nouæ: secũdò legis antiquæ: ibi, *Qui annunciat*. Prima in duas: quia primò ponit legis nouæ beneficium. Secundò declarat quoddam dubium dictum: ibi, *Qui dat niuem*. Quantum ad primum, sciẽdum quòd in lege noua maximè triplex est beneficium: scilicet iustificationis, vt baptismus: refectionis, vt eucharistiæ: & eruditionis, vt prædicatio verbi diuini. Et secundum ista tria prima pars diuiditur in tres: quia primò agit de beneficio iustificationis: secundò de beneficio recreationis: ibi, *Qui posuit*: tertiò de beneficio eruditionis: ibi, *Qui emittit*. Quantum ad primum, sciendum quòd sicut porta domus dicitur apertura per quam domus intratur: sic & spiritualiter porta ecclesiæ militantis dicitur illud per quod quis de ecclesia militante dicitur. Et isto modo portę ecclesię dicuntur sacramenta, per quæ quis qui non est de ecclesia, ecclesiam intrat, sicut est baptismus: qui est omnium sacramentorum ianua siue porta. Seræ autem harum portarum dicuntur virtutes sacramentorum: vt puta fides & caritas, quæ in sacramento baptismi infunditur. Quæ ideo dicuntur confirmari, quia Dei ordinatione sic firmatum & stabilitum est, quòd sacraméta legis nouæ operentur virtutes etiã ratione operis operati: quod non faciebant sacramenta antiquæ legis. Ratione ergo huius beneficij nos ad laudem Dei prouocat Psal. dicens, *Lauda Hierusalem dominum*. Et ratio est, *Quoniam confortauit seras portarum tuarum*: id est virtutes sacramentorum, per quæ scilicet sacraméta infundit virtutes gratuitas, quæ nos Deo gratos faciunt. Et hoc est quod ait, *Benedixit filijs tuis in te*: scilicet benedictione gratiæ. Quid est enim Deum nobis benedicere, nisi gratiam suam nobis dare? Vel hoc intelligitur de cœlesti Hierusalem. Vbi notandum quòd terrestris Hierusalem portæ dicuntur apertæ, quia quisquis ecclesiam potest intrare: & cum intrauerit, potest exire. Cœlestis etiam Hierusalem portæ ideo apertæ dicuntur vsque ad diem iudicij, quia electi quotidie illuc intrant: sed post vltimum iudicium ibi erunt portæ clausæ: quia sicut nullus inde exire poterit, sic nec amplius intrare. Et hoc est quod Matth. 25, dicitur de virginibus prudentibus, Et quæ paratæ erant, intrauerunt cum sponso ad nuptias: & clausa est ianua. Ibi ergo erit secura laudatio, quia clausa erit ianua, quia nihil ibi erit vnde doleat: nemo intrabit quem timeat. Et istum intellectum habet hic Augustin. dicens, *Quoniam cõfortauit seras portarum tuarum*. Laudamus modò: sed laudamus inter scandala. Modò enim apertæ sunt portæ: multi intrant: multi exeunt. Quare? quia nundum est beatitudo hic perfecta. Tunc autem non timebis aliquid tale futurum. Lauda ergo Hierusalem dominum: quoniam confortauit seras portarum tuarum, vt nemo exeat, nemo amplius intret: nec hoc timeas cum intraueris: tantummodo esto in numero virginum, quæ portant oleum secũ: paucorũ est virginitas in carne, omniũ debet esse in corde: virginitas carnis corpus intactum: virginitas cordis, fides incorrupta. Virgo dicitur tota ecclesia. Quinque virgines prudentes omnes animas intraturas regnum Dei significant: quinq; fatuæ, omnes perituras. Moraliter autem notãdum quòd ciuitas cœlestis Hierusalem quæ in quadro posita dicitur propter stabilitatem, duodecim portas habere dicitur: scilicet tres ab oriente, tres ab occidente, tres ab aquilone, & tres à meridie: per quas quis ingredi potest. Sed post iudicium omnes istæ erunt clausæ & firmatæ: vt per illas nullus amplius possit intrare.

Portæ ecclesiæ sunt sacramenta.

Qui posuit fines tuos pacẽ, & adipe frumenti satiat te. 2561

Hic agit de beneficio recreationis, quod est

sacramentum eucharistiæ. Vbi notandum quòd Christus statim natus pacem attulit mundo. Vnde & angeli statim laudantes Deum, pacem mundo Luc. 2. datam annunciauerunt: dicentes, Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus &c. Hác etiam Ioan. 14. pacem moriens confirmauit, dicens Apostolis, Pacem meam do vobis &c. non quomodo mundus &c. Quæ autē sit pax mundi, vide versic. 1186. Quæ autem pax Christi, vide versic. 551. Et iste talis, scilicet Christus, adipe frumenti satiat nos: quia in figura panis frumenti corpus suum nobis tradit, in quo plena satietas cōtinetur, & refectio spiritualis. Psal. 80. Vnde de isto adipe frumenti dicitur, Cibauit eos ex adipe frumenti &c. vide ver. 1405. Per hoc Psal. vult ostendere pacem & saturitatem, quam habent beati in cœlesti Hierusalem, ianuis clausis in fruitione diuinitatis & verbi incarnati. Ibi enim intus est vera pax: extra autem, est solùm gehenna. In pace illa est plena satietas, & nulla indigentia: ibi saturatur intellectus speculatione: ibi saturatur voluntas fruitione: ibi saturatur corpus in verbi incarnati contemplatione. Et hoc est quod ait, *Ex adipe frumenti satiat te*: id est pane cœlesti, qui de cœlo descendit. Quo in hoc mundo licet cibemur, non tamē saturamur: quia carne opertus sola fide cognoscitur: tūc autem videbimus cum sicuti est. De cœlesti ergo Hierusalē dicat, *Qui posuit fines tuos pacem*. Ibi enim pax erit perfecta, quæ hic haberi non potest. Vnde hic Aug. *Qui posuit fines tuos pacem*. Qualis enim pax in nobis est? Nam caro cōcupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Quomodo ergo esset plena pax? quando corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem. Tunc plena erit pax, tunc firma pax: nihil litigabit aduersus animā in homine: non ipsa aduersum se ex quadam parte saucia. Non carnis fragilitas, non indigentia corporis: nōn fames, non sitis: non frigus, non æstus: non lassitudo corporis: non vlla inopia: non prouocatio rixæ. Hæc omnia litigāt aduersum nos: sed ibi omnia ista cessant, quia ibi nostra saturatur anima. Vnde sequitur, *Qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti satiat te*. ibi enim transit fames & sitis iustitiæ: succedit saturitas. Quid ibi erit adeps frumenti: nisi panis ille qui ad nos de cœlo descendit? In patria ipsa quomodo saturabit, qui in peregrinatione sic pauit? Aliter istum textum de saturitate viræ per sumptionem sacramenti eucharistiæ exponit Hugo de sancto Victore: dicens, *Et adipe frumenti satiat te*. Filij Hierusalem paleas non manducant, quæ sunt pabula iumentorum: sed frumenti adipe saturantur. Omnes enim qui internam dulcedinem gustare cœperint: quicquid extrinsecus trāsitoriè delectat, despiciut: & ad illum cibum quo mens illuminatur ad cognitionem, reficitur ad decorem, tota auiditate festinant. Et attende quòd ista adipe frumenti diuersi diuersimodè cupiunt saturari: alij persequendo, alij deuotè desiderando, vt ostendit Greg. 22. lib. mor. cap. 11. super illo verbo Iob 31. Si non dixerunt viri tabernaculi mei, Quis det nobis de carnibus eius vt saturemur: dicens, Viri quippe tabernaculi eius de carnibus eius saturari cupierūt: vel Iudæi videlicet persequentes, vel gentiles credentes. Quia & illi moliti sunt corpus illius quasi consumendo extinguere: & isti esurientem mētem suam desiderant per quotidianum immolationis sacrificium, de eius carnibus satiare. Si autem hoc referatur ad cœlestem Hierusalem: tunc satiat suos Deus

Pax vera hic nō habetur: sed in gloria.

Gal. 5. 1. Cor. 15.

Saturari carnibus Christi, aliqui cupiūt dupliciter.

Satietas gloria qualis sit.

ex adipe frumēti, quia æterna satietas omni est pinguedine plena: de qua Iob 36, Requies autē mensæ tuæ, erit plena pinguedine. Quod exponens Greg. ait, Requies mensæ est refectio satietatis internæ. Quæ pinguedine plena dicitur, quia in æternæ voluptatis delectatione præparatas huius mensæ epulas esuriebat propheta cum diceret, Satiabor dū manifestabitur gloria tua. Huius mensæ pocula sitiebat: dicēs, Sitiuit anima mea ad Deū fontē viuū: quādo veniā, & apparebo ante faciem Dei &c.

Greg. 26 moral. c. 32.

Psal. 16.

Psal. 42.

Qui emittit eloquium suum terræ: 2562
velociter currit sermo eius.

Hic consequēter agit de beneficio eruditionis: scilicet prædicationis verbi Dei. Christus enim nō solùm ore proprio prædicauit euangelium regni, sed etiam per totum orbem misit Apostolos ad illud prædicandum: eis præcipiens, Euntes in mundum vniuersum prædicate euangelium omni creaturæ &c. Et vide magnum mirabile, quòd duodecim Apostoli per mundū dispersi, in paruo tempore totum orbē euangelio Christi repleuerunt: quia in omnē terrā exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Et hoc præuidens Psal. hic ait, *Qui emittit eloquiū suum terræ*: id est qui emittit Apostolos ad prædicandum eloquiū suum terræ: id est euangelium, quod dicitur eloquium Christi, quia Christus illud ore proprio prædicauit. Et quia in paruo tempore per totum orbem illud prædicauerunt: ideo dicit, *Velociter currit sermo eius*: id est Apostoli prædicantes sermonem eius, velociter totum mundum discurrerunt. Vel aliter. Per eloquiū Dei, intellige Dei filiū, Dei verbū: quia sicut eloquium dicendo formatur, sic & Deus pater verbum suum dicendo generat æternaliter. Istud eloquium pater misit terræ, quādo filiū suum per incarnationē ad nos qui terra sumus misit. Quomodo enim aliter nos saturaret adipe frumenti, nisi eloquium suum ad nos per carnis assumptionem misisset? Emittit ergo eloquiū suū terræ: id est verbū assumpta carne misit terræ, vt in terra cognosceretur. Aliter enim non leuaremur ad adipē frumenti satiantē, nisi mitteret verbū terræ: quia terra grauamur & impedimur ad reditu. Vel secundū aliam literam quā sequitur Aug. quæ dicit, *Ad velocitatē currit sermo eius*. Per quod voluit intelligere quòd nihil est velocius Dei verbo: quia velocitate nihil velocius esse potest. Vnde hic Aug. *Qui emittit eloquium suum terræ*: & venit ad terras verbū eius. Et quomodo? *ad velocitatē currit sermo eius*. Non dixit, Velox est verbum eius: sed *Currit ad velocitatem*. nō potuit melius & expressius dici. Calidus calore feruescit: frigidus frigore frigescit: velox velocitate fit velox. Quid enim calidius ipso calore: quo quicquid calescit, fit calidū? Quid frigidius ipso frigore: quo quicquid frigescit, fit frigidum: Quid ergo velocius ipsa velocitate, qua velox fit, quicquid velociter currit? Possunt dici multa velocia: & alia magis, & alia minus. Et tāto quisque velox est, quāto est particeps velocitatis. Et illa res minus est velox, quæ minus particeps est velocitatis. Ipsa ergo velocitate nihil velocius. Verbum ergo Dei quod currit vsq; ad velocitatē, omni alia re velocius est. Velocius est equo, auibus, vētis, angelis. Nunquid aliquid horum quātum ipsa velocitas? Verbū autē Dei vsque ad velocitatē currit. Sicut ergo si de aliqua re diceretur, Calet vsq; in calorem: id est adeo calet vt ipse calor possit dici. Sic de verbo Dei dicitur, *currit vsque ad velocitatem*. id est

Marc. vlt.

Psal. 18. Eloquium Dei est filius Dei.

Velocitate nihil velocius: caliditate nihil calidius: frigore nihil frigidius.

adeo

Forma abstracta verbi, sunt vbique. adeo vt sit ipsa velocitas. Quod tamē per aliquā similitudinē dicitur. Quod enim velox est sicut equ⁹, sicut vētus, sicut angelus: alicubi est, nō vbiq;. Velocitas autē ipsa vbique est, nusquā arctatur: quæ non modò est in equis vel ventis, sed in aliis infinitis, & in eisdem tēporum punctis vbique terrarum diffunditur. Hoc autē pertinet ad verbum Dei, scilicet non esse in parte: sed vbique est per seipsum. Sap. 8. Hæc est sapientia Dei, quæ attingit à fine vsque ad finem fortiter: non tamen motu locali, sed immobilitate. Tāquā si moles aliqua saxea impleat aliquem locum, dicitur quòd attingit à fine eiusdem loci vsque ad finem: cum tamen alterum non deserat alterum occupando. Non ergo habet motum illud verbum: & sapientia illa solida est, & vbique. Sed Sap. 7. & si de sapientiæ spiritu dicitur in libro Sapientiæ: quòd est acutus, mobilis, certus, incoinquinatus. Sed hoc facit ipsa velocitas, quòd sapientia dicitur mobilis, non quòd hoc deserat vt illud tangat: sed quia vbique semper sit, & nusquam inclusa teneatur. Sed cogitare ista nō possumus: pigri sumus: pigri autē, quia frigidi. Sed recurramus ad Dei verbum, quod feruens est: vt calefacti ab eo, simus agiliores. Velocitas enim feruens est: & omnia feruentia velociora: & omnia frigida sunt tardiora. Nos tardi, ergo frigidi. Illa autem sapientia currit vsque Psal. 18. ad velocitatem: ergo feruentissima est: vt non sit qui se abscondat à calore eius.

2563 Qui dat niuem sicut lanā: nebulam sicut cinerem spargit.

Hìc declarat quoddā dictum, quod videtur dubiū, scilicet de veloci prędicatione euangelij: quam velocitatē declarat per quosdā effectus valde veloces. Primus effectus est temporalitatis. Secūdus est frigiditatis: ibi, *Mittit crystallum*. Tertius est caliditatis: ibi, *Emittet verbū*. Primus ergo effectus velox est tēpotalitatis: quia scilicet tēporibus debitis subitò niuē emittit & nebulā. Vbi notādum quòd nix lanæ comparatur, & propter albedinem, & propter Nix quomodo generatur. mollieiem: quia mollis est ad tractandum. Qualiter autē niues generantur, est sciendum quòd cum sol radiis suis calefacit inferiora elementa, eleuat ex his vapores, in quibus est vis caloris. Qui calor etiā secum duxit multum de substantia aëris cum eleuaretur. Qui vapores postea eleuati superius ad locum frigidum, inspissantur in nubē: & tunc frigiditas loci incipit agere in frigidum. Et tunc aut frigus illud excellit & expellit calidum per cōuersionem nubis in aquam. Si autem frigus nō est ita excellens quòd conuertat nubē in aquam: tunc paulatim condensat illos vapores: & quando frigus est potens, illos indurat & cōgelat in pruina. Si autem non sic frigus potest cōgelare, quia non potest totum calorē de nube expellere: tunc ille calor nō est tātus quòd cōgelationē ex toto vaporis possit impedire: remittit tamē effectum frigoris, qui est congelare & indurare. Ideo illi vapores ex toto nō congelati in niuē mollē cōuertuntur. Et hinc est quòd nix descēdit mollis & tractabilis manibus & compressibilis: & propter frigiditatē qua inspissatur, albi coloris. Alij tamen dicunt quòd nix sic generatur: quòd quādo nubes resoluuntur, illa aqua pluuiæ antequā descendat ad terrā, sic inspissatur per frigiditatē aëris, & conuertitur in niuē. Et hoc satis velociter fit. Et hoc est quod ait, *Qui dat niuem sicut lanam*: id est ad modum lanæ albam. Quid autē per hoc Psal. velit intelligere? Notādum quòd in niue duo sunt: scilicet frigiditas & albedo. Per frigiditatē intellige statum peccati: quo caritas frigescit & expellitur. Per albedinē verò qua puritas significatur, intellige sanctos quos ab æterno prędestinauit De⁹, vt essent sancti & immaculati. Dat ergo Deus niuē frigidam, sed albā: quia in ista massa peccatorum sunt aliqui quos Deus prædestinauit sanctos futuros: & ideo dat niuē sicut lanā: quia ex illis prędestinatis sicut ex lana intendit Christus facere sibi vestē. Et istam expositionē ponit hic Aug. dicēs, *Qui dat niuem* &c. Sicut enim accidit nubibus, quia sursum gelant, & in ima decidit nix congelata: sic refrigescente caritate, decidit humana natura interius: & pigro corpore inuoluta, vt nix facta est. Sed in hac niue sunt prædestinati: quia dat ille niuē sicut lanam. Quid est sicut lanā? id est de niue quam dedit: id est de istis pigris & spiritu frigidis aliquos prædestinauit, de quibus facturus est aliquid. lana enim materia vestis est: & de istis adhuc spiritu frigidis, qui tamen prædestinati sunt: fit tunica Christi sine macula & ruga. Vnde meritò vestis Christi in mōte refulsit sicut nix: quia de hac niue fit vestis Christi. Et est sensus, *Qui dat niuē sicut lanā*: id est qui dat cōgelatos, sicut lanā, quæ est materia vestis: id est de cōgelatis & frigidis quos prędestinauit, facit vestē Christi, sine macula & ruga. Sequitur, *Nebulā sicut cinerē spargit*. Vbi notādum quòd per nebulam peccati obscuritas designatur: vt ostēdit Greg. Nebulę enim dicūtur illi vapores qui à vallibus eleuati in nubes cōuertuntur. Vnde propriè nubes sunt cœli: sed nebulæ, terræ. Per cinerem verò significatur pœnitētia: vt ostēdit idē Greg. Cum ergo Deus de niuibus frigidis suos prædestinatos vocat vt iustificet, tūc nebulā sicut cinerē spargit: quia obscuritatē peccati per pœnitentiā fuluit. Et hoc hic notat Glos. dicēs, *Nebulā sicut cinerē spargit*. Prædestinati enim qui adhuc in niuib⁹ sunt, vocādi sunt ad pœnitentiā. Et dum vocat pœnitētes, tūc nebulā sicut cinerē spargit. Cinis enim ad humilitatē & pœnitētiā pertinet: nebula verò caliginē peccati & ignorantiā notat. Et dum vocatur quis ad intelligendū Deum, & incipit velle capere veritatē & nō sufficit, quia patitur caliginē: adhuc est illi nebula. Sed si nō potest penetrare veritatis arcanū: pœniteat eū peccatorū suorū, quibus in hāc difficultatē videndi venit: & ita nebulam spargit Deus vt cinerem: id est tollit per humilitatem pœnitentiæ (quæ per cinerem significatur) nebulam, obscuritatem peccatorum. Est ergo sensus, *Nebulam sicut cinerem spargit*. Hic enim *sicut*, idem est quod per. Nota quòd cinis significat asperitatem pœnitentiæ: vide versic. 1712. Item significat humilitatem patientiæ, & mortalitatem nostræ miseriæ: vide in dictionario, litera cinis, parte secunda & tertia.

Nix frigida & alba, significat peccatores & iustos.

Math. 24.

Math. 17.

Nebula significat peccatū: cinis significat pœnitentiam

Greg. 30. moral. c. 10.

Greg. 13. mor. cap. 10.

Cinis significat humilitatē & miseriā.

Mittit crystallum suam sicut buccellas: ante faciē frigoris eius quis sustinebit? 2564

Secundò hoc idem ostendit ratione effectus frigiditatis. Vbi sciendum quòd crystallus est glacies sic indurata in locis frigidis: quod maximè contingit in parte aquilonari. Valde enim mirabile videtur quòd materia tam mollis & fluida, sicut est aqua, per frigiditatem sic induretur & congeletur, vt in paruo tempore crystallus efficiatur. Quid ergo mirum, si velociter currit sermo eius? Et etiam

Chrystallus est aqua cōgelata.

A in multo minori tempore aquã in crystallum posset congelare, si frigus suum Deus vellet magis intendere: quia quanto frigus est maius, aqua velocius congelatur. Et hoc est quod subdit, *Ante faciem frigoris eius quis sustinebit?* Quasi dicat, Nullus homo sustinere posset, si frigus vellet intendere vt posset. Et per hoc vult inducere quòd sermo Dei potest in vno tempore per totum orbem currere. Quid autem per hoc vult intelligere? Vbi sciendum quòd per crystallum, quæ non facilè soluitur, intelligit induratos in peccato & obstinatos: qui sine magna difficultate ad bonum induci non possunt. Talis crystallus fuit Saulus, qui obstinato corde Christum persequebatur. Et tamen aliquando tales sic obstinatos soluit, & ad fidem adducit, & facit eos buccellas panis: quia per ipsus reficit alios

Crystallus frigus sui obstinatos: quos tamen Deus conuertit in buccellas.

Crystallus fuit Saulus obstinatus.

B verbo Dei. Sicut fuit de Paulo, qui primò erat crystallus per duriciam & obstinationem: ad modum crystalli erat lucidus per doctrinam, quia instructus in lege: & tamen ipsum conuertit, & ipsum per mundum misit vt buccellas panis: vt scilicet per prędicationem fidei quam prius impugnabat, alios pane verbi Dei pasceret & nutriret. Vnde litera Augustin. habet, *Mittit crystallum suam, sicut frust. panis.* Et istam intentionem habet hic Augustin. dicens, *Mittit crystallum suam* &c. Quid sibi vult crystallus, nisi duros & obstinatos significare? Fuerũt enim multi ita duri & obstinati vt non iam niui, sed crystallo comparandi: & ipsi etiam prædestinati sunt & vocati. Et quidam eorum ita vt pascerent

C alios & essent vtiles aliis. Et quid opus vt numeremus multos qui duri & pertinaces contra veritatem fuerunt: qui modò prædicant veritatem, & facti sunt frusta panis? Ipse enim Christus ait, Ego sum panis viuus. totum corpus Christi est vnus panis: ergo & membra corporis Christi frusta sunt panis. De quibusdam autem duris facit membra sua & vtilia ad alios pascendos. Ex quibus vnum per multos notissimum illum Paulum intueamur. ipso proposito ad exemplum, alij similes intelligantur: vt explicetur sensus iste. Ecce, crystallus erat Paulus durus & obstinatus contradicens veritati: clamans aduersus euangelium, tanquam durus aduersus solem. Iste durus fuit crescens in lege eruditus ad pedes Gamalielis doctoris: & tamen non

Phil 3.

D audiebat Moysen & prophetas Christum prædicantes, magna duricia. Certè gentes non audierant prophetas, non audierant Moysen: frigidi erant, sed crystallus nõ erãt. Quia ergo Paulus crystallus erat, nitidus videbatur & cãdidus: sed durus & nimium gelidus. Quomodo cãdidus & nitidus: Hebræus ex Hebræis: secundum legẽ Pharisæus. Sed audi duriciam crystalli: secundum æmulationem persequẽs ecclesiam. Inter lapidatores sancti Stephani hic erat durus, & fortè cæteris durior. omnium enim lapidantium vestimenta seruabat, vt omnium manibus lapidaret. Sequitur, *Ante faciem frigoris eius quis sustinebit?* Sed cum hîc frigus significet peccatum, quomodo dicitur Dei? Ad hoc respondet August. dicens, Quomodo Dei dicitur frigus? Ecce, deserit

Act. 9.

E Deus peccatorem: non vocat, non aperit sensum, non infundit gratiam. Soluatur homo à glacie stultitiæ si potest: non potest. Nisi ergo Deus soluat, quis sustinebit? Et hoc est quod ait Apostolus, Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meę, & captiuantem me in lege peccati & mortis. Quis me liberabit de corpore mortis huius? Acsi diceret, Frigesco, miser sum: nullus me

Rom. 7.

A soluit ab huius frigoris miseria, nisi gratia Dei per Iesum Christum.

Emittet verbũ suum, & liquefaciet ea: flabit spiritus eius, & fluent aquæ. 2565

Hîc hoc ostendit per effectum caliditatis. Sicut enim (vt dictum est) aqua frigore subitò cõgelatur: ita Deus quando mittit verbum suum, id est effectum caloris qui verbum dicitur, quia omnia per verbum facta sunt, subitò congelata liquescunt: vt experiẽtia docet. Si ergo in corporalibus quæ sunt tardiora spiritualibus ista sic velociter fiunt: quid mirum, si verbum & eloquium eius quod est spirituale velociter discurrit per mundum? Sed quid per hoc spiritualiter intelligit? Tria enim posuit supe-

Verbũ Dei duriciã peccati liquefacit.

B rius congelata, scilicet niuem, nebulam, & crystallum, sed vnum durius alio. Sic & inter peccatores est differentia. Licet enim omnes sint frigidi: tamen non omnes æqualiter. Faciliter nebula dissoluitur adueniente sole: sed difficilius nix, difficillimè autem crystallus. Sic & peccatores indurati & obstinati per crystallũ significati, difficillimè resoluũtur à frigiditate peccati. Sed tamen quãdo Deus emiterit ad eos verbum suum, vocans eos per internam inspirationem, subitò liquescunt, & peccati duriciam ac frigiditatem dimittunt: vt patuit in Paulo tũc ad malum indurato, qui statim ad verbum domini dicentis sibi, Saule Saule, quid me persequeris? statim liquefactus à duricia suæ obstinationis, humiliter respondit: dicens, Domine quid me vis

Act. 9.

C facere? Et non solum in se fuit liquefactus: sed aliis fluenta doctrinæ infudit copiose. Et hoc est quod ait, *Emittet verbum suum* &c. Et hæc est hic intentio August. dicentis, *Emittet verbum suum* &c. Non ergo desperet nix: non desperet nebula; nõ desperet crystallus: quoniam de niue tanquam de lana conficitur tunica Christi. Nebula illa in pœnitentia salutẽ inuenit: crystallus dura dissoluitur per verbũ Dei: quia emittet verbũ suũ, scilicet in carnẽ, & liquefaciet ea. Verbo enim domini veniente, nec frigus, nec obscuritas desperare potest: salubriter enim liquefiunt, & fluenta spiritualis beneficij profundũt aliis. Vide crystallum duram, illũ scilicet Paulum post cædem & lapidationem Stephani frigore induratum contra Christũ: qui petiit literas à prin-

Act. 9.

D cipibus sacerdotum, vt vndiq; cædat Christianos. Durus fuit iste & gelidus. Sed quantumcunque esset durus & gelidus, ille qui emittit verbum suum & liquefacit ea, clamauit de cœlo feruidus, dicens, Saule Saule quid me persequeris? Vna illa voce, tanta duritia illa crystalli resoluta est. Emittet ergo verbũ suum, & liquefaciet ea. Non ergo desperandum est de crystallo: quanto minus de niue & nebula? Clamat ergo Deus ad gentes, Solui crystallum, venite niues: emittet verbum suum & liquefaciet ea. Sequitur, *Flabit spiritus eius, & fluent aquæ.* Ecce flante spiritu gratiæ, crystallus in aquas resoluitur. Saulus prius durus: modò resolutus in aquã, gentes vocat ad fontẽ. Et nota quòd dicit, *Flabit spiritus eius, & fluent aquæ*: quia ad præsentiam spiritussancti multiplex

De nullo est desperandum.

E aqua fluit in nobis: scilicet aqua sanctarũ scripturarũ, quæ ignorãtes instruit: aqua sacrarũ lacrymarũ, quæ pœnitẽtes abluit: aqua diuinarũ gratiarũ, quæ nos promerentes efficit. Et de qualibet istarũ vide diffusè, litera aqua, parte prima, secunda & tertia.

Qui annũciat verbum suum Iacob, iustitias & iudicia sua Israel. 2566

Hic ad laudem Dei adducit beneficia legis antiquæ. Et duo facit: quia primò ostendit beneficia facta Iudæis: secūdò ex hoc ipsos Deo magis obligatos ostendit ibi, *Non fecit taliter*. Quātum ad primum, sciēdum quòd ipsi Iacob patriarchæ fuit reuelatum à Deo quòd Dei verbū assumeret humanitatem nostram: & quòd de semine suo, scilicet de descendentibus ab ipso per Iudam, & etiam quo tempore Christus erat incarnādus: vnde cum ipse morti appropinquaret, & filiis sigillatim benediceret, quando venit ad Iudam, de quo Christus erat oriundus, omnia prædicta sibi fuisse reuelata ostē-

Genes.49. dit, dicens, Non auferetur sceptrum de Iuda, nec dux de fœmore eius, donec veniat qui mittendus est &c. Et istud fuit magnum beneficium: vnde ille populus præ cæteris laudare Deum tenebatur: etiā quia illi populo communiter fiebant reuelationes à Deo: etiam quia illi populo singulariter lex Dei fuit data. Et ideo per hæc omnia illos inducens ad laudem Dei, hic ostendit Psalmista, dicens, *Qui annunciat verbum suum Iacob*: id est ipsi Iacob reuelauit verbum suum ex ipso incarnandum: *Et iudicia sua Israel*: per iudicia intellige legem à Deo datam: quæ iudicia per populum fienda continebat. Et istam rationem assignat Apostolus ad Rom.3. Quid ergo amplius Iudæo? multum quidem per omnem modum. Per ista autem vult Psalmista ostendere quòd quādo Deus liquefacit per verbum suum induratos peccatores, ipsos ad pœnitētiam & fidem conuertendo, ipsos instruit de credēdis per fidem: & consequenter ipsos aduersitatibus multis subiicit. Fideles enim conuersi per Iacob & Israel significantur: quia tales supplantant vitia, Deum per fidem speculantur. Et hoc notat dicens, *Qui annūciat verbum suum Iacob*: quod facit quando conuersis per fidem reuelat credenda: sicut fecit Apostolo Paulo in triduo suæ excæcationis: quando vsque ad tertiū cœlum fuit raptus &c. Similiter talibus annunciat iustitias & iudicia sua: scilicet iudicia quibus ipsos

Actuum 9. multa pati oportet. Sic enim de Paulo cōuerso dixit Ananiæ, Ego enim ostendam illi quanta oportet eum pro nomine meo pati. Sic ergo annunciat verbum suum Iacob per fidē dans verbi cognitionem. Annūciat iustitias suas, ostendēs quòd quicquid patimur ante cōuersionē, iustè patimur propter elationem in Deū. Annūciat iudicia sua, ostēdens quòd illa quæ patimur post cōuersionem, ex occultis Dei iudiciis procedunt. Et hunc intellectum habet August. hic dicens, *Qui annunciat* &c.

Omnes pœnas quas patimur, iustè patimur. Quas iustitias? quæ iudicia? Quia quicquid humanum genus perpessum est ante cū esset nix, nebula & crystallus, perpessum est merito superbiæ & elationis contra dominum. Iudicia autem sua manifestat Iacob & Israel: quia & iusti qui hic sunt, labores & aduersa patiuntur iusto iudicio Dei. Quia

Psal.68. ille solus potest dicere, Sine causa hic passus sum: qui solus potest dicere, Quæ nō rapui exoluebam:

Ioan.14. qui solus dicere potuit, Venit princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Cæteri omnes patiuntur merito suo iudicia Dei. Et qui patiūtur pro iustitia, non sibi arrogent, quòd innocētes pa-

1 Petr.4. tiuntur. Audi Apostolum dicentem, Tempus est (inquit) vt incipiat iudicium à domo Dei. Exhortans martyres suos, vt minas frementis sæculi patientissime tolerent: ait, Tempus est inchoationis iudicij à domo Dei, Si autē inchoatio à nobis: quis finis eorum qui non credunt euangelio Dei? Si iustus vix saluabitur: peccator & impius vbi pare-

A bunt? Hæc ergo est iustitia Dei & iudicium: quia iusti & iniusti patiūtur pro merito suo. Iustitia ergo Dei patens est cùm mali patiuntur: sed occulta sunt iudicia cùm boni flagellātur, vt Iob. Hæc autē iudicia non manifestat malis, sed Israel: id est bonis & fidelibus: vt scilicet hinc vnusquisque consideret, quæ peccantibus postmodum supplicia maneāt: si etiam iustos tam varia flagella hic castigāt. Hinc Petrus ait, Tempus est vt iudicium incipiat à domo Dei. Et si iustus vix saluabitur, impius & peccator vbi parebūt? Hinc Paulus cū multa de Thessal. laude dixisset: protinus adiunxit, Ita & nosipsi in vobis gloriemur in ecclesiis Dei pro patientia vestra & fide in omnibus persecutionibus vestris

B & tribulationibus quas sustinetis in exemplū iusti iudicij Dei. Ac si iustis diceret, Dum tot toleratis, qui tam iusta agitis, quid aliud quàm iusti iudicij Dei aliis datis exempla: Quia ex nostra pœna colligendum est quomodo feriat quibus irascitur: si sic nos affligi patitur in quibus lætatur. Aut quomodo illos percussurus est, quibus iustum iudicium exhibet: si etiam nos sic cruciat quos pie redarguens fouet. verba sunt Gregor.5.moral.cap.8.

Parua iustorū opera ut quædam crimina... (margin note, partly illegible)

1.Petr 4.

2.Thess.1.

Non fecit taliter omni nationi: & iudicia sua non manifestauit eis. 2567

Hic ex prædictis beneficiis cōcludit ad laudem Dei Iudæos magis esse obligatos. Si enim secūdum Gregor. cum augentur dona, rationes crescunt donorum: & tanto humilior quisque debet esse, quā-

C to se obligatiorem conspicit in reddenda ratione. Igitur cum Iudæi ampliora beneficia recepérint aliis gentibus à Deo: quia eis annunciauit verbum suum & ad ipsos misit, eis dedit legem & prophetas ac præcepta: quibus iustitias & iudicia sua eis manifestauit, quæ aliis nationibus non fecit: cōsequens est vt ipsi Deo plus sint obligati, & ad Dei laudes ampliores. Quod hic concludens Psalm. ait, *Non fecit taliter omni nationi* &c. Vnde hic ait gl. *Non fecit taliter omni nationi*. Ad literam per Iacob & Israel, Iudæos accipit: quibus per seipsum Christus verbum annūciauit, iudicia sua manifestauit: quod aliis nationibus non fecit, quibus per seipsum non prædicauit. Vnde & dicebat, Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. Iudæis etiam

D Apostolos principaliter prædicatores ordinauit. sed quando à Iudæis fuerunt expulsi, ad gentes se conuerterunt. Ista verba etiam hodie de Christianis maximè dici possunt, quòd nō fecit taliter omni nationi, & iudicia sua &c. O quanta gratia tibi est facta, vt intra Christianos te Deus faceret nasci & nutriri: vbi fidem Christi recipis, voluntatē Dei audis: quæ præmia bonis dantur, & quæ supplicia malis, intelligis: salubria peccatorum remedia percipis, & contra futura, sacramenta quibus fortificaris assumis. Ista enim non habet hodie alia natio à Christiana religione. Cogita, si Deus te nasci inter Sarracenos & nutriri fecisset, quam fidem teneres? quid coleres? quid sperares, nisi quod illi faciunt? Ex hoc ergo lauda dominū, gratias age: quia

E non fecit taliter omni nationi. Iudicia sua nobis Deus manifestat, dum per sacram scripturā nobis suam voluntatem ostendit. Vnde ad ipsam semper intendere debes vt Dei voluntatē perficias, vt ostēdit Gregor. dicens, Sicut bene obsequentes famuli dominorum suorum vultibus semper intenti sunt, vt ea quæ præceperint confestim audiant & implere contendant: sic iustorum mentes per intentionē suam

Christiani præ aliis Deo obligantur.

Gregor 16. moral c.17.

suam omnipotenti domino semper assistunt, atque in scriptura eius quasi os eius intuentur: vt quia per eam Deus loquitur omne quod vult, tanto à voluntate eius non discrepent, quanto voluntatem illius in eius eloquio agnoscunt.

PSAL. CXLVIII.

2568 Laudate dominum de cœlis: laudate eum in excelsis.

Psalmus iste talem habet titulum, Alleluia Aggei & Zachariæ. Hic titulus formaliter ponitur in præcedenti Psalmo. Et exponitur vt ibi. Et eadem videtur esse materia Psalmi istius & illius. Nam vt hic ait gl. Aggeus & Zacharias qui in Babylonica B captiuitate prædixerunt liberationẽ terrestris Hierusalem, intellexerũt reparationem cœlestis: quam sub illa materiali intellexerũt, & pro ea dominum specialiter laudauerunt: vt & nos exemplo eorum quasi contempta huius nostræ peregrinationis Babylonia, securi hic præmeditemur laudem, quam in cœlesti Hierusalem soluemus in æternum. Vnde hic propheta per paucorum commemorationem, vniuersam creaturam hortatur laudare Deũ. Omnia enim laudant Deum vel in seipsis vel in aliis. Sunt enim quædam quæ habent spiritum laudãdi Deũ: & laudãt in illo affectu quo illis placet Deus. Quædã verò non habent intellectum, sed quia bona sunt in ordine suo & ad pulchritudinẽ vniuersitatis referuntur: per se quidem non laudãt, sed ab C ipsis per attendentes ea laudatur Deus. Et ita illæ creaturæ quodãmodo Deũ laudãt: quia de illis laus Dei nascitur in nobis. Ad quã nos hic monet Psalmista pro liberatione spirituali, quã prædicti prophetæ in mysterio futuram significauerũt. Ideóq; titulus continet nomina eorum. Præponitur ergo in titulo alleluia, quod idẽ est quod Laudate Deũ. Hoc ideo præmittitur, secũdum quod hic August. ait, quia tota occupatio præsentis vitæ in laudem debet exponi: quia tota vita futura laus Dei erit. Et nemo potest idoneus fieri laudis vitæ futuræ, qui nõ se modò ad illam exercuerit. Sed aduerte quòd ibi solum laudabimus: hic autem laudamus & oramus. Oratio in gemitu, laus in lætitia. Promissum enim est nobis aliquid quod nondum habemus. D Et quia verax est qui promisit, gaudemus: quia tamen nondum habemus, orando gemimus. Nunc ergo fratres, hortatur vos laudare Deum, dicens, Alleluia, id est Laudate Deum totis votis: id est, vt non solùm lingua & vox vestra laudet Deum: sed & scientia, vita vestra, facta vestra. Tunc enim desinis laudare Deum, quãdo à iustitia & ab illo quod illi placet declinas. Nam si à vita bona nusquã declines, & si lingua taceat, vita clamat &c. Ex prædictis ergo apparet sensus tituli, Alleluia Aggei & Zachariæ: id est hæc est laus Dei Aggei & Zachariæ: id est pro futura liberatione, pro qua prædicti prophetæ laudauerunt Deum. Tota autem intentio Psalmistæ est nos inducere ad laudem Dei. Quibus visis venio ad diuisionem Psalmi. Diuiditur Psal- E mus iste in duas partes: quia ad laudem Dei inuitãtur primò creaturæ superiores: secundò creaturæ inferiores: ibi, *Laudate dominum de terra.* Prima in duas: quia primò ponitur dicta laudis inuitatio: secundò eiusdem laudationis ratio: ibi, *Quia ipse dixit.* Prima in duas: quia primò ponitur ad laudem Dei inuitatorũ nominatio: ibi, Lau- A date eum omnes angeli eius. Quãtum ad primum, notandum quòd creatura est in multiplici differẽtia. Quædam habet spiritum rationalem & intellectiuum, vt angeli & homines. Quædam habet spiritum & vitam, sed nõ rationalem, vt pecora. Quædam habet vitam, sed non sensitiuam, vt arbores. Quædam nullam in se habet vitam, vt lapides. Et omnis ista creaturarum differentia suo modo laudat dominum de cœlis, id est qui residet in cœlis: quia ibi se beatis clarè ostẽdit. Quæ omnia hic deducit August. dicens, Hortatur Psalmista creaturã laudare dominum, quasi inueniret tacentes laudes Dei in cœlis & in terris. Nunquam cœlestia laudes sui conditoris tacuerunt: nunquam terrestria Deũ laudare cessauerunt. Sed attende quòd quædã sunt B quæ habent spiritum laudandi Deum in eo affectu quo eis placet Deus. Nemo enim laudat, nisi quod ei placet. Sic ergo laudant Deum omnia quæ in cœlis sunt, quæ habent spiritum vitæ & intellectum purum ad eum contemplandum & diligendum, vt angeli. Laudant in terra per intellectum cognoscẽdi creatorem, & creaturam homines. Sed pecora huius mundi intellectum non habent: habent tamen vitam qua cibum appetunt, vtilia sumunt, noxia fugiunt: habent & sensus corporalia discernendi: visum ad colores, auditum ad voces, olfactũ ad odores, gustum ad sapores. Arbores autem nec ipsam vitam habent, & tamẽ omnia laudant Deũ: quia in istis videmus & consideramus creatorem qui illa fecit: & sic de illis in nobis nascitur laus C Dei. Et cum ipsorũ consideratione laudatur Deus, omnia laudãt Deum. Si ergo suo modo omnia laudant Deum: ad quid iste ad laudem Dei omnia excitat, quasi Deum non laudent? Et respondet quòd ista inuitatio non est præcipientis, sed congratulãtis. Quomodo si venias ad homines bonũ aliquod operantes cum gaudio, & placet tibi quod faciũt, illis dicis, Facite, agite: non vt tunc incipiant facere quando dicis: sed quia placet tibi quòd facientes inueneris. Ideo adiungis gratulationem & exhortationem tuam. Dicẽdo enim Facite, & exhortando facientes, voto quasi facis cum illis. Sic ergo gratulãdo ait Psalmista, *Laudate dominum de cœlis* &c. Et potest esse duplex sensus. Primus, vt ly *de cœlis & in excelsis* referantur ad dominum. Et tũc est sensus, D vt omnes creaturas inuitet ad laudem Dei, dicens, Laudate dominũ qui habitat in cœlis & in excelsis. Vel possunt referri ad laudatores. Et tũc est sensus. Vos angeli & creaturæ cœlestes quæ estis de cœli habitatoribus, & statis in excelsis, laudate Deum. Et istum sensum credo magis secundum intentionem, propter illa quæ sequuntur statim: vbi de creaturis cœlestibus prosequitur. Vel aliter: vt ly *de cœlis & in excelsis* significet materiam laudis diuinæ. Per cœlum enim significantur Apostoli: vide versic. 815. Et sic est sensus: *Laudate dominum de cœlis:* idest de Apostolis, quos misit per orbem vocare gentes ad fidem: qui etiam excelsi dicuntur vitæ sanctitate & contemplatione.

E Laudate eum omnes angeli eius: laudate eum omnes virtutes eius. 2569

Hic ponitur inuitatorum discreta nominatio. Vbi notandum quòd in cœlis tria considerantur: scilicet natura & substantia ipsorum cœlorum: secundò ornamenta ipsorum: tertiò habitatores cœlorum. Et secundum hoc præsens pars diuiditur in tres: quia ad laudem Dei primò inuitat habitatores cœlorum:

Laudat Deũ omnis creatura.

Alleluia id est laudate Deum.

Laudat Deũ qui bene viuit.

Creaturarum multiplex differentia.

cœlorum:secundò ornamenta cœlorum ibi, *Laudate eum sol*:tertiò naturam & substantiam cœlorū: ibi,*Laudate eum cæli cælorum*.Primò ergo inuitat habitatores cœlorum:scilicet angelicos spiritus. Vbi notandum quòd nomine angelorum aliquādo intelligitur solum vnus ordo : qui scilicet est secundus ordo vltimæ hierarchiæ. Quoniam secundum Gregor.in homil.de angelis,angelorum vocabulū est nomen officij,non naturæ. Nam sancti illi cœlestis patriæ spiritus semper quidem spiritus sunt: sed semper angeli vocari non possunt. Quia tunc solùm sunt angeli,cùm per eos aliqua nunciantur. Græca enim lingua,angeli,nūcij : archangeli verò, summi nuncij vocantur. Sic ergo angeli sunt vnus ordo distinctus ab aliis angelorū agminibus.Quādoque verò angelus est nomen commune ad omnes spiritus cœlestes : qui omnes dicuntur angeli, sed minus propriè.Et isto modo etiam Lucifer,qui fuit supremus spiritus creatus, etiam angelus vocatur,Iob 4, Et in angelis suis reperit prauitatem. Et sic accipiuntur hic angeli pro omnibus spiritibus cœlestibus.Verum quia inter angelos est vnus ordo qui nobis multam materiam ministrat laudis diuinæ:qui dicitur virtutes:quia per angelos illius ordinis fiunt virtutes mirabiles & effectus in admirationem diuinæ potestatis nos inducentes: & per consequēs ad Dei laudem.Ideo illum ordinem specialiter nominat,dicens,*Laudate eum omnes angeli eius*:scilicet generaliter,sed magis specialiter tali ione prædicta,*Laudate eum omnes virtutes eius*. Sic enim dixit Psal. 103,102,Benedicite domino omnes angeli eius.Et statim pòst subdit in speciali de ordine virtutum,dicēs, Benedicite domino omnes virtutes eius.Vel aliter:vt hic ait gl. Virtutes quandoq; est generale nomē omnium cœlestium spirituum: quandoque verò pro vno ordine accipitur:qui dū mittuntur,angeli nominantur.Officium autem illius ordinis qui virtutes dicitur : vt ait Gregor.in homil.de angelis,est hoc.Quoniam virtutes vocātur illi angelici spiritus , per quos signa & mirabilia frequenter fiunt. Et officium istius ordinis est facere miracula, & virtutē faciēdi hominibus præstare:vt scilicet reducti ad primum statum , in quo scilicet Deus fecit hominem ad imaginem & similitudinem suam , per huiusmodi miracula demonstrētur.De ista materia angelorum & virtutū quomodo laudant dominum, vide versic.1751.1752. Item nota quòd angeli laudant dominum , sed homines iubilant:vt ostendit Gregor.super illo verbo Iob 38.Cùm me laudarent astra matutina & iubilarent filij Dei:dicens , Quia enim in tempore prima condita natura rationabilium spirituum creditur:non immeritò matutina astra angeli vocantur. Quod si sic est , dum terra esset inuisibilis & incōposita,dum tenebræ essent super faciē abyssi , venturum diem sequentis sæculi per lucem sapientiæ existendo præuenerunt. Nec negligenter audiendum est quod addit simul:quia matutina astra etiā cum vespertinis redemptoris potentiam laudant: dum electi angeli etiam cum redemptis in mundi fine hominibus largitatem gratiæ supernæ glorificant. Ipsi quippe vt nos ad laudem conditoris accenderent,orta per carnem luce redemptionis nostræ,voces suæ exultationis accommodant. Simul laudant:quia dum nos cōspiciunt recipi , hostium gaudent numerum impleri. Qui & fortasse ideo & matutina astra vocantur : quia sæpe ad exhortādos homines missi sunt. Et dum venturum mane nunciant, ab humanis cordibus præsentis vitæ tenebras fugant. Sed ecce,angeli diuinam potentiā laudant : quia ipsa eos tantæ claritatis visio delectat. Nos autem qui redimimur,sed tamen corruptione adhuc grauamur:donū quod percipimus,qua virtute laudamus ? Quomodo valebit lingua dicere, quod non sufficit mens sentire?Vnde sequitur, Et iubilarēt omnes filij Dei.Iubilatio quippe dicitur, cùm cordis lætitia oris efficacia non expletur: sed quibusdam modis gaudium prodit , quod ipse qui gaudet,nec tegere præualet,nec exprimere.Laudāt vtique qui iam tantæ claritatis latitudinem in sublimibus vident. Iubilāt verò homines,qui adhuc in inferioribus oris sui angustias sustinent &c.

Angelus quàndoque est nomen vnius ordinis, quādoque commune.

Laudant angeli Deum:sed homines iubilant.

Gregor.28. moral.c.14.

Iubilatio quid sit.

Laudate eum sol & luna: laudate eum omnes stellæ & lumen. 2570

Hic inuitat ad laudem Dei ornaměta cœlorum. Et vide modum procedendi congruum.Quoniam incepit inuitare inuisibilia,scilicet angelos : postea descendit ad visibilia. Visibilis est enim sol , luna, stellæ &c.Sed quomodo sol , qui intellectum non habet , laudat Deum , iam dictum est versic.2568. Opus enim artificem laudat,si est pulchrum,& ordinatum:ipsum vituperat,si est deforme & inordinatum.Respice ergo solem , quàm pulchrum corpus,quàm luminosum , totum orbem illuminans: quis præter Deum tale opus facere potest? Si ergo opera laudant,iuxta illud Prouerb.vlt. Laudent eū in portis opera eius : quomodo sol non laudat dominum?quomodo non luna?quomodo non stellæ? Præterea , considera quantam obedientiam sol suo factori exhibet,ordinem sibi à Deo datum indefessè seruans,Ecclesi.1 , Oritur sol & occidit,& ad locum suum reuertitur. Sic ad præceptū Dei firmus & immobilis sistit:sicut Iosué 10. Cum dimicaret Iosué contra quinque reges,& illos fugientes persequeretur,& vt eos plenè capere posset antequam sol occumberet:præcepit soli & lunæ,ne mouerētur : dicens alta voce coram omnibus , Sol contra Gabaon ne mouearis,& luna contra vallē Haylon. Steteruntque sol & luna , donec vlcisceretur se de inimicis suis : & non festinauit occumbere spacio vnius diei.non fuit antè neq; pòst tam longa dies, obediente domino voci Iosué. Et quid miraris , si sol laudans Deum,iussus stetit & nō festinauit occumbere?Nam & quod plus est,ad præceptū Esaiæ retrocessit per decem gradus:vt habetur 4.Regum 20. Quod maius est,vt laudaret Christum , ostendens ipsum verum Deūm , in Christi passione per totū orbē per tres horas obscuratus est:Matth.27. Et vt ostenderet Christi resurrectionem,in die resurrectionis per tres horas antè surrexit : vt restitueret tempora tres horas lucis , quas in passione Christi abstulerat: vt dictum est superius , versic. 2438. Meritò ergo ista cœlestia corpora Deū laudare dicuntur. Vel aliter: vt per solem & stellas,similiter & per lunam intelligamus sanctos doctores & prædicatores qui Deum laudant , dum prædicationibus eius diuinitatis potentiam ostendūt, & sanctis operationibus obsequuntur. Quod ostēdit Gregor.dicens , In sacro eloquio solis nomine prædicatorum claritas designatur. Sicut per Ioannem dicitur,Factus est sol sicut saccus cilicinus.In extremo quippe tempore sol sicut saccus cilicinus ostenditur:quia fulgens vita prædicātium,ante reproborum oculos aspera & despecta monstratur. Qui stellarum quoq; claritate figurantur : quia dū recta

Sol,luna & stellæ laudant Deum.

Sol & stella significāt doctores & prædicatores.

Gregor.9. moral.c.3.

Apocal.8.

recta peccatoribus prædicāt, tenebras nostræ noctis illustrant. vnde & subtractis prædicationibus *Hierem. 3.* per prophetam dicitur, Prohibitæ sunt stellæ pluuiarum. Quia verò per diem sol fulget, stellæ verò obscuritatem noctis irradiant. Et plerumq; in sacro eloquio diei appellatione æterna patria: noctis autem nomine præsens vita figuratur. Et prædicatores sancti vt sol oculis nostris fiunt, cum cōtemplationem nobis veræ lucis aperiunt. Et velut stellæ in tenebris lucent: cum per actiuam vitam pro futura nostris necessitatibus terrena disponunt. Quasi in die vt sol coruscant: cum ad contemplandam æternæ lucis patriam mētis nostræ aciem subleuant. Et quasi stellæ in nocte resplēdent: quia & cum terrena agūt, offensurū iamiamq; nostri operis pedem, exemplo suæ rectitudinis dirigunt &c. Vel aliter: per solem intellige Christum: per lunā, ecclesiam: & per stellas, omnes iustos. Et istis om-*Gregor 17. moral. cap 8.* nibus Deus laudatur. Vnde Greg. dicit, Quid per lunam, nisi cuncta simul ecclesia: quid per stellas nisi singulorum bene viuentium animæ designantur: qui intra prauorum hominum conuersationes *Philip. 2.* eminent, quasi in tenebris noctis lucent? Vnde per Paulum discipulis dicitur, Inter quos lucetis, sicut luminaria in mundo. Quia enim appellatione lunæ sancta ecclesia exprimitur, propheta testatur, *Abacuc 3.* dicens, Eleuatus est sol, & luna stetit in ordine suo. Eleuato etenim sole, in ordine suo luna statuitur: quia ascendente ad cœlos domino, sancta ecclesia protinus in prædicationis autoritate roboratur. Et quia stellarū nomine electi signantur, rursum Pau-*1. Cor 15.* lus insinuat, dicēs, Stella enim differt à stella in claritate &c. Sol ergo, luna, & stellæ, & lumen Deum laudant: quia per Christum, per ecclesiam, per iustos omnes Deus magnificatur: quibus bene ait Psalmista, *Laudate eum sol & luna: laudate eū omnes stellæ & lumen.* Per lumen accipe omnia lumen habentia, quę dinumerari non possunt. Vel per stellas accipe exempla iustorum, quibus ad laudem Dei alij inflammantur: vide versic. 2388.

2571 Laudate eum cœli cœlorū: & aquæ quæ super cœlos sunt, laudent nomen domini.

Hîc inuitātur ipsi cœli. Et nota quòd dicit cœlos in plurali, quia sunt plures cœli. vide versic. 1066. Cœli enim laudant Deum, dum cogitas eorum pulchritudinem, ipsorum motum regulatum, ipsorum tenuitatē quomodo firma consistit: quòd antiquitate non veterascunt, quòd operatione nō lassantur, quòd ipsorum influentia terra germinat, aquæ regulantur, aer transmutatur: & huiusmodi. *Aqua quomodo sunt supra cœlum.* Sed hoc est declarandum: scilicet quomodo aquæ quæ naturaliter sunt graues & fluxibiles sint supra cœlos: quoniam vt habetur Genes. 1, dixit quoque Deus, Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis. Et fecit Deus firmamentum: diuisitque aquas quæ erant sub firmamēto ab his quæ erant supra firmamentum. Sciēdum est igitur quòd inter cœlos est vnum cœlū, quod immediatè est supra cœlum firmamenti, in quo fixæ sunt stellæ: quod dicitur cœlum aqueum, siue crystallinū. Nam secundum sanctorū expositiones, aquæ quædam supra firmamentum sunt collocatæ: quæ ita *Cœlū aqueū quod sit: & quare sit factum.* sunt subtiliatæ & leuigatę, quòd in naturam subtilem & cœlestem sunt conuersæ: vnde & ibidē perseuerant fixæ. Secundum enim Bedā aquæ illæ cœlestes non vaporali tenuitate, sed glaciali soliditate more crystalli firmi & perspicui super firmamentū sunt suspensæ, & super propriam stabilitatem fundatæ: ita quòd nec sursum nec deorsum se habeant mouere. Vnde in ipsius firmamenti substantiā non agunt, nec ab ipsius motu patiuntur: sed ibi ab artifice omnium Deo sunt collocatæ: vt earum frigiditate naturali feruor generatus ex motu firmamenti temperetur: quod est tam grande corpus, quod non solùm totā terram circuit, sed etiam totā sphęram aquę, aeris & ignis: & tam velociter mouetur, quòd omni die dictas sphæras perfectè peragrat. Ne ergo ex tanto calore quanto ex motu firmamēti inferiora dissoluantur, factum est à Deo cœlum aqueum siue crystallinum: quod sua frigiditate illum calorem temperat. Et in huius rei signum est, quòd stella illa quæ Saturnus dicitur, quæ cæteris planetis est altior & cœlo aqueo vicinior, ex circuitione cœli cæteris planetis deberet esse feruentior: quia velocius currit & mouetur, cum maiorē circulum omni die faciat cæteris, nisi illis aquis superioribus feruor eius tēperaretur, & ipsarū aquarū frigiditas naturalis stellę illi calescenti admisceretur. De isto ergo cœlo aqueo vel crystallino dicit, *Et aqua quæ super cœlos sunt laudent nomen domini.* Vel aliter: cœlum cœlorum dicitur cœlum supremum, quod est supra empyreū: quod vocatur cœlū sanctę trinitatis: quod dicitur cœlum cœlorū: quia omnes alios cœlos circundat. Vel aliter, ista mysticè sunt intelligenda. Vnde sciendum quòd cœlum *Cœlū multa significat.* multa significat, quæ Deū laudant. Significat enim quandoque gloriosam virginem Mariam: vide versic. 1722. Quādoq; significat Dei cognitionem: vide versic. 1927. Quādoq; significat animas sanctas & iustas: vide versic. 2025. Quādoq; significat doctrinam euangelicam. Quandoq; significat ipsos Apostolos: vide versic. 1998. Quandoq; verò significat naturam angelicam: vide versic. 1998. Et certum est quòd in omnibus istis Deus laudatur. Similiter & aqua plura significat, quibus Deus lau- *Aqua multa significat.* datur: de quibus vide in litera Aqua per totum.

Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt. 2572

Hîc ostēdit rationem quare omnia prædicta ad laudem Dei inuitat. Et duplicem assignat rationē: quarum vna est ex beneficio creationis: secunda ex beneficio æternę cōseruationis: ibi, *Statuit ea.* Quātum ad primum, sciēdum quòd error fuit antiquorum philosophorum, dicentiū mūdum fuisse æternaliter. Et sic quòd semper fuit cœlum, semper motus cœli: & per cōseqnēs, semper motores cœlorū, qui sunt intelligentiæ cœlis appropriatæ. Sic quòd ista, vt puta cœli & corpora cœlestia & intelligentiæ separatæ, non habent Deum pro causa efficiēte, quia facta non sunt: sed solùm pro causa finali, quia ad ipsum tanquam ad finem omnia naturaliter tendunt. Sed hunc errorē excludit Psalmista: ostendens quòd omnia illa sunt à Deo sicut ab efficiēte & producente. Et quia duplex est modus diuinæ *Facit Deus quædam.* productionis: quia quædam simpliciter producit *Creat Deus quædam.* ex nihilo, & illorum est creator: sic enim produxit angelos. Quædam verò producit ex præiacēte materia: & sic ex materia primò informi creata, postea res produxit in propria forma, dādo eis formam & speciem. sic enim produxit cœlum crystallinum ex aquis præexistentibus. Respectu illorum quæ produxit ex nihilo, dicitur creator: respectu verò illorū

quæ

quæ producit ex præiacéte materia vocatur factor: A vt deducit Magister lib. 2. dist. 1. Ideo ista duo genera productionum esse à Deo, qui omnia quæ nó sunt Deus tẽporaliter produxit aliquo illorũ modorum, ostendit Psalmista hic dicens, Ideo omnia prædicta Deum laudare debent, *quia ipse dixit, & facta sunt*: quo ad illa quæ sunt producta ex præiacéte materia. *Ipse mandauit, & creata sunt*, quo ad illa quæ ex nihilo simpliciter sunt producta. Primum modum productionis cómunicat Deus creaturæ: sed non secundum. Et hoc est quod ait Magister lib. 2. dist. 1, dicens, In principio creauit Deus cœlum & terrã. His etenim verbis Moyses spiritu Dei afflatus, mundum à Deo factum refert, elidens errorem quorundã plura fuisse principia sine principio opinantium. Plato namque tria principia existimauit: B scilicet Deú, exemplar, & materiam: & ipsa increata sine principio: & Deum quasi artificem: nó creatoré. Creare enim propriè est, de nihilo aliquid facere. Facere verò, non modò de nihilo aliquid operari, sed & de materia. Vnde & homo vel angelus dicitur aliqua facere, sed non creare: vocatúrq; factor vel artifex, sed non creator. Hoc enim nomen soli Deo propriè conuenit: qui & de nihilo quædam, & de aliquo facit quædam. Ipse est ergo creator & opifex & factor: sed creatoris nomẽ sibi propriè retinuit. Et hoc apertè hic ostendit Psalmista dicens, *Quia ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt*. His etenim verbis significat Dei verbũ: quia dicendo producit verbum, & verbo producit cætera omnia. Vnde dicitur Ioann. 1, Omnia per C ipsum (scilicet verbum) facta sunt: & sine ipso factũ est nihil. Ipse ergo dixit, id est verbũ genuit: & per ipsum omnia facta sunt. Hoc ergo dicit cótra illos, qui dicunt mundum Deo esse coæternum. Hæc ergo est ratio quare omnia prædicta Deum laudare debent: quia ab ipso gratis sunt producta. Et hoc tangit hic August. dicẽs, *Quia ipse dixit, & facta sunt* &c. Non mirum, si opera laudant operatorem: non mirum si facta laudant factorem: non mirũ, si creata laudant creatorem. Hic enim & Christus nominatus est: & quasi non audiuimus nomen ipsius. Quid est Christus? Certè verbũ quod erat in principio apud Deum: per quem omnia facta sunt: & sine ipso factum est nihil. Omnia ergo per verbũ facta sunt: quod ostendit Psalmista dicens, *Ipse dixit, & facta sunt: ipse mandauit, & creata sunt*. Nemo dicit, nemo mandat, nisi verbum. D

Facere quid sit: & quid creare.

Ioan. 1.

Verbum facit omnia.

Ioan. 1.

2572 Statuit ea inæternum & in sæculum sæculi: præceptum posuit, & non præteribit.

Conseruantur omnia in esse à Deo.

Hic ponit secundam rationem quæ sumitur ex beneficio æternæ conseruationis. Quamuis enim omnia alia à Deo habuerint principium sui esse, quia ab eo creata vel facta: multa tamen fine carent & inæternum durabunt: quod à seipsis non habent, sed à Dei voluntate illa conseruante: vt ostendit Gregorius dicens, Omnia quæ facta vel E creata sunt, principaliter non sunt: quia in semetipsis minimè subsistunt. Et nisi gubernantis manu teneantur, esse nequaquam possunt. Cuncta namque in illo subsistunt, à quo creata sunt. Cuncta quippe ex nihilo facta sunt: eorúmque essentia ad nihilum renderet nisi ea auctor omnium manu regiminis teneret. Omnia itaque quæ creata sunt, per se nec subsistere præualent nec moueri. Sed intantum subsistunt, inquantum vt esse debeant acceperunt: intantum mouentur, inquantum occulto instinctu disponuntur &c. Quibusdam ergo dat Deus temporale, aliquibus autem esse sempiternum. Corporibus autem cœlestibus dedit esse sempiternum, quia illa sunt incorruptibilia. Vnde quòd perpetuò maneant, non à se, sed à præcepto creatoris habent. Et hoc est quod ait, *Statuit ea inæternum* &c. id est ordinauit illa mansura inæternum. *Et præceptum posuit, vt ipsum semper laudarẽt: quod præceptum non præteribit*, quia scilicet semper laudant Deum & semper laudabunt. Sed ad quid ista dicit Psalmista, nisi vt mentes nostras erigat ad sanctorũ angelorum societatem, & ad habitationem cœlorum affectandam: vbi nulla occupatio, nisi Deum laudare, Deum videre & amare? Vnde hic August. *Statuit ea inæternum* &c. Omnia cœlestia, omnia superiora, virtutes omnes atque angeli ciuitatem quandam supernam & beatam faciunt. Vnde quia peregrinamur adhuc, miseri sumus: & quia ibi redituri, in spe beati sumus: quæ ciuitas inæternum est mansura, quoniam statuit ea inæternũ & in sæculum sæculi: præceptum posuit, & nó præteribit. Sed quale præceptum putatis habere cœlestia & sanctos angelos, nisi vt laudent Deum? Beati quorum est hoc negocium laudare Deum. Non arant, non seminant, non metunt, non coquunt. Hæc enim sunt opera necessitatis: ibi autem nulla necessitas. Non furantur, non adulterãtur. Hæc enim sunt opera iniquitatis: ibi nulla iniquitas. Non frangunt panem esurienti: non vestiunt nudum: non sepeliunt mortuum. Opera sunt ista misericordiæ. Ibi autem nulla miseria in qua fiat misericordia: beati enim sunt. Erimus & nos sic. Et quid sumus nisi mortales, abiecti, terra, cinis? Sed qui promisit, omnipotens est. Aut verò pro minimo habet Deus hominem: propter quem mori voluit vnicum filium suum. Attendamus ergo ad dilectionem Dei & promissionem: pro qua complenda tales arras accepimus, tenemus mortẽ Christi: tenemus sanguinem Christi. Venit enim Christus suscipere mortem nostram, & promittere nobis vitam suam. O homo mortalis, quid tibi promisit Deus? quia victurus es inæternum? Non credis? crede: quia plus est quod iam fecit, quàm quod promisit. Quid enim fecit? Mortuus est pro te, vt viuas cum illo, viuas cum angelis, viuas cum virtutibus, viuas in cœlestibus: & hoc inæternum: quia statuit inæternum &c. præceptum posuit & non præteribit: quia quod promisit, quod disposuit, adimplebit.

Gregor. 16. moral. cap. 18.

Laudare deũ est totum officium beatorum.

Matth. 25.

Vita æterna spes est habẽda.

Laudate dominum de terra dracones, & omnes abyssi. 2573

Consequenter hic ad laudem Dei inuitat inferiora. Et primò inuitantur creaturæ irrationales: secundò creaturæ rationales: ibi, *Reges terræ*. Prima in duas: quia primò omnia elementa inuitantur: secundò ad elementa terræ magis declarandum reuertitur: ibi, *Montes & omnes colles*. Prima in duas: quia primò tangit duo elementa inferiora: secundò alia duo superiora: ibi, *Ignis*. Primò ergo inuitat elementum terræ & aquæ ad Dei laudem: & primò terræ, dicens, *Laudate dominum de terra*: id est omnia quæ sunt de terra, vel quæ in terra oriuntur: laudate dominum de terra

dracones. Et aliqui dicunt dracones pertinere ad A elementum aquæ: aliqui ad elemẽtum terræ. Nam quidam dicunt quòd draco est serpẽs magnus, qui cum elephante præliatur, & ipsum superat. Et sic draco habitat in terra & ad terrã pertinet. Alij dicunt autem quòd hic draco est quidam piscis magnus; qui alio nomine cæte dicitur. Vnde quod nos habemus Genes. 1, Creauit Deus cæte grãdia: in Hebræo habetur, Creauit Deus dracones magnos. Si ergo hic draco sit animal terrenum: tunc pũctus istius versus est post dracones: vt sit sensus, *Laudate dominum dracones de terra*. Si autem sit piscis marinus, tunc punctus est ante dracones: quia dracones spectant ad elementum aquæ: de quo subditur, *Et omnes abyssi*: vt sit sensus, *Laudate dominum de terra*: quo ad elementum terræ: & consequenter, B *dracones & omnes abyssi*: quo ad elementum aquæ. Et quia communiter iste versus habet punctum ante ly *dracones*: ideo melius est vt ly *draco* hic sit piscis, siue cæte. Abyssi autem dicuntur hic loca profunda maris Oceani: vbi habitant cæte grandia, quæ hic dicuntur dracones. Augustinus autem hic accipit draconem pro serpente: qui scilicet est maioris staturæ quàm aliquod animal quod versetur in terra. Similiter per abyssum intelligit nõ solùm profunditatem aquarum, sed etiam omnia quæ pertinent ad istum aërem caliginosum. Vnde ait, *Laudate dominum de terra*: modò audi terrestria, *Dracones & omnes abyssi*. Abyssi sunt profunditates aquarum, magna omnia: & nubilosus aër iste ad abyssum pertinet, vbi nubes, venti, tempestates, pluuia, tonitrua, C grãdines, nix: & quicquid vult Deus super terram fieri de isto humido & caliginoso aëre: totum hoc terræ nomine appellauit, quia omnia ista fiũt prope terram. Aliquando enim sunt homines in cacuminibus montium, & nubes sub se vident: & fiunt plerumque pluuiæ. Dracones autem circa aquam versantur, de speluncis prodeunt, feruntur in aëre, concitatur propter eos aër. Magna enim animalia sunt dracones: maiora non sunt super terram. Ab istis ergo incipit in terris, dicens, *Laudate dominum de terra dracones, & omnes abyssi*. Sed quomodo ista laudant Deum? Nos enim considerantes dracones & abyssos, attendimus ipsorum artificem, & miramur dracones & abyssus, dicentes, Magnus est Deus, qui hæc fecit. Tunc dracones & abyssi lau- D dant Deum, vocibus nostris. Mysticè autẽ per dracones intellige superbos: vt ostendit Gregor. dicẽs, Quid draconum nomine nisi maliciosorum hominum vita signatur? de quibus per prophetam dicitur, Traxerũt ventũ quasi dracones. Peruersi enim ventum quasi dracones trahunt, cùm maliciosa superbia inflantur. Dracones ergo tũc laudant, quãdo peruersi conuertuntur & efficiuntur iusti; sicut fecit olim elatus & inflatus Saulus. Per abyssum autẽ intellige occulta Dei iudicia: de quibus Psal. 35, Iudicia Dei abyssus multa. Quæ Deum laudãt, cum homines in admirationem diuinæ sapientiæ extollunt: vt puta quando latro in fine pœnitet, & Apostolos præcedit ad regnum: quando Apostolus Iudas in fine desperat, & intrat æternum supplicium.

Draco quid sit. *Abyssus quid sit.* *Draco significat superbos.* *Gregor 20. moral. c. 29.*

2574 Ignis, grando, nix, glacies, spiritus procellarum, quæ faciunt verbum eius.

Hic agit de duobus elementis superioribus: scilicet igne & aëre. Hic enim antè subintelligitur *Laudate Deum ignis* &c. Ignis est enim elemẽtum superius, quo sphæra aëris circũdatur. Et consequẽter descendit ad elementum aëris, dicens, *Grando, nix, glacies, spiritus procellarum*: id est, venti qui in aëre generantur, quibus procellæ & tempestates in mari generantur. Omnia enim ista laudãt Deum: quia faciũt quod Deus iubet illa facere. Vnde si ista aliquibus stultis casu videantur agitari: non tamẽ recedunt à præcepto creatoris. Et hoc est quod dicit, *Quæ faciunt verbũ eius*. Ignis enim laudat Deũ, si consideres eius naturam. nam est capacitatis infinitæ, & nũquam dicit Sufficit. combustibili apposito nõ saturatur: sed ampliora combustibilia desiderat. Ignis liquida & fluida cõsolidat: dura emollit: metalla purgat, & meliora reddit: quædam in meliorem formam commutat, vt cineres in vitrum, & lapides in metallũ, & multa alia mirabilia facit: quæ considerando, ad laudem sui creatoris inducimur. De his autem quæ generantur in aëre dicit, *Grãdo, nix, glacies, spiritus procellarum*. Ista enim Deũ laudant, si consideres eorum naturam: quomodo nutu Dei, grando frigiditate induratur: nix frigiditate nõ induratur, sed mullis descendit: quomodo venti generantur. quæ tamen omnia fiunt iuxta Dei dispositionem & ordinationem. Ideo ait, *Quæ faciunt verbum eius*. Sed multis videtur quòd ista ordinatione Dei non disponantur: quia eis videntur nun bene disposita: vt puta dicunt, Si Deus plueret, nunquid plueret in mare? qualis esset Dei prouidentia? Terra sitit, & mare compluitur. Si Deus fulmina emitteret, quæ prouidentia: quia aliquando percutiunt montem, & nõ percutiuut latronẽ? Et similia stulti cogitant, arguentes quòd ista non fiunt prouidentia Dei. Sed attende quòd ignis, grãdo, nix, glacies, & spiritus procellarum, omnia faciunt verbũ eius: quia non mouentur, nisi nutu & præcepto diuino. Si autem quæras quare sic facit: dico quia vult. Si autẽ quæras, quare sic vult: fatuè quæris, quia Dei voluntas causam non habet: & ideo quare sic vult, causa assignari non potest. Sed firmiter credendum quòd quia summè bonus, summè iustus: quòd etiã omnia bene & iustè vult & disponit. Et si non intelligis quomodo in istis bene velit, roga vt intelligas. Si enim cæcus non videt solem, nũquid sol est increpandus? Vel mysticè, ignis, id est igne auaritiæ arcensi: grando, duri & obstinati: nix, glacies &c. id est mali & frigidi, faciunt verbum eius: quia aliquando ex talibus sibi facit electos. vide versic. 2563. 2564. Et sic habet Deus thesauros grandinis & niuis: vide Gregorium libro 29. moral.

Gubernat Deus omnia etiã inferiora. *Gregor. ... moral. ... & 11. & 12.*

Montes & omnes colles, ligna fructifera & omnes cedri. 2575

Hic reuertitur ad tractandum de elemento terræ. Aliqua enim pertinent ad terram intrinsecè: sicut illa quæ sunt ipsa terra, & illa quæ adhæréti terræ. Aliqua verò extrinsecè pertinét ad terram: sicut illa quæ mouentur in terra. Et primò agit de pri- E mis: secundò de secundis: ibi, *Bestiæ*. Quantum ad primum, inuitat montes & colles. Montes enim dicuntur maiores altitudines terræ: sed colles sunt minores. Montes enim & colles laudant Deum, quia si considerentur, ad laudem conditoris nos inducunt. Aliqui enim montes sunt ita alti, quòd ibi non ascendunt peregrinæ aëris impressiones: ibi non est pluuia, non nubes, non venti: & habent

Montes alti quidam sunt. *Nota de terra altitudine ...*

...montib. quod ibi non sunt venti, nō nubes, non pluuia.

habent aërem tantæ subtilitatis, quòd ibi homo non potest respirare: sed in illis ascendentes philosophi causa philosophandi, secū portant aquam & spongiam: vt spongiis in aquam missis & ori applicatis attrahant aërem grossiorem ad refrigerium pectoris, vt ibi aliquantulum respirare possint. Et talis est mons Olympus in Macedonia: qui est tantæ altitudinis, vt in eius cacumine nec ventus sentiatur, nec nubes ibidem ascēdāt: quia excedit istum aërem humidum in quo aues cœli volitant. Ad quæ probandum ibi ascēdentes aliquas literas in puluere scribebant vel figuras faciebant, quas alio anno integras inueniebant. Quod fieri non posset, si locus ille ventis vel pluuiis impeteretur. Tales ergo montes nónne laudant Deū, si cōsideres quòd terra, quæ est corpus graue, in altum tantum eleuetur, vt omnes impressiones aëris trāscēdat? Sequitur, *Et omnes colles*. Hoc ad idem tēdit. Nam colles sunt montes, non tamen tantū excelsi. Mystice autem per montes & colles significantur alti & superbi: qui tamen quandoque a Deo tacti conuertuntur & Deum laudāt: sicut dicitur in alio Psalmo, Tange montes, & fumigabunt: vide versic. 2503. Sequitur, *Ligna fructifera & omnes cedri*. Verè enim ista laudant Deum, si diligenter considerentur. Nam vt ait Gregorius, Quis enim ab vno grano seminis surgere crederet immensam arborem: nisi certum hoc per experimentum teneret? In tanta namque vnius grani paruitate, vbi penè nullam vides similitudinem, ibi latet ligni duricia: & ligni tenerior vel durior medulla, asperitas corticis, viriditas radicis, sapor fructuum, suauitas odorum, diuersitas colorum, mollicies foliorū. Et tamē quia hæc per experimentum nouimus ex vno grano seminis prodire: hæc omnia non dubitamus. Quid ergo mirum si ligna fructifera laudant dominum? Sequitur, *Et omnes cedri*. In cedris etiā apparet mirabile, vt paruus ramusculus cedri producat multas cedros maximæ quantitatis, tantique ponderis, vt si vnus solùm illorum præcisus fuerit ab arbore, & filo appensus fuerit, statim propter magnū pondus frāgatur ramus: qui non præcisus leuiter, quamplures sustinet. Hæc enim mirabilia in istis rebus experimentaliter visa, nos ad consideratione͂ artificis erigunt & laudem. Vel mystice per arbores fructuosas intellige bonos, qui bonis fructibus operum & laudibus Dei semper se occupāt. Et per cedros altas intellige bonos prælatos: vide in litera Cedrus, parte quinta.

Semen paruū magnā arborem generat. Gregor. 6. moral. cap. 6.

2576 Bestiæ & vniuersa pecora: serpētes & volucres pennatæ.

Hîc agit de his quæ mouētur in terra. Quæ omnia in quatuor genera diuidit, dicens, *Bestiæ*: & hoc quantum ad animalia siluestria. Nam bestiæ dicūtur quasi vastiæ. *Pecora*, quantum ad animalia domestica & vtilia. *Serpentes*, quātum ad animalia repentia quæ pedibus carent, sed corpore reptāt super terram. *Et volucres pennatæ*, quātum ad animalia volatilia, quæ etiam de terra pascuntur. In quolibet enim genere istorū reperies mirabilia, ex quibus conditoris laus educitur. Considera non solùm animalia magni corporis, vt dracones, elephātes, qui castra & tot armatos homines portāt: leones, qui solo rugitu cæteras bestias terrent: in quibus imitabilis artifex cognoscitur Deus. Sed quod plus est admiratione dignum, considera araneam, cum qua industria subtilissima fila de se producit: cum quanto subtili artificio subtilissimam telam facit, & fila tam tenuissima non frangit, quod nullus hominum facere posset. Quis hoc araneam docuit facere, nisi Deus qui sibi dedit naturam? Considera pulicem, tam paruum animal. Quis non miretur, si attendat quàm ordinatè disposita sunt pulicis membra, vel culicis, vt habeant ordinem suū? habent vitam suam: habent motum suum. Vnam bestiolam breuem & minutissimam considera quā volueris: si cōsideres ordinem membrorum ipsius & animationem vitæ qua mouetur: fugit mortem, amat vitam: appetit voluptates, fugit molestias. Quis dedit aculeum pulici quo sanguinem sugat, quatenus fistula est qua sorbet? Quis disposuit ista, nisi conditor omnium Deus? Expauescis considerando: quid in consideratione magnorum facturi sumus, nisi in omnibus laudare artificem, laudare conditorem? Et hoc est quod ait, *Bestiæ & vniuersa pecora: serpentes & volucres pennatæ*: supple laudate dominum: quia nobis materiam laudis conferunt.

Aranea & pulex Deum laudant, & omnia animalia.

Reges terræ & omnes populi: principes & omnes iudices terræ. 2577

Hic consequenter descendit ad inuitandum rationales creaturas ad Dei laudem. Et primò homines ad Dei laudem inuitat: secundò huius inuitationis rationem assignat: ibi, *Iuuenes*. Quantum ad primum, inuitat primò maiores & prælatos, dicēs, *Reges terræ*: supple laudate eum. Per reges terræ intelligit omnes qui alios habēt regere, & aliis præesse. Et isti maximè laudare Deum bonis operibus debent: quia ipsorum vita exemplum est subditorū. Vnde si bene agunt, subditi in ipsis bene agunt: & si malè, & subditi malè. Et hinc est quòd peccata regum & prælatorū, cæteris grauiora sunt peccatis subditorum. Nota ergo quòd omnes prælati reges dicuntur: vide versic. 1063. Item quòd quilibet iustus dicitur rex: versic. 998. Consequēter inuitat subditos, dicens, *Et omnes populi*. Quid autem propriè sit populus, vide versic. 816. Et nota quòd populus multiplex laudat Deū. Vnde dicitur Psal. 116, Laudate dominum omnes gētes: laudate eum omnes populi. vide versic. 2146. Et quia maius est periculum in prælatis & rectoribus, quādo Deum non laudant suis operibus bonis, vt dictū est: ideo ipsos iterum inuitat, vt eis laudem Dei magis imprimat: dicens, *Principes & omnes iudices terræ*: supple laudate Deum.

Iuuenes & virgines, senes cum iunioribus laudent nomen domini: quia exaltatum est nomen eius solius. 2578

Hîc rationem assignat diuinæ laudis: scilicet in fine versiculi, dicens, quia exaltatum est &c. Primò tamen præmittit generalem omnium inuitationē, dicens, *Iuuenes & virgines*. Et assignat duplicem rationem laudis diuinæ. prima est Dei nominis exaltatio: secunda est verbi incarnatio: ibi, *Hymnus omnibus*. Quantum ergo ad primum, primò præmittit generalem omnium inuitationem, dicens, *Iuuenes & virgines*: supple laudent Deum. Hic loquitur de iuuenibus & virginibus pro ætate & corporis integritate: similiter & de senioribus. Vel accipit iuuenes pro illis qui sunt fortes ac stabiles in fide, modo quo de iuuenibus loquitur Ioannes

Iuuenes significant fortes in fide.

1.Ioan.2. *Virgines sunt integri mête, licet non corpore.* *2.Cor.11.* *Senes sunt iusti.* *Sapient.4.*

Apostolus, dicens, Scribo vobis iuuenes: quia fortes estis, & verbum Dei manet in vobis, & vicistis malignum. Virgines autem accipit pro integritate non carnis, sed mentis: sicut loquitur Apostolus, dicens de ecclesia, Despondi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Et tamen certum est quòd nó omnes de ecclesia sunt carne virgines, sed mente: vt Petrus, qui vxorem habuit & filios. Senes autem accipit, non solũ ætate, sed omni prudentia & maturitate: ad modum loquendi scripturæ, dicentis, Senectus enim venerabilis est: nó diuturna, neq; annorum numero computata: sed ætas senectutis, vita immaculata. Vel aliter: hic Psalm. prævidit illud mirabilẽ spectaculum pro cófessione & laude Dei factum: quando scilicet illa venerabilis mater antiqua cum septem sui. filus iuuenibus se sponte tradidit morti. de quo seriosè dicitur 2.Machab.7. vide ibi historiam multum deuotam & notabilem. Consequenter allegat causam dictæ laudis diuinæ: quæ est Dei exaltatio, dicens, *Quia exaltatum est nomen eius solius.* Deus enim solus ab omnibus gentibus est exaltatus: non quidem in se, sed in cordibus nostris: sicut dicimus Deũ magnificari, quando magnificatur in nobis. Vnde Psalm. 45, Vacate & videte, quoniam ego sum Deus: exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra. Vel hic loquitur de verbo incarnato: cuius nomẽ super omne nomẽ fuit exaltatum ratione humilitatis: vt dicitur ad Philip.2, Propter quod & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen quod est super omne nomẽ &c. Si autem quæras quomodo solus Deus sit exaltatus: respondet Psalmista, quia omnis creatura in cœlo & in terra Deum laudat & cófitetur: vt patet ex prædictis. Et hoc est quod subditur,

Exaltatus dicitur Deus.

5279 Confessio eius super cœlum & terram: & exaltauit cornu populi sui.

Hoc est dictu, Cófessio laudis ipsius fit ab omni creatura quæ habitat in cœlo & in terra: quia omnis creatura tã cœlestis quàm terrestris, vel per se laudat dominum: vt puta creatura rationalis: vel per alios, quia si est creatura irrationalis vel insensibilis, dat creaturis rationabilibus materiam laudandi Deum: vt patet ex prædictis. Sic enim istum passum exponit August. dicẽs, *Confessio eius* &c. hoc ideo, quia omnia Deum confitentur, omnia Deum clamant, omnium pulchritudo quodammodo eorum vox est confitentium Deum. Clamat cœlum Deo dicens, Tu me fecisti: nó ego me feci. Clamat terra, Tu me códidisti: non ego. Sed quomodo clamant ista? quomodo considerantur. & hoc inuenitur. Ex tua consideratione clamãt: ex voce tua clamant. vnde confessio eius in cœlo & terra. Attende cœlum: pulchrum est. Attende terram: pulchra est. Vtrunque simul valde pulchrum est. Ipse ista fecit: ipse regit: ipsius nutu gubernãtur. Ergo omnia ista laudant illum, siue in situ, siue in motu: siue de terra deorsum, siue in cœlo sursum: siue in vetustate, siue in renouatione. Cum vides hæc & gaudes, & attolleris in artificẽ, & inuisibilia eius per ea quæ sunt facta conspicis: tunc confessio eius est super cœlũ & terram: id est cófiteris ei de rebus cœlestibus, & de rebus terrenis. Et ideo quia ipse fecit omnia, & melius illo nó est aliquid: ideo quicquid tibi in his placet, minus est quàm ipse. Nó ergo ita tibi placeat quod fecit, vt recedas ab eo qui fecit. Sed si amas quod ipse fecit, multo magis ama eum qui hoc fecit. Si pulchra sunt quæ fecit, quanto pulchrior est qui fecit? Sequitur, *Et exaltauit cornu populi sui.* Hic enim incipit secunda ratio laudis diuinæ: quã diuidendo sic assignabo in versu sequenti. Hic enim notatur Christi incarnatio: pro qua omnis creatura Deum laudare tenetur, & maximè homo: quia per hãc natura humana est supra modum exaltata. Et propter hoc Christus dicitur cornu & in antiquo testamento & in nouo. Vnde Zacharias habita reuelatione de Christi incarnatione propinqua: dixit de Christo, Et erexit nobis cornu salutis in domo Dauid pueri sui: Lucæ 2. Similiter & in antiquo testamento Anna mater Samuel prophetauit de hoc, dicens, Dabit imperium regi suo, & sublimauit cornu Christi sui. Fuit etiam ista incarnatio cœlestibus, scilicet angelis, valde iocúda. Vnde lætantes cantauerunt, dicentes, Gloria in altissimis Deo, & in terra pax &c. Vel aliter: vt per cornu intelligatur multitudo electorum, qui exaltantur à Christo: nũ quidem in præsenti, sed in futuro: quia præsens tempus non multum discernit bonos a malis: sed bene futurũ. Quòd cornu significet iustos, vide versic. 1993. Et hunc sensum hic notat August. dicẽs, *Et exaltauit cornu populi sui.* Hoc ostendit in futuro, quando venerit ipse dominus. Tunc enim erit æstas nostra. Modò enim fructus per hybernum in radice non apparet. Attenditis enim quasi aridas arbores per hyemem. Qui non nouit videre, aridam in hyeme putat vitem: & illa quæ vere aruit, & illa quæ viuit in radice, similes sunt ambæ per hyemem. Illa tamen viuit, & ista mortua est. Sed illius vita & istius mors in abscódito est. Æstas procedit, vita illius clarificatur: mors illius manifestatur: procedit honor foliorũ: fœcunditas fructuum: vestitur vitis in facie ex eo quod habet in radice. Ergo & modò fratres & nos similes sumus aliis hominibus. Quomodo enim nascuntur, manducant, bibunt & vestiuntur, transigunt vitam istam: sic & sancti. Aliquando ipsa res decipit homines, & dicũt, Ecce quia cœpit ille esse Christianus: nunquid nó ei dolet caput, aut quia Christianus est, quid habet plus me? O vitis arida, attendis iuxta te vitem nudam in hyberno. Sed veniet dominus honor noster, qui latebat in radice: & tunc exaltabit cornu populi sui: scilicet post captiuitatem in qua mortaliter viuimus. Et ideo ait Apostolus, Nolite ante tempus iudicare, donec veniat dominus & illuminet abscódita tenebrarum: & tunc laus erit vnicuique à Deo. Sed dicis mihi, Vbi est radix mea? vbi fructus meus? Si credis, nosti vbi sit radix tua. Ibi est enim vbi est fides tua, vbi spes, vbi charitas tua. Ait enim Apostolus, Mortui enim estis: quia quasi per hyemem mortui apparebant. Audi quia viuunt: Et vita vestra (inquit) cum Christo abscondita est. Ecce vbi habes radicẽ. Quando ergo ornaberis? quando fœcúdaberis fructu? Audi & sequentia. Cum Christus apparuerit vita vestra: tũc & vos apparebitis cum ipso in gloria. Et tunc exaltabit cornu populi sui.

Confitetur & laudat Deum omnis creatura. *Rom.1.* *Cornu dicitur Christus incarnatus.* *1.Reg.2.* *Luca 2.* *Cornu significat iustos qui in futuro exaltabuntur.* *1.Cor.4.* *Colos.3.*

Hymnus omnibus sanctis eius, filiis Israel, populo appropinquãti sibi. 5280

Hîc ponitur lætitia de Christi incarnatione & natiuitate: quæ fuit non solùm angelis, sed etiã hominibus: & maximè populo Iudæorum debuit esse. Hoc ergo notans dicit, *Hymnus omnibus* &c. Hymnus enim significat Dei laudem cum cantico & exultatione. Ista autem laus fuit angelis sanctis:

fauctis: quod notat dicés, *Hymnus omnibus sanctis eius*. A Vbi nota quòd nomine sanctorum absolutè, quandoque in scriptura ipsi beati angeli intelliguntut. Sic enim quando dominus descendit in monte Sinai ad dãdam legem, multitudo magna angelotum cum ipso descendit: qui absolutè sanctorum nomine appellãtur. Vnde dicitur Deut. 33, Dominus de Sinai venit, & de Seir ortus est nobis: & cum eo sanctorum milia: scilicet angelorum, & in dextera eius ignea lex. Notans ergo per sanctos, ipsos angelos dicit, *Hymnus omnibus sanctis eius*. Et quia Christi aduentus non solùm angelis debuit esse iocundus, sed etiam ipsis hominibus, & maximè ipsis Iudæis qui præ aliis sibi appropinquabant: quia de ipsis secundum carnem natus est. Ideo subdit, *Filij Israel, populo appropinquanti sibi*: supple etiam est hym- B nus. Appropinquabat enim sibi populus Israel, & maximè Iodæorum: quia gloriosa virgo Maria de qua nostram humanitatem assumpsit, fuit de tribu Iuda. Quid autem propriè sit hymous, hic ostendit

Hymn⁹ quid sit. Aug. dicens, Hymnus est cantus cum laude Dei. Si laudas Deum & non cantas, non dicis hymnum: si cantas & non laudas, non dicis hymnum. Si laudas aliquid quod non pertinet ad laudem Dei, etiam si cantando laudas: non dicis hymnum. Hymnus ergo tria continet: scilicet cantum & laudem Dei. Sic ergo laus Dei cũ cantico hymnus dicitur. Item notandum quòd aliter per sanctos & filios Israel intelligit omnes iustos: qui modò in hac valle lacrymarum hymnũ Deo dicunt, sed in futuro hym- C num æternum à Deo sunt accepturi. Vnde hic ait Aug. *Hymnus omnibus sanctis eius*: hoc est, dicant electi Dei hymnum Deo: quia hoc est quod accepturi

Psal. 49. ri sunt in fine hymnum sempiternum. Et hoc est quod alibi dicit Psalmista, Sacrificium laudis honorificabit me: & ibi est via qua ostendam salutare

Psal. 83. Dei. Et beati qui habitant in domo tua domine: in sæcula sæculorum laudabunt te. Sed qui sunt sancti eius, nisi filij Israel? nõ quidem filij Israel secundum carnem, sed secundum fidem. Vnde hic Aug. *Filij Israel sunt omnes fideles.* Nemo dicat, Non sum filius Israel. Ne putetis Iudæos filios Israel esse: & non nos. Sed audeo dicere quòd illi nõ sunt: & nos sumus. Et audite quare. *Fideles sũt filij Abrahæ, non Iudæi.* Quia maior est natus secundũ spiritũ, quàm secundũ carnẽ. Vnde enim Israel? quia Isaac ex Abraham: D Israel ex Isaac. Quomodo autẽ placuit Deo Abraham? Certè quia credidit Abraham Deo: & reputa-

Gen. 15. tum est illi ad iustitiam. Quisquis imitatus fuerit

Gal. 3. Abraham, filius est Abrahæ. Quisquis degenerauerit à fide Abrahæ: perdidit progeniem Abrahæ. Iudæi degenerauerunt, progeniem perdiderunt: imitati sumus nos, inuenimus nos. Audi quia perdiderunt. Illis enim dicentibus Christo, Filij Abrahæ

Ioan. 8. sumus: illis ait dominus, Si filij Abrahę essetis: opera Abrahæ fecissetis. Si ergo perdiderunt quòd filij sunt Abrahæ, inuenimus nos vt filij simus Abrahę: quia credendo quod illi non credendo amiserunt, inuenimus. Nã semẽ Abrahæ Christus: & in Christo nos sumus: & ex Israel populus, de quo populo Maria: de qua Maria Christus: in quo Christo nos: E ergo & nos filij Israel. Vnde qui sint filij Israel, ostendit Psalmista dicens, *Filij Israel populo appropinquanti sibi*. Qui appropinquant Deo, illi sunt filij Israel. Iusti autem solùm corde appropinquant Deo: licet mali quandoque verbis, sed corde sunt

Esa. 29. Matth. 15. longè: dicente propheta, Populus hic labiis me honorat: cor autem eorum longè est à me.

PSALM. CXLIX.

CAntate domino cãticum nouum: 2581
laus eius in ecclesia sanctorum.

Iste Psalmus talem habet titulum, Alleluia. Et est alleluia idem quod Laudare Deum: vide in titulo Psalmi 104. Ex quo patet quòd iste Psalmus est quædam specialis laudatio Dei pro aliquo singulari eius beneficio. Sed quod sit illud, diuersitas est opinionum. Dicunt Hebræi, quòd est iste Psalmus quædam laus diuina pro victoria quam sibi expectant futuram in aduentu Messiæ: quem expectant futurum. Qui, vt dicunt carnaliter scripturas intelligentes, Messias cum venerit, subiciet populo Iu- B dæorum omnes reges & omnes mundi nationes. Sic enim carnaliter intelligunt de Christo dictum illud Ezec. 37, Erit rex vnus omnibus imperans. Et ad hoc videtur satis concordare litera huius Psalmi, dicens, *Ad faciendam vindictam in nationibus* &c. *ad alligandos reges eorum* &c. Sed nobis fidelibus patet quòd ista expositio est erronea: quia iam venit Messias, nec populo Iudæorum carnaliter regna mundi subiecit: sed magis econtra propter incredulitatem illorum ipsi Iudæi aliis vsque hodie manent subiecti. Aliter ergo dicendum est: scilicet quòd iste Psalmus est quędam specialis laus Dei pro victoria quam fideles habituri sunt in secundo Christi aduentu ad iudicium. Quia tunc omnes tyranni & C Christi ac mẽbrorum eius persecutores, qui Christi membra laniauerũt in terris, Christo apertè subiicientur: & ab ipso damnati detrudentur in infernum. Sãcti autem & Christi membra cum Christo regnabunt in æternum. Et hoc Psalmista præuidens in spiritu, de tanta victoria præuisa laudans Deum, fecit istum Psalmum. Quis autem fuerit iste Psalmista, ignoratur, secundum opinionem communem Hieronymi. Quod dico, quia secundum opinionem Augustini, Dauid fecit omnes Psalmos: secutus sum autẽ hucusque opinionẽ Hieronymi. Intentionem mouet laudare Deum pro beneficio glorię futuræ. Quibus visis, accedo ad diuisionem Psalmi, qui diuiditur in duas partes: quia primò omnes electi ad laudem Dei inuitantur: se- D cundò ad hoc rationes assignantur: ibi, Quia beneplacitum. Prima pars diuiditur in tres: quia primò omnes electi ad laudem Dei inuitantur: secundò obiectum laudis specialiter explicatur: ibi, *Lætetur Israel*: tertiò modus laudis demõstratur: ibi, *Laudẽt nomen eius*. Quantũ ergo ad primum, omnes electos generaliter ad Dei laudẽ prouocat, dicẽs, *Cãtate domino canticum nouum*. Quid autem sit cãtare domino, vide versic. 1145. 1146. 1244. Quid autẽ sit *Cãticũ nouũ quid est.* canticum nouum, vide versic. 5643. Cantat ergo canticum nouum, qui renouatus in Christo, Christum laudat: qui sua laude quærit æterna quæ non veterascunt: non temporalia quæ quotidie senescunt & antiquantur. Quod hic ostẽdit Aug. dicẽs, *Cantate domino canticum nouum*. Vetus homo, vetus E cãticum: nouus homo, nouum canticum. In veteri testamento, promissiones sunt temporales & terrenæ. Quisquis terrena diligit, vetus canticũ cantat. Qui ergo vult cãtare canticũ nouũ, diligat æterna: quæ semper fuerunt & semper sunt noua. Nũquid vita ęterna modò nata est? vita ęterna est ipse Christus: & secundũ deitatẽ nõ modò natus est, quia in *Ioan. 1.* principio erat verbũ, & verbũ erat apud Deum, & Deus erat verbũ: omnia per ipsum facta sũt. Si ergo

per Christum omnia facta sunt, quid est ipse, nisi æternus? Sed nos delapsi in peccatũ peruenimus ad vetustatẽ. Inueterauit homo per peccatum: sed innouatur per gratiá. Omnes ergo qui innouãtur in Christo vt ad vitá æternã incipiant pertinere, canticum nouũ cãtent. Et hoc canticũ pacis est, charitatis est. Propter quod alibi dicitur, Cãtate domino cãticum nouum: cantate domino omnis terra. Ex quo intelligitur quòd qui cũ omni terra nõ cãtat, canticũ vetus cãtat. Cũ omni terra cãtat, qui cum omnibus pacem mẽtis habet. Qui cum omni terra nõ cãtat, dicit quid vult linguis: sonet alleluia: dicat tota die, Auris mea nõ inclinatur ad vocẽ cantãtis: sed quęro mores operãtis. Interrogo te, Quid cãtas? Dicis, alleluia. Quid est alleluia? Dicis, laudate dominũ. Veni simul, laudemus dominũ. Si tu laudas Deum, & ego laudo Deum, quare in discordia sumus? Charitas laudat Deum, discordia blasphemat Deum. Et hoc est quod subditur, *Laus eius in ecclesia sanctorũ*. Quid est enim ecclesia sanctorũ, nisi vnitas fidelium? Quid sit ecclesia, & quid synagoga, vide versic. 1406.

Pax & concordia faciũt cãticum nouum.

Discordia blasphemat Deũ.

2582 Lætetur Israel in eo qui fecit eum: & filiæ Sion exultent in rege suo.

Hic ostẽdit specialiter quid sit nostrę laudis obiectũ debitũ: quia scilicet solus Deus, solus Christus: quia & Christus est Deus. Vbi nota quòd Israel vel filij Israel dicũtur propriè nõ Iudæi, sed fideles qui fidẽ Israel imitãtur: vt dictũ est ver. 2580. Quis autẽ fecit Israel? quis fecit fideles, nisi Christus in quo fidẽ accepimus? Et sic est sensus: *Lætetur Israel in eo qui fecit eũ*: id est quilibet fidelis lætetur in Christo, qui fecit eũ. Ipse etiá est qui fecit omnẽ creaturá: quia omnia per ipsum facta sunt. Quòd enim quilibet fidelis propriè dicatur Israel, immò & Iudæus, audi Apostolum dicentẽ, Nõ enim qui in manifesto Iudæus, nec quæ in manifesto in carne est circũcisio: sed qui in abscõdito Iudæus est, & circũcisio cordis spiritu, non litera. Et hoc idẽ alijs verbis repetit, dicẽs, *Et filiæ Siõ exultẽt in rege suo*. Quæ enim hic dicũtur filiæ Siõ, nisi omnes personæ fideles? nã Sion significat ecclesiá: vide ver. 101. 1138. 1336. 1351. Filij autẽ ecclesiæ dicũtur fideles. Quis autẽ est rex fideliũ nisi Christus, qui in iudicio veniet in regali maiestate? Vnde & in iudicio rex dicitur, Matth. 25, Tũc dicet rex his qui à dextris eius erũt, Venite benedicti &c. Quid est ergo *filiæ Siõ exultent in rege suo*, nisi filij ecclesiæ exultẽt in Christo iudice futuro? Vnde hic ait Aug. *Lætetur Israel*. Quòd dixit, *in eo qui fecit eũ*, hoc est idẽ quod *in rege suo*. Filius Dei fecit nos: fact⁹ est inter nos. Et rex noster regit nos: quia creator noster fecit nos Christus, & verus rex, & verus sacerdos. Rex pugnauit pro nobis: sacerdos obtulit se pro nobis. Pugnauit pro nobis vt rex, quãdo crucifix⁹ est, & de cruce sua in qua erat fix⁹, diabolũ occidit: sacerdos autẽ, quia seipsum pro nobis obtulit Deo patri. Vnde de Christo rege dicitur Psal. 23, Quis est iste rex glorię? dominus fortis & potẽs: dominus potẽs in prælio, dominus virtutũ: ipse est rex gloriæ. Vnde ꝙ Christ⁹ rex noster dicatur, vide ver. 33. 379. 735. 744. 767. 341. Itẽ quòd omnis nostra lętitia in Christo debeat esse, vide versic. 153. 1666. Item nota quòd lætitia differt ab exultatione, quia lætitia stat in mẽte: sed exultatio per actus exteriores ostẽditur: vide ver. 92. 443. Itẽ quid sit exultatio in Deo, vide ver. 480. 531. Ex quibus omnibus patet qualiter lætari & exultare debemus in Christo.

Israel & Iudæus propriè est quilibet fidelis.

Rom. 2.

Christus est rex & sacerdos.

Laudent nomen eius in choro: in tympano & psalterio psallant ei. 2583

Hic ostenditur modus laudis diuinæ. Conditiones ergo laudis diuinæ sunt, primò quòd laudetur in choro: id est, in vnitate & concordia. Nam chorus, secũdum grammaticos, est multitudo in sacris simul collecta: & dicitur a concordia & vnitate. Et sic Deum laudare in choro, est ipsum in charitate & concordia simul laudare. Et quantum ad hoc, dicit hic August. *Laudent nomen eius in choro*. Chorus est consensio cantantium. Si in choro cantamus, concorditer cantemus. In choro cantantium quisquis voce discrepauerit, offendit auditũ, & perturbat chorum. Si vox inconuenienter cantantis disturbat auditum cãtantium, quomodo non disturbat dissensus hæreticorum, dissensus discordãtium animorum? Aut quomodo conturbat consensum chorus Christi? Totus namque mundus est chorus Christi, & ab oriente in occidentẽ consonat. Audi Psalmistam dicentẽ, A solis ortu vsque ad occasum laudabile nomen domini. Laudẽt ergo nomen eius in choro: hoc est in cõcordia charitatis & fidei. Sequitur, *in tympano & psalterio psallant ei*. Per ista enim instrumenta Deus laudabatur antiquitus, non solum voce humana, sicut etiam hodie in festis cum voce humana ecclesia vtitur organo vel tubis: non quòd Deus delectetur in illo sono, sed vt tibi ostẽdatur modus quo Deum laudare debes: vt puta, per tympanũ, quod fit de pelle mortui animalis & extensa: & per psalterium, quod fit de chordis neruiceis desiccatis, significatur quòd laudans Deum, debet carnẽ suam mortificare. Et sicut illa instrumẽta pulsantur cum manibus, sic & laudãs Deum voci mores suos & opera debet concordare: vt non solùm Deũ laudet voce, sed etiam manibus & operibus. vt sit sensus totius versiculi: *Laudent nomen eius in choro*, id est, in concordia morum: *& in tympano*, id est, in mortificatione carnis: *& psalterio*, id est, in spirituali operatione, *psallant ei*. Et ad hunc intellectum loquitur hic August. dicens, *Laudent nomen eius in choro: in tympano* &c. Quare assumit tympanũ & psalterium? vt non sola vox laudet, sed etiá opera. Quando enim assumitur tympanum & psalterium, manus concinunt voci. Sic & tu si quando cantas alleluia, porrigas & panem esurienti, vestias nudum, suscipias peregrinum: tunc non sola vox sonat, sed & manus cõsonat, quia verbis facta concordant. Et ipsum mysterium tympani & psalterij non est tacendum. In tympano corium extenditur: in psalterio chordæ extenduntur: in vtroque caro crucifigitur. Quam bene psallebat in tympano & psalterio, qui dicebat, Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Ipsum psalterium & tympanum te vult tollere, qui amat canticum nouum: qui tibi dicit, Qui vult meus esse discipulus, abneget semetipsum: & tollat crucem suam, & sequatur me: non dimittat psalterium suum, nõ dimittat tympanum suum. Extẽdatur in ligno, & exsiccetur a concupiscentia carnis. Nerui quanto plus fuerint extenti, tanto acutius sonant. Pellis quanto plus fuerit desiccata, tãto acutius sonat. De tympano quod pœnitentiam significat, vide versic. 1074. Quid autem sit psallere vel psalmus, vide versicul. 389. 708. 771. 772.

Chorus significat concordiã cantantium.

Psal. 113.

Tympanũ & psalterium significãt carnis mortificationem.

Matth. 25.

Gal. 6.

Matth. 16.

Quia beneplacitum est domino in 2584

pcpulo

populo ſuo:& exaltabit manſuetos in ſalutem.

Hic conſequenter adducit rationes laudis diuinæ:quæ in hoc fundatur, quòd Chriſtus in vltimo iudicio adueniens,bonos præmiabit, deprimendo malos. Vnde boni expectantes ſuorum operũ præmiationem in vltimo iudicio fiendam,hilareſcunt: tamen ſcientes voluntatis vertibilitatem, aliqualiter timent. Et hoc oſtendit Greg. dicẽs, Omnis qui bene viuit, audiens quòd per extremum iudicium iuſti ad regnum vocentur, hilareſcit. Sed quia quędam mala adhuc ex reliquo conſiderat, hoc ipſum iudicium de quo exultare inchoat, appropinquare formidat. Vitam quippe ſuam bonis maliſque permixtam conſpicit, & cogitationes ſuas aliquo modo ſpe & timore confundit. Nã cum audit quæ ſint regni gaudia, mox mentem lætitia ſubleuat: & rurſum cùm reſpicit quæ ſint gehennæ tormẽta, mox mentem formido perturbat &c. Ex quibus apparet quòd licet ad iudicium futurum Chriſtus malis valde terribilis erit: bonis tamẽ valde erit dulcis & ſuauis, quos vocabit ad regnum. Vnde & eorũ pręmia hic oſtẽdit Pſalmiſta, & malorum ſupplicia. Et primò ponit primum: ſecundò ſecundum: ibi, *Ad faciendam*. Quantum ad primum, oſtẽdit tria præmia, vel tres cõditiones præmij beatorum: primò quòd iuſti à Deo exaltabuntur: ſecundò à Deo beatificabuntur: ibi, *Exultabunt*: tertiò iudices Chriſto aſſociabuntur: ibi, *Exultationes Dei*. Quantum ergo ad primum, ipſi à Chriſto exaltabũtur, quia beneplacitũ Chriſti erit in eis: vt ſcilicet eos diligat, & ipſis vniatur, & ipſi Deo. Et hoc notat, dicens, *Quia beneplacitum eſt domino in populo ſuo* &c. Licet enim omnes tam boni quàm mali ſint generaliter populus: tamen iuſti ſpecialiter dicuntur populus Dei, quia illos ſingulariter cuſtodit & regit. Nam ad verum regimẽ requiritur voluntas vtriuſque, ſcilicet regentis & recti: vt dicit Phil. 5. Pol. vide verſ. 735. Iuſti autem gaudent à Deo regi, ſed non reprobi. Ideo iuſti propriè Dei populum faciunt: de quibus dicit, *Beneplacitum eſt domino in populo ſuo*. In quibus ſit beneplacitũ domini, vide verſic. 2558. Quę omnia erũt in beatis: ergo. Et quòd beneplacitum ſuum ſit in iuſtis, oſtendit per effectum, dicens, *Exaltabit manſuetos in ſalutem*. Et dicũtur hic mãſueti illi maximè qui patienter ſuſtinent perſecutiones amore Dei: qui quanto hic deprimuntur, tanto amplius ibi exaltabuntur. Vel aliter, ſecundũ tranſlationem Aug. hic dicitur, *Quoniã benefacit dominus in populo ſuo*. Quod declarat Aug. dicẽs, Quid enim tã magnum beneficium quàm mori pro impiis? quàm ſanguine iuſto delere chirographum peccatoris? Quid tam magnum beneficiũ, quàm impiis dicere, Non ſpectat ad me quod fuiſtis: eſtote quod non fuiſtis? Benefacit ergo dominus populo ſuo dimittendo peccata, promittendo vitam æternam. Benefacit, auerſum conuertere, repugnantem adiuuare, vincẽtem coronare. Vnde ſequitur, *Et exaltauit manſuetos in ſalutem*. Tranſlatio Hieronymi habet, *Et exultauit*. Et trãſlatio Aug. habet, *Et exultabit*. Quod ad idem redit: quia qui exaltantur à Deo, meritò exultãt. Dicit ergo, *Et exaltabit manſuetos*. Exaltãtur enim ſuperbi, ſed non in ſalutẽ. Manſueti exaltantur in ſalutem: ſuperbi in mortẽ. Superbi enim ſeipſos exaltant, & dominus humiliat eos: mãſueti autẽ ſeipſos humiliãt, & dominus illos exaltat. Quia omnis qui ſe exaltat, humiliabitur: & qui ſe humiliat, exaltabitur.

Iuſti gaudẽt de vltimo iudicio.
Greg. 31. mor. cap. 28.
Boni dicũtur populus Dei, non mali.
Beneficiũ poſſeſſionis Chriſti.
Exaltãtur aliter ſuperbi, & aliter mãſueti.

Exultabũt ſancti in gloria, lętabuntur in cubilibus ſuis. 2585

Hic oſtẽdit quòd in iudicio iuſti à Deo beatificabũtur. Tunc enim animæ iuſtorum, ſcilicet poſt iudicium perfectè erunt beatæ. Quãuis enim etiam ante iudicium animæ ſanctorum clarè Deum videant & diligant perfectè: nondum tamen ad plenũ ſunt beatæ, propter deſiderium naturale quod habẽt reſumẽdi corpora: quod ante iudicium non cõplebitur, ſed facto iudicio & corporibus reſumptis, tunc perfectè erũt beatę & quietatę. Et hoc eſt quod ait, *Exultabũt ſancti in gloria*: quia tũc duplicem ſtolã habebũt: ſcilicet animæ & corporis. Vnde lętabũtur in cubilibus ſuis, id eſt in corporibus ſuis: quia animę habitãt in corporibus, tanquã in cubilibus vel in habitaculis ſuis. Et nota differentiã inter exultationẽ bonorũ & malorũ: primò quia iuſti exultãt in operib⁹ bonis, quia exultabunt ſancti in gloria. Nã, vt hic ait gloſ. Gloria eſt bonorũ actuum frequẽs laudatio, de qua iuſti lætabuntur. Sed ecõtra, mali exultãt in operibus malis. Prou. 2, Lętãtur cum malè fecerint, & exultãt in rebus peſſimis. Boni exultãt in gutture, id eſt in ore, in verbis bonis, cum laudãt Deũ: ſed mali, cum Deum blaſphemãt. Pſal. 51, Quid gloriaris in malitia? &c. Iuſti exultãt in cubilibus ſuis, id eſt in corde de conſciẽtia bona: mali autẽ de iniquitate cõſciẽtię. Eſa. 56, Ecce gaudiũ & lætitia, occidere vitulos, iugulare arietes. Iuſti autẽ dicũt illud 2. Cor. 1, Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium cõſciẽtiæ noſtræ. Iſtũ autẽ paſſum ſic exponit Aug. quia iuſti exultãt nõ in fama aliorum & clamoribus quibus laudãtur, ſed in bonitate cõſciẽtiæ: dicẽs, *Exultabũt ſancti* &c. Nemo eſt qui non amet gloriã. Sed quædã eſt gloria ſtultorũ. ſ. popularis aura: quæ dicitur ſic, quia habet illecebram deceptionis, vt ad laudẽ ſuã quiſque ab hominibus velit laudari & prædicari. Et propter iſtã gloriã res ſuas perdere vult, donando hiſtrionibus, venatoribus, & cæteris ſimilibus. Effundunt iſtis vires ſuas: nõ tãtum patrimonij, ſed etiã animi. Iſti faſtidiunt pauperẽ: quia non clamat populus, ſi pauper accipiat. Illi ergo vbi eis nõ clamatur, nolũt erogare. Inſana eſt gloria iſta: reprehenditur à Chriſto, vt talibus dicat, A vobis non tãtum accepi, quantũ acceperunt hiſtriones: & illis de meo dediſtis. Ego autẽ nudus erã, & nõ veſtiſtis me. Quod enim vni ex minimis meis nõ feciſtis, nec mihi feciſtis. Tales ergo quomodo excutiũt arcas, vt veſtes hiſtrionibus tribuãt: ſic excutiũt cõſcientiã, vt nihil ibi habeãt precioſum. Sãcti autẽ nõ ſic: ſed exultabũt in gloria, lętabuntur in cubilibus ſuis: nõ in nugis, nõ in foris, nõ in aliorũ verbis: ſed in cubilib⁹ ſuis, id eſt in cordibus ſuis: dicẽtes cũ Apoſtolo, Gloria noſtra hæc eſt, teſtimoniũ cõſciẽtię noſtrę. Eſt ergo quidã modus gloriãdi in cõſcientia: vt ſcilicet noueris fidem tuam eſſe ſyncerã, ſpem tuam eſſe certã, charitatem tuã eſſe ſine ſimulatione. Vel aliter: vbi nota quòd multiplex eſt cubile in quo iuſti lætantur: ſcilicet cubile veritatis magiſterialis, cubile aſperitatis ſalutaris, cubile orationis virtualis, & cubile præmiationis æternalis. Et in iſtis cubilibus ſancti lætantur.

Beatitudo ſanctorum perfecta erit poſt iudicium.
Exultant & laudãtur in diuerſis boni & mali.
Gloria malorũ ſit in laudibus humanis.
Hiſtrionibus dare no[...].
Matth. 25.
Gloria bonorũ ſtat in conſcientia.
2. Cor. 1.
Cubile multiplex, in quo ſancti lætantur.

Exultationes Dei in gutture eorum, & gladij ancipites in manibus eorum. 2586

Hic oſtẽdit quòd ſancti iudices Chriſto aſſociabũtur. Suis enim electis ait Chriſtus Matth. 19, Vos

Sãcti iudicabunt malos.

qui secuti estis me, sedebitis super sedes, iudicantes &c. Ad iudices autẽ spectat in manibus portare gladiũ, vt malos possint punire. In cuius figurã Salomon volẽs iudiciũ inter duas meretrices facere, dixit, Afferte mihi gladiũ. Sic ergo volẽs Psal. ostendere sanctos cũ Christo futuros iudices, dicit, *Exultationes Dei* &c. Exultatio Dei tunc dicitur sentẽtia data pro bonis, in quibus exultat se colligere quos sua morte redemit. Exultationes ergo Dei in gutture sanctorũ: quia hanc sententiã bonorum sancti laudabunt: hac sancti exultabunt. Sed quo ad sententiã malorum dicit, *Et gladij ancipites* &c. id est ex vtraq; parte acuti: quia sancti ex vtraque parte sententiabunt malos: scilicet pronunciando animas ipsorũ & corpora ad æternũ suppliciũ. Dicit ergo, *Exultationes Dei in gutture eorum*: quia vox laudis & exultationis primò formatur in gutture. *Et gladij ancipites* &c. scilicet ad damnandum malos in anima & corpore. Vel aliter: vt totum referatur ad statum vitæ præsentis iustorum. Iusti enim omne bonum quod habẽt vel faciunt: nõ sibi, sed Deo attribuũt: & inde non seipsos, sed Deum laudant. Et hoc est exultationes Dei habere in gutture. Gladiũ bis acutũ, id est verbum Dei in manibus tenẽt: quia sacram scripturã operibus seruãt. Et istũ modum ponit hic Aug. dicẽs, *Exultationes Dei in gutture eorum*: id est sic lætabuntur sancti in cubilibus suis, vt nõ sibi tribuãt quòd boni sunt: sed illũ laudẽt à quo acceperunt quod sunt: à quo vocãtur, vt perueniant ad id quod nõdũ sunt. Sequitur, *Et gladij ancipites*: ait Aug. Gladij ancipites sunt spatę bis acutę. Magnum habet hoc genus ferramẽti mysteriũ. Sermo enim Dei gladius est bis acutus. Vnde bis acutus? quia dicit de tẽporalibus, dicit & de terrenis. In vtroque probat quod dicit. Etenim illũ quẽ ferit, separat à mundo. Hic est gladius de quo dominus dicit, Non veni pacẽ mittere in terram, sed gladiũ. Attẽde quomodo isto gladio venit separare. Separat enim sanctos ab impiis. Separat à te, quod te impedit: vt puta, filius vult seruire Deo, pater non vult: venit gladius sermonis Dei, & diuidit filiũ a patre. Filia vult, mater non vult: gladio verbi Dei diuiduntur abinuicẽ. Venit gladius bis acutus, offert promissionẽ vitæ præsentis & futurę: temporalium consolationẽ, & spiritualiũ perfruitionẽ. Quicquid temporaliter nobis promittitur, ad vnã partem gladij pertinet: quicquid sempiternum, ad alterã partẽ. Hic gladius duo testamẽta cõtinet: antiquũ scilicet & nouum. Vetus testamẽtũ terrena promittebat: nouum, promittit æterna. In manibus ergo, non in linguis, gladij bis acuti tenentur: id est in operibus, quia sermo Dei imperat esse faciendum.

3. Reg. 3.

Iusti bona sua tribuũt Deo.

Gladius bis acutus dicitur scriptura sacra.

Matth. 10.

Pater filiũ à Dei seruitio impedire non potest.

2587 ## Ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis.

Hic consequẽter ostẽdit supplicia malorum. Et diuiditur in duas partes: quia primò ponitur malorum condẽnatio: secũdò condẽnationis cõprobatio: ibi, *Vt faciant*. Prima in duas: quia primò ponitur condẽnatio populorũ & subditorũ: secũdò regũ & prælatorũ: ibi, *Ad alligãdos*. Quantũ ad primũ, sciendum quòd in iudicio tã Iudæi quàm gẽtiles qui ad Christũ nõ fuerint cõuersi, condẽnabuntur. Et hoc ministerio angelorũ ac sanctorũ hominũ cũ Christo iudicantiũ. Vnde hic notãs hoc Psal. per nationes intelligit gentiles: sed per populos accipit Iudęos, dicẽs quòd sancti qui iudicabũt cum Christo adhuc erũt iudices: vt scilicet faciant vindictam in

Sancti iudicabunt malos.

A nationibus &c. Et hoc est quod dicitur Sap. 3. Fulgebũt iusti & iudicabũt nationes: & dominabũtur populis: quia scilicet iudicabunt gẽtiles, & Iudæos subuciẽt in interitũ. Per hoc enim notatur magna constãtia sanctorũ & potentia in extremo iudicio cõtra malos, qui iniuste oppresserũt eos in hoc mũdo: vt dicitur Sap. 5 Tunc stabunt iusti in magna constãtia aduersus eos qui se angustauerũt &c. Ex hoc enim ꝙ malos iudicabunt, augmẽtabitur eorum gaudiũ: quia per hoc videbũt pœnas quas Dei gratia euaserunt. Quoniã vt dicitur Psal. 57, Lætabitur iustus cũ viderit vindictã &c. Vel hoc potest referri ad beatos angelos, qui erũt executores diuini iudicij: separãdo malos à bonis, & mittendo eos cũ dæmonibus in caminum ignis ardentis inferni.

B Quoniã vt dicitur Matth. 13, Exibunt angeli & separabũt malos de medio iustorũ: & mittent eos in caminũ ignis. Sed hic oritur dubiũ: nunquid sanctis est licitũ de malis vindictã facere aut petere. Dicit enim Chrys. super Matth. Discamus nos exẽplo Christi, nostras iniurias magnanimiter sufferre, & nõ vindictã quærere: ipse ait dominus, Mihi vindictã, & ego retribuã, dicit dominus. Ad oppositum videtur, quia vt dicitur Apoc. 6, Animæ sanctorum clamãt ad Deũ, dicẽtes, Vindica sanguinẽ nostrum &c. Et hic dicitur quòd sancti sunt ordinati ad faciendã vindictã in nationibus &c. Respondeo, vbi notãdum quòd vindicatio fit per aliquod pœnale inflictũ illi de quo fit. Est ergo in vindicatione considerãdus principaliter vindicãtis animus. Si enim

C eius intentio fertur principaliter super malum eius de quo vindicatur, & ibi quiescit: tunc vindicta est omnino illicita, quia delectari in malo alterius, pertinet ad odiũ: quod charitati repugnat, quia omnes homines debemus diligere. Nec aliquis excusatur, si intendat malũ illius qui sibi iniuste intulit malũ. Sicut nõ excusatur aliquis, per hoc quòd odit odiẽtẽ se. Nõ enim debet homo in aliũ peccare, propter hoc quòd alius in ipsum prius peccauit. Hoc enim est vinci à malo: vt probat Apostolus, dicens, Noli vinci à malo: sed vinci in bono malũ. Si autẽ intentio vindicantis feratur principaliter ad bonum aliquod, ad quod peruenitur per pœnã alteri inflictã: puta, ad emẽdationẽ peccãtis, vel ad cohibitionem eius & quietẽ aliorũ, vel ad exẽplũ aliorũ, vt à ma-

D lo retrahãtur: vel ad aliorũ vtilitatẽ debitã: sic vindicari licet. Sic enim iudex ciuitatis licitè vindictã facit de latrone, ipsum occidẽdo: quia ad vtilitatem rei publicę cedit, dũ modò ad hoc eius feratur intẽtio. Sic ergo in proposito: licitũ est sanctis isto modo vindictã quærere de peccatoribus ac facere, & ipsos finaliter damnare. Quia si hoc nõ pertinet ad vtilitatẽ vindicatorũ: spectat tamẽ ad vtilitatẽ sanctorũ: quia per hoc clarius cognoscũt mala, quæ Dei gratia euaserũt. Et per ista patet quid dicendũ. Vel aliter: intelligitur iste textus de vindicta spirituali: quã sancti faciũt in vita ista, peccatores occidẽdo gladio verbi Dei. i. ipsos à peccatis ad verũ Deũ & spiritualẽ vitã cõuertẽdo. Et sic hũc versum intelligit Aug. dicens, *Ad faciendã vindictã* &c. Attẽdite fra-

E tres prælia gloriosa. Videte si nõ est facta vindicta in gẽtibus, & quotidie fit. Bellãt sancti, & educũt gladiũ verbi diuini: fiũt strages, fiũt occisiones, fiũt separationes. Occidũtur enim pagani, cũ Christiani fiũt. Quæro paganũ, & nõ inuenio: quia iã Christianus est. Ergo mortuus est paganus. Nam si non occiduntur, vnde dictum est Petro, Macta & manduca? Vnde ipse Saulus occisus est persecutor:

Quæstio. Vindicta an sit licita.

Rom. 12.

Vindicta fit de peccatoribus quãdo verbo Dei cõuertuntur.

Act. 10.

& Pau

Actuum 9. & Paulus erectus est prædicator. Quæro Saulum persecutoré, & non inuenio: quia occisus est à gladio bis acuto verbi Dei. Sed quia in se occisus est, ideo viuificatus est in Christo. Ideo ipse confidens *Gal. 2.* dicit, Viuo autem iam non ego: viuit autem in me Christus. Vnde & ipse viuificatus accepit gladium verbi Dei in manibus ad faciendam vindictam in nationibus. Et ne putares in hoc prælio ferro percuti homines, sanguinem fundi, vulnera in carne fieri: sequitur & exponit hoc dicens, *Increpationes in populis*: quia gladio verbi Dei peccatores increpabant. Procedat ergo ex vobis gladius verbi Dei: nolite cessare increpando peccatores. Dominus est enim qui mortificat, & viuificat, &c.

2588 Ad alligandos reges eorum in cōpedibus, & nobiles eorum in manicis ferreis.

Hic ostenditur punitio regum & prælatorum: quia non solum sancti in die iudicij facient vindictam de popularibus, sed etiam & multo fortius de magnis & nobilibus. *Obstinatio damnatorū.* Per compedes enim & manicas ferreas quibus ligantur pedes, ne possit ligatus fugere, ligantur manus, ne ipsas ad libitum possit ducere: significatur quòd sententia damnatorum post iudicium erit irreuocabilis. Quia ipsorum voluntas quæ per pedes significatur, erit ligata, ne conuerti possit ad bonum: quia in malo erit obstinata. Ipsorum etiam opera quæ per manus significantur, erunt ligata: quia omnia ad malum terminata, sicut & eorum voluntas, ex qua vt à radice procedunt. *Præcepta Dei vincula sunt.* Vel aliter: vbi sciendum quòd præcepta diuina dicuntur quædam vincula spiritualia, quibus anima ligatur, ne vagabundè feratur ad illicita. Et ad ista vincula præceptorū Dei quæ in scriptura continentur, nos inducit Sapiens, dicens, *Eccles. 6.* Iniice pedem tuum in cōpedes illius, & in torques illius collum tuum: subiice humerum tuum & porta illam, & ne acciderис in vinculis eius. Sancti autem Apostoli & alij prædicatores istis cōpedibus educendo gladium verbi Dei alligauerūt reges & nobiles mundi. *Reges mundi & principes per piscatores sunt capti.* Nonne hodie istis compedibus alligatos videtis reges & principes mundi? Imperator his compedibus est alligatus: reges Frācorum, Angliæ, &c. Et per quos isti sunt alligati? Certè per piscatores educentes gladium bis acutū verbi diuini. Nam Deus elegit infirma mundi, vt ligaret fortia: ignobiles & pauperes, vt per illos reges mūdi compeditaret. Et isto modo hunc passum exponit Aug. dicēs, *Ad alligandos*, &c. Nouimus reges factos Christianos: nouimus nobiles gentium factos Christianos. Quomodo ergo ligatos compedibus & vinculis ferreis intelligimus? Infirma enim mundi elegit Deus, vt confunderet fortia: & stulta, vt cōfunderet sapientes. *Nota de potestate Apostolorū & miraculo cōuertendi mundū.* Venit enim Christus prodesse omnibus. Sed elegit prodesse imperatori de piscatore: non piscatori de imperatore. Et elegit qui nullius momenti erant in mundo: ipsos impleuit spiritusancto, & dedit in manibus eos gladios ancipites. *Matth. 24.* Prædicari cœpit euangelium & ire per totum orbem terrarum: fremit mundus: erexit se leo aduersus agnum, sed fortior leone inuentus est agnus. *Agnus vicit leonem.* Leo victus est sæuiendo: agnus vicit patiendo. Cōuersa sunt corda hominum ad timoré Christi. Cœperunt reges, cœperūt nobiles miraculis commoueti, videre per vnum nomen cōcuti totum genus humanum. Et quid fecerunt? Multi elegerūt ignobilitatem, dimittentes domos suas, substantias suas distribuētes pauperibus. Multi ex nobilibus fecerunt hoc. Cessauerunt isti esse nobiles: elegerunt paupertatem in sæculo, sed nobilitatem in Christo. Multi tenent istam nobilitatem. Tenent & reges & potestates: & sic sunt Christiani. Ipsi sunt tanquam *Eccles. 6.* in compedibus, & tanquam in vinculis ferreis: ne progrederentur ad illicita, compedes acceperunt, compedes sapientiæ, cōpedes verbi Dei. Sed quare ista dicuntur vincula ferrea, & non aurea? Ferrea *Cōpedes sunt verba Dei.* sunt quandiu timent: ament, & aurea erunt. Nisi enim timore homo incipiat Deum colere, nō perueniet ad amoré: quoniam initium sapiētiæ timor domini. Vis videre reges & nobiles vinculatos, seu vinculis alligatos? Rex quidā est & nobilis, offendit eum vxor sua: vel fortè ipse concupiscit aliam pulchriorem, aut alteram ditiorem. Audit ab eo qui in manibus verbum Dei tenet, Non licet tibi *Matth. 5.* dimittere vxorem. Audiuit hoc, & non facit. Pedes leues iam progrediebantur ad lapsum, ad dimittēdam vxorem, sed compedibus tenentur: habet vincula ferrea, quia timet Deum. Quod plus est, dicat quis, Volo cōtinere: nolo iam vxorem: non potest. Quia si tu vis, & illa non vult: nunquid propter continentiam tuam debet illa fieri fornicaria? Audi quia vinculis ferreis alligatus es vxori, ne quæsieris solutionem. Nemo soluit has compedes. Quod *1. Corinth. 7. Matth. 19.* Deus coniunxit, homo non separet.

Vt faciant in eis iudiciū conscriptū: gloria hæc est omnibus sanctis eius. 2589

Hic ponitur sententiæ contra malos datæ approbatio. Vnde notandum quòd damnatorum cōdemnatio ab æterno in diuina méte cōscripta fuit, sicut & bonorū præmiatio. Quod autem ab æterno est, est à Deo stabilitum & ordinatum, à Deo est *Iudicium cōscriptum quid est.* approbatum. Et isto modo sententia per sanctos Christo in iudicio assessores, contra malos dando, vocatur iudicium conscriptum in mente diuina æternaliter stabilitū. Sed quia pœna damnatorum cedit ad gloriam beatorum: vt ostensum est versic. 937. ideo subditur, Gloria hæc est omnibus sanctis eius. Quasi dicat, Hæc condemnatio malorum cedit ad gloriam omnium sanctorum. Vel potest hoc referri ad sententiam dandam pro electis: quando ipsis dicetur, Venite benedicti, &c. Quia sicut sententia contra damnatos ad omnes malos pertinet: sic sentētia pro bonis, ad gloriam spectat omnium sanctorum. Et hoc est, *Gloria hæc est*: id est, hæc sententia bonorum est gloria omnibus sanctis eius. Vel aliter: iudicium quod modò faciunt prædicatores verbi diuini, faciendo vindictam in nationibus, &c. alligando reges in compedibus, &c. non est iudicium nouiter inuentum: sed antiquitus per prophetas prædictum & conscriptum ab eis. Et hoc est quod hic dicit August. Hoc iudiciū quod sancti faciunt in omnes gentes, ideo conscriptum dicitur, quia ista antea cōscripta sunt, & modò cōplentur. Aliquando enim legebantur, & nō fiebāt: modò auté cōplentur, & fiūt. Vnde sequitur, *Gloria hæc est omnibus sanctis eius.* Quia hęc per totum mundum agunt sancti, per vniuersas gentes hoc agunt, peccatores conuertendo ad Deum: & sic glorificantur, & sic gloriam merentur æternam. Vel sic, *Gloria hæc est omnibus sanctis eius*: id est, ne putes hanc potestaté iudicandi malos solis Apostolis esse concessam: immò etiam omnibus perfectis. Vnde Glos. Hæc, id est, potestas iudicij, est omnibus sanctis eius:

eius:I.omnibus perfectis.qui pro Christo reliquerunt omnia terrena: dicente Christo illis, Vos qui reliquistis omnia,& secuti estis me:sedebitis,&c. *Math.19.* A

PSALM. CL.

2590 Laudate dominũ in sanctis eius:laudate eũ in firmamẽto virtutis eius.

Istius psalmi titulus est, Alleluia. Ex quo apparet quòd iste psalmus est quædam inuitatio ad laudem Dei. Nam alleluia idem est quod laudate Deũ: vide in titulo psalmi 104. Maximè autem hic inuitamur ad laudem Dei pro gloria quam sanctis tribuit in patria: quia scilicet sanctos congregauit:& B deposita fragilitate corporis suæ imagini restituit, & iam conformes suæ gloriæ in beatitudine collocauit. Hic ergo agitur de laude Dei in sanctis eius, qui iam glorificati Deum laudant sine fine: quia vt dicitur Psal.83, Beati qui habitãt in domo tua domine: in sæcula sæculorum laudabũt te. Vel aliter, magis ad literam. Laus Dei in isto psalmo refertur ad laudem veteris testamenti: in quo Deus diuersimode laudabatur. Et secundum ista Psal. iste diuiditur in tres partes: quia primò ponitur locus in quo Deus est laudãdus: secundò status quo est laudandus: ibi, *Laudate eum in virtutibus*: tertiò modus quo est laudãdus: ibi, *Laudate eum in sono tubæ*. Quãtum ad primum, sciendum quòd duplex est locus, C in quo laudandus est Deus: scilicet in isto mundo & in cœlo. In mundo autem locus diuinæ laudis maximè erat tẽplum ædificatum per Salomonem: quod habebat duas partes, scilicet anteriorem, quę vocabatur sancta: quam intrabant omni die sacerdotes sacrificiorum officia consumantes. Alia verò erat pars interior, quę dicebatur sancta sanctorum: in qua erat arca testamenti & altare propiciationis aureum. Et istam partem intrabãt summi sacerdotes solum semel in anno: vt ostendit Apostolus ad Hebr.9. Laudare dominũ in istis locis sanctis Psal. inuitat veteres, dicẽs, *Laudate dominum in sanctis eius*: scilicet in istis locis. Secundus locus diuinæ laudis est cœlum: sicut dictum fuit Psal.148, Laudate dominum de cœlis, laudate eum in excelsis. Et istum secundum locum tangit propheta, dicens, *Laudate* D *eum in firmamento virtutis eius*. Hic enim firmamẽtum non dicitur illud cœlum quod est in medio aquarum, diuidens aquas ab aquis, in quo fixę sunt stellæ: de quo dicitur Gen.1, Fecit Deus firmamẽtum: diuisitque aquas quę erant sub firmamento ab his quæ erant supra firmamentum. Et fecit Deus luminaria magna & stellas,& posuit eas in firmamẽto cœli. Sed hic vocatur firmamentum cœlum empyreum, eo quòd est immobile & firmum: & sic magis aptum diuinæ cõtemplationi & eius laudi: in quo locantur beati Deũ clarè videntes. Sic Psal. postquam hominibus hic existẽtibus dixit, *Laudate dominum in sanctis eius*: statim se conuertit ad beatos, dicens, *Laudate eum in firmamento virtutis eius*: id est, vos sancti qui estis quietati in firmamẽto (quod est cœlum empyreum) ibi laudate Deum. Vel aliter: to E tus iste Psal. agit de laude Dei qua laudatur in gloria. Vbi sciendum quòd modus perueniẽdi ad gloriam ostẽditur ab Apostolo dicente, Quos prædestinauit, illos & vocauit: quos vocauit,& illos iustificauit: quos autẽ iustificauit, illos & glorificauit. Prædestinatio autem nostra non in nobis facta est: sed in occulto in præsentia Dei. Tria verò reliqua in nobis sunt; scilicet vocatio, iustificatio, & glori-

Firmamentũ cœli duplex.

Rom.8.

A ficatio. Vocamur ergo prędicatione pœnitẽtię. Sic enim cœpit dominus prædicare, Agite pœnitentiam. Iustificamur in vocatione misericordiæ & timore iudicij. Hinc est quod dicitur, Deus in nomine tuo saluum me fac: & in virtute tua iudica me. Vocati renunciamus diabolo per pœnitentiam, ne sub iugo eius remaneamus. Iustificati saluamur per pœnitentiã, ne iudicium timeamus. Glorificati trãsimus in vitã æternam. Pœnitentia cruciat: iustitia trãquillat: vita ęterna glorificat. Hinc est quòd primus Psalmorum quinquagenarius in pœnitẽtiam terminatur: secundus in misericordiam: tertius in gloriam. Nam pœnitentiæ vox est, Miserere mei B Deus secundum magnam misericordiã tuam, &c. Hæc offert Deo sacrificiũ spiritum contribulatum, cor contritum & humiliatum, quod Deus nõ spernit. Iustitiæ Christi vox est in electis suis: Misericordiam & iudiciũ cãtabo tibi domine: psallam & intelligã, &c. Per misericordiã quippe adiuuamur ad faciendũ iustitiã, vt securi ad iudiciũ veniamus: vbi disperduntur de ciuitate Dei omnes qui operãtur iniquitatem. Æternæ vitæ vox est iste Psal. dicens, Laudate Deũ ex his quæ cõcedit sanctis suis vt transacta mortalitate vitæ præsentis, in cœlis cũ Christo æternaliter regnent: vbi casum nõ timent, virtute illius confirmati. Et hoc est, *laudate eum in firmamento virtutis eius*. Optimè enim dicitur, *in firmamento virtutis eius*. Firmamẽtum est enim virtutis, C quia iam non morientur, & mors illis vltra non dominabitur.

Psal.53.

Rom 8.

Psalteriũ diuiditur per tres quinquagenas, & quomodo.

Psal.50.

Psal.100.

Laudate eum in virtutibus eius:laudate eum secundum multitudinem magnitudinis eius. 2591

Hic ostenditur status quo Deus est laudandus: quia scilicet status Dei virtutis simpliciter est infinité. Quamuis enim in Deo sit vnica sola virtus: quia virtus Dei est essentia Dei: illa tamen virtus vnica licet sit vnica, est tamẽ infinita, sicut & eius essentia. In effectibus tamẽ multiplex dicitur, sicut multiplex effectus eius apparet: producit enim multos effectus: & tamen non tot producit, quin semper plures producere possit. Et hoc est quod D dicit, *Laudate eum in virtutibus eius*: quibus scilicet omnia creata producit, *Laudate eum secundum multitudinem magnitudinis eius*: quia scilicet licet virtus Dei sit magna producendo omnia quæ producuntur: tamẽ adhuc plura potest producere quàm producat. Et ideo multiplex dicitur magnitudo virtutis eius. Per hoc vult dicere quòd Dei virtus tanta est ac multiplex, quòd eam nullus plenè laudare sufficit. Et hoc est quod dicitur Eccles.43, Benedicẽtes dominũ, laudate eum quantũ potestis: maior est enim omni laude. Vel aliter: alia litera secundum trãslationem Aug. habet, *Laudate eum in virtutibus eius: Laudate eum in potentatibus eius*. Vbi August. Quid est autem potẽtatus Dei, quàm regnare inæternum, sub pedibus positis omnibus inimicis? Ipsi etiam qui E regnant inæternum sunt multitudo magnitudinis eius. Laudate ergo eum: nõ modò quia magnus est, sed etiam quia magnos fecit eos tam multos: hoc est milia milium. Et si dicas, Quomodo potest Deus laudari à nobis secũdum multitudinem magnitudinis eius, cum magnitudinis eius non sit finis? Ad hoc respondet Glos. dicens, Hoc specialiter sanctis dicitur, qui sine fine laudant Deum. Et cum nõ sit finis magnitudinis eius, secundum eam laudatur Deus,

Virtus Dei in se vna: in effectibus dicitur multiplex.

Quæstio.

Deus, cum sine fine laudatur. Vel aliter: Laudant sancti Deum secundum multitudinem magnitudinis eius, quando videntes Deum, laudes Dei explere se non posse fatentur. Quod deducit Gregor. dicés, In patria enim sanctorum animæ à corporibus exutæ, & pòst corporibus restitutæ, quasi astra in abditis collocantur. Ibi per diem quasi in meridiano tempore ardentius solis ignis accenditur: quia conditoris claritas mortalitatis nostræ iam pressa caligine, manifestius videtur, & velut sphæræ radius ad superiora spacia altiora se eleuat: quia dum de semetipsa nos veritas subtilius illustrat, ibi lumen intimæ cótemplationis, siue internæ vitæ cernitur vmbra mutabilitatis. Ibi calor summi luminis sine vlla obscuritate corporis: ibi inuisibiles angelorũ chori, quasi astra in absconditis emicant: quæ eo ab hominibus nunc videri nequeunt, quo flãma veri luminis altius perfundũtur. Valde namque mirabile est, quòd missis Apostolis dominus, temperatis persecutionum tumoribus, maris fluctus gradiens repressit. Quod roboratis contra aduersa martyribus, quòd repletis in trãquillitate doctoribus, ecclesiam construxit. Sed post hæc valde admirabile est quòd sinũ nobis cœlestis patriæ præparauit. Pulchrum est enim omne hoc quod quasi in cœli facie de diuina dispositione videtur: sed lõgè pulchrius est illud ad quod diuina dispositione inuisibiliter peruenitur. Vnde bene spõsus in spõsæ suæ laudibus dicit, Quàm pulchra es amica mea, quàm pulchra es: oculi tui columbarum absq; eo quod intrinsecus latet. Pulchrã narrat & pulchram replicat: quia alia est pulchritudo morũ in qua nũc cernitur, & alia pulchritudo præmiorũ in qua tunc per conditoris sui speciem subleuatur. Huius vocantur membra omnes electi, quia ad cuncta simpliciter incedũt: eius oculi columbarum vocãtur, quia magna luce irradiant, quia & signorum miraculis coruscant. Sed quantum est omne hoc miraculũ quod nunc videri potest: illud de internis miraculũ est mirabilius, quod videri nunc non potest. Idcirco illic aptè subdimt, absque eo quod intrinsecus latet. Et subdit ad propositum, Diuinæ ergo magnitudinis facta tunc verius explicamus, cum hæc nos verè explere nõ posse cognoscimus. Tunc facundius loquimur, cum ab his obstupescẽdo reticemus. Ad narrãdum quippe opera Dei defectum habet intellectus noster, quam sufficiẽter exerceat linguam suam: vt quæ comprehendere idoneè nõ prævalet, hæc idoneè mutus laudet. Vnde bene per Psal. dicitur, *Laudate eum in virtutibus eius: laudate eum secundum multitudinem magnitudinis eius.* Laudat qui se succumbere in eius laudis expletione considerat, &c.

Greg. 9. moral. cap. 4.

Cant. 4.

Laudatur Deus magis admirãdo & tacẽdo, quàm loquendo.

1592 Laudate eum in sono tubæ: laudate eum in psalterio & cithara.

Hic ponitur modus quo laudandus est Deus. Et ostendit Psal. quòd tribus modis laudandus est. Est enim laudandus primò sono tubæ, vt præliator fortissimus: secundò in choro, vt mediator pacificus: ibi, *Laudate eum in tympano:* tertiò in cymbalis, vt quietator omnis spiritus: ibi, *Laudate eum in cymbalis.* Quantum ad primum, sciendum quòd sonus tubæ est sonus maximè præliantibus aptus. Quod ostẽdens Petrus Ra. super illo verbo Psalm. 40, Beatus qui intelligit super egenum, &c. dicit, Tuba magistra bellorum suis dat vires, hostibus dat pauorem, Qui sine tuba dimicat, miles non est: fertur furore, non prælio: virtutem non agit, sed pericula: perire quærit, non vincere, &c. Si ergo tuba est magistra & signum bellorum, quid est aliquẽ laudare in sono tubæ, nisi ipsum laudare vt triumphatorem in bellis? hoc est ergo laudate eum in sono tubæ, id est laudare Deum, quia pro nobis bellando destruxit eum qui habebat mortis imperium. Quid autẽ sit laudare in psalterio, vide ver. 2547. Quid autem sit laudare in cithara, vide ver. 481. Vel aliter: per sonũ tubæ intellige iudicium extremũ, in quo Christus vt verus omnium rex omnibus demõstrabitur tam bonis quàm malis. Dicitur enim iudicium vox tubæ, quia voce tubæ ad iudicium omnes congregabuntur. Quoniam, vt dicit Apostolus, Quoniã ipse dominus in iussu & in voce archangeli, & in tuba Dei descendet de cœlo, &c. Vbi notandum quòd ideo Christus ad iudicium in voce tubæ venire dicitur: nõ quòd ibi sit tuba corporalis, sed ideo, quia pergens cum sono tubæ, non occultè, sed manifestè pergit. Sic & Christus quamuis primò venerit occultè vt iudicaretur: finaliter tamẽ manifestè veniet ad iudicandum. Propter quod dicitur Psal. 49, Deus noster manifestè veniet, & nõ silebit. Vel descendet in voce tubæ, quia ad iudicium quasi ad bellum veniet. Tuba enim in bellis sonat. Veniet autem tunc Christus ad bellum, quia tunc inimicos debellabit: veniet etiã in voce tubæ, quia tuba sonat in festiuitatibus: & Christus tunc amicos ad festiuitatẽ æternæ gloriæ inuitabit. Veniet ergo ad iudicium in voce tubæ, quia malos damnabit, & suos coronabit. Si ergo per vocem tubæ vltimũ iudicium designatur, quid est dictu, *Laudate eum in sono tubæ:* nisi Laudate eum de vltimo iudicio, in quo vt verus rex malis & hostibus deuictis, suos coronabit? Vel aliter: per sonum tubæ intellige sonũ prædicationis: per quem fideles ad bellum contra diabolum excitantur: vt ostendit Stephanus super illo verbo Num. 10. Fac tibi duas tubas, &c. dicens, In tuba tria sunt attendenda quæ prædicationi cõueniunt: scilicet compositio, sonus, & terror. Cõpositio, quia tuba in parte anteriori quæ ori applicatur, angusta est: in parte verò finali, amplior est. Hoc significat quòd prædicator debet sibi assumere archiora præcepta, & aliis imponere latiora: vt semper plus faciat, quàm aliis faciendum imponat: vt dicere possit, Manus meæ distillauerũt myrrhã. Manus enim myrrham distillãt, cum prædicatores exemplo sui ad carnis macerationem subditos inuitant. Et nota quòd dicit, Distillauerunt myrrham: quia tanta mortificatio carnis in prædicatione debet esse: vt magnum sit subditis, si vel stillam modicã possint imitari. Sonus est in tuba. Vnde clama, quasi tuba exalta vocẽ tuam. Qui sonus terret, quia prædicatio terrorem audientibus incutere debet. Et nota quòd duo sunt genera tubarum: scilicet tubæ ductiles & corneæ. Tubæ ductiles, martyres significant: qui passionum tunsionibus facti sunt speciosi. Tubæ verò corneæ virgines significant: naturam carnis vt cornu superantes. Bene autem tubæ istæ ductiles sunt, quo ad illos qui tribulati sub malleo proficiunt, & laudes resonant. Argenteæ verò, quo ad illos qui in carne, nõ secundum carnem ambulant: & duæ propter charitatis concordiam. Si ergo sonus tubæ significat prædicationem, quid est dictu, *Laudate eum in sono tubæ:* nisi Laudate eum in prædicatione? & meritò: quia prædicationis sono totum orbem conuertit.

Tuba magistra bellorũ.

1. Thessal. 4.

Tuba significat prædicationem.

Laudate

2593 **Laudate eum in tympano & choro: laudate eum in chordis & organo.**

Chorus significat concordiam.

Hic ostẽdit quòd Deus debet laudari in choro, vt mediator pacificus. Quid autem sit chorus & quòd significet concordiam, vide ver. 2583. Quid est ergo Deũ laudare in choro, nisi sibi gratias agere quòd Christus vt verus mediator nos Deo pacificauit? Vnde hic Aug. ait, Chorus laudat Deum, quãdo laudat eum pacata societas. Per tympanum autem intelligũtur bona temporalia. Et sic ipsum laudat in tympano, qui temporalia bona indigentibus amore Dei distribuit: vide ver. 1392. Vel per tympanũ intellige statum immortalitatis post resurrectionem. Quoniam, vt ait August. In tympano laudat Deum, cum in carne mutata nulla est terrenæ corruptionis infirmitas. De corio quippe fit tympanum siccato atque firmato. Sequitur, *Laudate eum in chordis & organo.* Chordas, vt ait Glos. hic ponit pro omni instrumẽto musico, quod chordarum tunsione sonat. Organum verò generale nomen est omnium vasorum musicorum. Vel aliter: organum quandoque accipitur singulariter pro quodam instrumento musico, quod multas habet fistulas sibi adinuicem ordinatas, flatu follium sonans. Et quid significat nisi ecclesiam, quæ multas habet personas diuersis gradibus virtutum sibi inuicem ordinatas, quę follibus inflatæ sonum emittunt? Quid enim per folles, qui vẽtum vel spiritum immittunt in fistulas, nisi sacramenta ecclesiæ quibus gratia infunditur in ecclesiæ membris, accipimus? Et aduerte quòd in organo fistula quãto paruior est, tãto acutiorem sonum reddit. Quia quodlibet ecclesiæ membrum quanto paruius & humilius est, tanto acutiorem sonum ad Dei aures immittit. Quid est ergo laudare Deum in organo, nisi Deum laudare per diuersos ecclesiæ gradus? vtputa, alium modũ laudis habere debet prælatus, aliũ subditus, alium clericus, alium secularis, alium cõiugatus, alium castus. Et sic de singulis.

Tympanum quid significat.

Organum est nomen generale omnium vasorum musicorum.

Organum significat ecclesiam.

2594 **Laudate eum in cymbalis benesonantibus: laudate eum in cymbalis iubilationis; omnis spiritus laudet dominum.**

Hic ostendit Deum laudandum in cymbalis vt quietatorem omnium. Ideo hic concluditur, *Omnis spiritus laudet dominũ.* Dicat ergo, *Laudate eum in cymbalis benesonantibus.* Vbi aduertendum, quòd cymbala sunt ex permixtis metallis paruissimæ bullæ, quæ adinuicem se percutiunt, & acutum sonũ reddunt, & melodiã faciunt. Et per ista significantur labia nostra, quæ cordi concinna, in laudibus Dei benesonant. Et quòd Psal. intelligeret non de cymbalis inanimatis, sed rationabilibus, subdit, *Laudate eum in cymbalis iubilationis*: id est, in labiis iubilũ intus conceptum extra monstrantibus. Vel aliter, secundum August. Cymbala inuicem se tangunt, vt sonẽt. Ideo à quibusdam labiis nostris comparata sunt. Sed melius puto in cymbalis quodammodo laudare Deũ, dum quisque laudatur à proximo, non a seipso: & inuicem se honorãtes, dant laudem Deo. Ne quis autem intelligat cymbala quæ sine anima sonant: ideo puto additum, *in cymbalis iubilationis.* Iubilatio namque est ineffabilis laus, quæ nõ nisi ab anima proficiscitur. Quid autẽ sit iubilatio, vide ver. 766. Item notandum, vt hic dicit August. quòd, secundum musicos, tria sunt genera sonorũ: scilicet voce, flatu, pulsu. Voce, vt est per fauces & arterias sine organo alio cantãtis hominis: flatu, sicut per tibiam, fistulam, vel huiusmodi: pulsu, sicut per citharam. Nullum itaque genus hic prętermissum est. Nam vox est in choro, flatus in tuba, pulsus in citharis & cymbalis. Quibus significantur tria: scilicet mens, spiritus, & corpus: sed per similitudines, non per proprietates. Sequitur, *Omnis spiritus laudet dominum.* Vbi nota quòd duplex est spiritus: scilicet angelicus & humanus, qui omnes præ aliis rebus ad Dei laudem inuitantur. Et in isto modico verbo totum Psalmum istum concludit. vt hic ostendit August. dicens, Quòd in principio Psal. proposuit Psal. dicens, *Laudate dominum in sanctis eius*: quibus hoc dixit, nisi ipsis sanctis? & in quibus Deum laudare debent, nisi in seipsis? Quasi dicat Psalm. Vos estis sancti eius, vos virtus eius estis, sed quam fecit in vobis: vos multitudo magnitudinis eius, quam fecit & ostendit in vobis. Vos estis tuba, Psalterium & cithara: vos tympanum, chorus, chordæ, organum, & cymbala iubilationis benesonantia, quia consonantia. vos estis hæc omnia. Nihil hic vile, nihil hic transitorium. Et quia sapere secundum carnẽ mors est, ideo omnis spiritus laudet dominum.

Consistit autem liber iste in centum quinquaginta Psal. qui numerus celeberrimus adnotatur mysteriis. Constat enim ex octogenario & septuagenario: qui idem significat quod octonarius & septenarius. Et idem mysterium est in simplicibus & in compositis. Quia sicut quindenarius ex quindecim cõsurgit vnitatibus: sic centũ quinquaginta ex quindecim denariis. Octonarius autẽ octauã significat resurrectionis: quia cu sint sex ætates viuẽtium, & septima morientiũ: octaua erit resurgẽtium. Septenarius verò, tempus significat huius vitæ, quæ septem dierum agitur reuolutione. Docet nos ergo liber iste in huius vitæ septenario sic operari, vt in octaua resurrectionis glorificemur.

FINIS.

TABVLA VERSICVLORVM

OMNIVM IN TOTO PSALTERIO CONTENTORVM IVXTA ALPHABETI ORDINEM.

In quo primus numerus folium, secundus columnam, tertius verò tomum significat.

Catu li

Diripuerunt

Et dedi

Exterminauit

Ideo

Magnus

Neque

Quo-

Transiuimus

FINIS TABVLÆ VERSICVLORVM

☞In hoc pſalterio conſtant his mille ſexcenti ſex verſus, in quo numero triplex perfectio demonſtratur. Prima eſt ſenarij quæ pertinet ad pœnitentes. Secunda centenarij quæ pertinet ad proficientes. Tertia eſt millenarij quæ pertinet ad peruenientes. binarius geminam ſignificat charitatem quæ totum informat.

VERSVS.

Tres quinquagenos cantat Dauid ordine Pſalmos,
Verſus bis mille ſexcentos ſex canit ille.
Vt ſis perfectus gemino formatus amore.
Incipiendo, progrediendo, perueniendo.

PRINCIPALIVM SENTENTIARVM QVÆ IN COMMENTARIIS CONTINENTVR, ANNOTATIO ALPHABETICA.

NVMERVS AVTEM VERSICVLOS REFERT, QVIbus Commentaria subiunguntur.

vide nix

Aqua

Auaritia

Dam

immo

Vide mel

natura

obscu

Peccator

¶Vita

FINIS.

1- 6- 2-

